

॥ अथ ऋग्वेददशग्रंथप्रारंभः ॥

सस्वाहाकारप्रयोगनिर्णया समंत्रकोशाच्च

॥ ऋक्संहिताप्रारभ्यते ॥

ऋक्संहितास्थपरिशिष्टविषयानुक्रमणिका ।

विषयः	पत्रं	विषयः	पत्रं	विषयः	पत्रं
वेदप्रालाधिकम्	१	देवताविशेषे देवतांतरसमुच्चयः	१४	वेदपारायणप्रयोगः	२०
संहिताहोमेप्रमाणम्	३	इंद्रासोमादिबिचारः	१५	ऋक्संहिताहोमपद्धतिः	२१
मंत्रार्पिर्निर्णयः	५	भाववृत्तबिचारः	१५	ऋक्संहिताहोमप्रयोगः	२४
ऋषिदेवतच्छन्दोऽहर्निर्णयः	६	प्रकांतदेवतासु देवतांतरमाप्तौ	१६	संहिताहोमांगमृषितर्पणम्	२४
छंदोनिर्णयः	८	ऋभुगणस्थालिगोक्तदेवताः	१६	संहिताहोमांगदेवतर्पणम्	३५
देवतास्थानभक्तिरूपगुणबिचारः	८	रोदःशब्दबिचारः	१६	देवताभेदपक्षेण ऋग्वोमान्वाधानम्	३६
स्थानादीनामनुत्कीर्तनेफलाभावः	९	संहितास्थ गायत्र्यादिच्छन्दोद्वयत्वा	१७	अनुवाकाद्युद्देवतान्वाधानम्	४५
गणत्रयानुक्तदेवतास्थानादिबिचारः	११	गायत्र्यादिछंदोभेदपरिगणनम्	१७	अनुवाकाद्युच्चाष्टप्यादयः	४५
सर्वानुक्रमण्युक्तस्थानादिकादेवताः	१२	स्वाहावत्युचः	१८	ऋग्विधानम्	४७—६६
देवतास्वरूपबिचारः	१२	स्वाहावन्मंत्रबिचारः	१८	ऋक्संहितासंपूर्णा—अष्टमाष्टकांते—	
छिन्नोक्तदेवतानां निर्णयः	१३	वासिष्ठविषये विशेषः	१९	निविदाध्यायः ६५ कुंतापाध्यायः ६७	
छिन्नोक्तदेवतास्थाननिर्देशः	१३	पारायणहोमाचारंभकालः	१९	संहितास्थमंत्राणां वर्णक्रमकोशः	

ऋग्वेदीयादशग्रंथाः ।

ऋक्संहिता—परिभाषा—सर्वानुक्रम-
छंदर्वि—स्वाहाकारहोमनिर्णयप्रयोगा-
दिविविधोपयुक्तविषयसंहिता
मन्त्रकोशयुताच

ऐतरेयब्राह्मणम्—भाष्यपाठैस्तत्रतत्रा-
नुवादितम्

ऐतरेयारण्यकं (उपनिषद्) भाष्यपाठैः
संवाद्य शोधितमस्तीदं पुस्तकम्

गृह्यसूत्रं—आश्वलायनीयम्.

शिक्षादिवेदषडंगानि—नाम

१ शिक्षा पाणिनीया, २ ज्योतिषं लगधस्य,
३ छंदः पिंगलनागस्य, ४ निचंदुः, निरुक्तं च
यास्कस्य, ५ श्रौतसूत्रं आश्वलायनस्य,
६ अष्टाध्यायीसूत्रपाठः पाणिनीयः

शिक्षादिचतुष्टयं—नाम १ शिक्षा, २
ज्योतिषं, ३ छंदः, ४ निचंदुः इति

॥ श्री ॥

वेदोऽखिलो धर्ममूलम् ।

पुरस्कारः

वेदाचार्यश्रीविनायकदेवधैसास गुरुभिः स्वीयपाठशालाद्वारा ऋग्वेददशग्रंथमुद्रणात्मकं महत् कार्यं संपादितम् । तदत्र उपास्यदेव-
गणेशकृपा वेदाचार्याणाम् अखंडवेदाध्ययनाध्यापनात्मकं महत्तपश्च कारणमित्यत्र नास्ति संशयः । केवलं मनोरंजनमात्रप्रयोजनाः सहस्रशो
ग्रन्थाः अस्मिन् काले मुद्राप्य प्रकाश्यमानाः दरीदृश्यन्ते । अयं तु पवित्रतमः परमेश्वरविग्रहात्मको ग्रन्थः यस्य विधिपूर्वकं सांगाध्ययनेन,
आर्षर्णनिर्माकः स्वतःप्रमाणभूतवेदपरंपरासंरक्षणं च यथार्थतया संपाद्यते । इदमेव विश्वकल्याणकरं भगवत्कृपासंवर्धकं महत् कार्यं,
आजन्मवेदाध्ययननिष्ठैः भूदेवैः ऐहिकसुखपराङ्मुखतया अद्ययावत् भारते वर्षे कर्तव्यबुद्ध्या समनुष्ठितमिति कंठस्थेयं वेदानुपूर्वी संपूर्ण-
आसेतुहिमाचलं प्रशस्ततमा संदृश्यते इत्यहो भाग्यं भारतवर्षस्य । पुस्तकस्थविद्यावन्नेयं वेदविद्या अप्रशस्ता बुद्धिस्थतया, कंठस्थतया च सर्वा-
पेक्षया सर्वेषां वेदाचार्याणां महत्त्वमाख्यापयन्ती सर्वानेतानुत्तमर्णीकरोति । एतादृशं स्वायत्तं विद्याधारणं न केवलं मुद्रणेन सिद्धयति । मुद्रित-
ग्रंथावलोकनेन केवलमक्षरवाचनसंभवेऽपि वेदाध्ययनसंस्कारशून्यैः, तत्रयोदात्तादिस्वरज्ञानं तदप्रकाशनं च कर्तुमशक्यमेव, इति निर्धार्य
श्रीवैसासगुरुवर्यैः पुण्यपत्तनेऽस्मिन् महता प्रबंधेन वेदभवनं निर्माय तद्वारा कंठस्था बुद्धिस्था चेत्यं प्रशस्ततमा वेदविद्यापरंपरा संचालयितुम-

मिलष्यते । तदिदं तेषामभीप्सितं विश्वोपकारकं पवित्रतमं कार्यं विश्वसंरक्षकस्य शास्त्रयोनेः परमकृपया धर्मश्रद्दालूनां सज्जनानां आत्मीयता-
प्रकटनेन च निष्प्रत्यूहं संपद्यताम्, समेधतां च वेदाध्ययनाध्यापनपरंपराद्वारा विशुद्धा धर्मबुद्धिः राष्ट्रहितकारिणी इत्येव सर्वान्तर्यामिणः
सर्वधीप्रेरकस्य परमेश्वरस्य चरणकमलयोः संततमनुनायामहे । कामयामहे च वेदाचार्यवैसासगुरुवर्याणां दीर्घायुरारोग्य-वेदपरंपरासंरक्षकपुत्र-
छात्राद्यभिवृद्धिं च सर्वकल्याणनिदानभूतामिति ।

फाल्गुन संकष्टी
मंदवासरः १९०७
दि. २९-३-१९८६

वेदमूर्तिकृपाकांक्षी
कवीश्वरकुलजनुर्दत्तात्रेयशर्मा
श्रीवासुदेवनिवासाश्रमः पुण्यपत्तनम्

॥ श्री ॥

वेदोऽखिलो धर्ममूलम् ।

प्रस्तावना

वेदपुरुषाय नमः ।

वेदपुरुषाच्या कृपेमुळे ऋग्वेदान्तर्गत शाकलशाखेचे उपग्रन्थांसह नवमुद्रण वेदाभिमानी जनताजनार्दनापर्यंत उपलब्ध करून देण्याचा आज अव्यंत आनंददायक योग येत आहे. जग हे आश्चर्यांनी भरलेले आहे की, कार्यकारणभावांनी ? आश्चर्यांनी भरलेले आहे असे सिद्ध करायला गेलो, तर कार्यकारणभावच वापरायला लागतो आणि कार्यकारणभावाने ते भरलेले आहे असे म्हणावे, तर कार्यकारण-
भावावर आपण विश्वास ठेवतो, हेच केवढे आश्चर्य आहे ! तेव्हा असे याबाबत आश्चर्य अन् कार्यकारणभाव यांचे जुळ्याचे दुखणे कायम असल्यानेच ही पोथी छापली गेल्याचे आश्चर्य मानण्याचे तूर्तास बाजूस ठेवतो; पण वास्तविक ते आश्चर्य आहे, असेच झटकन पाहता वाटत राहते.

गेली सुमारे ३८ ते ४० वर्षे वेदाध्यापन करण्याचे व्रत पुणे येथे मजकडून चालू आहे हे खरे, पण प्रकाशन या विषयाशी माझा तसा अगदीच थोडा संबंध होता. आमच्या वेदशाळेतील मुलांना दरवर्षी अध्ययनासाठी पोथ्या मिळणे दुरापास्त होत असल्याने, आम्ही पुष्कळ हिकमतींनी लोकांकडून जुन्या जुन्या पोथ्या हस्तगत करून, मुलांचे अध्ययन त्यावरून घेणे काही वर्षे केले. दरम्यान सरकार, इतर प्रकाशन-
संस्था, धर्मरक्षण-संस्कृतिरक्षणात रस घेणाऱ्या संस्था व व्यक्तींशी बोलून वेदांची छपाई कोणी करून देईल काय ? याचा पुष्कळ प्रयत्न

केला. परंतु यश येणार होते ते आत्ता ज्या मार्गाला आले त्या मार्गाला, असे नंतर म्हणायचे. म्हणजे शेवटी वेदपुरुषावर भिस्त टाकून आपणच हे छपाईचे काम वेदपाठशाळेतर्फे हाती घ्यायचे ठरविले व त्याला विश्वस्तांनी पण मान्यता दिली. हे काम हाती घ्यायचे, असे माझ्या व विशेषतः माझ्या मुलाच्या, चि. वे. म. मोरेश्वरच्या मनात आले. पण असे करणे म्हणजे सशाच्या डोईला गेंड्याचे शिंग लावून सहाद्री फोडण्या-तलाच प्रकार होता. कारण या एकूण पोथीची सुमारे २२०० पाने दिमाखदार रीतीने छपायला ५ लाखांच्या दरम्यान खर्च येत आहे. अहो, आमच्या सगळ्याच आयुष्याची एकूण उलाढाल या रकमेच्या पंचमांशाच्या आत ! पण सत्यसंकल्प वेदपुरुषच मनात आणवतो. आपल्याला निमित्तकारण करून तो संकल्प वेदपुरुष पूर्ण करून घेतो; असेच म्हणणे प्राप्त आहे. बाकी हे एवढे मोठे अजस्र काम कोणताच आर्थिक वा तांत्रिक अडथळा येऊ न देता एका दमात करणे आमच्या वेदशाळेच्या आवाक्याबाहेरचे होते ... पण ते काम झाले; हे तर खरेच. आता मला पुढचे आश्चर्य असे पाहायचा योग येवो की हे ग्रंथ माळ्यात ठेवायच्या आतच हातोहात खपून गेले. - ईश्वरी राज्याच्या हालचालीच्या भाषेत बोलतो आहे, म्हणून हा जाता जाता एक शुभविचार मांडला इतकेच. असो.

आपल्या धर्माचे आद्य प्रमाणग्रंथ म्हणजे वेद. वेद तर अपौरुषेय अशी आपली अविचल श्रद्धा ! सृष्टी जन्माला आली आणि गेली, असे होत असते. पण वेद मात्र प्रकाशमय, ज्ञानमय तेजाने कायमच तळपत असतात. म्हणजे सृष्टीचे इतिहास व त्यांची तात्पर्ये आणि जीवमात्राच्या कल्याणमार्गाचे द्योतन वेदच करतात, अशी आपली प्रामाणिक, साधुसंत ऋषिमुनींनी पुन्हा पुन्हा जोखलेली श्रद्धा. आजच्या आधुनिकांनासुद्धा वेद हा मानवी इतिहासातील सर्वात प्राचीनतम ग्रंथ आहे, हे मानावे लागते आहेच. असा हा वेद 'संहिता-ब्राह्मण आरण्यके' व उपग्रंथ अशा पूर्ण स्वरूपात गेल्या ७५ वर्षांत छापला गेलेला नाही. त्यामुळे गेली सुमारे ३५ वर्षे तो बाजारात अनुपलब्ध-स्थितीत होता. आमच्या वेदशाळेच्या या उपक्रमामुळे आणिक काही वर्षे तरी-आणि वेदपुरुषाने यश दिले तर कायमही हा एकूण ग्रंथसंभार उपलब्ध राहण्याची योजना झालेली आहे.

INTRODUCTION

With this whole book the total Rigveda is reappearing, after some eight decades, in printed form. The Rigveda is historically the very first book and that too the first ever book of knowledge for the Vedas are the root foundations the human being should rely upon.

The Vedas define Vyashti and Samashti and give explicit rules by which 'Vyashti' could utilise the energies of Samashti. Not even that, but the Vedas go even further and tell us very explicitly about the ultimate goal of any being without which no one will be happy for ever.

The Vedas say that one must know the meaning of the Vedas. But this is too broad a statement. There are many methods of interpreting the Vedas in meaningful ways. So choose at least one, believe in it, behave accordingly and you will be successful ... successful in the sense of achieving the goal given by the Vedas.

But there are of course people to whom the Vedas are just their bread and butter. And this can very well happen. In short, the Vedas have power to give eternal as well as material satisfaction.

To-day human knowledge has acquired vast horizons; but if one goes through the book of the Vedas one would meet even vaster ideas and there are ways of thinking over their truthfulness too !

This, of course, needs grudgeless thoughtful study of the Vedas and the coming generations, I think, will willingly shoulder this responsibility—may be this might be the need of current times.

2/11 Erandvane, Pune 4.
Chaitra Shuddha 1,
Gudhi Padwa, Shaka 1908.

Vinayak Hari Ghaisas
Chief Trustee
Vedacharya Ghaisas Gurugi
Ved-Pathashala, Pune 4.

हा ग्रंथ छापण्याआधी आम्ही भारतभर वेगवेगळ्या भाषांतून जाहिराती देऊन मागणीचा अंदाज घेतला. मागणीचा आकडा स्पृहा करण्याजोगा नसला तरी संबंध भारतातील वेगवेगळ्या वेदशाळांकडून आम्हांस उत्स्फूर्त प्रतिसाद आला; याचा आम्हास आनंद होतो. भारत दश आसेतुहिमाचल वेगवेगळ्या बाह्य संस्कृतींनी नटला असला तरी, त्यातील अनुस्यूत वेदसंस्कृतीच या देशाला धरून राहते असे वाटल्या-वाचून राहवले नाही. असे असले तरी मूठभरांनी काय होणार ? असा प्रश्न पडतोच. आधुनिक शिक्षणाची लाट वेदमूलक नसल्याने आपल्या पूर्वजांनी स्वधर्म मर्यादा संभाळून, प्राणांची बाजी लावून जतन केलेल्या वेदांचे नेमके महत्त्व काय ? याचे थोडेही शिक्षण मिळण्याची व्यवस्था प्रचलित समाजपद्धतीत नाही. समाजजीवनातून वेद इतका लुप्तप्राय हजारो लाखो वर्षांत झाला नसेल. त्यामुळे वेदांतील विषयांबाबत त्याच्या अध्ययनपद्धतीबाबत अज्ञानामुळे अनेक वादप्रतिवाद चालू असतात.

वेदांची अध्ययनपरंपरा कशासाठी ? वेदाध्ययन झालेल्याकडून शब्दार्थाचे ज्ञान अपेक्षावे का ? वस्तुतः वेदांचे अध्ययन करणे हा अभ्यास वेगळा आणि त्यांचा अर्थ सांगण्याचे शास्त्र अवगत करण्याचा अभ्यास वेगळा. वेदांचे अध्ययन करतो तो वैदिक. त्याचेवर जबाबदारी ही असते की, वेदांचे प्रत्येक अक्षर, पद, ऋचा हे अत्यंत स्वच्छ करून त्याच्या उदात्तादि स्वरासहित नीट हृदयात आणि गळ्यात बसविणे. संबंध वेद विनापोथी मुखोद्गत राखणे. मग त्यातील शेंकडो, हजारो ऋचांचा वापर म्हणजे विनियोग करून, याज्ञिक लोक दत्तयाग, गणेशयाग, पंचायतनयाग अशा छोट्या छोट्या यज्ञांपासून सोमयाग, वाजपेय यज्ञ, अश्वमेध यज्ञ इत्यादि अत्यंत प्रबल आणि भव्य यज्ञ करतात. या याज्ञिकांतसुद्धा श्रौत याज्ञिक वेगळे व स्मार्त याज्ञिक वेगळे. दत्तयागादि याग अथवा उपनयन, विवाह-संस्कार, वास्तुशांति इत्यादि ठिकाणी आवश्यक असते, ते स्मार्त याज्ञिक आणि सोमयागादि यज्ञ, पुत्रकामेष्टि इत्यादि ईष्टिरूप अग्निहोत्री यज्ञ हे श्रौत याज्ञिकांचे भाग होत. या दोन्हीही याज्ञिकांच्या विद्या वेगळ्या आहेत. त्यांची तंत्रे वेगळी आहेत. फक्त त्यासाठी मंत्राचा भाग आला की वैदिक त्यांना मंत्र पुरवितो.

वेदांचा दुसरा विनियोग होतो पूजादि तंत्रविधीमध्य. वेगवेगळे अभिषेक, वेगवेगळ्या सूक्तांचे पारायण, वेगवेगळ्या मंत्रांचे जप करून शनि, राहू, केतूपासून इन्द्र, सूर्य, रुद्र, विष्णु, इत्यादि देवतांची प्रीति संपादन करणे आणि वेगवेगळी काम्य व कुलपारंपारिक अनुष्ठाने करून आपापल्या इच्छा पूर्ण करणे, यासाठीही वेदमंत्र लागताच. पण या विधीचीहि तंत्रे वेगळी असतात. वैदिक त्यांना फक्त मंत्र पुरवितो.

यानंतर योगाभ्यास करणारे लोक प्राणायामादि गोष्टी करण्यासाठी पूरक-कुंभकादिकांचा वापर करताना, प्रणव या एकाक्षरा गायत्रीपासून विराटापर्यन्त नानाविध मंत्रांचा उपयोग करतात; आणि त्या त्या देवतांना शरीरात स्थापण्यासाठी वेगवेगळ्या छंदातील त्या त्या देवतांचे मंत्र वापरतात. वैदिक हा अशा लोकांना मार्गदर्शन करतो इतकेच.

यानंतर वेदांचा संस्कृत भाषाच्या दृष्टीने अर्थ लावणाऱ्यांचा गट येतो. त्यात वेदांचे अपौरुषेयत्व मानणाऱ्या मीमांसकांचा एक गट आणि दुसरा देवकल्पनांची स्थित्यंतरे, त्यांचे उदय व ऋास इत्यादी वेदमाउलीने दिलेल्या शब्दब्रह्मावर मत प्रतिपादन करणाऱ्यांचा गट. या दोघांनाही वेदमंत्र उच्चारता येत नाहीत. त्यासाठी त्यांना वैदिकच पाचारावा लागतो.

इतिहासाचे संदर्भ, समाजशास्त्राचे संदर्भ, भूगर्भशास्त्राचे संदर्भ, गणित इत्यादी अनेक शास्त्रांच्या अभ्यासकांना हा वेदरूप ज्ञान-निधी कारणपरत्वे वापरावा लागतो; पण त्या वेळेला त्यांना ते मंत्र वैदिकामार्फतच जसेच्या तसे कळणार.

गानलिपीत जसेच्या तसे लिहून दिले तरी शास्त्रीय संगीत जसे गुरुपरंपरेशिवाय येणार नाही, शिल्पशास्त्रावरील लठ्ठ लठ्ठ ग्रंथ वाचून ज्याप्रमाणे शिल्प, चित्रकला इत्यादी विद्या येत नाहीत; तद्वतच व्रतस्थ राहून गुरुपरंपरेचा सांभाळ केल्याशिवाय वेद येणार नाहीत. कारण वेदांची अक्षरे ही पुस्तकस्थ होऊ शकत असली तरी वेद कंठगत आणि हृदयस्थ करणे, ही एक शुचिर्भूत राहून गुरुसान्निध्याने अवगत करायची विद्या आहे. दशग्रंथ अष्टविकृतीतील जटाघनांसह वेद जो नसानसांत भिनवितो त्या वैदिकाचा आनन्द त्याचेजवळच !

या वैदिकाला त्याच्या अभ्यासासाठी लागणारे ग्रंथ म्हणजे आज प्रसिद्ध होत असलेले दशग्रंथ. वस्तुतः दशग्रंथात एका परंपरेप्रमाणे पदांचाही समावेश होतो. पण या प्रकल्पात पदांचा समावेश नाही. ते अजस्र काम वेदपुरुषाच्या मनात आले तर तो आम्हाकडून असेच बिनबोभाट करवून घेईल, याबद्दल विश्वास वाटतो. ज्या निर्णयसागरच्या मूळ पोथीवरून या नवमुद्रणाचे काम संपादित केले त्या मूळ निर्णयसागर छापखान्याने केलेले न भूतो न भविष्यति आश्चर्यकारक, सुन्दर, टाशीव, बिनचूक मुद्रण सर्वदृष्ट्या अद्वितीयच म्हणावे लागेल. त्या मूळ प्रकाशकांना किती धन्यवाद द्यावेत ! आज ते नकलवायचे म्हणजे सुद्धा आभाळाला हात टेकले, असे आम्हास वाटत आहे. नवमुद्रणाच्या वेळी पूर्वी मुळातच अत्यल्प अमलेल्या चुका दुरुस्त केल्या आहेत. त्यातूनही काही चुका राहिल्या अमल्याम विद्वज्जनांनी त्या अवश्य कळवाव्यात.

तात्पर्य, असे हे वेद वेदांगांमह उपयोगाचे दृष्टीने जगभर सारीकडे महत्त्वाचे आहेत. हा मूळ सागर आहे. यामधून वेगवेगळं प्रवाह वाफेच्या मार्गाने अथवा भूगर्भ-मार्गातून येत असतात. म्हणून व्यासंगी अभ्यासकाने आपल्या ग्रंथभांडारात त्याचा अप्रकम टेवायला हवा.

हा ग्रंथ प्रकाशात आणण्याआधी त्याच्या सुबकपणा व टिकाऊपणाबद्दल आमचे काही आग्रह होते. शिवाय केवळ वेदाभिमानी जननेच्या उदार दातृत्वावरच आमची भिस्त. त्यामुळे आर्थिक भपकेबाजी परवडणारी नव्हती. पण हा त्रैलोक्यातील सर्वोत्तम ग्रंथ निदान उत्तम रीतीने बाहेर पडावा अशी तळमळ होती. त्या दृष्टीने पेपर अँड पल्पचे डॉ. अरुणराव पारखे, आमचे परमस्नेही अनमोल प्रकाशनचे श्री. र. द. नांदुरकर, अकार प्रोसेसचे श्री. संजय देडगाडे, आणि वसंत प्रिंटिंग प्रेसचे वसंत गोविंद मोघे यांचे या कामात खरोखरच अनमोल साहाय्य लाभले आहे. वसंत प्रेसच्या कामगार व मालकांनी हे अत्यंत जिकिरीचे काम इतर आर्थिक प्रलोभने दूर सारून अत्यंत मन लावून करून दिले. आम्ही तर पूर्वी म्हटल्याप्रमाणे या प्रकाशन कारभारातील अनभिज्ञ ! परन्तु आमच्या श्री. नांदुरकरांनी कमीत कमी

खर्चात अत्यंत उठावदार रीतीने हे काम करण्याबाबत आम्हास जी शक्ती व स्फूर्ति दिली, ती वस्तुतः त्यांचीच आहे. नाही तर हा ग्रंथ यशस्वीरीत्या प्रकाशनांत आणणे आम्हांस अत्यंत कठीण होते.

या सर्व लोकांच्या स्वतःच्या वेदप्रेमामुळे आणि त्यांच्या सहकाऱ्यांच्या कष्टामुळे हे काम झाले. त्या सर्वांस मनःपूर्वक धन्यवाद व वेदपुरुषाचे आशीर्वाद.

ज्या थोर महाभागांच्या आणि वेदाभिमानी जनताजनार्दनांच्या आर्थिक व इतर साहाय्याविना भारतीय संस्कृतीचा हा अमूल्य ठवा ७५ वर्षांनीसुद्धा पुन्हा प्रकाशित करता आला नसता, त्या सर्वांबद्दल मनातील कृतज्ञता बोलून दाखविता येत नाही इतकी मोठी आहे. वेदपुरुष त्या सर्वांचे कल्याण करो.

सद्बुद्धी, सदाचरण आणि सद्भाव मनात रुजविणाऱ्यांचे वेदपुरुष इहपर कल्याण करीत असतो, इतकेच सांगून तूर्तास विराम घेतो.

२/११ एरंडवणे, पुणे ४.

चैत्र शु. १ गुढी, पाडवा शके १९०८

विनायक हरि घेसास

प्रधान-विश्वस्त, वेदाचार्य घेसास गुरुजी वेदपाठशाळा, पुणे ४.

प्रकाशक :

वेदाचार्य विनायक हरि घेसास

घेसासगुरुजी वेदपाठशाला

२/११ एरंडवणे, कर्वे पथ,

पुण्यपत्तनम् ४११००४

मूल्य : २००-०० रु.

मुद्रक :

वसंत गोविंद मोघे

वसंत प्रिंटिंग प्रेस

४२६/३ चतुःशृंगी पथ

पुण्यपत्तनम् ४११०१६

इदं पुस्तकं घंसासोपान्हहरिशर्मन्तनुजनुषा वेदाचार्यविनायकशर्मणा
स्वीयघंसासगुरुजीवेदपाठशालाद्वारा प्रकाशितम् शके १९०८

॥ अथ ऋग्वेददशग्रंथप्रारंभः ॥

सस्वाहाकारप्रयोगनिर्णयः समन्त्रकोशाच्च

॥ ऋक्संहिताप्रारम्भ्यते ॥

॥ विद्वदम्यर्थनम् ॥

ऋग्वेदकल्पद्रुमभाषानकादिप्राच्यद्रुपुष्पाणिधियाविविच्य । ऋक्संहितायां परिकल्प्यमालांसमर्पयेद्वेदिककण्ठदेशे ॥ १ ॥

वेदप्रास्ताविकम् ।

श्रीः ॥ प्रणम्यवेदपुरुषं वेदज्ञान्यारिकांक्षिणः ॥ ऋक्संहितायाहोमादेः कुर्वे प्रास्ताविकं क्वचित् ॥

ननु कोऽयं वेदो नाम । कथं वा तस्यापौरुषेयत्वेन प्रामाण्यम् । केवा तस्य विषयप्रयोजनसंबन्धाधिकारिणः । न खल्वेतस्मिन् सर्वस्मिन्नसति वेदे प्रवृत्तिः । अत्रोच्यते—इष्टप्राप्त्यनिष्टपरिहारयोरलौकिकमुपाययोर्मथो वेदयतिसवेदः । अलौकिकपदेन प्रत्यक्षानुमानेन्यावर्त्यते । अनुभूयमानस्य स्रक्चन्दनवनितादेरिष्टप्राप्तिहेतुत्वमौषधादेरनिष्टपरिहारहेतुत्वं च प्रत्यक्षतः सिद्धम् । स्वेनानुभविष्यमाणस्य पुरुषांतरगतस्य च

तथात्वमनुमानगम्यम् । एवंतर्हि भाविजन्मगतमप्यनुमानगम्यमिति चेन्न । तद्विशेषस्यानवगमात् । नखलु ज्योतिष्टोमादिरिष्टप्राप्तिहेतुः कलंजभक्षणवर्जनादिरनिष्टपरिहारहेतुरित्यमुमर्थं वेदव्यतिरेकेणानुमानसहस्रेणापि तार्किकशिरोमणिरप्यवगंतुं शक्नोति । तस्मादलौकिकोपायबोधकोवेदइति लक्षणस्थनातिव्याप्तिः । अतएवोक्तं—‘प्रत्यक्षेणानुमित्यावायस्तूपायोनबुध्यते । एनंवदंतिवेदेनतस्माद्वेदस्य वेदता ॥’ इति । स एवोपायो वेदस्यविषयः तद्वोधएव प्रयोजनं तद्वोधार्थं चाधिकारी तेनसहोपकार्योपकारकभावः संबंधः ।

अथवेदानामपौरुषेयत्वेनस्वतःप्रामाण्यमनूयते—वेदांश्चैकेसंनिर्कर्षपुरुषाख्याः । नन्वस्तुपदानांपदपदार्थसंबंधस्थचनित्यत्वं, वाक्यार्थप्रमितेश्चवाक्यजन्यतयाविधीनांप्रामाण्यं, तथाप्यानुपूर्वीरूपवेदानांनित्यत्वासंभवात्काठकादिसमाख्ययातत्कर्तृकत्वनिश्चयाच्च पौरुषेयत्वंसंभवति । पुरुषेचदोषसंबंधसंभावनयानप्रामाण्यंसंभवति । तथाहि । वेदःप्रागभावप्रतियोगितावच्छेदकधर्मवान् वाक्यत्वात् भारतवदित्यनुमानेनपौरुषेयत्वम् । नचसामान्यधर्मस्यप्रागभावप्रतियोगितानवच्छेदकत्वेनवेदत्वस्यातथात्वादसिद्धिरितिवाच्यम् । वेदत्वस्यातादृशत्वेपिइदानींतनवेदत्वादीनांतदवच्छेदकतयानासिद्धिः । अन्यथाघटादीनामपौरुषेयत्वप्रसंगः । वस्तुतोवेदत्वंप्रागभावप्रतियोगितावच्छेदकं कार्यधर्मवृत्तित्वात् घटत्ववदित्यनुमानेनवेदत्वस्यापितथात्वात् । अतोवेदानांपौरुषेयत्वम् । एवंचकाठककालापकादिसमाख्या, बर्बरःप्रावाहणिरकामयतेत्याद्यनित्यसंयोगोप्युपपद्यते । तदुक्तं संनिर्कृष्टकालावेदाइदानींतनाइति । तत्रचास्मदादीनांकर्तृत्वासंभवाद्यासादिवदीश्वरएवकर्ता । एवंच ‘त्रयोवेदाअजायतेत्यग्नेऽग्नेवेदोवायोर्यजुर्वेदः’ इत्यादिदर्शनमुपपद्यते । अतोस्वतःप्रामाण्यमितिचेत् । न । उक्तानुमानस्य वेदत्वंप्रागभावप्रतियोगितावच्छेदकं सामान्यधर्मत्वादित्यनुमानेनसत्प्रतिपक्षितत्वात् । प्रतियोगिताव-

च्छेदकभेदाभावेन संकलघटप्रागभावैक्येप्रतियोग्युत्पत्तिनाशयत्वासंभवेनचनित्यत्वापत्तेः । इष्टापत्तौतूत्पन्नस्यपुनरुत्पत्तिप्रसंगः, प्रागभावनाशस्वीकारेघटानुत्पत्तिप्रसंगः । अवयवशस्तन्नाशस्वीकारोनिरवयवत्वादेवायुक्तः । प्रतियोगिभेदेनाभावनानात्वकल्पनेसंसर्गाभावान्योन्याभावयोरैक्यप्रसंगः । अतोसामान्यधर्मस्यप्रागभावप्रतियोगितावच्छेदकत्वम् । प्रथमानुमानमपि—वेदाःप्रागभावप्रतियोगितावच्छेदकधर्माभाववन्तोऽस्मर्यमाणकर्तृकत्वादात्मवदित्यन्वयिना, अस्मर्यमाणकर्तृकवाक्यत्वादितिव्यतिरेकिणाचसत्प्रतिपक्षितम् । वेदशून्यकालाभावेनवेदप्रागभावासिद्धेश्च । तथाहि । पूर्वकालेनवेदशून्यःकालत्वाद्वर्तमानकालवत् । पूर्वकालीनंवेदाध्ययनंगुर्वध्ययनपूर्वकं वेदाध्ययनत्वाददानींतनवेदाध्ययनवत् । वेदानपौरुषेयाःअस्मर्यमाणकर्तृकत्वादित्यनुमानेनापौरुषेयत्वसिद्धेश्च । एवं ‘वाचाविरूपनित्यया’ इतिश्रुतिः । ‘स्वयंभूरेषभगवान्वेदोगीतस्त्वयापुरा । शिवाद्याःकृषिपर्यताःस्मर्तारोऽस्यनकारकाः ॥’ इतिस्मृतिश्चोपपद्यते । काठकादिसमाख्यातु श्रुतिस्मृतिविरोधात्प्रवचननिमित्तत्वेनोपपादनीया । ‘अग्नेऽग्नेवेदः’ इत्यादिश्रुतिरप्यग्निनाज्ञापितइतिव्याख्येया । अनित्यसंयोगोऽपि प्रवाहनित्यतामादायोपपादनीयः । प्रवाहनित्यत्वंचसजातीयप्रागभावसमव्याप्तसजातीयध्वंसकत्वरूपम् । यद्वाबहुक्षीरादिवाक्यवदसत्यकथादिनाविधेयस्तुतिपरत्वेनोपपादनीया । अतोऽपौरुषेयावेदाइतिसिद्धंवेदानांस्वतःप्रामाण्यम् । इतिगागाभट्टः ।

स्वाध्यायविषयेकिंचित्प्रस्तूयते—स्वाध्यायोऽभ्येतव्यः । अत्रस्वाध्यायत्वं स्वशाखात्वम् । तत्र स्वत्वंचपरंपरयाध्ययनविषयत्वमनुष्ठानविषयत्वं च । तेन वेदत्रयांतर्गतैकैकशाखापरःस्वाध्यायशब्दः । तेनाध्ययनानुष्ठानयोः स्वपरंपरापरिगृहीताध्ययनानुष्ठानविषयत्वोपपत्तिः । अधीतवेदस्यप्रयोजनवत्त्वंचेत्थमवसेयम् । विधीनां प्रवृत्तिजनकप्रवर्तनाज्ञानम्, अर्थवादानां प्राशस्त्यज्ञानं, मंत्राणां

विशिष्टार्थस्मरणं, नाम्नां कर्मभेदो गुणफलोपबंधः संकल्पलाघवंच, साम्नामक्षराभिव्यक्तिः, स्तोभानां सामकालपूर्तिः, उपनिषदां पार-
लौकिकफलकर्मप्रवृत्तिजनकशरीरव्यतिरिक्तजीवात्मज्ञानं, क्रमज्ञानादिच यथेष्टमूहनीयम् । एवमंगानामपि वेदोपकारकत्वम् । तच्च
शिक्षायाः स्वरादिनिश्चयद्वारा, कल्पस्य शाखांतरसंदिग्धविध्युपसंहारद्वारा-न्यायलब्धार्थतात्पर्यनिर्णयद्वाराच, व्याकरणस्य वैदिकोहवि-
ज्ञानद्वारा, निरुक्तनिघण्टोर्वैदिकशब्दज्ञानद्वारा, छंदसां वैदिकवाक्यपरिमाणद्वारा, ज्यौतिषस्य वैदिककर्मप्रयोगोपयोगितिभ्यर्क्षादिज्ञा-
नद्वारा, अधीतवेदजन्यार्थज्ञानोपयोगित्वात्सिद्धं सांगोवेदोऽध्येयोनुष्ठेयानितदुदितानिकर्माणीति । तथाच ऋग्वेदस्यैवाखिलवेदाद्यत्वेना-
भ्यर्हितत्वात्तदंतर्गतशाकलसंहितामधिकृत्याध्ययनाध्यापनस्वाहाकाराद्युपकर्त्र्यभूयादिति नैकशोविद्वत्साहाय्येन प्रयतितं मयाऽस्याः शोध-
नादिसंस्करणाय । योजितानि चर्षिदैवतच्छंदांसि आमूलान्तंतत्तत्सूक्तपत्राधःप्रदेशेषु () धनुश्चिहांतर्गततत्तच्छास्त्रार्थविलासभांजि । प्रत्यध्या-
यमंततत्तदंतर्गतदेवतात्यागाः सूक्तपक्षेण भेदपक्षेण च दर्शिताः । तथा ऋग्वेदकल्पद्रुमादिप्रंथेभ्यो विद्वद्भ्यश्च यथावगतं स्वाहाकारनिर्णयप्रयो-
गाद्यपि प्रस्तावनाव्यवहितत्वेन संप्रथितमत्र । अंतेशाकलसंहितावर्तिनामृचामकारादिवर्णक्रमकोशोऽप्यनल्पपरिश्रमेण प्रणीयसमयोजी-
तिपुस्तकयावच्छेमुषिपरिष्कृत्य संशोधितम् । स्वाहाशब्दयोगेऋगंतस्वरस्योदात्तानुदात्तस्वरितत्वप्रतिपत्तिसौकर्यार्थमृगंते एतादृगुदात्त-
चिह्नं * एतादृशंचस्वरितचिह्नं कल्पितं तत्रतत्र । तेनैतादृशचिह्नद्वयहीनाः केवल-॥-रेखाद्वययुजःशेषाऋचोऽनुदात्तान्ताभवन्ति । अर्धर्चादा-
वेकैवरेखेतिकल्पितास्तत्रपरिपाटी । एवंविहितेष्वत्यंतश्रमपुरःसरं शोधने शरीरमात्रसाधारणभ्रान्त्यादिसमुत्थंदोषजातं सौजन्ययुरीणैः

सारस्पृहया लुभिः परिशीलितमरालचातुरीकैर्विपश्चिद्वरैरुपेक्ष्यमाणं कृतशोधनंचाशासानः सकलाभ्येत्रध्यापकप्रयोजकादिसौकर्यमेत-
द्वंशात्संभावयन् गुणजनकधुर्घटापथगामितयैवसार्यकृतमन्यमानो गुणजनपरितोषमेवैतद्व्यापारात्प्रीयमाणोऽखिलजगन्नायको विद्वचातु-
प्रमाणसिद्धांतविरुद्धमत्रयत्किंचनाभून्मतिमांशदोषात् । मात्सर्यमुत्सार्यत दार्यचित्ताः प्रसादमधाय विशोधयंतु ॥ इत्याशास्ते

विद्वदेकांतवशंवदः—

वा. ल. पणशीकरः ।

अत्रादर्शपुस्तकदातृनिर्देशः ।

- १ वे ॥ शा ॥ सं ॥ गणेशभट्टआठल्ये आलीबागइत्येतैर्दत्तमहतापरिश्रमेणैतैरेवनिर्मितंस्वाहाकारपुस्तकमेकं ।
- २ वे ॥ शा ॥ सं ॥ आत्मारामभट्टजी अळवणी सावंतवाडीइत्येतैर्दत्तंस्वीयसंप्रहस्यंकाशीस्यजड्येप्रणीतं ।
- ३ वे ॥ शा ॥ सं ॥ रामचंद्र(बाबा)पाध्ये गुर्जरभालावलीइत्येतैः महामहोपाध्यायगोपालोपाध्यायप्रणीतंसंपाद्यदत्तं ।
- ४ वे ॥ शा ॥ सं ॥ बाबुरामचंद्रदीक्षितजडेबनारसइत्येतैः प्रहितं ऋग्वेदकल्पद्रुमादिकोशान्शौनकीयांश्चाकलय्यमुद्रितमासीत्

तच्चद्वैतीयिकेऽस्मिन्संस्करणे—

तदंतर्वर्तिमंत्रभागं वे ॥ रा ॥ गणेशभट्टजीआठल्येइत्येतेपांसाहाय्येन सर्वानुक्रमभाष्येणचपुनःसंशोध्यप्रकाशितोऽयंप्रथमइति सप्तम् ।

संहिताहोमेप्रमाणम् । तत्रादौसंहिताहोमेप्रमाणंफलं च प्रायश्चित्तप्रकरणेबृहदाध्यायनस्मृतौ—‘भौताग्निरपिस्मार्ताग्नौप्रायश्चित्ताहुतीर्हुनेत् । संहितागणकृष्णांडपावमान्यादिभिर्द्विजः ॥ स्मार्ताभावेतुकृत्वाभिर्कुर्यादुत्तपनीयकमि’ति ॥ भौताग्निरपीत्यपिनास्मार्ताग्निमानपिस्मार्ताग्नौकुर्यादितिप्रतीयते । प्रायश्चित्ताहुतीरित्यनेनपापनिवृत्तिफलकत्वं बोध्यते । उत्तपनीयकोनामआधानसुबोधिन्यां—‘दग्धेष्वाग्निमारोप्यपुनर्दग्धेषुसंयुतं । पुनस्तद्वत्तृतीयोग्निः स एवोत्तपनीयकः’ ॥ इति । लौकिकमग्निं संस्कारविशिष्टंकृत्वाकुर्याद्धोममितिशेषः । भुतावपि—‘यः समिधायाऽआहुतीयोवेदेन द्वादशमतोऽभ्रयै । योनर्मसास्वध्वरः’ ॥ इतिमंत्रेस्वातंत्र्येणसंहिताहोमःप्रतीयते । तथाचमंत्रार्थः—अग्नये अय्यर्थः । यः मर्तः—मनुष्यः । समिधा—पालाश्यादिसमिदाधानेन । आहुती—आहुत्या आज्यादिसाध्यया । यो वेदेन—संहितया तदंतर्गतसर्वमंत्रकरणकहोमेनच । द्वादश—परिचरतीति ॥ यद्यपीयंशुतिर्वेदेनेत्यस्यब्रह्मयज्ञाभ्ययनेनेत्यर्थकरणेनपाकयज्ञप्रशंसाकरणपरतयायोजिता तथाप्युक्तार्थपरतयापियोजयितुंशक्यते बाधकाभावात्, वेदेनाग्नयेद्वासेतिसमभिध्याहृतपदस्वारस्याबोधश्चभुतीनांविश्वतोमुखत्वात् । तेनोक्तार्थतात्पर्यनिर्णायिकापूर्वोद्घाताध्यायनस्मृतिरप्यनुगृहीताभवति । एतच्छ्रुतिविहितसमिदाधानाद्युक्तकर्मफलं ‘तस्येदर्वत’ इत्यग्निमश्रुतौस्फुटं । तथाहि—‘तस्येदर्वतोरंहयंतऽआशबस्तस्यंशुभ्रितमंयशः । नतमंहविषकृतंकुतश्चननमत्यैकृतंनशत्’ ॥ इति । मंत्रार्थः—तस्यैव आशबः—शीघ्रगंतारः । अर्वतः—अध्याः । रंहयंते—वेगंकुर्वन्ति । शन्नून्प्रसहंत इत्यर्थः । तस्यैवशुभ्रितमंयशः—दीप्ततमाकीर्तिश्चभवति । अपिच । तं देवकृतं—देवेषुविहिताकरणेनयत्कृतं । अंहः—पापं । कुतश्चन—कस्मादपिहेतोः । ननशत्—नश्याप्नोति । अशत् नशत्

इतिप्रमाणम् । नचमर्त्यकृतं—मनुष्येषुर्हिसावितम् । इत्येवंपापक्षयकामेनाग्निशुभ्रपाकार्येत्युक्तंभवति । अतःपापक्षयकामेनापिसंहिताहोमोविषेयइतियावत् । किंचोपाकर्मगतत्वेनापिसंख्यायनसूत्रे—‘प्रत्यृचंवेदेनजुहुयादित्यादिनाऽनेकेहोमविधयोऽभिहिताः । तथाचसूत्रं—‘अक्षतसक्तूनांधानानां दधिघृतमिश्राणांप्रत्यृचंवेदेनजुहुयादितिहैकआहुः सूक्तानुवाकाद्याभिरितिवाध्यायार्पेयाद्यादिभिरितिमांडूकेयोऽथहस्माहकौषीतकिरिमीलेपुरोहितमित्येकाकुपुंभक्तस्तदब्रवीदाबदंस्त्वंशकुनेगृणानाजमग्निनाधामंतेविश्वंगंतानोयज्ञंयज्ञियायोनःस्वोअरणः प्रतिचक्ष्वविचक्ष्वाग्नेयाहिमरुत्सखायत्तेराजन्छृतंहविरितिष्टृचास्तच्छंयोरगृणीमहइत्येकाहुतशेषाद्विःप्राभंती’ति ॥

एवंपराशरस्मृतौप्रायश्चित्तप्रकरणेद्वितीयाध्यायेपारायणांगत्वेनदशांशहोमोऽभिहितः । तथाहि—‘ब्रह्महानरकस्मात्तेपांडुकुष्टीप्रजायते । प्रायश्चित्तंप्रकुर्वीतसयत्पातकशांतये ॥ चत्वारःकलशःकार्याःपंचरत्नसमन्विताः । पंचपल्लवसंयुक्ताःसितवस्त्रेणवेष्टिताः । कपायपंचकोपेतानानाविधफलान्विताः । सर्वौपधिसमायुक्ताःस्थाप्याःप्रतिदिशंदिशं ॥ रूप्यमष्टदलंपद्मंमध्यकुंभोपरिन्यसेत् । तस्योपरिन्यसेद्देवं ब्रह्माणचचतुर्मुखं ॥ पलार्धार्धप्रमाणेनसुवर्णेनविनिर्मितं । अर्चयेत्पुरुषसूक्तेनत्रिकालंप्रतिवासरं ॥ यजमानःशुभ्रैर्गधैःपुष्पैर्धूपैर्यथाविधि । पूर्वादिकुंभेषुततोब्राह्मणाब्रह्मचारिणः ॥ पाठयेयुःस्वकान्वेदानृग्वेदप्रभृतीन्शनैः । दशांशेनततोहोमोग्रहशांतिपुरःसरः ॥ मध्येकुंडेविधातव्योपृताकैस्तिलग्रीहिभिः । द्वादशाहमिदं कर्मसमाप्यद्विजपुंगवः ॥ भद्रेपीठेयजमानमभिषिंचेद्यथाविधि । ततोदद्याद्यथाशक्तिगोभूहमसिलादिकं ॥ ब्राह्मणेभ्यस्ततोदेयमाचार्याययथाविधि । आदित्यावसबोरुद्राविश्वेदेवामरुद्राणाः ॥ प्रीताःसर्वेन्यपोहंतुममपापंसुदारुणं । इत्युदीर्यमुहुर्भक्त्यातमाचार्यक्षमापयेत् ॥ एवंविधानेविहितेभेतकुपुंविनश्यति’ ॥ इति ॥ यद्यपिरुद्रकल्पदुर्मेलिखितकालिकापुराणे—

‘जपादशांशतोहोमस्तथाहोमास्तुतर्पणं । तर्पणस्य दशांशेन मार्जनं कथितं किल ॥ मार्जनस्य दशांशेन ब्राह्मणानपि भोजयेत् ॥ जपोर्चापूर्वकोहो-
मस्तर्पणं चाभिषेचनं ॥ भूदेवपूजनं च प्रकारोक्ता पुरस्क्रियेति ॥ होमाशक्तौ जपं कुर्याद्धोमसं ख्याचतुर्गुणं । एवं कृते तु मंत्रस्वजायते सिद्धि-
रत्मा ॥ इति वचनैः पुरश्चरणांगजपसामान्यदशांशहोमः कर्तव्य इति प्रतीयते तथापि — ‘पाठयेयुः स्वकान्वेदानृग्वेदप्रभृतीन्शनैः । दशांशेन
ततोहोमो महशांतिपुरःसरः ॥ इति प्रकृतप्रायश्चित्तप्रकरणस्थस्मृतिवचनेन विशिष्यदशांशहोमस्य विहितत्वादशांशहोमो विधेयः । तत्संभव
अदशाश्रुतिपारायणे ज्वेवैकावृत्तिरूपदशांशेनेति फलितम् ॥ केचित्तु महार्णवादिप्रथेषु ‘रूपरुद्रजपांशेषोऽदशांशं त्रविभागपक्षेष्वाद्यमंत्रै-
राद्यंतमंत्रैर्बादशांशसंख्या पूरणवदेकसंख्याकादिपारायणपक्षेऽप्याद्यादिमंत्रैस्तदशांशसंख्या पूरणीया । एवं कल्पनायां तत्रयन्मूलं तदेवात्रा-
न्वेषणीयमिति वदन्ति । महार्णवे तु ‘चतुर्पुत्राक्षणे पुष्टग्वेदप्रभृतिमंत्रब्राह्मणात्मकवेदचतुष्टयपारायणं कुर्वत्सु प्रतिदिनं पठितवेदभागदशांश-
संख्यया व्याहृतिभिर्होमः कार्य इत्युक्तं । कैश्चित्तु संहिताहोमांशोऽसाधकतयोपन्यस्तानि क्रग्विधानस्थानि — ‘एषा हि संहिता वेदैः सर्वब्रह्म मयी
निचूत् । उन्नेत पसादृष्टा विश्वामित्रेण धीमता ॥ होमांश्च जपयन्नांश्चानित्यं कुर्वीत वैतथा’ इत्यादीनि वचनानि तान्युपक्रमोपसंहाराभ्यां गायत्री-
मंत्रहोमपराण्येवन तु संहिताहोमपराणि । कृत्स्नसंहिताया विश्वामित्रदृष्टत्वेन काव्यनुपलंभात् गायत्र्यास्तदृष्टत्वाच्च निचृदिति विशेषण-
स्य सकलसंहितायामसंभवात् न्यूनाक्षरत्वेन गायत्र्यंश एव तत्संभवाच्च वेदैश्चतुर्भिर्वेदैः संहितासम्यग्धृतेति स्मृत्यक्षरार्थः । एवं च संहितेति पद-
भ्रवणमात्रेण कृत्स्नसंहिताहोमपरतया पूर्वोक्तवचनानि योजयतां प्रमाद एवेति सुधियो विभावयन्तु ॥ इति ऋग्वेदकल्पद्रुमः ॥

१ पुरस्क्रिया-पुरश्चरणम् ।

प्रासंगिकविविधविषयनिर्णयसंग्रहः ।

मंत्रार्चिनिर्णयः । ‘ऋषिदैवतच्छंदांस्तनुक्रमसिष्याम’ इति सर्वानुक्रमपरिभाषाया मृचीणां प्रथमनिर्देशात्तदुत्सिध्यते । ननु मंत्रब्राह्मणयो-
र्बेदाभिधेयत्वात् सर्वानुक्रमण्यां ‘नष्टेतज्ज्ञानमृते’ इत्यादिज्ञानस्य मंत्रादावेवावश्यकत्वबोधनादैतरेयब्राह्मणे मंत्रभागसत्त्वेऽपि तत्प्रतीकोपादा-
नेन नष्टादिकथनस्याकरणाच्चात्र नैव नष्टादिकथनस्योपयोग इति चेन्न सर्वानुक्रमणं ब्राह्मणांतर्गतमंत्राणां सृष्ट्याद्यकथनेपि ‘अज्ञातर्ष्यादिको मंत्रो-
दोषावह इति श्रुतिः’ इति कल्पसारोक्त्या बृहदेवतायां ‘सौर्याणि चैव सामानि सर्वाणि ब्राह्मणानि चेत्यनेन देवतोक्त्या च छंदसस्तु स्वरूपसि-
द्धत्वेन चर्ष्यादिज्ञानस्यावश्यकत्वात् ब्राह्मणस्यानेकभागघटितत्वेन मंत्रभागस्यापि तदंतर्भूतत्वात् तत्र चर्ष्यादिज्ञानस्योपयोगः । ‘मंत्रातिरिक्तं
ब्राह्मण’ मिति भेदव्यवहारस्तु समुदायनिबन्धन इत्यदोषात् एवं बृहदेवतायां ‘सर्वाणि ब्राह्मणानी’ तिसामान्योक्त्या मंत्रातिरिक्तब्राह्मणस्यापि-
सूर्यदेवताकत्वं सिद्धम् । ऋषिस्तु तद्रष्टृत्वादैतरेय उक्तप्राय एव । छंदस्तु लक्षणाक्रांतो देव । अनाक्रांतो ‘अत्रानुक्तं गाथे’ तिसुत्रात् गाथैवेति ।
मंत्रविषये तु विनियोजकवाक्यानुरोधेन देवताकल्पनीयैव । तदुक्तं निरुक्तोत्तरपट्टे प्रथमाध्यायचतुर्थखंडे — ‘तद्येनादिष्टदेवतामंत्रास्तेषु
देवतोपपत्तीनां देवतः स यज्ञोवायज्ञांगं वा तदेवता भवत्येवान्यत्र यज्ञात्प्राजापत्य इति याज्ञिका — नाराशंस्व इति नैरुक्ता — अपि वासाकामदेवता
स्यात् — प्रायो देवताबाऽस्ति क्षात्रारोहदुलंलोके देवदेवत्यं — मतिथिदेवत्यं — पितृदेवत्यं यदैवतो मंत्र इति । एतदर्थं स्तुत्यादयश्चान्तव्यः ।
अत्रापि संदेहे तु ‘अनिरुक्तो वै प्रजापति’ रिति ब्राह्मणात्, — ‘मंत्रेषु ह्यनिरुक्तेषु देवतां कर्मतो बदेत् । मंत्रतः कर्मतश्चैव प्रजापतिरसंभवे’ इति बृह-
देवतास्ववचनाच्च प्रजापतिरेवेति सिद्धमिष्टम् ॥ ॥ विशेषरूपेण चर्ष्यादीनामज्ञानेऽनुकल्पमाह कल्पसारः — ‘ऋष्यादीनामविज्ञानेनाम-

देवादिनृषीन् । गायत्र्यादीनिच्छंदांसि विष्णुदेवचंसंस्मरेदिति । तत्र ऋषिज्ञानप्राथम्ये उदाहरित्यमाणसर्ववाक्यसंप्रतिपत्तेर्नास्त्येव-
संशयः । तत्र सूक्तविशेषे सर्वानुक्रमणी व्याख्यातृवचनद्वैधेन र्षाणामनियमे प्राप्ते तन्निर्णयः क्रियते—‘प्रतयाशव’ इति सूक्ते ‘प्रतेष्टा चत्वारिंश-
हविगणा दशर्चा अकृष्टामाषाः प्रथमे—सिकतानि वावरी द्वितीये—पृथग्योजास्तृतीये त्रयश्चतुर्थे’ इत्यत्र चतुर्थे दशर्चे पूर्वोक्ता ऋषिगणास्त्य इति-
योजना । आर्षानुक्रमण्यां—‘प्रतेहि सूक्तं प्रथमं दशर्चमकृष्टमाषा ऋषयो विदुस्ते । निवावरीस्तु सिकता द्वितीयं तृतीयमेते खलु पृथग्योजाः । गणा-
स्त्योऽभीकृषिताश्चतुर्थमेषां तु गोत्रं कचिदप्रसिद्धम् । शिष्टासु पंचसृषिरत्रिरेव त्वं त्वेव च गृत्समदः प्रसिद्धः’ इत्युक्तत्वात् सर्वानुक्रमभाष्ये पि-
त्रय इति पदच्छेदेन व्याख्यानात् । वृत्तिकृता तु अत्रय इति पदच्छेदं कृत्वा चतुर्थे दशर्चे अत्रय इति नामान इति व्याख्यातं तत्तु प्रमाणाभावाद्-
पेक्षम् । तथा ‘माप्रगामे’ति सूक्ते सर्वानुक्रमण्यां ‘पराणि चत्वारि सूक्तान्युक्ता ऋषयः’ इत्युक्तम् । अस्यार्थः—सुबन्धुमित्रा—बंधुः श्रुत-
बंधुर्विप्रबंधुस्त्य ऋषयः । ते गौपायना एव न लौपायनाः सुबंधोस्तत्कालमृतत्वेनाद्रष्टृत्वात् । अतएव सर्वानुक्रमण्यां च ‘गौपायनान्बंध्वा-
दीन्पुरोहितांस्त्यक्त्वान्यौ मायाविनौ भेद्यतमौ मत्वा पुरोदधे तमितरे कुद्वा अभिचेरुथ तौ मायाविनौ सुबंधोः प्राणानाचिक्षिपतुरथ हास्यभ्रातर-
स्त्यो माप्रगामेति षट्ङ्गायत्रं स्वस्त्ययनं जत्वा’ इति—‘माप्रगामेत्युपक्रम्य चतुःसूक्तेष्वतः परम् । बंध्वाद्या ऋषयो ज्ञेया गौपायनमुतास्त्य’
इति । सर्वानुक्रमवृत्तिकारेण—अपरे त्वित्यादिना चतुर्णां द्रष्टृत्वमुक्तं न भूलविरोधादसंगतमिति स्पष्टमेव । तथा चतुर्थाष्टके प्रथमाध्यायेऽ-
नस्वंतेति सूक्ते ‘अनस्वंता षट्त्रैवृष्णपौरुकुत्स्यौ द्वौ ज्यरुणत्रसदस्यूराजानौ भारतश्चाश्वमेधो त्यास्तिस्तेऽनुष्टुभ’ इति सर्वानुक्रमणी । अस्यार्थः—
षट्चात्मकं सूक्तं एतन्नयं व्यवस्थापय अपश्यत् । तत्रेयं व्यवस्था—आद्यानां तिसृणामित्यप्याहृत्य त्रैवृष्णपौरुकुत्स्यौ ज्यरुणत्रसदस्यूद्वौ संभूय-

द्रष्टारो अत्यास्तिस्त्रइत्यावर्त्य द्वितीयांतत्वेन विपरिणमय्य ताः भारतोश्च मेधोऽपश्यदित्योजना । अत्यास्तिस्त्रइत्यपरं प्रथमांतं अनुष्टु-
भइत्यत्रान्वेतीति । तथा च शौनकः आर्षानुक्रमण्यां—‘अनस्वंतेति सूक्तं त्रैवृष्णपुरुकुत्सजौ । ज्यरुणत्रसदस्यूद्वावश्च मेधश्च भारतः ।
अत्यानां तिसृणामासां पूर्वासां मितरौ सहे’ति । अतएवोभयत्रापि द्वावित्युक्तिरपि चरितार्था । यत्तु तद्वृत्तौ पण्णामपि ऋषित्रयमिति व्या-
ख्यातं—यच्च तद्भाष्ये द्वे द्वे ऋचौ एकैकं ऋषिक्रमेणापश्यदिति—व्याख्यातं तत्तु स्फुटतरमूलभूतशौनकोक्तं ऋष्यनुक्रमणीविरोधात् मंत्र-
लिङ्गविरोधात् द्वावित्युक्तिविरोधात् इतरौ सहेत्युक्तिविरोधाच्चानादेयम् । (क. क.) इति ऋषिनिर्णयः ॥

ऋषिदैवतच्छंद ऊहनिर्णयः । तत्र जपहोमादौ प्रयुज्यमानेषु सूक्तक्षुपूर्वदेवतोहः कार्यं उत छंद ऊहति विमर्शं सर्वानुक्रमपरिभाषा-
रं भव—‘ऋषिदैवतच्छंदांस्त्यनुक्रमिष्यामः’ इत्यनुक्रमपरिग्रहाद्, बह्वृचगृह्यपरिशिष्टे—‘अथास्य मंत्राणां ऋषिदैवतच्छंदांसि’ इति-
तथैवांगीकारात्, तथासांख्यायनसूत्रे—‘ऋषेर्यस्य यो यो मंत्रो यदैव तस्य छंदस्तथा तथा तं मंत्रमनुव्रूयात्’ इति क्रमनिर्देशात्, एवमाधुनिक-
याज्ञिकाचाराच्च ‘यद्यपि स्वात्स्वयं ब्रह्मात्रैलोक्याकर्षणश्चमः । तथापि लौकिकाचारं मनसापि न लंघयेत् ॥’ इति वचनाद्याज्ञिकाचारानुगृहीत-
देवताप्राथम्यबोधकवचनानां कर्मकांडविषये प्रावल्यादेव तायाः फलदावृत्तेनाभ्यर्हितत्वात् तत्र प्राथम्यं युक्तं मत्वा । तथा श्रौतस्मार्तकर्मकांडो-
दधिपारहृश्वभिर्भट्टनारायणकौस्तुभकारशांतिरत्नहमाद्रिपूर्तकमलाकरादि महानिबन्धकारधुरीणैर्लोकोद्दिधीर्पयानैकशः प्रणीतप्रयोग-धर्मशा-
स्त्रादिग्रंथेष्वसेतु हिमालयप्रथितेषु प्रसंगतः सूक्तमंत्रादिप्रयोगावसरे ऋषिदैवतच्छंदः क्रमेणैव सूक्तादीनां विनियोगादत्र संहितायामस्माभि-
रपि स एव क्रम आहतोऽस्ति ॥ इमं पक्षं प्राचीनानसहंते—तेषां मते छंदः प्राथम्य एवादरः । तथा च ऋग्वेदकल्पद्रुमे—छंदः प्राथम्ये ‘आर्षेय-

छंदोदैवतवित्' इति सर्वानुक्रम उदाहृत एव । अन्यान्युदाहरिष्यंते । तथा हि निरुक्तभाष्योदाहृतसामवेदब्राह्मणे—'यो ह वा अविदिता र्षेय-
छंदोदैवतब्राह्मणेन मंत्रेण याजयति वाध्यापयति वा स्थाणुं वच्छंति गते वा पात्यते प्रमीयते वा पापीयान्भवति' इति । अथर्ववेदे—'गणकऋषिः
निचूद्रायत्रीछंदः गणपतिदेवता' इत्यादि । पारिजाते—'आर्षछंदोदैवतं च विनियोगस्तथैव च । वेदितव्यं प्रयत्नेन ब्राह्मणेन विपश्चिता' इति ।
गोभिलोप्येवमाह—'आयात्विन्यनुवाकस्य वामदेवऋषिः स्मृतः । आनुष्टुभं भवेच्छंदोवाग्देवीदेवता स्मृता' इति । मदनरत्नेकात्यायनः—
'आर्षछंदश्च दैवत्यं विनियोगस्तथैव च । वेदितव्यं प्रयत्नेन ब्राह्मणेन विशेषतः' इति । सांख्यायनसूत्रे—'ऋषीच्छंदांसि देवताः भद्रामेधेच-
तर्पयित्वे'ति सर्वत्र छंदः पूर्वमभिहितमिति कृत्वा छंदः प्राथम्यमेव न्याय्यं उदाहृतधृतिस्मृतिप्रामाण्यात्, तत्र धृतक्रमपरित्यागेऽपीजाभावात्तासां-
क्रमबोधन एव तात्पर्याच्च । तथा च ह देवतायां—'नियमोऽयं जपे होमेऽपि शृङ्गोऽयं दैवतं । अन्यथा चेत्प्रयुजानस्तत्फलं चाग्रहीयते ॥ अर्थ-
स्वः स्वत्वृषयश्छंदोभिर्देवताः पुरा । अभ्यधावन्ति छंदोमध्ये त्वाहुर्मनीषिणः ॥ ऋषिस्तु प्रथमं ब्रूयाच्छंदस्तु तदनंतरं । देवतामथ मंत्राणां-
कर्मत्वेवमिति श्रुतिः' इति ॥ आचार्यसंज्ञे गृह्याधानप्रस्तावे—'ऋषिच्छंदोदैवतं च विनियोगमनुक्रमात् । अस्मत्त्वा र्षादिकं विप्रो जुहुयाद्वा-
जपेदपि ॥ यजेद्वाध्यापयेद्वापि न लभेत्कर्मणां फलम्' इति । तथा रामबाजपेय्यांगृह्यकारोपि—'ऋषिमादौ प्रयुज्जीत छंदोमध्ये नियोज-
येत् । देवतामवसाने च मंत्रज्ञो मंत्रसिद्धय' इति । तथा भीवत्सगोत्रभास्करकृतमहारूपद्रव्यांछंदोभाषायां—'वक्तव्यं छंद आदौ तु ततश्च र्षिः प्र-
कीर्तितः । देवता विनियोगश्च तैत्तिरीयकपाठकैः' ॥ आश्वलायनानां तु ऋषिच्छंदोदैवतपूर्वको विनियोगः । तथा च परिभाषायां—'आर्ष-
यच्छंदोदैवतविद्याजनाध्यापनाभ्यां भेयोधिगच्छती'ति ॥ तथा वेदभाष्यकारैर्मार्धवाचार्यैरपि ऋग्भाष्योपोद्घातांते ऋषिच्छंदोदैवतावि-

चारः कृतः सुरूपकृत्वमिति सूक्ते एव ऋषिच्छंदसी इन्द्रं पृच्छेति चतुर्थ्यां मृचिलिगदर्शनादिद्वोदैवतेति छंद एव पूर्वमुदाहृतम् । आत्वेति सूक्ते-
ऋषिच्छंदोदैवता विनियोगः पूर्ववत् । इत्यादि पुत्रहुपुस्थले पुछंद एव पूर्वधृतम् । निरुक्तभाष्यकारोप्येवमेवाह ॥

अत्रेदं विचार्यते—किं श्रुतिस्मृत्यादीनां द्वैविध्यदर्शनाद्विकल्पः । सोपि शाखाभेदेन कांडभेदेन वा व्यवस्थित उत सर्वत्र । न तावदाद्यः ।
शाखांतरैतैत्तिरीयशाखायां नारायणोपनिषत्सु—'गायत्र्या गायत्री छंदो विश्वामित्रऋषिः सविता देवता' इति । छंदोभाषायां—'वक्तव्यं छंद
आदौ तु ततश्च र्षिः प्रकीर्तितः । देवता विनियोगश्च तैत्तिरीयकपाठकैः' इति विशिष्यक्रमबोधकश्रुतिस्मृत्यादिप्रमाणदर्शनेन संदेहस्यैवाभावान् ।
न द्वितीयः । 'यो ह वा अविदिता र्षेयच्छंदोदैवतब्राह्मणेन मंत्रेण याजयति वाध्यापयति वा' इत्यादिना कर्मकांड एव र्ष्यादिज्ञाने फलस्य—तद-
ज्ञाने प्रत्यवायस्य चाभिधानात्कांडांतरस्यानुपस्थितेः । न तृतीयः । विरुद्धार्थकानां निरवकाशानां प्रमाणानां पोडशिग्रहणाग्रहणवद्वैकल्पिक-
त्वस्य वक्तुं शक्यत्वेपि विरुद्धार्थकपदरहितानां प्रकृते तथा वक्तुमशक्यत्वात् । अतश्छंदः प्राथम्यबोधकश्रुत्यादीनां प्रमाणांतराणामपि संप्राहक-
त्वपरतया एकवाक्यत्वलाभाच्छंदः प्राथम्यमेवोचितं । सर्वानुक्रमस्य—'अनुक्रमिष्याम' इत्यंतं सूक्तप्रतीकादीनि प्रदर्शयिष्याम इति व्याख्येयं ।
अतएव सर्वानुक्रमभाष्यकारेणापि 'एताननुक्रमिष्यामो व्याख्यास्याम' इति व्याख्यायनेनैकार्थत्वाद्वातूनामित्युक्तं । देवतास्मरणमन्ते वा-
कुर्यादिति बह्वचगृह्यपरिशिष्टवाक्यस्य केपुचित्पुस्तकेष्वदर्शनात् । केपुचित्तु देवतास्मरणमेव वा कुर्यादिति पाठदर्शनेन तस्यापि देवताप्राथम्ये-
असाधकत्वात् । न चैवं विनिगमनाविरहः देवताप्राथम्यावगत्य विशेषेण छंदोविषये हेतुनिर्देशपूर्वकप्रथमादिपदघटितस्मृत्यवधृतात्पर्यक-
क्रमबोधकोक्तश्रुतेरेव विनिगमकत्वात् । 'श्रुतिस्मृतिविरोधे तु स्मृतेस्त्यागो विधीयते । तथैवलौकिकं वाक्यं स्मृतिबाधे परित्यजेत्' इति स्मृत्य-

पेक्षयाभूतेर्बलवत्त्वात् देवताप्राथम्यबोधकभुल्यनुपलब्धेऽथ । देवताप्राथम्याभासकप्रमाणानांसंग्रहपरतयोन्नीतत्वात् । द्विविधाचारदर्शनेपि
श्रुत्यविरुद्धाचारस्य प्रामाणिकत्वेन 'अंधस्येवांधलप्रस्ये' तिन्यायेनपरंपरागताचारांतरस्याश्रद्धेयत्वात् । सर्वानुक्रमण्यां देवताप्राथम्यव्यवहार
दर्शनेपि 'तुह्यिहवैतच्छब्दविशिष्टान्यृषिदेवतच्छंदांसिद्वित्रिचतुःपंचषट्सूक्तभांजियथासंख्यम्' इतिपरिभाषानुसारेणकचित्पूर्वसूक्तसाह-
चर्यात्प्रथमं देवताउत्तरत्रऋषिः । कचित्पूर्वत्रछंदःउत्तरत्रदेवताइतिच । तदुदाहरणानितु—'प्राप्तेपंचाग्नेयोवत्सआग्नेयंतुप्रनूनंरुचमा-
ग्नेयःश्येनः', 'अग्निर्होतागायत्रंत्विद्राग्नीर्ऐन्द्राग्रं' इत्यादीनि । तुह्यादिशब्दाभावेपियथा—'परंगायत्रं प्राग्वत्सप्रेऋषिश्चानुक्तगोत्रः प्राज्य-
त्स्यात्काण्वोऽष्टममंडलंमाचिषतुर्ब्रह्मिन्मेधातिथिमेध्यातिथी' । 'जागतमूर्ध्वप्रागुशनसःप्रदेवंदशवत्सप्रिर्भालंदनः' 'नवममंडलं पावमानं-
सौम्यंस्वादिष्टयादशमधुच्छंदाः' इत्यादिबहुषुस्थलेषुव्युत्क्रमदर्शनात् । साहचर्योक्तेरबाधकत्वांगीकारेपि—'अस्यमेष्टौजागतंअनुष्टुबंतंद्या-
वापृथिव्येकाद्वेष्टौत्वाष्टौवाद्वेष्टेराकासिनीवात्योरंत्यालिंगोक्तदेवता' । 'ऋतमेकादशंजगत्यंतंषष्ठ्यैन्द्रासोमीसरस्वतित्वमिति सारस्वतोर्ध्वं
योनोर्बाहस्पत्येतं वोमा रुती' । 'वायोसैकागायत्रमुक्तादेवताःप्रउगेणाद्येतुत्तुचैत्यैद्रवायवीद्यावापृथिव्योत्यस्तुचोहाविर्धानोवावृतीयःपादो-
वाग्नेयोर्वितमेनुष्टुभौबृहतीच' । 'कनिकदत्तुचंप्रदक्षिणिज्जागतंमध्येतिशक्यंष्टिवैताभ्यामृषिरध्वनिवाश्यमानंशकुंतुष्टाव' इति । 'अयंस-
उपांत्यानुष्टुपपुरीष्येभ्योमिभ्यः' इति । 'तिस्रःषट्पार्जन्यंतुपर्जन्यायतृचंगायत्रमेतेकुमारभाग्नेयोऽपश्यत्' इत्यादिवहुस्थलेषुतत्रैवव्य-
भिचारदर्शनात् ऋषिदेवतच्छंदांसीत्यस्यसंग्राहकत्वमेवव्याप्यं । यत्तु आश्वलायनानां देवताप्राथम्याभासकार्थवर्णसर्वानुक्रमण्यां 'आश्व-
लायनानुक्रमानुसारेणानुक्रमिष्यामः खिलान्वर्जयित्वे' तिप्रतिज्ञाय 'इंद्रत्वावृचंविश्वामित्रगोतमविरूपाःप्रत्यृचमिंद्रमरुदग्रयोपिगायत्रम्'

इत्यादीनां एकादशपटलेविंशतितमकांडस्याव्यभिचारेणर्षिदेवतच्छंदांसिप्रदर्शितानीतितद्ब्रह्मचानांश्रौतस्मार्तसूत्रकृदाश्वलायनमित्राश्वलाय-
नपरंनुबहृचश्रौतस्मार्तसूत्रकृद्ब्रह्मचाश्वलायनपरं॥ तथाचबृहद् [श्वलायनस्मृतौ]—'तपसाविदितंविप्रामयातावत्क्षणादिव । श्रौतस्यकर्मणः
सिद्धयैश्रौतसूत्रमयाकृतम् ॥ तएतंमृदुगंभीरेगंभीरार्थशिवप्रदे । सुदुर्ज्ञेयेषुविदुषांमनसःप्रीतिवर्धने ॥ श्रौतस्येवचयद्वाण्यंमयैवचकृतं
द्विजाः । गृह्यभाष्यंकरिष्यंतिद्विजाइतिनमेकृतं॥' इति । उपनयनप्रकरणेयज्ञोपवीतविधिप्रकरणेच । 'प्रत्यक्षरन्निषिद्धंदोदैवांगान्यक्षराणिच ।
भूतेतत्वात्मवर्णाश्चस्थानंज्ञात्वाजपेत्सदा' ॥ तथा । 'ऋग्यादिसर्वविज्ञायतंत्रविन्मंत्रसूक्तयोः । यज्ञोपवीतमंत्रेणकुर्याद्यज्ञोपवीतिनम ॥
ब्रह्मास्याद्यज्ञसूत्रस्यमुनिर्गायत्रमीरितं । छंदःप्रजापतिर्देवओंकारोप्यथवात्रिवृत्' इति । एतेनसर्वानुक्रमण्यांभूयसाव्यपदेशेनाव्यभिचारेण-
चदेवताप्राथम्योक्त्याछंदोपेक्षयादेवतायाःप्राथम्यमितिवदंतोनिरस्ताः । सत्येकस्मिन्वाधकेसाधकसहस्रस्याप्यकिंचित्करत्वमितिन्यायेन-
भूयसाव्यपदेशस्यासाधकत्वात् । श्रुतिरूपसाधकस्यप्रमाणांतरानपेक्षस्यप्रागेवाभिहितत्वादित्यलंविस्तरेण ॥ श्रुतिस्मृतिप्रमाणानामेक-
वाक्यत्वकल्पनात् । सर्वेषांचाविरोधेनछंदःप्राथम्यमीरितम् ॥ १ ॥ इति ऋ. क. छंदोदेवतोहक्रमनिर्णयः ॥

छन्दोनिर्णयः—इदानींऋग्विशेषेऽधिकक्षाक्षरन्यूनत्वेछंदोनिर्णयः—ननुछंदःप्रकरणे 'गायत्र्युष्णिगनुष्टुबृहतीपंक्तिप्रदुज्जगत्यतिज-
गतीशक्यंतिशक्यंथ्यलष्टीधृत्यतिधृतयश्चतुर्विंशत्यक्षरादीनिचतुरुत्तराण्यनाधिकेनैकेनचिद्भुरिजौद्वाभ्यांविराट्स्वराज' वित्युक्तंसर्वानु-
क्रमण्याम् । अस्यार्थः—चतुर्विंशत्यक्षरादिगायत्र्यादिछंदःसु एकेनाक्षरेणन्यूननचिन्-एकेनाधिकेनभुरिक् द्वाभ्यांन्यूननेविराट्-अधिकेन-
स्वराट् इति । तत्रद्वाभ्यांन्यूननेविराडित्यत्रद्वित्वविवक्षायां 'वयंहितेअमन्मही' त्यत्रगायत्रीछंदस्यैवक्षरैः,—'यत्रद्वाविवजघने' त्यत्रानुष्टुप-

छंदसिचतुरक्षरैः,—‘इंद्रः सहस्रदात्रा’ मित्यत्र गायत्री छंदसिपंचाक्षरैः,—‘अस्माद्दुत्यमुपमं स्वर्षा’ मित्यत्र जगत्यां पञ्चभिः,—‘रायस्पर्धिं स्वधाव’ इतिसतो बृहतीपंचौ सप्तभिः,—‘त्वमग्नेगुभि’ रिति जगत्यामष्टाक्षरैः,—‘सिपक्तुन’ इत्यादिपुत्र्यक्षरैर्न्यूनत्वे उक्तविराट्पलक्षणानां क्रांतत्वेन छंदोहानिरिति चेन्न । द्वाभ्यामिति द्वित्वस्य त्र्यागुपलक्षणत्वेनादोषान् । एवं च त्रिप्रभृतिभिरक्षरैर्न्यूनत्वेपि विराट्त्वसिद्धिः । तथा च शौनकः छंदोनुक्रमण्याम्—‘अस्य वामस्य सूक्तस्य जगत्याः पञ्चिमा ऋचः । पंचपादं साकं जानां यद्रायत्रेयमेव । सप्तार्धगर्भा गौरीश्च तस्यानुपुबनुत्तमा । प्रस्तारपंक्तिस्तु विराट्द्वाचत्वारिंशयुगस्यया’ । साच ऋक् ‘तस्याः समुद्रां मुपजीवती’ तिसप्तत्रिंशदक्षरा विराट्प्रस्तारपंक्तिरित्याह । चत्वारिंशदक्षरा तु केवलापंक्तिरिति प्रातिशाख्यभाष्ये । सर्वानुक्रमभाष्येष्वेवमेवोक्तं तत्र प्रातिशाख्यभाष्ये—‘याः काश्चिद्बहुपादास्तु गायत्र्योहीनतांगताः । अक्षरैर्वहुभिस्तास्तु गायत्र्युपधारये’ इत्यभियुक्तोक्तिरप्यत्रानुकूला । आधिक्यांशे तु नोपलक्षणं तथा विधेयं छंदसोभावादिति दिक् ॥

अथ देवतास्तुत्युपयोगिस्थानभक्तिरूपगुणनिर्णयः—(सचायमस्माभिरयोजितोपि निर्दिश्यते) तथा हि देवतास्तुतौ कर्मणि च ऋष्यादिव देवतासंबन्धिस्थाननामभक्तीनामनुसंधानं कर्तव्यम् । तथा बृहद्देवतायाम्—‘स्थानं नामानिभक्तीश्च देवतायाः स्तुतौ स्तुतौ । संपादयन्नुपेक्षेतयांकां चिदिह संपद’ मित्यत्र स्तुतौ स्तुताविति द्विनिर्देशेन सूक्तभाजो—हविर्भाज—ऋभाजश्च भूयिष्ठाः काश्चिन्निपातभाज इति । ‘प्रातः सवनं वसंतो गायत्री त्रिवृत्स्तोमो रथं तरं सामे’ त्यग्निसंपत्सु—‘माध्यंदिनं सवनं ग्रीष्मस्त्रिपुष्यं च दशस्तोमो बृहत्सामे’ त्यादींश्च संपत्सु—‘तृतीयं सवनं वर्षां जगती सप्तदशस्तोमो वैराजं सामये च देवगणाः समाम्नाता उत्तमे स्थाने’ इत्यादित्यसंपत्सु—यांकां चित्संपदमुपेक्ष्यापि स्थानभक्तिरूपसंपत्तिसंपादनबोधकसंपादयन्नित्यनेन च तत्तद्देवतास्थानादीनामनुसंधानस्य स्तुत्यादिकर्ममात्रे आवश्यकत्वं बोध्यते । तत्र च स्तुतिर्नाम

गुण्यवच्छिन्नगुणकीर्तनम् । गुण्यवच्छिन्नत्वं च गुणिनिवस्तुतो विद्यमानत्वम् । बृहद्देवतायां तु—‘स्तुतिस्तुनाम्रा रूपेण कर्मणा वांघवेन चेत्युक्तम् । ननु स्तुतौ स्तुतावित्युक्तास्तुतिमात्रे स्थानाद्युत्कीर्तनस्यावश्यकत्वेपि कर्ममात्रे स्थानाद्युत्कीर्तनस्य नोपयोग इति चेन्न । बृहद्देवताया मेवाग्ने—‘विभागमिममेतेषां विभूतिस्थानसंभवम् । सम्यग्विज्ञाय मंत्रे पुतं तु कर्मसु योजयेत् । अध्यापयन्नधीशान् नोमंत्रं चैवानुकीर्तयेत् । स्थानं सारलोक्य सायुज्यमेतेषां मेव गच्छति’ इत्युक्त्वा कर्ममात्रे स्थानाद्युत्कीर्तनस्य फलकथनेन स्तुतिपदस्य कर्ममात्रोपलक्षणत्वेन कर्ममात्रे स्थानाद्युत्कीर्तनस्यावश्यकत्वात् । एतेन स्तुतावित्यस्योपलक्षणत्वेन निवदंतो निरस्ताः ।

स्थानादीनामनुत्कीर्तने फलाभाव उक्तो बृहद्देवतायाम्—‘न हि काश्चिद्विज्ञायया यातव्येन देवतम् । लौक्यानां वैदिकानां च कर्मणां फलमश्रुते’ इति । याचावर्ष्यं नाम देवतायाः स्थानभक्तिरूपगुणोत्कीर्तनपूर्वकमनुसंधीयमानत्वम् । तत्रैव—‘तत्र तत्र यथावत् मंत्रान्कर्मसु योजयेत् । देवतायाः परिज्ञानात्तद्विकर्मसमृद्धयत्’ इति । अत्र यथावदित्यस्य स्थानभक्तिगुणपुरस्कारेणेत्यर्थः । तथा चोक्तप्रकारेण देवतोत्कीर्तने नैव फलसिद्धिरिति निष्कर्षः । अतएव च वेदभाष्ये प्रथमाष्टके सप्तमाध्याये ‘आमनीपेति’ ऋग्व्याख्यावसरे मध्यमस्थानसंबन्धिनः ऋमव इत्युक्तम् । दशा ‘आग्नेगिरो दिव’ इति मंत्रव्याख्यायां पृथिवीस्थानो गिरिति चोक्तं सर्वानुक्रमण्यां—‘हिरण्यकेशो द्वादशाद्यौ तृचौ त्रैष्टुभोष्णिहो पूर्वो म्रये वामध्यमाये’ ति । ‘हिरण्यकेशो रजसो विसार’ इति तृचस्याऽऽग्रये वामध्यमायेत्यनेन मध्यमस्थानविशेषणोत्कीर्तने नान्यस्थानगतो निर्बन्धो वर्तितः । तस्मात्स्थानाद्युत्कीर्तनं शुभलादिसंभवमिति नात्र तदुत्कीर्तने विप्रतिपत्तयम् । तत्प्रकारश्च—‘भवद्भूतस्य मध्यस्थजंगमस्त्वावरस्य च । अस्यैकसूर्यमेवैकं प्रभवं प्रलयं विदुः १ असतश्च सतश्चैव यो निरेपा प्रजापतिः । यदक्षरं च वाच्यं च यथैतद्ब्रह्म शाश्वतम् २

कृत्वेषहि त्रिधात्मानमेषुलोकेषु तिष्ठति । देवान्यथायथं सर्वाभिदेश्यस्वेषुरग्निषु ३ एतद्भूतेषुलोकेषु अग्निभूतं स्थितं त्रिधा । ऋषयोगीभि-
रर्चति व्यंजितं नाम भिस्त्रिभिः ४ तिष्ठत्येव हि भूतानां जठरे जठरे ज्वलन् । त्रिस्थानं चैवमर्चति होत्रायां वृत्तबर्हिषः ५ इहैष पचमानोऽग्निर्मध्य-
मोऽग्निर्वनस्पतिः । अमुष्मिन्नेव विप्रैस्तुलोकेऽग्निः शुचिरुच्यते ६ इहाग्निभूतस्तृप्तिमिलोकेस्तुतिमिरीडितः । जातवेदाःस्तुतो मध्येस्तुतो
वैश्वानरो दिवि ७ रसान्नाग्निमिरादाय वायुना संगतः सह । वर्षत्येष च यलोके तेनेद्रइतिसस्मृतः ८ अग्निरस्मिन्नथेद्रस्तु मध्यमो वायुरेव च ।
सूर्यो दिवीति विज्ञेयास्तिस्र एव देवताः ९ एतासामेव माहात्म्यान्नामान्यत्वं विधीयते । तत्तत्स्थानविभागेन तत्र तत्रेह दृश्यते १० तासामि-
यं विभूतिर्हि नामानियदनेकशः । आहुस्तासां तु मंत्रेषु कवयो न्योन्योनिताम् ११ यथा स्थानं प्रतिष्ठास्तानां मान्यत्वेन देवताः । तद्भूतास्त-
त्प्रधानाश्च केचिदेवं वदन्ति ताः १२ पृथक् पुरस्ताद्ये तूक्ता लोकादिपतयस्त्रयः । तेषामात्मैव तत्सर्वं यद्यद्भक्तिः प्रकीर्त्यते १३ तेजस्तेव यवाः
प्रादुर्बोहं चैव यस्य यत् । इमामैद्रीं च दिव्यां च वाचमेव पृथक्स्तुताम् १४ बहुदेवायाःस्तुतयो द्विवत्संस्तुतयश्च याः । प्रधान्यमेव सर्वासु-
पतीनामिव तास्वपि १५ स्थानं नामानि भक्तीश्च देवतायाःस्तुतौस्तुतौ । संपादयन्नुपेक्षेतयां कांचिदिह संपदम् १६ अग्निभक्तिस्तुतान्सर्वा-
नप्रावेव समर्पयेत् । यदिद्रभक्तिर्बद्धे सूर्ये सूर्यानुगंचयत् १७ निरूप्यते ह विर्यस्यैतसूक्तं भजते च या । सैव तत्र प्रधानं स्यान्न निपातेन संस्तुताः
१८ इति त्रयाणां मेषां मुक्तः सामासिको विधिः । समासेनैव मुक्तस्तु विस्तरेण त्वनुक्रमः १९ इति बृहदेवतायाम् ।

तथा—‘महाभाग्या देवताया एक आत्मा बहुधास्तूयत एकस्यात्मनो न्येदेवाः प्रत्यंगानि भवंत्यपि च सत्वानां प्रकृतिभूमिर्ऋषयःस्तुवंतीत्याहु-
रित्यादि, तत्रैव—‘तिस्र एव देवता इति नैरुक्ता अग्निः पृथिवीस्थानो—वायुर्वेदो वांतरिक्षस्थानः—सूर्योद्युस्थानस्तासां माहाभाग्या देवैकस्या अपि-

बहूनि नाम वेद्यानि भवंतीति, तत्रैव—‘तिस्र एव देवता इत्युक्तं पुरस्तात्तासां भक्तिसाहचर्यं व्याख्यास्यामोऽर्थेनान्यप्रभक्तीनी’ त्यादि, ‘अथै-
तानींद्रभक्तीन्यंतरिक्षलोक’ इत्यादि, ‘अथैतान्यादित्यभक्तीन्यसौलोकस्तृतीयसवनमि’ त्यादि, ‘अथातोऽनुक्रमिष्यामोऽग्निः पृथिवी-
स्थानस्तं प्रथमं व्याख्यास्यामि’ इत्यादि, ‘अथातो मध्यमस्थाना देवतास्तासां वायुः प्रथमा गामी भवती’ त्यादि, ‘अथातो द्युस्थाना देवतास्ता-
सामश्विनौ प्रथमा गामिनौ भवत’ इति निरुक्ते ‘तिस्र एव देवताः क्षित्यंतरिक्षद्युस्थाना अग्निर्वायुः सूर्य इति तत्तत्स्थाना अन्यास्तद्विभूतयः कर्मपृथ-
क्त्वा द्विपृथगभिधानस्तुतयो भवंत्येकैवामहानात्मा देवता सूर्य इत्याचक्षते सह सर्वभूतात्मा तदुक्तमृषिणा सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्चेति
तद्विभूतयो न्या देवतास्तदप्येतदुक्तमिंद्रमित्रवरुणमग्निमाहु रित्यथामिधानं त्वनुक्रमिष्याम’ इति सर्वानुक्रमण्यां च दर्शितः स एव स्फुटतरं-
प्रदर्शयते । तथा हि—एक एव महानात्मा मूलभूता देवता तस्या अग्निर्वायुसूर्यरूपास्तिस्र एवांगभूता देवताः क्रमेण पृथिव्यंतरिक्षद्युस्थानास्तासां-
ति सृणामितराः सर्वा देवता विभूतयः ताश्च सर्वानुक्रमणी वृत्तिकारसंगृहीतश्लोकेषु प्रदर्शिताः । ते च—‘अग्न्यादिदेवपद्व्यंतं देवताकांडमुच्यते’
तत्र च—‘अग्न्यादिदेवी ऊर्जा हुत्यंतः क्षितिगतोगणः । वाय्वादयो भगांताः स्युरंतरिक्षस्थ देवताः । सूर्यादिदेवपद्व्यंतं द्युस्थाना देवता इति’ । तत्र
अग्न्यादिदेवी ऊर्जा हुत्यंतोऽग्निगणः पृथिवीस्थानोऽग्निभक्तिः, वाय्वादिभगांतो वायुगणोऽंतरिक्षस्थानो वायुभक्तिः, सूर्यादिदेवपद्व्यंतः
सूर्यगणो द्युस्थानः सूर्यभक्तिः, यमदेवतायास्तु गणद्वयांतर्भूतत्वेन सर्वत्र स्थानद्वयप्राप्तावपि बृहदेवतायां—‘यस्मिन् बृह इति त्वस्मिन् द्युस्थानः
स्तूयते यमः’ इत्यनेन ‘यस्मिन् बृह’ इति सूक्तस्य यमदेवतायाः द्युस्थानस्य विशिष्योक्त्या सूक्तांतरसंबंधयमदेवताया अंतरिक्षस्थानमर्थात्सिद्ध-
मिति । इत्थंच सर्वानुक्रमणी भाष्यकारोक्तदिशा बृहदेवता—निरुक्त—सर्वानुक्रमण्युक्तानामेकवाक्यत्वं लभ्यत इति न पक्षान्तरावसरः ।

सर्वानुक्रमण्युक्त 'एकैववामहानात्मे' विवाशब्दस्यपश्चान्तरनिरासार्थमाप्यकारेणोक्तत्वात् । एतेनवाशब्दस्यविकल्पार्थकत्वेनद्वयोः-
पक्षयोःसमत्वात् अंतिमपक्षाग्रयणेस्थानादीनांनोपयोगइतिवदंतोनिरस्ताः । निरुक्तादिपुर्वेववाकांढोक्तस्थानादिकथनवैयर्थ्यापत्तेश्च ।
एतद्रूपत्रयबहिर्भूतानामितरदेवतानांतु समासासमासनिर्दिष्टदेवताकेमंत्रेयाभिःसहयास्तूयतेतस्माःप्राधान्यात्प्रथमोपात्तत्वाच्च तदनुरोधेन
संस्तविकदेवतानांस्थानादिनिर्णयः । तथाचोक्तंनिरुक्ते—'अथासंस्तविकादेवाइंद्रःसोमोवरुणःपर्जन्यःऋतवःआप्रावैष्णवंहविर्नतृकसं-
स्तविकीदाशतयीषुविद्यतेऽद्याप्याप्रापौष्णंहविर्नतुसंस्तवस्तत्रैतांविमक्तिस्तुतिमृचमुदाहरंति' । अत्रमाप्यम्—यैःसहाग्निःस्तूयते तद्यथा—
'इंद्रःसोम' इत्येवमादयोमंत्राःस्वभावोपप्रदर्शनायसंस्तवोदाहरणम् । अग्नेःपूर्वनिपातादेवताद्वंद्वेमुख्यता । 'अग्रइंद्रश्चदाशुषोदुरोणे'
इतीद्रेणसहाग्निःस्तूयते । 'अग्नीषोमाविमंसुमे' इतिसोमेनसहसंस्तवः । 'त्वंनोअमेवरुणस्यविद्वान्' इतिवरुणेनसहसंस्तवः । 'अग्नी-
पर्जन्याववतंवियंमे' इतिपर्जन्येनसहसंस्तवः । 'अग्नेदेवाइहावह' इत्यृतुभिःसहसंस्तवः । 'अग्राविष्णूसजोषसे००वाजेमिरागतं'
इतिआप्रावैष्णवंहविः । हविर्भेदजाद्विषयसंप्रदानार्थयाऋचस्ताःसंस्तवेनाग्राविष्णोःसंति नतुऋक्संस्तविकीदाशतयीषुविद्यते ।
नेतिप्रतिषेधः । तुझन्दोऽवधारणार्थः । ऋक्संस्तविकीसंस्तवयुक्ता । दाशतयीषु—दशमंडलावयवप्रविभागेनतायतइतिदशतयोऋग्वेदः
तस्यज्ञासादाशतय्यः तामुसर्वास्त्रेकापिहविष्यविनियुक्ता शस्त्रमध्यपातिन्यृगप्राविष्णोःसंस्तविकीनास्ति । स्यादप्यन्यत्रसंस्तविकी-
नतुदाशतयीषु । असंस्तवेनवा दाशतयीष्वपीत्युत्सर्गदर्शयति—'एवमेतन्मयानिपुणमन्विष्यन्त' इति । अथाप्ययमपरवत्सर्गः—अथा-
प्याप्रापौष्णंहविरेवन्तुसंस्तवः तस्मिंस्तुहविषि, किंतुपृथक्पृथगेवाग्निःस्तूयतेपूषाच । तत्रतस्मिन्संस्तवेऽग्निपूष्णोरेतंविमक्तिस्तुतिमृच-

मुदाहरंतिनैरुक्ताः—'पूषात्वेतश्चावयतु००सुविदत्रिवेभ्यः', एवमिंद्रविषये 'अथैतानींद्रभक्तीनि' इत्यादि । अथसंस्तविकादेवताअग्निः-
सोमोवरुणइत्यादि । तद्यथा—'इंद्राग्नीअव' इत्यग्निनासहसंस्तवः । 'इंद्रासोमासमघशंस' इतिसोमेनसहसंस्तवः । 'इंद्रावरुणायुवं'
इतिवरुणेनसहसंस्तवः । 'इंद्रानुपूषणावय' मितिपूषणासहसंस्तवः । 'इंद्रंवासाय्येहवि'रितिबृहस्पतिनासहसंस्तवः । 'विश्वंसत्यंमघवाना'
इतिब्रह्मणस्पतिनासहसंस्तवः । 'इंद्रापूर्वताबृहते'ति पर्वतेनसहसंस्तवः । 'इंद्राकुत्सावहमाने'तिकुत्सेनसहसंस्तवः । 'इंद्राविष्णूंहिता'
इतिविष्णुनासहसंस्तवः । 'इंद्रवायूइमेसुता' इतिवायुनासहसंस्तवः । मित्रावरुणेत्येवमादिपुयाप्रथमयानिर्दिश्यतेसामुख्यास्तुतिः ।
यातृतीययानिर्दिष्टासाऽमुख्या । 'आनोमित्रावरुणा', 'सोमापूषणाजनना', 'सोमारुद्रायुवमेतान्यस्मे' अग्निनाचपूषणा मध्यस्थानेनचशु-
स्थानेनचसंस्तवइतिपार्थिवेनप्रतिषेधात्ऋचंनोदाहरति मृग्यमुदाहरणम् । 'धर्तारोदिवऋभव' इतिपर्जन्येनसहसंस्तवः । एवमूर्यविषये
'अथैतान्यादित्यभक्तीनीत्यादियश्चकिंचित्प्रवह्नितादित्यकर्मवत्तद्वंमसावायुनासंवत्सरेणे'ति संस्तवः । 'पूर्वापरंरुचतोमाययैता' विति-
चंद्रमसासहसंस्तवः । 'सप्तऋषयःप्रतिहिता' इतिवायुनासहसंस्तवः । 'पंचपादंपितर' मितिसंवत्सरेणसहसंस्तवः । इत्यादिनातत्रैवोक्तम् ।

गणत्रयानुक्तदेवतास्थानादिविचारः ।

याश्चोक्तगणत्रयबहिर्भूतादेवताःस्वातंत्र्येणस्तूयन्ते नेतरदेवताभिःसहतासांस्थानादिनिर्णयस्तु निरुक्तेसप्तमाध्यायेएकादशखंडे—'एते-
वैवस्थानव्यूहेऽनुष्ठंदःस्तोमपृष्ठस्यभक्तिशेषमनुकल्पयित शरदनुष्ठुवेकविंशस्तोमोवैराजंसामेतिपृथिव्यायतनानि, हेमंतःपंक्तिस्त्रिणवस्तो-
मःशाकरंसामेत्यंतरिक्षायतनानि, शिशिरोतिच्छंदास्त्रयस्त्रिंशस्तोमोरैवतंसामेतिशुभक्तीनि' । अस्यार्थः—ऋतवश्चछंदांसिचस्तोमाश्चपृष्ठा-

निचक्रतुल्यं दस्तोमपृष्ठतस्य ऋतुभक्तिशेषं छंदोभक्तिशेषं दस्तोमभक्तिशेषं पृष्ठभक्तिशेषं च । तद्यथा—शरदनुष्टुबे कविशस्तोमो वैराजं सामेति पृथिव्यायतनामि । अनमिलिङ्गोपि चेन्मंत्र एतेषामन्यतमः स्यात्सामाग्रेय इति प्रतिपत्तव्यम् । एवमेवोत्तरयोरपि स्थानव्यूहयोः । व्यूहो नाम विस्तरः । द्यां भजंत इति शुभकीर्ति । भक्तिग्रहणं प्रणालिकोपप्रदर्शनार्थम् । या एतेषां स्तुतिः सा स्तुतिसंक्रमणन्यायेन स्थानाधिपतेः सूर्यस्य स्तुतिरिति । तत्रैव त्रयोदशे खंडेपि ‘ऋग्भाजश्च भूयिष्ठा’ इत्युक्तम् । तत्र भूयिष्ठग्रहणाच्च दर्शयति या असमाम्नाताः संतिता अप्युपेक्षितव्या इति । ताश्च यथा लक्षणं त्रिषु स्थानेषु कल्प्याः । तद्यथा—‘परमेष्ठिग्रहनक्षत्रसपेलांगलकुपुंभकप्रभृतीनी’ तितद्भाष्यकृता व्याख्यातम् । तत्रैव नवमाध्याये ‘अथ यानि पृथिव्याय तनानि सत्वानि स्तुतिलभंते तान्यतोऽनुक्रमिष्याम’ इत्युक्तम् । अस्यार्थः—अथेति विशेषाधिकारे प्रकृतार्थादनन्तरमधिकरोति । पृथिव्याय तनानि पृथिव्याग्रयाणि सत्वानि द्रष्टव्यानि च तेषामप्यत्र विवक्षितत्वात् स्तुतिलभंत इति समाम्नातानि तान्यतः परमनुक्रमिष्यामो व्याख्यास्याम इति शेषः । पूर्वस्मादाप्रीगणाद्विलक्षणोऽयमन्धादिगण इति पृथगधिकारवचनं पृथिव्याय तनत्वाविशेषात् । सपेलांगलकुपुंभकप्रभृतीनामप्यत्रैवांतर्भावः । तान्यपि स्तुतिलभंते लक्षणं चेदमिति । तस्मिन्नेवाष्टमाध्याये षष्ठे खंडे निघंटुस्य प्रथमोपात्तत्वाद्यंतर्गत—नाराशंसपदं ‘नाराशंसो यज्ञ इति कात्थक्यो नरा अस्मिन्नासीनाः शंसंत्यमिरिति शाकपूणि’ रिति व्याख्याय नवमाध्याये नवमे खंडे पृथिवीस्थानांतर्गतद्वितीयनाराशंसपदार्थमाह—‘येन नराः प्रशस्यंते स नाराशंसो मंत्रस्तस्यैषा भवती’ति । अत्र भाष्यम्—किमत्र मंत्रः स्तूयते ? नेत्युच्यते—लक्षणं मंत्रः नराः स्तूयंते । एवं तर्हि नाराणामेव समाप्तां प्राप्तासीत् न, तेषां सामान्यस्तुत्यभावात् राज्ञां च स्तुत्युपपत्तेः तेषामपि च सामान्यस्तुतिर्नास्ति अस्तित्वे कैकश्येन केषांचित् । यतो भावयव्यं लक्षणीकृत्य नाराशंसो मंत्र उदाह्रियते तस्योदाहरणं ‘तस्य भाव-

यव्यप्राधान्यस्तुतिरेषा ऋग्भवती’ति । बृहद्देवतायामपि—‘कर्माणि यामिः कथितानि राज्ञां दानानि चोच्चावचमध्यमानि । नाराशंसीरित्युचस्ताः प्रतीयाद्यामिः स्तुतिर्दाशतयीषुराज्ञाम्’ । तत्रैव—‘आदावंते तुष्टयः कीर्तयंति प्रसंगतः । सूक्तेस्मिन् देवतात्वन्या अन्यास्त्वत्र भवंति च । सालोक्यात्साहचर्याद्वा संस्तवादथवा पुनः । गणस्थानाद्भक्तिवोवाकीर्त्यंते तास्तु देवता’ इति । एवं निरुक्ततद्भाष्यबृहद्देवतादिप्रमाणैर्निर्णयः कल्पनीयः । इत्थंच गणत्रयानुक्तदेवतानां कासांचित्प्रथमोपात्तदेवतानुरोधेन—कासांचिदनुष्टुबादि छंदः पर्यालोचनेन—कासांचित्पृथिव्याश्रयत्वेनाभिभक्तित्वात्तदनुरोधेन—कासांचिन्नाराशंसमंत्रस्तूयमानराजप्रभृतीनां भावयव्यादितत्तद्रूपेण—गणत्रयानुक्तानां सामान्यनाराशंसपदेनाभिगणान्तर्भूतत्वात्तदनुरोधेन—कासांचित्साहचर्येण सूक्तदेवतानुरोधेन च यथायथं स्थानादि द्रष्टव्यमिति फलितम् । अत्रापि च—‘अवशिष्टं हि देवतात्वमग्रावेव सर्वदेवताभिवादान्—अग्निर्वै सर्वादेवता इति हविर्ज्ञायते’, ‘अग्निर्वै देवतानां भूयिष्ठभागि’ति च—‘अपरिग्रहंच प्रधानगामि’ इति न्याय इति सप्तमाध्यायस्थ निरुक्तभाष्यकारेण सर्वदेवतानामग्निरूपत्वबोधनात्प्रायोभिभक्तित्वं देवतानां इंद्रादित्यभक्तित्वं चाल्पश इति विवेकः ।

सर्वानुक्रमणी प्रोक्तस्थानादिका देवताः । ताश्च गणत्रयानुक्ताः सर्वानुक्रमणी प्रोक्ताः स्थानादिज्ञानार्थतत्कथनपुरःसरं संक्षेपेण संगृह्यन्ते । तथा हि—‘गणत्रये निघंटू केनोक्तो यो देवता गणः । सर्वानुक्रमणी प्रोक्तस्तत्स्थानं भक्तिरुच्यते १ अविदित्वा स्थानं भक्तीनाममंत्रमुदीरयेत् । यदितत्सकलं कर्म वैयर्थ्यं याति निश्चितम् २ अतः स्थानं च भक्तिश्च नाम च प्रोच्यते मया । पृथ्वीस्थाना अभिभागाः कथ्यंते देवताः पुरा ३ निर्मेण्या हवनीयाग्नीदक्षिणा सदसस्पतिः । रोमशावरुणानीच गुंगूरं च देवता ४ उपाध्यायस्तथायूपो वामदेवः शुनोपि च । अत्रि-

श्रवतयातक्षावुर्भाशशीयसी ५ ऋभुक्षाश्रवसिष्ठश्चतथाचैवोपमश्रवाः । अध्येतारःपावमान्योयजमानश्चदंपती ६ श्रानोवसुक्रोनिर्ऋ-
तिःसुबंधोर्जीवइत्यपि । वधूवासोयक्ष्मनाशःपुरुषःपणयस्तथा ७ धनदाताचैद्वलवःसपत्नीनाशनस्तथा । अलक्ष्मीनाशदुःखप्रनाशौद्वौ-
चाथमायवः ८ दुष्णोरथगोपाश्रहस्तत्राणंतथाकराः । अथराज्ञःप्रवक्ष्यामिदेवतात्वमुपागतान् ९ स्वनयःसोमकोराजात्रसदस्युर्ऋणं-
चयः । तरंतपुरुमीह्वोचतथैवौशनसोऽनृतपः १० रथवीतिश्चायमानःसुदासासंगकावुभौ । ऋक्षाश्रमेधौराजानौकुरुश्रवणइत्यपि ११ पुरु-
रवाश्चासमातिःकशश्चाथतिरिंदिरः । पाकस्थामाभिपिक्तश्चकुरंगश्चनृपःस्मृतः १२ अंतरिक्षस्थितान्देवान्वायुभक्तीन्समासतः । प्रव-
क्ष्यामियतःकर्मसफलतद्विनानहि १३ अर्यमाचक्रतश्छंदःअंतरिक्षंचतुर्थकम् । स्वर्गस्थानान्सूर्यभक्तीन्प्रवक्ष्यामिविशेषतः १४ आत्माच-
परमात्माचपृथ्रियेज्ञस्तथाक्षरम् । मायाभेदोभाववृत्तोद्युःसंज्ञानंतथैवच १५ इतिगणत्रयानुक्तदेवतानांस्थानादिविचारः ॥

अथदेवतास्वरूपविचारः । तासांरूपंचतुर्विधं—पौरुषविध्यं—अपौरुषविध्यं—कर्मात्माभयविध्यं—सत्यमौभयविध्यंचेति
सर्वचैतदुपपद्यतेमहाभाग्यसत्यैश्वर्यादेव । स्पष्टंचेदंनिरुक्तोत्तरपदकेप्रथमाध्याये—‘अथाकारचित्तनंदेवताना’ मित्यादि । ताअपिपुनरनेक-
प्रकारैर्भिद्यंते । तेचप्रकाराः—सूक्तभाक्त्व—हविर्भाक्त्व—सूक्तह्निरुभयभाक्त्व—निपातभाक्त्वरूपाः । तत्रैवनिरुक्तेतद्भाष्येचत्रयो-
दशखंडेऽभिहिताः । याचसूक्तमेवभजतेनहविःसासूक्तभागिनी । तथाचबृहद्देवतायाम्—‘यस्यांवदत्यर्थवादासाज्ञेयासूक्तभागिनी’ इति ।
तदुदाहरणानि—‘अयंवेनश्चोदयत्’ इतिवेनदेवताकंहविर्भागित्यादि । ‘असुनीते’ इतिद्वयोःअसुनीतिः । ‘ऋतस्यहिशुरुधः’ इतिनृ-
चस्यऋतोदेवताः इतिद्वेदेवतेनसूक्तभागिन्यौनहविर्भागिन्यौतयोस्तुयथानुगुणंसूक्तभागिनीध्वंतर्भावः । वाय्वादयःसूक्तभाजोहविर्भाजश्च

एताःसूक्तंभजंतेहविश्चेत्युभयभाजः । याश्चऋचं—अर्धर्चं—पादंमृचादिकंचप्राधान्येनभजंतेताःसर्वाऋग्भाजःप्रायेणेत्यर्थः । तानसूक्तभाजः
किंतुहविर्भाजएव । निपातभाजस्त्वनेकदेवतायामृचिसंभवति । ताश्चकचित्समप्रधानाउपादीयंते कचित्प्राधान्येन कचिदप्राधान्येनेत्येव
मनेकविधानिपातभाजोज्ञेयाः । तथाचबृहद्देवतायाम्—‘यांतुस्तौतिप्रसंगेनसाविज्ञेयानिपातिनी’ ति । विस्तरस्तुनिरुक्तभाष्यादवगन्तव्यः ॥

लिङ्गोक्तदेवतानांनिर्णयः । तत्रलिङ्गानामऋगर्थः सर्वानुक्रमणीवृत्तौतथैवोक्तवान् । तेनउक्ताज्ञाता तात्पर्यानुरोधेनकल्पये-
तियावत् । तात्पर्यंहिकचित्साक्षात्—कचिद्विनियोगवशात्—तदनुगुणार्थकल्पनयावगंतव्यम् । एतन्निर्वचनफलंतुवैश्वदेवादिसूक्तेषुसूक्त-
भेदप्रयोगेसर्वानुक्रमण्यांलिङ्गोक्तदेवताकत्वोक्तावधिकारप्राप्तदेवताबाधनमेव । अन्यथोक्तलिङ्गोक्तदेवतालक्षणस्याऽव्यावर्तकत्वेनतत्रत्र-
लिङ्गोक्तदेवतोक्तिवैयर्थ्यापत्तेः । ताश्चद्विविधाः—देवताकांडपठिताः तद्वहिर्भूताश्च निपातभाक्त्वाद्वृहद्देवतायांवैश्वदेवसूक्ते देवताकांड-
पठिताश्चतदानुपूर्वाकाएव ननुमंत्रपठिताःपर्यायभूताः । यथा—‘वह्निंयशस’ मितिमंत्रेवहेरूपादानेपिदेवताकांडेऽग्निर्वैनैवोपादानान-
दनुरोधेनसर्वानुक्रमण्यामग्निरेवोपात्तोनतुवह्नयादिरूपेण । एवमन्यत्राप्यूहम् । तद्वहिर्भूताअपिद्विविधाः—गणविशिष्टाःकेवलाश्च । ताश्च-
सूक्तभाजोनसन्ति । अन्येनिपातभाक्त्वादयःसर्वेधर्माःसंभवन्ति । तथाचबृहद्देवतायाम्—‘सप्तर्षयोवसवश्चापिदेवाअथर्वाणोभृगवःसोम-
सूर्याः । पथ्यास्वस्तीरोदसीचोक्तमंत्रेकुहूगुंगूरदितिर्धेनुरध्या १ असुनीतिरिक्ताचाप्याविधातानुमतिर्ह्या । अंगिरोभिःसहैताःस्युरुक्तमंत्रा-
श्चदेवताः २ वैश्वानरोहिसुपर्णोविवस्वान्प्रजापतिर्द्यौःसुधन्वानगोष्ठः । अपान्नपादर्थमावातजूतिरिक्त्स्वपतिश्चापिरथस्वपतिश्च ३ ऋभवः-
पर्जन्यःपर्वताम्राश्च (पत्नी) दक्षोभगोदेवपत्नीर्दिशश्च । आदित्यारुद्राःपितरोथसाध्यानिपातिनोवैश्वदेवेषुसर्वे ४ इति ।

लिंगोक्तदेवतास्थलनिर्देशः ।

१।३।६। ह्यामि—आद्यालिंगोक्तदेवतापादा
१।६।१२। इमंषोळश—तन्मोमित्रोऽर्धर्चोर्लिंगोक्तदेवतः
१।७।३३। ईळेपंचाधिकाश्विनमाद्यौपादौलिंगोक्तदेवतौ
२।१।२६। प्रमुसप्तमैत्रावरुणत्वंत्येर्लिंगोक्तदेवत्ये
२।२।३। अस्तुश्रौषळेकादश—वैश्वदेवमेतदेवमन्यासामपिसूक्त-
प्रयोगेवैश्वदेवत्वं सूक्तभेदप्रयोगेयल्लिंगंसादेवता
२।६।२९। गणानामेकोना—बार्हस्पत्यास्तुष्टलिंगाः
२।७।१५। अस्यमेऽष्टौ—अंत्यालिंगोक्तदेवता
३।५।१३। प्रत्यग्निःपंचलिंगोक्तदेवतत्वेके
४।१।२०। अग्ने(पावक)गायत्रमंत्यालिंगोक्तदेवता
४।२।२३। तंप्रत्नया—अन्येचक्रषयोत्रष्टलिंगाः [देवतः
४।७।३०। स्वादुरेकत्रिंशद्गर्गःपंचादौसौम्योऽगव्यूत्यर्धर्चोर्लिंगोक्त-

४।८।४। यज्ञायज्ञाश्रयिका-मारुत्योऽयास्तिस्त्रोवासांलिंगोक्त-
[देवताः
५।१।२२। जीमूतस्यैकोना—रथगोपान्जगत्यांलिंगोक्तदेवता
५।१।२३। पराःपंचयादयोर्लिंगोक्तदेवताः
५।४।८। प्रातर्भागजगत्याद्यालिंगोक्तदेवता
५।४।११। दधिकांदाधिकंजगत्याद्यालिंगोक्तदेवता
७।५।१५। परेयिवांसंषोळशयमोयामंषष्टीलिंगोक्तदेवता
८।१।२३। प्रतारितीदशर्चे—सप्तम्यांलिंगोक्तदेवताः
८।७।९। इमंनोनव-आद्यास्तिस्त्राग्नेरात्मस्तवःशिष्टायथानिपातं
८।७।२०। ईजानंशकपूतो—आद्यालिंगोक्तदेवता
८।८।२४। तुभ्येदंचतुष्कं—तृतीयालिंगोक्तदेवता
८।८।४२। विष्णुस्त्वष्टागर्भार्थोशीर्लिंगोक्तदेवतं

देवताविशेषेदेवतांतरसमुच्चयः । अयंचपरिभाषयाप्राप्तः । तथाहि—‘प्रायेणैद्रेमरुतोरज्ञांचदानस्तुतयः’ इति सर्वानुक्रमणी ।
अस्यार्थः—इंद्रदेवताकसूक्तघटकबहुमंत्राणां दानादिदेवताकमंत्रान्विहायप्रायेणमरुदेवताकत्वम् । तत्फलंतुसर्वत्रैंद्रदेवताकमंत्राणां-
मरुद्द्वितीयप्रापणम्—तदप्युक्तं सर्वानुक्रमणीभाष्ये—प्रायेणैद्रेमरुतःस्तूयंतइतिवाक्यशेषः । परिभाषेयं मरुद्द्वितीयप्रापणार्थमंतरेणापि-
वचनं, तेन ‘सुरूपकृत्तुमूतये’ ‘इंद्रायाहिचित्रभानो’ ‘योयजातियजातइत्’ ‘यज्ञेदिवोनृषदनेपृथिव्याः’ इत्यादींद्रदेवताकेषुपरिभाषाप्राप्त-
मरुदेवतापिसिद्धा । प्रायेणेत्यनेनेंद्रमात्रदेवताबोधकोक्तिसत्त्वे गुणविशिष्टोपादानेचमरुदभावःसूच्यते । तद्यथा—‘तत्रवगस्त्योमारुतं-
ही’तिहिशब्दप्रापितमरुदेवताकसूक्तत्रयांतर्गतसहस्रंतइतिद्वितीयसूक्तस्यायैद्रीत्यनेनइंद्रदेवताकत्वंबोधितं तत्रसमुच्चायकचशब्दाभावेन-
मरुदभावः । अतएव ‘आदहेत्येताःषण्मारुत्योवीळुचिदिंद्रेणेत्यैद्यौचे’तिमरुत्समुच्चायकचशब्दोपादानंसंगच्छते । एवं ‘जगृभ्माष्टौसप्र-
गुर्वैकुंठमिंद्रंतुष्टावविकुंठानामासुरींद्रतुल्यं पुत्रमिच्छंतीमहत्तपस्तेपेतस्याः स्वयमेवैंद्रःपुत्रोजज्ञे’ इति सर्वानुक्रमणीतिहासेवैकुंठैंद्रमरुत्वदिंद्रे-
चमरुद्द्वितीयदेवताभावःसिध्यति । अतएव ब्राह्मणतृतीयपंचिकायांषोडशखंडे ‘इंद्रवैवृत्रंजग्निवांसनास्तृतेतिमन्यमानाःसर्वादेवता-
आजहुस्तंमरुतएवस्वापयोनाजहुःप्राणावैमरुतःस्वापयःप्राणाहैवैनंनाजहुस्तस्मादेषोच्युतःस्वापिमान्प्रगाथःशस्यतआस्वापेस्वापिभिरिती’-
ति । तदर्थोभाष्येदर्शितः—तथाहि—इंद्रोयदावृत्रंहतवान् तमिंद्रं सर्वादेवताअजहुःपरित्यक्तवत्यः । कीदृश्योदेवताः ? नास्तृतेति नहि-
सितवानिंद्रइतिमन्यमानाः । वृत्रस्यातिप्रौढशरीरत्वात्प्रहारमात्रेणासौनमृतइतिदेवानांभीतिः । इतरदेवताभिःपरित्यक्तंमिंद्रंमरुतएवाऽ-
जहुःनपरित्यक्तवंतः तद्विशेषणंस्वापयइति । सुषुप्तिकालेपिवर्तमानाइत्यर्थः । स्वापिशब्दार्थःश्रुत्यैवप्रदर्श्यते—‘प्राणावैदेहमध्येवर्तमानाः

प्राणाएवस्वापयोमरुतःस्वापकालानुवर्तिनोवायवः' । प्राणानांतकालानुवृत्तिमाथर्वणिकाःप्रभोत्तराभ्यामामनन्ति—'भगवन्नेतस्मिन्पुरुष-
कानिस्वपंतिकान्यस्मिन्जाग्रती'तिप्रश्नः 'प्राणान्नयएवैतस्मिन्पुरेजाग्रती'त्युत्तरं एवंविधायस्मात्प्राणरूपामरुतएवैनमिद्रंतदानीनपरित्यक्त-
वंतस्तस्मात्कारणादेष'इंद्रनेदीय'इत्यादिकः स्वापिमान्प्रगाथोच्युतोमरुत्वतीयशस्त्रेसर्वथाप्यपरित्यक्तःशस्यते । स्वापिशब्दोयस्मिन्प्रगाथे-
स्तिसोयंस्वापिमान् 'आस्वापेस्वापिमि'रित्ययंपादोस्मिन्प्रगाथेआन्नायते तस्मादयंस्वापिमान् । इत्थंइन्द्रनिह्वाण्यंप्रगाथंप्रशस्य पुनरपि-
प्रकारांतरेणप्रशंसति । अपिह अपिच । अतः एतत्प्रगाथशंसनाद्ध्वंअस्मिन्मरुत्वतीयशस्त्रे यच्चैद्रमेवछंदःइंद्रसंबंधेयवछंदःशब्दोपलक्षितो-
मन्त्रःशंस्यतेतद्धसर्वं तदपिजातंमरुत्वतीयशस्त्रंभवति । एषचेत्यादिनातत्रयुक्तिरुच्यते 'आस्वापेस्वापिमि'रितिपादोपेतत्वेनस्वापिमानेष-
प्रगाथोच्युतश्चेदपरित्यक्तश्चेत्तदामरुत्वतीयंभवति । स्वापिशब्दवाच्यानांमरुतांप्रतिपादकत्वादित्यर्थः । सोयंप्रगाथः शास्त्रांतरेद्रष्टव्यः ।
बृहदेवतायामपि—'इरांठणातियत्कालेमरुद्भिःसहितोबरे । रवेणमहतायुक्तेनेंद्रमृषयोब्रुवन्' । अस्यार्थः—अंबरे मरुद्भिर्वायुभिःसहितः
महत्तारवेणशब्देनयुक्तः इरामुदकंठणातिवर्षतितेनकारणेनर्षयइंद्रमब्रुवन् । तथातत्रैव—'रसान्नश्मिभिरादायवायुनायंगतःसह । वर्ष-
त्येवचयल्लोकेतेनेन्द्रइतिचस्मृतः' इति । निरुक्तेपि—'यदेनंप्राणैःसमैधंस्तदिंद्रस्येद्रत्वमिति विज्ञायते' । अस्यार्थः—तदिद्रमपरमिन्द्रस्येद्र-
त्वंब्राह्मणउच्यते—यदेनंमध्यतोवस्थितंशरीरस्यप्राणभावेनविष्ट्रभ्येतर्नांप्राणान्वागादीनितरप्राणवृत्तिमाहाभाग्यसंप्रदानेनयदहंविशिष्टो-
स्मिन्त्वंतद्विशिष्टोसीत्येवमादिनाप्राणाधिदेवताःसमैधन्समदीपयन्संतानार्थतदिंद्रस्येद्रत्वमिति विज्ञायते । इंधेभूतानीतिकर्तार प्राणैरेनं-
समिधतेतिकर्मणि इत्यनेनेंद्रपदव्युत्पत्त्याइंद्रस्यमरुदवियोगएवयुक्तः । एवंचमरुतामिंद्रस्यप्रीत्याऽपरित्यक्त्वात्प्राणिमात्रस्यजीवनहेतु-

त्वेनाप्यायकत्वात् इंद्रपदव्युत्पत्त्यातदवियोगबोधनाच्चइंद्रदेवताकमंत्राणां द्वितीयामरुदेवतानियतेतिसर्वमनवद्यम् । अन्यत्रतुविधिबोधि-
तैर्द्रातिरिक्तदेवताकसूक्तघटकानांकेषांचिदेवमंत्राणांमरुदेवताकत्वमाचार्योक्तमेव 'प्रतिल्यमाग्निमारुत'मित्यादि । दानस्तुतिस्तुराज्ञामेव-
नेतरेषाम् । तेनयत्किंचित्संबंधितयादानस्तुत्युक्तौतत्तन्नामकराजस्यदानस्तूयमानत्वाद्देवता । इतिपरिभाषाप्राप्तद्वितीयामरुदेवताविचारः ।

इंद्रासोमादिविचारः। एवमिंद्रासोमदेवताकेराक्षोघ्नसूक्तेपि इंद्रादिदेवताभिर्इंद्रासोमयोर्बाधेपिरक्षोघ्नत्वगुणस्याबाधात्तद्गुणकत्व-
मिंद्रादिदेवतानांनिर्विवादम् । अतएवबृहदेवतायां—'पिबेंद्रस्तौतिनेत्यंतरक्षोघ्नाग्नेयमुत्तरम् । रक्षोघ्नाग्नेयमित्युक्तंयत्त्वेतद्ब्रह्मणेति' इत्यादि-
वचनैर्गुणाभिधानंसंगच्छते । ननु 'इंद्रासोमातपत'मितिपंचविंशत्युच्चात्मकेइंद्रासोमदेवताकराक्षोघ्नसूक्ते 'प्रवर्तयेदिवोअश्मान'मित्यारभ्य-
पंचानां 'प्रवर्तयेतिपंचैद्य' इत्यनेनेंद्रदेवताकत्वमुक्तं तत्रपंचम्याः पूर्वार्धचस्यवसिष्ठाशीर्देवताकत्वंउत्तरार्धचस्यपृथिव्यंतरिक्षदेवताकत्वस्य-
विशिष्योक्त्याबाधात् इंद्रदेवताकत्वविरहेणक्रमेणपंचत्वानुपपत्तिरितिचेन्न 'मानोरक्ष' इतिपंचमीविहाय 'इंद्रजही' त्यग्निमायाःषष्ठ्या-
ग्रहणेनपंचत्वोपपादनेनाक्षतेः । अतएवैतत्प्रकरणस्यसर्वानुक्रमण्यां 'अष्टमीषोष्ठ्यार्वैद्यौ' इत्युक्त्वापुनश्च 'मानोरक्ष' इतिपंचमीविहाय
व्यवधानेन 'इंद्रजही' त्यग्निमषष्ठीग्रहणरूपवैचित्र्यप्रदर्शनार्थं 'प्रवर्तयेतिपंचैद्य' इतिइंद्रदेवताकत्वोक्तिःसंगच्छते।अन्यथाऋचांक्रमस्यवि-
वक्षितत्वेलाघवात्स्थलांतरवत्सकृदुपादानमात्रेणैवतद्देवताकत्वेसिद्धेपुनरुपादानमसंगतंस्यात् । अतएव 'अस्तीदंषोष्ठ्याद्याचतुर्थीदशमीद्वा-
दशयोन्युभः षष्ठ्येकादश्यापात्येचजगत्सःपंचम्यृत्विग्भ्योवा' । चतुर्विंशतितमेखंडे 'उपांत्येसीतायैतेचानुष्टुभावाद्याचतुर्थीचेति' । पंच-
विंशतितमेखंडे 'त्वामग्नेयौत्पापंचम्यौपंक्तीअप्रओजिष्ठमंत्याचतुर्थ्यौचे' त्यादिस्थलांतरेउक्तवैचित्र्यस्यकाव्यभावेनपुनरुपादानाभावः ।

अतएवचबृहदेवतायां—‘प्रवर्तयेतिपंचैश्वर्येन्द्रासोमीत्वगुत्तमा । ऋषिस्त्वाशिषआशास्तेमानोरक्षइतित्वृचि । दिविचैवपृथिव्यांचतथा-
पालनमात्मनः’ इत्युक्तम् । अत्रहिपंचानामिन्द्रदेवताकत्वं ‘मानोरक्ष’ इत्यस्याःपंचम्याःवसिष्ठाशीरादिदेवताकत्वंचोक्तंतस्या इन्द्रदेवता-
कत्वंतुन विशेषोक्त्यात्वंतत्वेनचैन्द्रदेवतासंबंधाभावत् इन्द्रजहीत्यस्याइन्द्रासोमदेवताकत्वमस्त्वितिवाच्यम् । तत्रैव ‘ऐन्द्रासोमीत्वगुत्तमे’
त्यनेनोत्तमायाःसप्तम्याएवैन्द्रासोमदेवताकत्वविधानात् । ‘प्रवर्तयेतिचतस्रऐश्वर्य’इतित्वपपाठः बहुषुपुस्तकेष्वदर्शनात् उक्तबृहदेवतावाक्य-
विरोधान्साधकाभावाच्चेतिसर्वमनवद्यम् ।

भाववृत्तविचारः । अथ‘नासदासी’दित्यादिसूक्तेषुभाववृत्तदेवताऽभिहितातस्याःस्वरूपंविचार्यते—‘नासत्सप्तप्रजापतिःपरमेष्ठी-
भाववृत्तु’इतिसर्वानुक्रमण्यांभाववृत्तशब्दःभावानांपदार्थानांवृत्तिःसृष्ट्यादिप्रवृत्तिर्यस्मादिति व्युत्पत्त्याजगदुत्पत्तिस्थितिलयकर्तृपरः ।
सचविशेष्यनिघ्नः । तथाच ब्रह्मणोयदाविशेष्यत्वंतदानपुंसकत्वम् । हरेर्यदाविशेष्यत्वंतदापुंस्त्वम् । अतएवबृहदेवतायां—‘यथेदमप्रे-
नैवासीदसदप्यथवापिसत् । जज्ञेयथेदंसर्वतद्भाववृत्तंवदंतितु’ इतिनपुंसकनिर्देशः । तत्रैवचान्यत्र—‘मायाभेदोभाववृत्तोऽनुःसंज्ञानंतथै-
वचे’ति । अग्निपुराणेआचाराध्याये—‘गायत्रीतुविशेषेणअधमर्षणसूक्तके । देवताभाववृत्तस्तुऋषिश्चैवाधमर्षणः । छंदश्चातुष्टुभंतस्यभा-
ववृत्तोहरिःस्मृतः’इतिपुंनिर्देशश्चसंगच्छते । सूक्तेतुभाववृत्तशब्दोऽर्शआद्यजंतोनित्यनपुंसकः इतिनकुत्रापिलिंगानुपपत्तिरितिदिक् ।

१ वृत्तिशब्देनविग्रहेभाववृत्तीतिस्यात् । वृत्तशब्देनविग्रहेतुभाववृत्तेतिस्यात् ।

अथप्रक्रांतगुणविशिष्टदेवताकसूक्तेदेवतांतरप्राप्तौगुणोच्चारणविचारः । तत्र ‘नवमंमंडलंपावमानंसौम्य’मिति सर्वानुक्रमणी
तस्याअयमर्थः—सोमःपवमानगुणकः । पृथक्पदोपादानंमंडलांतर्गतसोमापवादभूतदेवतांतरस्यापितद्रुणलाभार्थंनतुमंडलांतर्गतआग्नी-
सूक्तस्य गुणांतरयुक्तदेवताकत्वेनकथंपवमानगुणकत्वमितिचेन्न गुणांतरयुक्तत्वेपिपवमानगुणकत्वकल्पनेबाधकाभावात् तद्रुणाभावक-
ल्पनेदृढतरप्रमाणाभावात् मंत्रलिंगविरोधाच्च । नह्येकदेवतायाएकएवगुणइतिनियमः । ‘दैव्यौहोतारौप्रचेतसौतिस्रोदेव्यःसरस्वती-
ळाभारत्य’इत्यादावेकस्याअप्यनेकगुणदर्शनात् । तथाचबृहदेवतायां—‘पवमानःस्तुतःसोमोनवमेमंडलर्षिभिः । पवमानवदाश्र्यस्तुसमि-
द्धइतिसंस्तुताः’ इत्युक्तम् । पवमानवत्यश्चताआश्र्यश्चेतिविग्रहः समिद्धइत्यागृभिःसंस्तुताइत्यर्थः । तेनआग्नीदेवतानापवमानगुणकत्वं-
स्पष्टमेवलभ्यते । तेनपवमानवदितिवतिप्रत्ययांतमंगीकृत्यसोमोयथापवमानमात्रगुणकः, एवमाग्नीदेवताअपीधमादिमात्रगुणवत्यइति-
दृष्टांतपरतयाव्याख्यानंकुर्वंतोनिरस्ताः । गुणानामुक्त्यैवसिद्धत्वेनात्रपवमानवदितिदृष्टांतकथनवैयर्थ्यानसर्वानुक्रमणीवृत्तिकृत्कृतंपवमा-
नगुणकत्वाभावपरंव्याख्यानंतुप्रमाणाभावान्निर्युक्तिकत्वाच्चेपेक्ष्यम् । इतिपवमानविशिष्टदेवताविचारः ।

अथऋभुगणस्थलिंगोक्तदेवतावाचकविश्वशब्दस्वरूपविचारः । निघंटुस्थदेवताकांडेऋभुपदव्याख्यावसरेनिरुक्तोत्तरषट्केपंच-
माध्यायेषोडशखंडेविष्ठीशमीतिमंत्रघटकऋभुपदव्याख्यावसरे‘ऋभुर्विभ्वावाजइतिसुधन्वनआंगिरसस्यत्रयःपुत्रावबूवु’रित्यत्रविभ्वाइति
नांतःशब्दः । तथाचाष्टमाष्टकेतृतीयाध्यायेऽष्टमेवर्गे‘दिवश्चिदावोमवत्तरेभ्य’इतिमंत्रेविभ्वनाचिदितितृतीयांतपददर्शनात् । अतएव
तृतीयाष्टकेसप्तमाध्याये‘ऋभुतोरयिःप्रथमश्रवस्तम’इतिमंत्रव्याख्यावसरेविभ्वमिस्तष्टःविभ्वतष्टइतिव्याख्यातंवेदभाष्ये । एवंविभ्वाइति-

प्रथमांतं विभ्वानमिति द्वितीयांतं विभ्वनइति चतुर्थ्यंतं यथायथं तत्र तत्रोद्यम् । एतेन दुर्गप्रणीतनिरुक्तभाष्ये 'तेषां प्रथमोत्तमाभ्यां बहुवन्निगमाभवंति न मध्यमेन विभ्वा' इति तृतीयांतसमानाधिकरणनिर्देशेन विभ्वाशब्द आकारांत इति लभ्यते स तु लेखकप्रमाद इति स्पष्टमेव प्रतीयते । आकारांतत्वे हि उक्तविभ्वनेति पदविरोधः विभ्वभिस्तद्व्येव विग्रहप्रदर्शनपर उक्तभाष्यविरोधश्चेति । इति विभ्वशब्दस्वरूपविचारः ॥

अथ रोदःशब्दविचारः । अथ रोदःशब्दोदसीशब्दयोर्नपुंसकस्त्रीलिंगयोर्विचारः क्रियते । रुदधानुप्रकृतिक असुप्रत्ययांतः-सांतोनपुंसक एकः । तत्प्रकृतिकगौरादिङीपंतस्त्वपरः स्त्रीलिंगः । वेदे कोशे चोभयोरपि तथा दर्शनम् । तथा हि । 'न हित्वा रोदसी उभे'—'वित्तमे अस्य रोदसी'—'नरोदसी अपनुदंत घोराः'—इत्यादि मंत्रेषु यावापृथिवीवाचकः सांतोनपुंसकः । अतएव पदकाले द्विवचनांतत्वेन प्रगृह्यत्वादिति शब्दप्रयोगः संगच्छते । तस्य च यावापृथिवीदेवतावाचकस्य देवतोच्चारणकाले प्रथमांतस्य रोदसी इति स्वरूपं—अन्वाधानकाले तु द्वितीयांतस्य रोदसी इति । हौम्यादिद्रव्यत्यागकाले चतुर्थ्यंतस्य रोदोभ्यामिति । अतएव च एते पृष्ठानीति मंत्रे रोदसोरिति स प्रमीद्विवचनांतमुपपद्यते । ङीपंततत्र तत्रांतोदात्तस्वरव्यत्ययकल्पनाच्छांदसत्वेन पूर्वसवर्णादिकं रोदसोरित्यत्र ईकारलोपकल्पनं च स्यादिति महदेव गौरवम् । सांताश्रयणे तु न किंचित्कल्पनीयमिति महदेव लाघवम् । अमरकोशेऽपि तृतीयांशे नानार्थवर्गे एकोनत्रिंशदधिकद्विशतश्लोके—'प्रसूरश्चापि भूयावौ रोदस्यौ रोदसी च ते' इति, । रामाश्रमकृततट्टीकायामपि—'यावापृथिव्यौ रोदस्यौ यावाभूमी च रोदसी' । 'रोदश्च रोदसी चापि दिवि भूमौ पृथक् पृथक् । सहप्रयोगेषु भयो रोदः स्यादपि रोदसी' इति विश्वः—इति दर्शनाच्च सांत एव ग्राह्यः । यस्तु । 'जोषद्यदीमसुर्यास च ध्यै-विषितस्तु कारोदसी'—'सचामरुत्सुरोदसी'—'मिम्यक्षये पुरोदसी'—'अधस्मै पुरोदसी'—इति चतुर्पुंदाहरणे पुईकारांत एकवचनांतः स तु मरु-

त्स्त्रीवाचकः—रुदस्त्रीवाचकः—विशुद्धाचकश्चेति न काप्यनुपपत्तिः । स्पष्टं चेदं वेदभाष्ये—'जोषद्यदीमसुर्यास च ध्यै' इति मंत्रव्याख्यावसरे 'पराशुभ्रा अयास' इति मंत्रे रोदसी इत्यत्र यावापृथिवीवाचकत्वे ङीपंतस्यांतोदात्तस्य वाच्छांदसीत्यनेन पूर्वसवर्णदीर्घे द्विवचनांतत्वेन प्रकृतिभावः । मरुत्स्त्रियादिवाचकत्वे तु लुप्तसम्प्रत्ययं 'ईदूतौ च सप्तम्यर्थे' इति प्रगृह्यद्रष्टव्यमिति सुधीभिर्विभावनीयं । इति ऋग्वेदकल्पद्रुमे रोदःशब्दनिर्णयः ॥

संहितास्य गायत्र्यादिच्छंदांसि । अथास्यां शाकलसंहितायां गायत्र्यादिच्छंदसामृगियत्ताबुभुत्सूनां प्रीत्यै तत्तत्संख्या नियमं दर्शयिष्ये । तत्र तावत्—गायत्र्येकोनपंचादशदिकचतुर्विंशतिशतानि २४४९ । उष्णिहणकचत्वारिंशदधिकं शतत्रयं ३४१ । अनुष्टुभः पंचपंचाशदधिकान्यष्टौशतानि ८५५ । बृहत्येकाशीत्यधिकं शतं १८१ । पंक्तयोद्वाद्वा दशदधिकं शतत्रयं ३१२ । त्रिष्टुभस्त्रिपंचाशदधिकद्विचत्वारिंशच्छतानि ४२५३ । जगत्योऽष्टाचत्वारिंशदुत्तरत्रिंशताधिकं सहस्रं १३४८ । अतिजगन्यः सप्तदश १७ । शक्यैकोनविंशतिः १९ । अतिशक्यै नव ९ । अष्ट्यः पद ६ । अत्यष्ट्यश्चतुरशीतिः ८४ । धृती द्वे २ । अतिधृतिरंका १ । एकपदाः षट् ६ । द्विपदाः सप्ताशीतिः ८७ । 'बार्हताः प्रगाथाः शतं १०० । विपरीतोत्तराश्चतुरधिकानवतिः ९४ । ककुभः पंचपंचाशत् ५५ । महाबार्हत एकः' १ । एवं सर्वे मिलित्वा सार्धं शतद्वयं २५० । एते दृचादृचा इति कृत्वा त एताद्विगुणाकचः पंचशतानि ५०० ॥ एवं सकलाः शाकलसंहितायां खिलरहितायामृचो द्युत्तरसप्तत्यधिकचतुःशताधिकदशसहस्राणि १०४७० संख्येन ॥ यत्तु 'ऋचां दशसहस्राणि ऋचां पंचशतानि च ॥ ऋचामशीतिः पादश्चैतत्पारायणमुच्यते ॥' इति कस्यचिद्वचनं तद्बालखिल्याध्यायादि-

खिलसहितशकलसंहिताविषयमितिज्ञेयम् ॥ खिलरहितायास्तुपूर्वोक्तायाएवसंख्यायाःप्रतीतेः ॥ एवमत्रप्रथमाष्टकेऋचः १३७० द्वितीये ११५७ तृतीये १२०९ चतुर्थे १२६९ पंचमे १२६३ षष्ठे १६५० सप्तमे १२६३ अष्टमे १२९३ । एतत्संकलनं-पूर्वोक्तमेव । सूक्तसंख्यात्वनुक्रमण्यमेव 'तदेतत्सूक्तसहस्रं' इत्यादिनापठिता सापिबालखिल्यरहितायाएवघटते । तदित्यं-प्रथमाष्टके सूक्तानि १२१ द्वितीये ११९ तृतीये १२२ चतुर्थे १४० पंचमे १२९ षष्ठे १२४ सप्तमे ११६ अष्टमे १४६ एतत्संकलनंप्रागुक्तमेव ।

गायत्र्यादिछंदोभेदपरिगणनं-गायत्रीऽ पदपंक्तिः-उष्णिग्गर्भा-पादनिचृत्-अतिनिचृत्-यवमध्या-वर्धमाना-प्रतिष्ठा-हृसीयसी । उष्णिक् ७ पुरउष्णिक्-ककुप्-ककुङ्गकुशिरा-तनुशिरा-पिपीलिकमध्या-अनुष्टुप्गर्भा-उष्णिक् । अनुष्टुप् ६ महा-पदपंक्तिः-कृतिः-पिपीलिकमध्या-काविराजः-नष्टरूपीविराजः । बृहती १० पुरस्ताद्बृहती-न्यंकुसारिणी-उरोबृहती-स्कंधोप्रीवी-उपरिष्ठाद्बृहती-विष्टारबृहती-ऊर्ध्वबृहती-पिपीलिकमध्या-विषमपदा-बृहती । पंक्तिः ७ विराट्-सतोबृहती-विपरीता-प्रस्तार-पंक्तिः-आस्तारपंक्तिः-संस्तारपंक्तिः-विष्टारपंक्तिः । त्रिष्टुप् १२ जगती-अभिसारिणी-विराट्स्थाना-विराटरूपा-ज्योतिष्मती-पुरस्ताज्ज्योतिः-मध्येज्योतिः-उपरिष्ठाज्ज्योतिः-महाबृहती-यवमध्या-पंत्युत्तरा-विराट्पूर्वा । जगती ३ त्रिष्टुप्-महासतोबृहती-महापंक्तिः । प्रगाथाः ६ बार्हतः-काकुभः-महाबार्हतः-विपरीतोत्तरः-आनुष्टुभः-आनुष्टुप्मुखासृचाः इति ।

स्वाहावत्यऋचः ।

मंत्रप्रतीकं.	अष्टकाध्यायवर्गाः	मंत्रप्रतीकं.	अष्टकाध्यायवर्गाः	मंत्रप्रतीकं.	अष्टकाध्यायवर्गाः
स्वाहायज्ञं कृणोत न	१ १ २५	आपूर्णाऽअस्य कलशः	३ २ ११	आयाह्यर्यऽआपरि०	६ ३ १२
तत्तमे अपस्तदुतायते	१ ७ ३०	तिष्ठाहरीरथआ	३ २ १७	स्वाहाकृतस्य तृपतं०	६ ३ १७
पुषण्वतेमंरुत्वते०	२ २ ११	इंद्रः स्वाहापिबतु०	३ ३ १४	आदनुतेऽअनु०	६ ४ ४२
स्वाहाकृतान्याग०	२ २ ११	स्वाहाप्रयेवरुणा०	३ ८ २१	विश्वेदेवाः स्वाहाकृतं०	६ ७ २५
पुरोगाऽअग्निदे०	२ ५ ९	आयाह्यमेस०	५ २ २	वेषिहोत्रमुतपोत्रं०	७ ५ ३०
घृतमिमिक्षे घृतमस्य	२ ५ २३	यथावः स्वाहा०	५ २ ४	मातलीकवैर्यमो०	७ ६ १४
तुभ्यं हि न्वानोव०	२ ७ २५	आचनो बर्हिः०	५ ४ २९	आग्नेवहुवरुण०	८ २ २२
आयाह्यमेसमि०	२ ८ २३	आनोयातमुप०	५ ८ २५	सद्योजातोव्यमिमीत०	८ ६ ९

निर्दिष्टेषु स्वाहावन्मंत्रेष्वपि प्रदानाप्रदानार्थकस्वाहाकारभेदेन द्वैविध्यं परिकल्प्य-प्रदानार्थकस्वाहाकारवत्स्वेवाते पुनः स्वाहाकारोमास्त्व-न्यत्रापेक्षितएवेति निर्णयजुह्वतिकेचनशिष्टास्तन्मतेन प्रदानार्थकस्वाहाकारघटितमंत्रप्रतीकमूर्ध्नि * ईदृक्पुष्पविन्यासः कृतः । तेष्वपि-स्वाहाप्रयेवरुणाय ३।८।२१ आयाह्यर्यआपरि ६।३।१२ वेषिहोत्रमुतपोत्रं ७।५।३० इति मंत्रत्रयमेव प्रदानार्थकस्वाहाकारवत् तत्राप्याद्यो वैकल्पिक इति वदन्ति । तस्मादत्र तत्त्वनिर्णयाय-एकसंबेकरोपाह्वनारायणशास्त्रिदर्शितप्रयोगलाघवानुसारेण विचारः क्रियते ।

स्वाहाकारमंत्रविचारः । अथ ऋगाम्नायेकतिपये मंत्राः स्वाहाकारवन्त आम्नातास्तत्र संशयः—किमेतेषां होमे विनियोगः प्रदानार्थकस्वाहाकारांतरयुतानामुत केवलानामिति । कितावत्प्राप्तम् । न केवलानां होमे विनियोगः संभवति । होमस्य त्यागात्मकतया, मंत्रमध्यपठितस्य च स्वाहाकारस्य मंत्रावयवतया प्रदानार्थत्वाभावादंते पुनः प्रदानार्थकस्वाहाकारः प्रयोक्तव्य इति । अतएव भगवान्जैमिनिः संकर्षकांडे 'स्वाहाकृत्य' (अ. १४ पा. ४ सू. १८) 'वषट्' (१४।४।१९) इति सूत्राभ्यां क्रमेण 'स्वाहाकृत्य ब्रह्मणा ते जुहोमि' 'स्वाहाकृतमिन्द्राय ते जुहोमि' इत्यादौ पुनः सर्जनत्वेनान्वितानां स्वाहाकाराणां मुख्यविशेष्यत्वाभावात् द्रव्यस्तुतिद्वारैव वाक्यार्थसमन्वयादप्रदानार्थत्वम् । 'वषट्ते विष्णुवासा आकृणोमी' त्यत्र वषट्पदस्य स्वाहाकृतशब्दवत्समासाभावेन स्वतंत्रतया प्रदानार्थत्वे प्राप्ते 'आकृणोमि' इत्यत्र तदन्वयेनास्वातंत्र्याविशेषादप्रदानार्थत्वं निर्णयं तत्र तत्र प्रदानार्थकस्वाहाकारांतरप्रयोगं ब्रूते । इति प्राप्ते ब्रूमः—न ऋगाम्नाय पठितेषु स्वाहाकारवत्सु मंत्रेषु होमकाले पुनरन्यः स्वाहाकारः प्रयोक्तव्य इति । कुतः । पठति हि भगवानाश्वलायनः श्रौतसूत्रप्रथमाध्यायस्यैकादश्यां कंडिकायां—'स्वाहाकारांतैर्मन्त्रैर्न चेन्मन्त्रे पठितः' इति । व्याचख्यौ चैतद्वृत्तिकृन्नारायणः—'यत्र कापि स्वाहाकारो न पठितस्तदांते स्वाहाकारः कर्तव्यः । यत्र कापि पठितश्चेत्स एव प्रदानार्थको भवति' इति । कारिकाकार—मंचनाचार्यप्रभृतिप्राचीनप्रयोगकाराश्चैव मेव प्रतिपादयन्ति । शौनकोपि—'यस्मिन्मन्त्रे न पठितः स्वाहाकारो भवेद्यदि । स्वाहांतश्च प्रयोक्तव्यो होमेषु प्रणवादिना' इति । अत्र वचनद्वयेऽपि यद्यपूर्वविधिरंगीक्रियते तदापर्युदासन्यायेन स्वाहाकारघटितान्यहोमसाधनीभूतमंत्रत्वावच्छेदेनांते स्वाहाकारविधिरिति वक्तव्यम् । अथ होमसाधनीभूतमन्त्रेष्वन्ते स्वाहाकारो वचनांतरेण प्राप्त इत्युच्यते तदानेन वचनेन स्वाहाकारवत्सु मंत्रेषु सप्रतिषिध्यत इत्यापतति । अन्यथा वचनत्रयैर्ध्यापत्ति-

दुर्वारा । नन्वेवं 'स्वाहाकृत्य' 'वषट्' इति संकर्षकांडस्थानाधिकरणद्वयविरोधः । तत्र हीतरविशेषणतयान्वितार्थकस्वाहापदस्य प्रदानार्थत्वं निरस्यांते पुनः स्वाहापदप्रयोगव्यवस्थापनात् । न । तस्याश्वलायनोक्तकर्मातिरिक्तकर्मविषयत्वात् । आश्वलायनोक्तकर्मसूक्तसूत्रेण तद्वाधात् । अतएवामिष्टोमस्य सौत्ये हनिहौत्रकांडपठितप्रवृत्ताहुतिहोमे 'स्वाहावाचे' इत्येको मंत्रः । 'स्वाहावाचस्पतये' इति द्वितीयः । एवमन्येषु बहो मंत्राः संति तत्रापि मन्त्रपठितस्वाहाकार एव प्रदानार्थक इति मंत्रांते प्रदानार्थकान्यस्वाहाकारं न प्रयुजंति । एवमयाश्चेति मंत्रेषु । अध्वर्युकांडपठितप्रवृत्ताहुतिहोमे तु 'जुष्टोवाचोभूयास' इति मन्त्रे स्वाहाकारसत्त्वेऽपि 'तस्मिन्माधाः स्वाहा—सरस्वत्या' इति मंत्रांते पुनः स्वाहाकारयोजनादरीदृश्यते केशवादिप्राचीनप्रयोगेषु । एवं बगला मुक्यादितांत्रिकमंत्रेष्वपि—मन्त्रमध्ये स्वाहाकारसत्त्वेऽपि मंत्रांते पुनः स्वाहाकारः प्रयोज्य इति तत्र विद्विक्कृत्वात् । न चान्त्यस्वाहाकारस्य स्वस्थानच्युतनखकुंडलादीनां कंडूयनालंकरणादिकार्याक्षमत्वमिव न प्रदानार्थत्वम् । अतएव यज्ञायज्ञीये सामनि इरापदस्य गिरापदस्थान एव निवेश आवृत्तिश्च कल्प्यत इति शङ्क्यम् । यत्र कापि स्थितस्य दीपस्येव पदस्याप्यर्थप्रकाशकत्वात् न पायात्, देहिब्राह्मणाय—ब्राह्मणाय देहीत्यादि वाक्याभ्यामविशेषेण बोधानुभवाच्च । अतएव 'पुरस्तात्स्वाहाकारावा अन्ये देवा उपरिष्ठात्स्वाहाकारावा अन्ये' इति श्रुत्याऽभयोरपि प्रदानार्थत्वमनूयते । एतेन मंत्रवषट्कादिमध्यपठितस्वाहाकारांते हुत्वा शेषमंत्रो निगदेनोच्चारणीय इति केषांचित्प्रलापो निरस्तः । न च सकृच्छ्रुतस्येतरविशेषणतयोपस्थितार्थकस्वाहाशब्दस्य कथं प्रधानतया प्रदानार्थावबोधकत्वमिति वाच्यम् । 'न चेन्मन्त्रे पठित' इति सूत्रबलादेव तादृशस्वाहाकारपठितमन्त्रेषु स्वाहापदस्वावृत्त्या प्रदानार्थावबोधः कल्पनीय इति दिक् ॥

वासिष्ठविषयेविशेषः । इन्द्रोसिमिरितीमं वर्गवासिष्ठानाधीयीरन्सर्वानुक्रमेवासिष्ठान्प्रतितच्छृण्वनिषेधमुखेनोपेयभूततदध्य-
यनप्रतिषेधात् । तथाहि—‘अंत्याममिश्रापार्षास्तावसिष्ठद्वेषिण्योनवसिष्ठाः शृण्वन्ति’ इति । अत्रभाष्यम्—इंद्रापर्वतेतिसूक्तस्य अंत्याइन्द्रो-
तिमिरित्याद्याश्चतस्रश्चोऽमिश्रापार्षाः । अमिश्रापोनामाऽप्रियशंसनरूपोऽर्थः प्रयोजनयासां । ताश्चवसिष्ठद्वेषकस्यैः । अतोवसिष्ठगो-
त्रोत्पन्नास्तान्शृण्वन्ति । लिङ्ग्येणोडोरूपं । यद्विशुण्युस्तदातेषां शिरःक्षतधामिषेत । तदुक्तं बृहदेवतायां—‘शतधामिषतेमूर्धांकीतितेनश्रु-
तेनवा । तेषां बालाः प्रमीयन्ते’ इतीति । सकलसंहिताध्ययनादिकर्मफलसिद्धिस्त्वेषामेतद्गर्वविकलसंहिताध्ययनादिनैवभवति । अत-
एवचरणव्यूहे—एकंशतसहस्रंवा द्विपंचाशत्सहस्रार्धमेतानिचतुर्दशपदानिवासिष्ठानांतम्यतिरिक्तानांतु एकंशतेत्यादिचतुर्दशानिपदानि-
गृहीत्वाइन्द्रोतिमिरित्याद्येकसप्ततिपदानिमिलित्वेतरेषांपंचाशीतिरितिपदसंख्याविभागःसंगच्छतइतिदिक् ॥

पारायणहोमाचारंभकालः । श्रीः ॥ जपाधारंभकालस्तुपरशुरामेणोक्तः—‘वैशाखेश्रावणेमासेचाश्विनेमार्गशीर्षके । माघफा-
ल्गुनयोर्वापिसितेषुक्षेत्रेषुभेदिने ॥ वेदारंभःप्रकर्तव्यःपुत्रपौत्रादिवृद्धये’ ॥ इति । ‘कार्तिकेस्वर्णलाभःस्यादिति केचित् । वज्र्याणितु-
संग्रहे—‘अनध्यायतिथीन्सर्वान्त्रिकाष्टम्यौविहायच । इतरासुचकर्तव्योवेदारंभःशुभप्रदः ॥ अनध्यायेचसंध्यायामपराह्णेकथंचन ।
स्त्रियांरजस्वलायांतुवेदारंभोनसिद्धिदः’ ॥ इति ॥ रत्नमालायां—‘सोमसौम्यगुरुशुक्रवासराःसर्वकर्मसुभवंतिसिद्धिदा’ इति ॥
निष्कामतयावेदाद्यनुष्ठानेतुयदाश्रद्धोत्पद्यतेतदैवारंभःकार्यः । ‘नश्वःश्वमुपासीतकोहिमनुष्यस्यश्वोवेदे’तिश्रुतेः श्वःकरवाणीत्येवमुपास-
नाकालांतरप्रतीक्षानकार्या । हियस्मान्मनुष्यस्यश्वःकालसंबंधिजीवनंकोवेद—कोजानीयान् आयुषोऽस्थिरत्वादितिश्रुत्यर्थः । परशुरा-

मोपि—‘यदैवजायतेविचंचिचंश्रद्धासमन्वितम् । तदैवपुण्यकालोयंयतोऽनित्यं हिजीवितम् ॥ अतःसर्वेषुकालेषुजपस्यारंभणंशुभम्’ इति
॥ दीपिकायामपि—‘ईश्वराराधनार्थंवाअथवापापनुत्तये । यद्विरुद्धाद्यनुष्ठानंनमुहूर्तादिचिंतयेदि’ति ॥ काम्येतुदिनसंशोध्यमेव ॥
एवमारंभोत्तरंमध्येनध्यायपातेपिजपहोमाभिषेकादेकर्तव्यमेव । ‘ततोवेदादिमारभ्यसंततमधीयीतनास्यांतरानध्यायोनास्यांतराजनन-
मरणमशुचि (अशौचंनेत्यर्थः) नांतराव्याहरेभ्रांतंराविरमेत्त्रिःप्राणानायम्याचम्याप्रणवंवाप्रविधाययावत्कालमधीयीतततःसर्वनिशां-
निशांतरंसलिलंलोप्यपरिद्व्यात्’ । निशांतरं—संध्यानिशादीन्लोप्य—विहायसमापयेदित्यर्थः । इत्यादिविशेषोद्देशः ॥

वेदपारायणप्रयोगः । श्रीः ॥ पूर्वोक्तशुभेकालेपारायणदिनंनिश्चित्यतत्प्राग्दिनेकृतनित्यक्रियःशुक्रवासाःसप्तमीकोयजमानः
पूजितेष्टदेवतोगोमयलिप्त्रेणचौदेशेप्राङ्मुखउपविश्याचम्यप्राणानायम्यदेशकालौसंकीर्त्यअमुकगोत्रस्यामुकशर्मणोममकायिकादिसमस्तदो-
षनिवर्हणद्वाराश्रद्धावेदांतर्गतसम्प्राप्त्यशाकलसंहितापारायणाधिकारार्थपडदचतुरद्वयैकाद्वयान्यतमपूर्वोत्तरांगसहितंसर्वप्रायश्चित्तं-
तिकृच्छ्रंमूल्यरजतनिष्कपादप्रत्याग्रायेनकार्षापणैकगोमूल्यप्रत्याग्रायेनवाहमाचरिष्यामि इतिसंकल्प्योक्तप्रकारेणसर्वप्रायश्चित्तमाच-
रेत् ॥ पुनर्देशकालावुत्कीर्त्यममसमस्तपापक्षयद्वाराश्रद्धावेदांतर्गतसम्प्राप्त्यशाकलसंहितापारायणाधिकारार्थमृग्विधानोक्तक्रमेणप्रणवा-
दिजपमहंकरिष्ये इतिसंकल्प्य ॥ प्रणवस्यपरब्रह्मपरमात्मागायत्रीव्याहृतीनांपरमेष्ठीप्रजापतिःप्रजापतिर्बृहतीगायत्र्या ० ॥ आपोहि-
ष्ठेतिनवर्चस्यांबरीषःसिंधुद्वीपआपोगायत्रीपंचमीवर्धमानासप्तमीप्रतिष्ठाअंत्येष्टेअनुष्टुभौ ॥ एतोन्विद्रमिति तिसृणामांगिरसस्तिरश्वीइन्द्रो-
ऽनुष्टुप् ॥ ऋतंचेति तृचस्यमाधुच्छंदसोधमर्षणोभाववृत्तिरनुष्टुप् ॥ शंनइंद्राप्तीतिपंदशर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठोविश्वेदेवास्त्रिष्टुप् ॥

स्वस्तिनोमिमीतेतिपंचानांस्वस्त्यात्रेयोविश्वेदेवास्त्रिष्टुभंत्येद्वेअनुष्टुभौ । पावमानीनांछंदर्प्यादिनवमेमंडलेआलोचनीयम् । शंबत्यादीनांपाठः-
 कपिंजलाधिकरणन्यायेनतिसृणांतिसृणामेवेतिकेचित् ॥ ऋग्विधाने— तर्पयित्वाद्भिराचार्यान्तृषींश्छंदांसिदेवताइत्यनेनाचार्यादीनां-
 तर्पणमभिहितं तत्राचार्यादीनांविशेषरूपेणानुपादानात्सामान्यरूपेणेतिगम्यते । तद्यथा । आचार्यास्तृप्यंतु । ऋषयस्तृप्यंतु । छंदांसिस्तृप्यंतु ।
 देवतास्तृप्यंत्विति । ततोरौद्रमंत्राजपेत् ॥ कद्रुद्रायेतिनवर्चस्यघौरःकण्वोरुद्रोगायत्र्यंत्यानुष्टुप्तृतीयामैत्रावरुणी । इमारुद्रायतवस-
 इत्येकादशर्चस्यसूक्तस्यांगिरसःकुत्सोरुद्रोजगत्यंत्येद्वेत्रिष्टुभौ । आतेपितरितिपंचदशर्चस्यसूक्तस्यशौनकोगृत्समदोरुद्रस्त्रिष्टुप् । इमारुद्राय-
 स्थिरधन्वनइतिचतुश्चैत्र्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठोरुद्रोजगत्यंत्यात्रिष्टुप् । ततोयुतसहस्रशतदशान्यतमयासंख्ययागायत्रीजपेत् ॥ पुनर्देशकालौ-
 संकीर्त्यऋग्वेदांतर्गतब्राह्मणशाकलसंहितापारायणांगत्वेनगणपतिपूजनंस्वस्तिवाचनंमातृकापूजनंनंदीश्राद्धंमहयज्ञंचकरिष्य इतिसंकल्यो-
 कप्रकारेणकुर्यात् । एवंपूतोधिकारीभवति ॥ ॥ ततःपारायणदिनेकर्ताकृतनित्यक्रियोदर्भासनेप्राबुखउपविश्यपवित्रपाणिःप्राणानायम्य-
 देशकालौनिर्दिश्य अमुकगोत्रस्यशर्मणोममकायिकादिसमस्तदुरितक्षयपूर्वकंश्रीवेदपुरुषमीतिद्वाराअमृतत्वप्राप्त्यर्थंआदौप्रणवसमस्तव्याहृ-
 तिसंहितायाःअंतेमहानाभ्युपनिषत्संहितायाऋग्वेदांतर्गतशाकलसंहितायाःपारायणमहंकरिष्ये । ऋत्विग्द्वाराकरणेतुऋत्विजंवृत्वातंमधुप-
 केणाहयेत् । ततःपारायणकर्तादेवालयेखगृहेवागोमयोपलिप्तभूमौहस्तायामविस्तारोषांवेदिकृत्वातदुपरिवसंमिश्रामृत्तिकांसंस्थाप्यतत्र-
 महीद्यौरित्यादिविधिनासुदृढंकलशंसुप्रक्षालितंपुष्पपल्लवमालाचंदनकुंकुमादिभूषितंप्रतिष्ठाप्यतत्रवायामीतितत्रवरुणमावाह्यसंपूज्य ॥ तत-
 उत्तराप्रकुशकृतंवत्सजान्वाकृतिवेदं ब्राह्मणःशिरउपधानत्वेनकलशोपरिनिधायस्वस्त्यनंपठेत् । स्वस्त्यनंताक्षर्यमितिद्वयोःस्वस्त्यात्रेयोविश्वे-

देवास्त्रिष्टुप्इतिऋग्व्यंपठेत् ॥ ततऊर्ध्वाप्रपंचाशत्कुशनिर्मितंकूर्चप्रत्यग्रप्रवेदोपरिप्रतिष्ठाप्यप्राणप्रतिष्ठापूर्वकंब्रह्मजज्ञानमितिमंत्रेणावाह-
 नाद्युपचारैःपूजयेत् । ब्रह्मदक्षिणभागेद्वितीयकलशोपरिप्रतिमायांसावित्रीपूजनमुक्तंश्रित्तन्मूलाभावादुपेक्ष्य । ततोगुरुब्राह्मणांश्चसंपूज्य-
 विष्णुंस्मरेत् ॥ ततोदेवतासंनिधौदर्भासनेदर्भपाणिःप्राबुखउपविश्याचम्य । प्रणवस्यपरब्रह्मपरमात्मागायत्रीव्याहृतीनांपरमेष्ठीप्रजापतिः
 प्रजापतिर्बृहतीजपेवि० । ॐ भूर्भुवःस्वःइतिजपित्वाऋषिछंदआद्युच्चारणपूर्वकंअग्निमीळइत्यादिपारायणमारभेत । पूर्वोक्तविरामस्थले-
 विरमेत् । प्रत्यहंप्रहरद्वयपर्यंतंपठेत् । त्वरयासमापनेच्छायांसार्धंप्रहरद्वयपर्यंतंपठेत् । कर्मसमाप्त्यंतंब्रह्मचर्यमधःशयनंस्वल्पंहविष्याश-
 नंचकार्यं । शक्तौसत्यामुपोषणंब्रह्मपूजनंचप्रत्यहंसमाप्त्यंतंकार्यं । पतितरजस्वलादिसंभाषणंतत्समक्षमध्ययनंचनकुर्यात् । आसमाप्तेनांश्री-
 याद्यथाशक्तिवापःफलान्योदनंहविष्यमात्रमत्पंभुंजीत नोपरिशयीतनमैथुनंचरेत्पतिताद्यैर्नसंभाषेतनैतत्समीपेधीयीतेतिबाधायनोक्तेः ।
 ऋत्विक्कुरुकपारायणेपारायणकारयित्राप्येतेनियमाःकार्याः । संहितासमाप्त्यमहानाग्नौःपठित्वाब्राह्मणंपठेत् । केवलसंहितापारायणेमहा-
 नाग्नौरेवपठेत् । आरण्यपंचकमध्येप्रथमारण्यकत्रयस्यब्राह्मणांतर्गतत्वाद्ब्राह्मणसमाप्त्यनंतरंपाठः । महानाग्नौसंज्ञकंचतुर्थारण्यकंपूर्वोक्त-
 ऋग्विधानवचनादेवसंहितासमाप्त्यनंतरमेवपठेत् । पंचमारण्यकस्यमहाप्रतयज्ञसूत्ररूपत्वादारण्यकत्रयानंतरंपाठः॥इतिपारायणविधिः॥

श्रुतसंहिताहोमपद्धतिः । श्रीवेदपुरुषायनमः ॥ श्रौतस्मार्तेषु कर्मस्वखिलविगुणतानाशनेनेष्टसिद्धौ रुद्रैर्द्रव्यवंधं सकल-
विधिविदः कर्मिणो यं स्मरन्ति । प्रज्ञानानंददेहः सकलमुनिजनध्येयरूपः परेशो विष्णुस्त्वैमात्रवाच्यो निखिलजनहितः सर्वगः सर्व-
तोऽव्यात् ॥ १ ॥ ऋग्वेदेयाशाकलाख्यास्तिशाखातस्याः कुर्वेर्गुर्जरोपाह्वयोहम् । गोपालाख्यः पद्धतिशोनकीयान् ग्रंथान् दृष्ट्वा-
होमजांशालिनीच ॥ २ ॥ तत्र तावद्वेदपारायणफलमाह शौनकः—पारायणाभ्यां द्वाभ्यां वाऽनश्नन्यः सततं पठेत् । अनुतेभ्यः-
पातकेभ्यो मुच्यते नात्र संशयः ॥ १ ॥ त्रिभिः पारायणैः शूद्रीगमनात्पातकाभ्यः । गंगाप्सु मज्जनाच्चैव मुच्यते नात्र संशयः ॥ २ ॥
चतुर्भिः शूद्रीगमनात्तद्वाशनपातकात् । पंचभिश्चायाज्ययाजैरग्राह्यग्रहणात्तथा ॥ ३ ॥ षड्भिः पारायणैः स्वर्णस्तेयस्त्रीपशुषा-
तनात् । सप्तभिः प्राजापत्यस्य हीनाचाराच्च वंधनात् ॥ ४ ॥ अष्टभिश्चां द्रायणाच्च गुरुतल्पगमात्तथा । रजस्वलासंगमाच्च मुच्यते-
पातकाभ्यः ॥ ५ ॥ नवभिस्तु सुरापानात्पातकान्मुच्यते तथा । असोमपानाद्दशभिरेकादशभिर्ब्रह्मह ॥ ६ ॥ द्वादशभिः पूर्व-
जन्मकृतादिहापि जन्मनि ॥ पातकान्मुच्यते स्वर्गलोकांश्चतिशश्चतम् ॥ ७ ॥ अग्निष्टोमादिक्रतुभिरिष्टं भवति तेनैव । वेदा-
ध्यायी सदैव स्यादपाप्मः सत्यवाक् शुचिः ॥ ८ ॥ यं यं कामयते कामतंतं वेदेन साधयेत् । असाध्यं नास्ति यत्किंचिद्ब्रह्मणो हि फलं-
महत् ॥ ९ ॥ इति वेदपारायणमहिमानं प्रदर्शयेंदानीं स्वाध्यायाभ्यासलक्षणानि वदन्तदंतरंगभूतं होमविधिमाह—तत्रादौ-
शरीरशुद्ध्यादिकमाह ॥ सिद्धमंत्रविधानेन जपैर्होमैर्द्विजोत्तमः । तपसा स्वर्गमाप्नोति तपसा विंदते महत् ॥ १ ॥ तपोयुक्तस्य सि-
ध्यंतिकर्माणि नियतात्मनः । विद्वेषणं संवननं विषमं रोगनाशनम् ॥ २ ॥ (विद्वेषणं इमांस्वनामीत्याद्यं इंद्रोतिभिरित्यादि सूक्त-

खंडं च । संवननं संसमिदित्यादि । विषमं कंकतो न कंकत इत्यादि । रोगनाशनं अक्षीभ्यां त इत्यादि । उपलक्षणत्वाद न्यान्यप्य-
लक्ष्मीनाशनादीन्युहानि) ॥ येन येनार्थमृषिणाय दर्शयति देवताः स्तुताः । स सकामः समृद्धश्चेत्तेषां यथा तथा ॥ ३ ॥ तानि-
कर्माणि वक्ष्यामि विविधानि च कर्मणाम् । पुरश्चरणमादौ तु कर्मणां सिद्धिकारणम् ॥ ४ ॥ स्वाध्यायाभ्यासनस्यादौ प्राजापत्यं-
चरेद्द्विजः । केशश्मश्रुलोमनखान्वापयित्वा प्रुतः शुचिः ॥ ५ ॥ तिष्ठेद्दहनिरात्रांतु शुचिरासीत वाग्यतः । सत्यवादीपवित्राणि-
जपेद्वा हृत्यस्तथा ॥ ६ ॥ ॐ काराद्यास्तुताजस्वासावित्रीं च तदित्युच्यम् । आपो हिष्ठेति सूक्तं तु शुद्धवत्यो धर्मर्षणम् ॥ ७ ॥
शंवत्यः स्वस्तिमत्यश्च पावमान्यस्तथैव च । सर्वत्रैतत्प्रयोक्तव्यमादावंते च कर्मणाम् ॥ ८ ॥ (शुद्धवत्यः शुचीवो हव्येत्यादयः ।
अधर्मर्षणमृतं चेति सूक्तम् । शंवत्यः शंन इंद्राग्रीत्यादयः । स्वस्तिमत्यः स्वस्तिनो मिमीतामित्यादयः । पावमान्यः स्वादिष्ठ-
येत्यादयः) ॥ आसहस्रादाशताद्वादशांतमथ वाजपेत् । ॐ कारव्याहतीस्तिष्ठः सावित्रीमथवाऽयुतम् ॥ ९ ॥ (आपो हिष्ठे-
त्यादिजप्यमंत्राणां शक्त्यपेक्षया सहस्रशतदशेत्यावृत्तिसंख्यावेदितव्याः । यद्वौ कारव्याहतिपूर्विकांसावित्रीमयुतसंख्ययाज-
स्वाऽनंतरं किं कर्तव्यं तदाह) ॥ तर्पयित्वाद्भिराचार्यान् षीन्च्छंदांसि देवताः । प्रपद्येत विरूपाक्षं रौद्रमंत्रगणं जपेत् ॥ १० ॥
अनार्यैर्नाभिमाषेत न शूद्रैर्नापि गर्हितैः । न रजस्वलयानार्यापतितैर्नात्यजैर्नृभिः ॥ ११ ॥ न देवब्राह्मणद्वेष्यानाचार्यां गुरुनिंदकैः ।
न मातापितृविद्विष्टैर्ना वमन्येत कंचन ॥ १२ ॥ त्रिरात्रमेवोपवसेदादितः सर्वकर्मणाम् । त्रीणि नक्तानि वाकुर्यात्ततः कर्म समा-
रमेत् ॥ १३ ॥ नित्यं प्रयोगिणां चैव प्रयोगादौ ब्रतं न्यहम् । उपरिष्ठादुपवसेत्कृत्वा सांतपनादिकम् ॥ १४ ॥ आयुष्याण्येव-

कर्माणिमंत्रयुक्तःसमारमेत् । सवासाःसशिरस्कोऽसुखात्वाभ्युक्ष्यजपेद्विजः ॥ १५ ॥ शुद्धवत्यस्तथावत्यःपावमान्योऽधमर्ष-
णम् । एवंत्रिराप्त्यशुचिःप्राणायामान्समाचरेत् ॥ १६ ॥ 'अवत्यआपोहिष्ठेत्यादयः' । त्रीन्वडष्टौद्वादशवाषोडशाष्टा-
दशापिवा । आशताद्यायमेत्प्राणान्जपन्ब्रह्माधमर्षणम् ॥ १७ ॥ प्राणायामैर्दग्धदोषःशुक्लांबरधरःशुचिः । यथाविध्यपआ-
चम्यारोहेद्वैदर्भप्रस्तरम् ॥ १८ ॥ पवित्रपाणिःकृत्वातु उपस्यंदक्षिणोत्तरम् । दिशोरेवांतरं प्रेक्ष्यानिमिषंछाद्यचक्षुषी ॥ १९ ॥
ॐकारव्याहतीस्त्रिःसावित्रीचतदित्युचम् । मनसैता अनुदृत्यवेदादिंसमुपक्रमेत् ॥ २० ॥ मंद्रमेवपठेत्प्रातरुच्चैर्मध्यंदिनेप-
ठेत् । सोमैरेवापराहेतुसंध्याकालउपारमेत् ॥ २१ ॥ ब्राह्मेमुहूर्तेचोत्थायत्रिराप्त्यपठेद्विजः । मध्यमां वृत्तिमास्थायनद्रुतान-
विलंबिताम् ॥ २२ ॥ पूर्वासंध्यांजपंस्तिष्ठेदुपासीतचपश्चिमां । नचांतराव्याहरेतविरमेद्वाकथंचन ॥ २३ ॥ विरमेद्वाह्मणे-
प्राप्तेकामंतेनतुसंबदेत् । शूद्रंष्ट्रैवसंप्राप्तंनाधीयीतकदाचन ॥ २४ ॥ ऋष्यादिसर्वविज्ञायपठेत्सुनियतःशुचिः । सर्वान्कामा-
नवाप्नोतिपापैश्चपरिमुच्यते ॥ २५ ॥ अनभ्रन्संहितामेतांप्रातःप्रातर्दिनेदिने । आयुर्विधांधनंपुत्रान्गृहांश्चाप्नोत्यनुत्तमान्
॥ २६ ॥ एतद्ब्रह्मजपच्छूद्राभेक्षेतान्यांश्चतद्विधान् । प्रेक्ष्याचम्योदकंपूतःपश्येद्दामग्निभास्करो ॥ २७ ॥ (इत्थंसाधारण्येनस्वाध्या-
यधर्मानभिधायसंप्रतिहोमधर्मान्वक्तुमुपक्रमते) ॥ आदावेवतुसावित्र्याकर्मकुर्वीतशान्तये । पुष्टयेधनलाभायपशुलाभायभूतये
॥ २८ ॥ एषाहिसंहितादेवैःसर्वब्रह्ममयीनिचूत् । उप्रेणतपसादृष्टाविश्वामित्रेणधीमता ॥ २९ ॥ होमांश्चजपयज्ञांश्चनित्यंकुर्वी-
तवैतया । आज्यंद्रव्यमनादेशेजुहोतिषुविधीयते ॥ ३० ॥ सर्वपापहरोहोमःप्रत्यूचंचतिलैःस्मृतः । गृह्योक्तविधिनासर्वकर्म-

कुर्वीततच्चवित् ॥ ३१ ॥ शक्त्यातुविप्राःसंभोज्याऋक्मूक्तसमसंख्यया । वर्गाध्यायप्रसंख्यावामंडलावधिवापुनः ॥ ३२ ॥
अथैतस्यविवरणमित्थं—अनादेशेआज्यद्रव्यमित्यनेनास्मिन्संहिताहोमेआज्यंहोम्यद्रव्यंप्रकृतमितिसिद्धम् ॥ सर्वपापहरो-
होमस्तिलैःस्मृतइतितिलहोमस्यसर्वपापहर्तृत्ववर्णनासिलद्रव्यंकाम्यमित्यपिसिद्धंस्यात् तथापिपापनाशनस्यसर्वस्याप्यपेक्षित-
त्वात्तिलाअपिनित्यप्रायाएव ॥ तिलैराज्येनचहोतव्यमित्यर्थः ॥ प्रत्यूचमितिवदतामंत्रविभागोज्ञापितएव ॥ ऋक्शब्दश्चात्र-
छंदोवाची ॥ तेनयस्यछंदसोयानिर्दिष्टाक्षरसंख्यासायस्मिन्नवसानेपूर्यतेतावत्प्रकृत्याथामिमीळइतिगायत्रीऋक् ॥ गायत्रीछंदस-
स्तुचतुर्विंशत्यक्षराणि तान्यग्निमीळइत्यारभ्यरत्नधातममित्यवसानेपूर्यते तस्माज्जातात्रैकऋक् ॥ एवमुष्णिगादिष्वपिदृष्टव्यम् ॥
ऋचोपिकचिदेकावसानाभवन्ति—ऋचिद्वयवसानाः—ऋचिद्वयवसानाअपि ॥ तत्रैकपदाद्विपदाश्चैकावसानाः—गायत्र्यादि-
शक्यताःसर्वाद्वयवसानाः—अतिशक्यार्थाःप्रायःसर्वाद्वयवसानाहति ॥ सर्वत्रऋगंतेस्वाहाकारंपठित्वाहोतव्यंनचेन्मंत्रेपठित-
इत्याद्याश्चलायनेनोक्तत्वात् ॥ यस्मिन्मंत्रेनपठितःस्वाहाकारोभवेद्यदि ॥ स्वाहांतःसप्रयोक्तव्योहोमेषुप्रणवादिनाइतिकारिको-
क्तेश्च प्रतिमंत्रमादौप्रणवःपठ्यएव ॥ होमविधेरुपसाधनीभूतंकुंडकरणादिप्राचीनतंत्रंस्विष्टकृदादिप्रतीचीनंचगृह्योक्तविधि-

१ प्रयोगपद्धतिकर्तृभिस्त्रिजाज्ययोर्नित्यकाम्यत्वेनप्राधान्येनावश्यकत्वेनचसूपपादितेपि धृताकृतिलाएवप्राह्याहतिमुख्यःपक्षः । लभ्यतेचात्रलेखसंवादःप्राचीन-
प्रयोगपुस्तकेषुयाज्ञिकमहाशयांतरनिमित्तेषु । किंचसौकर्यंसौलभ्यंयुशकंचेति । अन्वाधानत्यागादौतयैवकीर्तनीयम् । अत्रयुक्तायुक्तविचारःपरंपराधिगतश्रुतिसिद्धा-
चारविशैर्याज्ञिकमंडनैःपठितैर्हृदयालुभिःकार्यः ।

नैवकुर्यात् ॥ तत्त्वविदित्यनेनास्यहोमस्याधिकारिणं दर्शयति—यो वेदस्य लक्षणतो र्यतश्च तत्त्वजानाति स एवात्राधिकारी नान्य-
इति ॥ ततः कर्मविरामे विप्रामो ज्याः ॥ ते च शक्त्यपेक्षया ऋक्सूक्तवर्गाध्यायमंडलसमसंख्याः ॥ ऋगादीनां संख्या त्वन्यत्र ह्ये-
येति ॥ अथ होमकर्तुः फलं निरूपयन्नाभिचारणे विधिविशेषमाह—सर्वकामसमृद्धयर्थं परं ब्रह्मेदमुच्यते ॥ १ ॥
एषैव प्रतिलोमोक्ता पच्छः शुश्रुविनाशिनी । अक्षरप्रतिलोमे यमभिचारेषु शस्यते ॥ २ ॥ अक्षरप्रतिलोमे यं यस्मिन् युज्येत कर्मणि ।
तदमोघं विजानीयादेतद्वै ब्रह्मणो बलम् ॥ ३ ॥ व्याघातकेष्मासमिधोऽप्यक्षरप्रतिलोमया । जुहुयात्सार्धपंतैलं बिभीतक-
कृतस्रुवः ॥ ४ ॥ यद्दृष्टेत्पीडनं शत्रोरपि बोधाटनं पुनः । पच्छः संपीडयेच्च त्रून्वर्णं शश्वप्रमापयेदिति ॥ ५ ॥ ॐकारपूर्वा व्याहृत-
योमधुच्छंदस आदितः । सूक्तान्यंते महानाक्यः संहितासां स्मृताः स्मृताः ॥ १ ॥ अमृतत्वं ययुर्देवाः पूर्वसंहितयानया । जपेदेनं-
शुचिर्नित्यममृतत्वं च गच्छति ॥ २ ॥ अत्रैव तु जपेन्मध्ये पितृसूक्तान्यनेकशः । पित्र्यांतां संहितां विद्यात्पितृन्प्रीणाति चैतया ॥ ३ ॥
एवमेव समाहृत्य वायवी संहिता भवेत् । रौद्रादित्या वैश्वदेवी यदैव त्यांच कामयेत् ॥ ४ ॥ कुर्वीत वास्तुशमनं मध्ये गोष्ठस्य धर्मवित् ।
पुष्पैर्गन्धैश्च माल्यैश्च वानस्पत्यैस्तथौषधैः ॥ ५ ॥ वास्तुसर्वप्रतिकरे त्समधान्यैस्तथैव च । वास्तोष्पतिं यजेच्चात्र पायसेन बृहस्पतिम् ॥
६ ॥ औदुंबरपलाशैश्च बलिं प्रतिदिशं हरेत् । सूर्यो वायुर्यमः पितरो निर्ऋतिर्वरुणस्तथा ॥ ७ ॥ सोमो महेंद्र इत्येतादि क्षुदिग्देव-
ताः स्मृताः । दद्याद्दानं ब्राह्मणेभ्यः शिवं भवतु वास्त्विति ॥ (भवति वास्तुनिष्ठतिपाठः) ॥ ३३ ॥ ऋषीणां मंत्रदृष्टेन प्रत्यक्षात्सि-
द्धिरिष्यते । सर्वत्र दक्षिणां दद्याद्दानं वा कर्मसिद्धये ॥ ३४ ॥ नत्वेवादक्षिणं कर्म किंचिदस्तीति शौनकः । भक्त्या हि पूर्णपात्रेण संमि-

ताप्यंततो भवेत् ॥ ३५ ॥ तस्मात्स्वल्पापि दातव्या दक्षिणा कर्मसिद्धये । ऋषभैकादशा दद्याद्येन वा तुष्यते गुरुः ॥ ३६ ॥ धर्मज्ञे स-
त्यवादिनि ब्रह्मदानं च दीयते । तदिदं परमं ब्रह्म गुह्यं पावनमद्भुतम् ॥ ३७ ॥ नाप्रशंताय दातव्यं नापुत्राय दातव्यं न पत्न्ये । नासंवत्सरोपि-
ताय नाशिष्यायाहिताय च ॥ ३८ ॥ य एते नैव विधिना वेदमभ्यस्यते द्विजः । स नरः सर्वदा पूतो मनः शुद्धिश्च जायते ॥ ३९ ॥ इति ॥

ऋक्संहिता होमप्रयोगः ॥ अथैतत्प्राचीनप्रयोगान्साधारणीं परिभाषां चानुमृत्य प्रयोगोलिख्यते ॥ तत्र वेदतत्त्ववित्तपो-
निष्ठः संहिता होमचिकीर्षुर्ब्राह्मणो होमदिनात्पूर्वं चतुर्थे दिने नित्यकर्माणि निर्वर्त्या च मय प्राणाना यम्य देशकालां संकीर्त्य करिष्यमा-
ण ऋग्वेदांतर्गतशकलसंहिता होमेशरीरशुद्धिद्वारा अधिकारसिद्धये प्राजापत्यकृच्छ्रं तन्प्रत्याग्राय गोनिष्क्रयी भूतामुकपरिमाणद्रव्य-
दानेनाहमाचरिष्ये इति संकल्पयेत् ॥ प्राजापत्यस्य गोभिन्नप्रत्याग्रायचिकीर्षायां तं वा ऊहयेत् ॥ ततो यानि कानीति मंत्रेण केशश्मश्रु-
लोमखा निवापयित्वा विधिना स्नायात् ॥ ततो ब्रह्मकूर्चविधिना पंचगव्यं पिबेदिति केचिदाहुः ॥ ततस्तद्दिनं वाग्यतः शुचिं निष्ठ-
न्नीत्वा तथा विधवासीनोरात्रिं नयेत् ॥ ततः श्वोभूते स्नानादिकृतनित्यक्रियः प्रणवव्याहृतिपूर्विकांसा वित्रीं जप्त्वा वक्ष्यमाणान् मंत्रा-
न्जपेत् ॥ ते च आपो हिष्ठेति सूक्तं शुचीवो हव्या अग्निः शुचिर्ब्रततमः उदग्रे शुचय इत्येवं तिस्रः एतो न्विद्रमिति तिस्रश्च ऋनंचेति सूक्तं
शंनइंद्राग्रीति सूक्तं स्वास्तिनोमिमीतेति सूक्तशेषं स्वादिष्ठेत्यारभ्य क्षीरं सर्पिर्मधूदकमित्यंताः पावमान्यो दशोत्तरपदं दशान्युचइति
एते मंत्राः शक्तेन सह स्रावृत्याजप्याः तावदशक्तेन तु शतावृत्या तत्राप्यशक्तेन पुनर्दशावृत्येति ॥ एवमशक्तौ प्रणवव्याहृतिपूर्विकां
गायत्रीमधुतसंख्यया जपेत् ॥ केचिन्मंत्रजपगायत्रीजपयोः समुच्चयमाहुः ॥ तन्न ॥ वाक्यमूलेऽथ वेति पदेन गायत्रीजपस्य-

पाक्षिकत्वद्योतनात् ॥ ततः आचार्यास्तर्पयामि ऋषींस्तर्पयामि देवतास्तर्पयामि छंदांसितर्पयामीति जलेन तर्पयित्वा रुद्रं शरणागतोऽस्मीति भावयन् रुद्रदैवत्यमंत्रगणं जपेत् ॥ ते च मंत्राः कद्रुद्रायेति नवर्चसूक्तं इमारुद्रायेत्येकादशर्चसूक्तं आतेपितरिति पंचदशर्चसूक्तं इमारुद्राय स्थिरधन्वन इति चतुष्कंसूक्तं आवो राजानं तमुष्टुहि भुवनस्य पितरं त्र्यंबकमित्येताश्च तस्रऋच इत्येतान् मंत्रान् जपित्वाऽनार्यशूद्रगृहिंतरजस्वलास्त्रीपतितां त्यज देवब्राह्मणद्वेष्टृगुर्वाचार्यनिंदकमातापितृद्वेष्टृभिः सह संभाषणादिवर्जयेत् न च कमप्यवमन्येत ॥ अत्र त्रिरात्रं शक्तस्योपवासाः अशक्तस्य न क्तानि ॥ एतावान् त्रिभिर्वेदपारायणहोमयोः समानः ॥ इत ऊर्ध्वं पारायणविधौ विशेषो विधिर्मूलत एव बोध्यः होमविधानस्यैवात्र प्रतिज्ञातत्वात् न लिखितवन्तो वयम् ॥

एवं त्रिरात्राचीर्णव्रतश्चंद्रतारानुकूल्यादि निर्णीते पुण्ये दिने संभृतं संभारः कर्ता स्वासने शुचौ देशे चोपविष्टा च मनप्राणायामान्कृत्वा देशकालौ संकीर्त्या मुक्तगोत्रस्यामुक्तशर्मणो मम पूर्वजन्मे हजन्मसंचितसकलपापनिवर्हणद्वारा भीष्टकामसिद्ध्यर्थं श्रीवेदपुरुषांतर्गतसावित्रीप्रजापतिप्रीत्यर्थं च ऋग्वेदांतर्गतशकलसंहितायाः प्रत्यृचंतिलाज्यद्रव्यहोमं करिष्ये इति संकल्प्य तदंगं गणपतिपूजनं पुण्याहवाचनं मातृरूपं पूजनं नंदीश्राद्धं च करिष्ये । ग्रहानुकूल्यार्थं ग्रहयज्ञं आचार्यादिवरणं च करिष्ये इति संकल्पयेत् ॥ स्वयं होमचिकीर्षायां ब्रह्मादीने व वृणुयाद्वत्वाचार्यं ॥ किंच ॥ श्रीकामः शांतिकामो वा ग्रहयज्ञं समाचरेत् ॥ तथा नैतद्वदेव सिध्यंतिकर्माणि-

१ देवताछंदःशब्दयोः प्रथमाविभक्तिस्त्रीकारे तृप्यंतिवितिक्रियाविज्ञेया ।

निखिलान्यपीति वचनाद्ग्रहयज्ञसमुच्चयेच्छायां प्रजापतिप्रीत्यर्थं मित्यंते ग्रहयज्ञपुरःसरमिति संकल्पवाक्ये ऊहयेत् ॥ ततो गणेशपूजनादिनांदीश्राद्धांतं कृत्वा आचार्यादीन् वृत्वा स्वयं होमपक्षे ब्रह्मादीने व वा वृत्त्वामधुपर्कादिना पूजयेत् ॥ तत आचार्यः पवनपावनभृशुद्धादिविधिनात्मानं पावयित्वा मंगलतूर्यादिघोषेण होममंडपं प्रविश्य सर्पपविकिरणपंचगव्यप्रोक्षणादिदेवयजनं रक्षस्वेत्यंते हेमाद्याद्युक्तरीत्या मंडपपूजां कुर्यात् ॥ यथोक्तमंडपाभावपक्षे मंडपपूजापि विधेया ॥ ततो द्विहस्तपरिमितनिर्मितकुंडात्स्थंडिलाद्राप्रार्च्यानिर्मितचतुरस्रवेद्यां सर्वतोभद्रमंडलं विरच्य तस्मिन् ब्रह्मादिमंडलदेवताआवाह्यतदुपरि महीधौरित्यादिविधिना कलशौ संस्थाप्य प्रथमकलशोपर्यापलान्माषावधि हेमनिर्मितायां सावित्रीप्रतिमायामभ्युत्तारणविधिसंस्कृतायां सावित्रीमावाहयेद्देवं ॥ तत्सवितुर्विधमित्रः सविता गायत्री सावित्र्यावाहने विनियोगः ॐ तत्सवितुः प्रचोदयात् भूर्भुवः स्वः सावित्री सांगां सपरिवारां सायुधां सशक्तिकामस्यां सुवर्णप्रतिमायामावाहयामीत्यावाह्य तदस्तिवत्यादिना प्रतिष्ठापयेत् ॥ ततो द्वितीयकलशे पंचाशद्भिः कुशैर्वत्सजानुसदृशं वेदं कृत्वा तं निधाय तदुपरि प्रागुक्तपरिमाणं सौवर्णं ब्रह्मप्रतिमामवस्थाप्य तत्र ब्रह्माणमावाहयेद्देवेन मंत्रेण ॥ ब्रह्म-

१ ग्रहयज्ञे समिच्चर्वाज्यहोमस्य मुख्यत्वात् हुतशिष्टचरोः प्रधानयागादूर्ध्वकते व्यस्तिष्ठकृद्दर्शमवश्यत्वात् तस्य च यावद्यागसमाप्तिपर्युषितत्वेनाधार्यत्वाद्ग्रहयज्ञस्य पार्थक्यमुच्यते । यद्वाऽन्वाधानवाक्ये समिन्निता ज्यैरिति वदेत् । अथवा लभ्यहोमकोटिहोमादाविवग्रहहोमोत्तरं चरोः स्तिष्ठकृतं हुनेत् । अन्तेपितृभिः स्तिष्ठकृद्धोमोभिः । एतत्सर्वं श्रीभट्टकमलाकरचरणैः शांतिरत्नेऽयुतहोमप्रयोगे सुस्पष्टमुपपादितम् । किंच यथोक्तमंडपे कूटमंडपे वा ग्रहयज्ञे वा स्तुहोमादौ च पार्थक्येन संपादिते ग्रहदिकपालबलिदानादौ हुतशिष्टग्रहणाचारावलंबनमपिस्यात् । पीष्टकत्वादस्य कर्मणो बलिदानाभावेऽपि न क्षतिः ।

जज्ञानं गौतमो वामदेवो ब्रह्मा त्रिष्टुप् ब्रह्मावाहने विनियोगः ॐ ब्रह्म जज्ञानं प्रथमं ० विवः भूर्भुवः स्वः ब्रह्माणं सांगं सपरिवारमित्याद्या-
वाह्यायेत् ॥ यथा ॥ एहो हि सर्वाधिपते सुरेन्द्रलोकेन सार्धं पितृदेवताभिः । सर्वस्य धातास्य मितप्रभावो विशाध्वरनः सततं हिताय
॥ १ ॥ हंसारूढं चतुर्वक्त्रं श्रुलं रक्तवर्णकं । लंबोदरं च जटिलं चतुर्बाहुं प्रजापतिं ॥ २ ॥ अक्षमालां दर्भमुष्टिमुर्ध्वाधो दक्षिणे करे ।
सुवंकमंडलुं वामकरे सावित्रि संयुतं ॥ ३ ॥ पद्मयोनिं चतुर्भूर्तिवेदावा संपितामहं । यज्ञाध्यक्षं चतुर्वक्त्रं तस्मै तुभ्यं नमो नमः ॥ ४ ॥
इत्थं ध्यात्वा सावित्रीं ब्रह्माणं च कांडानुसमयेन पदार्थानुसमयेन वा षोडशोपचारैः पूजयेत् ॥ एतावत्कर्माचार्यसद्भावेऽपि यजमान-
एव कुर्यादितिकेषां चिदाशयः ॥ अथाचार्यः कुंडे स्थंडिले वा तत्तदुक्तसंस्कारकरणपूर्वकमग्निस्थापनाग्निसंस्काराग्निध्यानान्युक्त-
मार्गेण कृत्वा ग्रहयज्ञपक्षे कुंडादीशान्यामुक्तलक्षणयां ग्रहवेद्यां सूर्यादिग्रहान् तदधिदेवतास्तत्प्रत्यधिदेवताः क्रतुसाद्रुण्यदेवताः क्रतु-
संरक्षकदेवताश्चावाह्यसंपूज्य तदीशान्यां कलशे वरुणं स्थापनपूर्वकं संपूज्याग्नेरंतिकमागत्यान्वादध्यात् ॥ तद्यथा ॥ समिद्धयंत्रयं-
वादाय देशकालौ स्मृत्वा सनवग्रहमखग्रहवेदांतर्गतशाकलसंहिताहोमे देवतापरिग्रहार्थमन्वाधानं करिष्ये ॥ ग्रहयज्ञाकरणपक्षे-
सनवग्रहमखइति नोच्चार्य किंतु ऋग्वेदांतर्गतेत्यादिकरिष्ये इत्यंतमेवोच्चारयेत् ॥ ततोऽस्मिन्नन्वाहिते ग्रावित्यादि चक्षुषी आज्ये-
नेत्यंतं मृक्त्वा ग्रहयज्ञपक्षे सूर्यादिग्रहान् अष्टोत्तरशताष्टाविंशत्यष्टान्यतमसंख्याभिः अर्कादिजातीयसमिच्चर्वाज्याहुतिभिः तदधि-
देवतास्तत्प्रत्यधिदेवताश्च तैरेव द्रव्यैः तदयूनसंख्याहुतिभिः गणपत्यादिक्रतुसाद्रुण्यदेवताः इंद्रादिक्रतुसंरक्षकदेवताश्च तैरेव द्रव्यैः-
ततोऽपि न्यूनसंख्याहुतिभिरिति ॥ ग्रहयज्ञाकरणपक्षे त्वेदनिर्दिश्येवात्र प्रधानं—अग्निं १ सोमं २ विश्वान्देवान् ३ ब्रह्माणं ४

ऋषीन् ५ ऋग्वेदं ६ यजुर्वेदं ७ सामवेदं ८ सावित्रीं ९ ब्रह्माणं १० श्रद्धां ११ मेघां १२ प्रज्ञां १३ धारणां १४ सदसस्पतिं १५
अनुमतिं १६ छंदांस्युषीन् १७ अग्निं १८ हियं १९ सवितारं २० शतर्त्विजः २१ माध्यमान् २२ गृत्समदं २३ विश्वामित्रं २४
वामदेवं २५ अग्निं २६ भरद्वाजं २७ जामदग्न्यं २८ गौतमं २९ वसिष्ठं ३० प्रगाथान् ३१ पावमानीः ३२ क्षुद्रसूक्तान् ३३
महासूक्तान् ३४ महानार्त्ती ३५ उपनिषदं ३६ हव्यवाहं ३७ एतादेवतास्तिलाज्याभ्यामेकैकया हुत्यायक्ष्ये ॥ पुन-
रत्र प्रधानं—अग्निं नववारं ९ वायुं ३ इंद्रवायु ३ मित्रावरुणौ ३ अश्विनौ ३ इंद्रं ३ विश्वान्देवान् ३ सरस्वतीं ३ इंद्रं २३
मरुतः १ इंद्रमरुतः १ मरुतः १ इंद्रमरुतः १ मरुतः २ इंद्रं ५१ अग्निं ५ निर्मध्याहवनीयावग्नी १ अग्निं ६ सैमिद्ध-
मग्निं १ तनूनपातं १ नराशंसं १ इळं १ बर्हिषं १ देवीद्वारः १ उषासानक्ते १ दैव्यौ होतारौ प्रचेतसौ १ सरस्वतीकाभारतीः १
त्वष्टारं १ वनस्पतिं १ स्वाहाकृतीः १ विश्वान्देवान् १२ इंद्रं १ मरुतः १ त्वष्टारं १ अग्निं १ इंद्रं १ मित्रावरुणौ १
द्रविणोदसमग्निं ४ अश्विनौ १ अग्निं १ इंद्रं ९ इंद्रावरुणौ ९ ब्रह्माणस्पतिं ३ इंद्रसोमब्रह्माणस्पतीन् १ दक्षिणेन्द्रसोमब्रह्म-
णस्पतीन् १ सदसस्पतिं ३ नराशंसं १ अग्रामरुतः ९ [१] ऋभून् ८ इंद्राग्नी ६ अश्विनौ ४ सवितारं ४ अग्निं २ देवीः १

१-अत्रान्वाधाने ऐभिरप्रइत्यादिवैश्वदेवसूक्तेषु 'वैश्वदेवत्वं सूक्तमेदप्रयोगे' इति सर्वानुक्रममवष्टभ्य देवताविभागं केचिदिच्छंति तस्य पाक्षिकत्वाद्बहुविस्तृतिशंकया च
नास्माभिर्मध्ये समावेशः कृतः । अथ चेद्भेदप्रयोग एव सौरस्यं मन्यमानास्तदाटिप्पणे निवेष्टिता देवता आलोच्य तत्र तत्रान्वाधाने संबध्योह्याः । २-इध्मं वा । ३-मेदपक्षे
अग्निं २ विश्वान्देवान् १ अग्निं ९ (एवं १२) । ४-इतश्चतुर्णामपि वासदसस्पतिः ।

इंद्राणीवरुणान्यमायीः १ द्यावापृथिव्यौ २ पृथिवी १ विष्णुं ६ वायुं १ इंद्रवायु २ मित्रावरुणौ ३ मरुतः ३ विश्वान्देवान् ३ पूषणं ३ अपः ७ अम्यपः १ अग्निं १ कम् १ अग्निं १ सवितारं ३ वरुणं ३१ अग्निं २२ देवान् १ इंद्रं ४ उल्लसलं २ उल्लसलमुसले २ प्रजापतिहरिशं १ इंद्रं २३ अश्विनौ ३ उषसं ३ अग्निं १८ इंद्रं ३० [१:५१२] अश्विनौ १२ अग्निमित्रवरुणरात्रिसवितृन् १ सवितारं १ अग्निं १२ यूपं २ अग्निं ६ मरुतः ४० ब्रह्मणस्पतिं ८ वरुणमित्रार्यम्णः ३ आदित्यान् ३ वरुणमित्रार्यम्णः ३ पूषणं १० रुद्रं २ रुद्रमित्रवरुणान् १ रुद्रं ३ सोमं ३ अम्यश्रुषसः २ अग्निं २१ अग्निदेवान् १ अश्विनौ २५ [१:५१३] उषसं २० सूर्यं १३ इंद्रं ७२ अग्निं ९ वैश्वानरमग्निं ७ अग्निं ५ इंद्रं ३८ [१:५१४] मरुतः १५ अग्निं १३२ इंद्रं ५७ [१:५१५] मरुतः ३४ विश्वान्देवान् १९ सोमं २३ उषसं १५ अश्विनौ ३ अग्नीषोमौ १२ अग्निं ७ देवाग्नीन् १ अग्निं ७ अग्निमित्रवरुणादितिसिंधुपृथिवीधाः १ [६] उषसर्मग्निं ११ द्रविणोदसमग्निं ९ शुचिमग्निं ८ वैश्वानरमग्निं ३ जातवेदसमग्निं १ इंद्रं ५८ विश्वान्देवान् २९ इंद्राग्नी २१ ऋभून् १४ द्यावापृथिव्यम्यश्विनः १ अश्विनौ २४

१-मरुत्वानिद्रहतिकेचित् । २-भगभक्तस्येत्यस्याभगोवा । ३-अधिषवणचमदेवतावा । ४-मे. प. विश्वान्देवान् ४ इंद्रापूषणौ १ विश्वान्देवान् ४ अदिति १ विश्वान्देवान् ९ (एवं १९) । ५-यदैवत्यं वासूकमिति पक्षे भिरेव देवता । ६-द्वे विरूपइत्यारभ्य जातवेदस इत्यंतं शुद्धोक्तिविकल्पेन । ७-मे. प. विश्वान्देवान् १ रोदसी १ विश्वान्देवान् १ अग्निरोदसीः १ विश्वान्देवान् ३ इंद्रोदसीः १ सूर्यरश्मिरोदसीः १ विश्वान्देवान् १ सूर्यरश्मिरोदसीः १ विश्वान्देवान् १ रोदस्यौ २ वरुणरोदसीः १ विश्वान्देवान् २ रोदसी १ विश्वदेवान् ११ (एवं २९) ।

[७] उषोरात्री १ उषसं १९ रुद्रं ११ सूर्यं ६ अश्विनौ ८३ इंद्रं १५ [८] विश्वान्देवान् १५ उषसं २६ स्वनयं ७ मावयव्यं ५ रोमशां १ मावयव्यं १ अग्निं १९ इंद्रं ५ इंद्रं १ इंद्रं २७ इंद्रापर्वतेद्रान् १ इंद्रं ७ वायुं ९ इंद्रवायु ५ वायुं १ मित्रावरुणौ ५ सूर्यरोदसीमित्रवरुणरुद्रेंद्राम्यर्षममगसोमान् १ देवमरुदग्निमित्रवरुणमघवतः १ [९] मित्रावरुणौ ३ पूषणं ४ विश्वान्देवान् १ मित्रावरुणौ १ अश्विनौ ३ इंद्रं १ अग्निं १ मरुतः १ इंद्राग्नी १ वृहस्पतिं १ विश्वान्देवान् १ अग्निं २६ समिद्धमग्निं १ तनूनपातं १ नराशंसं १ इळं १ बहिषं १ देवीर्दारः १ उषासानके १ दैव्यौहोतारौप्रचेतसौ १ सरस्वतीळामारतीः १ त्वष्टारं १ वनस्पतिं १ स्वाहाकुतीः १ इंद्रं १ अग्निं ४३ मित्रं १ मित्रावरुणौ १९ विष्णुं ६ इंद्राविष्णु ३ विष्णुं ८ अश्विनौ १२ [१:१०] द्यावापृथिव्यौ १० ऋभून् १४ अश्वं ३५ विश्वान्देवान् ४१ वाक्समुद्राक्षरापः १ श्रुकधूमसोमौ १ अग्निवायुधूर्यान् १ वाचं ९ सूर्यं २ कालचक्रं १ सरस्वतीं १ साध्यान् १ सूर्यं १ सरस्वतं १ मरुत्वंतमिंद्रं १५ [११] मरुतः १५ इंद्रं १ मरुतः २० इंद्रं १३ मरुतः २ मरुत्वंतमिंद्रं ४ मरुतः ३ इंद्रं ४५ रतिं ६ अश्विनौ ३९ [१:१२] द्यावापृथिव्यौ ११ विश्वान्देवान् ११ अश्वं ११ समिद्धमग्निं १ तनूनपातं १ इळं १ बहिषं १ देवीर्दारः १ उषासानके १ दैव्यौहोतारौप्रचेतसौ १ सरस्वतीळामारतीः १ त्वष्टारं १ वनस्पतिं १ स्वाहाकुतीः १ अग्निं ८

१-मे. प. सूर्यमरुतः १ उषासानके १ विश्वान्देवान् १ अश्विनौ १ विश्वान्देवान् १ मित्रवरुणसिंधून् १ विश्वान्देवान् २ मित्रावरुणौ २ विश्वान्देवान् ५ (एवं १५) । २-पर्जन्याग्नीवा । ३-मे. प. विश्वान्देवान् ४ अहिर्बुध्न्यं १ त्वष्टारं १ इंद्रं १ मरुतः २ विश्वान्देवान् २ (एवं ११) ।

बृहस्पतिं ८ अप्त्तुण्यर्ष्यान् १६ अग्निं २९ समिद्धमग्निं १ नराशंसं १ इळं १ बर्हिषं १ देवीर्द्वारः १ उषासानक्ते १ दैव्यौ-
होतारौप्रचेतसौ १ सरस्वतीकामारतीः १ त्वष्टारं १ वनस्पतिं १ स्वाहाकृतीः १ अग्निं ४९ [१, १३] इंद्रं १२६ ब्रह्म-
णस्पतिं १ बृहस्पतिं ३ ब्रह्मणस्पतिं १ बृहस्पतिं ३ ब्रह्मणस्पतिं १ बृहस्पतिं १ ब्रह्मणस्पतिं १ बृहस्पतिं ५ ब्रह्मणस्पतिं १
बृहस्पतिं १ ब्रह्मणस्पतिं १ [१४] बृहस्पतिं १ ब्रह्मणस्पतिं ८ बृहस्पतिं १ ब्रह्मणस्पतिं १ इंद्राब्रह्मणस्पति १ ब्रह्म-
णस्पतिं १३ आदित्यान् १७ वरुणं ११ विश्वान्देवान् ७ इंद्रं ५ इंद्रासोमौ १ इंद्रं १ सरस्वतीर्द्वौ १ बृहस्पतिं १ इंद्रं १
मरुतः १ विश्वान्देवान् ७ द्यावापृथिव्यौ १ इंद्रं २ राकां २ सिनीवालीं २ गुंगूसिनीवालीराकासरस्वतीर्द्राणीवरुणानीः १
रुद्रं १५ मरुतः १५ अपाश्रपातं १५ इंद्रं १ मरुतः १ त्वष्टारं १ अग्निं १ इंद्रं १ मित्रावरुणौ १ [१५] द्रविणोदसं ४
अश्विनौ १ अग्निं १ सवितारं ११ अश्विनौ ८ सोमापूषणौ ५ सोमापूषणादितीः १ वायुं २ इंद्रवायु १ मित्रावरुणौ ३
अश्विनौ ३ इंद्रं ३ विश्वान्देवान् ३ सरस्वतीं ३ द्यावापृथिव्यौ ३ शकुंतं ६ अग्निं २३ वैश्वानरमग्निं २६ समिद्धमग्निं १
तनूनपातं १ इळं १ बर्हिषं १ देवीर्द्वारः १ उषासानक्ते १ दैव्यौहोतारौप्रचेतसौ १ सरस्वतीकामारतीः १ त्वष्टारं १ वन-
स्पतिं १ स्वाहाकृतीः १ अग्निं ३३ [१, १६] यूपं ५ यूपान् ५ ब्रश्चनं १ अग्निं २७ इंद्राग्नी ९ अग्निं ४२ विश्वान्देवान् १

१-मे. प. विश्वान्देवान् ६ वरुणं १ (एवं ७) । २-मे. प. मित्रावरुणौ १ विश्वान्देवान् १ उषासानक्ते १ विश्वान्देवान् २ द्यावापृथिवी १ इंद्रं १ (एवं ७) ।
३-इंद्रमित्यादीनां षण्णा मृत्यु विशेषणं वा । ४-हविर्बोनावा । ५-प्रत्यभिः प्रकारवैस्फुक् योरन्यासां द्यावापृथिव्यादीनां निपातादयं अतस्तयोर्लोकदेवताः पाक्षिकाः ।
६-अत्र सूक्तेऽष्टम्या विश्वेदेवाः ।

अग्निं ३ विश्वान्देवान् १ अग्निं ८ पुरीष्याग्नीन् १ अग्निं १४ अग्नीर्द्वौ १ अग्निं १ वैश्वानरमग्निं ३ मरुतः ३ आत्मानं २ उषाध्यायं १
अग्निं ३७ [१७] इंद्रं ६१ नदीः ३ विश्वामित्रं १ नदीः १ इंद्रं २ विश्वामित्रं १ नदीः १ विश्वामित्रं १ नदीः ३ इंद्रं १५३
[१, १८] इंद्रापर्वतौ १ इंद्रं १ ससर्परीवाचं २ रथांगानि ४ इंद्रं ४ विश्वान्देवान् ५८ [१, १९] अश्विनौ ९ मित्रं ९
ऋभून् ४ इंद्रभून् ३ उषसं ७ इंद्रावरुणौ ३ बृहस्पतिं ३ पूषणं ३ सवितारं ३ सोमं ३ मित्रावरुणौ ३ अग्निं १ अग्निवरुणौ ४
अग्निं ३५ रुद्रं १ अग्निं १५ रक्षोहणमग्निं १५ [२०] वैश्वानरमग्निं १५ अग्निं ७४ सोमकं २ अश्विनौ २ इंद्रं ४२
वामदेवं १ इंद्रं २ इंद्रवामदेवौ १ वामदेवं ३ इंद्रं ८० [१, २१] इंद्रमात्मानं ३ इयेनं ९ इंद्रं १८ इंद्रोषसौ ३ इंद्रं ५०
इंद्राश्वौ २ [२२] ऋभून् ४८ द्यावापृथिव्यौ १ दधिक्रावाणं १९ सूर्यं १ इंद्रावरुणौ ११ असदस्युं ६ इंद्रावरुणौ ४
अश्विनौ २१ वायुं १ इंद्रवायु ६ वायुं १ इंद्रवायु ३ वायुं ५ इंद्राबृहस्पती ६ बृहस्पतिं ९ इंद्राबृहस्पती २ [२३] उषसं १८

१-प्रबोवाजाह्यस्या आद्याया अयं ते यो निरित्यस्याश्च ऋत्विजो वा । २-मे. प. अग्निं १ विश्वान्देवान् २ द्यावापृथिवी १ विश्वान्देवान् १ सूर्यं द्यावापृथिवीः १
द्यावापृथिवी २ द्यां १ विश्वान्देवान् १ सवितारं १ विश्वान्देवान् २ विष्णुं १ इंद्रं १ अश्विनौ १ विश्वान्देवान् ५ अग्निं १ विश्वान्देवान् २२ संबन्धमादित्यान् ३
सिधून् १ सवितारं १ विश्वान्देवान् ६ अग्निं २ (एवं ५८) । ३-मे. प. अग्निं ३ सवितृवरुणमित्रान् १ सूर्यं १ (एवं ५) । अयं अश्विनः १ सूर्यं १ उषसं १
अश्वपुषसः १ सूर्यं १ प्रत्यमीति सूक्तद्वये त्रायं पाक्षिको देवताविभागः । ४-कथं महामिति सूक्तानि मृणां कृतं वा देवता । ५-इयेनं देवतायामश्वत्वे अयं अश्वेनमित्यस्यां-
इंद्रदेवतापाक्षिकी । ६-अत्र वायुजेति पंचवैस्फुक् इंद्रासोमं वा देवते ।

सवितारं १३ विश्वान्देवान् १० द्यावापृथिव्यौ ७ क्षेत्रपतिं ३ शुनं १ शुनासीरौ १ सीतां १ शुनासीरौ १ अग्निं ३७ मरुद्विष्णून् १ अग्निं २० समिद्धमग्निं १ नाराशंसं १ इहं १ बर्हिषं १ देवीर्द्वारः १ उपासानक्ते १ दैव्यौ होतारौ प्रचेतसौ १ सरस्वती-
छामारतीः १ त्वष्टारं १ वनस्पतिं १ स्वाहाकृतीः १ अग्निं १२७ [११. १२४] विश्वान्देवान् १ अग्निं ५ इंद्राग्नी २ अग्निं ६
इंद्रं २६ ऋणंचयेद्रौ ४ इंद्रं ८ इंद्रोक्त्यौ १ इंद्रं ६८ [११. १२५] सूर्यं १ अग्निं ४ विश्वान्देवान् ३० रुद्रं १ विश्वा-
न्देवान् ५६ देवपत्नीः २ [२६] विश्वान्देवान् २५ इंद्रवायुं १ वायुं १ इंद्रवायुं २ विश्वान्देवान् ८ मरुतः ९१ अग्ना-

१-मे. प. विश्वान्देवान् ७ अग्निं १ उपसं १ विश्वान्देवान् १ (एवं १०) । २-उप्रमयातमित्यादिपादौ कुत्सदैवत्यौ उवानोदैवत्यौ वा । उवानामत्सहस्यैरिति-
पादस्योशनादेवता वा । ३-मे. प. मित्रावरुणौ १ विश्वान्देवान् १ अश्विनौ १ विश्वान्देवान् १ मरुतः १ विश्वान्देवान् १ उपासानक्ते १ विश्वान्देवान् २ अग्निं १
विश्वान्देवान् २ मरुतः १ विश्वान्देवान् १ भूमिं १ विश्वान्देवान् ३ भूमिं १ विश्वान्देवान् १ (एवं २०)-विश्वान्देवान् २ सवितारं १ इंद्रं १
विश्वान्देवान् १ इंद्रं १ बृहस्पतिं ३ मरुतः १ रुद्रं १ विश्वान्देवान् १ पर्जन्यं २ मरुतः १ विश्वान्देवान् २ अश्विनौ १ (एवं १८)-नदीं १ द्यावापृथिवी १
वायुं १ सोमं १ इंद्रं १ अग्निं १ वर्मं १ अश्विनौ १ विश्वान्देवान् २ सरस्वतीं १ बृहस्पतिं १ अग्निं ३ विश्वान्देवान् १ अश्विनौ १ (एवं १७)-इंद्रं २
अग्निं १ सूर्यं १ अग्निं १ विश्वान्देवान् १ सूर्यं १ अग्निं १ सूर्यं २ विश्वान्देवान् २ सुतंभरं १ अग्निं २ (एवं १५)-इंद्रसूर्यौ १ विश्वान्देवान् २ इंद्राग्नी १
विश्वान्देवान् ६ अपः १ (एवं ११)-विश्वान्देवान् ६ देवपत्नीः २ (एवं ८) । ४-मे. प. उपसं १ सूर्यरश्मीन् १ सूर्यं ३ विश्वान्देवान् १
मित्रावरुणाग्नीन् १ (एवं ७)-वैष्णवमग्निं १ उपसं १ इंद्रसूर्यौ १ अग्निं २ (एवं ५)-विश्वान्देवान् १ सूर्यं १ विश्वान्देवान् ३ (एवं ५)-सवितारं २
विश्वान्देवान् १ सवितारं २ (एवं ५)-अग्निं २ विश्वान्देवान् १ इंद्रवायुं १ वायुं १ इंद्रवायुं २ विश्वान्देवान् ८ (एवं १५) ।

मरुतः ८ मरुतः ४ तरंतमहिषींश्चक्षीयसीं ४ पुरुमीहं १ तरंतं १ मरुतः ६ रथवीतिं ३ मित्रावरुणौ ५९ [५. १२७]
अश्विनौ ४८ उपसं १६ सवितारं १४ पर्जन्यं १० पृथिवीं ३ वरुणं ८ इंद्राग्नी ६ मरुतः ९ अग्निं ५४ [११. १२८] वैश्वा-
नरमग्निं २१ अग्निं ९८ [२९] इंद्रं ६४ विश्वान्देवान् १ इंद्रं १ विश्वान्देवान् १ इंद्रं ५५ चायमानं १ गाः १ गवेंद्रौ १
गाः ५ गवेंद्रौ १ [३०] इंद्रं १२८ वृनुंतक्षाणं ३ इंद्रं १४ सोमं ५ इंद्रं १४ देवभूर्मीद्रान् १ इंद्रं १ प्रस्तोकं ४ रथं ३ दुंदुभिं २
दुंदुभीद्रौ १ [३१] अग्निं १० मरुतः ५ पूषणं ४ मरुतः ३ विश्वान्देवान् ६३ पूषणं ३२ इंद्रापूषणौ ६ पूषणं ४ इंद्राग्नी २५
सरस्वतीं १४ [३२] अश्विनौ २२ उपसं १२ मरुतः ११ मित्रावरुणौ ११ इंद्रावरुणौ ११ इंद्राविष्णू ८ द्यावापृथिव्यौ ६
सवितारं ६ इंद्रासोमौ ५ बृहस्पतिं ३ सोमारुद्रौ ४ वर्मं १ धनुः १ ज्यां १ धनुःकोटिं १ इषुधिं १ सारथिरश्मीन् १
अश्वान् १ रथं १ रथगोपान् १ ब्राह्मणपितृसोमद्यावापृथिवीपूषणः १ इषून् २ प्रतोदं १ हस्तत्राणं १ इषून् २ युद्धभू-
मिकवचब्रह्मणस्पत्यदितीः १ वर्मसोमवरुणान् १ देवब्रह्मणि १ अग्निं २५ [३३] समिद्धमग्निं १ नाराशंसं १ इहं १ बर्हिषं १
देवीर्द्वारः १ उपासानक्ते १ दैव्यौ होतारौ प्रचेतसौ १ सरस्वतीछामारतीः १ त्वष्टारं १ वनस्पतिं १ स्वाहाकृतीः १ अग्निं २०

१-मे. प. विश्वान्देवान् १ अग्निं १ अहोरात्रे १ वायुं १ अश्विनौ १ विश्वान्देवान् १ सरस्वतीं १ पूषणं १ अग्निं त्वष्टारौ १ रुद्रं १ मरुतः २ विष्णुं १
विश्वान्देवान् २ (एवं १५)-विश्वान्देवान् १ सूर्यं १ द्यावापृथिवी १ मरुतः २ इंद्रं १ अग्निं १ सवितारं १ अग्निं १ अश्विनौ १ विश्वान्देवान्
५ (एवं १५)-सूर्यं २ विश्वान्देवान् १० अग्निं १ सोमं १ विश्वान्देवान् २ (एवं १६)-विश्वान्देवान् २ सोमं १ विश्वान्देवान् ८ अग्निं १ विश्वान्देवान्
३ अग्निपर्जन्यं १ विश्वान्देवान् १ (एवं १०) ।

वैश्वानरमग्निं १६ अग्निं ३३ वैश्वानरमग्निं ३ अग्निं ३७ इंद्रं २१ सुदासं ४ इंद्रं १२२ [११, १३४] वसिष्ठपुत्रान् ९ वसिष्ठं ५ विश्वान्देवान् १५ अहिं १ अहिर्बुध्न्यं १ विश्वान्देवान् ४० [११, १३५] सवितारं ६ वाजिनः २ विश्वान्देवान् १४ अग्नीद्रमित्रावरुणाश्विभगपूषन्नक्षत्राणां सपतिमोमरुद्रान् १ भगं ५ उपसं १ विश्वान्देवान् ११ दधिकाश्वयोमिभगेंद्रविष्णुपूषन्नक्षत्राणां सपत्यादित्यद्यावापृथिव्यपः १ दधिकां ४ सवितारं ४ रुद्रं ४ अपः ४ ऋभून् ४ अपः ४ मित्रावरुणौ १ अग्निं १ विश्वान्देवान् १ नदीः १ आदित्यान् ६ द्यावापृथिव्यौ ३ वास्तोष्पतिं ४ प्रस्वापिनीं ७ मरुतः ४९ रुद्रं १ [३६] सूर्यं १ मित्रावरुणौ १८ सूर्यं ३ मित्रावरुणौ ३ सूर्यं ४ सूर्यमित्रावरुणान् १ मित्रावरुणौ १४ आदित्यान् १० सूर्यं ३ मित्रावरुणौ ३ अश्विनौ ५६ उपसं ४० [३१, ३७] इंद्रावरुणौ ३० वरुणं २७ वायुं ४ इंद्रवायू ३ वायुं १ इंद्रवायू १ वायुं १ इंद्रवायू ४ वायुं १ इंद्रवायू १ वायुं १ इंद्रवायू १ वायुं १ इंद्राग्नी २० सरस्वतीं २ सरस्वतं १ सरस्वतीं ६ सरस्वतं ३ इंद्रं १ बृहस्पतिं १ इंद्राब्रह्मणस्पती १ बृहस्पतिं ५ इंद्राब्रह्मणस्पती १ इंद्राबृहस्पती १ इंद्रं ६ इंद्राबृहस्पती १

१-मे. प. देवान् १ अपः १ इंद्रं २ यज्ञं ३ देवान् २ वरुणं १ देवान् ३ अग्निं १ अपानपातं १ अहिं १ अहिर्बुध्न्यं १ देवान् २ देवपत्न्यां त्वष्टारः १ त्वष्टारं १ विश्वान्देवान् ४ (एवं २५) । २-मे. प. विश्वान्देवान् ३ इंद्रायमणौ १ रुद्रं १ नदीः १ मरुतः १ विश्वान्देवान् १ विष्णुमरुतः १ (एवं ९) - ऋभून् २ इंद्रं ६ (एवं ८) - विश्वान्देवान् १ वायुपूषणौ १ विश्वान्देवान् ५ (एवं ७) - विश्वान्देवान् १ अग्निं १ देवान् १ अग्निं ३ (एवं ६) - विश्वान्देवान् १ यज्ञं १ विश्वान्देवान् २ अग्निं १ दधिकाश्वयोमिभगेंद्रविष्णुपूषन्नक्षत्राणां सपत्यादित्यद्यावापृथिव्यपः १ (एवं ६) ।

विष्णुं ३ इंद्राविष्णू ३ विष्णुं ८ [३८] पर्जन्यं ९ मंडूकान् १० इंद्रासोमौ ७ इंद्रं १ सोमं १ अग्निं १ विश्वान्देवान् १ सोमं २ अग्निं १ इंद्रासोमौ १ इंद्रं १ ग्राण्यः १ मरुतः १ इंद्रं ४ वसिष्ठाशीः पृथिव्यंतरिक्षाणि १ इंद्रासोमौ २ इंद्रं २९ आसंगमात्मानं ४ आसंगं १ इंद्रं ४० विभिदुं २ इंद्रं २० पाकस्थामानं ४ इंद्रं १८ कुरुंगं ३ [३९] अश्विनौ ३६ अश्विकशन् १ कशुं २ इंद्रं ४५ तिरिंदिरं ३ मरुतः ३६ अश्विनौ ५० अग्निं १० [४०] इंद्रं १२१ आदित्यान् ३ अदितिं १ आदित्यान् १ अदितिं २ अश्विनौ १ अग्निं सूर्यानिलान् १ आदित्यान् १३ अग्निं ३३ आदित्यान् २ त्रसदस्युं २ मरुतः २६ [४१] इंद्रं १६ चित्रं २ अश्विनौ १८ अग्निं ३० इंद्रं २७ वरुं ३ मित्रावरुणौ ९ विश्वान्देवान् ३ मित्रावरुणौ १२ अश्विनौ १९ वायुं ६ विश्वान्देवान् ४१ यज्ञं २ यजमानं २ दंपती ५ दंपत्याशिषः ९ [४२] इंद्रं ६७ अश्विनौ २४ इंद्रं १४ इंद्राग्नी १० अग्निं १० इंद्राग्नी १२ वरुणं १३ अश्विनौ ३ अग्निं ६३ अग्नीद्रौ १ इंद्रं ६१ [४३] पृथुश्रवसं ४ वायुं ४ पृथुश्रवसं ३ वायुं १ पृथुश्रवसं १ आदित्यान् १३ आदित्योषसः ५ सोमं १५ अग्निं २० इंद्रं ४१ देवान् १ इंद्रं ३९ आदित्यान् ९

१-शौनकीयमते तु इंद्रं ११९ वास्तोष्पतीन्द्रौ १ इंद्रं १ इति विशेषः । २-अत्र २७ विश्वोत्तरं बभ्रुसूक्ते मे. प. सोमं १ अग्निं १ त्वष्टारं १ इंद्रं १ रुद्रं १ पूषणं १ विष्णुं १ अश्विनौ १ मित्रावरुणौ १ अश्विनौ १ (एवं १०) । ३-मे. प. इंद्रं २ यजमानं २ दंपती ५ यजमानपत्न्याशिषः १ पूषणं २ मित्रार्यमवरुणान् १ अग्निं १ यजमानं ४ (एवं १८) । ४-अत्रैकादशसूक्तात्मकबालसिष्याप्यायस्यदेवतान्वाधानमुत्सृज्या इंद्रं ५० विश्वान्देवान् २ इंद्रं १३ अग्निं सूर्यौ १ अश्विनौ ४ विश्वान्देवान् ३ इंद्रावरुणौ ७ इतिक्रमः । परमभियुक्ताः स्वाहाकारेनेममुपयुजंति ।

अदिति ३ आदित्यान् ९ [४४] इंद्रं १३ ऋष्याभ्यमेवौ ६ इंद्रं १० विश्वदेववरुणान् १ वरुणं १ इंद्रं २१ अग्निं ३३
अश्विनौ १८ अग्निं १२ सुतर्वणं ३ अग्निं १६ इंद्रं ३३ सोमं ९ इंद्रं ९ देवान् १ इंद्रं १८ [१४५] विश्वान्देवान् ९ अग्निं ९
अश्विनौ २० इंद्रं ९२ इंद्रधृन् १ मरुतः १२ इंद्रं २२ इंद्रामरुतः १ इंद्रावृहस्पती १ इंद्रं ४८ [३० । ४६] सुपर्णं १
वज्रं १ वाचं २ इंद्रं १ मित्रावरुणौ ४ मित्रावरुणादित्यान् १ आदित्यान् १ अश्विनौ २ वायुं २ सूर्यं २ उषसं १
पवमानं १ गां २ अग्निं ३५ अग्रामरुतः १ पवमानसोमं ४० समिद्धमग्निं १ तनूनपातं १ इळं १ बर्हिषं १ देवीर्द्वारः १
उषासानक्ते १ दैव्यौहोतारौप्रचेतसौ १ सरस्वतीळामारतीः १ त्वष्टारं १ वनस्पतिं १ स्वाहाकृतीः १ पवमानसोमं ५१५
[४७।४८।४९] अग्निपवमानं ३ पवमानसोमं ३१ अग्निपवमानं ५ पवमानसोमं ३ पावमान्यध्येतारं २ पवमानसोमं
४९८ [५०।५१।५२] अग्निं ५५ [३० । ५३] इंद्रं ३ अपः ९ यमं १ यमीं १ यमं १ यमीं १ यमं ३ यमीं ३ यमं १
यमीं १ यमं १ यमीं १ अग्निं १८ हविर्धानं ५ यमं ५ अंगिरःपित्रयर्वभृगुसोमान् १ यमं ३ यमश्चानौ ३ यमं ४
पितृन् १४ अग्निं १४ सरण्युं २ पूषणं ४ सरस्वतीं ३ अपः ५ मृत्युं ४ घातारं १ त्वष्टारं १ पितृमेघं ८ [५४]
अवशीषोमान् १ अपः ७ अग्निं १८ इंद्रं २५ अश्विनौ ३ सोमं ११ पूषणं ९ इंद्रं २५ वसुकं १ इंद्रं ३ वसुकं १ इंद्रं १
वसुकं १ इंद्रं १ वसुकं १ इंद्रं १ वसुकं १ इंद्रं ८ अपः १५ विश्वान्देवान् ११ इंद्रं ९ [५५] विश्वान्देवान् १ इंद्रं २

१-मे. प. विश्वान्देवान् ३ अर्यमवरुणौ १ विश्वान्देवान् ५ (एवं ९) । २-मे. प. विश्वान्देवान् ९ अश्वत्यगर्भाशमी १ उषोमी १ (एवं ११) ।

कुरुभ्रवणं २ उपमभ्रवसं ४ अध्वान् १ अध्वकितवं ५ अध्वान् १ अध्वकितवं १ अध्वान् १ अध्वकितवं २ अध्वान् १ कृषिं १
अध्वकितवं १ विश्वान्देवान् २८ सूर्यं १२ इंद्रं ५ अश्विनौ ३१ इंद्रं ३३ अग्निं २२ [१० । ५६] वैकुण्ठमिंद्रं ३७
अग्निं १ देवान् १ अग्निं १ देवान् १ अग्निं १ देवान् १ अग्निं १ देवान् ६ अग्निं ३ देवान् २ अग्निं ६
इंद्रं १४ विश्वान्देवान् १३ मनः १२ निर्ऋतिं ३ निर्ऋतिसोमौ १ असुनीतिं २ पृथिवीद्वन्तरिक्षसोमपूषपथ्यास्वस्तीः १
घावापृथिव्यौ २ इंद्रघावापृथिवी १ असमातिं ४ इंद्रं १ असमातिं १ जीवं ५ हस्तं १ विश्वान्देवान् ३४ [३० । ५७]
सावर्णि ४ विश्वान्देवान् १४ पथ्यास्वस्तिनी २ विश्वान्देवान् ४८ बृहस्पतिं २४ अग्निं १२ समिद्धमग्निं १ नराशंसं १ इळं १
बर्हिषं १ देवीर्द्वारः १ उषासानक्ते १ दैव्यौहोतारौप्रचेतसौ १ सरस्वतीळामारतीः १ त्वष्टारं १ वनस्पतिं १ स्वाहाकृतीः १
ज्ञानं ११ [५८] देवान् ९ इंद्रं १७ नदीः ९ ग्राव्यः ८ मरुतः १६ अग्निं १४ विश्वकर्माणं १४ मन्युं १४ सोमं ५ सूर्या-
विबाहं ११ देवान् १ सोमार्कौ १ चंद्रमसं १ सूर्यासावित्रीं ९ वधूवासः २ दंपतीराजयक्ष्महणं १ सूर्यासावित्री १६ [५९]

१-मे. प. विश्वान्देवान् ३ उषासमग्निं २ विश्वान्देवान् ९ (एवं १४) । विश्वान्देवान् १३ सवितारं १ (एवं १४) । २-अत्र ७ विश्वोत्तरं मे. प.
इंद्रं १ अग्निंतुं १ विश्वान्देवान् ३ सोमं १ (एवं १३) । ३-इंद्रं २ अश्विनौ २ रुद्रं २ विश्वान्देवान् १ वास्तोष्पतिरुद्रौ १ वास्तोष्पत्यमी १ अंगिरसः १
इंद्रं ३ अग्निं १ नासत्वेद्वान् १ सोमं १ अग्निं १ आदित्यनाभानेदिष्टौ १ नाभानेदिष्टधेनु १ अग्निं १ इंद्रामौ १ इंद्रं १ मित्रावरुणनाभानेदिष्टान् १ वरुणं १
मित्रावरुणौ २ देवान् १ (एवं २७) ॥ ४-मे. प. अंगिरसः ६ विश्वान्देवान् १ सावर्णि ४ (एवं ११) । ५-विश्वान्देवान् ९ यां १ विश्वान्देवान् ४

इंद्रं २३ रक्षोहणमग्निं २५ सूर्यवैश्वानरौ १९ इंद्रं ४ इंद्रासोमौ १ इंद्रं १३ पुरुषं १६ अग्निं १५ विश्वान्देवान् ३० ग्राव्यः १४ [६०] उर्वशीं १ पुरुरवसं १ उर्वशीं १ पुरुरवसं २ उर्वशीं १ पुरुरवसं १ उर्वशीं ३ पुरुरवसं १ उर्वशीं १ पुरुरवसं १ उर्वशीं १ पुरुरवसं २ उर्वशीं १ पुरुरवसं १ इंद्रं १३ ओषधीः २३ देवान् १२ इंद्रं १२ विश्वान्देवान् २४ द्रुघणं १२ इंद्रं ३ बृहस्पतिं १ इंद्रं ७ अप्वादेवीं १ मरुतः १ इंद्रं २२ [६१] अश्विनौ ११ दक्षिणां ११ सरमां १ पणीन् १ सरमां १ पणीन् १ सरमां १ पणीन् १ सरमां १ पणीन् १ सरमां १ पणीन् २ विश्वान्देवान् ७ समिद्धमग्निं १ तनूनपातं १ इळं १ बर्हिषं १ देवीर्द्वारः १ उषासानक्ते १ दैव्यौहोतारौप्रचेतसौ १ सरस्वतीळाभारतीः १ त्वष्टारं १ वनस्पतिं १ स्वाहाकृतीः १

पथ्यास्वस्ति २ विश्वान्देवान् १ (एवं १७) । विश्वान्देवान् ४ आदित्यार्यमणः १ विश्वान्देवान् ३ नदीः १ विश्वान्देवान् ४ यावापृथिव्यौ १ विश्वान्देवान् ३ (एवं १७) । विश्वान्देवान् ४ मित्रावरुणौ १ गां १ विश्वान्देवान् १ यावापृथिव्यौ १ विश्वान्देवान् ३ अश्विनौ १ विश्वान्देवान् ३ (एवं १५) । विश्वान्देवान् ६ अग्नीषोमौ १ विश्वान्देवान् ८ (एवं १५) । १-इंद्राणीवृषाकपीनादेवतात्वेत्विथ-इंद्राणीं १ इंद्रं ५ इंद्राणीं २ इंद्रं २ इंद्राणीं २ इंद्रं १ वृषाकपिं १ इंद्रं ४ वृषाकपिं ४ इंद्रं १ एवंविभजंति तद्वाप्यविरुद्धं । २-विश्वान्देवान् १ अग्निं ३ विश्वान्देवान् ३ इंद्रं १ विश्वान्देवान् ७ यावापृथिवी १ विश्वान्देवान् ६ इंद्रं १ विश्वान्देवान् १ यावापृथिवी १ इंद्रं १ विश्वान्देवान् ४ (एवं ३०) । ३-मे. प. बृहस्पतिं ३ देवान् ४ अग्निं ५ (एवं १२) । ४-मे. प. विश्वान्देवान् १० इंद्रादिती० १ इंद्रं १ ऋत्विज १२ (एवं २४) ।

इंद्रं ३० विश्वान्देवान् १० अग्निं ९ इंद्रं ९ धनान्नदानं ९ रक्षोहणमग्निं ९ ऐंद्रंलवं १३ [६२] इंद्रं ९ प्रजापतिं १० अग्निं ८ वेनं ८ अग्निं ४ वरुणं १ सोमं १ वरुणं २ सोमैंद्रौ १ आंभृणींवाचं ८ विश्वान्देवान् ८ रात्रिं ८ विश्वान्देवान् ९ भाववृत्तिं १४ इंद्रं ३ अश्विनौ २ इंद्रं २ युभूम्यश्विनः १ मित्रावरुणौ ६ इंद्रं ११ गोधेद्रं ३ यमं ७ केश्यग्रिसूर्यवायुन् ७ विश्वान्देवान् ७ इंद्रं ६ सवितारं ३ देवगंधर्वं १ विश्वावसुं ३ अग्निं ७ विश्वान्देवान् ५ अग्निं ८ [६३] अश्विनौ ६ इंद्रं ६ सपत्नीनाशनं ६ अरण्यानीं ६ इंद्रं १० सवितारं ५ अग्निं ५ श्रद्धां ५ इंद्रं १० भाववृत्तिं ५ अलक्ष्मीनाशनं १ ब्रह्मणस्पतिं २ अलक्ष्मीनाशनं १ विश्वान्देवान् १ अग्निं ५ विश्वान्देवान् ५ सूर्यं ५ शचीं ६ इंद्रं ५ इंद्राग्नी ५ प्रजापतिं ६ यक्ष्महणं ६ दुःस्वप्ननाशनं ५ विश्वान्देवान् ५ सपत्नीनाशनं ५ इंद्रं २ सोमवरुणबृहस्पत्यनुमतिधातुविधातुन् १ इंद्रं १ वायुं ४ गाः ४ सूर्यं ४ इंद्रं ४ उषसं ४ राजानं ११ ग्राव्यः ४ ऋभून् १ अग्निं ३ मायाभेदं ३ ताक्ष्यं ३ इंद्रं ६ विश्वान्देवान् ३ बृहस्पतिं ३ यजमानं १ यजमानपत्नीं १ होतारं १ विष्णुत्वष्टृप्रजापतिधातुन् १ सिनीवालिसरस्वत्यश्विनः १ अश्विनौ १ आदित्यान् ३ वायुं ३ अग्निं ५ जातवेदसमग्निं ३ सूर्यं ३ भाववृत्तिं ३ अग्निं १ संज्ञानं ३ ॥ (एवमत्रसकलारुचः १०४७२ द्विसप्तत्युत्तर-

१-मे. प. विश्वान्देवान् ३ परमात्मानमिंद्रं २ यज्ञपरमात्मानं २ मध्यमांवाचं १ गायत्र्यादिछंदांसि १ विश्वान्देवान् १ (एवं १०) । २-मे. प. अग्निं १ विश्वान्देवान् ४ अग्निं १ विश्वान्देवान् १ इंद्रं १ विश्वान्देवान् १ (एवं ९) । ३-मे. प. देवान् १ वातं ३ विश्वान्देवान् १ अपः २ (एवं ७) । ४-मे. प. विश्वान्देवान् ३ यमं १ विश्वान्देवान् १ (एवं ५) ।

चतुःशताधिकदशसहस्राणि) अग्निनववारमित्यादिसंज्ञानं त्रिवारं च तिलाज्याभ्यां (घृताक्ततिलैर्वा) अद्यप्रभृत्यष्टदिनावधिदिनक्र-
मेण प्रतिदिनं शाकलसंहिताप्रथमद्वितीयाद्यष्टकक्रमेणाष्टाध्यायमंत्रैर्यक्ष्ये ॥ ब्रह्मादिमंडलदेवताश्च दशदशाहुतिभिस्तैरेव द्रव्यैः ॥
सर्वहोमांते शेषेण खिष्टकृतमग्निमिधमसमहनेन रुद्रमित्यादियक्ष्य इत्यंते समिधावभावादध्यात् ॥ सकलहोमदिनावध्यंतरापेक्षा-
यांतमेव नान्वाधानवाक्ये कीर्तयेत् ॥ ततः परिसमूहनाद्यभ्यर्चनांतं विधायैध्माधानादिकुर्यात् ॥ आचार्यस्य होमकर्तृत्वेत्यागं
यजमानः कुर्यात् ॥ एवं च क्षुषीहुत्वा करिष्यमाणहोमे प्रत्याहुति त्यागं कर्तुमसमर्थो यजमानश्चेदिहैव त्यागं कुर्यात् ॥ सचैवम् ॥ इम-
उपकल्पिते तिलाज्यद्रव्येऽन्वाधानोक्तसंख्यावदानपर्याप्तेऽन्वाधानोक्तदेवताभ्यो नममेति पुष्पाक्षतजलमुत्सृजेदिति ॥ प्रत्यव-
दानं त्यागकरणे शक्तश्चेत्तत्र तत्रैव तत्तद्देवतानामचतुर्ध्याविभक्त्या त्यजेदिति ॥ अथाचार्योन्यथैकऋत्विगित्येवमुभौ तिलाज्ययोः
प्रतिद्रव्यमेकावदानं प्रणवाद्येन स्वाहाकारातेन मंत्रेण प्रतिमंत्रं जुहुयाताम् ॥ तत्राज्यं सुवविलपरिमितमाचार्येण होतव्यं ॥ अन्येन-
ऋत्विजामध्यमानामिकांगुष्ठयोगलक्षणयामृगीमुद्रया तिलाहोतव्याः ॥ ग्रहयज्ञसमुच्चयपक्षे सूर्याद्युद्देशेनार्कादिजातीयसमिच्चर्वा-
ज्यान्यन्वाधानोक्तसंख्यया त्यक्त्वा तद्दोमेऋत्विजो योजयेत् ॥ ग्रहहोमांते आचार्यैर्विजौ तिलाज्ये अभ्यादिहव्यवाहांतसमंत्रि-
शदेवताभ्यः प्रणवाद्यैः स्वाहातैर्नाममंत्रैर्हुत्वाग्निमीळइत्यादिशाकलसंहितामंत्रैर्मंत्राणामृषिदैवतच्छंदोर्धान् जानांतौ शुचीप्रसन्ना-
त्मानौ जुहुयाताम् ॥ तत्रापि वेदार्थानामनभ्यस्तशास्त्रस्य दुर्ज्ञेयत्वादर्थज्ञानाभावेऽपि याजनाध्यापनादौ प्रत्यवायाभावः किंतु मं-
त्रोक्तफलाल्पत्वमेव ॥ ऋषिदैवतच्छन्दसामपरिज्ञानेतुमंत्रोक्तफलहानिर्दोषश्च श्रूयते—एताभ्यामेवानेवं विदोयातयामानिच्छंदां-

सिभवन्ति स्थापुं वच्छंति गते वा पात्यते प्रमीयते वा पापीयान् भवतीति विज्ञायत इति ॥ तथामंत्रदेवताविद एव हविर्देवा अपि स्त्रीकुर्व-
ति न त्वतथा विधस्येत्याह शौनकः ॥ मंत्राणां देवताविद्यः प्रयुंक्ते कर्म कर्हिचित् ॥ जुपंते तस्य देवासो हविर्ना देवताविदः ॥ इत्यादि ॥
देवताविद इत्युपिच्छंदसोरप्युपलक्षणं तयोरपि ज्ञानस्यावश्यकत्वात् ॥ आकरेप्युष्यादिसर्वविज्ञायेत्यादि स्पष्टं ॥ तस्मादपि देव-
तच्छंदसां परिज्ञानमवश्यतया कर्तव्यं ॥ ऋग्यादिपरिज्ञानं च सर्वानुक्रमविदांसुलभं ॥ सर्वानुक्रमण्यविदांतुमत्कृतसर्वानुक्रमा-
द्यनुयायिष्यक्तप्रतीकऋक्संख्यऋषिदैवतच्छंदः प्रयोगावलोकनवतां मुगममेवेति ॥ एवमग्निमीळइत्यारभ्य समानीव इत्यंतं प्रत्यु-
चमुक्तद्रव्याभ्यां होमं कुर्याताम् ॥ ऋक्संख्यं तु प्रागेव दर्शितमिति न पुनरिह लिख्यत इति ॥ इत्थं च प्रतिदिनं नियमिताध्यायमंत्रैर्हो-
मं कृत्वा मूर्धानं दिव इत्यनेन (धामंत इत्यनया ऋचा वा) पूर्णाहुतिं च हुत्वाग्नेः परिसमूहनपर्युक्षणा चर्चनानि कृत्वा यजमानऋत्विजश्च ह-
विष्याशनादि व्रतिनो भवेयुः ॥ शक्ताश्चेदुपवसेयुरपि ॥ ततः श्वोभूते स्नानादि नित्यकर्माणि विधाय वाहितदेवताः मंपूज्याग्नेः ममी-
पमागत्या च म्यप्राणानायम्य देशकालौ स्मृत्वा सिन्धुवेदांतर्गतशाकलसंहिताहोमकर्मण्यथ पूर्वक्रमागताष्टाध्यायमंत्रैर्विहितहोमं
करिष्य इति संकल्प्याग्निध्यात्वा परिसमूहनपर्युक्षणाभ्यर्चनानि कृत्वा क्रमप्राप्ताष्टाध्यायमंत्रैरुक्तद्रव्यहोमं कृत्वा विशिष्टपूर्वदिनव-
त्कुर्यात् ॥ एवमनुदिनं यावच्छाकलसंहिताहोमसमाप्तिदिनमूह्यम् ॥ सकलहोमसमाप्तौ शेषेण खिष्टकृतं हुत्वारज्जुप्रहरणादि-
प्रायश्चित्तहोमांते इंद्रादिलोकपालेभ्यः पलाशपर्णेष्वाहुं बरपर्णे पुवाबलीन्दच्चाऽऽवाहितदेवताभ्यः क्षेत्रपालाय च बलीन्दद्यात् ॥
ततः समुद्रादूर्मिरित्यादिमंत्रैः पूर्णाहुतिं हुत्वा ऋद्धिकाम उक्तमंत्रैर्वसोर्धारां च हुत्वा पूर्णपात्रविमोकाभ्युपस्थानविभूतिवन्दनांतेमा-

वित्रीप्रजापत्याद्यावाहितदेवतास्तत्तन्मंत्रैर्यथाविभवंसंपूज्यसंप्राथ्याग्नेःपश्चिमत आचार्यसंपूज्यगोरूपांततुष्टिकरद्रव्यरूपांवाद-
क्षिणांदच्चातथैवब्रह्मादीन्यथाविभवंसंपूज्यतत्तदनुरूपांदक्षिणांदच्चाततदुचितस्तुतिवाक्यैःक्षमापयेत् ॥ ततोऽग्निसंपूज्यसा-
वित्र्यादिदेवतापीठान्याचार्यादिहस्तेप्रतिपाद्याग्निंविष्टज्यशाकलसंहिताऋक्सूक्तवर्गाध्यायमंडलसंख्यान्यतमसंख्यायास्वश-
क्त्यनुसृतयाब्राह्मणभोजनसंकल्पकर्मसाद्रुण्यतायैविष्णुसंस्मृत्यसकलकर्मेश्वरार्पणंकुर्यात् ॥ इतिसंहिताहोमप्रयोगः ॥ ॥
अथाभिचारादिकर्मणिप्रतिलोमाक्षरोच्चारणमंत्रैर्विभीतकसुवेणसर्षपतैलहोमादिविधिप्रयोगोमूलएवस्फुटतरोतोत्रमयानविवि-
च्यतइतिदिक् ॥ ॥ अथसंहिताहोमकरणाशक्तस्यानुकल्पाःकैश्चिदुच्यन्ते ॥ तेच यथा ॥ सूक्तादिभूताभिर्ऋग्भिर्जुहुयादित्येकः १
अनुवाकाद्याभिर्जुहुयादितिद्वितीयः २ अध्यायाद्याभिर्जुहुयादिति तृतीयः ३ मंडलाद्याद्यंत्यभूताभिर्ऋग्भिर्वाहोतव्यमिति-
चतुर्थः ४ इत्येवंचत्वारोनुकल्पाअशक्तंप्रत्युपतिष्ठन्ते ॥ अत्रमूलानिमांडूकेयसांख्यायनादिमूत्राण्याकरादेवोपलब्धव्यानिविस्त-
रभीत्यानात्रलिखामहे ॥ सूक्तादिज्ञानंतदियत्ताज्ञानंचसर्वानुक्रमपरिश्रमवतांसुलभतरं ॥ सूक्तानुवाकादिभूतऋग्वेदोपप्रयो-
गोपिप्राग्वदुन्नेयइत्यलंविस्तरेण ॥ प्राचांमार्गान्स्वीयबुद्ध्यावबुध्यप्रोक्तंत्वस्मिन्वस्त्ववस्तुप्रबुद्धा ॥ सद्भिःसारंप्राक्षमत्राप्यसारं
हेयंयस्मादेषसद्धर्मएव ॥ १ ॥ धृत्वामनसीष्टदुहंशरणंचरणांबुजन्मकंसारेः ॥ गुर्जरगोपालाख्योप्यकार्षभेतन्मुदर्थमार्याणाम् ॥ २ ॥

॥ इतिऋक्संहिताहोमपद्धतिःसमाप्ता ॥

संहिताहोमांगमृषितर्पणं । तच्च 'तर्पयित्वाद्भिराचार्यान्वीन्छदांसिदेवताः' इतिशौनकीयपरिभाषातो विशेषविधानाभावाच्च
आचार्यास्तर्पयामि ऋषीस्तर्पयामि देवतास्तर्पयामि छंदांसितर्पयामीत्येवतर्पणंकुर्वतिशिष्टास्तद्वेदास्माभिरप्यकारिप्रयोगे ॥ अथकेचननि-
र्दिष्टप्रमाणतएवसंहितर्षिदैवतछंदांसितर्पयन्ति तदर्थमयमुपन्यासः ॥ तत्रादौसुमंतुजैमिनीत्यादियेचान्येआचार्यास्तइत्यंतानाचार्यास्तर्प-
यित्वा ॥ ऋषितर्पणंकुर्यात् । मधुछंदसंतर्पयामि । जेतारं । मेधातिथिं ॥ १ ॥ शुनःशेषं । हिरण्यस्तूपं ॥ २ ॥ कण्वं । प्रस्कण्वं ॥ ३ ॥ सव्यं ।
नोधां ॥ ४ ॥ पराशरं । गोतमं ॥ ५ ॥ कुत्सं ॥ ६ ॥ कश्यपं । ऋज्ज्वाश्वांबरीषसहदेवभयमानसुराधसः । त्रितं ॥ ७ ॥ कक्षीवंतं ॥ ८ ॥ (प्रथ-
माष्टकः) ॥ ॥ भावयव्यं । रोमशां । परुच्छेपं ॥ १ ॥ दीर्घतमसं ॥ २ ॥ इंद्रं । मरुतः । अगस्त्यं ॥ ३ ॥ लोपामुद्रां । ब्रह्मचारिणं ॥ ४ ॥
गृत्समदं । सोमाहुतिं ॥ ५ ॥ ६ ॥ क्रूमं ॥ ७ ॥ विश्वामित्रं ॥ ८ ॥ (द्वितीयाष्टकः) ॥ ॥ ऋषभं । अत्कीलं । कतं । गाथिनं । देवश्रवादेववातौ ।
॥ १ ॥ कुशिकं । नदी । घोरं । प्रजापतिं ॥ २ ॥ ३ ॥ जमदग्निं । वामदेवं ॥ ४ ॥ अदितिं ॥ ५ ॥ ६ ॥ त्रसदस्युं । पुरु-
मीहाजमीहौ ॥ ७ ॥ बुधगविष्टिरौ । कुमारं । वृशं । वसुधुतं । इषं ॥ ८ ॥ (तृतीयाष्टकः) ॥ ॥ गयं । सुतंभरं । धरुणं । पुरुं ।
द्वितंमृक्तवाहसं । बन्नि । प्रयस्वंतं । ससं । विश्वसामानं । युज्जं । विश्वचर्षणिं । बंधुं । सुबंधुं । श्रुतबंधुं । विप्रबंधुं । वसूयून् । अ-
त्रि । विश्ववारां । गौरिवीतिं । बभ्रुं । अवस्युं । गातुं ॥ १ ॥ संबरणं । प्रभूवसुं । अवत्सारंसदापृणं । प्रतिक्षत्रं ॥ २ ॥ प्रतिरथं ।
प्रतिभानुं । प्रतिप्रभं । स्वस्त्यात्रेयं । श्यावाश्वं । श्रुतविदं ॥ ३ ॥ अर्चनानसं । रातहव्यं । यजतं । उरुचक्रिं । बाहुवृक्तं । पौरं ।

अवस्युं । सप्तवध्रिं । सत्यश्रवसं । एवयामरुतं । भरद्वाजं ॥ ४ ॥ वीतहव्यं ॥ ५ ॥ ६ ॥ सुहोत्रं । शुनहोत्रं । नरं । शंयुं । गर्गं ॥ ७ ॥
 ऋजिन्वानं ॥ ८ ॥ (चतुर्थाष्टकः) ॥ ॥ पायुं । वसिष्ठं ॥ १ ॥ २ ॥ शक्तिं ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ मेध्यातिथिं । आसंगं । शश्व-
 तीं । प्रियमेधं । देवातिथिं ॥ ७ ॥ ब्रह्मातिथिं । वत्सं । पुनर्वत्सं । सध्वंसं । शशकर्णं । प्रगाथं ॥ ८ ॥ (पंचमाष्टकः) ॥ ॥
 पर्वतं । नारदं । गोपूत्यश्वसूक्तिनौ । इरिबिठिं । सोभरिं ॥ १ ॥ विश्वमनसं । व्यथं । मनुं ॥ २ ॥ नीपातिथिं । सहस्रं वसुरोचिषं ।
 नाभाकं । विरूपं । त्रिशोकं ॥ ३ ॥ वशं । भर्गं । कलिं । मत्स्यं । मान्यं । मत्स्यान्जालनद्वान् ॥ ४ ॥ पुरुहन्मानं । सुदीतिं ।
 हर्यंतं । गौपवनं । कुरुसुतिं । कृष्णं । एकघ्नून् । कुसीदिं ॥ ५ ॥ उशनसं । कृष्णं । विश्वकं । शुग्रीकं । नृमेधपुरुमेधौ । अपालां ।
 श्रुतकक्षं । सुकक्षं । बिंदुं । पूतदक्षं । तिरस्त्रीं । शुतानं । रेभं ॥ ६ ॥ नृमेधं । नेमं । प्रयोगं । अग्निपावकं । अग्नीगृहपतियविष्ठगौ ।
 असितं । देवलं ॥ ७ ॥ दहन्त्युतं । इभ्रवाहं । राहूगणं । बृहन्मतिं ॥ ८ ॥ (षष्ठाष्टकः) ॥ ॥ अयास्यं । कविं । उचध्यं ।
 अमहीयुं । निश्रुविं ॥ १ ॥ भृगुं । शतवैखानसान् । पवित्रं । वत्सप्रिं । रेणुं । ऋषभं । हरिमंतं ॥ २ ॥ वसुं । वेनं । अकृष्टान्माषान् ।
 सिकतां निवावरीं । पृथियोजान् ॥ ३ ॥ प्रतर्दनं । इंद्रप्रमतिं । वृषगणं । मन्युं । उपमन्युं । व्याघ्रपदं । कर्णश्रुतं । मृळीकं । वसु-
 कं ॥ ४ ॥ अंधीगुं । ययातिं । नहुषं । मनुं । द्वितं । शिखंडिन्यावत्सरसौ । अग्निं । चक्षुं । ऊरुं । ऊर्ध्वसद्धानं । कृतयशसं । ऋ-
 णंचयं । अग्नीन्धिषण्यान् । व्यरुणत्रसदस्यून् । अनानतं । शिशुं ॥ ५ ॥ त्रिशिरसं । सिंधुद्वीपं । यमीं । यमं । हविर्धाने । विवस्व-
 तं । शंखं । दमतं । संकुसुकं ॥ ६ ॥ मथितं । च्यवनं । विमदं । वसुकृतं । वसुकपत्रीं । कवचं ॥ ७ ॥ अक्षं । लुशं । अत्रितपसं ।

इंद्रमुष्कवतं । घोषां । सुहस्यं ॥ ८ ॥ (सप्तमाष्टकः) ॥ ॥ सप्तगुं । वैकुण्ठमिंद्रं । देवान् । अग्निसौचीकं । बृहदुक्थं । अगस्त्य-
 स्यस्वसारं । नाभानेदिष्ठं ॥ १ ॥ गयं । वसुकर्णं । सुमित्रं ॥ २ ॥ बृहस्पतिं । अदितिं । सिंधुदक्षं । जरत्कर्णसर्पं । स्यूमरश्मिं ।
 अग्निवैश्वानरं । सप्तिं । विश्वकर्माणं । सूर्यासावित्रीं ॥ ३ ॥ इंद्राणीं । वृषाकपिं । मूर्धन्वतं । नारायणं । अरुणं । शार्यातं । तान्वं ।
 अर्बुदंसर्पं ॥ ४ ॥ पुरुरवसं । उर्वशीं । बरुं । सर्वहरिं । मिषजं । देवापिं । वम्रं । दुवस्युं । बुधं । मुद्रलं । अप्रतिरथं । अष्टकं ।
 दुर्मित्रं सुमित्रगुणं । सुमित्रं दुर्मित्रगुणं ॥ ५ ॥ भूतांशं । दिव्यं । दक्षिणां । पणीन् । सरमादेवशुनीं । जुहं ब्रह्मजायां । ऊर्ध्वनाभानं ।
 परशुरामं । अष्टादंष्ट्रं । नभप्रभेदनं । शतप्रभेदनं । सध्रिं । घर्मं । उपस्तुतं । अग्नियुतं । अग्नियूपं । मिक्षुं । उरुक्षयं । इंद्रलवं ॥ ६ ॥
 बृहद्विं । हिरण्यगर्भं । चित्रमहसं । अग्निवरुणसोमान् । वाचं । कुत्सलबर्हिषं । अंहोमुचं । रात्रिं । विहव्यं । प्रजापतिपरमेष्ठिनं । यज्ञं ।
 सुकीर्तिं । शकपूतं । सुदासं । मांधातारं । गोधां । जूतिं । वातजूतिं । विप्रजूतिं । वृषाणकं । करिकृतं । अग्नियुतं । एतशां । ऋण्यभृगं ।
 अंगं । विश्वावसुंदेवागंधर्वं । अग्नितापसं । जरितारं । द्रोणं । सारिसृकं । स्तंबमित्रं ॥ ७ ॥ सुपर्णं । ऊर्ध्वकृशनं । देवमुनिं । सुवेदसं ।
 पृथुं । अर्चतं । श्रद्धां । शासं । इंद्रमातरं । शिरिबिठं । केतुं । भुवनं । साधनं । शचीं । पूरणं । यक्ष्मनाशनं । रक्षोहणं । विवृहणं ।
 प्रचेतसं । कपोतं । अनिलं । शबरं । विभ्राजं । इटतं । संवर्तं । भुवं । अभीवर्तं । ऊर्ध्वप्रावाणं । सूनुं । पतंगं । अरिष्टनेमिं । शिबिं ।
 काशिराजं । प्रतर्दनं । वसुमनसं । जयं । प्रथं । सप्रथं । तपुर्मूर्धानं । प्रजावंतं । त्वष्टारं । विष्णुं । सत्यधृतिं । उलं । इयेनं ।
 सर्पराक्षीं । अघमर्षणं । संवननं ॥ ८ ॥ (अष्टमाष्टकः) ॥ ॥ इत्युषितर्पणं ॥ ॥

संहिताहोमांगंदेवतर्पणम् ॥ तत्वेत्वं ॥ अग्निर्तर्पयामि । सोमं । विश्वान्देवान् । ब्रह्माणं । ऋषीन् । ऋग्वेदं । यजुर्वेदं । सामवेदं । सावित्री । ब्रह्माणं । ब्रह्मां । मेधां । प्रज्ञां । धारणां । सदसस्पतिं । अनुमतिं । छंदांस्यृषीन् । अग्नियं । द्वियं । सवितारं । शतर्चिनः । माध्यमान् । गृत्समदं । विश्वामित्रं । वामदेवं । अग्निं । भरद्वाजं । जामदग्न्यं । गौतमं । वसिष्ठं । प्रगाथान् । पावमानीः । क्षुद्रसूक्तान् । महासूक्तान् । महानाग्नीं । उपनिषदं । हव्यवाहं । इति ३७ देवतास्तर्पयित्वा । ततःसंहितास्थादेवतास्तर्पयेत् ॥ ॥ ताश्च—अग्निर्तर्पयामि । वायुं । इंद्रावायून् । मित्रावरुणौ । अश्विनौ । इंद्रं । विश्वान्देवान् । सरस्वतीं । मरुतः । अग्नीनिर्मध्याहवनीयौ । अग्निमिध्मं (समिद्धंवा) । तनूनपातं । नराशंसं । इळं । बर्हिषं । देवीर्द्वारः । उषासानके । दैव्यौहोतारौप्रचेतसौ । सरस्वतीळा-भारतीः । त्वष्टारं । वनस्पतिं । स्वाहाकृतीः । अग्निद्रविणोदसं । इंद्रावरुणौ । ब्रह्मणस्पतिं । सोमं । दक्षिणां । सदसस्पतिं । अप्रामरुतः ॥ १ ॥ ऋभून् । सवितारं । देवीः । इंद्राणीवरुणान्यग्नायीः । द्यावापृथिव्यौ । पृथिवीं । देवान् (विष्णुंवा) । इंद्रमरु-त्वंतं । पूषणं । अपः । कं । भगं । उल्लुखलं । मुसलं । हरिश्चंद्रं प्रजापतिर्चर्मवा । उषसं ॥ २ ॥ रात्रिं । यूपं । अर्यमणं । आदित्यान् । रुद्रं ॥ ३ ॥ सूर्यं । अग्निवैश्वानरं ॥ ४ ॥ अग्निमध्यमं ॥ ५ ॥ अदितिं । सिंधुं । द्यां ॥ ६ ॥ अग्निमुषसं । अग्निं शुचिं । अग्निजातवेदसं ॥ ७ ॥ सूर्यरश्मीन् । घर्मं ॥ ८ ॥ प्रथमाष्टकः ॥ ॥ रोमशां इंद्रुं । पर्वतं ॥ १ ॥ बृहस्पतिं ॥ २ ॥ अश्वं । वाक्समुद्राऽवभरान् । शकधूमं । संवत्सरसंस्थं कालचक्रं । साध्यान् । पर्जन्यं । सरस्वतं ॥ ३ ॥ रतिं ॥ ४ ॥ अहिर्बुध्न्यं । अन्नं । वृणं ॥ ५ ॥ ६ ॥ राकां । सिनीवालीं । गुग्वादिदेवताः । अपोनपातं ॥ ७ ॥ हविर्धानं । शकुंतं ॥ ८ ॥ द्वितीयाष्टकः ॥

॥ यूपान् । ब्रध्नन् । अग्नीन्पुरीष्यान् । उपाध्यायं । ऋत्विजः ॥ १ ॥ नदीः । विश्वामित्रं ॥ २ ॥ ससर्परीवाचं । रथांगानि ॥ ३ ॥ संवत्सरं । अग्निरक्षोहणं ॥ ४ ॥ ५ ॥ आशिषः । वामदेवं । ऋतं । इंद्रमिवात्मानंवामदेवं । सुपर्णात्मानंवामदेवं ॥ ६ ॥ दधिक्रां । त्रसदस्युं ॥ ७ ॥ क्षेत्रपतिं । शुनं । शुनासीरौ । सीतां । गां । घृतं ॥ ८ ॥ तृतीयाष्टकः ॥ ॥ उशनसं । ऋणंचयं । कुत्सं ॥ १ ॥ अग्निं । भूमिं । सुतंभरं । देवपत्नीः ॥ २ ॥ अग्निवैश्वतं । शशीयसीं । पुरुमीहं । तरंतं । रथवीतिं ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ चायमानम-ध्यावर्तिनं । गाः ॥ ६ ॥ बृबुतक्षाणं । प्रस्तोकं । रथं । दुंदुभि ॥ ७ ॥ धेन्विषू । पृथिं । अहोरात्री ॥ ८ ॥ चतुर्थाष्टकः ॥ ॥ वर्म । धनुः । ज्यां । आर्नीं । इषुधिं । सारथिं । रथगोपान् । ब्राह्मणपितृन् । प्रतोदं । हस्तघ्नं । युद्धभूमिकवचानि ॥ १ ॥ सुदासं ॥ २ ॥ वसिष्ठपुत्रपौत्रान् । वसिष्ठं ॥ ३ ॥ वाजिनः । वास्तोष्पतिं । प्रस्वापिनीं ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ मंझकान् । वसिष्ठाशिषः । अंतरिक्षं । इंद्रासोमौरक्षोहणौ । प्रावाणं । अनिलं । आसंगं । विभिंदुं । पाकस्थामानं । कुरुंगं ॥ ७ ॥ अधिकशून् । तिरिंदिरं । बरुं ॥ ८ ॥ पंचमाष्टकः ॥ ॥ १ ॥ यजमानं । दंपती ॥ २ ॥ ३ ॥ पृथुश्रवसं ॥ ४ ॥ ऋक्षाश्वमेधौ । हविषं । श्रुतर्वणं ॥ ५ ॥ ६ ॥ सुपर्णं । सूर्यप्रभां । पवमानं । पवमानसोमं ॥ ७ ॥ ८ ॥ षष्ठाष्टकः ॥ ॥ १ ॥ पवमानमग्निं । पावमान्यध्येतारं ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ यमं । यमीं । अंगिरःपित्रथर्वभृगून् । श्वानौ । सरण्यूं । मृत्युं । धातारं । पितृमेधं ॥ ६ ॥ वसुकं । अश्वत्थगर्भांशमीं ॥ ७ ॥ कुरुश्रवणं । उपमश्रवसं । अक्षकृषिं अक्षकितवंच । अक्षान् ॥ ८ ॥ सप्तमाष्टकः ॥ ॥ वैकुण्ठमित्रं । अग्न्याख्यतंतुं । मनः । निऋतिं । असुनीतिं । पथ्यांस्वस्ति । असमातिं । जीवं । हस्तं । नासत्यौ । नाभानेदिष्ठान् ॥ १ ॥ सावर्णिं ।

नौरूपादिबं । ज्ञानं ॥ २ ॥ विश्वकर्माणं । मन्युं । सूर्याविवाहं । अर्कं । चंद्रमसं । मनुष्यविवाहाशिषः । वासः । यक्षमहणं । सूर्यासावित्री ॥ ३ ॥ वृषाकपिं । पुरुषं ॥ ४ ॥ उर्वशी । पुरुवरसं । ओषधीः । द्रुपणं । अप्वां ॥ ५ ॥ यजमानान । सरमादेव-
शुनी । पणीन् । परमात्मानमिंद्रं । यज्ञपरमात्मानं । वाचंमध्यमां । गायत्र्यादिछंदांसि । धनान्नदानं । इंद्रंलयं ॥ ६ ॥ वेनं ।
आंभृणीवाचं । भववृत्तं । वातं । विश्वावसुंदेवगंधर्वं ॥ ७ ॥ सपत्न्याशिनीं । अरण्यानीं । श्रद्धां । अलक्ष्मीनाशिनीं । शचीं ।
दुःस्वप्नहं । इंद्रं सपत्नहं । अनुमतिमपवद्धातृविधातृन् । राजानमभिषिक्तं । मयाभेदं । तार्क्ष्यं । यजमानाशिषः । पत्न्याशिषः ।
होत्राशिषः । सर्पराक्षी । संज्ञानं ॥ ८ ॥ अष्टमाष्टकः ॥ इतिसंहितास्यदेवतातर्पणं ॥ ततश्छंदसांतर्पणं ॥ गायत्रीतर्पयामि । उष्णिहं ।
अनुष्टुभं । बृहतीं । पंक्तिं । त्रिष्टुभं । जगतीं । अतिजगतीं । शकरीं । अतिशकरीं । अष्टिं । अत्यष्टिं । धृतिं । अतिधृतिं । इतिछंद-
स्तर्पणं ॥ अत्र 'तर्पयित्वाद्भिराचार्यान्तृषींछंदांसिदेवताः' इतिशौनकाच्छंदस्तर्पणोत्तरंवादेवतातर्पणकार्यम् ॥

देवताभेदपक्षेणऋग्योमान्वाधानम् । अथविधांतरेणसूक्तभेदपक्षविभक्तदेवतान्वाधानं ॥ अत्रप्रधानं ॥ आदित्यादिनव-
प्रहान् अमुकद्रव्यैरमुकसंख्याकामिः ॥ पुनरत्रप्रधानं ॥ अग्निं सोमं विश्वान्देवान् ब्रह्माणं ऋषीन् ऋग्वेदं यजुर्वेदं सामवेदं सावित्रीं
ब्रह्माणं श्रद्धां मेधां प्रज्ञां धारणां सदसस्पतिं अनुमतिं छंदांस्युषीन् श्रियं ह्रियं सवितारं शतर्चिनः माध्यमान् गुत्समदं विश्वामित्रं
वामदेवं अग्निं भरद्वाजं जमदग्निं गौतमं वसिष्ठं प्रगाथान् पावमानीः क्षुद्रसूक्तान् महासूक्तान् महानाम्नीः उपनिषदं हव्यवाहं एताःसप्त-

१ महामहिमामियुक्तोद्धतविधांतरसूक्तभेदपक्षेणानेनप्रयोगादरपरैस्त्यागावसरेप्यनेनैवप्रयोगादरणीयः ।

त्रिंशत् ३७ प्रधानांगदेवताः घृतप्लुततिलद्रव्येण एकैकयाहुत्यायक्ष्ये ॥ पुनरत्रप्रधानं ॥ अग्निववारं ९ वायुं ३ इंद्रवायू ३ मित्रावरुणौ
३ अश्विनौ ३ इंद्रं ३ विश्वान्देवान् ३ सरस्वतीं ३ इंद्रं २३ मरुतः १ इंद्रामरुतः १ मरुतः १ इंद्रामरुतः १ मरुतः २ इंद्रं ५१ अग्निं
५ अग्नीनिर्मथ्याहवनीयौ १ अग्निं ६ अग्निसमिद्धं (इध्मंवा) १ अग्नितनूनपातं १ अग्निराशंसं १ अग्निमिच्छं १ अग्निवर्हिषं १
अग्निमूर्तीर्देवीद्वारः १ अग्निमूर्तीउपासानक्ते १ अग्नीदैव्याहोतारौप्रचेतसौ १ अग्निमूर्तीःसरस्वतीळाभारतीदेवीः १ अग्नित्वष्टारं १ अग्नि-
वनस्पतिं १ अग्निमूर्तीःस्वाहाकृतीः (विश्वान्देवान्) १ अग्निदेवान् २ अग्नीद्रवायुवृहस्पतिमित्राग्निपूषभगादित्यमाहृतगणान् १ देवान् १
अग्निं १ अग्निदेवान् ४ देवाग्नीद्रवायुमित्रमूर्तिविशेषान् १ अग्निं १ अग्निदेवान् १ इंद्रं १ मरुदतून १ त्वष्टृकृतून् १ अग्न्यतून १ इंद्रं १ मित्रावरुणतून
१ अग्निद्रविणोदसमृतुंच १ अग्न्यतून १ अग्न्यतून १ इंद्रं १ इंद्रावरुणौ १ ब्रह्मणस्पतिं ३ इंद्रसोमब्रह्मणस्पतीन् १ दक्षिणेद्रसोमब्रह्मणस्पतीन्
१ सदसस्पतिं ३ नराशंसं (सदसस्पतिंवा) १ अग्रामरुतः ९ ॥ १ ॥ ऋभून् ८ इंद्राग्नी ६ अश्विनौ ४ सवितारं ४ अग्निं २
देवीः १ इंद्राणीवरुणान्यग्नीः १ यावापृथिव्यौ २ पृथिवी १ विष्णुं ६ वायुं १ इंद्रवायू २ मित्रावरुणौ ३ इंद्रमरुतवंतं ३ विश्वा-
न्देवान् ३ पूषणं ३ अपः ७ अवग्नीन् १ अग्निं १ कं १ अग्निं १ सवितारं २ भगं १ वरुणं ३ १ अग्निं २२ देवान् १ इंद्रं ४ उल्लख-
लं २ उल्लखलमुसले २ हरिश्चंद्रं प्रजापतिं १ इंद्रं २३ अश्विनौ ३ उपसं ३ अग्निं १८ इंद्रं ३० [१०] ॥ २ ॥ अश्विनौ १२ अग्निमित्र-
वरुणरात्रिसवितृन् १ सवितारं १ अग्निं १२ यूपं २ अग्निं ६ मरुतः ४० ब्रह्मणस्पतिं ८ वरुणमित्रार्थ्यम् ३ आदित्यान् ३ वरुण-
मित्रार्थ्यम् ३ पूषणं १० रुद्रं २ रुद्रमित्रवरुणान् १ रुद्रं ३ सोमं ३ अग्न्यश्व्युपसः २ अग्निं २१ अग्निदेवान् १ अश्विनौ २५ [१०] ॥ ३ ॥

उषसं २० सूर्यं १३ इंद्रं ७२ अग्निं ९ अग्निवैश्वानरं ७ अग्निं ५ इंद्रं ३८ [१६] ॥ ४ ॥ मरुतः १५ अग्निं १२० अग्निमध्य-
मं ३ अग्निं ९ इंद्रं ५७ [१६] ॥ ५ ॥ मरुतः ३४ ऋतुदेवान् १ देवान् १ अगमित्रादितिदक्षमरुद्रणार्यमवरुणसोमाश्विसरस्वतीः १
वायुपृथिवीद्युमावाश्विनः १ इंद्रापूर्षणौ १ इंद्रपूर्षताक्ष्यबृहस्पतीन् १ मरुतः १ देवान् २ अदितिं १ वरुणमित्रार्यम्णः ३ इंद्रमरुत्पूर्ष-
भगान् १ पूर्षविष्णुमरुद्रणान् १ वायुसिध्वोषधीः १ रात्र्यहर्लोकद्याः १ वनस्पतिसूर्यगाः १ मित्रवरुणार्यमैत्रबृहस्पतिविष्णून् १ सोमं
२३ उषसं १५ अश्विनौ ३ अग्नीषोमौ १२ अग्निं ७ देवामीन् १ अग्निं ७ अग्निमित्रवरुणादितिंसिधुपृथिवीद्याः (अग्निवा) १ ॥ ६ ॥
अग्निमौषसं ११ अग्निद्रविणोदसं ९ अग्निशुचिं ८ अग्निवैश्वानरं ३ अग्निजातवेदसं १ इंद्रमरुत्वंतं ३० इंद्रं २८ चंद्ररश्मिरोदांसि १
रोदसी १ देवरोदांसि १ अग्नारोदांसि १ देवरोदांसि १ देववरुणार्यमरोदांसि १ देवरोदांसि १ इंद्रारोदांसि १ सूर्यरश्मिरोदांसि १
इंद्रवरुणाभ्यर्यमसवितुरोदांसि १ सूर्यरश्मिरोदांसि १ देवरोदांसि १ अग्नारोदांसि १ वरुणारोदांसि १ आदित्यरोदांसि १ बृहस्पतिरोदां-
सि १ रोदसी १ मित्रवरुणादितिंसिधुपृथिवीद्याः १ इंद्रमित्रवरुणाग्निमारुतशर्षोदितिः १ देवान् १ पितृद्यावापृथिवीः १ नराशंसापूर्षणौ १
बृहस्पतिं १ इंद्रं १ सवितृमित्रवरुणादितिंसिधुपृथिवीद्याः १ आदित्यसुमतीः १ देवेन्द्रमरुदितिः १ इंद्राभ्यर्यमसवितृमित्रवरुणादि-
तिंसिधुपृथिवीद्याः १ इंद्रामी २१ ऋभून् १४ युपृथिव्यभ्यश्विमित्रवरुणादितिंसिधुपृथिवीद्याः १ अश्विनौ २४ ॥ ७ ॥ उषासारात्री १
उषसं १८ उषोमित्रवरुणादितिंसिधुपृथिवीद्याः १ रुद्रं ११ सूर्यं ६ अश्विनौ ८२ दुःस्वप्ननाशनं १ इंद्रं १५ ॥ ८ ॥ रुद्रामरुतः १
उषासानक्ते १ अग्निवाध्वित्रपर्वतदेवान् १ अश्व्यपांनपादहोरात्राणि १ देवपूषामीन् १ मित्रवरुणसिंधून् १ मित्रवरुणदेवान् १ देवसंघं १

मित्रावरुणौ २ विश्वान्देवान् ४ मित्रावरुणौ १ उषसं २६ स्वनयदानं ७ स्वनयंभावयव्यं ५ रोमशां १ स्वनयंभावयव्यं १ अग्निं १९
इंद्रं ५ इंद्रुं १ इंद्रं २७ इंद्रापर्वतेंद्रान् १ इंद्रं ७ वायुं ९ इंद्रवायू ५ वायुं १ मित्रावरुणौ ५ सूर्यरोदसीमित्रवरुणरुद्रेंद्राभ्यर्यमभगसो-
मान् १ देवेन्द्रमरुदग्निमित्रवरुणान् १ ॥ ९ ॥ मित्रावरुणौ ३ पूर्षणं ४ विश्वान्देवान् १ मित्रावरुणौ १ अश्विनौ ३ इंद्रं १ अग्निं १ मरुतः
१ इंद्रामी १ बृहस्पतिं १ विश्वान्देवान् १ अग्निं २६ अग्निसमिद्धं १ अग्नितनूनपातं १ अग्निनराशंसं १ अग्निमिळं १ अग्निवर्हिषं १
अग्निमूर्तीर्देवीद्वारः १ अग्निमूर्तीउषासानक्ते १ अग्नीदैव्यौहोतारौप्रचेतसौ १ अग्निमूर्तीःसरस्वतीळाभारतीः १ अग्निंत्वष्टारं १ अग्नि-
वनस्पतिं १ स्वाहाकृतीः १ इंद्रं १ अग्निं ४३ मित्रं १ मित्रावरुणौ १९ विष्णुं ६ इंद्राविष्णू ३ विष्णुं ८ अश्विनौ १२ [६] ॥ १० ॥
द्यावापृथिव्यौ १० ऋभून् १४ अश्वं ३५ आदित्यवाध्वमीन् १ सूर्यरथचक्राश्वान् १ आदित्यमंडलसप्तरश्मीन् १ परमेश्वरदुर्ज्ञेयतां
२ संशयोत्थापनं १ प्रभमादित्यविषयकं १ पृथिव्यादित्यवृष्टिहविरुत्पत्तीः १ युपृथिवीवृष्टीः १ आदित्यदेवान् १ आदित्यचक्रं १ संवत्सरचक्रं
३ सप्तर्तून् १ सूर्यरश्मीनांस्त्रीत्वपुरुषत्वज्ञानं १ आहुतिंगोरूपां १ अग्न्यादित्यव्यतिहारोपासकदुर्लभतां १ सोमसूर्यमंडलपरिभ्रमणानि
१ जीवपरमात्मानौ १ आदित्यतद्रश्मीन् १ आदित्योपासनानुपासनप्रशंसानिदे १ अग्निवाय्वादित्यानांभ्वंतरिक्षदवाधानज्ञानप्रशंसां १
अक्षरप्रशंसां १ सूर्यगायत्रसामनी १ गोसवितृधर्मान् १ गां २ वत्सगावौ १ शरीरजीवौ १ ब्रह्मसाक्षात्कारं १ ज्ञानं १ युपृथिव्या-
दित्यवृष्टीः १ प्रभृपृथिव्याद्यंतादिविषयकं १ प्रतिवाक्यं १ आदित्यरश्मीन् १ परिदेवनं ब्रह्मात्माननुभवनिमित्तं १ देहात्मजीवात्मा-
नौ १ ब्रह्मात्मज्ञानाज्ञानप्रशंसानिदे १ गां १ वाचंमाध्यमिकां १ वागपाः १ शकधूमासोमौ १ अग्निसूर्यवायून् १ वाचं १ सूर्यं २

कालचक्रसंवत्सरसंस्थं १ सरस्वती १ साध्यान् १ पर्जन्यामीन् १ सरस्वंतं १ इंद्रमरुत्वंतं १५ ॥११॥ मरुतः १५ इंद्रं १ मरुतः २०
इंद्रं १३ मरुतः २ इंद्रमरुत्वंतं ४ मरुतः ३ इंद्रं ४५ रतिं ६ अश्विनौ ३९ [३३] ॥१२॥ द्यावापृथिव्यौ ११ अग्निसवितृदेवान् १
मित्रार्यमवरुणदेवान् १ देवाग्निवरुणान् १ देव्यउषासानकाः १ अहिर्बुध्न्यासिध्वपांनपातः १ त्वष्ट्रौ १ इंद्रं १ मरुदद्यावापृथिवीः १
मरुत्सेनाः १ अश्विपूषविष्णुवार्ध्विद्रान् १ देवदीधिति १ अन्नं ११ अग्निसमिद्धं १ अग्नितनूनपातं १ अग्निसिद्धं १ अग्निवर्हिषं
१ अग्निमूर्तीर्देवीर्द्वारः १ अग्निमूर्तीउषासानके १ अग्नीदैव्यौहोतारौप्रचेतसौ १ अग्नीमूर्तीःसरस्वतीळाभारतीः १ अग्नित्वष्टारं १
अग्निवनस्पतिं १ स्वाहाकृतीः १ अग्निं ८ बृहस्पतिं ८ अमृणसूर्यान् १६ अग्निं २९ अग्निसमिद्धं १ अग्निराशंसं १ अग्निसिद्धं १
अग्निवर्हिषं १ अग्निमूर्तीर्देवीर्द्वारः १ अग्निमूर्तीउषासानके १ अग्नीदैव्यौहोतारौप्रचेतसौ १ अग्निमूर्तीःसरस्वतीळाभारतीः १ अग्नित्वष्टारं १
अग्निवनस्पतिं १ स्वाहाकृतीः १ अग्निं ४९ [३९] ॥१३॥ इंद्रं १२६ ब्रह्मणस्पतिं १ बृहस्पतिं ३ ब्रह्मणस्पतिं १ बृहस्पतिं ३ ब्रह्मणस्पतिं १
बृहस्पतिं १ ब्रह्मणस्पतिं १ बृहस्पतिं ५ ब्रह्मणस्पतिं १ बृहस्पतिं १ ब्रह्मणस्पतिं १ ॥१४॥ बृहस्पतिं १ ब्रह्मणस्पतिं ८ बृहस्पतिं १ ब्रह्मणस्पतिं
१ इंद्राब्रह्मणस्पति १ ब्रह्मणस्पतिं १३ आदित्यान् १७ वरुणं ११ आदित्यमित्रावरुणान् १ देवान् १ देववसुमित्रवरुणादीर्द्रमरुतः
१ देवान् ३ वरुणं १ इंद्रं ५ इंद्रासोमौ १ इंद्रं १ सरस्वतीर्द्वौ १ बृहस्पतिं १ मरुतः १ मित्रावरुणौ १ देवान् १ इंद्रं १ त्वष्ट्रि-
ळाभगरोदःपूषाश्विनः १ उषासानकाद्यावापृथिवीः १ देवाहिर्बुध्न्याजैकपादिद्रान् १ विश्वान्देवान् १ द्यावापृथिव्यौ १ इंद्रं २ राकां २
सिनीवालीं २ गुंगूसिनीवालीराकासरस्वतीर्द्राणीवरुणानीः १ रुद्रं १५ मरुतः १५ अपांनपातं १५ इंद्रामधू १ मरुन्माधवान् १

त्वष्टृशुक्रौ १ अग्निशुची १ इंद्रानभसौ १ मित्रवरुणनभस्यान् १ ॥१५॥ अग्निद्रविणोदसमिषंच १ अग्निद्रविणोदसमूर्जच १ अग्निद्रविणो-
दसंसहंच १ अग्निद्रविणोदसंसहस्यंच १ अश्वितपान् १ अग्नितपस्यौ १ सवितारं ११ अश्विनौ ८ सोमापूषणौ ५ सोमपूषादितिः
१ वायुं २ इंद्रवायू १ मित्रावरुणौ ३ अश्विनौ ३ इंद्रं ३ विश्वान्देवान् ३ सरस्वतीं ३ द्यावापृथिव्यौ ३ शकुंतं ६ अग्निं २३
अग्निवैश्वानरं २६ अग्निसमिद्धं १ अग्नितनूनपातं १ अग्निसिद्धं १ अग्निवर्हिषं १ अग्निमूर्तीर्देवीर्द्वारः १ अग्निमूर्तीउषासानके १
अग्नीदैव्यौहोतारौप्रचेतसौ १ अग्निमूर्तीःसरस्वतीळाभारतीः १ अग्नित्वष्टारं १ अग्निवनस्पतिं १ स्वाहाकृतीः १ अग्निं ३३ [३३] ॥१६॥
यूपं ५ यूपान् २ विश्वान्देवान् १ यूपान् २ स्थाणुंछिन्नयूपमूळं १ अग्निं २७ इंद्राग्नी ९ अग्निं ४२ अग्न्युषोश्विदधिकाः १ अग्निं ३
दधिकाग्न्युषोबृहस्पतिसवित्रधिमित्रवरुणभगवसुरुद्रादित्यान् १ अग्निं ८ अग्नीन्पुरीष्यान् १ अग्निं १४ अग्नीर्द्वौ १ अग्निं १ अग्निवैश्वानरं ३
मरुतः ३ परब्रह्म २ उपाध्यायं वैश्वामित्रं १ अग्निं २५ ऋत्विजः १ अग्निं ११ ॥१७॥ इंद्रं २२७ [१३०] ॥१८॥ इंद्रापर्वतौ १ इंद्रं १
वाचंससर्परी २ रथांगानि ४ इंद्रं ४ अग्निं १ द्यावापृथिव्यौ ३ दिवं १ द्यावापृथिव्यौ ३ दिवं १ द्यावापृथिव्यौ १ सवितारं १
त्वष्टृभून् १ मरुत्सरस्वतीः १ विष्णुं १ इंद्रं १ अश्विनौ १ देवेंद्रभून् १ अर्यमादितिदेववरुणान् १ अग्निपृथिवीद्वप्सूर्यांतरिक्षाणि
१ पर्वतादितिमरुतः १ अग्निदेवान् १ अग्निं १ उषासाहनी १ अग्निं ९ अहोरात्रे १ द्यावापृथिव्यौ ४ दिशः १ इंद्रवर्षतं ६ ॥१९॥ देवान्
१ संवत्सरं २ संवत्सरादित्यान् १ सिंधुसंवत्सरेळासरस्वतीभारतीः १ सवितृषिषणे १ सवितृमित्रवरुणाबरोदांसि १ अग्निवायु-
सूर्यान् १ इंद्राग्निदेवान् १ इंद्रपूषाश्विदेवान् १ ओषधीर्द्रान् १ रोदोमिदीतीः १ अग्निजिह्वाविश्वदेवान् १ अग्निप्रमतिं १ अश्विनौ ९

॥ ६९ ॥

मरुद्रणभगोषधीशुवनगिरीन् १ बाय्वपाः १ मरुतः १ मरुद्राणं १ मूर्ध्नि १ मरुदहिर्बुध्न्यान् १ देवनिर्ऋतीन् १ देवेषं १ भूम्युर्वचस्यौ १ देवसंघं १ वरुणमित्रभगादितिवायून् १ अदितिमित्रवरुणान् १ सवितारं १ इंद्रं १ भगसवित्रिद्रान् १ इंद्रमरुत्वंतं १ बृहस्पतिं ३ मरुतः १ रुद्रं १ ऋग्विद्रपत्नीनदीसरस्वतीराकाः १ पर्जन्यं २ मरुतः १ पृथिव्यंतरिक्षवनस्पत्योषधीः १ देवान् १ अश्विनौ १ नदीः १ धावापृथिव्यौ १ वायुं १ सोमं २ इंद्रं १ प्रां (अग्निंवा) १ धर्मं १ अश्विनौ १ पूषवायू १ अग्निजातवेदसंमरुतश्च १ सरस्वतीं १ बृहस्पतिं (अग्निंवा) १ अग्निं ३ देवान् १ अश्विनौ १ इंद्रं २ अग्निं ३ विश्वान्देवान् १ सूर्यं १ अग्निं (सूर्यंवा) १ सूर्यं २ मदं १ देवसंघं १ सुतंभरं १ अग्निं २ इंद्रोषादित्यान् १ सूर्योषोनदीद्याः १ मेघद्वंगिरसः १ इंद्राग्नी १ अंगिरसः २ अंगिरः-सरमाः २ सूर्यं २ देवान् १ अंतर्यामिणं १ अग्नीन्द्रवरुणमित्रदेवमारुतबलविष्णुवश्रिरुद्रदेवपत्नीपूषभगसरस्वतीः १ इंद्राग्निमित्रवरुणादित्यादित्यपृथिवीशुमरुत्पर्वतान्विष्णुपूषब्रह्मणस्पतिभगसवितृन् १ विष्णुवायुसोमर्ध्वश्रित्वष्टृन् १ मरुतबलबृहस्पतिपूषवरुणमित्रार्य-म्णः १ पर्वतनदीभगादितीः १ देवपत्नीः २ ॥ २६ ॥ उषसं १ सूर्यरश्मीन् १ सूर्यं ३ सूर्योषःसूर्यरश्मीन् १ मित्रवरुणाग्नीन् १ अग्निवैशुतं १ उषसः १ इंद्रेद्रात्मसूर्यौ १ अग्निं १ अग्रासवितारौ १ सवितृभगाश्विनः १ सवितृभगौ १ पूषभगादितिसूर्येन्द्रविष्णुवरुणमित्रा-ग्नीन् १ सवितृनदीः १ देवमित्रवरुणान् १ सूर्यं २ देवदेवपत्नीः १ अग्रासवितारौ १ सवितारं १ अग्निदेवान् ३ इंद्रवायू १ वायुं १ इंद्रवायू २ देवाभ्युषोग्नीन् १ मित्रवरुणसोमविष्णुवग्नीन् १ आदित्यवश्विन्द्रवाय्वग्नीन् १ अश्विभगादितिपूषधावापृथिवीः १ वायु-सोमबृहस्पत्यादित्यान् १ देवाभ्युषुक्रुद्रान् १ मित्रवरुणरेवतीद्राश्यदितीः १ सूर्याचंद्रमसौ १ मरुतः ९१ अग्रामरुतः ८ मरुतः ४

शसीयसी ४ पुरुमीह्वैददधि १ तरंतवैददधि १ मरुतः ६ रथवीतिंदात्भ्यं ३ मित्रावरुणौ ५९ [१, १] ॥ २७ ॥ अश्विनौ ४८ उषसं १६
सवितारं १४ पर्जन्यं १० पृथिवीं ३ वरुणं ८ इंद्राग्नी ६ मरुतः ९ अग्निं ५४ [१, १] ॥ २८ ॥ अग्निवैश्वानरं २१ अग्निं ९८ ॥ २९ ॥ इंद्रं
६४ वरुणमित्रेन्द्रपूषविष्ण्वमिसवित्रोषधिपर्वतान् १ इंद्रं १ इंद्रदेवान् २१ इंद्रं ५५ दानं चायमानीयं १ गाः १ इंद्रं १ गाः ५ गवेंद्रान् १
॥ ३० ॥ इंद्रं १२८ वृषुतक्षाणं ३ इंद्रं १४ सोमं ५ इंद्रं १४ देवभूमिवृहस्पतीन्द्रान् १ इंद्रं १ दानं प्राप्नोति ४ रथं ३ दुंदुभि २
दुंदुभीद्वौ १ ॥ ३१ ॥ अग्निं १० मरुतः २ धेन्विषे १ इंद्रवरुणार्थमविष्णून् १ पूषणं ५ मरुतः २ आशामूमा १ मित्रवरुणाग्नि-
विश्वदेवान् १ अग्निं १ अहोरात्रे १ वायुं १ अश्विरथाश्विनः १ पर्जन्यवायुमरुतः १ सरस्वती १ पूषणं १ त्वष्ट्री १ रुद्रं १
मरुतः १ मरुद्गणं १ विष्णुं १ अहिर्बुध्न्यपर्वतसवितृविश्वदेवभगान् १ विश्वान्देवान् १ देवादितिविश्वामित्राभ्यर्थमसवितृभगान् १
सूर्यदेवान् १ यावापृथिव्यौ १ मरुतः २ इंद्रं १ अपः १ सवितारं १ अग्निदेवान् १ अश्विनौ १ आदित्यवसुमरुद्गान् १ रुद्र-
सरस्वतीविष्णुवायुभुविश्ववाजविधातृपर्जन्यान् १ सवित्रभगापांनपात्त्वष्टृद्युपृथिवीः १ अहिर्बुध्न्याजैकपात्पृथिवीसमुद्रविश्वदेवान् १
देवपत्नीविश्वदेवान् १ सूर्यं २ अदितिवरुणमित्रार्थमभगान् १ आदित्यादितिः १ द्युपृथिव्यग्निवस्वादित्यादितिः १ देवान् ४ वरु-
णमित्राग्नीन् १ इंद्रपृथिवीपूषभगादितिपंचजनान् १ देवान् १ अग्निं १ सोमं १ इंद्रादिदेवान् १ पंधानं १ अतियाजयागनिराकृतिं
१ मरुदादित्यान् १ सोमं १ उषःसिधुपर्वतपितृन् १ देवसूर्याग्नीन् १ इंद्रसरस्वतीपर्जन्योषध्यग्नीन् १ विश्वान्देवान् ४ पूषणं ३२
इंद्रापूषणौ ६ पूषणं ४ इंद्राग्नी २५ सरस्वतीं १४ ॥ ३२ ॥ अश्विनौ २२ उषसं १२ मरुतः ११ मित्रावरुणौ ११ इंद्रावरुणौ ११

इंद्राविष्णू ८ यावापृथिव्यौ ६ सवितारं ६ इंद्रासोमौ ५ वृहस्पतिं ३ सोमार्द्रौ ४ वर्म १ धनुः १ ज्यां १ आर्त्तौ १ इपुधिं १
सारथिरश्मीन् १ अश्वान् १ रथं १ रथगोपान् १ ब्राह्मणपितृसोन्यद्युपृथिवीपूष्णः १ इपून् २ प्रतोदं १ हस्तत्राणं १ विपाक्तमुखवाणं
२ युद्धभूमिब्रह्मणस्पत्यदितिः १ कवचसोमवरुणदेवान् १ देवब्रह्मणि १ अग्निं २५ ॥ ३३ ॥ अग्निसमिद्धं १ अग्निराशंसं १
अग्निमिद्धं १ अग्निबर्हिषं १ अग्निमूर्तीर्देवीद्वारः १ अग्निमूर्तीउपासान्ते १ अग्नीर्देव्योहोतारौप्रचेतसौ १ अग्निमूर्तीःसरस्वतीलाभारतीः
१ अग्निं त्वष्टारं १ अग्निं वनस्पतिं १ अग्निमूर्तीःस्वाहाकृतीः १ अग्निं २० अग्निवैश्वानरं १६ अग्निं ३३ अग्निवैश्वानरं ३ अग्निं ३७ इंद्रं २१
दानं सौदासं ४ इंद्रं १२२ [१, १] ॥ ३४ ॥ वसिष्ठपुत्रान् ९ वसिष्ठं ५ देवान् १ अपः १ इंद्रं २ यज्ञं ३ देवान् २ वरुणं २ देवान् २ अग्निं १
अग्निमपांनपातं १ अग्निमहिं १ अग्निमहिर्बुध्न्यं १ देवान् २ देवपत्नीत्वष्टृन् १ त्वष्टारं १ देवपत्नीद्युपृथिवीवरुणायीत्वष्टृन् १ पर्वताब्देव-
पत्न्योषधीद्युवनस्पत्यंतरिक्षयावापृथिवीः १ द्युपृथिवीवरुणमरुतः १ इंद्रवरुणमित्राभ्यवोषधीवृक्षान् १ इंद्राग्निवरुणसोमपूषभगनराशंसपु-
रंधिरंसत्यशंमार्यग्णः १ धातृवरुणद्युपृथिव्यद्रिदेवस्तुतिः १ अग्निमित्रवरुणाश्विपुण्यकर्मवायून् १ द्युपृथिव्यंतरिक्षोषधिर्वृक्षेन्द्रान् १ इंद्रवसु-
वरुणादित्यरुद्रत्वष्टृदेवपत्नीः १ सोमब्रह्मप्रावयज्ञयूपमित्योषधिवेदीः १ सूर्यचतुर्दिक्पर्वतनद्यपाः १ अदितिमरुद्विष्णुपूषभवित्रवायून् १
सवित्रपुषःपर्जन्यक्षेत्रपतीन् १ देवसरस्वतीध्यभिषाड्वातिपाददिव्यपार्थिवाप्यान् १ सत्यपत्यश्वगोक्रभुपितृन् १ अजैकपादहिर्बुध्न्यसमु-
द्रापांनपात्पृथ्वीः १ आदित्यरुद्रवसुदेवान् १ देवयज्ञियमनुयजनदेवान् १ ॥ ३५ ॥ सूर्यपृथिव्यग्नीन् १ मित्रावरुणौ १ वायुधेनुपर्ज-
न्यान् १ इंद्रार्थमग्नौ १ रुद्रं १ सरस्वतीनदीः १ मरुद्वाचः १ भूमिपूषभगवाजान् १ मरुद्विष्णून् १ ऋभून् १ इंद्रं ५ सवितृपर्व-

तेंद्रदेवान् १ सवितारं ६ वाजिनः २ अद्युषःपत्नीयजमानहोतृन् १ बर्हिर्वायुपूष्णः १ वसून् १ विश्वदेवाग्निभगाग्नीन्द्रान् १ मित्र-
वरुणेंद्राद्यैर्यमादिति विष्णुसरस्वतीमरुतः १ देवान् १ शुप्रथिवीवरुणमित्राग्निदेवान् १ देवसवितृन् १ मित्रवरुणशुप्रथिवीन्द्रार्यमादि-
ति विष्णुसरस्वतीः १ वरुणमित्रार्यमादितीः १ विष्णुरुद्राश्विनः १ पूषसरस्वतीदेवपत्नीवायून् १ शुप्रथिवीवरुणमित्राग्निदेवान् १
अग्नीन्द्रमित्रवरुणाग्निभगपूषब्रह्मणस्पतिसोमरुद्रान् १ भगं ५ उषसं १ अंगिरःपर्जन्यनदीपत्नीयजमानान् १ अग्निं १ देवहोतृयज-
मानान् १ अग्निं १ अग्निमरुदिन्द्ररात्र्युषोमित्रवरुणान् १ अग्निदेवान् १ देवद्यावापृथिवीः १ यज्ञां विगम्रीन् १ देवाग्नीन् १ देवान् १
अग्निदेवान् १ दधिक्राभ्युषोमिभगेंद्रविष्णुपूषब्रह्मणस्पत्यादित्यशुप्रथिव्यसूर्यान् १ दधिकां ४ सवितारं ४ रुद्रं ४ अपः ४ ऋभून् ३
विश्वान्देवान् १ अपः ४ मित्रावरुणौ १ अग्निं १ विश्वान्देवान् १ नदीः १ आदित्यान् ६ द्यावापृथिव्यौ ३ वास्तोष्पतिं ४ इंद्रं ७
मरुतः ४९ रुद्रं १ ॥३६॥ सूर्यं १ मित्रावरुणौ १८ सूर्यं ३ मित्रावरुणौ ३ सूर्यं ४ सूर्यमित्रवरुणान् १ मित्रावरुणौ १४ अदितिं
१० सूर्यं ३ मित्रावरुणौ ३ अश्विनौ ५६ उषसं ४० [३६] ॥३७॥ इंद्रावरुणौ ३० वरुणं २७ वायुं ४ इंद्रवायू ३ वायुं १ इंद्रवायू
१ वायुं १ इंद्रवायू ४ वायुं १ इंद्रवायू १ वायुं १ इंद्रवायू १ वायुं १ इंद्राग्नी २० सरस्वतीं २ सरस्वतं १ सरस्वतीं ६ सरस्वतं ३
इंद्रं १ बृहस्पतिं १ इंद्राब्रह्मणस्पती १ बृहस्पतिं ५ इंद्राब्रह्मणस्पती १ इंद्राबृहस्पती १ इंद्रं ६ इंद्राबृहस्पती १ विष्णुं ३ इंद्राविष्णु
३ विष्णुं ८ ॥३८॥ पर्जन्यं ९ मंहुकान् १० इंद्रासोमौरक्षोहणौ ७ इंद्रं १ सोमं १ अग्निं १ देवान् १ सोमं २ अग्निं १ इंद्रा-
सोमौरक्षोहणौ १ इंद्रं १ भावः १ मरुतः १ इंद्रं ४ वसिष्ठाशीःपृथिव्यंतरिक्षाणि १ इंद्रं १ इंद्रासोमौरक्षोहणौ २ इंद्रं २९

आसंगं ५ इंद्रं ४० दानवैर्भिदवं २ इंद्रं २० दानपाकस्थामीयंकौरयाणीयं ४ इंद्रं १४ पूषणं ४ दानंकौरंगं ३ ॥ ३९ ॥ अश्विनौ
३६ अश्विनौ दानंकाशवंचैदीयं च १ दानंकाशवं २ इंद्रं ४५ दानंतैरिदिरिपार्शवीयं ३ मरुतः ३६ अश्विनौ ५० अग्निं १० ॥४०॥
इंद्रं १२१ आदित्यान् ७ अश्विनौ १ अग्निसूर्यवायून् १ आदित्यान् १३ अग्निं ३३ आदित्यान् २ दानंत्रासदस्यवं २ मरुतः २६
॥ ४१ ॥ इंद्रं १६ दानंचैत्रं २ अश्विनौ १८ अग्निं ३० इंद्रं २७ दानंवारवंसौषामीयं ३ मित्रावरुणौ ९ आदित्यश्विमरुतः १
मरुतः १ विष्णुं १ मित्रावरुणौ १२ अश्विनौ १९ वायुं ६ मरुद्रह्मणस्पतिदेवान् १ अग्निदेवान् १ यज्ञं १ देवान् १ देवमरुद-
दितीः १ मरुदिन्द्रावरुणादित्यान् १ वरुणादिदेवान् १ मरुद्विष्ण्वश्विपूषइंद्रान् ४ मरुत्सवितृन् १ मरुदादिदेवान् ४ अर्यममित्रवरु-
णान् १ देवान् ५ त्रयस्त्रिंशद्देवान् १ वरुणमित्रार्यमदेवपत्नीयग्नीन् ३ मरुतः १ सोमं १ अग्निं १ त्वष्टारं १ इंद्रं १ रुद्रं १ पूषणं १
विष्णुं १ अश्विनौ १ मित्रावरुणौ १ अग्नीन् १ विश्वान्देवान् ४ यज्ञयजमानौ ४ दंपती ५ दंपत्याशिषः ९ ॥ ४२ ॥ इंद्रं ६७
अश्विनौ २४ इंद्रं १४ इंद्राग्नी १० अग्निं १० इंद्राग्नी १२ वरुणं १३ अश्विनौ ३ अग्निं ६३ अग्नीन्द्रौ १ इंद्रं ६१ [३०] ॥४३॥
दानंपार्थुश्रवसं ४ वायुं ४ इंद्रं ३ वायुं १ इंद्रं १ आदित्यान् १३ आदित्योषसः ५ सोमं १५ अग्निं २० इंद्रं ४१ देवान् १
इंद्रं ३९ आदित्यान् २१ ॥ ४४ ॥ इंद्रं १३ दानमाक्षीयमेधीयं ६ इंद्रं १० इंद्राग्निविश्वदेववरुणान् १ वरुणं १ इंद्रं २१ अग्निं ३३
अश्विनौ १८ अग्निं १२ दानंश्रौतर्वणमाक्षीयं ३ अग्निं १६ इंद्रं ३३ सोमं ९ इंद्रं ९ देवान् १ इंद्रं १८ [१] ॥४५॥ देवान् १
वरुणमित्रार्यम्णः १ देवान् १ अर्यमवरुणौ १ देवान् २ इंद्रविष्णुमरुदश्विनः १ देवान् २ अग्निं ९ अश्विनौ २० इंद्रं ९२ इंद्रभून् १

मरुतः १२ इंद्रं २२ इंद्रामरुतः १ इंद्राबृहस्पती १ इंद्रं ५० [१६] ॥ ४६ ॥ वाचदेवी २ इंद्रं १ मित्रावरुणौ ४ मित्र-
वरुणादित्यान् १ आदित्यान् १ अश्विनौ २ वायुं २ सूर्यं २ उषसं १ सोमंपवमानं १ गां २ अग्निं ३५ अग्रामरुतः १ सोमंपवमानं
४० अग्निसमिद्धंपवमानं १ अग्नितनूनपातंपवमानं १ अग्निमिळंपवमानं १ अग्निबर्हिषंपवमानं १ अग्निमूर्तीर्देवीर्द्वारः पवमानं १
अग्निमूर्तीउषासानक्तेपवमानं १ अग्नीदैव्यौहोतारौप्रचेतसौपवमानं १ अग्निमूर्तीः सरस्वतीळाभारतीः पवमानं १ अग्नित्वष्टारंपवमानं १
अग्नित्वनस्पतिंपवमानं १ स्वाहाकृतीः १ सोमंपवमानं ५१५ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ अग्निपवमानं ३ सोमंपवमानं १८ पूषणं-
पवमानं ३ सोमंपवमानं १० अग्निपवमानं २ सवितारंपवमानं १ अग्निसवितारौपवमानौ १ विश्वान्देवान्पवमानान् १ सोमंपवमानं
३ पावमान्यध्येतृन्पवमानान् २ सोमंपवमानं ४९८ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ अग्निं ५५ [३५] ॥ ५३ ॥ इंद्रं ३ अपः ९ यमं
१ यमी १ यमं १ यमी १ यमं ३ यमी ३ यमं १ यमी १ यमं १ यमी १ अग्निं १८ शकटेहविर्धानाख्ये ५ यमं ५ पितृनंगि-
रोथर्वभृगुनामकान् १ पितृन् ३ श्वानौसारमेयौ ३ यमं ४ पितृन् १४ अग्निं १४ सरण्युं २ पूषणं ४ सरस्वतीं ३ अपः ५ मृत्युं
४ धातारं १ त्वष्टारं १ पितृमेधं ७ प्रजापतिं १ ॥ ५४ ॥ अबग्नीषोमान् १ अपः ७ अग्निं १८ इंद्रं २५ अश्विनौ ३ सोमं ११
पूषणं ९ इंद्रं ४४ अग्निमपांनपातं १५ इंद्रामरुतः १ विश्वान्देवान् १ देवसंघं १ सवितृभगार्यमदेवान् १ देवभुविभ्ववाजान् १
देवान् १ हिरण्यगर्भं २ शमीमरणिकारणभूतां १ कण्वं २ इंद्रं ९ ॥ ५५ ॥ विश्वान्देवान् १ इंद्रं २ दानंकौरुश्रवणंत्रासदस्यवीर्यं २

१ अस्मिन्नाग्निपवमानो गुणः ।

उपमश्रवसं ४ अक्षान् १ कितवनिंदां ४ कितवाक्षनिंदां १ अक्षनिंदां १ अक्षान् २ कितवनिंदां २ अक्षान् १ कृषिं १ अक्षनिंदां १ अग्निगु-
पृथिवीदेवावनानि १ युपृथिवीसिंधुपर्वतसूर्योषःसोमान् १ युपृथिव्युषोमीन् १ उषासामी १ उषासामीन् १ उपोम्यश्विनः १ सवितृधि-
षणामीन् १ देवस्तोत्रसूर्यामीन् १ आदित्यामीन् १ इंद्रमित्रवरुणभगामिदेवान् १ आदित्यबृहस्पतिपूषाश्विभगामीन् १ आदित्यामीन् १
मरुदुद्रामिदेवान् १ देवान् १ उपोमक्तायुपृथिवीवरुणमित्रार्यमैत्रमरुतपर्वताबादित्यांतरिक्षस्वर्गां १ युपृथिवीनिर्ऋतीः १ अदितिदेवाव-
नानि १ ग्रावदेवावनानि १ इंद्रेकाबृहस्पती १ अश्विनौ १ मरुद्वृणं १ सोमं १ देवान् ३ अग्निमित्रवरुणसवितृन् १ देवान् १ सवितारं १
सूर्यं १२ इंद्रं ५ अश्विनौ ३१ इंद्रं ३३ अग्निं २२ [१३] ॥ ५६ ॥ इंद्रं वैकुण्ठं ३७ अग्निसौचीकं १ देवान् १ अग्निसौचीकं १ देवान् १
अग्निसौचीकं १ देवान् १ अग्निसौचीकं १ देवान् १ अग्निसौचीकं १ देवान् ६ अग्निसौचीकं ३ देवान् २ अग्निसौचीकं ६ इंद्रं १४
अग्निवायुसूर्यान् १ पृथिवीदेवसूर्यान् १ स्तोमाभिमानिदेवद्युधर्मदेवादित्यान् १ अंगिरसः ३ बृहदुक्थं १ इंद्रं १ तंतुमन्याख्यं १
मनआवर्तनं ३ सोमं १ मनआवर्तनं १२ निर्ऋतिं ३ निर्ऋतिसोमौ १ देवीमसुनीतिं २ पृथिवीद्वन्तरिक्षसोमपूषस्वस्तीः १ द्यावा-
पृथिव्यौ २ इन्द्रयावापृथिवीः १ असमातिं ४ इंद्रं १ असमातिं १ अथैसुबंधोर्जीविताहानरूपं ५ सुबंधोःस्पर्शनहेतुभूतां देवतां १
रुद्रं २ अश्विनौ २ वास्तोष्पतिरुद्रसृष्टिं ३ रुद्रवास्तोष्पतिं १ वास्तोष्पत्यमी १ अंगिरसः १ इंद्रं ३ अग्निं १ नासत्येद्रान् १ सोमं १
अग्निं १ आदित्यद्याः १ नाभानेदिष्ठधेनू १ अग्निं १ इंद्रामी १ इंद्रं १ मित्रवरुणनाभानेदिष्ठान् १ वरुणं १ मित्रावरुणौ १
वरुणं १ देवान् १ ॥ ५७ ॥ अंगिरसः ६ विश्वान्देवान् १ दानंसावर्णीयं ४ देवान् ८ इंद्रामित्रवरुणभगद्युपृथिवीमरुतः १ द्यां १

देवान् ४ पथ्यास्वस्ति २ विश्वदेवादितीः १ देवान् २ नराशंसपूषामिसूर्यचंद्रमोयमंद्रवायुषोरात्र्याश्विनः १ अग्निबृहस्पत्यजैकपादहि-
र्बुध्न्यान् १ पृथिव्यर्यमणौ १ अश्वान् १ वार्ष्णिद्रपूष्णः १ एकविंशतिनष्टृभुवनस्पतिपर्वतामिकृशान्वस्त्रतिष्यरुद्रान् १ नदीसरस्वती-
सरयुसिंधवाद्याः १ देवमातृदेवपत्नीत्वष्टिर्द्रवाजभगमरुतः १ मरुतः १ मरुदिद्रादिदेववरुणमित्रान् १ मरुददितीः १ द्यावापृथिव्यौ
१ होत्रायज्ञौ १ गयं १ विश्वदेवादितीः १ अग्नीद्रवरुणमित्रार्यमवायुपूषसरस्वत्यादित्यविष्णुमरुद्गुप्तोमरुद्रादितिब्रह्मणस्पतीन् १
इंद्राग्नीषोमान् १ देवान् २ मित्रावरुणौ १ गां १ देवान् १ द्यावापृथिव्यौ १ पर्जन्येन्द्रवायुवरुणमित्रार्यमादितिपाथेवदिव्यांतरिक्ष-
देवान् १ ऋभुसोमान् १ देवान् १ अश्विनौ १ माध्यमिकवागजैकपात्सिंध्वद्विश्वदेवसरस्वतीः १ देवान् १ देवानिंद्रज्येष्ठान् १
मरुतः १ इंद्रवस्वादित्यादितिरुद्रमरुत्वष्टृदेवपत्नीः १ अदितिद्युपृथिव्यग्नीद्रविष्णुमरुदादित्यवसुरुद्रसवितृन् १ सरस्वद्वरुणपूषवि-
ष्णुवाय्वश्विनः १ यज्ञदेवर्त्विगध्वर्त्वादिद्युपृथिवीद्रान् १ अग्नीषोमौ १ देवान् २ देववातपर्जन्यावोषध्ययमाप्रवायुसूर्यान् १ सिध्वं-
तरिक्षाजैकपान्मेधाहिर्बुध्न्यदेवान् १ देवान् १ अध्यादित्यक्षेत्रपतीन् १ देवान् २ बृहस्पतिं २४ अग्निं १२ अग्निसमिद्धं १ अग्नि-
नराशंसं १ अग्निमिद्धं १ अग्निवर्हिषं १ अग्निमूर्तीर्देवीर्द्वारः १ अग्निमूर्तीउपासानक्ते १ अग्नीदैव्यौहोतारोप्रचेतसौ १ अग्निमूर्तीः-
सरस्वतीळाभारतीः १ अग्निंत्वष्टारं १ अग्निवनस्पतिं १ स्वाहाकृतीः १ ज्ञानं ११ ॥ ५८ ॥ देवान् ९ इंद्रं १७ नदीः ९ माव्णः ८
मरुतः १६ अग्निं १४ विश्वकर्माणं १४ मन्युं १४ सोमं ५ सूर्याविवाहं ११ देवान् १ सोमाकौ १ चंद्रमसं १ विवाहमंत्रा-
शिषः ९ वधूवासःसंस्पर्शनिंदां २ दंपतियक्ष्मनाशं १ सूर्यासावित्री १६ ॥ ५९ ॥ इंद्रं २३ अग्निरक्षोहणं २५ सूर्यमग्निवैश्वानरंच १९

इंद्रं ४ सोमैद्रौ १ इंद्रं १३ पुरुषं १६ अग्निं १५ देवान् १ अग्निं ३ अम्मरुदिद्रान् १ मरुद्वरुणमित्रार्यमंद्रान् १ इंद्रासूर्यौ १
इंद्रं १ रुद्रं १ बृहस्पतिसोमजाम्यथर्वदेवभृगून् १ द्युपृथिवीनराशंसयमादितित्वष्टृद्रविणोदक्कभुरोदसीमरुद्विष्णून् १ अहिर्बुध्न्यसूर्य-
चंद्रमोद्युपृथिवीः १ पूषापांनपाद्वाय्वश्विनः १ अग्निदेवपठ्यदितिचंद्रसूर्येन्द्रान् १ अंगिरोमावेंद्रवस्वदितीः १ द्यावापृथिव्यौ १
देवान् २ अर्यममित्रवरुणदेवजनरुद्रमरुद्रणान् १ सूर्यचंद्रमोहिर्बुध्न्याश्विनः १ मित्रवरुणाश्विनः १ अश्विपूषभगर्वादिब्रह्मादीन् १
इंद्रं १ सवित्रिंद्रमरुतः १ द्यावापृथिव्यौ १ इंद्रं १ देवस्तोत्रं १ गोयाच्वां १ माव्णः १४ ॥ ६० ॥ उर्वशी १
पुरुवरसं १ उर्वशी १ पुरुवरसं २ उर्वशी १ पुरुवरसं १ उर्वश्याद्यप्सरसः १ उर्वशी १ पुरुवरसं १ उर्वशी १ पुरु-
वरसं १ उर्वशी १ पुरुवरसं २ उर्वशी १ पुरुवरसं १ इंद्राश्वौ १३ औषधीः २३ बृहस्पतिमित्रवरुणपूषादित्यवस्विद्रान् १
बृहस्पतिं ३ देवान् २ बृहस्पतिं १ अग्निं ५ इंद्रं १२ इंद्रदेवसवित्रदितीः १ गवादितीः १ इंद्रादिती २ ऋत्विजः १२ द्रुघणं १२
इंद्रं ३ बृहस्पतिं १ इंद्रं ७ देवीमत्वां १ मरुतः १ इंद्रं २२ ॥ ६१ ॥ अश्विनौ ११ दक्षिणां ११ सरमां १ पणीनसुरान् १
सरमां १ पणीनसुरान् १ सरमां १ पणीनसुरान् १ सरमां १ पणीनसुरान् १ सरमां १ पणीनसुरान् १ आदित्यवरुणवाय्वग्नि-
सोमापाः १ सोमवरुणमित्राग्निबृहस्पतिब्रह्मजायादानानि १ देवबृहस्पतिब्रह्मजायाः १ देवसप्तर्षिबृहस्पतिब्रह्मजायाः १ देवजुहूबृहस्प-
तीन् १ देवमनुष्यराजबृहस्पतिब्रह्मजायादानानि १ देवबृहस्पतिब्रह्मजायाबाहस्पत्ययज्ञान् १ अग्निसमिद्धं १ अग्निंनूनपातं १ अग्निमिद्धं १
अग्निवर्हिषं १ अग्निमूर्तीर्देवीर्द्वारः १ अग्निमूर्तीउपासानक्ते १ अग्नीदैव्यौहोतारोप्रचेतसौ १ अग्निमूर्तीःसरस्वतीळाभारतीः १ अग्निं-

त्वष्टारं १ अग्निवनस्पतिं १ स्वाहाकृतीः १ इंद्रं ३० अग्न्यादित्यवायुसूर्यरश्मीन् १ अग्निवायुसूर्यान् १ वेदिजायापतिदेवान् १ देवं-
मध्यमस्थानं १ वाचंसाध्यमिकांचपरमात्मछंदःसोमग्रहान् १ यज्ञं २ ब्रह्मसर्वरूपांवाचं १ छंदोयोगधिष्ण्यवागृत्विगिंद्राश्वान् १ सप्ताश्वसू-
र्यान् १ अग्निं ९ इंद्रं ९ धनान्नदानं ९ अग्निरक्षोहणं ९ इंद्रं २२ [१३] ॥ ६२ ॥ प्रजापतिं १० अग्निं ८ वेनं ८ अग्निं ४ वरुणं १
सोमं १ वरुणापाः २ इंद्रं १ वाचमांशृणीं ८ देवार्थमग्नित्रवरुणान् १ वरुणमित्रार्येष्णः ३ वरुणमित्रार्यममरुदुद्रेत्रान् १
वरुणमित्रार्येष्णः १ वरुणमित्रार्यमादित्यान् १ वसुमित्रवरुणार्थमाग्नीन् १ रात्रिं ८ अग्निं १ इंद्रमरुद्विष्ण्वयंतरीक्षवायून् १ देवान् २
द्युपृथिव्यहोरात्र्यबोधिदेवसोमान् १ अग्निं १ इंद्राश्विबृहस्पतिदेवान् १ इंद्रं १ इंद्राग्निवसुरुद्रादित्यान् १ भाववृत्तिं १४ इंद्रं ३
अश्विनौ २ इंद्रं २ द्युभूयश्चिनः १ मित्रावरुणौ ६ इंद्रं १४ यमं ७ अग्निसूर्यवायून् ७ देवान् १ वातौ १ वातं २ देवमरुद्भूतानि १
अपः १ जिह्वां १ इंद्रं ६ सवितारं ३ विश्वावसुं ३ अग्निं ७ अर्यमभगवृहस्पतिदेववाग्देवीः १ सोमाग्न्यादित्यविष्णुसूर्यब्रह्मबृहस्प-
तीन् १ इंद्रवायुबृहस्पतीन् १ अर्यमबृहस्पतींद्रवायुविष्णुसरस्वतीसवितृन् १ अग्निं ९ ॥ ६३ ॥ अश्विनौ ६ इंद्रं ६ सपत्नीबाधनं ६
अरण्यानीं ६ इंद्रं १० सवितारं ५ अग्निं ५ श्रद्धां ५ इंद्रं १० भाववृत्तं ५ अलक्ष्मीनाशनं १ ब्रह्मणस्पतिं २ अलक्ष्मीनाशनं १
विश्वान्देवान् १ अग्निं ५ इंद्रदेवान् २ इंद्रमरुदेवान् १ देवान् २ सूर्यं ५ शचीं ६ इंद्रं १० गर्भसमाधानं ६ यक्ष्मनाशनं ६ दुःस्व-
प्रनाशनं ५ देवान् ३ यमं १ देवान् १ सपत्ननाशनं ५ इंद्रं २ सोमवरुणबृहस्पत्यनुमतींद्रधातृविधातृन् १ इंद्रं १ वायुं ४ गाः ४
सूर्यं ४ इंद्रं ४ उपसं ४ अभिषिक्तराजस्तुतिं ११ प्राणः ४ ऋभून् १ अग्निं ३ मायाभेदं ३ तार्क्ष्यं ३ इंद्रं ६ धातृसवितृविष्णून् १

धातृसवितृविष्ण्वग्नीन् १ धातृसवितृविष्णुसूर्यान् १ बृहस्पतिं ३ पुत्रकामयजमानाशिषः १ पुत्रकामपद्म्याशिषः १ होत्राशिषः १
विष्णुत्वष्टृप्रजाविधातृन् १ सिनीवालीसरस्वत्यश्विनः १ अश्विनौ १ अदितिं ३ वायुं ३ अग्निं ५ अग्निजातवेदसं ३ सूर्यं ३ भाव-
वृत्तिं ३ अग्निं १ संज्ञानं ३ ॥ ६४ ॥ इतिशाकलसंहितामंत्रदेवतान्वाधानम् ॥

अनुवाकाद्यृगदेवतान्वाधानम् ।

श्रीः ॥ अग्निं १ इंद्रं द्विः ३ अग्निं ४ ब्रह्मणस्पतिं ५ कं ६ अग्निं द्विः ८ अग्न्यश्व्युषसः ९ इंद्रं १० अग्निं त्रिः १३ मरुतः १४
अग्निं १५ इंद्रं १६ अश्विनौ १७ इंद्रं १८ अग्निं १९ वायुं २० अग्निं २१ अश्विनौ २२ इंद्रं मरुत्वंतं २३ अश्विनौ २४ अग्निं २५
इंद्रं २६ ब्रह्मणस्पतिं २७ रुद्रं २८ अग्निं द्विः ३० इंद्रं द्विः ३२ अग्निं त्रिः ३५ इंद्रं ३६ ऋभून् ३७ वायुं ३८ अग्निं द्विः ४०
इंद्रं ४१ इंद्रसूर्यौ ४२ मरुतः ४३ अश्विनौ ४४ अग्निं द्विः ४६ इंद्रं द्विः ४८ विश्वान्देवान् ४९ अश्विनौ ५० अग्निं ५१
इंद्रं ५२ देवान् ५३ मरुतः ५४ अश्विनौ ५५ इंद्रवायू ५६ इंद्रं चतुः ६० यज्ञयजमानौ ६१ अग्निं द्विः ६३ इंद्रं द्विः ६५ मरुतः ६६
सोमंपवमानंसप्त ७३ अग्निं ७४ सरण्युः ७५ अपोपोनपातंवा ७६ इंद्रं ७७ रुद्रं ७८ अग्निं ७९ सोमं ८० अग्निं ८१ वि-
श्वान्देवान् ८२ इंद्रं ८३ भाववृत्तिं ८४ इंद्रं ८५ ॥ इत्यनुवाकदेवताः पंचाशीतिः ॥

अनुवाकाद्यृगामृग्यादयः ।

श्रीः ॥ अग्निमीळइत्यस्यवैश्वामित्रोमधुच्छंदाअग्निर्गायत्री १ सुरूपकृत्तुमित्यस्यवैश्वामित्रोमधुच्छंदाइंद्रोगायत्री २ इंद्रसानसिमित्यस्य

वैश्वामित्रोमधुच्छंदाइंद्रो गायत्री ३ अग्निदूतमित्यस्य काण्वो मेधातिथिरभिर्गायत्री ४ सोमानमित्यस्य काण्वो मेधातिथिर्ब्रह्मणस्पतिर्गायत्री ५
 कस्य नूनमित्यस्याजीगर्तिः शुनः शेषः सकृन्निमो वैश्वामित्रो देवरातः कस्त्रिष्टुप् ६ त्वमग्ने प्रथम इत्यस्यांगिरसो हिरण्यस्तूपोभिर्जगती ७ प्रवोयह-
 मित्यस्य घौरः कण्वोभिर्बृहती ८ अग्ने विवस्वदित्यस्य काण्वः प्रस्कण्वोऽग्न्यभ्युषसो बृहती ९ अमित्यं मेषमित्यस्यांगिरसः सव्य इंद्रो जगती १०
 नृचित्सहो जा इत्यस्य गौतमो नोधा अभिर्जगती ११ पश्चान्तायुमित्यस्य शाक्तयः पराशरोभिर्द्विपदा विराट् १२ उपप्रयंत इत्यस्य राहूगणो गोत-
 मोभिर्गायत्री १३ प्रयेशुभंत इत्यस्य राहूगणो गोतमो मरुतो जगती १४ इमं स्तोममित्यस्यांगिरसः कुत्सोभिर्जगती १५ इंद्रमित्रं वरुणमग्निमू-
 तय इत्यस्यांगिरसः कुत्स इंद्रो जगती १६ नासत्याभ्यामित्यस्य दैर्घतमसः कक्षीवानश्विनौ त्रिष्टुप् १७ कदित्थानृत्यस्य दैर्घतमसः कक्षीवानिन्द्र-
 स्त्रिष्टुप् १८ अग्निहोतारमित्यस्य दैवो दासिः परुच्छेपोभिर्त्यष्टिः १९ आत्वा जुव इत्यस्य दैवो दासिः परुच्छेपो वायुरत्यष्टिः २० वेदिषद इत्यस्यौ-
 चध्यो दीर्घतमा अभिर्जगती २१ अबोध्यग्निमित्यस्यौचध्यो दीर्घतमा अश्विनौ जगती २२ कया शुभेत्यस्यैंद्रो मरुत्वांस्त्रिष्टुप् २३ युवोर-
 जांसीत्यस्य मैत्रावरुणिरगस्त्योऽश्विनौ त्रिष्टुप् २४ त्वमग्ने शुभिरित्यस्य शौनको गृत्समदोभिर्जगती २५ योजात एवेत्यस्य शौनको गृत्समद इन्द्रस्त्रि-
 ष्टुप् २६ गणान्तवेत्यस्य शौनको गृत्समदो ब्रह्मणस्पतिर्जगती २७ आतेपितरित्यस्य शौनको गृत्समदो रुद्रो निवृत्तिष्टुप् २८ सोमस्य मेत्यस्य
 गाथिनो विश्वामित्रोभिर्त्रिष्टुप् २९ प्रवो देवायेत्यस्य वैश्वामित्रः ऋषभोभिर्नुष्टुप् ३० इच्छंति वेत्यस्य गाथिनो विश्वामित्र इन्द्रस्त्रिष्टुप् ३१ इंद्रं-
 मतिरित्यस्य गाथिनो विश्वामित्र इन्द्रस्त्रिष्टुप् ३२ इमं मह इत्यस्य वैश्वामित्रो वाच्यो वा प्रजापतिरभिर्त्रिष्टुप् ३३ त्वां ह्यप्र इत्यस्य गौतमो वामदेवो-
 भिरष्टिः ३४ भद्रं वे अग्र इत्यस्य गौतमो वामदेवोभिर्त्रिष्टुप् ३५ यन्न इन्द्र इत्यस्य गौतमो वामदेव इन्द्रस्त्रिष्टुप् ३६ प्रऋभुभ्य इत्यस्य गौतमो वामदेव-

ऋभवस्त्रिष्टुप् ३७ अग्निं वेत्यस्य गौतमो वामदेवो वायुर्गायत्री ३८ अबोध्यग्निमित्यस्यात्रेयौ बुधगविष्टिरावभिर्त्रिष्टुप् ३९ प्रवेधस इत्यस्यांगि-
 रसो धरुणोभिर्त्रिष्टुप् ४० महिमह इत्यस्य प्राजापत्यः संवरण इन्द्रस्त्रिष्टुप् ४१ विदासिब इत्यस्यात्रेयः सदापृण इन्द्रसूर्यौ त्रिष्टुप् ४२ आरुद्रास इ-
 त्यस्यात्रेयः श्यावाश्वो मरुतो जगती ४३ यदद्यस्य इत्यस्यात्रेयः पौरोऽश्विनावनुष्टुप् ४४ त्वं ह्यप्र इत्यस्य बार्हस्पत्यो भरद्वाजोभिर्त्रिष्टुप् ४५ त्वम-
 ग्ने यज्ञानामित्यस्य बार्हस्पत्यो भरद्वाजोभिर्गायत्री ४६ वृषामह इत्यस्य बार्हस्पत्यो भरद्वाज इन्द्रस्त्रिष्टुप् ४७ योरयिव इत्यस्य बार्हस्पत्यः शंयुरिंद्रो-
 णुप् ४८ हुवेवो देवीमित्यस्य भारद्वाजः ऋजिश्वाविश्वे देवास्त्रिष्टुप् ४९ स्तुषेनरेत्यस्य बार्हस्पत्यो भरद्वाजोऽश्विनौ त्रिष्टुप् ५० अग्निं नर इत्यस्य मैत्रा-
 वरुणिर्वसिष्ठोभिर्विराजनुष्टुप् ५१ त्वेह्यदित्यस्य मैत्रावरुणिर्वसिष्ठ इन्द्रस्त्रिष्टुप् ५२ प्रशुकैत्वित्यस्य मैत्रावरुणिर्वसिष्ठो देवा विराड् द्विपदा ५३
 कइं च्छंका इत्यस्य मैत्रावरुणिर्वसिष्ठो मरुतो विराड् द्विपदा ५४ अपस्वसुरित्यस्य मैत्रावरुणिर्वसिष्ठोऽश्विनौ त्रिष्टुप् ५५ प्रवीरयेत्यस्य मैत्रावरुणि-
 र्वसिष्ठ इन्द्रवायु त्रिष्टुप् ५६ माचिदन्यदित्यस्य काण्वः प्रगाथ इंद्रो बृहती ५७ महौ इन्द्र इत्यस्य काण्वो वत्स इंद्रो गायत्री ५८ इंद्रः सुतेष्वित्यस्य
 काण्वो नारद इन्द्र उष्णिक् ५९ वयमुत्वामपूव्ये इत्यस्य काण्वः सोभरि रिरिंद्रः ककुबुष्णिक् ६० योजातीत्यस्य वैवस्वतो मनुर्यज्ञयजमानो गायत्री ६१
 इमे विप्रस्ये इत्यस्यांगिरसो विरूपोभिर्गायत्री ६२ अग्र आयाहीत्यस्य प्रागाथो भर्गोभिर्बृहती ६३ यो राजेत्यस्यांगिरसः पुरुहन्मंद्रो बृहती ६४
 आतून इंद्रे इत्यस्य काण्वः कुसीदींद्रो गायत्री ६५ गौर्धयतीत्यस्यांगिरसो बिंदुर्मरुतो गायत्री ६६ स्वादिष्टयेत्यस्य वैश्वामित्रो मधुच्छंदाः पवमानः
 सोमो गायत्री ६७ पवस्वदक्षसाधन इत्यस्यागस्त्यो हृह्युतः पवमानः सोमो गायत्री ६८ अयावीतीत्यस्यांगिरसो महीयुः पवमानः सोमो गायत्री
 ६९ प्रदेवमच्छे इत्यस्य भालंदनो वत्सप्रिः पवमानः सोमो जगती ७० प्रत आशव इत्यस्याकृष्टा माषाः पवमानः सोमो जगती ७१ अस्य प्रेषे इत्यस्य मै-

त्रावरुणिवसिष्ठः पवमानः सोमस्त्रिष्टुप् ७२ सखायानीत्यस्य काण्वौ पर्वतनारदौ द्वे शिखंडिन्यावप्सरसावृषिके वा पवमानः सोमउष्णिक् ७३
अमेवृहन्नित्यस्याभ्यस्तितोमिस्त्रिष्टुप् ७४ त्वष्टादुहित्रइत्यस्यामायनो देवश्रवासरण्यूत्रिष्टुप् ७५ प्रदेवत्रेत्यस्यैतृषः कवच आपोपोनपात्रिष्टुप्
७६ अच्छामइंद्रमित्यस्यांगिरसः कृष्णइंद्रोजगती ७७ इदमित्येत्यस्य मानवो नाभाने दिष्टोरुद्रस्त्रिष्टुप् ७८ भद्राअग्नेरित्यस्य वाध्यश्वः सुमि-
त्रोमिर्जगती ७९ सत्येनोत्तमित्येत्यस्य सूर्यासावित्री सोमोनुष्टुप् ८० संजागृवद्विरित्येत्यस्य वैतहव्योरुणोमिर्जगती ८१ इंद्रदृष्टेत्येत्यस्य वांदनो दु-
वस्युर्विश्वेदेवाजगती ८२ तमस्यद्यावापृथिवीइत्येत्यस्य वैरूपः शतप्रभेदनइंद्रोजगती ८३ नासदासीदित्येत्यस्य प्रजापतिः परमेष्ठीभाववृत्तिस्त्रिष्टुप्
८४ शासइत्येत्येत्यस्य भारद्वाजः शासइंद्रोनुष्टुप् ८५ ॥ इत्यनुवाकाचृचामृष्यादयः ॥

॥ अथ ऋग्विधानम् ॥

श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ ॐ स्वयं भुवे ब्रह्मणे विश्वगोत्रे नमस्कृत्वामंत्रदृग्भ्यस्तथैव ॥ विवक्षुरस्म्यृग्विधानं पुराणं पुरादृष्टमृषिर्मंत्रदृग्भिः ॥ १ ॥
मंत्रेभ्यो मंत्रदृग्भ्यश्च समाग्रायानुपूर्वशः ॥ कर्मणामृषिदृष्टानां विधिप्रोवाचशौनकः ॥ २ ॥ ऋषिभिर्विविधामंत्रादृष्टादृष्टप्रयोजनाः ॥ प्रयो-
जनाय चोद्दिष्टास्तस्मिन्प्रदर्शिताः ॥ ३ ॥ नानार्थानि च कर्माणि शांतिपुष्ट्याश्रयाणि च ॥ सिद्धयश्च तपोमूलाः श्रद्धाधानस्य कुर्वतः ॥ ४ ॥
स्तुत्यादयो ये विकाराः प्रदिष्टास्तथार्थवादाः ऋक्षसूक्तेषु चैव ॥ यैर्यैः कामैर्ऋषिभिर्देवताश्चतुष्टयं ते तान् ऋणुष्वोच्यमानान् ॥ ५ ॥ आयुः स्वर्गो
द्रविणं सूनवश्चतुर्विधं प्रोक्त्वा शास्यमग्रे ॥ अन्ये कामाः शतशः संप्रदिष्टाः संस्तुवद्भिर्ऋषिभिर्देवताश्च ॥ ६ ॥ सिद्धामंत्राविविधानाद्वाणस्य
फलं यच्छंति विधिवत्प्रयुक्ताः ॥ सत्यं तेषां साधनं संयमश्च शमस्ति तिष्ठानसूयादमश्च ॥ ७ ॥ तस्माद्भिजः प्रशांतात्मा जपहोमपरायणः ॥
तपस्यभ्ययने युक्तो भवेद्भूतानुक्कंपकः ॥ ८ ॥ क्षत्रियो बाहुवीर्येण तरेदापदमात्मनः ॥ धनेन वैश्यः शूद्रस्तु जपहोमैर्द्विजोत्तमः ॥ ९ ॥ तप-
सा स्वर्गमाप्नोति तपसा विंदते महत् ॥ तपोयुक्तस्य सिध्यंति कर्माणि नियतात्मनः ॥ १० ॥ विद्वेषणं संवननं विषमं रोगनाशनं ॥ येन येनार्थमृ-
षिणायदर्थं देवताः स्तुताः ॥ ११ ॥ ससकामः समृद्धश्च तेषां तेषां तथा तथा ॥ तानि कर्माणि बक्ष्यामि विविधानि च कर्मणाम् ॥ १२ ॥ पुरश्च-
रणमादौ तु कर्मणां सिद्धिकारकम् ॥ स्वाध्यायाभ्यसनस्यादौ प्राजापत्यं च रेहिजः ॥ १३ ॥ केशश्मश्रुलोमनस्नान्वापयित्वा प्रुतः शुचिः ॥ तिष्ठे-
दह्निरात्रौ तु शुचिरासीत वाग्यतः ॥ १४ ॥ सत्यवादी पवित्राणि जपेद्वाहृतयस्तथा ॥ ॐ काराद्यास्तु ताजस्वासावित्री च तदित्युचम् ॥ १५ ॥
आपो हिष्ठेति सूक्तं तु शुद्धबल्योऽघमर्षणम् ॥ शंवत्यः स्वस्तिमत्यश्वापवान्यस्तथैव च ॥ १६ ॥ सर्वत्रैतत्प्रयोक्तव्यमादावंते च कर्मणाम् ॥

आसहस्रादाशताद्वादशान्तमथवाजयेत् ॥ १७ ॥ अकारं व्याहृतीस्त्रिःसावित्रीमथवायुतम् ॥ तर्पयित्वा द्विराचार्या नृषींश्छंदांसि देवताः ॥ १८ ॥ प्रपद्येत विरूपाक्षं रौद्रमंत्रगणं जपन् ॥ अनायैर्न च भाषेत न शूद्रैर्नापि गर्हितैः ॥ १९ ॥ नरजस्वलयानां र्वापसितैर्नात्यजैर्नृभिः ॥ न देवप्राज्ञा द्विष्टैर्नाचार्यगुरुनिंदकैः ॥ २० ॥ न मातृपितृविद्विष्टैर्नावमन्येत कंचन ॥ मंगलाचारयुक्तः स्वाभिरहोभ्युदयादपः (?) ॥ २१ ॥ अंतेद्वादशरात्रस्य स्थालीपाकं प्रकल्पयेत् ॥ अग्रयेचाथ सोमाय रूतीया च तयोः सह ॥ २२ ॥ वैश्वदेवी च रौद्री च जुहुयादुत्तरेततः ॥ अवसानस्य पतयेत यानुमतयेपि च ॥ २३ ॥ घन्वंतरय इत्यन्यागंधर्वाप्सरसामपि ॥ दशमीप्राज्ञाणस्पत्यापरातु ब्रह्मणे स्मृता ॥ २४ ॥ सरस्वत्यै तथा विष्णोर्नृत्यासौ विष्टकृत्यपि ॥ आज्याहुतय एवादौ स्थालीपाके हुते पुनः ॥ २५ ॥ हुत्वामितर्पयेद्विद्वान्पितृभ्यश्च प्रकल्पयेत् ॥ ततः शेषं विधानेन शुचिर्भुंजीत वाग्यतः ॥ २६ ॥ कृच्छ्राणामेष सर्वेषां विधिरुक्ताऽनुपूर्वशः ॥ प्राजापत्यातिकृच्छ्रस्य तथा सांतपनस्य च ॥ २७ ॥ पराकस्य च कृच्छ्रस्य विधिं चांद्रायणस्य च ॥ एकेन शुद्धिमाप्नोति द्वाभ्यां पापैः प्रमुच्यते ॥ २८ ॥ त्रिभिः सिध्यंति मंत्राश्च मुच्यते चोपपातकैः ॥ चतुर्भिर्भ्रूणहत्यायास्तथैवायाज्ययाजनात् ॥ २९ ॥ पंचभिः पातकैः सर्वे दुष्कृतैश्च प्रमुच्यते ॥ तप्तकृच्छ्रेण सर्वाणि पापानि प्रतिबाधते ॥ ३० ॥ चांद्रायणं सहाद्यंत मेभिः कृच्छ्रैः समं स्मृतम् ॥ त्रिभिश्चांद्रायणैः पूतो ब्रह्मलोकं समभुते ॥ ३१ ॥ अष्टाभिर्देवताः साक्षात्पश्येत वरदास्तथा ॥ छंदांसि दशभिर्ज्ञात्वा सर्वान्कामान्समभुते ॥ ३२ ॥ त्र्यहं प्रातः कुर्यात् त्र्यहं सायं त्र्यहं मद्यादया चितम् ॥ त्र्यहं परं च नाभीयात्प्राजापत्यं चरन् द्विजः ॥ ३३ ॥ एकैकं प्रासमभीयात् त्र्यहं नित्रीणि पूर्ववत् ॥ त्र्यहं चोपवसेदं त्यमति कृच्छ्रं चरन् द्विजः ॥ ३४ ॥ अमावास्यां न भुंजीत ह्येषां चांद्रायणो विधिः ॥ कुकुटांडप्रमाणं तु प्रासं कुर्यादतं द्वितः ॥ ३५ ॥ गोमूत्रं गोमयं क्षीरं दधिसर्पिः कुशोदकम् ॥ एकरात्रोपवासश्च कृच्छ्रः सांतपनः स्मृ-

तः ॥ ३६ ॥ एवमेतत्त्र्यहैर्युक्तं महासांतपनं विदुः ॥ उपवासस्तु सप्ताहं शिशुसांतपनं स्मृतम् ॥ ३७ ॥ तप्तकृच्छ्रं चरन् विप्रोजलक्षीरघृतानिलान् ॥ प्रति त्र्यहं पिबेदुष्णान्सकृत्स्नाथी समाहितः ॥ ३८ ॥ नियतस्तु पिबेदापः प्राजापत्यविधिः स्मृतः ॥ यतिकृच्छ्रं वदत्येतद्रहसामपनोदनम् ॥ ३९ ॥ यतात्मनोऽप्रमत्तस्य द्वादशाहमभोजनम् ॥ पराकोनाम कृच्छ्रोयं सर्वपापप्रणोदनः ॥ ४० ॥ एकैकं ह्रासयेत्पिंडं कृष्णे शुक्ले च वर्धयेत् ॥ उपस्पृशंस्त्रिपवणमेतच्चान्द्रायणं स्मृतम् ॥ ४१ ॥ एतमेव विधिकृत्स्नमाचरेद्यवमध्यमे ॥ शुक्लपक्षादि नियतश्चरं चांद्रायणव्रतम् ॥ ४२ ॥ चतुरः प्रातरभीयाद्विप्रः पिंडान्कृताहिकः ॥ चतुरोऽस्तमिते सूर्ये शिशुचान्द्रायणं स्मृतम् ॥ ४३ ॥ अष्टावष्टौ समभीयात्पिंडान्मध्यं दिने स्थिते ॥ नियतात्मा हविष्यस्य यतिचान्द्रायणव्रतम् ॥ ४४ ॥ यथा कथंचित्पिंडानां तिस्रोऽशीतीः समाहितः ॥ मासेनाभ्रं हविष्यस्य चंद्रस्यैतिसलोकताम् ॥ ४५ ॥ एतद्द्रुतास्तथादित्यावसवश्चाचरन्व्रतम् ॥ सर्वकुशलमोक्षाय मरुतश्चर्तुभिः सह ॥ ४६ ॥ यावकः सप्तरात्रेण पातव्यो नियतात्मना ॥ स्थानासनत्रिषवणैर्जपतापावमान्युचः ॥ ४७ ॥ एकैकं सप्तरात्रेण पुनाति विधिवत्कृतः ॥ त्वगसृक्पिशितास्थीनि मे दोमज्जानमेव च ॥ ४८ ॥ एकैकं सप्तरात्रं तु त्वगादीनां विशोधनम् ॥ एभिर्ब्रतैर्विपूतात्मा कुर्यात्कर्माण्यतं द्वितः ॥ ४९ ॥ इष्ट्यन्कामांस्ततः सर्वानवाप्नोति न संशयः ॥ कणपिण्याकतक्राणामेकैकं शोधनं भवेत् ॥ ५० ॥ शुद्धात्मा कर्मकुर्वीत सत्यवादी जितेंद्रियः ॥ एवं शुद्धस्य कर्माणि मंत्रैर्वक्ष्यामि तद्यथा ॥ ५१ ॥ त्रिरात्रमेवोपवसेदादितः सर्वकर्मणाम् ॥ त्रीणि नक्तानि वा कुर्वाचतः कर्म समारभेत् ॥ ५२ ॥ नित्यप्रयोगिणां चैव प्रयोगादौ व्रतं त्र्यहम् ॥ उपरिष्ठादुपवसेत्कृत्वा वासां निपातिकम् ॥ ५३ ॥ आयुष्याण्येव कर्माणि मंत्रयुक्तः समारभेत् ॥ शंबत्यः स्वस्तिमत्यश्च जपेत् त्रिवृताम्बुजः ॥ ५४ ॥ अरण्ये बोदिते सूर्ये दिशं प्राप्या पराजिताम् ॥ प्राचीमथोत्तरां वापिशुचौ देशे समाहितः ॥ ५५ ॥ सवासाः सशिरस्को-

सुस्नात्वाभ्युक्ष्यजपेद्विजः ॥ शुद्धवत्यस्तथांश्वत्यःपावमान्योऽघमर्षणम् ॥ ५६ ॥ एवंत्रिराप्लुत्यशुचिःप्राणायामान्समाचरेत् ॥ त्रीन्पडग्रौ
द्वादशबाषोढशाष्टादशापिवा ॥ ५७ ॥ आशताद्वायमेत्प्राणान्जपन्ब्रह्माघमर्षणम् ॥ यावद्दामनसस्तुष्टिस्तावत्प्राणान्समायमेत् ॥ ५८ ॥
यथायथामनस्तस्यदुष्कृतं कर्मर्हति ॥ तथातथाशरीरं तत्तेनाधर्मेणमुच्यते ॥ ५९ ॥ प्राणायामैर्दग्धदोषःशुक्लांबरधरःशुचिः ॥ यथाविध्य-
पआचम्यआरोहेद्दर्भप्रस्तरम् ॥ ६० ॥ पवित्रपाणिःकृत्वातूपस्थं वैदक्षिणोत्तरम् ॥ दिशोरेवांतरं प्रेक्ष्यानिमिषं छाद्य चक्षुषी ॥ ६१ ॥ ॐकारं
व्याहृतीस्तिष्ठःसावित्रीचतदित्यूचम् ॥ मनसैतावनुद्रुत्यवेदादिसमुपक्रमेत् ॥ ६२ ॥ मंत्रमेवपठेत्प्रातरुषैर्मध्यंदिनेपठेत् ॥ सोषैरेवापरा-
हेतुसंध्याकालउपारमेत् ॥ ६३ ॥ ब्राह्मेमुहूर्तेचोत्थायत्रिराप्लुत्यपठेद्विजः ॥ मध्यमां वृत्तिमास्थायनद्रुतानविलंब्रिताम् ॥ ६४ ॥ पूर्वांसं-
ध्यांजपंस्तिष्ठेदुपासीतचपश्चिमाम् ॥ नचांतराव्याहरेतविरमेद्वाक्यं चन ॥ ६५ ॥ विरमेद्ब्राह्मणेप्राप्तिकामंतेनतुसंवदेत् ॥ शूद्रं दृष्ट्वैवसंप्राप्तं ना-
धीयीतकथंचन ॥ ६६ ॥ आग्नेयंसूक्तमाद्यंतुमुख्यं ब्रह्मर्षिसंमतम् ॥ रायस्पोषंधुरंधन्यंजपन्विप्रोऽर्थमाप्नुयात् ॥ ६७ ॥ ऋषिसर्वमिदंजप्त्वा
सपुत्रंनियतःशुचिः ॥ संहिताफलमाप्नोतिऋग्वेदस्यनसंशयः ॥ ६८ ॥ एकादशगुणं ह्येतज्जपन्ब्रह्मसनातनम् ॥ सर्वान्कामानवाप्नोतिपापैश्च
परिमुच्यते ॥ ६९ ॥ अनभ्रंसंहितामेतांप्रातःप्रातर्दिनेदिने ॥ आयुर्विद्यांधनैपुत्रान्गृहांश्चाप्नोत्यनामयान् ॥ ७० ॥ एतद्ब्रह्मजपन्शूद्रा-
न्नेक्षेतान्यांश्चतद्विधाम् ॥ प्रेक्ष्याचम्योदकंपूतःपश्येद्दामप्रिभास्करो ॥ ७१ ॥ मंत्रंजपोदशगुणउपांशुस्याच्छतान्वितः ॥ सहस्रमानसंवि-
द्यादेषजपविधिःस्मृतः ॥ ७२ ॥ आदावेवतुसावित्र्याकर्मकुर्वीतज्ञांतये ॥ पुष्टयेधनलाभायपशुकामायभूतये ॥ ७३ ॥ एषाहिसंहिता
देवैःसर्वब्रह्ममयीनिचृत् ॥ उमेणतपसाट्टष्टाविश्रामित्रेणधीमता ॥ ७४ ॥ होमांश्चजपयद्वांश्चनित्यंकुर्वीतचैतया ॥ सर्वकामसमृद्धयर्थपर-

ब्रह्मेदमुच्यते ॥ ७५ ॥ एषैवप्रतिलोमोक्तापच्छःशत्रुविनाशिनी ॥ अक्षरप्रतिलोमेयमामिचारेपुशस्यते ॥ ७६ ॥ अक्षरप्रतिलोमेयंयस्मि-
न्युज्येतकर्मणि ॥ तदमोघंविजानीयादेतद्ब्रह्मणोबलम् ॥ ७७ ॥ व्याघातकेध्मसमिधोह्यक्षरप्रतिलोमया ॥ जुहुयात्सार्पपतैर्बैभीतक-
कृतलुचः ॥ ७८ ॥ यद्दृष्टेत्पीडनंशत्रोरपिवोच्चाटनंपुनः ॥ पच्छःसंपीडयेच्छत्रून्वर्णशश्चप्रमापयेत् ॥ ७९ ॥ इतिपरिभाषा ॥ ॥
ऋग्वेदाद्यसूक्तस्यविधिर्वक्ष्याम्यतःपरम् ॥ यथाऋषिर्मधुच्छंदाःकर्मैतेनाकरोत्पुरा ॥ ८० ॥ शिरसाधारयेदग्निंनियतःपरिवत्सरम् ॥
चतुर्थप्राणकालीयोहुतशिष्टमदन्हविः ॥ ८१ ॥ जुह्वंतिरुपतिष्ठंश्चसत्यवादीदिनेदिने ॥ व्रतकालेतुसंप्राप्तेआग्नेयंनिर्वपेच्चरुम् ॥ ८२ ॥ अन-
प्रोध्यानमात्रोऽग्निर्व्रतांतेऽम्नोपतिष्ठति ॥ दहेयमितियंचेच्छेत्तदहत्येवपावकः ॥ ८३ ॥ अप्सव्यग्निर्ज्वलत्येवतद्व्रतस्यमहात्मनः ॥ समर्धय-
तितंचेष्टैःकामैर्वह्निःप्रयत्नतः ॥ ८४ ॥ अतःपरंतृचाःसप्तवाय्वाद्यायेप्रकीर्तिताः ॥ तान्जपन्प्रयतो नित्यमिष्टान्कामान्समभ्रुते ॥ ८५ ॥
मेधातिथावृषौपुनःसदसस्पतिमित्यूचम् ॥ मेधाकामोजपेन्नित्यंजुहुयाच्चाज्यमेतया ॥ ८६ ॥ स्योनेतिपृथिवीनित्यंस्नात्वाविप्रःशुचिर्जपेत् ॥
विंदतेमहतींभूमिसप्तनामकंटकाम् ॥ ८७ ॥ इदंविष्णुरितिमाभिःपंचभिःश्राद्धकर्मणि ॥ अंगुष्ठमन्नेऽवगाह्येतेनरक्षांसिबाधते ॥ ८८ ॥
अंगुष्ठमात्रोभगवान्विष्णुःपर्यटतेमहीं ॥ राक्षसानां वधार्थायतच्छूद्रेप्रहरिष्यति ॥ ८९ ॥ अक्षय्यंचभवेदन्नश्रद्धाभक्तिसमन्वितम् ॥ तस्मा-
च्छूद्रेषुसर्वेष्वप्यंगुष्ठमहणंस्मृतम् ॥ ९० ॥ सप्तजन्मकृतंपापंकृत्वाचाभक्ष्यभक्षणम् ॥ तद्विष्णोरित्यपांमध्येसकृज्जप्त्वाविशुद्ध्यति ॥ ९१ ॥
अंवयोयंतियाःप्रोक्तानवर्चस्त्वाभिषेचनीः ॥ आयुष्यस्ताःपरिप्रोक्ताभैपज्यःपापमोचनीः ॥ ९२ ॥ शुनःशेषमृषिवद्धःसंनिरुद्धोथधाजपेत् ॥
मुच्यतेसर्वपापेभ्योगदीचाप्यगदोभवेत् ॥ ९३ ॥ यद्दृष्टेच्छाश्वतान्कामानिद्रात्प्राप्येपुरंदरात् ॥ सपोडशमिरेवर्गिभिरिंद्रंस्तूयादिनेदिने

॥१४॥ हेरण्यस्तूपइंद्रस्यसूक्तं कर्माभिसंस्तवम् ॥ तज्जपन्प्रयतः शत्रूनयन्नात्प्रतिबाध्यते ॥१५॥ आकृष्णेनेत्यृचात्वेवयोनित्यंसूर्यमर्चति ॥
 प्रातर्मध्येऽस्तंगवापिसजीवेदगदः सुखी ॥१६॥ आकृष्णेनेत्यृचंत्वेतांध्यायन्निशिदिवौकसः ॥ अग्नौ हृत्वेतयाचाज्यं दीर्घमायुरवाप्नुयात् ॥१७॥
 येतेपंथाइतीमांतुसावित्रीमध्वगोऽभ्यसेत् ॥ स्वस्तिमान्ब्रजतेऽध्वानंगृहांश्चाप्नोत्यनामयान् ॥१८॥ संपूपन्नित्यत्सूक्तं घौरः क-
 ण्वोजगावृषिः ॥ अध्वन्यमेतद्विज्ञेयं परिपंथ्यपसेधनम् ॥१९॥ रौद्रीभिः षड्विरीशानंतुष्टूयाद्योदिनेदिने ॥ सनारीसहितः शान्तिं शंकरात्प्रा-
 पुयात्सदा ॥१००॥ एतेनैव षडर्चनं जुहुयादाज्यमन्वहम् ॥ चरुचकल्पयेद्गौद्रं भूतिकामोऽथ पर्वसु ॥१॥ उदित्युद्यंतमादित्यमुपतिष्ठेदि-
 नेदिने ॥ हृद्रोगनाशनं ह्येतत्परमारोग्यवर्धनम् ॥२॥ द्विषंतमित्यथार्धं च यद्विष्यात्तजपन्स्मरेत् ॥ आगस्कृत्सप्ररात्रेण विद्वेषमधिगच्छति ॥३॥
 रोगैर्गृहीतो रोगी च प्रस्कण्वस्योत्तमं वृचम् ॥ आरोग्यमेतत्प्रयतो जपेन्नित्यमनेकशः ॥४॥ उत्तमस्तस्य चार्धं चोद्विषद्वेष इति स्मृतः ॥
 यद्विष्यात्तमभिध्यायेद्गृष्ट्वा चैनं जपेदिदम् ॥५॥ आगस्कृत्त्रिरात्रेण विद्वेषं संनियच्छति ॥ उदयत्यायुरक्षय्यं तेजो मध्यं दिने जपन् ॥६॥
 अस्तं ब्रजति सूर्ये तु द्विषंतं प्रतिबाध्यते ॥ ओजस्तेजस्तथारोग्यं द्विषद्वेषं प्रकीर्तितम् ॥७॥ नवपञ्चेतिसूक्तानियानि गर्भे पराशरः ॥ अरातीनां
 हरेत्प्राणान्छत्रं चैव न नियच्छति ॥८॥ सौपर्णानि पवित्राणि सूक्तान्येकादशाभ्यसेत् ॥ वाच्छन्पुत्रान्पशून्वित्तं स्वर्गमायुरनंधताम् ॥९॥
 आध्यात्मिकीः कइत्येताजपन्तु सुसमाहितः ॥ प्राप्नुयात्सपरंधामविश्वं ज्योतिः सनातनम् ॥१०॥ आनोभद्रीयमायुष्यं वैश्वदेवं जपन्मुनिः ॥
 मुमुर्षुरपि जप्त्वा तद्दीर्घमायुरवाप्नुयात् ॥११॥ पितृणां श्राद्धकाले तु मध्वित्येतत्तृचं पठेत् ॥ अघोराः पितरस्तस्य विशंति ज्योतिरुत्तमम् ॥१२॥
 त्वंसोमेति च सूक्तेन पश्येच्छंद्रमुपोदितम् ॥ उपतिष्ठेत्समिप्याणिर्मासिमासिनवनवम् ॥१३॥ तन्मासंतस्य दुःखं हिनजातु त्रिविधं भवेत् ॥ गौतमेन

पुरादृष्टं स्योर्नाशनमात्मनः ॥१४॥ उद्यंतमुपतिष्ठेत्तत्पूर्णे चैतत्समाहितः ॥ वासांस्यपि सविदेतच्छंद्रस्यैतिसलोकताम् ॥१५॥ धनकामो
 जपेन्नित्यमेताइति तु नित्यशः ॥ स्नात्वा शुचिस्तु नित्यत इष्टं धनमवाप्नुयात् ॥१६॥ आयुरीप्सन्निसमिति कौत्सं सूक्तं सदाभ्यसेत् ॥ आज्या-
 हुतीश्च जुहुयात्प्रत्यृचं वाग्यतः शुचिः ॥१७॥ जपेदाप्लुत्यनित्यतः ससाक्षादापदं तरेत् ॥ अपनः शोशुचदिति स्नात्वामध्यं दिने रवौ ॥१८॥
 शुचिकामो जिताहारः प्रत्यृचं जुहुयाद्भूतम् ॥ समिधोऽन्वहमिष्टौ वासूक्तमेतदघापहम् ॥१९॥ यथा मुंजादिवेधीका तथा पापात्प्रमुच्यते ॥ जात-
 वेदसइत्यादिसदास्वस्त्ययने जपेत् ॥२०॥ दुर्गे पथि प्रयातस्य नास्यारिभ्यो भयं भवेत् ॥ राजकार्ये श्वयूथे वा अभिशस्तोऽप्यनेकधा ॥२१॥
 अशक्तोऽप्रतिभाकार्ये भये प्राणांतिके थवा ॥ जातवेदसइत्येतां जपंस्तेभ्यः प्रमुच्यते ॥२२॥ सिषाघयि पुरर्थं तु प्रस्थितो मनसा जपेत् ॥
 सिद्धार्थः स्वस्तिमानेति प्रमीयेत न चाध्वनि ॥२३॥ कृतार्थः स्वगृहान्गच्छन्नेतामेव सदाभ्यसेत् ॥ उदिते सवितर्येतां जपेदस्तंगते तथा ॥२४॥
 अहः स्वस्त्ययनं प्रातारात्रिस्वस्त्ययनं निशि ॥ व्युष्टायां च जपेन्नित्यमेतांदुःस्वप्ननाशिनीम् ॥२५॥ प्रमंदिने प्रसूयंत्यां जपेद्गर्भ-
 प्रमोचनीम् ॥ इंद्रं च मनसा ध्यायेन्मारीगर्भप्रमुंचति ॥२६॥ आपत्सु सर्वकामो वा त्रितं नित्यं जपेद्विषम् ॥ जपन्नद्रमिति स्नातो वैश्वदेवं तु सप्तकम् ॥२७॥
 मुच्यते जुहुयादाज्यं विश्वस्मादेव सौऽहसः ॥ शंतातीत्यं परं सूक्तं पंचविंशकमुत्तमम् ॥२८॥ नासत्यौ तु नमस्कृत्य परामृद्धिं मवाप्नु-
 यात् ॥ घर्मे संस्तवनं सूक्तं सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥२९॥ इमा इति जपेच्छश्वद्रौद्रसूक्तं द्विजः शुचिः ॥ आयुर्विधां धनं पुत्रान्गृहांश्चाप्नोत्यना-
 मयान् ॥३०॥ वीतेष्वपत्यगोष्ठेषु दुःस्वप्नेति ब्र(?)मात्मनः ॥ मानोमहांतमित्याभ्यां त्रिरात्रोपोषितः शुचिः ॥३१॥ औदुंबरीश्च जुहुयाद-
 धिमध्वान्यसंस्कृताः ॥ सूक्तेन जुहुयादाज्यमादावंते च कर्मणाम् ॥३२॥ ऊर्ध्वबाहुस्तु सूक्तेन तुष्टावशतशो भवम् ॥ छित्त्वा सर्वान्मृ-

त्युपाशान्जीवेद्रोगैर्विर्वाजितः ॥ ३३ ॥ तिष्ठन्नुद्यंतमादित्यं समित्पाणिः शुचिः सदा ॥ चित्रमित्युपतिष्ठेत्सूकेनानेन भास्करम् ॥ ३४ ॥
 अतिस्ववेन चैतेन नित्यं मध्यं दिने रविम् ॥ गृणानोपो हते क्षिप्रं प्राप्नोति च धनायुषी ॥ ३५ ॥ अधः स्वप्नस्येति जपेत्प्रातः प्रातर्दिने दिने ॥ दुःस्वप्नं
 नुदते क्षिप्रं न चास्या भोजनाद्भयम् ॥ ३६ ॥ उभे पुनामीति परारिपुण्यस्तु प्रकीर्तिताः ॥ ताजपन्हंति रक्षांसि सपत्न्यांश्च नयच्छति ॥ ३७ ॥
 निवर्त्य पंचयज्ञांश्च हुत्वा चाभिकृताहिकः ॥ ये देवासो दिव्यनयाजपन्कामानवाप्नुयात् ॥ ३८ ॥ इंद्राविष्णुनमस्कृत्य विष्णोर्नुकमिति त्रिभिः ॥
 समित्पाणिः शुचिर्भूत्वोपतिष्ठेत्तु दिने दिने ॥ ३९ ॥ धर्मबुद्धिधनं पुत्रानारोग्यं धर्मवर्धनम् ॥ प्राप्नोति च परं स्थानं ज्योतीरूपं सनातनम् ॥ ४० ॥
 आततायिनमायांतं दृष्ट्वा व्याघ्रमथो वृकम् ॥ नमागरन्निति जपं स्तेभ्य एव प्रमुच्यते ॥ ४१ ॥ त्रिरात्रोपोषितो रात्रौ जपेदासूर्यदर्शनात् ॥ आप्लु-
 त्यप्रयतः सौरीरुपतिष्ठेद्दिवाकरम् ॥ ४२ ॥ पश्यंति तत्स्करानेन न चान्ये पापवृत्तयः ॥ एकशतानि त्रायेत तत्स्करेभ्यश्चरन्पथि ॥ ४३ ॥ स्तेयं
 कृत्वा द्विजो मोहात्रिरात्रोपोषितः शुचिः ॥ सूक्तं जप्त्वा स्यात्सामीप्यं क्षिप्रं मुच्येत किं लिखात् ॥ ४४ ॥ ज्ञातिपुत्रसुहृन्मित्रैश्च राज्ञ्यं च कीर्षति ॥
 नित्यं सनियतो भूत्वा सूक्तं तु मनसा जपेत् ॥ ४५ ॥ कथाशुभेति पैशुन्यं कृत्वा चार्यं नृपद्विजैः ॥ श्रुत्वा परं रहस्यं तु गुरोरप्याह शौनकः ॥ ४६ ॥
 इमं नु सोममित्येते द्वे कचौ प्रयतो जपेत् ॥ सर्वांन्कामानवाप्नोति न किंचित्पातकं भवेत् ॥ ४७ ॥ पितुं न्वित्युपतिष्ठेत् नित्यं मन्त्रमुपस्थितम् ॥ पूज-
 येदशनं नित्यं मुंजीयादविकृतिरतम् ॥ ४८ ॥ नास्य स्यादन्नजो व्याधिर्विषमप्यन्नतामियात् ॥ विषं च पीत्वैतत्सूक्तं जपेत् विषनाशनम् ॥ ४९ ॥
 नावाग्यतस्तु मुंजीत नाशुचिर्न जुगुप्सितम् ॥ दद्याच्च पूजयेच्चैव जुहुयाच्च शुचिः सदा ॥ ५० ॥ क्षुद्रयंनास्य किंचित्स्यान्नान्नं व्याधिमाप्नुयात् ॥
 उत्पथप्रतिपन्नो यो भ्रष्टो वापि पथः क्वचित् ॥ ५१ ॥ पंथानं प्रति पद्येत कृत्वा वाकर्म गर्हितम् ॥ अग्नेन येति सूकेन प्रत्यृचं जुहुयाद्धृतम् ॥ ५२ ॥

जपंश्च प्रयतो नित्यमुपतिष्ठेत् चानलम् ॥ ज्ञात्वा जपेदन्वां नमस्कृत्य बृहस्पतिम् ॥ ५३ ॥ वीरान्धनं च प्राप्नोति सुश्लोक्यां कीर्तिमृच्छति ॥
 कंकतो नेतियत्सूक्तं विषार्तः प्रयतो जपेत् ॥ ५४ ॥ विषं न क्रमते चास्य सर्पादृष्टि विषादपि ॥ यत्कीटलूतासु विषं दंष्ट्रिवृश्चिजं च यत् ॥ ५५ ॥
 मौलं च कृत्रिमं चैव जपन् सर्वं व्यपोहति ॥ धर्मबुद्धिधनं पुत्रान्सौभाग्यं धनवर्धनम् ॥ ५६ ॥ आरोग्यं पुष्टिमायुष्यं पशून्विद्यां महद्यशः ॥ त्रिरात्रोपो-
 षितः स्नातः प्रयतश्चरितव्रतः ॥ ५७ ॥ प्राणायामशतं कृत्वोपतिष्ठेत् शतक्रतुम् ॥ एकाहं करसंयुक्तः पादौ संधाय वाग्यतः ॥ ५८ ॥ योजातश्च-
 तिसूकेन ऋषिगृत्समदंस्मरन् ॥ शतकृत्वो जपेद्दिद्रमिद्रेष्टानि चांततः ॥ ५९ ॥ एकाहाह भते वित्तं ब्रह्मात्सिद्धिं मनुत्तमाम् ॥ अहोमि-
 स्त्रिमिरारोग्यं चतुर्भिरशनं बहु ॥ ६० ॥ पंचमिद्रेष्टावर्चं स्यं धिरायुः सुखा बहम् ॥ सप्तमिस्तनयान् पुष्टिमिष्टमिष्टमिष्टमिष्टमिष्टम् ॥ ६१ ॥
 प्रियो भवति चेद्रस्य प्रियं धाम सगच्छति ॥ रिपुघ्नं दस्युशमनं रायस्पोषकरं परम् ॥ ६२ ॥ गणानामितियत्सूक्तं जपेत्सुखवर्धनम् ॥ संध्ययोः
 प्रयतस्त्वेतज्जपेन्नित्यं बृहस्पतिम् ॥ ६३ ॥ उपतिष्ठेत्सूकेन सर्वकामसमृद्धये ॥ यो मे राजन्नितीमां तु दुःस्वप्नशमनीमृचम् ॥ ६४ ॥ जप्त्वा ना-
 शयति क्षिप्रं दुःस्वप्नं ब्राह्मणः शुचिः ॥ अहोरात्रमुपोष्यैकं नित्यतो ब्रह्मवित्तम् ॥ ६५ ॥ प्रजार्थं जुहुयादाव्यं च रुं वापयसि श्रुतम् ॥ राकामहमि-
 तीमाभिः षष्ठ्या शुक्रस्य पंचभिः ॥ ६६ ॥ हविः शेषं स्वयं प्राश्य विदते महतीं प्रजाम् ॥ व्याधिना योऽभिभूतः स्याद्द्वारेण प्राणहारिणा ॥ ६७ ॥
 चतुर्दशीमुपोष्यैकां कृष्णस्य जुहुयाच्चरुम् ॥ आते सूकेन रौद्रेण प्रत्यृचं वाग्यतः शुचिः ॥ ६८ ॥ पूर्वमाज्याहुती हुत्वा अथोपस्था यशंकरम् ॥
 हविः शेषेण वर्तेत एकांतरमर्तद्वितः ॥ ६९ ॥ पूर्णमासि जयेन्मृत्युरोगेभ्यश्च प्रमुच्यते ॥ अमिश्रयेत यो मोहात्कुर्याद्वाकर्म गर्हितम् ॥ ७० ॥
 स्नात्वा भुंजन् जपेदप्सु अंबीत्यृचमर्तद्वितः ॥ अश्वनिप्रस्थितो यस्तु पश्येच्छकुनिमुत्थितम् ॥ ७१ ॥ अप्रशस्तं प्रशस्तं वा स्थित्वेक्ष्य प्रयतो जपेत् ॥

कनिकदहिसूक्ताभ्यामुपतिष्ठेत्कृतस्वरम् ॥ ७२ ॥ शकुर्निवायसंवापिमृगंदष्टिणमेववा ॥ अथदृष्ट्वैजपत्रव्यमेतत्तत्स्करमोहनम् ॥ १७३ ॥
 इत्यृग्विधानेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ कल्याणवादीवान्योवानवारौतिनदश्यते ॥ जपेदेवनमस्कृत्यसिद्धार्थःसनिवर्तते ॥ १७४ ॥
 नतस्यास्तिभयंकिंचिदस्युभयोऽध्वनिनकचित् ॥ तरत्यपिचदुर्गाणिस्वस्तिमांश्चसुखीभवेत् ॥ ७५ ॥ यस्यभुक्तंनजीर्येतनतिष्ठेद्वाकथंचन ॥
 ध्यात्वासोऽतरमन्नस्याप्यग्निरस्मीत्यृचंजपेत् ॥ ७६ ॥ विश्वामित्रस्यसंवादनद्यतिक्रमणेजपेत् ॥ आप्लुत्याचम्यविधिवदुदकस्यांजलिंक्षिपेत्
 ॥ ७७ ॥ नमःस्ववज्रइत्येतद्योनित्यंहिसमाचरेत् ॥ तंनद्यःस्रोतसःपांतिस्वंपुत्रमिवमातरः ॥ ७८ ॥ भयंचास्यनविद्येतनदीतीरेवनेष्वपि ॥
 जलचरेभ्योभूतेभ्यःशीतोष्णैर्नचबाध्यते ॥ ७९ ॥ पूर्णातितीर्थुःसरितरंमध्वमितितीर्थेति ॥ ओष्वित्यूचमपांमध्येजपेद्योवैनदीतरन्
 ॥ १८० ॥ सशीघ्रंतीरमाप्रोतिगांधर्वाविंदतेद्विजः ॥ युकेनैवरथेनाशुयोपांपारंतितीर्थेति ॥ ८१ ॥ उद्वज्जर्मिरीतीमांतुजपेतनियतःस्वयम् ॥
 अध्वानंप्रस्थितश्चैवमामंद्रैरितितीर्थेति ॥ ८२ ॥ कार्याण्यशेषतःकृत्वापुनरायातिवैगृहम् ॥ अदातारंसुपुष्टार्थंसर्वदाविष्टचेतनम् ॥ ८३ ॥
 हत्वातद्धनमन्विच्छन्किंतेकृष्णंवृत्यृचंजपेत् ॥ इन्द्रापर्वतेतिसूक्तमायुष्यंद्राविणंस्मृतम् ॥ ८४ ॥ वागिंद्रियप्रमूढोयोनविद्यांप्रतिपद्यते ॥ इन्द्रि-
 यार्थान्यथार्थान्वायोनवेत्तिकथंचन ॥ ८५ ॥ विद्यावाधिगतायस्यप्रणश्येतपुनःपुनः ॥ ससर्परीर्क्षचौजत्वाद्द्वौमासौप्रतिपद्यते ॥ ८६ ॥
 अनसासंप्रयातस्तुस्थिरौगावावितिस्मरेत् ॥ चतस्रःकुशलेनैतिसिद्धार्थःस्थिरयानगः ॥ ८७ ॥ यानाक्षमपभ्रंतंतदृष्ट्वादुर्गपथिद्विजः ॥
 अभिव्ययस्वेतिजपेदचमक्षबलंदधत् ॥ ८८ ॥ कृष्णपक्षेचतुर्दश्यांत्रिरात्रोपोषितःशुचिः ॥ दक्षिणप्रवणेदेशेऽमशानस्थःसमाहितः ॥ ८९ ॥
 रक्तोष्णीष्यसिपाणिश्चबैल्वकेध्मोऽनिलाशनः ॥ सप्ताहंजुहुयात्तैलसार्षपलवणान्वितम् ॥ ९० ॥ समिधोराजवृक्षस्यवसिष्ठेद्वेपिणीःपठन् ॥

यद्विष्यात्तस्यकृत्वातुशम्याकेनाकृतिंनिशि ॥ ९१ ॥ अधिष्टायचतांकुर्यादग्निश्चतसृभिर्द्विजः ॥ उद्दिश्यनामहोमोयंसप्तरात्रंनजीवति ॥ ९२ ॥
 वसिष्ठानांततोहंतिब्रह्मतत्कुशिकोदितम् ॥ नास्यकश्चिदवध्योऽस्तिजपतो जुह्वतोपिवा ॥ ९३ ॥ द्वाविंशजपेत्सूक्तमाध्यात्मिकमनुत्तमम् ॥
 पर्वसुप्रयतो नित्यमिष्टान्कामान्समभ्रुते ॥ ९४ ॥ बृहस्पतिमजाश्वंसवितारंबभ्रुमेवच ॥ ऋतावृतौदिनेदिनेत्यूचैःपंचभिरन्वहम् ॥ ९५ ॥
 बृहस्पतइतिपंचाहंप्रत्यृचंजुहुयाद्भृतम् ॥ हुत्वाग्निमर्चयित्वातुगंधमाल्यैःसुधूपकैः ॥ ९६ ॥ एतावदेवताःपंचकामैरर्चतिपंचभिः ॥ रत्नैरपत्यैः
 पशुभिर्मत्स्यैर्दधिघेणचायुषा ॥ ९७ ॥ अथवेदादिगीतायाःप्रसारजननंविधिम् ॥ गायत्र्याःसंप्रवक्ष्यामिधर्मकामार्थमोक्षदम् ॥ ९८ ॥ नित्येनै-
 मित्तिकेकाभ्येत्रितयेतुपराजम् ॥ गायत्र्याश्चपरंनस्तिइहलोकेपरत्रच ॥ ९९ ॥ मेध्यान्नमितभुञ्जीनीत्रिःस्नानार्चनतःपरः ॥ जपेत्क्षत्र-
 यंधीमाननन्यमानसक्रियः ॥ १०० ॥ कर्मभिर्योजयेत्पश्चात्क्रमशःस्वेच्छयापिवा ॥ यावत्कार्यंनकुर्वीततावदुपेन्नतद्रतम् ॥ १ ॥ आदित्य-
 स्योदयेस्नात्वासहस्रंप्रत्यहंजपेत् ॥ आयुरागोयमैश्वर्यधनंचलभतेध्रुवम् ॥ २ ॥ त्रिरात्रोपोषितःसम्यग्धृतंहुत्वासहस्रशः ॥ सहस्रंलाभमाप्रो-
 तिराहुसूर्यसमागमे ॥ ३ ॥ पालाशसमिधांचैवधृताक्तानांहुताशने ॥ सहस्रंलाभमाप्रोतिराहुसूर्यसमागमे ॥ ४ ॥ हुत्वातुखादिरंजवह्नौस-
 धृतंरक्तचंदनम् ॥ सहस्रंहेमचाप्रोतिराहुचंद्रसमागमे ॥ ५ ॥ रक्तचंदनमिश्रंतुसधृतंहव्यवाहने ॥ हुत्वागोमयमाप्रोतिसहस्रंगोधनंद्विजः
 ॥ ६ ॥ यस्यास्तुगोर्गोमयेनगुटिकानांसहस्रशः ॥ हुत्वातांगांमवाप्रोतिधृताक्तानांहुताशने ॥ ७ ॥ यवैरश्वांस्तिर्लैर्गजान्महिषीयांवकैस्त-
 था ॥ शालितंडुलहोमेनकन्यालाभमवाप्नुयान् ॥ ८ ॥ जातीचंपकरक्तार्ककुमुमानांसहस्रशः ॥ हुत्वावस्त्राण्यवाप्रोतिधृताक्तानांहुताशने
 ॥ ९ ॥ सूर्यविंजेलमध्येतोयंहुत्वासहस्रशः ॥ सहस्रंप्राप्नुयाद्द्वैमरौप्यमिंदुमयेहुने ॥ १० ॥ अलक्ष्मीपापसंयुक्तोमलव्याधिविनाशकैः ॥

मुच्येत्सहस्रजप्तेनस्नायाद्यस्तुजलेनवै ॥ ११ ॥ यांदिशंसप्तजप्तेनलोष्टेनसंप्रचारयेत् ॥ चौराग्निमारुतोत्थानिभयानिनभवंतिवै ॥ १२ ॥ क्षीराहासेजपेऽष्टममपमृत्युं व्यपोहति ॥ घृताशीप्राप्नुयान्मेधांबहुविज्ञानसंचयम् ॥ १३ ॥ हुत्वावेतसपत्राणिघृताक्तानिहुताशने ॥ लक्षाद्द्वर्षापयहेवंसर्वभौमंनसंशयः ॥ १४ ॥ लक्ष्णेभस्महोमस्यकृत्याद्भुत्तिष्ठतेजलात् ॥ आदित्याभिमुखःस्थित्वानामिमात्रेजलेशुचिः ॥ १५ ॥ तिलानांलक्षहोमेनघृताक्तानांहुताशने ॥ सर्वकामसमृद्धात्मापरंस्थानमवाप्नुयात् ॥ १६ ॥ यवानांलक्षहोमेनघृताक्तानांहुताशने ॥ सर्वकामसमृद्धात्मापरंस्थानमवाप्नुयात् ॥ १७ ॥ घृतस्याद्भुतिलक्ष्णेनसर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ पंचगव्याशनोलक्षंजपन्जातिस्मरोभवेत् ॥ १८ ॥ तदेवखननेहुत्वाप्राप्नोतिबहुशोधनम् ॥ अन्नाद्यहवनाग्नित्वमन्नाद्यंचभवेत्सदा ॥ १९ ॥ जुहुयात्सर्वसाध्यानामाहुत्ययुतसंख्यया ॥ रक्तसिद्धार्थकान्हुत्वासर्वान्साधयतेरिपून् ॥ २० ॥ लवणंमधुसंयुक्तंहुत्वासर्ववशीभवेत् ॥ हुत्वातुकरवीराणिरक्तानिजनयेज्ज्वरम् ॥ २१ ॥ हुत्वाबैभीतकंतैलंदेशदेवप्रचारयेत् ॥ हुत्वातुनिंबपत्राणिविद्वेधंजनयेन्नृणाम् ॥ २२ ॥ रक्तानांतंडुलानांतुघृताक्तानांहुताशने ॥ हुत्वाबलमवाप्नोतिशत्रुभिर्नसंजीयते ॥ २३ ॥ प्रत्यानयनसिद्ध्यर्थमधुसर्पिःसमन्वितम् ॥ गव्यंक्षीरंप्रदीप्तेभ्रौजुह्वतस्तत्प्रशाम्यति ॥ २४ ॥ ब्रह्मचारीमिताहारोयःसहस्रत्रयंजपेत् ॥ संबत्सरेणलभतेधनैश्वर्यंनसंशयः ॥ २५ ॥ शमीबिल्वपलाशानामर्कस्यतुविशेषतः ॥ पुष्पाणांसमिधांचैवहुत्वाहेममवाप्नुयात् ॥ २६ ॥ अन्नश्चत्रयंबकादीनांयस्यायतनमाग्नितः ॥ जपेऽष्टंनिराहारःसतस्यवरदोभवेत् ॥ २७ ॥ बिल्वानांलक्षहोमेनघृताक्तानांहुताशने ॥ परांश्रियमवाप्नोतिद्यदिनम्रूणहाभवेत् ॥ २८ ॥ पद्मानांलक्षहोमेनघृताक्तानांहुताशने ॥ प्राप्नोतिराज्यमखिलमसपन्नमकंटकम् ॥ २९ ॥ पंचविंशतिलक्ष्णेनदक्षिणघृताशनः ॥ स्वदेहेसिद्ध्यतेजंतुःकौशिकस्यमतंयथा ॥ ३० ॥ पक्वाहंपंच-

॥ ५२ ॥

गव्याशीक्षेकाहंमारुताशनः ॥ एकाहं ब्राह्मणाभ्राशीगायत्रीजपउच्यते ॥ ३१ ॥ शतेनगायत्र्याज्ञात्वाशतमंतर्जलेजपेत् ॥ शतेनापस्ततः
पीत्वासर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ३२ ॥ गोघ्नः पितृघ्नो मातृघ्नो ब्रह्महा गुरुतल्पगः ॥ सुवर्णरत्नहारी च यश्च विप्रः सुरांपिबेत् ॥ ३३ ॥ अयाज्यया-
जनंकृत्वा कृत्वा वा कर्म गर्हितम् ॥ नसीदेत् प्रतिगृह्णानो महीमपि स सागराम् ॥ ३४ ॥ ये चास्य दुःस्थिता लोके प्रधाः सूर्यादयो भुवि ॥ ते यांति सौम्य-
तां सर्वे शिवायेति न संशयः ॥ ३५ ॥ कृष्णध्वेति जपन्सूक्तं रक्षो ब्रंदस्युर्भिवृतः ॥ अरातीनां हरे त्प्राणान् रक्षां स्य पि च नाशयेत् ॥ ३६ ॥ उपतिष्ठेत्तयो-
वह्निं परीत्य चादिने दिने ॥ तं रक्षति स्वयं बह्निर्विंशत्तो विंशत्तो मुखः ॥ ३७ ॥ को अद्येति तु सूक्तेन यो नित्यं शक्तिमर्चति ॥ जपेद्वाथ नमस्करोः श-
क्तितो लभते वरान् ॥ ३८ ॥ कथेति वामदेव्येन कुर्यात्स्वस्त्ययनं निशि ॥ जपेद्वासं धिवेला सुब्रह्मैतत्कुशिकोदितम् ॥ ३९ ॥ हंसः शुचिषदित्यु-
चाशुचिरीक्षेद्दिवाकरम् ॥ अंतकाले जपन्नेति ब्रह्मणः सद्यः शाश्वतम् ॥ ४० ॥ कृषिप्रपद्यमानस्तु स्थालीपाकं यथाविधि ॥ जुहुयात्क्षेत्रमध्ये तु शु-
नं वा हास्तु पंचभिः ॥ ४१ ॥ यथालिङ्गं तु विहरेत्तां गलं च कृषीवलः ॥ इंद्राय च मरुद्भ्यश्च पर्जन्याय भगाय च ॥ ४२ ॥ पूष्णे धान्याय सीतायै
शुनासीरमथोत्तरम् ॥ हुत्वा तु पृथगेतानि यजे देताश्च देवताः ॥ ४३ ॥ गंधमाल्योपहारैश्च फललाजासुरासवैः ॥ प्रलापने प्रणयने खलसीतोप-
हारयोः ॥ ४४ ॥ एता एव जपन् नित्यं देवताविधिना शुचिः ॥ अमोघं कर्म भवति कृषिर्वर्धति सर्वदा ॥ ४५ ॥ क्षेत्रस्य पतिनेत्येतत्क्षेत्रपत्यं वृचं
जपेत् ॥ ईक्षेत्सूर्यं द्विजो नित्यं विंदते क्षेत्रमुत्तमम् ॥ ४६ ॥ आखूत्करेषु च रुणाय जेदेतान् मूपकान् ॥ चित्रइद्राजेत्यनयास्तुत्वा चासुपतिं सदा
॥ ४७ ॥ ब्राह्मणान् भोजयेदत्र कीनाशांश्चैव भोजयेत् ॥ अप्रमत्तः शांतिपरः स्वयमेव कृषिं व्रजेत् ॥ ४८ ॥ भूमिभंगे गवां हिंसा तृणकीटादि-
नाशनम् ॥ एते पुयत्कृतं पापं खलदानेन शुद्ध्यति ॥ ४९ ॥ धान्यानां विंशकं भागं श्रोत्रियेभ्यो निवेदयेत् ॥ विंशकस्य हि दानेन कृषिदोषात्प्रमु-

च्यते ॥ २५० ॥ समुद्राद्वितिसूक्तेनयःसदाजुहुयादृतम् ॥ पूर्वोक्तेनैवकल्पेनसंयतात्माजितेन्द्रियः ॥ ५१ ॥ विज्योतिषेतिज्वलयेद्यत्रे-
च्छेजातवेदसि ॥ तमग्निःसर्वतःपातिभद्रेणद्विणेनच ॥ ५२ ॥ विश्वानिनिइतिद्वाभ्यामृभ्यांयोवह्निमर्चति ॥ सतरत्यापदःसर्वायशः
प्राप्नोतिचाक्षयम् ॥ ५३ ॥ हुत्वावह्निमुपस्थायप्राणार्थहव्यवाहनम् ॥ अग्नेत्वमितिसूक्तेनधनमायुश्चवाञ्छता ॥ ५४ ॥ यश्छेद्विविधंवित्तंस-
त्वंचानुपममहत् ॥ उरोष्टइतिसूक्तेनह्युपतिष्ठेच्छतक्रतुम् ॥ ५५ ॥ प्रजाकामोयजेन्नित्यंचरुणादेवपत्नयः ॥ उपहृत्योपहारंचशेषंभुंजीतवा-
ग्यतः ॥ ५६ ॥ उच्छिष्टंचप्रदातव्यंभार्यायैपुत्रमिच्छता ॥ धेन्वाःसरूपवत्सायाःपयसासाधयेच्चरुम् ॥ ५७ ॥ अनुरूपांप्रजामस्यांलभतेना-
त्रसंशयः ॥ स्वस्त्यात्रेयंजपेन्नित्यंप्रातःप्रातःशुचिर्द्विजः ॥ ५८ ॥ एतत्स्वस्त्ययनंपुण्यंसर्वकल्मषनाशनम् ॥ सुहृदंज्ञातिजंचैवगच्छंतमनुमं-
त्रयेत् ॥ ५९ ॥ स्वस्तिपंथामितिप्रोच्यस्वस्तिमान्त्रजतेऽध्वनिः ॥ विजिहीर्ष्ववनस्पतेतदिदंच्यावनंसृत्तम् ॥ २६० ॥ यस्यावयितुकामःस्याक्याव-
येत्तदिदंजपन् ॥ द्विपंतंवापदाक्रम्यभूमौपांसुमयीकृतिः ॥ ६१ ॥ निष्पिषन्निवसंमामाश्रयवतेनात्रसंशयः ॥ स्त्रियंगर्भप्रमूढांपाययेदनुमंत्रितं
॥ ६२ ॥ उदकंच्यावयेन्नैवगर्भोऽध्वन्यवतेसुखम् ॥ अच्छावदेतिसूक्तंनुवृष्टिकामःप्रयोजयेत् ॥ ६३ ॥ निराहारःक्षिन्नवासाह्यचिरेणप्रवर्षति ॥
हुत्वायुतवैतसीनांक्षीराक्तानांहुताशने ॥ ६४ ॥ महद्वर्षमवाप्नोतिसूक्तेनाच्छावदेनहि ॥ यश्छेद्वरदांदेवीश्रियंनित्यंकुलेस्थिताम् ॥ ६५ ॥
सशुचिःप्रयतोभूत्वाजुहुयादाज्यमन्वहम् ॥ श्रियःपंचदशचैवश्रीकामःसततंजपेत् ॥ ६६ ॥ आवाहयेच्छ्रियंपद्मेपंचभिःक(न)न्यकेपिवा(?) ॥
उपहारानुपहरेच्छुक्लान्भक्ष्यान्पयोदधि ॥ ६७ ॥ स्थालीपचित्तशालीनांपयसासंप्रकल्पयेत् ॥ चांद्रायणकृतात्मातुप्रपद्येतप्रयतःश्रियम् ॥ ६८ ॥
सर्वौषधीभिःफांटाभिःस्नात्वाद्भिःपावनैरपि ॥ उपैतुमांदेवसखइतिराज्ञोऽभिषेचनी ॥ ६९ ॥ मनसःकाममित्येषापशुकामाभिषेचनी ॥ कर्दमेने-

तियःस्नायात्प्रजाकामःशुचिर्ब्रतः ॥ ७० ॥ अश्वपूर्वामितिस्नायाद्राज्यकामःशुचिर्ब्रतः ॥ लोहितेचर्मणिस्नायाद्राज्ञस्तुयथाविधि ॥ ७१ ॥
राजकर्मणिवैयाघ्रेक्षत्रियस्त्वथरौरवे ॥ वस्तचर्मणिवैश्यस्तुहोमःकार्यस्त्वनंतरम् ॥ ७२ ॥ चंद्रामितितुपद्यानिजुहुयात्सर्पिषाद्विजः ॥ आदि-
त्यवर्णइत्यनयावित्वहोमोविधीयते ॥ ७३ ॥ बिल्वेध्मएववाग्निःस्यात्स्थालीश्रजुहुयाद्विजः ॥ दशसाहस्रिकोहोमःश्रीकामःप्रथमोविधिः
॥ ७४ ॥ हुत्वातुप्रयुतंसम्यगनंतांविंदतेश्रियम् ॥ अयुतंशतकृत्वस्तुहुत्वाशुक्लानिसर्पिषा ॥ ७५ ॥ अनंतामव्यवच्छिन्नांशाश्वतींविंदते
श्रियम् ॥ अशक्तौजपएवोक्तोदशसाहस्रिकावरः ॥ ७६ ॥ जप्त्वातुप्रयुतंसम्यगनंतांविंदतेश्रियम् ॥ अयुतंशतकृत्वस्तुजप्त्वाश्रियमुपाश्रुते
॥ ७७ ॥ अप्वेवजुहुयान्नित्यंपद्यान्ययुतशोनिशि ॥ दृष्ट्वाश्रियंतूपरमेत्किलासत्वाद्विभेतवै ॥ ७८ ॥ बिल्वाशीबिल्वनिलयोजुह्वन्बिल्वानिस-
र्पिषा ॥ एकविंशतिरात्रेणपरांसिद्धिनियच्छति ॥ ७९ ॥ येनयेनचकामेनजुहोतिप्रयतःश्रियै ॥ पश्चान्यथापिबिल्वानिससकामःसमृद्ध्यति
॥ २८० ॥ नजातुकृपणोऽर्थायश्रियमावाहयेत्कचित् ॥ नयत्किंचनकामेनहोमःकार्यःकथंचन ॥ ८१ ॥ महद्वाप्रार्थ्यमानेनराज्यकामेनवा
पुनः ॥ वाचःपरंप्राथयितायुक्तःश्रियंयजेत् ॥ ८२ ॥ अग्नेत्वष्टर्चसूक्तेनजुहुयादाज्यमन्वहम् ॥ ओजस्विनीमवाप्नोतिप्रजाधर्मवतीशुभां
॥ ८३ ॥ अच्छानइत्यृचादीप्तमुपतिष्ठेद्विभावसुम् ॥ प्रजांप्राप्यजयेच्छत्रूंस्तरतेदुरितानिच ॥ ८४ ॥ आगावइतिसूक्तेनगोत्रगालोकमातरः ॥
उपतिष्ठेद्व्रजंतीश्रयश्छेत्ताःसदाक्षयाः ॥ ८५ ॥ त्वामिद्धीतिप्रगाथेनह्युपतिष्ठेच्छतक्रतुम् ॥ मध्याह्नेसंध्ययोश्चैवजपन्धनमवाप्नुयात् ॥ ८६ ॥
उपेतितिसृभीराज्ञोदुंदुभीन्संपृशेद्रणे ॥ ओजोबलमवाप्नोतिशत्रूंश्चैवनियच्छति ॥ ८७ ॥ पाणिनातृणमादाययज्ञायज्ञेतियोऽभ्यसेत् ॥
सोऽधीतस्यास्यसूक्तस्यफलंप्राप्नोतिनातृणः ॥ ८८ ॥ सूक्तांतंचतृणंत्वमाविरिणेचोदकेपिवा ॥ निक्षिपेत्तत्प्रयत्नेनत्यक्तेऽन्यत्रभयावहम् ॥ ८९ ॥

कृणपाणिजपन्सूक्तंरक्षोभ्रंदस्युभिर्वृतः ॥ नभयंविंदतेकिंचिद्रक्षोभ्योऽरिभ्यएवच ॥ २९० ॥ गृहात्प्रपद्यमानस्तुपंथानंघनकान्धया ॥ जपे-
त्सोष्वनियत्तेननापिपंथामितिप्रजन् ॥ २९१ ॥ येकेचउमेत्यृचंत्वेतांभ्यायमिशिविबौकसः ॥ अमौहुत्वातयाचाज्यंदीर्घमायुरवाप्नुयात् ॥ २९२ ॥
वयमुत्वेतिसूक्तंतुपौष्णंद्रविणवर्धनम् ॥ नित्यंजपेच्छुचिर्भूत्वाधनंविंदत्यभीप्सितम् ॥ २९३ ॥ यत्स्वनष्टंभवेत्किंचिद्रव्यंगोद्विपदंघनम् ॥ नश्ये-
द्वाध्वनियोमोहात्संपूषन्सजपेन्निशि ॥ २९४ ॥ इयमित्येतदाद्यंतंसूक्तंसारस्वतंद्विजः ॥ नित्यंजपेच्छुचिर्भूत्वावाग्मीभवतिबुद्धिमान् ॥ २९५ ॥
संवामितितुयत्सूक्तमष्टचैत्रैष्ठुभंमतम् ॥ तज्जपन्प्रयतो नित्यमिष्टान्कामान्समभ्रुते ॥ २९६ ॥ योअद्रिभित्तुयत्सूक्तंतत्सपन्ननिर्बहणम् ॥ बृहस्पतिं
नमस्कृत्वासपन्नांस्तुपुतेबहून् ॥ २९७ ॥ एनस्वीवाभिश्चस्तोवाकृत्वाकर्मविगर्हितं ॥ सोमारौद्रंजपेत्सूक्तंकृत्स्नमेनोव्यपोहति ॥ २९८ ॥ जीमूतसूक्त-
स्यविधियथालिंगमवेक्ष्यवै ॥ श्रग्भिः कर्माणि कुर्वीत स्वस्त्वांगानां यथाविधि ॥ २९९ ॥ संप्रभामंतुप्रयातस्यराज्ञश्चैतत्प्रयोजयेत् ॥ सर्वाण्यंगानिरध्या-
श्रसद्व्यांश्चानुमंत्रयेत् ॥ ३०० ॥ यमेवदेशंगच्छेतशत्रून्वाप्यनुमंत्रितः ॥ नाजित्वाविनिवर्तेतपरं हि ब्रह्मणो बलम् ॥ १ ॥ पुत्रानायुरयारोग्यंयइच्छे-
दव्ययंसुखम् ॥ सोमिनरइतिसूक्तेन जुहुयादाज्यमन्वहम् ॥ २ ॥ प्राप्नयेथ त्रिभिः सूक्तैः संध्ययोजं पमारभेत् ॥ नरक्षोभ्योभयं वैति धनं प्राप्नोति चा-
क्षयम् ॥ ३ ॥ अभित्वायः प्रगाथेन नित्यमर्चति वज्रिणम् ॥ सभ्रियं विपुलां भुंक्ते प्राप्नोति च धनायुषी ॥ ४ ॥ शंवतीः शंन इंद्रा मी इत्येतां सततं जपेत् ॥ न-
रक्षोभ्योनभूतेभ्योव्याधिभ्योनभयं भवेत् ॥ ५ ॥ निर्वेष्टुकामो रोगातो भगसूक्तं सदा भ्यसेत् ॥ निवेशं विंदते क्षिप्रं रोगेभ्यश्च प्रमुच्यते ॥ ६ ॥ इमा इति-
जपेन्नित्यं रौद्रं सूक्तं द्विजः शुचिः ॥ तज्जपन्प्रजयाचितैः स्वयंचैव त रित्यति ॥ ७ ॥ उत्तितीर्षुरथो यस्तु शंकेत्स्रोत्याः समागमे ॥ समुद्रज्येष्ठा इत्येतज्जपे-
त्सूक्तं भयापहम् ॥ ८ ॥ आदित्यदैवते सूक्तेरि पुष्पे रोगनाशने ॥ पठेत्प्रातः शुचिर्भूत्वारि पुरोगैः प्रमुच्यते ॥ ९ ॥ वास्तोष्पते प्रतीत्येतत्सूक्तं वास्तो-

ष्पतिं जपन् ॥ स्नातः कृत्वा वैश्वदेवं परं ब्रह्मेदमुच्यते ॥ ३१० ॥ अमीव हेतिसूक्तेन भूतानि स्वापयेन्निशि ॥ न हि प्रस्वापनं किंचिदीदृशं विद्यते
कचित् ॥ ३११ ॥ संवाधे विषमे दुर्गे बद्धो वा निर्गतः कचित् ॥ पलायन्या गृहीतो वा तस्करैः संजपेदिदम् ॥ ३१२ ॥ अमीव हाविश्ववती मुद्रत्या-
न्याः प्रयोजयेत् ॥ सूक्तमेतज्जपेत्सर्वमिति मनवेति शौनकः ॥ ३१३ ॥ त्रिरात्रं नियतोऽनश्नन् प्रयेत्पायसं चरुम् ॥ तेनाहुतिशतं पूर्णं जुहुयात्सर्पि-
षा द्विजः ॥ ३१४ ॥ समुद्रिश्य महादेवं त्र्यंबकं त्र्यंबकेत्यृचा ॥ एतत्पर्वशतं कृत्वा जीवेद्दशतं सुखी ॥ ३१५ ॥ तच्च क्षुरित्यृचा स्नात उपतिष्ठेद्दिवा-
करम् ॥ उद्यंतं मध्यगं चैव दीर्घमायुर्जिजीविषुः ॥ ३१६ ॥ रात्र्या अपरकाले य उत्थाय प्रयतः शुचिः ॥ व्युपा इत्युपतिष्ठेत्तपद्भिः सूक्तैः कृतां-
जलिः ॥ ३१७ ॥ प्राप्नुयात्स हिरण्यादिनाना रूपं धनं बहु ॥ अश्वान्श्वपुरुषान्धान्यं स्त्रियो वासां स्य जाविकान् ॥ ३१८ ॥ ध्रुवासुत्वासु क्षितिपुज-
पन्वद्धः प्रमुच्यते ॥ तिष्ठन् रात्रौ जपेदेना विपाशः सन् प्रमुच्यते ॥ ३१९ ॥ अहोरात्रं स्थितश्चैव मनश्च न स्याद्विचेष्टितः ॥ अयः पाशाः स्फुटं त्यस्य दा-
रुपाशास्तथैव च ॥ ३२० ॥ स्थोनेति पृथिवीं देवीं प्रपद्येन्नियतः सदा ॥ जपेदेनां च तत्रापि भूमिपाशात् प्रमुच्यते ॥ ३२१ ॥ अगम्यागमने चैत-
त्प्रायश्चित्तं विधीयते ॥ अन्यत्र गुरुतत्त्वाच्च तस्मात्पापात् प्रमुच्यते ॥ ३२२ ॥ द्वादशाहमभुंजानः स्वगोत्रागमने जपेत् ॥ अर्धमासमभुंजानः स-
खिदारेषु संविशन् ॥ ३२३ ॥ इदमापः प्रवहत्यत्किंचेदमृचं पुनः ॥ इति चैता जपेदापः प्रविश्यैते पुकर्मसु ॥ ३२४ ॥ इंद्रा विष्णून् मस्कृत्य जुहु-
यादाज्यमन्वहम् ॥ सूक्ताभ्यां पर एताभ्यां यइच्छेद्भूमिमात्मनः ॥ ३२५ ॥ आस्यदग्नं विगाह्यांभः प्राञ्जुखः प्रयतः शुचिः ॥ सूक्ताभ्यां तिस्र एताभ्या-
मुपतिष्ठेद्दिवाकरम् ॥ ३२६ ॥ अनश्रता तु जप्तव्यं वृष्टिका मेनयन्नतः ॥ पंचरात्रे व्यतीते तु महद्वर्षमवाप्नुयात् ॥ ३२७ ॥ योऽरिभिः संप्रपद्येत अभि-
शस्येत वा मृषा ॥ उपोष्यैव त्रिरात्रं स जुहुयादाज्यमन्वहम् ॥ ३२८ ॥ इंद्रा सोमेतिसूक्तं तु जपेच्चैतच्छतावरम् ॥ किंचिद्दद्याद्द्विजेभ्यो ते स्तृणु-

तेसर्वशात्रवान् ॥ २९ ॥ यस्यलुप्येद्वर्तमोहाद्रात्यैर्वासंस्पृशेद्विजः ॥ उपोष्याज्यंचजुहुयात्त्वमग्नेव्रतपाइति ॥ ३० ॥ प्रसम्राजमितित्वे-
तज्जपन्नीक्षेद्विवाकरम् ॥ उद्यंतमुपतिष्ठेत्स्नात्वास्नात्वादिनेदिने ॥ ३१ ॥ अभियुक्तोभवेद्यस्तुविबदेद्वापिकेनचित् ॥ निर्जित्यसगणान्शत्रू-
न्निक्षप्रवादंपराजयेत् ॥ ३२ ॥ शममिरमिभिश्चेतिप्रपद्येद्वायुभास्करौ ॥ अग्निप्रथमतःस्तुत्वामहाकृच्छ्रात्सुप्रच्यते ॥ ३३ ॥ नहीतियश्च-
तुष्केणस्नात्वावैप्रातरुत्थितः ॥ द्वौभूमावुपतिष्ठेत्सत्रायतिभयात्स्वयम् ॥ ३४ ॥ रुचंजस्वायदित्येतस्नात्वाभ्यर्च्यपुरंदरम् ॥ प्राप्नुयान्मान-
सान्कामान्संपूज्यवसुरोचिषः ॥ ३५ ॥ आद्यानित्रीणिसूक्तानिपंचचामेवृहन्निति ॥ षट्थान्यानिपञ्चमसूक्तानिअग्निनरइतीतिचा ॥ ३६ ॥ प्रकृता-
नितिचाध्यायंभोजनात्प्राक्पठेदिदम् ॥ सर्वान्कामानवाप्नोतिमुच्यतेसर्वकिल्बिषैः ॥ ३७ ॥ प्राग्भोजनमिदं ब्रह्मन्मानवानामहर्षिणाम् ॥ पूर्वा-
हेजपतोनित्यमर्थसिद्धिःसदाभवेत् ॥ ३८ ॥ अग्निनेत्याश्विनंसूक्तंचतुर्वैशक्मुत्तमम् ॥ जपेत्प्रातःशुचिर्भूत्वानासत्यावर्च्यमुव्रतः ॥ ३९ ॥
सप्राप्नुयात्परामृद्धिद्विविण्चोर्जमेवच ॥ समिधेतिजुहोत्यग्नौसूक्तेनप्रत्यृचंघृतम् ॥ ४० ॥ समृद्धिमतुलांप्राप्यसमानांजीवतेशतम् ॥ द्विच-
त्वारिंशकेनेदंशुकेनाद्येतिवज्रिणम् ॥ ४१ ॥ सख्यंलब्ध्वाभमहेंद्रेणसपत्नांस्तृणुतेबहून् ॥ प्राभीयाज्जपतोत्रास्तिप्रभृक्त्वाविधानतः ॥ ४२ ॥
तस्मात्पूर्वाह्निकोऽध्यायःस्मृतोऽयंरिप्रनाशनः ॥ वाशंमहीतिजस्वाचप्राप्नोत्यारोग्यमेवच ॥ ४३ ॥ दुःस्वप्नःपराजस्वाप्रातःपापैःप्रमुच्यते ॥
शनोभवेतिद्वाभ्यांतुभुक्त्वान्नप्रयतःशुचिः ॥ ४४ ॥ हृदयेपाणिनास्पृष्ट्वाज्योगीवेदगदःसुखी ॥ यतोभयंविजानीयात्तस्यांदिशियतव्रतः
॥ ४५ ॥ शुचौदेशेप्रिमाधायजुहुयादिदमर्च्यच ॥ यतइत्याज्यमुत्पूतंषडभिर्गंधान्निवेद्यच ॥ ४६ ॥ पायसंदधिमंथंवायूपान्वाभ्युपहार-
येत् ॥ अहोरात्रमुपोष्यैकं तिलान्वाघृतमेववा ॥ ४७ ॥ उत्वामंदंत्वितिस्नातोहुत्वाशत्रून्प्रमापयेत् ॥ बद्धोवाप्यवरुद्धोवावाग्यतःप्रयतो जपेत्

॥ ४८ ॥ त्याज्वित्यादित्यदैवत्यंसद्योमुच्येतबंधनात् ॥ यस्यावस्तुजपेन्नित्यंप्रगाथंनियतःशुचिः ॥ ४९ ॥ सकीर्तिमतुलांप्राप्यसर्वान्कामा-
न्समश्नुते ॥ त्वंनोअग्रइतिसूक्तेनहुत्वाचर्यामिघृतेनतु ॥ ५० ॥ पालितोविश्वतोदीप्तात्प्राप्नुयाद्वह्नितोरयम् ॥ आतुसूक्तेनसततंधनयाचे-
त्पुरंदरम् ॥ ५१ ॥ प्रसमिप्ताणयेतस्मैघनंयच्छतिवृत्रहा ॥ कन्यावारितिसूक्तंतुसततंनियतो जपेत् ॥ ५२ ॥ त्वग्दोषिणीतथालोभ्रीक्षिप्रंत-
स्मात्प्रमोचयेत् ॥ यदद्यकश्चेत्युदितेरवौस्तुत्वापुरंदरम् ॥ ५३ ॥ गृणन्नपोहतेरिप्रं वश्यंवाकुरुतेजगत् ॥ यद्वागितिदृचेनैत्यगौरीयोऽर्चतिमुव्र-
तः ॥ ५४ ॥ तस्यनासंस्कृतावाणीमुखादुच्चार्यतेकंचित् ॥ वण्महानितिदृष्ट्वाकर्ममुपतिष्ठेत्तद्वचं पठन् ॥ ५५ ॥ ब्रुवन्नप्यनृतांवाणींनलिपेदनुते-
नसः ॥ पूर्णेचंद्रमसिज्योत्स्नामियंयेत्यनुसेवयेत् ॥ ५६ ॥ चंद्रदृष्टिस्त्वनिमिपोवर्चस्वीदृष्टिमान्भवेत् ॥ प्रजाहेतिजपन्स्नात्वा नयोनिंप्रति-
जायते ॥ ५७ ॥ मातेतिगामुपस्पृश्यजपन्मास्तुसमश्नुते ॥ वचोविदमिति त्वेतांजपन्वाचंसमश्नुते ॥ ५८ ॥ पावमानंपरं ह्येतन्नवममंडलं
पठेत् ॥ स्नात्वाशुचिःशुचौदेशेसपवित्रःसकांचनः ॥ ५९ ॥ इत्यृग्विधानेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ स्वादिष्ठयेतिगायत्रीःपावमानी-
र्जपेद्विजः ॥ पवित्राणांपवित्रंतुपावमानीर्ऋचो जपेत् ॥ ३६० ॥ प्रयतोऽप्सुनिमज्ज्याशुसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ एतासांकीर्तनंपुण्यंस्मरणंधार-
णंतथा ॥ ६१ ॥ याथातथ्येनचज्ञात्वाब्रह्मलोकंसमश्नुते ॥ एतेपांतुयथोक्तानांगुणवद्यद्यदुत्तरम् ॥ ६२ ॥ कीर्तनानुभवेत्पूतःस्मरणात्स्मर-
तेपरम् ॥ धारणाद्ब्रह्माणमेतिपूतात्माविजितेंद्रियः ॥ ६३ ॥ याथातथ्येनचज्ञात्वाब्रह्मणोविंदतेपदम् ॥ श्रावयेद्देवताकृत्यब्राह्मणान्भुंजतोऽप्रतः
॥ ६४ ॥ प्रीणातिदेवतांशश्चत्समर्धयतिकर्मवा ॥ पित्र्येपितृन्प्रीणयंतिश्राविताःप्रयतात्मना ॥ ६५ ॥ कृत्वादोपान्मुमहतोप्यपेयादीन्प्रपी-
नच ॥ जस्वातरत्समंदीयंप्रविश्यापरुयहाकृच्छुचिः ॥ ६६ ॥ अक्षय्यंचभवेदन्नपितृभ्यःपरममधु ॥ यःपावमानीरध्येतिपूतात्माविजितेंद्रियः

॥ ६७ ॥ तस्य कामदुष्पाभूत्वोपतिष्ठति च धेनवः ॥ आयुर्बलं यशो वित्तं प्रजां कीर्तिमनामयम् ॥ ६८ ॥ स्वाध्यायं पुण्यं मनुलं पूतः प्राप्नोति चाश्रयं ॥
 अशक्तस्तु जपश्रुतं क्षिप्रं शिवैस्त्वानसीर्कचः ॥ ६९ ॥ सप्तर्षिभिश्च याः प्रोक्ताः पवित्रस्य च याः पराः ॥ ऋचां द्विपष्टिः प्रोक्तं यं पवन्नेत्यृषिसत्तमैः
 ॥ ७० ॥ सर्वकल्मषनाशाय पावनाय शिवाय च ॥ स्वादिष्ठयेति सूक्तानां सप्तषष्टिरिहोदिताः ॥ ७१ ॥ दशोत्तराण्यृचांश्चैव पावमानीः श-
 तानि षट् ॥ एतज्जुह्वन्जपेन्मंत्रं धोरं मृत्युभयं हरेत् ॥ ७२ ॥ व्याधिभ्यः परिमोक्षं च लभते नात्र संशयः ॥ प्रतिगृह्या प्रतिप्राह्यं मुक्त्वा चात्र विग-
 र्हितम् ॥ ७३ ॥ जपं स्तरत्समं दीयं प्रविश्या परुषहाच्छुचिः ॥ पावमानं परं ह्येतद्रहसामपनोदनम् ॥ ७४ ॥ प्राणानायम्य च ध्यायेदं ते देवान्पितृ-
 नृषीन् ॥ उपोष्याज्यं च जुहुयादभिसोमं च पूजयेत् ॥ ७५ ॥ सरस्वतीं चार्चयेत् पयोर्बुधमधुसर्पिषा ॥ अध्यात्मकं पवित्रं ते सूक्तं जप्त्वा पुनः शुचिः
 ॥ ७६ ॥ गतिमिष्टामवाप्नोति विदते चेहसिद्धयः ॥ नानानमिति सूक्तान्यत्तत्काले च जपेत्सकृन् ॥ ७७ ॥ जप्त्वा चैव परं स्थानं ममृतत्वं च ग-
 च्छति ॥ आपोहिष्ठेति नियतः प्रयुंजीत सदा द्विजः ॥ ७८ ॥ स्नानार्थं शुद्धिकामस्तु जपेत्तत्रिः समाहितः ॥ अप्सु चैव निमज्जित्वा त्रिः पठेत्तु स-
 माहितः ॥ ७९ ॥ ब्रह्महातुकपालेन खट्वांगीचीरसं वृत् ॥ चरेद्वा दशवर्षाणि स्वकर्म परिकीर्तयन् ॥ ८० ॥ अजपन्मनसैवैतदापोहिष्ठेति
 संस्मरेत् ॥ ऊर्ध्वतुपंचमाद्वर्षाजपेदेव सहस्रशः ॥ ८१ ॥ अपरस्तु त्रिसहस्रोजपः स्यात्प्रत्यहं सदा ॥ पूर्णेतु द्वादशवर्षे ब्राह्मणो विप्रमुच्यते
 ॥ ८२ ॥ समेत्य ब्राह्मणत्रयुरथ तं चरितव्रतम् ॥ आचरितं भवेत्किंचिन्मिथ्यावादी पतेत्तु नः ॥ ८३ ॥ दशावरान्दशपरान्दशवर्षाणां त्वमनृतं वदन् ॥
 ॐ भो इति वदेद्विप्रैरनुज्ञातः शुचिर्जपेत् ॥ ८४ ॥ स्थालीपाकं च कुर्वीत सोमये व्रतचारिणे ॥ एवं समुच्यते पापात्सावित्रीं प्रतिपद्य च ॥ ८५ ॥
 ब्रह्महातुपुराशक्तस्त्वाग्रं हत्वा तृप्तिप्रभुं ॥ सिंधुद्वीपस्तमेताभिरभिषिच्य व्यमोचयत् ॥ ८६ ॥ ब्रह्मस्वंच गुरुद्रव्यं स्तेयं कृत्वा जपन्निमाः ॥

अनेनैव विधानेन षड्भिर्वर्षैः प्रमुच्यते ॥ ८७ ॥ ब्रह्महाचसुरापश्च नियमेन जपन्निमाः ॥ अनेनैवोपचारेण ब्रह्मघ्न इव मुच्यते ॥ ८८ ॥
 ब्राह्मणस्य रूपोद्यम्य जयेदं तान्निपात्य च ॥ च्यहं निपात्योपवसेदेकाहमवगूर्य च ॥ ८९ ॥ शोणितं तु प्रहारेणोत्पाद्य सकथंचन ॥ त्रिरात्रमेवोप-
 वसेजपेतापि प्रसाद्यतम् ॥ ९० ॥ प्रातरुत्थाय स ततं कुर्यान्मार्जनमात्मनः ॥ रात्रौ कृतस्य पापस्याविज्ञातस्यापि निष्कृतिः ॥ ९१ ॥ सायं-
 च नित्यमेताभिः कुर्यान्मार्जनमात्मनः ॥ दिवा कृतस्य पापस्याविज्ञातस्यापि निष्कृतिः ॥ ९२ ॥ उपतिष्ठेत्तराजानं असूक्तेन वै द्विजः ॥ स्थाली-
 पाकं तु कुर्वीत पश्वयोर्यमदैवतम् ॥ ९३ ॥ अष्टम्यां च चतुर्दश्यां जेत हविषायमम् ॥ परेयिवांसमित्येतत्सूक्तमत्र प्रयोजयेत् ॥ ९४ ॥ पुरायुषः प्र-
 मीयेत न जातु सकथंचन ॥ प्रोयेत्तस्य यमो राजा मृत्तिचांते प्रयच्छति ॥ ९५ ॥ धर्मराजाय स्वाहेति मंत्रांते जुहुयाद्विः ॥ वैशाखपौर्णमास्यां तु
 कर्मनित्यं प्रयोजयेत् ॥ ९६ ॥ अयने पर्वसु क्त्वा वायः प्रदद्यात्तिलोदकम् ॥ यमाय स गणायैव तद्भयं न संविदति ॥ ९७ ॥ नित्यमेव प्रपद्येत् परं-
 मृत्योजपन् द्विजः ॥ नक्तभोजी मिताहारः परिसंवत्सरं सदा ॥ ९८ ॥ नैनं पुरायुषामृत्युर्नयते स सुतप्रजम् ॥ फलाहारो जपन्मृत्युं त्रिभिर्वरमिता-
 शनः ॥ ९९ ॥ पष्ठे काले तु भुंजीत फलमूलमथापि वा ॥ स्थानासनाभ्यां विहरेदुदकेशिशिरे वसन् ॥ १०० ॥ प्रीतिं पंचतपास्तु स्याद्वर्षास्व-
 भ्रावकाशकः ॥ एवं युक्तो जयेन्मृत्युरोगेभ्यश्च प्रमुच्यते ॥ १०१ ॥ भ्रातुर्भार्यामपुत्रस्य संतानार्थं मृते पतौ ॥ देवरोन्वा रुक्षं तीमुदीर्ष्वेति निव-
 र्तेयेत् ॥ १०२ ॥ ऋतुकाले तु संप्राप्ते घृताभ्यक्तोऽथ वाग्यतः ॥ एकमुत्पादयेत्पुनरनं द्वितीयं कथंचन ॥ ३ ॥ दशारक्षं तु शांत्यर्थं भद्रं न इति संस्मरेत् ॥
 नित्यं जपेच्छुचिर्भूत्वा मानसं विदते सुखम् ॥ ४ ॥ फलाहारो भवेन्मासमासंचापः पिवेत्ततः ॥ वायुभक्षो भवेन्मासं जपन्नेतत्सहस्रशः ॥ ५ ॥
 गन्धर्वैवायसिध्यंति सर्वे कामाः समीहिताः ॥ दिव्यान्पदयति गंधर्वांस्त्रिद्वान्पश्यति चारणान् ॥ ६ ॥ अंतर्धानं व्रजत्यस्मादोकादाकाशगोभवे-

॥ १ ॥ दूरात्पश्यति दूराच्च शृणोति परमेष्ठिवत् ॥ ७ ॥ प्रदेवत्रेति नित्यतो जपे तमरुधन्वसु ॥ प्राणांति के भये प्राप्ते क्षिप्रमंभः सविंदति ॥ ८ ॥
 वैभीतकं स्तुत्री नक्षानां धैः सममिवासयेत् ॥ पुष्पैरवकिरे चैवं स्थापयित्वा विहायसि ॥ ९ ॥ संहत्य पादौ तारात्रितिष्ठन्नक्षस्तुतिं जपेत् ॥ प्रावे-
 पामेत्युचं त्वेतां मनसैव जपेन्नशि ॥ १० ॥ व्युषायामृदिते सूर्ये जपन्ना देवनं व्रजेत् ॥ एतामेव जपेन्नित्यं जयत्यन्नैर्न जीयते ॥ ११ ॥ यमेव
 जेतुमिच्छेत् सृष्ट्वा मूर्धनितं जपेत् ॥ सूक्तशेषं जयत्यन्यान् जीयते न स केनचित् ॥ १२ ॥ अवुध्रमुषासान् केत्येते स्वस्त्ययने जपेत् ॥ नमो मित्रस्य
 वरुणस्य च क्षस इति नित्यशः ॥ १३ ॥ अस्यैव चोत्तमर्गे काययै नोभ्यः प्रमुच्यते ॥ तया ज्यं जुहुयान्नित्यमेनोभ्यो विप्रमुच्यते ॥ १४ ॥ दिव-
 स्परीति सूक्तं तु जपेच्छ्रद्धा समन्वितः ॥ सर्वत्र लभते श्रद्धां श्रद्धा कामः समाहितः ॥ १५ ॥ मा प्रगामेति च जपेत् समूहो गहने पथि ॥ स्वस्ति मा-
 न् व्रजतेऽध्वानं विंदते च परं सुखम् ॥ १६ ॥ क्षीणायुरिति मन्येत यं कंचित्सुहृदं प्रियम् ॥ यत्ते यममिति स्नातस्तस्य मूर्धानमालभेत् ॥ १७ ॥ सह-
 स्रकृत्वः पंचाहं जपेदायुर्लभेत सः ॥ घृतेन सिंधुद्वीपस्य सूकेनैनं चलेपयेत् ॥ १८ ॥ संविशन् शयने नित्यमेतन्मंत्रं जपेत् वै ॥ पुत्रान्भार्याप्रियं
 चान्यमात्मानं च समालभेत् ॥ १९ ॥ ज्ञेवावृत्तिं प्रयुंजीत नित्यमेतां घृतेन तु ॥ स्तोतां स्य भज्य सर्वाणि सुखी भवति विज्वरः ॥ २० ॥ इद-
 मित्येति मंत्रोऽयं सहस्रसंनिरुच्यते ॥ अर्धमासं हविष्यान्नमर्धमासं पयः पिबेत् ॥ २१ ॥ उपोष्य चापरं पक्षमरण्ये स्थंडिले शुचौ ॥ औदुंबरे ध्मं
 प्रज्वाल्य जुहुयात्पावके घृतम् ॥ २२ ॥ सुक्लुचौ च मसाश्चैव सर्वमौदुंबरं भवेत् ॥ हुत्वा हुतिसहस्रं तु तेन कामेन युज्यते ॥ २३ ॥ आभोगमेव
 कर्मैतज्जानीयात्सिद्धिमेव तु ॥ व्यर्थमव्यर्थमेवैतत्फलं चास्य प्रयच्छति ॥ २४ ॥ चतुष्पथे चान्नकाम आदित्याभिमुखो घृतम् ॥ जुहुयाद्वनकाम-
 स्तु सहस्रं भोजयेद्भिजान् ॥ २५ ॥ पशुकामो जपेद्गोष्ठे जुहुयाद्वाप्युपोषितः ॥ विधिना तेन नित्यतः सहस्रं विंदते पशून् ॥ २६ ॥ लोहलोहित-

हेमानां कारयेन्निवृत्तं मणिम् ॥ सहस्रसमिधां चैव संपाताभिहुतो भवेत् ॥ २७ ॥ हुत्वा सहस्रं संपातं शिरसाधारयेत्ततम् ॥ पाणिना वा शुचिर्नित्यं स-
 हस्रानुचरो भवेत् ॥ २८ ॥ परावतः स्वस्त्ययनं स्नातकस्य विधीयते ॥ स्वर्गकामश्च तं नित्यं जपेत् नित्यतः ॥ २९ ॥ बृहस्पते प्रथममिति नि-
 त्यं ज्ञानस्तुतिं जपेत् ॥ ज्ञानवान्भवति श्रीमाननंतां विंदते श्रियम् ॥ ३० ॥ अलक्ष्मीनां शनार्यं तु पयोभक्षो भवेन्नरः ॥ वयः सुपर्णा इत्येतां जप-
 न्वै विंदते श्रियम् ॥ ३१ ॥ तमसा प्रावृतो यस्तु मन्येतात्मानमात्मनि ॥ अश्रियावापि संयुक्तो जपन्नेतां प्रमुच्यते ॥ ३२ ॥ अक्षिणी प्रातरुत्थाय
 विमृजीतैतया सदा ॥ चक्षुष्मान्भवति श्रीमान् लक्ष्मीश्चापि प्रवर्धते ॥ ३३ ॥ नतं विदाथेत्येतां च जपन्विप्रः समाहितः ॥ विहाय कल्मषं सर्वं ब्रह्मा-
 भ्येतिसनातनम् ॥ ३४ ॥ अनया पर्वसु स्नात्वा यः प्रदद्यात्तिलोदकम् ॥ यमाय स गणायैव तद्भयं स न विंदति ॥ ३५ ॥ यस्ते मन्यो इति सदा स पत्र-
 घ्ने त्विमेजपेत् ॥ घृतेनाभिहुतं द्वाभ्यां धारयेदायं संमणिम् ॥ ३६ ॥ जुहुयादायं संशंकुमाभ्यामेव च तुर्दशीम् ॥ खादिरेधमसमिद्धेऽग्नौ स पन्नान्प्रति-
 बाधते ॥ ३७ ॥ यथा हि परमं ब्रह्म गुह्यं पावनमद्भुतम् ॥ तथा संवननं हृद्यं न ह्यस्माद्विद्यते परम् ॥ ३८ ॥ उपोष्य द्वादशाहानि जपन्नेतमृषिं मुनिः ॥
 तन्मना प्रयतः स स्यात्त्रिरहोभ्युदयादपः ॥ ३९ ॥ अंतो तु द्वादशाहस्य शुचौ देशे समाहितः ॥ पुंसः प्रतिकृतिं कुर्याद्भूमौ पांसुमयीं कृती ॥ ४० ॥
 तस्या हृदयदेशं तु समाक्रम्य जपेद्दक्षिम् ॥ अमोघं कर्म जानीयाद्दहोरात्रे गते सति ॥ ४१ ॥ इयं हेन धनिर्न वै श्यं चतूरात्रेण क्षत्रियम् ॥ राजानं पंचरा-
 त्रेण षडात्रेण द्विजोत्तमम् ॥ ४२ ॥ तपस्विनः सप्त रात्रा जपेद्भुंजीत चैव तम् ॥ अपि वोपोषितः स्नातो जपेदेतत्सदा स्थितः ॥ ४३ ॥ य इच्छेद्दशमा-
 नेतुं हीनं तु परिवर्जयेत् ॥ सहस्रं संपातं हुतं बिल्वानां चूर्णमावपेत् ॥ ४४ ॥ उदपाने वशने तु तं जनं क्षिप्रमानयेत् ॥ मातर्यात्मनि पुत्रेषु पितृभ्रा-
 तृसु हस्तु च ॥ ४५ ॥ हृद्यमेतत्प्रयुंजीत शिरसाधारयेत्ततम् ॥ सुमित्रं तु परिष्वज्य मूर्धन्याघ्राय चात्मजम् ॥ ४६ ॥ हृद्यमेतत्प्रयुंजीत शान्त्यर्थाय

सुखाय च ॥ असंसिद्धे संवनने पांसुप्रतिकृतिं पथि ॥ ४७ ॥ प्रज्वाल्य जुहुयादग्निं घृतेन ब्राह्मणो यदि ॥ क्षत्रियस्त्वथ तैलेन सार्षपेण विशोपि च ॥ ४८ ॥ आयसीवाप्रतिकृतिमग्निमध्ये निधापयेत् ॥ तांच प्रज्वलितां मत्वा जुहुयात्तन्मनाः शुचिः ॥ ४९ ॥ उमेण महसा हन्यात्कुद्वश्नु-
हुयाद्भूतम् ॥ यथा यथा प्रज्वलिते हूयते जातवेदसि ॥ ४५० ॥ दीप्तां प्रतिकृतिं विप्रस्तथा सवशमेष्यति ॥ इमं शानदग्धपांसूनां कुर्याद्वेदिं विल-
क्षणाम् ॥ ५१ ॥ वैभीतके ध्वज्वलिते लोहप्रतिकृतिं न्यसेत् ॥ अर्धरात्रे स्थिते तैले सार्षपं लवणान्वितम् ॥ ५२ ॥ तत्र शरमयं कुर्यात्प्रस्तरं प्रति-
लोमतः ॥ त्रिपुशंकुपुचासीनो जुहुयादुग्रदर्शनः ॥ ५३ ॥ मुक्तकेशो बध्ने प्रेसुरचिरेण प्रसाधयेत् ॥ अथ वामिचरे देनं जुहुयादात्मशोणितम् ॥ ५४ ॥ वशनं यतिराजानं क्षिप्रं जनपदं पुरम् ॥ पुष्टिर्मापि कर्तव्यं हृद्येनैव यतात्मना ॥ ५५ ॥ अनागसिन कुर्वीत ब्राह्मणो बध संयुतम् ॥ सरू-
पवत्साया गोश्च पयसा साधयेच्चरुम् ॥ ५६ ॥ सहस्रसं पातहुतं पायसे वत्समप्रजम् ॥ सहस्रानुचरो वत्सः सस्याद्रोगैर्विबर्जितः ॥ ५७ ॥ गाश्चैव
पाययेत्ताश्च भवंति व्याधिबर्जिताः ॥ पुत्रांश्च प्रार्थयेन्नित्यं प्रियान न्यांश्च सज्जनान् ॥ ५८ ॥ निरामयाश्च स्निग्धाश्च भवंति विगतज्वराः ॥ स्त्रियं
चेदभिमन्येत तस्याः संवननं महत् ॥ ५९ ॥ ब्रीहीणां नखभिन्नानां तंडुलान् सूक्ष्मचूर्णितान् ॥ सहस्रसं पातहुतान् स्वेदयेत्कुशलो म्रिना ॥ ६० ॥
तेन प्रतिकृतिं कुर्यात्तां ध्यात्वा मनसा स्त्रियम् ॥ अक्तां सर्षपं तैलेन जुहुयादग्नौ शश्वताम् ॥ ६१ ॥ पादौ प्रथमतः शिष्ट्यात्फडित्यग्नौ निधापयेत् ॥ अथ
जंघे जानुजी च ऊरुबाहुततः शिरः ॥ ६२ ॥ छित्त्वा हृदयदेशं तु हृदये स्वेनिवेशयेत् ॥ जपन्नेतमृषिं विप्रस्त्री वशं साधिगच्छति ॥ ६३ ॥
नैतत्परगृहीता सुनसा ध्वीपुक्थं च न ॥ न धर्मत्रतशीला सुकुर्वीत द्विजसत्तमः ॥ ६४ ॥ कामं परिगृहीता सुहीनवर्णा सुयश्चरेत् ॥ पतिमस्यागु-
णी कुर्वन्पूर्वपश्चात्तुतां स्त्रियम् ॥ ६५ ॥ भुक्तां वा पायसं सद्यश्छेदयित्वा निधापयेत् ॥ तच्चूर्णं कृत्य जायायै देयं संवननं स्मृतम् ॥ ६६ ॥ महावृक्ष-

फलान्येव न युगमान्यभिमंत्रयेत् ॥ तेषां युग्मानि भंजीत स्वयमर्धानि शेषयेत् ॥ ६७ ॥ तानि दद्याद्यमिच्छेत्तु वशीकर्तुं जपन् वृषिम् ॥ सुहृद्भूत्वा सु-
हृद्यस्य देयं संवननं स्मृतम् ॥ ६८ ॥ एकैकमभिरूपं तु हृद्यं सूक्ताद्यतः पुनः ॥ कर्माणि त्वभिरूपाणि कुर्याद्यस्तु यथेच्छति ॥ ६९ ॥ पराकदा स-
स्य विधिं हृद्येनोक्तं विदुर्बुधाः ॥ स्त्रीणां संवननं चैतत्पुंसामपि विधीयते ॥ ७० ॥ द्वेष्टे तु ज्ञातिनामेव जपेच्चैव सदा युधि ॥ खादिरं कारयेच्छं-
कुं हृदितं संनिवेशयेत् ॥ ७१ ॥ कृत्वा प्रतिकृतिं पूर्वपांसुभिर्वाथ वातुपैः ॥ इपुमप्यनुमंत्रयेत्सं ग्रामं संप्रकल्पयेत् ॥ ७२ ॥ रिपुत्रमेतज्जानी-
यात्प्रयुक्तमपराजितम् ॥ पराकदा सप्रेष्यार्थं हृद्यं संवननं स्मृतम् ॥ ७३ ॥ चिंतयन् मनसैवैतत्सूक्तं सिद्धिं नियच्छति ॥ सूर्यायै भाय वृत्तं तु श्रावये-
त्कन्यकापिता ॥ ७४ ॥ अनुरूपं सुसदृशं भर्तारं तेन विदति ॥ इमामिति जपेत्कन्यानां भिमालभ्य नित्यशः ॥ ७५ ॥ एवमेव जपेद्भर्ता दीर्घा-
युः स भवेत्ततः ॥ स्नापयेद्भिरूपैश्च भ्राता कन्यापितापि वा ॥ ७६ ॥ शतं पुत्रवती या वन्न च भर्त्रा विवियुज्यते ॥ सम्राज्ञीति जपेन्मूर्ध्नि कन्यामालभ्य
नित्यशः ॥ ७७ ॥ श्वश्रुश्च शुरदेवैर्न नां द्राचापि पूज्यते ॥ इंद्राण्या कृतसंवादां स्नाने सूक्तं प्रयोजयेत् ॥ ७८ ॥ नववर्गोत्तमयुतं पति सौभाग्यपुत्रदम् ॥
जलपुष्पोत्करयुते चित्रकुंभसमावृते ॥ ७९ ॥ कर्तव्योऽत्र तथा योगः सोमगंधर्ववद्विनाम् ॥ भगायाप्सरसां चैव यक्षाधिपतयेपि च ॥ ८० ॥
इंद्राण्येदेव पत्नीनारंति प्रद्युम्नयोस्तथा ॥ नदीसलिलसंपूर्णे पंचगव्यसमायुते ॥ ८१ ॥ हुत्वा भिन्नापयेत्कन्यां स्थितां देशे तु दक्षिणे ॥ प्रियं गुवटना-
गानां कपायोद्धृष्टके रसम् ॥ ८२ ॥ संपाताभिहुतं कृत्वा सवौ पधिसमन्वितम् ॥ अभिमंत्रय च सूक्तां तेन वभिश्च स्तुवीत वै ॥ ८३ ॥ एताभिरङ्घ्रिः पूर्णे-
न अभिर्पिचेदुपोषिताम् ॥ याः पतित्रयः स्त्रियस्तन्व्यः शाम्यते नास्थितेन वै ॥ ८४ ॥ स्नापयेदाह न स्याद्भिर्विद्यायां विप्रवादिनीम् ॥ सूक्तादुपोद्धरेदे-
नं न संशयति तु दृचम् ॥ ८५ ॥ उपदिष्टे यमेषां पुंसः कर्मणि पौरुषे ॥ रश्नो हण्वाजिनमित्येतद्रश्नो हणं जपेत् ॥ ८६ ॥ अभिप्रज्वाल्य चैतेन उपतिष्ठेत्तनि

त्यशः ॥ आज्याहुतीश्च जुहुयात्तेन रक्षांसि बाधते ॥ ८७ ॥ एतद्रक्षो हणंशंतिः परमैषा प्रकीर्तिता ॥ हविष्पांतीयमेतत्सूक्तमत्र प्रयोजयेत् ॥ ८८ ॥
 गृहीतान्नात्तृयोगे च हविष्पांतीयमभ्यसेत् ॥ पवित्रं परमं ह्येतच्छातव्यं चाप्यभीक्ष्णशः ॥ ८९ ॥ आदित्ये दृष्टिमास्थाय षण्मासान्नियतो भवेत् ॥
 देवयानं संपथानं पश्यत्यादित्यमंडले ॥ ९० ॥ विद्यावैश्वानरी चास्य स्वकायस्था प्रकाशते ॥ हविष्पांतीयमभ्यस्य सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ९१ ॥
 इंद्रं स्तवेति सूक्तं तु जपेच्छत्रुनिबर्हणम् ॥ पवित्राणां पवित्रं च गृहं पावनमद्भुतम् ॥ ९२ ॥ शुक्लपक्षे शुभे वारे सुनक्षत्रे सुगोचरे ॥ द्वादश्यां पुत्रकामाय
 चरुं कुर्वीत वैष्णवम् ॥ ९३ ॥ दंपत्योरुपवासः स्यादेकादश्यां सुरालये ॥ ऋग्भिः षोडशभिः सम्यगर्चयित्वा जनार्दनम् ॥ ९४ ॥ चरुं पुरुषसूक्तेन श्रप-
 येत् पुत्रकाम्यया ॥ प्राप्नुयाद्द्वैष्णवं पुत्रमचिरात्संततिक्षमम् ॥ ९५ ॥ द्वादश द्वादशीः सम्यक्पयसानिर्वपेच्चरुम् ॥ यः करोति हयस्थस्याद्याति विष्णोः
 परंपदम् ॥ ९६ ॥ हुत्वाग्निविधिवत्सम्यगृग्भिः षोडशभिर्विधुधः ॥ कृतांजलिपुटो भूत्वा स्तवंताभिः प्रयोजयेत् ॥ ९७ ॥ केशवं मार्गशीर्षे तु पौ-
 षे नारायणं तथा ॥ माधवं माघमासे तु गोविंदं फाल्गुने पुनः ॥ ९८ ॥ चैत्रे चैव तथा विष्णुं वैशाखे मधुसूदनम् ॥ ज्येष्ठे त्रिविक्रमं विद्यादापादे वाम-
 नं विदुः ॥ ९९ ॥ श्रावणे श्रीधरं विद्यादृषीकेशं ततः परे ॥ आश्विने पद्मनाभं तु दामोदरं च कार्तिके ॥ १०० ॥ द्वादशैतानि नामानि ऋग्यजु-
 गोऽब्रवीन्मुनिः ॥ पूजयेन्मासनामभिः सर्वान्कामान्समश्नुते ॥ १०१ ॥ आयुष्मंतं सुतं सूते परामेधासमन्वितम् ॥ धनवंतं प्रजावंतं धार्मिकं सात्विकं
 तथा ॥ १०२ ॥ समिधोऽश्वत्थवृक्षस्य हुत्वाग्निं जुहुयात् पुनः ॥ उपस्थानं हुताशस्य ध्यात्वा चर्यं मधुसूदनम् ॥ ३ ॥ हविर्होमंततः कुर्यात्प्रत्यृचं वाग्य-
 तः शुचिः ॥ सूक्तेन जुहुयादाज्यमादावंते च पूर्ववत् ॥ ४ ॥ हविः शेषं नमस्कृतवानारी नारायणं पतिम् ॥ भक्षयित्वा हविः शेषं लब्धाशीः संवि-
 शेत्क्षणम् ॥ ५ ॥ ततस्तु कृत्वैदं कर्म कर्तव्यं द्विजतर्पणम् ॥ द्वितीयं स्त्रीनिवर्तयेत् यावद्भूभे च विदति ॥ ६ ॥ अपुत्रा मृतपुत्रा वा याचकन्याः प्रसूयते ॥

क्षिप्रं साजनयेत् पुत्रमृष्यशृंगो यथा ब्रवीन् ॥ ७ ॥ अचनेन संप्रवक्ष्यामि विष्णोरमिततेजसः ॥ यत्कृत्वामुनयः सर्वे ब्रह्मनिर्वाणमाप्नुयुः ॥ ८ ॥
 अप्स्रग्नौ हृदये सूर्यं स्थंडिले प्रतिमासु च ॥ पट्वस्ते पुहरेः सम्यगर्चनं मुनिभिः स्मृतम् ॥ ९ ॥ अग्नौ क्रियावतां देवो दिवि देवो मनीषिणाम् ॥
 प्रतिमास्यत्पुद्गीनां योगिनां हृदये हरिः ॥ १० ॥ आपो ह्यायतनं तस्य तस्मात्तासु सदा हरिः ॥ तस्य सर्वगतत्वाद्दृष्टं डिले भांवितात्मनाम् ॥ ११ ॥
 दद्यात्पुरुषसूक्तेन यः पुष्पाण्यप एव वा ॥ अर्चितं स्याज्जगदिदं तेन सर्वं चराचरम् ॥ १२ ॥ आनुष्टुभस्य सूक्तस्य त्रिष्टुवंतस्य देवता ॥ पुरुषोऽथ जग-
 द्बीजमृषिर्नारायणः स्मृतः ॥ १३ ॥ नारायणमहावाहोऽग्न्युर्ध्वं कंमहाप्रभो ॥ वक्ष्ये पुरुषसूक्तस्य विधानं त्वर्चनं प्रति ॥ १४ ॥ अग्निकार्यं ज-
 पविधिं स्तोत्रं चैव तदात्मकम् ॥ स्नात्वा यथोक्तविधिना प्राञ्जुग्यः शुद्धमानसः ॥ १५ ॥ प्रथमां विन्यसेद्द्वामे द्वितीयां दक्षिणे करे ॥ तृतीयां वाम-
 पादे तु चतुर्थीं दक्षिणे न्यसेत् ॥ १६ ॥ पंचमीं वामजानुनि पृष्ठीं वैदक्षिणे न्यसेत् ॥ सप्तमीं वामकुक्षौ तु अष्टमीं दक्षिणे न्यसेत् ॥ १७ ॥ नवमीं
 नाभिदेशे तु दशमीं हृदये न्यसेत् ॥ एकादशीं कंठदेशे द्वादशीं वामबाहुके ॥ १८ ॥ त्रयोदशीं दक्षिणेऽस्ये चैव चतुर्दशीम् ॥ अक्षयोः पंचदशीं
 चैव षोडशीं मूर्ध्नि विन्यसेत् ॥ १९ ॥ एवं न्यासविधिं कृत्वा पश्चात्पूजां समाभ्यसेत् ॥ यथा देहे तथा देवे न्यासं कृत्वा विधानतः ॥ २० ॥ आद्य-
 यावाहये देवमृचा तु पुरुषोत्तमम् ॥ द्वितीयया सनंदया त्पाशं चैव तृतीयया ॥ २१ ॥ अर्घ्यं चतुर्थ्यां दातव्यं पंचम्या च मनीयकम् ॥ षष्ठ्या स्नानं
 प्रकुर्वीत सप्तम्या मन्त्रमेव तु ॥ २२ ॥ यज्ञोपवीतमष्टम्या नवम्या चानुलेपनम् ॥ पुष्पं दशम्या दातव्यमेकादश्या तु धूपकम् ॥ २३ ॥ द्वादश्या
 दीपकं दद्यात्त्रयोदश्या निवेदनम् ॥ चतुर्दश्या नमस्कारं पंचदश्या प्रदक्षिणाम् ॥ २४ ॥ दक्षिणा तु यथाशक्ति षोडश्या च प्रदापयेत् ॥ स्नाने वस्त्रे च-
 ने वेद्ये दद्यादाचमनीयकम् ॥ २५ ॥ ततः प्रदक्षिणां कृत्वा जपं कुर्यात्समाहितः ॥ यथाशक्ति जपित्वा तु सूक्तं तस्मै निवेदयेत् ॥ २६ ॥ देवस्य द-

क्षिणेपाश्वेकुंडंस्थंडिलमेववा ॥ कारयेत्प्रथमेनैवद्वितीयेनतुप्रोक्षणम् ॥ २७ ॥ तृतीययाग्रिमादध्याच्चतुर्थ्याचमसिधनम् ॥ पंचम्याउपस्थश्रप
णंचरोश्रपणंतथा ॥ २८ ॥ षष्ठेनैवाग्रिमध्येतुक्त्पयेत्पद्ममासनम् ॥ चितयेद्देवदेशं कालानयसमप्रभम् ॥ २९ ॥ ततो गंधं च पुष्पं च भू-
पदीपनिवेदनम् ॥ अनुज्ञाप्यततः कुर्यात्सप्तम्यादियथाक्रमम् ॥ ५३० ॥ सनिधस्तावतीः पूर्वे जुहुयादभिवारिताः ॥ ततो वृतेन जुहुयाच्चरणाच
ततः पुनः ॥ ३१ ॥ एवं हुत्वा ततश्चैवमनुज्ञाप्य यथाक्रमम् ॥ अग्नेर्भगवतस्तस्य समीपे स्तोत्रमुचरेत् ॥ ३२ ॥ जितं ते पुंडरीकाक्षनममेविश्रभावन ॥
सुब्रह्मण्यनमस्तेस्तु महापुरुषपूर्वज ॥ ३३ ॥ नमो हिरण्यगर्भाय प्रधानाव्यक्तरूपिणे ॥ ॐ नमो वायुदेवाय शुद्धज्ञानस्वरूपिणे ॥ ३४ ॥
देवानां दानवानां च सामान्यमसिदैवतम् ॥ सर्वदा चरणद्वंद्वं त्रजामिशरणंतव ॥ ३५ ॥ एकस्त्वमसिलोकस्य नृपसंहारकस्तथा ॥ अध्यक्ष-
श्चानुमंता च गुणमायासमावृतः ॥ ३६ ॥ संसारसागरं घोरमनंतं क्लेशभाजनम् ॥ त्वामेव शरणं प्राप्य निस्तरंति मनीषिणः ॥ ३७ ॥ न ते रूपं न-
चाकारो नायुधानि न चास्पदम् ॥ तथापि पुरुषाकारो भक्तानां त्वं प्रकाशसे ॥ ३८ ॥ नैव किंचित्परोक्षं तेन प्रत्यक्षोऽसि कस्यचित् ॥ नैव किंचिदसा-
ध्यं तेन च साध्योऽसि कस्यचित् ॥ ३९ ॥ कार्याणां कारणं पूर्णं वचसां वाच्यमुत्तमम् ॥ योगिनां परमांसिद्धिं विदंति परमं विदः ॥ ५४० ॥ अहं
भीतोऽस्मि देवशंसं सारेऽस्मिन्महाभये ॥ ब्राह्मिणां पुंडरीकाक्षनजानेशरणं परम् ॥ ४१ ॥ कालेऽपि च सर्वेषु दिक्षु सर्वासु चाच्युत ॥ शरीरे विनते-
वापि वर्तते मे महद्भयम् ॥ ४२ ॥ त्वत्पादकमलादन्यत्र मे जन्मांतरेऽपि ॥ निमित्तं कुशलस्यास्ति येन गच्छासि सदृतिम् ॥ ४३ ॥ विज्ञानं यद्दि-
दं प्राप्य दिदं ज्ञानमर्जितम् ॥ जन्मांतरेऽपि मे देवमाभूदस्य परिक्षयः ॥ ४४ ॥ दुर्गतावपि जातस्य त्वद्गतो मे मनोरथः ॥ यदि नाथं च विदेयतावता-
स्मि कृती सदा ॥ ४५ ॥ अकामकलुषं चित्तं मम ते पादयोः स्थितम् ॥ कामये विष्णुपादौ तु सर्वजन्मसु केवलम् ॥ ४६ ॥ पुरुषस्य हरेः सूक्तं स्वर्गय-

न्ययशस्करम् ॥ आत्मज्ञानमिदं पुण्यं योगज्ञानमिदं परम् ॥ ४७ ॥ इत्येव मनयास्तुत्यास्तुत्वादेवं दिने दिने ॥ किं करोमीति चात्मानं देवायै
व निवेदयेत् ॥ ४८ ॥ फलाहारो भवेन्मासं पश्यत्यात्मानमात्मनि ॥ ४९ ॥ फलानि भुक्त्वोपवसेन्मासमद्विश्रवर्तयेत् ॥ अरण्ये
निवसेन्नित्यं जपन्नेतमृषिसदा ॥ ५५० ॥ त्रिस्त्रिषवणकाले पुष्पायादपुसु समाहितः ॥ आदित्यमुपतिष्ठेत् सूक्तेनानेन नित्यशः ॥ ५१ ॥
आज्याहुतीरनेनैव हुत्वैतं चितयेदृषिम् ॥ ऊर्ध्वमासात् फलाहारं त्रिभिर्वर्षैर्जयेदिवम् ॥ ५२ ॥ तद्भक्तस्तन्मना युक्तो दशवर्षाण्यनन्यभाक् ॥
साक्षात्पश्यति तं देवं नारायणमनामयम् ॥ ५३ ॥ ग्राह्यमत्यंतं येन त्वष्टारं जगतोऽव्ययम् ॥ गृहस्थधर्मवर्तत न्यायवृत्तः समाहितः ॥ ५४ ॥
एतदेवं चितयेत् नारायणमनामयम् ॥ अर्धरात्रे त्यक्त्वा निद्रां उत्थाय शुचिवाग्यतः ॥ ५५ ॥ संप्रमुपेपुमूते पुयोगं युंजीत योगवित् ॥ ऋज्वासीनः
समेवेशे निर्वाते शब्दवर्जिते ॥ ५६ ॥ सव्यं पादं दक्षिणस्यां जानुनिष्ठेष्येत्ततः ॥ संहृत्य दक्षिणपादं सव्ये जानुनियच्छति ॥ ५७ ॥ ब्रह्मांज-
लिकृतः स्वस्थो योगसंमिलितेक्षणः ॥ ॐ मित्युक्त्वा स्वहृदयं चितयेदविकुत्सितः ॥ ५८ ॥ तत्रात्मानं समाध्यादिन्द्रियाणि मनस्तथा ॥ न च बु-
ध्येत किंचान्यन्नपश्येच्छृणुयान्न च ॥ ५९ ॥ न नमस्येत्सदा योगंतदा प्राप्तः स उच्यते ॥ हृद्येत मृषिमभ्यस्येत्पश्यन्नेव यथाश्रुति ॥ ५६० ॥
प्राणानायम्य चासीनो याष्वचित्तं तदपि तम् ॥ उच्छ्वसिष्यत्यधो नाभिगमयित्वा मनस्तथा ॥ ६१ ॥ उच्छ्वसे देवमसकृत्तन्मना योगमुन्नयेत् ॥
एवं हि युज्यात्सामान्यं न पश्येच्छृणुयान्न च ॥ ६२ ॥ तदाशनैर्नियच्छेत हृदयादूर्ध्वमेव तु ॥ समौ तु जानू चास्यं च नासिकानयने भ्रुवौ ॥ ६३ ॥
भ्रुवोर्मध्ये परं स्थानं तत्रैतद्वारयेत्स्थिरम् ॥ ललाटदेशे धार्याथ मूर्धानं गमयेत्ततः ॥ ६४ ॥ उच्छ्वसं श्रयथा कालं नाभितश्चोच्छ्वसेत्पुनः ॥ एतत्प-
रं स्थानमुक्तं ब्रह्मणः परमात्मनः ॥ ६५ ॥ एवं युक्तो महात्मा सन् महात्मानं प्रपद्यते ॥ यदित्यात्सुकृती शुद्धो यद्वा पापकृत्तमः ॥ ६६ ॥ उप-

लभ्यपरं ब्रह्म गतिं ज्ञात्वा भवेच्छुचिः ॥ सर्वपापावबद्धं हृदयं तत्प्रयतो जपेत् ॥ ६७ ॥ अपि जिज्ञासनादेव गच्छेत् परमांगतिम् ॥ धारणात्पु-
थं कुर्याद्वर्मेणानेन नित्यशः ॥ ६८ ॥ आदित्ये म्रौचं द्रमसि वृक्षामेषु च धारयेत् ॥ पर्वताग्रे समुद्रे वा यत्र वापि मनोरमेत् ॥ ६९ ॥ नत्वेव विष-
यान् प्राप्य धारयतीत कथंचन ॥ बह्वद्रुःखं जानीयात् प्रध्वसेन मरणे सति ॥ ७० ॥ धार्मिकाणां कुलेशु द्वे योगभ्रष्टो भिजायते ॥ मूर्ध्नि ब्रह्मसर्वि-
देत स एव ऋषि सत्तमः ॥ ७१ ॥ तदामूर्ध्नः परं ज्योतिर्न क्षत्रपथमुन्नयेत् ॥ योगी योगेश्वरं प्राप्य निर्वृद्धः परमात्मवित् ॥ ७२ ॥ सर्वत्रैवात्मना-
त्मानं पश्येत् पिपरायणः ॥ जपेच्चैव सदा स्नातः पवित्रमिदमुत्तमम् ॥ ७३ ॥ अपि पातकसंयुक्तः कालेन सुकृती भवेत् ॥ येन येन च कामेन जपेदि-
ममृषिसदा ॥ ७४ ॥ सैसकामः समृद्धः स्याच्छ्रद्धा न स्य कुर्वतः ॥ होमं वाप्यथ वा जाप्यमुपहारमथोचरुम् ॥ ७५ ॥ कुर्वीत येन कामेन तत्सि-
द्धिमवधारयेत् ॥ ज्ञातिश्रेष्ठं महद्वित्तं यशो लोके परांगतिम् ॥ ७६ ॥ पापेन विप्रमोक्षस्तु तत्सिद्धिमवधारयेत् ॥ ज्ञानगम्यं परं सूक्ष्मं व्याप्य सर्व-
व्यवस्थितम् ॥ ७७ ॥ ग्राह्यमत्यंतं यत्नेन ब्रह्माभ्येति सनातनम् ॥ सहस्रशीर्षेति सूक्तं सर्वकामफलप्रदम् ॥ ७८ ॥ वेदगर्भशरीरेण सवै नारायणः
स्मृतः ॥ ब्रह्मेन्द्ररुद्रपर्वजं न्या अत्र सूक्ते व्यवस्थिताः ॥ ७९ ॥ अत्र स्थमेतद्गृह्यं जगत्स्यावरजंगमम् ॥ अतः संपठमानोऽपि भक्तिं न परिहारयेत्
॥ ८० ॥ भक्तानुक्ं पीभगवान् श्रूयते पुरुषोत्तमः ॥ पूजार्थं तस्य देवस्य वनात्स्वयमुपाह्वतान् ॥ ८१ ॥ आरण्यकविधानेन निर्वपेत्प्रत्यहं चरुम् ॥
नारायणाय स्वाहेति मंत्रांते जुहुयाद्विः ॥ ८२ ॥ आसहस्रात्ततश्च क्षुर्दिव्यं होतुं ददातिसः ॥ अपि वा चरुसाहस्रं तंत्रेणैकेन निर्वपेत् ॥ ८३ ॥
यावंतो वापि शक्यं ते अह्ना सर्वान्समापयेत् ॥ सहस्रस्येप्सितानां च कामानां लभते फलम् ॥ ८४ ॥ पुरुषायुःसमायुक्तः सिद्धो वा विचरेन्महीम् ॥
ध्येयः सदा सवितुर्मंडलमध्यवर्ती नारायणः सरसि जासन संनिविष्टः ॥ केयूरवान्मकरकुंडलवान्किरीटीहारी हिरण्मयवपुर्धृतशंखचक्रः ॥ ८५ ॥

एतत्तु यः पठति केवलमेव सूक्तं नारायणस्य चरणावभिवंद्यं द्यौः ॥ पाठेन तेन परमेण सनातनस्य स्थानं जरा मरणवर्जितमेति विष्णोः ॥ ८६ ॥
हविषा म्रौजले पुष्पैर्ध्यानेन हृदये हरिम् ॥ यजंति सुरयो नित्यं जपंति रविमंडले ॥ ८७ ॥ बिल्वपत्रं शमीपत्रं पत्रं भृंगारकस्य च ॥ मालतीकुशपद्मं
च सद्यस्तुष्टिकं हरेः ॥ ८८ ॥ यत्रैतत्पठ्यते किंचित्छाया न्मनसैव तु ॥ संपाद्य तत्प्रसादाद्देवदेवस्य चक्रिणः ॥ ८९ ॥ पत्रैश्च पुष्पैश्च फलैश्च
तोयैरक्षीतलब्धैश्च सदैव सत्सु ॥ भक्त्यैकल्ये पुरुषे पुराणे मुक्त्यै किमर्थं क्रियते तु यत्नः ॥ ९० ॥ इत्येवमुक्तः पुरुषस्य विष्णोर्चा विधिर्विष्णु-
कुमारनाम्ना ॥ मुक्तये कर्मार्गं प्रतिबोधनाय दृष्टा विधानं त्विह नारदोक्तम् ॥ ९१ ॥ इत्यृग्विधाने तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ या ओषधीः स्वस्य-
यनं जपेत् नित्यं तत्रतः ॥ ओषधीश्च यजेन्नित्यं षण्मासानेव नित्यशः ॥ ९२ ॥ दृष्ट्वा शरदिवै रुद्रमोषधीश्च यजेत् तथा ॥ न भवंत्यामयास्तस्य त-
था जीर्णादिकानि च ॥ ९३ ॥ क्रियां तु सप्तरात्रेण सप्तकृत्वः समाहितः ॥ प्रपद्ये तौषधीर्विप्रः सूक्तमेतज्जपन्सदा ॥ ९४ ॥ द्विषक्षेत्रादिहाल-
ब्ध्वा मिति विज्ञापयेत्तच्च ॥ स्वक्षेत्रे च रुणे वेष्ट्वा विंदते द्विषदोषधीः ॥ ९५ ॥ वृष्टिकामो जिताहारः प्रपद्ये तबृहस्पतिम् ॥ पायसेनोपहारेण होमेन च
समन्वितः ॥ ९६ ॥ बृहस्पते प्रतीत्ये तद्वृष्टिकामः प्रयोजयेत् ॥ पर्जन्यं च नमस्कृत्वा वृष्टिं विंदति शोभनाम् ॥ ९७ ॥ सर्वत्र तु पराशांतिं ज्ञेयो-
प्रतिरथ स्त्वृषिः ॥ यमेव देशं गच्छेत् शत्रुं वाप्यनुमंत्रितः ॥ ९८ ॥ नाजित्वा विनिवर्तेत् परं हि ब्रह्मणो बलं ॥ सर्वकामैर्जपेदेतत्सर्वकामसमृद्धये
॥ ९९ ॥ संप्राममभ्युद्यतो बाराजा चैतत्प्रयोजयेत् ॥ सर्वान्विजयते शत्रून्पराजीयते परैः ॥ ६०० ॥ पथि स्वस्वयनं चैतत्स्करेभ्यश्चर-
न्पथि ॥ भूतोरगपि शाचेभ्यः सर्वेभ्यः परिरक्षति ॥ १ ॥ भूतांशस्य ऋषेः सूक्तं प्रजाकामः शुचिर्जपन् ॥ अनुरूपं प्रजामाशु लभते नात्र संशयः
॥ २ ॥ स्थालीपाकेन नासत्यावश्विनौ तु यजेद्भिजः ॥ अनेनैव तु सूक्तेन हुत्वा धानं नुमंत्रयेत् ॥ ३ ॥ पायसं कृत्वा सरं मांसमोदनं दधिसक्तुकान् ॥

लभ्यपरं ब्रह्मगतिं ज्ञात्वा भवेच्छुचिः ॥ सर्वपापावबद्धध्वैतप्रयतो जपेत् ॥ ६७ ॥ अपि जिज्ञासनादेव गच्छेत् परमांगतिम् ॥ धारणात्पु-
 थर्कुर्याद्वर्मेणानेन नित्यशः ॥ ६८ ॥ आदित्ये मौचंद्रमसि वृक्षाग्ने पुचधारयेत् ॥ पर्वताग्ने समुद्रे वायव्ये वापि मनोरमेत् ॥ ६९ ॥ नत्वेव विष-
 यान् प्राप्य धारयतीत कथंचन ॥ बह्वद्रुःखं जानीयात् प्रध्वसे न मरणे सति ॥ ५७० ॥ धार्मिकाणां कुले शुद्धे योगभ्रष्टो भिजायते ॥ मूर्ध्नि ब्रह्मसर्वि-
 देतस एव ऋषिसत्तमः ॥ ७१ ॥ तदामूर्ध्नः परं ज्योतिर्न क्षत्रपथमुन्नयेत् ॥ योगी योगेश्वरं प्राप्य निर्वृद्धः परमात्मवित् ॥ ७२ ॥ सर्वत्रैवात्मना-
 त्मानं पश्येदपि परायणः ॥ जपेच्चैव सदा स्नातः पवित्रमिदमुत्तमम् ॥ ७३ ॥ अपि पातकसंयुक्तः कालेन सुकृती भवेत् ॥ येन येन च कामेन जपेदि-
 ममृषिसदा ॥ ७४ ॥ स संस्रामः समृद्धः स्याच्छ्रद्धधानस्य कुर्वतः ॥ होमं वाप्यथ वा जाप्यमुपहारमथोचरुम् ॥ ७५ ॥ कुर्वीत येन कामेन तत्सि-
 द्विमवधारयेत् ॥ ज्ञातिश्रेष्ठं महद्वित्तं यशो लोके परांगतिम् ॥ ७६ ॥ पापेन विप्रमोक्षस्तु तत्सिद्धिमवधारयेत् ॥ ज्ञानगम्यं परं सूक्ष्मं व्याप्य सर्व-
 व्यवस्थितम् ॥ ७७ ॥ ग्राह्यमत्यंतं यत्नेन ब्रह्माभ्येति सनातनम् ॥ सहस्रशीर्षेति सूक्तं सर्वकामफलप्रदम् ॥ ७८ ॥ वेदगर्भशरीरेण सवै नारायणः
 स्मृतः ॥ ब्रह्मद्रुद्रपर्वजं न्या अत्र सूक्ते व्यवस्थिताः ॥ ७९ ॥ अत्र स्थमेतद्द्रष्टव्यं जगत्स्यावरजंगमम् ॥ अतः संपठमानोऽपि भक्तिं न परिहारयेत्
 ॥ ५८० ॥ भक्ता नु कं पी भगवान् श्रूयते पुरुषोत्तमः ॥ पूजार्थं तस्य देवस्य वनात्स्वयमुपाह्वतान् ॥ ८१ ॥ आरण्यकविधानेन निर्वपेत्प्रत्यहं चरुम् ॥
 नारायणाय स्वाहेति मंत्रांते जुहुयाद्विः ॥ ८२ ॥ आसहस्रात्ततश्च क्षुर्दिव्यं होतुर्ददातिसः ॥ अपि वाचरुसाहस्रं तंत्रेणैकेन निर्वपेत् ॥ ८३ ॥
 यावंतो वापि शक्यं ते अह्ना सर्वान्समापयेत् ॥ सहस्रस्येप्सितानां च कामानां लभते फलम् ॥ ८४ ॥ पुरुषायुःसमायुक्तः सिद्धो वा विचरेन्महीम् ॥
 ध्येयः सदा सवितृमंडलमध्यवर्ती नारायणः सरसि जासन संनिविष्टः ॥ केयूरवान्मकरकुंडलवान्किरीटीहारी हिरण्मयवपुर्धृतशंखचक्रः ॥ ८५ ॥

एतत्तु यः पठति केवलमेव सूक्तं नारायणस्य चरणवभिवंद्यं द्यौः ॥ पाठेन तेन परमेण सनातनस्य स्थानं जरा मरणवर्जितमेति विष्णोः ॥ ८६ ॥
 हविषाग्नौ जले पुष्पैर्ध्यानेन हृदये हरिम् ॥ यजंति सुरयो नित्यं जपंति रविमंडले ॥ ८७ ॥ बिल्वपत्रं शमीपत्रं पत्रं भृंगारकस्य च ॥ मालतीकुशपद्मं
 च सद्यस्तुष्टिकं हरेः ॥ ८८ ॥ यत्रैतत्पठ्यते किंचित्छाया न्मनसैव तु ॥ संपाद्य तत्प्रसादाद्देवदेवस्य चक्रिणः ॥ ८९ ॥ पत्रैश्च पुष्पैश्च फलैश्च
 तोयैरक्रीतलब्धैश्च सदैव सत्सु ॥ भक्त्यैकल्ये पुरुषे पुराणे मुक्त्यै किमर्थं क्रियते तु यत्नः ॥ ५९० ॥ इत्येवमुक्तः पुरुषस्य विष्णोर्चा विधिर्विष्णु-
 कुमारनाम्ना ॥ मुक्तये कर्मार्गं प्रतिबोधनाय दृष्ट्वा विधानं त्विह नारदोक्तम् ॥ ९१ ॥ इत्यृग्विधाने तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ या ओषधीः स्वस्त्य-
 यनं जपेत्तनियतव्रतः ॥ ओषधीश्च यजेन्नित्यं षण्मासानेव नित्यशः ॥ ९२ ॥ दृष्ट्वा शरदिवै रुद्रमोषधीश्च यजेत्तथा ॥ न भवंत्यामयास्तस्य त-
 था जीर्णादिकानि च ॥ ९३ ॥ क्रियां तु सप्तरात्रेण सप्तकृत्वः समाहितः ॥ प्रपद्येतौषधीर्विप्रः सूक्तमेतज्जपन्सदा ॥ ९४ ॥ द्विषक्षेत्रादिहाल-
 ष्वामिति विज्ञापयेत्तच्च ॥ स्वक्षेत्रे च रुणे वेष्ट्वा विंदते द्विषदोषधीः ॥ ९५ ॥ वृष्टिकामो जिताहारः प्रपद्येत बृहस्पतिम् ॥ पायसेनोपहारेण होमेन च
 समन्वितः ॥ ९६ ॥ बृहस्पते प्रतीत्ये तद्दृष्टिकामः प्रयोजयेत् ॥ पर्जन्यं च नमस्कृत्वा वृष्टिं विंदति शोभनाम् ॥ ९७ ॥ सर्वत्र तु पराशांतिर्ज्ञेयो-
 प्रतिरथ स्त्वृषिः ॥ यमेव देशं गच्छेत् शत्रुं वाप्यनुमंत्रितः ॥ ९८ ॥ नाजित्वा विनिवर्तेत् परं हि ब्रह्मणो बलं ॥ सर्वकामैर्जपेदेतत्सर्वकामसमृद्धये
 ॥ ९९ ॥ संप्राममभ्युद्यतो बाराजा चैतत्प्रयोजयेत् ॥ सर्वान्विजयते शत्रून्पराजीयते परैः ॥ ६०० ॥ पथि स्वस्त्ययनं चैतत्स्करेभ्यश्चर-
 न्पथि ॥ भूतोरगपि शाचेभ्यः सर्वेभ्यः परिरक्षति ॥ १ ॥ भूतांशस्य ऋषेः सूक्तं प्रजाकामः शुचिर्जपन् ॥ अनुरूपां प्रजामाशु लभते नात्र संशयः
 ॥ २ ॥ स्थालीपाकेन नासत्यावश्विनौ तु यजेद्भिजः ॥ अनेनैव तु सूक्तेन हुत्वा धानं अनुमंत्रयेत् ॥ ३ ॥ पायसं कृत्वा संसमोदनं दधिसक्तुकान् ॥

कुत्माषांश्चकरंभांश्चफलानिविविधानिच ॥ ४ ॥ चित्रमाल्यशुभान्गधानमपानानियानिच ॥ भक्ष्यंभोज्यंचपेयंचसमाहृत्योदितेरवौ ॥
भूतांशमभ्यसेत्तावद्यावदस्मिन्नितोरविः ॥ ५ ॥ अर्धरात्रेत्वत्क्रान्तेततोऽग्निभ्यांनिवेदयेत् ॥ दीर्घायुषंशुभंरूपंचलभेत्पुत्रंशुवर्चसम् ॥ ६ ॥
रूपवांश्चभवेन्नित्यंभूतांशंयोऽभ्यसेत्सदा ॥ सार्वकामिकमप्येनमृषिर्विद्याद्विचक्षणः ॥ ७ ॥ नवाउदेवाइत्येतज्जपेतनियतव्रतः ॥ अन्नांवे-
दतिसर्वत्रयत्रयत्रोपतिष्ठति ॥ ८ ॥ पाप्मोपहतमात्मानंयोमन्येतविचक्षणः ॥ सजपेन्नियतोभूत्वालगुमन्येतपाप्मना ॥ ९ ॥ वाचंप्रप-
द्येद्वाक्कामोहुनेदाशुजपन्निमाः ॥ अहंरुद्रेभिरित्येतद्वाग्मीभवतिपूजितः ॥ १० ॥ नतमित्यष्टकंसूक्तंवैश्वदेवंजपन्मुनिः ॥ कृत्स्नंतुक्त्वमं-
हत्वाविश्वेदेवैःसहासते ॥ ११ ॥ रात्रींप्रपद्येमनसाशुचिःपर्णत्रतोनिशि ॥ यःकामयेतनपुनर्जायेयमितियोनितु ॥ १२ ॥ सहस्रकृत्वोम-
नसाजपेद्वात्रीतिरात्रिषु ॥ स्थाळीपाकेनरात्रिंचयजेताहरहर्निशि ॥ तन्मनानिशिचासीनस्तिष्ठेदहनिधार्मिकः ॥ १३ ॥ ऊर्ध्वंसंवत्सराश्चै-
वचरुपयसिंसंस्कृतम् ॥ सहस्रकृत्वस्त्वेतेनदिवाहोमोविधीयते ॥ १४ ॥ जुहुयान्निशिपूर्वस्मिन्भागेरात्रौसमार्हितः ॥ दिवाचाविश्रपतिकार्यं
छायायामंशुतेजसा ॥ १५ ॥ प्रतिप्रयतआत्मवान्सूक्तंतुमनसाजपेत् ॥ संवत्सरेतृतीयेतुसर्पिषासाधयेच्चरुम् ॥ १६ ॥ अथास्यवरदादेवी
रात्रिर्भवतिशर्वरी ॥ विज्ञापयीततांदेवीवरदांस्वयमागतां ॥ १७ ॥ संवत्सरेऋतौमासिदिवसेस्मिन्क्षणेपिवा ॥ प्रयाणकालोभवितातववत्सेति
वत्सला ॥ १८ ॥ रात्रिसूक्तंजपन्नेवतंकालंप्रतिपद्यते ॥ नयोर्निपुनरायातिसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ १९ ॥ ममाग्नेवर्चइत्येतत्सर्वकामैर्जपेद्दि-
जः ॥ जुह्वन्नाज्यमनेनैवसर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ २० ॥ यांकल्पयंतीतिसदाजपेतनियतव्रतः ॥ नैनंकृत्यानिर्हिसंतिकुद्वाभिचरितानि
च ॥ २१ ॥ यमांगिरसकल्पैस्तुतद्विदोभिचरेतसः ॥ प्रत्यंगिरसकल्पेनसर्वास्तान्प्रतिबाधते ॥ २२ ॥ प्रत्यंगिरसविद्वांस्तुनरिष्येतकदा-

चन ॥ नैनंकृत्यानिर्हिसंतिज्ञाताज्ञातानिवाकचित् ॥ २३ ॥ अजानताजानतावाक्कुब्जेनाषर्षितेनवा ॥ आकुष्ठंवादुरुक्तंवानैनोविदतितद्वि-
दम् ॥ २४ ॥ एवमेवजपेन्नित्यमृषिर्विस्वस्ययनायवै ॥ सर्वप्रायश्चित्तमेतदभाषतऋषिःस्वयम् ॥ २५ ॥ स्वावराणांनिवेशेषुनगराणांतथैवच ॥
ग्रामाणांचगृहाणांचजपेततमृषिसदा ॥ २६ ॥ जातरूपमयंविद्वान्कारयेन्नवृत्तंमणिम् ॥ सहस्रसंपातहुतमृषिणातेनतंततः ॥ २७ ॥ प्रति-
मुच्येतशिरसिग्रीवायामथवोरसि ॥ नैनंकृत्यानिर्हिसंतिज्ञाताज्ञातानियानिच ॥ २८ ॥ अनेनैवतुसूक्तेनराज्ञांतुसमलोहितम् ॥ कारयेत्
मणिंविद्वांस्तावदेवानुमंत्रणम् ॥ २९ ॥ संग्रामेषुध्वजाप्राणिवादित्राण्यनुमंत्रयेत् ॥ आसनानिचशय्याश्चयानानिविविधानिच ॥ ३० ॥
तस्याभिचरतेसाक्षादंगिरर्षिरपिस्वयम् ॥ प्रत्यंगिरसकल्पेनसर्वतत्प्रतिबाधते ॥ ३१ ॥ अमानुषीरभिचरेत्कृत्याःसूक्तंजपन्निदम् ॥ मुच्यतेस-
र्वतोनिष्ठात्किंपुनर्मानुषाद्भयम् ॥ ३२ ॥ तपस्वीनियतोदांतःप्रयोक्ताचेद्भवेदृषिः ॥ सर्वतरतिशांतात्मातपोहिंसुमहद्वलम् ॥ ३३ ॥ आयुष्य-
मायुर्वर्चस्यंसूक्तंदाक्षायणंमहत् ॥ अलंकारंहिरण्यंवाप्राप्यदाक्षायणंजपेत् ॥ प्राप्तोसःश्रियमादत्तेबहुचान्समभ्रुते ॥ ३४ ॥ नासदासीदि-
तिजपेज्जुहुयाद्योगतत्परः ॥ प्रजापतेस्तुसायुज्यंद्वादशाब्दैःसमभ्रुते ॥ ३५ ॥ उतदेवाइतिजपेदामयावीयतव्रतः ॥ घृतकुंभंनिधायथजुहु-
याज्जातवेदसि ॥ ३६ ॥ कुंभसंपातमन्यस्मिन्कांस्यपात्रेनिधापयेत् ॥ योऽग्नार्थ्यलंनचाग्रंस्यात्सइदंसंप्रकाशयेत् ॥ ३७ ॥ तेनाज्येनांगम-
भ्यज्यशनकैरन्नभागभवेत् ॥ रोगार्तस्याप्यनेनैवगात्रमंक्त्वाजपेदिदम् ॥ अजीर्णांभोत्यंजयीतमुखीभवतिविज्वरः ॥ ३८ ॥ अभेअच्छावदे-
त्येतद्धनकामःप्रयोजयेत् ॥ नियतःसर्पिषाहुत्वाजपेद्युतशःपुनः ॥ ३९ ॥ स्वादिराणांहिसमिधांजुहुयाद्दशतीर्षशः ॥ दशकृत्वःसदारेण
रायस्पोषेणपुष्यति ॥ ४० ॥ बिल्बोदुंबरपालाशैस्तथारौहितकैश्चयः ॥ जुहुयाद्धनकामस्तुरायस्पोषेणपुष्यति ॥ ४१ ॥ वैभीतकेध्मै-

वैत्त्वैश्च जुहुयादधर्मासकम् ॥ द्विषद्द्वेषणं तस्यां ते सूक्तमेतत्प्रयोजयेत् ॥ ४२ ॥ द्विषंतं धनिं न हत्वा द्विषतो विंदते धनम् ॥ अथ वाजप्यमेव स्याद्वाय-
स्पोषधनार्थिना ॥ ४३ ॥ अयमग्नेजरितेति जपेदग्निभये सति ॥ विधिना तर्पयित्वाग्निपयोदधिघृतादिभिः ॥ ४४ ॥ स्वयंपातुं यावदच्छेत्ता-
वद्भुत्वा चतुर्दिशम् ॥ अपामिदं परिणयेत्संततो दक्षधारया ॥ ४५ ॥ उत्तद्दृष्ट्वा भूत्वाप्यग्नेर्भेषजमंतिकात् ॥ अरण्यमेत्यपाठां तु क्रीणीयाद्यवमुष्टि-
ना ॥ ४६ ॥ यदि सौम्यसिसोमायत्वां परिक्रीणाम्योषधिम् ॥ यदि वारुण्यसिवरुणायत्वां परिक्रीणाम्यहंततः ॥ ४७ ॥ वसुम्यश्चाथ रुद्रेभ्य
आदित्येभ्यो यवा पुनः ॥ वैश्वदेव्यसि विश्वेभ्यः परिक्रीणाम्यहंततः ॥ ४८ ॥ क्षित्वासुमनसः पूर्वमोषध्या सह वीरुधैः ॥ तस्य वीर्यसमादत्ते
कर्मयत्र करिष्यति ॥ ४९ ॥ तां तु मध्ये संदधीतौषधीनां च विहायसि ॥ ग्रहणे त्वौषधीनां च सर्वत्रैष विधिर्भवेत् ॥ ५० ॥ उत्त्वापयीताथ पा-
ठां त्विमामिति जपन्निह ॥ प्रातश्च पेषयेदनां संसदि ब्रह्मचारिणाम् ॥ ५१ ॥ तदलाभे त्रतवता कन्यया ब्राह्मणेन वा ॥ प्रातः शुचिस्तां घृतेन त्रिःपि-
बेदनुमंत्रिताम् ॥ ५२ ॥ इमामिति तु सूक्तेन शतकृत्वो दशावरम् ॥ सपत्नीबाधते तेन पतिश्चातीव मन्यते ॥ ५३ ॥ पतिस्तु परिजप्यैनां पाठामे-
तेन वै पिबेत् ॥ पयसा सप्तरात्रेण सपत्नान् प्रतिबाधते ॥ ५४ ॥ मूलमंत्रजपैरन्यैर्यापतिं जेतुमिच्छति ॥ अलोकाय मलोकस्थामजतेन रकेहि सा
॥ ५५ ॥ अन्यथा चोपनीतानि चूर्णमूलौषधान्यपि ॥ विनाशयेयुः पुरुषं तस्मान्नान्यत्समाचरेत् ॥ ५६ ॥ प्रियंवदाभर्तरियाभर्तायस्याः परा-
यणम् ॥ वाक्चैव मधुराय स्याः पत्युः संवननं महत् ॥ प्रियं भर्तारमासाद्य पिबेद्वैषधीमिमाम् ॥ ५७ ॥ प्रियंवदां सुशीलां च धर्मपत्नीमनिदितां ॥
अवमन्येत यो मोहात्तमाहुः पुरुषा धमम् ॥ ५८ ॥ अरण्यानीत्यरण्येषु जपेत्सूक्तमनेकशः ॥ आरण्यानीं नमस्कृत्वा आरण्यान् प्रतिबाधते ॥ ५९ ॥
श्रद्धासूक्तं जपेन्नित्यं श्रद्धाकामः समाहितः ॥ सर्वत्र लभते श्रद्धां मेधासूक्तं तथैव च ॥ ६० ॥ ब्राह्मीमासाद्य सूक्ते द्वे जपेत्तनियतव्रतः ॥ तां पि-

बेतयथा शक्त्या ज्यहात्सिद्धिं नियच्छति ॥ ६१ ॥ शंखपुष्पीतुपयसा ब्राह्मीपुष्पाणि सर्पिषा ॥ शतावरीं च पयसा वचामद्भिर्घृतेन वा ॥ ६२ ॥
सूक्ताभ्यामनुमंत्राभ्यामेकैकां तु ज्यहं पिबेत् ॥ श्रद्धां मेधां स्मृतिपुष्टिं बलं लक्ष्मीं च विंदति ॥ ६३ ॥ सिद्धिं प्राप्नोति परमां दीर्घमायुः समश्नुते ॥
अथ वामनसाध्यायेत्सूक्तं सिद्धिं नियच्छति ॥ ६४ ॥ शासइत्थेति यो हंतुं शत्रून् तांस्तु विबाधते ॥ ६५ ॥ अलक्ष्मीनां शनार्थं तु जपेन्नित्यं शिरिं विठम् ॥
अथ वाजप्यमेव स्यात्संग्राममभिगच्छतः ॥ शासइत्थेति यो हंतुं शत्रून् तांस्तु विबाधते ॥ ६६ ॥ अलक्ष्मीनां शनार्थं तु जपेन्नित्यं शिरिं विठम् ॥
अपामार्गमर्थीशाखांसदर्भा सह वीरुधैः ॥ ६७ ॥ गृहीत्वा त्मानं पावयेदधश्चोर्ध्वं च नित्यशः ॥ आज्यं वा नेन जुहुयात्सहस्रं दशतीर्दश ॥ ज्यहेण नु-
दते देहादलक्ष्मीं शतवार्षिकीम् ॥ ६८ ॥ चांद्रायणं च रन्नेतत्सूक्तं सिद्धिकरं जपेत् ॥ अलक्ष्मीर्नुदते देहादपि वर्षसहस्रिकी ॥ ६९ ॥ गृहीतं य-
क्ष्मणा दर्भान् गृहीत्वा संस्पृशन् जपेत् ॥ मुंचामित्वा हविषेति यक्षमाणमपकर्षति ॥ ७० ॥ समिद्धमग्निं जुहुयादाज्येनैव यथाविधि ॥ संपात-
माज्येनियेत संपातैश्च पयः पिबेत् ॥ ७१ ॥ संपातभाजने सर्पिश्चूर्णतत्र निधापयेत् ॥ तत्रास्य भोजनीयं स्यात्पानीयं चानुमंत्रितम् ॥ ७२ ॥
खादिराणि च काष्ठानि चूर्णकृत्वा सहांतुभिः ॥ साधयीतरसं चैषां मध्वाज्याभ्यां पिबेत्सह ॥ ७३ ॥ मुंचामित्वा हविषेति तत्र तत्र प्रयोजयेत् ॥
यक्ष्माणमपकर्षति शरीरारोग्यकर्मणा ॥ ७४ ॥ यस्यागर्भः प्रमीयेत तत्राग्नौ जुहुयाद्विधिः ॥ ब्रह्मणाग्निः संविदान इत्याज्येन यथाविधि ॥ ७५ ॥
आज्यशेषेण चाभ्यज्यगर्भिणीं प्रसवेत्ततः ॥ पिबेदवाज्यशेषं तु जीवन्तस्याः प्रजायते ॥ ७६ ॥ जातानि चेत्प्रमीयेत्तत्राज्यं कृत्वा नुमंत्रितम् ॥
जुहुयाद्ब्रह्माग्निरिति संपातान्निनयेन्मणौ ॥ ७७ ॥ मणितु विवृते सूत्रे वा सयेद्वाससा सह ॥ न्यप्रोधशुंगया तत्र शुक्लोदितवेष्टितम् ॥ ७८ ॥
तंसाविज्ययुतेनैवानुमंत्र्याथ यथाविधि ॥ संपातैर्युतेनैव ब्रह्मणेति च संस्तुतम् ॥ ७९ ॥ उपरिष्ठाच्च सावित्र्या तावदेवानुमंत्रणम् ॥ सर्वैः स्वस्त्ययनै-

वैत्त्वैश्च जुहुयादर्धमासकम् ॥ द्विषद्वेषणं तस्यांते सूक्तमेतत्प्रयोजयेत् ॥ ४२ ॥ द्विषंतं धनिं न हत्वा द्विषतो विंदते धनम् ॥ अथ वाजपथ्यमेव स्याद्वाय-
स्पोषधनार्थिना ॥ ४३ ॥ अयमग्नेरिति तेतिजपेदग्निभये सति ॥ विधिना तर्पयित्वाग्निपयोदधिघृतादिभिः ॥ ४४ ॥ स्वयंपातुं यावद्विच्छेत्ता-
वद्भुत्वा चतुर्दिशम् ॥ अपामिदं परिणयेत्संततो दक्षधारया ॥ ४५ ॥ उत हृद इव भूत्वाप्यग्नेर्भेषजमंतिकात् ॥ अरण्यमेत्यपाठां तु क्रीणीयाद्यवमुष्टि-
ना ॥ ४६ ॥ यदि सौम्यसि सोमायत्वां परिक्रीणाम्योषधिम् ॥ यदि वारुण्यसि वरुणायत्वां परिक्रीणाम्यहंततः ॥ ४७ ॥ वसुम्यश्चाथ रुद्रेभ्य
आदित्येभ्योऽथ वापुनः ॥ वैश्वदेव्यसि विश्वेभ्यः परिक्रीणाम्यहंततः ॥ ४८ ॥ क्षित्वासुमनसः पूर्वमोषध्या सह वीरुधैः ॥ तस्य वीर्यं समादत्ते
कर्मयत्र करिष्यति ॥ ४९ ॥ तां तु मध्ये संदधीतौषधीनां च विहायसि ॥ ग्रहणे त्वौषधीनां च सर्वत्रैष विधिर्भवेत् ॥ ५० ॥ उत्त्वापयीताथ पा-
ठां त्विमामिति जपन्निह ॥ प्रातश्च पेषयेदनांसं सदिब्रह्मचारिणाम् ॥ ५१ ॥ तदलाभे त्रतवता कन्यया ब्राह्मणेन वा ॥ प्रातः शुचिस्तां घृतेन त्रिः पि-
बेदनुमंत्रिताम् ॥ ५२ ॥ इमामिति तु सूक्तेन शतकृत्वो दशावरम् ॥ सपत्नीबाधते तेन पतिश्चातीव मन्यते ॥ ५३ ॥ पतिस्तु परिजप्यैनां पाठामे-
तेन वै पिबेत् ॥ पयसा सप्तरात्रेण सपत्नान् प्रतिबाधते ॥ ५४ ॥ मूलमंत्रजपैरन्यैर्यापतिं जेतुमिच्छति ॥ अलोकाय मलोकस्थाम जतेन रकेहि सा
॥ ५५ ॥ अन्यथा चोपनीतानि चूर्णमूलौषधान्यपि ॥ विनाशयेयुः पुरुषं तस्मान् अन्यत्समाचरेत् ॥ ५६ ॥ प्रियंवदाभर्तरियाभर्तायस्याः परा-
यणम् ॥ वाक्चैव मधुराय स्याः पत्युः संवननं महत् ॥ प्रियं भर्तारमासाद्य पिबेद्वैषधीमिमाम् ॥ ५७ ॥ प्रियंवदां सुश्रीलां च धर्मपत्नीमर्निदितां ॥
अवमन्येत यो मोहात्तमाहुः पुरुषा धमम् ॥ ५८ ॥ अरण्यानीत्यरण्ये पुजयेत्सूक्तमनेकशः ॥ आरण्यानीनमस्कृत्वा आरण्यान् प्रतिबाधते ॥ ५९ ॥
श्रद्धासूक्तं जपेन्नित्यं श्रद्धाकामः समाहितः ॥ सर्वत्र लभते श्रद्धां मेधासूक्तं तथैव च ॥ ६० ॥ ब्राह्मीमासाद्य सूक्ते द्वे जपेन नियतव्रतः ॥ तां पि-

बेतयथा शक्त्या ज्यहात्सिद्धिं नियच्छति ॥ ६१ ॥ शंखपुष्पीतुपयसा ब्राह्मीपुष्पाणि सर्पिषा ॥ शतावरीं च पयसा वचामद्विर्धृतेन वा ॥ ६२ ॥
सूक्ताभ्यामनुमंत्राभ्यामेकैकां तु ज्यहं पिबेत् ॥ श्रद्धां मेधां स्मृतिपुष्टिं वलं लक्ष्मीं च विंदति ॥ ६३ ॥ सिद्धिं प्राप्नोति परमां दीर्घमायुः समश्नुते ॥
अथ वामनसाध्यायेत्सूक्तं सिद्धिं नियच्छति ॥ ६४ ॥ शासइत्येति यो हंतुं शत्रून् तांस्तु विवाधते ॥ ६५ ॥ अलक्ष्मीनां शनार्थं तु जपेन्नित्यं शिरिं विठम् ॥
अथ वाजपथ्यमेव स्यात्संग्राममभिगच्छतः ॥ शासइत्येति यो हंतुं शत्रून् तांस्तु विवाधते ॥ ६६ ॥ अलक्ष्मीनां शनार्थं तु जपेन्नित्यं शिरिं विठम् ॥
अपामार्गमर्याशाखांसदर्भा सह वीरुधैः ॥ ६७ ॥ गृहीत्वा त्मानं पावयेदधश्चोर्ध्वं च नित्यशः ॥ आज्यं वानेन जुहुयात्सहस्रं दशतीर्दश ॥ ज्यहेण नु-
दते देहादलक्ष्मीं शतवार्षिकीम् ॥ ६८ ॥ चांद्रायणं च रन्नेतत्सूक्तं सिद्धिकरं जपेत् ॥ अलक्ष्मीं नुदते देहादपि वर्षसहस्रिकी ॥ ६९ ॥ गृहीतं य-
क्ष्मणा दर्भान् गृहीत्वा संस्पृशन् जपेत् ॥ मुंचामित्वा हविषेति यक्षमाणमपकर्षति ॥ ७० ॥ समिद्धमग्निं जुहुयादाज्येनैव यथाविधि ॥ संपात-
माज्येनियेत संपातैश्च पयः पिबेत् ॥ ७१ ॥ संपातभाजने सर्पिश्चूर्णतन्निधापयेत् ॥ तत्रास्य भोजनीयं स्यात्पानीयं चानुमंत्रितम् ॥ ७२ ॥
खादिराणि च काष्ठानि चूर्णकृत्वा सहांतुभिः ॥ साधयीतरसं चैषां मध्वाज्याभ्यां पिबेत्सह ॥ ७३ ॥ मुंचामित्वा हविषेति तत्र तत्र प्रयोजयेत् ॥
यक्ष्ममाणमपकर्षति शरीरारोग्यकर्मणा ॥ ७४ ॥ यस्यागर्भः प्रमीयेत तत्राग्नौ जुहुयाद्विः ॥ ब्रह्मणाग्निः संविदान इत्याज्येन यथाविधि ॥ ७५ ॥
आज्यशेषेण चाभ्यज्य गर्भिणीं प्रसवेत्ततः ॥ पिबेदेवाज्यशेषं तु जीवन्तस्याः प्रजायते ॥ ७६ ॥ जातानि चेत्प्रमीयेरन्नाज्यं कृत्वा नुमंत्रितम् ॥
जुहुयाद्ब्रह्माग्निरिति संपातान्निनयेन्मणौ ॥ ७७ ॥ मणितु विवृते सूत्रे वा सयेद्वाससा सह ॥ न्यप्रोधशुंगया तत्र शुक्लोदितवेष्टितम् ॥ ७८ ॥
तंसाविज्ययुतेनैवानुमंत्र्याथ यथाविधि ॥ संपातैर्युतेनैव ब्रह्मणेति च संस्तुतम् ॥ ७९ ॥ उपरिष्ठाच्च सावित्र्या तावदेवानुमंत्रणम् ॥ सर्वैः स्वस्त्ययनै-

श्रैवजपेदमिदं तं मणिम् ॥ ६८० ॥ शिरसाधारयेन्नारीप्रयतागर्भिणीसती ॥ तृतीयेगर्भमासेतुमणिमेतंसमासजेत् ॥ पुष्पवतीपरंनारीगौः
सबत्साचरेद्यथा ॥ ८१ ॥ बहुपानीयवसान्वत्सेनपिबतासह ॥ जातस्यतुकुमारस्यकंठेतंमणिमासजेत् ॥ ८२ ॥ आज्यशेषंपुरस्कृत्यत-
मभ्यज्यकुमारकम् ॥ हुत्वास्वस्त्ययनैरेवस्त्रीपुमांसंप्रसूयते ॥ ८३ ॥ ऊर्ध्ववर्षात्स्वस्त्ययनंपुनरेवविधीयते ॥ पुनःस्तनप्रदानार्थंश्रद्धासूक्तेन
पाययेत् ॥ ८४ ॥ मेधासूक्तेनचैवैतत्पिष्टंघ्रीहिमयंकृतम् ॥ मधुमिश्रंजातरूपंमेधावीतेनजायते ॥ ८५ ॥ शतंवर्षाणिजीवेतप्रियतेनपुरा-
युषः ॥ स्मृतमेवचतस्यस्यात्पणमासाश्चततःपरं ॥ ८६ ॥ आज्यंसंस्कृत्यजुहुयादक्षीभ्यांतइतिद्विजः ॥ पाणिनातुघृताकेनमूर्धानंसंस्पृशे-
त्ततः ॥ ८७ ॥ कर्णोनित्रेचचुबुकंनासिकांचैवसंस्पृशेत् ॥ एवमेवजपेज्जित्यंयक्ष्मणोविप्रमुच्यते ॥ ८८ ॥ पूर्वोक्तेनैवकल्पेनयक्ष्मनाशन-
माचरेत् ॥ होमैश्चैवजपैश्चैवयक्ष्मनाशनमाचरेत् ॥ ८९ ॥ अपेहीतिजपेत्सूक्तंशुचिर्दुःस्वप्नाशनम् ॥ देवाःकपोतइतितुकपोतस्यप्रवेशने
॥ ९० ॥ सूक्तेनजुहुयादाज्यंयमदूतंहतंविदुः ॥ सपन्नप्रप्रयुंजीतश्रुषभंजपहोमयोः ॥ ९१ ॥ येनेदमितिवैनित्यंजपेतनियतव्रतः ॥
समाधिंमनसस्तेनविदतेनैवमुह्यति ॥ ९२ ॥ मयोभूर्वातइतितुगवांस्वस्त्ययनंजपेत् ॥ यवानांतुघृताक्कानांकारीषेभ्रौसमाहितः ॥ ९३ ॥
जुहुयाद्गोष्ठमध्येतुदधिमध्वाज्यसंस्कृतान् ॥ राजानमभिषिच्येतपुष्ट्येणश्रवणेनवा ॥ ९४ ॥ पौष्णसावित्रसौम्याश्विरोहिण्यामुत्तरासुच ॥
हुत्वाग्निंराजलिङ्गामिःसावित्र्याप्रयतःशुचिः ॥ ९५ ॥ महान्याहृतिमिश्रैवसंपातामिहुतोभवेत् ॥ सर्वौषधिरसैःश्रद्धेनैर्दीनांसलिलेनच
॥ ९६ ॥ व्याघ्रचर्मण्यथासीनमासंघामभिषिच्यच ॥ तिष्ठन्प्रत्यङ्मुखोब्रूयाज्यत्वंपृथिवीमिमाम् ॥ ९७ ॥ धर्मस्तेनिखिलोराजन्वर्धतांपाल-
यप्रजाः ॥ वर्धत्वंचश्रियैपुष्ट्यैजयायाभ्युदयायच ॥ ९८ ॥ राजानःसंतुतेगोत्रेततोऽप्रतिरथंजपेत् ॥ वैयाघ्रंतुभवैश्चर्मसमिदौदुंबरीभवेत्

॥ ९९ ॥ त्रिरेनमभिषिच्यैवंदुंदुभीनमिमंत्रयेत् ॥ प्राच्यांत्वादिशिवसबोहमिषिचंतुतेजसे ॥ १०० ॥ दक्षिणस्यांत्वादिशिरुद्राज-
मिषिचंतुवृद्धये ॥ प्रतीच्यांत्वादिश्यादित्यामिषिचंतुपुष्टये ॥ १ ॥ विधेदेवाउदीच्यांत्वाअमिषिचंतुश्रेयसे ॥ अमिषिच्यचराजा-
नमाशीर्भिरमिन्यच ॥ २ ॥ आत्वाहार्पमंतरेधीत्यथैनमिमंत्रयेत् ॥ पतंगमितिवैनित्यंजपेदज्ञानभेदनम् ॥ ३ ॥ मायाभेदनमेत-
द्विसर्वामायाःप्रबाधते ॥ शांबरीमिद्रजालांवामायामेतेनवारयेत् ॥ ४ ॥ अट्टानांचसत्त्वानांमायामेतेनबाधते ॥ त्र्यम्बूष्वितिस्वस्त्य-
यनंजपेतनियतव्रतः ॥ ५ ॥ पुष्पंद्वातुयागर्भेनगृहीयाद्वयोन्विता ॥ विष्णुर्योनिनेजमेषयोनिंस्पृष्ट्वाततोजपेत् ॥ ६ ॥ महित्री-
णामवोस्त्वितिपथिस्वस्त्ययनंजपेत् ॥ प्राग्रयेथद्विषट्हेत्यंजपेद्विष्यस्यनिष्कृतिम् ॥ ७ ॥ आयंगौःसर्पराज्ञीतुसर्पानेतेनबाधते ॥ पवि-
त्राणांपवित्रंतुजपेदेवाघमर्षणम् ॥ ८ ॥ आपःप्रविश्ययश्चैतत्रिःपठेतसमाहितः ॥ अथाश्वमेधावभृथस्तादृशंमनुरब्रवीत् ॥ ९ ॥ अशु-
च्येवनिमज्जित्वात्रिःपठेदघमर्षणम् ॥ अथाश्वमेधावभृथाएवंतदृषिरब्रवीत् ॥ १० ॥ यथाश्वमेधःऋतुरादृसर्वपापप्रणोदनः ॥ तथाघ-
मर्षणंसूक्तंसर्वपापप्रणोदनम् ॥ ११ ॥ सेनादारणमेतत्स्यान्नैर्हस्त्यमितिशौनकः ॥ मनसाध्येयमेतत्तुमन्यतेशौनकस्तृषिः ॥ १२ ॥ संस-
मिशुवसेवृषणसौभ्रातृकरणमहत् ॥ ज्ञातिभेदेप्रयुंजीतनमिद्यंतेकदाचन ॥ १३ ॥ कृतेभेदेतुसंज्ञानमेतत्संधिकरंजपेत् ॥ नतत्रभेदोभूयः
स्याद्यत्रैतत्सततंजपेत् ॥ १४ ॥ तच्छंयोरावृणीमहइतिस्वस्त्ययनंजपेत् ॥ महानाड्यःपरंब्रह्मशुक्रंज्योतिःसनातनम् ॥ १५ ॥ सपन्नंयश्च-
पुण्याश्चपावमान्यःपराःस्मृताः ॥ वृष्टिकामोजपेच्चैताआपोदैताःसनातनाः ॥ १६ ॥ ॐकारपूर्वाव्याहृतयोमधुच्छंदसआदितः ॥ सूक्ता-
न्यंतेमहानाड्यःसंहितासाऽमृताऽमृता ॥ १७ ॥ अमृतत्वंयुर्वेदाःपूर्वसंहितयानया ॥ जपेदेनांशुचिर्नित्यममृतत्वंसंगच्छति ॥ १८ ॥

अत्रैवतुजपेन्मध्येपितृसूक्तान्यनेकशः ॥ पित्र्यांतांसंहितांविद्यात्पितृन्प्रीणातिचैतया ॥ १९ ॥ एवमेवसमाहृत्यवाससीसंहिताभवेत् ॥
 रौद्र्यादित्यावैश्वदेवीयदेवत्यांचकामयेत् ॥ ७२० ॥ कुर्वीतयास्तुशमनंमध्येगोष्ठस्यधर्मवित् ॥ पुष्पैर्गर्धैश्चमाल्यैश्चवानस्पत्यैस्तथौषधैः
 ॥ २१ ॥ वास्तुसर्वप्रविकिरेत्सप्रधान्यैस्तथैवच ॥ वास्तोष्पतियजेच्चत्रपायरोनबृहस्पतिम् ॥ २२ ॥ औदुंबरपलाशैश्चवलंप्रतिदिशंहरेत् ॥
 सूर्योवायुर्यमःपितरोवरुणोनिर्ऋतिस्तथा ॥ २३ ॥ सोमोमहेंद्रइत्येतादिक्षुदिग्देवताःस्मृताः ॥ दद्यादानं ब्राह्मणेभ्यःशिवंभवतुवास्त्विति
 ॥ २४ ॥ प्रतिसंवत्सरंकार्यगृहेवैगृहमेधिना ॥ यद्येवंसविधंनान्यदनुक्तमपि किंचन ॥ २५ ॥ अग्निमिंद्रमथोवायुंसूर्यमन्याश्चदेवताः ॥
 आराधयिषुर्योयोयामभिधत्तेतथात्रताम् ॥ २६ ॥ अभिरूपेणसूक्तेनयथादिष्टंप्रयोजनम् ॥ ऋषीणांमंत्रदृष्टेनप्रत्यक्षात्सिद्धिरिष्यते ॥ २७ ॥
 सर्वत्रदक्षिणां दद्याद्धनंवाकर्मसिद्धये ॥ नत्वेवादक्षिणं कर्म किंचिदस्तीति शौनकः ॥ २८ ॥ शक्त्याहिपूर्णपात्रेणसंमिताप्यंततोभवेत् ॥
 तस्मात्स्वल्पापि दातव्या दक्षिणा कर्मसिद्धये ॥ २९ ॥ ऋषभैकादशा दद्याद्येनवातुप्यतेगुरुः ॥ धर्मज्ञे सत्यवादिनिब्रह्मदानं प्रदीयते ॥ ७३० ॥
 तदिदं परमं ब्रह्मगुह्यं पावनमद्भुतम् ॥ नाप्रशांताय दातव्यं नापुत्राया तपस्विने ॥ नासंवत्सरोपिताय नाशिष्याया हिताय च ॥ ३१ ॥ इत्यृग्वि-
 धानेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ नराणां भाग्यहीनानां मृग्विधानमजानताम् ॥ ऋग्वेदः कल्पवृक्षोऽयं फलं नैव प्रयच्छति ॥ ३२ ॥ रत्नगर्भ इवा-
 वासः ऋग्वेदः प्रतिभाति मे ॥ ऋग्विधानं प्रदीपेन विना नैव प्रकाशते ॥ ३३ ॥ रत्नाकर इवोदारः ऋग्वेदोऽयं तंतुस्तारः ॥ ऋग्विधानं महापूतं
 विना नैव फलप्रदम् ॥ ३४ ॥ निधानं सर्वरत्नानां मृग्वेदो ब्रह्ममंदिरम् ॥ ऋग्विधानं विधानेन ध्रुवमेतदवाप्यते ॥ ३५ ॥ ऋग्वेदः पठितोऽप्येव नृ-
 णां भवति निष्फलः ॥ ऋग्विधानं विना तस्मादध्येयं तत्प्रयत्नतः ॥ ३६ ॥ सूक्ततत्त्वार्थकथनं मृग्विधानमवैतियः ॥ ऋग्वेदो जायते तस्य प्रसा-

दोत्फुल्लमानसः ॥ ३७ ॥ आयुष्यं संपदो मूलं सद्यः कल्मषनाशनम् ॥ ऋग्विधानाभ्यनुष्ठानं शुभं कीर्तिकरं परम् ॥ ३८ ॥ ऋग्विधानेन संयुक्त-
 मृग्वेदं वेत्तियो द्विजः ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणामाश्रयः स भवेद्भुवम् ॥ ३९ ॥ वेदेषु प्रथमो वेद आयुर्वेद निधिः प्रभुः ॥ ऋग्विधानस्य चाभ्यासाद-
 तीव्रपरितुष्यति ॥ ७४० ॥ शत्रुनाशमनस्तुष्टिमुद्भजनसमागमान् ॥ ऋग्वेदः कुरुते नित्यं मृग्विधानेन तोषितः ॥ ४१ ॥ ऋग्वेदं वेत्तियः
 सांगमृग्विधानरतः सदा ॥ मनोरथादप्यधिकं भवेत्तस्य समीहितम् ॥ ४२ ॥ कुले जन्मनि शीले वा प्रज्ञायामुद्यमेऽपि वा ॥ ऋग्विधानपरिज्ञाना-
 दुशंति चरितार्थताम् ॥ ४३ ॥ तुष्यंति देवताः सर्वाः संपद्यंते विभूतयः ॥ दुराधयः प्रणश्यंति नित्यं मृग्विधिपाठिनाम् ॥ ७४४ ॥ नमः
 शौनकाय नमः शौनकाय ॥ इत्यृग्विधानफलश्रुतिः ॥ ॥ ऋग्विधानं समाप्तम् ॥

अथ यामलाष्टकतंत्रे खिलोपनिषन्मंत्रसंहिता स्वरूपम् ।

श्रीः ॥ पार्वत्युवाच ॥ शिवशंकरदेवेश पंचकृत्य परायण ॥ स्वरूपमंगवेदानां श्रुतं त्वन्मुखतो मया ॥ १ ॥ इदानीं श्रोतुमिच्छामि
 खिलान्युपखिलानि च ॥ महोपनिषदश्चैव याश्चान्यामंत्रसंहिताः ॥ २ ॥ वेदानां सारभूतास्तु वदमेकरुणानिधे ॥ श्रीशिव उवाच ॥
 शृणु देवि प्रवक्ष्यामि खिलान्युपखिलानि च ॥ महोपनिषदो मंत्रसंहिताः सकलार्थदाः ॥ ३ ॥ पुराव्यासेन वेदेषु संक्षिप्तेषु चतुर्विंशति
 अनुवाकाष्टकाध्यायसूक्तवाक्यपदान्तरात्मसु ॥ ४ ॥ तत्र तत्र तु शिष्टानि या निवाक्यानि संति हि ॥ खिलानि तानि चोच्यंते खिलशिष्टानि यानि च
 ॥ ५ ॥ वाक्यान्युपखिलानीति फल्यं नेतानि भामिनि ॥ बालखिल्यं च राजन्यं लक्ष्मीसूक्तं च गारुडम् ॥ ६ ॥ स्वास्तिकं भौतिकं भौम-
 मायुष्यं ग्राहमेव च ॥ ऋक्खिलानि प्रकीर्त्यंते महान्ति वरवर्णिनि ॥ ७ ॥ पैशाचं रात्रिकांडं च त्रैवेण्यं स्वाप्नमेव च ॥ ऋक्संभूतान्युपखि-

लान्युदीर्यंतिमहांतिवै ॥ ८ ॥ सत्याषाढ्यं प्राच्यकाठ्यं काठ्यं मौद्वल्यमेव च ॥ वैत्रयोदशकर्मोऽप्यं नागबल्यं यजुःखिलम् ॥ ९ ॥ औधे-
यमापस्त्रं बीयमाप्नोर्मायमेव च ॥ यजुर्वेदस्योपखिलान्युच्यंते वरवर्णिनि ॥ १० ॥ कौथुम्यंगौतमीयं च वानस्पत्यं रथंतरम् ॥ वैराज्यं
समिधं सामखिलं चोपखिलं महत् ॥ ११ ॥ बृहदाग्यं बृहद्गङ्गासामवेदप्रकीर्त्यते ॥ आंगिरसमथर्वोऽस्य शिरसौ त्वयमग्निग्रहम् ॥ १२ ॥
महासंमोहनं चैत्यमथर्वणखिलं स्मृतम् ॥ पाठ्यं सुसाध्यमधिककर्षणं बलिकल्पनम् ॥ १३ ॥ अथर्वोपखिलान्येतान्युच्यंते सुमहांति च ॥
तथा चैवोपनिषदो द्वात्रिंशत्परिकीर्तिताः ॥ १४ ॥ ईशावास्यं च केनाख्यं कठवह्याह्वयंततः ॥ मुंडकं मांडुकं चैव छांदोग्यं तैत्तिरीयकम्
॥ १५ ॥ प्रभाख्यं बृहदारण्यकं तैत्तिरीयं चैव च ॥ गर्भाख्यं चैव कैवल्यं श्वेताश्वतरमेव च ॥ १६ ॥ कालाग्निरुद्रहंसं च नारायणमतः परम् ॥
शारीरं नादाबिंद्वारख्यं मंत्रं चामृतबिंदुकम् ॥ १७ ॥ ब्रह्माख्यं चैव जाबालमथर्वशिरसं ह्यकम् ॥ बृहज्जाबालकं चैव सुबालकमतः परम् ॥ १८ ॥
मैत्रेयं परमहंसं छुरिकासंज्ञकं तथा ॥ कौषीतकं तापनीयमारुणीनामकं ततः ॥ १९ ॥ मैत्रायणीयमाथर्वशिखासंज्ञकं ततः परम् ॥ एतान्युप-
निषच्छब्दवाच्यानि तु हिमाद्रिजे ॥ २० ॥ मोक्षैकहेतुभूतानि नृणां श्रवणमात्रतः ॥ चतुर्वेदाभूतो दन्वत्सुधारसनिबंधनात् ॥ २१ ॥
समुद्भूतान्युपनिषद्ब्रह्मानि गिरिकन्यके ॥ संसारदुःखसंतापसंतप्ताखिलदेहिनाम् ॥ २२ ॥ महत्युपनिषत्प्रोक्ता जीवनीषधमालिका ॥
अज्ञानांधतमोयुक्तसर्वलोकगृहस्थितम् ॥ २३ ॥ दीपिकोपनिषत्प्रोक्ता मुक्तिरत्नं प्रमार्गितुम् ॥ द्वात्रिंशदेवतादेविमहोपनिषदः शुभाः
॥ २४ ॥ महत्यः सर्ववेदानां मातरः परिकीर्तिताः ॥ यान्येव कीर्त्यते तत्र ब्रह्मतत्त्वतत्त्वविदां वरे ॥ २५ ॥ अपूर्णं ॥ इत्यादिसंक्षेपः ॥

इति श्रीमद्यामलाष्टकतंत्रे खिलोपनिषन्मंत्रसंहिता स्वरूपकथनं नाम त्रयोदशः पटलः ॥

॥ अथ प्रथमाष्टकप्रारंभः ॥

॥ अथ सर्वानुक्रमपरिभाषा ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ श्रीवेदपुरुषायनमः ॥ हरिः ॐम् ॥ अथ ऋग्वेदान्नायेशाकलकैः सूक्तप्रतीकऋक्संख्यऋषिदैवतच्छंदां
 स्यनुक्रमिष्यामोऽयथोपदेशं न ह्येतज्ज्ञानमृतैश्चैतस्मार्तकर्मप्रसिद्धिर्मन्त्राणां ब्राह्मणार्थेयच्छंदोदैवतविद्याजनाध्यापनाभ्यां
 श्रेयोधिगच्छत्येताभ्यामेवानेवंविदोयातयामानिच्छंदांसि भवंति स्थाणुवर्च्छति गते वा पात्यते प्रमीयते वा पापीयान् भवती
 तिविज्ञायते ॥ १ ॥ अथ ऋषयः शतर्चिन आद्ये मंडलेत्येभुद्रसूक्तामहासूक्तामध्यमेषु माध्यमाः कचित्कथंचिदविशेषितं ब्रह्म ऋ
 षिमस्त्रियमनुक्तगोत्रमांगिरसं विद्याद्यस्य वाक्यं स ऋषिर्यातेनोच्यते सा देवता यदक्षरपरिमाणं तच्छंदोऽर्थेऽस्तव ऋषयो देव
 ता इच्छंदोभिरभ्यधावन्ति स एव देवताः क्षित्यंतरिक्षद्युस्थानाऽअग्निर्वायुः सूर्य इत्येवं व्याहृतयः प्रोक्ता व्यस्ताः समस्तानां प्र
 जापति (राशंतु प्रजापति) रौंकारः सर्वदेवत्यः पारमेष्ठ्योवा ब्राह्मोदैव आध्यात्मिकस्तत्तत्स्थानाऽअन्यास्तद्विभूतयः कर्मपृथ
 क्त्वा द्विपृथगभिधानस्तु तयोर्भवत्येकैव वामहानात्मा देवता स सूर्य इत्याचक्षते सहि सर्वभूतात्मा तदुक्तमृषिणा—सूर्यऽआ
 त्मा जगतस्थुषश्चेति तद्विभूतयोऽन्या देवतास्तदप्येतदुक्तं मिंद्रं मित्रं वरुणमग्निमाहुरिति यथाभिधानं त्वनुक्रमिष्यामः
 प्रायेणैद्रे मरुतो राज्ञां च दानस्तुतयः ॥ २ ॥ अथ च्छंदांसि गायत्र्युष्णिगनुष्टुब्बहतीपंक्तित्रिष्टुप् जगत्यतिजगती शक्यति
 शक्यं च त्र्यष्टी धृत्यति धृतयश्चतुर्विंशत्यक्षरादीनि चतुरुत्तराण्यूनाधिकेनैकेन निचृद्भुरिजौ द्वाभ्यां विराट्स्वराजौ पादपूर

णार्थतुषैप्रसंयोगैकाक्षरीभावान्व्यूहेदाद्येतुसप्तवर्गे पादविशेषात्संज्ञाविशेषास्ताननुकामंतएवोदाहरिष्यामोविराड्पा
विराट्स्थानाश्चबहूनाऽअपित्रिष्टुभऽएवेत्युद्देशस्तत्रदशैकादशद्वादशाक्षराणां वैराजत्रैष्टुभजागताइतिसंज्ञाअनादेशे
ष्टाक्षराःपादाश्चतुष्पदाश्चर्चः ॥ ३ ॥ प्रथमंछंदस्त्रिपदागायत्रीपंचकाश्चत्वारःषट्कश्चैकश्चतुर्थश्चतुष्कोवापदपंक्तिःषट्सप्तै
कादशाउष्णिग्गर्भास्त्रयःसप्तकाःपादनिचृन्मध्यमःषट्कश्चेदतिनिचृद्दशकश्चेद्यवमध्या यस्यास्तुषट्सप्तकाष्टकाःसावर्ध
मानाविपरीताप्रतिष्ठाद्वौषट्कसप्तकश्चहृसीयसी ॥ ४ ॥ द्वितीयमुष्णिक्त्रिपदांत्योद्वादशकाद्यश्चेत्पुरउष्णिग्म
ध्यमश्चेत्ककुपत्रैष्टुभजागतचतुष्काःककुबन्यंकुशिरैकादशिनोःपरःषट्कस्तनुशिरा मध्येचेत्पिपीलिकमध्याऽऽद्यःपंच
कस्त्रयोष्टकाऽअनुष्टुब्गर्भाचतुःसप्तकोष्णिगेव ॥ ५ ॥ तृतीयमनुष्टुप्पंचपंचकाःषट्कश्चैकोमहापदपंक्तिर्जागतावष्टकश्च
कृतिर्मध्येचेदष्टकःपिपीलिकमध्यानवकयोर्मध्येजागतः काविराजत्रयैराजत्रयोदशैर्नष्टरूपादशकास्त्रयोविराळेकादश
कावा ॥ ६ ॥ चतुर्थबृहतीतृतीयोद्वादशाद्यश्चेत्पुरस्ताद्बृहतीद्वितीयश्चेन्न्यंकुसारिण्युरोबृहतीवास्कंधोग्रीवीवांत्यश्चेदु
परिष्टाद्बृहतीष्टिनोर्मध्येदशकौविष्टाग्बृहतीत्रिजागतोर्ध्वबृहतीत्रयोदशिनोर्मध्येष्टकःपिपीलिकमध्यानवकाष्टेकादश्य
ष्टिनोविषमपदाचतुर्नवकाबृहत्येव ॥ ७ ॥ पंचमंपंक्तिःपंचपदाथचतुष्पदाविराड्दशकैरयुजौजागतौसतोबृहतीयुजौचे
द्विपरीताद्यौचेत्प्रस्तारपंक्तिरंत्यौचेदास्तारपंक्तिराद्यांत्यौचेत्संस्तारपंक्तिर्मध्यमौचेद्विष्टारपंक्तिः ॥ ८ ॥ षष्ठंत्रिष्टुप्त्रैष्टु

भपदाद्वौजागतौयस्याःसाजागतेजगतीत्रैष्टुभेत्रिष्टुब्वैराजौजागतौचाभिसारिणीनवकौवैराजस्त्रैष्टुभश्चद्वौवावैराजौ
नवकस्त्रैष्टुभश्चविराट्स्थानैकादशिनस्त्रयोष्टकश्चविराड्पाद्वादशिनस्त्रयोष्टकश्चज्योतिष्मतीयतोष्टकस्ततो ज्योतिश्चत्वा
रोष्टकाजागतश्चमहाबृहतीमध्येचेद्यवमध्याद्यौदशकावष्टकास्त्रयःपंत्युत्तराविराट्पूर्वावा ॥ ९ ॥ सप्तमंजगतीजागतप
दाष्टिनस्त्रयःस्वाचद्वौमहासतोबृहत्यष्टकांसप्तकःषट्कोदशकोनवकश्चषष्ठकावामहापंक्तिः ॥ १० ॥ अथप्रगाथाबृह
तीसतोबृहत्यौवार्हतःककुप्चेत्पूर्वाकाकुभौमहाबृहतीमहासतोबृहत्यौमहावार्हतोबृहतीविपरीतेविपरीतोत्तरोनुष्टुब्गा
यत्र्याचानुष्टुभोऽनुष्टुम्मुखास्तुचाइत्युक्तेः ॥ ११ ॥ सूक्तसंख्यानुवर्ततआन्यस्याःसूक्तसंख्यायांक्रुपिश्चान्यस्मादपरवा
विशिष्टस्तुहिहवैतच्छब्दविशिष्टान्यृषिदैवतच्छंदांसिद्वित्रिचतुःपंचपदसूक्तभांजि यथासंख्यमनिरुक्तासंख्याविंशति
रनादेशेत्विद्रोदेवतात्रिष्टुपछंदःप्रगाथावार्हताविंशिकाद्विपदाविराजस्तर्धमेकपदाद्विद्विपदास्त्वृचःसमामनंत्ययुक्त्वं
त्याद्विपदंवेमंडलादिष्वग्नेयमैद्रात्रिष्टुवंतस्यसूक्तस्यशेषाजगत्य आदांगायत्रंप्रागिधरण्यस्तूपात् ॥ १२ ॥ (गोधाघो
षाविश्ववारापालोपनिषन्निपत् । ब्रह्मजायाजुहर्नामांगस्यग्यस्वमादितिः ॥ इंद्राणीचंद्रमाताचंमरमारोमशोर्वशी ।
लोपामुद्राचनद्यश्चयमीनारीचशश्वती ॥ श्रीरक्षासार्पराजीवाक्षश्चामंधाचदक्षिणा । रात्रीसूर्याचसावित्रीब्रह्मवादि
न्यईरिताः ॥ १३ ॥ पादाअतिजगत्यानुत्रयोद्वादशकाःपरा । अष्टकांशकरीपादाःसप्तैवाष्टाक्षराश्चतः ॥ अतिशाक्वर

पादौद्वावादितः षोडशाक्षरौ । जागतश्चाष्टकावष्टिपादाः षोडशकास्त्रयः ॥ अष्टकौचात्यष्टिपादौ जागतौचाष्टकास्त्रयः ।
जागतश्चाष्टकश्चाथधृतिपादौतुजागतौ ॥ पादास्त्रयोष्टकाश्चाथषोडशाक्षरएवच । अष्टकश्चाथातिधृतौजागतः षोडशा
क्षरः ॥ त्रयोष्टकाजागतश्चतर्थवाष्टकइत्यपि । परः सप्तकपादास्तुप्रसंगात्स्वयमीरिताः) ॥ १४ ॥ इतिपरिभाषा ॥

अग्निनवमधुच्छंदावैश्वामित्रोवायोवायव्यैद्रवायवर्मैत्रावरुणास्तृचाः अश्विनाद्वादशाश्विनैद्रवैश्वदेवसारस्वता
स्तृचाः सप्तताः प्रउगदेवताः सुरूपकृलुंदशैद्रमातुयुंजंत्यादहेत्येताः षण्मारुत्योवीलुचिदिद्रेणेत्यैद्यौचैद्रमिदेंद्रसा
नसिमिद्रेहिगायंतिद्वादशानुष्टुभंत्विद्रमष्टौजेतामाधुच्छंदसोग्रिद्वादशमेधातिथिः काण्वआग्र्यमग्निनेतिपादो
द्यग्निदैवतौनिर्मथ्याहवनीयाभ्यांसुसमिद्धइतीध्मः समिद्धोवाग्निस्तनूनपांश्रराशंसइळोबहिंदेवीद्वारउषासान
कादैव्यौहोतारौप्रचेतसौतिस्रोदेव्यः सरस्वतीळाभारत्यस्त्वष्टावनस्पतिः स्वाहाकृतयइतिप्रत्युचंदेवताएतदा
प्रीसूक्तमेतेनान्यान्युक्तदेवतान्येकादशकानित्वनाराशंसान्याप्रशब्दोक्तानित्वतनूनपांत्यैभिर्वैश्वदेवमिंद्रसोम
मृतव्यंतत्रैद्रीमारुतीत्वाष्ट्याग्नेय्यैद्रीमैत्रावरुणीचतस्रोद्रविणोदसंआश्विन्याग्नेयृतदेवताः सर्वत्रात्वानवेंद्रावरु
णयोरेन्द्रावरुणयुवाकुपादनिचृतौ(इंद्रोहसीयसीवा)सोमानमितिपंचब्राह्मणस्पत्याश्चतुर्थ्यामिंद्रश्चसोमश्चपंचम्यां
दक्षिणाचान्याः सादसस्पत्यानाराशंसीवांत्याप्रतित्यमाग्निमारुतं ॥ १ ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥ श्रीसरस्वत्यैनमः ॥ श्रीवेदपुरुषायनमः ॥

हरिः ओ३म् ॥ (मं. १ अ. १ सू. १) अग्निमीळेपुरोहितंयज्ञस्यदेवमृत्विजं । होतारंरत्नधातमं ॥ अग्निःपूर्वेभिर्ऋषि
भिरीज्योनूतनैरुत । सदेवाँऽएहवक्षति ॥ अग्निनारयिमश्रवत्पोषमेवदिदेवे । यशसंवीरवत्तमं ॥ अग्नेयंयज्ञमध्वरं
विश्वतःपरिभूरसि । सऽइहेवेषुगच्छति ॥ अग्निर्होताकृविंक्तुःसत्यश्चित्रश्रवस्तमः । देवोदेवेभिरागमत् ॥ १ ॥ यदं
गदाधुपेत्वमग्नेभद्रंकरिष्यसि । तवेत्तत्सत्यमंगिरः ॥ उपत्वाग्नेदिदेदिवेदोषावस्तर्धियावयं । नमोभरंतऽएमसि ॥ राजै
तमध्वराणां गोपामृतस्यदीदिविं । वर्धमानंस्वेदमे ॥ सनःपितेवसूनवेग्नेसूपायनोभव । सचस्वानःस्वस्तये ॥ २ ॥ (१।१।२)
वायुवायाहिदशंतेमेसोमाऽअरंकृताः । तेषांपाहिश्रुधीहवै ॥ वायुक्थेभिर्जरंतेत्वामच्छाजरितारः । सुतसोमाऽअ
हविंदः ॥ वायोतवप्रपृंचतीधेनाजिगातिदाशुषे । उरूचीसोमपीतये ॥ इंद्रवायूइमेसुताऽउपप्रयोभिरागतं । इंद्रवो
वामुशंतिहि ॥ वायुविंद्रश्चचेतथःसुतानांवाजिनीवसू । तावायातमुपद्रवत् ॥ ३ ॥ वायुविंद्रश्चसुन्वतऽआयातमुप
निष्कृतं । माश्वि१त्थाधियानरा ॥ मित्रंहुवेपूतदक्षवरुणंचरिशादसं । धियंघृताचींसाधेता ॥ ऋतेनमित्रावरुणावृ

(१।१।१) अग्निमीळइतिनवर्चस्यसूक्तस्यवैश्वामित्रोमधुच्छंदाअग्निर्गायत्री । (१।१।२) वायुवायाहीतिनवर्चस्यसूक्तस्यवैश्वामित्रो
मधुच्छंदाः आद्य नृचस्यवायुः द्वितीयनृचस्येन्द्रवायूतृतीयनृचस्यमित्रावरुणौगायत्री ।

तावृधावृतस्पृशा । क्रतुं बृहंतमाशाथे ॥ कुवीनो मित्रावरुणातुविजाताऽउरुक्षया । दक्षे दधातेऽअपसं ॥ ४ ॥ (१११३)
 अश्विनायज्वरीरिषोद्रवत्याणीशुभस्पती । पुरुभुजाचनस्यतं ॥ अश्विनापुरुदंससानराशवीरयाधिया । धिष्ण्यावनं
 तंगिरः ॥ दसायुवाकवः सुतानासत्यावृक्तबर्हिषः ॥ आयांतरुद्रवर्तनी ॥ इंद्रायाहिचित्रभानोसुताऽइमेत्यायवः ।
 अण्वीभिस्तनापतासः ॥ इंद्रायाहिधियेपितोविप्रजृतः सुतावंतः । उपब्रह्माणिवाधतः ॥ इंद्रायाहितृतुजानऽउपब्रह्मा
 णिहरिवः । सुतेदधिष्वनश्चनः ॥ ५ ॥ ओमांसश्चर्षणीधृतोविश्वेदेवासऽआगत । दाश्वंसोदाशुषः सुतः ॥ विश्वेदे
 वासोऽअसुरः सुतमागततूर्णयः । उस्माऽइवस्वसराणि ॥ विश्वेदेवासोऽअस्त्रिधुऽएहिमायासोऽअद्रुहः । मेधैजुपंत
 वह्नयः । पावकानः सरस्वतीवाजेभिर्वाजिनीवती । यज्ञवधुधियावसुः ॥ चोदयित्रीसूनृतांनांचेततीसुमतीनां । यज्ञं
 दधेसरस्वती ॥ महोऽअर्णः सरस्वतीप्रचेतयतिकेतुनां । धियोविश्वविराजति ॥ ६ ॥ (११२१) सुरुपकृत्नुमून्यैसुदुघामिव
 गोदुहे । जुहूमसिद्यविद्यवि ॥ उपनः सवनागहिसोमस्यसोमपाः पिब । गोदाऽइद्रेवतोमदः ॥ अथातेऽअंतमानांवि
 द्यामसुमतीनां । मानोऽअतिरूप्यऽआगहि ॥ परैहिविग्रमस्तृतमिंद्रं पृच्छाविपश्चितं । यस्तेसखिभ्यऽआवरं ॥ उतब्रु

(१११३) अश्विनायज्वरीरितिद्वादशर्चस्यसूक्तस्यवैश्वामित्रोमधुच्छंदाः आद्यतृचस्याश्विनौद्वितीयतृचस्येन्द्रः तृतीयतृचस्यविश्वेदेवाः
 चतुर्थतृचस्यसरस्वतीगायत्री । (११२१) सुरुपकृत्नुमितिद्वादशर्चस्यसूक्तस्यवैश्वामित्रोमधुच्छंदाइंद्रोगायत्री ।

वंतुनोनिद्रोनिरन्यतश्चिदारत । दधानाइंद्रइधुवः ॥ ७ ॥ उत्तनः सुभगाऽअरिर्वोचेयुर्दस्मकृष्टयः । स्यामेदिंद्रस्यश
 र्मेणि ॥ एमाशुमाशवैभरयज्ञश्रियंनृमार्दनं । पृतयन्मंदयत्सखं ॥ अस्यपीत्वाशतक्रतोघनोवृत्राणामभवः । प्रावो
 वाजेषुवाजिनं ॥ तंत्वावाजेषुवाजिनंवाजयामः शतक्रतो । धनानामिंद्रसातये ॥ योरायोऽवर्निर्महान्तुपारः सुन्वतः
 सखा । तस्माऽइंद्रायगायत ॥ ८ ॥ (११२२) आत्वेतानिषीदुर्तेद्रमभिप्रगायत । सखायः स्तोमवाहसः ॥ पुरुतमंपुरुणामी
 शानंवार्याणां । इंद्रंसोमेसचासुते ॥ सघानोयोगऽआभुवत्सरायेसपुरंध्यां । गमद्वाजैभिरासनः ॥ यस्यसंस्थेनवृण्वतेह
 रीसमत्सुशत्रवः । तस्माऽइंद्रायगायत ॥ सुतपात्रैसुताऽइमेशुचयोयंतिवीतये । सोमासोदध्याशिरः ॥ ९ ॥ त्वंसु
 तस्यपीतयेसद्योवृद्धोऽअजायथाः । इंद्रज्यैष्ठ्यायसुक्रतो ॥ आत्वाविशंत्वाशवः सोमासऽइंद्रगिर्वणः । शंतैसंतुप्रचेत
 से ॥ त्वांस्तोमाऽअवीवृधन्त्वामुक्थाशतक्रतो । त्वांवर्धंतुनोगिरः ॥ अक्षितोतिः सनेदिमंवाजमिंद्रः सहस्रिणं । यस्मि
 न्विश्वानिपौस्या ॥ मानोमतीऽअभिद्रुहन्तूनानामिंद्रगिर्वणः । ईशानोयवयावधं ॥ १० ॥ (११२३) युंजंतिब्रध्नमरुपं
 चरंतंपरितस्पर्षः । रोचंतेरोचनादिवि ॥ युंजंत्यस्यकाम्याहरीविपक्षसारथे । शोणाधृष्णूनृवाहसा ॥ केतुकृण्वन्नके

(११२२) आत्वेतेतिद्वादशर्चस्यसूक्तस्यवैश्वामित्रोमधुच्छंदाइंद्रोगायत्री । (११२३) युंजंतीतिद्वादशर्चस्यसूक्तस्यवैश्वामित्रोमधुच्छंदाः
 आद्यानांविष्टुणामिंद्रः ततः षण्णामरुतः (बीळुचिदिंद्रेणेतिद्वयोरिंद्रश्चवा) दशम्याइंद्रोगायत्री ।

ऋक्सं.

अ.१अ.१

॥ ५ ॥

तवेपेशोमर्याऽपेशसे । समुषद्विरजायथाः ॥ आदहस्वधामनुपुनर्गर्भत्वमैरिरे । दधानानामयज्ञियं ॥ वीळुचिदा
रुज्जुभिर्गुहाचिदिद्रवहिभिः । अविदऽउक्षियाऽअनु ॥ ११ ॥ देवयंतोयथामतिमच्छाविदद्वसुगिरः । महामनू
षतश्रुतं+ ॥ इंद्रेणसंहिदक्षसेसजग्मानोऽअबिभ्युषा । मंदूसमानवर्चसा ॥ अनवद्यैरभिद्युभिर्मखःसहस्वदर्चति । ग
णैरिंद्रस्यकाम्यैः ॥ अतःपरिज्मन्नागहिदिवोवारोचनादधि । समस्मिन्नृजतेगिरः ॥ इतोवासातिमीमहेदिवोवापा
धिवादधि । इंद्रमहोवारजसः ॥ १२ ॥ (१।२।४) इंद्रमिद्राधिनीबृहदिंद्रमर्केभिरर्किणः । इंद्रवाणीरनूषत ॥ इंद्रऽइन्द्र
योःसचासंमिभ्रऽआवचोयुजा । इंद्रोवज्रीहिरण्ययः ॥ इंद्रोदीर्घायचक्षसऽआसूर्यरोहयद्विवि । विगोभिरद्विमैरय
त् ॥ इंद्रवाजेषुनोवसहस्रप्रधनेषुच । उग्रऽउग्राभिरूतिभिः ॥ इंद्रवयमहाधुनऽइंद्रमभैहवामहे । युजैवृषेषुवज्रिणं
॥ १३ ॥ सनोवृषभ्रमुंचरुंसत्रादावन्नपावृधि । अस्मभ्यमप्रतिष्कृतः ॥ तुंजेतुंजेयऽउत्तरेस्तोमाऽइंद्रस्यवज्रिणः । न
विधेऽअस्यसुष्टुतिं+ ॥ वृषायूथेववंसंगःकृष्टीरियत्यौजसा । ईशानोऽअप्रतिष्कृतः ॥ यऽएकश्चर्षणीनांवसूनामिरज्य
ति । इंद्रःपंचक्षितीनां+ ॥ इंद्रोविश्वतस्परिहवामहेजनैभ्यः । अस्माकमस्तुकेवलः ॥ १४ ॥ (१।३।१) इंद्रसानसि
रयिसजित्वानंसदासहं । वर्षिष्ठमूतयेभर ॥ नियेनमुष्टिहृत्यानिवृत्रारुणधामहै । त्वोतासोन्यर्वता ॥ इंद्रत्वोतास
१ (१।२।४) इंद्रमिदितिदशर्चस्यसूक्तस्यवैश्वा०मधुच्छंदाइंद्रोगायत्री । (१।३।१) इंद्रेतिदशर्चस्यसूक्तस्यवैश्वा०मधुच्छंदाइंद्रोगायत्री ।

मंडलं १

अनु. ३

॥ ५ ॥

ऽआवयंवज्रधनाददीमहि । जयेमसंयुधिस्पृधः ॥ वयंशूरैभिरस्तृभिरिंद्रत्वयायुजावयं । सासह्यामपृतन्यतः+ ॥ म
होऽइंद्रःपरश्रनुमहिवर्मस्तुवज्रिणे । द्यौर्नप्रथिनाशवः ॥ १५ ॥ समोहेवायऽआशतनरःस्तोकस्यसनिता । विप्रा
सोवाधियायवः ॥ यःकुक्षिःसोमपातमःसमुद्रऽइवपिन्वते । उर्वीरापोनकाकुदः ॥ एवाह्यस्यसूनुताविरज्जीगोमती
मही । पकाशाखानदाशुषे ॥ एवाहितेविभूतयऽऊतयऽइंद्रमावते । सद्यश्चित्संतिदाशुषे ॥ एवाह्यस्यकाम्यास्तोम
ऽउक्थंचशस्या । इंद्रायसोमपीतये ॥ १६ ॥ (१।३।२) इंद्रेहिमत्स्यंधसोविश्वेभिःसोमपर्वभिः । महोऽअभिष्टिरोजसा ॥
एमेनंसृजतासुतेमंदिमिंद्रायमंदिने । चक्रिंविश्वानिचक्रये ॥ मत्स्वासुशिप्रमंदिभिःस्तोमेभिर्विश्वचर्षणे । सचैषुसव
नेष्वा+ ॥ असृग्रमिंद्रतेगिरःप्रतित्वामुदहासत । अजोषावृषभंपतिं ॥ संचोदयचित्रमर्वाग्राधऽइंद्रवरैण्यं । असदित्तै
विभुप्रभु+ ॥ १७ ॥ अस्मान्सुतत्रचोदयेंद्ररायेरभंस्वतः । तुर्विद्युभ्ययशस्वतः ॥ संगोमदिंद्रवाजवदस्मेपृथुश्रवोबृह
त् । विश्वायुधेह्यक्षितं ॥ अस्मेधेहिश्रवोबृहद्युभ्रंसंहस्रसातमं । इंद्रतारधिनीरिषः ॥ वसोरिंद्रवसुपतिंगीभिर्गुणतं
ऋग्मियं । होमगंतारमूतये ॥ सुतेसुतेन्यौकसेबृहद्बृहत्ऽएदरिः । इंद्रायशूषमर्चति ॥ १८ ॥ (१।३।३) गायंतित्वा
ऽगायत्रिणोर्चन्त्यर्कमर्किणः । ब्रह्माणस्त्वाशतक्रतुऽउद्धंशमिवयेमिरे ॥ यत्सानोःसानुमारुहद्भूर्यस्पष्टकृत्वं । तदिंद्रो
(१।३।२) इंद्रेहीतिदशर्चस्यसूक्तस्यवैश्वा०मधुच्छंदाइंद्रोगायत्री । (१।३।३) गायंतीतिद्वादशर्चस्यसूक्तस्यवैश्वा०मधुच्छंदाइंद्रोनुष्टुप् ।

ऽअर्धचेततियुधेनवृष्णिरेजति ॥ युक्ष्वाहिकेशिनाहरीवृषणाकक्ष्यप्रा । अथानऽइंद्रसोमपागिरामुपंश्रुतिंचर ॥ एहि
स्तोमोऽअभिस्वराभिगृणीह्यारुव । ब्रह्मचनोवसोसचेंद्रयज्ञंचवर्धय ॥ उक्थमिंद्रायशंस्यंवर्धनं पुरुनिष्पिधे । शक्रोय
थासुतेषुणोरारणत्सख्येषुच ॥ तमित्सखित्वईमहेतरायेतंसुवीर्ये । सशक्रऽउतनःशक्रदिंद्रोवसुदयमानः ॥ १९ ॥
सुविवृतैसुनिरजमिंद्रत्वादातमिद्यशः । गवामपत्रजंवृधिकृणुष्वराधोऽअद्रिवः ॥ नहित्वारोदसीऽउभेऽक्रघायमाण
मिन्वतः । जेषुःस्वर्वतीरपःसंगाऽअस्मभ्यंधूनुहि ॥ आश्रुत्कर्णश्रुधीहवंनूचिदधिष्वमेगिरः । इंद्रस्तोममिमंममंक
ष्वायुजश्चिदंतरं ॥ विद्वाहित्वावृषतमंवाजेषुहवनश्रुतं । वृषतमस्यहमहज्जतिसंहस्रसातमां ॥ आतूनऽइंद्रकौशिकमं
दसानःसुतपिब । नव्यमायुःप्रसूतिरकृधीसहस्रसामृषिं ॥ परित्वागिर्वणोगिरिमाभवंतुविश्वतः । वृद्धायुमनुवृद्ध
योजुष्टाभवंतुजुष्टयः ॥ २० ॥ (११३१४) इंद्रंविश्वोऽअवीवृधन्तसमुद्रव्यचसंगिरः । रथीतमंरथीनांवाजानांसत्यतिप
तिं ॥ सख्येतऽइंद्रवाजिनोमाभेमशवसस्पते । त्वामभिप्रणोनुमोजेतारमपराजितं ॥ पूर्वीरिंद्रस्यरातयोनविदस्यंत्यु
तयः । यदीवाजस्यगोमतःस्तोतृभ्योमंहतेमधं+ ॥ पुराभिंदुर्याकविरमितौजाऽअजायत । इंद्रोविश्वस्यकर्मणोधृता
वज्रीपुरुष्टुतः+ ॥ त्वंवलस्यगोमतोपावरद्रिवोबिलं । त्वांदेवाऽअविभ्युषस्तुज्यमानासऽआविषुः ॥ त्वांहंशूरराति

(११३१४) इंद्रंविश्वोऽइत्यष्टर्चस्यसूक्तस्यजेतामाधुच्छंदसइंद्रोनुष्टुप् ।

भिःप्रत्यायंसिंधुमावदन् । उपातिष्ठंतगिर्वणोविदुष्टेतस्यंकारवः ॥ मायाभिरिंद्रमायिनंत्वंशुष्णमवातिरः । विदुष्टेत
स्यमेधिरास्तेषांश्रवांस्युत्तिर ॥ इंद्रमीशानमोजमाभस्तोमाऽअनूपत । सहस्रंयस्यरातयऽउतवासंतिभूर्यसीः ॥ २१ ॥
(११४१) अग्निदूतंवृणीमहेहोतारंविश्ववेदसं । अस्ययज्ञस्यमुक्तुं ॥ अग्निमग्निहवीमभिःसदाहवंतविश्वपतिम् ।
हव्यवाहंपुरुप्रियं+ ॥ अग्नेदेवाँऽइहावंहजज्ञानोवृक्तवर्हिषे । असिहोतानऽइन्द्र्यः ॥ ताँऽउशतोवित्रोध्ययदग्नेयासिदु
त्यं । देवैरासत्सिर्वर्हिषि ॥ घृताहवनदीदिवःप्रतिध्मरिपंतोदह । अग्नेत्वंरक्षस्विनः ॥ अग्निनाग्निःसमिध्यतेकविर्गृह
पतिर्युवा । हव्यवाइजुह्वास्यः ॥ २२ ॥ क्विमग्निमुपस्तुहित्यधर्माणमध्वरे । देवममीवचातनं ॥ यस्त्वामग्नेहविष्प
तिदूतंदेवसपर्यति । तस्यस्मप्राविताभवं ॥ योऽअग्निदेववीतयेहविष्मोऽआविवांसति । तस्मैपावकमृळय ॥ सनः
पावकदीदिवोग्नेदेवाँऽइहावंह । उपयज्ञंहविस्त्रनः ॥ मनःस्तवानऽआभरगायत्रेणनवीयसा । रयिवीरवतीमिषं ॥ अग्ने
शुक्लेणशोचिपाविश्वोभिर्देवहृतिभिः । इमंस्तोमंजुपस्वनः ॥ २३ ॥ (११४२) सुसमिद्धोऽआवंहदेवाँऽअग्नेहविष्म

(११४१) अग्निदूतमितिद्वादशर्चस्यसूक्तस्यकाण्वोमेधातिथिरग्निर्गायत्री अग्निनाग्निरित्यस्यनिर्मय्याहवनीयावग्नीदेवते । (११४२) गु
ममिद्धइतिद्वादशर्चस्यसूक्तस्यकाण्वोमेधातिथिःप्रथमायाइध्मः (समिद्धोभिर्वा) द्वितीयायास्तनूनपानृतीयायानराशंसःचतुर्थ्याइळःपंच
म्यावर्हिःषष्ठ्यादेव्योद्धारःसप्तम्याउपासानःआष्टम्यादैव्यौहोतारौ(प्रचेतसाबितिगुणः) नवम्याःसरस्वतीयाभारत्यःदशम्यास्त्वष्ट्राएकाद

ऋक्सं.
अ.१अ.१
॥ ७ ॥

मंडलं ३
अनु. ४

ते । होतः पावकयक्षिच ॥ मधुमंततनूनपाद्यज्ञदेवेषुनः कवे । अद्याकृणुहि वीतये ॥ नराशंसमिहप्रियमस्मिन्यज्ञऽउप
ह्वये । मधुजिह्वहविष्कृतं ॥ अग्नेसुखतमेरथे देवाँऽईळितऽआवह । असिहोतामनुर्हितः । स्तुणीतबर्हितरानुपगृहृतपृ
ष्ठमनीषिणः । यत्रामृतस्यचक्षणं ॥ विश्रयंतामृतावृधोद्वारोदेवीरसश्चतः । अद्यानूनचयष्टवे ॥ २४ ॥ नक्तोषासां
सुपेशसास्मिन्यज्ञऽउपह्वये । इदंनोबर्हिरासदे ॥ तामुजिह्वाऽउपह्वयेहोतारादैव्याकवी । यज्ञंनोयक्षतामिमम् ॥ इ
ळासरस्वतीमहीतिस्रोदेवीर्मयोभुवः । बर्हिःसीदंत्वस्त्रिधः ॥ इहत्वष्टारमग्रियंविश्वरूपमुपह्वये । अस्माकमस्तुकेव
लः ॥ अवसृजावनस्पतेदेवदेवभ्योहविः । प्रदातुरस्तुचेतनं ॥ स्वाहायज्ञकृणोतुनेद्राययज्वनोगृहे । तत्रदेवाँऽउप
ह्वये ॥ २५ ॥ (११४।३) ऐभिरग्नेदुवोगिरोविश्वेभिःसोमपीतये । देवेभिर्याहियक्षिच ॥ आत्वाकण्वाऽअहूषतगृणं
तिविप्रतेधियः । देवेभिरग्नऽआगहि ॥ इद्रवायूबृहस्पतिमित्राग्निपुषणंभगं । आदित्यान्मारुतगुणं ॥ प्रवोभ्रियंत
ऽइंदवोमत्सरामादयिष्णवः । द्रुप्सामध्वश्चमूषदः ॥ ईळतेत्वामवस्यवःकण्वासोवृक्तवर्हिषः । हविष्मंतोऽअरंकृतः ॥
घृतपृष्ठामनोयुजोयेत्वावहंतिवह्नयः । आदेवान्तसोमपीतये ॥ २६ ॥ तान्यजत्राँऽऋतावृधोऽग्नेपत्नीवतस्कृधि । मध्वः

इयावनस्पतिः द्वादश्याः स्वाहाकृतयोदेवताः गायत्रीछंदः (एतदाग्रीसूक्तं) । (११४।३) ऐभिरग्ने इति द्वादशर्चस्यसूक्तस्य काण्वोमेधातिथिर्विश्वे
देवागायत्री । (वैश्वदेवत्वंसूक्तभेदप्रयोगेयह्लिंगंसादेवतेतिपक्षेआद्योर्द्वयोरग्निः तृतीयायाविश्वेदेवाः ततो नवानामग्निः एवंद्वादशर्च) ।

सुजिह्वपायय ॥ येयजत्रायऽईळ्यास्तेतेपिबंतुजिह्वया । मधोरग्नेवर्षदूति ॥ आकीँसूर्यस्यरोचनाद्विश्वान्देवाँऽउपवृधः ।
विप्रोहोतेहवक्षति ॥ विश्वेभिःसोम्यमध्वग्नऽइंद्रेणवायुना । पिबामित्रस्यधामभिः ॥ त्वंहोतामनुर्हितोऽग्नेयज्ञेषुसी
दसि । सेमनोऽअध्वर्यज ॥ युक्ष्वाह्यरुषीरथेहरितोदेवरोहितः । तामिंदेवाँऽइहावह ॥ २७ ॥ (११४।४) इंद्रसो
मंपिबऽऋतुनात्वाविशंत्विंदवः । मत्सरास्तदौकसः ॥ मरुतःपिबंतऽऋतुनापोत्राद्यज्ञपुनीतन । यूयंहिष्ठासुदानतः ॥
अभियज्ञगृणीहि नोग्रावोनेष्टःपिबऽऋतुना । त्वंहिरलधाऽअसि ॥ अग्नेदेवाँऽइहावहसादयायोनिषुत्रिषु । परिभूषपि
बऽऋतुना ॥ ब्राह्मणादिंद्रार्धसःपिबासोममूर्तूरनु । तवेद्विसख्यमस्तृतं ॥ युवंदक्षधृतव्रतमित्रावरुणदूळमं ।
ऋतुनायज्ञमाशथे ॥ २८ ॥ द्रविणोदाद्रविणसोग्रावहस्तासोऽअध्वरे । यज्ञेषुदेवमीळते ॥ द्रविणोदाददानुनोवसू
नियानिशृण्विरे । देवेषुतावनामहे ॥ द्रविणोदाःपिपीषतिजुहोतप्रचंतिष्ठत । नेष्ट्रादुतुभिरिष्यत ॥ यत्वातुरीयमृतु
भिर्द्रविणोदोयजामहे । अधस्मानोददिर्भेव ॥ अश्विनापिबंतमधुदीद्यग्नीशुचित्रता । ऋतुनायज्ञवाहसा ॥ गार्हपत्ये
नसंत्यऽऋतुनायज्ञनीरसि । देवान्देवयतेयज ॥ २९ ॥ (११४।५) आत्वावहंतुहरयोवृषणंसोमपीतये । इंद्रत्वासूर

(११४।४) इंद्रसोममिति द्वादशर्चस्यसूक्तस्य काण्वोमेधातिथिः आद्यानां पण्णां इंद्रो मरुतस्त्वष्टा मिर्द्रो मित्रावरुणौ ततश्च तसृणां द्रविणोदा
अग्निः एकादश्या अश्विनौ द्वादश्या अग्निर्गायत्री (ऋतुदेवता एताः) । (११४।५) आत्वावहं त्विति नवर्चस्यसूक्तस्य काण्वोमेधातिथिर्द्रो गायत्री ।

चक्षसः ॥ इमाधानाघृतस्तुयोहरीऽइहोपवक्षतः । इन्द्रसुखतमरथे ॥ इन्द्रप्रातर्हवामहऽइन्द्रप्रयत्यध्वरे । इन्द्रसोमस्य
पीतये ॥ उपनःसुतमागंहिहरिभिर्द्रिद्रकेशिभिः । सुतेहित्वाहवामहे ॥ सेमनःस्तोममागह्युपेदंसर्वनसुतं । गौरोनवृषितः
पिव ॥ ३० ॥ इमेसोमासऽइन्द्रवःमुतासोऽअधिर्वहिषि । तांऽइन्द्रसहसेपिव ॥ अयंतेस्तोमोऽअग्रियोहृदिस्पृगस्तुशंतमः ।
अथासोमंसुतंपिव ॥ विश्वमित्सर्वनसुतमिन्द्रोमदायगच्छति । वृत्रहासोमपीतये ॥ सेमनःकाममापृणगोभिरश्वैःशतक्र
तो । स्तवामत्वास्वाध्यः ॥ ३१ ॥ (१४।६) इन्द्रावरुणयोरहंसम्राजोरवऽआवृणे । तानोमृळातऽईदृशौ ॥ गंतारा
हिस्योर्वसेहवंप्रिप्रस्यमावतः । धर्ताराचर्षणीनां ॥ अनुकामंतर्पयेथामिन्द्रावरुणरायऽआ । तावानेदिष्ठमीमहे ॥ यु
वाकुहिश्चीनांयुवाकुसुमतीनां । भूयामवाजुदानां ॥ इन्द्रःसहस्रदानावरुणःशंस्यानां । क्रतुर्भवत्युक्ध्यः ॥ ३२ ॥
तयोरिदवसावयंसनेमनिचधीमहि । स्यादुतप्ररेचनं ॥ इन्द्रावरुणवामहंहुवेचित्रायराधसे । अस्मान्तुजिग्युषस्कृतं ॥
इन्द्रावरुणनूनुयांसिपासंतीपुधीष्या । अस्मभ्यंशर्मयच्छतं ॥ प्रवामश्नोतुसुष्टुतिरिन्द्रावरुणयांहुवे । यामृधाथेसधस्तु
तिं ॥ ३३ ॥ (१५।१) सोमानंस्वरणंकृणुहिब्रह्मणस्पते । कक्षीर्वंतयऽऔशिजः+ ॥ योरवान्योऽअमीवहावसुवि

(१४।६) इन्द्रावरुणयोरितिनवर्चस्यसूक्तस्यकाण्वोमेधातिथिरिन्द्रावरुणौगायत्री । युवाकुहिदृचौपादनिचूतौ (इन्द्रःसहस्रेतिहसीयसी
वा) (१५।१) सोमानमितिनवर्चस्यसूक्तस्यकाण्वोमेधातिथिःआद्यानांतिमृणांब्रह्मणस्पतिःचतुर्थ्याइन्द्रसोमब्रह्मणस्पतयःपंचम्याइन्द्रसोम

त्पुष्टिवर्धनः । सनःसिषक्तुयस्तुरः+ ॥ मानःशंसोऽअरुरुषोधूर्तिःप्रणङ्मर्त्यस्य । रक्षाणोब्रह्मणस्पते ॥ सघावीरोनरि
प्यतियमिन्द्रोब्रह्मणस्पतिः । सोमोहिनोतिमर्त्यं ॥ त्वंतंब्रह्मणस्पतेसोमऽइन्द्रश्चमर्त्यं । दक्षिणापात्वंहंसः ॥ ३४ ॥
सदसस्पतिमद्भुतंप्रियमिन्द्रस्यकाम्यं । सनिम्रेधामयासिषं ॥ यस्मादृतेनसिध्यतिवृजोर्विपश्चितश्चन । सधीनांयोगमि
न्वति ॥ आदृभोतिहविष्कृतिंप्रांचैकृणोत्यध्वरं । होत्रादेवेषुगच्छति ॥ नराशंसैसुष्टुष्टममपदयंसप्रथस्तमं । दिवोन
सद्गमखसं ॥ ३५ ॥ (१५।२) प्रतित्यंचारुमध्वरंगोपीथायप्रहूयसे । मरुद्भिरग्नऽआगंहि ॥ नहिदेवोनमर्त्योमहस्त
वक्रतुपरः । मरुद्भिः ॥ येमहोरजसोविदुर्विष्वेदेवासोऽअद्भुहः । मरुद्भिः ॥ यऽउग्राऽअर्कमानचुरनाघृष्टासऽओज
सा । मरुद्भिः ॥ येशुभ्राघोरवर्षसःसुक्षत्रासौरिशादसः । मरुद्भिः ॥ ३६ ॥ येनाकस्याधिरोचनेदिविदेवासऽआस
ते । मरुद्भिः ॥ यऽईदृशयंतिपर्वतान्तिरःसमुद्रमर्णवं । मरुद्भिः ॥ आयेतन्वंतिरिदिमभिस्तिरःसमुद्रमोजसा । मरु
द्भिः ॥ अभित्वापूर्वपीतयेसृजामिसोम्यमधु । मरुद्भिः ॥ ३७ ॥ ॥ इतिप्रथमाष्टकेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

ब्रह्मणस्पतयोदक्षिणाचततश्चतसृणांसदसस्पतिः (अंत्यायानराशंसोवा) गायत्री । (१५।२) प्रतित्यमितिनवर्चस्यसूक्तस्यकाण्वोमेधाति
थिरग्रामरुतोगायत्री । इतिप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

॥ अथ प्रत्यध्यायगतदैवतत्यागसंग्रहः ॥

प्रथमाष्टके सूक्तसंख्या १२१ ऋचः १३७०

प्रथमाध्याये वर्गाः ३७ सूक्तानि १९ ऋचः १९४ ॥ अथ त्यागः ॥ अग्नयइदंनमम ९ वायवइदं०३ इंद्रवायुभ्यामिदं०३ मित्रावरुणभ्यामिदं०३ अश्विभ्यामिदं०३ इंद्रायेदं०३ विश्वेभ्योदेवेभ्यइदं०३ सरस्वत्याइदं०३ इंद्रायेदं०२३ मरुच्यइदं० इंद्रमरुच्यइदं० मरुच्यइदं० इंद्रमरुच्यइदं० मरुच्यइदं० २ इंद्रायेदं० ५१ अग्नयइदं० ५ निर्मय्याहवनीयाभ्यामग्निभ्यामिदं० अग्नयइदं०६ इध्याय(समिद्धायावा) अग्नयइदं० तनूनपातइदं० नराशंसायेदं० इळायेदं० बर्हिषइदं० देवीभ्योद्वाभ्यइदं० उषासानक्ताभ्यामिदं० दैवीभ्यां होतृभ्यांप्रचेतोभ्यामिदं० सरस्वतीळाभारतीभ्यइदं० त्वष्टइदं० वनस्पतयइदं० स्वाहाकृतिभ्यइदं० विश्वेभ्योदेवेभ्यइदं० १२ (अग्नयइदं०२ विश्वेभ्योदेवेभ्यइदं० २५ यइदं० ९) इंद्रायेदं० मरुच्यइदं० त्वष्टइदं० अग्नयइदं० इंद्रायेदं० मित्रावरुणभ्यामिदं० द्रविणोदसेमयइदं० ४ अश्विभ्यामिदं० अग्नयइदं० इंद्रायेदं०९ इंद्रावरुणभ्यामिदं०९ ब्रह्मणस्पतयइदं०३ इंद्रसोमब्रह्मणस्पतिभ्यइदं० दक्षिणेद्रसोमब्रह्मणस्पतिभ्यइदं० सदसस्पतयइदं० ३ नराशंसाये(सदसस्पतयेवे)दं० अग्नमरुच्यइदं० ९ ॥ इतिप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

१ इंद्राद्यभ्यंताऋतुदेवताद्वादश ।

अयमष्टावार्भवमिहषळैर्द्राग्नंप्रातर्युजासैकाचतस्रआश्विन्यस्तथासावित्र्यआग्नेय्यौद्वेदेवीनामेकैकैर्द्राणीवरुणान्यग्नायीनाद्यावापृथिव्येपार्थिवीषड्वृणव्योऽतोदेवाद्वीवातीत्राश्चतुर्विंशतिर्वीर्यायव्यैकैर्द्रवायव्योभैत्रावरुणमरुत्वतीयवैश्वदेवपौष्णास्तृचाःशिष्टाआप्योत्याधर्धाग्नेय्यंस्वंतःपुरउष्णिक्पराणुष्टुपतिस्रश्चात्याएकविंशीप्रतिष्ठाकस्यपंचोनाजीगर्तिःशुनःशेषःसकृन्निमोवैश्वामित्रोदेवरातोवारुणंतुत्रैष्टुभमादौकाय्याग्नेय्यौसावित्रस्तृचोगायत्रोस्यांत्याभागीवायच्चित्सैकावसिष्वदशाग्नेयंत्वंशंसोनागायत्रेत्यादैवीत्रिष्टुब्जत्रावानवषळनुष्टुबादियच्चिद्यौलूखल्यौपरेमौसल्यौचंप्रजापतेर्हरिश्चंद्रस्यांत्याचर्मप्रशंसावायच्चित्सप्तपांक्तमावोद्व्यधिकास्माकंपादनिचृच्छश्वत्रिष्टुप्परौतृचावाश्विनौषस्यौत्वमग्नेर्द्यूनाहिरण्यस्तूपआग्नेयंत्रिष्टुब्जंत्याष्टमीपोळश्यौचैर्द्रस्यपंचोना ॥ २ ॥ हरिःॐ ॥ (१।५।३) अयं देवाय जन्मनेस्तोमोविप्रेभिरासुया । अकारिरत्नधातमः ॥ यइंद्रायवचोयुजाततक्षुर्मनसाहरी । शमीभिर्यज्ञमाशत ॥ तक्षन्नासत्याभ्यांपरिज्मानंसुखंरथं । तक्षन्धेनुंसवर्दुधाम् ॥ युवानापितरापुनःसत्यमैत्राऽऋजूयवः । ऋभवोविष्ट्रकृत ॥ संवोमदासोऽगमतेर्द्रेणचमरुत्वता । आदित्येभिश्चरार्जभिः ॥ १ ॥ उतत्यंचमसंनवंत्वष्टुर्देवस्यनिष्कृतं । अकर्तचतुरःपुनः ॥ तेनोरत्नानिधत्तनत्रिरासाप्तानिसुन्वते । एकमेकंसुशस्तिभिः ॥ अधारयंतवह्

(१।५।३) अयं देवायेत्यष्टर्चस्यसूक्तस्यकाण्वोमेधातिथिर्ऋभवोगायत्री ।

योभजंतसुकृत्या । भागं देवेषु यज्ञियम् ॥ २ ॥ (१।५।४) इहेंद्राग्नीऽउपह्वयेतयोरिस्तोममुश्मसि । तासोमंसोम
पातमा ॥ तायज्ञेषु प्रशंसते द्राग्नीशुभतानरः । तागायत्रेषु गायत ॥ तामित्रस्य प्रशस्तयऽइंद्राग्नीताह्वामहे । सोमपा
सोमपीतये ॥ उग्रासंताह्वामहऽउपेदंसर्वनंसुतम् । इंद्राग्नीऽएहगच्छतां ॥ तामहांतासदस्यतीऽइंद्राग्नीरक्षउज्जतं ।
अप्रजाः संत्वत्रिणः ॥ तेन सत्येन जागृतमधिप्रचेतुनेपदे । इंद्राग्नीशर्मयच्छतम् ॥ ३ ॥ (१।५।५) प्रातर्युजाविबोधया
श्विनावेहगच्छताम् । अस्य सोमस्य पीतये ॥ यासुरथारधीतमोभादेवा दिविस्पृशा । अश्विना ताह्वामहे ॥ यावांक
शामधुमत्यश्विना सनृतावती । तयायज्ञं मिमिक्षतम् ॥ नहिवामस्ति दूरके यत्रारथेन गच्छथः । अश्विना सोमिनो गृ
हम् ॥ हिरण्यपाणिमृतये सवितारमुपह्वये । सचेत्ता देवतापदं ॥ ४ ॥ अपांनपातमर्वसे सवितारमुपस्तुहि । तस्य ब्र
तान्युश्मसि ॥ विभृकारह्वामहे वसोश्चित्रस्य राधसः ॥ सवितारं नृचक्षसम् ॥ सखायऽआनिषीदत सवितास्तोम्यो नु
नः । दाताराधांसि शुभति । अग्नेपत्नीरिहावह देवानां मुशतीरुप । त्वष्टारंसोमपीतये ॥ आग्नाऽअग्नऽइहावसे होत्रां

(१।५।४) इहेंद्राग्नी इति षष्ठ्यसूक्तस्य काण्वोमेधातिथिरिंद्राग्नी गायत्री । (१।५।५) प्रातर्युजेत्येकविंशत्युचस्य सूक्तस्य काण्वोमेधा
तिथिः आद्यानां चतसृणामश्विनौ ततश्चतसृणां सविता ततो द्वयोरग्निः तत एकस्या देव्यः तत एकस्या इंद्राणी वरुणान्यग्नाय्यः ततो द्वयोर्घावापृथि
व्यौ तत एकस्याः पृथिवी ततः षण्णां विष्णुः (अतो देवा इत्यस्या देवावा) गायत्री ।

यविष्ठभारतीम् । वरून्त्रीधिषणां वह ॥ ५ ॥ अभिनो देवीरवसां महः शर्मणानृपत्नीः । अच्छिन्नपत्राः सचंतां ॥ इहें
द्राणीमुपह्वये वरुणानीं स्वस्तये । अग्रायींसोमपीतये ॥ महीद्यौः पृथिवी च नऽइमं यज्ञं मिमिक्षतां । पिपृतां नो भरीम
भिः ॥ तयोरिद्धृतवत्पयोरिव प्रारिहंति धीतिभिः । गंधर्वस्य ध्रुवेपदे ॥ स्योना पृथिवि भवानृक्षरानिवेशनी । यच्छानः
शर्मसप्रथः ॥ ६ ॥ अतो देवाऽअवंतु नो यतो विष्णुर्विचक्रमे । पृथिव्याः सप्त धामभिः ॥ इदं विष्णुर्विचक्रमे त्रेधानि द
धेपदम् । समूहमस्य पांसुरे ॥ त्रीणि पदा विचक्रमे विष्णुर्गोपाऽअदाभ्यः । अतो धर्माणि धारयन् ॥ विष्णोः कर्माणि
पश्यंत यतो ब्रतानि पस्पशे । इंद्रस्य युज्यः सखा ॥ तद्विष्णोः परमं पदं सदा पश्यंति सुरयः । दिवी वचक्षुराततम् ॥ तद्वि
प्रांसो विपन्यवो जागृवांसः समिधते । विष्णोर्यत्परमं पदं ॥ ७ ॥ (१।५।६) तीव्राः सोमांसोऽआगह्याशीर्वतः सुताऽइमे ।
वायो तान्प्रस्थितान्पिब ॥ उभादेवा दिविस्पृशेद्रवायूह्वामहे । अस्य सोमस्य पीतये ॥ इंद्रवायूमनोजुवाविप्रोहवंतऽऽ

(१।५।६) तीव्राः सोमांस इति चतुर्विंशत्युचस्य सूक्तस्य काण्वोमेधातिथिः आद्यावावायुः ततो द्वयोरिंद्रवायू ततस्तिष्ठानां मित्रावरुणौ तत
स्तिष्ठानां मरुतः (मरुत्वानिंद्र इति केचित्) ततस्तिष्ठानां विश्वे देवाः ततस्तिष्ठानां पूषा ततः सप्तानां मापः तत एकस्या अग्न्यापः तत एकस्या अग्निः अ
प्यंत रिति पुर उष्णिक् अप्सु मइत्यनुष्टुप् इदमाप इत्याद्यास्तिस्त्रोनुष्टुभः आपः पृणीतेति प्रतिष्ठा शेषा गायत्र्यः । (अग्न्याप इत्यत्रापश्चदस्य पूर्वनि
पाते प्राप्ते द्वंद्वेऽपि इति सूत्रादग्निश्चदस्य पूर्वनिपातः कृतः) ।

तये । सहस्राक्षधियस्यती ॥ मित्रं वयं हवामहे वरुणं सोमपीतये । जज्ञानापूतदक्षसा ॥ ऋतेन यावृता वृधा वृतस्य ज्यो
तिष्यती । तामित्रावरुणाहुवे ॥ ८ ॥ वरुणः प्राविता भुवन्मित्रो विश्वाभिरुतिभिः । करन्तानः सुरार्धसः ॥ मरुत्वं
तंहवामहे इंद्रमा सोमपीतये । सजूर्गणेन तृपतु ॥ इंद्रज्येष्ठामरुद्रणा देवांसः पूर्षरातयः । विश्वेममश्रुता हवम् ॥ हत
वृत्रं सुदानव इंद्रेण सहसा युजा । मानो दुःशंस इंद्रशत ॥ विश्वान् देवान् हवामहे मरुतः सोमपीतये । उग्राहि पृश्निमातरः
॥ ९ ॥ जयतामिव तन्यतुर्मरुतामेति धृष्णुया । यच्छुभं याधनानरः ॥ हुस्काराद्विद्युतस्पर्धतोजाताऽअवन्तुनः ।
मरुतो मृज्यन्तुनः ॥ आपूषं चित्रबर्हिषमाघृणधरुणं दिवः । आजानंष्टयथापशुम् ॥ पूषाराजानमाघृणिरपंगूढं गुहाहि
तं । अविदच्चित्रबर्हिषम् ॥ उतो समह्यमिन्दुभिः षड्युक्ताऽअनुसेषिधत् । गोभिर्यवं न चर्कृषत् ॥ १० ॥ अंवयो यं त्य
ध्वभिर्जामयोऽअध्वरीयतां । पृचतीर्मधुनापयः ॥ अमूर्याऽउपसूर्येयाभिर्वासूर्यैः सह । तानो हिन्वंत्वध्वरम् ॥
अपो देवीरुपह्वयेयत्र गावः पिबंति नः । सिंधुभ्यः कर्त्तुं हविः ॥ अप्सं १ तर्मृतमप्सु भेषजमपामुतप्रशस्तये । देवाभ
वन्तवाजिनः ॥ अप्सु मे सोमोऽअब्रवीदंतर्विश्वानि भेषजा । अग्निं च विश्वशं भुवमापंश्च विश्वभेषजीः ॥ ११ ॥ आपः
पृणीत भेषजं वरुणं तन्वे ३ मम । ज्योक् सूर्यदृशे ॥ इदमापः प्रवहत यत्किंच दुरितं मयि । यद्वाहमभिदुद्रोह्यद्वा
शेषऽउतानृतम् ॥ आपोऽअद्यान्वचारिषं रसेन समगस्महि । पर्यस्वानग्रऽआगहितं मासं सृजवर्चसा ॥ समाग्रे

वर्चसा सृजं प्रजया समायुषा । विद्युर्मैऽअस्य देवा इंद्रो विद्यात्सहऽऋषिभिः ॥ १२ ॥ (१।६।१) कस्य नूनं
केतमस्यामृतानां मनामहे चारु देवस्य नाम । को नो मुह्याऽअदितये पुनर्दात्पितरं च दृशेयं मातरं च ॥ अग्नेर्वयं प्रथमस्या
मृतानां मनामहे चारु देवस्य नाम । स नो मुह्याऽअदितये पुनर्दात्पितरं च दृशेयं मातरं च ॥ अभित्वा देवसवितरीशानं वा
यीणां । सदा वन्भागमीमहे ॥ यश्चिद्धित इत्था भगः शशमानः पुरानिदः । अद्वेषो हस्तयोर्दधे ॥ भगभक्तस्य ते वयमु
दशे मतवावसा । मूर्धानं रायऽआरभे ॥ १३ ॥ न हितैश्च त्रनं सहो न मन्युं वयंश्च नामीपतयैतऽआपुः । नेमाऽआपो
ऽअनिमिषं चरंतीर्नयेवातस्य प्रमिनं त्यभ्वं ॥ अबुधेराजा वरुणो वनस्योर्ध्वस्तूपददते पूतदक्षः । नीचीनां स्थुरपरिवुधऽ
एषामस्मेऽअंतर्निहिताः केतवः स्युः ॥ उरुहिराजा वरुणश्चकार सूर्याय पंधामन्वेतवाऽउ । अपदेपादाप्रतिं वातवे कृताप
वक्ता हृदया विधंश्चित् ॥ शतं तैराजन्भिषजः सहस्रं मुर्वीगं भीरासुमतिष्टेऽअस्तु । बाधस्वदूरे निर्ऋतिं पराचैः कृतं चिदेनः
प्रमुमुग्ध्यस्मत् ॥ अमीयऽऋक्षानि हितासऽउच्चानक्तं ददृश्रे कुहचिद्वियुः । अदब्धानि वरुणस्य व्रतानि विचारकं शच्चंद्र
मानकमेति ॥ १४ ॥ तत्त्वाया मिब्रह्मणा वंदमानस्तदाशस्तेयजमानो हविभिः । अहेळमानो वरुणे हवो ध्युरुशंसमान

(१।६।१) कस्य नूनमिति पंचदशस्य सूक्तस्याजीगर्तिः शुनः शेषः सकृन्निमो वैश्वामित्रो देवरातः आद्यायाः कः द्वितीयाया अग्निस्ततस्ति सृ
जांसविता (भगभक्तस्येयस्याभगोवा) न हितैश्च त्रमित्याद्यानां वरुणश्चिष्टुप् अभित्वेत्यादितिसो गायत्र्यः ।

ऽआयुःप्रमोषीः ॥ तदिन्नक्तं तद्दिवा मह्यमाहुस्तदयं केतो हृदऽआविचष्टे । शुनःशेपोयमहद्भूतः सोऽअस्माज्जावरुणोमुमुक्तु ॥ शुनःशेपोह्यहद्भूतस्त्रिष्वदित्यं दुपदेषु बद्धः । अवैनं राजावरुणः ससृज्याद्विद्धांऽअदब्धो विमुमुक्तुपाशान् ॥ अवतेहेळौवरुणनमोभिरवयज्ञेभिरीमहेहविभिः । क्षयन्नस्मभ्यमसुरप्रचेताराजन्नेनासिशिश्रथः कृतानि ॥ उदुत्तमंवरुणपाशं मस्मदवाधुमं विमध्यमं श्रथाय । अथावयमादित्यव्रतेतवानां गतोऽअदितयेस्याम ॥ १५ ॥ (१६।२) यच्चिद्वितेशोयथाप्रदेववरुणव्रतं । मिनीमसिद्यविद्यवि ॥ मानोवधाय हलवैजिहीळानस्यरीरधः । माहणानस्यमन्यवै ॥ विमृळीकार्यते मनोरथीरश्वं न संदितं । गीर्भिवैरुणसीमहि ॥ पराहिमे विमन्यवः पतैतिवस्यऽइष्टये । वयो न वसतीरुप ॥ कदाक्षत्रश्रियं न रमावरुणं करामहे । मृळीकायोरुचक्षसं ॥ १६ ॥ तदित्समानमाशातेवेनैतानप्रयुच्छतः । धृतव्रताय दाशुषे ॥ वेदायोवीनापदमंतरिक्षेणपततां । वेदनावः समुद्रियः ॥ वेदमासोधृतव्रतोद्वादशप्रजावतः । वेदायऽउपजायते ॥ वेदवातस्यवर्तनिमुरोऽक्रुष्वस्य बृहत् । वेदायेऽअध्यासते ॥ निषसादधतव्रतोवरुणः पस्त्या इस्वा । साम्ना ज्यायसुक्रतुः ॥ १७ ॥ अतो विश्वान्यद्भुताचिकित्वांऽअभिपश्यति । कृतानियाचकृत्वा ॥ सनो विश्वाहांसुक्रतुरादित्यः सुपथाकरत् । प्रणऽआयूषितारिषत् ॥ बिभ्रद्वापिंहिरण्ययंवरुणोवस्तनिर्णिजं । परिस्पशोनिषेदिरे ॥ नयं

(१६।२) यच्चिद्वितेशेत्येकविंशत्युचस्यसूक्तस्याजीगर्तिः शुनःशेपोवरुणो गायत्री ।

दिप्संतिदिप्सवोनद्रुहाणोजनानां । नदेवमभिमातयः । उतथोमानुषेष्वायशश्चक्रेऽअसाम्या । अस्माकमुदरेष्वा ॥ १८ ॥ परामेयंति धीतयोगावोनगव्यूतीरनु । इच्छंतीरुचक्षसं ॥ संनुवोचावहैपुनर्यतोमेमध्वाभृतं । होतैवक्षदं सेप्रियं+ ॥ दर्शनुविश्वदर्शतुं दर्शरथमधिक्षमि । एताजुषतमेगिरः ॥ इमंमेवरुणश्रुधीहर्वमद्याचमृळय । त्वामवस्युराचके ॥ त्वंविश्वस्यमेधिरदिवश्चर्मश्चराजसि । सयामनिप्रतिश्रुधि ॥ उदुत्तमंमुमुग्धिनोविपाशमध्यमंचृत । अवाधमानिजीवसे ॥ १९ ॥ (१६।३) वसिष्वाहिमियेध्यवस्त्राण्यूर्जापते । सेमनोऽअध्वरंयज ॥ निनोहोतावरैण्यः सदायविष्टमन्मभिः । अग्नेदिवित्तंतावचः ॥ आहिष्मासनवैपितापिर्यजत्यापये । सस्त्रासख्येवरैण्यः ॥ आनोबहूरिशदं सोवरुणो मित्रोऽअर्यमा । सीदंतुमनुषोयथा ॥ पूर्यहोतरस्यनोमंदस्वसख्यस्यच । इमाऽउषुश्रुधीगिरः ॥ २० ॥ यच्चिद्विश्वं तातनादिवंदेव्यजामहे । त्वेऽइद्धयतेहविः ॥ प्रियोनोऽअस्तुविश्रपतिहोतामंद्रोवरैण्यः । प्रियाः स्वग्नयोवयं+ ॥ स्वग्नयोहि वार्यं देवासोदधिरेचनः । स्वग्नयोमनामहे ॥ अथानऽउभयेषाममृतमर्त्यानां । मिथः सैतुप्रशस्तयः ॥ विश्वेभिरग्नेऽअग्निभिरिमंयज्ञमिदंवचः । चनोधाः सहसोयहो ॥ २१ ॥ (१६।४) अश्वंनत्वावारवंतंबुदध्याऽअग्निंनमो

(१६।३) वसिष्ठेति दशर्चस्यसूक्तस्याजीगर्तिः शुनःशेपोमिर्गायत्री । (१६।४) अश्वंनत्वेति त्रयोदशर्चस्यसूक्तस्याजीगर्तिः शुनःशेपोमिर्गायत्री । नमोमहद्भ्य इत्यस्यादेवास्त्रिष्टुप ।

भिः । सखाजैतमध्वराणां ॥ सघानःसूनुःशर्वसापृथुप्रगामासुशेवः । मीढाँऽअस्माकंबभूयात् ॥ सनोदूराच्चासाच्चनि
मर्त्यादघायोः । पाहिसदमिद्विश्वायुः ॥ इममृषुत्वमस्माकंसनिगायत्रंनव्यांसं । अग्नेदेवेषुप्रवोचः ॥ आनोभजपर
मेष्वावाजेषुमध्यमेषु । शिक्षावस्वोऽअंतमस्य ॥ २२ ॥ विभक्तासिचित्रभानोसिंधोरूर्माऽउपाकऽआ । सद्योदाशुपे
क्षरसि ॥ यमग्नेपृत्सुमर्त्यमवावाजेषुयंजुनाः । सयंताशश्वतीरिषः ॥ नकिरस्यसहंत्यपर्येताकयस्यचित् । वाजोऽअ
स्तिश्रवाय्यः ॥ सवाजैविश्वचर्षणिर्वद्विरस्तुतरुता । विप्रेभिरस्तुसनिता ॥ जराबोधतद्विविद्विविशेविशेयज्ञियाय ।
स्तोमैरुद्रायदृशीकं ॥ २३ ॥ सनोमहाँऽअनिमानोधूमकेतुःपुरुश्चंद्रः । धियेवाजायहिन्वतु ॥ सरेवाँऽइवविश्वतिदै
व्यःकेतुःशृणोतुनः । उक्थैरग्निर्वृहद्भानुः ॥ नमोमहद्भ्योनमोऽअर्भकेभ्योनमोयुवभ्योनमोऽआशिनेभ्यः । यजामदे
वान्यदिशक्त्वाममाज्यायसःशंसमावृक्षिदेवाः ॥ २४ ॥ (१।६।५) यत्रग्रावापृथुबुधऽऊर्ध्वोभवतिसोतवे । उलूखलसु
तानामवेद्विद्रजलुलः ॥ यत्रद्वारिवजघनाधिषवण्याकृता । उलूखल० ॥ यत्रनार्यपच्यवमुपच्यवंचशिक्षते । उलूख
ल० ॥ यत्रमंधाविवध्रतेरदमीन्यमितवाऽइव । उलूखल० ॥ यच्चिद्वित्वंगृहेगृहऽउलूखलकयुज्यसे । इहद्युमत्तमं

(१।६।५) यत्रग्रावेतिनवर्चस्यसूक्तस्याजीगर्तिःशुनःशेषःआद्यानांचतसृणामिद्रःततोद्वयोरुलूखलंततोद्वयोरुलूखलमुसलेअंत्यायाः
प्रजापतिर्हरिश्चंद्रः (अधिषवणचर्मदेवतावा) आद्याःषष्ठनुष्टुभःअंत्यास्तिस्रोगायत्र्यः ।

वदजयतामिवदुंदुभिः+ ॥ २५ ॥ उतस्मतेवनस्पतेवातोविवात्यग्रमित् । अधोऽइंद्रायपातत्रेसुनुसोममुलूखल ॥
आयजीवाजसातमाताह्युच्चाविजर्भृतः । हरीऽइवांधासिबर्प्सता ॥ तानोऽअद्यवनस्पतीऽऊर्ध्ववावृष्वोभिःसोत
भिः । इंद्रायमधुमत्सुतम् ॥ उच्छिष्टंचम्बोर्भरसोमंपवित्रऽआसृज । निधेहिगोरधित्वचि+ ॥ २६ ॥ (१।६।६)
यच्चिद्विसत्यसोमपाऽअनाशस्ताऽइवस्मसि । आतूनंऽइंद्रशंसयगोष्वश्वेषुशुभ्रिषुसहस्रेषुतुवीमघ ॥ शिप्रिन्वाजा
नांपतेशचीवस्तवदंसना । आतूनं० ॥ निष्वापयामिधूदशासस्तामवुध्यमाने ॥ आतूनं० ॥ समंतुत्याऽअरां
तयोवोधंतुशूररातयः । आतूनं० ॥ समिद्रगर्दभंमृणनुवंतंपापयामुया । आतूनं० ॥ पतातिकुंडूणाच्यादूरं
वातोवनादधि । आतूनं० ॥ सर्वपरिक्रोशंजहिजंभयाकृकदाश्वं । आतूनं० ॥ २७ ॥ (१।६।७) आव
ऽइंद्रंक्रियिथावाजयंतःशतक्रतुं । महिष्ठंसिंचऽइंदुभिः ॥ शतंवायःशुचीनांसहस्रंवासमाशिरां । एदुनिन्नं
नरीयुते ॥ संयन्मदायशुष्मिणऽएनाह्यस्योदरे । समुद्रोनव्यचोदधे ॥ अयमुतेसमंतसिक्पोतऽइवगर्भधिं ।
वक्स्तच्चिन्नऽओहसे ॥ स्तोत्रंराधानांपतेगिर्भहोवीर्यस्यते । विभूतिरस्तुसूनृता ॥ २८ ॥ ऊर्ध्वस्तिष्ठानऽऊतयेस्मि

(१।६।६) यच्चिद्विसत्येति सप्तर्चस्यसूक्तस्याजीगर्तिःशुनःशेषऽइंद्रःपंक्तिः । (१।६।७) आवइंद्रमितिद्वारिषात्यृचस्यसूक्तस्याजी-
गर्तिःशुनःशेषऽइंद्रःसप्तदश्यादिति सृणामश्विनौततस्ति सृणामुषागायत्रीअस्माकमितिपादनिचृत्तशश्वदिंद्रइतित्रिष्टुप् ।

ऋक्सं.
अ.१अ.२
॥ १४ ॥

न्वाजेशतक्रतो । समन्येषु ब्रवावहे ॥ योगे योगे तव स्तरं वाजे वाजे हवामहे । सखायऽइंद्रमूर्तिर्ये ॥ आघागमद्यदिश्रवं
त्सहस्रिणीं भिरूतिभिः । वाजे भिरुपनो हवं ॥ अनुप्रक्षस्यैकसो हुवेतु विप्रतिनरं । यंते पूर्वपिता हुवे ॥ तंत्वा वयं विश्व
वाराशास्महे पुरुहूत । सखे वसोजरितृभ्यः ॥ २९ ॥ अस्माकं शिप्रिणीनां सोमपाः सोमपात्रा । सखे वज्रिन्तस्त्वीना
म् ॥ तथा तदस्तु सोमपाः सखे वज्रिन्तथा कृणु । यथा तऽउत्तमसीष्टये ॥ रेवतीर्नः सधुमादऽइंद्रैस्तु विवाजाः । क्षुमं
तोयाभिर्मदेम ॥ आघृत्वा वान्तमनासः स्तोतृभ्यो धृष्णवियानः । ऋणोरक्षं चक्रयोः* ॥ आयदुर्वः शतक्रतुवाकामं जरि
तृणां । ऋणोरक्षं शचीभिः ॥ ३० ॥ शश्वदिन्द्रः पोप्रुथमिर्जिगाय नानदद्भिः शाश्वसद्भिर्धनानि । सनो हिरण्यरथं दं
सना वान्तसनः सनितासनये सनो दात् ॥ आश्विनावश्वावत्ये पायातं शवीरया । गोमदस्त्रा हिरण्यवत् ॥ समानयोज
नो हि वारथो दस्त्रावर्मत्यः । समुद्रेऽअश्विनेयते ॥ न्य१ इयस्य मूर्धनि चक्रं रथस्य येमथुः । परिधामन्यदीयते ॥ कस्तऽ
उषः कधप्रिये भुजेमर्तोऽअमर्त्ये । कनक्षसे विभावरी ॥ वयं हितेऽअमन्मह्यान्तादार्पराकात् । अश्वेन चित्रेऽअरुषि ॥
त्वं त्येभिरागहि वाजेभिर्दुहितर्दिवः । अस्मेर्यिनिधारय ॥ ३१ ॥ (१।७।१) त्वमग्ने प्रथमोऽअंगिराऽऋषिर्देवो दे
वानां भवः शिवः सखा । तव व्रते कवयो विद्वानापसो जायंत मरुतो भ्राजदृष्टयः । त्वमग्ने प्रथमोऽअंगिरस्तमः कविर्देवा

(१।७।१) त्वमग्ने इत्यष्टादशर्चस्य सूक्तस्यांगिरसो हिरण्यस्तूपोभिर्जगती अष्टमी षोडश्यं त्यास्त्रिष्टुभः ।

मंडलं १
अनु. ७

॥ १४ ॥

नां परिभूषसि व्रतं । विभुर्विश्वस्मै भुवनाय मेधिरो द्विमाता शयुः कतिधा चिदायवे ॥ त्वमग्ने प्रथमो मातरि श्वनऽआविर्भ
वसुकतूया विवस्वते । अरे जेतारो दसी होतृबूयं स भोर्भारमयजोमहो वसो ॥ त्वमग्ने मनवेद्याम वाशयः पुरुरवसे सुकृते सु
कृत्तरः । श्वात्रेण यत्पित्रोर्मुच्यसे पर्यात्वा पूर्वमनयन्नापं पुनः ॥ त्वमग्ने वृषभः पुष्टिवर्धनऽउद्यतस्रुचे भवसि श्रवाय्यः ।
यऽआहुतिं परि वेदावर्षद्वृत्तिमेकायुरग्ने विशऽआविवांससि ॥ ३२ ॥ त्वमग्ने वृजिनवर्तभिर्नरं सक्रमन्पिपार्षि विदधे वि
चर्षणे । यः शूरसातापरितकभ्ये धनेदं भ्रैभिश्चित्समृता हंसिभूर्यसः ॥ त्वं तमग्नेऽअमृतत्वउत्तमे मर्तदधासि श्रवसे दिवे
दिवे । यस्तातृषाणऽउभयाय जन्मनेमयः कृणोषि प्रयऽआचंसूर्ये ॥ त्वं नोऽअग्ने सनये धनानां यशसं कारुं कृणु हस्तिवा
नः । ऋध्यामकर्मापसानवेन देवैर्घाघापृथिवी प्रावतनः ॥ त्वं नोऽअग्ने पित्रोरुपस्थऽआदेवो देवेष्वनवद्य जागृविः । तनु
कृद्धोधि प्रमतिश्चकार वेत्वं कल्याणवसु विश्वमोषिषे ॥ त्वमग्ने प्रमतिस्त्वं पितासि नस्त्वं वयस्कृत्तवजामयो वयं । संत्वा रा
यः शतिनः संसहस्रिणीः सुवीर्यंति व्रतपामदाभ्य ॥ ३३ ॥ त्वमग्ने प्रथममायुमायवे देवाऽअकृण्वन्नहंषस्य विदपतिम् ।
इळामकृण्वन्मनुष्यशासनी पितुर्यत्पुत्रो मर्मकस्य जायते ॥ त्वं नोऽअग्ने तव देवपायुभिर्मघोनोरक्ष तन्वंश्च वद्य । त्राता
तोकस्य तनये गवामस्य निमेषं रक्षमाणस्तव व्रते ॥ त्वमग्ने यज्यवेपायुरंतरो निष्गार्य चतुरक्षऽइध्यसे । योरातह्योवृ
काय धार्यसे कीरेऽश्विन्मंत्रमनसा वनोषितं ॥ त्वमग्नेऽउरुशंसाय बाधते स्याह्यद्रेकणः परमं वनोषितत् । आध्रस्य चित्र

मतिरुच्यसेपिताप्रपाकंशास्तिप्रदिशोविदुष्टरः ॥ त्वमग्नेप्रयतदक्षिणंनरंवेमवस्यूतंपरिपासिविश्वतः । स्वादुक्षद्यायो
 वसतौस्योनकृजीवयाजंयजतेसोपमादिवः+ ॥ ३४ ॥ इमामग्नेशरणिमीमृषोनऽइममध्वानंयमगामदूरात् । आपिः
 पिताप्रमतिःसोम्यानांभूमिरसृषिकृन्मर्त्यानां ॥ मनुष्वदग्नेऽंगिरस्वदंगिरोययातिवत्सदनेपूर्ववच्छुचे । अच्छया
 ह्यावहृदैव्यंजनमासादयबर्हिषियक्षिचप्रियं+ ॥ एतेनाग्नेब्रह्मणावावृधस्वशक्तीवायत्तैचकृमाविदावा । उतप्रणैष्यभि
 वस्योऽअस्मान्त्संनःसृजसुमत्यावाजवत्या ॥ ३५ ॥ (१।७।२) इन्द्रस्यनुवीर्याणिप्रवोचंयानिचकारप्रथमानिबज्री ।
 अहन्नहिमन्वपस्ततर्दप्रवक्षणाऽअभिनत्पर्वतानां ॥ अहन्नहिंपर्वतेशिश्रियाणत्वष्टासैवज्रैस्वर्यततक्ष । वाश्राऽइवधेनवः
 स्यंदमानाऽअंजःसमुद्रमवजगमुरापः ॥ वृषायमाणोवृणीतसोमंत्रिकद्रुकेष्वपिवत्सुतस्य ॥ आसार्यकंमघवादत्तवज्रम
 हन्नेनप्रथमजामहीनां ॥ यद्विद्राहन्प्रथमजामहीनामान्मायिनामभिनाःप्रोतमायाः । आत्सूर्यंजनयन्धामुषासतादी
 लाशत्रुनकिलाविवित्से ॥ अहन्वृत्रंवृत्रतरव्यंसमिंद्रोवज्रेणमहतावधेन । स्कंधांसीवकुलिशेनाविवृक्णाहिःशयतऽउ
 पपृक्पृथिव्याः+ ॥ ३६ ॥ अयोद्धेवदुर्मदऽआहिजुह्वेमहावीरंतुविबाधमृजीषं । नातारीदस्यसमृतिवधानांसंरुजानाः
 पिपिषुऽइंद्रशत्रुः ॥ अपादहस्तोऽअपृतन्यदिंद्रमास्यवज्रमधिसानौजघान । वृष्णोवधिःप्रतिमानंबुभूषन्पुरुत्रावृत्रोऽअ

(१।७।२।) इन्द्रस्यनितिपंचदशर्चस्यसूक्तस्यांगिरसोहिरण्यस्तूपइंद्रस्त्रिष्टुप् ।

शयद्व्यस्तः ॥ नंदनभिन्नममुयाशयानंमनोरुहाणाऽअतियंत्यापः । याश्चिद्वृत्रोमहिनापर्यतिष्ठत्तासामहिःपत्सुतःशीर्षं
 भूव ॥ नीचावयाऽअभवद्वृत्रपुत्रेद्रोऽअस्याऽअववर्धजभार । उत्तरासूरधरःपुत्रऽआसीद्वानुःशयेसहवत्सानधेनुः+ ॥
 अतिष्ठतीनामनिवेशनानांकाष्ठानांमध्येनिहितंशरीरं । वृत्रस्यनिण्यंविचरंत्यापोदीर्घतमऽआशयदिंद्रशत्रुः ॥ ३७ ॥
 दासपत्नीरहिगोपाऽअतिष्ठन्निरुद्धाऽआपःपणिनैवगावः । अपाविलमपिहितंयदासीद्वृत्रंजघन्वाऽअपतद्ववार ॥
 अभ्योवारोऽअभवस्तदिंद्रसृकेयत्त्वाप्रत्यहन्देवऽएकः । अजयोगाऽअजयःशूरसोममवासृजःसर्वेसप्तसिंधून् ॥ ना
 सैविद्युन्नतन्यतुःसिषेधनयामिहमकिरद्वादुनिच । इन्द्रश्चयद्युधातेऽअहिश्चोतापरीभ्योमघवाविजिग्ये ॥ अहेर्या
 तारंकर्मपश्यऽइंद्रहृदियत्तैजसृषोभीरगच्छत् । नवचयन्नवतिचन्नवतीःश्येनोनभीतोऽअतरोरजांसि ॥ इन्द्रोयातोव
 सितस्यराजाशर्मस्यचशृंगिणोवज्रबाहुः । सेदुराजाक्षयतिचर्षणीनामरान्नेमिःपरितावभूव ॥ ३८ ॥ इतिप्रथमाष्टके
 द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

द्वितीयाध्याये वर्गाः ३८ सूक्तानि १३ ऋचः १८९ ॥ त्यागः ॥ ऋभुम्यइदं.८ इंद्राग्निभ्यामिदं.६ अग्निभ्यामिदं.४ सवित्र-
 इदं.४ अग्रयइदं.२ देवीभ्यइदं. इंद्राणीवरुणान्यग्राधीभ्यइदं. द्यावापृथिवीभ्यामिदं.२ पृथिव्याइदं. विष्णवइदं. (प्रथमायादेवे-
 भ्योवा) ६ वायवइदं. इंद्रवायुभ्यामिदं.२ मित्रावरुणाभ्यामिदं.३ मरुद्भ्यः (मरुत्वतइंद्रायवा) इदं.३ विश्वेभ्योदेवेभ्यइदं.३ पूषणइदं.३

अच्यइदं.७ अग्र्यच्यइदं. अग्रयइदं. कायेदं. अग्र्यइदं. सवित्रइदं.३ (अंत्यायाभगायवा) वरुणायेदं.३१ अग्रयइदं.२२ देवेभ्यइदं.
इंद्रायेदं.४ उखलयायेदं.२ उखलमुसलाम्यामिदं.२ प्रजापतयेहरिश्वाय (अधिषवणचर्मणे) वेदं. इंद्रायेदं.२३ अधिभ्यामिदं.३
उपसइदं.३ अग्रयइदं.१८ इंद्रायेदं.१५ ॥ इतिद्वितीयोऽध्यायः ॥

एतन्निश्चिद्वादशाश्विनंनवम्यंत्ये त्रिष्टुभौह्याम्येकादशसावित्रंनवमीजगत्याद्याचसालिंगोक्तदैवतपादाप्रवोविं
शतिःकण्वोघौरआग्नेयंप्रागार्थमूर्ध्वज्जुयौप्यौक्रीळंपंचोनामारुतंहिगायत्रंतुकद्धप्रयद्दशप्रागार्थंतूत्तिष्ठाष्टौब्रा
ह्मणस्यत्यंयंरक्षंतिनववरुणमित्रार्यम्णांमध्येतृचआदित्येभ्योगायत्रंहिसंपूषन्दशपौष्णकद्रुद्रायनवरौद्रैतृतीयामै
त्रावरुणीचात्यस्तृचःसौम्योत्यानुष्टुबग्रेषलूनाप्रस्कण्वःकाण्वआग्नेयंतुप्रागार्थमाद्योद्वचोभ्युषसांचत्वमग्नेदश
नुष्टुभमर्धचोत्योदैवएमेपंचोनाश्विनंतुगायत्रं ॥ ३ ॥

हरिःओ३म्॥(१।७।३) एतायामोषंगव्यंतुऽइंद्रमस्माकंसुप्रमंतिंवावृधाति । अनामृणःकुविदादस्यरायोगवांकेतुंपरं
मावर्जतेनः ॥ उपेदुहंधनदामप्रतीतंजुष्टानश्येनोवसतिंपतामि । इंद्रंनमस्यन्नपमेभिरुक्तेयःस्तोतृभ्योहव्योऽस्ति या
मन् ॥ निसर्वसेनऽइषुर्धोऽरसक्तसमर्थोगाऽअजतियस्यवष्टि । चोष्कूयमाणऽइंद्रभूरिवाममापणिर्भूरस्मदधिप्रवृद्ध ॥

(१।७।३) एतायामेतिपंचदशर्चस्यसूक्तस्यांगिरसोहिरण्यस्तूपइंद्रक्षिष्टुप ।

वधीहिंदस्युधनिनंधनेनंऽएकश्चरन्नुपशाकेभिरिंद्र । धनोरधिषिषुणक्तेव्यायन्नयज्वानःसनकाःप्रेतिमीयुः ॥ पराचि
च्छीर्षाववृजुस्तइंद्रायज्वानोयज्वभिःस्पर्धमानाः । प्रयद्विवोहरिवःस्थातरुग्रनिरव्रतांऽअधमोरोदस्योः ॥ १ ॥ अयु
युत्सन्ननवद्यस्यसेनामयातयंतक्षितयोनवग्वाः । वृषायुधोनवध्रयोनिर्गष्टाःप्रवद्भिरिंद्राच्चितयंतऽआयन् ॥ त्वमेतान्नुद
तोजक्षतश्चायोधयोरजसऽइंद्रपारे । अवादहोदिवऽआदस्युमुच्चाप्रसुन्वतःस्तुवतःशंसमावः ॥ चक्राणासःपरीणहंपृथि
व्याहिरण्येनमणिनाशुंभमानाः । नहिंन्वानासंस्तितिरुस्तऽइंद्रपरिस्वशोऽअदधात्सूबेण ॥ परियदिंद्रोदसीऽउभेऽअबु
भोजीर्महिनाविश्वतःसीम् । अमन्यमानांऽअभिमन्यमानैर्निर्वह्यभिरधमोदस्युमिंद्र ॥ नयेद्विःपृथिव्याऽअंतमापुर्न
मायाभिर्धनदांपर्यभूवन् । युजंवज्रैवृषभश्चक्रऽइंद्रोनिज्योतिषातमसोगाऽअधुक्षत् ॥ २ ॥ अनुस्वधामक्षरन्नापो
ऽअस्यावर्धतमध्यऽआनाव्यानां । सध्रीचीनैनमनसातमिंद्रऽओजिष्ठेनहन्मनाहन्नभिद्यून+ ॥ न्याविध्यदिलीविशस्य
दृढाविशृगिणमभिनच्छुष्णमिंद्रः । यावत्तरोमघवन्यावदोजोवज्रेणशत्रुमवधीःपृतन्यु+ ॥ अभिसिध्मोऽअजिगादस्यश
त्रुन्वितिग्मेनवृषभेणापुरोभेत् । संवज्रेणासृजद्वत्रमिंद्रःप्रस्वामितिमतिरच्छाशदानः ॥ आवःकुत्समिंद्रयस्मिन्चाक
न्प्रावोयुध्यंतवृषभंदशद्युं । शफच्युतोर्रेणुर्नक्षत्यामुच्छ्वैत्रेयोनृपाहायतस्यौ ॥ आवःशमंवृषभंतुग्यासुक्षेत्रजेपेमघव

न्निष्ठत्र्यंगां ॥ ज्योतिद्वत्तस्थिवांसोऽअक्रन्धत्रयतामधरावेदनाकः ॥ ३ ॥ (१७।४) त्रिश्चिन्नोऽअद्याभवतंनवेदसावि
भुवायामंऽउतरातिरंश्विना । युवोर्हियंत्रं हिम्येववासंसोभ्यायंसेन्याभवतंमनीषिभिः ॥ त्रयःपवयोमधुवाहनेरथेसोमं
स्यवेनामनुविश्वइद्विदुः । त्रयःस्कंभासःस्कभितासंऽआरभेत्रिर्नक्तंयाथस्त्रिर्विश्विनादिवा ॥ समानेऽअहंत्रिरवद्यगो
हनात्रिरद्ययज्ञमधुनामिमिक्षतं । त्रिर्वाजवतीरिषोऽअश्विनायुवंदोषाऽअस्मभ्यमुषसंश्चपिन्वतं ॥ त्रिर्वर्तिर्यीतंत्रिरनु
व्रतेजनेत्रिःसुप्राव्येत्रेधेवशिक्षतं । त्रिर्नाद्यंवहतमश्विनायुवंत्रिःपृक्षोऽअस्मेऽअक्षरेवपिन्वतं ॥ त्रिर्नोर्यिवहतमश्वि
नायुवंत्रिर्देवतातात्रिरुतावतंधियः । त्रिःसौभगत्वंत्रिरुतश्रवांसिनस्त्रिधंवांसुरेदुहितारुहद्रथं ॥ त्रिर्नोऽअश्वि
नादिव्यानिभेषजात्रिःपार्थिवानित्रिरुदत्तमन्यः । ओमानंशंयोर्ममकायसूनवेत्रिधातुशर्मवहतंशुभस्पती ॥ ४ ॥ त्रि
र्नोऽअश्विनायजतादिवेदिंवेपरिर्त्रिधातुपृथिवीमशायतं । त्रिन्नोनांसत्यारथ्यापरावतंऽआत्मेववातःस्वसराणिगच्छ
तं ॥ त्रिरंश्विनासिंधुभिःसप्तमातृभिस्त्रयऽआहावास्त्रेधःहविष्कृतं । त्रिस्रःपृथिवीरुपरिप्रवादिवोनाकैरक्षेद्येद्युभिर्
क्तुभिर्हितं ॥ क१त्रीचक्रात्रिवृत्तोरथस्यक१त्रयोबंधुरोयेसनीळाः । कदायोगोवाजिनोरासंभस्येयेनयज्ञंनसत्योप्रया
यः+ ॥ आनासत्यागच्छतंहूयतेहविर्मध्वःपिवतंमधुपेभिरासभिः । युवोर्हिपूर्वसवितोषसोरथमृतायचित्रंघृतवंतमि

(१७।४) त्रिश्चिदितिद्वादशर्चस्यसूक्तस्यांगिरसोहिरण्यस्तूपोश्विनौजगतीनवम्यंत्येत्रिष्टुभौ ।

व्यति ॥ आनासत्यात्रिभिरेकादशैरिहदेवेभिर्यातंमधुपेयमश्विना । प्रायुस्तारिष्टंनीरपांसिमृक्षतंसेधतंद्वेषोभवतंसचा
भुवा ॥ आनोऽअश्विनात्रिवृत्तारथेनावार्चंरयिवहतंसुवीरं । शृण्वंतावामवसेजोहवीमिवृधेचनोभवतंवाजसातो
॥ ५ ॥ (१७।५) हयाम्यग्निंप्रथमंस्वस्तयेहयामिमित्रावरुणाविहावसे । हयामिरात्रीजगतोनिवेशनीहयामिदेवंसवि
तारमृतये ॥ आकृष्णेनरजसावर्तमानोनिवेशयन्नमृतंमर्त्यं च । हिरण्ययेनसवितारथेनादेवोयातिभुवनानिपश्यन् ॥
यार्तिदेवःप्रवतायात्युद्धतायातिशुभ्राभ्यायजतोहरिभ्यां । आदेवोयातिसवितारपरावतोपविश्वदुरिताबाधमानः ॥
अभीवृत्तंकृशनैर्विश्वरूपंहिरण्यशम्यंयजतोबृहंतं । आस्थाद्रथंसविताचित्रभानुःकृष्णारजांसितविषीदधानः ॥ वि
जनान्छयावाःशितिपादोऽअख्यत्रधंहिरण्यप्रउगंवहतः । शश्वद्विशःसवितुदैव्यस्योपस्थेविश्वभुवनानितस्थुः ॥
त्रिन्नोद्यावःसवितुर्द्वाऽउपस्थाऽएकायमस्यभुवनेविराषाद् । आर्णिनरथ्यंमृताधितस्थुरिहब्रवीतुयऽउतश्चिकेतत्
॥ ६ ॥ विसुपर्णोऽअंतरिक्षाप्यख्यद्रभीरवेषाऽअसुरःसुनीधः । के३दानींसूर्यःकश्चिकेतकतमांघारंश्मिरस्यातंतान ॥
अष्टाव्यख्यत्कुभंःपृथिव्यास्त्रीधन्वयोजनासप्तसिंधून् । हिरण्याक्षःसवितादेवऽआगाद्धद्रक्षादाशुषेवार्याणि ॥

(१७।५) हयामीत्येकादशर्चस्यसूक्तस्यांगिरसोहिरण्यस्तूपःसवितात्रिष्टुप् । आद्यायाश्चतुर्षुपादेषुक्रमेणामित्रावरुणरात्रिसविता-
रोदेवताःआद्यानवम्यौजगत्यौ ।

हिरण्यपाणिः सविता विचर्षणि रुभेद्यावापृथिवीऽअंतरीयते । अपामीवांवाधते वेति सूर्यमभिकृष्णेन रजसाद्यामृणोति ॥
 हिरण्यहस्तो असुरः सुनीधः सुमृच्छीकः स्ववायात्वाङ् । अपसेधत्रक्षसो यातुधानानस्था देवः प्रतिदोषं गृणानः⁺ ॥ ये ते पं
 थाः सवितः पूर्यासो रेणवः सुकृताऽअंतरिक्षे ॥ तेभिर्नोऽअद्य पृथिभिः सुगोभीरक्षाचनोऽअधिचब्रूहि देव ॥ ७ ॥ (१।८।१)
 प्रवोय हं पुरुणां विशां देवयतीनां । अग्निं सूक्तेभिर्वचोभिरीमहे यं सीमिदन्य ईळते ॥ जनांसोऽअग्निं दधिरे सहो बृधं हविष्म
 तो विधेम ते । सत्वं नोऽअद्य सुमनाऽइहा विताभवा वा जेषु संत्य ॥ प्रत्वा दूतं वृणीमहे होतारं विश्ववैदसं । महस्ते सतो वि
 चरं त्यर्चयो दिवि स्पृशंति भानवः ॥ देवासंस्त्वावरुणो मित्रोऽअर्यमा संदूतं प्रत्नमिधते । विश्वंसोऽअग्ने जयति त्वया धनं य
 सौ ददाशमर्त्यः ॥ मंद्रो होता गृहपतिरग्ने दूतो विशामसि । त्वे विश्वासं गतानि व्रता ध्रुवायानि देवाऽअकृण्वत ॥ ८ ॥ त्वे
 ऽइदं मे सुभगे यविष्ठय विश्वमाहूय ते हविः । सत्वं नोऽअद्य सुमनाऽउता परं यक्षि देवन्त्सु वीर्यां ॥ तं धेमि त्वानमस्विनऽउप
 स्वराजमासते । होत्राभिरग्निमनुषः समिधते तिति वांसोऽअतिस्त्रिधः ॥ घ्नंतो वृत्रमंतरत्रो दसीऽअपऽउरुक्षाय च क्रिरे ।
 भुवत्कण्वे वृषाद्युभ्या हुतः क्रंददश्वोगविष्टिषु ॥ संसीदस्व मुहांऽअसि शोचस्व देव वीतमः ॥ विधूममग्नेऽअरुषं मिथे ध्यसू
 जप्रशस्तदर्शतं⁺ ॥ यत्वा देवासो मनवेदधुरिहय जिष्ठहव्यवाहन । यंकण्वो मे ध्याति धिर्न स्पृतं यं वृषाय मुपस्तुतः⁺ ॥ ९ ॥

(१।८।१) प्रवोय हं मिति विंशत्यचस्य सूक्तस्य घौरः कण्वोऽग्निः ऊर्ध्व ऊपुण इति द्वयोर्यूपः प्रगाथः (अयुजो बृहत्यः युजः सतो बृहत्य इत्यर्थः)

यमग्निमेध्यातिथिः कण्व ईधऽऋतादधि ॥ तस्य प्रेषो दीदियुस्तमिमाऽऋचस्तमग्निं वर्धयामसि ॥ रायस्पृधिं स्वधावो
 स्तिहिते मे देवेष्वाप्यं ॥ त्वं वाजस्य श्रुत्यं स्यराजसि सनो मृळमहांऽअसि ॥ ऊर्ध्वऽऊपुणऽऊतयेति षा देवो न संविता ।
 ऊर्ध्वो वाजस्य सनिताय दंजिभिर्वाघद्विर्विह्वयामहे ॥ ऊर्ध्वो नः पाह्यं हंसो निकेतुना विश्वं समन्त्रिणं दह । कृधीनऽऊर्ध्वां
 चरथाय जीवसे विदा देवेषु नो दुवः ॥ पाहि नोऽअग्ने रक्षसः पाहि धूर्ते ररावणः । पाहिरीषतऽउत वाजिघांसतो बृहद्भानो
 यविष्ठय ॥ १० ॥ घनेव विष्वग्विजह्यरावणस्तपुर्जभयोऽअस्मधुक् । यो मर्त्यः शिशीतेऽअत्यक्तुभिर्मानः सरिपुरीशत ॥
 अग्निर्वैत्रे सुवीर्यमग्निः कण्वाय सौभगं । अग्निः प्रावन्मित्रो तमेध्यातिथि मग्निः साताऽउपस्तुतं⁺ ॥ अग्निना तुर्वशं यदुं
 परावतऽउग्रा देवं हवामहे ॥ अग्निर्नयन्नववास्त्वं बृहद्रथं तुर्वीतिं दस्यवे सहः ॥ नित्वामग्ने मनुर्दधे ज्योतिर्जनाय शश्वं
 ते ॥ दीदेथ कण्वऽऋतजातऽउक्षितो यन्नमस्यंति कृष्टयः ॥ त्वेषासोऽअग्ने रमवतोऽअर्चयो भीमा सो न प्रतीतये ॥ रक्षस्वि
 नः सदमिद्या तु मावतो विश्वं समन्त्रिणं दह ॥ ११ ॥ (१।८।२) क्रीळं वः शर्धो मारुतमनर्वाण रथेशुभं । कण्वाऽअभिप्र
 गायत ॥ येषु पतीभिर्कृष्टिभिः साकं वाशीभिरंजिभिः । अजायंत स्वभानवः ॥ इहे वं शृण्वऽएषां कशाहस्तेषु यद्वदान् ।
 नियामन् चित्रमृजते ॥ प्रवः शर्धो यष्ट्वये त्वेषु न्नाय शुष्मिणे । देवसं ब्रह्म गायत ॥ प्रशंसा गोष्वयं क्रीळं यच्छर्धो मारुतं ।

(१।८।२) क्रीळं इति पंचदशर्चस्य सूक्तस्य घौरः कण्वो मरुतो गायत्री ।

जंभेरसंख्यबाधुधे ॥ १२ ॥ कोवोवर्षिष्ठऽआनरोदिवश्चगमश्चधूतयः । यत्सीमंतंनधूनुथ⁺ ॥ निवोयामायमानुषोद्धऽउ
 प्रायमन्यवे । जिहीतपर्वेतोगिरिः⁺ ॥ येषामज्मेषुपृथिवीजुजुर्वाऽइवविस्पतिः ॥ भियायामेषुरेजते । स्थिरंहिजानमेषां
 वयोमातुर्निरेतवे । यत्सीमनुद्धिताशवः ॥ उदुत्येसूनवोगिरःकाष्ठाऽअज्मेष्वलत । वाश्राऽअभिजुयातवे ॥ १३ ॥ त्वं
 चिद्धादीर्घपृथुमिहोनपातममृधं । प्रच्यावयंतियामभिः ॥ मरुतोयद्धवोबलंजनाऽअचुच्यवीतन । गिरींऽरचुच्यवीत
 न ॥ यद्धयांतिमरुतःसंहज्रुवतेध्वन्ना ॥ शृणोतिकश्चिदेषां ॥ प्रयातशीभमाशुभिःसंतिकण्वेषुवोदुवः ॥ तत्रोषुमादया
 ध्वै ॥ अस्तिहिष्मामदायवःस्मसिष्मावयमेषां । विश्वैचिदायुर्जीवसे ॥ १४ ॥ (१८१३) कद्धनूनंकधप्रियःपितापुत्रं
 नहस्तयोः । दधिध्वेवृक्तवर्हिषः ॥ कनूनंकद्धोऽअर्थगंतादिवोनपृथिव्याः । कवोगावोनरण्यंति ॥ कवःसुभानव्यासि
 मरुतःकंसुविता । कोऽविश्वानिसौभगा ॥ यद्युयंपृश्मिमातरोमर्तासःस्यातन । स्तोतावोऽअमृतःस्यात् ॥ मावोमृगोन
 यवसेजरिताभुदजोष्यः । पथायमस्यगादुप ॥ १५ ॥ मोषुणःपरापरानिर्कृतिर्दुर्हणावधीत् । पदीष्टृष्ण्यासह⁺ ॥
 सत्यंत्वेषाऽअमवंतोधन्वन्विदारुद्रियासः । मिहैकृण्वंत्यवातां⁺ ॥ वाश्रेवविद्युन्मिमातिवत्संनमातासिषक्ति । यदेषां
 वृष्टिरसार्जि ॥ दिवाचित्तमःकृण्वंतिपर्जन्येनोदवाहेन । यत्पृथिवीव्युदंति ॥ अधस्वनान्मरुतांविश्वमासद्गपार्थिवं ।

(१८१३) कद्धनूनमितिपंचदशर्चस्यसूक्तस्यघौरःकण्वोमरुतोगायत्री ।

अरेजंतप्रमानुषाः ॥ १६ ॥ मरुतोवीळुपाणिभिश्चित्रारोधस्वतीरनु । यातेमखिद्रयामभिः ॥ स्थिरावःसंतुनेमयोर
 थाऽअश्वासऽएषां । सुसैस्कृताऽअभीशवः ॥ अच्छावदातनागिराजरायैब्रह्मणस्पतिं । अग्निमित्रंनदर्शतं⁺ ॥ मिमी
 हिश्लोकमास्येपर्जन्यऽइवततनः । गायगायत्रमुक्थ्यं* ॥ वंदस्वमारुतंगणंत्वेषंपनस्युमर्किणं । अस्मेवृद्धाऽअसन्निह⁺
 ॥ १७ ॥ (१८१४) प्रयदित्थापरावतःशोचिर्नमानमस्यथ । कस्यक्रत्वामरुतःकस्यवर्षसाकंयाथकंहधूतयः ॥
 स्थिरावःसंतवायुधापराणुदेवीळूऽउतप्रतिष्कभे । युष्माकमस्तुतविषीपनीयसीमामर्त्यस्यमायिनः ॥ पराहयत्स्थिरंह
 धनरोवर्तयथागुरु । वियाथनवनिनःपृथिव्याव्याशाःपर्वतानां ॥ नहिवःशत्रुर्विविदेऽअधिद्यविनभूम्यांरिशदसः ।
 युष्माकमस्तुतविषीतनायुजारुद्रासोनूचिदाधृषे ॥ प्रवेपयंतिपर्वतान्विविचंतिवनस्पतीन् । प्रोऽआरतमरुतोदुर्मदा
 इवदेवासःसर्वयाविशा⁺ ॥ १८ ॥ उपोरथेषुपृषतीरयुग्ध्वंप्रष्टिर्वहतिरोहितः । आवोयामायपृथिवीचिदश्रोदवीभयं
 तमानुषाः ॥ आवोमक्षूतनायकंरुद्राऽअवोवृणीमहे । गंतानूननोवसायथापुरेत्थाकण्वायविभ्युषे ॥ युष्मेपितोमरु
 तोमर्त्येषितऽआयोनोऽअभ्वऽईषते । वितंयुयोत्शवसाव्योजसाविद्युष्माकाभिरूतिभिः ॥ असांमिहिप्रयज्यवःकण्वैद
 दप्रचेतसः । असांमिभिर्मरुतऽआनऽऊतिभिर्गतावृष्टिनविद्युतः ॥ असांभ्योजौविभृथासुदानवोसांमिधूतयःशवः ।

(१८१४) प्रयदित्थेतिदशर्चस्यसूक्तस्यघौरःकण्वोमरुतोवाहंतप्रगाथः (अयुजोबृहत्तयःयुजःसतोबृहत्तयः) ।

ऋषिद्विषेमरुतःपरिमन्यवऽइधुंनसृजतद्विषं ॥ १९ ॥ (१।८।५) उत्तिष्ठब्रह्मणस्पतेदेवयंतस्वेमहे । उपप्रयंतुमरु
तःसुदानवऽइंद्रप्राशूर्भवासवा । त्वामिद्विसंहसस्पुत्रमर्त्यऽउपब्रूतेधनेहिते । सुवीर्यमरुतऽआस्वश्व्यंदधीतयोवऽआ
चके⁺ ॥ प्रेतुब्रह्मणस्पतिःप्रद्व्येतुसृता । अच्छावीरनर्यंपंक्तिराधसंदेवायज्ञनयंतुनः ॥ योवाघतेददातिसूनरंवसुस
धत्तेऽअक्षितिश्रवः । तस्माऽइळासुवीरामार्यजामहेसुप्रतूर्तिमनेहसं ॥ प्रनूनं ब्रह्मणस्पतिर्मत्रैवदत्युक्थं । यस्मिन्निद्रो
वरुणोमित्रोऽअर्यमादेवाऽओकांसिचक्रिरे⁺ ॥ २० ॥ तमिद्वोचेमाविदधेषुशंभुवंमंत्रदेवाऽअनेहसं । इमांचवाचंप्र
तिहर्ष्यथानरोविश्वेद्वामावोऽअश्रवत् ॥ कोदैवयंतमश्रवज्जनकोवृक्तर्बहिषं । प्रप्रदाश्वान्पस्त्याभिरस्थितांतर्वावत्क्षयंद
धे ॥ उपक्षत्रपृचीतहंतिराजभिर्भयेचित्सुक्षितिंदधे । नास्यवर्तानतरुतामहाधनेनाभेऽअस्तिवज्रिणः ॥ २१ ॥
(१।८।६) यंरक्षतिप्रचेतसोवरुणोमित्रोऽअर्यमा । नूचित्सदभ्यतेजनः ॥ यंबाहुतैवपिप्रतिपांतिमर्त्यैरिपः । अरिष्टः
सर्वेऽएधते ॥ विदुर्गाविद्विषःपुरोघ्नंतिराजानऽएषां । नयंतिदुरितातिरः⁺ ॥ सुगःपंथाऽअनृक्षरऽआदित्यासऽऋतयते ।
नात्रावस्त्रादोऽअस्तिवः ॥ यंयज्ञनर्यथानरऽआदित्याऽऋजुनापथा । प्रवःसधीतयेनशत् ॥ २२ ॥ सरलमर्त्योवसु

(१।८।५) उत्तिष्ठेत्यप्रवर्चस्यसूक्तस्यघौरःकण्वोब्रह्मणस्पतिःप्रगाथः (अयुजोवृहत्यःयुजःसतोवृहत्यः) । (१।८।६) यंरक्षन्तीति
नवर्चस्यसूक्तस्यघौरःकण्वःआद्यानांतिसृणामंत्यानांतिसृणांचवरुणमित्रार्यमणस्तृतीयादितिसृणामादित्यागायत्री ।

विश्वेतोकमुतत्मना ॥ अच्छागच्छत्यस्तुतः ॥ कथाराधामसखायःस्तोममित्रस्यार्यम्णः । महिप्सरोवरुणस्य ॥ मावो
घ्नंतंमाशपंतंप्रतिवोचेदेवयंतं । सुन्नैरिद्वऽआर्विवासे ॥ चतुरंश्चिद्दमानाद्विभीयादानिधातोः । नदुरुकायस्पृहये
त् ॥ २३ ॥ (१।८।७) संपूषन्नध्वनस्तिरव्यंहोविमुचोनपात् । सक्ष्वादेवप्रणस्पूरः⁺ ॥ योनःपूषन्नघोवृकौदुःशेवऽ
आदिदेशति । अपस्सतंपथोजहि ॥ अपत्यंपरिपंथिनमुषीवाणंहुरश्चितं । दूरमधिस्तुतेरज ॥ त्वंतस्यद्वयाविनोघशंस
स्यकस्यचित् । पदाभितिष्ठतपुषिं ॥ आतत्तैदस्ममंतुमःपूषन्नवोवृणीमहे । येनपितृनचोदयः ॥ २४ ॥ अधानोविश्व
सौभगहिरण्यवाशीमत्तम । धनानिसुषणाकृधि ॥ अतिनःसुश्रुतोनयसुगानःसुपथाकृणु । पूषन्निहकतुंविदः ॥ अ
भिसुयवसंनयननवज्वारोऽअध्वने । पूषन्निहकतुं० ॥ शुग्धिपूधिप्रयंसिचशिशीहिप्रास्युदरं । पूषन्निहकतुं० ॥
नपूषणंमेधामसिसूक्तैर्भिगृणीमसि । वसूनिदस्ममीमहे ॥ २५ ॥ (१।८।८) कद्रुद्रायप्रचेतसेमीहुष्टमायतव्यसे ।
वोचमंशतमंहदे⁺ ॥ यथानोऽअदितिःकर्त्पश्वेनृभ्योयथागवे । यथातोकार्यरुद्विषं ॥ यथानोमित्रोवरुणोयथारुद्र
श्चिकेतति । यथाविश्वेसजोषसः ॥ गाथपतिमेधपतिरुद्रंजलाषभेषजं । तच्छंयोःसुम्नमीमहे ॥ यःशुक्रऽइवसूर्योहि

(१।८।७) संपूषन्नितिदशर्चस्यसूक्तस्यघौरःकण्वःपूषागायत्री । (१।८।८) कद्रुद्रायेतिनवर्चस्यसूक्तस्यघौरःकण्वोरुद्रस्तृती
यायामित्रावरुणौचसप्रम्यादितृचस्यसोमोगायत्र्यन्यानुष्टुप् ।

रण्यमिवरोचते । श्रेष्ठोदेवानां वसुः ॥ २६ ॥ शनः कर्त्यर्वेते सुगमेषा यमेव्ये । नृभ्यो नारिभ्यो गवे ॥ अस्मे सोमं श्रिय
मधिनिधेहि शतस्य नृणां । महि श्रवस्तु विनृम्णं⁺ ॥ मानः सोमपरिवाधो मारा तयो जुहुरंत । आनऽइंदो वाजे भज ॥
यास्ते प्रजाऽअमृतस्य परस्मिन् धाम नृतस्य । मूर्धाना भासो मवेनऽआभूषंतीः सोमवेदः ॥ २७ ॥ (१।९।१) अग्ने विव
स्वदुषसंश्चित्राधोऽअमर्त्य । आदाशुषे जातवेदो वहा त्वमद्या देवाँऽउषर्बुधः ॥ जुष्टो हि दूतोऽअसि हव्यवाहनो ग्रेरथीर
ध्वराणां । सजूरश्विभ्यामुषसा सुवीर्यमस्मेधेहि श्रवो बृहत्⁺ ॥ अद्यादूतं वृणीमहे वसुमग्निं पुरुप्रियं । धूमकेतुं भाऽऋजीकं
व्युष्टिषु यज्ञानां ध्वरश्रियं ॥ श्रेष्ठं यविष्ठमतिथिं स्वाहुतं जुष्टं जनाय दाशुषे । देवाँऽअच्छाया तवे जातवेदसमग्निमीळे व्यु
ष्टिषु ॥ स्तविष्यामि त्वामहं विश्वस्यामृतभोजन । अग्ने त्रातारं ममृतं मिषे ध्ययजिष्ठं हव्यवाहन ॥ २८ ॥ सुशंसो बोधि
गृणते यविष्ठमधुजिह्वः स्वाहुतः । प्रस्कण्वस्य प्रतिरन्नायुर्जीवसे नमस्यादैव्यं जनं ॥ होतारं विश्ववेदसं संहित्वा विशंऽ
इंधते । सऽआवहपुरुहूत प्रचेतसो ग्रे देवाँऽइह द्रवत्⁺ ॥ सवितारं मुषसं मश्विना भगं मग्निं व्युष्टिषु क्षपः । कण्वा सत्त्वा सु
तसो मासऽइंधते हव्यवाहं स्वध्वर ॥ पतिर्ह्यध्वराणामग्ने दूतो विशामसि । उषर्बुधऽआवहसो मपीतये देवाँऽअद्य स्वर्दशः ॥
अग्ने पूर्वाऽअनूषसो विभावसो दीदेथ विश्वदर्शतः । असि ग्रामेष्वविता पुरोहितो सियज्ञेषु मानुषः ॥ २९ ॥ नित्वा यज्ञस्य

(१।९।१) अग्ने विवस्वदिति चतुर्दशर्चस्य सूक्तस्य काण्वः प्रस्कण्वो गिराद्ये अयुषश्च प्रगाथः (अयुजो बृहत्यः युजः सतो बृहत्यः)

साधनमग्ने होतारमृत्विजं । मनुष्वदैवधीमहि प्रचेतसं जीरंदूतममर्त्यं ॥ यदेवानां मित्रमहः पुरोहितो तरो यासि दूत्यं ।
सिंधोरिव प्रस्वनिता सऽऊर्मयो ग्रेभ्रीजं तेऽअर्चयः ॥ श्रुधि श्रुत्कर्णवाहिभिर्देवैरग्ने सयावभिः । आसीदंतु बर्हिषे मित्रोऽ
अर्यमा प्रातर्यावाणोऽअध्वरं⁺ ॥ शृण्वंतु स्तोमं मरुतः सुदानवो ग्निजिह्वाऽऋतावृधः । पिबंतु सोमं वरुणो धृतव्रतो श्विभ्या
मुषसा सजुः⁺ ॥ ३० ॥ (१।९।२) त्वमग्ने वसूँऽरिह रुद्राँऽआदित्याँऽउत । यजास्वध्वरं जनं मनुजातं घृतपुषं ॥ श्रु
ष्टीवानो हि दाशुषे देवाऽअग्ने विचेतसः । तान्नो हि दश्वगिर्वणस्त्रयस्त्रिंशत् मावह ॥ प्रियमेधवदं त्रिवज्जातवेदो विरूपव
त् । अंगिरस्वन्महि व्रतप्रस्कण्वस्य श्रुधीहवं ॥ महिकेरवऽऊतये प्रियमेधाऽअहूषत । राजतमध्वराणामग्निं शुक्रेण शो
चिषा ॥ घृताहवनसं त्येमाऽउषु श्रुधीगिरः । याभिः कण्वस्य सुनवो हवंते वसेत्वा ॥ ३१ ॥ त्वांचित्रश्रवस्तमहवैते विश्व
जंतवः । शोचिष्के शं पुरुप्रियाग्ने हव्याय वोह्वे ॥ नित्वा होतारमृत्विजं दधिरे वसुचित्तमं । श्रुत्कर्णसप्रथंस्तमं विप्राऽअग्ने
दिविष्टिषु ॥ आत्वा विप्राऽअच्यवुः सुतसो माऽअभिप्रयः । बृहद्भाविभ्रतो हविरग्ने मर्ताय दाशुषे ॥ प्रातर्यावणः सह
स्कृतसो मपेयाय संत्य । इहाद्यदैव्यं जनं बर्हिंसा दयावसो ॥ अवांचदैव्यं जनमग्ने यक्ष्वसहूतिभिः । अयंसोमः सुदान

(१।९।२) त्वमग्ने वसूनि तदिदशर्चस्य सूक्तस्य काण्वः प्रस्कण्वो गिरन्त्याया देवाश्चातुष्टुप् ।

ऋक्सं.

अ.१अ.३

॥ २२ ॥

वस्तं पाततिरोऽअहं यम् ॥ ३२ ॥ (१।९।३) एषोऽउषाऽअपूर्व्याव्युच्छतिप्रियादिवः । स्तुषेवामश्विनावृहत्⁺ ॥
यादुस्त्रासिंधुमातरामनोतरारयीणां । धियादेवावसुविदां ॥ वच्यंतेवांकुहासौजुर्णायामधिविष्टपि । यद्वांरथोवि
भिष्पतात् ॥ हविषाज्जरोऽअपांपिपतिपुर्नरा । पिताकुटस्यचर्षणिः⁺ ॥ आदारोवामतीनां नासत्यामतवचसा ।
पातंसोमस्यधृष्णुया⁺ ॥ ३३ ॥ यानःपीपरदश्विनाज्योतिष्मतीतमस्तिरः । तामस्मेरासाथामिषं ॥ आनोनावाम
तीनांयातंपारायगंतवे । युंजाथामश्विनारथं ॥ अरित्रंवांदिवस्पृधुतीर्थेसिंधूनारथः । धियायुंयुज्ज्ऽइंदवः ॥ दिवस्क
ण्वासऽइंदवोवसुसिंधूनांपदे । स्ववर्बिकुहधित्सथः ॥ अभूदुभाऽउऽअंशवेहिरण्यप्रतिसूर्यः । व्यख्यजिह्वासितः
॥ ३४ ॥ अभूदुपारमेतवेपंथाऽऋतस्यसाधुया । अदर्शिविस्तृतिर्दिवः⁺ ॥ तत्तदिदश्विनोरवोजरिताप्रतिभूषति ।
मदेसोमस्यपिप्रतोः ॥ वावसानाविवस्वतिसोमस्यपीत्यागिरा । मनुष्वच्छंभूऽआगतं ॥ युवोरुषाऽअनुश्रियंपरिज्मनो
रुपाचरत् । ऋतावन्थोऽअकुभिः ॥ उभापिबतमश्विनोभानःशर्मयच्छतं । अविद्रियाभिरूतिभिः ॥ ३५ ॥ इतिप्रथमा
ष्टकेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

(१।९।३) एषोऽउषा इति पंचदशर्चस्य सूक्तस्य काण्वः प्रस्कण्वोऽश्विनौगायत्री ।

मंडलं. १

अनु. ६

॥ २२ ॥

तृतीयाध्याये वर्गाः ३५ सूक्तानि १४ ऋचः १७३ ॥ त्यागः ॥ इन्द्रायेदं. १५ अश्विन्यामिदं. १२ अग्निमित्रावरुणरात्रिसवितृभ्यइदं. १
सवितृइदं. १० अग्नयइदं. १२ यूपयेदं. २ अग्नयइदं. ६ मरुच्यइदं. ४० ब्रह्मणस्पतयइदं. ८ वरुणमित्रार्यमभ्यइदं. ३ आदित्येभ्यइदं. ३ वरुण-
मित्रार्यमभ्यइदं. ३ पूष्णइदं. १० रुद्रायेदं. २ मित्रावरुणरुद्रेभ्यइदं. रुद्रायेदं. ३ सोमायेदं. ३ अग्नयभ्युपोभ्यइदं. २ अग्नयइदं. २१ अग्निदेवे-
भ्यइदं. अश्विन्यामिदं. १५ ॥ इतिप्रथमेतृतीयोऽध्यायः ॥

अयंदशप्रागाथंतुसहषोळशोषस्यंतूषश्चतुष्कमानुष्टुभंतूदुत्यंसप्तोनासौर्येनवाद्यागायत्र्योत्यस्तृचोरोग्नउपनिष
दंत्योर्ध्वोर्द्विषमोऽभित्यंपंचोनासव्योद्वित्रिष्टुवंतमंगिराईंद्रतुल्यंपुत्रमिच्छन्नभ्यध्यायत्सव्यइतींद्रएवास्यपुत्रो
जायतंत्यंसुत्रयोदश्यंत्येत्रिष्टुभौन्यूष्वेकादशंत्येत्रिष्टुभौमानोत्यात्रिष्टुष्वष्टमीनवमीचदिवश्चिदष्टौजागतं ह्ये
षप्रषट्प्रमंहिष्ठार्यनूचिन्नवनोधागौतमआग्नेयंहिचतुस्त्रिष्टुवंतंवयाइत्ससवैश्वानरीयैवहिंपंचास्माइदुपोळश ॥४॥
हरिः ॐ३म् ॥ (१।९।४) अयंवांमधुमत्तमःसुतःसोमऽऋतावृधा । तमश्विनापिबतंतिरोऽअहंयंधत्तरत्नानि
दाशुषे ॥ त्रिवंधुरेणत्रिवृतासुपेशसारथेनायातमश्विना । कण्वांसोवांब्रह्मकृण्वंत्यध्वरेतेषांसुशृणुतंहव ॥ अश्विनाम
धुमत्तमंपातंसोममृतावृधा । अथाद्यदस्त्रावसुबिभ्रतारथेदाश्वांसमुपगच्छतं ॥ त्रिषधस्थेवर्हिषेविश्ववेदसामध्वायजं

(१।९।४) अयंवामितिदशर्चस्य सूक्तस्य काण्वः प्रस्कण्वोऽश्विनौप्रगाथः (अयुजोबृहत्योयुजःसतोबृहत्यः) ।

मिमिक्षतं । कण्वांसोवांसुतसौमाऽअभिद्यवोयुवांहवन्तेऽअश्विना ॥ याभिःकण्वमभिष्टिभिःप्रावतंयुवमश्विना । ता
भिःज्व१स्माँऽअवतंशुभस्पतीपातंसोममृतावृधा ॥ १ ॥ सुदासेदस्त्रावसुविश्रतारथेपृक्षोवहतमश्विना । रयिसमुद्रादु
तवादिवस्यर्थस्मेधत्तंपुरुस्पृहं ॥ यन्नासत्यापरावतियद्वास्थोऽअधितुर्वशे । अतोरथेनसुवृत्तानुऽआगतंसकंसूर्यस्यरश्मि
भिः ॥ अर्वाचावांसप्तयोध्वरश्रियोवहंतुसवनेदुषं । इषंपृचंतासुकृतेसुदानवऽआबहिःसीदतंनरा ॥ तेननासत्यागतं
रथेनसूर्यत्वचा । येनशश्वदहृथुर्दाशुषेवसुमध्वःसोमस्यपीतये ॥ उक्थेभिर्वागवसेपुरुवसूऽअकैश्चनिहयामहे । शश्व
त्कण्वानांसदसिप्रियेहिकंसोमंपपथुरश्विना ॥ २ ॥ (१।९।५) सहवामेनेनऽउषोव्युच्छादुहितादिवः । सहद्युन्नेन
हृताविभावरिरायादेविदास्वती ॥ अश्ववतीगोमतीर्विश्वसुविदोभूरिच्यवंतवस्तवे । उदीरयप्रतिमासूनृताऽउषश्चोद
राधोमघोनां ॥ उवासोषाऽउच्छाच्चनुदेवीजीरारथानां । येऽअस्याऽआचरणेषुदधिरसमुद्रेनश्रवस्यवः ॥ उषोयेतेप्र
यामेषुयुजतेमनोदानायसूरयः । अत्राहतत्कण्वंऽएषांकण्वतमोनार्मगृणातिनृणां ॥ आघायोषैवसूनर्युषायातिप्रभुं
जती । जरयतीवृज्जनपद्वदीयतऽउत्पातयतिपक्षिणः ॥ ३ ॥ वियासृजतिसमनंन्य१र्थिनःपदंनवेत्योदती । वयोन
किष्टेपसिवांसऽआसतेव्युष्टौवाजिनीवति ॥ एषायुक्तपरावतःसूर्यस्योदयनादधि । शतरथेभिःसुभगोषाऽइयंविया

(१।९।५) सहवामेनेतिषोळशर्षस्यसूक्तस्यकाण्वःप्रस्कण्वउषाःप्रगाथः(अयुजोबृहत्योयुजःसतोबृहत्यः) ।

त्यभिमानुषान् ॥ विश्वमस्यानानामचक्षसेजगज्ज्योतिष्कृणोतिसूनरी । अपद्वेषोमघोनीदुहितादिवऽउषाऽउच्छदप
स्त्रिधः ॥ उषऽआभाहिभानुनाचंद्रेणदुहितदिवः । आवहतीभूर्यस्मभ्यंसौभंगव्युच्छंतीदिविष्टिषु ॥ विश्वस्यहिप्राणं
नंजीवनंत्वेवियदुच्छसिसूनरि । सानोरथेनबृहताविभावरिश्रुधिचित्रामधेहव ॥ ४ ॥ उषोवाजंहिवंस्वयश्चित्रोमानु
षेजने । तेनावहसुकृतोऽअध्वराँऽउपयेत्वागृणातिवह्वयः ॥ विश्वान्देवाँऽआवहसोमपीतयेतरिक्षादुषस्त्वं । सास्मासु
धागोमदश्वावदुक्थ्य१मुषोवाजंसुवीर्यम् ॥ यस्यारुशतोऽअर्चयःप्रतिभद्राऽअहक्षत । सानोरयिंविश्ववारंसुपेशसमु
षाददातुसुगम्यं ॥ येचिद्धित्वामृषयःपूर्वऽऊतयेजुहूरेवसेमहि । सानःस्तोमाँऽअभिगृणीहिराधसोषःशुक्रेणशोचिषां ॥
उषोयदृद्यभानुनाविद्वारावृणवोदिवः । प्रनोयच्छतादवृकंपृथुच्छर्दिःप्रदेविगोमतीरिषः ॥ संनोरायाबृहताविश्वपेश
सामिमिक्षासमिळाभिरा । संद्युन्नेनविश्वतुरोषोमहिसंवाजैर्वाजिनीवति ॥ ५ ॥ (१।९।६) उषोभद्रेभिरागहिदि
वश्चिद्रोचनादधि । वहैत्वरुणस्वऽउपत्वासोमिनोंगृहं ॥ सुपेशंसुखरथंयममध्यस्थाऽउषस्त्वं । तेनासुश्रवंसंजनंप्रा
वाद्यदुहितदिवः ॥ वयश्चित्तेपतत्रिणोद्विपच्चतुष्पदर्जुनि । उषःप्रारंभतूरनुदिवोऽअंतंभ्यस्परि ॥ व्युच्छंतीहिरश्मि

(१।९।६) उषोभद्रेभिरितिचतुर्कचस्यसूक्तस्यकाण्वःप्रस्कण्वउषाअनुष्टुप् ।

॥ २४ ॥

भिर्विश्वमाभासिरोचनं । तात्त्वामुष्वसूयवोगीर्भिः कण्वाऽअहूपत ॥ ६ ॥ (१।९।७) उदुत्यंजातवेदसंदेवं हंतिके
तवः । इशे विश्वायसूर्यम् ॥ अपत्येतायवौ यथानक्षत्राय त्यक्तुभिः । सूर्याय विश्वचक्षसे ॥ अहश्मस्य केतवो विरश्मयो
जनाँऽअनु । भ्राजंतोऽअग्रयो यथा ॥ तुरणिर्विश्वदर्शतो ज्योतिष्कृदसि सूर्य । विश्वमाभासिरोचनं⁺ ॥ प्रत्यङ्देवा
नाविशः प्रत्यङ्मुदैषिमानुपान् ॥ प्रत्यङ्मिष्वहेशो⁺ ॥ ७ ॥ येनापावक् चक्षसाभुरण्यंतं जनाँऽअनु । त्वं वरुण पश्यसि ॥
विद्यामैषिरजस्पृध्वहामिमानोऽअकुभिः । पश्यन्जन्मानिसूर्य ॥ सप्तत्वा हरितोरथे वहति देवसूर्य । शोचिष्कैशं विचक्ष
ण ॥ अयुक्तसप्तशुं ध्रुवः सूरोरथस्य नस्थः । ताभिर्यातिस्वयुक्तिभिः ॥ उद्ध्यंतमसस्परिज्योतिष्पश्यंतऽउत्तरं । देवं
देवत्रासूर्यमग्नम् ज्योतिरुत्तमं⁺ ॥ उद्यन्नद्यमित्रमहऽआरोहन्नुत्तरां दिवं । हृद्रोगं मसूर्यहरिमाणं च नाशय ॥ शुकेषु
मे हरिमाणं रोपणाका सुदध्मसि । अथोहारि द्वेषु मे हरिमाणं निदध्मसि ॥ उदगादयमादित्यो विश्वेन सह सा सह । द्वि
षंतं महारंधयन्मोऽअहं द्विषते रंधं ॥ ८ ॥ (१।१०।१) अभित्यं मे षंपुरुहुतमृग्मियमिंद्रगीर्भिर्मदतावस्वोऽअर्णवं ।
यस्य द्यावोनविचरंति मानुषाभुजे मंहिष्ठमभिविप्रमर्चत ॥ अभीमवन्वन्स्वभिष्टिमूतयो तरिक्षप्रांतविषीभिरावृतं । इंद्रं

(१।९।७) उदुत्यमित्ति त्रयोदशर्चस्य सूक्तस्य काण्वः प्रस्कण्वः सूर्यो गायत्री अंत्याश्च तस्मोनुष्टुभः (अंत्यस्तृचो रोगघ्न उपनिषदंत्योर्धे चोद्विषघ्न इति गुणः) । (१।१०।१) अभित्यमित्ति पंचदशर्चस्य सूक्तस्य आंगिरसः सव्यइन्द्रो जगती अंत्ये द्वेत्रिष्टुभौ ।

मंडलं १

अनु. १०

॥ २४ ॥

दक्षाऽऽऽऽभवोमदच्युतैशतक्रतुंजवनीसूनूतारुहत् ॥ त्वंगोत्रमंगिरोभ्योवृणोरपोतात्रयेशतदुरेषुगातुवित् । ससेनचि
द्विमदायावहोवस्वाजावद्रिवावसानस्यनर्तयन् ॥ त्वमपामपिधानावृणोरपाधारयःपर्वतेदानुमद्वसु । वृत्रयदिद्विशव
सार्वधीरहिमादित्सूर्यदिव्यारोहयोद्देशः ॥ त्वमायाभिरपमायिनोधमःस्वधाभिर्येऽअधिशुसावजुह्वत । त्वंपिप्रोनृम
णःप्रारुजःपुरःप्रऽऽऽजिश्चानंदस्युहल्येष्वाविथ ॥ ९ ॥ त्वंकुत्सैशुष्णहल्येष्वाविथारंयथोतिथिग्वायशंबरम् । महांतंचि
दर्बुदंनिक्रमीःपदासनादेवदस्युहत्यायजज्ञिषे ॥ त्वेविश्वातर्विषीसृध्यंघितातवरार्धःसोमपीथार्यहर्षते । तववज्रश्चि
कितेबाह्वोर्हितोवृश्चाशत्रोरवविश्वानिवृष्ण्या ॥ विजानीह्यार्यान्येचदस्यवोर्बर्हिस्मर्तेरंधयाशासदव्रतान् । शाकीभव
यजमानस्यचोदिताविश्वेत्तातैसधुमादेषुचाकन ॥ अनुव्रतायरंधयन्नपव्रतानाभूभिरिंद्रःश्रथयन्ननाभुवः । वृद्धस्य
चिद्वर्धतोद्यामिनक्षतःस्तवानोवच्चोविजधानसंदिहः ॥ तक्षद्यत्तऽऽऽशनासहसासहोविरोदसीमज्मनाबाधतेशवः ।
आत्वावातस्यनृमणोमनोयुजऽआपूर्यमाणमवहन्नाभिश्रवः ॥ १० ॥ मंदिष्टयदुशनैकाव्येसचांऽइंद्रोवंकूवंकुतराधिति
ष्ठति । उग्रोयथिनिरपःस्रोतसासृजद्विशुष्णस्यंहिताऽपैरयत्पुनरः ॥ आस्मारथंवृषपाणेषुतिष्ठसिशार्यातस्यप्रभृतायेषु
मंदसे । इन्द्रयथांसुतसोमेषुचाकनोर्नवाणंश्लोकमारोहसेदिवि ॥ अददाऽअभीमहतेवचस्यवेकक्षीवतेवृचयामिंद्रसु
न्वते । मेनाभवोवृषणश्वस्यसुकृतोविश्वेत्तातेसर्वनेषुप्रवाच्या ॥ इंद्रोऽअश्रायिसुध्यांनिरेकेपज्रेषुस्तोमोदुर्योन्यूपः ।

अश्वयुर्गव्यूरथयुर्वसुयुरिद्रुऽइंद्रायः क्षयतिप्रयुंता⁺ ॥ इदंनमौवृषभायस्वराजैस्त्यशुष्मायतवसेवाचि । अस्मिन्निद्रवृज
नेसर्ववीराः सत्सुरिभिस्तवशर्मन्त्याम ॥ ११ ॥ (११०१२) तं सुमेधं मह्यास्वर्विदैशतंयस्यसुभ्वः साकमीरते ।
अत्यंनवाजैहवनस्यदुरथमेद्रैववृत्यामवसेसुवृक्तिभिः ॥ सपर्वतो न धरुणेष्वच्युतः सहस्रमूर्तिस्तर्विषीषुवावृधे । इंद्रोय
द्रुत्रमवधीन्नदीवृतमुञ्जनणीं सिजहृषाणोऽअंधसा ॥ सहिद्रोद्वरिषुवत्रऽऊर्धनिचंद्रबुधोमदवृद्धोमनीषिभिः । इंद्रंत
मह्येस्वपस्ययाधियामंहिष्ठरातिसहिपप्रिंधसः ॥ आयंपृणांतिदिविसद्गर्वाहिषः समुद्रंनसुभ्वः १ स्वाऽअभिष्टयः । तंवृत्र
हेत्यऽअनुतस्थुरुतयः शुष्माऽइंद्रमवाताऽअहुतप्सवः ॥ अभिस्ववृष्टिंमदैऽअस्ययुध्यंतोरध्वीरिवप्रवणेसंस्फुरतयः । इंद्रो
यद्रुज्जीधृषमाणोऽअंधसाभिनद्वलस्यपरिधींऽसिर्वत्रितः⁺ ॥ १२ ॥ परीधृणाचरतितित्विषेशवोपोवृत्वीरजसोबुधमाश
यत् । वृत्रस्ययत्प्रवणेदुर्गृभिः श्वनोनिजघंथहन्वोरिंद्रतन्युतु⁺ ॥ इदंनहित्वान्युषंत्यूमयोब्रह्माणींद्रतवयानिवर्धना ।
त्वष्टाचिचेत्युज्यंवावृधेशवस्ततक्षवज्रंमभिभूत्योजसं ॥ जघन्वाऽऽहर्हिभिः संभृतकृतविंद्रवृत्रंमनुषेगातुयन्नपः । अयं
च्छथाबाहोर्वज्रमायसमधारयोदिव्यासूर्यहृशे⁺ ॥ बृहत्स्वश्चंद्रमवद्यदुक्थ्य १ मकृण्वतभियसारोहणंदिवः । यन्मानु
षप्रधनाऽइंद्रमृतयः स्वर्नृषाचोमरुतोमदन्ननु ॥ द्यौश्चिद्रस्यामवाऽअहेः स्वनादयोयवीज्रियसावज्रऽइंद्रते । वृत्रस्ययद्र

(११०१२) तं सुमेधमितिपंचदशर्चसूक्तस्यांगिरसः सव्यइंद्रोजगतीत्रयोदश्यंत्येत्रिष्टुभौ ।

द्वधानस्वरोदसीमदैस्तुतस्यशवसाभिनच्छिरः ॥ १३ ॥ यदिन्विद्रपृथिवीदशभुजिरहानिविश्वाततनंतकृष्टयः । अ
त्राहतेमधवन्विश्रुतंसहोद्यामनुशवसाबर्हणाभुवत् ॥ त्वमस्यपारेरजसोव्योमनः स्वभूत्योजाऽअवसेधृषन्मनः । चकृषे
भूमिंप्रतिमानमोजसोपः स्वः परिभूरेष्यादिवं ॥ त्वंभुवः प्रतिमानं पृथिव्याऽऽकृष्ववीरस्यबृहतः पतिर्भूः । विश्वमाप्राऽ
अंतरिक्षंमहित्वासत्यमद्भानकिरन्यस्त्वावान् ॥ नयस्यद्यावापृथिवीऽअनुव्यचोनसिंधवोरजसोऽअंतमानशुः । नोत
स्ववृष्टिंमदैऽअस्ययुध्यंतऽएकोऽअन्यच्चकृषेविश्वमानुषक्⁺ ॥ आर्चन्नत्रमरुतः सस्मिन्नाजौविश्वेदेवासोऽअमदन्ननुत्वा ।
वृत्रस्ययद्रुष्टिमतावधेनित्वमिंद्रप्रत्यानजघंथ ॥ १४ ॥ (११०१३) न्यूऽपुवाचंप्रमहेभरामहेगिरऽइंद्रायसदने
विवस्वतः । नूचिद्धिरक्षससतामिवाविद्वन्नदुष्टुतिर्द्विणोदेषुशस्यते ॥ दुरोऽअश्वस्यदुरऽइंद्रगोरंसिदुरोयवस्यवसुनऽइ
नस्पतिः । शिक्षानरः प्रदिवोऽअकामकर्शनः सखासखिभ्यस्तमिदंगृणीमसि ॥ शचीवऽइंद्रपुरुकृद्भ्युमत्तमवेदिदमभि
तक्षेकितेवसु । अतः संगृभ्याभिभूतऽआभरमात्वायतो जरितुः काममूनयीः ॥ एभिर्द्युभिः सुमना एभिर्दिभिर्निरुंधा
नोऽअमर्तिगोभिर्श्विना । इंद्रेणदस्युंदुरयंतऽइंदुभिर्द्युतद्वेषसः समिषारभेमहि ॥ समिद्रायासमिषारभेमहिसंवाजै
भिः पुरुश्वंद्रैर्भिर्द्युभिः । संदेव्याप्रमत्यावीरशुष्मयागोऽअग्रयाश्वावत्यारभेमहि ॥ १५ ॥ तेत्वामदाऽअमदन्तानिवृ

(११०१३) न्यूषुवाचमित्येकादशर्चसूक्तस्यांगिरसः सव्यइंद्रोजगतीअंत्येद्वेत्रिष्टुभौ ।

पुण्यातेसोमासोवृत्रहृत्येषुसत्पते ॥ यत्कारवेदशवृत्राप्यप्रतिबहिंस्मतेनिसहस्राणिबर्हयः ॥ युधायुधमुपघेदेषिधृष्ण्या
पुरापुरंसमिदं हंस्योजसा । नभ्यायदिंद्रसख्यापरावतिनिबर्हयोनमुच्चिनाममायिनं ॥ त्वंकरंजमुतपूर्णयंवधीस्तेजिष्ठया
तिथिग्वस्यवर्तनी । त्वंशतावंगृदस्याभिनत्पुरोनानुदःपरिषूताऽऽश्रुजिष्वना ॥ त्वमेतान्जनराज्ञोद्विर्दशाबंधुनासुश्रवं
सोपजग्मुषः । षष्टिंसहस्रानवतिनवश्रुतोनिचक्रेणरथ्यादुष्पदावृणक् ॥ त्वमाविथसुश्रवंसंतवोतिभिस्तवत्रामभिरिंद्र
तूर्वयाणं । त्वमस्मैकुत्समतिथिग्वमायुमहेराज्ञेयूनेऽअरंधनायः ॥ यऽउहर्चींद्रदेवगोपाःसखायस्तेशिवतमाऽअसा
म । त्वांस्तौषामत्वयासुवीराद्राधीयऽआयुःप्रतुरंदधानाः ॥ १६ ॥ (११०१४) मानोऽअस्मिन्मघवन्पृत्स्वंहंसिन
हितेऽअंतःशवसःपरीणशे । अक्रंदयोनद्योऽरुरुवद्वनाकथानक्षोणीभियंसासमारत ॥ अर्चाशक्रायशाकिनेशचीवते
शृण्वंतमिंद्रमहयंभभिष्टुहि । योधृष्णुनाशवसारोदसीऽउभेवृषावृषत्वावृषभोन्युजते ॥ अर्चादिवेबृहतेशृण्वंश्वचःस्वक्ष
त्रयस्यधृषतोधृषन्मनः । बृहच्छ्रवाऽअसुरोबर्हणाकृतःपुरोहरिभ्यावृषभोरथोहिषः ॥ त्वंदिवोबृहतःसानुकोपयोवत्मना
धृषताशंबरंभिनत् । यन्मायिनोमंदिनोमंदिनाधृषच्छितांगभस्तिमशनिपृतन्यसि । नियद्वृणाक्षिष्वसनस्यमूर्धनिशुष्णा
स्यचिद्वंदिनोरोरुवद्वना । प्राचीनेनमनसाबर्हणावतायदद्याचित्कृणवःकस्त्वापरि ॥ १७ ॥ त्वमाविथनयंतुर्व

(११०१४) मानोअस्मिन्नित्येकादशर्चस्यसूक्तस्यांगिरसःसव्यइंद्रोजगतीषष्ट्यष्टमीनवम्येकादश्यस्त्रिष्टुभः ।

शयंदुत्वंतुर्वीतिवयंशतक्रतो । त्वंरथमेतंशंकृत्व्येधनेत्वंपुरोनेवतिंदंभयोनव ॥ सघाराजासत्यतिःशूशुवज्जनोरातह
व्यःप्रतियःशासमिन्वति । उक्थावायोऽअभिगुणातिराधसादानुरस्माऽउपरापिन्वतेदिवः ॥ असंमंक्षत्रमसंमामनी
षाप्रसौमपाऽअपसासंतुनेमे । येतऽइंद्रदुषोवर्धयतिमहिक्षत्रंस्थविरंवृण्यंच ॥ तुभ्येदेतेबहुलाऽअद्रिदुग्धाश्चमूषद
श्चमसाऽइंद्रपानाः । व्यश्रुहितर्पयाकाममेषामधामनोवसुदेयायकृष्व ॥ अपामतिष्ठद्धरुणंद्धरंतमोतवृत्रस्यजठरेषुप
र्वतः ॥ अभीमिंद्रोद्योवृत्रिणाहिताविश्वाऽअनुष्ठाःप्रवृणेषुजिघ्रते ॥ सशेवृधमधिधाद्युममस्मेमहिक्षत्रंजनाषाळिद्रत
व्यं ॥ रक्षाचनोमघोनःपाहिसूरीत्रायेचनःस्वपत्याऽइषेधाः ॥ १८ ॥ (११०१५) दिक्श्चिदस्यवरिमाविपप्रथऽइंद्रं
नमहापृथिवीचनप्रति । भीमस्तुविष्मान्चर्षणिभ्यऽआतपःशिशीतेवज्रंतेजसेनवंसंगः ॥ सोऽअर्णवोननद्यःसमुद्रियः
प्रतिगृभ्णातिविश्रितावरीमभिः । इंद्रःसोमस्यपीतयेवृषायतेसनात्सयुधमऽओजसापनस्यते ॥ त्वंतमिंद्रपर्वतंनभोज
सेमहोनृग्नस्यधर्मणाभिरज्यसि । प्रवीर्येणदेवतार्तिचेकितेविश्वंस्माऽउग्रःकर्मणेपुरोहितः ॥ सऽइद्वनेनमस्युभिर्वच
स्यतेचारुजनेषुप्रब्रुवाणऽइंद्रियं । वृषाछंदुर्भवतिहर्षतोवृषाक्षेमेणधेनामघवायदिन्वति ॥ सऽइन्महानिसमिधानिम
ज्मनाकृणोतिद्युधमऽओजसाजनेभ्यः । अधाचनश्रद्धतिव्विषीमतऽइंद्रायवज्रनिघनिघ्नतेवधं ॥ १९ ॥ सहिष्रव

(११०१५) दिक्श्चिदित्यष्टर्चस्यसूक्तस्यांगिरसःसव्यइंद्रोजगती ।

स्युःसदनानिकृत्रिमाक्ष्मयावृधानऽओजसाविनाशयन् । ज्योतीषिकृष्वन्नवृकाणियज्यवेवसुऋतुःसर्तवाऽअपःसृजत् ॥
दानायमनःसोमपावन्नस्तुतेवाचाहरीवन्दनश्रुदाकृधि । यमिष्ठासःसारथयोयऽइन्द्रतेनत्वाकेताऽआदभ्रुवन्तिभूर्णयः ॥
अप्रक्षितं वसुभिर्षिहस्तयोरषाङ्गसहस्तान्विश्रुतोदधे । आवृतासोवतासोनकर्तृभिस्तनूषुतेऋतवऽइन्द्रभूरयः ॥ २० ॥
(१११०६) एषप्रपूर्वीरवतस्यच्चिषोत्योनयोषामुदयस्तभुर्वणिः । दक्षमहेपाययतेहिरण्ययंरथमावृत्याहरियोगमृ
भ्वसं ॥ तंगूर्तयोनेमन्निषःपरीणसःसमुद्रंनसंचरणेसनिष्यवः । पतिदक्षस्यविदथस्यनूसहोगिरिनवेनाऽअधिरोहतेज
सा ॥ सतुर्वणिर्महाऽअरेणुपौस्येगिरेभृष्टिर्नभ्राजतेतुजाशवः । येनशुष्णमायिनमायसोमदेदुध्रऽआभूषुरामयन्निदाम
नि ॥ देवीयदितविषीत्वावृधोतयऽइन्द्रसिषत्तयुषसंसूर्यः । योधृष्णुनाशवसाबाधतेतमऽइत्यतिरेणुंबृहदहरिष्वणिः ॥
वियत्तिरोधरुणमच्युतरंजोतिष्ठिपोदिवऽआतासुबर्हणा । स्वर्माद्वेयन्मदऽइन्द्रहर्ष्याहन्वृत्रंनिरपामौजोऽअर्णवः ॥
त्वंदिवोधरुणंधिषऽओजसापृथिव्याऽइन्द्रसदनेषुमाहिनः । त्वंसुतस्यमदेऽअरिणाऽअपोविबृत्रस्यसमयापाग्यारुजः
॥ २१ ॥ (१११०७) प्रमंहिष्ठायबृहतेबृहद्रयेसत्यशुष्मायतवसैमतिभरे । अपामिवप्रवणेयस्यदुर्धरंराधोविश्वायु
शवसेऽअपावृतं ॥ अधतेविश्वमनुहासदिष्टयऽआपोनिभ्रेवसवनाहविष्मतः । यत्पर्वतेनसमशीतहर्यतऽइन्द्रस्यवज्रः

(१११०६) एषप्रपूर्वीरितिषळर्चस्यसूक्तस्यांगिरसःसव्यइन्द्रोजगती । (१११०७) प्रमंहिष्ठायेतिषळर्चस्यसूक्तस्यांगिरसः

श्रद्धिताहिरण्ययः ॥ अस्मैभीमायनमसासमध्वरऽउषोनशुभ्रऽआभेरापनीयसे । यस्यधामश्रवसेनामैन्द्रियंज्योतिर
कारिहरितोनायसे ॥ इमेतऽइन्द्रतेवयंपुरुष्टुतयेत्वारभ्यचरामसिप्रभूवसो । नहित्वदन्योगिर्वणोगिरःसर्घत्क्षोणीरिव
प्रतिनोहर्यतद्वचः ॥ भूरितऽइन्द्रवीर्यं तवस्मस्यस्तोतुर्मधवन्काममापृण । अनुतेद्यौर्बृहतीवीर्यममऽइयंचतेपृथिवी
नेमऽओजसे ॥ त्वंतमिन्द्रपर्वतंमहामुरुंवज्रेणवज्रिन्पर्वशश्चकतिथ । अवासृजोनिवृताःसर्तवाऽअपःसत्राविश्वंदधिषे
केवलंसहः ॥ २२ ॥ (इतिप्रथमेमण्डलेदशमोनुवाकः) ॥ (१११११) नूचित्सहोजाऽअमृतोनिनुंदतेहोतायदृतोऽअ
भवद्विवस्वतः । विसाधिष्ठेभिःपथिभीरजोममऽआदेवताताहविषाविवासति ॥ आस्वमद्वयुवमानोऽअजरस्तृष्व
विष्यन्नतसेषुतिष्ठति । अत्योनपृष्ठंमुषितस्यरोचतेदिवोनसानुस्तनयन्नचिक्रदत् । ऋणारुद्रेभिर्वसुभिःपुरोहितोहोता
निषत्तोरयिषाळमर्त्यः । रथोनविक्ष्वंजसानऽआयुषुव्यानुषगवार्यादेवऽऋण्वति ॥ विवार्तजूतोऽअतसेषुतिष्ठतेवृथाजु
हूभिःसृण्यातुविष्वणिः । तृषुयदग्नेवनिनोवृषायसेकृष्णतऽएमरुशदूर्मेऽअजर ॥ तपुर्जभोवनऽआवार्तचोदितोयूथेन
साह्वऽअववातिवंसंगः । अभिव्रजंनक्षितंपाजसारजःस्थानुश्चरथंभयतेपतत्रिणः ॥ २३ ॥ दधुष्टाभृगवोमानुषेष्वा
यिनचारुसुहवजनेभ्यः । होतारमग्नेऽअतिथिंवरैण्यमित्रंनशेवंदिव्यायजन्मने ॥ होतारंसप्तजुहोऽयजिष्ठंयवाघतोवृ
सव्यइन्द्रोजगती । (१११११) नूचिदितिनवर्चस्यसूक्तस्यगौतमोनोधाअभिर्जगतीअत्याश्रतसस्त्रिष्टुभः ।

णतेऽअध्वरेषु । अग्निविश्वेषामरतिंवसूनांसपर्यामिप्रयसायामिरत्नं ॥ अच्छिद्रासूनोसहसोनोऽअद्यस्तोतृभ्योमित्रमहः
शर्मयच्छ । अग्नेगणतमंहसऽउरुष्योर्जोनापात्पूर्भिरायसीभिः ॥ भवावरूथंगृणतेविभावोभवामघवन्मघवद्भ्यःशर्म । उरु
ध्याग्नेऽअंहसोगृणतंप्रातर्मक्षुधियावसुर्जगम्यात् ॥ २४ ॥ (११११२) वयाऽइदग्नेऽअग्नयस्तेऽअन्येत्वेविश्वेऽअमृता
मादयंते । वैश्वानरनाभिरसिक्षितीनांस्थूणेवजनोऽउपमिद्यंथ । मूर्धादिवोनाभिरग्निःपृथिव्याऽअथाभवदरतीरोद
स्योः । तंत्वादेवासोजनयंतदेवंवैश्वानरज्योतिरिदार्याय ॥ आसूर्येनरश्मयोध्रुवासोवैश्वानरेदधिरेग्नावसूनि । यापर्व
तेष्वोषधीष्वप्सुयामानुषेष्वसितस्यराजा ॥ बृहतीऽइवसूनवेरोदसीगिरोहोतामनुष्योऽनदक्षः ॥ स्वर्वतेसत्यशुष्मायपू
र्वीवैश्वानरायनृतमाययहीः⁺ ॥ दिवश्चित्तेबृहतोजातवेदोवैश्वानरपरिरिचेमहित्वं । राजाकृष्टीनामसिमानुषीणांयु
धादेवेभ्योवरिवश्चकथं ॥ प्रनूर्महित्वंवृषभस्यवोच्यंपरवोवृत्रहणंसचैते । वैश्वानरोदस्युमग्निर्जघन्वाऽअधूनोत्का
ष्ठाऽअवशंबरभेत् ॥ वैश्वानरोमहिम्नाविश्वकृष्टिर्भरद्वाजेषुयजतोविभावा । शातवनेयेशतिनीभिरग्निःपुरुणीथेजरते
सूनृतावान् ॥ २५ ॥ (११११३) वह्नियशसंविदथस्यकेतुंसुप्राव्यदूतंसद्योऽअर्थ । द्विजन्मानंरयिमिवप्रशस्तंरा
तिंभरद्गगवेमातरिश्वा ॥ अस्यशासुरुभयांसःसचंतेहविष्मंतऽउशिजोयेचमर्ताः । दिवश्चित्पूर्वोन्यसादिहोतापृच्छयो

(११११२) वयाइदितिसप्तर्चस्यसूक्तस्यगौतमोनोधावैश्वानरोमिच्छिष्टुप् । (११११३) वह्नियशसमितिपंचर्चस्यसूक्तस्यगौतमो

विश्वपतिर्विधुवेधाः⁺ ॥ तंनव्यसीहृदऽआजायमानमस्मत्सुकीर्तिर्मधुजिह्वमश्याः । यमृत्वजोवृजनेमानुषासःप्रयस्वं
तऽआयवोजीजनंत ॥ उशिकपावुकोवसुर्मानुषेषुवरैण्योहोताधायिविधु । दमूनागृहपतिर्दमृषाऽअग्निर्भुवद्रयिपती
रयीणां⁺ ॥ तंत्वावयंपतिमग्नेरयीणांप्रशंसामोमतिभिर्गोतमासः । आशुनवाजंभरंमर्जयंतःप्रातर्मक्षुधियावसुर्जग
म्यात् ॥ २६ ॥ (११११४) अस्माऽइदुप्रतवसेतुरायप्रयोनहमिंस्तोमंमार्हिनाय । ऋचीपमायाधिगवऽओहमिंद्रायब्र
ह्माणिराततमा ॥ अस्माऽइदुप्रयऽइवप्रयंसिभराभ्यांगूषवाधेसुवृक्ति । इंद्रायहृदामनसामनीषाप्रत्नायपत्येधियोमर्जयं
तं ॥ अस्माऽइदुत्यमुपमंस्वर्षाभराभ्यांगूषमास्येन । महिष्ठमच्छोक्तिभिर्मतीनांसुवृक्तिभिःसूरिवावृधधै ॥ अस्माऽइदु
स्तोमंसंहिनोमिरथंनतष्टेवतत्सिनाय । गिरश्चगिर्वाहसेसुवृक्तींद्रायविश्वमिन्वंमेधिराय ॥ अस्माऽइदुससिमिवश्रवस्येंद्रा
यार्कजुह्वाऽसमंजे । वीरंदानौकसंवदधैपुरांगुतेश्रवसंदर्माणं ॥ २७ ॥ अस्माऽइदुत्वष्टातक्षद्वज्रंस्वपस्तमंस्वर्यंरण
य । वृत्रस्यचिद्विदद्येनमर्मेतुजन्नीशानस्तुजताकियेधाः⁺ ॥ अस्येदुमातुःसर्वनेषुसद्योमहःपितुंपपिवाञ्छार्वन्ना । मुपा
यद्विष्णुःपचतंसहीयान्विध्वद्वाहंतिरोऽअद्रिमस्ता । अस्माऽइदुग्राश्चिदेवपत्नीरिंद्रायार्कमहिहृत्यऽऊबुः । परिद्या
वापृथिवीजंभ्रउर्वीनास्यतेमहिमानंपरिष्टः ॥ अस्येदेवपरिरिचेमहित्वंदिवस्पृथिव्याःपर्यतरिक्षात् । स्वराळिंद्रोदमऽ
नोधाअग्निच्छिष्टुप् । (११११४) अस्माइद्वितिषोळशर्चस्यसूक्तस्यगौतमोनोधाइंद्रच्छिष्टुप् ।

आविश्वगूर्तःस्वरिरमंत्रोवक्षेरणाय ॥ अस्येदेवशर्वसाशुषंतंविवृश्रद्वज्रेणवृत्रमिंद्रः । गानत्राणाऽअवनीरमुंचदभिश्च
वोदावनेसचेताः ॥ २८ ॥ अस्येदुत्वेषसारंतसिंधवःपरियद्वज्रेणसीमयच्छत् । ईशानकृद्वाशुषेदशस्यन्तुर्वीतयेगाधं
तुर्वणिःकः ॥ अस्माऽइदुप्रभरातूतुजानोवृत्रायवज्रमीशानःकियेधाः । गोर्नपर्वविरदातिरश्वेप्यन्नणीस्यपांचरधै ॥
अस्येदुप्रब्रूहिपूर्व्याणितुरस्यकर्माणिनव्यऽउक्थैः । युधेयदिष्णानऽआयुधान्यृधायमाणोनिरिणातिशत्रून् ॥ अस्येदु
भियागिरयश्चदृढाद्यावाचभूमाजनुषस्तुजेते । उपोवेनस्यजोगुवानऽओणिंसद्योभुवद्वीर्यीयनोधाः ॥ अस्माऽइदुत्यद
नुदाय्येषामेकोयद्वत्नेभूरेरीशानः । प्रैतशंसूर्येपस्पृधानंसौवश्येसुष्विमावदिंद्रः ॥ एवातेहारियोजनासुवृक्तीद्रब्रह्माणि
गोतमासोऽअक्रन् । ऐषुविश्वपेशसंधियैधाःप्रातर्मक्षधियावसुर्जगम्यात् ॥ २९ ॥ इतिप्रथमाष्टकेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

चतुर्थाध्यायेवर्गाः २९ सूक्तानि १५ ऋचः १५२ ॥ त्यागः ॥ अश्विभ्यामिंद्रः १० उपसइदं. २० सूर्यायेदं. १३ इंद्रायेदं. ७२
अग्नयइदं. ९ अग्नयेवैश्वानरायेदं. ७ अग्नयइदं. ५ इंद्रायेदं. १६ ॥ तिप्रथमेचतुर्थः ॥

प्रसप्तोनात्वंनववृष्णेपञ्चोनामारुतंनिष्ठुवंतंपरमाग्नेयमैद्रात्पश्वादशपराशरःशाक्तयोद्वैपदंतद्रथिर्वनेषुश्रीणन्छुक्रोवने
मैकादशोपप्रदशनिकाव्यारयिनोपप्रयंतोनवगोतमोराहृगणोगायत्रंतुजुषस्वपंचकातेकथाभित्वागायत्रंतुहिरण्यकेशो
द्वादशाद्यौतृचौत्रैष्टुभौष्णिहौपूर्वोप्रयेवामध्यमायेत्थाषोऽष्टौद्रं पांकंहियामित्यस्यांनिपातिनोदध्यङ्मनुरधर्वाचेति ५

॥ २९ ॥

हरिः ओ३म् ॥ (११११५) प्रमन्महेशवसानायशूषमांगुषंगिर्वेणसेऽअंगिरस्वत् । सुवृक्किभिःस्तुवत्ऽऋग्मि
यायार्चामार्कनरेविश्रुताय ॥ प्रवोमहेमहिनिमोभरध्वमांगुष्यशवसानायसाम । येनानःपूर्वेपितरःपदज्ञाऽअर्चितोऽ
अंगिरसोगाऽअविंदन् ॥ इंद्रस्यांगिरसांचेष्टौविदत्सरमातनयायधासि । बृहस्पतिर्भिन्नदद्रिद्विदद्वाःसमुस्त्रियाभिर्वाव
शंतनरः ॥ ससुष्टुभासस्तुभाससविप्रैःस्वरेणाद्रिस्वयोऽनवगवैः । सरण्युभिःफलिगामैद्रशक्रवलंरवेणदरयोदशगवैः ॥
गृणानोऽअंगिरोभिर्दस्मविवरूषसासूर्येणगोभिरंधः । विभूम्याऽअप्रथयऽइंद्रसानुदिवोरजऽउपरमस्तभायः ॥ १ ॥
तदुप्रयक्षतममस्यकर्मदस्मस्यचारुतममस्तिदंसः । उपहृरेयदुपराऽअपिन्वन्मध्वर्णसोनद्यश्चतस्रः ॥ द्विताविवत्रेसन
जारुनीऽअयास्यस्तवमानेभिरकैः । भगोनमेनेपरमेव्योमन्नधारयद्रोदसीसुदंसाः ॥ सनादिवंपरिभूमाविरूपेपुनर्भु
वायुवतीस्वेभिरेवैः । कृष्णेभिरकोषारुशद्भिर्वपुभिराचरतोऽअन्यान्या ॥ सनेमिसूख्यंस्वपस्यमानःसूनुर्दीधारशव
सासुदंसाः । आमासुचिदधिषेपुक्कमंतःपर्यःकृष्णासुरुशद्रोहिणीषु ॥ सनात्सनीऽअवनीरवाताव्रतारक्षंतेऽअमृताः
सहोभिः । पुरुसहस्राजनयोनपक्षीर्दुवस्यंतिस्वसारोऽअहयाणं ॥ २ ॥ सनायुवोनमसानव्योऽअकैर्वसूयवोमतयोद
सदद्भुः । पातिनपक्षीरुशतीरुशंतंस्पृशंतित्वाशवसावन्मनीषाः+ ॥ सनादेवतवरायोगभस्तौनक्षीयंतेनोपदस्यंतिदस्म ।

(११११५) प्रमन्महइतित्रयोदशर्चस्यसूक्तस्यगौतमोनोधाइंद्रक्षिष्टुप् ।

द्युमाँऽअसिंक्रुतुमाँऽइंद्रधीरःशिक्षाशचीवःस्तवनःशचीभिः ॥ सनायतेगोतमऽइंद्रनव्यमतक्षुद्रहृहरियोजनाय । सु
नीथार्यनःशवसाननोधाःप्रातर्मक्षूधियावसुर्जगम्यात् ॥ ३ ॥ (११११६) त्वमहाँऽइंद्रयोहृशुष्मैर्द्यावाजज्ञानःपृ
थिवीऽअमेधाः । यद्धतेविश्वगिरयश्चिदभ्वाभियादृह्वासःकिरणानैजन् ॥ आयद्धरीऽइंद्रविप्रतावेरातेवज्रंजरीताबा
होर्धात् । येनाविहर्यतक्रतोऽअमित्रान्पुरंऽइष्णासिपुरुहूतपूर्वीः+ ॥ त्वंसत्यऽइंद्रधृष्णुरेतान्त्वमृभुक्षानर्यस्त्वषाद् ।
त्वंशुष्णवृजनेपक्षऽआणौयूनेकुत्सायद्युमतेसचाहन् ॥ त्वंहत्यदिंद्रचोदीःसखावृत्रंयद्वज्रिनृषकर्मन्नुभ्नाः । यद्धशूर
वृषमणःपराचैर्विदस्युयौनावकृतोवृथाषाद्+ ॥ त्वंहत्यदिंद्रारिषण्यदृहस्यचिन्मर्तानामजुष्टौ । व्यस्मदाकाष्ठाऽअ
वैतेवर्षनेववज्रिच्छ्रियह्यमित्रान् ॥ ४ ॥ त्वांहत्यदिंद्राणंसातौस्वर्मीद्विनरऽआजाहवंते ॥ तवस्वधावऽइयमासमर्यऽ
ऊतिर्वाजैवतसाय्याभूत् । त्वंहत्यदिंद्रसप्तयुध्यन्पुरोवज्रिन्पुरुकुत्सायदर्दः । वर्हिनयत्सुदासेवृथावर्गहोराजन्वर्षिवः
पूरवेकः । त्वंत्यान्नऽइंद्रदेवचित्रामिषमापोनपीपयःपरिऽमन् । यथाशूरप्रत्यस्मभ्यंयंसित्मनमूर्जनविश्वधक्षरधै ॥
अकारितऽइंद्रगोतमेभिर्ब्रह्माण्योक्तानमसाहरिभ्यां । सुपेशसंवाजमार्भरानःप्रातर्मक्षूधियावसुर्जगम्यात् ॥ ५ ॥
(११११७) वृष्णेशधीयसुमखायवेधसेनोधःसुवृक्तिप्रभरामरुद्र्यः । अपोनधीरोमनसासुहस्त्योगिरःसमंजेविदथे

(११११६) त्वमहानितिनवर्चससूक्तस्यगौतमोवोधाइंद्रस्त्रिष्टुप् । (११११७) वृष्णेशधीयेति पंचदशर्चससूक्तस्यगौतमोनोधामरुतो जगती अंत्यात्रिष्टुप् ।

प्राभुवः ॥ तेजज्ञिरेदिवऽऋष्वासऽउक्षणोरुद्रस्यमर्याऽअसुराऽअरेपसः । पावकासःशुचयःसूर्याऽइवसत्वानोनद्र
प्सिनोघोरवर्षसः ॥ युवानोरुद्राऽअजराऽअभोग्धनोववक्षुरधिगावःपर्वताऽइव । दृह्वाचिद्विश्वप्राभुवनानिपाधिवाप्र
च्यावयंतिदिद्व्यानिमज्मना ॥ चित्रैरंजिभिर्वपुषेव्यंजतेवक्षःसुरुक्माँऽअधियेतिरेशुभे । अंसंष्वेषानिभिर्मृक्षुऽऋष्टयः
साकंजज्ञिरेस्वधयादिवोनरः ॥ ईशानकृतोधुनयोरिशादसोवातान्विद्युतस्तविषीभिरकत । दुहंत्यूधर्दिद्व्यानिधूत
योभूमिपिन्वंतिपर्यसापरिऽज्रयः ॥ ६ ॥ पिन्वंत्यपोमरुतःसुदानवःपयोधूतवद्विदथेप्राभुवः । अत्यंनमिहेविनयं
तिवाजिनमुत्संदुहंतिस्तनयंतमक्षितं ॥ महिषासोमायिनश्चित्रभानवोगिरयोनस्वर्तवसोरघुष्यदः । मृगाऽइवहस्तिनः
खादथावनायदारुणीषुतविषीरयुग्ध्वं ॥ सिंहाऽइवनानदतिप्रचैतसःपिशाऽइवसुपिशोविश्ववेदसः । क्षपोजिन्वंतःपृ
षतीभिऽऋष्टिभिःसमित्सबाधःशवसाहिमन्यवः ॥ रोदसीऽआवदतागणश्रियोनृषाचःशूराःशवसाहिमन्यवः ॥ आवं
धुरेष्ममर्तिनदर्शिताविद्युन्नतस्थौमरुतोरथेषुवः ॥ विश्ववेदसोरयिभिःसमौकसःसंभिश्ठासःस्तविषीभिर्विरपशिनः ।
अस्तारऽइषुदधिरगभस्त्योरनंतशुष्मावृषखादयोनरः ॥ ७ ॥ हिरण्ययेभिःपविभिःपयोवृधऽउज्जिघ्रंतऽआपथ्योऽन
पर्वतान् । मत्साऽअयासःस्वसुतोध्रुवच्युतोदुध्रकृतोमरुतोभ्राजदृष्टयः ॥ घृषुपावकंवनिनंविचर्षणिंरुद्रस्यसूनुहुवसा
गृणीमसि । रजस्तुरंतवसंमारुतंगणमृजीषिणंवृषणंसश्चतश्रिये+ ॥ प्रनूसमर्तःशवसाजनोऽअतितस्थौवऽऊतीमरुतो

यमावत । अर्वेद्विर्वाजं भरते धनानृभिरापृच्छयं क्रतुमाधेति पुथ्यति ॥ चूर्कृत्यं मरुतः पृत्सु दुष्टं द्युमंतं शुष्मं मधवत्सुधत्तन ।
 धनस्यृतं मुख्यं विश्वचर्षणितो कं पुष्ये मृतनयं शतं हिमाः । नृष्टिरं मरुतो वीरवैतमृतीषाहंरयिमस्मासुधत्त । सहस्रिणं शति
 नैशशुवांसं प्रातर्मधुधियावसुर्जगम्यात् ॥ ८ ॥ (११२११) पश्वानतायुंगुहा चर्तंतं नमोयुजानं नमोवहंतं ॥ सजोषाधीराः
 पदैरनुगमन्नुपत्वासीदन्विष्वेयजत्राः ॥ ऋतस्य देवाऽअनुमृतागुर्भुवत्परिष्टिद्यौर्नभूमं ॥ वर्धती मापः पन्वासुशिष्विमृतस्य
 योनागर्भसुजातं ॥ पुष्टिर्नरणाक्षितिर्नपृथ्वीगिरिर्नभुज्मक्षोदोनशंभु ॥ अत्योनाज्मन्त्सर्गप्रतक्तः सिंधुर्नक्षोदः कऽ
 ईवराते ॥ जामिः सिंधूनां भ्रातैव स्वस्त्रामिभ्यान्नराज्जावनान्यत्ति ॥ यद्वातजतो वनाव्यस्थादग्निर्हंदातिरोमापृथिव्याः ॥
 श्वसित्यप्सु हंसोनसीदन्कृत्वा चेतिष्ठो विशामुषर्भुत् ॥ सोमोनवेधाऽऋतप्रजातः पशुर्नशिश्वाविभुर्दूरेभाः ॥ ९ ॥
 (११२१२) रयिर्नचित्रासूरो नसंहगायुर्नप्राणो नित्योनसूनुः ॥ तक्कानभूर्णिर्वनासिषक्तिपथोनधेनुः शुचिर्विभावा ॥
 दाधारक्षेममोको नरण्वोयवोनपक्वोजेताजनानां ॥ ऋष्टिर्नस्तुभ्वाविधुप्रशस्तोवाजीनप्रीतोवयोदधाति ॥ दुरोकशोचिः
 क्रतुर्ननित्यो जायेव्योनावरं विश्वस्मै ॥ चित्रोयदभ्रादश्वेतोनविधुरथोनरुक्मीत्वेषः समत्सु ॥ सेनैवसृष्टामेदधात्यस्तुर्न
 दिद्युत्त्वे प्रतीका ॥ यमोहंजातो यमोजनिर्त्वंजारः कनीनां पतिर्जनीनां ॥ तंवश्चराथावयंवसत्यास्तं नगावोनक्षतऽइद्धं ॥

(११२११) पश्वानेति दशर्चस्य सूक्तस्य शाक्तयः पराशरोमिद्विपदाविराट् (११२१२) रयिर्नेति दशर्चस्य सूक्तस्य शाक्तयः पराशरोमिद्विपदाविराट्

सिंधुर्नक्षोदः प्रनीचीरैर्नोन्नवैतगावः स्वर्हृशीके ॥ १० ॥ (११२१३) वनेषु जायुर्मतेषु मित्रोवृणीते श्रुष्टिराजे वाजु
 र्यं ॥ क्षेमोनसाधुः क्रतुर्नभद्रो भुवत्स्वाधीर्होता हव्यवाट् ॥ हस्ते दधानो नृणां विश्वान्यमैदेवान्धाद्रुहानिपीदन् ॥ विदं
 तीमन्नरो धियं धाहृदायत्तृष्टान्मंत्राऽअशंसन् ॥ अजोनक्षां दाधारपृथिवीं तस्तं भृद्यां मंत्रैभिः सत्यैः ॥ प्रियापदानि पश्वो
 निपाहिविश्वायुरग्रे गुहागुहंगाः ॥ यऽईचिकेत गुहा भवैतमायः ससाधारामृतस्य ॥ वियेचृतं त्यृता सपैतऽआदिद्वसू
 निप्रववाचास्मै ॥ वियोवीरुत्सुरोधन्महित्वोत्तप्रजाऽउत्तप्रसूष्वंतः+ ॥ चित्तिरपादमैविश्वायुः सङ्गेवधीराः संमायचक्रुः
 ॥ ११ ॥ (११२१४) श्रीणन्नुपस्थादिवं भुरण्युः स्थातुश्चरथमत्तून्व्यूणोत् ॥ परियदैषामेको विश्वेषां भुवंहवो देवानां
 महित्वा+ ॥ आदिक्ते विश्वे क्रतुं जुषंतं शुष्काद्यदैवजीवोजनिष्ठाः ॥ भजंत विश्वे देवत्वं नामऽऋतं सपैतोऽअमृतमेवैः ॥
 ऋतस्य प्रेषाऽऋतस्य धीतिर्विश्वायुर्विश्वेऽअपांसिचक्रुः ॥ यस्तुभ्यं दाशाद्योवाते शिक्षात्तस्मै चिकित्वात्रयिंदयस्व ॥
 होता निषत्तो मनोरपत्ये सचिश्वासां पतीरयीणां+ ॥ इच्छंतरेतो मिथस्तनूषसं जानतस्वैर्दक्षैर्मूराः ॥ पितुर्नपुत्राः क्रतुं जुषंतं
 श्रोषन्त्येऽअस्य शासंतुरासः ॥ विरायऽऔर्णोदुरः पुरुक्षुः पिपेशनाकं स्तुभिर्दमूनाः ॥ १२ ॥ (११२१५) शुक्रः शुशु

(११२१३) वनेष्विति दशर्चस्य सूक्तस्य शाक्तयः पराशरोमिद्विपदाविगट् । (११२१४) श्रीर्नात्रिति दशर्चस्य सूक्तस्य शाक्तयः पराशरोमिद्विपदाविगट् । (११२१५) शुक्रइति दशर्चस्य सूक्तस्य शाक्तयः पराशरोमिद्विपदाविगट् ।

कांऽउषोनजारःप्राप्तमोचोदिवोनज्योतिः ॥ परिप्रजातःकृत्वाबभूथुभवोदेवानांपितापुत्रःसन् ॥ वेधाऽअहंसोऽ
अग्निर्विजानन्नधर्नगोनांस्वाप्तापितूनां⁺ ॥ जनेनशेवऽआहूयःसन्मध्येनिषत्तोरण्वोदुरोणे⁺ ॥ पुत्रोनजातोरण्वोदुरो
णेवाजीनप्रीतोविशोवितारीत् ॥ विशोयदहेनृभिःसनीळाऽअग्निर्देवत्वाविश्वान्यश्याः ॥ नर्किष्टऽएताव्रताभिर्नन्तिनृ
भ्योयदेभ्यःश्रुष्टिंचकथं ॥ तत्तुतेदंसोयदहन्त्समानैर्नृभिर्यद्युक्तोविवेरपांसि ॥ उषोनजारोविभावोस्रःसंज्ञातरूपश्चिके
तदस्मै ॥ त्मनावहंतोदुरोऽयुण्वन्नवतविश्वेस्वर्हृशीके ॥ १३ ॥ (११२१६) वनेमपूर्वीर्योर्मनीषाऽअग्निःसुशो
कोविश्वान्यश्याः ॥ आदैव्यानिब्रताचिकित्वानामानुषस्यजनस्यजन्म ॥ गर्भोयोऽअपांगर्भोवनानांगर्भश्चस्थातांगर्भ
श्चरथां ॥ अद्रौचिदस्माऽअंतर्दुरोणेविशानविश्वोऽअमृतःस्वाधीः⁺ ॥ सहिक्षपावोऽअग्नीर्यीणांदाशद्योऽअस्माऽअ
रंसूक्तः⁺ ॥ एताचिकित्वोभूमानिपाहिदेवानांजन्ममर्तौश्चविद्वान्⁺ ॥ वर्धान्यपूर्वीःक्षपोविरूपाःस्थातुश्चरथमृतप्र
वीत ॥ अराधिहोतास्वर्निषत्तःकृण्वन्विश्वान्यपांसिसत्या⁺ ॥ गोषुप्रशस्तिवनेषुधिषेभरंतविश्वेबलिंस्वर्णः ॥ वित्वा
नरःपुरुत्रासंपर्यन्पितुर्नजिब्रेर्विवेदोभरंत ॥ साधुर्नगृध्रस्तेवशूरोयातैवभीमस्त्वेषःसमत्सु ॥ १४ ॥ (११२१७)
उपप्रजिन्वन्नशुतीरुशतंपतिर्नित्यंजनयःसनीळाः । स्वसारःश्यावीमरुषीमजुप्रन्वित्रमुच्छंतीमुषसंनगावः ॥ वीळुचि

(११२१६) वनेमेत्येकादशर्चस्यसूक्तस्यशाक्तयःपराशरोग्निर्द्विपदाविराट् । (११२१७) उपप्रजिन्वन्नितिदशर्चस्यसूक्तस्यशाक्तयः

हृह्मापितरोनऽउक्थैरद्रिरुज्जगंगिरसोरवेण । चक्रुर्दिवोर्बृहतोगातुमस्मेऽअहःस्वर्विविदुःकेतुमुखाः⁺ ॥ दधन्नृतधन
यन्नस्यधीतिमादिदयोर्दिधिष्वोऽविभृत्राः । अतृप्यंतीरपसोयंत्यच्छादेवानजन्मप्रयसावर्धयंतीः ॥ मथीद्यदीविभृतो
मातरिश्वांगृहेगृहेश्येतोजेन्योभूत् । आदीराज्ञेनसहीयसेसच्चासन्नादृत्यंभृगवाणोविवाय ॥ महेयत्पित्रऽइंसैदिवे
करवत्सरत्पृशन्त्यश्चिकित्वान् । सृजदस्ताधृषतादिद्युमस्मेस्वायांदिवोर्दुहितरित्विषंधात् ॥ १५ ॥ स्वऽआयस्तुभ्यंद
मऽआविभातिनमोवादाशादुशतोऽअनुद्यन् । वर्धोऽअग्नेवयोऽअस्यद्विबर्हायासद्रायासरथंयजुनासि ॥ अग्निविश्वा
ऽअभिपृक्षःसचंतेसमुद्रंनस्रवतःसप्तयह्वीः । नजामिभिर्विचिकितेवयोनोविदादेवेषुप्रमतिचिकित्वान्⁺ ॥ आयद्विषे
नृपतिंतेजऽआनृच्छिरेतोनिषिक्तंघौरभीके । अग्निःशर्धमनवद्यंयुवानंस्वाध्वंजनयत्सूदयच्च ॥ मनोनयोध्वनःसद्य
ऽएत्येकःसत्रासूरोवस्वऽईशे । राजानामित्रावरुणासुपाणीगोषुप्रियममृतरक्षमाणा ॥ मानोऽअग्नेसख्यापित्र्याणिप्र
मर्षिष्ठाऽअभिविदुष्कविःसन् । नभोनरूपंजरिमामिनातिपुरातस्याऽअभिशस्तेरधीहि ॥ १६ ॥ (११२१८)
निकाव्येविषसःशश्वतस्कर्हस्तेदधानोनर्यापुरुणि । अग्निर्भुवद्रयिपतीरयीणांसत्राचक्राणोऽअमृतानिविश्वा ॥ अस्मे
वत्संपरिषंतंनविदन्निच्छंतोविश्वेऽअमृताऽअमूराः । श्रमयुवःपद्व्योधिषंधास्तस्थुःपदेपरमेचार्वग्नेः⁺ ॥ तिस्रोयदग्ने
पराशरोग्निस्त्रिष्टुप् । (११२१८) निकाव्येतिदशर्चस्यसूक्तस्यशाक्तयःपराशरोग्निस्त्रिष्टुप् ।

शरदस्त्वामिच्छुर्चिधृतेन शुचयः सपर्यान् । नामानिचिदधिरेयज्ञियान्यसूदयंततन्वः १ सुजाताः ॥ आरोदसी बृहती
वेविदानाः प्ररुद्रियाजिरेयज्ञियासः । विदन्मतोनेमधिताचिकित्वान्निपदेपरमेतस्थिवांसं ॥ संजानानाऽउपसीद
अभिजुपसीवंतो नमस्यन्नमस्यन् । रिरिक्कांसस्तन्वः कृण्वतस्वाः सखासख्युर्निमिषिरक्षमाणाः ॥ १७ ॥ त्रिःससयद्गु
ह्यानि त्वेऽइत्यदाविदुर्भिहितायज्ञियासः । तेभीरक्षंतेऽअमृतैसजोषाः पशून्चस्थातृन्चरथंचपाहि ॥ विद्वाँऽअग्नेवयुनां
निक्षितीनां व्यानुपकृच्छुरुधोजीवसेधाः । अंतर्विद्वाँऽअध्वनो देवयानानतंद्रोदूतोऽअभवो हविर्वाद् ॥ स्वाध्यादि वऽ
आससयह्रीरायोदुरोव्यृतज्ञाऽअजानन् । विदद्भ्यंसुरमाहृद्भूमव्येनानुकमानुषीभोजतेविद् ॥ आये विश्वास्वपत्या
नितस्थः कृण्वानासोऽअमृतत्वार्यगातुं । महामहद्भिः पृथिवीवितस्थे मातापुत्रैरदितिर्धायसेवेः ॥ अधिश्रियं निदधु
श्चारुमस्मिन्दिवोयदक्षीऽअमृताऽअकृण्वन् । अधक्षरं तिसिंधवोनसृष्टाः प्रनीचीरग्रेऽअरुषीरजानन् ॥ १८ ॥
(११२१९) रयिनयः पितृवित्तोर्वयोधाः सुप्रणीतिश्चिकितुषोनशासुः । स्योनशीरतिर्धिनप्रीणानोहोतेवसद्भविधृतो
वितारीत् ॥ देवोनयः सवितासत्यमन्माक्रत्वानिपातिवृजनानि विश्वा । पुरुप्रशस्तोऽअमतिर्नसत्यऽआत्मेवशेवोदिधि
षाय्योभूत् ॥ देवोनयः पृथिवीविश्वधायाऽउपक्षेतिहितमित्रोनराजा । पुरःसदः शर्मसदोनवीराऽअनवद्यापतिजुष्टेव

(११२१९) रयिनेति दशर्चस्य सूक्तस्य शाक्तयः पराशरोमिस्त्रिष्टुप् ।

नारी ॥ तं त्वानरोदमऽआनित्यमिद्धमग्नेमचैतक्षितिषु ध्रुवासु । अधिद्युन्ननिदधुर्भूर्यस्मिन्भवाविश्वायुर्धूरुणोरयीणां ॥
विपृक्षोऽअग्नेमधवानोऽअश्रुर्विसुरयोददतो विश्वमायुः । सनेमवाजैसमिधेष्वर्याभागं देवेषु श्रवसे दधानाः ॥ १९ ॥ ऋ
तस्य हि धेनवो वावशानाः समदूधीः पीपयंतद्युभक्ताः । परावतः सुमतिं भिक्षमाणावितिधवः समयासस्रुरद्रि ॥ त्वेऽअग्ने
सुमतिं भिक्षमाणादिविश्रवोदधिरेयज्ञियासः । नक्ताचचक्रुरुषसाविरूपे कृष्णंचवर्णमरुणंचसंधुः ॥ यान्नायेमर्तान्तसु
षूदोऽअग्नेतेस्याममधवानोवयंच । छायेव विश्वं भुवनंसि सश्यापप्रिवात्रोदसीऽअंतरिक्षं ॥ अर्वद्भिरग्नेऽअर्वतो नृभिर्न
न्वीरैर्वीरान्वनुयामात्वोताः । ईशानासः पितृवित्तस्यरायो विसुरयः शतहिमानोऽअश्रुः । एतातेऽअग्नऽउचथानिवे
धोजुष्टानिसंतुमनसेहृदेच । शकेमरायः सुधुरोयमंतेधि श्रवो देवभक्तं दधानाः ॥ २० ॥ (११२३१) उपप्रयंतोऽअध्वरं
मंत्रवोचेमाग्नये । आरेऽअस्मेच शृण्वते ॥ यः स्त्रीहितीषु पूव्यः संजगमानासु कृष्टिषु । अरक्षद्वाशुषे गयं ॥ उत ब्रुवंतु जं
तवऽउदग्निर्वैत्रहाजनि । धनं जयोरणे रणे ॥ यस्य दूतोऽअसि क्षये वर्षे हव्यानि वीतये । दस्मत्कृणोष्यध्वरम् ॥ तमि
त्सु हव्यमंगिरः सुदेवं सहसोयहो । जनाऽआहुः सुबर्हिषं ॥ २१ ॥ आचवहांसितांऽइह देवांऽउपप्रशस्तये । हव्यासुं श्रं
द्रवीतये ॥ नयोरुपब्दिरश्व्यः शृण्वेरथस्य कच्चन । यदग्नेयासि दूत्यं* ॥ त्वोतो वाज्यहयोभिपूर्वस्मादपरः । प्रदाश्वाँ

(११२३१) उपप्रयंत इति नवर्चस्य सूक्तस्य राहूगणो गोतमो मिर्गायत्री ।

ऽअंग्रेऽअस्थात् ॥ उतद्युमत्सुवीर्यबृहदग्नेविवाससि । देवेभ्योदेवदाशुषे ॥ २२ ॥ (११३१२) जुषस्वसप्रथस्तमं
वचोदेवप्सरस्तमं । हव्याजुह्वानऽआसनि ॥ अथातेऽअंगिरस्तमाग्नेवेधस्तमप्रियं । वोचेमब्रह्मसानसि⁺ ॥ कस्तैजा
मिर्जनानामग्नेकोदाश्वध्वरः । कोहकस्मिन्नसिभ्रितः⁺ ॥ त्वंजामिर्जनानामग्नेमित्रोऽअसिप्रियः । सखासखिभ्युऽई
ज्यः ॥ यजानोमित्रावरुणायजादेवांऽऽकृतबृहत् । अग्नेयक्षिस्वदमं ॥ २३ ॥ (११३१३) कातऽउपेतिर्मनसोवरा
यभुवदग्नेशंतमाकामनीषा । कोवायज्ञैःपरिदक्षंतऽआपकेनवातेमनसादाशेम । एह्यग्रऽइहहोतानिषीदादब्धःसुपुरऽ
एताभवानः । अवतांत्वारोदसीविश्वमिन्वेयजामहेसौमनसायदेवान्⁺ ॥ प्रसुविश्वान्नक्षसोधक्ष्यग्नेभवायज्ञानामभि
शस्तिपावा । अथावहसोमपतिंहरिभ्यामातिथ्यमस्मैचकृमासुदान्ने ॥ प्रजावतावचसावहिरासाचहुवेनिचसत्सीहदे
वैः । वेषिहोत्रमुतपोत्रयजत्रबोधिप्रयंतर्जनितर्वसूनां ॥ यथाविप्रस्यमनुषोहविर्भिर्देवांऽअयजःकविभिःकविःसन् ।
एवाहोतःसत्यतरत्वमद्याग्नेमंद्रयाजुह्वायजस्व ॥ २४ ॥ (११३१४) कथादाशेमाग्रयेकास्मैदेवजुष्टोच्यतेभामिने
गीः । योमर्त्येष्वमृतऽऽकृतावाहोतायजिष्ठऽइत्कृणोर्तिदेवान्⁺ ॥ योऽअध्वरेषुशंतमऽऽकृतावाहोतातमूनमोभिराकृणु

(११३१२) जुषस्वेतिपंचर्चस्यसूक्तस्यराहूगणोगोतमोग्निर्गायत्री । (११३१३) कातइतिपंचर्चस्यसूक्तराहूगणोगोतमोग्निस्त्रि
ष्टुप् । (११३१४) कथादाशेमेतिपंचर्चस्यसूक्तस्यराहूगणोगोतमोग्निस्त्रिष्टुप् ।

ध्वं । अग्निर्यद्वेर्मतीयदेवान्सचाबोधातिमनसायजाति ॥ सहिकृतुःसमर्थःससाधुमित्रोनभूदद्भुतस्वरथीः । तंमेधे
षुप्रथमंदेव्यंतीर्विशऽउपब्रुवतेदस्ममारीः ॥ सनोनृणानृतमोरिशदाऽअग्निर्गिरोवसावेतुधीति । तनाचयेमधवानःश
विष्ठावाजप्रसूताऽऽष्यंतुमन्म ॥ एवाग्निर्गोतमेभिऽऽकृतावाविप्रैभिरस्तोष्टजातवेदाः । सऽएषुद्युम्नपीपयत्सवाजंसपु
ष्टियांतिजोषमार्चिकित्वान्⁺ ॥ २५ ॥ (११३१५) अभित्वागोतमागिराजातवेदोविचर्षणे । द्युम्नैरभिप्रणोनुमः ॥
तमुत्वागोतमोगिरारायस्कामोदुवस्यति । द्युम्नै० ॥ तमुत्वावाजसातममंगिरस्वद्धवामहे । द्युम्नै० ॥ तमुत्वावृत्रहं
तमंयोदस्यैरवधूनुषे । द्युम्नै० ॥ अवोचामरहूगणाऽअग्नयेमधुमद्वचः । द्युम्नै० ॥ २६ ॥ (११३१६) हिरण्यके
शोरजंसोविसारेहिर्धुनिर्वातऽइवध्रजीमान् । शुचिन्नाजाऽउषसोनवेदायशस्वतीरपस्युवोनसत्याः⁺ ॥ आतेसुपर्णाऽ
अमिनंतऽएवैःकृण्णोनौनाववृषभोयदीदं । शिवाभिर्नस्यमानाभिरागात्पतैतिमिहःस्तनयैत्यन्ना⁺ ॥ यदीमृतस्यप
यसापियानोनयन्नृतस्यपथिभीरजिष्ठैः । अर्यमामित्रावरुणःपरिज्मात्वचैपृचंत्युपरस्ययोनौ । अग्नेवाजस्यगोर्मतऽई
शानःसहसोयहो । अस्मेधैहिजातवेदोमहिश्रवः ॥ सऽइधानोवसुष्कविरग्निरीळैन्योगिरा । रेवदस्मभ्यंपुर्वणीकदी

(११३१५) अभित्वेतिपंचर्चस्यसूक्तस्यराहूगणोगोतमोग्निर्गायत्री । (११३१६) हिरण्यकेशइतिद्वादशर्चस्यसूक्तस्यराहूगणो
गोतमोग्निर्गायत्रीआद्यास्तिस्तोनुष्टुभःनतस्तिस्त्रउष्णिहः (आद्यानांतितृणांमध्यमोग्निःपार्थिवोवा) ।

दिहि ॥ क्षपोराजमुतमनाग्नेवस्तोरुतोषसः । सतिग्मजंभरक्षसोदहप्रति ॥ २७ ॥ अवानोऽअग्रऽऊतिभिर्गायत्रस्य
प्रभर्मणि । विश्वासुधीषुर्वच ॥ आनोऽअग्नेरयिंभरसत्रासाह्वरेण्यं । विश्वासुपृत्सुदुष्टरं ॥ आनोऽअग्नेसुचेतुनार
यिंविश्वायुपोषसं ॥ माडीकंधेहिजीवसे ॥ प्रपृतास्तिग्मशोचिषेवाचोगोतमाग्रये । भरस्वसुन्नयुर्गिरः ॥ योनोऽअग्ने
भिदासत्यंतिदुरेपदीष्टसः । अस्माकमिद्वधेभवं ॥ सहस्राक्षोविचर्षणिरग्नीरक्षासिसेधति । होतागृणीतऽउक्थ्यः*
॥ २८ ॥ (१।१३।७) इत्याहिसोमऽइन्मदेब्रह्माचकारवर्धनं । शविष्ठवज्रिन्नोजसापृथिव्यानिःशशाऽअहिमर्चन्न
नुस्वराज्यं ॥ सत्वामददृषामदःसोमःश्येनाभृतःसुतः । येनावृत्रंनिरह्योजघंधवज्रिन्नोजसार्चन्ननु० ॥ प्रेह्यभीहिधृ
ष्णुहिनतेवज्रोनिर्नयसते । इंद्रनृभृणहितेशवोहनोवृत्रजयाऽअपोर्चन्ननु० ॥ निरिंद्रभूम्याऽअधिर्वृत्रंजघंधनिर्दिवः । सृ
जामरुत्वतीरवजीवधन्याऽइमाऽअपोर्चन्ननु० ॥ इंद्रोवृत्रस्यदोधतःसानुवज्रेणहीळितः । अभिक्रम्यावजिघ्रतेपःसमीयचो
दयन्नर्चन्ननु० ॥ २९ ॥ अधिसानोनिजिघ्रतेवज्रेणशतपर्वणा । मंदानऽइंद्रोऽअंधसःसखिभ्योगातुमिच्छत्यर्चन्ननु० ॥
इंद्रतुभ्यमिदंद्रिवोनुत्तंवज्रिन्वीर्यं । यद्धत्यंमायिनंमृगतंमुत्वंमाययावधीरर्चन्ननु० ॥ वितेवज्रासोऽअस्थिरन्नवतिना
व्यानु० । महत्तऽइंद्रवीर्यबाहोस्तेवल्लहितमर्चन्ननु० ॥ सहस्रसाकर्मर्चतपरिष्टोभतविंशतिः ॥ शतैनमन्वनोनवुरिंद्रा

(१।१३।७) इत्याहीतिषोडशर्चस्यसूक्तस्यराहूगणोगोतमइंद्रोत्यायादध्यजानुरथर्वाचपंक्तिः ।

यन्नह्योद्यंतमर्चन्ननु० ॥ इंद्रोवृत्रस्यतविंशीनिरहन्त्सहसासहः । महत्तदस्यपौंस्थैर्वृत्रंजघन्वाऽअसृजदर्चन्ननु० ॥ ३० ॥
इमेचित्तवमन्यवेवेपैतेभियसामही । यदिंद्रवज्रिन्नोजसावृत्रंमरुत्वाऽअवधीरर्चन्ननु० ॥ नवेपसानतन्यतेद्रवृत्रोविबी
भयत् । अभ्यैनवज्रऽआयसःसहस्रभृष्टिरायतार्चन्ननु० ॥ यद्धृत्रंतवचाशनिंवज्रेणसमयोधयः । अहिमिंद्रजिघांसतो
दिवितेवद्धधेशवोर्चन्ननु० ॥ अभिष्टनेतेऽअद्रिवोयत्स्याजगच्छरेजते । त्वष्टाचित्तवमन्यवऽइंद्रवेविज्यतेभियार्चन्ननु० ॥
नहिनुयादधीमसींद्रकोवीर्यापरः । तस्मिन्नृभृणमुतक्रतुदेवाऽओजासिंसंधुरर्चन्ननु० ॥ यामथर्वामनुष्पितादध्यङ्घ्रिय
मल्लत । तस्मिन्नृह्याणिपूर्वथेद्रऽउक्थासमग्मतार्चन्ननु० ॥ ३१ ॥ इतिप्रथमाष्टकेपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

पंचमाध्यायेवर्गाः ३१ सूक्तानि १९ ऋचः १८५ ॥ त्यागः ॥ इंद्रायेदं. २२ मरुच्यइदं. १५ अग्रयइदं. १२९ मध्यमायाग्रयइदं. ३
अग्रयइदं. ९ इंद्रायेदं १६ ॥ इतिप्रथमेपंचमोऽध्यायः ॥

इंद्रोनवोपोषुषड्जगत्यंतमश्वावतिजागतमसाविंशतिःषळनुष्टुभऽऔग्निहपांक्तगायत्रैष्टुभास्तृचाः । गार्धः
प्रयेद्वादशमारुतंहपंचम्यंत्येत्रिष्टुभौमरुतोदशगायत्रैप्रत्वक्षसःषड्जागतमाविद्युन्मद्गिराद्यांत्येप्रस्तारपंक्तीष्व
मीविराड् रूपानोदशवैश्वदेवंतुपंचाद्याःसप्तमीचजगत्यःषष्ठीविराट्स्थानक्रजुनीतीनवगायत्रमंत्यानुष्टुप्त्वंसोम
ज्यधिकासौम्यंपंचम्यादिगायत्र्योद्वादशोष्णिक्चैताउत्याह्नूोषस्थंचतुर्जगत्यादिषळुष्णिगंतैतृचोत्यऽआश्वि

नोग्रीषोमौद्वादशाग्रीषोमीयमाद्यास्तिस्त्रोनुष्टुभऽउपांत्यास्तिस्त्रोगायत्र्योष्टमीजगतीवेभंपोळशकुत्सआग्नेयंतद्वित्रि
 द्रुवंतपूर्वोदेवास्त्रयःपादादेवास्तन्नोमित्रोर्ध्वोर्लोङ्गोक्तदेवतौयद्वैवत्यंवासूक्तम् ॥ ६ ॥
 हरिःओ३म् ॥ (११३।८) इंद्रोमदायवावृधेशवसेवृत्रहानृभिः । तमिन्महत्स्वाजिषूतेमर्भेहवामहेसवाजेषुप्र
 नोविषत् ॥ असिहिवीरसेन्योसिभूरिपरादुदिः ॥ असिदुभ्रस्यचिद्धोयजमानायशिक्षसिसुन्वतेभूरितेवसु ॥ यदुदीर
 तऽआजयोधुष्णवैधीयतेधना । युध्वार्मदच्युताहरीकंहनःकंवसौदधोस्माँऽइद्रवसौदधः ॥ कृत्वाँमुहाँऽअनुष्वधंभी
 मऽआवावृधेशवः । श्रियऽऋष्वऽउपाकयोर्निशिग्रीहरिवान्दधेहस्तयोर्वज्रमायसं ॥ आप्रप्रौपार्थिवंरजोबद्धधेरोच
 नादिवि । नत्वावाँऽइंद्रकश्चननजातो नजनिष्यतेतिविश्वैववक्षिथ ॥ १ ॥ योऽअयोर्मर्तभोजनंपराददातिदाशुषे ।
 इंद्रोऽअस्मभ्यंशिक्षतुविभंजाभूरितेवसुभक्षीयतवराधसः ॥ मदेमदेहिनोदुदिर्युधागवांमृजुक्रतुः । संगृभायपुरुशतो
 भयाहस्त्यावसुशिशीहिरायऽआभर ॥ मादयस्वसुतेसचाशवसेशरराधसे । विद्वाहित्वापुरुषसुमुपकामान्त्ससृज्महे
 थानोविताभव ॥ एतेतऽइंद्रजंतवोविश्वंपुष्यंतिवार्यै । अंतर्हिख्योजनानामयंविद्रोऽअदाशुषांतेषांनोवेदऽआभर
 ॥ २ ॥ (११३।९) उपोषुशृणुहीगिरोमधवन्मातथाऽइव । यदानःसुनृतावतःकरऽआदुर्धयांसऽइद्योजान्विद्रते
 (११३।८) इंद्रोमदायेतिनवर्चस्यसूक्तस्यराहूगणोगोतमइंद्रःपंक्तिः(११३।९)उपोष्वितिषळर्चस्यसूक्तस्यराहूगणोगोतमइंद्रःपंक्तिरत्याजगती

हरा ॥ अक्षन्नमीमदंतह्यवप्रियाऽअधूषत । अस्तोषतस्वभानवोविप्रानविष्ठयामृतीयोजा ॥ सुसंहशैत्वावयंमधवन्वं
 दिषीमहि । प्रनूनपूर्णवंधुरःस्तुतोयाहिवशाँऽअनुयोजा ॥ सघातंवृषणंरथमधितिष्ठातिगोविदे । यःपात्रंहारियोज
 नंपूर्णमिंद्रचिकैततियोजा ॥ युक्तस्तेऽअस्तुदक्षिणऽउतसव्यःशतक्रतो । तेनजायामुपप्रियांमैदानोयाह्यंधसोयोजा ॥
 युनज्मितेब्रह्मणाकेशिनाहरीऽउपप्रयाहिदधिषेगभस्त्योः । उच्चासुतासौरभसाऽअमंदिषुःपूषण्वान्वज्जिन्त्समुपह्या
 मदः ॥ ३ ॥ (११३।१०) अश्वावतिप्रथमोगोषुगच्छतिसुप्रावीरिंद्रमर्त्यस्तवोतिभिः । तमितृणक्षिवसुनाभवी
 यसांसिंधुमापोयथाभितोविचैतसः ॥ आपोनदेवीरुपयंतिहोत्रियमवःपश्यंतिवितंतंयथारजः । प्राचैर्देवासःप्रणयंति
 देवयुं ब्रह्मप्रियंजोषयंतेवराऽइव ॥ अधिद्वयोरदधाऽउक्थ्यैवचोयुतमृचामिथुनायासंपर्यतः । असंयत्तोव्रतेतेक्षेति
 पुष्यतिभद्राशक्तिर्यजमानायसुन्वते ॥ आदंगिराःप्रथमंदधिरेवयंऽइन्द्राग्रयःशम्यायेसुकृत्यया । सर्वपणेःसमविंदं
 तभोजनमश्वावंतंगोमैतमापशुनरः ॥ यज्ञैरथर्वाप्रथमःपथस्तैततःसूर्याव्रतपावेनऽआजनि । आगाऽआजदुशनाका
 व्यःसचायमस्यजातममृतंयजामहे ॥ बर्हिर्वायत्स्वपत्यायवृज्यतेकोवाश्लोकमाघोषतेदिवि । ग्रावायत्रवदतिकारुरु
 कथ्यंस्तस्येदिंद्रोऽअभिपित्वेष्टुरण्यति ॥ ४ ॥ (११३।११) असावित्सोमऽइंद्रतेशविष्ठधृष्णवागहि । आत्वापृण

(११३।१०)अधावतीतिषडृचस्यसूक्तस्यराहूगणोगोतमइंद्रो जगती । (११३।११)असावीतिविशत्यृचस्यसूक्तस्यराहूगणोगोतमइंद्राद्याः

क्वित्वद्वियंरजःसूर्योर्नरश्मिभिः ॥ इन्द्रमिच्छरीवहतोप्रतिधृष्टशवसं । ऋषीणाचस्तुतीरुपयज्ञं च मानुषाणां ॥ आतिष्ठ
वृत्रहृत्रयं युक्ताते ब्रह्मणा हरीं । अर्वाचीनं सुते मनो ग्रावा कृणोतु वसुनां ॥ इममिन्द्र सुतं पिब ज्येष्ठममर्त्यमदं । शुक्रस्य त्वा
भ्यक्षरन्धाराऽऽकृतस्य सादने ॥ इन्द्राय नूनमर्चतो कथानि च ब्रवीत न । सुताऽअमत्सुरिंदवो ज्येष्ठं नमस्यता सहः ॥ ५ ॥
न किं द्रुधीतरो हरीयदि द्रुयच्छसे । न किं द्रुधनुमज्मनान किः स्वश्वऽआनशे ॥ यऽएकऽइन्द्रिदयते वसुमती यदा शुषे ।
ईशानोऽअप्रतिष्कुतऽइन्द्रोऽअंगः ॥ कदामर्तमराधसं पदाक्षुपमिव स्फुरत् । कदानः शुश्रवद्भिरऽइन्द्रो ॥ यश्चिद्वित्वा
बहुभ्यऽआसुतावोऽआविवासति । उग्रंतत्पत्यतेशवऽइन्द्रो ॥ स्वादोरित्थाविषूवतो मध्वः पिबंति गौर्यैः । याऽइन्द्रेण
सयावरीर्वृष्णामदंति शोभसे वस्वीरनुस्वराज्यं ॥ ६ ॥ ताऽअस्य पृशना युवः सोमं श्रीणंति पृश्नयः । प्रियाऽइन्द्रस्य धेनवो
वज्रं हि न्वंतिसार्य कंवस्वी ॥ ताऽअस्य नमसा सहः सपर्यंति प्रचेतसः । व्रतान्यस्य सश्चिरे पुरुणि पूर्वचित्तये वस्वी ॥
इन्द्रो दधीचोऽअस्थभिर्वृत्राण्यप्रतिष्कुतः । जघान नवतीर्नव ॥ इच्छन्नश्वस्य यच्छिरः पर्वतेष्वपश्रितं । तद्विदच्छर्युणा
वति ॥ अत्राह गोरमन्वतनाम त्वष्टुरपीच्यं । इत्थाचंद्रमसो गृहे ॥ ७ ॥ कोऽअद्य युक्ते धुरिगाऽऽकृतस्य शिमीवतो भा
मिनो दुर्हणा यून् । आसन्निष्पृन्तस्वसोमयो भून्यऽएषां भृत्या मृणधत्सजीवात् ॥ कऽईषते तु ज्यते को विभाय कोमं सते
षष्ठनुष्टुभः सप्तम्याद्यास्तिष्ठ उष्णिहः दशम्याद्यास्तिष्ठः पंचम्यः त्रयोदशाद्यास्तिष्ठो गायत्र्यः षोडश्याद्यास्तिष्ठन्निष्ठुभः अंत्ये द्वे बृहती सतो बृहत्यौ ॥

संतमिंद्रं कोऽअंति । कस्तो कायकऽइभायो तरायेधि ब्रवत्तन्वे ३ को जनाय ॥ कोऽअग्निमीदृह विषाघृतेन स्रुचाय जाताऽऽकृत
तुभिर्धुवेभिः । कस्मै देवाऽआवहाना शुहोम कोमं सते वीति ह्योत्रः सुदेवः ॥ त्वमंगप्रशंसिषो देवः शविष्ठमर्त्यं । न त्वद
न्योर्मघवन्नस्ति मर्दितं द्रुववीमितेव चः ॥ मातेरार्धासिमातऽऽकृतयो वसोऽस्मान्कदा च नादभन् । विश्वाचनऽउपमिमी
हिमानुषवसूनि चर्षणिभ्यऽआ ॥ ८ ॥ (११४१) प्रयेशुं भंते जनयोन सत्तयो यामं ब्रुद्रस्य सुनवः सुदंससः । रो
दसी हि मरुतश्च क्रिरेवृधेमदंति वीरा विदथेषु घृष्वयः ॥ तऽउक्षिता सोम हिमानमाशतदिविरुद्रा सोऽअधिचक्रिरे सदः ।
अर्चितोऽअर्कजनयंतऽइन्द्रियमधि श्रियो दधिरे पृश्निमातरः ॥ गोमातरो यच्छुभयं तेऽअंजिभिस्तनूषु शुभ्रादधिरे विरु
कमतः । बाधंते विश्वमभिमाति नमपवर्त्मन्येषामनुरीयते घृतं ॥ वियेभ्राजंते सुमखासऽऽकृष्टिभिः प्रच्यावयंतोऽअच्यु
ताचिदोजसा । मनोजुवो यन्मरुतोरथेष्वावृषा तासः पृषतीरयुग्धं ॥ प्रयद्रथेषु पृषतीरयुग्धं वाजेऽअद्रिमरुतोरहयं
तः । उतारुषस्य विच्यंति धाराश्चर्मवो दभिर्द्युदंति भूर्म ॥ आवो वहतु ससयोरघुष्यदोरघुपत्वानः प्रजिगात बाहुभिः ।
सीदता बर्हि रुरुवः सदस्कृतं मादयध्वं मरुतो मध्वोऽअंधसः ॥ ९ ॥ तेवर्धतस्वतव सोम हित्व नानाकं तस्थुरु रुचक्रिरे सदः ।
विष्णुर्यद्वा वदृषणं मद्युतं वयोनसीदन्नधि बर्हिषि प्रिये ॥ शूराऽइवेद्युयुधयोन जग्मयः श्रवस्य वोनपृतना सुयेतिरे ।

(११४१) प्रयेशुं भंते इति द्वादश चस्य सूक्तस्य राहूगणो गोतमो मरुतो जगती पंचम्यं त्ये त्रिष्टुभौ ।

भयंते विश्वाभुवनामरुद्रो राजान इव त्वेष सैह शोनरः ॥ त्वष्टाय द्रजं सुकृतं हिरण्यं सहस्रं भृष्टिं स्वपाऽवर्तयत् ।
धत्तऽद्रो नर्यपांसि कर्तुं वेहन् वृत्रं निरपामौजदर्णवं ॥ ऊर्ध्वं नुनुदेव तंतऽओजसा दाह्वाणं चिद्विभिदुर्विपर्वतं । धमं
तोवाणं मरुतः सुदानं वोमदे सोमस्य रण्यानि चक्रिरे ॥ जिह्वं नुनुदेव तंतयादिशासि च श्रुत्संगोतमायतृष्णजे । आगच्छं
तीमवसाचित्रभानवः कामे विप्रस्यतर्पयंत धामभिः ॥ यावः शर्म शशमानाय संति त्रिधातूनि दाशुषेयच्छताधि । अस्म
भ्यंतानि मरुतो वीर्यं तरयि नो धत्त वृषणः सुवीरं ॥ १० ॥ (११४।२) मरुतो यस्य हि क्षये पाथादिवो विमहसः । ससु
गोपार्तमोजनः ॥ यज्ञैर्वीयज्ञवाहसो विप्रस्य वामतीनां । मरुतः शृणुताहव ॥ उत वायस्य वाजिनो नुविप्रमतक्षत । संगं
तागोमतिप्रजे ॥ अस्य वीरस्य बर्हिषि सुतः सोमो दिविष्टिषु । उक्थं मदश्च शस्यते ॥ अस्य श्रोषंत्वाभुवो विश्वायश्चर्षणी
रभि । सूरं चित्सुषीरिषः ॥ ११ ॥ पूर्वीभिर्हि दंदाशिमशरं हि मरुतो वयं । अवोभिश्चर्षणीनां ॥ सुभगः सप्रयज्य
वोमरुतोऽस्तु मर्त्यः । यस्य प्रयांसि पर्षथ ॥ शशमानस्य वानरः स्वेदस्य सत्यशवसः । विदाकामस्य वेनतः ॥ यूयंत
त्सत्यशवसऽआविष्कर्तमहित्वना । विध्यता विद्युतारक्षः ॥ गूहं ता गुह्यं तमो वियात विश्वमत्रिणं । ज्योतिष्कर्ता यदु
श्मसि ॥ १२ ॥ (११४।३) प्रत्वक्षसः प्रतवसो विरपशिनो नानताऽअविथुराऽऋजीषिणः । जुष्टमासो नृत्मासो

(११४।२) मरुतो यस्येति दशर्चस्य सूक्तस्य राहुगणो गोतमो मरुतो गायत्री । (११४।३) प्रत्वक्षस इति षडृचस्य सूक्तस्य राहुगणो गोतमो

ऽअंजिभिर्व्यानज्रे केचिदुसाऽइव स्तृभिः ॥ उपहरेषु यदचिध्वं ययि वयं इव मरुतः केनचित्पथा । श्रोतं तिकोशाऽउप
वोरथेष्वाघृतमुक्षतामधुवर्णमर्चते ॥ प्रेषामज्मेषु विथुरं वरेजते भूमिर्यामेषु यज्जुं जतेशुभे । ते क्रीळयो धुनयो भ्राजहृष्टयः
स्वयं महित्वं पनयंत धूतयः ॥ सहिस्वसृत्पृषदश्चोयुवागणोऽयाऽईशानस्तविषीभिरावृतः । असि सत्यऽऋणयावानेद्यो
स्याधियः प्राविताथावृषागणः ॥ पितुः प्रत्नस्य जन्मनावदामसि सोमस्य जिह्वाप्रजिगातिचक्षसा । यदीमिंद्रं शम्यका
णऽआशतादिनामानि यज्ञियानि दधिरे ॥ श्रियसे कंभानुभिः संमिमिक्षिरे ते रश्मिभिस्तऽऋकभिः सुखादयः । ते वाशी
मंतऽइष्मिणोऽअभीरवो विद्रेप्रियस्य मारुतस्य धान्नः ॥ १३ ॥ (११४।४) आविद्युन्मद्भिर्मरुतः स्वकैरथेभिर्यातऽ
ऋष्टिमद्भिश्चर्षणैः । आवर्षिष्ठयानऽइषावयो न पसता सुमायाः ॥ ते रुणेभिर्वरमापिशंगैः शुभे कयांति रथतूर्मिरश्वैः ।
रुक्मोनचित्रः स्वधितिवा न्पव्यारथस्य जघनंत भूम ॥ श्रिये कंवोऽअधितनूषु वाशीमेषावनानकृणवंतऽऊर्ध्वा । युष्म
भ्यं कं मरुतः सुजातास्तु विद्युन्नासो धनयंतेऽअद्रि ॥ अहां निगुध्राः पर्यावऽआगुरिमां धिर्यवा कर्कार्या च देवी । ब्रह्मकृण्वं
तो गोतमासोऽअकैरूर्ध्वं नुनुद्रऽउत्सधिपिबं ध्यै ॥ एतत्त्यज्यो जनमचेति सस्वर्ह्यम् मरुतो गोतमो वः । पश्यन्निहरण्य च
क्रानयो दंष्ट्रान्विधावतो वराहन् ॥ एषास्यावो मरुतो नुभृतीं प्रतिष्टोभति वाघतो नवाणी । अस्तोभयद्व्यासामनुस्वधांग
मरुतो जगती । (११४।४) आविद्युन्मद्भिरिति षडृचस्य सूक्तस्य राहुगणो गोतमो मरुतस्त्रिष्टुप् आद्यांते प्रस्तारपंक्तीपंचमी विराडूपा ।

भस्त्योः ॥ १४ ॥ (११४।५) आनोभद्राः क्रतवो यन्तु विश्वतो दग्धा सोऽपरीता सऽउद्भिदः । देवानो यथा स दमि
 दूधेऽसन्नप्रायुवोरक्षितारो दिवे दिवे ॥ देवानां भद्रा सुमतिर्ऋजूयतां देवानां रातिरभि नो निर्वर्ततां । देवानां सख्यमुप
 सेदिमा वयं देवान्ऽआयुः प्रतिरंतु जीवसे ॥ तान् पूर्वयानि विदाहमहे वयं भगै मित्रमदितिं दक्षमग्निधै । अर्यमणं वरुणं सो
 मं मध्विना सरस्वतीनः सुभगामयं स्करत् ॥ तन्नो वातो मयो भुवा तु भेषजं तन्माता पृथिवी तत्पिता द्यौः । तद्वा वाणः सोम
 सुतो मयो भुवस्तदश्विना शृणुतं धिष्ण्या युवं ॥ तमीशानं जगतस्तस्युषस्पतिं धियं जिन्वमवसेहमहे वयं । पूषानो यथा वे
 दसामसं दूधेरक्षिता पायुरदग्धः स्वस्तये ॥ १५ ॥ स्वस्ति नऽइंद्रो बृद्धश्रवाः स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः । स्वस्ति नः स्ताक्ष्यो
 ऽरिष्टनेभिः स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु ॥ पृषदश्वामरुतः पृश्निमातरः शुभं यावानो विदथे षुजग्मयः । अग्निजिह्वामन
 वः सूरचक्षसो विश्वे नो देवाऽअवसागमग्निह ॥ भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवा भद्रं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः । स्थिरैरङ्गैस्तुष्टु
 वांसस्तनूभिर्व्यशेम देवहितं यदायुः ॥ शतमिन्नशरदोऽअंति देवा यत्रानश्चक्रा जरसंतनूनां । पुत्रा सो यत्र पितरो भवन्ति
 मानो मध्यारीं रिषता युगंतोः ॥ अदितिर्द्यौरदिति रंतरिक्षमदिति र्माता सपिता सपुत्रः । विश्वे देवाऽअदितिः पंचजनाऽ

(११४।५) आनोभद्रा इति दशर्चस्य सूक्तस्य राहूगणो गोतमो विश्वे देवास्त्रिष्टुप् आद्याः पंचसप्तमी च जगत्यः षष्ठी विराट्स्थाना ।

(सूक्तभेदप्रयोगपक्षे तु आद्यानां चतसृणां विश्वे देवाः तत एकस्या इंद्रा पूषणौ ततश्चतसृणां विश्वे देवाः तत एकस्या अदितिः एवं दश) ।

अदितिर्जातमदितिर्जनित्वं ॥ १६ ॥ (११४।६) ऋजुनीतीनो वरुणो मित्रो नयतु विद्वान् । अर्यमा देवैः सजोषाः ॥
 ते हि वस्वो वसवानां स्तेऽअप्रमूरामहोभिः । प्रतारक्षंते विश्वाहा ॥ तेऽअस्मभ्यं शर्मयं सन्नमृता मर्त्येभ्यः । बाधमानाऽ
 अपद्विषः ॥ विनः पथः सुविताय चियं त्विंद्रो मरुतः । पूषा भगो वं द्यासः ॥ उत नो धियोगोऽअग्राः पूषन्विष्णवे वयावः ।
 कर्तानः स्वस्तिमतः ॥ १७ ॥ मधुवाताऽऋता यते मधुक्षरंति सिंधवः । माध्वीर्नः संत्वोषधीः ॥ मधुनक्तं मुतोष सोमधु
 मत्पाथि वं रजः । मधुद्यौरस्तुनः पिता ॥ मधुमा न्नो वनस्पतिर्मधुमांऽअस्तु सूर्यः । माध्वीर्गावो भवन्तुनः ॥ शनो मि
 त्रः शंवरुणः शनो भवत्वयमा । शनोऽइंद्रो बृहस्पतिः शनो विष्णुरुक्रमः ॥ १८ ॥ (११४।७) त्वंसोमप्रचिदितो
 मनीषा त्वं रजिष्ठमनुनेषि पंथां । तव प्रणीती पितरो नऽइंद्रो देवेषु रत्नमभजंत धीराः ॥ त्वंसोमक्रतुभिः सुऋतुर्नूस्त्वंदक्षैः सु
 दक्षो विश्ववेदाः । त्वंवृषा वृषत्वेभिर्महित्वाद्युन्नेभिर्द्युभ्यभवो नृचक्षाः ॥ राज्ञो नु ते वरुणस्य ब्रतानि बृहद्भीरंतव सोमधा
 म । शुचिर्धर्मसिप्रियो न मित्रो दुक्षाय्योऽअर्यमेवासिसोम ॥ याते धामानि दिवि या पृथिव्यां या पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु । ते

(११४।६) ऋजुनीतीन इति नवर्चस्य सूक्तस्य राहूगणो गोतमो विश्वे देवा गायत्री अंत्यानुष्टुप् । (वैश्वदेवसूक्तेऽस्मिन् भेदप्रयोग-
 करणाशक्यत्वात्तवानामपि विश्वे देवा एव) । (११४।७) त्वंसोम इति त्रयोविंशत्यृचस्य सूक्तस्य राहूगणो गोतमः सोमस्त्रिष्टुप् च न्यादि-
 द्वादश गायत्र्यः सप्तदश्युष्णिक् ।

भिर्नोविश्वैः सुमनाऽअहेळ्वाजन्तसोमप्रतिहव्यागृभाय ॥ त्वंसोमासिसर्पतिस्त्वंराजोतवृत्रहा । त्वंभद्रोऽअसिः
 तुः ॥ १९ ॥ त्वंचसोमनोवशोजीवातुंनमरामहे । प्रियस्तोत्रोवनस्पतिः ॥ त्वंसोममहेभगंत्वयूनऽअतायते । दक्षद
 धासिजीवसे ॥ त्वनःसोमविश्वतोरक्षाराजअघायतः । नरिष्येच्चावतःसखा ॥ सोमयास्तैमयोभुवऽअतयःसंतिदाशु
 र्भे । ताभिर्नोविताभव ॥ इमंयज्ञमिदंवचोजुजुषाणऽअपागहि । सोमत्वंनोवृधेभव ॥ २० ॥ सोमगीर्भिष्ट्वावयवर्ध
 यामोवचोविदः । सुमृळीकोनऽआविश ॥ गयस्कानोऽअमीवहावसुवित्पुष्टिवर्धनः । सुमित्रःसोमनोभव ॥ सोम
 रारंघिनोहृदिगावोनयवसेष्वा । मर्येऽइवस्वऽओक्थे* ॥ यःसोमसख्येतर्वरारणहेवमर्त्यः । तंदक्षःसचतेकविः+ ॥
 उरुष्याणोऽअभिशस्तेःसोमनिपाह्यंहसः । सखासुशेवऽअधिनः ॥ २१ ॥ आप्यायस्वसमेतुतेविश्वतःसोमवृष्ण्यं ।
 भवावार्जस्यसंगथे+ ॥ आप्यायस्वमदिन्तमसोमविश्वैर्भिरंशुभिः । भवानःसुश्रवस्तमःसखावृधे+ ॥ संतेपयांसिसमु
 यंतुवाजाःसंवृष्ण्यान्यभिमातिषाहः । आप्यायमानोऽअमृतायसोमदिविश्रवांस्युत्तमानिधिष्व ॥ यातेधामानिहृवि
 षायजैतितातेविश्वापरिभूरस्तुयज्ञं । गयस्कानःप्रतरणःसुवीरोवीरहाप्रचरासोमदुर्यान् ॥ सोमोधिंनुसोमोऽअर्वतमा
 शुंसोमोवीरं कर्मण्यददाति । सादन्यंविदुष्यंसभेयंपितृश्रवणंयोददाशदस्मै ॥ २२ ॥ अषाढंयुत्सुपृतनासुपमिस्वर्षा
 मप्सांवृजनस्यगोपां । भरेषुजांसुक्षितिसुश्रवसंजयंतंत्वामनुमदेमसोम ॥ त्वमिमाऽओषधीःसोमविश्वास्त्वमपोऽअज

नयस्त्वंगाः । त्वमाततंतोर्वं । तरिक्षंत्वज्योतिषावितमोववर्थ ॥ देवेननोमनसादेवसोमरायोभागंसहसावन्नभियुध्य ।
 मात्वातनदीशिषेवीर्यस्योभयेभ्यःप्रचिकित्सागविष्टौ ॥ २३ ॥ (१११४८) एताऽउत्याऽउपसःकेतुमंक्रतपूर्वऽअ
 धेरजसोभानुमंजते । निष्कृण्वानाऽआयुधानीवधृष्णवःप्रतिगावोरुषीर्यतिमातरः ॥ उदपप्तन्नरुणाभानवोवृथास्त्रा
 युजोऽअरुषीर्गाऽअयुक्षत । अक्रन्नुषासोवयुनानिपूर्वधारुशंतंभानुमरुषीरशिश्युः ॥ अर्चतिनारीरपसोनविष्टिभिः
 समानेनयोजनेनापरावतः । इषंवहंतीःसुकृतेसुदानवेविश्वेदहयजमानायसुन्वते+ ॥ अधिपेशांसिवपतेनृतूरिवापो
 णुतेवक्षऽउस्त्रेववर्जहं । ज्योतिर्विश्वस्मैभुवनायकृण्वतीगावोनब्रज्युंषाऽआवर्तमः ॥ प्रत्यर्चिरुशदस्याऽअदर्शिंवि
 तिष्ठतेबाधतेकृष्णमश्वं । स्वरुनपेशोविदथेष्वंजन्वित्रंदिवोदुहिताभानुमंश्रेत् ॥ २४ ॥ अतारिष्मतमसस्पारमस्यो
 षाऽउच्छंतीवयुनाकृणोति । श्रियेच्छंदोनसंयतेविभातीसुप्रतीकासौमनसायाजीगः ॥ भास्वतीनेत्रीसुनृतानांदिवस्त
 वेदुहितागोतमेभिः । प्रजावतो नृवतोऽअश्वबुध्यानुषोगोऽअग्रंऽउपमासिवाजान् ॥ उपस्तमंशयांशसंसुवीरंदासप्र
 वर्गारयिमश्वबुधं । सुदंससाश्रवसायाविभासिवाजप्रसूतासुभगेवहंतं ॥ विश्वानिदेवीभुवनाभिचक्ष्याप्रतीचीचक्षुरु
 र्वियाविभाति । विश्वंजीवंचरसेबोधयंतीविश्वस्यवाचमविदन्मनायोः+ ॥ पुनःपुनर्जायमानापुराणीसंमानवर्णमभि

(१११४८) एताऽउत्या इत्यष्टादशर्चस्यसूक्तस्यराहूगणो गोतमउपाः अंत्यानांतिमृणामधिनौ आद्याश्चतस्रो जगत्यः ततोष्टौ त्रिष्टुभः अंत्याः षड्विंशतिः

शुभमाना । श्वप्तीवकृत्तुर्विजऽआमिन्नानामर्तस्यदेवीजरयुंत्यायुः ॥ २५ ॥ व्यूर्ण्वतीदिवोऽअंतोऽअबोधपस्वसारं
सनुतयुंयोति । प्रमिनतीमनुष्यायुगानियोषाजारस्यचक्षसाविभाति ॥ पशून्नाचित्रासुभगाप्रथानासिंधुर्नक्षोदऽउर्वि
याव्यश्चैत् । अमिनतीदैव्यानिब्रतानिसूर्यस्यचेतिरश्मिभिर्दृशाना⁺ ॥ उषस्तच्चित्रमाभरास्मभ्यवाजिनीवति । येन
तोक्चतनयंचधामहे ॥ उषोऽअद्येहगोमृत्यश्वावतिविभावरि । रेवदस्मेव्यच्छसूनृतावति ॥ युक्षवाहिवाजिनीवत्य
श्वाऽअद्यारुणाऽउषः । अथानोविश्वासौभगान्यावह ॥ २६ ॥ अश्विनावतिरस्मदागोमदस्त्राहिरण्यवत् । अर्वाग्र
धंसमनसानियच्छतं ॥ यावित्थाश्लोकमादिवोज्योतिर्जनायचक्रथुः । आनऽऊर्जवहतमश्विनायुवं⁺ ॥ एहदेवाम
योभुवादस्त्राहिरण्यवर्तनी । उषर्बुधोवहंतुसोमपीतये ॥ २७ ॥ (११४१२) अग्नीषोमाविमंसुमैश्रुणतंवृषणाहवै ।
प्रतिस्फुत्तानिहयंतंभवतंदाशुषेमयः ॥ अग्नीषोमायोऽअद्यवामिदंवचःसपर्यति । तस्मैधत्तंसुवीर्यगवांपोषुस्वश्व्यै ॥
अग्नीषोमायऽआहुतियोवांदाशद्भिविष्कृतिं । सप्रजयासुवीर्यविश्वमायुर्व्यश्रवत् ॥ अग्नीषोमाचेतितद्वीर्यवायदमु
ष्णीतमवसंपणिंगाः । अवातिरतंबृसयस्यशेषोविदंतज्योतिरेकबहुभ्यः ॥ युवमेतानिदिविरोचनान्यग्निश्चसोमसकृत्
अधत्तं । युवंसिंधूऽरभिशस्तेरवद्यादग्नीषोमावमुचतंगृभीतान⁺ ॥ आन्यंदिवोमातरिश्वाजभारामक्षादन्यंपरिदयेनो

(११४१९) अग्नीषोमाविति द्वादशर्चस्यसूक्तस्यराहृगणोगोतमोम्रीषोमौत्रिष्टुप् आद्यास्तिस्रोनुष्टुभो (४मी जगतीवा) नवम्यादितिसो गायत्र्यः ।

ऽअद्रेः । अग्नीषोमाब्रह्मणावावृधानोरुंयज्ञायचक्रथुरुलोकं⁺ ॥ २८ ॥ अग्नीषोमाहविषःप्रस्थितस्यवीतंहर्षतंवृषणा
जुषेथौ । सुशर्माणास्ववसाहिभूतमथाधत्तंयजमानायशंयोः ॥ योऽअग्नीषोमाहविषासपर्यादैवद्रीचामनसायोधृतेन ।
तस्यब्रतरंक्षतंपातमंहसोविशेजनायमहिशर्मयच्छतं ॥ अग्नीषोमासवेदसासहृतीवनतंगिरः । संदेवत्राबभूवथुः ॥
अग्नीषोमावनेनवांयोवाधृतेनदाशति । तस्मैदीदयतंबृहत्⁺ ॥ अग्नीषोमाविमानिनोयुवंहव्याजुजोषतं । आयातमुप
नःसचा ॥ अग्नीषोमापिपृतमर्वेतोऽआप्यायंतामुस्त्रियाहव्यसूदः । अस्मेबलानिमघवत्सुधत्तंकृणतनोऽअध्वरंश्रुष्टि
मंतं ॥ २९ ॥ (११५११) इमंस्तोममर्हतेजातवेदसेरथमिवसमंहेमामनीषया । भद्राहिनःप्रमतिरस्यसंसद्यग्नेस
ख्येमार्गिषामावयंतव ॥ यस्मैत्वमायजसेससाधत्यनर्वाक्षेतिदधतेसुवीर्यं । सतृतावनैनमश्रोत्यंहतिरग्ने० ॥ शुकैर्मत्वा
समिधैसाधयाधियुस्त्वेदेवाहविरदंत्याहुतं । त्वमादित्याऽआवहतान्नु१३मस्यग्ने० ॥ भरांमेध्मंकृणवांमाहवीर्षितेचि
तयंतःपर्वणापर्वणावयं । जीवातवेप्रतरंसाधयाधियोग्ने० ॥ विशांगोपाऽअस्यचरंतिजंतवोद्विपच्चयदुतचतुष्पदक्तु
भिः । चित्रःप्रकेतऽउषसोमहाऽअस्यग्ने० ॥ ३० ॥ त्वमध्वर्युरुतहोतासिपूर्व्यःप्रशास्तापोताजनुषापुरोहितः । वि

(११५११) इमंस्तोममिति षोडशर्चस्यसूक्तस्यकुत्सोमिः पूर्वोदेवा इत्यस्या देवा अग्निश्च तन्नो मित्र इत्येत्यार्धे च स मित्रवरुणादिति सिंधु-
पृथिवीद्यावोजगती अंते त्रिष्टुभौ । (यदैवत्यं वा सूक्तमिति पक्षेऽमिरेव देवता) ।

श्राविद्वाँऽआत्विज्याधीरपुण्यस्यग्ने० ॥ योविश्वतःसुप्रतीकःसहस्रसिंदूरेचित्संतुळिदिवातिरोचसे । रात्र्याश्चिदंधो
ऽअतिदेवपश्यस्यग्ने० ॥ पूर्वोदेवाभवतुसुन्वितोरथोस्माकंशंसोऽअभ्यस्तुदूढ्यः । तदाजानीतोतपुण्यतावचोग्ने० ॥
वधैर्दुःशंसाँऽअपदूढ्यो जहिदूरेवायेऽअंतिवाकेचिदत्रिणः । अथायज्ञार्यगृणतेसुगंकृध्यग्ने० ॥ यदयुक्थाऽअरुपारो
हितारथेवातजूतावृषभस्यैवतेरवः । आदिन्वसिबनिनोधूमकेतुनाग्ने० ॥ ३१ ॥ अधस्वनादुतबिभ्युःपतत्रिणोद्रप्सा
यत्तैयवसादोव्यस्थिरन् । सुगंतत्तैतावकेभ्योरथेभ्योग्ने० ॥ अयंमित्रस्यवरुणस्य धार्यसेवयातांमरुतांहेळोऽअद्भुतः ।
मृळामुनोभूत्वैषामनःपुनरग्ने० ॥ देवोदेवानामसिमित्रोऽअद्भुतोवसुर्वसूनामसिचारुध्वरे । शर्मन्त्यामतवसप्रथ
स्तमेग्ने० ॥ तत्तैभद्रयत्समिद्धःस्वेदमेसोमाहुतो जरसेमृळयत्तमः । दधासिरलंद्राविणं चदाशुषेग्ने० ॥ यस्यैत्वंसुद्रविणोददा
शोनागास्त्वमदितेसर्वताता । यंभद्रेणशवंसाचोदयासिप्रजावताराधसातेस्याम ॥ सत्वमग्नेसौभगत्वस्यविद्वान्स्माक
मायुःप्रतिरेहदेव । तन्नोमित्रोवरुणोमामहंतामदितिःसिंधुःपृथिवीऽउतद्यौः॥ ३२ ॥ ॥ इतिप्रथमाष्टकेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

षष्ठाध्यायेवर्गाः ३२ सूक्तानि १४ ऋचः १६३ ॥ त्यागः ॥ इंद्रायेदं.४१ मरुच्यइदं.३४ विश्वेभ्योदेवेभ्यइदं.४ इंद्राप्पुपम्यामिदं.१
विश्वेभ्योदेवेभ्यइदं.४ अदित्याइदं.१ विश्वेदेवेभ्यइदं.९ सोमायेदं.२३ उपसइदं.१५ अग्निम्यामिदं.३ अग्नीषोमाभ्यामिदं.१२ अग्नयइदं.
७ देवामिभ्यामिदं (देवेभ्योऽग्निभ्यइदं.) अग्नयइदं.७ अग्निमित्रावरुणादितिसिंधुपृथिवीगुभ्यइदं.१ ॥ इतिप्रथमेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

द्वेएकादशौषसायवाग्रयेसप्रलथानवद्रविणोदसेपनोष्टौशुचयेगायत्रैवैश्वानरस्यतृचंवैश्वानरीयंजातवेदसएका
जातवेदस्यमेतदादीन्येकभूयांसिसूक्तसहस्रमेतत्तुक्त्रयपार्षसयोवृषैकोनावार्षागिराऋज्राश्वांबरीषसहदेवभय
मानसुराधसःप्रमंदिनएकादशकुत्सश्चतुस्त्रिष्टुबंतमाद्यागर्भस्त्राविण्युपनिषदिमांतेंत्यात्रिष्टुस्तैष्टौयोनिर्नवचंद्र
माणकोनास्यस्त्रितोवावैश्वदेवंहिपांक्तमंत्यात्रिष्टुबष्टमीमहाबृहतीयवमध्येंद्रमित्रंसप्तत्रिष्टुबंतंयज्ञस्तृचंयइंद्रा
ग्नीसप्तोनैद्राग्रंतुविह्यष्टौतंतनवाभवंतुपंचम्यंत्येत्रिष्टुभौतक्षन्पंचांत्यात्रिष्टुबीळेपंचाधिकाश्विनमाद्यौपादौलिङ्गो
क्तदेवतावंत्येत्रिष्टुभौ ॥ ७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

हरिःओ३म् ॥ (१।१५।२) द्वेविरूपेचरतःस्वर्थेऽअन्यान्यावत्समुपधापयेते । हरिरन्यस्यांभवतिस्वधावान्छु
क्रोऽअन्यस्यादहशेसुवर्चाः ॥ दशमेत्वष्टुर्जनयंतुगर्भमेतैद्रासोयुवतयोविभृत्रं । तिग्मानीकंस्वयंशंसंजनेषुविरोचमानं
परिपीनयति ॥ त्रीणिजानापरिभूषंत्यस्यसमुद्रऽएकैदिव्येकमप्सु । पूर्वामनुप्रदिशंपार्थिवानामृतून्प्रशासद्विदधावनु
ष्टु ॥ कऽइमंवोनिण्यमाचिकेतवत्सोमातृर्जनयतस्वधाभिः । बह्वीनांगर्भोऽअपसामुपस्थान्महान्कविर्निश्चरतिस्वधा
वान् ॥ आविष्ट्योवर्धतेचारुरासुजिह्वानामूर्ध्वःस्वयंशाऽउपस्थे । उभेत्वष्टुर्बिभ्यतुर्जीवमानात्प्रतीचीसिंहंप्रतिजोषयेते

(१।१५।२) द्वेविरूपेइत्येकादशस्यसूक्तस्यकुत्सउषोमित्रिष्टुप् । (इतआरभ्यजातवेदसहस्रतंशुद्धोमिर्वा) ।

॥ १ ॥ उभेभद्रेजोषयेतेनमेनेगावोनवाश्राऽउपतस्युरेवैः । सदक्षाणांदक्षपतिर्बभूवांजंतिर्यदक्षिणतोहविभिः ॥ उद्यं
यमीतिसवितेवबाहूऽउभेसिचौयततेभीमऽक्रंजन् । उच्छृक्रमत्कमजतेसिमस्मान्नवांमातृभ्योवसनाजहाति ॥ त्वेषंरूपं
कृणुतऽउत्तरंयत्संपृचानःसदनेगोभिरद्भिः । कविर्बुध्नपरिमर्मज्यतेधीःसादेवतातासमितिर्बभूव ॥ उरुतेज्रयुःपर्येति
बुध्नविरोचमानंमहिषस्यधाम । विश्वेभिरग्नेस्वयंशोभिरिद्धोदधेभिःपायुभिःपाह्यस्मान्⁺ ॥ धन्वन्त्स्रोतःकृणुतेगा
तुमभिश्शुक्रैरूमिभिरभिनक्षतिक्षां । विश्वासनानिजठरेषुधत्तैर्नवांसुचरतिप्रसूषु ॥ एवानोऽअग्नेसमिधावृधानोरेव
त्पावकश्रवसेविभाहि । तन्नोमित्रोवरुणोमामहंतामदितिःसिंधुःपृथिवीऽउतद्यौः⁺ ॥ २ ॥ (११५।३) सप्रत्नथा
सहसाजायमानःसद्यःकाव्यानिबळधत्तविश्वा । आपश्चमित्रंधिषणाचसाधनदेवाऽअग्निधारयन्द्रविणोदां ॥ सपूर्वं
यानिविदाकव्यतायोरिमाःप्रजाऽअजनयन्मनूनां । विवस्वताचक्षसाद्यामपश्चदेवा० ॥ तमीळतप्रथमंयज्ञसाधंविश
ऽआरीराहुतमृजसानं । ऊर्जःपुत्रंभरतंसृप्रदानुदेवा० ॥ समातरिश्वापुरुवारपुष्टिर्विदद्भ्रातुंतनयायस्ववित् । विशां
गोपाजन्तितारोदस्योर्देवा० ॥ नक्तोपासावर्णमामेभ्यानेधापयैतेशिशुमेकंसमीची । द्यावाक्षामारुक्मोऽअंतर्विभातिदे
वा० ॥ ३ ॥ रायोबुध्नःसंगमनोवसूनांयज्ञस्यैकेतुर्मन्मसाधनोवेः । अमृतत्वरक्षमाणासऽएनंदेवा० ॥ नूचपुराचसदनं

(११५।३) सप्रत्नथेतिनवर्चस्यसूक्तस्यकुत्सोद्रविणोदाअग्निस्त्रिष्टुप् ।

रयीणांजातस्यचजायमानस्यचक्षां । सतश्चगोपांभवतश्चभूरेर्देवा० ॥ द्रविणोदाद्रविणसस्तुरस्यद्रविणोदाःसनरस्य
प्रयंसत् । द्रविणोदावीरवतीमिषेनोद्रविणोदारासतेदीर्घमायुः ॥ एवानोऽअग्नेसमिधावृधानोरेवत्पावकश्रवसेविभा
हि । तन्नोमित्रोवरुणोमामहंतामदितिःसिंधुःपृथिवीऽउतद्यौः ॥ ४ ॥ (११५।४) अपनःशोशुचदधमग्नेशुशु
ग्यारयि । अपनःशोशुचदधं⁺ ॥ सुक्षेत्रियासुगातुयावसूयाचयजामहे । अपनः० ॥ प्रयद्गंदिष्ठऽएषांप्रास्माकासश्च
सूरयः । अपनः० ॥ प्रयत्तेऽअग्नेसूरयोजायैमहिप्रतैवयं । अपनः० ॥ प्रयदग्नेःसहस्वतोविश्वतोयंतिभानवः । अप
नः० ॥ त्वंहिर्विश्वतोमुखविश्वतःपरिभूरसि । अपनः० ॥ द्विषोनोविश्वतोमुखातिनावेवपारय । अपनः० ॥ सनः
सिंधुमिवनावयातिपर्षास्वस्त्यै । अपनः० ॥ ५ ॥ (११५।५) वैश्वानरस्यसुमतौस्यामराजाहिकंभुवनानामभि
श्रीः । इतोजातोविश्वमिदंविचष्टेवैश्वानरोयततेसूर्येण ॥ पृष्टोद्विपृष्टोऽअग्निःपृथिव्यापृष्टोविश्वाऽओषधीराविवे
श । वैश्वानरःसहसापृष्टोऽअग्निःसनोदिवासरिषःपातुनक्तं ॥ वैश्वानरतवतत्सत्यमस्त्वस्मान्नायोमघवानःसचंतां ।
तन्नोमित्रो ॥ ६ ॥ (११५।६) जातवेदसेसुनवामसोममरातीयतोनिर्दहातिवेदः । सनःपर्षदतिर्दुर्गाणिविश्वा

(११५।४) अपनइत्यष्टर्चस्यसूक्तस्यकुत्सःशुचिरग्निर्गायत्री । (११५।५) वैश्वानरस्येतितृचस्यसूक्तस्यकुत्सोवैश्वानरोमिस्त्रिष्टुप् ।
(११५।६) जातवेदसइत्येकर्चस्यसूक्तस्यमारीचःकश्यपोजातवेदाअग्निस्त्रिष्टुप् ।

नावेवसिंधुदुरितात्यग्निः ॥ ७ ॥ (११५१७) सयोवृषावृष्येभिःसमोकामहोदिवःपृथिव्याश्चसखाद् । सतीनस
त्वाहव्योभरेषुमरुत्वान्नोभवत्विद्रऽऊती⁺ ॥ यस्यानासःसूर्यस्येवयामोभरेभरेवृत्रहाशुष्मोऽस्ति । वृषन्तमःसखिभिः
स्वेभिरेवैर्मरु० ॥ दिवोनयस्यरेतसोदुधानाःपंथांसोयंतिशवसापरीताः । त्रद्वेषाःसासहिःपौंस्येभिर्मरु० ॥ सोऽअंगि
रोभिरंगिरस्तमोभूद्वृषावृषभिःसखिभिःसखासन । ऋग्मिभिर्ऋग्मीगातुभिर्ज्येष्ठैर्मरु० ॥ ससूनुभिर्नरुद्रेभिर्ऋभ्वानृ
षाहोसासहोऽअमित्रान् । सनीळेभिःश्रवस्यानिपूर्वन्मरु० ॥ ८ ॥ समन्युमीःसमदनस्यकर्तास्माकेभिर्नृभिःसूर्यसन
त् । अस्मिन्नहन्तसत्पतिःपुरुहुतोमरु० ॥ तमूतयोरणयन्धूरसातौतक्षेमस्यक्षितयःकृण्वतत्रां । सविश्वस्यकरुणस्येश
ऽएकोमरु० ॥ तमप्संतशर्वसऽउत्सवेषुनरोनरमवसेतंधनाय । सोऽअंधेचित्तमसिज्योतिर्विदन्मरु० ॥ ससव्येनयम
तिव्राधतश्चित्सदक्षिणेसंगृभीताकृतानि । सकीरिणाचित्सनिताधनानिमरु० ॥ सग्रामैभिःसनितासरथैभिर्विदेविश्वा
भिःकृष्टिभिर्नृभिः । सपौंस्येभिरभिभूरशस्तीर्मरु० ॥ ९ ॥ सजामिभिर्यत्समजातिमीद्वेजामिभिर्वापुरुहुतऽएवैः ।
अपांतोकस्यतनयस्यजेपेमरु० ॥ सर्वज्रभृदस्यहाभीमऽउग्रःसहस्रचेताःशतनीधऽऋभ्वा । चघ्नीषोनशर्वसापांचज

(११५१७) सयोवृषेत्येकोनविंशत्युच्यसूक्तस्यवार्षागिराऋज्रां बरीषसहदेवभयमानसुराधसइंद्रस्त्रिष्टुप् । (इतजारभ्यमरुत्वा
निद्रइतिकश्चित् । तत्र । सर्वानुक्रमादिभिरनाटतत्वान् ।)

न्योमरु० ॥ तस्यवज्रःकंदतिस्मत्स्वर्षादिवोनत्वेषोरवथःशिमीवान् । तंसंचतेसनयस्तंधनानिमरु० ॥ यस्याजस्रंशव
सामानमुक्थंपरिभुजद्रोदसीविश्वतःसी । सपारिषत्कतुभिर्मदसानोमरु० ॥ नयस्यदेवादेवतानमर्ताऽआपश्चनशव
सोऽअंतमापुः । सप्ररिक्तात्वक्षसाक्षमोदिवश्चमरु० ॥ १० ॥ रोहिच्छयावासुमदैर्गुलामीर्द्युक्षारायऽऋज्राश्वस्य । वृ
षण्वंतविभ्रतीधूर्षुरथमंद्राचिकेतनाहुषीषुविधु⁺ ॥ एतत्त्यत्तऽइंद्रवृष्णाऽउक्थंवार्षागिराऽअभिर्गृणंतिराधः । ऋज्रा
श्वःप्रष्टिभिरंबरीषःसहदेवोभयमानःसुराधाः ॥ दस्युन्धिर्म्यूऽश्चपुरुहुतऽएवैर्हत्वापृथिव्यांशर्वानिबर्हीत् । सनत्क्षेत्रं
सखिभिःश्विष्येभिःसनत्सूर्यसनदपःसुवज्रः ॥ विश्वाहेंद्रोऽअधिवक्तानोऽअस्त्वपरिहृताःसनुयामवाजं । तन्नोमित्रो०
॥ ११ ॥ (११५१८) प्रमंदिनेपितुमदर्चतावचोयःकृष्णगर्भानिरहृजिष्वना । अवस्यवोवृषणंवज्रदक्षिणंमरुत्वंतं
सख्यायहवामहे ॥ योव्यंसजाहृषाणेनमन्युनायःशंबरयोऽअहन्पिप्रुमव्रतं । इंद्रोयःशुष्णमशुषंन्यावृणड्मरु० ॥
यस्यद्यावापृथिवीपौंस्यमहद्यस्यव्रतेवरुणोयस्यसूर्यः । यस्येंद्रस्यसिंधवःसश्चतिव्रतंमरु० ॥ योऽअश्वानांयोगवांगोपति
र्वशीयऽआरितःकर्मणिकर्मणिस्थिरः । वीळोश्चिदिंद्रोयोऽअसुन्वतोवधोमरु० ॥ योविश्वस्यजगतःप्राणतस्यतिर्योब्रह्म
णंप्रथमोगाऽअविंदत् । इंद्रोयोदस्यूरधराऽअवातिरन्मरु० ॥ यःशूरैर्भिर्हव्योयश्चभीरुभिर्योधावद्भिर्हूयतेयश्चजिग्यु

(११५१८) प्रमंदिनइत्येकादशर्चस्यसूक्तस्यकुत्सइंद्रोजगतीअंत्याश्चतस्रस्त्रिष्टुभः । (आद्यागर्भसाविणीतिगुणः) ।

भिः । इन्द्रं विश्वाभुवनं अभिसं दधुर्मरु० ॥ १२ ॥ रुद्राणामेति प्रदिश विचक्षणो रुद्रेभिर्योषातनुते पृथुजयः । इन्द्रं म
नीषाऽअभ्यर्चति श्रुतं मरु० ॥ यद्वा मरुत्वः परमेसुधस्येयद्वा वमेव जनैमादयासे । अतऽआयाह्यध्वरं नोऽअच्छात्वाया
हविश्च कृमासत्यराधः ॥ त्वायेन्द्रसोमै सुषुमा सुदक्षत्वायाहविश्च कृमात्रहावाहः । अधानियुत्वः सर्गणो मरुद्भिरस्मिन्य
ज्ञेवर्हिषिमादयस्व ॥ मादयस्व हरिभिर्येतऽइन्द्रविष्यस्व शिप्रे विसृजस्व धेने । आत्वा सुशिप्रहरयो वहतु शन्हुव्यानि प्रति
नोजुषस्व ॥ मरुत्स्तोत्रस्य वृजनस्य गोपावयमिन्द्रेण सनुयामवाजं । तन्नो मित्रो० ॥ १३ ॥ (११५१९) इमांते धियं प्र
भरेमहोमहीमस्य स्तोत्रे धिषणा यत्तऽआनजे । तमुत्सवे च प्रसवे च सासहिमिन्द्रं देवासः शर्वसामदन्ननु ॥ अस्य श्रवो नद्यः
सप्तर्विभ्रतिद्यावाक्षामा पृथिवी दर्शतं वपुः । अस्मे सूर्या चन्द्रमसाभि चक्षेत्रद्रेकमिन्द्रचरतो वितर्तुरं + ॥ तं स्मारथ मघव
न्प्रावसातये जैत्रयंतेऽअनुमदामसंगमे । आजानऽइन्द्रमनसा पुरुष्टु तत्वाय न्यो मघवन्छर्मयच्छनः ॥ वयं जयेमत्वया धु
जावृतमस्माकं शमुदवाभरेभरे । अस्मभ्यमिन्द्र वरिषः सुगंकृधि प्रशत्रूणां मघवन्वृण्यारुज ॥ नानाहित्वा हवमानाज
नाऽइमे धनानां धर्तारवसा विपन्यवः । अस्माकं स्मारथ मातिष्ठ सातये जैत्रं ह्रीं द्रनिभृतमनस्तव ॥ १४ ॥ गोजितावाहऽ
अमितक्रतुः सिमः कर्मन्कर्मन्छतमूतिः स्वजंकरः । अकल्पऽइन्द्रः प्रतिमानमोजसाथाजना विह्वयंते सिषासवः ॥ उत्तेश

(११५१९) इमांते इत्येकादशर्चस्य सूक्तस्य कुत्स इन्द्रो जगती अंत्या त्रिष्टुप् ।

तान्मघवन्नुच्चभूर्यसऽउत्सहस्राद्रिरिचेकृष्टिषु श्रवः । अमात्रं त्वाधिषणां तित्विषेम ह्यधावृत्राणि जिघ्रसे पुरंदर ॥ त्रिवि
ष्टिधा तु प्रतिमानमोजसस्ति स्त्रोभूमीर्नृपते त्रीणि रोचना । अतीदं विश्वं भुवनं ववक्षिथा शत्रुरिन्द्रजनुषासनादसि ॥ त्वां
देवेषु प्रथमं हवामहे त्वं वभूथ पृतना सुसासहिः । सेमनः कारुमुपमन्युमुद्भिदमिन्द्रः कृणोतु प्रसवे रथं पुरः + ॥ त्वं जिगेथ न
धनारुरो धिथा भेष्वाजामघवन्महत्सुच । त्वामुग्रमवसे संशिशीमस्यथानऽइन्द्रहवनेषु चोदय ॥ विश्वाहेंद्रोऽअधिवक्ता
नोऽअस्त्वपरिहृताः सनुयामवाजं । तन्नो मित्रो० ॥ १५ ॥ (११५११०) तत्तऽइन्द्रियं परं परं पुरा चैरधारयंत कवयः पुरे
दं । क्षमेदमन्यद्विष्यं न्यदस्य समीपं च ते समने वकेतुः + ॥ सधारयत पृथिवीं प्रथं च वज्रेण हत्वानिरपः संसर्ज । अह
न्नहिमभिनद्रौहिणं व्यह्व्यं संमघवा शचीभिः ॥ सजातुर्भर्मा श्रद्धानऽओजः पुरो विभिदन्नचरद्विदासीः । विद्वान्व
ज्जिन्दस्य वेहेति मस्यार्यसहोवर्धयाद्युन्ममिन्द्र ॥ तदुचुषे मानुषे मायुगानि कीर्तेन्यं मघवानाम विभ्रत । उपप्रयन्दस्य हत्या
यवज्जीयद्धसूनुः श्रवसेनामदधे + ॥ तदस्येदं पश्यता भूरिपुष्टं श्रदिन्द्रस्य चत्तनवीर्याय । सगाऽअविदत्सोऽअविददश्वान्स
ऽओषधीः सोऽअपः सवनानि ॥ १६ ॥ भूरिकर्मणे वृषभाय वृष्णे सत्यशुष्माय सुनवामसोमं । यऽआहत्या परिपंथी वश
रोयज्वनो विभज्जेति वेदः ॥ तदिन्द्रप्रेववीर्यं च कथयत्संतं वज्रेणा बोधयोहि । अनुत्वापत्नीर्हिषितं वयं श्रविश्वे देवासोऽ

(११५११०) तत्तइत्यष्टर्चस्य सूक्तस्य कुत्स इन्द्रश्चिष्टुप् ।

अमदभ्रनुत्वा ॥ शुष्णं पिमुंकुयंवृत्रमिंद्रयदावधीर्विपुरःशंबरस्य । तन्नो मित्रो ॥ १७ ॥ (११५।११) योनिष्ट
 ऽइंद्रनिषदेऽअकारितमानिषीदस्वानोनावी । विमुच्यावयोवसायाश्वान्दोषावस्तोर्वहीयसःप्रपित्वे ॥ ओत्येनरऽइं
 द्रमूतयेगुर्नृचित्तान्सद्योऽअर्ध्वनोजगम्यात् । देवासोमन्युं दासस्यश्चन्नन्तेनऽआवक्षन्त्सुवितायवर्ण ॥ अवत्मनाभर
 तेकेतवेदाऽअवत्मनाभरतेकेनमुदन् । क्षीरेणस्नातःकुर्यवस्ययोषेहेतेतेस्यातांप्रवणेशिफायाः ॥ युयोपनाभिरुपरस्या
 योःप्रपूर्वाभिस्तिरतेराष्टिशूरः । अंजसीकुलिशीवीरपत्नीपयोहिन्वानाऽउदभिर्भरंते ॥ प्रतियत्स्यानीथादंशिंदस्योरो
 कोनाच्छासदनंजानुतीगात् । अधस्मानोमघवन्चकृतादिन्मानोमघेर्वनिष्पीपरादाः ॥ १८ ॥ सत्वंनऽइंद्रसूर्येसोऽ
 अस्वनागास्त्वऽआभजजीवशंसे । मांतरांभुजमारीरिषोःश्रद्धितंतेवहृतऽइंद्रियाय ॥ अधामन्येश्रत्तेऽअस्माऽअ
 धायिवृषाचोदस्वमहेतेधनाय । मानोऽअकृतेपुरुहूतयोनाविंद्रक्षुध्न्योवयऽआसुतिंदाः ॥ मानोवधीरिद्रमापरादा
 मानःप्रियाभोजनानिप्रमोषीः । आंडामानोमघवन्च्छक्रमिभेन्मानःपात्राभेत्सहजानुषाणि ॥ अर्वाडेहिसोमकामंत्वा
 हरयंसुतस्तस्यपिबामदाय । उरुव्यचाजठरऽआवृषस्वपितेर्वनःशृणुहिहूयमानः ॥ १९ ॥ (११५।१२) चंद्रमाऽ

(११५।११) योनिष्टइतिनवर्चस्यसूक्तस्यकुत्सइंद्रस्त्रिष्टुप् । (११५।१२) चंद्रमाइत्येकोनविंशत्यसूक्तस्यास्यस्त्रितोविश्वेदेवाः
 पंक्तिःअंत्यात्रिष्टुप्अष्टमीमहावृहतीयवमध्या । (सूक्तभेदप्रयोगपक्षेतुआद्यायाविश्वेदेवाःद्वितीयायारोदसीतृतीयायाविश्वेदेवाःचतुर्थ्याअग्नि

अस्वं१तरासुपणोधावतेदिवि । नवोहिरण्यनेमयःपदंविंदतिविद्युतोवित्तंमैऽअस्यरोदसी ॥ अर्थमिद्धाऽउऽअर्थिन
 ऽआजायायुवतेपतिं । तुंजातेवृष्ण्यंपयःपरिदायरसंदहेवित्तं ॥ मोषुदेवाऽअदःस्व१रवपादिदिवस्परि । मासोम्य
 स्यशंभुवःशूनेभूमकदाचनवित्तं ॥ यज्ञं पृच्छाम्यवमंसतदूतोविवोचति । कऽऽकृतंपूर्व्यगतंकस्तद्विभर्तिनूतनोवित्तं ॥
 अमीयेदेवाःस्थनत्रिष्वारोचनेदिवः । कद्वऽऽकृतंकदन्तंकप्रलावऽआहुतिर्वित्तं ॥ २० ॥ कद्वऽऽकृतस्यधर्णसिकद्व
 रुणस्यचक्षणं । कदर्थमणोमहस्पथार्तिक्रामेमदृढ्योवित्तं ॥ अहंसोऽअस्मिन्पुरासुतेवदामिकानिचित् । तंमाव्यं
 त्याधोऽवृकोनतृष्णजंमृगंवित्तं ॥ संमातपंत्यभितःसपत्नीरिवपरीवः । मूषोनशिश्नाव्यदंतिमाध्यःस्तोतारैतेशतक्र
 तोवित्तं ॥ अमीयेससरश्मयस्तत्रामेनाभिरातता । त्रितस्तद्वेदाध्यःसजामित्वायरेभतिवित्तं ॥ अमीयेपंचोक्षणो
 मध्येतस्युर्महोदिवः । देवत्रानुप्रवाच्यैसध्रीचीनानिवावृतुर्वित्तं ॥ २१ ॥ सुपर्णाऽएतऽआसतेमध्यऽआरोधनेदि
 वः । तेसेधंतिपथोवृकंतरंतयहृतीरपोवित्तं ॥ नव्यंतदुक्थ्यंहितंदेवासःसुप्रवाचनं । ऋतमर्षेतिंसिंधवःसत्यंतातान
 सूर्योवित्तं ॥ अग्नेतवत्यदुक्थ्यंदेवेष्वस्त्याप्यं । सनःसत्तोमनुष्वदादेवान्यक्षिविदुष्टरोवित्तं ॥ सत्तोहोतामनुष्वदा

रोदस्यःततस्तिष्ठणांविश्वेदेवाःअष्टम्याइंद्रोदस्यःनवम्याःसूर्यरश्मिरोदस्यःदशम्याविश्वेदेवाःएकादश्याःसूर्यरश्मिरोदस्यःद्वादश्याविश्वेदे
 वाःततोद्वयोरग्निरुदसीततएकस्यावरुणरोदस्यःततोद्वयोर्विश्वेदेवाःततएकस्यारोदसीअंत्यायाविश्वेदेवाः । उत्तरसूक्तद्वयेविश्वेदेवाएव ।

देवाँऽअच्छाविदुष्टरः । अग्निहव्यासुपूदतिदेवोदेवेषुमेधरोवित्तं ॥ ब्रह्माकृणोतिवरुणोगातुविदंतमीमहे । व्यूणो
तिहृदामतिनव्योजायतामृतं वित्तं ॥ २२ ॥ असौयः पंथाऽआदित्योदिविप्रवाच्यं कृतः । नसदेवाऽअतिक्रमेतं म
तासोनपश्यथ वित्तं ॥ त्रितः कूपेवहितो देवान्हवतऽकृतये । तच्छुश्राव बृहस्पतिः कृण्वन्नहरणादुरुवित्तं ॥ अरुणो
मासकृदृकः पथायंतं ददर्श हि । उज्जिहीते निचाय्यातष्टैव पृष्ट्यामयी वित्तं ॥ एनांगुषेण वयमिंद्रवंतो भिष्यामवृजने स
र्ववीराः । तन्नो मित्रो ॥ २३ ॥ (११६११) इंद्रमित्रं वरुणमग्निमृतये मारुतं शर्धोऽअदितिं हवामहे । रथं न दुर्गा
द्वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नोऽअहंसो निष्पिपर्तन ॥ तऽआदित्याऽआगता सर्वतातये भूतदेवा वृत्रतूयं पुशं भुवः । रथं न ॥
अवतुनः पितरः सुप्रवाचनाऽउत देवी देवपुत्रेऽकृता वृधा । रथं न ॥ नराशंसैवाजिनैवाजयन्निहक्षयद्वीरं पूषणं सुमैरी
महे । रथं न ॥ बृहस्पते सद्मिन्नः सुगंकृधिशं योर्यत्ते मनुहितं तदीमहे । रथं न ॥ इंद्रं कुत्सो वृत्रहणं शचीपतिं काटे नि
बाहुऽकृषि रहदुतये । रथं न ॥ देवैर्नो देव्यदिति निर्णतु देवस्वातात्रायतामप्रयुच्छन् । तन्नो मित्रो ॥ २४ ॥
(११६१२) यज्ञो देवानां प्रत्येति मुम्रमादित्या सो भवतामृच्छतः । आवोर्वाची सुमतिर्वैवृत्या दंहोश्चिद्यावरिवो वित्तं

(११६११) इंद्रमित्रमिति सप्तर्चस्य सूक्तस्य कुत्सो विश्वेदेवाजगती अंत्यात्रिष्टुप् । (११६१२) यज्ञो देवानामिति वृचस्य सूक्तस्य
कुत्सो विश्वेदेवास्त्रिष्टुप् ।

रासंत ॥ उपनो देवाऽअवसागमं त्वंगिरसां सामभिः स्तूयमानाः । इंद्रं इंद्रियैर्मरुतो मरुद्भिरादित्यैर्नोऽअदितिः शर्मयं
भत् ॥ तन्न इंद्रं रुद्रं रुणस्तदग्निस्तदयमातस्संविता च नोधात् । तन्नो मित्रो ॥ २५ ॥ (११६१३) यऽइंद्राग्नी
चित्रतमोरथो वामभिविश्वानि भुवनानि चष्टे । तेनायातं सुरथैतस्थिवांसाथा सोमस्य पिबतं सुतस्य ॥ यावदिदं भुवनं वि
श्वमस्त्युरुव्यचावरिमतां गभीरं । तावाँऽअयं पातवे सोमोऽअस्त्वरमिंद्राग्नीमनसे युवभ्यां ॥ चक्राथे हि सध्यं ङ्गमं
भद्रं संधीचीना वृत्रहणाऽउतस्थः । ताविंद्राग्नीसध्यं चानिषद्या वृष्णः सोमस्य वृषणा वृषेथां ॥ समिद्धेष्वग्निष्वानजाना
यतस्सुचावहिर्हृतिस्तिराणा । तीव्रैः सोमैः परिषिक्ते भिरर्वागेन्द्राग्नीसौमनसाययातं ॥ यानींद्राग्नीचक्रथुर्वीर्याणि यानि
रूपाण्युतवृष्ण्यानि । यावाँऽप्रह्वानि सख्याशिवानि तेभिः सोमस्य पिबतं सुतस्य ॥ २६ ॥ यदब्रवं प्रथमं वा वृणानोऽयं सो
मोऽअसुरैर्नो विहव्यः । तांस्त्यांश्च द्रामभ्याहियातमथा सोमस्य पिबतं सुतस्य ॥ यदिंद्राग्नीमदथः स्वेदुरोणेयं द्रह्मणि रा
जनिवायजत्रा । अतः परिवृषणा वाहियातमथा ॥ यदिंद्राग्नीयदुषुतुर्वशेषु द्रुह्युवनुषु पूरुषु स्थः । अतः परिवृषणा
वाहियातमथा ॥ यदिंद्राग्नीऽअवमस्यां पृथिव्यां मध्यमस्यां परमस्यां मुतस्थः । अतः परिवृषणा वाहियातमथा ॥
यदिंद्राग्नी परमस्यां पृथिव्यां मध्यमस्यां मवमस्यां मुतस्थः । अतः परिवृषणा वाहियातमथा ॥ यदिंद्राग्नीदिविष्ठो यत्पृथि

(११६१३) य इंद्राग्नी इति त्रयोदशर्चस्य सूक्तस्य इंद्राग्नी त्रिष्टुप् ।

व्यायत्पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु । अतःपरिवृषणावाहियातमथा० ॥ यदिद्राग्नीऽउदितासूर्यस्यमध्येदिवःस्वध्यामादयेथे ।
 अतःपरिवृषणावाहियातमथा० ॥ एवंद्राग्नीपपिवांसासुतस्यविश्वस्मभ्यंसंजयतंधनानि । तन्नोमित्रो० ॥ २७ ॥
 (११६१४) विह्वल्यमनसावस्यऽइच्छन्निद्राग्नीज्ञासऽउतवासजातान् । नान्यायुवत्प्रमतिरस्तिमह्यं सवांधियंवाज
 यंतीमतक्षं ॥ अश्रवंहिभूरिदावत्तरावांविजामातुरुतवाधास्यालात् । अथासोमस्यप्रयंतीयुवभ्यामिन्द्राग्नीस्तोमैजनया
 मिनयं ॥ माच्छेद्भरश्मौरितिनाधमानाःपितृणांशक्तीरनुयच्छमानाः । इन्द्राग्निभ्यांकवृषणोमदंतिताह्यद्रीधिषणा
 याऽउपस्थे ॥ युवाभ्यांदेवीधिषणामदायेंद्राग्नीसोममुशतीसुनोति । तार्वश्विनाभद्रहस्तासुपाणीऽआधावतंमधुनापु
 ङ्कमप्सु ॥ युवामिन्द्राग्नीवसुनोविभागेतवस्तमाशुश्रववृत्रहत्ये । तावासद्याबर्हिषियज्ञेऽअस्मिन्प्रचर्षणीमादयेथांसुत
 स्थ ॥ २८ ॥ प्रचर्षणिभ्यःपृतनाहवेषुप्रपृथिच्यारिरिचाधेदिवश्च । प्रसिंधुभ्यःप्रगिरिभ्योमहित्वाप्रेन्द्राग्नीविश्वामुव
 नात्यन्या ॥ आभरतंशिक्षतंवज्रबाहूऽअस्माँऽइन्द्राग्नीऽअवतंशचीभिः । इमेनुतेरश्मयःसूर्यस्ययेभिःसपित्वंपितरोनऽ
 आसन् ॥ पुरंदराशिक्षतंवज्रहस्तास्माँऽइन्द्राग्नीऽअवतंभरेषु । तन्नोमित्रो० ॥ २९ ॥ (११६१५) ततमेऽअपस्तदु
 तायतेपुनःस्वादिष्ठाधीतिरुचथायशस्यते । अयंसमुद्रऽइहविश्वदैव्यःस्वाहाकृतस्यसमुत्पणुतऽऋभवः ॥ आभोगयं
 (११६१४) विह्वल्यमित्यष्टर्चस्यसूक्तस्यकुत्सइन्द्राग्नीत्रिष्टुप् । (११६१५) ततमइतिनवर्चस्यसूक्तस्यकुत्सऋभवोजगतीपंचम्यत्येत्रिष्टुभौ ।

प्रयदिच्छंतऽएतेनापाकाःप्रांचोममकेचिदापर्यः । सौधन्वनासश्चरितस्वभूमनागच्छतसवितुर्दाशुषांगृहं ॥ तत्सवि
 तावोमृतत्वमासुवदगोह्यंयच्छवयंतऽएतेन । त्यंचिच्चमसमसुरस्यभक्षणमेकंसंतमकृणुताचतुर्वयं ॥ विष्टीशमीतरणि
 त्वेनवाघतोमतीसःसंतोऽअमृतत्वमानशुः । सौधन्वनाऽऋभवःसूरचक्षसःसंवत्सरेसमपृच्यंतधीतिभिः ॥ क्षेत्रमिव
 विममुस्तेजनेनऽएकंपात्रमृभवोजेहमानं । उपस्तुताऽउपमंनाधमानाऽअमत्येषुश्रवऽइच्छमानाः ॥ ३० ॥ आमनी
 पामंतरीक्षस्यनृभ्यःस्रुचेवधृतंजुहवामविद्वना । त्रणित्रायेपितुरस्यसश्चिरऽऋभवोवाजमरुहन्दिवोरजः ॥ ऋभुर्नऽइंद्रः
 शवंसानवीयानृभुर्वाजैभिर्वसुभिर्वसुर्ददिः । युष्माकंदेवाऽअवसाहनिप्रियेभ्योभित्तिष्ठेमपृत्सुतीरसुन्वतां ॥ निश्चर्मणऽऋभ
 वोगामपिशतसंवत्सेनासृजतामातरंपुनः । सौधन्वनासःस्वपस्यानरोजिब्रीयुवानापितराकृणोतन ॥ वाजैभिर्नोवा
 जसातावविह्वयुभुमाँऽइंद्रचित्रमादधिंराधः । तन्नोमित्रो० ॥ ३१ ॥ (११६१६) तक्षत्रथंसुवृतंविद्वनापसस्तक्ष
 न्दरीऽइंद्रवाहावृषणवसु । तक्षन्पितृभ्यामृभवोयुवद्वयस्तक्षन्वत्सायमातरंसचाभुव ॥ आनोयज्ञायतक्षतऽऋभुमद्वयः
 ऋत्वेदक्षायसुप्रजावतीमिषं । यथाक्षयामसर्ववीरयाविशातन्नःशर्धायधासथास्विद्वियं ॥ आतक्षतसातिमस्मभ्यमृ
 भवःसातिरथायसातिमर्वतेनरः । सातिनोजैत्रीसंमहेतविश्वहाजामिमजामिंपृतनासुसक्षणि ॥ ऋभुक्षणमिंद्रमाहुवऽ

(११६१६) तक्षत्रयमितिपंचर्चस्यसूक्तस्यकुत्सऋभवोजगतीअंयात्रिष्टुप् ।

ऊतयऽऽभून्वाजांस्मरुतः सोमपीतये । उभाभिन्नावरुणानूनमश्विनातेनोहिन्वंतुसातयेधियेजिषे+ ॥ कृभुर्भरायमं
शिशुतातुसातिसमर्थजिह्वाजोऽअस्माँऽअविष्टु । तन्नोमित्रो ॥ ३२ ॥ (१।१६।७) ईळेद्यावापृथिवीपूर्वाचित्तयेग्निं
मंसुरुचंयामभिष्टये । याभिर्भरेकारमंशायजिन्वथस्ताभिर्रुषुऽऊतिभिरश्विनागतं ॥ युवोर्दानायसुभराँऽअसश्चतो
रथमातस्थुर्वचसनमंतवे । याभिर्धियोवथः कर्मभिष्टयेताभिः ॥ युवंतासाँदिव्यस्यप्रशासनेविशाक्षयथोऽअमृतस्यम
ज्मना । याभिर्धेनुमस्वैँपिन्वथोनराताभिः ॥ याभिःपरिज्मातनयस्यमज्मनाद्विमातातृषुत्रराणिर्विभूषति । याभि
स्त्रिमंतुरभवद्विचक्षणस्ताभिः ॥ याभीरेभंनिवृतंसितमन्त्र्यऽउद्वंदनमैरयतंस्वर्दशे । याभिःकण्वंप्रसिषासंतमावतंता
भिः ॥ ३३ ॥ याभिरंतंकजसमानमारणेभुज्युंयाभिरव्यथिभिर्जिजिन्वथुः । याभिःकर्कधुवय्यंचजिन्वथस्ताभिः ॥
याभिःशुचंतिंधनसांसुषंसदंतसंघर्ममोम्यावतमत्रये । याभिःपृश्निगुंपुरुकुत्समावतंताभिः ॥ याभिःशचींभिर्वृषणाप
रावृजंप्रांधंश्रोणंचक्षसऽएतवेक्यः । याभिर्वर्तिकांप्रसिताममुंचतंताभिः ॥ याभिःसिंधुमधुमंतमसश्चतंवसिंष्टंयाभि
रजरावजिन्वतं । याभिःकुत्संश्रुतयंनर्यमावतंताभिः ॥ याभिर्विंशपलांधनसामथर्व्यसहस्रमीढऽआजावजिन्वतं ।
याभिर्वशमभ्यंप्रेणिमावतंताभिः ॥ ३४ ॥ याभिःसुदानूऽऔशिजायवणिजैर्दीर्घश्रवसेमधुकोशोऽअक्षरत् । कक्षी

(१।१६।७) ईळेद्यावापृथिवीइतिपंचविंशत्यृचस्यसूक्तस्यकुत्सःआद्यायाद्यावापृथिव्ययश्विनःशिष्टानामश्विनौजगतीअंत्येद्वेत्रिष्टुभौ ।

वैतंस्तोतारंयाभिरावतंताभिः ॥ याभीरसांक्षोदसोद्वःपिपिन्वथुरनश्वंयाभीरथमावतंजिषे । याभिस्त्रिशोकऽउचि
याँऽउदाजतताभिः ॥ याभिःसूर्यपरियाथःपरावतिमंधातारंक्षेत्रपत्येष्वावतं । याभिर्विंप्रभरद्वाजमावतंताभिः ॥
याभिर्महामतिथिग्वंकशोजुवंदिवोदासंशंबरहत्यऽआवतं । याभिःपूभिर्द्येत्रसदस्यमावतंताभिः ॥ याभिर्वस्त्रंविपि
पानमुपस्तुतंकलियाभिर्वित्तजानिंदुवस्यथः । याभिर्व्यश्वमुतपृथिमावतंताभिः ॥ ३५ ॥ याभिर्नराशयवेयाभिरत्र
येयाभिःपुरामनवेगातुमीषथुः । याभिःशारीराजतंस्यूर्मरश्मयेताभिः ॥ याभिःपठर्वाजठरस्यमज्मनाग्निर्नादीदेच्चि
तऽइद्धोऽअज्मना । याभिःशर्यातमवथोमहाधनेताभिः ॥ याभिरंगिरोमनसानिरण्यथोग्रगच्छथोविवरेगोऽअर्ण
सः । याभिर्मनुंशूरमिषासमावतंताभिः ॥ याभिःपक्षीर्विमदायन्यूहधुराघवायाभिररुणीरशिक्षतं । याभिःसुदासं
ऊहथुःसुदेव्यंताभिः ॥ याभिःशंतातीभवथोददाशुषेभुज्युंयाभिरवथोयाभिरधिगुं । ओम्यावतींसुभरामृतस्तुभं
ताभिः ॥ ३६ ॥ याभिःकृशानुमसनेदुवस्यथोजवेयाभिर्यूनोऽअर्वतमावतं । मधुप्रियंभरथोयत्सरद्रभ्यस्ताभिः ॥
याभिर्नरैर्गोषुधुधंनृषाह्येक्षेत्रस्यसातातनयस्यजिन्वथः । याभीरथाँऽअवथोयाभिरर्वतस्ताभिः ॥ याभिःकुत्समार्जुनेयं
शतक्रतूप्रतुर्वीतिंप्रचदुभीतिमावतं । याभिर्ध्वंसंतिंपुरुषंतिमावतंताभिः ॥ अग्रस्वतीमश्विनावाचमस्मेकृतंनोदस्त्रावृ

षणामनीषां । अद्युत्येवसेनिहयेवावृधेचनोभवतुंवाजसातौ ॥ द्युभिरकुभिःपरिपातमस्मानरिष्टेभिरश्विनासौभगे
भिः । तन्नोमित्रो० ॥ ३७ ॥ ॥ इतिप्रथमाष्टकेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ ॥ ॥

सप्तमाध्याये वर्गाः ३७ सूक्तानि १८ ऋचः १७९ ॥ त्यागः ॥ उपसेग्नयइदं. ११ द्रविणोदसेग्नयइदं. ९ अग्नयेशुचयइदं. ८ अग्न-
येवैश्वानरायेदं. ३ जातवेदसेग्नयइदं. इंद्रायेदं. ५८ विश्वेभ्योदेवेभ्यइदं. २९ [भे. प. विश्वेभ्योदेवेभ्य. रोदसीभ्या. विश्वेभ्योदेवेभ्य.
अग्निरोदसीभ्य. विश्वेभ्योदेवेभ्य. ३ इंद्रोदसीभ्य. सूर्यरश्मिरोदसीभ्य. विश्वेभ्योदेवेभ्य. सूर्यरश्मिरोदसीभ्य. विश्वेभ्योदेवेभ्य. अग्निरोद-
सीभ्य. २ वरुणरोदसीभ्य. विश्वेभ्योदेवेभ्य. २ रोदसीभ्या. विश्वेभ्योदेवेभ्य. ११] इंद्राग्निम्यामिदं. २१ ऋभुभ्यइदं. १४ द्यावापृथि-
व्याभ्यश्चिभ्यइदं. अश्विभ्यामिदं. २४ ॥ इतिप्रथमेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

इदंविंशतिरुषस्यद्वितीयोर्ध्वोर्चोरात्रेश्वेमाएकादशरौद्रद्वित्रिष्टुवंतंचित्रंषट्सौर्येनासत्याभ्यांपंचाधिकाकक्षीवा
न्दैर्घतमसऽउशिकप्रसूतआश्विनंवैमध्वआवामेकादशावारंथंदशजागतंकाराधद्वादशात्यादुःस्वप्ननाशिन्याद्या
गायत्रीद्वितीयाककुसुमतीयाचतुर्थ्यौकाविराणनष्टरूप्यौपंचमीतनुशिराषष्ठ्यक्षरैरुष्णिग्विष्टारबृहतीकृतिर्विरा
दृतिस्त्रोगायत्र्यःकदित्थापंचोनावैश्वदेववा ॥ ८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
हरिः३ओम् (११६।८) इदंश्रेष्ठज्योतिषांज्योतिरागाच्चित्रःप्रकेतोऽअजनिष्टविभ्वा । यथाप्रसूतासवितुःसवायं

(११६।८) इदंश्रेष्ठमितिर्विशत्युच्यसूक्तस्यकुत्सउषाद्वितीयायाअर्धचोरात्रिष्टिष्टुप ।

ऽएवारात्र्युषसेयोनिमारैक् ॥ रुद्राद्वत्साराशतीश्वेत्यागादारैर्गुकृष्णासदनान्यस्याः । समानबधूऽअमृतैऽअनूचीद्या
वावर्णीचरतऽआमिनाने ॥ समानोऽअध्वास्वन्नोरनंतस्तमन्यान्याचरतोदेवशिष्टे । नमैथेतेनतस्थतुःसुमेकेनक्तोषा
सासमनसाविरूपे ॥ भास्वतीनेत्रीसूनृतानामचैतिचित्राविदुरौनऽआवः । प्राप्याजगद्भुनोरायोऽअख्यदुषाऽअजी
गर्भुवनानिविभ्वा ॥ जिह्वाद्येष्टैरितवेमघोन्याभोगयऽइष्टयेरायऽउत्वं । दुभ्रंपश्यन्त्यऽउर्वियाविचक्षऽउषा० ॥
॥ १ ॥ क्षत्रायत्वंश्रवसेत्वंमहीयाऽइष्टयेत्वमर्थमिवत्वमित्यै । विसदृशाजीविताभिप्रचक्षऽउषा० ॥ एषादिवोदुहि
ताप्रत्यदर्शिब्युच्छंतीयुवतिःशुक्रवासाः । विश्वत्पेशानापार्थिवस्यवस्वऽउषोऽअद्येहसुभगेव्युच्छ ॥ परायतीनामन्वे
तिपाथऽआयतीनांप्रथमाशश्वतीनां । व्युच्छंतीजीवमुदीरयत्युषामृतकंचनबोधयती ॥ उषोयदग्निमिधेचकर्थवि
यदावश्चक्षसासूर्यस्य । यन्मामनुषान्यक्ष्यमाणऽअजीगस्तहेवेषुकृषभद्रममः ॥ क्रियात्यायत्समयाभवातिायव्युष्या
श्चनूनव्युच्छान् । अनुपूर्वाःकृपतेवावशानाप्रदीध्यानाजोषमन्याभिरेति ॥ २ ॥ ईयुष्टेयेपूर्वतरामपश्यन्व्युच्छंतीमु
षसंमत्यासः । अस्माभिरनुप्रतिचक्ष्याभूदोतेयैतियेऽअपरीषुपश्यान् ॥ यावयद्वेषाऽऋतपाऽऋतेजाःसुम्नावरीसूनृता
ईरयती । सुमंगलीर्बिभ्रतीदेववीतिमिहाद्योषःश्रेष्ठतमाव्युच्छ ॥ शश्वत्पुरोषाव्युवासदेव्यथोऽअद्येदंव्यावोमघोनी ।
अथोव्युच्छादुत्तराऽअनुधूनजराभृताचरतिस्वधाभिः ॥ व्यैजिभिर्दिवऽआतास्वद्यादपकृष्णांनिर्णिजदेव्यावः ।

प्रबोधयत्यरुणेभिरश्वैरोषायातिसुयुजारथेन ॥ आवहतीपोष्यावार्याणिचित्रंकेतुकृणुतेचेकिताना । ईयुषीणामुपमा
शश्वतीनांविभातीनांप्रथमोषाव्यश्वैत् ॥ ३ ॥ उदीर्ध्वजीवोऽअसुर्नऽआगादपप्रागात्तमऽआज्योतिरेति । आरैकपं
थांयातवेसूर्यायागन्मयत्रप्रतिरंतऽआयुः ॥ स्यूमनावाचऽउदियतिवह्निःस्तवानोरेभऽउषसोविभातीः । अद्यातदुच्छ
गृणतेमघोन्यस्मेऽआयुर्निदिदीहिप्रजावत् ॥ यागोमतीरुषसःसर्ववीराव्युच्छंतिद्राशुषेमर्त्याय । वायोर्विसूनृतानामु
दकेताऽअश्वदाऽअश्वत्सोमसुत्वा ॥ मातादेवानामदितेरनीकंयज्ञस्यकेतुर्बृहतीविभाहि । प्रशस्तिकृद्ब्रह्मणेनोव्यु
च्छानोजनेजनयविश्ववारे ॥ यच्चित्रममऽउषसोवहतीजानायशशमानायभद्रं । तन्नोमित्रो० ॥ ४ ॥ (११६१९)
इमारुद्रायतवसेकपदिनेक्षयद्वीरायप्रभरामहेमतीः । यथाशमसद्विपदेचतुष्पदेविश्वपुष्टंग्रामेऽअस्मिन्ननातुरं ॥ मृ
ळानोरुद्रोतनोमयस्कृधिक्षयद्वीरायनमसाविधेमते । यच्छंचयोश्चमनुरायेजेपितातदश्यामतवरुद्रप्रणीतिषु ॥ अद्या
मतेसुमतिदेवयज्ययाक्षयद्वीरस्यतवरुद्रमीढः । सुन्नायन्निदिशोऽअस्माकमाचरारिष्टवीराजुहवामतेहविः ॥ त्वेषं
वयंरुद्रयज्ञसाधैवंकुंविमवसेनिह्वयामहे । अरेऽअस्मदैव्यंहेळोऽअस्यतुसुमतिमिद्वयमस्यावृणीमहे ॥ दिवोवराहम
रुपंकपदिनैस्त्वेषंरूपंनमसानिह्वयामहे । हस्तेभिश्चद्रेषजावार्याणिशर्मवर्मच्छर्दिस्मभ्ययंसत् ॥ ५ ॥ इदंपित्रेमरुतामुच्यते

(११६१९) इमारुद्रायेत्येकादशर्षस्यसूक्तस्यकुत्सोरुद्रोजगतीअंत्येद्वेत्रिष्टुभौ ।

वचःस्वादोःस्वादीयोरुद्रायवर्धनं । रास्वाचनोऽअमृतमर्तभोजनंत्मनेतोकायतनयायमृळ ॥ मानोमहांतमुतमानोऽअर्भ
कमानऽउक्षतमुतमानऽउक्षितं । मानोवधीःपितरंमोतमातरंमानःप्रियास्तन्वोरुद्ररीरिषः ॥ मानस्तोकेतनयेमानऽआयौ
मानोगोषुमानोऽअश्वेषुरीरिषः । वीरान्मानोरुद्रभामितोवधीर्हविष्मंतःसदमिच्चाहवामहे ॥ उपतेस्तोमान्पशुपाऽइ
वाकरंरास्वापितर्मरुतांसुन्नमस्मे । भद्राहितैसुमतिमृळयत्तमाथावयमवऽइत्तैवृणीमहे ॥ अरेतेगोघ्नमुतपूरुषंक्षय
द्वीरसुन्नमस्मेतेऽअस्तु । मृळाचनोऽअधिचब्रूहिदेवाधाचनःशर्मयच्छद्विबर्हीः ॥ अवोचामनमोऽअस्माऽअवस्यवःशृणो
तुनोहवैरुद्रोमरुत्वान् । तन्नोमित्रो० ॥ ६ ॥ (११६१९०) चित्रंदेवानामुदगादनीकंचभुमित्रस्यवरुणस्याग्नेः ।
आप्राद्यावापृथिवीऽअंतरिक्षंसूर्यऽआत्माजगतस्तस्युषश्च ॥ सूर्योदेवीमुषसरोचमानांमर्योनयोषामभ्येतिपश्चात् ।
यत्रानरोदेवयंतौयुगानिवितन्वतेप्रतिभद्रायभद्रं ॥ भद्राऽअश्वाहरितःसूर्यस्यचित्राऽएतंवाऽअनुमाद्यासः । नम
स्यंतोदिवऽआपृष्ठमस्थुःपरिद्यावापृथिवीयंतिसद्यः ॥ तत्सूर्यस्यदेवत्वंतन्महित्वंमध्याकतोर्वितंतंसंजभार । यदेद
युक्तहरितःसुधस्थादाद्रात्रीवासस्तनुतेसिमसै ॥ तन्मित्रस्यवरुणस्याभिचक्षेसूर्योरूपंकृणुतेद्योरुपस्थे । अनंतमन्यद्रु
शदस्यपाजःकृष्णमन्यद्वरितःसंभरंति ॥ अद्यादेवाऽउदितसूर्यस्यनिरंहसःपिपृतानिरवद्यात् । तन्नोमित्रो० ॥ ७ ॥

(११६१९०) चित्रंदेवानामितिषड्वचस्यसूक्तस्यकुत्सःसूर्यस्त्रिष्टुप् ।

(१।१७।१) नासत्याभ्यां बर्हिर्विप्रवृज्जेस्तोमौऽइयम्यध्रियेववातः । यावर्भगायविमदायजायांसेनाजुवान्युहतूर
थेन ॥ वीळुपत्नमभिराशुहेमभिर्वादेवानावाज्जुतिभिःशाशदाना । तद्वासभोनासत्यासहस्रमाजायमस्यप्रधनेजिगाय ॥
तुम्रोहभुज्युमश्विनोदमेधेर्यिनकश्चिन्ममवाँऽअवाहाः । तमूहयुनौभिरात्मन्वतीभिरंतरिक्षपृद्धिरपोदकाभिः ॥ ति
क्षःक्षपस्त्रिरहातिप्रजज्ञिर्नासत्याभुज्युमूहयुःपतंगैः । समुद्रस्यधन्वन्नाद्रस्यपारेत्रिभीरथैःशतपद्भिःषळश्वैः ॥ अनारं
भुणेतदवीरयेथामनास्थानेऽअग्रभणेसमुद्रे । यदश्विनाऽऊहयुभुज्युमस्तैशतारित्रांनावमातस्थिवांसै ॥ ८ ॥ यमश्वि
नाद्दधुःश्वेतमश्वमघाश्वायशश्वदित्स्वस्ति । तद्वाँदात्रमहिकीर्तेन्यैभूत्यैद्वोवाजीसदमिद्धव्योऽअर्यः+ ॥ युवंनरास्तु
वृतेपज्ञियायकक्षीवृतेऽअरदतंपुरंधिं । कारोतराच्छपादश्वस्यवृष्णःशतकुंभाँऽअसिंचतंसुरायाः ॥ हिमेनाग्निंघंसमवार
येथांपितुमतीमूर्जमस्माऽअधत्तं । ऋवीसेऽअत्रिमश्विनावनीतमुन्निन्यथुःसर्वगणंस्वस्ति+ ॥ परावृत्तनासत्यानुदेथामु
च्चाबुधंचक्रथुर्जिह्वावरं । क्षरन्नापोनपायनायरायेसहस्रायतृप्यतेगोतमस्य ॥ जुजुरुषोनासत्योतवत्रिप्राप्तुंचतंद्रापि
मिवुच्यवानात् । प्रातिरतंजहितस्यायुर्दस्त्रादित्यतिमकृणुतंकुनीनौ ॥ ९ ॥ तद्वाँनराशंस्यंराध्यैचाभिष्टिमन्नासत्या
वरूथं । यद्विद्वांसानिधिमिवापगूढमुद्दर्शितादूपथुर्वदनाय ॥ तद्वाँनरासनयेदंसऽउग्रमाविष्कृणोमितन्यतुर्नवृष्टिं ।

(१।१७।१) नासत्याभ्यामितिपंचविंशत्यृचस्यसूक्तस्यदैर्घ्यतमसःकक्षीवानश्विनौत्रिष्टुप् ।

दध्यङ्हयन्मध्वाथर्वणौवामश्वस्यशीर्ष्णाप्रयदीमुवाच ॥ अजोहवीन्नासत्याकरावाँमहेयामन्पुरुभुजापुरंधिः । श्रुतंत
च्छासुरिववधिमत्याहिरण्यहस्तमश्विनावदत्तं ॥ आस्तोवृकस्यवर्तिकामभीकैयुवंनरानासत्यामुमुक्तं । उतोक्विपुरुभु
जायुवंहृकृपमाणमकृणुतंविचक्षे ॥ चरित्रंहिवेरिवाच्छेदिपर्णमाजाखेलस्यपरितकम्यायां । सद्योजंघामायसीविश्रला
यैधनेहितेसर्तवेप्रत्यधत्तं ॥ १० ॥ शतंमेषान्वृक्येचक्षदानमृज्जाश्वंतपिताधंचकार । तस्माऽअक्षीनासत्याविचक्षऽ
आधत्तंदस्त्राभिषजावनर्वन्+ ॥ आवारथंदुहितासूर्यस्यकार्ष्णैवातिष्ठदर्वताजयती । विश्वेदेवाऽअन्वमन्यंतहृद्भिःस
मुश्रियानासत्यासचेथे ॥ यदयातंदिवोदासायवर्तिर्भरद्वाजायाश्विनाहयता । रेवदुवाहसचनोरथोऽंरृषभश्चशिशु
मारंश्चयुक्ता+ ॥ रयिसुक्षत्रंस्वंपत्यमायुःसुवीर्यिनासत्यावहता । आजह्वावींसमन्सोपवाजैस्त्रिरहोभागंदधतीमयातं ॥
परिविष्टंजाहुषंविश्वतःसीसुगेभिर्नक्तमूहयूरजोभिः । विभिंदुनानासत्यारथेनविपर्वताँऽअजर्यूऽअयातं ॥ ११ ॥
एकस्यावस्तोरावतंरणायवशमश्विनासनयेसहस्रा । निरहंतंदुच्छुनाऽइंद्रवंतापृथुश्रवसोवृष्णावरातीः ॥ शूरस्यचि
दार्चत्कस्यावतादानीचादुच्चाचक्रथुःपातवेवाः । शयवैचिन्नासत्याशचीभिर्जसुरयेस्तथैपिप्यथुर्गा+ ॥ अवस्वतेस्तुवते
कृष्णिपायऽऋजूयतेनासत्याशचीभिः । पशुननष्टमिवदर्शनायविष्णाप्वंददथुर्विश्वकाय ॥ दशरात्रीरशिवेनानवद्यून
वनद्धश्रथितमपस्वैतः । विप्रुतंरेभमुदनिप्रवृक्तमुन्निन्यथुःसोममिवस्रुवेण ॥ प्रवांदंसाँस्यश्विनाववोचमस्यपतिःस्यां

सुगवः सुवीरः । उतपश्यन्नश्रुवन्दीर्घमायुरस्तमिवेज्जरिमाणं जगभ्यां ॥ १२ ॥ (१।१७।२) मध्वः सोमस्याश्विना
मदाय प्रसो होता विवासतेवां । बहिष्मतीरातिर्विश्रितागीरिषायां तनासत्योपवाजैः ॥ योवामश्विनामनसो जवीयात्र
धः स्वश्वो विशऽआजिगाति । येन गच्छथः सुकृतो दुरोणं तेन नरावतिरस्मभ्यं यात ॥ ऋषिनरावंहसः पांचजन्यमृबीसा
दत्रिमुंचथोगणेन । मिनंतादस्योराशिवस्य मायाऽअनुपूर्ववृषणाचोदयता ॥ अश्वं न गृह्णमश्विनादुरेवैर्ऋषिनरावृषणारे
भमप्सु । संतंरिणीथो विप्रुतंदसोभिर्नवांजूर्यंति पूव्याकृतानि ॥ सुषुप्वांसंन निरुतेरुपस्थे सूर्यं न दस्त्रातमसि क्षियंत ।
शुभेरुक्मं न दर्शतं निखातमुदूपथुरश्विनावंदनाय ॥ १३ ॥ तद्वांनराशंस्थं पञ्चियेण कक्षीवतानासत्यापरिउमन् । श
फादश्वस्य वाजिनो जनाय शतं कुंभांऽअसिंचतं मधूनां ॥ युवंनरास्तुवते कृष्ण्याय विष्णावददधुर्विश्वाकाय । घोषायै
चित्पितृषदे दुरोणे पतिं जूर्यंत्याऽअश्विनावदत्तं ॥ युवंनरावाय रुशतीमदत्तं महः क्षोणस्याश्विना कण्वाय । प्रवाच्यंत दृष
णाकृतं वांयन्नार्षदायश्रवोऽअधधत्तं ॥ पुरुवपीस्यश्विना दधानानि पेदवऽऊहथुराशुमश्वं । सहस्रसांवाजिनमप्रतीत
महिहर्नश्रवस्यं शतरुत्रं ॥ एतानिवांश्रवस्यासुदानुब्रह्मांगुषंसदनरोदस्योः । यद्वापञ्जासोऽअश्विना हवते यातमिषाच
विदुषे च वाजैः ॥ १४ ॥ सूनोर्मनैनाश्विना गृणानावाजं विप्राय भुरणारदता । अगस्त्ये ब्रह्मणा वावृधानासंविदपलाना

(१।१७।२) मध्वः सोमस्येति पंचविंशत्यृचस्य सूक्तस्य दैर्घतमसः कक्षीवानश्विनो त्रिष्टुप् ।

सत्यारिणीतं ॥ कुह्यांतासुष्टुतिकाव्यस्य दिवौ न पातावृषणाशयुत्रा । हिरण्यस्येव कुलशं निखातमुदूपथुर्दशमेऽअश्वि
नाहन् ॥ युवंच्यवानमश्विना जरंतं पुनर्युवानं चक्रथुः शुचीभिः । युवोरथं दुहितासूर्यस्य सहश्रियानासत्यावृणीत ॥ युवं
तुग्राय पूव्येभिरेवैः पुनर्मन्यावभवतं युवाना । युवंभुज्युमर्णसोनिः समुद्राद्विभिरुहथुर्ऋज्रेभिरश्वैः ॥ अजोहवीदश्वि
नातौ श्योवां प्रोहः समुद्रमव्यथिर्जगन्वान् । निष्टमूहथुः सुयुजारथेन ननौ जवसावृषणास्वस्ति ॥ १५ ॥ अजोहवीद
श्विनावर्तिकावामास्त्रोयत्सीममुंचतं वृकस्य । विजयुषाय यथुः सान्वद्रे जातं विष्वाचोऽअहतं विषेण ॥ शतं मे षान्वृक्ये
मामहानंतमः प्रणीतमशिवेन पित्रा । आक्षीऽऋज्जाश्वेऽअश्विनावधत्तं ज्योतिरंधाय चक्रथुर्विचक्षे ॥ शुनमंधाय भरमह
यत्सावृकीरश्विनावृषणानरेति । जारः कनीनऽइव चक्षदानऽऋज्जाश्वैः शतमेकं च मे षान् ॥ महीवामुतिरश्विनामयो
भूरुतस्त्रामंधिष्ण्या संरिणीथः । अथायुवामिदहयत्पुर्धिरागच्छतं सीवृषणाववोभिः ॥ अधेनुंदस्त्रास्तर्यं विषक्ताम
पिन्वतं शयवेऽअश्विनागां । युवंशचीभिर्विमदाय जायान्यूहथुः पुरुमित्रस्य योषां ॥ १६ ॥ यवं वृकेणाश्विनावपंतं षंदु
हंतामनुषायदस्त्रा । अभिदस्युबकुरेणाधमैतोरुज्योतिश्चक्रथुरार्याय ॥ आथर्वणायाश्विना दधीचेभ्यं शिरः प्रत्यैरयतं ।
सवांमधुप्रवोचदृताय न्त्वाष्ट्रं यद्वावपिकृष्यंवां ॥ सदा कवीसुमतिमाचकेवां विश्वाधियोऽअश्विना प्रावतं मे । अस्मे
यिनासत्यावृहंतमवत्यसाचं श्रुत्यैरराथां ॥ हिरण्यहस्तमश्विनारराणापुत्रं नरावधिमत्याऽअदत्तं । त्रिधाहृश्यावमश्वि

नाविकस्तमुज्जीवसऽपेरयतंसुदान् ॥ एतानि वामश्विनावीर्याणि प्रपूर्वाण्यायवोवोचन् । ब्रह्मकृण्वंतो वृषणायुव
भ्यां सुवीरांसो विदथुमावदेम ॥ १७ ॥ (१ । १७ । ३) आवारथोऽश्विनादयेन पत्वा सुमृलीकः स्ववायात्वाङ् ।
योमर्त्यस्य मनसो जवीयान्निवंधुरो वृषणावातरं हाः ॥ त्रिवंधुरेण त्रिवृतारथेन त्रिचक्रेण सुवृतायातमर्वाक् । पिन्व
तंगाजिन्वतमर्वतो नो वर्धयतमश्विनावीरमस्मे⁺ ॥ प्रवद्यामना सुवृतारथेन दक्षा विमंशृणुतं श्लोकमद्रेः । किमंगवां प्रत्य
वर्तिगमिष्ठा हविं प्रांसोऽश्विनापुराजाः⁺ ॥ आवां दयेनासोऽश्विनावहंतुरथे युक्तासऽआशवः पतंगाः । येऽअसुरो
दिव्या सोनगृध्राऽअभिप्रयोऽनासत्यावहति ॥ आवारथं युवति स्तिष्ठदत्र जुष्टीनरा दुहितासूर्यस्य । परिवामश्ववपुषः
पतंगावयो वहन्त्वरुषाऽअभीकै ॥ १८ ॥ उद्वंदनमैरतंदंसना भिरुद्रे भंदक्षा वृषणाशचीभिः । निष्टौ ध्यं पारयथः समु
द्रात्पुनश्च्यवानं चक्रथुर्युवानं ॥ युवमत्र ये वनीताय तत्समूर्जमोमानमश्विनावधत्तं । युवं कण्वायापिरिस्ताय चक्षुः प्रत्यध
त्तंसुष्ठुतिं जुषाणा⁺ ॥ युवं धेनुं शयवेना धिताया पिन्वतमश्विनापूर्व्याय । अमुंचतं वर्तिकां महसोनिः प्रतिजघां विदप
लायाऽअधत्तं ॥ युवं श्वेतं पेदवऽइंद्रजुतमहिह नमश्विनादत्तमश्वं । जोहूत्रमर्योऽअभिभूतिमुग्रं सहस्रं वृषणं व्रीड्गं ॥
तावां नरास्ववसे सुजाता हवामहेऽश्विनानाधमानाः । आनऽउपवसुमतारथेन गिरो जुषाणा सुवितार्ययातं ॥ आदये

(१ । १७ । ३) आवारथ इत्येकादशर्चस्य सूक्तस्य दैर्घ्यतमसः कक्षीवानश्विनौ त्रिष्टुप् ।

नस्य जवसा नूतनेनास्मेयातं नासत्यासजोषाः । हवे हि वामश्विनारातहव्यः शश्वत्तमायाऽउषमोव्युष्टौ ॥ १९ ॥ (१ । १७ । ४)
आवारथं पुरुमायं मनोजुवं जीराश्वं यज्ञियं जीवसे हवे । महस्रकेतुं वनिनं शतद्वसुं श्रुष्टीवानं वरिवोधामभिप्रयः ॥ ऊर्ध्वा
धीतिः प्रत्यस्य प्रयां मन्यधा यिदस्मन्तसमयंतऽआदिशः । स्वदामिधर्मप्रतियंत्युतयऽआवामूर्जानीरथमश्विनारुहत् ॥
संयन्मिथः पस्पृधानासोऽअग्मतशुभे मखाऽअमिता जायवोरणे । युवोरहप्रवणे च कितेरथो यदश्विनावहधः सूरिमावरं ॥
युवं भुज्युं भुरमाणं विभिर्गतं स्वयुक्तिभिर्निवहता पितृभ्यऽआ । यासिष्ठं वर्तिवृषणा विजेन्यं दिवो दासाय महिचेति वाम
वः ॥ युवोरश्विनावपुपे युवायुजं रथं वाणीयेमतुरस्य शर्धं । आवां पतित्वं सख्याय जग्मुषीयोषावृणीत जेन्यायुवांपती ॥
॥ २० ॥ युवं रेभं परिपूतेरुप्यथो हि मेनघर्मपरितप्तमत्रये । युवं शयोरवसं पिप्यथुर्गविप्रदीर्घेण वंदनस्तार्यायुषा ॥ यु
वं वंदनं निर्कृतं जरण्ययारधेन दक्षाकरणासमिन्वथः । क्षेत्रादाविप्रं जनधो विपन्यया प्रवामत्र विधते दंसना भुवत् ॥ अग
च्छतं कृपमाणं परावर्तिपितुः स्वस्य त्यजसा निबाधितं । स्वर्वतीरितऽऊतीर्युवोरहचित्राऽअभीकैऽअभवन्नभिष्टयः ॥
उत स्यावांमधुमन्मक्षिकारपन्मदे सोमस्यो शिजो हुवन्यति । युवं दधीचो मनऽआधिवासो धाशिः प्रतिवामश्वयवदत् ॥
युवं पेदवे पुरुवारमश्विनास्पृधां श्वेतं तरुतारं दुवस्यथः । शरैरभिद्युं पृतना सुदुष्टं च कृत्यमिन्द्रमिव चर्षणीसहं ॥ २१ ॥

(१ । १७ । ४) आवारथमिति दशर्चस्य सूक्तस्य दैर्घ्यतमसः कक्षीवानश्विनौ जगती ।

(११७५) काराधद्वोत्राश्विनावांकोवांजोषऽउभयोः । कथाविधात्यप्रचेताः ॥ विद्वांसविदुरःपृच्छेदविद्वानि
 त्यापरोऽअचेताः । नूचिन्नुमतेऽअक्रौ ॥ ताविद्वांसाहवामहेवांतानोविद्वांसामन्मवोचेतमद्य । प्रार्चयमानोयुवा
 कुः ॥ विपृच्छामिपाकयाइ नदेवान्वषट्कृतस्याद्भुतस्यदस्त्रा । पातंचसहसोयुवंचरभ्यसोनः ॥ प्रयाघोषेभृगवाणेनशो
 भेययावाचायजतिपञ्चियोवा । प्रैषयुर्नविद्वान् ॥ २२ ॥ श्रुतंगायत्रंतकवानस्याहंचिद्धिरिरेभाश्विनावां । आक्षी
 शुभस्यतीदन् ॥ युवंह्यास्तमहोरन्युवंवायन्निरतंतसतं । तानोवसुसुगोपास्यातंपातंनोवृकादघायोः ॥ माकस्मैधा
 तमभ्यमित्रिणेनोमाकुत्रानोगृहेभ्योधेनवौगुः । स्तनाभुजोऽअशिंश्वीः ॥ दुहीयन्मित्रधितयेयुवाकुरायेचनोमिमीतं
 वाजवत्यै ॥ इषेचनोमिमीतधेनुमत्यै ॥ अश्विनोरसनंरथमनश्वंवाजिनीवतोः । तेनाहंभूरिचाकन ॥ अयंसमहमात
 नूह्यातेजनांऽअनु । सोमपेयंसुखोरथः ॥ अधस्वप्नस्यनिर्विदेभुंजतश्चरेवतः । उभाताबस्त्रिनश्यतः ॥ २३ ॥ (११८१)
 कदित्थानैःपात्रदेवयतांश्रवद्भिरोऽअंगिरसांतुरण्यन् । प्रयदानुद्दिशऽआहर्म्यस्योरुक्रंसतेऽअध्वरेयजत्रः ॥ स्तंभीद्ध

(११७५) काराधदितिद्वादशर्चस्यसूक्तस्यदैर्घतमसःकक्षीवानश्विनौआद्यागायत्रीद्वितीयाककुपृतीयाकाविरादचतुर्थीनष्टरूपी
 पंचमीतनुशिराषष्ठगुणिकसप्तमीविष्टारबृहत्पृष्टमीकृतिर्नवमीविरादअंत्यास्तिस्रोगायत्र्यः (अंत्यादुःस्वप्रनाशिनी) । (११८१)
 कदित्थेतिपंचदशर्चस्यसूक्तस्यदैर्घतमसःकक्षीवानिंद्रक्षिष्टुप् (विश्वेदेवावा) ।

द्यांसधरुणंप्रुषायहृभुवांजायद्रविणंनरोगोः । अनुस्वजांमहिषश्चक्षतव्रामेनामश्वस्यपरिमातरंगोः ॥ नक्षद्वमरुणीः
 पूर्व्यराद्रुतुरोविशामंगिरसामनुद्यन् । तक्षद्वज्रनियुतंतस्तंभ्यांचतुष्पदेनर्यायद्विपादे ॥ अस्यमदेस्वर्यदाऽऽकृतायापी
 वृतमुस्त्रियाणामनीकं । यद्धप्रसंगैत्रिकुक्लिवर्तदपद्रुहोमानुषस्यदुरोवः ॥ तुभ्यंपयोयत्पितरावनीतांराधःसुरेतस्तु
 रणेभुरण्यू । शुचियत्तेरेकणऽआयजंतसबर्दुधायाःपयऽउस्त्रियायाः ॥ २४ ॥ अधप्रजज्ञेतरणिर्ममत्तुप्ररोच्यस्याऽउष
 सोनसूरः । इंदुर्येभिराष्टस्वेदुहव्यैःस्रुवेणसिंचन्जरणाभिधाम ॥ स्विध्मायद्वनधितिरपस्यात्सूरोऽअध्वरेपरिरोधना
 गोः । यद्धप्रभासिकृत्वांऽअनुद्यन्नर्विशेषश्विषेतुराय ॥ अष्टामहोदिवऽआदोहरीऽइहद्युन्नासाहमभियोधानऽउत्सं ।
 हरियत्तेमंदिनैदुक्षन्वृधेगोरभसमाद्रिभिर्वाताप्यं ॥ त्वमायसंप्रतिवर्तयेगोर्दिवोऽअश्मानमुपनीतमृभ्वा । कुत्सायय
 त्रपुरुहूतवन्वच्छुण्मनंतैःपरियासिंवधैः ॥ पुरायत्सूरस्तमसोऽअपीतेममद्रिवःफलिगंहेतिमस्य । शुष्णस्यचित्प
 रिहितंयदोजोदिवस्सरिसुप्रथितंतदादः ॥ २५ ॥ अनुत्वामहीपाजसीऽअचक्रेद्यावाक्षामामदतामिंद्रकर्मन् । त्वंवृत्र
 माशयानंसिरासुमहोवज्रेणसिष्वपोवराहं ॥ त्वमिंद्रनर्यायांऽअवोनृन्तिष्ठावातस्यसुयुजोवर्हिष्ठान् । यंतैकाव्यऽउश
 नामंदिनंदाद्वृत्रहणंपार्यततक्षवज्रं ॥ त्वंसूरोहरितोरामयोनुन्भरञ्चक्रमेतंशोनायमिंद्र । प्रास्यंपारंनवतिंनाव्यानाम
 पिर्कर्मवर्तयोयज्यन् ॥ त्वनोऽअस्याऽइंद्रदुर्हणायाःपाहिवज्रिवोदुरितादभीकै । प्रनोवाजान्नथ्योऽअश्वबुध्यानिषे

ऋक्सं.

अ.१अ.८

॥५६॥

यैधिश्चवसेसुनृतायै ॥ मासातेऽअस्मत्सुमतिर्विदंसद्वाजप्रमहःसमिषोवरंत । आनोभजमघवन्गोष्वर्योमंहिष्ठास्तेसध
मादःस्याम ॥ २६ ॥ ॥ इतिप्रथमाष्टकेऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ ॥

अष्टमाध्यायेवर्गाः २६ सूक्तानि ९ ऋचः १३५ ॥ त्यागः ॥ उपोरात्रिम्यामिदं. उपसइदं. १८ उपोमित्रावरुणादितिसिधुपृथिवी-
चुम्यइदं. रुद्रायेदं. ११ सूर्यायेदं. ६ अश्विम्यामिदं. ८३ इंद्रायेदं १५ ॥ इतिप्रथमेऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

॥ इति प्रथमाष्टकः समाप्तः ॥

मंडलं १

अनु. १८

॥५६॥

॥ अथ द्वितीयाष्टकप्रारंभः ॥

ॐ प्रवो वैश्वदेवमावो विराडूपे पृथुः सप्तो नोषस्यं तूषा उच्छंती प्रातारं लंससस्वनयस्य दानस्तुतिरुपजगत्यावमंदानि
 तिकक्षीवान्दानतुष्टः पंचभिर्भावयव्यंतुष्टावांत्ये अनुष्टुभौ भावयव्यरोमशयोर्दपत्योः संवादोऽग्निमेकादशपरुच्छे
 पोदैवोदासिराग्नेयंतुषारुच्छेपंसर्वमात्यष्टैतत्रातिधृतिः षष्ठ्यं जायताष्टौयंत्वमेकादशषष्ठ्यैदवीं प्रप्रावोति शक्र्या
 वष्टिरंत्यैद्रयाहिदशांत्यात्रिष्टुबिंद्रायससत्वयावयं पड्युवंतमैद्रापार्वतोर्धचैउभेसप्तादौ त्रिष्टुसिन्नोनुष्टुभोगायत्री
 धृतिरष्टिरात्वाषड्वायव्यं त्वं त्याष्टिः स्तीर्णं नवचतुर्थ्याद्याः पंचैद्यश्चोपांत्ये अष्टीं प्रसुतसमैत्रावरुणं त्वं त्ये लिंगोक्तदेव
 ते अंत्यात्रिष्टुप् ॥ १ ॥

हरिः ३ ओम् ॥ (१।१८।२) प्रवः पांतैरधुमन्यवो धोयज्ञं रुद्राय मीढुषे भरध्वं । दिवोऽस्तोष्यसुरस्य वीरैरिषु ध्येवं
 मरुतोरोदस्योः ॥ पत्नीवपूर्वहृतिं वावृधध्याऽउषासानक्तापुरुधाविदानी । स्तरीर्नात्कंव्युतं वसानासूर्यस्य श्रिया सुहृशी
 हिरण्यैः ॥ ममत्तुनः परिज्मावसर्हाममत्तुवातोऽअपां वृषण्वान् । शिश्रीतमिद्रापर्वतायुवंनस्तन्नो विश्वे वरिवस्यंतु देवाः+ ॥
 उत त्यामैयशसां श्वेतनायैव्यं तापांतौ शिजो हुवध्वै । प्रवो नपांतमपां कृणुध्वं प्रमातरां रास्पिनस्यायोः+ ॥ आवोरुवृण्यु

(१।१८।२) प्रवः पांतमिति पंचदशर्चस्य सूक्तस्य दैर्घतमसः कक्षीवान्विश्वे देवास्त्रिष्टुपंचमीषष्ठ्यौ विराडूपे । (भेदप्रयोगपक्षे तु आद्या
 नां षण्णां क्रमेण रुद्रमरुत उषासानक्ता विश्वे देवा अश्विनौ विश्वे देवा मित्रावरुणा सिंधवो देवताः ततो द्वयोर्विश्वे देवाः ततो द्वयोर्मित्रावरुणौ अंत्यपंचा
 नां विश्वे देवाः एवं १५) ।

मौशिजोहुवधौघोषेवशंसमर्जुनस्यनशे । प्रवःपूष्णोदावनऽआऽअच्छावोचेयवसुतातिमग्नेः+ ॥ १ ॥ श्रुतंमैमित्रावरु
णाहवेमोतश्रुतंसदनेविश्वतःसी । श्रोतुनःश्रोतुरातिःसुश्रोतुःसुक्षेत्रासिंधुरद्भिः+ ॥ स्तुषेसावावरुणमित्ररातिर्गवांश
तापक्षयामेषुपुत्रे । श्रुतरथेप्रियरथेदधानाःसद्यःपुष्टिर्निरुधानासोऽअगमन् ॥ अस्यस्तुषेमहिमघस्यराधःसचासनेमन
हुषःसुवीराः । जनोयःपुत्रेभ्योवाजिनीवानश्वावतोरथिनोमह्यसूरिः+ ॥ जनोयोमित्रावरुणावभिधुगपोनवांसुनोत्य
क्षयाधुक् । स्वयंसयक्ष्मंहृदयेनिधत्तऽआपयदीहोत्राभिर्ऋतावा ॥ सत्राधत्तो नहुषोदंसुजुतःशर्धस्तरोनरांगूर्तश्रवाः ।
विसृष्टरातिर्यातिबाह्वसृत्वाविश्वसुपृत्सुसदमिच्छूरः ॥ २ ॥ अधगमंतानहुषोहवसूरेःश्रोताराजानोऽअमृतस्यमंद्राः ।
नभोजुवोयश्चिरवस्यराधःप्रशस्तयेमहिनारथवते ॥ एतंशर्धधामयस्यसूरेरित्यवोचन्दशतयस्यनशे । द्युन्नानियेषुवसु
तातीरारन्विश्वेसन्वतुप्रभथेषुवाजै ॥ मंदांमहेदशतयस्यधासेद्विर्यत्पंचविभ्रतोयंत्यन्ना । किमिष्टाश्वऽइष्टरश्मिरेतऽ
ईशानासुस्तरुषऽऋजतेनृन् ॥ हिरण्यकर्णमणिग्रीवमर्णस्तन्नोविश्वैवरिवस्यंतुदेवाः । अयोंगिरःसद्यऽआजग्मुषीरो
स्त्राश्चाकंतुभयेष्वस्मे+ ॥ चत्वारोमामशार्शरस्यशिश्वस्त्रयोराज्ञऽआयवसस्यजिष्णोः । रथौवांमित्रावरुणादीर्घाप्साः
स्यूमंगभस्तिःसूरोनाद्यौत ॥ ३ ॥ (१।१।८।३) पृथूरथोदक्षिणायाऽअयोज्यैर्नदेवासोऽअमृतासोऽअस्थुः । कृष्णादु

(१।१।८।३) पृथूरथइतित्रयोदशर्चस्यसूक्तस्यदैर्घतमसःकक्षीवानुषास्त्रिष्टुप् ।

दस्थादुर्याद्विहायाश्चिकित्संतीमानुषायक्षयाय ॥ पूर्वाविश्वस्मान्नुवनादबोधिजयंतीवाजैर्बृहतीसनुत्री । उच्चाव्यं
ख्यद्युवतिःपुनर्भूरोषाऽअग्नप्रथमापूर्वहृतौ ॥ यदद्यभागंविभजासिन्धुऽउषोदेविमर्त्यत्रासुजाते । देवोऽअत्रस
वितादमृताऽअनागसोवोचतिसूर्याय ॥ गृहंगृहमहनायात्यच्छादिवेर्दिवेऽअधिनामादधाना । सिषासंतीद्योतनाश
श्वदागादग्रमग्रमिद्वजतेवसूनां ॥ भगस्यस्वसावरुणस्यजामिषःसूनुतेप्रथमाजरस्व । पश्चासदध्यायोऽअघस्यधाता
जयेमंतदक्षिणयारथेन ॥ ४ ॥ उदीरतांसूनुताऽउत्पुर्धीरुद्रग्रयःशुशुचानासोऽअस्थुः । स्पर्हावसूनिमसापगूह्या
विष्कृण्वंत्युपसोविभातीः+ ॥ अपान्यदेत्यभ्यन्यदैतिविषुरूपेऽअहनीसंचरेते । परिक्षितोस्तमोऽअन्यागुहाकरद्यौ
दुषाःशोशुचतारथेन ॥ सहशीरघसहशीरिदुश्वोदीर्घसंचतेवरुणस्यधाम । अनवद्यास्त्रिशतंयोजनान्येकैकाक्रतुंपरियं
तिसद्यः+ ॥ जानत्यहःप्रथमस्यनामशुक्राकृष्णादजनिष्टश्वितीची । ऋतस्ययोषानमिनातिधामाहर्हर्निष्कृतमाचरं
ती ॥ कन्येवतन्वद्वैशाशदानांऽएषिदेविदेवमियक्षमाणं । संस्मयमानायुवतिःपुरस्तादाविर्वक्षांसिकृणुषेविभाती+
॥ ५ ॥ सुसंकाशामातृमृष्टेवयोषाविस्तन्वैकृणुषेदृशेकं । भद्रात्वमुषोवितरंव्यच्छिनतत्तैऽअन्याऽउषसोनशंत ॥ अ
श्वावतीर्गोमतीर्विश्ववारायतमानारश्मिभिःसूर्यस्य । पराचयंतिपुनराचयंतिभद्रानामवहमानाऽउषासः ॥ ऋत
स्यरश्मिमनुयच्छमानाभद्रंभद्रंक्रतुमस्मासुधेहि । उषोनोऽअद्यसुहवाव्यच्छास्मामुरायोमघर्वत्सुचस्युः ॥ ६ ॥

(११८१४) उषाऽउच्छंतीसमिधानेऽअग्राऽउद्यन्तसूर्येऽउर्वियाज्योतिरश्रेत् । देवो नोऽअत्रसवितान्वर्थं प्रासावीद्दि
पत्प्रचतुष्पदित्यै⁺ ॥ अमिनतीदैव्यानिव्रतानिप्रमिनतीमनुष्यायुगानि । ईयुषीणामुपमाशश्वतीनामायतीनांप्रथमो
पाव्यद्यौत् ॥ एषादिवोदुहिताप्रत्यदशिज्योतिर्वसानासमनापुरस्तात् । ऋतस्यपंधामन्वेतिसाधुप्रजानतीवनदिशोमि
नाति ॥ उपोऽअदशिशुंध्युवोनवक्षो नोधाऽईवाधिरंकृतप्रियाणि । अद्भ्यसन्नसतोबोधयतीशश्वत्तमागात्पुनरेयुषी
णां ॥ पूर्वेऽअधेरजसोऽअस्यस्यगवांजनित्र्यकृतप्रकेतुं । व्युप्रथतेवितरं वरीयऽओभापृणंतीपित्रोरुपस्था ॥ ७ ॥
एवेदेषापुरुतमादृशेकंनजांमिनपरिवृणक्तिजामिं । अरेपसातन्वा इशशदानानाभार्दीषतेनमहोविभाती⁺ ॥ अत्रा
तेवंपुंसऽएतिप्रतीचीगर्तारुगिवसनयेधनानां । जायेवपत्यऽउशतीसुवासाऽउषाहस्तेवनिरीणीतेऽअप्सः ॥ स्वसास्व
स्तेज्यायस्ययोनिमरैगपैत्यस्याःप्रतिचक्ष्येव । व्युच्छंतीरदिमभिःसूर्यस्यांज्यंकेसमनगाऽईवत्राः⁺ ॥ आसांपूर्वीसामह
सुस्वसृणामपरापूर्वामभ्येतिपश्चात् । ताःप्रह्वन्नव्यसीर्नूनमस्मेरेवदुच्छंतुसुदिनाऽउषासः ॥ प्रबोधयोषःपृणतोम
घोन्यबुध्यमानाःपणयःससंतु । रेवदुच्छमघत्रेभ्योमघोनिरेवस्तोत्रेसूनृतेजारयती ॥ ८ ॥ अवेयमश्वेद्युवतिःपुरस्ताद्युंके
गवामरुणानामनीकं । विनूनमच्छादसतिप्रकेतुर्गृहं गृहमुपतिष्ठातेऽअग्निः⁺ ॥ उत्तेवयश्चिद्वसतेरपसन्नश्चयेपितुभा

(११८१४) उषाउच्छंतीतित्रयोदशर्चस्यसूक्तस्यदैर्घतमसःकक्षीवानुपास्त्रिष्टुप् ।

जोव्युष्टौ । अमासतेवहसिभूरिवाममुषोदेविदाशुपेमर्त्याय ॥ अस्तोदंस्तोम्याव्रह्मणामेवीवृधध्वमुशतीरुषासः । युष्मा
कंदेवीरवसासनेमसहस्त्रिणचशतिनचवाजं ॥ ९ ॥ (११८१५) प्रातारन्नप्रातरित्वादधातितंचिकित्वान्प्रतिगृह्यानिध
त्ते । तेनप्रजावर्धयमानऽआयूरायस्पोषेणसचतेसुवीरः ॥ सुगुरंसत्सुहिरण्यःस्वश्वोबृहदस्मैवयऽइंद्रोदधाति । यस्त्वा
यंतवसुनाप्रातरित्वोमुक्षीजयेवपदिमुत्सिनाति ॥ आयमद्यसुकृतैप्रातरिच्छन्निष्टेःपुत्रंवसुमतारथेन । अंशोःसुतंपायय
मत्सरस्यक्षयद्वीरंवर्धयसूनृताभिः ॥ उपक्षरंतिसिंधवोमयोभुवऽईजानंचयक्ष्यमाणंचधेनवः । पृणंतंचपपुरिंचश्रवस्य
वोधृतस्यधाराऽउपयंतिविश्वतः ॥ नार्कस्यपृष्ठेऽअधितिष्ठतिश्रितोयःपृणातिसहदेवेषुगच्छति । तस्माऽआपोधृतमर्ष
तिसिंधवस्तस्माऽइयंदक्षिणापिन्वतेसदा ॥ दक्षिणावतामिदिमानिचित्रादक्षिणावताद्विसूर्यासः । दक्षिणावंतोऽ
अमृतंभजंतेदक्षिणावंतःप्रतिरंतऽआयुः ॥ मापृणंतोदुरितमेनऽआरन्माजारिषुःसूरयःसुव्रतासः । अन्यस्तेषांपरिधि
रस्तुकश्चिदपृणंतमभिसंयंतुशोकाः ॥ १० ॥ (११८१६) अमंदान्तस्तोमान्प्रभरेमनीषासिंधावधिक्षियतोभाव्यस्य ।

(११८१५) प्रातारन्नमितिसप्तर्चस्यसूक्तस्यदैर्घतमसःकक्षीवान्स्वनयस्यदानस्तुतिस्त्रिष्टुप्चतुर्थीपंचम्यौजगत्यौ । (स्वनयनाग्नोरा
ज्ञोदानस्तुतिरतःस्वनयोदेवता) । (११८१६) अमंदानितिसप्तर्चस्यसूक्तस्यदैर्घतमसःकक्षीवानृषिःआगधितेत्यस्यभावयव्यऋषिःरो
मशादेवताउपोपमइत्यस्यरोमशाऋषिकास्वनयोदेवतात्रिष्टुप् अंत्येद्वेअनुष्टुभौ । (स्वनयएवभावयव्यशब्देनोच्यतेरोमशास्वनयभार्याअंत्ये

योमेसहस्रमर्मिमीतसवानतूतोराजाश्रवऽइच्छमानः ॥ शतराज्ञोनाधमानस्यनिष्काच्छतमश्वान्प्रयतान्तसद्यऽआदै ।
 शतंक्षीवाँऽअसुरस्यगोनौदिविश्रवोजरमाततान ॥ उपमाश्यावाःस्वनयेनदत्तावधूमोदशरथासोऽअस्थुः । षष्टिः
 सहस्रमनुगव्यमागात्सन्त्क्षीवाँऽअभिपित्वेऽअह्ना ॥ चत्वारिंशदशरथस्यशोणाःसहस्रस्याग्रेश्रेणिनयन्ति । मद्च्यु
 तःकृशनावतोऽअत्यान्क्षीवन्तऽउदमृक्षन्तपञ्चाः⁺ ॥ पूर्वामनुप्रयतिमाददेवस्त्रीन्युक्ताऽअष्टावरिधायसोगाः । सुबन्ध
 वोयेविश्याऽइवब्राऽअनस्वन्तःश्रवऽऐषैतपञ्चाः⁺ ॥ आर्गधितापरिगधितायाकेशीकेवजंगहे । ददातिमह्ययादुरीयाश
 नांभोज्याशता⁺ ॥ उपोपमेपरामृशमामेदुभ्राणिमन्यथाः । सर्वाहर्मस्मिरोमशागंधारीणामिवाविका⁺ ॥ ११ ॥
 (११९।१) अग्निहोतारमन्येदास्वैतवसुंसुनसहसोजातवैदसंविप्रंनजातवैदसं । यऽऊर्ध्वयास्वध्वरोदेवोदेवाच्याकृ
 पा । धृतस्यविभ्राष्टिमनुवष्टिशोचिषाजुह्वानस्यसर्पिषः ॥ यजिष्ठत्वायजमानाहुवेमज्येष्ठमंगिरसांविप्रमन्मभिर्विप्रै
 भिःशुक्रमन्मभिः । परिज्मानमिवद्यांहोतारंचर्षणीनां । शोचिष्केशंवृषण्यमिमाविशःप्रावतुजुतयेविशः ॥ सहिपुरु
 चिदोर्जसाविरुक्मतादीद्यानोभवतिद्रुहन्तरःपरशुर्नद्रुहन्तरः । वीलुचिद्यस्यसमृताश्रुवद्वनैवयत्तिथरं । निष्पहमाणोय
 द्वेऋचौतयोःपरस्परसंवादः आद्याभिःपंचमिर्दानतुष्टःक्षीवानभावयव्यमस्तौततश्चसएवदेवता) । (११९।१) अग्निहोतारमित्ये
 कादशर्चस्यसूक्तस्यदैवोदासिःपरुच्छेपोऽग्निरत्यष्टिःषष्ठ्यतिधृतिः ।

मतेनार्यतेधन्वासहानार्यते ॥ इहार्चिदस्माऽअनुदुर्ध्वयाविदेतेजिष्ठाभिररणिभिर्दाध्यवसेग्रयेदाध्यवसे । प्रयःपुरुणि
 गाहतेतक्षद्वनैवशोचिषा । स्थिरार्चिदज्ञानिर्णिणाल्योजसानिस्थिराणिचिदोर्जसा ॥ तमस्वपृथमुपरासुधीमहिनकंयः
 सुदर्शतरोदिवातरादप्रायुषेदिवातरात् । आदस्यायुर्धर्मणवद्वीलुशर्मनसूनवे । भुक्मभक्तमवोव्यंतोऽअजराऽअग्र
 योव्यंतोऽअजराः ॥ १२ ॥ सहिशर्धोनमारुतंतुविष्वणिरम्रस्वतीपूर्वरास्विष्टनिरार्तेनास्विष्टनिः । आदद्व्यान्याद
 दिर्यज्ञस्यकेतुरहणा । अधस्मास्यहर्षतोहृषीबतोविश्वेजुषंतपथांनरःशुभेनपथां ॥ द्वितायदींकीस्तासोऽअभिद्यवोनम
 स्यंतऽउपवोचैतभृगवोमश्रंतोदाशाभृगवः । अग्निरीशेवसूनांशुचिर्योधर्णिरेषां । प्रियौऽअपिर्धौऽवैनिषीष्टमेधिरऽआ
 वनिषीष्टमेधिरः ॥ विश्वासांत्वाविशांपतिहवामहेसर्वासांसमानंदंपतिभुजेसत्यगिर्वाहसंभुजे । अतिथिमानुषाणांपि
 तुर्नयस्यासया । अमीचविश्वेऽअमृतासऽआषयोहव्यादेवेष्वावयः ॥ त्वमग्नेसहसासहन्तमःशुष्मिन्तमोजायसेदेव
 तातयेरयिर्नदेवतातये । शुष्मिन्तमोहितेमदोद्युष्मिन्तमऽउतक्रतुः । अधस्मातेपरिचरत्यजरश्रुष्टीवानोनोजर ॥
 प्रवोमहेसहसासहस्वतऽउषर्बुधेपशुषेनाग्रयेस्तोमोभभूत्वग्रये । प्रतियदीहविष्मान्विश्वासुक्षासुजोगुवे । अग्नेरेभोनज
 रतऽऋषूणांजूर्णिहोतऽऋषूणां⁺ ॥ सनोनेदिष्टंदृशानऽआभुराग्नेदेवेभिःसचनाःसुचेतुनामहोरायःसुचेतुना । महि

शविष्ठनस्कृधिसंचक्षेभुजेऽस्यै । महिस्तोतृभ्योमघवन्सुवीर्यमधीरुग्रोनशर्वसा ॥ १३ ॥ (१।१९।२) अयंजाय
तमनुषोधरीमणिहोतायजिष्ठऽउशिजामनुव्रतमग्निःस्वमनुव्रतं । विश्वश्रुष्टिःसखीयतेरयिरिवश्रवस्यते । अदब्धोहोता
निषददिळस्पदेपरिवीतऽइळस्पदे⁺ ॥ तयंज्ञसाधमपिवातयामस्यतस्यपथानमसाहविष्मतादेवताताहविष्मता । सन
ऽऊर्जामुपाभृत्ययाकृपानजूर्यति । यंमातरिश्वामनवेपरावतोदेवभाःपरावतः ॥ एवेनसद्यःपर्येतिपार्थिवमुहुर्गीरेतो
वृषभःकर्निकद्वधद्रेतःकर्निकदत् । शतंचक्षाणोऽअक्षभिर्देवोवनेषुतुर्वणिः । सद्दोधानऽउपरेषुसानुष्वग्निःपरेषुसानु
षु ॥ ससुकृतुःपुरोहितोदभेदमेग्रियज्ञस्याध्वरस्यचेततिकृत्वायज्ञस्यचेतति । कृत्वावेधाऽइषूयतेविश्वाजातानिपस्पशे ।
यतोघृतश्रीरतिथिरजायतवाह्विर्वेधाऽअजायत ॥ कृत्वायदस्यतविषीषुपंचतेग्रेरवेणमरुतांनभोग्येषिरायनभोग्या । सहि
प्मादानमिन्वतिवसूनांचमज्मना । सनस्त्रासतेदुरितादभिहुतःशंसादघादभिहुतः ॥ १४ ॥ विश्वोविहायाऽअरतिर्वसुर्द
धेहस्तेदक्षिणेतरणिर्नशिथ्रश्चक्ष्वस्ययानशिथ्रथत् । विश्वस्माऽइदिषुध्यतेदेवत्राहव्यमोर्हिषे । विश्वस्माऽइत्सुकृतेवार
मृण्वत्यग्निद्वारामृण्वति ॥ समानुपेवृजनेशंतमोहितोऽग्रियज्ञेषुजेन्योनविश्वपतिःप्रियोयज्ञेषुविश्वपतिः । सहव्यामा
नुषाणामिळाकृतानिपत्यते । सनस्त्रासतेवरुणस्यधूर्तेर्महोदेवस्यधूर्तेः⁺ ॥ अग्निहोतारमीळतेवसुधितिंप्रियंचेतिष्ठमर

(१।१९।२) अयंजायतेत्यष्टर्चस्यसूक्तस्यदैवोदासिःपरुच्छेपोमिरत्यष्टिः ।

तिन्येरिरिहव्याहृन्त्येरिरे । विश्वायुंविश्ववेदसंहोतारंयजतंकविं । देवासोरण्वमवसेवसूयवोगीभीरण्वंस्सूयवः
॥ १५ ॥ (१।१९।३) यंत्वंरथमिंद्रमेधसांतयेपाकासंतमिषिरप्रणयसिप्रानंवद्यनयसि । सद्यश्चित्तमभिष्टयेकरोव
शश्चवाजिनं । सास्माकमनवद्यतूतुजानवेधसामिमांवाचंनवेधसां ॥ सःश्रुधियःस्मापृतनासुकासुचिद्वक्षाय्यऽइंद्रभर
हतयेनृभिरसिप्रतूर्तयेनृभिः । यःशूरैःस्वः१सनितायोविप्रैर्वाजंतरुता । तमीशानासऽइरधंतवाजिनंपृक्षमत्यंनवाजि
नं ॥ दुस्मोहिप्मावृषणंपिन्वसित्वचंकंचिद्यावीरररुशूरमर्त्यपरिवृणक्षिमर्त्यं । इंद्रोततुभ्यंतद्विवेतद्रुद्रायस्वयंशसे ।
मित्रायवोचंवरुणायसप्रथःसुमृळीकायसप्रथः ॥ अस्माकंवऽइंद्रमुद्रमसीष्टयेसखायंविश्वायुंप्रासहंयुजंवाजेषुप्रासहंयु
जं । अस्माकंब्रह्मोतयेवापृतसुषुकासुचित् । नहित्वाशत्रुःस्तरतेस्तृणोषियंविश्वंशत्रुस्तृणोषियं⁺ ॥ निषूनमातिमतिकं
स्यचित्तजिष्ठाभिररणभिर्नोतिभिर्ग्राभिर्गुप्तिभिः । नोषिणोयथापुरानेनाःशूरमन्यसे । विश्वानिपुरोरपपर्विवाहि
रासावाहिर्नोऽअच्छ ॥ १६ ॥ प्रतद्वोचेयंभव्यायेंदवेहव्योनयऽइष्वान्मन्मरेजतिरक्षोहामन्मरेजति । स्वयंसोऽअस्मदा
निदोवधैरजेतदुर्मतिं । अवस्त्रवेदघशंसोवतरमवक्षुद्रमिवस्त्रवेत् ॥ वनेमत्तद्वोत्रयाचितंत्यावनेमरयिरयिवःसुवीर्य
ण्वंसंतसुवीर्यं । दुर्मन्मानंसुमंतुभिरेमिषापृचीमहि । आसत्याभिर्दिद्युम्रहृतिभिर्यजत्रंद्युम्रहृतिभिः ॥ प्रप्रवोऽअ

(१।१९।३) यंत्वंरथमित्येकादशर्चस्यसूक्तस्यदैवोदासिःपरुच्छेयइंद्रःषष्ठ्याइंदुरत्यष्टिःअष्टमीनवम्यावतिशक्यावेकादश्यष्टिः ।

स्मेस्वयंशोभिरूतीपरिवर्गऽइंद्रोदुर्मतीनांदरीमन्दुर्मतीनां । स्वयंसारिष्यधैयानऽउपेऽअत्रैः । हुतेमसन्नवधतिष्ठि
 साजुर्णिर्नवक्षति ॥ त्वंनऽइंद्रायापरीणसायाहिपथाँऽअनेहसापुरोयाह्यक्षसा । सचस्वनःपराकऽआसचस्वास्तमी
 कऽआ । पाहिनोदूरादारादभिष्टिभिःसदापाह्यभिष्टिभिः ॥ त्वंनऽइंद्रायातरूपसोप्रंचित्त्वामहिमासन्नदवसेमहेमि
 त्रंनावसे । ओजिष्ठत्रातरवितारथंकंचिदमर्त्य । अन्यमस्मद्रिषेःकंचिदद्रिवोरिरिक्षंतंचिदद्रिवः ॥ पाहिनऽइंद्रसु
 हुतस्त्रिधोवयातासदमिहुर्मतीनांदेवःसन्दुर्मतीनां ॥ हुतापापस्यरक्षसंस्त्राताविप्रस्यमावतः । अधाहित्वाजनिताजी
 जनद्वसोरक्षोहणैत्वाजीजनद्वसो ॥ १७ ॥ (११९१४) एंद्रयाद्युपनःपरावतोनायमच्छाविदथानीवसत्यतिरस्तंरा
 जेवसत्पतिः । हवामहेत्वावयंप्रयस्वंतःसुतेसचा । पुत्रासोनपितरंवाजसातयेमंहिष्ठंवाजसातये ॥ पिबासोममिंद्रसुवान
 मद्रिभिःकोशैनसिक्मवतनवंसंगस्तातृषाणोनवंसंगः । मदायहर्षतायतेतुविष्टमायधायसे । आत्वायच्छनुहरितोन
 सूर्यमहाविश्वेवसूर्य ॥ अविंदद्रिवोनिहितंगुहानिधिर्वेर्नगर्भपरिवीतमश्मन्यनंतेऽअंतरश्मनि । ब्रजंवाग्नीगवामिवसिषा
 सन्नंगिरस्तमः । अपावृणोदिषुऽइंद्रःपरीवृताद्वारऽइषःपरीवृताः ॥ दाहृहाणोवज्रमिंद्रोभस्त्योःक्षेत्रेवतिग्ममसनाय
 संश्यदहिहत्यायसंश्यत् । संविव्यानऽओजसासवोभिरिंद्रमुग्मना । तष्टेववृक्षंवनिनोनिवृक्षसिपरश्वेवनिवृक्षसि ॥

(११९१४) एंद्रयाहीतिवसर्चस्यसूक्त्यद्वैवोदासिःपरुच्छेपइंद्रोत्यष्टिरंत्यात्रिष्टुप । (अष्टिरित्येवप्रयोगःसाधुः) ।

त्वंवृथानघऽइंद्रसर्तवेच्छासमुद्रमसृजोरथाँऽइववाजयतोरथाँऽइव । इतऽऊतीरयुंजतसमानमर्थमक्षितं । धेनूरिवमनवे
 विश्वदोहसोजनायविश्वदोहसः ॥ १८ ॥ इमांतेवाचैवसूयंतऽआयवोरथंनधीरःस्वपाऽअतक्षिषुःसुभ्रायत्वामतक्षिषुः ।
 शुभंतोजेन्ययथावाजेषुविप्रवाजिनं । अत्यमिवशर्वसेसातयेधनाविश्वाधनानिसातये ॥ भिनत्पुरांनवतिमिंद्रपूरवेदिवो
 दासायमहिंदाशुषेनृतोवज्रेणदाशुषेनृतो । अतिथिग्वायशंबरंगिररुप्रोऽअवाभरत् । महोधनानिदयमानऽओजसावि
 श्वाधनान्योजसा ॥ इंद्रःसमत्सुयजमानमार्यप्रावृद्धिष्वेषुशतमूतिराजिषुस्वर्मीष्टेष्वजिषु । मनवेशासंदद्रतान्त्वचैकृ
 ष्णामरंधयत् । दक्षन्नविश्वैततृषाणमौषतिन्यर्शसानमौषति ॥ सूरश्चक्रंप्रवृहजातऽओजसाप्रपित्वेवाजमरुणोमुषाय
 तीशानऽआमुषायति । उशनायत्परावतोर्जगन्नूतयेकवे । सुभ्रानिविश्वामनुषेवतुर्वणिरहाविश्वैवतुर्वणिः ॥ सनोन
 व्येभिवृषकर्मन्नुक्त्यैःपुरांदर्तःपायुभिःपाहिशमैः । दिवोदासेभिरिंद्रस्तवानोवावृधीथाऽअहोभिरिवद्यौः+ ॥ १९ ॥
 (११९१५) इंद्रायहिद्यौरसुरोऽअनम्रतेद्रायमहीपृथिवीवरीमभिर्घृन्नसातावरीमभिः । इंद्रविश्वेसजोषसोदेवासो
 दधिरेपुरः । इंद्रायविश्वासर्वनानिमानुषारातानिसंतुमानुषा ॥ विश्वेषुहित्वासर्वनेषुतुंजतेसमानमेकवृषमप्यवःपृथक्
 स्वःसनिप्यवःपृथक् । तंत्वानावंनपृषणिशूषस्यधुरिधीमहि । इंद्रनयज्ञेश्वितयंतऽआयवःस्तोमैभिरिंद्रमायवः ॥ वि

(११९१५) इंद्रायहीतिसप्तर्चस्यसूक्त्यद्वैवोदासिःपरुच्छेपइंद्रोत्यष्टिः ।

त्वाततस्मेमिथुनाऽअवस्यवोव्रजस्यसातागव्यस्यनिःसृजःसक्षतऽइंद्रनिःसृजः । यद्भव्यंताद्वाजनास्वर्ग्येतासमूहसि ।
 आविष्कारिःकृद्वृषणंसाभुवंवज्रमिंद्रसचाभुवं ॥ विदुष्टेऽअस्यवीर्यस्यपूरवःपुरोयदिंद्रशारदीरवातिरःसासहानोऽ
 अवातिरः । शासस्तमिंद्रमर्त्यमयज्युंशवसस्पते । महीममुष्णाःपृथिवीमिमाऽअपोमंदसानऽइमाऽअपः+ ॥ आदिते
 ऽअस्यवीर्यस्यचर्किरन्मदेपुवृषभुशिशोयदाविधसखीयतोयदाविध । चर्कथकारमेभ्यःपृतनासुप्रवतवे । तेऽअन्याम
 न्यांनद्यंसनिष्णतश्रवस्यंतःसनिष्णत ॥ उतो नोऽअस्याऽउपसोजुषेतह्यर्कस्यबोधिहविषोहवीमभिःस्वर्षाताहवीम
 भिः । यदिंद्रहंतवेमृधोवृषावज्रिन्चिकेतसि । आमेऽअस्यवेधसोनवीयसोमन्मश्रुधिनवीयसः ॥ त्वंतमिंद्रवावृ
 धानोऽअस्मयुरमित्रयंतंतुविजातमर्त्यवज्रेणशूरमर्त्य । जहियो नोऽअघायतिशृणुष्वसुश्रवंस्तमः । रिष्टंनयामन्नपभूतु
 दुर्मतिर्विश्वापभूतुदुर्मतिः+ ॥ २० ॥ (११९।६) त्वयावयमंघवन्पूयधनऽइंद्रत्वोताःसासह्यामपृतन्यतोवन्याम
 वनुष्यतः । नेदिष्टेऽअस्मिन्नहन्याधिवोचानुसुन्वते । अस्मिन्यज्ञेविचयेमाभरेकृतंवाजयंतोभरेकृतं+ ॥ स्वर्जेष
 भरऽआप्रस्यवकमन्युषवुधःस्वस्मिन्नंजसिक्काणस्यस्वस्मिन्नंजसि । अहन्निद्रोयथाविदेशीर्णाशीर्णोपवाच्यः । अस्म
 न्नातेसध्वयंस्तुरातयोभद्राभद्रस्यरातयः ॥ तत्तुप्रयःप्रलथातेशुशुकनंयस्मिन्यज्ञेवारमकृष्वतक्षयमृतस्यवारसिक्षय ।

(११९।६) त्वयावयमितिषडृचस्यसूक्तस्यदेवोदासिःपरुच्छेपइंद्रोयुवंतमिंद्रेत्यर्धेइंद्रापर्वतावत्यष्टिः ।

वितद्वोचैरधद्वितांतःपश्यंतिरश्मिभिः । सघाविदेऽअन्विद्रोगवेषणोवंधुक्षिन्नोगवेषणः ॥ नूऽइत्थातेपूर्वथाचप्रवा
 च्ययदंगिरोभ्योवृणोरपत्रजमिंद्रशिक्षन्नपत्रजं । ऐभ्यःसमान्यादिशास्मभ्यंजेषियोत्सिच । सुन्वन्न्योरंधयाकंचिदन्नतं
 हृणायंतंचिदन्नतं+ ॥ संयजनान्क्रतुभिःशूरऽईक्षयद्धनेहितेरुषंतश्रवस्यवःप्रयक्षंतश्रवस्यवः । तस्माऽआयुःप्रजाव
 दिद्वाधेऽअर्चत्योजसा । इंद्रऽओक्वदिधिषंतधीतयोदेवाऽअच्छानधीतयः ॥ युवंतमिंद्रापर्वतापुरोयुधायोनःपृत
 न्यादपृतंतमिद्धंतवज्रेणतंतमिद्धंत । दूरेचत्तार्यच्छन्त्सद्गहनंयदिनक्षत् । अस्माकंशत्रून्परिशूरविश्वतोर्दमादर्षीष्टवि
 श्वतः ॥ २१ ॥ (११९।७) उभेपुनामिरोदसीऽऋतेनद्रुहोदहामिसंमहीरनिंद्राः । अभिब्लग्ययन्नहताऽअमित्रा
 वैलस्थानपरितृह्वाऽअशोरन् ॥ अभिब्लग्याचिदद्रिवःशीर्षायातुमतीनां । छिधिवंदुरिणापदामहावतूरिणापदा+ ॥
 अवासांमघवन्जहिशर्षायातुमतीनां । वैलस्थानकेऽअर्मकेमहावैलस्थेऽअर्मके+ ॥ यासांतिस्त्रःपंचाशतोभिब्लंगैरपाव
 पः । तत्सुतेमनायतितक्तुतेमनायति ॥ पिशंगंभृष्टिमंभृणंपिशार्चिमिंद्रसंमृण । सर्वरक्षोनिबर्हय ॥ अवर्महऽइंद्र
 दाहृहिश्रुधीनःशुशोचहिद्यौःक्षानभीषांऽअद्रिवोघृणान्नभीषांऽअद्रिवः । शुष्मिन्तमोहिशुष्मिर्भिर्वधैरुग्रेभिरीयसे । अ
 पूरुषन्नोऽअप्रतीतशूरसत्त्वभिस्त्रिस्रैःशूरसत्त्वभिः ॥ वनोतिहिसुन्वन्क्षयंपरीणसःसुन्वानोहिष्मायजत्यवद्विषोदेवा

(११९।७) उभेपुनामीतिसप्तर्चस्यसूक्तस्यदेवोदासिःपरुच्छेपइंद्राद्यात्रिष्टुप्द्वितीयादितिस्रोनुष्टुभःपंचमीगायत्रीपद्मिधृतिःसप्तम्यष्टिः ।

नामवद्विषः । सुन्वानऽइत्तिषासतिसहस्रावाज्यवृतः । सुन्वानायेंद्रोददात्याभुवैर्यिंददात्याभुवै ॥ २२ ॥ (१२०११)
 आत्वाजुवौरारहाणाऽअभिप्रयोवायोवहैत्विहपूर्वपीतयेसोमस्यपूर्वपीतये । ऊर्ध्वातेऽअनुसूततामनस्तिष्ठतुजानुती ।
 नियुत्वतारथेनायाहिदावनेवायोमस्त्वदावने ॥ मंदंतुत्वामंदिनोवायविंदवोस्मक्ताणासःसुकृताऽअभिद्योगोभिः
 क्राणाऽअभिद्यवः । यद्धक्राणाऽइरध्वैदक्षंसचैतऽऊतयः । सध्रीचीनानियुतोदावनेधियऽउपब्रुवतऽईधियः ॥ वायुर्यु
 केरोहितावायुररुणावायूरथेऽअजिराधुरिवोह्वेवहिष्ठाधुरिवोह्वे । प्रबोधयापुरंधिजारऽआसंसतीमिव । प्रचक्षयरो
 दसीवासयोषसःश्रवसेवासयोषसः ॥ तुभ्यमुषासःशुचयःपरावतिभद्रावस्त्रातन्वतेदंसुरदिमषुचित्रानव्येपुरदिमषु ।
 तुभ्यधेनुःसंबर्दुघाविश्ववसूनिदोहते । अजनयोमरुतौवक्षणाभ्योदिवऽआवक्षणाभ्यः ॥ तुभ्यंशुक्रासःशुचयस्तुर
 प्यवोमदेष्टुग्राऽइषणंतभुर्वण्यपाभिषंतभुर्वणि । त्वांत्सारीदसमानोभर्गमीद्रेतकृवीये । त्वंविश्वस्माद्भुवनात्पासिधर्म
 णासुर्यात्पासिधर्मणा ॥ त्वंनोवायवेषामपूर्व्यःसोमानांप्रथमःपीतिर्महसिसुतानांपीतिर्महसि । उतोविहुत्मतीनांवि
 शान्वैवर्जुषीणां । विश्वाऽइत्तेधेनवोदुहऽआशिरंधृतंदुहतऽआशिरम् ॥ २३ ॥ (१२०१२) स्तीर्णबहिरुपनोयाहि

(१२०११) आत्वाजुवइतिषदृचस्यसूक्तस्यदैवोदासिःपरुच्छेपोवायुरत्यष्टिरंत्याष्टिः । (१२०१२) स्तीर्णबहिरिति नवर्चस्यसूक्त
 स्यदैवोदासिःपरुच्छेपोवायुश्चतुर्ध्यादिपंचानामिन्द्रोवाअत्यष्टिःसप्तम्यष्टम्यावष्टी ।

वीतयेसहस्रेणनियुतानियुत्वतेश्रुतिनीभिर्नियुत्वते । तुभ्यंहिपूर्वपीतयेदेवादेवाययेमिरे । प्रतेसुतासोमधुमंतोऽअस्थि
 रन्मदायक्रत्वेऽअस्थिरन् ॥ तुभ्यायंसोमःपरिपूतोऽअर्द्रिभिःस्पार्हावसानःपरिकोशमर्षतिशुक्रावसानोऽअर्षति ।
 तवायंभागऽआयुषसोमोदेवेषुह्यते । वहवायोनियुतोयाह्यस्मयुजेषाणोयाह्यस्मयुः+ ॥ आनोनियुद्भिःश्रुतिनीभिर
 ध्वरंसहस्रिणीभिरुपयाहिवीतयेवायोहव्यानिवीतये । तवायंभागऽऋत्वियःसरदिमःसूर्येसचा । अध्वर्युभिर्भरमाणा
 ऽअयंसतवायोशुक्राऽअयंसत ॥ आवांरथोनियुत्वान्वक्षदवसेभिप्रयांसिसुधितानिवीतयेवायोहव्यानिवीतये । पिव
 तंमध्वोऽअंधसःपूर्वपेयंहिवाहितं । वायवाचंद्रेणराधुसागतमिंद्रश्चराधुसागतं ॥ आवांधियोववृत्युरध्वराऽउपेममि
 दुमर्मजंतवाजिनमाशुमत्यनवाजिनं । तेषापिबतमस्मयूऽआनोगतमिहोत्या । इंद्रवायूसुतानामर्द्रिभिर्युवंमदायवा
 जदायुवं+ ॥ २४ ॥ इमेवांसोमाऽअप्स्वासुताऽइहाध्वर्युभिर्भरमाणाऽअयंसतवायोशुक्राऽअयंसत । एतेवामभ्यसक्ष
 ततिरःपवित्रमाशवः । युवायवोतिरोमाण्यव्ययासोमासोऽअत्यव्यया ॥ अतिवायोससतोयाहिशश्वंतोयत्रग्रावावदति
 तत्रंगच्छतंगृहमिंद्रश्चगच्छतं । विसूनृतादहशरीर्यतेधृतमापूर्णयानियुतायाथोऽअध्वरमिंद्रश्चयाथोऽअध्वरं+ ॥ अत्राहृत
 द्वहेथेमध्वऽआहुतियमंश्वत्यमुपतिष्ठतजायवोस्मेतेसंतजायवः । साकंगावःसुवतेपच्यंतेयवोनतैवायऽउपदस्यंतिधेनवो
 नापदस्यंतिधेनवः ॥ इमेयेतेसुवायोबाहोजसोतर्नदीतेपतयंत्युक्षणोमहिम्राधंतऽउक्षणः । धन्वन्विद्येऽअनाशवोजीरा

अदिगिरौकसः । सूर्यस्वेवरश्मयोर्दुर्नियंतवोहस्तयोर्दुर्नियंतवः ॥ २५ ॥ (११२०१३) प्रसुज्येष्टनिचिराभ्यांबृहन्नमो
हव्यमतिभरतामृल्यस्यादिष्टमृल्यस्या । तासञ्चाजाधृतासुतीयज्ञेयज्ञऽउपस्तुता । अथैनोःक्षत्रनकुतश्चनाधृषेदेव
त्वनूषिदाधृषे ॥ अदशिगातुरुरवेवरीयसीपंथाऽऋतस्यसमयंस्तरश्मिभिश्चक्षुर्भगस्यरश्मिभिः । द्युक्षंमित्रस्यसादनमर्थ
म्णोवरुणस्यच । अथादधातेबृहदुक्थ्यैवयऽउपस्तुत्यैबृहद्वयः । ज्योतिष्मतीमर्दितिधारयत्क्षितिस्वर्वतीमासचेते
दिवेदिवेजागृवांसादिवेदिवे । ज्योतिष्मत्क्षत्रमाशातेऽआदित्यादानुनस्पती । मित्रस्तयोर्वरुणोयातयज्जनोर्यमायात
यजनः ॥ अयंमित्रायवरुणायशंतमःसोमोभूत्ववपानेष्वभगोदेवोदेवेष्वभगः । तंदेवासौजुषेरतुविश्वेऽअद्यसजोष
सः । तथाराजानाकरथोयदीमहऽऋतावानायदीमहे ॥ योमित्रायवरुणायविधुज्जनोनर्वाणंतंपरिपातोऽअहंसोदा
श्वासंमर्तमंहसः । तमर्थमाभिरक्षत्युज्यंतमनुव्रतं । उक्थैर्यऽएनोःपरिभूषतिव्रतंस्तोमैराभूषतिव्रतं+ ॥ नमोदिवेवृ
हतेरोदसीभ्यामित्रायवोचंवरुणायमीहुषेसुमृळीकायमीहुषे । इन्द्रमग्निमुपस्तुहिद्युक्षमर्थमणंभगं । ज्योग्जीवतःप्रज

(११२०१३) प्रसुज्येष्टमितिसप्तर्चस्यसूक्तस्यदैवोदासिःपरुच्छेपोमित्रावरुणौनमोदिवइत्यस्यारोदसीमित्रावरुणोद्राग्न्ययमभगसोमा
देवताःऊतीदेवानामित्यस्यादेवमरुदग्निमित्रवरुणमधवंतोदेवताअत्यष्टिःअंत्यात्रिष्टुप् ।

यांसचेमहिसोमस्योतीसचेमहि ॥ ऊतीदेवानांवयमिंद्रवंतोमंसीमहिस्वयंशसोमरुद्धिः । अग्निर्मित्रोवरुणःशर्मयंसन्त
दश्याममघवानोवयंच ॥ २६ ॥ इतिद्वितीयाष्टकेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ ॥ ॥

द्वितीयाष्टके सूक्तानि ११९ ऋचः ११५७

नवमाध्यायेवर्गाः २६ सूक्तानि १५ ऋचः १३७ ॥ त्यागः ॥ विश्वेभ्योदेवेभ्यः १५ [भे. प. रुद्रमरुद्ध्यइदं. उषासानक्ताभ्यामिदं. विश्वेभ्यो-
देवेभ्यइदं. अधिम्यामिदं. विश्वेभ्योदेवेभ्यइदं. मित्रावरुणसिधुभ्यइदं. विश्वेभ्योदेवेभ्यइदं. २ मित्रावरुणाभ्यामिदं. २ विश्वेभ्योदेवेभ्यइदं. ५]
उषसइदं. २६ स्वनयायेदं. ७ भावयव्यायेदं. ५ रोमशायेदं. भावयव्यायेदं. अग्नयइदं. १९ इंद्रायेदं. ५ इंदवइदं. इंद्रायेदं. २७ इंद्रा-
पर्वतेद्रेभ्यइदं. इंद्रायेदं. ७ वायवइदं. ९ इंद्रवायुभ्यामिदं ५ वायवइदं. मित्रावरुणाभ्यामिदं. ५ सूर्यरोदसीमित्रवरुणरुद्रेद्राग्न्ययमभगसो-
मेभ्यइदं. देवमरुदग्निमित्रवरुणमधवञ्चइदं. १ ॥ इतिद्वितीयेप्रथमः ॥ १ ॥

सुषुमत्तुचमतिशाकरंप्रप्रचतुष्कंपौष्णमस्तुश्रौषळेकादशवैश्वदेवीमैत्रावरुण्याश्विन्यस्तिस्त्रैष्ट्याग्नेयीमारुत्यै
द्राग्नीबार्हस्पत्यावैश्वदेव्यंत्यात्रिष्टुप्पंचमीबृहतीवैश्वदेवमेतदेवमन्यासामपिसूक्तप्रयोगेवैश्वदेवत्वैसूक्तभेदप्रयो
गेयलिंगंसादेवतावेदिषदेसोनादीर्घतमाऔचथ्यआग्नेयंतुद्वित्रिष्टुबंतंतुत्रिष्टुब्दशमीवांबळित्थासमिद्धआग्नि
यआनुष्टुभमंत्यैद्रीप्रतव्यसीमष्टावाग्नेयंतुतत्रिष्टुबंतमेतिप्रसप्तजागतंतपृच्छतपंचांत्यात्रिष्टुप्त्रिपूर्धानंकथामयी

महःसवैराजैपुरुचमौष्णिहैमित्रनवमैत्रावरुणाहिजागतमैत्र्याद्यायुवंससयजामहेचतुष्कंविष्णोःषडैष्णवंहि

प्रवोजागतं त्वैदंश्चाद्यस्तुचोभवपंचाबोधिषळाश्विनैतं त्वये त्रिष्टुभौ ॥ २ ॥

॥

॥

हरिः३ओम् (१२०१४) सुषुमायातुमाद्रिभिर्गोश्रीतामत्सराऽऽमेसोमासोमत्सराऽऽमे । आराजानादिविस्पृशास्त्रागं
तमुपनः । इमेवांमित्रावरुणागवाशिरःसोमाःशुक्रागवाशिरः ॥ इमऽआयातुमिदं वःसोमासोदध्याशिरःसुतासोदध्या
शिरः । उतवामुषसोबुधिसाकंसूर्यस्यरश्मिभिः । सुतोमित्रायवरुणायपीतयेचारुर्ऋतायपीतये ॥ तांवांधेनुनवासरीमंशुं
दुहंत्यद्रिभिःसोमैदुहंत्यद्रिभिः । अस्त्रागतंमुपनोवांचासोमपीतये । अयंवांमित्रावरुणानृभिःसुतःसोमऽआपीतये
सुतः+ ॥ १ ॥ (१२०१५) प्रप्रपूष्णस्तुविजातस्यशस्यतेमहित्वमस्यतवसोनतंदतेस्तोत्रमस्यनतंदते । अर्चामिसुमन्यन्नहमं
त्यंतिमयोभुवं । विश्वस्ययोमनऽआयुयुवेमखोदेवऽआयुयुवेमखः+ ॥ प्रहित्वापूषन्नजिरंनयामंनिस्तोमैभिःकृण्वऽऋ
णवोयथामृधऽउष्टोनपीपरोमृधः । हुवेयत्त्वामयोभुवंदेवंसख्यायमर्यः । अस्माकमांगूषान्धुन्निरंस्कृधिवार्जेषुधुन्नि
नस्कृधि ॥ यस्यतेपूषन्सख्येर्विपन्यवःकृत्वाचित्संतोवसाबुभुजिरऽइतिकृत्वाबुभुजिरे । तामनुत्वानवीयसीनियुतं
रायऽईमहे । अहेळमानऽउरुशंसरीभवाजैवाजैसरीभवा ॥ अस्याऽऋषुणऽउपसातयेभुवोहेळमानोररिवांऽअजा

(१२०१४) सुषुमेतिचस्यसूक्तस्यदेवोदासिःपरुच्छेपोमित्रावरुणावतिशकरी । (१२०१५) प्रप्रपूष्णइतिचतुर्केचस्यसूक्तस्य

श्वश्रवस्यतामंजाश्व । ओषुत्वाववृतीमहितोमैभिर्दस्मसाधुभिः । नहित्वापूषन्नतिमन्यंऽआघृणेनतेसख्यमपह्रुवे+ ॥
॥ २ ॥ (१२०१६) अस्तुश्रौषडिपुरोऽअग्निधियादधऽआनुतच्छधोदिव्यं वृणीमहऽइंद्रवायूवृणीमहे । यद्धक्राणा
विवस्वतिनाभांदायिनव्यसी । अधप्रसूनऽउपयंतुधीतयोदेवांऽअच्छानधीतयः ॥ यद्धत्यन्मित्रावरुणावृतादध्या
ददाथेऽअनृतस्वेनमन्युनादक्षस्यस्वेनमन्युना । युवोरित्थाधिसद्वास्वपश्यामहिरण्ययं । धीभिश्चनमनसास्वेभिरक्षभिः
सोमस्यस्वेभिरक्षभिः ॥ युवांस्तोमैभिर्देवयंतोऽअश्विनाश्रावयंतऽइवश्लोकमायवोयुवांहव्याभ्याश्चयवः । युवोविंश्वा
ऽअधिश्चियःपृक्षश्चविश्ववेदसा । पृषायंतैवापवयोहिरण्ययेरथेदस्त्राहिरण्यये ॥ अचेतिदस्त्राव्युनाकमृण्वधोयुंजते
वारधयुजोविर्विष्टिष्वध्वस्मानोदिविष्टिषु । अधिवांस्थामवंधुरेरथेदस्त्राहिरण्यये । पथेवयंतानुशासंतारजोऽजाशा
संतारजः ॥ शचीभिर्नःशचीवसूदिवानकंदशस्यतं । मावांरितरुपदसत्कदाचनास्मद्रातिःकदाचन+ ॥ ३ ॥ वृषभि

देवोदासिःपरुच्छेपःपूषात्यष्टिः । (१२०१६) अस्तुश्रौषडित्येकादशर्षसूक्तस्यदेवोदासिःपरुच्छेपआद्याविश्वेदेवाःद्वितीयाया
मित्रावरुणौतृतीयादितिमुष्णामाश्विनौषष्ट्याइंद्रःसप्तम्याअग्निरष्टम्यामरुतोनवम्याइंद्राद्दशम्याबृहस्पतिरंत्यायाविश्वेदेवाअत्यष्टिःपंचमी
बृहस्पत्यात्रिष्टुप् । (वैश्वदेवमेतसूक्तं । अत्रप्रत्येकंदेवताविभागस्तवाकरएवपठितः । अनयैवदिशासर्वत्रापिवैश्वदेवसूक्तेदेवताविभागः
कर्तव्यइतिहितदनुष्ठा । यथाह—एवमन्यासामपिसूक्तप्रयोगेवैश्वदेवत्वं सूक्तभेदप्रयोगेतुयल्लिंगंसादेवतेति) ।

द्रवृषपाणांसऽइदं वऽइमे सुताऽअद्रिषुतासऽउद्भिदस्तुभ्यं सुतासऽउद्भिदः । ते त्वामंदंतु दावनेमहेचित्राय राधसे । गी
भिर्गिर्वाहः स्तवमानऽआगहि सुमृच्छीको नऽआगहि ॥ ओषूणोऽअग्ने शृणु हित्व मीळितो देवेभ्यो ब्रवसि यज्ञियेभ्यो राज
भ्यो यज्ञियेभ्यः । यद्धत्यामंगिरोभ्यो धेनुं देवाऽअदत्तन । वितान् दुहेऽअर्थमाकर्तरी सचाऽएषतां वेदमे सचा ॥ मोषुवो
ऽअस्मद्भितानि पौस्यासना भूवन्धुम्रानि मोतजारिषुरस्मत्पुरोतजारिषुः । यद्वश्वित्रयुगेयुगेन व्यंघोषादमर्त्य । अस्मा
सुतन्मरुतो यच्च दुष्टरं दिधृता यच्च दुष्टरं ॥ दध्यङ्गमे जनुषं पूर्वोऽअंगिराः प्रियमधः कण्वोऽअत्रिर्मनुर्विंदुस्ते मे पूर्वमनुर्वि
दुः । तेषां देवेष्वायतिरस्माकं तेषु नाभयः । तेषां देवेन मह्यानमे गिरं द्राप्तीऽआनमे गिरा ॥ होता यक्षद्वनिनो वंत वार्य
बृहस्पतिर्यजति वेनऽउक्षभिः पुरुवारैर्भिरुक्षभिः । जगृभ्मादूरऽआदिशं श्लोकमद्रेरधत्मना । अधारयदरिं दानि सुक्र
तुः पुरुसद्भानि सुक्रतुः ॥ ये देवासो दिव्येकादशस्थ पृथिव्या मध्येकादशस्थ । असुक्षितो महिनैकादशस्थ ते देवासो यज्ञ
मिमं जुषध्वं ॥ ४ ॥ (११२११) वेदिष देप्रियधामाय सुद्युते धासि मि वप्रभरायोर्निमग्नये । वस्त्रेणैव वासयामन्मना
शुचिं ज्योतीरथं शुक्रवर्णतमोहनं ॥ अभिद्विजन्मात्रिवृदन्नमृज्यते संवत्सरे वा वृधे जग्धमीपुनः । अन्यस्यासाजिह्वया जे
न्यो वृषान्यन्येन्येन्येनो मृष्टवारणः ॥ कृष्णप्रुतौ वेविजेऽअस्य सक्षिताऽउभातरं तेऽअभिमातरा शिशुं । प्राचाजिह्वं

(११२११) वेदिषद इति त्रयोदशर्चस्य सूक्तस्यौच्योदीर्घतमा अग्निर्जगती अंत्ये द्वे त्रिष्टुभौ दशमी त्रिष्टुवा ।

ध्वसयंतं तृषुच्युतमासाच्यं कुपयं वर्धनं पितुः ॥ मुमुक्ष्वोऽमनवे मानवस्य ते रघुद्रवः कृष्णसीतासऽऊजुवः । असमनाऽ
अजिरासो रघुष्यदो वातजूताऽउपयुज्यंतऽआशवः ॥ आदस्य ते ध्वसयंतो वृथैरते कृष्णमभ्वं महिर्वर्षः करिं क्रतुः । यत्सी
महीमवनिं प्राभिमर्शदभिश्च सन्स्तनयन्नेति नानदत् ॥ ५ ॥ भूषन्नयो धिबभूषुनन्न ते वृषैव पत्नीरभ्येति रुरुवत् ।
ओजायमानस्तन्वश्च शुभते भीमोन शृंगादविधावदुर्गभिः ॥ ससंस्तिरो विष्टिरः संग्रभायति जानन्नेव जानतीर्नित्यऽआ
शये । पुनर्वर्धतेऽअपियंति देव्यमन्यद्वर्षः पित्रोः कृण्वते सचा ॥ तमग्रुवः केशिनीः संहिरैर्भिरऽऊर्ध्वास्तस्थुर्मन्वुषीः प्राय
वेपुनः । तासां जरामुं च नैति नानददसुं परं जनयन्जीवमस्तृतं ॥ अधीवासं परिमातूरिहन्नह तु विग्रेभिः सत्वभिर्याति वि
जयः । वयोदधत्पद्वते रीरिहत्सदानुदयेनी सच ते वर्तनीरह ॥ अस्माकमग्ने मधवत्सु दीद्विह्यध्वसीवान्वृषभोदमूनाः ।
अवास्या शिशुमतीरदीदेवैर्मवयुत्सु परिजर्भुराणः ॥ ६ ॥ इदमग्ने सुधितं दुर्धितादधिप्रियादुचिन्मन्मनः प्रेयोऽअस्तु ते ।
यत्तेशुक्रंतन्वोऽरोचते शुचितेनास्मभ्यं वनसेरत्नमात्वं ॥ रथाय नावमुत नो गृहाय नित्यारित्रां पद्वतींऽआस्यग्ने । अस्मा
कवीराऽउत नो मघो नो जनोश्च यापारयाच्छर्मयाच ॥ अभीनोऽअग्नऽउक्थमिज्जुगुर्याद्यावाक्षामासिं धवश्च स्वगूर्ताः ।
गव्यं यव्यं यंतो दीर्घाहेषं वरं मरुण्यो वरंत ॥ ७ ॥ (११२१२) बळित्थातद्वपुषे धायि दर्शतं देवस्य भर्गः सहसो यतो जनिं ।

(११२१२) बळित्थेति त्रयोदशर्चस्य सूक्तस्यौच्योदीर्घतमा अग्निर्जगती अंत्ये द्वे त्रिष्टुभौ ।

यदीमुपहरतेसाधतेमतिकृतस्यधेनाऽअनयंतसंस्तुतः ॥ पृक्षोवपुःपितुमाभित्यऽआशयेद्वितीयमाससशिवासुमातृषु ।
 तृतीयमस्यवृषभस्यदोहसेदशप्रमतिजनयंतयोषणः ॥ निर्यदीनुभ्रान्महिषस्यवर्षसऽईशानासःशर्वसाकंतसूरयः । यदी
 मनुप्रदिवोमध्वऽआधवेगुहासंतंमातरिश्वामधायति ॥ प्रयत्पितुःपरमाप्रीयतेपर्यापृक्षुधोवीरुधोदंसुरोहति । उभाय
 दस्यजनुषंयदिन्वतऽआदिद्यविष्ठोऽअभवद्गुणाशुचिः ॥ आदिन्मातराविशद्यास्वाशुचिरहिंस्यमानऽउर्वियाविवावृ
 धे । अनुयत्पूर्वाऽअरुहत्सनाजुवोनिनव्यसीष्ववरासुधावते ॥ ८ ॥ आदिद्धोतारंवृणतेदिर्विष्टिषुभगमिवपृचाना
 सऽऽकृतं । देवान्यत्कत्वामज्मनापुरुष्टुतोमर्तशंसंविश्वधावेतिधार्यसे ॥ वियदस्थाद्यजतोवातचोदितोह्वारोनवकाज
 रणाऽअनाकृतः । तस्यपत्न्यंन्दुधुषःकृष्णजंहसःशुचिजन्मनोरजऽआव्यध्वनः ॥ रथोनयातःशिकेभिःकृतोद्यामंगैभि
 ररुषेभिरीयते । आदस्यतेकृष्णासोदक्षिसूरयःशूरस्येवत्वेषथादीषतेवयः ॥ त्ववाह्यग्रेवरुणोधृतव्रतोमित्रःशाशद्रेऽअ
 र्यमासुदानवः । यत्सीमनुक्रतुनाविश्वथाविभुरराक्षनेमिःपरिभूरजायथाः ॥ त्वमग्नेशशमानायसुन्वतेरत्नयविषदेव
 तातिमिन्वसि । तंत्वानुनव्यसहसोयुवन्वयंभग्नंकारेमहिरत्नधीमहि ॥ अस्मेरयिनस्वर्थदमूनसंभगंदक्षुनपृचासिध
 र्णसिं । रदमीऽरिर्वयोयमतिजन्मनीऽउभेदेवानांशंसमतऽआचसुक्रतुः ॥ उतनःसुद्योत्माजीराश्वोहोतामंद्रःशृणवच्चं
 द्ररथः । सनोनेषन्नेषतमैरमूरोभिर्वांसुवितंवस्योऽअच्छ ॥ अस्ताव्यग्निःशिमीवद्भिरकैःसाम्राज्यायप्रतरंदधानः ।

अमीचयेमघवानोवयंचमिहंनसूरोऽअतिनिष्ठतन्युः ॥ ९ ॥ (१२११३) समिद्धोऽअग्नऽआवहदेवाँऽअद्ययतसुंचे ।
 तंतुतनुध्वपूर्वसुतसौमायदाशुषे ॥ घृतवतमुपमासिमधुमंतंतनूनपात् । यज्ञविप्रस्यमावतःशशमानस्यदाशुषः ॥
 शुचिःपावकोऽअद्भुतोमध्वायज्ञमिमिक्षति । नराशंसस्त्रिरादिवोदेवेषुयज्ञियः ॥ ईळितोऽअग्नऽआवहद्वैचित्रमिह
 प्रियं । इयंहित्वामतिर्ममाच्छासुजिह्वच्यते ॥ सृणानासोयतसुचोवहिर्यज्ञेस्वध्वरे । वृजेदेवव्यचस्तममिंद्रायशर्मस
 प्रथः ॥ विश्रयंतामृतावृधःप्रयैदेवेभ्योमहीः । पावकासःपुरुस्पृहोद्वारोदेवीरसश्चतः ॥ १० ॥ आभंदमानेऽउपाके
 नक्तोषासासुपेशसा । यहीऽऽकृतस्यमातरासीदतांवहिरासुमत् ॥ मंद्रजिह्वाजुगुर्वणीहोतारादैव्याकवी । यज्ञनोय
 क्षतामिमंसिधमद्यदिविस्पृशं ॥ शुचिर्देवेष्वपिताहोत्रामरुत्सुभारती । इळासरस्वतीमहीवर्हिःसीदंतुयज्ञियाः ॥ त
 न्रस्तुरीपमद्भुतंपुरुवारंपुरुत्मना । त्वष्टापोषायविष्यतुरायेनाभानोऽअस्मयुः ॥ अवसृजन्नुपत्मनादेवान्यक्षिवनस्य
 ते । अग्निहव्यासुषूदतिदेवोदेवेषुमोर्धरः ॥ पुषण्वतैमरुत्वतेविश्वदेवायवायवे । स्वाहागायत्रवैपसेहव्यमिंद्रायकर्त
 न ॥ स्वाहाकृतान्यागद्युपहव्यानिवीतये । इंद्रागहिभ्रुधीहवत्वांहवन्तेऽअध्वरे ॥ ११ ॥ (१२११४) प्रतव्यसी
 (११२१३) समिद्धोअग्रइतित्रयोदशर्चस्यसूक्तस्यौचध्वोदीर्घतमाक्रषिःइध्मस्तनूनपात्रराशंसइळोवर्हिर्देवीद्वारउषासानक्तादैव्योहोतारौ
 सरस्वतीळाभारत्यस्त्वष्टावनस्पतिःस्वाहाकृतयइतिकमेणदेवताःअंत्यायइंद्रोनुष्टुप् । (१२११४) प्रतव्यसीमित्यष्टर्चस्यसूक्तस्यौचध्वो

नव्यसीधीतिमग्र्यैवाचोमत्तिसहसःसूनवेभरे । अपांनपाद्योवसुभिःसहप्रियोहोतापृथिव्यांन्यसीददृत्वियः । सजायमानःपरमेव्यौमन्याविरग्निरभवन्मातरिश्वने । अस्यक्रत्वासमिधानस्यमज्मनाप्रद्यावाशोचिःपृथिवीऽअरोचयत् ॥ अस्यत्वेपाऽअजराऽअस्यभानवःसुसंहशःसुप्रतीकस्यसुद्युतः । भात्वक्षसोऽअत्यक्तुर्नसिंधवोप्रेरंजतेऽअसंसंतोऽअजराः ॥ यमेरिरेभृगवोविश्ववेदसंनाभापृथिव्याभुवनस्यमज्मना । अग्निंतंगीभिर्हिनुहिस्वऽआदमेयऽएकोवस्वोवरुणो नराजति ॥ नयोवरायमरुतामिवस्वनःसेनैवसृष्टादिव्यायथाशनिः । अग्निर्जैमैस्तिगितैरत्तिभर्वतियोधोनशत्रून्तसवनान्यृजते ॥ कुविन्नोऽअग्निरुचयस्यवीरसद्वसुक्कुविद्वसुभिःकाममावरत् । चोदःकुवित्तुज्यात्सातयेधियःशुचिप्रतीकंतमयाधियागृणे ॥ धृतप्रतीकंवऽऽकृतस्यधूर्षदमग्निमित्रंनसमिधानऽऽकृतंजते । इंधानोऽअक्रोविदथेपुदीच्यक्षुक्वर्णा मुदुनोयंसतेधियं ॥ अप्रयुच्छन्नप्रयुच्छद्भिरग्नेशिवेभिर्नःपायुभिःपाहिशमैः । अदग्धेभिरदपितेभिरिष्टेनिमिषद्भिःपरिपाहिनोजाः⁺ ॥ १२ ॥ (१२१५) एतिप्रहोताव्रतमस्यमाययोर्ध्वादधानःशुचिपेशसंधियं । अभिसुचःक्रमतेदक्षिणावृतोयाऽअस्यधामप्रथमंहनिंसते ॥ अभीमृतस्यदोहनाऽअनूपतयोनौदिवस्यसदनेपरीवृताः । अपामुपस्थेविभृतोयदावसदधस्वधाऽअधयद्याभिरीर्यते ॥ युयूषतःसर्वयसातदिद्वपुःसमानमर्थवितरित्रतामिधः । आदीभगोनदीर्घतमाअग्निर्जगतीअंत्यात्रिष्टुप् । (१२१५) एतीतिसप्तर्चस्यसूक्तस्यौचध्योदीर्घतमाअग्निर्जगती ।

हव्यःसमस्मदावोहुर्नरश्मीन्तसमयंस्तसारथिः ॥ यमींद्वासर्वयसासपर्यतःसमानेयोनामिथुनासमोकसा । दिवाननकैपलितोयुवाजनिपुरुचरन्नजरोमानुषायुगा⁺ ॥ तमींहिन्वंतिधीतयोदशत्रिशोदेवंमतीसऽऽकृतयेहवामहे । धनोरधिप्रवत्तऽआसऽऽकृण्वत्यभिब्रजद्भिर्वयुनानवाधित ॥ त्वंह्यग्नेदिव्यस्यराजसित्वंपार्थिवस्यपशुपाऽइवत्मना । एनीतऽएतेबृहतीऽअभिभ्रियाहिरण्ययीवक्करीवर्हिंराशाते ॥ अग्नेजुषस्वप्रतिहर्यतद्वचोमद्रस्वधावऽऽकृतंजातसुकृतो । योविश्वतःप्रत्यङ्मुसिदर्शितोरण्वःसंहृष्टौपितुमांऽइवक्षयः ॥ १३ ॥ (१२१६) तंपृच्छतासजगामासवैदुसचिकित्वाँइयतेसान्वीयते । तस्मिन्सन्तिप्रशिषस्तस्मिन्निष्टयःसवाजस्यशर्वसःशुष्मिणस्पतिः ॥ तमितृच्छंतिनसिमोविपृच्छतिस्वेनैवधीरोमनसायदग्रभीत् । नमृष्यतेप्रथमंनपरंवचोस्यक्रत्वासचतेऽअप्रहपितः ॥ तमिद्रच्छंतिजुह्वंस्तमर्वतीर्विश्वान्येकःशृणवद्वचांसिमे । पुरुषैषस्ततुरिर्यज्ञसाधनोच्छिद्रोतिःशिशुरादत्तसंरभः ॥ उपस्थायैचरतियत्समारतसद्योजातस्तत्सारयुज्यैभिः । अभिश्वांतंमृशतेनाद्यैमुदेयदीगच्छत्युशतीरपिष्ठितं⁺ ॥ सईमृगोऽअप्योवनगुरुपत्वच्युपमस्यानिधायि । व्यब्रवीद्वयुनामत्यैभ्योग्निर्विद्वांऽऽकृतचिद्धिसत्यः⁺ ॥ १४ ॥ (१२१७) त्रिमूर्धानंसप्तर्चसिंमृगणीपेनूनमग्निपित्रोरुपस्थे । निषत्तमस्यचरतोध्रुवस्यविश्वादिवोरोचनापप्रिवांसं ॥ उक्षामहांऽअभिववक्षऽएनेऽअजरस्त (१२१६) तंपृच्छतेतिपंचर्चस्यसूक्तस्यौचध्योदीर्घतमाअग्निर्जगतीअंत्यात्रिष्टुप् । (१२१७) त्रिमूर्धानमितिपंचर्चस्यसूक्तस्यौचध्यो

स्थावितऽऊर्तिर्ऋष्वः । उर्व्याःपदोनिदधातिसानौरिहंत्यूधौऽअरूपासोऽअस्य ॥ समानं वत्समभिसंचरंतीविष्वक्पु
नूविचरतःसुमेकै । अनपवृज्याँऽअध्वनोमिमानि विश्वान्केताँऽअधिमहोदधाने ॥ धीरांसःपदं कव्योनयंति नानाहृदा
रक्षमाणाऽअजुर्य । सिषांसंतःपर्यपश्यंतसिंधुमाविरेभ्योऽअभवत्सूर्योऽनृन्+ ॥ दिदृक्षेण्यःपरिकाष्ठासुजेन्यऽईळेन्यो
महोऽअभीयजीवसे । पुरुत्रायदभवत्सूरहैभ्योगभैभ्योमघवाविश्वदर्शतः ॥ १५ ॥ (१२११८) कथातेऽअग्नेशुचयंतऽआ
योर्देदाशुर्वाजेभिराशुषाणाः । उभेयत्तोकेतनयेदधानाऽऋतस्यसामन्नणयंतदेवाः+ ॥ बोधामेऽअस्यवचसोयविष्टमं
हिंष्टस्यप्रभृतस्यस्वधावः । पीयतित्वोऽअनुत्वोगृणातिवंदारुस्तेतनव्वंदेऽअग्ने ॥ येपायवोमामतेयंतैऽअग्नेपश्यंतोऽअं
धंदुरितादरक्षन् । ररक्षतान्तसुकृतोविश्ववेदादिपसंतऽइद्रिपवोनाहदेभुः ॥ योनोऽअग्नेऽअररिवाँऽअघायुररातीवा
मर्चयतिद्वयेन । मंत्रौगुरुःपुनरस्तुसोऽअस्माऽअनुमृक्षीष्टतनव्वंदुरुक्तैः+ ॥ उतवायःसंहस्यप्रविद्वान्मतोमर्तमर्चयति
द्वयेन । अतःपाहिस्तवमानस्तुवंतमग्नेमार्किनोदुरितायधायीः ॥ १६ ॥ (१२११९) मथीद्यदीविष्टोमातरिश्वाहो
तारं विश्वाप्सुं विश्वदेव्यं । नियंदधुर्मनुष्यासुविश्वस्वर्णचित्रं वपुषे विभावं ॥ ददानमिन्नददभंतमन्माग्निर्वरुथंममत
स्यचाकन् । जुषंत विश्वान्यस्यकर्मोपस्तुतिंभरमाणस्यकारोः+ ॥ नित्येचिन्नुयंसदनेजगृभ्रेप्रशस्तिभिर्दधिरेयज्ञिया
दीर्घतमाअग्निस्त्रिष्टुप् । (१२११८) कथातइतिपंचर्चस्यसूक्तस्यौचध्योदीर्घतमाअग्निस्त्रिष्टुप् । (१२११९) मथीद्यदीमितिपंचर्चस्यसूक्त

सः । प्रसूनयंतगृभयंतऽइष्टावश्वासोनरथ्योरारहाणाः+ ॥ पुरुष्णिदस्मोनिर्णिणातिजंभैराद्रौचतेवनऽआविभावा ।
आदस्यवातोऽअनुवातिशोचिरस्तुर्नशर्यामसनामनुद्यून्+ ॥ नयंरिपवोनरिषण्यवोगभैसंतरेषणारेषयंति । अंधाऽअ
पश्यानदभन्नभिख्यानित्यांसऽईप्रैतारोऽअरक्षन् ॥ १७ ॥ (१२११०) महःसरायऽएषतेपतिर्दन्निनऽइनस्यव
सुनःपदऽआ । उपध्रजैतमद्रयोविधन्नित्+ ॥ सयोवृषान्नरांनरोदस्योःश्रवोभिरस्तिजीवपीतसर्गः । प्रयःसंस्त्राणःशि
श्रीतयोनौ ॥ आयःपुरंनार्मिणीमदीदेदत्यःकविर्नभन्योऽनुनावा । सूरोनरुरुक्कान्छतात्मा ॥ अभिद्विजन्मात्रीरोच
नानि विश्वारजांसिधुशुचानोऽअस्थात् । होतायजिष्ठोऽअपांसधस्थे ॥ अयंसहोतायोद्विजन्माविश्वाधेवार्याणिश्रव
स्या । मर्तोयोऽअस्मैसुनुकोददाश ॥ १८ ॥ (१२१११) पुरुत्वादाश्वान्वोचेरिरं प्रेतवस्विदा । तोदस्येवशरण
ऽआमहस्य ॥ व्यऽननिनस्यधनिनःप्रहोषेचिदररुषः । कदाचनप्रजिगतोऽअदैवयोः ॥ सचंद्रोविप्रमर्त्योमहोब्राधन्त
मोदिवि । प्रप्रेत्तेऽअग्नेवनुषःस्याम ॥ १९ ॥ (१२११२) मित्रंनयंशिष्यागोषुगव्यवःस्वाध्याविदर्थेऽअप्सुजीजनन् ।
अरेजेतारोर्दसीपाजसागिराप्रतिप्रियंयजतंजनुषामवः ॥ यद्वत्यद्वापुरुमीहस्यसोमिनःप्रमित्रासोनदधिरेस्वाभुवः ।

स्यौचध्योदीर्घतमाअग्निस्त्रिष्टुप् । (१२११०) महःसरायइतिपंचर्चस्यसूक्तस्यौचध्योदीर्घतमाअग्निर्विराट् । (१२१११) पुरुत्वेतिवृ
चस्यसूक्तस्यौचध्योदीर्घतमाअग्निरुष्णिक् । (१२११२) मित्रंनयमितिनवर्चस्यसूक्तस्यौचध्योदीर्घतमाग्नित्रावरुणावाद्यायामित्रो जगती ।

अधकृतुं विदतं गातुमर्चतः उत श्रुतं वृषणापस्त्यावतः ॥ आवां भूषन्क्षितयोजन्मरोदस्योः प्रवाच्यं वृषणादक्षसेमहे ।
यदीमृताय भरथो यदर्वते प्रहोत्रया शिम्यावीथोऽध्वरं ॥ प्रसाक्षितिरसुरयामहिप्रियः ऋतावानावृतमाघोषथोबृहत् ।
युवंदिवोबृहत्तोदक्षमाभुवंगांनधुर्युपयुंजाथेऽपः ॥ महीऽअत्रमहिनावारंमृण्वथोरेणवस्तुजऽआसन्नधेनवः । स्वरं
तिताऽउपरतातिसूर्यमानिन्नुचऽउषसस्तक्वीरिव ॥ २० ॥ आवांमृतायकेशिनीरनूषतमित्रयत्रवरुणगातुमर्चथः ।
अवत्मनासृजतं पिन्वतं धियोयुवंविप्रस्यमन्मनामिरज्यथः ॥ योवांयज्ञैः शशमानोहृदाशतिकविर्होतावजतिमन्मसाध
नः । उपाहृतगच्छथोवीथोऽध्वरमच्छागिरः सुमतिर्गतमस्यू ॥ युवांयज्ञैः प्रथमागोभिरंजतऽऋतावानामनसो न
प्रयुक्तिषु । भरतिवांमन्मनासंयतागिरोदप्यतामनसारेवदाशथे ॥ रेवद्वयोदधाथेरेवदाशथेनरामायाभिरितऽऋ
तिमाहिंन । नवांद्यावोहभिर्नोतसिंधवोनदेवत्वंपण्योनानंशुर्मघं ॥ २१ ॥ (१२११३) युवंवस्त्राणिपीवसाव
साथेयुवोरच्छिद्रामंतवोहसर्गाः । अवातिरतमनृतानि विश्वऽऋतेन मित्रावरुणासचेथे ॥ एतच्चनत्वोविचिकेतदेषां
त्योमंत्रः कविशस्तऽऋधावान् । त्रिरश्रिहंतितु रश्रिरोदेवनिदोहप्रथमाऽअजूर्यन् ॥ अपादेतिप्रथमापद्धतीनांकस्त
द्रांमित्रावरुणाचिकेत । गभोभारंभरत्याचिदस्यऽऋतं पिपत्यनृतं नितारीत् ॥ प्रयंतमित्परिजारंकनीनांपश्यामसिनो

(१२११३) युवंवस्त्राणितिसप्तर्चस्यसूक्तस्यौचध्योदीर्घतमामित्रावरुणौ त्रिष्टुप् ।

पनिपद्यमानं । अनवपृग्णावितं तावसानं प्रियं मित्रस्यवरुणस्यधाम ॥ अनश्वोजातोऽअनभीशुरवाकनिऋदत्पतयदध्वं
सानुः । अचित्तं ब्रह्मजुषुर्यवानः प्रमित्रेधामवरुणेगुणतः ॥ आधेनवोमामतेयमवती ब्रह्मप्रियं पीपयन्तस्मिन्नध्वन् ।
पित्वोभिक्षेतवयुनानि विद्वानासाविवांसन्नदिति मुरुष्येत् ॥ आवांमित्रावरुणाहव्यजुष्टिनमसादेवाववसाववृत्त्यां ।
अस्माकं ब्रह्मपृतनासुसह्याऽअस्माकं वृष्टिर्दिव्यासुपारा ॥ २२ ॥ (१२११४) यजामहेवांमहः सजोषाहव्येभिर्मित्रावरु
णानमोभिः । घृतैर्घृतस्त्रुऽअध्वयद्वामस्मेऽअध्वर्यवोनधीतिभिर्भरति ॥ प्रस्तुतिर्वाधामनप्रयुक्तिरयामिमित्रावरुणासुवृ
क्तिः । अनक्तियद्वाविदथेषुहोतासुन्नवांसूरिवृषणावियक्षन् ॥ पीपायधेनुरदितिऋतायजनायमित्रावरुणाहविर्दे ।
हिनोतियद्वाविदथैसपर्यन्तसरातहव्योमानुषोनहोता ॥ उतवांविधुमद्यास्वंधोगावऽआपश्चपीपयंतदेवीः । उतो नोऽ
अस्यपूर्वः पतिर्दन्वीतपातंपयंसऽउस्त्रियायाः ॥ २३ ॥ (१२११५) विष्णोर्नुकंवीर्याणिप्रवोच्यः पार्थिवानिवि
ममेरजोसि । योऽअस्कंभायदुत्तरंसधस्थंविचक्रमाणस्त्रेधोरुगायः ॥ प्रतद्विष्णुः स्तवतेवीर्येणमृगोनभीमः कुचुरोगि
रिष्ठाः । यस्योरुषु त्रिषु विक्रमणेष्वधिक्षियंति भुवनानि विश्वा ॥ प्रविष्णवेशूषमेतुमन्मगिरिक्षितऽउरुगायायवृष्णे ।

(१२११४) यजामह इति चतुर्केचस्यसूक्तस्यौचध्योदीर्घतमामित्रावरुणौ त्रिष्टुप् । (१२११५) विष्णोर्नुकमिति षड्वचस्यसूक्त
स्यौचध्योदीर्घतमाविष्णुस्त्रिष्टुप् ।

यऽइदं दीर्घप्रयतंसुधस्थमेकोविममेत्रिभिरित्युदेभिः ॥ यस्य त्रीपूर्णा मधुना पदान्यक्षीयमाणाः स्वधयामदंति । यऽउत्रि
धातुपृथिवीमुतद्यामेकोदाधारभुवनानि विश्वा ॥ तदस्य प्रियमभिपाथोऽअद्यानरोयत्र देवयवोमदंति । उरुक्रमस्य सहिबं
धुरित्थाविष्णोः पदे परमेमध्वऽउत्सः ॥ तावांवास्तन्युश्मसिगमध्वैयत्रगावोभूरि शृंगाऽअयासः । अत्राहृतदुरुगायस्य
वृष्णः परमंपदमवभातिभूरि ॥ २४ ॥ (१२११६) प्रवः पांतमंधसो धियायते महेशूराय विष्णवे चार्चत । यासानुनि
पर्वतानामदाभ्यामहस्तस्थतुरर्वेतेवसाधुना ॥ त्वेषमित्थासमरणं शिमीवतो रिद्राविष्णुसुतपावांमुरुष्यति । यामत्यौ
यप्रतिधीयमानमितकृशानोरस्तुरसनामुरुष्यथः ॥ ताऽईवर्धतिमह्यस्य पाँस्यं निमातरानयतिरेतसेभुजे । दधातिपुत्रोव
रंपरं पितुर्नामंतृतीयमधिरोचने दिवः+ ॥ तत्तदिदस्य पाँस्यं गृणीमसीनस्य त्रातुरवृकस्य मीढुषः । यः पार्थिवानि त्रिभिरि
द्विगामभिरुरुकर्मिष्टोरुगायाय जीवसे ॥ द्वेऽइदस्य क्रमणे स्वर्दशौ भिरुगायामत्यौ भुरण्यति । तृतीयमस्य निरिदधर्ष
तिवयश्चनपतयंतः पतत्रिणः ॥ चतुर्भिः साकं नवतिंचनामभिश्चक्रं नवृत्तं व्यतीं ऽरवीविपत् । बृहच्छरीरो विमिमानऽक्रक
भिर्युवाकुमारः प्रत्येत्याहव+ ॥ २५ ॥ (१२११७) भवामित्रो न शेषो घृतासुतिर्विभूतद्युम्नऽएवयाऽउत्सप्रधाः ।

(१२११६) प्रवः पांतमिति षडृचस्य सूक्तस्यौच्यो दीर्घतमा आद्यानां तिसृणामिद्राविष्णुततस्ति सृणां विष्णुर्जगती । (१२११७)
भवामित्र इति पंचर्चस्य सूक्तस्यौच्यो दीर्घतमा विष्णुर्जगती ।

अधाते विष्णो विदुषा चिदर्थः स्तोमो यज्ञश्च राध्यो हविर्मता ॥ यः पूव्याय वेधसेन वीयसे सुमज्जानये विष्णवे ददाशति ।
योजातमस्य महतो महिब्रवत्से दुश्रवो भिर्युज्यं चिदर्थ्य सत् ॥ तमुस्तोतारः पूव्यं यथा विदऽऋतस्य गर्भं जनुषा पिपर्तन ।
आस्यं जानंतो नार्मचिद्विवक्तनमहस्ते विष्णो सुमतिं भजामहे ॥ तमस्य राजावरुणस्तमश्विना क्रतुं सचंतमारुतस्य वेधसः ।
दाधारदक्षमुत्तममहर्विदं ब्रजं च विष्णुः सखिवाँऽअपोर्णुते+ ॥ आयो विवायं स चथाय दैव्यऽइंद्राय विष्णुः सुकृते सुकृतरः ।
वेधाऽअजिन्व त्रिषधस्यऽआर्यं मृतस्य भागे यजमानमाभजत् ॥ २६ ॥ (१२२११) अबोध्यग्निर्ज्मऽउदेति सूर्यो व्यु
षाश्चंद्रामह्यावोऽअर्चिषा । आयुक्षातामश्विना यातवेरथं प्रासावी हेवः सविता जगत्पृथक् । यद्यं जाथे वृषणमश्विनारथं
घृतेन नोमधुना क्षत्रमुक्षतं । अस्माकं ब्रह्मघृतनासुजिन्वतं वयं धनाशूरसाताभजेमहि ॥ अर्वाङ्त्रिचक्रो मधुवाहनो रथो
जीराश्वोऽअश्विनो र्यातु सुष्टुतः । त्रिवंधुरो मघवा विश्वसौ भगः शंनऽआवक्षद्विपदे चतुष्पदे ॥ आनऽऊर्जवहतमश्विना
युवं मधुमत्यानः कश्यामिमिक्षतं । प्रायुस्तारिष्टं नीरपांसि मृक्षतं सेधतं द्वेषो भवंतं सचाभुवा ॥ युवं हगर्भं जगतीषु धत्थोयु
वं विध्वेषु भुवनेष्वंतः । युवमग्निं च वृषणावपश्च वनस्यतीं ऽरश्विनावैरथेथां ॥ युवं हस्थो भिषजा भेषजे भिरथो हस्थो रथ्या
राथ्येभिः । अथो हक्षत्रमधिधत्थऽउग्रायोवा हविष्मन्मनसा ददाश ॥ २७ ॥ ॥ इति द्वितीयाष्टके द्वितीयोऽध्यायः ॥ २॥

(१२२११) अबोध्यग्निरिति षडृचस्य सूक्तस्यौच्यो दीर्घतमा अश्विनौ जगत्यंते द्वे त्रिष्टुभौ ।

दशमाध्याये वर्गाः २७ सूक्तावि २१ ऋचः १४३ ॥ त्यागः-मित्रावरुणाभ्यामिदं.३ पूष्णइदं.४ विश्वेभ्योदेवेभ्यइदं. मित्रावरुणाभ्यामिदं. अश्विभ्यामिदं.३ इंद्रायेदं. अग्नयइदं. मरुद्भ्यइदं. इंद्राग्निभ्यामिदं. बृहस्पतयइदं. विश्वेभ्योदेवेभ्यइदं. अग्नयइदं.२६ इष्वायेदं. तनूनपातइदं. नराक्षंसायेदं. इळायेदं. बर्हिषइदं. देवीभ्योद्वाभ्यइदं. उषासानक्ताभ्यामिदं. देवीभ्यांहोतृभ्यांप्रचेतोभ्यामिदं. सरस्वतीळाभारतीभ्यइदं. त्वष्ट्रइदं. वनस्पतयइदं. स्वाहाकृतीभ्यइदं. इंद्रायेदं. अग्नयइदं.४३ मित्रायेदं. मित्रावरुणाभ्यामिदं.१९ विष्णवइदं.६ इंद्राविष्णुभ्यामिदं.३ विष्णवइदं.८ अश्विभ्यामिदं.६ ॥ इति द्वितीये द्वितीयः ॥ २ ॥

वसूअंत्यानुष्टुप्प्रद्यावापंचद्यावापृथिवीयंतुजागतंतुतेर्हि किमुश्रेष्ठः षडूनार्भवंत्रिष्टुवंतमानोद्वधिकाश्वस्तुतिस्तु तृतीयाषष्ठौजगत्तृतीयदक्रंदः सप्तोनास्यद्विपंचाशदल्पस्तवंत्वेतत्संशयोत्थापनप्रश्नप्रतिवाक्यान्यत्रायेणज्ञान मोक्षाक्षरप्रशंसाचंपंचपादंसाकंजानीयद्रायत्रेयंसशिक्षेसप्तार्धगर्भागौरीरितिजगत्त्येतदंतुवैश्वदेवंतस्याःस मुद्राइतिवाचःसमुद्राआपोक्षरंसाप्रस्तारपंक्तिःशकमयमितिशकधूमउक्षाणंपृथिमितिसोमंस्त्रयःकेशिनइत्यग्निः सूर्योवायुश्चकेशिनश्चत्वारिवाग्वाचइंद्रंमित्रंसौर्यौद्वादशेति संवत्सरसंस्थं कालचक्रवर्णनंयस्तेसरस्वत्यैयज्ञेनसा ध्येभ्यः परानुष्टुप्सौरीपर्जन्याग्निदेवतावांत्यासरस्वतेसूर्यायवाक्यापंचोनासंवादस्तृतीयाद्युजोमरुतांवाक्यंमं त्यस्तुचोगस्त्यस्यचशिष्टाइंद्रस्यैकादशीचमरुतांस्त्विन्द्रोदेवता ॥ ३ ॥

हरिः३ओम् ॥ (१२२।२) वसूरुद्रापुरंमंतूबुधंतादशस्यतैनोवृषणावभिष्टौ । दद्याहयद्रेक्वाऽऔचथ्योवांप्रयत्स स्याथेऽअर्कवाभिरूती+ ॥ कोवांदाशत्सुमंतयेचिदस्यैवसूयद्धेनमसापदेगोः । जिगृतमस्मरेवतीःपुरंधीःकामप्रेणेव मनसाचरैता ॥ युक्तोहयद्वातौग्यायपेरुर्विमध्येऽअर्णसोधार्यिपञ्चः । उपवामवःशरणंमेयंशूरोनाज्मपतयंद्भिरेवैः ॥ उपस्तुतिरौचथ्यमुरुष्येन्मामामिमेपतत्रिणीविदुग्धां । मामामेधोदशतयश्चितोधाक्प्रयद्वावृद्धस्मनिखादतिक्षां+ ॥ नमांगरन्नद्यौमातृतमादासायदींसुसमुब्धमवाधुः । शिरोयदस्यत्रैतनोवितक्षत्स्वयंदासऽउरोऽअंसावपिग्ध ॥ दीर्घतं मामामतेयोजुजुर्वान्दशमेयुगे । अपामर्थयतीनांब्रह्माभवतिसारथिः ॥ १ ॥ (१२२।३) प्रद्यावायज्ञैःपृथिवीऽ ऋतावृधांमहीस्तुषेविदथेषुप्रचेतसा । देवेभिर्येदेवपुत्रेसुदंसंसेत्थाधियावार्याणिप्रभूषतः ॥ उतमन्गेनितुरद्रहोमनो मातुर्महिस्वतंवस्तद्धवीमभिः । सुरेतसापितराभूमचक्रतुरुप्रजायाऽअमृतंवरीमभिः ॥ तेसूनवःस्वपंसःसुदंससो महीजजुर्मातरापूर्वचित्तये । स्यातुश्चसत्यंजगतश्चधर्मणिपुत्रस्यपाथःपदमद्वयाविनः ॥ तेमायिनोममिरेसुप्रचेतसो जामीसयोनीमिथुनासमोकसा । नव्यैनव्यंतंतुमातंन्वतेदिविसमुद्रेऽअंतःकवयःसुदीतयः ॥ तद्राधोऽअद्यसंवि

(१२२।२) वसूरुद्राइतिषडृचस्यसूक्तस्यौचथ्योदीर्घतमाभिनौत्रिष्टुवंत्यानुष्टुप् । (१२२।३) प्रद्यावायज्ञैरितिपंचर्चस्यसूक्त स्यौचथ्योदीर्घतमाद्यावापृथिव्यौजगती ।

तुर्वरेण्यव्यं देवस्य प्रसवे मनामहे । अस्मभ्यं घावापृथिवी सुचेतुना रधिं धत्तं वसुमंतं शतं त्विनं ॥ २ ॥ (१।२२।४)
 ते हि घावापृथिवी विश्वशं भुवः ऋतावरी रजसो धारयत्कवी । सुजन्मनी धिषणेऽन्तरीयते देवो देवी धर्मेणासूर्यः शुचिः ॥
 उरुव्यचंसामहिनीऽसश्च तापिता माता च भुवनानिरक्षतः । सुधृष्टमेव पुष्येऽनरो दसी पितायत्सी मभिरूपैरवासयत् ॥
 सवहिः पुत्रः पित्रोः पवित्रवान्पुनाति धीरो भुवनानि मायया । धेनुं च पृथिवीं वृषं भंसुरेतं सं विश्वाहां शुक्रं प्रयोऽस्य दुक्षत ॥
 अयं देवानामपसामपस्तमो योज जानरो दसी विश्वशं भुवा । वियोम मे रजसी सुक्रतूयया जरेभिः स्कंभनेभिः समानृचे ॥
 तेनो गृणाने महिनी महि श्रवः क्षत्रं घावापृथिवी धासथो बृहत् । येनाभिकृष्टीस्तनाम विश्वहापुनाय्यमोजोऽस्मे समि
 न्वतं ॥ ३ ॥ (१।२२।५) किमु श्रेष्ठः किं विष्टो नऽआजगन्किमीयते दूत्यं कथं दूचिम । न निदिमचमसंयोमहाकु
 लो म्रेऽत्रातर्दृणऽइन्द्रतिमूदिम ॥ एकं चमसंचतुरः कृणोत न तद्वो देवाऽअब्रुवंत द्वऽआगमं । सौधन्वनायद्येवाकरिष्यथ
 साकं देवैर्यज्ञिया सो भविष्यथ ॥ अग्निं दूतं प्रति यदब्रवीत नाश्वः कर्त्वा रथऽउते ह कर्त्वं । धेनुः कर्त्वा युवशा कर्त्वा द्वा तानि
 आतनुवः कृत्यो मसि ॥ चक्रवांसऽऋभवस्तदपृच्छत केदं भूयस्य दूतो नऽआजगन् । यदावाख्यं चमसांचतुरः कृताना

(१।२२।४) ते हीति पंचर्चस्य सूक्तस्यौ चध्यो दीर्घतमा घावापृथिव्यौ जगती । (१।२२।५) किमु श्रेष्ठ इति चतुर्दशर्चस्य सूक्तस्यौ चध्यो
 दीर्घतमा ऋभवो जगत्यं तानिष्टुप् ।

दित्त्वष्टाग्नास्वन्तर्न्या नजे ॥ हनामैनांऽइति त्वष्टाय दब्रवीच्चमसं ये देवपानमनिदिष्टुः । अन्यानामानि कृण्वते सुते सचाँ
 अन्यैरेनान्कन्याऽनामभिः स्परत् ॥ ४ ॥ इन्द्रो हरीं युयुजेऽअश्विनारथं बृहस्पतिर्विश्वरूपा मुपाजत । ऋभुर्विभवा
 जो देवाऽअगच्छतस्वपसो यज्ञियं भागमैतन ॥ निश्चर्मणो गामरिणी तधीतिभिर्याजरैता युवशा ता कृणोत न । सौधन्व
 नाऽअश्वादश्चमतक्षतयुक्त्वारधुमुप देवाऽअयातन ॥ इदमुदकं पिबतेत्यब्रवीत नेदं वा पापिबतामुजने जनं । सौधन्व
 नायदितस्नेव हर्यथ तृतीयं घासर्वने मादयाध्वै ॥ आपो भूर्यिष्टाऽइत्येकोऽअब्रवीदग्निर्भूर्यिष्टऽइत्यन्योऽअब्रवीत् । वधर्य
 ती बहुभ्यः प्रैकोऽअब्रवीदृतावदंतश्चमसाँऽअपिशत ॥ श्रोणामेकऽउदकं गमवाजतिमांसमेकः पिशतिसूनयाभृतं ।
 आनिष्ठुचः शकृदेकोऽअपाभरत्किं स्विपुत्रेभ्यः पितराऽउपावतुः ॥ ५ ॥ उद्धत्स्वस्माऽअकृणोत नातृणं निवत्स्वपः स्व
 पस्ययानरः । अगो ह्यस्य यदसस्तना गृहेतद्येदमृभवो नानुगच्छथ ॥ संमील्य यद्भुवनापर्यसर्पत कस्वित्तात्या पितरावऽ
 आसतुः । अशपतयः कुरस्वऽआददेयः प्राब्रवीत्प्रोतस्माऽअब्रवीत न ॥ सुपुष्वांसऽऋभवस्तदपृच्छता गो ह्यकऽइदं नो
 ऽअबूबुधत् । श्वानैव स्तोबोधयितारमब्रवीत्संवत्सरऽइदमद्याख्यत ॥ दिवायांति मरुतो भूम्याग्नि रयं वातोऽअंतरि
 क्षेणयाति । अद्विर्याति वरुणः समुद्रैर्युष्माँऽइच्छन्तः शवसोनपातः ॥ ६ ॥ (१।२२।६) मानो मित्रो वरुणोऽअर्य

(१।२२।६) मानो मित्र इति द्वाविंशत्यं सूक्तस्यौ चध्यो दीर्घतमा अश्वस्त्रिष्टुप् तृतीया पष्ठ्यौ जगत्यौ । (अश्वस्तुत्याश्वो देवता) ।

मायुरिन्द्रऋभुक्षामरुतःपरिख्यन् । यद्वाजिनोदेवजातस्यसप्तैःप्रवक्ष्यामोविदयेवीर्याणि ॥ यन्निर्णिजारेकणसाप्रावृ
तस्यरातिगृभीतांमुखतो नयति । सुप्राङ्जोमेम्यद्विध्वरूपऽइन्द्रापूष्णोःप्रियमप्येतिपाथः ॥ एषच्छागःपुरोऽअश्वेनवा
जिनापूष्णोभागोनीयतेविश्वदेव्यः । अभिप्रियंयत्पुरोळाशमर्वतात्वष्टेदेनसौश्रवसायजिन्वति ॥ यद्धविष्यमृतुशोदै
व्यानंत्रिर्मानुषाःपर्यश्वंनयति । अत्रापूष्णःप्रथमोभागऽएतियज्ञदेवेभ्यःप्रतिवेदयन्नजः⁺ ॥ होताध्वर्युरावयाऽअग्नि
मिंधोग्रावग्राभऽउतशंस्तासुविप्रः । तेनयज्ञेनस्वरंकृतेनस्विष्टेनवक्षणाऽआपृणध्वं ॥ ७ ॥ यूपव्रस्काऽउतयेयूपवाहा
ध्वपालंयेऽअश्वयूपायतक्षति । येचार्वतेपचनंसंभरत्युतोतेषामभिगूर्तिर्नऽइन्वतु ॥ उपप्रागात्सुमन्मैधायिमन्मदेवा
नामाशाऽउपवीतपृष्ठः । अन्वेनंविप्राऽऋषयोमदंतिदेवानांपुष्टेचकृमासुबंधुं ॥ यद्वाजिनोदामसंदानमर्वतोयाशीर्ष
ण्यारशानारज्जुरस्य । यद्वाघास्यप्रभृतमास्येऽतृणं सर्वातातेऽअपिदेवेष्वस्तु ॥ यदश्वस्यऋविषोमक्षिकाशयद्वास्वरौस्व
धितौरिसमस्ति । यद्धस्तयोःशमितुर्यन्नखेषुसर्वातातेऽअपिदेवेष्वस्तु ॥ यदूवध्यमुदरस्यापवातियऽआमस्यऋविषोमं
धोऽअस्ति । सुकृतातच्छमितारःकृण्वंतुतमेधैश्रुतपाकंपचंतु ॥ ८ ॥ यत्तेगात्राद्भिनापच्यमानाद्भिश्चलंनिहतस्या
वधावति । मातद्भूम्यामाश्रिषन्मातृणेषुदेवेभ्यस्तदुशन्न्यौरातमस्तु ॥ येवाजिनंपरिपश्यतिपक्वयऽईमाहुःसुरभिर्निर्ह
रेति । येचार्वतोमांसभिक्षामुपासतऽउतोतेषामभिगूर्तिर्नऽइन्वतु ॥ यन्नीक्षणंमांसपचन्याऽउत्खायायापात्राणियूष्णऽ

आसेचनानि । ऊष्मण्यापिधानाचरूणामंकाःसूनाःपरिभूषंत्यश्वं ॥ निक्रमणंनिषदनंविर्वतेनयच्चपड्वीशमर्वतः । य
च्चपयौयच्चघासिजघाससर्वातातेऽअपिदेवेष्वस्तु ॥ मात्वाग्निध्वनयिद्धूमगंधिर्मोखाभ्राजैत्यभिविक्तजग्निः । इष्टंवीत
मभिगूर्तवषट्कृतंतदेवासःप्रतिगृभ्णंत्यश्वं ॥ ९ ॥ यदश्वायुवासऽउपस्तृणंत्यधीवासंयाहिरण्यान्यस्मै । संदानमर्वतं
पड्वीशंप्रियादेवेष्वायामयति ॥ यत्तेसादेमहसाशुकृतस्यपाण्यंवाकशयावातुतोद । सुचेवताहविषोऽअध्वरेपुसवा
तातेब्रह्मणासूदयामि ॥ चतुस्त्रिंशद्वाजिनोदेवबंधोर्वक्रीरश्वस्यस्वधितिःसमेति । अच्छिद्रागात्रावयुनांकृणोतपरुष
रुनुघुष्याविशस्त ॥ एकस्त्वष्टुरश्वस्याविशस्ताद्वायंताराभवतस्तथऽऋतुः । यातेगात्राणामृतुधाकृणोमितातापिंडा
नांप्रजुहोम्यग्नौ⁺ ॥ मात्वातपत्त्रियऽआत्मापियंतंमास्वधितिस्तन्वऽआतिष्ठिपत्ते । मातेगृधुरविशस्तातिहार्यच्छिद्रा
गात्राण्यसिनामिथूकः ॥ नवाउऽएतन्त्रियसेनरिग्यसिदेवाँऽइदेषिपथिभिःसुगोभिः । हरीत्युंजापृषतीऽअभूतामुपा
स्थाद्वाजीधुरिरासभस्य ॥ सुगव्यंनोवाजीस्वश्व्यंपुंसःपुत्राँऽउतविश्वापुषंरयि । अनागास्त्वंनोऽअदितिःकृणोतुक्षत्रं
नोऽअश्वोवनताहविष्मान् ॥ १० ॥ (१२२।७) यदकंदःप्रथमंजायमानऽउद्यन्तंसमुद्रादुतवापुरीषात् । इयेनस्य
पक्षाहरिणस्यबाहूऽउपस्तुत्यंमहिजातंतंऽअर्वन् ॥ यमेनदुत्तंत्रितऽएनमायुनगिन्द्रऽएणंप्रथमोऽअध्यतिष्ठत् । गंधर्वोऽ

(१२२।७) यदकंदइतित्रयोदशर्चस्यसूक्तस्यौचध्योदीर्घतमाअश्वच्छिष्टुप् ।

श्रवसं.
अ. २ अ. ३
॥ २० ॥

अस्यरशनामगृष्णात्सूरादश्ववसवोनिरतष्ट ॥ असिथमोऽस्यादित्योऽर्चवन्नसित्रितोगुह्येनव्रतेन । असिसोमेनसम
याविपृक्तऽआहुस्तेत्रीणिदिविबंधनानि ॥ त्रीणितऽआहुर्दिविबंधनानित्रीण्यप्सुत्रीण्यंतःसमुद्रे । उतेवमेवरुणश्छ
न्त्यर्वन्यत्रातऽआहुःपरमंजनित्रं ॥ इमातेवाजिभ्रवमार्जैनानीमाशफानीसन्तुर्निधाना । अत्रातेभद्रारशनाऽअप
श्यमृतस्ययाऽअभिरक्षतिगोपाः+ ॥ ११ ॥ आत्मानंतेमनसारादजानामवोद्विवापतयंतपतंगं । शिरोऽअपश्यं पथि
भिःसुगेभिररेणुभिर्जेहमानंपतत्रि+ ॥ अत्रातेरूपमुत्तममपश्यंजिगीषमाणमिषऽआपदेगोः । यदातेमतोऽअनुभोग
मान्छादिद्वसिष्ठऽओषधीरजीगः ॥ अनुत्वारथोऽअनुमयोऽर्चवन्ननुगावोनुभगःकृनीना । अनुव्रातास्तवसख्यमी
युरनुदेवाममिरेवीर्यते ॥ हिरण्यभृंगोयोऽअस्यपादामनौजवाऽअवरऽइंद्रऽआसीत् । देवाऽइदस्यहविरद्यमायन्योऽ
अर्वतंप्रथमोऽअध्यतिष्ठत् ॥ ईर्मातासःसिलिकमध्यमासःसंशूरणासोदिव्यासोऽअत्याः । हंसाऽइवश्रेणिशोयंततेय
दाक्षिणुर्दिव्यमज्जमश्वः ॥ १२ ॥ तवशरीरंपतयिष्वर्वन्तवचिसंवातऽइवध्रजीमान् । तवशृंगाणिविष्ठितापुरुत्रा
रण्येषुजभुराणाचरंति ॥ उपप्रागाच्छसनंवाज्यर्वादेवद्रीचामनसादीध्यानः । अजःपुरोनीयतेनाभिरस्यानुपश्चात्कव
योयंतिरेभाः+ ॥ उपप्रागात्परमंयत्सधस्थमवाऽअच्छापितरैमातरंच । अद्यादेवान्जुष्टतमोहिगम्याऽअथाशास्तेदाशु

मंडलं. १
अनु. २२

॥ २० ॥

वेवार्योणि ॥ १३ ॥ (१२२१८) अस्यवामस्यपलितस्यहोतुस्तस्यभ्रातामध्यमोऽअस्यश्रः । तृतीयोभ्राताधृतपृष्ठो
ऽअस्यात्रापश्यंविश्वपतिसप्तपुत्रं ॥ सप्तयुजंतिरथमेकचक्रमेकोऽअश्वोवहति सप्तनामा । त्रिनाभिचक्रमजरमनर्वयत्रे
माविश्वभुवनाधितस्युः+ ॥ इमंरथमधियेसप्ततस्थुःसप्तचक्रंसप्तवहंत्यश्वः । सप्तस्वसारोऽअभिसंनवंतेयत्रगवानि
हितासप्तनाम ॥ कोददर्शप्रथमंजायमानमस्थन्वंतंयदनस्थाभिभर्ति । भूम्याऽअसुरसृगात्माकस्वित्कोविद्वांसमुपगा
त्प्रष्टुमेतत् ॥ पाकःपृच्छामिमनसाविजानन्देवानामेनानिहितापदानि । वत्सेबष्कयेधिसप्ततंतून्वितल्लिरेकवयऽओ
त्वाऽउ ॥ १४ ॥ अचिकित्वान्चिकितुषश्चिदत्रकवीनृच्छामिविद्वानेनविद्वान् । वियस्तस्तंभषल्लिमारजांस्यजस्यरूपे
किमपिस्विदेकं ॥ इहब्रवीतुयऽईमंगवेदास्यवामस्यनिहितंपदवेः । शीर्ष्णःक्षीरंदुहतेगावोऽअस्यवव्रिंवसानाऽउदुकं

(१२२१८) अस्यवामस्येतिद्विपंचाशद्वचस्यसूक्तस्यौच्योदीर्घतमाभाद्यानामेकचत्वारिंशद्वचंविश्वेदेवास्तस्याःसमुद्रादित्यस्यावाकस
मुद्राक्षरापःशकमयमित्यस्याःशकधूमसोमौत्रयःकेशिनइत्यस्याःअग्निसूर्यवायवो (केशिनइतिगुणः) चत्वारिवागित्यस्यावाकृद्भूमित्रमिति
द्वयोःसूर्योद्वाद्वाप्रथयइत्यस्याःकालचक्रं (अत्रसंबत्सरसंस्थंकालचक्रवर्णनं) यस्तइत्यस्याःसरस्वतीयज्ञेनेत्यस्याःसाध्याःसमानमित्यस्याः
सूर्यः (पर्जन्याप्रीवा) दिव्यंसुपर्णमित्यस्याःसरस्वान् (सूर्योवा) त्रिष्टुप् द्वादशीपंचदशीत्रयोविंशीएकोनत्रिंशीषट्त्रिंशयेकचत्वारिं-
शीचजगत्यः द्विचत्वारिंशीप्रस्तारपंक्तिःएकपंचाशयनुष्टुप् ।

पदापुः ॥ मातापितरमृतऽआबभाजधीत्यग्नेमनसासंहिजग्मे । सावीभत्सुर्गर्भैरसानिर्विद्वानमस्वतऽइदुपवाकमी
युः ॥ युक्तामातासीद्भुरिदक्षिणायाऽअतिष्ठद्गर्भोवृजनीष्वतः । अमीमेद्वत्सोऽअनुगामपश्यद्विश्वरूप्यं त्रिषुयोजनेषु ॥
तिस्रोमादस्त्रीन्पिदन्विभ्रदेकऽऊर्ध्वस्तस्थौनेमवग्लापयंति । मंत्रयैतेदिवोऽअमुष्यपृष्ठेविश्वविदुवाचमर्विश्वमिन्वां
॥ १५ ॥ द्वादशारंनहितज्जरायुर्वर्तिचक्रं परिद्यामृतस्य । आपुत्राऽअग्नेमिथुनासोऽअत्रससशतानि विंशतिश्चत
स्थुः ॥ पंचपादं पितरं द्वादशाकृतिं दिवऽआहुः परेऽअर्धे पुरीषिणं । अथेमेऽअन्यऽउपरे विचक्षणं सप्तचक्रेषलरऽआहु
रपितं ॥ पंचारेचक्रे परिवर्तमाने तस्मिन्नातस्थुर्भुवनानि विश्वा । तस्यानाक्षस्तप्यते भूरिभारः सनादेवनशीर्यते सनाभिः ॥
सनेमिचक्रमजरं विवावृतऽउत्तानायां दशयुक्तावहंति । सूर्यस्य चक्षुरजसैत्यावृतं तस्मिन्नापितं भुवनानि विश्वा ॥ साकं
जानांसमर्थमाहुरेकजं षष्ठिमाऽऋषयो देवजाऽइति । तेषामिष्टानि विहितानि धामशः स्थात्रेरेजंते विकृतानिरूपशः⁺
॥ १६ ॥ स्त्रियः सतीस्तांऽउमेपुंसऽआहुः पश्यदक्षणावचैतदंधः । क्विर्यः पुत्रः स ईमाचिकेत्यस्ता विजानात्सपितु
ष्पितासत् ॥ अवः परेण परऽएनावरेण पदावत्सं बिभ्रती गौरुदस्थात् । साकद्रीचीकंस्विदधंपरागात्कस्वित्सूतेन हियूथे
ऽअंतः⁺ ॥ अवः परेण पितरं योऽअस्यानुवेद परऽएनावरेण । कवीयमानः कऽइह प्रवोच हे वमनः कुतोऽअधिप्रजातं ॥
येऽअर्वाचस्तांऽउपराचऽआहुर्ये पराचस्तांऽउऽअर्वाचऽआहुः । इंद्रश्च याचक्रथुः सोमतानि धुरानयुक्ता रजसो वहति ॥

द्वासुपर्णासयुजासखायासमानं वृक्षं परिष्वजाते । तयोरन्यः पिप्पलं स्वाद्वच्यनं श्रन्नन्योऽअभिचाकशीति ॥ १७ ॥
यत्रासुपर्णाऽअमृतस्य भागमनिमेषं विदधाभिस्वरंति । इनो विश्वस्य भुवनस्य गोपाः समाधीरः पाकमत्राविवेश ॥ यस्मि
न्वृक्षे मध्वदः सुपर्णानि विंशते सुवते चाधिविश्वे । तस्येदाहुः पिप्पलं स्वाद्वच्ये तन्नोन्नशद्यः पितरं न वेद ॥ यद्वायुत्रेऽअधि
गायत्रमाहितं त्रैष्टुभाद्वा त्रैष्टुभं निरतक्षत । यद्वाजगजगत्याहितं पदं यऽइत्तद्विदुस्तेऽअमृतत्वमानशुः ॥ गायत्रेण प्रतिमि
मीतेऽअर्कमर्केण साम त्रैष्टुभेन वाकं । वाकेन वाकं द्विपदा चतुष्पदाक्षरेण मिमते सवाणीः ॥ जगतासिंधुं दिव्यस्तभायद्रथं
तरे सूर्यपर्यपश्यत् । गायत्रस्य समिधं स्तिन्नऽआहुस्ततोमहाप्ररिरिचेमहित्वा⁺ ॥ १८ ॥ उपह्वये सुदुर्धाधेनुमेतांसुहस्तो
गोधुगुतदोहदेनां । श्रेष्ठं सवं सविता साविषन्नोभीद्धो घर्मस्तदुषु प्रवोच ॥ हिंकृण्वती वसुपत्नी वसूनां वत्समिच्छंती मनसा
भ्यागात् । दुहामश्विभ्यांऽअपयोऽअग्रे ययं सार्वधतां महते सौभगाय ॥ गौरमीमेदनु वत्सं मिपतं मूर्धानं हिङ्कृणोन्मात
वाऽउ । सृक्काणं घर्ममभिवावशानामिमातिमायुं पयते पयोभिः ॥ अयंसंशिक्षेयेन गौरभीवृतामिमातिमायुं ध्वसनाव
धिश्चिता । साचित्तिभिर्निहिचकारमर्त्यं विद्युद्वर्ती प्रतिवृत्रिमौहत् ॥ अनच्छयेतुरगतुजीवमेजद्भुवं मध्यऽआपस्त्या
नां । जीवोमृतस्य चरति स्वधाभिरमर्त्यो मर्त्येनासथोनिः ॥ १९ ॥ अपश्यं गोपामनिपद्यमानमाच पराचपधिभिश्चरं
तं । सप्तधीचीः सविषूचीर्वसानऽआवरीवर्तिभुवनेष्वतः⁺ ॥ यऽईचकार न सोऽअस्य वेदऽय ईददर्श हिरुगिन्नुतस्मात् ।

समातुर्योनापरिवीतोऽअंतर्बहुप्रजानिर्गतिमाविवेश ॥ द्यौर्मैपितार्जनितानाभिरत्रबंधुर्मैमातापृथिवीमहीयं । उत्तान
योश्चम्वोऽयोनिरंतरत्रापितादुहितुर्गर्भमाधात् ॥ पृच्छामित्वापरमंतपृथिव्याः पृच्छामियत्रभुवनस्यनाभिः । पृच्छा
मित्वावृष्णोऽअश्वस्यरेतः पृच्छामिवाचः परमंव्योम ॥ इयंवेदिः परोऽअंतः पृथिव्याऽअयंयज्ञोभुवनस्यनाभिः । अयं
सोमोवृष्णोऽअश्वस्यरेतोब्रह्मायंवाचः परमंव्योम ॥ २० ॥ सप्तार्धगर्भाभुवनस्यरेतोविष्णोस्तिष्ठतिप्रदिशाविधर्मणि ।
तेधीतिभिर्मनसातेविपश्चितः परिभुवः परिभवन्तिविश्वतः ॥ नविजानामियदिवेदमस्मिनिष्यः संनद्धोमनसाचरामि ।
यदामार्गप्रथमजाऽऽकृतस्यादिद्वाचोऽअश्रुवेभागमस्याः ॥ अपाङ्ग्राडेतिस्वधयागृभीतोमर्त्योमर्त्येनासयोनिः ।
ताशश्चैताविषुचीनावियंतान्यन्यंचिक्युर्ननिचिक्युरन्यं ॥ ऋचोऽअक्षरेपरमेव्योमन्यस्मिन्देवाऽअधिविश्वेनिषे
दुः । यस्तन्नवेदुकिमृचाकरिष्यतियऽइत्तद्विदुस्तऽइमेसमासते ॥ सुयवसाद्भगवतीहिभूयाऽअथोवयंभगवन्तः स्याम ।
अद्वितृष्णमह्येविश्वदानीपिबंशुद्धमुदकमाचरंती ॥ २१ ॥ गौरीमिमायसलिलानितक्षत्येकपदीद्विपदीसाचतुष्पदी ।
अष्टापदीनवपदीबभूवुषीसहस्राक्षरापरमेव्योमन् ॥ तस्याः समुद्राऽअधिविक्षरन्तितेनजीवन्तिप्रदिशश्चतस्रः । ततःक्ष
रत्यक्षरन्तद्विश्वमुपजीवति ॥ शकुमयधूममारादपदयंविषुवतापरऽएनावरेण । उक्षाणंपृश्निमपचंतवीरास्तानिधर्माणि
प्रथमान्यासन् ॥ त्रयःकेशिनऽऽकृतथाविचक्षतेसंवत्सरेवपतऽएकएषां । विश्वमेकोऽअभिचष्टेशचीभिर्भ्राजिरेकस्य

ददृशेनरूपं ॥ चत्वारिवाक्परिमितापदानितानि विदुर्ब्राह्मणायेमनीषिणः । गुहात्रीणिनिहितानेगयंतितुरीयंवाचो
मनुष्यावदन्ति ॥ इंद्रमित्रवरुणमग्निमाहुरथोदिव्यः ससुपर्णोऽगुरुत्मान् । एकंसद्विप्राबहुधावदंत्यग्निंयमंमातरिश्वा
नाहः ॥ २२ ॥ कृष्णनियानंहरयः सुपर्णाऽअपोवसानादिवमुत्पतन्ति । तऽआववृत्रन्तसदनादृतस्यादिद्वतेनपृथिवी
व्युद्यते ॥ द्वादशप्रधयश्चक्रमेकंत्रीणिनभ्यानिऽउतच्चिकेत । तस्मिन्साकं त्रिशतानशंकवोर्पिताः षष्टिर्नचलाचला
सः ॥ यस्तेस्तनः शशयोयोमयोभूर्येनविश्वापुष्यसिवार्याणि । योरल्लाधावसुविद्यः सुदत्रः सरस्वतितमिहधातवेकः ॥
यज्ञेनयज्ञमयजंतदेवास्तानिधर्माणिप्रथमान्यासन् । तेहनाकैमहिमानः सचंतयत्रपूर्वसाध्याः संतिदेवाः ॥ समान
मेतदुदकमुच्चैत्यवचाहभिः । भूमिपर्जन्याजिन्वन्तिदिवंजिन्वत्यग्नयः ॥ दिव्यंसुपर्णवायसंबृहन्तमपांगर्भदशतमोषधी
नां । अभीपतोवृष्टिभिस्तर्पयंतसरस्वन्तमवसेजोहवीमि ॥ २३ ॥ (१२३१) कयाशुभासवयसः सनीलाः समान्या
मरुतः संमिमिश्रुः । कयामतीकुतऽएताऽएतेचैतिशुष्मंवृषणोवसूया ॥ कस्यब्रह्माणिजुजुषूर्यवानः कोऽअध्वरेमरु
तऽआववर्त । इयेनाऽइवभ्रजतोऽअंतरिक्षेकेनमहामनसारिरमाम ॥ कुतस्वमिन्द्रमाहिनः सन्नेकोयासिसत्पतेकिंतऽ

(१२३१) कयाशुभेतिपंचदशर्चेस्यसूक्तस्यतृतीयाद्यगृचामेकादशीवर्ज्यानांमरुतः त्रयोदश्यादिति सृणामगस्त्यः शिष्टानामिन्द्रऋषिः
सर्वसूक्तस्यमरुत्वानिद्रोदेवतात्रिष्टुब्धः ।

इत्था । संपृच्छसेसमराणः शुभानैर्वोचेस्तन्नोहरिवोयत्तेऽस्मे⁺ ॥ ब्रह्माणिमेतयः शंसुतासः शुष्मऽइयतिप्रभृतोमेऽअ
द्रिः । आशासतेप्रतिहर्यत्युक्थेमाहरीवहतस्तानोऽअच्छ ॥ अतोवयमंतमेभिर्युजानाः स्वक्षत्रेभिस्तन्वः शुंभमानाः ।
महोभिरेताऽउपयुज्महेन्विद्रस्वधामनुहिनोबभूथ ॥ २४ ॥ कः स्यावोमरुतः स्वधासीद्यन्मामेकंसमधत्ताहिहत्ये ।
अहं ह्युग्रस्तविषस्तुर्विष्मान्विश्वस्यशत्रोरनमंवधुस्त्रैः⁺ ॥ भूरिचकर्थयुज्येभिरस्मेसमानेभिरवृषभपौत्येभिः । भूरीणि
हिकृणवांमाशविष्ठेद्रुक्त्वांमरुतोयद्वशाम । वर्धीवृत्रंमरुतऽइंद्रियेणस्वेनभामेनतविषोबभूवान् । अहमेतामनवेवि
श्वश्चैद्राः सुगाऽअपश्चकरवज्रबाहुः ॥ अनुत्तमातेमघवन्नकिर्नुनत्वावाऽअस्तिदेवताविदानः । नजायमानोनशतेनजा
तोयानिंकरिष्याकृणुहिप्रवृक्ष ॥ एकस्यचिन्मेविभ्वः स्त्वोजोयानुदधृष्वान्कृणवैमनीषा । अहं ह्युग्रोमरुतोविदानो
यानिच्यवमिंद्रऽइदीशऽएषां ॥ २५ ॥ अमैदन्मामरुतः स्तोमोऽअत्रयन्मेनरः श्रुत्यं ब्रह्मचक्र । इंद्रायवृष्णेसुमंस्त्रायम
ह्यंसख्येसखायस्तन्वेतनूभिः ॥ एवेदेतेप्रतिमारोचमानाऽअनेद्यः श्रवऽएषोदधानाः । संचक्ष्यामरुतश्चंद्रवर्णाऽअच्छा
तमेछुदयाथाचनूनं⁺ ॥ कोन्वत्रमरुतोमामहेवः प्रयातनसखींऽरच्छासखायः । मन्मानिचित्राऽअपिवातर्यंतऽएषांभू
तनवेदामऽऋतानां ॥ आयहुवस्याहुवसेनकारुस्मान्चक्रेमान्यस्यमेधा । ओषुर्वर्तमरुतोविप्रमच्छेमाब्रह्माणिजरिता

वोऽअर्चत् ॥ एषवः स्तोमोमरुतऽइयंगीमीं दार्यस्यमान्यस्यकारोः । एषायासीष्टतन्वेवयांविद्यामेषंवृजनंजीरदानुं ॥
॥ २६ ॥ इतिद्वितीयाष्टकेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

एकादशाध्याये वर्गाः २६ सूक्तानि ८ ऋचः १३२ ॥ त्यागः ॥ अश्विभ्यामिदं. ६ द्यावापृथिवीभ्यामिदं. १० ऋभुभ्यइदं. १४ अश्वयेदं.
३५ विश्वेभ्योदेवेभ्यइदं. ४१ वाक्समुद्राक्षरोज्यइदं. (वागज्यइतिवा). शकधूमसोमाभ्यामिदं. केश्यग्निसूर्यवायुभ्यइदं. वाचइदं. सूर्यायेदं. २
कालचक्रायेदं. सरस्वत्याइदं. साध्येभ्यइदं. पर्जन्याग्निभ्यामिदं. सरस्वतइदं. मरुत्वत. इंद्रायेदं. १५ ॥ इतिद्वितीयेतृतीयः ॥ ३ ॥

तश्चवगस्त्योमारुतंहिंद्वित्रिष्टुबंतमित्रावरुणयोर्दीक्षितयोर्बृहशीमप्सरसंदृष्ट्वासतीवरेकुंभेरेतोपतत्तोगस्त्यव
सिष्ठावजायेतांसहस्रमेकादशाद्यैर्द्रीयज्ञायज्ञादशत्रिष्टुबंतमहोष्टौद्वितीयाविराणनूनंपंचागस्त्येनैर्द्रेहविषिम
रुतामुद्यतइंद्रागस्त्ययोः संवादऐंद्रस्तत्राद्यातृतीयाचेंद्रवाक्यंचतुर्थीचादौबृहतीतिस्त्रोनुष्टुभःप्रतिवःषण्मारुतं
तुचतस्त्रोत्यामरुत्वतीयाश्चित्रस्तृचंगायत्रंगायत्ससोनात्वंराजादशमत्सिषळानुष्टुभंतुत्रिष्टुबंतंत्वाद्यास्कंधोप्री
वीवामत्सिनआचर्षणिप्राःपंचयद्वस्यापूर्वीःषट्जायापत्योर्लोपामुद्रायाअगस्त्यस्यचबृचाभ्यौरत्यर्थसंवादंश्रु
त्वांतेवासीब्रह्मचार्येत्येबृहत्यादीअपश्यद्युवोर्दशाश्विनवैकदुनवाभूदिदमष्टौषष्ठ्यंत्येत्रिष्टुभौतयुंजाथांषट् ॥ ४ ॥

हरिःओम् ॥ (१।२३।२) तन्नवोचामरभसायजन्मनेपूर्वमहित्वं वृषभस्यकेतवे । ऐधेवयामन्मरुतस्तुविष्वणो
युधेवंशक्रास्तविषाणिकर्तन ॥ नित्यंनसूनुंमधुबिभ्रतऽउपक्रीळैतिक्रीळाविदथेषुघृष्वयः । नक्षैतिरुद्राऽअवसानमस्वि
नंनमर्धंतिस्वतवसोहविष्कृतं ॥ यस्माऽऊमासोऽअमृताऽअरासतरायस्योषं चहविषाददाशुषे । उक्षंत्यस्मैमरुतोहिताऽ
इवपुरुजंसांसिपर्यसामयोभुवः ॥ आयेरजांसितविषीभिरव्यतप्रवऽएवासःस्वयतासोऽअभ्रजन् । भयंतेविश्वभवन
निहर्म्याचित्रोवोयामःप्रयतास्वृष्टिषु ॥ यत्त्वेषयामानदयंतपर्वतान्दिवोवापृष्ठंनर्याऽअचुच्यवुः । विश्वोवोऽअज्मन्भ
यतेवनस्पतीरधीयंतीवप्रजिहीतऽओषधिः ॥ १ ॥ यूयंनऽउग्रामरुतःसुचेतुनारिष्टग्रामाःसुमतिंपिपर्तन । यत्रावोदि
द्युद्रदतिक्रिविदतीरिणातिपश्वःसुधितेववर्हणा ॥ प्रस्कंभदेष्णाऽअनवभ्रराधसोलातृणासोविदथेषुसुष्टुताः । अर्च
त्यर्कमदिरस्यपीतयेविदुर्वीरस्यप्रथमानिपौस्या ॥ शतभुजिभिस्तमभिहुतेरघात्पूभीरिक्षतामरुतोयमावत । जनंयमुं
ग्रास्तवसोविरिञ्चिनःपाथनाशंसात्तनयस्यपुष्टिषु ॥ विश्वानिभद्रामरुतोरथेषुवोमिधुस्पृध्येवतविषाण्याहिता । अंसे
ष्वावःप्रपथेषुखादयोक्षोवश्चक्रासमयाविवावृते ॥ भूरीणिभद्रानयैषुबाहुषुवक्षःसुरुक्मारभसासोऽअंजयः । अंसेष्वे
ताःपविषुक्षुराऽअधिवयोनपक्षान्व्यनुश्रियोधिरे ॥ २ ॥ महान्तोमहाविभ्रोऽविभ्रूतयोदूरेदृशोयेदिव्याऽइवस्तृभिः ।

(१।२३।२) तन्नवोचामेतिपंचदशर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिरगस्त्योमरुतो जगत्यंयेद्वेत्तिष्टुभौ ।

मंद्राःसुजिह्वाःस्वरितारऽआसभिःसंमिश्राऽइंद्रैर्मरुतःपरिष्टुभः ॥ तद्वःसुजातामरुतोमहित्वंनदीर्घवोदात्रमदितेरि
वत्रतं । इंद्रश्चनत्यजंसाविहुणातितज्जनाययस्मैसुकृतेऽअराध्वं ॥ तद्वोजामित्वंमरुतःपरैर्युगेपुरुयच्छंसममृतासऽआ
वत । अयाधियामनवेष्टुष्टिमाव्यासाकंनरोदंसनैराचिकित्रिरे ॥ येनदीर्घमरुतःशुश्रवामयुष्माकेनपरीणसातुरासः ।
आयत्ततनंनृजनेजनांसऽएभिर्यज्ञेभिस्तदभीष्टिमश्यां ॥ एषवःस्तोमोमरुतऽइयंगीमीदार्यस्यमान्यस्यकारोः । एषायां
सीष्टतन्वेवयांविद्यामेपंवृजनैजीरदानुं ॥ ३ ॥ (१।२३।३) सहस्रंतऽइंद्रोतयोनःसहस्रमिषोहरिवोगूर्ततमाः । सह
स्ररायोमादयधैसहस्रिणऽउपनोयंतुवाजाः ॥ आनोवोभिर्मरुतोयांत्वच्छाज्येष्टैभिर्वाबृहदिवैःसुमायाः । अधयदेपां
नियुतःपरमाःसमुद्रस्यचिद्धनयंतपारे⁺ ॥ मिम्यक्षयेषुसुधिताघृताचीहिरण्यनिर्णिगुपरानऽऋष्टिः । गुहाचरंतीमनुं
षोनयोषांसभावंतीविदुथ्येवसंवाक्⁺ ॥ पराशुभ्राऽअयासोयव्यासाधारण्येवमरुतोमिमिक्षुः । नरोदसीऽअपनुदंत
घोराजुषंतवृधंसख्यायदेवाः⁺ ॥ जोषद्यदीमसूर्यासचधैविषितस्तुकारोदसीनुमणाः । आसुर्येवविधुतोरथंगास्वेषप्र
तीकानभसोनेत्या⁺ ॥ ४ ॥ आस्थापयंतयुवतियुवानःशुभेनिमिश्रांविदथेषुपञ्जां । अर्कोयद्वोमरुतोहविष्मान्गायद्वा
धंसुतसोमोदुवस्यन्⁺ ॥ प्रतंविवकिमवकम्योयऽएषांमरुतामहिमासत्योऽअस्ति । सचायदीवृषमणाऽअहंयुःस्थिरा

(१।२३।३) सहस्रंतइत्येकादशर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिरगस्त्योमरुतआद्यायाइंद्रस्त्रिष्टुप् ।

चिज्जनीर्वहतेसुभागाः⁺ ॥ पांतिमित्रावरुणाववृद्याच्चर्यतऽईमर्यमोऽअप्रशस्तान् । उतच्यवंतेऽअच्युताध्रुवार्णिवावृधऽ
ईमरुतोदातिवारः ॥ नहीनुवौमरुतोऽअंत्यस्मेऽआरात्ताच्चिच्छवसोऽअंतमापुः । तेधृष्णुनाशवसाशुशुवांसोर्णोनेद्वेषोधृ
षतापरिष्ठुः ॥ वयमद्येद्रस्यप्रेष्ठावयंश्वोवौचेमहिसमर्ये । वयंपुरामहिचनोऽअनुद्यन्तन्नऽऋभुक्षामरामनुष्यात् ॥ एष
वःस्तोमोमरुतऽइयंगीमीदर्यस्यमान्यस्यकारोः । एषायासीष्टतन्वेवयांविद्यामेषवृजनैज्जीरदानुं ॥ ५ ॥ (१२३१४)
यज्ञायज्ञावःसमनातुर्तुर्वणिर्धियंविधियंवोदेवयाऽउदधिध्वे । आवोर्वाचःसुवितायरोदस्योर्महेववृत्यामवसेसुष्टुक्तिभिः ॥
वव्रासोनयेस्वजाःस्वतवसऽइषंस्वरभिजायंतधृतयः । सहस्रियासोऽअपानोर्मयऽआसागावोवंधासोनोक्षणः ॥ सोमा
सोनयेसुतास्तृप्तांशवोहृत्सुपीतासोदुवसोनासते । एषामंसेषुरभिणीवरारमेहस्तेषुरवादिश्चकृतिश्चसंदधे ॥ अवस्वयु
क्तादिवऽआवृथाययुरमर्त्याःकशयाचोदतत्मना । अरेणवस्तुविजाताऽअचुच्यबुर्दृहानिचिन्मरुतोभ्राजदृष्टयः ॥
कोवोतर्मरुतऽऋष्टिविद्युतोरेजतित्मनाहन्वेवजिह्वया । धन्वच्युतऽइषानयामनिपुरुषैषाऽअहन्योऽनैतशः ॥ ६ ॥
कस्विदस्यरजसोमहस्परंक्वावरंमरुतोयस्मिन्नायय । यज्ञ्यावयथविधुरेवसंहितंव्यद्रिणापतथत्वेषमर्णवं⁺ ॥ सातिर्न
वोर्मवतीस्वर्वतीत्वेषाविपाकामरुतःपिपिष्वती । भद्रावोरातिःपृणतो नदक्षिणापृथुज्ययीऽअसुर्येवजंजती ॥ प्रतिष्ठो

(१२३१४) यज्ञायज्ञेतिदशर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिरगस्त्योमरुतोजगतीअंत्यास्तिस्रस्त्रिष्टुभः ।

भंतिसिंधवःपविभ्योयदश्रियांवाचमुदीरयति । अवस्मयंतविद्युतःपृथिव्यांयदीधृतंमरुतःप्रुष्णुवंति ॥ असूतपृश्निर्म
हृतेरणायत्वेषमयासांमरुतामनीकं । तेसंस्तरासौजनयंताभ्वमादित्स्वधामिषिरांपर्यपश्यन् ॥ एषवःस्तोमोमरुतऽइ
यंगीमीदर्यस्यमान्यस्यकारोः । एषायासीष्टतन्वेवयांविद्यामेषवृजनैज्जीरदानुं ॥ ७ ॥ (१२३१५) महश्चित्त्वमिंद्र
यतऽएतान्महश्चिदसित्यजसोवरुता । सनोवेधोमरुतांचिकित्वान्तुस्त्रावन्नुष्वतवहिप्रेष्ठा ॥ अयुञ्जन्तऽइंद्रविश्वकृ
ष्टीर्विद्वानासोनिष्पिधोमर्त्यत्रा । मरुतांपृत्सुतिर्हासमानास्वर्मीहस्यप्रधनस्यसातौ⁺ ॥ अम्यक्सातऽइंद्रऽऋष्टिरस्मेसने
म्यभ्वंमरुतो जुनंति । अग्निश्चिद्विष्मातसेशुशुकानापोनद्वीपंदधतिप्रयांसि ॥ त्वंतूनऽइंद्रतरयिंदाऽओजिष्ठयादक्षि
णयेवरातिं । स्तुतश्चायस्तेचकनंतवायोःस्तनंमध्वःपीपयंतवाजैः ॥ त्वेरायऽइंद्रतोशतमाःप्रणेतारःकस्यचिद्वतायोः ।
तेषुणोमरुतोमृळयंतुयेस्मापुरागातूयंतीवदेवाः⁺ ॥ ८ ॥ प्रतिप्रयाहींद्रमीहृषोनृन्महःपार्थिवेसदनेयतस्व । अधयदे
षापृथुबुध्नासऽएतास्तीर्थेनार्यःपौंस्यानितस्थुः⁺ ॥ प्रतिष्ठोराणामेतानामयासांमरुतांशृण्वऽआयतामुपब्धिः । येम
र्त्यपृतनायंतमूमेर्ऋणावानंनपतयंतसर्गैः ॥ त्वंमानेभ्यऽइंद्रविश्वजन्त्यारदामरुद्धिःशुरुधोगोऽअग्राः । सत्वानेभिःस्तव

(१२३१५) महश्चिदित्यष्टर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिरगस्त्यइंद्रस्त्रिष्टुपृथ्वीयाविराट् ।

सेदेवदेवैर्विद्यामेषंवृजनं जीरदानुं ॥ ९ ॥ (१२३१६) ननूनमस्तिनोश्वःकस्तद्वैद्यदद्भुतं । अन्यस्यचित्तमभिसं
चरेण्यमुताधीतंविनश्यति ॥ किंनऽइंद्रजिघांससिभ्रातरोमरुतस्तव । तेभिःकल्पस्वसाधुयामानःसमरणेवधीः ॥
किंनोभ्रातरगस्त्यसखासन्नतिमन्यसे । विद्याहितेयधामनोस्मभ्यमिन्नदित्ससि ॥ अरंकृण्वंतुवेदिसमग्निमिधतांपुरः ।
तत्रामृतस्यचेतनंयज्ञंतेतनवावहै ॥ त्वमीशिषेवसुपतेवसूनांत्वमित्राणांमित्रपतेधेष्ठः । इद्रत्वमरुद्भिःसंवदस्वाधप्रा
शानऽऋतुधाहवीषि ॥ १० ॥ (१२३१७) प्रतिवऽएनानमसाहमैमिसूक्तेनभिक्षेसुमतिंतुराणां । रराणतामरुतो
वेद्याभिनिहेळोधत्तविमुचध्वमश्वान् ॥ एषवःस्तोमोमरुतो नमस्वान्हृदातद्योमनसाधायिदेवाः । उपेमायातमनसाजु
षाणायुयंहिष्ठानमसऽइद्रुधासः ॥ स्तुतासोनोमरुतोमृळयंतुतस्तुतोमधवाशंभविष्ठः । ऊर्ध्वानःसंतुकोम्यावनान्यहा
निविश्वामरुतो जिगीषा ॥ अस्मादहंतविषादीषमाणऽइंद्राद्भियामरुतोरेजमानः । युष्मभ्यंहव्यानिशितान्यासन्ता
न्यारेचकृमामृळतानः ॥ येनमानासश्चितयंतऽउस्त्राव्युष्टिषुशवंसाशश्वतीनां । सनोमरुद्भिर्वृषभश्रवोधाऽउग्रऽउग्रे
भिःस्यविरःसहोदाः ॥ त्वंपाहींद्रसहीयसोनृभवांमरुद्भिरवयातहेळाः । सुप्रकेतेभिःसासहिर्दानोविद्यामेषंवृजनं

(१२३१६) ननूनमितिपंचर्चस्यसूक्तस्यप्रथमवृत्तीयाचतुर्थीनामृचामिद्रोगस्त्योद्वितीयापंचम्योरगस्त्यऋषिरिद्रोदेवताआद्याबृहती
ततस्तिस्त्रोनुष्टुभोत्यात्रिष्टुप् । (१२३१७) प्रतिवइतिषट्चस्यसूक्तस्यागस्त्योमरुतःअंयानांचतसृणामरुत्वानिद्रक्षिष्टुप् ।

जीरदानुं ॥ ११ ॥ (१२३१८) चित्रोवोस्तुयामश्चित्रऽऊतीसुदानवः । मरुतोऽअहिभानवः ॥ आरेसावःसु
दानवोमरुतऽऋजुतीशरुः । आरेऽअश्मायमस्यथ ॥ तृणस्कंदस्यनुविशःपरिवृक्तसुदानवः । ऊर्ध्वान्नःकर्तजीवसे
॥ १२ ॥ (१२३१९) गायत्सामनभन्यैयथावेरर्चामतद्वावृधानंस्वर्वत् । गावोधि नवोवर्हिष्यदब्धाऽआयत्सद्वा
नंदिव्यंविवासान् ॥ अर्चद्वृषावृषभिःस्वेदुहव्यैर्मृगोनाश्रोऽअतियजुगुर्यात् । प्रमदयुर्मनांगूर्तहोताभरंतेमयीमिथुना
यजत्रः ॥ नक्षत्रोतापरिसन्नमितायनभरद्भर्माशरदःपृथिव्याः । क्रंददश्वोनयमानोरुवद्भौरंतर्दतोनरोदसीचरद्वा
क् ॥ ताकर्मापतरास्मैप्रच्यौलानिदेवयंतोभरंते । जुजोषदिंद्रोदस्सवर्चानासत्येवसुग्भ्योरथेष्ठाः ॥ तमुष्टुर्हींद्रयोह
सत्वायःशूरोमधवायोरथेष्ठाः । प्रतीचश्चिद्योधीयान्वृषण्वान्ववृषश्चित्तमसोविहंता ॥ १३ ॥ प्रयदित्यामहिना
नृभ्योऽअस्त्यरंरोदसीकक्ष्येऽनास्मै । संवैव्यऽइंद्रोवृजनंनभूमाभर्तिस्वधावांऽओपशमिवद्यां ॥ समस्तुत्वाशरसता
मुराणंप्रपथितंमपरितंसयध्वै । सजोषसऽइंद्रमदेक्षोणीःसूरिचिद्येऽअनुमदतिवाजैः ॥ एवाहितेशंसर्वनासमुद्रऽआ
पोयत्तऽआसुमदंतिदेवीः । विश्वातेऽअनुजोष्याभूद्भौःसूरीश्चिद्यदिधिषावेषिजनान् ॥ असामयथासुषखायऽएन
स्वभिष्टयोनुरांनशंसैः । असद्यथानऽइंद्रोवंदनेष्टास्तुरोऽनकर्मनयमानऽउक्था ॥ विष्पर्धसोनुरांनशंसैस्साकासदिं

(१२३१४) चित्रोवइतिषट्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिरगस्त्योमरुतोगायत्री । (१२३१९) गायत्सामेतित्रयोदशर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणि

द्रोवज्रहस्तः । मित्रायुवोनूर्पतिंसुशिष्टौमध्यायुवऽउपशिक्षितियज्ञैः⁺ ॥ १४ ॥ यज्ञोहिष्मंद्रं कश्चिद्वधन्जुहुराणां हिन्म
नसापरियन् । तीर्थेनाच्छातातृषाणमोकोदीर्घोनसिध्रमाकृणोत्यध्वा ॥ मोषूणऽइंद्रात्रपृत्सुदेवैरस्तिहिष्माते शुष्मिन्न
वयाः । महश्चिद्यस्यमीहुषोयव्याहविष्मतोमरुतोवदतेगीः⁺ ॥ एषःस्तोमऽइंद्रतुभ्यमस्मेऽएतेनगातुंहरिवोविदोनः ।
आनोबवृत्याः सुवितायदेवविद्यामेषंवृजनंजीरदानुं ॥ १५ ॥ (१२३।१०) त्वंराजेंद्रयेचदेवारक्षानृन्पाह्यसुर्वत्वम
स्मान् । त्वंसत्पतिर्मघवानुस्तरुत्रस्त्वंसत्योवसवानः सहोदाः⁺ ॥ दनोविशऽइंद्रमुध्रवाचः ससयत्पुरः शर्मशारदीदत् ।
ऋणोरपोऽअनवद्याणायूनेवृत्रंपुरुकुत्सायरंधीः ॥ अज्रावृतऽइंद्रशूरपत्नीर्घाचयेभिः पुरुहूतनूनं । रक्षोऽअग्निमशुषं
तूर्वयाणंसिंहोदमेऽअपांसिवस्तोः ॥ शेषन्नतुऽइंद्रसस्मिन्योनौप्रशस्तयेपवीरवस्यमहा । सृजदर्णास्यवयद्युधागास्ति
ष्ठद्वरीधृषतामृष्टवाजान् ॥ वहकुत्समिंद्रयस्मिन्चाकनस्यमन्यूऽऋज्रावातस्याश्वा । प्रसूरश्चक्रं बृहतादभीकेभिस्पृधो
यासिषद्वज्रबाहुः ॥ १६ ॥ जघन्वाऽइंद्रमित्रेऋन्चोदप्रवृद्धोहरिवोऽअदाशून् । प्रयेपदयन्नर्यमणंसचायोस्त्वयाशूर्ता
वहमानाऽअपत्यं ॥ रपत्क्विरिंद्रार्कसातौक्षांदासायोपबर्हणीकः । कस्तिस्रोमघवादानुंचित्रानिदुर्योणेकुर्यवाचंम
धिश्चेत् ॥ सनातातऽइंद्रनव्याऽआगुः सहोनभोर्विरणायपूर्वीः । भिनत्पुरोनभिद्रोऽअदेवीर्ननमोवधरदेवस्पर्षीयोः⁺ ॥

रगस्यइंद्रस्त्रिष्टुप् । (१२३।१०) त्वंराजेतिदशर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिरगस्यइंद्रस्त्रिष्टुप् ।

त्वंधुनिरिंद्रधुनिमतीऋणोरपःसीरानस्रवंतीः । प्रयत्समुद्रमतिशूरपर्षिपारयातुर्वशंयदुंस्वस्ति⁺ ॥ त्वमस्माकमिंद्रवि
श्वधस्याऽअवृकतमोनुरानृपाता । सनोविश्वासांस्पृधांसहोदाविद्यामेषंवृजनंजीरदानुं ॥ १७ ॥ (१२३।११) म
त्स्यपायितेमहःपात्रस्येवहरिवोमत्सरोमदः । वृषांतेवृष्णऽइंद्रुर्वाजीसहस्रसातमः ॥ आनस्तेगंतुमत्सरोवृषामदोवरै
ष्यः । सहावाऽइंद्रसानुसिः पृतनाषाळमर्त्यः ॥ त्वंहिशूरः सनिताचोदयोमनुषोरथं । सहावादस्युमन्नतमोषः पात्रंनशो
चिषां ॥ मुषायसूर्यकवेचक्रमीशानुऽओजसा । वहशुष्णांयवधंकुत्संवातस्याश्वैः ॥ शुष्मिन्तमोहितेमदौद्युम्निन्तमऽ
उतक्रतुः । वृत्रघ्नावरिवोविदामंसीष्ठाऽअश्वसातमः ॥ यथापूर्वैभ्योजरितृभ्यऽइंद्रमयऽइवापोनतृष्यतेबभूथ । ता
मनुत्वानिविदैजोहवीमिविद्यामेषंवृजनंजीरदानुं ॥ १८ ॥ (१२३।१२) मत्सिनोवस्यऽइष्टयऽइंद्रमिंद्रोवृषाविश ।
ऋघायमाणऽइन्वसिशत्रुमंतिनविंदसि ॥ तस्मिन्नावेशयागिरोयऽएकश्वर्षणीनां । अनुस्वधायमुप्यतेयवंनचक्रेषद्वृषां ॥
यस्यविश्वानिहस्तयोः पंचक्षितीनांवसु । स्पाशयस्वयोऽअसंभृग्दिव्येवाशनिर्जहि ॥ असुन्वंतंसमंजहिदूणाशंथोनते
मयः । अस्मभ्यमस्यवेदनंदद्विसुरिश्चिदोहते ॥ आवोयस्यद्विबर्हसोर्केषुसानुषगसत् । आजविंद्रस्येवोप्रावोवाजेषु

(१२३।११) मत्स्यपायीतिषडृचस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिरगस्यइंद्रोनुष्टुप्आद्यास्कंधोप्रीवाअंत्यात्रिष्टुप् । (१२३।१२) मत्सि
नइतिषडृचस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिरगस्यइंद्रोनुष्टुबंत्यात्रिष्टुप् ।

वाजिनं ॥ यथापूर्वेभ्योजरितृभ्यऽइंद्रमयऽइवापोनतृष्यतेभूथ । तामनुत्वाविदंजोहवीमिविद्यामेषंवृजनंजीरदानुं ॥ १९ ॥ (१।२३।१३) आचर्षणिप्रावृषभोजनानाराजाकृष्टीनांपुरुहुतऽइंद्रः । स्तुतःश्रवस्यन्नवसोपमद्रिग्युक्त्वाहरीवृषणायाह्यर्वाङ् ॥ येतेवृषणोवृषभासऽइंद्रब्रह्मयुजोवृषरथासोऽअत्याः । तांऽआर्तिष्ठतेभिरायाह्यर्वाङ्हवामहेत्वासुतऽइंद्रसोमे ॥ आर्तिष्ठरथंवृषणंवृषातेसुतःसोमःपरिषिक्तामधूनि । युक्त्वावृषभ्यांवृषभक्षितीनांहरिभ्यांयाहिप्रवतोपमद्रिक् ॥ अयंयज्ञोदेवयाऽअयंमिर्यधऽइमाब्रह्माण्ययमिंद्रसोमः । स्तीर्णबर्हिंरातुशक्रप्रयाहिपिबानिषद्यविमुंचाहरीऽइह ॥ ओसुष्टुतऽइंद्रयाह्यर्वाङ्पुब्रह्माणिमान्यस्यकारोः । विद्यामवस्तोरवसागुणंतौविद्यामेषंवृजनंजीरदानुं ॥ २० ॥ (१।२३।१४) यद्धस्यातऽइंद्रश्रुष्टिरस्तिययावभूथजरितृभ्यऽऊती । मानःकामैमहयं तमाधग्विश्वातेऽअद्यांपर्यापऽआयोः ॥ नघाराजेंद्रऽआदभन्नोयानुस्वसाराकृण्वंतयोनी । आपश्चिदस्मैमुतकाऽअवेष्णमन्नऽइंद्रःसख्यावयश्च ॥ जेतानृभिरिंद्रःपृत्सुशूरःश्रोताहवंनार्धमानस्यकारोः । प्रभर्तारथंदाशुषऽउपाकऽउद्यंतागिरोयदिचत्मनाभूत् ॥ एवानृभिरिंद्रैःसुश्रवस्याप्रखादःपृक्षोऽअभिमित्रिणोभूत् । समर्थऽइषःस्तंवतेविवाचिसत्राकरोयजमानस्यशंसः ॥ त्वयावयंमघवनिंद्रशत्रून्भिष्याममहृतोमन्यमानान् । त्वंत्रातात्वमुनोवृधेभू (१।२३।१३) आचर्षणिप्रादतिपंचर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिरगस्त्यइंद्रस्त्रिष्टुप् । (१।२३।१४) यद्धस्यातइतिपंचर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणि

विद्यामेषंवृजनंजीरदानुं ॥ २१ ॥ (१।२३।१५) पूर्वीरहंशरदःशश्रमाणादोषावस्तोरुषसोजरयंतीः । मिनातिश्रियंजरिमातनूनामप्यनुपत्नीवृषणोजगम्युः ॥ येचिद्धिपूर्वऽऋतसापऽआसन्त्साकंदेवेभिरवदन्नृतानि । तेचिदवासुर्न हंतमापुःसमनुपत्नीवृषभिर्जगम्युः ॥ नमृषाश्रांतंयदवतिदेवाविश्वाऽइत्स्पृधोऽअभ्यश्रवाव । जयावेदत्रंशतनीधमाजियत्संम्यंचामिथुनावभ्यजाव ॥ नदस्यमारुधुतःकामऽआगन्धितऽआजातोऽअमुतःकुतश्चित् । लोपांमुद्रावृषणंनीरिणातिधीरमधीराधयतिश्वसंतै ॥ इमंनुसोमंमंतितोहृत्सुपीतमुपब्रुवे । यत्सीमागंश्चक्रमातत्सुमृळतुपुलुकामोहिमर्त्यः ॥ अगस्त्यःखनमानःखनित्रैःप्रजामपत्यंबलमिच्छमानः । उभौवर्णावृषिरुग्रःपुपोषसत्यादेवेष्वाशिषोजगाम ॥ २२ ॥ (१।२४।१) युवोरजांसिसुयमासोऽअश्वारथोयद्वांपर्यणीसिदीयत् । हिरण्ययावांपवयःप्रुषायन्मध्वःपिबंताऽउषसःसचेथे ॥ युवमत्यस्यावन्क्षथोयद्विपत्मतोनर्यस्यप्रयज्योः । स्वसायद्वांविश्वगूर्तीभरातिवाजायेद्वेमधुपाविषेच ॥ युवंपर्यऽउन्नियायामधत्तंपक्रमामायामवपूर्व्यगोः । अंतर्त्यद्वनिनोवामृतप्सूह्यारोनशुचिर्यजतेहविष्मान् ॥ युवंहधर्ममधुमंतमत्रयेपोनक्षोदोवृणीतमेषे । तद्वांनरावश्विनापश्वऽइष्टीरथ्येवचक्राप्रतियंतिमध्वः ॥ आवांदानाय

रगस्त्यइंद्रस्त्रिष्टुप् । (१।२३।१५) पूर्वीरहमितिषट्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिरगस्त्यःआद्ययोर्द्वयोर्लोपांमुद्राऋषिकाअंययोर्द्वयोरगस्त्यांतेवासी ब्रह्मचारीऋषिःसर्वासांरतिर्देवतात्रिष्टुप्पंचमीबृहदी । (१।२४।१) युवोरजांसीतिदर्शस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिरगस्त्योश्चिनौत्रिष्टुप् ।

श्रुत्सं.
अ. २ अ. ४
॥ २९ ॥

मंडलं १
अनु. २५

ववृतीयदस्त्रागोरोहेणतौत्र्योनजिप्रिः । अपःक्षोणीसंचतेमाहिनावांजुणोवामक्षुरंहसोयजत्रा ॥ २३ ॥ नियद्युवेथेनि
युतःसुदानुऽउपस्वधाभिःसृजथःपुरंधिं । प्रेषद्वेषद्वातो नसूरिरामहेददेसुव्रतो नवाजै ॥ वयंचिद्धिवांजरितारःसत्या
विपन्यामहेविपणिर्हितावान् । अधाचिद्धिष्माश्विनावनिंघापाथोहिष्मावृषणावंतिदेवं ॥ युवांचिद्धिष्माश्विनावनु
घृन्विरुद्रस्यप्रस्रवणस्यसातौ । अगस्त्योनंरानृषुप्रशस्तःकाराधुनीवचितयत्सहस्रैः ॥ प्रयद्वहेथेमहिनारथस्यप्रस्पंद्राया
थोमनुषोनहोता । धत्तंसूरिभ्यऽउतवास्वभ्यनासत्यारयिषाचःस्याम ॥ तंवारथंवयमद्याहुवेमस्तोमैरश्विनासुविताय
नय्यं । अरिष्टनेमिंपरिद्यामियानंविद्यामेषंवृजनंजीरदानुं ॥ २४ ॥ (१२४।२) कदुप्रेष्ठाविषारंयीणामध्वर्यताय
दुक्षिनीथोऽअपां । अयंवायज्ञोऽअकृतप्रशस्तिंवसुधितीऽअविताराजनानां ॥ आवामश्वासःशुचयःपयस्पावातरंहसो
दिव्यासोऽअत्याः । मनोजुवोवृषणोवीतपृष्टाऽएहस्वराजोऽअश्विनावहंतु ॥ आवारथोवनिर्नप्रवत्वान्तसृप्रवंधुरःसु
वितार्यगम्याः । वृष्णःस्थातारामनसोजवीयानहंपूर्वोयज्ञतोधिष्ण्यायः+ ॥ इहेहजातासमवावशीतामरेपसातन्वाऽ
नामभिःस्वैः । जिष्णुर्वीमन्यःसुमखस्यसूरिर्दिवोऽअन्यःसुभगःपुत्रऽऊहे ॥ प्रवांनिचेरुःककुहोवशांऽअनुपिशंगरूपः
सर्दनानिगम्याः । हरीऽअन्यस्यपीपयंतवाजैर्मथराजस्यश्विनाविघोषैः ॥ २५ ॥ प्रवांशरद्वान्वृषभोननिःषाड्पूर्वा

(१२४।२) कदुप्रेष्ठावितिनवर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिरगस्त्योश्विनौत्रिष्टुप् ।

रिषश्चरतिमध्वऽइष्णन् । एवैरन्यस्यपीपयंतवाजैर्वेवंतीरूध्वानघोनऽआगुः ॥ असर्जिवांस्थविरावेधसागीर्वाहोऽअ
श्विनात्रेधाक्षरंती । उपस्तुताववतंनाधमानंयामन्नयामन्मृणुतंहवमे ॥ उतस्यावांरुशतोवप्ससोगीस्त्रिबर्हिषिसदसि
पिन्वतेनृन् । वृषावांमेघोवृषणापीपायगोर्नसेकेमनुषोदशस्यन्+ ॥ युवांपुषेवाश्विनापुरंधिरग्निमुषानंजरतेहविष्मा
न् । हुवेयद्वौवरिवस्यागृणानोविद्यामेषंवृजनंजीरदानुं ॥ २६ ॥ (१२४।३) अभूदिदंवयुनमोषुभूषतारथोवृष
ण्वान्मदतामनीषिणः । धियंजिन्वाधिष्ण्याविश्रलावसूदिवोनपातासुकृतेशुचित्रता ॥ इंद्रतमाहिधिष्ण्यामरुत्तमा
दस्त्रादंसिष्टारथ्यारथीतमा । पूर्णरथंवहेथेमध्वऽआचितंतेनदाश्वासमुपयाथोऽअश्विना ॥ किमत्रदस्त्राकृणुथःकिमा
साथेजनोयःकश्चिदहविर्महीयते । अतिक्रमिष्टंजुरतंपणेरसुंज्योतिर्विप्रायकृणुतंवचस्यवे ॥ जंभयंतमभितोरायतःशु
नोहृतंमृधोबिदथुस्तान्यश्विना । वाचंवाचंजरितूरक्षिनीकृतमुभाशंसंनासत्यावतंमम ॥ युवमेतंचक्रथुःसिंधुषुष्टवमा
त्मन्वंतंपक्षिणंतौत्र्यायकं । येनदेवत्रामनसानिरूहथुःसुपस्रनीपेतथुःक्षोदसोमहः+ ॥ २७ ॥ अवविद्धंतौत्र्यमप्स्वऽ
तरनारंभणेतमसिप्रविद्धं । चतस्रोनावोजठलस्यजुष्टाऽउदश्विभ्यामिषिताःपारयंति ॥ कःस्विद्वृक्षोनिष्ठितोमध्येऽ
अर्णसोयंतौत्र्योनाधितःपर्यषस्वजत् । पर्णामृगस्यपतरोरिवारभऽउदश्विनाऽऊहथुःश्रोमतायकं+ ॥ तद्वानरानास

(१२४।३) अभूदिदमित्यष्टवस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिरगस्त्योश्विनौजगतीषष्ठ्यंतेत्रिष्टुभौ ।

ऋक्सं.
अ. २ अ. ५
॥ ३० ॥

मंडलं १
अनु. २४

त्यावनुष्याद्यद्वामानासऽउच्यमवोचन् । अस्मादद्यसदसःसोम्यादाविद्यामेष्वृजनंजीरदानुं ॥ २८ ॥ (१२४१४)
तंयुंजाथामनसोयोजवीयान्निवंधुरोवृषणायस्त्रिचक्रः । येनोपयाधःसुकृतोदुरोणंत्रिधातुनापतथोविर्नर्णैः+ ॥ सुवृ
द्रथोवर्ततेयन्मभिक्षायत्तिष्ठथःऋतुमंतानुपृक्षे । वपुर्वपुल्यासंचतामियंगीर्दिवोदुहित्रोषसासचेथे ॥ आतिष्ठतंसुवृतयो
रथोवामनुव्रतानिवर्ततेहविष्मान् । येननरानासत्येष्यध्यैवर्तिर्याथस्तनयायत्मनैच ॥ मावांवृकोमावृकीरादधर्षीन्मा
परिवर्कमुतमार्तिधक्तं । अयंवांभागोनिर्हितऽइयंगीर्दस्त्राविमेवांनिधयोमधूनां ॥ युवांगोतमःपुरुमीढोऽअत्रिर्दस्त्राह
वृतेवसेहविष्मान् । दिशंनदिष्टामृज्येवयंतामेहवनासत्योपयातं ॥ अतारिष्मतमसस्पारमस्यप्रतिवांस्तोमोऽअश्वि
नावधायि । एहयातंपृथिभिर्देवयानैर्विद्यामेष्वृजनंजीरदानुं ॥ २९ ॥ इतिद्वितीयाष्टकेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥

द्वादशाध्याये वर्गाः २९ सूक्तानि १८ ऋचः १४२ ॥ त्यागः ॥ मरुच्यइदं. १५ इंद्रायेदं. मरुच्यइदं. २० इंद्रायेदं. १३ रुद्रमरुच्य-
इदं. २ मरुवतइंद्रायेदं. ४ मरुच्यइदं. ३ इंद्रायेदं. ४५ रत्याइदं. ६ अश्विम्यामिदं. ३३ ॥ इतिद्वितीयेचतुर्थः ॥ ४ ॥

तावांकतरैकादशद्यावापृथिवीयमानोवैश्वदेवंपितुंन्वभ्रस्तुतिर्गायत्रंत्वाद्यानुष्टुभ्भातीतीयांत्येपंचम्याद्याश्चत
स्रोनुष्टुभौत्याबृहतीवासमिद्धआप्रियोग्नेनयाष्टावाग्नेयमनर्वाणंबार्हस्पत्यंकंकतःषोडशोपनिषदसृणसौर्ययानु

(१२४१४) तंयुंजाथामितिषडृचस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिरगस्त्योश्विनौत्रिष्टुप् ।

॥ ३० ॥

ष्टुभैविषशंकावानगस्त्यःप्राब्रवीद्दशम्याद्याश्चतिस्रोमहापंकयोमहाबृहतीचयआंगिरसःशौनहोत्रोभूत्वाभार्ग
वःशौनकोभवत्सगृत्समदोद्वितीयंमंडलमपश्यत्त्वमग्नेजागतंतुयज्ञेनसप्तोनासमिद्धएकादशाप्रंसप्तमीजगतीहु
वेनवसोमाहुतिर्भार्गवोहहोताष्टावानुष्टुभमिमांमेगायत्रंहिंश्रेष्ठंषड्वाजयन्निवांत्यानुष्टुप् ॥ १ ॥

हरिः३ओम् ॥ (१२४१५) तावामद्यतावंपरंहवेमोच्छंत्यामुषसिवाहिरुक्थैः । नासत्याकुहचित्संतावयोदिवोन
पातासुदास्तराय+ ॥ अस्मेऽऊषुवृषणामादयेथामुत्पणीर्हितमूर्म्यामदैता । श्रुतंमेऽअच्छौकिभिर्मतीनामेष्टानरानि
चेताराचक्रणैः ॥ अग्नेपूषन्निषुकृतेवदेवानासत्यावहतुंसूर्यायाः । वच्यंतेवांककुहाऽअप्सुजातायुगाजूर्णववरुणस्यभू
रैः ॥ अस्मेसावांमाध्वीरातिरस्तुस्तोमंहिनोतमान्यस्यकारोः । अनुयद्वांश्रवस्यासुदानूसुवीर्यायचर्षणयोमदैति ॥ ए
षवांस्तोमोऽअश्विनावकारिमानेभिर्मघवानासुवृक्ति । यातंवर्तिस्तनयायत्मनैचागस्त्येनासत्यामदैता ॥ अतारिष्मत
मसस्पारमस्यप्रतिवांस्तोमोऽअश्विनावधायि । एहयातंपृथिभिर्देवयानैर्विद्यामेष्वृजनंजीरदानुं ॥ १ ॥ (१२४१६)
कतरापूवीकतरापरायोःकथाज्जातेकवयःकोविवेद । विश्वंत्मनाबिभृतोयद्धनामविवर्ततेऽअहनीचक्रियेव ॥ भूरिद्वेऽ
अचरंतीचरंतंपृथ्वीतंगर्भमपदीदधाते । नित्यंनसूनुपित्रोरुपस्थेद्यावारक्षतंपृथिवीनोऽअभ्वात् ॥ अनेहोदात्रमदितेरनर्व

(१२४१५) तावामितिषडृचस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिरगस्त्योश्विनौत्रिष्टुप् । (१२४१६) कतरेत्येकादशचस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिरगस्त्यो

हुवेस्वर्वदधनमस्वत् । तद्रौदसीजनयतंजरित्रेद्यावा० ॥ अतप्यमानेऽवसावतीऽअनुष्यामरोदसीदेवपुत्रे । उ
भेदेवानामुभयेभिरङ्गाद्यावा० ॥ संगच्छमानेयुवतीसमैतेस्वसाराजामीपित्रोरुपस्थे । अभिजिघ्रतीभुवनस्यनाभिद्या
वा० ॥ २ ॥ उर्वीसङ्गानीबृहतीऽऋतेनहुवेदेवानामवसाजनित्री । दधातेयेऽअमृतं सुप्रतीकेद्यावा० ॥ उर्वीपृथ्वीबहु
लेदुरेऽअंतेऽउपब्रुवेनमसायज्ञेऽअस्मिन् । दधातेयेसुभगेसुप्रतूतीद्यावा० ॥ देवान्वायच्चक्रमाकच्चिदागःसखायंवा
सदमिज्जास्पतिंवा । इयंभीभूयाऽअवयानमेषांद्यावा० ॥ उभाशंसानर्यामामविष्टामुभेमामुतीऽअवसासचेतां । भू
रिचिदुर्यःसुदास्तरायेषामदंतऽइषयेमदेवाः ॥ ऋतंदिवेतदवोचंपृथिव्याऽअभिश्चावायप्रथमंसुमेधाः । पातामवद्या
हुरितादभीकेपितामाताचरक्षतामवोभिः ॥ इंदद्यावापृथिवीसत्यमस्तुपितुर्मातुर्यदिहोपब्रुवेवा । भूतंदेवानामवमेऽ
अवोभिर्विद्यामेषंबृजनंजीरदानुं ॥ ३ ॥ (१२४।७) आनऽइळाभिर्विदथेसुशस्तिविश्वानरःसवितादेवऽएतु ।
अपियथायुवानोमत्स्थानोविश्वंजगदभिपित्वेमनीषा⁺ ॥ आनोविश्वऽआस्कागमंतुदेवामित्रोऽअर्यमावरुणःसजो
षाः । भुवन्यथानोविश्वेवृधासःकरन्त्सुषाहाविथुरनशवः ॥ प्रेष्ठवोऽअतिथिं गृणीषेग्निंशस्तिभिस्तुर्वणिःसजोषाः ।

द्यावापृथिवीत्रिष्टुप् । (१२४।७) आनइळाभिरित्येकादशर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिरगस्त्योविश्वेदेवास्त्रिष्टुप् (सूक्तभेदप्रयोगेन-आद्यत-
सृणांविश्वेदेवाःततएकस्याअहिर्बुध्न्यःततएकस्यास्त्वष्टाततएकस्याइंद्रःततोद्वयोर्मरुतःततोद्वयोर्विश्वेदेवाःएवमेकादश) ।

असद्यथानोवरुणःसुकीर्तिरिषश्चपर्वदरिगूर्तःसूरिः⁺ ॥ उपवऽएषेनमसाजिगीषोषासानकासुदुधेवधेनुः । समानेऽअ
हन्विमिमानोऽअर्कविषुरूपेपयसिसस्मिन्नधन् ॥ उतनोहिर्बुध्न्योऽमयस्कःशिशुंनपिप्युषीववैतिसिंधुः । येननपातम
पांजुनाममनोजुवोवृषणोयंवहति ॥ ४ ॥ उतनऽईत्वष्टागंत्वच्छास्मत्सूरिभिरभिपित्वेसजोषाः । आवृत्रहेंद्रश्चर्षणि
प्रास्तुविष्टमोनुरानंऽइहगम्याः ॥ उतनऽईमतयोश्वयोगाःशिशुंनगावस्तरुणंरिहंति । तमींगिरोजनयोनपत्नीःसुरभिष्ट
मंनुरानंसंत ॥ उतनऽईमरुतोवृद्धसेनाःस्मद्रौदसीसमनसःसदंतु । पृषदश्वासोवनयोनरथारिशदसोमित्रयुजोनदे
वाः⁺ ॥ प्रनुयदैषांमहिनाचिकित्रेप्रयुंजतेप्रयुजस्तेसुवृक्ति । अधयदैषांसुदिनेनशरुर्विश्वमेरिणंप्रुषायंतसेनाः ॥ प्रोऽ
अश्विनाववसेकृणुध्वंप्रपूषणंस्वतंवसोहिसंति । अद्वेषोविष्णुर्वार्तऽऋभुक्षाऽअच्छासुम्नायववृतीयदेवान⁺ ॥ इयंसावो
ऽअस्मेदीधितिर्यजत्राऽअपिप्राणीचसदनीचभूयाः । नियादेवेषुयततेवसूयुर्विद्यामेषंबृजनंजीरदानुं ॥ ५ ॥ (१२४।८)
पितुंनुस्तोषमहोधर्माणंतविषीं । यस्यत्रितोव्योजसावृत्रंविपर्वमर्दयत् ॥ स्वादोपितोमधोपितोवयंत्वाववृमहे । अस्मा
कमविताभवे ॥ उपनःपितवाचरशिवःशिवाभिरूतिभिः । मयोभुरद्विषेण्यःसखासुशेवोऽअद्वयाः ॥ तवत्येपितोर
सारजांस्यनुविष्टिताः । दिविवाताऽइवश्रिताः⁺ ॥ तवत्येपितोददंतस्तवस्वादिष्टतेपितो । प्रस्वाद्मानोरसानांतुविष्टी

(१२४।८) पितुंनित्येकादशर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिरगस्त्योन्नगायत्रीआद्यानुष्टुब्जाभातृतीयापंचम्याद्याश्चतस्रोनुष्टुभोत्याबृहतीवा ।

वाऽइवेरते ॥ ६ ॥ त्वेपितोमहानां देवानां मनोहितं । अकारिचारुकेतुना तवाहिमवसावधीत् ॥ यदुदोषितोऽअजं
गन्विष्वपर्वतानां । अत्राचिन्नोमधोपितोरभूक्षायगम्याः ॥ यदुपामोषधीनां परिशामारिशामहे । वातापेपीवऽइह
व ॥ यत्तैसोमगवाशिरोयवाशिरोभजामहे । वातापेपी० ॥ कुरंभऽओषधेभवपीवोवृक्षऽउदारधिः । वातापेपी० ॥
तत्त्वावयं पितोवचोभिर्गवो न हव्यासुषूदिम । देवेभ्यस्त्वासधुमादमसभ्यत्वासधुमादं ॥ ७ ॥ (१२४।९) समि
द्धोऽअघराजसिदेवो देवैः सहस्रजित् । दूतो हव्याकविर्वह ॥ तनूनपाहृतं यतेमध्वायज्ञः समज्यते । दधत्सहस्रिणीरि
षः ॥ आजुहानो नऽईज्यो देवाऽआवक्षियज्ञियान् । अग्नेसहस्रसाऽअसि ॥ प्राचीनैर्बहिरोजसा सहस्रवीरमस्तृणन् ।
यत्रादित्याविराजथ ॥ विराट्सम्राड्भिः प्रभ्वीर्बहीश्चभूयसीश्चयाः । दुरौघृतान्यक्षरन् ॥ ८ ॥ सुरुक्मेहिसुपेश
साधिश्रियाविराजतः । उषासावेहसीदतां ॥ प्रथमाहिसुवाचसाहोतारो दैव्याकवी । यज्ञनोयक्षतामिमं ॥ भारती
छेसरस्वतियावः सर्वोऽउपब्रुवे । तानश्चोदयतश्रिये⁺ ॥ त्वष्टारूपाणि हि प्रभुः पशून्विश्वान्त्समानजे । तेषां नः स्फुति
मायज ॥ उपत्मन्यावनस्पते पाथो देवेभ्यः सृज । अग्निर्देवानि सिष्वदत् ॥ पुरोगाऽअग्निर्देवानां गायत्रेण समज्यते ।

(१२४।९) समिद्ध इत्येकादशर्चस्य सूक्तस्य मैत्रावरुणिरगस्त्य इधमस्तनूनपादिषोर्बहिर्देवीर्द्वारवृषासानकादैर्व्योहोतारौ सरस्वतीळा
भारत्यस्त्वष्टावनस्पतिस्वाहाकृतय इति क्रमेण देवताः गायत्रीच्छंदः ।

स्वाहाकृतीषुरोचते ॥ ९ ॥ (१२४।१०) अग्नेन यऽसुपथारायेऽअस्मान्विश्वानि देववयुनानि विद्वान् । युयोध्यं
स्मज्जुहुराणमेनोभूर्यिष्ठातेनमऽउक्तिं विधेम ॥ अग्नेत्वं पारयानव्योऽअस्मान्त्स्वस्तिभिरतिदुर्गाणि विश्वा । पूश्वपृथ्वी
बहुलानऽउर्वीभवातोकायतनयायशयोः⁺ ॥ अग्नेत्वमस्मद्युयोध्यमीवाऽअनग्नित्राऽअभ्यमैतकृष्टीः । पुनरस्मभ्यंसु
विताय देवक्षां विश्वेभिरमृतेभिर्यजत्र ॥ पाहि नोऽअग्ने पायुभिरजसैरुत प्रिये सदनऽआशुशुक्लान् । मातेभ्यं जरितारं य
विष्णुनं विदन्मापरं सहस्वः ॥ मानोऽअग्नेर्वसृजोऽअघायाविष्यवैरिपवेदुच्छुनायै । मादुत्वते दशते मादते नो मारीषते
सहसावन्परादाः ॥ १० ॥ विघृत्वा वाऽऽकृतजातयंसद्रूणानोऽअग्ने तन्वेऽव रूथं । विश्वाद्रिरिक्षोरुतवानि नित्सोरभि
हुतामसि हि देवविष्पद ॥ त्वं ताऽअग्नऽउभयान्विद्वान्वेषिप्रपित्वे मनुषो यजत्र । अभिपित्वे मनवेशास्योभूर्मर्मजे
न्यऽउशिग्भिर्नाक्रः⁺ ॥ अवोचामनिवचनान्यस्मिन्मानस्यसूनुः सहसानेऽअग्नौ । वयंसहस्रमृषिभिः सनेमविद्यामेषवृ
जनं जीरदानुं ॥ ११ ॥ (१२४।११) अनर्वाणवृषभं मद्रजिह्वं बृहस्पतिवर्धयानव्यमर्कैः । गाथान्यः सुरुचो यस्य दे
वाऽआशृण्वंति नर्वमानस्यमर्ताः ॥ तमृत्विद्याऽउपवाचः सचंते सगो नयो देवयतामसर्जि । बृहस्पतिः सहजो वरांसि वि
श्वामवत्समृते मातरिश्वा ॥ उपस्तुतिं नमऽउद्यतिं च श्लोकं यस्तत्सवितेव प्रबाहू । अस्य कत्वाहन्योऽयोऽअस्ति मृगोन

(१२४।१०) अग्नेनेत्यष्टर्चस्य सूक्तस्य मैत्रावरुणिरगस्त्यो मिस्त्रिष्टुप् । (१२४।११) अनर्वाणमित्यष्टर्चस्य सूक्तस्य मैत्रावरुणिरगस्त्यो

क्रक्सं.

अ. २ अ. ५

॥ ३३ ॥

मंडलं १

अनु. २४

॥ ३३ ॥

भीमोऽरक्षस्तुर्विष्मान् ॥ अस्यश्लोकोद्वितीयतेपृथिव्यामत्योनयंसद्यक्षभृद्विचैताः । मृगाणांनहेतयोयंतिचेमाबृह
स्पतेरहिमायाँऽअभिघ्नन् ॥ यत्वादेवोन्निकंमन्यमानाःपापाभद्रमुपजीवैतिपञ्चाः । नदूत्येऽनुददासिवामंबृहस्प
तेचयसऽइत्यिरां ॥ १२ ॥ सुप्रैतुःसूयवसोनपंथादुर्नियंतुःपरिप्रीतो नमित्रः । अनर्वाणोऽअभियेचक्षतेनोपीवृताऽ
अपोर्णवतोऽअस्थुः ॥ संयस्तुभोवनयोनयंति समुद्रंनम्रवतारोर्ध्वचक्राः । सविद्धाँऽउभयं चष्टेऽअंतर्बृहस्पतिस्तरऽआप
श्चगृध्रः ॥ एवामहस्तुविज्ञातस्तुर्विष्मान्बृहस्पतिर्वृषभोर्धायिदेवः । सनःस्तुतोवीरवद्धातुगोर्मद्विद्यामेषंबृजनंजीरदा
नु ॥ १३ ॥ (१२४।१२) कंकतो न कंकतो यो सती न कंकतः । द्वावितिषुषीऽइतिन्यऽहृष्टाऽअलिप्सत ॥ अहृष्टा
नहंत्यायत्यथोहंतिपरायती । अथोऽअवघ्नतीहंत्यथोपि नष्टिपिंष्टी ॥ शरासःकुशरासोदर्भासःसैर्याऽउत । मौजा
ऽअहृष्टावैरिणाःसर्वेसाकंन्यलिप्सत ॥ निगावोऽगोष्ठेऽअसदन्निमृगासोऽअविक्षत । निकेतवोजनानान्यऽहृष्टाऽअलि
प्सत ॥ एतऽउत्येप्रत्यहश्रन्प्रदोषंतस्कराऽइव । अहृष्टाविश्वहृष्टाःप्रतिबुद्धाऽअभूतन ॥ १४ ॥ द्यौर्वैःपितापृथिवी
मातासोमोभ्रातादितिःस्वसा । अहृष्टाविश्वहृष्टास्तिष्ठतेलयतासुकं ॥ येऽअस्यायेऽअंग्याःसूचीकायेप्रकंकताः । अहृ
ष्टाःकिंचनेहवःसर्वेसाकंनिजस्यत ॥ उत्पुरस्तात्सूर्योऽएतिविश्वहृष्टोऽअहृष्टहा । अहृष्टान्तसर्वान्जंभयन्तसर्वाश्चयातुधा
बृहस्पतिस्त्रिष्टुप् । (१२४।१२) कंकतइतिषोडशर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिरगस्त्योमृणसूर्यानुष्टुप्दशम्याद्यास्तिस्रोमहापंक्तयस्त्रयोदशी

न्यः ॥ उदपसदसौसूर्यःपुरुविश्वानिजूर्वेन् । आदित्यःपर्वतेभ्योविश्वहृष्टोऽअहृष्टहा ॥ सूर्येविषमासंजामिदृतिंसूरा
वतोगृहे । सोचिन्ननमरातिनोवयंमरामारेऽअस्ययोजनंहरिष्ठामधुत्वामधुलाचकार ॥ १५ ॥ इयत्तिकाशकुंतिकासका
जघासतेविषं । सोचिन्ननमराति ० ॥ त्रिःसप्तविंशुलिंगकाविषस्यपुष्पमक्षन् । ताश्चिन्ननमरंति ० ॥ नवानांनवतीनांविष
स्यरोपुषीणां । सर्वासामग्रभुंनारामरे ० ॥ त्रिःसप्तमयूर्यःसप्तस्वसारोऽअग्रुवः । तास्तैविषंविजंभ्रिरऽउदकंकुंभिनीरिव ॥
इयत्तकःकुपुंभकस्तकंभिन्इयश्मना । ततोविषंप्रवावृतेपराचीरनुसंवतः ॥ कुपुंभकस्तदब्रवीद्भिरेःप्रवर्तमानकः । वृश्चिक
स्यारसंविषमरसंवृश्चिकतेविषं ॥ १६ ॥ (इतिशतार्चिनंप्रथममंडलं ॥ अत्रसूक्तानि १९१) ॥ ॥ परिशिष्टं ॥ मा
विभेर्नमरिष्यसिपरित्वापामिसर्वतः । घनेनहन्मिवृश्चिकमहिंदडेनागतं ॥ आदित्यरथवेगेनविष्णुबाहुबलेनच । गुरु
डपक्षनिपातेनभूमिगच्छमहायशाः ॥ गुरुडस्यजातमात्रेणत्रयोलोकाःप्रकंपिताः । प्रकंपितामहीसर्वासैलवनकानं
ना ॥ गगनंनष्टचंद्रार्कज्योतिषंनप्रकाशते । देवताभयभीताश्चमारुतो नपुवायतिमारुतो नपुवायत्योनमः ॥ भोसर्पभ
द्रभद्रंतेदूरंगच्छमहायशाः । जनमेजयस्ययज्ञांतेऽआस्तीकवचनंस्मर ॥ आस्तीकवचनंश्रुत्वायःसर्पोननिवर्तते । शत
धाभिद्यतेमूर्ध्निशिशवृक्षफलंयथा ॥ नर्मदायैनमःप्रातर्नर्मदायैनमोर्निशि । नमोस्तुनर्मदेतुभ्यंत्राहिमांविषसर्पतः ॥

महाबृहती (विषप्रसूक्तं) ।

योजरत्कारुणाजातो जुरत्कन्यामहायशाः । तस्य सर्पापभद्रं ते दूरं गच्छ महायशाः ॥ १ ॥ (२।१।१) त्वमग्नेद्यु
भिस्त्वमाशुशुक्षणिस्त्वमग्नस्त्वमग्नेमनस्परि । त्वमग्नेभ्यस्त्वमोषधीभ्यस्त्वनृणां नृपते जायसे शुचिः ॥ तवाग्नेहोत्रं तव
पोत्रमुत्विष्यं तवनेष्टं त्वमग्निदत्तायतः । तव प्रशास्त्रं त्वमध्वरीयसि ब्रह्माचासि गृहपतिश्च नोदमे ॥ त्वमग्नेऽइन्द्रो वृषभः स
तामसित्वं विष्णुरुगुगायोनमस्यः । त्वं ब्रह्मरयि विद्वद्वाणस्पते त्वं विधत्तः स च सेपु रंध्या ॥ त्वमग्ने राजावरुणो धृतव्रतस्त्वं
मित्रो भवसि दुस्मईड्यः । त्वमग्न्या स तपतिर्यस्य संभुजं त्वमंशो विदधे देवभाजयुः⁺ ॥ त्वमग्ने त्वष्टा विधत्ते सुवीर्यं तव ग्रा
वो मित्रमहः सजात्यं । त्वमाशुहेमाररिषे स्वध्वं त्वं नरांशधोऽसि पुरुवसुः ॥ १७ ॥ त्वमग्ने रुद्रोऽसुरो महो दिवस्त्वं
शर्धो मारुतं पृक्षऽईशिषे । त्वं वा तैररुणैर्यासि शंगयस्त्वं पूषा विधत्तः पांसि नुत्मना ॥ त्वमग्ने द्रविणो दाऽअरंकृते त्वं देवः
संवितारं ह्यधाऽअसि । त्वं भगो नृपते वस्वऽईशिषे त्वं पायुर्दमेयस्ते विधत्त ॥ त्वामग्ने दमऽआविशपतिं विशस्त्वां राजा
नं सुविदत्रमृजते । त्वं विश्वानि स्वनीकपत्यसे त्वं सहस्राणि शतादश प्रति ॥ त्वामग्ने पितरं मिष्टिभिर्नस्त्वां भ्रात्राय
शम्यात नरुचं । त्वं पुत्रो भवसि यस्ते विधत्तं सखा सुशेवः पास्याधृषः ॥ त्वमग्नेऽऋभुराकेनमस्यऽस्त्वं वाजस्यक्षुमतो
रायऽईशिषे । त्वं विभास्य नुदक्षि दावने त्वं विशिधुरसि यज्ञमातनिः ॥ १८ ॥ त्वमग्नेऽअदितिर्देवदाशुषे त्वं होत्राभारं ती

(२।१।१) (अथ गार्त्समदे द्वितीये मंडले वतस्रोऽनुवाकाः) ॥ त्वमग्ने इति षोडशर्चस्य सूक्तस्य शौनको गृत्समदोभिर्जगती ।

वर्धसे गिरा । त्वमिळाशतहिमासि दक्षसे त्वं वृत्रहा वसुपते सरस्वती ॥ त्वमग्ने सुभृतऽउत्तमं वयस्त्वं स्या ह्वे वर्णऽआसंह
शिश्नियः । त्वं वाजः प्रतरणो बृहन्नसित्वं रयिर्बहुलो विश्वतस्पृथुः⁺ ॥ त्वामग्नेऽआदित्यासंऽआस्यं^१ त्वां जिह्वां शुचं यश्च
क्रिरे कवे । त्वं रातिषाचोऽअध्वरेषु सश्चिरे त्वे देवा हविरं दत्त्याहुतं ॥ त्वेऽअग्ने विश्वेऽअमृता सोऽअद्रुहऽआसा देवा हवि
रं दत्त्याहुतं । त्वयामर्तासः स्वदंतऽआसुति त्वं गभो वीरुधां जज्ञिषे शुचिः ॥ त्वं तान्त्संच प्रतिचासि मृज्मनाग्ने सुजात प्रचदे
वरिच्यसे । पृक्षो यदत्रमहिनाविते भुवदनुद्यावापृथिवीरोदसीऽउभे⁺ ॥ ये स्तोतृभ्यो गोऽअग्रामश्वपेशसमग्ने रातिमुपसृ
जंति सूरयः । अस्मान् च तान्श्च प्रहिनेष्विवस्यऽआबृहद्वदेमविदधे सुवीराः ॥ १९ ॥ (२।१।२) यज्ञेन वर्धत जातवेदसम
ग्रियं जह्वं हविषातना गिरा । समिधानं सुप्रयसं स्वर्णं रं द्युक्षं होतारं वृजनेषु धूर्षदं ॥ अभित्वानक्तीरुषसो ववाशिरे ग्रेवत्सं न
स्वसरेषु धेनवः । दिवऽइवेदं रतिर्मानुषायुगाक्षपो भासि पुरुवारसं यतः ॥ तं देवा बुभ्रे रजसः सुदंसं स दिवस्पृथिव्योररतिं
न्येरिरे । रथमिव वेद्यं शुक्रशोचिषमग्निमित्रं नक्षितिषु प्रशंस्यं ॥ तमुक्षमाणं रजसि स्वऽआदमे चंद्रमिव सुरुचं हारऽआद
धुः । पृथ्याः पतरं चितयंत मक्षभिः पाथोन पायुं जनसीऽउभेऽअनु ॥ सहोता विश्वं परिभूत्व ध्वरंत मुह्यैर्मनुषऽऋजते
गिरा । हिरिशिप्रो वृधसाना सुजर्भुरद्वयौ नस्तृभिश्चितयद्रोदसीऽअनु ॥ २० ॥ सनोरेवत्समिधानः स्वस्त्यै संददस्वात्र

(२।१।२) यज्ञेनेति त्रयोदशर्चस्य सूक्तस्य शौनको गृत्समदोभिर्जगती ।

यिमस्मासुदीदिहि । आनःकृणुष्वसुवितायरोदसीऽअग्नेहव्यामनुषोदेववीतये ॥ दानोऽअग्नेबृहतोदाःसहृन्निणोदु
रोनवाजंश्रुत्याऽअपावृधि । प्राचीद्यावापृथिवीब्रह्मणाकृषिस्वर्गंशुक्रमुषसोविदिद्युतुः ॥ सऽईधानऽउषसोराभ्याऽ
अनुस्वर्गंदीदेदरुषेणभानुना । होत्राभिरभिर्मनुषःस्वध्वरोराजाविशामतिथिश्चारुरायवे ॥ एवानोऽअग्नेऽअमृतेषु
पूर्वधीष्णीपायबृहद्विषेभुमानुषा । दुहानाधेनुर्वृजनेषुकारवेत्मनाशतिनैपुरुषमिषणि ॥ वयमग्नेऽअर्वतावासुवीर्यं
ब्रह्मणावाचितयेमाजनोऽअति । अस्माकंद्युम्नमधिपंचकृष्टिषूचास्वर्गंशुशुचीतदुष्टं ॥ सनोबोधिसहस्यप्रशंस्योय
स्मिन्सुजाताऽऽषयंतसूरयः । यमग्नेयज्ञमुपयंतिवाजिनोनित्येतोकेदीदिवासंस्वेदमे ॥ उभयासोजातवेदःस्यामतेस्तो
तारोऽअग्नेऽसूरयश्चशर्मणि । वस्वोरायःपुरुश्चंद्रस्यभूर्यसःप्रजावतःस्वपत्यस्यशग्धिनः ॥ येस्तोतृभ्योगोऽअग्रामश्वपेश
समग्रेरातिमुपसृजंति सूरयः । अस्मान्चतांश्चप्रहिनेष्वस्यऽआबृहद्वेदमविदथेसुविराः ॥ २१ ॥ (२।१।३) समिद्धो
ऽअग्निर्निहितःपृथिव्याप्रत्यङ्गविश्वानिभुवनान्यस्थात् । होतापावकःप्रदिवःसुमेधादेवोदेवान्यजत्वग्निरहेन् ॥ नरा
शंसःप्रतिधामान्यजन्तिस्त्रोदिवःप्रतिमहास्वर्चिः । घृतपुषामनसाहव्यमुदन्मूर्धन्यज्ञस्यसर्मनक्तुदेवान् ॥ ईळितोऽ

(२।१।३) समिद्धोअग्निरित्येकादशर्चस्यसूक्तस्यशौनकोगृत्समदश्मोनराशंसइळोबर्हिर्देवीद्वारउषासानक्तादैव्योहोतारोसरस्वतीळा
भारत्यस्त्वष्टावनस्पतिस्वाहाकृतयइतिक्रमेणदेवतास्त्रिष्टुप्षष्ठीसप्तम्यौजगलौ ।

अग्नेमनसानोऽअर्हन्देवान्यक्षिमानुषात्पूर्वोऽअद्य । सऽआवहमरुतांशधोऽअच्युतमिन्द्रनरोबर्हिषदैयजध्वं ॥ देवब
र्हिर्वर्धमानंसुवीरंस्तीर्णरायेसुभरंवेद्यस्यां । घृतेनाक्तंवसवःसीदतेदंविश्वेदेवाऽआदित्यायज्ञियासः ॥ विश्रयंतामुर्वि
याहूयमानाद्वारोदेवीःसुप्रायणानमोभिः । व्यचस्वतीर्विप्रथंतामजुर्यावर्णपुनानायशंसंसुवीरं ॥ २२ ॥ साध्वपांसि
सनतानऽउक्षितेऽउषासानक्ताव्येवरण्विते । तंतुतंतंसंवयंतीसमीचीयज्ञस्यपेशःसुदुधेपयस्वती ॥ दैव्याहोताराप्रथ
माविदुष्टरऽऽजुयक्षतःसमृचावपुष्टरा । देवान्यजैतावृतुथासमैजतोनाभापृथिव्याऽअधिसानुषुत्रिष्टु ॥ सरस्वती
साधयंतीधियंनऽईळादेवीभारतीविश्वतूतिः । त्रिस्तोदेवीःस्वधयाबर्हिरेदमच्छिद्रंपांतुशरणंनिषद्य ॥ पिशंगरूपःसुभ
रोवयोधाःश्रुष्टीवीरोजायतेदेवकामः । प्रजात्वष्टाविष्यंतुनाभिर्मस्मेऽअथादेवानामप्येतुपाथः ॥ वनस्पतिरवसृजन्नु
पस्थादग्निर्हविःसूदयातिप्रधीभिः । त्रिधासर्मकंनयतुप्रजानन्देवेभ्योदैव्यःशमितोपहव्यं ॥ घृतंमिमिक्षेघृतमस्ययो
निर्घृतेतिश्रितोघृतम्वस्यधाम । अनुष्वधमावहमादयस्वस्वाहाकृतंवृषभवक्षिहव्यं ॥ २३ ॥ (२।१।४) हुवेवःसुद्यो
त्मानंसुष्टुकिंविशामग्निमतिथिसुप्रयसं । मित्रऽईवयोदिधिषाय्योभूहेवऽआदेवेजनेजातवेदाः ॥ इमंविधंतोऽअपांस
धस्येद्वितादधुर्भगवोविश्वार्धयोः । एषविश्वान्यभ्यस्तुभूमादेवानामग्निररतिर्जीराश्वः ॥ अग्निदेवासोमानुषीषुविष्टु

(२।१।४) हुवेवइतिनवर्चस्यसूक्तस्यभार्गवःसोमाहुतिरभिस्त्रिष्टुप् ।

प्रियंधुःक्षेप्यंतोनमित्रं । सदीदयदुशतीरुम्याऽआदुक्षाय्योयोदास्वतेदमऽआ⁺ ॥ अस्वरण्वास्वस्येवपुष्टिःसंहृष्टिरस्य
हियानस्यदक्षोः । वियोभरिभ्रदोषधीषुजिह्वामत्योनरथ्योदोधवीतिवारान् ॥ आयन्मेऽअभ्व्वनदःपनैतोशि
भ्योनामिमीतवर्णं । सचित्रेणचिकितेरंसुभासाजुजुर्वायोमुहुरायुवाभूत्⁺ ॥ २४ ॥ आयोवनातातृषाणोनभातिवा
र्णपथारथ्येवस्वानीत् । कृष्णाध्वातपूरण्वश्चकेतद्यौरिवस्मयमानोनभौभिः ॥ सयोव्यस्थादभिदक्षदुर्वीपशुनैतिस्वयुर
गोपाः । अग्निःशोचिष्मोऽअतसान्युष्णन्कृष्णव्यधिरस्वदयन्नभूमं ॥ नूतेपूर्वस्यावसोऽअधीतौतृतीयैविदधेमन्मशंसि ।
अस्मेऽअग्नेसंयद्वरिर्बृहंतक्षुमंतंवाजस्वपत्यंरयिंदाः ॥ त्वयायथागृत्समदासोऽअग्नेगुहावन्वतऽउपराऽअभिभ्युः । सुवी
रासोऽअभिमातिपाहःस्मत्सुरिभ्योगृणतेतद्वयोधाः ॥ २५ ॥ (२।१।५) होताजनिष्टचेतनःपितापितृभ्यऽऊतये । प्रयक्ष
न्जेन्यंवसुशकेमवाजिनोयमं ॥ आयस्मिन्त्सप्तमयस्ततायज्ञस्यनेतरि । मनुष्वद्वैव्यमष्टमंपोताविश्वतदिन्वति ॥
दधन्वेवायदीमनुवोचद्वह्मणिवेरुतत् । परिविश्वानिकाव्यानेमिश्रक्रमिवाभवत् ॥ साकंहिथुचिनाथुचिःप्रशास्ताक
तुनाजनि । विद्वाँऽअस्यप्रताभ्रुवावयाऽइवानुरोहते ॥ ताऽअस्यवर्णमायुवोनेष्टुःसचंतधेनवः । कुवित्सिस्म्यऽआव
रंस्वसारोयाऽइदंययुः⁺ ॥ यदीमातुरुपस्वसाघृतंभरंत्यस्थित । तासामध्वर्युरागतौयवौवृष्टीवमोदते ॥ स्वःस्वायधा

(२।१।५) होताजनिष्टेयष्टर्चस्यसूक्तस्यभार्गवःसोमाहुतिरग्निरनुष्टुप् ।

यसेकृणुतामत्विगृत्वजै । स्तोमैयज्ञंचादरंवनेमाररिमावयं ॥ यथाविद्वाँऽअरंकरद्विश्वेभ्योयजतेभ्यः । अयमग्नेत्वेऽ
अपियंयज्ञंचैकृमावयं⁺ ॥ २६ ॥ (२।१।६) इमामेऽअग्नेसमिधमिमासुपसदवने । इमाऽउषुश्रुधीगिरः ॥ अया
तेऽअग्नेविधेमोजोनपादश्वमिष्टे । एनासुकेनसुजात ॥ तंत्वागीभिर्गिवेणसंद्रविणस्युंद्रविणोदः । सपर्येमसपर्यवः ॥
सबोधिसूरिर्मघवावसुपतेवसुदावन् । युयोध्यऽस्मद्वेषांसि ॥ सनोवृष्टिंदिवस्परिसनोवाजमनर्वाणं । सनःसहस्रिणी
रिषः ॥ ईळानायावस्यवेयविष्ठदूतनोगिरा । यजिष्ठहोतरागहि ॥ अंतर्होमऽइयसेविद्वान्जन्मोभयाकवे । दूतोजन्ये
वमित्र्यः ॥ सविद्वाँऽआचपिप्रयोयक्षिचिकित्वऽआनुषक् । आचास्मिन्त्सत्सिबहिषि ॥ २७ ॥ (२।१।७) श्रेष्ठय
विष्ठभारताग्नेष्टुमंतमाभर । वसोपुरुस्पृहंरयिं⁺ ॥ मानोऽअरातिरीशतदेवस्यमर्त्यस्यच । पर्वितस्याऽउतद्विषः⁺ ॥
विश्वोऽउतत्वयावयंधाराऽउद्वन्याऽइव । अतिगाहेमहिद्विषः ॥ शुचिःपावकंवंधोग्नेबृहद्विरोचसे । त्वंघृतेभिराहुतः ॥
त्वनोऽअसिभारताग्नेवशाभिरुक्षभिः । अष्टापदीभिराहुतः ॥ दृन्नःसर्पिरासुतिःप्रक्षोहोतावरैण्यः । सहसस्पुत्रोऽअद्भुतः
॥ २८ ॥ (२।१।८) वाजयन्तिवनूरथान्योगोऽअग्नेरुपस्तुहि । यशस्तमस्यमीदृषः ॥ यःसुनीथोददाशुषेजुर्योजरयन्न

(२।१।६) इमामेऽअग्नेसमिधमिमासुपसदवने । इमाऽउषुश्रुधीगिरः । (२।१।७) श्रेष्ठमितिषड्वचस्यसूक्तस्यभार्गवःसोमाहुतिरग्निरनुष्टुप् ।
गायत्री । (२।१।८) वाजयन्तिषड्वचस्यसूक्तस्यशौनकोऽसमदोमिर्गायत्र्यंत्यानुष्टुप् ।

रिं । चारुप्रतीकऽआहुतः ॥ यऽउश्रियादमेष्वादोषोषसिंप्रशस्यते । यस्यव्रतनमीयते ॥ आयःस्वर्णभानुनाचित्रोवि
भास्यर्षिषा । अंजानोऽअजैरैरभि ॥ अत्रिमनुस्वराज्यमग्निमुकथानिवावृधुः । विश्वाऽअधिश्रियोदधे ॥ अग्नेरिंद्रस्य
सोमस्यदेवानामूतिभिर्वयं । अरिष्यंतःसचेमह्यभिष्यामपृतन्यतः ॥ २९ ॥ इतिद्वितीयाष्टकेपंचमोऽध्यायः ॥५॥

त्रयोदशाध्याये वर्गाः २९ सूक्तानि १६ ऋचः १५९ ॥ त्यागः ॥ अधिम्यामिदं.६ द्यावापृथिवीभ्यामिदं.११ विश्वेभ्योदेवेभ्य.११
[मे.प.विश्वेभ्योदेवे.४ अहयेबुध्यायेदं. त्वष्ट्रइदं. इंद्रायेदं. मरुच्यइदं.२ विश्वेभ्योदेवेभ्यइदं.२] अन्नायेदं.११ समिद्धायाम्नयइदं. तनूनपातइदं.
इच्छायेदं. बर्हिषइदं. देवीभ्योद्वार्यइदं. उषासानक्ताभ्या. दैवीभ्यांहोतृभ्यांप्रचेतोभ्यामिदं. सरस्वतीळाभारतीभ्यइदं. त्वष्ट्रइदं. वनस्पतयइदं.
स्वाहाकृतीभ्यइदं. अग्नयइदं.८ बृहस्पतयइदं.८ असृणसूर्येभ्यइदं.१६ अग्नयइदं.२९ समिद्धायाम्नयइदं. नराशंसायेदं. इच्छायेदं.
बर्हिषइदं. दैवीभ्योद्वार्यइदं. उषासानक्ताभ्यामिदं. दैवीभ्यांहोतृभ्यांप्रचेतोभ्यामिदं. सरस्वतीळाभारतीभ्यइदं. त्वष्ट्रइदं. वनस्पतयइदं
स्वाहाकृतीभ्यइदं. अग्नयइदं.३७ ॥ इतिद्वितीयेपंचमः ॥ ५ ॥

निहोताजोहूत्रःश्रुधिसैकैर्द्रविराटस्थानमृतंत्वांयोजातःपंचोनऋतुःसप्तोनांत्यात्रिष्टुब्ध्वर्यवोद्वादशंप्रघदशप
वोनवांत्यात्रिष्टुसदसैद्वित्रिष्टुबंतैप्रातरपायिवयंतैसनोविराडूपाविश्वजितेष्टत्रिष्टुबंतैत्रिकद्रुकेषुचतुष्कम
ध्याद्यतिशाकरमंत्याष्टिर्वागणानामेकोनाब्राह्मणस्पत्यंहर्बाहस्पत्यास्तुष्टलिंगाःपंचदश्यंत्येत्रिष्टुभौ ॥ १ ॥

हरिः३ओम् ॥ (२१।१९) निहोताहोतृषदनेविदानस्त्वेषोदीद्विवाँऽअसदत्सुदक्षः । अदब्धव्रतप्रमतिर्वसिष्ठःसह
संभरःश्रुधिसिंहोऽअग्निः+ ॥ त्वंदूतस्वमुनःपरस्पास्त्वंवस्यऽआवृषभप्रणेता । अग्नेतोकस्यनस्तनैतनूनामप्रयुच्छ
न्दीघद्वोधिगोपाः+ ॥ विधेमतेपरमेजन्मन्त्रमेविधेमस्तोमैरवरेसधस्ये । यस्माद्योनेरुदारिधायजेतंप्रत्वेहवींषिजुहुरेसमि
द्धे ॥ अग्नेयजस्वहविषायजीयान्द्रुष्टीदेष्णमभिरुणीहिराधः । त्वंहासिरयिपतीरयीणांत्वंशुक्रस्यवचंसोमनोता ॥ उ
भयैतेनक्षीयतेवसव्यैद्वेदेवेजायमानस्यदस्म । कृधिक्षुमंतंजरितारमग्नेकृधिपतिस्वपत्यस्यरायः+ ॥ सैनानीकेनसु
विदत्रोऽअस्मेयष्टादेवाँऽआयजिष्ठःस्वस्ति । अदब्धोगोपाऽउतनःपरस्पाऽअग्नेद्युमदुतरेवहिदीहि ॥ १ ॥ (२१।१०)
जोहूत्रोऽअग्निःप्रथमःपितेवेळस्पदेमनुषायत्समिद्धः । श्रियंवसानोऽअमृतोविचेतामर्मजेन्यःश्रवस्यःसवाजी+ ॥
श्रूयाऽअग्निश्चित्रभानुर्हवमेविश्वाभिर्गीभिर्मृतोविचेताः । श्यावारथंवहतोरोहितावोतारुषाहचक्रेविभृत्रः ॥ उत्ताना
यामजनयन्त्सुषूतंभुवद्भिःपुरुपेशासुगर्भैः । शिरिणायांचिदकुनामहोभिरपरीवृतोवसतिप्रचेताः ॥ जिघर्म्यग्निहवि
षाघृतेनप्रतिक्षियंतंभुवनानिविश्वा । पृथुंतिरश्वावर्यसावृहंतंव्यचिष्ठमन्नैरभंसदृशानं ॥ आविश्वतःप्रत्यंचंजिघर्म्यरक्ष
सामनसातजुषेत । मर्यश्रीःस्पृह्यद्वर्णोऽअग्निर्नाभिमृशेतन्वाऽजर्भुराणः ॥ ज्ञेयाभागंसहसानोवरेणत्वादूतासोमनु

(२१।१९) निहोतेतिषड्वचस्यसूक्तस्यशौनकोगृत्समदोमिच्छिष्टुप् । (२१।१०) जोहूत्रइतिषड्वचस्यसूक्तस्यशौनकोगृत्समदोमिच्छिष्टुप् ।

वद्वदेम । अनूनमग्निं जुह्वावचस्यामधुपृथ्वीधनसाजोहवीमि ॥ २ ॥ (२।१।११) श्रुधीहवमिन्द्रमारिषण्यः स्यामतेदा
वनेवसूना । इमाहित्वामूर्जोवर्धयति वसूयवः सिंधवो नक्षरैतः ॥ सृजोमहीरिंद्रयाऽअपिन्वः परिष्ठिताऽअहिनाशूरपू
र्वीः । अमर्त्यचिद्वासमन्यमानमवाभिनदुक्थेर्वीवृधानः⁺ ॥ उक्थेष्विभुशूरयेषुचाकन्तस्तोमेष्विन्द्ररुद्रियेषुच । तुभ्ये
देतायासुमंदसानः प्रवायवैसिन्नतेन शुभ्राः⁺ ॥ शुभ्रं नुते शुष्मवर्धयतः शुभ्रं वज्रं बाहोर्दधानाः । शुभ्रस्त्वमिन्द्रवावृधा
नोऽअस्मेदासीर्विशः सूर्येण सहाः ॥ गुहाहितं गुह्यं गूढमप्स्वपीवृतं मायिनैक्षियंतं । उतोऽअपोद्यांतस्तत्त्वांसमहन्नाहिंशू
रवीर्येण ॥ ३ ॥ स्तवानुतऽइंद्रपूर्यामिहान्युतस्तवामनूतनाकृतानि । स्तवावज्रं बाहोरुशंतं स्तवाहरीसूर्यस्य केतू⁺ ॥ ह
रीनुतऽइंद्रवाजयंताधृतश्रुतस्वारमस्वार्था । विसमनाभूमिरप्रथिष्टारैस्तपर्वतश्चित्सरिण्यन्⁺ ॥ निपर्वतः साद्यप्रयुच्छ
न्तस्मात्तुभिर्वावशानोऽअक्रान् । दूरेपारेवार्णोवर्धयतऽइंद्रैषितांधमनिंप्रथन्नि⁺ ॥ इंद्रोमहांसिंधुमाशयानं मायाविनै
वृत्रमस्फुरन्निः । अरैजेतारोदसीभियानेकनिक्रदतोवृष्णोऽअस्यवज्रात् ॥ अरोरवीवृष्णोऽअस्यवज्रोमानुषं यन्मानु
षो निजूर्वात् । निमायिनोदानवस्य मायाऽअपादयत्पिबान्त्सुतस्य ॥ ४ ॥ पिबापिबेदिंद्रशूरसोममंदंतुत्वामंदिनः
सुतासः । पूणं तस्ते कुक्षीवर्धयं त्वित्थासुतः पौरऽइंद्रमाव ॥ त्वेऽइंद्राप्यभूमविप्राधियं वनेमऽऋतया सपतः । अवस्यवो

(२।१।११) श्रुधीहवमित्येकविंशत्यृचस्यसूक्तस्य शौनको गृत्समदइंद्रो विराट्स्थाना अंत्यात्रिष्टुप् ।

धीमहि प्रशस्तिं सद्यस्तेरायोदावनेस्याम ॥ स्यामतेतऽइंद्रयेतऽऋतीऽअवस्यवऽऋजवर्धयतः । शुष्मिन्तमं यंचाकनामदे
वास्मेर्यिरासि वीरवतं ॥ रासि क्षयं रासि मित्रमस्मेरासि शर्धेऽइंद्रमारुतनः । सृजोषसोयेचमंदसानाः प्रवायवः पांत्यग्र
णीति ॥ व्यं त्विन्नयेषुमंदसानस्तपत्सोमं पाहिद्रव्यादिंद्र । अस्मान्त्सुपृत्स्वातरुत्रावर्धयोद्यांबृहद्भिरकैः ॥ ५ ॥ बृहंत
ऽइन्नयेतैतरुत्रोक्थेभिर्वासुन्नमाविवासान् । स्तृणानासो बर्हिः पृत्यावृत्त्वोताऽइदिंद्रवाजमगमन् ॥ उग्रेष्विभुशूरमंद
सानस्त्रिकद्रुकेषु पाहिसोममिंद्र । प्रदोधुवच्छुश्रुषीणानोयाहिहारैर्भ्यांसुतस्य पीतिं⁺ ॥ धिष्वाशवः शूरयेन वृत्रमवा
भिनुहानुमौर्णवाभं । अपावृणो ज्योतिरार्याय नि सव्यतः सादिदस्युरिंद्र ॥ सनेमयेतऽऋतिभिस्तैरतोविश्वाः स्पृधुऽआ
यैणदस्यून । अस्मभ्यंतत्त्वाष्टं विश्वरूपमरैधयः साख्यस्य त्रिताय ॥ अस्य सुवानस्य मंदिनस्त्रितस्य न्यर्बुदं वावृधानोऽअ
स्तः । अवर्तयत्सूर्यो न चक्रं भिनद्धलमिंद्रोऽअंगिरस्वान् ॥ नूनं साते प्रतिवरैर्जरित्रेदुहीयदिंद्रदक्षिणामधोनी । शिक्षा
स्तोतृभ्यो मातिधग्भगो नो बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥ ६ ॥ (२।२।१) योजातऽएवप्रथमो मनस्वान् देवो देवान् क्रतुना
पर्यभूषत् । यस्य शुभ्रमाद्रोदसीऽअभ्यसेतां नृणस्य महासजनासऽइंद्रः ॥ यः पृथिवीव्यर्थमानामहैह्यः पर्वतान् प्रकुपि
तांऽअरंभात् । योऽअंतरिक्षं विममेवरीयो योद्यामस्तं भ्रातृसजनासऽइंद्रः ॥ यो हत्वा हिमरिणात्सु ससिंधून् योगाऽउदा

(२।२।१) योजातइति पंचदशर्चस्यसूक्तस्य शौनको गृत्समदइंद्रो विष्टुप् ।

ऋक्सं.
अ.२अ.६
॥३९॥

मंडलं २
अनु. २

जदपधावलस्य । योऽअश्मनोरंतरं भिज्जानसंवृक्समत्सुसजनाऽऽइंद्रः ॥ येनेमाविश्वाच्यवनाकृतानियोदासंवर्णम
धरंगुहाकः । श्वप्तीवयोजिगीवाँलक्षमाददर्यःपुष्टानि० ॥ यस्मापृच्छंतिकुहसेतिघोरमुतेमाहुर्नैषोऽअस्तीत्येनं । सो
ऽअर्यःपुष्टीर्विजऽऽश्वामिनातिश्रदस्मैधत्त० ॥ ७ ॥ योरधस्यचोदितायःकृशस्ययोब्रह्मणोनाधमानस्यकीरेः । युक्त
ग्राणोयोवितासुशिप्रःसुतसोमस्यस० ॥ यस्याश्वासःप्रदिशियस्यगावोयस्यग्रामायस्यविश्वेरथासः । यःसूर्ययऽउषसं
जजानयोऽअपांनेतासजतास० ॥ यंक्रंदसीसंयतीविह्रयेतेपरेवरऽउभयाऽअमित्राः । समानंचिद्रथमातस्थिवांसाना
नाहवेतेस० ॥ यस्मान्नऽऽकृतेविजयंतेजनासोयंयुध्यमानाऽअवसेहवैते । योविश्वस्यप्रतिमानंबभूवयोऽअच्युतच्युत्स० ॥
यःशश्वतोमह्येनोदधानानमन्यमानान्छर्वाजघानं । यःशर्धेतनानुददातिशृध्यायोदस्योर्हतास० ॥ ८ ॥ यःशंबरं
पर्वतेषुक्षियंतंचत्वारिंश्यांशरद्यन्वविदत् । ओजायमानंयोऽअहिंजघानदानुंशयानंस० ॥ यःसस्तरिर्मवृषभस्तुवि
ष्मान्वासृजत्सर्तवेसससिंधून् । योरौहिणमस्फुरद्ब्रज्जबाहुर्धामारोहंतस० ॥ द्यावाचिदस्मैपृथिवीनमेतेशुष्माच्चिदस्य
पर्वताभयंते । यःसोमपानिचितोवज्रबाहुर्वोवज्रहस्तःस० ॥ यःसुन्वतमवतियःपचंतयःशंसंतयःशशमानमूती । यस्य
ब्रह्मवर्धनंयस्यसोमोयस्येदंराधःस० ॥ यःसुन्वतेपचतेदुधऽआचिद्वाजदंर्षिसकिलासित्यः । वयंतंऽइंद्रविश्वहप्रिया

॥३९॥

सःसुवीरासोविदधमावदेम ॥ ९ ॥ (२।२।२) ऋतुर्जनित्रीतस्याऽअपस्परिमक्षुजातऽआविश्यासुवर्धते । तदाह
नाऽअभवत्पिप्युषीपयोशोःपीयूषप्रथमतदुक्थ्यं* ॥ सध्रीमार्यतिपरिविभ्रतीःपयोविश्वक्षयायप्रभरंतभोजनं । समा
नोऽअध्वाप्रवतामनुष्यदेयस्ताकृणोःप्रथमंसास्युकथ्यः* ॥ अन्वेकोवदतियद्दातितद्रूपामिनन्तदपाऽएकंऽईयते । वि
श्वाऽएकस्यविनुदस्तिक्षितेयस्ता० ॥ प्रजाभ्यःपुष्टिविभजंतऽआसतेरयिमिवपृष्ठंप्रभवतमायते । असिन्वन्दष्टैःपितु
रस्तिभोजनंयस्ता० ॥ अधाकृणोःपृथिवींसंहशेदिवेयोधौतीनामहिहृज्जारिणक्पथः । तंत्वास्तोमैभिरुदभिर्नवाजिनंदे
वंदेवाऽअजनन्त्सास्युकथ्यः* ॥ १० ॥ योभोजनंचदयसेचवर्धनमाद्रादाशुष्कंमधुमहुदोहिथ । सशेवधिनिदधिषेविवस्वति
विश्वस्यैकंऽईशिषेसा० ॥ यःपुष्पिणींश्चप्रस्वश्चधर्मणाधिदानेव्यवनीरधारयः । यशसमाऽअजनोदिद्युतोदिवऽउ
रुर्वाऽअभितःसा० ॥ योनार्मिरंसहवसुनिहंतवेपुक्षायचदासवैशायचावहः । ऊर्जयंत्याऽअपरिविष्टमास्यमुतैवाद्यपु
रुक्त्सा० ॥ शतंवायस्यदशसाकमाद्यऽएकस्यश्रुष्टौयज्जचोदमाविथ । अरज्जौदस्यन्तमुनब्दभीतयेसुप्राव्योऽअभवः
सा० ॥ विश्वेदनुरोधनाऽअस्यपौंस्यददुरस्मैदधिरेकुलवेधनं । षळस्तभ्राविष्टिरःपंचसंहशःपरिपरोऽअभवःसा० ॥
॥ ११ ॥ सुप्रवाचनंतवरवीर्यंयदेकेनऋतुनाविंदसेवसु । जातूधिरस्यप्रवयःसहस्वतोयाचकथंसेद्रविश्वस्युकथ्यः* ॥

(२।२।२) ऋतुर्जनित्रीतित्रयोदशर्चस्यसूक्तस्यशौनकोगृत्समदइंद्रोजगसंत्यात्रिष्टुप् ।

अरंगयः सरपसस्तरायकंतुर्वीतयेचव्यायचस्रुति । नीचासंतमुदनयः परावृजंप्रांथंश्राणंश्रवयन्त्सा० ॥ अस्मभ्यंतद्व
सोदानायराधः समर्थयस्वबहुतैवसव्यं । इन्द्रयच्चित्रंश्रवस्याऽअनुद्यन्बृहद्वदेमविदथेसुवीराः ॥ १२ ॥ (२।२।३)
अध्वर्यवोभरतेंद्रायसोममामत्रेभिःसिंचतामद्यमंधः । कामीहिवीरःसदमस्यपीतिजुहोतवृष्णेतदिदेषवष्टि ॥ अध्वर्य
वोयोऽअपोवमिवासंवृत्रंजघानाशन्यैववृक्षं । तस्माऽएतंभरततद्वधायैऽएषऽइंद्रोऽअर्हतिपीतिमस्य ॥ अध्वर्यवोयोह
भीकंजघानयोगाऽउदाजदपहिवलंवः । तस्माऽएतमंतरिक्षेनवातमिंद्रसोमैरोणुतजूर्नवस्त्रैः ॥ अध्वर्यवोयऽउरणंजघा
ननवचस्त्रुवांसैनवृत्तिंचाहन् । योऽअर्बुदमवनीचावबाधेतमिंद्रसोमस्यभूथेहिनोत ॥ अध्वर्यवोयःस्वश्रंजघानयःशु
ष्णमशुषंयोव्यंसं । यःपिपुनमुचिंयोरुधिकांतस्माऽइंद्रायांधंसोजुहोत ॥ अध्वर्यवोयःशतंशंबरस्यपुरोबिभेदादमेनवपू
र्वीः । योवर्चिनःशतमिंद्रःसहस्रमपार्वपद्भरतासोममस्यै ॥ १३ ॥ अध्वर्यवोयःशतमासहस्रंभूम्याऽउपस्थेवपज्जघ
न्वान् । कुत्सस्यायोरतिथिग्वस्यवीराभ्यावृण्णभरतासोममस्यै ॥ अध्वर्यवोयन्नरःकामयाध्वेश्रुष्टीवहंतोनशथातदि
द्वै । गभस्तिपूतंभरतश्रुतायेंद्रायसोमंयज्यवोजुहोत ॥ अध्वर्यवःकर्तनाश्रुष्टिमस्मैवनेनिपूतंवनुऽउन्नयध्वं । जुषाणोह
स्यमभिवावशेवऽइंद्रायसोमंमदिरंजुहोत ॥ अध्वर्यवःपयसोर्ध्वधागोःसोमैभिरीपृणताभोजमिंद्रं । वेदाहमस्यनिभृतं

(२।२।३) अध्वर्यवइतिद्वादशर्चस्यसूक्तस्यशौनकोगृत्समदइंद्रक्षिपुप् ।

मऽएतद्विस्तंतंभूयोयजतश्चिकेत ॥ अध्वर्यवोयोदिव्यस्यवस्वोयःपार्थिवस्यक्षम्यस्यराजा । तमूर्देरंनपृणतायवेनेंद्रसोमे
भिस्तदपोवोऽअस्तु ॥ अस्मभ्यंतद्वसोदानायराधः समर्थयस्वबहुतैवसव्यं । इन्द्रयच्चित्रंश्रवस्याऽअनुद्यन्बृहद्वदेमविदथे
सुवीराः ॥ १४ ॥ (२।२।४) प्रघान्वस्यमहृतोमहानिसत्यासत्यस्यकरणानिवोचं । त्रिकंद्रुकेष्वपिबत्सुतस्यास्यमदेऽअ
हिमिंद्रो जघान ॥ अवंशेद्यामस्तभायद्वहंतमारोदसीऽअपृणदंतरिक्षं । सधारयत्पृथिवीपप्रथंक्षसोमस्यतामदऽइंद्रश्चका
र ॥ सद्योवप्राचोविमिमायमानैर्वज्रेणस्नान्यतृणन्नदीनां । वृथासृजत्पृथिभिर्दीर्घयाथैःसोमस्य० ॥ सप्रबोद्धन्परिगत्या
दभीतेर्विष्वमधागार्युधमिद्रेऽअग्नौ । संगोभिरश्वैरसृजद्रथेभिःसोमस्य० ॥ सऽईमहीधुनिमेतौररम्णात्सोऽअस्मादन
पारयत्स्वस्ति । तऽउत्कार्यरयिमभिप्रतस्थुःसोमस्य० ॥ १५ ॥ सोदंचंसिंधुमरिणान्महित्वावज्जेणानऽउषसःसंपि
पेय । अजवसोजविनीभिर्विवृश्नन्सोमस्य० ॥ सविद्वोऽअपगोहंकनीनामाविर्भवन्नुदतिष्ठत्परावृक् । प्रतिश्रोणःस्था
व्यग्नगचष्टसोमस्य० ॥ भिनद्धलमंगिरोभिर्गृणानोविपर्वतस्यदंहितान्यैरत् । रिणग्रोधांसिकृत्रिमाण्येषांसोमस्य० ॥
स्वप्नेनाभ्युप्याचुर्मुर्निधुनिचजघंथदस्यंप्रदभीतिमावः । रंभीचिदत्रविविदेहिरण्यंसोमस्य० ॥ नूनंसाते० ॥ १६ ॥
(२।२।५) प्रवःसतांज्येष्ठतमायसुष्टुतिमग्राविंवसमिधानेहविर्भरे । इंद्रमज्यंजरयंतमुक्षितंसनाद्युवानमवसेहवामहे ॥

(२।२।४) प्रघान्विसिदशर्चस्यसूक्तस्यशौनकोगृत्समदइंद्रक्षिपुप् । (२।२।५) प्रवःसतामितिनवर्चस्यसूक्तस्यशौनकोगृत्समदइंद्रो

यस्मादिन्द्राद्ब्रह्मः किंचनेमृते विश्वान्यस्मिन्त्संभृता धीवीर्या । जठरे सोमं तन्वीतु सहो हस्ते वज्रं भरति शीर्षे णिक्रतुं ॥ न
क्षोणीभ्यां परिभ्वेतऽइन्द्रियं न समुद्रैः पर्वतैरिन्द्रतेरथः । न ते वज्रमन्वभ्रोति कश्चन यदा शुभिः पतसि यो जना पुरुः ॥ विश्वे ह्य
सैयजता यधृष्णवे क्रतुं भरति वृषभाय सश्रते । वृषाय जस्वह विषा विदुष्टरः पिबेद्रसो मवृषभेण भानुना ॥ वृष्णः कोशः पवते
मध्वऽऊर्मिर्वृषभाभ्या यवृषभाय पातवे । वृषणा ध्वर्युर्वृषभा सोऽद्रयो वृषणं सोमं वृषभाय सुष्वति ॥ १७ ॥ वृषाते वज्रऽउ
तते वृषारथो वृषणा हरी वृषभाण्या युधा । वृष्णो मदस्य वृषभत्वमीशिषऽइन्द्रसोमस्य वृषभस्य तृष्णुहि ॥ प्रतेनावनसमने
वचस्युवंब्रह्मणा यामि सर्वनेषु दाधृषिः । कुविन्नोऽस्य वचसो निबोधिषदिन्द्रमुत्संनवसुनः सिचामहे ॥ पुरा सैवाधादभ्या
ववृत्स्व नो धेनु नवत्संयवसस्य पिप्युषी । सकृत्सुते सुमतिभिः शतक्रतो संपत्नीभिर्न वृषणो न सीमहि ॥ नूनं साते ॥ १८ ॥
(२।२।६) तदस्मै नव्यमंगिरस्वदर्चत शुष्माय दस्य प्रलथो दीरते । विश्वा यद्गोत्रा सह सापरी वृताम दे सोमस्य दं हितान्यैर
यत् ॥ सभृतयो ह प्रथमाय धायऽस ओजो मिमानो महिमानमातिरत् । शूरो यो युत्सु तन्वंपरिव्यत शीर्षे णिद्यां महिना प्र
त्यमुंचत ॥ अधा कृणोः प्रथमं वीर्यं महद्यदस्याग्ने ब्रह्मणा शुष्ममैरयः । रथे ष्ठे न हर्षे न विच्युताः प्रजीरयः सिस्त्रते सध्यः
कपृथक् ॥ अधायो विश्वा भुवनाभि मज्मने शानकृत्स्वयाऽअभ्यवर्धत । आद्रोदसी ज्योतिषा वह्निरातनोत्सीव्यन्त मां
जगत्यं त्यात्रिष्टुप् । (२।२।६) तदस्मादिति नवर्चस्य सूक्तस्य शौनको गृत्समदइन्द्रो जगत्यं त्ये द्वे त्रिष्टुभौ ।

सिद्धिं ता समव्ययत् ॥ स प्राचीना न्पर्वतान्दं हुदोजसा धरा चीनम कृणोद पामपः । अधारयत् पृथिवीं विश्वधाय समस्त
भ्रान्मायया घामवस्रसः ॥ १९ ॥ सास्माऽअरं बाहुभ्यां यं पिता कृणोद्विश्वं सादा जनुषो वेदं सस्परि । येनां पृथिव्यां नि
क्रिर्विशयध्वैवज्जैण हृत्य वृणक्तु विष्वणिः ॥ अमाजूरि वपित्रोः सचासती समाना दासदं सस्त्वामिये भगं । कृधि प्रकेतमु
पमास्या भरद्विभागं तन्वोऽयेन मामहः ॥ भोजं त्वामिन्द्र वयं हुवेमद्विष्टमिन्द्रापां सिवाजान् । अविह्वीद्र चित्रयान ऊ
ती कृधि वृषभिर्द्रवस्य सोनः ॥ नूनं साते प्र० ॥ २० ॥ (२।२।७) प्रातारथो नवो योजिसस्त्रिश्चतुर्युगस्त्रिकशः सप्त
दिमः । दशारित्रो मनुष्यः स्वर्षाः सऽइष्टिभिर्मतिभीरह्यो भूत् ॥ सास्माऽअरं प्रथमं स द्वितीयं मुतो तृतीयं मनुषः सहोता ।
अन्यस्यागर्भमन्यऽऊजं न तसोऽअन्येभिः सच ते जे न्यो वृषा ॥ हरी नुकरथऽइन्द्रस्य योजमायै सूक्तेन वचसान्वेन । मोषु
त्वामत्र ब्रह्मो हि विप्रानिरीर मन्यजमाना सोऽअन्ये ॥ आद्वाभ्यां हरिभ्यामिन्द्रया ह्याचतुर्भिराषड्विह्यमानः । आष्टाभि
र्दशभिः सोमपेयं मयंसुतः सुमखमा मृधस्कः ॥ आविंशत्या त्रिंशता या ह्यर्वाङा चत्वारिंशता हरिभिर्युजानः । आपंचाश
तासुरथेभिर्द्रिष्टाष्टासंस्त्या सोमपेयं ॥ २१ ॥ आशीत्या नवत्या या ह्यर्वाङा शतेन हरिभिरुह्यमानः । अयं हितेशु न
होत्रेषु सोमऽइन्द्रत्वाया परिषिक्तो मदाय ॥ मम ब्रह्मैन्द्रया ह्यच्छाविश्वा हरी धुरिधिध्वारथस्य । पुरुत्रा हि विहव्यो बभूथा

(२।२।७) प्रातारथ इति नवर्चस्य सूक्तस्य शौनको गृत्समदइन्द्रस्त्रिष्टुप् ।

श्रवसं.
अ. २ अ. ६
॥ ४२ ॥

स्मिन्नुत्सर्वनेमादयस्व ॥ नमः स इन्द्रेण सख्यं वियोषदस्मभ्यं मस्य दक्षिणा दुहीत । उपज्येष्ठे वरूथे गभस्तौ प्राये प्राये जिगी
वांसः स्थाम ॥ नूनं साते ० ॥ २२ ॥ (२।२।८) अपाव्यस्यांधसोमदायमनीषिणः सुवानस्य प्रयसः । यस्मिन्निद्रः प्र
दिर्विवावृधानऽओकोदधे ब्रह्मण्यंतश्च नरः ॥ अस्य मेदानोमध्वोवज्रहस्तो हिमिन्द्रोऽअणोवृत्तं विवृश्चत् । प्रयद्वयो न स्वसं
राज्यच्छाप्रयांसि च नदीनां चक्रमंत ॥ समाहि नऽइन्द्रोऽअणोऽअपां प्रैरयदहिहाच्छासमुद्रं । अजनयत्सूर्यं विदधाऽअकु
नाहोवयुनानि साधत् ॥ सोऽअप्रतीनिमनवेपुरुणींद्रोदाशहाशुषेहंतिवृत्रं । सद्यो योनृभ्योऽअतसाय्योभूत्पस्पृधाने
भ्यः सूर्यस्य सातौ ॥ समुन्वतऽइन्द्रः सूर्यमादेवोरिण्यत्प्रायस्तवान् । आयद्वयिगुहदवद्यमस्मै भरदंशनैतशोदशस्यन्
॥ २३ ॥ सरंधयत्सदिवः सारथये शुष्णमशुषंकुर्यंवकुत्साय । दिवोदासाय नवतिचनवेद्रः पुरोव्यैरच्छंबरस्य ॥ एवा
तं स इन्द्रोचथमहेमश्रवस्यानत्मना वाजयंतः । अश्यामत्सासमाशुषाणाननमोवधरदैवस्य पीयोः ॥ एवाते गृत्समदाः
शूरमन्मावस्यवोनवयुनानितक्षुः । ब्रह्मण्यंतऽइन्द्रतेन वीयऽइषमूर्जसुक्षितिसुभ्रमदयुः ॥ नूनं साते ० ॥ २४ ॥ (२।२।९)
वयं ते वयं स इन्द्रविद्धिषुणः प्रभरामहेवाजयुनरथं । विपन्यवो दीध्यतोमनीषासुभ्रमियक्षंतस्त्वावतोनृन् ॥ त्वं नऽइन्द्र
त्वाभिंरूतीत्वायतोऽअभिष्टिपासिजनान् । त्वमिनोदाशुषौवरूथेत्थाधीरभियो न क्षतित्वा ॥ सनोयुवेद्रो जोह्वत्रः सखा
(२।२।८) अपाव्यस्येति नवर्चस्य सूक्तस्य शौनको गृत्समद इन्द्रं विष्टुप । (२।२।९) वयं त इति नवर्चस्य सूक्तस्य शौनको गृत्समद इन्द्रं विष्टुप

मंडलं २
अनु. २

॥ ४२ ॥

शिवोनरामस्तुपाता । यः शंसंतयः शशमानमूतीपचैतंचस्तुवंतंच प्रणेष्ट ॥ तमुस्तुषऽइन्द्रंतं गृणीषेयस्मिन्पुरावावृधुः
शाशदुश्च । सवस्वः कामपीपरदियानो ब्रह्मण्यतो नूतनस्यायोः ॥ सोऽअंगिरसामुचथाजुष्वान् ब्रह्मातूतो दिंद्रो गातु
मिष्णन् । मुष्णन्नृषसः सूर्येण स्तवानश्रस्य चिच्छिभ्रथपूव्याणि ॥ २५ ॥ सहश्रुतऽइन्द्रो नाम देवऽऊर्ध्वोभुवन्मनुषेद
स्म तमः । अवप्रियमर्शसानस्यसाह्वान्छिरोभरहासस्यस्वधावान् ॥ सबृत्रहेन्द्रः कृष्णयोनीः पुरंदरो दासीरैरयद्वि । अ
जनयन्मनवेक्षामपश्चसत्राशंसंयजमानस्यतूतोत् ॥ तस्मै तवस्य मनुदायिसत्रेद्रायदेवेभिरर्णसातौ । प्रतियदस्य वज्रं
बाहोर्धुहृत्वीदस्यनपुरऽआयसीर्नितारीत् ॥ नूनं साते ० ॥ २६ ॥ (२।२।१०) विश्वजिते धनजिते स्वर्जिते सत्राजिते नृजि
तऽउर्वराजिते । अश्वजिते गोजिते अजिते भरेद्रायसोमैयजतायं हर्यंत ॥ अभिभुवेभिभंगायवन्वतेषाह्वयसहमानाय
वेधसे । तुविप्रयेवह्वयेदुष्टरीतवेसत्रासाहेनमऽइन्द्रायवोचत ॥ सत्रासाहोजनभक्षोजनसहश्चयवनोयुध्मोऽअनुजोषमु
क्षितः । वृत्तंचयः सहुरिर्विंक्षवारितऽइन्द्रस्यवोचंप्रकृतानि वीर्या* ॥ अनानुदोवृषभोदोधतोवधोगंभीरऽअश्वोऽअसंम
ष्टकाव्यः । रभ्रचोदः श्रथनोवीकितस्पृथुरिंद्रः सुयज्ञऽउषसः स्वर्जनत् ॥ यज्ञेन गातुमसुरो विविद्रे धियो हिन्वानाऽउ
शिजोमनीषिणः । अभिस्वरानिषदागाऽअवस्यवऽइन्द्रे हिन्वानाद्रविणान्याशत ॥ इन्द्रश्रेष्ठानिद्रविणानिधेहिचिसिं

तृतीयाविराड्पा । (२।२।१०) विश्वजित इति षडृचस्य सूक्तस्य शौनको गृत्समद इन्द्रो जगत्यां त्राविष्टुप ।

दक्षस्यसुभगत्वमस्मे । पोषरयीणामरिष्टितनूनांस्वाद्यानंवाचःसुदिनत्वमहौ ॥ २७ ॥ (२।२।११) त्रिकटु
 केषुमहिषोयवाशिरंतुविशुष्मस्तृप्तसोममपिबद्विष्णुनासुतंयथावशत् । सऽईममादमहिकर्मकर्तव्यमहामुरुंसैनसश्चदे
 वोदेवंसत्यमिंद्रैस्त्यस्यइंदुः ॥ अधृत्विषीमांऽअभ्योजसाक्रिवियुधाभंवदारोदसीऽअपृणदस्यमज्मनाप्रवावृधे । अध
 त्तान्यंजठरेप्रेमरिच्यतसैनं ॥ साकंजातःऋतुनासाकमोजसाववक्षिथसाकंवृद्धोवीर्यैःसासहिर्मृधोविचर्षणिः । दा
 तारार्धःस्तुवतेकाम्यंवसुसैनं ॥ तवत्यन्नयनतोपऽइंद्रप्रधमंपूर्व्यदिविप्रवाच्यंकृतं । यदेवस्यशवंसाप्रारिणाऽअसुरि
 गन्नपः । भुवद्विध्वंभ्यादैवमोजसाविदादूर्जशतंऋतुविदादिष ॥ २८ ॥ (२।३।१) गणानांत्वागणपतिहवाम
 हेकृविकवीनामुपमश्रवंस्तमं । ज्येष्ठराजं ब्रह्मणां ब्रह्मणस्पतऽआनःशृण्वन्नृतिभिःसीदसादनं ॥ देवाश्चित्तेऽअसुर्यप्रचै
 तसोबृहस्पतेयज्ञियंभागमानधुः । उस्माऽइवसूर्योऽज्योतिषामहोविश्वेषामिज्जनिताब्रह्मणामसि ॥ आविबाध्यापरिरा
 पस्तमांसिचज्योतिष्मंतरथमृतस्यतिष्ठसि । बृहस्पतेभीमममित्रदंभनरक्षोहणंगोत्रभिदंस्वविदं ॥ सुनीतिभिर्नयसि
 त्रायंसेचनंयस्तुभ्यंदाशात्रतमंहोऽअश्रवत् । ब्रह्मद्विपस्तपनोमन्युमीरसिबृहस्पतेमहितत्तैमहित्वनं+ ॥ नतमंहोनदु
 (२।२।११) त्रिकटुकेष्वितिचतुर्कचस्यसूक्तस्यशौनकोगृत्समदइंद्राद्याष्टिस्ततोद्वेअतिशकर्यावंत्याष्टिर्वा । (२।३।१) गणानामित्ये
 कोनविंशत्युच्यस्यसूक्तस्यशौनकोगृत्समदःआद्यापंचमीनवम्येकादशीसप्तदश्यंत्यानांब्रह्मणस्पतिःशिष्टानांबृहस्पतिर्जगतीपंचदश्यंत्येत्रिष्टुभौ ।

रितंकुतंश्चननारातयस्तितिरुनद्वयाविनः । विश्वाऽइदस्माद्धूरसोविवाधसेयंसुगोपारक्षसिब्रह्मणस्पते ॥ २९ ॥
 त्वनोगोपाःपथिकृद्विचक्षणस्तवंव्रतार्यमतिभिर्जरामहे । बृहस्पतेयो नोऽअभिहुरोदधेस्वातंमर्मर्तुदुच्छुनाहरस्वती ॥
 उतवायो नोमर्चयादनागमोरातीवामर्तःसानुकोवृकः । बृहस्पतेऽअपतंवर्तयापथःसुगंनोऽअस्यैदेववीतयेकृधि ॥
 त्रातारंत्वातनूनांहवामहेवस्पतरधिवृत्कारंमस्मयुं । बृहस्पतेदेवनिदोनिर्वह्यमादुरेवाऽउत्तरंसुम्नमुन्नशन् ॥ त्वयावयं
 सुवृधाब्रह्मणस्पतेस्पर्हावसुमनुष्याददीमहि । यानोदूरेतल्लितोयाऽअरातयोभिसंतिजंभयाताऽअनम्रसः ॥ त्वयाव
 यमुत्तमंधीमहेवयोबृहस्पतेपप्रिणासस्त्रिनायुजा । मानोदुःशंसोऽअभिदिप्सुरीशतप्रसुशंसामतिभिस्तारिषीमहि ॥ ३० ॥
 अनानुदोवृषभोजगिराहवंनिष्टाशत्रुं पृतनासुसासहिः । असिस्त्यऽऋणयाब्रह्मणस्पतऽउग्रस्यचिद्विमातीकुहृषि
 णः ॥ अदेवेनमनसायोरिपण्यतिशासामुग्रोमन्यमानोजिघांसति । बृहस्पतेमाप्रणक्तस्यनोवधोनिकर्मन्युदुरेवस्यश
 र्धतः ॥ भरैषुहव्योनमसोपसद्योगंतावाजेषुसनिताधनंधनं । विश्वाऽइदयोऽअभिदिप्सोऽमृधोबृहस्पतिर्विववर्हा
 रथाऽइव ॥ तेजिष्ठयातपनीरक्षसस्तप्येत्वा निदेदधिरेदृष्टवीर्यं । आविस्तत्कृष्वयदसत्तऽउक्थ्यं१ बृहस्पतेविपरिरापो
 ऽअर्दय ॥ बृहस्पतेऽअतियदयोऽअहीह्युमद्विभातिऋतुमज्जनेषु । यद्दीदयच्छवंसऽऋतप्रजाततदस्मासुद्रविणंधेहि
 चित्रं+ ॥ ३१ ॥ मानःस्तेनेभ्योयेऽअभिद्रुहस्पदेनिरामिणोरिपवोन्नेषुजागृधुः । आदेवानामोहतेविब्रयोहृदिबृहस्प

118811

तेनपरःसाम्नोविदुः ॥ विश्वेभ्योहित्वाभुवनेभ्यस्परित्वष्टाजन्त्साम्नःसाम्नःकविः । सऽऽकृणचिदृणयाब्रह्मणस्पतिर्दुहो
हंतामहऽकृतस्यधृतरि ॥ तवश्रियेव्यजिहीतुपर्वतोवागोत्रमुदसृजोयदैगिरः । इन्द्रेणयुजातमसापरीवृतंबृहस्पतेनिर्
पामौजोऽअर्णवं ॥ ब्रह्मणस्पतेत्वमस्ययंतासूक्तस्यबोधितनयंचजिन्व । विश्वंतद्भद्रयदवैतिदेवाबृहद्वदेमविदथेसुवी
राः ॥ ३२ ॥ ॥ इतिद्वितीयाष्टकेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

चतुर्दशाध्याये वर्गाः ३२ सूक्तानि १५ ऋचः १५७ ॥ त्यागः ॥ अग्नयइदं.१२ इंद्रायेदं.१२३ ब्रह्मणस्पतयइदं. बृहस्पतयइदं.३ ब्रह्मणस्पतयइदं. बृहस्पतयइदं.३ ब्रह्मणस्पतयइदं. बृहस्पतयइदं. ब्रह्मणस्पदयइदं. बृहस्पतयइदं.५ ब्रह्मणस्पतयइदं. बृहस्पतयइदं. ब्रह्मणस्पतयइदं. ॥ इतिद्वितीयेषष्ठः ॥ ६ ॥

सेमांषोळशांत्यात्रिष्टुब्दादशीचसैंद्रीचैधानःपंचजागतैत्वृजुश्चतुष्कमिमागिररूयूनाकूर्मोर्गात्समदोहिवादित्य
मिदमेकादशवारुणमुपांत्यादुःस्वमनाशिनीधृतव्रताःसप्तवैश्वदेवमृतमेकादशजगत्यंतपृथ्वैद्रासोमीसरस्वति
त्वमितिसारस्वतोर्धचैर्योनोर्बाहस्पत्यांतवोमारुत्यस्माकंसप्तवैश्वदेवंत्रिष्टुबंतमस्यमेष्टौजागतंज्यनुष्टुबंतंघावा
पृथिव्यैकाद्विष्टौत्वाष्ट्रयौत्राद्वेद्वेराकासिनीवाल्मीरंत्यालिंगोक्तदेवतातेपंचोनारौद्रधारारामारुतंत्रिष्टुबंतमु
पेमपोनप्त्रीर्यंतुभ्यंपळतव्यंतुजागतंतु ॥ १ ॥

हरिः३ओम् ॥ (२।३।२) सेमामविद्भिप्रभृतिंयड्शिष्याविधेमनवयामहागिरा । यथानोमीद्वान्तस्तवतेसखात
वबृहस्पतेसीषधःसोतनोमिति⁺ ॥ योनित्वान्यनमज्योजसोतादर्दमन्युनाशंवरणिवि । प्राच्यावयुदच्युताब्रह्मणस्पति
राचाविशद्वसुमंतंविपर्वतं ॥ तदेवानांदेवतमायकर्वमश्रग्नहृद्वाब्रतंवीळितं । उद्राऽआजदभिनद्वह्मणावलमगूह
त्तमोव्यचक्षयत्स्वः* ॥ अश्मास्यमवतंब्रह्मणस्पतिर्मधुधारमभियमोजसातृणत् । तमेवविश्वेपिरेस्वर्दशोवहुसाकंसि
सिचुरुत्समुद्रिणं ॥ सनाताकाचिद्भुवनाभवीत्वामाद्भिःशरद्भिर्दुरौवरंतयः । अयंतंताचरतोऽअन्यदन्यदिद्याचका
रव्युनाब्रह्मणस्पतिः ॥ १ ॥ अभिनक्षततोऽअभियेतमानशुनिधिंपणीनांपरमंगुहाहितं । तेविद्वांसःप्रतिचक्ष्यानृतापु
नर्यतऽउऽआयंतदुदीयुराविशं ॥ ऋतावानःप्रतिचक्ष्यानृतापुनरातऽआतस्थःकवयोमहस्पथः । तेबाहुभ्यांधमितम
ग्निमश्मनिनकिष्णोऽअस्त्यरणोजहृहितं⁺ ॥ ऋतज्यैनक्षिप्रेणब्रह्मणस्पतिर्यत्रवष्टिप्रतदंश्रोतिधन्वना । तस्यसाध्वीरि
ष्वोयाभिरस्थतिनृचक्षसोहृशयेकर्णयोनयः ॥ ससैनयःसर्विनयःपुरोहितःससुष्टुतःसयुधिब्रह्मणस्पतिः । चाक्षमोयद्वा
जंभरतेमतीधनादित्सूर्यस्तपतितप्यतुर्वथा ॥ विभुप्रभुप्रधममेहनावतोबृहस्पतैःसुविदत्राणिराध्या । इमासातानित्रे
न्यस्यवाजिनोयेनजनाऽउभयैर्भुजतेविशः ॥ २ ॥ योवरंबृजनेविश्वधमविभुर्महामुण्वःशर्वसाववक्षिध । सदेवोदेवान्प्रति
(२।३।२)सेमामितिषोढशर्चस्यसूक्त्यशौनकोगृत्समदोब्रह्मणस्पतिःप्रथमादशम्योबृहस्पतिर्द्वादश्यैत्राब्रह्मणस्पतीजगतीद्वादश्यैत्यत्रिभुः ।

મંડલં. ૨

अनु. ३

11881

पप्रथेपृथुविश्वेदुतापरिभूर्ब्रह्मणस्पतिः ॥ विश्वसत्यमघवानायुवोरिदापश्चनप्रमिनंतिव्रतंवा । अच्छेद्राब्रह्मणस्पतीहवि
नोभ्रंयुजैववाजिनाजिगातं ॥ उताशिष्टाऽनुशृण्वंतिवह्नयः सभेयोविप्रोभरतेमतीधना । वीळुद्वेषाऽनुवशऽऋणमाद
दिः सहवाजीसमिथेब्रह्मणस्पतिः ॥ ब्रह्मणस्पतेरभवद्यथावशसत्योमन्युर्महिकर्माकरिष्यतः । योगाऽउदाजत्सदिवेवि
चाभजन्महीवरीतिः शर्वसासरत्पृथक् ॥ ब्रह्मणस्पतेसुयमस्यविश्वहारायः स्यामरथ्योऽवयस्वतः । वीरेषुवीराऽउपपृग्धि
नस्त्वयदीशानोब्रह्मणावेषिमेहव ॥ ब्रह्मणस्पतेत्वमस्ययंतासूक्तस्यबोधितनयंचजिन्व । विश्वंतद्द्रव्यदवैतिदेवाबृहद्वदे
मविदथेसुवीराः ॥ ३ ॥ (२।३।३) इंधानोऽग्निर्वनवद्वनुष्यतः कृतब्रह्माशुशुवद्रातहव्यऽइत् । जातेनजातमतिसप्रस
संतेयंयुजैकृणुतेब्रह्मणस्पतिः ॥ वीरेभिर्वीरान्वनवद्वनुष्यतो गोभीरयिंप्रथद्वोधेतिमना । लोकंचतस्यतनयंचवर्धतेयं
यंयुजै ॥ सिंधुर्नक्षोदः शिमीवाऽऋघायतोवृषेववधीऽरभिवृष्योर्जसा । अग्रेरिवप्रसितिर्नाहवर्तव्येयंयुजै ॥ तस्माऽअर्षे
तिदिव्याऽअसत्त्वभिः प्रथमोगोषुगच्छति । अनिभृष्टतविपिर्हत्योजसायंयुजै ॥ तस्माऽइद्विश्वेधुनयंतसिंधवो
च्छिद्राशर्मदधिरपुरुणि । देवानांसुप्तेसुभगः सऽएधतेयंयुजै ॥ ४ ॥ (२।३।४) ऋजुरिच्छंसोवनद्वनुष्यतोदेवयन्निद
दैवयंतमभ्यसत् । सुप्रावीरिद्वनवत्पृत्सुदुष्टर्यज्वेदयज्योर्विभजातिभोजनं ॥ यजस्ववीरप्रविहिमनायतोभद्रमनःकृणु

(२।३।३) इंधानइतिपंचर्चस्यसूक्तस्यशौनकोगृत्समदोब्रह्मणस्पतिर्जगती । (२।३।४) ऋजुरिदितिचतुर्कचस्यसूक्तस्यशौनको

ष्ववृत्रतूयै । हविकृणुष्वसुभगोयथासंसिब्रह्मणस्पतेरवऽआवृणीमहे ॥ सऽइज्जनेनसविशासजन्मनासपुत्रैर्वाजैर्भरतेध
नानृभिः । देवानायः पितरमाविवासतिश्रद्धामनाहविषाब्रह्मणस्पतिं ॥ योऽअस्महव्यैर्धृतवद्विरविधत्तंप्राचानयति
ब्रह्मणस्पतिः । उरुष्यतीमंहसोरक्षतीरिपोऽहोश्चिदस्माऽउरुचक्रिरज्जुतः ॥ ५ ॥ (२।३।५) इमागिरिऽआदित्येभ्योऽधृतस्त्रुः
सनाद्राजभ्योजुह्वानुहोमि । शृणोतुमित्रोऽअर्यमाभगौनस्तुविजातोवरुणोदक्षोऽअंशः ॥ इमंस्तोमंसकृतवोमेऽअद्यमित्रो
ऽअर्यमावरुणोजुषंत । आदित्यासः शुच्योधारपूताऽअवृजिनाऽअनुवद्याऽअरिष्टाः ॥ तऽआदित्यासऽउरवोगभीरा
ऽअदब्धासोदिप्संतोभूर्यक्षाः । अंतःपश्यंतिवृजिनोतसाधुसर्वराजभ्यः परमाचिदंति ॥ धारयंतऽआदित्यासोजग
त्स्थादेवाविश्वस्यभुवनस्यगोपाः । दीर्घाधियोरक्षमाणाऽअसुर्यमृतावानश्चर्यमानाऽऋणानि ॥ विद्यामादित्याऽअवंसो
वोऽअस्ययदर्यमन्भयऽआचिन्मयोभु । युष्माकंमित्रावरुणाप्रणीतौपरिश्वभ्रैवदुरितानिवृज्यां ॥ ६ ॥ सुगोहिवोऽ
अर्यमन्मित्रपंथाऽअनृक्षरोवरुणसाधुरस्ति । तेनादित्याऽअधिबोचतानोयच्छतानोदुष्परिहंतुशर्म ॥ पिपेतुनोऽअदि
तीराजपुत्रातिद्वेषास्वर्यमासुगेभिः । बृहन्मित्रस्यवरुणस्यशर्मोपस्यामपुरुवीराऽअरिष्टाः ॥ तिस्रोभूमीधारयन्त्राऽऽरुत
द्युन्नीणिप्रताविदथेऽअंतरेषां । ऋतेनादित्यामहिवोमहित्वंतदर्यमन्वरुणमित्रचारु ॥ त्रीरोचनादिव्याधारयंतहिर

गृत्समदोब्रह्मणस्पतिर्जगती । (२।३।५) इमागिरइतिसप्तदशर्चस्यसूक्तस्यगार्त्समदःकूर्मआदित्यास्त्रिष्टुप् ।

प्ययाः शुचयो धारं पूताः । अस्वमजोऽनिमिषाऽदग्धाऽरुशंसाऽकृजवेमर्त्याय ॥ त्वं विश्वेषां वरुणासिराजाये च दे
वाऽअसुरये च मर्ताः । शतं नो रास्वशरदो विचक्षेद्या मायूँषि सुधितानि पूर्वा ॥ ७ ॥ न दक्षिणा विचिकितेन सव्या न प्राची
न मादित्या नोतपश्चा । पाक्या चिद्वसवो धीर्याँ चिद्युष्मानीतोऽभयं ज्योतिरश्यां ॥ यो राजभ्यऽकृतनिभ्यो ददाशयं व
र्धयति पुष्टयश्च नित्याः । सरेवान्यातिप्रथमोरथेन वसुदावा विदथेषु प्रशस्तः⁺ ॥ शुचिरपः सूर्यवसाऽदग्धऽउपक्षेति वृ
द्धवयाः सुवीरः । न किष्टं भ्रंत्यंति तोन दूराद्यऽआदित्यानां भवति प्रणीतौ ॥ अदिते मित्रवरुणो तमृळयद्वौ वयं च कृमाकच्चि
दागः । उर्वश्यामभयं ज्योतिरिद्रमानो दीर्घाऽअभिनंशन्तमित्राः ॥ उभेऽअस्मै पीपयतः समीची दिवो वृष्टिं सुभगो नाम
पुष्यन् । उभाक्षया वाजयन्त्यातिपूत्सु भावधौ भवतः साधूऽअस्मै ॥ यावो मायाऽअभिद्रुहेयजत्राः पाशाऽआदित्यारि
पवे विचृत्ताः । अश्वीवताऽअतिथं रथेनारिष्टाऽउरावा शर्मन्त्याम ॥ माहं मघोनो वरुण प्रियस्य भूरि दान्नाऽआविदंशूनं
मापेः । मारा यो राजन्सुयमादवस्थां बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥ ८ ॥ (२।३।६) इदं कवेरादित्यस्य स्वराजो विश्वानि
सां त्यभ्यस्तुमहा । अतियोमं द्रोय जथाय देवः सुकीर्तिभिश्चैवरुणस्य भूरैः ॥ तव व्रते सुभगासः स्याम स्वाध्यावरुण तुष्टुवां
सः । उपायनऽउषसां गोमतीनामग्नयो न जरमाणाऽअनुद्यन्⁺ ॥ तव स्याम पुरुवीरस्य शर्मन्नु रुशं संस्य वरुण प्रणेतः । यूयं
(२।३।६) इदं कवेरित्येकादश चैत्यसूक्तस्य गार्त्समदः कूर्मो वरुणस्त्रिष्टुप् । (दशमीदुःस्वप्रनाशिनी त्रिष्वपि सूक्तेषु पाक्षिको गृत्समदोऽस्येव) ।

नः पुत्राऽअदितेरदग्धाऽअभिक्षमध्वं युज्याय देवाः ॥ प्रसीमादित्योऽअसृजद्विधुताऽकृतं सिंधवो वरुणस्य यंति । न श्रा
म्यंति न विमुच्यंते वयो न परं घृयापरिज्मन् ॥ विमच्छंथायरशनामिवागंऽकृध्यामते वरुणस्वामृतस्य । मातंतुं श्छेदिव
यंतो धियं मे मा मात्रां शार्थपसः पुरऽकृतोः⁺ ॥ ९ ॥ अपो सुम्यक्ष वरुणभियं संत्सम्राकृतावो नु मा गृभाय । दामैव वत्सा द्वि
मुमुग्धं होन हित्व दारे निमिषश्च नेशे ॥ मानो वधैर्वरुणयेतऽइष्टावेनः कृण्वंतं मसुरभ्रीणांति । मा ज्योतिषः प्रवसथानि ग
न्मविषमृधः शिश्रथो जीवसेनः ॥ नमः पुरातै वरुणो तनूनमुतापरंतुं विजात ब्रवाम । त्वेहिकं पर्वतेन श्रितान्य प्रच्युतानि
दूळमव्रतानि ॥ परऽकृणासां वीरधमत्कृतानि माहं राजन्नन्यकृतेन भोजं । अव्युष्टाऽइन्नुभूयसीरुपासऽआनो जीवान्य
रुणता सुशाधि ॥ यो मे राजन्न्युज्यो वासखा वास्वमेभ्यं भीरवेमह्यमाह । स्तेनो वायो दिप्सति नो वृको वा त्वंतस्माद्वरुण पा
ह्यस्मान्⁺ ॥ माहं ० ॥ १० ॥ (२।३।७) धृतव्रताऽआदित्याऽइषिराऽआरेमत्कर्तरहसूरिवागः । शृण्वतो वो वरुण मित्रदेवा
भद्रस्य विद्राँऽअवसेहुवेवः ॥ यूयं देवाः प्रमतिर्युयमोजो यूयं द्वेषांसि सनुत र्युयोत । अभिक्षत्तारोऽअभिचक्षमध्वमद्याचनो
मृळयतापरंच ॥ किमु नु वः कृणवा मापरेण किं सनेन वसवऽआप्येन । यूयं नो मित्रावरुणादिते च स्वस्तिभिर्द्रामरुतो दधात ॥
हृये देवा यूयमिदापयः स्थते मृळतनाधमाना य न ह्यं । मावोरथो मध्यमवाकृते भुन्मायुष्मावत्स्वापिषुश्रमिष्म ॥ प्रवऽएको

(२।३।७) धृतव्रता इति सप्त चैत्यसूक्तस्य गार्त्समदः कूर्मो विश्वेदेवास्त्रिष्टुप् । (भेदप्रयोगे—आद्यानां षण्णां विश्वेदेवाः अंत्या वरुणः) ।

मिमयभूयागोयन्मापितेवकितवंशशास । आरेपाशाऽआरेऽअधानिदेवामामाधिपुत्रेविमिवग्रभीष्ट ॥ अर्वाचोऽअद्या
भवतायजत्राऽआवोहार्दिभयमानोव्ययेयं । त्राध्वनोदेवानिजुर्वृकस्यत्राध्वंकर्तादवपदोयजत्राः ॥ माहं० ॥ ११ ॥
(२।३।८) ऋतं देवाय कृण्वते सवित्रऽइंद्राया हि घ्नेन रमतऽआपः । अहरहयात्यकुरपांकियात्याप्रथमः सर्गऽआसां ॥ योवृ
त्रायसि नमत्राभरिष्यत्प्रतंजनित्रीविदुषऽउवाच । पथोरदंतीरनुजोषमस्मैदिवेदिवेधुनयोयंत्यर्थ ॥ ऊर्ध्वो ह्यस्यादध्यंतरि
क्षेधावृत्राय प्रवधंजभार । मिहं वसानऽउपहीमदुद्रोत्तिग्मायुधोऽअजयच्छत्रुमिंद्रः ॥ बृहस्पतेतपुषाश्वेवविध्यवृकद्वरसो
ऽअसुरस्यवीरान् । यथाजघंथधृषतापुराचिदेवाजहिशत्रुमस्माकमिंद्र ॥ अवक्षिपदिवोऽअश्मानमुच्चायेनशत्रुमंदसानो
निजूर्वाः । तोकस्यसातौतनयस्यभूरैस्माँऽअर्धकृणुतादिंद्रगोनी ॥ १२ ॥ प्रहिकृतुं बृहथोयं वनुथोरध्रस्यस्थोयजमानस्य
चोदौ । इंद्रासोमायुवमस्माँऽअविष्टमस्मिन्भयस्थेकृणुतमुलोकं⁺ ॥ नमातमन्नश्रमन्नोततंद्रन्नवोचामामासुनोतेतिसो
यं । योमेषूणाद्योदद्योनिबोधाद्योमासुन्वंतमुपगोभिरायत् ॥ सरस्वतित्वमस्माँऽअविष्टमरुत्वतीधृषतीजैषिशत्रून् ।
त्यंचिच्छर्धंतं तविषीयमाणमिंद्रोहंतिवृषभंशंडिकानां ॥ योनः सनुत्यऽउतवाजिघ्रुरभिख्यायतंतिगितेनविध्य । बृ
हस्पतऽआयुधैर्जैषिशत्रून्द्रुहेरीषंतंपरिधेहिराजन् ॥ अस्माकैभिः सत्वाभिः शूरशूरैर्वीर्याकृधियानितेकर्त्तानि । ज्योगं

(२।३।८) ऋतं देवायेत्येकादशर्चस्यसूक्तस्यशौनकोगृत्समदइंद्रः पष्ठया इंद्रासोमौ अष्टम्याः सरस्वतीनवम्या बृहस्पतिरेकादश्यामरुतस्त्रिष्टु

भूवन्ननुधूपितासोहृत्वीतेषामाभरानोवसूनि ॥ तंवः शर्धमारुतंसुम्रयुगिरोपब्रुवेनमसादैव्यंजनं । यथारयिंसर्ववीरं
शामहाऽअपत्यसाचंश्रुत्यंदिवेदिवे ॥ १३ ॥ (२।३।९) अस्माकमित्रावरुणावतरंधमादित्यैरुद्रैर्वसुभिः सचाभुवा ।
प्रयद्वयोनपसुन्वस्मानस्परिश्रवस्यवोहृषीवंतोवनर्षदः ॥ अधस्मानऽउदवतासजोषसोरधं देवासोऽअभिविधुवाजयुं ।
यदाशवः पद्याभिस्त्रितोरजः पृथिव्याः सानौजघनंतपाणिभिः ॥ उतस्यनऽइंद्रोविश्वचर्षणिर्दिवः शर्धेनमारुतेनसुक्र
तुः । अनुनुस्थात्यवृकाभिरूतिभीरथमहेसनयेवाजसातये ॥ उतस्यदेवोभुर्वनस्यसक्षणिस्त्वष्टाग्नाभिः सजोषाजुजुवद्र
थं । इळाभगोबृहद्विबोतरोदसीपुषापुरंधिरश्विनावधापती ॥ उतत्येदेवीसुभगेमिधुहशोषासानक्ताजगतामपीजुवा ।
सुषेयद्वौपृथिविनव्यसावचः स्थानुश्चवयस्त्रिवयाऽउपस्तिरे ॥ उतवः शंसमुशिजामिवदमस्याहिर्बुध्नोऽजएकपादुत ।
त्रितऽऋभुक्षाः सविताचनोदधेपांनपादाशुहेमाधियाशमि ॥ एतावोवदम्युद्यतायजत्राऽअतक्षन्नायवोनव्यसेसं । अ
वस्यवोवाजंचकानाः सस्तिर्नरथ्योऽअहधीतिमंश्याः ॥ १४ ॥ (२।३।१०) अस्यमेद्यावापृथिवीऽऋतायतोभूतमवि

बंत्याजगती । (२।३।९) अस्माकमितिसप्तर्चस्यसूक्तस्यशौनकोगृत्समदोविश्वेदेवाजगत्यंत्यात्रिष्टुप् । (भेदपक्षे—आद्यायामित्रावरुणौ
द्वितीयाचतुर्थीपंचमीनांविश्वेदेवाः तृतीयायाउषासानक्तापष्टाद्यावापृथिवीसप्तम्याइंद्रः) । (२।३।१०) अस्यमइत्यष्टर्चस्यसूक्तस्यशौनको
गृत्समदआद्यायाद्यावापृथिवीद्वितीयातृतीययोरिंद्रः (त्वष्टावा) चतुर्थीपंचम्योराकाषष्ठीसप्तम्योः सिनीवालीअंत्यायागुंगूसिनीवाली
राकासरस्वतीद्राणीवरुणान्योजगतीअंत्यास्तिस्त्रोनुष्टुभः ।

त्रीवचसःसिषासतः । ययोरायुःप्रतरंतेऽहं दंपुरऽउपस्तुतेवसूयुर्वीमहोदधे ॥ मानोगुह्यारिपऽआयोरहं न्दभन्मानऽ
आभ्योरीरधोदुच्छुनाभ्यः । मानोवियौःसख्याविद्धितस्यनःसुन्नायतामनसातत्त्वमेहे ॥ अहंतामनसाश्रुष्टिमाव
हदुहानांधेनुपिप्युषीमसश्चतै । पद्याभिराशुवचसाचवाजिनंत्वांहिनोमिपुरुहूतविश्वहा ॥ एकामहंसुहवांसुष्टुतीहुवे
शृणोतुनःसुभगाबोधतुत्मना । सीव्यत्वपःसूच्याच्छिद्यमानयाददातुवीरंशतदायमुक्थ्य* ॥ यास्तेराकेसुमतयःसुपेश
सोयाभिर्ददासिदाशुषेवसूनि । ताभिर्नोऽअद्यसुमनाऽउपागहिसहस्रपोषंसुभगेरराणा ॥ सिनीवालिपृथुष्टुकेयादेवा
नामसिस्वसा । जुषस्वहव्यमाहुतंप्रजादेविदिदिहिनः ॥ यासंबाहुःस्वंगुरिःसुषूमांबहुसूवरी । तस्यैविश्वपद्व्यैहविःसि
नीवाल्यैजुहोतन ॥ यागुंगूर्यासिनीवालीयाराकायासरस्वती । इंद्रागीमहऽऊतयैवरुणानीस्वस्त्यै ॥ १५ ॥ (२।४।१)
आतेपितर्मरुतांसुभ्रमेतुमानःसूर्यस्यसंहशोयुयोथाः । अभिनोवीरोऽअर्वतिक्षमेतप्रजायेमहिरुद्रप्रजाभिः ॥ त्वादत्ते
भीरुद्रशंतमेभिःशंतहिमाऽअशीयभेषजैभिः । व्यंस्मद्वेषौवितरंव्यहोव्यमीवाश्चातयस्वाधिषूचीः ॥ श्रेष्ठोजातस्यरु
द्रश्रियासितवस्तमस्तवसावज्रबाहो । पथिणःपारमंहसःस्वस्तिविश्वाऽअभीतीरपसोयुयोधि ॥ मात्वारुद्रचक्रुधामान
मोभिर्मादुष्टुतीवृषभमासहती । उन्नोवीराऽअर्पयभेषजैभिर्भिषक्तमत्वाभिषजांशृणोमि ॥ हवीमभिर्हवतेयोहविर्भिरव

(२।४।१) आतेपितरितिपंचदशर्चस्यसूक्तस्यशौनकोगृत्समदोरुद्रोजगत्यात्रिष्टुप् ।

स्तोमैभीरुद्रंदिषीय । ऋदूदरःसुहवोमानोऽअस्यैवभ्रुःसुशिप्रोरीरधन्मनायै ॥ १६ ॥ उन्मांममंदवृषभोमरुत्वान्व
क्षीयसावयंसानाधमानं । घृणीवच्छायामरपाऽअशीयाविवासेयरुद्रस्यसुभ्रं* ॥ कःस्यतेरुद्रमृळयाकुहस्तोयोऽअस्ति
भेषजोजलाषः । अपभर्तारपसोदैव्यस्याभीनुमावृषभचक्षमीथाः ॥ प्रवभ्रवेवृषभार्योश्वतीचेमहोमहींसुष्टुतिमीरया
मि । नमस्याकल्मलीकिनंनमोभिर्गृणीमसित्वेषंरुद्रस्यनाम ॥ स्थिरेभिरंगैःपुरुषंऽउग्रोवभ्रुःशुक्रैभिःपिपिशेहिर
ण्यैः । ईशानादस्यभुवनस्यभूरेर्नवाऽउयोषद्रुद्रादसूर्य* ॥ अहंन्विभषिंसायकानिधन्वाहंन्निष्कंयजतंविश्वरूपं । अहं
न्निदंदयसेविश्वमभ्वंनवाऽओजीयोरुद्रत्वदस्ति ॥ १७ ॥ स्तुहिश्रुतंगर्तसदंयुवानंमृगंभीममुपहृलुमुग्रं । मृळजंरि
त्रेरुद्रस्तवानोन्यतैऽअस्मन्नविपंतुसेनाः ॥ कुमारश्चित्पितरंवंदमानंप्रतिनानामरुद्रोपयंतं । भूरैर्दातारंसत्पतिंगृणीषे
स्तुतस्त्वंभेषजारास्यस्मे* ॥ यावोभेषजामरुतःशुचीन्याशंतमावृषणोयामयोभु । यानिमनुरवृणीतापितानस्ताशंच
योश्चरुद्रस्यवदिम ॥ परिणोहेतीरुद्रस्यवृज्याःपरित्वेषस्यदुर्मतिर्महीगात् । अवस्थिरामघर्वज्यस्तनुष्वमीदृस्तोकायतनं
यायमृळ ॥ एवावभ्रोवृषभचेकितानयथादेवनहंणीषेनहंसि । हवनश्रुन्नोरुद्रेहवोधिबृहद्वदेमविदधेसुवीराः ॥ १८ ॥

(२।४।२) धारावराभरुतोधृण्वोजसोमृगानभीमास्तविषीभिरर्चिनः । अग्रयोनशुशुचानाऽऋजीपिणोभूमिधमंतो

(२।४।२) धारावराइतिपंचदशर्चस्यसूक्तस्यशौनकोगृत्समदोरुद्रोजगत्यात्रिष्टुप् ।

ऽअपगाऽअवृष्वत ॥ द्यावोनस्तृभिश्चितयंतस्वादिनोच्यं १ ॥ अत्रियानद्युतयंतवृष्टयः । रुद्रोयद्वौमरुतोरुक्मवक्षसोवृषा
जनिपृश्न्याः शुक्रऽऊर्ध्वनि ॥ उक्षंतेऽअश्वौऽअत्यौऽइवाजिषुनदस्यकौस्तुरयंतऽआशुभिः । हिरण्यशिप्रामरुतोदवि
ध्वतः पृक्षंयाथपृषतीभिः समन्यवः ॥ पृक्षेताविश्वामुवनाववक्षिरेमित्रायवासदमाजीरदानवः । पृषदश्वसोऽअनवभ्र
राधसऽऽक्रजिप्यासोनवयुनेषुधुषदः ॥ इधंन्वभिर्धेनुभीरुशदूधभिरध्वस्मभिः पृथिभिर्भ्राजदृष्टयः । आहंसासोनस्व
सराणिगंतनुमधोर्मदायमरुतः समन्यवः ॥ १९ ॥ आनोब्रह्माणिमरुतः समन्यवोनरांनशंसः सर्वनानिगंतन । अश्वौ
मिवपिप्यतधेनुमूधनिकर्ताधियंजरित्रेवाजपेशसं ॥ तनोदातमरुतोवाजिनरथंऽआपानं ब्रह्मचितयंहिवेदिवे । इषं
स्तोतृभ्योवृजनेषुकारवैसनिमेधामरिष्टं दुष्टरंसहः ॥ यद्युजतेमरुतोरुक्मवक्षसोश्वात्रथेषुभगऽआसुदानवः । धेनुर्नशि
श्वेस्वसरेषुपिन्वतेजनायरातहविषेमहीमिषं ॥ योनोमरुतोवृकतातिमत्यौरिपुर्दधेवसवोरक्षतारिषः । वर्तयंततपुषाच
क्रियाभितमवरुद्राऽअशसोहंतनावधः ॥ चित्रंतद्वौमरुतोयामचकितेपृश्न्यायदूधरप्यापयोदुहुः । यद्वानिदेनवमान
स्यरुद्रियास्त्रितंजरायजुरतामदाभ्याः ॥ २० ॥ तान्वोमहोमरुतऽएव्यान्नोविष्णोरेपस्यप्रभृथेहवामहे । हिरण्यवर्णा
न्ककुहान्यतस्त्रुचोब्रह्मण्यंतः शंस्यंराधेऽईमहे ॥ तेदशंवाः प्रथमायज्ञमूहिरेतेनोहिन्यंतुपसोव्युष्टिषु । उपानरामीररु
णैरपौणुतेमहोज्योतिषाश्चतागोऽअर्णसा ॥ तेक्षोणीभिररुणेभिर्नाजिभीरुद्राऽऽक्रतस्यसदनेषुवावृधुः । निमेयमाना

ऽअत्येनपाजसासुश्रुद्रं वर्णदधिरेसुपेशसं ॥ तांऽइयानोमहिवरूथमुतयऽउपघेदेनानमसागृणीमसि । त्रितोनयान्पंच
होतृन्भिष्टयऽआववर्तदवरान्चक्रियावसे ॥ ययारंप्रपारयथात्यं होययानिदोमुचयंवदितारं । अर्वाचीसामरुतोयाव
ऽऽक्रतिरोषुवाश्रेवसुमतिजिगातु ॥ २१ ॥ (२।४।३) उपेमसृक्षिवाज्युर्वचस्यांचनोदधीतनाद्योगिरोमे । अपानपा
दाशुहेमाकुवित्सुपेशसस्करतिजोषिषद्धि ॥ इमंस्वस्महदऽआसुतष्टंमंत्रवोचेमकुविदस्यवेदत् । अपानपादसुर्यस्यम
ह्माविश्वान्यर्योभुवनाजजान ॥ समन्यायंत्युपयंत्यन्याः समानमूर्वनद्यः पृणति । तमशुचिंशुचयोदीदिवांसमपांनपातं
परितस्थुरापः ॥ तमस्मेरायुवतयोयुवानंमर्मज्यमानाः परिर्यंत्यापः । सशुक्रेभिः शिकभीरेवदस्मेदीदायानिध्मोघृतनि
र्णिगप्सु⁺ ॥ अस्मैतिस्त्रोऽअव्यध्यायनारीर्देवायदेवीर्दिधिपंत्यन्नं । कृताऽइवोपहिप्रसर्सेऽअप्सुसपीयूषंयतिपूर्वसू
नां ॥ २२ ॥ अश्वस्यात्रजनिमास्यचस्वर्द्रुहोरिषः संपृचः पाहिसूरीन् । आमासुपृषुपरोऽअप्रमृष्यनारातयोविनशन्नानृ
तानि ॥ स्वऽआदमेसुदुघायस्यधेनुः स्वधापीपायसुभ्वन्नमसि । सोऽअपांनपादुर्जयन्नप्स्व^१तर्वसुदेयायविधतेविभा
ति ॥ योऽअप्स्वाशुचिनादैव्येनऽऽक्रतावाजस्रऽउर्वियाविभाति । व्याऽइदन्त्याभुवनान्यस्यप्रजायंतेवीरुधश्चप्रजा
भिः ॥ अपानपादाह्यस्यादुपस्थंजिह्वानामुध्वोविद्युतंवसानः । तस्यज्येष्ठमहिमानंवहतीहिरण्यवर्णाः परिर्यंतियह्वीः⁺ ॥

(२।४।३) उपेमितिपंचदशर्चस्यसूक्तस्यशौनकोगृत्समदोपांनपात्रिष्टुप् ।

हिरण्यरूपः सहिरण्यसंहगुपांनपात्सेदु हिरण्यवर्णः । हिरण्ययात्परियोनेर्निषद्या हिरण्यदाददत्यन्नमस्मै ॥ २३ ॥ तदस्या
नीकमुतचारुनामापीच्यैवर्धतेनसुरपां । यमिंधतेयुवतयः समित्था हिरण्यवर्णघृतमन्नमस्य ॥ अस्मैवहूनामवमायसख्ये
यज्ञैर्विधेमनमसाहविभिः । संसानुमार्ज्मिदिधिषामिबिल्मैर्दधाम्यन्नैः परिवंदऽऋग्भिः⁺ ॥ सऽईवृषाजनयत्तासुगर्भस
ऽईशिशुर्धयतितरिंहति । सोऽअपांनपादनभिभ्लातवर्णोन्यस्येवेहतन्वाविवेष ॥ अस्मिन्पदेपरमेतस्थिवांसमध्वस्माभि
र्विश्वहादीदिवांसं । आपोनत्रैघृतमन्नंवहंतीः स्वयमत्कैः परिदीयंति यहीः⁺ ॥ अयांसमग्ने सुक्षितिं जनायायांसमुमघवन्धः
सुवृक्तिं । विश्वंतद्द्रव्यदवैतिदेवाबृहद्वदेमविदथेसुवीराः ॥ २४ ॥ (२।४।४) तुभ्यंहिन्वानोवसिष्टाऽअपोधुक्षन्त्सी
मविभिरद्रिभिर्नरैः । पिबेद्रस्वाहाप्रहुतवषट्कृतहोत्रादासोमंप्रथमोयऽईशिषे ॥ यज्ञैः संभिश्चाः शृपतीभिर्ऋष्टिभिर्याम
न्धुश्चासोऽअंजिषुप्रियाऽउत । आसद्याबर्हिर्भरतस्यसूनवः पोत्रादासोमंपिबतादिवोनरः ॥ अमेव नः सुहवाऽआहिगंतं
ननिबर्हिषिसदतनारणिष्टन । अथामंदस्वजुजुषाणोऽअंधसस्त्वष्टदेवेभिर्जनिभिः सुमद्गणः ॥ आर्वक्षिदेवांऽइहविप्रय
क्षिचोशन्होतर्निषदायोनिषुत्रिषु । प्रतिवीहिप्रस्थितंसोम्यमधुपिबाग्नीध्रात्तवभागस्यतृणुहि ॥ एषस्यतेतन्वोऽनृम्यवर्ध
नः सहऽओजःप्रदिर्विबाहोर्हितः । तुभ्यंसुतोमघवन्तुभ्यमाभृतस्त्वमस्यब्राह्मणादातृपतिव ॥ जुषेथांयज्ञवोधंतहवस्य
(२।४।४) तुभ्यमितिषड्वचस्यसूक्तस्यशौनकोगुत्समदः इन्द्रो मरुतस्त्वष्टाग्निरिन्द्रो मित्रावरुणावितिक्रमेण देवताजगती । (एताऋतुदेवताः) ।

मेसुत्तोहोतानिविदः पुर्व्याऽअनु । अच्छाराजानानमऽएत्यावृतंप्रशास्त्रादापिबतंसोम्यमधु ॥ २५ ॥ द्वितीयेसप्तमः ॥

पंचदशाध्याये वर्गाः २५ सूक्तानि १३ ऋचः १३७ ॥ त्यागः ॥ बृहस्पतयइदं. ब्रह्मणस्पतयइदं. ८ बृहस्पतय. ब्रह्मणस्पतय. इंद्राब्रह्मणस्प
तिभ्या. ब्रह्मणस्पत. १३ आदित्येभ्य. १७ वरुणाय. ११ विश्वेभ्योदेवेभ्यः ७ [भे. विश्वे. ६ वरुणा. १] वरुणाय. इंद्रायेदं. ५ इंद्रासोमाभ्या. इंद्राये.
सरस्वतीइंद्राभ्यां. बृहस्पतय. इंद्राये. मरुद्भ्य. विश्वान्दे. ७ [भे. मित्रावरुणाभ्या. विश्वेभ्योदेवेभ्य. इंद्राये. विश्वेभ्योदेवेभ्य. उषासानक्ताभ्या.
विश्वेभ्योदेवेभ्य. २] यावापृथिवीभ्या. इंद्राये. २ राकायाइ. २ सिनीवाल्य. २ गुंगूसिनीवालीराकासरस्वतीं द्राणीवरुणानीभ्य. रुद्राये. १५
मरुद्भ्य. १५ अपांनप्लेग्नय. १५ इंद्राये. मरुद्भ्य. त्वष्ट्रे. अग्नय. इंद्राये. मित्रावरुणाभ्यामि. ॥ इति द्वितीयेसप्तमः ॥ ७ ॥

मंदस्वोदुष्यएकादशसावित्रं ग्रावाणेवाष्टावाश्विनंसोमापूषणाषट्सोमापौष्णमंत्योर्धचोप्यदितेर्वायोसैकागाय
त्रमुक्तादेवताः प्रउगेणाद्येतुतचैत्यैर्द्रवायवीद्यावापृथिव्योत्यस्तुचोहविर्धानोवांनृतीयः पादोवाग्नेयोऽवितमेनुष्टु
भौबृहतीचकनिक्रदत्तचंप्रदक्षिणिजागतमभ्येतिशक्यैथैताभ्यामृषिरध्वनिर्वाइयमानंशकुंतंतुष्टावकुशिक
स्त्वैषीरार्थिरिद्रतुल्यंपुत्रमिच्छेन्नब्रह्मचर्यंचचारंतस्येद्रएवगाथीपुत्रो जज्ञैर्गाथिनोविश्वामित्रः सतृतीयंमंडलमपश्य
त्सोमस्यत्र्यधिकवैश्वानरायपंचोनावैश्वानरीयंतुजागतंतुवैश्वानरायैकादशंसमित्समिदाप्रियः प्रत्यग्निः प्रकार
वइत्याग्नेययौरन्यासामपिनिपातोदृश्यते ॥ १ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

हरिःओम् (२।४।५) मंदस्वहोत्रादनुजोषमंधसोर्ध्वयवःसपूर्णावध्यासिचं । तस्माऽएतंभरततद्वशोदुर्दिहोत्रात्सोमैद्र
विणोदःपिबऽऋतुभिः ॥ यमुपूर्वमहुवेतमिदंहुवेसेदुहव्योदुदिर्योनामपत्यते । अध्वर्युभिःप्रस्थितंसोम्यमधुपोत्रात्सोमैद्र
वि० ॥ मेघंतुतेवहयोयेभिरीयसेरिषण्यन्वीळयस्वावनस्पते । आयूयाधृष्णोऽअभिगूर्यात्वंनेष्ट्रात्सोमैद्रवि० ॥ अपा
द्वोत्रादुतपोत्रादमत्तोतनेष्ट्रादजुषतप्रयोहितं । तुरीयंपात्रममृक्तममर्त्यद्रविणोदाःपिवतुद्राविणोदसः+ ॥ अर्वाचमद्य
यय्यनृवाहणरथंयुजाथामिहवाविमोचनं । पृक्तंहवींषिमधुनाहिकं गतमथासोमैपिवतंवाजिनीवसू ॥ जोष्यग्नेसमिधं
जोष्यगृह्णतिजोषित्रह्यजन्यंजोषिसुष्टुतिं । विश्वेभिर्विश्वोऽऋतुनावसोमहऽउशनदेवाऽउशतःपाययाहविः ॥ १ ॥
(२।४।६) उदुष्यदेवःसवितासवायशश्वत्तमतदपावहिरस्थात् । नूनंदेवेभ्योविहिधातिरत्नमथाभजद्भीतिहोत्रंस्व
स्तौ ॥ विश्वस्यहिश्रुष्ट्येदेवऽऊर्ध्वःप्रवाहवापृथुपाणिःसिसर्ति । आपश्चिदस्यव्रतऽआनिमृग्राऽअयंचिद्वातोरमतेपारि
ज्मन् ॥ आशुभिश्चिद्यान्विमुचातिनूनमरीरमदतमानंचिदेतोः । अह्यर्षूणांचिद्र्ययाऽअविष्यामनुव्रतंसवितुर्मोक्या
गात् ॥ पुनःसमव्यद्विततंवयंतीमध्याकतोन्यधाच्छकमधीरः । उत्संहायास्याव्यृत्तूरदधररमतिःसवितादेवऽआगा

(२।४।५) मन्दस्वेतिपडूचस्यसूक्तस्यशौनकोगृत्समदःआद्यानांचतसृणांद्रविणोदाःपंचम्याआश्विनौपष्टयाअग्निर्जगती । (२।४।६)
उदुष्यइत्येकादशर्चस्यसूक्तस्यशौनकोगृत्समदःसवितात्रिष्टुप् ।

त् ॥ नानौकांसिदुर्योविश्वमायुर्वितिष्ठतेप्रभवःशोकोऽअग्नेः । ज्येष्ठमातासूनवेभागमाधादन्वस्यकेतमिषितंसवित्रा
॥ २ ॥ समाववतिविष्टितोजिगीषुर्विश्वेपांकामश्चरताममाभूत् । शश्वोऽअपोविकृतंहित्व्यागादनुव्रतंसवितुदैव्यस्य ॥
त्वयाहितमप्यमप्सुभागंधन्वान्वामृगयसोवितस्थुः । वनानिविभ्योनकिरस्यतानिव्रतादेवस्यसवितुर्मिनंति ॥ याद्रा
ध्यंवरुणोयोनिमप्यमनिशितंनिमिषिजभुराणः । विश्वोमार्ताडोव्रजमापशुर्गात्स्थशोजन्मानिसविताव्याकः ॥ नय
स्यंद्रोवरुणोनिमित्रोव्रतमर्यमानमिनंतिरुद्रः । नारातयस्तमिदंस्वस्तिहुवेदेवंसवितारंनमोभिः ॥ भगंधियंवाजयंतःपु
रंधिनराशंसोम्रास्पतिर्नोऽअव्याः । आयेवामस्यसंगथेरयीणांप्रियादेवस्यसवितुःस्याम ॥ अस्मभ्यंतद्विवोऽअज्यःपृ
थिव्यास्त्वयादत्तंकाम्यंराधऽआगात् । शंयत्स्तोतृभ्यऽआपयेभवात्युरुशंसायसवितर्जरित्रे ॥ ३ ॥ (२।४।७) ग्रा
वाणेवतदिदर्थजरथेगृध्रैववृक्षानिधिमंतमच्छ । ब्रह्माणेवविदथऽउक्थशासादुतेवहव्याजन्यापुरुत्रा ॥ प्रातर्यावाणार
थ्येववीराजेवयमावरमासचेथे । मेनेऽइवतन्वाऽशुभमानेदंपतीवक्रतुविदाजनेषु ॥ शृंगेवनःप्रथमागतमर्वाकशफा
विजभुराणातरौभिः । चक्रवाकेवप्रतिवस्तोरस्त्रार्वाचायातरथ्येवशक्रा ॥ नावेवनःपारयतंयुगेवनभ्येवनऽउपधीव
प्रधीव । श्वानेवनोऽअरिपण्यातनूनान्खगलेवविस्त्रसःपातमस्मान् ॥ वातेवाजुर्यानद्येवरीतिरक्षीऽइवचक्षुषायातमर्वा

(२।४।७) ग्रावाणेवेत्यष्टर्चस्यसूक्तस्यशौनकोगृत्समदोश्विनौत्रिष्टुप् ।

क् । हस्ताविवतन्वेऽशंभविष्ठापादेवनोनयतंवस्योऽअच्छ ॥ ४ ॥ ओष्ठाविवमध्वास्तेवदंतास्तनाविवपिप्यतंजीवसे
नः । नासेवनस्तन्वोरक्षिताराकर्णाविवसुश्रुताभूतमस्मे⁺ ॥ हस्तेवशक्तिमभिसंददीनःक्षामैवनःसमजतरंजांसि ।
इमागिरोऽअश्विनायुष्मयंतीःक्षणेत्रैणेवस्वधितिसंशिशितं ॥ एतानिवामश्विनावर्धनानिब्रह्मस्तोमंगृत्समदासोऽअक्र
न् । तानिनराजुजुषाणोपयातंवृहद्वदेमविदथेसुवीराः ॥ ५ ॥ (२।४।८) सोमापूषणाजननारयीणांजननादिवो
जननापृथिव्याः । जातौविश्वस्यभुवनस्यगोपादेवाऽअकृण्वन्नमृतस्यनाभि ॥ इमौदेवौजायमानौजुषंतेमौतमांसिगू
हतामजुष्टा । आभ्यामिंद्रःएकमामास्वतःसोमापूषभ्यांजनदुधियांसु ॥ सोमापूषणारजसोविमानंसप्तचक्रंरथमवि
श्वमिन्वं । विषुवृतंमनसायुज्यमानंतंजिन्वथोवृषणापंचरश्मि ॥ दिव्यऽन्यःसदनंचक्रऽउच्चापृथिव्यामन्योऽअध्वं
तरिक्षे । तावस्मभ्यंपुरुवारंपुरुक्षुरायस्पोषंविष्यतानाभिमस्मे⁺ ॥ विश्वान्यन्योभुवनाज्जानविश्वमन्योऽअभिच
क्षाणऽएति । सोमापूषणाववतंधियंमेयुवाभ्यांविश्वाःपृतनाजयेम ॥ धियंपूषाजिन्वतुविश्वमिन्वोरयंसोमोरयिपति
र्दधातु । अवतुदेव्यदितिरनर्वावृहद्वदेमविदथेसुवीराः ॥ ६ ॥ (२।४।९) वायोयेतैसहस्रिणोरथासस्तेभिरागहि ।

(२।४।८) सोमापूषणेतिपट्टचस्यसूक्तस्यशौनकोगृत्समदःसोमापूषणौअंत्यायाःसोमपूषादित्यास्त्रिष्टुप् । (२।४।९) वायोइत्येकविंशत्यृचस्य
सूक्तस्यशौनकोगृत्समदःआद्ययोर्द्वयोर्वायुस्तृतीयायाइंद्रवायूचतुर्थ्यादितिसृणांमित्रावरुणौसप्तम्यादितिसृणामश्विनौदशम्यादितिसृणामि

नियुत्वान्तसोमपीतये ॥ नियुत्वान्वायुवागह्यंशुक्रोऽअयामिते । गंतंसिसुन्वतो गृहं⁺ ॥ शुक्रस्याद्यगवाशिरऽइंद्र
वायूनियुत्वतः । आयातंपिबंतनरा ॥ अयंवांमित्रावरुणासुतःसोमऽक्रतावृधा । ममेदिहश्रुतंहवँ ॥ राजानावनभि
द्रुहाध्रुवेसदस्युत्तमे । सहस्रस्थूणऽआसाते ॥ ७ ॥ तासम्राजाघृतासुतीऽआदित्यादानुनस्पती । सचेतेऽअनवह्वरं ॥
गोमदूषुनासत्याश्वावद्यातमश्विना । वर्तीरुद्रानृपाय्यं ॥ नयत्परोनांतरऽआद्धर्षद्वृषण्वसू । दुःशंसोमत्योऽरिपुः⁺ ॥
तान्ऽआवोह्वमश्विनारयिपिशंगसंहशं । धिष्ण्यावरिवोविदं ॥ इंद्रोऽअंगमहद्भयमभीपदपंचुच्यवत् । सहिस्थिरो
विचर्षणिः ॥ ८ ॥ इंद्रश्चमळयातिनोननःपश्चाद्धनंशत् । भद्रंभवातिनःपुरः⁺ ॥ इंद्रऽआशाभ्यस्सरिसर्वाभ्योऽअ
भयंकरत् । जेताशत्रून्विचर्षणिः ॥ विश्वेदेवासुऽआगतंशृणुतामऽइमंहवँ । एदंवर्हिर्निषीदत ॥ तीब्रोवोमधुमां
अयंशुनहोत्रेषुमत्सरः । एतंपिवतुकाय्यं ॥ इंद्रज्येष्ठामरुद्रणादेवासुःपूर्वरातयः । विश्वेममश्रुताहवँ ॥ ९ ॥ अंबित
मेनदीतमेदेवितमेसरस्वति । अप्रशस्ताऽइवस्मसिप्रशस्तिमंवनस्कृधि ॥ त्वेविश्वासरस्वतिश्रितायूषिदेव्यां । शुन
होत्रेषुमत्स्वप्रजादेविदिदिहिनः ॥ इमाब्रह्मसरस्वतिजुषस्ववाजिनीवति । यातेमन्मंगृत्समदाऽक्रतावरिप्रियादेवेषु
जुहति ॥ प्रेतायज्ञस्यशंभुवायुवामिदावृणीमहे । अग्निंचहव्यवाहनं ॥ द्यावानःपृथिवीऽइमंसिध्रमद्यदिविस्पृशं ।
द्रःत्रयोदश्यादितिसृणांविश्वेदेवाःषोडश्यादितिसृणांसरस्वतीअंत्यानांतिसृणांद्यावापृथिवी (हविर्धानावा) गायत्रीअंबितमइतिद्वेअनुष्टुभौ

यज्ञदेवेषु यच्छतां ॥ आवा मुपस्थमद्रुहा देवाः सीदंतु यज्ञियाः । इहाद्यसोमपीतये ॥ १० ॥ (२।४।१०) कनिक्रद
अनुषं प्रब्रुवाणऽइत्यतिवाचमरिते वनावं । सुमंगलश्च शकुने भवासिमात्वा काचिदभिभाविष्या विदत् ॥ मात्वा श्येन
ऽउद्धृन्मासु पर्णो मात्वा विदिषुमान् वीरोऽस्ता । पित्र्यामनुप्रदिशं कनिक्रदत्सुमंगलो भद्रवादी वदेह⁺ ॥ अवक्रंदद
क्षिणतो गृहाणां सुमंगलो भद्रवादी शकुंते । मानः स्तेनऽईशतमाघशंसो बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥ ११ ॥ (२।४।११)
प्रदक्षिणिदभिगृणंतिकारवो वयो वदेतऽऋतुधा शकुंतयः । उभे वाचौ वदतिसामगाऽइव गायत्रं च त्रैष्टुभं चानुराजति ॥
उद्गाते वशकुने सामगायसि ब्रह्मपुत्रऽइव सर्वनेषु शंससि । वृषे ववाजी शिशुमती रपीत्या सर्वतो नः शकुने भद्रमावदविश्वतो
नः शकुने पुण्यमावद ॥ आवदंस्त्वं शकुने भद्रमावदतूष्णीमासीनः सुमतिं चिकिद्भिनः । यदुत्पतन्वदसि कर्करिर्यथा बृह
द्वदेम विदथे सुवीराः ॥ १२ ॥ (इति गार्त्समदं द्वितीयं मंडलं समाप्तं अत्र सूक्तानि ४३) (परिशिष्टं ॥ भद्रं वददक्षिणतो भ
द्रमुत्तरतो वद । भद्रं पुरस्तान्नो वद भद्रं पश्चात्कपिं जल ॥ भद्रं वद पुत्रैर्भद्रं वद गृहेषु च । भद्रमस्माकं नो वद भद्रं नोऽअभ
यंकृधि ॥ भद्रमधस्तान्नो वद भद्रमुपरिष्टान्नो वद । भद्रं भद्रं नऽआवद भद्रं नः सर्वतो वद ॥ असपत्नः पुरस्तात्तः शिवं दक्षि

इमा ब्रह्मेति बृहती । (२।४।१०) कनिक्रददिति वृचस्य सूक्तस्य शौनको गृत्समदः शकुंतस्त्रिष्टुप् । (२।४।११) प्रदक्षिणिदिति वृचस्य सूक्तस्य
शौनको गृत्समदः शकुंतो जगती द्वितीयातिशकरी अष्टिर्वा ।

णतस्कृधि । अभयं सततं पश्चाद्भद्रमुत्तरतो गृहे ॥ यौवनानि महयसि जिग्युषामिव दुंदुभिः । शकुंतकप्रदक्षिणं शतपत्रा
भि नो वद ॥ आवदंस्त्वं ० ॥ इति परिशिष्टं ॥ १॥ (३।१।१) सोमस्य मातृवसंक्षयं ग्रेवहिं च कथं विदथे यजध्वै । देवांऽअच्छा
दीद्यं जुजेऽअद्रिं शमायेऽअग्ने तन्वै जुषस्व ॥ प्रांचै यज्ञं च कृमवर्धतां गीः समिद्धि रग्निं मसादु वस्यन् । दिवः शशासु वि
दथा कवीनां गृत्साय चित्तवसे गा तु मीषुः ॥ मयो दधे मे धिरः पूतदक्षो दिवः सुबं धुर्जनुषा पृथिव्याः । अविं दन्नुदशतमं प्वं
त देवासोऽअग्निमपसि स्वसृणां ॥ अवर्धयन्सुभगं सप्तयुह्वीः श्वेतं जज्ञानमरुषं महित्वा । शिशुं न जातमभ्यारुरश्वा
देवासोऽअग्निं निमन्व पुष्यन्⁺ ॥ शुक्रे भिरंगै रजऽआत तन्वान् कर्तुं पुनानः कविभिः पवित्रैः । शोचिर्वसानः पर्यायुर
पांश्रियो मिमीते बृहती रनूनाः ॥ १३ ॥ वप्राजासीम नदती रदब्धा दिवो यह्वी रवसानाऽअनग्नाः । सनाऽअत्रयुवतयः
सयो नीरे कं गभं दधिरे सप्तवाणीः ॥ स्तीर्णाऽअस्य संहतो विश्वरूपा घृतस्य योनौ स्रवथे मधूनां । अस्थुरत्र धेनवः पिन्वमा
ना महीदस्स्य मातरा समीची⁺ ॥ वभ्राणः सूनो सहसो व्यद्यौ दधानः शुक्रारं भसावपूषि । श्रोतं ति धारामधुनो घृतस्य वृ
षाय त्रवा वृधे काव्येन ॥ पितुश्चिदूर्ध्वं नुषा विवेद व्यस्य धाराऽअसृजद्विधेनाः । गुहाचरं तं सखिभिः शिवेभिर्दिवो यह्वी
भिर्न गुहा बभूव ॥ पितुश्च गभं जनि तुश्च बभ्रे पूर्वी रेकोऽअधयत्पीप्यानाः । वृष्णे सपत्नी शुचये सबधूऽउभेऽअस्मै मनुष्ये ३

अथ वैश्वामित्रे वृतीये मंडले पंचानुवाकाः (३।१।१) सोमस्य मेति त्रयोविंशत्युचस्य सूक्तस्य गाथिनो विश्वामित्रो मिश्रिष्टुप् ।

ऋक्सं.
अ.२अ.८
॥५४॥

निपाहि ॥ १४ ॥ उरौमहांऽअनिबाधेवर्धापोऽअग्निंयशसःसंहिपूर्वीः । ऋतस्ययोनावशयद्मूनाजामीनामग्निरप
सिस्वसृष्णां ॥ अक्रोनबन्निःसमिधेमहीनादिदृक्षेयःसूनवेभाऽऋजीकः । उदुस्त्रियाजनितायोजजानापांगभोऽनृतमोय
होऽअग्निः+ ॥ अपांगर्भेदशतमोषधीनांवनाजजानसुभगाविरूपं । देवासंश्चिन्मनसासंहिजग्मुःपनिष्ठंजातंतवसंदुव
स्यन् ॥ बृहंतऽइज्जानवोभाऽऋजीकमग्निसंचंतविद्युतोतनुकाः । गुहैववृद्धंसदसिस्वेऽअंतरपारऽऊर्वेऽअमृतंदुहानाः ॥
ईळेचत्वायजमानोहविभिरीळेसखित्वंसुमतिनिकामः । द्वैरवोमिमीहिसंजरित्रेरक्षाचनोदम्यैभिरनीकैः ॥ १५ ॥
उपक्षेतारस्तवसुप्रणीतेग्रेविश्वानिधन्यादधानाः । सुरेतसाश्रवसातुंजमानाऽअभिष्यामपृतनायूरदेवान् ॥ आदेवानां
मभवःकेतुरग्नेमंद्रोविश्वानिकाव्यानिविद्वान् । प्रतिमर्ताऽअवासयोदमूनाऽअनुदेवात्रधिरोयामिसाधन् ॥ निदुरो
णेऽअमृतोमर्त्यानाराजाससादविदधानिसाधन् । घृतप्रतीकऽउर्वियाव्यद्यौदग्निर्विश्वानिकाव्यानिविद्वान्+ ॥ आ
नौगहिसख्येभिःशिवेभिर्महान्महीभिरूतिभिःसरण्यन् । अस्मेरयिंबहुलंसंतरुत्रंसुवाचैभागंयशसैकृधीनः ॥ एतातेऽ
अग्नेजनिमासनानिप्रपूर्यायनूतनानिवोचं । महांतिवृष्णेसर्वनाकृतेमाजन्मन्जन्मन्निहितोजातवेदाः ॥ जन्मन्जन्म
न्निहितोजातवेदाविश्वामित्रेभिरिध्यतेऽअजस्रः । तस्यवयंसुमतायज्ञियस्यापिभद्रेसौमनुसेस्याम ॥ इमंयज्ञंसहसाव
न्त्वंनोदेवत्राधैहिसुक्रतोरराणः । प्रयसिहोतबृहतीरिषोनोग्रेमहिद्रविणमायजस्व ॥ इळामग्नेपुरुदंसंसनिगोःशश्वत्त

मंडलं ३
अनु. १

॥५४॥

मंहवमानायसाध । स्यान्नःसूनुस्तनयोविजावाग्नेसातेसुमतिर्भूत्वस्मे+ ॥ १६ ॥ (३।१।२) वैश्वानरायधिषणामृ
तावृधेधृतंनपूतमग्नेयजनामसि । द्विताहोतारंमनुषश्चवाघतोधिधारथंनकुलिशःसमृण्वति ॥ सरोचयजनुषारोदसी
ऽउभेसमात्रोरभवत्पुत्रऽईड्यः । हव्यवाळग्निरजरश्चनोहितोदूळभौविशामतिथिर्विभावसुः ॥ ऋत्वादक्षस्यतरुषोविधर्म
णदेवासोऽअग्निंजनयंतचित्तिभिः । रुरुचानंभानुनाज्योतिषामहामत्यंनवाजंसनिष्यन्नपब्रुवे ॥ आमंद्रस्यसनिष्यंतोव
रेण्यंवृणीमहेऽअहयंवाजमग्मियं । रातिभृगूणामुशिजैकविक्रतुमग्निंराजंतदिव्येनशोचिषा ॥ अग्निसुम्नायदधिरेपुरोज
नावाजश्रवसमिहवृत्तवर्हिषः । यतस्त्रुचःसुरुचैविश्वदेव्यंरुद्रयज्ञानांसाधदिष्टिमपसां ॥ १७ ॥ पावकशोचेतवृहिक्ष
यंपरिहोतयज्ञेषुवृत्तवर्हिषोनरः । अग्नेदुवऽइच्छमानासऽआप्यमुपासतेद्रविणंधेहितेभ्यः ॥ आरोदसीऽअपृणदा
स्वर्महज्जातयदेनमपसोऽअधारयन् । सोऽअध्वरायपरिणीयतेकविरत्योनवाजसातयेचनोहितः ॥ नमस्यतंहव्यदा
तिस्वध्वरंदुवस्यतदभ्यंजातवेदसं । रथीकृतस्यबृहतीविचर्षणिरग्निदेवानामभवत्पुरोहितः ॥ तिस्रोयहस्यसमिधःप
रिज्मनोग्रेपुनन्नशिजोऽअमृत्यवः । तासामेकामदधुर्मल्येभुजमुलोकमुद्वेऽउपजामिमीयतुः ॥ विशांकविंविशपतिमानु
षीरिषःसंसीमकृण्वन्त्सधिंतिनतेजसे । सऽउद्धतोनिवतोयातिवेविषत्सगर्भमेषुभुवनेषुदीधरत् ॥ १८ ॥ सजिन्वतेजठरे

(३।१।२) वैश्वानरायेतिपंचदशर्चस्यसूक्तस्यगाथिनोविश्वामित्रोवैश्वानरोभिर्जगती ।

पुप्रजज्ञिवान्वृषाचित्रेषुनानदन्नसिंहः । वैश्वानरः पृथुपाजाऽअमृत्योवसुरत्नादयमानोविदाशुषे ॥ वैश्वानरः प्रत्नयाना
कमारुहद्विवस्पष्टंभंदमानः सुमन्मभिः । सपूर्ववज्जनयन्जंतवेधनैसमानमज्मंपर्येतिजागृविः ॥ ऋतावानयज्ञियंविप्र
मुक्थ्यं मायंदधेमातरिश्वादिविक्षयं । तंचित्रयामंहरिकेशमीमहेसुदीतिमग्निंसुवितायनव्यसे ॥ शुचिनयामग्नि
षिरंस्वर्दृशंकेतुंदिवोरोचनस्थामुषवुधं । अग्निमूर्धानंदिवोऽअप्रतिष्कुतंतमीमहेनमसावाजिनंबृहत् ॥ मंद्रंहोतारंशु
चिमद्वयाविनंदमूनसमुक्थ्यंविश्वचर्षणिं । रथंनचित्रंवपुषायदर्शतमनुर्हितंसदमिद्रायऽईमहे ॥ १९ ॥ (३।१।३)
वैश्वानरायपृथुपाजसेविपोरत्नाविधंतधरुणेषुगातवे । अग्निहिंदेवांऽअमृतोदुवस्यत्यथाधर्माणिसनतानदूदुषत् ॥ अं
तर्दूतोरोदसीदस्मऽईयतेहोतानिषत्तोमनुषः पुरोहितः । क्षयंबृहंतंपरिभूषतिद्युभिर्देवेभिरग्निरीषितोधियावसुः ॥ केतुंय
ज्ञानांविदथस्यसाधनंविप्रांसोऽअग्निमहयंतचिन्तिभिः । अपांसियस्मिन्नाधिदधुर्गिरस्तस्मिन्सुन्नानियजमानऽआच
के ॥ पितायज्ञानामसुरोविपश्चितांविमानमग्निर्वयुर्नचवाघतां । आविवेशरोदसीभूरिवर्षसापुरुप्रियोभंदतेधामभिः
कविः ॥ चंद्रमग्निंचंद्ररथंहरिंव्रतंवैश्वानरमप्सुषदंस्वर्विदं । विगांहतूणीतर्विषीभिरावृतंभूणींदेवासऽइहसुश्रियंदधुः
॥ २० ॥ अग्निर्देवेभिर्मनुषश्चजंतुभिस्तन्वानोयज्ञंपुरुषेशसंधिया । रथीरंतरीयतेसाधदिष्टिभिर्जीरोदमूनाऽअभिषा

(३।१।३) वैश्वानरायेत्येकादशर्चसूक्तस्यगाथिनोविश्वामित्रोवैश्वानरोभिर्जगती ।

स्तिचातनः । अग्नेजरस्वस्वपत्यऽआयुन्यूर्जापिन्वस्वसमिषोदिदीहिनः । वयंसिजिन्वबृहत्तश्चागृवऽउशिग्देवाना
मसिसुक्रतुर्विपां ॥ विश्पतियह्ममतिथिनरः सदायंतारंधीनामुशिजैचवाघतां । अध्वराणांचेतनंजातवेदसंप्रशंसंति
नमसाजुतिभिर्वृधे ॥ विभावादेवः सुरणः परिक्षितीरग्निर्बभूवशर्वसासुमद्रथः । तस्यव्रतानिभूरिपोषिणोवयमुपभूषे
मदमऽआसुवृक्तिभिः ॥ वैश्वानरतवधामान्याचकेयेभिः स्वर्विदंभवोविचक्षण । जातऽआपृणोभुवनानिरोदसीऽअ
ग्नेताविश्वापरिभूरसित्मना ॥ वैश्वानरस्यदंसनाभ्योबृहदरिणादेकः स्वपस्ययाकविः । उभापितरामहयन्नजायताग्नि
र्यावापृथिवीभूरिरेतसा ॥ २१ ॥ (३।१।४) समित्समित्सुमनाबोध्यस्मेशुचाशुचासुमतिरासिवस्वः । आदेवदेवा
न्यजथायवक्षिसखासखीन्सुमनायक्ष्यमे ॥ यंदेवासस्त्रिरहन्नायजतेदिवेर्देवेवरुणोमित्रोऽअग्निः । समयज्ञमधुमंतं
कृधीनस्तनूनपादृतयोनिंविधंतं ॥ प्रदीधितिर्विश्ववाराजिगातिहोतारमिळः प्रथमंयजध्वै । अच्छानमोभिर्वृषभंवद
ध्वैसदेवान्यक्षदिषितोयजीयान् ॥ ऊर्ध्वोवांगानुरध्वरेऽअकार्यूर्ध्वाशोर्चीषिप्रस्थितारजांसि । दिवोवानाभान्यसादि
होतास्तृणीमहिंदेवव्यचाविबर्हिः ॥ सप्तहोत्राणिमनसावृणानाऽइन्वंतोविश्वंप्रतियन्नृतेन । नृपेशसोविदथेषुप्रजा

(३।१।४) समित्समिदित्येकादशर्चसूक्तस्यगाथिनोविश्वामित्रइहमस्तनूनपादिळोबर्हिर्देवीर्द्वारउषासानक्तादैव्योहोतारोसरस्वती
ळानारत्यस्त्वष्टावनस्पतिस्वाहाकृतयइतिक्रमेणदेवतास्त्रिष्टुप् ।

ताऽअभीऽमंयज्ञविचरंतपूर्वाः⁺ ॥ २२ ॥ आभंदमानेऽउषसाऽउपाकेऽउतस्मयेतेतन्वाऽविरूपे । यथानोमित्रोवरु
णोजुजोषदिद्रौमरुत्वाऽउतवामहोभिः ॥ दैव्याहोताराप्रथमान्यृजेसप्तपृक्षासःस्वधर्यामदंति । ऋतंशंसतऽऋतमित्त
ऽआहुरनुम्रतं व्रतपादीध्यानाः ॥ आभारंतीभारंतीभिःसृजोषाऽइळादेवैर्मनुष्यैर्भिरग्निः । सरस्वतीसारस्वतेभिर्वा
कृत्तिस्रोदेवीर्बर्हिरेदंसदंतु ॥ तन्नस्तुरीपमधपोषयिन्नुदेवत्वष्ट्रविरराणःस्वस्व । यतोवीरःकर्मण्यःसुदक्षोयुक्तग्रावाजा
यतेदेवकामः ॥ वनस्पतेर्वसृजोपदेवानग्निर्हविःशमितासूदयाति । सेदुहोतासत्यतरोयजातिथ्यादेवानांजनिमानि
वेद ॥ आयाह्यग्नेसमिधानोऽर्वाङ्द्विणदेवैःसरधंतुरेभिः । बर्हिर्नऽआस्तामदितिःसुपुत्रास्वाहादेवाऽअमृतामादयं
तां ॥ २३ ॥ (३।१।५) प्रत्यग्निरुषसश्चेकितानोबोधिविप्रःपदवीःकवीनां । पृथुपाजादेवयद्भिःसमिद्धोपद्वारातम
सोवाहिरावः ॥ प्रेहृग्निर्वावृधेस्तोमैर्भिर्गीर्भिःस्तोतृणानंमस्यऽउक्थैः । पूर्वीऽऋतस्यसंहशश्चकानःसंदूतोऽअंघौदुषसो
विरोके⁺ ॥ अधाय्यग्निर्मानुषीषुविश्वपांगर्भोमित्रऽऋतेनसाधन् । आहर्त्यतोयंजतःसान्वस्थादभूदुविप्रोहव्योमती
नां⁺ ॥ मित्रोऽअग्निर्भवतियत्समिद्धोमित्रोहोतावरुणोजातवेदाः । मित्रोऽअध्वर्युरिषिरोदमूनामित्रःसिंधूनामुतपर्व

(३।१।५) प्रत्यग्निरित्येकादशर्चस्यसूक्तस्यगाथिनोविश्वामित्रोऽग्निसिद्धिपू (प्रत्यग्निःप्रकारवःसूक्तयोरन्यासांघावापृथिव्यादीनांनि
पातादयंतेअतस्तयोर्लौकोक्तदेववाःपाक्षिकाः) ।

तानां ॥ पार्तिप्रियंरिपोऽअग्रपदंवेःपार्तियहृश्चरणंसूर्यस्य । पार्तिनाभाससशीर्षाणमग्निःपार्तिदेवानामुपमादमृष्वः
॥ २४ ॥ ऋभुश्चक्रऽईड्यंचारुनामविश्वानिदेवोवयुनानिविद्वान् । ससस्यचर्मघृतवत्सदंयेस्तदिदृशीरक्षत्यप्रयुच्छन् ॥
आयोनिमग्निर्घृतवतमस्यात्पृथुप्रगाणमुशंतंमुशानः । दीद्यानःशुचिर्ऋष्वःपावकःपुनःपुनर्मातरानव्यसीकः ॥ सद्यो
जातऽओषधीभिर्ववक्षेयदीवर्धतिप्रस्वोघृतेन । आपऽइवप्रवताशुंभमानाऽउरुष्यदग्निःपित्रोरुपस्थे ॥ उदुष्टुतःसमिधा
यहोऽअंघौद्वर्ष्मन्दिवोऽअधिनाभापृथिव्याः । मित्रोऽअग्निरीड्योमातरिश्वादूतोवक्षद्यजथायदेवान्⁺ ॥ उदस्तंभीत्स
मिधानाकमृष्वोऽग्निर्भवन्नृत्तमोरोचनानां । यदीभृगुभ्यःपरिमातरिश्वागुहासंतैहव्यवाहंसमीधे⁺ ॥ इळाग्ने ॥ २५ ॥
(३।१।६) प्रकारवोमननावच्यमानादेवद्रीचीनयतदेवयंतः । दक्षिणावाद्वाजिनीप्राच्येतिहविर्भरंत्यग्नयेघृताची ॥ आ
रोदसीऽअपृणाजायमानऽउतप्ररिक्थाऽअधनुप्रयज्यो । दिवाश्चिदग्नेमहिनापृथिव्यावच्यतांतिवह्नयःसप्तजिह्वाः ॥ द्यौ
श्चत्वापृथिवीयज्ञियांसोनिहोतारंसादयंतेदमाय । यदीविशोमानुषीदेवयंतीःप्रयस्वतीरीळतेशुक्रमर्चिः⁺ ॥ महान्स
धस्थेध्रुवऽआनिषत्तोन्तर्द्यावामाहिनेहर्षमाणः । आस्कैसपत्नीऽअजरेऽअमृकेसबर्दुघेऽउरुगायस्यधेनू⁺ ॥ त्रतातेऽअ
ग्नेमहृतोमहानितवक्रत्वारोदसीऽआतंतथ । त्वंदूतोऽअभवोजायमानस्त्वंनेतावृषभचर्षणीनां⁺ ॥ २६ ॥ ऋतस्यवाके

(३।१।६) प्रकारवइत्येकादशर्चस्यसूक्तस्यगाथिनोविश्वामित्रोऽग्निसिद्धिपू ।

ऋक्सं.

अ.२अ.८

॥५७॥

शिनायोग्याभिर्धृतुवारोहिताधुरिधिष्व । अथावहदेवान्देवविश्वान्स्वध्वराकृणुहिजातवेदः ॥ दिवश्चिदातेरुचयं
तरोकाऽउषोर्विभातीरनुभासिपूर्वीः । अपोयदग्नेऽउशधग्वनेषुहोतुर्मद्रस्यपनयंतदेवाः⁺ ॥ उरौवायेऽअंतरिक्षेमदंति
दिवोवायेरोचनेसंतिदेवाः । ऊर्मावायेसुहवांसोयजत्राऽआयेमिरेरथ्योऽअग्नेऽअश्वः ॥ ऐभिरग्नेसरथंयाह्यर्वाङ्गाना
रथंवाविभवोह्यश्वः । पक्षीवतस्त्रिंशतंत्रींश्चदेवाननुष्वधमावहमादयस्व ॥ सहोतायस्यरोदसीचिदुर्वीयज्ञंयज्ञमभिवृ
धेगृणीतः । प्राचीऽअध्वरेवतस्थतुःसुमेकेऽऋतावरीऽऋतजातस्यसत्ये⁺ ॥ इळामग्नेपुरुदंसंसनिंगोःशश्वत्समंहवमा
नायसाध । स्यान्नःसूनुस्तनयोविजावाग्नेसातैसुमतिर्भूत्वस्मे⁺ ॥ २७ ॥ इतिद्वितीयाष्टकेऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥

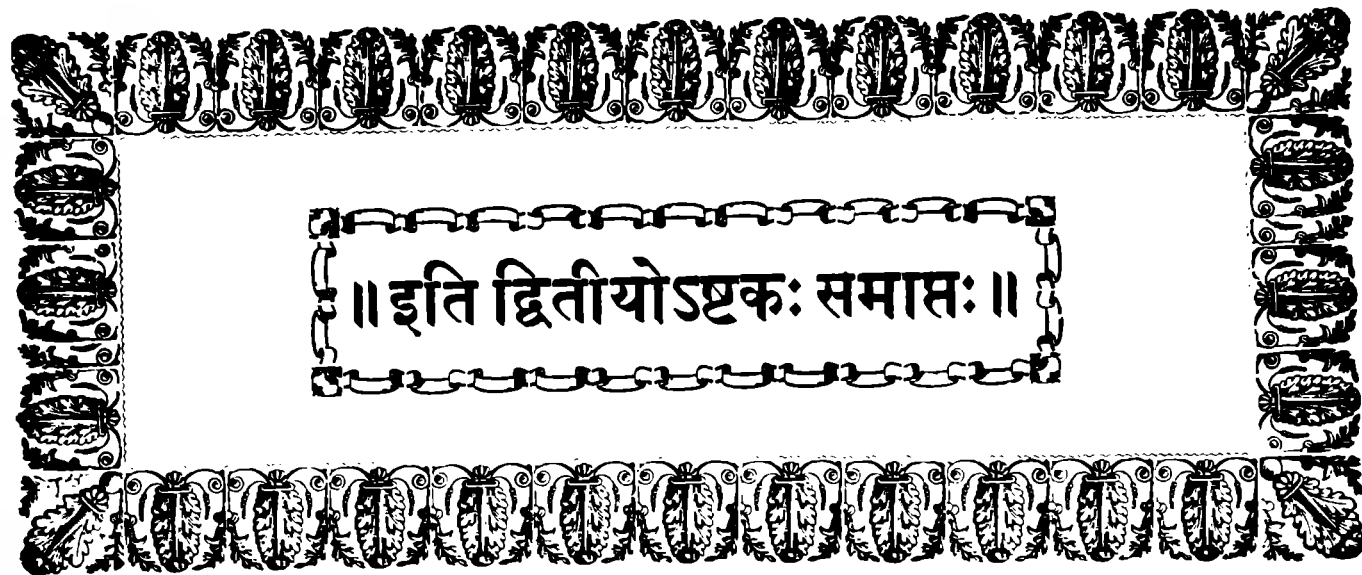
षोडशाध्याये वर्गाः २७ सूक्तानि १३ ऋचः १४० ॥ त्यागः ॥ द्रविणोदसेग्नयइषायेदं. द्रविणोदसेग्नयऊर्जाये. द्रविणोदसेग्नयेसहाये.
द्रविणोदसेग्नयेसहस्याये. अध्विभ्यांतपस. अग्नयेतपस्याये. सवित्र. ११ अध्विभ्या. ८ सोमापूषणाभ्या. ५ सोमापूषणादितिभ्य. वायव.
२ इंद्रवायुभ्या. मित्रावरुणाभ्या. ३ अध्विभ्या. ३ इंद्राये. ३ विश्वेभ्योदेवेभ्य. ३ सरस्वत्याइ. ३ यावापृथिवीभ्या. ३ शकुंताये. ६
अग्नय. २३ वैश्वानरायाग्नय. २६ समिद्धायाग्नय. तनूनपात. इळाये. बर्हिष. देवीभ्योद्वाभ्य. उषासानक्ताभ्या. देवीभ्यांहोतृभ्यांप्रचेतो-
भ्यामि. सरस्वतीळाभारतीभ्य. त्वष्ट्रइ. वनस्पतय. स्वाहाकृतिभ्य. अग्नयइदं. २२ ॥ इतिद्वितीयेऽष्टमः ॥ (१ इतःषट् ऋतुदेवताः ।)

॥ द्वितीयाष्टकः समाप्तः ॥

मंडलं ३

अनु. १

॥५७॥

॥ इति द्वितीयोऽष्टकः समाप्तः ॥

॥ अथ तृतीयाष्टकप्रारंभः ॥

तस्य धासेस्ताऽअवासयत्पुरुषप्रतीकः ॥ महित्वाष्टमूर्जयंतीरजुयंस्तभूयमानं वहतो वहति । व्यंगैभिर्दिद्युतानः सध
स्यऽएका मित्रोदसीऽआर्विवेश ॥ जानंति वृष्णोऽअरुषस्य शोवमुत ब्रध्नस्य शासनं रणंति । दिवोरुचः सुरुचोरोचमानाऽ
इच्छायेषां गण्यामार्हिनागीः⁺ ॥ १ ॥ उतो पितृभ्यां प्रविदानुघोषं महो महन्त्यामनयंत शूषं । उक्षाहयत्र परिधानं मत्कोरनु
स्वंधामं जरितुर्ववक्ष ॥ अध्वर्युभिः पंचभिः सप्तविप्राः प्रियं रक्षंते निहितं पदं वेः । प्रांचौ मदंत्युक्षणोऽअजुर्या देवा देवानाम
नुहि व्रतागुः⁺ ॥ दैव्या होतारा प्रथमान्यृजेष सप्तपृक्षासः स्वधया मदंति । ऋतं शंसंतऽऽतमि तत्तऽआहुरनुव्रतं व्रतपादीध्या
नाः ॥ वृषायंते महोऽअत्याय पूर्वी वृष्णो चित्रार्यं रश्मयः सुयामाः । देव होतर्मद्रतरश्च कित्वान्महो देवानो दसीऽएह वक्षि ॥
पृक्षप्रयजो द्रविणः सुवाचः सुकेतवऽउषसो रेवदूषुः । उतो चिदग्ने महिना पृथिव्याः कृतं चिदेनः संमहेदं शस्य ॥ इच्छामग्ने
पुरुदंसं सनिंगोः शश्वत्तमं हवमानाय साध । स्यान्नः सनुस्तनयो विजावाग्ने सातैः सुमतिर्भूत्वस्मे⁺ ॥ २ ॥ (३।१।८) अं
जंति त्वामध्वरे दैवयंतो वनस्पते मधुना दैव्येन । यदूर्ध्वं स्तिष्ठा द्रविणे ह घृताद्यद्वाक्षयो मातुरस्याऽउपस्थे ॥ समिद्धस्य श्र
यमाणः पुरस्ताद्ब्रह्मवन्वानोऽअजरं सुवीरं । आरेऽअस्मदमंति बाधमानऽउच्छ्रयस्वमहुते सौभगाय ॥ उच्छ्रयस्व वनस्पते

(३।१।८) अंजंतीत्येकादशर्चस्य सूक्तस्य गाथिनो विश्वामित्रो यूपः पष्ठ्यादिपंचानां यूपाः (अष्टम्या विश्वे देवावा) अंत्यायात्रध्वनस्त्रिष्टुप्
तृतीया सप्तम्या वनुष्टुभौ ।

वर्ष्मन्पृथिव्याऽअधि । सुमिती मीयमानो वचो धाय ज्जवाहसे ॥ युवांसुवासाः परिवीतऽआगात्सऽउश्रेयान्भवति जा
यमानः । तंधीरांसः क्वयऽउन्नयंति स्वाध्वोऽमनसा देवयंतः ॥ जातो जायते सुदिनत्वेऽअह्नां ममर्यऽआविदधे वर्धमा
नः । पुनंति धीराऽअपसो मनीषा देव्या विप्रऽउदियति वाचै ॥ ३ ॥ यान्वोनरो देवयंतो निमिम्युर्वनस्पते स्वधितिर्वात
तक्ष । ते देवासः स्वरवस्तस्थिवांसः प्रजावदस्मेदिधिषंतुरक्ष ॥ येषु कणासोऽअधिक्षमिनिमिता सोयतं च्रुचः । तेनो व्यंतु
वार्यं देवत्राक्षेत्रसाधसः ॥ आदित्यारुद्रावसंवः सुनीथाद्यावाक्षामा पृथिवीऽअंतरिक्षं । सजोषसो यज्ञमवंतु देवाऽऊर्ध्वं
कृण्वंतवध्वरस्य केतुं⁺ ॥ हंसाऽइव श्रेणिशोयतानाः शुक्रावसानाः स्वरवो नऽआगुः । उन्नीयसानाः कविभिः पुरस्ताद्देवा
देवानामपि यंति पार्थः ॥ शृंगाणी वेच्छुं गिणं संहृश्रे चषालवंतः स्वरवः पृथिव्यां । वाघद्विर्वा विह्वेश्रोषमाणाऽअस्मां
ऽअवंतु पृतनाज्येषु ॥ वनस्पते शतवल्शो विरोहसहस्रवल्शा विवयं रुहेम । यंत्वामयं स्वधितिस्तेर्जमानः प्रणिनायमहते
सौभगाय ॥ ४ ॥ (३।१।९) सखायस्त्वाववृमहे देवं मतीं सऽऊतये । अपां नपातं सुभगं सुदीर्दितं सुप्रतूतिं मेहसं ॥
कार्यमानो वनात्वं यन्मातृरजगन्नपः । न तस्यैऽअग्ने प्रमृषे निवर्तनं यद्दूरं सन्निहाभवः ॥ अर्तितृष्टं ववक्षि थायै वसुमनाऽअ
सि । प्रप्रान्येयंति पर्यन्यऽआसते येषां सख्येऽअसि श्रितः⁺ ॥ ईयिवांसमतिस्त्रिधः शश्वतीरतिश्रुतः । अन्वीमविद

(३।१।९) सखाय इति नवर्चस्य सूक्तस्य गाथिनो विश्वामित्रो मिर्बृहत्या त्रिष्टुप् ।

भिचिरासौऽअद्रुहोप्सुसिंहमिवश्रितं ॥ ससृवांसमिबन्मनाभिमिथातिरोहितं । ऐनैनयन्मातरिश्वापरावतोदेवे
भ्योमयितंपरि ॥ ५ ॥ तंत्वामर्तोऽअगृभ्णतदेवेभ्योहव्यवाहन । विश्वान्यद्यज्ञाऽअभिप्रासिमानुषतवृक्त्वायवि
ष्ठ ॥ तद्भद्रंतवदंसनापाकायचिच्छदयति । त्वांयदग्नेपशवःसमासंतेसमिद्धमपिशर्वरे ॥ आजुहोतास्वध्वरंशीरंपा
वृकशोचिषं । आशुंदूतमजिरंप्रक्षमीक्यंश्रुष्टीदेवंसपर्यत ॥ त्रीणिशतात्रीसहस्राण्यग्निंत्रिंशच्चदेवानवचासपर्यन् ।
औक्षन्धुतैरस्तृणन्बहिरस्माऽआदिद्धोतारंन्यसादयंत ॥ ६ ॥ (३।१।१०) त्वामग्नेमनीषिणःसम्राजैर्चर्षणीनां ।
देवंमर्तोऽअंधतेसमध्वरे ॥ त्वांयज्ञेष्वृत्विजमग्नेहातारमीळते । गोपाऽऋतस्यदीदिहिस्वेदमे ॥ सधायस्तेददाशति
समिधाजातवेदसे । सोऽअग्नेधत्तेसुवीर्यसपुष्यति ॥ सकेतुरध्वराणामग्निर्देवेभिरागमत् । अंजानःससहोतृभिर्हविष्म
ते ॥ प्रहोत्रेपूर्ववचोअग्र्येभरताबृहत् । विपांज्योतीषिविभ्रतेनवेधसे ॥ ७ ॥ अग्निवर्धतुनोगिरोयतोजायतऽउक्थ्यः ।
महेवाजायद्रविणायदर्शतः ॥ अग्नेयजिष्ठोऽअध्वरेदेवान्देवयतेयज । होतामद्रोविराजस्यतिसिधः ॥ सनःपावक
दीदिहिद्युमदस्सेसुवीर्यं । भवास्तोतृभ्योऽअंतमःस्वस्तये ॥ तंत्वाविप्राविपन्यवोजागृवांसःसमिधते । हव्यवाहमम
त्यंसहोवृधं ॥ ८ ॥ (३।१।११) अग्निर्होतापुरोहितोध्वरस्यविचर्षणिः । सवैदयज्ञमानुषक् ॥ सहव्यवाळमत्यं
(३।१।१०) त्वामग्रइतिनवर्चस्यसूक्तस्यगाथिनोविश्वामित्रोभिरुष्णिक् । (३।१।११) अग्निर्होतेतिनवर्चस्यसूक्तस्यगाथिनोविश्वामित्रोभिर्गा

ऽउशिगदूतश्चनोहितः । अग्निर्धियासमृण्वति ॥ अग्निर्धियासचैततिकेतुर्यज्ञस्यपूर्व्यः । अर्थह्यस्यतरणिं ॥ अग्निसुनं
सनश्चतसहसोजातवेदसं । वह्निर्देवाऽअकृण्वत ॥ अदाभ्यःपुरऽएताविशामग्निर्मानुषीणां । तूर्णरिथुःसदानवः
॥ ९ ॥ साह्वान्विश्वाऽअभियुजःऋतुर्देवानाममृक्तः । अग्निस्तुविश्रवस्तमः ॥ अभिप्रयांसिवाहसाद्वाश्वाऽअश्रोति
मर्त्यः । क्षयंपावकशोचिषः ॥ परिविश्वानिसुधिताग्नेरश्याममन्मभिः । विप्रांसोजातवेदसः ॥ अग्नेविश्वानिवार्या
वाजेषुसनिषामहे । त्वेदेवासऽएरिरे ॥ १० ॥ (३।१।१२) इंद्राग्नीऽआगतंसुतंगीभिर्नभोवरैण्यं । अस्यपातंधि
येषिता ॥ इंद्राग्नीजरितुःसचायज्ञोजिगातिचेतमः । अयापातमिमंसुतं ॥ इंद्रमग्निंकविच्छदायज्ञस्यजूत्यावृणे ।
तासोमस्येहत्पतां ॥ तोशावृत्रहणाहुवेसजित्वानापरराजिता । इंद्राग्नीवाजसातमा ॥ प्रवामर्चत्युक्थिनोनीधाविदो
जरितारः । इंद्राग्नीऽइषऽआवृणे ॥ ११ ॥ इंद्राग्नीनवतिंपुरोदासपत्नीरधूनुतं । साकमेकैनुकर्मणा ॥ इंद्राग्नीऽअप
सस्पर्युपप्रयतिधीतयः । ऋतस्यपथ्यानु ॥ इंद्राग्नीतविषाणिवांसधस्थानिप्रयांसिच । युवोरसूर्यहितं ॥ इंद्राग्नी
रोचनादिवःपरिवाजेषुभूषथः । तद्वाचेतिप्रवीर्यं ॥ १२ ॥ (३।२।१) प्रवोदेवायाग्रयेर्बहिष्ठमर्चास्मै । गमहेवे
भिरासनोयजिष्ठोर्बहिरासदत् ॥ ऋतावायस्यरोदसीदक्षंसचैतऽऋतयः । हविष्मंतस्तमीळतेतंसनिष्यतोवसे ॥ सयं
यत्री । (३।१।२२) इंद्राग्नीइतिनवर्चस्यसूक्तस्यगाथिनोविश्वामित्रइंद्राग्नीगायत्री । (३।२।१) प्रवोदेवायेतिसप्रर्चस्यसूक्तस्यवैश्वामित्रऋषभो

ताविप्रऽएषांसयज्ञानामथाहिषः । अग्निंतवोदुवस्यतदातायवर्नितामधं ॥ सनःशर्माणित्रीतयेग्निर्यच्छतुशंतमा । य
 तौनःपुष्पवद्वसुदिविक्षितिभ्योऽअप्स्वा ॥ दीदिवांसमपूर्व्यवस्वीभिरस्यधीतिभिः । ऋकाणोऽअग्निर्मिधतेहोतारं
 विशर्पतिंविशां ॥ उतनोब्रह्मन्नविषऽउक्थेषुदेवहूतमः । शनःशोचामरुद्धोधेसहस्रसातमः ॥ नूनोरास्वसहस्रवत्तोक्
 वत्पुष्टिमद्वसु ॥ द्युमदग्नेसुवीर्यवर्षिष्ठमनुपक्षितं ॥ १३ ॥ (३।२।२) आहोतामद्रोविधान्यस्थात्सत्योयज्वाकृति
 तमःसवेधाः । विद्युद्रथःसहसस्पुत्रोऽअग्निःशोचिष्केशःपृथिव्यांपाजोऽअश्रेत् ॥ अयामितेनमऽउक्तिंजुषस्वऽऋताव
 स्तुभ्यंचेततेसहस्वः । विद्वांसआवक्षिविदुषोनिषत्सिमध्यऽआवर्हिर्रुतयेयजत्र ॥ द्रवतांतऽउपसावाजयतीतिऽअग्नेवातं
 स्यपथ्याभिरच्छ । यत्सीमंजंतिपूर्व्यहविर्भिरावधुरेवतस्यतुदुरोणे ॥ मित्रश्चतुभ्यंवरुणःसहस्वोग्नेविश्वेमरुतःसुन्नम
 र्चन् । यच्छोचिषासहसस्पुत्रतिष्ठाऽअभिक्षितीःप्रथयन्त्सूर्योनृन् ॥ वयंतंऽअद्यररिमाहिकाममुत्तानहस्तानमसो
 पसद्य । यजिष्ठेनमनसायक्षिदेवानस्त्रैधतामन्मनाविप्रोऽअग्ने ॥ त्वद्विपुत्रसहसोविपुर्वीदेवस्ययंत्यतयोविवाजाः ।
 त्वदेहिहसहस्रिणैर्यिनोद्रोघेणवचसासत्यमग्ने ॥ तुभ्यंदक्षकविक्रतोयानीमादेवमर्तासोऽअध्वरेऽअकर्म । त्वंविश्वस्य
 सुरथस्यबोधिसर्वतदग्नेऽअमृतस्वदेह ॥ १४ ॥ (३।२।३) विपार्जसापृथुनाशोशुचानोबाधस्वद्विषोरक्षसोऽअमी
 गिरनुष्टुप् । (३।२।२) आहोतेतिसप्तर्चस्यसूक्तस्यवैधामित्ररूपभोग्निस्त्रिष्टुप् । (३।२।३) विपार्जसेतिसप्तर्चस्यमूक्तस्यकात्यउत्कीलोभिस्त्रिष्टुप् ।

वाः । सुशर्मणोबृहतःशर्मणिस्यामग्नेरंहसहस्वप्रणीतौ । त्वनोऽअस्याऽउपसोव्युष्टौत्वंसुरऽउदितेबोधिगोपाः । ज
 न्मेवनित्यंतनयंजुषस्वस्तोममेऽअग्नेतन्वासुजात ॥ त्वंनृषक्षावृषभानुपूर्वीःकृष्णास्वग्नेऽअरुषोविभाहि । वसोनेषिचप
 षिंचाल्यंहःकृधीनोरायऽउशिजोयविष्ठ ॥ अषाढोऽअग्नेवृषभोदिदीहिपुरोविश्वाःसौभगासंजिगीवान् । यज्ञस्यनेताप्र
 थमस्यपायोर्जातवेदोबृहतःसुप्रणीते ॥ अच्छिद्राशर्मजरितःपुरुणिदेवांसअच्छादीद्यानःसुमेधाः । रथोनसस्त्रिरभि
 वक्षिवाजमग्नेत्वंरोदसीनःसुमेके ॥ प्रपीपयवृषभजिन्ववाजानग्नेत्वंरोदसीनःसुदोघे । देवेभिर्देवसुरुचारुचानोमानो
 मर्तस्यदुर्मतिःपरिष्ठात् ॥ इळामग्ने ॥ १५ ॥ (३।२।४) अयमग्निःसुवीर्यस्येशेमहःसौभगस्य । रायऽईशेस्वपत्य
 स्यगोमंतऽईशेवृत्रहथानां ॥ इमंनरोमरुतःसश्वावृधंयस्मिन्नायःशेवृधासः । अभियेसंतिपृतनासुदूढ्योविश्वाहाशत्रु
 मादुभुः ॥ सत्वंनोरायःशिशीहिमीद्वोऽअग्नेसुवीर्यस्य । तुविद्युन्ववर्षिष्ठस्यप्रजावतोनमीवस्यशुष्मिणः ॥ चक्रियो
 विश्वाभुवंनाभिसांसहिश्चक्रिदेवेष्वादुवः । आदुवेषुयतंतऽआसुवीर्यऽआशंसऽउतनृणां ॥ मानोऽअग्नेमंतयेमावीरं
 तावैरीरधः । मागोतायैसहसस्पुत्रमानिदेपदेष्टांस्याकृधि ॥ शग्धिवाजस्यसुभगप्रजावतोभेहूतोऽअध्वरे । संराया

(३।२।४) अयमग्निरितिषड्चस्यसूक्तस्यकात्यउत्कीलोभिःआद्यानृतीयापंचम्योबृहत्यःद्वितीयाचतुर्थीषष्ठ्यःसतोबृहत्यः ।

भूयसासृजमयोभुनातुविद्युन्नयशस्वता ॥ १६ ॥ (३।२।५) समिध्यमानःप्रथमानुधर्मासमकुभिरन्यतेविश्ववा
रः । शोचिष्केशोघृतनिर्णिकपावकःसुयज्ञोऽअग्निर्यजथायदेवान्+ ॥ यथायजोहोत्रमग्नेपृथिव्यायथादिवोजातवेद
श्चिकित्वान् । एवानेनहविषायक्षिदेवान्मनुष्यज्ञप्रतिरेममद्य+ ॥ त्रीण्यायूषितवजातवेदस्तिष्ठऽआजानीरुषसंस्ते
ऽअग्ने । ताभिर्देवानामवोयक्षिविद्वानधाभवयजमानायशंयोः+ ॥ अग्निसुदीतिंसुहृशंगुणंतोनमस्यामस्त्वेड्यंजातवे
दः । त्वांदूतमरतिहव्यवाहदेवाऽअकृण्वन्नमृतस्यनाभिं ॥ यस्त्वद्धोतापूर्वोऽअग्नेयजीयान्द्रिताचसत्तास्वधयाचशंभुः ।
तस्यानुधर्मप्रयजाचिकित्त्वोथानोधाऽअध्वरं देववीतां ॥ १७ ॥ (३।२।६) भवानोऽअग्नेसुमनाऽउपेतौसखैवसख्ये
पितरेवसाधुः । पुरुद्वहोहिक्षितयोजनानांप्रतिप्रतीचीर्दहतादरातीः ॥ तपोष्वग्नेऽअंतराऽअमित्रान्तपाशंसमररुषःप
रस्य । तपोवसोचिकितानोऽअचित्तान्वितेतिष्ठतामजरऽअयासः ॥ इध्मेनाग्नऽइच्छमानोघृतेनजुहोभिहव्यंतरसेबला
य । यावदीशेब्रह्मणावंदमानऽइमांधियंशतसेयायदेवी+ ॥ उच्छोचिषासहसस्पुत्रस्तुतोबृहद्वयःशशमानेषुपेहि । रे
वदग्नेविश्वामित्रेषुशंयोर्मर्मृज्मातेतन्व्यंभूरिकृत्वः ॥ कृधिरत्नैसुसनितर्धनानांसघेदग्नेभवसियत्समिद्धः । स्तोतुर्दुरोणे

(३।२।५) समिध्यमानइतिपंचर्चस्यसूक्तस्यवैश्वामित्रःकतोमिच्छिष्टुप् । (३।२।६) भवानइतिपंचर्चस्यसूक्तस्यवैश्वामित्रःकतो
मिच्छिष्टुप् ।

सुभगस्यरेवत्सुप्राकरत्नादधिषेवपूषि ॥ १८ ॥ (३।२।७) अग्निहोतारंप्रवृणेमियेधेगृत्सैकविंविश्वविदममूरं ।
सनोयक्षदेवतातायजीयान्नायेवाजायवनतेमघानि ॥ प्रतेऽअग्नेहविष्मतीमियम्यच्छासुद्युम्नारातिनीधृताचीं ॥ प्रद
क्षिणिहेवतातिमुराणःसंरातिभिर्वसुभिर्यज्ञमश्रेत् ॥ सतेजीयसामनसात्वोतऽउतशिक्षस्वपत्यस्यशिक्षोः । अग्नेरायोनु
तमस्यप्रभूतौभूयामतेसुष्टुतयश्चवस्वः ॥ भूरीणिहित्वेदधिरेऽअनीकाग्नेदेवस्ययज्यवोजनासः । सऽआवहदेवतातिय
विष्टशर्धोयदद्यदिव्यंयजासि ॥ यत्त्वाहोतारमनजन्मियेधेनिषादयंतोयजथायदेवाः । सत्वंनोऽअग्नेवितेहबोध्यधिश्र
वांसिधेहिनस्तनुषु ॥ १९ ॥ (३।२।८) अग्निमुषसमश्विनादधिकांव्युष्टिषुहवतेवाहिरुक्थैः । सुज्योतिषोनःशृण्वं
तुदेवाःसजोषसोऽअध्वरंवावशानाः+ ॥ अग्नेत्रीतेवाजिनात्रीषस्थातिस्रस्तैजिह्वाऽऽकृतजातपूर्वीः । तिस्रऽउतेतन्वो
देववातास्ताभिर्नःपाहिगिरोऽअप्रयुच्छन् । अग्नेभूरीणितवजातवेदोदेवस्वधावोमृतस्यनाम । याश्चमायामायिनीवि
श्वमिन्वत्वेपूर्वीःसंदधुःपृष्टवंधो ॥ अग्निनेंताभगऽइवक्षितीनांदैवीनांदेवऽऽकृतपाऽऽकृतावा । सवृत्रहासनयोविश्ववेदाः
पर्षद्विश्वार्तिदुरितागुणंतं ॥ दधिक्रामग्निमुषसंचदेवीबृहस्पतिंसवितारंचदेवं । अश्विनामित्रावरुणाभगंचवसून्नुद्रांऽ

(३।२।७) अग्निहोतारमितिपंचर्चस्यसूक्तस्यकौशिकोगाध्यमिच्छिष्टुप् । (३।२।८) अग्निमुषसमितिपंचर्चस्यसूक्तस्यकौशिको
गाध्यमिःआद्यांययोर्विश्वेदेवास्मिच्छिष्टुप् ।

आदित्यांऽइहहवे ॥ २० ॥ (३।२।९) इमंनोयज्ञममृतैतुधेहीमाहव्याजातवेदोजुषस्व । स्तोकानामग्नेमेदसोघृत
स्यहोतः प्राशानप्रथमोनिषद्य ॥ घृतवैतः पावकतेस्तोकाश्चोतंतिमेदसः । स्वधर्मन्देववीतये श्रेष्ठनोधेहिवार्य ॥ तुभ्यं
स्तोकाघृतश्रुतोमेविप्रायसंत्य । ऋषिः श्रेष्ठः समिध्यसेयज्ञस्यप्राविताभव ॥ तुभ्यंश्चोतंत्यग्निगोऽशचीवः स्तोकासोऽअ
ग्नेमेदसोघृतस्य । कविशस्तोबृहताभानुनागाहव्याजुषस्वमेधिर ॥ ओजिष्ठंतेमध्यतोमेदुऽउद्धृतं प्रतैवयंददामहे । ओ
तैतितेवसोस्तोकाऽअधित्वचिप्रतितान्देवशोर्विहि ॥ २१ ॥ (३।२।१०) अयंसोऽअग्निर्यस्मिन्सोममिंद्रः सुतंदधे
जठरैवावशानः । सहस्रिणंवाजमत्यंससिसवान्सन्त्यसेजातवेदः ॥ अग्नेयसेदिविवर्चः पृथिव्यांयदोषधीष्व
प्स्वार्यजत्र । येनांतरिक्षमुर्वीततंथत्वेषः सभानुरर्णवो नृचक्षाः ॥ अग्नेदिवोऽअर्णमच्छाजिगास्यच्छादेवाँऽऊचिषेधि
ष्ण्याये । यारोचनेपरस्तात्सूर्यस्ययाश्चावस्तादुपतिष्ठंतऽआपः ॥ पुरीष्यासोऽअग्नयः प्रावणेभिः सजोषसः । जुषंतांय
ज्ञमद्ब्रह्मो नमीवाऽइषोमहीः ॥ इळामग्ने ॥ २२ ॥ (३।२।११) निर्मेथितः सुधितऽआसधस्येयुवाकविरध्वरस्य

(३।२।९) इमंनइतिपंचर्चस्यसूक्तस्यकौशिकोगाध्यग्निः आद्यान्निष्टुपृथ्वीयातृतीयेनुष्टुभौचतुर्थीविराड्पांत्यासतोबृहती ।
(३।२।१०) अयंसइतिपंचर्चस्यसूक्तस्यकौशिकोगाध्यग्निरुपांत्यायाः पुरीष्यामयस्निष्टुपृथ्वीयातृतीयेनुष्टुप । (३।२।११) निर्मेथितइति
पंचर्चस्यसूक्तस्यभारतौदेवभवोदेववातावग्निरिष्टुपृथ्वीयासतोबृहती ।

प्रणेता । जूर्यत्स्वग्निरजरोवनेष्वत्रादधेऽअमृतं जातवेदाः ॥ अमंथिष्टांभारतारेवदग्निदेवश्रवादेववातः सुदक्ष ॥ अ
ग्नेविपश्यबृहताभिरायेषानोनेताभवतादनुद्यन् ॥ दशक्षिपः पूर्यसीमजीजनन्सुजातंमातृषुप्रियं । अग्निंस्तुहिदैव
वातंदैवश्रवोयोजनानामसद्वशी ॥ नित्वादधेवरऽआपृथिव्याऽइळायास्यदेसुदिनत्वेऽअह्ना । हृषद्वत्यामानुषऽआप
यायांसरस्वत्यारेवदग्नेदिदीहि ॥ इळामग्ने ॥ २३ ॥ (३।२।१२) अग्नेसहस्वपृतनाऽअभिमातीरपास्य । दुष्टरस्तरन्ना
तीर्वचोधायज्ञवाहसे ॥ अग्नऽइळासमिध्यसेवीतिहोत्रोऽअमर्त्यः । जुषस्वसूनोऽअध्वरं ॥ अग्नेद्युम्नेनजागृवेसहसः स
नवाहुत । एदंबर्हिः सदोममं ॥ अग्नेविश्वेभिरग्निभिर्देवैर्महयामिरः । यज्ञेषुयऽउचयवः ॥ अग्नेदादाशुषेरयिंवीरवै
तंपरीणसं । शिश्रीहिनः सुनुमतः ॥ २४ ॥ (३।२।१३) अग्नेदिवः सूनुरसिप्रचेतास्तनापृथिव्याऽउतविश्ववेदाः । ऋधग्दे
वाँऽइहयजाचिक्रिवः ॥ अग्निः सनोतिवीर्याणि विद्वान्सनोतिवाजममृतायभूषन् । सनोदेवाँऽएहवहापुरुक्षो ॥ अग्नि
र्द्यावापृथिवीविश्वजन्येऽआभातिदेवीऽअमृतेऽअमूरः । क्षयन्वाजैः पुरुश्चंद्रोनमोभिः ॥ अग्नऽइंद्रश्चदाशुषोदुरोणेसुता
वतोयज्ञमिहोपयातं । अमर्धतासोमपेयायदेवा ॥ अग्नेऽअपांसमिध्यसेदुरोणेनित्यः सूनोसहसोजातवेदः । सुधस्थां

(३।२।१२) अग्नेसहस्वेतिपंचर्चस्यसूक्तस्यगाथिनोविश्वामित्रोमित्रिर्गायत्रीआद्यानुष्टुप । (३।२।१३) अग्नेदिवइतिपंचर्चस्यसूक्तस्य
गाथिनोविश्वामित्रोमित्रिश्चतुर्थ्याइंद्राग्नीविराद ।

निमह्यमानऽऊती⁺ ॥ २५ ॥ (३।२।१४) वैश्वानरं मनसाग्निनिचाय्याहविष्मंतोऽनुषत्यंस्वर्विदं । सुदानुं देवं
रथिरं वसूयवोगीर्भरं पृथ्वीं कुशिकासौ हवामहे ॥ तं शुभ्रमग्निमवसेहवामहे वैश्वानरं मातरि श्वानमुक्थ्यं । बृहस्पतिं मनु
षो देवता तये विप्रं श्रोतारं मतिथिरघुष्यदं ॥ अश्वोनक्रंदन्जनिभिः समिध्यते वैश्वानरः कुशिकेभिर्युगेयुगे । सनोऽग्निः
सुवीर्यं स्वभ्यंदधातुरलममृतैषु जागृविः ॥ प्रयंतुवाजास्तविषीभिर्ग्रयः शुभे संमिश्राः पृषतीरयुक्षत । बृहदुक्षो मरुतो
विश्ववेदसः प्रवैपयंति पर्वतांऽअदाभ्याः ॥ अग्निश्रियो मरुतो विश्वकृष्टयऽआत्वेषमुग्रमवऽईमहे वयं । ते स्वानिनो रुद्रि
या वर्षनिर्णिजः सिंहानहेषकृतवः सुदानवः ॥ २६ ॥ ब्रातं ब्रातं गणं गणं सुशस्तिभिर्ग्रेभामं मरुतामोजऽईमहे । पृषदश्वासो
ऽअनवभ्रराधसोगंतारो यज्ञविदथेषु धीराः ॥ अग्निरस्मिजन्मना जातवेदाधृतं मे चक्षुरमृतं मऽआसन् । अर्कस्त्रिधातुर
जसो विमानो जघ्नो घ्नो हविरस्मिनाम ॥ त्रिभिः पवित्रैरुपोध्य^१ कंहृदामतिज्योतिरनुप्रजानन् । वर्षिष्ठं रत्नमकृतस्व
धाभिरादिह्यावापृथिवीपर्यपश्यत् ॥ शतधारमुत्समक्षीयमाणं विपश्चितं पितरं वक्त्वानां । मेळिमदंतं पित्रोरुपस्थितं रो
दसीपि पृतंसत्यवाचं ॥ २७ ॥ (३।२।१५) प्रवोवाजाऽअभिद्यवोहविष्मंतो घृताच्या । देवान्जिगातिसुम्रयुः⁺ ॥

(३।२।१४) वैश्वानरमिति नवर्चस्य सूक्तस्य गाथिनो विश्वामित्रः आद्यानां तिसृणां वैश्वानरोऽग्निश्चतुर्थ्यादिति तिसृणां मरुतः सप्तम्यष्टम्योरात्मा
अत्याया उपाध्यायः आद्याः षट्जगत्तोत्यास्तिस्रस्त्रिष्टुभः । (३।२।१५) प्रवोवाजा इति पंचदशर्चस्य सूक्तस्य गाथिनो विश्वामित्रोऽग्निः आद्याया

ईळेऽअग्निविपश्चितं गिरायज्ञस्य साधनं । श्रुष्टीवानधितावानं ॥ अग्ने शके मते वयं यमं देवस्य वाजिनः । अतिद्वेषांसित
रेम ॥ समिध्यमानोऽअध्वरेऽग्निः पावकऽईड्यः । शोचिष्के शस्तमीमहे ॥ पृथुपाजाऽअमृत्यो घृतनिर्णिकृत्वा हुतः ।
अग्निर्यज्ञस्य हव्यवाद्⁺ ॥ २८ ॥ तं सबाधो यतस्तु चऽइत्थाधियायज्ञवतः । आचक्रुरग्निमतये ॥ होता देवोऽअमर्त्यः
पुरस्तादेति मायया । विदथानि प्रचोदयन् ॥ वाजीवाजेषु धीयते ध्वरेषु प्रणीयते । विप्रो यज्ञस्य साधनः ॥ धियाचक्रेव
रेण्यो भूतानां गर्भमादधे । दक्षस्य पितरं तना ॥ नित्वादधे वरेण्यं दक्षस्येळासहस्कृत । अग्ने सुदीति मुशिरं ॥ २९ ॥
अग्निर्यंतुरं ममुरं मृतस्य योगे वनुषः । विप्रावाजैः समिधते ॥ ऊर्जो नपातमध्वरे दीं दिवांसमुपद्यवि । अग्निमीळे कविकं
तुं ॥ ईळैन्योनमस्यस्तिरस्तमांसिदर्शतः । समग्निरिध्यते वर्षा ॥ वर्षोऽअग्निः समिध्यते श्वोनदेववाहनः । तंहविष्मंत
ऽईळते ॥ वर्षणं त्वावयं वृषं वृषणः समिधीमहि । अग्ने दीद्यंतं बृहत्⁺ ॥ ३० ॥ (३।२।१६) अग्ने जुषस्वनो हविः पुरो
ळाशं जातवेदः । प्रातः सावोधियावसो ॥ पुरोळाऽअग्ने पचतस्तुभ्यं वाघापरिष्कृतः । तं जुषस्व यविष्ठ्य ॥ अग्ने वीहिपु
रोळाशमाहुतं तिरोऽअह्वं । सहसः सनुरस्य ध्वरे हितः⁺ ॥ माध्यंदिने सर्वने जातवेदः पुरोळाशमिह कवे जुषस्व । अग्ने य
हस्यतव भागधेयं न प्रमिनंति विदथेषु धीराः ॥ अग्ने तृतीये सर्वने हिकानि पः पुरोळाशं सहसः सूनवाहुतं । अथादेवे प्वध्वरं

कृतवोवागायत्री । (३।२।१६) अग्ने जुषस्वति पङ्क्तस्य सूक्तस्य गाथिनो विश्वामित्रोऽग्निर्गायत्री तृतीयोऽष्टिः कचतुर्थोऽष्टिः पंचमी जगती ।

श्रुतं.

अ. ३ अ. १

॥ ८ ॥

विपन्ययाधारत्वंतममृतेषुजागृविं ॥ अग्नेवृधानऽआहुतिपुरोळाशंजातवेदः । जुषस्वतिरोऽअह्यं ॥ ३१ ॥ (३।२।१७)
अस्तीदमधिमंथनमस्तिप्रजननंकृतं । एतांविष्पत्नीमाभराग्निमैथामपूर्वथा ॥ अरण्योर्निहितोजातवेदागर्भेऽइवसुधि
तोगर्भिणीषु । दिवेदिवऽईड्योजागृवद्भिर्हविष्मद्भिर्मनुष्यैर्भिरग्निः⁺ ॥ उत्तानायामवभराचिकित्वान्तस्यःप्रवीता
वृषणंजजान । अरुषस्तूपोरुशदस्यपाज्जऽइळायास्पुत्रोवयुनेजनिष्ट ॥ इळायास्त्वापदेवयंनाभापृथिव्याऽअधि । जा
तवेदोनिधीमह्यग्रेहव्यायवोहवे ॥ मंथतानरःकविमद्वयंतंप्रचेतसममृतैसुप्रतीकं । यज्ञस्यकेतुंप्रथमंपुरस्तादग्निंरोज
नयतासुशेवं ॥ ३२ ॥ यदीमंथंतिबाहुभिर्विरोचतेश्वेनवाज्यरूपोवनेष्वा । चित्रोनयामन्नश्विनोरनिवृतःपरिवृण
क्त्यश्मनस्तृणादहन् ॥ जातोऽअग्नीरोचतेचेकितानोवाजीविप्रःकविशस्तःसुदानुः । यंदेवासऽईड्यैविश्वविदंहव्यवा
हमदधुरध्वरेषु ॥ सीदहोतःस्वऽउलोकेचिकित्वान्तसादयायज्ञंसुकृतस्योनौ । देवावीदेवान्हविषायजास्यग्रेबृहद्यज
मानेवयोधाः ॥ कृणोतधूमंवृषणंसखायोस्त्रेधंतऽइतनवाजमच्छ । अयमग्निःपृतनाषादसुवीरोयेनदेवासोऽअसंहंत
दस्यून ॥ अयंतेयोर्निर्ऋत्वियोयतोजातोऽअरोचथाः । तंजानन्नऽआसीदाथानोवर्धयागिरः ॥ ३३ ॥ तनूनपा

(३।२।१७) अस्तीदमितिषोळशर्चस्यसूक्तस्यगाथिनोविश्वामित्रोमिस्त्रिष्टुप् (पंचम्याऋत्विजोवा) आद्यचतुर्थादशमीद्वादशयोनुष्टु
भःषष्ठ्येकादशीपंचदशयोजगत्यः ।

मंडलं ३

अनु. २

॥ ८ ॥

दुच्यतेगर्भेऽआसुरोनराशंसोभवतियद्विजायते । मातरिश्वायदमिमीतमातरिवातस्यसर्गोऽअभवत्सरीमणि ॥ सुनि
र्मथानिर्मथितःसुनिधानिर्हितःकविः । अग्नेस्वध्वराकृणुदेवान्देवयतेयज ॥ अजीजनन्नमृतंमर्त्यासोस्त्रेमाणंतरणिवी
जुजैभं । दशस्वसारोऽअग्रुवःसमीचीःपुमांसंजातमभिसंरभंते ॥ प्रसप्तहोतागदकादरोचतमातुरुपस्थेयदशोचदूध
नि । ननिमिषतिसुरणोदिवेदिवेयदसुरस्यजठरादजायत ॥ अमित्रायुधोभरुतामिवप्रयाःप्रथमजाब्रह्मणोविश्वमिद्वि
दुः । द्युम्रवद्ब्रह्मकुशिकासऽएरिरऽएकऽएकोदमेऽअग्निंसमीधिरे ॥ यदद्यत्वाप्रयतियज्ञेऽअस्मिन्होतश्चिकिन्वोवृणी
महीह । ध्रुवमयाध्रुवमुताशमिष्ठाःप्रजानन्विद्वांसोऽउपयाहिसोमं ॥ ३४ ॥ ॥ इतितृतीयाष्टकेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

तृतीयाष्टकेमुक्तानि १२२ ऋचः १२०९

सप्तदशाध्याये वर्गाः ३४ सूक्तानि २३ ऋचः १७६ ॥ त्यागः ॥ अग्नयइदं. ११ यूपायेदं. ५ यूपेभ्य. ५ ब्रश्चनाय. १ अग्नय.
२७ इंद्राग्निभ्या. ९ अग्नय. ४२ विश्वेभ्योदेवेभ्य. अग्नय ३ विश्वेभ्योदेवेभ्य. अग्नय. ८ पुरीषेभ्योग्निभ्य. अग्नय. १४ अग्नीद्राभ्यामि.
अग्नय. वैश्वानरायाग्नय. ३ मरुद्भ्योग्निभ्य. ३ आत्मन. २ उपाध्यायाये. अग्नय. ३७ ॥ इतितृतीयेप्रथमः ॥ १ ॥ (१ आदित्यारुद्रा-
इत्यस्याअष्टम्याविश्वेदेवता ।)

इच्छंतिव्यधिकैर्द्रुशासत्कुशिकोविश्वामित्रएववाश्रुतेरिंद्रसोमंयूनाप्रपर्वतानांसप्तोनासंवादोनदीभिर्विश्वामि
त्रस्योत्तितीषोस्तत्रनदीवाक्यैचतुर्थीषष्ठ्यष्टमीदशम्यः षष्ठीसप्तम्योस्त्विंद्रस्तुतिरंत्यानुष्टुबिंद्रः पूभिंदेकादशति
ष्ठाहरीइमामूषूपांत्याघोरोपश्यत्सानिर्दहेच्छस्यमानेतिश्रूयतेवार्त्रहत्यायगायत्रमंत्यानुष्टुबभितष्टेवदशप्रजाप
तिःसवैश्वामित्रोवाच्योवाद्वातातौनवैकोपींद्रमतिनव ॥ १ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ हरिःओम् ॥ (३।३।१) इच्छंतित्वासोम्यासःसखायःसुनवंतिसोमं दधतिप्रयांसि । तितिक्षंतेऽभिर्शस्तिज
नानामिंद्रत्वदाकश्चनहिप्रकेतः+ ॥ नतेदूरेपरमाचिद्रजास्यातुप्रयांहिरिवोहरिभ्यां । स्थिरायवृष्णेसर्वनाकृतेमायु
क्ताग्रावाणःसमिधानेऽग्रौ+ ॥ इंद्रःसुशिप्रोमघवातरुत्रोमहाव्रातस्तुविकूर्मिर्ऋधावान् । यदुग्रोधाबाधितोमर्त्येषुक्क
त्यातेवृषभवीर्याणि ॥ त्वंहिष्माच्यावयन्नच्युतान्येकोवृत्राचरसिजिघ्रमानः । तवद्यावापृथिवीपर्वतासोनुव्रतायनि
मितेवतस्थुः ॥ उताभयेपुरुहूतश्रवोभिरेकोदृढमवदोवृत्रहासन् । इमेचिदिंद्रोदसीऽअपारेयत्संगृभ्णामघवन्काशि
रिते ॥ १ ॥ प्रसूनऽइंद्रप्रवताहरिभ्यांप्रतेवज्रःप्रमृणन्नैतुशत्रून् । जहिप्रतीचोऽअनूचःपराचोविश्वसत्यंकृणुहिविष्टमं
स्तु ॥ यस्मैधायुरदधामत्यायाभक्तंचिद्रजतेगेह्यैःसः । भद्रातऽइंद्रसुमतिर्धृताचीसहस्रदानापुरुहूतरातिः+ ॥

(३।३।१) इच्छंतित्वेतिद्वाविंशत्यृचस्यसूक्तस्यगायिनोविश्वामित्रइंद्रश्छिष्टुप् ।

सहदानुपुरुहूतक्षियंतमहस्तमिंद्रसर्पिणकुणारं । अभिवृत्रंवर्धमानंपियारुमपादमिंद्रतवसाजघंथ ॥ निसा
मनामिषिरामिंद्रभूमिमहीमपारांसर्दनेससत्थ । अस्तंभ्राह्म्यावृषभोऽअंतरिक्षमर्षन्त्वापस्त्वयेहप्रसूताः ॥ अलातृणो
वलऽइंद्रव्रजोगोःपुराहतोर्भयमानोव्यार । सुगान्यथोऽअकृणोन्निरजेगाःप्रावन्वाणीःपुरुहूतंधमैतीः ॥ २ ॥
एकोद्वेवसुमतीसमीचीऽइंद्रऽआपग्रौपृथिवीमुतथां । उतांतरिक्षादभिनःसमीकऽइषोरथीसयुजःशूरवाजान् ॥ दि
शःसूर्योनर्मिनातिप्रदिष्टादिवेदिवेहयैश्वप्रसूताः । संयदानळध्वनऽआदिदश्वैर्विमोचनंकृणुतेतत्त्वस्य ॥ दिदक्षंतऽउ
षसोयामन्नक्तोर्विवस्वत्यामहिचित्रमनीकं । विश्वेजानंतिमहिनायदागादिंद्रस्यकर्मसुकृतापुरुणि ॥ महिन्योतिर्निहि
तंवक्षणास्वामापकंचरतिविभ्रतीगौः । विश्वंस्वाद्यसंभृतमुन्नियायांयत्सीमिंद्रोऽअदधाम्नोजनाय ॥ इंद्रहृदयामको
शाऽअभूवन्यज्ञायशिक्षगृणतेसखिभ्यः । दुर्मयवोदुरेवामर्त्यासोनिपंगिणोरिपवोहंत्वासः ॥ ३ ॥ संघोषःशृण्वेवमैर
मित्रैर्जहिन्येष्वशानिंतपिष्ठां । वृश्चेमधस्ताद्विरुजासहस्वजहिरक्षोमघवन्नधयस्व ॥ उद्वृहृक्षःसहमूलमिंद्रवृश्चामध्यं
त्यग्रंशृणीहि । आकीर्ततःसल्लूकैचकर्थब्रह्मद्विषेतपुषिहेतिमस्य ॥ स्वस्तयेवाजिभिश्चप्रणेतःसंयन्महीरिषऽआसत्सि
पूर्वाः । रायोवतारोबृहत्ःस्वामास्मेऽअस्तुभगऽइंद्रप्रजावान् ॥ आनोभरभगमिंद्रद्युमंतंनितेदेष्णस्यधीमहिप्रके ।
ऊर्वऽइवपप्रथेकामोऽअस्मेतमापृणवसुपतेवसूनां ॥ इमंकाममंदयागोभिरश्वैश्चंद्रवताराधसाप्रथश्च । स्वयवोमति

भिस्तुभ्यंविप्राऽइंद्रायवाहःकुशिकासोऽअक्रन् ॥ आनोगोत्रादहं हि गोपतेगाःसमस्मभ्यंसनयौयंतुवाजाः । दिवक्षाऽ
असिवृषभसत्यशृम्भोस्मभ्यंसुमघवन्बोधिगोदाः+ ॥ शुनंहवेममघवानमिद्रमस्मिन्भरेनृतमंवाजसातौ । शृण्वंतमुग्रम
तयेसमत्सुघ्नंतवृत्राणिसंजितंधनानां ॥ ४ ॥ (३।३।२) शासद्वहिरिदुहितुर्नृद्यैगाद्विद्रोऽऽकृतस्यदीधितिसपर्यन् ।
पितायत्रदुहितुःसेकमंजन्तसंश्रम्येनमनसादधन्वे+ ॥ नजामयेतान्वोरिक्थमारैक्चकारगर्भसनितुर्निधानं । यदी
मातरोजनयंतवह्निमन्यःकर्तासुकृतोरन्यऽऽकृधन्+ ॥ अग्निर्जज्ञेजुह्वाधुरेजमानोमहस्पुत्राऽअरुषस्यप्रयक्षे । महान्ग
भोमहाजातमेषांमहीप्रवृद्धयैश्वस्ययज्ञैः+ ॥ अभिजैत्रीरसचंतस्पृधानंमहिज्योतिस्तमसोनिरंजानन् । तंजानतीःप्र
त्युदायन्नुपासःपतिर्गवामभवदेकऽइंद्रः ॥ वीळीसतीरभिधीराऽअतंदन्प्राचाहिन्वमनसासप्तविप्राः । विश्वामविंद
न्पथ्यामृतस्यप्रजानन्निजानमसाविवेश ॥ ५ ॥ विदद्यदीसरमारुणमद्रेर्महिपार्थःपूर्वसध्व्यक्कः । अग्रैनयत्सुपद्यक्षरा
णामच्छारवंप्रथमाजानतीगात् ॥ अगच्छदुविप्रतमःसखीयन्नसृदयत्सुकृतेगर्भमद्रिः । ससानमर्योयुवभिर्मखस्यन्नथा
भवदंगिराःसद्योऽअर्चन् ॥ सतःसतःप्रतिमानंपुरोभूविश्वावेदुजनिमाहंतिशुणं । प्रणोदिवःपदवीर्गव्युरर्चन्तस्खास
खीऽरमुंचन्निरवद्यात्+ ॥ निगव्यतामनसासेदुरकैःकृष्णानासोऽअमृतत्वायगातुं । इदंचिन्नसदनंभूर्येषांयेनमासाऽ

(३।३।२) शासद्वहिरितिद्राविंशत्यृचस्यसूक्तस्यैषीरथिःकुशिकइंद्रश्चिष्टुप् ।

असिषासन्नृतेन ॥ संपश्यमानाऽअमदन्नभिस्वंपर्यःप्रक्षस्यरेतसोदुधानाः । विरोदसीऽअतपद्धोषऽएषांजातेनिष्ठाम
ददुर्गोडुवीरान्+ ॥ ६ ॥ सजातेभिर्वृत्रहासेदुहव्यैरुदुस्रियाऽअसृजदिद्रोऽअकैः । उरुच्यसैधृतवद्भरंतीमधुस्वाङ्ग
दुदुहेजेन्यागौः+ ॥ पित्रेचिच्छक्रुःसदनंसमस्मैमहित्विषीमत्सुकृतोविहिल्यन् । विष्कभ्रंतःस्कभनेनाजनित्रीऽआसी
नाऽऊर्ध्वरभसंविमिन्वन् ॥ महीयर्दिधिषणाशिश्नयेधात्सद्योवृधंविभ्वं१रोदस्योः । गिरोयस्मिन्ननवद्याःसमीचीर्वि
श्वाऽइंद्रायतविषीरनुत्ताः ॥ मह्यातेसख्यंवश्मिश्चीरावृत्रभेनियुतोयंतिपूर्वीः । महिस्तोत्रमवऽआगन्मसुरेरस्माकंसुम
घवन्बोधिगोपाः+ ॥ महिक्षेत्रपुरुश्रंद्रंविंविद्वानादित्सखिभ्यश्चरथंसमैरत् । इन्द्रो नृभिरजनहीद्यानःसाकंसूर्यमुषसंगा
तुमग्निं+ ॥ ७ ॥ अपक्षिदेषविभ्वोऽदमूनाःप्रसधीचीरसृजद्विष्वश्चंद्राः । मध्वःपुनानाःकविभिःपवित्रैर्द्युभिर्हिन्वत्य
कुभिर्धनुत्रीः ॥ अनुकृष्णवसुधितीजिहातेऽउभेसूर्यस्यमंहनायजत्रे । परियत्तेमहिमानंवृजधैसखायऽइंद्रकाम्याऽ
ऋजिप्याः+ ॥ पतिर्भववृत्रहन्तसूनृतांगिरांविश्वायुर्वृषभोवयोधाः । आनोगहिसख्येभिःशिवेभिर्महान्महीभिरू
तिभिःसरण्यन्+ ॥ तमंगिरस्वन्नमसासपर्यन्नव्यंकृणोमिसन्यसेपुराजां । द्रुहोवियाहिबहुलाऽअदेवीःस्वश्चनोमघव
न्सातयेधाः ॥ मिहःपावकाःप्रतताऽअभूवन्तस्वस्तिनःपिपृहिपारमासां । इद्रत्वरंथिरःपाहिनोरिषोमक्षुमक्षुकृणुहि
गोजितोनः ॥ अदेदिष्टवृत्रहागोपतिर्गाऽअंतःकृष्णाऽअरुषैर्धर्मभिर्गात् । प्रसूनृतादिशमानऽऽकृतेनदुरंश्चविश्वाऽअ

वृणोदपस्वाः+ ॥ शुनंहुवेममघवानमिन्द्रं ॥ ८ ॥ (३।३।३) इन्द्रसोमसोमपतेपिबेममाध्यादिनसर्वनंचारुयत्ते । प्रमुष्याशिप्रेमघवमृजीपिन्विमुष्याहरीऽहमादयस्व ॥ गवाशिरमंथिनेमिन्द्रशुक्रं पिबासोमैररिमातेमदाय । ब्रह्मकृत्तामारुतेनागणेनसजोषारुद्रैस्तपदावृषस्व ॥ येतेशुष्मंयेतविषीमवर्धन्नर्चतऽइन्द्रमरुतस्तऽओजः । माध्यादिनेसर्वनेव अहस्तपिबारुद्रेभिःसगणःसुशिप्र ॥ तऽइष्ट्वस्यमधुमद्विविप्रऽइन्द्रस्यशर्धोमरुतोयऽआसन् । येभिर्वृत्रस्यैषितोविवेदां मर्मणोमन्यमानस्यमर्म ॥ मनुष्वदिन्द्रसर्वनंजुषाणःपिबासोमंशश्वतेवीर्याय । सऽआववृत्स्वहर्षश्वयज्ञैःसरण्युभिर्पोऽअणीसिसर्षि ॥ ९ ॥ त्वमपोयद्धवृत्रंजघन्वाऽअत्याऽइवप्रासृजःसर्तवाजौ । शयानमिन्द्रचरतावधेनवमित्रांसंपरिदेवीरदैवं ॥ यजामऽइष्टमसावृद्धमिन्द्रैर्बृहंतमृष्वमजरंयुवानं । यस्यप्रियेममनुर्यज्ञियस्यनरोदसीमहिमानंममाते ॥ इन्द्रस्यकर्मसुकृतापुरुणिप्रतानिदेवानामिनंतिविश्वे । दाधारयःपृथिवींघामुतेमांजानसूर्यमुषसंसुदंताः ॥ अद्रौघसत्यं तवतन्महित्वंसद्योयजातोऽअपिबोहसोमैः । नद्यावऽइन्द्रतवसस्तऽओजोनाहानमासाःशरदौवरंत ॥ त्वंसद्योऽअपि वोजातऽइन्द्रमदायसोमैपरमेव्योमन् । यद्धद्यावापृथिवीऽआर्विवेशीरथाभवःपूर्व्यःकारुधायाः ॥ १० ॥ अहन्नाहिंपरिशयानमर्णऽओजायमानंतुविजाततव्यान् । नतेमहित्वमनुभूदधृद्यैर्दन्ययास्किग्याऽक्षामवस्थाः ॥ यज्ञोहितऽ

(३।३।३) इन्द्रसोममितिसप्तदशर्षसूक्तस्यगाथिनोविश्वामित्रइन्द्रस्त्रिष्टुप् ।

इन्द्रवर्धनोभूदुतप्रियःसुतसोमोमियेधः । यज्ञेनयज्ञमवयज्ञियःसन्यज्ञस्तेवज्रमहिहत्यऽआवत् ॥ यज्ञेनेन्द्रमवसाचक्रेऽअर्वागैनंसुम्नायनव्यसेववृत्त्या । यःस्तोमैभिर्वाधेपूव्यैभिर्योमध्यमेभिरुतनूतनेभिः ॥ विवेषयन्माधिषणाजजानस्तवैपुरापायादिन्द्रमहः । अंहसोयत्रपीपरद्यथानोनावेव्यातंमुभयेहवन्ते ॥ आपूर्णोऽअस्यकुलशःस्वाहासेक्तैवकोशंसिसिचेपिबध्यै । समुप्रियाऽआववृत्रन्मदायप्रदक्षिणिदुभिसोमासऽइन्द्रं ॥ नत्वागभीरःपुरुहूतसिंधुर्नाद्रयःपरिषंतोवरंत । इत्थासस्त्रिभ्यऽइषितोयदिद्राहृद्विदरुजोभव्यमूर्ध्व+ ॥ शुनंहुवेम ॥ ११ ॥ (३।३।४) प्रपर्वतानामुशतीऽउपस्थादश्वेऽइवविषितेहासमाने । गावैवशुभ्रेमातरारिहाणेविपाट्च्छुतुद्रीपर्यसाजवेते ॥ इन्द्रेषितेप्रसवंभिक्षमाणेऽअच्छासमुद्रंरथैवयाथः । समाराणेऽऊर्मिभिःपिन्वमानेऽअन्यावामन्यामप्येतिशुभ्रे ॥ अच्छासिंधुमातृतमामयासंविपाशमुर्वीसुभगामगन्म । वत्समिवमातरांसरिहाणेसमानंयोनिमनुसंचरंती ॥ एनावयंपर्यसापिन्वमानाऽअनुयोनिदेवकृतंचरंतीः । नवर्तवेप्रसवःसर्गतक्तःकिंयुर्विप्रोन्नद्योजोहवीति ॥ रमध्वमेवचसेसोम्यायऽऽकृतावरीरुपमुहूर्तमेवैः । प्रसिंधुमच्छाबृहतीर्मनीषावस्युरहेकुशिकस्यसुनुः+ ॥ १२ ॥ इन्द्रोऽअस्माँऽअरद्वज्रबाहुरपाहन्वृत्रंपरिधिं

(३।३।४) प्रपर्वतानामितित्रयोदशर्षस्यसूक्तस्यगाथिनोविश्वामित्रःचतुर्थीषष्ठ्यष्टमीदशमीनानंदीऋषकानद्योदेवताःएनावयमेतद्वचआतेकारोरितिसिष्टांविश्वामित्रोदेवताइन्द्रोअस्मानितिद्वयोरिन्द्रस्त्रिष्टुबलानुष्टुप् ।

नदीनां । देवोनयत्तवितासुपाणिस्तस्यवयंप्रसवेयामऽउर्वीः⁺ ॥ प्रवाच्यंशश्वधावीर्यं१तदिंद्रस्यकर्मयदहिंविवृश्चत् ।
विवर्ज्येणपरिषदौजधानायन्नापोर्यनमिच्छमानाः ॥ एतद्वचोजरितर्मापिमृष्टाऽआयत्तेषोषानुत्तरायुगानि । उक्थेषु
कारोप्रतिनोजुषस्वमानोनिकःपुरुषत्रानमस्ते ॥ ओषुस्वसारःकारवैशृणोतययौवोदूरादनसारथेन । निषूनमध्वंभव
तासुपाराऽअधोऽअक्षाःसिंधवःस्रोत्याभिः ॥ आतेकारोशृणवामावचांसिययाथदूरादनसारथेन । नितेनंसैपी
प्यानेवयोषामर्यायेवकन्याशश्वचैते ॥ १३ ॥ यदंगत्वाभरताःसंतरेयुर्गव्यन्ग्रामऽइषितऽइंद्रजूतः । अर्षादहप्र
सवःसर्गैतक्तुऽआवोवृणोसुमर्तियज्ञियानां ॥ अतारिषुर्भरतागव्यवःसमभक्तविप्रःसुमर्तिनदीनां । प्रपिन्वध्वमिषयं
तीःसुराधाऽआवक्षणाःपूणध्वंयातशीर्भ ॥ उद्वऽऊर्मिःशम्याहंत्वापोयोक्लाणिमुंचत । मादुष्कृतौव्येनसाह्यौशूनमा
रतां ॥ १४ ॥ (३।३।५) इंद्रःपूभिर्दातिरहासमकैर्विदद्वसुर्दयमानोविशत्रून् । ब्रह्मजूतस्तन्वावावृधानोभूरिदात्र
ऽआपृणद्रोदसीऽउभे⁺ ॥ मुखस्यतेतविषस्यप्रजृतिमियमिवाचममृतायभूषन् । इंद्रक्षितीनामसिमानुषीणांविशादैवी
नामुतपूर्वयावा ॥ इंद्रोवृत्रमवृणोच्छर्धनीतिःप्रमायिनाममिनाद्वर्षणीतिः । अहन्व्यंसमुशधग्वनेष्वाविधेनाऽअकृ
णोद्राम्याणां ॥ इंद्रःस्वर्षाज्जनयन्नहानिजिगायोशिग्भिःपृतनाऽअभिष्टिः । प्रारोचयन्मनवेकेतुमह्लामविद्वज्योतिर्व

(३।३।५) इंद्रःपूभिर्दत्तेकादशर्चस्यसूक्तस्यगाथिनोविश्वामित्रइंद्रक्षिष्टुप ।

हनेरणाय ॥ इंद्रस्तुजोबर्हणाऽआविवेशनवृधानोनर्यापुरुणि । अचैतयद्विद्यंऽइमार्जरित्रेप्रेमवर्णमतिरच्छुक्रमांसां
॥ १५ ॥ महोमहानिपनयंत्यस्येंद्रस्यकर्मसुकृतापुरुणि । वृजनैनवृजिनान्तसंपिपेषमायाभिर्दस्यूरभिभूत्योजाः ॥ यु
धेंद्रोमह्नावरिवश्चकारदेवेभ्यःसत्पतिश्चर्षणिप्राः । विवस्वतःसदनेऽअस्यतानि विप्राऽउक्थेभिःकवयोगृणंति ॥ सत्रा
साहंवरेण्यंसहोदांससवांसस्वरपश्चदेवीः । ससानयःपृथिवीद्यामुतेमामिंद्रमदंत्यनुधीरणासः ॥ ससानात्याऽउतसूर्य
ससानेंद्रःससानपुरुभोजसंगां । हिरण्ययमुतभोगंससानहृत्वीदस्यन्प्रार्यवर्णमावत् ॥ इंद्रऽओषधीरसनोदहानिवन
स्पतीऽरसनोदंतरिक्षं । विभेदवलंनुदेविवाचोथाभवहमिताभिक्तूनां ॥ शुनंहवेम० ॥ १६ ॥ (३।३।६) तिष्ठा
हरीरथऽआयुज्यमानायाहिवायुर्ननिथुतोनोऽअच्छ । पिबास्थंधोऽअभिस्ष्टोऽअस्मेऽइंद्रस्वाहाररिमातेमदाय ॥ उपा
जिरापुरुहूतायससीहरीरथस्यधूर्वायुनजिम ॥ द्रवद्यथासंभृतंविश्वतश्चिदुपेमंयज्ञमावहात्ऽइंद्र ॥ उपोनयस्ववृषणा
तपुष्पोतेमवत्वंवृषभस्वधावः । प्रसैतामश्वाविमुचेहशोणादिवेदिवेसहशीरद्विधानाः⁺ ॥ ब्रह्मणातेब्रह्मयुजायुनजिम
हरीसखायासधमादऽआशू । स्थिररथंसुखमिंद्राधितिष्ठन्प्रजानन्विद्वाँऽउपयाहिसोमं ॥ मातेहरीवृषणावीतपृष्ठानि
रीरमन्यजमानासाऽअन्ये । अत्यायाहिशश्वतोवयंतेरंसुतेभिःकृणवामसोमैः ॥ १७ ॥ तवायंसोमस्त्वमेह्यर्वाङ्शश्च

(३।३।६) तिष्ठाहरीइत्येकादशर्चस्यसूक्तस्यगाथिनोविश्वामित्रइंद्रक्षिष्टुप ।

त्तमंसुमनाऽअस्यपाहि । अस्मिन्यज्ञे बर्हिष्यानिषद्यादधिष्वेमं जठरऽइंदुमिंद्र ॥ स्तीर्णतैर्बर्हिः सुतऽइंद्रसोमः कृताधाना
ऽअचवेते हरिभ्यां । तदौकसे पुरुशाकायवृष्णे मरुत्वतेतुभ्यं राताहवींषि ॥ इमं नरः पर्वतास्तुभ्यमापः सभिद्रगोभिर्मधु
मंतमक्रन् । तस्यागत्या सुमनाऽऋष्वपाहि प्रजानन्विद्वान्पथ्याऽअनुस्वाः⁺ ॥ याँऽआभजो मरुतऽइंद्रसोमेयेत्वामवर्ध
न्नभंवन्गणसै । तेभिरेतंसजोषावावशानोऽग्नेः पिबजिह्वया सोममिंद्र ॥ इंद्रपिबस्व धयाचित्सुतस्याग्नेर्वापाहि जिह्वया
यजत्र । अध्वर्योवाप्रयतं शक्रहस्ताद्धोतुर्वायजं हविषो जुषस्व ॥ शुनं हुवेम० ॥ १८ ॥ (३।३।७) इमामूषु प्रभृतिंसा
तयेधाः शश्वच्छश्वदूतिभिर्यादमानः । सुते सुते वावृधे वर्धनेभिर्यः कर्मभिर्महद्भिः सुश्रुतोभूत⁺ ॥ इंद्राय सोमाः प्रदिवो
विदानाऽऋभुर्येभिर्येषु पर्वाविहायाः । प्रयम्यमानान् प्रतिषृग्भायेंद्रपिबवृषधूतस्य वृष्णः ॥ पिबावर्धस्व तव दासुतास
ऽइंद्रसोमासः प्रथमाऽउतेमे । यथापिबः पूर्याऽइंद्रसोमाँऽएवापाहि पन्योऽअद्यानवीयान् ॥ महँऽअमत्रो वृजनै विर
ज्युऽग्रंशवः पत्यते धृष्णवोजः । नाहवि व्याच पृथिवी च नैनं यत्सोमाँसोऽहर्ह्यश्वममंदन् ॥ महँऽउग्रो वावृधे वीर्याय समा
चक्रे वृषभः काव्येन । इंद्रो भगो वाजदाऽअस्य गावः प्रजायंते दक्षिणाऽअस्य पूर्वाः⁺ ॥ १९ ॥ प्रयत्तिं धवः प्रसवं यथाय
ज्ञापः समुद्रं रथ्येव जग्मुः ॥ अतश्चिदिंद्रः सदसो वरीयान्यदी सोमः पृणति दुग्धोऽअंशुः⁺ ॥ समुद्रेण सिंधवो यादमानाऽ

(३।३।७) इमामूष्वित्येकादशर्चस्य सूक्तस्य गाथिनो विश्वामित्र इंद्रोदशम्या आंगिरसो धोर इंद्रस्त्रिष्टुप् ।

इंद्राय सोमं सुषुतं भरंतः । अंशुं दुहंति हस्तिनो भरित्रैर्मध्वः पुनंति धारयापवित्रैः ॥ हृदाऽइव कुक्षयः सोमधानाः समं वि
व्याचसवना पुरुणि । अत्राय दिंद्रः प्रथमा व्याशवृत्रं जघन्वाँऽअवृणीत सोमं ॥ आतूभरमाकिरेतत्परिष्ठाद्विज्ञाहित्वा
वसुपतिं वसूनां । इंद्रयत्ते माहि नंदत्रमस्त्यस्मभ्यंतद्धर्यश्वप्रयं धि ॥ अस्मे प्रयं धिमघवन्नृजीषिन्निद्रायो विश्ववारस्य भूरैः ।
अस्मे शतं शरदौ जीवसेधाऽअस्मेऽवीरान्छश्वतऽइंद्रशिप्रिन् ॥ शुनं हुवेम० ॥ २० ॥ (३।३।८) वार्त्रहत्याय शवं सृ
तनापाह्याय च । इंद्रत्वावर्तयामसि ॥ अर्वाचीनं सुते मनऽउत चक्षुः शतक्रतो । इंद्रं कृण्वंतु वाघतः ॥ नामानितेशतक्र
तो विश्वाभिर्गाभिर्भीमहे । इंद्राभिमातिषाह्ये ॥ पुरुष्टुतस्य धामभिः शतेन महयामसि । इंद्रस्य चर्पणीधृतः ॥ इंद्रं वृत्रा
य हंत वे पुरुहूतमुपब्रुवे । भरेषु वाजसातये ॥ २१ ॥ वाजेषु सासहिर्भैवत्वामी महेशतक्रतो । इंद्रं वृत्राय हंत वे ॥ द्युम्नेषु
पृतनाज्ये पृतसुतृषु श्रवः सुच । इंद्रसाक्ष्वाभिमातिषु ॥ शुष्मिन्तमं नऽउत ये द्युम्निनं पाहि जागृविं । इंद्रसोमं शतक्रतो ॥
इंद्रियाणि शतक्रतो याते जनेषु पंचसु । इंद्रतानि तऽआवृणे ॥ अगन्निद्रश्रवो बृहद्भ्युन्नंदधिष्वदुष्टरं । उत्तेशुष्मंतिरामसि ॥
अर्वावतो नऽआगह्यथो शक्रपरावतः । उलोकोयस्तैऽअद्रिवऽइंद्रे हतऽआगहि ॥ २२ ॥ (३।३।९) अभितष्टेवदी

(३।३।८) वार्त्रहत्यायेत्येकादशर्चस्य सूक्तस्य गाथिनो विश्वामित्र इंद्रो गायत्री अंत्यानुष्टुप् । (३।३।९) अभितष्टेवेति दशर्चस्य सूक्तस्य
वैश्वामित्रः प्रजापतिरिंद्रस्त्रिष्टुप् (वाच्यः प्रजापतिर्वा विश्वामित्रो वा) ।

धयामनीषामत्योनवाजीसुधुरोजिहानः । अभिप्रियाणिमर्मशुत्पराणिकवीडंरिच्छामिसंहशेसुमेधाः⁺ ॥ इनोतपृच्छ
जनिमाकवीनामनोधृतःसुकृतस्तक्षतृधा । इमाऽउतेप्रण्योऽवर्धमानामनोवाताऽअधुनधर्मणिगमन् ॥ निषीमिदत्रगु
ह्यादधानाऽउतक्षत्रायरोदसीसमैजन् । संमात्राभिर्मिरेयेमुरुर्वीऽअंतर्महीसमृतेधायसेधुः ॥ आतिष्ठंतपरिविश्वेऽ
अभूषन्त्रियोवसानश्चरतिस्वरोचिः । महत्तद्वृष्णोऽअसुरस्यनामाविश्वरूपोऽअमृतानितस्यौ ॥ असृतपूर्वोवृषभोज्या
यानिमाऽअस्यशुरुधःसंतिपूर्वाः । दिवोनपाताविदथस्यधीभिःक्षत्रंराजानाप्रदिवोदधाथे ॥ २३ ॥ त्रीणिराजाना
विदथेपुरुणिपरिविश्वानिभूषथःसदांसि । अपश्यमत्रमनसाजगन्वान्त्रतेगंधर्वाऽअपिवायुकेशान् ॥ तदिह्वस्यवृषभ
स्यधेनोरानामभिर्मिरेसकम्यंगोः । अन्यदन्यदसुर्यवसानानिमायिनोममिरूपमस्मिन् ॥ तदिह्वस्यसवितुर्नकिं
मैहिरण्यथाममतिंयामशिश्नेत् । आसृष्टुतीरोदसीविश्वमिन्वेऽअपीवयोषाजनिमानिवब्रे ॥ युवंप्रत्नस्यसाधथोमहोय
दैवीस्वस्तिःपरिणःस्यातं । गोपाजिह्वस्यतस्थुषोविरूपाविश्वेपश्यंतिमायिनःकृतानि ॥ शुनंहवेम० ॥ २४ ॥ (३।४।१)
इंद्रमतिर्हृदऽआवच्यमानाच्छापतिस्तोमं तष्टाजिगाति । याजागृविर्विदथेशस्यमानेद्रयत्तेजायतेविद्धितस्य ॥ दिव
श्चिदापूर्व्याजायमानाविजागृविर्विदथेशस्यमाना । भद्रावस्त्राण्यजुनावसानासेयमस्मेसनजापित्र्याधीः⁺ ॥ यमाचि

(३।४।१) इंद्रमातरितिनवर्चस्यसूक्तस्यगाथिनोविश्वामित्रइंद्रस्त्रिष्टुप् ।

दत्रयमसुरसूतजिह्वायाऽअग्रंपतदाह्यस्थात् । वपूषिजातामिधुनासंचेततमोहनातपुषोबुध्नाऽएता ॥ नकिरेषानिंदिता
मर्त्येषुयेऽअस्माकंपितरोगोषुयोधाः । इंद्रऽएषांहं हितामार्हिनावानुद्गोत्राणिससृजेदंसनावान् ॥ सखाह्यत्रसखिभिर्न
वग्वैरभिज्ञासत्त्वभिर्गाऽअनुगमन् । सत्यंतदिन्द्रोदशभिर्दशग्वैःसूर्यविवेदतमंसिक्षियंतं ॥ २५ ॥ इंद्रोमधुसंभृतमुस्त्रिया
यांपद्विद्वेदशफवन्नमेगोः । गुहाहितंगुह्यंगूढमप्सुहस्तैर्दधेदक्षिणेदक्षिणावान् ॥ ज्योतिर्वृणीततमसोविजानन्नारेस्या
मदुरितादुभीकै । इमागिरःसोमपाःसोमवृद्धजुषस्वैद्रपुरुतमस्यकारोः⁺ ॥ ज्योतिर्यज्ञायरोदसीऽअनुष्यादारेस्यामदु
रितस्यमूरैः । भूरिचिद्धितुजतोमर्त्यस्यसुपारासौवसवोबर्हणावत् ॥ शुनं० ॥ २६ ॥ इतितृतीयाष्टकेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

अष्टादशाध्याये वर्गाः २३ सूक्तानि १० ऋचः १३७ ॥ त्यागः ॥ इंद्रायेदं. ६१ नदीम्य. ३ विश्वामित्रा. नदीम्य. इंद्राये. २
विश्वामित्राये. नदीम्य. विश्वामित्राये. नदीम्य. ३ इंद्राये. ६३ ॥ तृतीयेद्वितीयः ॥ २ ॥

इंद्रत्वागायत्रं ह्यातून उपन आयाह्यष्टावयंते पंच बार्हतां त्वामंद्रैर्युध्मस्य मरुत्वान्त्सद्यो हशं सामहामिंद्रः स्वाहा चर्षणी धृतं
द्वादशांघांत्यौ तच्चौ जागत गायत्रौ धाना वंतमद्यौ पूर्वार्ध गायत्रैषष्ठी जगती द्रापर्वता चतुर्विंशतिराघौ द्रापर्वती पंच दश्या
दिद्वे वाचैः ससर्पयै च तस्रो रथांगस्तुतयौ त्या अभिशपार्थांस्तावसिष्ठे द्वेषिण्योनवसिष्ठाः शृण्वंति दशमी षोडश्या जगत्या
त्रयोदशी गायत्री द्वादशी विंशी द्वाविंशो नुष्टु भौष्टादशी बृहती ममहेद्यधिकोक्त गोत्रः प्रजापतिर्हि वैश्वदेव होषसः ॥ १ ॥

॥ हरिःओम् ॥ (३।४।२) इन्द्रत्वावृषभं वयं सुते सोमं हवामहे । सपाहिमध्वोऽअंधसः ॥ इन्द्रं क्रतुविदं सुतं सोमं
हर्षपुरुष्टुत । पिबावृषस्वतातृपिं ॥ इन्द्रप्रणो धितावानं यज्ञं विश्वेभिर्देवेभिः । तिरस्तवानविश्यते ॥ इन्द्रसोमाः सुताऽ
इमे तव प्रयंति सत्पते । क्षयं च द्रासुऽइंदवः ॥ दधिष्वाजुठरे सुतं सोमं मिन्द्रवरेण्यं । तव घृक्षासुऽइंदवः ॥ १ ॥ गिर्विणः
पाहिनः सुतं मधोर्धाराभिरज्यसे । इन्द्रत्वादातमिद्यशः ॥ अभिघुम्नानि वनिनऽइन्द्रं सचंतेऽअक्षिता । पीत्वी सोमं स्यवा
वृधे ॥ अर्वावतो नऽआगहिपरावतं च वृत्रहन् । इमाजुषस्वनो गिरः ॥ यदैतरापरावतं मर्वावतं च हूयसे । इन्द्रे हतऽ
आगहि ॥ २ ॥ (३।४।३) आतूनऽइन्द्रमद्यं घुवानः सोमं पीतये । हरिभ्यां याह्यद्रिवः ॥ सत्तो होतानऽऋत्विर्यस्ति
स्तिरे बर्हिर्नानुषक् । अयुजन्प्रातरद्रयः ॥ इमा ब्रह्म ब्रह्मवाहः क्रियंतऽआबर्हिः सीद । वीहि शूरपुरोळाशं ॥ रारंधिस
वनेषुणऽएषुस्तोमेषु वृत्रहन् । उक्थेष्विद्रगिर्विणः ॥ मृतयः सोमपामुरुं रिहंति शवसं स्यति । इन्द्रं वत्सं न मातरः ॥ ३ ॥
समं दस्वाह्यं धंसोराधं सेतन्वामहे । नस्तो तारं निदेकरः ॥ व्यमिन्द्रत्वाय वोहविष्मं तोजरामहे । उत त्वमस्युर्वसो ॥
मारेऽअस्मद्विमुमुचो हरिं प्रियावाङ्-याहि । इन्द्रस्वधा वो मत्स्वेह⁺ ॥ अर्वा च त्वासुखे रथे वहतामिन्द्रकेशिना । घृतस्त्रूब

(३।४।२) इन्द्रत्वेति नवर्चस्य सूक्तस्य गाथिनो विश्वामित्र इन्द्रो गायत्री । (३।४।३) आतून इन्द्रेति नवर्चस्य सूक्तस्य गाथिनो विश्वामित्र
इन्द्रो गायत्री ।

हिंरासदे ॥ ४ ॥ (३।४।४) उपनः सुतमागहि सोमं मिन्द्रगवाशिरं । हरिभ्यां यस्तेऽअस्मयुः⁺ ॥ तमिन्द्रमदमागहि ब
हिंष्टां प्रावभिः सुतं । कुविस्वस्य तृष्णवः ॥ इन्द्रमिथा गिरो ममाच्छागुरिषिताऽइतः । आवृते सोमं पीतये ॥ इन्द्रं सोमं
स्य पीतये स्तोमैरिह हवामहे । उक्थेभिः कुविदागमत् ॥ इन्द्रसोमाः सुताऽइमे तान् दधिष्वशतक्रतो । जठरे वाजिनीवसो
॥ ५ ॥ विद्याहित्वा धनं जयं वा जेषु दधुषं कवे । अधाते सुन्नमीमहे ॥ इममिन्द्रगवाशिरं यवांशिरं च नः पिब । आगत्यावृ
षभिः सुतं⁺ ॥ तुभ्येदिन्द्रस्वऽओक्थेऽसोमं चोदामि पीतये । एष रारंतु ते हृदि⁺ ॥ त्वांसुतस्य पीतये प्रक्षामिन्द्र हवामहे ।
कुशिकासोऽअवस्यवः ॥ ६ ॥ (३।४।५) आयाह्यर्वाङ्पवं धुरेष्ठास्तवेदनुप्रदिवः सोमपेयं । प्रियासखाया विमुचोप
बर्हिस्त्वामिमे हव्यवाहो हवन्ते ॥ आयाहि पूर्वारति चर्षणीराऽअर्यऽआशिषऽउपनो हरिभ्यां । इमाहित्वा मृतयः स्तोमं त
ष्टाऽइन्द्रहवन्ते सुख्यं जुषाणाः⁺ ॥ आनो यज्ञं न मोवृधं सजोषाऽइन्द्रदेव हरिभिर्याहितूयं । अहं हि त्वां मतिभिर्जोहवीमिधृ
तप्रयाः सधमादेमधूनां ॥ आचत्वामेतावृषणावहातो हरीसखाया सुधुरास्वंगा । धानावदिन्द्रः सर्वं न जुषाणः सखास
ख्युः शृणवद्वंदनानि ॥ कुविन्मागोपां करं से जनस्य कुविद्राजानं मघवन्नृजीषिन् । कुविन्मऽऋषिपपिवांसं सुतस्य कुविन्मे
वस्वोऽअमृतस्य शिक्षाः ॥ आत्वा बृहंतो हरयो युजानाऽअर्वा गिन्द्रसधमादौ वहंतु । प्रयेद्वितादिवऽऋजं त्याताः सुसंमृ

(३।४।४) उपन इति नवर्चस्य सूक्तस्य गाथिनो विश्वामित्र इन्द्रो गायत्री । (३।४।५) आयाह्यर्वाङ्पवं धुरेष्ठास्तवेदनुप्रदिवः सोमपेयं । प्रियासखाया विमुचोप
बर्हिस्त्वामिमे हव्यवाहो हवन्ते ॥ आयाहि पूर्वारति चर्षणीराऽअर्यऽआशिषऽउपनो हरिभ्यां । इमाहित्वा मृतयः स्तोमं त
ष्टाऽइन्द्रहवन्ते सुख्यं जुषाणाः⁺ ॥ आनो यज्ञं न मोवृधं सजोषाऽइन्द्रदेव हरिभिर्याहितूयं । अहं हि त्वां मतिभिर्जोहवीमिधृ
तप्रयाः सधमादेमधूनां ॥ आचत्वामेतावृषणावहातो हरीसखाया सुधुरास्वंगा । धानावदिन्द्रः सर्वं न जुषाणः सखास
ख्युः शृणवद्वंदनानि ॥ कुविन्मागोपां करं से जनस्य कुविद्राजानं मघवन्नृजीषिन् । कुविन्मऽऋषिपपिवांसं सुतस्य कुविन्मे
वस्वोऽअमृतस्य शिक्षाः ॥ आत्वा बृहंतो हरयो युजानाऽअर्वा गिन्द्रसधमादौ वहंतु । प्रयेद्वितादिवऽऋजं त्याताः सुसंमृ

श्रवस्तं.

अ. ३ अ. ३

॥ १६ ॥

ष्टासोवृषभस्यमूराः⁺ ॥ इन्द्रपिबवृषधूतस्यवृष्णऽआयंतैश्येनऽउंशतेजभारं । यस्यमदेच्यावयंसिप्रकृष्टीर्यस्यमदेऽअप
गोत्राववर्थं ॥ शुनंहुवेम ॥ ७ ॥ (३।४।६) अयंतैऽअस्तुहृतःसोमऽआहरिभिःसुतः । जुषाणऽइंद्रहरिभिर्नऽ
आगह्यातिष्ठहरितंरथं ॥ हर्यश्वसंमर्चयःसूर्यहर्यन्नरोचयः । विद्रांश्चिकित्वान्हर्यश्ववर्धसऽइंद्रविश्वऽअभिभ्रियः ॥
द्यामिद्रोहरिधायसंपृथिवीहरिर्वपसं । अधारयद्धरितोर्भूरिभोजनंययोरंतर्हरिश्चरत् ॥ जज्ञानोहरितोवृषाविश्वमाभा
तिरोचनं । हर्यश्वोहरितंधत्तऽआयुधमावज्रंबाहोहरिं ॥ इंद्रोहर्यतमर्जुनंवज्रंशुक्रैरभीवृतं । अपावृणोद्धरिभिर्दि
भिःसुतमुद्राहरिभिराजत ॥ ८ ॥ (३।४।७) आमंद्रैरिन्द्रहरिभिर्याहिमयूररोमभिः । मात्वाकेचिन्नियमन्विनपा
शिनोतिधन्वेवतांऽइहि ॥ वृत्रस्वादोवलंरुजःपुरांदमोऽअपामजः । स्थातारथस्यहयोरभिस्वरऽइंद्रोहृद्वाचिदरुजः⁺ ॥
गंभीरांऽउंशदुर्धोऽरिवक्रतुंपुष्यसिगाऽइव । प्रसुगोपायवसंधेनवोयथाहृदंकुल्याऽइवाशत ॥ आनस्तुजैरयिभरांशंनप्र
तिजानते । वृक्षंपकफलमंकीवधूनुर्हीद्रसंपारणंवसु ॥ स्वयुरिंद्रस्वराळसिस्मदिष्टिःस्वयंशस्तरः । सर्वावृधानऽओज
सापुरुष्टुतभवानःसुश्रवंस्तमः ॥ ९ ॥ (३।४।८) युष्मस्यतेवृषभस्यस्वराजऽउग्रस्ययूनःस्थविरस्यघृष्वैः । अजूर्यतो

(३।४।६) अयंतइतिपंचर्चस्यसूक्तस्यगाथिनोविश्वामित्रइंद्रोबृहती । (३।४।७) आमंद्रैरितिपंचर्चस्यसूक्तस्यगाथिनोविश्वामित्र
इंद्रोबृहती । (३।४।८) युष्मस्यतइतिपंचर्चस्यसूक्तस्यगाथिनोविश्वामित्रइंद्रश्छिष्टुप् ।

मंडलं ३

अनु. ४

॥ १६ ॥

वज्रिणोवीर्याऽुर्णीद्रश्रुतस्यमहृतोमहानि ॥ महांऽअसिमहिषवृष्ण्येभिर्धनस्पृदुग्रसहमानोऽअन्यान् । एकोविश्वस्यभु
वनस्यराजासयोधयाचक्षययाचजनान् ॥ प्रमात्राभीरिरिचैरोचमानःप्रदेवेभिर्विश्वतोऽअप्रतीतः । प्रमज्मनादिवऽ
इंद्रःपृथिव्याःप्रोरोर्महोऽअंतरिक्षादृज्जीषी⁺ ॥ उरुंगभीरंजनुषाभ्युग्रंविश्वव्यचसमवतंमतीनां । इंद्रसोमासःप्रदिवि
सुतासःसमुद्रंनस्रवतऽआविशंति ॥ यंसोममिंद्रपृथिवीद्यावागर्भेनमाताबिभृतस्त्वाया । तंतैहिन्वंतितमुतेमृजंत्यध्व
र्यवोवृषभपातवाऽउं ॥ १० ॥ (३।४।९) मरुत्वांऽइंद्रवृषभोरणायपिबासोममनुष्वधंमदाय । आसिचस्वजठरेम
ध्वऽऊर्मित्वंराजासिप्रदिवःसुतानां ॥ सजोषांऽइंद्रसगणोमरुद्भिःसोमपिबवृत्रहाशूरविद्वान् । जहिशत्रूरपमृधोनुद
स्वाथाभयंकृणुहिविश्वतोः ॥ उतऽअक्रतुभिर्क्रतुपाःपाहिसोममिंद्रदेवेभिःसखिभिःसुतनः । यांऽआभंजोमरुतोयेत्वा
न्वहन्वृत्रमदधुस्तुभ्यमोजः ॥ येत्वाहिहृत्येमघवन्नवर्धन्येशांबरेहरिवोयेगविष्टौ । येत्वानूनमनुमदंतिविप्राःपिबेद्रसो
मंसगणोमरुद्भिः ॥ मरुत्वंतंवृषभंवावृधानमकवारिदिव्यंशासमिंद्रं । विश्वासाहमवसेनूतनायोग्रंसंहोदामिहतंहुवेम
॥ ११ ॥ (३।४।१०) सद्योहजातोवृषभःकनीनःप्रभर्तुमावदधंसःसुतस्य । साधोःपिबप्रतिकामंयथातिरसाशिरःप्रथ
मंसोम्यस्य ॥ यजायथास्तदहरस्यकामेशोःपीयूषमपिबोगिरिष्ठां । तंतैमातापरियोषाजनित्रीमहःपितुर्दमऽआसिचद

(३।४।९) मरुत्वांइद्रेतिपंचर्चस्यसूक्तस्यगाथिनोविश्वामित्रइंद्रश्छिष्टुप् । (३।४।१०) सद्योहजातइतिपंचर्चस्यसूक्तस्यगाथिनो

मै ॥ उपस्थायमातरमन्नमैदृतिगममपश्यदभिसोममूर्धः । प्रयावय्यन्नचरद्भृत्सोऽन्यान्महानिचक्रेपुरुधप्रतीकः ॥ उ
प्रस्तुराषाळभिभूत्योजायथावशंतन्वंचक्रऽएषः । त्वष्टारमिंद्रोऽजनुषाभिभूयामुष्यासोममपिबन्मूर्धु ॥ शुनंहुवेम०
॥ १२ ॥ (३।४।११) शंसामहामिंद्रयस्मिन्विश्वऽआकृष्टयःसोमपाःकाममव्यन् । यंसुक्रतुं धिषणेविश्वतष्टधनंवृ
त्राणांजनयंतदेवाः+ ॥ यंनुनकिःपृतनासुस्वराजैद्वितातरतिनृतमंहरिष्ठां । इनतमःसत्त्वभिर्योहृशूषैःपृथुजयाऽअमि
नादायुर्दस्योः ॥ सहावापृत्सुतरणिर्वाव्यान्शीरोदसीमेहनावान् । भगोनकारेहव्योमतीनांपितेवचारुःसुहवोवयो
धाः+ ॥ धर्तादिवोरजसस्पृष्टऽऊर्ध्वोरथोनवायुर्वसुभिर्नियुत्वान् । क्षपांस्तार्जनितासूर्यस्यविभक्ताभागंधिषणेववा
जं ॥ शुनंहुवेम० ॥ १३ ॥ (३।४।१२) इंद्रःस्वाहापिबतुयस्यसोमऽआगत्यातुषोवृषभोमरुत्वान् । ओरुव्यचाः
पृणतामेभिरन्नैरास्यहविस्तन्वःकाममृध्याः ॥ आतेसपर्यूजवसेयुनजिमययोरनुप्रदिवःश्रुष्टिमावः । इहत्वाधेयुर्हरं
यःसुशिप्रपिबात्वःस्यसुषुतस्यचारोः ॥ गोभिर्मिमिक्षुंदधिरैसुपारमिंद्रज्यैष्ठ्यायधायसेगृणानाः । मंदानःसोमपपिवां
ऽऋजीषित्समभ्यैपुरुधागाऽईषण्य ॥ इमंकाममंदयागोभिरश्वैश्चंद्रवताराधसाप्रथश्च । स्वयवोमतिभिस्तुभ्यंवि

विश्वामित्रइंद्रस्त्रिष्टुप् । (३।४।११) शंसामहामितिपंचर्चस्यसूक्तस्यगायिनोविश्वामित्रइंद्रस्त्रिष्टुप् । (३।४।१२) इंद्रःस्वाहेति
पंचर्चस्यसूक्तस्यगायिनोविश्वामित्रइंद्रस्त्रिष्टुप् ।

प्राऽइंद्रायवाहःकुशिकासोऽअक्रन् ॥ शुनंहुवेम० ॥ १४ ॥ (३।४।१३) चर्षणीधृतंमघवानमुक्थ्यमिंद्रंगिरोबृ
हतीरभ्यनूपत । वावृधानंपुरुहूतंसुवृक्तिभिरमर्त्यजरमाणंदिवेदिवे ॥ शतक्रतुमर्णवंशाकिनंनरंगिरोमऽइंद्रमुपयंति
विश्वतः । वाजसर्निपुर्भिंदंतूणिमसुरैधामसाचमभिषाचंस्वर्विदं ॥ आकरेवसोर्जरितापनस्यतेनेहसःस्तुभऽइंद्रोदुव
स्यति । विवस्वतःसदनऽआहिर्पिप्रियेसत्रासाहमभिमातिहनैस्तुहि ॥ नृणामुत्वानृतमंगीभिर्रुक्थैरभिप्रवीरमर्चतास
बाधः । संसहसेपुरुमायोजिहीतेनमोऽअस्यप्रदिवऽएकऽईशे ॥ पूर्वोरस्यनिष्पिधोमर्त्येषुपुरुवसूनिपृथिवीर्बिभर्ति ।
इंद्रायद्यावऽओषधीरुतापोरयिरक्षंतिजीरयोवनानि ॥ १५ ॥ तुभ्यंब्रह्माणिरिंद्रतुभ्यंसत्रादधिरहरिवोजुषस्व ।
बोध्याऽपिरवसोनूतनस्यसखेवसोजरितृभ्योवयोधाः ॥ इंद्रमरुत्वऽइहपाहिसोमंयथाशार्यातेऽअपिबःसुतस्य । तवप्र
णीतीतवशूरशर्मन्नाधिवासंतिकवयःसुयज्ञाः+ ॥ सर्वावशानऽइहपाहिसोममरुद्रिरिंद्रसखिभिःसुतनः । जातंयच्चा
परिदेवाऽअभूषन्महेभरायपुरुहूतविश्वे ॥ असूर्यैमरुतऽआपिरेषोमंदन्निद्रमनुदातिवाराः । तेभिःसाकंपिबतुवृत्रखा
दःसुतंसोमंदाशुषःस्वेसधस्ये ॥ इदंह्यन्वोजसासुतराधानापते । पिबात्वःस्यगिर्वणः ॥ यस्तेऽअनुस्वधामसंस्तुतेनि

(३।४।१३) चर्षणीधृतमितिद्वादशर्चस्यसूक्तस्यगायिनोविश्वामित्रइंद्रस्त्रिष्टुप्आद्यास्तिस्त्रोजगत्यःअंत्यास्तिस्त्रोगायत्र्यः ।

यच्छतन्वं । सत्त्वामसुसोम्यं⁺ ॥ प्रतेऽअश्रोतुकुक्षयोऽर्धद्रव्यं शिरः । प्रबाहूशूरार्धसे ॥ १६ ॥ (३।४।१४)
 धानावतंकरंभिणमपुष्वतमुक्थिनं । इंद्रप्रातर्जुषस्वनः ॥ पुरोळाशपचत्यंजुषस्वेद्रागुरस्वच । तुभ्यंहव्यानिंसिघते ॥
 पुरोळाशचनोघसोजोषयासेगिरंश्चनः । वधूयुरिवयोषणां ॥ पुरोळाशसनश्रुतप्रातःसावेजुषस्वनः । इंद्रकृतुर्हितंबृह
 न्⁺ ॥ माध्यंदिनस्यसर्वनस्यधानाःपुरोळाशमिंद्रकृष्वेहचारं । प्रयत्सोताजर्जितातूण्यथोवृषायमाणऽउपगीभिरीद्वे
 ॥ १७ ॥ तृतीयैधानाःसर्वनेपुरुष्टुतपुरोळाशमाहुतंमामहस्वनः । ऋभुमतंवाजवंतंत्वाकवेप्रयस्वंतऽउपशिक्षेमधीति
 भिः ॥ पूषण्वतेतेचकृमाकरंभंहरिवतेहयैश्वायधानाः । अपूपमद्विसगणोमरुद्भिःसोमंपिबवृत्रहाशूरविद्वान्⁺ ॥ प्र
 तिधानाभरततूयमसैपुरोळाशवीरतमायनूणां । दिवेदिवेसहशीरिंद्रतुभ्यंवर्धतुत्वासोमपेयायधृष्णो ॥ १८ ॥
 (३।४।१५) इंद्रापर्वताबृहतारथेनवामीरिषऽआवहतंसुवीराः । वीतंहव्यान्यध्वरेषुदेवावर्धेथांगीभिरीळ्यामदैता ॥
 तिष्ठासुकैमघवन्मापरागाःसोमस्यनुत्वासुषुतस्ययक्षि । पितुर्नपुत्रःसिचमारंभेतऽइंद्रस्वाद्विष्टयागिराशचीवः ॥ शंसा
 (३।४।१४) धानावतमित्यष्टचस्यसूक्तस्यगाथिनोविश्वामित्रइंद्रस्त्रिष्टुप्आद्याश्रतस्रोगायत्र्यःषष्ठीजगती । (३।४।१५) इंद्रापर्वते
 तिचतुर्विंशत्यचस्यसूक्तस्यगाथिनोविश्वामित्रऋषिरिंद्रोदेवताआद्याइंद्रापर्वतौपंचदश्याद्वयोःससर्परीवाकृततश्चतसृणारथांगानिऋष्टुप्
 शमीषोळश्रयौजगत्यौद्वादशीद्विंशत्योनुष्टुभःत्रयोदशीगायत्रीअष्टादशीबृहती ।

वाध्वर्योप्रतिमेगृणीहीद्रायवाहःकृणवावजुष्टं । एदंबर्हिर्यजमानस्यसीदाथाचभूदुक्थमिंद्रायशस्तं⁺ ॥ जायेदस्तंमघव
 न्तेदुयोनिस्तदित्त्वायुक्ताहरयोवहंतु । यदाकृदाचंसुनवामसोममग्निद्रादूतोधन्वात्यच्छं ॥ परायाहिमघवन्नाचयाही
 द्रश्वातरुभयत्रातेऽअर्थं । यत्रारथस्यबृहतोनिधानंविमोचनंवाजिनोरासंभस्य ॥ १९ ॥ अपाःसोममस्तमिंद्रप्रयाहि
 कल्याणीर्जायासुरणंगृहेते । यत्रारथस्यबृहतोनिधानंविमोचनंवाजिनोदक्षिणावत् ॥ इमेभोजाऽअंगिरसोविरूपादि
 वस्पुत्रासोऽअसुरस्यवीराः । विश्वामित्रायददतोमघानिसहस्रसावेप्रतिरंतऽआयुः ॥ रूपंरूपंमघवावोभवीतिमायाः
 कृण्वानस्तन्वं^१परिखां । त्रिर्यद्विवःपरिमुहूर्तमागात्स्वैर्मत्रैरनृतुपाऽकृतावां ॥ महाऽऋषिर्देवजादेवजुतोस्तंभ्रातृसिंधु
 मर्णवंनृचक्षाः । विश्वामित्रोयदवहत्सुदासमप्रियायतकुशिकेभिरिंद्रः ॥ हंसाऽइवकृणुथश्लोकमद्रिभिर्मदैतोगीभिर्
 ध्वरेसुतसचा । देवेभिर्विप्राऽऋषयोनृचक्षसोविपिबध्वंकुशिकाःसोम्यमधु ॥ २० ॥ उपप्रेतकुशिकाश्चेतयध्वमश्वंरा
 येप्रमुंचतासुदासः । राजावृत्रंजैघनस्त्रागपागुदगथायजातेवरऽआपृथिव्याः⁺ ॥ यऽइमेरोदसीऽउभेऽअहमिंद्रमतुष्ट
 वं । विश्वामित्रस्यरक्षतिब्रह्मेदंभारतंजनं ॥ विश्वामित्राऽअरासतब्रह्मेद्रायवज्रिणं । करदिन्नःसुरार्धसः ॥ कितैकृण्वं
 तिकीकटेषुगावोनाशिरंदुहेनतंपतिधर्मं । अनोभरप्रमगंदस्यवेदेनैचाशाखंमघवन्नंधयानः ॥ ससर्परीरमंतिबाधमा
 नाबृहन्मिमायजमदग्निदत्ता । आसूर्यस्यदुहिताततानश्रवोदेवेष्वमृतमजुयं⁺ ॥ २१ ॥ ससर्परीरभरत्तूयमेभ्योधि

श्रवःपांचजन्यासुकृष्टिषु । सापथ्याऽनव्यमायुर्दधानायांमैपलस्तिजमदुप्रयोद्दुः ॥ स्थिरौगावौभवतांवीलुरक्षोमेषा
विर्वर्हिमायुगंविशारि । इंद्रःपातल्येददतांशरीतोररिष्टनेमेऽभिर्नःसचस्व ॥ बलं धेहितनृषुनोबलमिंद्रानलुत्सुनः ।
बलं तोकायतनयायजीवसेत्वंहिर्बलदाऽअसि ॥ अभिव्ययस्वस्वदिरस्यसारमोजोधेहिस्पंदनेशिशपायां । अक्षवीळो
वीळितवीळयस्वमायामादस्मादर्वजीहिपोनः ॥ अयमस्मान्वनस्पतिर्माचहामाचरीरिषत् । स्वस्त्यागृहेभ्यऽआवसाऽ
आविमोचनात् ॥ २२ ॥ इंद्रोतिभिर्बहुलाभिर्नोऽअघयाच्छेष्टाभिर्मघवन्छुरजिन्व । योनोद्वेष्टधरःसस्पदीष्ट्यमुद्वि
ष्मस्तमुप्राणोजहातु ॥ परशुचिद्वितपतिशिबलंचिद्विवृथति । उखाचिदिंद्रयेषंतीप्रयस्ताफेनमस्यति ॥ नसायंकस्यचि
कितेजनासोलोधनंयतिपशुमन्यमानाः । नावाजिनवाजिनाहासयंतिनगर्दभंपुरोऽअश्वान्नयंति ॥ इमऽइंद्रभरतस्य
पुत्राऽअपपित्वंचिकितुर्नंप्रपित्वं । हिन्वंत्यश्वमरणंनित्यंज्यावाजंपरिणयंत्याजौ+ ॥ २३ ॥ (३।५।१) इमंमहेविद्व्या
यशूषंशश्वत्कृत्वऽईड्यायप्रजंभुः । शृणोतुनोदम्येभिरनीकैःशृणोत्वग्निर्द्विर्व्यैरजस्रः ॥ महिमहेदिवेऽअर्चापृथिव्यैका

(३।५।१) इमंमहइतिद्वाविंशत्यृचस्यसूक्तस्यवैश्वामित्रःप्रजापतिर्विश्वेदेवास्त्रिष्टुप् । (सूक्तभेदप्रयोगपक्षेदेवताः क्रमेण—अग्निः १
विश्वेदेवाः २ द्यावापृथिवी १ विश्वे. १ सूर्यद्यावापृथिव्यः १ द्यावापृथिवी २ द्यौः १ विश्वेदेवाः १ सविता १ विश्वे. २ विष्णुः
१ इंद्रः १ अश्विनौ १ विश्वेदेवाः ५ अग्निः १ एवं २२ ॥ उत्तरसूक्तेअखिलापि विश्वेदेवाः) ।

मोमऽइच्छन्चरतिप्रजानन् । ययोर्हस्तोमैविदथैषुदेवाःसपर्यवोमादयंतेसचायोः+ ॥ युवोर्ऋतरोदसीसत्यमस्तुमहेषुणः
सुवितायप्रभूतं । इंददिवेनमोऽअग्नेपृथिव्यैसपर्यामिप्रयसायामिरक्षं ॥ उतोहिवांपूर्याऽआविविद्रऽऋतावरीरोदसी
सत्यवाचः । नरश्चिद्वांसमिथेशूरसातौववंदिरेपृथिविविवेदिदनाः ॥ कोऽअद्भवावेदकऽइहप्रवोचहेवाँऽअच्छापथ्याऽ
कासमेति । ददंश्रऽएषामवमासदांसिपरेषुयागुह्येषुव्रतेषु ॥ २४ ॥ कविर्नृचक्षाऽअभिषीमचष्टऽऋतस्ययोनाविष्टे
मदैती । नानाचक्रातेसदनंयथावेःसमानेनक्रतुनासंविदाने+ ॥ समान्यावियुतेदूरेऽअंतेध्रुवेपदेतस्यतुर्जागरूकै । उ
तस्वसारायुवतीभवतीऽआदुब्रुवातेमिथुनानिनाम ॥ विश्वेदेतेजनिमासंविक्कोमहोदेवान्बिभ्रंतीनव्यथेते । एजं
द्भुवंपत्यतेविश्वमेकंचरत्यतत्रिविषुणंविजातं+ ॥ सनापुराणमध्येभ्यारान्महःपितुर्जनिनुर्जामितन्नः । देवासोयत्रपनि
तारऽएवैरुरौपथिव्युतेतस्थुरंतः+ ॥ इमंस्तोमैरोदसीप्रब्रवीम्यृदूदराःशृणवन्नग्निजिह्वाः । मित्रःसम्राजोवरुणोयुवान
ऽआदित्यासःकवयःपप्रथानाः+ ॥ २५ ॥ हिरण्यपाणिःसवितासुजिह्वस्त्रिरादिवोविदधेपत्यमानः । देवेषुचसवितः
श्लोकमश्रेरादस्मभ्यमासुवसर्वतातिं ॥ सुकृत्सुपाणिःस्ववाँऽऋतावादेवस्त्वष्टावसेतानिनोधात् । पूषण्वंतऽऋभवोमा
दयध्वमूर्ध्वग्रावाणोऽअध्वरमंतष्ट ॥ विद्युद्रथामरुतऽऋष्टिमंतोदिवोमर्याऽऋतजाताऽअयासः । सरस्वतीशृणवन्त्य
ज्ञियांसोधातारयिंसहवीरंतुरासः ॥ विष्णुंस्तोमासःपुरुदस्ममर्काभगस्वेवकारिणोयामनिग्मन् । उरुक्रमःककुहोयस्य

पूर्वीर्नमर्धतियुवतयोजनित्रीः ॥ इन्द्रोविश्वैर्वीर्यैः पत्यमानऽउभेऽआपमौरोदसीमहित्वा । पुरंदरोवृत्रहाधृष्णुषेणः
संगृभ्यानुऽआभराभूरिपृथ्वः⁺ ॥ २६ ॥ नासत्यामेपितरांबंधुपृच्छासजात्यमश्विनोश्चारुनाम । युवंहिस्थोरयिदौनो
रयीणांदात्रंक्षेपेऽअकवैरदब्धा ॥ महत्तद्वःकवयश्चारुनामयद्धदेवाभवथविश्वऽइंद्रे । सखऽऋभुभिःपुरुहूतप्रिये
भिरिमांधियंसातयेतक्षतानः ॥ अर्यमाणोऽअदितिर्यज्ञियासोदब्धानिवरुणस्यव्रतानि । युयोतनोऽअनपत्यानिगंतोः
प्रजावाङ्मःपशुमाँऽअस्तुगातुः⁺ ॥ देवानांदूतःपुरुधप्रसूतोनागान्नोवोचतुसर्वताता । शृणोतुनःपृथिवीद्यौरुतापःसूर्यो
नक्षत्रैर्वृत्तैरिक्षं ॥ शृण्वंतुनोवृषेणःपर्वतासोधुवक्षेमासऽइळयामदंतः । आदित्यैर्नोऽअदितिःशृणोतुयच्छंतुनोम
रुतःशर्मभद्रं⁺ ॥ सदासुगःपितुमाँऽअस्तुपंथामध्वादेवाऽओषधीःसंपिपृक्त । भगोमेऽअग्नेसख्येनमृध्याऽउद्रायोऽअ
श्यांसदनंपुरुक्षोः⁺ ॥ स्वदस्वहव्यासमिषोदिदीह्यसमद्यं^१कसंमिमीहिश्रवांसि । विश्वाँऽअग्नेपृत्सुतान्जैषिशत्रूनहावि
श्वासुमनादीदिहीनः ॥ २७ ॥ (३।५।२) उषसःपूर्वाऽअधयद्युषुर्महद्विजज्ञेऽअक्षरंपदेगोः । व्रतादेवानामुपनुप्र
भूषन्महद्देवानामसुरत्वमेकं ॥ मोषूणोऽअत्रजुहुरंतदेवामापूर्वेऽअग्नेपितरःपदज्ञाः । पुराण्योःसद्गनोःकेतुरंतर्महद्दे ॥
विमेपुरुत्रापतयंतिकामाःशम्यच्छादीद्येपूर्याणि । सभिद्धेऽअग्नावृतमिद्धदेममहद्दे ॥ समानोराजाविभृतःपुरुत्रा

(३।५।२) उषसइतिद्वाविंशत्यृचस्यसूक्तस्यवैश्वामित्रःप्रजापतिर्विश्वेदेवास्त्रिष्टुप् ।

शयेशयासुप्रयुतोवनानु । अन्यावत्संभरतिक्षेतिमातामहद्दे ॥ आक्षितपूर्वास्वपराऽअनूरुत्सद्योजातासुतरुणीष्वंतः ।
अंतर्वेतीःसुवतेऽअप्रवीतामहद्दे ॥ २८ ॥ शयुःपरस्तादधनुर्द्विमाताबंधनश्चरतिवत्सऽएकः । मित्रस्यतावरुणस्यव्र
तानिमहद्दे ॥ द्विमाताहोताविदथेषुसम्राळन्वग्रं चरतिक्षेतिबुध्नः । प्ररण्यानिरण्यवाचोभरंतेमहद्दे ॥ शूरस्येवयु
ध्यतोऽअंतमस्यप्रतीचीनंददृशेविश्वमायत् । अंतर्मतिश्चरतिनिष्पिधंगोर्महद्दे ॥ निवेवेतिपलितोदूतऽआस्वंतर्महा
श्चरतिरोचनेन । वपूषिबिभ्रदभिन्नोविचष्टेमहद्दे ॥ विष्णुर्गोपाःपरमंपातिपार्थःप्रियाधामान्यमृतादधानः । अग्नि
ष्टाविश्वाभुवनानिवेदमहद्दे ॥ २९ ॥ नानाचक्रातेयम्याऽवपूषितयोरन्यद्रोचतेकृष्णमन्यत् । इयावीचयदरुषीच
स्वसारौमहद्दे ॥ माताचयत्रंदुहिताचधेनूसंबर्धुधेधापयैतेसमीची । ऋतस्यतेसदसीळेऽअंतर्महद्दे ॥ अन्यस्या
वत्संरिहृतीमिमायकयाभुवानिदधेधेनुरूधः । ऋतस्यसापर्यसापिन्वतेळामहद्दे ॥ पद्यावस्तेपुरुहूपावपूष्यध्वार्त
स्यौत्र्यविरेरिहाणा । ऋतस्यसद्मविचरामिविद्वान्महद्दे ॥ पदेऽइवनिर्हितेदुस्मेऽअंतस्तयोरन्यद्रुह्यमाविरन्यत् ।
सध्रीचीनापथ्याऽसाविषूचीमहद्दे ॥ ३० ॥ आधेनवोधुनयंतामशिश्वीःसबर्दुघाःशशयाऽअप्रदुग्धाः । नव्यान
व्यायुवतयोभवतीर्महद्दे ॥ यदन्यासुवृषभोरीरवीतिसोऽअन्यस्मिन्पुथेनिदधातिरेतः । सहिक्षपावान्सभगःसरा
जामहद्दे ॥ वीरस्यनुस्वश्च्यजनासःप्रनुवोचामविदुरस्यदेवाः । षोढायुक्ताःपंचपंचावहंतिमहद्दे ॥ देवस्त्वष्टास

विताविश्वरूपःपुपोषप्रजाःपुरुधाजजान । इमाचविश्वामुर्वनान्यस्यमहद्दे० ॥ महीसमैरश्वांसमीचीऽउभेतेऽअस्य
वसुनान्यृष्टे । शृण्वेवीरोविंदमानोवसूनिमहद्दे० ॥ इमांचनःपृथिवीविश्वधायाऽउपक्षेतिहितमित्रोनराजा । पुरःस
दःशर्मसदोनवीरामहद्दे० ॥ निष्पिध्वरीस्तऽओषधीरुतापोरयितऽइंद्रपृथिवीविभर्ति । सखायस्तेवामभाजःस्यामम
हद्दे० ॥ ३१ ॥ इतितृतीयाष्टकेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

एकोनविंशत्याये वर्गाः ३१ सूक्तानि १६ ऋचः १५८ ॥ त्यागः ॥ इंद्रायेदं. ९० इंद्रापर्वताभ्या. १ इंद्राये. १३ ससर्पयैवाचइ. २
रथांगेभ्य. ४ इंद्राये. ४ विश्वान्देवान् ४४ [भे. प. अग्नय. विश्वेभ्योदेवेभ्यः २ द्यावापृथिवीभ्या. विश्वेभ्योदेवेभ्य. सूर्यद्यावापृथिवीभ्य.
द्यावापृथिवीभ्या. २ द्यवइ. विश्वेभ्योदेवेभ्य. सवित्रइदं. विश्वेभ्योदेवेभ्य. २ विष्णवइ. इंद्राये. अश्विभ्यामि. विश्वेभ्योदेवेभ्य. ५ अग्नय.
विश्वेभ्योदेवेभ्य. २२ एवं ४४] ॥ इतितृतीयेतृतीयः ॥ ३ ॥

नताष्टौप्रमेषदधेनुर्नवाश्विनंमित्रोमैत्रंचतुर्गायत्र्यंतमिहेहवःसप्तार्भवंजागतंतृचोत्यऐंद्रश्चोषउषस्यमिमाउब्यूने
द्रावरुणबार्हस्पत्यपौष्णसावित्रसौम्यमैत्रावरुणास्तृचांत्योजमदद्याषोवाचतुर्थ्याद्यागायत्र्योयःपूजयितुदेव
पितृमनुष्यान्पेचआंत्राणिशुनःश्येनरूपेणैद्रोवृत्त्यर्थमाहरन्मधुयस्यसवामदेवोगौतमश्चतुर्थमंडलपश्यत्त्वांह्य
ग्नेविंशतिरष्ट्यतिजगतीधृतिरुपाद्याश्चतस्रोवारुण्यश्चवायोमर्त्येष्वावःषोडशाद्यारौद्रीकृणुष्वपंचोनाराक्षोमं॥ १॥

॥ हरिःओम् ॥ (३।५।३) नतामिनंतिमायिनोनधीराव्रतादेवानांप्रथमाधुव्राणि । नरोदसीऽअद्रुहावेद्याभिर्न
पर्वतानिनिमेतस्थिवांसः ॥ षड्वारोऽएकोऽअचरन्विभर्त्यृतंवर्षिष्ठमुपगावऽआगुः । तिस्रोमहीरुपरास्तस्थुरत्यागुहाद्वे
निहितेदश्येका ॥ त्रिपाजस्योवृषभोविश्वरूपऽउतत्र्युधापुरुधप्रजावान् । त्र्यनीकःपत्यतेमाहिनावान्सरैतोधावृषभः
शश्वतीनां ॥ अभीकऽआसांपदवीरवोध्यादित्यानामहेचारुनाम । आपश्चिदस्माऽअरमंतदेवीःपृथग्त्रजैतीःपरिषीम
वृजन् ॥ त्रीषधस्थांसिंधवस्त्रिःकवीनामुतत्रिमाताविदथेषुसद्याद् । ऋतावरीयोषणास्त्रिस्तोऽअप्यास्त्रिरादिवोविदथे
पत्यमानाः ॥ त्रिरादिवःसंवित्त्वार्याणिदिवेदिवऽआसुवत्रिनोऽअहः । त्रिधातुरायऽआसुवावसूनिभगत्रातर्धिषणे
सातयेधाः ॥ त्रिरादिवःसंवित्तासोषवीतिराजानामित्रावरुणासुपाणी । आपश्चिदस्यरोदसीचिदुर्वीरह्वभिक्षंतसवि
तुःसवाय ॥ त्रिरुत्तमादूणशारोचनानित्रयौराजंत्यसुरस्यवीराः । ऋतावानऽइषिरादूळभासस्त्रिरादिवोविदथेसंतुदे
वाः+ ॥ १॥ (३।५।४) प्रमेविविक्काऽअविदन्मनीषांधेनुंचरैतीप्रयुतामगोपां । सद्यश्चिद्यादुदुहेभूरिधासेरिद्रस्तदग्निः

(३।५।३) नतामिनंतीत्यष्टर्चस्यसूक्तस्यगाथिनोविश्वामित्रोविश्वेदेवास्त्रिष्टुप् (भेदपक्षेविभागःक्रमेण—विश्वेदेवाः १ संवत्सरादित्याः
सिंधवः १ सविता १ विश्वेदेवाः २ एवमष्टौ) । (३।५।४) प्रमेविविकानितिपट्वचस्यसूक्तस्यगाथिनोविश्वामित्रोविश्वेदेवास्त्रिष्टुप्
(भेदपक्षेविश्वेदेवाः ४ अग्निः २ एवंपट्) ।

पनितारोऽस्याः ॥ इंद्रः सुपुषावृषणा सुहस्तादिवोनप्रीताः शशयंदुदुहे । विश्वेयदस्यारण्यंतदेवाः प्रवोत्रवसवः सुभ्र
मंश्यां ॥ याजामयोवृषणाऽइच्छंतिशकिंनमस्यंतीर्जानतेगर्भमस्मिन् । अच्छापुत्रं धेनवोवावशानामहश्चरंतिविभ्रतंव
पूषि ॥ अच्छाविवकिमरोदसीसुमेकेग्राणोयुजानोऽअध्वरेमनीषा । इमाऽउतेमनवेभूरिवाराऽऊर्ध्वाभवंतिदर्शताय
जत्राः ॥ यातेजिह्वामधुमतीसुमेधाऽअग्नेदेवेषूच्यतऽउरुची । तयेहविश्वाऽअवसेयजत्रानासादयपाययाचामधूनि ॥
यातेऽअग्नेपर्वतस्येवधारासंश्रंतीपीपयद्देवचित्रा । तामस्मभ्यंप्रमतिंजातवेदोवसोरास्वसुमतिंविश्वजन्यां ॥ २ ॥
(३।५।५) धेनुः प्रत्नस्यकाम्यंदुहानांतः पुत्रश्चरतिदक्षिणायाः । आद्योतनिंवहतिशुभ्रयामोषसः स्तोमोऽअश्विनाव
जीगः ॥ सुयुग्वहंतिप्रतिवामृतेनोर्ध्वाभवंतिपितरेवमेधाः । जरैथामस्मद्विपुणेर्मनीषायुवोरवश्चक्रमायातमर्वाक्⁺ ॥
सुयुग्भिर्भ्रवैः सुवृत्तारथेनदस्त्राविमंश्रुतंश्लोकमद्रैः । किमंगवांप्रत्यवर्तंगमिष्ठाहुर्विप्रासोऽअश्विनापुराजाः⁺ ॥ आ
मन्येथामार्गतंकच्छिदेवैर्विश्वेजनांसोऽअश्विनाहवंते । इमाहिवांगोऽऋजीकामधूनिप्रमित्रासोनददुरुक्षोऽअग्ने ॥ तिरः
पुरुचिदश्विनारजास्यांगुषोवांमघवानाजनेषु । एहयातपृथिभिर्देवयानैर्दस्त्राविमेवांनिधयोमधूनां ॥ ३ ॥ पुराणमो
कः सख्यंशिवंवायुवोर्नराद्रविणंजहाव्या । पुनः कृण्वानाः सख्याशिवानिमध्वामदेमसहनूंसमानाः⁺ ॥ अश्विनावा

(३।५।५) धेनुः प्रत्नस्येतिनवर्चस्यसूक्तस्यगाथिनोविश्वामित्रोश्विनौत्रिष्टुप् ।

युनायुवंसुदक्षानियुद्धिश्चसजोषसायुवाना । नासत्यातिरोऽअह्यंजुषाणासोमं पिबतमस्त्रिधासुदानू ॥ अश्विनापरि
वामिषः पुरुचीरीयुर्गीर्भिर्यतमानाऽअमृधाः । रथोहवामृतजाऽअद्रिजूतः परिद्यावापृथिवीयातिसद्यः⁺ ॥ अश्विना
मधुषुत्तमोयुवाकुः सोमस्तं पातमार्गतंदुरोणे । रथोहवांभूरिवर्षः करिंक्रत्सुतावंतोनिष्कृतमार्गमिष्ठः ॥ ४ ॥ (३।५।६)
मित्रोजनान्यातयतिब्रुवाणोमित्रोदाधारपृथिवीमुतथां । मित्रः कृष्टीरनिमिषाभिचंष्टेमित्रायहव्यंघृतवज्जुहोत ॥ प्रस
मित्रमतोऽअस्तुप्रयस्वान्यस्तऽआदित्यशिक्षतिव्रतेन । नहन्यतेनजीयतेत्वोतोनैनमंहोऽअश्रोत्यतिंतोनदूरात्⁺ ॥
अनमीवासऽइळयामदंतोमितज्ञवोवरिमन्नापृथिव्याः । आदित्यस्यव्रतमुपक्षियंतोवयंमित्रस्यसुमतौस्याम ॥ अयं
मित्रोनमस्यः सुशेवोराजासुक्षत्रोऽअजनिष्टवेधाः । तस्यवयंसुमतौयज्ञियस्यापिभद्रेसौमनसेस्याम ॥ महोऽआदि
त्योनमसोपसद्योयातयज्जनोगृणतेसुशेवः । तस्माऽएतत्पन्यतमायुजुष्टमग्नौमित्रायहविराजुहोत ॥ ५ ॥ मित्रस्य
चर्षणीधृतोवोदेवस्यसानसि । द्युमंश्चित्रश्रवस्तमं ॥ अभियोमहिनादिवमित्रोबभूवसप्रथाः । अभिश्रवोभिः पृथि
वी⁺ ॥ मित्रायपंचयेमिरेजनाऽअभिष्टिंशवसे । सदेवान्विश्वान्विभर्ति ॥ मित्रोदेवेष्वायुषुजनायवृक्तबर्हिषे । इषऽ

(३।५।६) मित्रोजनानितिनवर्चस्यसूक्तस्यगाथिनोविश्वामित्रोमित्रश्चिष्टुप् अंत्याश्रतस्तोगायज्यः ।

इष्टव्रताऽअकः ॥ ६ ॥ (३।५।७) इहेहवोमनसाबंधुतानरऽउशिजो जग्मुरभितानिवेदसा । याभिर्मायाभिःप्रति
 जूतिवर्षसःसौधन्वनायज्ञियंभागमानश+ ॥ याभिःशचींभिश्चमसांऽअपिंशतययाधियागामरिणीतचर्मणः । येनह
 रीमनसानिरतक्षततेनदेवत्वमृभवःसमानश ॥ इंद्रसख्यमृभवःसमानशुर्मनोर्नपातोऽअपसोदधन्विरे । सौधन्व
 नासोऽअमृतत्वमेरिरेविष्टीशमीभिःसुकृतःसुकृत्या ॥ इंद्रेणयाथसरथंसुतेसचांऽअथोवशानांभवथासहश्रिया । न
 वःप्रतिमैसुकृतानिवाघतःसौधन्वनाऽऋभवोवीर्याणिच ॥ इंद्रऽऋभुभिर्वाजवद्भिःसमुक्षितंसुतंसोममावृषस्वागभ
 स्योः । धियेषितोमघवन्दाशुषोगहेसौधन्वनेभिःसहमत्स्वानुभिः ॥ इंद्रऽऋभुमान्वाजवान्मत्स्वेहोस्मिन्सर्वनेश
 च्यापुरुष्टुत । इमानितुभ्यंस्वसराणियेमिरेव्रतादेवानांमनुष्यधर्मभिः ॥ इंद्रऽऋभुभिर्वाजिभिर्वाजयन्निहस्तोमंजरि
 तुरुपयाहियज्ञियं । शतंकैतैभिरिषिरेभिरायवैसहस्रणीथोऽअध्वरस्यहोमनि ॥ ७ ॥ (३।५।८) उषोवाजेनवाजि
 निप्रचेताःस्तोमंजुषस्वगृणतोमंघोनि । पुराणीदेवियुवतिःपुरंधिरनुव्रतंचरसिविश्ववारे ॥ उषोदेव्यमर्त्याविभाहिचं
 द्ररथासूनृताऽईरयंती । आत्वावहंतुसुयमांसोऽअश्वाहिरण्यवर्णापृथुपाजसोये+ ॥ उषःप्रतीचीभुवनानिविश्वोर्ध्वाति

(३।५।७) इहेहवइतिसप्तर्चस्यसूक्तस्यगाथिनोविश्वामित्रऋभवःअंत्यानांतिस्त्रिणामिद्रऋभवोजगती । (३।५।८) उपोवाजेनेति
 सप्तर्चस्यसूक्तस्यगाथिनोविश्वामित्रउषास्त्रिष्टुप् ।

षष्ठ्यमृतस्यकेतुः । समानमर्थचरणीयमानाचक्रमिवनव्यस्याववृत्त्व ॥ अवस्यमैवचिन्वतीमघोन्युषायातिस्वसरस्य
 पत्नी । स्वर्जनेतीसुभगासुदंसाऽआंताहिंवःपप्रथऽआपृथिव्याः+ ॥ अच्छावोदेवीमुषसंविभातीप्रवोभरध्वनमंसा
 सुवृक्तिं । ऊर्ध्वमधुधादिविपाजोऽअश्रेत्सरोचनारुरुचेरण्वसंहक् ॥ ऋतावरीदिवोऽअकैरबोध्यारेवतीरोदसीचित्रमं
 स्थात् । आयतीमग्नऽउषसंविभातीवाममैषिद्रविणंभिक्षमाणः ॥ ऋतस्यंबुधऽउषसामिषण्यनृषामहीरोदसीऽआविवे
 श । महीमित्रस्यवरुणस्यमायाचंद्रेवभानुंविदधेपुरुत्रा+ ॥ ८ ॥ (३।५।९) इमाऽउवांभूमयोमन्यमानायुवावतेन
 तुज्याऽअभूवन् । कृत्यादिद्रावरुणायशोवायेनस्मासिनंभरथःसखिभ्यः ॥ अयमुवांपुरुतमोरयीयन्लश्वत्तममवसे
 जोहवीति । सजोषाविद्रावरुणामरुद्भिर्दिवापृथिव्याशृणुतंहवमे ॥ अस्मेतदिद्रावरुणावसुष्यादस्मेरयिर्मरुतःसर्ववी
 रः । अस्मान्वरुत्रीःशरणैरवंत्वस्मान्होत्राभारतीदक्षिणाभिः ॥ बृहस्पतेजुषस्वनोहव्यानिविश्वदेव्य । रास्वरत्नानि
 दाशुषे ॥ शुचिमर्कैर्बृहस्पतिमध्वरेषुनमस्यत । अनाम्योजऽआचके ॥ ९ ॥ वृषभंचर्षणीनांविश्वरूपमदाभ्यं । बृह

(३।५।९) इमाउवामित्यष्टादशर्चस्यसूक्तस्यगाथिनोविश्वामित्रः (अंत्यवृत्तस्यजमदग्निर्वा) आद्यतिस्त्रिणामिद्रावरुणौचतुर्थ्यादिति
 स्त्रिणांबृहस्पतिःइयंतइत्यादितिस्त्रिणांपूषातत्सवितुरित्यादितिस्त्रिणांसवितासोमइत्यादितिस्त्रिणांसोमआनइत्यादितिस्त्रिणांमित्रावरुणौदेवताः
 आद्यास्त्रिस्त्रिष्टुभःशिष्टाःपञ्चदशगायत्र्यः ।

तामनसाहध्रमुब्धगायेमानंपरिषंतमद्रि । हृहंनरोवचसादैव्येनप्रजंगोमेतमुशिजोविब्रुः ॥ १४ ॥ तेमन्वतप्रथमं
नामधेनोस्त्रिःसप्तमातुःपरमाणिविंदन् । तज्जानतीरभ्यनूषतब्राह्मणविर्भुवदरुणीर्यशसागोः+ ॥ नेशत्तमोदुधितरो
चतद्यौरुहेव्याऽउषसोभानुरर्त । आसूयौबृहत्स्तिष्ठदज्जोऽऽजुमतेषुवृजिनाचपश्यन् ॥ आदित्यश्चाबुधुधानाव्यख्य
न्नादिद्रलंधारयंतद्युभक्त । विश्वेविश्वोसुदुर्यासुदेवामित्रधियेवरुणसत्यमस्तु ॥ अच्छावोचेयशुशुचानमग्निहोतारंवि
श्वभरसंयजिष्ठ । शुच्यूधोऽअतृणन्नगवामंधोनपूतंपरिषिक्तमंशोः+ ॥ विश्वेषामदितिर्यज्ञियानांविश्वेषामतिथिमानु
षाणां । अग्निदेवानामवऽआवृणानःसुमृच्छीकोभवतुजातवेदाः ॥ १५ ॥ (४।१।२) योमर्त्येष्वमृतऽऽकृतावादेवो
देवेष्वरतिर्निधायि । होतायजिष्ठोमहाशुचधैहव्यैरग्निमनुषऽईर्यधै ॥ इहत्वंसूनोसहसोनोऽअद्यजातोजाताऽऽउभ
याँऽअंतरंगे । दूतऽईयसेयुयुजानऽऽकृष्वऽऽकृजुमुष्कान्वृषणःशुक्राँश्च ॥ अत्यावृधस्त्रोहिताघृतस्त्रऽऽकृतस्यमन्येमनसा
जविष्ठा । अंतरीयसेऽअरुषायुजानोयुष्माँश्चदेवान्विशऽआचमर्तान् ॥ अर्यमणवरुणमित्रमेषामिन्द्राविष्णूमरुतोऽ
अश्विनोत । स्वश्वोऽअग्नेसुरथःसुराधाऽएदुवहसुहविषेजनाय ॥ गोमाँऽअग्नेविमाँऽअश्वीयज्ञोनवत्सखासदमिदंप्रमू
ष्यः । इच्छावाँऽएषोऽअसुरप्रजावाँदीर्घोरयिःपृथुबुधःसभावान् ॥ १६ ॥ यस्तऽइध्मंजभरत्सिष्विदानोमूर्धानवा

(४।१।२) योमर्त्येष्विति विंशत्यृचस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवोमिच्छिष्टुः ।

ततपतेत्वाया । भुवस्तस्यस्वतवाँःपायुरग्नेविश्वस्मास्तीमघायतऽऽरुष्य ॥ यस्तेभरादन्नियतेचिदन्ननिशिषन्मंद्रमति
थिमुदीरत् । आदेवयुरिनधतेदुरोणेतस्मिन्नयिर्धुवोऽअस्तुदास्वान् ॥ यस्त्वादोषायऽउषसिप्रशंसात्प्रियंवात्वाकृणव
तेहविष्मान् । अश्वोनस्वेदमऽआहेम्यावान्तमंहसःपीपरोदाश्वंसं ॥ यस्तुभ्यमग्नेऽअमृतायदाशुहुवस्त्वेकृणवतेयत
स्तुक् । नसरायाशशमानोवियोषन्नैनमंहःपरिवरदघायोः+ ॥ यस्यत्वमग्नेऽअध्वरंजुजोषोदेवोमर्तस्यसुधितरराणः ।
प्रीतेदसज्जोत्रासायविष्ठासांमयस्यविधतोवृधासः ॥ १७ ॥ चित्तिमचित्तिचिनवद्विविद्वान्पृष्ठेववीतावृजिनाचमर्तान् ।
रायेचनःस्वपत्यायदेवदितिरास्वादितिमुरुष्य ॥ क्विंशशासुःक्वयोदब्धानिधारयंतोदुर्यास्वायोः । अतस्त्वंह
र्याँऽअग्नऽएतान्पङ्क्तिःपश्येरज्जुताँऽअर्यऽएवैः ॥ त्वमग्नेवाघतेसुप्रणीतिःसुतसोमायविधतेयविष्ठ । रत्नंभरशशमानाय
घृष्वेपृथुश्चंद्रमवसेचर्षणिप्राः+ ॥ अधाहयद्वयमग्नेत्वायापङ्क्तिर्हस्तेभिश्चकृमातनूभिः । रथंनक्रतोऽअपसाभुरिजोर्कृतं
येमुःसुधयऽआशुषाणाः+ ॥ अधामातुरुषसःसप्तविप्राजयेमहिप्रथमावेधसोनृन् । दिवस्पुत्राऽअंगिरसोभवेमाद्रिरु
जेमधनिनंशुचंतः ॥ १८ ॥ अधायथानःपितरःपरासःप्रत्नासोऽअग्नऽऽकृतमाशुषाणाः । शुचीदयन्दीधितिमुक्थ
शासःक्षामाभिंदतोऽअरुणीरपव्रन् ॥ सुकर्माणःसुरुचोदेवयंतोयोनदेवाजनिमाधमैतः । शुचंतोऽअग्निंवृधंतऽइंद्र
मूर्वगव्यंपरिषदतोऽअगमन् ॥ आयूधेवक्षुमर्तिपश्वोऽअख्यहेवानांयजनिमांत्युग्र । मर्तानांचिदुर्वशीरकृप्रनृधेचिद

र्यऽउपरस्यायोः⁺ ॥ अकर्मतेस्वर्पसोऽअभूमऽऋतमवन्नक्षत्रसौविभातीः । अनूनमग्निंपुरुधासुश्चंद्रं देवस्यमर्मजतश्चा
रुचधुः ॥ एतातेऽअग्नऽउचथानिवेधोवोचामकवयेताजुषस्व । उच्छोचस्वकृणुहिवस्यसोनोमहोरायःपुरुवारप्रयंधि
॥ १९ ॥ (४।१।३) आवोराजानमध्वरस्यरुद्रंहोतारंसत्ययजरोदस्योः । अग्निपुरातनयिहोचिन्ताद्धिरण्यरूपमवसे
कृणुध्वं ॥ अयंयोनिश्चकृमायंवयंतैजायेवपत्यऽउशतीसुवासाः । अर्वाचीनःपरिवीतोनिषीदेमाऽउतेस्वपाकप्रतीचीः⁺ ॥
आशृण्वतेऽअहपितायमन्मनृचक्षसेसुमृळीकार्यवेधः । देवायशस्तिममृतायशंसग्रावेवसोतामधुषुद्यमीळे⁺ ॥ त्वंचि
न्तःशम्याऽअग्नेऽअस्याऽऋतस्यबोधृतचित्त्वाधीः । कदातऽउकथासंधमाद्यानिकदाभवंतिसख्यागृहेतै ॥ कथाहृत
द्वरुणायत्वमग्नेकथादिवेगर्हसेकन्नऽआगः । कथामित्रायमीहृषेपृथिव्यैब्रवःकदर्यग्नेकद्भगाय ॥ २० ॥ कद्विष्ण्यासु
वृधसानोऽअग्नेकद्वातायप्रतवसेशुभंये । परिज्मनेनासत्यायक्षेत्रवःकदग्नेरुद्रायनृग्ने⁺ ॥ कथामहेपुष्टिभरायपृष्णेकद्रु
द्रायसुमखायहविर्दे । कद्विष्णवऽउरुगायायरेतोब्रवःकदग्नेशरवेबृहत्स्यै⁺ ॥ कथाशर्धायमरुतामृतायकथासुरेबृहतेपृ
च्छ्यमानः । प्रतिब्रवोर्दितयेतुरायसाधादिवोजातवेदश्चिकित्वान⁺ ॥ ऋतेनऽऋतनिर्यतमीळऽआगोरामासचामधु
मत्पकर्मग्ने । कृष्णासतीरुशताधासिमैषाजामर्येणपयसापीपाय ॥ ऋतेनहिष्मावृषभश्चिदुक्तःपुमाँऽअग्निःपयसापृष्ठ्ये

(४।१।३) आवोराजानमितिषोडशर्चस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवआद्यारुद्रोद्वितीयादीनामग्निस्त्रिष्टुप् ।

न । अस्यदमानोऽअचरद्वयोधावृषाशुकंदुहेपृश्चिरूधः ॥ २१ ॥ ऋतेनाद्रिंयसन्भिदंतःसमंगिरसोनवंतगोभिः ।
शुनंनरःपरिषदक्षुषासमाविःस्वरभवज्जातेऽअग्नौ⁺ ॥ ऋतेनदेवीरमृताऽअमृक्ताऽअणोभिरापोमधुमद्भिरग्ने । वाजीनस
गेषुप्रस्तुभानःप्रसदुमित्त्वारितवेदधन्युः ॥ माकस्ययक्षंसदुमिद्धुरोगामावेशस्यप्रमिनतोमापेः । माभ्रातुरग्नेऽअनृजो
ऋणंवेर्मासख्युर्दक्षैरिपोर्भुजेम ॥ रक्षाणोऽअग्नेतवरक्षणेभीरारक्षाणःसुमखप्रीणानः । प्रतिष्फुरविरुजवीडंहोजहिरक्षो
महिचिद्वावृधानं⁺ ॥ एभिर्भवसुमनाऽअग्नेऽअकैरिमान्स्पृशमन्मभिःशूरवाजान् । उतब्रह्माण्यंगिरोजुषस्वसंतेशस्ति
देववाताजरेत ॥ एताविश्वाविदुषेतुभ्यंवेधोनीथान्यग्नेनिष्यावचांसि । निवचनाकवयेकाव्यान्यशंसिषमतिभिर्विप्र
ऽउक्थैः⁺ ॥ २२ ॥ (४।१।४) कृणुष्वपाजःप्रसितिनपृथ्वीयाहिराजेवामवाँऽइभेन । तृष्वीमनुप्रसितिद्रूणानोस्ता
सिविध्यारक्षस्तपिष्ठैः ॥ तवभ्रमासऽआशुयापतंत्यनुस्पृशधृषताशोशुचानः । तपूष्यग्नेजुहापतंगानसंदितोविसृज
विष्वगुल्काः⁺ ॥ प्रतिस्पशोविसृजतूणिंतमोभवापायुर्विशोऽअस्याऽअदब्धः । योनोदूरेऽअघशंसोयोऽअंत्यग्नेमार्कि
ष्टेन्यथिरादधर्षीत् ॥ उदग्नेतिष्ठप्रत्यातनुष्वन्यमित्राँऽअोषतात्तिग्महेते । योनोऽअरातिसमिधानचक्रेनीचातंधक्ष्यत
संनशुष्कं ॥ ऊर्ध्वोभवप्रतिविध्याध्यस्मदाविष्कृणुष्वदैव्यान्यग्ने । अवस्थिरातनुहियातुजूनांजामिमजामिप्रमृणीहि

(४।१।४) कृणुष्वेतिपंचदशर्चस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवोरक्षोहामिस्त्रिष्टुप् ।

शत्रून् ॥ २३ ॥ सतेजानाति सुमतिर्यविष्ठयऽईवते ब्रह्मणे गातुमैरत् । विश्वान्यस्मै सुदिना निरायोद्युन्नान्ययों विदुरो
 ऽअभिद्यौत् ॥ सेदग्नेऽस्तु सुभगः सुदानुर्यस्त्वानित्येन हविषायऽउक्थैः । पिप्रीषति स्वऽआयुषि दुरोणे विश्वेदस्मै सुदि
 नासासंदिष्टिः⁺ ॥ अर्चामिते सुमतिर्योष्यर्वाक्संते वावाता जरतामियंगीः । स्वश्वास्त्वा सुरथामर्जयेमास्ते क्षत्राणि धार
 येरनुघ्नन्⁺ ॥ इह त्वाभूर्याचरे दुपत्मन्दोषावस्तर्दीदिवांसमनुघ्नन् । क्रीळतस्त्वासुमनसः सपेमाभिद्युन्नातस्थिवांसोज
 नानां ॥ यस्त्वास्वश्वः सुहिरण्योऽअग्नऽउपयाति वसुमतारथेन । तस्य त्राता भवसितस्य सखायस्तऽआतिथ्यमानु
 षगजुजोषत् ॥ २४ ॥ महोरुजामिबन्धुतावचौ भिस्तन्मापितुगोतमादन्वियाय । त्वनोऽअस्य वचसश्चिकिद्भिहोतर्यधि
 षसुकृतोदमूनाः ॥ अस्वमजस्तरणयः सुशेवाऽअतद्रासोवृकाऽअश्रमिष्ठाः । तेपायवः सध्र्यंचो निषद्याग्नेतवनः पांत्वमू
 र ॥ येपायवोमामतेयंतेऽअग्नेपश्यंतोऽअंधं दुर्गितादरक्षन् । ररक्षतान्त्सुकृतो विश्ववेदादिप्संतऽइद्रिपवोनाहदेभुः ॥
 त्वयावयंसध्र्यन्स्त्वोतास्तव प्रणीत्यश्यामवाजान् । उभाशंसासूदयसत्यतातेनुष्ठुयाकृणुह्यहयाण ॥ अयातेऽअग्नेस
 मिधाविधेमप्रतिस्तोमैशस्यमानंगृभाय । दहाशसोरक्षसः पाह्यस्मान्द्रुहोनिदोर्मित्रमहोऽअवद्यात्⁺ ॥ २५ ॥ इति
 तृतीयाष्टके चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

विशाध्यायेवर्गाः २५ सूक्तानि ११ ऋचः १३५ ॥ त्यागः ॥ विश्वेभ्यो देवेभ्यः १४ [भे. प. विश्वेभ्यो. १ संवत्सरादित्येभ्यः ३
 सिंधुभ्यः सवित्र. विश्वेभ्यो देवेभ्यः ६ अग्नय. २ एवं १४] अश्विभ्यामि. ९ मित्राय. ९ ऋभुभ्यः ४ इंद्रऋभुभ्यः ३ उपस. ७ इंद्रा-
 वरुणाभ्यामि. ३ बृहस्पतय. ३ पूष्णइ. ३ सवित्र. ३ सोमाये. ३ मित्रावरुणाभ्या. ३ अग्नय. अग्नीवरुणाभ्या. ४ अग्नय. ३५ रुद्राये.
 अग्नय. १५ रक्षोघ्नेभ्यः १५ ॥ इति तृतीये चतुर्थः ॥ ४ ॥

वैश्वानराय वैश्वानरीयमूर्ध्व ऊर्वेकादशायमिहादौ जगती पंचानुष्टुभो दूतं वोष्टौ गायत्रं त्वग्ने मृळाग्ने तमद्यपदपांक्तं
 पंचमी महापदपंक्तिरंत्योष्णिक् चतुर्थी षष्ठ्युपांत्यावाससभ्याः पंचकौ मुख्यौ तृतीयः सप्तकोनवकश्चाष्टम्याः पंचकः
 पादश्चतुष्कः सप्तकश्चैष्टुभश्च भद्रं षष्ठ्यस्त्वांप्रत्यग्निः पंचलिंगोक्तदैवतं त्वेकैंप्रत्यग्निरग्निर्होतादशगायत्रं मृषिवो ध
 दिति द्वाभ्यां सोमकं साहदेव्यं मभ्यवदत्पराभ्यामस्याश्विनावायुरयाचतासत्यः सैकैर्द्रव्यं महां असिभ्यामेकपदा
 यंपंथाः सप्तोनासंवाद इंद्रादिति वामदेवानां ॥ १ ॥

॥ हरिः ओम् (४।१।५) वैश्वानराय मीढुषे सजोषाः कथादाशेमाग्नये बृहद्भाः । अनूनेन बृहतावक्षथेनोपस्तभाय
 दुपमिन्नरोधः ॥ मानिंदतयऽइमां मह्यं रातिं देवोददौ मर्त्याय स्वधावान् । पाकाय गृत्सोऽअमृतो विचेता वैश्वानरो नृतं

(४।१।५) वैश्वानरायेति पंचदशर्चस्य सूक्तस्य गौतमो वामदेवो वैश्वानरो मिच्छिष्टुप् ।

शत्रून् ॥ २३ ॥ सतेजानातिसुमतिर्विष्वयऽईवतेब्रह्मणेगातुमैरत् । विश्वान्यस्मैसुदिनानिरायोद्युन्नान्ययोंविदुरो
 ऽअभिद्यौत् ॥ सेदग्नेऽस्तुसुभगःसुदानुर्यस्त्वानित्येनहविषायऽउक्थैः । पिप्रीषतिस्वऽआयुषिदुरोणेविश्वेदस्मैसुदि
 नासासद्विष्टिः⁺ ॥ अर्चामितेसुमतिर्घोष्यर्वाक्सतेवावाताजरतामियंगीः । स्वश्वास्त्वासुरथामर्जयेमास्सेक्षत्राणिधार
 येरनुद्यून्⁺ ॥ इहत्वाभूर्याचरेदुपत्मन्दोषावस्तर्दीदिवांसमनुद्यून् । ऋळैतस्त्वासुमनसःसपेमाभिद्युन्नातस्थिवांसोज
 नानां ॥ यस्त्वास्वश्वःसुहिरण्योऽअग्नऽउपयातिवसुमतारथेन । तस्यत्राताभवसितस्यसखायस्तऽआतिथ्यमानु
 षगुजोषत् ॥ २४ ॥ महोरुजामिबंधुतावचोभिस्तन्मापितुगोतमादन्वियाय । त्वनोऽअस्यवचसश्चिकिद्धिहोतर्यधि
 षसुकृतोदमूनाः ॥ अस्वमजस्तरणयःसुशेवाऽअतद्रासोवृकाऽअश्रमिष्ठाः । तेपायवःसध्र्यंचोनिषद्याग्नेतवनःपांत्वमू
 र ॥ येपायवोमामतेयंतैऽअग्नेपश्यंतोऽअंधंदुरितादरक्षन् । ररक्षतान्त्सुकृतोविश्ववेदादिप्संतुऽइद्रिपवोनाहदेभुः ॥
 त्वयावयंसध्र्यन्स्त्वोतास्तवप्रणीत्यश्यामवाजान् । उभाशंसोसूदयसत्यतातेनुष्टुयाकृणुह्यहयाण ॥ अयातैऽअग्नेस
 मिधाविधेमप्रतिसोमैशस्यमानंगृभाय । दहाशसोरक्षसःपाह्यऽस्मान्द्रुहोनिदोर्मित्रमहोऽअवद्यात्⁺ ॥ २५ ॥ इति
 तृतीयाष्टकेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

विशाध्यायेवर्गाः २५ सूक्तानि ११ ऋचः १३५ ॥ त्यागः ॥ विश्वेभ्योदेवेभ्यः १४ [भे. प. विश्वेभ्यो. १ संवत्सरादित्येभ्यः ३
 सिधुभ्यः सवित्र. विश्वेभ्योदेवेभ्यः ६ अग्नय. २ एवं १४] अश्विभ्यामि. ९ मित्राय. ९ ऋभुभ्यः ४ इंद्रऋभुभ्यः ३ उषस. ७ इंद्रा-
 वरुणाभ्यामि. ३ बृहस्पतय. ३ पूष्णइ. ३ सवित्र. ३ सोमाये. ३ मित्रावरुणाभ्या. ३ अग्नय. अग्नीवरुणाभ्या. ४ अग्नय. ३५ रुद्राये.
 अग्नय. १५ रक्षोघ्नेभ्यः १५ ॥ इतितृतीयेचतुर्थः ॥ ४ ॥

वैश्वानरायवैश्वानरीयमूर्ध्वऊव्हेकादशायमिहादौजगतीपंचानुष्टुभोदूतंवोष्टौगायत्रैत्वग्नेमृळान्नेतमद्यपदपांक्तं
 पंचमीमहापदपंक्तिरंत्योष्णिक्चतुर्थीषष्ठ्युपांत्यावासप्तम्याःपंचकौमुख्यौतृतीयःसप्तकोनवकश्चाष्टम्याःपंचकः
 पादश्चतुष्कःसप्तकश्चैष्टुभश्चभद्रंषड्यस्त्वांप्रत्यग्निःपंचलिंगोक्तदैवतंत्वेकैप्रत्यग्निरिहोतादशगायत्रमृषिर्बोध
 दितिद्वाभ्यांसोमकंसाहदेव्यमभ्यवदत्पराभ्यामस्याश्विनावायुरयाचतासत्यःसैकैद्रैत्वंमहाँअसिम्नयामेकपदा
 यंपंथाःसप्तोनासंवादइंद्रादितिवामदेवानां ॥ १ ॥

॥ हरिःओम् (४।१।५) वैश्वानरायमीडुषेसजोषाःकथादाशेमाग्रयेबृहद्वाः । अनूनेनबृहतावक्षथेनोपस्तभाय
 दुपमिन्नरोधः ॥ मानिंदतयऽइमांमह्यैरातिंदेवोददौमर्त्यायस्वधावान् । पाकायगृत्सोऽअमृतोविचेतावैश्वानरोनृतं

(४।१।५) वैश्वानरायेतिपंचदशर्चस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवोवैश्वानरोमिच्छिष्टुप् ।

मोयहोऽग्निः+ ॥ सामद्विबर्हामहिंतिग्मभृष्टिः सहस्रेतावृषभस्तुर्विष्मान् । पदंनगोरपगूढंविविद्वानग्निर्मह्यंप्रेदुवो
चन्मनीषां+ ॥ प्रतांऽग्निर्वैभसत्तिग्मजैभस्तपिष्ठेनशोचिषायःसुराधाः । प्रयेमिनंतिवरुणस्यधामप्रियामित्रस्यचेत
तोभ्रुवाणि ॥ अत्रातरोनयोषणोव्यंतःपतिरिपोनजनयोदुरेवाः । पापासःसंतोऽनृताऽअसत्याऽइदंपदमजनताग
भीरं+ ॥ १ ॥ इदंमेऽअग्रेकियतेपावकामिनतेगुरुभारंनमन्म । बृहद्धाथघृषतागभीरंयहंपृष्ठंप्रयसाससधातु ॥
तमिन्वेदुवसमनासमानमभिक्रत्वापुनतीधीतिरश्याः । ससस्यचर्ममधिचारुपृश्नेरग्रेरुपऽआरुपितंजबारु ॥ प्रवाच्यं
वचसःकिमेऽअस्यगुहाहितमुपनिणिग्वदंति । यदुस्त्रियाणामपवारिवव्रन्यातिप्रियंरूपोऽअग्रंपदंवेः+ ॥ इदमुत्यन्म
हिमहामनीकंयदुस्त्रियासचतपूर्व्यगौः । ऋतस्यपदेऽअधिदीधानंगुहारघुष्यद्रघुयद्विवेद ॥ अधद्युतानःपित्रोःसचा
सामनुतगुह्यचारुपृश्नेः । मातुष्पदेपरमेऽअंतिषद्रोवृष्णःशोचिषःप्रयतस्यजिह्वा+ ॥ २ ॥ ऋतवोचेनमसापृच्छयमान
स्तवाशसाजातवेदोयदीदं । त्वमस्यक्षयसियद्धविश्वैदिवियदुद्रविणंयत्पृथिव्यां+ ॥ किनोऽअस्यद्रविणंकद्रखंविनो
वोचोजातवेदश्चिकित्वान् । गुहाध्वनःपरमंयन्नोऽअस्यरेकुपदंननिदानाऽअगन्म ॥ कामर्यादाव्युनाकद्धवाममच्छा
गमेमरघवोनवाजै । कदानोदेवीरमृतस्यपत्नीःसुरोवर्णेनततननुपासः ॥ अनिरेणवचसाफल्वेनप्रतीत्येनकृधुनातृपा
सः । अधातेऽअग्रेकिमिहावदंत्यनायुधासऽआसतासचंतां ॥ अस्यश्रियेसमिधानस्यवृष्णोवसोरनीकंदमऽआरुरोच ।

रुशद्वसानःसुहशीकरूपःक्षितिर्नरायापुरुवारोऽअद्यौत् ॥ ३ ॥ (४।१।६) ऊर्ध्वऽऊर्ध्वणोऽअध्वरस्यहोतरग्नेतिष्ठदेवता
तायजीयान् । त्वंहिविश्वमभ्यसिमन्मप्रवेधसश्चित्तिरसिमनीषां+ ॥ अमूरोहोतान्यसादिविध्वंशग्निर्मद्रोविदधेषुप्र
चेताः । ऊर्ध्वभानुंसवितेवाश्रेन्मेतेवधूमस्तभायदुपद्यां+ ॥ यतासुजूर्णीरातिनीधृताचीप्रदक्षिणिहेवतातिमुराणः ।
उदुस्वरुर्नवजानाक्रःपश्वोऽअनक्तिमुधितःसुमेकः ॥ स्त्रीणैर्वहिंसमिधानेऽअग्राऽऊर्ध्वोऽअध्वयुर्जुजुपाणोऽअस्था
त् । पर्यग्निःपशुपानहोतात्रिविध्यैतिप्रदिवऽउराणः+ ॥ परित्मनामितदुरेतिहोताग्निर्मद्रोमधुवचाऽऋतावा । द्रवैत्य
स्यवाजिनो नशोकाभयैतेविश्वामुवनायदभ्राद् ॥ ४ ॥ भद्रातेऽअग्नेस्वनीकसंहघोरस्यसतोविषुणस्यचारुः । नय
त्तेशोचिस्तमसावरंतनध्वस्मानस्तन्यीदुरेपऽआधुः ॥ नयस्यसातुर्जनिंतोरवारिनमातरापितरानूचिदिष्टा । अधामि
त्रोनमुधितःपावकोऽग्निर्दीदायमानुषीषुविक्षु+ ॥ द्विर्यपंचजीजनन्त्संवसानाःस्वसारोऽअग्निमानुषीषुविक्षु । उपर्वध
मथर्योऽनदंतंशुक्रंस्वासंपरशुनतिग्मं+ ॥ तवत्येऽअग्नेहरितोघृतस्मारोहिंतासऽऋज्वंचःस्वंचः । अरुणासोवृषणऽऋजु
मुष्काऽआदेवतातिमहंतदस्माः+ ॥ येहृत्येतेसहमानाऽअयासस्त्वेषासोऽअग्नेऽअर्चयश्चरंति । इयेनासोनदुवसना
सोऽअर्थतुविष्णुसोमारुतंनशर्धः ॥ अकारिब्रह्मसमिधाननुभ्यंशंसात्युक्थंयजतेव्यूधाः । होतारमग्निमनुषोनिषेदु

(४।१।६) ऊर्ध्वऊर्ध्वणइत्येकादशचंसूक्तस्यगौतमोवामदेवोमित्रिष्टुप् ।

नमस्यंतऽउशिजःशंसमायोः⁺ ॥ ५ ॥ (४।१।७) अयमिहप्रथमोधायाध्यातृभिर्होतायजिष्ठोऽध्वरेष्वीड्यः । यम
मवानोभृगवोविरुचुर्वनेषुचित्रंविश्वंविशेविशे ॥ अग्नैकदातऽआनुषग्भुवहेवस्यचेतनं । अधाहत्वाजगृभ्रिरेमती
सोविष्वीड्यं ॥ ऋतावानंविचेतसंपश्यंतोद्यामिवस्तृभिः । विश्वेषामध्वराणांहस्कर्तारंदमेदमे ॥ आशुंदूतंविस्वतो
विश्वायश्चर्षणीरभि । आजन्तुःकेतुमायवोभृगवाणंविशेविशे ॥ तमीहोतारमानुषकिकित्वांमंनिषेदिरे । रण्वंपावक
शौचिपंयजिष्ठंसप्तधामभिः ॥ ६ ॥ तंशश्वतीषुमातृषुवनऽआवीतमश्रितं । चित्रंसंतंगुहाहितंसुवेदंकूचिदर्थिनं ॥
ससस्यद्वियुतातस्मिन्नध्नृतस्यधामन्नयंतदेवाः । महांऽअग्निर्मंसारातहव्योवेरध्वरायसदभिहृतावा ॥ वेरध्वर
स्यदूत्यानिविद्वानुभेऽअंतारोदसीसंचिकित्वान् । दूतऽईयसेप्रदिवऽउराणोविदुष्टोदिवऽआरोधनानि ॥ कृष्णतऽ
एमरुशतःपुरोभाश्चरिण्वर्चिर्वपुषामिदेकै । यदप्रवीतादधतेहृग्भिसद्यश्चिजातोभवसीदुदूतः⁺ ॥ सद्योजातस्यददृ
शानमोजोयदस्यवातोऽअनुवार्तिशोचिः । वृणक्तिगिम्भामंतसेषुजिह्वांस्थिराचिदन्नादयतेविजंभं ॥ तृषुयदन्नातृषु
णाववक्षतृषुदूतंकृणुतेयहोऽअग्निः । वातस्यमेळिसंचतेनिजूर्वाशुनवाजयतेहिन्वेऽअवी ॥ ७ ॥ (४।१।८) दूतं

॥ २९ ॥

(४।१।७) अयमिहेत्येकादशर्चस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवोभिस्त्रिष्टुप्आद्याजगतीद्वितीयाद्याःपंचानुष्टुभः । (४।१।८) दूतंवइत्यष्टर्च
स्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवोवैश्वानरोभिर्गायत्री ।

वोविश्वेदेसंहव्यवाहममर्त्यं । यजिष्ठमृजसेगिरा⁺ ॥ सहिवेदावसुधितिमहांऽआरोधनंदिवः । सदेवाँऽएहवक्षति ॥
सवेदेवऽआनमंदेवाँऽऋतायतेदमे । दातिप्रियार्णिचिद्वसु ॥ सहोतासेदुदूत्यंचिकित्वाँऽअंतरीयते । विद्वान्ऽआरो
धनंदिवः⁺ ॥ तस्यामयेऽअग्नयेददाशुहव्यदातिभिः । यऽईपुष्यंतऽइंधते ॥ तेरायातेसुवीर्यैःसमवांसोविशृण्वरे ।
येऽअग्नादधिरेदुवः ॥ अस्मेरायोदिवेदेवेसंचरंतुपुरुस्पृहः । अस्मेवाजासऽईरतां ॥ सविप्रश्चर्षणीनांशवंसामानुषा
णां । अतिक्षिप्रेवंविध्यति ॥ ८ ॥ (४।१।९) अग्नेमृळमहांऽअसियऽईमादेवयुंजनं । इयेथवर्हिासदं ॥ समानु
षीषुदूळभोविक्षुप्रावीरमर्त्यः । दूतोविश्वेषांभुवत् ॥ ससन्नपारिणीयतेहोतामंद्रोदिविष्टिषु । उतपोतानिपीदति ॥
उतग्नाऽअग्निरध्वरऽउतोगृहपतिर्दमे । उतब्रह्मानिपीदति ॥ वेष्टिह्यध्वरीयतामुपवक्ताजनानां । हव्याचमानुषाणां ॥
वेषीद्वस्यदूत्यंयस्यजुजोषोऽअध्वरं । हव्यमर्तस्यवोहवे ॥ अस्माकंजोष्यध्वरमस्माकंयज्ञमंगिरः । अस्माकंशृ
णुधीहवं ॥ परितेदूळभोरथोस्माँऽअश्रोतुविश्वतः । येनरक्षसिदाशुषः ॥ ९ ॥ (४।१।१०) अग्नेतमद्याश्वनस्तो
मैःऋतुंनभद्रंहदिसृशं । ऋध्यामातऽओहैः ॥ अधाह्यग्नेऋतोर्भद्रस्यदक्षस्यसाधोः । रथीऋतस्यबृहतोवभृथं ॥

(४।१।९) अग्नेमृळेत्यष्टर्चस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवोभिर्गायत्री । (४।१।१०) अग्नेतमद्येत्यष्टर्चस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवोभिःपद
रंक्तिःपंचमीमहापदपंक्तिःअंतेद्वेउणिहौ ।

एभिनीऽअकैर्भवानोऽअर्वाङ्स्वर्णज्योतिः । अग्नेर्विश्वेभिःसुमनाऽअनीकैः ॥ आभिष्टेऽअद्यगीर्भिर्गुणतोमेदा
शेम । प्रतेदिवोनस्तनयंतिशुष्माः ॥ तवस्वादिष्टाग्नेसंदष्टिरिदाचिदहःऽइदाचिदुक्तोः । श्रियेरुक्मोनरोचतऽउ
पाके⁺ ॥ घृतंनपुतंतनूररेपाःशुचिहिरण्यं । तत्तेरुक्मोनरोचतस्वधावः ॥ कृतंचिद्धिष्मासनेमिद्वेषोऽनोषिम
तात् । इत्थायजमानाहतावः ॥ शिवानःसख्यासंतुभ्रात्राग्नेदेवेषुष्मे । सानोनाभिःसदनेसस्मिन्नूधन् ॥ १० ॥
(४।२।१) भद्रंतेऽअग्नेसहसिन्ननीकमुपाकऽआरोचतेसूर्यस्य । रुशहृशेददृशेनक्तयाचिदरूक्षितंदृशऽआरूपेऽ
अन्नं ॥ विषाह्यग्नेगृणतेमनीषांखवेपसातुविजातस्तवानः । विश्वेभिर्यद्वावनःशुकदेवैस्तन्नोरास्वसुमहोभूरिमन्म ॥
त्वदग्नेकाव्यात्वन्मनीषास्त्वदुक्थाजायतेराध्यानि । त्वदेतिद्विणंवीरपेशाऽइत्थाधियेदाशुषेमर्त्याय ॥ त्वद्वाजीवा
जंभरोविहायाऽअभिष्टिकृजायतेसत्यशुष्मः । त्वद्रयिदेवजूतोमयोभुस्त्वदाशुर्जुवांऽअग्नेऽअर्वा ॥ त्वामग्नेप्रथमंदे
वयंतोदेवंमतीऽअमृतमंद्रजिह्वं । द्वेषोयुतमार्विवासंतिधीभिर्दमूनसंगृहपतिममूरं ॥ आरेऽअस्मदमतिमारेऽअंहऽआ
रेविश्वौदुर्मतियन्निपासि । दोषाशिवःसहसःसूनोऽअग्नेयंदेवऽआचित्सचसेस्वस्ति⁺ ॥ ११ ॥ (४।२।२) यस्त्वा
मग्नऽइनधतेयत्सुकृत्त्रिस्तेऽअन्नंकृणवत्सस्मिन्नहन् । ससुद्युन्नैर्भ्यस्तुप्रसक्षत्तवक्रत्वाजातवेदश्चिकित्वान्⁺ ॥ इधमय

(४।२।१) भद्रंतइतिषडृचस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवोमिस्त्रिष्टुप् । (४।२।२) यस्त्वामग्नइतिषडृचस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवोमिस्त्रिष्टुप् ।

स्तइध्मंजभरच्छ्रमाणोमहोऽअग्नेऽअनीकमासंपर्यन् । सइधानःप्रतिदोषामुषासंपुष्यत्रयिंसंचतेघ्नन्नमित्रान् ॥ अग्निरीशे
बृहत्क्षत्रियस्याग्निर्वाजस्यपरमस्यरायः । दधातिरक्षंविधुतेयविष्टोव्यानुषज्जमर्त्यायस्वधावान् ॥ यच्चिद्धितंपुरुषत्राय
विष्टाचिस्तिभिश्चकृमाकस्त्रिदागः । कृधीष्वर्णसौऽअदितेरनागान्व्येनांसिशिश्रथोविष्वगग्ने ॥ महश्चिदग्नऽएनसोऽअ
भीकऽऊर्वादेवानामुतमर्त्यानां । मातेसखायुःसदमिद्रिषामयच्छातोकायतनयायुशयोः⁺ ॥ यथाहृत्यद्वसवोगौर्यचि
त्यदिषितामयुंचतायजत्राः । एवोष्वर्णस्मन्मुंचताव्यंहःप्रतार्यग्नेप्रतरंनऽआयुः ॥ १२ ॥ (४।२।३) प्रत्यग्निरुषसा
मग्नमख्यद्विभातीनांसुमनारक्षधेयं । यातमश्विनासुकृतोदुरोणमुत्सूर्योऽज्योतिषादेवऽएति ॥ ऊर्ध्वभानुंसंवितादेवो
ऽअग्नेऽइत्संदर्विष्वद्विषोनसत्वा । अनुव्रतवरुणोयंतिमित्रोषत्सूर्यदिव्यारोहयति ॥ यंसीमकृण्वन्तमसेविपृचैर्भुवक्षे
माऽअनवस्यंतोऽअर्थं । तंसूर्यहरितःसत्यह्नीःस्पशंविश्वस्यजगतोवहन्ति ॥ वहिष्ठेभिर्विहरन्यासितंतुमव्ययन्नासितं
देववस्मं । दर्विष्वतोऽइमयुःसूर्यस्यचमेवावाधुस्तमोऽअप्स्वर्णतः⁺ ॥ अनायतोऽअनिबद्धःकथायन्यंकुत्तानोवपद्यतेन ।
कथायातिस्वधयाकोददर्शदिवःस्कंभःसमृतःपातिनाकं ॥ १३ ॥ (४।२।४) प्रत्यग्निरुषसांजातयंदाऽअख्यदेवोरोचं

(४।२।३) प्रत्यग्निरितिपंचर्चस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवोमिस्त्रिष्टुप् । (४।२।४) प्रत्यग्निरुषसइतिपंचर्चस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवो-
मिस्त्रिष्टुप् (अनयोःसूक्तयोःकेचिदाचार्यालिङ्गोक्तदेवताआहुःताश्चाद्यसूक्तेआद्यानांतिष्ठणामग्निःचतुर्ध्याःसवितृवरुणमित्राःपंचम्याः

मानामहोभिः । आनासत्योरुगायारथेनेमंयज्ञमुपनोयातमच्छ ॥ ऊर्ध्वकेतुसंवितादेवोऽअश्रेज्योतिर्विश्वस्मैभुवनाय
 कृण्वन् । आप्राद्यावापृथिवीऽअंतरिक्षं विसूर्योऽरिमभिश्चेकितानः ॥ आवहृत्यरुणीज्योतिषागान्महीचित्रारिमभि
 श्चेकिताना । प्रबोधयंतीसुवितायदेव्यु१षाऽईयतेसुयुजारथेन ॥ आवांवहिंष्ठाऽइहतेवहंतुरथाऽअश्वासऽउषसोव्यु
 द्यौ । इमेहिवांमधुपेयायसोमाऽअस्मिन्यज्ञेवृषणामादयेथां ॥ अनायतो० ॥ १४ ॥ (४।२।५) अग्निहोतानोऽअ
 ध्वरेवाजीसन्परिणीयते । देवोदेवेषुयज्ञियः ॥ परित्रिविष्ट्रध्वरंयात्यग्नीरथीरिव । आदेवेषुप्रयोदधत् ॥ परिवाजप
 तिःकविरग्निर्हव्यान्यक्रमीत् । दधद्रत्नानिदाशुषे ॥ अयंयःसंजयेपुरोदैववातेसमिध्यते । द्युमाँऽअमित्रदंभनः ॥
 अस्यधावीरऽईवतोमेरीशीतमर्त्यः । तिग्मजंभस्यमीहुषः ॥ १५ ॥ तमर्वतंनसानसिमरुषंनदिवःशिशुं । मर्मृज्यंतेदिवेदि
 वे ॥ बोधद्यन्माहरिभ्यांकुमारःसाहदेव्यः । अच्छानहूतऽउदरं ॥ उतत्यायजताहरीकुमारात्साहदेव्यात् । प्रयंता
 सद्यऽआददे ॥ एषवांदेवावश्विनाकुमारःसाहदेव्यः । दीर्घायुरस्तुसोमकः ॥ तंयुवंदेवावश्विनाकुमारंसाहदेव्यं ।
 दीर्घायुषंकृणोतन ॥ १६ ॥ (४।२।६) आसत्योयातुमघवाँऽऋजीषीद्रवंत्वस्यहरयऽउपनः । तस्माऽइदधःसुषुमा
 सूर्यः । अपरसूक्तेक्रमेणअग्रश्विनःसूर्यउषाअर्युषसःसूर्यइत्येवंज्ञेयाः) । (४।२।५) अग्निहोतेतिदशर्चस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवो-
 मिःसप्तम्यष्टम्योःसोमःअंत्ययोरश्विनौगायत्री । (४।२।६) आसत्योयात्वित्येकविंशत्यृचस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवइंद्रस्त्रिष्टुप् ।

सुदक्षमिहाभिषित्वंकरतेगृणानः⁺ ॥ अवस्यशूराध्वनोनांतेस्मिन्नोऽअद्यसवनेमंदध्यै । शंसात्युक्थमुशनेववेधाश्चिकि
 तुषेऽअसूर्यायमन्म ॥ कविर्ननिण्यंविदधानिसाध्वन्वायत्सेकंविपिपानोऽअर्चात् । दिवऽइत्थार्जीजनत्ससकारुन
 हाचिच्चकुर्वयुनागृणंतः ॥ स्व१र्यद्वेदिसुदृशीकमकैर्महिज्योतीरुरुचुर्यद्वत्तोः । अंधातमाँसिदुधिताविचक्षेनृभ्यश्च
 कारनृतमोऽअभिष्टौ ॥ वृक्षऽइंद्रोऽअमितमृजीष्यु१भेऽआपंप्रौरोदसीमहित्वा । अतश्चिदस्यमहिमाविरैच्यभियो
 विश्वाभुवनाबभूव ॥ १७ ॥ विश्वानिशक्रोनयाँणिविद्वानपोरिरेचसखिभिर्निकामैः । अश्मानंचिद्येविभिर्दुर्वचोभि
 र्रजंगोमैतमुशिजोविवव्रुः ॥ अपोवृत्रंवन्निवांसंपराहुन्प्रावत्तेवज्रपृथिवीसचेताः । प्राणींसिसमुद्रियाण्यनोःपतिर्भव
 न्छवसाशूरधृष्णो ॥ अपोयदद्रिपुरुहूतदर्दराविर्भुवत्सरमापूर्यते । सनोनेतावाजमादर्षिभूरिगोत्रारुजंनंगिरोभिर्गृ
 णानः⁺ ॥ अच्छाकविर्नृमणोगाऽअभिष्टौस्वर्षातामघवन्नाधमानं । उतिभिस्तमिपणोद्युम्नहंतौनिमायावानब्रह्मादस्यु
 रते ॥ आदस्युग्नमनसायाह्यस्तंभुवत्तेकुत्सःसख्येनिकामः । स्वयोनानिषदतंसरूपाविवांचिकित्सदृत्तचिद्धनारी
 ॥ १८ ॥ यासिकुत्सेनसरथमवस्युस्तोदोवातस्यहयोरीशानः । ऋज्रावाजंनगध्वंयुयूषन्कविर्यदहन्पार्यायभूषात् ॥
 कुत्सायशुष्णमशुषंनिबर्हीःप्रपित्वेऽअहःकुर्यंवसहस्रा । सद्योदस्युन्प्रमृणकुत्सेनप्रसूरश्चक्रंवृहताद्भीकै ॥ त्वंपिप्रुमृ
 गयंशुशुवांसमृजिष्वनैवैदधिनार्यरंधीः । पंचाशत्कृष्णानिवपःसहस्रात्कनपुरोजरिमाविर्ददः ॥ सूरऽउपाकेतन्व१द

धानोवियत्तेचेत्यमृतस्यवर्षः । मृगोनहृस्तीतविषीमुषाणःसिंहोनभीमऽआयुधानिबिभ्रत् ॥ इंद्रकामावसूयंतोऽअग्म
न्त्स्वर्मीद्वेनसर्वनेचकानाः । श्रवस्यवःशशमानासऽउक्थैरोकोनरणासुहृशीवपुष्टिः⁺ ॥ १९ ॥ तमिद्वऽइंद्रसुहृवैहुवे
मयस्ताचकारनर्यापुरुणि । योमावतेजरित्रेगध्यंचिन्मक्ष्वाजंभरतिस्पर्हराधाः ॥ तिग्मायदंतरशनिःपतातिकासि
न्विच्छूरमुहुकेजनानां । घोरायदर्यसमृतिर्भवात्यधस्मानस्तन्वोबोधिगोपाः⁺ ॥ भुवोवितावामदेवस्यधीनांभुवःसखावृ
कोवाजसातो । त्वामनुप्रमतिमार्जगन्मोरुशंसोजरित्रेविश्वधस्याः ॥ एभिर्नृभिर्निद्रत्वायुभिश्चामघवद्भिर्मघवन्विश्वऽ
आजौ । द्यावोनद्यन्नैरभिसंतोऽअर्थःक्षपोमदेमशरदश्चपूर्वाः⁺ ॥ एवेदिंद्रायवृषभायवृष्णेब्रह्माकर्मभृगवोनरथं । नू
चिद्यथानःसख्यावियोषदसंभ्रऽउग्रोवितातनूपाः⁺ ॥ नूष्टुतऽइंद्रगृणानऽइषंजरित्रेनद्योऽनपीपेः । अकारितेहरि
वोन्नह्यनव्यंधियास्यामरुथ्यःसदासाः⁺ ॥ २० ॥ (४।२।७) त्वंमहोऽइंद्रतुभ्यंहक्षाऽअनुक्षत्रमंहनामन्यतद्यौः । त्वं
बृत्रंशवसाजघन्वान्तसृजःसिंधूरहिनाजग्रसानान्⁺ ॥ तवत्विषोजनिमत्रेजतद्यौरेजद्भूमिर्भियसांस्वस्यमन्योः । ऋघायं
तसुभ्वः^१पर्वतासऽआर्द्धधन्वानिसुरयंतऽआपः ॥ भिनद्गिरिशवसावज्रमिष्णन्नाविष्कृण्वानःसहसानऽओजः । वधीं
दूत्रंवज्रेणमंदसानःसर्नापोजवसाहतवृष्णीः ॥ सुवीरस्तेजनितामन्यतद्यौरिंद्रस्यकुर्तास्वपस्तमोभूत् । यऽइज्जानस्वयं

(४।२।७) त्वंमहानित्येकविंशत्यृचस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवइंद्रस्त्रिष्टुप् असिक्तयामित्येकपदाविराद् ।

सुवज्रमनपच्युतंसदसोनभूम ॥ यऽएकऽइच्छ्यावयतिप्रभूमाराजाकृष्टीनांपुरुद्वुतऽइंद्रः । सत्यमेनमनुविश्वेमदतिरा
तिदेवस्यगृणतोमघोनः ॥ २१ ॥ सत्रासोमाऽअभवन्नस्यविश्वेसत्रामदासोबृहतोमदिष्टाः । सत्राभवोवसुपतिर्वसूनां
दत्रेविश्वोऽअधियाऽइंद्रकृष्टीः⁺ ॥ त्वमधप्रथमंजायमानोमेविश्वोऽअधियाऽइंद्रकृष्टीः । त्वंप्रतिप्रवतऽआशयानम
हिवज्रेणमघवन्विश्वः ॥ सत्राहणंदाधृषितुममिंद्रमहामपारंवृषभंसुवज्रं । हंतायोबृत्रंसनितोतवाजंदातामघानिमघवा
सुराधाः ॥ अयंवृतश्चातयतेसमीचीर्यऽआजिषुमघवांशृण्वऽएकः । अयंवाजंभरतियंसनोत्यस्यप्रियासःसख्यस्याम ॥
अयंशृण्वेऽअधजयन्नतमन्नयमुतप्रकृणुतेयुधागाः । यदासत्यंकृणुतेमन्युमिंद्रोविश्वंहृदंभयतऽएजदस्मात् ॥ २२ ॥
समिंद्रोगाऽअजयत्संहिरण्यासमंश्वियामघवायोहपूर्वाः । एभिर्नृभिर्नृतमोऽअस्यशकैरायोर्विभृक्तासंभरश्रवस्वः ॥ कि
यत्स्विदिंद्रोऽअध्येतिमातुःकियत्पितुर्जनितुर्योजजानं । योऽअस्यशुष्मंमुहुकैरियतिवातो नजुतःस्तनयद्विरभ्रैः⁺ ॥ क्षि
यंतंत्वमक्षियंतंकृणोतीर्यतिरेणुमघवासमोहं । विभंजनुरशनिर्माऽइवद्यौरुतस्तोतारंमघवावसौधात् ॥ अयंचक्रमिष
णत्सूर्यस्यन्येतशरीरमत्ससृमाणं । आकृष्णऽइज्जुहुराणोजिघतित्वचोबुधेरजसोऽअस्ययोनौ ॥ असिक्तयांयजमानोन
होता ॥ २३ ॥ गव्यंतऽइंद्रसख्यायविप्राऽअश्वायंतोवृषणंवाजयंतः । जनीयंतोजनिदामक्षितोतिमाच्यावयामोव
तेनकोशं ॥ त्रातानोवोधिददृशानऽआपिरंभख्यातामर्दितासोभ्यानां । सखापितापितृतमःपितृणांकर्तमुलोकमुश

तेवयोधाः⁺ ॥ सुखीयतामविताबोधिसखागुणानऽइंद्रस्तुवतेवयोधाः । वयं ह्यातैचक्रमासबाधेऽआभिःशमीभिर्महयै
तऽइंद्र ॥ स्तुतऽइंद्रोमघवायद्धवत्राभूरीण्येकोऽप्रतीनिहंति । अस्यप्रियोर्जितायस्यशर्मन्नकिंदेवावारयतेनमर्ताः ॥
एवान्ऽइंद्रोमघवाविरप्शीकरत्सत्याचर्षणीधृदनुर्वा । त्वंराजाजनुषांधेह्यस्मेऽअधिश्चवोमाहिनयज्जरित्रे⁺ ॥ नृष्टुतऽ
इंद्र० ॥ २४ ॥ (४।२।८) अयंपंथाऽअनुवित्तःपुराणोयतोदेवाऽउदजायंतवैश्वे । अतश्चिदाजनिषीष्टप्रवृद्धोमामा
तरममुयापत्तवेकः ॥ नाहमतोनिरयादुर्गहेतसिरश्चतापार्श्वान्निर्गमाणि । बहूनिमेऽअकृताकर्त्तानियुध्यैत्वेनसंत्वेन
पृच्छे ॥ परायतीमातरमन्वचष्टननानुगान्यनुनूगमानि । त्वष्टुर्गृहेऽअपिब्रह्मोममिद्रःशतधन्यं च भवोःसुतस्य ॥ किंस
ऽऋधं कृणवद्यंसहस्रमासोजभारशरदश्चपूर्वीः । नहीन्वस्यप्रतिमानमस्यतर्जतेषुतयेजनित्वाः ॥ अवद्यमिवमन्यमा
नागुहाकरिद्रमातावीर्येणान्यृष्टं । अधोदेस्यात्स्वयमत्कंवसान्ऽआरोदसीऽअपृणाज्जायमानः ॥ २५ ॥ एताऽअर्षत्यल
लाभवतीर्ऋतावरीरेवसंक्रोशमानाः । एताविपृच्छकिमिदंभनंतिकमापोऽअद्रिपरिधिंरुजंति ॥ किमुष्विदस्मिनि
विदोभनंतैद्रस्यावद्यंदिधिषंतऽआपः । ममैतान्पुत्रोमहतावधेनवृत्रंजघन्वाऽअसृजद्विसिंधून् ॥ ममच्चनत्वायुवतिः

(४।२।८) अयंपंथाइतित्रयोदशचंस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवऋषिःआद्यायाइंद्रऋषिःनहीन्वस्येत्यादिसार्धतिसृणामदितिर्ऋषिका
आद्यायामदेवोदेवता नाहमतइत्यादिपंचार्चानामेत्यानांषण्णामृचांचेंद्रोदेवतानहीन्वस्येतिसार्धतिसृणांवामदेवोदेवतात्रिष्टुप् ।

प्रासममच्चनत्वाकुषवाजगारं । ममच्चिदापुःशिशवेममृज्युर्ममच्चिदिंद्रःसहसोदतिष्ठत् ॥ ममच्चनतैमघवन्व्यंसोनि
विविध्वाऽअपह्नूजघानं । अधानिविद्धऽउत्तरोबभूवान्निरोदासस्यसंपिणग्वधेन ॥ गृष्टिःसंसूवस्थविरंतवागामनाधृ
प्यवृषभंतुममिद्रं । अरींहवत्संचरथायमातास्वयंगातुंतन्वऽइच्छमानं ॥ उतमातामहिषमन्ववेनदमीत्वाजहतिपुत्रदे
वाः । अथाब्रवीद्वृत्रमिद्रोहनिप्यन्तसखैविष्णोवितरं विक्रमस्व ॥ कस्तेमातरंविधवामचक्रच्छयुंकस्त्वामजिघांसच्चरं
तं । कस्तेदेवोऽअधिमाड्गिकऽआसीद्यत्प्राक्षिणाःपितरंपादगृह्यं ॥ अवर्त्याशुनऽआंत्राणिपेचेनदेवेषुविविदेमर्दितारं ।
अपश्यंजायाममहीयमानामधामेश्येनोमध्वार्जभार ॥ २६ ॥ इतितृतीयाष्टकेपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

एकविंशध्यायेवर्गाः २६ सूक्तानि १४ ऋचः १४८ ॥ त्यागः ॥ वैश्वानरायाग्रय. १५ अग्रय. ६१ सवितृवरुणमित्रेभ्य० सूर्या-
ये. ३ अश्विभ्य. सूर्याये. उपस. अध्वयोभ्य. सूर्याये. अग्रय. ६ सोमकाये. २ अध्विभ्या. २ इंद्राये. ४२ वामदेवाये. इंद्राये. २
इंद्रवामदेवाभ्या. वामदेवाये. ३ इंद्राये. ६ ॥ इतितृतीयेपंचमः ॥ ५ ॥

एवैकादशानआयातुयंनःऋथोपांत्यस्तिस्त्रक्रतुदेव्योवाकासुष्टुतिरुपांत्यानुष्टुप्कोअद्याष्टावहमनुःसप्ताद्याभिस्ति
सुभिरिंद्रमिवात्मानमृषिस्तुष्टाचेंद्रोवात्मानंपरानवाष्टौवाश्येनस्तुतिर्गर्भेनपंचांत्याशक्करीत्वायुर्जेद्रासोमवानः

स्तुतौ न किञ्चतुर्विंशतिर्दिवश्चितृचउपस्यश्चगायत्रैह्यष्टम्यंत्ये अनुष्टुभौ कयापंचोनाभीषुपादनिचृदातूनश्चतुर्विंश
तिरंत्याभ्यामैद्राश्वौस्तुतौ ॥ १ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ हरिः ओम् ॥ (४।२।९) एवात्वाभिद्रवज्जिन्नत्रविश्वेदेवासः सुहवासऽऊमाः । महामुभेरोदसीवृद्धमृष्वं निरे
कमिदृणतेवृत्रहत्ये ॥ अवासुजंतजिब्र्योनदेवाभुवःसुव्वाळिंद्रसत्ययोनिः । अहन्नहिपरिशयानमर्णः प्रवर्तनीररदोवि
श्वधेनाः ॥ अतृण्वतंतवियंतमबुध्यमबुध्यमानसुषुषाणमिद्र । सप्तप्रतिप्रवतऽआशयानमहिंवज्रेण विरिणाऽअपर्व
न⁺ ॥ अक्षौदयच्छवसाक्षामबुध्नवाणवातस्तविषीभिरिंद्रः । दृढान्यौभ्रादुशमानऽओजोवाभिनत्कुभः पर्वतानां ॥
अभिप्रदद्गुर्जनयोनगर्भरथाऽइवप्रययुः साकमद्रयः । अतर्पयोविसृतऽउजऽऊर्मिन्त्ववृताऽअरिणाऽइंद्रसिंधून् ॥ १ ॥
त्यंमहीमवनिं विश्वधेनांतुर्वीतयेवग्यायक्षरंती । अरमयोनमसैजुदणः सुतरणाऽअकृणोरिंद्रसिंधून् ॥ प्राप्नुवानभन्वोऽ
नवकाध्वस्त्राऽअपिन्वद्युवतीकृतज्ञाः । धन्वान्यज्राऽअपृणकृतृषाणाऽअधोगिंद्रः स्तयोऽदंसुपत्नीः ॥ पूर्वीरुषसः श
रदंश्चगर्तावृत्रं जघन्वाऽअसृजद्विसिंधून् । परिष्ठिताऽअतृणद्वद्वधानाः सीराऽइंद्रः सवितवेपृथिव्या⁺ ॥ वस्त्रीभिः पुत्र
मृगुवोऽअदानं निवेशनाद्धरिवऽआजंभर्थ । व्यंशुधोऽअख्यदहिमाददानोनिभूदुखच्छित्समरंतपर्व ॥ प्रतेपूर्वाणि करं
(४।२।९) एवात्वामित्येकादशर्चस्य सूक्तस्य गौतमो वामदेव इन्द्रस्त्रिष्टुप् ।

णानिविप्राविद्राऽआहविदपेकरांसि । यथायथावृण्यानिस्वगुर्तापांसिराजन्नर्याविवेपीः ॥ नृष्टुतऽइंद्र० ॥ २ ॥
(४।२।१०) आनऽइंद्रांदूरादानऽआसादभिष्टिकृदवसेयासदुग्रः । ओजिष्ठेभिर्नृपतिर्वज्रबाहुः संगेसमत्सुतुर्वणिः
पृतन्यून⁺ ॥ आनऽइंद्रोहरिभिर्यावच्छायाचीनोवसेराधसेच । तिष्ठातिवज्रीमघवाविरंशीमंयज्ञमनुनोवाजमातां ॥
इमंयज्ञंत्वमस्माकमिंद्रपुरोदधत्सनिप्यसिकृतुनः । श्वघ्नीववज्रिन्त्सनयेधनानां त्वयावयमर्यऽआजिंजयेम ॥ उशन्नपु
णः समनाऽउपाकेमोमस्यनुसुपुतस्यस्वधावः । पाऽइंद्रप्रतिभृतस्यमध्वः समंधसाममदः पृष्ठ्येन ॥ वियोरंरंशऽऋषिभि
नेयेभिर्वृक्षोनपक्वः मृण्योनजेता । मर्यानयोपांमभिमन्यमानोच्छाविवक्मिपुरुहुतमिंद्र ॥ ३ ॥ गिरिनयः स्वतवाऽऋ
ष्वऽइंद्रः मनादेवसहसंजातऽउग्रः । आदत्तावज्रंस्थयिरंभीमऽउद्रेवकोशंवसुनान्यृष्टं ॥ नयस्ववर्ताजनुषान्वस्तिन
राधमऽआमरीतामघस्य । उद्वावृषाणस्तविषीवऽउग्रास्मभ्यंदद्विपुरुहतरायः⁺ ॥ ईक्षेरायः क्षयस्य चर्षणीनामुतव्रजम
पवर्तामिगोनां । शिक्षानरः समिधेषुप्रहावान्वस्वोराशिर्भनेतासिभूरि ॥ कयातच्छृण्वेशच्याशचिष्टोययाकृणोतिमु
हुकाचिहृष्वः । पुरुशशुषेविचयिष्ठोऽअहोधादधातिद्रविणंजरित्रे⁺ ॥ मानोमधीराभराद्धितन्नः प्रदाशुषेदातवेभूरिय
ते । नव्येदेष्णेशस्तेऽअस्मिन्तऽउक्थेप्रब्रवामवयमिंद्रस्तुवतः ॥ नृष्टुतऽइंद्र० ॥ ४ ॥ (४।२।११) आयात्विद्रोव

(४।२।१०) आनइंद्रइत्येकादशर्चस्य सूक्तस्य गौतमो वामदेव इन्द्रस्त्रिष्टुप् । (४।२।११) आयात्विद्रइत्येकादशर्चस्य सूक्तस्य गौतमो

सऽउपनऽहस्तुतःसंघमादस्तुशूरः । वावृधानस्तविषीर्यस्यपूर्वीर्घौर्नक्षत्रमभिभूतिपुण्यात् ॥ तस्येदिहस्तं वथवृष्ण्या
नितुविद्युन्नस्यतुविराधसोनृन् । यस्यक्रतुर्विद्योऽनसंघादसाहान्तरुत्रोऽभ्यासिः कृष्टीः⁺ ॥ आयात्विद्रोदिवऽआ
पृथिव्यामभूत्समुद्रादुतवापुरीषात् । स्वर्णरादवसेनोमरुत्वान्परावतोवासदनादृतस्य ॥ स्थूरस्यरायोबृहतोयऽईशेत
मुष्टवामविदथेऽप्विद्रं । योवायुनाजयतिगोमतीषुप्रधृष्णुयानयतिवस्योऽअच्छ ॥ उपयोनमोनमसिस्तभायन्नियतिवा
चंजनयन्यजधै । ऋजसानःपुरुवारऽउक्थैरेद्रं कृष्णीतसदनेषुहोता ॥ ५ ॥ धिषायदिधिषण्यंतःसरण्यान्तसदंतोऽ
अद्रिमौशिजस्यगोहे । आदुरोषाःपास्त्यस्यहोतायोनोमहान्तस्वरणेषुवह्निः ॥ सत्रायदीर्भावरस्यवृष्णःसिपक्तिःशुष्मः
स्तुवतेभराय । गुहायदीर्भाशिजस्यगोहेप्रयद्विप्रेप्रार्थसेमदाय ॥ वियद्वरांसिपर्वतस्यवृष्णेपयोभिर्जिन्वेऽअपांजवी
सि । विदद्वारस्यगवयस्यगोहेयदीवाजायसुध्योऽवहति ॥ भद्रातेहस्तासुकृतोतपाणीप्रयंतारास्तुवतेराधऽइंद्र । का
तेनिषत्तिकिमुनोममत्सिर्किनोदुदुहर्षसेदातवाऽउ ॥ एवावस्वऽइंद्रःसत्यःसंघाहंतावृत्रवरिवःपूरवैकः । पुरुष्टुतक्र
त्वानःशग्धिरायोभक्षीयतेवसोदैव्यस्य ॥ नूष्टुतऽइंद्र० ॥ ६ ॥ (४।३।१) यन्नऽइंद्रोऽजुषेयश्चवष्टितन्नोमहान्कर
तिशुभ्याचित् । ब्रह्मस्तोममघवासोममुक्थायोऽअश्मानंशर्वसाविभ्रदेति ॥ वृषावृषाधिंचतुरश्रिमस्यंनुग्रोबाहुभ्यान्

वामदेवइंद्रस्त्रिष्टुप् । (४।३।१) यन्नइंद्रइत्येकादशर्चस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवइंद्रस्त्रिष्टुप् ।

तमःशचीवान् । श्रियेपरुष्णीमुषमाणऽऊर्णायस्याःपर्वीणिसख्यायविद्ये⁺ ॥ योदेवोदेवतमोजायमानोमहोवाजेभि
र्महद्भिश्चशुष्मैः । दधानोवज्रबाहोरुशंतंघाममेनरेजयत्प्रभूम ॥ विश्वारोधांसिप्रवतंश्चपूर्वीर्घांक्रुष्वाज्जनिमन्त्रेजत
क्षाः । आमातराभरतिशुभ्यागोर्नुवत्परिंजमन्नोनुवंतवातः ॥ तातूतऽइंद्रमहतोमहानिर्विश्वेष्वित्सवनेषुप्रवाच्या ।
यच्छूरधृष्णोधृषतादधृष्वानहिंवज्रेणशवसाविवेषीः ॥ ७ ॥ तातूतैस्त्यातुविनृम्णाविश्वाप्रधेनवःसिस्ततेवृष्णऽऊर्ध्वः ।
अधाहत्वदृषमणोभियानाःप्रसिंधवोजवसाचक्रमंत ॥ अत्राहतेहरिवस्ताऽउदेवीरवोभिरिंद्रस्तवंतस्वसारः । यत्सीम
नुप्रमुचोबद्धधानादीर्घामनुप्रसितिस्यंद्यधै ॥ पिपीळेऽअंशुर्मद्योनसिंधुरात्वाशमीशशमानस्यशक्तिः । अस्मद्यक्शुशु
चानस्ययम्याऽआशुर्नरिंमत्तुव्योजसंगोः⁺ ॥ अस्मेवर्षिष्ठाकृणुहिज्येष्ठानृम्णानिसत्रासंहुरेसहांसि । अस्मभ्यंवृत्रासुह
नानिरंधिजहिवधर्वनुषोमर्त्यस्य ॥ अस्माकमित्सुशृणुहित्वमिंद्रास्मभ्यंचित्राऽउपमाहिवाजान् । अस्मभ्यंविश्वाऽइष
णःपुरंधीरस्माकंसुमघवन्बोधिगोदाः⁺ ॥ नूष्टुतऽइंद्र० ॥ ८ ॥ (४।३।२) कथामहामवृधत्कस्यहोतुर्यज्ञंजुषाणोऽअ
भिसोममूधः । पिबन्नुशानोजुषमाणोऽअंधोववक्षऽकृष्वःशुंचतेधनाय ॥ कोऽअस्यवीरःसंघमादमापसमानंशसुमति
भिःकोऽअस्य । कदस्यचित्रचिकितेकदूतीवृधेभुवच्छशमानस्ययज्योः ॥ कथाशृणोतिहूयमानमिंद्रःकथाशृण्वन्नवसा

(४।३।२) कथामहामित्येकादशर्चस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवइंद्रस्त्रिष्टुप् (अत्यानांतिसृणांस्तदेवतावा) ।

मस्यवेद । काऽअस्यपूर्वीरुपगातयोहकथैर्नमाहुःपपुरिंजरित्रे⁺ ॥ कथाऽसबाधःशशमानोऽअस्यनशदभिद्रविणं दी
ध्यानः । देवोभुवन्नवेदामऽऋतानानमो जगृभ्वाऽअभियजुजोषत् ॥ कथाकदस्याऽउषसोव्युष्टौ देवोमर्तस्यसख्यं जु
जोष । कथाकदस्यसख्यंसखिभ्योयेऽअस्मिन्कामसुयुजैततस्त्रे⁺ ॥ ९ ॥ किमादमंत्रसख्यंसखिभ्यःकदानुतैश्चात्रप्रब्र
वाम । श्रियेसुहृशोवपुरस्यसर्गाःस्वर्णचित्रतममिषऽआगोः⁺ ॥ द्रुहंजिघांसन्ध्वरसमनिद्रांतेतिक्तेतिग्मातुजसेऽअ
नीका । ऋणाचिद्यत्रऽऋणयानऽउग्रोदूरेऽअज्ञाताऽउषसोवबाधे⁺ ॥ ऋतस्यहिशुरुधःसंतिपूर्वाऽऋतस्यधीतिर्वृजिनानि
हन्ति । ऋतस्यश्लोकोवधिराततर्दकर्णावुधानःशुचिमानऽआयोः⁺ ॥ ऋतस्यदृष्ट्वाधरुणानिसंतिपुरुणिचंद्रावपुषेवपू
षि । ऋतेनदीर्घमिषणंतपृक्षऽऋतेनगावऽऋतमाविवेशुः ॥ ऋतयेमानऽऋतमिद्वनोत्यृतस्यशुष्मस्तुरयाऽउगव्युः ।
ऋतायपृथ्वीवहृलेगभीरेऽऋतायधेनूपरमेदुहते ॥ नूष्टुतऽइंद्र० ॥ १० ॥ (४।३।३) कासुष्टुतिःशवंसःसूनुमिंद्रम
र्वाचीनंराधसऽआववर्तत् । द्दिहिंवीरोरुणतेवसूनिसगोपतिर्निष्पिधानोजनासः ॥ सवृत्रहत्येहव्यःसऽईक्ष्यःसमुष्टु
तऽइंद्रःमत्यराधाः । सयामन्नामघवामत्यायव्रह्मण्यतेसुष्वयेवरिवोधात् ॥ तमिन्नरोविह्वयतेसमीकेरिरिक्कांसस्तन्वः
कृण्वतत्रां । मिथोयत्यागमुभयांसोऽअगमन्नरस्तोकस्यतनयस्यसातौ⁺ ॥ ऋतुयंतिक्षितयोयोगऽउग्राशुषाणासोमिथो
(४।३।३) कासुष्टुतिरित्येकादशस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवइंद्रस्त्रिष्टुप् ।

ऽअर्णसातौ । संयद्विशोववृत्रंतयुध्माऽआदिभ्रेमऽइंद्रयंतेऽअभीके ॥ आदिद्धनेमऽइंद्रियंजंतऽआदित्यक्तिःपुरोळा
शैरिरिच्यात् । आदित्सोमोविपपृच्यादसुष्वीनादिजुजोषवृषभंयजध्वै ॥ ११ ॥ कृणोत्यस्मैवरिवोयऽइत्थेद्रायसोमं
मुशतेसुनोति । स्रग्धीचीनेनमनसाविवेनन्तमित्सखायंकृणुतेसमत्सु ॥ यऽइंद्रायसुनवत्सोममद्यपचात्पक्तीरुतभृजा
तिधानाः । प्रतिमनायोरुचथानिहर्नन्तस्मिन्दधद्वृषणंशुष्ममिंद्रः ॥ यदासमर्यव्यचेदघावादीर्घयदाजिमभ्यख्यंद
र्यः । अचिक्रदद्वृषणंप्रख्यच्छादुरोणऽआनिशितंसोमसुद्धिः ॥ भूयसावस्त्रमचरत्कनीयोर्विक्रीतोऽअकानिषंपुनर्यन् ।
सभूयसाकनीयोनारिरेचीहीनादक्षाविदुहंतिप्रवाणं⁺ ॥ कऽइमं दशभिर्मैद्रैक्रीणातिधेनुभिः । यदावृत्राणिजघनद
थैनंमेपुनर्ददत् ॥ नूष्टुतऽइंद्र० ॥ १२ ॥ (४।३।४) कोऽअघनर्योदिवकामऽउशान्निद्रस्यसख्यं जुजोष । कोवामहेव
सेपार्यायसमिद्रेऽअग्नौसुतसौमऽईष्टे ॥ कोनानामवचसासोम्यायमनायुर्वाभवतिवस्तऽउन्नाः । कऽइंद्रस्ययुज्यंकःसं
खित्वंकोभ्रात्रंवष्टिकवर्यकऽऊती⁺ ॥ कोदेवानामवोऽअद्यावृणीतेकऽआदित्याऽआदितिज्योतिरीष्टे । कस्याश्विना
विद्रोऽअग्निःसुतस्यांशोःपिबंतिमनसाविवेनं ॥ तस्माऽअग्निर्भरितःशर्मयंसज्योक्पश्यात्सूर्यमुच्चरंत । यऽइंद्रायसुन
वामेत्याहुरेनर्यायनृतमायनृणां⁺ ॥ नतजिनंतिबहवोनदभ्राऽउर्वस्वाऽआदितिःशर्मयंसत् । प्रियःसुकृप्रियऽइंद्रैम

(४।३।४) कोअघेत्यष्टस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवइंद्रस्त्रिष्टुप् ।

नायुःप्रियःसुप्रावीःप्रियोऽस्यसोमी⁺ ॥ १३ ॥ सुप्राव्यःप्राशुपाळेपवीरःसुष्वैःपक्तिकृणुतेकेवलेंद्रः । नासुष्वेरापिर्न
सखानजामिर्दुष्प्राव्योवहतेदवाचः ॥ नरेवतापणिनासख्यमिद्रोऽसुन्वतासुतपाःसंगृणीते । आस्यवेदःग्विदतिहंति
नग्नंविषुष्वयेपक्तयेकेवलोभूत् ॥ इंद्रंपरेवरेमध्यमासुइंद्र्यातोवसितासुइंद्रं । इंद्रंक्षियंतउतयुध्यमानाऽइंद्रंनरो
वाजयंतोहवन्ते ॥ १४ ॥ (४।३।५) अहंमनुरभवंसूर्यश्चाहंकक्षीवाऽऋषिरस्मिन्विप्रः । अहंकुत्समाजुनेयंन्यूजहंक
विरुशनापश्यतामा ॥ अहंभूमिमददामार्याथाहंवृष्टिंदाशुषेमर्त्याय । अहमपोऽनयंवावशानाममदेवामोऽनुकंत
मायन् ॥ अहंपुरोमंदसानोव्यैरनवसाकंनवतीःशंबरस्य । शततमंवेश्यंसर्वतातादिवोदासमतिधिग्वयदात्रं ॥ प्रमुष
विभ्योमरुतोविरस्तुप्रश्येनःश्येनेभ्यऽआशुपत्वा । अचक्रयायत्स्वधयासुपर्णोहव्यंभरन्मनवेदेवजुष्टं ॥ भरद्यदिविर
तोवेविजानःपथोरुणामनोजवाऽअसर्जि । तूयंययौमधुनासोम्येनोतश्रवोविविदेश्येनोऽअत्र ॥ ऋजीपीश्येनोददमा
नोऽअंशुपरावतःशकुनोमंद्रमदं । सोमंभरद्वाहहाणोदेवानान्दिवोऽअमुष्मादुत्तरादादाय ॥ आदायश्येनोऽअभर

(४।३।५) अहंमनुरितिसप्तर्चस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवःआद्यानांतिष्ठणामात्मादेवताअंत्यानांचतमृणांश्येनस्त्रिष्टुप् (आशुचेवा
मदेवेन्द्रयोर्केषित्वविकल्पमाहुःकेचित्) ।

त्सोमंसहस्रसवाऽअयुतंचसाकं । अत्रापुर्धिरजहादरातीर्मदेसोमंस्यमूराऽअमूरः ॥ १५ ॥ (४।३।६) गर्भेनुमन्न
न्वेषामवेदमहंदेवानांजनिमानिविश्वा । शतंमापुरऽआयसीररक्षन्नधश्येनोजवसानिरदीयं ॥ नघाममामपजोषंज
भाराभीमासत्वक्षसावीर्येण । ईर्मापुरधिरजहादरातीरुतवाताऽअतरच्छुशुवानः ॥ अवयच्छयेनोऽअस्वनीदधद्योवि
यद्यद्वातऽऊहुःपुरधिं । सृजद्यदस्माऽअवहक्षिपज्यांकृशानुरस्तामनसाभुरण्यन्⁺ ॥ ऋजिप्यऽईमिंद्रावतो नभुज्युं
श्येनोजभारबृहतोऽअधिष्णोः । अंतःपतत्यतत्र्यस्यपर्णमध्यामनिप्रसितस्यतद्वेः⁺ ॥ अधश्चेतंकलशंगोभिर्क्तमापि
प्यानंमघवांशुकमधः । अध्वर्युभिःप्रयतंमध्वोऽअग्रमिंद्रोमदायप्रतिधत्विध्वंश्रोमदायप्रतिधत्पिध्वं ॥ १६ ॥
(४।३।७) त्वायुजातवृत्त्सोमसख्यऽइंद्रोऽअपोमनवेसुस्तस्कः । अहन्नहिमरिणात्सप्तसिंधूनपावृणोदपिहितेवखा
नि ॥ त्वायुजानिखिदत्सूर्यस्येन्द्रश्चक्रंसहसासद्यऽइंदो । अधिष्णुनाबृहतावर्तमानंमहोद्रुहोऽअपविश्यायुधायि ॥ अ
हन्निन्द्रोऽअदहदग्निरिंदोपुरादस्यून्मध्यादिनाद्भीके । दुर्गेदुरोणेकत्वानयातांपुरुमहस्राशर्वानिवर्हीत् ॥ विश्वस्मा
त्सीमधमाऽइंद्रदस्यून्विशोदासीरकृणोरप्रशस्ताः । अवाधेथाममृणतंनिशत्रूनविन्देथामपचितिवधत्रः ॥ एवासत्यंम
(४।३।६) गर्भेनवितिपंचर्चस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवःश्येनस्त्रिष्टुप्अंत्याशकरी (परानवाष्टौवेत्यनुक्रमण्यामुक्तेरधश्चेतमित्यस्यांवाक्षिकीद्रदेव
तायदिश्येनदेवतायाअष्टर्चत्वंस्वीकृतंचेत्) । (४।३।७) त्वायुजेतिपंचर्चस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवइंद्रस्त्रिष्टुप् (इंद्रासोमोवादेवते)

धवानायुवंतदिंद्रश्चसोमोर्वमभ्यंगोः । आर्दतमपिहितान्यभारिरिचयुःक्षाश्चित्तद्वाना⁺ ॥ १७ ॥ (४।३।८)
 आनःस्तुतऽउपवाजैभिरूतीऽइंद्रयाहिहरिभिर्मदसानः । तिरश्चिदुर्यःसर्वनापुरुष्यागुषेभिर्गृणानःसत्यराधाः ॥ आ
 हिष्मायातिनर्यश्चिकित्वान्हूयमानःसोतृभिरुपयज्ञं । स्वश्वोयोऽअभीरुर्मन्यमानःसुष्वाणेभिर्मदतिसंहवीरैः⁺ ॥ आ
 वयेदस्यकर्णावाजयधैजुष्टामनुप्रदिशंमंदयधै । उद्धावृषाणोराधसेतुर्विष्मान्करन्नइंद्रःसुतीर्थाभयंच ॥ अच्छायो
 गंतानाधमानमूतीऽइत्थाविप्रंहवमानंगुणंतं । उपत्मनिदधानोधुर्यांशून्सहस्राणिशतानिवज्रबाहुः ॥ त्वोतासोमघ
 वन्निद्रविप्रावयंतस्यामसुरयोगणंतः । भेजानासोबृहद्विषस्यरायऽआकाय्यस्यदावनेपुरुक्षोः⁺ ॥ १८ ॥ (४।३।९)
 नकिरिंद्रत्वदुत्तरोनज्यायाऽअस्तिवृत्रहन् । नकिरेवायथात्वं⁺ ॥ सत्रातेऽअनुकृष्टयोविश्वाचुक्तेववावृतुः । सत्रामहाऽ
 असिश्रुतः⁺ ॥ विश्वेचनेदनात्वादेवासइंद्रयुयुधुः । यदहानक्तमातिरः ॥ यत्रोतबाधितेभ्यश्चक्रकुत्सांययुध्यते ।
 मुषायऽइंद्रसूर्य ॥ यत्रदेवाऽऽक्रधायतोविश्वाऽअयुध्यऽएकऽइत् । त्वमिंद्रवन्नूरहन् ॥ १९ ॥ यत्रोतमत्यांयकमरिणा
 इंद्रसूर्य । प्रावःशचीभिरेतशं ॥ किमादुतासिवृत्रहन्मघवन्मन्युमत्तमः । अत्राहदानुमातिरः ॥ एतद्वेदुतवीर्यं
 इंद्रसूर्य ।

(४।३।८) आनःस्तुतइतिपंचर्चस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवइंद्रश्चिष्टुः । (४।३।९) नकिरिंद्रेतिचतुर्विंशत्यृचस्यसूक्तस्यगौतमोवाम
 देवइन्द्रःचतुर्दश्यादितिसृणामिंद्रोषसौगायत्रीअष्टम्यंत्येअनुष्टुभौ ।

मिंद्रचर्क्यपौंस्व । स्त्रियंयहुर्हणायुवंवधीर्दुहितरंदिवः ॥ दिवश्चिद्धादुहितरंमहान्महीयमानां । उषासमिंद्रसंपिण
 क् ॥ अपोषाऽअनसस्सरत्संपिष्टादहविभ्युषी । नियत्सींशिश्नश्चदृषा ॥ २० ॥ एतदस्याऽअनःशयेसुसंपिष्टंविपा
 द्या । ससारसींपरावतः ॥ उतसिंधुंविबाल्यैवितस्थानामधिक्षमि । परिष्ठाऽइंद्रमायया ॥ उतशुष्णास्यधृष्ण्याप्रमृ
 क्षोऽअभिवेदनं । पुरोयदस्यसंपिणक्⁺ ॥ उतदासंकौलितरंबृहत्पर्वतादाध । अवाहन्निद्रशंवरं ॥ उतदासस्यवार्चि
 नःसहस्राणिशतावधीः । अधिपंचप्रधीऽरिव ॥ २१ ॥ उतत्यंपुत्रमगुवःपरावृक्तंशतक्रतुः । उक्थेप्विद्रऽआर्भजत् ॥
 उतत्यातुर्वशायदूऽअस्त्राताराशचीपतिः । इंद्रोविद्वाऽअपारयत् ॥ उतत्यासद्यऽआर्यासरयोरिंद्रपारतः । अर्णीचि
 त्ररथावधीः ॥ अनुद्धाजहितानयोधंश्रोणंचवृत्रहन् । नतत्तैसुन्नमष्टवे ॥ शतमदमन्मयीनांपुरामिंद्रोव्यास्यत् । दि
 वोदासायदाशुषे ॥ २२ ॥ अस्वापयहभीतयेसहस्रात्रिंशतंहयैः । दासानामिंद्रोमायया ॥ सधेदुतासिवृत्रहन्समा
 नऽइंद्रगोपतिः । यस्ताविश्वानिचिच्युषे ॥ उतनूनयदिंद्रियंकरिष्याऽइंद्रपौंस्व । अद्यानकिष्टदामिनत् ॥ वामंवांमं
 तऽआदुरेदेवोर्ददात्वयमा । वामंपूषावामंभगोवामंदेवःकरुळती ॥ २३ ॥ (४।३।१०) कयानश्चित्रऽआर्भुवदतीस
 दवृधःसखा । कथाशचिष्ठयावृता⁺ ॥ कस्त्वाभत्योमदानांमंहिष्ठोमत्सदंधसः । इद्धाचिंदारुजेवसु ॥ अभीषुणःस

(४।३।१०) कयानइतिपंचदशर्चस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवइंद्रोगायत्रीतृतीयापादनिचत ।

स्त्रीनामविताजरीतृणां । शतंभवास्तृतिभिः ॥ अभीनऽआवृत्स्वचक्रंनवृत्तमवतः । नियुद्धिश्चर्षणीनां⁺ ॥ प्रवता
 हिकृतूनामाहापदेवगच्छसि । अभक्षिसूर्येसचा ॥ २४ ॥ संयत्तंऽइंद्रमन्यवःसंचक्राणिदधन्विरे । अधत्वेऽअधसूर्ये ॥
 उतस्माहित्वामाहुरिन्मघवानंशचीपते । दातारमविदीधयुं ॥ उतस्मासद्यऽइत्परिशशमानार्थसुन्वते । पुरुचिन्महसे
 वसु ॥ नहिष्मातेशतंचनराधोवरैतऽआमुरः । नच्यौलानिकरिष्यतः⁺ ॥ अस्माँऽअवंतुतेशतमस्मान्तसहस्रमृतयः ।
 अस्मान्विश्वाऽअभिष्टयः ॥ २५ ॥ अस्माँऽइहावृणीष्वसख्यायस्वस्तये । महोरायेदिवित्मते ॥ अस्माँऽअविद्वि
 श्वहेंद्रायापरीणसा । अस्मान्विश्वाभिरूतिभिः ॥ अस्मभ्युताँऽअपावृधिव्रजाँऽअस्तैऽवगोमतः । नवाभिरिंद्रोतिभिः ॥
 अस्माकंधृष्णुयारथोद्युमाँऽइंद्रानपच्युतः । गव्युरश्वयुरीयते ॥ अस्माकमुत्तमंकृधिश्रवोदेवेषुसूर्य । वर्षिष्ठंद्यामिबोपरि
 ॥ २६ ॥ (४।३।११) आतूनऽइंद्रवृत्रहृत्तस्माकमर्धमागहि । महान्महीभिरूतिभिः ॥ भूमिश्चिद्धासितृतुजिराचित्रचि
 त्रिणीष्वा । चित्रंकृणोष्युतये ॥ दुभ्रेभिश्चिच्छीयांसंहंसिब्राधंतमोजसा । सखिभिर्येत्वेसचा ॥ वयमिंद्रत्वेसचावयं
 त्वाभिर्नोनुमः । अस्माँऽअस्माँऽइदुदव ॥ सनश्चित्राभिरद्विवोनवद्याभिरूतिभिः । अनाधृष्टाभिरागहि ॥ २७ ॥
 भूयामोषुत्वावतःसखायऽइंद्रगोमतः । युजोवाजायधृष्वये ॥ त्वंह्येकऽईशिषऽइंद्रवाजस्यगोमतः । सनोयंधिमहीमि

(४।३।११) आतूनइतिचतुर्विंशत्यृचस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवइंद्रोत्ययोरिंद्राश्वौगायत्री ।

ष ॥ नत्वावरंतेऽअन्यथायदित्सिस्तुतोमघं । स्तोतृभ्यऽइंद्रगर्वणः ॥ अभित्वागोतमागिरानूषतप्रदावने । इंद्रवा
 जायधृष्वये ॥ प्रतेवोचामवीर्याइयामंदसानऽआरुजः । पुरोदासीरभीत्य ॥ २८ ॥ तातैगृणंतिवेधसोयानिचकथ
 पौस्था । सुतेष्विंद्रगर्वणः ॥ अवीवृधंतगोतमाऽइंद्रत्वेस्तोमवाहसः । ऐषुधावीरवद्यशः ॥ यच्चिद्धिशश्वतामसींद्रसा
 धारणस्त्वं । तत्त्वावयंहवामहे ॥ अर्वाचीनोवसोभवास्मेसुमत्स्वांधंसः । सोमानामिंद्रसोमपाः ॥ अस्माकंत्वामतीना
 मास्तोमऽइंद्रयच्छतु । अर्वागावर्तयाहरी ॥ पुरोळाशंचनोघसोजोषयासिगिरश्चनः । वधूयुरिवयोषणां ॥ २९ ॥
 सहस्रंव्यतीनायुक्तानामिंद्रमीमहे । शतंसोमस्यखार्थः ॥ सहस्रांतेशतावयंगवामाच्यावयामसि । अस्त्राराधऽएतु
 ते ॥ दशतेकुलशानांहिरण्यानामधीमहि । भूरिदाऽअसिवृत्रहन् ॥ भूरिदाभूरिदेहिनोमादभ्रभूर्याभर । भूरिघेदि
 द्रदित्ससि ॥ भूरिदाह्यसिश्नुतःपुरुत्राशरवृत्रहन् । आनोभजस्वरार्धसि ॥ प्रतेवभ्रविचक्षणशंसामिगोषणोनपात् ।
 माभ्यांगाऽअनुशिश्नः ॥ कनीनकेवविद्रधेनवेद्रुपदेऽअर्भके । बभ्रूयामेषुशोभते ॥ अरंमऽउन्नयाम्णेरमनुन्नयाम्णे ।
 बभ्रूयामेष्वसिधा ॥ ३० ॥ ॥ इतितृतीयाष्टकेषष्ठोध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ ॥ ॥

द्वाविंशाध्यायेवर्गाः ३० सूक्तानि १४ ऋचः १५९ ॥ त्यागः ॥ इंद्रायेदं ५१ ऋताये. ३ इंद्राये. २० आत्मन. ३ सुपर्णात्मने
 स्येनाये. ८ इंद्राये. इंद्रासोमाभ्यामि. ५ इंद्राये. १३ इंद्रोषसाभ्यामि. ३ इंद्राये. ५० इंद्राभ्याम्या. २ ॥ इतितृतीयेषष्ठः ॥ ६ ॥

प्रऋभुभ्यएकादशार्धवांऋभुर्विभ्वेहोपनवानश्वोत्यात्रिष्टुबुपनोष्टौचतुरनुष्टुवंतमुतोहिदशदाधिकं हिंद्यावापृ
थिव्याद्याशुषळंत्यानुष्टुब्दधिकाष्णः पंचचतस्रोत्याजगत्योत्यासौरीद्राकोवामेकादशैद्रावरुणंतुममद्वितादशत्र
सदस्युः पौरुकुत्स्यः षळाद्या आत्मस्तवः कउश्रवत्ससंपुरुमीहाजमीडौसौहोत्रौत्वाश्विनंहितं वामेषस्य त्रिष्टुवंतमग्रं
वायव्याद्यैद्रवायवंतुगायत्रैवायोचतुष्कमानुष्टुभैत्वाद्यावायव्याविहिपंचवायव्यमिदं वां षळैद्राबार्हस्पत्यं गायत्रं
यस्तस्तभैकादशबार्हस्पत्यं मंत्ये ऐं द्यौचोपांत्याजगती ॥ १ ॥

॥ हरिः ओम् ॥ (४१४१) प्रऋभुभ्योदूतमिवाचमिष्यऽउपस्तिरेश्वैतरीधेनुमीळे । येवातज्जास्तरणिभिरे
वैः परिद्यांसोऽअपसोबभूवुः⁺ ॥ यदारमऋभुभवः पितृभ्यां परि विष्टीवेषणां दुसनाभिः । आदिहेवानामुपसख्यमाय
न्धीरासः पुष्टिमवहन्मनायै ॥ पुनर्येचक्रुः पितरायुवानासनायूपैवजरुणाशयांना । तेवाजोविभ्वाऽऋभुरिद्रवंतोमधु
प्सरसोनोवंतुयज्ञं ॥ यत्संवत्समभवोगामरक्षन्त्यत्संवत्समभवोमाऽअपिशन् । यत्संवत्समभरन्भासोऽअस्यास्ताभिः श
मीभिरमृतत्वमाशुः ॥ ज्येष्ठऽआहचमसाद्वाकरेतिकनीयान्नीनृकृणवाभेत्याह । कनिष्ठऽआहचतुरस्करेतित्वष्टऽऋभव
स्तत्पनयद्वचोवः ॥ १ ॥ सत्यमूचुर्नरऽएवाहिचक्रुरनुस्वधामभवोजगमुरेतां । विश्राजमानांश्चमसांऽअहेवावेनत्त्वष्टा

(४१४१) प्रऋभुभ्येकादशर्चस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवऋभवक्षिष्टुप् ।

चतुरोदहृश्वान्⁺ ॥ द्वादशद्यून्यदगोह्यस्यातिथ्येरणभुभवः संसतः । सुक्षेत्राकृण्वन्नयंतसिंधुन्धन्वातिष्ठन्नोषधीनि
न्मपः ॥ रथयेचक्रुः सुवृत्तैर्नरेष्ठांयेधेनुंविश्वजुर्वविश्वरूपां । तऽआतक्षंतुभवोरयिनः स्ववसः स्वपसः सुहस्ताः ॥ अ
पोह्येषामजुषंतदेवाऽअभिक्रत्वामनसादीध्यानाः । वाजोदेवानामभवत्सुकर्मैद्रस्यऽऋभुक्षावरुणस्यविभ्वा ॥ येहरी
मेधयोक्थामदंतऽइंद्रायचक्रुः सुयुजायेऽअश्वा । तेरायस्पोषद्रविणान्यस्मेधुत्तऽऋभवः क्षेमयंतोनमित्रं⁺ ॥ इदाहः पी
तिमुतवोमदंधुर्नऽऋतेश्रांतस्यसख्यायदेवाः । तेनूनमस्मेऽऋभवोवसूनिर्तृतीयेऽअस्मिन्त्सर्वनेदधात ॥ २ ॥ (४१४२)
ऋभुर्विभ्वावाजऽइंद्रोऽअच्छेमंयज्ञंरक्षधेयोपयात । इदाहिवोधिषणादेव्यह्नामधात्पीतिसंमदाऽअगमतावः ॥ वि
दानासोजन्मनोवाजरत्नाऽउतऽऋतुभिर्ऋभवोमादयध्वं । संवोमदाऽअगमतसंपुरीधिः सुवीरामस्मेरयिमेरेयध्वं ॥ अयं
वोयज्ञऽऋभवोकारियमामनुष्वत्प्रदिबोदधिध्वे । प्रवोच्छाजुजुषाणासोऽअस्थुरभूतविश्वेऽअग्रियोतवाजाः ॥ अभूदु
वोविधुतेरक्षधेयमिदानरोदाशुषेमर्त्याय । पिबंतवाजाऽऋभवोददेवोमहितृतीयंसर्वनमदाय ॥ आवाजायातोपनऽ
ऋभुक्षामहोर्नरोद्रविणसोगृणानाः । आवः पीतयोभिपित्वेऽअह्नामिमाऽअस्तनवस्वऽइवगमन् ॥ ३ ॥ आनपातः शव
सोयातनोपेमंयज्ञंनमसाहूयमानाः । सजोषसः सूरयोयस्यचस्यमध्वः पातरक्षधाऽइंद्रवंतः ॥ सजोषाऽइंद्रवरुणेनसोमैस

(४१४२) ऋभुर्विभ्वेत्येकादशर्चस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवऋभवक्षिष्टुप् ।

जोषाः पाहिर्गिर्वणोमरुद्भिः । अग्रेपाभिर्ऋतुपाभिः सजोषाग्नास्यलीभीरल्लधाभिः सजोषाः ॥ सजोषसऽआदित्यैर्मादयध्वं
सजोषसऽऋभवः पर्वतेभिः । सजोषसोदैव्यैनासवित्रांसजोषसः सिंधुभीरल्लधेभिः ॥ येऽअश्विनायेपितरायऽऋतीधेनुंतं
तक्षुर्ऋभवोयेऽअश्वा । येऽअंसत्रायऽऋधुग्रोदसीयेविश्वोनरः स्वपत्यानिचक्रुः⁺ ॥ येगोमंतंवाजवंतंसुवीरैर्यिधत्थवसुं
मंतंपुरुक्षुं । तेऽअग्रेपाऽऋभवोमंदसानाऽअस्मेधत्तयेचरातिगुणंति ॥ नापाभूतनवोतीतृषामानिः शस्ताऽऋभवोयज्ञे
ऽअस्मिन् । समिंद्रेणमदथसंमरुद्भिः संराजभीरल्लधेयायदेवाः ॥ ४ ॥ (४।४।३) इहोपयातशवसोनपातः सौधन्व
नाऽऋभवोमार्पभूत । अस्मिन्हवः सर्वनेरल्लधेयंगमत्विद्रमनुवोमदासः ॥ आगन्नृभूणामिहरल्लधेयमभूत्सोमस्यसुषुतस्य
पीतिः । सुकृत्ययायत्स्वपस्ययाचंऽएकंविचक्रचमसंचतुर्धा ॥ व्यकृणोतचमसंचतुर्धासखेविशिक्षेत्यब्रवीत् । अथैत
वाजाऽअमृतस्यपंधांगणदेवानामृभवः सुहस्ताः ॥ किंमयस्विच्चमसऽएषऽआसयंकाव्येनचतुरोविचक्र । अथासुनुध्वं
सर्वनंमदायपातऽऋभवोमधुनः सोम्यस्य ॥ शच्याकर्तपितरायुवानाशच्याकर्तचमसंदेवपानं । शच्याहरीधनुंतरावत
ष्टेद्रवाहावृभवोवाजरत्नाः ॥ ५ ॥ योवः सुनोत्यभिपित्वेऽअह्नातीव्रवाजासः सर्वनंमदाय । तस्मैरयिमृभवः सर्ववीरमा
तक्षतवृषणोमंदसानाः⁺ ॥ प्रातः सुतमपिबोहर्यश्वमाध्यादिनंसर्वनंकेवलंते । समुभुभिः पिवस्वरल्लधेभिः सखाँऽर्याँऽईद्र

(४।४।३) इहोपेतिनवर्चस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवऋभवस्त्रिष्टुप् ।

चकृषेसुकृत्या⁺ ॥ येदेवासोऽअभवतासुकृत्यायेनाऽइवेदधिदिविनिषेद । तेरल्लधातशवसोनपातः सौधन्वनाऽअभ
वतामृतासः ॥ यत्तृतीयंसर्वनेरल्लधेयमकृणुध्वंस्वपस्यासुहस्ताः । तदभवः परिषिक्तवऽएतत्संमदेभिरिंद्रियेभिः पिव
ध्वं ॥ ६ ॥ (४।४।४) अनश्वोजातोऽअनभीशुरुक्थ्योऽरथस्त्रिचक्रः परिवर्ततेरजः । महत्तद्वोदैव्यस्यप्रवाचनंद्या
मृभवः पृथिवीयच्चपुष्यथ ॥ रथंयेचक्रुः सुवृतंसुचेतसोविह्वरंतंमनसस्परिध्यया । ताँऽऋन्वस्यसर्वनस्यपीतयऽआवो
वाजाऽऋभवोवेदयामसि ॥ तद्वोवाचाऽऋभवः सुप्रवाचनंदेवेषुविश्वोऽअभवन्महित्वनं । जिब्रीयत्संतापितरासना
जुरापुनर्युवानाचरथायतक्षथ ॥ एकंविचक्रचमसंचतुर्वयंनिश्चर्मणोगामरिणीतधीतिभिः । अथादेवेष्वमृतत्वमानश
श्रुष्टीवाजाऽऋभवस्तद्वऽउक्थ्यं ॥ ऋभुतोऽरयिः प्रथमश्रवस्तमोवाजश्रुतासोयमजीजनन्नरः । विश्वतष्टोविदथेषुप्रवा
च्योयंदेवासोवधासविचर्षणिः ॥ ७ ॥ सवाज्यर्वासऽऋर्षिर्वचस्ययासशूरोऽअस्तापृतनासुदुष्टरः । सरायस्पोषंसुवी
र्येदधेयंवाजोविश्वोऽऋभवोयमाविषुः ॥ श्रेष्ठवः पेशोऽअधिधायिदर्शतस्तोमोवाजाऽऋभवस्तंजुष्टन । धीरासोहि
ष्ठाकवयोविपश्चित्तान्वऽएनाब्रह्मणावेदयामसि ॥ यूयमस्मभ्यंधिषणाभ्यस्परिविद्वांसोविश्वानर्याणिभोजना । द्यु
मंतंवाजंवृषशुष्ममुत्तममानोरयिमृभवस्तक्षतावयः ॥ इहप्रजामिहरयिराणाऽइहश्रवोवीरवत्तक्षतानः । येनवयंचि

(४।४।४) अनश्वोजातइतिवर्चस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवऋभवोजगत्यात्रिष्टुप् ।

तयेमात्यन्यान्तंवाजं चित्रमृभवोददानः ॥ ८ ॥ (४१४१५) उपनोवाजाऽअध्वरमृभुक्षादेवायातपृथिभिर्देवयानैः । यथायज्ञमनुषोविश्व्वाऽसुदधिध्वरेण्वाऽसुदिनेष्वह्ना ॥ तेवोहृदेमनसेसंतुयज्ञाजुष्टासोऽअघृतनिर्णिजोगुः । प्रवःसुतासोहरयंतपूर्णाःऋत्वेदक्षायहर्षयंतपीताः+ ॥ त्र्युदायंदेवहितंयथावःस्तोमोवाजाऽऋभुक्षणोददेवः । जुह्वेमनुष्वदुपरासुविभुयुष्मेसचावृहद्वेषुसोमं ॥ पीवोऽअश्वाःशुचद्रथाहिभूतार्यःशिप्रावाजिनःसुनिष्काः । इंद्रस्यसूनोशवसो नपातोनुवश्चेत्यग्रियंमदाय ॥ ऋभुमृभुक्षणोरयिवाजैवाजिन्तमंयुजं । इंद्रस्वंतंहवामहेसदासातममश्विनं ॥ ९ ॥ सेहृभवोयमवथयुयमिंद्रश्चमर्त्यं । सधीभिर्स्तुसनितामेधसातासोऽअर्वता ॥ विनोवाजाऽऋभुक्षणःपथाश्चितनयष्टवे । अस्मभ्यंसूरयःस्तुताविश्व्वाऽआशास्तरिषणि ॥ तनोवाजाऽऋभुक्षणऽइंद्रनासत्यारयिं । समश्वैर्चर्षणिभ्यऽआपुरुशस्तऽअघत्तये ॥ १० ॥ (४१४१६) उतोहिवांदात्रासंतिपूर्वायापूरुभ्यस्त्रसदस्युर्नितोशे । क्षेत्रासांददथुरुर्वरासां धनंदस्युभ्योऽअभिभूतिमुग्रं+ ॥ उतवाजिनंपुरुनिष्पिध्वानंदधिका मुददधुर्विष्वकृष्टिं । ऋजिप्यंश्येनंप्रषितप्सुमाशुं चर्कृत्यमयोनृपतिंनशूरं ॥ यंसीमनुप्रवतैवद्रवंतंविश्वःपूरुर्मदतिहर्षमाणः । पडिर्गृध्यंतमेधयुंनशूरंरथतुरंवातमिवध्र

(४१४१५) उपनइत्यष्टर्चस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवऋभुवस्त्रिष्टुप् अंत्याश्चतस्रोनुष्टुभः । (४१४१६) उतोहीतिदशर्चस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवोदधिकावाआद्यायाद्यावापृथिवीत्रिष्टुप् ।

जैतं ॥ यःस्मारुंधानोगध्यासमत्सुसनुतरश्चरतिगोषुगच्छन् । आविक्रंजीकोविदथानिचिक्व्यत्तिरोऽअरतिंपर्यापंऽआयोः+ ॥ उतस्मैनवस्त्रमथिनतायुमनुक्रोशंतिक्षितयोभरेशु । नीचायमानंजसुरिनश्येनश्रवश्चाच्छापशुमच्चयूथं+ ॥ ११ ॥ उतस्मासुप्रथमःसरिष्यन्निवेतिश्रेणिभीरथानां । स्रजंकृण्वानोजन्योनशुभ्वारेणुरेरेहत्किरणंददश्वान्+ ॥ उतस्यवाजीसहुरिर्कृतावाशुश्रूषमाणस्तन्वासमयं । तुरंयतीषुतुरयंनृजिप्योधिभ्रुवोःकिरतेरेणुमंजन्+ ॥ उतस्मास्यतन्यतो रिंवचोर्कृष्णायतोऽअभियुजोभयंते । यदासहस्रमभिषीमयोधीहुर्वर्तुःस्माभवतिभीमऽक्रंजन्+ ॥ उतस्मास्यपनयंतिजनाजुतिंकृष्टिप्रोऽअभिभूतिमाशोः । उतैनमाहुःसमिधेवियंतःपरादधिकाऽअसरत्सहस्रैः ॥ आदधिकाःशवसापंचकृष्टीःसूर्यऽइवज्योतिषापस्तान । सहस्रसाःशंतसावाज्यर्वापृणक्तुमध्वासमिमावचांसि ॥ १२ ॥ (४१४१७) आशुंदधिकांतमुनुष्टवामदिवस्पृथिव्याऽउतचर्किराम । उच्छंतीर्मांमुषसःसूदयंत्वतिविश्वानिदुरितानिपपन् ॥ महश्चर्कर्म्यवैतःऋतुप्रादधिकाव्णःपुरुवारस्यवृष्णः । यंपूरुभ्योदीदिवांसनाग्निंदधुर्मित्रावरुणाततुरिं ॥ योऽअश्वस्यदधिकाव्णोऽअकारीत्समिद्धेऽअग्राऽउषसोव्युष्टौ । अनागसंतमर्दितिःकृणोतुसमित्रेणवरुणेनासजोषाः ॥ दधिकाव्णोऽइषऽऊर्जोमहोयदर्मन्महिमरुतांनामभद्रं । स्वस्तयेवरुणंमित्रमग्निंहवामहऽइंद्रंवज्रबाहुं ॥ इंद्रमिवेदुभयेविह्वयंतऽउदीरां

(४१४१७) आशुमितिषट्चस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवोदधिकावात्रिष्टुप् अंत्यानुष्टुप् ।

णायज्ञमुपप्रयंतः । दधिकामसूदनंमर्त्यायददधुर्मित्रावरुणानोऽअश्वं ॥ दधिक्राव्णोऽअकारिपंजिष्णोरश्वस्यवाजि
नः । सुरभिर्नोमुखाकरत्नणऽआयूषितारिषत् ॥ १३ ॥ (४।४।८) दधिक्राव्णऽइदुनुचर्किरामविश्वाऽइन्मामुष
सःसूदयंतु । अपामग्नेरुषसःसूर्यस्यबृहस्पतेरांगिरसस्यजिष्णोः+ ॥ सत्वाभरिषोगविषोदुवन्यसच्छ्रवस्यादिषऽउषसं
स्तुरण्यसत् । सत्योद्रवोद्रवरःपतंगरोदधिक्रावेषमूर्जस्वर्जनत् ॥ उतस्मास्यद्रवतस्तुरण्यतःपर्णनवेरनुवातिप्रगर्धिनः ।
इथेनस्यैवध्रजतोऽअंकसंपरिदधिक्राव्णःसहोर्जातरित्रतः ॥ उतस्यवाजीक्षिपणितुरण्यतिग्रीवायांवद्धोऽअपिकक्षऽआ
सनि । ऋतुंदधिक्राऽअनुसंतवीत्वत्पथामकांस्यन्वापनीफणत् ॥ हंसःशुचिषद्वसुरंतरिक्षसद्धोतावेदिषदतिथिर्दुरोण
सत् । नृषद्वरसदृतसद्योमसदजागोजाऽऋतजाऽअद्विजाऽऋतं ॥ १४ ॥ (४।४।९) इंद्राकोवावरुणासुमन्माप
स्तोमोहविष्मोऽअमृतोनहोता । योवांहृदिऋतुमाँऽअस्मदुक्तःपस्पशीर्दिद्रावरुणानमस्वान् ॥ इंद्राहयोवरुणाचक्रऽआ
पीदेवौमर्तःसख्यायप्रयस्वान् । सहतिवृत्रासमिधेषुशत्रूनवोभिर्वामहद्भिःसप्रश्रृण्वे ॥ इंद्राहरत्नवरुणाधेष्ठेत्थानृभ्यः
शशमानेभ्यस्ता । यदीसखायासख्यायसोमैःसुतेभिःसुप्रयसामादयैते ॥ इंद्रायुववरुणादियुर्मस्मिन्नोजिष्ठमुग्रानिव

(४।४।८) दधिक्राव्णइतिपंचर्चस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवोदधिक्रावाअंत्यायाःसूर्यस्त्रिष्टुप्अंत्याश्रतस्रोजगत्यः । (४।४।९) इंद्रा-
कोवानित्येकादशर्चस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवइंद्रावरुणौत्रिष्टुप् ।

धिष्ट्वज्रं । योनौदुरेवोवृकतिर्दभीतिस्तस्मिन्मिमाथामभिभूत्योजः ॥ इंद्रायुववरुणाभूतमस्याधियःप्रेतारवृषभेवधे
नोः । सानोदुहीयद्यवसेवगत्वीसहस्रधारापयंसामहीगौः+ ॥ १५ ॥ तोकेहितेतनयऽउर्वरासुसूरोदशीकेवृषणश्चापां
स्ये । इंद्रानोऽअत्रवरुणास्यातामवोभिर्दस्मापरितक्म्यायां ॥ युवामिज्यवंसेपूर्यायपरिप्रभृतीगविषःस्वापी । वृणीम
हेसख्यायप्रियायशूरांमहिष्ठापितरेवशंभू+ ॥ तावांधियोवसेवाजयंतीराजिनजग्मुयुवयूःसुदान् । श्रियेनगावऽउप
सोममस्थुरिंद्रगिरोवरुणंमेमनीषाः+ ॥ इमाऽइंद्रवरुणंमेमनीषाऽअगमन्नुपद्रविणमिच्छमानाः । उपेमस्थुर्जोष्टारऽइव
वस्वोरध्वीरिवश्रवसोभिक्षमाणाः ॥ अश्वस्यत्मानारथ्यस्यपुष्टेर्नित्यस्यरायःपतयःस्याम । ताचक्राणाऽऋतिभिर्नव्य
सीभिरस्त्रारायोनियुतःसचंतां ॥ आनोबृहताबृहतीभिरूतीऽइंद्रयातंवरुणवाजसाता । यद्विद्यवःपृतनासुप्रकीळा
न्तस्यवास्यामसनितारऽआजेः+ ॥ १६ ॥ (४।४।१०) ममद्विताराष्ट्रक्षत्रियस्यविश्वायोर्विश्वेऽअमृतायथानः ।
ऋतुंसचंतेवरुणस्यदेवाराजामिच्छेदुपमस्यवज्रेः ॥ अहराजावरुणोमह्यंतान्यसुर्याणिप्रथमाधारयंत । ऋतुंसचंते० ॥
अहमिंद्रोवरुणस्तेमहित्वोर्वीगभीरेरजसीसुमेके । त्वष्टैवविश्वाभुवनानिविद्वान्समैरयंरोदसीधारयंच ॥ अहमपोऽअ
पिन्वमुक्षमाणाधारयदिवंसदनऽऋतस्य । ऋतेनपुत्रोऽअदितेऋतावोतत्रिधातुप्रथयद्विभूम ॥ मानरःस्वश्वावाजयंतो

(४।४।१०) ममद्वितेतिदशर्चस्यसूक्तस्यपौरुक्तस्यस्रमदस्युःआद्यानांषण्णांत्रसदस्युर्देवताअंत्यानांचतसृणाभिद्रावरुणौत्रिष्टुप् ।

मां वृताः समरणे हवन्ते । कुणोम्बाजिमघवाहमिन्द्र इत्यमिरेणुमभिभूत्यो जाः ॥ १७ ॥ अहंता विश्वाचकरं न किमर्दयं
सहोवरतेऽप्रतीतं । यन्मासोमासोममदन्वदुक्थोभेभ्येतेरजसीऽअपरे ॥ विदुष्टे विश्वाभुवनानितस्य ताप्रब्रवी
शिवरुणायवेधः । त्वं वृत्राणि शृण्विषेजघ्नान्त्वंवृतांऽअरिणाऽइन्द्रसिंघ्न ॥ अस्माकमत्र पितरस्तऽआसन्त्सप्तऽऋष
योदौर्गहेषध्यामाने । तऽआर्यजंतव्रसदस्युमस्याऽइन्द्रं न वृत्रतुरमर्धदेवं ॥ पुरुकुत्सानीहिवामदाशङ्क्येभिरिन्द्रावरु
णानमोभिः । अथाराजानं व्रसदस्युमस्यावृत्रहणैददधुरर्धदेवं ॥ रायावयंससवांसोमदेमहव्येन देवायवसेनगावः ।
तां धेनुमिन्द्रावरुणायुवनो विश्वाहाधत्तमनपस्फुरंती ॥ १८ ॥ (४।४।११) कऽउश्रवत्कतमोयज्ञियानां वंदारुदेवः
कतमोजुषाते । कस्येमां देवीममृतैषु प्रेष्ठाहृदि श्रेषामसुष्टुतिं सुहृत् ॥ कोमृळातिकतमऽआगमिष्ठो देवानामुक्तमः शं
भविष्ठः । रथं कमाहुर्द्रवदश्वमाशुं यंसूर्यस्य दुहितावृणीत ॥ मक्षूहिष्मागच्छथऽईवं तोद्यनिद्रोनशक्तिं परितक्म्यायां ।
दिवऽआजातादिव्यासुर्णाकयाशचीनां भवथः शचिष्ठा ॥ कावां भूदुपमातिः कयानऽआश्विनागमथो हूयमाना । को
वां महश्चित्यजसोऽअभीकऽउरुष्यतं माध्वीदस्नानऽऊती ॥ उरुवारथः परिनक्षतिद्यामायत्समुद्रादभिवर्ततेवां । म
ध्वामाध्वीमधुवांप्रपायन्यत्सीवांपृक्षोभुरजैतपकाः ॥ सिंधुर्हवारसयासिंचदश्वान्घृणावयोरुषासः परिरमन् । तदृषु

(४।४।११) कऽउश्रवदितिसप्तर्चस्य सूक्तस्य सौहोत्रौ पुरुमीह्याजमीह्यावश्विनौ त्रिष्टुप् ।

वामजिरंचेतियानयेनपतीभवथः सूर्यायाः ॥ इहेह्यद्वांसमनापंपृक्षेसेयमस्मेसुमतिर्वाजरत्ना । उरुष्यतं जरितारैर्युवं
हश्चितः कामौनासत्यायुवद्रिक् ॥ १९ ॥ (४।४।१२) तंवारथं वयमद्याहुवेमपृथुजयमश्विनासंगतिंगोः । यः सूर्या
वहति वंधुरायुर्गिर्वाहसंपुरुतमैवसूयुं ॥ युवं श्रियमश्विनादेवतातां दिवोनपातावनथः शचीभिः । युवोर्वपुरभिपृक्षः स
चंतेवहं तियत्ककुहासोरथैवां ॥ कोवां मद्याकरतेरातहव्यऽऊतयैवासुतपेयायवाकैः । ऋतस्य वावनुषैपूर्यायनमोयेमा
नोऽअश्विनाववर्तत् ॥ हिरण्ययेन पुरुभूरथेनेमं यज्ञं नासत्योपेयातं । पिबाथऽइन्मधुनः सोम्यस्य दधथोरत्नं विधतेजनां
य ॥ आनोयातं दिवोऽअच्छापृथिव्याहिरण्ययेन सुवृत्तारथेन । मावां मन्येनिर्यमन्देवयंतः संयद्देनाभिः पूर्यावां ॥
नूनोरयिंपुरुवीरैर्बृहंतं दस्त्रामिमाथामुभयैष्वस्मे । नरोयद्वांमश्विनास्तोममावन्त्सधस्तुतिमाजमीह्यासोऽअगमन् ॥ इ
हेह्यद्वां ॥ २० ॥ (४।४।१३) एषस्य भानुरुदियतिं युज्यते रथः परिज्मादिवोऽअस्य सानवि । पूक्षासोऽअस्मि
न्मिधुनाऽअधित्रयोहतिस्तुरीयोमधुनो विरंशते ॥ उद्वांपूक्षासोमधुमंतऽईरतेरथाऽअश्वोऽउषसोव्युष्टिषु । अपोर्ण
वंतस्तमऽआपरीवृतं स्वर्णशुक्रंतन्वतऽआरजः ॥ मध्वः पिबतं मधुपेभिरासभिरुतप्रियं मधुनेयुं जाथारथं । आवर्तनि
मधुनाजिन्वथस्यथोहतिं वहेथेमधुमंतमश्विना ॥ हंसासोयेवांमधुमंतोऽअस्मिधोहिरण्यपर्णाऽउहुवऽउषबुधः । उद्

(४।४।१२) तं वामितिसप्तर्चस्य सूक्तस्य सौहोत्रौ पुरुमीह्याजमीह्यावश्विनौ त्रिष्टुप् । (४।४।१३) एषस्य इतिसप्तर्चस्य सूक्तस्य गौतमो

प्रुतोमंदिनोमंदिनिस्पृशोमध्वोनमक्षःसर्वनानिगच्छथः ॥ स्वध्वरासोमधुमंतोऽअग्रयऽउत्साजरंतेप्रतिवस्तोरश्विना ।
यन्निकहस्तस्तरणिर्विचक्षणःसोमं सुषावमधुमंतमद्रिभिः ॥ आकेनिपासोऽअहभिर्दिविध्वतःस्वर्णशुक्रंतन्वतऽआर
जः । सूरश्चिदश्वान्युयुजानऽईयतेविश्वऽअनुस्वधयाचेतथस्पथः+ ॥ प्रवामवोचमश्विनाधियंधारथःस्वश्वोऽअज
रोयोऽअस्ति । येनसद्यःपरिरजांसियाथोहविष्मंतंरणिभोजमच्छ ॥ २१ ॥ (४।५।१) अग्रंपिबामधूनांसुतंवायो
दिविष्टिषु । त्वंहिपूर्वपाऽअसि ॥ शतेनानोऽअभिष्टिभिर्नियुत्वाऽइंद्रसारथिः । वायोसुतस्यतृपतं ॥ आवोसहस्रंह
रयऽइंद्रवायूऽअभिप्रयः । वहंतुसोमपीतये ॥ रथंहिरण्यवंधुरमिंद्रवायूस्वध्वरं । आहिस्थार्थोदिविस्पृशं ॥ रथेनपृ
थुपाजसादाश्वासमुपगच्छतं । इंद्रवायूऽइहागतं ॥ इंद्रवायूऽअयंसुतस्तंदेवोभिःसजोषसा । पिबंतंदाशुषौगृहे ॥ इह
प्रयाणमस्तुवामिंद्रवायूविमोचनं । इहवांसोमपीतये ॥ २२ ॥ (४।५।२) वायोशुक्रोऽअयामितेमध्वोऽअग्रंदिवि
ष्टिषु । आयाहिंसोमपीतयेस्पाहोदैवेनियुत्वता ॥ इंद्रश्चवायवेषांसोमानांपीतिर्महथः । युवांहियंतींदवोन्म्रमापो
नसध्यक् ॥ वायुविंद्रश्चशुष्मिणासरथंशवसस्पती । नियुत्वंतानऽऊतयऽआयातंसोमपीतये ॥ यावांसंतिपुरुस्पृहो

वामदेवोश्विनौजगत्यात्रिष्टुप् । (४।५।१) अग्रंपिबेति सप्तर्चस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवइंद्रवायूआद्यायावायुर्गायत्री । (४।५।२) वायो
शुक्रइतिचतुर्चस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवइंद्रवायूआद्यायावायुरनुष्टुप् ।

नियुतोदाशुषेनरा । अस्मेतार्यज्ञवाहसेंद्रवायूनियच्छतं ॥ २३ ॥ (४।५।३) विहिहोत्राऽअवींताविपोनरायोऽअ
र्यः । वायुवाचंद्रेणरथेनयाहिसुतस्यपीतये ॥ नियुवाणोऽअशस्तीर्नियुत्वाऽइंद्रसारथिः । वायुवा० ॥ अनुकृष्णेवसुं
धितीयेमातेविश्वपेशसा । वायुवा० ॥ वहंतुत्वामनोयुजोयुक्तासोनवतिर्नव । वायुवा० ॥ वायोशतंहराणांयुवस्व
पोष्याणां । उतवातेसहस्रिणोरथऽआयातुपाजसा ॥ २४ ॥ (४।५।४) इदंवामास्येहविःप्रियमिंद्राबृहस्पती ।
उक्थंमदश्चशस्यते ॥ अयंवांपरिषिच्यतेसोमंऽइंद्राबृहस्पती । चारुर्मदायपीतये ॥ आनंऽइंद्राबृहस्पतीगृहमिंद्रश्चग
च्छतं । सोमपासोमपीतये ॥ अस्मेऽइंद्राबृहस्पतीरयिंधंतंशतग्विनं । अश्वान्तंसहस्रिणौ ॥ इंद्राबृहस्पतीवयंसुतेगी
भिर्हिवामहे । अस्यसोमस्यपीतये ॥ सोममिंद्राबृहस्पतीपिबंतंदाशुषौगृहे । मादयेथांतदौकसा ॥ २५ ॥ (४।५।५)
यस्तस्तंभसहसाविज्मोऽअंतान्बृहस्पतिस्त्रिषधस्योरवेण । तंप्रत्नासऽऋषयोदीध्यानाःपुरोविप्रादधिरेमंद्रजिह्वं ॥ धुने
तयःसुप्रकेतंमदंतोबृहस्पतेऽअभियेनस्तस्त्रे । पृषंतंसृप्रमदंभमूर्वबृहस्पतेरक्षतादस्ययोनिं ॥ बृहस्पतेयापरमापराव
दतऽआतऽऋतस्पृशोनिषेदुः । तुभ्यंखाताऽअवताऽअद्रिदुग्धामध्वःश्रोतंत्यभितोविरप्शं+ ॥ बृहस्पतिःप्रथमंजाय

(४।५।३) विहिहोत्राइतिपंचर्चस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवोवायुरनुष्टुप् । (४।५।४) इदंवामितिषड्चस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेव-
इंद्राबृहस्पतीगायत्री । (४।५।५) यस्तस्तंभेत्येकादशर्चस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवोबृहस्पतिरंत्ययोर्द्वयोरिंद्राबृहस्पतीत्रिष्टुप्दशमीजगती ।

ऋक्सं.

अ. ३ अ. ७

॥ ४६ ॥

मानोमहोज्योतिषः परमेव्योमन् । सप्तास्यस्तुविजातोरवेण विसर्गमरधमत्तमांसि ॥ ससुष्टुभासः ऋकंतागुणेन व
लंरुरोजफलिगंरवेण । बृहस्पतिरुस्रियाहव्यसूदः कनिक्कद्वारवशतीरुदाजत् ॥ २६ ॥ एवापित्रे विश्वदेवाय वृष्णेय
ज्ञैर्विधेम नमसाहविभिः । बृहस्पते सुप्रजावीरवतो वयं स्याम पतयोरयीणां⁺ ॥ सऽइद्राजाप्रतिजन्यानि विश्वाशुष्मे
णतस्यावभिवीर्येण । बृहस्पतियः सुभृतं बिभर्ति वल्लुयति वंदते पूर्वभाजं ॥ सऽइक्ष्वेति सुधितऽओकसि खेतस्माऽइळा
पिन्वते विश्वदानीम् । तस्मै विशः स्वयमेवानमंते यस्मिन् ब्रह्माराजनि पूर्वऽएति ॥ अप्रतीतो जयति संधनानि प्रतिजन्या
न्युतया सजन्या । अवस्य वेयो वरिवः कृणोति ब्रह्मणे राजा तमवंति देवाः⁺ ॥ इंद्रश्च सोमं पिबतं बृहस्पते स्मिन्यज्ञे मंदसा
ना वृषण्वसू । आवौ विशं त्विदं वः स्वाभुवोस्मे रयिं सर्ववीरं नियच्छतं ॥ बृहस्पतऽइंद्रवर्धतं नः सचासावां सुमतिर्भूत्वस्मे ।
अविष्टं धियो जिगृतं पुरंधीर्जजस्तमयो वनुषामरातीः ॥ २७ ॥ इति तृतीयाष्टके सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

त्रयोविंशत्यायेवर्गाः २७ सूक्तानि १८ ऋचः १४४ ॥ त्यागः ॥ ऋभुभ्यः ४८ द्याव्यापृथिवीभ्याः १ दधिक्काणः १९ सूर्याये १
इंद्रावरुणाभ्याः ११ त्रसदस्यवः ६ इंद्रावरुणाभ्याः ४ अग्निभ्याः २१ वायवः १ इंद्रवायुभ्याः ६ वायवे इंद्रवायुभ्याः ३ वायवः ५
इंद्राबृहस्पतिभ्याः ६ बृहस्पतयः ९ इंद्राबृहस्पतिभ्याः २ ॥ इति तृतीये सप्तमः ॥ ७ ॥

मंडलं ४

अनु. ५

॥ ४६ ॥

इदमुषस्यंतु प्रतिष्यासप्तगायत्रैतद्देवस्य सावित्रं तु जागतं भूदेवः षट्त्रिष्टुवंतं को वोदश वैश्वदेवं त्रिगायत्र्यंतं तु म
ही सप्तद्यावापृथिवीयं क्षेत्रस्याष्टौ तिस्रः क्षेत्रपत्याः शुनायैका परापुर उष्णिक्सां त्याच शुनासीराभ्यामुपांत्ये सीतायै
ते चानुष्टुभावाद्याचतुर्थी च समुद्रादेकादशाग्नेयं जगत्यंतं सौर्यं त्र्यापं वागव्यं वा घृतस्तुतिर्वानमो त्रिभ्यो भौमो त्रिः पं
चमे मंडले नुक्तगोत्रमात्रेयं विद्यात्पंकत्यंतस्य च सूक्तस्य शेषमानुष्टुभं भवो धिद्वादशबुधविष्टिरौ कुमारं कुमारो वृशो
वाजानं उभौ वा शक्यंतं कं वीत्युचोस्तु वृश एव त्वमग्ने वसुश्रुत आद्या विराट् तृतीया मारुतरौ द्रावैष्णवी त्वामग्नए
कादशसुसमिद्धाया प्रंगायत्रमग्निं तं दशपांक्तं सखाय इषः पंक्त्यंतं त्वामग्ने सप्तजागतं ॥ १ ॥ ॥ ॥

॥ हरिः ओम् ॥ (४।५।६) इदमुत्पत्तुरुतमं पुरस्ताज्ज्योतिस्तमसो वयुना वदस्थात् । नूनं दिवो दुहितरो विभाती
गातुं कृणवन्नृषसो जनाय ॥ अस्थुरुचित्राऽउषसः पुरस्तान्मिताऽइव स्वरवो ध्वरेषु । व्यूत्रजस्य तमो द्वारोच्छंती रवन्नु
चयः पावकाः⁺ ॥ उच्छंती रद्यचितयंत भोजान्नाधो देया योषसो मघोनीः । अचित्रेऽअंतः पणयः ससं त्वबुध्यमानास्तम
सो विर्मध्ये ॥ कुचित्सदैवीः सनयो नवो वायामो बभूया दुषसो वोऽअद्य । येनानवग्वेऽअंगिरे दशग्वे सप्तास्यैरेव तीरे वद
ष⁺ ॥ यूयं हि देवीर्ऋतयुग्भि रश्चैः परिप्रयाथ भुवनानि सद्यः । प्रबोधयंती रुषसः ससंतं द्विपाच्चतुष्पाच्चरथाय जीवं⁺ ॥ १ ॥

(* जननां ऋषेः पुत्रो जान इति सर्वा ० भाष्यं । जार इति सायणः ।) (४।५।६) इदमुत्पत्तिलेकादशस्य सूक्तस्य गौतमो वामदेव उपास्मिष्टु ।

कस्विदासांकतमापुराणीययाविधानाविदधुर्भूणां । शुभंयच्छुभ्राऽउषसश्चरंतिनविज्ञायंतेसहशीरजुर्याः⁺ ॥ ताघा
ताभद्राऽउषसःपुरासुरभिष्टिद्युम्नाऽऋतजातसत्याः । यास्वीजानःशशमानऽउक्थैःस्तुवच्छंसद्रविणंसद्यऽआप ॥ ता
ऽआचरंतिसमनापुरस्तात्समानतःसमनापप्रथानाः । ऋतस्यदेवीःसदसोबुधानागवांसर्गाऽउषसोजरंते ॥ ताऽइं
न्वेऽवसमनासमानरीरमीतवर्णाऽउषसश्चरंति । गूहतीरभ्वमसितंरुशद्भिःशुक्रास्तनूभिःशुचयोरुचानाः⁺ ॥ रयिर्दि
वोदुहितरोविभातीःप्रजावतंयच्छतास्मासुदेवीः । स्योनादावःप्रतिबुध्यमानाःसुवीर्यस्यपतयःस्याम ॥ तद्वोदिवोदु
हितरोविभातीरुपब्रुवऽउषसोयज्ञकैतुः । वयंस्यामयशसोजनेषुतद्व्यौश्चधत्तांपृथिवीचदेवी⁺ ॥ २ ॥ (४।५।७) प्र
तिष्यासुनरीजनीव्युच्छंतीपरिस्वसुः । दिवोऽअदंशिदुहिता⁺ ॥ अश्वेवचित्रारुषीमातागवामृतावरी । सखाभूदश्वि
नौरुषाः⁺ ॥ उतसखास्यश्विनोरुतमातागवामसि । उतोषोवस्वऽईशेषे ॥ यावयद्वैषसंत्वाचिकित्वित्सूनृतावरि ।
प्रतिस्तोमैरभुत्सहि ॥ प्रतिभद्राऽअदक्षतगवांसर्गानरश्मयः । ओषाऽअप्राऽउरुजयः ॥ आपप्रुषीविभावरिव्याव
ज्योतिषातमः । उषोऽअनुस्वधामव ॥ आद्यांतनोषिरश्मिभिरांतरिक्षमुरुप्रियं । उषःशुक्लेणशोचिषा ॥ ३ ॥ (४।५।८)
तदेवस्यसवितुर्वार्यमहद्वृणीमहेऽअसुरस्यप्रचेतसः । छर्दियेनदाशुषेयच्छतिमनातन्नोमहांऽउदयान्देवोऽअक्तुभिः ॥

(४।५।७) प्रतिष्येतिसप्तर्चस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवउषागायत्री । (४।५।८) तदेवस्येतिसप्तर्चस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवःसविताजगती ।

दिवोधर्ताभुवनस्यप्रजापतिःपिशंगंद्रापिंप्रतिमुंचतेकविः । विचक्षणःप्रथयन्नापृणन्नूर्वजीजनत्सवितासुम्नमुक्थ्यं* ॥
आप्रारजासिदिव्यानिपाथिवाश्लोकैदेवःकृणुतेस्वायधर्मणे । प्रबाहूऽअस्त्राकसवितासवीमनिनिवेशयन्प्रसुवन्नक्तुभि
र्जगत् ॥ अदाभ्योभुवनानिप्रचाकशद्रुतानिदेवःसविताभिरक्षते । प्रास्नाग्वाहभुवनस्यप्रजाभ्योधृतव्रतोमहोऽअजम
स्यराजति ॥ त्रिरंतरिक्षंसवितामहित्वनात्रीरजांसिपरिभूस्त्रीणिरोचना । तिस्रोदिवःपृथिवीस्त्रिस्त्रिऽइन्वतित्रिभिर्व्रतै
रभिनोरक्षतिमना ॥ बृहत्सुम्नःप्रसवीतानिवेशनोजगतःस्यातुरुभयस्ययोवशी । सनोदेवःसविताशर्मयच्छत्वस्मेक्षया
यत्रिवरूथमंहसः ॥ आगन्देवऽऋतुभिर्वर्धतुक्षयंदधातुनःसवितासुप्रजामिषं । सनःक्षपाभिरहंभिश्चजिन्वतुप्रजावतं
रयिमस्मेसमिन्वतु ॥ ४ ॥ (४।५।९) अभूदेवःसवितावद्योनुनऽइदानीमहंऽउपवाच्योनृभिः । वियोरन्नाभर्जति
मानवेभ्यःश्रेष्ठनोऽअत्रद्रविणंयथादधत् ॥ देवेभ्योहिप्रथमंयज्ञियेभ्योमृतत्वंसुवसिभागमुत्तमं । आदिहामानंसवि
तर्व्यूषेनूचीनार्जीवितामानुषेभ्यः ॥ अचिंत्तीयच्चक्रमादव्येजनेदीनैर्दक्षैःप्रभूतीपुरुषत्वता । देवेषुचसवितुर्मनूषेषु
चत्वंनोऽअत्रसुवतादनागसः ॥ नप्रमियेसवितुर्दव्यस्यतद्यथाविश्वंभुवनंधारयिष्यति । यत्पृथिव्यावरिमन्नास्वंगुरि
र्वर्मन्दिवःसुवर्तिसत्यमस्यतत्⁺ ॥ इन्द्रज्येष्ठान्वहृद्भ्यःपर्वतेभ्यःक्षयाँऽएभ्यःसुवसिपस्त्यावतः । यथायथापतयंतोवि

(४।५।९) अभूदेवइतिपटुचस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवःसविताजगत्यंतात्रिष्टुप् ।

येमिरऽएवैवतस्थुःसवितःसवायते ॥ येतेत्रिरहन्तसवितःसवासौदिवेदिवेसौभगमासुवन्ति । इन्द्रोद्यावापृथिवीसिंधुर
द्विरोदित्यैर्नोऽदितिःशर्मयंसत् ॥ ५ ॥ (४१।५।१०) कोवस्त्रातावसवःकोवरूताद्यावाभूमीऽअदितेत्रासीथां
नः । सहीयसोवरुणमित्रमर्तात्कोवोध्वरेवरिवोधातिदेवाः ॥ प्रयेधामानिपूव्याण्यर्चान्वियदुच्छान्वियोतारोऽअमू
राः । विधातारोवितेदधुरजस्त्राऽऋतधीतयोरुरुचंतदस्माः⁺ ॥ प्रपस्त्याऽमदितिसिंधुमकैःस्वस्तिमीळेसख्यायदेवी ।
उभेयथानोऽअहनीनिपातऽउषासानक्ताकरतामदग्धे ॥ व्यर्यमावरुणश्चेतिपंथांमिषस्पतिःसुवितंगातुमग्निः । इन्द्रा
विष्णूनृवदुषुस्तवानाशर्मनोयंतममवद्वरूथं ॥ आपर्वतस्यमरुतामवासिदेवस्यत्रातुरत्रिभगस्य । पात्पतिर्जन्यादंहसोनो
मित्रोमित्रियादुतनऽउरुष्येत् ॥ ६ ॥ नूरोदसीऽअहिनाबुध्येनस्तुवीतदेवीऽअप्येभिरिष्टैः । समुद्रंनसंचरणेसनिप्यवो
धर्मस्वरसोनद्योऽपपन्न ॥ देवैर्नोदिव्यदितिनिपातुदेवस्त्रातात्रायतामप्रयुच्छन् । नहिमित्रस्यवरुणस्यधासिमर्हाम
सिप्रमियंसान्वग्नेः⁺ ॥ अग्निरीशेवसव्यस्याग्निर्महःसौभगस्य । तान्यस्मभ्यैरासते ॥ उषोमघोन्यावहसूनुतेवार्या
पुरु । अस्मभ्यंवाजिनीवति ॥ तत्सुनःसविताभगोवरुणोमित्रोऽअर्यमा । इन्द्रो नोराधसागमत् ॥ ७ ॥ (४१।५।११) मही

(४१।५।१०) कोवस्त्रातेतिदशर्चस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवोविश्वेदेवास्त्रिप्रपुंअंत्यास्तिस्रोगायत्र्यः । (भेदपक्षे—विश्वेदेवाः ७ अग्निः
१ उषाः १ विश्वेदेवाः १ एवंदश) । (४१।५।११) महीइतिसप्तर्चस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवोद्यावापृथिवीत्रिप्रपुंअंत्यास्तिस्रोगायत्र्यः ।

द्यावापृथिवीऽइहज्येष्ठैरुचाभवतांशुचयद्विरकैः । यत्सीवरिष्ठेबृहतीविमिन्वन्नृवद्धोक्षापप्रधानेभिरैवं ॥ देवीदे
वेभिर्यजतेयजत्रैर्मिनतीतस्थतुरुक्षमाणे । ऋतावरीऽअद्बुहादेवपुत्रेयज्ञस्यनेत्रीशुचयद्विरकैः⁺ ॥ सऽइत्स्वपाभुवने
ध्वासयऽइमेद्यावापृथिवीजजान । उर्वींगभीरेरजसीसुमेकैऽअवशेधीरःशच्यासमैरत् ॥ नूरोदसीवृहद्विर्नोवरूथःप
त्नीवद्विरिपयंतीसजोषाः । उरूचीविश्वेयजतेनिपातंधियास्यामरथ्यःसदासाः⁺ ॥ प्रवांमहिद्यवीऽअभ्युपस्तुतिभरा
महे । शुचीऽउपप्रशंसये ॥ पुनानेतन्वामिथःस्वेनदक्षेणराजथः । ऊह्यार्थेसुनादृतं⁺ ॥ महीमित्रस्यसाधथस्तरंतीपि
प्रतीऽऋतं । परियज्ञंनिषेदथुः ॥ ८ ॥ (४१।५।१२) क्षेत्रस्यपतिनावयंहितेनैवजयामसि । गामश्वपोषयित्वासनो
मृळातीदृशे ॥ क्षेत्रस्यपतेमधुमंतममिधेनुरिवपयोऽअस्मासुधुश्च । मधुश्चतैघृतमिवसुपूतमृतस्यनःपतयोमृळयंतु ॥
मधुमतीरोपधीर्द्यावऽआपोमधुमन्नोभवत्वंतारिक्षं । क्षेत्रस्यपतिर्मधुमान्नोऽअस्त्वरिप्यंतोऽअन्वेनंचरेम ॥ शुनंवाहाः

(४१।५।१२) क्षेत्रस्येत्यष्टर्चस्यसूक्तस्यगौतमोवामदेवआद्यानांतिमृणांक्षेत्रपतिर्देवताचतुर्ध्याःशुनःपंचम्यष्टम्योःशुनासीरौषष्टीसप्तम्योः
सीता आद्याचतुर्थीषष्टीसप्तम्योनष्टुभःपंचमीपुरउष्णिक्शेषास्त्रिष्टुभः (अत्रचतुर्ध्याःशुनोऽदंतः । तथाशुनासीरावित्यत्रकेचिद्वाध्वादित्या
वित्युच्चारयन्तितन्नचतुरस्रं यतःवायुःशुनःसूर्येवात्रसीरःशुनासीरौवायुसूयौवदंति । शुनासीरंयास्कइंद्रंतुमेनेसूर्येद्रौतौमन्यतेशाकपूजि
रितिशुनासीरस्वरूपेणैकेनाचार्यमतदर्शनव्याजेनवैविध्यप्रतिपादितंतस्मात्प्रकृतिभूतशुनासीरशब्देनोच्चारणयुक्तं) ।

शुनंनरः शुनं कृषतुलांगलं । शुनं वरत्रावध्यं तां शुनमष्टामुदिगय ॥ शुनासीराविमांवाचं जुषेथां यद्विविचक्रुधुः पर्यः । ते
नेमामुपसिंचत ॥ अर्वाची सुभगे भवसीते वंदामहेत्वा । यथानः सुभगाससियथानः सुफलाससि ॥ इंद्रः सीतां निगृह्णा
तुतां पूषा नुं यच्छतु । सानः पर्यस्वती दुहामुत्तरामुत्तरां समौ ॥ शुनं नः फालाविकृषंतु भूमिं शुमकीनाशाऽअभियंतु वाहैः ।
शुनं पर्जन्यो मधुना पर्योभिः शुनासीरा शुनमस्मा सुधत्तं ॥ ९ ॥ (४।५।१३) समुद्रादूर्मिर्मधुमाऽउदारदुपां शुनासममृत
त्वमानद् । घृतस्य नामगुह्यं दस्ति जिह्वा देवानाममृतस्य नाभिः ॥ वयं नाम प्रब्रवामा घृतस्यास्मिन्यज्ञे धारयामानमौ
भिः । उपब्रह्मा शृणवच्छस्यमानं चतुःशृंगो वमीद्गौरऽएतत् ॥ चत्वारि शृंगात्रयोऽस्य पादा द्वे शीर्षे सहस्रा सोऽ
अस्य । त्रिधा वद्धो वृषभो रोरवीति महो देवो मर्त्याऽऽर्विवेश ॥ त्रिधा हितं पणिभिर्गुह्यमानं गर्वि देवासो घृतमन्वविंदन् ।
इंद्रऽएकं सूर्यऽएकं जजान वेनादेकं स्वधया निष्टतक्षुः ॥ एताऽअर्षेति हृद्यात्समुद्राच्छतव्रजारिपुणानावचक्षे । घृतस्य धा
राऽअभिचाकशीमिहिरण्ययो वेतसो मध्यऽआसां ॥ १० ॥ सम्यक् स्रवंति सरितो न धेनाऽअंतर्हृदामनसा पूयमानाः ।
एतेऽअर्षेत्यूर्मयो घृतस्य मृगाऽइव क्षिपणोरीषमाणाः ॥ सिंधोरिव प्राध्वने शूघना सोवात प्रमियः पतयंति यद्वाहाः । घृतस्य
धाराऽअरुषो न वाजीकाष्ठाभिंदन्नुर्मिभिः पिन्वमानः ॥ अभिप्रवंत समने वयोषाः कल्याण्यः स्मर्यमाना सोऽअग्निं । घृत
(४।५।१३) समुद्रादूर्मिरित्येकादशर्चस्य सूक्तस्य गौतमो वामदेवो मिस्त्रिष्ठुवंत्या जगती । (सूर्यो वागावो वा घृतस्तुतिर्वा देवता) ।

स्य धाराः समिधो न संतता जुषाणो हर्यति जातवेदाः ॥ कन्याऽइव बहुमेतवाऽउऽअंज्यं जजानाऽअभिचाकशीमि । यत्र
सोमः सुयते यत्र यज्ञो घृतस्य धाराऽअभितत्पवंते ॥ अभ्यर्षत सुष्टुतिं गव्यमाजिमस्मा सुभद्राद्रविणानि धत्त । इमं यज्ञं न य
त देवतानो घृतस्य धारामधुमत्पवंते ॥ धामन्ते विश्वं भुवन्मधिश्रितमंतः समुद्रे हृद्यं तरायुषि । अपामनी केसमिथेयऽ
आभृतस्तमं दयाममधुमंतं तऽऊर्मिं ॥ ११ ॥ (इति वामदेवं चतुर्थं मंडलं समाप्तं । अत्र सूक्तानि ५८) ॥ (५।१।१) अ
बोध्यग्निः समिधा जनां प्रति धेनुमिवायती मुपासं । यद्वाऽइव प्रययामुजिह्वानाः प्रभानवः सिद्धतेनाक्रमच्छ ॥ अबोधि
होतायुजथाय देवानूध्वोऽअग्निः सुमनाः प्रातरस्थात् । समिद्धस्य रुशं ददर्शि पाजो महान् देवस्तमसो निरमोचि ॥ यदीग
णस्य रशनामजीगः शुचिरङ्गे शुचिभिर्गोभिर्गग्निः । आदक्षिणा युज्यते वाजयंत्युत्तानामूध्वोऽअधयज्जुह्वभिः ॥ अग्निम
च्छादेव यतांमनां सिचक्षूषीव सूर्ये संचरंति । यदीं सुवातेऽउषसा विरूपे श्वेतो वाजी जायतेऽअग्नेऽअह्नी ॥ जनिष्ट हि जे
न्योऽअग्नेऽअह्नी हितो हितेऽवरोषो वनेषु । दमेदमे सस्तरत्ना दधानो ग्निर्होतानिषसादाय जीयान् ॥ अग्निर्होतान्यसीदद्य
जीयानुपस्ये मातुः सुरभाऽउलोके । युवाकविः पुरुनिष्ठऽऋतावाधर्ता कृष्टीनामुत मध्यऽइन्द्रः ॥ १२ ॥ प्रणृत्यं विप्रम
ध्वरेषु साधुमग्निर्होतारमीळते नमोभिः । आयस्तानुरोदसीऽऋतेन नित्यं मृजंति वाजिनं घृतेन ॥ मार्जाल्यो मृज्यते स्वे

आत्रेये पंचमे मंडले षडनुवाकाः । (५।१।१) अबोधीति द्वादशर्चस्य सूक्तस्य आत्रेयौ बुधगविष्ठिरावमिस्त्रिष्ठु ।

दमूनाः कविप्रशस्तोऽतिथिः शिवोनः । सहस्रशृंगो वृषभस्तदौजा विश्वाऽअग्नेसहसा प्रास्यन्यान्⁺ ॥ प्रसद्योऽअग्नेऽ
अत्येभ्यन्याना विर्यस्मै चारुतमो बभूव । ईळेन्यो वपुष्यौ विभावा प्रियो विशामतिथिर्मानुषीणां ॥ तुभ्यं भरति क्षितयो य
विष्टबलिमग्नेऽअतितऽओतदूरात् । आभंदिष्ठस्य सुमतिं चिकिद्धि बृहत्तेऽअग्ने महिर्भद्रं⁺ ॥ आद्यरथं भानुमो भानु
मंतमग्नेतिष्ठयजतेभिः समंतं । विद्वान्पथीना मुर्वी^१ तरिक्षमेह देवान्हं विरद्याय वक्षि ॥ अवोचामकुवये मेधायव चो वंदा
रुवृषभाय वृष्णे । गविष्ठिरो नमसास्तोममग्नौ दिवी वरुक्ममुरुव्यं चमश्रेत् ॥ १३ ॥ (५।१।२) कुमारं माता युवतिः
समुब्धं गुहा विभर्ति न ददाति पित्रे । अनीकमस्य नमिनज्जांसः पुरः पश्यंति निहितमरुतौ ॥ कमेतत्त्वं युवते कुमारं पेपी
विभर्षिं हिंषीज जान । पूर्वीं हिं गभैः शरदौ ववर्धा पश्यं जातं यदसूतमाता⁺ ॥ हिरण्यदंतं शुचि वर्णमाराक्षेत्रादपश्यमा
युधामिमानं । ददानोऽअस्माऽअमृतं विपृक्कृत्किमामनिंद्राः कृण्वन्ननुक्थाः⁺ ॥ क्षेत्रादपश्यं सनुतश्चरंतं सुमद्युधं न पुरु
शो भमानं । नताऽअगृभ्रन्नजनिष्ट हिषः पलिक्रीरिद्युवतयो भवन्ति ॥ केमेमर्यं कविर्यवंत गोभिर्नयेषां गोपाऽअरणश्चिदा
स । य ईजगृभ्रवते सृजंत्वा जातिपश्वऽउपनश्चिकित्वान्⁺ ॥ वसारा जानं वसतिजना नामरातयो निदधुर्मत्येषु । ब्रह्मा

(५।१।२) कुमारमिति द्वादशर्चस्य सूक्तस्यात्रेयः कुमारः कमेतं त्रिज्योतिषेत्यनयोर्जानो वृशो मिक्षिष्टुपंत्याशकरी (पाक्षिको जारो
वृशः सर्वसूक्तेषु । अत्र सर्वानुक्रमभाष्ये जननाभ्ररूपेः पुत्रो जान इत्येव निर्णीतम् । जरनाभ्ररूपेः पुत्रो जारो वृश इति तु सायनभाष्यम् ।)

प्यत्रैव तं सृजंतु निंदितारो निंदा सो भवन्तु ॥ १४ ॥ शुनश्चिच्छेपं निदितं सहस्राद्युपादमुंचोऽअशमिष्ट हिषः । एवास्म
दग्ने विमुमुग्धिपाशान्होतंश्चिकित्वऽहूतु निषद्य ॥ हृणीयमानोऽअपहिमदैयेः प्रभेदेवानां व्रतपाऽउवाच । इंद्रो विद्वां
ऽअनुहित्वा चक्षते नाहमग्नेऽअनुशिष्टऽआगां ॥ विज्योतिषा बृहता भात्यग्निराविर्विंश्वानि कृणुते महित्वा । प्रादेवी
र्मायाः सहते दुरेवाः शिशीते शृंगेरक्षसे विनिक्षे ॥ उत्स्वानासो दिविषं त्वग्ने स्तिग्मायुधारक्षसे हंत वाऽउ । मदेचिदस्य प्ररु
जंति भामानवरं ते परिबाधोऽअदेवीः ॥ एतं ते स्तोमं तु विजातविप्रोरथं न धीरः स्वपाऽअतक्षं । यदीदं ग्रेप्रतित्वं देवहर्याः
स्वर्वतीरपऽएनाजयेम ॥ तुविग्रीवो वृषभो वा वृधानो शर्च^१ र्यः समजातिवेदः । इतीममग्निमुमृताऽअवोचन्बर्हिष्मते
मनवेशर्मयं सद्धविष्मते मनवेशर्मयं सत् ॥ १५ ॥ (५।१।३) त्वमग्ने वरुणो जायसे यत्त्वं मित्रो भवसियत्समिद्धः । त्वे
विश्वे सहसस्पुत्र देवास्त्वमिंद्रो दाशुषे मर्त्याय ॥ त्वमर्यमा भवसियत्कनीनां नाम स्वधावन्गुह्यं विभर्षि । अंजंति मित्रं सु
धितं न गोभिर्न हंपती समनसा कृणोषि ॥ तव श्रिये मरुतो मर्जयंत रुद्रयत्तेजनिमचारुचित्रं । पदं यद्विष्णोरुपमं निधायि
तेन पासिगुह्यं नाम गोनी ॥ तव श्रिया सुहृशो देव देवाः पुरुदधानाऽअमृतं सपंत । होतारमग्निमनुषो निषेदुर्दशस्यंतऽउ
शिजः शंसमायोः⁺ ॥ नत्वद्धोता पूर्वोऽअग्नेयजीयाभ्रकाव्यैः परोऽअस्ति स्वधावः । विशश्च यस्याऽअतिथिर्भवासिसय

(५।१।३) त्वमग्ने इति द्वादशर्चस्य सूक्तस्यात्रेयो वसुश्रुतो मिस्तृतीयायामरुद्रविष्णवस्त्रिष्टुबाद्याविराट् ।

ज्ञेनवनवहेवमर्तान् ॥ वयमग्नेवनयामत्वोतावसूयवोहविषाबुध्यमानाः । वयंसमयैर्विदथेष्वाहोवयंरायासहसस्पुत्रम
र्तान् ॥ १६ ॥ योनऽआगोऽअभ्येनोभरात्यधीदधमघशंसेदधात । जहीचिकित्वोऽअभिशास्तिमेतामग्नेयोनोमर्चय
तिद्वयेन ॥ त्वामस्याव्युषिदेवपूर्वेदूतंकृण्वानाऽअयजंतहव्यैः । संस्थेयदग्नेऽईयसेरयीणांदेवोमर्तैर्वसुभिरिध्यमानः ॥
अवस्पृधिपितरंयोधिर्विद्वान्पुत्रोयस्तेसहसःसूनऽऊहे । कदाचिकित्वोऽअभिचक्षसेनोग्नैकदाऽऽकृतचिद्यातयासे ॥ भू
रिनामवंदमानोदधातिपितावसोयदितज्जोषयासे । कुविहेवस्यसहसाचकानःसुभ्रमग्निर्वनतेवावृधानः+ ॥ त्वमंगज
रितारंयविष्ठविश्वान्यग्नेदुरितातिपर्षि । स्तेनाऽअदृशत्रिपवोजनासोज्ञातकेतावृजिनाऽअभूवन् ॥ इमेयामासस्व
द्विगभूवन्वसंवेवातदिदागोऽअवाचि । नाहायमग्निर्भिशस्तयेनोनरीषतेवावृधानःपरादात् ॥ १७ ॥ (५११४)
त्वामग्नेवसुपतिंवसूनामभिप्रमंदेऽअध्वरेषुराजन् । त्वयावाजंवाजयंतौजयेमाभिष्यामपृत्सुतीर्मर्त्यानां ॥ हव्यवाळ
ग्निर्जरःपितानोविभुर्विभावांसुदृशीकोऽअस्मे । सुगार्हपत्याःसमिषोदिदीह्यस्मद्यं१कसंमिमीहिश्रवांसि ॥ विशांक
विंविशपतिमानुषीणांशुचिंपावकंघृतपृष्ठमग्निं । निहोतारंविश्वविदंदधिध्वेसदेवेषुवनतेवार्याणि ॥ जुषस्वान्मऽइळ्या
सजोषायतमानोरश्मिभिःसूर्यस्य । जुषस्वनःसमिधंजातवेदऽआचंदेवान्हविरद्यायवक्षि ॥ जुष्टोदमूनाऽअतिथिर्दु

(५११४) त्वाममइत्येकादशर्चस्यसूक्तस्यात्रेयोवसुश्रुतोभिस्त्रिष्टुप् ।

रोणऽइमंनोयज्ञमुपयाहिविद्वान् । विश्वाऽअग्नेऽअभियुजोविहत्याशत्रूयतामामराभोजनानि ॥ १८ ॥ वधेनदस्युं
प्रहिचातयस्ववयःकृण्वानस्तन्वे३स्वायै । पिपर्षियत्सहसस्पुत्रदेवान्तसोऽअग्नेपाहिनृतमवाजैऽअस्मान् ॥ वयंतैऽअग्न
ऽउक्थैर्विधेमवयंहव्यैःपावकभद्रशोचे । अस्मेरयिंविश्ववारंसमिन्वास्मेविश्वानिद्रविणानिधेहि ॥ अस्माकमग्नेऽअ
ध्वरंजुषस्वसहसःसूनोत्रिषधस्थहव्यं । वयंदेवेषुसुकृतःस्यामशर्मणानस्त्रिवरूथेनपाहि ॥ विश्वानिनोदुर्गहाजातवेदः
सिंधुंननावादुरितातिपर्षि । अग्नेऽअत्रिवन्नमसागृणानो३स्माकंबोध्यवितातनूनां ॥ यस्त्वाहदाकीरिणामन्यमानोम
र्त्यमर्त्योजोहवीमि । जातवेदोऽयशोऽअस्मासुधेहिप्रजाभिरग्नेऽअमृतत्वमंश्यां ॥ यस्मैत्वंसुकृतंजातवेदऽउलोकमग्ने
कृणवःस्योनं । अश्विनंसपुत्रिणंवीरवैतंगोमैतरयिनंशतेस्वस्ति ॥ १९ ॥ (५११५) सुसमिद्धायशोचिषेधृतंतीव्रंजु
होतन । अग्नयेजातवेदसे ॥ नराशंसःसुषूदतीमंयज्ञमदाभ्यः । कुविहिमधुहस्त्यः ॥ ईळितोऽअग्नऽआवहेद्रैचित्रमि
हप्रियं । सुखैरथैभिरुतयै ॥ ऊर्णमदाविप्रथस्वाभ्यं१र्काऽअनूषत । भवानःशुभ्रसातये ॥ देवीर्द्वारोविश्रयध्वंसुप्रा
युणानऽऊतयै । प्रप्रयज्ञंघृणीतन ॥ २० ॥ सुप्रतीकेवयोवृधांयुह्योऽऽकृतस्यमातरा । दोषामुषासमीमहे ॥ वातस्यप

(५११५) सुसमिद्धायेत्येकादशर्चस्यसूक्तस्यात्रेयोवसुश्रुतःइध्मोनराशंसइळोबर्हिर्देवीर्द्वारउषासानक्तादैव्योहोतारोसरस्वतीळा-
भारत्यस्त्वष्टावनस्पतिस्वाहाकृतयोगायत्री ।

त्संज्ञीकृतादैव्याहोता रामनुषः । इमं नो यज्ञमार्गतं ॥ इच्छासरस्वतीमहीति सो देवीर्मयो भुवः । बहिःसीदं त्वस्त्रिधः ॥
 शिवस्त्वष्टरिहागहिविभुः पोषऽउतत्मना । यज्ञेयज्ञेनऽउदव ॥ यत्र वेत्यवनस्पते देवानां गुह्यानामानि । तत्र हव्यानि
 गामय ॥ स्वाहाग्नयेवरुणाय स्वाहो द्रायमरुन्धः । स्वाहा देवेभ्यो हविः⁺ ॥ २१ ॥ (५।१।६) अग्निं तं मन्ये यो वसुर
 स्तं यं यं ति धे नवः । अस्तमर्वतऽआशवोस्तं नित्या सो वाजिनऽइषं स्तोतुभ्यऽआभर ॥ सोऽअग्निर्यो वसुर्गृणे संयमायं ति धे
 नवः । समर्वतोरघुद्रुवः संसुजातासः सूरयऽइषं ॥ अग्निर्हि वाजिनं विशेददाति विश्वचर्षणिः । अग्नीराये स्वाभुवं सग्नी
 तो याति वार्यमिषं ॥ आतेऽअग्नऽइषीमहिद्युमंतं देवाजरं । यद्भस्याते पनीयसीसमिहीदयं ति च वीषं ॥ आतेऽअग्न
 ऽऋषाहविः शुक्रस्य शोचिपस्पते । सुश्रद्द्रदस्मविदपते हव्यवाद्दतुभ्यं ह्वयतऽइषं ॥ २२ ॥ प्रोत्येऽअग्नयोऽग्निषु विश्वं पु
 ष्यं ति वार्यं । ते हि न्विरेतऽइन्विरेतऽइषण्यं त्यानुषगिषं ॥ तवत्येऽअग्नेऽअर्चयो महिवाधंत वाजिनः । ये पत्वभिः
 शफानां ब्रजाभुरंत गोनामिषं ॥ नवानोऽअग्नऽआभरस्तोतुभ्यः सुक्षितीरिषः । ते स्यामयऽआनुचुस्त्वा दूता सो दमेदम
 ऽइषं ॥ उभे सुश्रद्द्रसर्पिषो देवीं श्रीणीषऽआसनि । उतो नऽउत्पुण्याऽउक्थेषु शवसस्पतऽइषं ॥ एवांऽअग्निमंजुर्य
 मुर्गाभिर्यज्ञेभिरानुषक् । दधदस्मे सुवीर्यं मुतत्यदाश्वश्व्यमिषं ॥ २३ ॥ (५।१।७) सखायः संवः सम्यंच मिषं स्तो
 (५।१।६) अग्निं तमिति दशर्चस्य सूक्तस्याग्नेयो वसुश्रुतोऽग्निः पंक्तिः । (५।१।७) सखायः समिति दशर्चस्य सूक्तस्याग्नेय इषोऽग्निं तनुष्टुं व्यापंक्तिः ।

मैचाग्नये । वर्षिष्ठा यक्षितीनामूर्जो न त्रे स हस्वते ॥ कुत्राचिद्यस्य मृतौ तैरुण्वानरो नृषदने । अर्हतश्चिद्यमिधते संजन
 यं ति जंतवः ॥ संयदिषो वनामहे संहव्यामानुषाणां । उतद्युम्नस्य शवसऽऋतस्य रश्मिमाददे ॥ सः स्माकृणोति केतु
 मानकं चिद्दूरऽआसते । पावको यद्वनस्पतीन् प्रस्मामिनात्यजरः ॥ अवस्मयस्य वेषणे स्वेदं पथिषु जुहति । अभीमह
 स्वजे न्यं भूमापृष्ठे वरुरुहुः ॥ २४ ॥ यं मर्त्यैः पुरुस्पृहं विदद्विश्वस्य धार्यसे । प्रस्वादं न पितृनामस्तं ताति चिदायवे ॥
 सहिष्माधन्वाक्षितं दातान दात्यापशुः । हिरिश्मश्रुः शुचिदं भ्रुमुरनिभृष्टतविषिः ॥ शुचिः ष्मयस्माऽअत्रि वत्प्रस्वाधि
 तीवरीयते । सुषूरसूतमाताकृणाय दानशे भगं ॥ आयस्ते संपिरासुते श्मशमस्ति धार्यसे । ऐषुद्युम्नमुत श्रवऽआचि तं
 मर्त्येषु धाः ॥ इति चिन्मन्युमग्निजस्त्वादातमापशुंददे । आदग्नेऽअपृणतोत्रिः सा स ह्यादस्य निषः सा स ह्यान्नृन्⁺
 ॥ २५ ॥ (५।१।८) त्वामग्नेऽऋताय वः समीधिरे प्रहं प्रह्लासऽऋतये स हस्कृत । पुरुश्चंद्रयं जतं विश्वधायं स दमूनं संग
 हपतिं वरेण्यं ॥ त्वामग्नेऽअतिथिं पूर्य विशः शोचिष्के शंगृहपतिं निषेदिरे । बृहत्केतुं पुरु रूपं धनस्पृतं सुशर्माणं स्ववसं जर
 द्विषं ॥ त्वामग्ने मानुषीरीळते विशो होत्रा विदं विविचिरत्नधातमं । गुहासंतं सुभग विश्वदर्शतं तु विष्वणं संसुयं जैधृतश्चि
 यं ॥ त्वामग्ने धर्णासिं विश्वधा वयं गीर्भिर्गृणंतो नमसोपसेदिम । स नो जुषस्व समिधानोऽअंगिरो देवो मर्तस्य यशसा सुदी

(५।१।८) त्वामग्नेऽऋताय व इति सप्तर्चस्य सूक्तस्याग्नेय इषोऽग्निं जगती ।

त्संश्रीकृतादैव्याहोतारामनुषः । इमं नो यज्ञमार्गतं ॥ इच्छासरस्वतीमहीति सो देवीर्मयो भुवः । वह्निःसीदं त्वन्निधः ॥
 शिवस्त्वष्टरिहागहिविभुः पोषऽउत त्मना । यज्ञेयज्ञेनऽउदव ॥ यत्र वेत्थ वनस्पते देवानां गुह्यानामानि । तत्र हव्यानि
 गामय ॥ स्वाहाग्नयेवरुणाय स्वाहेन्द्राय मरुत्यः । स्वाहा देवेभ्यो हविः⁺ ॥ २१ ॥ (५।१।६) अग्निं तं मन्ये यो वसुर
 स्तं यं यं ति धेनवः । अस्तमर्वतऽआशवोस्तं नित्या सो वाजिनऽइषं स्तोतुभ्यऽआभर ॥ सोऽअग्निर्यो वसुर्गुणे संयमायं ति धे
 नवः । समर्वतोरघुदुवः संसृजातासः सुरयऽइषं ॥ अग्निर्हि वाजिनं विशेद दाति विश्वचर्षणिः । अग्नीराये स्वाभुवं समी
 तो याति वार्यमिषं ॥ आतेऽअग्नऽइषीमहिद्युमंतं देवाजरं । यज्ञस्याते पर्नीयसीसमिद्धीदयं ति यत्रीषं ॥ आतेऽअग्न
 ऽऋचाहविः शुक्रस्य शोचिषस्पते । सुश्वद्रदस्मविशपते हव्यावाटुभ्यं हयतऽइषं ॥ २२ ॥ प्रोत्येऽअग्नयो ग्निषु विश्वं पु
 ष्यति वार्यं । ते हि न्विरेतऽइन्विरेतऽइषण्यं त्यानुषगिषं ॥ तवत्येऽअग्नेऽअर्चयोमहिवाधंत वाजिनः । ये पत्वभिः
 शफानां ब्रजाभुरंत गोनामिषं ॥ नवानोऽअग्नऽआभरस्तोतुभ्यः सुक्षितीरिषः । ते स्यामयऽआनुचुस्त्वा दूता सोदमेदम
 ऽइषं ॥ उभे सुश्वद्रसर्पिषोदवीं श्रीणीषऽआसनि । उतो नऽउत्पुपूर्याऽउक्थेषु शवसस्पतऽइषं ॥ एवांऽअग्निमर्जुय
 मुर्गीभिर्गज्ञेभिरानुषक् । दधदस्मे सुवीर्यं मुतत्यदाश्वभ्यमिषं ॥ २३ ॥ (५।१।७) सखायः संवः सम्यं च मिषं स्तो
 (५।१।६) अग्निं तमिति दशर्चस्य सूक्तस्याग्नेयो वसुश्रुतो मिः पंक्तिः । (५।१।७) सखायः समिति दशर्चस्य सूक्तस्याग्नेय इषो मिरनुष्टुबं त्यापंक्तिः ।

मैचाग्नये । वर्षिष्ठा यक्षितीनामूर्जो नष्ट्रे स ह्रस्वते ॥ कुत्राचिद्यस्य समृतौ रण्वानरो नृषदने । अर्हतश्चिद्यमिधते संजन
 यं ति जंतवः ॥ संयदिषो वनामहे संहव्यामानुषाणां । उत द्युम्नस्य शवसऽऋतस्य रश्मिमाददे ॥ सः स्माकृणोति केतु
 मानकैचिद्दूरऽआसते । पावको यद्वनस्पतीन् प्रस्मामिनात्यजरः ॥ अवस्मयस्य वेषणे स्वेदं पथिषु जुहति । अभीमह
 स्वज्ञेन्यं भूमापृष्ठे वरुरुहुः ॥ २४ ॥ यं मर्त्यैः पुरुस्पृहं विदद्विश्वस्य धार्यसे । प्रस्वादं न पितुनामस्तं ताति चिदायवे ॥
 सहिष्माधन्वाक्षितं दातानदात्यापशुः । हिरिश्मश्रुः शुचिदन्नमुरनिभृष्टतविषिः ॥ शुचिः ण्मयस्माऽअत्रि वत्प्रस्वाधि
 तीवरीयते । सुषूरं सूतमाताकृणायदानुशेभगं ॥ आयस्ते सपिरासुते ग्नेशमस्ति धार्यसे । ऐषु द्युम्नमुत श्रवऽआचित्तं
 मर्त्येषु धाः ॥ इति चिन्मन्युमग्निजस्त्वादातमापशुददे । आदग्नेऽअपृणतोत्रिः सा सहा हस्यूनिषः सा सहा न्नृन्⁺
 ॥ २५ ॥ (५।१।८) त्वामग्नेऽऋतायवः समीधिरे प्रहं प्रह्लासऽऋतये स हस्कृत । पुरुश्वद्रं यजतं विश्वधाय संदमूनं संगृ
 हपतिं वरेण्यं ॥ त्वामग्नेऽअतिथिं पूर्य विशः शोचिष्केशं गृहपतिं निषेदिरे । बृहत्केतुं पुरु रूपं धनस्पृतं सुशर्माणं स्ववसं जर
 द्विषं ॥ त्वामग्नेमानुषीरीळते विशो होत्राविदं विविचिरत्ना धातमं । गुहासंतं सुभगविश्वदर्शतं तु विष्वणसं सुयजैषु तश्चि
 यं ॥ त्वामग्ने धर्णसिं विश्वधावयं गीर्भिर्गृणंतो मम सोपसेदिम । सनोजुषस्वसमिधानोऽअंगिरो देवो मर्तस्य यशसा सुदी

(५।१।८) त्वामग्नेऽऋतायव इति सप्तर्चस्य सूक्तस्याग्नेय इषो मिर्जगती ।

श्रवसं.

अ.३अ.८

॥ ५३ ॥

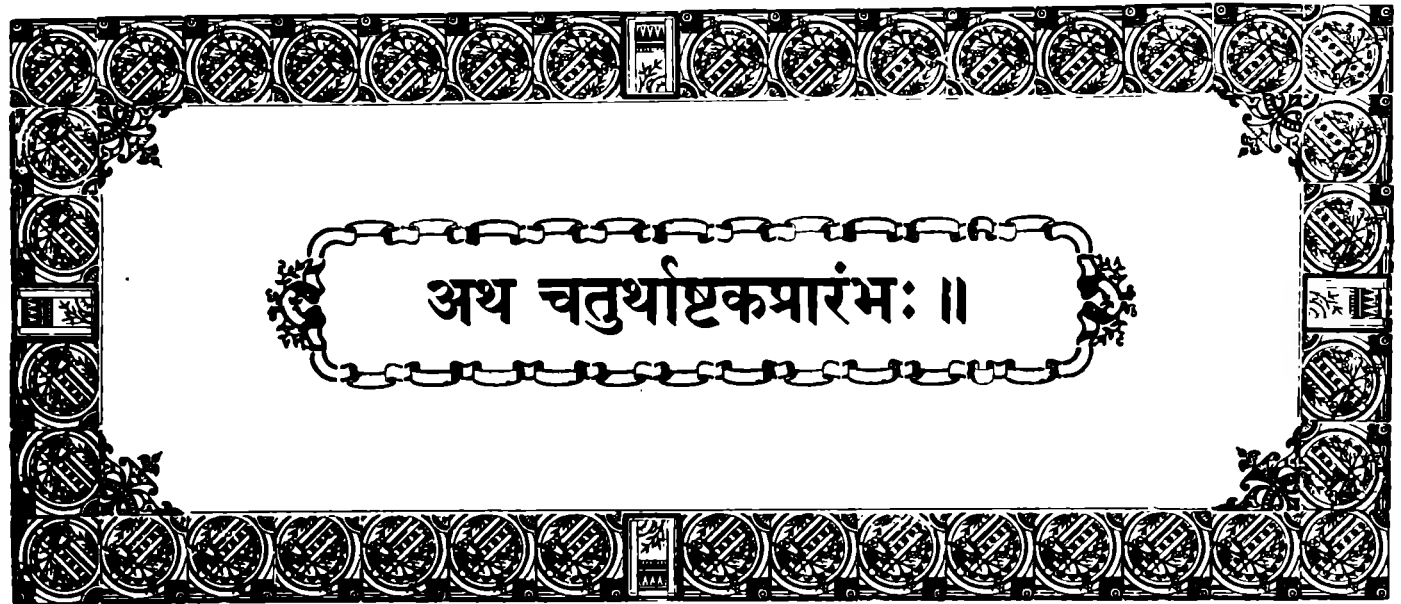
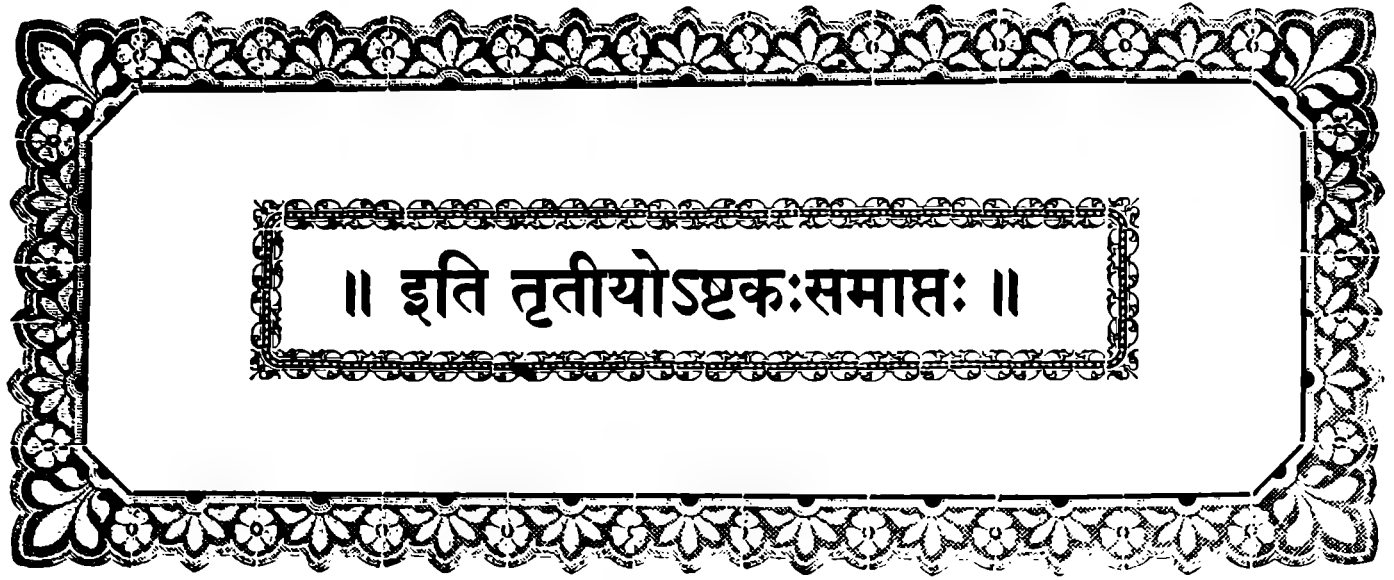
तिभिः ॥ त्वमग्नेपुरुषोविशेविशेवयोदधासिप्रलथापुरुष्टुत । पुरुष्यन्नासहसाविराजसित्विष्टिःसातैतित्विष्टाणस्य
नाधृषे ॥ त्वमग्नेसमिधानयविष्टदेवादुतंचक्रिरेहव्यवाहनं । उरुज्यसंघृतयोनिमाहुतंत्वेषंचक्षुर्दधिरेचोदयन्मति ॥
त्वमग्नेप्रदिवऽआहुतंघृतैःसुम्नायवःसुषमिधासमीधिरे । सर्वावृधानऽओषधीभिरुक्षितोऽभिज्रयांसिपार्थिवादिति
ष्टसे ॥ २६ ॥ इतितृतीयाष्टकेऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

चतुर्विंशध्यायेवर्गाः २६ सूक्तानि १६ ऋचः १५२ ॥ त्यागः ॥ उषस. १८ सवित्र. १३ विश्वेभ्योदेवेभ्य. १० [भे. प.
विश्वेभ्यो. ७ अग्नय. उषस. विश्वेभ्योदेवेभ्य.] यावापृथिवीभ्या. ७ क्षेत्रपतय. ३ शुनाये. शुनासीराभ्या. सीताया. २ शुनासीराभ्या.
अग्नय. ३७ मरुद्द्रविष्णुभ्य. अग्नय. २० समिद्धायाग्नय. नराशंसाये. इळाये. बर्हिषद. देवीभ्योद्वाभ्यद्. उषासानक्ताभ्या. देवीभ्यां-
होतृभ्यां. सरस्वतीळाभारतीभ्य. वष्टू. वनस्पतय. स्वाहाकृतिभ्य. अग्नय. २७ ॥ इतितृतीयेऽष्टमः ॥ ८ ॥

मंडलं ५

अनु. १

॥ ५३ ॥

ॐ त्वामग्ने गयो त्यापंचम्यौपंक्तीं अग्न ओजिष्ठमं त्याचतुर्ध्यांच जनस्य षट्सुतं भरो जागतं प्राग्नये च तोगायत्रं त्वग्निस्तो
मेन प्रवेधसे पंचांगिरसो धरुणो बृहत्पूरुः पंत्यं तं ह्यायज्ञैः प्रातर्मृक्तवाहा द्वितोभ्यवस्थावर्त्रिर्गायत्रावनुष्टुभौ विरा
डपायमग्ने चतुष्कं प्रयस्वंतः पंत्यं तं हं मनुष्वत्ससः प्रविश्वसामन्विश्वसामाग्नेद्युम्नो विश्वचर्षणिर्गने त्वंगापायना
लोपायनावाबंधुः सुबंधुः श्रुतबंधुर्विप्रबंधुश्चैकर्चा द्वैपदमच्छावोनववसूयव आनुष्टुभमग्ने गायत्रमं त्यावैश्वदेव्यं
नस्वंता षट्त्रैवृष्णः पौरुकुत्स्यौ द्वौ त्र्यरुणत्रसदस्यूरा जानौ भारतश्चाश्वमेधौ त्यास्तिस्त्रोनुष्टुभौ नात्मात्मने दद्यादि
तिसर्वास्वत्रिकेचिदंत्यैर्द्राग्नींसमिद्धो विश्ववारात्रेयी त्रिष्टुजगती त्रिष्टुवनुष्टुब्गायत्र्यौ त्र्यर्यमापंचो नागारि वीतिः
शाकल्येन्द्रमुशनाय दौशनसो वापादः कस्य बभ्रुर्गणंचयोप्यत्र राजास्तु तं इन्द्रो रथाय सप्तो नावस्युरुग्रमिति कांत्स्यां
शनसौ वापादौ परैर्द्राकौत्स्यददर्द्रादशगातुः ॥ १ ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ हरिः ओम् ॥ (५।१।९) त्वामग्ने हविष्मंतो देवं मर्तांसऽईळते । मन्ये त्वाजातवेदसं सह
व्यावक्ष्यानुषक् ॥ अग्निर्होता दास्वतः क्षयस्य वृक्तबर्हिषः । संयज्ञासश्चरंति यंसंवाजासः श्रवस्यवः ॥ उतस्मयं शिशुं य
थानवंजनिष्ठारणी । धर्तारं मानुषीणां विशामग्निस्वध्वरं ॥ उतस्मदुर्गभीयसे पुत्रो न ह्यार्याणां । पूरुयोदग्धा सिवनाग्ने

(५।१।९) त्वामग्ने इति सप्तर्चस्य सूक्तस्यात्रे योगयोगि रनुष्टुपंचमी सप्तम्यौपंक्ती ।

पशुर्नयवसे ॥ अधस्यस्यार्चयः सम्यक्संयतिधूमिनः । यदीमहन्नितोदिव्युपध्मातैवधर्मतिशिशितीध्मातरीयथा ॥
तवाहमग्नऽकृतिभिर्मित्रस्यचप्रशस्तिभिः । द्वेषोयुतो नदुरितातुर्याममर्त्यानां ॥ तनोऽग्नेऽअभीनरोरयिसंहस्वऽआ
भर । सक्षेपयत्सपोषयद्भुवद्वाजस्यसातयऽउतैधिपूत्सुनौबुधे⁺ ॥ १ ॥ (५।१।१०) अग्नऽओजिष्ठमाभरद्युम्नमस्म
भ्यमग्निगो । प्रनोरायापरीणसारत्सिवाजायपंथां ॥ त्वनोऽग्नेऽअद्भुतक्रत्वादक्षस्यमंहना । त्वेऽअसुर्यैर्मारुहत्का
णामित्रोनयज्ञियः ॥ त्वनोऽअग्नऽएषांगयैपुष्टिचवर्धय । येस्तोमैभिः प्रसुरयोनरोमघान्यान्शुः⁺ ॥ येऽअग्नेचंद्रतेगि
रःशुभंत्यश्वराधसः । शुष्मैभिः शुष्मिणोनरोदिवश्चिद्येषांबृहत्सुकीर्तिर्बोधतित्मना ॥ तवत्येऽअग्नेऽअर्चयोभ्राजंतोयं
तिधृष्णुया । परिज्मानोनविद्युतःस्वानोरथोनवाज्युः⁺ ॥ नूनोऽअग्नऽऊतयैस्वबाधसश्चरातयै । अस्माकांसश्चसूर
योविश्वाऽआशास्तरिषणि ॥ त्वनोऽअग्नेऽअंगिरःस्तुतस्तवान्ऽआभर ॥ होतर्विभ्वासहैरयिस्तोतृभ्यःस्तवसेचनऽउतै
धिपूत्सुनौबुधे⁺ ॥ २ ॥ (५।१।११) जनस्वगोपाऽअजनिष्टजागृविरग्निःसुदक्षःसुवितायनव्यसे । घृतप्रतीकोबृह
तादिविस्पृशाद्युमद्विभातिभरतेभ्यःशुचिः ॥ यज्ञस्यैकेतुं प्रथमंपुरोहितमग्निंनरस्त्रिषधस्येसमीधिरे । इंद्रेणदेवैःसरथं

(५।१।१०) अग्नोजिष्ठमितिसप्तर्चस्यसूक्तस्यात्रेययोगयोमिन्नष्टुपचतुर्थीसप्तम्यौपंकी । (५।१।११) जनस्येतिषडृचस्यसूक्तस्यात्रेयः
सुतंभरोभिर्जगती ।

सबर्हिषिसीदन्निहोतायजथायसुक्रतुः ॥ असैमृष्टोजायसेमात्रोःशुचिर्मद्रःकविरुदतिष्ठोविवस्वतः । घृतेनत्वावर्धयन्न
ग्नऽआहुतधूमस्तेकेतुरभवद्विविश्रितः⁺ ॥ अग्निर्नोयज्ञमुपवेतुसाधुयाग्निंनरोविभरंतेगृहेगृहे । अग्निर्दूतोऽअभवद्व्य
वाहनोऽग्निर्वृणानावृणतेकविकृतुं ॥ तुभ्येदमग्नेमधुमत्तमंवचस्तुभ्यमनीषाऽइयमस्तुशंहदे । त्वांगिरःसिंधुमिवाव
नीर्महीरापृणंतिशवसावर्धयंतिच ॥ त्वामग्नेऽअंगिरसोगुहाहितमन्वविदन्धिश्चिअयाणवनेवने । सजायसेमथ्यमानःस
होमहन्वामाहुःसहसस्पुत्रमंगिरः ॥ ३ ॥ (५।१।१२) प्राग्रयैबृहतेयज्ञियायऽऋतस्यवृष्णेऽअसुरायमन्म । घृतं
नयज्ञऽआस्येऽसुपूतंगिरैभरेवृषभायप्रतीचीं⁺ ॥ ऋतंचिकित्वऽऋतमिच्चिकिद्वृतस्यधाराऽअनुतंधिपूर्वीः । नाहंया
तुंसहसानद्वयेनऽऋतंसपाम्यरुषस्यवृष्णः ॥ कयानोऽअग्नऽऋतयन्नृतेनभुवोनवेदाऽउचथस्यनव्यः । वेदामेदेवऽऋ
तुपाऽऋतुनानाहंपतिसनितुरस्यरायः⁺ ॥ केतेऽअग्नेरिपवेवंधनासःकेपायवःसनिषंतद्युमतः । केधासिमग्नेऽअनृतस्यपां
तिकऽआसंतोवचसःसंतिगोपाः⁺ ॥ सखायस्तेविषुणाऽअग्नऽएतेशिवासःसंतोऽअशिवाऽअभूवन् । अधूर्षतस्वयमे
तेवचोभिर्क्रजूयतेवृजिनानिब्रुवंतः ॥ यस्तेऽअग्नेनमसायज्ञमीदृऽऋतंसपात्यरुषस्यवृष्णः । तस्यक्षयःपृथुरासाधुरेतु
प्रसर्त्तानस्यनहुषस्यशेषः ॥ ४ ॥ (५।१।१३) अर्चतस्त्वाहवामहेर्चतःसमिधीमहि । अग्नेऽअर्चतऽऊतयै ॥ अग्नेः

(५।१।१२) प्राग्रयइतिषडृचस्यसूक्तस्यात्रेयःसुतंभरोभिस्त्रिष्टुप् । (५।१।१३) अर्चतइतिषडृचस्यसूक्तस्यात्रेयःसुतंभरोभिर्गायत्री ।

स्तोममनामहेसिध्रमद्यदिविस्पृशः । देवस्यद्रविणस्यवः ॥ अग्निर्जुषतनोगिरोहोतायोमानुषेष्व ॥ सत्यं दैव्यं जनैः ॥
 त्वमग्ने सप्रथाऽअसिजुष्टोहोतावरैण्यः । त्वयायज्ञं वितन्वते ॥ त्वामग्ने वाजसातमं विप्रार्थं तिसुष्टुतं । सनोरास्वसुवी
 र्यं ॥ अग्नेनेमिर्राऽईव देवाँस्त्वं परिभूरसि । आराधश्चित्रमृजसे ॥ ५ ॥ (५।१।१४ ॥ अग्निंस्तोमेन बोधय समिधा
 नोऽअमर्त्यं । हव्यादेवेषु नोदधत् ॥ तमध्वरेष्वाँलते देवं मर्त्याऽअमर्त्यं । यजिष्ठं मानुषेजने ॥ तं हि शश्वैतऽईळते सुचा
 देवं घृतश्रुतां । अग्निं हव्याय वोढ्वे ॥ अग्निर्जातोऽअरोचतमन्दस्यून्योतिषातमः । अविदुद्गाऽअपःस्वः+ ॥ अग्नि
 मीळेन्यैकं विधृतं पृष्ठं सपर्यत । वेतुमे शृणवद्धवै ॥ अग्निं घृतेन वा वृधुःस्तोमैर्भिविंश्वर्चर्षणिं । स्वाधीभिर्वचस्युभिः ॥
 ॥ ६ ॥ (५।२।१) प्रवेधसे कवये वेद्याय गिरं भरेयशसे पूर्याय । घृतप्रसक्तोऽअसुरः सुशेवोरायो धर्ता धरुणो वस्वोऽअ
 ग्निः+ ॥ ऋतेनऽऋतं धरुणं धारयंत यज्ञस्य शाके परमेव्योमन् । दिवो धर्मं धरुणे सेदुषो नृन्जातैरजातांऽअभियेन नक्षुः+ ॥
 अंहो युवस्तन्वस्तन्वते विवयो महद्दृष्टं पूर्याय । ससंवतो न वजातस्तुतुर्यात्सिंहं न क्रुद्धमभितः परिष्टुः ॥ माते वयं द्ररसेप
 प्रथानो जनं जनं धारयसे चक्षसे च । वयो वयोजरसे यद्धानः परित्मना विधुर्भुजोगासि ॥ वाजो नु ते शवसं स्यात्वंतं मुहं
 (५।१।१४) अग्निंस्तोमेनेति षड्वचस्य सूक्तस्यात्रेयः सुतं भरोमिर्गायत्री । (५।२।१) प्रवेधस इति पंचर्चस्य सूक्तस्यांगिरसो धरुणोऽग्निं लिष्टुः ।

दोधै धरुणं देवरायः । पदं न ता युगुहादधानो महोराये चितयन्नत्रिमस्यः ॥ ७ ॥ (५।२।२२) बृहद्वयो हि भानवे चो देवा
 याग्नये । यमित्रं न प्रशस्तिभिर्मर्त्या सोदधिरेपुरः+ ॥ सहिद्युभिर्जनानां होता दक्षस्य बाहोः । विहव्यमग्निरानुषग्भगोन
 वारं मृण्वति ॥ अस्य स्तोमैर्मघोनः सरुये वृद्धशोचिषः । विश्वायस्मिन्तु विष्वणि समये शुष्ममादधुः+ ॥ अधा ह्यग्नेऽएषां
 सुवीर्यस्य मंहना । तमिद्यं न रोदसी परिश्रवो बभूवतुः ॥ नूनऽएहि वार्यमग्ने गृणानऽआभर । ये वयं ये च सूरयः स्वस्ति
 धामहे सचो तैर्धिपूत्सु नो वृधे+ ॥ ८ ॥ (५।२।३) आयज्ञैर्देवमर्त्यंऽइत्थातव्यां समूतये । अग्निं कृते स्वेध्वरे पुरीं ली
 तावसे ॥ अस्य हि स्वयं शस्तरऽआसा विधर्मन्मन्यसे । तं नाकं चित्रशोचिषं मद्रं परोमनीषया ॥ अस्य वासाऽउऽअर्चिषा
 यऽआयुक्तु जागिरा । दिवो नयस्यरेतसा बृहच्छोचैत्यर्चयः ॥ अस्य क्रत्वा विचेतसो दस्मस्य वसुरथऽआ । अधा विश्वा
 सुहव्योऽग्निर्विधुप्रशस्यते ॥ नूनऽइद्वि वार्यमासा संचंतमूरयः । ऊर्जो न पादभिष्टये पाहि शग्धिस्वस्तयऽउतैर्धिपूत्सु नो वृ
 धे+ ॥ ९ ॥ (५।२।४) प्रातरग्निः पुरुप्रियो विशशं वेतातिथिः । विश्वानियोऽअमर्त्यो हव्यामर्तैर्धुरण्यति ॥ द्विता
 यं मृक्वाहसे स्वस्य दक्षस्य मंहना । इंदुं सधत्तऽआनुषक्स्तोता चित्तेऽअमर्त्यं ॥ तं वो दीर्घायुशोचिषं गिरा हुवे मघोना ।

(५।२।२) बृहद्वय इति पंचर्चस्य सूक्तस्यात्रेयः पूरुमिर्नुष्टुप अंत्यापंक्तिः । (५।२।३) आयज्ञैरिति पंचर्चस्य सूक्तस्यात्रेयः पूरुमिर्नु
 ष्टुप अंत्यापंक्तिः । (५।२।४) प्रातरग्निरिति पंचर्चस्य सूक्तस्यात्रेयो मृक्वाहाद्वितोमिर्नुष्टुप अंत्यापंक्तिः ।

अरिष्टोयेषारथोव्यश्वदावभ्रीयते ॥ चित्रावायेषुदीधितिःसञ्जुक्थापांतिये । स्तीर्णबर्हिःस्वर्णरेश्रवांसिदधिरेपरि ॥
येमेपंचाशतंददुरश्वानांसधस्तुति । घुमदग्नेमहिश्रवोबृहत्कृधिमघोनानुवदमृतनृणां⁺ ॥ १० ॥ (५।२।५) अभ्य
वस्थाःप्रजायंतेप्रवर्गेर्विश्चिकेत । उपस्थेमातुर्विचष्टे ॥ जुहुरेविचितयंतोनिमिषेनृम्णांपांति । आहृङ्गापुरंविबिभुः ॥
आश्वैत्रेयस्यजंतवौघुमद्वर्धतकृष्टयः । निष्कप्रीवोबृहदुक्थऽएनामध्वानवाजयुः⁺ ॥ प्रियंदुग्धनकाम्यमजामिजा
म्योःसचा । घृमोनवाजजठरोदब्धःशश्वतोदभः ॥ क्रीळन्नोरश्मऽआभुवःसंभस्मनावायुनावेविदानः । ताऽअस्यस
न्धुषजोनतिग्माःसुसंशितावक्ष्योवक्षणेस्थाः⁺ ॥ ११ ॥ (५।२।६) यमग्नेवाजसातमत्वंचिन्मन्यसेरयिं । तंनोगी
भिःश्रवाय्यंदेवत्रापनयायुजं ॥ येऽअग्नेनेरयंतितेबृद्धाऽउग्रस्यशर्वसः । अपद्वेषोऽअपह्वरोन्यव्रतस्यसश्वरे ॥ होता
रंत्वावृणीमहेग्नेदक्षस्यसाधनं । यज्ञेषुपूर्व्यगिराप्रयस्वंतोहवामहे ॥ इत्थायथातऽऊतयेसहसावन्दिवेदिवे । रायऽऋ
तायसुक्रतोगोभिःष्यामसधमादोवीरैःस्यामसधमादः ॥ १२ ॥ (५।२।७) मनुष्वत्त्वानिधीमहिमनुष्वत्समिधीम
हि । अग्नेमनुष्वदंगिरोदेवान्देवयतेयज ॥ त्वंहिमानुषेजनेग्नेसुप्रीतऽइध्यसे । सुचस्त्वायंत्यानुषक्सुजातसपिरासु

(५।२।५) अभ्यवस्थाइतिपंचर्चस्यसूक्तस्यात्रेयोवन्निरग्निःआयेद्वेगायत्र्यौतृतीयाचतुर्थ्यावनुष्टुभौपंचमीविराड् रूपा । (५।२।६) यमम
इतिचतुर्चस्यसूक्तस्यात्रेयःप्रयस्वंतोमिरनुष्टुप्अंत्यापंक्तिः । (५।२।७) मनुष्वदितिचतुर्चस्यसूक्तस्यात्रेयःसप्तोमिरनुष्टुप्अंत्यापंक्तिः ।

ते ॥ त्वांविश्वेसजोषसोदेवासोदूतमक्रत । सपर्यतस्त्वाकवेयज्ञेषुदेवभीळते ॥ देववोदेवयज्ययाग्निमीळीतमत्यः ।
समिद्धःशुक्रदीदिह्युतस्ययोनिमासदःसस्ययोनिमासदः ॥ १३ ॥ (५।२।८) प्रविश्वसामन्नत्रिवदर्चापावकशो
चिषे । योऽअध्वरंष्वीड्योहोतामिद्रतमोविशि⁺ ॥ न्यग्निंजातवैदसंद्धातादेवमत्विजं । प्रयज्ञऽएत्वानुषगद्यादेव
व्यचस्तमः ॥ चिकित्विन्मनसंत्वादेवंमर्तासऽऊतये । वरेण्यस्यतेवसऽइयानासोऽअमन्महि ॥ अग्नेचिकिड्यस्यन
ऽइदंवचःसहस्य । तंत्वासुशिप्रदंपतेस्तोमैर्वर्धत्यत्रयोगीभिःशुभंत्यत्रयः ॥ १४ ॥ (५।२।९) अग्नेसहंतमाभरद्युम्न
स्यप्रासहारयिं । विश्वायश्चर्षणीरभ्याऽसावाजेषुसासहत् ॥ तमग्नेपृतनाषहरयिंसहस्वऽआभर । त्वंहिसत्योऽअहु
तोदातावाजस्यगोमतः ॥ विश्वेहित्वासजोषसोजनासोवृक्तबर्हिषः । होतांसद्मसुप्रियंव्यंतिवार्योपुरु⁺ ॥ सहिष्मा
विश्वचर्षणिरभिमातिसहोदधे । अग्नेऽएषुक्षयेष्वारेवन्नःशुक्रदीदिहिद्युमत्पावकदीदिहि ॥ १५ ॥ (५।२।१०) अग्नेत्वं
नोऽअंतमऽऊतत्राताशिवोभवावरूथ्यः⁺ ॥ वसुरग्निर्वसुश्रवाऽअच्छानक्षिद्युमत्तमंरयिंदाः ॥ सनोबोधिश्रुधीहवमुरुष्या

(५।२।८) प्रविश्वसामन्नितिचतुर्चस्यसूक्तस्यात्रेयोविश्वसामाग्निरनुष्टुप्अंत्यापंक्तिः । (५।२।९) अग्नेसहंतमित्तिचतुर्चस्य
सूक्तस्यात्रेयोशुभोविश्वचर्षणिरग्निरनुष्टुप्अंत्यापंक्तिः । (५।२।१०) अग्नेत्वंइतिचतुर्चस्यसूक्तस्यगौपायनालौपायनावाबधुःसुबंधुः
श्रुतबंधुर्विप्रबंधुश्चक्रमेणर्षयोऽग्निद्विपदाविराट् ।

णोऽअघायुतःसमस्मात् ॥ तंत्वाशोचिष्ठदीदिवःसुस्त्रायनूनमीमहेसखिम्यः ॥ १६ ॥ (५।२।११) अच्छावोऽअग्निमवसे
देवंगासिनोवसुः । रासत्पुत्रऽऋषूणामृतावापर्षतिद्विषः⁺ ॥ सहिसत्योयंपूर्वेचिहेवासश्चिद्यमीधिरे । होतारंमंद्रजि
ह्मिन्मुदीतिभिर्विभावसुं ॥ सनोधीतीवारिष्ठयाश्रेष्ठयाचसुमत्या । अग्नेरायोर्दिदीहिनःसुवृक्तिभिर्वरेण्य ॥ अग्निदेवे
पुराजत्यग्निर्मतेष्वाविशन् । अग्निर्नोहव्यवाहनोग्निधीभिःसंपर्यत ॥ अग्निस्तुविश्रवस्तमंतुविब्रह्माणमुत्तमं । अतूर्ति
श्रावयत्पतिपुत्रंददातिदाशुषे ॥ १७ ॥ अग्निर्देदातिसत्पतिसासाह्योबुधानृभिः । अग्निरत्यैरघुष्यदंजेतारमपराजि
तं ॥ यद्वाहिष्ठंतदग्रयेबृहदर्चविभावसो । महिषीवत्वद्रयिस्त्वद्वाजाऽउदीरते ॥ तवद्युमंतोऽअर्चयोग्रावैवोच्यतेबृह
त् । उतोतैतन्यतुर्यथास्वानोऽअर्तत्मनादिवः⁺ ॥ एवाँऽअग्निवसूयवःसहसानंववंदिम । सनोविश्वाऽअतिद्विषःपर्ष
न्नावेवसुकृतुः ॥ १८ ॥ (५।२।१२) अग्नेपावकरोचिषामंद्रयादेवजिह्वा । आदेवान्वक्षियक्षिच ॥ तंत्वाघृतस्त्र
वीमहेचित्रभानोस्वर्हशं । देवाँऽआवीतयेवह । वीतिहोत्रंत्वाकवेद्युमंतंसमिधीमहि । अग्नेबृहंतमध्वरे⁺ ॥ अग्नेवि
श्वेभिरागहिदेवेभिर्हव्यदातये । होतारंत्वावृणीमहे ॥ यजमानायसुन्वत्ऽआग्नेसुवीर्येवह । देवैरासत्सिबर्हिषि

(५।२।११) अच्छावइतिनवर्चस्यसूक्तस्यात्रेयोवसूयवोभिरनुष्टुप् । (५।२।१२) अग्नेपावकेतिनवर्चस्यसूक्तस्यात्रेयोवसूयवोभि
रंत्यायाविश्वेदेवागायत्री ।

॥ १९ ॥ समिधानःसहस्रजिदग्नेधर्माणिपुष्यसि । देवानांदूतऽउक्थ्यः* ॥ न्यग्निंजातवेदसंहोत्रवाहंयविष्ठं ।
दधातादेवमृत्विजै ॥ प्रयज्ञऽएत्वानुषगद्यादेवव्यचस्तमः । स्तृणीतबर्हिंरासदे ॥ एदंमरुतोऽअश्विनामित्रःसीदंतुव
रुणः । देवासःसर्वयाविशा⁺ ॥ २० ॥ (५।२।१३) अनस्वंतासत्पतिर्माहमेगावाचेतिष्ठोऽअसुरोमघोनः । त्रैवृ
णोऽअग्नेदशभिःसहस्रैर्वैश्वानरत्र्यरुणश्चिकेत ॥ योमेशताचर्विशतिचगोनाहरीचयुक्तासुधुराददाति । वैश्वानरसु
ष्टुतोवावृधानोग्नेयच्छत्र्यरुणायशर्म ॥ एवातेऽअग्नेसुमतिचकानोनविष्टायनवमंत्रसदस्युः । योमेगिरस्तुविजातस्यपू
र्वीर्युक्तेनाभिच्यरुणोगुणार्ति ॥ योमऽइतिप्रवोचत्यश्वमेधायसूरये । ददद्चासनिंयतेददन्मेधामृतायते⁺ ॥ यस्थमा
परुषाःशतमुद्धर्यैत्युक्षणः । अश्वमेधस्यदानाःसोमाऽइवत्र्याशिरः ॥ इंद्राग्नीशतदान्यश्वमेधेसुवीर्ये । क्षत्रंधारयतं
बृहद्विदिसूर्यमिवाजरै ॥ २१ ॥ (५।२।१४) समिद्धोऽअग्निर्द्विशोचिरश्रेष्ठत्यङ्गुसमुर्वियाविभाति । एतिप्रा

(५।२।१३) अनस्वंतेतिषडृचस्यसूक्तस्यत्रैवृणकयरुणःपौरुकुत्स्यस्यसदस्युर्भारतोश्वमेधश्चैतेऋषयोऽभिरंत्यायाइंद्राग्नीत्रिष्टुप् अंत्या
स्तिन्नोनुष्टुभः । (अस्मिन्सूक्तेभौमोत्रिरेवदेवतेतिकेचित् अन्यथायोमेशताचर्विशतिचगोनामित्यादिदातृक्रियायाअनुपपत्तेः । नैतदन्ये
मन्यंतेआत्माध्यासपक्षस्वीकारेणतथाप्युपपत्तेः) । (५।२।१४) समिद्धइतिषडृचस्यसूक्तस्यात्रेयीविश्वबाराऋषिकाभिः आद्याःक्रमेणत्रि
ष्टुब्जगतीत्रिष्टुबनुष्टुभःअंत्येद्वेगायत्र्यौ ।

श्रवसं.
अ.४अ.१
॥ ६ ॥

मंडलं ५
अनु. २

चीविश्ववारानमोभिर्देवाँऽईळानाहविषाधृताचीं ॥ समिध्यमानोऽमृतस्यराजसिहविष्कृण्वंतं सचसेस्वस्तये । वि
श्वंसधत्तेद्रविणंयमिन्वस्यातिथ्यमग्नेनिचधत्तऽइत्युरः ॥ अग्नेशर्धमहतेसौभगायतवद्युन्नान्युत्तमानिसंतु । संजास्य
त्यंसुयममाकृणुष्वशत्रूयतामभितिष्ठामहांसि ॥ समिद्धस्यप्रमहसोमेवेदेतवश्रियं । वृषभोग्युन्नवाँऽसिसमध्वरेष्वि
ध्यसे ॥ समिद्धोऽअग्नऽआहुतदेवान्यक्षिस्वध्वर । त्वंहिहव्यवाळसि ॥ आजुहोतादुवस्यतामिप्रयत्यध्वरे । वृणी
ध्वंहव्यवाहनं ॥ २२ ॥ (५।२।१५) त्र्यर्यमामनुषोदेवतातात्रीरोचनादिव्याधारयंत । अर्चतित्वामरुतःपूतदक्षा
स्त्वमेषामृषिरिंद्रासिधीरः ॥ अनुयदीमरुतोमंदसानमार्चन्निद्रपिवांसंसुतस्य । आदत्तवज्रमभियदहिहन्नपोयहीर
सृजत्सर्वताऽउं ॥ उतब्रह्माणोमरुतोमेऽस्येन्द्रःसोमस्यसुषुतस्यपेयाः । तद्धिहव्यमनुषेगाऽअर्विददहन्नाहिपिवाँऽइ
द्रोऽअस्य ॥ आद्रोदसीवितरंविष्कभायत्संविद्यानश्चिद्विद्यसैमृगंकः । जिगीर्तिमिंद्रोऽअपजगुराणःप्रतिश्वसंतमवदा
नवंहन् ॥ अधकृत्वामघवन्तुभ्यं देवाऽअनुविश्वेऽअददुःसोमपेयं । यत्सूर्यस्यहरितःपतंतीःपुरःसतीरुपराऽएतंशे
कः+ ॥ २३ ॥ नवयदस्यनवतिचभोगान्त्साकंवज्रेणमघवाविवृश्चत् । अर्चतींद्रमरुतःसधस्थेत्रैष्टुभेनवचसाबाधत्
द्यां+ ॥ सत्सासख्येऽअपचत्तूर्यमग्निरस्यकृत्वामहिषात्रीशतानि । त्रीसाकमिंद्रोमनुषःसरांसिसुतंपिबद्वृत्रहत्यायसो

॥ ६ ॥

(५।२।१५) त्र्यर्यमेतिपंचदशर्चस्यसूक्तस्यशाक्योगौरिवीतिरिंद्रः(उशनायदितिपादस्योशनावा)त्रिष्टुप् ।

मं ॥ त्रीयच्छतामहिषाणामघोमास्त्रीसरांसिमघवासोम्यापाः । कारंनविश्वेऽअहंतदेवाभरमिंद्राययदहिंजघानं ॥
उशनायत्सहस्यैरयातंगृहमिंद्रजुजुवानेभिरश्वैः । वन्वानोऽअत्रसरथययाधकुत्सेनदेवैरवंनोर्हृशुष्णं ॥ प्रान्यच्चक्रम
वृहःसूर्यस्यकुत्सायान्यद्वरिवोयातवेकः । अनासोदस्यूरमृणोवधेननिदुर्योणऽआवृणङ्मध्रवाचः ॥ २४ ॥ स्तोमास
स्त्वागौरिवीतेरवर्धन्नरंधयोवैदथिनायपिष्टु । आत्वामृजिश्वासख्यायचक्रेपचन्पक्तीरपिवःसोममस्य ॥ नवग्वासःसुत
सोमासऽइंद्रदशग्वासोऽअभ्यर्चत्यकैः । गव्यंचिदूर्वमपिधानवंतंतंचिन्नरःशशमानाऽअपव्रन् ॥ कथोनतेपरिचरा
णिविद्वान्वीर्यामघवन्त्याचकथं । याचोननुनव्याकृणवःशविष्टप्रेदुतातेविदधेषुव्रवाम ॥ एताविश्वाचकृवाँऽइंद्रभूर्यपरी
तोजनुषावीर्येण । याचिन्नुवज्रिन्कृणवोदधृष्वान्नतेवर्तातविष्याऽअस्तितस्थाः ॥ इंद्रब्रह्मक्रियमाणाजुपस्वयातेशवि
ष्टनव्याऽअकर्म । वस्त्रेवभद्रासुकृतावसूयूरथंनधीरःस्वपाऽअतक्षं ॥ २५ ॥ (५।२।१६) केश्यवीरःकोऽअपश्य
दिंद्रसुखरथमीयमानंहरिभ्यां । योरायावज्रीसुतसोममिच्छन्तदोकोगंतापुरुहूतऽऊती+ ॥ अवाचचक्षुपदमस्यस्व
रुग्रनिधातुरन्वायमिच्छन् । अपृच्छमन्याँऽउततेमेऽआहुरिंद्रनरोबुधुधानाऽअशेम ॥ प्रनुवयंसुतेयातेकृतानींद्रव्रा
मयानिनोजुजोषः । वेददविद्वान्छृणवच्चविद्वान्वहतेयमघवासर्वसेनः ॥ स्थिरंमनश्चक्रेजातऽइंद्रवेपीदेकोयुधयेभू

(५।२।१६) कस्येतिपंचदशर्चस्यसूक्तस्यत्रेयोवभुरिंद्रोत्यानांचतसृणामृणचयैर्द्रादेवतेत्रिष्टुप् ।

यसश्चित् । अश्मानं चिच्छवसादिद्युतो विविदोगवामूर्वमुस्त्रियाणां ॥ परोयत्त्वं परमऽआजनिष्ठाः परावतिश्रुत्यं नाम
बिभ्रत् । अतश्चिदिन्द्रादभयंत देवा विश्वाऽअपोऽअजयद्वा सपत्नीः ॥ २६ ॥ तुभ्ये देते मरुतः सुशेवाऽअर्चत्यर्के सुन्वं
त्यंधः । अहिमोहानमपऽआशयानं प्रमायाभिर्मायिनैः सक्षदिन्द्रः ॥ विष्मृधौ जनुषादानमिन्वन्नहन्गवामघवन्त्संचक्रा
नः । अत्रादासस्य नमुचेः शिरो यदवर्तयो मनवेगा तु मिच्छन्+ ॥ युजं हि मामकृथाऽआदिदिन्द्रशिरो दासस्य नमुचेर्मथा
यन् । अश्मानं चिच्छ्वर्यं वर्तमानं प्रचक्रिये वरोदसी मरुतः ॥ स्त्रियो हि दासऽआयुधानि च केकिं मां करन्नबलाऽअस्य
सेनाः । अंतर्ह्यख्यदुभेऽअस्य धेनेऽअथोपप्रैद्युधये दस्युमिन्द्रः ॥ समत्रगावो भित्तोनवन्ते हे हवत्सैर्वियुताय दासन् । सं
ताऽइंद्रोऽअसृजदस्य शाकैर्यदी सोमासः सुषुताऽअमंदन् ॥ २७ ॥ यदी सोमा बभ्रुधूताऽअमंदन्नरौ रवीदृषभः सादने
षु । पुरंदरः पपिवांऽइंद्रोऽअस्य पुनर्गवामददादुस्त्रियाणां ॥ भद्रमिदं रुशमाऽअग्नेऽअकृन्गवांचत्वारिददतः सहस्रा ।
ऋणंचयस्य प्रयतामघानि प्रत्यग्रभीष्मनृतमस्य नृणां+ ॥ सुपेशं समावसृजंत्यस्तंगवांसहस्रैरुशमा सोऽअग्ने । तीव्राऽइंद्र
मममंदुः सुता सोकोर्व्युष्टौ परितक्म्यायाः ॥ औच्छत्सारात्री परितक्म्यायांऽअऋणंचये राजनि रुशमानां । अत्योनवा
जीरघुरज्यमानो बभ्रुश्चत्वार्यसनत्सहस्रा ॥ चतुःसहस्रंगव्यस्य पश्वः प्रत्यग्रभीष्मरुशमेष्वग्ने । धर्माश्चित्तसः प्रवृजेयऽ

आसीदयस्मयस्तम्बादामविप्राः ॥ २८ ॥ (५।२।१७) इन्द्रोरथाय प्रवतै कृणोति यमध्यस्थान्मघवावाजयंत । युधे
वपश्वोव्युनोति गोपाऽअरिष्टोयाति प्रथमः सिषासन् ॥ आप्रद्रवहरिवोमाविवेनः पिशंगरातेऽअभिनः सचस्व । नहि
त्वादिन्द्रवस्योऽअन्यदस्त्यमेनांश्चिज्जनिवतश्चकथं ॥ उद्यत्सहस्रैः सहस्रैऽआजनिष्टेदिन्द्रेऽइंद्रोऽइंद्रियाणि विश्वा । प्राचो
दयत्सु दुधावब्रेऽअंतर्विज्योतिषा संववृत्त्वत्तमोवः ॥ अनवस्तेरथमश्वायतक्षन्त्वष्टावज्रैः पुरुहूतद्युमंतं । ब्रह्माणऽइंद्रं
हयंतोऽअर्कैरवर्धयन्नहये हंतवाऽउ ॥ वृष्णेयत्ते वृषणोऽअर्कमर्चानिन्द्रावाणोऽअदितिः सजोषाः । अनश्वासो ये पव
यो रथाऽइंद्रे पिताऽअभ्यवर्तत दस्यून् ॥ २९ ॥ प्रते पूर्वाणि करणानि वोचं प्रनूतनामघवन्याचकथं । शक्तीवो यद्विभरा
रोदसीऽउभे जयन्नपो मनवेदानुचित्राः ॥ तदिन्नुते करणंदस्मविप्राहिं यद्गन्नो जोऽअत्रा मिमीथाः । शुष्णास्य चित्पारि
मायाऽअगृभ्णाः प्रपित्वं यन्नपदस्यैऽरसेधः ॥ त्वमपो यद्वेतुर्वशा यारमयः सुदुधाः पारऽइंद्र । उग्रमया तमवहो हकुत्सं
संहयद्वा मुशनारंत देवाः+ ॥ इंद्राकुत्सावहमानारथेनावामत्याऽअपिकर्णे वहंतु । निःषीमन्न्योधमथोनिःषधस्थान्म
घोनो हदो वरथस्तमौसि ॥ वातस्य युक्तान्सुयुजश्चिदश्वान्कविश्चिदेषोऽअजगन्नवस्युः । विश्वेतेऽअत्र मरुतः सखायऽ

(५।२।१७) इन्द्रोरथायेति त्रयोदशर्चस्य सूक्तस्यात्रेयो वस्युरिन्द्रः (उग्रमया तमित्यादि पादौ कुत्सदैवतौ उशनोदैवतौ वा) नवम्या
इंद्राकुत्सौ त्रिष्टुप् ।

ऋक्सं.

अ.४अ.१

॥ ८ ॥

इंद्रब्रह्माणिताविषीमवर्धन् ॥ ३० ॥ सुरश्चिद्रथंपरितकम्यायांपूर्वकरदुपरंजुवांसं । भरश्चक्रमेतशःसरिणातिपुरो
दधत्सनिष्यतिक्रतुनः ॥ आयंजनाऽअभिक्षेजगामेंद्रःसखायंसुतसौममिच्छन् । वदन्ग्रावाववेदिंभ्रियातेयस्यजीर
मध्वर्यवश्चरति ॥ येचाकनंतचाकनंतनूतेमतीऽअमृतमोतेऽअहंऽआरन् । वावंधियज्यैऽरुततेषुधेह्योजोजनेपुयेपुते
स्यामं ॥ ३१ ॥ (५।२।१८) अदर्दरुत्समसृजोविखानित्वमर्णवान्बद्धधानांऽअरम्णाः । महान्तमिंद्रपर्वतंविषद्वः
सृजोविधाराऽअवदानवंहन् ॥ त्वमुत्सांऽऋतुभिर्बद्धधानांऽअरहंऽऊधःपर्वतस्यवज्रिन् । अहिंचिदुग्रप्रयुतंशयानंज
घन्वांऽइंद्रतविषीमधत्थाः ॥ त्यस्यचिन्महतोनिर्मृगस्यवधर्जधानतविषीभिरिंद्रः । यस्यएकऽइदंप्रतिर्मन्यमानऽआदं
स्मादन्योऽअजनिष्टतव्यान् ॥ त्यंचिदेषांस्वध्यामदैतमिहोनपातंसुवृधंतमोगां । वृषप्रभर्मादानवस्यभामंवज्रैणवज्री
निजधानशुष्णं ॥ त्यंचिदस्यऋतुभिर्निषत्तममर्मणोविददिदस्यमर्म । यदींसुक्षत्रप्रभृतामदस्ययुयुत्संतंतमसिहृम्येधाः+ ॥
त्यंचिदित्थाकल्पयंशयानमसुर्येतमसिवावृधानं । तंचिन्मदानोवृषभःसुतस्योच्चैरिंद्रोऽअपगूर्याजघान ॥ ३२ ॥ उ
द्यदिंद्रोमहतेदानवायवधर्यमिष्टसहोऽअप्रतीतं । यदींज्रस्यप्रभृतौददाभविश्वस्यजंतोरधमंचकार ॥ त्यंचिदर्णमधु
पंशयानमसिन्वव्रंमह्याददुग्रः । अपादमत्रंमहतावधेननिदुर्योणऽआवृणञ्मृधवाचं ॥ कोऽअस्यशुष्मंतविषीवरात्

(५।२।१८) अदर्दरुत्समितिद्वादशर्चस्यसूक्तस्यात्रेयोगातुर्दिक्षिष्टुप् ।

ऽएकोधनाभरतेऽअप्रतीतः । इमेचिदस्यजयंसोनुदेवीऽइंद्रस्यौजसोभियसाजिहाते ॥ न्यस्मैदेवीस्वधितिर्जिहीतऽइ
द्रायगानुरुशतीवयेमे । संयदोजौयुवतेविश्वमाभिरनुस्वधानैक्षितयोनमतं ॥ एकंनुत्वासत्पतिपांचजन्यंजातंशृणो
मियशसंजनेषु । तंमैजगृभ्रऽआशसोनविष्ठदोषावस्तोर्हवमानासऽइंद्रं ॥ एवाहित्वामृतुथायातयंतंमघाविप्रभ्योददं
तंशृणोमि । कितैब्रह्माणौगृहतेसखायोयेत्वायानिदुधुःकाममिंद्र ॥ ३३ ॥ इतिचतुर्थाष्टकप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

चतुर्थाष्टकसूक्तानि १३० ऋचः १२६९

पंचविंशत्यायेवर्गाः ३३ सूक्तानि २४ ऋचः १६८ ॥ त्यागः ॥ अग्नयइंद्र.१०० विश्वेभ्योदेवेभ्य. अग्नय.५ इंद्राग्निभ्या.
अग्नय.६ इंद्राये.८ उशनइंद्राभ्या. इंद्राये.१७ ऋणंचयेद्राभ्या.४ इंद्राये.७ इंद्रकुत्सोशनोभ्य. इंद्रकुत्साभ्या. इंद्राये.१६ ॥
इतिचतुर्थप्रथमः ॥

महिदशप्राजापत्यःसंवरणोजातशत्रुनवत्रिष्टुबंतैयस्तेष्टौप्रभूवसुरांगिरसःपंचयंतंसआगमत्पट्पृतीयाजगतींसं
भानुनापंचात्रिरुरोरानुष्टुभैयदिंद्रपंचयंतमायाहिनवज्युष्णिगाद्यंत्यानुष्टुम्मध्येचसासौरीतदादीतिहासःस्तु
तिकर्मत्वादत्रिरेवदेवःकोनुविंशतिवैश्वदेवंचैतत्पोळश्याद्यतिजगत्यावंत्यैकपदाप्रशंतमाव्यनैकादशीरौद्राधेन

मंडलं ५

अनु. २

॥ ८ ॥

वरूयूनैतयोरुपांत्यैकपदांतप्रलथापंचोनाकाश्यपोवत्सारोन्येचक्रषयोदृष्टलिंगाद्वित्रिष्टुबंतविदाएकादशसदाष्ट
णोहयोष्टौप्रतिक्षत्रांत्योदृष्टोदेवपत्नीस्तवांत्यात्रिष्टुद्वितीयाच ॥ १ ॥

॥ हरिःओम् ॥ (५।३।१) महिमहेतवसेदीध्येननिद्रायेत्थातवसेऽतर्व्यान् । योऽअस्मैसुमतिंवाजसातौस्तु
तोजनेसमर्थश्चिकेत ॥ सत्वंनऽइंद्रधियसानोऽअकैर्हरीणांवृषन्योक्रमश्रेः । याऽइत्थामघवन्ननुजोषवक्षोऽअभिप्रायः
संक्षिजनान् ॥ नतेतऽइंद्राभ्यंस्मदृष्वायुक्तासोऽअब्रह्मतायदसन् । तिष्ठारथमधितंवन्नहस्तारश्मिदैवयमसेस्वश्वः ॥
पूरुयत्तऽइंद्रसंत्युक्तागवैचकर्थोर्वरासुयुधन् । ततक्षेसूर्यायचिदोक्तस्विष्वेषासमत्सुदासस्यनामचित् ॥ वयंतेतऽइं
द्रयेचनरःशर्धौजज्ञानायाताश्चरथाः । आस्मान्जगम्यादहिशुष्मसत्त्वाभगोनहव्यःप्रभृथेषुचारुः ॥ १ ॥ पृषक्षेण्यमिं
द्रत्वेह्योजोनृगानिचनृतमानोऽअमर्तः । सन्ऽएनौवसवानोरयिंदाःप्रार्यःस्तुषेतुविमघस्यदानं ॥ एवानऽइंद्रोतिभि
रवपाहिगृणतःशूरकारुन् । उतत्वचंददतोवाजसातौपिप्रीहिमध्वःसुषुतस्यचारोः ॥ उतत्येमापौरुकुत्स्यस्यसुरेस्त्रस
दस्योहिरणिनोरराणाः । वहंतुमादशइयेतासोऽअस्यगैरिक्षितस्यक्रतुभिर्नुसंश्रे ॥ उतत्येमामारुताश्वस्यशोणाःक्रत्वा
मघासोविदथस्यरातौ । सहस्रामेच्यवतानोददानऽआनूकमयौवपुषेनार्चत् ॥ उतत्येमाध्वन्यस्यजुष्टालक्ष्मण्यस्यसुरु

(५।३।१) महिमहइतिदशर्चस्यसूक्तस्यप्राजापत्यःसंवरणइंद्रस्त्रिष्टुप् ।

चोयतानाः । महारायःसंवरणस्यऽऋषेर्द्रजंनगावःप्रयंताऽअपिगमन् ॥ २ ॥ (५।३।२) अजातशत्रुमजरास्वर्वत्य
नुस्वधामितादस्मीयते । मुनोतनपचंतब्रह्मवाहसेपुरुष्टुतायप्रतरंदधातन ॥ आयःसोमेनजठरमपिप्रतामंदतमघवा
मध्वोऽअंधसः । यदीमृगायहंतवेमहावधःसहस्रभृष्टिमुशनावधंयमत् ॥ योऽअस्मैग्रंसऽउतवायऽऋधनिःसोमैसुनो
तिभवंतिद्युमांऽअहं । अपापशक्रस्तनुष्टिमूहतितनूशुभ्रंमघवायःकवासुखः+ ॥ यस्यावधीत्पितरंयस्यमातरंयस्यश
क्रोभ्रातरंनातऽइषते । वेतीद्वस्यप्रयतायतंकरोनकित्विषादीषतेवस्वऽआकुरः+ ॥ नपंचभिर्दशभिर्वष्टारभंनासुन्व
तासचतेपुप्यताचन । जिनातिवेदमुयाहंतिवाधुनिरादेवयुंभजतिगोमतिव्रजे+ ॥ ३ ॥ वित्वक्षणःसमृतौचक्रमास
जोसुन्वतोविषुणःसुन्वतोवृधः । इंद्रोविश्वस्यदमिताविभीषणोयथावशनंयतिदासुमार्यः ॥ समीपणेर्जतिभोजनंमु
पेविदाशुषैभजतिसूनरंवसु । दुर्गेचनध्रियतेविश्वऽआपुरुजनोयोऽअस्यतविषीमचुकुधत् ॥ संयजनौसुधनौविश्वश
र्धसाववेदिंद्रौमघवागोषुशुभ्रिषु । युजंह्यन्यमकृतप्रवेपन्युर्दीगव्यंसृजतेसत्त्वभिर्धुनिः ॥ सहस्रसामाग्निवेशिगृणी
षंशत्रिमग्नऽउपमांकेतुमर्यः । तस्माऽआपःसंयतःपीपयंततस्मिन्क्षत्रमभवत्त्वेषमस्तु ॥ ४ ॥ (५।३।३) यस्तेसाधिष्ठो

(५।३।२) अजातशत्रुमितिनवर्चस्यसूक्तस्यप्राजापत्यःसंवरणइंद्रो जगत्संस्त्यात्रिष्टुप् । (५।३।३) यस्तेसाधिष्ठइत्यष्टवर्चस्यसूक्तस्यां
गिरसःप्रभूवसुरिंद्रोनुप्रबंत्यापंक्तिः ।

वसऽइन्द्रकृतुष्टमाभर । अस्मभ्यंचर्षणीसहंसस्त्रिवाजेषुदुष्टरं ॥ यदिद्रतेचतस्रोयच्छूरसंतितिचः । यद्वापंचक्षितीना
मवस्तसुनऽआभर ॥ आतेवोवरेण्यवृषन्तमस्यहमहे । वृषजूतिर्हिजज्ञिषऽआभूभिरिंद्रतुर्वणिः ॥ वृषाह्यसिराधसे
जज्ञिषेवृष्णिंतेशवः । स्वक्षत्रंतेधुषन्मनःसत्राहमिंद्रपौस्थं ॥ त्वंतमिंद्रमर्त्यममित्रयंतमद्रिवः । सर्वरथाशतक्रतोनिना
हिशवसस्पते ॥ ५ ॥ त्वामिंद्रव्रह्मन्तमजनासोवृक्तबहिषः । उग्रपूर्वाषुपुर्व्यहवैतेवाजसातये ॥ अस्माकमिंद्रदुष्टरं
रोयावानमाजिषु । सयावानंधनेधनेवाजयंतमवारथं ॥ अस्माकमिंद्रेहिंनोरथमवापुरंध्या । वयंशविष्टवार्यदिविश्च
वोदधीमहिद्विस्तोममनामहे ॥ ६ ॥ (५।३।४) सऽआगमदिंद्रोयोवसूनांचिकेतदातुंदामनोरयीणां । धन्वचरो
नवंसंगस्तृषाणश्चक्रमानःपिबतुदुग्धमंशुं ॥ आतेहनूहरिवःशूरशिप्रेरुहत्सोमोनपर्वतस्यपृष्ठे । अनुत्वारजन्नवतो
हिन्वन्गीभिर्मदेमपुरुहूतविश्वे ॥ चक्रंनवृत्तंपुरुहूतवेपतेमनोभियामेऽअमतेरिदद्रिवः । रथादधित्वाजरितासदावृध
कुविष्नुस्तौषन्मघवन्पुरुवसुः ॥ एषग्रावैवजरितातऽइंद्रेयतिवाचंबृहदाशुषाणः । प्रसव्येनमघवन्यंसिरायःप्रदक्षिणि
द्धरिवोमाविवेनः ॥ वृषात्वावृषणंवर्धतुद्यौवृषावृषभ्यांवहसेहरिभ्यां । सनोवृषावृषरथःसुशिप्रवृषक्रतोवृषावज्रिन्भ
रंधाः ॥ योरोहितौवाजिनौवाजिनीवान्त्रिभिःशतैःसचमानावदिष्ट । यूनेसमस्मैक्षितयोनमंतांश्रुतरथायमरुतोदुवो

(५।३।४) सआगमदितिषड्वचस्यसूक्तस्यांगिरसःप्रभूवसुरिंद्रस्त्रिष्टुप्तृतीयाजगती ।

या ॥ ७ ॥ (५।३।५) संभानुनायततेसूर्यस्याजुहानोघृतपृष्ठःस्वंचाः । तस्माऽअमृधाऽउषसोव्युच्छान्यऽइंद्रा
यसुनवामेत्याह ॥ समिद्धाग्निर्वनवत्स्तीर्णबहियुक्तग्रावासुतसोमोजराते । ग्रावाणोयस्येषिरंवदंत्ययदध्वर्युहविषाय
सिंधुं ॥ वधूरियंपतिमिच्छत्येतियऽइंवहातेमहिषीमिषिरां । आस्यश्रवस्याद्रथऽआचघोषात्पुरुसहस्रापरिवन्याते ॥
नसराजाव्यथतेयस्मिन्निद्रस्तीर्णसोमंपिबतिगोसंखायं । आसत्वनैरजतिहंतिवृत्रक्षेतिक्षितीःसुभगोनामपुण्यन् ॥ पु
प्यात्क्षेमेऽअभियोगेभवात्युभेवृतौसंयतीसंजयाति । प्रियःसूर्यप्रियोऽअग्राभवातियऽइंद्रायसुतसोमोददाशत् ॥ ८ ॥
(५।३।६) उरोष्टऽइंद्राधसोविभ्वीरातिःशतक्रतो । अधानोविश्वचर्षणेद्युम्नासुक्षत्रमंहय ॥ यदीमिंद्रश्च
वाय्यमिषंशविष्टदधिषे । पप्रथेदीर्घश्रुतमंहिरण्यवर्णदुष्टरं ॥ शुष्मासोयेतऽअद्रिवोमेहनाकेतसापः । उभादेवात्र
भिष्टयेदिवश्चमश्चराजथः ॥ उतोनोऽअस्यकस्यचिद्वक्षस्यतववृत्रहन् । अस्मभ्यंनृम्णमाभरास्मभ्यंनृमणस्यसे ॥
नूतऽआभिरभिष्टिभिस्तवशमंन्धतक्रतो । इंद्रस्यामसुगोपाःशूरस्यामसुगोपाः ॥ ९ ॥ (५।३।७) यदिद्रचित्र
मेहनास्तित्वादातमद्रिवः । राधस्तन्नोविदद्वसऽउभयाहस्त्याभर ॥ यन्मन्यसेवरेण्यमिंद्रद्युक्षंतदाभर । विद्याम

(५।३।५) संभानुनेतिपंचर्वस्यसूक्तस्यभौमोत्रिरिंद्रस्त्रिष्टुप्तृतीयाजगती । (५।३।६) उरोष्टइतिपंचर्वस्यसूक्तस्यभौमोत्रिरिंद्रोनुष्टुप् । (५।३।७) यदिद्रेतिपंचर्वस्यसूक्तस्यभौमोत्रिरिंद्रोनुष्टुप् ।

तस्यतेव्यमकूपारस्यदावने ॥ यत्तेदित्सुप्रराध्यमनोऽस्तिश्रुतबृहत् । तेनदृष्टाचिदद्रिवऽआवाजदर्षिसातये ॥
 मंहिष्ठवोमघोनांराजानंचर्षणीनां । इन्द्रमुपप्रशस्तयेपूर्वाभिर्जुषेगिरः ॥ अस्माऽइत्काव्यंवचऽउक्थमिन्द्रायशंस्यं ।
 तस्माऽउब्रह्मवाहसेगिरोवर्धत्यत्रयोगिरःशुभंत्यत्रयः ॥ १० ॥ (५।३।८) आयाह्यद्रिभिःसुतंसोमंसोमपतेपिब ।
 वृषंभिद्रवृषंभिर्वृत्रहंतम ॥ वृषाग्रावावृषामदोवृषासोमोऽअयंसुतः । वृषंभिद्र० ॥ वृषात्वावृषणंहुवेवज्जिन्वित्राभिरू-
 तिभिः । वृषंभिद्र० ॥ ऋजीषीवृज्रीवृषभस्तुराषादच्छुम्भीराजावृत्रहासोमपावा । युक्त्वाहरिभ्यामुपयासदर्वाड्मा-
 ध्यदिनेसर्वनेमत्सादिन्द्रः ॥ यत्त्वासूर्यस्वर्भानुस्तमसाविध्यदासुरः । अक्षेत्रविद्यथामुग्धोभुवनान्यदीधयुः ॥ ११ ॥
 स्वर्भानोरधयदिन्द्रमायाऽअवोदिवोवर्तमानाऽअवाहन । गृहंसूर्यतमसापत्रतेनतुरीयेणब्रह्मणाविन्ददत्रिः ॥ मामामि-
 मंतवसंतमत्रऽइस्याद्गुग्धोभियसानिगारीत् । त्वमित्रोऽअसित्यराधास्तौमेहावतंवर्णश्चराजा ॥ ग्राव्णोब्रह्मायुयु-
 जानःसपर्यन्कीरिणाद्वाघ्नमसोपशिक्षन् । अत्रिःसूर्यस्यदिविचक्षुराधात्स्वर्भानोरपमायाऽअघुक्षत् ॥ यंवैसूर्यस्वर्भा-
 नुस्तमसाविध्यदासुरः । अत्रयुस्तमन्वाविदन्नह्यन्वेऽअशक्नुवन् ॥ १२ ॥ (५।३।९) कोनुवांमित्रावरुणावृताय

(५।३।८) आयाहीतिनवचस्यसूक्तस्यभौमोत्रिःआयानांचतसृणामिन्द्रःपंचम्याःसूर्यःषष्ठ्यादिचतसृणामत्रिदेवता आयास्तिस्त्रउष्णिहःपंच-
 म्यंत्येऽनुष्टुभौशिष्टास्त्रिष्टुभः । (५।३।९) कोनुवामितिर्विशत्यचस्यसूक्तस्यभौमोत्रिर्विश्वेदेवास्त्रिष्टुषोडशीसप्तदश्यावतिजगत्यावत्यैकपदा ।

न्दिवोवामहःपाथिवस्यवादे । ऋतस्यवासदसित्रासीथानोयज्ञायतेवापशुपोनवाजान् ॥ तेनोमित्रोवरुणोऽअर्यमायु-
 रिन्द्रऽऋभुक्षामरुतोऽजुषंत । नमोभिवार्येदधतेसुवृक्तिस्तोमैरुद्रायमीहृषेसजोषाः ॥ आवांयेष्टांश्विनाहुवर्धयवातस्यप-
 त्मत्रध्यस्यपुष्टौ । उतवादिवोऽअसुरायमन्मप्राधांसीवयज्यवेभरध्वं ॥ प्रसक्षणोदिव्यःकण्वहोतात्रितोदिवःमजोषा-
 वातोऽअग्निः । पूषाभगःप्रभृथेविश्वभौजाऽआजिनजंगमुराश्वश्वतमाः ॥ प्रवोरयियुक्ताश्वभरध्वंरायऽएषेवसेदधी-
 तधीः । सुशेवऽएवैरौशिजस्यहोतायेवऽएवामरुतस्तुराणां ॥ १३ ॥ प्रवोवायुरंधयुजंकृणुध्वंप्रदेवंविप्रपनितारम-
 कैः । इषुध्ववऽऋतसापःपुरंधीवस्वीनोऽअत्रपत्नीराधियेधुः ॥ उपवऽएषेवद्यैभिःशूषैःप्रयह्नीदिवश्चितयद्भिरकैः । उ-
 पासानकाविदुषीवविश्वमाहावहतोमर्त्याययज्ञं ॥ अभिवोऽअचैपोष्यावतोनुवास्तोष्पतित्वष्टारंरणः । धन्यास-
 जोषाधिषणानमोभिवनस्पतीऽशेषधीरायऽएषे ॥ तुजेनस्तनेपर्वताःसंतुस्वैतवोयेवसवोनवीराः । पनितऽआप्त्योयज-
 तःसदानोवर्धान्नःशंसनयोऽअभिष्टौ ॥ वृणोऽअस्तोषिभूम्यस्यगर्भत्रितोनपातमपांसुवृक्तिः । गृणीतेऽअग्निरेतरीनशु-
 षैःशोचिष्केशोनिरिणातिवना ॥ १४ ॥ कथामहेरुद्रियायब्रवामकद्रायेचिकितुषेभगाय । आपऽओषधीरुतनोवंतु

(भेदपक्षे-मित्रावरुणौ १ विश्वेदेवाः १ अश्विनौ १ विश्वेदेवाः १ मरुतः १ विश्वेदेवाः १ उपासानक्ते १ विश्वेदेवाः २ अग्निः १ विश्वेदेवाः २ मरुतः १ विश्वेदेवाः १ भूमिः १ विश्वेदेवाः ३ भूमिः १ विश्वेदेवाः १ एवं २० ।

द्यौर्वनागिरयोवृक्षकेशाः ॥ शृणोतुनऽऊर्जापतिर्गिरःसनभस्तरयीयाँऽइषिरःपरिज्मा । शृण्वंत्वापुःपुरेनशुभ्राःपरिस्तु
चौबबृहणस्याद्रेः ॥ विदाचिन्ममहांतोयेवऽएवाब्रवामदस्मावार्यदधानाः । वयश्चनसुभ्वऽआवयंतिक्षुभामर्तमनुय
तंवधस्तेः+ ॥ आदैव्यानिपार्थिवानिजन्मापश्चाच्छासुमस्वायवोचं । वर्धतांद्यावोगिरश्चंद्राग्राऽउदावर्धतामभिषाता
ऽअर्णीः ॥ पदेपदेमेजरिमानिधाविवरूत्रीवाशुक्रायापायुभिश्च । सिषक्तुमातामहीरसानःस्मत्सूरिभिर्ऋजुहस्तऽऋजु
वनिः ॥ १५ ॥ कथादाशेमनमसासुदानूनेवयामरुतोऽअच्छौकौप्रश्रवसोमरुतोऽअच्छौकौ । मानोर्हिर्बुध्न्योरिषेधा
दस्माकंभूदुपमातिवनिः ॥ इतिचिन्ममजायैपशुमत्यैदेवासोवनतेमत्यौवऽआदेवासोवनतेमत्यौवः । अत्राशिवांतन्वौ
धासिमस्याजरांचिन्मेनिर्ऋतिर्जग्रसीत ॥ तांवोदेवाःसुमतिमूर्जयंतीमिषमश्यामवसवःशसागोः । सानःसुदानुर्मृळयं
तीदेवीप्रतिद्वैतीसुवितार्यगम्याः ॥ अभिनऽइळायूथस्यमातास्मन्नदीभिर्बुध्न्योर्वागृणातु । उर्वशीवाबृहद्विवागृणाना
भ्यूर्ण्वानाप्रभृत्स्यायोः+ ॥ सिषक्तुनऽऊर्जव्यस्यपुष्टेः+ ॥ १६ ॥ (५।३।१०) प्रशंतमावरुणंदीधितीगीर्मित्रंभग
मर्दितिनूनमश्याः । पृषद्योनिःपंचहोताशृणोत्वतूर्तपंथाऽअसुरोमयोभुः+ ॥ प्रतितेस्तोममर्दितिर्जगृभ्यात्सुनुनमा

(५।३।१०) प्रशंतमेत्यष्टादशर्चस्यसूक्तस्यभौमोत्रिभिश्चेदेवाःएकादश्यारुद्रस्त्रिष्टुप्सप्तदश्येकपदा । (भेदपक्ष—विश्वेदेवाः २ सविता १
इंद्रः १ विश्वेदेवाः १ इंद्रः १ बृहस्पतिः ३ मरुतः १ रुद्रः १ विश्वेदेवाः १ पर्जन्यः २ मरुतः १ विश्वेदेवाः २ अश्विनौ १ एवं १८) ।

ताह्यंसुशेवं । ब्रह्मप्रियंदेवहितंयदस्त्यहंमित्रेवरुणेयन्मयोभु+ ॥ उदीरयकवितमंकवीनामुनत्तैनमभिमध्वाघृतेन ।
सनोवसुनिप्रयताहितानिचंद्रार्णिदेवःसवितासुवाति ॥ समिंद्रणोमनसानेपिगोभिःसंसूरिभिर्हरिवःसंस्वस्ति । संब्रह्म
णादेवहितंयदस्तिसंदेवानांसुमत्यायज्ञियानां ॥ देवोभगःसवितारायोऽअंशऽइंद्रोवृत्रस्यसंजितोधनानां । ऋभुक्षा
वाजऽउतवापुरंधिरवतुनोऽअमृतासस्तुरासः ॥ १७ ॥ मरुत्वतोऽअप्रतीतस्यजिष्णोरजूर्यतःप्रब्रवामाकृतानि । नते
पूर्वमघवन्नापरासोनवीर्यंनूतनःकश्चनार्प ॥ उपस्तुहिप्रथमंरुधेयंबृहस्पतिसनितारंधनानां । यःशंसतेस्तुवतेशंभ
विष्ठःपुरुवसुरागमज्जोहुवानं ॥ तवोतिभिःसचमानाऽअरिष्टाबृहस्पतेमघवानःसुवीराः । येऽअश्वदाऽउतवासंतिगो
दायेवस्त्रदाःसुभगास्तेषुरायः ॥ विसर्माणंकृणुहिचित्तमेषांयेभुंजतेऽअपृणंतोनऽउक्थः । अप्रव्रतान्प्रसवेवावृधानान्ब्र
ह्मद्विषःसूर्याद्यावयस्व ॥ यऽओहतेरक्षसोदेववीतावचकेभिस्तमरुतोन्यात । योवःशमीशशमानस्यनिदात्तुच्छया
न्कामान्करतेसिष्विदानः+ ॥ १८ ॥ तमुष्टुहियःस्विषुःसुधन्वायोविश्वस्यक्षयतिभेषजस्य । यक्ष्वामहेसांमनसायंरु
द्रंनमोभिर्देवमसुरंदुवस्य ॥ दमूनसोऽअपसोयेसुहस्तावृष्णःपत्नीर्नद्योविभ्रतष्टाः । सरस्वतीबृहद्विवोतराकादशस्य
तीर्विरिवस्यंतुशुभ्राः+ ॥ प्रसूमहेसुशरणायमेधागिरिभरेनव्यसींजायमानां । यऽआहनादुहितुर्वक्षणासुरुपाभिनानोऽ
अकृणोदिदंनः ॥ प्रसुष्टुतिःस्तनयंतंरुवंतमिळस्पतिंजरितनूनमश्याः । योऽअब्दिमाँऽउदनिमाँऽइयतिंप्रविद्युतारोदं

सीऽऽश्वमाणः ॥ एषःस्तोमोमारुतंशर्धोऽअच्छाऽरुद्रस्यसूनूर्युवन्यूरुदश्याः । कामोरायेहवतेमास्वस्त्युपस्तुहिपृषदश्वां
 ऽअयासः ॥ प्रैषःस्तोमःपृथिवीमंतरिक्षंवनस्पतींऽरोषधीरायेऽअद्याः । देवोदैवःसुहवोभूतुमह्यमानोमातापृथिवीदु
 र्मतौधात् ॥ उरौदैवाऽअनिबाधेस्याम ॥ समश्विनोरवसानूतनेनमयोभुवांसुप्रणीतीगमेम । आनोरयिवहतमोतवीरा
 नाविश्वान्यमृतासौभंगानि ॥ १९ ॥ (५।३।११) आधेनवःपयसातूर्यर्थाऽअमर्धतीरुपनोयंतुमध्वा । महोराये
 बृहतीःसप्तविप्रोमयोभुवोजरिताजोहवीति ॥ आसुष्टुतीनमसावर्तयध्वैद्यावावाजायपृथिवीऽअमृध्रे । पितामाताम
 धुवचाःसुहस्ताभरेभरेनोयशसावविष्टां ॥ अध्वर्यवश्चक्रवांसोमधूनिप्रवायवैभरतचारुशुक्रं । होतैवनःप्रथमःपाह्यस्य
 देवमध्वोररिमातेमदाय ॥ दशक्षिपोयुंजतेबाहूऽअद्रिंसोमस्ययाशमितारासुहस्ता । मध्वोरसंसुगभस्तिगिरिष्ठांचनि
 श्वदहुदुहेशुक्रमंशुः⁺ ॥ असावितेजुजुषाणायसोमःऋत्वेदक्षायबृहतेमदाय । हरीरथेसुधुरायोगेऽअर्वागिंद्रप्रियाकृ
 णुहिहूयमानः ॥ २० ॥ आनोमहीमरमंतिसजोषाम्रादेवीनमसारातहव्यां । मधोर्मदायबृहतीमृतज्ञामाग्रेवहपथि
 भिर्देवयानैः ॥ अंजंतियंप्रथयंतोनविप्रवपावतंनानिनातपैतः । पितुर्नपुत्रऽउपसिप्रेष्ठऽआघ्रमोऽअग्निमतयन्नसादि ॥

॥१३॥

(५।३।११) आधेनवइतिसप्तदशर्चस्यसूक्तस्यभौमोत्रिविश्वेदेवास्त्रिष्टुषोडश्येकपदाविराट् (भेदपक्षे—नदी १ द्यावापृथिवी १ वायुः १
 सोमः १ इंद्रः १ अग्निः १ घर्मः १ अश्विनौ १ विश्वेदेवाः २ सरस्वती १ बृहस्पतिः १ अग्निः ३ विश्वेदेवाः १ अश्विनौ १ एवं १७) ।

अच्छामहीबृहतीशंतमागीर्दूतोनगत्वश्विनाहुवध्वै । मयोभुवांसरथायातमर्वागंतंनिधिधुरमाणेर्ननाभिं ॥ प्रतव्यं
 सोनमऽउक्तिरुरस्याहंपूष्णऽउतवायोरदिक्षि । यारार्धसाचोदितारामतीनांयावाजस्यद्रविणोदाऽउतत्मन्⁺ ॥ आनामं
 भिर्मरुतोवक्षिर्विश्वानारूपेभिर्जातवेदोहुवानः । यज्ञगिरोजरितुःसुष्टुतिचविश्वेगंतमरुतोविश्वेऽऊती⁺ ॥ २१ ॥ आ
 नोदिवोबृहतःपर्वतादासरस्वतीयजतागंतुयज्ञं । हवदेवीजुजुषाणाघृताचीशग्मानोवाचमुशतीशृणोतु ॥ आवेधसं
 नीलपृष्ठंबृहतंबृहस्पतिसदनेसादयध्वं । सादद्योनिंदमऽआदींदिवांसंहिरण्यवर्णमरुषंसपेम ॥ आधर्णसिर्बृहद्दिवोररा
 णोविश्वेभिर्गत्वोर्मभिर्हुवानः । ग्रावसानऽओषधीरमृध्रस्त्रिधातुशृंगोवृषभोवयोधाः⁺ ॥ मातुष्पदेपरमेशुक्रऽआयो
 विपन्यवोरास्पिरासोऽअगमन् । सुशेव्यंनमसारातहव्याःशिशृमृजंत्यायवोनवासे⁺ ॥ बृहद्वयोबृहतेतुभ्यमग्नेधिया
 जुरोमिथुनासःसंचंत । देवोदैवःसुहवोभूतुमह्यमानोमातापृथिवीदुर्मतौधात् ॥ उरौदैवाऽअनिबाधेस्याम ॥ सम
 श्विनोरवसानूतनेनमयोभुवांसुप्रणीतीगमेम । आनोरयिवहतमोतवीरानाविश्वान्यमृतासौभंगानि ॥ २२ ॥ (५।३।१२)
 तंप्रत्यथापूर्वथाविश्वेथेमथाज्येष्ठतातिबहिर्षदस्वविंदं । प्रतीचीनंवृजनंदोहसेगिराशुंजयंतमनुयासुवर्धसे ॥ श्रियेसुह

(५।३।१२) तंप्रत्यथेतिपंचदशर्चस्यसूक्तस्यकाश्यपोवत्सारोविश्वेदेवाजगत्स्येद्वेत्रिष्टुभौ (भेदपक्षे—इंद्रः २ अग्निः १ सूर्यः १
 अग्निः १ विश्वेदेवाः १ सूर्यः १ अग्निः १ सूर्यः २ विश्वेदेवाः २ सुतंभरः १ अग्निः २ एवं १५) ।

शीरुपरस्ययाःस्वर्विरोचमानःकुकुभामचोदते । सुगोपाऽअसिनदभायसुकृतोपरोमायाभिर्ऋतऽआसनामते ॥ अत्यं
हविःसंचतेसच्चधातुचारिर्धगातुःसहोतासहोभरिः । प्रसर्घाणोऽअनुबर्हिर्वृषाशिर्गुर्मध्येयुवाजरोविस्त्रुहाहितः⁺ ॥ प्र
वऽएतेसुयुजोयामभिष्टयेनीचीरमुष्मैयम्यऽऋतावृधः । सुयंतुभिःसर्वशासैरभीशुभिःक्रिविर्नामानिप्रवणेमुषायति ॥
संजभुराणस्तर्हभिःसुतेगृभंवयाकिनैचित्तगर्भासुसुस्वरुः । धारवाकेष्वृजुगाथशोभसेवर्धस्वपत्नीरभिजीवोऽअध्वरे⁺
॥ २३ ॥ यादगेवददृशेतादृगुच्यतेसंच्छाययादधिरेसिधयाप्त्वा । महीमस्मभ्यंमुरुषामुरुजयोबृहत्सुवीरमनपच्युतं
सहः ॥ वेत्यग्रुर्जनैवान्वाऽअतिस्पृधःसमर्थतामनसासूर्यःकविः । घंसंरक्षंतंपरिविश्वतोगयमस्माकंशर्मवनवत्स्वावं
सुः ॥ ज्यायांसमस्ययतुनस्यकेतुनऽऋषिस्वरंचरतियासुनामते । याददिमन्धायितमपस्ययाविदद्यऽउस्वयंवहंतसोऽ
अरंकरत् ॥ समुद्रमासामंवतस्थेऽअग्रिमानरिग्यतिसर्वनंयस्मिन्नायता । अत्रानहादिक्रवणस्यरेजतेयत्रामतिविद्यते
पूतबंधनी ॥ सहिक्षत्रस्यमनसस्यचित्तिभिरेवावदस्ययजतस्यसधैः । अवत्सारस्यस्पृणवामरपर्वभिःशर्विष्ठवाजैविदुषा
चिदर्थं ॥ २४ ॥ इयेनऽआसामर्दितिःकक्ष्योऽमदोविश्ववारस्ययजतस्यमायिनः । समन्यमन्यमर्थयत्येतवेविदुर्विषा
णंपरिपानमंतिते⁺ ॥ सदापृणोयजतोविद्विषौवधीद्वाहुवृकःश्रुतवित्तयौवःसचा । उभासवराप्रत्येतिभातिचयदीग
णंभजतेसुप्रयावभिः ॥ सुतंभुरोयजमानस्यसत्पतिर्विश्वासामूधःसधियामुदंचनः । भरद्वेनूरसवच्छिप्रियेपयानुब्र

वाणोऽअध्वेतिनस्वपन्⁺ ॥ योजागारतमृचःकामयंतेयोजागारतमुसामानियंति । योजागारतमयंसोमऽआहतवाह
मस्मिसख्येन्योकाः ॥ अग्निर्जीगारतमृचःकामयंतेग्निर्जीगारतमुसामानियंति । अग्निर्जीगारतमयंसोमऽआहतवाह
मस्मिसख्येन्योकाः ॥ २५ ॥ (परिशिष्टं ॥ जागर्षित्वंभुवनेजातवेदोजागर्षियत्रयजतेहविष्मान् । इदंहविःश्रद्धा
नोजुहोमितेनपासिगुह्यंनामगोनी ॥ (५।४।१) विदादिवोविष्यन्नद्रिमुकथैरायत्याऽउषसोऽअर्चिनोगुः । अपावृ
तत्रजिनीरुत्स्वर्गाद्विदुरोमानुषीदेवऽआवः ॥ विसूर्योऽअमर्तिनश्रियंसादोर्वाद्भवांमाताजानतीगात् । धन्वर्णसोनद्यः
खादोऽअर्णाःस्थूणेवसुमितादंहतद्यौः⁺ ॥ अस्माऽउकथायपर्वतस्यगर्भोमहीनाजनुषेपूर्व्याय । विपर्वतो जिहीतसा
धंतद्यौराविवांसंतोदसयंतभूमं ॥ सूक्तेभिर्वोवचोभिर्देवजुष्टैरिंद्रान्वं१ग्रीऽअवसेहुवधै । उकथेभिर्हिष्माकवयःसुय
ज्ञाऽआविवांसंतोमरुतोयजति ॥ एतोन्वं१द्यसुध्योऽभवामप्रदुच्छुनामिनवामावरीयः । आरेद्वेषांसिसनुतदधामा
यामप्रांचोयजमानमच्छ ॥ २६ ॥ एताधियैकृणवामासखायोप्यामाताऽऋणुतव्रजंगोः । ययामनुर्विशिशिप्रंजिगाय
ययावणिग्वंकुरापापुरीषं ॥ अनूनोदत्रहस्तयतोऽअद्रिर्वाचन्येनदशमासोनवग्वाः । ऋतयतीसरमागाऽअविंद्विश्वा

(५।४।१) विदादिवइत्येकादशर्चस्यसूक्तस्यात्रेयःसदापृणोविश्वेदेवास्त्रिष्टुप् । (भेदपक्षे-इंद्रसूर्यो १ विश्वेदेवाः २ इंद्राग्नी १ विश्वेदेवाः
६ आपः १ एवं ११ । अत्रसूक्तेसदापृणर्षेयजतइत्यादिलिंगोक्तऋषिभिःसमुच्चयइतिकेचित्) ।

निसत्यांगिराश्चकार ॥ विश्वेऽअस्याव्युषिमाहिनायाः संयद्भोभिरांगिरसोनवैत । उत्सऽआसांपरमेसधस्थऽऋतस्यपथा
सरमाविदद्वाः+ ॥ आसूर्योयातुससाश्वःक्षेत्रंयदस्योर्वियादीर्घयाथे । रघुःश्येनःपतयदंधोऽअच्छायुर्वाकविदीदय
द्रोषुगच्छन् ॥ आसूर्योऽअरुहच्छुक्रमणोयुक्तयद्धरितोवीतपृष्ठाः । उद्गाननावमनयंतधीरोऽआशृण्वतोरापोऽअर्वा
गतिष्ठन् ॥ धिर्यवोऽअप्सुदधिषेस्वर्षीययातरन्दशमासोनवग्वाः । अयाधियास्यामदेवगोपाऽअयाधियातुतुर्यामा
त्यंहः ॥ २७ ॥ (५।४।२) हयोनविद्वाँऽअयुजिस्वयंधुरितांवहामिप्रतरणीमवस्युव । नास्यावश्मिचिमुचंनावृतं पु
नर्विद्वान्पथःपुरऽएतऽऋजुनेषति ॥ अग्नऽइंद्रवरुणमित्रदेवाःशर्धःप्रयंतमारुतोतविष्णो । उभानासत्यारुद्रोऽअध
माःपूषाभगःसरस्वतीजुषंत ॥ इंद्राग्नीमित्रावरुणादितिस्वःपृथिवीद्यामरुतःपर्वताँऽअपः । हुवेविष्णुपूषण्ब्रह्मणस्प
तिभगंनुशंसैसवितारमूतये ॥ उतनोविष्णुरुतवातोऽअसिधौद्रविणोदाऽउतसोमोमयस्करत् । उतऽऋभवऽउतराये
नोऽअश्विनोतत्वष्टोतविभ्वानुमंसते ॥ उतत्यन्नोमारुतंशर्धऽआगमदिविक्षयंयजतंबहिरासदे । बृहस्पतिःशर्मपूषोत
नोयमद्वरुणोमित्रोऽअर्यमा+ ॥ उतत्येनःपर्वतासःसुशस्तयःसुदीतयोनद्यस्त्रामणेभुवन् । भगोविभक्ताश

(५।४।२) हयोनेत्यष्टस्यसूक्तस्यात्रेयःप्रतिक्षत्रोविश्वेदेवाजगतीसप्तम्यष्टभ्योदेवपत्न्यःद्वितीयांत्ये त्रिष्टुभौ । (भेदपक्षे—विश्वेदेवाः ६
देवपत्न्यः २ एवं ८) ।

वसावसागमदुरुच्यचाऽअदितिःश्रोतुमेहवै ॥ देवानांपत्नीरुशतीरवंतुनःप्रावंतुनस्तुजयेवाजसातये । याःपार्थिवा
सोयाऽअपामपिब्रतेतानोदेवीःसुहवाःशर्मयच्छत ॥ उतप्राच्यंतुदेवपत्नीरिंद्राण्यग्नीमय्यश्विनीराट् । आरोदंसीवरु
णानीश्रुणोतुव्यंतुदेवीर्यऽऋतुर्जनीनां ॥ २८ ॥ ॥ इतिचतुर्थाष्टकेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ ॥

षड्विंशाध्यायेवर्गाः २८ सूक्तानि १४ ऋचः १४६ ॥ त्यागः ॥ इंद्रायेदं. ५२ सूर्याये. अत्रय. ४ विश्वेभ्योदेवेभ्य. ३०
[भे. प. मित्रावरुणाभ्या. विश्वेभ्योदेवेभ्य. अश्विभ्या. विश्वेभ्योदेवेभ्य. मरुद्भ्य. विश्वेभ्योदेवेभ्य. उपासानक्ताभ्या. विश्वेभ्योदेवेभ्य. २
अग्नय. विश्वेभ्योदेवेभ्य. २ मरुद्भ्य. विश्वेभ्योदेवेभ्य. भूम्याइ. विश्वेभ्योदेवेभ्य. ३ भूम्याइ. विश्वेभ्योदेवेभ्य. ३ सवित्र. इंद्राये.
विश्वेभ्योदेवेभ्य. इंद्राये. बृहस्पतय. ३ मरुद्भ्य.] रुद्राये. विश्वेभ्योदेवेभ्य. ५६ [भे. प. विश्वेभ्यो. पर्जन्याये. २ मरुद्भ्य. विश्वेभ्योदेवेभ्य.
२ अश्विभ्या. नद्याइ. द्यावापृथिवीभ्या. वायव. सोमाये. इंद्राये. अग्नय. घर्माये. अश्विभ्या. विश्वेभ्योदेवेभ्य. २ सरस्वत्या. बृहस्पतय.
अग्नय. ३ विश्वेभ्योदेवेभ्य. अश्विभ्या. इंद्राये. २ अग्नय. सूर्याये. अग्नय. विश्वेभ्योदेवेभ्य. सूर्याये. अग्नय. सूर्याये. २ विश्वेभ्योदेवेभ्य. २
सुतंभराये. अग्नय. २ इंद्रसूर्याभ्यामि. विश्वेभ्योदेवेभ्य. २ इंद्राग्निभ्या. विश्वेभ्योदेवेभ्य. ६ अद्भ्य. विश्वे. ६] देवानांपत्नीभ्य. २ ॥
इतिचतुर्थेद्वितीयः ॥

प्रयुजतीसप्तप्रतिरथःकदुपंचप्रतिभानुर्जागतं देववःप्रतिभोत्यातृणपाणिर्विश्वःस्वस्त्यात्रेयःपंकत्यंतमग्रेपंचोनां
चतुर्थ्यैद्रवायवीवायव्यैकैद्रवायव्यौचतस्रोगायत्र्यःषलुष्णिहस्तिस्त्रोजगत्यस्त्रिष्टुभोवांत्ये अनुष्टुभौप्रदयावाश्व

ज्यूनाश्यावाश्वोमारुतंहतत्पंक्तिः षष्ठ्यंत्येचकोवेदबोळशंककुब्जहृत्यनुष्टुप्पुरउष्णिक्कुप्सतोबृहत्यौगायत्रीसतो
बृहतीककुभौगायत्रीसतोबृहत्यौककुप्सतोबृहतीप्रशर्धायपंचोनाजागतमुपांत्यात्रिष्टुपप्रयज्यवोदशांत्यात्रिष्टुब
मेनवबाहर्ततृतीयाससम्यौसतोबृहत्यावारुद्रासोष्टौद्वित्रिष्टुबंतंतमुप्रवस्त्रिष्टुबंतमीळेद्विजगत्यंतमाग्नेयंचवाके
ष्ठैकोनागायत्रंश्यावाश्वोत्रवैददधीतरंतपुरुमीढौदाभ्यैरथवीतिमरुतश्चदाननुष्टुःप्रशशंसंबुद्धाचतरंतमहिषी
शशीयसीपंचम्यनुष्टुन्नवमीसतोबृहत्यृतेननवश्रुतविन्मैत्रावरुणंवैतत् ॥ ३ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ हरिः३म् ॥ ॥ (५१४३) प्रयुजतीदिवऽएतिब्रुवाणामहीमातादुहितुर्बोधयंती । आविवांसंतीयुवतिर्म
नीषापितृभ्यऽआसदनेजोहुवाना ॥ अजिरासस्तदपऽईयमानाऽआतस्थिवांसौऽअमृतस्यनाभिं । अनंतासऽउरवो
विश्वतःसीपरिद्यावापृथिवीर्यतिपंथाः ॥ उक्षासमुद्रोऽअरुषःसुपर्णःपूर्वस्ययोनिंपितुराविवेश । मध्येदिवोनिहितःपृ
थिरदमाविचक्रमेरजसस्यात्यंतौ ॥ चत्वारऽईविभ्रतिक्षेमयंतोदशगर्भचरसेधापयंते । त्रिधातवःपरमाऽअस्यगावो
दिवश्चरंतिपरिस्रद्योऽअंतान् ॥ इदंवपुर्निवचनंजनासश्चरंतियन्नद्यस्तथुरापः । द्वेयदीविभृतोमातुरन्येऽइहेहजाते

(५१४३) प्रयुजतीतिसप्तर्चस्यसूक्तस्यात्रेयःप्रतिरथोविश्वेदेवास्त्रिष्टुप् । (भेदपक्षे—उषाः १ सूर्यरश्मयः १ सूर्यः ३ विश्वेदेवाः १
मित्रावरुणामयः १ एवं ७) ।

यम्याइसबधू ॥ वितन्वतेधियोऽअस्माऽअपांसिक्खापुत्रायमातरोवयंति । उपप्रक्षेवृषणोमोदमानादिवस्पथावध्वो
यंत्यच्छ ॥ तदस्तुमित्रावरुणातदग्नेशंयोरस्मभ्यमिदमस्तुशस्तं । अशीमार्हिगाधमुतप्रतिष्ठानमोदिवेबृहतेसादनाय
॥ १ ॥ (५१४४) कदुप्रियायधाम्नैमनामहेस्वक्षत्रायस्वयंशसेमहेवयं । आमेन्यस्यरजसोयद्भ्रऽआऽअपोवृणा
नावितनोर्तिमायिनी ॥ ताऽअलतवयुनंवीरवक्षणंसमान्यावृतयाविश्वमारजः । अपोऽअपांचीरपराऽअपेजतेप्रपूर्वा
भिस्तिरतेदेवयुर्जनः ॥ आग्रावभिरह्नयेभिरक्तुभिर्वरिष्ठ्वज्रमाजिघर्तिमायिनि । शतंवायस्यप्रचरन्त्स्वेदमेसंवर्तयं
तोविचवर्तयन्नहा ॥ तामस्यरीतिंपरशोरिवप्रत्यनीकमख्यंभुजेऽअस्यवर्षसः । सचायदिपितुमंतमिवक्षयंरत्नंदधाति
भरंहृतयेविशे⁺ ॥ सजिह्वयाचतुरनीकऽअक्रंजतेचारुवसानोवरुणोयतन्नरि । नतस्यविघ्नपुरुषत्वतावयंयतोभगःसवि
तादातिवार्य ॥ २ ॥ (५१४५) देववोऽअद्यसवितारमेषेभगंचरक्षैविभजैतमायोः । आवांनरापुरुभुजाववृत्तांदि
वेदिवेचिदश्विनासस्त्रीयन्⁺ ॥ प्रतिप्रयाणमसुरस्यविद्वान्सूक्तैर्देवंसवितारंदुवस्य । उपब्रवीतनमसाविजानन्येष्टंच
रक्षैविभजैतमायोः⁺ ॥ अदत्रयादयतेवार्याणिपूषाभगोऽअदितिर्वस्तऽउन्नः । इन्द्रोविष्णुर्वरुणोमित्रोऽअग्निरहानिभ

(५१४४) कदुप्रियायेतिपंचर्चस्यसूक्तस्यात्रेयःप्रतिभानुर्विश्वेदेवाजगती (भेदपक्षे—विद्युतोमिः १ उषाः १ इन्द्रसूर्यौ १ अग्निः २ एवं ५) ।

(५१४५) देववइतिपंचर्चस्यसूक्तस्यात्रेयःप्रतिप्रभुर्विश्वेदेवास्त्रिष्टुप्अंत्यावृणपाणिः (भेदपक्षे—विश्वेदेवाः १ सूर्यः १ विश्वेदेवाः ३ एवं ५) ।

द्राजंनयंतदस्माः⁺ ॥ तन्नोऽनर्वांसवितावरुणतत्सिंधवऽरुणततोऽनुगमन् । उपयद्वोचेऽअध्वरस्यहोतारायः स्या
मपतयोवाजरत्नाः ॥ प्रयेवसुभ्यऽईवदानमोदुर्येभिन्नेवरुणेसूक्तवाचः । अवैत्वभ्वंकृणुतावरीयोदिवस्पृथिव्योरवसा
मदेम ॥ ३ ॥ परिशिष्टं ॥ सूक्तांतैतृणान्यग्रावरण्येवोदुकेपिवा ॥ यत्स्तृणैरध्ययनंतदधीतस्तृणानिभवतेभव ॥ वा
पीकूपतडागानांसमुद्रंगच्छस्वाहा ॥ ॥ (५।४।६) विश्वोदेवस्यनेतुर्मतौवुरीतसख्यं । विश्वोरायऽईषुध्यतिद्यु
म्रं वृणीतपुण्यसै ॥ तेतेदेवनेतुर्येचेमाँऽअनुशसै । तेरायातेह्याऽपृचेसचैमहिसचथैः* ॥ अतोऽनानृनतिथीनतःप
क्षीर्दशस्यत । आरेविश्वपथेष्ठाद्विषोयुयोतुयुयुविः ॥ यत्रवह्निर्भिर्हितोदुद्रवद्रोण्यःपशुः । नृमणावीरपस्त्योर्णाधीरे
वसर्निता ॥ एषतेदेवनेतारथस्पतिःशंरयिः । शंरायेशंस्वस्त्यऽइषःस्तुतोमनामहेदेवस्तुतोमनामहे ॥ ४ ॥ (५।४।७)
अग्नेसुतस्यपीतयेविश्वरुमेभिरागहि । देवेभिर्हव्यदातये ॥ ऋतधीतयऽआगतसत्यधर्माणोऽअध्वरं । अग्नेःपिबतजि

(५।४।६) विश्वोदेवस्येतिपंचर्चस्यसूक्तस्यस्वस्त्यात्रेयोविश्वेदेवाऽनुष्टुप्अंयापक्तिः । (भेदपक्षे—सविता २ विश्वेदेवाः १ सविता २
एवं ५) (५।४।७) अग्नेसुतस्येतिपंचदशर्चस्यसूक्तस्यस्वस्त्यात्रेयोविश्वेदेवाश्चतुर्थीषष्ठीसप्तमीनामिन्द्रवायूपंचम्यावायुःआद्याश्चतस्रो
गायत्र्यःपंचम्यादिषड्विंशतिःएकादश्यादितिस्रोजगत्यः (त्रिष्टुभोवा) अं भेदेऽनुष्टुभौ । (भेदपक्षे—अग्निः २ विश्वेदेवाः १ इन्द्रवायू १ वायुः
१ इन्द्रवायू २ अग्निः ३ विश्वेदेवाः ५ एवं १५) ।

ह्या ॥ विप्रैर्भिविप्रसंत्यप्रातर्यावभिरागहि । देवेभिःसोमपीतये ॥ अयंसोमश्चमूसुतोऽमन्त्रेपरिषिच्यते । प्रियऽइं
द्रायवायवे ॥ वायवायाहिवीतयेजुषाणोहव्यदातये । पिबासुतस्यांधसोऽअभिप्रयः ॥ ५ ॥ इन्द्रश्चवायवेषांसुतानां
पीतिर्महथः । तान्जुषेथामरेपसावभिप्रयः ॥ सुताऽइंद्रायवायवेसोमांसोदध्याशिरः । निम्रनयंतिसिंधवोभिप्रयः ॥
सजूर्विश्वेभिर्देवेभिरश्विभ्यामुषसांसजूः । आयाह्यग्नेऽअत्रिवत्सुतेरेण ॥ सजूर्मित्रावरुणाभ्यांसजूःसोमेनविष्णुना ।
आयाह्यग्नेऽअत्रिवत्सुतेरेण ॥ सजूर्नादित्यैर्वसुभिःसजूर्निद्रेणवायुना । आयाह्यग्नेऽअत्रिवत्सुतेरेण ॥ ६ ॥ स्वस्ति
नोमिमीतामश्विनाभगःस्वस्तिदेव्यदितिरनर्वणः । स्वस्तिपूषाऽअसुरोदधातुनःस्वस्तिद्यावापृथिवीसुचेतुना ॥ स्वस्त
येवायुमुपब्रवामहैसोमैस्वस्तिभुवनस्यस्पतिः । बृहस्पतिंसर्वगणस्वस्तयेस्वस्त्यऽआदित्यासौभवतुनः ॥ विश्वेदेवा
नोऽअद्यास्वस्त्येवैश्वानरोवसुरग्निःस्वस्त्ये । देवाऽअवंतृभवःस्वस्त्येस्वस्तिनोरुद्रःपात्वंहसः ॥ स्वस्तिमित्रावरुणा
स्वस्तिपथ्यरेवति । स्वस्तिनऽइंद्रश्चाग्निश्चस्वस्तिनोऽअदितेकृधि ॥ स्वस्तिपथामनुचरेमसूर्याचंद्रमसाविव । पुनर्ददता
घ्नताजानतासंगमेमहि ॥ ७ ॥ (परिशिष्टं ॥ ॥ स्वस्त्ययनंताक्ष्यमरिष्टनेमिमहद्भूतंवायुसंदेवतानां । असुरग्नमि
न्द्रसखंसमस्तुबृहद्यशोनावमिवारुहेम ॥ अंहोमुचमांगिरसंगयंचस्वस्त्यात्रेयमनसाचताक्ष्यं । प्रयतपाणिःशरणंप्रपद्ये

स्वस्तिर्बाधेष्वभयं नोऽस्तु ॥) (५।४।८) प्रश्यावाश्वधृष्णुयार्चामरुद्धिर्ऋकभिः । येऽअद्रोघमनुष्वधंश्रवोम
दैतियज्ञियाः ॥ तेहिस्थिरस्यश्वसःसखायःसंतिधृष्णुया । तेयामन्नाधृषद्विन्स्मनापांतिशश्वतः ॥ तेषुद्रासोनोक्ष
णोर्तिष्कंदंतिशर्वरीः । मरुतामधामहौदिविक्षमाचमन्महे ॥ मरुत्सुवोदधीमहिस्तोमैयज्ञं च धृष्णुया । विश्वेयेमानुषा
युगापांतिमर्त्यैरिषः+ ॥ अर्हीतोयेसुदानं वोनरोऽअसामिशवसः । प्रयज्ञं यज्ञियैभ्योदिवोऽअर्चामरुद्धिः ॥ ८ ॥ आरु
क्मैरायुष्मनरंऽऋष्वाऽऋष्टीरंसृक्षत । अन्वेनोऽअहविद्युतोमरुतो जज्ञतीरिवभानुरर्तमनादिवः+ ॥ येवावृधंत
पार्थिवायऽउरावंतरिक्षऽआ । वृजनेवानदीनांसधस्यैवामहोदिवः+ ॥ शधोमारुतमुच्छसत्यश्वसमृभ्वंसं । उत्स
तेशुभेनरःप्रस्पद्रायुजतत्मना ॥ उत्समतेपरुष्ण्यामूर्णवसतशुध्यवः । उत्पव्यारथानामर्द्धिभिर्दंत्योर्जसा ॥ आपथ
योविपथयोतस्पथाऽअनुपथाः । एतेभिर्मह्यं नामभिर्यज्ञविष्टारऽओहते ॥ ९ ॥ अधानरोन्योहतेधानियुतऽओहते ।
अधापारावताऽइतिचित्रारूपाणिदर्श्या ॥ छंदःस्तुभःकुभंन्यवऽउत्समाकीरिणोनृतुः । तेमेकेचित्रतायवऽऊमाऽआ
सन्हृशित्विषे+ ॥ यऽऋष्वाऽऋष्टिविद्युतःकवयःसंतिवेधसः । तमृषमारुतंगणं नमस्यारमयागिरा+ ॥ अच्छऽऋषे
मारुतंगणं दानामित्रं न योषणा । दिवोवाधृष्णवऽओजसास्तुताधीभिरिषण्यत ॥ नूमन्वानऽएषां देवाँऽअच्छानवक्ष

(५।४।८) प्रश्यावाश्वेति सप्तदशर्चस्य सूक्तस्यात्रेयः श्यावाश्वो मरुतो नुष्टुपूषष्ठीषोडशी सप्तदशयः पंचयः ।

णा । दानासंचेतसूरिभिर्यामश्रुतेभिरंजिभिः ॥ प्रयेमेबंघ्वेषेगावोचंतसूरयःशृश्रिवोचंतमातरं । अधापितरमिष्मिणं
रुद्रवोचंतशिक्षसः ॥ सप्तमैसप्तशाकिनऽएकमेकाशताददुः । यमुनायामधिंश्रुतमुद्राधोगव्यमृजेनिराधोऽअभ्यंमृ
जे ॥ १० ॥ (५।४।९) कोवेदजानमेषांकोवापुरासुम्नेष्वासमरुतां । यद्युयुज्जेकिलास्यः* ॥ एतात्रथेषुतस्थुषःकः
शुश्रावकथाययुः । कस्मैससुःसुदासेऽअन्वापयऽइळाभिर्वृष्टयःसह+ ॥ तेमऽआहुर्यऽआययुरुपद्युभिर्विभिर्मदे । न
रोमर्याऽअरेपसऽइमान्पश्यन्नितिष्टुहि ॥ येऽअजिषुयेवाशीषुस्वभानवःस्रक्षुरुक्मेषुखादिषु । श्रायारथेषुधन्वसु ॥
युष्माकंस्मारथाँऽअनुमुदेदधेमरुतो जीरदानवः । वृष्टीद्यावोयतीरिव ॥ ११ ॥ आयंनरःसुदानं वोददाशुषेदिवःको
शमचुच्यवुः । विपर्जन्यंसृजंतिरोदसीऽअनुधन्वनायंतिवृष्टयः ॥ ततृदानाःसिंधवःक्षोदसारजःप्रसंसुधेनवोयथा ।
स्यंनाऽअश्वाऽइवाध्वनोविमोचनेवियद्वर्ततऽएन्यः* ॥ आयातमरुतोदिवऽआंतरिक्षादुमादुत । मावस्थातपरावतः ॥
मावोरसानितभाकुभाकुमर्वावःसिंधुर्निरैरमत् । मावःपरिष्ठात्सरयुःपुरीषिण्यस्मेऽइत्सुमर्मस्तुवः ॥ तंवःशर्धरथा
नात्वेषंगणंमारुतं न व्यसीनां । अनुप्रयंतिवृष्टयः ॥ १२ ॥ शर्धेशधवऽएषां ब्रातं ब्रातंगणंगणंसुशस्तिभिः । अनुक्रामे

(५।४।९) कोवेदेति षोडशर्चस्य सूक्तस्यात्रेयः श्यावाश्वो मरुतः क्रमेण ककुप् बृहत् नुष्टुपुरउष्णिक् कुप् सतो बृहती सतो बृहती गायत्री सतो
बृहती ककुप् कुक् गायत्री सतो बृहती सतो बृहती ककुप् सतो बृहत् ।

मधीतिभिः ॥ कस्माऽअद्यसुजातायरातहव्यायप्रययुः । एनायामेनमरुतः ॥ येनतोकायतनयायधान्यं१बीजंवह
ध्वेऽअक्षितं । अस्मभ्यंतद्वत्तनयद्वडईमहेराधोविश्वायुसौभगं ॥ अतीयामनिदस्तिरःस्वस्तिभिर्हिंत्वावद्यमरातीः ।
वृष्टीशंयोरापऽउत्तिभेजंस्याममरुतःसह⁺ ॥ सुदेवःसमहासतिसुवीरोनरोमरुतःसमर्त्यः । यंत्रायध्वेस्यामते⁺ ॥
स्तुहिभोजान्स्तुवतोऽअस्ययामनिरण्णावोनयवसे । यतःपूर्वाऽइवसर्त्वाऽरनुहयगिरागृणीहिकामिनः ॥ १३ ॥
(५।४।१०) प्रशर्धायमारुतायस्वभानवऽइमांवाचमनजापर्वतच्युते । घर्मस्तुभैदिवऽआपृष्ठयज्वनेद्युम्रश्रवसेमहिनु
म्णमर्चत ॥ प्रवोमरुतस्तविषाऽउदन्यवोवयोवृधोऽअश्वयुजःपरिचयः । संविद्युतादधतिवाशतित्रितःस्वरंत्यापोव
नापरिचयः ॥ विद्युन्महसोनरोऽअश्मदिद्यवोवातत्विषोमरुतःपर्वतच्युतः । अब्दयाचिन्मुहुराहादुनीवृत्तस्तनयं
मारभसाऽउदौजसः ॥ व्यं१कून्नुद्राव्यहानिशिक्षोव्यं१तरिक्षंविजसिधूतयः । विदद्भ्राँऽअजथनावऽईयथावि
दुर्गाणिमरुतोनाहरिष्यथ ॥ तद्वीर्यवोमरुतोमहित्वनंदीर्धततानसूयोनयोजनं । एतानयामेऽअगृभीतशोचिषोनेश्व
दांयज्ययातनागिरिं⁺ ॥ १४ ॥ अत्राजिशर्धोमरुतोयदर्णसंभोषथावृक्षंकपनेववेधसः । अधस्मानोऽअरमंतिसजोष
सश्चक्षुरिवयंतमनुनेषथासुगं⁺ ॥ नसजीयतेमरुतोनेहन्यतेनस्त्रेधतिनव्यथतेनरिष्यति । नास्यरायऽउपदस्यंतिनोतय

(५।४।१०) प्रशर्धयेतिपंचदशर्चस्यसूक्तस्यात्रेयःश्यावाश्वोमरुतो जगतीचतुर्दशीत्रिष्टुप् ।

ऽअग्निवायंराजानंवासुषूदथ ॥ नियुत्वैतोग्रामजितोयथानरोर्यमणोनमरुतःकवंधिनः । पिन्वंत्युत्संयदिनासोऽअ
स्वरन्व्युदंतिपृथिवीमध्वोऽअधंसा ॥ प्रवत्वतीयंपृथिवीमरुतःप्रवत्वतीद्यौर्भवतिप्रयज्याः । प्रवत्वतीःपथ्याऽअंतरि
क्ष्याःप्रवत्वैतःपर्वताजीरदानवः ॥ यन्मरुतःसभरसःस्वर्णरःसूर्यऽउदितेमदथादिवोनरः । नवोश्वाःश्रथयंताहसिच
तःसद्योऽअस्याध्वनःपारमंश्रुथ ॥ १५ ॥ अंसैषुवऽअष्टयःपत्सुखादयोवक्षःसुरुक्मामरुतोरथेशुभः । अग्निभ्राजसो
विद्युतो गभस्त्योःशिप्राःशीर्षसुवितताहिरण्ययीः ॥ तंनार्कमर्योऽअगृभीतशोचिषंरुशत्पिप्पलंमरुतोविधूनुथः । समं
च्यंतवृजनातिव्विषंतयत्स्वरैतिघोषंवितंतमृतायवः ॥ युष्मादत्तस्यमरुतोविचेतसोरायःस्यामरथ्योऽवयस्वतः । नयो
युच्छतिपिप्योऽयथादिवोऽस्मेरारंतमरुतःसहस्रिणं ॥ यूयंरयिमरुतःस्पर्हवीरंयूयमृषिमवथसामविप्रं । यूयमर्वतंभ
रतायवाजंयूयंधत्थराजानंश्रुष्टिमंतं ॥ तद्वोयामिद्विणंसद्यऽऊतयोयेनास्व१णततनामनूरभि । इदंसुमेमरुतोहयता
वचोयस्यतरैमतरसाशतंहिमाः ॥ १६ ॥ (५।४।११) प्रयज्यवोमरुतोभ्राजदृष्टयोबृहद्वयोदधिरेरुक्मवक्षसः । ई
यंतेऽअश्वैःसुयमैभिराशुभिःशुभंयातामनुरथाऽअवृत्सत ॥ स्वयंदधिव्वेतविषीयथाविदबृहन्महांतऽउर्वियाविराज
थ । उतांतरिक्षंममिरेव्योजसाशुभं० ॥ साकंजाताःसुभ्वःसाकमुक्षिताःश्रियेचिदाप्रतरंवावृधुर्नरः । विरोकिणःसूर्य

(५।४।११) प्रयज्यवइतिदशर्चस्यसूक्तस्यात्रेयःश्यावाश्वोमरुतो जगत्यात्रिष्टुप् ।

स्येवरुमयुःशुभं० ॥ आभूषेण्यवोमरुतोमहिवृन्दंदिदृक्षेण्यसूर्यस्येवचक्षणं । उतोऽस्माँऽअमृतत्वेदधातनशुभं० ॥
 उदीरयथामरुतःसमुद्रतोयुयंघृष्टिर्वयथापुरीषिणः । नवोदस्माँऽउपदस्यंतिधेनवःशुभं० ॥ १७ ॥ यदश्वान्धुषुष
 तीरयुग्ध्वंहिरण्ययान्प्रत्यक्ताँऽअमुग्ध्वं । विश्वाऽइत्स्पृधोमरुतोव्यस्यथशुभं० ॥ नपर्वताननघौवरंतवोयत्राचिध्वंम
 रुतोगच्छथेदुतत् । उतद्यावापृथिवीयाधनापरिशुभं० ॥ यत्पूर्यमरुतोयच्चनूतनंयदुद्यतेवसवोयच्चशस्यते । विश्वे
 स्यतस्यभवथानवेदसःशुभं० ॥ मृळतनोमरुतोमार्वाधिष्टनास्मभ्यंशर्मबहुलंविर्यतन । अधिस्तोत्रस्यसख्यस्यगातनशु
 भं० ॥ यूयमस्मान्नयतवस्योऽअच्छानिरंहतिभ्योमरुतोगृणानाः । जुषध्वनोहव्यदातिंयजत्रावयंस्यामपतयोरयीणां
 ॥ १८ ॥ (५।४।१२) अग्नेशर्धतमागणं पिष्टं रुक्मेभिरंजिभिः । विशोऽअद्यमरुतामवह्वयेदिवश्चिद्रोचनादधि ॥
 यथाचिन्मन्यसेहृदातदिन्मैजगमुराशसः । येतेनेदिष्टं हर्वनान्यागमन्तान्वर्धभीमसंहशः ॥ मीढुष्मंतीवपृथिवीपराह
 तामदैत्यस्मदा । ऋक्षोनवोमरुतःशिमीषाँऽअमोदुध्रोगौरिवभीमयुः+ ॥ नियेरिणं त्योर्जसावृथागावोनदुधुरः ।
 अश्मानंचित्स्वर्थं१पर्वतंगिरिंप्रच्यावयंतियामभिः ॥ उत्तिष्ठनूनमेषांस्तोमैःसमुक्षितानां । मरुताँपुरुतममपूर्व्यगवांस
 गमिवह्वये ॥ १९ ॥ युद्ध्वंह्यरुपीरथेयुद्ध्वंरथेपुरोहितः । युद्ध्वंहरीऽअजिराधुरिवोह्वेवहिष्ठाधुरिवोह्वे ॥ उत

(५।४।१२) अग्नेशर्धतमितिनवर्चस्यसूक्तस्यात्रेयःश्यावाश्वोमरुतोबृहतीवृतीयासप्तम्यौसतोबृहत्यौ ।

स्यवाज्यरुषस्तुविष्वाणिह्रिहस्मधादिदर्शतः । मावोयामेषुमरुतश्चिरंकरत्नतरंथेषुचोदत ॥ रथंनुमारुतंवयंश्रवस्युमा
 हुवामहे । आयस्मिन्तस्यासुरणानिविभ्रतीसचामरुत्सुरोदसी+ ॥ तंवःशर्धरथेशुभंत्वेपंपनस्युमाहुवे । यस्मिन्सुजा
 तासुभगामहीयतेसचामरुत्सुमीढुषी+ ॥ २० ॥ (५।५।१) आरुद्रासऽइंद्रवंतःसजोपसोहिरण्यरथाःसुवितायंग
 तन । इयंवोऽअस्मत्प्रतिहर्यतेमतिस्तृष्णजेनदिवऽउत्साऽउदन्यवे ॥ वाशीमंतऽऋष्टिमंतोमनीषिणःसुधन्वान्ऽइषुमं
 तोनिपंगिणः । स्वश्वास्थसुरथाःपृश्निमातरःस्वायुधामरुतोयाधनाशुभं ॥ धूनुधद्यापर्वतान्दाशुषेवसुनिवोवनाजिहते
 यामनोभिया । कोपयथपृथिवीपृश्निमातरःशुभेयदुग्धाःपृषतीरयुग्ध्वं ॥ वातंत्विषोमरुतोवर्षनिणिजोयमाऽइवसुसं
 हशःसुपेशसः । पिशंगांश्वाऽअरुणाश्वाऽअरेपसःप्रत्वक्षसोमहिनाद्यौरिवोरवः ॥ पुरुद्रप्साऽअजिमंतःसुदानवस्त्वेष
 संहशोऽअनवभ्रराधसः । सुजातासोजनुषारुक्मवक्षसोदिवोऽअर्काऽअमृतंनार्मभेजरे ॥ २१ ॥ ऋष्टयोवोमरुतोऽ
 अंसयोरधिसहऽओजोबाह्वोर्वोबलंहितं । नृम्णाशीर्षस्वायुधारथेषुवोविश्वावःश्रीरधितनूषुपिपिशे ॥ गोमदश्वावद्रथ
 वत्सुवीरंचंद्रवद्राधोमरुतोददानः । प्रशस्तिनःकृणुतरुद्रियासोभक्षीयवोवसोदैव्यस्य ॥ ह्येनरोमरुतोमृळतानस्तुवी

(५।५।१) आरुद्रासइत्यष्टर्चस्यसूक्तस्यात्रेयःश्यावाश्वोमरुतो जगत्येद्वे त्रिषुभौ ।

मघासोऽमृताऽऽतज्ञाः । सत्यंश्रुतः कवयो युवानो बृहद्भिरयो बृहदुक्षमाणाः ॥ २२ ॥ (५।५।२) तमुनूनंतविपी
मंतमेपांस्तुषेगुणंमारुतंनव्यसीनां । यऽआश्वश्वाऽअमवद्वहंतऽउतेशिरिऽअमृतस्यस्वरार्जः ॥ त्वेषंगुणंतवसंखादिह
स्तंधुनिव्रतंमायिनंदातिवारं । मयोभुवोयेऽअमितामहित्वावंदस्वविप्रतुविरार्धसोनृन्⁺ ॥ आवोयंतूदवाहासोऽअद्य
वृष्टियेविश्वेमरुतोऽजुनंति । अयंयोऽअग्निर्मरुतःसमिद्धऽएतंजुषध्वंकवयोयुवानः ॥ यूयंराजानमिर्यंजनायविश्वतष्टं
जनयथायजत्राः । युष्मदैतिमुष्टिहाबाहुजूतोयुष्मत्सदश्वोमरुतःसुवीरः ॥ अराऽइवेदचरमाऽअहैवप्रप्रजायंतेऽअक
वामहोभिः । पृश्नेऽपुत्राऽउपमासोरभिष्टाःस्वयामत्यामरुतःसमिमिधुः ॥ यत्प्रायासिष्टपृषतीभिरश्वैर्वीक्षुपविभिर्मरु
तोरथेभिः । क्षोदैतऽआपोरिणतेवनान्यवोस्त्रियोवृषभःऋदुद्यौः⁺ ॥ प्रथिष्टयामनृथिवीचिदेषांभर्तैवगर्भस्वमिच्छ
वोधुः । वातान्हाश्वान्धुर्यायुयुज्जेवर्षस्वेदं चक्रिरेरुद्रियासः ॥ ह्येनरो० ॥ २३ ॥ (५।५।३) प्रवःस्पळ्यत्तसुवितायदाव
नेर्चादिवेप्रपृथिव्याऽऽतभरे । उक्षंतेऽअश्वान्तरुषंतऽआरजोनुस्वभानुंश्रथयंतेऽअर्णवैः⁺ ॥ अमादेषांभियसाभूमिरेज
तिनानपुर्णाक्षरतिव्यथिर्यती । दूरेदृशोयेचितयंतऽएमभिरंतर्महेविदथेयेतिरेनरः ॥ गवामिवश्रियसेशृंगमुत्तमंसूर्योन
चक्षुरजसोविसर्जने । अत्याऽइवसुभ्यश्चरवस्थनमर्याऽइवश्रियसेचेतथानरः ॥ कोवोमहांतिमहतामुदश्रवत्कस्का

(५।५।२) तमुनूनमित्यष्टर्चस्यसूक्तस्यात्रेयःश्यावाश्वोमरुतस्त्रिष्टुप् । (५।५।३) प्रवःस्पळ्यत्तस्यसूक्तस्यात्रेयःश्यावाश्वोमरुतोजगत्सत्या

व्यामरुतःकोहूपीत्या । यूयंहभूमिंकिरणंनरेजथप्रयद्भरध्वेसुवितायदावने ॥ अश्वोऽइवेदरुषासःसबंधवःशूराऽइवप्रयु
धःप्रोतयुयुधुः । मर्याऽइवसुवृधोवावृधुर्नरःसूर्यस्यचक्षुःप्रमिनंतिवृष्टिभिः ॥ तेऽअज्येष्टाऽअकनिष्ठासऽउद्भिदोमध्य
मासोमहसाविवावृधुः । सुजातासोजनुषापृश्निमातरोदिवोमर्याऽआनोऽअच्छाजिगातन ॥ वयोनयेश्रेणीःपसुरोजसां
तान्दिवोबृहतःसानुनस्परि । अश्वोसऽएषामुभयेयथाविदुःप्रपर्वतस्यनभनूरंचुच्यवुः ॥ मिमातुद्यौरदितिर्वितयेनःसं
दानुचित्राऽउषसोयतंतां । आचुच्यवुर्दिव्यंकोशमेतऽऋषेरुद्रस्यमरुतोऽगृणानाः⁺ ॥ २४ ॥ (५।५।४) ईळेऽअग्निस्वव
सनमोभिरिहप्रसक्तोविचयत्कृतनः । रथैरिवप्रभरेवाजयद्भिःप्रदक्षिणिन्मरुतांस्तोममृध्यां ॥ आयेतस्थुःपृषतीषुश्रुता
सुसुखेषुरुद्रामरुतोरथेषु । वनाचिदुग्राजिहतेनिवोभियापृथिवीचिद्रेजतेपर्वतश्चित् ॥ पर्वतश्चिन्महिंवृद्धोविभायदि
वश्चित्सानुरेजतस्वेनेवः । यत्कीळथमरुतऽऋष्टिमंतऽआपऽइवसभ्यंचोधवध्वे ॥ वराऽइवेद्वैवतासोहिरण्यैरभि
स्वधाभिस्तन्वःपिपिश्रे । श्रियेश्रेयांसस्तवसोरथेषुसन्नामहांसिचक्रिरेतनूषु ॥ अज्येष्टासोऽअकनिष्ठासऽएतेसंभ्रा
तरोवावृधुःसौभगाय । युवापितास्वपारुद्रऽएषांसुदुघापृश्निःसुदिनामरुद्भ्यः ॥ यदुत्तमेमरुतोमध्यमेवायद्वावमेसुभ
गासोदिविष्ट । अतोनोरुद्राऽउतवान्वंस्यामैवित्ताद्विविषोयद्यजाम ॥ अग्निश्चयन्मरुतोविश्ववेदसोदिवोवहध्वऽउत्त
त्रिष्टुप् । (५।५।४) ईळेअग्निमित्यष्टर्चस्यसूक्तस्यात्रेयःश्यावाश्वोमरुतस्त्रिष्टुबंत्येद्वेजगत्सौ । (आमेयंचवेत्यनुक्रमण्युक्तेरग्रामरुतोवा) ।

रादधिष्णुभिः । तेमंदसानाधुनयोरिशदसोवामंधत्तयजमानायसुन्वते⁺ ॥ अग्नेमरुद्भिः शुभयद्भिर्ऋकभिः सोमैपिब
मंदसानोगणश्रिभिः । पावकेभिर्विश्वमिन्वेभिरायुभिर्वैश्वानरप्रदिवाकेतुनासजुः⁺ ॥ २५ ॥ (५।५।५) केष्टानरः
श्रेष्ठतमायऽएकऽएकऽआयय । परमस्याः परावतः ॥ क१वोश्वाः क्रा३भीशवः कथंशोककथायय । पृष्ठेसदोनसोर्य
मः ॥ जघनेचोदऽएषां विसकथानिनरोयमुः । पुत्रकृथेनजनयः ॥ परावीरासऽएतनमर्यासोभद्रजानयः । अग्नि
पोयधासंथ ॥ सनत्साश्व्यैपशुमुतगव्यैशतावयं । इयावाश्वस्तुताययादोर्वीरायोपबर्बृहत् ॥ २६ ॥ उतत्वास्त्रीशशी
यसीपुंसोभंवतिवस्यसी । अदेवत्रादराधसः ॥ वियाजानातिजसुरिवितृष्यंतं विकामिनै । देवत्राकृणुतेमनः ॥ उत
घानेमोऽअस्तुतः पुमाँऽइतिब्रुवेपणिः । सवैरदेयऽइत्समः⁺ ॥ उतमेरपद्युवतिर्मंदुषीप्रतिइयावायवर्तनिं । विरोहि
तापुरुमीह्वार्ययेमतुर्विप्रायदीर्घयशसे ॥ योमैधेनूनांशतवैददश्विर्वथाददत् । तरंतऽइवमंहना ॥ २७ ॥ यऽईवहंत
ऽआशुभिः पिबंतोमदिरंमधु । अत्रश्रवांसिदधिर ॥ येषांश्रियाधिरोदसीविभ्राजतैरथेष्वा । द्विरुक्मऽइवोपरि ॥

(५।५।५) केष्टानरइत्येकोनविंशत्यृचस्यसूक्तस्यइयावाश्वः आद्यानांचतसृणांयईवहंतइत्यादिषण्णांचमरुतःपंचम्यादिचतसृणांतरंत
महिषीशशीयसी उतमेरपदित्यस्याःपुरुमीह्वोयोमैधेनूनामित्यस्यास्तरंतःएतमेस्तोममित्यादितिसृणांरथवीतिर्गायत्रीपंचम्यनुष्टुपनवमीसतो
बृहती । (अत्रत्यौपुरुमीह्वतरंतौवैददश्वी रथवीतिर्दाभ्यः) ।

युवासमारुतोगणस्त्वेपरंधोऽअनेद्यः । शुभंयावाप्रतिष्कुतः ॥ कोवैदनुनमैषांयत्रामदंतिधूतयः । ऋतजाताऽअरेप
सः ॥ युयंमर्तविपन्यवःप्रणेतारऽइत्थाधिया । श्रोतारोयामहूतिषु ॥ २८ ॥ तेनोवसूनि काम्यापुरुश्चंद्रारिशादसः ।
आयंज्ञियासोववृत्तन ॥ एतमेस्तोममूय्येदाभ्यायपरावह । गिरौदेविरथीरिव ॥ उतमैवोचतादितिसुतसोमेरथवी
तौ । नकामोऽअपवेतिमे ॥ एषक्षैतिरथवीतिर्मघवागोमतीरनु । पर्वतेष्वपश्रितः ॥ २९ ॥ (५।५।६) ऋतेनऽऋ
तमपिहितंभ्रुवंवांसूर्यस्ययत्रविमुचंत्यश्वान् । दशशतासहस्तस्थुस्तदेकैदेवानांश्रेष्ठं वपुषामपश्यं ॥ तत्सुवांमित्रावरु
णामहित्वमीर्मातस्थुषीरहभिर्दुहे । विश्वाःपिन्वथःस्वसरस्यधेनाऽअनुवामेकःपविरावर्त ॥ अधारयतंपृथि
वीमुतघांमित्रराजानावरुणामहोभिः । वर्धयंतमोषधीःपिन्वतंगाऽअववृष्टिंसृजतंजीरदानू ॥ आवामश्वासःसुयु
जोवहंतुयतरंश्मयऽउपयंत्यवार्क् । घृतस्यनिर्णिगनुवर्ततेवामुपसिंधवःप्रदिविक्षरंति ॥ अनुश्रुताममतिवर्धदुर्वी
बहिर्हिरव्यजुषारक्षमाणा । नमस्वंताधृतदक्षाधिगतेमित्रासाधेवरुणेळास्वंतः⁺ ॥ ३० ॥ अक्रविहस्तासुकृतेपरस्यायं
त्रासाधेवरुणेळास्वंतः । राजानाक्षत्रमहृणीयमानासहस्रस्थूणबिभृथःसहद्वौ⁺ ॥ हिरण्यनिर्णिगयोऽअस्यस्थूणावि
भ्राजतेदिव्यं^१श्वार्जनीव । भद्रेक्षेत्रेनिर्मितातिल्विलेवासुनेममध्वोऽअधिगर्त्यस्य ॥ हिरण्यरूपमुषसोव्युष्टावयःस्थू

(५।५।६) ऋतेनऽऋतमिति नवर्चस्यसूक्तस्यात्रेयःश्रुतविन्मित्रवारुणौत्रिष्टुप् ।

णमुदितासूर्यस्य । आरोहथोवरुणमित्रगर्तमतश्चक्षुः । अदितिं दितिं च ॥ यद्वहिष्ठं नातिविधेः सुदानुऽअच्छिद्रं शर्मभु
वमस्य गोपा । तेन नो मित्रावरुणावविष्टं सिषांसंतो जिगीवांसः स्याम ॥ ३१ ॥ इति चतुर्थाष्टके तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥
सप्तविंशत्यायेवर्गाः ३१ सूक्तानि १६ ऋचः १६१ ॥ त्यागः ॥ विश्वेभ्यो देवेभ्यः २५ [मे. प. उषसः । सूर्यरश्मिभ्यः । सूर्याये. ३
विश्वेभ्यो देवेभ्यः । मित्रावरुणाभ्यामग्नयः । विद्युतेभ्यः । उषसः । इंद्रसूर्याभ्याः । अग्नयः २ विश्वेभ्यो. सूर्याये. विश्वेभ्यो देवेभ्यः ३ सवित्रः २ विश्वे-
भ्यो देवे. सवित्रः २ अग्नयः २ विश्वेभ्यो देवेभ्यः.] इंद्रवायुभ्याः । वायवः । इंद्रवायुभ्याः २ विश्वेभ्यो देवेभ्यः ८ मरुद्भ्यः ९१ अग्नमरुद्भ्यः ८
मरुद्भ्यः ४ तरंतमहिष्याशसीयस्याइ. ४ पुरुमीह्याये. तरंताये. मरुद्भ्यः ६ रथवीतयः ३ मित्रावरुणाभ्याः ९ ॥ इति चतुर्थेतृतीयः ॥

ऋतस्य सप्तार्चनानां जागतैवरुणं पंक्तयंतं तु यश्चिकेत षड्रातहव्यं आचिकितानां नुष्टुभंतु बळिथापंचयजतः प्रवोगा
यत्रैत्रीरोचनाचतुष्कमुरुचार्कैः पुरुषाणां गायत्रं त्वानस्तु चं बाहुवृक्तं आमित्र औष्णिहं यदद्यदशपौरं आश्विनं तदा
नुष्टुभंतु कूष्मः प्रतिनवावस्युः पांक्तमाभाति पंचात्रिः प्रातर्यावाणाश्विनौ नवसप्तवधिरुयुष्णिगादिचतुर्थी त्रिष्टुपं
चानुष्टुभौ त्याः पंचगर्भस्त्राविण्य उपनिषन्महेदशसत्यश्रवा उषस्यं तु पांक्तं द्युतद्यामानं षड्युजते पंचदशवाश्वः सावि
त्रं तु जागतं तत्सवितुर्नवगायत्रं माद्यानुष्टुबच्छदशात्रिः पार्जन्यमुपाद्यास्त्रिस्तो जगत्युपात्यानुष्टुबळिथातृचंपा
थिवमानुष्टुभं प्रसन्ना जेष्टौ वारुणं मिंद्राग्नीषोर्द्राग्रमानुष्टुभं विराट्पूर्वातं प्रवोनवैवयामरुन्मारुतमतिजागतैर्बार्ह
स्पत्यो भरद्वाजः षष्ठं मंडलमपदयत्त्वं ह्यग्ने स सोना ॥ १ ॥

॥ हरिः ओम् ॥ (५।५।७) ऋतस्य गोपावर्धितिष्ठथोरथं सत्यधर्माणां परमेव्योमनि । यमत्र मित्रावरुणावथो युवं
तस्मै वृष्टिर्मधुमतिपन्वते दिवः+ ॥ सम्राजावस्य भुवनस्य राजथो मित्रावरुणाविदथे स्वर्दशा । वृष्टिं वाराधोऽमृतत्व
मीमहेद्यावापृथिवीविचरंति तन्यवः ॥ सम्राजाऽऽग्रावृषभादिवस्पतीपृथिव्या मित्रावरुणाविचर्षणी । चित्रेभिर्भ्रैरुप
तिष्ठथोरवंद्यां वर्षयथोऽअसुरस्य मायया ॥ मायावा मित्रावरुणादिविश्रिता सूर्यो ज्योतिश्चरति चित्रमायुधं । तमभ्रेण
वृष्ट्या गूहथोदिविपर्जन्यद्रुप्सामधुमंत इरते ॥ रथं युजते मरुतः शुभे सुखं शरोन मित्रावरुणागविष्टिषु । रजांसि चित्रा
विचरंति तन्यवो दिवः सम्राजापर्यसानऽउक्षतं ॥ वाचं सुमित्रावरुणाविरावतीं पर्जन्यश्चित्रां वदति त्विषीमती । अत्रा
वसत मरुतः सुमाययाद्यां वर्षयत मरुणामरेपसं ॥ धर्मणा मित्रावरुणाविपश्चिता व्रतारक्षथेऽअसुरस्य मायया । ऋतेन
विश्वं भुवनं विराजथः सूर्यमार्धथोदिविचित्र्यं रथं ॥ १ ॥ (५।५।८) वरुणं वोरिशादं समुचा मित्रं हवामहे । परिब्र
जेवं बाह्वोर्जगन्वासां स्वर्णरं ॥ तावाहवा सुचेतुना प्रयंत मस्माऽअर्चते । शेवं हि जार्यवां विश्वा सुक्षा सुजोगुवे ॥ यन्नूनम
श्यांगतिं मित्रस्थयायां पथा । अस्य प्रियस्य शर्मण्यहिंसानस्य सश्चिरे+ ॥ युवाभ्यां मित्रावरुणोपमंधेयामृचा । यद्वक्ष्ये

(५।५।७) ऋतस्य गोपावितिसप्तर्चस्य सूक्तस्यात्रेयोर्चनानां मित्रावरुणौ जगती । (५।५।८) वरुणं व इति सप्तर्चस्य सूक्तस्यार्चनानां
मित्रावरुणावनुष्टुवंत्यापंक्तिः ।

मधोनांस्तोतृणांचस्पृधसे ॥ आनोमित्रसुदीतिभिर्वरुणश्चसधस्थऽआ । स्वेक्षयेमधोनांसखीनांचवृधसे ॥ युवंनोयेषुव
रुणक्षत्रंवृहच्चविभृथः । उरुणोवाजसातयेकृतरायेऽस्वस्तये ॥ उच्छंत्यामेयजतादेवक्षत्रेरुशद्भवि । सुतंसोमनहस्ति
भिरापड्भिर्धावतनराविभ्रतावर्चनानसं ॥ २ ॥ (५।५।९) यश्चिकेतससुकृतुदेवत्रासब्रवीतुनः । वरुणोयस्यदर्शतोमित्रो
वावनतेगिरः ॥ ताहिश्रेष्ठवर्चसाराजानादीर्घश्रुत्तमा । तासत्पतीऽऋतावृधऽऋतावानाजनैजने ॥ तावामियानोवसेपू
र्वाऽउपब्रुवेसचा । स्वश्वासःसुचेतुनावाजाऽअभिप्रदावने ॥ मित्रोऽअंहोश्चिदादुरुक्षयायगातुंवने । मित्रस्यहिप्रतूर्व
तःसुमतिरस्तिविधतः+ ॥ वयमित्रस्यावसिस्थामसप्रथंस्तमे । अनेहसस्त्वोतयःसत्रावरुणशेषसः ॥ युवंमित्रेमंजनंयत
धुःसंचनयथः । मामधोनःपरिख्यतमोऽअस्माकमृषीणांगोपीधेनऽउरुण्यतं ॥ ३ ॥ (५।५।१०) आचिकितानसु
कृतूदेवौमर्तरिशदसा । वरुणायऽऋतपैशसेदधीतप्रयसेमहे+ ॥ ताहिक्षत्रमविहुतंसम्यगसुर्यमाशाते । अधत्रतेव
मानुषंस्वर्णधादिदर्शतं+ ॥ तावामेषेरथानामुर्वीगव्यूतिमेषां । रातहव्यस्यसुष्टुतिंदधृकस्तोमैर्मनामहे ॥ अधाहि
काव्यायुवंदक्षस्यपुर्भिरद्भुता । निकेतुनाजनानांचिकेथैपूतदक्षसा ॥ तदृतं पृथिविबृहच्छ्रवऽएषऽऋषीणां । ज्रयसा

(५।५।९) यश्चिकेतैषडृचस्यसूक्तस्यात्रेयोरातहव्योमित्रावरुणावनुष्टुबंयापंक्तिः । (५।५।१०) आचिकितानेतैषडृचस्य
सूक्तस्यात्रेयोरातहव्योमित्रावरुणावनुष्टुप् ।

नावरैपृथ्वतिक्षरंतियामभिः ॥ आयद्वामीयचक्षसामित्रवयंचसूरयः । व्यचिष्टेबहुपाय्येयतेमहिस्वराज्ये ॥ ४ ॥
(५।५।११) बळित्थादेवनिष्कृतमादित्यायजतंबृहत् । वरुणमित्रार्यमन्वर्षिष्ठक्षत्रमाशाथे ॥ आयद्योर्निहिरण्ययं
वरुणमित्रसदथः । धृतरार्चर्षणीनायंतसुम्रारिशदसा ॥ विश्वेहिविश्ववेदसोवरुणोमित्रोऽअर्यमा । ब्रतापदेवसश्चि
रेपांतिमत्यैरिषः+ ॥ तेहिसत्याऽऋतस्पृशऽऋतावानोजनैजने । सुनीधासःसुदानवोहोश्चिदुरुचक्रयः ॥ कोनुवांमि
त्रास्तुतोवरुणोवातनूनां । तत्सुवामेषतेमतिरत्रिभ्यऽएषतेमतिः+ ॥ ५ ॥ (५।५।१२) प्रवोमित्रार्यगायतवरुणा
यविपागिरा । महिक्षत्रावृतंबृहत्+ ॥ सम्राजायाघृतयोनीमित्रश्चोभावरुणश्च । देवादेवेषुप्रशस्ता+ ॥ तानःशक्तंपा
थिवस्यमहोरायोदिव्यस्य । महिवांक्षत्रंदेवेषु । ऋतमृतेनसपंतैषिरंदक्षमाशाते । अद्भुहादेवौवर्धते ॥ वृष्टिद्यावारीत्यां
पेषस्पतीदानुमत्याः । बृहंतंगर्तमाशाते ॥ ६ ॥ (५।५।१३) त्रीरोचनावरुणत्राऽऋतद्यन्त्रीणिमित्रधारयथोरजांसि । वा
वृधानावमतिक्षत्रियस्यानुव्रतरक्षमाणावजुर्थ+ ॥ इरावतीवरुणधेनवोवांमधुमद्वांसिंधवोमित्रदुहे । त्रयस्तस्थुर्वृष
भासस्तिस्मृणांधिषणानारेतोधाविद्युमंतः ॥ प्रातर्देवीमदितिजोहवीमिमध्यादिनऽउदितासूर्यस्य । रायेमित्रावरुणा

(५।५।११) बळित्थादेवेतिपंचर्चस्यसूक्तस्यात्रेयोयजतोमित्रावरुणावनुष्टुप् । (५।५।१२) प्रवोमित्रायेतिपंचर्चस्यसूक्तस्यात्रेयो
यजतोमित्रावरुणौगायत्री । (५।५।१३) त्रीरोचनेतिचतुर्चस्यसूक्तस्यात्रेयउरुचक्रिमित्रावरुणौत्रिष्टुप् ।

सर्वतातेळेतोकायतनयायशंयोः+ ॥ याधर्तारारजसोरोचनस्योतादित्यादिव्यापाथिवस्य । नवादेवाऽअमृताऽआमि
नंतिव्रतानिमित्रावरुणाध्रुवार्णि ॥ ७ ॥ (५।५।१४) पुरुषाश्चिद्व्यस्त्यवौनूनवावरुण । मित्रवांसिवांसुमर्ति+ ॥
तावांसम्यगद्बुद्धाणेषमदयामधायसे । वयंतेरुद्रास्याम ॥ पातंनोरुद्रापायुभिर्हृतत्रायेथांसुत्रात्रा । तुर्यामदस्यून्तनू
भिः ॥ माकस्याद्भुतक्रतूयक्षंभुजेमातनूभिः । माशेषसामातनसा ॥ ८ ॥ (५।५।१५) आनोगंतंरिशादसावरुण
मित्रबर्हणा । उपेमंषारुमध्वर+ ॥ विश्वस्यहिप्रचेतसावरुणमित्रराजथः । ईशानार्पिप्यतंधियः ॥ उपनःसुतमागतं
वरुणमित्रदाशुषः । अस्यसोमस्यपीतये ॥ ९ ॥ (५।५।१६) आमित्रेवरुणेषयंगीभिर्जुहोमोऽअत्रिवत् । निबर्हिषि
सदतंसोमपीतये ॥ व्रतेनस्योभ्रुवक्षेमाधर्मणायातयज्जना । निबर्हिषि० ॥ मित्रश्चनोवरुणश्चजुषेतायज्ञमिष्टये । निब
र्हिषिसदतांसोम० ॥ १० ॥ (५।६।१) यदद्यस्यःपरावतियदवावत्यश्विना । यद्वापुरुषुरुभुजायदंतर्क्षऽआगतं ॥
इहत्यापुरुभूतमापुरुदंसांसिबिभ्रता । वरस्यायाम्यधिगूहुवेतुविष्टमाभुजे+ ॥ ईमान्यद्वपुषेवपुश्चक्रंरथस्ययेमधुः । पर्य

(५।५।१४) पुरुषेतिचतुर्कचस्यसूक्तस्यात्रेयउरुचक्रिर्मित्रावरुणौगायत्री । (५।५।१५) आनोगंतमितिवृचस्यसूक्तस्यात्रेयोबा
हुवृकोमित्रावरुणौगायत्री । (५।५।१६) आमित्रइतिवृचस्यसूक्तस्यात्रेयोबाहुवृकोमित्रावरुणानुष्णिक् । (५।६।१) यदद्यस्यइतिदशर्च
स्यसूक्तस्यात्रेयःपौरोश्चिनावनुष्टुप् ।

॥ २५ ॥

न्यानाहुषायुगामह्वारजांसिदीपयथः ॥ तदुषुवांमेनाकृतंविश्वायद्वामनुष्टवे । नानाज्ञातावरपसासमस्मेबंधुमेयधुः ॥
आयद्वांसुर्योऽरथंतिष्ठद्रघुष्यदंसदा । परिवामरुषावयोधृणावरंतऽआतपः ॥ ११ ॥ युवोरत्रिश्चिकेततिनरांसुप्नेनचे
तसा । धर्मयद्वांमरेपसंनासत्यास्त्राभुरण्यति ॥ उग्रोवांककुहोययिःशृण्वेयामेषुसंतनिः । यद्वांदंसोभिरश्विनात्रिर्न
रावर्तति ॥ मध्वऽऊषुमधूयुवारुद्रासिषक्तिपिप्युषी । यत्समुद्रातिपर्थथःपक्वाःपृक्षोभरंतवां ॥ सत्यमिद्वाऽउऽअश्वि
नायुवामाहुर्मयोभुवा । तायामन्यामहृतमायामृन्नामृळयत्तमा ॥ इमाब्रह्माणिवर्धनाश्विभ्यांसंतुशंतमा । यातक्षा
मरथोऽइवावौचामबृहन्नमः ॥ १२ ॥ (५।६।२) कूष्ठोदेवावश्विनाद्यादिवोर्मनावसू । तच्छ्रवथोवृषण्वसूऽअत्रि
र्वामाविवासति ॥ कुहत्याकुहनुश्रुतादिविदेवानासत्या । कस्मिन्नायतथोजनेकोवानदीनांसचा ॥ कंयाथःकंहग
च्छथःकमच्छायुंजाथेरथं । कस्यब्रह्माणिरण्यथोवयंवामुश्मसीष्टये ॥ पौरंश्चिद्वुदप्रुतंपौरपौरायजिन्वथः । यदीं
भीततातयेसिंहमिवद्रुहस्पदे+ ॥ प्रच्यवानाजुजुरुषोवत्रिमत्कंनमुंचथः । युवायदीकृथःपुनराकाममृण्वेवध्वः+ ॥ १३ ॥
अस्तिहिवांमिहस्तोतास्मसिवांसंहशिश्त्रिये । नूश्रुतंमऽआगतमवोभिर्वाजिनीवसू ॥ कोवामद्यपुरुणामावन्नेमर्त्यानां ।
कोविप्रोविप्रवाहसाकोयज्ञैर्वाजिनीवसू ॥ आवांरथोरथानांयेष्टोयात्वश्विना । पुरुचिदस्ययुस्तिरऽआगूषोमत्येष्वा+ ॥

(५।६।२) कूष्ठोदेवावितिदशर्चस्यसूक्तस्यात्रेयःपौरोश्चिनावनुष्टुप् ।

शमभुवांमधूयुवास्माकमस्तुचकृतिः । अर्वाचीनाविचेतसाविभिः श्येनेवदीयतं ॥ अश्विनायद्धर्हिचिच्छुश्रूयातमि
मंहवै । वस्वीरूषुवांभुजःपृंचतिसुवांपृचः ॥ १४ ॥ (५।६।३) प्रतिप्रियतमंरथंवृषणंवसुवाहनं । स्तोतावामश्वि
नावृषिःस्तोमैनप्रतिभूषतिमाध्वीममश्रुतंहवै ॥ अत्यायातमश्विनातिरोविश्वाऽअहंसना । दस्नाहिरण्यवर्तनीसुषुन्ना
सिंधुवाहसामाध्वी० ॥ आनोरत्नानिबिभ्रंतवश्विनागच्छंतयुवं । रुद्राहिरण्यवर्तनीजुषाणावाजिनीवसुमाध्वी० ॥
सुष्टुभोवांवृषण्वसूरथेवाणीच्याहिता । उतवांककुहोमृगःपृक्षःकृणोतिवापुषोमाध्वी० ॥ बोधिन्मनसारथ्येषिराहवन
श्रुता । विभिश्ववानमश्विनानियाथोऽअद्वयाविनंमाध्वी० ॥ १५ ॥ आवांनरामनोयुजोश्वासःप्रुषितस्वः ।
वयोवहंतुपीतयैसहसुन्नेभिर्श्विनामाध्वी० ॥ अश्विनावेहगच्छंतनासत्यामाविवेनतं । तिरश्चिदर्ययापरिवर्तिर्यातम
दाभ्यामाध्वी० ॥ अस्मिन्यज्ञेऽअदाभ्याजरितारंशुभस्पती । अवस्युमश्विनायुवंगृणंतमुपभूषथोमाध्वी० ॥ अभूदु
षारुशत्पशुराग्निरंधायुत्वियः । अयोजिवांवृषण्वसूरथोदस्नावमर्त्योमाध्वी० ॥ १६ ॥ (५।६।४) आभात्यग्निरु
षसामनीकुमुद्विप्राणांदेवयावाचोऽअस्थुः । अर्वाचीननरंथ्येहयातंपीपिवांसमश्विनाघर्ममच्छ ॥ नसंस्कृतंप्रभिमीतो
गमिष्ठांतिनूनमश्विनोपस्तुतेह । दिवामिपित्वेवसागमिष्ठाप्रत्यवर्तिदाशुषेशंभविष्ठा ॥ उतायातंसंगवेप्रातरहोमध्यं
(५।६।३) प्रतिप्रियतममतिनवर्चस्यसूक्तस्यात्रेयोवस्युरश्विनौपंक्तिः । (५।६।४) आभात्यग्निरितिपंचर्चस्यसूक्तस्यभौमोत्रिरश्विनौत्रिष्टुप् ।

दिनऽउदितासूर्यस्य । दिवानकुमवसाशंतमेननेदानीपीतिरश्विनाततान ॥ इदं हिवांप्रदिविस्थानमोक्तंऽइमेगृहाऽअ
श्विनेदंदुरोणं । आनोदिवोबृहत्तःपर्वतादाज्योयातमिषमूर्जवहता ॥ समश्विनोरवसानूतनेनमयोभुवासुप्रणीतीगमे
म । आनोर्यिवहतमोतवीरानाविश्वान्यमृतासौभगानि ॥ १७ ॥ (५।६।५) प्रातर्यावाणाप्रथमार्यजध्वंपुरागृ
ध्रादररुषःपिबातः । प्रातर्हियज्ञमश्विनादधात्तेप्रशंसंतिकवयःपूर्वभाजः ॥ प्रातर्यजध्वमश्विनाहिनोतनसायमस्तिदे
वयाऽअजुष्टं । उतान्योऽअस्मद्यजतेविचावःपूर्वःपूर्वोयजमानोवनीयान् ॥ हिरण्यत्वड्मधुवर्णोघृतस्तुःपृक्षोवहन्नारथो
वर्ततेवा । मनोजवाऽअश्विनावातरंह्यायेनातियाथोदुरितानिविश्वा ॥ योभूर्यिष्ठनासत्याभ्यांविषेचर्निष्ठपित्वोररते
विभागे । सतोक्तमस्यपीपरच्छमीभिरनूर्ध्वभासःसदमित्तुतुर्यात् ॥ समश्विनो० ॥ १८ ॥ (५।६।६) अश्विनावे
हगच्छंतनासत्यामाविवेनतं । हंसाविवपततमासुताऽउप ॥ अश्विनाहरिणाविवगौराविवानुयवसं । हंसाविव० ॥
अश्विनावाजिनीवसुजुषेथांयज्ञमिष्टये । हंसाविव० ॥ अत्रिर्यद्दामवरोहन्नृबीसमजोहवीन्नाधमानेवयोषा । श्येनस्य
चिज्जवसानूतनेनागच्छतमश्विनाशंतमेन ॥ १९ ॥ विजिहीष्ववनस्पतेयोनिःसूर्येत्याऽइव । श्रुतंमेऽअश्विनाहवैस

(५।६।५) प्रातर्यावाणेतिपंचर्चस्यसूक्तस्यभौमोत्रिरश्विनौत्रिष्टुप् । (५।६।६) अश्विनावितिनवर्चस्यसूक्तस्यात्रेयःसप्तवधिर
श्विनावनुष्टुप्आद्यास्तिस्त्रउष्णिहश्चतुर्थीत्रिष्टुप् (पंचम्यादिपंचमर्भस्याविण्यउपनिषदः) ।

सर्वध्विचमुचतं ॥ भीतायनाधमानायऽऋषयेसर्वध्वये । मायाभिरभिविनायुर्ववृक्षंसंचविचांचथः ॥ यथावातःपुष्करि
णींसमिगयतिसर्वतः । एवातेगर्भेऽएजतुनिरैतुदशमास्यः । यथावातोयथावनयथासमुद्रऽएजति । एवात्वंदशमास्य
सहावेहिजरायुणा ॥ दशमासान्छशयानःकुमारोऽअधिमातरि । निरैतुजीवोऽअक्षतोजीवोजीवत्याऽअधि ॥ २० ॥
(५।६।७) महेनोऽअद्यबोधयोषोरायेद्वित्मती । यथाचिन्नोऽअबोधयःसत्यश्रवसिवाय्येसुजातेऽअश्वसूनुते ॥ यासु
नीथेशौचद्रथेव्यौच्छोदुहितर्दिवः । साव्युच्छसहीयसिसत्य ० ॥ सानोऽअद्याभरद्वसुर्व्युच्छादुहितर्दिवः । योव्यौच्छः
सहीयसिसत्य ० ॥ अभियेत्वाविभावरिस्तोमैर्गुणतिवह्वयः । मधैर्मधोनेसुश्रियोदामन्वतःसुरातयःसुजाते ० ॥ यच्चि
द्वितेगणाऽइमेछदयतिमघत्तये । परिचिद्वष्टयोदधुर्ददतोराधोऽअहयंसुजाते ० ॥ २१ ॥ ऐषुधावीरवद्यशऽउषोमघो
निसुरिषु । येनोराधांस्यहयामघवानोऽअरासतसुजा ० ॥ तेभ्योद्युन्नबृहद्यशऽउषोमघोन्यावह । येनोराधांस्यभ्याग
व्याभजतसूरयःसुजा ० ॥ उतनोगोमतीरिषऽआवहादुहितर्दिवः । साकंसूर्यस्यरश्मिभिःशुकैःशोचद्भिरर्चिभिःसुजा ० ॥
व्युच्छादुहितर्दिवोमाचिरंतनुथाऽअपः । नेत्वास्तेनयथारिपुंतपातिसूरोऽअर्चिषासुजा ० ॥ एतावद्वेदुषस्त्वभूयोवादा
तुमर्हसि । यास्तोतृभ्योविभार्युच्छंतीनप्रमीयसेसुजा ० ॥ २२ ॥ (५।६।८) द्युतद्यामानंबृहतीमृतेनऽऋतावरीमरुणसुं

(५।६।७) महेनइतिदशर्चस्यसूक्तस्यात्रेयःसत्यश्रवाउषाःपंक्तिः । (५।६।८) द्युतद्यामानमितिषड्चस्यसूक्तस्यात्रेयःसत्यश्रवाउषाःपंक्तिः ।

विभाती । देवीमुषसंस्वरावहंतीप्रतिविप्रासोमतिभिर्जरते ॥ एषाजनैदशताबोधयतीसुगान्पथःकृण्वतीयात्यग्रे । बृह
द्रथाबृहतीविश्वमिन्वोषाज्योतिर्यच्छत्यग्रेऽअह्नी ॥ एषागोभिररुणेभिर्युजानात्रेधंतीरयिमप्रायुचक्रे । पथोरदंतीसुवि
तार्यदेवीपुरुष्टुताविश्ववाराविभाति ॥ एषाव्येनीभवतिद्विबर्हीऽआविष्कृण्वानातन्वैपुरस्तात् । ऋतस्यपंथामन्वैतिसा
धुप्रजानतीवनदिशोमिनाति ॥ एषाशुभ्रानतन्वोविदानोर्ध्वेवस्त्रातीदृशयेनोऽअस्थात् । अपद्वेषोबाधमानातमास्युषा
द्विवोदुहिताज्योतिषागात् ॥ एषाप्रतीचीदुहिताद्विषोन्वोषेवभद्रानिरिणीतेऽअप्सः । व्यूर्ण्वतीदाशुपेवार्याणिपुन
ज्योतिर्युवतिःपूर्वथाकः ॥ २३ ॥ (५।६।९) युंजतेमनऽउतयुंजतेधियोविप्राविप्रस्यबृहतोर्विपश्चितः । विहोत्रादधेवयु
नविदेकऽइमहीदेवस्यसवितुःपरिष्टुतिः ॥ विश्वारूपाणिप्रतिमुंचतेकविःप्रासावीद्भ्रद्विपदेचतुष्पदे । विनाकमख्य
त्सवितावरेण्योनुप्रयाणमुषसोविराजति ॥ यस्यप्रयाणमन्वन्यऽइद्युर्देवादेवस्यमहिमानमोजसा । यःपार्थिवानिवि
ममेसऽएतशोरजौसिदेवःसवितामहित्वना ॥ उतयासिसवितस्त्रीणिरोचनोतसूर्यस्यरश्मिभिःसमुच्यसि । उतरा
त्रीमुभयतःपरीयसऽउतमित्रोभवसिदेवधर्मभिः ॥ उतोशिषेप्रसवस्यत्वमेकऽइदुतपूषाभवसिदेवयामभिः । उतेदंवि
श्वंभुवनंविराजसिद्यावाश्वस्तेसवितःस्तोममानशे ॥ २४ ॥ (५।६।१०) तत्सवितुर्वृणीमहेवयंदेवस्यभोजनं । श्रे

(५।६।९) युंजतेमनइतिपंचर्चस्यसूक्तस्यात्रेयःश्यावाश्वःसविताजगती । (५।६।१०) तत्सवितुरितिनवर्चस्यसूक्तस्यात्रेयःश्यावाश्वः

सर्वधातमं तु रं भगस्य धीमहि ॥ अस्य हि स्वयं शस्तरं सवितुः कञ्चन प्रियं । नमिनंति स्वराज्यं ॥ सहिरक्षानि दाशुपे सुवा
तिसविता भगः । तं भागं चित्रमीमहे ॥ अद्यानो देव सवितः प्रजावत्सावीः सौभगं । परादुःस्वप्न्यं सुव ॥ विश्वानि देव
सवितु रितानि परा सुव । यद्भद्रं तन्नऽआसुव ॥ २५ ॥ अनागसोऽदितये देवस्य सवितुः सुवे । विश्वा वामानि धीम
हि ॥ आविश्वदेवं सत्पतिसूक्तैरघावृणीमहे । सत्यसंवसवितारं ॥ यऽइमेऽउभेऽअहनी पुरऽएत्यप्रयुच्छन् । स्वाधी
देवः सविता ॥ यऽइमा विश्वा ज्ञातान्याश्रावयति श्लोकेन । प्रचसुवा तिसविता ॥ २६ ॥ (५।६।११) अच्छा
वदत्वसंगीभि रभिः स्तुहि पर्जन्यं नमसा विवास । कनिक्रददृषभो जीरदानुरेतो दधात्योषधीषु गर्भं ॥ विबुक्षान्हंत्युतहं
तिरक्षसो विश्वं बिभाय भुवनं महावधात् । उतानां गाऽईषते वृष्ण्यावतो यत्पर्जन्यः स्तनयन्हंति दुष्कृतः ॥ रथीव कश्या
श्वाऽअभिक्षिपन्ना विदुतान् कृणुते वर्ष्या ३ अह । दूरस्ति हस्यस्तनथाऽउदीरते यत्पर्जन्यः कृणुते वर्ष्या १ नभः ॥ प्रवाता
वांति पतयति विद्युतऽउदोषधीर्जिहते पिन्वते स्वः । इरा विश्वस्मै भुवनाय जायते यत्पर्जन्यः पृथिवीरेत सार्वति ॥ यस्य ब्र
ते पृथिवी नम्रमीति यस्य ब्रते शफवज्जभुरीति । यस्य ब्रतऽओषधीर्विश्वरूपाः सर्नः पर्जन्यमहि शर्मयच्छ ॥ २७ ॥ दिवो
नो वृष्टिं मरुतो ररीध्वं प्रपिन्वत वृष्णोऽअश्वस्य धाराः । अर्वाङ्ते तेन स्तनयि कुने ह्यपोर्निषिचन्नसुरः पितानः ॥ अभिक्रद
सविता गायत्री आद्यानुष्टुप् । (५।६।११) अच्छावदेविदशर्चस्य सूक्तस्य भौमोत्रिः पर्जन्यश्चिष्टुपद्वितीयाविविन्नो जगत्पोनवम्यनुष्टुप् ।

स्तनय गर्भमाधाऽउदन्वतापरिदीयारथेन । दृतिमुकर्षविषितं न्यंचं समाभवंतु द्वतो निपादाः ॥ महांतं कोशमुदचानि
षिचस्यं दंतां कुल्याविषिताः पुरस्तात् । घृतेन द्यावा पृथिवी व्युंधिसुप्रपाणं भवत्वह्याभ्यः ॥ यत्पर्जन्यकनिक्रदस्तनय
न्हंसि दुष्कृतः । प्रतीदं विश्वं मोदते यत्किंच पृथिव्यामधि ॥ अवर्षां वर्षिषमुदुषूगृभाया कर्धन्वान्यत्येतं वाऽउ । अजीजन
ऽओषधीर्भोजनाय कमुत प्रजाभ्यो विदो मनीषां ॥ २८ ॥ (५।६।१२) बळित्थापर्वतानां खिद्रं बिभर्षि पृथिवि ।
प्रयाभूर्मिप्रवत्वतिमुह्माजिनोर्षिमहिनि ॥ स्तोमांसस्त्वाविचारिणि प्रतिष्ठोभंत्यकुभिः । प्रयावाज्जनहेषंतं पेरुमस्यस्यर्जु
नि ॥ इहाचिद्यावनस्पतीन्क्षमयादर्ध्र्यो जसा । यत्तेऽअश्वस्य विद्युतो दिवो वर्षति वृष्टयः ॥ २९ ॥ ॥ (परिशिष्टं ॥
वर्षतुते विभावरि दिवोऽअश्वस्य विद्युतः । रोहंतु सर्ववीजान्यवब्रह्मद्विषो जहि ॥) (५।६।१३) प्रसन्नाजै बृहदर्चा
गभीरं ब्रह्म प्रियं वरुणा यश्रुताय । वियोजधानं शमिते चर्मोपस्तिरे पृथिवी सूर्याय ॥ वनेषु व्यंति रक्षंतान् वाज्रमवत्सु
पयऽउच्छ्रियासु । हत्सुकृतं वरुणोऽअप्स्व १ग्निदिवि सूर्यमदधात्सोममद्रौ ॥ नीचीनं वारं वरुणः कवैधं प्रसंसजरोदसीऽ
अंतरिक्षं । तेन विश्वस्य भुवनस्य राजाय वनवृष्टिर्व्युनत्तिभूमं ॥ उनत्तिभूर्मि पृथिवी मुतद्यां यदा दुग्धं वरुणो वध्यादित् ।
समभ्रेण वसतु पर्वतास्तस्य विषीयंतः श्रथयंत वीराः ॥ इमामूष्वांसुरस्य श्रुतस्य महीमायां वरुणस्य प्रवोचं । मानेनेव तस्थि

(५।६।१२) बळित्थेतितृचस्य सूक्तस्य भौमोत्रिः पृथिव्यनुष्टुप् । (५।६।१३) प्रसन्नाज इत्यष्टर्चस्य सूक्तस्य भौमोत्रिर्वरुणश्चिष्टुप् ।

वाँऽअंतरिक्षे वियोममेष्टिर्वीसूर्येण ॥ ३० ॥ इमामनुकवितमस्यमायांमहीदेवस्यनकिरादधर्ष । एकंयदुद्गानपूणंत्ये
नीरासिंचंतीरवनयःसमुद्रं⁺ ॥ अर्यम्यवरुणमित्र्यंवासखायंवासदुमिच्चातरंवा । वेशंवानित्यंवरुणारणंवायत्सीमाग
श्चक्रमाशिश्रथस्तत्⁺ ॥ कितवासोयद्रिरिपुर्नदीवियद्वाघान्यमुतयन्नविद्वा । सर्वाताविष्यशिथिरेवदेवाधातेस्यामव
रुणप्रियासः ॥ ३१ ॥ (५।६।१४) इंद्राग्नीयमवथऽउभावाजेषुमर्त्यं । दृष्टाक्षित्सप्रभेदतिद्युन्नावाणीरिवत्रितः⁺ ॥
यापृतनासुदुष्टरायावाजेषुश्रवाय्या । यापंचचर्षणीरभींद्राग्नीताहवामहे ॥ तयोरिदमवच्छर्वस्तिग्मादिद्युन्मघो
नोः । प्रतिद्रुणागभस्त्योर्गवांवृत्रघ्नऽएषते ॥ तावामेपेरथानामिंद्राग्नीहवामहे । पतीतुरस्यराधसोविद्वांसागिर्वणस्त
मा ॥ तावृधंतावनुद्युन्मर्तायदेवावदभा । अहिताचित्पुरोदधेशैवदेवावर्वते ॥ एवेंद्राग्निभ्यामहाविहव्यंशूष्यंघृतंनपू
तमद्रिभिः । तासूरिषुश्रवोबृहद्रयिगुणत्सुदिधृतमिषंगुणत्सुदिधृतं ॥ ३२ ॥ (५।६।१५) प्रवोमहेमतयोन्यंतुविष्ण
वेमरुत्वतेगिरिजाऽएवयामरुत् । प्रशर्धायप्रयज्यवेसुखादयेतवसेभंददिष्टयेधुनिप्रतायशवसे ॥ प्रयेजातामहिनायेच
नुस्वयंप्रविद्धनान्ब्रुवतऽएवयामरुत् । कृत्वातद्वोमरुतोनाधृषेशवोदानामहातदेषामधृष्टासोनाद्रयः ॥ प्रयेदिवोबृह

(५।६।१४) इंद्राग्नीयमितिषडृचस्यसूक्तस्यभौमोत्रिरिद्राभ्यनुष्टुपअंत्याविराट्पूर्वापक्त्युत्तरावा । (५।६।१५) प्रवोमहइतिन
वर्चस्यसूक्तस्यात्रेयएवयामरुन्मरुतोतिजगती ।

तःशृण्विरेगिरासुशुक्रानःसुभ्वऽएवयामरुत् । नयेषामिरीसधस्थऽईष्टऽआँऽअग्रयोनस्वविद्युतःप्रस्पंद्रासोधुनीनां ॥
सचक्रमेहृतोनिरुक्रमःसमानस्मात्सदसऽएवयामरुत् । यदायुक्तमनास्वादधिष्णुभिर्विष्पधसोविमहसोजिगाति
शेवृधोन्मृभिः ॥ स्वनोनवोमवात्रेजयदृष्टात्वेषोययिस्तविषऽएवयामरुत् । येनासहैतऽक्रंजतस्वरोचिषःस्थारश्मानोहिर
ण्ययास्वायुधासऽइष्मिणः ॥ ३३ ॥ अपारोवोमहिमावृद्धशवसस्त्वेषंशवोवत्वेवयामरुत् । स्थातारोहिप्रसितौ
संदृशिस्थनतेनऽउरुष्यतानिदःशुशुक्रांसोनाग्रयः ॥ तेरुद्रासःसुमखाऽअग्रयोयथातुविद्युन्नाऽअवत्वेवयामरुत् । दी
र्घपृथुपप्रथेसन्नपार्थिव्येषामज्मेष्वामहःशर्धास्यद्भुतैसां ॥ अद्वेषोनोमरुतोगातुमेतन्श्रोत्राहवैजरितुरैवयामरुत् ।
विष्णोर्महःसमन्यवोयुयोतनस्मद्रथोऽनदंसनापद्वेषांसिसनुतः⁺ ॥ गंतानोयज्ञंयज्ञियाःसुशमिश्रोताहवमरुक्षऽएव
यामरुत् । ज्येष्ठांसोनपर्वतासोव्योमनियुयंतस्यप्रचेतसःस्यातदुर्ध्वर्तवोनिदः⁺ ॥ ३४ ॥ (इत्यात्रेयंपंचममंडलंसमाप्तम् ॥
अत्रसूक्तानि ८७) ॥ ५ ॥ (॥ परिशिष्टं ॥ हिरण्यवर्णाहरिणीसुवर्णरजतस्रजां । चंद्रांहिरण्यमयीलक्ष्मीजातवे
दोमऽआवह ॥ तांमऽआवहजातवेदोलक्ष्मीमनपगामिनी । यस्यांहिरण्यंविदेयंगामश्वंपुरुषानहं ॥ अश्वपूर्वारथमध्यां
हस्तिनादप्रमोदिनी । श्रियंदेवीमुपह्वयेश्रीर्मादेवीजुषतां ॥ कांसोस्मितांहिरण्यप्राकारामाद्राज्वलंतीतृप्तांतर्पयती ।
पद्मेस्थितापद्मवर्णातामिहोपह्वयेश्रियं ॥ चंद्रांप्रभासांयशसाज्वलंतीश्रियंलोकेदेवजुष्टामुदारा । तांपद्मिनीमीशरणमहं

प्रपद्येऽलक्ष्मीर्मेनश्यतां त्वांवृणे ॥ १ ॥ आदित्यवर्णे तपसोर्धिजातो वनस्पतिस्तव वृक्षोऽथ बिल्वः । तस्य फलानि तपसानु-
दंतु मायांतरायाश्च बाह्याऽलक्ष्मीः ॥ उपैतु मां देवसखः कीर्तिश्चमणिना सह । प्रादुर्भूतोऽस्मिराष्टेऽस्मिन्कीर्तिमृद्धिं ददातु
मे ॥ क्षुत्पिपासामलांज्येष्ठा मलक्ष्मीर्नाशयाम्यहं । अभूतिमसंमृद्धिं च सर्वां निर्णुद मे गृहात् ॥ गंधद्वारां दुराधर्षानित्यपु-
ष्टां करीषिणीं । ईश्वरीं सर्वभूतानां तामिहोपहृये श्रियं ॥ मनसः काममाकूतिं वाचः सत्यमंशीमहि । पशूनां रूपमन्नस्यम-
यि श्रीः श्रयतां यशः ॥ २ ॥ कर्दमेन प्रजाभूता मयि सै भव कर्दम । श्रियं वासय मे कुले मातरं पद्ममालिनीं । आपः स्रजै तु
स्निग्धानि चिह्नीतव सं मे गृहे । निच देवीं मातरं श्रियं वासय मे कुले ॥ आर्द्रां पुष्करिणीं पुष्टिं सुवर्णीं हेममालिनीं । सूर्याहि-
रण्मयीं लक्ष्मीं जातवेदो मऽआवह ॥ आर्द्रां यः करिणीं यष्टिं पिंगलां पद्ममालिनीं । चंद्रां हिरण्मयीं लक्ष्मीं जातवेदो मऽआव-
ह ॥ तामऽआवह जातवेदो लक्ष्मीमनपगामिनीं । यस्यां हिरण्यं प्रभूतं गावो दास्योऽश्वान्विदेयं पुरुषानहं ॥ ३ ॥ यः शु-
चिः प्रयतो भूत्वा जुहुयादाज्यमन्वहं । सूक्तं पंचदशैश्च श्रीकामः सततं जपेत् ॥ पद्मानने पद्मऽऊरूपद्माक्षी पद्मसंभवे ।
तन्मे भजसि पद्माक्षी येन सौख्यं लभाम्यहं ॥ अश्वदायी गोदायी धनदायी महाधने । धनं मे जुषतां देवि सर्वकामांश्च देहि मे ॥
पद्मानने पद्मं विपद्मपत्रे पद्मप्रिये पद्मदलाय तक्षि । विश्वं प्रिये विश्वमनो नुकुले त्वत्पादपद्मं मयि संनिधत्स्व ॥ पुत्रपौत्रध-
नं धान्यं हस्त्यश्वादिगवैरथं । प्रजानां भवसीमां ताऽआयुष्मंतं करोतु मे ॥ धनमग्निर्धनं वायुर्धनं सूर्यो धनं वसुः । धनमिंद्रो ब्र-

हस्पतिर्वरुणं धनमस्तुते ॥ वै न ते य सोमं पिब सोमं पिब तु वृत्रहा । सोमं धनस्य सोमिनो मह्यं ददातु सोमिनः ॥ नक्रो धो न-
च मात्सर्यं न लोभो नाशुभमतिः । भवति कृतपुण्यानां भक्तानां श्रीसूक्तं जपेत् ॥ सरसि जनि लये सरोजहस्ते धवलतरां-
शुकगंधमाल्यशोभे । भगवति हरिबलभेमनोज्ञे त्रिभुवनभूतिकरि प्रसीद मह्यं ॥ विष्णुपत्नीं क्षमां देवीं माधवीं माधवप्रि-
यां । लक्ष्मीं प्रियसंखीं देवीं नमाम्यच्युतवल्लभां ॥ महालक्ष्मीं च विद्महे विष्णुपत्नीं च धीमहि । तन्नो लक्ष्मीः प्रचोदयात् ॥
श्रीवचैस्वमायुष्यमारोग्यमाविधाच्छोभमानं महीयते । धान्यं धनं पशुं बहु पुत्रलाभं शतसंवत्सरं दीर्घमायुः ॥ ४ ॥
इति परिशिष्टं ॥ ६ ॥) (६।१।१) त्वं ह्यग्ने प्रथमो मनोतास्याधियोऽअभवो दस्महोता । त्वं सीं वृषन्नकृणोर्दुष्टरीतु-
सहो विश्वस्मै सहसे सहधै ॥ अधा होतान्यसीदो यजीयानि ऋस्पदऽइषयन्नीज्यः सन् । तं त्वानरः प्रथमं देव्यंतो महोराये-
चितयंतोऽअनुगमन् ॥ बृते वयंतं बहुभिर्वसव्यैः स्त्वेरयिं जागृवांसोऽअनुगमन् । रुशंतमग्निं दशंतं बृहंतं वपावंतं विश्वहा-
दीदिवांसं ॥ पदं देवस्य नमसा व्यंतः श्रवस्य वः श्रवऽआपन्नमृक्तं । नामानि चिह्नधारे यज्ञिया निभद्रायां तैरेणयंतं संह-
ष्टौ ॥ त्वां वर्धति क्षितयः पृथिव्यां त्वां रायऽब्रभयां सो जनानां । त्वं त्राता तरणे चेत्योभूः पिता माता सद्मिन्मानुषाणां
॥ ३५ ॥ सपर्येण्यः सप्रियो विश्वं गृहीतोऽतां द्रोनिषसादाय जीयान् । तं त्वा वयं दमऽआदीदिवांसमुपज्जुवाधो नमसा

भारद्वाजेषष्ठे मंडले पट्टनुवाकाः । (६।१।१) त्वं ह्यग्ने इति त्रयोदश च स्य सूक्तस्य बार्हस्पत्यो भरद्वाजो मिक्षिष्टुप् ।

सदेम ॥ तंत्वावयंसुधोऽनव्यमग्नेसुम्नायवऽईमहेदेवयंतः । त्वंविशोऽनयोदीर्घानोदिवोऽअग्नेबृहतारोचनेन ॥
 विशांकविविशपतिंशश्वतीनानितोशनं वृषभं चर्षणीनां । प्रेतीषणिमिषयंतं पावकं राजन्तमग्निं यजतरं यीणां ॥ सोऽअ
 ग्नऽईजेशशमेचमतोयस्तऽआनं दसमिधाहव्यदातिं । यऽआहुतिं परिवेदानमोभिर्विश्वेत्सवामादधतेत्वोतः ॥ अस्मा
 ऽउतेमहिमहेविधेमनमोभिरग्नेसमिधोतहव्यैः । वेदीसूनोसहसोगीभिर्बुधैरातेभद्रायांसुमतौयतेम ॥ आयस्तंतथरोद
 सीविभासाश्रवोभिश्चश्रवस्यस्तुरुत्रः । बृहद्भिर्वाजैःस्थविरेभिरस्मेरेवद्भिरग्नेवितरंविभाहि ॥ नृवद्वसोसदमिद्वेद्यस्मे
 भूरितोकायतनयायपश्वः । पूर्वोरिषोबृहतीरारेऽअघाऽअस्मेभद्रासौश्रवसानिसंतु ॥ पुरुष्यग्नेपुरुधात्वायावसूनिरा
 जन्वसुतातेऽअश्यां । पुरुणिहित्वेपुरुवारसंत्यग्नेवसुविधितेराजनित्वे ॥ ३६ ॥ इतिचतुर्थाष्टकेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

अष्टाविंशाध्याये वर्गाः ३६ सूक्तानि २६ ऋचः १७७ ॥ त्यागः ॥ मित्रावरुणाम्या.५० अश्विन्या.४८ उपस.१६ सवित्र.१४
 पर्जन्याये.१० पृथिव्या.३ वरुणाय.८ इंद्राग्निभ्यां.६ मरुच्य.९ अग्नय.१३ ॥ इतिचतुर्थेचतुर्थः ॥

त्वंह्येकादशानुष्टुभंशक्यंतमग्नेऽष्टौयथाहोतर्हुवेसप्तप्रनव्यसामूर्धानंवैश्वानरीयंहिद्विजगत्यंतं पृक्षस्यांत्यात्रिष्टु
 बहश्चपुरोवोद्विपदांतंयजस्वषण्मध्यैत्वद्विश्वाग्नायआनुष्टुभंशक्यंतमिममूष्वेकोनावीतहव्यऋषिर्वाजागतं प्रा

गदशम्यास्तृतीयापंचदश्यौशक्यौषष्ठ्यतिशक्यनुष्टुबृहत्याउपांत्यैत्वमग्नेष्टाचत्वारिंशद्वायत्रैवर्धमानाद्याषष्ठी
 चसप्तविंश्यनुष्टुपत्रिष्टुपूर्वेचांत्ये ॥ १ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ हरिःओम् ॥ (६।१।२) त्वंहिक्षैतवद्यशोग्नेमित्रोनपत्यंसे । त्वंविचर्षणेश्रवोवसोपुष्टिनपुण्यसि ॥ त्वांहिष्मा
 चर्षणयोयज्ञेभिर्गीभिरीळते । त्वांवाजीयात्यबुकोरजस्तुर्विश्वचर्षणिः ॥ सजोपस्त्वादिवोनरोयज्ञस्वकेतुमिधते ।
 यद्वस्यमानुषोजनःसुम्नायुर्जुह्वेऽअध्वरे ॥ ऋधद्यस्तेसुदानवेधियामर्तैःशशमते । उतीषबृहतोदिवोद्विषोऽअहोनतं
 रति ॥ समिधायस्तऽआहुतिंनिशितंमत्योनशत् ॥ व्यावतंसपुण्यतिक्षयमग्नेशतयुषं ॥ १ ॥ त्वेपस्तेधूमऽऋण्वति
 दिविषन्नुऋऽआततः । सूरोनहिद्युतात्वंकृपापावकरोचसे ॥ अधाहिविध्वीड्योसिप्रियोनोऽअतिथिः । रण्वःपुरी
 वजूर्यःसुनूर्नत्रययाय्यः ॥ ऋत्वाहिद्रोणेऽअज्यसेग्नेवाजीनकृत्यः । परिज्मेवस्वधागयोत्योनह्वार्यःशिशुः ॥ त्वंत्या
 चिदच्युताग्नेपशुर्नयवसे । धामाह्यत्तेऽअजरवनाबृश्नंतिशिक्षः ॥ वेषिह्यध्वरीयतामग्नेहोतादमेविशां । समृधोवि
 शपतेकृणुजुषस्वहव्यमैगिरः ॥ अच्छानोमित्रमहोदेवदेवानग्नेवोचःसुमतिरोदस्योः । वीहिस्वस्तिंसुक्षितिदिवोनृद्धि

(६।१।२) त्वंहिक्षैतवदित्येकादशर्चस्यसूक्तस्यबार्हस्पत्योभरद्वाजोऽग्निरनुष्टुबंत्याशकरी ।

योऽअंहीसिदुरितातरेमतातरेमत्तवावसातरेम ॥ २ ॥ (६।१।३) अग्नेसक्षेपदत्तपाऽऽकृतेजाऽऽरुज्योतिर्नशतेदेवयुष्टे ।
यत्वंमित्रेणवरुणःसजोषादेवणासित्यजसामर्तुमंहः ॥ ईजेयज्ञेभिःशशुमेशमीभिर्ऋधद्वारायाग्रयेददाश । एवाचनतंय
शसामजुष्टिर्नाहोमर्तनशतेनप्रहसिः ॥ सरोनयस्यदृशतिरेपाभीमायदेतिशुचतस्तऽआधीः । हेषस्वतःशुरुधोनायम
कोःकुत्राचिद्रुषोवसतिर्वेनेजाः⁺ ॥ त्रिगमंचिदेममहिवर्षोऽअस्यभसदश्वोनयमसानऽआसा । विजेहमानःपरशुर्न
जिह्वांद्रविर्नद्रावयतिदारुधक्षत् ॥ सऽइदस्तेवप्रतिधादसिप्यन्धिशीततेजोयसोनधारी । चित्रध्रजतिररतियोऽअ
कोर्वेर्नद्रुषद्वारघुपत्मजंहाः ॥ ३ ॥ सऽईरेभोनप्रतिवस्तऽउस्त्राःशोचिषारारपीतिमित्रमंहाः । नक्तंयऽईमरुषोयोदि
वानूनमत्योऽअरुषोयोदिवानृन्⁺ ॥ दिवोनयस्यविधुतोनवीनोद्वृषारुक्षऽओषधीषुनूतोत् । घृणानयोध्रजसापत्मनाय
भारोदसीवसुनादंसुपत्नी ॥ धायोभिर्वायोयुज्येभिरकैर्विद्युन्नदविद्योत्स्वेभिःशुष्मैः । शधोवायोमरुताततक्षऽऋभुर्न
त्वेपोरभसानोऽअद्यौत् ॥ ४ ॥ (६।१।४) यथाहोतर्मनुषोदेवतातायज्ञेभिःसूनोसहसोयजासि । एवानोऽअद्यसं
मनासमानानुशन्नग्रऽउशतोयक्षिदेवान्⁺ ॥ सनोविभावाचक्षणिर्नवस्तोरग्निर्वदारुवेद्यश्नोधात् । विश्वायुर्योऽअमृ
तोमत्येषूषभृद्भूदतिथिर्जातवेदाः ॥ द्यावोनयस्यपनयंत्यभ्वंभासासिवस्तेसूर्योनशुक्रः । वियऽइनोत्यजरःपावकोश्र

(६।१।३) अग्नेसक्षेपदित्यष्टर्वस्यसूक्तस्यबार्हस्पत्योभरद्वाजोऽग्निस्त्रिष्टुप् । (६।१।४) यथाहोतरित्यष्टर्वस्यसूक्तस्यबार्हस्पत्योभरद्वाजोऽग्नि-

स्यचिच्छिश्नयत्पुर्व्याणि ॥ वद्नाहिसूनोऽअस्यद्वसद्वाचक्रेऽअग्निर्जनुषाज्मात्रं । सत्वंनऽऊर्जसनऽऊर्जधाराजेवजेर
वृकेक्षेप्यंतः⁺ ॥ नितीकियोवारणमम्रमत्तिवायुर्नराष्ट्रयत्येत्यकून् । तुर्यामयस्तऽआदिशामरातीरत्योनहुतःपतंतः
परिहृत⁺ ॥ ५ ॥ आसूर्योनभानुमद्भिरकैरग्नेततंधरोदसीविभासा । चित्रोनयत्परितमास्यक्तःशोचिषापत्मन्नौशिजो
नदीयन् । त्वांहिमंद्रतममर्कशोकैर्वैष्वमहेमहिंनःश्रोष्यग्ने । इंद्रंनत्वाशवसादेवतावायुपृणंतिराधसानृतमाः ॥ नूनो
ऽअग्नेवृकेभिःस्वस्तिवेषिरायःपथिभिःपर्यहः । तासूरिभ्योगृणतेरासिसुम्रमंदेमशतहिमाःसुवीराः ॥ ६ ॥ (६।१।५)
हुवेवःसूनसहसोयुवानमद्रौघवाचमतिभिर्विष्टं । यऽइन्वतिद्रविणानिप्रचेताविश्ववाराणिपुरुवारोऽअधुक्⁺ ॥ त्वे
वसूनिपुर्वणीकहोतदोषावस्तोरेरिरयज्ञियासः । क्षामेवविश्वामुर्वनानियस्मिन्तंसौभगानिदधिरपावके⁺ ॥ त्वंविश्व
प्रदिवःसीदऽआसुक्रत्वारथीरभवोवार्याणां । अतऽइनोषिविधुतेचिकित्वाव्यानुषग्जातवेदोवसूनि ॥ योनःसनुत्यो
ऽअभिदासंदग्नेयोऽअंतरोमित्रमहोवनुष्यात् । तमजरेभिर्वृषभिस्तवस्वस्तपातपिष्टतपसातपस्वान् ॥ यस्त्येयज्ञेनसमि
धायऽउक्थैरकैभिःसूनोसहसोददाशत् । समत्येष्वमृतप्रचेतारायाद्युन्नेनश्रवसाविभाति ॥ सतत्कृधीषितस्तूर्यमग्ने
सृधोबाधस्वसहसासहस्वान् । यच्छस्यसेद्युभिर्ऋकोवचोभिस्तजुषस्वजरितुर्धोषिमन्म ॥ अश्यामतंकाममग्नेतवोतीऽ
स्त्रिष्टुप् । (६।१।५) हुवेवइतिसप्तर्वस्यसूक्तस्यबार्हस्पत्योभरद्वाजोऽग्निस्त्रिष्टुप् ।

अश्यामरयिरयिवःसुवीरं । अश्यामवाजमभिवाजयंतोश्यामद्युम्नमजराजरंते ॥ ७ ॥ (६।१।६) प्रनव्यसासहसःसुनुम
 च्छाद्यजेनगातुमवऽइच्छमानः । वृश्चद्वनं कृष्णयामंरुशतंवीतीहोतारंदिव्यंजिगाति ॥ सःश्वितानस्तन्यतूरोचनस्थाऽ
 अजरेभिर्नानदद्भिर्यविष्ठः । यःपावकःपुरुतमःपुरुणिपृथून्यग्निरनुयातिभवेन् ॥ वितेविष्वग्वातजूतासोऽअग्नेभामा
 सःशुचेशुचयश्चरंति । तुविस्त्रक्षासोदिव्यानवग्वावनावनंतिधृषतारुजंतः ॥ येतेशुक्रासःशुचयःशुचिष्मःक्षावपंतिवि
 पितासोऽअश्वाः । अधश्मस्तऽउर्वियाविभातियातर्यमानोऽअधिसानुपृश्नेः ॥ अधजिह्वापापतीतिप्रवृष्णोऽगोषुयुधो
 नाशनिःसृजाना । शूरस्येवप्रसितिःक्षातिरग्नेर्दुर्वतुर्भूमोदयतेवनानि ॥ आभानुनापार्थिवानिज्रयांसिमहस्तोदस्यधृ
 षतातंतथ । सबाधस्वापभयासहोभिःस्पृधोवनुष्यन्वनुषोनिजूर्व ॥ सचित्रचित्रंचितयंतमस्मेचित्रक्षत्रचित्रतमंवयो
 धां । चंद्ररयिपुरुवीरंबृहंतंचंद्रचंद्राभिर्गुणतेयुवस्व ॥ ८ ॥ (६।१।७) मूर्धानंदिवोऽअरतिंपृथिव्यावैश्वानरमृतऽ
 आज्ञातमग्निं । कविसम्वाजमतिथिंजनानामासन्नापात्रंजनयंतदेवाः+ ॥ नाभियज्ञानांसदनरयीणांमहामाहावमभि
 संनवंत । वैश्वानरंरथ्यमध्वराणायज्ञस्यकेतुंजनयंतदेवाः+ ॥ त्वद्विप्रोजायतेवाज्यग्नेत्वद्वीरासोऽअभिमातिषाहः ।
 वैश्वानरत्वमस्मासुधहिवसूनिराजन्स्पृहयाय्याणि ॥ त्वांविश्वेऽअमृतजायमानंशिशुंनदेवाऽअभिसंनवंते । तवक्रतु

(६।१।६)प्रनव्यसेतिसप्तर्चस्यसूक्तस्यबार्हस्पत्योभरद्वाजोऽग्निस्त्रिष्टुप्।(६।१।७)मूर्धाननिति सप्तर्चस्यसूक्तस्यबार्हस्पत्योभरद्वाजोवैश्वानर

भिरमृतत्वमायन्वैश्वानरयत्पित्रोरदीदेः ॥ वैश्वानरतवतानिब्रतानिमहान्यग्नेनकिरादधर्ष । यज्जायमानःपित्रोरुप
 स्थेविंदःकेतुंवयुनेष्वह्नां ॥ वैश्वानरस्यविभितानिचक्षसासानूनिदिवोऽअमृतस्यकेतुना । तस्येदुविश्वाभुवनाधिर्मूर्ध
 निवयाऽइवरुरुहुःसप्तविस्त्रुहः ॥ वियोरजांस्यभिमीतसुक्रतुर्वैश्वानरोविदिवोरोचनाकविः । परियोविश्वाभुवनानिप
 प्रथेदब्धोगोपाऽअमृतस्यरक्षिता+ ॥ ९ ॥ (६।१।८) पृक्षस्यवृष्णोऽअरुपस्यनूसहःप्रनुवोचंविदधाजातवेदसः ।
 वैश्वानरायमतिर्नव्यसीशुचिःसोमऽइवपवतेचारुर्ग्नये ॥ सजायमानःपरमेव्योमनिब्रतान्यग्निर्ब्रतपाऽअरक्षत । व्यं
 तरिक्षममिमीतसुक्रतुर्वैश्वानरोमहिनानाकमस्पृशत् ॥ व्यस्तभ्राद्रोदसीमित्रोऽअद्भुतोतर्वावदकृणोज्योतिषातमः ।
 विचर्मणीवधिषणोऽअवर्तयद्वैश्वानरोविश्वमधत्तवृष्णयं ॥ अपामुपस्थेमहिषाऽअगृभ्णतविशोराजानमुपतस्थुऽऋग्मि
 यं । आदूतोऽअग्निमभरद्विवस्वतोवैश्वानरमातरिश्वापरावतः ॥ युगेयुगेविदुथ्यंगुणद्भ्योग्नेरयियुशसंधेहिनव्यसीं ।
 पव्येवराजन्नघशंसमजरनीचानिवृश्चवनिननतेजसा ॥ अस्माकमग्नेमघवत्सुधारयानामिक्षत्रमजरंसुवीर्यं । व्यंजयेम
 शतिनंसहस्रिणंवैश्वानरवाजमग्नेतवोतिभिः ॥ अदब्धेभिस्तवंगोपाभिरिष्टेस्माकंपाहित्रिषधस्थसूरीन् । रक्षाचनोदुदु
 सिष्टुबंत्येद्वेजगत्सौ । (६।१।८) पृक्षस्येतिसप्तर्चस्यसूक्तस्यबार्हस्पत्योभरद्वाजोवैश्वानरोग्निर्जगत्स्यत्रिष्टुप् ।

षांशर्धोऽअग्नेवैश्वानरप्रचतारीःस्तवानः ॥ १० ॥ (६।१।९) अहश्चकृष्णमहरर्जुनंचविवर्ततेरजसीवेद्याभिः । वै
श्वानरोजायमानोनराजावातिरज्योतिषाग्निस्तमोसि ॥ नाहतंतुनविजानाम्योतुनयंवयंतिसमरेतमानाः । कस्यस्वि
त्पुत्रऽहवक्त्वानिपरोवदात्यवरेणपित्रा ॥ सऽइत्तंतुसविजानात्योतुंसवक्त्वान्यृतुथावदाति । यऽइंचिकेतदमृतं
स्यगोपाऽअवश्चरन्परोऽअन्येनपश्यन् ॥ अयंहोताप्रथमःपश्यतेममिदंज्योतिरमृतमर्त्येषु । अयंसजज्ञेभुवऽआनिष
त्तोमर्त्यस्तन्वाऽवर्धमानः ॥ भ्रुवंज्योतिर्निहितंदृशयेकमनोजविष्ठपतयत्स्वंतः । विश्वेदेवाःसमनसःसकैताऽएकंक्रतु
मभिवियंतिसाधु ॥ विमेकर्णोपतयतोविचक्षुर्वीऽदंज्योतिर्हृदयऽआहितंयत् । विमेमनश्चरतिदूरऽआधीःकिंस्विद्व
क्ष्यामिकिमुनूमनिष्ये ॥ विश्वेदेवाऽअनमस्यन्भिभयानास्त्वामग्नेतमसितस्थिवांसं । वैश्वानरोवतूतयेनोमर्त्योवतूतये
नः ॥ ११ ॥ (६।१।१०) पुरोवोमंद्रदिव्यंसुवृक्तिंप्रयतियज्ञेऽअग्निमध्वरेदधिध्वं । पुरऽउक्थेभिःसहिनोविभावा
स्वध्वराकरतिजातवेदाः ॥ तमुद्युमःपुर्वणीकहोतरग्नेऽअग्निभिर्मनुषऽइधानः । स्तोमंयमस्मैममतेवशूषधृतंनशुचिमत
यःपवंते ॥ पीपायसःश्रवसांमर्त्येषुयोऽअग्नयेददाशविप्रऽउक्थैः । चित्राभिस्तमूतिभिश्चित्रशौचिर्ब्रजस्यसातागोमंतो

(६।१।९) अहश्चकृष्णमिति सप्रचस्यसूक्तस्य बार्हस्पत्यो भरद्वाजो वैश्वानरो मिक्षिपुप् । (६।१।१०) पुरोवदिति सप्रचस्यसूक्तस्य
बार्हस्पत्यो भरद्वाजो मिक्षिपुबंत्याद्विपदाविराट् ।

दधाति ॥ आयःपप्रौजायमानऽउर्वीदूरेदृशाभासाकृष्णाध्वा । अधर्बहुचित्तमऽऊर्म्यायास्तिरःशोचिषाददृशेपाव
कः ॥ नूनश्चित्रं पुरुवाजाभिरूतीऽअग्नेरयिमघवंद्व्यश्चधेहि । येराधसाश्रवसाचात्यन्यान्तसुवीर्यैभिश्चाभिसंतिजना
न् ॥ इमंयज्ञंचनोधाऽअग्नऽउशन्यंतऽआसानोजुहुतेहविष्मान् । भरद्वाजेषुदधिषेसुवृक्तिमवीर्वाजस्यगध्यस्यसातौ ॥
विद्वेषांसीनुहिवर्धयेत्तामदैमशतहिमाःसुवीराः ॥ १२ ॥ (६।१।११) यजस्वहोतरिषितोयजीयानग्नेबाधोमरुतां
नप्रयुक्ति । आनोमित्रावरुणानासत्याद्यावाहोत्रायपृथिवीववृत्याः ॥ त्वंहोतामंद्रतमोनोऽअध्रुगतदेवोविदथामर्त्य
ेषु । पावकयाजुह्वाऽवहिरासाग्नेयजस्वतन्वंऽतवस्वां ॥ धन्याचिद्धित्वेधिषणावष्टिप्रदेवान्जन्मगृणतेयजध्वै । वे
पिष्ठोऽअंगिरसांयद्विप्रोमधुच्छंदोभनतिरेभऽइष्टौ ॥ अदिद्युतत्स्वपाकोविभावाग्नेयजस्वरोदसीऽउरूची । आयुं
नयनमसारातहव्याऽअंजंति सुप्रयसंपंचजनाः ॥ वृंजेह्यन्नमसाबहिरावयामिस्त्रुगधृतवतीसुवृक्तिः । अम्यक्षिसद्मस
दनेपृथिव्याऽअश्रायियज्ञःसूर्येनचक्षुः ॥ दशस्यानःपुर्वणीकहोतदेवेभिरग्नेऽअग्निभिरिधानः । रायःसूनोसहसोवाव
सानाऽअतिस्त्रसेमवृजनंनाहः ॥ १३ ॥ (६।१।१२) मध्येहोतादुरोणेबर्हिषोराळग्निस्तोदस्यरोदसीयजध्वै । अयं
ससूनुःसहसऽऋतावादूरात्सूर्येनशोचिषाततान ॥ आयस्मिन्त्वेस्वपाकेयजत्रयक्षद्राजन्तस्वतातेवनुद्यौः । त्रिषध

(६।१।११) यजस्वहोतरिति षडृचस्यसूक्तस्य बार्हस्पत्यो भरद्वाजो मिक्षिपुप् । (६।१।१२) मध्येहोतेति षडृचस्यसूक्तस्य बार्हस्पत्यो

स्थस्ततरुणोनजं हौह्व्यामघानिमानुषायजधै ॥ तेजिष्ठाय स्यारतिर्वनेरादतोदोऽध्वन्नवृधसानोऽअद्यौत् । अद्रोघो
नद्रविताचैततिमन्नमत्योवृत्रऽओषधीषु ॥ सास्माकैभिरेतरीनशूषैरग्निष्टवेदमऽआजातवेदाः । द्रुन्नोवन्वन्क्रत्वाना
वोऽसःपितेवजारयायियज्ञैः⁺ ॥ अधस्मास्यपनयंतिभासोवृथायत्तक्षदनुयातिपृथ्वी । सद्योयस्पद्रोविषितोधवीयानु
णोनतायुरतिधन्वाराद् ॥ सत्वंनोऽअवन्निदायाविश्वेभिरग्नेऽअग्निभिरिधानः । वेषिरायोवियासिदुच्छुनामदेमश
तहिमाःसुवीराः ॥ १४ ॥ (६।१।१३) त्वद्विश्वांसुभगसांभगान्यग्नेवियंतिवनिनोनवयाः । श्रुष्टीरयिर्वाजोवृत्रतू
यैदिवोवृष्टिरीज्योरीतिरपां⁺ ॥ त्वंभगोनऽआहिरन्मिषेपरिजमेवक्षयसिदस्मर्वचाः । अग्नेमित्रोनवृहत्ऽऽकृतस्यासि
क्षत्तावामस्यदेवभूरैः ॥ ससत्पतिःशवंसाहंतिवृत्रमग्नेविप्रोविपणेभंतिवाजं । यत्वंप्रचेतऽऽकृतजातरायासजोषानप्रा
पांहिनोषि ॥ यस्तेसूनोसहसोगीर्भिरुक्थैर्यज्ञैर्भर्तोनिशितिवेद्यानद् । विश्वंसदेवप्रतिवारमग्नेधत्तेधान्यं^१पत्यतेवस
व्यैः^{*} ॥ तानृभ्यऽआसांश्रवसासुवीराग्नेसूनोसहसःपुष्यभेधाः । कृणोषियच्छवंसाभूरिपश्वोवयोवृकायारयेजसु
रये ॥ वद्मासूनोसहसोनोविहायाऽअग्नेतोक्तनयंवाजिनोदाः । विश्वाभिर्गीर्भिरभितिमंश्यामदेमशतहिमाः
सुवीराः ॥ १५ ॥ (६।१।१४) अग्नयोमत्योदुवोधियंजुजोषधीतिभिः । भसन्नपप्रपुष्यऽइषंवुरीतावंसे ॥

भरद्वाजोऽग्निस्त्रिष्टुप् । (६।१।१३) त्वद्विश्वेतिषडृचस्यसूक्तस्यवाहस्पत्योभरद्वाजोऽग्निस्त्रिष्टुप् । (६।१।१४) अग्नयइतिषडृचस्यसूक्तस्य

ऽअग्निरिद्विप्रचेताऽअग्निर्वेधस्तमऽऽक्रषिः । अग्निहोतारमीळतेयज्ञेषुमनुषोविशः ॥ नानाह्यं^१ग्नेवसेस्पधतेरायो
ऽअर्यः । तूर्वतोदस्युमायवोव्रतःसीक्षतोऽअव्रतं⁺ ॥ अग्निरप्सामृतीषहवीरंददातिसत्पति । यस्यत्रसंतिशवंसः
संचक्षिशत्रवोभिया⁺ ॥ अग्निर्हिविद्वन्नानिदोद्वोमर्तेमुरुष्यति । सहावायस्यावृत्तोरयिर्वाजेष्ववृतः ॥ अच्छानोमि
त्रमहोदेवद्वयानग्नेयोचःसुमतिरोदस्योः । वीहिस्यस्तिमुक्षितिद्विोनन्दिपोऽअहंसिदुरितातरेमतातरेमतवावसातरे
म ॥ १६ ॥ (६।१।१५) इममुषोऽअतिथिमुषुधंविश्वासांविशांपतिमृजसेगिरा । वेतीहिवोजनुषाकच्चिदाशु
चिज्योकिदत्तिगर्भोयदच्युतं ॥ मित्रंनयंसुधितंभृगवोदधुर्वनस्पतावीज्यमध्वशोचिषं । सत्वंसुप्रीतोवीतहव्येऽअद्भु
तप्रशस्तिभिर्महयसदिवेदेवे ॥ सत्वंदक्षस्यावृकोवृधोभूर्यःपरस्यांतरस्यतरुषः । रायःसूनोसहसोमत्येष्वाछुर्दियंछ
वीतहव्यायसप्रथोभरद्वाजायसप्रथः ॥ द्युतानंवोऽअतिथिंस्वर्णरमाग्निहोतारमनुषःस्वध्वरं । विप्रंनद्युक्षवचसंसुवृक्ति
भिर्हव्यवाहमरतिदेवमृजसे ॥ पावकयायश्चितयत्याकृपाक्षामन्नुरुक्षऽउपमोनभानुना । तूर्वन्नयामन्नेतशस्यनूरणऽ
आयोवृणेनततृपाणोऽअजरः ॥ १७ ॥ अग्निमग्निवःसमिधादुवस्यतप्रियंप्रियंवोऽअतिथिंगृणीषणि । उपवोगीर्भिर
वाहस्पत्योभरद्वाजोऽअग्निरनुष्टुब्याशकरी । (६।१।१५) इममूषित्येकोनविंशत्यृचस्यसूक्तस्यागिरसोवीतहव्यो (भरद्वाजोवा) मिर्ज
गतीतृतीयापंचदशौशक्योपप्रतिशकरोसप्तदश्यनुष्टुपऽअष्टादशीवृहतीदशम्याद्याःपंचषोडशेकोनविंशीचत्रिष्टुभः ।

मृतैर्विवासतदेवोदेवेषुवनतेहि वार्यदेवोदेवेषुवनतेहि नोदुर्वः ॥ सभिद्धमग्निं समिधागिरागृणेशुचिपावकंपुरोऽअध्वरे
ध्रुवं । विप्रंहोतारंपुरुवारं मद्रुहं क्विंसुमैरीमहेजातवेदसं ॥ त्वांदूतमग्नेऽअमृतं युगेयुगेहव्यवाहं दधिरेपायुमीज्यं । दे
वासंश्चमर्तांश्चजागृविंविभुंविस्पतिं नमसानिषेदिरे ॥ विभूर्षन्नमऽउभयांऽअनुव्रतादूतोदेवानां रजसीसमीयसे ।
यत्तेधीतिंसुमतिमावृणीमहेधस्मानस्त्रिवरूथः शिवो भव ॥ तंसुप्रतीकंसुहृशंस्वंचमविद्वांसोविदुष्टं रसपेम । सयंक्षद्वि
श्वाव्युनानि विद्वान्प्रहव्यमग्निर्मृतैषुवोचत् ॥ १८ ॥ तमग्नेपास्युततं पिपार्षियस्तऽआनंदूवयेशूरधीतिं । यज्ञस्यंवा
निशितिवोदितिं वातमितृणक्षिशर्वसोतराया+ ॥ त्वमग्नेवनुष्यतो निपाहित्वमुनः सहसा वन्नवद्यात् । संत्वाध्वसन्व
दभ्येतुपाथः संरयिः स्पृह्याय्यः सहस्री+ ॥ अग्निर्होता गृहपतिः सराजा विश्वावेदजनिं माजातवेदाः । देवानामुतयोम
र्त्यानां यजिष्ठः सप्रयं जतामृतावां ॥ अग्नेयदद्याविशोऽअध्वरस्य होतः पावकशोचेवेष्टं हियज्वा । ऋतायं जासिमहिना
वियद्मूर्हव्यावहयविष्टया तैऽअद्य+ ॥ अभिप्रयांसि सुधितानि हिर्योनि त्वादधीतरोदसीयजध्वै । अवां नो मघवन्वा
जं सातावग्ने विश्वानि दुरितातरे मतातरे मृतवावसातरेम ॥ १९ ॥ अग्ने विश्वेभ्यः स्वनीकदेवैरूणीवंतं प्रथमः सीदयोनिं ।
कुलायिनैघृतवतंसवित्रेयज्ञं नययजमानाय साधु+ ॥ इममुत्थमथर्ववदग्निमंथंति वेधसः । यमंकूयंतमानं यन्नमूरं श्या
व्याभ्यः ॥ जनिष्वादेववीतये सर्वतां तास्वस्तये । आदेवान्वक्ष्यमृतांऽऽकृतावृधो यज्ञदेवेषु पिस्पृशः ॥ वयमुत्वागृह

पतेजनानामग्नेऽअकमेसमिधाबृहंतं । अस्थुरिनो गार्हपत्यानि संतुतिं मे ननु स्तेजसां शिशधि ॥ २० ॥ (६।२।१)
त्वमग्नेयज्ञानां होता विश्वेषां हितः । देवेभिर्मानुषेजने ॥ स नो मंद्राभिरध्वरेजिह्वाभिर्यजामहः । आदेवान्वक्षियक्षि
च ॥ वेत्थाहि वैधोऽअध्वनः पथश्च देवां जसा । अग्नेयज्ञेषु सुकतो ॥ त्वामीळेऽअधद्विताभरतो वाजिभिः शुनं । ईजेय
ज्ञेषु यज्ञियं ॥ त्वमिमां वार्यां पुरुदिवो दासाय सुन्वते । भुरद्वाजाय दाशुषे ॥ २१ ॥ त्वंदूतोऽअमर्त्यऽआवहादैव्यं ज
नं । शृण्वन्विप्रस्य सुष्टुतिं+ ॥ त्वामग्ने स्वाध्वोऽमर्ता सो देववीतये । यज्ञेषु देवमीळते ॥ तव प्रयक्षिं सहशमुतकतुंसुदा
नवः । विश्वे जुषंत कामिनः ॥ त्वंहोता मनुर्हितो वाहिरासा विदुष्टरः । अग्नेयक्षिदिवो विशः । अग्नऽआयाहि वीतये गृ
णानो हव्यदातये । निहोता सत्सि बर्हिषि ॥ २२ ॥ तंत्वासमिद्धिरंगिरो घृतेन वर्धयामसि । बृहच्छोचाय विष्ट्य ॥ स
नः पृथुश्रवाय्यमच्छादेव विवाससि । बृहदग्ने सुवीर्यं ॥ त्वामग्ने पुष्करादध्यथर्वानिरमंथत । मूर्ध्नो विश्वस्य वायतः ॥
तमुत्वा दध्यङ्ऽऽकृषिः पुत्रऽईधेऽअथर्वणः । वृत्रहणं पुरंदरं+ ॥ तमुत्वा पाथ्यो वृषासमीधे दस्युहंतं । धनं जयं रणे रणे
॥ २३ ॥ एह्युषु ब्रवाणि ते मग्नेऽइत्येतरागिरः । एभिर्वर्धासऽइंदुभिः ॥ यत्र कचते मनो दक्षं दधसऽउत्तरं । तत्रासदः कृ

(६।२।१) त्वमग्नेयज्ञानामित्यष्टाचत्वारिंशद्वचस्य सूक्तस्य बर्हस्पत्यो भरद्वाजो मिर्गायत्री आद्या षष्ठ्यौ वर्धमाने सप्तविंशत्यनुष्टुप् षडचत्वारिं
शी त्रिष्टुप् अंशे द्वे अनुष्टुभौ ।

णवसे ॥ नहितेपुर्तमक्षिपद्भुवन्नेमानांवसो । अथादुर्वौवनवसे ॥ आग्निरंगामिभारतोवृत्रहापुरुचेतनः । दिवोदा
सस्यसत्पतिः ॥ सहिविश्वातिपार्थिवारयिंदाशन्महित्वना । वन्वन्नवातोऽअस्तृतः ॥ २४ ॥ सप्रवन्नववीयसाग्नेद्यु
न्नेनसंयता । बृहत्तंतथभानुना । प्रवःसखायोऽअग्नयेस्तोमंयज्ञंचधृणुया । अर्चगायचवेधसे । सहियोमानुषायु
गासीदुद्धोताकविक्रतुः । दूतश्चहव्यवाहनः ॥ ताराजानाशुचित्रतादित्यान्मारुतंगुणं । वसोयक्षीहरोदसी ॥ वस्वी
तेऽअग्नेसंहृष्टिरिषयतेमर्त्याय । ऊर्जीनपादमृतस्य ॥ २५ ॥ क्रत्वादाऽअस्तुश्रेष्ठोद्यत्वावन्वन्त्सुरेक्णाः । मर्तेऽआना
शसुवृत्तिं+ ॥ तेतेऽअग्नेत्वोताऽऽष्यंतोविश्वमायुः । तरंतोऽअर्योऽअरातीर्वन्वतोऽअर्योऽअरातीः ॥ अग्निस्तिग्मेन
शोचिषायासद्विश्वंन्यत्रिणं । अग्निर्नोवनतेरयिं+ ॥ सुवीरंरयिमाभरजातवेदोविचर्षणे । जहिरक्षांसिसुकृतो ॥
त्वनःपाह्यंहसोजातवेदोऽअघायतः । रक्षणोब्रह्मणस्कवे ॥ २६ ॥ योनोऽअग्नेदुरेवऽआमतोवधायदाशति । तस्मा
न्नःपाह्यंहसः ॥ त्वंतदेवजिह्वयापरिबाधस्वदुष्कृतं । मर्तोयोनोजिघांसति ॥ भरद्वाजायसप्रथःशर्मयच्छसंहत्य ।
अग्नेवरेण्यंवसु ॥ अग्निर्वृत्राणिजघनद्रविणस्युर्विपन्यया । समिद्धःशुक्रऽआहुतः ॥ गर्भेमातुःपितुष्पिताविदिद्युता
नोऽअक्षरे । सीदन्नृतस्ययोनिमा+ ॥ २७ ॥ ब्रह्मप्रजावदाभरजातवेदोविचर्षणे । अग्नेयद्दीदयंद्विवि+ ॥ उपत्वार
ण्वसंहशंप्रयस्वंतःसहस्कृत । अग्नेससृज्महेगिरः ॥ उपछायामिवघृणेरगन्मशर्मतेवयं । अग्नेहिरण्यसंहशः ॥ यऽउ

प्रऽइवशर्यहातिग्मशृंगोनवंसंगः । अग्नेपुरोरुरोजिथ ॥ आयंहस्तेनखादिनंशिर्जुजातंनब्रिभ्रति । विशामग्निस्वध्व
रं+ ॥ २८ ॥ प्रदेवंदेववीतयेभरतावसुवित्तमं । आस्वेयोनौनिषीदतु ॥ आज्ञातंजातवेदसिप्रियंशिशीतातिथिं ।
स्योनऽआगृहपतिं ॥ अग्नेयुक्ष्वाहियेतवाश्वासोदेवसाधवः । अरंवहंतिमन्यवे ॥ अच्छानोयाह्यावहाभिप्रयांसिवीत
ये । आदेवान्त्सोमपीतये ॥ उदग्नेभारतद्युमदजंघेणदविद्युतत् । शोचाविभाह्यजर ॥ २९ ॥ वीतीयोदेवंमर्तोदु
वस्येदग्निमीळीताऽध्वरेहविष्मान् । होतारंसत्ययजरोदस्योरुत्तानहस्तोनमसाविवासेत् ॥ आतेऽअग्नऽऋचाहविर्ह
दातृष्टंभरामसि । तेतैभवंतुक्षणऽऋषभासोवशाऽउत+ ॥ अग्निदेवासोऽअग्नियमिंधतेवृत्रहन्तमं । येनावसून्याभू
तातृद्धारक्षांसिवाजिना ॥ ३० ॥ इतिचतुर्थाष्टकेपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ ॥ ॥

एकोत्रिंशाध्यायेवर्गाः ३० सूक्तानि १५ ऋचः १६० ॥ त्यागः ॥ अग्नय.४१ वैश्वानरायाम्नय.२१ अग्नय.९८ ॥ इति
चतुर्थेपंचमः ॥

पिबपंचोनैद्रंष्टुभंद्विपदांतंतमुष्टुहिमहान्त्सप्तोनाद्यौनविपिप्रोर्विराळिमाउद्धादशनवग्नेकादश्यौवैश्वदेव्यौय
एकएकादशसुतइदशवृषायातेनवश्रुधीनोष्टौकिमस्यांत्याचायमानस्याभ्यावर्तिनोदानस्तुतिरागावोगव्यंद्वि
तीयैद्रीचांत्यश्चपादोत्यानुष्टुब्जागतस्तृचोद्वितीयादिः ॥ १ ॥ ॥ ॥ ॥

ऋक्सं.
अ. ४ अ. ६
॥ ३८ ॥

मंडलं ६
अनु. २

॥ हरिःओम् ॥ (६।२।२) पिबासोममभियमुग्रतर्देऽऊर्वगव्यमहिगृणानऽइंद्र । वियोधृष्णोवर्धिवोवज्रहस्तवि
श्ववृत्रममित्रियाशवोभिः ॥ सऽईपाहियऽऋजीषीतरुत्रोयःशिप्रवान्वृषभोयोमतीनां । योगोत्रभिद्वज्रभृद्योहरिष्ठाः
सऽइंद्रचित्राऽअभितृधिवाजान् ॥ एवापाहिप्रक्षथामंदतुत्वाश्रुधिब्रह्मवावृधस्वोतगीर्भिः । आविःसूर्यकृणुहिपीपि
हीषोऽजहिशत्रूरभिगाऽइंद्रतृधि ॥ तेत्वामदाबृहदिंद्रस्वधावऽइमेपीताऽउक्षयंतद्युमतं । महामनूतंवसंविभूतिमत्स
रासोऽर्हपंतप्रसाहं ॥ येभिःसूर्यमुषसंमंदसानोवास्योपहृष्टानिदद्रत् । महामद्रिपरिगाऽइंद्रसंतनुत्थाऽअच्युतंसदं
सस्परिस्वात् ॥ १ ॥ तवक्रत्वातवतहंसनाभिरामासुपकंशच्यानिदीधः । और्णोर्दुरऽउस्त्रियाभ्योविहृष्टोदुर्वाद्वाऽ
असृजोऽअंगिरस्वान् ॥ प्रमाथक्षामहिदंसोव्युर्वीमुपद्यामृष्वोबृहदिंद्रस्तभायः । अधारयोरोदसीदेवपुत्रेप्रक्षमातरा
यह्नीऽऋतस्य ॥ अधत्वाविश्वेपुरऽइंद्रदेवाऽएकंतवसंदधिरेभराय । अदैवोयदभ्यौहिष्टदेवान्स्वर्षातावृणतऽइंद्रम
त्र ॥ अधद्यौश्चित्तेऽअपसानुवज्राद्वितानमज्जियसास्वस्यमन्योः । अहियदिद्रोऽअभ्योहसानंनिचिद्विश्वायुःशयथेज
घानं ॥ अधत्वष्टातिमहऽउग्रवज्रंसहस्रभृष्टिवृतच्छताश्रि । निकाममरमणसंयेननवतमहिंसपिणगृजीपिन् ॥ २ ॥
वर्धान्यंविश्वेमरुतःसजोषाःपचच्छतंमहिषाऽइंद्रतुभ्यं । पूषाविष्णुस्त्रीणि सरांसिधावन्वृत्रहर्णमदिरमंशुमस्मै ॥ आ

॥ ३८ ॥

(६।२।२) पिबासोममितिपंचदशर्चस्यसूक्तस्यबार्हस्पत्योभरद्वाजइंद्रस्त्रिष्टुब्ध्याद्विपदात्रिष्टुप् ।

क्षोदोमहिबृतनदीनांपरिष्ठितमसृजऽऊर्मिमपां । तासामनुप्रवतऽइंद्रपंथांप्रादयोनीचीरपसःसमुद्रं ॥ एवाताविश्वा
चक्रुवांसमिंद्रमहामुग्रमज्ज्यसंहोदां । सुवीरत्वास्वायुधंसुवज्रमात्रह्नानव्यमवसेववृत्त्यात् ॥ सनोवाजायश्रवसऽइषेच
रायेधेहिद्युमतऽइंद्रविप्रान् । भरद्वाजेनृवतऽइंद्रसूरीन्दिविचस्मैधिपार्येनऽइंद्र ॥ अयावाजैदेवहितंसनेमदेमशत
हिमाःसुवीराः ॥ ३ ॥ (६।२।३) तमुष्टुहियोऽअभिभूत्योजावन्वन्नवातःपुरुहूतऽइंद्रः । अषाह्ममुग्रंसहमानमाभि
र्गीर्भिर्वधवृषभंचर्षणीनां ॥ सयुधमःसत्वाखजकृत्समद्रातुविस्त्रक्षोनदनुमाऽऋजीषी । बृहद्रेणुश्च्यवनोमानुषीणामे
कःकृष्टीनामभवत्सहावा ॥ त्वंहनुत्यददमायोदस्यूरैकःकृष्टीरवनोरायीय । अस्तिस्विभ्रुवीर्येऽतच्चऽइंद्रनस्विदस्तिह
तुथाविवौचः ॥ सदिद्वितेतुविजातस्यमन्येसहःसहिष्ठतुरतस्तुरस्य । उग्रमुग्रस्यतवसस्तवीयोरध्रस्यरध्रतुरोबभूव ॥
तन्नःप्रक्षसख्यमस्त्युष्मेऽहृत्थावदद्विर्वलमंगिरोभिः । हन्नच्युतच्युदस्मेषयंतमृणोःपुरोविदुरोऽअस्यविश्वाः ॥ ४ ॥
सहिधीर्भिर्व्योऽअस्युग्रऽइंशानकृन्महतिवृत्रतूर्ये । सतोकसातातनयेसवज्रीवितंतसाय्योऽअभवत्समत्सु ॥ सम
ज्मनाजनिममानुषाणाममत्येनान्नातिप्रसन्नं । सद्युन्नेनसशर्वसोतरायासवीर्येणनृतमःसमोकाः ॥ सयोनमुहेनमि
थूजनोभूत्सुमंतुनामाचुमुर्निधुनिच । वृणक्पिपुंशंभरंशुष्णमिंद्रःपुरांच्यौत्तायशयथायनूचित् ॥ उदावतात्वक्षसाप

(६।२।३) तमुष्टुहीतिपंचदशर्चस्यसूक्तस्यबार्हस्पत्योभरद्वाजइंद्रस्त्रिष्टुप् ।

न्यसाचवृत्रहत्यायरथमिन्द्रतिष्ठ । ध्रुवबज्रं हस्तऽआदक्षिणत्राभिप्रमैदपुरुदत्रमायाः⁺ ॥ अग्निर्नशुष्कं वनमिन्द्रहेतीर
क्षोनिधक्ष्यशनिर्नभीमा । गंभीरयऽऋष्वयायोरुरोजाध्वानयदुरितादभयं च ॥ ५ ॥ आसहस्रं पृथिविरिन्द्रायातुर्वि
द्युमृतुविवाजैर्भिरर्वाक् । याहिसूनोसहसोयस्यनूचिदैवऽईशेपुरुहूतयोतोः ॥ प्रतुविद्युमस्यस्थविरस्यघृष्वेदिवोर
शोमहिमापृथिव्याः । नास्यशत्रुर्नप्रतिमानमस्तिनप्रतिष्ठिःपुरुमायस्यसह्योः ॥ प्रतत्तेऽअद्याकरणंकृतंभूत्कुत्संयदायु
मंतिधिग्वमस्मै । पुरुसहस्रानि शिशाऽअभिक्षामुत्तूर्वायाणंघृषतानिनेथ ॥ अनुत्वाहिंघ्नेऽअधदेवदेवामदन्विश्वेकवितं
मंकवीनां । करोयत्रवरिवोबाधितायदिवेजनायतन्वेगृणानः⁺ ॥ अनुद्यावापृथिवीतत्तऽओजोमर्त्याजिहतऽइंद्रदे
वाः । कृष्वाकृलोऽअकृतंयत्तेऽअस्त्युक्थंनवीयोजनयस्वयज्ञैः⁺ ॥ ६ ॥ (६।२।४) महाँऽइंद्रो नृवदार्चर्षणिप्राऽउ
तद्विबर्हीऽअमिनःसहोभिः । अस्मद्यग्वावृधेवीर्यायोरुःपृथुःसुकृतःकर्तृभिर्भूत् ॥ इंद्रमेवधिषणासातयैधादृहंतमृष्व
मजरंयुवानं । अषाढेनशवंसाशुशुवांसंसद्यश्चिद्योवावृधेऽअसामि ॥ पृथूकरस्तांबहुलागभस्तीऽअस्मद्यक्वसंमिमीहि
श्रवांसि । यूधेवपश्वःपशुपादमूनाऽअस्माँऽईद्राभ्यावृत्स्वाजौ⁺ ॥ तंवऽइंद्रैश्चतिनमस्यशार्करिहनूनंवाजयंतोहवेम ।
यथाचित्पूर्वैर्जरितारऽआसुरनैद्याऽअनवद्याऽअरिष्टाः ॥ धृतव्रतोधनदाःसोमवृद्धःसहिवामस्यवसुनःपुरुक्षुः । संजग्मिरे

(६।२।४) महाँइंद्रइतित्रयोदशर्चस्यसूक्तस्यबार्हस्पत्योभरद्वाजइंद्रस्त्रिष्टुप् ।

पथ्याऽइरायोऽअस्मिन्समुद्रेनसिंधवोयादमानाः ॥ ७ ॥ शर्विष्ठंऽआभरशूरशवऽओजिष्ठमोजोऽअभिभूतऽउग्रं ।
विश्वोद्युम्नावृण्यमानुषाणामस्मभ्यंदाहरिवोमादयधै ॥ यस्तेमदःपृतनाषाळमृध्रऽइंद्रतंनऽआभरशुशुवांसं । येन
तोकस्यतनयस्यसातौमंसीमंहिजिगीवांसस्त्वोताः ॥ आनोभरवृषणंशुष्ममिंद्रधनस्पृतंशुशुवांसंसुदक्षं । येनवंसामपृ
तनासुशत्रून्तवोतिभिरुतजामींऽरजामीन् ॥ आतेशुष्मोवृषभऽएतुपश्चादोत्तरादधरादापुरस्तात् । आविश्वतोऽअ
भिसमंत्वर्वाडिंद्रद्युमंस्वर्वद्वेह्यस्मे⁺ ॥ नृवत्तेऽइंद्रनृतमाभिरूतीवंसीमहिंवामंश्रोमंतेभिः । ईक्षेहिवस्वऽउभयस्यराज
न्धारलंमहिंस्थूरंबृहंतं ॥ मरुत्वंतंवृषभंवावृधानमकवारिंदिव्यंशासमिंद्रं । विश्वासाहमवसेनूतनायोग्रंसंहोदामिहतं
हवेम ॥ जनैवज्जिन्महिचिन्मन्यमानमेभ्योनृभ्योरंधयायेष्वस्मि । अधाहित्वापृथिव्यांशूरसातौहवामहेतनयेगोष्व
प्सु⁺ ॥ वयंतऽएभिःपुरुहूतसख्यैःशत्रोःशत्रोरुत्तरऽइत्स्याम । घंतोवृत्राण्युभयानिशूररायामंदेमबृहतात्वोताः ॥ ८ ॥
(६।२।५) द्यौर्नयऽईद्राभिभूमार्यस्तस्थौरयिःशवंसापृत्सुजनान् । तंनःसहस्रंभरमुर्वरासांदद्धिसूनोसहसोवृत्रतुरं ॥
दिवोनतुभ्यमन्विद्रसत्रासुर्यदेवेभिर्धायिविश्वं । अहिन्यद्वृत्रमपोवृत्रिवासंहृज्जीषिन्विष्णुनासचानः⁺ ॥ तूर्वओजी
यान्तवसस्तवीयान्कृतब्रह्मद्रौवृद्धमहाः । राजाभवन्मधुनःसोम्यस्यविश्वासांयत्पुरांदर्भुमावत् ॥ शतैरपद्रन्पण्यंऽ

(६।२।५) द्यौर्नयइतित्रयोदशर्चस्यसूक्तस्यबार्हस्पत्योभरद्वाजइंद्रस्त्रिष्टुप्सप्तमीविरादपंक्तिः ।

इन्द्रात्रदशोणयेकवयेकसातौ । वधैःशुष्णास्याशुषस्यमायाःपित्वोनारिरेचीत्किंचनप्र⁺ ॥ महोद्गुहोऽपविश्वायुधायि
वज्रस्ययत्पतनेपादिशुष्णाः । उरुषसरथंसारथयेकरिद्रःकुत्सायसूर्यस्यसातौ⁺ ॥ ९ ॥ प्रश्येनोनमदिरमंशुमस्मेशिरो
दासस्यनमुचेर्मधायन् । प्रावृज्जमीसाप्यंसंतंपूणप्रायासमिषासंस्वस्ति⁺ ॥ विपिप्रोरहिमायस्यदृढाःपुरोवज्रिच्छव
सानदर्दः । सुदामन्तद्रेक्णोऽप्रमृष्यमृजिश्चनेदात्रंदाशुषेदाः ॥ सवेतुसुंदशमायंदशोणिंतुतुजिमिंद्रःस्वभिष्टिसु
न्नः । आतुग्रंशश्चदिभंघोतनायमातुर्नसीमुपसृजाऽइयधै ॥ सईस्पृधोवनतेऽप्रतीतोबिभ्रद्वज्रैवृत्रहणंगभस्तौ ।
तिष्ठद्वरीऽअध्यस्तेवगतेवचोयुजावहतऽइंद्रमृष्वं⁺ ॥ सनेमतेवसानव्यऽइंद्रप्रपूरवस्तवंतऽएनायज्ञैः । ससयत्पुरःश
र्मशारदीर्दधन्दासीःपुरुकुत्सायशिक्षन् ॥ त्वंवृधऽइंद्रपूव्योभूर्वरिवस्यश्रुशनेकाव्याय । परानववास्त्वमनुदेयंमहेपि
त्रेददाथस्वन्नपातं ॥ त्वंधुनिरिंद्रधुनिमतीर्षणोरपःसीरानन्नवतीः । प्रयत्समुद्रमतिशूरपर्षिपारयातुर्वशंयदुंस्वस्ति⁺ ॥
तवहृत्यदिंद्रविश्वमाजौसस्तौधुनीचुमुरीयाहसिष्वप् । दीदयदितुभ्यंसोमेभिःसुन्वन्दभीतिरिध्मभृतिःपक्थ्यैकैः⁺
॥ १० ॥ (६।२।६) इमाऽउत्वापुरुतमस्यकारोहव्यवीरहव्याहवंते । धियोरथेष्टामजरंनवीयोरयिर्विभूतिरीयते
वचस्या⁺ ॥ तमुत्सृष्टऽइंद्रयोविदानोगिर्वाहसंगीर्भिर्यज्ञवृद्धं । यस्यदिवमतिमहापृथिव्याःपुरुमायस्यरिरिचेमहि

(६।२।६) इमाउत्वेतिद्वादशर्चस्यसूक्तस्यबार्हस्पत्योभरद्वाजइंद्रो नवम्येकादशयोर्विश्वेदेवास्त्रिष्टुप् ।

त्वं⁺ ॥ सऽइत्तमोव्युनंतंत्वंत्सूर्येणव्युनंवच्चकार । कदातेमतीऽअमृतस्यधामेयक्षंतोनर्मिनंतिस्वधावः ॥ यस्ताचका
रसकुहंस्विदिंद्रःकमाजनंचरतिकासुविधु । कस्तेयज्ञोमनसेशंवरायकोऽअर्कऽइंद्रकतमःसहोता ॥ इदाहितेवेविपतः
पुराजाःप्रत्नासऽआसुःपुरुकृत्सवायः । येमध्यमासऽउतनूतनासऽउतावमस्यपुरुहूतवोधि ॥ ११ ॥ तंपृच्छंतोवरा
सःपराणिप्रत्नातऽइंद्रश्रुत्यानुयेमुः । अर्चामसिवीरब्रह्मवाहोयादेवविद्वताच्चांमहांतं ॥ अभित्वापाजोरक्षसोवितस्थे
महिजज्ञानमभितत्सुतिष्ठ । तवप्रत्नेनयुज्येनसख्यावज्रेणधृष्णोऽअपतानुदस्व ॥ सतुश्रुधींद्रनूतनस्यब्रह्मण्यतोवीर
कारुधायः । त्वंह्याऽपिःप्रदिविपितृणांशश्वद्वभूथसुहवऽएष्टौ ॥ प्रोतयेवरुणमित्रमिंद्रमरुतःकृष्वावसेनोऽअद्य ।
प्रपूषणंविष्णुमग्निपुरंधिसवितारमोषधीःपर्वतांश्च ॥ इमऽउत्वापुरुशाकप्रयज्योजरितारोऽअभ्यर्चत्यैकैः । श्रुधीहव
माहुवतोहुवानोनत्वावांऽअन्योऽअमृतत्वदस्ति ॥ नूमऽआवाचमुपयाहिविद्वान्विश्वेभिःसूनोसहसोयजत्रैः । येऽअ
ग्निजिह्वाऽऽकृतसापऽआसुर्येमनुंचक्रुरुपरंदसाय ॥ सनोबोधिपुरऽएतासुगेषूतदुर्गेषुपथिकृद्विदानः । येऽअश्रमासऽउर
वोवहिष्ठास्तेभिर्नऽइंद्राभिवक्षिवाजं ॥ १२ ॥ (६।२।७) यऽएकऽइन्द्रव्यश्रषणीनामिंद्रंतंगीर्भिरभ्यर्चऽआभिः ।
यःपत्यंतवृषभोवृष्ण्यावान्त्सत्यःसत्वापुरुमायःसहस्वान् ॥ तमुनःपूर्वपितरोनवग्वाःसप्तविप्रासोऽअभिवाजयंतः ।

(६।२।७) यएकइदित्येकादशर्चस्यसूक्तस्यबार्हस्पत्योभरद्वाजइंद्रस्त्रिष्टुप् ।

नक्ष्त्राभंतुर्निर्पर्वतेषामद्रोघवाचंमृतिभिःशविष्ठं ॥ तमीमहऽइंद्रमस्यरायःपुरुवीरस्यनृवतःपुरुक्षोः । योऽअस्कृधो
युरजरःस्वर्वान्तमाभरहरिवोमादयधै ॥ तन्नोविवोचोयदितेपुराचिज्जरितारंऽआनशुःसुभ्रमिंद्र । कस्तेभागःकिं
योदुप्रखिद्रःपुरुहूतपुरुवसोसुप्रः+ ॥ तंपृच्छंतीवज्रहस्तरथेष्ठाभिर्द्वेपीवक्करीयस्यनूगीः । तुविग्राभंतुविकूर्मिरभो
दांगातुमिषेनक्षतेतुम्वच्छ ॥ १३ ॥ अयाहृत्यंमाययावावृधानंमनोजुवांस्वतवःपर्वतेन । अच्युताचिद्वीक्षितास्वो
रुजोविहृद्वाधृषताविरप्तिन् ॥ तंवोधिपानव्यस्याशविष्ठंप्रलंप्रलवत्परितंसयधै । सनोवक्षदनिमानःसुवह्मोद्रोविश्वा
न्यतिदुर्गहाणि ॥ आजनायद्रुहणेपार्थिवानिदिव्यानिदीपयोतरिक्षा । तपावृषन्विश्वतःशोचिषातान्ब्रह्मद्विषेशोच
यक्षामपथ ॥ भुवोजनस्यदिव्यस्यराजापार्थिवस्यजगतस्त्वेवसंहक् । धिष्ववज्रंक्षिणऽइंद्रहस्तेविश्वाऽअजुर्यदयसे
विमायाः+ ॥ आसंयतमिंद्रणःस्वस्तिशत्रुतूर्यायबृहतीममृधां । ययादासान्यार्याणिवृत्राकरोवज्रिन्सुतुकानाहुषा
णि ॥ सनोनिपुद्भिःपुरुहूतवेधोविश्ववाराभिरागहिप्रयज्यो । नयाऽअदेवोवरतेनदेवऽआभिर्याहितूयमामद्यद्रिक्+
॥ १४ ॥ (६।२।८) सुतऽइत्त्वंनिमिश्रऽइंद्रसोमेस्तोमेब्रह्मणिशस्यमानऽउक्थे । यद्वायुक्ताभ्यामघवन्हरिभ्यांबिभ्रद्
जंबाहोरिद्रयासि ॥ यद्वादिविपायेसुष्विमिंद्रवृत्रहत्येवसिशूरसातौ । यद्वादक्षस्यबिभ्युषोऽअबिभ्यदरंधयःशर्धतऽ

(६।२।८) सुतइदितिदशर्चस्यसूक्तस्यबाहस्पत्योभरद्वाजइंद्रक्षिष्टुप् ।

इंद्रदस्यून ॥ पातासुतमिंद्रोऽअस्तुसोमंप्रनेनीरुप्रोजरितारमृती । कर्तावीरायसुष्वयऽउलोकंदातावसुस्तुवतेकीरये
चित् ॥ गंत्यातिसवनाहरिभ्यांवभिर्वज्रपुषिःसोमैर्दिर्गाः । कर्तावीरनर्यंसर्ववीरंश्रोताहवंगृणतःस्तोमवाहाः ॥ अ
स्मैवयंयद्वावानतद्विषिम्ऽइंद्राययोनःप्रदिवोऽअप्रस्कः । सुतेसोमैस्तुमसिशंसंदुक्थेद्रायब्रह्मवर्धनंयथासत् ॥ १५ ॥
ब्रह्माणिहिचकृषेवर्धनानितावत्तऽइंद्रमृतिभिर्विविष्मः । सुतेसोमैस्तुतपाःशंतमानिराद्याक्रियास्मवक्षणानियज्ञैः+ ॥
सनोवोधिपुरोळाशंरराणःपिबातुसोमंगोऽऋजीकमिंद्र । एदंवरिह्यजमानस्यसीदोरुंकृधित्वायुतऽउलोकं+ ॥ समैद
स्वाह्यनुजोषमुप्रत्वायज्ञासंऽइमेऽअभ्रवंतु । प्रमेहवासःपुरुहूतमस्मेऽआत्वेयंधीरवसऽइंद्रयम्याः ॥ तंवःसखायःसं
यथासुतेषुसोमैभिरीपृणताभोजमिंद्रं । कुवित्तस्माऽअसतिनोभरायनसुष्विमिंद्रोवसेमृधाति ॥ एवेदिंद्रःसुतेऽअस्ता
विसोमैभरद्वाजेषुक्षयदिन्मघोनः । असद्यथाजरित्रऽउतसूरिरिद्रोरायोविश्ववारस्यदाता+ ॥ १६ ॥ (६।३।१) वृषा
मदऽइंद्रेश्लोकऽउक्थसचासोमैषुसुतपाऽऋजीषी । अर्चय्योमघवानृभ्यऽउक्थैर्द्युक्षोराजागिरामक्षितोतिः ॥ तनु
रिवीरोनयोविचैताःश्रोताहवंगृणतऽउर्व्यूतिः । वसुःशंसोनरांकारुधायावाजीस्तुतोविदथेदातिवाजं ॥ अक्षोनच
त्रयोःशूरबृहन्प्रतेमहारिरिचोरोदस्वोः । वृक्षस्यनुतेपुरुहूतव्याव्यूतयोरुरुहुरिंद्रपूर्वीः+ ॥ शचीवतस्तेपुरुशाकशा

(६।३।१) वृषामदइतिदशर्चस्यसूक्तस्यबाहस्पत्योभरद्वाजइंद्रक्षिष्टुप् ।

कागवाभिवस्रुतयःसंचरणीः । वत्सानानंततयस्तइंद्रदामन्वतोऽअदामानःसुदामन् ॥ अन्यदद्यकर्वैरमन्यदुश्वोसं
 चसन्मुहुराचक्रिरिंद्रः । मित्रोनोऽअत्रवरुणश्चपूषार्योवशस्यपर्येतास्ति ॥ १७ ॥ वित्वदापोनपर्वतस्यपृष्ठादुक्थेभिरिं
 द्रानयंतयज्ञैः । तंत्वाभिःसुष्टुतिभिर्वाजयंतऽआजिनजग्मुर्गिर्वाहोऽअश्वः ॥ नयंजरतिशरदोनमासानद्यावइंद्रम
 वकर्शयति । वृद्धस्यचिद्धर्धतामस्यतनूःस्तोमैभिरुक्थैश्चशस्यमाना ॥ नवीलवेनमतेनस्थिरायनशर्धतेदस्युज्जायस्त
 वान् । अज्जाऽइंद्रस्यगिरयश्चिहृष्वागंभीरोचिद्धवतिगाधमस्मै ॥ गंभीरेणनऽउरुणामन्निन्प्रेषोयंधिसुतपावन्वाजा
 न् । स्याऽऽबुऽऽर्ध्वऽऽकुतीऽअरिषण्यन्नक्तोव्युष्टौपरितकम्यायां ॥ सचस्वनायमवसेऽअभीकऽइतोवातमिंद्रपाहिरि
 षः । अमाचैनमरण्येपाहिरिषोमदेमशतहिमाःसुवीराः ॥ १८ ॥ (६।३।२) यातऽऽकृतिरिवमायापरमायामध्यमे
 द्रशुष्मिन्नस्ति । ताभिरूषुवृत्रहत्येवीर्नऽएभिश्चवाजैर्महान्नऽउग्र ॥ आभिःस्पृधोमिथतीररिषण्यन्नमित्रस्यव्यथयाम
 न्युमिंद्र । आभिविश्वाऽअभियुजोविषूचीरायांयविशोवतारीर्दासीः ॥ इंद्रजामयऽउतयेजामयोर्वाचीनासोवनुषोयु
 युजे । त्वमेषांविधुराशवांसिजहिबृष्ण्यानिगृणुहीपराचः ॥ शूरोवाशूरवनतेशरैस्तनुरुचातरुषित्कृण्वैते । तोके
 वागोषुतनयेयदप्सुविक्रंदसीऽउर्वरासुब्रवैते ॥ नहित्वाशूरोनतुरोनधृष्णुर्नत्वायोधोमन्यमानोयुयोध । इंद्रनकिंष्ट्राप

(६।३।२) यातऽऽकृतिरिति नवर्चस्य सूक्तस्य बार्हस्पत्यो भरद्वाज इन्द्रं निष्ठुप ।

त्यस्त्येषांविश्वाजातान्यभ्यसितानि ॥ १९ ॥ सपत्यतऽउभयोर्नुष्णमयोर्यदीवेधसःसमिथेहवैते । वृत्रेवामहोनवति
 क्षयैवाव्यचस्वतायदिवितंतसैते ॥ अधस्मातेचर्षणयोदेजानिंद्रत्रातोतभवावरूता । अस्माकांसोयेनृतमासोऽअर्यऽ
 इंद्रसूरयोदधिरेपुरोनः ॥ अनुतेदायिमहऽइंद्रियायसत्रातेविश्वमनुवृत्रहत्ये । अनुक्षत्रमनुसहोयजत्रेद्रदेवेभिरनुतेन
 षह्ये ॥ एवानःस्पृधःसमंजासमत्स्विद्रारंधिमिथतीरदेवीः । विद्यामवस्तोरवसागुणंतोभिरद्वाजाऽउततऽइंद्रनूनं
 ॥ २० ॥ (६।३।३) श्रुधीनऽइंद्रहयामसित्वामहोवाजस्यसातौवावृषाणाः । संयद्विशोयंतशूरसाताऽउग्रनोवःपा
 र्येऽअहन्दाः ॥ त्वांवाजीहवतेवाजिनेयोमहोवाजस्यगध्यस्यसातौ । त्वांवृत्रेष्विन्द्रसत्पतितरुत्रंत्वांचष्टेमुष्टिहागोषुयुध्य
 न् ॥ त्वंक्विंचोदयोर्कसातौत्वंकुत्सायशुष्णंदाशुषेवर्क् । त्वंशिरोऽअमर्मणःपराहन्नतिथिग्वायशंस्यंकरिष्यन् ॥
 त्वरंधंप्रभरोयोधमृषमावोयुध्यंतवृषभंदाद्युं । त्वंतुग्रंवेतसवेसचाहन्त्वंतुजिगृणंतमिंद्रनूतोः ॥ त्वंतदुक्थमिंद्रबर्ह
 णाकःप्रयच्छतासहस्राशूरदधि । अवगिरेदांसंशंवरंहन्प्रावोदिवोदासंचित्राभिरूती ॥ २१ ॥ त्वंश्रद्धाभिर्मदसानः
 सोमैर्दुभीतयेचुमुरिमिंद्रसिष्वप् । त्वंजिपिठीनसेदशस्यन्षष्टिसहस्राशच्यासचाहन् ॥ अहंचनतत्सूरिभिरानश्यांत
 वज्यायऽइंद्रसुन्नमोजः । त्वयायत्सवैतेसधवीरवीरास्त्रिवरूथेननहुषाशविष्ठ ॥ वयंतेऽअस्यामिंद्रद्युन्नहंतौसखायः

(६।३।३) श्रुधीन इत्यष्टवर्चस्य सूक्तस्य बार्हस्पत्यो भरद्वाज इन्द्रं निष्ठुप ।

स्याममहिन्प्रेषाः । प्रातर्दनिःक्षत्रश्रीरस्तुश्रेष्ठोघनेवृत्राणांसनयेधनां ॥ २२ ॥ (६।३।४) किमस्यमदेकिम्वस्य
पीताविंद्रः किमस्यसख्येचकार । रणावायेनिषदिकितेऽस्यपुराविविद्रेकिमुनूतनासः ॥ सदस्यमदेसद्वस्यपीतावि
द्रः सदस्यसख्येचकार । रणावायेनिषदिसत्तेऽस्यपुराविविद्रेसदुनूतनासः ॥ नहिनुतैमहिमनःसमस्यनमघवन्मघ
वस्वस्यविद्म । नराधसोराधसोनूतनस्येद्रनकिर्ददृशऽइंद्रियंते ॥ एतत्त्यत्तऽइंद्रियमचेतियेनावधीर्वराशिखस्यशेषः ।
वज्रस्ययत्तेनिहतस्यशुष्मात्स्वनाच्चिदिद्रपरमोददार ॥ वधीदिद्रौवरशिखस्यशेषोभ्यावर्तिनेचायमानायशिक्षन् । वृ
चीवतोयद्धरियूपीयायांहन्पूर्वेऽअर्धेभियसापरोदत् ॥ २३ ॥ त्रिंशच्छतंवर्मिणऽइंद्रसाकंयव्यावत्यांपुरुहूतश्रवस्या ।
वृचीवतःशरवेपत्यमानाःपात्राभिंदानान्यथान्यायन् ॥ यस्यगावावरूपासूयवस्यऽअंतरूषुचरंतोरोरिहाणा । ससृज
यायतुर्वशंपरादाद्वृचीवतोदैववातायशिक्षन् ॥ द्रुयाँऽअग्नेरधिनींविंशतिंगावधूमतोमघवामह्यंसमाद् । अभ्यावर्ती
चायमानोर्ददातिदूणाशेयंदक्षिणापार्थवानाम् ॥ २४ ॥ (६।३।५) आगावोऽअग्मभ्रुतभद्रमक्रन्त्सीदंतुगोष्ठेरण
यैत्वस्मे । प्रजावतीःपुरुषाऽइहस्युरिद्रायपूर्वीरुषसोदुहानाः ॥ इंद्रोयज्वनेपृणतेचशिक्षत्युपेददातिनस्वमुपायति ।

(६।३।४) किमस्यमदइत्यष्टचस्यसूक्तस्यबार्हस्पत्योभरद्वाजइंद्रःअंतायाश्चायमानोराजात्रिष्टुप् (चायमानस्यराज्ञोदानस्तुतिः) ॥ (६।३।५)
आगावइत्यष्टचस्यसूक्तस्यबार्हस्पत्योभरद्वाजोऽग्निरष्टुप् (द्वितीयायाइंद्रश्चांत्यपादस्यच) द्वितीयायास्तिस्रो जगत्यांत्यानुष्टुप् ।

भूयोभूयोरयिमिदस्यवर्धयुज्रभिन्नेखिल्येनिदधातिदेवयुं ॥ नतानंशंतिनदभातितस्करोनासामामित्रोव्यथिरादधर्ष
ति । देवाँश्चयाभिर्यजतेददातिचज्योगित्ताभिःसचतेगोपतिःसह ॥ नताऽअर्वारेणुककाटोऽअश्रुतेनसंसकृतत्रमुपयंति
ताऽअभि । उरुगायमभयंतस्यताऽअनुगावोमर्तस्यविचरंतियज्वनः ॥ गावोभगोगावऽइंद्रोमेऽअच्छान्गावःसोमस्य
प्रथमस्यभक्षः । इमायागावःसजनासऽइंद्रऽइच्छामीद्धदामनसाचिदिद्रं ॥ यूयंगावोमेदयथाकृशंचिदश्रीरंचित्कृणुथासु
प्रतीकं । भद्रंगृहंकृणुथभद्रवाचोवृहद्वोवयऽउच्यतेसंभासु ॥ प्रजावतीःसूयवसंरिशंतीःशुद्धाऽअपःसुप्रपाणेपिबंतीः ।
मावस्तेनऽइंद्रशतमाघशंसःपरिवोहेतीरुद्रस्यवृज्याः ॥ उपेदमुपपर्वनमासुगोषूपृच्यतां । उपेऽऽक्रषभस्यरेतस्युपेद्वतव
वीर्यै* ॥ २५ ॥ इतिचतुर्थाष्टकेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

त्रिंशाध्यायेवर्गाः २५ सूक्तानि १२ ऋचः १३२ ॥ त्यागः ॥ इंद्रायेदं. ६४ विश्वेभ्योदेवेभ्य. इंद्राये. विश्वेभ्योदेवेभ्य. इंद्राये. ५५
चायमानाये. गोभ्य. गवेद्राभ्या. गोभ्य. ५ गवेद्राभ्या. ॥ इतिचतुर्थेऽष्टः ॥

इंद्रंषड्भूयःपंचाभूरेकःसुहोत्रस्तुचतुर्थीशक्यपूर्व्यायोजिष्ठःशुनहोत्रस्तुसंचत्वेकदानरस्तुसत्रार्वागपान्मंद्र
स्येंद्रपिबाहेळमानःप्रत्यस्मैचतुष्कमानुष्टुभैबृहत्यंतयस्यौष्णिहयोरयिवश्चतुर्विंशतिःशंयुर्बार्हस्पत्योह्यादौषळनु
ष्टुभस्तिस्त्रश्चविराजोमध्यमैववासांयआनयत्रयस्त्रिंशद्वायत्रैपुरुतममतिनिचृदधिबृबुःपादनिचृदंत्यानुष्टुपतृचं

त्येबृबुस्तक्षादैवतैत्वामिद्विषलूनाप्रागार्थस्वादुरेकत्रिंशद्गर्गःपंचादौसौम्योगव्यूत्यर्धचौलिंगोक्तदैवतःप्रस्तो
कइतित्रिष्टुबनुष्टुबगायत्रीद्विपदासार्जयस्यप्रस्तोकस्यदानस्तुतिःपरौतृचौरथदुंदुभिदैवत्यावैद्रौत्योर्धचौयुजा
नोबृहतीत्रिष्टुबद्विपदादिवस्पृथिव्याजगती ॥ १ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ हरिःओम् ॥ (६।३।६) इंद्रंवनरःसूर्यायसेपुर्महोयंतःसुमतयेचकानाः । महोहिदातावज्रहस्तोऽस्तिम
हामुरुण्वमवसेयजध्वं ॥ आयस्मिन्हस्तेनर्यामिमिक्षुरारथेहिरण्ययेरथेष्टाः । आरश्मयोगभस्त्योःस्थुरयोराध्वन्नश्वा
सोवृषणोयुजानाः+ ॥ श्रियेतेपादादुवऽआभिमिक्षुर्धृणुर्वज्रीशर्वसादक्षिणावान् । वसानोऽत्कसुरभिंहशेकस्व
र्णनृतविषिरोवभूथ ॥ ससोमऽआभिश्चतमःसुतोभूयस्मिन्पक्तिःपच्यतेसंतिधानाः । इंद्रंनरःस्तुवंतौब्रह्मकाराऽउ
क्थाशंसंतोदेववाततमाः ॥ नतेऽअंतःशर्वसोधास्यस्यवितुबावधेऽरोदसीमहित्वा । आतासूरिःपृणतितूतुजानोयूथ
वाप्सुसमीजमानऽऊती+ ॥ एवेदिंद्रःसुहवऽऋष्योऽअस्तुतीऽअनूतीहिरिशिप्रःसत्वा । एवाहिजातोऽअसमात्योजाःपु
रूचवृत्राहनतिनिदस्यून् ॥ १ ॥ (६।३।७) भूयऽइद्वावृधेवीर्यायँऽएकोऽअजुयोदयतेवसूनि । प्ररिरिचेदिवऽइंद्रःपृथि
व्याऽअर्धमिदस्यप्रतिरोदसीऽउभे+ ॥ अधामन्येबृहदसुर्थमस्ययानिदाधारनकिरामिनाति । दिवेदिवेसूर्योदर्शतोभू

(६।३।६) इंद्रवइतिपट्टचस्यसूक्तस्यबार्हस्पत्योभरद्वाजइंद्रस्त्रिष्टुप् । (६।३।७) भूयइतिपंचर्चस्यसूक्तस्यबार्हस्पत्योभरद्वाजइंद्रस्त्रिष्टुप् ।

द्विसन्नान्युर्वियासुकुतुर्धात् ॥ अद्याचिन्नूचित्तदपोनदीनायदाभ्योऽअरदोगातुमिंद्र । निपर्वताऽअन्नसदोनसेदुस्त्व
याहृह्णानिसुकुतोरजांसि ॥ सत्यमित्तन्नत्वावाँऽअन्योऽअस्तींद्रेवोनमत्योऽज्यायान् । अहृन्नहिंपरिशयानमणोवाँमृ
जोऽअपोऽअच्छांसमुद्रं+ ॥ त्वमपोविदुरोविपूचीरिंद्रहृह्मरुजःपर्वतस्य । राजाभवोजगतश्चर्षणीनांसाकसूर्यजनय
न्यामुपासं ॥ २ ॥ (६।३।८) अभूरेकोरयिपतेरयोणामाहस्तयोरधिथाऽइंद्रकृष्टीः । वितोकेऽअप्सुतनेचसूरयो
चंतचर्षणयोविवाचः ॥ त्वद्वियेद्रपाथिवानिविश्वाच्युताचिच्यावयंतेरजांसि । द्यावाक्षमापर्वतासोवनानिनिविश्वेहृ
हंभयतेऽअज्मन्नाते ॥ त्वंकुत्सेनाभिगुष्णांमिंद्राशुपंयुध्युकुयवंगविष्टौ । दशप्रपित्वेऽअधसूर्यस्यमुषायश्चक्रमविर्वेरपां
सि ॥ त्वंशतान्यवशंवरस्यपुरोऽजघंधाप्रतीनिदस्योः । अशिक्षोयत्रशच्यांश्चोदिवोदासायसुन्वतेसुतकेभरद्वाजाय
गृणतेवसूनि ॥ ससत्यसत्वन्महतेरणायरथमातिष्ठतुविनृम्णभीमं । याहिप्रपथिन्नवसोपमद्रिक्प्रचश्नुतश्रावयचर्षणि
भ्यः ॥ ३ ॥ (६।३।९) अपूर्व्यापुरुतमान्यस्मैमहेवीरायतवसेतुराय । विरश्चिनेवज्रिणेशंतमानिवचास्यासास्य
विरायतक्षं ॥ समातरासूर्येणाकवीनामवासयद्रुजदद्रिगृणानः । स्वाधीभिर्ऋक्भिर्वावशानऽउदुस्त्रियाणामसृजन्नि

(६।३।८) अभूरेकइतिपंचर्चस्यसूक्तस्यभरद्वाजःसुहोत्रइंद्रस्त्रिष्टुप्चतुर्थीशकरी (सुहोत्रःशुनहोत्रोनरोगर्गऋजिश्वाइत्येतेऋषयोबृह
स्पतेःपौत्राउतदौण्यंतेर्भरतस्यपौत्राइतिविषयेइतिहासःभूयते) । (६।३।९) अपूर्व्येतिपंचर्चस्यसूक्तस्यभरद्वाजःसुहोत्रइंद्रस्त्रिष्टुप् ।

दानं ॥ सवाहिभिर्ऋक्भिर्गोषुशश्वन्मितजुभिः पुरुकृत्वाजिगाय । पुरःपुरोहासखिभिः सखीयन्द्धारुरोजकविभिः
 कविः सन्⁺ ॥ सनीव्याभिर्जरितारमच्छामहोवाजैर्भिर्महद्भिश्चशुष्मैः । पुरुवीराभिर्वृषभक्षितीनामार्गिर्वणः सुविताय
 प्रयाहि ॥ ससर्गेणशवसातक्तोऽत्यैरपऽइंद्रोदक्षिणतस्तुराषाद् । इत्थासृजानाऽअनपावृद्धिदिवेदिदेविविषुरप्रमृ
 व्यं⁺ ॥ ४ ॥ (६।३।१०) यऽओजिष्ठऽइंद्रतंसुनोदामदोवृषन्स्वभिष्टिर्दास्वान् । सौवश्व्यंयोवनवस्वश्वोवृत्रास
 मत्सुसासहदमित्रान् ॥ त्वांहीं३द्रावसेविवाचोहवतेचर्षणयः शूरसातौ । त्वंविप्रेभिर्विपणींऽरशायस्त्वोतऽइत्सनिता
 वाजमवीं ॥ त्वंतांऽइंद्रोभयांऽअमित्रान्दासावृत्राण्यार्थाचशूर । वधीर्वनैवसुधितेभिरत्कैरापृत्सुदर्षिणानृतम ॥
 सत्वंनऽइंद्राकवाभिरूतीसखाविश्वायुरवितावृधेभूः । स्वर्षातायङ्क्यामसित्वायुध्यंतोनेमधितापृत्सुशूर ॥ नूनंनऽइ
 द्रापरायचस्याभवामृळीकऽउतनोऽअभिष्टौ । इत्थागृणंतोमहिंनस्यशर्मन्दिविष्यामपार्थेगोषतमाः ॥ ५ ॥ (६।३।११)
 संचत्वेजग्मुर्गिरऽइंद्रपूर्वाविचत्वद्यतिविश्वोमनीषाः । पुरानूनंचस्तुतयऽऋषीणांपस्पधऽइंद्रेऽअध्युक्थार्का⁺ ॥ पुरु
 हृतोयः पुरुगुर्तऽऋभ्वाऽएकः पुरुप्रशस्तोऽअस्तियज्ञैः । रथोनमहेशवसेयुजानो३स्माभिरिंद्रोऽअनुमाद्योभूत् । नयांहि
 संतिधीतयोनवाणीरिंद्रंनक्षंतीदुभिवर्धयंतीः । यदिस्तोतारः शतंयत्सहस्रं गृणंतिगिर्वणसंशतदस्मै ॥ अस्माऽएतहि

(६।३।१०) यओजिष्ठइतिपंचर्चस्यसूक्तस्यभारद्वाजः शुनहोत्रइंद्रस्त्रिष्टुप् । (६।३।११) संचत्वइतिपंचर्चस्यसूक्तस्यभारद्वाजः शुनहोत्र-

व्यं१चैवमासामिमिक्षऽइंद्रेन्ययामिसोमः । जनंधन्वन्नभिसंयदापः सात्रावावृधुर्हवनानियज्ञैः⁺ ॥ अस्माऽएतन्महा
 गुषमस्माऽइंद्रायस्तोत्रंमतिभिरवाचि । असद्यथामहतिवृत्रतूर्यऽइंद्रोविश्वायुरवितावृधश्च ॥ ६ ॥ (६।३।१२) क
 दाभुवन्नथक्षयाणिब्रह्मकदास्तोत्रेसहस्रपोष्यदाः । कदास्तोमैवासयोस्यरायाकदाधियः करसिवाजरत्नाः ॥ कर्हिस्वि
 त्तिद्वयन्नभिर्नन्वीरवीरान्नीळयासेजयाजीन् । त्रिधातुगाऽअधिजयामिगोष्विद्रद्युन्नस्ववद्धेह्यस्मे⁺ ॥ कर्हिस्वित्त
 दिद्वयज्जरित्रेविश्वस्मृन्नह्यकृणवः शविष्ठ । कदाधियोननियुतोयुवासेकदागोमघाहवनानिगच्छाः ॥ सगोमघाजरित्रे
 ऽअश्वश्चद्रावाजश्रवसोऽअधिधेहिपृक्षः । पीपिहीषः सुदुघामिंद्रधेनुंभरद्वाजेषुसुरुचोरुरुच्याः ॥ तमानूनंवृजनमन्य
 थाचिच्छुरोयच्छक्रविदुरोगृणीषे । मानिरंशुक्रदुधस्यधनोरांगिरसान्ब्रह्मणाविप्रजिन्व ॥ ७ ॥ (६।३।१३) सत्राम
 दासस्तवविश्वजन्त्याः सत्रारायोधयेपार्थिवासः । सत्रावाजानामभवोविभक्तायद्देवेषुधारयथाऽअसुर्य^{*} ॥ अनुप्रयेजे
 जनऽओजोऽअस्यसत्रादधिरेऽअनुवीर्याय । स्यमगृभेदुधयेवतेचक्रतुंवृजंत्यपिवृत्रहत्ये ॥ तंसुधीचीरूतयोवृष्ण्यानि
 पौस्यानिनियुतः सश्चुरिंद्रं । समुद्रंनसिंधवऽउक्थशुष्माऽउरुव्यचसंगिरऽआविंशति ॥ सरायस्वामुपसृजागृणानः

इंद्रस्त्रिष्टुप् । (६।३।१२) कदाभुवन्नतिपंचर्चस्यसूक्तस्यभारद्वाजोऽनरइंद्रस्त्रिष्टुप् । (६।३।१३) सत्रामदासइतिपंचर्चस्यसूक्तस्यभार-
 द्वाजोऽनरइंद्रस्त्रिष्टुप् ।

पुरुश्चंद्रस्यत्वमिंद्रवस्वः । पतिर्वभूथासंमोजनानामेकोविश्वस्यभुवनस्यराजा ॥ सतुश्रुधिश्रुत्यायोदुवोयुद्यौर्नभूमाभि
रायोऽअर्यः । असोयथानःशवसाचक्रानोयुगेयुगेवर्यसाचेकितानः ॥ ८ ॥ (६।३।१४) अर्वाग्रथंविश्ववारंतऽउग्रं
द्रयुक्तासोहरयोवहंतु । कीरिशिद्धित्वाहवतेस्वर्वानृधीमहिंसधुमादस्तेऽअद्य⁺ ॥ प्रोद्रोणेऽहरयःकर्मागमन्पुनानासऽ
ऋज्यंतोऽअभूवन् । इंद्रोऽनोऽअस्यपूर्व्यःपपीयाद्युक्षोमदस्यसोम्यस्यराजा ॥ आसुस्त्राणासःशवसानमच्छेद्रैसुचक्रैर्यथा
सोऽअश्वाः । अभिश्रवऽऋज्यंतोवहेयुर्नृचिन्नुवायोरमृतंविदस्येत् ॥ वरिष्ठोऽअस्यदक्षिणामियुतांद्रोमघोनांतुविकूर्मि
तमः । यथावज्जिवःपरियास्यंहोमघाचधृष्णोदयसेविसुरीन्⁺ ॥ इंद्रोवाजस्यस्थविरस्यदातेंद्रोगीर्भिवर्धतांवृद्धमहाः ।
इंद्रोवृत्रंहर्निष्ठोऽअस्तुसत्वातासुरिःपृणतितुतुजानः ॥ ९ ॥ (६।३।१५) अपादितऽउदुनश्चित्रतमोमहीर्भर्षद्युम
तीमिंद्रहृति । पन्यसींधीतिंदैव्यस्यामन्जनस्यरातिंवनतेसुदानुः ॥ दुराच्छिदावसतोऽअस्यकर्णाघोपादिंदस्यतन्यति
ब्रुवाणः । एयमेनंदेवहृतिर्ववृत्यान्मद्यग्निंद्रमियमूच्यमाना ॥ तंवाधियापरमयापुराजामजरमिंद्रमभ्यनूयकैः ।
ब्रह्माचगिरोदधिरसमस्मिन्महांश्चस्तोमोऽअधिवर्धदिंद्रे ॥ वर्धाद्यंयज्ञऽउतसोमऽइंद्रवर्धाद्वह्मगिरिऽउक्थाचमन्म ।
वर्धाहेनमुपसोयामन्नक्तोर्वर्धान्मासाःशरदोद्यावऽइंद्र ॥ एवाजज्ञानंसहसेऽअसामिवावृधानंरार्धतेचश्रुताय । महा

(६।३।१४) अर्वाग्रथमितिपंचर्चस्यसूक्तस्यबार्हस्पत्योभरद्वाजइंद्रस्त्रिष्टुप् । (६।३।१५) अपादितइतिपंचर्चस्यसूक्तस्यबार्हस्पत्योभरद्वाज

मुग्रमवसेविप्रनूनमाधिवासेमवृत्रतूयैषु ॥ १० ॥ (६।३।१६) मंद्रस्यकवेर्दिव्यस्यवह्नेविप्रमन्मनोवचनस्यमध्वः ।
अपानस्तस्यसचनस्यदेवेषोयुवस्वगृणतेगोऽअग्राः ॥ अयमुशानःपर्याद्रिमुस्त्राऽऋतधीतिभिरुतयुग्युजानः । रुजदरु
गणंविवलस्यसानुंपर्णाऽर्वचोभिर्भियोधदिंद्रे ॥ अयंद्योतयद्युतोव्यक्तून्द्रोपावस्तोःशरदऽइंदुरिंद्र । इमंकेतुम
दधुर्नृचिदह्नांशुचिजन्मनऽउपसंश्चकार ॥ अयंरोचयदुरुचोरुचानोऽयंवासयद्युतेनपूर्वाः । अयमीयतऽऋतयु
ग्भिरश्वैःस्वर्विदानाभिनाचर्पणिप्राः⁺ ॥ नृगृणानोगृणतेप्रत्तराजन्निपःपिन्ववसुदेयायपूर्वाः । अपऽओपधीरविषा
वनानिगाऽअर्वतो नृचसेरिरीहि ॥ ११ ॥ (६।३।१७) इंद्रपिवतुभ्यमुतोमदायावस्यहरीविमुचासखाया । उत
प्रगायगृणऽआनिषद्याथायज्ञायगृणतेवयोधाः ॥ अस्यपिब्यस्यजज्ञानऽइंद्रमदायकत्वेऽअपिबोविरग्निन् । तमु
तेगावोनरऽआपोऽअद्रिरिंदुंसमह्यन्पीतयेसमस्मै ॥ समिन्द्रेऽअग्रांसुतऽइंद्रसोमऽआत्वावहंतुहरयोवहिष्ठाः । त्वाय
तामनसाजोहवीर्मीद्रायाहिसुवितायमहेनः ॥ आयाहिशश्वदुशताययाधेद्रमहामनसासोमपेयं । उपब्रह्माणिशृणवऽ
इमानोधातेयज्ञस्तन्वेऽवयोधात् ॥ यदिंद्रदिविपार्येयधृग्यद्वास्वेसदनेयत्रवासि । अतोऽनोयज्ञमवसेनियुत्वान्म

इंद्रस्त्रिष्टुप् । (६।३।१६) मंद्रस्यकवेरितिपंचर्चस्यसूक्तस्यबार्हस्पत्योभरद्वाजइंद्रस्त्रिष्टुप् । (६।३।१७) इंद्रपिवेतिपंचर्चस्यसूक्तस्य
बार्हस्पत्योभरद्वाजइंद्रस्त्रिष्टुप् ।

जोषाः पाहिर्गिर्वणो मरुद्भिः ॥ १२ ॥ (६।३।१८) अहेळमानऽउपयाहियं जंतुभ्यं पवंतऽइंदवः सुतासः । गावोन
वज्रिन्स्वमोकोऽअच्छेद्रागहिप्रथमो यज्ञियानां ॥ याते काकुत्सुकृताया वारिष्ठाय याश्वत्पिबंसि मध्वऽऊमि । तया
पाहिप्रतेऽअध्वर्युरस्थात्संतेवज्रो वर्ततामिंद्रगव्युः⁺ ॥ एषद्रासो वृषभो विश्वरूपऽइंद्राय वृष्णे समकारि सोमः । एतं पि
बहरिवः स्थातरुग्रयस्ये शिषे प्रदिव्यस्तेऽअन्नं ॥ सुतः सोमोऽअसुतादिंद्रवस्यानयं श्रेयान् चिक्वितुषे रणाय । एतं तितिव
ऽउपयाहियं जंतुन विश्वास्तविषीरापृणस्व ॥ ह्यामसित्वेन्द्रया ह्यर्वाडरं ते सोमस्तन्वै भवाति । शतं क्रतो मादयस्वामुते
षु प्रास्माँऽअवपृतना सुप्रविधुः⁺ ॥ १३ ॥ (६।३।१९) प्रत्यस्मै पिपीपते विश्वानि विदुषे भर । अरंगमायजग्मये
पश्चाद्घ्वने नरे ॥ एमैनं प्रत्येतं न सोमैभिः सोमपातमं । अमत्रेभिर्ऋजीषिणमिंद्रं सुतेभिरिदुभिः ॥ यदी सुतेभिरिदु
भिः सोमैभिः प्रतिभूषथ ॥ वेदा विश्वस्य मेधिरोधृषत्तं तमिदेवते ॥ अस्माऽअस्माऽइंद्रधसो ध्वयो प्रभरा सुतं । कुवित्सम
स्य जेन्यस्य शर्धतो भिशस्तेरवस्परत् ॥ १४ ॥ (६।३।२०) यस्य त्यच्छं वरं मदे दिवो दासाय रंधयः । अयंसोमऽइंद्र
ते सुतः पिव ॥ यस्य तीव्रसुतं मदं मध्यमं तं चरक्षसे । अयंसं ॥ यस्य गाऽअंतरश्मनो मदे दृष्ट्वाऽअवासंजः । अयंसं ॥

(६।३।१८) अहेळमान इति पंचर्चस्य सूक्तस्य बार्हस्पत्यो भरद्वाज इंद्रमिष्टुप । (६।३।१९) प्रत्यस्मा इति चतुर्ऋचस्य सूक्तस्य बार्हस्पत्यो भरद्वाज इंद्रो नुष्टुवंत्या बृहती । (६।३।२०) यस्य त्यदिति चतुर्ऋचस्य सूक्तस्य बार्हस्पत्यो भरद्वाज इंद्र उष्णिक् ।

यस्य मंदानोऽअंधसो माघोनंदधिपेशवः । अयंसं ॥ १५ ॥ (६।४।१) योरयिवोरयितं मोयोद्युमैर्द्युम्वत्तमः ।
सोमः सुतः सऽइंद्रतेस्तिस्वधापतेमदः ॥ यः शग्मस्तु विशग्मतेरायो दामामतीनां । सोमः सुतः ० ॥ येन वृद्धो न शवमा
तुरो न स्वाभिरूतिभिः । सोमः सुतः ० ॥ त्यमुवोऽअप्रहणं गृणीपेशवसस्पति । इंद्रं विश्वासाहं नरं महिष्ठं विश्वचर्षणि ॥
यं वधयंती द्विरः पतितुरस्य राधसः । तमिज्वस्य रोदसी देवी शुष्मं सपर्यतः ॥ १६ ॥ तद्वऽउक्थस्य वृहणे द्रायो पस्तृणी
षणि । विपो नयस्योतयो विवद्रो हति सक्षितः ॥ अविदुक्षं मित्रो न वीयान्पपानो देवेभ्यो वस्योऽअचैत् । सप्तवान्स्तां
लाभिधौ तरींभिरुन्यापायुरभवत्सविभ्यः ॥ ऋतस्य पधिवेधाऽअपायि श्रिये मनां सिदेवा सोऽअक्रन् । दधानो नाम
महोवचो भिर्वपुर्दृशये वेन्यो व्यावः ॥ द्युमत्तं मंदक्षं धेह्यस्मे सेधा जनानां पूर्वीररातीः । वर्षीयो वयः कृणुहि शचीभिर्धनं
स्य सातावस्माँऽअविद्धि ॥ इंद्रतुभ्यमिन्मघवन्नभूमवयं दाने हरिवो माविबैनः । न किं रापि देहशेमर्त्यत्रा किमंगरं ध्रुवोद
नंत्वाहुः ॥ १७ ॥ माजस्वने वृषभनो ररीथामातेरेवतः सख्येरिषाम । पूर्वीष्टं इंद्रनिष्पिधो जनेषु जह्यसुष्वीन् प्रवृहापु
गतः ॥ उद्भ्राणी वस्तनयन्नियर्ता द्रोराधां स्पश्यानिगव्या । त्वमसि प्रदिवः कारुधाया मात्वा दामानऽआदभन्मघो

(६।४।१) योरयिव इति चतुर्विंशत्युचस्य सूक्तस्य बार्हस्पत्यः शंयुर्द्रिष्टिपुत्राद्याः षडनुष्टुभः सप्तम्यादिति स्रोविरादपंकयः । (तिसृष्वष्टम्ये
वविरादसप्तमीनवम्यौ तु त्रिष्टुभा वितिकेचिन्) ।

नः ॥ अश्वयोर्वीरप्रमहेसुतानामिन्द्रायभरसहस्यराजा । यः पूर्याभिरुतनूतनाभिर्गीर्भिर्वीवृधेगृणतामृषीणां ॥ अ
 स्यमदेपुरुवर्षीसिविद्वानिद्रौवृत्राण्यप्रतीजघान । तमुग्रहोषिमधुमंतमस्मैसोमंवीरायशिप्रिणेपिवधै ॥ पातांसुतमि
 द्रोऽस्तुसोमंहंतावृत्रं वज्रेणमंदसानः । गंतायज्ञंपरावतश्चिदच्छावसुधीनामविताकारुधायाः ॥ १८ ॥ इदं त्यत्पा
 त्रमिन्द्रपानमिन्द्रस्यप्रियममृतमपायि । मत्सद्यथासौमनसायदेव्यं १ स्मद्वेषौयुयवद्वहः ॥ एनामैदानोजहिशूरशत्रू
 न्जामिमजामिमघवन्नमित्रान् । अभिषेणाऽअभ्याऽदेदिशानान्पराचऽइन्द्रप्रमृणाजुहीच ॥ आसुष्माणोमघवन्निद्र
 पृत्स्व १ स्मभ्यमहिर्वीरवःसुगंकः । अपांतोकस्यतनयस्यजेषऽइन्द्रसूरीनृकृणुहिस्मानोऽअर्धं ॥ आत्वाहरयोवृषणोयुजा
 नावृषरथासोवृषरश्मयोत्याः । अस्मत्रांचोवृषणोवज्रवाहोवृष्णमदायसुयुजोवहंतु ॥ आतेवृषन्वृषणोद्रोणमस्थुर्धृत
 प्रुषो नोर्मयोमदंतः । इन्द्रप्रतुभ्यंवृषभिःसुतानांवृष्णेभरतिवृषभायसोमं ॥ १९ ॥ वृषासिदिवोवृषभःपृथिव्यावृषा
 सिधूनांवृषभस्तियानां । वृष्णेत्ऽइंदुर्वृषभपीपायस्वादूरसोमधुपेयोवराय ॥ अयंदेवःसहसाजायमानऽइंद्रेणयुजाप
 णिमस्तभायत् । अयंस्वस्यपितुरायुधानींदुरमुष्णादशिवस्यमायाः ॥ अयमकृणोदुपसःसुपत्नीरयंसूर्येऽअदधाज्यो
 तिरंतः । अयं त्रिधातुदिविरोचनेषु त्रितेषु विंददमृतं निगूढं ॥ अयं द्यावापृथिवीविष्कभायदयं रथमयुनक्सत्तरं शिम ।
 अयंगोषुशच्यापकमंतःसोमोदाधारदशयंत्रमुत्सं ॥ २० ॥ (परिशिष्टं ॥ ॥ चक्षुश्चश्रोत्रंचमनश्चवाक्प्राणापानांदे

हऽइदंशरीरं ॥ द्वौप्रत्यंचावनुलोमौविसर्गावेतत्वंमन्येदशयंत्रमुत्सं ॥ नखश्चपृष्ठश्चकरौचबाहूजंघेचोरुऽउदरंशिरश्च ॥
 रोमाणिमांसरुधिरस्थिमज्जमेतच्छरीरंजलबुद्बुदोपमं ॥ भ्रुवौललाटेचतथाचकणौहनूकपोलौछुबुकस्तथाच । ओष्ठौ
 चदंताश्चतथैवजिह्वामेतच्छरीरंमुखरत्नकोशं ॥) (६।४।२) यऽआनयत्परावतःसुनीतीतुर्वशयदुं । इन्द्रःसोनोयुवा
 सखा ॥ अविप्रेचिद्वयोदधदमाशुनाचिदवैता । इन्द्रोजेताहितंधनं ॥ महीरस्यप्रणीतयःपूर्वीरुतप्रशस्तयः । नास्यक्षी
 यंतऽउतयः । सखायोब्रह्मवाहसेचैतप्रचगायत । सहिनःप्रमतिर्मही ॥ त्वमेकस्यवृत्रहन्नविताद्वयोरसि । उतेह
 शयथावयं ॥ २१ ॥ नयसीद्वतिद्विषःकृणोष्युक्थशंसिनः । नृभिःसुवीरऽउच्यसे ॥ ब्रह्माणं ब्रह्मवाहसंगीभिःस
 खायमग्मियं । गांनदोहसेहुवे ॥ यस्यविश्वानिहस्तयोरुचुर्वसूनिनिदिता । वीरस्यपृतनाषहः ॥ विद्वद्धानिचिदद्वि
 वोजनानांशचीपते । बृहमायाऽअनानत ॥ तमुत्वासत्यसोमपाऽइन्द्रवाजानापते । अहमहिश्रवस्यवः ॥ २२ ॥
 तमुत्वायःपुरासिधयोवानूनंहितेधने । हव्यःसःश्रुधीहवै ॥ धीभिरवैन्द्रिरवैतोवाजौऽइन्द्रश्चवाय्यान् । त्वयाजेषमहि
 तंधनं ॥ अभूरुवीरगिर्वणोमहाऽइन्द्रधनेहिते । भरेवितंतसाय्यः ॥ यातऽउत्तिरंमित्रहन्मभूजवस्तमासति । तया
 नोहिनुहीरथं ॥ सरथेनरथीतमोस्माकेनाभियुग्वना । जेषिजिष्णोहितंधनं ॥ २३ ॥ यऽएकऽइत्तमुष्टुहिकृष्टीनांविच

(६।४।२) यऽआनयदिति त्रयश्चिद्विषःसूक्तस्य बार्हस्पत्यःशंयुरिन्द्रोत्यवृचस्यबृवुस्तक्षागायत्रीरकोनत्रिंशतिनिचूदेकत्रिंशीपादनिचू

र्षणिः । पतिर्जज्ञेवृषक्रतुः ॥ योगृणतामिदासिथापिरूतीशिवः सखा । सत्वंनऽइंद्रमृळय ॥ धिष्ववज्रंगभस्त्योर
क्षोहत्यायवज्रिवः । सासहीष्ठाऽअभिस्पृधः ॥ प्रत्नरंयीणांयुजंसखायंकीरिचोदनं । ब्रह्मवाहस्तमंहुवे ॥ सहिविश्वा
निपाधिवाँऽएकोवसूनिपत्यते । गिर्वणस्तमोऽअधिगुः ॥ २४ ॥ सनोनियुद्धिरापृणकामंवाजैभिरश्विभिः । गोमं
द्विगोपतेधृषत्+ ॥ तद्वोगायसुतेसचापुरुहुतायसत्वंने । शंयद्रवेनशाकिनै ॥ नघावसुर्नियंमतेदानंवाजस्यगोमतः ।
यत्सीमुपश्रवद्भिरः ॥ कुवित्सस्यप्रहिब्रजंगोमतंदस्युहागमत् । शचींभिरुपनोवरत् ॥ इमाऽउत्वाशतक्रतोभिप्रणोन
वुर्गिरः । इंद्रवत्संनमातरः ॥ २५ ॥ दूणाशंसुख्यंतवगौरसिवीरगव्यते । अश्वोऽअश्वायुतेभव ॥ समंदस्वाह्यंध
सोराधसेतन्वामहे । नस्तोतारंनिदेकरः ॥ इमाऽउत्वासुतेसुतेनक्षतेगिर्वणोगिरः । वत्संगावोनधेनवः ॥ पुरुतमंपुरु
णांस्तोतृणांविवाचि । वाजैभिवाजयतां+ ॥ अस्माकंभिद्रभूतुतेस्तोमोवाहिष्ठोऽअंतमः । अस्मान्नायेमहेहिनु । अधि
वृबुःपणीनांवापिष्ठेमुधुन्नस्थात् । उरुःकक्षोनगांगयः+ ॥ यस्यवायोरिवद्रवद्रद्रारातिःसहस्रिणी । सद्योदानायमंहते ॥
तत्सुनोविश्वेऽअर्यऽआसदागृणतिकारवः । वृबुंसहस्रदातमंसुरिसहस्रसातमं ॥ २६ ॥ (६।४।३) त्वामिद्धिहवा
महेसातावाजस्यकारवः । त्वांवृत्रेधिद्रसत्पतिनरस्त्वांकाष्ठास्वर्वतः ॥ सत्वंनश्चित्रवज्रहस्तधृष्णुयामहस्तवानोऽअ
दंयानुष्टुप् । (६।४।३) त्वामिद्धीतिचतुर्दशर्चस्यसूक्तस्यबार्हस्पत्यःशंयुरिंद्रःअयुजोबृहत्यःयुजःसतोबृहत्यः ।

द्विवः । गामश्वैरथ्यमिंद्रसंकिरसत्रावाजनजिग्युषे ॥ यःसत्राहाविचर्षणिरिंद्रंतंहमहेवयं । सहस्रमुष्कतुविनृमृणसत्य
तेभवासमत्सुनोवृधे+ ॥ वाधसेजनांवृषभेवंमन्युनाघृषामीहऽक्रचीषम । अस्माकंबोधयितामहाधनेतनृष्वप्सुसूर्ये ॥
इंद्रज्येष्ठेनऽआभरंऽओजिष्ठपुंरिश्रवः । येनेमेचित्रवज्रहस्तरोदसीऽओभेसुशिप्रपाः+ ॥ २७ ॥ त्वामुग्रमवसेचर्ष
णीसहंराजन्देवेषुहमहे । विश्वासुनोविधुरापिन्दुनावसोमित्रान्त्सुषहान्कृधि ॥ यदिद्रनाहुषीष्वाँऽओजोनृभणंचकृष्टि
षु । यद्वापंचक्षितीनांद्युम्नमाभरसत्राविश्वानिपौस्या ॥ यद्वातृक्षौमघवन्दुह्यावाजनेयत्परोकच्चवृण्यं । अस्मभ्यंत
द्विरीहिसनृषाह्येमित्रान्पृत्सुतुर्वणे ॥ इंद्रत्रिधातुशरणंत्रिवरूथंस्वस्तिमत् । छुर्दियच्छमघवन्नश्चमह्यंचयावयादिद्युमे
भ्यः ॥ येगव्यतामनसाशत्रुमादभुरभिप्रघ्नतिधृष्णुया । अधस्मानोमघवन्निद्रगिर्वणस्तनूपाऽअंतमोभव ॥ २८ ॥
अधस्मानोवृधेभुवेद्रनायमवायुधि । यदंतरिक्षेपतयतिपणिनोदिद्यवंस्तिग्ममूर्धानः ॥ यत्रशूरासस्तन्वोवितन्वतेप्रि
याशर्मपितृणां । अधस्मायच्छतन्वेद्रुतेनेच्छुर्दिरचित्तयावयद्वेषः ॥ यदिद्रसर्गेऽअर्वतश्चोदयासेमहाधने । असमने
ऽअध्वनिवृजिनेपथिश्येनाँऽइवश्रवस्यतः+ ॥ सिधूंऽरिवप्रवणऽआशुयायतोयदिहोशमनुष्वणि । आयेवयोनववृत्त
त्यामिषिगृभीताबाहोर्गवि ॥ २९ ॥ (६।४।४) स्वादुष्किलायमधुमाँऽउतायंतीत्रःकिलायंरसवाँऽउतायं ।

(६।४।४) स्वादुष्किलायमित्येकत्रिंशद्वचस्यसूक्तस्यभारद्वाजोर्गर्गइंद्रःआद्यानांपंचानांसोमोऽगव्यूतीत्यस्यादेवभूमीद्राःप्रस्तोकइत्यादि

उतोन्व१स्यपपिवांसमिंद्रंनकश्चनसंहतऽआहवेषु ॥ अयंस्वादुरिहमदिष्टऽआसयस्येद्रोवृत्रहत्येममाद । पुरुणियश्च्यौ
ह्लाशंबरस्यविनवतिनवचदेह्योऽहन्+ ॥ अयंमैपीतऽउदियतिवाचमयंमनीषामुशतीमजीगः । अयंषडुर्वीरमिमी
तधीरोनयाभ्योभुवनंनकच्चनारे+ ॥ अयंसयोर्वरिमाणैपृथिव्यावर्ष्माणैदिवोऽअकृणोदयंसः । अयंपीयूषतिसुषुप्रव
त्सुसोमोदाधारोर्वै१तरिक्षं ॥ अयंविदच्चित्रदृशीकर्मणःशुक्रसंघनामुषसामनीके । अयंमहान्महुतास्कंभनेनोद्या
मस्तभ्रादृषभोमरुत्वान् ॥ ३० ॥ धूपतिबकलशेसोममिंद्रवृत्रहाशूरसमरेवसूनां । माध्यंदिनेसर्वनऽआवृष
स्वरयिस्थानोरयिमस्मासुधेहि ॥ इंद्रप्रणःपुरऽएतेवपश्यप्रनोनयप्रतरंवस्योऽअच्छ । भवासुपारोऽअतिपार्योनो
भवासुनीतिरुतवामनीतिः ॥ उरुनोलोकमनुनेषिविद्वान्स्त्वर्वज्योतिरभयंस्वस्ति । ऋग्वातऽइंद्रस्थविरस्यबाहूऽ
उपस्थेयामशरणाबृहतां ॥ वरिष्ठेनऽइंद्रवंधुरेधावहिष्ठयोःशतावन्नश्वयोरा । इषमावक्षीषावर्षिष्ठांमानस्तारीन्मघव
त्रायोऽअर्यः+ ॥ इंद्रमूलमह्यजीवातुमिच्छचोदयधियमयंसोनधारां । यत्किंचाहंत्वायुरिदंवदामि१जुषस्वकृधिमां
देववतं ॥ ३१ ॥ त्रातारमिंद्रमवितारमिंद्रहवेहवेसुहवंशूरमिंद्रं । हयामिश्रकंपुरुहुतमिंद्रवस्तिनोमघवाधात्विंद्रः ॥

चतसृणांप्रस्तोकोवनस्पतइत्यादितिसृणारथउपश्वासयेतिद्वयोर्दुभिःआमूरजइत्यस्यादुंदुभीर्द्रीत्रिष्टुप् एकोनविंशीबृहतीत्रयोविंश्यनुष्टुप्
चतुर्विंशीगायत्रीपंचविंशीद्विपदासप्तविंशीजगती ।

इंद्रःसुत्रामास्ववाँऽअवोभिःसुमृलीकोभवतुविश्ववेदाः । बाधतांद्वेषोऽअभयंकृणोतुसुवीर्यस्यपतयःस्याम ॥ तस्यव
यंसुमंतौयज्ञियस्यापिभद्रेसौमनसेत्याम । ससुत्रामास्ववाँऽइंद्रोऽअस्मेऽआराच्चिद्वेषःसनुतर्युयोतु ॥ अवत्वेऽइंद्रप्र
वतोनोर्मिर्गिरोब्रह्माणिनियुतोधवंते । उरुनराधःसर्वनापुरुष्यपोगावजिन्युवसेसमिंदृन् ॥ कऽईस्तवत्कःपृणात्को
यजातेयदुग्रमिन्मघवाविश्वहावेत् । पादाविवप्रहरन्नन्यमन्यंकृणोतिपूर्वमपरंशचीभिः ॥ ३२ ॥ शृण्वेवीरऽउग्रमु
ग्रंदमायन्नन्यमन्यमतिनेनीयमानः । एधमानद्विदुभयस्यराजाचोष्क्यतेविशऽइंद्रोमनुष्यान्* ॥ परापूर्वेषांसख्या
वृणक्तिवितर्तुराणोऽअपरेभिरिति । अनानुभूतीरवधून्वानःपुर्वीरिंद्रःशरदस्तर्तरीति ॥ रूपंरूपंप्रतिरूपोबभूवतदस्य
रूपंप्रतिचक्षणाय । इंद्रोमायाभिःपुरुषंऽईयतेयुक्ताहस्यहरयःशतादशं ॥ युजानोहुरितारथेभूरित्वष्टेहराजति ।
कोविश्वाहाद्विषतःपक्षऽआसतऽउतासीनेषुसुरिषु ॥ अगव्यतिक्षेत्रमार्गन्मदेवाऽउर्वीसतीभूमिरंहरणाभूत् । बृह
स्पतेप्रचिकित्सागविष्टावित्थासतेजरित्रऽइंद्रपंथां ॥ ३३ ॥ दिवेदिवेसदृशीरन्यमर्धकृष्णाऽअसेधदपसन्ननोजाः ।
अहन्दासावृषभोवस्त्रयंतोदग्रजवर्चिनंशंबरंच ॥ प्रस्तोकऽइभुरार्धसस्तऽइंद्रदशकोशयीर्दशवाजिनोदात् । दिवोदा
सादतिथिग्वस्यराधःशांबरंवसुप्रत्यग्रभीष्म ॥ दशाश्वान्दशकोशान्दशवस्त्राधिभोजना । दशोहिरण्यपिंडान्दिवो
दासादसानिषं ॥ दशरथान्प्रार्ष्टिमतःशतंगाऽअर्धवभ्यः । अश्वयःपायवेदात् ॥ महिराधोविश्वजन्यंदधानान्भर

द्वाजान्त्साङ्गयोऽअभ्ययष्ट ॥ ३४ ॥ वनस्पतेर्वीङ्गोहिभूयाऽअस्मत्सखाप्रतरणः सुवीरः । गोभिः संनद्धोऽअसिर्वी
 लयस्वास्थातातेजयतु जेत्वानि ॥ दिवस्पृथिव्याः पर्यो जऽउद्धृतं वनस्पतिभ्यः पर्याभृतं सहः । अपामोऽमानं परिगो
 भिरावृतमिन्द्रस्य वज्रं हविषारथं यज ॥ इन्द्रस्य वज्रो मरुतामनीकं मित्रस्य गभोवरुणस्य नाभिः । सेमानो हव्यदातिं जुषा
 णो देवरथं प्रति हव्यागृभाय ॥ उपश्वासय पृथिवीमुतद्यां पुरुत्राते मनुतां विष्टितं जगत् । स दुंदुभे स जरिद्रेण देवैर्दूराद्
 वीयोऽअपसेधशत्रून् ॥ आक्रंदय बलमोजो नऽआधानिष्टनिहिदुरिता बाधमानः । अपप्रोथ दुंदुभे दुच्छुनां इतऽइ
 द्रस्य मुष्टिरसि वीलयस्व ॥ आमूरजप्रत्यावर्तये माः केतुमहुं दुभिर्वीवदीति । समश्वपर्णाश्चरंति नो नरोऽस्माकमिन्द्ररथि
 नो जयंतु ॥ ३५ ॥ इति चतुर्थाष्टके सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

एकत्रिंशदध्याये वर्गाः ३५ सूक्तानि १९ ऋचः १७६ ॥ त्यागः ॥ इन्द्रायेदं. १२८ वृषवेतक्षणः. ३ इन्द्राये. १४ सोमाये. ५
 इन्द्राये. १४ देवभूमिबृहस्पतीद्रेभ्यः. इन्द्राये. प्रस्तोकाये. ४ रथाये. ३ दुंदुभ्या. २ दुंदुभीदाम्भ्या. ॥ इति चतुर्थसप्तमः ॥

यज्ञायज्ञादधिकं शंयुस्तृणपाणिकं पृथिवीसूक्तं प्रगाथौ बृहती महासतो बृहती महाबाहृतं बार्हती प्रगाथावित्याग्ने
 य्यः काकुभः प्रगाथः पुरउष्णिगबृहत्यतिजगतीति मारुत्यो त्यास्ति स्रोवासां लिंगोक्तदेवताः काकुभः प्रगाथः पुरउ
 ष्णिगबृहतीति पौष्ण्यो बृहती महाबृहतीयवमध्यां त्यानुष्टुप् मारुत्यो त्याद्यावाभूम्योर्वापृथ्वीस्तुषेपंचोनऋजिश्वा

हवैश्वदेवं हशक्यते हुवेव उदुत्यत्पोलशंयुष्णिगनुष्टुबंतं नतं न्यूनां सप्तम्याद्याः षड्गायत्र्यश्चतुर्दशी जगती सुहोत्रा
 दयोनक्तगोत्रा भारद्वाजाः पौत्रा बृहस्पतेर्दौष्पतेर्वा भरतस्य वयं दशपौष्णतद्गायत्रं वैयां पूषन्ननुष्टुप् पूषन्नेहिवांष
 ष्यं एनमं त्यानुष्टुबिंद्रान्वैदं चंशुक्रं चतुष्कं द्वितीया जगती प्रनुदशैर्द्राग्रंतु बार्हतं चतुरनुष्टुबंतं श्रथत्पंचोना गायत्रंतु
 त्रिष्टुबादि त्रिष्टुबृहत्यनुष्टुबंतं मियं षल्लानासारस्वतं त्रिजगत्यादि जगती त्रिष्टुबंतं ॥ १ ॥ ॥ ॥

॥ हरिः ओम् ॥ (६।४।५) यज्ञायज्ञावोऽअग्नये गिरा गिरा च दक्षसे । प्रप्रवयममृतं जातवेदसं प्रियं मित्रं नशंसि
 षं ॥ ऊजो नपातंसहिनायमस्मयुर्दाशैम हव्यदातये । भुवद्वाजैष्वविता भुवद्बृधऽउतत्रातातनूनां ॥ वृषाह्यग्नेऽअज
 रोमहान्विभास्यर्चिषा । अजस्त्रेण शोचिषा शोशुचच्छुचे सुदीतिभिः सुदीदिहि ॥ महो देवान्यजसियक्ष्यान्पुनः कृतवत्त्वो
 तदंसना । अर्वाचः सीकृणुह्यग्नेर्वसेरास्व वाजोतवैस्व ॥ यमापोऽअद्रयो वनागर्भं मृतस्य पिप्रति । सहसा योमथितो जायते
 नृभिः पृथिव्याऽअधिसान्वि ॥ १ ॥ आयः प्रमौभानु नारोदसीऽउभे धूमेन धावते दिवि । तिरस्तमो हृद्दशऽऊर्म्यास्वा

(६।४।५) यज्ञायज्ञाव इति द्वाविंशत्युचस्य सूक्तस्य बार्हस्पत्यः शंयुस्तृणपाणिः आद्यानां दशानामग्निरेकादश्यादिपंचानां मरुतस्ततश्चतुर्णां
 पूषाततस्तुचस्य मरुतः (त्रयोदश्यादिति सृणामिन्द्राय मपूषविष्णवाद्यालिंगोक्तदेवतावा अंत्ययोर्वावाभूमीवापृथिवी) आद्या बृहती द्विती
 या सतो बृहती तृतीया बृहती चतुर्थी सतो बृहती पंचमी बृहती षष्ठी महासतो बृहती सप्तमी महाबृहती अष्टमी महासतो बृहती नवमी बृहती दशमी स

श्यावास्वरूपोवृषाश्यावाऽअरूपोवृषा ॥ बृहद्भिरग्नेऽअर्चिभिःशुक्लेणदेवशोचिषा । भरद्वाजेसमिधानोयविष्ठयेवज्रः
शुक्रदीदिहिद्युमत्पावकदीदिहि ॥ विश्वासांगृहपतिर्विशामसित्वमग्नेमानुषीणां । शतंपूर्भिर्यविष्ठपाह्यंहसःसमेद्धारै
शतंहिमाःस्तोतृभ्योयेचददति ॥ त्वंनश्चित्रऽऊत्यावसोराधौसिचोदय । अस्यरायस्त्वमग्नेरधीरसि विदागाधंतुचेतु
नः ॥ पर्षितोक्तनयंपर्तुभिष्टमदग्धैरप्रयुत्वभिः । अग्नेहेळांसिदैव्यायुयोधिनोदेवानिहुरांसिच ॥ २ ॥ आसंस्त्रायः
सबर्दुषीधेनुमंजध्वमुपनव्यसावचः । सृजध्वमनपस्फुरां ॥ याशर्धीयमारुतायस्वभानवेश्रवोमृत्युधुक्षत । यामृळी
केमरुतौतुराणांयासुन्नैरेवयावरी ॥ भरद्वाजायावधुक्षतद्विता । धेनुंचविश्वदोहसमिषंचविश्वभोजसं ॥ तंवऽइंद्रंनसु
क्रतुंवरुणमिवमायिनं । अर्यमणंनमंद्रंसृष्टप्रभोजंसंविष्णुंनस्तुषऽआदिशे ॥ त्वेषंशधोनमारुतंतुविष्वण्यनर्वाणंपूषणं
संयथाश्रुता । संसहस्राकारिपचर्षणिभ्यऽआंऽआविर्गृह्णावसूकरत्सुवेदानोवसूकरत् ॥ आमापूषन्नुपद्रवशंसिषंनुतैऽ
अपिकर्णऽआघृणे । अघाऽअर्योऽअरातयः ॥ ३ ॥ माकाकंबीरमुद्रुहोवनस्पतिमशस्तीर्विहिनीनशः । मोतसूरोऽ
अहऽएवाचनग्रीवाऽआदधतेवेः+ ॥ हतेरिवतेवृकर्मस्तुसख्यं । अच्छिद्रस्यदधुन्वतःसुपूर्णस्यदधुन्वतः ॥ पुरोहिम

तोबृहतीएकादशीककुप्द्वादशीसतोबृहतीत्रयोदशीपुरवणिक्चतुर्दशीबृहतीपंचदश्यतिजगतीषोडशीककुप्सप्तदशीसतोबृहतीअष्टादशी
पुरवणिक्एकोनविंशीबृहतीविंशीबृहतीएकविंशीमहाबृहतीयवमध्याह्नाविंश्यनुष्टुप् । (प्रभिसूक्तमिदं) ।

त्यैरंसिसमोदेवैरुतश्रिया । अभिर्यःपूषन्पृतनासुनस्त्वमवानुनयथापुरा+ ॥ वामीषामस्यधूतयुःप्रणीतिरस्तुसुन
ता । देवस्यवामरुतोमर्त्यस्यवेजानस्यप्रयज्यवः ॥ सद्यश्चिद्यस्यचर्कृतिःपरिद्यादेवोनैतिसूर्यः । त्वेषंशवोदधिरनाम
यज्ञियंमरुतौवृत्रहंशवोज्येष्ठंवृत्रहंशवः ॥ सकृद्धयौरजायतसकृद्धूमिरजायत । पृथ्यादुग्धंसकृत्पयस्तदन्योनानुजाय
ते ॥ ४ ॥ परिशिष्टं ॥ सूक्तांतेतृणान्यग्नावरण्यैवोदकेर्पिवा । यत्स्तृणैरध्ययनंतदधीतंस्तृणानिभवतेभव ॥ वा
पींकूपतडागानांसमुद्रंगच्छस्वाहा ॥) (६।४।६) स्तुषेजनंसुव्रतंनव्यसीभिर्गीर्भिर्मित्रावरुणासुम्रयतां । तऽआगं
मंतुतऽइहश्रुवंतुसुक्षत्रासोवरुणोमित्रोऽअग्निः+ ॥ विशोर्विशऽईड्यमध्वरेष्वहसक्रतुमरतियुवत्योः । दिवःशिशुंसहसः
सूनुमग्निंयज्ञस्यकेतुमरुषयजध्वै ॥ अरुषस्यदुहितराविरूपेस्तृभिरन्यापिपिशोसूरोऽअन्या । मिथस्तुराविचरंतीपा
वकेमन्मश्रुतंनक्षतऽअकृच्यमाने ॥ प्रवायुमच्छाबृहतीमनीषाबृहद्रयिर्विश्ववारंरथप्रां । द्युतद्यामानियुतःपत्यमानः
कविःकविर्मियक्षसिप्रयज्यो ॥ समेवपुंश्छदयद्विभिनोर्योरथोविरुक्मान्मनसायुजानः । येननरानासत्येष्यध्वैवर्ति
र्याथस्तनयायुत्मनैच ॥ ५ ॥ पर्जन्यवातावृषभापृथिव्याःपुरीषाणिजिन्वतुमप्यानि । सत्यंश्रुतःकवयोयस्यगीर्भिर्ज

(६।४।६) स्तुषेजनमितिपंचदशर्चस्यसूक्तस्यभारद्वाजऋजिश्वाविश्वेदेवास्त्रिष्टुबंत्याशकरी (इतश्चत्वारिवैश्व. । भेदपक्षे—विश्वेदेवाः १
अग्निः १ अहोरात्रे १ वायुः १ अश्विनौ १ विश्वेदेवाः १ सरस्वती १ पूषा १ अमित्रघातौ १ रुद्रः १ मरुतः २ विष्णुः १ विश्वेदेवाः २ एवं १५)

गतः स्यात्तुर्जगदाकृणुध्वं ॥ पावीरवीकन्याचित्रायुःसरस्वतीवीरपद्मीधियं धातु । आभिरच्छिद्रं शरणं सजोषादुराध
वैगृणते शर्मयं सत् ॥ पथस्पर्धःपरिपतिवच्चस्याकामेन कृतोऽभ्यानलकं । सनोरासच्छुरुधं द्राग्राधियं धियं सीषधा
तिप्रपूषा ॥ प्रथमभाजयशसैवयोधां सुपाणिदेवं सुगभस्तिमृभ्वं । होतायक्षद्यजतं पस्त्यानामग्निस्त्वष्टारं सुहवैविभा
वा ॥ भुवनस्य पितरं गीर्भिराभीरुद्रं दिवावर्धयारुद्रमकौ । बृहंतंऽमृष्वमजरं सुषुम्नमृधं घुवेमकविनेषितासः ॥ ६ ॥
आयुवानः कवयो यज्ञियासो मरुतो गंतगृणतो वरस्यां । अचित्रं चिद्धिजिन्वथाबुधंतंऽइत्थानक्षंतो नरोऽंगिरस्वत् ॥
प्रवीराय प्रतवसे तुराया जायुथे वपशुरक्षिरस्तं । सर्पिस्पृशति तन्विश्रुतस्य स्तुभिर्न नाकं वचनस्य विपः ॥ योरजांसि विम
मे पार्थिवानि त्रिष्टिष्टिष्णुर्मनवे बाधिताय । तस्य ते शर्मन्नुपदद्यमाने रायामदे मतन्वाऽतनाच ॥ तन्नो हिर्बुध्न्योऽअद्रि
रकैस्तत्पर्वतस्तत्सविता च नो धातु । तदोषधीभिरभिरातिषाचो भगः पुरंधिर्जिन्वतु प्रराये ॥ नूनोरयिर्ध्व्यं चर्षणि प्रां
पुरुवीरं महऽऋतस्य गोपां । क्षयं दाता जरये न जनान् स्पृधोऽअदेवीरभिचक्रामं विशऽअदेवीरभ्यऽश्रवाम ॥ ७ ॥
(६।५।१) हुवेवो देवीमर्दितिनमो भिर्मृळीकाय वरुणं मित्रमग्निं । अभिक्षदामर्यमणं सुशेवं त्रावन्देवान् सवितारं भगं

(६।५।१) हुवेव इति पंचदशर्चस्य सूक्तस्य भारद्वाजऋजिश्वाविश्वेदेवास्त्रिष्टुप् (भेदपक्षे—विश्वे. १ सूर्यः १ द्यावापृथिवी १ मरुतः
२ इन्द्रः १ अपः १ सविता १ अग्निः १ अश्विनौ १ विश्वे ० ५ एवं १५) ।

च ॥ सुज्योतिषः सूर्यदक्षपितृननागास्त्वेसुमहो वीहि देवान् । द्विजन्मानो यऽऋतसापः सत्याः स्वर्वतो यजताऽअग्निजि
ह्वाः ॥ उत द्यावापृथिवीक्षत्रमुरुबृहद्रौ दसी शरणं सुषुम्ने । महस्करथो वरिवो यथानो स्मेक्षयाय धिषणेऽअनेहः ॥
आनो रुद्रस्य सुनवोनमंतामृद्याहूतासो वसवो घृष्टाः । यदीमं भैमहतिवा हितासो बाधेमरुतोऽअह्नाम देवान् ॥ मिम्य
क्षयेषुरोदसीनु देवीसिषक्तिपूषाऽअभ्यर्धयज्वा । श्रुत्वा हवैमरुतो यद्वयाथ भूमा रेजंतेऽअध्वनिप्रविक्ते ॥ ८ ॥ अग्नि
त्यंवीरं गिर्वैणसमचैद्रं ब्रह्मणा जरितुर्न वै न । श्रवदिद्धवमुपचस्तवानोरासद्वाजाऽउपमहो गृणानः ॥ ओमानमापो
मानुषीरमृकुं धातं तोकाय तनयाय शंयोः । यूयं हिष्ठाभिषजो मातृतमा विश्वस्य स्थातुर्जगतो जनित्रीः ॥ आनो देवः स
विता त्रायमाणो हिरण्यपाणिर्यजतो जगम्यात् । योदत्र वाँऽउषसो न प्रतीकं व्यूर्णुते दाशुषे वार्याणि ॥ उत त्वंसूनो सह
सोनोऽअद्या देवाँऽअस्मिन्ध्वरे ववृत्वाः । स्यामहंते सद्मिद्रातौ तवस्यामग्ने वसा सुवीरः ॥ उत त्यामेहवमार्जग्यातं ना
सत्याधीभिर्युवमंगविप्रा । अत्रिं नमहस्तमंसो मुमुक्तुर्वतं नरादुरितादभीकै ॥ ९ ॥ तेनोरायोद्युमतो वाजवतो दाता
रो भूतनुवतः पुरुक्षोः । दशस्यंतो दिव्याः पार्थिवा सो गोजाताऽअप्यामृळता च देवाः ॥ तेनो रुद्रः सरस्वती सजोषामीहु
ष्मंतो विष्णुर्मृळंतु वायुः । ऋभुक्षावाजो दैव्यो विधाता पर्जन्या वातापिप्यतामिषनः ॥ उतस्य देवः सविता भगो नोपां
पादवतु दानुपप्रिः । त्वष्टा देवेभिर्जनिभिः सजोषाद्यो देवेभिः पृथिवीसमुद्रैः ॥ उत नो हिर्बुध्न्यः शृणोत्वजऽएकपात्

धिवीसमुद्रः । विश्वेदेवाऽऽकृतावृधोहुवानास्तुतामंत्राः कविशस्ताऽअवंतु ॥ एवानपातोममतस्यधीभिर्भरद्वाजाऽअ
भ्यर्च्यत्कं । ग्राहुतासोवसवोधृष्टाविश्वेस्तुतासौभूतायजत्राः ॥ १० ॥ (६।५।२) उदुत्यच्चक्षुर्महिमित्रयोराँऽएतिप्रियं
वरुणयोरदब्धं । ऋतस्यशुचिदर्शतमनीकंरुक्मोनदिवऽउदिताव्यद्यौत् ॥ वेदुयस्त्रीणिविधान्येषादेवानांजन्म
सनुतराचविप्रः । ऋजुमर्तेषुवृजिनाचपश्यन्नभिचष्टेसूरोऽअर्यऽएवान् ॥ स्तुषऽउर्वोमहऽऽकृतस्यगोपानदितिमित्रवरु
णंसुजातान् । अर्यमणंभगमदब्धधीतीनच्छावोचेसधन्यःपावकान्⁺ ॥ रिशादसःसत्पतीँऽरदब्धान्महोराज्ञःसुवस
नस्यदावन् । यूनःसुक्षत्रान्क्षयतोदिवोनृनादित्यान्याम्यदितिदुवोयु⁺ ॥ द्यौः३ ष्वितःपृथिविमातरध्रुगग्नेऽत्रातर्वसवो
मूळतानः । विश्वेऽआदित्याऽअदितेसजोषाँऽअस्मभ्यंशर्मबहुलंविद्यत ॥ ११ ॥ मानोवृकायवृक्येसमस्माऽअघाय
तेरीरधतायजत्राः । यूयंहिष्ठारथ्योनस्तनूनायूयंदक्षस्यवचसोबभूवन् ॥ मावऽएनोऽअन्यकृतंभुजंमातर्कर्मवसवो
यच्चयध्वे । विश्वस्यहिक्षयथविश्वदेवाःस्वयंरिपुस्तन्वीरीरिषीष्ट ॥ नमऽइदुग्रंनमऽआविंवासेनमोदाधारपृथिवीमुत
द्यौः । नमोदेवेभ्योनमऽईशऽएषांकृतंचिदेनोनमसाविंवासे ॥ ऋतस्यवोरथ्यःपूतदक्षानृतस्यपस्त्यसदोऽअदब्धान् ।

(६।५।२) उदुत्यदितिषोळशर्चस्यसूक्तस्यभारद्वाजऋजिश्वाविश्वेदेवास्त्रिष्टुप्त्रयोदश्यायास्तिस्र उष्णिहोत्यानुष्टुप् । (भेदपक्षे-सूर्यः २
विश्वेदेवाः १० अग्निः १ सोमः १ विश्वेदेवाः २ एवं १६) ।

ताँऽआनमोभिरुरुचक्षसोनृन्विश्वान्वऽआनमेमहोयजत्राः ॥ तेहिश्रेष्ठवर्चसस्तऽउनस्तिरोविश्वानिदुरितानयंति ।
सुक्षत्रासोवरुणोमित्रोऽअग्निर्ऋतधीतयोवक्मराजसत्याः ॥ १२ ॥ तेनऽइंद्रःपृथिवीक्षामवर्धन्पूषाभगोऽअदितिःपंच
जनाः । सुशर्माणःस्ववसःसुनीथाभवंतुनःसुत्रात्रासःसुगोपाः⁺ ॥ नूसद्धानंदिव्यंनंशिदेवाभारद्वाजःसुमतिंयातिहो
ता । आसानेभिर्यजमानोमियेधैर्देवानांजन्मवसूयुर्वंद ॥ अपत्यंवृजिनंरिपुंस्तेनमग्नेदुराध्यं । द्विष्टमस्यसत्पतेकृ
धीसुगं⁺ ॥ ग्रावाणःसोमनोहिकंसखित्वनार्यवावशुः । जहीन्यत्रिणंपणिंवृकोहिषः⁺ ॥ यूयंहिष्ठासुदानवऽइंद्रज्ये
ष्ठाऽअभिद्यवः । कर्तानोऽअध्वन्नासुगंगोपाऽअमा⁺ ॥ अपिपंथामगन्महिस्वस्तिगामनेहसं । येनविश्वाःपरिद्विषो
वृणक्तिविंदतेवसु ॥ १३ ॥ (६।५।३) नतहिवानपृथिव्यानुमन्येनयज्ञेनोतशर्माभिराभिः । उजंतुतंसुभ्यः१ प
र्वतासोनिहीयतामतियाजस्ययष्टा⁺ ॥ अतिवायोमरुतोमन्यतेनोब्रह्मवायःक्रियमाणंनिर्निस्तात् । तपूषितसंवृजि
नानिसंतुब्रह्मद्विषमभितंशोचतुद्यौः⁺ ॥ किमंगत्वाब्रह्मणःसोमगोपांकिमंगत्वाहुरभिशस्तिपांनः । किमंगनःपश्यसि
निद्यमानान्ब्रह्मद्विषेतपुषिहेतिमस्य ॥ अवंतुमामुषसो जायमानाऽअवंतुमासिंधवःपिन्वमानाः । अवंतुमापर्वतास्मे

(६।५।३) नतहिवेति सप्तदशर्चस्यसूक्तस्यभारद्वाजऋजिश्वाविश्वेदेवास्त्रिष्टुप्सप्तम्यायाःषड्गायत्र्यश्चतुर्दशीजगती । (भेदपक्षे-विश्वे-
देवाः २ सोमः १ विश्वे ० ८ अग्निः १ विश्वे ० ३ अग्निपर्जन्यौ १ विश्वे ० १ एवं १७) ।

ध्रुवासोवैतुमापितरोदेवहूतौ ॥ विश्वदानीं सुमनसः स्यामपश्येमनुसूर्यमुच्चरंतं । तथाकरद्वसुपतिर्वसूनां देवांऽओहा
नोवसागमिष्ठः ॥ १४ ॥ इंद्रोनेदिष्ठमवसागमिष्ठः सरस्वतीसिंधुभिः पिबन्माना । पर्जन्यांऽओषधीभिर्मयोभुरग्निः
सुशंसः सुहवः पितेव ॥ विश्वेदेवासऽआगतशृणुतामऽहमहवै । एदं ब्रह्मिर्निर्णीदत ॥ योवोदेवाधृतस्तुनाहव्येनप्रतिभू
षति । तं विश्वऽउपगच्छथ ॥ उपनः सुनवोगिरिः शृण्वंत्वमृतस्यये । समृद्धीका भवंतुनः ॥ विश्वेदेवासऽऋतावृधऽऋतु
भिर्हवनश्रुतः । जुषंतां युज्यं पर्यः ॥ १५ ॥ स्तोत्रमिंद्रोमरुद्रं स्त्वष्ट्रमान्मित्रोऽअर्यमा । इमाहव्याजुषंतनः ॥ इमं
नोऽअग्नेऽअध्वरंहोतर्वयुनशोर्यज । चिकित्वा न्दैव्यं जनं ॥ विश्वेदेवाः शृणुतेमहवमेयेऽअंतरिक्षेयऽउपद्यिष्ठ । येऽ
अग्निजिह्वाऽउतवायजत्राऽआसद्यास्मिन्ब्रह्मिर्षिमादयध्वं ॥ विश्वेदेवाममशृण्वंतुयज्ञियाऽउभेरोदसीऽअपांनपांचम
न्म । मावोवचांसिपरिचक्ष्याणिबोचंसुमेध्विद्वोऽअंतमामदेम ॥ येकेचज्मामहिनोऽअहिमायाद्विजज्ञिरेऽअपांस
धस्ये । तेऽअस्मभ्यमिषयेविश्वमायुः क्षपऽउस्त्रावरिवस्यंतुदेवाः ॥ अग्नीपर्जन्याववंतंधियं मेस्मिन्हवेसुहवासुष्टुतिनः ।
इळां मन्यो जनयद्रभमन्यः प्रजावंतीरिषऽआधत्तमस्मे ॥ स्तीर्णैर्ब्रह्मिर्षिसमिधानेऽअग्नौसूक्तेनमहानमसाविवासे ।
अस्मिन्नोऽअद्यविदथैयजत्राविश्वेदेवाहविर्षिमादयध्वं ॥ १६ ॥ (६।५।४) वयमुत्वापथस्पतेरथंनवाजसातये ।

(६।५।४) वयमुत्वेतिदशर्चस्यसूक्तस्यबार्हस्पत्योभरद्वाजःपूषागायत्रीअष्टम्यनुष्टुप् ।

धियेपूषन्नयुज्महि ॥ अभिनोनयंवसुवीरंप्रयतदक्षिणं । वामंगहपतिनय ॥ अदित्संतंचिदाघृणेपूषन्दानायचो
दय । पणेश्चिद्विस्त्रदामनः ॥ विपथोवाजसातयेचिनुहिविमृधोजहि । साधंतामुग्रनोधियः ॥ परितृन्धिपणीनामारं
याहृदयाकवे । अथेमस्मभ्यैरंधय ॥ १७ ॥ विपूषन्नारयातुदपणेरिच्छहृदिप्रियं । अथे० ॥ आरिखकिकिराकृणुप
णीनांहृदयाकवे । अथे० ॥ यांपूषन्न्रह्यचोदनीमारांविभर्ग्याघृणे । तयांसमस्यहृदयमारिखकिकिराकृणु ॥ यातेऽ
अष्टागोऽओपशाघृणेपशुसाधनी । तस्यास्तेसुम्रमीमहे ॥ उतनोगोषणिंधियमश्वसांवाजसामुत । नृवत्कृणुहिवीत
ये ॥ १८ ॥ (६।५।५) संपूषन्विदुषानययोऽअंजसानुशासति । यऽएवेदमितिब्रवत् ॥ समुपूष्णागमेमहियोग
होऽअभिशासति । इमऽएवेतिचब्रवत् ॥ पूष्णश्चक्रनरिष्यतिनकोशोवपद्यते । नोऽअस्यव्यथतेपविः ॥ योऽअस्म
हविषाविधुन्नतंपूषार्पिमृष्यते । प्रथमोविदतेवसु ॥ पूषागाऽअन्वेतुनःपूषारक्षत्वर्वतः । पूषावाजंसनोतुनः ॥ १९ ॥
पूषन्ननुप्रगाऽइहियजमानस्यसुन्वतः । अस्माकंस्तुवतामुत ॥ मार्किर्नेशन्मार्कीरिषन्मार्कींशंशारिकेवटे । अथा
रिष्टाभिरागहि ॥ शृण्वंतंपूषणंवयमिर्यमनष्टवेदसं । ईशानंरायऽईमहे ॥ पूषन्तवब्रतेवयंनरिष्येमकदाचन । स्तोता
रस्तऽइहस्मसि ॥ परिपूषापरस्ताद्धस्तैदधातुदक्षिणं । पुनर्नोऽनष्टमाजतु ॥ २० ॥ (६।५।६) एहिवांविमुचोनपा

(६।५।५) संपूषन्नितिदशर्चस्यसूक्तस्यबार्हस्पत्योभरद्वाजःपूषागायत्री । (६।५।६) एहिवामितिषट्चस्यसूक्तस्यबार्हस्पत्योभरद्वाजःपूषा

दाष्टुणेसंस्वावहै । रथीर्ऋतस्यनोभव ॥ रथीतमंकपदिनमीशानंरार्धसोमहः । रायःसखायमीमहे ॥ रायोधारा
 स्याष्टुणेवसोराशिरज्जाम्ब । धीवतोधीवतःसखा ॥ पूषणंन्व१जाश्वमुपस्तोषामवाजिनं । स्वसुर्योजारऽउच्यते ॥
 मातुर्दिधिषुमन्त्रवंस्वसुर्जारःशृणोतुनः । आतेद्रस्यसखामम ॥ आज्ञासःपूषणंरथेनिशुभास्तेजनश्रियं । देवंवहंतुवि
 श्रतः ॥ २१ ॥ (६।५।७) यऽएनमादिदेशतिकरंभादितिपूषणं । नतेनदेवऽआदिशे ॥ उत्तघासरथीतमःसख्यासत्यतिर्यु
 जा । इंद्रोवृत्राणिजिघ्रते ॥ उतादःपरुषेगविसूरश्चक्रंहरिण्ययं । न्यैरयद्रथीतमः ॥ यदुद्यत्वापुरुष्टुतत्रवामदक्षमंतुमः ।
 तत्सुनोमन्मसाधय ॥ इमंचनोगवेषणंसातयेसीषधोगुणं । आरात्पूषन्नसिश्रुतः+ ॥ आतेस्वस्तिमीमहऽआरेऽअघा
 मुपावसुं । अघाचंसर्वतातयेश्वश्चसर्वतातये ॥ २२ ॥ (६।५।८) इंद्रानुपूषणंविषंस्वस्त्ययंस्वस्त्ये । हुवेमवाजसा
 तये ॥ सोममन्यऽउपासदत्पातवेचम्बोःसुतं । करंभमन्यऽइच्छति ॥ अजाऽअन्यस्यवह्नयोहरीऽअन्यस्यसंभृता ।
 ताभ्यांवृत्राणिजिघ्रते ॥ यदिद्रोऽअनयद्रितोमहीरपोवृषन्तमः । तत्रपूषाभवत्सचा ॥ तांपूषणःसुमतिंविषंवृक्षस्यप्रव
 यामिव । इंद्रस्यचारंभामहे ॥ उत्पूषणंयुवामहेभीशूऽरिविसारंधिः । मद्याऽइंद्रस्वस्त्ये ॥ २३ ॥ (६।५।९) शुक्रं
 गायत्री । (६।५।७) यएनमितिषडृचस्यसूक्तस्यबार्हस्पत्योभरद्वाजःपूषागायत्रीअंत्यानुष्टुप् । (६।५।८) इंद्रान्वितिषडृचस्यसूक्तस्य
 बार्हस्पत्योभरद्वाजइंद्रापूषणौगायत्री । (६।५।९) शुक्रंतइतिचतुर्कंचस्यसूक्तस्यबार्हस्पत्योभरद्वाजःपूषात्रिष्टुप्द्वितीयाजगती ।

तेऽअन्यद्यजतंतेऽअन्यद्विष्टुरूपेऽअहनीघौरिवासि । विश्वाहिमायाऽअवसिस्वधावोभद्रातेपूषन्निहरातिरस्तु ॥ अ
 जाश्वःपशुपावाजपस्त्योधियंजिन्वोभुवनेविश्वेऽअपितः । अष्ट्रंपूषाशिथिरामुद्धरीवृजत्संचक्षाणोभुवनादेवऽईयते ॥
 यास्तेपूषन्नावोऽअंतःसमुद्रोहरिण्ययंरितरिक्षेचरंति । ताभिर्यासिदूत्यांसूर्यस्यकामेनकृतश्रवंऽइच्छमानः ॥ पूषासुबं
 धुर्दिवऽआपृथिव्याऽइळस्पतिर्मघवाद्सर्वर्चाः । यंदेवाऽसोऽअददुःसूर्यायैकामेनकृतंत्वसंस्वंच ॥ २४ ॥ (६।५।१०)
 प्रनुवोचासुतेषुवांवीर्याऽयानिचक्रथुः । हुतासौवांपितरोदेवशत्रवऽइंद्राग्नीजीवधोयुवं+ ॥ वळित्थामहिमावामिंद्रा
 ग्नीपनिष्ठऽआ । समानोवांजनिताभ्रातरायुव्यमाविहेहमातरा ॥ ओकिवांसासुतेसचाऽअश्वासप्तीऽइवादने । इं
 द्रान्वं१ग्नीऽअवसेहवज्जिणाविषंदेवाहवामहे ॥ यऽइंद्राग्नीसुतेषुवांस्तवत्तेष्वृतावृधा । जोषवाकंवदतःपञ्चहोषिणान
 देवाभसथश्चन+ ॥ इंद्राग्नीकोऽअस्यवादेवौमर्तश्चिकेतति । विषूचोऽअश्वान्ययुजानऽईयतऽएकःसमानऽआरथे
 ॥ २५ ॥ इंद्राग्नीऽअपादियंपूर्वागात्पद्वतीभ्यः । हित्वीशिरोजिह्वयावाकंदच्चरंश्रिंशत्पदान्यक्रमीत् ॥ इंद्राग्नीऽआ
 हितंन्वतेनरोधन्वानिबाह्वोः । मानोऽअस्मिन्महाधनेपरावर्कंगविष्टिषु ॥ इंद्राग्नीतपतिमाघाऽअर्योऽअरातयः ।
 अपद्वेषांस्याकृतंयुयुतंसूर्यादधि ॥ इंद्राग्नीयुवोरपिवसुदिव्यानिपाधिवा । आनंऽइहप्रयच्छतरंरयिंविश्वायुपोपसं ॥

(६।५।१०) प्रनुवोचेतिदशर्चस्यसूक्तस्यबार्हस्पत्योभरद्वाजइंद्राग्नीवृहतीअंत्याश्रतसोनुष्टुभः ।

इंद्राग्नीऽउक्थवाहसास्तोमेभिर्हवनश्रुता । विश्वाभिर्गीर्भिरागतमस्यसोमस्यपीतये ॥ २६ ॥ (६।५।११) श्रथद्वृ
त्रमुतसंनोतिवाजमिंद्रायोऽग्नीसहुरीसपर्यात् । इरज्यंतावसव्यस्यभूरेःसहस्तमासहसावाजयंता ॥ तायोधिष्टम
भिगाऽइंद्रनूनमपःस्वरूपसोऽअग्नऽऊहाः । दिशःस्वरूपसऽइंद्रचित्राऽअपोगाऽअग्नेयुवसेनियुत्वान् ॥ आवृत्रहणा
वृत्रहभिःशुष्मेरिंद्रयातनमोभिरग्नेऽअर्वाक् । युवंराधोभिरकवेभिरिंद्राग्नेऽअस्मेभंवतमुत्तमेभिः ॥ ताहुवेयोरिदंप
मेविश्वैपुराकृतं । इंद्राग्नीनमर्धतः ॥ उग्राविधनिनामृधऽइंद्राग्नीहवामहे । तानोमृळातऽईददौ ॥ २७ ॥ हतोवृत्रा
ण्यार्योहतोदासानिसत्पती । हतोविश्वाऽअपद्विषः ॥ इंद्राग्नीयुवामिमेऽभिस्तोमाऽअनूषत । पिबंतंशंभुवासुतं ॥
यावांसंतिपुरुषूहोनियुतोदाशुषेनरा । इंद्राग्नीताभिरागतं ॥ ताभिरागच्छतंनरोपेदंसवनंसुतं । इंद्राग्नीसोमपीत
ये ॥ तमीळिष्वयोऽअर्चिषावनाविश्वापरिष्वजत् । कृष्णाकृणोर्तिजिह्वया ॥ २८ ॥ यऽइन्द्रऽआविवांसतिसुम्नामि
ंद्रस्यमर्त्यः । घुम्नायंसुतराऽअपः+ ॥ तानोवाजवतीरिषऽआशून्पिपृतमर्वतः । इंद्रमग्निंचवोह्वे ॥ उभावामिंद्रा
ग्नीऽआहुवध्याऽउभाराधसःसहमादयध्वै । उभादाताराविषार्यीणामुभावाजस्यसातयेहुवेवां ॥ आनोगव्येभिर
श्वैर्वसव्यैऽरुपगच्छतं । सखायौदेवौसख्यायशंभुवैंद्राग्नीताहवामहे ॥ इंद्राग्नीशृणुतंहव्यंजमानस्यसुन्वतः । वीतं

(६।५।११) अथ द्वृत्रमिति पंचदशर्चस्यसूक्तस्य बार्हस्पत्योभरद्वाजइंद्राग्नीगायत्रीआद्यास्तिस्रस्रयोदशीचत्रिष्टुभःचतुर्दशीबृहत्पत्यानुष्टुप ।

हव्यान्यागतं पिबंतं सोम्यमधु ॥ २९ ॥ (६।५।१२) इयमददाद्रभसमृणच्युतं दिवोदासंवध्यश्वायदाशुषे । या
शश्वंतमाचखादावसंपणितातेदात्राणितविषासरस्वति ॥ इयंशुष्मेभिर्विसखाऽईवारुजत्सानुगिरीणांतविषेभिरुमि
भिः । पारावतग्नीमवसेसुवृक्तिभिःसरस्वतीमाविवासेमधीतिभिः ॥ सरस्वतिदेवनिदोनिर्वहयप्रजांविश्वस्यबृसंस्य
मायिनः । उत्क्षितिभ्योवनीरविंदोविषमेभ्योऽअस्रवोवाजिनीवति ॥ प्रणोदेवीसरस्वतीवाजैर्भिर्वाजिनीवती ।
धीनामवित्र्यवतु ॥ यस्त्वादेविसरस्वत्युपब्रूतेधनेहिते । इंद्रंनवृत्रतूयै ॥ ३० ॥ त्वंदेविसरस्वत्यवावाजेषुवाजिनि ।
रदापूषेवनःसर्नि+ ॥ उत्स्यानःसरस्वतीधोराहिरण्यवर्तनिः । वृत्रघ्नीवष्टिसुष्टुति+ ॥ यस्याऽअनंतोऽअहुतस्त्वेषश्च
रिप्णुरर्णवः । अमश्चरतिरोरुवत् ॥ सानोविश्वाऽअतिद्विषःस्वसूरन्याऽऋतावरी । अतन्नहेवसूर्यः ॥ उत्तनःप्रियाप्रिया
सुसप्तस्वसासुजुष्टा । सरस्वतीस्तोम्याभूत् ॥ ३१ ॥ आपप्रुषीपाथिवान्युररजोऽअंतरिक्षं । सरस्वतीनिदस्पातु ॥
त्रिषधस्थासप्तधातुःपंचजातावर्धयती । वाजैवाजेहव्याभूत् ॥ प्रयामहिन्नामहिनासुचेर्कितेद्युम्नेभिरन्याऽअपसाम
पस्तमा । रथऽइवबृहतीविश्वनेकृतोपस्तुत्याचिकितुषासरस्वती ॥ सरस्वत्यभिर्नोनेषिवस्योमापस्फरीःपर्यसामानऽ
आधक् । जुषस्वनःसख्यावेदयाचमात्वत्क्षेत्राण्यरणानिगन्म ॥ ३२ ॥ ॥ इतिचतुर्थाष्टकेऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

(६।५।१२) इयमददादिति चतुर्दशर्चस्यसूक्तस्य बार्हस्पत्योभरद्वाजःसरस्वतीगायत्रीआद्यास्तिस्रस्रयोदशीचजगत्पत्यानुष्टुप ।

क्रकसं.

अ.४अ.८

॥५८॥

द्वात्रिंशाध्यायेवर्गाः ३२ सूक्तानि १४ ऋचः १६६ ॥ त्यागः ॥ अग्नय. १० मरुद्ध्य. ५ पूष्णइदं. ४ मरुद्ध्य. ३ विश्वेभ्योदेवेभ्य. ६३
[भे. प. विश्वेभ्योदेवेभ्य. अग्नय. अहोरात्राभ्या. वायव. अश्विभ्या. विश्वेभ्योदेवेभ्य. सरस्वत्याइ. पूष्ण. अग्नयेत्वष्टू. रुद्राये. मरुद्ध्य. २
विष्णव. विश्वेभ्योदेवेभ्य. ३ सूर्यायेदं. द्यावापृथिवीभ्या. मरुद्ध्य. २ इंद्राये. अग्नय. सवित्र. अग्नय. अश्विभ्या. विश्वेभ्योदेवेभ्य. ५
सूर्याये. २ विश्वेभ्योदेवेभ्य. १० अग्नय. सोमाये. विश्वेभ्योदेवेभ्य. ४ सोमाये. विश्वेभ्योदेवेभ्य. ८ अग्नय. विश्वेभ्योदेवेभ्य. ३
अग्निपर्जन्याभ्या. विश्वेभ्योदेवेभ्य.] पूष्णइ. ३२ इंद्रापूषभ्या. ६ पूष्ण. ४ इंद्राग्निभ्या. २५ सरस्वत्याइ. १४ ॥ इतिचतुर्थेऽष्टमः ॥

मंडलं ६

अनु. ५

॥ इतिचतुर्थाष्टकःसमाप्तः ॥

॥५८॥

॥ अथपंचमाष्टकप्रारंभः ॥

श्रीः ॥ स्तुषएकादशाश्विनंतुक्तैकपदांतत्रैष्टुभमाद्याविरातुदुश्रियेषलुषस्यंत्वेपास्यावपुर्नवेकादशमारुतैवि
 श्वेषामैत्रावरुणंश्रुष्टीवामैद्रावरुणमुपांत्येजगत्यांसवामष्टावैद्रावैष्णवैघृतवतीषट्पावापृथिवीयंजागतमुदुष्यः
 सावित्रंत्रिष्टुबंतमिद्रासोमापंचैद्रासोमयोअद्रिभित्तुचंबार्हस्पत्यंसोमारुद्राचतुष्कंसोमारादैजीमूतस्यैकोना
 पायुर्भारद्वाजःसंग्रामांगान्यृकशोभितुष्टाववर्मधनुर्ज्यामार्कीहृषुधिजगत्यधेसारथिमधेरमीनश्वाअथरथगोपा
 न्जगत्याद्यालिङ्गोक्तदेवताद्वाभ्यामिषून्प्रतोदहस्तघ्नद्वाभ्यामिषून्पराःपत्तयादयोर्लिङ्गोक्तदेवताःसंग्रामाशिषां
 त्यानुष्टुबृजीतआलाकेतिचद्वेद्वेयोऽन्यःसंभूतोवसतीवरीषुगृह्यमाणासुपुष्करेस्थितवान्सर्वतःपुष्करंतत्रविश्वेदे
 वाअधारयन्नुत्थापयतोमहत्तपश्चकारादृष्टमिद्रमन्यैर्ऋषिभिर्योदृष्टवांस्तपसापूर्वस्तोमभागान्परितुष्टःशक्रःप्रब्रूते
 यस्यसगुणतोनामजज्ञेवसतःश्रेष्ठ्यकर्मणःससप्तममंडलंवसिष्ठोपश्यदग्निपंचाधिकाविराजोष्टादद्याद्याः ॥ १ ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ हरिःओम् ॥ (६।६।१) स्तुपेनरादिवोऽअस्यप्रसंताश्विनाहुवेजरमाणोऽअकैः ।

यासद्यऽउन्नाव्युषिऽमोऽअंतान्युयूषतःपर्युरुवरांसि ॥ तायज्ञमाशुचिभिश्चक्रमाणारयस्यभानुरुहचूरजोभिः । पुरु
 वरांस्यमितामिमानापोधन्वान्यतिथाथोऽअजान् ॥ ताहृत्यहृतिर्यदरंभ्रमुग्रेत्थाधियऽऊहधुःशश्वदश्वैः । मनोजवे

पठेनुवाकेचतुर्दशसूक्तानि (६।६।१) स्तुपेनरेत्येकादशर्चस्यसूक्तस्यबार्हस्पत्योभरद्वाजोश्विनौत्रिष्टुप् ।

ऋक्सं.
अ. १. अ. १
॥ २ ॥

मंडलं ६
अनु. ६

भिरिषिरैः शयधैपरिव्याधिर्दाशुषोमर्त्यस्य ॥ तानव्यसो जर्माणस्यमन्मोर्षभूषतोयुयुजानसंसी । शुभं पृक्षमिषमूर्जं व
हंता होतायक्षत्प्रलोऽअधुग्युवाना ॥ तावत्तूदसापुरुशक्तमाप्रलानव्यसावचसार्थिवासे । याशंसतेस्तुवतेशंभवि
ष्ठाबभूवतुर्गुणतेचित्रराती ॥ १ ॥ ताभुज्युं विभिरुः समुद्रात्तुग्रस्यसूनुमूहधूरजोभिः । अरेणुभिर्योजनेभिर्भुजंताप
तत्रिभिरर्णसो निरुपस्थात् ॥ विजयुषारथ्यायातमद्रिश्रुतं हवं वृषणावधिमत्याः । दशस्यंताशयवैपिप्यधुर्गामितिच्य
वानासुमतिभुरण्य ॥ यद्रोदसीप्रदिबोऽअस्तिभूमाहेळोदेवानामुतमर्त्यत्रा । तदादित्यावसवोरुद्रियासोरक्षोयुजेतपु
रधंदधात ॥ यऽईराजानावृतुथाविदधद्रजसोमित्रोवरुणश्चिकेतत् । गंभीरायरक्षसेहेतिमस्यद्रोधायचिद्वचसऽआन
वाय ॥ अंतरेऽश्नैस्तनयायवर्तिर्द्युमतायातं नृवतारथेन । सनुत्येनत्यजसामर्त्यस्यवनुष्यतामपिशीर्षाववृक्तं ॥ आप
रमाभिरुतमध्यमाभिर्नियुद्धिर्यातमवमाभिरर्वाक् । दृढस्यचिद्रोमतोवित्रजस्यदुरोवर्तगुणतेचित्रराती ॥ २ ॥
(६।६।२) क१ त्यावल्गूपुरुहूताद्यदूतोनस्तोमोविदन्नमस्वान् । आयोऽअर्वाङ्गासत्याववर्तप्रेष्ठाह्यसंथोऽअस्यमन्म
न ॥ अरमेगंतं हवनायासैर्गुणानायथापिबांधोऽअंधः । परिहृत्यद्वितीयाधोरिपोनयत्परोनांतरस्तुतुर्यात्+ ॥ अका
रिवामंधसोवरीमन्नस्तारिबर्हिःसुप्रायणतमं । उत्तानहस्तोयुवयुर्ववंदावानक्षतोऽअद्रयऽआंजन् ॥ ऊर्ध्वोवामग्निरध्व

(६।६।२) कत्येतेकादशर्चस्यसूक्तस्यबार्हस्पत्योभरद्वाजोऽश्विनौत्रिष्टुप्आद्याविराळंलैकपदा ।

॥ २ ॥

रेष्वस्थात्परातिरेतिजृणिनीघृताची । प्रहोतागूर्तमनाऽउराणोयुक्तयोनासत्याहवीमन् ॥ अधिश्रियेदुहितासूर्यस्य
रथैतस्थापुरुभुजाशतोति । प्रमायाभिर्मायिनाभूतमन्ननरानृतुजनिमन्यज्ञियानां ॥ ३ ॥ युवंश्रीभिर्देशताभिराभिः
शुभेपुष्टिमूहथुःसूर्यायाः । प्रवांवयोवपुषेनुपसन्नक्षद्वानीसुष्टुताधिष्ण्यावां ॥ आवांवयोश्वासोवहिष्ठाऽअभिप्रवांना
सत्यावहंतु । प्रवारथामनोजवाऽअसर्जीपःपृक्षऽइपिधोऽअनुपूर्वीः+ ॥ पुरुहिवोपुरुभुजादेष्णभेनुनऽइपिपिन्वतमसं
कां । स्तुतश्चवांमाध्वीसुष्टुतिश्चरसाश्चयेवामनुरातिमगमन् ॥ उतमऽऋज्रेपुरयस्यरध्वीसुमीढेशतंपेरुकेचंपका । शां
डोदाद्विरिणिःस्माद्दिष्टीन्दशवशासोऽअभिषाचऽऋष्वान्+ ॥ संवांशतानासत्यासहस्राश्वानांपुरुषंथांगिरेदात् ।
भरद्वाजायवीरनृगिरेदाद्वितारक्षातिपुरुदंससास्युः ॥ आवांसुम्नेवरिमन्सूरिभिःप्यां ॥ ४ ॥ (६।६।३) उदुश्रिय
ऽउपसोरोचमानाऽअस्थुरपांनोर्मयोरुशतः । कृणोतिविश्वासुपथासुगान्यभूदुवस्वीदक्षिणामघोनी ॥ भद्राददृक्षऽउ
र्वियाविभास्युत्तेशोचिर्भानवोद्यामपसन् । आविर्वक्षःकृणुपेशंभमानोषोदेविरोचमानामहोभिः ॥ वहतिसीमरुणा
सोरुशंतोगावःसुभगांमुर्वियाप्रधानां । अपेजतेशूरोऽअस्तेवशन्नूबाधंततमोऽअजिरोनवोढा ॥ सुगोततेसुपथापर्वते
ष्ववातेऽअपस्तरसिस्वभानो । सानऽआवहपृथुयामन्नृष्वेरयिर्दिवोदुहितरिष्यधै ॥ साबहयोक्षभिरवातोषोवरंवह

(६।६।३) उदुश्रियइतिषडृचस्यसूक्तस्यबार्हस्पत्योभरद्वाजउपास्त्रिष्टुप् ।

सिजोषमनु । त्वंदिबोदुहितर्याहदेवीपूर्वहूतौमंहनादर्शताभूः ॥ उत्तेवयश्चिद्वसतेरपसन्नरश्चयेपितुभाजोव्युष्टौ । अ
मासतेवहसिभूरिवाममुषोदेविदाशुषेमर्त्याय ॥ ५ ॥ (६।६।४) एषास्यानोदुहितादिवोजाःक्षितीरुच्छंतीमानुधीर
जीगः । याभानुनारुशताराम्यास्वजायितिरस्तमसश्चिदक्नू⁺ ॥ वितद्युररुणयुग्मिभिरश्वैश्चित्रंभात्युषसश्चंद्ररथाः ।
अग्रयज्ञस्यबृहतोनयंतीर्विताबाधतेतमऽऊर्म्यायाः ॥ श्रवोवाजमिषमूर्ज्वहंतीर्निदाशुषऽउषसोमर्त्याय । मघोनीर्धो
रवत्पत्यमानाऽअवोधातविधतेरत्नमद्य⁺ ॥ इदाहिवोविधतेरत्नमस्तीदावीरायदाशुषऽउषासः । इदाविप्रायजरतेय
दुक्थानिष्ममावतेवहथापुराचि⁺ ॥ इदाहितऽउषोऽअद्रिसानोगोत्रागवामंगिरसोगृणंति । व्य^१केंणविभिदुर्ब्रह्म
णाचसत्यानृणामभवहेवहृतिः ॥ उच्छादियोदुहितःप्रत्नवन्नोभरद्वाजवद्विधतेमघोनि । सुवीररयिगृणतोरेरीह्यरुगा
यमधिधेहिश्रवोनः ॥ ६ ॥ (६।६।५) वपुर्नुतच्चिकितुषेचिदस्तुसमानंनानामधेनुपत्यमानं । मत्तैष्वन्यदोहसेपीपायं
सकृच्छुक्रंदुदुहेपृश्चिरूधः ॥ येऽअग्रयोनशोशुचिन्निधानाद्विर्यत्रिर्मरुतोवावृधंत । अरेणवोहिरण्ययांसऽएषांसाकंनृ
ग्णैःपौंस्यैभिश्चभूवन् ॥ रुद्रस्ययेमीहृषःसंतिपुत्रायांश्चोनुदाधृविर्भरंध्यै । विदेहिमातामहोमहीषासेत्पृश्चिःसुभ्वे^३ग
र्भमाधात् ॥ नयऽईषतेजनुषोयान्व^१तःसंतोवद्यानिपुनानाः । निर्यदुहेशुचयोनुजोषमनुश्रियातन्वमुक्षमाणाः ॥

(६।६।४) एषास्येतिषट्चस्यसूक्तस्यबार्हस्पत्योभरद्वाजउषास्त्रिष्टुप् । (६।६।५) वपुर्वित्येकादशर्चस्यसूक्तस्यबार्हस्पत्योभरद्वाजोमरुत-

मक्षूनयेषुदोहसेचिदुयाऽआनामधृष्णुमारुतंदधानाः । नयेस्तौनाऽअयासोमहानूचित्सुदानुरवयासदुग्रान्⁺ ॥ ७ ॥
तऽइदुग्राःशवसाधृष्णुषेणाऽउभेयुजंतरोदसीसुमेके । अधस्मैषुरोदसीस्वशोचिरामवत्सुतस्थानरोकः ॥ अनेनोवोम
रुतोयामोऽअस्त्वनश्वश्चिद्यमजत्यरंथीः । अनवसोऽअनभीशूरजस्तूर्विरोदसीपथ्यायातिसाधन् ॥ नास्यवर्तानतरु
तान्वस्तिमरुतोयमवथवाजसातौ । तोकेवागोषुतनयेयमप्सुसम्रजंदर्तापायेंऽअधद्योः⁺ ॥ प्रचित्रमर्कगृणतेतुरायमा
रुतायस्वतवसेभरध्वं । येसहोसिसहसासहतेरेजतेऽअग्नेपृथिवीमुखेभ्यः ॥ त्विषीमंतोऽअध्वरस्येवदिद्युत्तृषुच्यवसो
जुहो^३नाग्नेः । अर्चत्रयोधुनयोनवीराभ्राजजन्मानोमरुतोऽअधृष्टाः ॥ तंवृधंतमारुतंभ्राजदृष्टिरुद्रस्यसूनुहवसावि
वासे । दिवःशर्धायशुचयोमनीषागिरयोनापऽउग्राऽअस्पृधन् ॥ ८ ॥ (६।६।६) विश्वेषांवःसतांज्येष्ठतमागीभिर्मि
त्रावरुणावावृधध्यै । संयारश्मेवयमतुर्यमिष्टाद्वाजनाऽअसंमाबाहुभिःस्वः⁺ ॥ इयमद्वांप्रस्तृणीतेमनीषोपप्रियानमं
सावर्हिरच्छ । यंतनोमित्रावरुणावधृष्टच्छदिर्यद्वावृथ्यंसुदानू ॥ आयातंमित्रावरुणासुशस्त्युपप्रियानमंसाहूयमा
ना । संयारवम्रःस्थोऽअपसेवजनान्छुधीयतश्चिद्यतथोमहित्वा⁺ ॥ अश्वानयावाजिनापूतबधूऽऋतायद्भर्ममर्दितिर्भरं
ध्यै । प्रयामर्हिमहांताजायमानाघोराभर्तायरिपवेनिदीधः ॥ विश्वेयद्वांमंहनामंदमानाःक्षत्रंदेवामोऽअदधुःसजो
स्त्रिष्टुप् । (६।६।६) विश्वेषामित्येकादशर्चस्यसूक्तस्यबार्हस्पत्योभरद्वाजोमित्रावरुणौत्रिष्टुप् ।

षाः । परियद्भूथोरोदसीचिदुर्वीसंतिस्पशोऽअदब्धासोऽअमूराः ॥ ९ ॥ ताहिक्षत्रंधारयेथेऽअनुद्युन्हेथेसानुमुप
मादिवद्योः । दृढोनक्षत्रऽउतविश्वदैवोभूमिमातान्धाधासिनायोः⁺ ॥ ताविग्रंधैथेजठरैपूणध्याऽआयत्सद्भ्यसभृत
यःपूणंति । नमृष्यंतेयुवतयोवातावियत्पयोविश्वजिन्वाभरंते ॥ ताजिह्यासदमेदंसुमेधाऽआयद्वासत्योऽअरतिर्क
तेभूत् । तद्वांमहित्वंघृताभ्रावस्तुयुवंदाशुषेविचयिष्टमंहः ॥ प्रयद्वांमित्रावरुणास्पृधन्प्रियाधामयुवधितामिनंति ।
नयेद्देवासोऽओहसानमर्ताऽअयज्ञसाचोऽअप्योनपुत्राः⁺ ॥ वियद्वाचंकीस्तासोभरंतेशंसैतिकेचिन्निविदोमनानाः ।
आद्वांभवामसत्यान्युकथानकिर्देवभिर्यतथोमहित्वा⁺ ॥ अवोरिथावाच्छदिषोऽअभिष्टौयुवोर्मित्रावरुणावस्कृधो
यु । अनुयद्वावःस्फुरानृजिप्यंधृःपुंयद्रणेवृषणंयुनजन् ॥ १० ॥ (६।६।७) श्रुष्टीवाँऽयज्ञऽउद्यतःसजोषामनुष्व
दृक्तवाहिषोयजधै । आयऽइन्द्रावरुणाविषेऽअद्यमहेसुभ्रायमहऽआववतंत् ॥ ताहिश्रेष्ठादेवतातातुजाशूराणांशवि
ष्ठाताहिभूतं । मघोनामंहिष्ठातुविशुष्मऽऋतेनवृत्रतुरासर्वसेना ॥ तागृणीहिनमस्येभिःशूषैःसुम्नेभिरिन्द्रावरुणाचका
ना । वज्रेणान्यःशर्वसाहंतिवृत्रंसिपत्स्यन्योवृजनेषुविप्रः ॥ भ्राश्रयन्नरश्चवावृधंतविश्वेदेवासोनरास्वगृताः । प्रैभ्य
ऽइन्द्रावरुणामहित्वाद्यौश्वपृथिविभूतमुर्वी⁺ ॥ सऽइत्सुदानुःस्ववाँऽऋतावेद्वायोवावरुणदाशतित्मन् । इपासद्विप

(६।६।७) श्रुष्टीवामित्येकादशर्चस्यसूक्तस्यबार्हस्पत्योभरद्वाजइन्द्रावरुणात्रिष्टुप्पुनवमीदशम्यौजगत्यौ ।

स्तरेहास्वान्वसेद्वरिंरिवितश्चजनान् ॥ ११ ॥ यंयुवंदाश्वध्वरायदेवारयिंधत्थोवसुमंतंपुरुक्षुं । अस्मेसऽइन्द्रावरुणा
वर्षिष्यात्प्रयोभनकिंवनुषामशस्तीः ॥ उतनःसुत्रात्रोदेवगोपाःसुरिभ्यऽइन्द्रावरुणारयिःष्यात् । येषांशुष्मःपृतनासु
साहान्प्रसद्योद्युन्नातिरतेतुरिः ॥ नूनऽइन्द्रावरुणागृणानापृंक्तरयिसौश्रवसायदेवा । इत्थागृणंतोमहिनस्यशर्धोपो
ननावादुरितातरेम ॥ प्रसन्नाजैबृहतेमन्मनुप्रियमर्चदेवायवरुणायसप्रथः । अयंयऽउर्वामहिनामहिब्रतःकृत्वावि
भात्यजरोनशोचिषा ॥ इन्द्रावरुणासुतपाविमंसुतंसोमैपिबतमद्यधृतव्रता । युवोरथोऽअध्वरंदेववीतयेप्रतिस्वसरमु
पयातिपीतये ॥ इन्द्रावरुणामधुमत्तमस्यवृष्णःसोमस्यवृष्णावृषेथां । इदंवांमधःपरिषिक्तमस्मेऽआसद्यास्मिन्बहिषि
मादयेथां ॥ १२ ॥ (६।६।८) संवांकर्मणासमिषाहिनोमीन्द्राविष्णूऽअपसस्पारेऽअस्य । जुषेथांयज्ञद्रविणंचधत्तम
रिदैर्नःपृथिभिःपारयंता ॥ याविश्वासांजनितारामतीनामिन्द्राविष्णूंकलशासोमधाना । प्रवांगिरःशस्यमानाऽअव
तुप्रस्तोमासोगीयमानासोऽअकैः⁺ ॥ इन्द्राविष्णूमदपतीमदानामासोमैयातंद्रविणोदधाना । संवांमजंत्वक्तुभिर्मती
नांसस्तोमासःशस्यमानासऽउक्थैः ॥ आवामश्वासोऽअभिमातिषाहऽइन्द्राविष्णूसधमादौवहंतु । जुषेथांविश्वाह
वनामतीनामुपब्रह्माणिशृणुस्तंगिरोमे ॥ इन्द्राविष्णूतत्पन्याय्यंवांसोमस्यमदऽउरुचक्रमाथे । अकृणुतमंतरिक्षंवरीयो

(६।६।८) संवामित्यष्टर्चस्यसूक्तस्यबार्हस्पत्योभरद्वाजइन्द्राविष्णूत्रिष्टुप् ।

प्रथतंजीवसेनोरजांसि ॥ इंद्राविष्णूहविषावावृधानाग्राद्धानानमसारातहव्या । घृतासुतीद्रविणंघत्तमस्मेसमुद्रःस्थः
 कलशःसोमधानः ॥ इंद्राविष्णूपिबतंमध्वोऽस्यसोमस्यदस्त्राजठरं पृणेथां । आवामंधीसिमदिराण्यग्नन्नुपब्रह्माणि
 शृणुतंहवमे ॥ उभाजिग्यधुनंपराजयेथेनपराजिग्येकतरश्चनैनोः । इंद्रश्चविष्णोयदपस्पृधेथांत्रेधासहस्रं वितदैरये
 थां ॥ १३ ॥ (६।६।९) घृतवतीभुवनानामभिश्रियोर्वीपृथ्वीमधुदुधेसुपेशसा । द्यावापृथिवीवरुणस्यधर्मणावि
 ष्कभितेऽअजरेभूरिरेतसा ॥ असंश्रंतीभूरिंधारेपयस्वतीघृतंदुहातेसुकृतेशुचिब्रते । राजंतीऽअस्यभुवनस्यरोदसीऽ
 अस्मेरेतःसिंचतंयन्मनुहितं ॥ योवामृजवेकमणायरोदसीमतोद्दाशधिषणेससाधति । प्रप्रजाभिर्जायतेधर्मणस्प
 रियुवोःसिक्ताविषुरुपाणिसब्रता ॥ घृतेनद्यावापृथिवीऽअभीवृतेघृतश्रियाघृतपृचाघृतावृधा । उर्वीपृथ्वीहोतृवृयंपु
 रोहितेतेऽइद्विप्राऽईळतेसुभ्रमिष्टये ॥ मधुनोद्यावापृथिवीभिर्मिक्षतामधुश्रुतामधुदुधेमधुव्रते । दधानेयज्ञद्रविणंच
 देवतामहिश्रवोवाजमस्मेसुवीर्यं ॥ ऊर्जनोद्यौश्चपृथिवीचपिन्वतांपितामाताविश्वविदांसुदंससा । सरराणेरोदसीवि
 श्वशोभुवासनिंवाजैरयिमस्मेसमिन्वतां ॥ १४ ॥ (६।६।१०) उदुप्यदेवःसविताहिरण्ययाबाहूऽअयंस्तसर्वनायसु

(६।६।९) घृतवतीइतिषडृचस्यसूक्तस्यबार्हस्पत्योभरद्वाजोद्यावापृथिव्यौजगती । (६।६।१०) उदुप्येतिषडृचस्यसूक्तस्यबार्हस्पत्यो
 भरद्वाजःसविताजगतीअंत्यास्तिस्रिष्टुभः ।

कतुः । घृतेनपाणीऽअभिप्रुणुतेमखोयुवामुदक्षोरजसोविधर्मणि ॥ देवस्यवयंसवितुःसर्वीमनिश्रेष्ठेस्यामवसुनश्चद्राव
 ने । योविश्वस्यद्विपदोयश्चतुष्पदोनिवेशनेप्रसवेचासिभूमनः ॥ अदब्धेभिःसवितःपायुभिष्टुशिवेभिरद्यपरिपाहिनोग
 यं । हिरण्यजिह्वःसुवितायनव्यसेरक्षामार्किनोऽअघशंसऽइत ॥ उदुप्यदेवःसवितादमूनाहिरण्यपाणिःप्रतिद्रोपमं
 स्यात् । अयोहनुर्यजतोमंद्रजिह्वऽआदाशुपेसुवतिभूरिवामं ॥ उदुऽअयोऽउपवक्तेवबाहूहिरण्ययासवितासुप्रतीका ।
 दिवोरोहोस्यरुहपृथिव्याऽअरीरमत्पतयत्कच्चिदभ्वं ॥ वाममद्यसवितवाममुश्वोदिवेदिवेवाममस्मभ्यंसावीः । वाम
 स्यहिक्षयस्यदेवभूरैरयाधियावामभाजःस्याम ॥ १५ ॥ (६।६।११) इंद्रासोमामहितद्वामहित्वंयुवंमहानिप्रथमानिच
 कथुः । युवंसूर्यविद्विदथुर्युवंस्वर्विश्वातमोस्यहतंनिदश्च ॥ इंद्रासोमावासयथऽउषासमुत्सूर्यनयथोज्योतिषासह ।
 उपद्यांस्कंभयुःस्कंभनेनाप्रथतंपृथिवीमातरंवि ॥ इंद्रासोमावहिमपःपरिष्ठांहुथोवृत्रमनुवांघौरमन्यत । प्राणीस्यै
 रयतंनदीनामासमुद्राणिपप्रथुःपुरुणि ॥ इंद्रासोमापक्रमामास्वतंनिगवामिदधधुर्वक्षणासु । जगृभधुरनपिनद्धमासु
 रुशच्चित्रासुजगतीप्वंतः ॥ इंद्रासोमायुवमंगतरुत्रमपत्यसाचंश्रुत्यैरराथे । युवंशुष्मनर्यचर्षणिभ्यःसंविध्यथुःपृत
 नापाहमुग्रा ॥ १६ ॥ (६।६।१२) योऽअद्रिभित्प्रथमजाऽकृतावाबृहस्पतिरागिरसोहविष्मान् । द्विबर्हज्माप्राघ

(६।६।११) इंद्रासोमेतिषचर्चस्यसूक्तस्यबार्हस्पत्योभरद्वाजइंद्रासोमौत्रिष्टुप् । (६।६।१२) योअद्रिभित्दितृचस्यसूक्तस्यबार्हस्पत्यो

र्मसत्पितानऽआरोदसीवृषभोरोरवीति ॥ जनायचिद्यऽईवतऽउलोकंबृहस्पतिर्देवहूतौचकार । मन्वृत्राणिविपुरोदद
रीतिजयन्छत्रैर्मित्रान्पूत्सुसाहन् ॥ बृहस्पतिःसमजयद्वसूनिमहोत्रजान्गोमतोदेवऽएषः । अपःसिषासन्त्व१रप्रती
तोबृहस्पतिर्हृत्यमित्रमूकैः+ ॥ १७ ॥ (६।६।१३) सोमारुद्राधारयेथामसुर्य१प्रवामिष्टयोरमश्रुवन्तु । दमेदमेस्ररत्ना
दधानाशंनोभूतंद्विपदुशंचतुष्पदे ॥ सोमारुद्राविवृहंतविषूचीमभीवायानोगयमाविवेश । आरेबाधेथानिर्कृतिपराचैर
स्मेभद्रासौश्रवसानिसंतु ॥ सोमारुद्रायुवमेतान्यस्मेविश्वातनूषुभेषजानिधत्त । अवस्यतंमुंचतंयन्नोऽअस्तितनूषुबद्धं
तमेनोऽअस्मत्+ ॥ तिग्मायुधौतिग्महेतीसुशेवौसोमारुद्राविहसुमृळतनः । प्रनोमुंचतंवरुणस्यपाशाहोपायतनःसुमन
स्यमाना ॥ १८ ॥ (६।६।१४) जीमूतस्येवभवतिप्रतीकंयद्वर्मायातिस्मदामुपस्थे । अनाविद्धयातन्वाजयत्वंसत्वा
वर्मणोमहिमापिपतु ॥ धन्वंनागाधन्वंनाजिंजयेमधन्वंनातीव्राःसमदोजयेम । धनुःशत्रौरपकामंकृणोतिधन्वंनास
भरद्वाजोबृहस्पतिस्त्रिष्टुप् । (६।६।१३) सोमारुद्रेतिचतुर्कचस्यसूक्तस्यबार्हस्पत्योभरद्वाजःसोमारुद्रौत्रिष्टुप् । (६।६।१४) जीमूतस्येवत्येको
नविंशत्युचस्यसूक्तस्यभरद्वाजःपायुः आद्यानानंनवानांक्रमेणवर्मधनुर्ग्याधनुष्कोटीषुधिःसारथीरश्मयोऽध्वारथोरथगोपाः दशम्याब्राह्मण
पितृसोमपृथिवीपूषाणः एकादश्यादिद्वयोरिषवः त्रयोदश्याःप्रतोदः चतुर्दश्याहस्तत्रायं पंचदशीषोडशयोरिषवः सप्तदश्यायुद्धभूमिकवच
ब्रह्मणस्पत्यदित्यः अष्टादश्यावर्मसोमवरुणाः अंत्यायादेवब्रह्मणित्रिष्टुप् । षष्ठीदशम्याजगत्याद्वादशीत्रयोदशीपंचदशीषोडश्यंत्या अनुष्टुभः

वीःप्रदिशोजयेम ॥ वक्ष्यंतीवेदागनीगंतिकर्णीप्रियंसखायंपरिषस्वजाना । योषेवशिङ्गेवितताधिधन्वन्ज्याऽइयंसमनेपा
रयंती ॥ तेऽआचरंतीसमनेवयोषामातेवपुत्रंविभृतामुपस्थे । अपशत्रून्विध्यतांसंविदानेऽआलीऽइमेविष्फुरंतीऽअ
मित्रान् ॥ बह्वीनांपिताबहुरस्यपुत्रश्चिश्वाकृणोतिसमनावगत्य । इषुधिःसंकाःपृतनाश्चसर्वाःपृष्ठेनिनद्धोजयतिप्रसूतः
॥ १९ ॥ रथेतिष्ठन्नयतिवाजिनःपुरोयत्रयत्रकामयतेसुषारथिः । अभीशूनांमहिमानंपनायतमनःपश्चादनुयच्छतिर
श्मयः ॥ तीव्रान्घोषान्कृण्वतेवृषपाणयोश्चारथेभिःसहवाजयंतः । अवक्रामंतःप्रपंदरमित्रान्क्षिणंतिशत्रूरनपव्ययं
तः ॥ स्थवाहनंहविरस्यनामयत्रायुधंनिहितमस्यवर्म । तत्रारथमुपशगमंसंदेमविश्वाहावयंसुमनस्यमानाः ॥ स्वादु
पंसदःपितरोवयोधाःकृच्छ्रेश्रितःशक्तीवंतोगभीराः । चित्रसेनाऽइषुबलाऽअमृध्राःसतोवीराऽउरवोव्रातसाहाः+ ॥
ब्राह्मणासुःपितरःसोम्यासःशिवेनोद्यावापृथिवीऽअनेहसा । पूषानःपातदुरिताहतावृधोरक्षामाकिर्नोऽअघशंसऽई
शत ॥ २० ॥ सुपर्णवस्तेमृगोऽअस्यादंतोगोभिःसंनद्धापततिप्रसूता । यत्रानरःसंचविचद्रवतितत्रास्मभ्यमिषवःशर्म
यंसन् ॥ ऋजंतिपरिवृग्धिनीशमाभवतुनस्तनूः । सोमोऽअधिब्रवीतुनोदितिःशर्मयच्छतु ॥ आजघंतिसान्वेषांजघना
सप्तदशीपंक्तिः।(त्रयोदश्याःप्रतोदइत्यत्राधोदेवतेतिकेचित् । चतुर्दश्याहस्तत्रमित्यत्रहस्तत्राणंचतुर्दश्यामितिशौनकोक्तेहस्तत्राणमेवयुक्तं । प
राःपंचयादयोलिंगोक्तदेवताइत्येवमनुक्रमण्यांसत्यामंत्ययोर्द्वयोर्विश्वेदेवाइतिकेचिन्मन्यंतेबहुदैवतत्वान् । पंचदश्यादिद्वयोर्विपाक्तमुखवाण

उपजिघ्रते । अश्वाजनिप्रचतसोश्वान्त्सुमत्सुचोदय ॥ अहिंरिवभोगैःपर्यैतिबाहुंज्यायाहेतिपरिवाधमानः । हस्तग्नो
विश्वावयुनानिविद्वान्पुमान्पुमांसंपरिपातुविश्वतः ॥ आलाक्तायारुहशीर्ण्यथोयस्याऽअयोमुखं । इदंपर्जन्यरेतस
ऽइष्वेदेव्यैबृहन्नमः ॥ २१ ॥ अवसृष्टापरापतशरव्येब्रह्मसंशिते । गच्छामित्रान्प्रपद्यस्वमामीपांकंचनोच्छिषः ॥
यत्रबाणाःसंपतैतिकुमाराविशिखाऽइव । तत्रानोब्रह्मणस्पतिरदितिःशर्मयच्छतुविश्वाहाशर्मयच्छतु ॥ मर्माणितेव
मैणाछादयामिसोमस्त्वाराजामृतेनानुवस्तां । उरोर्वरीयोवरुणस्तेकृणोतुजयंतत्त्वानुद्वामदंतु ॥ योनःस्वोऽअरणो
यश्चनिष्ठोजिघांसति । देवास्तंसर्वेधूर्वतुब्रह्मवर्मममांतरं ॥ २२ ॥ (इतिभारद्वाजंषष्ठमंडलं समाप्तं अत्रसूक्तानि ७५)
(७।१।१) अग्निनरोदीधितिभिररण्योर्हस्तच्युतीजनयंतप्रशस्तं । दूरेदृशंगृहपतिमथर्यु⁺ ॥ तमग्निमस्तेवसंवोन्यु
ष्वन्त्सुप्रतिचक्षमवसेकुतश्चित् । दक्षाय्योयोदमऽआसुनित्यः ॥ प्रेद्धोऽअग्नेदीदिहिपुरोनोज्ञयासृम्यीयविष्ठ ।
त्वांशश्चैतऽउपयंतिवाजाः ॥ प्रतेऽअग्नयोग्निभ्योवरंनिःसुवीरांसःशोशुचंतद्युमतः । यत्रानरःसमासंतेसुजाताः⁺ ॥
दानोऽअग्नेधियारयिसुवीरंस्वपत्यंसहस्यप्रशस्तं । नयंयावातरतियातुमावान् ॥ २३ ॥ उपयमेतियुवतिःसुदक्षंदो
षावस्तोर्हविष्मंतीघृताचीं । उपस्वैनमरमतिर्वसूयुः⁺ ॥ विश्वाऽअग्नेपदहारातीर्थेभिस्तपोभिरदहोजरुथं । प्रनिस्वरं
इतिशौनकः)।वासिधेसप्तमेमंडलेषडनुवाकाः(७।१।१)अग्निनरइतिपंचविंशत्यृचस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठोमिर्विराट्अंत्याःसप्तत्रिष्टुभः।

चातयस्वामीवां ॥ आयस्तोऽअग्नऽइधतेऽअनीकंवसिष्ठशुकृदीदिवःपावक । उतोनेऽएभिःस्तवधैरिहस्याः ॥ वियेतै
ऽअग्नेभेजिरेऽअनीकंमर्तानरःपित्र्यांसःपुरुत्रा । उतोनेऽएभिःसुमनाऽइहस्याः ॥ इमेनरोवृत्रहत्येषुशूराविश्वाऽअदे
वीरभिसंतुमायाः । येमेधियंपनयंतप्रशस्तां⁺ ॥ २४ ॥ माशूनैऽअग्नेनिषदामनृणांमाशेषसोवीरतापरित्वा । प्रजाव
तीषुदुर्यासुदुर्य ॥ यमश्वीनित्यमुपयातियज्ञंप्रजावतंस्वपत्यंक्षयनः । स्वजन्मनाशेषसावावृधानं⁺ ॥ पाहिनाऽअग्ने
क्षसोऽअजुष्टात्पाहिधूर्तेररुपोऽअघ्रायोः । त्वायुजापृतनायूरभिष्यां ॥ सेदग्निरग्नींऽरत्यस्वन्यान्यत्रवाजीतनयोवी
लुपाणिः । सहस्रपाथाऽअक्षरांसमेति ॥ सेदग्निर्योवन्युप्यतोनिपातिसमेद्धारमंहसऽउरुण्यात् । सुजातामःपरिचरं
तिवीराः⁺ ॥ २५ ॥ अयंसोऽअग्निराहुतःपुरुत्रायमीशानःसमिदिंधेहविष्मान् । परियमेत्यध्वरेषुहोतां ॥ त्वेऽअग्नऽ
आहव्नानिभूरींशानासऽआजुहुयामनित्या । उभाकृण्वंतोवहतूमियेधे ॥ इमोऽअग्नेवीततमानिहव्याजंशोवक्षिदेव
तातिमच्छ । प्रतिनऽईसुर्भीणिव्यंतु ॥ मानोऽअग्नेवीरतेपरादादुर्वासमेतयेमानोऽअस्यै । मानःक्षुधेमारक्षसंऽक्र
तावोमानोदमेमावन्ऽआजुह्वर्याः ॥ नूमेब्रह्माण्यग्नऽउच्छशाधित्वंदैवमघवन्ध्वःसुषूदः । रातास्यामोभयांसऽआतय
यंपातस्वस्तिभिःसदानः ॥ २६ ॥ त्वमग्नेसुहवोरण्वसंदृक्सुदीतीसूनोसहसोदिदीहि । मात्वेसचातनयनित्यऽआध
ज्मावीरोऽअस्मन्नयोविदासीत् ॥ मानोऽअग्नेदुर्भृतयेसचेषुदेवैष्वग्निपुप्रवाचः । मातंऽअस्मान्दुर्मतयोभूमाच्चिदेव

स्यसूनोसहसोनशत ॥ समर्तोऽअग्नेस्वनीकरवानमर्त्येयऽआजुहोतिहव्यं । सदेवतावसुवर्निदधातियंसूरिरथीपृच्छमा
नऽएति ॥ महोनोऽअग्नेसुवितस्यविद्वान्नयिसूरिभ्यऽआवहावृहंतं । येनवयंसहसावन्मदेमाविक्षितासऽआयुषासुवी
राः ॥ नूसेब्रह्माण्य ॥ २७ ॥ इतिपंचमाष्टकेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ ॥ ॥

पंचमाष्टकेसूक्तानि १२९ ऋचः १२६३

त्रयस्त्रिंशाष्टकेवर्गाः २७ सूक्तानि १५ ऋचः १४३ ॥ त्यागः ॥ अध्विन्यामिदं. २२ उपस. १२ मरुच्य. ११ मित्रावरुणाभ्या. ११
इंद्रावरुणाभ्या. ११ इंद्राविष्णुभ्या. ८ यावापृथिवीभ्या. ६ सवित्र. ६ इंद्रासोमाभ्या. ५ वृहस्पतय. ३ सोमारुद्राभ्या. ४ वर्मणइ.
धनुषइ. ज्यायाइ. धनुष्कोत्या. इषुध्याइ. सारथिरदिभ्य. अभ्येभ्य. रथाये. रथगोपेभ्य. ब्राह्मणपितृसोमयावापृथिवीषूभ्य. इषुभ्य. २
प्रतोदाये. हस्तत्राणाये. इषुभ्य. २ युद्धभूमिकवचब्रह्मणस्पत्यदितिभ्य. वर्मसोमवरुणेभ्य. देवब्रह्मभ्य. अग्नये. २५ ॥ इतिपंचमेप्रथमः ॥

जुषस्वैकादशप्रमप्रिबोदशप्रवःप्राग्नयेनववैश्वानरीयंतुप्रसध्वाजःसप्तप्रवोदेवमिधैबोधिषलुषोनपंचमहानगन्म
तृचैप्राग्नयेवैश्वानरीयंसमिधाबृहत्याद्युपसद्यायपंचोनागायत्रमेनावोद्वादशप्रागार्थमग्नेभवसप्तद्वैपदत्रैष्टुभैत्वे
हपंचाधिकैद्रसुदासःपैजवनस्यचतस्रोत्यादानस्तुतिर्यस्तिग्मशृंगएकादश ॥ २ ॥ ॥ ॥

॥ हरिःओम् ॥ (७।१।२) जुषस्वनःसमिधमग्नेऽअद्यशोचाबृहद्यजतंधूममृण्वन् । उपस्पृशद्विष्यंसानुस्तूपैः
संरश्मिभिस्ततनःसूर्यस्य ॥ नराशंसस्यमहिमानमेषामुपस्तोषामयजतस्ययज्ञैः । यसुक्रतवःशुचयोधिगंधाःस्वदंतिदे
वाऽउभयानिहव्या ॥ ईळेन्यैवोऽअसुरंसुदक्षमंतर्दूतरोदसीसत्यवाचं । मनुष्वदग्निमनुनासमिद्धंसमध्वरायसदमि
न्महेम ॥ सपर्यवोभरमाणाऽअभिजुप्रवृजतेनमसाबहिरग्नौ । आजुहानाघृतपृष्ठपृषदध्वर्यवोहविषामर्जयध्वं ॥
स्वाध्वोऽविदुरोदेवयंतोशिश्नयूरथयुदेवताता । पूर्वीशिशुनमातरारिहाणेसमग्रुवोनसमनेध्वजन् ॥ १ ॥ उतयोष
णेद्विष्येमहीनऽउषासानक्तासुदुधैवधेनुः । बहिषदापुरुहूतेमघोनीऽआयज्ञियेसुवितार्यश्रयेतां ॥ विप्रायज्ञेषुमानुषेषु
कारूमन्यैवांजातवेदसायजध्वै । ऊर्ध्वनोऽअध्वरंकृतंहवेषुतादेवेषुवनथोवार्याणि ॥ आभारंतीभारंतीभिःसृजोषाऽ
इळादेवैर्मनुष्यैभिरग्निः । सरस्वतीसारस्वतेभिर्वाक्त्तिस्त्रोदेवीर्बहिरेदंसदंतु ॥ तन्नस्तुरीपमधपोषयितुदेवत्वष्टिरं
राणःस्यस्व । यतोवीरःकर्मण्यःसुदक्षोयुक्तग्रावाजायतेदेवकामः ॥ वनस्पतेवसृजोपदेवानग्निहविःशमितासूदयाति ।
सेदुहोतासत्यतरोयजातियथादेवानांजनिमानिवेद ॥ आयाह्यग्नेसमिधानोऽअर्वाङ्द्विणदेवैःसरथतुरोभिः । बहि

(७।१।२) जुषस्वेकादशर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणैस्त्रिष्टुःइष्मोनराशंसइळोवर्हिदेवीर्द्वारउषासानक्तादैव्यौहोतारौसरस्वतीऽआभारत्य-
स्त्वष्टावनस्पतिःस्वाहाकृतयज्ञिष्टुप् ।

नैऽआस्तामदितिऽपुत्रास्वाहादेवाऽअमृतामादयंतां ॥ २ ॥ (७।१।३) अग्निर्वैदेवमग्निभिःसजोषायजिष्ठंदूत
मध्वरेकृणुध्वं । योमत्तैषुनिधुविर्कृतावातपुर्मूर्धाघृताभःपावकः+ ॥ प्रोथदभ्योनयवसेविध्यन्यदामहःसंवरेणाध्यस्था
त् । आदस्यवातोऽअनुवातिशोचिरधस्मतेप्रजनंकृष्णमस्ति ॥ उद्यस्यतेनवजातस्यवृष्णोमेचरैत्यजराऽइधानाः ।
अच्छाद्यामरुषोधूमऽएतिसंदूतोऽअग्नऽईयसेहिदेवान्+ ॥ वियस्यतेपृथिव्यांपाजोऽअग्नेतृषुयदन्नासमवृक्तजंभैः ।
सेनैवसृष्टाप्रसितिष्टऽएतियवंनदस्मजुहोविवेक्षि ॥ तमिहोषातमुषसियावैष्ठमग्निमत्यंनमर्जयंतनरः । निशिशानाऽ
अतिथिमस्यथोनौदीदायशोचिराहुतस्यवृष्णः ॥ ३ ॥ सुसंदृक्कैस्वनीकप्रतीकंवियद्रुक्मोनरोचंसऽउपाके । दिवोनते
तन्यतुरेतिशुष्मश्चित्रोनसूरःप्रतिचक्षिभानुं+ ॥ यथावःस्वाहाग्नयेदाशेमपरीळाभिर्धृतवद्भिश्चहव्यैः । तेभिर्नोऽअग्ने
ऽअमितैर्महोभिःशतंपूर्भिरायसीभिर्निर्पाहि ॥ यावातेसंतिदाशुषेऽअधृष्टागिरौवायाभिर्नवतीरुरुष्याः । ताभिर्नः
सूनोसहसोनिपाहिस्मत्सूरीन्जरिद्वन्जातवेदः ॥ निर्यत्पूतेवस्वधितिःशुचिर्गात्स्वयाकृपातन्वाऽरोचमानः । आयोमा
त्रोरुशेन्योजनिष्टदेवयज्यायसुक्रतुःपावकः+ ॥ एतानोऽअग्नेसौभगादिदीह्यपिकृतुंसुचेतसंवतेम । विश्वास्तोतृभ्यो
गृणतेचसंतुयुयंपातस्वस्तिभिःसदानः ॥ ४ ॥ (७।१।४) प्रवःशुक्रायभानवैभरध्वंहव्यमतिंचाग्नयेसुपूतं । योदं

(७।१।३) अग्निवइतिदशर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठोभिस्त्रिष्टुप् । (७।१।४) प्रवःशुक्रायेतिदशर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठोभि

व्यानिमानुषाजनूप्यंतर्विश्वानिविघ्ननाजिगाति ॥ सगृत्सोऽअग्निस्तरुणश्चिदस्तुयतोयर्विष्टोऽअजनिष्टमातुः । संयो
वनायुवतेशुचिदन्भूरिचिदन्नासमिदंसिद्यः+ ॥ अस्यदेवस्यसंसद्यर्नाकेयंमर्तांसःइयेतंजगन्ने । नियोगृभंपौरुषेयी
मवोचेदुरोकमग्निरायवैशुशोच ॥ अयंकविरकविषुप्रचेतामर्तैष्वग्निर्मृतोनिधायि । समानोऽअत्रजुहुरःसहस्वःसदा
त्वसुमनसःस्याम ॥ आयोयोनिदेवकृतंससादृक्त्वाह्यग्निर्मृताऽअतारीत् । तमोषधीश्चवनिनश्चगर्भभूमिश्चविश्व
धायसंबिभर्ति ॥ ५ ॥ ईशेह्यग्निर्मृतस्यभूरेरीशेरायःसुवीर्यस्यदातोः । मात्वावयंसहसावन्नवीरामासंवःपरिष
दाममादुवः ॥ परिषद्यंहारणस्यरेक्णोनित्यस्यरायःपतयःस्याम । नशेषोऽअग्नेऽअन्यजातमस्त्यचेतानस्यापथोवि
दुक्षः+ ॥ नहिग्रभायारणःसुशेवोन्योदय्योमनसामंतवाऽउ । अधाचिदोकःपुनरित्सऽएत्यानोवाज्यभीषाळेतुनव्यः ॥
त्वमग्नेवनुप्यतोनिपाहित्वमुनःसहसावन्नवद्यात् । संत्वाध्वस्मन्वदुभ्येतुपाथःसंरयिःस्पृहयाय्यःसहस्री+ ॥ एतानो
ऽअग्नेसौभगादिदीह्यपिकृतुंसुचेतसंवतेम । विश्वास्तोतृभ्योगृणतेचसंतुयुयंपातस्वस्तिभिःसदानः ॥ ६ ॥ (७।१।५) प्रा
ग्नयेतवसेभरध्वंगिरिदिवोऽअरतयेपृथिव्याः । योविश्वेषाममृतानामुपस्थैवैश्वानरोवावृधेजागृवद्भिः ॥ पृष्टोद्वि
धाय्यग्निःपृथिव्यानेतासिंधूनांवृषभःस्तियानां । समानुषीरभिविशोविभातिवैश्वानरोवावृधानोवरेण ॥ त्वद्भिया
स्त्रिष्टुप् । (७।१।५) प्राग्नयइतिनवर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठोवैश्वानरोभिस्त्रिष्टुप् ।

विशंऽआयुःसिद्धीरसमनाजहतीर्भोजनानि । वैश्वानरपूरवेशोऽशुचानःपुरोयदग्नेदुरयन्नदीदेः ॥ तवत्रिधातुपृथिवी
 ऽउतद्यौवैश्वानरप्रतमग्रेसचंत । त्वंभासारोदसीऽआतंतुथाजन्नेणशोचिषाशोऽशुचानः ॥ त्वामग्नेहरितौवावशाना
 गिरःसचंतेधुनयोधृताचीः । पतितकृष्टीनारथ्यैरयीणांवैश्वानरमुषसांकेतुमहां ॥ ७ ॥ त्वेऽअसुर्यैवसबोन्मृष्वनक्र
 तुंहितैमित्रमहोजुषंत । त्वंदस्यूरोकसोऽअग्रऽआजऽउरुज्योतिर्जनयन्मार्गीय ॥ सजायमानःपरमेव्यौमन्वायुर्नपाथः
 परिपासिसद्यः । त्वंभुवनाजनयन्भिकृन्नपत्यायजातवेदोदशस्यन् ॥ तामग्नेऽअस्मेऽइषमेरयस्ववैश्वानरद्युमती
 जातवेदः । ययाराधःपिन्वसिविश्ववारपृथुश्रवौदाशुषेमर्त्याय ॥ तनोऽअग्नेमघवन्न्यःपुरुक्षुरयिनिवाजंश्रुत्ययुवस्व ।
 वैश्वानरमहिर्नःशर्मयच्छरुद्रेभिरग्नेवसुभिःसजोषाः ॥ ८ ॥ (७।१।६) प्रसम्राजोऽअसुरस्यप्रशस्तिपुंसःकृष्टीनाम
 नुमाद्यस्य । इंद्रस्येवप्रतवसस्कृतानिर्वंदेदारुवंदमानोविवक्मि ॥ क्विकेतुंधासिभानुमद्रैहिन्वतिशंराज्यंरोदस्योः ।
 पुरंदुरस्यगीर्भिराविवासेग्नेव्रतानिपूर्व्यामहानि ॥ न्यक्रतून्मयिनोमधवाचःपर्णारंश्रद्धाऽअवृधाऽअयज्ञान् । प्रप्रता
 न्दस्यूरग्निर्विवायपूर्वश्चकारापरंऽअयज्यून ॥ योऽअपाचीनेतमसिमदतीःप्राचींश्चकारनृतमःशचीभिः । तमीशा
 न्वस्वोऽअग्निर्गृणीषेनानतंदमयंतपृतन्यून ॥ योदेह्योऽअनमयद्वधस्त्रयोऽअर्यपत्नीरुषसश्चकार । सनिरुध्यानहु
 (७।१।६) प्रसम्राजइतिसप्तर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठोवैश्वानरोमिच्छिष्टुप् ।

षोयहोऽअगिर्विशश्चक्रवलिहृतःसहोभिः ॥ यस्यशर्मन्नुपविश्वेजनासऽएवैस्तस्थुःसुमतिर्भिक्षमाणाः । वैश्वानरोव
 रमारोदस्योराग्निःसंसादपित्रोरुपस्थं ॥ आदेवोददेबुभ्याऽवसूनिवैश्वानरऽउदितासूर्यस्य । आसमुद्रादवरादापरं
 स्मादाग्निर्देदिवऽआपृथिव्याः ॥ ९ ॥ (७।१।७) प्रवोदेवंचित्सहसानमग्निमश्वनवाजिनंहिषेनमोभिः । भवानो
 दूतोऽअध्वरस्यविद्वान्तमनादेवेषुविविदेमितद्रुः ॥ आयाह्यग्नेपथ्याऽअनुस्वामंद्रोदेवानांसख्यंजुषाणः । आसानुशु
 र्मेनदयन्पृथिव्याजंभैभिर्विश्वमुशधुग्वनानि ॥ प्राचीनोयज्ञःसुधितंहिवाहिःप्रीणीतेऽअग्निरीळितोनहोता । आमा
 तराविश्ववारेहुवानोयतोयविष्ठजज्ञिषेसुशेवः ॥ सद्योऽअध्वरैरधिरंजनंतमानुषासोविचेतसोयऽएषां । विशामधा
 यिविष्पतिर्दुरोणेऽग्निर्द्रोमधुवचाऽक्रतावा ॥ असादिवृतोवाहिराजगन्वानग्निर्ब्रह्मानुषदनेविधृता । द्यौश्चयंपृथि
 वीवावृधातेऽआयंहोतायजतिविश्ववारं ॥ एतेद्युन्नेभिर्विश्वमार्तिरंतमंत्रयेवारंनर्याऽअतक्षन् । प्रयेविशस्तिरंतश्रोष
 माणाऽआयेमैऽअस्यदीधयन्नृतस्य ॥ नूत्वामग्रऽईमहेवसिष्ठाऽईशानंसूनोसहसोवसूनां । इषंस्तोतृभ्योमघवन्न्यऽआ
 नज्युयंपातस्वस्तिभिःसदानः ॥ १० ॥ (७।१।८) इधेराजासमर्योनमोभिर्यस्यप्रतीकमाहुतंघृतेन । नरोहव्योभि
 रीळतेसवाधऽआग्निरग्रऽउषसामशोचि ॥ अयमुष्यसुमहांऽअवेदिहोतामंद्रोमनुषोयहोऽअग्निः । विभाऽअकःसस्र
 (७।१।७) प्रवोदेवमितिसप्तर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठोमिच्छिष्टुप् । (७।१।८) इधेराजेतिसप्तर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठोमिच्छिष्टुप् ।

ज्ञानः पृथिव्यां कृष्णपविरोषधीभिर्वक्षे ॥ कथानोऽग्नेविवंसः सुवृत्तिका मुस्वधामृगवः सस्यमानः । कदाभवेमपत
यः सुदत्ररायो वतारौ दुष्टरस्यसाधोः⁺ ॥ प्रप्रायमग्निर्भूरतस्य शृण्वेवित्सूर्यो नरोचते बृहद्भाः । अभियः पूरुपृतनासुत
स्थौद्युतानो दैव्योऽअर्तिथिः शुशोच ॥ असन्नित्वेऽआहवनानि भूरिभुवो विश्वेभिः सुमनाऽअनीकैः । स्तुतश्चिदग्ने शृ
ण्विषे गृणानः स्वयं वर्धस्व तन्वै सुजात ॥ इदं वचः शतसाः संसहस्रमुदग्रयेजनिषीष्टद्विबर्हीः । शयत्स्तोतृभ्यऽआपयेभ
वातिद्युमदमीव चार्तनरक्षोहा⁺ ॥ नूत्वामग्नऽईमहेवसिष्ठाऽईशानं सूनो सहसोवसूनां । इषंस्तोतृभ्यो मध्वं द्यऽआन
ज्युयं पातस्व स्तिभिः सदानः ॥ ११ ॥ (७।१।९) अबोधिजारऽउषसां मुपस्थाद्धोतामंद्रः कवितमः पावकः । दधा
तिकेतुमुभयस्य जंतोर्हव्या देवेषु द्वविणं सुकृत्सु ॥ ससुक्रतुर्यो विदुरः पणीनां पुनानोऽअर्कपुरुभोजसनः । होतामंद्रो वि
शादमूनास्तिरस्तमो ददृशे राभ्याणां ॥ अमूरः कविरादितिर्विवस्वान्सुसंसन्मित्रोऽअर्तिथिः शिवोनः । चित्रभानुरुषसां
भात्यग्ने पांगभैः प्रस्व^१ आर्विवेश ॥ ईळेन्यो वोमनुषो युगेषु समनगाऽअंशुचजातवेदाः । सुसंहशा भानुना यो विभाति प्र
तिगावः समिधानं बुधंत ॥ अग्नेयाहिदुत्यं^१ मारिषण्यो देवाँऽअच्छा ब्रह्मकृतां गणेन । सरस्वतीं मरुतोऽअश्विना पोय
क्षिदेवा ब्रह्मधेयां य विश्वान् ॥ त्वामग्ने समिधानो वसिष्ठो जरूयं हन्यक्षिरायै पुरंधिं । पुरुणीथा जातवेदो जरस्वयुयं पातस्व

(७।१।९) अबोधिजार इति षडृचस्य सूक्तस्य मैत्रावरुणिर्वसिष्ठो मिषिष्ठुप् ।

स्तिभिः सदानः ॥ १२ ॥ (७।१।१०) उषोनजारः पृथुपाजोऽअग्ने इविद्युतदीद्यच्छो शुचानः । वृषा हरिः शुचिरा
भाति भासाधियो हिन्वानऽउशतीरजीगः ॥ स्व^१र्णवस्तोरुषसामरोचियं जंतं तन्वानाऽउशिजोनमन्म । अग्निर्जन्मानि
देवऽआविविद्वान्द्रवदूतो देव्यावावनिष्ठः ॥ अच्छा गिरो मतयो देवयतीरग्रियंति द्वविणं भिक्षमाणाः । सुसंहशं सुप्र
तीकं स्वं चैहव्यवाहमरतिमानुषाणां ॥ इद्रं नोऽअग्ने वसुभिः सजोषां रुद्रं रुद्रेभिरावहा बृहंतं । आदित्येभिरादितिर्विश्व
जं न्यां बृहस्पतिमृकं भिर्विश्ववारं । मंद्रं होतारमुशिजो यविष्ठमग्निविशऽईळतेऽअध्वरेषु । सहिक्षपावाँऽअभवद्रथीणा
मतद्रोदूतो यजथाय देवान्⁺ ॥ १३ ॥ (७।१।११) महँऽअस्यध्वरस्य प्रकेतो नऽअतएव दमृतामादयन्ते । आविश्वे
भिः सरथैयाहिदेवैर्यग्ने होता प्रथमः संदेह⁺ ॥ त्वामीळतेऽअजिरंदूत्याय हविष्मंतः सद्मिन्मानुषासः । यस्य देवैरासं
दो बर्हिर्ग्रेहान्यस्मै सुदिना भवंति ॥ त्रिश्चिदुक्तोः प्रचिकितुर्वसूनि त्वेऽअंतर्दाशुषे मर्त्याय । मनुष्वदग्नऽइहयं क्षिदेवा
न्भवानोदूतोऽअभिशास्तिपावा ॥ अग्निराशे बृहतोऽअध्वरस्याग्निर्विश्वस्य हविषः कृतस्य । क्रतुं ह्यस्य वसं बो जुषंताथादे
वादधिरेहन्यवाहं ॥ आग्नेव हविरद्याय देवानिंद्रज्येष्ठासऽइहमादयन्तां । इमं यज्ञं दिवि देवेषु धेहियुयं पातस्व स्तिभिः

(७।१।१०) उषोनजार इति पंचर्चस्य सूक्तस्य मैत्रावरुणिर्वसिष्ठो मिषिष्ठुप् । (७।१।११) महँ असीति पंचर्चस्य सूक्तस्य मैत्रावरुणिर्वसिष्ठो

सदानः ॥ १४ ॥ (७।१।१२) अगन्ममहानमसायविष्टयोदीदायसभिद्धः स्वेदुरोणे । चित्रभानुरोदसीऽअंतरुर्वी
स्वाहुतविश्वतःप्रत्यंच ॥ समह्राविश्वदुरितानिसाहानमिष्टवेदमऽआजातवेदाः । सनोरक्षिषहुरितादवद्यादस्मा
नृणतऽउतनोमघोनः ॥ त्वंवरुणऽउतमित्रोऽअग्नेत्वांवेधेतिमितिभिर्वसिष्ठाः । त्वेवसुसुषणनानिसंतुयुयंपातस्वस्ति
भिःसदानः ॥ १५ ॥ (७।१।१३) प्राग्नयेविश्वशुचैधियंघेसुरग्नेमन्मधीतिभरध्वं । भरेहविर्नबर्हिषिप्रीणानोवै
श्वानराययतयेमतीनां⁺ ॥ त्वमग्नेशोचिषाशोशुचानऽआरोदसीऽअपृणाजार्यमानः । त्वंदेवाँऽअभिशस्तेरमुंचोवै
श्वानरजातवेदोमहित्वा ॥ जातोयदग्नेभुवनाव्यख्यःपशून्नगोपाऽइर्यःपरिज्मा । वैश्वानरब्रह्मणेविंदगातुंयुयंपातस्व
स्तिभिःसदानः ॥ १६ ॥ (७।१।१४) समिधाजातवैदसेदेवायदेवहूतिभिः । हविभिःशुक्रशोचिषेनमस्विनोवयंदा
शेमाग्नये ॥ वयंतंऽअग्नेसमिधाविधेमवयंदाशेमसुष्टुतीर्यजत्र । वयंघृतेनाध्वरस्यहोतव्यंदेवहविषाभद्रशोचे ॥ आ
नोदेवेभिरुपदेवहूतिमग्नेयाहिवषट्कृतिंजुषाणः । तुभ्यंदेवायदाशतःस्यामयुयंपातस्वस्तिभिःसदानः ॥ १७ ॥ (७।१।१५)
उपसद्यायमीहुषऽआस्यैजुहुताहविः । योनोनेदिष्टमाप्यं ॥ यःपंचचर्षणीरभिनिषसाददमेदमे । कविर्गृहपतिर्युवा ॥

मिस्त्रिष्टुप् । (७।१।१२) अगन्मेतितृचस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठोमिस्त्रिष्टुप् । (७।१।१३) प्राग्नयइतितृचस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठो
वैश्वानरोमिस्त्रिष्टुप् । (७।१।१४) समिधेतितृचस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठोमिस्त्रिष्टुबाद्यावृहती । (७।१।१५) उपसद्यायेतिपंचदशचस्य

सनोवेदोऽअमात्यमग्नीरक्षतुविश्वतः । उतास्मान्पातवंहसः ॥ नवंनुस्तोममग्नयेदिवःश्येनायजीजनं । वस्वःकुविद्वना
तिनः ॥ स्पाह्रायस्यश्रियोदृशेरयिर्वीरयंतोयथा । अग्नेयज्ञस्यशोचतः ॥ १८ ॥ सेमांवेतुवषट्कृतिमग्निंजुपतनोगिरः ।
यजिष्ठोहव्यवाहनः ॥ नित्वानक्षयविश्वतेद्युमंतंदेवधीमहि । सुवीरमग्नऽआहुत ॥ क्षपऽउन्नश्चदीदिहिस्वग्रयस्त्वया
वयं । सुवीरस्त्वमस्मयुः ॥ उपत्वासातयेनरोविप्रासोयंतिधीतिभिः । उपाक्षरासहस्रिणी ॥ अग्नीरक्षांसिसेधतिशु
क्रशोचिरमर्त्यः । शुचिःपावकऽईड्यः ॥ १९ ॥ सनोराधांस्याभरेशानःसहसोयहो । भगश्चदातुवार्यं ॥ त्वमग्नेवी
रय्यशोदेवश्चसविताभगः । दितिश्चदातिवार्यं ॥ अग्नेरक्षाणोऽअंहसःप्रतिष्मदेवरीषतः । तर्पिष्ठैरजरोदह ॥ अधो
महीनऽआयस्यनाधृष्टोर्नृपातये । पूर्ववाशतभुजिः ॥ त्वनःपाह्यंहसोदोषावस्तरघायुतः । दिवानकमदाभ्य ॥ २० ॥
(७।१।१६) एनात्रोऽअग्निनमसोर्जोनापातमाहुवे । प्रियंचेतिष्ठमरतिस्वध्वरंविश्वस्यदूतममृतं ॥ सयोजतेऽअरुषा
विश्वभोजमासदुद्रवत्स्वाहुतः । सुब्रह्मायज्ञःसुशमीवसूनांदेवराधोजनानां ॥ उदस्यशोचिरस्थादाजुहानस्यमीहुषः ।
उद्धूमासोऽअरुषासोदिविस्पृशःसमग्निमिधतेनरः ॥ तंत्वादूतंकृष्णमहेयशस्तमंदेवाँऽआवीतयेवह । विश्वासूनोसह
सोमर्तभोजनारास्वतद्यत्त्वेमहे ॥ त्वमग्नेगृहपतिस्त्वंहोतानोऽअध्वरे । त्वंपोताविश्ववारप्रचेतायक्षिवेषिचवार्यं ॥ कृधि
सूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठोमिर्गायत्री । (७।१।१६) एनावोअग्निमितिद्वादशचस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठोमिःप्रथमाद्युनोबृहत्यःद्वितीया

रत्नयजमानायसुकृतोत्वंहिरंलधाऽअसि । आनऽश्रुतेशिशिहिबिम्बमृत्विजंसुशंसोयश्चदक्षते ॥ २१ ॥ त्वेऽअग्नेस्वा
हुतप्रियासःसंतुसुरयः । यंतारोयेमधवानोजनानामूर्वादयंतगोनां ॥ येषामिळाधृतहस्तादुरोणऽआँऽअपिप्रातानि
षीदति । ताँस्त्रायस्वसहस्यद्रुहोनिदोयच्छानुःशर्मदीर्घश्रुत्⁺ ॥ समंद्रयाचजिह्वावाहिरासाविदुष्टरः । अग्नेरयिम्
घवन्नोऽआवहहव्यदातिचसूदय ॥ येराधौसिददत्यश्यामघाकामेनश्रवसोमहः । ताँऽअंहसःपिपृहिपुर्तुभिष्टंशतं
पुभिर्यविष्य ॥ देवोवोद्रविणोदाःपूर्णाविवध्यासिचै । उद्धासिचध्वमुपवापृणध्वमादिद्वौदेवऽओहते ॥ तंहोतारम
ध्वरस्यप्रचेतसंवह्निदेवाऽअकृण्वत । दधातिरत्नविधतेसुवीर्यमग्निर्जनायदाशुषै ॥ २२ ॥ (७।१।१७) अग्नेभवसु
षमिधासमिद्धऽउतबहिर्हिरुवियाविस्तृणीतां ॥ उतद्वारऽउशतीविश्रयंतामुतदेवाँऽउशतऽआवहेह⁺ ॥ अग्नेवीहिहवि
षायक्षिदेवान्स्वध्वराकृणुहिजातवेदः ॥ स्वध्वराकरतिजातवेदायक्षदेवाँऽअमृतांन्पिप्रयच्च ॥ वंस्वविश्वावार्याणि
प्रचेतःसत्याभवंत्वाशिषोऽनोऽअद्य⁺ ॥ त्वामुतेदधिरेह्यवाहदेवासोऽअग्रऽऊर्जऽआनपातं ॥ तेतदेवायदाशतःस्या
ममहोनोरत्नाविदधऽइयानः⁺ ॥ २३ ॥ (७।२।१) त्वेहयत्पितरश्चिन्नऽइंद्रविश्वावामाजरीतारोऽअसंन्वन् । त्वे
दियुजःसतोवृहयः । (७।१।१७) अग्नेभवेतिसप्तचंस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठोमिद्विपदात्रिष्टुप् ॥ द्वितीयेनुवाकेषोडशसूक्तानि
(७।२।१) त्वेहयदितिपंचविंशत्यृचस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठइंद्रोत्यानांचतसृणांसुदासस्त्रिष्टुप् ।

गावःसुदुधास्वेह्यश्वास्त्वंसुदेवयतेवनिष्ठः ॥ राजैवहिजनिभिःक्षेप्येवावद्युभिरभिविदुष्कविःसन् । पिशागिरोमघ
वन्गोभिरश्वैस्त्वायतःशिशिहिरायेऽअस्मान्⁺ । इमाऽउत्वापस्पृधानासोऽअन्नमंद्रागिरोदेवयंतरीरुपस्थुः । अर्वाचीं
तेपथ्यारायऽएतस्यामतेसुमताविद्रशर्मन् । धेनुंनत्वासूयवसेदुदुक्षन्नपन्नह्याणिससृजेवसिष्ठः । त्वामिन्मेगोपतिंवि
श्वऽआहानऽइंद्रःसुमतिंगत्वच्छ ॥ अणीसित्चित्पप्रधानासुदासऽइंद्रोगाधान्यकृणोत्सुपारा । शर्धंतंशिम्यमुचथस्य
नव्यःशापंसिंधूनामकृणोदशस्तीः ॥ २४ ॥ पुरोळाऽइत्तुर्वशोयधुरासीद्रायेमत्स्यांसोनिशिताऽअपीव । श्रुष्टिचक्रुर्भ
गवोद्रुह्यवश्चसखासखायमतरद्विपूचोः ॥ आपकथासोभलानसोभनंतालिनासोविपाणिनःशिवासः । आयोनयत्स
धमाऽआर्यस्यगव्यातृत्सुभ्योऽअजगन्युधानृन्⁺ ॥ दुराधोऽइदितिस्त्रेवयंतोचेतसोविजगृभ्रेपरुणी । महाविष्य
कृपृथिवीपत्यमानःपशुष्कविरश्यच्चार्यमानः ॥ इयुर्यनन्यर्थपरुणीमाशुश्चनेदभिपित्वंजगाम । सुदासऽइंद्रःसुतु
काँऽअमित्रानरंधयन्मानुषेवधिवाचः ॥ इयुर्गावोनयवसादगोपायथाकृतमभिमित्रंचितासः । पृश्निगावःपृश्निनिप्रे
षितासःश्रुष्टिचक्रुर्नियुतोरंतयश्च ॥ २५ ॥ एकैचयोविशतिंचश्रवस्यावैकर्णयोर्जनाप्राजान्यस्तः । दस्मोनसद्मन्निशि
शातिबहिःशूरःसर्गमकृणोदिंद्रऽएषां ॥ अधश्रुतंकवषैवृद्धमप्स्वनुद्रुह्यनिवृणक्वज्रबाहुः । वृणानाऽअन्नसत्यायस
ख्यंत्वायंतोयेऽअमदन्ननुत्वा ॥ विसद्योविश्वाहंहितान्येषामिंद्रःपुरःसहसासप्तदर्दः । व्यानवस्यतृत्सवेगयंभागजेषम

पूरुविदथेमृधवाचं ॥ निगव्यवोनवोद्रुहवश्चष्टिः शतासुषुपुः पदसहस्रा । षष्टिर्वीरासोऽधिषड्द्वोयुविश्वेदिंद्रस्य
वीर्याकृतानि ॥ इंद्रेणैतेतृत्सवोवेविषाणाऽआपोनसृष्टाऽअधवंतनीचीः । दुर्मित्रासः प्रकलविन्मिमानाजहुर्विश्वानि
भोजनासुदासे ॥ २६ ॥ अर्धवीरस्यशृतपामनिंद्रपराशर्धंतनुदेऽअभिक्षां । इंद्रोमन्युमन्युम्योमिमायभेजेपथोव
र्तनिपत्यमानः ॥ आध्रेणचित्तद्वेकैचकारसिंहंचित्पेत्वैनाजघान । अवस्रक्तीर्वेश्यावृश्चदिंद्रः प्रायच्छद्विश्वाभोजना
सुदासे ॥ शश्वंतोहिशत्रवोरारधुष्टेभेदस्यचिच्छर्धतोविंदरंधि । मर्ताऽएनःस्तुवतोयः कृणोतितिमंतस्मिन्निजहिवज्र
मिंद्र ॥ आवदिंद्रयमुनातृत्सवश्चप्रात्रभेदसर्वतातामुपायत् । अजासश्चशिग्रवोयक्षवश्चबलिंशीर्षाणिजभ्रुरश्व्यानि ॥
नतऽइंद्रसुमतयोनरायःसंचक्षेपूर्वाऽउषसोनूलाः । देवकंचिन्मान्यमानंजघंधावत्मनाबृहत्तःशंबरंभेत् ॥ २७ ॥
प्रयेगृहादममदुस्त्वायापराशरःशतयातुर्वसिष्ठः । नतैभोजस्यसख्यमृषंताधासूरिभ्यःसुदिनाव्युच्छान् ॥ द्वेनसुद्वेव
वंतःशतेगोर्द्वारथावधूमंतासुदासः । अहंनग्रेपैजवनस्यदानंहोतैवसद्वपयैमिरेभन् ॥ चत्वारोमापैजवनस्यदानाःस्म
दिष्टयःकृशनिनोनिरेके । ऋज्रासोमापृथिविष्ठाःसुदासस्तोकंतोकायश्रवसेवहन्ति ॥ यस्यश्वोरोदसीऽअंतरुर्वीशी
ष्णेशीष्णेविबभाजाविभक्ता । ससेदिंद्रनस्रवतौगृणंतिनियुध्यामधिमशिशदभीकै ॥ इमंनरोमरुतःसश्चतानुदिवौ

दासंनपितरंसुदासः । अविष्टनापैजवनस्यकेतैदूणाशक्षत्रमजरंदुवोयु⁺ ॥ २८ ॥ (७।२।२) यस्तिग्मशृंगोवृषभो
नभीमऽएकःकृष्टीश्यावयतिप्रविश्वाः । यःशश्वंतोऽअदाशुषोगयस्यप्रयंतासिसुष्वितरायवेदः ॥ त्वंहृत्यदिंद्रकुत्सं
मावःशुश्रूषमाणस्तन्वासमयै । दासंयच्छुण्णंकुर्यवंन्यस्माऽअरंधयऽआर्जुनेयायशिक्षन् ॥ त्वंघृणोघृपतावीतहव्यं
प्रावोविश्वाभिरूतिभिःसुदासं । प्रपौरुकुत्सित्रसदस्युमावःक्षेत्रसातावृत्रहत्येषुपूरु⁺ ॥ त्वंनृभिर्नृमणोदेववीताभूरी
णिबृत्राहर्ह्यश्वहंसि । त्वंनिदस्युंचुमुंरिंधुनिंचास्वापयोद्भीतयेसुहंतु ॥ तवच्यौल्लानिवज्रहस्तानिनवयत्पुरोन्नयति
चंसद्यः । निवेशनेशततमाविवेपीरहन्चवृत्रंनमुंचिमुताहन् ॥ २९ ॥ सनातातऽइंद्रभोजनानिरातहव्यायदाशुषैसु
दासै । वृष्णेतिहरीवृषणायुनज्मिव्यंतुब्रह्माणिपुरुशाकवाजं ॥ मातैऽअस्यांसहसावन्परिष्टावघायभूमहरिवःपरादे ।
त्रायस्वनोवृकेभिर्वरूथैस्तवप्रियासःसूरिषुस्याम ॥ प्रियासऽइत्तैमघवन्नभिष्टौनरोमदेमशरणेसखायः । नितुर्वशनि
याद्वैशिशिह्यतिथिगवायशंस्थंकरिष्यन्⁺ ॥ सद्यश्चिभ्रुतैमघवन्नभिष्टौनरःशंसंत्युक्थशासंऽउक्था । येतेहवैभिर्विपणौ
ऽरदाशन्नस्मान्वृणीष्वयुज्यायतस्मै ॥ एतेस्तोमान्नरानृतमतुभ्यमस्मद्भ्यंचोददंतोमघानि । तेषामिंद्रवृत्रहत्यैशिवोभुःस

(७।२।२) यस्तिग्मशृंगइत्येकादशर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठइंद्रवृत्रिष्टुप् ।

खाचशूरोविताचनृणां⁺ ॥ नूऽइंद्रशूरस्तवमानऽउत्तीव्रजुतस्तन्वावावृधस्व । उपनोवाजांन्मिमीहपस्तीन्युयंपात
स्वस्तिभिःसदानः ॥ ३० ॥ ॥ इतिपंचमाष्टकेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

चतुर्विंशध्यायेवर्गाः ३० सूक्तानि १८ ऋचः १५६ ॥ त्यागः ॥ समिद्धायाग्नय. नराशंसाये. इळाये. बर्हिषइ. देवीभ्योद्वाभ्यइ.
उषासानक्ताभ्या. दैवीभ्यांहोतृभ्या. सरस्वतीळाभारतीभ्य. त्वष्ट. वनस्पतय. स्वाहाकृतीभ्य. अग्नय. २० वैश्वानरायाग्नय. १६ अग्नय. ३३
वैश्वानरायाग्नय. ३ अग्नय. ३७ इंद्राये. २१ सुदासायेदं. ४ इंद्राये. ११ ॥ इतिपंचमेद्वितीयः ॥

उग्रोदशासाविपिबनववैराजमृतेत्यामुदुषड्योनिरातेनसोमःपंचेंद्रनरोब्रह्माणोयंसोमआनःप्रवोद्वादशगायत्री
त्रिविराळंतमोषुससाधिकाप्रगार्थंतृतीयाद्विपदासौदासैरग्नौप्रक्षिप्यमाणाःशक्तिरंत्यंप्रगाथमालेभेसोर्धचउक्ते
दह्यततंपुत्रोक्तंविष्टःसमापयतेतिशाध्यायनकंवसिष्टस्यैवहतपुत्रस्यार्षमितितांडकंश्वित्यंचःषडूनासंस्तवोव
सिष्टस्यसपुत्रस्येद्रेणवासंवादःप्रशुक्रापंचाधिकावैश्वदेवंहाद्याएकविंशतिद्विपदाअञ्जामहेरर्धचउत्तरोहिर्बुध्या
यशंनःपंचोनाशांतिः ॥ ३ ॥

॥ हरिःओम् ॥ (७।२।३) उग्रोजज्ञेवीर्यायस्वधावान्चक्रिरपोनयोर्यत्करिष्यन् । जग्मिर्युवानृषदनमवोभिस्त्राता

(७।२।३) उग्रोजज्ञइतिदशर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्टइंद्रक्षिष्टुप ।

नऽइंद्रऽएनंसोमहश्चित् ॥ हंतावृत्रमिंद्रःशूशुवानःप्रावीभुवीरोजरितारंमूती । कर्तोसुदासेऽअहवाऽउलोकंदातावसु
मुहुरादाशुषेभूत् ॥ युध्मोऽअनर्वाखजकृत्समद्वाशूरःसत्राषादजनुषेमषाह्वः । व्यासऽइंद्रःपृतनाःस्वोजाऽअधाविश्वं
शत्रूयंतंजघान ॥ उभेचिदिंद्रोदसीमहित्वापंप्राथतविषीभिस्तुविष्मः । निवज्रमिंद्रोहरिवांन्मिमिक्षन्त्समंधंसाम
देषुवाऽउवोच ॥ वृषाजजानवृषणंरणायतमुच्चिन्नारीनयंससूव । प्रयःसैनानीरधनृभ्योऽअस्तीनःसत्वाग्वेषणःसधृ
ष्णुः⁺ ॥ १ ॥ नूचित्सभ्रेषतेजनोनरेषन्मनोयोऽअस्यधोरमाविवासात् । यज्ञैर्यऽइंद्रेदधतेदुवांसिष्यत्सरायऽऋतपा
ऽऋतेजाः⁺ ॥ यदिंद्रपूर्वोऽअपरायशिक्षन्नयज्यायान्कनीयसोदेष्णं⁺ । अमृतऽइत्पर्यासीतदूरमाचित्रचित्र्यभरार
यिनः ॥ यस्तऽइंद्रप्रियोजनोददाशदसन्निकेऽअद्रिवःसखाते । वयंतंऽअस्यांसुमतौचनिष्ठाःस्यामवरुथेऽअमृतोनृपी
तौ ॥ एषःस्तोमोऽअचिक्रददृषातऽउतस्तामुर्मधवन्नकपिष्ट । रायस्कामोजरितारंतऽआगन्त्वमंगशक्वस्वऽआशको
नः ॥ सनऽइंद्रत्वयतायाऽइषेधास्मनाचयेमघवानोजुनंति । वस्वीषुतेजरित्रेऽअस्तुशक्तिर्युयंपात० ॥२॥ (७।२।४)
असाविदेवंगोऽऋजीकमंधोन्यस्मिन्नद्रौजनुषेमुवोच । बोधामसित्वाहर्षश्वयज्ञैर्बोधानःस्तोममंधंसोमदेषु ॥ प्रयंति
यज्ञविपर्यतिबर्हिःसोममादोविदथेदुप्रवाचः । न्युभ्रियंतंयशसौगृभादादूरऽउपब्दोवृषणोनृषाचः ॥ त्वमिंद्रस्रवित्

(७।२।४) असाविदेवमितिदशर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्टइंद्रक्षिष्टुप ।

वाऽअपस्कःपरिष्ठिताऽअहिनाशूरपूर्वीः । त्वद्वावक्रेथ्योऽनधेनारेजंतेविश्वकृत्रिमाणिभीपा⁺ ॥ भीमोविवेषायुधे
भिरेषामपांसिविश्वानर्याणिविद्वान् । इंद्रःपुरोजह्मेषाणोविदूधोद्विवज्रहस्तोमहिनाजधान ॥ नयातवऽइंद्रजुजुनो
नवदनाशविष्टवेद्याभिः । सशर्धदयोविषुणस्यजंतोर्माशिभ्रदेवाऽअपिगुर्कृतनः ॥ ३ ॥ अभिक्तत्वेन्द्रभूरधृज्मन्नतेवि
व्यङ्गहिमानंरजांसि । स्वेनाहिवृत्रंशर्वसाजघंधनशत्रुरंतैविविदद्युधातै ॥ देवाश्चित्तेऽअसुर्यायपूर्वेनुक्षत्रायममिरेस
हंसि । इंद्रोमृधानिदयतेविषह्येद्रंवाजस्यजोहुवंतसातौ⁺ ॥ कीरिश्चिद्धित्वामवसेजुहावेशानमिंद्रसोभगस्यभूरैः ।
अवोबभूथशतमूतेऽअस्मेऽअभिक्षत्तुस्त्वावंतोवरूता⁺ ॥ सखायस्तऽइंद्रविश्वहस्यामनमोवृधासोमहिनातरुत्र । वन्वं
तुस्मातेवसासमीकेऽभीतिमर्योवनुषांशवांसि ॥ सनऽइंद्रत्वयतायाऽइषेधास्मनाचयेमघवानोजुनंति । वस्वीषुतेज
रित्रेऽअस्तुशक्त्यूर्यं० ॥४॥ (७।२।५) पिबासोममिंद्रमंदतुत्वायंतेसुषावहयश्वाद्रिः । सोतुर्बाहुभ्यामुयंतोनावी ॥ यस्ते
मदोयुज्यश्चारुरस्तियेनवृत्राणिहर्यश्चहंसि । सत्वामिंद्रप्रभूवसोममत्तु ॥ बोधासुमैमघवन्वाचमेमांयांतेवसिष्ठोऽअचं
तिप्रशंसि । इमाब्रह्मसधमादैजुषस्व ॥ श्रुधीहवैविपिपानस्याद्वेबांधाविप्रस्यार्चंतोमनीषां । कृष्वादुवांस्यंतमासचे
मा⁺ ॥ नतेगिरोऽअपिमृष्येतुरस्यनसुष्टुतिमसुर्यस्यविद्वान् । सदातेनामस्वयशोविवक्मि ॥ ५ ॥ भूरिहितेसवना

(७।२।५) पिबासोममिति नवर्चस्य सूक्तस्य मैत्रावरुणिर्वसिष्ठ इन्द्रो विराट् स्यात्त्रिष्टुप् ।

मानुषेषुभूरिमनीषीहवतेत्वामित् । मारेऽअस्मन्मघवन्ज्योक्कः ॥ तुभ्येदिमासवनाशूरविश्वानुभ्यं ब्रह्माणि वर्धनाकृ
णोमि । त्वं नृभिर्व्योविश्वधासि ॥ नूचिन्नुतेमन्यमानस्यदस्मोदंश्रुवंतिमहिमानमुग्र । नवीर्यमिंद्रतेनराधः ॥ येच
पूर्वऽऋषयोयेचनूलाऽइंद्रब्रह्माणिजनयंतविप्राः । अस्मेतेसंतुसख्याशिवानियूयंतात० ॥ ६ ॥ (७।२।६) उदुब्रह्मा
ण्यैरतश्रवस्येद्रं समर्येमहयावसिष्ठ । आयोविश्वानिशर्वसाततानोपश्रोतामऽईवतोवचांसि ॥ अयामिघोषऽइंद्रदेव
जामिरिज्यंतयच्छुरुधोविवाचि । नहिस्वमायुश्चिकितेजनेषुतानीदंहास्यातिपष्यस्मान्⁺ ॥ युजेरथंगवेषणंहरिभ्या
मुपब्रह्माणिजुजुषाणमस्युः । विबांधिष्टस्यरोदसीमहित्वेद्रौवृत्राण्यप्रतीजघ्नवान्⁺ ॥ आपश्चित्पिप्युस्त्योऽनगावो
नक्षत्रंतंजरितारस्तऽइंद्र । याहिवायुर्ननियुतोऽअच्छात्वंहिधीभिर्दयसेविवाजान् ॥ तेत्वामदाऽइंद्रमादयंतुशु
प्मिणंतुविराधंसंजरित्रे । एकोदेवत्रादयसेहिमर्तानस्मिन्धूरसर्वनेमादयस्व ॥ एवेदिंद्रवृषणंवज्रबाहुवसिष्ठासोऽअ
भ्यर्चत्येकैः । सनःस्तुतोवीरवद्धातुगोमंष्ट्रयंतातस्वस्तिभिःसदानः ॥ ७ ॥ (७।२।७) योनिष्टऽइंद्रसदनेऽअकारि
तमानृभिःपुरुहूतप्रयाहि । असोयथानोवितावृधेचददोवसूनिममदश्चसोमैः ॥ गृभीतंतेमनऽइंद्रद्विर्बाहीःसुतःसोमः
परिषिक्तामधूनि । विसृष्टधेनाभरतेसुवृक्तिरियमिंद्रजोहुवतीमनीषा⁺ ॥ आनोदिवऽआपृथिव्याऽऋजीषिन्निदं

(७।२।६) उदुब्रह्माणीति षडृचस्य सूक्तस्य मैत्रावरुणिर्वसिष्ठ इन्द्रश्चिष्टुप् । (७।२।७) योनिष्ट इति षडृचस्य सूक्तस्य मैत्रावरुणिर्वसिष्ठ इन्द्रश्चिष्टुप् ।

हिंसोमपेयाययाहि । वहंतुत्वाहरयोमद्यैचमांगूषमच्छातवसंमदाय ॥ आनोविश्वाभिरूतिभिःसजोषाब्रह्मजुषाणो
 हर्यश्वयाहि । वरीवृजत्स्थविरेभिःसुशिप्रास्मेदधृषणंशुष्ममिंद्र ॥ एषःस्तोमोमहऽउग्रायवाहेधुरीधुवात्योनवाजयन्न
 धायि । इंद्रत्वायमर्कऽईद्वेवसूनांदिवीवद्यामधिःश्रोमंतधाः ॥ एवानंऽइंद्रवार्यस्यपूर्धिप्रतेमहीसुमतिर्वेविदाम ।
 इषंपिन्वमघवन्मःसुवीरांयूयंपात० ॥ ८ ॥ (७।२।८) आतेमहऽईद्रोत्युग्रसमन्यवोयत्समरतसेनाः । पतातिदि
 द्युन्नर्थस्यबाहोर्मातेमनोविष्वद्यग्निचारीत् ॥ निदुर्गऽईद्रश्रधिरामित्रानभियेनोमर्तासोऽअमंति । आरेतंशंसैक
 णुहिनिनिस्सोरानोभरसंभरणंवसूनां ॥ शतंतेशिप्रिन्नृतयःसुदासेसहस्रंशंसाऽउतरातिरस्तु । जहिवर्धनुषोमर्त्यस्या
 स्मेद्युन्नमधिरत्नचधेहि ॥ त्वावतोहींद्रकत्वेऽअस्मिन्त्वावतोवितुःशूररातौ । विश्वेदहानितविषीवऽउग्रंऽओकःकृणु
 ष्वहरिवोनमर्थाः ॥ कुत्साऽएतेहर्यश्वायशूषमिंद्रेसहोदेवजतमियानाः । सत्राकृधिसुहनाशूरघृत्रावयंतरुत्राःसनुया
 मवाजं ॥ एवानंऽइंद्रवार्यस्यपूर्धिप्रतेमहीसुमतिर्वेविदाम । इषंपिन्वमघवन्मःसुवीरांयूयंपात० ॥ ९ ॥ (७।२।९)
 नसोमऽइंद्रमसुतोममादनाब्रह्माणोमघवानंसुतासः । तस्माऽउक्थंजनयेयज्जुषोषन्नवन्नवीयःशृण्वद्यथानः ॥ उक्थ
 उक्थेसोमऽइंद्रममादनीधेनीधेमघवानंसुतासः । यदींसबाधःपितरंनपुत्राःसमानदक्षाऽअवसेहवते । चकारताकृ
 (७।२।८) आतेमहइतिषड्वचस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठइंद्रस्त्रिष्टुप् । (७।२।९) नसोमइतिपंचर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठइंद्रस्त्रिष्टुप् ।

णवैन्नृगमन्यायानिब्रुवांतिवेधसःसुतेषु । जनीरिवपतिरेकःसमानोनिमामृजेपुरऽइंद्रःसुसर्वाः ॥ एवातमांहरुतशृण्व
 ऽइंद्रऽएकोविभक्ततरणिर्मघानां । मिथस्तुरऽउतयोयस्यपूर्वीरस्मेभद्राणिसश्चतप्रियाणि ॥ एवावसिष्ठऽइंद्रमृतयेनृ
 न्कृष्टीनांवृषभंसुतेगृणाति । सहस्रिणऽउपनोमाहिवाजान्ययंपात० ॥ १० ॥ (७।२।१०) इंद्रनरोनेमधिताहव
 तेयत्पार्यायुनजंतेधियस्ताः । शूरोनृषांताशवसश्चक्रानऽआगोमतिव्रजेभजात्वनः ॥ यऽइंद्रशुष्मोमघवन्तेऽअस्तिशि
 क्षासखिभ्यःपुरुहूतनृभ्यः । त्वंहिदृढामघवन्विचेताऽअपावृधिपरिवृतंनराधः ॥ इंद्रोराजाजगंतश्चर्षणीनामधिक्षमि
 विषुरुपंयदस्ति । ततोददातिदाशुषेवसूनिचोदद्राधऽउपस्तुतश्चिद्वार्क ॥ नूचिन्नऽइंद्रोमघवासहृतीदानोवाजंनि
 यमतेनऽऊती । अनूनायस्यदक्षिणापीपायवामनृभ्योऽअभिर्वीतासखिभ्यः ॥ नूऽइंद्ररायेवरिवस्कृधीनऽआतेमनो
 ववृत्याममघाय । गोमदश्वावद्रथवद्यंतोयूयंपात० ॥ ११ ॥ (७।२।११) ब्रह्माणऽइंद्रोपयाहिविद्वानवांचस्तेहर
 यःसंतुयुक्ताः । विश्वेचिद्धित्वाविहवंतमर्ताऽअस्माकमिच्छुणुहिविश्वमिन्व ॥ हवंतऽइंद्रमहिमाव्यानइब्रह्मयत्पासि
 शवसिन्नृषीणां । आयद्वज्रैदधिषेहस्तऽउग्रधोरःसन्क्रत्वाजनिष्ठाऽअषाढः । तवप्रणीतींद्रजोहुवानान्तसंयन्नरोद
 सीनिनेथ । महेशत्रायशवसेहिजज्ञेतुतुजिचित्तुजिरशिश्नत् ॥ एभिर्नऽइंद्राहभिर्दशस्यदुर्मित्रासोहिक्षितयःपवते ।

(७।२।१०) इंद्रनरइतिपंचर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठइंद्रस्त्रिष्टुप् । (७।२।११) ब्रह्माणइतिपंचर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठइंद्रस्त्रिष्टुप् ।

प्रतियच्छेऽनृतमनेनाऽअवद्वितावरुणोमायीनःसात् ॥ वोचेमेदिंद्रैमघवानमेनंमहोरायोराधसोयहदन्नः । योऽ
अर्चतोब्रह्मकृतिमविष्टोयुयंपात० ॥ १२ ॥ (७।२।१२) अयंसोमऽइंद्रतुभ्यंसुन्वऽआतुप्रयाहिहरिवस्तदोकाः ।
पिबात्व१स्यसुषुतस्यचारोर्ददौमघानिमघवन्नियानः+ ॥ ब्रह्मन्वीरब्रह्मकृतिजुषाणोर्वाचीनोहरिभिर्याहितूयै । अस्मि
ब्रूषुसर्वनेमादयस्वोपब्रह्माणिशृणवऽइमानः ॥ कातेऽअस्त्यरैकृतिःसूक्तैःकदानूनंतैमघवन्दाशेम । विश्वामतीरातत
नेत्वायाधामऽइंद्रशृणवोहवेमा+ ॥ उतोघातेपुरुष्याइदासन्येषांपूर्वेषामशृणोर्कषीणां । अधाहंत्वामघवन्जोहवीमि
त्वंनइंद्रासिप्रमतिःपितेव ॥ वोचेमेदिंद्रैमघवानमेनंमहोरायोराधसोयहदन्नः । योऽअर्चतोब्रह्मकृतिमविष्टोयुयंपा
त० ॥ १३ ॥ (७।२।१३) आनोदेवशर्वसायाहिशुष्मिन्भवामवृधऽइंद्रायोऽअस्य । महेनुमृणायनृपतेसुवज्रमहि
क्षत्रायपौंस्यायशूर ॥ हवैतऽउत्वाहव्यंविवाचितनृषुशूराःसूर्यस्यसातौ । त्वंविश्वेषुसेन्योजनेषुत्वंवृत्राणिरंधयासुहं
तु ॥ अहायदिंद्रसुदिनाव्युच्छान्दधोयत्केतुमुपमंसमत्सु । न्य१ग्निःसीददसुरोरोनहोताहुवानोऽअत्रसुभगायदेवान्+ ॥
व्यंतेतऽइंद्रयेचदेवस्तवैतशूरददतोमघानि । यच्छासुरिभ्यऽउपमंवरूथंस्वाभुवोर्जरणामश्रवंत ॥ वोचेमेदिंद्रैमघवा

(७।२।१२) अयंसोमइतिपंचर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणर्वेसिष्ठइंद्रस्त्रिष्टुप् । (७।२।१३) आनोदेवइतिपंचर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरु-
णिर्वेसिष्ठइंद्रस्त्रिष्टुप् ।

नमेनंमहोरायोराधसोयहदन्नः । योऽअर्चतोब्रह्मकृतिमविष्टोयुयंपात० ॥ १४ ॥ (७।२।१४) प्रवऽइंद्रायमादंनं
हर्यंश्वायगायत । सखायःसोमपात्रे ॥ शंसेदुक्थंसुदानवऽउतद्युक्षंयथानरैः । चक्रमासत्यराधसे ॥ त्वंनऽइंद्रवाज
युस्त्वंगव्युःशतकतो । त्वंहिरण्ययुर्वसो ॥ व्यमिंद्रत्वायवोभिप्रणोनोमोवृषन् । विद्धीत्वं१स्यनोवसो ॥ मानोनिदे
चवक्तव्योर्धीरराणो । त्वेऽअपिक्तुर्मम ॥ त्वंवर्मासिसप्रथःपुरोयोधश्चवृत्रहन् । त्वयाप्रतिब्रुवेयुजा+ ॥ १५ ॥
महाऽउतासियस्यतेनुस्वधावरीसहः । मन्नातेऽइंद्रोदसी ॥ तंत्वामरुत्वंतीपरिभुवद्वाणोसयावरी । नक्षमाणासह
द्युभिः ॥ ऊर्ध्वासस्त्वान्विदवोभुवन्दस्ममुपद्यवि । संतैनमंतकृष्टयः ॥ प्रवोमहेमहिर्वृधेभरध्वंप्रचेतसेप्रसुमर्तिकृणु
ध्वं । विशःपूर्वीःप्रचराचर्षणिप्राः+ ॥ उरुव्यचंसेमहिनेसुवृक्तिमिंद्रायब्रह्मजनयंतविप्राः । तस्यव्रतानिनिर्मिंतिधी
राः ॥ इंद्रवाणीरनुत्तमन्युमेवसत्राराजानंदधिरेसहधै । हर्यंश्वायबर्हयासमापीन्+ ॥ १६ ॥ (७।२।१५) मोषु
त्वावाघतश्चनारेऽअस्मन्निरौरमन् । आरात्ताच्चित्सधमादंनऽआगहीहवासनुपश्रुधि ॥ इमेहितैब्रह्मकृतःसुतेसचाम

(७।२।१४) प्रवइंद्रायेतिद्वादशर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणर्वेसिष्ठइंद्रोगायत्र्यंत्यास्त्रिस्तोविराजः । (७।२।१५) मोषुवेतिसप्तविंशत्यु-
चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणर्वेसिष्ठइंद्रः प्रथमाचतुर्थीषष्ठ्यादियुगृचश्चबृहत्यःद्वितीयापंचम्याद्युगृचश्चसतोबृहत्यःरायस्कामइतिवृतीयाद्विप-
दाविराद् (इंद्रकतुंनइत्यर्थोवासिष्ठःशक्तिःशक्तिरितिशाट्यायनब्राह्मणं, इंद्रकतुंनइत्युगृचयात्मकस्यशक्तिःशक्तिरितितांडकब्राह्मणं ।)

धौनमक्षऽआसते । इंद्रेकामंजरितारौवसूयवोरधेनपादमादधुः ॥ रायस्कांमोवज्रहस्तंसुदक्षिणंपुत्रोनपितरंहुवे ॥
 इमऽइंद्रायसुन्विरेसोमांसोदध्याशिरः । तांऽआमदायवज्रहस्तपीतयेहरिभ्यांयाहोक्ऽआ⁺ ॥ श्रवच्छुत्कर्णऽईयतेव
 सूनांनूचिन्नोमर्धिषद्विरः । सद्यश्चिद्यःसहस्राणिशताददन्नकिर्दित्संतमार्मिनत् ॥ १७ ॥ सवीरोऽअप्रतिष्कुतऽइंद्रे
 णशुशुवेनृभिः । यस्तैगभीरासर्वनानिवृत्रहन्त्सुनोत्याचधावति ॥ भवावरूथंमघवन्मघोनांयत्समजांसिशर्धतः । वि
 त्वाहृतस्यवेदनंभजेमह्यादूणाशोभरागयं ॥ सुनोतांसोमपान्नेसोममिंद्रायवज्रिणे । पचतांपृक्तीरवसेकृणुध्वमित्पृणान्नि
 त्पृणतेमयः ॥ मास्तेधतसोमिनोदक्षतामहेकृणुध्वंरायऽआनुजे । तरणिरिज्जयतिक्षेतिपुष्यतिनदेवासःकवल्हवे ॥
 नर्किःसुदासोरथंपर्यांसनरीरमत । इंद्रोयस्यावितायस्यमरुतोगमत्सगोमतिव्रजे⁺ ॥ १८ ॥ गमद्वाजैवाजयन्निद्रम
 त्योयस्यत्वमविताभुवः । अस्माकंबोध्यवितारथानामस्माकंशूरनृणां⁺ ॥ उदिह्वस्यरिच्यतेशोधनंनजिग्युषः । यऽ
 इंद्रोहरिवान्नदभंतितरिपोदक्षदधातिसोमिनि ॥ मंत्रमखर्वसुधितंसुपेशसंदधातयज्ञियेष्वा । पूर्वांश्चनप्रसितयस्तरंति
 तंयऽइंद्रेकर्मणाभुवत् ॥ कस्तमिंद्रत्वावसुमामत्योदधर्षति । श्रद्धाऽइत्तैमघवन्पार्यैदिविवाजीवाजैसिषासति ॥ म
 घोनःस्मवृत्रहत्येषुचोदययेददतिप्रियावसु । तवप्रणीतीहर्षश्वसुरिभिर्विश्वातरेमदुरिता⁺ ॥ १९ ॥ तवेदिद्रावमंव
 सुत्वंपुष्यसिमध्यमं । सत्राविश्वस्यपरमस्यराजसिनर्किष्ठागोषुवृण्वते ॥ त्वंविश्वस्यधनदाऽअसिश्रुतोयऽईभवत्याज

यः । तवायंविश्वःपुरुहूतपार्थिवोवस्युर्नामभिक्षते ॥ यदिद्रयावतस्त्वमेतावद्दहमीशीय । स्तोतारमिद्विधिषेयरदाव
 सोनपापत्वार्यरासीय ॥ शिक्षेयमिन्महयतेदिवेदिवेरायऽआकुहचिद्विदे । नहिवदन्यन्मघवन्नऽआप्यंवस्योऽअ
 स्तिपिताचन⁺ ॥ तरणिरित्सिषासतिवाजंपुरंध्यायुजा । आवऽइंद्रपुरुहूतंनमेगिरानेमितष्टैवसुद्रं ॥ २० ॥ नदुष्टु
 तीमत्योविंदतेवसुनस्त्रेधंतंरयिर्नशत् । सुशक्तिरिन्मघवन्तुभ्यंमावतेदेष्णयत्पार्यैदिवि⁺ ॥ अभित्वाशूरनोनुमोदु
 ग्धाऽइवधेनवः । ईशानमस्यजगतःस्वर्दशमीशानमिंद्रतस्थुषः ॥ नत्वावांऽअन्योदिव्योनपार्थिवोनजातो नजनि
 ष्यते । अश्वायंतौमघवन्निद्रवाजिनोगव्यंतस्त्वाहवामहे ॥ अभीषतस्तदाभरेंद्रज्यायःकनीयसः । पुरुवसुर्हिमघव
 न्त्सनादसिभरेंभरेचहव्यः ॥ पराणुदस्वमघवन्नमित्रान्त्सुवेदानोवसूकृधि । अस्माकंबोध्यवितामहाधनेभवावृधःसखी
 नां ॥ इंद्रकुंतुंनऽआभरपितापुत्रेभ्योयथा । शिक्षाणोऽअस्मिन्पुरुहूतयामनिजीवाज्योतिरशीमहि ॥ मानोऽअज्ञा
 तावृजनादुराधोऽइमांशिवसोऽअवक्रमुः । त्वयावयंप्रवतःशश्वतीरपोतिशूरतरामसि ॥ २१ ॥ (७।२।१६) श्वि
 त्यंचोमादक्षिणतस्कपर्दाधियंजिन्वासोऽअभिहिप्रमंदुः । उत्तिष्ठन्वोचेपरिबहिषोनृमैदूरादवितवेवसिष्ठाः ॥ दूरा

(७।२।१६) श्वित्यंचइतिचतुर्दशर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठऋषिःआद्यानांपंचानांवसिष्ठपुत्राऋषयःआद्यानांवानांवसिष्ठपुत्रा
 देवताःअंत्यानांपंचानांवसिष्ठोदेवतात्रिष्टुप् (आद्यानांवानामिंद्रोदेवताअंत्यानांपंचानांवसिष्ठोदेवताव्यत्यासेनमिथस्तौवाऋषी) ।

दिंद्रमनयश्चासुतेनतिरोवैशंतमतिपांतमुग्रं । पाशद्युम्नस्यवायतस्यसोमात्सुतादिंद्रोऽवृणीतावसिष्ठान् ॥ एवेक्षुकंसि
धुमेभिस्तारेवेक्षुकंभेदमैभिर्जघान । एवेक्षुकंदाशराज्ञेसुदासंप्रावदिंद्रोब्रह्मणावोवसिष्ठाः ॥ जुष्टीनरोब्रह्मणावःपि
तृणामक्षमव्ययंनकिलारिषाथ । यच्छक्रेरीषुबृहतारवेणंद्रेशुष्ममदधातावसिष्ठाः ॥ उह्यामिवेतृष्णजोनाथितासो
दीधयुर्दाशराज्ञेवृतासः । वसिष्ठस्यस्तुवतऽइंद्रोऽअश्रोदुरुंतत्सुभ्योऽअकृणोदुलोकं ॥ २२ ॥ दुंडाऽइवेद्रोऽअज
नासऽआसन्परिच्छिन्नाभरताऽअर्भकासः । अर्भवच्चपुरऽएतावसिष्ठऽआदितृत्सुनांविशोऽअप्रथंत ॥ त्रयःकृण्वन्ति
भुवनेषुरेतस्त्रिभ्यःप्रजाऽआर्याज्योतिरग्राः । त्रयोघर्मासऽउषसंसंचतेसर्वाऽइत्ताऽअनुविदुर्वसिष्ठाः ॥ सूर्यस्येववक्ष
थोज्योतिरेषांसमुद्रस्यैवमहिमागभीरः । वार्तस्येवप्रज्जवोनान्येनस्तोमावसिष्ठाऽअन्वेतवेवः ॥ तऽइन्निष्यंहृदयस्यप्र
केतैःसहस्रवल्गुमभिसंचरन्ति । यमेनततंपरिधिंवयंतोऽप्सरसऽउपसेदुर्वसिष्ठाः ॥ विद्युतोऽज्योतिःपरिसंजिह्वानंमि
त्रावरुणायदर्पयतांत्वा । तत्तेजन्मोतैकवसिष्ठागस्त्योयत्त्वाविशऽआजुभारं ॥ २३ ॥ उतासिमैत्रावरुणोवसिष्ठोर्व
श्याब्रह्मन्मनसोधिजातः । द्रुपसंस्कन्नं ब्रह्मणादैव्येनविश्वेदेवाःपुष्करेत्वाददंत ॥ संप्रकेतऽउभयस्यप्रविद्वान्सहस्र
दानऽउतवासदानः । यमेनततंपरिधिंवयिष्यन्नप्सरसःपरिजज्ञेवसिष्ठः ॥ सत्रेहजाताविषितानमोभिःकुंभरेतःसि
षिचतुःसमानं । ततोहमानऽउदियायमध्यात्ततोजातमृषिमाहुर्वसिष्ठं ॥ उक्थभृतैसामभृतैविभर्तिग्रावाणंविभ्रत्

वदात्यग्रे । उपैनमाध्वंसुमनस्यमानाऽआवोगच्छातिप्रतृदोवसिष्ठः ॥ २४ ॥ (७।३।१) प्रशुकैतुदेवीमनीषाऽअ
स्मत्सुतष्टोरथो नवाजी ॥ विदुःपृथिव्यादिवोजनित्रंशृण्वन्त्यापोऽअधक्षरंतीः ॥ आपश्चिदस्मैपिन्वंतपृथ्वीवृत्रेषुशरा
मंसंतऽउग्राः ॥ आधूर्ष्वस्मैदधाताश्वानिंद्रो नवज्रीहिरण्यबाहुः ॥ अभिप्रस्थाताहवयज्ञंयातेवपत्मन्तमनाहिनोत ॥
त्मनासमत्सुहिनोतयज्ञं दधातकेतुंजनायवीरं ॥ उदस्यशुष्माद्भानुर्नार्तविभर्तिभारंपृथिवीनभूमं ॥ हयामिदेवाऽ
अयातुरग्नेसाधन्नतेनधियंदधामि ॥ अभिवोदेवीधियंदधिध्वंप्रवोदेवत्रावाचंकृणुध्वं ॥ आचष्टऽआसांपाथोनदीनां
वरुणऽउग्रःसहस्रचक्षाः ॥ २५ ॥ राजाराष्ट्रानापेशोनदीनामनुत्तमस्मैक्षत्रंविश्वायु ॥ अविष्टोऽअस्मान्विश्वासुवि
क्ष्वद्युंकृणोतशंसनिनित्सोः ॥ व्येतुदिद्युद्विषामशैवायुयोतविष्वग्रपस्तनूनां ॥ अवीन्नोऽअग्निहव्यान्नमोभिःप्रेष्ठोऽ
अस्माऽअधायिस्तोमः ॥ सजुदेवेभिरपांनपातंसखायंकृध्वंशिवोनोऽअस्तु ॥ अजामुक्थैरहिं गृणीषेबुधेनदीनारजः
सुषीदन् ॥ मानोहिर्बुधयोरिषेधान्मायज्ञोऽअस्यसिधदतायोः ॥ उतनऽएषुनृषुश्रवाधुःप्ररायेयंतुशर्धतोऽअर्यः ॥

तृतीयेनुवाकेद्वाविंशतिसूक्तानि (७।३।१) प्रशुकैत्विपंचविंशत्यृचस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणर्वसिष्ठोविश्वेदेवाद्विपदाविराट् अंत्याश्रतस्त्रिष्टु
भः अजामुक्थैरितिद्विपदायाअहिर्देवता मानोहिर्बुधयोरित्यस्याअहिर्बुधयः (इतश्चत्वारिवैश्वदेवसूक्तानि । भेदपक्षे—देवाः १ आपः १ इंद्रः २
यज्ञः ३ देवाः २ वरुणः १ देवाः ३ अग्निः १ अपांनपात् १ अहिः १ अहिर्बुधयः १ देवाः २ देवपत्नीत्वष्टारः १ त्वष्टा १ विश्वे. ४ एवं २५)

तपंतिशत्रुंस्वर्णभूमामहासैनासोऽअमैभिरेषां ॥ आयन्नःपक्षीर्गमन्त्यच्छात्वाष्टासुपाणिर्दधातुवीरान् ॥ २६ ॥
 प्रतिनःस्तोमंत्वष्टाजुषेतस्यादस्मेऽअरमतिर्वसुयुः ॥ तानौरासन्नातिषाचोवसून्यारोदसीवरुणानीशृणोतु । वरुणी
 भिःसुशरणोऽअस्तुत्वष्टासुदत्रोविदधातुरायः ॥ तन्नोरायःपर्वतास्तन्नऽआपस्तद्रातिषाचऽओषधीरुतद्यौः । वन
 स्पातिभिःपृथिवीसजोषाऽउभेरोदसीपरिपासतोनः ॥ अनुतदुर्वारोदसीजिहातामनुद्युक्षोवरुणऽइंद्रसखा । अनुवि
 श्वेमरुतोयेसहासोरायःस्यामधरुणंधियधै ॥ तन्नऽइंद्रोवरुणोमित्रोऽअग्निरापऽओषधीर्वनिनोऽजुषंत । शर्मन्त्याग
 मरुतामुपस्थैयुयंपात ॥ २७ ॥ (७।३।२) शंनऽइंद्राग्नीभवतामवोभिःशंनऽइंद्रावरुणारातहव्या । शर्मिंद्रासोमा
 सुवितायशयोःशंनऽइंद्रापूषणावार्जसातौ ॥ शंनोभगःशमुनःशंसोऽअस्तुशंनःपुरंधिःशमुसंतुरायः । शंनःसत्यस्यसु
 यमस्यशंसःशंनोऽअर्यमापुरुजातोऽअस्तु ॥ शंनोधाताशमुधर्तानोऽअस्तुशंनऽउरूचीभवतुस्वधाभिः । शंरोदसीवृ
 हतीशंनोऽअद्रिःशंनोदेवानांसुहवानिसंतु ॥ शंनोऽअग्निज्योतिरनीकोऽअस्तुशंनोमित्रावरुणावश्विनाशं । शंनःसु
 कृतांसुकृतानिसंतुशंनऽइषिरोऽअभिवातुवातः ॥ शंनोद्यावापृथिवीपूर्वहृतौशमंतरिक्षंहृशयैनोऽअस्तु । शंनऽओष
 धीर्वनिनोभवंतुशंनोरजसस्पातिरस्तुजिष्णुः ॥ २८ ॥ शंनऽइंद्रोवसुभिर्देवोऽअस्तुशमादित्येभिर्वरुणःसुशंसः ॥ शं
 (७।३।२) शंनइंद्राग्नीइतिपंचदशर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठोविश्वेदेवास्त्रिष्टुप् । (अत्रसूक्तेसर्वेपिविश्वेदेवाः) ।

नोरुद्रोरुद्रेभिर्जलाषःशंनस्त्वष्टाग्नाभिरिहशृणोतु ॥ शंनःसोमोभवतुब्रह्मशंनःशंनोग्रावाणःशमुसंतुयज्ञाः । शंनःस्व
 रूणांमितयोभवंतुशंनःप्रस्वःशम्वस्तुवर्दिः ॥ शंनःसूर्यऽउरूचक्षाऽउदेतुशंनश्चतस्रःप्रदिशोभवंतु । शंनःपर्वताधुय
 योभवंतुशंनःसिंधवःशमुसंत्वारपः ॥ शंनोऽअदिर्तिर्भवतुप्रतेभिःशंनोभवंतुमरुतःस्वर्काः । शंनोविष्णुःशमुपूषानोऽ
 अस्तुशंनोभवित्रंशम्वस्तुवायुः ॥ २९ ॥ शंनोदेवःसवितात्रायमाणःशंनोभवंतुपसोविभातीः । शंनःपर्जन्योभवतुप्रजाभ्यः
 शंनःक्षेत्रस्यपातिरस्तुशंभुः ॥ २९ ॥ शंनोदेवाविश्वदेवाभवंतुशंसरस्वतीसहधीभिरस्तु । शर्मभिषाचःशमुरातिषा
 चःशंनोदिव्याःपार्थिवाःशंनोऽअप्याः ॥ शंनःसत्यस्यपतयोभवंतुशंनोऽअर्वतःशमुसंतुगावः । शंनऽऋभवःसुकृतः
 सुहस्ताःशंनोभवंतुपितरोहवेषु ॥ शंनोऽअजऽएकपाद्देवोऽअस्तुशंनोर्हिबुधयःशंसमुद्रः । शंनोऽअपांनपात्यंरुस्तु
 शंनःपृश्निर्भवतुदेवगोपा ॥ आदित्यारुद्रावसवोजुषंतेदं ब्रह्मक्रियमाणंनवीयः । शृण्वंतुनोदिव्याःपार्थिवासोगोजा
 ताऽउतयेयज्ञियांसः ॥ येदेवानायज्ञियायज्ञियानांमनोर्यजत्राऽअमृताऽऋतज्ञाः । तेनौरासंतामुरुगायमद्ययुयंपात ॥
 ॥ ३० ॥ (अथपरिशिष्टं ॥ शंवतीःपारयंत्येतत्पृच्छंतिवचोयुजा । अभ्यारंतयमाकेतुंयएवेदमितिब्रवन् ॥ भा
 साकेतुंपरिस्नुतंभारतीब्रह्मवर्धनीः । संजानानामहीमातायऽएवेदमितिब्रवत् ॥ इंद्रस्तंकिंविभुंप्रभुंभानुनेयंसरस्वतीं ।
 येनसूर्यमरोचयद्येनेमेरोदसीऽउभे ॥ जुषस्वाग्नेऽअंगिरःकाण्वमेध्यातिथिं । मात्वासोमस्यबर्हत्सुतस्यमधुमत्तमः ॥

त्वमग्नेऽअंगिरःशोचस्वदेववीतमः । आशतमशतमाभिरभिष्टिभिःशांतिःस्वस्तिमकुर्वत ॥ शनःकनिकदहेवःपर्जन्योऽ
अभिवर्षतु । शनोद्यावापृथिवीशं प्रजाभ्यःशनं एधि द्विपदं शंचतुष्पदे ॥ १॥) इति पंचमाष्टके तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

पंचत्रिंशाध्यायेवर्गाः ३० सूक्तानि १६ ऋचः १६५ ॥ त्यागः ॥ इंद्रायेदं. १११ वसिष्ठपुत्रेभ्य. ९ वसिष्ठाये. ५ विश्वेभ्यो देवेभ्य.
१५ [भे. प. देवेभ्य. अज्याह. इंद्राये. २ यज्ञाये. ३ देवेभ्य. २ वरुणाये. देवेभ्य. ३ अग्नय. अपांनप्लेग्नय.] अहयेग्नय.
अहयेबुध्यायाग्नय. विश्वेभ्यो देवेभ्य. २३ [भे. प. देवेभ्य. २ देवपत्नीत्वष्ट्यभ्य. त्वष्ट्रे. विश्वेभ्यो देवेभ्यः १९] ॥ इति पंचमेतृतीयः ॥

प्रब्रह्मनवावोष्टावुदुष्यःसावित्रमंत्येवाजिन्यौभगमिति भागोवार्धर्च ऊर्ध्वःसप्तवैश्वदेवत्वोश्रुष्टिःप्रातर्भागैजग
त्याद्यालिंगोक्तदेवतांत्योषस्याप्रब्रह्माणःषडैश्वदेवतुप्रवःपंचदधिकांदाधिकैजगत्याद्यालिंगोक्तदेवतादेवश्रुत
ष्कंसावित्रमिमारौद्रं त्रिष्टुबंतमापोयमापमृभुक्षणआर्भवंमंत्यावैश्वदेवीवासमुद्रज्येष्ठाआर्पमामामैत्रावरुण्या
ग्रेयीवैश्वदेवीनदीस्तुतिर्जागतमंत्यातिजगतीशकरीवादित्यानांतृचमादित्यत्वादित्यासःप्रद्यावाद्यावापृथि
वीयंवास्तोर्वास्तोष्पत्यमर्मीवहाष्टौवास्तोष्पत्याद्यागायत्रीशेषारुयुपरिष्टाद्बृहत्यादयोनुष्टुभःप्रस्वापिन्यउपनि
षत्कर्ईपंचाधिकामारुतंहाद्याएकादशद्विपदामध्वःसप्तप्रसाकमुक्षेपञ्चत्रायध्वेद्वादशत्रिप्रगाथादिनवम्याद्या
गायत्र्योत्यानुष्टुब्रौद्रीमृत्युविमोचनी ॥ ४ ॥

॥ हरिः३०म् ॥ (७।३।३) प्रब्रह्मैतुसदनाहृतस्यविरश्मिभिःससृजेसूर्योंगाः । विसानुनापृथिवीसंस्त्रऽउर्वीपृथु
प्रतीकमध्येधेऽअग्निः+ ॥ इमांवाँमित्रावरुणासुवृक्तिमिषंनकृण्वेऽअसुरानवीयः । इनोवामन्यःपदवीरदब्धोजनैच
मित्रोयंततिब्रुवाणः+ ॥ आवातस्यध्रजतोरंतऽइत्याऽअपीपयंतधेनवोनसूदाः । महोदिवःसदनेजार्यमानोचिकददृष
भःसस्मिन्नधन् ॥ गिरायऽएतायुनजद्धरीतऽइंद्रप्रियासुरथाशूरधायू । प्रयोमन्युरिरिक्षतोमिनात्यासुक्रतुमर्यमणव
वृत्तां ॥ यनैतेऽअस्यसख्यंवयश्चनमस्विनःस्वऽऋतस्यधामन् । विपृक्षोनावधेनृभिःस्तवानऽइंदनमोरुद्रायप्रेष्ठं ॥ १ ॥
आयत्साकंयशसोवावशानाःसरस्वतौसप्तथीसिंधुमाता । याःसुख्यंतसुदुधाःसुधाराऽअभिस्वेनपर्यसापीप्यानाः ॥
उतत्येनोमरुतोमंदसानाधिर्यंतोक्चवाजिनोवंतु । मानःपरिख्यदक्षराचरंस्ववीवृधन्युज्यंतेरथिनः ॥ प्रवोमहीमरम
तिकृणुध्वंप्रपूषणंविदुध्यै१नवीरं । भगंधियोवितारंनोऽअस्याःसातौवाजैरातिषाचंपुरंधिं ॥ अच्छायंवोमरुतःश्लो
कऽएत्वच्छाविष्णुंनिषिक्तपामवोभिः । उतप्रजायैगृणतेवयोधुर्युयंपात० ॥ २ ॥ (७।३।४) आवोवाहिष्ठोवहतु

(७।३।३) प्रब्रह्मेतिनवर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणर्वसिष्ठोविश्वेदेवास्त्रिष्टुप् । (भेदपक्षे—विश्वेदेवाः ३ इंद्रार्यमणौ १ रुद्रः १ नद्यः
१ मरुतः १ विश्वेदेवाः १ विष्णुमरुतः १ एवं ९) । (७।३।४) आवोवाहिष्ठइत्यष्टर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणर्वसिष्ठोविश्वेदेवास्त्रिष्टुप्
(भेदपक्षे—ऋभवः २ इंद्रः ६ एवमष्टौ) ।

स्तवधैरधौवाजाऽऽक्रभुक्षणोऽमृक्तः । अभित्रिपृष्ठैःसर्वनेषुसोमैर्मदेसुशिप्रामहर्भिःपृणध्वं ॥ यूयंहरत्नैर्मघवत्सुध
 त्वस्वर्दशऽऽक्रभुक्षणोऽमृक्तं । संयज्ञेषुस्वधावंतःपिबध्वंविनोराधांसिमतिभिर्दयध्वं ॥ उवोचिथहिर्मघवन्देष्णाम्
 होऽअर्भस्यवसुनोविभागे । उभातेपूणावसुनागभस्तीनसूनृतानिन्यमतेवसव्या* ॥ त्वमिन्द्रस्वयंशाऽऽक्रभुक्षावाजोनसा
 धुरस्तमेप्यृक्षा । वयंनुतैदाश्वासःस्यामब्रह्मकृण्वंतोहरिवोवसिष्ठाः ॥ सनितासिप्रवतोदाशपेचिद्याभिविवेषोहर्यश्व
 धीभिः । ववन्मानुतेयुज्याभिरूतीकदानंऽइंद्रायऽआदशस्ये ॥ ३ ॥ वासयसीववेधमस्त्वनःकदानंऽइंद्रवचंसोबु
 बोधः । अस्तंतात्याधियारयिसुवीरं पृक्षोनोऽअर्वा न्युहीतवाजी+ ॥ अभियंदेवीनिर्ऋतिश्चिदीशेनक्षतंऽइंद्रशरदःसुपृ
 क्षः । उपत्रिबंभुर्जरदंष्ट्रिमेत्यस्ववेशंयंकृण्वंतमतीः ॥ आनोराधांसिसवितःस्तवध्याऽआरायोयंतुपर्वतस्यरातौ । स
 दानोद्विजःपायुःसिषक्तुयुयंपात० ॥ ४ ॥ (७।३।५) उदुष्यदेवःसविताययामहिरण्ययीममतिंयामशिश्नेत् ।
 नूनंभगोहव्योमानुषेभिर्वियोरत्नापुरुषसुर्दधाति ॥ उदुतिष्ठसवितःश्रुध्यं१स्यहिरण्यपाणेप्रभृतावृतस्य । व्यु१वींपू
 थ्वीममतिंसृजानऽआनृभ्योमर्तभोजनंसुवानः+ ॥ अपिष्टुतःसवितादेवोऽअस्तुयमाचिद्विश्वेवसवोगृणांति । सनःस्तो
 मांनमस्य१श्चनोधाद्विश्वेभिःपातुपायुभिर्निसूरीन्+ ॥ अभियंदेव्यर्दितिर्गृणातिसवंदेवस्यसवितुर्जुषाणा । अभिसव्या
 (७।३।५) उदुष्यदेवइत्यष्ट्वस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठःआद्यानांषण्णांसविवाअंत्ययोर्द्वयोर्वाजिनस्त्रिष्टुप् (भगमित्यर्ध्वस्यभगोवा) ।

जोवरुणोगृणंत्यभिमित्रासोऽअर्यमासजोषाः ॥ अभियेमिथोवनुषःसपतेरातिंदिवोरातिषाचःपृथिव्याः ॥ अहिर्बु
 ध्येऽउतनःशृणोतुवरूय्येकंधेनुभिर्निपातु ॥ अनुतन्नोजास्पतिर्मसीष्टरत्नैर्देवस्यसवितुरियानः । भगंमुग्रोवसेजोहवी
 तिभगमनुग्रोऽअध्यातिरत्नं ॥ शनौभवंतुवाजिनोहवेषुदेवतातामितद्रवःस्वर्काः । जंभयंतोहिवृकरक्षांसिसनेभ्यस्म
 द्युयवन्नमीवाः ॥ वाजेवाजेवतवाजिनोनोधनेषुविप्राऽअमृताऽऽक्रतज्ञाः । अस्यमध्वःपिबतमादयध्वंतृप्तायातपृथिभि
 र्वयानैः ॥ ५ ॥ (७।३।६) ऊर्ध्वोऽअग्निःसुमतिंवस्वोऽअश्रेत्प्रतीचीजुर्णिदेवतातिमेति । भेजातेऽअद्रीरथ्येव
 पंधामृतहोतानऽइषितोयंजाति ॥ प्रवावृजेसुप्रयाबहिर्रेषामाविशपतीववीरिटऽइयाते । विशामक्तेरुषसःपूर्वद्वतौवा
 युःपूषास्वस्त्येनियुत्वान् ॥ ज्मयाऽअत्रवसवोरंतदेवाऽउरावंतरिक्षेमर्जयंतशुभ्राः । अर्वाक्पथऽउरुजयःकृणुध्वंश्रो
 तांदूतस्यजग्मुषोनोऽअस्य+ ॥ तेहियज्ञेषुयज्ञियांसऽऊमाःसधस्थंविश्वेऽअभिसंतिंदेवाः । तांऽअध्वरऽउंशतोयक्ष्यग्रे
 श्रुष्टीभगंनसत्यापुर्दधि ॥ आग्नेगिरोदिवऽआपृथिव्यामित्रंवहवरुणमिन्द्रमग्निं । आर्यमणमदितिंविष्णुमेषांसरस्व
 तीमरुतोमादयंतं ॥ ररेहव्यमतिभिर्यज्ञिानानक्षत्कामंमर्त्यानामसिन्वन् । धातारयिमविदस्यंसदासांसक्षीमहियु
 ज्येभिर्नुदेवैः ॥ नूरोदसीऽअभिष्टुतेवसिष्ठैर्ऋतावानोरुणोमित्रोऽअग्निः । यच्छंतुचंद्राऽउपमनोऽअर्कयुयंपात०

(७।३।६) ऊर्ध्वोऽअग्निरतिसप्तर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठोविश्वेदेवास्त्रिष्टुप् (भेदपक्षे—विश्वेदेवाः १ वायुपूषणौ १ विश्वेदेवाः ५ एवं ७) ।

॥ ६ ॥ (७।३।७) ओश्रुष्टिर्विदध्याऽसमेतुप्रतिस्तोमं दधीमहितुराणां । यद्यदेवः सविता सुवाति स्यामां स्यरुहि
नो विभागे⁺ ॥ मित्रस्तन्नोवरुणोरोदसी चद्युभक्मिन्द्रोऽअर्यमा ददातु । दिदैष्टुदेव्यदितीरेकणोवायुश्चयन्नियुवैतेभग
श्च ॥ सेदुग्रोऽअस्तुमरुतः सशुष्मीयमर्त्यपृषदश्वाऽअवाध । उतेमग्निः सरस्वती जुनन्ति न तस्य रायः पर्येतास्ति ॥ अयं
हिनेतावरुणऽऽकृतस्य मित्रो राजानोऽअर्यमापोधुः । सुहवा देव्यदितीरनुवातेनोऽअहोऽअतिपर्षन्नरिष्टान् ॥ अस्य देव
स्य मीहुषो वया विष्णोरेपस्य प्रभृथेह विभिः । विदेहिरुद्रो रुद्रियं महित्वं यासिष्टं वतिरश्विना विरावत् ॥ मात्रपूषन्नाधृ
णऽइरस्योवरुत्रीयद्रातिपाचश्चरासन् । मयोभुवोनोऽअर्वतो निपातुवृष्टिपरिज्मावातो ददातु ॥ नूरोदसीऽअभिष्टुते
वसिष्ठैर्ऋतावानोवरुणो मित्रोऽअग्निः । यच्छंतु चंद्राऽउपमनोऽअर्कयूयं पात० ॥ ७ ॥ (७।३।८) प्रातर
ग्निप्रातरिद्रंहवामहे प्रातर्मित्रावरुणा प्रातरश्विना । प्रातर्भगपूषणं ब्रह्मणस्य त्ति प्रातः सोममुतरुद्रं हुवेम ॥ प्रातर्जितं भग
मुग्रं हुवेम वयं पत्रमर्दिते यो विधर्ता । आध्रश्चिद्यं मन्यमानस्तुरश्चिद्राजा चिद्यं भगं भक्षीत्याह ॥ भगप्रणेतर्भगस्य राधो
भगेमां धियमुदवा ददन्नः । भगप्रणो जनय गोभिरश्वैर्भगप्रनृभिर्नृवंतः स्याम ॥ उतेदानीं भगवंतः स्यामो तत्प्रपित्वऽउत
(७।३।७) ओश्रुष्टिरिति सप्रचस्य सूक्तस्य मैत्रावरुणिर्वसिष्ठो विश्वेदेवास्त्रिष्टुप् (अत्राखिला विश्वेदेवाः) । (७।३।८) प्रातरग्निमिति सप्रच
स्य सूक्तस्य मैत्रावरुणिर्वसिष्ठो भगः आद्याया अग्नीदमित्रावरुणाश्चिभगपूषन्नहणस्पतिरुद्रा देवताः अंत्याया उषा आद्या जगती शेषास्त्रिष्टुभः ।

मध्येऽअह्ना । उतोदितामघवन्त्सूर्यस्य वयं देवानां सुमतौ स्याम ॥ भगऽएव भगवांऽअस्तु देवास्तेन वयं भगवंतः स्याम ।
तंत्वा भग सर्वऽइज्जो हवीतिसनो भगपुरऽएता भवेह⁺ ॥ समध्वरायोषसो नमंत दधिकावैव शुचये पदाय । अर्वाचीनं व
सुविदं भग्नो रथमिवाश्वावाजिनऽआवहंतु ॥ अश्वावती गोमतीर्नऽउषासो वीरवतीः सदेमुच्छंतु भद्राः । घृतं दुहाना
विश्वतः प्रपीता यूयं पात० ॥ ८ ॥ (७।३।९) प्रब्रह्माणोऽअंगिरसो नक्षतं प्रकंदनुर्नभन्यस्य देतु । प्रधेनवऽउदमु
तोन वंत युज्यातामग्नीऽअध्वरस्य पेशः ॥ सुगस्तेऽअग्ने सनं वित्तोऽअध्वायुक्ष्वासु ते हरितो रोहितश्च । ये वा सन्नं नृणां वी
रवाहो हुवे देवानां जनिमानि सत्तः⁺ ॥ समुवो यज्ञं महयन्नमोभिः प्रहोतामिन्द्रो रिरिचऽउपाके । यजस्व सुपूर्वणीक देवा
नायज्ञियां मरमतिं वृत्त्याः ॥ यदा वीरस्य रेवतो दुरोणे स्यो न शीरति धिराचिकेतत् । सुप्रीतोऽअग्निः सुधितो दमऽआ
सविशेदाति वार्यमियत्सै ॥ इमं नोऽअग्नेऽअध्वरं जुषस्व मरुत्स्विद्रैयशसं कृधीनः । आनका बर्हिः स दतामुपासो शंतामि
त्रावरुणाय जेह⁺ ॥ एवाग्निं सहस्यं^१ वसिष्ठो रायस्कां मो विश्वफूत्यस्य तौत् । इषैरयि पप्रथ द्वाजमस्मे यूयं पात० ॥ ९ ॥
(७।३।१०) प्रवो यज्ञेषु देवयंतोऽअर्चन्द्यावानमोभिः पृथिवीऽइषधै । येषां ब्रह्माण्यसमानि विप्राविश्वग्वियंति वनि

(७।३।९) प्रब्रह्माण इति षडृचस्य सूक्तस्य मैत्रावरुणिर्वसिष्ठो विश्वेदेवास्त्रिष्टुप् (भेदपक्षे—विश्वेदेवाः १ अग्निः १ देवाः १ अग्निः
३ एवं ६) । (७।३।१०) प्रवो यज्ञेषु विपि पंचस्य सूक्तस्य मैत्रावरुणिर्वसिष्ठो विश्वेदेवास्त्रिष्टुप् (भेदपक्षे—विश्वेदेवाः १ यज्ञः १

नोनशाखाः ॥ प्रयज्ञऽतुहेत्वोनससिरुधच्छध्वंसमनसोधृताचीः । स्तृणीतबर्हिर्ध्वरायसाधूर्ध्वाशोचीर्षिदेवयून्य
स्थुः ॥ आपुत्रासोनमातरंविभृत्राःसानौदेवासोबर्हिषःसदंतु । आविश्वाचींविद्व्यामनक्त्वग्नेमानोदेवतातामृध
स्कः ॥ तेसीषपंतजोषमायजत्राऽऽकृतस्यधाराःसुदुघादुहानाः । ज्येष्ठोऽअद्यमहऽआवसूनामार्गतनसमनसोवति
ष्ठ ॥ एवानोऽअग्नेर्विश्वादेशस्यत्वयावयंतहसावन्नास्काः । रायायुजासधमादोऽअरिष्टाययंपात० ॥ १० ॥
(७।३।११) दधिकांवंःप्रथममश्विनोषसमग्निंसमिद्धंभगमूतयेहुवे । इंद्रंविष्णुंपूषणंब्रह्मणस्पतिमादित्यानद्यावापृ
थिवीऽअपःस्वः* ॥ दधिकामुनमसाबोधयंतऽउदीराणायज्ञमुपप्रयंतः । इळांदेवींबर्हिषिसादयंतोश्विनाविप्रांसुहवा
हुवेम ॥ दधिकावाणंबुबुधानोऽअग्निमुपब्रुवऽउषसंसूर्यंगा । ब्रह्ममांश्चतोर्वरुणस्यबभ्रुतेविश्वास्मद्वुरितायावयंतु ॥
दधिकावांप्रथमोवाज्यवर्गैरथानांभवतिप्रजानन् । संविदानऽउषसासूर्येणादित्येभिर्वसुभिर्गिरोभिः ॥ आनोदधि
काःपथ्यामनक्त्वृतस्यपंध्यामन्वेतवाऽऽ । शृणोतुनोदैव्यंशर्धोऽअग्निःशृण्वंतुविश्वेमहिषाऽअमूराः ॥ ११ ॥

विश्वेदेवाः २ अग्निः १ एवं ५) । (७।३।११) दधिकांवइतिपंचर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठोदधिका आद्यायादधिकाभ्युषो
ग्निभगेंद्रविष्णुपूषब्रह्मणस्पत्यादित्यावापृथिव्यापस्विष्टुवाद्याजगती ।

(७।३।१२) आदेवोयामुसवितासुरहोतरिक्षप्रावहमानोऽअश्वैः । हस्तेदधानोनर्यापुरुणिनिवेशयन्चप्रसुवन्चभूम ॥
उदस्यबाहूशिथिरावहंताहिरण्ययादिवोऽअंतोऽअनष्टा । नूनंसोऽअस्यमहिमापनिष्टसूरश्चिदस्माऽअनुदादपस्यां+ ॥
सघानोदेवःसवितासहावासाविषद्वसुपतिर्वसुनि । विश्रयमाणोऽअमर्तिमुरुचीर्मर्तभोजनमधरासतेनः ॥ इमांगेरः
सवितारंसुजिह्वपूर्णगंभस्तिमीळतेसुपाणि । चित्रंवयोबृहदस्मेदधातुयूयंपात० ॥ १२ ॥ (७।३।१३) इमारुद्राय
स्थिरधन्वनेगिरःक्षिप्रेषवेदेवायस्वधात्रे । अषाढायसहमानायवेधसेतिग्मायुधायभरताशृणोतुनः ॥ सहस्रयेणक्ष
म्यस्यजन्मनःसाम्राज्येनदिव्यस्यचेतति । अवन्नर्वतीरुपनोदुरश्चरानमीवोरुद्रजासुनोभव ॥ यातैर्द्विद्युदर्वसृष्टादिव
स्परिक्ष्मयाचरन्तिपरिसावृणक्तुनः । सहस्रतैस्त्वपिवातभेषजामानस्तोकेषुतनयेषुरीरिषः ॥ मानोवधीरुद्रमापरादा
मातैर्भूमप्रसितौहीळितस्य । आनोभजबर्हिषिजीवशंसैयूयंपात० ॥ १३ ॥ (७।३।१४) आपोयंवंःप्रथमंदेवयंतऽ
इंद्रपानमूर्मिमकृष्वतेळः । तंवोवयंशुचिमरिप्रमद्यधृतप्रुषंधुमंतवनेम ॥ तमूर्मिमापोमधुमत्तमंवोनपादवत्वाशुहे
मा । यस्मिन्निद्रोवसुभिर्मादयातेतमस्यामदेवयंतोवोऽअद्य+ ॥ शतपवित्राःस्वधयामदंतीदेवीर्देवानामपियंतिपा

(७।३।१२) आदेवइतिचतुर्कचस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठःसवितात्रिष्टुप् । (७।३।१३) इमारुद्रायेतिचतुर्कचस्यसूक्तस्यमैत्रा
वरुणिर्वसिष्ठोरुद्रोजगत्यात्रिष्टुप् । (७।३।१४) आपोयंवंइतिचतुर्कचस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठआपस्विष्टुप् ।

यः । ताऽइंद्रस्यनमिनंतिमृतानिसिंधुभ्योहव्यंघृतवज्रहोत ॥ याःसूर्योर्दिग्भिर्भाततानयाभ्यऽइंद्रोऽअरंदद्भातुम
मि । तेसिंधवोवरिवोधातनानोयुर्यपात० ॥ १४ ॥ (७।३।१५) ऋभुक्षणोवाजामादयध्वमस्मेनरोमधवानःसुतस्य ।
आवोर्वाचःकतवोनयातांविभ्वोरथंनर्यवर्तयंतु ॥ ऋभुर्ऋभुभिर्भिवःस्यामविभ्वोविभुभिःशवसाशवांसि । वाजोऽअ
स्माऽअवतुवार्जसाताविद्रेणयुजातरुषेमवृत्रं⁺ ॥ तेचिद्धिपूर्वीरभिसंतिशासाविश्वोऽअर्यऽउपरतातिधन्वन् । इंद्रो
विभ्वोऽअभुक्षावाजोऽअर्यःशत्रोर्मिथ्याकृणवन्विनृग्णं⁺ ॥ नूदेवासोवरिवःकर्तनानोभूतनोविश्वेवसेसजोषाः । सम
स्मेऽइषवसवोददीरन्ययंपात० ॥ १५ ॥ (७।३।१६) समुद्रज्यैष्ठाःसलिलस्यमध्यात्पुनानायंत्यनिविशमानाः ।
इंद्रोयावज्जीवृषभोररादताऽआपोदेवीरिहमामवंतु ॥ याऽआपोदिव्याऽउतवास्रवैतिखनित्रिमाऽउतवायाःस्वयंजाः ।
समुद्रार्थायाःशुचयःपावकास्ताऽआपो० ॥ यासुराज्जावरुणोयातिमध्येसत्यानृतेऽअवपश्यन्जनानां । मधुश्चुतःशुच
योयाःपावकास्ताऽआपो० ॥ यासुराज्जावरुणोयासुसोमोविश्वेदेवायासूर्जमदति । वैश्वानरोयास्वग्निःप्रविष्टस्ताऽ
आपो० ॥ १६ ॥ (७।३।१७) आमांभिन्नावरुणोहरक्षतंकुलाययद्विश्वयन्मानऽआगन् । अजकावंदुदृशीकंतिरो
(७।३।१५) ऋभुक्षणइतिचतुर्कचस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठऋभवस्त्रिष्टुप्⁺ अंत्यायाविश्वेदेवावा । (७।३।१६) समुद्रज्यैष्ठाइतिचतुर्कचस्य
सूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठऋभवस्त्रिष्टुप् । (७।३।१७) आमामितिचतुर्कचस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठोमित्रावरुणावमिर्विश्वेदेवानद्यइति-

दधेमामांपद्येनरपसाविदत्सरुः ॥ यद्विजामन्परुषिवंदनंभुवदष्टीवंतौपरिकुल्फौचदेहत् । अग्निष्टच्छोचन्नपबाधता
मितोमामां० ॥ यच्छल्मलौभवतियन्नदीषुयदोषधीभ्यःपरिजायतेविषं । विश्वेदेवानिरितस्तत्सुवंतुमामां० ॥ याः
प्रवतोनिवतऽउद्धतऽउदन्वतीरनुदकाश्चयाः । ताऽअस्मभ्यंपयसापिन्वमानाःशिवादेवीरशिपदाभवंतुसर्वानद्योऽअ
शिमिदाभवंतु ॥ १७ ॥ (७।३।१८) आदित्यानामवसानूतनेनसक्षीमहिशर्मणाशंतमेन । अनागास्त्वेऽअदिति
त्वेतुरासऽइमंयज्ञंदधतुश्रोषमाणाः ॥ आदित्यासोऽअदितिर्मादयंतांमित्रोऽअर्यमावरुणोरजिष्ठाः । अस्माकंसंतुभुव
नस्यगोपाःपिबंतुसोममवसेनोऽअद्य⁺ ॥ आदित्याविश्वेमरुतश्चविश्वेदेवाश्चविश्वेऽअभवश्चविश्वे । इंद्रोऽअग्निर्श्वि
नानुष्टुवानायुयंपात० ॥ १८ ॥ (७।३।१९) आदित्यासोऽअदितयःस्यामपूदेवत्रावसवोमर्त्यत्रा । सनेममित्रावरु
णासनंतोभवेमद्यावापृथिवीभवंतः ॥ मित्रस्तन्नोवरुणोमामहंतशर्मतोकायतनयायगोपाः । मावोभुजेमान्यजातमे
नोमातर्कर्मवसवोयच्चयध्वे ॥ तुरण्यवोर्गिरसोनक्षंतरत्नैदेवस्यसवितुरिर्यानाः । पिताचतन्नोमहान्यजन्नोविश्वेदे
वाःसमनसोजुषंत ॥ १९ ॥ (७।३।२०) प्रद्यावायज्ञैःपृथिवीनमोभिःसबाधऽईळेबृहतीयजन्ने । तेचिद्धिपूर्वैकव
क्रमेणदेवताजगत्यातिजगतीशकरीवा । (७।३।१८) आदित्यानामितितृचस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठऋभवस्त्रिष्टुप् । (७।३।१९) आ
दित्यासइतितृचस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठऋभवस्त्रिष्टुप् । (७।३।२०) प्रद्यावेतितृचस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठोद्यावापृथिव्यौत्रिष्टुप् ।

योगुणतः पुरोमहीदधिरे देवपुत्रे ॥ प्रपूर्वजे पितरानव्यसीभिर्गीर्भिः कृणुध्वंसदनेऽकृतस्य । आनोद्यावापृथिवीदैव्येन
जनेन वातं महिवांवरूथं ॥ उतो हि वारुणधेयानि संति पुरुणिद्यावापृथिवी सुदासे । अस्मेधं तं यदसदस्कृधोयुयं पात०
॥ २० ॥ (७।३।२१) वास्तोष्पते प्रतिजानीह्यस्मान्त्स्वावेशोऽनमीवोभवानः । यत्त्वेऽहे प्रतितन्नो जुषस्व शनोभ
वद्विपदेशं चतुष्पदे ॥ वास्तोष्पते प्रतरणो नऽपधिगयस्फानो गोभिरश्वैर्भिरिदो । अजरासस्ते सख्ये स्यामपिते वपुत्रान्प्र
तिनो जुषस्व ॥ वास्तोष्पते शग्मयांसं सदा ते सक्षीमर्हिरण्वया गा तु मत्ता । पाहि क्षेमंऽउत योगे वरं नो युयं पात० ॥ २१ ॥
(७।३।२२) अमीव हावास्तोष्पते विश्वा रूपाण्या विशन् । सखांसु शेवऽपधिनः ॥ यदर्जुनसारमेय दूतः पिशंगयच्छे
से । धीवभ्राजंतऽकृष्टयऽउपस्रक्षे वृषसंतो निषुस्वप ॥ स्तेनरायसारमेय तस्करं वा पुनः सर । स्तोतृनिद्रं स्य रायसि कि
मस्मान्दुच्छुनायसे ॥ त्वंसूकुरस्य दर्दहितवददतुसूकरः । स्तोतृनिद्रं स्य रायसि किमस्मा० ॥ सस्तु माता सस्तु पिता
सस्तु श्वासस्तु विश्वपतिः । सस्तु सवैज्ञातयः सस्त्वयमभितोजनः ॥ यऽआस्तेयश्चरति यश्च पश्यति नो जनः । तेषां सं
हन्मोऽअक्षाणियथेदं हुर्म्यतथा ॥ सहस्रं शृगो वृषभोयः संमुद्रादुदाचरत् । तेनासहस्येनावयं निजनांन्त्वापयामसि ॥

(७।३।२१) वास्तोष्पत इति वृचस्य सूक्तस्य मैत्रावरुणिर्वसिष्ठो वास्तोष्पतिस्त्रिष्टुप् । (७।३।२२) अमीव हेत्यष्टस्य सूक्तस्य मैत्रावरुणि
र्वसिष्ठः आयाया वास्तोष्पतिः द्वितीयादिसप्तानां प्रस्वापिनी आद्यागायत्री ततस्तिष्ठ उपरिष्ठाद्ब्रह्मः अंत्याश्च तस्मिन्नुष्टुभः ।

प्रोष्ठेशयावह्येशयानारीर्यास्तल्पशीवरी । स्त्रियोयाः पुण्यं गंधास्ताः सर्वाः स्वापयामसि ॥ २२ ॥ (॥ परिशिष्टं ॥
स्वप्नस्वप्नाधिकरणे सर्वनिष्वापयाजनं । आसूर्यमन्यान्स्वापयद्व्यूहं जाग्रियादहं ॥ अजगरो नाम सर्पः सर्पिरविषोम
हान् । तस्मिन्निह सर्पः सुधितस्तेन त्वास्वापयामसि ॥ सर्पः सर्पोऽअजगरः सर्पिरविषोमहान् । तस्य सर्पोत्सिधवस्तस्य
गाधमंशीमहि ॥ काळिको नाम सर्पो नवनगासहस्रबलः । यमुनहृदेहसोजातोऽयो नारायणवाहनः ॥ यदि काळिकं दू
तस्य यदि काः काळिकाद्रयात् । जन्मभूमिर्मतिक्वांतो निर्विषोयाति काळिकः ॥ आयाहीन्द्रपथिभिरीळितेभिर्यज्ञमिमं
नो भागधेयं जुषस्व । तृसांजहुर्मातुलस्येव योषां भागस्ते पैतृष्वसेयीव पामिव ॥ यशस्करं बलवंतं प्रभुत्वं तमेव राजाधिप
तिर्बभूव । संकीर्णनागाश्च पतिर्नराणां सुमंगल्यं सततं दीर्घमायुः ॥ कर्कोटको नाम सर्पो यो हृष्टीविषऽउच्यते । तस्य सर्प
स्य सर्पत्वं तस्मै सर्पनमोस्तुते ॥ १ ॥) (७।४।१) कईव्यक्ता नरः सनीळारुद्रस्य मर्याऽअधास्वत्वाः ॥ न किं हि पांज
नृषिवेदतेऽअंगविद्रेमिथोजनित्रं ॥ अभिस्वपूभिर्मिथो वपंत वा तस्वनसः श्येनाऽअसृधन् ॥ एतानि धीरौ निण्याचि
केतपृश्निर्यदूधोमहीजभारं ॥ साविदसुवीरामरुद्धिरस्तु सनात्सहंती पुष्यं तीनृगं ॥ यामयेष्ठाः शुभाशोभिष्ठाः श्रिया
चतुर्थेनुवाके पंचदशसूक्तानि (७।४।१) कईव्यक्ता इति पंचविंशत्युच्यस्य सूक्तस्य मैत्रावरुणिर्वसिष्ठो मरुत्स्त्रिष्टुप् आद्या एकादशद्विपदा विरा-
जः । (अत्रांत्याया वैश्वदेवत्वं च श्रिग्मन्यते तन्मानाभावादुपेक्ष्यं) ।

संमिश्राऽओजोभिरुग्राः⁺ ॥ उग्रं^१ओजःस्थिराशवांस्यधामरुद्विर्गुणस्तुविष्मान् ॥ शुभ्रोवःशुष्मःकुध्मीमनांसि
धुनिर्मुनिरिवशर्धस्यधृष्णोः⁺ ॥ सनैम्यस्मद्युयोतद्विद्युमावोदुर्मतिरिहप्रणङ्गः ॥ प्रियावोनामहुवेतुराणामायत्तपन्म
रुतोवावशानाः⁺ ॥ २३ ॥ स्वायुधासऽइष्मिणःसुनिष्काऽउतस्वयंतन्वः^१शुभमानाः ॥ शुचीवोहव्यामरुतःशुची
नांभुचिहिनोम्यध्वरंशुचिभ्यः । ऋतेनसत्यमृतसापऽआयन्नुचिजन्मानःशुचयःपावकाः ॥ अंसेष्वामरुतःखादयो
वोवक्षःसुरुक्माऽउपशिश्रियाणाः । विविद्युतो नवृष्टिभीरुचानाऽअनुस्वधामायुधैर्यच्छमानाः ॥ प्रबुध्यावऽईरतेम
हांसिप्रनामानिप्रयज्यवस्तिरध्वं । सहस्रियंदभ्यंभागमेतंगृहमेधीयंमरुतोजुषध्वं ॥ यदिस्तुतस्यमरुतोऽअधीथेत्था
विप्रस्यवाजिनोहवीमन् । मक्षरायःसुवीर्यस्यदातनूचिद्यमन्यऽआदभदरावा ॥ २४ ॥ अत्यासोनयेमरुतःस्वंचोयक्षदृशो
नशुभयंतमर्याः । तेहर्म्येष्टाःशिशवोनशुभ्रावत्सासोनप्रकीळिनःपयोधाः⁺ ॥ दशस्यंतोनोमरुतोमृळंतुवरिवस्यंतोरोदसी
सुमेकै । आरेगोहानहावधोवोऽअस्तुसुम्नेभिरस्मेवसवोनमध्वं ॥ आवोहोताजोहवीतिसत्तःसत्राचींरातिंमरुतोगृणा
नः । यऽईवतोवृषणोऽअस्तिगोपाःसोऽअद्वयावीहवतेवऽउकथैः⁺ ॥ इमेतुरमरुतौरामयंतीमेसहःसहसऽआनमंति ।
इमेशंसंवनुष्यतोनिपातिगुरुद्वेषोऽअररुषेदधंति ॥ इमेरंधंचिन्मरुतो जुनंतिभूमिंचिद्यथावसवोजुषंत । अपंबाधध्वं
वृषणस्तमांसिधत्तविश्वंतनयंतोकमस्मे ॥ २५ ॥ मावोदात्रान्मरुतो निरंराममापश्चादध्मरथ्योविभागे । आनःस्पा

हैभजतनावसव्ये^३यदींसुजातंवृषणोवोऽअस्ति ॥ संयद्धनंतमन्युभिर्जनांसुःशूरायह्वीष्वोषधीषुविधु । अधस्मानोम
रुतोरुद्रियासखातारोभूतपृतनास्वर्यः⁺ ॥ भूरिचक्रमरुतःपित्र्याण्युक्तानियावःशस्यंतंपुराचित् । मरुद्भिरुग्रःपृत
नासुसाहामरुद्भिरित्सर्नितावाजमवी ॥ अस्मेवीरोमरुतःशुष्म्यस्तुजनानांयोऽअसुरोविधर्ता । अपोयेनसुक्षितयेतरे
माधुस्वमोकोऽअभिर्वःस्याम ॥ तन्नऽइंद्रोवरुणोमित्रोऽअग्निरापऽओषधीर्वनिनांजुषंत । शर्मन्स्याममरुतामुपस्थेयु
यंपात ॥ २६ ॥ (७।४।२) मध्वीवोनाममारुतंयजत्राःप्रयज्ञेषुशर्वसामदंति । येरेजयंतिरोदसीचिदुर्वीपिन्वंत्युत्संयदया
सुरुग्राः⁺ ॥ निचेतारोहिमरुतोगुणंतंप्रणेतारोयजमानस्यमन्म । अस्माकमद्यविदधेषुवहिरावीतयेसदतपिप्रिया
णाः⁺ ॥ नैतावदन्येमरुतोयथेमेभ्राजैतेरुक्मैरायुधैस्तनूभिः । आरोदसीविश्वपिशःपिशानाःसमानमंज्यंचतेशुभ
कं⁺ ॥ ऋध्वक्सावोमरुतोद्विद्युदस्तुयद्वऽआगःपुरुषताकराम । मावस्तस्यामपिभूमायजत्राऽअस्मेवोऽअस्तुसुमतिश्च
निष्ठा ॥ कृतेचिदत्रमरुतोरणंतानवद्यासःशुचयःपावकाः । प्रणोवतसुमतिभिर्यजत्राःप्रवाजैभिस्तिरतपुण्यसेनः ॥
वतस्तुतासोमरुतोव्यंतुविश्वेभिर्नामभिर्नरोहवीषि । ददातनोऽअमृतस्यप्रजायैजिगृतरायःसूनुतामधानि ॥
आस्तुतासोमरुतोविश्वेऽउतीऽअच्छासुरीन्त्सर्वताताजिगात । येनस्मनाशतिनोवर्धयंतियूयंपात ॥ २७ ॥

(७।४।२) मध्वोवइतिसप्तर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठोमरुतस्त्रिष्टुप् ।

(७।४।३) प्रसाकमुक्षेऽर्चतागुणाययोदैव्यस्याध्वस्तुर्विष्मान् । उत्तक्षोदंतिरोदसीमहित्वानक्षतेनाकंनिर्ऋतेरव
शात्⁺ ॥ जनूश्चिद्वोमरुतस्त्वेण्येणभीमास्तुर्विमन्यवोयासः । प्रथेमहोभिरोजसोनसंतिविश्वोवोयामन्ययतेस्वर्ह
क्⁺ ॥ बृहद्वयोमधर्वद्वोदधातजुजोषभिन्मरुतःसुष्टुतिर्नः । गतोनाध्वावितैरातिजंतुप्रणःस्पार्हाभिरुतिभिस्तिरेत ॥
युष्मोतोविप्रोमरुतःशतस्वीयुष्मोतोऽर्वासहुरिःसहस्री । युष्मोतःस्र्वाळुतहतिवृत्रप्रतद्वोऽस्तुधूतयोदेष्ण⁺ ॥
तांऽआरुद्रस्यमीहुषोविवासेकुविभ्रंसंतेमरुतःपुनर्नः । यत्सस्वर्ताजिहीळिरेयदाविरवतदेनऽईमहेतुराणां ॥ प्रसावां
चिसुष्टुतिर्मघोनामिदंसूक्तंमरुतोऽजुषंत । आराशिद्वेषौवृषणोयुयोतयूयंपात० ॥ २८ ॥ (७।४।४) यंत्रायध्वऽ
इदमिदं देवांसोयंचनयथ । तस्माऽअग्नेवरुणमित्रार्थंमन्मरुतःशर्मयच्छत ॥ युष्माकं देवाऽअवसाहनिप्रियऽईजान
स्तरतिद्विषः । प्रसक्षयंतिरतेविमहीरिषोयोवोवरायदाशति ॥ नहिवंश्चरमंचनवासिष्ठःपरिमंसते । अस्माकंमद्यमरु
तःसुतेसचाविश्वेपिबतकामिनः ॥ नहिवऽऊतिःपृतनासुमर्धतियस्माऽअराध्वनरः । अभिवऽआवत्सुमतिर्नवीयसी
तूर्ययातपिपीषवः ॥ ओषुषृष्विराधसोयातनांधांसिपीतये । इमावोहव्यामरुतोररेहिकुमोष्वन्यत्रगंतन ॥ आच

(७।४।३) प्रसाकमुक्षइतिषट्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणर्वसिष्ठोमरुतस्त्रिष्टुप् । (७।४।४) यंत्रायध्वइतिद्वादशर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणर्वसि
ष्ठोमरुतोऽत्यायारुद्रः आद्यातृतीयापंचम्योबृहत्यःद्वितीयाचतुर्थीषष्ठयःसतोबृहत्यःसप्तम्यष्टम्यौत्रिष्टुभौनवम्याद्यास्तिस्रोगायत्र्योऽत्यानुष्टुप् ।

नोबर्हिःसदंताविताचनःस्पार्हाणिदातवेवसु । अस्त्रेधंतोमरुतःसोम्येमघौस्वाहेहमादयाध्वै ॥ २९ ॥ सस्वश्चिद्वित
न्वः१ःशुंभमानाऽआहंसासोनीलपृष्ठाऽअपसन् । विश्वंशर्धोऽअभितोमानिषेदनरोनरुण्वाःसर्वनेमदंतः ॥ योनोमरुतो
ऽअभिर्दुर्हणायुस्तिरश्चित्तानिवसवोजिघांसति । द्रुहःपाशान्प्रतिसमुचीष्टतपिष्ठेनहन्मनाहंतनातं⁺ ॥ सांतपनाऽइ
दंहुविर्मरुतस्तज्जुष्टन । युष्माकोतीरिशादसः ॥ गृहमेधासऽआगतमरुतोमापभूतन । युष्माकोतीसुंदानवः ॥
इहेहवःस्वतवसःकवयःसूर्यत्वचः । यज्ञमरुतऽआवृणे ॥ त्र्यंबकंयजामहेसुगंधिपुष्टिवर्धनं । उर्वारुकमिववंधनान्मृ
त्योमुक्षीयमामृतात् ॥ ३० ॥ इतिपंचमाष्टकेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ ॥ ॥

षट्त्रिंशाध्यायेवर्गाः ३० सूक्तानि २४ ऋचः १५६ ॥ त्यागः ॥ विश्वेभ्योदे. १७ [भे. प. विश्वेभ्योदेवेभ्यः. ३ इंद्रायमभ्या.
रुद्राय. नदीभ्य. मरुद्भ्य. विश्वेभ्योदेवेभ्य. विष्णुमरुद्भ्य. ऋभुभ्य. २ इंद्राय. ६] सवित्र. ६ वाजिभ्य. २ विश्वेभ्योदे. १४ [भे. प. विश्वेभ्योदे.
वायुपूषभ्या. विश्वेभ्योदेवेभ्य. १२] अग्नीदमित्रावरुणाभिभगपूषब्रह्मणस्पतिसोमरुद्रेभ्य. भगाये. ५ उपसइ. विश्वेभ्योदे. ११ [भे. प.
अग्नय. देवेभ्य. अग्नय. ३ विश्वेभ्योदेवेभ्य. यज्ञाय. विश्वेभ्योदेवेभ्य. २ अग्नय. दधिक्षाभ्युपोमिभगेंद्रविष्णुपूषब्रह्मणस्पत्यादित्ययावापृथिव्य
भ्यः.] दधिक्षापिदं. ४ सवित्र. ४ रुद्राय. ४ अद्भ्य. ४ ऋभुभ्य. ४ अद्भ्य. ४ मित्रावरुणाभ्या. अग्नय. विश्वेभ्योदेवेभ्य. नदीभ्य. आदि-
त्येभ्य. ६ यावापृथिवीभ्या. ३ वास्तोष्पतय. ४ प्रस्वापिन्या. ७ मरुद्भ्य. ४९ रुद्राय. ॥ इतिपंचमेचतुर्थः ॥

यदद्यमैत्रावरुणतुवैसौर्याद्योद्वांससोत्सूर्यः षळाद्यास्तिष्ठः सौर्ये उद्वेतीति चार्धपंचमादिविपंचप्रतिवां प्रमित्रयोरे
कोनागायत्रं दशम्यादयस्त्रयः प्रगाथाः पुरं उष्णिक् तु र्थाद्यादशादित्यास्तिष्ठः सौर्यैः प्रतिवां दशाश्विनं तु तदाशु
भ्रानवसप्ताद्याविराजआवां रथोष्टावा विश्ववाराः सप्तापस्वसुः षळागोमतापंचातारिष्मेमाउवां षट्प्रागाथं व्यु
षा अष्टाउषस्यंतुवां उदुससोपोरुरुचेषद्रप्रतिपंचव्युषाः प्रतितृचं ॥ ५ ॥

॥ हरिः ओम् ॥ (७।४।५) यदद्यसूर्यब्रवोनागाऽउद्यन्मित्रायवरुणायसत्यं । वयंदैवत्रादितेस्यामतवंप्रियासो
ऽअर्यमन्गुणंतः ॥ एषः स्यमित्रावरुणानृचक्षाऽउभेऽउदेति सूर्योऽअभिज्मन् । विश्वस्यस्थातुर्जगतश्च गोपाऽऋजुमतेषु
वृजिनाचपश्यन् ॥ अयुक्तसप्तहरितः सधस्याद्याऽईवहति सूर्ये घृताचीः । धामानिमित्रावरुणायुवाकुः संययुधेवज
निमानिचष्टे ॥ उद्वापृक्षासोमधुमंतोऽअस्थुरासूर्योऽअरुहच्छुक्रमर्णः । यस्माऽआदित्याऽअध्वनोरदंति मित्रोऽअर्य
मावरुणः सजोषाः ॥ इमेचेतारोऽअनृतस्यभूरेर्मित्रोऽअर्यमावरुणोहिसंति । इमऽऋतस्यवावृधुर्दुरोणेश्ममासः पु
त्राऽअदितेरदब्धाः ॥ इमेमित्रोवरुणोदुळभासोचेतसंचिच्चितयंतिदक्षैः । अपिक्तुंसुचेतसंवतंतस्तिरश्चिदंहः सुपथा
नयंति ॥ १ ॥ इमेदिवोऽअनिमिषापृथिव्याश्चिकित्वांसोऽअचेतसंनयंति । प्रब्राजेचिन्नद्योगाधर्मस्तिपारंनोऽअ

(७।४।५) यदद्येति द्वादशर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठोमित्रावरुणावाद्यायाः सूर्यस्त्रिष्टुप् ।

स्यविष्पितस्यर्षन् ॥ युद्धोपावददितिः शर्मभद्रमित्रोयच्छतिवरुणः सुदासे । तस्मिन्नातो कंतनयंदधानामाकर्मदेवहे
ळनंतुरासः ॥ अववेदिहोत्राभिर्यजेतरिपः काश्चिद्वरुणधुतः सः । परिद्वेषोभिर्यमावृणक्तूरुसुदासेवृषणाऽउलोकं⁺ ॥
सस्वश्चिद्विसमृतिस्त्वेष्ट्येषामपीच्येनसहसासहते । युष्मद्भियावृषणोरेजमानादक्षस्यचिन्महिनामृळतानः ॥ धोब्रह्म
णेसुमतिमायजातिवाजस्यसातौपरमस्यरायः । सीक्षंतमन्युमघवानोऽअर्यऽउरुक्षयायचक्रिरेसुधातु ॥ इयंदैवपुरोहि
तिर्युवभ्यायज्ञेषुमित्रावरुणावकारि । विश्वानिदुर्गापिपृतंतिरोनौयुयंपात० ॥ २ ॥ (७।४।६) उद्वांचधुर्वरुणसु
प्रतीकंदेवयोरैतिसूर्यस्ततन्वान् । अभियोविश्वामुर्वनानिचष्टेसमन्युमत्येष्वाचिकेत ॥ प्रवांसमित्रावरुणावृतावावि
प्रोमन्मानिदीर्घश्रुदियति । यस्यब्रह्माणिसुक्तूऽअवायऽआयत्कत्वानशरदःपृणैथे ॥ प्रोरोमित्रावरुणापृथिव्याः प्र
दिवऽऋषवाद्बृहत्सुदानू । स्पशोदधाथेऽओषधीषुविश्वध्वग्यतोऽअनिमिषुरक्षमाणा ॥ शंसांमित्रस्यवरुणस्यधाम
शुष्मोरोदसीबद्धधेमहित्वा । अयन्मासाऽअर्यज्वनामवीराः प्रयज्ञमन्मावृजनंतिराते ॥ अमूराविश्वामृषणाविमावां
नयासुचित्रंददंशेनयक्षं । द्रुहः सचंतेऽअनृताजनानानवांनिण्यान्यचितेऽअभूवन् ॥ समुवांयज्ञमहयंनमोभिर्हुवेवां

(७।४।६) उद्वांचक्षुरितिसप्तर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठोमित्रावरुणौत्रिष्टुप् ।

मित्रावरुणासबाधः । प्रवांमन्मान्यचसेनवानिकृतानिब्रह्मजुषभिमानि ॥ इयंदेवपुरोहिति० ॥ ३ ॥ (७।४।७)
 उत्सूर्योबृहदूर्च्यश्रेत्पुरुविश्वजनिममानुषाणां । समोदिवदहशेरोचमानः कृत्वाकृतः सुकृतः कर्तृभिर्भूत् ॥ सूर्य
 प्रतिपुरोऽउद्गांऽएभिः स्तोमैभिरेतशेभिरेवैः । प्रनोमित्रायवरुणायवोचोनागसोऽअर्यम्णेऽअग्रयेच ॥ विनः सहस्रं
 शुरुधोरदंतुतावानोवरुणोमित्रोऽअग्निः । यच्छंतुचंद्राऽउपमनोऽअर्कमानः कामैपूपुरंतुस्तवानाः ॥ द्यावाभूमीऽअ
 दितेत्रासीथानोयेवांजुः सुजनिमानऽऋष्वे । माहेळेभूमवरुणस्यवायोर्मामित्रस्थप्रियतमस्यनृणां ॥ प्रबाहवासिसुतंजी
 वसेनऽआनोगव्यूतिमुक्षतंघृतनं । आनोजनेश्रवयतंयुवानाश्रुतंमैमित्रावरुणाहवेमा ॥ नूमित्रोवरुणोऽअर्यमानस्तमने
 तोकायवरिवोदधंतु । सुगानोविश्वसुपथानिसंतुयूयंपात० ॥ ४ ॥ (७।४।८) उद्वैतिसुभगोविश्वचक्षाः साधारणः सूर्योमा
 नुषाणां । चक्षुर्मित्रस्यवरुणस्यदेवश्चर्मवयः समविव्यक्तमांसि ॥ उद्वैतिप्रसवीताजनानांमहान्केतुरर्णवः सूर्यस्य । समानं
 चक्रंपर्याविवृत्सन्त्यदैतशोवहतिधुर्षुयुक्तः । विश्वार्जमानऽउषसांमुपस्थाद्वैभैरुदैत्यनुमद्यमानः । एषमैदेवः सविताच
 च्छंद्यः समानंनप्रमिनातिधाम ॥ दिवोरुक्मऽउरुचक्षाऽउदैतिदूरेऽअर्थस्तरणिभ्राजमानः । नूनंजनाः सूर्येणप्रसूताऽ

(७।४।७) उत्सूर्यइतिषडृचस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठोऽआद्यानांतिस्मृणांसूर्यस्ततस्तिस्मृणामित्रावरुणौत्रिष्टुप् । (७।४।८) उद्वैती
 तिषडृचस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठोऽआद्यानांसार्धचतस्मृणांसूर्यस्ततोमित्रावरुणौत्रिष्टुप् ।

अयन्नर्थानिकृणवन्नपांसि ॥ यत्राचक्रुर्मृतागातुमसैश्येनोदीयन्नन्वेतिपाथः । प्रतिवांसूरऽउदितेविधेमनमोभि
 मित्रावरुणोतहव्यैः ॥ नूमित्रोवरुणो० ॥ ५ ॥ (७।४।९) दिविक्षयंतारजसः पृथिव्यांप्रवाधृतस्यनिर्णिजोददीर
 न । हव्यंनोमित्रोऽअर्यमासुजातोराजासुक्षत्रोवरुणोजुषंत ॥ आराजानामहऽऋतस्यगोपासिंधुपतीक्षत्रियायातमर्वाक् ।
 इळानोमित्रावरुणोतवृष्टिमवदिवऽइन्वतंजीरदानू ॥ मित्रस्तन्नोवरुणोदेवोऽअर्यः प्रसाधिष्ठेभिः पृथिभिर्नयंतु । ब्रवद्य
 थानऽआदुरिः सुदासऽइषामदेमसहदेवगोपाः ॥ योवांगर्तमनसातक्षदेतमूर्ध्वाधीतिकृणवद्भारयच्च । उक्षेथो
 मित्रावरुणाधृतेतारजानासुक्षितीस्तर्पयेथां ॥ एषः स्तोमोवरुणमित्रतुभ्यंसोमः शुक्रो नवायवेयामि । अविष्टंधियोजि
 गृतपुरंधीर्युयंपात० ॥ ६ ॥ (७।४।१०) प्रतिवांसूरऽउदितेसूक्तैर्मित्रंहुवेवरुणंपुतदक्षं । ययोरसूर्योभक्षितंज्येष्ठंवि
 श्वस्ययामन्नाचितताजिगुह्व ॥ ताहिदेवानामसुरातावर्थातानः क्षितीः करतमूर्जयंतीः । अश्याममित्रावरुणावयंवाद्या
 वाचयत्रपीपयन्नहाच ॥ ताभूरिपाशावनृतस्यसेतूदुरत्येतूरिपवेमर्त्याय । ऋतस्यमित्रावरुणापथावामपोननावादुरिता
 तरंम ॥ आनोमित्रावरुणाहव्यजुष्टिधृतैर्गव्यूतिमुक्षतमिळाभिः । प्रतिवामत्रवरमाजनायपृणीतमुद्गोदिव्यस्यचारोः ॥

(७।४।९) दिविक्षयंतेतिपंचर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठोमित्रावरुणौत्रिष्टुप् । (७।४।१०) प्रतिवामितिपंचर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरु
 णिर्वसिष्ठोमित्रावरुणौत्रिष्टुप् ।

एषःस्तोमो ॥ ७ ॥ (७।४।११) प्रमित्रयोर्वरुणयोःस्तोमोऽनुशुष्यः । नमस्वान्तुविजातयोः ॥ याधारग्रंतदेवाः
सुदक्षादक्षपितरा । असुर्यायप्रमहसा ॥ तानःस्तिपातनूपावरुणजरिदृणां । मित्रसाधयंतंधियः ॥ यद्यसूरऽउदि
तेनागामित्रोऽअर्यमा । सुवार्तिसविताभगः ॥ सुप्रावीरस्तुसक्षयःप्रनुयामन्सुदानवः । येनोऽअंहोतिपिप्रति ॥ ८ ॥
उतस्वराजोऽअदितिरदब्धस्यप्रतस्यये । महोराजानऽईशते ॥ प्रतिवांसूरऽउदितेमित्रंगृणीषेवरुणं । अर्यमणंरिशा
दसं ॥ रायाहिरण्ययामतिरियमवृकायशवसे । इयंविप्रामेधसातये ॥ तस्यामदेववरुणतेमित्रसूरिभिःसह । इषंस्व
श्चधीमहि ॥ बहवःसूरचक्षसोग्निजिह्वाऽऋतावृधः । त्रीणियेयेमुर्विदधानिधीतिभिर्विश्वानिपरिभूतिभिः ॥ ९ ॥
वियेदधुःशरदमासमादह्यंज्ञमकुंचाहचं । अनाप्यवरुणोमित्रोऽअर्यमाक्षत्रंराजानऽआशत ॥ तद्वोऽअद्यमनामहे
सूक्तैःसूरऽउदिते । यदोहेतेवरुणोमित्रोऽअर्यमायूयमृतस्यरथ्यः ॥ ऋतावानऽऋतजाताऽऋतावृधोघोरासोऽअनृ
तद्विषः । तेषांवःसुन्नेसुच्छदिष्टमेनरःस्यामयेचसूरयः ॥ उदुत्यहंशतंवपुर्दिवऽएतिप्रतिहरे । यदीमाशुर्वहतिदेवऽ
एतेशोविश्वस्मैचक्षसेऽअरं ॥ शीर्ष्णःशीर्ष्णोऽजगतस्तस्थुषस्पतिसमयाविश्वमारजः । सप्तस्वसारःसुवितायसूर्यवहं

(७।४।११) प्रमित्रयोरित्येकोनविंशत्यसूक्तस्यमैत्रावरुणर्वसिष्ठोमित्रावरुणौचतुर्थ्यादिदशानामादित्यःचतुर्दश्यादितिसृणां
सूर्योऽगायत्रीदशमीद्वादशीचतुर्दश्योबृहत्यःएकादशीत्रयोदशीपंचदश्यःसतोबृहत्यःषोडशीपुरउष्णिक् ।

तिहरितोरथे ॥ १० ॥ तच्चक्षुर्देवहितंशुक्रमुच्चरत् । पश्येमशरदःशतंजीवेमशरदःशतं ॥ काव्यैभिरदाभ्यायां
तंवरुणद्युमत । मित्रश्चसोमपीतये ॥ दिवोधामभिर्वरुणमित्रश्चायातमद्बुहा । पिबतंसोममातुजी ॥ आयातंमि
त्रावरुणाजुषाणावाहुतिनरा । पातंसोममृतावृधा ॥ ११ ॥ (७।४।१२) प्रतिवारंरथंनृपतीजरथैहविष्मतामनं
सायज्ञियेन । योवांदुतोनाधिष्ण्यावजीगरच्छासुर्नृपतिराविवक्त्रिम ॥ अशोच्यग्निःसमिधानोऽअस्मेऽउपोऽअहश्च
न्तमसश्चिदंताः । अचेतिकेतुरुषसःपुरस्ताच्छ्रियेदिवोदुहितुर्जायमानः ॥ अभिवांनूनमश्विनासुहोतास्तोमैःसिषक्ति
नासत्याविवक्त्रान् । पूर्वाभिर्यातंपथ्याभिरर्वाक्स्वर्विदावसुमतारथेन ॥ अवोर्वीनूनमश्विनायुवाकुर्हुवेयद्वान्सुतेमाध्वी
वसूयुः । आवावहंतुस्थविरासोऽअश्वाःपिबाधोऽअस्मेसुषुतामधूनि ॥ प्राचीमुदेवाश्विनाधियंमेमृधांसातयंकृतंवसू
युं । विश्वाऽअविष्टंवाजऽआपुरंधीस्तानःशक्तंशचीपतीशचीभिः ॥ १२ ॥ अविष्टंधीष्वश्विनानऽआसुप्रजावद्रेतोऽ
अहयंनोऽअस्तु । आवांतोकेतनयेतूतुजानाःसुरक्षासोदेववीर्तिंगमेम ॥ एषस्यवांपूर्वगत्वेवसख्येनिधिर्हितोमाध्वी
रातोऽअस्मे । अहेळतामनसायातमर्वागश्नंताहव्यमानुषीषुविधुः ॥ एकस्मिन्योगेभुरणासमानेपरिवांससप्तवतोर
थोगात् । नवायंतिसुभ्योदेवयुक्तायेवाधुर्भुतरणयोवहति ॥ असश्चतामघवन्त्योहिभूतयेरायामघदेयंजुनंति । प्रयेवं

(७।४।१२) प्रतिवामितिदशर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणर्वसिष्ठोमित्रोऽश्विनोऽश्विनौत्रिष्टुप् ।

धुंसूताभिस्तिरतेगव्यापंचतोऽअभ्यामधानि ॥ नूमेहवमाशृणुतयुवानायासिष्टवर्तिरश्विनाविरावत् । धत्तरत्नानि
जरतंचसुरीन्युयंपात० ॥ १३ ॥ (७।४।१३) आशुभ्रायातमश्विनास्वभ्रागिरोदस्त्राजुषाणायुवाकोः । हव्यानि
चप्रतिभृतावीतनः ॥ प्रवामंधासिमघान्यस्थुररंगंतहविषोवीतयेमे । तिरोऽअयोहवनानिश्रुतनः ॥ प्रवारथोमनो
जवाऽइयतिरिरोरजास्यश्विनाशतोतिः । अस्मभ्यसूर्यावसुऽइयानः⁺ ॥ अयंहयद्वादेव्याऽउऽअद्रिरूध्वोविवक्ति
सोमसुद्युवभ्या । आवल्यूविप्रौववृतीतहव्यैः⁺ ॥ चित्रंहयद्वाभोजनंन्वस्तिन्यत्रयेमहिष्वतंतयुयोतं । योवामोमानंद
धतेप्रियःसन्⁺ ॥ १४ ॥ उतत्यद्वाजुरतेऽअश्विनाभूच्यवानायप्रतीत्यहविर्दे । अधियद्वर्षऽइतऽऊतिधृत्थः⁺ ॥ उत
त्यंभुज्युमश्विनासखायोमध्यैजहुर्दुरेवासःसमुद्रे । निरीर्षदरावाययुवाकुः ॥ वृकायचिजसमानायशक्तमुतश्रुतं
शयवेह्यमाना । यावद्वयामपिन्वतमपोनस्तथैचिच्छत्यश्विनाशचीभिः ॥ एषस्थकारुर्जरतेसूक्तैरग्रैबुधानऽउषसां
सुमन्मा । इषातंवर्धद्वयापयोभिर्युयंपात० ॥ १५ ॥ (७।४।१४) आवारथोरोदसीबद्धधानोहिरण्ययोवृषभि
र्यात्वश्वैः । धृतवर्तनिःपविर्भीरुचानऽइषावोह्वानपतिर्वाजिनीवान् ॥ सपप्रथानोऽअभिपंचभूमात्रिवंधुरोमनसाया

(७।४।१३) आशुभ्रेतिनवर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठोश्विनौत्रिष्टुप् आद्याःसप्तविराजः । (७।४।१४) आवारथइत्यष्टर्चस्यसूक्तस्य
मैत्रावरुणिर्वसिष्ठोश्विनौत्रिष्टुप् ।

तुयुक्तः । विशोयेनगच्छथोदेवयंतीःकुत्राचिद्याममश्विनादधाना ॥ स्वश्वायशसायातमर्वाग्दस्त्रानिधिंमधुमंतंपिबा
थः । विवारथोवध्वाइयदमानोतान्दिबोबाधतेवर्तनिभ्यां ॥ युवोःश्रियंपरियोषावृणीतसूरोदुहितापरितकम्यायां ।
यदेवयंतमवधःशचीभिःपरिग्रंसमोमनावांवयौगात् ॥ योहस्यवारथिरावस्तऽउस्त्रारथोयुजानःपरियातिवर्तिः । ते
ननःशंयोरुषसोव्युष्टौन्यश्विनावहतंयज्ञेऽअस्मिन् ॥ नरागौरेवविद्युतंतृषाणास्माकमद्यसवनोपयातं । पुरुत्राहिवांम
तिभिर्हवैतेमावामन्येनियमन्देवयंतः ॥ युवंभुज्युमवविद्धंसमुद्रऽउदहधुरणंसोऽअस्मिधानैः । पतत्रिभिरश्रमैरव्य
थिभिर्दसनाभिरश्विनापारयता ॥ नूमेहवमाशृणुतयुवानायासिष्टवर्तिरश्विनाविरावत् । धत्तरत्नानिजरतंचसुरी
न्युयंपात० ॥ १६ ॥ (७।४।१५) आविश्ववाराश्विनागतनःप्रतत्स्थानमवाचिवांपृथिव्यां । अश्वोनवाजीशुनपृ
ष्ठोऽअस्थादायत्सेदथुर्धुवसेनयोनिं ॥ सिषक्तिसावांसुमतिश्चनिष्ठातापिघमोमनुषोदुरोणे । योवांसमुद्रान्त्सरितःपि
पत्येतंवाचिभ्रसुयुजायुजानः⁺ ॥ यानिस्थानान्यश्विनादधार्थेदिवोयह्वीष्वोषधीषुविक्षु । निपर्वतस्यमूर्धनिसदंतेषं
जनायदाशुषेवहता ॥ चनिष्टंदेवाऽओषधीष्वसुयद्योग्याऽअश्वैथेऽऋषीणां । पुरुणिरत्नादधतौन्यस्मेऽअनुपूर्व
णिचख्यथुर्युगानि ॥ शुश्रुवांसाचिदश्विनापुरुष्यभिब्रह्माणिचक्षाथेऽऋषीणां । प्रतिप्रयातंवरमाजनायास्मेवामस्तु

(७।४।१५) आविश्ववारेतिसप्तर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठोश्विनौत्रिष्टुप् ।

सुमतिश्च निष्ठा ॥ योवायज्ञोनासत्याहविष्मान्कृतब्रह्मासमयोऽभवाति । उपप्रयातं वरमावसिष्ठमिमा ब्रह्माण्युच्यंते
युवभ्यां ॥ इयं मनीषाऽइयमश्विनागीरिमांसुवृक्किं वृषणा जुषेथां । इमा ब्रह्माणि युवयून्यग्मन्युयंपात ॥ १७ ॥
(७।५।१) अपस्वसुरुषसो न गिजहीते रिणक्ति कृष्णीरुषाय पंथा । अश्वामघागो मघावां हुवे मदिवान कंशरुमस्मद्युयोतं ॥
उपायातं दाशुषेमर्त्या यिरथेन वाममश्विनावहता । युयुतमस्मदनिराममीवां दिवानकं माध्वीत्रासीथानः ॥ आवां रथं
मवमस्यां व्युष्टौ सुस्नायवो वृषणो वर्तयंतु । स्यूमगभस्तिमृतयुग्मिरश्वैराश्विनावसुमंतं वहेथां ॥ योवां रथौ नृपतीऽअस्ति
वोह्वात्रिवंधुरो वसुमांऽउस्रया मा । आनऽएनानासत्यो पयातमभियद्वां विश्वफ्योजिगाति ॥ युवं च्यवानं जरसो मुमुक्तं
निपेदवऽऊहपुरा शुमश्वं । निरंहसस्तमसः स्पर्ममत्रिनिजाहुषं शिथिरेधातमंतः ॥ इयं मनीषा ॥ १८ ॥ (७।५।२)
आगो मंतानासत्यारथेनाश्वान्वातापुरश्चंद्रेणयातं । अभिवां विश्वानियुतः सचंते स्पर्हया श्रिया तन्वाशुभाना ॥ आनो
देवेभिरुपयातमर्वाक्सजोषसानासत्यारथेन । युवोर्हि नः सख्यापित्र्याणिसमानो बंधुरुततस्य वित्तं ॥ उदुस्तो मांसोऽ
अश्विनोरबुध्नजामिब्रह्माण्युषसंश्च देवीः । आविवांसजोदसीधिष्ये मेऽअच्छाविप्रो नासत्याविवक्ति ॥ विचेदुच्छंत्यश्वि
नाऽउषासः प्रवां ब्रह्माणिकारवो भरंते । ऊर्ध्वभानुंसविता देवोऽअश्रेद्बृहद्ग्रयः समिधा जरंते ॥ आपश्चातानासत्यापु
(७।५।१) अपस्वसुरितिषट्चस्य सूक्तस्य मैत्रावरुणिवसिष्ठोऽश्विनौ त्रिष्टुप् । (७।५।२) आगो मतेति पंचर्चस्य सूक्तस्य मैत्रावरुणिवसिष्ठोऽश्विनौ

रस्तादाश्विनायातमधुरादुदकात् । आविश्वतः पांचजन्येन रायायुयंपात ॥ १९ ॥ (७।५।३) अतारिष्मत्तमस
स्परमस्य प्रतिस्तोमै देवयंतो दधानाः । पुरुदंसा पुरुतमापुराजामर्त्या हवतेऽअश्विनागीः ॥ न्युप्रियो मनुषः सादिहो
तानासत्याथो यजते वंदते च । अश्रीतं मध्वोऽअश्विनाऽउपाकऽआवां वोचे विदधेऽषु प्रयस्वान् ॥ अहेमयज्ञं पथामुराणाऽ
इमांसुवृक्किं वृषणा जुषेथां । श्रुष्टीवेव प्रेषितो वामबोधिप्रतिस्तोमैर्जरमाणो वसिष्ठः ॥ उपत्यावह्नी गमतो विशनोरक्षोह
णासंभृता वीळुपाणी । समंधास्यग्मतमत्सराणिमानो मर्धिष्टमागतं शिवेन ॥ आपश्चातानासत्या ॥ २० ॥ (७।५।४)
इमाऽउवां दिविष्टयऽउस्राहवतेऽअश्विना । अयं वामह्वे वसे शचीवसू विशं विशं हि गच्छथः ॥ युवं चित्रं दं दधुर्भोजनं नरा
चोदैथांसूनुतावते । अर्वाग्रथं समनसानियच्छंतं पिबतं सोम्यं मधु ॥ आयातमुपभूषतं मध्वः पिबतमश्विना । दुग्धं पयो
वृषणा जेन्यावसूमानो मर्धिष्टमागतं ॥ अश्वो सोयेवामुपंदाशुषो गृहं युवां दीर्यंति बिभ्रतः । मधूयुभिर्नराहयैभिरश्वि
ना देवायातमस्मयू ॥ अधाहयंतोऽअश्विना पृक्षः सचंत सुरयः । तार्यंसतो मघवन्न्यो ध्रुवं यशश्छर्दिस्मभ्यं नासत्या ॥
प्रयेयुरवृकांसोरथाऽइवनृपातारोजनानां । उतस्वेन शवसाशूशुवुर्नरऽउतक्षियंति सुक्षितिं ॥ २१ ॥ (७।५।५) व्युषा
त्रिष्टुप् । (७।५।३) अतारिष्मेति पंचर्चस्य सूक्तस्य मैत्रावरुणिवसिष्ठोऽश्विनौ त्रिष्टुप् । (७।५।४) इमा उवाभितिषट्चस्य सूक्तस्य मैत्रावरुणि-
वसिष्ठोऽश्विनौ बृहती द्वितीया चतुर्थी षष्ठ्यः सतो बृहत्यः । (७।५।५) व्युषा आवइत्यष्टर्चस्य सूक्तस्य मैत्रावरुणिवसिष्ठ उषा क्षिष्टुप् ।

ऽआवोदिविजाऽऋतेनाविष्कृण्वानामहिमानमागात् । अपद्रुहस्तमऽआवरजुष्टमंगिरस्तमापथ्याऽअजीगः ॥ महे
नोऽअद्यसुवितायबोधुषोमहेसौभगायप्रयंधि । चित्ररयियशसंधेह्यस्मेदेविमतेषुमानुषिश्रवस्युं+ ॥ एतेत्येभान
वोदर्शतायाश्चित्राऽउषसोऽअमृताऽऽआगुः । जनयंतोदैव्यानिब्रतान्यापुणंतोऽअंतरिक्षाव्यस्थुः ॥ एषास्यार्युजाना
पराकात्यंचक्षितीःपरिसद्योजिगाति । अभिपश्यंतीवयुनाजनानांदिवोदुहिताभुवनस्यपत्नी ॥ वाजिनीवतीसूर्यस्ययो
षाचित्रामधारायऽईशेवसूनां । ऋषिष्टुताजरयंतीमघोन्युषाऽउच्छतिवाङ्मिर्गुणानां+ ॥ प्रतिद्युतानामरूपासोऽअ
श्वाश्चित्राऽअहश्चक्षुषसंवहंतः । यार्तिशुभ्राविश्वपिशारथेनदधातिरत्नविधतेजनाय ॥ सत्यासत्येभिर्महतीमहद्भिर्दे
वीदेवेभिर्भयजतायजत्रैः । रुजदृहानिदददुस्त्रियाणांप्रतिगावऽउषसैवावशंत ॥ नूनोगोमह्नीरवद्देहिरत्नमुषोऽअश्वाव
त्पुरुभोजोऽअस्मे । मानोबर्हिःपुरुषतानिदेकर्युयंपात० ॥ २२ ॥ (७।५।६) उदुज्योतिरिमृताविश्वजन्यविश्वानरः
सवितादेवोऽअश्रेत् । ऋत्वादेवानामजनिष्टक्षुराविरकभुवनंविश्वमुषाः+ ॥ प्रमेपंथादेवयानाऽअहश्चमर्धतोवसु
भिरिष्कृतासः । अभूदुकेतुरुषसःपुरस्तात्प्रतीच्यागादधिहभ्येभ्यः ॥ तानीदहानिबहुलान्यासन्प्राचीनमुदितासू
र्यस्य । यतःपरिजारऽईवाचरंत्युषोददृक्षेनपुनर्यतीव ॥ तऽइहेवानांसधमादऽआसन्नृतावानःकवयःपूर्यासः । गूढं

(७।५।६) उदुज्योतिरितिसप्तर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठउषास्त्रिष्टुप् ।

ज्योतिःपितरोऽअन्वविदन्सत्यमैत्राऽअजनयन्नुषासं ॥ समानऽउर्वेऽअधिसंगतासःसंजानतेनयंतंतेमिथस्ते । तेदेवा
नानमिनंतिब्रतान्यमर्धतोवसुभिर्यादमानाः ॥ प्रतित्वास्तोमैरीळतेवसिष्ठाऽउषर्बुधःसुभगेतुष्टुवांसः । गवानेत्रीवाजं
पत्नीनऽउच्छोषःसुजातेप्रथमार्जरस्व ॥ एषानेत्रीरार्धसःसूनृतानामुषाऽउच्छंतीरिभ्यतेवसिष्ठैः । दीर्घश्रुतैरयिमस्मे
दधानायुयंपात० ॥ २३ ॥ (७।५।७) उपोरुरुचेयुवतिर्नयोषाविश्वंजीवंप्रसुवतीचरायै । अभूदग्निःसमिधेमानु
षाणामकज्योतिर्बाधमानातमांसि ॥ विश्वंप्रतीचीसप्रथाऽउदस्याद्रुशद्वासोबिभ्रतीशुक्रमश्वैत् । हिरण्यवर्णासुहृशी
कसंहृग्गवांमातानेत्र्यहामरोचि ॥ देवानांचक्षुःसुभगावहंतीश्वेतंनयंतीसुहृशीकमश्वं । उषाऽअदर्शिरग्निमिर्व्यक्ता
चित्रामध्याविश्वमनुप्रभृता ॥ अंतिवामादूरेऽअमित्रमुच्छोर्वीगव्यूतिमभयंकृधीनः । यावयद्वेषऽआभरावसूनिचोद
यराधोगृणतेमघोनि ॥ अस्मेष्टेष्टेभिर्भानुभिर्विभाह्युषोदेविप्रतिरंतीनऽआयुः । इषंचनोदधतीविश्ववारेगोमदश्वाव
द्रथवच्चराधः ॥ यांत्वादिवोदुहितवर्धयंत्युषःसुजातेमतिभिर्वसिष्ठाः । सास्मासुंधारयिमृष्वंबृहंतैर्युयंपात० ॥ २४ ॥
(७।५।८) प्रतिकेतवःप्रथमाऽअहश्चक्षुषाऽअस्याऽअंजयोविश्रयंते । उषोऽअर्वाचाबृहतारथेनज्योतिष्मतावाम
मस्मभ्यंवक्षि ॥ प्रतिषीमग्निर्जरतेसमिद्धःप्रतिविप्रासोमतिभिर्गुणंतः । उषायातिज्योतिषाबाधमानाविश्वातमांसिदु

(७।५।७) उपोरुरुचइतिषट्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठउषास्त्रिष्टुप् । (७।५।८) प्रतिकेतवइतिपंचर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणि-

ऋक्सं.

अ. ५ अ. ५

॥ ३६ ॥

रितापदेवी⁺ ॥ एताऽउत्याः प्रत्यहश्रन्पुरस्ताज्योतिर्यच्छंतीरुषसोविभातीः । अजीजनन्त्सूर्ययज्ञमग्निमपाचीनंतमो
ऽअगादजुष्टं ॥ अचैतिदिवोदुहितामघोनीविश्वेपश्यंत्युषसंविभातीं । आस्थाद्रथस्वधयायुज्यमानमायमश्वासः सुयु
जोवहंति ॥ प्रतित्वाद्यसुमनसोबुधंतास्माकासोमधवानोवयंच । तिल्विलायध्वमुषसोविभातीर्युयंपात० ॥ २५ ॥
(७।५।९) व्युषाऽआवः पथ्याइ जनानांपंचक्षितीर्मानुषीर्बोधयती । सुसंहर्गिभरुक्षभिर्भानुमंश्रेद्विसूर्योरोदसीचक्ष
सावः ॥ व्यंजतेदिवोऽअंतैष्वक्लून्विशोनयुक्ताऽउषसोयतंते । संतेगावस्तमऽआवर्तयंतिज्योतिर्यच्छंतिसवितेवबा
ह⁺ ॥ अभूदुषाऽइंद्रतमामघोन्यजीजनत्सुवितायश्रवांसि । विदिवोदेवीदुहितादधात्यंगिरस्तमासुकृतेवसूनि ॥ ता
वदुषोराधोऽअस्मभ्यैरास्वयावत्स्तोतृभ्योऽअरदोगृणाना । यांत्वाजजुर्वृषभस्यारवेणविदुहस्यदुरोऽअद्वैरौणोः ॥ देवं
देवैराधसेचोदयंत्यस्मद्वक्सूनृताऽईरयंती । व्युच्छंतीनः सनयेधियोधायुयंपात० ॥ २६ ॥ (७।५।१०) प्रतित्तो
मेभिरुषसंवसिष्ठागीभिर्विप्रासः प्रथमाऽअबुधन् । विवर्तयंतीरजसीसमैतेऽआविष्कृण्वतीभुवनानिविश्वा ॥ एषास्या
नव्यमायुर्दधानागुह्नीतमोज्योतिषोषाऽअबोधि । अग्रऽएतियुवतिरह्याणाप्राचैकितत्सूर्ययज्ञमग्नि⁺ ॥ अश्वावती
वसिष्ठउषास्त्रिष्टुप् । (७।५।९) व्युषाआवइतिपंचर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिवसिष्ठउषास्त्रिष्टुप् । (७।५।१०) प्रतित्तोमेभिरितितृच-
स्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिवसिष्ठउषास्त्रिष्टुप् ।

मंडलं ७

अनु. ५

॥ ३६ ॥

गोमतीर्नऽउषासोवीरवतीः सदर्मुच्छंतुभद्राः । घृतंदुहानाविश्वतः प्रपीतायुयंपात० ॥ २७ ॥ ॥ इतिपंचमाष्टके
पंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

सप्तत्रिंशाध्यायेवर्गाः ३७ सूक्तानि २१ ऋचः १५० ॥ त्यागः ॥ सूर्याये. मित्रावरुणाभ्या. १८ सूर्याये. ३ मित्रावरुणाभ्या. ३
सूर्याये. ४ सूर्यमित्रावरुणेभ्य. मित्रावरुणाभ्या. १४ आदित्येभ्य. १० सूर्याये. ३ मित्रावरुणाभ्या. ३ अश्विभ्या. ५६ उपस. ३४
॥ इतिपंचमेपंचमः ॥

प्रत्युषदप्रागार्थमिन्द्रावरुणादशैन्द्रावरुणंहजागतंतुयुवानंरावांपंचपुनीषेधीराष्टौवारुणंहरदत्सप्तप्रशुंध्युवमंत्या
पाशविमोचनीमोषुपंचगायत्रंजगत्यंतंप्रवीरयासप्तवायव्यं ह्यैद्यश्चयाद्विवदुक्ताः कुविदंगावायोपंचशुचिंन्वष्टावै
द्राशंत्विंयंवांद्वादशगायत्रमंत्यानुष्टुप्प्रक्षोदसाषदसारस्वतंतुतृतीयासरस्वतेबृहदुप्रगार्थः प्रस्तारपंक्तिः परास्ति
स्रोगायत्र्यः सरस्वतेयज्ञेदशैद्यादिर्बाहस्पत्यमंत्यैद्रीचतृतीयानवम्यावैद्वाब्राह्मणस्पत्यैअध्वर्यवः सप्तोक्तदेवतांत्या
परोवैष्णवंतूरुमित्यैद्यश्चित्सोनूमर्तः ॥ ६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ हरिः ओम् ॥ (७।५।११) प्रत्युऽअदर्शयत्युच्छंतीदुहितादिवः । अपोमहिंव्ययतिचक्षंसेतमोज्योतिष्कृ

(७।५।११) प्रत्युअदर्शतिषडृचस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिवसिष्ठउषाबृहतीद्वितीयाचतुर्थीषष्ठ्यः सतोबृहत्यः ।

णोतिसनरी ॥ उदुस्त्रियाः सृजते सूर्यः सचौऽउद्यन्नक्षत्रमर्चिवत् । तवेदुषोव्युषिसूर्यस्य च संभक्तेन गमेमहि ॥ प्रतित्वा
दुहितादिवऽउषो जीराऽअभुत्समहि । यावहसि पुरुषार्हवन् न्वतिरल्लन दाशुषेमयः ॥ उच्छंतीया कृणोषि मंहनामहि प्र
ख्येदे विस्वर्हशे । तस्यास्तेरल्लभाजऽईमहे वयं स्याम मातुर्न सूनवः ॥ तच्चित्रं राधऽआभरोषो यदीर्घं श्रुत्तमं । यत्ते दिवो
दुहितर्मर्तभोजनं तद्रास्वभुनजामहे ॥ श्रवः सूरिभ्योऽअमृतं वसुत्वं वाजोऽअस्मभ्यं गोमतः । चोदयित्रीमघोनः सुनृ
तावत्युषाऽउच्छदपस्त्रिधः ॥ १ ॥ (७।५।१२) इंद्रावरुणायुवमध्वराय नो विशेषनाय महि शर्मयच्छतं । दीर्घप्रय
ज्युमतियो वन्यति वयं जयेम पृतना सुदूढ्यः* ॥ सखाळन्यः स्वराळन्यऽउच्यते वामहांता विद्रावरुणामहावसू । विश्वे
देवासः परमेव्यो मनि संवा मोजो वृषणा संबलं दधुः ॥ अन्वपां खान्यं तं तमोजसा सूर्यमैरयतं दिवि प्रभुं । इंद्रावरुणामदे
ऽअस्य मायिनो पिन्वतमपितः पिन्वतं धियः ॥ युवामिद्युत्सुपृतना सुवहं यो युवां क्षेमस्य प्रसवे मितज्ञवः । ईशानावस्वऽ
उभयस्य कारवऽइंद्रावरुणा सुहवाहवामहे ॥ इंद्रावरुणाय दिमानि चक्रधुर्विश्वाज्ञातानि भुवनस्य मज्मना । क्षेमैण मि
त्रोवरुणं दुवस्यति मरुद्भिरुग्रः शुभमन्यऽईयते ॥ २ ॥ महेशुल्काय वरुणस्य नुत्विषऽओजो मिमाते ध्रुवमस्य यत्त्वं । अ
जामिमन्यः श्रथयंत मातिरद्भ्रेभिरन्यः प्रवृणोति भूयंसः ॥ नतमंहोनदुरितानि मर्त्यमिंद्रावरुणानतपः कुतश्चन ।

(७।५।१२) इंद्रावरुणेति दशर्चस्य सूक्तस्य मैत्रावरुणिर्वसिष्ठ इंद्रावरुणौ जगती ।

यस्य देवागच्छथो वीथोऽअध्वरं नतं मर्तस्य नशते परिहृतिः ॥ अर्वाङ् नरादैव्येनावसागतं शृणुतं हव्यं दिमेजुजोषथः ।
युवोर्हि सख्यमुतवाय दार्प्यं मार्डीकमिंद्रावरुणानियच्छतं ॥ अस्माकमिंद्रावरुणा भरे भरे पुरोयोधा भवतं कृष्ट्योजसा ।
यद्वाहवंतऽउभयेऽअधस्पर्धिनरस्तोकस्य तनयस्य सातिषु ॥ अस्मेऽइंद्रोवरुणो मित्रोऽअर्यमाद्युन्नयच्छंतु महि शर्मसप्रथः ।
अवधंज्योतिरादितेऋता वृधो देवस्य श्लोकैः सवितुर्मनामहे ॥ ३ ॥ (७।५।१३) युवानंरापश्यमानासऽआप्यं प्राचाग
व्यंतः पृथुपशो वीयुः । दासा च वृत्रा हतमार्याणि च सुदासमिंद्रावरुणावसावतं ॥ यत्रानरः समयंते कृतध्वजो यस्मिन्ना
जा भवति किंचन प्रियं । यत्राभयं ते भुवनस्वर्हशस्तत्रानऽइंद्रावरुणाधिबोचतं ॥ संभूम्याऽअंताध्वसिराऽअदक्षतं द्राव
रुणादिविधोषऽआरुहत् । अस्थुर्जनानामुपमामरांतयोर्वागवसाहवनश्रुतागतं ॥ इंद्रावरुणावधनाभिरप्रतिभेदं वन्वं
ताप्रसुदासमावतं । ब्रह्माण्येषां शृणुतं हवीं मनि सत्यातृत्सूनामभवत्पुरोहितिः ॥ इंद्रावरुणावभ्यातं पंतिमाधान्यर्योव
नुषामरांतयः । युवंहि वस्वऽउभयस्य राजा थो धस्मानो वतं पार्यै दिवि+ ॥ ४ ॥ युवांहवंतऽउभयासऽआजिष्विंद्राव
स्वोवरुणं च सातये । यत्र राजभिर्दशभिर्निबाधितं प्रसुदासमावतं तृत्सुभिः सह+ ॥ दशराजानः समिताऽअयं ज्यवः सु
दासमिंद्रावरुणानयुधुः । सत्यानृणामंघ्रसदामुपस्तुतिर्देवाऽएषामभवन्देवहूतिषु ॥ दाशराज्ञे पारियत्ताय विश्वतः

(७।५।१३) युवानरेति दशर्चस्य सूक्तस्य मैत्रावरुणिर्वसिष्ठ इंद्रावरुणौ जगती ।

सुदासंऽइंद्रावरुणावशिक्षतं । श्रित्यं चोयत्रनमसाकपदिनोधिधाधीवतोऽअसंपंततृत्संवः ॥ वृत्राण्यन्यःसमिधेषुजि
 म्रतेव्रतान्यन्योऽअभिरक्षतेसदा । हवामहेवांवृषणासुवृकिभिरस्मेऽइंद्रावरुणाशर्मयच्छतं ॥ अस्मेऽइंद्रोवरुणोमित्रोऽअ
 र्यमाद्युन्नयच्छंतुमहिशर्मसप्रथः । अवधंज्योतिरदितेऽक्रतावृधोदेवस्यश्लोकंसवितुर्मनामहे ॥ ५ ॥ (७।५।१४) आ
 वाराजानावध्वरेववृत्तांहव्येभिरिंद्रावरुणानमोभिः । प्रवाधृताचीबाहोर्दधानापरित्मनाविषुर्रूपाजिगाति ॥ युवोरा
 ष्टृबृहदिन्वतिद्यौर्यौसेतुभिररजुभिःसिनीथः । परिनोहेळोवरुणस्यवृज्याऽउरुनऽइंद्रःकृणवदुलोकं⁺ ॥ कृतनोयज्ञं
 विदथेषुचारुं कृतं ब्रह्माणिसुरिषुप्रशस्ता । उपौरयिदेवजूतोऽएतुप्रणःस्पार्हाभिरूतिभिस्तिरेतं ॥ अस्मेऽइंद्रावरुणा
 विश्ववारंरयिधंत्तवसुमंतंपुरुक्षुं । प्रयऽआदित्योऽअनृतामिनात्यमिताशूरोदयतेबसूनि ॥ इयमिंद्रवरुणमष्टमेगीःप्रा
 वत्तोकेतनयेतूतुजाना । सुरक्षासोदेववीतिंगमेमयूयंपात० ॥ ६ ॥ (७।५।१५) पुनीषेवामरक्षसंमनीषांसोममि
 द्रायवरुणायजुह्वत् । धृतप्रतीकामुषसंनदेवीतानोयामंजुरुष्यतामभीके ॥ स्पर्धतेवाऽउदेवह्वयेऽअत्रयेषुध्वजेषुदिद्य
 वःपतंति । युवंतांऽइंद्रावरुणावमित्रान्हृतंपराचःशर्वाविषूचः ॥ आपश्चिद्विस्वयशसःसदःसुदेवीरिंद्रवरुणदेवताधुः ।
 कृष्टीरन्योधारयतिप्रविक्तावृत्राण्यन्योऽअप्रतीनिहंति ॥ ससुकुर्तुर्कृतचिदस्तुहोतायऽआदित्यशवसावांनमस्वान् ।
 (७।५।१४) आवांराजानावितिपंचर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठइंद्रावरुणौत्रिष्टुप् । (७।५।१५) पुनीषेवामितपंचर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणि

आववर्तदवसेवांहविष्मानसदित्ससुवितायप्रयस्वान् ॥ इयमिंद्रवरुणमष्टमेगीःप्रावत्तोकेतनयेतूतुजाना । सुरक्षासो
 देववीतिंगमेमयूयंपात० ॥ ७ ॥ (७।५।१६) धीरात्वस्यमहिनाजनूषिवियस्तस्तंभरोदसीचिदुर्वी । प्रनाकमृष्वंनु
 नुदेबृहंतं द्वितानक्षत्रंप्रथञ्चभूमं ॥ उतस्वयातन्वाऽसंवदेतत्कदान्वैऽतर्वरुणेभुवानि । किमेहव्यमहणानोजुषेतक
 दामृळीकंसुमनाऽअभिरूयं ॥ पृच्छेतदेनोवरुणदिदृक्षूपोऽएमिचिकितुषोविपृच्छं । समानमिन्मेकवयश्चिदाहुरयं
 हतुभ्यंवरुणोहणीते ॥ किमागंऽआसवरुणज्येष्ठयत्स्तोतारंजिघांससिस्त्रायं । प्रतन्मेवोचोदूढभस्वधावोवत्वाने
 नानमसातुरऽइयां ॥ अवद्गुधानिपित्र्यासृजानोवयावयंचक्रमातनूभिः । अवराजन्पशुतृपंनतायुंसृजावत्संनदान्नो
 वसिष्ठं ॥ नसःस्वोदक्षोवरुणध्रुतिःसासुरामन्युर्विभीदकोऽअर्चतिः । अस्तिज्यायान्कनीयसऽउपारेस्वमंश्चनेदन्
 तस्यप्रयोता⁺ ॥ अरंदासोनमीढुषेकराण्यहं देवायभूर्णयेनागाः । अचेतयदचितोदेवोऽअयोंगृत्संरायेकवितरोजुना
 ति ॥ अयंसुतुभ्यंवरुणस्वधावोहृदिस्तोमऽउपश्रितश्चिदस्तु । शंनःक्षेमेशमुयोगेनोऽअस्तुयूयंपातस्वस्तिभिः० ॥ ८ ॥
 (७।५।१७) रदत्पथोवरुणःसूर्यीयप्राणींसिसमुद्रियानुदीना । सर्गोनसृष्टोऽअर्वतीक्रतायन्चकारमहीरवनीरहभ्यः ॥
 आत्मातेवातोरजऽआनवीनोत्पशुर्नभूर्णिर्यवसेसवान् । अंतर्महीबृहतीरोदसीमेविश्वातेधामवरुणप्रियाणि ॥ परि
 वसिष्ठइंद्रावरुणौत्रिष्टुप् । (७।५।१६) धीरात्वियष्टर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठोवरुणस्त्रिष्टुप् । (७।५।१७) रदत्पथइतिसप्तर्चस्यसूक्तस्य

सशोवरुणस्यस्मर्दिष्टाऽउभेपश्यतिरोदसीसुमेके । ऋतावानः कवयो यज्ञधोराः प्रचेतसो यऽइषयंतमन्म ॥ उवाच मेव
 रुणो मे धिरायत्रिः सप्तनामाभ्यां विभर्ति । विद्वान्पदस्य गुह्या नवो च घृगाय विप्रऽउपराय शिक्षन् ॥ तिस्रोद्यावो निहिता
 ऽअंतरस्मिन् तिस्रोभूमिरुपराः षड्विधानाः । गृत्सोरा जावरुणश्चक्रऽएतं दिवि प्रेखं हिरण्ययं शुभेकं⁺ ॥ अवसिंधुवरुणो
 द्यौरिव स्थादृप्सो नश्वेतो मृगस्तु विष्मान् । गंभीरशंसोरजसो विमानः सुपारक्षत्रः सतोऽअस्य राजा ॥ यो मृळयाति चक्रु
 षेचिदा गोवयं स्यामवरुणेऽअनागाः । अनुव्रतान्यदितेऽऋधंतो यथं पात० ॥ ९ ॥ (७।५।१८) प्रशुं ध्रुवंवरुणाय प्रे
 षामतिर्वसिष्ठमीहृषेभरस्व । यईमर्वाचंकरते यजत्रं सहस्रमधं वृषणं बृहंतं ॥ अध्रान्वस्य संदृशं जगन्वानग्नेरनीकंवरुण
 स्यमंसि । स्वर्ग्यदश्मन्नधिपाऽउऽअंधोभिमावपुर्दृशयं निनीयात् ॥ आयद्रुहा ववरुणश्चनावं प्रयत्समुद्रमीरयावमध्यं ।
 अधियदपांस्तुभिश्चरावप्रप्रेखऽईखयावहैशुभेकं⁺ ॥ वसिष्ठं ववरुणो नाव्याधादृषिचकार स्वपामहोभिः । स्तोतारं विप्रः
 सुदिनत्वेऽअह्नाया न्नद्यावस्ततनून्यादुषासः ॥ क१त्यानिनौ सख्यावभूवुः सचावहेयदं वृकं पुराचित् । बृहंतं मानं वरुण
 स्वधावः सहस्रद्वारं जगमा गृहंतं ॥ यऽआपि नित्यो वरुणप्रियः सन्त्वामागां सिकृणवत्सखाते । मातऽएनस्वतो यक्षिन्भु
 जेमयं धिमा विप्रः स्तुवतेवरुणं ॥ ध्रुवासुत्वासुक्षितिषु क्षियंतो व्य१सत्पाशं वरुणो मुमोचत् । अवो वन्वानाऽअदितेरु
 भैत्रावरुणिर्वसिष्ठो वरुणस्त्रिष्टुप् । (७।५।१८) प्रशुं ध्रुवमिति सप्तर्चस्य सूक्तस्य भैत्रावरुणिर्वसिष्ठो वरुणस्त्रिष्टुब्जं त्याजगती । (अंत्यापाशवि-

पस्थाद्युयं पात० ॥ १० ॥ (७।५।१९) मोषुवरुणमन्मयं गृहं राजन्नहंगमं । मृळासुक्षत्रमृळयं ॥ यदेमिप्रस्फुरन्निव
 दतिर्नध्मातोऽअद्रिवः । मृळा० ॥ ऋत्वंः समहदीनताप्रतीपं जगमा शुचे । मृळा० ॥ अपांमध्ये तस्थिवांसंतृष्णाविद
 ज्जरितारं । मृळा० ॥ यत्किंचेदं वरुणदैव्ये जनेभिद्रोहं मनूष्याऽश्चरामसि । अचिंत्तियत्तव धर्मायुयोपि ममानस्तस्मादे
 नसो देवरीरिषः ॥ ११ ॥ (७।६।१) प्रवीरया शुचयो दद्रेरेवामध्वर्युभिर्मधुमंतः सुतासः । वहवायो नियुतो याह्य
 च्छापिबासुतस्यांधसोमदाय ॥ ईशानाय प्रहृतिं यस्तऽआनदृशुचिसोमैशुचिपास्तुभ्यं वायो । कृणोषितं मर्त्येषु प्रशस्तं
 जातो जातो जायते वाज्यस्य ॥ राये नुयं जज्ञतरोदसीमे राये देवीधिषणाधातिदेवं । अधवायुं नियुतः सश्च तस्वाऽउत श्वे
 तंवसुधितिं निरेके⁺ ॥ उच्छन्नृषसः सुदिनाऽअरिप्राऽउरुज्योतिर्विबिदुर्दीध्यानाः । गव्यं चिदूर्वमुशिजो विवर्मुस्तेषामनुप्र
 दिवः सस्रुरापः । ते सत्येन मनसा दीध्यानाः स्वेन युक्तासः क्रतुनावहंति । इंद्रवायूवीरवाहं रथं वामीशानयो रभिपृक्षः स
 चंते ॥ ईशाना सोयेदधते स्वर्णो गोभिरश्वैर्भिवसुभिर्हिरण्यैः । इंद्रवायूसुरयो विश्वमायुरवैन्द्रिर्वीरैः पृतनासुसह्यः ॥
 अर्वतो न श्रवसो भिक्षमाणाऽइंद्रवायूसुष्टुतिभिर्वसिष्ठाः । वाजयंतः स्ववसेहुवेमयुयं पात० ॥ १२ ॥ (७।६।२) कुवि

मोचनीतिगुणः) (७।५।१९) मोषुवरुणेति पंचर्चस्य सूक्तस्य भैत्रावरुणिर्वसिष्ठो वरुणो गायत्र्यं त्याजगती । (७।६।१) प्रवीरयेति सप्तर्चस्य
 सूक्तस्य भैत्रावरुणिर्वसिष्ठः आद्यानां च तसृणां वायुरत्यानां तिसृणामिंद्रवायूत्रिष्टुप् । (७।६।२) कुविदंगेति सप्तर्चस्य सूक्तस्य भैत्रावरुणिर्वसिष्ठ

दंगनमसायेवृधासःपुरादेवाऽअनवद्यासऽआसन् । तेवायवेमनवेबाधितायावासयन्नुषसंसूर्येण ॥ उशंतादूतानदभा
यगोपामासश्चपाथःशरदश्चपूर्वीः । इंद्रवायूसुष्टुतिर्वामियानामार्डीकमीद्रेसुवितंचनव्यं ॥ पीवोऽअन्नारयिवृधःसुमे
धाःश्वेतःसिषक्तिनियुतामभिःश्रीः । तेवायवेसमनमोवितस्थुर्विश्वेन्नरःस्वपत्यानिचक्रुः ॥ यावत्तरस्तन्वोऽयावदोजो
यावन्नरश्चक्षसादीध्यानाः । शुचिसोमंशुचिपापातमस्मेऽइंद्रवायूसदंतबहिरेदं ॥ नियुवानानियुतःस्पर्हवीराऽइंद्रवायू
सरथयातमर्वाक् । इदं हिवांप्रभृतंमध्वोऽअग्रमधप्रीणानाविमुमुक्तमस्मे ॥ यावांशतंनियुतोयाःसहस्रमिंद्रवायूविश्व
वांराःसचंते । आभिर्यातंसुविदत्राभिरर्वाक्पातनंराप्रतिभृतस्यमध्वः ॥ अर्वतो नश्रवसोभिक्षमाणाऽइंद्रवायूसुष्टुति
भिर्वसिष्ठाः । वाजयंतःस्ववसेहुवेमयुयंपात० ॥ १३ ॥ (७।६।३) आवायोभूषशुचिपाऽउपनःसहस्रतेनियुतोवि
श्ववार । उपोतेऽअंधोमद्यमयामियस्यदेवदधिषेपूर्वपेयं ॥ प्रसोताजीरोऽअध्वरेष्वस्थात्सोममिंद्रायवायवेपिबध्ने ।
प्रयद्वांमध्वोऽअग्रियंभरंत्यध्वर्यवोदेवयंतःशचीभिः ॥ प्रयाभिर्यासिंदाश्वासमच्छानियुद्धिर्वायविष्टयेदुरोणे । निनो
रयिसुभोजसंयुवस्वनिवीरंगव्यमश्व्यंचराधः ॥ येवायवऽइंद्रमादनासऽआदेवासो नितोशनासोऽअर्यः । घ्नंतोवृत्रा
णि सूरिभिःध्यामसासह्रांसोयुधानृभिरमित्रान् ॥ आनोनियुद्धिःशतिनीभिरध्वरंसहस्रिणीभिरुपयाहियज्ञं । वायो
इंद्रवायूआद्यातृतीययोर्वायुबिष्टुप् । (७।६।३) आवायवितिपंचर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिवसिष्ठोवायुद्वितीयाचतुर्थ्योरिंद्रवायूत्रिष्टुप् ।

ऽअस्मिन्सर्वनेमादयस्वयुयंपात० ॥ १४ ॥ (७।६।४) शुचिनुस्तोमंनवजातमद्येद्राग्नीवृत्रहणाजुषेथां । उभाहि
वांसुहवाजोहवीमितावाजंसद्यऽउशतेधेष्ठा ॥ तासानसीशवसानाहिभूतंसांकवृधाशवसाशशुवांसां । क्षयंतौरायोय
वसस्यभूरैःपुंक्तंवाजस्यस्यविरस्यघृष्वेः ॥ उपोहयद्विदथंवाजिनोगुर्धीभिर्विप्राःप्रमतिमिच्छमानाः । अर्वतो नकाष्ठां
नक्षमाणाऽइंद्राग्नीजोहुवतो नरस्ते⁺ ॥ गीर्भिविप्रःप्रमतिमिच्छमानऽइष्टैरयिंयशसंपूर्वभाजं । इंद्राग्नीवृत्रहणासुवज्रा
प्रनोनव्येभिस्तिरतंदेष्णैः⁺ ॥ संयन्महीमिथतीसर्धमानेतनुरुचाशूरसातायतैते । अदेवयुंविदथेदेवयुभिःसत्राहंतं
सोमसुताजनैन ॥ १५ ॥ इमामुषुसोमसुतिमुपनऽएंद्राग्नीसोमनसाययातं । नूचिद्धिपरिमन्नाथेऽअस्मानावांशश्व
द्धिर्ववृतीयवाजैः ॥ सोऽअग्रऽएनानमसासमिद्धोच्छामित्रंवरुणमिंद्रवोचेः । यत्सीमागंश्चक्रमातत्सुमुळतदर्यमादि
तिःशिश्रयंतु ॥ एताऽअग्रऽआशुषांणासंऽइष्टीर्युवोःसचाभ्यश्यामवाजान् । मेट्रो नोविष्णुर्मरुतःपरिरयन्युयंपात०
॥ १६ ॥ (७।६।५) इयं वामस्यमन्मनऽइंद्राग्नीपूर्यस्तुतिः । अत्रादृष्टिरिवाजनि ॥ शृणुतंजरितुहवमिंद्राग्नीव
नंतंगिरः । ईशानापिप्यतंधिर्यः ॥ मापापत्वार्यनोनरेद्राग्नीमाभिःशस्तये । मानोरीरधतंनिदे ॥ इंद्रेऽअग्रानमोबृह
त्सुबुक्तिमेरयामहे । धियाधेनाऽअवस्ववः ॥ ताहिशश्वैतऽईळतऽइत्थाविप्रासऽऊतये । सबाधोवाजसातये ॥ ता
(७।६।४) शुचिन्वित्यष्टर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिवसिष्ठइंद्राग्नीत्रिष्टुप् । (७।६।५) इयं वामितिद्वादशर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिवसिष्ठइंद्राग्नी

वांगीभिर्विपन्यवः प्रयस्वंतो हवामहे । मेधसांतासनिष्यवः ॥ १७ ॥ इंद्राग्नीऽअवसागतमस्मभ्यं चर्षणीसहा । मा
नोदुःशंसंऽईशत ॥ माकस्यनोऽअरुरुषो धूर्तिः प्रणज्जत्यस्य । इंद्राग्नीशर्मयच्छतं ॥ गोमद्विरण्यवद्वसुयद्वामश्वोदी
महे । इंद्राग्नीतद्वनेमहि ॥ यत्सोमोऽआसुतेनरंऽइंद्राग्नीऽअजो हवुः । सध्नीवंतासपर्यवः ॥ उक्थेभिर्वृत्रहंतमायामं
दानाचिदागिरा । आंगूषैराविवासतः ॥ ताविदुःशंसंमर्त्यदुर्विद्वान्संरक्षस्विनं । आभोगंहन्मनाहतमुदधिहन्मनाह
तं ॥ १८ ॥ (७।६।६) प्रक्षोदसाधार्यसासन्नऽएषा सरस्वती धरुणमार्यसीपूः । प्रबाबधानारथ्येवयाति विश्वाऽअ
पोर्महिनासिंधुरन्याः+ ॥ एकाचेतत्सरस्वती नदीनां शुचिर्द्यती गिरिभ्यऽआसमुद्रात् । रायश्चेतंती भुवनस्य भूरर्धृतं प
योदुदुहेनाहुषाय ॥ सर्वावृधेन यो योषणा सुवृषा शिशुर्वृषभो यज्ञियासु । सर्वाजिनं मघवज्योदधाति विसातयेत न्वमा
मृजीत ॥ उत्स्यानः सरस्वती जुषाणोपश्रवत्सुभगायज्ञेऽअस्मिन् । मितजुभिर्नमस्यैरियानारायायुजाचिदुत्तरासखि
भ्यः ॥ इमा जुह्वानायुष्मदानमोभिः प्रतिस्तोमं सरस्वति जुषस्व । तव शर्मन्प्रियतमे दधानाऽउपस्थेयामशरणं न वृक्षं+ ॥
अयमुत्ते सरस्वति वसिष्ठो द्वा रावृत्तस्य सुभगे व्यावः । वर्धशुभ्रेस्तु त्वेरा सिवाजान्युयं पात० ॥ १९ ॥ (७।६।७) बृहदु

गायत्र्यानुष्टुप् । (७।६।६) प्रक्षोदसेति षडृचस्य सूक्तस्य मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः सरस्वती तृतीयायाः सरस्वांस्त्रिष्टुप् । (७।६।७) बृहदुगायिष इति ष
डृचस्य सूक्तस्य मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः सरस्वती अंत्यानां तिष्ठणां सरस्वान् आद्या बृहती द्वितीया सतो बृहती तृतीया प्रस्तारपुंक्तिः अंत्यास्ति स्रोगायत्र्यः ।

गायिषेव चोसुर्या नदीनां । सरस्वतीमिन्महया सुवृक्तिभिः स्तोमैर्वसिष्ठो रोदसी ॥ उभेयत्तैर्महिना शुभ्रेऽअंधंसीऽअ
धिक्षियंति पूरवः । सानो बोध्यवित्री मरुत्सखा चोदराधो मघोनां ॥ भद्रमिन्द्राकृणवत्सरस्वत्येकवारीचेतति वाजिनो
वती । गृणानाजमदग्निवत्स्तुवानाचवसिष्ठवत्+ ॥ जनीयंतो न्वग्रवः पुत्रीयंतः सुदानवः । सरस्वंतं हवामहे ॥ ये ते स
रस्वऽऊर्मयो मधुमंतो घृतश्रुतः । तेभिर्नोऽविता भव ॥ पीपिवांसं सरस्वतः स्तनं यो विश्वदर्शतः । भक्षीमहि प्रजामिषं
॥ २० ॥ (७।६।८) यज्ञे दिवो नृषदने पृथिव्यानरो यत्र देवयो मदंति । इंद्राय यत्र सर्वानि सुन्वेगमन्मदाय प्रधमं वयं
श्च ॥ आदैव्यावृणीमहे वांसि बृहस्पतिर्नो महऽआसंखायः । यथा भवेममीहृषेऽअनागा योनो दाता परावतः पितेव ॥
तमुज्येष्ठं नमसाहविभिः सुशेवं ब्रह्मणस्पतिं गृणीषे । इंद्रं श्लोकोमहि देव्यः सिषक्तु यो ब्रह्मणो देवकृतस्य राजा ॥ सऽआ
नो यो निंसदतु प्रेष्ठो बृहस्पतिर्विश्ववारो योऽअस्ति । कामो रायः सुवीर्यस्य तं दातृपथोऽअतिसश्चतोऽअरिष्टान् ॥ तमानो
ऽअर्कममृताय जुष्टमिमेधासु रमृतासः पुराजाः । शुचिर्कंदं यजतं पस्त्यानां बृहस्पतिमनर्वाणं हुवेम ॥ २१ ॥ तं शग्मा
सोऽअरुषा सोऽअश्वा बृहस्पतिं सहचाहो वंहति । सहश्चिद्यस्य नीलवत्सुधस्य नभोन रूपमरुषं वसानाः ॥ सहिशुचिः शत
पत्रः सशुं धुहि रण्यवाशीरिषिः स्वर्षाः । बृहस्पतिः सस्वावेशऽअश्रुष्वः पुरुसखिभ्यऽआसुतिं करिष्यः ॥ देवी देवस्य रोद

(७।६।८) यज्ञे दिव इति दशर्चस्य सूक्तस्य मैत्रावरुणिर्वसिष्ठो बृहस्पतिः आद्याया इंद्रः तृतीयानवभ्योरिंद्रा ब्रह्मणस्पती अंत्याया इंद्रा बृहस्पती त्रिष्टुप्

सीजनित्रीबृहस्पतिंवावृधनुर्महत्वा । दुक्षाय्यायदक्षतासखायःकरद्रहणेसुतरासुगाधा⁺ ॥ इयंवांब्रह्मणस्पतेसुवृ
क्तिर्ब्रह्मोद्रायवज्जिणेऽअकारि । अविष्टंधियोजिगृतंपुरंधीर्जस्तमयौवनुषामरातीः ॥ बृहस्पतेयुवमिंद्रश्चस्वोदिव्य
स्यैशाथेऽउतपार्थिवस्य । धत्तंरयिस्तुवतेकीरयेचिद्युयंपात० ॥ २२ ॥ (७।६।९) अध्वर्यवोरुणंदुग्धमंशुजुहोतंन
वृषभार्यक्षितीनां । गौराद्वेदीयांऽअवपानमिंद्रोविश्वाहेद्यातिसुतसौममिच्छन्⁺ ॥ यदधिषेप्रदिविचार्वन्नदिवेदिवे
पीतिमिदस्यवक्षि । उतहृदोतमनसाजुषाणऽउशभिद्रप्रस्थितान्पाहिसोमान् ॥ जज्ञानःसोमंसहसेपपाथप्रतैमातामं
हिमानमुवाच । एंद्रप्राथोर्वितरिक्षंयुधादेवेभ्योवरिवश्चकर्थ ॥ यद्योधयामहतोमन्यमानान्त्साक्षामतान्बाहुभिः
शाशदानान् । यद्वातृभिर्वृतंऽइंद्राभियुध्यास्तत्वयाजिसौश्रवसंजयेम ॥ प्रेद्रस्यवोचंप्रथमाकृतानिप्रनूतनानमघवाया
चकार । यदेददेवीरसहिष्टमायाऽअथाभवत्केवलःसोमोऽअस्य ॥ तवेदंविश्वमभितःपशव्यं१ यत्पश्यसिचक्षसासूर्य
स्य । गवामसिगोपतिरेकऽइंद्रभक्षीमहितेप्रयतस्यवस्वः ॥ बृहस्पतेयुवमिंद्रश्चस्वोदिव्यस्यैशाथेऽउतपार्थिवस्य ।
धत्तंरयिस्तुवतेकीरयेचिद्युयंपात० ॥ २३ ॥ (७।६।१०) परोमात्रयातन्वावृधाननतैमहित्वमन्वश्रुवन्ति । उभेतै

(७।६।९) अध्वर्यवइतिसप्तर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठोद्रोयायाइंद्राबृहस्पतीत्रिष्टुप् । (७।६।१०) परोमात्रयेतिसप्तर्चस्य
सूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठोविष्णुःउरुयज्ञायेतितिसृणामिद्राविष्णुत्रिष्टुप् ।

विद्मरजसीपृथिव्याविष्णोदेवत्वंपरमस्यवित्से ॥ नतेविष्णोजायमानोनजातोदेवमहिम्नःपरमंतमाप । उदस्तभ्राना
कमृष्वंवृहतंदाधर्थप्राचींकुभंपृथिव्याः⁺ ॥ इरावतीधेनुमतीहिभूतंसूयवसिनीमनुषेदशस्या । व्यस्तभ्रारोदसीवि
ष्णवेतेदाधर्थपृथिवीमभितोमयूखैः ॥ उरुयज्ञायचक्रथुरुलोकंजनयंतासूर्यमुषासंमग्निं । दासस्यचिद्रूपशिप्रस्यमाया
जघ्नथुर्नरापृतनाज्येषु ॥ इंद्राविष्णूदंहिताःशंवरस्यनवपुरोऽनवतिचंश्रधिष्टं । शतंवर्चिनःसहस्रंचसाकंहथोऽअप्रत्य
सुरस्यवीरान्⁺ ॥ इयमनीषाबृहतीवृहतोरुक्रमात्तवसावर्धयंती । ररेवांस्तोमैविदथेषुविष्णोपिन्वतमिषोवृजनेष्विद्र ॥
वपटतेविष्णवाऽआकृणोमितन्मंजुपस्वशिपिविष्टहव्यं । वर्धतुत्वासुष्टुतयोगिरौमेयूयंपात० ॥ २४ ॥ (७।६।११)
नूमतोदयतेसनिप्यन्योविष्णवऽउरुगायायदाशत् । प्रयःसत्राचामनसायजातऽएतावतंनर्यमाविवासात् ॥ त्वंवि
ष्णोसुमतिंविश्वजंन्यामप्रयुतामेवयावोमतिदाः । पचोयथानःसुवितस्यभूरेरश्वावतःपुरुश्चंद्रस्यरायः⁺ ॥ त्रिदेवःपृ
थिवीमेषऽएतांविचक्रमेशतर्चंसमहित्वा । प्रविष्णुरस्तुतवसस्तवीयान्वेषंह्यस्यस्थविरस्यनाम ॥ विचक्रमेपृथिवीमे
षऽएतांक्षेत्रायविष्णुर्मनुषेदशस्यन् । ध्रुवासोऽअस्यकीरयोजनांसऽउरुक्षितिसुजनिमाचकार ॥ प्रतत्तेऽअद्याशिपिवि
ष्टनामार्यःशंसामिवयुनानिविद्वान् । तंत्वागृणामितवसमतव्यान्क्षयंतमस्यरजसःपराके⁺ ॥ किमित्तैविष्णोपरिचक्ष्यं

(७।६।११) नूमर्तइतिसप्तर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठोविष्णुक्षिष्टुप् ।

भूप्रयद्वक्षेतिपिविष्टोऽस्मि । मावर्षोऽस्मदपंगूहऽएतद्यदन्यरूपःसमिधेबभूथं ॥ वर्षद्वतेविष्णवाऽऽकृजो
मितन्मेजुषस्वशिपिविष्टहृद्यं । वर्धतुत्वासुष्टुतयोगिरोमेयुयंपात० ॥ २५ ॥ इतिपंचमाष्टकेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

अष्टत्रिंशाध्यायेवर्गाः २५ सूक्तानि २० ऋचः १४५ ॥ त्यागः ॥ उपस. ६ इंद्रावरुणाभ्या. ३० वरुणाये. २७ वायव. ४ इंद्र-
वायुभ्या. ३ वायव. इंद्रवायुभ्या. वायव. इंद्रवायुभ्या. वायव. इंद्रवायुभ्या. वायव. इंद्राग्निभ्या. २० सरस्वत्या. २
सरस्वत. सरस्वत्या. ६ सरस्वत. ३ इंद्राये. बृहस्पतय. इंद्राब्रह्मणस्पतिभ्या. बृहस्पतय. ५ इंद्राब्रह्मणस्पतिभ्या. इंद्राबृहस्पतिभ्या.
इंद्राये. ६ इंद्राबृहस्पतिभ्या. विष्णव. ३ इंद्राविष्णुभ्या. ३ विष्णव. ८ ॥ इतिपंचमेष्टः ॥

तिस्रःषट्पार्जन्यंतुपर्जन्यायतृचंगायत्रं द्वितीयापादनिचृदेते कुमार आग्नेयोपश्यद्वसिष्ठएववावृष्टिकामः संवत्स
रंदशपर्जन्यस्तुतिःसंहृष्टान्मंडूकांस्तुष्टावाद्यानुष्टुबिंद्रासोमपंचाधिकैर्द्रासोमंराक्षोघ्नैशापाभिशापप्रार्थयत्सप्त
वाद्याजगत्येकविंशत्रयोविंशौचाष्टादशीमारुतीचंदशमीचतुर्दश्यावाग्नेय्यौदैव्यैकादश्यंत्यानुष्टुभ्रवमीद्वा
दशीत्रयोदशीसौम्यःसप्तदशीप्राण्यष्टमीषोडश्यावैद्यौप्रवर्तयेतिचतस्रैद्यौमानोरक्षइत्यृषेरात्मानआशीरुत्त
रोर्धचःपृथिव्यंतरिक्षदैवतःपरंगायत्रंप्राग्वत्सप्रेर्ऋषिश्चानुक्तगोत्रःप्राज्जत्स्यात्काण्वोष्टमंमंडलंमाचिच्चतुस्त्रिंशं
न्मेधातिथिमेध्यातिथीर्ऋद्रवार्हतैर्द्विप्रगाथादिद्वित्रिष्टुवंतमाद्यंद्वचंप्रगाथोपश्यत्सघौरःसन्भ्रातुःकण्वस्यपुत्रता

* अत्रांतरिक्ष्यैरितिदैवतइतिपाठोस्ति सचमानोरक्षइतिमंत्रेद्योदैवत्वेनग्रहणाभावादुपेक्ष्यःवसिष्ठाशीःपृथिव्यंतरिक्षदैवतात्रयमेवात्रयुक्तं।

मगात्प्रायोगिश्चासंगोयःस्त्रीभूत्वापुमानभूत्समेध्यातिथयेदानंदत्वास्तुहिस्तुहीतिचतस्रभिरात्मानंतुष्टावंपत्नी
चास्यांगिरसीशश्वतीपुंस्त्वमुपलभ्यैनंप्रीतांत्ययातुष्टावेदंवसोद्विचत्वारिंशन्मेधातिथिरांगिरसश्चप्रियमेधःस्वा
दवोनुष्टुवंत्याभ्यामेधातिथिर्विभिंदोर्दानंतुष्टावपिबचतुर्विंशतिर्मेध्यातिथिःप्रागाथंत्वनुष्टुबगायत्र्यौबृहतीचां
त्याःकौरयाणस्यपाकस्याभ्योदानस्तुतिर्यदिद्रसैकादेवातिथिस्तृचोत्यःपुरउष्णिगंतःकुरुंगस्यदानस्तुतिस्तत्पू
र्वाश्चतस्रःपौष्ण्योवा ॥ ७ ॥

॥ हरिःओम् ॥ (७।६।१२) तिस्रोवाचःप्रवदज्योतिरग्रायाऽएतद्दुहेमधुदोषमूर्धः । सवत्संकृण्वन्गर्भमोषधी
नांसद्योजातोवृषभोरोरवीति ॥ योवर्धनऽओषधीनांयोऽअपांयोविश्वस्यजगतोदेवऽईशे । सत्रिधातुशरणंशर्मयंसत्रि
वर्तुज्योतिःस्वभिष्ट्यस्मे ॥ स्तरीरुत्वद्भवतिसूतऽउत्वद्यथावशंतन्वचक्रऽएषः । पितुःपयःप्रतिगृभ्णातिमातातेनपि
तावर्धतेतेनपुत्रः+ ॥ यस्मिन्विश्वानिभुवनानितस्थुस्तिस्त्रोद्यावस्त्रेधाससुरारपः । त्रयःकोशांसऽउपसेचनासोमध्वः
श्रोतंत्यभितौविरप्शं+ ॥ इदंवचःपर्जन्यायस्वराजेंद्रोऽस्ववंतरंतज्जुजोषत् । मयोभुवोवृष्टयःसंवत्समेसुपिप्पलाऽ
ओषधीर्देवगोपाः ॥ सरितोधावृषभःशश्वतीनांतस्मिन्नात्माजगतस्स्थुषश्च । तन्मऽऋतंपातुशतशरदाययुयंपात० ॥

(७।६।१२) तिस्रोवाचइतिषड्वचस्यसूक्तस्याग्नेयःकुमारःपर्जन्यस्त्रिष्टुप् (तिस्रोवाचःपर्जन्यायेतिसूक्तयोर्वृष्टिकामोवसिष्ठःपाक्षिकः ।

॥ १ ॥ (७।६।१३) पर्जन्यायप्रगांयतदिवस्पुत्रायमीहुषे । सनोयवंसमिच्छतु ॥ योगर्भमोषधीनांगवांकृणोत्यर्वे
तां । पर्जन्यःपुरुषीणां ॥ तस्माऽइदास्यैहविर्जुहोतामधुमत्तमं । इळांनःसंयतंकरत् ॥ २ ॥ (७।६।१४) संवत्सरंशं
शयानाब्राह्मणाव्रतचारिणः । वाचंपर्जन्यजिन्वितांप्रमंडूकाऽअवादिषुः ॥ दिव्याऽआपोऽअभियदेनमायन्हतिनशु
ष्कंसरसीशयानं । गवामहनमायुर्वत्सिनीनामंडूकानांवभुरत्रासमेति ॥ यदीमेनाऽउशतोऽअभ्यवर्षीत्तृष्यावतःप्रावृ
ष्यागतायां । अक्खलीकृत्यापितरंनपुत्रोऽअन्योऽअन्यमुपवदंतमेति ॥ अन्योऽअन्यमनुगृभ्णात्येनोरपांप्रसंगेयदमं
दिपातां । मंडूकोयदभिवृष्टःकनिष्कनृश्रिःसंपुंकेहरितेनवाचं ॥ यदैषामन्योऽअन्यस्यवाचंशाक्तस्यैववदतिशिक्ष
माणः । सर्वतदेपांसमृधेवपर्वयत्सुवाचोवदधनाध्यप्सु ॥ ३ ॥ गोमायुरेकौऽअजमायुरेकःपृश्निरेकोहरितऽएकऽए
षां । समानंनामविभ्रतोविरूपाःपुरुत्रावाचंपिपिशुर्वदंतः ॥ ब्राह्मणासोऽअतिरात्रेनसोमेसरोनपूर्णमभितोवदंतः ।
संवत्सरस्यतदहःपरिष्ठयन्मंडूकाःप्रावृषीणांबभूव ॥ ब्राह्मणासःसोमिनोवाचमक्रतब्रह्मकृण्वतःपरिवत्सरीणां । अध्वर्य
वौघर्भिणःसिष्विदानाऽआविर्भवन्तिगुह्यानकेचित् ॥ देवर्हितंजुगुपुर्द्वादशस्यऽऽकृतुंनरोनप्रमिनंत्येते । संवत्सरेप्रावृ

(७।६।१३) पर्जन्यायेतितृचस्यसूक्तस्याग्नेयःकुमारःपर्जन्योगायत्री । (७।६।१४) संवत्सरमितिदशर्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणि-
र्वसिष्ठःपर्जन्यस्तुतिसंहृष्टमंडूकास्त्रिषुवाद्यानुष्टुप् ।

ष्यागतायांतसाधर्माऽअश्रुवतेविसर्गं ॥ गोमायुरदाजमायुरदात्पृश्निरेदोवसूनि । गवांमंडूकाददंतः
शतानिसहस्रसविप्रतिरंतऽआयुः ॥ ४ ॥ (परिशिष्टं ॥ उपप्लवदमंडूकीवर्षमावदतादुरि । मध्येहृदस्यप्लवस्यनि
गृह्यचतुरःपरः ॥) (७।६।१५) इंद्रासोमातपंतरक्षऽउज्जतंतन्यर्पयतंवृषणातमोवृधः । पराश्रणीतमचितोन्योषतं
हृतंनुदेथानिशिशितमत्रिणः ॥ इंद्रासोमासमघशंसमभ्यधंतपूर्ययस्तुचरुरग्निवाऽइव । ब्रह्मद्विषेकव्यादेधोरचक्षसे
द्वेषोपत्तमनवायंकिमीदिने ॥ इंद्रासोमादुष्कृतोवृत्रेऽअंतरनारंभणेतमसिप्रविध्यतं । यथानातःपुनरेकश्चनोदयत्त
द्वामस्तुसहसेमन्युमच्छवः ॥ इंद्रासोमावर्तयतंदिवोवधंसंपृथिव्याऽअघशंसायतर्हणं । उत्तक्षतंस्वर्ग्येपर्वतेभ्योयेनर
क्षोवावृधानंनिजुर्वथः ॥ इंद्रासोमावर्तयतंदिवस्पर्धंशितसेभिर्युवमश्महन्मभिः । तपुर्वधेभिरजरैर्भिरत्रिणोनिपर्शाने
विध्यतंयंतुनिस्वरं ॥ ५ ॥ इंद्रासोमापरिवांभूतुविश्वतऽइयंमतिःकक्ष्याश्वेववाजिना । यांवांहोत्रांपरिहिनोमिमेध
येमाब्रह्माणिनृपतीवजिन्वतं ॥ प्रतिस्मरेथांतुजयंद्भिरेवैहृतंद्रुहोरक्षसोभंगुरावतः । इंद्रासोमादुष्कृतेमासुगंभूद्योनः

(७।६।१५) इंद्रासोमेतिपंचविंशत्यृचस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठइंद्रासोमौअष्टमीषोडश्येकोनविंशीविंश्येकविंशीद्वाविंशीचतुर्विंशीनाभि
द्रःनवमीद्वादशीत्रयोदशीनांसोमःदशमीचतुर्दश्योरग्निःएकादश्याविश्वेदेवाःसप्तदश्याप्रावाणःअष्टादश्यामरुतःत्रयोविंश्यावसिष्ठाशीःपृ
थिव्यंतारेक्षाणि आद्याःषडष्टादशीद्वाविंशीत्रयोविंश्योजगत्योत्यानुष्टुप्शिष्टाक्षिष्टुभः।(अस्मिन्सूक्तेरक्षोप्लवंगुणःसर्वासांदेवतानांवक्तव्यः)

कदाचिदभिदासंतिद्रुहा⁺ ॥ योमापाकैर्नमनसाचरंतमभिचष्टेऽनृतेभिर्वचोभिः । आपऽइवकाशिनासंगृभीताऽ
असन्नस्त्वासंतऽइंद्रवक्ता⁺ ॥ येषां कशंसं विहरंतऽएवैर्येवाभद्रं दूषयंति स्वधाभिः । अहयेवातान्प्रदातुसोमऽआवा
दधातुनिर्ऋतेरुपस्थे ॥ योनोरसंदिप्संतिपित्वोऽअग्नेयोऽअश्वानांयोगवांयस्तनूनां । रिपुःस्तेनःस्तेयकृद्भ्रमेतुनिषही
यतांतन्वाइतनाच ॥ ६ ॥ परःसोऽअस्तुतन्वाइतनाचतिस्रःपृथिवीरधोऽअस्तुविश्वाः । प्रतिशुष्यतुयशोऽअस्यदे
वायोनोदिवादिप्संति यश्चनक्तं ॥ सुविज्ञानं चिकितुषेजनायसच्चासंच्चवचसीपस्पृधाते । तयोर्यत्सत्यं यतरदजीयस्तदि
त्सोमौवतिहंत्यासंत ॥ नवाऽउसोमौवृजिनंहिनोतिनक्षत्रियमिथुयाधारयंतं । हंतिरक्षोहंत्यासद्वदंतमुभाविंद्रस्यप्रसि
तौशयाते ॥ यदिवाहमनृतदेवऽआसमोघंवादेवाऽअप्युहेऽअग्ने । किमस्मभ्यंजातवेदोहृणीषेद्रोघ्वाचस्तेनिर्ऋतं संच
तां ॥ अद्यामुरीययदिंयातुधानोऽअस्मियदिवायुस्ततपूरुषस्य । अधासवीरैर्दशभिर्विंयूयायोमामोघंयातुधानेत्याह
॥ ७ ॥ योमायांतुयातुधानेत्याहयोवारक्षाःशुचिरस्मीत्याह । इंद्रस्तंहंतुमहतावधेनविश्वस्यजंतोरधमस्पदीष्ट ॥ प्र
याजिगातिस्वर्गलेवनक्तमपद्रुहातन्वैगूहमाना । वज्राऽअनंताऽअवसापदीष्टप्रावाणोघ्नतुरक्षसऽउपन्दैः⁺ ॥ वि
तिष्ठध्वंमरुतोविक्ष्विच्छतगृभायतरक्षसःसर्पिनष्टन । वयोयेभूत्वीपतयंतिनक्तमिथेवारिपोदधिरेदेवोऽअध्वरे⁺ ॥
प्रवर्तयदिवोऽअश्मानमिंद्रसोमशितंमघवन्त्संशिशधि । प्राक्तादपाक्तादधरादुदक्तादभिर्जहिरक्षसःपर्वतेन ॥ एत

ऽउत्येपतयंतिश्वयातवऽइंद्रदिप्संतिदिप्सवोदाभ्यं । शिशीतेशक्रःपिशुनेभ्योवधंनूनंसृजदृशनिंयातुमज्यः ॥ ८ ॥
इंद्रोयातुनामभवत्पराशरोहविर्मथीनामभ्याइविवासतां । अभीदुशक्रःपरशुर्यथावनंपात्रेवभिदन्त्सतऽएतिरक्षसः ॥
उलूकयातुंशुलूकयातुंजहिश्वयातुमुतकोकयातुं । सुपर्णयातुमुतगृध्रयातुंहृषदेवप्रमृणरक्षऽइंद्र ॥ मानोरक्षोऽअभि
नड्यातुमावतामपोच्छतुमिथुनायाकिमीदिनां । पृथिवीनःपार्थिवात्पात्वंहंसोतरिक्षंदिव्यात्पात्वस्मान्⁺ ॥ इंद्रजहि
पुमांसंयातुधानमुतस्त्रियंमाययाशाशदानां । विघ्नीवासोमूरदेवाऽकदंतुमातेदृशन्त्सूर्यमुच्चरंतं ॥ प्रतिचक्ष्वविचक्ष्वे
द्रश्चसोमजागृतं । रक्षोभ्योवधमस्यतमशनिंयातुमज्यः ॥ ९ ॥ (इतिवासिष्ठसप्तमंमंडलं समाप्तं अत्र सूक्तानि १००)
(८।१।१) माचिदन्यद्विशंसतसखायोमारिषण्यत । इंद्रमिस्तोतावृषणंसचासुतेमुहुरुक्थाचशंसत ॥ अवक्रक्षि
णंवृषभंयथाजुरंगानंचर्षणीसह । विद्वेषणंसवननोभयंकुरंमहिष्ठमुभयाविनै ॥ यच्चिद्धित्वाजसाऽइमेनानाहवंतऽऊ

प्रागाथेष्टमेमंडलेदशानुवाकाः तत्रप्रथमेनुवाकेपंचसूक्तानि (८।१।१) माचिदन्यदितिचतुस्त्रिंशद्वचस्यसूक्तस्यआद्ययोर्द्वयोःकाण्वः
प्रगाथऋषिःशिष्टानांकाण्वौमेधातिथिमेध्यातिथीऋषी रतुहिस्तुहीत्यादिचतसृणांप्रायोगिरासंगऋषिःअंत्यायाआंगिरसीशश्वतीऋषिका
इंद्रोदेवतास्तुहिस्तुहीत्यादिपंचानामासंगोदेवतावृहती द्वितीयासतोवृहतीअंलेद्वेत्रिष्टुभौ । (काण्वःप्रगाथइत्यत्रत्यःप्रगाथोवस्तुतोघौरःसन
भ्रातुःकण्वस्यपुत्रतांगतइतीतिहासःश्रूयते) ।

तथै । अस्माकं ब्रह्मेदमिन्द्रभूततेहाविश्वचवर्धनं ॥ वितर्तूर्यतेमघवन्विपश्चितोऽर्योविपोजनानां । उपक्रमस्वपुरुषं
 माभरवाजनेदिष्ठमूतये ॥ महेचनत्वामद्रिवः पराशुल्काय देयां । न सहस्रायनायुतायवज्जिवोनशतायशतामघ ॥ १० ॥
 वस्योऽइन्द्रासिमेपितुरुतभ्रातुरभुजतः । माताचमेछदयथः समावसोवसुत्वनायराधसे ॥ केयथक्केदसिपुरुत्राचिद्धिते
 मनः । अलर्षियुधमखजकृत्पुरंदरप्रगायत्राऽअंगासिषुः ॥ प्रास्मैगायत्रमर्चतवावातुर्यः पुरंदरः । याभिः काण्वस्योपब
 हिरासदंयासद्वज्रीभिन्तपुरः ॥ येतेसंतिदशग्विनः शतिनोयेसहस्रिणः । अश्वासोयेतेवृषणोरघुद्रुवस्तेभिर्नः स्तूयमा
 गहि ॥ आत्व१द्यसबर्द्धुधाहुवेगायत्रवैपसं । इन्द्रधेनुंसुदुधामन्यामिषमुरुधारामरंकृतं ॥ ११ ॥ यत्तुदत्सूरऽएतंशवं
 कूवातस्यपणिनां । बहत्कुत्समार्जुनेयंशतक्रतुः स्मरं ध्वमस्तृतं ॥ यऽऽकृतेचिदभिः पुराजन्तुभ्यऽआतृदः । सं
 धातासंधिंमघवापुरुवसुरिष्कर्ताविहृतं पुनः ॥ माभूमनिष्ठाऽइवेंद्रत्वदरणाऽइव । वनानि न प्रजहिता न्यद्रिवोदुरोषा
 सोऽअमन्महि ॥ अमन्महीदनाशवो नुग्रासंश्चवृत्रहन् । सकृत्सुतेमहताशूरराधसानुस्तोमंमुदीमहि ॥ यदिस्तोमंम
 श्रवंदस्माकमिन्द्रमिंदवः । तिरःपवित्रंससुवांसंऽआशवोमंदंतुग्यावृधः ॥ १२ ॥ आत्व१द्यसधस्तुतिवावातुः सख्यु
 रागहि । उपस्तुतिर्मघोनांप्रत्वावत्वधातेवशिमसृष्टिं+ ॥ सोताहिसोममद्रिभिरेमैनमप्सुधावत । गव्यावस्त्रैववास
 यंतऽइन्नरोनिधुंक्षन्वक्षणाभ्यः ॥ अधज्मोऽअधवादिवोबृहतोरोचनादधि । अयावर्धस्वतन्वागिराममाजातासुंक्र

तोपृण ॥ इन्द्राय सुमदितं सोमं सोतावरेण्यं । शक्रऽएणं पीपयद्विश्वयाधियाहिन्वानं नवाजयुं+ ॥ मात्वा सोमं स्यगल्द
 यासदायाचन्नहंगिरा । भूणिमृगं न सवनेषु चुक्रुधं कऽईशानं नयाचिषत् ॥ १३ ॥ मदेनेषितं मदमुग्रमुग्रेण शर्वसा । विश्वे
 षांतरुतारं मदच्युतं मदहिष्माददातिनः ॥ शेवारैवार्यापुरुदेवोमर्तायदाशुषे । ससुन्वतेचस्तुवतेचरासतेविश्वगूतोऽअ
 रिष्टुतः+ ॥ एद्रयाहिमत्स्वचित्रेण देवराधसा । सरोनप्रास्युदरं सपीतिभिरासोमैभिरुरुस्फिरं+ । आत्वा सहस्रमाश
 तं युक्ता रथे हिरण्यये । ब्रह्मयुजो हरयऽइन्द्रकेशिनोवहंतु सोमपीतये ॥ आत्वारथे हिरण्यये हरीमयूरशेप्या । शितिपृष्ठा
 बहतांमध्वोऽअंधसोविषक्षं स्यपीतये ॥ १४ ॥ पिबात्व१स्यगिर्वणः सुतस्य पूर्वपाऽइव । परिष्कृतस्य रसिनऽइयमांसु
 तिश्चारुर्मदायपत्यते ॥ यऽएकोऽअस्तिदंसनामहोऽउग्रोऽअभिब्रतः । गमत्सशिप्रीनसयोषदागमद्ववन्नपरिवर्जति ॥
 त्वंपुरं चरिष्ववधैः शुष्णास्यसंपिणक् । त्वंभाऽअनुचरोऽअधद्वितायद्विद्रहव्योभुवः ॥ ममत्वासूरऽउदितेमममं ध्यंदिने
 दिवः । ममंप्रपित्वेऽअपिशर्वरेवसवास्तोमासोऽअवृत्सत ॥ स्तुहिस्तुहीदेतेधातेमंहिष्ठासोमघोनां । निदिताश्वः प्रप
 थीपरमज्यामघस्यमेध्यातिथे ॥ १५ ॥ आयदश्वान्वनन्वतः श्रद्धया हरं रथैरुहं । उतवामस्यवसुनश्चिकेततियोऽअस्ति
 याद्वः पशुः+ ॥ यऽऽक्रामह्यंमामहेसहवचाहिरण्यया । एषविश्वान्यभ्यस्तुसौभगासंगस्यस्वनद्रथः ॥ अधप्रायो गि
 रतिदासदन्यानांसंगोऽअग्नेदशभिः सहस्रैः । अधोक्षणोदशमह्यं रुशौतो नळाऽइव सरसो निरतिष्ठन् ॥ अन्वस्यस्यूरंद

दृशेपुरस्तादनस्थऽऊरुरवरंबमाणः । शश्वतीनार्येभिचक्ष्याहसुभद्रमर्यभोजनंविभर्षि ॥ १६ ॥ (८।१।२) इदं
 सोसुतमंधःपिबासुपूर्णमुदरै । अनाभयिन्नरिमाते ॥ नृभिर्धूतःसुतोऽअश्रैरव्योवारैःपरिपूतः । अश्वोननिक्तोन्दी
 षु ॥ तंतेयव्यथागोभिःस्वादुर्मकर्मश्रीणंतः । इंद्रत्वास्मिन्सधमादे ॥ इंद्रऽइत्सोमपाऽएकऽइंद्रःसुतपाविश्वार्युः ।
 अंतर्देवान्मर्त्याश्च ॥ नयंशुक्रोनदुराशीर्नतृप्राऽउरुव्यचसं । अपस्पृण्वतेसुहार्दे ॥ १७ ॥ गोभिर्यदीमन्येऽअस्मन्मृ
 गंनब्रामृगयते । अभित्सरंतिधेनुभिः ॥ त्रयऽइंद्रस्यसोमाःसुतासःसंतुदेवस्य । स्वेक्षयेसुतपात्रः ॥ त्रयःकोशासः
 श्रोतंतितिस्रश्चश्वःसुपूर्णाः । समानेऽअधिभार्मेन ॥ शुचिरसिपुरुनिष्ठाःक्षीरैर्मध्यतऽआशीर्तः । दुभामंदिष्टःशूर
 स्य ॥ इमेतऽइंद्रसोमास्तीव्राऽअस्मेसुतासः । शुक्राऽआशिरैयाचंते ॥ १८ ॥ तांऽआशिरैपुरोळाशमिंद्रेमंसो
 मंश्रीणीहि । रेवंतंहित्वाशृणोभि ॥ हत्सुपीतासोयुध्यंतेदुर्मदासोनसुरायां । ऊर्ध्वननग्राजंरंते ॥ रेवांऽइद्रेवतःस्तोता
 स्यात्वावतोमघोनः । प्रेदुहरिवःश्रुतस्य ॥ उक्थंचनशस्यमानमगोररिराचिकेत । नगायत्रंगीयमानं ॥ मानंऽइंद्र
 पीयूषवेमाशर्धतेपरादाः । शिक्षाशचीवःशचीभिः ॥ १९ ॥ वयमुत्वातदिदर्थ्याऽइंद्रत्वायंतःसखायः । कण्वाऽउ

(८।१।२) इदं वसोसुतमिति द्विचत्वारिंशदृश्यस्य सूक्तस्य मेधातिथिरांगिरसः प्रियमेधश्चेत्युभावृषीअंत्ययोर्द्वयोः काण्वोमेधातिथिर्कविर्इंद्रः
 अंत्ययोर्विभिर्दुर्गायत्रीअष्टाविंशत्यनुष्टुप् । (विभिर्दोर्दानस्तुतिः)

कथेभिर्जरंते ॥ नधेमन्यदापपनवज्जिन्नपसोनविष्टौ । तवेदुस्तोमैचिकेत ॥ इच्छंतिदेवाःसुन्वंतंनस्वमायस्पृहयंति ।
 यंतिप्रमादमतैद्राः ॥ ओषुप्रयाहिवाजैभिर्माहूणीथाऽअभ्यःस्वान् । महौंऽइवयुवजानिः ॥ मोष्वःद्यदुर्हणावान्त्सा
 यंकरदारेऽअस्मत् । अश्रैरऽइवजामाता ॥ २० ॥ विद्वाह्यस्यवीरस्यभूरिदावरींस्तुमतिं । त्रिषुजातस्यमनांसि ॥
 आतूषिंचकण्वमंतंनघाविद्वशवसानात् । यशस्तरंशतमूतेः ॥ ज्येष्ठेनसोतरिंद्रायसोमंवीरायशक्राय । भरापिबन्नर्याय ॥
 योवेदिष्टोऽअव्यथिष्वश्वान्तंजरितृभ्यः । वाजैस्तोतृभ्योगोमंतं । पन्यपन्यमित्सोतारऽआधावतमघाय । सोमंवीराय
 शूराय ॥ २१ ॥ पातावृत्रहासुतमाघागमन्नारेऽअस्मत् । नियमतेशतमूतिः ॥ एहहरीं ब्रह्मयुजाशग्मावक्षतःसखा
 यं । गीभिःश्रुतंगिर्वणसं ॥ स्वादवःसोमाऽआयाहिश्रीताःसोमाऽआयाहि । शिप्रिन्नृषीवःशचीवोनायमच्छासधमा
 दं ॥ स्तुतश्चयास्त्वावर्धतिमहेराधसेनृम्णाय । इंद्रकारिणंवृधंतः ॥ गिरश्चयास्तेगिर्वाहऽउक्थाचतुभ्यंतानि । सत्रा
 दधिरेशवांसि ॥ २२ ॥ एवेदेषतुविकूर्मिर्वाजाऽएकोवज्रहस्तः । सनादमृक्तोदयते ॥ हंतावृत्रंदक्षिणेनेंद्रःपुरुपुरुहूतः ।
 महान्महीभिःशचीभिः ॥ यस्मिन्विश्वश्चर्षणयऽउतच्यौलाज्रयांसिच । अनुधेन्मंदीमघोनः ॥ एषऽएतानिचकारे
 द्रोविश्वायोतिशृण्वे । वाजदावामघोनां ॥ प्रभर्तारथंगव्यंतमपाकाच्चिधमवति । इनोवसुसहिवोह्वा ॥ २३ ॥
 सनिताविप्रोऽअर्वहर्हतावृत्रंनृभिःशूरैः । सत्योविताविधंतं ॥ यजध्वैनंप्रियमेधाऽइंद्रं सत्राचामनसा । योभूत्सोमैः

ऋक्सं.
अ. ५ अ. ७
॥ ४८ ॥

सत्यमद्वा ॥ गाथश्रवसंसत्पतिंश्रवस्कामंपुरुत्मानं । कण्वांसोगातवाजिनं ॥ यऽऋतेचिद्वास्पदेभ्योदात्सखानृभ्यःश
चीवान् ॥ येऽअस्मिन्काममश्रियन् ॥ इत्थाधीवैतमद्रिवःकाण्वमेध्यातिथिं । मेषोभूतोऽभियज्ञयः ॥ शिक्षाविभिं
दोऽअस्मैचत्वार्ययुताददत् ॥ अष्टापरःसहस्रा ॥ उतसुत्येपयोवृधामाकीरणस्यनृह्या । जन्तित्वनार्यमामहे ॥ २४ ॥
(८।१।३) पिबासुतस्यरसिनोमत्स्वानऽइंद्रगोमतः । आपिनोबोधिसधुमाद्योवृधेऽस्माँऽअवंतुतेधियः ॥ भूयाम
तेसुमतौवाजिनोवयमानःस्तरभिमातये । अस्मान्चित्राभिरवतादभिष्टिभिरानःसुन्नेषुयामय ॥ इमाऽउत्वापुरुवसो
गिरोवर्धतुयामम । पावकवर्णाःशुचयोविपश्चितोभिस्तोमैरनूषत ॥ अयंसहस्रमृषिभिःसहस्कृतःसमुद्रऽइवपप्रथे ।
सत्यःसोऽअस्यमहिमागृणेशवोयज्ञेषुविप्राज्ये ॥ इंद्रमिहेवतातयऽइंद्रप्रयत्यध्वरे । इंद्रं समीकेवनिनोहवामहऽइंद्रं
धनस्यसातये ॥ २५ ॥ इंद्रोमहारोदसीपप्रथच्छवऽइंद्रःसूर्यमरोचयत् । इंद्रेहविश्वाभुवनानियेमिरऽइंद्रं सुवानास
ऽइंद्रवः ॥ अभित्वापूर्वपीतयऽइंद्रस्तोमैभिरायवः । समीचीनासंऽऋभवःसमस्वरज्जुद्रागृणंतपूर्व्य ॥ अस्येदिंद्रोवावृ
धेवृण्यंशवोमदेसुतस्यविष्णावि । अद्यातमस्यमहिमानमायवोनुष्टुवंतिपूर्वथा ॥ तत्त्वायामिसुवीर्यतद्ब्रह्मपूर्वचित्तये ।

(८।१।३) पिबासुतस्येतिचतुर्विंशत्यृचस्यसूक्तस्यकाण्वोमेध्यातिथिरिंद्रःअंत्यचतसृणांपाकस्थामादेवता प्रथमाद्येकोनविंशताअयुजो
बृहत्यःद्वितीयादिविंशतायुजःसतोबृहत्यःअंत्याश्रतसःक्रमेणानुष्टुब्गायज्यौबृहतीच ।

मंडलं ८
अनु. १

॥ ४८ ॥

येनायतिभ्योभृगवेधनेहितेयेनप्रस्कण्वमाविथ ॥ येनांसमुद्रमसृजोमहीरपस्तदिंद्रवृष्णितेशवः । मद्यःसोऽअस्यम
हिमानसंनशेयंक्षोणीरनुचक्रदे ॥ २६ ॥ शग्धीनोऽइंद्रयत्त्वारयियामिसुवीर्य । शग्धिनाजायप्रथमंसिपांसतेशग्धि
स्तोमायपूर्व्य ॥ शग्धीनोऽअस्ययद्धपौरमाविथधियऽइंद्रसिपांसतः । शग्धियधारुशमंश्यावकंकृपामिंद्रप्रावःस्वर्णरं ॥
कन्नव्योऽअतसीनांतुरोगृणीतमर्त्यः । नहीन्वस्यमहिमानमिंद्रियंस्वर्गृणंतऽआनशुः ॥ कदुस्तुवंतऽऋतयंतदेवतऽऋ
षिःकोविप्रऽओहते । कदाहवमघवन्निद्रसुन्वतःकदुस्तुवतऽआगमः ॥ उदुत्येमधुमत्तमागिरःस्तोमासऽईरते । सत्रा
जितोधनसाऽअक्षितोतयोवाजयंतोरथाऽइव ॥ २७ ॥ कण्वाऽइवभृगवःसूर्याऽइवविश्वमिद्धीतमानशुः । इंद्रंस्तोमै
भिर्महयंतऽआयवःप्रियमंधासोऽअस्वरन् ॥ युक्ष्वाहिवृत्रहन्तमहरीऽइंद्रपरावतः । अर्वाचीनोमघवन्त्सोमपीतयऽ
उग्रऽऋष्वेभिरागहि ॥ इमेहितेकारवोवावृशुर्धियाविप्रांसोमधसातये । सत्वंनोमघवन्निद्रगिर्वणोवेनोनशृणुधीहयं ॥
निरिंद्रबृहतीभ्योवृत्रधनुभ्योऽअस्फुरः । निरर्बुदस्यमृगयस्यमायिनोनिःपर्वतस्यगाऽआजः ॥ निरग्नयोरुरुचुर्निरुसू
योनिःसोमऽइंद्रियोरसः । निरंतरिक्षादधमोमहामहिंकृषेतदिंद्रपौस्यं ॥ २८ ॥ यमेदुरिंद्रोमरुतःपाकस्थामाकौर
याणः । विश्वेषांत्मनाशोभिष्टमुपेवदिविधावमानं ॥ रोहितंमेपाकस्थामासुधुरैकक्ष्यप्रां । अदाद्रायोविवोधनं ॥ य
स्माँऽअन्येदप्रतिधुरंवहतिवहयः । अस्मिन्नयोनतुष्ट्यं ॥ आत्मापितुस्तनूवासंऽओजोदाऽअभ्यंजनं । तुरीयमिद्रो

हितस्यपाकस्यामानंभोजंदातारमब्रवं ॥ २९ ॥ (८।१।४) यदिद्रप्रागपागुदुडन्यग्वाहयसेनृभिः । सिमापुरुनृषु
तोऽअस्यानवेसिप्रशर्धतुर्वशे ॥ यद्द्वारुमेरुशमेरुयावकेकृपऽइंद्रमादयसेसचा । कण्वासस्य ॥ अह्निभिःस्तोमवाहसऽइंद्राय
च्छंत्यागहि ॥ यथागौरोऽअपाकृतंतप्यन्नेत्यवोरिणं । आपित्वेनःप्रपित्वेतूयमार्गहिकण्वेषुसुप्तचापिब ॥ मंदंतुत्वा
मघवन्निद्रेंदवोराधोदेयायसुन्वते । आमुष्यासोममपिबश्चमूसुतंज्येष्ठतदधिषेसहः ॥ प्रचक्रेसहसासहोबभंजमन्युमो
जसा । विश्वेतऽइंद्रपृतनायवोयहोनिवृक्षाऽइवयेमिरे ॥ ३० ॥ सहस्रेणवसचतेयवीयुधायस्तऽआनलुपस्तुतिं । पुत्रं
प्रावर्गकृणुतेसुवीर्येदाश्रोतिनमऽउक्तिभिः ॥ माभेममाश्रमिष्मोग्रस्यसख्येतव । महत्तेवृष्णोऽअभिचक्ष्यंकृतंपश्येमतु
र्वशंयदु ॥ सव्यामनुस्फिग्यंवावसेवृषानदानोऽअस्यरोषति । मध्वासंपृक्ताःसारघेणधेनवस्तूयमेहिद्रवापिब ॥ अश्वी
रधीरूपऽइन्द्रोमाऽइंद्रित्रेसखा । श्वात्रभाजावयसासचतेसदाचंद्रोयातिसभामुप ॥ ऋदयोनतृष्यन्नवृषानमार्गहि
पिबासोमंवशाऽअनु । निमेघमानोमघवन्दिवेदिवऽओजिष्ठदधिषेसहः ॥ ३१ ॥ अध्वर्योद्रावयात्वंसोममिंद्रःपिपास
ति । उपनूनयुज्येवृषणाहरीऽआचंजगामवृत्रहा ॥ स्वयंचित्समन्यतेदाशुरिर्जनोयत्रासोमस्यतृपसि । इदंतेऽअ

(८।१।४) यदिद्रेत्येकविंशत्युचस्यसूक्तस्यकाण्वोमेधातिथिरिंद्रःअत्यतिसृणांकुरुंगः अयुजोबृहत्योयुजःसतोबृहत्यःअत्यापुरउणिक्
(प्रपूषणमित्यादिचतसृणांपूषादेवतावा) ।

अयुज्यंसमुक्षितंतस्येहिप्रद्रवापिब ॥ रथेष्ठायाध्वर्यवःसोममिंद्रायसोतन । अधिब्रध्नस्याद्रयोविचक्षतेसुन्वंतोदाश्वध्वरं ॥
उपब्रध्नवावातावृषणाहरीऽइंद्रमपसुवक्षतः । अर्वाचंत्वाससयोध्वरश्रियोवहंतुसवनेदुप ॥ प्रपूषणंवृणीमहेयुज्यायपुरु
वसुं । सशक्रशिक्षपुरुहूतनोधियातुजैरायेविमोचन ॥ ३२ ॥ संनःशिशिहिभुरिजोरिवक्षुरंरास्वरायोविमोचन । त्वेत
न्नःसुवेदमुस्त्रियंवसुयंत्वंहिनोषिमर्त्यं ॥ वेभित्वापूषन्नृजसेवेमिस्तोतवऽआघृणे । नतस्यवेम्यरणंहितद्रसोस्तुषेपज्रायसा
न्ने ॥ परागावोयवसंकाच्चिदाघृणेनित्यंरेकणोऽअमर्त्यं । अस्माकंपूषन्नविताशिवोभवमंहिष्ठोवाजसातये ॥ स्थूरंराधः
शताश्वंकुरुंगस्यदिविष्टिषु । राजस्त्वेषस्यसुभगस्यरातिषुतुर्वशेष्वमन्महि ॥ धीभिःसातानिक्वाण्वस्यवाजिनःप्रियमेधै
रभिद्युभिः । षष्टिसहस्रानुनिर्मजामजेनिर्युधानिगवामृषिः ॥ वृक्षाश्चिन्मेऽअभिपित्वेऽअरारणुः । गांभंजंतमेहनाश्व
भजंतमेहना ॥ ३३ ॥ इतिपंचमाष्टकेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

एकोनचत्वारिंशाध्यायेवर्गाः ३३ सूक्तानि ८ ऋचः १६५ ॥ त्यागः ॥ पर्जन्याये.९ मंडूकेभ्य.१० इंद्रासोमाभ्या.७ इंद्राये.
सोमाये. अग्नय. विश्वेभ्योदेवेभ्य. सोमाये.२ अग्नय. इंद्रासोमाभ्यामि. इंद्राये. ग्रावभ्यइ. मरुद्भ्य. इंद्राये.४ वसिष्ठाशीःपृथिव्यंतरिक्षेभ्य.
इंद्रासोमाभ्या.२ इंद्राये.२९ आसंगायात्मने.४ आसंगाये.१ इंद्राये.४० विभिंदव.२ इंद्राये. २० पाकस्थान्न.४ इंद्राये.१८
कुरुंगाये.३ ॥ इतिपंचमेसप्तमः ॥

दूरादेकाक्षचत्वारिंशद्ब्रह्मातिथिराश्विनैद्विबृहत्यनुष्टुबंतमंत्याः पंचार्धर्चांश्चैद्यस्य कशोर्दानस्तुतिर्मह्यं द्रोष्टा च
त्वारिंशद्वत्सस्तु चोत्त्यस्तिरिदिरस्य पार्श्वस्य दानस्तुतिः प्रयद्वः षट्त्रिंशत्पुनर्वत्सोमारुतमानस्वयधिकासध्वंसं
आश्विनं ह्यानुष्टुभं त्वानूनं सैकाशशकर्णौ त्वेगायत्र्या उपाद्ये चाद्याचतुर्थी षष्ठी चतुर्दश्याद्ये च बृहत्यः पंचमी ककुब्द
शम्याद्यास्त्रिष्टुब्धिराज्जगत्योयत्स्थः षट्प्रगाथोपश्यद्बृहती मध्ये ज्योतिरनुष्टुबास्तारपंक्तिः प्रगार्धस्त्वमग्नेदशव
त्सं आग्नेये गायत्रे त्यादैवी त्रिष्टुबाद्या प्रतिष्ठोपाद्या वर्धमाना ॥ ८ ॥

॥ हरिः ओम् ॥ (८।१।५) दूरादिहे वयस्त्वरुणप्सुरशिंश्वितत् । विभानुं विश्वधातनत् ॥ नृवदस्वामनोयुजा
रथेन पृथुपाजसा । सचैथेऽश्विनोषसं ॥ युवाभ्यां वाजिनीवसूप्रतिस्तोमाऽअदक्षत । वाचं दूतो यथोहिषे ॥ पुरुप्रि
याणऽऊतयै पुरुमद्रा पुरुवसू । स्तुषे कणासोऽश्विना ॥ मंहिष्ठावाजसातमेषयं ताशुभस्पती । गंतारादाशुषोगृहं
॥ १ ॥ तासु देवायं दाशुषे सुमेधाम विंतिरिणी । धृतैर्गव्यूतिमुक्षतं ॥ आनः स्तोममुपद्रवत्तूथैर्येने भिराशुभिः । यात
मश्वेभिरश्विना ॥ येभिस्तिस्त्रः परावतो दिवो विश्वानि रोचना । त्रैऽरक्तूनपरिदीयथः ॥ उत नो गोमतीरिषऽउत साती

(८।१।५) दूरादिहे वयेकोनचत्वारिंशद्वत्ससूक्तस्य काण्वो ब्रह्मातिथिराश्विनौ यथाचिच्चैद्यः कशुरित्यादिसार्धद्वयोः कशुर्गायत्री अंत्या
स्तिस्त्रः क्रमेण बृहत्यावनुष्टुपच ।

रहविंदा । विपथः सातयैसितं ॥ आनो गोमंतमश्विना सुवीरं सुरथं रयिं । वोढमश्वान्वतीरिषः ॥ २ ॥ वावृधानाशुभस्प
तीदस्त्राहिरण्यवर्तनी । पिबंतं सोम्यमधु ॥ अस्मभ्यां वाजिनीवसूप्रवर्धयश्च सप्रथः । छुर्दिर्येतमदाभ्यं ॥ निषुब्रह्मज
नानां याविष्टं तूयमागतं । मोष्वऽन्याऽउपारतं ॥ अस्य पिबतमश्विना युवंमदस्य चारुणः । मध्वोरातस्य धिष्ण्या ॥
अस्मेऽआवहतरयिं शतवतंसहस्रिणी । पुरुक्षुं विश्वधायसं ॥ ३ ॥ पुरुत्राचिद्धिवां नराविह्वर्यते मनीषिणः । वाघद्विर
श्विनागतं ॥ जनांसो वृक्तबर्हिषो हविष्मंतोऽअरंकृतः । युवांहवन्तेऽअश्विना ॥ अस्माकं मद्यवां मयं स्तोमो वाहिष्ठोऽअंत
मः । युवाभ्यां भूत्वश्विना ॥ योहवांमधुनो दृतिराहितोरथ चर्षणे । ततः पिबतमश्विना ॥ तेन नो वाजिनीवसूप्रवर्धतो
कायशंगवे । वहतं पीवरीरिषः ॥ ४ ॥ उत नो दिव्याऽइषऽउत सिंधूरहविंदा । अपद्वारेव वर्षथः ॥ कदावां तौ त्रयो
विधत्समुद्रेजहितो नरा । यद्वां रथो विभिष्पतात् ॥ युवं कणां यनासत्यापिरिप्ताय हृम्ये । शश्वदूतीर्दशस्यथः ॥ ताभि
रायातमूतिभिर्न च्यसीभिः सुशस्तिभिः । यद्वां वृषण्वसूहुवे ॥ यथाचित्कण्वमावतं प्रियमैधमुपस्तुतं । अत्रिंशिं जारं
मश्विना ॥ ५ ॥ यथोतकृत्ये धनें शुंगोष्वगस्त्यं । यथावा जेपुसोभारं ॥ एतावद्वां वृषण्वसूऽअतो वाभूयोऽअश्विना ।
गुणंतः सुम्रमीमहे ॥ रथं हिरण्यवं धुरं हिरण्याभीशुमश्विना । आहिस्थार्थो दिवि स्पृशं ॥ हिरण्यथी वारं भिरीषाऽअक्षो
हिरण्ययः । उभाचक्राहिरण्यया ॥ तेन नो वाजिनीवसूपरावतं श्रिदागतं । उपेमां सुष्टुतिं मम ॥ ६ ॥ आवहेथे पराका

तृर्वीरश्रंतावश्विना । इषोदासीरमर्त्या ॥ आनोद्युन्नैराश्रवोभिरारायायांतमश्विना । पुरुश्वद्रानासत्या ॥ एहवांप्र
षितस्सवोवयोवहंतुपर्णिनः । अच्छास्वध्वरंजनं ॥ रथं वामनुगायसंयऽइषावर्ततेसह । नचक्रमभिबाधते ॥ हिरण्य
येनुरथेनद्रवत्पाणिभिरश्वैः । धीजवनानासत्या ॥ ७ ॥ युवंमृगंजागृवांसस्वदथोवावृषण्वसू । तानःपुंक्तमिषार
यिं+ ॥ तामेऽअश्विनासनीनांविद्यातंनवानां । यथाचिच्चैद्यःकशुःशतमुष्ट्रानांददत्सहस्रादशगोनां ॥ योमेहिरण्यसं
दशोदशराज्ञोऽअमंहत । अधस्पदाऽइच्चैद्यस्यकृष्टयश्चर्मन्नाऽअभितोजनाः ॥ माकिरेनापथागाद्येनेमेयंतिचेदयः ।
अन्योनेत्सुरिरोहतेभूरिदावत्तरोजनः ॥ ८ ॥ (८।२।१) महोऽइंद्रोयऽओजसापर्जन्योवृष्टिमाँऽइव । स्तोमैर्वत्स
स्यवावृधे ॥ प्रजामृतस्यपिप्रतःप्रयद्भरंतवह्नयः । विप्रोऽऽकृतस्यवाहसा ॥ कण्वाऽइंद्रयदक्रतस्तोमैर्यज्ञस्यसाधनं ।
जामिब्रुवत्ऽआयुधं ॥ समस्यमन्यवेविशोविश्वानमंतकृष्टयः । समुद्रायेवसिंधवः ॥ ओजस्तदस्यतित्विषऽउभेयत्स
मवर्तयत् । इंद्रश्चमैवरोदसी ॥ ९ ॥ विचिद्रवत्सदोधतोवज्रेणशतपर्वणा । शिरोविभेदवृष्णिनां ॥ इमाऽअभिप्र
णोनुमोविपामग्रैषुधीतयः । अग्नेःशोचिर्नदिद्युतः ॥ गुहासतीरुपत्मनाप्रयच्छोचंतधीतयः । कण्वाऽऽकृतस्यधारया ॥
प्रतमिंद्रनशीमहिरयिङ्गोमंतमश्विनं । प्रब्रह्मपूर्वचित्तये ॥ अहमिद्विपितुष्परिमेधामृतस्यजग्रभं । अहंसूर्यऽइवाज

(८।२।१) महोऽइंद्रइत्यष्टाचत्वारिंशद्वचस्यसूक्तस्यकाण्वोवत्सइंद्रोत्यतिसृणांतिरिदिरोगायत्री । (पार्श्वव्यस्यदानस्तुतिः)

नि ॥ १० ॥ अहंप्रलेनमन्मनागिरःशुंभामिकण्ववत् । येनेद्रःशुष्ममिहृधे+ ॥ येत्वामिंद्रनतुष्टुवृक्षयोयेचतुष्टुवुः ।
ममेद्वर्धस्वसृष्टुतः ॥ यदस्यमन्युरध्वनीद्विवृत्रंपर्वशोरुजन् । अपःसमुद्रमैरयत् ॥ निशुष्णऽइंद्रधर्णासिंवज्रंजघंधदस्य
वि । वृषाद्युग्रशृण्विषे+ ॥ नद्यावऽइंद्रमोजसानांतरिक्षाणिवज्रिणं । नविष्यचंतभूमयः ॥ ११ ॥ यस्तऽइंद्रमहीर
पःस्तंभूयमानऽआशयत् । नितंपद्यासुशिश्नयः ॥ यऽइमेरोदसीमहीसमीचीसमजग्रभीत् । तमोभिरिंद्रतंगुहः ॥
यऽइंद्रयतयस्त्वाभृगवोयेचतुष्टुवुः । ममेदुग्रश्रुधीहवै ॥ इमास्तऽइंद्रपृथ्व्योघृतंदुहतऽआशिरं । एनामृतस्यपिप्यु
षीः ॥ याऽइंद्रप्रस्वस्त्वासागर्भमचक्रिरन् । परिधमैवसूर्य ॥ १२ ॥ त्वामिच्छवसस्यतेकण्वाऽउक्थेनवावृधुः । त्वांसु
तासऽइंद्रवः ॥ तवेदिंद्रप्रणीतिषुतप्रशस्तिरद्विवः । यज्ञोवितंतसाय्यः ॥ आनऽइंद्रमहीमिषपुरंनदर्षिङ्गोमती । उत
प्रजांसुवीर्यं ॥ उतत्यदाश्वश्व्यंयदिंद्रनाहुषीष्वा । अग्नेविश्वप्रदीदयत् ॥ अभिब्रजंनतक्षिपेसूरऽउपाकचक्षसं । यदिंद्र
मृळयासिनः ॥ १३ ॥ यदंगतविषीयसऽइंद्रप्रराजसिक्षितीः । महोऽअपारऽओजसा ॥ तंत्वाहविष्मतीर्विशऽउप
ब्रुवतऽउतयै । उरुज्रयसमिंदुभिः ॥ उपहरेगिरीणांसंगधेचनदीनां । धियाविप्रोऽअजायत ॥ अतःसमुद्रमुद्रतश्चि
कित्वाँऽअवपश्यति । यतोविपानऽएजति ॥ आदिप्रलस्यरेतसोज्योतिष्पश्यंतिवासरं । परोयदिध्यतैदिवा+
॥ १४ ॥ कण्वाऽइंद्रतेमतिविश्वैवर्धतिपाँस्यं । उतोशविष्ठवृण्यं ॥ इमामंऽइंद्रसुष्टुतिंजुषस्वप्रसुमामव ।

उत्प्रवर्धयामतिं⁺ ॥ उत्तब्रह्मण्यावयंतुभ्यंप्रवृद्धवज्रिवः । विप्राऽअतक्षमजीवसे ॥ अभिकण्वाऽअनूषतापोनप्रवता
यतीः । इंद्रंवनन्वतीमतिः⁺ ॥ इंद्रमुक्थानिवावृधुःसमुद्रमिवसिंधवः । अनुत्तमन्युमजरै ॥ १५ ॥ आनोया
हिपरावतोहरिभ्यांहर्यताभ्यां । इममिंद्रसुतांपिब ॥ त्वामिद्वृत्रहंतमजनासोवृक्तबर्हिषः । हवतेवाजसातये ॥
अनुत्वारोदसीऽउभेचक्रंनवत्येतंशं । अनुसुवानासऽइंदवः ॥ मंदस्वासुस्वर्णरऽउत्तेंद्रशर्यणावति । मत्स्वाविवस्वतो
मती⁺ ॥ वावृधानऽउपद्यविवृषावृज्यरोरवीत् । वृत्रहासौमपातमः ॥ १६ ॥ ऋषिर्हिपूर्वजाऽअस्येकऽईशानऽओ
जसा । इंद्रचोष्क्यसेवसु ॥ अस्माकंत्वासुतांऽउपवीतपृष्ठाऽअभिप्रयः । शतंवहंतुहरयः ॥ इमांसुपूर्याधियंमधोर्धृत
स्यपिप्युषीं । कण्वाऽउक्थेनवावृधुः ॥ इंद्रमिद्विमीहीनांमेधेवृणीतमर्त्यः । इंद्रंसनिप्युरुतये ॥ अर्वाचैत्वापुरुष्टुतप्रि
यमेधस्तुताहरी । सोमपेयायवक्षतः ॥ शतमहंतिरिदिरेसहस्रपशावादे । राधांसियाद्वानां ॥ त्रीणिशतान्यवतां
सहस्रादशगोनां । ददुष्पज्जायसाम्ने ॥ उदानदककुहोदिवमुष्ट्रान्वचतुर्युजोददत् । श्रवसायाद्वंजनं ॥ १७ ॥ (८।२।२)
प्रयद्वस्त्रिष्टुभमिषंमरुतोविप्रोऽअक्षरत् । विपर्वतेषुराजथ ॥ यदंगतविषीयवोयामंशुभ्राऽअचिध्वं । निपर्वताऽअहा
सत ॥ उदीरयंतवायुभिर्वाश्रासःशृश्रिमातरः । धुक्षंतपिप्युषीमिषं ॥ वपंतिमरुतोमिहंप्रवेपयंतिपर्वतान् । ययामं
(८।२।२) प्रयद्वइतिपदत्रिशदचस्यसूक्तस्यकाण्वःपुनर्वत्सोमरुतोगायत्री ।

यांतिवायुभिः ॥ नियद्यामायवोगिरिर्निसिंधवोविधर्मणे । महेशुष्माययेमिरे⁺ ॥ १८ ॥ युष्माँऽउनक्तमृतयेयुष्मा
न्दिवाहवामहे । युष्मान्प्रयत्यध्वरे⁺ ॥ उदुत्येऽअरुणस्संवश्चित्रायामेभिरीरते । वाश्राऽअधिष्णुनादिवः⁺ ॥ सृजं
तिरदिममोजसापंथांसूर्याययातवे । तेभानुभिर्वितस्थिरे ॥ इमांमैमरुतोगिरिमिमंस्तोममृभुक्षणः । इमंमैवनताहवं ॥
त्रीणिसरांसिपृश्नयोदुदुहेवज्जिणेमधु । उत्संकवंधमुद्रिणं ॥ १९ ॥ मरुतोयद्ववोदिवःसुम्नायंतोहवामहे । आतूनऽ
उपगतन ॥ यूयंहिष्ठासुदानवोरुद्राऽअभुक्षणोदमे । उत्तप्रचेतसोमदे ॥ आनोरयिमंदच्युतंपुरुधुंविश्वधायसं । इयं
तामरुतोदिवः⁺ ॥ अधीव्याद्विरीणांयामंशुभ्राऽअचिध्वं । सुवानैर्मदध्वऽइंदुभिः ॥ एतावतश्चिदेपांसुम्नंभिक्षेतम
र्त्यः । अदाभ्यस्यमन्मभिः ॥ २० ॥ येदृप्साऽइवरोदसीधमंत्यनुवृष्टिभिः । उत्सैदुहंतोऽअक्षितं ॥ उदुस्वानेभिरी
रतऽउद्रधैरुवुवायुभिः । उत्तोमैःशृश्रिमातरः ॥ येनावतुर्वशयंदुयेनकण्वंधनस्पृतं । रायेसुतस्यधीमहि ॥ इमाऽउ
वःसुदानवोघृतंनपिप्युषीरिषः । वर्धीन्काण्वस्यमन्मभिः ॥ केनूनंसुदानवोमदधावृक्तबर्हिषः । ब्रह्माकोवःसपर्यति
॥ २१ ॥ नहिष्मयद्ववःपुरास्तोमैर्भिवृक्तबर्हिषः । शर्धाऽअतस्यजिन्वथ ॥ समुत्येमहतीरपःसंक्षोणीरुमुसूर्य । संव
ज्रपर्वशोदधुः ॥ विवृत्रपर्वशोययुर्विपर्वतांऽअराजिनः । चक्राणावृष्णिपौस्थं ॥ अनुत्रितस्ययुध्यतःशुष्मनावन्नतक्र
तुं । अन्विद्रवृत्रतूर्यै ॥ विद्युद्धस्ताऽअभिद्यवःशिप्राःशीर्षन्हिरण्ययीः । शुभ्राव्यंजतश्रिये⁺ ॥ २२ ॥ उशनायत्प

रावतऽउक्ष्णोरंभ्रमयातन । द्यौर्नचक्रदक्षिया⁺ ॥ आनोमस्वस्यदावनेश्वैर्हिरण्यपाणिभिः । देवासऽउपगंतन ॥ यदे
षांपृषतीरथेप्रष्टिर्वहतिरोहितः । यांतिशुभ्रारिणन्नपः⁺ ॥ सुषोमेशर्यणावत्यार्जिकेपस्त्यावति । ययुर्निचक्रयानरः ॥
कदागच्छाथमरुतऽइत्थाविप्रह्वमानं । मर्द्धिकेभिर्नाधमानं ॥ २३ ॥ कद्धनूनकंधप्रियोयदिद्रुमजहातन । कोवः
सखित्वऽओहते ॥ सहोषुणोवज्रहस्तैःकण्वासोऽअग्निमरुद्भिः । स्तुषेहिरण्यवाशीभिः ॥ ओषुवृष्णःप्रयज्युनानव्यं
सेसुविताय । ववृत्यांचित्रवाजान् ॥ गिरयश्चिन्निजिहतेपर्शानासोमन्यमानाः । पर्वताश्चिन्निर्येमिरे ॥ आक्षण्यावा
नोवहंत्यंतरिक्षेणपततः । धातारःस्तुवतेवर्यः ॥ अग्निर्हिजानिपूर्यश्छंदोनसुरोऽअचिंषा । तेभानुभिर्वितस्थिरे
॥ २४ ॥ (८।२।३) आनोविश्वाभिरूतिभिरिन्धिनागच्छंतयुवं । दस्त्राहिरण्यवर्तनीपिवतंसोम्यमधु ॥ आनूनया
तमश्विनारथेनसूर्यत्वचा । भुजीहिरण्यपेशसाकवीर्गभीरचेतसा ॥ आयातंनहुषस्पर्यातरिक्षात्सुवृक्तिभिः । पिवा
थोऽअश्विनामधुकण्वांनांसवनेसुतं⁺ ॥ आनोयातंदिवस्पर्यातरिक्षादधप्रिया । पुत्रःकण्वंस्यवामिहसुषावसोम्यम
धु ॥ आनोयातमुपश्रुत्यश्विनासोमपीतये । स्वाहास्तोमस्यवर्धनाप्रकवीधीतिभिर्नरा ॥ २५ ॥ यच्चिद्धिवांपुरऽऋष
योजुहूरेवसेनरा । आयातमश्विनागतमुपेमांसुष्टुतिमम ॥ दिवश्चिद्रोचनादध्यानौगंतस्वविदा । धीभिर्वत्सप्रचेतसा

(८।२।३) आनोविश्वाभिरिति त्रयोविंशत्युच्यसूक्तस्य कण्वः सध्वंसोऽश्विनावनुष्टुप् ।

स्तोमैर्भिर्हवनश्रुता ॥ किमन्येपर्यासतेस्तोमैर्भिरिन्धिना । पुत्रःकण्वंस्यवामृषिर्गीर्भिर्वत्सोऽअवीवृधत् ॥ आवांविप्रऽ
इहावसेहस्तोमैर्भिरिन्धिना । अरिप्रावृत्रंहंतमातानोभूतमयोभुवा ॥ आयद्वांयोषणारथमतिष्ठद्वाजिनीवसू । विश्वान्य
श्विनायुवंप्रधीतान्यगच्छतं ॥ २६ ॥ अतःसहस्रनिर्णिजारथेनायातमश्विना । वत्सोवांमधुमद्वचोशंसीत्काव्यःक
विः ॥ पुरुमंद्रापुरुवसूमनोतरारयीणां । स्तोमैरेऽअश्विनाविममभिवह्नीऽअनूपातां ॥ आनोविश्वाभिरूतिभिः
धांस्यहया । कृतंनऽऋत्वियावतोमानोरीरधतंनिदे ॥ यन्नासत्यापरावतियद्वास्थोऽअध्यंवरं । अतःसहस्रनिर्णिजा
रथेनायातमश्विना ॥ योवांनासत्यावृषिर्गीर्भिर्वत्सोऽअवीवृधत् । नस्मैसहस्रनिर्णिजमिषंधत्तंघृतश्रुतं ॥ २७ ॥ प्रा
स्माऽऊर्जघृतश्रुतमश्विनायच्छंतयुवं । योवासुभ्रायतुष्टवद्वसूयादानुनस्पती ॥ आनोगतंरिशदसेमस्तोमैपुरुभुजा ।
कृतंनःसुश्रियौनरेमादातमभिष्टये ॥ आवांविश्वाभिरूतिभिःप्रियमैधाऽअहूपत । राजंतावध्वराणामश्विनायामह
तिषु ॥ आनोगतंमयोभुवाश्विनाशंभुवायुवं । योवांविपन्यूधीतिभिर्गीर्भिर्वत्सोऽअवीवृधत् ॥ याभिःकण्वमेधाति
थियाभिर्वशंदशंभ्रजं । याभिर्गोशर्यमावतंताभिर्नोवतंनरा ॥ २८ ॥ याभिर्नरात्रसदस्युमावतंकृत्येधने । ताभिः
प्वऽस्माँऽअश्विनाप्रावतंवाजसातये ॥ प्रवांस्तोमाःसुवृक्तयोगिरोवर्धत्वश्विना । पुरुत्रावृत्रंहंतमातानोभूतंपुरुस्पृ

हा ॥ त्रीणिपदान्यश्विनोराविःसांतिगुहापरः । कवीऽकृतस्यपत्नभिरर्वाग्जीवेभ्यस्परि ॥ २९ ॥ (८।२।४) आ
नूनमश्विनायुवंवत्सत्यंगतमवसे । प्रासैयच्छतमष्टकं पृथुच्छर्दिर्युतंयाऽअरातयः ॥ यदंतरिक्षेयद्विवियत्पंचमानुषां
ऽअनु । नृम्णतद्धत्तमश्विना ॥ येवांदसांस्यश्विनाविप्रासःपरिमामृशुः । एवेत्काण्वस्यबोधतं ॥ अयंवांघर्मोऽअश्वि
नास्तोमेनपरिषिच्यते । अयंसोमोमधुमान्वाजिनीवसूयेनवृत्रंचिकेतथः ॥ यदप्सुयद्वनस्पतौयदोषधीषुपुरुदंससाकृ
तं । तेनमाविष्टमश्विना ॥ ३० ॥ यन्नासत्याभुरण्यथोयद्वादेवभिषज्यथः । अयंवांस्तोमतिभिर्नविंधतेहविष्मंतं
हिगच्छथः ॥ आनूनमश्विनोर्ऋषिःस्तोमंचिकेतवामया । आसोमंमधुमत्तमंघर्मैसिंचादर्थर्वणि ॥ आनूनरघुवर्तनिर
थंतिष्ठाथोऽअश्विना । आवांस्तोमाऽइमेममनभोनचुच्यवीरत ॥ यद्यवांनासत्योक्थैराचुच्युवीमहि । यद्वावाणी
भिरश्विनेवेत्काण्वस्यबोधतं ॥ यद्वाकक्षीवांऽउतयद्व्यश्वऽऋषिर्यद्वादीर्घतमाजुहाव । पृथीयद्वावैन्यःसादनेष्वेवेदतो
ऽअश्विनाचेतयेथां ॥ ३१ ॥ यातंछर्दिष्पाऽउतनःपरस्पाभूतंजगत्पाऽउतनस्तनूपा । वर्तिस्तोकायतनयाययातं ॥
यदिद्वैणसरथंयाथोऽअश्विनायद्वावायुनाभवथःसमोकसा । यदादित्येभिर्ऋभुभिःसजोषसायद्वाविष्णोर्विक्रमणेषुति

(८।२।४) आनूनमित्येकविंशत्यृचस्यसूक्तस्यकाण्वःशशकणोश्विनावनुष्टुप् आद्याचतुर्थीषष्ठीचतुर्दशीपंचदश्योबृहत्यःद्वितीयानृतीया
विंश्येकविंशयोगायत्र्यःपंचमीककुपद्दशमीत्रिष्टुबेकादशीविराट्द्वादशीजगती ।

ष्ठथः ॥ यद्यश्विनावहंहुवेयवाजसातये । यत्पृत्सुतुर्वणेशहस्तच्छ्रेष्ठमश्विनोरवः ॥ आनूनयातमश्विनेमाह
व्यानिंवाहिता । इमेसोमासोऽअधितुर्वशेयदाविमेकण्वेषुवामथ ॥ यन्नासत्यापराकेऽअर्वाकेऽअस्तिभेषजं ।
तेननूनंविमदायप्रचेतसाछर्दिर्वत्सारयच्छतं ॥ ३२ ॥ अभुत्स्युप्रदेव्यासाकंवाचाहमश्विनोः । व्यावर्देव्याम
तिविरातिमत्यैभ्यः ॥ प्रबोधयोषोऽअश्विनाप्रदेविसूनृतेमहि । प्रयज्ञहोतरानुषक्प्रमदायश्रवोबृहत+ ॥ यदु
षोयासिभानुनासंसूर्येणरोचसे । आहायमश्विनोरथोवर्तिर्यातिनृपाय्यं ॥ यदापीतासोऽअंशवोगावोनदुहऽऊर्धभिः ।
यद्वावाणीरनूषतप्रदेवयंतोऽअश्विना ॥ प्रद्युम्नायप्रशवसेप्रनृपाद्यायशर्मणे । प्रदक्षायप्रचेतसा ॥ यन्नूनंधीभिरश्वि
नापितुर्योनानिषीदथः । यद्वासुन्नेभिरुक्थ्या ॥ ३३ ॥ (८।२।५) यत्स्थोदीर्घप्रसन्ननियद्वादोरोचनेदिवः । यद्वा
समुद्रेऽअध्याकृतेगृहेतऽआयातमश्विना ॥ यद्वायज्ञमनवेसंमिमिक्षुरेवेत्काण्वस्यबोधतं । बृहस्पतिविश्वान्देवांऽअहं
हुवऽइद्वाविष्णूऽअश्विनावाशुहेपसा ॥ त्यान्वश्विनाहुवेसुदंससागृभेकृता । ययोरस्तिप्रणःसख्यंदेवेष्वध्याप्यं ॥
ययोरधिप्रयज्ञाऽअसूरेसंतिसूरयः । तायज्ञस्याध्वरस्यप्रचेतसास्वधाभिर्यापिबतःसोम्यमधु ॥ यद्यश्विनावपाग्य
त्माकस्थोवाजिनीवसू । यद्बृहव्यनवितुर्वशेयदौहुवेवामथमागतं ॥ यदंतरिक्षेपतथःपुरुभुजायद्वेमेरोदसीऽअनु । यद्वा

(८।२।५) यत्स्थइतिषडृचस्यसूक्तस्यकाण्वःप्रगाथोश्विनौक्रमेणबृहतीमध्येज्योतिरनुष्टुबास्तारपंक्तिर्बृहतीसतोबृहत्यः ।

ऋक्सं.
अ. ५ अ. ८
॥ ५५ ॥

स्वधाभिरधिष्ठिथोरधमत्तऽआयातमश्विना ॥ ३४ ॥ (८।२।६) त्वमग्नेव्रतपाऽअसिदेवऽआमर्त्येष्वाम् । त्वंयज्ञे
ज्वीज्यः ॥ त्वमसिप्रशस्योविदथेषुसहंत्य । अग्नेरथीरध्वराणां ॥ सत्वमस्मदपद्विषोयुयोधिजातवेदः । अदैवीरग्नेऽ
अरांतीः ॥ अंतिचित्संतमहयज्ञंमर्तस्यरिपोः । नोपवेषिजातवेदः ॥ मर्ताऽअमर्त्यस्यतेभूरिनाममनामहे । विप्रसोजा
तवेदसः ॥ ३५ ॥ विप्रंविप्रसोवसेदेवंमर्तासऽऊतये । अग्निंगीर्भिर्हवामहे ॥ आतेवत्सोमनोयमत्परमाच्चित्सध
स्थात् । अग्नेत्वाकामयागिरा⁺ ॥ पुरुत्राहिसदङ्कुसिविशोविश्वाऽअनुप्रभुः । समत्सुत्वाहवामहे ॥ समत्स्वग्निमवसे
वाजयंतोहवामहे । वाजेषुचित्रांधसं ॥ प्रलोहिकमीज्योऽअध्वरेषुसनाच्चहोतानव्यश्चसत्सि । स्वांचाग्नेतन्वंपिप्रयं
स्वाम्भ्यंचसौभगमायजस्व ॥ ३६ ॥ इतिपंचमाष्टकेऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ इतिपंचमोऽष्टकः ॥ ५ ॥ ॥

चत्वारिंशाध्यायेवर्गाः ३६ सूक्तानि ७ ऋचः १८३ ॥ त्यागः ॥ अश्विभ्या. ३६ अधिकशुभ्य. कशव. २ इंद्राये. ४५ तिरिदि-
राये. ३ मरुद्भ्य. ३६ अश्विभ्या. ५० अग्नय. १० ॥ इतिपंचमेऽष्टमः ॥

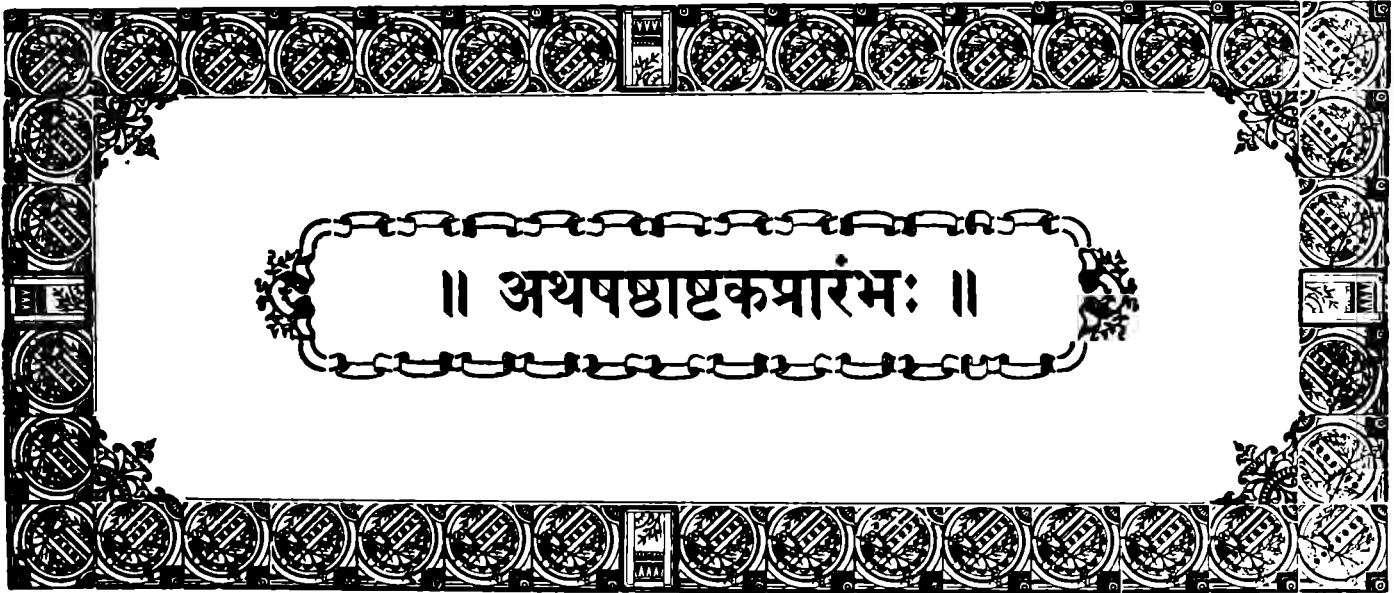
(८।२।६) त्वमग्ने इति दशर्चस्य सूक्तस्य काण्वोवत्सोमिर्गायत्रीप्रथमाप्रतिष्ठाद्वितीयावर्धमानां त्वात्रिष्टुप् ।

मंडलं ८
अनु. २

॥ ५५ ॥

॥ इतिपंचमाष्टकःसमाप्तः ॥

॥ अथषष्ठाष्टकप्रारंभः ॥

ॐ यइंद्रत्रयस्त्रिंशत्पर्वतऔष्णिहंत्विद्रःसुतेषुनारदोयदिंद्रपंचोनागोषूक्त्यश्वमूक्तिनौकाण्वायनौतम्भभिसप्तो
नौष्णिहप्रसम्भाजंद्वादशोरिंबिठिरायाहिपंचोनाप्रगाथांतमिदंहद्र्यधिकादित्यमौष्णिहमष्टम्यश्विभ्यांपराग्निसू
र्यानिळानां (देवेभिरित्यदितेरदितिर्नइतिचद्वे) तंगूर्ध्वयसप्तत्रिंशत्सोभरिराग्नेयंकाकुभंप्रागाथंहपितुर्नद्विपदां
त्येककुपंपंकीत्रसदस्योर्दानस्तुतिस्तत्पूर्वेउष्णिक्सतोबृहत्यावादित्येभ्यआगतषड्विंशतिर्मारुतं ॥ १ ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ हरिःओम् ॥ (८।२।७) यऽइंद्रसोमपातमोमदःशविष्ठचेतति । येनाहंसिन्यत्रिणंतमीम
हे ॥ येनादशग्वमघ्निगुंवेपयंतस्वर्णरं । येनासमुद्रमाविथातमीमहे ॥ येनसिंधुमहीरपोरथाऽइवप्रचोदयः । पंधाम
तस्ययातषेतमीमहे ॥ इमंस्तोममभिष्टयेधृतंनपूतमद्रिवः । येनानुसद्यऽओजसाववक्षिथ ॥ इमंजुषस्वगिर्वणःसमुद्र
इवपिन्वते । इंद्रविश्वाभिरूतिभिर्ववक्षिथ ॥ १ ॥ योनौदेवःपरावतःसखित्वनायमामहे । दिवोनवृष्टिप्रथयन्वव
क्षिथ ॥ ववधुरस्यकेतवऽउतवज्रोभस्त्योः । यत्सूर्योनरोदसीऽअवर्धयत् ॥ यदिप्रवृद्धसत्पतेसहस्रमहिषाऽअघः ।
आदित्सऽइंद्रियमहिप्रवावृधे ॥ इंद्रःसूर्यस्यरश्मिभिर्न्यर्शसानमोषति । अग्निर्वनेवसासहिःप्रवावृधे ॥ इयंतऽऋ
त्वियावतीधीतिरेतिनवीयसी । सपर्यतीपुरुप्रियामिमीतऽइत् ॥ २ ॥ गर्भोयज्ञस्यदेवयुःऋतुपुनीतऽआनुषक् । स्तो

(८।२।७) यइंद्रेतित्रयस्त्रिंशदचस्यसूक्तस्यकाण्वःपर्वतइंद्रउष्णिक् ।

मैरिद्रस्यवावृधेमिमीतऽइत् ॥ सनिमित्रस्यपप्रयऽइद्रःसोमस्यपीतये । प्राचीवाशीवसुन्वतेमिमीतऽइत् ॥ यंविप्राऽ
उक्थवाहसोभिप्रमंदुरायवः । घृतंनपिप्यऽआसन्वृतस्ययत् ॥ उतस्वराज्ञेऽअदितिःस्तोममिद्रायजीजनत् । पुरुप्र
शस्तमृतयऽऽकृतस्ययत् ॥ अभिवह्यऽऽकृतयेनृषतप्रशस्तये । नदेवविप्रताहरीऽऽकृतस्ययत् ॥ ३ ॥ यत्सोममिद्रविष्णवि
द्वाघत्रितऽआस्ये । यद्वामरुत्सुमंदसेसमिंदुभिः ॥ यद्वाशक्रपरावतिसमुद्रेऽअधिमंदसे । अस्माकमित्सुतेरणासमिंदुभिः ॥
यद्वासिसुन्वतोवृधोयजमानस्यसत्पते । उक्थेवायस्यरण्यसिसमिंदुभिः ॥ देवंदेववोवसऽइंद्रमिंद्रगृणीषणि । अ
धायज्ञायतुर्वणेव्यानशुः ॥ यज्ञेभिर्यज्ञवाहसंसोमैभिःसोमपातमं । होत्राभिरिंद्रवावृधुर्व्यानशुः ॥ ४ ॥ महीरस्यप्र
णीतयःपूर्वीरुतप्रशस्तयः । विश्वावसूनिदाशुषेव्यानशुः ॥ इंद्रवृत्रायहंतवेदेवासोदधिरपुरः । इंद्रवाणीरनूषतास
मोजसे ॥ महान्तमहिनावयंसोमैर्भिर्हवनश्रुतं । अकैरभिप्रणोनमःसमोजसे ॥ नयंविंविंकोरोदसीनांतरिक्षाणिवज्रि
णं । अमादिदस्यतित्विषेसमोजसः ॥ यदिद्रपृतनाज्येदेवास्त्वादधिरपुरः । आदिस्तेहयताहरीववक्षतुः ॥ ५ ॥ यं
दावृत्रनंदीवृत्तंशवसावज्जिन्नवधीः । आदिस्ते ॥ यदातेविष्णुरोजसात्रीणिपदाविचक्रमे । आदिस्ते ॥ यदातेहयं
ताहरीवावृधातैदिवेदिवे । आदिस्तेविश्वाभुवनानियेमिरे ॥ यदातेमारुतीर्विशस्तुभ्यमिंद्रनियेमिरे । आदिस्ते ॥
यदासूर्यममुदिविशुक्रंज्योतिरधारयः ॥ आदिस्ते ॥ इमांतऽइंद्रसुष्टुतिविप्रऽइयतिधीतिभिः । जामिपदेवपिप्रतीपा

ध्वरे ॥ यदस्यधामनिप्रियेसमीचीनासोऽअस्वरन् । नाभायज्ञस्यदोहनाप्राध्वरे ॥ सुवीर्यस्वभ्यंसुगव्यमिंद्रदद्धिनः ।
होतेवपूर्वचित्तयेप्राध्वरे ॥ ६ ॥ (८।३।१) इंद्रःसुतेषुसोमेषुक्रतुपुनीतऽउक्थ्यं । विदेवृधस्यदक्षसोमहान्हिषः ॥
सप्रथमेव्योमनिदेवानांसर्दनेवृधः । सुपारःसुश्रवस्तमःसमप्सुजित् ॥ तमहेवाजसातयऽइंद्रभरायशुष्मिणं । भवां
नःसुम्नेऽअंतमःसखावृधे ॥ इयंतऽइंद्रगिर्वणोरातिःक्षरतिसुन्वतः । मंदानोऽअस्यबर्हिषोविराजसि ॥ नूनंतादिंद्र
दद्धिनोयत्त्वासुन्वतऽईमहे । रयिनश्चित्रमाभरास्वविंद ॥ ७ ॥ स्तोतायस्तेविचर्षणिरतिप्रशर्धयद्विरः । वयाऽइवानु
रोहतेजुषंतयत् ॥ प्रज्ञवर्जानयागिरःशृणुधीजरितुहवं । मदेमदेववक्षिथासूकृत्वने ॥ क्रीळत्यस्यसूनृताऽआपोनप्र
वतायतीः । अयाधियायऽउच्यतेपतिर्दिवः ॥ उतोपतिर्यऽउच्यतेकृष्टीनामेकऽइद्रशी । नमोवृधैरवस्युभिःसुतेर
ण ॥ स्तुहिश्रुतंविपश्चित्तरुहरीयस्यप्रसक्षिणा । गंतारादाशुषोगृहंनमस्विनः ॥ ८ ॥ तूतुजानोमहेमतेभ्यैभिःपुषितप्सु
भिः । आयाहियज्ञमाशुभिःशमिद्धिते ॥ इंद्रशविष्ठसत्पतेरयिगृणत्सुधारय । श्रवःसूरिभ्योऽअमृतैवसुत्वनं ॥ हवै
त्वासुरऽउदितेहवैमध्यादिनेदिवः । जुषाणऽइंद्रसासिभिर्नऽआगंहि ॥ आतूर्गहिप्रतुद्रवमत्स्वास्तस्यगोमतः । तंतुतनुष्व
पूर्व्ययथाविदे ॥ यच्छक्रासिपरावतियदवावतिवृत्रहन् । यद्वासमुद्रेऽअंधसोवितेदसि ॥ ९ ॥ इंद्रवर्धतुनोगिरऽइंद्र

वृतीयेनुवाकेष्टसूक्तानि (८।३।१) इंद्रःसुतेष्वितित्रयस्त्रिंशदृचस्यसूक्तस्यकाण्वोनारदइंद्रउष्णिक् ।

सुतासुऽइंदवः । इंद्रैहृविष्मतीर्विशोऽअराणिषुः ॥ तमिद्विप्राऽअवस्यवःप्रवत्स्वतीभिरुतिभिः । इंद्रक्षोणीरवर्धयन्वयाऽ
 इव ॥ त्रिकद्रुकेषुचेतनंदेवासोयज्ञमलत । तमिद्वर्धतुनोगिरःसुदावृधं ॥ स्तोतायत्तेऽअनुव्रतऽउक्थान्यृतुधादधे ।
 शुचिःपावकऽउच्यतेसोऽअद्भुतः ॥ तदिद्रुद्रस्यचेततियहंप्रलेषुधामसु । मनोयत्रावितहृधुर्विचेतसः ॥ १० ॥ यदि
 मेसख्यमावरऽइमस्यपाह्यंधसः । येनविश्वाऽअतिद्विषोऽअतारिम ॥ कृदातऽइंद्रगिर्वणःस्तोताभवातिशंतमः ।
 कदानोगव्येऽअभ्येवसौदधः ॥ उततेसुष्टुताहरीवृषणावहतोरथं । अजुर्यस्यमदितमंयमीमहे ॥ तमीमहेपुरुष्टुतंयहं
 प्रलाभिरुतिभिः । निबर्हिषिप्रियेसददधद्विता⁺ ॥ वर्धस्वासुपुरुष्टुतऽऋषिष्टुताभिरुतिभिः । धुक्षस्वपिप्युषीमिषम
 वाचनः ॥ ११ ॥ इंद्रत्वम्वितेदसीत्यास्तुवतोऽअद्रिवः । ऋतादियमितिधियंमनोयुजै ॥ इहत्यासंधमाद्यायुजानः
 सोमपीतये । हरीऽइंद्रप्रतद्वसूऽअभिस्वर ॥ अभिस्वरंतुयेतवरुद्रासःसक्षतश्रियं । उतोमरुत्वतीर्विशोऽअभिप्रयः ॥
 इमाऽअस्यप्रतूर्तयःपदंजुषंतयद्विवि । नाभायज्ञस्यसंदधुर्यथाविदे⁺ ॥ अयंदीर्घायुचक्षसेप्राचिप्रयत्यध्वरे । मिमीते
 यज्ञमानुषग्विचक्ष्यं ॥ १२ ॥ वृषायमिंद्रेतरथऽउतोतेवृषणाहरी । वृषात्वंशतक्रतोवृषाहवः ॥ वृषाग्रावावृषामदोवृ
 षासोमोऽअयंसुतः । वृषायज्ञोयमिन्वसिवृषाहवः ॥ वृषात्वावृषणंहवेवज्जिन्वित्राभिरुतिभिः । वावंथहिप्रतिष्टुतिं

वृषाहवः ॥ १३ ॥ (८।३।२) यदिद्राहंयथात्वमीशीयवस्वऽएकऽइत् । स्तोतामेगोषखास्यात् ॥ शिक्षेयमस्मैदित्से
 यंशचीपतेमनीषिणे । यदहंगोपतिःस्यां⁺ ॥ धेनुष्टऽइंद्रसूनृतायजमानायसुन्वते । गामश्वपिप्युषीदुहे ॥ नतैवर्ता
 स्तिराधंसऽइंद्रदेवोनमर्त्यः । यदित्संसिस्तुतोमधं⁺ ॥ यज्ञऽइंद्रमवर्धयद्यद्भूमिव्यवर्तयत् । चक्राणऽओपशंदिवि⁺
 ॥ १४ ॥ वावृधानस्यतेवयंविश्वाधनानिजिग्युषः । उतिमिंद्रावृणीमहे ॥ व्यं१तरिक्षमतिरन्मदेसोमस्यरोचना ।
 इंद्रोयदभिंनद्वलं⁺ ॥ उद्राऽअजुदंगिरोभ्यऽआविष्कृण्वन्गुहांसतीः । अर्वाचंनुनुदेवलं ॥ इंद्रेणरोचनादिवोदृढा
 निद्वहितानिच । स्थिराणिनपराणुदे ॥ अपामूमिर्मदन्निवस्तोमऽइंद्राजिरायते । वितेमदाऽअराजिषुः ॥ १५ ॥
 त्वंहिस्तोमवर्धनऽइंद्रास्युक्थवर्धनः । स्तोतृणामुतभद्रकृत्⁺ ॥ इंद्रमित्केशिनाहरीसोमपेयायवक्षतः । उपयज्ञसुरा
 धंसं ॥ अपांफेनेननमुचेःशिरऽइंद्रोदवर्तयः । विश्वायदजयःस्पृधः ॥ मायाभिरुत्तिसृप्सतऽइंद्रद्यामारुरुक्षतः ।
 अवदस्यैऽरधूनुथाः ॥ असुन्वामिंद्रसंसदंविषूचीव्यनाशयः । सोमपाऽउत्तरोभवंन् ॥ १६ ॥ (८।३।३) तम्बभि
 प्रगायतपुरुहूतंपुरुहूतं । इंद्रंगीभिस्तविषमाविवासत ॥ यस्यद्विर्बहसोबृहत्सहोदाधारोदसी । गिरिरिज्ज्राऽअपःस्व

(८।३।२) यदिद्राहमितिपंचदशर्चस्यसूक्तस्यकाण्वायनौगोपूक्त्यश्वसूक्तिनाविद्रोगायत्री । (८।३।३) तम्बभीतित्रयोदशर्चस्य
 सूक्तस्यकाण्वायनौगोपूक्त्यश्वसूक्तिनाविद्रउष्णिक् ।

वृषत्वना⁺ ॥ सराजसिपुरुषुतं⁺ एकोवृत्राणिजिघ्रसे । इन्द्रजैत्राश्रवस्याचयंतवे ॥ तंतेमदैगृणीमसिवृषणंपृत्सुसांस
हिं । उलोककृत्तुमद्रिवोहरिश्रियं ॥ येनज्योतीष्यायवेमनवेचविवेदिथ । मंदानोऽस्यबर्हिषोविराजसि ॥ १७ ॥
तदुद्याचित्तऽउक्थिनोनुष्टुवंतिपूर्वथा । वृषपत्नीरपोजयादिवेदिवे ॥ तवत्यदिद्वियंबृहत्तवशुष्ममुतकृतुं । वज्रैशिश
तिधिषणावरेण्यं ॥ तवद्यौरिंद्रपौस्यंपृथिवीवर्धतिश्रवः । त्वामापःपर्वतासश्चहिन्विरे ॥ त्वांविष्णुर्बृहन्क्षयोमित्रोमृ
णातिवरुणः । त्वांशधौमदत्यनुमारुतं ॥ त्वंवृषाजनानांमंहिष्ठऽइंद्रजज्ञिषे । सत्राविश्वास्वपत्यानिदधिषे ॥ १८ ॥
सत्रात्वंपुरुषुतं⁺ एकोवृत्राणितोशसे । नान्यऽइंद्रात्करणंभूयऽइन्वति ॥ यदिद्रमन्मशस्त्वानानाहवैतऽउतये । अ
स्माकैभिर्नृभिरत्रास्वर्जय ॥ अरंक्षयायनोमहेविश्वाकरूपाण्याविशन् । इंद्रजैत्रायहर्षयाशचीपतिं ॥ १९ ॥ (८।३।४)
प्रसम्राजैर्चर्षणीनामिंद्रस्तोतानव्यंगीभिः । नरंनृषाहमंहिष्ठं ॥ यस्मिन्नुक्थानिरण्यैतिविश्वा निचश्रवस्या । अपामवो
नसमुद्रे⁺ ॥ तंसुष्टुत्याविवासेज्येष्ठराजंभरैकृत्तुं । महोवाजिनंसनिभ्यः ॥ यस्यानूनागभीरामदाऽउरवस्तरुत्राः ।
हृषुमंतःशूरसातौ ॥ तमिद्धनेषुहितेष्वधिवाकायहवते । येषामिंद्रस्तेजयंति ॥ तमिच्च्यौर्बैरार्यैतितकृतेभिश्चर्षणयः ।
एषऽइंद्रोवरिवस्कृत्⁺ ॥ २० ॥ इंद्रोब्रह्मोद्रऽऋषिरिंद्रःपुरुषुरुहूतः । महान्महीभिःशचीभिः ॥ सःस्तोम्यःसहव्यः

(८।३।४) प्रसम्राजमितिद्वादशर्चस्यसूक्तस्यकाण्वइरिबिठिरिद्रोगायत्री ।

सत्यःसत्वातुविकूर्मिः । एकश्चित्सन्नभिभूतिः ॥ तमकैभिस्तंसामभिस्तंगांयत्रैश्चर्षणयः । इंद्रवर्धतिक्षितयः ॥ प्रणेता
रंवस्योऽअच्छाकर्तारंज्योतिःसमत्सु । सासहंसैयुधामित्रान् ॥ सनःपप्रिःपारयातिस्वस्तिनावापुरुहूतः । इंद्रोविश्वा
अतिद्विषः ॥ सत्वंनऽइंद्रवाजैर्भिर्दशस्याचगातुयाच । अच्छाचनःसुन्ननेषि ॥ २१ ॥ (८।३।५) आयाहिसुषुमा
हितऽइंद्रसोमंपिबाऽइमं । एदंबर्हिःसंदोममं ॥ आत्वाब्रह्मयुजाहरीवहतामिंद्रकेशिना । उपब्रह्माणिनःशृणु ॥ ब्र
ह्माणस्त्वावयंयुजासोमपामिंद्रसोमिनः । सुतावतोहवामहे ॥ आनोयाहिसुतावतोस्माकंसुष्टुतीरुप । पिबासुशिप्रि
भंधसः ॥ आतैसिंचामिकुक्ष्योरनुगात्राविधावतु । गृभायजिह्वयामधु ॥ २२ ॥ स्वादुष्टेऽअस्तुसंसुदेमधुमान्तन्वे
तव । सोमःशर्मस्तुतेहृदे⁺ ॥ अयमुत्वाविचर्षणेजनीरिवाभिसंवृतः । प्रसोमऽइंद्रसर्पतु ॥ तुविग्रीवोवपोदरःसुबा
हुरंधसोमदै । इंद्रोवृत्राणिजिघ्रते ॥ इंद्रप्रेहिपुरस्त्वंविश्वेशानऽओजसा । वृत्राणिवृत्रहन्जहि ॥ दीर्घस्तेऽअस्त्वंकु
शोयेनावसुप्रयच्छसि । यजमानायसुन्वते⁺ ॥ २३ ॥ अयंतऽइंद्रसोमोनितूतोऽअधिबर्हिषि । एहीमस्यद्रवापिबं ॥
शाचिगोशाचिपूजनायंरणायतेसुतः । आखंडलप्रह्वयसे ॥ यस्तेऽशृंगवृषो नपात्प्रणपात्कुंडपाय्यः । न्यस्मिन्दध्रऽआ

(८।३।५) आयाहीतिपंचदशर्चस्यसूक्तस्यकाण्वइरिबिठिरिद्रोगायत्रीअंत्येद्वेबृहतीसतोबृहत्यौ । त्वास्तोष्पतइत्यस्यावास्तोष्पतिदेव
तेतिशौनकः । उपांस्यायाअर्धर्चदेवोवास्तोष्पतिःस्तुतइतिहितद्वाक्यम्) ।

मनः ॥ वास्तोष्पतेध्रुवास्थूणांसंत्रंसोम्यानां । द्रप्सोभेत्तापुरांशश्वतीनामिंद्रोमुनीनांसखा ॥ पृदाकुमानुर्यजतोगवे
 षण्ऽएकःसन्नभिभूर्यसः । भूर्णिमश्वैनयत्तुजापुरोगृभेद्रंसोमस्यपीतये ॥ २४ ॥ (८।३।६) इदंहनूनमेषांसुम्रंभिधे
 तमर्त्यः । आदित्यानामपूर्व्यसर्वीमनि ॥ अनर्वाणोह्येषांपंथाऽआदित्यानां । अदब्धाःसंतिपायवःसुगेवृधः ॥ तत्सु
 नःसविताभगोवरुणोमित्रोऽअर्यमा । शर्मयच्छंतुसप्रथोयदीमहे ॥ देवेभिर्देव्यदितेरिष्टभर्मन्नागहि । स्मत्सूरिभिःपु
 रुप्रियेसुशर्मभिः ॥ तेहिपुत्रासोऽअदितेर्विदुर्द्वेषांसियोतवे । अंहोश्चिदुरुचक्रयोनेहसः ॥ २५ ॥ अदितिर्नोदिवाप
 शुमदितिर्नक्तमद्वयाः । अदितिःपात्वंहसःसदावृधा ॥ उतस्यानोदिवामतिरदितिरूत्यागमत् । साशंतातिमयस्कर
 दपस्त्रिधः ॥ उतत्यादैव्याभिषजाशंनःकरतोऽअश्विना । युयुयातामितोरपोऽअपस्त्रिधः ॥ शमग्निरग्निभिःकरच्छंनं
 स्तपतुसूर्यः । शंवातोवात्वरपाऽअपस्त्रिधः ॥ अपामीवामपस्त्रिधमपसेधतदुर्मति । आदित्यासोयुयोतनानोऽअंहसः
 ॥ २६ ॥ युयोताशरुमस्मदाऽआदित्यासऽउतामति । ऋधग्द्वेषःकृणुतविश्ववेदसः ॥ तत्सुनःशर्मयच्छतादित्याय
 न्मुमोचति । एनस्वतंचिदेनसःसुदानवः ॥ यौनःकश्चिद्रिक्क्षतिरक्षस्त्वेनमर्त्यः । स्वैःषऽएवैरिषीष्टयुर्जनः ॥ स
 मित्तमधमश्रवद्दुःशंसमर्त्यरिपुं । योऽअस्मत्त्रादुहणावाऽउपद्वयुः+ ॥ पाकत्रास्थनदेवाहृतुजानीधमर्त्य । उपद्वयुंचा
 (८।३।६) इदहेतिद्वाविंशत्यृचस्यसूक्तस्यकाण्वइरिविठिरादित्याःचतुर्थीषष्ठीसप्तमीनामदितिःअष्टम्याअश्विनौनवम्याअग्निसूर्यानिळा

द्वयुंचवसवः ॥ २७ ॥ आशर्मपर्वतानामोतापांवृणीमहे । द्यावाक्षामारेऽअस्मद्रपस्कृतं ॥ तेनोभद्रेणशर्मणायुष्मा
 कंनावावसवः । अतिविश्वानिदुरितापिपतन ॥ तुचेतनायतत्सुनोद्राधीयऽआयुर्जीवसे । आदित्यासःसुमहसःकृ
 णोतन ॥ यज्ञोहीळोवोऽअंतरऽआदित्याऽअस्तिमृळत । युष्मेऽइद्वोऽअपिष्मसिसजात्ये* ॥ बृहद्वरूथंमरुतांदेवत्रा
 तारमश्विना । मित्रमीमहेवरुणस्वस्तये ॥ अनेहोमित्रार्यमनृवद्वरुणशंस्यं । त्रिवरूथंमरुतोयंतनश्छदिः+ ॥ येचि
 द्विमृत्युबंधवऽआदित्यामनवःस्मसि । प्रसूनऽआयुर्जीवसेतिरेतन ॥ २८ ॥ (८।३।७) तंगूर्धयास्वर्णरंदेवासोदे
 वमरतिंदधन्विरे । देवत्राहव्यमोहिरे ॥ विभूतरातिंविप्रचित्रशोचिषमग्निमीळिष्वयंतुरं । अस्यमेधस्यसोम्यस्यसो
 भरेप्रेमध्वरायपूर्व्यं ॥ यजिष्ठत्वाववृमहेदेवंदेवत्राहोतारममर्त्य । अस्ययज्ञस्यसुकृतं ॥ ऊर्जोनपातसुभगंसुदीदितिम
 ग्निश्रेष्ठशोचिषं । सनोमित्रस्यवरुणस्यसोऽअपामासुम्रंयक्षतेदिवि+ ॥ यःसमिधायऽआहुतीयोवेदेनदुदाशमतोऽअ
 ग्रये । योनमसास्वध्वरः+ ॥ २९ ॥ तस्येदर्वितोरंहयंतऽआशवस्तस्यद्युन्नितमंयशः । नतमंहोदेवकृतंकुतश्चननमर्त्यकृ

उष्णिक् । (८।३।७) तंगूर्धयेतिसप्तत्रिंशद्वचस्यसूक्तस्यकाण्वःसोभरिरग्निः चतुस्त्रिंशीपंचत्रिंशयोरादित्याअंत्ययोर्द्वयोस्त्रसदस्युःप्रथमा
 दिपंचविंशंताअयुजःककुभःद्वितीयादिषड्विंशंतायुजःसतोबृहत्यः पितुर्नेतिसप्तविंशीद्विपदाअष्टाविंशीत्रिंशीद्वित्रिंशीषद्वित्रिंशःककुभः
 एकोनत्रिंशेकात्रिंशीत्रयस्त्रिंशीपंचत्रिंशःसतोबृहत्यःचतुस्त्रिंशुष्णिक्सप्तत्रिंशीपंचिः ।

तंनशत् ॥ स्वप्रयोवोऽग्निभिःस्यामसूनोसहसऽऊर्जोपते । सुवीरस्त्वमस्मयुः⁺ ॥ प्रशंसमानोऽअतिथिर्नमित्रियो
ग्रीरधोनवेद्यः । त्वेक्षेमासोऽअपिसंतिसाधवस्त्वंराजारयीणां⁺ ॥ सोऽअद्वादाश्वध्वरोमेमर्तःसुभगसप्रशंस्यः । सधी
भिरस्तुसर्निता ॥ यस्यत्वमूध्वोऽअध्वरायतिष्ठसि क्षयद्वीरःससाधते । सोऽअर्वद्विःसर्नितासविपन्युभिःसशूरैःसर्नि
ताकृतं⁺ ॥ ३० ॥ यस्याग्निर्वपुर्गृहेस्तोमंचनोदधीतविश्ववार्यः । हव्यावावेविषद्विषः ॥ विप्रस्यवास्तुवतःसहसोय
होमक्षूतमस्यरातिषु । अवोदैवमुपरिमर्त्यकृधिवसोविविदुषोवचः ॥ योऽअग्निहव्यदातिभिर्नमोभिर्वासुदक्षमाविवा
सति । गिरावाजिरशोचिषं ॥ समिधायोनिशितीदाशददितिंधामभिरस्यमर्त्यः । विश्वेत्सधीभिःसुभगोजनांऽअति
द्युमैरुद्रऽइवतारिषत् ॥ तदग्नेद्युमनाभरयत्सासहस्तदनेकंचिदत्रिणं । मन्युंजनस्यदूढ्यः* ॥ ३१ ॥ येनचष्टेवरु
णोमित्रोऽअर्यमायेननासत्याभगः । वयंतत्तेशवसागातुवित्तमाऽइंद्रत्वोताविधेमहि ॥ तेघेदग्नेस्वाध्वोऽयेत्वाविप्रनि
दधिरेनृचक्षंसं । विप्रसोदेवसुकृतं ॥ तऽइद्वेदिंसुभगतऽआहुतितेसोतुंचक्रिरेदिवि । तऽइद्वार्जेभिर्जिग्युर्महद्धनंये
त्वेकामन्येरिरे⁺ ॥ भद्रोनोऽअग्निराहुतोभद्रारातिःसुभगभद्रोऽअध्वरः । भद्राऽउतप्रशस्तयः ॥ भद्रमनःकृणुष्ववृ
त्रतूर्येयनासमत्सुसासहः । अवस्थिरातनुहिभूरिशार्धतांवनमातेऽअभिष्टिभिः ॥ ३२ ॥ ईळेगिरामनुहितंयंदेवादूत
मरतिन्येरिरे । यजिष्ठंहव्यवाहनं ॥ तिग्मजभायतरुणायराजतेप्रयोगायस्यमये । यःपिंशतैसूनृताभिःसुवीर्यमग्निर्घृते

भिराहुतः ॥ यदीधृतेभिराहुतोवाशीमग्निर्भरतऽउच्चावच । असुरऽइवनिर्णिजं ॥ योहव्यान्यैरयतामनुहितोदेवऽ
आसासुगंधिना । विवासतेवार्याणिस्वध्वरोहोतादेवोऽअमर्त्यः ॥ यदग्नेमर्त्यस्त्वंस्यामहंमित्रमहोऽअमर्त्यः । सहसः
सूनवाहुत ॥ ३३ ॥ नत्वारसीयाभिश्स्तयेवसोनपापत्वार्यसंत्य । नमेस्तोतामतीवानदुहितःस्यादग्नेनपापया ॥
पितुर्नपुत्रःसुभृतोदुरोणऽआदेवाऽएतुप्रणोहविः⁺ ॥ तवाहमग्नऽऊतिभिर्नेदिष्ठाभिःसचेयजोषमावसो । सदादेवस्य
मर्त्यः ॥ तवक्त्वासनेयंतवरातिभिरग्नेतवप्रशस्तिभिः । त्वामिदाहुःप्रमतिंवसोममाग्नेहर्षस्वदातवे ॥ प्रसोऽअग्नेतवो
तिभिःसुवीराभिस्तिरतेवाजभर्मभिः । यस्यत्वंसख्यमावरः ॥ ३४ ॥ तवद्रप्सोनीलवान्वाशऽऋत्वियऽइंधानःसिष्ण
वाददे । त्वमहीनामुषसांसिम्रियःक्षपोवस्तुपुराजसि ॥ तमागन्मसोभरयःसहस्रमुष्कंस्वभिष्टिमवसे । सम्राजंत्रास
दस्यवं ॥ यस्यतेऽअग्नेऽअन्येऽअग्नयऽउपक्षितोवयाऽइव । विपोनद्युमनियुवेजनानांतवक्षत्राणिवर्धयन् ॥ यमादि
त्यासोऽअद्बुहःपारंनयथमर्त्यं । मृधोनांविश्वेषांसुदानवः ॥ यूयंराजानःकंचिच्चर्षणीसहःक्षयंतमानुषांऽअनु । वयंते
वोवरुणमित्रार्यमन्त्स्यामेहतस्वरथ्यः* ॥ अदान्मेपौरुकुत्स्यःपंचाशतैत्रसदस्युर्वधूनां । मंहिष्ठोऽअर्यःसत्पतिः ॥ उत
मैप्रयियोर्वयियोःसुवास्त्वाऽअधितुर्वनि । तिसृणांसंतीनांश्यावःप्रणेतामुवदसुर्दियानांपतिः ॥ ३५ ॥ (८।३।८) आगं

तामारिषण्यतप्रस्थावानोमापस्थातासमन्यवः । स्थिराचिन्मयिष्णवः ॥ वीळुपविभिर्मरुतऽऋभुक्षणऽआरुद्रासः सु
दीतिभिः । इषानोऽअद्यागतापुरुसृहोयज्ञमासोभरीयवः ॥ विद्वाहिर्द्वियाणां शुष्ममुग्रं मरुतां शिमीधतां । विष्णोरे
षस्यमीक्षुषी ॥ विद्वीपानिपारपतंतिष्ठुच्छुनोभेयुजंतरोदसी । प्रधन्वान्यैरतशुभ्रखादयोयदेजथस्वभानवः ॥ अच्यु
ताचिद्वोऽअज्मन्नानानदतिपर्वतासोवनस्पतिः । भूमिर्यामैषुरेजते ॥ ३६ ॥ अमायवोमरुतोयातवेद्यौर्जिहीतऽउत्तराबृ
हत् । यत्रानरोदेदिशतेतनूष्वात्वक्षासिबाह्वोजसः ॥ स्वधामनुश्रियंनरोमहित्वेषाऽअमवंतोवृषस्तवः । वहतेऽअहुत
स्तवः ॥ गोभिर्वाणोऽअज्यतेसोभरीणारथेकोशेहिरण्यये । गोबंधवःसुजातासऽइषेभुजेमहांतो नःस्पर्सेनु⁺ ॥ प्रति
वोवृषदंजयोवृष्णेशर्धायमारुतायभरध्वं । हव्यावृषप्रयावणे ॥ वृष्णश्वेनमरुतोवृषस्तुनारथेनवृषनाभिना । आशये
नासोनपक्षिणोवृथानरोहव्यानोवीतयेगत ॥ ३७ ॥ समानमंज्येषांविभ्राजतेरुक्मासोऽअधिबाहुषु । दर्विद्युत
त्यृष्टयः ॥ तऽउग्रासोवृषणऽउग्रबाह्वोनकिंघ्नूषुयेतिरे । स्थिराधन्वान्यायुधारथेषुवोनीकेष्वधिश्रियः ॥ ये
षामर्णो नसप्रथोनामत्वेषंशश्वतामेकमिन्द्रुजे । वयोनपित्र्यंसहः ॥ तान्वंदस्वमरुतस्ताऽउपस्तुहितेषांहिधुनीनां ।
अराणानचरमस्तदैषांदानामह्नातदैषां ॥ सुभगःसवऽऊतिष्वासपूर्वासुमरुतोव्युष्टिषु । योवानूनमुतासंति ॥ ३८ ॥
यस्यवायुयंप्रतिवाजिनोनरऽआहव्यावीतयेगथ । अभिषद्युमैरुतवाजसातिभिःसुस्त्रावोधूतयोनशत् ॥ यथारुद्रस्य

सूनवोदिवोवशंत्यसुरस्यवेधसः । युवानस्तथेदसत् ॥ येचार्हितिमरुतःसुदानवःसन्मीक्षुषश्चरंतिये । अतश्चिदानऽ
उपवस्यसाहदायुवानऽआववृध्वं ॥ यून्ऽऊषुनविष्टयावृष्णःपावकाऽअभिसोभरेगिरा । गायगाऽइवचकृषत् ॥
साहायेसंतिमुष्टिहेवहव्योविश्वांसुपृत्सुहोतृषु । वृष्णश्चंद्रान्नसुश्रवंस्तमान्गिरावंदस्वमरुतोऽअहं ॥ ३९ ॥ गावश्चि
द्वासमन्यवःसजात्येनमरुतःसबंधवः । रिहतेककुभोमिधः⁺ ॥ मर्तश्चिद्वोनृतवोरुक्मवक्षसऽउपभ्रातृत्वमार्यति ।
अधिंनोगातमरुतःसदाहिंवऽआपित्वमस्तिनिधुवि ॥ मरुतोमारुतस्यनऽआभैषजस्यवहतासुदानवः । यूयंसखायः
सप्तयः ॥ याभिःसिंधुमवंथयाभिस्तूर्वंथयाभिर्दशस्यथाकिविं । मयोनोभूतोतिर्मर्मयोभुवःशिवाभिरसचद्विषः ॥
यत्सिंधौयदसिन्त्रयांयत्समुद्रेषुमरुतःसुबर्हिषः । यत्पर्वतेषुभेषजं⁺ ॥ विश्वंपदयंतोविभृथातनूष्वातेनानोऽअधिवो
चत । क्षमारपोमरुतऽआतुरस्यनऽइष्कर्ताविहृतं पुनः ॥ ४० ॥ इतिषष्ठाष्टकेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

षष्ठाष्टकेसूक्तानि १२४ ऋचः १६५०

एकचत्वारिंशाध्यायेवर्गाः ४० सूक्तानि ९ ऋचः २०६ ॥ त्यागः ॥ इंद्राये. १२१ [भे. प. इंद्राये. ११९ वास्तोष्पतीद्राम्यामि.
इंद्राये.] आदित्ये. ३ आदित्या. १ आदित्ये. १ आदित्या. २ अग्निम्या. अग्निसूर्यानिनेम्य. आदित्ये. १३ अग्नय. ३३ आदित्ये. २
त्रसदस्यव. २ मरुच्य. २६ ॥ इतिषष्ठेप्रथमः ॥

वबभुनानां त्वेहृचेचित्रस्य दानस्तुतिरोत्यमाश्विनं त्रिप्रगाथादिबृहत्यनुष्टुबेकादश्याद्यैककुम्भधेज्योतिषी ईळि
ष्वत्रिंशद्विंशमनावैयश्वं आग्नेयमौष्णिहं सखायस्तु चोत्थं सौषाम्णस्य वरोदानस्तुतिरंत्यानुष्टुसावांचतुविंशति
मैत्रावरुणं दशम्याद्यास्तिस्रो वैश्वदेव्युपांत्योष्णिगर्भायुवोः पंचाधिकाव्यश्वोवांगिरस आश्विनैर्विंश्याद्यावाय
व्यास्तत्पूर्वाश्चतस्रो गायत्र्योत्थैकविंशयौ च विंशयनुष्टुबं प्रिरुक्थेद्यधिका मनुर्वैवस्वतो वैश्वदेवं प्रगाथं ये त्रिंशतिपं
चोपांत्या पुरउष्णिग्वभ्रुर्दशकश्यपो वामारीचो द्वैपदनं हिवश्चतुष्कं पुरउष्णिग्वहृत्यनुष्टुबं तं यो यजातिद्यूनां त्रेज्या
स्तवो यजमानप्रशंसा च येत्यादिपंचदंपत्योः शिष्टास्तदाशिषोनुष्टुपंचतुष्पंक्यंतं न वम्यनुष्टुब्दशमीपादनिचृत् ॥ २ ॥

॥ हरिः ओम् ॥ (८१४१) वयमुत्त्वामपूर्वस्थूरनकच्चिद्भरैतो वस्यवः । वाजैश्चित्रं हवामहे ॥ उपत्वाकर्मभूतये
सनोयुवोम्रश्च कामयो धृषत् । त्वामिद्व्यवितारं ववुमहे सखायऽइंद्रसानसिं+ ॥ आयाहीमऽइंद्रवोश्वपते गोपंतऽउर्व
रापते । सोमं सोमपते पिब ॥ वयंहित्वा बंधुमंतमबंधवो विप्रांसऽइंद्रये मिम । याते धामानि वृषभते भिरागं हि विश्वेभिः
सोमपीतये ॥ सीदंतस्ते वयो यथा गोश्रीते मधौ मदिरे विवक्षणे । अभित्वामिंद्रनो नुमः ॥ १ ॥ अच्छांच त्वैनानमसाव
दामसि किं मुहुश्चिद्विदीधयः । संतिकामा सो हरिवो ददिष्टं स्मो वयंसंति नो धियः ॥ नृणांऽइंद्रिते वयमूतीऽअभूमन हि

चतुर्थेनुवाके दशसूक्तानि (८१४१) वयमुत्वेष्टादशर्चस्य सूक्तस्य कण्वः सोमरिरिद्रोत्ययो द्वयोश्चित्रः अयुजः ककुभोयुजः सतो बृहत्यः ।

नूतेऽअद्रिवः । विद्यापुरापरीणसः ॥ विद्यासंखित्वमुत शूरभोज्यं मातेतावज्जिमीमहे । उतोसंमस्मिन्नाशिशीहि नो
वसो वाजै सुशिप्रगोमति ॥ योनऽइंद्रमिदं पुराप्रवस्यऽआनिनायतमुवःस्तुषे । सखायऽइंद्रमूतये ॥ हर्यश्वंसत्यंति चर्ष
णीसहंसहिष्मायोऽअमंदत । आतुनः सर्वयति गव्यमश्व्यस्तोतृभ्यो मघवांशतं+ ॥ २ ॥ त्वया हस्विद्युजा वयं प्रतिश्व
संतं वृषभब्रुवीमहि । संस्थे जनस्य गोमंतः ॥ जयेमकारे पुरुहूतकारिणो भित्तिष्ठेम दुह्यः । नृभिर्बृत्रह्न्यामं शुश्रुयाम् चा
वैरिद्रप्रणो धियः ॥ अत्रातृव्योऽअनात्वमनापिरिद्रजनुषां सनादसि । युधेदापित्वमिच्छसे ॥ न कीरेवंतं सखाय
विंदसे पीयंति ते सुराश्वः । यदा कृणोषि न दनुंसमूहस्वादित्पिते बह्वसे ॥ मातेऽअमाजुरौ यथामुरासऽइंद्रसख्येत्वा व
तः । निषदामसचासुते+ ॥ ३ ॥ माते गोदत्र निरामराधंसऽइंद्रमाते गृहामहि । दृष्टाचिदुर्यः प्रमृशाभ्याभरनते दा
मानऽआदभे ॥ इंद्रोवाधेदियन्मघंसरस्वतीवासुभगाद दिवसु । त्वं वाचित्रदाशुषे ॥ चित्रऽइंद्राजाराजकाऽइंद्रन्य
केयकेसरस्वतीमनु । पर्जन्यऽइवत्तत नद्रिबुद्ध्यासहस्रमयुताददत् ॥ ४ ॥ (८१४२) ओत्यमहऽआरथमद्यादंसि
ष्ठमूतये । यमश्विनासुहवारुद्रवर्तनीऽआसूर्यायै तस्यधुः ॥ पूर्वापुषंसुहवैपुरुस्पृहं भुज्युवाजैषु पूथी । सचनावंतं सुम

(८१४२) ओत्यमह इत्यष्टादशर्चस्य सूक्तस्य कण्वः सोमरिरिद्रोत्ययो द्वयोश्चित्रः अयुजः ककुभोयुजः सतो बृहत्यः
अष्टम्यनुष्टुप् नवमीत्रयोदशीपंचदशीसप्तवश्यः ककुभः दशमीचतुर्दशीषोडश्यष्टादश्यः सतो बृहत्यः एकादशीद्वादश्यौ ककुम्भधेज्योतिषी ।

तिभिः सोभरे विद्वेष समनेहसं ॥ ५ ॥ इहत्यापुरुभूतमादेवानमोभिरश्विना । अर्वाचीनास्ववसेकरामहेगंतारादाशुषौ
गृहं ॥ युवोरथस्यपरिचक्रमीयतऽईर्मान्यद्वामिषयति । अस्माऽअच्छासुमतिर्वीशुभस्पतीऽआधेनुरिवधावतु ॥
रथोयोवात्रिवंधुरोहिरण्याभीशुरश्विना । परिद्यावापृथिवीभूषतिश्रुतस्तेननासत्यागतं ॥ ५ ॥ दशस्यंतामनवेपूर्व्यं
दिवियंवृकैणकर्षथः । तावामद्यसुमतिभिः शुभस्पतीऽअश्विनाप्रस्तुवीमहि ॥ उपनोवाजिनीवसूयातमृतस्यपथि
भिः । येभिस्तृक्षिवृषणात्रासदस्यवंमहेक्षत्रायजिन्वथः ॥ अयं वामद्विभिः सुतः सोमोनरावृषण्वसू । आयातंसोमपी
तयेपिबतंदाशुषौगृहे ॥ आहिरुहंतमश्विनारथेकोशेहिरण्ययेवृषण्वसू । युंजाथापीवरीरिषः ॥ याभिः पृक्थमव
थोयाभिरभिगुंयाभिर्बभ्रुविजोषसं । ताभिर्नोमक्षतूर्यमश्विनागतंभिषज्यतंयदातुरं ॥ ६ ॥ यदभिगावोऽअभिगूऽ
इदाचिदहोऽअश्विनाहवामहे । वयंगीभिर्विपुन्यवः ॥ ताभिरायातंवृषणोपमेहवैविश्वप्सुविश्ववार्यं । इषामंहिष्ठा
पुरुभूतमानरायाभिः क्रिविवावृधुस्ताभिरागतं ॥ ताविदाचिदहानांतावश्विनावंदमानऽउपब्रुवे । ताऽऊनमोभिरमी
हे ॥ ताविदोषाताऽउषसिंशुभस्पतीतायामब्रुवर्तनी । मानोमर्तायरिपवैवाजिनीवसूपरोरुद्रावतिरुयतं ॥ आसु
गम्यायसुगम्यंप्रातारथेनाश्विनावासक्षणी । हुवेपितेवसोभरी ॥ ७ ॥ मनोजवसावृषणामदच्युतामधुंगमाभिरूति
भिः । आरात्ताच्चिद्भूतमस्मेऽअवसेपूर्वाभिः पुरुभोजसा ॥ आनोऽअश्ववदश्विनावर्तिर्यासिष्टमधुपातमानरा । गो

महस्त्राहिरण्यवत् ॥ सुप्रावर्गसुवीर्यसुष्ठुवार्यमनाधृष्टंरक्षस्विना । अस्मिन्नावामायानेवाजिनीवसूविश्वामानिधीम
हि ॥ ८ ॥ (८।४।३) ईळिष्वाहिप्रतीव्यं१यजस्वजातवेदसं । चरिण्युधूममगृभीतशोचिषं ॥ दामानैविश्वचर्ष
णेग्निर्विश्वमनोगिरा । उतस्तुषेविष्पर्धसोरथानां ॥ येषामाबाधऽऋग्मिर्यऽइषः पृक्षश्चनिग्रभे । उपविदावहिर्विदते
वसु ॥ उदस्यशोचिरस्थादीदियुषोव्यं१जरं । तपुर्जंभस्यसुद्युतोऽगणश्रियः ॥ उदुतिष्ठस्वध्वरस्तवानोदेव्याकृपा ।
अभिरुयाभासाबृहताशुशुक्रनिः ॥ ९ ॥ अग्नेयाहिसुंशस्तिभिर्हव्याजुह्वानऽआनुषक् । यथादूतोबभूथहव्यवाहनः ॥
अग्निवः पूर्व्यहुवेहोतारं चर्षणीनां । तमयावाचागृणेतमुवःस्तुषे ॥ यज्ञेभिरजुतक्रतुंयंकृपासूदयंतऽइत् । मित्रंनजने
सुधितमृतावनि ॥ ऋतावानमृतायवोयज्ञस्यसार्धनंगिरा । उपोऽएनंजुजुषुर्नमंसस्पदे ॥ अच्छानोऽअंगिरस्तमंय
ज्ञासोयंतुसंयतः । होतायोऽअस्तिनिक्ष्वायशस्तमः ॥ १० ॥ अग्नेतवत्येऽअजरेंधानासोबृहद्भाः । अश्वोऽइववृषण
स्तविषीयवः ॥ सत्वंनऽऊर्जापतेरयिरास्वसुवीर्यं । प्रावंनस्तोकेतनयेसमत्स्वा ॥ यद्वाऽउविशपतिः शितः सुप्रीतोम
नुषोविशि । विश्वेदग्निः प्रतिरक्षांसिसेधति ॥ शुश्रूग्नेनवस्यमेस्तोमस्यवीरविशपते । निमायिनस्तपुषारक्षसोदह ॥
नतस्यमाययाचनरिपुरीशीतमर्त्यः । योऽअग्रयेद्दाशहव्यदातिभिः ॥ ११ ॥ व्यश्वस्वावसुविदमुक्षयुरप्रीणाह

पिः । महोरायेतमुत्वासमिधीमहि ॥ उशनाकाव्यस्त्वानिहोतारमसादयत् । आयजित्वा मनवेजातवेदसं ॥ विश्वेहि
त्वासजोषसोदेवासौदूतमक्रत । श्रुष्टीदैवप्रथमोयज्ञियोभुवः ॥ इमंघावीरोऽमृतदूतकृष्णीतमर्त्यः । पावकंकृष्ण
वर्तनिविहायसं ॥ तंहुवेमयत्सुचःसुभासंशुक्रशौचिषं । विशामग्निमजरप्रलमीळ्य ॥ १२ ॥ योऽअस्मैहव्यदाति
भिराहुतिमर्तोविधत् । भूरिपोषंसधत्तेवीरवधशः ॥ प्रथमंजातवेदसमग्निंयज्ञेषुपूर्व्यं । प्रतिष्ठागेंतिनमसाहविष्मती ॥
आभिर्विधेमाग्रयेज्येष्ठाभिर्यश्ववत् । मंहिष्ठाभिर्मतिभिःशुक्रशौचिषे ॥ नूनमर्चविहायसेस्तोमेभिःस्थूरयूपवत् ।
ऋषेवैयश्वदम्यायाग्रये ॥ अतिथिमानुषाणांसुनुवनस्पतीनां । विप्राऽअग्निमवसेप्रलमीळते ॥ १३ ॥ महोविश्वोऽअ
भिषतोऽभिहव्यानिमानुषा । अग्नेनिषत्तिनमसाधिबहिषि ॥ वंस्वानोवार्योपुरुवंस्वरायःपुरुस्पृहः । सुवीर्यस्यप्रजा
वतोयशस्वतः ॥ त्वंवरसुषाम्णेजनायचोदय । सदावसोरातिर्यविष्ठशश्वते ॥ त्वंहिसुप्रतूरसित्वंनोगोमतीरिषः ।
महोरायःसातिमग्नेऽअपावृधि ॥ अग्नेत्वयंशाऽअस्यामित्रावरुणावह । ऋतावानास्रवाजापूतदक्षसा ॥ १४ ॥
(८।४।४) सखायऽआशिषामहिब्रह्मद्रायवज्जिणे । सुषऽऊषुवो नृतायधृष्णवे ॥ शर्वसाह्यसिभ्रुतोवृत्रहत्येनवृत्र
हा । मर्घमघोनोऽअतिशूरदाशसि ॥ सनःस्तवान्ऽआभररयिचित्रश्रवस्तमं । निरेकेचिद्योहरिवोवसुर्दुदिः+ ॥

(८।४।४) सखायइतित्रिंशद्वचस्यसूक्त्यवैयश्वोविश्वमनाइंद्रोत्यवृचस्यवरुणगंगत्यानुष्टुप् (वरुःसोषाम्णोरंराजा) ।

आनिरेकमुतप्रियमिंद्रदर्षिजनानां । धृषताधृष्णोस्तवमान्ऽआभर ॥ नतेमव्यंनदक्षिणंहस्तंरतऽआगुरः । नपरिधा
धोहरिवोगविष्टिषु ॥ १५ ॥ आत्वागोभिरिवजंगीभिर्क्रिणोम्यद्रिवः । आस्माकामंजरितुरामनःपृण ॥ दिश्वानि
विश्वमनसोधियानोवृत्रहंतम । उग्रप्रणेतरधिषूवसोगहि ॥ वयंतेऽअस्यवृत्रहन्विद्यामंशूरनव्यसः । वसोःस्पर्हस्य
पुरुहूतराधसः ॥ इन्द्रयथाह्यस्तितेपरीतंनृतोशवः । अमृत्कारातिःपुरुहूतदाशुषे ॥ आवृषस्वमहाभहमहेनृतमराधमे ।
हृष्टश्चिहृष्टमघवन्मघत्तये ॥ १६ ॥ नूऽअन्यत्राचिदद्रिवस्त्वंनो जगमुराशसः । मघवन्छग्धितवतन्नऽअतिभिः ॥
नह्यं१गनृतोत्वदन्यंविदामिराधसे । रायेद्युन्नायशवसेचगिर्वणः ॥ एदुमिंद्रायसिंचतपिवातिसोम्यंमधु । प्रगाधसा
चोदयातेमहित्वना+ ॥ उपोहरीणांपतिंदक्षंपृचंतमब्रवं । नूनंश्रुधिस्तुवतोऽअश्वस्य ॥ नह्यं१गपुराचनऽअजेवीरतर
स्वत् । नकींरायानैवथानभंदना ॥ १७ ॥ एदुमध्वोमदिन्तरंसिंचवाध्वयोऽअंधसः । एवाहिवीरःस्तवतेसदावृ
धः ॥ इंद्रस्थातहरीणांनकिंष्टेपूर्व्यस्तुतिं । उदानंशशवसानभंदना ॥ तंवोवाजानांपतिमहमहिश्रवस्यवः । अप्रायु
भिर्यज्ञेभिर्वावृधेन्यं ॥ एतोन्विद्रंस्तवामसखायःस्तोम्यंनरं । कृष्टीर्योविश्वोऽअभ्यस्त्येकऽइत् ॥ अगौरुधायगवि
षेद्युक्षायदस्यंवचः । घृतात्स्वादीयोमधुनश्चवोचत ॥ १८ ॥ यस्यामितानिबीर्याइंनराधःपर्यंतवे । ज्योतिर्नविश्व
मभ्यस्तिदक्षिणा ॥ सुहींद्रैव्यश्वदनूमिवाजिनंयमं । अयोंगयमंहमानंविदाशुषे ॥ एवानूनमुपस्तुहिव्यंश्वदशमं

नवं । सुविद्वांसचकृत्यचरणीनां ॥ वेत्थाहिनिर्गतीनां वज्रहस्तपरिवृजं । अहरहःशुंध्युःपरिपदामिव ॥ तदिन्द्रावऽ
आभरयेनादंसिष्ठकृत्त्वने । द्विताकुत्सायशिश्रथोनिचौदय ॥ १९ ॥ तमुत्त्वानूनमीमहेनव्यंदंसिष्ठसन्त्यसे । सत्वंनो
विश्वाऽअभिमातीःसक्षणिः ॥ यऽऽक्रक्षादंहसोमुचद्योवार्यात्सप्तसिंधुषु । वर्धदासस्यतुविनृग्णनीनमः ॥ यथावरो
सुषाम्णोसुनिभ्यऽआवहोर्यि । व्यंश्वेभ्यःसुभगेवाजिनीवति ॥ आनार्यस्यदक्षिणाव्यंश्वाऽएतुसोमिनः । स्थुरंचरा
धःशतवत्सहस्रवत् ॥ यत्त्वापृच्छादीजानःकुह्याकुह्याकृते । एषोऽअपश्रितोवलोगोमृतीमवतिष्ठति ॥ २० ॥
(८१४५) तावांविश्वस्यगोपादेवादेवेधुयज्ञिया । ऋतावानायजसेपूतदक्षसा ॥ मित्रातनानरथ्याऽवरुणोयश्चसु
ऋतुः । सनात्सुजातातनयाधूतव्रता ॥ तामाताविश्ववेदसासुर्यायप्रमहसा । महीजजानादितिक्रतावरी ॥ महांतां
मित्रावरुणासुधाजादेवावसुरा । ऋतावानावृतमाघोषतोबृहत् ॥ नपाताशर्वसोमहःसूनूदक्षस्यसुकृतू । सृप्रदानूऽ
इषोवास्त्वधिक्षितः ॥ २१ ॥ संयादानूनियेमथुर्दिव्याःपार्थिवीरिषः । नभस्वतीरावांचरंतुवृष्टयः ॥ अधियाबृहतो
दिवोऽभियूथेवपदयंतः । ऋतावानासुधाजानमसेहिता ॥ ऋतावानानिषेदतुःसाम्राज्यायसुकृतू । धृतव्रताक्षत्रिया
क्षत्रमाशतुः ॥ अक्षणाश्चिद्रातुवित्तरानुल्बणेनचक्षसा । निचिन्मिषंतांनिचिरानिचिक्यतुः ॥ उत्तनोद्व्यदितिरुह्य

(८१४५) तावांविश्वस्येतिचतुर्विंशत्यृचस्यसूक्तस्यवैयश्वोविश्वमनामित्रावरुणौदशम्यादितिस्तृणांविश्वेदेवाउष्णिक्उपांत्योष्णिग्गर्भा ।

तांनासत्या । उरुह्यंतुमरुतोवृद्धशवसः ॥ २२ ॥ तेनोनावमुह्यतदिवानकैसुदानवः । अरिष्यंतोनिपायुभिःसवे
महि ॥ अग्नतेविष्णवेवयमरिष्यंतःसुदानवे । श्रुधिस्वयावर्त्तिसधोपूर्वचित्तये ॥ तद्वार्यवृणीमहेवरिष्ठंगोपयत्यं ।
मित्रोयत्पांतिवरुणोयदर्यमा ॥ उत्तनःसिंधुरपांतन्मरुतस्तद्विना । इन्द्रोविष्णुर्मीढांसःसजोपसः ॥ तेहिष्मावनु
षोनरोभिमातिकर्यस्यचित् । तिग्मनक्षोदःप्रतिघ्नंतिभूर्णयः ॥ २३ ॥ अयमेकऽऽत्थापुरुचष्टेविविदपतिः । तस्य
व्रतान्यनुवश्चरामसि ॥ अनुपूर्वाण्योक्त्वांसाम्राज्यस्यसश्चिम । मित्रस्यव्रतावरुणस्यदोर्ध्वश्रुत् ॥ परियोरश्मिनादि
वोतांन्ममेष्टुधियाः । उभेऽआपप्रौरोदसीमहित्वा ॥ उदुष्यशरणेदिवोज्योतिरयंस्तसूर्यः । अग्निर्नशुकःसमिधान
ऽआहुतः ॥ वचोदीर्घप्रसङ्गानीशेवाजस्यगोमंतः । ईशहिपित्वोविषस्यदावने ॥ २४ ॥ तत्सूर्यरोदसीऽउभेदोषाव
स्तोरुपब्रुवे । भोजेष्वस्माऽअभ्युच्चरासदा ॥ ऋचमुक्षण्यायनेरजतंहरयाणे । रथंयुक्तमसनामसुषामणि ॥ तामेऽअ
श्व्यानांहरिणांनितोशना । उत्तनुकृत्यानांनृवाहसा ॥ स्मदभीशुकशावंताविप्रानविष्ठयामृती । महोवाजिनावर्वा
तासचासनं ॥ २५ ॥ (८१४६) युवोरुषूरथंहुवेसधस्तुत्यायसुरिषु । अतूर्तदक्षावृषणावृषण्वसू ॥ युवंवरोसुषा

(८१४६) युवोरुष्वितिपंचविंशत्यृचस्यसूक्तस्यांगिरसोव्यश्वोश्चिनावंत्यषणांवायुरुष्णिक् वा हिष्ठोवामित्यादिचतस्रोगायत्र्यःविंश्येक-
विंशत्यानुष्टुभः (व्यश्वोवेतिसर्वाऽनुक्रमोक्तावपिशौनकेनव्यश्वस्यैवमुख्यत्वद्योतनादत्रव्यश्वमुख्यत्वमाहतेनपाक्षिकोविश्वमनाः) ।

म्योमहेतनेनासत्या । अवोभिर्याथोवृषणावृषण्वसू ॥ तावामद्यहवामहेह्व्योभिर्वाजिनीवसू । पूर्वोरिषऽइषयैताव
तिक्षपः+ ॥ आवांवाहिष्ठोऽअश्विनारथोयातुश्रुतो नरा । उपस्तोमान्तरस्यदर्शयःश्रिये+ ॥ जुहुराणाचिदश्विनाम
न्येथावृषण्वसू । युवंहिरुद्रापर्वथोऽअतिद्विषः ॥ २६ ॥ दुस्नाहिविश्वमानुषङ्गक्षूभिःपरिदीयथः । धियंजिन्वाम
धुवर्णाशुभस्पती ॥ उपनोयातमश्विनारायाविश्वपुषासह । मधवानासुवीरावनपच्युता ॥ आमैऽअस्यप्रतीच्यंमिं
द्रनासत्यागतं । देवादेवेभिर्घसुचनस्तमा ॥ वयंहिवांहवामहऽउक्ष्णयंतोव्यश्ववत् । सुमतिभिरुपविप्राविहागतं ॥
अश्विनास्वृषेस्तुहिकुवित्तेश्वतोहव । नेदीयसःकूळयातःपर्णीऽरुत+ ॥ २७ ॥ वैयश्वस्यश्रुतंनरोतोमैऽअस्यवेदथः ।
सजोषसावरुणोमित्रोऽअर्थमा+ ॥ युवादत्तस्यधिष्ण्यायुवानीतस्यसुरिभिः । अहरहर्वृषणामह्यंशिक्षतं ॥ योवांय
ज्ञेभिरावृतोधिवावधूरिव । सपर्यताशुभेचकातेऽअश्विना ॥ योवांमुरुव्यचस्तमंचिकेततितृपायं । वृतिरश्विनापरि
यातमस्मयू+ ॥ अस्मभ्यंसुवृषण्वसूयातंवृतिर्नृपायं । विषुद्रुहैयजमूहथुगिरा+ ॥ २८ ॥ वाहिष्ठोवांहवानांस्तोमोदूतोहुव
भरा । युवाभ्यांभूत्वश्विना ॥ यददोदिवोऽअर्णवऽइषोवामदथोगृहे । श्रुतमिन्मैऽअमर्त्या ॥ उतस्याश्वेतयावरीवाहिष्ठा
वानंदीना । सिंधुहिरण्यवर्तनिः ॥ स्मदेतयासुकीर्त्याश्विनाश्वेतयाधिया । वहैथेशुभयावाना ॥ युश्वाहित्वंरथासहाय
वस्वपोष्यावसो । आन्नोवायोमधुपिबास्माकंसवनागहि ॥ २९ ॥ तववायवृतस्पतेत्वष्टृर्जीमातरमुत । अवांस्वावृणीमहे ॥

त्वष्टृर्जीमातरंवयमीशानंरायऽईमहे । सुतावतोवायुंद्युम्नाजनासः ॥ वायोयाहिशिवादिवोवहस्वासुस्वश्व्यं । वहस्व
महःपृथुपक्षसारथे ॥ त्वाहिसुप्सरस्तमंनृषदनेषुहूमहे । ग्रावाणानाश्वपृष्ठमंहना ॥ सत्वंनोदिवमनसावायोमंदानोऽअग्नि
यः । कृधिवाजाऽअपोधियः ॥ ३० ॥ (८।४।७) अग्निरुक्थेपुरोहितोग्रावाणोवहिरध्वरे । ऋचायामिरुतोब्रह्मणस्पतिंदे
वाऽअवोवरैष्यं ॥ आपशुंगांसिपृथिवीवनस्पतीनुषासानक्तमोषधीः । विश्वेचनोवसवोविश्ववेदसोधीनांभूतप्रावि
तारः ॥ प्रसूनऽएत्वध्वरोऽग्रादेवेषुपूर्यः । आदित्येषुप्रवरुणेधृतव्रतेमरुत्सुविश्वभानुषु ॥ विश्वेहिष्मामनवेविश्ववेदसोभु
वन्बुधेरिशदसः । अरिष्टेभिःपायुभिर्विश्ववेदसोयंतानोवृकच्छदिः+ ॥ आनोऽअद्यसमंसो गताविश्वेसजोषसः । ऋचा
गिरामरुतोदेव्यदितेसदनेपस्त्येमहि ॥ ३१ ॥ अभिप्रियामरुतोथावोऽअश्व्याह्व्यामित्रप्रयाधनं । आबहिरिद्रोवरुणस्तु
रानरऽआदित्यासःसदंतुनः ॥ वयंवोवृक्तबर्हिषोहितप्रयसऽआनुषक् । सुतसोमासोवरुणहवामहेमनुवदिद्वाग्रयः ॥
आप्रयातमरुतोविष्णोऽअश्विनापूषन्माकीनयाधिया । इन्द्रऽआयातुप्रथमःसन्मिष्युभिर्वृषायोवृत्रहागृणे+ ॥ विनोदे
वासोऽअद्रुहोच्छिद्रुशर्मयच्छत । नयहूराद्वसवोनूचिदंतितोवरूथमादुधर्षति ॥ अस्तिहिवःसज्जात्यैरिशदसोदेवांसोऽ

(८।४।७) अग्निरुक्थइति द्वाविंशत्यृचस्यसूक्तस्यैवस्वतोमनुविश्वेदेवाः अयुजोबृहत्योयुजःसतोबृहत्यः । (अग्निरुक्थइत्यादिबैश्वदेवेषु
चतुःसूक्तेषुआद्ययोरंत्येचसर्वेविश्वेदेवाएवनात्रभेदः) ।

अस्त्याप्यं । प्रणः पूर्वस्मै सुविताय वोचत मधुसुम्नाय नव्यसे ॥ ३२ ॥ इदा हि वऽउपस्तुतिमिदा वामस्य भक्तये । उपवो विश्ववेद
 सोनमस्युराऽअसृक्ष्यन्यामिव ॥ उदुष्यवः सविता सुप्रणीतयोऽस्यादूर्ध्वो वरेण्यः । निद्विपादश्चुपादोऽअर्थिनोर्विश्रन्पत
 यिष्णवः ॥ देवदेवं वोवसे देवदेवमभिष्टये । देवदेवं हुवेमवाजसातये गुणंतो देव्याधिया+ ॥ देवासो हिष्मामनवे समन्य
 वो विश्वेसाकं सरातयः । तेनोऽअद्यतेऽअपरंतुचेतुनो भवतुवरिवोविदः ॥ प्रवः शंसाम्यद्ब्रह्मसंस्थऽउपस्तुतीनां । नतं
 धूर्तिर्वरुणमित्रमर्त्ययो वो धामभ्योर्विधत् ॥ प्रसक्षयतिरते विमहीरिषो यो वो वरायदाशति । प्रप्रजाभिर्जायते धर्मणस्प
 यैरिष्टः सर्वेऽएधते ॥ ३३ ॥ ऋते सविदते युधः सुगोभिर्यात्यध्वनः । अर्यमामित्रोवरुणः सरातयो यत्रायते सजोषसः ॥
 अज्जेचिदस्मै कृणुथान्यंचनं दुर्गेचिदासु सरणं । एषाचिदस्मादशनिः परोनुसास्त्रे धंती विनश्यतु ॥ यदद्यसूर्येऽउद्यतिमि
 यक्षत्राऽऽकृतं दध । यन्निष्ठाचिप्रबुधिविश्ववेदसो यद्वा मध्यं दिने दिवः+ ॥ यद्वाभिपित्वेऽअसुराऽऽकृतं यते छर्दियं मविदा
 शुषे । वयंतद्वो वसवो विश्ववेदसऽउपस्थेयाममध्यऽआ+ ॥ यदद्यसूरऽउदिते यन्मध्यं दिनेऽआतुचि । वामंधत्थमनं
 वे विश्ववेदसो जुह्वानाय प्रचेतसे ॥ वयंतद्वः सम्राजऽआवृणीमहे पुत्रो न ब्रह्मपाय्यं । अश्याम तदादित्या जुह्वतो हविर्येन
 वस्योनशामहे ॥ ३४ ॥ (८।४।८) ये त्रिंशतित्रयस्पोरो देवासो बर्हिर्हारासदन् । विदन्नहद्विंशतासनन् ॥ वरुणो मित्रोऽ

(८।४।८) ये त्रिंशतीति पंचर्चस्य सूक्तस्य वैवस्वतो मनुर्विश्वेदेवा गायत्रीचतुर्थीपुरउष्णिक् ।

अर्यमास्मद्रातिषाचोऽअग्रयः । पत्नीवंतो वपदकृताः ॥ तेनो गोपाऽअपाच्यास्तऽउदक्तऽइत्थान्यक् । पुरस्तात्सर्व
 याविशा+ ॥ यथावशंति देवास्तथेदं सत्तदैषां नकिरामिनत् । अरावाचनमर्त्यः ॥ सप्तानां सप्तऽऽकृत्यः सप्तद्युम्नान्ये
 षां । सुप्तोऽअधिश्रियोधिरे ॥ ३५ ॥ (८।४।९) बभुरेको विष्णुः सूनरो युवांज्यं केहिरण्ययं ॥ योनिमेकऽआसंसा
 दद्योतनो तदेवेषु मेधिरे ॥ वाशीमेको बिभर्ति हस्तऽआयुसीमंतदेवेषु निधुविः ॥ वज्रमेको बिभर्ति हस्तऽआहितं तेन वृ
 त्राणि जिघ्रते ॥ तिग्ममेको बिभर्ति हस्तऽआयुधं शुचिरुग्रो जलाषभेषजः ॥ पृथऽएकः पीपायुतस्करो यथाऽएष वैदनि
 धीनां+ ॥ त्रीण्येकऽउरुगायो विचक्रमेयत्रं देवासो मदंति ॥ विभिर्द्वाचरतऽएकया सह प्रप्रवासेव वसतः ॥ सदो द्वाच
 ऋतेऽउपमादिविस्मज्जासुती ॥ अर्चतऽएकमहिसाममन्वतते नसूर्यमरोचयन् ॥ ३६ ॥ (८।४।१०) न हि
 वोऽअस्त्यर्भको देवासो न कुमारकः । विश्वे सतो महांतऽइत्+ ॥ इति स्तुता सोऽअसधारिशादसो ये स्थत्रयश्च त्रिंशच्च ।
 मनोर्देवा यज्ञियासः ॥ तेन स्वाध्वंते वततऽउनोऽअधि वोचत । मानः पृथः पित्र्यान्मानवा दधिदूरं नैष्टपरावतः ॥ ये देवा

(८।४।९) बभुरेक इति दशर्चस्य सूक्तस्य वैवस्वतो मनुर्विश्वेदेवा द्विपदा विराट् । (भेदपक्षे—सोमः १ अग्निः १ त्वष्टा १ इंद्रः १ रुद्रः
 १ पूषा १ विष्णुः १ अश्विनौ १ मित्रावरुणौ १ अश्विनौ १ एवं दश । अस्मिन्मारीचः कश्यपः पार्ष्णिः पाक्षिकः) । (८।४।१०) न हि व
 इति चतुर्कं चस्य सूक्तस्य वैवस्वतो मनुर्विश्वेदेवा गायत्रीपुरउष्णिग्बृहत्यनुष्टुभः ।

सऽहस्थनविश्वैश्वानराऽउत । अस्मभ्यंशर्मसुप्रयोगवैश्वयच्छत ॥ ३७ ॥ (८।५।१) योयजातिथिजातऽह
त्सुनवच्चपचातिच । ब्रह्मेदिंद्रस्यचाकनत् ॥ पुरोळाशंयोऽअस्मैसोमंररतऽआशिरं । पादित्तंशक्रोऽअंहसः ॥ तस्य
घुमांऽअसद्रथोदेवजूतःसशूशुवत् । विश्वावन्वन्नमित्रिया ॥ अस्यप्रजावतीगृहेसंश्रंतीदिवेदिवे । इळाधेनुमतीदु
हे ॥ यादंपतीसर्मनसासुनुतऽआचधावतः । देवासोनित्ययाशिरा ॥ ३८ ॥ प्रतिप्राशुच्यौऽइतःसम्यंचाबर्हिरोशाते ।
नतावाजेषुवायतः ॥ नदेवानामपिहृतःसुमतिंनजुगुक्षतः । श्रवोबृहद्विवास्ततः ॥ पुत्रिणाताकुमारिणाविश्वमायुय्यं
भुतः । उभाहिरण्यपेशसा ॥ वीतिहोत्राकृतद्वसूदशस्यंतामृतायकं । समूधोरोमशंहतोदेवेषुकृणुतोदुवः ॥ आशर्म
पर्वतानांवृणीमहेनदीनां । आविष्णोःसच्चाभुवः ॥ ३९ ॥ ऐतुपूषारयिर्भगःस्वस्तिसर्वधातमः । उरुध्वास्वस्तये ॥
अरमतिरनर्वणोविश्वोदेवस्यमनसा । आदित्यानामनेहऽइत् ॥ यथानोमित्रोऽअर्यमावरुणःसंतिगोपाः । सुगाऽऋ
तस्यपंथाः ॥ अग्निंवःपूर्वगिरादेवमीळेवसूनां । सपर्यतःपुरुप्रियंमित्रंनक्षेत्रसाधंसं ॥ मक्षूदेववर्तोरथःशूरोवापृत्सु

पंचमेनुवाकेद्वादशसूक्तानि (८।५।१) योयजातीत्यष्टादशर्चस्यसूक्तस्यैवस्वतोमनुः यज्ञोदेवतातृतीयादिद्वयोर्यजमानःपंचम्यादीनांदंपती
दशम्यादिनवानांदंपत्याशिषोगायत्रीनवमीचतुर्दशपवनुष्टुभौदशमीपादनिचूदंत्याश्चतस्रःपंक्तयः (प्रथमयोर्द्वयोरिंद्रोदेवतेतिकेचित् दशम्या
यजमानपत्न्याशीःततोद्वयोःपूषाततएकस्यामित्रार्यमवरुणाःततएकस्याअग्निःअंत्यचतसृणांयजमानइतिशौनकाद्यभिप्रायेणकेचिदाहुः) ।

कासुचित् । देवानांयऽइन्मनोयजमानऽइयंक्षत्यभीदयज्वनोभुवत् ॥ नयजमानरिप्यसिनसुन्वाननदेवयो । देवा
नांय० ॥ नकिष्टंर्मणानशन्नप्रयोषन्नयोषति । देवानांय० ॥ असदत्रसुवीर्यमुतत्यदाश्वभ्यं । देवानांय० ॥ ४० ॥
इतिषष्ठाष्टकेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

द्विचत्वारिंशाध्यायेवर्गाः ४० सूक्तानि ११ ऋचः २०४ ॥ त्यागः ॥ इंद्राये. १६ चित्राये. २ अश्विभ्या. १८ अग्नय. ३० इंद्राये. २७
वस्वइदं. ३ मित्रावरुणाभ्या. ९ विश्वेभ्योदेवेभ्य. ३ मित्रावरुणाभ्या. १२ अश्विभ्या. १९ वायव. ६ विश्वेभ्योदेवेभ्य. ४१ [भे. प. विश्वेभ्यो-
दे. २७ सोमाये. अग्नय. त्वष्ट. इंद्राये. रुद्राय. पूष्ण. विष्णव. अश्विभ्या. मित्रावरुणाभ्या. अश्विभ्या. विश्वेभ्योदेवेभ्य. ४] यज्ञाय. २
यजमानाय. २ दंपतीभ्या. ५ दंपत्याशीर्भ्य. ९ ॥ इतिषष्ठेद्वितीयः ॥

प्रकृतानि त्रिंशन्मेधातिथिर्वयंघैकोनामेध्यातिथिर्बाह्वर्तं त्रिगायत्र्यनुष्टुवंतं मेद्रयाहिब्यूनानीपातिथिरानुष्टुभैतृचो
त्योगायत्रस्तंसहस्रं वसुरोचिषोगिरसोपश्यन्नग्निनाचतुर्विंशतिः श्यावाश्वआश्विनमुपरिष्टाज्योतिषपंक्तिमहा
बृहतीपंत्यंतमंवितासिसप्तशाकरंमहापंत्यंतं प्रेदंमहापांकंमाद्यातिजगतीयज्ञस्यदशैद्राग्रमग्निमस्तोषिनाभा
कंआग्नेयंमहापांकंहीद्राग्रीद्वादशैद्राग्रमंत्यात्रिष्टुपद्वितीयाशक्यंस्माऊषुदशवारुणंत्वस्तभ्रात्पळर्चनानावात्रैष्टु

भमंत्यंवातृचमाश्विनमानुष्टुभमपश्यदिमेत्रयस्त्रिंशद्विरूपआंगिरसआग्नेयंतुसमिधाग्निंत्रिंशदाषद्विचत्वारिंशं

त्रिशोकआद्याग्नेद्री ॥ ३ ॥

॥

॥

॥

॥

॥

हरिःओम् ॥ (८।५।२) प्रकृतान्यृजीषिणःकण्वाऽइंद्रस्यगार्थया । मदेसोमस्यवोचत ॥ यःसृविंदुमनर्षा
निपिप्रुदासमहीशुवं । वधीदुग्नोरिणक्षपः⁺ ॥ न्यबुदस्यविष्टपैवर्ष्माणं बृहतस्तिर । कृषेतदिंद्रपौस्व ॥ प्रतिश्रुताय
वोधुषत्तूर्णांशंगिरेरधि । हुवेसुशिप्रमूतये ॥ सगोरश्वस्यविप्रजमंदानःसोम्येभ्यः । पुरंनशूरदर्षसि ॥ १ ॥ यदिमे
रारणःसुतऽउक्थेवादधसेचनः । आरादुपस्वधागहि ॥ वयंघातेऽअपिष्मसिस्तोतारंऽइंद्रगिर्वणः । त्वंनोजिन्वसोम
पाः⁺ ॥ उतनःपितुमाभरसंरराणोऽअविक्षितं । मघवन्भूरितेवसु ॥ उतनोगोमंतस्कृधिरण्यवतोऽअश्विनः ।
इळाभिःसंरभेमहि ॥ बृहदुक्थंहवामहेसृप्रकरस्त्रमूतये । साधुकृण्वंतमवसे ॥ २ ॥ यःसंस्थेचिच्छतक्रतुरादीकृणो
तिवृत्रहा । जरितृभ्यःपुरुवसुः ॥ सनःशक्रश्चिदाशंकहानवाँऽअंतराभरः । इंद्रोविश्वाभिरूतिभिः ॥ योरायोऽुवर्निर्म
हान्तसुपारःसुन्वतःसखा । तमिंद्रमभिगायत ॥ आयंतारंमहिस्थिरं पृतनासुश्रवोजितं । भूरेरीशानमोजसा ॥ नकिं
रस्यशचीनांनियंतासूनृतानां । नकिर्वक्त्रानदादिति ॥ ३ ॥ ननूनं ब्रह्मणामृणं प्राशूनामस्ति सुन्वतां । नसोमोऽअप्र

(८।५।२) प्रकृतानीतित्रिंशदचस्यसूक्तस्यकाण्वोमेधातिथिरिंद्रोगायत्री ।

तापये ॥ पन्यऽइदुपगायतपन्यऽउक्थानिंशंसत । ब्रह्माकृणोतपन्यऽइत्⁺ ॥ पन्यऽआदिर्दिरेच्छतासहस्रावाज्यवृ
तः । इंद्रोयोयज्वनोबुधः ॥ विषूचरस्वधाऽअनृकृष्टीनामन्वाहुवः । इंद्रपिबंसुतानी ॥ पिबस्वधैनवानामुतयस्तुग्र्ये
सचा । उतायमिंद्रयस्तव ॥ ४ ॥ अतीहिमन्युषाविणंसुषुवांसंमुपारणे । इमंरातंसुतंपिब ॥ इहितिस्रःपरावतऽइहि
पंचजनाँऽअति । धेनाँऽइंद्रावचाकशत् ॥ सूर्योर्दिमयथासृजात्वायच्छंतुमेगिरः । निम्नमापोनसर्ध्यक्⁺ ॥ अध्व
र्यवातुहिषिचसोमवीरायशिप्रिणे । भरासुतस्यपीतये ॥ यऽइंद्रःफलिगंभिनन्यं^१ किंसधूँऽरवासृजत् । योगेषुपक्वं
धारयत् ॥ ५ ॥ अहंवृत्रमृचीषमऽऔर्णवाभमहीशुवं । हिमेनाविध्यदबुदं ॥ प्रवऽउग्रायनिष्टुरेषाढ्यायप्रसंक्षिणे ।
देवत्तंब्रह्मगायत ॥ योविश्वान्यभिव्रतासोमस्यमदेऽअंधसः । इंद्रोदेवेषुचेतति ॥ इहत्यासंधमाद्याहरीहिरण्यके
श्या । वोह्वामभिप्रयोहितं⁺ ॥ अवांचैत्वापुरुष्टुतप्रियमैधस्तुताहरी । सोमपेयायवक्षतः ॥ ६ ॥ (८।५।३)
वयंघत्वासुतावैतऽआपोनवृक्तबर्हिषः । पवित्रस्यप्रस्रवणेषुवृत्रहन्पारिस्तोतारंऽआसते ॥ स्वरैतित्वासुतेनरोवसौनिरेकऽ
उक्थिनः । कदासुतंतृषाणऽओक्ऽआगमऽइंद्रस्वन्दीववंसंगः ॥ कण्वेभिर्धृष्णवाधुषद्वाजंदर्षिसहस्रिणी । पि
शंगरूपमघवन्विचर्षणेमक्षुगोमंतमीमहे ॥ पाहिगायांधसोमदुऽइंद्रायमेध्यातिथे । यःसंमिश्रोहयोर्यःसुतेसचा

(८।५।३) वयंघेत्येकोनविंशत्यृचस्यसूक्तस्यकाण्वोमेध्यातिथिरिंद्रोबृहतीषोडश्याद्यास्तिस्त्रोगायत्र्योन्यानुष्टुप् ।

ऋक्सं.
अ. ६ अ. ३
॥ १६ ॥

वज्रीरथोहिरण्ययः ॥ यः सुषव्यः सुदर्क्षिणः सुनोयः सुक्रतुर्गुणे । यः आकरः सहस्रायः शतामघः इंद्रोयः पूभिर्दारितः⁺
॥ ७ ॥ यो धृष्टितो यो वृत्तो योऽस्तिश्मश्रुषुश्रितः । विभूतद्युम्नयश्चयवनः पुरुष्टुतः कत्वागौरिवशाकिनः⁺ ॥
कईवेदसुते सचापि बंतं कद्वयो दधे । अयं यः पुरो विभिनत्यो जसामं दानः शिष्यं धंसः ॥ दानामृगोन वारणः पुरुत्राचरथं
दधे । न किं दानियं मदा सुते गमो मह्यं श्वरस्यो जसा ॥ यः उग्रः सन्ननिःष्टुतः स्थिरो रणाय संस्कृतः । यद्विस्तोतुर्मघवांशु
णवद्धवं नेंद्रो योषत्या गमत् ॥ सत्यमिथा वृषेदसि वृषज्जुतिर्नो वृतः । वृषा ह्युग्रशृण्विषे परावति वृषोऽर्वावति श्रुतः
॥ ८ ॥ वृषणस्तेऽभीशवो वृषाकशा हिरण्ययी । वृषारथो मघवन्वृषणाहरी वृषा त्वं शतक्रतो ॥ वृषा सोता सुनोतु ते
वृषं जजीपिन्नाभर । वृषा दधन्वे वृषणं नदीष्वतुभ्यं स्यात्तर्हरीणां ॥ एंद्रया हि पीतये मधुशविष्ठसोम्यं । नायमच्छा
ववांशुणवद्भिरो ब्रह्मोक्ता च सुक्रतुः ॥ वहंतु त्वारथेष्ठा माहरी योरथयुजः । तिरश्चिदग्यं सर्वना निवृत्रहन्नन्येषां याशतक्र
तो ॥ अस्माकं मद्यांतं मंस्तो मधिष्वमहामह । अस्माकं ते सर्वना संतु शंतं मामदाय द्युक्षसोमपाः ॥ ९ ॥ न हि पस्तवनो म
मशास्त्रेऽन्यस्य रण्यति । योऽस्मान्वीरः स आनयत् ॥ इंद्रश्चिद्धातदब्रवीत्स्त्रियाऽअशास्यं मनः । उतोऽहं क्रतुर
धुं⁺ ॥ ससीचिद्धामदच्युता मिथुनावहतोरथं । एवेद्धवृष्णः उत्तरा ॥ अधः पश्य स्वमोपरि संतरां पादकौहर । मातेक

मंडलं ८
अनु. ५

॥ १६ ॥

शशु कौटं शन्तस्त्री हि ब्रह्मा बभूविथ ॥ १० ॥ (८।५।४) एंद्रया हि हरिं भिरुपकण्वस्य सुष्टुतिं । दिवोऽमुष्यशास
तो दिव्यय दिवावसो ॥ आत्वा ग्रावावदं निहसोमी घोषेण यच्छतु । दिवो० ॥ अत्राविनेमिरेषामुरांन धनुतेवृकः ।
दिवो० ॥ आत्वा कण्वाऽइहावसेहवते वाजसातये । दिवो० ॥ दधामिते सुतानां वृष्णेन पूर्वपाय्यं । दिवो० ॥ ११ ॥
स्मत्पुंरधिर्नऽआगं हि विश्वतो धीर्नऽऊतये । दिवो० ॥ आनोया हि महेमते सहस्रो ते शतामघ । दिवो० ॥ आत्वा हो
तामनुर्हितो देवत्रावक्षदीज्यः । दिवो० ॥ आत्वा मदच्युता हरीं इयेन पक्षेव वक्षतः । दिवो० ॥ आया ह्यग्यऽआपरि स्वा
हा सोमस्य पीतये । दिवो० ॥ १२ ॥ आनोया ह्युपश्रुत्युक्थे पुंरण्याऽइह । दिवो० ॥ सरूपैरासुनो गहि संभृतैः संभृ
ताश्वः । दिवो० ॥ आया हि पर्वतेभ्यः समुद्रस्याधि विष्टपः ॥ दिवो० ॥ आनो गव्या न्यश्व्या सहस्रांशूरदईहि । दि
वो० ॥ आनः सहस्रशोभरायुता निशतानि च । दिवो० ॥ आयदिंद्रश्चदद्वहे सहस्रं वसुरोचिषः । ओजिष्ठमश्व्यं पशुं⁺ ॥
यः क्रज्जावातरं हसोरुषासोरघुष्यदः । भ्राजते सूर्याऽइव ॥ पारावतस्य रातिषु द्रवच्च केष्वाशुषु । तिष्ठ वनस्य मध्यऽ
आ⁺ ॥ १३ ॥ (८।५।५) अग्निनेद्रेण वरुणेन विष्णुना दित्यै रुद्रैर्वसुभिः सचाभुवा । सजोषसाऽउषसा सूर्येण च सोमं
(८।५।४) एंद्रया हीत्यष्टादशर्चस्य सूक्तस्य काण्वो नीपातिथिर्दिद्रः आयदिंद्र इत्यादिति सृणामांगिरसाः सहस्रवसुरोचिषः ऋषय इन्द्रोऽनुष्टुबं त्यास्ति
स्रोगायड्यः (८।५।५) अग्निनेद्रेणेति चतुर्विंशत्यृचस्य सूक्तस्यात्रेयः श्यावाश्वो धिना बुपरिष्ठाज्ज्योतिरं त्यास्ति स्रः क्रमेण पंक्तिमहावृहती पंकयः ।

पिबतमश्विना ॥ विश्वाभिधीभिर्भुवनेनवाजिनादिवापृथिव्याद्रिभिः सचाभुवा । सजोषसा० ॥ विश्वैर्देवैस्त्रिभिरे
कादशैरिहाद्रिर्मरुद्भिर्भृगुभिः सचाभुवा । सजोषसा० ॥ जुषेथायज्ञं बोधतं हवस्य मे विश्वे हदेवौ सवनावगच्छतं । स
जोषसाऽउषसासूर्येण चेषनो वो ह्यमश्विना ॥ स्तोमं जुषेथायुवशेर्वकन्यनां विश्वे हदेवौ सवनावगच्छतं । सजोषसा० ॥
गिरो जुषेथामध्वरं जुषेथा विश्वे हदेवौ सवनावगच्छतं । सजोषसा० ॥ १४ ॥ हारिद्रवेवपतथो वने दुपसोमं सुतं महिषे
वावगच्छथः । सजोषसाऽउषसासूर्येण च त्रिर्वीर्यां तमश्विना ॥ हंसा विवपतथोऽअध्वगा विवसोमं सुतं महिषे वावग
च्छथः । सजोषसा० ॥ इयेना विवपतथो हव्यदा तये सोमं सुतं महिषे वावगच्छथः । सजोषसा० ॥ पिबतं च तृष्णुतं चा
चगच्छतं प्रजां च धत्तं द्रविणं च धत्तं । सजोषसाऽउषसासूर्येण चोर्जं बोधतं तमश्विना ॥ जयतं च प्रस्तुतं च प्रचावतं प्रजां च ध
त्तं द्रविणं च धत्तं । सजोषसा० ॥ हतं च शत्रून् यतं तं च मित्रिणः प्रजां च धत्तं द्रविणं च धत्तं ॥ सजोषसा० ॥ १५ ॥ मि
त्रावरुणवंताऽउत धर्मवंता मरुत्वं ता जरितुर्गच्छथो हव । सजोषसाऽउषसासूर्येण चादित्यैर्यां तमश्विना ॥ अंगिरस्वंता
ऽउत विष्णुवंता मरुत्वं ता जरितुर्गच्छथो हव । सजोषसा० ॥ ऋभुमंता वृषणा वा जवंता मरुत्वं ता जरितुर्गच्छथो हव ।
सजोषसा० ॥ ब्रह्मजिन्वतमुत जिन्वतं धियो हतरक्षांसि सेधतममीवाः । सजोषसाऽउषसासूर्येण च सोमं सुन्वतोऽअ
श्विना ॥ क्षत्रजिन्वतमुत जिन्वतं नृहतरक्षांसि सेधतममीवाः । सजोषसा० ॥ धेनूजिन्वतमुत जिन्वतं विशो हतरक्षां

सिसेधतममीवाः । सजोषसा० ॥ १६ ॥ अत्रैरिव शृणुतं पर्वस्तुतिं श्यावाश्वस्य सुन्वतोर्मदच्युता । सजोषसाऽउष
सासूर्येण चाश्विना तिरोऽअह्वं ॥ सर्गाँ ईव सृजतं सुष्टुतीरुपश्यावाश्वस्य सुन्वतोर्मदच्युता । सजोषसा० ॥ रश्मीऽ
रिव यच्छतमध्वराँऽउपश्यावाश्वस्य सुन्वतोर्मदच्युता । सजोषसा० ॥ अर्वाग्रथं नियच्छतं पिबतं सोम्यं मधु । आया
तमश्विना गतमवस्युर्वामहं हुवेधत्तरत्नानि दाशुषे ॥ नमोवाके प्रस्थितेऽअध्वरे नरा विवक्षणस्य पीतये । आयात० ॥
स्वाहाकृतस्य तृपतं सुतस्य देवावंधसः । आयात० ॥ १७ ॥ (८।५।६) अवितासि सुन्वतो वृक्तबर्हिषः पिबासोमं मदा
यकं शतक्रतो । यंतं भागमधारयन् विश्वाः सेहानः पृतनाऽउरुजयः समप्सु जिन्मरुत्वाँऽइंद्रसत्यते ॥ प्रावस्तोतारैर्मधव
भ्रवत्वापि बासोमं मदायकं शतक्रतो । यंतं भाग० ॥ ऊर्जादेवाँऽअवस्यो जसात्वापि बासोमं मदायकं शतक्रतो । यंतं भा
ग० ॥ जनिता देवो जनिता पृथिव्याः पिबासोमं मदायकं शतक्रतो । यंतं भाग० ॥ जनिता श्वानां जनिता गवामसि पि
बासोमं मदायकं शतक्रतो । यंतं भाग० ॥ अत्रीणां स्तोमं मद्रिवो महस्कृधि पिबासोमं मदायकं शतक्रतो । यंतं भाग० ॥
श्यावाश्वस्य सुन्वतस्तथा शृणुयथा शृणोरत्रेः कर्माणि कृण्वतः । प्रत्सदस्युमा विथत्वमेकऽइष्टृषा ह्यऽइंद्रब्रह्माणि वर्ध
यन् ॥ १८ ॥ (८।५।७) प्रेदं ब्रह्म वृत्रतूयैषा विथप्रसुन्वतः शचीपतऽइंद्र विश्वाभिरुतिभिः । माध्वं दिनस्य सर्वन

(८।५।६) अवितासीति सप्तर्चस्य सूक्तस्यात्रेयः श्यावाश्व इन्द्रः शक्येत्यामहापंक्तिः । (८।५।७) प्रेदमिति सप्तर्चस्य सूक्तस्यात्रेयः श्यावाश्व इन्द्रो-

स्यवृत्रहन्नेद्यपिवासोमस्यवज्रिवः ॥ सेहानऽउग्रपृतनाऽअभिद्रुहःशचीपतऽइंद्रविश्वाभिरूतिभिः । माध्यंदिनस्य ॥
 एकराळस्यभुवनस्यराजसिशचीपतऽइंद्रविश्वाभिरूतिभिः । माध्यंदिनस्य ॥ सस्थावानायवयसित्वमेकऽइच्छचीप
 तऽइंद्रविश्वाभिरूतिभिः । माध्यंदिनस्य ॥ क्षेमस्यचप्रयुजंश्चत्वमीशिपेशचीपतऽइंद्रविश्वाभिरूतिभिः । माध्यंदि
 नस्य ॥ क्षत्रायत्वमवसित्वमाविथशचीपतऽइंद्रविश्वाभिरूतिभिः । माध्यंदिनस्य ॥ इयावाश्वस्यरेभंतुस्तथाश्र
 णुयथाश्रृणारत्रेः कर्माणि कृण्वतः । प्रत्रसदस्युमाविथत्वमेकऽइन्द्रषाह्यऽइंद्रक्षत्राणिवर्धयन् ॥ १९ ॥ (८।५।८)
 यज्ञस्यहिस्यऽऋत्विजासस्त्रीवाजेषुकर्मसु । इंद्राग्नीतस्यबोधतः ॥ तोशासारथ्यावानावृत्रहणापराजिता । इंद्राग्नी ॥
 इदंवांमदिरंमध्वधुक्षन्नद्रिभिर्नरः । इंद्राग्नी ॥ जुषेथांयज्ञमिष्ट्यैसुतंसोमसधस्तुती । इंद्राग्नीऽआगतंनरा ॥ इमा
 जुषेथांसवनायेभिर्हव्यान्युहयुः । इंद्राग्नी ॥ इमांगायत्रवर्तनिंजुषेथांसुष्टुतिमम । इंद्राग्नी ॥ २० ॥ प्रातर्याव
 भिरागतंदेवोभिर्जेन्यावसू । इंद्राग्नीसोमपीतये ॥ इयावाश्वस्यसुन्वतोत्रीणांश्रृणुतंहव । इंद्राग्नी ॥ एवावामहऽऋ
 तयेयथाहुवंतमेधिराः । इंद्राग्नी ॥ आहंसरस्वतीवतोर्द्राग्योरवोवृणे । याभ्यांगायत्रमृच्यते ॥ २१ ॥ (८।५।९)
 अग्निमस्तोप्यृगिमयमग्निमीळायजध्वै । अग्निदेवांऽअनक्तुनऽउभेहि विदधेकविरंतश्चरतिदूत्यं१नभैतामन्यकेसमे ॥
 महापंक्तिराद्यातिजगती । (८।५।८) यज्ञस्येतिदशर्चस्यसूक्तस्यात्रेयःइयावाश्वइंद्राग्नीगायत्री । (८।५।९) अग्निमितदशर्चस्यसूक्तस्यकाण्वो

न्यग्नेनव्यसावचस्तनूषुशंसमेषां । न्यरातीरराव्यांविश्वाऽअर्योऽअरातीरितोयुच्छंत्वामुरोनभंता ॥ अग्नेमन्मानि
 तुभ्यंकपृतंनजुहऽआसनि । सदेवेषुप्रचिकिद्धित्वंह्यसिपूर्यःशिवोदुतोविवस्वतो नभंता ॥ तत्तदग्निर्वयोदधेयथाय
 थाकृपण्यति । ऊर्जाहुतिर्वसूनांशंचयोश्चमयोदधेविश्वस्यदेवहृत्येनभंता ॥ सचिकेतसहीयसाग्निश्चित्रेणकर्मणा ।
 सहोताशश्वतीनांदाक्षिणाभिरभीवृतऽइनोतिचप्रतीव्यं१नभंता ॥ २२ ॥ अग्निर्जातादेवानांमग्निर्वंदमतीनामपी
 च्यं । अग्निःसद्रविणोदाऽअग्निर्द्वाराव्यूर्णुतेस्वाहुतो नवीयमानभंता ॥ अग्निदेवेषुसंवसुःसविधुयज्ञियास्वा । समु
 दाकाव्यापुरुविश्वंभूमेवपुण्यतिदेवोदेवेषुयज्ञियो नभंता ॥ योऽअग्निःसप्तमानुषःश्रितोविश्वेषुसिंधुषु । तमागन्मत्रि
 पुस्त्यंमंधातुदेस्यहंतममग्निंयज्ञेषुपूर्येनभंता ॥ अग्निस्त्रीणित्रिधातून्याक्षेतिविदथाकविः । सर्वांऽरेकादशांऽइहय
 क्षच्चपिप्रयच्छनोविप्रोदुतःपरिष्कृतो नभंता ॥ त्वनोऽअग्नऽआयुपुत्वंदेवेषुपूर्यस्वऽएकऽइरज्यसि । त्वामापःपरिसु
 तःपरिरयंतिस्वसेतवो नभंता ॥ २३ ॥ (८।५।१०) इंद्राग्नीयुवंसुनःसहंतादासथोरियं । येनहृहासमत्स्वावीलुचित्साहिपीम
 ह्यग्निर्वेनैवातऽइन्नभंता ॥ नहिवावप्रयांमहेथेंद्रमिधंजामहेशविधंनृणानरं । सनःकदाचिद्वैतागमदावाजसातयेगम
 दामेधसातयेनभंता ॥ ताहिमध्यंभराणामिंद्राग्नीऽअधिक्षितः । ताऽउकवित्वनाकवीपृच्छयमानासखीयतेसंधीतमंभुतं
 नाभाकोभिर्महापंक्तिः । (८।५।१०) इंद्राग्नीइतिदशर्चस्यसूक्तस्यकाण्वोनाभाकइंद्राग्नीमहापंक्तिर्द्वितीयाशकथंत्यात्रिष्टुप् ।

नरानभंता० ॥ अभ्यर्चनभाक्वदिद्राग्नीयजसागिरा ॥ ययोर्विश्वमिदं जगदियं द्यौः पृथिवीमधु १ पस्थैर्विभृतोवसुनभंता० ॥
 प्रब्रह्माणिनभाक्वदिद्राग्निभ्यामिरज्यत । याससबुधमर्णवंजिह्ववारमपोर्णुतऽइंद्रऽईशानऽओजसानभंता० ॥ अपि
 वृश्चपुराणवद्वततैरिवगुप्तिमोजोदासस्यदंभय । वयंतदस्यसंभृतं वस्विद्रेणविभंजेमहिनभंता० ॥ २४ ॥ यदिद्राग्नीज
 नाऽइमेविह्वयंतेतनागिरा । अस्माकैभिर्नृभिर्वयंसासह्यामपृतन्यतोवनुयामवनुप्यतो नभंता० ॥ यानुश्वेताववोदि
 वऽउच्चरातऽउपद्युभिः । इंद्राग्रयोरनुव्रतमुहानायंति सिंधवोयान्त्सीबंधादमुंचतानभंता० ॥ पूर्वीष्टऽइंद्रोपमातयः
 पूर्वीरुतप्रशस्तयः सूनोहिन्वस्यहरिवः । वस्वोवीरस्यापृचोयानुसाधंतनोधियो नभंता० ॥ तंशिशीतासुवृक्तिभिस्त्वेपं
 सत्वानमृगमयं । उतोनुचिद्यऽओजसाशुष्णस्यांडानिभेदतिजेषत्स्वर्वतीरपो नभंता० ॥ तंशिशीतास्वध्वरंसत्यं सत्वा
 नमृत्वयं । उतोनुचिद्यऽओहतऽआंडाशुष्णस्यभेदत्यजैः स्वर्वतीरपो नभंता० ॥ एवेंद्राग्निभ्यापितृवन्नवीयोमंधातृवदं
 गिरस्वदवाचि । त्रिधातुनाशर्मणापातमस्मान्वयंस्यामपतयोरयीणां ॥ २५ ॥ (८१५११) अस्माऽऊपुप्रभृतयेवरुणायमरु
 ऋचोविदुष्टरेभ्यः । योधीतामानुषाणां पश्वोगाऽइवरक्षति नभंता० ॥ तमूपुसमनगिरापितृणांचमन्मभिः । नाभाक
 स्यप्रशस्तिभिर्यः सिंधूनामुपोदयेसप्तस्वसासमध्यमोनभंता० ॥ सक्षपः परिपस्वजेन्युऽसोमाययादधेसविश्वं परिदर्श

(८१५११) अस्माऊष्वितिदशर्चस्यसूक्तस्यकाण्वोनाभाकोवरुणोमहापंक्तिः ।

तः । तस्यवेनीरनुव्रतमुषस्तिस्त्रोऽअवधयुन्नभंता० ॥ यःककुभोनिधारयः पृथिव्यामधिदर्शतः । समातापूर्यपदंतद्व
 रुणस्यसस्यंसहिगोपाऽइवेयोनभंता० ॥ योधर्ताभुवनानायऽउस्त्राणामपीच्याऽवेदनामानिगुह्या । सकविःकाव्या
 पुरुरूपंद्यौरिवपुष्यति नभंता० ॥ २६ ॥ यस्मिन्विश्वानिकाव्याचक्रेनाभिरिवश्रिता । त्रितंजुतीसंपर्यतव्रजेगावोन
 संयुजेयुजेऽअश्वोऽअयुक्षत नभंता० ॥ यऽआस्वत्कऽआशयेविश्वजातान्येषां । परिधामानिमर्मशृङ्गरुणस्यपुरोगये
 विश्वेदेवाऽअनुव्रत नभंता० ॥ ससंमुद्रोऽअपीच्यस्तुरोद्यामिवरोहतिनियदामुयजुर्दधे । समायाऽअर्चिनापदास्तृणा
 न्नाकमारुहन्नभंता० ॥ यस्यश्वेताविचक्षणातिसोभूमीरधिक्षितः । त्रिरुत्तराणिपप्रतुर्वरुणस्यध्रुवंसदःससप्तानामिर
 ज्यति नभंता० ॥ यःश्वेताऽअधिनिणिजश्चक्रेकृष्णाऽअनुव्रता । सधामपूर्यममेयःस्कंभेनविरोदसीऽअजोनद्यामधा
 रयन्नभंता० ॥ २७ ॥ (८१५१२) अस्तभ्राह्म्यामसुरोविश्वेदेवाऽअमिमीतवरिमाणैपृथिव्याः । आसीद्विश्वाभु
 वनानिसस्त्राड्विश्वेत्तानिवरुणस्यव्रतानि ॥ एवावैदस्ववरुणबहंतैनमस्याधीरममृतस्यगोपां । सनःशर्मत्रिवरुणं वियंस
 त्पातंनोद्यावापृथिवीऽउपस्थे ॥ इमांधियंशिक्षमाणस्यदेवकृतुंदक्षवरुणसंशिशाधि । ययातिविश्वोदुरितातरैममुत
 मीणमधिनावरुहेम ॥ आवांश्रावाणोऽअश्विनाधीभिर्विप्राऽअचुच्यवुः । नासत्यासोमपीतये नभंता० ॥ यथावाम

(८१५१२) अस्तभ्रादितिषड्चस्यसूक्तस्यकाण्वोनाभाकृपिरंत्यानांतिसृणामात्रेयार्चनानाकृषिराद्यानांतिसृणांवरुणोऽत्यानांतिसृणामधिनावावास्तिसृष्टिपुभोत्यास्तिस्रोनुष्टुभः ।

त्रिरश्विनागीभिर्विप्रोऽअजोहवीत् । नासत्यासोमपीतयेनभैता० ॥ एवावामहऽऊतयेयथाहुवंतमेधिराः । नासत्या
सोमपीतयेनभैता० ॥ २८ ॥ (८।६।१) इमेविप्रस्येवधसोमेरस्तृतयज्वनः । गिरःस्तोमासऽईरते ॥ अस्मैतेप्रतिह
र्यतेजातवेदोविचर्षणे । अग्नेजनामिसुष्टुतिं⁺ ॥ आरोकाऽइवधेदहतिग्माऽअग्नेतवत्विषः । दृद्धिर्वनानिबप्सति ॥
हरयोधूमकैतवोवातजूताऽउपचवि । यतैतेवृथगग्नयः ॥ एतेत्येवृथगग्नयऽइद्धासःसमदक्षत । उपसामिवकेत
वः ॥ २९ ॥ कृष्णारजांसिपत्सुतःप्रयाणैजातवेदसः । अग्निर्यद्रोधतिक्षमि ॥ धासिकृष्णानऽओषधीर्बप्सद्गिर्नवा
यति । पुनर्यतरुणीरपि ॥ जिह्वाभिरहननंमदूर्चिषाजंजणाभवन् । अग्निरवेनेपुरोचते ॥ अप्सवग्नेसधिष्टवसौषधीरनु
रुध्यसे । गर्भेसंजायसेपुनः ॥ उदग्नेतवतद्धृतादूर्चीरोचतऽआहुतं । निसानंजुहोतुमुखे ॥ ३० ॥ उक्षान्नायवशान्नाय
सोमपृष्ठायवेधसे । स्तोमैर्विधेमाग्नये ॥ उतत्वानमसावयंहोतवरेण्यकतो । अग्नेसमिद्धिरीमहे ॥ उतत्वाभृगुवच्छु
चेमनुष्वदग्नऽआहुत । अंगिरस्वद्धवामहे ॥ त्वंह्यग्नेऽअग्निनाविप्रोविप्रेणसन्तसता । सखासख्यांसमिध्यसे ॥ सत्वं
विप्रायदाशुषेर्यिदैहिसहस्रिणं । अग्नेवीरवतीमिषं ॥ ३१ ॥ अग्नेभ्रातःसहस्कृतरोहिदश्वशुचिव्रत । इमंस्तोमंजुष
स्वमे ॥ उतत्वान्नेमगस्तुतोवाश्रायंप्रतिहर्यते । गोष्ठंगावऽइवाशत ॥ तुभ्यंताऽअंगिरस्तमविश्वाःसुक्षितयःपृथक् ।

षष्ठेनुवाकेषद्रसूक्तानि (८।६।१) इमेविप्रस्येतित्रयस्त्रिंशच्चस्यसूक्तस्यांगिरसोविरूपोभिर्गायत्री ।

अग्नेकामाययेमिरे ॥ अग्निधीभिर्मनीषिणोमेधिरासोविपश्चितः । अद्भ्यसद्यायहिन्विरे ॥ तंत्वामग्नेषुवाजिनैतन्वानाऽ
अग्नेऽअध्वरं । वद्धिंहोतारमीळते ॥ ३२ ॥ पुरुत्राहिसहस्रसिंविशोविश्वाऽअनुप्रभुः । समत्सुत्वाहवामहे ॥ तमीळिष्व
यऽआहुतोभिर्विभ्राजतेघृतैः । इमंनःशृणवद्धवं ॥ तंत्वावयंहवामहेशृण्वंतंजातवेदसं । अग्नेघ्नंतमपद्विषः ॥ विशाराजा
नमद्धृतमध्यक्षंधर्मणामिमं । अग्निमीळेसऽउश्रवत् ॥ अग्निविश्वार्युवेपसंमर्यनवाजिनैहितं । ससिनवाजयामसि ॥ ३३ ॥
घ्नन्मध्राण्यपद्विषोदहन्नक्षीसिविश्वहा । अग्नेतिग्मेनदीदिहि ॥ यंत्वाजनासऽइधतेमनुष्वदंगिरस्तम । अग्नेसबोधिमे
वचः ॥ यदग्नेदिविजाऽअस्यंस्सुजावासहस्कृत । तंत्वागीभिर्हवामहे ॥ तुभ्यंघेत्तेजनाऽइमेविश्वाःसुक्षितयःपृथक् ।
धासिंहिन्वत्यत्वे ॥ तेधेदग्नेस्वाध्योहाविश्वानृचक्षसः । तरंतःस्यामदुर्गहा ॥ ३४ ॥ अग्निमंद्रं पुरुप्रियंशीरंपावकशो
चिषं । दृद्धिर्मद्रेभिरीमहे ॥ सत्वमग्नेविभावसुःसृजन्त्सूर्योनरिभिरभिः । शर्धन्तमांसिजिघ्रसे ॥ तत्तैसहस्वऽईमहे
द्रात्र्यन्नोपदस्यति । त्वदग्नेवार्यवसु ॥ ३५ ॥ (८।६।२) समिधाग्निंदुवस्यतघृतैर्बोधयतातिथिं । आसिन्हव्या
जुहोतन ॥ अग्नेस्तोमंजुषस्वमेवधंस्वानेनमन्मना । प्रतिसूक्तानिहर्यनः ॥ अग्निंदूतपुरोदधेहव्यवाहुमुपभुवे । देवाऽ
आसादयादिह⁺ ॥ उत्सेवृहतोऽअर्चयःसमिधानस्यदीदिवः । अग्नेशुक्रासऽईरते ॥ उपत्वाजुहोतुममघृताचीर्यंतुहर्य

(८।६।२) समिधाग्निमितित्रिंशच्चस्यसूक्तस्यांगिरसोविरूपोभिर्गायत्री ।

त । अग्नेहव्याजुषस्वनः ॥ ३६ ॥ मंद्रंहोतारमृत्वजैचित्रभानुंविभावंसु । अग्निमीळेसऽउश्रवत् ॥ प्रलंहोतारमी
 ज्यंजुष्टमग्निं कविकेतुं । अध्वराणामभिश्चियं ॥ जुषाणोऽअंगिरस्तमेमाहव्यान्यानुषक् । अग्नेयज्ञंनयऽऋतुथा⁺ ॥
 समिधानऽउसंत्यशुक्रशोचऽइहावह । चिकित्वान्दैव्यंजनं ॥ विप्रंहोतारमद्रुहं धूमकेतुंविभावंसु । यज्ञानांकेतुमीम
 हे ॥ ३७ ॥ अग्नेनिपाहिन्स्वंप्रतिष्मदेवरीषतः । भिंधिद्वेपःसहस्कृत ॥ अग्निःप्रत्नेनमन्मनाशुभानस्तन्वं^१स्वां । क
 विविप्रेणवावृधे ॥ उजोनपातमाहुवेग्निपावकशोचिषं । अस्मिन्यज्ञेस्वध्वरे⁺ ॥ सनोमित्रमहस्त्वमग्नेशुक्लेणशोचि
 षा । देवैरासंत्सिवाहिंषि ॥ योऽअग्नितन्वो^३दमैदेवंमर्तःसपर्यति । तस्माऽइहीदयद्वसु ॥ ३८ ॥ अग्निर्मूर्धादिवःककु
 त्पतिःपृथिव्याऽअयं । अपारेतांसिजिन्वति ॥ उदग्नेशुच्यस्तवशुक्राभ्राजैतऽईरते । तवज्योतींष्यर्चयः ॥ ईशिषेवा
 र्यस्यहिदात्रस्याग्नेस्वर्पतिः । स्तोतास्यांतवशर्मणि ॥ त्वामग्नेमनीषिणस्त्वांहिन्वंतिचित्तिभिः । त्वांवर्धतुनोगिरः ॥
 अदग्धस्यस्वधावतोदूतस्यरेभतःसदा । अग्नेःसख्यंवृणीमहे ॥ ३९ ॥ अग्निःशुचिं व्रततमःशुचिर्विप्रःशुचिःकविः ।
 शुचीरोचतऽआहुतः ॥ उत्तत्वाधीतयोममगिरावर्धतुविश्वहा । अग्नेसख्यस्यवोधिनः ॥ यदग्नेस्यामहंत्वंत्वाधास्या
 ऽअहं । स्युष्टेसत्याऽइहाशिषः ॥ वसुर्वसुपतिर्हिंक्रमस्यग्नेविभावंसुः । स्यामतेसुमतावपि ॥ अग्नेधृतव्रतायतेसमुद्राये
 वसिंधवः । गिरावाश्रासंऽईरते ॥ ४० ॥ युवानंविश्वपतिकविंविश्वादैपुरुवेपसं । अग्निंशुभाभिर्मन्मभिः ॥ यज्ञानां

रथ्यैवयंतिगमजैभायवीळ्वे । स्तोमैरिषेमाग्र्ये ॥ अयमग्नेत्वेऽअपिजरिताभूतुसंत्य । तस्मैपावकमृळय ॥ धीरोह्यस्य
 झसद्विप्रोनजागृविःसदा । अग्नेदीदयसिद्यवि ॥ पुराग्नेदुरितेभ्यःपुरामृधेभ्यःकवे । प्रणऽआयुर्वसोतिर ॥ ४१ ॥
 (८।६।३) आघायेऽअग्निमिधतेस्तृणातिवहिरानुषक् । येषामिंद्रोयुवासखा ॥ बृहन्निदिध्मऽएषांभूरिशस्तपृथुःस्व
 रुः । येषामिंद्रोयुवासखा ॥ अयुद्धऽइद्युधावृतंशूरऽआजतिसत्वभिः । येषामिंद्रोयुवासखा ॥ आवुंदंवृत्रहाददेजा
 तःपृच्छद्विमातरं । कऽउग्राःकेहशृण्विर ॥ प्रतित्वाशवसीवदद्विरावप्सोनयोधिषत् । यस्तेशत्रुत्वमाचके⁺ ॥ ४२ ॥
 उत्तत्वंमघयन्छृणुयस्तेवष्टिववक्षितत् । यद्वीळ्यासिवीळुतत्⁺ ॥ यदाजियात्याजिकृदिंद्रःस्वश्वयुरूप । रथीतमोर
 थीनां ॥ विषुविश्वाऽअभियुजोवज्रिन्विष्वग्यथावृह । भवानःसुश्रवंस्तमः ॥ अस्माकंसुरथंपुरऽइंद्रःकृणोतुसातये ।
 नयंधूर्वैतिधूर्तयः ॥ वृज्यामतेपरिद्विषोरंतेशक्रदावने । गमेमेदिंद्रगोमतः ॥ ४३ ॥ शनैश्चिद्यंतोऽअद्विवोश्वावंतः
 शतग्विनः । विवक्षणाऽअनेहसः ॥ ऊर्ध्वाहितेद्विवेदिवेसहस्रासुनृताशता । जरितृभ्योविमंहते ॥ विद्माहित्वाधनं
 जयमिंद्रदृष्टार्चिदारुजं । आदारिणंयथागयं ॥ कुकुहंचित्त्वाकवेमंदंतुधृष्णविंदवः । आत्वापणियदीमहे ॥ यस्तेरे
 वाऽअदाशुरिःप्रममर्षमघसंये । तस्यनोवेदऽआभर ॥ ४४ ॥ इमऽउत्त्वाविचक्षतेसखायऽइंद्रसोमिनः । पुष्टावंतोय

(८।६।३) आघायइतिद्विचत्वारिंशच्चस्यसूक्तस्यकाण्वस्त्रिशोऽइंद्राशयाअग्नीद्रागायत्री ।

थापशुं ॥ उतत्वार्वधिरं वयं श्रुत्कर्णं संतमृतये । दूरादिहहवामहे ॥ यच्चुश्रुयाऽहं हवदुर्मर्षचक्रियाऽउत । भवे
रापिनोऽअंतमः ॥ यच्चिद्धितेऽअपिव्यार्थिर्जगन्वांसोऽअमन्महि । गोदाऽइदिद्रबोधिनः ॥ आत्वारंभनजिप्रयोर
भ्माशवसस्यते । उश्मासित्वासधस्थऽआ ॥ ४५ ॥ स्तोत्रमिंद्राय गायत पुरुनृम्णाय सत्त्वे । नकिर्यवृण्वतेयुधि ॥
अभित्वावृषभासुते सुतं सृजामि पीतये । तृपाव्यश्रुहीमदं ॥ मात्वा मूराऽअविष्यवोमोपहस्वानऽआदभन् । मार्कीत्र
हृद्विषोवनः ॥ इहत्वा गोपरीणसामहेमंदतुराधसे । सरोगौरोयथापिब ॥ यावृत्रहापरावतिसनानवाचचुच्युवे ।
तासंसत्सुप्रवोचत ॥ ४६ ॥ अपिबत्कद्रुवः सुतमिंद्रः सहस्रबाहे । अत्रादेदिष्टपौस्यं ॥ सत्यंतत्तुर्वशेयदौविदानोऽ
अह्वाय्यं । व्यानदुतुर्वणेशमि ॥ तुरणिबोजनानां त्रदंवाजस्यगोमतः । समानमुप्रशंसिषं ॥ ऋभुक्षणं नवर्तवऽउक्थे
षुतुड्यावृधं । इंद्रंसोमसचासुते ॥ यः कृतदिद्वियोन्यं त्रिशोकाय गिरिपृथुं । गोभ्यो गातुं निरैतवे ॥ ४७ ॥ यदधि
षेमनस्यसिमंदानः प्रेदियक्षसि । मातत्करिंद्रमृळय ॥ दभ्रंचिद्धित्वावतः कृतंशृण्वेऽअधिक्षमि । जिगात्विद्रतेमनः ॥
तवेदुताः सुकीर्तयो सन्नुतप्रशस्तयः । यदिंद्रमृळयासिनः ॥ मानऽएकस्मिन्नागसिमाद्वयोरुतत्रिषु । वधीर्माशूरभूरि
षु ॥ बिभयाहित्वावतऽउग्रादभिप्रभंगिणः । दस्मादहमृतीषहः ॥ ४८ ॥ मासख्युः शूनमाविदेमापुत्रस्य प्रभूवसो ।
आवृत्वंद्रुतुतेमनः ॥ कोनुमर्याऽअभिधितः सखासखायमब्रवीत् । जहाकोऽअस्मदीषते ॥ एवारैवृषभासुतेसिन्व

न्भूर्यावयः । श्वघ्नीवनिवताचरन् ॥ आतऽएतावचोयुजाहरीगृभ्णेसुमद्रथा । यदीब्रह्मभ्यऽइहदः ॥ भिंधिविश्वा
ऽअपद्विषः परिबाधो जहीमृधः । वसुंस्पाहंतदाभर ॥ यद्वीळाविंद्रयत्थिरेयत्पर्शानेपराभृतं । वसुं ॥ यस्यतेविश्व
मानुषोभूरैर्दत्तस्यवेदति । वसुं ॥ ४९ ॥ इतिषष्ठाष्टकेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

त्रिचत्वारिंशाध्यायेवर्गाः ४९ सूक्तानि १४ ऋचः २५८ ॥ त्यागः ॥ इंद्राये. ६७ अश्विभ्या. २४ इंद्राये. १४ इंद्राग्निभ्यां. १० अग्नय.
इंद्राग्निभ्या. १२ वरुणाये. १३ अश्विभ्या. ३ अग्नय. ६३ अग्नीद्राभ्या. इंद्राये. ४१ ॥ इतिषष्ठेतृतीयः ॥

त्वावतस्त्रयस्त्रिंशद्विशोभ्य आस आदिकानीतस्य पृथुश्रवसोदानस्तुतिराद्यापादनिचृत्पंचम्यादिककुब्गायत्री
बृहत्यनुष्टुप्सतोबृहतीगायत्रीविपरीतोत्तराप्रगाथोद्विपदाचतुर्विंशिकाबृहतीपिपीलिकमध्याककुम्भ्यंकुशिरा
विराड्जगत्युपरिष्टाद्बृहतीबृहत्योविषमपदोत्तरापंक्तिः संस्तारपंक्तिर्गायत्रीपंक्तिः प्रगाथोवायव्याचगायत्रीद्वि
पदोष्णिक्पंक्तिर्वायव्यागायत्रीमहिवोद्भूनात्रित आस्य आदित्येभ्योत्यादुःस्वप्नयः पंचोषसेपिमहापांक्तं स्वादोः
पंचोनाप्रगाथः सौम्यं त्रैष्टुभंपंचमीजगत्यभिप्रदशप्रस्कण्वः प्रगाथंतत्सुश्रुतं पुष्टिगुर्यथामनौ श्रुष्टिगुर्यथामना
वायुरूपमंत्वाष्टौमेध्रं एतत्तेमातरिश्वानो विश्वइतिवैश्वदेवः प्रगाथोभूरीत्पंचकृशः प्रस्कण्वस्यदानस्तुतिर्गायत्रं
तुतृतीयांते अनुष्टुभौप्रतितेष्टुषधौत्याग्नि सौरीपंक्तिर्युवंदेवाचतुष्कमेध्या आश्विनं त्रैष्टुभं यमृत्विजस्तृचं वैश्वदेवं

माद्यऋक्विक्स्तुतिर्वैमानिवाससुपर्णैः प्राग्वरुणं जागतमग्न आविंशतिर्भर्गः प्रागाथ आग्नेयं प्रागाथं तूभयं ब्यूना
प्रोअस्मै द्वादश प्रगाथः पांक्तं सप्तम्याद्यास्तिस्त्रो बृहत्सः स पूव्यो गायत्रीमाद्या चतुर्थ्यादि द्वे सप्तमी चानुष्टुभौ गायत्रे
त्यादैवी त्रिष्टुबुत्त्वायदिंद्रतरोभिः पंचोनाकलिः प्रागाथः प्रागाथं मत्यानुष्टुपत्यांनु सैकामत्स्यः सामदौ मैत्रावरुणि
मान्यो वा बहवो वामत्स्याजालनद्धा आदित्यानस्तु वन्दंशम्याद्यास्तिस्त्रोप्यदितेः ॥ ४ ॥ ॥ ॥

॥ हरिः ओम् ॥ (८।६।४) त्वावतः पुरुवसो वयमिंद्र प्रणेतः । स्मसिंस्थातर्हरीणां ॥ त्वां हि सत्यमद्रिवो विद्मदा
तारमिषां । विद्मदा तारैरयीणां ॥ आयस्यते महिमानं शतमूतेशतं क्रतो । गीर्भिर्गृणंति कारवः ॥ सुनीधो घासमत्यो
यं मरुतो यमर्यमा । मित्रः पांत्यद्रुहः ॥ दधानो गोमदश्वत्सु वीर्यमादित्य जूतऽएधते । सदा राया पुरुस्पृहा ॥ १ ॥ त
मिंद्रं दानमीमहेशवसानमभीर्वे । ईशानं रायऽईमहे ॥ तस्मिन्हि संत्युतयो विश्वाऽअभीरवः सचा । तमावहंतु स

(८।६।४) त्वावत इति त्रयस्त्रिंशदक्षसूक्तस्याश्वो वशऋषिः पृथुश्रवदेवता आद्यानां विशत्युचामिन्द्रो देवता आनो वायवित्यादि चत
सृणां शतं दास इत्यस्याश्ववायुर्देवता आद्यापादनिचृत् द्वितीयादिति स्त्रो गायत्र्यः पंचम्याद्याः क्रमेण ककुब्गायत्री बृहत्सुनुष्टुपसतो बृहती गायत्री
बृहती विपरीता द्विपदा गायत्री बृहती पिपीलिक मध्या ककुब्जं कुशिरा इजगत्युपरिष्टा बृहती बृहती विषमपदा बृहती पक्तिस्तार पक्तिगाय-
त्री पक्ति बृहती सतो बृहती बृहती सतो बृहती गायत्री द्विपदा विराडुष्णिक् पक्तिगायत्र्यः । (पृथुश्रवाः कानी तोरा जातस्य दानस्तुतिः) ।

सयः पुरुवसुं मदाय हरयः सुतं ॥ यस्तेमदो वरेण्यो यऽईंद्रवृत्रहंतमः । यऽआदुदिः स्वर्गं नृभिः पृतना सुदुष्टरः ॥
यो दुष्टरो विश्वारश्रवाभ्यो वा जेष्वास्तिरुता । सनः शविष्ठसवना वसोगहि गमेम गोमतित्रजे ॥ गव्योषुणायथापु रा
श्वयोतरथया । वरिवस्यमहामह ॥ २ ॥ न हितेशूरराधसंतं विदामि सत्रा । दशस्यानां मघवन्नचिदद्रिवोधि
यो वा जेभिराविथ ॥ यऽऋष्वः श्रावयत्स्वा विश्वेत्सवेदं जनिमा पुरुष्टतः । तं विश्वेमानुपायुगेद्रै हवंते तविषयतस्तुचः ॥
सनो वा जेष्वा वितापुरुवसुः पुरस्थाता मघवा बृत्रहाभुवत् ॥ अभिवो वीरमंधसो मदे पुगाय गिरामहाविचेतसं । इंद्रनाम
श्रुत्यैशा किं न्वचो यथा ॥ ददीरे कणस्तन्वेदं दिवसुं ददिराजैषु पुरुहूतवाजिनं । नूनमर्थ ॥ ३ ॥ विश्वेपामिरज्यंतं वसू
नां सासह्नां संचिदस्य वर्षसः । कृपयतो नूनमत्यर्थ ॥ महः सुवोऽअरं मिपेस्तवामहे मीहुपेऽअरं गमाय जग्मथे । यज्ञेभि
र्गीर्भिर्विश्वमनुषामरुतामियक्षसि गायेत्वानमसा गिरा ॥ येषातयंतेऽअज्मभिर्गिरीणां स्तुभिरेषां । यज्ञं हि प्वणी
नां सुभ्रंतु विष्वणीनां प्राध्वरे ॥ प्रभंगं दुर्मतीनामिंद्रं शविष्ठाभर । रयिमस्मभ्यं युज्यं चोदयन्मते ज्येष्ठं चोदयन्मते ॥
सनितः सुसनितरुप्रचित्रचेतिष्ठसूनुत । प्रासहासस्त्राहुरिंसहंतं भुज्युवा जेपूष्य ॥ ४ ॥ आसऽएतु यऽईवदाऽअ
दैवः पृतमाददे । यथा चिद्वशोऽअश्व्यः पृथुश्रवसि कानी तेऽस्याव्युप्याददे ॥ पृष्टिं सहस्राश्व्यं स्वायुता सनमुष्ट्रानां
विंशतिं शता । दशश्यावीनां शता दशश्वरूपीणां दशगवांसहस्रा ॥ दशश्यावाऽऋधद्रयो वीतवारासऽआशवः ।

ऋक्सं.

अ. ६ अ. ४

॥ २४ ॥

मथानेमिनिवावृतुः ॥ दानांसः पृथुश्रवसः कानीतस्य सुरार्धसः । रथं हि रण्ययंददन्मंहिष्ठः सुरिरभूद्वर्षिष्ठमकृतश्रवः ॥
आनोवायोमहेतनेयाहिमस्यायपार्जसे । वयंहितैचक्रुमाभूरिदावनेसद्यश्चिन्महिदावने ॥ ५ ॥ योऽअश्वेभिर्वहतेव
स्तऽउस्त्रास्त्रिः सप्तसतीनां । एभिः सोमैभिः सोमसुद्धिः सोमपादानायशुक्रपूतपाः ॥ योमऽइमंचिदुत्तमनामंदच्चित्रं दाव
ने । अरुदेऽअक्षेनहुषेसुकृत्वनिसुकृत्तरायसुकृतुः ॥ उच्ये ३ वपुषियः स्वराळुतवायोघृतस्त्राः । अश्वेपितरजैपितंशुनैपितं
प्राज्मत्तदिदन्नुतत् ॥ अधप्रियमिषिरायषष्टिसहस्रासनं । अश्वानामिन्नवृष्णां ॥ गावोनयूथमुपयंतिवध्रयऽउपमायंति
वध्रयः ॥ अधयच्च रथेगणेशतमुष्टाऽअचिक्रदत् । अधश्विलैषुविंशतिंशता ॥ शतंदासेबल्वुधेविप्रस्तरुक्षऽआददे । तेते
वायविमेजनामदंतींद्रगोपामदंतिद्वगोपाः ॥ अधस्यायोषणामहीप्रतीचीवशमंश्वयं । अधिरुक्माविनीयते ॥ ६ ॥ (८।६।५)
महिबोमहतामवोरुणमित्रंदाशुषे । यमादित्याऽअभिद्रुहोरक्षथानेमघनंशदनेहसौवऽऊतयः सुऽऊतयोवऽऊतयः ॥
विदादेवाऽअघानामादित्यासोऽअपाकृतिं । पक्षावयोयथोपरिच्य १ स्मेशर्मयच्छतानेहसौ ॥ व्य १ स्मेऽअधिशर्मत
त्पक्षावयोनयंतन । विश्वानिविश्ववेदसोवरुथ्यामनामहेनेहसौ ॥ यस्माऽअरासतक्षयंजीवानुंचप्रचेतसः । मनो
विंश्वस्यधेदिमऽआदित्यारायऽईशतेनेहसौ ॥ परिणोवृणजन्घादुर्गाणि रथ्योयथा । स्यामेदिंद्रस्यशर्मण्यादित्या

(८।६।५) महिवइत्यष्टादशर्चस्यसूक्तस्यायस्त्रित्वादित्या अंत्यपंचानामादित्योपसोमहापंक्तिः । (अंत्याः पंचदुःस्वप्नयः) ।

नामुतावस्यनेहसौ ॥ ७ ॥ परिहृतेदनाजनोयुष्मादत्तस्यवायति । देवाऽअदभ्रमाशवोयमादित्याऽअहेतनानेह
सौ ॥ नतंतिग्मंचनत्यजोनद्रासदुभितंगुरु । यस्माऽउशर्मसप्रथऽआदित्यासोऽअराध्वमनेहसौ ॥ युष्मेदेवाऽअ
पिष्मसियुध्यंतऽइववर्मसु । यूयमहोनऽएनंसोयूयमर्भादुरुष्यतानेहसौ ॥ अदितिर्नऽउरुष्यत्वदितिः शर्मयच्छतु ।
मातामित्रस्थैरवतौर्यम्णोवरुणस्यचानेहसौ ॥ यदेवाः शर्मशरणंयद्भ्रंयदनातुरं । त्रिधातुयद्भ्रंय १ तदस्मासुवियं
तनानेहसौ ॥ ८ ॥ आदित्याऽअवहिर्यताधिकूलादिवस्त्रशः । सुतीर्थमर्वतोयुधानुनोनेषथासुगमनेहसौ ॥
नेहभद्रंरक्षस्विनेनावयैनोपयाऽउत । गवंचभद्रंधेनवैवीरायंचश्रवस्यतेनेहसौ ॥ यदाविर्यदपीच्य १ देवासोऽअस्ति
दुष्कृतं । त्रितेतद्विश्वमाह्यऽअरेऽअस्मदधातनानेहसौ ॥ यच्चगोषुदुःष्वभ्यंयच्चास्मेदुहितर्दिवः । त्रितायतद्वि
भावयाऽह्यायपरावहानेहसौ ॥ निष्कंवाघाकृणवतेन्नजंवादुहितर्दिवः । त्रितेदुःष्वभ्यंसर्वमाह्येपरिदंनस्यनेहसौ ॥
॥ ९ ॥ तदन्नायतदपसेतंभागमुपसेदुषे । त्रितायंचद्वितायचोषोदुःष्वभ्यंवहानेहसौ ॥ यथाकलांयथाशफंयथऽ
ऋणंसंनयामसि । एवादुःष्वभ्यंसर्वमाह्येसंनयामस्यनेहसौ ॥ अजैष्माद्यासनामचाभूमानागसोवयं । उषोयस्मा
दुःष्वभ्यादभैष्मापतदुच्छत्वनेहसौ ॥ १० ॥ (८।६।६) स्वादोरभक्षिवयंसः सुमेधाः स्वाध्यावरिवोवित्तरस्य ।

(८।६।६) स्वादोरिति पंचदशर्चस्यसूक्तस्याण्वः प्रगाथः सोमस्त्रिष्टुप् पंचमीजगती ।

विश्वेयं देवाऽउत मर्त्या मोमधुब्रुवन्तोऽभिसंचरन्ति ॥ अंतश्च प्रागाऽअदितिर्भवास्य वया ताहरसोदैव्यस्य । इंदुविंद्र
स्य सख्यं जुषाणः श्रौष्टीं वधुरमनुरायऽक्रध्याः ॥ अपामो सोमममृताऽअभूमागन्मज्योतिराविंदामदेवान् । किं नूनम
स्मान्कृणवदरातिः किमुधुतिरमृतमर्त्यस्य ॥ शनो भवहृदऽआपीतऽईदोपितेव सोमसूनवे सुशेवः । सखेव सख्यऽउरुशं
सधीरः प्रणऽआयुर्जावसे सोमतारीः ॥ इमे मापीतायशसऽउरुण्यवोरधं नगावः समनाहपर्वसु । ते मारक्षन्तु विस्रसंश्चरि
त्रादुत मास्त्रामाद्यवयं त्विदं वः ॥ ११ ॥ अग्निं न मा मथितं संदिदीपः प्रचक्षय कृणु हिवस्य सोनः । अधाहिते मद्ऽआसौ
ममन्यैरेवाऽइव प्रचरापुष्टिमच्छ ॥ इषिरेण ते मनसा सुतस्य भक्षीमहि पित्र्यस्येवरायः । सोमराजन् प्रणऽआयूषितारीर
हानीवसूयो वा सराणि ॥ सोमराजन्मृळ्या नः स्वस्ति तव स्मसि ब्रूत्याऽस्तस्य विद्धि । अलं तिदक्षऽउत मन्युरिंदोमानोऽ
अर्योऽअनुकामपरादाः ॥ त्वं हि न स्तन्वः सोमगोपागात्रे गात्रे निषसत्थानृचक्षाः । यत्ते वयं प्रमिनामब्रूतानि सनोमृळसु
षखादेव वस्यः ॥ ऋदुदरेण सख्या सचेयु योमानरिष्येद्वैर्यश्वपीतः । अयं यः सोमोन्यधाय्यस्मे तस्माऽइंद्रप्रतिरमेम्यायुः
॥ १२ ॥ अपत्याऽअस्थुरनिराऽअभीवानिरत्र सन्तमिषीचीरभैषुः । आसोमोऽअस्माँऽअरुहद्विहायाऽअगन्मयत्रप्र
तिरंतऽआयुः ॥ यो नऽइंदुः पितरो हृत्सुपीतो मर्त्यो मर्त्याऽआविवेश । तस्मै सोमाय हविषा विधेम मृळीकेऽअस्य सुमतौ
स्याम ॥ त्वंसोमपितृभिः मंविद्वानो नुद्यावापृथिवीऽआततं थ । तस्मै तऽइंदो हविषा विधेम वयं स्याम पतयोरयीणां ॥

त्रातारो देवाऽअधिबोचतानोमानो निद्राऽईशतमो तजल्पः । वयं सोमस्य विश्वहं प्रियासः सुवीरा सोविदथुमावदेम ॥
त्वं नः सोम विश्वतो वयोधास्त्वं स्वर्विदा विंशानृचक्षाः । त्वं नऽइंदऽऊतिभिः सजोपाः पाहि पश्चात्तादुत वापु रस्तात् ॥ १३ ॥
(अथवालखित्यानि ॥ (१) अभिप्रवः सुराधं समिद्रं मर्चयथा विदे । योजरितृभ्यो मघवापुरुवसुः सहस्रेणेव शिष
ति ॥ शतानीके प्रजिगाति धृष्णया हंति वृत्राणि दाशुषे । गिरोरिव प्ररसाऽअस्य पिन्विरे दत्राणि पुरुभोजसः ॥ आत्वा
सुतासऽइंदवो मदायऽइंद्रगिर्वणः । आपो न वज्रिन्नन्वो क्यं सरः पृणति शूरराधसे ॥ अनेह संप्रतरणं विवक्ष्णं मध्वः
स्वादं प्रमीपिव । आयथा मंदसानः किरासिनः प्रक्षुद्रे वत्मना धृषत् ॥ आनः स्तोममुपद्रवद्विद्यानोऽअश्वोनसोतृभिः ।
यं ते स्वधा वन्त्स्वदयं तिधेन वऽइंद्रकण्वेषुरातयः ॥ १४ ॥ उग्रं न वीरं नमसोपसेदिम विभूतिमक्षितावसुं । उद्रीव वज्रि

१ अथैकादशसूक्तात्मकं वालग्वित्याख्यं भागं पाठका अस्मिन्नध्याये पठन्ति सवेदपारायणादौ निष्यते खिलत्वात् ।—“सूक्तसहस्रं सप्तदश-
कमृवेदपारायणपाठे शाकल्ये” इत्यत्र सिद्धान्तितायाः सप्तदशाधिकसहस्रसूक्तसंख्यायाः खिलरहितसंहितयेव पूर्तेश्च । यश्च सर्वानुक्रम-
ण्यामेवामनुक्रमो दृश्यते सविचारणीयो वैदिकयुरीणैः । सत्यप्येवमेषां पारायणादौ निषेधेऽध्ययनाध्यापनादावृष्यादिज्ञानश्रेयोहेतुरित्यभि-
प्रेत्य दृष्टसर्वानुक्रमानुसारेण सूक्तप्रतीकांशलिख्यते ।

(१) अभिप्रेतिदशर्चस्य सूक्तस्य काण्वः प्रस्कण्वइंद्रः अयुजोऽमृहस्योयुजः सतोवृहयः ।

अवतोनासिंचतेक्षरंतींद्रधीतयः ॥ यद्धनूनयद्वायज्ञेयद्वापृथिव्यामधि । अतो नोयज्ञमाशुभिर्महेमतऽउग्रऽउग्रेभिराग
हि ॥ अजिरासोहरयोयेतऽआशवोवाताऽइवप्रसक्षिणः । येभिरपत्यंमनुषःपरीयसेयेभिर्विंश्वंस्वईशे ॥ एतावतस्तऽ
ईमहऽइंद्रसुस्रस्यगोमतः । यथाप्रावोमघवन्मेध्यातिथिंयथानीपातिथिधने ॥ यथाकण्वेमघवन्त्रसदस्यवियथापक्वथे
दशव्रजे । यथागोशयैऽअसनोऽक्रजिश्वनींद्रगोमद्धिरण्यवत् ॥ १५ ॥ (२) प्रसुश्रुतंसुरार्धसमर्चाशक्रमभिष्टये ।
यःसुन्वतेस्तुवतेकाम्यंवसुसहस्रेणैवमंहते ॥ शतानीकाहेतयोऽअस्यदुष्टराऽइंद्रस्यसमिषोमहीः । गिरिर्नभुज्जामघव
त्सुपिन्वतेयदीसुताऽअमंदिषुः ॥ यदीसुतासुऽइंदवोभिप्रियममंदिषुः । आपोनर्घायिसर्वनमऽआवसोदुर्घाऽइवोपदा
शुषे ॥ अनेहसंवोहवमानमृतयेमध्वःक्षरंतिधीतयः । आत्वावसोहवमानासुऽइंदवऽउपस्तोत्रेषुदधिरे ॥ आनःसोमै
स्वध्वरऽइयानोऽअत्योनतोशते । यंतैस्वदावन्स्वदंतिगूर्तयःपौरैश्छंदयसेहव ॥ १६ ॥ प्रवीरमुग्रंविर्विचिधनस्पृतंवि
भूतिरार्धसोमहः । उद्रीववज्रिन्नवतोवसुत्वनासदापीपेथदाशुषे ॥ यद्धनूनंपरावतियद्वापृथिव्यादिवि । युजानऽइ
ंद्रहरिर्भिर्महेमतऽऋक्सऽऋग्वेभिरागहि ॥ रथिरासोहरयोयेतैऽअस्त्रिधुऽओजोवातस्यपिप्रति । येभिर्निदस्यंमनुषो
निघोषयोयेभिःस्वःपरीयसे ॥ एतावतस्तेवसोविद्यामशूरनव्यसः । यथाप्रावऽएतशंकृत्येधनेयथावशंदशव्रजे ॥

(२) प्रसुश्रुतमितिदशर्चस्यसूक्तस्यपुष्टिगुरिद्रःअयुजोबृहत्योयुजःसतोबृहत्यः ।

यथाकण्वेमघवन्मेधेऽअध्वरेदीर्घनीथेदमूनसि । यथागोशयैऽअमिषासोऽअद्रिवोमयिगोत्रंहरिश्चियं ॥ १७ ॥ (३)
यथामनौसांवरणौसोममिंद्रापिबःसुतं । नीपातिथौमघवन्मेध्यातिथौपुष्टिगौश्रुष्टिगौसचा ॥ पार्षद्वाणःप्रस्कण्वंसम
सादयच्छयानंजिब्रिमुद्धितं । सहस्राण्यसिषासुद्रवामृषिस्त्वोतोदस्यवेवृकः ॥ यऽउक्थेभिर्नविंधतैचिकिचऽऋषिचो
दनः । इंद्रंतमच्छावदुनव्यस्यामत्यरिष्यंतंनभोजसे ॥ यसाऽअर्कसप्तशीर्षाणमानुचुस्त्रिधातुमुत्तमेपदे । सत्विभा
विश्वामुवनानिचिक्रददादिजनिष्टपाँस्यं ॥ योनोदातावसूनामिंद्रंतंहमहेवयं । विद्वाहस्यसुमतिंनवीयसींगमेमगोमति
व्रजे ॥ १८ ॥ यस्मैत्वंवसोदानायशिक्षसिसरायस्पोषमश्रुते । तंत्वावयमंघवन्नंद्रगिर्वणःसुतावतोहवामहे ॥ कदा
चनस्तरीरसिनेंद्रसश्चसिदाशुषे । उपोपेन्नमंघवन्भूयऽइन्नुतेदानंदेवस्यपृच्यते ॥ प्रयोनंक्षेऽअभ्योजसाक्रिविंधः
शुष्णानिघोषयन् । यदेद्रस्तभीत्यथयन्नमूदिवमादिजनिष्टपार्थिवः ॥ यस्यायंविश्वऽआर्योदासःशेवधिपाऽअरिः ।
तिरश्चिदयैरुशमेपवीरवितुभ्येत्सोऽअज्यतेरयिः ॥ तुरण्यवोमधुमंतंघृतश्रुतंविप्रासोऽअर्कमानुचुः । अस्मेरयिःपप्रथे
वृष्णयंशवोस्मेसुवानासुऽइंदवः ॥ १९ ॥ (४) यथामनौविवस्वतिसोमंशक्रापिबःसुतं । यथात्रितेछंदऽइंद्रजुजो

(३) यथामनावितिदशर्चस्यसूक्तस्यपुष्टिगुरिद्रःअयुजोबृहत्योयुजःसतोबृहत्यः । (४) यथामनावितिदशर्चस्यसूक्तस्यायुरिद्रः
अयुजोबृहत्योयुजःसतोबृहत्यः ।

पस्यायौमादयसेसचा ॥ पृषध्रेमेध्रेमातरिश्वनीर्द्रसुवानेऽमर्दथाः । यथासोमं दशशिप्रेदशौण्येस्यूरश्मावृजूनसि ॥
यऽउक्थाकेर्वलाद्धेयः सोमं धृषितापिबत् । यस्मै विष्णुस्त्रीणि पदा विचक्रमऽउपमित्रस्य धर्मभिः ॥ यस्य त्वमिन्द्रस्तोमे
पुचाकनोवाजेवाजिन्धतक्रतो । तंत्वावयंसुदुर्धामिवगोदुहो जुहूमसि श्रवस्यवः ॥ योनो दाता सनः पितामहोऽग्रऽई
शानकृत् । अयामल्लुग्रोमघवापुरुवसुगोर्श्वस्य प्रदातुनः ॥ २० ॥ यस्मै त्वं सोदानायमंहसे सरायस्पोषमिन्वति ।
वसुयवो वसुपतिं शतक्रतुं स्तोमैरिद्रं हवामहे ॥ कदाचन प्रयुच्छस्य भेनिपासिजन्मनी । तुरीयादित्यहर्वनंतऽइन्द्रियमातं
स्थावमृतं दिवि ॥ यस्मै त्वं मघवन्निद्रगिर्वणः शिक्षो शिक्षसि दाशुषे । अस्माकंगिरऽउत सुष्टुतिं वसोकण्ववच्छृणु धीहव ॥
अस्ता विमन्मपूर्य ब्रह्मो द्रायवो चत । पूर्वां क्रतुं तस्य बृहतीरनूषतस्तोतु मेधाऽअसृक्षत ॥ समिन्द्रो रायो बृहतीरधूनुत संक्षो
णीसमुसूर्य । संशुक्रासः शुचयः संगवा शिरः सोमाऽइन्द्रममं दिषुः ॥ २१ ॥ (५) उपमं त्वामघोनां ज्येष्ठं च वृषभाणां ।
पूरिषं त्वं मघवन्निद्रगो विदमीशानं रायऽईमहे ॥ यऽआयुं कुत्समतिथिं गवर्दयो वा वृधानो दिवे दिवे । तंत्वावयं हर्षं श्वं
शतक्रतुं वाजयंतौ हवामहे ॥ आनो विश्वेषां रसं मध्वः सिंचं त्वद्रयः । येषां रावतिं सुन्विरे जनेष्वायेऽअर्वावती देवः ॥ वि
श्वान्नेषां सिजहि चावचाकृधिविश्वे सन्वत्वावसु । शीष्टेषु चित्ते मदिरासोऽअंशवो यत्रासोमं स्य तृपसि ॥ २२ ॥ इन्द्रने

(५) उपमं त्वेत्यष्टर्चस्य सूक्तस्य मेध्य इन्द्रः अयुजो बृहत्योयुजः सतो बृहत्यः ।

दीयऽएदिहि मितमैधाभिरूतिभिः । आशतमशतं माभिरभिष्टिभिरास्वापेस्वापिभिः ॥ आजितुरं सत्पतिं विश्वचर्षणिं
कृधि प्रजास्वाभंगं । प्रसूतिराशचीभिर्येतऽउक्थिनः क्रतुं पुनतऽआनुषक् ॥ यस्ते साधिष्ठो वसेते स्यामभरेषुते । वयं हो
त्राभिरुत देवहूतिभिः ससवांसो मनामहे ॥ अंहिते हरिवो ब्रह्मवाजयुराजियामि सद्रोतिभिः । त्वामि देवतममेसमं
श्वयुर्गव्युरग्रेमथीनां ॥ २३ ॥ (६) एतत्तऽइन्द्रवीर्यगीर्भिर्गृणांति कारवः । तेस्तोभैतऽऊर्जमावन्धृतश्चुतौ पौरासौ न
क्षन्धीतिभिः ॥ नक्षतऽइन्द्रमवसे सुकृत्यया येषां सुतेषु मंदसे । यथा संवर्तेऽअमंदो यथा कृशऽएवास्मेऽइन्द्रमत्स्व ॥ आ
नो विश्वे सजोषसो देवांसो गंतो पनः । वसवो रुद्राऽअवसेनऽआगमन्च्छ्रुवंतु मरुतो हव ॥ पृषा विष्णुर्हर्वनं मे सरस्वत्यव
तु सप्तसिंधवः । आपो वातः पर्वतासो वनस्पतिः शृणोतु पृथिवी हव ॥ २४ ॥ यदिन्द्राधोऽअस्ति ते माघो नं मघवत्तम ।
तेन नो बोधिसधमाद्यौ बुधे भगौ दानाय वृत्रहन् ॥ आजिपते नृपते त्वमिन्द्रिनो वाजऽआवक्षि सुक्रतो । वीती होत्राभिरुत दे
ववीतिभिः ससवांसो विशृण्वरे ॥ संतिह्यार्यऽआशिषऽइन्द्रऽआयुर्जनानां । अस्मान्नक्षस्वमघवन्नृपावसे धुक्षस्व पिप्यु
षीमिष ॥ वयंतऽइन्द्रस्तोमैभिर्विधेम त्वमस्माकं शतक्रतो । महिस्थूरं शशयं राधोऽअहं यं प्रस्कण्वाय नितौ शय ॥ २५ ॥

(६) एतत्तइत्यष्टर्चस्य सूक्तस्य मातरिश्वान इन्द्रस्तृतीयाचतुर्थ्यो विश्वे देवाः अयुजो बृहत्योयुजः सतो बृहत्यः ।

(७) भूरीदिद्रस्यवीर्यं व्यख्यमभ्यायति । राधंस्तेदस्यवेवृक ॥ शतंश्वेतासंऽउक्ष्णोदिवितारोनरोचते । महादि
वंनतस्तभुः ॥ शतंवेणून्नुतंशुनःशतंचर्माणिम्लानानि । शतंमैबल्वजस्तुकाऽअरुषीणांचतुःशतं ॥ सुदेवाःस्थका
ण्वायनावयोवयोविचरंतः । अश्वानां चक्रमत ॥ आदित्साप्तस्यचर्किरन्नानूनस्यमहिश्रवः । श्यावीरतिध्वसन्पथ
श्चक्षुषाचनसंनशे ॥ २६ ॥ (८) प्रतितेदस्यवेवृकराधोऽअदृश्यहयं । द्यौर्नप्रथिनाशवः ॥ दशमह्यपौतकृतःसह
स्रादस्यवेवृकः । नित्याद्रायोऽअमंहत ॥ शतंमैगर्द्भानांशतमूर्णावतीनां । शतंदासांऽअतिस्रजः ॥ तत्रोऽअपिप्रा
णीयतपूतकृतायैव्यका । अश्वानामिन्नयूथ्या* ॥ अचेत्यग्निश्चिकितुर्हव्यवाट्सुमद्रथः । अग्निःशुक्रेणशोचिषाबृह
त्सूरोऽअरोचतदिविसूर्योऽअरोचत ॥ २९ ॥ (९) युवंदेवाकृतुनापूव्येणयुक्कारथेनतविषंयजत्रा । आगच्छतं
नासत्याशर्चीभिरिदंतृतीयंसर्वनंपिबाधः ॥ युवांदेवास्त्रयऽएकादशासःसत्याःसत्यस्यददशेपुरस्तात् । अस्माकंयज्ञंस
र्वनंजुषाणापातंसोममश्विनादीद्यग्नी ॥ पनाय्यंतदश्विनाकृतंवांवृषभोदिवोरजसःपृथिव्याः । सहस्रंशंसाऽउतयेगवि
ष्टौसर्वाऽइत्ताऽउपयातापिबध्यै ॥ अयंवांभागोनिर्हितोयजत्रेमागिरोनासत्योपयातं । पिबंतंसोममधुमंतमस्मेप्रदा

(७) भूरीदितिपंचर्चस्यसूक्तस्यकृशद्वंद्वोगायत्रीतृतीयापंचम्याबनुष्टुभौ । (८) प्रतितइतिपंचर्चस्यसूक्तस्यपृषधद्वंद्वोत्यायाअग्नि
सूर्योगायत्र्यंत्यापंक्तिः । (९) युवंदेवेतिचतुर्चस्यसूक्तस्यमेध्योधिनात्रिष्टुप् ।

श्वान्संमवतंशर्चीभिः ॥ २८ ॥ (१०) यमृत्विजोबहुधाकल्पयंतःसचेतसोयज्ञमिमंवहति । योऽअनुचानोब्राह्मणो
युक्तऽआसीत्कास्वित्त्रयजमानस्यसंवित् ॥ एकऽएवाग्निर्बहुधासमिद्धऽएकःसूर्योविश्वमनुप्रभूतः । एकैवोषाःसर्व
मिदंविभात्येकंवाऽइदंविबभूवसर्वं ॥ ज्योतिष्मंतंकेतुमंतंत्रिचक्रंसुखंरथंसुषदंभूरिवारं । चित्रामघायस्ययोगेधिजज्ञे
तंवांहुवेऽअतिरिक्तंपिबध्यै ॥ २९ ॥ (११) इमानिवांभागधेयानिसिन्नतऽइंद्रावरुणाप्रमहेसुतेषुवां । यज्ञेयज्ञेहस
वंनाभुरण्यथोयत्सुन्वतेयजमानायशिक्षंथः ॥ निःषिध्वरीरोषधीरापऽआस्तामिंद्रावरुणामहिमानमाशत । यासिन्न
तरजसःपारेऽअध्वनोययोःशत्रुर्नकिरादैवऽओहते ॥ सत्यंतदिंद्रावरुणाकृशस्यंवांमध्वऽअमिदुहतेसप्तवाणीः । ता
भिर्दाश्वान्संमवतंशुभस्पतीयोवामदब्धोऽअभिपातिचित्तिभिः ॥ घृतपुषःसौम्याजीरदानवःसप्तस्वसारःसदनऽऋत
स्यं । याह्वामिंद्रावरुणाघृतश्रुतस्ताभिर्धत्तंयजमानायशिक्षंतं ॥ ३० ॥ अवोचाममहतेसौभगायसत्यंत्वेषामभ्यामहि
मानमिद्वियं । अस्मान्निस्वैंद्रावरुणाघृतश्रुतस्त्रिभिःसाप्तेभिरवतंशुभस्पती ॥ इंद्रावरुणायहृषिभ्योमनीषांवाचोमतिं
श्रुतमदत्तमग्ने । यानिस्थानान्यसृजंतधीरायज्ञंतन्वानास्तपसाभ्यपश्यं ॥ इंद्रावरुणासौमनसमहंस्त्रायस्पोषंयजमा

(१०) यमृत्विजइतिवृचस्यसूक्तस्यमेध्योविधेदेवास्त्रिष्टुप् (आद्यायाऋत्विजोदेवतावा) । (११) इमानिवामितिसप्तर्चस्यसूक्त
स्यसुपर्णइंद्रावरुणौजगती ।

नेषुधत्तं । प्रजापुष्टिभूतिमस्मासुधत्तं दीर्घायुत्वायप्रतिरतं नऽआयुः ॥ ३१ ॥ इतिवालखिल्यानि ॥) (८।७।१)
 अग्नऽआयाह्यग्निभिर्होतारं त्वावृणीमहे । आत्वा मन्त्रं प्रयताहविष्मती यजिष्ठं बहिरासदे ॥ अच्छाहित्वा स हसः सूनो
 ऽअंगिरः सुचश्चरत्यध्वरे । ऊजोनपातं घृतकेशमीमहे म्रियज्ञेषु पुर्व्य⁺ ॥ अग्नेकविर्वेधाऽअसिहोतापावकयक्षयः । मं
 द्रो यजिष्ठोऽअध्वरेष्वीक्यो विप्रैभिः शुक्रमन्मभिः ॥ अद्रोघमावहो शतोयविष्ठ्य देवांऽअजस्रवीतये । अभिप्रयांसि सु
 धितावसोगहिमदं स्वधीतिभिर्हितः⁺ ॥ त्वमित्सप्रथाऽअस्यग्नेत्रातर्कृतस्कृष्टिः । त्वां विप्रासः समिधानदीदिवऽआवि
 वासंति वेधसः ॥ ३२ ॥ शोचाशोचिष्ठदीदिहिविशेमयोरास्वस्तोत्रेमाहंऽअसि । देवानां शर्मन्मसंतु सूरयः शत्रूपाहः
 स्वग्रयः ॥ यथाचिद्धृद्धमंतसमग्ने संजूर्वसि क्षमि । एवादहमित्रमहोयोऽअस्मधुगुर्दुर्मन्माकश्चवेनति ॥ मानोमतीय रि
 पवैरक्षस्विनेमाघशंसायरीरधः । अस्त्रैधद्भिस्तरणिभिर्यविष्ठ्यशिवेभिः पाहिपायुभिः ॥ पाहिनोऽअग्नऽएकयापाह्य^१
 तद्वितीयया । पाहिगीर्भंस्तिस्मिभिरूजापतेपाहिचतसृभिर्वसो ॥ पाहिविष्वस्माद्रक्षसोऽअराण्यः प्रस्मवाजेषु नोव ।
 त्वामिद्धिनेदिष्ठं देवतातयऽआपिनक्षामहेवृधे⁺ ॥ ३३ ॥ आनोऽअग्नेवयोवृधंरयिपावकशंस्य । रास्वाचनऽउपमा
 तेपुरुस्पृहंसुनीतीस्वयंशस्तरं ॥ येनवंसामपृतनासुशर्धतस्तरंतोऽअर्यऽआदिशः । सत्वंनोवर्धप्रयसाशचीवसोजिन्वा

सप्तमेनुवाके दशसूक्तानि (८।७।१) अग्नआयाहीतिविंशत्यृचस्यसूक्तस्य प्रागाथो भर्गोऽग्निः अयुजो बृहत्योयुजः सतो बृहत् ।

धियोवसुविदः ॥ शिशानोवृषभोयथाग्निः शृंगेदविध्वत् । तिग्माऽअस्यहनवोनप्रतिधृषेसुजंभः सहसोयुहुः⁺ ॥ नहि
 तैऽअग्नेवृषभप्रतिधृषेजंभासोयद्वितिष्ठसे । सत्वंनोहोतः सुहृतं हविष्कृधिवंस्वानोवार्योपुरु⁺ ॥ शेषेवनेषुमात्रोः संत्वा
 मर्तासंघते । अतंद्रोहव्यावहसिहविष्कृतऽआदिहेवेषुराजसि ॥ ३४ ॥ सप्तहोतारस्तमिदीळते त्वाग्नेसुत्यजमहयं ।
 भिनत्स्यद्रितपसाविशोचिषा प्राग्नेतिष्ठजनाऽअति ॥ अग्निमग्निवोऽअधिगुह्वेमवृक्तवर्हिषः । अग्निहितप्रयसः शश्वती
 प्वाहोतारं चर्षणीनां ॥ केतेन शर्मन्तसच ते सुषामण्यग्नेतुभ्यंचिकित्वना । इषण्ययानः पुरुरूपमाभंरवाजंनेदिष्ठमूतये ॥
 अग्नेजरीतर्विदपतिस्तेपानोदेवरक्षसः । अप्रोषिवान्गृहपतिर्महंऽअसिदिवस्पायुर्दुरोणयुः⁺ ॥ मानोरक्षऽआवेशीदा
 घृणीवसोमायानुर्यातुमावतां । परोगव्यत्यनिरामपक्षुधमग्नेसेधरक्षस्विनः ॥ ३५ ॥ (८।७।२) उभयैशृणवच्चनऽइ
 द्रोऽअर्वागिदंवचः । सत्राच्यामघवासोमपीतयेधियाशविष्ठऽआगमत् ॥ तंहिस्वराजं वृषभंतमोजसेधिषणेनिष्ठतक्ष
 तुः । उतोपमानां प्रथमोनिषीदसिसोमकामंहिते मनः ॥ आवृषस्वपुरुवसोसुतस्येद्रांधसः । विद्याहित्वाहरिवः पृत्ससा
 सहिमधृष्टं चिहधृष्वणि ॥ अप्रामिसत्यमघवन्तथेदसदिंद्रकृत्वायथावशः । सनेमवाजंतवशिप्रिन्नवसामक्षुचिधंतोऽ
 अद्रिवः ॥ शग्भ्युडुशचीपतऽइंद्रविश्वाभिरूतिभिः । भगंनहित्वायशसैवसुविदमनुशूरचरामसि ॥ ३६ ॥ पौरोऽ

(८।७।२) उभयमित्यष्टादशर्चस्यसूक्तस्य प्रागाथो भर्ग इन्द्रः अयुजो बृहत्योयुजः सतो बृहत् ।

अश्वस्यपुरुकृद्गवामस्युत्सोदेवहिरण्ययः । नकिहिदानं परिमर्धिष्वेयद्यद्यमितदाभर ॥ त्वंह्येहिचेरवेविदाभगंवसु
त्तये । उद्गावृषस्वमघवन्गविष्टयऽउदिद्राश्वमिष्टये ॥ त्वंपुरुसहस्राणिशतानिचयुथादानार्यमंहसे । आपुरंदरंचक
मविप्रवचसऽइंद्रंगायंतोवसे ॥ अविप्रोवायदविधुद्विप्रौवेद्रतेवचः । सप्रममंदत्वायाशतक्रतोप्राचामन्योऽअहंसन ॥
उग्रबाहुर्षक्षकृत्वापुरंदरोयदिमेशृणवद्धवै । वसूयवोवसुपतिंशतक्रतुंस्तोमैरिंद्रहवामहे ॥ ३७ ॥ नपापासौमनामहे
नारायासोनजल्हवः । यदिह्विद्रंवृषणंसचासुतेसखायंकृणवामहे ॥ उग्रयुयुज्मपृतनासुसासहिमृणकातिमदाभ्यं ।
वेदाभूमचित्सनितारथीतमोवाजिनंयमिदूनशत् ॥ यतऽइंद्रभयामहेतोनोऽअभयंकृधि । मघवन्छग्धितवत्तन्नऽ
ऊतिभिर्विद्विषोविमृधोजहि ॥ त्वंहिराधस्पतेराधसोमहःक्षयस्यासिविधतः । तंत्वावयंमघवन्निद्रगिर्वणःसुतावंतोह
वामहे ॥ इंद्रःस्पळुतवृत्रहापरस्पानोवरैण्यः । सनौरक्षिषच्चरमंसमध्यमंसपश्चात्पातुनःपुरः+ ॥ ३८ ॥ त्वन्नःपश्चा
दधरादुत्तरात्पुरऽइंद्रनिपाहिविष्वतः । आरेऽअस्मत्कृणुहिदैव्यभयमारेहेतीरदैवीः ॥ अद्याद्याश्वश्वऽइंद्रत्रास्वपरे
चनः । विश्वाचनोजरितृन्त्सत्पतेऽअहादिवानक्तंचरक्षिषः ॥ प्रभंगीशूरोमघवांतुवीमघःसंभिशोवीर्यायकं । उभाते
बाह्वृषणाशतक्रतोनियावज्रमिमिक्षतुः ॥ ३९ ॥ (८।७।३) प्रोऽअस्माऽउपस्तुतिंभरतायज्जुजोषति । उक्थैरिंद्र

(८।७।३) प्रोअस्माइतिद्वादशर्चस्यसूक्तस्यकाण्वःप्रगाथइंद्रःपंक्तिःसप्तम्याद्यास्तिस्त्रोबृहत्तयः ।

स्यमाहिन्नवयोवर्धतिसोमिनोभद्राऽइंद्रस्यरातयः ॥ अयुजोऽअसमो नृभिरैकःकृष्टीरयास्यः । पूर्वीरतिप्रवावृधेविश्वं
जातान्योजसाभद्रा० ॥ अहितेनचिदर्वताजीरदानुःसिषासति । प्रवाच्यमिंद्रतत्तववीर्याणिकरिष्यतोभद्रा० ॥
आयाहिकृणवामतऽइंद्रब्रह्माणिवर्धना । येभिःशविष्ठचाकनोभद्रमिहश्रवस्यतेभद्रा० ॥ धृषतश्चिद्धपन्मनःकृणोपी
द्वयत्वं । तीव्रैःसोमैःसपयेतोमोभिःप्रतिभूषतोभद्रा० ॥ अवचष्टऽऋचीषमोवताऽइवमानुषः । जुष्टीदक्षस्यसोमि
नःसखायंकृणुतेयुजैभद्रा० ॥ ४० ॥ विश्वेतऽइंद्रवीर्यदेवाऽअनुक्रतुंददुः । भुवोविश्वस्यगोपतिःपुरुष्टुतभद्रा० ॥
गणेतदिंद्रतेशवऽउपमंदेवतातये । यद्धंसिवृत्रमोजसाशचीपतेभद्रा० ॥ समनेववपुष्यतःकृणवन्मानुषायुगा । विदे
तदिंद्रश्चेतनमधश्रुतोभद्रा० ॥ उज्जातमिंद्रतेशवऽउच्चासुत्तवक्रतुं । भूरिगोभूरिवावृधुर्मघवन्तवशर्मणिभद्रा० ॥
अहंचत्वंचवृत्रहन्त्संयुज्यावसनिभ्यऽआ । अरातीवाचिदद्रिवोर्नौशूरमंसतेभद्रा० ॥ सत्यमिद्वाऽउतंवयमिंद्रस्तवा
मनानृतं । मुहाऽअसुन्वतोवधोभूरिज्योतीषिसुन्वतोभद्रा० ॥ ४१ ॥ (८।७।४) सपूज्योमहानावेनःक्रतुभिरान
जे । यस्यद्वारामनुष्पितादेवेषुधियऽआनजे+ ॥ दिवोमानंनोत्सदन्त्सोमपृष्ठासोऽअद्रयः । उक्थाब्रह्मचशंस्या ॥
सविद्वाऽअंगिरोभ्यऽइंद्रोगाऽअवृणोदप । सुषेतदस्यपौस्यं ॥ सप्रत्नथाकविवृधऽइंद्रोवाकस्यवक्षणिः । शिवोऽअर्क

(८।७।४) सपूर्वइतिद्वादशर्चस्यसूक्तस्यकाण्वःप्रगाथइंद्रोऽयायादेवागायत्रीआद्याचतुर्थीपंचमीसप्तम्योनुष्टुभःअंसात्रिष्टुप ।

स्यहोमन्यस्मन्नागंत्ववसे ॥ आदूनुतेऽनुक्रतुंस्वाहावरस्ययज्यवः । श्वात्रमर्काऽनूषतेद्रगोत्रस्यदावने ॥ इंद्रेवि
श्वानिवीर्याकृतानिकर्तवीनिच । यमर्काऽअध्वरंविदुः⁺ ॥ ४२ ॥ यत्पांचजन्ययाविशेद्रेघोपाऽअसृक्षत । अस्तृणाद्व
हणाविपोऽयोमानस्यसक्षयः ॥ इयमुतेऽअनुष्टुतिश्चकृषेतानिपौस्या । प्रावश्चक्रस्यवर्तनिं⁺ ॥ अस्यवृष्णोव्योदनऽउ
रुक्रमिष्टजीवसे । यवंनपश्वऽआददे ॥ तद्धानाऽअवस्यवोयुष्माभिर्दक्षपितरः । स्याममरुत्वतोवृधे⁺ ॥ बहृत्विया
यधानऽऋकभिःशूरनोनुमः । जेषामेद्रत्वयायुजा⁺ ॥ अस्मेरुद्रामेहनापर्वतासोवृत्रहृत्येभरंहृतौसजोषाः । यःशंसते
स्तुवतेधायिपञ्चऽइंद्रज्येष्ठाऽअस्मांऽअवंतुदेवाः⁺ ॥ ४३ ॥ (८।७।५) उत्त्वामंदंतुस्तोमाःकृणुष्वराधोऽअद्रिवः ।
अवब्रह्मद्विषोऽजहि ॥ पदापणींऽरराधसोनिबाधस्वमहांऽअसि । नहिवाकश्चनप्रति ॥ त्वमीशिषेसुतानामिंद्रत्वमसु
तानां । त्वंराजाजनानां ॥ एहिप्रेहिक्षयोदिव्याऽघोषंन्चर्षणीनां । ओभेपृणासिरोदसी ॥ त्यंचित्पर्वतंगिरिशतवंतस
हस्त्रिणं । विस्तोतृभ्योरुरोजिथ ॥ व्यमुत्वादिवासुतेवयंनक्तंहवामहे । अस्माकंकाममापृण ॥ ४४ ॥ केश्यवृषभो
युवातुविप्रीवोऽअनानतः । ब्रह्माकस्तंसपर्यति ॥ कस्यस्वित्सवनंवृषाजुजुष्वांऽअवगच्छति । इंद्रंकऽउस्विदाचके ॥
कंतेद्वानाऽअसक्षतवृत्रहृन्कंसुवीर्या । उक्थेकऽउस्विदंतमः । अयंतेमानुषेजनेसोमःपुरुषसूयते । तस्येहिप्रद्रवापि

(८।७।५) उत्त्वामंदंत्वितिद्वादशर्चस्यसूक्तस्यकाण्वःप्रगाथइंद्रोगायत्री ।

ब ॥ अयंतेशर्यणावतिसुषोमायामधिप्रियः । आर्जीकीयेमदिन्तमः ॥ तमघराधसेमहेचारुमदायघृष्वये । एहीमिंद्र
द्रवापिब ॥ ४५ ॥ (८।७।६) यदिंद्रप्रागपागुदङ्गन्यग्वाहूयसेनृभिः । आयाहितूर्यमाशुभिः ॥ यद्वाप्रस्रवणेदि
वोमादयासेस्वर्णरे । यद्वासमुद्रेऽअंधसः ॥ आत्वागीर्भिर्महामुरुहुवेगामिवभोजसे । इंद्रसोमस्यपीतये ॥ आतऽइ
द्रमहिमानंहरयोदेवतेमहः । रथेवहंतुबिभ्रंतः ॥ इंद्रगृणीषऽउस्तुपेमहांऽउग्रऽइंशानकृत् । एहिनःसुतंपित्रं ॥
सुतावतस्त्वावयंप्रयस्वतोहवामहे । इदंनोबहिरासदे ॥ ४६ ॥ यच्चिद्धिशश्वतामसीद्रसाधारणस्त्वम् । तंत्वावयंह
वामहे ॥ इदंतैसोम्यमध्वधुक्षन्नद्रिभिर्नरः । जुषाणऽइंद्रतत्पित्रं ॥ विश्वाऽअर्योर्विपश्चितोतिरुयस्तूयमागहि । अ
स्मेधेहिश्रवोबृहत्⁺ ॥ दातामेपृषतीनाराजाहिरण्यवीना । मादेवामघवारिपत् ॥ सहस्रेपृषतीनामधिश्चंद्रंबृहत्पथु ।
शुक्रंहिरण्यमाददे ॥ नपातोदुर्गहस्यमेसहस्रेणसुरार्धसः । श्रवोद्वेष्ण्वकृत ॥ ४७ ॥ (८।७।७) तरोभिर्वोविद्वद्व
सुमिंद्रैस्बाधऽऊतये । बृहद्वायंतःसुतसोमेऽअध्वरेहुवेभरंनकारिणं ॥ नयंदुधावरंतेनस्थिरामुरोमदैसुशिप्रमंधसः ।
यऽआहत्याशशमानायसुन्वतेदाताजरित्रऽउक्थ्यं^० ॥ यःशक्रोमृक्षोऽअश्वयोयोवाकीजोहिरण्ययः । सऽऊर्वस्यरेज

(८।७।६) यदिद्वेतिद्वादशर्चस्यसूक्तस्यकाण्वःप्रगाथइंद्रोगायत्री । (८।७।६) तरोभिरितिपंचदशर्चस्यसूक्तस्यप्रागाथःकलिरिंद्रः
प्रथमादित्रयोदशयंताअयुजोबृहत्यःद्वितीयादियुजःसतोबृहत्सोऽयानुष्टुप् ।

यत्त्वपावृत्तिमिंद्रोगव्यस्यवृत्रहा⁺ ॥ निखातंचिद्यः पुरुसंभूतं वसूदिदं पतिदाशुषे । वज्रीसुशिप्रोहयंश्च इत्करदिंद्रः क
 त्वायथावशत् ॥ यद्वावंथपुरुष्टुतपुराचिच्छूरनृणां । वयंतत्तं इंद्रसंभरामसियज्ञमुक्थंतुरंवचः ॥ ४८ ॥ सचासोमै
 शुपुरुहूतवज्रिवोमदायद्युक्षसोमपाः । त्वमिद्धिब्रह्मकृते काम्यं वसुदेष्टः सुन्वतेभुवः ॥ वयमेनमिदाह्योपीपेमेहवज्रिणं ।
 तस्मात्तु अद्य संमना सुतं भरानुनं भूषतश्रुते⁺ ॥ वृकंश्चिदस्य वारुणः उरामधिरावयुनेषु भूपति । सेमनः स्तोमं जुजुषाणः
 आगहीन्द्रप्रचित्रयाधिया⁺ ॥ कदून्वं^१स्याकृतमिंद्रस्यास्ति पौंस्यं । केनोनुकं श्रोमतेन न शुश्रुवे जनुषः परिवृत्रहा⁺ ॥
 कदून्महीरघृष्टाऽस्य तविषीः कदुवृत्रघ्नोऽस्तुतं । इन्द्रो विश्वान्वेकनाटोऽहर्हृशः उत कृत्वा पूर्णाऽरुभि⁺ ॥ ४९ ॥
 वयंघातेऽपुर्व्येन्द्रब्रह्माणि वृत्रहन् । पुरुतमांसः पुरुहूतवज्रिवोभूतिन प्रभरामसि ॥ पूर्वींश्चिद्वित्वेतुं विकर्मिन्नाशसोह
 वंतऽइंद्रोतयः । तिरश्चिदर्यः सवनावसोगहिशविष्ठश्रुधिमेहवं ॥ वयंघाते त्वेऽइद्विद्रविप्राऽअपिष्मसि । न हित्व द
 न्यः पुरुहूतकश्चनमघं वज्रस्तिमडिता⁺ ॥ त्वनोऽअस्याऽअमतेरुतक्षुधो^३ भिशस्तेरवस्पृधि । त्वनंऽऊतीतवचित्रयाधि
 याशिक्षाशचिष्ठातावित्⁺ ॥ सोमऽइद्वः सुतोऽस्तुकलयोमाविभीतन । अपेदेषध्वस्मायतिस्वयंघैपोऽअपायति
 ॥ ५० ॥ (८।७।८) त्यान्नुक्षत्रियांऽअवऽआदित्यान्याचिषामहे । सुमृळीकांऽअभिष्टये ॥ मित्रो नोऽअत्यंहतिवरु
 (८।७।८) त्यान्वित्येकविंशत्यु.सू. सांमदोमत्य आदित्यादशम्यादिति स्तृणामदितिर्गायत्री (मैत्रावरुणिर्मान्योऽहवो वामतस्याजालनद्धाकृप.)

णः पर्षदर्यमा । आदित्यासोयथाविदुः⁺ ॥ तेषां हि चित्रमुक्थ्यं^१ वरूथमस्तिदाशुषे । आदित्यानामरुकृते ॥ महिवो
 महतामवोवरुणमित्रार्यमन् । अवांस्यावृणीमहे ॥ जीवान्नोऽअभिधेतनादित्यासः पुराहथात् । कद्धस्थहवनश्रुतः
 ॥ ५१ ॥ यद्वः श्रांताय सुन्वतेवरूथमस्तियच्छदिः । तेनानोऽअधिवाचत ॥ अस्ति देवाऽअहोरुर्वस्तिरलमनागसः ।
 आदित्याऽअद्भुतैनसः ॥ मानः सेतुः सिषेदयं महेवृणक्तुनस्परि । इन्द्रऽइद्विश्रुतोवशी⁺ ॥ मानोमृचारिपूणावृजिना
 नामविष्यवः । देवाऽअभिप्रमृक्षत ॥ उतत्वामदितेमह्यहंदेव्युपब्रुवे । सुमृळीकामभिष्टये ॥ ५२ ॥ पार्षदीनेगभीर
 ऽआँऽउग्रपुत्रे जिघांसतः । मार्किस्तोकस्यनोरिषत् ॥ अनेहो नऽउरुव्रजऽउरुचिविप्रसर्तवे । कृधितोकाय जीवसे ॥
 येमूर्धानः क्षितीनामदग्धासः स्वयंशसः । व्रतारक्षंतेऽअद्भुहः ॥ तेनऽआस्त्रोवृकाणामादित्यासोमुमोचत । स्तेनं वद्ध
 मिवादिते ॥ अपोषुणऽइयंशरुरादित्याऽअपदुर्मतिः । अस्मदेत्वज्रघ्नी ॥ ५३ ॥ शश्वद्विवः सुदानवऽआदित्याऽ
 ऊतिभिर्वयं । पुरानूनं बुभुज्महे ॥ शश्वतंहि प्रचेतसः प्रतियंतं चिदेनसः । देवाः कृणुध जीवसे ॥ तत्सुनो न व्यंसन्यसऽ
 आदित्याय न्मुमोचति । बंधाद्वद्धमिवादिते ॥ नास्माकं स्तितत्तरऽआदित्यासोऽअतिष्कदे । यूयमस्मभ्यंमृळत ॥
 मानो ह्येतिर्विस्वतऽआदित्याः कृत्रिमाशरुः । पुरानुज रसोवधीत् ॥ विषुद्वेषोव्यंहतिमादित्यासो विसंहितं । विष्व
 गिवृहत्तारपः ॥ ५४ ॥ ॥ इति षष्ठाष्टके चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

ऋक्सं.

अ. ६ अ. ५

॥ ३३ ॥

चतुश्चत्वारिंशाध्यायेवर्गाः ५४ सूक्तानि ११ ऋचः १८८ ॥ त्यागः ॥ इंद्राये. २० पृथुश्रवसे. ४ वायवे. ४ पृथुश्रवसे. ३ वायवे. पृथुश्रवसे. आदित्येभ्य. १३ आदित्योभ्य. ५ सोमाये. १५ अग्नये. २० इंद्राये. ४१ देवेभ्य. इंद्राये. ३९ आदित्येभ्य. ९ आदित्या. ३ आदित्येभ्य. ९ ॥ इति षष्ठे चतुर्थः ॥

आत्वैकोनाप्रियमेधआदावनुष्टुम्मुखास्तृचाश्चत्वारोत्याः षष्ठ्याश्वमेधयोदानस्तुतिः प्रप्रवृत्तानुष्टुभं द्विवृत्तं तं द्वितीयोष्णिक् चतुर्थ्यास्तिस्रो गायत्र्यः षोडशेकादश्यापंक्ती अपाद्वैश्वदेवोर्ध्वचस्त्रयोवारुणा योराजापंचाना पुरुहन्माबार्हतं त्रिप्रगाथाद्युष्णिगनुष्टुप्पुरउष्णिगंतं त्वनः सुदीति पुरुमीह्वं तयोर्वान्यतर आग्नेयं तं त्रिप्रगाथातं ह विवृत्ताना हर्यतः प्रागाथो ह विषांस्तुतिर्वोदीराथांगोपवन आत्रेयः सप्तवध्रिर्वाश्विनं विशो विशो वः पंचोनाग्रयं त्वनुष्टुम्मुखास्तृचाश्चत्वारोत्यास्तिस्रोनुष्टुभं आर्क्षस्य श्रुतवर्णोदानस्तुतिर्युक्त्वा हि षोडशविरूपं इमं नुद्वादशकुरुमुतिः का ण्वो जज्ञान एकादशप्रगाथातं पुरोळाशं दशवृत्तं तमयंकृत्तुर्न व कृत्तुर्भागवः सौम्यमं त्यानुष्टुभं ह्यन्यं दशकद्युनां ध सोगायत्रं त्यादेवी त्रिष्टुवातूनो नवकुसीदीकाण्वः ॥ ५ ॥

॥ हरिः ओम् ॥ (८१७९) आत्वारथं यथोतये सुम्रायवर्तयामसि । तु विकुर्मि मृती पृहमि द्रश विष्टमत्पते ॥ तु

(८१७९) आत्वेत्येकोनविंशत्यृचस्य सूक्तस्यांगिरसः प्रियमेध इंद्रश्चतुर्दश्यादिषणा मृक्षाश्वमेधौ गायत्री आशा चतुर्थी सप्तमी दशम्योनुष्टुभः ।

विंशुष्म तु विकृतो शचीवो विश्वयामते । आप प्राथम हित्वना ॥ यस्य ते महिनामहः परिज्मायंत मीयतुः । हस्तावज्रै हि रण्ययं ॥ विश्वानरस्य वस्पतिमना नतस्य शर्वसः । एवंश्च चर्षणीनामती हुवे रथानाम् ॥ अभिष्टये सदा धृष्वमीहे पुयं न रः । नानाहवैतऽऊतये ॥ १ ॥ परोमात्रमृचीषमिन्द्रमुग्रं सुराधंसं । ईशानं चिद्वसूनां ॥ तं तमिद्राधमे महऽइंद्रं चो दामिपीतये । यः पूव्यामनुष्टुतिमीशैकृष्टीनां नृतुः ॥ नयस्य तेशवसानमख्यमानं शमत्यः । नक्तिः शवांसितेन शत् ॥ त्वोतासस्त्वायुजाप्सुसूर्ये महद्धनं । जयेमपत्सु वज्रिवः ॥ तं त्वायज्ञेभिरीमहेतं गीभिर्गिर्वेणस्तम । इंद्रयथाचिदाविथ वाजेषु पुरुमाय्यं ॥ २ ॥ यस्य ते स्वादुसख्यं स्वाद्वीप्रणीतिरद्विवः । यज्ञो वि तं तमाय्यः ॥ उरुणस्तन्वे इतनऽउरुक्षयायन स्कृधि । उरुणोयं धिजीवसे ॥ उरुनुभ्यऽउरुंगवऽउरुं रथायुपंधी । देववीतिमनामहे ॥ उपमापद्वाद्वा नरः सोमस्य ह र्या । तिष्ठति स्वादुरातयः ॥ ऋज्राविद्रोतऽआदं देहरीऽऋक्षस्य सूनवि । आश्वमेधस्य रोहिता ॥ ३ ॥ सुरथाऽआ तिथिग्वेस्वभीशूराक्षं । आश्वमेधे सुपेशसः ॥ षष्ठ्याऽआतिथिग्वऽइंद्रोते वधूमतः । सचापतक्रतौ सनं ॥ एषु चेतुर्दृ षण्वत्यंतं ऋज्रेष्वरुषी । स्वभीशुः कशावती ॥ नयुष्मे वाजवंधवो निन्ति सुश्चनमत्यः । अवद्यमधिदीधरत् ॥ ४ ॥ (८१७१०) प्रप्रवस्त्रिष्टुभमिषं मंदद्वीरायें देवे । धियावो मेधसातये पुरंध्या विवासति ॥ नदं वऽओदतीनां नदं यो

(८१७१०) प्रप्रवइत्यष्टादशर्चस्य सूक्तस्यांगिरसः प्रियमेध इंद्रः अपादिद्रइत्यस्य विश्वे देववरुणा देवताः मुदेवइत्यस्य वरुणोनुष्टुप् द्वितीयो

मंडलं ८

अनु. ७

॥ ३३ ॥

युवतीनां । पतिवोऽअयानां धेनुनामिषुध्यसि ॥ ताऽअस्यसूददोहसः सोमैश्रीणंतिपृथ्वयः । जन्मन्देवानां विशस्त्रि
 प्वारोचनेदिवः ॥ अभिप्रगोपतिगिरिद्रमर्चयथाविदे । सुनुसत्यस्यसत्पतिं ॥ आहरयः ससृज्जिरेरुंषीरधिबर्हिषि । य
 त्राभिसंनवामहे ॥ ५ ॥ इंद्रायगावऽआशिरंदुदुहेवज्जिणेमधु । यत्सीमुपहरेविदत् ॥ उद्यद्भस्यविष्टपैगृहमिंद्र
 श्रगन्वहि । मध्वःपीत्वासंचेवहित्रिःसप्तसरयुःपदे ॥ अर्चतप्रार्चतप्रियमेधासोऽअर्चत । अर्चतुपुत्रकाऽउतपुरंन
 धृष्णवर्चत ॥ अवस्वरातिगरीरोगोधापरिसनिष्वणत् । पिंगापरिचनिष्कदुदिंद्रायब्रह्मोद्यतं ॥ आयत्पतैत्येन्यःसुदु
 घाऽअनपस्फुरः । अपस्फुरंगृभायतसोममिंद्रायपातवे ॥ ६ ॥ अपादिंद्रोऽअपादग्निर्विश्वेदेवाऽअमत्सत । वरुणऽ
 इदिहक्षयत्तमापोऽअभ्यनूषतवत्संसंशिश्वरीरिव ॥ सुदेवोऽअसिवरुणयस्यतेसप्तसिंधवः । अनुक्षरंतिकाकुदैसूर्यसु
 चिरामिव ॥ योव्यतींरफाणयत्सुयुक्ताऽउपंदाशुषे । तकोनेतातदिद्वपुरुपमायोऽअमुच्यत ॥ अतीदुश्शक्रऽओहत
 इंद्रोविश्वाऽअतिद्विषः । भिनत्कनीनऽओदुनपच्यमानंपरोगिरा ॥ अर्भकोनकुमारकोधितिष्ठन्नवरथं । सपक्षन्म
 हिषमंगपित्रेमात्रेविभुक्रतुं ॥ आतूसुशिप्रदपतेरथंतिष्ठाहिरण्यं । अधद्युक्षंसंचेवहिसहस्रपादमरुषंस्विगामनेह
 स ॥ तंधेमिस्थानमस्विनऽउपस्वराजमासते । अर्थचिदस्यसुधितयदेतवऽआवर्तयतिदावने ॥ अनुप्रलस्यौकसःप्रि

णिक्चतुर्थ्यास्तिस्रो गायत्र्यः एकादशीषोडश्यौपंक्ती अंत्येद्वेबृहत्यौ ।

यमेधासऽएषां । पूर्वामनुप्रयतिवृक्तबर्हिषोहितप्रयसऽआशत ॥ ७ ॥ (८।८।१) योराजाचर्षणीनांयातारथेभिर
 धिगुः । विश्वासांतरुतापृतनानांज्येष्ठोयोवृत्रहागृणे ॥ इंद्रंतंशुंभपुरुहन्मज्रवसेयस्यद्विताविधुर्तरि । हस्तायवज्रःप्रति
 धायिदर्शतोमहोदिवेनसूर्यः ॥ नकिष्टं कर्मणानशद्यश्चकारसदावृधं । इंद्रनयज्ञेर्विश्वगूर्तमृभ्वममधृष्टधृष्णवोजसं ॥
 अषाढमुग्रपृतनासुसासंहियस्मिन्महीरुरुज्रयः । संधेनवोजायमानेऽअनोनवुर्धावःक्षामोऽअनोनवुः ॥ यद्व्यावऽइंद्रते
 शतंशतंभूमिरुतस्युः । नत्वावज्जिन्त्सहस्रसूर्याऽअनुनजातमष्टरोदसी ॥ ८ ॥ आपंप्राथमहिनावृष्ण्यावृषन्विश्वाश
 विष्टशवसा । अस्मांऽअवमघवन्गोमतिव्रजेवाज्जिन्वित्राभिरूतिभिः ॥ नसीमदेवऽआपदिषं दीर्घायोमर्त्यः । एतग्वा
 चिद्यऽएतंशायुयोजतेहरीऽइंद्रोयुयोजते ॥ तंवांमहोमहाय्यमिंद्रानायसंक्षणि । योगाधेपुयऽआरणेषुहव्योवाजेव
 स्तिहव्यः ॥ उदूषुणोवसोमहेमृशस्वशूरार्धसे । उदूषुमह्यैमघवन्मघत्तयऽउदिंद्रश्रवसेमहे ॥ त्वनंऽइंद्रऽऋतयुस्त्वा
 निदोनिर्तपसि । मध्येवसिष्वतुविनृम्णोर्वोर्निदासांशिश्रधोहथैः ॥ ९ ॥ अन्यप्रतममानुषमयज्वानमदेवयुं । अव
 स्वःसखादुधुवीतपर्वतःसुभ्रायदस्यंपर्वतः ॥ त्वनंऽइंद्रासांहस्तेशविष्ठदावने । धानानांनसंगृभायास्सयुद्धिःसंगृभाया

अष्टमेनुवाक एकादशसूक्तानि (८।८।१) योराजेतिपंचदशर्चस्यसूक्तस्यांगिरसःपुरुहन्मैन्द्रोबृहती द्वितीयाचतुर्थीषष्ठयःसतोबृहत्यः
 त्रयोदश्युणिक्चतुर्विंशत्यनुष्टुबंत्वापुरवज्जिक् ।

स्युः⁺ ॥ सखायः क्रतुमिच्छतकथाराधामशरस्य । उपस्तुतिभोजः सूरियोऽअह्यः ॥ भूरिभिः समहऽऽकृषिभिर्बहि
र्मन्निःस्तविष्यसे । यदित्थमेकमेकमिच्छरवत्सान्पराददः ॥ कर्णगृह्यामिधवाशौरदेव्योवत्संनस्त्रिभ्यऽआनयत् । अजां
सुरिर्नधातवे ॥ १० ॥ (८।८।२) त्वनोऽअग्नेमहोभिः पाहिविश्वस्याऽअरातेः । उतद्विषोमर्त्यस्य ॥ नहिमन्युः
पौरुषेयऽईशेहिर्वः प्रियजात । त्वमिदसि क्षपावान् ॥ सनोविश्वेभिर्देवेभिरुजोनपाद्द्रशोचे । रयिर्देहिविश्ववारं ॥
नतमग्नेऽअरातयोर्मर्त्युवन्तरायः । यन्त्रायसेदाश्वासं ॥ यत्वंविप्रमेधसातावग्नेहि नोषिधनाय । सतवोतीगोषुगता
॥ ११ ॥ त्वरयिंपुरुवीरमग्नेदाशुषेमर्तीय । प्रणोनयवस्योऽअच्छ ॥ उरुष्याणोमापरादाऽअघायतेजातवेदः । दुरा
ध्येऽमर्तीय ॥ अग्नेमाकिष्टेदेवस्यरातिमदेवोयुयोत । त्वमीशिषेवसूनां ॥ सनोवस्वऽउपमास्यूजोनपान्माहिनस्य ।
सखेवसोजरितृभ्यः ॥ अच्छानः शीरशोचिषंगिरोयंतुदर्शतम् । अच्छायज्ञासोनमसापुरुवसुंपुरुप्रशस्तमृतये ॥ १२ ॥
अग्निसूनुंसहसोजातवेदसदानायवार्याणां । द्वितायोभूदमृतोमर्त्येष्वहोतामद्रतमोविशि⁺ ॥ अग्निवोदेवयज्यया
ग्निप्रयत्यध्वरे । अग्निधीषुप्रथममग्निमर्वत्यग्निक्षेत्रायसाधसे ॥ अग्निरिषांसख्येददातुनऽईशेयोवार्याणां । अग्नितोके

(८।८।२) त्वनोअग्ने इति पंचदशर्चस्य सूक्तस्य सुदीति पुरुमीह्यावग्निर्गायत्री दशमीद्वादशीचतुर्दश्योबृहत्यः एकादशीत्रयोदशीपंचद-
श्यः सतोबृहत्यः । (अत्र सुदीति पुरुमीह्योरन्यतरोवाकृषिः) ।

तनये शश्वदीमहेवसुंसंततनपां⁺ ॥ अग्निमीळिष्वावसेगाधाभिः शीरशोचिषं । अग्निरायेपुरुमीह्यश्रुतनरोग्निसुदीतये
छर्दि⁺ ॥ अग्निद्वेषोयोतवैनो गृणीमस्यग्निशंयोश्चदातवे । विश्वासुविश्ववितेवहव्योभुवद्वस्तुर्कृषूणां⁺ ॥ १३ ॥
(८।८।३) हविष्कृणुध्वमागमदध्वर्युर्वेनतेपुनः । विद्वाँऽअस्यप्रशासनं ॥ नितिग्ममभ्यं शुंसीदद्धोतामनावधि ।
जुषाणोऽअस्यसख्यं⁺ ॥ अंतरिच्छंति तजनेरुद्रंपरोमनीषया । गृभ्णंति जिह्याससं⁺ ॥ जाम्यतीतपधनुर्वयोधाऽअ
रुहद्वनं । दृषदं जिह्यावधीत् ॥ चरन्वत्सोरुशन्निहनिदातारं न विंदते । वेतिस्तोतवऽअव्यं^{*} ॥ १४ ॥ उतोन्वस्य
न्महदश्वावद्योजनंबृहत् । दामारथस्यदृशे ॥ दुहंति सप्तैकामुपद्वापंचसृजतः । तीर्थेसिंधोरधिस्वरे⁺ ॥ आदुशभि
र्विस्वतऽईंद्रः कोशमचुच्यवीत् । खेदयान्निवृतादिवः⁺ ॥ परित्रिधातुरध्वरं जुणिरतिनवीयसी । मध्वाहोतारोऽअं
जते ॥ सिंचंति नमसावतमुच्चाचक्रं परिग्मानं । नीचीनवारमक्षितं ॥ १५ ॥ अभ्यारमिदद्रयोनिषिक्तं पुष्करेमधु ।
अवतस्यविसर्जने ॥ गावऽउपावतावतं महीयज्ञस्यरसुदा । उभाकर्णाहिरण्यया ॥ आसुतेसिंचतश्रियंरोदस्योरभि
श्रियं । रसादधीतवृषभं⁺ ॥ तेजानतस्वमोक्षं संवत्सासोनमातृभिः । मिथोनसंतजामिभिः ॥ उपस्रक्केषुवसंतः
कृण्वतेधरुणं दिवि । इंद्रेऽअग्नानमःस्वः^{*} ॥ १६ ॥ अधुक्षत्पिप्युषीमिषमूर्जसप्तदीमरिः । सूर्यस्यसप्तरिमभिः ॥

(८।८।३) हविरित्यष्टादशर्चस्य सूक्तस्य प्रागाथोहर्यतोभिर्गायत्री । (हविषांस्तुतिर्वादेवता)

सोमस्यमित्रावरुणोर्दितासुरऽआहं दे । तदातुरस्यभेषजं ॥ उतोन्वस्यत्यदंहर्यतस्यनिधान्यं । परिधाजिह्वातन
त् ॥ १७ ॥ (८१८४) उदीराथामृतायतेयुजाथामश्विनारथं । अंतिषद्भृतुवामवः ॥ निमिषश्चिज्वीयसारथेना
यातमश्विना । अंति० ॥ उपस्तृणीतमत्रयेहिमेनधर्ममश्विना । अंति० ॥ कुहस्थःकुहजग्मथुःकुहदयेनेवपेतथुः ।
अंति० ॥ यदुद्यकहिंकाहिंचिच्छुश्रूयातमिमंहव । अंति० ॥ १८ ॥ अश्विनायामहृतमानेदिष्ठयाम्याप्यं । अंति० ॥
अवंतमत्रयेगृहंकृणुतयुवमश्विना । अंति० ॥ वरंथेऽअग्निमातपोवदतेवल्गवत्रये । अंति० ॥ प्रसप्तवधिराशसाधारा
मग्नेरशायत । अंति० ॥ इहागतंवृषण्वसृष्टुतमंऽइमंहव । अंति० ॥ १९ ॥ किमिदंवांपुराणवज्जरंतोरिवशस्य
त । अंति० ॥ समानंवांसजात्यंसमानोबधुरश्विना । अंति० ॥ योवांरजांस्यश्विनारथोवियातिरोदसी । अंति० ॥
आनोगव्येभिरश्वैःसहस्रैरुपगच्छतं । अंति० ॥ मानोगव्येभिरश्वैःसहस्रैभिरतिरुयतं । अंति० ॥ अरुणप्सुरुषाऽ
अभूदकज्योतिर्ऋतावरी । अंति० ॥ अश्विनासुविचाकंशदृक्षंपरशुमांऽइव । अंति० ॥ पुरंनधृष्णवारुजकृष्णयाबा
धितोविशा । अंति० ॥ २० ॥ (८१८५) विशोविशोवोऽअतिथिवाजयंतःपुरुप्रियं । अग्निवोदुर्यवचःस्तुषेशूष

(८१८४) उदीराथामित्यष्टादशर्चस्यसूक्तस्यात्रेयोगोपवनोश्विनौगायत्री । (सप्तवधिराशः) (८१८५) विशोविशइतिपंच
दशर्चस्यसूक्तस्यात्रेयोगोपवनोभिरत्यतिसृणांशुतर्वागायत्री आद्याचतुर्थीसप्तमीदशम्यस्ययोदश्यादितिस्रश्चानुष्टुभः ।

स्यमन्मभिः ॥ यंजनासोहृविष्मंतोमित्रंनसंपिरासुतिं । प्रशंसंतिप्रशस्तिभिः ॥ पन्यांसंजातवेदसंयोदेवतात्युद्यता ।
हृव्यान्यैरयद्विषां ॥ आगन्मवृत्रहंतमंज्येष्ठमग्निमानवं । यस्यश्रुतर्वाबृहन्नाक्षोऽअनीकऽएधते ॥ अमृतंजातवेदसं
तिरस्तमांसिदर्शतं । घृताहवनमीज्यं ॥ २१ ॥ सबाधोयंजनाऽइमेऽग्निहव्येभिरीळते । जुह्वानासोयतस्त्रुचः ॥
इयंतेनव्यसीमतिरग्नेऽअधाय्यस्मदा । मद्रसुजातसुक्रतोमूरदस्मातिथे ॥ सातेऽअग्नेशंतमाचनिष्ठाभवतुप्रिया ।
तयावर्धस्वसुष्टुतः ॥ साद्युमैर्द्युभिनीबृहदुपोपश्रवसिश्रवः । दधीतवृत्रतूर्ये ॥ अश्वमिद्वारंथप्रांत्वेषमिद्वंनसत्पतिं ।
यस्यश्रवांसितुर्वथपन्यंन्यचकृष्टयः ॥ २२ ॥ यंत्वागोपवनोगिराचनिष्ठदग्नेऽअंगिरः । सपावकश्रुधीहव ॥ यंत्वा
जनाऽऽईळतेसबाधोवाजसातये । सबोधिवृत्रतूर्ये ॥ अहंहुवानऽआक्षेपश्रुतर्वणिमदच्युतिं । शधीसीवस्तुकाविनामृ
क्षाशीर्षाचतुर्णां ॥ मांचत्वारऽआशवःशर्विष्ठस्यद्रविलवः । सुरथासोऽअभिप्रयोवक्षन्वयोननुम्यं ॥ सत्यमित्त्वाम
हेनदिपरुष्णयवदेदिशं । नेमापोऽअश्वदातरःशर्विष्ठादस्मित्यः ॥ २३ ॥ (८१८६) युक्वाहिदेवहृतमांऽअश्वोऽ
अग्नेरधीरिव । निहोतापूर्व्यःसंदः ॥ उतनोदेवदेवांऽअच्छावोचोविदुष्टरः । श्रद्धिश्वावार्याकृधि ॥ त्वंह्यद्यविष्ठ
सहसःसूनवाहुत । ऋतावायज्ञियोभुवः ॥ अयमग्निःसहस्रिणोवाजस्यशतिनस्पतिः । मूर्धाकवीरयीणां ॥ तंनेमि

(८१८६) युक्वाहीतिषोडशर्चस्यसूक्तस्यांगिरसोविरूपोभिर्गायत्री ।

मृभवौयथानमस्वसहृतिभिः । नेदीयोयज्ञमंगिरः ॥ २४ ॥ तस्मै नूनमभिद्यवेवाचारिरूपनित्यया । वृष्णे चोदस्व सु
ष्टुतिं⁺ ॥ कमुष्विदस्य सेनयाग्नेरपाकचक्षसः । पणिगोषुस्तरामहे ॥ मानो देवानां विशः प्रभ्रातीरिधोस्त्राः । कृशं न हा
सुरङ्ग्याः ॥ मानः समस्य दृढ्यः परिद्वेषसोऽहंतिः । ऊर्मिर्ननावमावधीत् ॥ नर्मस्तेऽअग्रोऽओजसे गुणंति देवकृष्ट
यः । अमैरमित्रमर्दय ॥ २५ ॥ कुवित्सुनोगविष्टये त्रे संवेपिषोरयि । उरुकृदुरुणस्कृधि ॥ मानोऽअस्मिन्महाधनेप
रावर्गभारभृद्यथा । संवर्गसंरयिजय ॥ अन्यमस्मद्वियाऽइयमग्नेसिषक्तुदुच्छुना । वर्धनोऽअमवच्छवः ॥ यस्याजु
षन्नमस्विनः शमीमदुर्मखस्यवा । तं घेदग्निर्वृधावति ॥ परस्याऽअधिसंवतो वराऽअभ्यातर । यत्राहमस्मिताऽअव ॥
विज्ञाहिते पुरावयमग्नेपितुर्यथावसः । अधाते सुन्नमीमहे ॥ २६ ॥ (८।८।७) इमं नुमायिनै हुवऽइंद्रमीशानमोज
सा । मरुत्वंतं न वृजसे ॥ अयमिंद्रो मरुत्सखा विवृत्रस्याभिनच्छिरः । वज्रेण शतपर्वणा ॥ वावृधानो मरुत्सखेन्द्रो विवृ
त्रमैरयत् । सृजन्तस्मद्वियाऽअपः⁺ ॥ अयं हयेन वाऽइदं स्वर्मरुत्वताजितं । इंद्रेण सोमपीतये ॥ मरुत्वंतं मृजीषिण
मोजस्वंतं विरग्निनै । इंद्रं गीर्भिह्वामहे ॥ इंद्रं प्रलेन मन्मना मरुत्वंतं ह्वामहे । अस्य सोमस्य पीतये ॥ २७ ॥ मरुत्वा
ऽइंद्रमीदुः पिवासोमं शतक्रतो । अस्मिन्यज्ञे पुरुष्टुत ॥ तुभ्येदिंद्रमरुत्वंतं सुताः सोमासोऽअद्रिवः । हृदा ह्वयंतऽउक्विथ

(८।८।७) इमं न्विति द्वादशर्चस्य सूक्तस्य काण्वः कुरुसुतिरिंद्रो गायत्री ।

नः ॥ पिबेदिंद्रमरुत्सखा सुतंसोमं दिविष्टिषु । वज्रं शिशानोऽओजसा ॥ उत्तिष्ठन्नोजसा सहपीत्वीशि प्रेऽअवेपयः ।
सोममिंद्रचमू सुतं⁺ ॥ अनुत्वारोदसीऽउभे कक्षमाणमकृपेतां । इंद्रयद्दस्युहाभवः ॥ वाचमष्टापदीमहं न वसक्तिमृत
स्पृशं । इंद्रात्परितन्वममे ॥ २२ ॥ (८।८।८) जज्ञानो नु शतक्रतुविपृच्छदिति मातरं । कऽउग्राः केहं शृण्विरे ॥
आदींशवस्य ब्रवीदौर्णवाभमहीशुर्वम् । सेपुत्रसंतुनिष्ठुरः ॥ समित्तान्वृत्रहाखिदत्त्वेऽअराऽइव खेदया । प्रवृद्धोदस्यु
हाभवत् ॥ एकया प्रतिधापि बत्साकं सरांसि त्रिंशतं । इंद्रः सोमस्य काणुका⁺ ॥ अभिगंधर्वमृतुणदबुधेषुरजः स्वा ।
इंद्रो ब्रह्मभ्यऽइदृधे⁺ ॥ २९ ॥ निराविध्यद्विरभ्यऽआधारयत्पक्रमोदं । इंद्रो बृदं स्वातितं ॥ शतब्रह्मऽइषुस्तवस
हन्नपणंऽएकऽइत् । यमिंद्रचकृषेयुजं ॥ तेन स्तोत्रभ्यऽआभरन् भ्यो नारिभ्योऽअत्तवे । सद्योजातऽक्रभुष्ठिर ॥ एता
च्यौ ह्यनिते कृतावर्षिष्ठानि परीणसा । हृदा वीडधारयः ॥ विश्वेत्ताविष्णुराभरदुरुक्रमस्त्वेषितः । शतं महिषान्क्षीर
पाकमोदं न वराहमिंद्रऽएमुषं⁺ ॥ तुविक्षंतं सुकृतं सुमयंधनुः साधुर्बुदोर्हिरण्ययः । उभातैर्बाहूरण्या सुसंस्कृतऽक्रदूपेधि
ददुवृधा ॥ ३० ॥ (८।८।९) पुरोळाशं नोऽअंधसऽइंद्रं सहन्नमाभर । शताचं शूरगोनां ॥ आनोभरव्यं जंनंगामश्वं

(८।८।८) जज्ञान इत्येकादशर्चस्य सूक्तस्य काण्वः कुरुसुतिरिंद्रो गायत्री अंत्ये द्वे बृहती सतो बृहत्यौ । (८।८।९) पुरोळाशमिति दशर्च
स्य सूक्तस्य काण्वः कुरुसुतिरिंद्रो गायत्र्यंत्या बृहती ।

मम्यंजनं । सचामुनाहिरण्यया ॥ उत्तनःकर्णशोभनापुरुषिधृष्णवाभर । त्वंहिशृण्विषेवसो ॥ नकीवृधीकऽइंद्रते
नसुषानसुदाऽउत । नान्यस्त्वच्छूरवाधतः ॥ नकीमिद्रोनिकर्तवेनशक्रःपरिशकवे । विश्वंशृणोतिपश्यति ॥ ३१ ॥
समन्युमर्त्यानामदग्धोनिचिकीषते । पुरानिदक्षिकीषते ॥ कत्वऽइत्पूर्णमुदरंतुरस्यास्तिविधतः । वृत्रघ्नःसोमपात्रः ॥
त्वेवसुनिसंगताविश्वाचसोमसौभगा । सुदात्वपरिहृता ॥ त्वामिद्यव्युर्ममकामौगव्युहिरण्ययुः । त्वामश्वयुरेषते ॥
तवेदिद्राहमाशसाहस्तेदात्रचनाददे । दिनस्यवामघवन्त्संभृतस्यवापुर्धियवस्यकाशिना ॥ ३२ ॥ (८।८।१०)
अयंकुक्षुरगृभीतोविश्वजिदुद्भिदित्सोमः । ऋषिर्विप्रःकाव्येन ॥ अभ्यूषोतिपन्नंभिषक्तिविश्वंयत्तुरं । प्रेमंधःख्य
भिःश्रोणोभूत् ॥ त्वंसोमतनकृद्भ्योद्वेषोभ्योन्यकृतेभ्यः । उरुयंतासिवरूथं ॥ त्वंचित्तीतवदक्षैर्दिवऽआपृथिव्याऽ
ऋजीप्ति । यावीरघस्यचिद्वेषः ॥ अर्थिनोयंतिचेदर्थगच्छानिदुषोरातिं । ववृज्युस्तृप्यतःकामं ॥ ३३ ॥ विदद्य
त्पूर्यनष्टमदीमृतायुमीरयत् । प्रेमायुस्तारीदतीर्णं ॥ सुशेषो नोमृच्छयाकुरदसक्रतुरवातः । भवानःसोमशंहदे⁺ ॥
मानःसोमसंवीविजोमाविबीभिषथाराजन् । मानोहार्दित्विषावधीः ॥ अवयत्स्वेसधस्येदेवानां दुर्मतीरीक्षे । राजन्

(८।८।१०) अयंकुक्षुरिति नवर्चस्यसूक्तस्य कुक्षुर्भागवः सोमो गायत्र्यं त्यानुष्टुप् ।

पद्विषःसेधमीद्वोऽअपस्त्रिधःसेध ॥ ३४ ॥ (८।८।११) नह्यन्यंबळाकरंमर्दितारैशतक्रतो । त्वंनऽइंद्रमृळय ॥
यो नःशश्वत्पुराविधामृधोवाजसातये । सत्वंनऽइंद्रमृळय ॥ किमंगरंभ्रचोदनःसुन्वानस्यावितेदसि । कुविर्स्विद्रणः
शक्रः ॥ इंद्रप्रणोरथमवपश्चाच्चित्संतमद्विवः । पुरस्तादेनंमेकृधि ॥ हंतोनुकिमाससेप्रथमंनोरथंकृधि । उपमंवाजयु
श्रवः ॥ ३५ ॥ अवानोवाजयुरथंसुकरंतेकिमित्तरि । अस्मान्सुजिग्युषस्कृधि ॥ इंद्रहृह्यस्वपूरसिभद्रातऽएतिनि
ष्कृतं । इयंधीर्कृत्वियावती ॥ मासीमवद्यऽआभागुर्वीकाष्ठाहितंधनं । अपावृक्ताऽअरलयः ॥ तुरीयंनामयज्ञियंय
दाकरंस्तदुदमसि । आदित्यर्तिर्नऽओहसे ॥ अवीवृधद्वोऽअमृताऽअमंदीदेकृद्युदैवाऽउतयाश्चदेवीः । तस्माऽउरा
धःकृणुतप्रशस्तं प्रातर्मक्षधियावसुर्जगम्यात् ॥ ३६ ॥ (८।९।१) आतूनऽइंद्रक्षुमंतंचित्रंग्राभंसंगृभाय । महाह
स्तीदक्षिणेन ॥ विद्माहित्वातुविकूमितुविदेष्णंतुवीमघं । तुविमात्रमवोभिः ॥ नहित्वाशूरदेवानमर्तासोदित्संतं ।
भीमंनगांवारयंते ॥ एतोन्विद्रंस्तवामेशानंस्वःस्वराजं । नराधंसामर्धिषन्नः ॥ प्रस्तोषदुर्पगासिषच्छवत्सामंगीयमा
नं । अभिराधंसाजुगुत् ॥ ३७ ॥ आनोभरदक्षिणेनाभिसव्येनप्रमृश । इंद्रमानोवसोर्निर्भीक् ॥ उपक्रमस्वाभर

(८।८।११) नह्यन्यमिति दशर्चस्यसूक्तस्य नौधस एकचूरिद्रोत्यायादेवा गायत्र्यं त्यात्रिष्टुप् ॥ नवमेनुवाके त्रयोदशसूक्तानि (८।९।१)
आतूनश्चित्तनवर्चस्यसूक्तस्य काण्वः कुसीदीद्रो गायत्री ।

धृषताधृष्णोजनानाम् । अदाशृष्टरस्यवेदः ॥ इन्द्रयऽनुतेऽस्तिवाजोविप्रेभिःसर्नित्वः । अस्माभिःसुतंसनुहि ॥
सद्योजुर्वस्तेवाजाऽअस्मभ्यविश्वश्चन्द्राः । वशैश्चमक्षूजंरते ॥ ३८ ॥ इतिषष्ठाष्टकेपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

पंचचत्वारिंशाध्यायेवर्गाः ३८ सूक्तानि १४ ऋचः १९५ ॥ त्यागः ॥ इन्द्राये. १३ ऋक्षाश्वमेधाभ्या. ६ इन्द्राये. १० विश्वदेववरुणेभ्य.
वरुणाये. इन्द्राये. २१ अग्नय. ३३ अश्विभ्या. १८ अग्नय. १२ श्रुतर्वणाये. ३ अग्नय. १६ इन्द्राये. ३३ सोमाये. ९ इन्द्राये. ९ देवेभ्य. इन्द्राये. ९
॥ इतिषष्ठेपंचमः ॥

आप्रदेवानांवैश्वदेवंप्रेष्ठमुशनाकाव्यआग्नेयमामेकृष्णआश्विनंहुभाहिपंचविश्वकोवाकार्ष्णिर्जागर्तद्युम्नीषडा
सिष्ठोवाद्युम्नीकःप्रियमेधोवाप्रागाथंहंतवोदस्मनोधाबृहदिन्द्रायसप्तनृमेधपुरुमेधौद्व्यनुष्टुब्बृहत्यंतमानोविश्वा
सुषट्कन्यावाःसप्तात्रेय्यपालेतिहासपेंद्रानुष्टुभंद्विपंकत्यादिपांतंत्रयस्त्रिंशच्छ्रुतकक्षःसुकक्षोवाद्यानुष्टुबुद्धच
तुस्त्रिंशत्सुकक्षोत्त्यैद्रार्भवीगौर्धयतिद्वादशबिंदुःपूतदक्षोवामारुतमात्वानकतिरश्नीरांगिरसानुष्टुभमस्मैसैका
द्युतानोवामारुतस्त्रैष्टुभंचतुर्थीविराळिष्यामितिमारुतःपादःपरैद्रावार्हसत्यायाइंद्रपंचोनारेभःकाश्यपोवार्ह
तमतिजगत्युपरिष्टाद्बृहत्यावतिजगतींत्रिष्टुब्जगतीत्यंततः ॥ ६ ॥

॥ हरिःओम् ॥ (८।९।२) आप्रदेवपरावतोर्वावतश्चवृत्रहन् । मध्वःप्रतिप्रभर्मणि ॥ तीव्राःसोमासऽआगंहि
सुतासोमादयिष्णवः । पिबादधृग्यथोचिषे⁺ ॥ इषामेदस्वादुतेरंवरायमन्यवे । भुवत्तइंद्रशंहदे⁺ ॥ आत्वशत्रवागं
हिन्यु^१कथानिचहूयसे । उपमेरोचनेदिवः⁺ ॥ तुभ्यायमद्रिभिःसुतोगोभिःश्रीतोमदायकं । प्रसोमंइंद्रहूयते
॥ १ ॥ इंद्रश्रुधिसुमेहवमस्मेसुतस्यगोमतः । विपीतितृप्तिमंश्रुहि ॥ यऽइंद्रचमसेष्वासोमश्चमूषुतेसुतः । पिवेदस्य
त्वमीशिषे ॥ योऽअप्सुचंद्रमाऽइवसोमश्चमूषुददंशे । पिबे० ॥ यंतेश्येनःपदाभरत्तिरोरजांस्यस्पृते । पिवे० ॥ २ ॥
(८।९।३) देवानामिदवोमहत्तदावृणीमहेवयं । वृष्णामस्मभ्यमृतये ॥ तेनःसंतुयुजःसदावरुणोमित्रोऽअर्यमा ।
वृधासंश्चप्रचेतसः ॥ अतिनोविष्पितापुरुनौभिरपोनर्पथ । युयमृतस्यरथ्यः ॥ वामनोऽअस्त्वयमन्वामंवरुणशंस्यं ।
वामंह्यावृणीमहे ॥ वामस्यहिप्रचेतसऽईशानासोरिशदसः । नेमादित्याऽअघस्ययत्⁺ ॥ ३ ॥ वयमिद्वःसुदानवः
क्षियंतोयांतोऽअध्वन्ना । देवावृधायहमहे ॥ अधिनऽइंद्रैषांविष्णोसजात्यानां । इतामरुतोऽअश्विना ॥ प्रभ्रातृ
त्वंसुदानवोर्ध्वद्वितासमान्या । मातुर्गर्भभरामहे ॥ यूयंहिष्टासुदानवऽइंद्रज्येष्ठाऽअभिद्यवः । अधाचिद्वऽउतब्रुव

(८।९।२) आप्रदेवइतिनवर्चस्यसूक्तस्यकाण्वःकुसीदीद्रोगायत्री । (८।९।३) देवानामितिनवर्चस्यसूक्तस्यकाण्वःकुसीदीविश्वेदेवा
गायत्री । (भेदपक्षे-विश्वेदेवाः ३ अर्यमवरुणौ १ विश्वेदेवाः ५ एवं ९)

॥ ४ ॥ (८१९।४) प्रेष्ठवोऽअतिथिस्तुषेमित्रमिवप्रियं । अग्निरथंनवेद्यं ॥ कविमिवप्रचेतसंयं देवासोऽअर्धद्विता ।
 निमत्यैवाद्भुः+ ॥ त्वयविषदाशुषोर्नृःपाहिशृणुधीगिरः । रक्षातोऽकमुतत्मना ॥ कयातेऽअग्नेऽअंगिरऽऊर्जोऽनपा
 दुपस्तुतिं । वरायदेवमन्यवे ॥ दाशेमकस्यमनसायज्ञस्यसहसोयहो । कदुवोचऽइदंनमः ॥ ५ ॥ अधात्वंहिनस्करो
 विश्वाऽअस्मभ्यंसुक्षितीः । वाजद्रविणसोगिरः ॥ कस्यनूनंपरीणसोधियोजिन्वसिदंपते । गोषातायस्यतेगिरः ॥ तं
 मर्जयंतसुक्रतुंपुरोयावानमाजिषु । स्वेषुक्षयेषुवाजिनै ॥ क्षेतिक्षेमैभिःसाधुभिर्नकिर्यंतिहंतियः । अग्नेसुवीरऽएध
 ते ॥ ६ ॥ (८१९।५) आमेहवैनासत्याश्विनागच्छंतयुवं । मध्वःसोमस्यपीतये ॥ इममेस्तोममश्विनेममेशृणुतंह
 वै । मध्वःसो ॥ अयंवांकृष्णोऽअश्विनाहवतेवाजिनीवसू । मध्वःसो ॥ शृणुतंजरितुहंवंकृष्णस्यस्तुवतोऽनरा । म
 ध्वःसो ॥ छर्दिर्येतमदाभ्यविप्रायस्तुवतेनरा । मध्वःसो ॥ ७ ॥ गच्छंतदाशुषोगृहमित्थास्तुवतोऽअश्विना ।
 मध्वःसो ॥ युंजाथारासंभरथेवीङ्गेवृषण्वसू । मध्वःसो ॥ त्रिवंधुरेणत्रिवृतारथेनायातमश्विना । मध्वःसो ॥ नूमे
 गिरौनासत्याश्विनाप्रावतंयुवं । मध्वःसो ॥ ८ ॥ (८१९।६) उभाहिदस्त्राभिषजामयोभुवोभादक्षस्यवचसोवभूव

(८१९।४) प्रेष्ठवइतिनवर्चस्यसूक्तस्याव्यउशनाअग्निर्गायत्री । (८१९।५) आमेहवमितिनवर्चस्यसूक्तस्यांगिरसःकृष्णोश्विनौ-
 गायत्री । (८१९।६) उभाहीतिपंचर्चस्यसूक्तस्यांगिरसःकृष्णोश्विनौजगती । (अत्रकार्णिविश्वकऋषिःपाक्षिकः) ।

युः । तावांविश्वकोहवतेतनूकृथेमानोवियौष्टसख्यामुमोचंत ॥ कथानूनंवांविमनाऽउपस्तवद्युवंधियंददधुर्वस्यऽइष्ट
 ये । तावांविश्वकोहवतेतनूकृथेमानो ॥ युवंहिन्मापुरुभुजेममेधुतुंविष्णाप्वेददधुर्वस्यऽइष्टये । तावांविश्वकोहवते
 तनूकृथेमानो ॥ उतत्यवीरंधनसामृजीषिणंदूरेचित्संतमवसेहवामहे । यस्यस्वादिष्ठासुमतिःपितुर्यथामानो ॥
 ऋतेनदेवःसंविताशमायतऽऋतस्यशृंगमुर्वियाविपप्रथे । ऋतंसासाहमहिचित्पृतन्यतोमानो ॥ ९ ॥ (८१९।७)
 द्युम्नीवांस्तोमोऽअश्विनाक्रिबिर्नसेकऽआगतं । मध्वःसुतस्यसद्विप्रियोनरापातंगौराविवेरिणे ॥ पिबंतधर्ममधुमंत
 मश्विनावर्हिःसीदंतनरा । तामंदसानामनुषोदुरोणऽआनिपातवेदसावयः ॥ आवांविश्वाभिरूतिभिःप्रियमैधाऽअ
 हूषत । तावर्तिर्यातमुपवृक्तबर्हिषोजुष्टयज्ञंदिर्विष्टिषु ॥ पिबंतसोममधुमंतमश्विनावर्हिःसीदंतसुमत् । तावांवृधाना
 ऽउपसृष्टुतिंदिवोगंतंगौराविवेरिणं ॥ आनूनंयातमश्विनाश्वेभिःप्रुषितप्सुभिः । दस्त्राहिरण्यवर्तनीशुभस्पतीपातंसो
 ममृतावृधा ॥ वयंहिवांहवामहेविपन्यवोविप्रासोवार्जसातये । तावल्गूदस्त्रापुरुदंससाधियाश्विनाश्रुष्यागतं ॥ १० ॥
 (८१९।८) तंवोदस्ममृतीषहंवसोमंदानमंधसः । अभिवत्संनस्वसरेषुधेनवऽइंद्रंगीभिर्नवामहे ॥ द्युक्षंसुदानुंतवि

(८१९।७) द्युम्नीवामितिषड्वचस्यसूक्तस्यांगिरसःकृष्णोश्विनौअयुजोवृहत्योयुजःसतोवृहत्यः । (अत्रवासिष्ठोद्युम्नीकआंगिरसः
 प्रियमेधश्चेत्युभावृषीवैकल्पिकौ) । (८१९।८) तंवोदस्ममितिषड्वचस्यसूक्तस्यगौतमोनोधाइंद्रःअयुजोवृहत्योयुजःसतोवृहत्यः ।

पीभिरावृतं गिरिनपुरुभोजसं । क्षुमंतं वाजं शतिर्न सहस्रिणं मक्षूगोमैतमीमहे ॥ नत्वा बृहंतोऽद्रयोवरैतऽइंद्रवीठवः ।
यदित्ससिस्तुवते मावते वसुन किष्टदामिनातिते ॥ योद्धासि कत्वा शर्वसोतदंसना विश्वाजाताभि मज्मना । आत्वाय
मर्कऽउतयेववर्ततियंगोतमाऽअजीजनन् ॥ प्रहिरि रिक्षऽओजसादिवोऽअतैभ्यस्परि । नत्वा विव्याचरजऽइंद्रपाथि
वमनुस्वधां ववक्षिथ ॥ नकिः परिष्टिर्मघवन्मघस्यतेयहा शुषेदशस्यसि । अस्माकंबोधुचयस्यचोदितामंहिष्ठोवाजसा
तये ॥ ११ ॥ (८।९।९) बृहदिंद्रायगायतमरुतो वृत्रहंतमं । येन ज्योतिरजनयन्नता वृधो देवं देवाय जागृवि ॥ अ
पाधमदभिशस्तीरशस्तिहायेद्रौघक्या भवत् । देवास्तऽइंद्रसख्याय येमिरे बृहन्नानोमरुह्ण ॥ प्रवऽइंद्राय बृहतेमरु
तो ब्रह्मार्चत । वृत्रं हनति वृत्रहा शतक्रतुर्वज्रेण शतपर्वणा ॥ अभिप्रभरधृषता धृषन्मनः श्रवश्चित्तेऽअसद्बृहत् । अर्ष
त्वापो जवसा विमातरो हनो वृत्रं जयास्वः* ॥ यजायथाऽअपूर्वमघवन् वृत्रहत्याय । तत्पृथिवीमप्रथयस्तदस्त आऽउत
द्यां+ ॥ तत्तैयज्ञोऽअजायत तदर्कऽउतहस्कृतिः । तद्विश्वमभिभूरसिय जातं यच्च जत्वं ॥ आमासुपक्रमैरयऽआसूर्य
रोहयो दिवि । धर्मनसामन्तपतासुवृक्तिभिर्जुष्टं गिर्वेणसे बृहत्+ ॥ १२ ॥ (८।९।१०) आनो विश्वा सुहव्यऽइंद्रः स

(८।९।९) बृहदिंद्रायेतिसप्तर्चस्यसूक्तस्यांगिरसौ नृमेधपुरुमेधाविद्रो बृहती द्वितीया चतुर्थ्यौ सतो बृहत्यौ पंचमीषष्ठयावनुष्टौ ।
(८।९।१०) आनो विश्वास्वितिषडृचस्यसूक्तस्यांगिरसौ नृमेधपुरुमेधाविद्रोऽअयुजो बृहत्योयुजः सतो बृहत्यः ।

मत्सुभूषतु । उपब्रह्माणिसर्वनानिवृत्रहा परमज्याऽऽक्वचीषमः ॥ त्वं दाता प्रथमो राधं सामस्यसि सत्यऽईशानकृत् ।
तुविद्युन्नस्ययुज्यावृणीमहे पुत्रस्य शर्वसोमहः+ ॥ ब्रह्मातऽइंद्रगिर्वणः क्रियंतेऽअनतिष्ठता । इमा जुषस्व हर्यश्वयोजने
द्रयातेऽअमन्महि ॥ त्वंहि सत्योमघवन्नानातो वृत्राभूरिन्युजसे । सत्वं शविष्ठवज्रहस्तदा शुषेर्वाचैरयिमा कृधि ॥ त्व
मिंद्रयशाऽअस्य जीषीशवसस्पते । त्वंवृत्राणि हंस्यप्रतीन्येकऽइदनुत्ताचर्षणीधृता ॥ तमुत्वानूनमसुरप्रचैतसं राधोभा
गमिवेमहे । महीवकृतिः शरणातऽइंद्रप्रतै सुन्नानोऽअश्रवन् ॥ १३ ॥ (८।९।११) कन्या इवारवायती सोममपि स्नुता
विदत् । अस्तं भरैत्यब्रवीदिंद्राय सुनवैत्वा शक्राय सुनवैत्वा ॥ असौ यऽएषि वीरको गृहं गृहं विचाकशत् । इमं जंभसुतं
पिबधानावतं करं भिणं मपुषवैतमुक्थिनं ॥ आचनत्वा चिकित्सामोधि चनत्वानेमसि । शनैरिव शनकैरिवेद्रायेदोपरि
स्रव ॥ कुविच्छकत्कुवित्करत्कुविभ्रोवस्यसंस्करत् । कुवित्पतिद्विषोयतीरिद्रेण संगमामहै ॥ इमानि त्रीणि विष्टपातानीं
द्रविरोहय । शिरस्तस्योर्वरामादिदंमऽउपोदरे ॥ असौ चयानऽउर्वरादिमांतन्वैमम । अथोततस्य यच्छिरः सर्वाता
रोमशा कृधि ॥ खेरथस्य खेनसः खेयुगस्य शतक्रतो । अपालामिंद्रत्रिष्पुत्यकृणोः सूर्यत्वचं ॥ १४ ॥ (८।९।१२) पांत

(८।९।११) कन्यावारितिसप्तर्चस्यसूक्तस्यात्रेयपालेद्रोनुष्टुबाधेद्वेपंछी । (८।९।१२) पांतमिसित्रयस्त्रिंशदृचस्यसूक्तस्यांगिरसः
श्रुतकक्षद्विंशो गायत्र्याद्यानुष्टुप् (सुकक्षोवाश्रुषिः) ।

मावोऽअंधसऽइंद्रमभिप्रगायत । विश्वासाहंशतक्रतुंमंहिषं चर्षणीनां⁺ ॥ पुरुहूतंपुरुष्टुतंगाधान्यं^१सनश्चुतं । इंद्रऽइ
तिब्रवीतन ॥ इंद्रऽइन्नोमहानांदातावाजानानंतुः । महांऽअभिश्वायमत् ॥ अपादुशिप्र्यधंसःसुदक्षस्यप्रहोषिणः ।
इंदोरिंद्रोयवाशिरः ॥ तम्भभिप्रार्चतेद्रंसोमस्यपीतये । तदिद्व्यस्यवर्णिनं ॥ १५ ॥ अस्यपीत्वामदानांदेवोदेवस्यौजसा । वि
श्वाभिभुवनाभुवत् ॥ त्यमुवःसत्रासाहंविश्वासुगीर्ध्वयतं । आच्यावयन्युतये ॥ युध्मंसंतमनर्वाणंसोमपामनपच्युतं ।
नरमवार्यक्रतुं ॥ शिक्षाणऽइंद्रायऽआपुरुविद्वांसक्रचीपम । अवानःपार्येधने ॥ अतश्चिदिंद्रणऽउपायाहिशतवाजया ।
इषासहस्रवाजया ॥ १६ ॥ अयामधीवतोधियोर्वद्भिःशक्रगोदरे । जयमपृत्सुर्वज्रिवः ॥ वयमुत्वाशतक्रतोगावोनय
वसेष्वा । उक्थेषुरणयामसि ॥ विश्वाहिमर्त्यत्वनानुकामाशतक्रतो । अगन्मवज्रिन्नाशसः ॥ त्वेषुपुत्रशवसोवृत्र
न्कामकातयः । नत्वामिंद्रातिरिच्यते ॥ सनोवृषन्तसनिष्ठयासंधोरयाद्रवित्वा । धियाविहिपुरंध्या ॥ १७ ॥ यस्ते
नूनंशतक्रतुर्विद्रुघ्नितमोमदः । तेननूनमदेमदे ॥ यस्तेचित्रश्रवस्तमोयऽइंद्रवृत्रहन्तमः । यऽओजोदातमोमदः ॥
विद्याहियस्तेऽअद्रिवस्त्वादत्तःसत्यसोमपाः । विश्वासुदस्मकृष्टिषु ॥ इंद्रायमद्वनेसुतपरिष्टोभंतुनोगिरः । अर्कम
चंतुकारवः ॥ यस्मिन्विश्वाऽअधिश्रियोरणतिसप्तसंसदः । इंद्रसुतेहवामहे ॥ १८ ॥ त्रिकद्रुकेषुचेतनदेवासोयज्ञम
हत् । तमिद्वर्धंतुनोगिरः ॥ आत्वाविशंत्विदवःसमुद्रमिवसिंधवः । नत्वामिंद्रातिरिच्यते ॥ विव्यकथमहिनावृष

न्भक्षंसोमस्यजागृवे । यऽइंद्रजठरेषुते ॥ अरैतऽइंद्रकुक्षयेसोमोभवतुवृत्रहन् । अरंधामभ्यऽइंद्रवः ॥ अरमश्वाय
गायतिश्रुतकक्षोऽअरंगवे । अरमिंद्रस्यधाम्ने ॥ अरंहिष्मांसुतेषुणःसोमैष्विद्रभूषसि । अरैतेशक्रदावने ॥ १९ ॥
पराकात्ताच्चिदद्रिवस्त्वांनक्षंतनोगिरः । अरंगमामतेवयं⁺ ॥ एवाह्यसिवीरयुरेवाशूरऽउतस्थिरः । एवातेराध्यमनः ॥
एवारातिस्तुवीमघृविश्वैभिर्धायिधातृभिः । अधाचिदिंद्रमेसचा ॥ मोषुब्रह्मेवतंद्रयुर्भुवोवाजानापते । मत्स्वासुत
स्यगोमतः ॥ मानऽइंद्राभ्याइदिशःसूरोऽअकुष्वार्यमन् । त्वायुजावनेमतत्⁺ ॥ त्वयोदिंद्रयुजावयंप्रतिब्रुवीमहि
स्पृधः । त्वमस्माकृतवस्ससि ॥ त्वामिद्वित्वायवोनोनोनुवतश्चरान् । सखायऽइंद्रकारवः ॥ २० ॥ (८।९।१३)
उद्वेदुभिश्चुतामघंवृषभनर्यापसं । अस्तारमेषिसूर्य ॥ नवयोनवतिपुरोविभेदवाहो जसा । अहिंचवृत्रहावधीत् ॥
सनऽइंद्रःशिवःसखाश्वावद्भोमद्यवमत् । उरुधारेवदोहते ॥ यद्यकचवृत्रहन्नुदगाऽअभिसूर्य । सर्वतदिंद्रतेवशे ॥
यद्वाप्रवृद्धसत्पतेनमराऽइतिमन्यसे । उतोतत्सत्यमित्तव ॥ २१ ॥ येसोमांसःपरावतियेऽअर्वावर्तिसुन्विरे । सर्वा
स्तांऽइंद्रगच्छसि ॥ तमिंद्रवाजयामसिमहेवृत्रायहंतवे । सवृषावृषभोभुवत् ॥ इंद्रःसदामनेकृतऽओजिष्ठःसमदेहि
तः । द्युन्नीश्लोकीससोम्यः⁺ ॥ गिरावज्जोनसंभृतःसबलोऽअनपच्युतः । ववक्षऽअश्वोऽअस्तृतः ॥ दुर्गेचिन्नःसुग

(८।९।१३) उद्वेदभीतिचतुस्त्रिंशद्वचस्यसूक्तस्यांगिरसःसुकक्षइंद्रोत्यायाइंद्रर्भवोगायत्री ।

कृधिगृणानऽइंद्रगिर्वणः । त्वंचमघवन्वशः ॥ २२ ॥ यस्यतेनूचिदादिशंमिनंतिस्वराज्यं । नदेवोनाधिगुर्जनः ॥
 अधातेऽअप्रतिष्कुतं देवीशुष्मंसपर्यतः । उभेसुशिप्रोदसी ॥ त्वमेतदधारयः कृष्णासुरोर्हिणीषुच । परुष्णीषुरुशत्य
 यः ॥ वियदहेरधत्विषोविश्वेदेवासोऽअक्रमुः । विदन्मगस्यतांऽअमः ॥ आदुमेनिवरोभुवद्वृत्रहादिष्टपौस्यं । अजा
 तशत्रुरस्तृतः ॥ २३ ॥ श्रुतंवोवृत्रहन्तमंप्रशर्धचर्षणीनां । आशुषेराधसेमहे ॥ अयाधियाचंगव्यापुरुणामन्पुरु
 षुत । यत्सोमेसोमऽआभवः ॥ बोधिन्मनाऽइदस्तुनोवृत्रहाभूर्यासुतिः । शृणोतुशक्रऽआशिषं ॥ कयात्वंनऽऊत्या
 भिप्रमंदसेवृषन् । कयास्तोतृभ्यऽआभर ॥ कस्यवृषासुतेसचानियुत्वान्वृषभोरणत् । वृत्रहासोमपीतये ॥ २४ ॥
 अभीषुणस्त्वंरयिमंदसानःसहस्रिणीं । प्रयंताबोधिदाशुषं ॥ पत्नीवंतःसुताऽइमऽउशंतोयंतिवीतये । अपांजग्मिर्नि
 चुपुणः ॥ इष्टाहोत्राऽअसृक्षतेद्रवृधासोऽअध्वरे । अच्छावभृथमोजसा ॥ इहत्यासंधमाद्याहरीहिरण्यकेश्या । वो
 ह्यामभिप्रयोहितं ॥ तुभ्यंसोमाःसुताऽइमेस्तीर्णबर्हिर्विभावसो । स्तोतृभ्यऽइंद्रमावह ॥ २५ ॥ आतेदक्षंविरोच
 नादधद्रत्नाविदाशुषं । स्तोतृभ्यऽइंद्रमचेत ॥ आतेदधामीन्द्रियमुक्थाविश्वाशतक्रतो । स्तोतृभ्यऽइंद्रमृळय ॥
 भद्रंभद्रंनऽआभरेषमूर्जशतक्रतो । यदिंद्रमृळयासिनः ॥ सनोविश्वान्याभरसुवितानिशतक्रतो । यदिंद्र०
 ॥ त्वामिंद्रवृत्रहन्तमसुतावंतोहवामहे । यदिंद्रमृळयासिनः ॥ २६ ॥ उपनोहरिभिःसुतंयाहिर्मदानापते । उप

नोहरिभिःसुतं ॥ द्वितायोवृत्रहन्तमोविदऽइंद्रःशतक्रतुः । उप० ॥ त्वंहिवृत्रहन्नेषांपातासोमानामसि । उप० ॥
 इंद्रऽइपेददातुनऽअभुक्षणमभुरयिं । वाजीददातुवाजिनं ॥ २७ ॥ (८।१०।१) गौर्धयतिमरुतांश्रवस्युर्माता
 मघोनां । युक्तावह्नीरथानां ॥ यस्यादेवाऽउपस्थेव्रताविश्वेधारयते । सूर्यामासाहशेकं ॥ तत्सुनोविश्वेऽअर्य
 ऽआसदागृणंतिकारवः । मरुतःसोमपीतये ॥ अस्तिसोमोऽअयंसुतःपिवंत्यस्यमरुतः । उतस्वराजोऽअश्विनां ॥
 पिवंतिमित्रोऽअर्यमातनापूतस्यवरुणः । त्रिषधस्यस्यजावतः ॥ उतोन्वस्यजोपमांऽइंद्रःसुतस्यगोमतः । प्रातर्होते
 वमत्सति ॥ २८ ॥ कदत्विषंतसुरयस्तिरऽआपऽइवस्त्रिधः । अर्षतिपूतदक्षसः ॥ कद्रोऽअद्यमहानांदेवानामवोवृ
 णे । त्मनाचदस्मर्वचसां ॥ आयेविश्वापार्थियानिपप्रथन्नोचनादिवः । मरुतःसोमपीतये ॥ त्यान्नपूतदक्षसोदिवोवो
 मरुतोहुवे । अस्यसोमस्यपीतये ॥ त्यान्नयेविरोदसीतस्तुभुर्मरुतोहुवे । अस्य० ॥ त्यनुमारुतंगुणंगिरिष्ठांवृषणहुवे । अस्य०
 ॥ २९ ॥ (८।१०।२) आत्वागिरोरधीरिवास्थुःसुतेषुगिर्वणः । अभित्वासमनूषतेद्रवत्संनमातरं ॥ आत्वाशुक्रा
 ऽअच्युच्यवुःसुतासंऽइंद्रगिर्वणः । पिवात्वस्यांधसऽइंद्रविश्वासुतेहितं ॥ पिबासोममदावकमिंद्रयेनाभृतंसु
 दशमेनुवाकेदशसूक्तानि (८।१०।१) गौर्धयतीतिद्वादशचस्यसूक्तस्यांगिरसोबिर्दुर्मरुतोगायत्री (पूतदक्षोवाक्विः) । (८।१०।२)
 आत्वागिरइतिनवचस्यसूक्तस्यांगिरसस्तिरधीरिद्रोनुष्टुप् ।

तं । त्वंहिशश्वतीनांपतीराजाविशामसि ॥ श्रुधीहवैतिरश्याऽइंद्रयस्त्वासपर्यति । सुवीर्यस्यगोमतोरायस्पूधिमहा
 ऽअसि ॥ इंद्रयस्तेनवीयसीगिरिमंद्रामजीजनत् । चिकित्विन्मनसंधियप्रलामृतस्यपिप्युषी ॥ ३० ॥ तमुष्टवामयं
 गिरऽइंद्रमुक्थानिवावुधुः । पुरुष्यस्यपौस्यासिषासंतोवनामहे ॥ एतोन्विद्रंस्तवामशुद्धंशुद्धेनसाम्ना । शुद्धैरुक्थै
 वीवृध्वासंशुद्धऽआशीर्वीन्ममत्तु ॥ इंद्रशुद्धोऽआर्गहिशुद्धःशुद्धाभिरूतिभिः । शुद्धोरयिनिधारयशुद्धोर्ममद्विसो
 म्यः+ ॥ इंद्रशुद्धोहिनोरयिशुद्धोरत्नानिदाशुषे । शुद्धोवृत्राणिजिघ्रसेशुद्धोवाजैसिषाससि ॥ ३१ ॥ (८११०१३)
 अस्माऽउषासऽआतिरंतयाममिंद्रायनक्तमूर्याःसुवाचः । अस्माऽआपोमातरःसप्ततस्थुर्नभ्यस्तरायसिधवःसुपाराः+ ॥
 अतिविद्धाविधुरेणाचिदस्त्रात्रिःसप्तसानुसंहितागिरीणां । नतद्देवोनमत्यस्तुतुर्याद्यानिप्रवृद्धोवृषभश्चकार ॥ इंद्रस्य
 वज्रऽआयसोनिमिश्रऽइंद्रस्यबाहोर्भूर्यिष्ठमोजः । शीर्षांनिद्रस्यक्रतवोनिरेकऽआसन्नेषंतश्रुत्याऽउपाके+ ॥ मन्ये
 त्वायज्ञिर्ययज्ञियानामन्येत्वाच्यवनमच्युतानां । मन्येत्वासत्त्वनामिंद्रकेतुमन्येत्वावृषभंचर्षणीनां+ ॥ आयद्वज्रंवा
 होरिंद्रधत्सेमदच्युतमहयेहंतवाऽऽ । प्रपर्वताऽअनवंतप्रगावःप्रब्रह्माणोऽअभिनक्षंतऽइंद्र ॥ ३२ ॥ तमुष्टवामयऽ
 इमाज्जानविश्वाजातान्यवराण्यस्मात् । इंद्रेणमित्रादिधिपेमगीभिरुपोनमोभिवृषभंविशेम ॥ वृत्रस्यत्वाश्वसथादी
 (८११०३) अस्माइत्येकविंशत्यृचस्यसूक्तस्यांगिरसस्तिरश्रीरिंद्रश्चतुर्दश्याइंद्रामरुतःपंचदश्याइंद्रावृहस्पतीत्रिष्टुप्चतुर्थीविराट्(शुतानोवाक्.)

षमाणाविश्वेदेवाऽअजहुयेसखायः । मरुद्भिर्दिद्रसख्यंतैऽअस्त्वथेमाविश्वाःपृतनाजयासि ॥ त्रिःषष्टिस्त्वामरुतोवा
 वृधानाऽउस्त्राऽइवराशयोयज्ञियासः । उपत्वेमःकृधिनोभागधेयंशुष्मंतऽएनाहविषाविधेम ॥ तिग्ममायुधंमरुताम
 नीकंकस्तऽइंद्रप्रतिवज्रंदधर्ष । अनायुधासोऽअसुराऽअदेवाश्चक्रेणतांऽअपवपऽऋजीषिन् ॥ महऽउग्रायतवसेसुवृ
 क्तिप्रेरयशिवतमायपश्वः । गिर्वाहसेगिरऽइंद्रायपूर्वीधेहितन्वेकुविदंगवेदत् ॥ ३३ ॥ उक्थवाहसेविश्वेमनीपाद्रु
 णानपारमीरयानदीनां । निस्पृशधियातन्विश्रुतस्यजुष्टरस्यकुवि० ॥ तद्विविद्वियत्तऽइंद्रोजुजोषस्तुहिसुष्टुतिनम
 सार्विवास । उपभूषजरितमार्कवण्यःश्रावयावाचकुवि० ॥ अवद्रप्सोऽअंशुमतीमतिष्ठदियानःकृष्णोदशभिःमहम्रः ।
 आवत्तमिद्रःशच्याधमंतमपस्नेहितीर्नमणाऽअधत्त ॥ द्रप्समपश्यविषुणचरंतमुपहरेनद्योऽअंशुमत्याः । नभोनकृ
 णमवतस्थिवांसमिष्यामिवोवृषणोयुध्यताजौ+ ॥ अधद्रप्सोऽअंशुमत्याऽउपस्थेधारयत्तन्वैतित्विपाणः । विशोऽ
 अदेवीरभ्याऽचरंतीवृहस्पतिनायुजेंद्रःससाहे ॥ ३४ ॥ त्वंहत्यत्सप्तभ्योजायमानोशत्रुभ्योऽअभवःशत्रुरिद्र । गृह्णे
 यावापृथिवीऽअन्वविंदोविभुमन्योभुवनेभ्योरणधाः ॥ त्वंहत्यदप्रतिमानमोजोवज्रैणवज्रिन्धृपितोजधं । त्वंशुण्ण
 स्यावातिरोवधत्रैस्त्वंगाऽइंद्रश्च्येदविंदः ॥ त्वंहत्यदृषभचर्षणीनांघनोवृत्राणांतविषोवभूध । त्वंसिधूंऽरसृजस्तस्त
 भानान्वमपोऽअजयोदासपत्नीः ॥ सस्रुतुरणितायःसुतेष्वनुत्तमन्युर्योऽअहेवरेवान् । यऽएकऽइन्नर्यपांसिकर्ताम

वृत्रहाप्रतीदन्यमाहुः ॥ सर्वत्रहेंद्रशर्षणीधृत्संसृष्ट्याहव्यंहुवेम । सप्रावितामध्वानोधिक्कासवाजस्यश्रवस्यस्यदा
ता⁺ ॥ सर्वत्रहेंद्रऽश्रुभुक्षाःसद्योज्ञानोहव्योबभूव । कृण्वन्नपांसिनर्यापुरुणिसोमोनपीतोहव्यःसखिभ्यः ॥ ३५ ॥
(८११०१४) याऽइंद्रभुजऽआभरःस्वर्वाऽअसुरेभ्यः । स्तोतारमिन्मधवन्नस्यवर्धययेध्वत्वेष्टुक्तबर्हिषः ॥ यमिंद्रद
धिषेत्वमश्वंगांभागमव्ययं । यजमानेसुन्वतिदक्षिणावतितस्मिन्तर्धेहिमापणौ⁺ ॥ यऽइंद्रसस्त्यत्रतोनुष्वापमदेवयुः ।
स्वैःषऽएवैर्भुमुत्पोष्यैर्यिसनुतर्धेहितंततः ॥ यच्छक्रासिपरावतियदर्वावतिवृत्रहन् । अतस्त्वागीभिर्द्युगदिद्रकेशि
भिःसुतावांऽआविवासति ॥ यद्वासिरोचनेदिवःसमुद्रस्याधिविष्टपि । यत्पार्थिवेसदनेवृत्रहन्तमयदंतरिक्षऽआग
हि ॥ ३६ ॥ सनःसोमेषुसोमपाःसुतेषुशवसस्पते । मादयस्वराधसासूनृतावतेंद्रायापरीणसा ॥ मानऽइंद्रपरावृ
णम्भवानःसधुमाद्यः । त्वनऽऊतीत्वमिन्नऽआप्यमानऽइंद्रपरावृणक् ॥ अस्मेऽइंद्रसचासुतेनिषदापीतयेमधु । कृ
धीज्रिरेमधवन्नवोमहदस्मेऽइंद्रसचासुते⁺ ॥ नत्वादेवासऽआशतनमर्त्यासोऽअद्रिवः । विश्वाज्जातानिशवसाभिभू
रसिनत्वादेवासऽआशत ॥ विश्वाःपृतनाऽअभिभूतंरनरैःसज्जस्तंतक्षुरिंद्रैजजनुश्चराजसे । क्रत्वारिष्टंवरऽआमुरिमु
तोग्रमोजिष्टंतवसंतरस्विनै ॥ ३७ ॥ समीरेभासोऽअस्वरभिंद्रसोमस्यपीतये । स्वर्पतियदीवृधेधृतव्रतोह्योजसासमु

(८११०१४) याइंद्रेतिपंचदशर्चस्यसूक्त्यकाशपोरेभइंद्रोबृहतीदशम्याद्याःक्रमेणातिजगत्युपरिष्टाद्बृहतीजगतीत्रिष्टुपूजत्यः ।

तिभिः ॥ नेमिनमंतिचक्षसामेपंविप्राऽअभिस्वरा । सुदीतयोवोऽअद्रुहोपिकर्णेतरस्विनःसमृक्कभिः ॥ तमिंद्रजोहवी
मिमध्वानमुग्रसत्रादधानमप्रतिष्कुतंशवांसि । मंहिष्ठोगीभिंराचयज्ञियोववर्तद्रायेनोविश्वसुपथाकृणोतुवज्री⁺ ॥
त्वंपुरऽइंद्रचिकिदेनाव्योजसाशविष्टशक्रनाशयधै । त्वद्विश्वानिभुवनानिवज्जिन्द्यावारिजेतेपृथिवीचभीषा⁺ ॥
तन्मऽअतमिंद्रशूरचित्रपात्वपोनवज्जिन्दुरितातिपार्षिभूरि । कदानऽइंद्रायऽआदशस्येर्विश्वस्त्र्यस्यस्पृहयार्यस्यरा
जन् ॥ ३८ ॥ इतिषष्ठाष्टकेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

षट्चत्वारिंशाध्यायेवर्गाः ३८ सूक्तानि १६ ऋचः १९७ ॥ त्यागः ॥ इंद्राये.९ विश्वेभ्योदेवेभ्य.९ [मे. प. विश्वेभ्योदे.३ अर्य-
मवरुणाम्यामि. विश्वेभ्योदेवेभ्य.५] अग्नय. ९ अश्विभ्यामि.२० इंद्राये.९२ इंद्रभूम्य. मरुद्भ्य.१२ इंद्राये.२२ इंद्रामरुद्भ्य. इंद्राबृहस्प-
तिभ्या. इंद्रायेदं.२१ ॥ इतिषष्ठेष्टः ॥

इंद्रायद्वादशनुमेधऔष्णिहंससम्युपांत्येचककुभौत्यानवम्यौपुरउष्णिहौत्वामिदाष्टौप्रागार्थमयंतेद्वादशनेमो
भार्गवस्त्रैष्टुभंषष्ठीजगतीपरास्तिन्नोनुष्टुभोयमितिदृचेनेंद्रआत्मानमस्तौदुपांत्येवाच्यावृधक्षोळशजमदग्निर्भा
र्गवोमैत्रावरुणंप्रागार्थंत्रिष्टुबंतृतीयादिगायत्रीपरासतोबृहतीस्तोत्रंराजश्वृक्सपादादित्याश्विन्यौवायव्ये
सौर्यौबृहत्युषस्यासूर्यप्रभास्तुतिर्वीपावमानीगव्यैत्वमग्नेद्व्यधिकाभार्गवःप्रयोगौबार्हस्पत्योवाग्निःपावकःसहस

स्तुतयोर्वाभ्योर्गृहपतिर्यविष्ठयोर्वा अन्यतर आग्नेयं त्वदर्शिषलूनासो भरिर्वाहर्तैपंचमी विराड् रूपसप्तम्याद्युजः
सतो बृहत्योष्टम्यादियुजः ककुब्धसीयसी ककुबनुष्टुवंत्याग्निमारुतीनधमं मंडलं पावमानं सौम्यं स्वादिष्ठया दशम
धुच्छंदाः पवस्व मेधातिथिरेष शुनः शेषः सनहिरण्यस्तूपः समिद्ध एकादश काश्यपो सितो देवलो वा विंशतिः सूक्ता
न्याद्यमाप्रियंश्चतुरनुष्टुवंतं मद्रयानवासृग्रमेते सोमाः परिप्रिया प्रस्वानास उपास्मै सोमा असृग्रं ॥ ७ ॥

हरिः ओम् ॥ (८१०१५) इन्द्राय सामं गायत विप्राय बृहते बृहत् । धर्मकृते विपश्चिते पनस्यवे ॥ त्वमिन्द्राभिभूरं
सित्वं सूर्यमरोचयः । विश्वकर्मा विश्वदेवो महान् अंसि ॥ विश्वाजन्त्योतिषास्वर्गं चोरोचनं दिवः । देवास्तं इंद्रम
ख्याययेमिरे ॥ एन्द्रो गधिप्रियः सत्राजिदगौह्यः । गिरिर्न विश्वतस्पृधुः पतिर्दिवः+ ॥ अभिहितस्य सोमपा उभेव भू
थरोदसी । इंद्रासि सुन्वतो बृधः पतिः ॥ त्वंहि शश्वतीनामिन्द्रं दर्तापुरामसि । हुंतादस्योर्मनो बृधः पतिः ॥ १ ॥ अ
धाहीन्द्रगिर्वणः उपत्वा कामान्महः संसृज्महे । उदेवयंतं उदभिः ॥ वार्ष्णात्यव्याभिर्वर्धति शूरब्रह्माणि । वावृध्वांसं
चिदद्रिवो दिवे दिवे । युजंति हरी इषिरस्य गार्थयोरौरथं उरुयुगे । इंद्रवाहा वचोयुजा ॥ त्वं न इंद्राभरं ओजो नृगं शत
क्रतो विचर्षणे । आवीरं पृतनाय ह ॥ त्वंहिनः पिता वसो त्वं माता शतक्रतो बभूविथ । अधांते सुम्रमीमहे ॥ त्वां शुष्मिन्पुरु

(८१०१५) इन्द्राय सामेति द्वादशर्चस्य सूक्तस्यांगिरसो नृमेध इंद्र उष्णिक्सप्तमी दशम्येकादश्यः ककुभो नवम्यं त्रेपुर उष्णिहौ ।

हूतवाजयंतमुपब्रुवेशतक्रतो । सनोरास्वसुवीर्यं ॥ २ ॥ (८१०१६) त्वामिदाह्योनरोपीप्यन्वज्जिन्भूर्यः । स
इन्द्रस्तोमवाहसामिह श्रुध्युपस्वसरमागहि ॥ मत्स्वासुशिप्रहरि वस्तदीमहे त्वेऽआभूषंति वेधसः । तव श्रवांस्युपमान्यु
कथ्यासुतेष्विन्द्रगिर्वणः ॥ श्रायंतं इव सूर्यं विश्वेदिन्द्रस्य भक्षत । वसूनि जाते जनमानः ओजसा प्रार्तिमागं नदीधिम ॥
अनर्शरातिवसुदामुपस्तुहि भद्रा इंद्रस्य रातयः । सोऽअस्य कामं विधुतो नरो षतिमनो दानार्थं चोदयन् ॥ त्वमिन्द्र प्रतूर्तिष्व
भिविश्वाऽअसि स्पृधः । अशस्तिहाजनिता विश्वतूरसित्वं तूर्यतरुण्यतः+ ॥ अनुते शुष्मं तुरयं तमीयतुः क्षोणी शिशुं न मात
रा । विश्वास्ते स्पृधः श्रथयंतं मन्यवैवृत्रं यदिन्द्रतूर्वसि ॥ इतः ऊतीवोऽअजरं प्रहेतारमप्रहितं । आशुं जेतारं हेतारं रथीतं
मम तूर्तं तुभ्यावृधं ॥ इत्कर्तारमनिष्कृतं सहस्कृतं शतमूर्तिं शतक्रतुं । समानमिन्द्रमवसेहवामहे वसवानं वसूजुवं ॥ ३ ॥
(८१०१७) अयंतं एमि तन्वापुरस्ताद्विश्वे देवाऽअभिमायंति पश्चात् । यदामह्यं दीधरो भागमिन्द्रादिन्मया कृण
वो वीर्याणि ॥ दधामि ते मधुनो भक्षमग्रै हितस्ते भागः सुतोऽअस्तु सोमः । असंश्च त्वं दक्षिणतः सखा मेधावृत्राणि जंघनाव

(८१०१६) त्वामिदेत्यष्टर्चस्य सूक्तस्यांगिरसो नृमेध इंद्रः अयुजो बृहत्योयुजः सतो बृहत्यः । (८१०१७) अयंत इति द्वादशर्चस्य सूक्तस्य
भार्गवो नेमः ऋषिः अयंत इति द्वयोर्दिन्द्र ऋषिः इंद्रो देवता मनोजवा इत्यस्याः सुपर्णो देवता समुद्र इत्यस्याव अयं द्वागवदंतीति द्वयोर्वा देवता त्रिष्टुप्
षष्ठीजगती सप्तम्याद्यास्तिस्रो नुष्टुभः ।

भूरि ॥ प्रसुप्तोर्मभरतवाजयंतऽइंद्रायसत्यंयदिसत्यमस्ति । नेंद्रोऽस्तीतिनेमऽउत्वऽआहर्कईददर्शकमभिष्टवाम ॥
 अयमस्मिजरितः पश्यमेहविश्वजातान्यभ्यस्मिमाहा । ऋतस्यमाप्रदिशोवर्धयंत्यादिरोभुवनादर्दरीमि ॥ आयन्मा
 वेनाऽअरुहभृतस्यऽएकमासीनंहर्यतस्यपृष्ठे । मनश्चिन्मेहृदऽआप्रत्यवोचदचिक्कदन्धिभुमंतःसखायः ॥ विश्वेत्ताते
 सर्वनेषुप्रवाच्यायाचकर्थमघवन्निद्रसुन्वते । पारावतंत्यत्पुरुसंभृतवस्वपावृणोःशर्भायऽऋषिबंधवे ॥ ४ ॥ प्रनूनंघा
 वतापृथङ्गेहयोवोऽअवावरीत् । निर्षीवृत्रस्यमर्मणिवज्रमिंद्रोऽअपीपतत् ॥ मनोजवाऽअर्यमानऽआयसीमंतरत्पुरं ।
 दिवंसुपर्णो गत्वायसोमं वज्रिणऽआभरत् ॥ समुद्रेऽअंतःशयतऽउद्गावज्रोऽअभीवृतः । भरत्यस्मैसंयतःपुरःप्रस्रवणा
 बलिं ॥ यद्वाग्वदत्यविचेतनानिराष्ट्रीदेवानां निषसादमंद्रा । चतस्रऽअर्जुदुहेपयांसिक्स्विदस्याःपरमंजंगाम ॥
 देवीवाचमजनयंतदेवास्तां विश्वरूपाः पशवोवदन्ति । सानोमंद्रेषुमूर्जदुहानाधेनुर्वागस्मानुपसुष्टुतैतु ॥ सखेविष्णोवि
 तरं विक्रमस्वद्यौर्देहिलोकं वज्राय विष्कभे । हनाववृत्रं रिणचावसिंधुनिद्रस्ययंतुप्रसवेविसृष्टाः ॥ ५ ॥ (८१९०१८) ऋधं

(८१९०१८) ऋधगित्येतिषोळशर्चस्यसूक्तस्यभार्गवोजमदमिर्ऋषिर्मित्रावरुणौदेवते पंचम्यामित्रावरुणादित्यादेवताःषष्ठ्याआदि
 त्याःसप्तम्यष्टम्योरश्विनौनवमीदशम्योर्वायुरेकादशीद्वादशयोःसूर्यस्त्रयोदश्यावषाश्रतुर्दश्याःपवमानस्ततोद्वयोगोर्बृहती द्वितीयाचतुर्थी-
 षष्ठ्यष्टम्यःसतोबृहत्यःतृतीयागायत्र्यंत्यास्तिस्रस्त्रिष्टुभः ।

गित्यासमर्त्यःशशमेदेवतातये । योनूनंमित्रावरुणावभिष्टयऽआचक्रेहव्यदातये ॥ वर्षिष्ठक्षत्राऽउरुचक्षसानरा
 राजानादीर्घश्रुत्तमा । ताबाहुतानदंसनारथर्यतःसाकंसूर्यस्वरश्मिभिः ॥ प्रयोवांमित्रावरुणाजिरोदूतोऽअद्रवत् ।
 अयःशीर्षामदैरघुः ॥ नयःसंपृच्छेनपुनर्हवीतवेनसंवादायुरमते । तस्मान्नोऽअद्यसमृतेरुरुष्यतंबाहुभ्यांनऽउरुष्यतं ॥
 प्रमित्रायप्रार्थम्योसंचथ्यमृतावसो । वरुथ्यंवरुणेछंद्यवचःस्तोत्रंराजसुगायत ॥ ६ ॥ तेहिंन्विरेऽअरुणंजेन्यंवस्वे
 कं पुत्रं तिसृणां । तेधामान्यमृतामर्त्यानामदंन्धाऽअभिचक्षते ॥ आमेवचांस्युद्यंताद्युमत्तमानिकर्त्वा । उभायांतना
 सत्यासजोषसाप्रतिहव्यानिवीतये ॥ रातियद्वामरक्षसंहवामहेयुवाभ्यांवाजिनीवसू । प्राचीं होत्रांप्रतिरंतावितनरा
 गृणानाजमदग्निना ॥ आनोयज्ञादिविस्पृशंवायोयाहिसुमन्मभिः । अंतःपवित्रंऽउपरिंश्रीणानोऽयंशुक्रोऽअयामि
 ते ॥ वेत्यध्वर्युःपथिभीराजिष्ठैःप्रतिहव्यानिवीतये । अधानियुत्वऽउभयंस्यनःपिबथुचिसोमंगवाशिरं ॥ ७ ॥ बण्म
 हाऽअसिसूर्यबळादित्यब्रह्माऽअसि । महस्तेसतोर्महिमापनस्यतेद्धादैवमहाऽअसि ॥ बट्सूर्यश्रवसामहाऽअसिसत्रा
 दैवमहाऽअसि । महादेवानामसूर्यःपुरोहितोविभुज्योतिरदाभ्यं ॥ इयंयानीच्यर्किणीरूपारोहिण्याकृता । चित्रेव
 प्रत्यंदश्यायत्यं तदंशसुबाहुषु ॥ प्रजाहंतिस्रोऽअत्यायमीयुन्यंन्याऽअर्कमभितोविविश्रे । बृहद्धतस्यौभुवनेष्वंतः
 पवमानोहरितऽआविवेश ॥ मातारुद्राणांदुहितावसूनांस्वसादित्यानाममृतस्यनाभिः । प्रनुवोचंचिकितुषेजनाय

मागामनागामदितिवधिष्ट ॥ वचोविदवाचमुदीरयतीं विश्वाभिर्धीभिरुपतिष्ठमानां । देवीऽदेवेभ्यः पर्येयुषीगामा
मावृकमत्यौदुश्चेताः ॥ ८ ॥ (८।१०।९) त्वमग्नेबृहद्वयोदधासिदेवदाशुषे । कुविर्गृहपतिर्युवा ॥ सनऽईळान
यासहदेवाऽअग्नेदुवस्युवा । चिकिद्भिभानुवावह ॥ त्वयाहस्विद्युजावयंचोदिष्ठेनयविष्ठय । अभिष्मोवार्जसातये ॥
और्वभृगुवच्छुचिममवानवदाहुवे । अग्निंसमुद्रवाससं ॥ हुवेवातस्वनंकविंपर्जन्यक्रंदंसहः । अग्निं० ॥ ९ ॥ आस
वंसंषितुर्यथाभगस्येवभुजिहुवे । अग्निं० ॥ अग्निवोवृधंतमध्वराणांपुरुतमं । अच्छानप्त्वेसहस्वते ॥ अयंयथानऽआ
भुवत्त्वष्टारूपेवतस्या । अस्यक्रत्वायशस्वतः ॥ अयंविश्वाऽअभिश्चिद्योग्निर्देवेषुपत्यते । आवाजैरुपनोगमत् ॥ वि
श्वेषामिहस्तुहिहोदणायशस्तमं । अग्निंयज्ञेषुपूर्य्य ॥ १० ॥ शीरंपावकशौचिषंज्येष्ठोयोदमेष्वा । दीदायदीर्घश्रुत्त
मः ॥ तमर्वतंसानसिं गृणीहि विप्रशुष्मिणौ । मित्रंनयातयज्जनं ॥ उपत्वाजामयोगिरोदेदिशतीहविष्कृतः । वायोर
नीकेऽअस्थिरन् ॥ यस्यत्रिधात्वर्तुतर्हस्तस्थावसंदिनं । आपश्चिद्विदधापदं ॥ पदंदेवस्यमीहुषोनाघृष्टाभिरूति
भिः । भद्रासूर्येऽइवोपदृक् ॥ ११ ॥ अग्नेधृतस्यधीतिभिस्तेपानोदेवशोचिषा । आदेवान्वक्षियक्षिच ॥ तंत्वाजनं

(८।१०।९) त्वमग्ने इति द्वाविंशत्युचस्यसूक्तस्य भार्गवः प्रयोगोऽग्निर्गायत्री । अस्मिन्सूक्ते एतत्तत्तद्विकल्प्यन्ते—बार्हस्पत्योऽग्निः पावकः
यद्वासहसः पुत्रौ गृहपतियविष्ठौ अनयोरन्यतरोवा) ।

तमातरः कुविंदेवासोऽअंगिरः । हव्यवाहुममर्त्य ॥ प्रचेतसंत्वाकुवेग्नेदूतं वरेण्यं । हव्यवाहुनिषेदिरे ॥ नहिमेऽअ
स्त्यह्नानस्वधित्विर्वनन्वति । अथैतादृग्भरामिते ॥ यदग्नेकानिकानिचिदातेदारूणिधूमसि । ताजुषस्वयविष्ठय ॥
यदत्युपजिह्विकायद्वस्त्रोऽअतिसर्पति । सर्वतदस्तुतेघृतं ॥ अग्निमिंधानोमनसाधिर्यसचेतमर्त्यः । अग्निमीधेवि
वस्वभिः ॥ १२ ॥ (८।१०।१०) अदर्शिगातुवित्तमोयस्मिन्त्रतान्यादधुः । उपोषुजातमार्यस्यवर्धनमाग्निंनक्षंतनो
गिरः ॥ प्रदैवोदासोऽअग्निर्देवाऽअच्छानमज्मना । अनुमातरं पृथिवीं विवावृतेतस्थानाकस्यसानवि ॥ यस्माद्रेजैतकृ
ष्टयश्चकृत्यानिकृष्वतः । सहस्रसामेधसाताविवत्मनाग्निधीभिःसंपर्यत ॥ प्रयंरायेनिनीषसिमर्तोयस्तेवसोदाशत् ।
सवीरंधत्तेऽअग्नऽउक्थशंसिन्तमनासहस्रपोषिणं ॥ सहृद्वेचिदभितृणत्तिवाजमर्वतासधत्तेऽअक्षितिश्रवः । त्वेदेवत्रा
सदापुरुवसोविश्वावामानिधीमहि ॥ १३ ॥ योविश्वादयतेवसुहोतामंद्रोजनानां । मधोर्नपात्राप्रथमान्यस्मैप्रस्तोमा
यंत्यग्रये ॥ अश्वंनगीर्भीरुर्ध्वंसुदानवोमर्मज्यंतदेवयवः । उभेतोकेतनयेदसविदपतेपारिधामघोनां ॥ प्रमंहिष्ठाय
गायतऽऋतामैबृहतेशुक्रशोचिषे । उपस्तुतासोऽअग्रये ॥ आवैसतेमघवावीरवृधशःसर्मिद्धोद्युक्ताहुतः । कुविन्नोऽ

(८।१०।१०) अदर्शीतिचतुर्दशसूक्तस्य काण्वः सोभरिरग्निरंत्यायाअग्रामरुतोबृहतीपंचमीविराउपासप्रम्याद्ययुजःसतोबृहद्वयो
ऽष्टम्यादियुजःक्रमेणककुब्हसीयसीककुबनुष्टुमः ।

अस्यसुमतिर्नवीयस्यच्छावाजैभिरागमत् ॥ प्रेष्ठमुप्रियाणांस्तुह्यासावार्तिथिं । अग्निरथानांयमं ॥ १४ ॥ उर्दितायो
निर्दितावेदितावस्वायज्ञियोवर्तति । दुष्टरायस्यप्रवणेनोर्मयोधियावाजंसिषासतः ॥ मानोहणीतामतिथिर्वसुरग्निः
पुरुप्रशस्तऽएषः । यःसुहोतास्वध्वरः+ ॥ मोतेरिषन्येऽअच्छोक्तिभिर्वसोमेकेभिश्चिदेवैः । कीरिश्चिद्वित्वामीदृदुत्या
यरातहव्यःस्वध्वरः+ ॥ आग्नेयाहिमस्तस्त्वारुद्रेभिःसोमपीतये । सोमर्याऽउपसुष्टुतिमादयस्वस्वर्णरे ॥ १५ ॥ ॥
(इतिप्रागाथमष्टममंडलंअत्रसूक्तानि ९२) ॥ (९।१।१) स्वादिष्ठयामदिष्ठयापर्वस्वसोमधारया । इंद्रायपातवेसु
तः+ ॥ रक्षोहाविश्वचर्षणिरभियोनिमयोहतं । दुष्णासधस्थमासदत् ॥ वरिवोधातमोभवमंहिष्ठोवृत्रहन्तमः । पषि
राधोमघोनाम् ॥ अभ्यर्षमहानांदेवानांवीतिमंधसा । अभिवाजमुतश्रवः ॥ त्वामच्छाचरामसितदिदर्थदिवेदिवे ।
इंदोस्वेनऽआशंसः ॥ १६ ॥ पुनार्तितेपरिस्त्रुतंसोमसूर्यस्यदुहिता । वारेणशश्वतातना ॥ तमीमण्वीःसमर्यऽआग
भ्यंतियोषणोदश । स्वसारःपार्येदिवि+ ॥ तमींहिन्वत्युवोधमतिबाकुरंहति । त्रिधातुवारणमधु ॥ अभीऽमम
दयाऽउतश्रीणंतिधेनवःशिशुं । सोममिंद्रायपातवे ॥ अस्येदिंद्रोमेदेष्वाविश्ववृत्राणिजिघ्रते । शूरोमघाचमंह

पावमानेनवमेमंडलेसप्तानुवाकाःतत्रप्रथमेनुवाकेचतुर्विंशतिसूक्तानि (९।१।१) स्वादिष्ठयेतिदशर्चस्यसूक्तस्यवैश्वामित्रोमधुच्छंदाः
पवमानसोमोगायत्री ।

ते ॥ १७ ॥ (९।१।२) पर्वस्वदेववीरतिपवित्रंसोमरंह्या । इंद्रमिंदोवृषाविश ॥ आवच्यस्वमहिप्सरोवृषेदोद्युम्रव
त्तमः । आयोनिधर्णसिःसदः ॥ अधुक्षतप्रियमधुधारासुतस्यवेधसः । अपोवसिष्टसुक्रतुः ॥ महांतंत्वामहीरन्वापो
ऽअर्षतिसिधवः । यद्रोभिर्वासयिष्यसे ॥ समुद्रोऽअप्सुमामृजेविष्टंभोधरुणोदिवः । सोमःपवित्रेऽअस्मयुः+ ॥ १८ ॥
अचिक्रद्वृषाहरिर्महान्मित्रोनदर्शतः । संसूर्येणरोचते ॥ गिरस्तऽइंद्रोऽओजसामर्मज्यंतैऽअपस्युवः । याभिर्मदाय
शुभंसे ॥ तंत्वामदायुधृष्यऽउलोककृलुमीमहे । तवप्रशस्तयोमहीः+ ॥ अस्मभ्यमिदविंद्रयुर्मध्वःपवस्वधारया ।
पर्जन्योवृष्टिमाँऽइव ॥ गोषाऽइंदोनुषाऽअस्यश्वसावाजसाऽउत । आत्मायज्ञस्यपर्व्यः+ ॥ १९ ॥ (९।१।३) एष
देवोऽअमर्त्यःपर्णवीरिवदीयति । अभिद्रोणान्यासदं ॥ एषदेवोविपाकृतोतिह्वरांसिधावति । पर्वमानोऽअदाभ्यः ॥
एषदेवोविपन्युभिःपर्वमानऽऋतायुभिः । हरिर्वाजायमृज्यते ॥ एषविश्वानिवायार्याशूरोयन्निवसत्वभिः । पर्वमानःसि
षासति ॥ एषदेवोरथर्यतिपर्वमानोदशस्यति । आविष्कृणोतिवग्वनुं+ ॥ २० ॥ एषविप्रैरभिष्टुतोपोदेवोविगाहते ।
दधद्रत्नानिदाशुषे ॥ एषदिवंविधावतितिरोरजांसिधारया । पर्वमानःकनिक्रदत् ॥ एषदिवंव्यासरत्तिरोरजांस्यस्पृ

(९।१।२) पवस्वेतिदशर्चस्यसूक्तस्यकावोमेधातिथिःपवमानसोमोगायत्री । (९।१।३) एषदेवइतिदशर्चस्यसूक्तस्याजीगतिः
शुनःशेषःसकृत्रिमोवैश्वामित्रोदेवरातःपवमानसोमोगायत्री ।

तः । पवमानः स्वध्वरः⁺ ॥ एषप्रत्नेन जन्मना देवो देवेभ्यः सुतः । हरिः पवित्रेऽर्षति ॥ एषऽउत्स्य पुरुषतो जज्ञानो ज
नयन्निषः । धारया पवते सुतः⁺ ॥ २१ ॥ (९।१।४) सनाचसोमजेषि च पवमानमहिश्रवः । अथानो वस्यसस्कृ
धि ॥ सनाज्योतिः सनास्वविंश्वाचसोमसौभगा । अथा० ॥ सनादक्षमुतक्रतुमपसोममृधोजहि । अथा० ॥ पवी
तारः पुनीतनसोममिद्रायपातवे । अथा० ॥ त्वंसूर्येनऽआर्भजतवक्रत्वातवोतिभिः । अथा० ॥ २२ ॥ तवक्रत्वात
वोतिभिर्ज्योक्पश्येमसूर्य । अथा० ॥ अभ्यर्षस्वायुधसोमद्विबर्हसंरयिं । अथा० ॥ अभ्यर्षानपच्युतोरयिसमत्सु
सासहिः । अथा० ॥ त्वांयज्ञैरवीवृधन्पवमानविधर्मणि । अथा० ॥ रयिनश्चित्रमश्विनमिदौविंश्वायुमाभर । अ
था० ॥ २३ ॥ (९।१।५) समिद्धोविंश्वातस्पतिः पवमानो विराजति । प्रीणन्वृषाकनिकदत् ॥ तनूनपात्पवमानः
शृंगेशिशानोऽर्षति । अंतरिक्षेणरारजत् ॥ ईळेन्यः पवमानोरयिर्विराजतिद्युमान् । मधोर्धाराभिरोजसा ॥ बर्हिः
प्राचीनमोजसापवमानस्तृणन्हरिः । देवेषु देवऽईयते ॥ उदातैर्जिहते बृहद्धारो देवीर्हिरण्ययीः । पवमानेन सुष्टु

(९।१।४) सनाचेति दशर्चस्य सूक्तस्यांगिरसो हिरण्यस्तूपः पवमानसोमोगायत्री । (९।१।५) समिद्ध इत्येकादशर्चस्य सूक्तस्य काश्यपो
सितः क्रमेण धमस्तनूनपादि षोडशर्चस्य सूक्तस्य काश्यपो देवो द्वार उपासान्कादैर्व्योहोतारौ तिस्रो देव्यः सरस्वती ङाभारत्यस्त्वष्टा वनस्पतिः स्वाहाकृतयोगायत्री-
अंत्याश्च तस्मिन्नुष्टुभः । (इत आरभ्य विंशति सूक्तेषु काश्यपो देवलोऽसितेन सह विकल्पते) ।

ताः ॥ २४ ॥ सुशिल्पे बृहतीमही पवमानो वृषयति । नक्तोषासानदर्शते⁺ ॥ उभादेवान् चक्षसा होतारौ दैव्या हुवे । पव
मानऽइंद्रो वृषा ॥ भारती पवमानस्य सरस्वती ङा मही । इमं नो यज्ञमागमन्ति स्रो देवीः सुपर्शसः ॥ त्वष्टारमग्रजांगोपां
पुरोयावान्माहुवे । इंदुरिंद्रो वृषा हरिः पवमानः प्रजापतिः ॥ वनस्पतिं पवमानमध्वासमं धिधारया । सहस्रवल्शं हरिं
तं भ्राजमानं हिरण्ययं ॥ विश्वे देवाः स्वाहाकृतिं पवमानस्यागत । वायुर्बृहस्पतिः सूर्योऽग्निरिंद्रः सजोषसः ॥ २५ ॥
(९।१।६) मंद्रयासोमधारया वृषा पवस्व देवयुः । अव्योवारेष्वस्मयुः⁺ ॥ अभित्यंमद्यंमदमिदं विद्रुऽइति क्षर । अ
भिवाजिनोऽर्षतः ॥ अभित्यं पृथ्व्यंमदं सुवानोऽर्षपवित्रऽआ । अभिवाजमुतश्रवः ॥ अनुद्रप्तासऽइंदवऽआपो
नप्रवतासरन् । पुनानाऽइंद्रमाशत ॥ यमत्यमिव वाजिनं मृजंति योषणोदश । वने क्रीळंतमत्यविं ॥ २६ ॥ तंगोभि
वृषणं रसं मदाय देववीतये । सुतं भराय संसृज ॥ देवो देवाय धारयेंद्राय पवते सुतः । पयोयदस्य पीपयत् ॥ आत्मायज्ञ
स्य रं ह्यासुष्वाणः पवते सुतः । प्रलं निपातिकाव्यं ॥ एवापुनानऽइंद्रयुर्मदमदिष्ठवीतये । गुहाचिद्वधिषे गिरः ॥ २७ ॥
(९।१।७) असृग्रमिदं देवः पथाधर्मनृतस्य सुश्रियः । विद्वानाऽअस्य योजनं ॥ प्रधारामध्वोऽअग्रियोमहीरपोविगाह

(९।१।६) मंद्रयेति नवर्चस्य सूक्तस्य काश्यपो सितः पवमानसोमोगायत्री । (९।१।७) असृग्रमिति नवर्चस्य सूक्तस्य काश्यपोऽसितः
पवमानसोमोगायत्री ।

ते । हविर्हविष्पुवंधः ॥ प्रयुजोवाचोऽग्निप्रियोवृषावचक्रद्वने । सद्भाभिसृत्योऽअध्वरः⁺ ॥ परित्यक्ताव्याकविर्नृ
म्णावसानोऽअर्षति । स्वर्वाजीसिषासति ॥ पवमानोऽअभिस्पृधोविशोराजैवसीदति । यदीमृण्वंतिवेधसः ॥ २८ ॥
अव्योवारेपरिप्रियोहरिर्वनेषुसीदति । रेभोवनुष्यतेमती⁺ ॥ सवायुमिंद्रमश्विनासाकंमदेनगच्छति । रणायोऽअस्य
धर्मभिः ॥ आमित्रावरुणाभगंमध्वःपवंतऽऊर्मयः । विदानाऽअस्यशकर्मभिः ॥ अस्मभ्यंरोदसीरयिमध्वोवाजस्य
सातये । श्रवोवसूनिर्सजितं ॥ २९ ॥ (९।१।८) एतेसोमाऽअभिप्रियमिंद्रस्यकाममक्षरन् । वर्धतोऽअस्यवी
र्यं ॥ पुनानासंश्चमूषदोगच्छंतोवायुमश्विना । तेनोधांतुसुवीर्यं ॥ इंद्रस्यसोमराधसेपुनानोहादिचोदय । ऋतस्य
योनिमासदं ॥ मृजंतित्वादशक्षिपोहिन्वांतिसप्तधीतयः । अनुविप्राऽअमादिषुः ॥ देवेभ्यस्त्वामदायकंसृजानमति
मेष्ठ्यः । संगोभिर्वासयामसि ॥ ३० ॥ पुनानःकलशेष्वावस्त्राण्यरुषोहरिः । परिगव्यान्व्यव्यत ॥ मधोनऽआपंव
स्वनोजहिविश्वाऽअपद्विषः । इंदोसखायमाविश ॥ वृष्टिंदिवःपरिस्रवद्युम्रं पृथिव्याऽअधि । सहोनःसोमपृत्सुधाः ॥
नृक्षसंत्वावयमिंद्रपीतंस्वविदं । भक्षीमहिप्रजामिषं ॥ ३१ ॥ (९।१।९) परिप्रियादिवःकविर्वयांसिनृह्योहि
तः । सुवानोयातिकविक्रतुः ॥ प्रप्रक्षयायपन्यसेजनायजुष्टोऽअद्रुहं । वीत्यर्षचर्निष्ठया ॥ ससूनुर्मातराशुचिर्जातो
(९।१।९) एतेसोमाइतिनवर्चस्यसूक्तस्यकाश्यपोसितःपवमानसोमोगायत्री । (९।१।९) परिप्रियेतिनवर्चस्यसूक्तस्यकाश्यपोसितःपवमान

जातेऽअरोचयत् । महान्महीऽऋतावृधा ॥ सप्तधीमितिभिर्हितोनृयोऽअजिन्वदद्रुहः । याऽएकमक्षिवावृधुः⁺ ॥
ताऽअभिसंतमस्तृतंमहेयुवानमादधुः । इंदुमिंद्रतवव्रते⁺ ॥ ३२ ॥ अभिवह्निर्मर्त्यःसप्तपश्यतिवावहिः । क्रिविदं
वीरतर्पयत् ॥ अवाकल्पेषुनःपुमस्तमांसिसोमयोध्या । तानिपुनानजंघनः ॥ नूनव्यसेनवीयसेसुक्तायसाधयापथः ।
प्रत्नवद्रोचयारुचः ॥ पवमानमहिश्रवोगामश्वंरासिवीरवत् । सनामेधांसनास्वः^० ॥ ३३ ॥ (९।१।१०) प्रस्वा
नासोरथाऽइवावतो नश्रवस्यवः । सोमासोरायेऽअक्रमुः ॥ हिन्वानासोरथाऽइवदधन्विरेगभस्त्योः । भरांसःकारि
णामिव ॥ राजानो नप्रशस्तिभिःसोमासोगोभिरंजते । यज्ञो नसप्तधातृभिः ॥ परिस्वानासऽइंदवोमदायबर्हणागि
रा । सुताऽअर्षतिधारया ॥ आपानासाविवस्वतो जनैतऽउपसोभगं । सूरऽअण्वंवितन्वते ॥ ३४ ॥ अपद्वारामती
नांप्रत्नाऽऋण्वंतिकारवः । वृष्णोहरंसऽआयवः ॥ समीचीनासऽआसतेहोतारःसप्तजामयः । पदमेकस्यपिप्रतः ॥ ना
भानाभिर्नऽआददचक्षुश्चित्सूर्येसचा । कवेरपत्यमादुहे ॥ अभिप्रियादिवस्पदमध्वर्युभिर्गुहाहितं । सूरःपश्यतिचक्षसा
॥ ३५ ॥ (९।१।११) उपास्मैगायतानरःपवमानायदेवे । अभिदेवाऽइयक्षते ॥ अभितेमधुनापयोर्धवाणोऽअशि

सोमोगायत्री । (९।१।१०) प्रस्वानासइतिनवर्चस्यसूक्तस्यकाश्यपोसितःपवमानसोमोगायत्री । (९।१।११) उपास्माइति
नवर्चस्यसूक्तस्यकाश्यपोसितःपवमानसोमोगायत्री ।

श्रयुः । देवदेवायदेवयु⁺ ॥ सनःपवस्वशंगवेशंजनायशमर्वते । शंराजज्ञोषधीभ्यः ॥ वभ्रवेनुस्वतवसेरुणायदिवि
स्पृशे । सोमायगाथमर्चत ॥ हस्तच्युतेभिरद्रिभिःसुतंसोमैपुनीतन । मधावाधावतामधु ॥ ३६ ॥ नमसेदुपसीदत
दुधेदुभिर्श्रीणीतन । इंदुमिद्रेदधातन ॥ अमित्रहाविचर्षणिःपवस्वसोमशंगवे । देवेभ्योऽनुकामकृत्⁺ ॥ इंद्राय
सोमपातवेमदायपरिषिच्यसे । मनश्चिन्मनसस्पतिः ॥ पवमानसुवीर्यरयिसौमरिरीहिनः । इंदुविद्रेणनोयुजा⁺
॥ ३७ ॥ (९।१।१२) सोमाऽअसृग्रमिदंवःसुताऽऋतस्यसादने । इंद्रायमधुमत्तमाः ॥ अभिविप्राऽअनूषतगावो
वत्संनमातरः । इंद्रंसोमस्यपीतये ॥ मदच्युत्क्षेतिसादनेसिंधोरुर्माविपश्चित् । सोमोगौरीऽअधिश्चितः⁺ ॥ दिवो
नाभाविचक्षणोव्योवारैमहीयते । सोमोयःसुक्रतुःकविः⁺ ॥ यःसोमःकुलशेष्वाऽअंतःपवित्रऽआहितः । तमिंदुः
परिषस्वजे ॥ ३८ ॥ प्रवाचमिंदुरिष्यतिसमुद्रस्याधिविष्टपि । जिन्वन्कोशमधुश्रुतं ॥ नित्यस्तोत्रोवनस्पतिर्धना
मंतःसंबर्दुधः । हिन्वानोमानुषायुगा⁺ ॥ अभिप्रियादिवस्पदासोमोहिन्वानोऽअर्षति । विप्रस्यधारयाकविः⁺ ॥
आपवमानधारयरयिसहस्रवर्चसं । अस्मेऽइदोस्वाभुवं ॥ ३९ ॥ इतिषष्ठाष्टकेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

(९।१।१२) सोमाअसृग्रमिति नवर्चस्यसूक्तस्य काश्यपोऽसितःपवमानसोमोगायत्री ।

सप्तचत्वारिंशाध्यायेवर्गाः ३९ सूक्तानि १८ ऋचः १९८ ॥ त्यागः ॥ इंद्राये.२७ सुपर्णाय.१ वज्राय.१ वाचे.२ इंद्राये. मित्राव-
रुणाभ्या.४ मित्रावरुणादित्येभ्य. आदित्येभ्य. अधिभ्या.२ वायव.२ सूर्याये.२ उषस. पवमानाये. गवह०२ अग्नय.३५ अग्ना-
मरुद्भ्य. पवमानायसोमाये.४० समिद्धायाम्नय. तनूनपात. इळाये. बर्हिषइ. देवीभ्योद्गार्भ्य. उपासानक्ताभ्या. दैविभ्यांहोतृभ्यांप्रचेतोभ्या.
सरस्वतीळाभारतीभ्य. त्वष्ट्र. वनस्पतय. स्वाहाकृतीभ्य. पवमानायसोमाये.६३ ॥ इतिषष्ठेसप्तमः ॥

सोमःपरिप्राष्टावेषधियाप्रतेप्रनिम्नेनेवपरिसुवानःससयत्सोमप्रकविरेतेधावन्येतेसोमासःसोमाअसृग्रंप्रसोमा
सःपवस्वषट्दृढच्युतआगस्त्यस्तममृक्षंतैधमवाहोदार्ढच्युतएषकविर्नृमेधएषवाजीप्रियमेधःप्रास्यनृमेधःप्रधार
बिंदुःप्रसोमासोगोतमःप्रसोमासःश्यावाश्वःप्रसोमासस्त्रितःप्रसुवानआनःपवस्वप्रभूवसुरसर्जिससुतोर्हृगण
एषउस्यआशुरर्षबृहन्मार्तिःपुनानःप्रयेगावोमेध्यातिथिर्जनयन्योअत्यइव ॥ ८ ॥

॥ हरिःओम् ॥ (९।१।१३) सोमःपुनानोऽअर्षतिसहस्रधारोऽअत्यविः । वायोरिंद्रस्यनिष्कृतं⁺ ॥ पवमान
मवस्यवोविप्रमभिप्रगायत । सुष्वाणंदेववीतये ॥ पवतेवाजसातयेसोमाःसहस्रपाजसः । गृणानादेववीतये ॥ उत
नोवाजसातयेपवस्वबृहतीरिषः । द्युमदिंदोसुवीर्यं ॥ तेनःसहस्रिणैरयिपवतामासुवीर्यं । सुवानादेवासऽइदंवः ॥

(९।१।१३) सोमःपुनानइतिनवर्चस्यसूक्तस्य काश्यपोऽसितःपवमानसोमोगायत्री ।

॥ १ ॥ अत्याहियानानहेतुभिरसृग्प्रवाजसातये । विवारमव्यमाशवः ॥ वाश्राऽअर्षतींदवोभिवत्संनधेनवः । दध
न्विरेगभस्त्योः ॥ जुष्टऽइंद्रायमत्सरःपवमानकनिकदत् । विश्वाऽअपद्विषौजहि ॥ अपघ्नतोऽअराव्णःपवमानाः
स्वर्हशः । योनावृतस्यसीदत् ॥ २ ॥ (९।१।१४) परिप्रासिष्यदत्कृविःसिंधोरुर्मावाधिश्रितः । कारंविभ्रत्पुरुष
हं ॥ गिरायदीसबंधवःपंचव्राताऽअपस्यवः । परिष्कृण्वतिधर्णसिं⁺ ॥ आदस्यशुष्मिणोरसेविश्वेदेवाऽअमत्सत ।
यदीगोभिर्वसायते ॥ निरिणानोविधावतिजहृच्छर्याणितान्वा । अत्रासंजिघ्रतेयुजा⁺ ॥ नृसीभिर्योविवस्वतःशुभ्रो
नमामृजेयुवा । गाःकृण्वानोननिर्णिजं ॥ ३ ॥ अतिश्रितीतिरश्चतागव्याजिगात्यण्व्या । वृग्मुभियतियंविदे⁺ ॥ अ
भिक्षिपःसमंमतमर्जयतीरिषस्पतिं । पृष्ठागृभ्णतवाजिनः ॥ परिदिव्यानिमर्मृशद्विश्वांसिसोमपार्थिवा । वसूनि
याह्यस्मयुः⁺ ॥ ४ ॥ (९।१।१५) एषधियायात्यण्व्याशूरोरथेभिराशुभिः । गच्छन्निद्रस्यनिष्कृतं⁺ ॥ एषपुरुधि
यायतेबृहतेदेवतातये । यत्रामृताऽअसते ॥ एषहितोविनीयतेतःशुभ्रावतापथा । यदीतुंजंतिभूर्णयः ॥ एषभृं
गाणिदोधुवच्छिशीतेयुध्योऽवृषा । नृणादधानऽअजंसा ॥ एषरुक्मिभिरीयतेवाजीशुभ्रेभिरंशुभिः । पतिःसिंधु
नांभवन् ॥ एषवसूनिपिबन्नापरुषाययिवांऽअति । अवशादेपुगच्छति ॥ एतंमृजंतिमर्ज्यमुपद्रोणेष्वायवः । प्रच

(९।१।१४) परिप्रेत्यष्टर्चस्यसूक्तस्यकाश्यपोसितःपवमानसोमोगायत्री । (९।१।१५) एषधियेत्यष्टर्चस्यसूक्तस्यकाश्यपोसितः

क्राणंमहीरिषः ॥ एतमुत्पदशक्षिपोमृजंतिंसधितयः । स्वायुधंमदितं ॥ ५ ॥ (९।१।१६) प्रतेसोतारंऽओ
ण्योऽुरसंमदायृष्ट्वये । सर्गोनतुक्तयेतशः ॥ कृत्वादक्षस्यरथ्यमपोवसानमंधसा । गोषामण्वेषुमश्विम ॥ अनंसम
प्सुदुष्टरंसोमंवित्रेऽआसृज । पुनीर्हीद्रायपातवे ॥ प्रपुनानस्यचेतसासोमःपवित्रेऽअर्षति । कृत्वासधस्थमासदत्⁺ ॥
प्रत्वानमोभिरिदंऽइंद्रसोमाऽअसृक्षत । महेभरायकारिणः ॥ पुनानोरूपेऽअव्ययेविश्वाऽअर्षन्नभिभ्रियः । शूरोन
गोषुतिष्ठति ॥ दिवोनसानुपिप्युषीधारासुतस्यवेधसः । वृथापवित्रेऽअर्षति । त्वंसोमविपश्चितंतनापुनानऽआयु
षु । अव्योवारंविधावसि ॥ ६ ॥ (९।१।१७) प्रनिम्नेनेवसिंधवोघ्नतोवृत्राणिभूर्णयः । सोमाऽअसृग्रमाशवः ॥
अभिसुवानासऽइंद्रोवृष्टयःपृथिवीमिव । इंद्रसोमासोऽअक्षरन् ॥ अत्यूमिर्मत्सरोमदःसोमःपवित्रेऽअर्षति । विघ्न
त्रक्षांसिदेवयुः⁺ ॥ आकलशेषुधावतिपवित्रेपरिपिच्यते । उक्थैर्यज्ञेषुवर्धते ॥ अतित्रीसोमरोचनारोहन्नभ्राजसेदि
वं । इण्णन्तसूर्यनचोदयः ॥ अभिविप्राऽअनूपतमर्धन्यज्ञस्यकारवः । दधानाश्चक्षसिप्रियं⁺ ॥ तमुत्वावाजिनंनरो
धीभिर्विप्राऽअवस्यवः । मृजंतिदेवतातये ॥ मधोर्धारांमनुक्षरतीव्रःसधस्थमासदः । चारुक्रतायपीतये ॥ ७ ॥

पवमानसोमोगायत्री । (९।१।१६) प्रतेसोतारइत्यष्टर्चस्यसूक्तस्यकाश्यपोसितःपवमानसोमोगायत्री । (९।१।१७) प्रनिम्नेनेवेत्य
ष्टर्चस्यसूक्तस्यकाश्यपोसितःपवमानसोमोगायत्री ।

(९।१।१८) परिस्वानो गिरिष्ठाः पवित्रे सोमोऽक्षः । मदेषु सर्वधाऽसि ॥ त्वं विप्रस्त्वं कविर्मधुप्रजा तमंधसः । मदेषु ॥ तव विश्वे सजोष सो देवासः पीतिमाशत । मदेषु ॥ आयो विश्वानि वार्यावसूनि हस्तयोर्दधे । मदेषु ॥ यऽइमे रोदसीमहीसमा तरे वदो हते । मदेषु ॥ परियो रोदसीऽउभे सद्यो वा जेभिरर्षति । मदेषु ॥ सशुष्मी कुलशेष्वा पुनानोऽअचिक्रदत् । मदेषु ॥ ८ ॥ (९।१।१९) यत्सोमचित्रमुक्थ्यं दिव्यं पार्थिवं वसु । तन्नः पुनानोऽआभर ॥ युवं हि स्थः स्वर्पतीऽइंद्रश्च सोमगोपती । ईशानापिप्यतंधियः ॥ वृषा पुनानोऽआयुषुस्तनयन्नाधिबर्हिषि । हरिः सन्योनिमासदत् ॥ अवावशंतधीतयो वृषभस्याधिरेतसि । सुनोर्वत्सस्य मातरः ॥ कुविद्वृषण्यंतीभ्यः पुनानो गर्भमादधत् । याः शुक्रं दुहते पर्यः ॥ उपशिक्षापतस्थुषोभियसमाधे हि शत्रुषु । पवमानविदारयि ॥ निशत्रोः सोमवृषण्यं निशुष्मं निवर्यस्तिर । दूरेवासतोऽअर्तिवा ॥ ९ ॥ (९।१।२०) प्रकुविद्वं वीतये व्योवारैभिरर्षति । साह्वान्विश्वाऽअभिस्पृधः ॥ सहिष्माजरितृभ्यऽआवाजंगोमैतमिन्वति । पवमानः सहस्रिणी ॥ परिविश्वानिचेतसामुशसे पवसे मती । सनः सोमश्रवो विदः ॥ अभ्यर्षबृहद्यशोमघवन्नोभ्रुवरयि । इषंस्तोतृभ्यऽआभर ॥ त्वं राजे वसुव्रतो गिरः सोमा

(९।१।१८) परिस्वान इति सप्तर्चस्य सूक्तस्य काश्यपोऽसितः पवमानसोमो गायत्री । (९।१।१९) यत्सोमेति सप्तर्चस्य सूक्तस्य काश्यपोऽसितः पवमानसोमो गायत्री । (९।१।२०) प्रकुविरिति सप्तर्चस्य सूक्तस्य काश्यपोऽसितः पवमानसोमो गायत्री ।

विवेशिथ । पुनानोर्वहेऽअद्भुत ॥ सवर्हिर्प्सुदुधरोमृज्यमानो गभस्त्योः । सोमश्च मूषुसीदति ॥ क्रीलुर्मखोनमैहयुः पवित्रं सोमगच्छसि । दधत्स्तोत्रे सुवीर्यं ॥ १० ॥ (९।१।२१) एते धावन्ती देवः सोमाऽइंद्राय घृण्वयः । मत्सरासः स्वर्विदः ॥ प्रवृण्वन्तोऽअभियुजः सुष्वये वरिवो विदः । स्वयंस्तोत्रे वयस्कृतः ॥ वृधा क्रीळंतऽइंद्रवः सधस्थमभ्येकमिति । सिंधोर्माव्यक्षरन् ॥ एते विश्वानि वार्यापवमानासऽआशत । हितान सप्तयोरथे ॥ आस्मिन् पिशंगमिंदवो दधातावे नमादिशे । योऽअस्मभ्यमरावा ॥ ऋभुर्नरथ्यं न वंदधाता केतमादिशे । शुक्राः पवध्वमर्णसा ॥ एतऽउत्येऽअवीवशन्काष्ठावाजिनोऽअकृत । सतः प्रासाविषुर्मति ॥ ११ ॥ (९।१।२२) एते सोमासऽआशवोरथाऽइव प्रवाजिनः । सर्गाः सृष्टाऽअहेषत ॥ एते वाताऽइवोरवः पर्जन्यस्येव वृष्टयः । अग्नेरिव भ्रमावृथा ॥ एते पूता विपश्चितः सोमा सोदध्याशिरः । विपाव्यानशुर्धियः ॥ एते मृष्टाऽअमर्त्याः ससृवांसो नशंश्रमुः । इयं क्षंतः पथोरजः ॥ एते पृष्ठानि रोदसो विप्रयंतो व्यानशुः । उतेदमुत्तमं रजः ॥ तंतुं तन्वानमुत्तममनुप्रवतऽआशत । उतेदमुत्तमाय्यं ॥ त्वंसोमपणिभ्यऽआवसुगव्यानिधारयः । तंतं तंतुमचिक्रदः ॥ १२ ॥ (९।१।२३) सोमाऽअसृग्रमाशवोमधोर्मदस्य धारया । अभिवि

(९।१।२१) एते धावन्तीति सप्तर्चस्य सूक्तस्य काश्यपोऽसितः पवमानसोमो गायत्री । (९।१।२२) एते सोमास इति सप्तर्चस्य सूक्तस्य काश्यपोऽसितः पवमानसोमो गायत्री । (९।१।२३) सोमा असृग्रमिति सप्तर्चस्य सूक्तस्य काश्यपोऽसितः पवमानसोमो गायत्री ।

श्रानिकाया ॥ अनुप्रसासऽआयवःपदंनवीयोऽअकमुः । रुचेजनंतस्यै ॥ आपवमाननोभरायोऽअदांशुषोगयं ।
 कुधिप्रजावतीरिषः ॥ अभिसोमासऽआयवःपवंतेमद्यंमदं । अभिकोशैमधुश्रुतं ॥ सोमोऽअर्षतिधर्णसिर्दधानऽइंद्रि
 यंरसं । सुवीरोऽअभिज्ञस्तिपाः⁺ ॥ इंद्रायसोमपवसेदेवेभ्यःसधमाद्यः । इंद्रोवाजैसिषाससि ॥ अस्यपीत्वामदाना
 मिंद्रोवृत्राण्यप्रति । जधानजघनंजनु⁺ ॥ १३ ॥ (९।१।२४) प्रसोमासोऽअधन्विषुःपवमानासऽइंदवः । श्रीणा
 नाऽअप्सुमृजत ॥ अभिगावोऽअधन्विषुरापोनप्रवतायतीः । पुनानाऽइंद्रमाशत ॥ प्रपवमानधन्वसिसोमोद्रायपा
 तवे । नृभिर्यतोविनीयसे ॥ त्वंसोमनृमादनःपवस्वचर्षणीसहे । सस्त्रियोऽअनुमाद्यः ॥ इंद्रोयदद्रिभिःसुतःपवित्रं
 परिधावसि । अरमिंद्रस्यधाने ॥ पवस्ववृत्रहन्तमोक्थेभिरनुमाद्यः । शुचिःपावकोऽअद्भुतः ॥ शुचिःपावकऽउच्य
 तेसोमःसुतस्यमध्वः । देवावीरघशंसहा⁺ ॥ १४ ॥ (९।२।१) पवस्वदक्षस्मधनोदेवेभ्यःपीतयेहरे । मरुद्भ्योवाय
 वेमदः ॥ पवमानधियाहितोऽभियोनिर्कनिक्रदत् । धर्मेणावायुमाविंश ॥ संदेवैःशोभतेवृषाकवियोनावधिप्रियः ।
 वृत्रहादेववीतमः ॥ विश्वारूपाण्याविशन्पुनानोयातिहर्यतः । यत्रामृतासऽआसते ॥ अरुषोजनयन्गिरःसोमःपव

(९।१।२४) प्रसोमासइतिसप्तर्चस्यसूक्तस्यकाश्यपोसितःपवमानसोमोगायत्री ॥ द्वितीयेनुवाकेषद्विंशत्सूक्तानि । (९।२।१)
 पवस्वेतिषडृचस्यसूक्तस्यागस्त्योदहच्युतःपवमानसोमोगायत्री ।

तऽआयुषक् । इंद्रंगच्छन्कविक्रतुः ॥ आपवस्वमदिन्तमपवित्रंधारयाकवे । अर्कस्ययोनिमासदै ॥ १५ ॥ (९।२।२)
 तममृक्षंतवाजिनमुपस्थेऽअदितेरधि । विप्रसोऽअण्व्याधिया⁺ ॥ तंगावोऽअभ्यनूषतसहस्रधारमक्षितं । इंद्रुधर्ता
 रमादिवः⁺ ॥ तंवैधामेधयाह्यन्पवमानमधिद्यवि । धर्णसिंभूरिधायसं ॥ तमह्यन्भुरिजोर्धियासंवसानंविस्वतः ।
 पतिवाचोऽअदाभ्यं ॥ तंसानावधिजामयोहरिंहिन्वत्याद्रिभिः । हर्यतंभूरिचक्षसं ॥ तत्वाहिन्वतिवेधसःपवमानगि
 रावृधं । इंद्रुविद्रायमत्सरं⁺ ॥ १६ ॥ (९।२।३) एषकविरभिष्टुतःपवित्रेऽअधितोशते । पुनानोमन्नपस्त्रिधः ॥
 एषऽइंद्रायवायवेस्वर्जित्सरिषिच्यते । पवित्रेदक्षसाधनः ॥ एषनृभिर्विनीयतेद्विवोमूर्धावृषासुतः । सोमोवनेषुविश्व
 वित्⁺ ॥ एषगव्युरचिक्रदत्पवमानोहिरण्ययुः । इंद्रुःसत्राजिदस्तृतः ॥ एषसूर्येणहासतेपवमानोऽअधिद्यवि ।
 पवित्रेमत्सरोमदः ॥ एषशुष्यसिष्यददंतारिक्षेवृषाहरिः । पुनानऽइंद्रुरिद्रमा⁺ ॥ १७ ॥ (९।२।४) एषवाजीहि
 तोनृभिर्विश्वविन्मनसस्पतिः । अव्योवारंविधावति ॥ एषपवित्रेऽअक्षरत्सोमोदेवेभ्यःसुतः । विश्वाधामान्याविश
 न्⁺ ॥ एषदेवःशुभायतेधियोनावमर्त्यः । वृत्रहादेववीतमः ॥ एषवृषाकनिक्रदद्दशभिर्जामिभिर्यतः । अभिद्रोणा

(९।२।२) तममृक्षंतेतिषडृचस्यसूक्तस्यदार्ढ्यच्युतइध्मवाहःपवमानसोमोगायत्री । (९।२।३) एषकविरितिषडृचस्यसूक्तस्यांगिरसो
 नृमेधःपवमानसोमोगायत्री । (९।२।४) एषवाजीतिषडृचस्यसूक्तस्यांगिरसःप्रियमेधःपवमानसोमोगायत्री ।

निधावति ॥ एषसूर्यमरोचयत्पर्वमानोविचर्षणिः । विश्वाधामानि विश्ववित्⁺ ॥ एषशुष्म्यदाभ्युःसोमःपुनानोऽअर्षति । देवावीरघसंहा⁺ ॥ १८ ॥ (९।२।५) प्रास्यधाराऽअक्षरन्वृणःसुतस्यौजसा । देवाऽअनुप्रभूषतः ॥ ससिमृजन्तिषेधसौगुणतःकारवोगिरा । ज्योतिर्जज्ञानमुक्थ्य^{*} ॥ सुषहासोमतानितेपुनानार्यप्रभूवसो । वर्धासमुद्रमुक्थ्य^{*} ॥ विश्वावसूनिमंजयन्पर्वस्वसोमधारया । इनुद्वेषांसिसध्यक् ॥ रक्षासुनोऽअररुपःस्वनात्समस्यकस्यचित् । निदोयत्रमुमुचमहे ॥ एन्द्रोपाधिर्वर्यिदिव्यंपवस्वधारया । द्युमंतंशुष्ममाभर ॥ १९ ॥ (९।२।६) प्रधाराऽअस्यशुष्मिणोवृथापवित्रेऽअक्षरन् । पुनानोवाचमिष्यति⁺ ॥ इंदुर्हियानःसोतृभिर्मृज्यमानःकर्निकदत् । इयंतिवृष्टिर्द्विभ्यं⁺ ॥ आनःशुष्मंनृषाह्यवीरवैतंपुरुषृहं । पर्वस्वसोमधारया ॥ प्रसोमोऽअतिधारयापर्वमानोऽअसिष्यदत् । अभिद्रोणान्यासदं ॥ अप्सुत्वामधुमत्तमंहरिंहिन्वंत्यद्रिभिः । इंदुर्विद्रायपीतये ॥ सुनोतामधुमत्तमंसोममिंद्रायवज्जिणे । चारुंशर्धायमत्सरं⁺ ॥ २० ॥ (९।२।७) प्रसोमासःस्वाध्यैःपर्वमानासोऽअक्रमुः । रयिकृण्वंतिचेतनं ॥ दिवस्पृथिव्याऽअधिभवेदोद्युन्नवर्धनः । भवावाजानांपतिः ॥ तुभ्यंवाताऽअभिप्रियस्तुभ्यमर्षतिसिंधवः ।

(९।२।५) प्रास्यधाराइतिषडृचस्यसूक्तस्यांगिरसो नृमेधःपवमानसोमोगायत्री । (९।२।६) प्रधाराइतिषडृचस्यसूक्तस्यांगिरसो बिंदुःपवमानसोमोगायत्री । (९।२।७) प्रसोमासइतिषडृचस्यसूक्तस्यराहूगणो गोतमःपवमानसोमोगायत्री ।

सोमवर्धति तेमहः ॥ आप्यायस्वसमेतु ते विश्वतःसोमवृष्ण्यं । भवावाजस्यसंगृधे⁺ ॥ तुभ्यंगावोघृतंपयोबभ्रौदुदुहेऽअक्षितं । वर्षिष्ठेऽअधिसानवि ॥ स्वायुधस्यतेसतोभुवनस्यपतेवयं । इंदोसखित्वमुश्मसि ॥ २१ ॥ (९।२।८) प्रसोमासोमदृच्युतःश्रवसेनोमघोनः । सुताविदथेऽअक्रमुः ॥ आदीन्त्रितस्ययोषणोहरिंहिन्वंत्यद्रिभिः । इंदुमिंद्रायपीतये ॥ आदीहंसोयथागुणंविश्वस्यावीवशन्मतिं । अत्योनगोभिरज्यते ॥ उभेसोमावचाकशन्मृगोनतक्तोऽअर्षसि । सीदन्नृतस्ययोनिमा⁺ ॥ अभिगावोऽअनूषतयोषांजारमिवप्रियं । अगन्नाजियथाहितं⁺ ॥ अस्मेधेहिद्युमधशोमघवन्नश्चमह्यं च । सनिंमेधामुतश्रवः ॥ २२ ॥ (९।२।९) प्रसोमासोविपश्चितोपांनयंत्यूर्मयः । वनानिमहिषाऽइव ॥ अभिद्रोणानिवभ्रवःशुक्राऽऋतस्यधारया । वाजंगोमंतमक्षरन् ॥ सुताऽइंद्रायवायवेवरुणायमरुद्भ्यः । सोमाऽअर्षतिविष्णवे ॥ तिस्रोवाचऽउदीरतेगावोमिमंतिधेनवः । हरिरेतिकर्निकदत् ॥ अभिब्रह्मीरनूषतयद्भीर्ऋतस्यमातरः । मर्मज्यंतैदिवःशिशुं ॥ रायःसमुद्रांश्चतुरोस्मभ्यंसोमविश्वतः । आपवस्वसहस्रिणः ॥ २३ ॥ (९।२।१०) प्रसुवानोधारयातनेंदुर्हिन्वानोऽअर्षति । रुजदृढाव्योजसा ॥ सुतऽइंद्रायवायवेवरुणायमरुद्भ्यः । सोमोऽअर्षति

(९।२।८) प्रसोमासइतिषडृचस्यसूक्तस्यात्रेयःश्यावाश्वःपवमानसोमोगायत्री । (९।२।९) प्रसोमासइतिषडृचस्यसूक्तस्याप्यस्त्रितःपवमानसोमोगायत्री । (९।२।१०) प्रसुवानइतिषडृचस्यसूक्तस्याप्यस्त्रितःपवमानसोमोगायत्री ।

विष्णवे ॥ वृषाणवृषभिर्यतंसुन्वतिसोममद्रिभिः । दुहन्तिशक्मनापयः ॥ भुवन्त्रितस्यमर्ज्योभुवर्दिद्रायमत्सरः । सं
रूपैरज्यतेहरिः ॥ अभीमृतस्यविष्टपदुहतेपृश्निमातरः । चारुप्रियतमंहविः⁺ ॥ समेनमहुताऽहमागिरोऽअर्षतिसु
स्रुतः । धेनूर्वाश्रोऽअवीवशत् ॥ २४ ॥ (९।२।११) आनःपवस्वधारयापवमानरयिपृथुं । ययाज्योतिर्विदा
सिनः ॥ इंदोसमुद्रमीखयपवस्वविश्वमेजय । रायोधर्तानाऽओजसा ॥ त्वयावीरेणवीरवोभिष्यामपृतन्यतः । क्षरा
णोऽअभिवार्य ॥ प्रवाजमिंदुरिष्यतिसिषासन्वाजसाऽऋषिः । व्रताविदानाऽआयुधा ॥ तंगीभिर्वाचमीखयपुनानं
वासयामसि । सोमंजनस्यगोपतिं ॥ विश्वोयस्यव्रतेजनोदाधारधर्मणस्यतैः । पुनानस्यप्रभूवसोः ॥ २५ ॥ (९।२।१२)
असर्जिरथ्योयथापवित्रेचम्बोःसुतः । कार्मन्वाजीन्यक्रमीत् ॥ सवहिःसोमजागृविःपवस्वदेववीरतिं । अभिकोशं
मधुश्रुतं ॥ सनोज्योतीषिपूर्वपवमानविरोचय । ऋत्वेदक्षायनोहिनु ॥ शुभमानऽऋतायुभिर्मृज्यमानोगर्भस्त्योः ।
पवतेवारोऽअव्ययै ॥ सविश्वादाशुषेवसुसोमोदिव्यानिपाथिवा । पवतामांतरिक्ष्या ॥ आदिवस्पृष्टमश्वयुर्गव्ययुः
सोमरोहसि । वीरयुःशंवसस्पते ॥ २६ ॥ (९।२।१३) ससुतःपीतयेवृषासोमःपवित्रेऽअर्षति । विघ्नन्नक्षीसिदेवयुः⁺ ॥

(९।२।११) आनःपवस्वेतिषडृचस्यसूक्तस्यांगिरसःप्रभूवसुःपवमानसोमोगायत्री । (९।२।१२) असर्जीतिषडृचस्यसूक्तस्यांगिरसः
प्रभूवसुःपवमानसोमोगायत्री । (९।२।१३) ससुतइतिषडृचस्यसूक्तस्यांगिरसोरहूगणःपवमानसोमोगायत्री ।

सपवित्रेविचक्षुणोहरिरर्षतिधर्णसिः । अभियोनिर्कनिकदत् ॥ सवाजीरोचनादिवःपवमानोविधावति । रक्षोहावारम
व्ययै ॥ सत्रितस्याधिसानविपवमानोऽअरोचयत् । जामिभिःसूर्यसह⁺ ॥ सवृत्रहावृषासुतोवरिवोविददाभ्यः । सोमो
वाजमिवासरत् ॥ सदेवःकविनेषितोऽभिद्रोणानिधावति । इंदुरिद्रायमंहना ॥ २७ ॥ (९।२।१४) एषऽउस्यवृषार
थोव्योवारोभिरर्षति । गच्छन्वाजसहस्रिणं ॥ एतन्त्रितस्ययोषणोहरिंहिन्वत्यद्रिभिः । इंदुमिद्रायपीतये ॥ एतं त्यं
हरितोदशममृज्यंतैऽअपस्युवः । याभिर्मदायशुभते ॥ एषस्यमानुषीष्वाश्येनोनविक्षुसीदति । गच्छन्जारोनयोषि
तै ॥ एषस्यमद्योरसोवचष्टेदिवःशिशुः । यऽइंदुर्वारमाविशत् ॥ एषस्यपीतयेसुतोहरिरर्षतिधर्णसिः । क्रंदन्योनि
मभिप्रियं⁺ ॥ २८ ॥ (९।२।१५) आशुरर्षबृहन्मतेपरिप्रियेणधाम्ना । यत्रदेवाऽइतिब्रवन् ॥ परिष्कृण्वन्ननि
ष्कृतंजनाययातयन्निषः । वृष्टिंदिवःपरिस्त्रव ॥ सुतऽएतिपवित्रऽआत्विषिंदधानाऽओजसा । विचक्षाणोविरोचय
न् ॥ अयंसयोदिवस्परिरघुयामापवित्रऽआ । सिंधोरूमाव्यक्षरत् ॥ आविवासन्परावतोऽअथोऽअर्वावतःसुतः ।
इंद्रायसिच्यतेमधु ॥ समीचीनाऽअनूषतहरिंहिन्वत्यद्रिभिः । योनावृतस्यसीदत ॥ २९ ॥ (९।२।१६) पुनानो

(९।२।१४) एषऽउस्यइतिषडृचस्यसूक्तस्यांगिरसोरहूगणःपवमानसोमोगायत्री । (९।२।१५) आशुरर्षेतिषडृचस्यसूक्तस्यांगिरसो
बृहन्मतिःपवमानसोमोगायत्री । (९।२।१६) पुनानइतिषडृचस्यसूक्तस्यांगिरसोबृहन्मतिःपवमानसोमोगायत्री ।

ऽअक्रमीदभिविश्वामृधोविचर्षणिः । शुभंतिविप्रं धीतिभिः ॥ आयोनिमरुणोरुहद्वमदिदं वृषासुतः । भ्रुषेसदसिसी
दति ॥ नूनोरयिमहामिदोस्मभ्यंसोमविश्वतः । आपवस्वसहस्रिणं ॥ विश्वासोमपवमानद्युन्नानीद्वभाभर । वि
दाःसहस्रिणीरिषः ॥ सनःपुनानऽआभररायिस्तोत्रेसुवीर्यं । जरितुर्वर्धयागिरः ॥ पुनानऽइद्वभाभरसोमद्विबर्हसंरयिं ।
वृषन्निदोनऽउक्थ्यं* ॥ ३० ॥ (९।२।१७) प्रयेगावोनभूर्णयस्त्वेषाऽअयासोऽअक्रमुः । घ्नंतःकृष्णामपत्वचं ॥
सुवितस्यमनामहेतिसेतुंदुराव्यं । साह्यांसोदस्युमव्रतं+ ॥ शृण्वेवृष्टेरिवस्वनःपवमानस्यशुष्मिणः । चरंतिविद्युतो
द्वि+ ॥ आपवस्वमहीमिषंगोमदिदोहिरण्यवत् । अश्ववद्वार्जवत्सुतः+ ॥ सपवस्वविचर्षणऽआमहीरोदसीपृण ।
उषाःसूर्योनरश्मिभिः ॥ परिणःशर्मयंत्याधारयासोमविश्वतः । सरारसेवविष्टपै ॥ ३१ ॥ (९।२।१८) जनय
त्रोचनादिवोजनयन्नसुसूर्यं । वसानोगाऽअपोहरिः ॥ एषप्रलेनमन्मनादेवोदेवेभ्यस्परि । धारयापवतेसुतः+ ॥
वावृधानायतूर्धयेपवतेवार्जसातये । सोमाःसहस्रपाजसः ॥ दुहानःप्रलमित्पयःपवित्रेपरिषिच्यते । क्रंदन्देवाँऽअ
जीजनत् ॥ अभिविश्वानिवार्याभिदेवाँऽअक्रतावृधः । सोमःपुनानोऽअर्षति ॥ गोमन्नःसोमवीरवदश्ववद्वार्जवत्सुतः

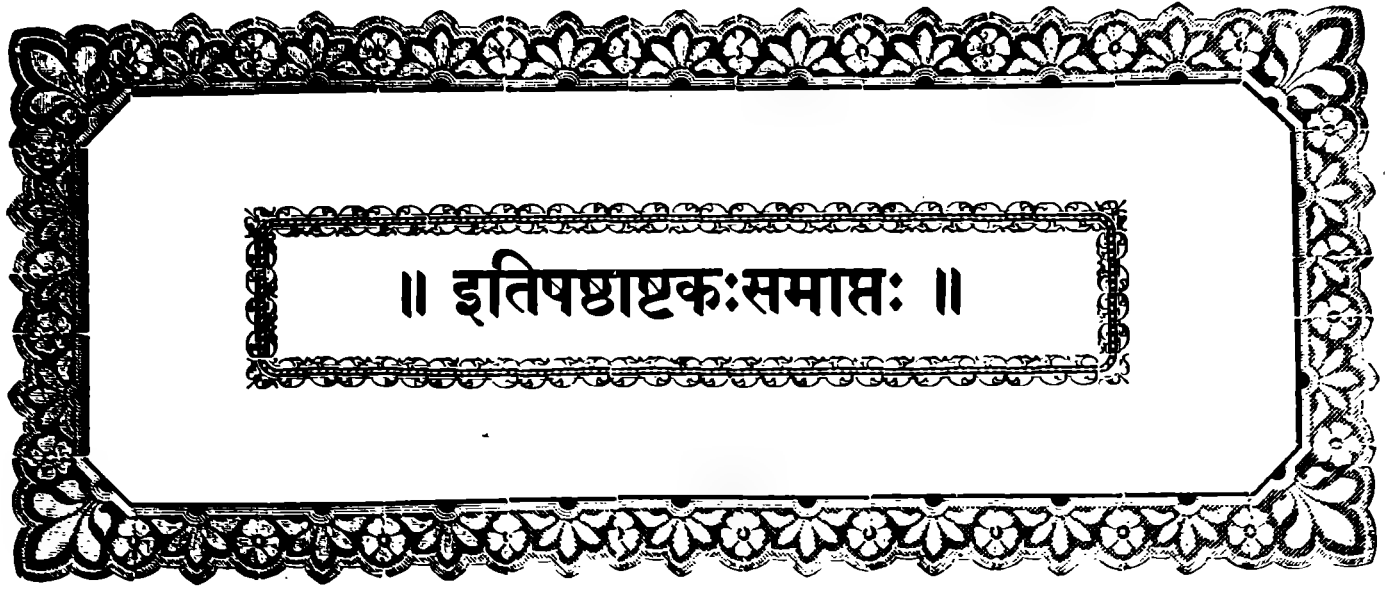
(९।२।१७) प्रयेगावइतिषडृचस्यसूक्तस्यकाण्वोमेध्यातिथिःपवमानसोमोगायत्री । (९।२।१८) जनयन्निषडृचस्यसूक्तस्य
काण्वोमेध्यातिथिःपवमानसोमोगायत्री ।

पवस्वबृहतीरिषः ॥ ३२ ॥ (९।२।१९) योऽअत्यऽइवमृज्यतेगोभिर्मदायहर्यतः । तंगीर्भिर्वासयामसि ॥ तनो
विश्वोऽअवस्युवोगिरःशुभंतिपूर्वथा । इंदुमिंद्रायपीतयै ॥ पुनानोयातिहर्यतःसोमोंगीर्भिःपरिष्कृतः । विप्रस्यमेध्या
तिथेः ॥ पवमानविदारयिमस्मभ्यंसोमसुश्रियं । इंदोसहस्रवर्चसं ॥ इंदुरत्योनवाजसूक्तनिर्कंतिपवित्रऽआ । यद
क्षारतिदेवयुः+ ॥ पवस्ववार्जसातयेविप्रस्यगृणतोवृधे । सोमरास्वसुवीर्यं ॥ ३३ ॥ इतिषष्ठाष्टकेऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

अष्टचत्वारिंशाध्यायेवर्गाः ३३ सूक्तानि ३१ ऋचः २०४ ॥ त्यागः ॥ पवमानायसोमायेदं. २०४ ॥ इतिषष्ठेऽष्टमः ॥

(९।२।१९) योअत्यइवेतिषडृचस्यसूक्तस्यकाण्वोमेध्यातिथिःपवमानसोमोगायत्री ।

॥ इतिषष्ठाष्टकःसमाप्तः ॥

॥ अथसप्तमाष्टकप्रारंभः ॥

ॐ प्रणोयास्यः सपवस्वांसुग्रन्नायासोमः पंचकविर्भागवस्तंत्वापवस्वोत्ते शुष्मास उचथ्यो ध्वयो परिद्युक्ष उत्ते चतु
ष्कमवत्सारोऽस्य प्रन्नाय वयं वै परि सोमः प्रते धारा स्तरत्सपवस्व प्रगाय त्रेणोपां त्यापुर उर्ध्विण गयावीती त्रिंशदमहीयु
रेतेऽसुग्रंजमदग्निरापवस्वनिध्रुविः काश्यपो वृषा सोमकश्यपः ॥ १ ॥

हरिः ओम् ॥ (९।२।२०) प्रणऽइंदोमहेतनऽऊर्मिनविभ्रदर्षसि । अभिदेवाँऽअयास्यः ॥ मतीजुष्टो धिया
हितः सोमो हिन्वेपरावति । विप्रस्य धारया कृविः+ ॥ अयं देवेषु जागृविः सुतऽएति पवित्रऽआ । सोमो याति विचर्ष
णिः ॥ सनः पवस्व वाजयुश्चक्राणश्चारुमध्वरं । बर्हिष्माँऽआ विवासति ॥ सनो भगाय वायवे विप्रवीरः सदा वृधः । सो
मो देवेष्वायमत् ॥ सनोऽअद्यवसुत्तये क्रतुविद्रातुवित्तमः । वाजं जेषि श्रवो बृहत् ॥ १ ॥ (९।२।२१) सपवस्वमदाय
कं नृचक्षा देववीतये । इंदुर्विद्राय पीतये ॥ सनोऽअर्षाभिदूत्यं १ त्वमिन्द्राय तोशसे । देवान्त्सखिभ्यऽआवरं ॥ उतत्वा
मरुणं वयंगोभि रैऽमोमदायकं । विनो राये दुरो वृधि ॥ अत्यू पवित्रमक्रमी द्वाजी धुरं नयामनि । इंदुर्देवेषु पत्यते ॥ स
मी सखायोऽअस्वरन्वने क्रीळतमत्यविं । इंदुर्नावाऽअनूषत ॥ तयापवस्वधारया यया पीतो विचक्षसे । इंदोस्तोत्रे सु

(९।२।२०) प्रण इंदुर्वितिषडृचस्य सूक्तस्यांगिरसो यास्यः पवमानसोमो गायत्री । (९।२।२१) सपवस्वेतिषडृचस्य सूक्तस्यांगिरसो
यास्यः पवमानसोमो गायत्री ।

श्रवस्त.
अ. ७ अ. १
॥ २ ॥

वीर्यं ॥ २ ॥ (९।२।२२) असुप्रन्देववीतयेत्यासः कृत्याऽइव । क्षरैतः पर्वतावृधः ॥ परिष्कृतासऽइद्वोयोषेवपि
श्यावती । वायुंसोमाऽअसुक्षत ॥ एतेसोमासऽइद्वः प्रयस्वतं भूमसुताः । इद्वर्धतिकर्मभिः ॥ आधावतासुह
स्त्यः शुक्रागृभ्णीतमंथिना । गोभिः श्रीणीतमत्सरं⁺ ॥ सपवस्वधनं जयप्रयंताराधसोमहः । अस्मभ्यंसोमगातुवि
त्⁺ ॥ एतंमृजंतिमर्ज्यपवमानंदशक्षिपः । इद्रायमत्सरंमदं ॥ ३ ॥ (९।२।२३) अयासोमः सुकृत्यामहश्चि
दुभ्यवर्धत । मंदानऽउद्धृषायते ॥ कृतानीदस्य कर्त्वाचेतैतदस्युतर्हणा । क्रुणाचधृष्णुभ्यते ॥ आत्सोमऽइद्विद्वोर
सोवज्रः सहस्रसाभुवत् । उक्थंयदस्य जायते ॥ स्वयंकविर्विधर्तरिविप्रायरत्नमिच्छति । यदीमर्मज्यतेधियः ॥ सि
षासतूरयीणांवाजेष्वर्वतामिव । भरेषुजिग्युषामसि ॥ ४ ॥ (९।२।२४) तंत्वानृग्नानिबिभ्रतंसधस्थेषुमहोदि
वः । चारुसुकृत्ययेमहे ॥ संवृक्तधृष्णुमुक्थ्यमहामहिप्रतमदं । शतंपुरोरुरुक्षणि ॥ अतस्त्वारयिमभिराजानंसुक्रतो
दिवः । सुपर्णोऽअव्यधिर्भरत् ॥ विश्वस्माऽइत्स्वईशेसाधारणंरजस्तुरै । गोपामुतस्यविर्भरत् ॥ अधाहिन्यानऽइ
द्वियंज्यायामहित्वमानशे । अभिष्टिकृद्विचर्षणिः ॥ ५ ॥ (९।२।२५) पवस्ववृष्टिमासुनोपामूर्भिदिवस्परि । अ

(९।२।२२) असुप्रमितिषड्वचस्यसूक्तस्यांगिरसोयास्यः पवमानसोमोगायत्री । (९।२।२३) अयासोमइतिपंचर्वस्यसूक्तस्यभार्गवः कविः
पवमानसोमोगायत्री । (९।२।२४) तंवेतिपंचर्वस्यसूक्तस्यभार्गवः कविः पवमानसोमोगायत्री । (९।२।२५) पवस्वेतिपंचर्वस्यसूक्तस्य

मंडलं ९
अनु. २

॥ २ ॥

युष्माबृहतीरिषः ॥ तयापवस्वधारयाययागावऽइहागमन् । जन्यासऽउपनोगृहं⁺ ॥ घृतंपवस्वधारयायज्ञेषुदेववीतमः ।
अस्मभ्यंवृष्टिमापव ॥ सनऽऊर्जेव्यव्ययंपवित्रंधावधारया । देवासः शृणवन्हिकं ॥ पवमानोऽअसिष्यद्रक्षांस्यपजंघ
नत् । प्रलवद्रोचयत्रुचः ॥ ६ ॥ (९।२।२६) उत्तेशुष्मासऽइरतेसिंधोरूमैरिवस्वनः । वाणस्यचोदयापविं⁺ ॥ प्रसवेतऽ
उदीरतेतिस्त्रोवाचोमखस्युवः । यदव्यऽएषिसानवि ॥ अव्योवारेपरिप्रियंहरिंहिन्वत्यद्रिभिः । पवमानंमधुश्रुतं ॥
आपवस्वमदितमपवित्रंधारयाकवे । अर्कस्ययोनिमासदं ॥ सपवस्वमदितमगोभिंरंजानोऽअक्तुभिः । इद्विद्रायपी
तयै ॥ ७ ॥ (९।२।२७) अध्वर्योऽअद्रिभिः सुतंसोमंपवित्रऽआसृज । पुनीहींद्रायपातवे ॥ दिवः पीयूषमुत्तमंसो
ममिंद्रायवज्रिणे । सुनोतामधुमत्तमं ॥ तवत्यऽइदोऽअंधसोदेवामधोव्यंश्रते । पवमानस्यमरुतः ॥ त्वंहिसो
मवर्धयन्त्सुतोमदायभूर्णये । वृषन्त्सोतारंमूतयै ॥ अभ्यर्षविचक्षणपवित्रंधारयासुतः । अभिवाजंमुतश्रवः ॥ ८ ॥
(९।२।२८) परिद्युक्षः सनद्रयिर्भरद्वाजैनोऽअंधसा । सुवानोऽअर्षपवित्रऽआ⁺ ॥ तवंप्रलेभिरध्वभिरव्योवारे
परिप्रियः । सहस्रधारोयात्तना ॥ चरुर्नयस्तमीखयंदोनदानमीखय । वधैर्वधस्तवीखय ॥ निशुष्ममिंदवेपांपुरुहत्

भार्गवः कविः पवमानसोमोगायत्री । (९।२।२६) उत्तेशुष्मासइतिपंचर्वस्यसूक्तस्यांगिरसउचध्यः पवमानसोमोगायत्री । (९।२।२७) अध्व
र्योइतिपंचर्वस्यसूक्तस्यांगिरसउचध्यः पवमानसोमोगायत्री । (९।२।२८) परिद्युक्षइतिपंचर्वस्यसूक्तस्यांगिरसउचध्यः पवमानसोमोगायत्री

जनानां । योऽअस्माँऽआदिदेशति ॥ शतंनंऽइदंऽकृतिभिःसहस्रंवाशुचीनां । पर्वस्वमंहयद्रयिः ॥ ९ ॥ (९।२।२९)
उत्तेशुष्मासोऽअस्थूरक्षोभिंदंतोऽअद्रिवः । नुदस्व्याःपरिस्पृधः ॥ अयानिजग्निरोजसारथसंगेधनेहिते । सत्वाऽअ
त्रिभ्युपाहृदा⁺ ॥ अस्यव्रतानिनाधृषेपर्वमानस्यदूह्या । रुजयस्त्वापृतन्यति ॥ तंहिन्वंतिमदच्युतंहरिंनदीषुवाजिनं ।
इंदुमिद्रायमत्सरं⁺ ॥ १० ॥ (९।२।३०) अस्यप्रत्नामनुद्युतंशुक्रंदुदुहेऽअहयः । पर्यःसहस्रसामृषिं । अयंसूर्यंऽइवोपहृग्यं
मरांसिधावति । सप्तप्रवतऽआदिवं ॥ अयंविश्वानितिष्ठतिपुनानोभुवनोपरि । सोमोदेवोनसूर्यः ॥ परिणोदेववीतये
वाजाँऽअर्षसिगोमतः । पुनानऽइदविद्रयुः⁺ ॥ ११ ॥ (९।२।३१) यवयवनोऽअंधसापुष्टंपुष्टंपरिस्त्रव । सोमवि
श्वाचसांभगा ॥ इंदोयथातवस्तवोयथातेजातमंधसः । निबर्हिषिप्रियेसदः ॥ उत्तनोगोविदंश्ववित्पर्वस्वसोमंध
सा । मक्षतमेभिरहंभिः ॥ योजिनातिनजीयतेहंतिशत्रुमभीत्य । सपर्वस्वसहस्रजित् ॥ १२ ॥ (९।२।३२) परि
सोमऽऋतंवृहदाशुःपवित्रेऽअर्षति । विघ्नन्नक्षांसिदेवयुः ॥ यत्सोमोवाजमर्षेतिशतंधाराऽअपस्युवः । इंद्रस्यसख्य

(९।२।२९) उत्तेशुष्मासइतिचतुर्कचस्यसूक्तस्यकाश्यपोवत्सारःपवमानसोमोगायत्री । (९।२।३०) अस्यप्रत्नामितिचतुर्कचस्य
सूक्तस्यकाश्यपोवत्सारःपवमानसोमोगायत्री । (९।२।३१) यवयवमितिचतुर्कचस्यसूक्तस्यकाश्यपोवत्सारःपवमानसोमोगायत्री ।
(९।२।३२) परिसोमइतिचतुर्कचस्यसूक्तस्यकाश्यपोवत्सारःपवमानसोमोगायत्री ।

माविशन्⁺ ॥ अभित्वायोषणोदशजारंनकन्यानूषत । मृज्यसेसोमसातये ॥ त्वमिंद्रायविष्णवेस्वादुरिंदोपरिस्त्रव ।
नन्तस्तोदग्याहंसः ॥ १३ ॥ (९।२।३३) प्रतेधाराऽअसश्चतौदिवोनयैतिवृष्टयः । अच्छावाजैसहस्रिणं ॥ अ
भिप्रियाणिकाव्याविश्वाचक्षाणोऽअर्षति । हरिस्तुंजानऽआयुधा ॥ समर्मृजानऽआयुभिरिभोराजैवसुव्रतः ।
इयेनोनवंसुपीदति ॥ सनोविश्वादिवोवसुतोपृथिव्याऽअधि । पुनानऽइदवाभर ॥ १४ ॥ (९।२।३४) तरत्समं
दीधावतिधारासुतस्यांधसः । तरत्समंदीधावति ॥ उसावैदवसूनामर्तस्यदेव्यवंसः । तरत्स० ॥ ध्वस्रयोःपुरुषंत्यो
रासहस्राणिदद्महे । तरत्स० ॥ आययोस्त्रिशतंतनासहस्राणिचदद्महे । तरत्स० ॥ १५ ॥ (९।२।३५) पर्वस्व
गोजिदंश्वजिदंश्वजित्सोमरण्यजित् । प्रजावद्रत्नमाभर ॥ पर्वस्वान्नोऽअदाभ्यःपवस्वौषधीभ्यः । पर्वस्वधिषणां
भ्यः ॥ त्वंसोमपर्वमानोविश्वानिदुरितातर । कविःसीदनिबर्हिषि ॥ पर्वमानःस्वर्विंदोजायमानोभवोमहान् । इंदो
विश्वोऽअभीदसि ॥ १६ ॥ (९।२।३६) प्रगायत्रेणगायतपर्वमानंविचर्षणिं । इंदुंसहस्रचक्षसं ॥ तंत्वासहस्रचक्ष

(९।२।३३) प्रतेधाराइतिचतुर्कचस्यसूक्तस्यकाश्यपोवत्सारःपवमानसोमोगायत्री । (९।२।३४) तरत्समंदीतिचतुर्कचस्यसूक्तस्य
काश्यपोवत्सारःपवमानसोमोगायत्री । (९।२।३५) पवस्वेतिचतुर्कचस्यसूक्तस्यकाश्यपोवत्सारःपवमानसोमोगायत्री । (९।२।३६) प्रगाय
त्रेणेतिचतुर्कचस्यसूक्तस्यकाश्यपोवत्सारःपवमानसोमोगायत्रीतृतीयापुरउष्णिक् ।

समथोसहस्रभर्णसं । अतिवारमपाविषुः ॥ अतिवारान्पर्वमानोऽसिष्यदत्कलशांऽअभिधावति । इंद्रस्यहाद्यां
विशन्+ ॥ इंद्रस्यसोमराधंशेषवस्वविचर्षणे । प्रजावद्रेतऽआभर ॥ १७ ॥ (९।३।१) अयावीतीपरिस्त्रव्य
स्तऽइंदोमदेष्वा । अवाहन्नवतीर्नव ॥ पुरःसद्यऽइत्थाधिद्येदिवोदासायशंवरं । अधृत्यतुर्वशंयदुं ॥ परिणोऽअ
श्वमश्वविद्गोमदिंदोहिरण्यवत् । क्षरासहस्रिणीरिषः ॥ पर्वमानस्यतेवयंपवित्रमभ्युदतः । सखित्वमावृणीमहे ॥
येतेपवित्रमर्मयोभिर्क्षरंतिधारया । तेभिर्नःसोममृळय ॥ १८ ॥ सनःपुनानऽआभररयिवीरवतीमिषं । ईशानःसो
मविश्वतः ॥ एतमुत्यंदशक्षिपोमृजंतिंसिंधुमातरं । समादित्येभिंरख्यत ॥ समिंद्रेणोतवायुनासुतऽएतिपवित्रऽआ ।
संसूर्यस्यरदिमभिः ॥ सनोभगायवायवैपूष्णेपवस्वमधुमान् । चारुमित्रेवरुणेच ॥ उच्चातेजातमंधंसोदिविषद्भूम्या
ददे । उग्रशर्ममहिश्रवः ॥ १९ ॥ एनाविश्वान्यर्यऽआद्युन्नानिमानुषाणां । सिषासंतोवनामहे ॥ सनऽइंद्राययज्य
वेवरुणायमरुद्भ्यः । वरिवोवित्परिस्त्रव ॥ उपोषुजातमसुरंगोभिर्भगंपरिष्कृतं । इंदुं देवाऽअयासिषुः ॥ तमिद्वर्धंतु
नोगिरोवत्संसंशिश्वरीरिव । यऽइंद्रस्यहृदंसनिः ॥ अर्षाणःसोमशंगवेषुक्षस्वपिप्युषीमिषं । वर्धंसमुद्रमुक्थ्यं*
॥ २० ॥ पर्वमानोऽअजीजनद्विचित्रंनतन्यतुं । ज्योतिर्वैश्वानरंबृहत्+ ॥ पर्वमानस्यतेरसोमदौराजन्नदुच्छुनः ।

तृतीयेनुवाकेसप्तसूक्तानि (९।३।१) अयावीतीतित्रिंशदृचस्यसूक्तसांगिरसोऽमहीयुःपर्वमानसोमोगायत्री ।

विवारमव्यमर्षति ॥ पर्वमानुरसस्तवदक्षोविराजतिद्युमान् । ज्योतिर्विश्वंस्वर्दृशे+ ॥ यस्तेमदोवरेण्यस्तेनापवस्वांध
सा । देवावीरघशंसहा+ ॥ जग्निर्वृत्रममित्रियंसस्त्रिर्वाजदिवेदिवे । गोषाऽउऽअश्वसाऽअसि ॥ २१ ॥ संमिश्रोऽअ
रुषोभवसूपस्थाभिर्नधेनुभिः । सीदन्त्येनोनयोनिमा+ ॥ सपवस्वयऽआविथेद्रवृत्रायहंतवे । वज्रिवांसैमहीरपः+ ॥
सुवीरासोवयंधनाजयेमसोममीदुः । पुनानोवर्धनोगिरः ॥ त्वोतासस्तवावसास्यामवन्वतऽआमुरः । सोमव्रतेषुजा
गृहि ॥ अपघ्नन्पवतेमृधोपसोमोऽअराग्णः । गच्छन्निद्रस्यनिष्कृतं+ ॥ २२ ॥ महोनोरायऽआभरपर्वमानजहीमृ
धः । रास्वेदोवीरवृघशः ॥ नत्वाशतंचनहुतोराधोदित्संतमामिनन् । यत्पुनानोमस्वस्यसे ॥ पर्वस्वेदोवृषासुतःकृधी
नोयशसोजने । विश्वाऽअपद्विषोऽजहि ॥ अस्यतेसख्येवयंतवैदोद्युम्नऽउत्तमे । सासह्यामपृतन्यतः+ ॥ यातेभीमा
न्यायुधातिग्मानिसंतिधूर्वणे । रक्षासमस्यनोनिदः+ ॥ २३ ॥ (९।३।२) एतेऽअसृग्रमिदवस्तिरःपवित्रमाशवः ।
विश्वान्यभिसौभगा ॥ विघ्नंतोदुरितापुरुसगातोकायवाजिनः । तनाकृण्वंतोऽअर्वते ॥ कृण्वंतोवरिवोगवेभ्यर्षतिसु
ष्टुतिं । इळांसमभ्यंसंयतं ॥ असाव्यंशुर्मदायाप्सुदक्षौगिरिष्ठाः । इयेनोनयोनिमासदत् ॥ शुभ्रमंधोदेववातमप्सु
धूतोनृभिःसुतः । स्वदंतिगावःपयोभिः ॥ २४ ॥ आदीमश्वंनहेतारोशुशुभ्रमृताय । मध्वोरसैसधुमादे ॥ यास्ते

(९।३।२) एतेअसृग्रमितित्रिंशदृचस्यसूक्तस्यभार्गवोजमदग्निःपर्वमानसोमोगायत्री ।

ऋक्सं.

अ. ७ अ. १

॥ ५ ॥

धारांमधुश्रुतोसृग्रमिदंऽऽकृतये । ताभेःपवित्रमासदः ॥ सोऽअर्षेद्रायपीतयेतिरोरोमाण्यव्यया । सीदन्योनावने
प्वा⁺ ॥ त्वमिदोपरिस्वस्वाद्विष्टोऽअंगिरोभ्यः । वरिवोविदधृतं पर्यः ॥ अयंविचर्षणिहितःपर्वमानःसचेतति ।
हिन्वानऽआप्यंवृहत्⁺ ॥ २५ ॥ एषवृषावृषव्रतःपर्वमानोऽअशस्तिहा । कर्द्वसूनिदाशुषे ॥ आपवस्वसहस्रिणैर
यिगोमैतमश्विनं । पुरुश्चंद्रं पुरुस्पृहं ॥ एषस्यपरिषिच्यतेमर्मज्यमानऽआयुभिः । उरुगायःकविक्रतुः ॥ सहस्रोतिः
शतामघोविमानोरजसःकविः । इंद्रायपवतेमदः ॥ गिराजातऽइहस्तुतऽइंदुरिद्रायधीयते । वियोनावसताविं
॥ २६ ॥ पर्वमानःसुतो नृभिःसोमोवाजमिवासरत् । चमूषुशक्मनासदं ॥ तं त्रिपृष्ठे त्रिवंधुरे रथेयुजंति यातवे । ऋषी
णांससधीतिभिः ॥ तंसोतारोधनस्पृतमाशुवाजाययातवे । हरिंहिनोतवाजिनं ॥ आविशन्कलशंसुतोविश्वाऽअर्षेभ्य
भिश्चियः । शूरोनगोषुतिष्ठति ॥ आतऽइंदोमदायकंपयोदुहंत्यायवः । देवादेवेभ्योमधु ॥ २७ ॥ आनःसोमंपवि
त्रऽआसृजतामधुमत्तमं । देवेभ्योदेवश्रुत्तमं ॥ एतेसोमाऽअसृक्षतगृणानाःश्रवसेमहे । मदिन्तमस्यधारया ॥ अभि
गव्यानिवीतयेनृम्णापुनानोऽअर्षसि । सनद्वाजःपरिस्व ॥ उतनोगोमैतीरिषोविश्वाऽअर्षपरिष्टुभः । गृणानोजमद
ग्निना ॥ पर्वस्ववाचोऽअग्निःसोमंचित्राभिरूतिभिः । अभिविश्वाऽनिकाव्या ॥ २८ ॥ त्वंसमुद्रियाऽअपौग्नियोवाच
ऽईरयन् । पर्वस्वविश्वमेजय ॥ तुभ्येमाभुवनाकवेमहिम्नेसोमतस्थिरे । तुभ्यमर्षेति सिंधवः ॥ प्रतेदिवोनवृष्टयोधा

मंडलं ९

अनु. ३

॥ ५ ॥

रायंत्यसृश्वतः । अभिशुक्रामुपस्तिरं ॥ इंद्रायेंदुपुनीतनोग्रंदक्षायसाधनं । ईशानंवीतिराधसं ॥ पर्वमानऽऋतःकविः
सोमःपवित्रमासदत् । दधत्स्तोत्रेसुवीर्यं ॥ २९ ॥ (१।३।३) आपवस्वसहस्रिणैरयिसोमसुवीर्यं । अस्मेश्रवांसि
धारय ॥ इषमर्जचपिन्वसऽइंद्रायमत्सरिन्तमः । चमूष्वानिषीदसि ॥ सुतऽइंद्रायविष्णवेसोमःकलशेऽअक्षरत् ।
मधुमाँऽअस्तुवायवे ॥ एतेऽअसृग्रमाशवोतिह्वरांसिबभ्रवः । सोमाऽऋतस्यधारया ॥ इंद्रवर्धतोऽअसुरःकृण्वंतोवि
श्वमार्थं । अपघ्नतोऽअराण्यः ॥ ३० ॥ सुताऽअनुस्वमारजोभ्यर्षेतिबभ्रवः । इंद्रंगच्छंतऽइंदवः ॥ अयापवस्वधार
याययासूर्यमरोचयः । हिन्वानोमानुषीरपः⁺ ॥ अयुक्तसूरऽएतंशंपर्वमानोमनावधिं । अंतरिक्षेणयातवे ॥ उतत्या
हरितोदशसूरोऽअयुक्तयातवे । इंदुरिद्रऽइतिब्रुवन्⁺ ॥ परीतोवायवेसुतंगिरऽइंद्रायमत्सरं । अव्योवारैषुसिंचत
॥ ३१ ॥ पर्वमानविदारयिमस्मभ्यंसोमदुष्टरं । योदूणाशोवनुष्यता⁺ ॥ अभ्यर्षसहस्रिणैरयिगोमैतमश्विनं । अभि
वाजमुतश्रवः ॥ सोमोदेवोनसूर्योद्विभिःपवतेसुतः । दधानःकलशोरसं ॥ एतेधामान्यार्याशुक्राऽऋतस्यधारया ।
वाजंगोमैतमक्षरन् ॥ सुताऽइंद्रायवज्रिणेसोमांसोदध्याशिरः । पवित्रमत्यक्षरन् ॥ ३२ ॥ प्रसोममधुमत्तमोरायेऽ
अर्षपवित्रऽआ । मदोयोदेववीतमः ॥ तमीमृजंत्यायवोहरिन्दीषुवाजिनं । इंदुमिंद्रायमत्सरं⁺ ॥ आपवस्वहिरण्य

(१।३।३) आपवस्वेतित्रिशदचस्यसूक्तस्यकाश्यपोजिघ्रुविःपर्वमानसोमोगायत्री ।

वृद्धावत्सोमवीरवत् । वाजंगोमैतमभर ॥ परिवाजेनवाजयुमव्योवारेषुसिंचत । इंद्रायमधुमत्तमं ॥ कविमृजंति
मर्ज्यधीभिर्विप्राऽअवस्यवः । वृषाकर्निकदरुति ॥ ३३ ॥ वृषणंधीभिरसुरंसोममृतस्यधारया । मतीविप्राःसमस्वर
न् ॥ पवस्वदेवायुषगिंद्रंगच्छतुतेमदः । वायुमारोहधर्मेणा ॥ पवमाननितोशसेरयिसोमश्रवाय्यै । प्रियःसमुद्रमा
विश ॥ अपघ्नन्पवसेमृधःऋतुवित्सोममत्सरः । नुदस्वादेवयुंजनै ॥ पवमानाऽअसृक्षतसोमाःशुक्रासऽइंदवः । अभि
विश्वानिकाव्या ॥ ३४ ॥ पवमानासऽआशवःशुभ्राऽअसृग्रमिंदवः । घंतोविश्वाऽअपद्विषः ॥ पवमानादिवस्पर्य
तारिक्षादसृक्षत । पृथिव्याऽअधिसानवि ॥ पुनानःसोमधारयेंदोविश्वाऽअपस्त्रिधः । जहिरक्षांसिसुक्रतो ॥ अपघ्न
न्सोमरक्षसोभ्यर्षकर्निकदत् । द्युमतंशुष्ममुत्तमं ॥ अस्मेवसूनिधारयसोमदिव्यानिपार्थिवा । इंदोविश्वानिवार्या
॥ ३५ ॥ (९।३।४) वृषासोमद्युमाऽअसिर्वृषादेववृषव्रतः । वृषाधर्माणिदधिषे ॥ वृष्णास्तेवृष्ण्यंशवोपृषावनंवृषा
मदः । सत्यंवृषन्वृषेदसि ॥ अश्वोनचक्रदोवृषासंगाऽइंदोसमवतः । विनोरायेदुरोवृधि ॥ असृक्षतप्रवाजिनोगव्या
सोमासोऽअश्वया । शुक्रासोवीरयाशवः ॥ शुभमानाऽऋतायुभिर्मृज्यमानागभस्त्योः । पवतेवारोऽअव्ययै ॥ ३६ ॥
तेविश्वादाशुषेवसुसोमादिव्यानिपार्थिवा । पवतामांतरिक्ष्या ॥ पवमानस्यविश्ववित्प्रतेसर्गाऽअसृक्षत । सूर्यस्येव

(९।३।४) वृषासोमेतित्रिंशद्वचस्यसूक्तस्वमारीचःकश्यपःपवमानसोमोगायत्री ।

रश्मयः ॥ केतुकृण्वन्दिवस्परिविश्वारूपाभ्यर्षसि । समुद्रःसोमपिन्वसे ॥ हिन्वानोवाचमिष्यसिपवमानविधर्मणि ।
अक्रान्देवोनसूर्यः ॥ इंदुःपविष्टचेतनःप्रियःकवीनामती । सृजदश्वरंधीरैव ॥ ३७ ॥ ऊर्मिर्यस्तैपवित्रऽआदेवावीः
पर्यक्षरत् । सीदन्नृतस्ययोनिमा ॥ सनोऽअर्षपवित्रऽआमदोयोदेववीतमः । इंदुविद्रायपीतये ॥ इषेपवस्वधारया
मृज्यमानोमनीषिभिः । इंदोरुचाभिगाऽइहि ॥ पुनानोवरिवस्कृध्यूर्जजनायगिर्वणः । हरैस्सृजानऽआशिरै ॥ पुना
नोदेववीतयऽइंद्रस्ययाहिनिष्कृतं । द्युतानोवाजिभिर्यतः ॥ ३८ ॥ ग्रहिन्वानासऽइंदवोच्छासमुद्रमाशवः । धि
याज्रताऽअसृक्षत ॥ मर्मृजानासऽआयवोवृथासमुद्रमिंदवः । अगमन्नृतस्ययोनिमा ॥ परिणोयाह्यस्मयुर्विश्वावसू
न्योजसा । पाहिनःशर्मवीरवत् ॥ मिमातिवह्निरेतशःपदंयुजानऽऋकभिः । प्रयत्समुद्रऽआहितः ॥ आयद्योनिहि
रण्ययमाशुर्ऋतस्यसीदति । जहात्यप्रचेतसः ॥ ३९ ॥ अभिवेनाऽअनूषतेयक्षंतिप्रचेतसः । मज्जंत्यविचेतसः ॥
इंद्रायेंदोमरुत्वतेपवस्वमधुमत्तमः । ऋतस्ययोनिमासदं ॥ तंत्वाविप्रावचोविदुःपरिष्कृण्वन्तिवेधसः । संत्वामृजंत्या
यवः ॥ रसैस्तेमित्रोऽअर्यमापिबैतिवरुणःकवे । पवमानस्यमरुतः ॥ त्वंसोमविपश्चित्पुनानोवाचमिष्यसि । इंदोस
हस्रभर्णसं ॥ ४० ॥ उतोसहस्रभर्णसंवाचंसोममस्वयुवं । पुनानऽइंदवाभर ॥ पुनानऽइंदवेषांपुरुहूतजनानां ।
प्रियःसमुद्रमाविश ॥ दर्विद्युतयारुचापरिष्टोभंत्याकृपा । सोमाःशुक्रागवाशिरः ॥ हिन्वानोहेतुभिर्यतऽआवाजै

वाज्यक्रमीत् । सीदंतो वनुषो यथा ॥ ऋधक्सोमस्वस्त्यै संजग्मानो दिवः कविः । पर्वस्वसूर्यो ह्यशो⁺ ॥ ४१ ॥ इति स
समाष्टके प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

सप्तमाष्टके सूक्तानि ११६ ऋचः १२६३

एकोनपञ्चाशाप्यायेवर्गाः ४१ सूक्तानि २१ ऋचः २०० ॥ त्यागः ॥ पवमानाय सोमायेदं २०० ॥ इति सप्तमे प्रथमः ॥
हिन्वंति भृगुर्वारुणिर्जमदग्निर्वापवस्वशतं वै खानसा अष्टादश्यनुष्टुप्परास्तिन्न आग्नेय्यस्त्वं सोमा सिद्धा त्रिंशद्भर
द्वाजः कश्यपो गोतमो त्रिर्विंश्वामित्रो जमदग्निर्वसिष्ठ इतीह नृचाः सप्तर्षयः शेषे पवित्रो वसिष्ठो वोभौ वापवस्व सो
मतिन्नो नित्यद्विपदा गायत्र्योऽवितानस्तिन्नः पौष्णयो वायस्ते पवित्रं पञ्चाग्नेय्यः सावित्र्यग्निसावित्री वैश्वदेवी वासा
मंत्यास्त्रिंशी पुरउष्णिक्समविंश्यनुष्टुवंत्ये च ते पावमाना ग्ध्येतुस्तुतीं जागतमूर्ध्वप्रागुशनसः प्रदेवं दशवत्सप्रिर्भा
लंदनस्त्रिष्टुवंतं हेष्टुर्न हिरण्यस्तूपौत्ये त्रिष्टुभौ ॥ त्ररस्मै रेणुरादक्षिणानवऋषभस्तौ वैश्वामित्रौ हरिहरिर्मतः स्रक्केपि
त्रः शिशुर्न कक्षी वांस्त्रिष्टुबष्टम्याभिप्रियाणि पंचकविः ॥ २ ॥ ॥ ॥ ॥
॥ हरिः ओम् ॥ (९।३।५) हिन्वंति सूरमुन्नयुः स्वसारो जामयस्पतिं । महामिंदुं महीयुवं ॥ पवमानरुचारुचा

(९।३।५) हिन्वंतीति त्रिंशदचस्य सूक्तस्य वारुणिर्भृगुः पवमानसोमो गायत्री । (अत्र भार्गवो जमदग्निः पाक्षिकः) ।

देवो देवेभ्यस्परि । विश्वात्रसून्याविंश ॥ आपवमानसुष्टुतिं वृष्टिं देवेभ्यो दुवः । इषेपवस्वसंयतं ॥ वृषाह्यसिभानुना
द्युमंतं त्वाहवामहे । पवमानः स्वाध्यः* ॥ आपवस्वसुवीर्यमंदमानः स्वायुध । इहोष्विदुवागहि ॥ १ ॥ यदद्भिः प
रिषिच्यसे मृज्यमानो गभस्त्योः । द्रुणां सधस्यमश्रुषे ॥ प्रसोमाय व्यश्रुवत्पवमानाय गायत । महसहस्रचक्षसे ॥ य
स्य वर्णमधुश्रुतं हरिं हिन्वंत्यद्रिभिः । इंदुमिंद्राय पीतये ॥ तस्य ते वाजिजो वयं विश्वाधनानि जिग्युषः । सुखित्वमावृणो
महे ॥ वृषापवस्वधारयामरुत्वते च मत्सरः । विश्वाधानोऽओजसा ॥ २ ॥ तत्त्वाधर्तारमोण्योऽपवमानस्वर्हशं ।
हिन्वेवाजेषु वाजिनं ॥ अयाचितो विपानया हरिः पवस्वधारया । युजं वाजेषु चोदय ॥ आनोऽइंदो महीमिषं पवस्व विश्वद
शतः । अस्मभ्यं सोमगातु वित् ॥ आकलशाऽअनूषते दोधाराभिरोजसा । एंद्रस्य पीतये विश ॥ यस्य ते मधुरसंतीत्रं
दुहंत्यद्रिभिः । सपवस्वः भिमातिहा⁺ ॥ ३ ॥ राजा मेधाभिरीयते पवमानो मनावधि । अंतरिक्षेण यातवे ॥ आनोऽ
इंदो शतग्विनंगवां पोषस्वभ्यं । तद्वाभगत्तिमूतये ॥ आनः सोमसहो जुवोरूपं नवर्चसे भर । सुष्वाणो देववीतये ॥ अ
र्षो सोमद्युमत्तमो भिद्रोणानिरोरुवत् । सीदन्त्येनो नयो निमा⁺ ॥ अप्साऽइंद्राय वायवे वरुणाय मरुद्भ्यः । सोमोऽअ
र्षतिविष्णवे ॥ ४ ॥ इषंतो कार्यनो दधदस्मभ्यं सोमविश्वतः । आपवस्वसहस्रिणं ॥ ये सोमांसः परावतियेऽअर्वावति
सुन्विरे । ये वादः शर्यणावति ॥ यऽआर्जीकेषु कृत्वंसु ये मध्ये पस्त्यानां । ये वाजनेषु पंचसु ॥ ते नो वृष्टिं दिवस्परिपवता

ऋक्सं.

७ अ. २

॥ ८ ॥

मासुवीर्यं । सुवानादेवासइंदवः ॥ पर्वतेहर्यतोहरिर्गृणानोजमदग्निना । हिंवानोगोरधित्वचि⁺ ॥ ५ ॥ प्रशुक्रा
सौवयोजुवोहिंन्वानासोनसस्यः । श्रीणानाऽअप्सुमृजत ॥ तंत्वासुतेष्वाभुवोहिन्विरेदेवतातये । सर्पवस्वानयारु
चा⁺ ॥ आतेदक्षमयोभुवंवहिमद्यावृणीमहे । पांतमापुरुस्पृहं ॥ आमंद्रमावरैण्यमाविप्रमामनीषिणं । पांतमा० ॥
आरयिमासुचेतुनमासुक्रतोतनूष्वा । पांतमा० ॥ ६ ॥ (९।३।६) पर्वस्वविश्वचर्षणेभिविश्वानिकाव्या । सखासखि
भ्यऽईड्यः ॥ ताभ्यांविश्वस्यराजसियेपवमानधामनी । प्रतीचीसोमतस्थतुः ॥ परिधामानियानितेत्वंसोमासिविश्व
तः । पर्वमानऽऋतुभिःकवे ॥ पर्वस्वजनयन्निषोभिविश्वानिवार्या । सखासखिभ्यऽऊतये ॥ तवशुक्रासोऽअर्चयो
दिवस्पृष्टेवितन्वते । पवित्रंसोमधामभिः ॥ ७ ॥ तवेमेसससिंधवःप्रशिषंसोमसिसते । तुभ्यंधावन्तिधेनवः ॥ प्रसो
मयाहिधारयासुतऽइंद्रायमत्सरः । दधानोऽअक्षितिश्रवः ॥ समुत्वाधीभिरस्वरन्हिन्वतीःसष्ठजामयः । विप्रमाजा
विवस्वतः ॥ मृजंतित्वासमग्रुवोव्येजीरावधि वणिं । रेभोयदुज्यसेवने ॥ पर्वमानस्यतेकवेवाजिन्तसर्गाऽअसृक्षत ।
अर्वतोनश्रवस्यवः ॥ ८ ॥ अच्छाकोशमधुश्रुतमसृग्रंवारैऽअव्यये । अवावशंतधीतयः ॥ अच्छासमुद्रमिंदुवोस्तंगावोन

(९।३।६) पवस्वेतित्रिंशदृचस्यसूक्तस्यशतंवैखानसाःपवमानसोमएकोनविंश्यादितिस्तृणामग्निःपवमानोगायत्र्यष्टादश्यनुष्टुप् (शतं
वैखानसाएतेस्वायंभुवाःअतएषांगोत्रंनास्तिएवमप्रेपिनारायणादयउक्षाः) ।

मंडलं ९

अनु. ३

॥ ८ ॥

धेनवः । अगमंभृतस्ययोनिमा⁺ ॥ प्रणऽइंदोमहेरणऽआपोऽअर्षतिसिंधवः । यद्गोभिर्वासयिष्यसे ॥ अस्यतेसख्येवयमि
यक्षंतस्त्वोतयः । इंदोसखित्वमुंमसि ॥ आपवस्वगविष्टयेमहेसोमनृचक्षसे । इंद्रस्यजठरैविश ॥ ९ ॥ महांऽअंसिसो
मज्येष्टऽउग्राणामिंदुऽओजिष्ठः । युध्वासन्धश्चजिगेथ ॥ यऽउग्रेभ्यश्चिदोजीयान्छूरेभ्यश्चिच्छूरेतरः । भरिदाभ्य
श्चिन्महीयान् ॥ त्वंसोमसूरऽएषस्तोकस्यसातातनूना । वृणीमहेसख्यायवृणीमहेयुज्याय ॥ अग्नऽआयूषिपवसऽ
आसुवोर्जमिषंचनः । आरेबाधस्वदुच्छुना ॥ अग्निर्ऋषिःपर्वमानःपांचजन्यःपुरोहितः । तर्मीमहेमहागयं⁺ ॥ १० ॥
अग्नेपर्वस्वस्वपाऽअस्मेवर्चःसुवीर्यं । दधद्रयिमयिपोषं ॥ पर्वमानोऽअतिस्निधोभ्यर्षतिसुष्टुतिं । सूरोनविश्वदर्शतः ॥
समर्मृजानऽआयुभिःप्रयस्वान्प्रयसेहितः । इंदुरत्योविचक्षणः⁺ ॥ पर्वमानऽऋतंबृहच्छुक्रंज्योतिरजीजनत् । कृष्णा
तमांसिजघनत् ॥ पर्वमानस्यजंघ्रतोहरेशंद्राऽअसृक्षत । जीराऽअजिरशोचिषः ॥ ११ ॥ पर्वमानोरधीतमःशुभ्रे
भिःशुभ्रशस्तमः । हरिश्चंद्रोमरुद्रणः ॥ पर्वमानोव्यश्रवद्रश्मिभिर्वाजसातमः । दधत्स्तोत्रेसुवीर्यं ॥ प्रसुवानऽइंदुं
रक्षाःपवित्रमत्यव्ययं । पुनानऽइंदुरिंद्रमा ॥ एषसोमोऽअधित्वचिगवांकीळत्यद्रिभिः । इंद्रमदायजोहुवत् ॥ यस्य
तेद्युन्नवत्पयःपर्वमानाभृतंदिवः । तेननोमृळजीवसे ॥ १२ ॥ (९।३।७) त्वंसोमासिधारयुर्मंद्रऽओजिष्ठोऽअध्व

(९।३।७) त्वंसोमासीतिद्वात्रिंशदृचस्यसूक्तस्याद्यानांसप्तानांतृचानांभरद्वाजकश्यपगोतमात्रिविश्वामित्रजमदग्निवसिष्ठाऋषयःशिष्टाना

रे । पर्वस्वमंहयद्रयिः ॥ त्वंसुतोनुमादनोदधन्वान्मत्सरिन्तमः । इन्द्रायसुरिरंधसा ॥ त्वंसुष्वाणोऽर्द्धिभिरभ्यर्षकनिर्कदत् । द्युमंतंशुष्ममुत्तमं⁺ ॥ इंदुर्हिन्वानोऽर्षतितिरोवारण्यव्यया । हरिर्वाजमचिक्रदत् ॥ इंदोव्यव्यमर्षसिविश्रवांसिविसौभगा । विवाजान्सोमगोमतः ॥ १३ ॥ आनऽइंदोशतग्विनैरयिगोमैतमश्विनै । भरांसोमसहस्रिणं ॥ पर्वमानासऽइंदवस्तिरःपवित्रमाशवः । इंद्रयामैभिराशत ॥ ककुहःसोम्योरसऽइंदुरिद्रायपूर्यः । आयुःपवतऽआयवै ॥ हिन्वंतिसूरमुन्नयःपर्वमानंमधुश्रुतं । अभिगिरासमस्वरन् ॥ अवितानोऽअजाश्वःपूषायामनियामनि । आभक्षत्कन्यासुनः ॥ १४ ॥ अयंसोमःकपर्दिनैघृतंनपवतेमधु । आभ० ॥ अयंतऽआघृणेतुतोघृतंनपवतेशुचि । आभ० ॥ वाचोजंतुःकवीनांपर्वस्वसोमधारया । देवेषुरक्षधाऽअसि ॥ आकलशेषुधावतिश्येनोवर्मविगाहते । अभिद्रोणाकनिर्कदत् ॥ परिप्रसोमतेरसोसर्जिकलशेषुतः । श्येनोनतक्तोऽर्षति ॥ १५ ॥ पर्वस्वसोममंदयन्निद्रायमधुमत्तमः । असुग्रन्देववीतयेवाजयंतोरथाऽइव ॥ तेसुतासोमदिन्तमाःशुक्रावायुमसृक्षत ॥ प्राणानुन्नोऽ

मांगिरसःपवित्रऋषिः (अत्रवसिष्ठोवापवित्रवसिष्ठौवेतिविपक्षौ) पवमानसोमोदेवता दशम्यादितिसृणांपूषावा यत्तेपवित्रमित्यादिपंचानामग्निःअंत्ययोर्द्वयोःपावमान्यधेतागायत्री षोडश्याद्यास्तिस्रोद्विपदागायत्र्यःत्रिंशीपुरउष्णिक्सप्तविंशयेकत्रिंशीद्वात्रिंशोनुष्टुभः (पंचविंश्यादितिसृणांक्रमात्सविताग्निसवितारौविश्वेदेवाइतिदेवताअग्निनासहविकल्पते) ।

अभिष्टुतःपवित्रंसोमगच्छसि । दधत्स्तोत्रेसुवीर्यं ॥ एषतुन्नोऽअभिष्टुतःपवित्रमर्तिगाहते । रक्षोहावारमव्ययं ॥ १६ ॥ यदंतियच्चदूरकेभयंविंदतिमामिह । पर्वमानवितज्जहि ॥ पर्वमानःसोऽअयनःपवित्रेणविचर्षणिः । यःपोतासपुनातुनः ॥ यत्तेपवित्रमर्चिष्यग्नेविततमंतरा । ब्रह्मतेनपुनीहिनः ॥ यत्तेपवित्रमर्चिष्यदग्नेतेनपुनीहिनः । ब्रह्मसवैःपुनीहिनः ॥ उभाभ्यांदेवसवितःपवित्रेणसवेनच । मांपुनीहिर्विश्वतः ॥ १७ ॥ त्रिभिष्टुंदेवसवितर्वर्षिष्ठैःसोमधामभिः । अग्नेदक्षैःपुनीहिनः ॥ पुनंतुमांदेवजनाःपुनंतुवसवोधिष्या । विश्वेदेवाःपुनीतमाजातवेदःपुनीहिमा ॥ प्रप्यायस्वप्रस्यंदस्वसोमविश्वैभिरंशुभिः । देवेभ्यऽउत्तमंहविः⁺ ॥ उपप्रियंपनिप्रतंयुवानमाहुतीवृधं । अगन्मविभ्रतो नमः ॥ अलाय्यस्यपरशुर्ननाशतमापर्वस्वदेवसोम । आखुंचिदेवदेवसोम ॥ यःपावमानीरध्येत्यृषिभिःसंभृतरसं । सर्वसपूतमश्रातिस्वदितमातरिर्श्वना ॥ पावमानीर्योऽअध्येत्यृषिभिःसंभृतरसं । तस्मैसरस्वतीदुहेक्षीरंसर्पिमधूदकं ॥ १८ ॥ (परिशिष्टं ॥ पावमानीःस्वस्त्ययनीःमुदुधाहिघृतश्रुतः । ऋषिभिःसंभृतोरसोब्राह्मणेष्वमृतंहितं ॥ पावमानीर्दिशंतुनऽइमंलोकमथोऽअमुं । कामान्त्समर्धयंतुनोदेवीर्देवैःसुमार्हिताः ॥ येनदेवाःपवित्रेणात्मानंपुनतेसदा । तेनसहस्रधारेणपावमान्यःपुनंतुमां ॥ प्राजापत्यंपवित्रंशतोद्यामंहिरण्मयं । तेनब्रह्मविदोव्यंपूतंब्रह्मपुनीमहे ॥ इंद्रःपुनीतीसहमापुनातसोमःस्वस्त्यावरुणःसमीच्या । यमोराजाप्रमृणाभिःपुनातुमाजातवेदामूर्जयंत्यापुनातु ॥ ऋषयस्तुतपस्तेपुःसर्वेस्वर्गजिगीषवः । तप

श्रवसं.

अ. ७ अ. २

॥ १० ॥

सस्तपसोऽर्थतुपावमानीर्ऋचोर्ब्रवीत् ॥ १ ॥ यन्मेगर्भेवसंतःपापमुग्रंयजायमानस्यचकिंचिदन्यत् । जातस्यचयच्चा
पिचवर्धतोमेतत्पावमानीर्भिरहंपुनामि ॥ मातापित्रोर्यन्नकृतंचौमेयत्स्थावरंजंगममाबभूव । विश्वस्यतत्प्रहृषितंव
चौमेतत्पावमानीर्भिरहंपुनामि ॥ गोघ्नात्तस्करत्वात्स्त्रीवधाद्यच्चकिर्लिबषं । पापकंचचरणेभ्यस्तत्पावमानीर्भिरहंपु
नामि ॥ ब्रह्मवधात्सुरांपानात्स्वर्णस्तेयाद्दृषल्लिगमनमैथुनसंगमात् । गुरोर्दाराधिगमनाच्चतत्पावमानीर्भिरहंपुनामि ॥
बालघ्नान्मातृपितृवधाद्भूमितस्करात्सर्ववर्णगमनमैथुनसंगमात् । पापेभ्यश्चप्रतिग्रहात्सद्यःप्रहरतिसर्वदुष्कृतंतत्पाव
मानीर्भिरहंपुनामि ॥ क्रयविक्रयाद्योर्निदोषाद्भिक्षाद्भोज्यात्प्रतिग्रहात् । असंभोजनाच्चापिनृशंसंतत्पावमानीर्भिरहंपु
नामि ॥ २ ॥ दुर्यष्टदुरधीतंपाप्यच्चाज्ञानतोक्तं । अयाजिताश्चासंयाज्यास्तत्पावमानीर्भिरहंपुनामि ॥ अमंत्रमन्नंय
त्किंचिद्भूयतेचहुताशने । संवत्सरकृतंपापंतत्पावमानीर्भिरहंपुनामि ॥ ऋतस्ययोर्नयोमृतस्यधामविश्वादेवेभ्यःपुण्यं
गंधाः । तानऽआपःप्रवहंतुपापंशुद्भागच्छामिसुकृतामुलोकंतत्पावमानीर्भिरहंपुनामि ॥ पावमानीःस्वस्त्ययनीर्या
भिर्गच्छतिनांदनं । पुण्याश्चभुक्षान्भक्षयत्यमृतत्वंचगच्छति ॥ पावमानीःपितृन्देवान्ध्यायेद्यश्चसरस्वतीं । पितृस्त
स्योपवर्तेतत्क्षीरंसर्पिर्मधूदकं ॥ पावमानंपरंब्रह्मशुक्रंज्योतिःसनात्नं । ऋषीस्तस्योपतिष्ठेतत्क्षीरंसर्पिर्मधूदकं ॥ पाव
मानंपरंब्रह्मयेपठेतिमनीषिणः । सप्तजन्मभवेद्विप्रोधनाढ्योवेदुपारंगाः ॥ दशोत्तराण्यृचाश्चैवपावमानीःशतानिषट् ।

मंडलं ९

अनु. ३

॥ १० ॥

एतज्जुह्वन्जपेन्मंत्रंघोरमृत्युभयंहरेत् ॥ ३ ॥ इतिपरि०) (१।४।१) प्रदेवमच्छामधुमंतुऽइंदुवोसिंष्यदंतगावऽआ
नधेनवः । ब्रह्मिषदौवचनावतुऽऊर्ध्वभिःपरिष्कृतमुस्त्रियानिर्णिजैधिरे ॥ सरोरुवदभिपूर्वाऽअचिक्रददुपारुहःश्रथय
न्त्स्वादतेहरिः । तिरःपवित्रंपरियन्नुरुन्नयोनिशर्याणिदधतेदेवऽआवरं ॥ वियोममेयम्यांसंयतीमदःसाकंवृधापय
सापिन्वदक्षिता । महीऽअपारेरजसीविवेविददभिब्रजन्नक्षितंपाजुऽआददे ॥ समातराविचरन्वाजयन्नपःप्रमोर्धरः
स्वधयापिन्वतेपदं । अंशुर्यवैनपिशेयतो नृभिःसंजामिभिर्नसंतेरक्षतेशिरः ॥ संदक्षेणमनसाजायतेकविकृतस्यग
भोर्निहितोयमापरः । यूनाहसंताप्रथमंविजज्ञतुर्गुहाहितंजनिमनेममुद्यतं ॥ १९ ॥ मंद्रस्यरूपंविंविदुर्मनीषिणः
श्येनोयदंधोऽअभरत्परावतः । तंमर्जयंतसुवृधंनदीष्वाऽउशंतंमंशुपरियंतमृगमयं ॥ त्वांमृजंतिदशयोषणःसुतंसोम
ऽऋषिभिर्मतिभिर्धीतिभिर्हितं । अव्योवारैर्भिरुतदेवहूतिभिर्नृभिर्भृतोवाजमादर्षिसातये ॥ परिप्रयंतैवय्यंसुषंसदं
सोममनीषाऽअभ्यनूषतस्तुभः । योधारयामधुमाँऽऊर्मिणादिवऽइयतिवाचैरयिषाळमर्त्यः ॥ अयंदिवऽइयतिविश्व
मारजुःसोमःपुनानःकलशेषुसीदति । अद्भिर्गोभिर्मृज्यतेऽअद्भिभिःसुतःपुनानऽइंदुर्वरिवोविदस्त्रियं+ ॥ एवानःसो

चतुर्थेनुवाकेऽष्टादशसूक्तानि (१।४।१) प्रदेवमितिदशर्चस्यसूक्तस्यभालंदनोक्तसप्रिःपवमानसोमोजगलंत्यात्रिष्टुप् ।

मपरिषिच्यमानोवयोदधश्चित्रतमंपवस्व । अद्वेषेद्यावापृथिवीहुवेमदेवाधत्तरयिमस्मेसुवीरं ॥ २० ॥ (९।४।२) इषुर्न
धन्वन्प्रतिधीयतेमतिर्वत्सोनमातुरुपसज्यूर्धनि । उरुधारेवदुहेऽग्रऽआयत्यस्यत्रतेष्वपिसोमऽइष्यते ॥ उपो
मतिःपृच्यतैसिच्यतेमधुमंद्राजनीचोदतेऽअंतरासनि । पर्वमानःसंतनिःप्रघ्नतामिवमधुमान्द्रप्सःपरिवारंमर्षति ॥
अव्येवधूयुःपवतेपरित्वचिश्रंभीतेनसीरदितेर्कृतंयते । हरिरक्रान्यजतःसंयतोमदोनृम्णाशिशानोमहिषोनशोभते ॥
उक्षामिमातिप्रतिंयतिधेनवोदेवस्यदेवीरुपयंतिनिष्कृतं । अत्यक्रमीदर्जुनंवारमव्ययमत्कननिकंपरिसोमोऽअव्यत ॥
अमृत्केनरुशतावाससाहरिरमर्त्योनिर्णिजानःपरिव्यत । दिवस्पृष्ठं बर्हणानिर्णिजेकृतोपस्तरणंचम्वोर्नभस्मयं ॥ २१ ॥
सूर्यस्येवरश्मयोद्रावयिलवोमत्सरासःप्रसुपःसाकमीरते । तंतुतंतपरिसर्गासऽआशवोनेंद्राहृतेपवतेधामकिंचन+ ॥
सिंधोरिवप्रवणेनिम्नऽआशवोवृषच्युतामदासोगातुमाशत । शनोनिवेशेद्विपदेचतुष्पदेस्मेवाजाःसोमतिष्ठंतुकृष्टयः ॥
आनःपवस्ववसुमद्विरण्यवदश्वावद्गोमद्यवमत्सुवीर्यं । यूयंहिसोमपितरोममस्थनदिवोमूर्धानःप्रस्थितावयस्कृतः ॥
एतेसोमाःपर्वमानासऽइंद्रंरथाऽइवप्रययुःसातिमच्छ । सुताःपवित्रमतिंयत्यव्यंहित्वीवत्रिहरितोवृष्टिमच्छ ॥ इंदुवि

(९।४।२) इषुर्नेतिदशर्चस्यसूक्तस्यांगिरसोहिरण्यस्तूपःपवमानसोमोजगत्यंतेद्वेत्रिष्टुभौ ।

द्रायबृहतेपवस्वसुमृळीकोऽअनवद्योरिशदाः । भराचंद्राणिगृणतेवसूनिदेवैर्द्यावापृथिवीप्रावतंनः ॥ २२ ॥ (९।४।३)
त्रिरस्मैसप्तधेनवोदुदुहेसत्यामाशिरं पूव्येव्योमनि । चत्वार्यन्याभुवनानिनिर्णिजेचारुणिचक्रेयदृतेरवर्धत ॥ सभि
क्षमाणोऽअमृतस्यचारुणऽउभेद्यावाकाव्येनाविश्रथे । तेजिष्ठाऽअपोमंहनापरिव्यतयदीदेवस्यश्रवसासदोविदुः+ ॥
तेऽअस्यसंतुकेतवोमृत्यवोदाभ्यासोजनुषीऽउभेऽअनु । येभिर्नृम्णाचंदेव्याचपुनतऽआदिद्राजानंमननाऽअगृभ्यत ॥
समृज्यमानोदशभिःसुकर्मभिःप्रमध्यमासुमातृषुप्रमेसचा । व्रतानिपानोऽअमृतस्यचारुणऽउभेनृचक्षाऽअनुपश्यते
विशौ ॥ समर्मृजानऽइंद्रियायुधायसऽओभेऽअंतारोदसीहर्षतेहितः । वृषाशुष्मेणबाधतेविदुर्मतीरादेर्दिशानःशर्य
हेवंशुरुधः ॥ २३ ॥ समातरानदृशानऽउस्त्रियोनानंददेतिमरुतामिवस्वनः । जानन्नृतंप्रथमंयत्स्वर्णंरंशस्तयेकम
वृणीतसुकृतुः ॥ रुवतिभीमोवृषभस्तविष्ययाशृंगेशिशानोहरिणीविचक्षणः । आयोर्निसोमःसुकृतंनिषीदतिगव्ययी
त्वग्भवतिनिर्णिगव्ययी ॥ शुचिःपुनानस्तन्वमरेपसमव्येहरिर्न्यधाविष्टसानंवि । जुष्टोमित्रायवरुणायवायवैत्रिधा
तुमधुक्रियतेसुकर्मभिः ॥ पवस्वसोमदेववीतयेवृषेद्रस्यहादिसोमधानमाविश । पुरानोबाधाहुरितातिपारयक्षेत्रविद्धि
दिशऽआहाविपृच्छते ॥ हितोनसासिरभिवाजमर्षेद्रस्येदोजठरमारपवस्व । नावानसिधुमतिपर्षिविद्वान्छूरोनयुध्यन्न

(९।४।३) त्रिरस्मादितिदशर्चस्यक्तसूयवैश्वामित्रोरेणुःपवमानसोमोजगत्यंत्यात्रिष्टुप् ।

वनोनिदस्पः ॥ २४ ॥ (९।४।४) आदक्षिणासृज्यतेशुष्म्याऽसद्वेतिद्रुहोरक्षसःपातिजागृविः । हरिरोपशंकृणु
तेनभस्पर्यऽउपस्तिरेचम्वोऽर्ब्रह्मनिर्णिजे ॥ प्रकृष्टिहेवशुषऽएतिरोरुवदसूर्यवर्णनिरिणीतेऽअस्यतं । जहातिवर्णिपि
तुरैतिनिष्कृतमुपप्रुतैकृणुतेनिर्णिजंतना ॥ अद्रिभिःसुतःपवतेगभस्त्योवृषायतेनभसावेपतेमती । समोदतेनसतेसा
धतेगिरानैनिक्तेऽअप्सुयजतेपरीमणि ॥ परिद्युक्षंसहसःपर्वतावृधंमध्वःसिंचतिहर्म्यस्यसक्षणि । आयस्मिन्नावःसुहु
तादऽऊधनिमूर्धन्नीणंत्यग्रियंवरीमभिः ॥ समीरयन्भुरिजैरहेषतदशस्वसारोऽअर्दितेरुपस्यऽआ । जिगादुपञ्चय
तिगोरपीच्यपदयदस्यमनुधाऽअजीजनन् ॥ २५ ॥ इयेनोनयोनिंसदनंधियाकृतंहिरण्ययमासददेवऽएषति । एरि
णतिबर्हिषिप्रियंगिराश्वोनदेवाऽअप्येतियज्ञियः ॥ पराव्यकोऽअरुषोदिवःकविर्वृषात्रिपृष्ठोऽअनविष्टगाऽअभि ।
सहस्रणीतिर्यतिःपरायतीरेभोनपूर्वीरुषसोविराजति ॥ त्वेषरूपंकृणुतेवर्णोऽअस्यसयत्राशयत्समृतासेधतिस्त्रिधः ।
अप्सायातिस्वधयादैव्यंजनंसंसुष्टुतीनसतेसंगोऽअग्रया ॥ उक्षेवयूथापरियन्नरावीदधित्विषीरधितसूर्यस्य । दिव्यः
सुपर्णोवचक्षतक्षांसोमःपरिकृतुनापश्यतेजाः+ ॥ २६ ॥ (९।४।५) हरिमृजंत्यरुषोनयुज्यतेसंधेनुभिःकलशेसोमो

(९।४।४) आदक्षिणेतिनवर्चस्यसूक्तस्यैश्वामित्रऋषभःपवमानसोमोजगत्यंत्यात्रिष्टुप् । (९।४।५) हरिमृजंतीतिनवर्चस्यसूक्तस्यां
गिरसोहरिमंतःपवमानसोमोजगती ।

ऽअज्यते । उद्वाचमीरयतिहिन्वतेमतीपुरुष्टुतस्यकतिचित्परिप्रियः ॥ साकंवदतिबहवोमनीषिणऽइंद्रस्यसोमंजठरेय
दादुहुः । यदीमृजंतिसुगभस्त्योनरःसनीळाभिर्दशभिःकाम्यंमधु ॥ अरममाणोऽअत्येतिगाऽअभिसूर्यस्यप्रियंदुहि
तुस्तिरोरव । अन्वस्मैजोषमभरद्विनंगृसःसंद्रयीभिःस्वसृभिःक्षेतिजामिभिः ॥ नृधूतोऽअद्रिषुतोबर्हिषिप्रियःपतिर्ग
वांप्रदिवऽइंदुर्कृत्वियः । पुरंधिक्वान्मनुषोयज्ञसाधनःशुचिर्धियापवतेसोमंऽइंद्रते ॥ नृबाहुभ्यांचोदितोधारयासुतो
नुष्वधंपवतेसोमंऽइंद्रते । आप्राःकृतन्तसमंजैरध्वरेमतीर्वेनद्रुषच्चम्वोऽरासदुद्धरिः ॥ २७ ॥ अंशुंदुहंतिस्नयंतम
क्षितंकविकवयोपसोमनीषिणः । समीगावोमतयोयतिसंयतऽकृतस्ययोनासदनेपुनर्भुवः ॥ नाभापृथिव्याधरुणोम
होदिवोऽपामूमौसिंधुवंतरुक्षितः । इंद्रस्यवज्रोवृषभोविभूवसुःसोमोहृदेपवतेचारुमत्सरः+ ॥ सतूपवस्वपरिपाधिंव
रजस्तोत्रेशिक्षन्नाधून्वतेचसुकृतो । मनोनिर्भाग्वसुनःसादनस्पृशोरयिपिशंगैबहुलंवसीमहि ॥ आतूनऽइंदोशतदा
त्वभ्यंसहस्रदातुपशुमद्धिरण्यवत् । उपमास्वबृहतीरेवतीरिपोधिस्तोत्रस्यपवमाननोगहि ॥ २८ ॥ (९।४।६) स्रक्
द्रप्सस्यधमतःसमस्वरन्नतस्ययोनासमरंतनाभयः । त्रीन्समृधोऽअसुरश्चक्रऽआरभेसत्यस्यनावःसुकृतमपीपरन् ॥
सम्यक्सम्यंचोमहिषाऽअहेपतुतिधोरुर्मावधिवेनाऽअवीक्षितः । अधोर्धाराभिर्जनयंतोऽअर्कमिस्त्रियामिंद्रस्यतन्व

(९।४।६) स्रक्द्रप्ससोतिनवर्चस्यसूक्तस्यांगिरसःपथित्रःपवमानसोमोजगती ।

मवीवृधन् ॥ पवित्रं बतः परिवाचमासते पितृषां प्रलोऽभिरक्षति व्रतं । महःसमुद्रं वरुणस्तिरोदधे धीराऽइच्छेत् कुर्धरुणे
 प्वारभं ॥ सहस्रधारे वते समस्वरन्दिवो नाके मधुजिह्वाऽअसृश्रतः । अस्य स्पशोननिर्मिपंति भूर्णयः पदे पदे पाशिनः सं
 तिसेतवः ॥ पितुर्मातुरध्याये समस्वरं नृचाशो चैतः संदहतोऽब्रतान् । इंद्रद्विष्टामपधमंति मायया त्वचमसिंक्तीं भूमं
 नो दिवस्पतिं ॥ २९ ॥ प्रलान्माना दध्याये समस्वरं नृच्छोकं यत्रासोरभसस्य मंतवः । अपानक्षासो बधिराऽअहासतऽऋ
 तस्य पंथानंतरं तिदुष्कृतः ॥ सहस्रधारे वितते पवित्रऽआवाचं पुनंति कवयो मनीषिणः । रुद्रासंऽएषामिषिरासोऽअद्रु
 हः स्पशः स्वंचः सुदृशो नृचक्षसः ॥ ऋतस्य गोपानदभाय सुक्रतुस्त्रीष पवित्राहृद्यं तरादधे । विद्वान्त्सविश्वा भुवनं अभि
 पश्यत्यवा जुष्टान्विध्यति कर्तुंऽअब्रतान् ॥ ३० ॥ (९।४।७) शिशुर्न जातो वचक्रदुदने स्वर्ग्यद्वाज्यं रुषः सिषां
 सति । दिवोरेतसा स च ते पयो वृधातमीमहे सुमती शर्मसप्रथः ॥ दिवोयस्कं भोधरुणः स्वाततऽआपूणोऽअंशुः पर्येति वि
 श्वतः । सेमे महीरोदसीयक्षदावृता समीचीने दाधार समिषः कविः ॥ महिप्सरः सुकृतं सोम्यं मधुर्वीगव्यूतिरदिते क
 तं यते । ईशे यो वृष्टेरितऽउस्रियो वृषापां नेतायऽइतऽऋतिर्ऋमियः ॥ आत्मन्वन्नभो दुह्यते घृतं पर्यऽऋतस्य नाभिरमृतं

(९।४।७) शिशुर्नेति नवर्चस्य सूक्तस्य दैर्घ्यतमसः कक्षीवान्पत्रमानसोमोजगत्यष्टमी त्रिष्टुप् ।

विजायते । समीचीनाः सुदानवः प्रीणंति तं नरो हितमवमेहंति पेरवः ॥ अरावीदंशुः सचमानऽऊर्मिणा देवाव्यं १ मनुषेपि
 न्वतित्वचं । दधाति गर्भमदिते रूपस्यऽआयेन तो कंचत नयं च धामहे ॥ ३१ ॥ सहस्रधारे वताऽअसृश्रतस्तृतीयै संतुर
 जसि प्रजावतीः । चतस्रो नाभो निर्हिताऽअवो दिवो हविर्भरं त्यमृतं घृतं श्रुतः ॥ श्वेतरूपं कृणुते यत्सिषासति सोमो मीढाऽ
 असुरो वेदभूमनः । धिया शमी स च ते सेमभिप्रवह्विस्वकवंधमवदर्षदुद्रिणं ॥ अधश्चेतं कलशंगो भिरक्तं कार्पर्मन्नावाज्यं
 क्रमीत्सुवान् । आहिंन्विरे मनसा देवयंतः कक्षीवते शतहिं मायुगो नां ॥ अद्भिः सोमपृचानस्य ते रसो व्योवारं विपव
 मानधावति । समृज्यमानः कविर्भिर्मदिन्तमस्वदस्वेंद्राय पवमानपीतये ॥ ३२ ॥ (९।४।८) अभिप्रियाणी पवते च
 नो हितो नामानियहोऽअधियेषु वर्धते । आसूर्यस्य बृहतो बृहन्नधिरथं विष्वंचमरुद्विचक्षणः ॥ ३३ ॥ ऋतस्य जिह्वा पवते म
 धुप्रियं वक्ता पतिर्धियोऽअस्याऽअदाभ्यः । दधाति पुत्रः पित्रोरपीच्यं १ नाम तृतीयमधिरोचने दिवः ॥ अवद्युतानः क
 लशांऽअचिक्रदन्नृभिर्येमानः कोशऽआहिरेण्यये । अभीमृतस्य दोहनाऽअनूषताधिं त्रिपृष्ठऽउषसो विराजति ॥ अद्रि
 भिः सुतो मतिभिश्च नो हितः प्ररोचयन्नोदसी मातरा शुचिः । रोमाण्यव्यासमया विधावति मधोर्धारा पिन्वमाना दिवो दि

(९।४।८) अभिप्रियाणीति पंचर्चस्य सूक्तस्य भार्गवः कविः पवमानसोमोजगती ।

वे ॥ परिसोमप्रधन्वास्वस्तयेनृभिः पुनानोऽभिवांसयाशिरं । येतेमदाऽआहूनसोविहायसस्तेभिरिद्रं चोदयदातवे
मधं ॥ ३३ ॥ इतिसप्तमः षष्ठे द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

पंचाशम्यायेवर्गाः ३३ सूक्तानि ११ ऋचः १६३ ॥ त्यागः ॥ पवमानायसोमाये. ४८ अग्नयेपवमानाये. ३ पवमानायसोमाये. ३१
[मे. प. पवमानायसो. १८ पूष्णेपवमानायसोमाये. ३ पवमानायसोमाये. १०] अग्नयेपवमानाये. ५ [मे. प. अग्नयेप. २ सवित्र. अग्नि-
सवितृभ्या. विद्येभ्योदेवेभ्य.] पवमानायसोमाये. ३ पावमान्यच्येतृभ्यः. २ पवमानायसोमाये. ७१ ॥ इतिसप्तमे द्वितीयः ॥

धर्तैः प्रराजाचोदसः सोमस्य वसुभारद्वाजः प्रसोमस्यासावीति त्रिष्टुबंतं पवित्रं ते पवित्रः पधस्ववाच्यः प्रजापतिरि
द्रायद्वादशवेनोभार्गवो द्वि त्रिष्टुबंतं प्रतेष्टा चत्वारिंशद्वि षिगणादशर्चा अकृष्टामाषाः प्रथमैः सिकतानि वावरी द्विती
येषु श्रियो जास्तृतीये त्रयश्चतुर्थे त्रेः पंचां त्यागृत्समर्दः प्रतुनवो शनायं सोमोष्टौ प्रोस्य सप्त प्रहिन्वानः षड्वसिष्ठः ॥ ३ ॥

॥ हरिः ओम् ॥ (९।४।९) धर्ता दिवः पवते कृत्वोरसो दक्षो देवानां मनुमाद्यो नृभिः । हरिः सृजानोऽत्यो न स
त्वभिर्वृथा पाजौ सिकृणुते न दीप्वा ॥ शूरो न धत्तऽआयुधागभस्त्योः स्वः १ सिषासन्नधिरोगा विष्टिषु । इंद्रस्य शुष्ममी
रयन्नपस्युभिरिद्रं हिन्वानोऽअज्यते मनीषिभिः ॥ इंद्रस्य सोमपवमानऽऊर्मिणा तविष्यमाणो जठरेष्वाविश । प्रणः पि

(९।४।९) धर्तैः तिपंचर्चस्य सूक्तस्य भार्गवः कविः पवमानसोमोजगती ।

नवविद्युदभ्रेवरोदसीधियानवाजौऽउपमासि शश्वतः ॥ विश्वस्य राजापवते स्वर्दशऽऋतस्य धीतिमृषिषाळवीवशत् ।
यः सूर्यस्यासिरेण मृज्यते पितामतीनामसमष्टकाव्यः ॥ वृषेव युथापरि कोशमर्षस्य पामुपस्थे वृषभः कर्निकदत् । स इंद्राय
पवसे मत्सरि न्तमो यथा जेषामसमिधेत्योतयः ॥ १ ॥ (९।४।१०) एष प्रकोशमधुमाऽअचिक्रुददिद्रं स्ववज्रो वपुषो वपुष्ट
रः । अभीमृतस्य सुदुघाघृतश्चुतो वाश्राऽअर्षतिपयं सेवधेनवः ॥ स पूर्यः पवते यं दिवस्पतिरिद्रेनो मधाय दिषितस्तिरोर
जः । समध्वऽआयुवतेर्विजानऽइत्कृशानोरस्तुर्मनसा हविभ्युषा ॥ तेनः पूर्वासऽउपरासऽइंदवो महेवाजाय धन्वंतुगो
मते । ईक्षेण्यामोऽअहो न चारवो ब्रह्म ब्रह्मये जुजुर्हविर्विहविः ॥ अयं नो विद्वान्वनवद्वनुष्यतऽइंदुः सत्राचामनसा पुरुष्ट
तः । इनस्य यः स दने गभमादधे गवां मुरुजमभ्यर्षति ब्रजं ॥ चर्किर्दिवः पवते कृत्वोरसोमहाऽअदब्धो वरुणो हुरुग्य
ते । असा विमित्रो वृजनैषु यज्ञियो त्यो नयूथे वृष्युः कर्निकदत् ॥ २ ॥ (९।४।११) प्रराजा वाचं जनयन्नसिष्यददपो
वसानोऽअभिगाऽइयक्षति । गृभ्णातिरिप्रमविरस्य तान्वां शुद्धो देवानां मुपयाति निष्कृतं ॥ इंद्राय सोमपरिषिच्यसे
नृभिर्नृचक्षाऽऊर्मिः कविरज्यसे वने । पूर्वा हि तैस्तुतयः संतियात वेसहस्रमश्वाहरयश्च मूषदः ॥ समुद्रियाऽअप्सरसो म
नीषिणमासीनाऽअंतरभिमोमक्षरन् । ताऽइहिन्वांति हर्म्यस्य संक्षणिं याचते सुभ्रं पवमानमक्षितं ॥ गोजिन्नः सोमोर

(९।४।१०) एष इति पंचर्चस्य सूक्तस्य भार्गवः कविः पवमानसोमोजगती । (९।४।११) प्रराजेति पंचर्चस्य सूक्तस्य भार्गवः कविः पवमानसोमो

धजिद्धिरण्यजित्स्वार्जिदजित्पवतेसहस्रजित् । यंदेवासश्चक्रिरेपीतयेमदंस्वादिष्ठद्रप्समरुणंमयोभुवं ॥ एतानिसोम
पवमानोऽअस्मयुःसत्यानि कृण्वन्द्रविणान्यर्षसि । जहिशत्रुमंतिकेदूरकेचयऽउर्वोगव्यूतिमभयंचनस्कृधि ॥ ३ ॥
(९।४।१२) अचोदसोनोधन्वंत्विदवःप्रसुवानासोबृहद्देवेषुहरयः । विचनशन्नऽइषोऽअरातयोर्योनिंशंतसानिषंत
नोधियः ॥ प्रणोधन्वंत्विदवोमदच्युतोधनावायेभिरर्वतो जुनीमसि । तिरोमर्तस्यकस्यचित्पारिहृतिव्यंधनानि विश्व
धाभरेमहि ॥ उत्तस्वस्याऽअरात्याऽअरिहिषऽउतान्यस्याऽअरात्यावृकोहिषः । धन्वन्नतृष्णासमरीततांऽअभिसोम
जहिपवमानदुराध्यः ॥ दिवितेनाभापरमोयऽआददेष्टुधिव्यास्तैरुरुहुःसानं विक्षिपः । अद्रयस्त्वाबप्सतिगोरधित्व
च्य१सुत्वाहस्तैर्दुहुर्मनीषिणः ॥ एवातऽइंदोसुभ्वंसुपेशंसंरसंतुंजतिप्रथमाऽअभिश्रियः । निदंनिदंपवमाननिता
रिषऽआविस्तेशुष्मोभवतुप्रियोमदः ॥ ४ ॥ (९।४।१३) सोमस्यधारापवतेनृचक्षसऽऋतेनदेवान्हवतेदिवस्परि ।
बृहस्पतेरिवथेनाविदिद्युतेसमुद्रासोनसर्वनानिविच्युः ॥ यंत्वावाजिह्मयाऽअभ्यनूषतायोहंतयोनिमारोहसिद्युमा
न । मघोनामायुःप्रतिरन्महिश्रवऽइंद्रायसोमपवसेवृषामदः ॥ एंद्रस्यकुक्षापवतेमदिन्तमऽऊर्जवसानःश्रवसेसुमंग

जगती । (९।४।१२) अचोदसइतिपंचर्वस्यसूक्तस्यभार्गवःकविःपवमानसोमोजगती । (९।४।१३) सोमस्येतिपंचर्वस्यसूक्तस्य
भारद्वाजोवसुःपवमानसोमोजगती ।

लः । प्रत्यङ्सविश्वाभुवनाभिपप्रथेक्रीळ्हरित्यःस्यंदतेवृषा ॥ तंत्वादेवेभ्योमधुमत्तमंनरःसहस्रधारंदुहतेदशक्षि
पः । नृभिःसोमप्रच्युतोप्रावभिःसुतोविश्वान्देवांऽआपवस्वासहस्रजित् ॥ तंत्वाहस्तिनोमधुमंतमद्रिभिर्दुहंत्यसुवृ
षभंदशक्षिपः । इंद्रसोममादयन्दैव्यंजनंसिंधोरिवोमिःपवमानोऽअर्षसि ॥ ५ ॥ (९।४।१४) प्रसोमस्यपवमानस्यो
र्मयऽइंद्रस्ययंतिजठरंसुपेशसः । दुभायद्रीमुक्तीतायशसागवांदानायशूरमुदमंदिषुःसुताः+ ॥ अच्छाहिसोमःकलशां
ऽअसिग्यदुदत्योनवोह्वारघुवर्तनिर्वृषा । अथादेवानामुभयस्यजन्मनोविद्वांऽअश्रोत्यमुतऽइतश्चयत्+ ॥ आनःसोमप
वमानःकिरावस्विंदोभवमघवाराधसोमहः । शिक्षावयोधोवसुवेसुचेतुनामानोगयमारेऽअस्मत्परासिचः ॥ आनःपृ
षापवमानःसुरातयोमित्रो गच्छंतुवरुणःसजोषसः । बृहस्पतिर्मरुतोवायुरश्विनात्वष्टासवितासुयमासरस्वती ॥ उ
भेद्यावापृथिवीर्विश्वमिन्वेऽअर्थमादेवोऽअदितिर्विधाता । भगोनृशंसऽऊर्व१तरिक्षंविश्वेदेवाःपवमानंजुषंत ॥ ६ ॥
(९।४।१५) असाविसोमोऽअरुषोवृषाहरीराजैवदुस्सोऽअभिगाऽअचिक्रदत् । पुनानोवारंपर्येत्यव्ययंइयेनोनयो
निधृतवंतमासदं ॥ कृविर्वेधस्यापर्येषिमाहिंनमत्योनमृष्टोऽअभिवाजमर्षसि । अपसेधन्दुरितासोममृळ्यघृतंवसानः

(९।४।१४) प्रसोमस्येतिपंचर्वस्यसूक्तस्यभारद्वाजोवसुःपवमानसोमोजगत्यत्रिष्टुप् । (९।४।१५) असावीतिपंचर्वस्यसूक्तस्य
भारद्वाजोवसुःपवमानसोमोजगत्यत्रिष्टुप् ।

परियासिनिणिजं ॥ पर्जन्यः पितामहिषस्यपणिंनोनाभापृथिव्यागिरिषुक्षयंदधे । स्वसारऽआपोऽअभिगाऽउतासरं
न्तसग्रावभिर्नसतेवीतेऽअध्वरे⁺ ॥ जायेवपत्यावधिशेवमंहसेपज्जायागर्भशृणुहिब्रवीमि ते । अंतर्वाणीषुप्रचरासुजी
वसेनिंद्योवृजनेसोमजागृहि ॥ यथापूर्वेभ्यः शतसाऽअमृधः सहस्रसाः पर्ययावार्जमिंदो । एवापवस्वसुवितायनव्यसेत
वव्रतमन्वापः सचंते ॥ ७ ॥ (९।४।१६) पवित्रंतेवितंतब्रह्मणस्पतेप्रभुर्गात्राणिपर्येषिविश्वतः । अतस्तनूनतदा
मोऽअश्रुतेश्रुतासुऽइद्वहंतस्तत्समाशत ॥ तपोप्पवित्रं वितंतद्विस्वपदेशोचंतोऽअस्यतंतवोव्यस्थिरन् । अवैत्यस्यपवी
तारमाशवोद्विस्वपृष्ठमार्धितिष्ठतिचेतसा ॥ अरुरुचदुषसः पृश्निरग्रियऽउक्षाबिभर्तिभुवनानिवाजयुः । मायाविनोममिरे
ऽअस्यमाययानृचक्षसः पितरोगर्भमादधुः ॥ गंधर्वऽइत्थापदमस्यरक्षतिपातिदेवानांजनिमान्यद्भुतः । गृभ्णातिरिपुं
निधयानिधार्पतिः सुकृत्तमामधुनोभक्षमाशत ॥ हविर्हविष्मोमहिसद्वाद्व्यंनभोवसानः परियास्यध्वरं । राजापवित्रर
थोवाजमारुहः सहस्रभृष्टिर्जयसि श्रवोबृहत्⁺ ॥ ८ ॥ (९।४।१७) पवस्वदेवमादनोविचर्षणिरप्साऽइंद्रायवरुणाय
वायवे । कृधीनोऽअद्यवरिवः स्वस्तिमदुरुक्षितौगृणीहिदैव्यंजनं ॥ आयस्तथोभुवनान्यमत्योविश्वानिसोमः प

(९।४।१६) पवित्रंतइतिपंचर्चस्यसूक्तस्यांगिरसःपवित्रःपवमानसोमोजगती । (९।४।१७) पवस्वेतिपंचर्चस्यसूक्तस्यवाच्यः
प्रजापतिःपवमानसोमोजगती ।

रितान्यर्षति । कृण्वन्संचृतंविचृतंमभिष्टयऽइंदुःसिषक्त्युषसंसूर्यः ॥ आयोगोभिःसूज्यतऽओषधीवादेवानांसु
न्नऽइषयन्नुपावसुः । आविद्युतापवतेधारयासुतऽइंद्रसोमोमादयन्दैव्यंजनं ॥ एषस्यसोमःपवतेसहस्रजिद्धिन्वानो
वाचमिषिरामुष्वुधं । इंदुःसमुद्रमुदियतिवायुभिरेंद्रस्यहार्दिकलशेषुसीदति ॥ अभित्यंगावःपर्यसापयोवृधंसोमंश्री
णंतिमतिभिःस्वविंदं । धनंजयःपवतेकृत्योरसोविप्रःकविःकाव्येनास्वर्चनाः ॥ ९ ॥ (९।४।१८) इंद्रायसोमसु
षुतःपरिस्त्रवापामीवाभवतुरक्षसासह । मातेरसंस्यमत्सतद्वयाविनोद्रविणस्वंतऽइहसंत्विंदवः ॥ अस्मान्तसमयेपवमा
नचोदयदक्षोदेवानामसिहिप्रियोमदः । जहिशत्रूंश्चभ्याभंदनायतःपिबेद्रसोममवनोमृधोजहि ॥ अदब्धऽइंदोपव
सेमदिन्तमऽआत्मेद्रस्यभवसिधासिरुत्तमः । अभिस्वर्तबृहवोमनीपिणोराजानमस्यभुवनस्यनिंसते ॥ सहस्रणीधः
शतधारोऽअद्भुतऽइंद्रायेंदुःपवतेकाम्यंमधु । जयन्क्षेत्रमभ्यर्षजयन्नपऽउरुनोगातुकृणुसोममीदृः ॥ कर्निकदत्कल
शेगोभिर्ज्यसेव्यंव्ययंसमयावारमर्षसि । मर्मज्यमानोऽअत्योनसानसिर्द्रस्यसोमजठरेसमक्षरः ॥ स्वादुःपवस्व
दिव्यायजन्मनेस्वादुरिंद्रायसुहवीतुनाम्ने । स्वादुर्मित्रायवरुणायवायवेबृहस्पतयेमधुमाँऽअदाभ्यः ॥ १० ॥ अ
त्यैमृजंतिकलशेदशक्षिपःप्रविप्राणांमत्योवाचऽईरते । पवमानाऽअभ्यर्षतिसुष्टुतिमैद्रविशंतिमदिरासुऽइंदवः ॥

(९।४।१८) इंद्रायेतिद्वादशर्चस्यसूक्तस्यभार्गवोवेनःपवमानसोमोजगत्येद्वेत्रिष्टुभौ ।

पर्वमानोऽअभ्यर्षासुवीर्यमुर्वीगव्यूतिमहिर्शर्मसुप्रथः । मार्किनोऽअस्यपरिषूतिरीशुतेंदोजयैमत्वयाधनंधनं ॥ अधि
द्यामस्थादृषभोर्विचक्षणोरुरुचद्विद्विरोरोचनाकविः । राजापवित्रमत्येतिरोरुवहिवःपीयूषंदुहतेनृचक्षसः ॥ दिवो
नाकेमधुजिह्वाऽअसश्चतोर्विनादुहन्त्युक्षणंगिरिष्ठां । अप्सुद्रुस्वावृधानंसमुद्रऽआसिंधोरुर्मामधुमंतपवित्रऽआ⁺ ॥
नाकेसुपर्णमुपपसिवांसंगिरोर्विनानामकृपंतपूर्वाः । शिशुरिहंतिमतयःपनिप्रतंहिरण्ययैशकुनंक्षामणिस्थां⁺ ॥ ऊर्ध्वो
गंधर्वोऽअधिनाकेऽअस्थाद्विश्वांरूपाप्रतिचक्षाणोऽअस्य । भानुःशुक्लेणशोचिषाव्यद्यौत्मारुरुचद्रोदसीमातराशुचिः
॥ ११ ॥ (९।५।१) प्रतऽआशवःपवमानधीजवोमदाऽअर्षतिरघुजाऽइवत्मना । दिव्याःसुपर्णामधुमंतऽइंदवो
मदिन्तमासःपरिकोशमासते ॥ प्रतेमदासोमदिरासऽआशवोसुक्षतरथ्यासोयथापृथक् । धेनुर्नवत्सपयसाभिवज्रि
णमिन्द्रमिंदवोमधुमंतऽऊर्मयः ॥ अत्योनर्हियानोऽअभिवाजमर्षस्वर्विकोशंदिवोऽअद्रिमातरं । वृषापवित्रेऽअधि
सानोऽअव्ययेसोमःपुनानऽइंद्रियायधायसे ॥ प्रतऽआश्विनीःपवमानधीजवोदिव्याऽअसृग्रन्पयसाधरीमणि । प्रां

पंचमेववाकेएकादशसूक्तानि (९।५।१) प्रतआशवइत्यष्टाचत्वारिंशदृचस्यसूक्तस्यआद्यानांदशानामकृष्टामाषाकृषयःएकादश्यादि
दशानांसिकतानिवावरीएकविंश्यादिदशानांपृभियोजाःएकत्रिंश्यादिदशानामत्रयःएकचत्वारिंश्यादिपंचानांभौमोत्रिःअंत्यानांसिस्तृणां
शौनकोगृत्समदःपवमानसोमोजगती ।

तर्कषयःस्थाविरीरसृक्षतयेत्वामृजंत्यृषिषाणवेधसः ॥ विश्वाधामानिविश्वचक्षऽऋभ्वंसःप्रभोस्तेसुतःपरियंतिकेतवः ।
व्यानशिःपवसेसोमधर्मभिःपतिर्विश्वस्यभुवनस्यराजसि ॥ १२ ॥ उभयतःपवमानस्यरश्मयोध्रुवस्यसुतःपरियंतिके
तवः । यदीपवित्रेऽअधिमृज्यतेहरिःसत्तानियोनाकलशेषुसीदति ॥ यज्ञस्यकेतुःपवतेस्वध्वरःसोमोदेवानामुपयाति
निष्कृतं । सहस्रधारःपरिकोशमर्षतिवृषापवित्रमत्येतिरोरुवत् ॥ राजासमुद्रंनद्योऽविगाहतेपामूमिसंचतेसिंधुपुश्रि
तः । अर्धस्थात्सानुपर्वमानोऽअव्ययनाभापृथिव्याधुरणोमहोदिवः⁺ ॥ दिवोनसानुस्तनयन्नचिक्रदृह्योश्चयस्यपृ
थिवीचधर्मभिः । इंद्रस्यसुर्यपवतेविवेविंदुसोमःपुनानःकलशेषुसीदति ॥ ज्योतिर्यज्ञस्यपवतेमधुप्रियं पितादेवा
नांजनिताविभूवसुः । दधातिरत्नंस्वधयोर्पीच्यंमदिन्तमोमत्सरऽइंद्रियोरसः ॥ १३ ॥ अभिक्रंदंकलशंवाज्यर्ष
तिपतिर्दिवःशतधारोविचक्षणः । हरिर्मित्रस्यसदनेषुसीदतिमर्मृजानोर्विभिःसिंधुभिर्वृषा ॥ अग्रेसिंधूनांपर्वमानोऽ
अर्षत्यग्रेवाचोऽअग्रियोगोषुगच्छति । अग्रेवाजस्यभजतेमहाधनंस्वायुधःसोतृभिःपूयतेवृषा ॥ अयंमत्वांछकुनोय
थाहितोव्येससारपवमानऽऊर्मिणा । तवकत्वारोदसीऽअंतराकवेशुचिर्धियापवतेसोमऽइंद्रते ॥ द्रापिवसानोयज
तोर्दिविस्पृशंमंतरिक्षप्राभुवनैष्वर्पितः । स्वर्जज्ञानोभसाभ्यक्रमीत्तलमस्यपितरमाविवासति ॥ सोऽअस्यविशेमहि
शर्मयच्छतियोऽअस्यधामप्रथमंव्यानशे । पदंयदस्यपरमेव्योमन्यतोविश्वाऽअभिसंयातिसंयतः ॥ १४ ॥ प्रोऽअं

यासीदिंदुरिंद्रस्यनिष्कृतंसखासख्युर्नप्रमिनातिसंगिरं । मय्येड्वयुवतिभिःसमर्षतिसोमःकलशेशतयान्नापथा⁺ ॥
 प्रवोधियोमंद्रयुवोविपन्युवःपनस्युवःसंवसनेष्वक्रमुः । सोममनीषाऽअभ्यनूषतस्तुभोभिधेनवःपयसेमशिश्नयुः ॥
 आनःसोमसंयतैपिप्युषीमिषमिदोपवस्वपवमानोऽअस्त्रिधं । यानोदोहतेत्रिरहन्नसंश्रुषीक्षुमद्वाजवन्मधुमत्सुवीर्यं ॥
 वृषामतीनांपवतेविचक्षणःसोमोऽअहःप्रतरीतोषसोदिवः । काणासिंधूनांकलशांऽअवीवशदिंद्रस्यहाद्यांविशन्मनी
 षिभिः ॥ मनीषिभिःपवतेपूर्वःकविर्नृभिर्नृतःपरिकोशांऽअचिक्रदत् । त्रितस्यनामजनयन्मधुक्षरदिंद्रस्यवायोःस
 ख्यायकर्तवे ॥ १५ ॥ अयंपुनानऽउषसोविरोचयदयंसिंधुभ्योऽअभवदुलोककृत् । अयंत्रिःसप्तदुदुहानऽआशिरं
 सोमोहृदेपवतेचारुमत्सरः⁺ ॥ पवस्वसोमदिव्येषुधामसुसृजानऽइदोकलशेषवित्रऽआ । सीदन्निंद्रस्यजठरेकनिक्रद
 न्मभिर्नृतःसूर्यमारोहयोदिवि⁺ ॥ अद्रिभिःसुतःपवसेपवित्रऽआऽइद्विंद्रस्यजठरेष्वाविशन् । त्वंनृचक्षाऽअभवोवि
 चक्षणसोमगोत्रमंगिरोभ्योवृणोरप ॥ त्वांसोमपवमानंस्वाध्याधोनुविप्रासोऽअमदन्नवस्यवः । त्वांसुपर्णऽआभरद्वि
 स्तरीदोविश्वाभिर्मतिभिःपरिष्कृतं ॥ अव्येपुनानंपरिवारऽऊर्मिणाहरिनवतेऽअभिसप्तधेनवः । अपामुपस्थेऽअध्या
 यवःकविमृतस्ययोनामहिषाऽअहेषत ॥ १६ ॥ इंदुःपुनानोऽअतिगाहतेमृधोविश्वातिकृण्वन्तसुपधानियज्यवे ।
 गाःकृण्वानोनिर्णिजहर्नृतःकविरत्योनक्रीळन्परिवारमर्षति ॥ असश्नतःशतधाराऽअभिश्चियोहरिनवतेवताऽउद

न्युवः । क्षिपोमृजंतिपरिगोभिरावृतंतृतीयेषुष्टेऽअधिरोचनेदिवः⁺ ॥ तवेमाःप्रजादिव्यस्यरेतसस्त्वविश्वस्यभुवन
 स्यराजसि । अथेदंविश्वपवमानतेवशेत्वमिदोप्रथमोधामधाऽअसि ॥ त्वंसमुद्रोऽअसिविश्ववित्कवेतवेमाःपंचप्रदि
 शोविधर्मणि । त्वंघांचपृथिवींचार्तिजन्मिषेतवज्योतीषिपवमानसूर्यः ॥ त्वंपवित्रेजसोविधर्मणिदेवभ्यःसोमपव
 मानपूयसे । त्वामुशिजःप्रथमाऽअगृभ्णततुभ्येमाविश्वाभुवनानियेमिरे ॥ १७ ॥ प्ररेभऽएत्यतिवारमव्ययंवृषाव
 नेष्ववचक्रदद्धरिः । संधीतयोवावशानाऽअनूषतशिश्नुरिहंतिमतयःपनिमत्तं ॥ ससूर्यस्यरश्मिभिःपरिव्यतंतुंत
 न्वानस्त्रिवृतंतयथाविदे । नयन्नृतस्यप्रशिषोनवीयसीःपतिर्जनीनामुपयातिनिष्कृतं⁺ ॥ राजासिंधूनांपवतेपतिर्दिवऽ
 क्रतुस्ययातिपृथिभिःकनिक्रदत् । सहस्रधारःपरिषिच्यतेहरिःपुनानोवाचजनयन्नुपावसुः ॥ पवमानमह्यर्णोविधावसि
 सूरोनचित्रोऽअव्ययानिपव्यया । गर्भस्तिपूतोनृभिरद्रिभिःसुतोमहेवाजायधन्यायधन्वसि ॥ इषमूर्जपवमानाभ्यर्ष
 सिश्येनोनवंसुकलशेषुसीदसि । इन्द्रायमह्यमद्योमदःसुतोदिवोविष्टंभऽउपमोविचक्षणः⁺ ॥ १८ ॥ सप्तस्वसारोऽअभि
 मातरःशिशुनवजज्ञानंजेन्यंविपश्चितं । अपांगंधर्वदिव्यंनृचक्षंसंसोमंविश्वस्यभुवनस्यराजसे ॥ ईशानऽइमाभुवना
 निवीयसेयुजानऽइदोहरितःसुपर्णः । तास्तैक्षरंतुमधुमदृतंपयस्तव्रतेसौमतिष्ठंतुकृष्टयः ॥ त्वंनृचक्षाऽअसिसोमवि
 श्वतःपवमानवृषभताविधावसि । सनःपवस्ववसुमद्विरण्यवद्वयंस्यामभुवनेषुजीवसे ॥ गोवित्पवस्ववसुविद्विरण्य

विद्वेतोधाऽइदोभुवनेष्वर्पितः । त्वंसुवीरोऽसिसोमविश्ववित्तत्वाविप्राऽउपगिरेमऽआसते ॥ उन्मध्वऽऊर्मिर्वनना
 ऽअतिष्ठिपदपोवसानोमहिषोविगाहते । राजापवित्ररथोवाजमारुहसहस्रभृष्टिर्जयतिश्रवोबृहत् ॥ १९ ॥ सभं
 दनाऽउदियतिप्रजावतीर्विश्वायुर्विश्वाःसुभराऽअहर्दिवि । ब्रह्मप्रजावद्रथिमश्वपस्त्यपीतऽइद्विद्रमस्मभ्यंयाचता
 त् ॥ सोऽअग्नेऽअह्नाहरिर्हर्यतोमदःप्रचेतसाचेतयतेऽअनुद्युभिः । द्वाजनायातयन्नृतीयतेनराचशंसदैव्यंचधर्त
 रि ॥ अंजतेव्यंजतेसमंजतेऽतुरिहंतिमधुनाभ्यंजते । सिंधोरुच्छ्रासेपतयंतमुक्षणैरिण्यपावाःपशुमासुगृभ्णते ॥
 विपश्चितेपर्वमानायगायतमहीनधारात्यन्धोऽअर्षति । अहिर्नजूर्णामतिसर्पतित्वचमत्योनक्रीळन्नसरदृषाहरिः ॥
 अग्नेगोराजाप्यस्तविष्यतेविमानोऽअह्नाभुवनेष्वर्पितः । हरिर्धृतस्तुःसुहृशीकोऽअर्णवोज्योतीरथःपवतेरायऽओक्वः*
 ॥ २० ॥ असर्जिस्कंभोदिवऽउद्यंतोमदःपरित्रिधातुर्भुवनान्यर्षति । अंशुंरिहंतिमतयःपनिमंतंगिरायदिनिर्णिजमृ
 ग्मिणोययुः+ ॥ प्रतेधाराऽअत्यण्वानिमेष्ट्यःपुनानस्यंसंयतोयंतिरंहयः । यद्गोभिरिदोचम्बोःसमज्यसऽआसुवानः
 सोमकलशेषुसीदसि ॥ पर्वस्वसोमक्रतुविन्नऽउक्थ्योव्योवारेपरिधावमधुप्रियं । जहिविश्वान्नक्षसऽइदोऽअत्रिणोबृ
 हद्वदेमविदथेसुवीराः ॥ २१ ॥ (९।५।२) प्रतुद्रवपरिकोशंनिषीदन्तुभिःपुनानोऽअभिवाजमर्ष । अश्वंनत्वावा

(९।५।२) प्रतुद्रवेतिनवर्चस्यसूक्तस्यकाव्यउशनापवमानसोमस्त्रिष्टुप् ।

जिनमर्जयंतोच्छाबर्हिरिशुनाभिर्नयंति ॥ स्वायुधःपवतेदेवऽइंदुरशस्तिहावृजनंरक्षमाणः । पितादेवानांजनितासु
 दक्षोविष्टंभोदिवोधरुणःपृथिव्याः ॥ ऋषिर्विप्रःपुरऽएताजनानामुभूधीरऽउशनाकाव्येन । सचिद्विवेदनिहितंयदा
 सामपीच्यैगुह्यंनानामगोनां ॥ एषस्यतेमधुमाँऽइंद्रसोमोवृषावृष्णेपरिपवित्रेऽअक्षाः । सहस्रसाःशतसाभूरिदावाश
 श्वत्तमंबर्हिरावाज्यस्थात् ॥ एतेसोमाऽअभिगव्यासहस्रामहेवाजायामृतायश्रवांसि । पवित्रेभिःपर्वमानाऽअसृग्र
 न्द्रवस्यवोनपृतनाजोऽअत्याः ॥ २२ ॥ परिहिष्मापुरुहृतोजनानांविश्वासंरज्जोर्जनापूयमानः । अथाभरदयेनभृत
 प्रयांसिरयितुंजानोऽअभिवाजमर्ष ॥ एषसुवानःपरिसोमःपवित्रेसर्गोनसष्टोऽअदधावदवा । तिग्मेशिशानोमहिषो
 नभृंगेगागव्यन्नभिशूरोनसत्वा ॥ एपाययौपरमादंतरद्रेःकूचित्सूतीरुर्वेगाविवेद । दिवोनविद्युत्स्तनयंत्यभ्रैःसोमं
 स्यतेपवतऽइंद्रधारा ॥ उतस्मराशिपरियासिगोनामिद्रेणसोमसरथंपुनानः । पूर्वोरिषोबृहतीर्जीरदानोशिक्षाशचीव
 स्तवताऽउपपृष्टत्+ ॥ २३ ॥ (९।५।३) अयंसोमऽइंद्रतुभ्यंसुन्वेतुभ्यंपवतेत्वमस्यपाहि । त्वंहयंचकृषेत्वंववृषऽइ
 दंमदाययुज्यायसोमं ॥ सऽईरथोनभूरिषाळयोजिमहःपुरुणिसातयेवसूनि । आदींविश्वानहुष्याणिजातास्वर्षाताव
 नऽऊर्ध्वानंवन्त ॥ वायुर्नयोनियुत्वाँऽइष्ट्यामानासत्येवहवऽआशंभविष्ठः । विश्ववारोद्रविणोदाऽइवत्मन्पूषेवधीज

(९।५।३) अयंसोमइत्यष्टर्चस्यसूक्तस्यकाव्यउशनापवमानसोमस्त्रिष्टुप् ।

वनोसिसोम ॥ इन्द्रोनयोमहाकर्माणिचक्रिर्हतावृत्राणामसिसोमपुर्भित् । पैद्वोनहित्वमहिनाम्नांहताविश्वस्यासिसोम
दस्योः ॥ अग्निर्नयोवनऽआसृज्यमानोवृथापाजांसिकृणुतेनदीषु । जनोनयुध्वामहतऽउपन्दिरियर्तिसोमः पर्वमानऽ
ऊर्मिः ॥ एतेसोमाऽअतिवारण्यव्यादिव्यानकोशासोऽअश्रवर्षाः । वृथासमुद्रंसिंधवोननीचीः सुतासोऽअभिकल
शोऽअसृग्रन् ॥ शुष्मीशर्धोनमारुतंपवस्वानभिशस्तादिव्यायथाविद् । आपोनमक्षुसुमतिर्भवानः सहस्राप्साः पृतना
षाण्णयज्ञः ॥ राज्ञोनुतेवरुणस्यप्रतानिबृहद्भीरंतवसोमधाम । शुचिष्टमसिप्रियोनमित्रोदक्षाय्योऽअर्थमेवासिसो
म ॥ २४ ॥ (९।५।४) प्रोस्यवह्निः पृथ्याभिरस्यान्दिवोनवृष्टिः पर्वमानोऽअक्षाः । सहस्रधारोऽअसदक्ष्यऽस्मेमा
तुरुपस्थेवनऽआचसोमः ॥ राज्ञासिंधूनामवसिष्टवासऽऋतस्यनावमारुहद्रजिष्ठां । अप्सुद्रप्सोवावृधेयेनजूतोदुहऽ
ईपितादुहऽईपितुर्जा ॥ सिंहंनसंतमध्वोऽअयासंहरिमरुषंदिवोऽअस्यपतिं । शूरोयुत्सुप्रथमः पृच्छतेगाऽअस्यच
क्षसापारिपात्युक्षा ॥ मधुपृष्ठघोरमयासमश्वरंयुंजंत्युरुचक्रऽऋष्वं । स्वसारऽईजामयोमर्जयंतिसनाभयोवाजिन
मूर्जयन्ति ॥ चतस्रऽईघृतदुहः सचंतेसमानेऽअंतर्धरुणेनिषत्ताः । ताऽईमर्षतिनमसापुनानास्ताऽईविश्वतःपरिषन्ति
पूर्वीः ॥ विष्टंभोदिवोधरुणः पृथिव्याविश्वाऽउतक्षितयोहस्तेऽअस्य । असत्तऽउत्सोगृणतेनियुत्वान्मध्वोऽअंशुः प

(९।५।४) प्रोस्यवह्निरितिसप्तर्षस्यसूक्तस्यकाव्यउशनापवमानसोमस्त्रिष्टुप् ।

वतऽइन्द्रियाय ॥ वन्वन्नवातोऽअभिदेववीतिमिंद्रायसोमवृत्रहापवस्व । शग्धिमहः पुरुश्चंद्रस्यरायः सुवीर्यस्यपतयः
स्याम ॥ २५ ॥ (९।५।५) प्रहिन्वानोजनितारोदस्योरथोनवाजंसनिष्यन्नयासीत् । इंद्रंगच्छन्नार्युधासंशिशानो
विश्वावसुहस्तयोरादधानः ॥ अभित्रिपृष्ठवृषणवयोधामागूषाणामवावशंतवाणीः । वनावसानोवरुणोनसिंधुन्विर
न्धादयतेवार्योणि ॥ शूरग्रामः सर्ववीरः सहावान्जेतापवस्वसर्निताधनानि । तिग्मायुधः क्षिप्रधन्वासमत्स्वषाढः सा
हान्पृतनासुशत्रून् ॥ उरुगव्यूतिरभयानिकृष्वन्त्समीचीनेऽआपवस्वापुरंधी । अपः सिषासन्नपसः स्वर्गाः संचिक्र
दोमहोऽअस्मभ्यंवाजान् ॥ मत्सिसोमवरुणंमत्सिमित्रंमत्सींद्रमिंदोपवमानविष्णुं । मत्सिशर्धोमारुतंमत्सिदेवान्म
त्सिमहामिंद्रमिंदोमदाय ॥ एवाराजैवक्रतुमाँऽअमेनविश्वाधनिघ्नहुरितापवस्व । इंदोसुक्तायवचंसवयोधायुयंपा
तस्वस्तिभिःसदानः ॥ २६ ॥ ॥ इतिसप्तमाष्टकेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

एकपंचाशाध्यायेवर्गाः २६ सूक्तानि १५ ऋचः १३५ ॥ त्यागः ॥ पवमानायसोमायेदं १३५ ॥ इतिसप्तमेतृतीयः ॥

असर्जिकइयपःपरिसुवानःसाकमुक्षःपंचनोधाअधियत्कण्वःकनिक्रंतिप्रस्कण्वःप्रसेनानीश्चतुर्विंशतिर्देवोदासिः
प्रतर्दनोस्यप्रेषाष्टापंचाशदाद्यंतृचंवसिष्ठोपश्यदुत्तरानवपृथग्वासिष्ठाइंद्रप्रमतिर्वृषणोमन्युरुपमन्युर्योग्रपा

(९।५।५) प्रहिन्वानइतिषट्चस्यसूक्तस्यमैत्रावरुणिर्वसिष्ठःपवमानसोमस्त्रिष्टुप् ।

च्छक्तिः कर्णश्रुन्मृळीकोवसुकइतिचतुर्दशपराशरोत्याः कुत्सोभिन्नोद्वादशांबरीषऋजिश्वाचानुष्टुभंहृहृत्युपां
त्याहर्हतायाद्यैरेभसूनुकाश्यपोबृहत्याद्याभीनवंतेनव ॥ ४ ॥

॥ हरिःओम् ॥ (९।५।६) असर्जिज्वक्कारथ्येयथाजौधियामनोताप्रथमोमनीषी । दशस्वसारोऽधिसानोऽ
अव्येजतिवह्निंसदनान्यच्छ ॥ वीतीजनस्यदिव्यस्यकव्यैरधिसुवानोनहुष्यैभिरिदुः । प्रयोनृभिरमृतोमत्यैभिर्मर्म
ज्ञानोर्विभिर्गोभिर्द्भिः+ ॥ वृषावृष्णेरोरुवदंशुरस्मैपवमानोरुशदीर्तेपयोगोः । सहस्रमृकापधिभिर्वचोविदध्वस्
भिःसुरोऽअण्वंवियाति ॥ रुजाहृद्वाचिद्रक्षसःसदासिपुनानऽइदऽऊर्णुहिविवाजान् । वृश्चोपरिष्ठात्तुजतावधेनयेऽ
अंतिदूरादुपनायमेषां ॥ सप्रज्ञवन्नव्यसेविश्ववारसूक्तार्थपथःकृणुहिप्राचः । येदुःषहासोवनुषाबृहंतस्तांस्तेऽअद्याम
पुरुकृत्पुरुक्षो ॥ एवापुनानोऽअपःस्वर्गाऽअस्मभ्यंतोकातनयानिभूरि । शनःक्षेत्रमुरुज्योतीषिसोमज्योद्भूःसूर्यहृश
यैरिरीहि ॥ १ ॥ (९।५।७) परिसुवानोहरिरंशुःपवित्रेयोनसर्जिसनयैहियानः । आपच्छोकमिंद्रियंपूयमानःप्र
तिदेवाँऽअजुषतप्रयौभिः ॥ अच्छानचक्षाऽअसरत्पवित्रेनामदधानःकविरस्योनौ । सीदन्होतैवसदनेचमूषपेमग्म
भृष्यःसप्तविप्राः ॥ प्रसुमेधागातुविद्विध्वदेवःसोमःपुनानःसदऽएतिनित्यं । भुवद्विध्वेषुकाव्येषुरंतानुजनान्यततेपं
(९।५।६) असर्जिषिषडृचस्यसूक्तस्यमारीचःकश्यपःपवमानसोमस्त्रिष्टुप् । (९।५।७) परिसुवानइतिषडृचस्यसूक्तस्यमारीचःकश्यपःपवमा

चधीरः ॥ तवत्येसोमपवमाननिण्येविश्वेदेवास्त्रयऽएकादशासः । दशस्वधाभिरधिसानोऽअव्येमृजंतित्वानद्यःसप्त
यह्नीः+ ॥ तनुसत्यंपवमानस्यास्त्यत्रविश्वेकारवःसनसैत । ज्योतिर्यदह्नेऽअकृणोदुलोकंप्रावन्मनुदस्यवेकरभीकं ॥
परिसन्नेवपशुमांतिहोताराज्ञानसत्यःसमितीरियानः । सोमःपुनानःकलशाऽअयासीत्सीदन्मगोनमहिषोवनेषु ॥ २ ॥
(९।५।८) साकमुक्षोमर्जयंतस्वसारोदशधीरस्यधीतयोधनुत्रीः । हरिःपर्यद्रवजाःसूर्यस्यद्रोणंनक्षेऽअत्योनवा
जी+ ॥ संमातृभिर्नशिशुर्वावशानोवृषादधन्वेपुरुवारोऽअद्भिः । मयोनयोषामभिनिष्कृतंयन्तसंगच्छतेकलशऽउस्त्रि
याभिः ॥ उतप्रपिप्यऽऊर्ध्वरघ्यायाऽइंदुर्धाराभिःसचतेसुमेधाः । मूर्धानंगावःपर्यसाचमूष्वभिश्चीणंतिवसुभिर्ननि
कैः+ ॥ सनोदेवेभिःपवमानरदैदौरयिमश्विनैवावशानः । रथिरायतामुशतीपुरंधिरस्मद्व्यगादावनेवसूनां ॥ नृ
नौरयिमुपमास्वनवंतंपुनानोवाताप्यैविश्वश्चंद्रं । प्रवेदितुरिंदोतार्यायुःप्रातर्मक्षुधियावसुर्जगम्यात् ॥ ३ ॥ (९।५।९)
अधियदस्मिन्वाजिनीवशुभःस्पर्धतेधियःसूर्येनविशः । अपोवृणानःपवतेकवीयन्त्रजंनपशुवर्धनायमन्म ॥ द्विता
व्यूर्ण्वन्नमृतस्यधामस्वविदेभुवनानिप्रथंत । धियःपिन्वानाःस्वसरेनगावऽऋतायंतीरभिवावश्रऽइंदुं ॥ परियत्कविः

नसोमस्त्रिष्टुप् । (९।५।८) साकमुक्षइतिपंचर्चस्यसूक्तस्यगौतमोन्नाधःपवमानसोमस्त्रिष्टुप् । (९।५।९) अधियदितिपंचर्चस्यसूक्तस्य
धौरःकण्वःपवमानसोमस्त्रिष्टुप् ।

काव्याभरतेशूरोनरथोभुवनानिविश्वा । देवेषुयशोमतीयभूषन्दक्षायरायःपुरुभूषुनच्यः ॥ श्रियेजातःश्रियऽआनिरिया
युश्रियंवयोजरितृभ्योदधाति । श्रियंवसानाऽअमृतत्वमायन्भवैतिसत्यासमिथामितद्रौ ॥ इषमूर्जमभ्यर्षाश्वंगामुरु
ज्योतिःकृणुहिमत्सिदेवान् । विश्वानिहिसुषुहातानितुभ्यंपवमानबाधसेसोमशत्रून् ॥ ४ ॥ (१।५।१०) कनिकंतिहरि
रासुज्यमानःसीदुन्वनस्यजठरैपुनानः । नृभिर्यतःकृणुतेनिणिजंगाऽअतोमतीर्जनयतस्वधाभिः ॥ हरिःसृजानःपथ्या
मृतस्येयतिवाचमरितेवनावै । देवोदेवानांगुह्यानिनामाविष्कृणोतिबर्हिषिप्रवाचै ॥ अपामिवेदूर्मयस्तुंराणाःप्रमनी
षाऽईरतेसोममच्छ । नमस्यंतीरुपचयंतिसंचाचविशंत्युशतीरुशंतै ॥ तंमर्मृजानंमहिषनसानावंशुदुहंत्युक्षणैगिरिष्ठां ।
तंवावशानंमतयःसचंतेत्रितोविभर्तिवरुणंसमुद्रे ॥ इष्यन्वाचमुपवक्केवहोतुःपुनानऽईदोविष्यामनीषां । इंद्रश्चयत्क्ष
ययःसौभगायसुवोर्यस्यपतयःस्याम ॥ ५ ॥ (१।५।११) प्रसेनानीःशूरोऽअग्रेरथानांगव्यन्नेतिहर्षतेऽअस्यसेना ।
भद्रान्कृण्वर्निद्रह्वान्तसखिभ्यऽआसोमोवस्वारभसानिदत्ते ॥ समस्यहरिहरयोमृजंत्यश्वहृयैरनिशितंनमोभिः ।
आतिष्ठतिरथमिंद्रस्यसखाविद्वाऽएनासुमतिंयात्यच्छ ॥ सनोदेवदेवतातेपवस्वमहेसोमप्सरसऽइंद्रपानः । कृण्वन्न

(१।५।१०) कनिकंतीतिपंचर्चस्यसूक्तस्यकण्वःप्रस्कण्वःपवमानसोमस्त्रिष्टुप् । (१।५।११) प्रसेनानीरितिचतुर्विंशत्युच्यस्यसूक्तस्य
देवोदासिःप्रवर्दनःपवमानसोमस्त्रिष्टुप् ।

पोवर्षयन्धामुतेमामुरोरानोवरिवस्यापुनानः ॥ अजीतयेहतयेपवस्वस्वस्तयेसर्वतातयेबृहते । तदुशंतिविश्वेऽइमेस
खायस्तदुहंविमपवमानसाम ॥ सोमःपवतेजनितामतीनांजनितादिवोजनितापृथिव्याः । जनिताग्नेर्जनितासूर्यस्य
जनितेन्द्रस्यजनितोतविष्णोः ॥ ६ ॥ ब्रह्मादेवानांपदवीःकवीनामृषिर्विप्राणामहिषोमृगाणां । श्येनोगृध्राणांस्वधितिव
नानांसोमःपवित्रमत्यैतिरेभन् ॥ प्रावौविपद्वाचऽऋमिनसिंधुगिरिःसोमःपवमानोमनीषाः । अंतःपश्यन्वृजनेमावरा
ण्यातिष्ठतिवृषभोगोषुजानन् ॥ समत्सरःपृतसुवन्वन्नवातःसहस्ररेताऽअभिवाजमर्ष । इंद्रायेंदोपवमानोमनीष्यं
शोरुर्मिमीरयगाऽइषुण्यन् ॥ परिप्रियःकुलशेदेववातऽइंद्रायसोमोरण्योमदाय । सहस्रधारःशतवाजऽइंद्रवाजीन
सस्तिःसमनाजिगाति ॥ सपूव्योवसुविजायमानोमृजानोऽअप्सुदुहानोऽअद्रौ । अभिशस्तिपाभुवनस्यराजाविद
द्रातुंब्रह्मणेपूयमानः ॥ ७ ॥ त्वयाहिनःपितरःसोमपूर्वैकर्मणिचक्रुःपवमानधीराः । वन्वन्नवातःपरिधीऽरपोर्णवीरे
भिरश्वैर्मघवाभवानः ॥ यथापवधामनवेवयोधाऽअमित्रहावरिवोविद्धविष्मान् । एवापवस्वद्रविणंदधानऽइंद्रेसंति
ष्ठजनयायुधानि ॥ पवस्वसोममधुमाऽऋतावापोवसानोऽअधिसानोऽअव्ये । अवद्रोणानिघृतवातिसीदमदिन्तमो
मत्सरऽइंद्रपानः ॥ वृष्टिदिवःशतधारःपवस्वसहस्रसावाजयुदेववीतौ । संसिंधुभिःकुलशेवावशानःसमुच्चियाभिः
प्रतिरन्नऽआयुः ॥ एषस्यसोमोमतिभिःपुनानोत्योनवाजीतरतीदरातीः । पयोनदुग्धमदितेरिपिरमुर्विवगातुःसुयमो

नवोद्वा ॥ ८ ॥ स्वायुधः सोतृभिः पूयमानोभ्यर्षगुह्यं चारुनाम । अभिवाजं सतिरिव श्रवस्याभिवायुमभिगादेव सोम ॥
 शिशुं जज्ञानं हर्यंतं मृजंति शुभंति वाह्निमरुतो गणेन । कविर्गीर्भिः काव्येना कविः सन्तसोमः पवित्रमत्येतिरेभन् ॥ ऋषिम
 नायऽऋषिः कृत्स्वर्षाः सहस्रणीथः पदवीः कवीनां । तृतीयं धाममहिषः सिषा सन्तसोमो विराजमनुराजतिष्ठुप ॥ चमूष
 च्छयेनः शकुनो विभृत्वा गोविंदुर्द्रप्सऽआयुधानि बिभ्रत् । अपामूर्मिसचमानः समुद्रंतुरीयं धाममहिषो विवक्ति ॥ मयों
 नशुभ्रस्तन्वमृजानोत्योनसृत्वा सनये धनानां । वृषेव यूथापरिकौशमर्षन्कनिकदच्चम्बोऽरा विवेश ॥ ९ ॥ पर्वस्वेदो
 पर्वमानो महोभिः कनिकदत्परिवाराण्यर्ष । क्रीळन्चम्बोऽरा विंशपूयमानऽइंद्रं तेरसोमदिरोममत्तु ॥ प्रास्य धारा बृहती
 रसुग्रन्नको गोभिः कलशांऽआ विवेश । सामकृण्वन्सामन्यो विपश्चित्कंदनेत्यभिसख्युर्नजामि ॥ अपन्नन्नैषिपवमा
 नशत्रन्प्रियां नजारोऽअभिगीतऽइंदुः । सीदन्वनेषु शकुनो न पत्वा सोमः पुनानः कलशेषु सत्ता ॥ आतेरुचः पर्वमानस्य
 सोमयोषेवयंति सुदुधाः सुधाराः । हरिरानीतः पुरुवारोऽअप्स्वचिक्रदत्कलशैर्देवयुनां ॥ १० ॥ (९।६।१) अस्य

पष्ठेनुवाके सप्तसूक्तानि (९।६।१) अस्य प्रेषेत्पष्ठपंचाशद्वचस्य सूक्तस्याद्यानां तिसृणां मैत्रावरुणिर्वसिष्ठश्चतुर्ध्यादितिसृणां वासिष्ठोऽद्रप्रमतिः
 ततः द्वितीयादिनवतृचानां पवमानसोमस्त्रिष्टुप् सप्तम्यादितिसृणां वासिष्ठो वृषगणो दशम्यादितिसृणां वासिष्ठो मन्युस्त्रयोदश्यादितिसृणां वा
 सिष्ठोऽपमन्युः षोडश्यादितिसृणां वासिष्ठो न्याग्रपादे कोनविंश्यादितिसृणां वासिष्ठः शक्तिर्द्वाविंश्यादितिसृणां वासिष्ठः कर्णश्रुत्पंचविंश्यादि

प्रेषाहेमना पूयमानो देवो देवेभिः समपृक्तरसं । सुतः पवित्रं पर्येतिरेभन्मि तेव सद्यपशुमांतिहोता ॥ भद्रावस्त्रासमन्याऽ
 वसानो महान्कविर्निवचनानि शंसन् । आवच्यस्वचम्बोः पूयमानो विचक्षणो जार्गुविदेव वीतौ ॥ समुप्रियो मृज्यते
 सानोऽअव्येयशस्त्रो यशसां क्षेतोऽअस्मे । अभिस्वरधन्वा पूयमानो यूयं पातस्वस्तिभिः सदानः ॥ प्रगायताभ्यर्चामदे
 वान्तसोमं हिनोत महते धनाय । स्वादुः पवातेऽअतिपारमव्यमासीदातिकलशैर्देवयुनः ॥ इंदुर्देवानामुपसख्यमाय
 न्तसहस्रधारः पवते मदाय । नृभिः स्तवानोऽअनुधामपूर्वमगन्निद्रमहते सौभगाय ॥ ११ ॥ स्तोत्रे राये हरिरर्षा पुनानऽइंद्रं
 मदौ गच्छतु ते भराय । देवैर्याहिसरंधराधोऽअच्छायूयं पातस्वस्तिभिः सदानः ॥ प्रकाव्यं मुशने वब्रुवाणो देवो देवानां ज
 निमा विवक्ति । महिप्रतः शुचिबंधुः पावकः पदावराहोऽअभ्येतिरेभन् ॥ प्रहंसास्तु पलं मन्युमच्छामादस्तं वृषगणाऽ
 अयासुः । आंगुण्यं पर्वमानं सखायो दुर्मर्षसाकं प्रवदंति वाणं ॥ सरंहतऽउरुगायस्यैजुतिवृथा क्रीळंतं मिमते नगावः ।
 परीणं संकृणुते तिग्मशृंगो दिवा हरिर्दहंशेन कं मुञ्चः ॥ इंदुर्वाजी पवते गो न्योऽइंद्रे सोमः सहऽइन्वन्मदाय । हंति र
 क्षोबाधते पर्यरातीर्वरिवः कृण्वन्वृजनस्य राजा ॥ १२ ॥ अधधारयामध्वापृचानस्तिरोरोमपवतेऽअद्रिदुग्धः । इंदु

तिसृणां वासिष्ठो मृळीकोष्ठविंश्यादितिसृणां वासिष्ठो वसुक एकत्रिंश्यादि चतुर्दशानां शक्तयः पराशरः पंचचत्वारिंश्यादि चतुर्दशानां गिर
 सः कुत्सऋषयः पवमानसोमस्त्रिष्टुप् ।

रिंद्रस्यसख्यं जुषाणो देवो देवस्य मत्सरो मदाय ॥ अभिप्रियाणि पवते पुनानो देवो देवान्त्वेन रसेन पंचन् । इंदुर्धर्माण्यु
तुथावसानो दक्षिणोऽव्यतसानोऽव्ये ॥ वृषाशोणोऽभिकर्त्तिकदत्तानदयन्नेति पृथिवीमुत्तथां । इंद्रस्येव वमु
राशृण्वऽआजौ प्रचेतयन्नर्षति वाचमेमां ॥ रसाद्यः पर्यसापिन्वमानऽईरयन्नेषि मधुमंतमंशुं । पर्वमानः संतनिमेषि
कृण्वन्निद्राय सोमपरिषिच्यमानः ॥ एवापवस्वमदिरो मदायोदग्राभस्य नमयन्वधस्त्रैः । परिवर्णभरमाणो रुशंतगव्यु
नोऽअर्षपरिसोमसिक्तः ॥ १३ ॥ जुष्टीनऽइंदो सुपथा सुगान्युरौ पवस्व वरिवांसि कृण्वन् । घनेव विष्वग्दुरितानि वि
घ्नन्निधुण्णनाधन्वसानोऽव्ये ॥ वृष्टिनोऽअर्षदिव्यां जिगृह्णुमिळावतीं शंगर्यां जीरदानुं । स्तुक्कैव वीताधन्वा विचिन्व
न्वधूंऽरिमांऽअवरांऽइंदो वायून् ॥ ग्रंथिन विष्यग्रधितं पुनानऽऋजुचंगातुं वृजिनं च सोम । अत्योनक्रदो हरिरासृजा
नो मर्यो देवधन्वपस्त्यावान् ॥ जुष्टो मदाय देवतां तऽइंदो परिष्णुनाधन्वसानोऽव्ये । सहस्रधारः सुरभिरदब्धः परिस्त्र
ववाजं सातौ नृषव्यै ॥ अरइमानो र्ये रथाऽअयुक्ताऽअत्यासोन संसृजानासंऽआजौ । एतेशु कासौ धन्वंति सोमा देवाऽसस्तां
ऽउपयाता पिवध्वै ॥ १४ ॥ एवानऽइंदोऽअभिदेववीतिं परिस्त्रवनभोऽअर्णश्च मूषु । सोमोऽअस्मभ्यं काम्यं बृहंतं रयिं ददा
तु वीरवंतमुग्रं ॥ तक्षद्यदीमनं सोवेन तो वाग्ज्येष्ठस्य वाधर्मणि क्षोरनीके । आदीमायन्वरमावावशाना जुष्टं पतिं कलशे
गावऽइंदुं ॥ प्रदानुदो दिव्यो दानु पिन्वऽऋतमृताय पवते सुमेधाः । धर्माभुवद्वृज न्यस्य राजा प्ररश्मिभिर्दशभिर्भारिभूम ॥

पवित्रैभिः पर्वमानो नृचक्षाराजा देवानामुत्तमर्त्यानां । द्विताभुवद्रयिपती रयीणामृतं भरत्सुभृतं चाविंदुः ॥ अर्वोऽइव श्र
वंसेसातिमच्छेद्रस्य वायोरभिवीतिमर्ष । सनः सहस्रा बृहतीरिषो दाभवा सोमद्रविणो वित्पुनानः ॥ १५ ॥ देवाव्यो
नः परिषिच्यमानाः क्षयं सुवीरधन्वंतु सोमाः । आयज्यवः सुमतिं विश्ववाराहो तारो नर्दि विजयो मद्रतमाः ॥ एवादेव दे
वताते पवस्वमहे सोमप्सरसे देवपानः । महश्चिद्विष्मसिंहिताः संमर्ये कृधि सुष्ठाने रोदसी पुनानः ॥ अश्वोनक्रदो वृष
भिर्युजानः सिंहो नभीमो मनसोजवीयान् । अर्वाचीनैः पृथिभिर्ये रजिष्ठाऽआपवस्वसौमनसं नऽइंदो ॥ शतंधारा देवजा
ताऽअंसुग्रन्तसहस्रमेनाः कवयो मृजंति । इंदोऽसुनित्रं दिवऽआपवस्वपुरऽएतासि महतो धनस्य ॥ दिवोनसर्गाऽअससृ
ग्रमङ्काराजानमित्रं प्रमिनातिधीरः । पितुर्न पुत्रः क्रतुर्भिर्यतानऽआपवस्वविशेऽअस्याऽअजीतिं ॥ १६ ॥ प्रतेधारा म
धुमती रसुग्रन्वारान्यत्पुतोऽअत्येव्यव्यान् । पर्वमानपर्वसेधामगोनां जज्ञानः सूर्यमपिन्वोऽअकैः ॥ कर्त्तिकददनुपथा
मृतस्य शुक्रो विभास्यमृतस्य धाम । सऽइंद्राय पवसे मत्स्रवान् हिन्वानो वाचं मतिभिः कवीनां ॥ दिव्यः सुपणो वचक्षि
सोमपिन्वन्धाराः कर्मणा देववीतौ । एंदो विशकलशं सोमधानं कंदन्निहिसूर्यस्योपरश्मिं ॥ तिष्ठो वाचऽईरयति प्रवहं
ऋतस्य धीतिं ब्रह्मणो मनीषां । गावो यंति गोपतिं पृच्छमानाः सोमं यंति मृतयो वावशानाः ॥ सोमं गावो धेनवो वावशा
नाः सोमं विप्रामतिभिः पृच्छमानाः । सोमः सुतः पूर्यतेऽअज्यमानः सोमोऽअर्कास्त्रिष्टुभः संनवंते ॥ १७ ॥ एवानः सोम

रिंद्रस्यसख्यं जुषाणो देवो देवस्य मत्सरो मदाय ॥ अभिप्रियाणि पवते पुनानो देवो देवान्त्वेनुरसेन पंचन् । इंदुर्धर्माण्यु
तुथावसानो दक्षिणोऽव्यतसानोऽव्ये ॥ वृषाशोणोऽभिकर्त्तिकदद्धान्दयन्नेति पृथिवीमुत्तथां । इंद्रस्येव वमु
राशृण्वऽआजौ प्रचेतयन्नर्षति वाचमेमां ॥ रसाय्यः पर्यसापिन्वमानऽईरयन्नेषिमधुमंतमंशुं । पर्वमानः संतनिमैषि
कृण्वन्नद्राय सोमपरिषिच्यमानः ॥ एवापवस्वमदिरो मदायोदग्राभस्य नमयन्वधत्तैः । परिवर्णभरमाणो रुशं तंगव्यु
नोऽअर्षपरिसोमसिक्तः ॥ १३ ॥ जुष्टीनऽइंदो सुपथा सुगान्युरौ पवस्व वरिवांसि कृण्वन् । घृनेव विष्वग्दुरितानि वि
घ्नन्नधिष्णुना धन्वसानोऽव्ये ॥ वृष्टिनोऽअर्षदिव्यां जिगृह्णुमिळावतीं शंगर्यां जीरदानुं । स्तुकेव वीता धन्वा विचिन्व
न्वधूऽरिमांऽअवरांऽइंदो वायून् ॥ ग्रंथिन विष्यग्रधितं पुनानऽऋजुं चंगातुं वृजिनं च सोम । अत्योनऽइंदो हरिरासृजा
नो मयो देव धन्वपस्त्यावान् ॥ जुष्टो मदाय देवतां तऽइंदो परिष्णुना धन्वसानोऽव्ये । सहस्रधारः सुरभिरदब्धः परिस्त्र
ववाजं सातौ नृषव्ये ॥ अरुमानो रथोऽअयुक्ताऽअत्यासो न संसृजाना संऽआजौ । एतेशु कासौ धन्वंति सोमा देवां सस्तां
ऽउपयाता पिवध्वे ॥ १४ ॥ एवानऽइंदोऽअभिदेववीतिं परिस्त्रवनभोऽअर्णश्च मूषु । सोमोऽअस्मभ्यं काम्यं बृहंतं रयिं ददा
तु वीरवंतमुग्रं ॥ तक्षद्यदी मनसो वेनतो वाग्ज्येष्ठस्य वाधर्मणि क्षोरनीके । आदीमायन्वरमावावशाना जुष्टं पतिं कलशे
गावऽइंदुं ॥ प्रदानो दिव्यो दानु पिन्वऽऋतमृताय पवते सुमेधाः । धर्माभुवद्भुजं न्यस्य राजा प्ररश्मिभिर्दशभिर्भारिभूम ॥

पवित्रैभिः पर्वमानो नृचक्षाराजा देवानामुत्तमर्त्यानां । द्विताभुवद्रयिपती रयीणामृतं भरत्सुभृतं चाविंदुः ॥ अवींऽइव श्र
वंसे सातिमच्छेद्रस्य वायो रभिवीतिमर्ष । सनः सहस्रा बृहती रिषो दाभवा सोमद्रविणो वित्पुनानः ॥ १५ ॥ देवाव्यो
नः परिषिच्यमानाः क्षयं सुवीरं धन्वंतु सोमाः । आयज्यवः सुमतिं विश्ववाराहो तारो न दिवि जयो मद्रतमाः ॥ एवादेव दे
वताते पवस्वमहे सोमं पसरसे देवपानः । महश्चिद्धिष्मसिंहिताः संमये कृधि सुष्ठाने रोदसी पुनानः ॥ अश्वोनऽइंदो वृष
भिर्युजानः सिंहो नभीमो मनसो जवीयान् । अर्वाचीनैः पृथिभिर्ये रजिष्ठाऽआपवस्वसौमनसं नऽइंदो ॥ शतंधारां देवजां
ताऽअसृग्रन्तसहस्रमेनाः कवयो मृजंति । इंदो सनित्रं दिवऽआपवस्वपुरऽएतासि महतो धनस्य ॥ दिवोन सर्गाऽअससृ
ग्रमङ्गां राजानमित्रं प्रमिनाति धीरः । पितुर्न पुत्रः क्रतुर्भिर्यतानऽआपवस्वविशेऽअस्याऽअजीति ॥ १६ ॥ प्रतेधारां म
धुमती रसृग्रन्वारान्यत्पुतोऽअत्येव्यव्यान् । पर्वमानऽपर्वसेधामगो नां जज्ञानः सूर्यमपिन्वोऽअकैः ॥ कर्त्तिकदद्दनुपथां
मृतस्य शुक्रो विभास्य मृतस्य धाम । सऽइंद्राय पवसे मत्स्रवान् हिन्वानो वाचं मतिभिः कवीनां ॥ दिव्यः सुपणो वचक्षि
सोमपिन्वन्धाराः कर्मणा देववीतौ । एंदो विशकलशं सोमधानं कंदन्निहिसूर्यस्योपरि रश्मिं ॥ तिष्ठो वाचऽईरयति प्रवहं
ऋतस्य धीतिं ब्रह्मणो मनीषां । गावो यंति गोपतिं पृच्छमानाः सोमं यंति मृतयो वावशानाः ॥ सोमं गावो धेनवो वावशा
नाः सोमं विप्रामतिभिः पृच्छमानाः । सोमः सुतः पूर्यतेऽअज्यमानः सोमोऽअर्कास्त्रिष्टुभः संनवंते ॥ १७ ॥ एवानः सोम

परिचिच्यमानऽआपवस्वपुयमानः स्वस्ति । इन्द्रमाविशबृहतारवेणवर्धयावाचंजनयापुरंधि ॥ आजार्गुविर्विप्रऽऋता
मंतीनासोमः पुनानोऽअंसदच्चमूषु । सपंतियंभिधुनासोनिकामाऽअध्वर्यवोरधिरासः सुहस्ताः ॥ सपुनानऽउपसूरेन
धातोभेऽअप्रारोदसीविषऽआवः । प्रियाचिद्यस्यप्रियसासऽऋतीसतूधनैकारिणेनप्रयंसत् ॥ सर्वर्धितावर्धनः पुयमा
नः सोमोमीढाँऽअभिनोज्योतिषावीत् । येनानः पूर्वपितरः पदज्ञाः स्वर्विदोऽअभिगाऽअद्रिमुष्णन्+ ॥ अक्रान्तसमुद्रः
प्रथमेविधर्मन्जनयन्प्रजाभुवनस्यराजा । वृषापवित्रेऽअधिसानोऽअव्येबृहत्सोमोवावृधेसुवानऽइंदुः ॥ १८ ॥ मह
त्तसोमोमहिषश्चकारापांयद्रभोवृणीतदेवान् । अर्द्धादिद्रेपवमानऽओजोर्जनयत्सूर्येज्योतिरिंदुः ॥ मत्सिवायुमिष्ट
येराधेसेचमत्सिमित्रावरुणापुयमानः । मत्सिशर्धोमारुतंमत्सिदेवान्मत्सिद्यावापृथिवीदेवसोम ॥ ऋजुः पवस्ववृजि
नस्यहंतापामीवांवाधमानोमृधश्च । अभिश्रीणन्पयः पयसाभिगोनामिंद्रस्यत्वंतव्वयंसखायः ॥ मध्वः सुदपवस्व
स्वऽउत्संवीरचनऽआपवस्वाभगंच । स्वदस्वेद्रायपवमानऽइंदोरयिचनऽआपवस्वासमुद्रात्+ ॥ सोमः सुतोधारया
त्योनहित्वासिंधुर्ननिम्नमाभेवाज्यक्षाः । आयोनिंवन्मसदत्पुनानः समिंदुर्गोभिरसरत्समद्भिः ॥ १९ ॥ एषस्यते
पवतऽइंद्रसोमश्चमूषुभीरऽउशतेतवस्वान् । स्वर्चक्षारधिरः सत्यशुष्मः कामोनयोदेवयतामसर्जि ॥ एषप्रत्नेनवयसापु
नानस्तिरोवपीसिदुहितुर्दधानः । वसानः शर्मत्रिवरूथमप्सुहोतेवयातिसमनेषुरभन् ॥ नूनस्त्वरंधिरोदेवसोमपरिस्त्र

वचस्वोः पुयमानः । अप्सुस्वार्दिष्टोमधुमौऽऋतावादेवोनयः सवितासत्यमन्मा ॥ अभिवायुंवीत्यर्षागृणानोऽभिमि
त्रावरुणापुयमानः । अभीनरंधीजवनरंथेष्टामभींद्रवृषणंवज्रबाहुं ॥ अभिवस्त्रासुवसनान्यर्षाभिधेनूः सुदुघाः पुयमा
नः । अभिचंद्राभर्तवेनोहिरण्याभ्यश्वात्रधिनोदेवसोम ॥ २० ॥ अभीनोऽअर्षदिव्यावसून्यभिविश्वापार्थिवापुय
मानः । अभियेनद्रविणमश्रवामाभ्यार्षेयंजमदग्निवन्नः ॥ अयापवापवस्वनावसूनिमांश्चत्वऽइंदोसरसिप्रधन्व । ब्र
धश्चिदत्रवातो नजुतः पुरुमेधश्चित्तकवेनरंदात् ॥ उतनऽएनापवयापवस्वाधिश्रुतेश्रवाय्यस्यतीर्थ । षष्टिसहस्रानैगुतो
वसूनिवृक्षंनपक्वधूनवद्रणाय ॥ महीमेऽअस्यवृषनामशूषेमांश्चत्वेवापृशनेवावधत्रे । अस्वापयन्निगुतस्नेहयच्चापामि
त्राँऽअपाचितौऽअचेतः+ ॥ संत्रीपवित्राविततान्येष्यन्वेकंधावसिपुयमानः । असिभगोऽअसिंदात्रस्यंदातासिमघ
वामघवन्त्यऽइंदो ॥ २१ ॥ एषविश्ववित्पवतेमनीषीसोमोविश्वस्यभुवनस्यराजा । द्रप्ताँऽईरयन्विदधोष्विंदुर्विवार
मव्यंसमयाति याति ॥ इंदुरिहंतिमहिषाऽअर्द्धाः पदेरैभंतिक्वयोनगृध्राः । हिन्वंतिधीरादशभिः क्षिपाभिः समंज
तेरूपमपारंसेन ॥ त्वयावयंपवमानेनसोमभरेकृतंविचिनुयामशश्वत् । तन्नोमित्रो ॥ २२ ॥ (१।६।२) अभि
नोवाजसातमंरयिमर्षपुरुस्पृहं । इंदोसहस्रभर्णसंतुविद्युन्मंविश्वसहं ॥ परिष्यसुवानोऽअव्ययंरथेनवर्माव्यत ।

(१।६।२) अभिनइतिद्वादशर्चस्यसूक्तस्यांबरीषऋजिश्वा नोपवमानसोमोनुष्टुबेकादशीबृहती ।

परिषिच्यमानऽआपवस्वपूयमानः स्वस्ति । इन्द्रमाविशबृहतारवेणवर्धयावाचंजनयापुरंधि ॥ आजगृविर्विप्रऽऋता
मंतीनासोमः पुनानोऽअसदच्चमूषु । सपैतियंभिधुनासोनिकामाऽअध्वर्यवोरधिरासः सुहस्ताः ॥ सपुनानऽउपसूरेन
धातोभेऽअप्रारोदसीविषऽआवः । प्रियाचिद्यस्यप्रियसासऽऋतीसतूधनैकारिणेनप्रयंसत् ॥ सर्वर्धितावर्धनः पूयमा
नः सोमोमीढाँऽअभिनोज्योतिषावीत् । येनानः पूर्वेपितरः पदज्ञाः स्वर्विदोऽअभिगाऽअद्रिमुष्णन्+ ॥ अक्रान्तसमुद्रः
प्रथमेविधर्मन्जनयन्प्रजाभुवनस्यराजा । वृषापवित्रेऽअधिसानोऽअव्येबृहत्सोमोवावृधेसुवानऽइंदुः ॥ १८ ॥ मह
त्तसोमोमहिषश्चकारापांयद्रभोवृणीतदेवान् । अर्द्धादिद्रेपवमानऽओजोर्जनयत्सूर्येज्योतिरिंदुः ॥ मत्सिवायुमिष्ट
येराधेसेचमत्सिमित्रावरुणापूयमानः । मत्सिशर्धोमारुतंमत्सिदेवान्मत्सिद्यावापृथिवीदेवसोम ॥ ऋजुः पवस्ववृजि
नस्यहंतापामीवांबाधमानोमृधश्च । अभिश्रीणन्पयः पयसाभिगोनामिंद्रस्यत्वंतव्वयंसखायः ॥ मध्वः सूर्यपवस्व
स्वऽउत्सवीरंचनऽआपवस्वाभगंच । स्वदस्वेद्रायपवमानऽइंदोरयिंचनऽआपवस्वासमुद्रात्+ ॥ सोमः सुतोधारया
त्योनहित्वासिंधुर्ननिम्नमाभेवाज्यक्षाः । आयोनिंवन्मसदत्पुनानः समिंदुर्गोभिरसरत्समद्भिः ॥ १९ ॥ एषस्यते
पवतऽइंद्रसोमश्चमूषुभीरऽउशतेतवस्वान् । स्वर्चक्षारधिरः सत्यशुष्मः कामोनयोदेवयतामसर्जि ॥ एषप्रत्नेनवयसापु
नानस्तिरोवपीसिदुहितुर्दधानः । वसानः शर्मत्रिवरूथमभुहोतेवयातिसमनेषुरभन् ॥ नूनस्त्वरधिरोदेवसोमपरिस्त्र

वचस्वोः पूयमानः । अप्सुस्वार्दिष्टोमधुमौऽऋतावादेवोनयः सवितासत्यमन्मा ॥ अभिवायुंवीत्यर्षागृणानोऽभिमि
त्रावरुणापूयमानः । अभीनरंधीजवनंरथेष्टामभींद्रवृषणंवज्रबाहुं ॥ अभिवस्त्रासुवसनान्यर्षाभिधेनूः सुदुधाः पूयमा
नः । अभिचंद्राभर्तवेनोहिरण्याभ्यश्वात्रधिनोदेवसोम ॥ २० ॥ अभीनोऽअर्षदिव्यावसून्यभिविश्वापार्थिवापूय
मानः । अभियेनद्रविणमश्रवामाभ्यार्षेयंजमदग्निवन्नः ॥ अयापवापवस्वैनावसूनिमांश्चत्वऽइंदोसरसिप्रधन्व । ब्र
धश्चिदत्रवातो नजुतः पुरुमेधश्चित्तकवेनरंदात् ॥ उतनऽएनापव्यापवस्वाधिश्चुतेश्रवाय्यस्यतीर्थ । षष्टिसहस्रानैगुतो
वसूनिवृक्षंनपक्कधूनवद्रणाय ॥ महीमेऽअस्यवृषनामशूषेमांश्चत्वेवापृशनेवावधत्रे । अस्वापयन्निगुतस्नेहयच्चापामि
त्राँऽअपाचितोऽअचेतः+ ॥ संत्रीपवित्राविततान्येष्यन्वेकंधावसिपूयमानः । असिभगोऽअसिंदात्रस्यदातासिमघ
वामघवन्म्यऽइंदो ॥ २१ ॥ एषविश्ववित्पवतेमनीषीसोमोविश्वस्यभुवनस्यराजा । द्रप्साँऽईरयन्विदधोष्विंदुर्विवार
मव्यंसमयातियाति ॥ इंदुरिहंतिमहिषाऽअदग्धाः पदेरेभंतिक्वयोनगृधाः । हिन्वंतिधीरादशभिः क्षिपाभिः समंज
तेरूपमपारसैन ॥ त्वयावयंपवमानेनसोमभरेकृतंविचिनुयामश्वत् । तन्नोमित्रो ॥ २२ ॥ (९।६।२) अभि
नोवाजसातमंरयिमर्षपुरुस्पृहं । इंदोसहस्रभर्णसंतुविद्युन्मर्विश्वासहं ॥ परिष्यसुवानोऽअव्ययंरथेनवर्माव्यत ।

ऋक्सं.

अ. ७ अ. ४

॥ २६ ॥

इंदुरभिद्रुणाहितोहिंयानोधारभिरक्षाः ॥ परिष्यसुवानोऽअक्षाऽइंदुरव्येमदच्युतः । धारायऽऊर्ध्वोऽअध्वरेभ्राजा
नैतिगव्ययुः+ ॥ सहित्वंदैवशश्वतेवसुमतीयदाशुषे । इंदोसहस्रिणैर्यिशतात्मानंविवाससि ॥ वयंतेऽअस्यवृत्रह
न्वसोवस्वःपुरुस्पृहः । निनेदिष्ठतमाऽइषःस्यामसुस्रस्याधिगो ॥ द्विर्यपंचस्वयंशसंस्वसारोऽअद्रिसंहतं । प्रियमिंद्रं
स्यकाम्यैप्रस्तापयैत्यमिणं ॥ २३ ॥ परित्यंहर्त्यतंहरिर्बभ्रुपुनंतिवारैण । योदेवान्विभ्राऽइत्परिमदेनसहगच्छति ॥
अस्यवोह्यवसापांतोदक्षसाधनं । यःसुरिषुश्रवोबृहद्भेस्वर्णहर्त्यतः+ ॥ सर्वायज्ञेषुमानवीऽइंदुर्जनिष्टरोदसी । देवो
देवीगिरिष्ठाऽअस्त्रेधंतंतुविष्वणि ॥ इंद्रायसोमपातवेवृत्रघ्नेपरिषिच्यसे । नरेचदक्षिणावतेदेवायसदनासदे ॥ तेप्र
स्तासोव्युष्टिषुसोमाःपवित्रेऽअक्षरन् । अपप्रोथतःसनुतहुरश्चितःप्रातस्ताऽअप्रचेतसः ॥ तंसंस्वायःपुरोरुचंयूयंवयंच
सूरयः । अश्यामवाजगंधंस्नेमवाजपरत्यं ॥ २४ ॥ (९।६।३) आहर्त्यतायधृष्णवेधनुस्तन्वतिपौंस्यं । शुक्रां
यंत्यसुरायनिर्णिजंविपामघ्रेमहीयुवः ॥ अधक्षपापरिष्कृतोवाजाअभिप्रगाहते । यदीविस्वतोधियोहरिंहिन्वति
यातवे ॥ तमस्यमजयामसिमदोयऽइंद्रपातमः । यंगावऽआसभिर्दधुःपुराननंचसरयः ॥ तंगार्थयापुराण्यापुनान
मभ्यनूषत । उतोऽकृपंतधीतयोदेवानानामबिभ्रतीः ॥ तमुक्षमाणमव्ययेवारपुनंतिधर्णासिं । दूतंनपूर्वचित्तयऽआ

(९।६।३) आहर्त्यतायेत्यष्ट्वस्यसूक्तस्यकाश्यपौरेभसूनूपवमानसोमोनुष्टुवाद्यावृहती ।

मंडलं ९

अनु. ६

॥ २६ ॥

शासतेमनीषिणः ॥ २५ ॥ सपुनानोमदिन्तमःसोमंश्चमूषुसीदति । पशौनरेतऽआदधत्पतिर्वचस्यतेधियः+ ॥ समृ
ज्यतेसुकर्मभिर्देवोदेवेभ्यःसुतः । विदेयदासुसंददिर्महीरपोविगाहते ॥ सुतऽइंदोपवित्रऽआनृभिर्यतोविनीयसे ।
इंद्रायमत्सरिन्तमश्चमूष्वानिषीदसि ॥ २६ ॥ (९।६।४) अभीनवंतेऽअद्रुहःप्रियमिंद्रस्यकाम्यं । वत्संनपूर्वऽआ
युनिजातरिंहंतिमातरः ॥ पुनानऽइंद्रवाभरसोमद्विबहंसंरयिं । त्वंवसूनिपुण्यसिर्विश्वानिदाशुषोगृहे+ ॥ त्वंधियंम
नोयुजंसृजावृष्टिनंतन्यतुः । त्वंवसूनिपाथैवादिव्याचंसोमपुण्यसि ॥ परितेजिग्युषोयथाधारासुतस्यधावति । रंह
माणार्च्यंव्ययंवारंवाजीवसानसिः+ ॥ ऋत्वेदक्षायनःकवेपवस्वसोमधारया । इंद्रायपातवेसुतोमित्रायवरुणायच
॥ २७ ॥ पवस्ववाजसातमःपवित्रेधारयासुतः । इंद्रायसोमविष्णवेदेवेभ्योमधुमत्तमः ॥ त्वारिंहंतिमातरोहरिपवि
त्रेऽअद्रुहः । वत्संजातंनधेनवःपवमानविधर्मणि ॥ पवमानमहिश्रवश्चित्रेभिर्यासिरश्मिभिः । शर्धन्तमांसिजिघ्रसे
विश्वानिदाशुषोगृहे ॥ त्वंघांचमहिप्रतपृथिवीचातिजश्रिषे । प्रतिद्रापिममुंचथाःपवमानमहित्वना+ ॥ २८ ॥ इति
सप्तमाष्टकेचतुर्थाऽध्यायः ॥ ४ ॥

द्विपंचाशाध्यायेवर्गाः २८ सूक्तानि १० ऋचः १३८ ॥ त्यागः ॥ पवमानायसोमायेदं. १३८ ॥ इतिसप्तमेचतुर्थः ॥

(९।६।४) अभीनवंतइतिनवर्चस्यसूक्तस्यकाश्यपौरेभसूनूपवमानसोमोनुष्टुप् ।

पुरोजितीषोळशांधीगुः श्यावाभिर्ययातिर्नाहुषोनहुषोमानवोमनुः सांवरणइतितृचाः शेषेप्रजापतिरुपाद्येगाय
त्र्यौक्राणाष्टौत्रितऔष्णिहंवैप्रपुनानायषड्द्वितआस्यः सखायः पर्वतनारदौकाश्यपौद्वेशिखंडिन्यौवाप्सरसौ
तंवइंद्रमच्छषडूनाग्निश्चाधुषश्चधुर्मानवोमनुराप्सवइतितृचाः पंचाग्निः परीतः षड्विंशतिः सप्तऋषयः प्रागाथंतृ
तीयाषोळश्र्यौद्विपदेअष्टम्याद्येचबृहत्यौपवस्वषोळशर्गौरिवीतिर्द्वृचंशक्तिरेकामूर्कजिश्चोर्ध्वसद्माकृतयशा
ऋणंचयइत्यृषयोद्वृचास्तिस्त्रः शक्तिः काकुभाः प्रागाथाः ससुन्वेगायत्रीयवमध्यापरासतोबृहतीपरिद्व्यधिकाग्न
योधिष्ण्याऐश्वरयोद्वैपदेपर्युषद्वादशत्र्यरुणत्रसदस्यूराजानौतिसोनुष्टुभः पिपीलिकमध्याषलूध्वबृहत्यस्तिस्त्र
श्वविराजोयारुचातृचमनानतः पारुच्छेपिरात्यष्टनानानंचतुष्कंशिशुः पाङ्कंहिंशर्यणावत्येकादशकश्यपोयइंदो
श्रतुष्कंदशममंडलमग्रेससत्रितः पिप्रीहीनः प्रतएकः ॥ ५ ॥

॥ हरिः ओम् ॥ (९।६।५) पुरोजितीषोऽअंधंसः सुतायमादयित्वै । अपश्वानैश्चथिष्टनसखाबोदीर्घजिह्वयै ॥ योधा
रयापावकयापरिप्रस्यंदतेसुतः । इंदुरश्वोनकृत्यः ॥ तंदुरोषमभीनरः सोमैर्विश्वाच्याधिया । यज्ञंहिंन्वत्याद्रिभिः ॥

(९।६।५) पुरोजितीषोळशर्चस्यसूक्तस्याद्यानांतिमृणांश्यावाभिरंधीगुश्चतुर्भ्यादितिमृणांनाहुषोययातिः सप्तम्यादितिमृणांमान
वोनहुषोदशम्यादितिमृणांसांवरणोमनुस्त्रयोदश्यादिचतसृणांवैश्वामित्रः प्रजापतिः पवमानसोमोनुष्टुपद्वितीयातृतीयेगायत्र्यौ ।

सुतासोमधुमत्तमाः सोमाऽइंद्रायमंदिनः । पवित्रंवतोऽअक्षरन्देवान्गच्छंतुवोमदाः ॥ इंदुरिंद्रायपवतुऽइतिंदे
वासोऽअब्रुवन् । वाचस्पतिमखस्यतेविश्वस्येशानुऽओजसा ॥ १ ॥ सहस्रधारः पवतेसमुद्रोवाचमीखयः । सोमः प
तीरयीणांसखेद्रस्यदिवेदिवे ॥ अयंपूषारयिर्भगुः सोमः पुनानोऽअर्षति । पतिर्विश्वस्यभूमनोव्यख्यद्रोदसीऽउभे⁺ ॥
समुप्रियाऽअनूषतगावोमदायघृष्वयः । सोमासः कृण्वतेपथः पवमानासुऽइंदवः ॥ यऽओजिष्ठस्तमाभरपवमानश्रवा
र्यं । यः पंचचर्षणीरभिरयिंयेनुवनामहै ॥ सोमाः पयंतुऽइंदवोस्मभ्यंगातुवित्तमाः । मित्राः सुवानाऽअरेपसः स्वाध्यः
स्वविंदः ॥ २ ॥ सुष्वाणासोव्याद्रिभिश्चितानागोरधित्वचि । इषमस्मभ्यमभितः समस्वरन्वसुविदः ॥ एतेपूतावि
पश्चितः सोमासोदध्याशिरः । सूर्यासोनदर्शतासोजिगलवोभुवाधृते⁺ ॥ प्रसुन्वानस्यांधसोमर्तोनवृततद्वचः । अप
श्वानमराधसंहतामखनभृगवः ॥ आजामिरत्केऽअव्यतभुजेनपुत्रऽओण्योः । सरज्जारोनयोषणांवरोनयोनिमास
दं ॥ सवीरोदक्षसाधनोवियस्तस्तभरोदसी । हरिः पवित्रेऽअव्यतवेधानयोनिमासदं ॥ अव्योवारैभिः पवतेसोमोग
व्येऽअधित्वचि । कर्निकददृषाहरिरिंद्रस्याभ्येतिनिष्कृतं⁺ ॥ ३ ॥ (९।६।६) क्राणाशिर्मुहीनांहिन्वन्नतस्यदी
धितिं । विश्वापरिप्रियाभुवदधद्विता⁺ ॥ उपत्रितस्यपाप्योऽइरभक्त्यद्बुहापदं । यज्ञस्यसप्तधामभिरधप्रियं⁺ ॥ त्री

(९।६।६) क्राणाशिशुरित्यष्टर्चस्यसूक्तस्याप्यस्त्रितः पवमानसोमउष्णिक् ।

मित्रितस्यधारयापृष्ठेष्वेयारयिं । मिमीतेऽस्ययोजनाविसुक्रतुः ॥ जज्ञानंससमातरौवेधामशासतश्रिये । अयंभु
 वोरयीणांचिकेतयत्+ ॥ अस्यव्रतेसजोषसोविश्वेदेवासोऽअद्भुहः । स्पार्हाभवंतिरंतयोजुषंतयत्+ ॥ ४ ॥ यमीगर्भमृतावृ
 धोहृशेचारुमजीजनन् । कविमंहिष्ठमध्वरेपुरुस्पृहं ॥ समीचीनेऽअभित्मनायह्वीऽकृतस्यमातरा । तन्वानायज्ञमानु
 षग्यदैजते+ ॥ कत्वाशुक्रेभिरक्षभिर्ऋणोरपत्रजंदिवः । हिन्वन्नृतस्यदीधितिंप्राध्वरे ॥ ५ ॥ (९।६।७) प्रपुनाना
 यवेधसेसोमायवच्चऽउद्यतं । भूतिनभरामतिभिर्जुजोषते ॥ परिवाराण्यव्यागोभिरंजानोऽअर्षति । त्रीषधस्था
 पुनानःकृणुतेहरिः ॥ परिकोशमधुश्रुतमव्ययेवारैऽअर्षति । अमिवाणीर्ऋषीणांससन्नूषत ॥ परिणेतामतीनांविश्वदै
 वोऽअदाभ्यः । सोमःपुनानश्चभ्वोर्विशद्धरिः ॥ परिदैवीरनुस्वधाऽइंद्रेणयाहिसरथं । पुनानोवाघद्वाघद्विरमर्त्यः ॥
 परिससिर्नवाजयुदेवोदेवेभ्यःसुतः । व्यानशिःपवमानोविधावति ॥ ६ ॥ (९।७।१) सखायऽआनिषीदतपुना
 नायप्रगायत । शिशुनयज्ञैःपरिभूषतश्रिये+ ॥ समीवत्संनमातृभिःसृजतांगयसाधनं । देवाव्यंमदमभिद्विशवसं ॥
 पुनातादक्षसाधनंयथाशर्धायवीतये । यथामित्रायवरुणायशतमः ॥ अस्मभ्यंत्वावसुविदममिवाणीरनूषत । गोभि

(९।६।७) प्रपुनानायेतिषडृचस्यसूक्तस्याधोद्वितःपवमानसोमउष्णिक् ॥ सप्तमेनुवाकेएकादशसूक्तानि (९।७।१) सखायइ
 तिषडृचस्यसूक्तस्यात्रयपौपर्वतनारदौपवमानसोमउष्णिक् (शिखंडिन्यावत्सरसौऋषिकेत्रपाक्षिके किंचपर्वतनारदौकाण्वावपि) ।

ष्टेवर्णममिवांसयामसि ॥ सनोमदानापतऽइंदोदेवप्सरऽअसि । सखेवसख्येगातुवित्तमोभव ॥ सनेमिऋध्यंस्म
 दारक्षसंकंचिदत्रिणं । अपादेवंद्वयुमंहोयुयोधिनः ॥ ७ ॥ (९।७।२) तंवःसखायोमदायपुनानमभिगायत । शि
 शुनयज्ञैःस्वदयंतगूर्तिभिः ॥ संवत्सऽइवमातृभिरिंदुहिंन्वानोऽअज्यते । देवाधीर्मदोमतिभिःपरिष्कृतः ॥ अयंदक्षा
 यसाधनोयंशर्धायवीतये । अयंदेवेभ्योमधुमत्तमःसुतः+ ॥ गोमन्नऽइंदोऽअश्ववत्सुतःसुदक्षधन्व । शुचितेवर्णमधि
 गोषुदीधरं ॥ सनोहरीणांपतऽइंदोदेवप्सरस्तमः । सखेवसख्येनयोरुचेभव ॥ सनेमित्वमस्मदाऽअदेवंकंचिदत्रिणं ।
 साह्याऽइंदोपरिबाधोऽअपद्वयुं+ ॥ ८ ॥ (९।७।३) इंद्रमच्छेत्सुताऽइमेवृषणंयंतुहरयः । श्रुष्टीजातामऽइंदवःस्व
 विदः ॥ अयंभरायसानसिरिंद्रायपवतेसुतः । सोमोजैत्रस्यचेततियथाविदे+ ॥ अस्येदिंद्रोमद्व्याग्राभंगृष्णीतसा
 नसिं । वज्रंचवृषणंभरत्समंस्सुजित्+ ॥ प्रधन्वासोमजागृविरिंद्रायिंद्रोपरिस्व । शुमंतंशुष्ममाभरास्वविदं ॥ इंद्रा
 यवृषणंमदंपवस्वविश्वदर्शतः । सहस्रयामापथिकृद्विचक्षणः+ ॥ ९ ॥ अस्मभ्यंगातुवित्तमोदेवेभ्योमधुमत्तमः ।
 सहस्रयाहिपथिभिःकनिकदत् ॥ पवस्वदेववीतयऽइंदोधाराभिरोजसा । आकलशंमधुमान्तसोमनःसदः ॥ तवद्र

(९।७।२) तंवइतिषडृचस्यसूक्तस्यपर्वतनारदौपवमानसोमउष्णिक् । (९।७।३) इंद्रमच्छेत्तितुर्दशर्चस्यसूक्तस्याद्यानांतिमृणां
 चाक्षुषोमिश्नतुर्ध्यादितिमृणांमानवश्चक्षुःसप्तम्यादितिमृणामाप्सवोमनुर्दशम्यादिपंचानांचाक्षुषोमिःपवमानसोमउष्णिक् ।

प्साऽऽदप्रुतऽइंद्रमदायवावृधुः । त्वां देवासोऽमृतायकंपपुः ॥ आनःसुतासऽइंदवःपुनानाधावतारयिं । वृष्टिद्या
वोरीत्यापःस्वविंदः ॥ सोमःपुनानऽऊर्मिणाव्योवारंविधावति । अग्रेवाचःपर्वमानःकर्निकदत् ॥ १० ॥ धीभिर्हि
न्वतिवाजिनं वनेक्रीळंतमत्यविं । अभित्रिपृष्ठमतयःसमस्वरन् ॥ असर्जिकलशांऽअभिमिह्वेससिर्नवाजयुः । पुनानो
वाचंजनयन्नसिष्यदत् ॥ पर्वतेहर्यतोहरिरितिहरांसिरंहा । अभ्यर्षन्स्तोतृभ्योवीरवद्यशः ॥ अयापवस्वदेवयुर्मधो
धाराऽअसृक्षत । रेभन्पवित्रंपर्येषिविश्वतः ॥ ११ ॥ (१।७।४) परीतोषिंचतासुतंसोमोयऽउत्तमंहविः । दधन्वा
योनयोऽअप्स्वतरासुषावसोममद्रिभिः ॥ नूनंपुनानोविभिःपरिस्रवादब्धःसुरभितरः । सुतेचित्त्वाप्सुमदामोऽअंध
साश्रीणंतोगोभिरुत्तरं ॥ परिसुवानश्चक्षसेदेवमादनःक्रतुरिदुर्विचक्षणः+ ॥ पुनानःसोमधारयापोवसानोऽअर्षसि ।
आरंभधायोनिमृतस्यसीदस्युत्सोदेवहिरण्ययः ॥ दुहानऽऊधर्दिग्यमधुप्रियं प्रत्नंसधस्थमासदत् । आपृच्छयंधरुणं
वाज्यर्षतिनृभिर्धुतोविचक्षणः+ ॥ १२ ॥ पुनानःसोमजागृविरव्योवारेपरिप्रियः । त्वंविप्रोऽअभवांगिरस्तमोमध्वा

(१।७।४) परीतइतिषड्विंशत्युच्यस्यसूक्तस्यबाहस्पत्योभरद्वाजोमारीचःकश्यपोराहूगणोगोतमोभौमोत्रिर्गाथिनोविश्वामित्रोभार्गवो
जमदग्नेमैत्रावरुणिर्वसिष्ठऋषयःपवमानसोमोदेवता आशाचतुर्थीपद्मगृमीनवमीदशमीद्वादशीचतुर्दशयःसप्तदश्याद्युजश्चबृहत्यःद्विती
यापंचमीसप्तम्येकादशीत्रयोदशीपंचदशोष्टादश्यादियुजश्चसतोबृहत्यःतृतीयापोडशीचद्विपदाविराट् ।

यज्ञमिमिक्षनः ॥ सोमोमीद्वान्पवतेगातुवित्तमऽऋषिर्विप्रोविचक्षणः ॥ त्वंक्रविरभवोदेववीतमऽआसूर्यरोहयोद्वि+ ॥
सोमऽउषुवाणःसोतृभिरधिष्णुभिरवीनां । अश्वेवहरितायातिधारयामंद्रयायातिधारया ॥ अनुपेगोमान्गोभिर
क्षाःसोमोदुग्धाभिरक्षाः । समुद्रंनसंवरणान्यगमन्मंदीमदायतोशते ॥ आसोमसुवानोऽअद्रिभिस्तिरोवाराण्यव्य
या । जनोनपुरिचम्वोविंशद्भरिःसदोवनेषुदधिषे ॥ १३ ॥ समांमृजेतिरोऽअण्वानिमेप्योमीह्वेससिर्नवाजयुः । अ
नुमाद्यःपर्वमानोमनीषिभिःसोमोविप्रैर्भिरुक्कभिः ॥ प्रसोमदेववीतयेसिधुर्नपिप्येऽअर्णसा । अंशोःपर्यसामदिरोन
जागृविरच्छाकोशमधुश्रुतं ॥ आहर्यतोऽअर्जुनेऽअत्केऽअव्यतप्रियःसनुनमर्ज्यः । तमीहिन्वत्यपसोयधारधनंदीप्वा
गमस्त्योः ॥ अभिसोमासऽआयवःपर्वतेमद्यंमदं । समुद्रस्याधिविष्टपिमनीषिणोमत्सरासःस्वविंदः ॥ तरत्समुद्रंपव
मानऽऊर्मिणाराजादेवऽऋतंवृहत् । अर्षन्मित्रस्यवरुणस्यधर्मणाप्रहिन्वानऽऋतंवृहत्+ ॥ १४ ॥ नृभिर्यमानोहर्य
तोविचक्षणोराजादेवःसमुद्रियः ॥ इंद्रायपवतेमदःसोमोमरुवतेसुतः । सहस्रधारोऽअत्यव्यमर्षतितमीमृजंत्याय
वः ॥ पुनानश्चमूजनयन्मतिक्रविःसोमोदेवेषुरण्यति । अपोवसानःपरिगोभिरुत्तरःसीदन्वनेष्वव्यत ॥ त्वाहंसोम
रारणसख्यऽइंदोदिवेदिवे । पुरुणिबभ्रोनिचरंतिमामवपरिधींऽरतितांऽइहि ॥ उताहंनक्तमुतसोमतेदिवासख्याय
बभ्रुऽऊधनि । घृणातपंतमत्तिसूर्यपरःशकुनाऽइवपप्तिम ॥ १५ ॥ मृज्यमानःसुहस्त्यसमुद्रेवाचमिन्वसि । रयिंपि

शंगैर्बहुलं पुरुषं पवमानाभ्यर्षसि ॥ मृजानो वारे पवमानोऽव्यये वृषावचक्रदो वने । देवानां सोमपवमाननिष्कृतं
गोभिरंजानोऽर्षसि ॥ पवस्व वाजसातये भिविश्वानिकाव्या । त्वंसमुद्रं प्रथमो विधारयो देवेभ्यः सोममत्सरः⁺ ॥
सतृपवस्व परिपार्थिवं रजो दिव्या च सोमधर्मभिः । त्वां विप्रो सोमतिभिर्विचक्षणशुभ्रं हि न्वंति धीतिभिः ॥ पवमाना
ऽअसृक्षतपवित्रमतिधारया । मरुत्वं तोमत्सराऽइंद्रियाहयामेधामभिप्रयांसि च ॥ अपो वसानः परिकोशमर्षती
दुर्हियानः सोतृभिः । जनयन्ज्योतिर्मदनाऽअवीवशद्वाः कृण्वानो न निणिजं ॥ १६ ॥ (९।७।५) पवस्वमधु
मत्तमऽइंद्राय सोमकतुवित्तमो मदः । महिद्युक्षतमो मदः ॥ यस्य ते पीत्वा वृषभो वृषाय ते स्य पीतास्व विदः । मसु
प्रकेतोऽअभ्यक्रमीदिषोच्छावाजं नैतशः ॥ त्वं ह्यगदैव्या पवमानजनिमानिद्युमत्तमः । अमृतत्वाय घोषयः ॥ य
नानवगवो दध्यङ्गपोर्णुते येन विप्रो सऽअपिरे । देवानां सुप्तेऽअमृतस्य चारुणो येन श्रवां स्यान् शुः⁺ ॥ एषस्य धारया सुतो
व्यो वारंभिः पवते मदिन्तमः । क्रीळन्मूर्मिरपामिव ॥ १७ ॥ यऽउत्त्रियाऽअप्याऽअंतरश्मनो निर्गाऽअक्रंतदोजसा ।

(९।७।५) पवस्वेतिषोऽशर्चस्य सूक्तस्याद्योर्द्वयोः शक्तयोगैरिवीति स्मृतीयायावसिष्ठः शक्तिश्चतुर्भ्यादि द्वयोरांगिरस उरुः पृष्ठादि-
द्वयोर्भारद्वाजः क्रजिश्चाष्टभ्यादि द्वयोरांगिरस ऊर्वसद्वा दशभ्यादि द्वयोरांगिरसः कृतयशा द्वादश्यादि द्वयोर्ऋणं च यश्चतुर्दश्यादिति सृणां वासि
ष्ठः शक्तिरित्युषयः पवमानसोमो देवता अयुजः ककुभोयुजः सतो बृहत्यः ससुन्वेय इतियवमध्यागायत्री ।

अभिप्रजंतं लिषेगव्यमभ्यं वमीं वधृष्णवारुज ॥ आसौ तापरीं षिंचताश्वं नस्तोममसुरैरजस्तुरै । वनक्रक्षमुदप्रुतं ॥
सहस्रधारं वृषभं पयोवृधं प्रियं देवाय जन्मने । ऋतेन यऽऋतजातो विवावृधे राजा देवऽऋतं बृहत्⁺ ॥ अभिद्युभ्रं बृहद्य
शऽइषस्पते दिदोहि देवदेवयुः । विकोशं मध्यमं युव ॥ आवच्यस्व सुदक्ष च भवोः सुतो विशां वह्निर्न विस्पतिः । वृष्टिं दिवः
पवस्वरीतिमपां जिन्वागविष्टये धियः ॥ १८ ॥ एतमुत्तमं द्युतं सहस्रधारं वृषभं दिवो दुहुः । विश्वावसूनि बिभ्रतं ॥
वृषाविजं जेजयन्नमर्त्यः प्रतपन्ज्योतिषा तमः ॥ ससुष्टुतः कविभिर्निणिजं दधे त्रिधा त्वस्य दंससा ॥ ससुन्वेयो वसूनां यो
रायामानेता यऽइक्ष्वाणां । सोमो यः सुक्षितीनां⁺ ॥ यस्य नऽइंद्रः पिबाद्यस्य मरुतो यस्य वार्यमणा भगः । आयेन मित्रावरु
णाकरां महऽइंद्रमवसेमहे⁺ ॥ इंद्राय सोमपातं वेनृभिर्यतः स्वायुधो मदिन्तमः । पवस्वमधुमत्तमः ॥ इंद्रस्य हादि
सोमधानमाविंशसमुद्रमिव सिंधवः । जुष्टो मित्राय वरुणाय वायवे दिवो विष्टं भऽउत्तमः⁺ ॥ १९ ॥ (९।७।६)
परिप्रधन्वंद्राय सोमस्त्रादुमित्राय पूष्णे भगाय ॥ इंद्रस्ते सोमसुतस्य पेयाः क्रत्वे दक्षाय विश्वे च देवाः⁺ ॥ एवामृताय म
हेक्षयाय सशुक्रोऽअर्षदिव्यः पीयूषः ॥ पवस्व सोममहान्तं समुद्रः पिता देवानां विश्वाभिधाम ॥ शुक्रः पवस्व देवेभ्यः सोम
दिवे पृथिव्यं शंच प्रजायै ॥ दिवो धर्ता सिशुक्रः पीयूषः सत्ये विधर्मन्वाजी पवस्व ॥ पवस्व सोमद्युम्नी सुधारो महामधीनाम

(९।७।६) परिप्रेतिद्वाविंशत्युचस्य सूक्तस्येश्वरयोधिण्याग्रयः पवमानसोमो द्विपदाविराट् ।

नुपूर्यः⁺ ॥ नृभिर्येमानोज्ञानःपुतःक्षरद्विभानिमंद्रःस्ववित्⁺ ॥ इंदुःपुनानःप्रजामुराणःकरद्विभानिद्रविणानि
नः ॥ पवस्वसोमक्रत्वेदक्षायाम्नोनिकोवाजीधनाय ॥ २० ॥ तंतेसोतारोरसंमदायपुनंतिंसोमंमहेद्युन्नाय ॥ शिशुं
जज्ञानंहरिमृजंतिपवित्रेसोमंदेवेभ्यऽइं^१ ॥ इंदुःपविष्टचारुर्मदायामुपस्थैकविर्भगाय ॥ विभर्तिचाविद्रस्यनाम
येनविश्वानिवृत्राजघान ॥ पिबंत्यस्यावेदेवासोमगोभिःश्रीतस्यनृभिःसुतस्य ॥ प्रसुवानोऽअक्षाःसहस्रधारस्तिरःप
वित्रंविवारमव्यम् ॥ सवाज्यक्षाःसहस्ररेताऽअद्भिर्मृजानोगोभिःश्रीणानः⁺ ॥ प्रसोमयाहींद्रस्यकुक्षानृभिर्येमानोऽ
अद्भिभिःसुतः⁺ ॥ असर्जिवाजीतिरःपवित्रमिंद्रायसोमःसहस्रधारः ॥ अंजत्येनंमध्वोरसेनंद्रायवृष्णऽइंदुमदाय ॥
देवेभ्यस्त्वावृथापाजसेपोवसानंहरिमृजंति ॥ इंदुरिंद्रायतोशतेनितोशतेश्रीणान्प्रोरिणन्नपः⁺ ॥ २१ ॥ (९।७।७)
पर्युषुप्रधन्ववाजसातयेपरिवृत्राणिसक्षणिः । द्विषस्तरध्याऽऋणयानऽईयसे ॥ अनुहित्वासुतंसोममदामसिमहेसम
र्यराज्ये । वाजाऽअभिर्पवमानप्रगाहसे ॥ अजीजनोहिपवमानसूर्यविधारेःशकमनापर्यः । गोजीरयारंहमाणःपुरंध्या ॥
अजीजनोऽअमृतमत्यैष्वाऽऋतस्यधर्ममृतस्यचारुणः । सदासरोवाजमच्छासनिष्यदत् ॥ अभ्यभिहिश्रवसातत

(९।७।७) पर्युष्वितिद्वादशर्चस्यसूक्तस्यत्र्यरुणत्रसदस्यूराजानौपवमानसोमःआद्यास्तिस्त्रोनुष्टुभःपिपीलिकमध्याःचतुर्ध्यादिषट्कध्व-
बृहत्योऽत्यास्तिस्त्रोविराजः ।

दिथोत्संनकंचिज्जनपानमक्षितं । शर्याभिर्नभरमाणोगभस्त्योः ॥ आदीकेचित्पश्यमानासऽआप्यवसुरुचोदिव्याऽ
अभ्यनूषत । वारंनदेवःसविताव्यूर्णुते ॥ २२ ॥ त्वेसोमप्रथमावृक्तबर्हिषोमहेवाजायश्रवसेधियैदधुः । सत्वंनोवी
रवीर्यायचोदय ॥ दिवःपीयूषैपूर्य्ययदुक्थ्यमहोगाहादिवऽआनिरधुक्षत । इंद्रमभिजायमानंसमस्वरन् ॥ अधय
दिमेपवमानरोदसीऽइमाचविश्वामुर्वनाभिमज्मना । युधेननिःषावृषभोवितिष्ठसे ॥ सोमःपुनानोऽअव्ययेवारेःशिशु
र्नक्रीळन्पवमानोऽअक्षाः । सहस्रधारःशतवाजऽइंदुः ॥ एषपुनानोमधुमाऽऋतावेद्रायेंदुःपवतेस्वादुरुमिः । वाज
सनिर्वरिवोविद्वयोधाः⁺ ॥ सपवस्वसहमानःपृतन्यूनत्सेधत्रक्षांस्यपदुर्गहाणि । स्वायुधःसासहान्तसोमशत्रून् ॥ २३ ॥
(९।७।८) अयारुचाहरिण्यापुनानोविश्वाम्द्वेषासितरतिस्वयुग्वभिःसूरोनिस्वयुग्वभिः । धारासुतस्यरोचतेपुनानो
अरुषोहरिः । विश्वायद्रूपापरियात्यृक्कभिःसप्तास्यैभिर्क्रकभिः ॥ त्वंत्यत्पणीनांविदोवसुसंमातृभिर्मर्जयसिस्वऽआद
मऽऋतस्यधीतिभिर्दमे । परावतो नसामतद्यत्रारणतिधीतयः । त्रिधातुभिररुषीभिर्वयोदधेरोचमानोवयोदधे ॥
पूर्वमनुप्रदिशंयातिचेकितत्सरश्मिभिर्यततेदर्शतोरथोदैव्योदर्शतोरथः । अगमन्नुक्तानिपौंस्यैर्द्वजैत्रायहर्षयन् ।

(९।७।८) अयारुचेतिवृचस्यसूक्तस्यपारुच्छेपिरनानतःपवमानसोमोत्यष्टिः ।

ऋक्सं.

अ. ७ अ. ५

॥ ३२ ॥

वज्रश्चयद्भवयोऽनपच्युतासमत्स्वनपच्युता ॥ २४ ॥ (९।७।९) नानानवाऽर्जनोधियोविभ्रतानिजनानां ।
तक्षारिष्टंरुतंभिषग्ब्रह्मासुन्वंतमिच्छतींद्रायेंदोपरिस्त्रव ॥ जरतीभिरोषधीभिःपर्णेभिःशकुनानां । कार्मारोऽअश्मभि
द्युभिर्हिरण्यवंतमिच्छतीं ॥ कारुरहंततोभिषगुपलप्रक्षिणींनना । नानाधियोवसूयवोनुगाऽइवतस्थिमेंद्रां ॥ अ
श्वोवोह्नासुस्तरंधहसनामुपमंत्रिणः । शेपोरोमण्वंतौभेदौवारिन्मंडूकऽइच्छतीं ॥ २५ ॥ (९।७।१०) शर्यणाव
तिसोममिद्रःपिबतुवृत्रहा । बलंदधानऽआत्मनिकरिग्यन्वीर्यमहदिंद्रां ॥ आपवस्वदिशांपतऽआर्जीकात्सोममी
दुः । ऋतवाकेनसत्येनश्रद्धयातपसासुतऽइंद्रां ॥ पर्जन्यवृद्धमहिषंतसूर्यस्यदुहिताभरत् । तंगंधर्वाःप्रत्यगृभ्णन्तं
सोमेरसमादधुरिंद्रां ॥ ऋतवदभृतद्युमसत्यंवदन्तसत्यकर्मन् । श्रद्धांवदन्तसोमराजन्धात्रासोमपरिष्कृतऽइंद्रां ॥
सत्यमुग्रस्यबृहत्संस्त्रवंतिसंस्त्रवाः । संयतिरसिनोरसाःपुनानोब्रह्मणाहरऽइंद्रां ॥ २६ ॥ यत्रब्रह्मापवमानछंदस्यां
वाचंवदन् । ग्राष्णासोमेमहीयतेसोमेनानंदंजनयन्निंद्रां ॥ यत्रज्योतिरजसंयस्मिंल्लोकेस्वाहितं । तस्मिन्माधेहिप
वमानामृतेलोकेऽअक्षितऽइंद्रां ॥ यत्रराजवैतस्वतोयत्रावरोधनंदिवः । यत्रामूर्यहतीरापस्तत्रमाममृतंकृधींद्रां ॥

(९।७।९) नानानमितिचतुर्कचस्यसूक्तस्यांगिरसःशिशुःपवमानसोमःपंक्तिः । (९।७।१०) शर्यणावतीत्येकादशर्चस्यसूक्तस्य
मारीचःकश्यपःपवमानसोमःपंक्तिः ।

मंडलं ९

अनु. ७

॥ ३२ ॥

यत्रानुकामंचरणंत्रिनाकेत्रिदिवेदिवः । लोकायत्रज्योतिष्मंतस्तत्रमाममृतंकृधींद्रां ॥ यत्रकामानिकामाश्चयत्रब्र
ह्मविष्टपं । स्वधाचयत्रतृप्तिश्चतत्रमाममृतंकृधींद्रां ॥ यत्रानंदाश्चमोदाश्चमुदःप्रमुदऽआसते । कामस्ययत्रासाःका
मास्तत्रमाममृतंकृधींद्रां ॥ २७ ॥ (९।७।११) यऽइंद्रोःपवमानस्यानुधामान्यक्रीमीत् । तमाहुःसुप्रजाऽइतिय
स्तैसोमाविधन्मनऽइंद्रां ॥ ऋषेभंत्रकृतांस्तोमैःकश्यपोद्धयन्गिरः । सोमैनमस्यराजानयोजज्ञेवीरुधांपतिरंद्रां ॥
सप्तदिशोनानासूर्याःसप्तहोतारऽऋत्विजः । देवाऽआदित्यायेसप्ततेभिःसोमाभिरक्षन्ऽइंद्रां ॥ यत्तेराजन्धृतंहविस्ते
नसोमाभिरक्षनः । अरातीवामानस्तारीन्मोचनःकिंचिनाममदिंद्रां ॥ २८ ॥ (इतिपावमानंनवममंडलंसमाप्तं
सूक्तानि ११४ ॥) (॥ परिशिष्टं ॥ यत्रतत्परमंपदंविष्णोर्लोकैमहीयते । देवैःसुकृतकर्मभित्तत्रमाममृतंकृधीं
द्रां ॥ यत्रतत्परमाय्यंभूतानामधिपतिं । भावभावीचयोगीश्चतत्रमाममृतंकृधींद्रां ॥ यत्रलोकास्तनूत्यजः
श्रद्धयातपसाजिताः । तेजश्चयत्रब्रह्मचतत्रमाममृतंकृधींद्रां ॥ यत्रदेवामहात्मानःसेंद्राश्चमरुद्गणाः । ब्रह्मा
चयत्रविष्णुश्चतत्रमाममृतंकृधींद्रां ॥ यत्रगंगाचयमुनायत्रप्राचीसरस्वती । यत्रसोमेश्वरोदेवस्तत्रमाममृतं

(९।७।११) यद्वेदोरितिचतुर्कचस्यसूक्तस्यमारीचःकश्यपःपवमानसोमःपंक्तिः ।

कृधीद्रा० ॥ १ ॥) (१०१११) अग्नेर्बृहन्नुपसामूर्ध्वोऽअस्थाभिर्जगन्वान्तमसोज्योतिषागात् । अग्निर्भानुनारु
शतास्वंगऽआजातोविश्वासद्धान्यप्राः ॥ सजातोर्गर्भोऽअसिरोदस्योरग्रेचारुर्विभृतऽओषधीषु । चित्रःशिशुःपरित
मांस्यक्तून्प्रमातृभ्योऽअधिकर्निक्रदद्गाः ॥ विष्णुरित्थापरमस्यविद्वान्जातोबृहन्नभिपातितृतीयं । आसायदस्यपयो
ऽअकृतस्वसंचेतसोऽअभ्यर्च्यत्यत्र ॥ अतऽउत्वापितुभृतोजनित्रीरन्नावृधंप्रतिचरंत्यन्नैः । ताऽईप्रत्येषिपुनरन्यरूपाऽ
असित्वंविधुमानुषीषुहोता ॥ होतारंचित्ररथमध्वरस्ययज्ञस्ययज्ञस्यकेतुरुशंतं । प्रत्याधिदेवस्यदेवस्यमहाश्रियात्वंऽग्नि
मतिथिंजनानां ॥ सतुवस्त्राण्यधपेशनानिवसानोऽअग्निर्नाभापृथिव्याः । अरुषोजातःपदऽइच्छायाःपुरोहितोराज
न्यक्षीहदेवान्+ ॥ आहिद्यावापृथिवीऽअग्नऽउभेसदापुत्रोनमातराततंथं । प्रयाह्यच्छौशतोयंविष्टाथावहसहस्येहदे
वान्+ ॥ २९ ॥ (१०११२) पिप्रीहिदेवांऽउशतोयंविष्टविद्वांऽऽकृतूंसकृतुपतेयजेह । येदैव्याऽऽकृत्वजस्तेभिरग्ने
त्वंहोतृणामस्यायजिष्ठः ॥ वेषिहोत्रमुतपोत्रंजनानांमंधातासिद्रविणोदाऽऽकृतावा । स्वाहावयंकृणवामाहर्वाषिदेवोदे

दशमेमंडलेदशानुवाकः । तत्रप्रथमेनुवाकेषोडसूक्तानि । (१०१११) अग्नेर्बृहन्नितिसप्तर्चस्यसूक्तस्याह्यन्नितोमिषिष्टुप् ।
(१०११२) पिप्रीहीतिसप्तर्चस्यसूक्तस्याह्यन्नितोमिषिष्टुप् ।

वान्यजत्वग्निरहंन् ॥ आदेवानामपिपंथामगन्मयच्छक्रवामतदनुप्रवोहं । अग्निर्विद्वान्त्सयंजात्सेदुहोतासोऽअध्वरा
न्त्सऽऽकृतून्कल्पयाति ॥ यद्वोवयंप्रमिनामंत्रतानिविदुषांदेवाऽअविदुष्टरासः । अग्निष्टद्विष्वमापृणातिविद्वान्येभि
र्देवांऽऽकृतुभिःकल्पयाति ॥ यत्पाकत्रामनसादीनदक्षानयज्ञस्यमन्वतेमर्त्यासः । अग्निष्टद्धोताकृतुविद्विजानन्याजि
ष्ठोदेवांऽऽकृतुशोयंजाति ॥ विश्वेषांह्यध्वराणामनीकंचित्रंकेतुंजनितात्वाज्जानं । सऽआयजस्वनृवतीरनुक्षाःस्पार्हा
ऽइषःक्षुमतीर्विश्वजन्याः ॥ यंत्वाद्यावापृथिवीयंत्वापस्त्वष्टायंत्वासुजनिमाज्जानं । पंथामनुप्रविद्वान्पितृयणैद्युम
दग्नेसमिधानोविभाहि ॥ ३० ॥ (१०११३) इनोराजन्नरतिःसमिद्धोरौद्रोदक्षायसुषुमांऽअदर्शि । चिकिद्विभा
तिभासाबृहतासिक्रीमेतिरुशंतीमपाजन् ॥ कृष्णायदेनीमभिवर्पसाभूज्जनयन्योषांबृहतःपितुर्जा । ऊर्ध्वभानुंसूर्यस्य
स्तभायन्दिवोवसुभिररतिर्विभाति ॥ भद्रोभद्रयासचमानऽअगात्स्वसारंजारोऽअभ्यैतिपश्चात् । सुप्रकेतैर्द्युभिरग्नि
र्वितिष्ठन्नशंद्भिर्वर्णैरभिराममस्थात् ॥ अस्ययामासोबृहतोवन्ननिधानाऽअग्नेःमख्युःशिवस्य । ईज्यस्यवृष्णोबृहतः
स्वासोभामासोयामन्नक्तवश्चिकित्रे ॥ स्वनानयस्यभामासःपवैतेरोचमानस्यबृहतःसुदिवः । ज्येष्ठेभिर्यस्तोर्जिष्ठैःक्री
लुमद्भिर्विषिष्ठेभिर्भानुभिर्नक्षत्रिणां+ ॥ अस्यशुष्मासोददृशानपवैर्जेहमानस्यस्वनयन्नियुद्धिः । प्रलेभिर्योरुशंद्भिर्देव

(१ नात्रस्वाहाकारःकिंतुमंत्रांतएवहविःप्रक्षेपः ।) (१०११३) इनोराजन्नितिसप्तर्चस्यसूक्तस्याह्यन्नितोमिषिष्टुप् ।

तमोविरेभद्भिरतिर्भातिविभ्वा ॥ सऽआर्वक्षिमहिर्नऽआर्चसत्सिदिवस्पृथिव्योरतिर्युवत्योः । अग्निःसुतुकःसुतुकै
भिरश्वैरभस्वद्भिरभस्वाऽएहगम्याः ॥ ३१ ॥ (१०।१।४) प्रतैयक्षिप्रतऽइयर्मिमन्मभुवोयथावंद्यो नोहवेषु । धन्वं
भ्रिवप्रपाऽअसित्वमग्नऽइयुक्षवैपरवैप्रक्षराजन् ॥ यंत्वाजनासोऽअभिसंचरंतिगावऽउष्णमिवव्रजंयविष्ठ । दूतोदेवा
नामसिमर्त्यानामंतर्महंश्चरसिरोचनेन ॥ शिशुंनत्वाजेन्यैवर्धयंतीमाताविभर्तिसचनस्यमाना । धनोरधिप्रवताया
सिहयन्जिगीषसेपशुरिवावसृष्टः ॥ मूराऽअमूरनवयाचैकित्वोमहित्वमग्नेत्वमंगवित्से । शयैवमिश्ररतिजिह्वादत्रैरि
ह्यतैयुवतिविस्पतिःसन्+ ॥ कूचिजायतेसर्नयासुनव्योवनेतस्थौपलितोधूमकैतुः । अस्त्रातापोवृषभोनप्रवैतिसचैत
सोयंप्रणयंतुमर्ताः ॥ तनूत्यजेवतस्करावनगूरुशनाभिर्दशभिरभ्यधीतां । इयंतैऽअग्नेनव्यसीमनीषायुक्षवारथंनशुच
यद्भिरगैः ॥ ब्रह्मचतेजातवेदो नमश्चयंचगीःसदामेद्वर्धनीभूत् । रक्षाणोऽअग्नेतनयानितोकारक्षोतनस्तन्वोऽअप्रयु
च्छन् ॥ ३२ ॥ (१०।१।५) एकःसमुद्रोधुरुणोरयीणामस्मद्भूदोभूरिजन्माविचष्टे । सिषक्त्यूर्धनिण्योरुपस्थऽउ
त्सस्यमध्येनिहितंपदवेः+ ॥ समानंनीळं वृषणोवसानाःसजग्मिरेमहिषाऽअर्वतीभिः । ऋतस्यपदं कवयोनिपांतिगुहा
नामानिदधिरेपरणि ॥ ऋतायिनीमायिनीसंधातेमित्वाशिंशुंजज्ञतुर्वर्धयंती । विश्वस्यनाभंचरतोभ्रुवस्यंकवेश्चित्तं

(१०।१।४) प्रतइतिसप्तर्चस्यसूक्तस्याप्यखितोमिच्छिष्टुप् । (१०।१।५) एकःसमुद्रइतिसप्तर्चस्यसूक्तस्याप्यखितोमिच्छिष्टुप् ।

तुमनसावियंतः ॥ ऋतस्यहिवर्तनयःसुजातमिषोवाजायप्रदिवःसचैते । अधीवासंरोदसीवावसानेधृतैरन्नैर्वावृधाते
मधूनां ॥ सप्तस्वसूरुषीर्वावशानोविद्वान्मध्वऽउज्जभारादृशेकं । अंतयैमेऽअंतरिक्षेपुराजाऽइच्छन्वत्रिमविदत्पूषण
स्य ॥ सप्तमर्यादाःकवयस्ततक्षुस्तासामेकामिदृभ्यंहुरोगात् । आयोर्हस्क्रंभऽउपमस्यनीळेपथांविस्सर्गेधुरुणेषुतस्थौ ॥
असंचसच्चपरैव्योमन्दक्षस्यजन्मन्नदितेरुपस्थे । अग्निर्हैनःप्रथमजाऽऋतस्यपूर्वऽआयुनिवृषभश्चधेनुः+ ॥ ३३ ॥
इतिसप्तमाष्टकेपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

त्रिपंचाशाध्यायेवर्गाः ३३ सूक्तानि १९ ऋचः १८९ ॥ त्यागः ॥ पवमानायसोमाये. १५४ अग्नयइदं. ३५ ॥ इतिसप्तमेपंचमः ॥

अयंस्वस्तिप्रकेतुनानवत्रिशिरास्त्वाष्टृचोत्येदं आपोहिसिंधुद्वीपोवावरीषापंगायत्रंद्यनुष्टुबंतंपंचमीवर्ध
मानासप्तमीप्रतिष्ठौचित्पलूनावैवस्वतयोर्यमयम्योःसंवादःषष्ठ्ययुग्मिभ्यमीमिथुनार्थयमंप्रोवाचंसतानवमीयु
ग्मिभरनिच्छन्प्रत्याचष्टेवृषानवांगिर्हविर्धानंआग्नेयंतुत्रिष्टुबंतंद्यावायुजेपंचविवस्वान्वादित्योहाविर्धानंजग
त्यंतंपरेयिवांसंषोळशयमोयामंषष्ठीलिंगोक्तदेवतापराश्रतिस्रःपित्र्यावातृचःश्वभ्यांपराऽअनुष्टुभौबृहत्युपां
त्यायामायनाःपरेपंचोदीरतांषलूनांशंखःपित्र्यंजगत्येकादशीमैनंदमनऽआग्नेयंचतुरनुष्टुबंतंवष्टादेवश्रवांद्वे
सरण्यूदेवतैपौष्ण्यश्चतस्रःसारस्वत्यस्तिस्रःपंचाप्योद्रप्सस्तिस्रःसौम्योवांत्येअनुष्टुभाउपांत्यापुरस्ताद्बृहतीवापरं

मृत्योः संकुसुके श्वतसो मृत्युदेवताः पराधात्री परात्वाष्ट्री पराः पितृमेधा एकादशी प्रस्तारपङ्क्तिर्जगत्युपांत्यां त्यानुष्टुप्
प्राजापत्यावासानिरुक्ता ॥ ६ ॥

॥ हरिः ॐ ॥ (१०।१।६) अयंसयस्य शर्मन्नवो भिरग्नेरेधते जरिताभिष्टौ । ज्येष्ठैर्भिर्यो भानुभिर्ऋषूणां पुर्येति परि
वीतो विभावा ॥ यो भानुभिर्विभावा विभात्यग्निर्देवेभिर्ऋतावाजस्रः । आयो विवायं सख्या सखिभ्यो परिहृतोऽत्यो
नसतिः ॥ ईशे यो विश्वस्या देववीतेरीशे विश्वायुरुषसो व्युष्टौ । आयस्मिन्मुना हवींष्यग्नावरिष्टरथः स्कन्नातिशूषैः⁺ ॥
शूषेभिर्वृधोजुषाणोऽकैर्देवांऽअच्छारधुपत्वाजिगाति । मद्रो होता स जुह्वा इयजिष्ठः संमिश्रोऽअग्निराजिघर्ति देवा
न्⁺ ॥ तमुस्वामिन्द्रं नरेजमानमग्निं गीर्भिनमो भिराकृणुध्वं । आयं विप्रांसो मतिभिर्गृणंति जातवैदसं जुह्वं सहानां ॥ संय
स्मिन्विश्ववसूनि जग्मुर्वाजेनाश्वाः ससीवंतऽएवैः । अस्मेऽऊतीरिन्द्रं वाततमाऽअर्वाचीनाऽअग्रऽआकृणुष्व ॥ अधा
ह्यग्नेमहानिषद्यासद्योजज्ञानो हव्यो बभूथ । तंते देवासोऽअनुकेतमायन्नधावर्धत प्रथमासऽऊर्माः ॥ १ ॥ (१०।१।७)
स्वस्तिनो दिवोऽअग्ने पृथिव्या विश्वायुर्धेहि यजथाय देव । सचैमहितवदस्म प्रकृतैरुरुष्याणोऽउरुभिर्देवशंसैः ॥ इमाऽ
अग्नेमतयस्तुभ्यं जाता गोभिरश्वैरभिर्गृणंति राधः । यदा ते मतोऽअनुभोगमान इ सो दधानो मतिभिः सुजात ॥ अग्निं

(१०।१।६) अयंस इति सप्तर्चस्य सूक्तस्याप्यस्त्रितोमिच्छिष्टुः । (१०।१।७) स्वस्तिन इति सप्तर्चस्य सूक्तस्याप्यस्त्रितोमिच्छिष्टुः ।

मन्ये पितरं मग्निमापि मग्निभ्रातरं सदमित्सखायं । अग्नेरनीकं बृहत् संपर्यद्विशुक्रयं जतं सूर्यस्य ॥ सिद्धाऽअग्ने धियो
ऽअस्मे सनुत्रीर्यत्रायं सेदमऽआनित्य होता । ऋता वा सरोहिदश्वः पुरुधुर्द्युभिरस्माऽअहंभिर्वा ममस्तु ॥ द्युभिर्हितं मित्र
मिव प्रयोगं प्रलमृत्विजं मध्वरस्य जारं । बाहुभ्यामग्निमायवो जनंत विधुहोतारं न्यसादयंत ॥ स्वयं यजस्व दिवि देवदे
वान्किंतेपाकः कृणवदप्रचेताः । यथायं जऽऋतुभिर्देवदेवानेवायं जस्वतन्वै सुजात ॥ भवानोऽअग्ने वितोत गोपा भवावय
स्कृदुत नो वयोधाः । रास्वाचनः सुमहो हव्यदातिं त्रास्योत नस्तन्वो इ प्रयुच्छन् ॥ २ ॥ (१०।१।८) प्रकेतुना बृह
तायात्यग्निरारोदसी वृषभो रोरवीति । दिवश्चिदंताऽउपमांऽउदानलपामुपस्थेमहिषोर्ववर्ध ॥ मुमोद्गभो वृषभः ककु
द्धानस्त्रेमावत्सः शिमीवांऽअरावीत् । स देवतात्युद्यतानि कृण्वन्त्स्वेषु क्षयेषु प्रथमो जिगाति ॥ आयो मूर्धानं पित्रोरं
वध्न्यं ध्वरेदधिरेसूरोऽअर्णः । अस्य पत्न्यं नरुषीरश्वं बुधाऽऋतस्य योनौ तन्वो जुपंत ॥ उपऽउपो हि वसोऽअग्रमे पित्वं य
मयोरभवो विभावा । ऋतायं सप्तदधिषेपदानि जनयन्मित्रं तन्वे इ स्वायै ॥ भुवश्चक्षुर्महऽऋतस्य गोपा भुवो वरुणो यदृता
यवेषि । भुवोऽअपां न पाजात वेदो भुवो दूतो यस्य हव्यं जुजोषः ॥ ३ ॥ भुवायं जस्य रजसश्च नेता यत्रानियुद्धिः सचंसे
शिवाभिः । दिवि मूर्धानं दधिषेस्पर्षा जिह्वामग्ने च कृषे हव्यवाहं ॥ अस्य त्रितः क्रतुना वव्रेऽअंतरिच्छन्धीति पितुरेवै परं

(१०।१।८) प्रकेतुनेति नवर्चस्य सूक्तस्याष्टाक्षि शिरा अग्निः अंत्यवृचस्यैष्टिष्टुः ।

स्य । सचस्यमानः पित्रोरुपस्थेजामिब्रुवाणऽआयुधानिवेति ॥ सपित्र्याण्यायुधानिविद्वानिद्रेषितऽआस्योऽअभ्ययु
 ध्यत् । त्रिशीर्षाणंससरश्मिजघन्वान्वाष्टस्यचिन्निःसंसृजेत्रितोगाः⁺ ॥ भूरीर्दिद्रऽउदिनक्षंतमोजोवाभिनत्सत्पति
 र्मन्यमानं । त्वाष्टस्यचिद्विश्वरूपस्यगोनामाचक्राणस्त्रीणिशीर्षापरवर्क ॥ ४ ॥ (१०।१।९) आपोहिष्ठांमयोभुव
 स्तानऽऊर्जेदधातन । महेरणायचक्षसे ॥ योवःशिवतमोरसस्तस्यभाजयतेहनः । उशतीरिषमातरः ॥ तस्माऽअरंग
 मामवोयस्यक्षयायजिन्वथ । आपोजनयथाचनः ॥ शनोदिवीरभिष्टयऽआपोभवंतुपीतये । शंयोरभिर्भवंतुनः ॥ ई
 शानावार्याणांक्षयंतीश्चर्षणीनां । अपोर्याचामिभेषजं⁺ ॥ अप्सुमेसोमोऽअब्रवीदंतर्विश्वानिभेषजा । अग्निंचविश्वशं
 भुवं ॥ आपःपृणीतभेषजंवरूथंतन्वेऽमम । ज्योक्चसूर्यदृशे⁺ ॥ इदमापःप्रवहतयत्किंचदुरितंमयि । यद्वाहमभि
 दुद्रोहयद्वाशेषऽउतानृतं ॥ आपोऽअद्यान्वचारिपरसैनसमंगस्महि । पर्यस्वानम्रऽआगहितंमांसंसृजवर्चसा ॥ (प
 रिशिष्टं ॥ सस्रुषीस्तदपसोदिवानक्तंचसस्रुषीः । वरेण्यक्रतूरहमादेवीरवसेहुवे) ॥ ५ ॥ (१०।१।१०) ओचि
 (१०।१।९) आपोहिष्ठेतिनवर्चस्यसूक्तस्यांवरीषःसिंधुद्वीपआपोगायत्रीपंचमीवर्धमानासप्तमीप्रतिष्ठात्येद्वेअनुष्टुभौ । आपोहिंसिंधुद्वीपोवां
 वरीषइत्येवमनुक्रमण्यांसिंधुद्वीपस्यपाक्षिकत्वस्वीकारेपूर्वोक्तक्षिशिराःप्राप्नोतितथापिप्रयोक्तृभिःसिंधुद्वीपएवाद्वियते । (१०।१।१०) ओचि
 दितिचतुर्दशर्चस्यसूक्तस्यनवमीवर्धनामयुजांषष्ठ्याश्चैवस्वतीयमीऋषिकायमोदेवतापष्टीवर्धनांयुजांनवम्याश्चैवस्वतोयमीत्रिष्टुप् ।

त्सखायंसख्याववृत्यातिरःपुरुचिदर्णवंजगन्वान् । पितुर्नपातमादधीतवेधाऽअधिक्षमिप्रतरंदीध्यानः ॥ नतेसखांस
 ख्यंवेष्टेतत्सलक्ष्मायद्विषुरुपाभवाति । महस्पुत्रासोऽअसुरस्यवीरादिवोधर्तारऽउर्वियापरिख्यन् ॥ उशंतिघातेऽ
 अमृतांसऽएतदेकस्यचित्त्यजसंमत्यस्य । नितेमनोमनसिधाय्यस्मेजन्युःपतिस्तन्व^१माविंविश्याः ॥ नयत्पुराचक्रमा
 कद्धनूनमृतावदंतोऽअनृतरपेम । गंधर्वोऽअस्वप्याचयोपासानोनाभिःपरमंजामितत्रौ ॥ गर्भेनुनांजनितादंप
 तीकदेवस्त्वष्टासविताविश्वरूपः । नकिरस्यप्रमिनंतिव्रतानिवेदनावस्यपृथिवीऽउतद्याः⁺ ॥ ६ ॥ कोऽअस्यवेदप्र
 थमस्याहःकऽईददर्शकऽइहप्रवांचत् । बृहन्मित्रस्यवरुणस्यधामकदुव्रयऽआहनोवीच्यानृत्⁺ ॥ यमस्यमायम्य^१
 कामऽआगन्तस्मानेयोनांसहृशेय्याय । जायेवपत्येतन्वरिरिच्यांविचिद्वृहेवरथ्येवचक्रा⁺ ॥ नतिष्ठंतिननिमिपं
 त्येतेदेवानांस्पशऽइहयेचरंति । अन्येनमदाहनोयाहितूर्यतेनविर्वृहुरथ्येवचक्रा⁺ ॥ रात्रीभिरस्माऽअहंभिर्दशस्येत्सू
 रस्यचक्षुर्महुरुन्मिमीयात् । दिवापृथिव्यामिथुनासर्वधूर्यमीर्यमस्यविभ्रयादजामि ॥ आघातागच्छानुत्तरायुगानि
 यत्रजामयःकृणवन्नजामि । उपवर्बृहिवृषभायवाहुमन्यामिच्छस्वसुभगेपतिमत्⁺ ॥ ७ ॥ किंभ्रातासचदंताथंभवा
 तिकिमुखसायन्निर्गतिर्निगच्छात् । काममृतावहोऽतद्रपामितन्यामेतन्व^१संपिपृग्धि ॥ नवाऽउततन्यातन्व^१संपपृ
 च्यांपापमाहुर्यःस्वसारंनिगच्छात् । अन्येनमत्प्रमुदःकल्पयस्वनतेभ्रातासुभगेवष्टेतत्⁺ ॥ वतोव्रतासियमनैवतेम

नोहृदयंचाविदाम । अन्याकिलत्वांकक्षयैवयुक्तं परिष्वजाते लिबुजेववृक्षं⁺ ॥ अन्यमृषुत्वंयम्यन्यऽउत्वां परिष्वजाते
लिबुजेववृक्षं । तस्यवात्वंमनऽइच्छासवातवाधाकृणुष्वसंविदंसुभद्रां ॥ ८ ॥ (१०।१।११) वृषावृष्णेदुहेदोहे
सादिवःपयांसियुहोऽअदितेरदाभ्यः । विश्वंसवेद्वरुणोयथाधियासयज्ञियोयजतुयज्ञियांऽऋतून्⁺ ॥ रपद्वंध्वार
प्याचयोषणानदस्यनादेपरिपातुमेमनः । इष्टस्यमध्येऽअदितिर्निधातुनोभ्रातानोग्येष्ठःप्रथमोवित्रोचति ॥ सोचि
नुभद्राक्षुमतीयशस्वत्युषाऽउवासमनवेस्वर्वती । यदीमुशंतमुशतामनुक्रतुमग्निहोतारंविदथायजीजनन् ॥ अधत्यद्र
पंसंविभ्वंविचक्षणंविराभरदिषितःश्येनोऽअध्वरे । यदीविशोवृणतेदस्ममार्याऽअग्निहोतारमधधीरजायत ॥ सदा
सिरण्वोयवसेवपुष्यतेहोत्राभिरग्नेमनुषःस्वध्वरः । विप्रस्यवायच्छशमानऽउक्थ्यंवाजंससवांऽउपयासिभूरिभिः
॥ ९ ॥ उदीरयपितराजारऽआभगमियक्षतिहर्षतोहृत्तऽइष्यति । विवक्तिवह्निःस्वपस्यतेमुखस्तविष्यतेऽअसुरोवेप
तेमती⁺ ॥ यस्तेऽअग्नेसुमर्तिमर्तोऽअक्षत्सहसःसूनोऽअतिसप्रशृण्वे । इषंदधानोवहमानोऽअश्वरासद्युमांऽअमवानभू
षतिद्युन्⁺ ॥ यदग्नऽएषासमितिर्भवातिदेवीदेवेषुयजतायजत्र । रत्नाचयद्विभजासिस्वधावोभाग्नोऽअत्रवसुमंतं
वीतात् ॥ श्रुधीनोऽअग्नेसदनेसधस्थैयुक्ष्वारथममृतस्यद्रविलुं । आनोवहरोदसीदेवपुत्रेमाकिदेवानामपभूरिहस्याः

(१०।१।११) वृषावृष्णइतिनवर्चस्यसूक्तसांगिहविधानोऽग्निजगतीअंत्यास्तिस्त्रिष्टुभः ।

॥ १० ॥ (१०।१।१२) द्यावाहृक्षामाप्रथमेऽऋतेनाभिश्चावेभवतःसत्यवाचा । देवोयन्मर्तान्यजथायकृण्वन्त्सी
दुद्धोताप्रत्यङ्स्वमसुंयन्⁺ ॥ देवोदेवान्परिभूक्ततेनवहानोहव्यंप्रथमश्चिकित्वान् । धूमकैतुःसमिधाभाऽऋजीकोमं
द्रोहोतानित्योवाचायजीयान् ॥ स्वावृग्देवस्यामृतंयदीगोरतोजातासोधारयंतऽउर्वी । विश्वेदेवाऽअनुतत्तेयजुर्गुदु
हेयदेनीद्विव्यधृतंवाः⁺ ॥ अर्चामिवांवर्धायापोधृतस्त्रुद्यावाभूमीशृणुतरोंदसीमे । अहायह्यात्रोसुनीतिमयन्मध्वानो
ऽअत्रपितरांशिशीतां ॥ किंस्विन्नोराजाजगृहेकदस्यातिव्रतंचक्रुमाकोविवेद । मित्रश्चिद्विष्माजुहुराणोदेवान्छोको
नयातामपिवाजोऽअस्ति ॥ ११ ॥ दुर्मत्वत्रामृतस्यनामसलक्ष्मायद्विपुरुषाभवाति । यमस्ययोमनवतेसुमंत्वग्नेतमृ
ष्वपाह्यप्रयुच्छन् ॥ यस्मिन्देवाविदधैमादयंतेविवस्वतःसदनेधारयंते । सूर्येज्योतिरदधुमास्यंऽऋत्परिद्योतनिचर
तोऽअजज्ञा ॥ यस्मिन्देवामन्मनिसंचरंत्यपीच्येऽनव्यमस्यविज्ञ । मित्रोऽअत्रादितिरनागान्त्सवितादेववरुणा
यवोचत् ॥ श्रुधीनोऽअग्नेसदनेसधस्थैयुक्ष्वारथममृतस्यद्रविलुं । आनोवहरोदसीदेवपुत्रेमाकिदेवानामपभूरिहस्याः
॥ १२ ॥ (१०।१।१३) युजेवांब्रह्मपूर्य्यनमोभिर्विश्वेऽऋतुपथ्येवसुरेः । शृण्वंतुविश्वेऽअमृतस्यपुत्राऽआयेधा

(१०।१।१२) द्यावाहेतिनवर्चस्यसूक्तस्यहविधानोमिस्त्रिष्टुप् । (१०।१।१३) युजेवामितिपंचर्चस्यसूक्तस्यादित्योविवस्वान्हविधान-
स्त्रिष्टुबंत्याजगती ।

मानिदिव्यानि तस्थुः ॥ यमेऽइव यतमानेयदैतंप्रवाभरन्मानुषादेवयंतः । आसीदतंस्वमुलोकं विदाने स्वासस्थे भवत
मिदं वेनः ॥ पंचपदानिरूपोऽअन्वरोहं चतुष्पदीमन्वेमिब्रतेन । अक्षरेण प्रतिमिमऽएतामृतस्य नाभावधिसंपुनामि ॥
देवेभ्यः कमवृणीतमृत्युं प्रजायैकममृतं नावृणीत । बृहस्पतिर्यज्ञमकृण्वतऽऋषिप्रियां यमस्तन्वं प्रारिरेचीत् ॥ सप्तश
रंति शिशवे मरुत्वं तपित्रे पुत्रासोऽअप्यवीवतन्नतं । उभेऽइदस्योभयस्य राजतऽउभेयतेतेऽउभयस्य पुण्यतः ॥ १३ ॥
(१०।१।१४) परेयिवांसं प्रवतो महीरनु बह्व्यः पंथामनु पस्पशानं । वैवस्वतं संगमनं जनानां यमराजानं हविषा दुव
स्य ॥ यमोनो गातुं प्रथमो विवेद नैषागव्यूतिरपमर्तवाऽउ । यत्रानः पूर्वे पितरः परेयुरेनाजज्ञानाः पृथ्याऽनु स्वाः ॥
मातलीकव्यैर्यमोऽअंगिरोभिर्बृहस्पतिर्ऋकभिर्वावृधानः । यांश्च देवावावृधुयंच देवान्त्वाहान्ये स्वधयान्यमदंति ॥
इमं यमप्रस्तरमाहिसीदांगिरोभिः पितृभिः संविदानः । आत्वामंत्राः कविशस्तावहं त्वेनाराजन्हविषामादयस्व ॥ अं
गिरोभिरागहियज्ञियैर्भिर्यमवैरूपैरिहमादयस्व । विवस्वतं हुवेयः पितृतेस्मिन्यज्ञे बर्हिष्यानि पद्यं ॥ १४ ॥ अंगिरसो
नः पितरो न वग्वाऽअथर्वाणो भृगवः सोम्यासः । तेषां वयंसुमतां यज्ञियानामपि भद्रे सौमनसे स्याम ॥ प्रेहि प्रेहि पथिभिः

(१०।१।१४) परेयिवांसमिति षोडशर्चस्य सूक्तस्य वैवस्वतो यमत्र विः यमो देवता पृथ्या अंगिरः पितृथर्वभृगुसोमाः दशम्यादिति सृणां
श्वानौ त्रिष्टुप्त्रयोदशी चतुर्दशी षोडशोऽनुष्टुभः पंचदशी बृहती (प्रेहि प्रेहीत्यादिति सृणां पितृदेवता वैकल्पिकी) ।

पूयैर्भिर्यत्रानः पूर्वे पितरः परेयुः । उभाराजानां स्वधयामदंतायमंपश्यसि वरुणं च देवं ॥ संगच्छस्व पितृभिः संयमेनै
ष्टापूतेन परमेव्योमन् । हित्वायावद्यं पुनरस्तमे हि संगच्छस्व तन्वांसुवर्चाः ॥ अपेतवीतविचसर्पवातोऽस्माऽएतं पितरो
लोकमकृन् । अहोभिरद्भिरकुभिर्यैकं यमो ददात्यवसानं मसै ॥ अतिद्रवसारमयौ श्वानौ चतुरक्षौ शबलौ साधुना प
था । अथापितृन्सुविदत्रांऽउपैहियमेनये सधमादंमदंति ॥ १५ ॥ यौ ते श्वानौ यमरक्षितारौ चतुरक्षौ पथिरक्षीन् चक्ष
सौ । ताभ्यामेनं परिदेहिराजन्त्स्वस्तिचास्माऽअनमीवंचधेहि ॥ उरूणसावसुतृपाऽउदुंबलौ यमस्य दुतौ चरतो जनाऽ
अनु । तावस्मभ्यं हृशये सूर्याय पुनर्दातामसुमद्येह भद्रं ॥ यमाय सोमं सुनुतयमार्य जुहुता हविः । यमं हयज्ञो गच्छत्य
ग्निदूतोऽअरंकृतः ॥ यमाय धृतवद्भुविर्जुहोत प्रचतिष्ठत । सनो देवेष्वार्यमहीर्घमायुः प्रजीवसे ॥ यमाय मधुमत्तमं रा
ज्ञे हव्यं जुहोत न । इदं नमऽऋषिभ्यः पूर्वजैभ्यः पूर्वैभ्यः पथिकृद्भ्यः ॥ त्रिकद्वकेभिः पतति षड्वीरेकमिद्वहत् । त्रिष्टुगा
यत्री छंदांसि सर्वातायमऽआहिता ॥ १६ ॥ (१०।१।१५) उदीरतामवर्ऽउत्परासऽउन्मध्यमाः पितरः सोम्यासः ।
असुं यऽईयुरवृकाऽऋतज्ञास्तेनो वंतु पितरो हवेषु ॥ इदं पितृभ्यो नमोऽअस्त्वद्यये पूर्वा सोयऽउपरासऽईयुः । ये पार्थिवे
रजस्यानिषत्तायेवानूनं सुवृजनां सुविश्व ॥ आहं पितृन्सुविदत्रांऽअवित्सिनपातंच विक्रमणंच विष्णोः । बर्हिषदो ये स्व

(१०।१।१५) उदीरतामिति चतुर्दशर्चस्य सूक्तस्य यामायनः शंखः पितरस्त्रिष्टुबेकादशी जगती ।

धयांसुतस्यभजैतपित्वस्तऽह्नागमिष्ठाः ॥ बर्हिषदःपितरऽकृत्य१र्वागिमावोहव्याचकृमाजुषध्वं । तऽआगतावसाशं
 तमेनाथानःशंयोररपोदधात ॥ उपहृताःपितरःसोम्यासोबर्हिष्येषुनिधिषुप्रियेषु । तऽआगमंतुतऽह्नाश्रुवंत्वधिब्रुवं
 तुतैवंत्वस्मान् ॥ १७ ॥ आच्याजानुदक्षिणतोनिषद्येमंयज्ञमभिगृणीतविश्वे । माहिसिष्टपितरःकेनचिन्नोयद्वऽआ
 गःपुरुषताकराम ॥ आसीनासोऽअरुणीनामुपस्थैरयिंधत्तदाशुषेमर्त्याय । पुत्रेभ्यःपितरस्तस्यवस्वःप्रयच्छततऽहोर्जद
 धात ॥ येनःपूर्वेपितरःसोम्यासोनूहिरेसोमपीथंवसिष्ठाः । तेभिर्यमःसंरराणोहवीष्युशन्नशद्भिःप्रतिकाममस्तु ॥ ये
 तातृषुदैवत्राजेहमानाहोत्राविदःस्तोमंतष्टासोऽअकैः । आग्नेयाहिसुविदत्रैभिरवाङ्मत्यैःकव्यैःपितृभिर्धर्मसद्भिः ॥
 येसत्यासोहविरदोहविष्पाऽइंद्रेणदेवैःसरथंदधानाः । आग्नेयाहिसहस्रंदेववंदैःपरैःपूर्वैःपितृभिर्धर्मसद्भिः ॥ १८ ॥
 अग्निष्वात्ताःपितरऽएहगच्छतसदःसदःसदतसुप्रणीतयः । अत्ताहवीषिप्रयतानिबर्हिष्यथारयिसर्ववीरंदधातन ॥
 त्वमग्नऽईळितोजातवेदोवाहव्यानिंसुरभीणिंकृत्वी । प्रादाःपितृभ्यःस्वधयातेऽअक्षन्नद्वित्वंदेवप्रयताहवीषि ॥ येचेह
 पितरोयेचनेहयाँश्चविद्ययाँऽउचनप्रविद्य । त्वंवैत्ययतितेजातवेदःस्वधाभिर्यज्ञंसुकृतंजुषस्व ॥ येऽअग्निदग्धायेऽअ
 नग्निदग्धामध्येदिवःस्वधयामादयंते । तेभिःस्वराळसुनीतिमेतांयथावशंतन्वैकल्पयस्व ॥ १९ ॥ (१०।१।१६) मैत

(१०।१।१६) मैतमितिचतुर्दशर्चस्यसूक्तस्ययामायनोदमनोमिषिष्ठुबन्त्याश्चतस्रोनुष्टुभः ।

मग्नेविदहोमाभिर्शोचोमास्यत्वचंचिक्षिपोमाशरीरं । यदाश्रुतंकृणवोजातवेदोथेमेनंप्रहिणुतात्पितृभ्यः ॥ श्रुतंय
 दाकरसिजातवेदोथेमेनंपरिदत्तात्पितृभ्यः । यदागच्छात्यसुनीतिमेतामथादेवानावशनीर्भवाति ॥ सूर्यचक्षुर्गच्छतु
 वातमात्माद्यांचगच्छपृथिवीचधर्मणा । अपोवागच्छयदितत्रतेहितमोषधीषुप्रतितिष्ठाशरीरैः ॥ अजोभागस्तपसातं
 तपस्वतंतेशोचिस्तपतुतंतैऽअर्चिः । यास्तेशिवास्तन्वोजातवेदस्ताभिर्वहैनंसुकृतामुलोकं ॥ अवसृजपुनरग्नेपितृभ्यो
 यस्तऽआहुतश्चरतिस्वधाभिः । आयुर्वसानुऽउपवेतुशेषःसंगच्छतांतन्वाजातवेदः ॥ २० ॥ यत्तेकृष्णःशकुनऽआतु
 तोदपिपीलःसर्पऽउतवाश्वापदः । अग्निष्टद्विश्वाद्गदंकृणोतुसोमश्चयोब्राह्मणाँऽआविवेश ॥ अग्नेर्वर्मपरिगोभिर्व्यय
 स्वसंप्रोणुष्वपीवसांमेदसाच । नेत्त्वाधृष्णुर्हरसाजहंषाणोद्धृग्विधक्ष्यन्पर्युखयाते ॥ इममग्नेचमसंसाविजिह्वरःप्रियो
 देवानामुतसोम्यानां । एषयश्चमसोदेवपानस्तस्मिन्देवाऽअमृतामादयंते ॥ ऋव्यादमग्निप्रहिणोमिदूरंयमरांशोगच्छ
 तुरिप्रवाहः । इहैवायमितरोजातवेदादेवभ्योहव्यंवहतुप्रजानन् ॥ योऽअग्निःऋव्यात्प्रविवेशवोगृहमिमंपश्यन्नि
 तरंजातवेदसं । तंहरामिपितृयज्ञायदेवंसधर्ममिन्वात्परमेसधस्थे ॥ २१ ॥ योऽअग्निःऋव्यवाहनःपितृन्यक्षहतावृ
 धः । प्रेदुहव्यानिवोचतिदेवेभ्यश्चपितृभ्यऽआ ॥ उशंतस्त्वानिधीमह्यशंतःसमिधीमहि । उशन्नशतऽआवहपितृन्ह
 विषेऽअत्तवे ॥ यंत्वमग्नेसमदहस्तमुनिर्वापयापुनः । क्रियाम्बवत्ररोहतुपाकदूर्वाव्यल्कशा ॥ शीर्तिकेशीर्तिकावतिहा

दिकेहार्दिकावति । मंडूक्याऽसुसंगमऽइमंस्वप्रिहर्षय ॥ २२ ॥ (१०।२।१) त्वष्टादुहित्रेवहतुंकृणोतीतीदं
विश्वंभुवनंसमेति । यमस्यमातापर्युह्यमानामहोजायाविवस्वतो ननाश ॥ अपागूहमृतांमर्त्यैःकृत्वीसर्वणामददु
विवस्वते । उताश्विनावभरद्यत्तदासीदजहादुद्वामिथुनासरण्यूः⁺ ॥ पृषात्वेतश्चयावयतुप्रविद्वाननष्टपशुर्भुवनस्यगो
पाः । सत्वैतेभ्यःपरिददत्पितृभ्योभिर्देवेभ्यःसुविद्वित्रियैभ्यः ॥ आयुर्विश्वायुःपरिपासतित्वापृषात्वापातुप्रपथेपुर
स्तात् । यत्रासंतेसुकृतोयत्रतेययुस्तत्रत्वादेवःसंवितादधातु ॥ पृषेमाऽआशाऽअनुवेदसर्वाःसोऽअस्माँऽअभयतमेन
नेषत् । स्वस्तिदाऽआर्घुणिःसर्ववीरोप्रयुच्छन्पुरऽएतुप्रजानन्⁺ ॥ २३ ॥ प्रपथेपथार्मजनिष्टपृषाप्रपथेदिवःप्रपथेपृथि
व्याः । उभेऽअभिप्रियतमेसधस्थेऽआचपरिचरतिप्रजानन्⁺ ॥ सरस्वतीदेवयंतोहवन्तेसरस्वतीमध्वरेतायमाने ।
सरस्वतीसुकृतोऽअह्वयंतसरस्वतीदाशुषेवार्यदात् ॥ सरस्वतियासरथयथास्वधाभिर्देविपितृभिर्मदती । आसद्या
स्मिन्बर्हिषिमादयस्वानमीवाऽइषऽआधेह्यस्मे⁺ ॥ सरस्वतीयांपितरोहवन्तेदक्षिणायज्ञमभिनक्षमाणाः । सहस्रार्धमि
होऽअत्रभागंरायस्पोष्यजमानेषुधेहि ॥ आपोऽअस्मान्मातरःशुभयंतुघृतेननोघृतत्वंःपुनंतु । विश्वंहिरिप्रप्रवहतिदेवी

द्वितीयेनुवाकेत्रयोदशसूक्तानि (१०।२।१) त्वष्टादुहित्रइतिचतुर्दशर्चस्यसूक्तस्ययामायनोवेदश्रवाश्रुषिःआद्ययोर्द्वयोःसरण्यूदेवताततश्चत
सृणांपृषाततस्मिन्सृणांसरस्वतीततःपंचानामापक्षिष्टुपुंअंयेद्वेअनुष्टुभौ(द्रप्सश्चस्कन्देति तिसृणांसोमोदेवतावाउपात्यापुरस्ताद्बृहतीवेतिच) ।

रुदिदाभ्यःशुचिरापुतऽएमि ॥ २४ ॥ द्रप्सश्चस्कंदप्रथमाँऽअनुद्युनिमंचयोनिमनुयश्चपूर्वः । समानंयोनिमनुसं
चरंतद्रप्संजुहोम्यनुसहोत्राः ॥ यस्तैद्रप्सःस्कंदतियस्तैऽअंशुर्बाहुच्युतोधिषणायाऽउपस्थात् । अध्वर्योर्वामरिवायःप
वित्रात्तैजुहोमिमनसावषट्कृतं ॥ यस्तैद्रप्सःस्कन्नोयस्तैऽअंशुरवश्चयःपरःसुचा । अयंदेवोबृहस्पतिःसंतसिंचतुराध
से ॥ पर्यस्वतीरोषधयःपर्यस्वन्मामकंवचः । अपापयस्वदित्पयस्तेनमासहशुधत ॥ २५ ॥ (१०।२।२) परमृत्यो
ऽअनुपरैहिपथांयस्तेस्वऽइतरोदेवयानात् । चक्षुष्मतेशृण्वतेतैब्रवीमिमानःप्रजारीरिषोमोतवीरान्⁺ ॥ मृत्योःपदं
योपर्यंतोयदैतद्राधीयऽआयुःप्रतरंदधानाः । आप्यायमानाःप्रजयाधनेनशुद्धाःपूताभवतयज्ञियासः ॥ इमेजीवावि
मृतैराववृत्रभ्रूद्रादेवहृतिनोऽअद्य । प्रांचोऽअगामनृतयेहसायद्राधीयऽआयुःप्रतरंदधानाः ॥ इमेजीवेभ्यःपरि
धिदधामिमेषानुगादपरोऽअर्थमेतं । शतंजीवंतुशरदःपुरुचीरंतमृत्युंदधतांपर्वतेन ॥ यथाहान्यनुपूर्वभवतियथऽ
ऋतवऽऋतुभिर्यतिसाधु । यथानपूर्वमपरोजहात्येवाधातरायूषिकल्पयैषां⁺ ॥ २६ ॥ आरोहतायुर्जरसंवृणानाऽअ
नुपूर्वयतमानायतिष्ठ । इहत्वष्टासुजनिमासुजोषादीर्घमायुःकरतिजीवसेवः ॥ इमानारीरविधुवाःसुपत्नीरांजनेनस

(१०।२।२) परमृत्योइतिचतुर्दशर्चस्यसूक्तस्ययामायनःसंकुसुकःआद्यानांचतसृणांमृत्युःपंचम्याधाताषष्ठ्यास्त्वष्टाशिष्टानांपितृमेधा
क्षिष्टुपुंकादशीप्रस्तारपंक्तिःत्रयोदशीजगत्अंयेद्वेअनुष्टुभौ (अंत्यायाःप्रजापतिर्वादेवता) ।

पिंषासंविशंतु । अनश्रवौ नमीवाः सुरक्षाऽआरोहंतु जनयो यो निमग्रे ॥ उदीर्घ्वनार्यभिर्जीव्रलोकंगता सुमेतमुपशेषऽए
हि । हस्तग्राभस्यदिधिषोस्तवेदंपत्युर्जनित्वमभिसंबभूथ ॥ धनुर्हस्तादादनोमतस्यास्मैक्षत्रायवर्चसेबलाय । अत्रैव
त्वमिहवयंसुवीराविश्वाः स्पृधौऽअभिमातीर्जयेम ॥ उपसर्पमातरं भूमिमेतामुर्व्यर्चसं पृथिवीं सुशेवा । ऊर्णमदायुव
तिर्दक्षिणावतऽएषात्वापातुनिर्ऋतेरूपस्थात् ॥ २७ ॥ उच्छ्वचस्वपृथिविमानिबाधथाः सुपायनास्मैभवसूपवंचना ।
मातापुत्रं यथासिचाभ्येनं भूमऽऊर्णहि ॥ उच्छ्वंचमानापृथिवीसुतिष्ठतु सहस्रं मितऽउपहिश्रयंतां । ते गृहासौ घृतश्चुतौ
भवंतु विश्वाहास्मैशरणाः संत्वत्र ॥ उत्तैस्तभ्यामिपृथिवीं त्वत्परीमं लो गं निदधन्मोऽअहंरिषं । एतांस्थूणां पितरो धारयं
तु ते त्रायमः सादना तेमिनोतु ॥ प्रतीचीने मामहनीष्वाः पर्णमिवादधुः । प्रतीचीं जग्रभावाचमश्चैरशनयायथा ॥ २८ ॥
इतिसप्तमाष्टके षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

चतुःपंचाशाध्यायेवर्गाः २८ सूक्तानि १३ ऋचः १४१ ॥ त्यागः ॥ अग्नय. २० इंद्राये. ३ अश्वि. ९ यमाये. यम्याइ. यमाये.
यम्याइ. यमाये. ३ यम्या. ३ यमाये. यम्या. यमाये. यम्या. अग्नय. १८ हविर्धानाये. ५ यमाये. ५ अंगिरःपित्रधर्वभृगुसोमेभ्यः.
यमाये. ३ श्वानाभ्यामि. ३ यमाये. ४ पितृभ्य. १४ अग्नय. १४ सरण्यव. २ पूष्ण. ४ सरस्वत्या. ३ अश्वि. ५ मृत्यव. ४ धात्रइ.
त्वष्ट्रइ. पितृमेधाये. ८ ॥ इतिसप्तमेष्टः ॥

निवर्तध्वमष्टौमयितो भृगुर्वा(वा)रुणिर्भार्गवश्च्यवनोवापंगव्यंवानुष्टुभमग्नीषोमीयो द्वितीयोर्ध्वः षष्ठीगायत्रीस
प्तोत्तराण्यैद्रोविमदः प्राजापत्योवावासुक्रोवसुकृद्वाभद्रं दशाग्नेयंतुगायत्रीमाद्यैकपदापादएववाशांत्यर्थः परानुष्टु
बंत्येविराट्त्रिष्टुभावाग्निनाष्टावास्तारपांक्तकुहपंचोनापुरस्ताद्वाहंतं त्रिष्टुबंतं त्वं त्याचिदानस्त्वं नोनुष्टुभौयजाम
हे सप्ताद्यांत्ये त्रिष्टुभौपंचम्यभिसारिणीं द्रसोमं षष्ठास्तारपांक्तत्वांश्चिन्योत्यास्ति स्रोनुष्टुभौभद्रमेकादशसौम्यं प्रहि
नवपौष्णमानुष्टुभमाद्याचतुर्थ्याऽउष्णिहावसत्सुचतुर्विंशतिरैद्रोवसुक्रोविश्वोहिद्वादशैद्रवसुक्रयोः संवादएँद्रः
सूक्तस्य प्रथमयेद्रस्य स्तुषापरोक्षवदिंद्रमाहेंद्रस्य युजः शेषाऋषेश्चतुर्थीचवनेनाष्टौप्रदेवत्रापंचोनाकवषऽऐलूपआ
पमपोनप्रीयंवानएकादशवैश्वदेवंप्रसुग्मतानवपंचाद्याजगत्यः ॥ ७ ॥

॥ हरिः ओम् (१०।२।३) निवर्तध्वं मानुगातास्मान्तिषक्तेरेवतीः । अग्नीषोमापुनर्वसूऽअस्मेधारयंतरयिं+ ॥
पुनरेतानि वर्तय पुनरेतान्याकुरु । इंद्रऽएणानियच्छत्वग्निरेनाऽउपाजंतु ॥ पुनरेतानि वर्ततामस्मिन्पुष्यंतुगोपंतौ ।
इहैवाग्नेनिधारयेहतिष्ठतुयारयिः+ ॥ यन्नियानुन्ययनंसंज्ञानं यत्प्रायणं । आवर्तनं निवर्तनं योगोपाऽअपितंहवे ॥

(१०।२।३) निवर्तध्वमित्यष्टर्चस्य सूक्तस्य यामायनोमयितऋषिः आपो देवताः आद्याया अबग्नीषोमा अनुष्टुप् षष्ठीगायत्री । (अत्र सूक्ते
वारुणिर्भृगुर्भार्गवश्च्यवनश्चेमौ पाक्षिकावृषीगौर्वादेवता) ।

यऽउदानइव्यनयऽउदानदपरायणं । आवर्तननिवर्तनमपिगोपानिवर्ततां ॥ आनिवर्तनिवर्तयपुनर्नऽइंद्रगादेहि ।
जीवाभिर्भुनजामहै ॥ पारैवोविश्वतोदधऽऊर्जाघृतेनपर्यसा । येदेवाःकेचयज्ञियास्तेरय्यासंसृजंतुनः ॥ आनिवर्त
नवर्तयनिनिवर्तनवर्तय । भूम्याश्चतस्रःप्रदिशस्ताभ्यऽएनानिवर्तय ॥ १ ॥ (१०।२।४) भद्रनोऽअपिवातयमनः ॥
अग्निमीळेभुजांयविष्ठंशासामित्रंदुर्धरीतुं । यस्यधर्मन्स्वरेनीःसपर्यतिमातुरुधः ॥ यमासाकृपनीळंभासाकेतुवर्ध
यति । आर्जतेश्रेणिदन् ॥ अयोविशांगातुरैतिप्रयदानइदिवोऽअंतान् । कविरभ्रंदीघानः ॥ जुषद्भव्यामानुषस्यो
ध्वस्तस्यावृभ्वायज्ञे । मिन्वन्तसन्नपुरऽएति ॥ सहिक्षेमोहविर्यज्ञःश्रुष्टीदस्यगातुरैति । अग्निदेवावाशीमंतं ॥ २ ॥
यज्ञासाहंदुवऽइषेग्निपूर्वस्यशेवस्य । अद्रैःसुनुमायुमाहुः ॥ नरोयेकेचास्मदाविश्वेत्तेवामऽआस्युः । अग्निहविषावर्ध
तः ॥ कृष्णःश्वेतोरुषोयामोऽअस्यब्रध्नऽकृञ्जऽउतशोणोयशस्वान् । हिरण्यरूपंजनिताजजान ॥ एवातेऽअग्नेविम
दोमनीषामूर्जोनपादमृतैभिःसजोषाः । गिरऽआवक्षत्सुमतीरियानऽइषमूर्जसुक्षितिविश्वमाभाः ॥ ३ ॥ (१०।२।५)
आग्निंस्ववृकिभिर्होतारंत्वावृणीमहे । यज्ञायस्तीर्णबर्हिषेविवोमदैशीरंपावकशोचिषंविवक्षसे ॥ त्वामुतेस्वाभुवः

(१०।२।४) भद्रमितिदशर्चस्यसूक्तस्यैद्रोविमदोग्निर्गायत्रीआद्यैकपदाविराट्द्वितीयानुष्टुबंयेविराट्त्रिष्टुभौ (भद्रनःप्रभृतिसप्तसूक्तेषु
यणैद्रोविमदःसप्राजापत्योवैकल्पिकः किंचवासुक्रोवसुकृद्वा) । (१०।२।५) आग्निनेत्यष्टर्चस्यसूक्तस्यैद्रोविमदोग्निरास्तारपंक्तिः ।

शुभंत्यश्वराधसः । वेतित्वामुपसेचनीविवोमदऽकृजीतिरभ्रऽआहुतिर्वि० ॥ त्वेधर्माणऽआसतेजुह्वभिःसिचतीरिव ।
कृष्णारूपाण्यर्जुनाविवोमदेविश्वऽअधिश्रियोधिषेवि० ॥ यमग्नेमन्यसेरयिंसहसावन्नमत्य । तमानोवाजसातयेवि
वोमदैयज्ञेषुचित्रमाभरावि० ॥ अग्निर्जातोऽअथर्वणाविदद्विश्वानिकाव्या । भुवद्भूतोविवस्वतोविवोमदैप्रियोयमस्यका
म्योवि० ॥ ४ ॥ त्वांयज्ञेर्ष्वीळतेग्नेप्रयत्यध्वरे । त्वंसूनिकाम्याविवोमदेविश्वऽआधासिदाशुषेवि० ॥ त्वांयज्ञेवृत्विजंचारु
मग्नेनिषेदिरे । घृतप्रतीकमनुषोविवोमदैशुक्रंचेतिष्ठमक्षभिर्वि० ॥ अग्नेशुक्रेणशोचिषोरुप्रथयसेबृहत् । अभिकंदन्वृषा
यसेविवोमदेगर्भेदधासिजामिषुवि० ॥ ५ ॥ (१०।२।६) कुहश्रुतऽइंद्रःकस्मिन्नद्यजनैमित्रोनश्रूयते । ऋषीणां
वायःक्षयेगुहावाचकृपेगिरा⁺ ॥ इहश्रुतऽइंद्रोऽअसेऽअद्यस्तवेवज्युचीषमः । मित्रोनयोजनेष्वायशश्चक्रेऽअसा
म्या⁺ ॥ महोयस्पतिःशर्वसोऽअसाम्यामहोनृम्यस्यतूतुजिः । भर्तावज्रस्यधृष्णोःपितापुत्रमिवप्रियं⁺ ॥ युजानोऽअ
श्वावातस्यधुनीदेवोदेवस्यवज्रिवः । स्यंतापथाविरुक्मेतासृजानःस्तोष्यध्वनः ॥ त्वंत्याचिद्धातस्याश्वागाऽकृञ्जात्म
नावहंध्यै । ययोर्देवोनमत्यौयंतानकिर्विदार्यः ॥ ६ ॥ अधर्मतोशनापृच्छतेवांकर्दर्थान्ऽआगृहं । आर्जमधुःपरा
काहिवश्चमश्चमत्यै ॥ आनऽइंद्रपृक्षसेस्माकंब्रह्मोद्यतं । तत्त्वायाचामहेवःशुष्णंयद्धन्नमानुषं ॥ अकर्मदस्युरभि

(१०।२।६) कुहश्रुतइतिपंचदशर्चस्यसूक्तस्यैद्रोविमदइंद्रःपुरस्ताद्बृहतीपंचमीसप्तमीनवम्योनुष्टुभौत्यात्रिष्टुप् ।

नोऽअमंतुरन्यत्रतोऽअमानुषः । त्वंतस्यामित्रहन्वर्धदासस्यदंभय ॥ त्वंनऽइंद्रशूरशूरैरुतंतवोतासोबर्हणा । पुरुत्रा
तेविपुर्तयोनवंतक्षोणयोयथा ॥ त्वंतान्वृत्रहत्येचोदयोनृन्कार्पाणेशूरवज्रिवः । गुहायदीकवीनांविशानक्षत्रशवसां
॥ ७ ॥ मधूतातऽइंद्रदानामंसऽआक्षणेशूरवज्रिवः । यद्धशुष्णस्यदंभयोज्ञातंविश्वंसयावभिः ॥ माकुर्ध्यगिंद्रश
रवस्वीरस्मेभूवन्नभिष्टयः । वयंवयंतऽआसांसुन्नेस्यामवज्रिवः ॥ अस्मेतातऽइंद्रसंतुसत्याहिंसंतीरुपस्पृशः । विद्या
मयासांभुजोधेनूनांनवज्रिवः ॥ अहस्तायदपदीवर्धतक्षाःशचींभिर्वेद्यानां । शुष्णंपरिंप्रदक्षिणिद्विश्वायवेनिशिश्नथः ॥
पिबापिबेदिंद्रशूरसोमंमारिषण्योवसवानवसुःसन् । उतत्रायस्वगृणतोमघोनोमहश्चरायोरेवतस्कृधीनः ॥ ८ ॥
(१०।२।७) यजामहऽइंद्रवज्रदक्षिणंहरिणांरथ्यंविप्रतानां । प्रश्मश्रुदोधुवदुर्ध्वथांभूद्विसेनाभिर्दयमानोविरा
धसा ॥ हरीन्वस्ययावनेविदेवस्विद्रोमधैर्मघवावृत्रहाभुवत् । ऋभुर्वाजऽऋभुक्षाःपत्यतेशवोवक्ष्णौमिदासस्यनामचि
त् ॥ यदावज्रंहिरण्यमिदथारथंहरीयमस्यवहतोविसुरिभिः । आतिष्ठतिमघवासनश्रुतऽइंद्रोवाजस्यदीर्घश्रवसस्प
तिः ॥ सोचिसुवृष्टिर्युध्याऽस्वासचाँऽइंद्रःश्मश्रूणिहरिताभिप्रुणुते । अववेतिसुक्षयंसुतेमधूदिद्रुनोतिवातोयथाव
नं ॥ योवाचाविवाचोमधुवाचःपुरुसहस्राशिवाजघानं । तत्तदिदस्यपौंस्यंगुणीमसिपितेवयस्तविषीवावृधेशवः ॥

(१०।२।७) यजामहइतिसप्तर्चस्यसूक्तस्यैद्रोविमदइंद्रो जगत्याद्यांतेत्रिष्टुभौपंचम्यभिसारिणी ।

स्तोमैतऽइंद्रविमदाऽअजीजनन्नपूर्व्यपुरुतमंसुदानवे । विद्याह्यस्यभोजनमिनस्ययदापशुनगोपाःकरामहे ॥ मार्कि
र्नऽएनासख्यावियौषुस्तवचेंद्रविमदस्यचऽऋषैः । विद्याहितेप्रमतिदेवजामिवदस्मेतेसंतुसख्याशिवानि ॥ ९ ॥
(१०।२।८) इंद्रसोममिमं पिबमधुमंतंचमूसुतं । अस्मेरयिनिधारयुविबोमदेसहस्रिणंपुरुवसोविवक्षसे ॥ त्वांयज्ञे
भिरुक्थैरुपहृव्येभिरीमहे । शचीपतेशचीनांविबोमदेश्रेष्ठनोधेहिवार्यवि० ॥ यस्पतिर्वार्याणामसिर्भ्रस्यचोदिता ।
इंद्रस्तोवृणामविताविबोमदैद्विषोनःपाह्यंहसोवि० ॥ युवंशक्रामायाविनासमीचीनिरमंथतं । विमदेनयदीक्षिताना
संत्यानिरमंथतं ॥ विश्वेदेवाऽअकृपंतसमीच्योर्निष्पतंत्योः । नासत्यावब्रुवन्देवाःपुनरावहतादिति ॥ मधुमन्मेप
रायणंमधुमत्पुनरायनं । तानोदेवादेवतयायुवंमधुमतस्कृतं ॥ १० ॥ (१०।२।९) भद्रंनोऽअपिवातयमनोदक्षमु
क्तुं । अधातेसख्येऽअंधसोविबोमदेरणग्यावोनयवसेविवक्षसे ॥ हृदिस्पृशस्तऽआसतेविश्वेषुसोमधामसु । अधा
कामाऽइमेममविबोमदेवितिष्ठतेवसूयवोवि० ॥ उतप्रतानिसोमतेप्राहंमिनामिपाक्या । अधापितेवसूनवेविबोमदे
मृळानोऽअभिचिद्वधाद्वि० ॥ समुप्रयतिधीतयःसर्गासोवताँऽइव । क्रतुनःसोमजीवसेविबोमदेधारयाचमसाँऽइव

(१०।२।८) इंद्रसोममितिषडृचस्यसूक्तस्यैद्रोविमदइंद्रोत्यतिसृणामधिनावास्तारपंक्तिरंत्यास्तिस्रोनुष्टुभः । (१०।२।९) भद्रमित्ये
कादशर्चस्यसूक्तस्यैद्रोविमदःसोमआस्तारपंक्तिः ।

वि० ॥ तवत्येसोमशक्तिभिर्निकामासोवृण्विरे । गृत्सस्यधीरास्तवसोविवोमदेव्रजंगोमैतमश्विनंविर्वक्षसे ॥ ११ ॥
 पशुनःसोमरक्षसिपुरुत्राविष्ठितंजगत् । समकृणोषिजीवसेविवोमदेविश्वासंपश्यन्भुवनावि० ॥ त्वनःसोमविश्वतो
 गोपाऽअदाभ्योभव । सेधराजन्नपस्त्रिधोविवोमदेमानोदुःशंसंऽईशतावि० ॥ त्वनःसोमसुक्रतुर्वयोधेयायजागृहि ।
 क्षत्रचित्तेरोमनुषोविवोमदेद्रुहोनेःपाह्यंहसोवि० ॥ त्वनोवृत्रहंतर्मेद्रस्येदोशिवःसखा । यत्सीहवतेसमिथेविवोमदेयु
 ध्यमानास्तोकसांतौवि० ॥ अयंघसतुरोमदुऽइंद्रस्यवर्धतप्रियः । अयंकक्षीवतोमहोविवोमदेमतिंविप्रस्यवर्धयद्वि० ॥
 अयंविप्रायदाशुषेवाजोऽइयतिगोमतः । अयंसप्तभ्यऽआवरंविवोमदेप्राधंश्रोणंचतारिषद्वि० ॥ १२ ॥ (१०।२।१०)
 प्रह्यच्छामनीषाःस्पार्हायंतिनियुतः । प्रदस्नानियुद्रथःपूषाऽअविष्टुमाहिनः ॥ यस्यत्यन्महित्वंवाताप्यमयंजनः ।
 विप्रऽआवैसद्गीतिभिश्चिकेतसुष्टुतीनां ॥ सवैदसुष्टुतीनामिदुर्नपूषावृषा । अभिप्सुरःप्रुषायतिव्रजंनऽआप्रुषायति ॥
 मंसीमहिंत्वावयमस्माकंदेवपूषन् । मतीनांचसाधनंविप्राणांचाध्वं+ ॥ प्रत्यर्धिर्यज्ञानामश्वहयोरथानां । ऋषिःस
 योमनुर्हितोविप्रस्ययावयत्सखः+ ॥ १३ ॥ आधीषमाणायःपतिःशुचायाश्चशुचस्यच । वासोवायोर्वीनामावासां
 सिमर्तुजत् ॥ इनोवाजानांपतिरिनःपुष्टीनांसखा । प्रमश्रुहर्षतोदूधोद्विष्टायाऽअदाभ्यः ॥ आतेरथस्यपूषन्नजा

(१०।२।१०) प्रह्यच्छेतिनवर्चस्यसूक्तस्यैद्रोविमदःपूषानुष्टुप्आद्याचतुर्ध्यावुणिहौ ।

धुरंववृत्युः । विश्वस्यार्धिनःसखासनोजाऽअनपच्युतः ॥ अस्माकमूर्जारथपूषाऽअविष्टुमाहिनः । भुवद्वाजानांवृध
 ऽइमनःशृणवद्वै ॥ १४ ॥ (१०।२।११) असत्सुमैजरितःसाभिवेगोयत्सुन्वतेयजमानायशिक्षं । अनाशीर्दाम
 हर्मस्मिप्रहंतासत्यध्वतंवृजिनायंतमाभुं+ ॥ यदीदहंयुधयेसनयान्यदेवयून्तन्वाऽशुशुजानान् । अमातेतुचंवृषभंप
 चानितीप्रसुतंपंचदशंनिषिंचं ॥ नाहंतवेदयऽइतिब्रवीत्यदेवयून्तमरणेजघन्वान् । यदावाख्यत्समरणमृधावदादि
 ऽमेवृषभाप्रब्रुवंति ॥ यदज्ञातेषुवृजनेष्वासंविश्वेसतोमघवानोमऽआसन् । जिनामिवेक्षेमऽआसंतमाभुंप्रतंक्षिणां
 पर्वतेपादगृह्य ॥ नवाऽउमावृजनेवारयंतेनपर्वतासोयदहंमनस्ये । ममस्वनात्कृधुकर्णोभयातऽएवेदनुद्यन्किरणःस
 मैजात् ॥ १५ ॥ दर्शन्वत्रश्रुतपांऽअनिंद्रान्बाहुक्षदःशरवेपत्यमानान् । घृषुंवायेनिनिदुःसखायमध्यन्वेषुपवयौव
 वृत्युः ॥ अभूवौक्षीर्व्यु१आयुरानुदृषन्पूषोऽअपरोनुदृषत् । द्वेपवस्तेपरितनभूतोयोऽअस्यापारेरजसोविवेष ॥ गा
 योयवंप्रयुताऽअयोऽअक्षन्ताऽअपश्यंसहगोपाश्चरंतीः । हवाऽइदयोऽअभितःसमायन्कियंदासुस्वपतिश्छंदयाते ॥
 संयद्वयंयवसादोजनानामहंयवादऽउर्वज्जेऽअंतः । अत्रायुकोवसातारमिच्छादथोऽअयुक्तंयुनजद्वन्वान्+ ॥ अत्रे
 दुमेमंससेसत्यमुक्तंद्विपाच्यचतुष्पात्संसृजानि । स्त्रीभिर्योऽअत्रवृषणंपृतन्यादयुद्धोऽअस्यविभजानिवेदः ॥ १६ ॥

(१०।२।११) असत्स्वितिचतुर्विंशत्युचस्यसूक्तस्यैद्रोवसुकइंद्रबिष्टुप् ।

यस्यानक्षादुहिताजात्वासक्तस्तांविद्वाँऽअभिमन्यातेऽअंथां । कतरोमेनिप्रतितंमुचातेयऽईवहातेयऽईवावरेयात्⁺ ॥
 कियतीयोषामर्यतोवधूयोःपरिप्रीतापन्यसावार्येण । भद्रावधूर्भवतियत्सुपेशाःस्वयंसामित्रंवनुतेजनेचित् ॥ पत्तोर्ज
 गारप्रत्यंचमत्तिशीर्ष्णाशिरःप्रतिदधौवरूथं । आसीनऽउर्ध्वामुपसिक्षिणातिन्यङ्कुत्तानामन्वेतिभूमिं ॥ बृहक्षच्छा
 योऽअपलाशोऽअर्वातस्थौमाताविषितोऽअस्तिगर्भः । अन्यस्यावत्संरिहतीमिमायुक्याभुवानिदधेधेनुरूधः ॥ सप्त
 वीरासोऽअधरादुदायन्नष्टोत्तरात्तात्समजगिरन्ते । नवपश्वातात्स्थिविमंतऽआयन्दशप्राक्सानुवितिरंत्यश्वः ॥ १७ ॥
 दशानामेकंकपिलंसमानंतंहिन्वतिःकृतवेपार्याय । गर्भमातासुधितंवक्षणास्ववेनंततुषयतीविभर्ति ॥ पीवानंमेषमप
 चंतवीरान्युसाऽअक्षाऽअनुदीवऽआसन् । द्वाधनूबृहतीमप्वैतःपवित्रवंताचरतःपुनंतां ॥ विक्रोशनासोविष्वंच
 ऽआयन्पचातिनेमोनहिपक्षदुर्धः । अयंमेदेवःसंवितातदाहृद्भ्रंऽइद्वनवत्सपरिर्भ्रः ॥ अपश्यंग्रामंवहमानमारादच
 क्रयास्वधयावर्तमानं । सिषत्त्यर्यःप्रयुगाजनानांसद्यःशिश्नाप्रमिनानोनवीयान् ॥ एतौमेगावौप्रमरस्ययुक्तौमोषुप्र
 सेधीमुहुर्निर्ममधि । आपश्चिदस्यविनशंत्यर्थसूरश्चमर्कऽउपरोबभुवान्⁺ ॥ १८ ॥ अयंयोवज्रःपुरुधाविवृत्तोवःसूर्य
 स्यबृहत्ःपुरीषात् । श्रवऽइदेनापरोऽअन्यदस्तिदव्यधीजर्माणस्तरंति ॥ वृक्षेवृक्षेनियतामीमयद्रौस्ततोवयःप्रप
 तान्पूरुषादः । अथेदंविश्वंभुवनंभयात्ऽइंद्रायसुन्वदृषयेचशिक्षत् ॥ देवानांमानेप्रथमाऽअतिष्ठन्कृतत्रादेशामुपरा

ऽउदायन् । त्रयस्तपंतिपृथिवीमनुपाद्वाबृवृकंवहतःपुरीषं ॥ सातैर्जीवानुरुततस्यविद्धिमास्मैतादृगपंगूहःसमयं ।
 आविःस्वःकृणुतेगूहतेबुसंसपादुरस्यनिर्णिजोनमुच्यते ॥ १९ ॥ (१०।२।१२) विश्वोह्योन्योऽअरिराजगामममे
 दहृश्वशुरोनाजगाम । जक्षीयाद्धानाऽउतसोमंपपीयात्स्वाशितःपुनरस्तैजगायात् ॥ सरोरुवदृषभस्तिग्मशृंगोवर्ष्म
 न्तस्थौवरिमन्नापृथिव्याः । विश्वेष्वेनंवृजनैषुपामियोमेकुक्षीसुतसोमःपृणार्ति ॥ अद्रिणातेमंदिनऽइंद्रतूयान्तसुन्वं
 तिसोमान्पित्रसित्वमेषां । पचैतितेवृषभांऽअत्सितेषांपृक्षेणयन्मघवन्हूयमानः ॥ इदंसुमेजरितराचिकिद्धिप्रतीपंशा
 पंनद्योवहंति । लोपाशःसिंहप्रत्यंचमत्साःक्रोष्टावरंहनिरतक्तकक्षात् ॥ कथातऽएतदहमाचिकेतुंगृत्सस्यपाकस्तवसो
 मनीषां । त्वनोविद्वाँऽऽकृतुथाविवोचोयमर्धतेमघवन्क्षेम्याधूः⁺ ॥ एवाहिमांतवसंवर्धयंतिदिवश्चिन्मेबृहत्ऽउत्तरा
 धूः । पुरुसहस्रानिशिशामिसाकर्मशत्रुहिमाजनिताज्जानं ॥ २० ॥ एवाहिमांतवसंजजुरुग्रंक्रमन्कर्मन्वृषणमिंद्रदेवाः ।
 वर्धोवृत्रवज्रेणमंदसानोपव्रजंमहिनादाशुषेवं ॥ देवासऽआयन्परशूरैर्बिभ्रन्वनावृश्रंतोऽअभिविद्धिरायन् । निसुद्वं

(१०।२।१२) विश्वोहीतिद्वादशचैत्यसूक्तस्यआद्यायाइंद्रक्षुषाऋषिकाद्वितीयादिचतुर्थीवर्जानांयुजामिंद्रऋषिःचतुर्थीसहितानाम
 युजांवसुऋषिःचतुर्थीवर्ज्यानांयुजांवसुक्रोदेवताशिष्टानामिंद्रक्षिष्टुः । (अत्रसूक्तेप्रथमर्चिइंद्रस्तुषार्षत्वेविकल्पंशौनकोमन्यतेतत्पक्षेतत्र
 वसुक्रोविज्ञेयः) ।

दधतोवक्षणासुयत्राकृपीटमनुतदहंति ॥ शशःक्षुरप्रत्यंचैजगाराद्रिलोगेनव्यभेदमारात् । बृहंतंचिदहतेरंधयानिव
यद्वत्सोवृषभंशुवानः ॥ सुपर्णऽइत्थानस्वमासिषायावरुद्धःपरिपदनसिंहः । निरुद्धश्चिन्महिषस्तर्प्यावान्गोधात
स्माऽअयथैकर्षदेतत्+ ॥ तेभ्योगोधाऽअयथैकर्षदेतद्येब्रह्मणःप्रतिपीयंत्यन्नैः । सिमऽउक्ष्णोवसृष्टाऽअदंतिस्वयंबला
नितन्वःशृणानाः+ ॥ एतेशमीभिःसुशमीऽअभूवन्येहिंन्विरेतन्वः१सोमऽउक्थैः । नृवद्वदुत्तुपनोमाहिवाजान्दि
विश्रवोदधिषेनामवीरः+ ॥ २१ ॥ (१०।२।१३) वनेनवायोन्यधायिचाकन्धुचिर्वास्तोमोभुरणावजीगः । यस्ये
दिंद्रःपुरुदिनेषुहोतानृणांनयोनृतमःक्षपावान् ॥ प्रतेऽअस्याऽउषसःप्रापरस्यानृतौस्यामनृतमस्यनृणां । अनुत्रिशो
कःशतमावहृन्नुक्तसेनरथोयोऽअसत्सवान्+ ॥ कस्तेमदऽइंद्ररत्योभूदुरोगिरोऽअभ्यु१प्रोविधाव । कद्वाहोऽअ
र्वागुपमामनीषाऽआत्वाशक्यामुपमंराधोऽअन्नैः ॥ कदुद्युन्मिमिद्रत्वावतोनृन्कयाधियाकरसेकन्नऽआगन् । मित्रो
नसत्यऽउरुगायभृत्याऽअन्नेसमस्यदसन्मनीषाः+ ॥ प्रेरयसुरोऽअर्थेनपारंयेऽअस्यकामैजनिधाऽइवगमन् । गिरश्चये
तैतुविजातपूर्वीनरऽइंद्रप्रतिशिक्षंत्यन्नैः ॥ २२ ॥ मात्रेनुतेसुमितेऽइंद्रपूर्वीद्यौर्मज्मनापृथिवीकाव्येन । वरायतेषु
तवंतःसुतासःस्वाद्भन्भवंतुपीतयेमधूनि ॥ आमध्वोऽअस्माऽअसिचन्नमत्रमिंद्रायपूर्णसहित्यराधाः । सर्वावृधेव

(१०।२।१३) वनेनेत्यष्टचस्यसूक्तस्यैद्रोवसुकइंद्रस्त्रिष्टुप् ।

रिमन्नापृथिव्याऽअभिक्रत्वानर्यःपौंस्यैश्च ॥ व्यानळिंद्रःपृतनाःस्वोजाऽआस्मैयतंतेसख्यायपूर्वीः । आस्मारधनपृत
नासुतिष्ठयंभद्रयासुमत्याचोदयासे ॥ २३ ॥ (१०।३।१) प्रदेवत्रात्रहणेतुर्देवपोऽअच्छामनसोनप्रयुक्ति ।
महींमित्रस्यवरुणस्यधासिंपृथुज्यसेरीरधासुवृक्तिं+ ॥ अध्वर्यवोहविष्मंतोहिभूताच्छापऽइतोशतीरुशंतः । अव्या
श्चष्टेऽअरुणःसुपर्णस्तमास्यध्वममिमद्यासुहस्ताः ॥ अध्वर्यवोपऽइतासमुद्रमपांनपातंहविषायजध्वं । सयौदददुर्मि
द्यासुपूतंतस्मैसोममधुमंतंसुनोत ॥ योऽअनिध्मोदीदयदुप्स्व१तयर्विप्रासऽइळतेऽअध्वरेषु । अपांनपान्मधुमतीरपो
द्रायाभिरिंद्रावावृधेवीर्याय ॥ याभिःसोमोमोदतेहर्षतेचकल्याणीभिर्युवतिभिर्नमर्यः । ताऽअध्वर्योऽअपोऽअच्छा
परैहियदासिंचाऽओषधीभिःपुनीतात् ॥ २४ ॥ एवद्यूनैयुवतयोनमंतयदीमुशन्नुशतीरेत्यच्छ । संजानतेमनसासं
चिकित्रेध्वर्यवोधिषणापश्चदेवीः+ ॥ योवोवृताभ्योऽअकृणोदुलोकंयोवोमह्याऽअभिर्शस्तेरमुंचत् । तस्माऽइंद्रायम
धुमंतमूमिदेवमार्दनंप्रहिणोतनापः ॥ प्रास्मैहिनोतमधुमंतमूमिर्गमोयोवःसिंधवोमध्वऽउत्सः । घृतपृष्ठमीड्यमध्वरे
ष्वापोरेवतीःशृणुताहवमे ॥ तंसिंधवोमत्सरमिंद्रपानमूमिप्रहैतयऽउभेऽइयति । मदच्युतमौशाननभोजापरित्रितंतु
विचरंतमुत्सं ॥ आववृततीरधनुद्विधारांगोपुयुधोननियंवचरंतीः । ऋषेजनित्रीभुवनस्यपलीरपोवदस्वसवृधःसयो

तृतीयेनुवाकेत्रयोदशसूक्तानि (१०।३।१) प्रदेवत्रेतिपंचदशचस्यसूक्तस्यैत्त्रपःकवपआपस्त्रिष्टुप् ।

नीः ॥ २५ ॥ हिनोतानोऽअध्वर्यवेवयुज्याहिनोतब्रह्मसनयेधनानां । ऋतस्ययोगेविष्यध्वमृधःश्रुष्टीवरीभूतनास्म
भ्यमापः ॥ आपोरेवतीःक्षयथाहिवस्वःऋतुचभद्रंविभूथामृतं च । रायश्चस्थःस्वपत्यस्यपत्नीःसरस्वतीतद्गुणतेवयोधा
त् ॥ प्रतिपदापोऽअहश्चमायतीर्धृतं पयांसिबिभ्रतीर्मधूनि । अध्वर्युभिर्मनसासंविदानाऽइन्द्रायसोमं सुषुतं भरतीः ॥
एमाऽअगमन्नेवतीर्जीवधन्याऽअध्वर्यवःसादयतासस्वायः । निबर्हिषिधत्तनसोम्यासोपांनप्त्वांसंविदानासंऽएनाः ॥
आगमन्नापऽउशतीर्बहिरेदन्यध्वरेऽअसदन्देवयतीः । अध्वर्यवःसुनुतेन्द्रायसोममभूदुवःसुशकादेवयुज्या ॥ २६ ॥
(१०।३।२) आनोदेवानामुपवेतुशंसोविश्वेभिस्तुरैरवसेयजत्रः । तेभिर्वयंसुषस्वायोभवेमतरतोविश्वादुरितास्या
म ॥ परिचिन्मर्तोद्रविणममन्यादृतस्यपथानमसाविवासेत् । उतस्वेनक्रतुनासंवदेतश्रेयांसंदक्षमनसाजगृभ्यात् ॥
अधायिधीतिरसंमुग्रमंशास्तीर्थेनदस्ममुपयंत्यूमाः । अभ्यानश्मसुवितस्यशूषनवेदसोऽअमृतानामभूम ॥ नित्यंश्चा
कन्यात्स्वपतिर्दमूनायस्माऽउदेवःसंविताज्जानं । भगोवागोभिर्यमेमनज्यात्सोऽअस्मचारुश्छदयदुतस्यात् ॥ इयं
साभूयाऽउषसामिवक्षायद्धक्षुमंतःशर्वसासमार्यन् । अस्यस्तुतिंजरितुर्भिक्षमाणाऽआनःशुग्मासऽउपयंतुवाजाः
॥ २७ ॥ अस्येदेवासुमतिःपप्रथानाभवत्पूर्याभूमनागौः । अस्यसनीळाऽअसुरस्योनोसमानऽआभरणेविभ्रमा

(१०।३।२) आनोदेवानामित्येकादशर्चस्यसूक्तस्यैलूषःकवषोविश्वेदेवास्त्रिष्टुप् (भेदपक्षे-विश्वेदेवाः ९ अध्वर्यवर्भाशमी १ उपोत्री १ एवं ११) ।

णाः ॥ किंस्विद्वनंकऽउसवृक्षऽअस्यतोद्यावापृथिवीर्निष्टतक्षुः । संतस्थानेऽअजरेऽइतऽउतीऽअहानिपूर्वीरुषसोज
रंत ॥ नैतावदेनापरोऽअन्यदस्त्युक्षासद्यावापृथिवीर्विभर्ति । त्वचंपवित्रं कृणुतस्वधावान्यदीसूर्यनहरितोवहति ॥
स्तेगोनक्षामत्येतिपृथ्वीमिहंनवातोविहवातिभूमं । मित्रोयत्रवरुणोऽअज्यमानोमित्रेनेनव्यसंष्टशोकं ॥ स्तरीयत्सूत
सद्योऽअज्यमानाव्यथिरव्यथीःकृणुतस्वगौपा । पुत्रोयत्पूर्वःपित्रोर्जनिष्टशम्यांगौर्जगारयद्धपृच्छान् ॥ उतकण्वं नृ
षदःपुत्रमाहुरुतश्यावोधनमादत्तवाजी । प्रकृष्णायुरुशदपिन्वतोर्धर्कृतमत्रनकिरस्माऽअपीपेत् ॥ २८ ॥ (१०।३।३)
प्रसुग्मंताधियसानस्यसक्षणिर्विरोभिर्वराऽअभिषुप्रसीदतः । अस्माकमिन्द्रऽउभयंजुजोपतियत्सोम्यस्यांधसोवुवोधति ॥
वीन्द्रयासिदिव्यानिरोचनाविपार्थिवानिरजसापुरुष्टुत । येत्वावहतिमुहुरध्वराऽउपतेसुवन्वतुवग्वनाऽअराधसः ॥
तदिन्मेच्छन्तसद्वपुषोवपुष्टरंपुत्रोयज्जानं पित्रोर्धीयति । जायापतिवहतिवग्वनासुमत्पुंसऽइन्द्रोवहनुःपरिष्कृतः ॥
तदित्सधस्थमभिचारुदीधयगावोयच्छासन्वहतुंनधेनवः । मातायन्मंतुर्युथस्यपूर्याभिव्राणस्यसप्तधातुरिजनः ॥
प्रवोच्छारिरिचेदेवयुष्पदमेकौरुद्रेभिर्यातितुर्वणिः । जरावायेष्वमृतेषुदावनेपरिवऽउमेभ्यःसिंचतामधु ॥ २९ ॥
निधीयमानमपगृह्णमप्सुप्रमेदेवानाव्रतपाऽउवाच । इन्द्रोविद्वाऽअनुहित्वाचक्षतेनाहमग्नेऽअनुशिष्टऽआगां ॥ अक्षेत्र

(१०।३।३) प्रसुग्मंतेतिनवर्चस्यसूक्तस्यैलूषःकवषइन्द्रो जगती अंत्याश्चतस्रस्त्रिष्टुभः ।

वित्क्षेत्रविदं ह्यप्रादसप्रैतिक्षेत्रविदानुशिष्टः । एतद्वै भद्रमनुशासनस्योतस्तुतिर्विदत्यंजसीनां ॥ अद्येदुप्राणीदममन्निमा
हापीवृतोऽअध्ययन्मातुरुधः । एमैनमापजरिमायुवानमहैल्वसुःसुमनाबभूव ॥ एतानि भद्राकलशक्रियामकुरुश्रवण
ददतोमघानि । दानऽइद्वोमघवानः सोऽअस्त्वयंचसोमोहृदियंविभर्मि ॥ ३० ॥ इतिसप्तमाष्टकेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

पंचपंचाशाध्यायेवर्गाः ३० सूक्तानि १४ ऋचः १५३ ॥ त्यागः ॥ अज्योमीषोमाभ्या. अज्य. ७ अग्नय. १८ इंद्राये. २५ अधि-
भ्या. ३ सोमाये. ११ पूष्ण. ९ इंद्राये. २५ वसुकाये. इंद्राये. ३ वसुकाये. इंद्राये. वसुकाये. इंद्राये. वसुकाये. इंद्राये. वसुकाये. इंद्राये. ८
अज्य. १५ विश्वेभ्योदेवेभ्यः ११ [भे. प. विश्वेभ्योदे. ९ अश्वत्थगर्भायैशम्याइ. उषसेग्नय.] इंद्राये. ९ ॥ इतिसप्तमेसप्तमः ॥

प्रमाद्यावैश्वदेव्यैः प्रगाथः परागायत्र्योद्वेकुरुश्रवणस्यत्रासदस्त्वस्यदानस्तुतिः पराभिर्मृतेमित्रातिथौराज्ञैत
त्त्रेहादृषिरुपमश्रवसंपुत्रमस्यव्यशोक्यत्प्रावेपाः षडूनामौजवान्वाक्षोक्षकृषिप्रशंसाचाक्षकितवनिंदाचंसप्तमी
जगत्बुधंलुशोधानाकोवैश्वदेवंतुद्वित्रिष्टुवंतंतूषासानक्तानमोद्वादशसौर्योभितपाः सौर्यं जागतं त्रिष्टुदशम्य
स्मिन्नः पंचमुष्कवानिंद्रोयोवां षडूनाकाक्षीवतीघोषाश्विनंहि त्रिष्टुवंतं रथं यांतं समानंतृचंसुहस्त्योघौपेयोस्तेवैका
दशकृष्णोच्छामेद्वित्रिष्टुवंतं त्वायातु त्रिष्टुबादिदिवस्परिद्वादशं वत्सप्रिराग्रेयंतु ॥ ८ ॥

॥ हरिः ओम् ॥ (१०।३।४) प्रमायुयुज्रेप्रयुजो जनांवाहामि सपूषणमंतरेण । विश्वेदेवासोऽअधुमामरक्षन्दुः
शासुरागादितिघोषऽआसीत् ॥ संमातपंत्यभितः सपूषीरिवपरीवः । निबाधतेऽअमर्तिर्नम्रताजसुर्वेनवैवीयतेम
तिः+ ॥ मूषोनशिश्नाव्यदंतिमार्थः स्तोतारैतेशतक्रतो । सकृत्सुनोमघवन्निद्रमृळयाधापितेवनोभव ॥ कुरुश्रवण
मावृणिराजानंत्रासदस्त्वं । मेहिष्ठं वापतामृषिः ॥ यस्यमाहरितोरथैतिस्त्रोवहैतिसाधुया । स्तवैसहस्रदक्षिणे ॥ १ ॥
यस्यप्रस्वादसो गिरऽउपमश्रवसः पितुः । क्षेत्रं नरं वमूचुषे ॥ अधिपुत्रोपमश्रवो न पान्मित्रातिथेरिहि । पितुष्टेऽअ
स्मिदंदिता+ ॥ यदीशीयामृतानामुतवामर्त्यानां । जीवेदिन्मघवामम ॥ न देवानामतिव्रतं शतात्माचनजीवति । तथा
युजाविवावृते ॥ २ ॥ (१०।३।५) प्रावेपामाबृहतोमादयंतिप्रवातेजाऽइरिणेववृतानाः । सोमस्येवमौजवतस्यभ
क्षोविभीदंकोजागृविर्मह्यमच्छान् ॥ नमामिमेथनजिहीलऽएषाशिवासखिभ्यऽउतमह्यमासीत् । अक्षस्याहमेकपर
स्यहेतोरनुव्रतामपजायामरोधं ॥ द्वेष्टिश्चरूपजायारुणज्जिननाथितोविंदतेमर्दितारै । अश्वस्येवजरतोवरुयस्यनाहं

(१०।३।४) प्रमायुयुज्रे इति नवर्चस्यसूक्तस्यैल्लषः कवचः ऋषिः आद्याया विश्वेदेवाः ततो द्वयोरिंद्रः चतुर्थी पंचम्योः कुरुश्रवणः षष्ठ्यादि चतसृ
णामुपश्रवा आद्यात्रिष्टुपद्वितीयाबृहतीतृतीयासतोबृहतीशेषाः षड्गायत्र्यः । (१०।३।५) प्रावेपा इति चतुर्दशर्चस्यसूक्तस्यमौजवानक्ष
ऋषिः आद्यासप्तमीनवमीद्वादशीनामक्षादेवताः त्रयोदश्याः कृषिः शिष्टानामक्षनिंदादेवता त्रिष्टुपसप्तमी जगती ।

विंदामिकितवस्यभोगं ॥ अन्येजायांपरिमृशंत्यस्यस्यागृधद्वदनकाज्यक्षः । पितामाताभ्रातरऽएनमाहुर्नजानी
मोनयताबद्धमेतं⁺ ॥ यदादीधेनदविषाण्येभिः परायण्योर्वहीयेसखिभ्यः । न्युसाश्चब्रह्मवोवाचमक्रतुं⁺ऽएमीदेषांनि
कृतंजारिणीव ॥ ३ ॥ सभामेतिकितवःपृच्छमानोजेप्यामीतितन्वा^३शूशुजानः । अक्षासोऽअस्यवित्तिरंतिकामप्र
तिदीप्तेदधतऽआकृतानि ॥ अक्षासऽइदंकुशिनोनिनितोदिनोनिनित्वानस्तपनास्तापयिष्णवः । कुमारदेष्णाजयतःपुन
र्हणोमध्वासंपृक्ताःकितवस्यबर्हणा ॥ त्रिपंचाशःक्रीळतिव्रातऽएषांदेवऽइवसवितासत्यधर्मा । उग्रस्यचिन्मन्यवेनान
मंतैराजाचिदेभ्योनमऽइत्कृणोति ॥ नीचावर्ततऽउपरिस्फुरंत्यहस्तासोहस्तवंतंसहंते । दिव्याऽअंगाराऽइरिणेन्यु
साःशीताःसंतोहदयंनिर्दहंति ॥ जायातप्यतेकितवस्यहीनामातापुत्रस्यचरंतःकस्वित् । ऋणावाविभ्यद्धनमिच्छमा
नोन्येषामस्तमुपनक्तमेति ॥ ४ ॥ स्त्रियंहृष्टायकितवंततापान्येषांजायांसुकृतंचयोनं । पूर्वाह्नेऽअश्वान्युजोहिब्र
न्त्सोऽअग्नेरंतैवृषलःपपाद ॥ योर्वःसेनानीर्महूतोगुणस्यराजाज्ञातस्यप्रथमोबभूव । तस्मैकृणोमिनधनारुणध्मिदशा
हंप्राचीस्तदृतंवदामि ॥ अक्षैर्मादीव्यःकृषिमित्कृषस्वचित्तेरमस्वबहुमन्यमानः । तत्रगावःकितवतत्रजायातन्मेविच
ष्टेसवितायमर्यः⁺ ॥ मित्रंकृणुध्वंस्वलुमळतानोमानोघोरेणचरताभिधृष्णु । निवोनुमन्युर्विशतामरातिरन्योबभू

णांप्रसितौन्वस्तु ॥ ५ ॥ (१०।३।६) अबुध्रमुत्स्यऽइंद्रवंतोऽअग्नयोज्योतिर्भरंतऽउषसोव्युष्टिषु । महीद्यावापृथि
वीचैततामपोद्यादेवानामवऽआवृणीमहे ॥ दिवस्पृथिव्योरवऽआवृणीमहेमादन्तिसधुन्पर्वतान्छर्यणावतः । अना
गास्त्वंसूर्यमुषासमीमहेभद्रसोमःसुवानोऽअद्याकृणोतुनः ॥ द्यावानोऽअद्यपृथिवीऽअनागसोमहीत्रायेतांसुविताय
मातरा । उषाऽउच्छंत्यपबाधतामघंस्वस्त्यं१ग्निंसमिधानमीमहे ॥ इयंनऽउच्चाप्रथमासुदेव्यैरेवत्सनिभ्योरेवतीव्यु
च्छतु । आरेमन्युर्दुर्विदत्रस्यधीमहिस्वस्त्यं१ग्निं० ॥ प्रयाःसिस्रतेसूर्यस्यरश्मिभ्यज्योतिर्भरंतीरुषसोव्युष्टिषु । भद्रा
नोऽअद्यश्रवसेव्युच्छतस्वस्त्यं१ग्निं० ॥ ६ ॥ अनमीवाऽउषसऽआचरंतुनऽउदग्रयोजिहतांज्योतिपावृहत् । आयु
क्षातामश्विनातुर्जिरथंस्वस्त्यं१ग्निं० ॥ श्रेष्ठनोऽअद्यसवितर्वरेण्यंभागमासुवसहिरलधाऽअसि । रायोजनित्रीधि
षणामुपेवुवेस्वस्त्यं१ग्निं० ॥ पिपर्तुमातहतस्यप्रवाचनंदेवानायन्मनुष्या^३अमन्महि । विश्वाऽइदुच्चाःस्पृष्टुदैतिसूर्यः
स्वस्त्यं१ग्निं० ॥ अह्वेषोऽअद्यबर्हिषःस्तरामणिप्राव्यायोगेमन्मनःसाधेऽईमहे । आदित्यानांशर्मणिस्थाभुरण्यसिस्त्र
स्त्या१ग्निं० ॥ आनोवर्हिःसंध्रमादेवहृद्विदेवाऽईळेसादयांससहोतुन । इंद्रमित्रवरुणंसातयेभगंस्वस्त्यं१ग्निं० ॥ ७ ॥ तऽ
आदित्याऽआगतासर्वतातयेवृधेनोयज्ञमवतासजोषसः । बृहस्पतिपूषणमश्विनाभगंस्वस्त्यं१ग्निं० ॥ तन्नोदेवायच्छत

(१०।३।६) अबुध्रमितिचतुर्दशर्चस्यसूक्तस्यधानाकोलुशोविश्वेदेवाजगत्तयेद्वेत्रिष्टुभौ(भेद-विश्वेदेवाः ३ उपसोमिः २ विश्वेदेवाः ९ एवं १४)

सुप्रवाचनं छुर्दिरादित्याः सुभरं नृपार्यं । पश्वेतो कायतनयाय जीवसे स्वस्त्यं ११ मि० ॥ विश्वेऽअद्य मरुतो विश्वेऽऊती
विश्वे भवंत्वग्रयः समिद्धाः । विश्वे नो देवाऽअवसागं मनु विश्वं मस्तु द्रविणं वाजोऽअस्मे ॥ यं देवा सो वधं वाजसातौ यं
त्रायध्वेयं पिपृथा त्यंहः । यो वोगो पीथेन भयस्य वेद ते स्याम देववीतयेतुरासः ॥ ८ ॥ (१०।३।७) उषासानका बृह
ती सुपेशसाद्यावाक्षामावरुणो मित्रोऽअर्यमा । इंद्रं हुवे मरुतः पर्वताऽअपऽआदित्यान्द्यावापृथिवीऽअपः स्वः* ॥ द्यौ
श्चनः पृथिवी च प्रचेतसऽअकृता वरीरक्षतामंहं सोरिषः । मादुर्विदत्रानिर्क्रतिर्न ईशत तद्देवानामवोऽअद्यावृणीमहे ॥
विश्वस्मान्नोऽअदितिः पाल्वंहं सोमाता मित्रस्यवरुणस्य रेवतः । स्वर्वज्योतिरवृकनं शीमहितहे ॥ प्रावावदन्नपरक्षां
सिसेधतु दुःष्वयं निर्क्रतिं विश्वं मित्रिणं । आदित्यं शर्म मरुतां मशीमहितहे ॥ ९ ॥ इंद्रो बर्हिः सीदतु पिन्वतामिच्छा बृहस्पतिः
सार्मभिर्क्रकोऽअर्चतु । सुप्रकेतं जीवसे मन्मधीमहितहे ॥ १० ॥ दिवि स्पृशं यज्ञं मस्माकं मश्विना जीराध्वरं कृणुतं सुस्रमिष्ट
ये । प्राचीनं रश्मिमाहुतं घृतेन तहे ॥ उपह्वये सुहवमं मरुतं गणं पावकमृष्वंसं रूपाय शंभुवै । रायस्योषं सौश्रवसाय धीम
हितहे ॥ अपां पेरुं जीवधन्यं भरामहे देवा व्यंसुहवमं ध्वरश्चिथं । सुरश्मिं सोमं मिद्वियं यमीमहितहे ॥ सने मतत्सु स
निता सनि त्वभिर्वयं जीवा जीवपुत्राऽअनागसः । ब्रह्मा द्विषो विश्वगे नो भरेरत तहे ॥ ये स्याम नो र्यज्ञियास्ते शृणोत नयद्वा
(१०।३।७) उषासानकेति चतुर्दशर्चस्य सूक्तस्य धानाकोलुशो विश्वे देवा जगत्यंले द्वे त्रिष्टुभौ (भेदपक्षे—विश्वे देवाः १३ सविता १ एवं १४) ।

देवाऽईमहेतद्दातन । जैत्रं क्रतुं रयिमद्वीरव्यशस्तहे ॥ १० ॥ महदद्यमं हुतामावृणीमहे वो देवानां बृहतामनुवर्णां ।
यथावसुवीरजातं नशामहेतहे ॥ महोऽअग्नेः समिधानस्य शर्मण्यनागामित्रेवरुणे स्वस्तये । श्रेष्ठे स्याम सवितुः सर्वांम
नितहे ॥ ये सवितुः सत्यसंवस्य विश्वे मित्रस्य प्रतेवरुणस्य देवाः । ते सौभंगवीर्यद्वो मद्रो दधातु न द्रविणं चित्रमस्म ॥
सविता पश्चात्तात्सविता पुरस्तात्सवितो उत्तरात्तात्सविता धरात्तात् । सवितानः सुवनुसर्वतां तिसवितानो रासतां दीर्घमा
युः ॥ ११ ॥ (१०।३।८) नमो मित्रस्यवरुणस्य चक्षसे महो देवाय तदृतं संपर्यत । दूरे ह शो देवजाताय केतवे दिवस्पुत्रा
यसूर्याय शंसत ॥ सामासत्योक्तिः परिपातु विश्वतोद्यावाचयत्रत तन्नहानिच । विश्वमन्यन्निर्विशतेयदे जति विश्वाहा
पो विश्वाहो देति सूर्यः ॥ न तेऽअदेवः प्रदिवो निवासतेयदे तेशेभिः पतरैरथर्यसि । प्राचीनं मन्यदनुवर्तते रजऽउदन्येन
ज्योतिषायासि सूर्य ॥ येन सूर्यज्योतिषा बाधसेतमोजगच्च विश्वं मुदियाभिमानुना । तेनास्मद्विश्वामर्नि रामनाहुतिमपा
मीवामपदुःष्वयं सुव ॥ विश्वस्य हि प्रेषितोरक्षसि ब्रतमहे ह्यन्न चरसि स्वधाऽअनु । यद्यत्वा सूर्यो पन्नवांमहे तनो देवा
ऽअनुमंसीरत क्रतुं ॥ तनोद्यावापृथिवी तन्नऽआप इंद्रः शृण्वतु मरुतो हवं वचः । माशने भूमसूर्यस्य संदृशि भद्रं जीवंतो
जरुणामंशीमहि ॥ १२ ॥ विश्वाहात्वा सुमनसः सुचक्षसः प्रजावतोऽअनमीवाऽअनागसः । उद्यंतं त्वामित्रमहो दिवे

(१०।३।८) नमो मित्रस्येति द्वादशर्चस्य सूक्तस्य सौर्योभितपाः सूर्यो जगती दशमी त्रिष्टुप् ।

दिवेज्योग्जीवाःप्रतिपश्येमसूर्य ॥ महिज्योतिर्बिभ्रतंत्वाविचक्षणभास्वतंचक्षुषेचक्षुषेमयः । आरोहतंबृहत्तःपाजसु
स्परिव्यंजीवाःप्रतिपश्येमसूर्य ॥ यस्यतेविश्वामुर्वनानिकेतुनाप्रचरेतेनिचविशंतैःअक्तुभिः । अनागास्त्वेनहरिके
शसूर्याहोहानोवस्यसावस्यसोर्दिहि ॥ शनोभवचक्षसाशनोऽह्माशंभानुनाशंहिमाशंघृणेन । यथाशमध्वच्छमसंहु
रोणेतत्सूर्यद्रविणंधेहिचित्रं ॥ अस्माकंदेवाऽउभयायजन्मनेशमयच्छतद्विपदेचतुष्पदे । अदत्पिबदूर्जयमानमाशि
तंतदुस्मेशंयोररपोदधातन ॥ यद्वोदेवाश्चक्रमजिह्वागुरुमनसोवाप्रयुतीदेवहेळनं । अरावायोनोऽभिदुच्छुनायते
तस्मिन्तदेनोवसवोनिधेतन ॥ १३ ॥ (१०।३।९) अस्मिन्नऽइंद्रपृत्सुतौयशस्वतिशिमीवतिर्दसिप्रावसातये ।
यत्रगोषाताधृषितेषुत्वादिषुविष्वक्पतैतिदिद्यवोनृषाह्ये ॥ सनःक्षुमंतंसदनेव्यूर्णहिगोऽअर्णसंरयिर्भिद्रश्रवाय्यं । स्या
मतेजयतःशक्रमेदिनोयथाव्यमुश्मसितद्वसोकृधि ॥ योनोदासऽआयोवापुरुष्टुतादेवऽइंद्रयुधयेचिकेतति । अस्मा
भिष्टेसुषहाःसंतुशत्रवस्त्वयाव्यंतान्वनयामसंगमे ॥ योदुभ्रेभिर्हव्योयश्चभूरिभिर्योऽअभीकैवरिवोविन्नृषाह्ये । तं
विस्वादेसस्मिद्यश्रुतंनरमर्वाचमिंद्रमवसेकरामहे ॥ स्ववृजंहित्वामहमिंद्रशुश्रवानानुदंवृषभरध्रचोदनं । प्रमुंचस्व

(१०।३।९) अस्मिन्नइतिपंचर्चस्यसूक्तस्यमुष्कवानिंद्रइंद्रोजगती ।

परिकुत्सादिहागहिकिमुत्वावान्मुष्कयोर्बद्धऽआसते ॥ १४ ॥ (१०।३।१०) योवांपरिज्मासुवृदश्विनारथोदोषा
मुषासोहव्योहविष्मता । शश्वत्तमासस्तमुवामिदंवयंपितुर्ननामसुहवंहवामहे ॥ चोदयतंसुनृताःपिन्वतंधियऽउत्पुर्
धीरीरयतंतदुश्मसि । यशसंभागंकृणुतंनोऽअश्विनासोमंनचारुमघवत्सुनस्कृतं ॥ अमाजुरश्चिद्रवथोयुवंभगोनाशो
श्चिदवितारापमस्यचित् । अंधस्यचिन्नासत्याकृशस्यचिद्युवामिदाहुभिषजारुतस्यचित् ॥ युवंच्यवानंसनयंयथारथं
पुनर्युवानंचरथायतक्षथुः । निष्टौड्यमूहथुरद्व्यस्परिविश्वेत्तावांसवनेषुप्रवाच्या ॥ पुराणावावीर्याऽप्रब्रवाजनेथोहा
सथुभिषजामयोभुवा । तावानुनव्याववसेकरामहेयंनसत्याश्रदुरिर्यथादधत् ॥ १५ ॥ इयंवामहेभृणुतंमेऽअश्वि
नापुत्रायेवपितरामह्यंशिक्षतं । अनापिरज्ञाऽअसजात्यामतिःपुरातस्याऽअभिज्ञस्तेरवस्पृतं ॥ युवंरधेनविमदायशुं
ध्युवंन्यूहथुःपुरुमित्रस्ययोषणां । युवंहवैवधिमत्याऽअगच्छतंयुवंसुषुतिचक्रथुःपुरंधये ॥ युवंविप्रस्यजरणामुपेगुषःपु
नःकलेरंकृणुतंयुवद्वयः । युवंवंदनमृश्यदादुदूपथुर्वंसद्योविश्लामेतवैकथः ॥ युवंहरेभंवृषणागुहाहितमुदैरयतंम
मृवांसमश्विना । युवमृबीसंमुततप्तमत्रयऽओमंन्वतंचक्रथुःसप्तवधये ॥ युवंश्वेतंपदेवैश्विनाश्वेनवभिर्वाजैर्नवतीच
वाजिनै । चर्कृत्यंददथुर्द्राव्यत्सखंभगंनृभ्योहव्यमयोभुवं ॥ १६ ॥ नतराजानावदितेकुतश्चननांहोऽअश्रोति

(१०।३।१०) योवामितिचतुर्दशर्चस्यसूक्तस्यकाक्षीवतीषोषाश्विनौजगत्यात्रिष्टुप् ।

दुरितं न किं भयं । यमं श्विना सुहवारुद्रवर्तनी पुरो रथं कृणुथः पक्ष्या सह ॥ आतेन यातुं मनसो जवीयसारथ्यं वा मुभवश्च
 क्रुरश्विना । यस्य योगे दुहिता जायते दिवऽउभेऽअहनी सुदिनै विवस्वतः ॥ तावतिर्यातं जयुषा विपर्वतमपि न्वतं शयवे
 धेनुमश्विना । वृकस्य चिद्वर्तिकामं तरास्याद्युवंशचीं भिर्प्रसिताममुंचतं ॥ एतं वांस्तोममश्विनावकर्मात् क्षामभृगवोन
 रथं । न्यमृक्षामयोषणां नमर्ये नित्यं न सुनुतं न यदधानाः ॥ १७ ॥ (१०।३।११) रथं यातं कुहकोहं वानरा प्रतिद्युमंतं
 सुविताय भूषति । प्रातर्यावाणं विभ्वं विशे विशे वस्तोर्वस्तोर्वहमानं धिया शर्मि ॥ कुहस्विदोषा कुहवस्तोरश्विना कुहाभि
 पित्वं करतः कुहोषतुः । कोवांशयुत्रा विधवे देवरं मर्यं नयोषा कृणुते सधस्थऽआ ॥ प्रातर्जरे धे जरणे वा कर्पया वस्तोर्व
 स्तो र्यजता गच्छथो गृहं । कस्य ध्वन्ना भवथः कस्य वानरा राजपुत्रे वसवना वगच्छथः ॥ युवांमृगे ववारणामृगण्यवो दोषा
 वस्तोर्हविषानि ह्वयामहे । युवं होत्रा मृतुधा जुहते नरेषु जनाय व हथः शुभस्पती ॥ युवां ह्योषा पर्यश्विना यतीराज्ञऽऊचे
 दुहिता पृच्छे वानरा । भूतं मेऽअहऽउत भूतमकवे श्वावते रधि नै शकृमर्वते ॥ १८ ॥ युवं कवीष्टः पर्यश्विनारथं विशोन
 कुत्सो जरि सुर्न शायथः । युवोर्हमक्षा पर्यश्विना मध्वासा भरत निष्कृतं नयोषणा ॥ युवं ह्यभ्युयुवमश्विनावशं युवं शिंजा
 रमुशना मुपारथुः । युवोररावापरि सख्यमासते युवोरहमवसा सुम्नमाचके ॥ युवं ह्यकृशं युवमश्विना शयुं युवं विधंतं विध

(१०।३।११) रथं यातं मिति चतुर्दशर्चस्य सूक्तस्य काक्षीवती घोषाश्विनौ जगती ।

वा मुरुष्यथः । युवं सनिभ्यः स्तनयन्तमश्विना पत्रजमूर्णुथः स्रस्तास्य ॥ जनिष्टयोषा पतयत्कनीन कोविचारुहन्वीरुधोदं
 सनाऽअनु । आस्मैरीयं ते निवने वसिंधवोस्माऽअहं भवति तत्पतित्वनं ॥ जीवरुदंति विमयं तेऽअध्वरे दीर्घामनु प्रसि
 तिं दीधियुर्नरः । वामं पितृभ्यो यऽइदं समे ररे मयुः पतिभ्यो जनयः परिष्वजे ॥ १९ ॥ न तस्य विद्मत्तदुषु प्रवोचत युवाह
 यद्युवत्याः क्षेतियोनिषु । प्रियोस्त्रियस्य वृषभस्य रेतिनो गृहं गमे माश्विना तदुश्मसि ॥ आवांमगन्तुमतिर्वाजिनी वसुन्य
 श्विना हृत्सुकामाऽअयंसत । अभूतं गोपामिधुना शुभस्पती प्रियाऽअर्यम्णो दुय्यीऽअशीमहि ॥ तामंदसानामनुषोदुरो
 णऽआधत्तरयि सहवीरं वचस्य वै । कृतं तीर्थं सुप्रपाणं शुभस्पती स्थाणुं पंधेष्ठामपदुर्मतिहंतं ॥ कस्विदुद्यकतमास्वश्विना
 विक्षुदन्नामादयेतेशुभस्पती । कऽई निये मे कतमस्य जग्मतुर्विप्रस्य वायजमानस्य वा गृहं ॥ २० ॥ (१०।३।१२)
 समानमुत्पं पुरुहूतमुक्थ्यं १२ रथं त्रिचक्रं सर्वनागनिगमतं । परिज्मानं विद्व्यं सुवृक्तिभिर्वयं व्युष्टाऽउषसो हवामहे ॥ प्रा
 तर्युजना सत्या धितिष्ठथः प्रातर्यावाणं मधुवाहनं रथं । विशो येन गच्छथो यज्वरीर्नरा कीरेश्चिद्यज्ञं होतुं मंतमश्विना ॥ अ
 ध्वर्युवामधुपाणिं सुहस्त्यं मग्निधं वाधूतदक्षं दमूनसं । विप्रस्य वायत्सर्वनागि गच्छथो तऽआयातं मधुपेयं मश्विना ॥ २१ ॥
 (१०।३।१३) अस्ते वसुप्रतरं लायमस्य नभूषं भिवप्रभरास्तोममस्मै । वाचा विप्रास्तरतवाचं मर्यो निरामय जरितः सोम
 (१०।३।१२) समानमिति च स्य सूक्तस्य घोषेयः सुहस्त्योश्विनौ जगती । (१०।३।१३) अस्ते वेत्येकादशर्चस्य सूक्तस्यांगिरसः कृष्णं द्रक्षिष्ठुप ।

ऽइंद्रं ॥ दोहेनगामुपशिक्षासखायंप्रबोधयजरितर्जारमिंद्रं । कोशंनपूर्णवसुनान्यृष्टमाच्यावयमघदेयायशूरं ॥ कि
मंगत्वामघवन्भोजमाहुःशिशीहिमाशिशयंत्वाभृणोमि । अग्रस्वतीममधीरस्तुशक्रवसुविदंभर्गमिन्द्राभरानः ॥ त्वांज
नाममसत्येष्विद्रसंतस्थानाविहृतंतेसमीके । अत्रायुजैकृणुतेयोहविष्मान्नासुन्वतासख्यंवंष्टिशूरः ॥ धनंनस्पद्रंबंधुलं
योऽअस्मैतीव्रान्तसोमोऽआसुनोतिप्रयस्वान् । तस्मैशत्रून्सुतुकान्प्रातरहोनिस्वष्टान्युवतिहंतिवृत्रं ॥ २२ ॥ यस्मै
न्वयंदधिमाशंसमिंद्रेयःशिश्रायमघवाकाममस्मे । आराचित्सन्भयतामस्यशत्रुर्न्यस्मैद्युम्नाजन्यानमंतां ॥ आराच्छ
त्रुमपबाधस्वदूरमुग्रोयःशंबःपुरुहूततेन । अस्मेधेहियवमद्गोमदिद्रकृधीधियंजरित्रेवाजरत्नां ॥ प्रयमंतवृषसवासोऽ
अग्मन्तीव्राःसोमावहुलान्तासुऽइंद्रं । नाहदामानंमघवानियंसन्निषुन्वतेवहतिभूरिवामं ॥ उतप्रहामतिदीव्याजया
तिकृतंयच्छुग्नीविचिनोतिकाले । योदेवकामोनधनारुणद्विसमित्तरायासृजतिस्वधावान् ॥ गोभिष्टरेमामतिदुरेवाय
वेनक्षुधंपुरुहूतविश्वं । वयंराजभिःप्रथमाधनान्यस्माकेनवृजनेनाजयेम ॥ बृहस्पतिर्नःपरिपातुपश्चादुतोत्तरस्मादध
रादघायोः । इंद्रःपुरस्तादुतमध्यतोःसखासखिभ्योवरिवःकृणोतु ॥ २३ ॥ (१०।४।१) अच्छामऽइंद्रमतयःस्व
विदःसग्नीचीर्विश्वाऽउशतीरनूषत । परिष्वजंतेजनयोयथापतिर्मथेनशुंध्युमघवानमृतये ॥ नघात्वद्रिगपवेतिमेमन

चतुर्थेनुवाकेष्टादशसूक्तानि । (१०।४।१) अच्छामइत्येकादशर्चस्यसूक्तस्यांगिरसःकृष्णइंद्रो जगत्येद्वेदत्रिष्टुभौ ।

स्वेऽइत्कामंपुरुहूतशिश्रय । राजेवदस्मनिषदोधिवहिंभ्यस्मिन्सुसोमैवपानमस्तुते ॥ विषूवदिंद्रोऽअमतेरुतक्षुधःस
ऽइद्रायोमघवावस्वऽईशते । तस्येदिमेप्रवृणेशसंधिवोवयोवधतिवृषभस्यशुष्मिणः ॥ वयोनवृक्षंसुपलाशमासद
न्तसोमासुऽइंद्रंमदिनश्चमुषदः । प्रपामनीकंशर्वसादविद्युतद्विदस्वर्गमनवेज्योतिरार्यं ॥ कृतंनश्चग्नीविचिनोतिदेव
नेसंवर्गयन्मघवासूर्यजयत् । नतत्तेऽअन्योऽअनुवीर्यशकन्नपुराणोमघवन्नोतनूतनः ॥ २४ ॥ विशंविशंमघवापय
शायतजनानांधेनाऽअवचाकेशदृषा । यस्याहंशक्रःसर्वनेषुरण्यतिसतीत्रैःसोमैःसहतेपृतन्यतः+ ॥ आपोनसिंधुम
भियत्समक्षरन्तसोमासुऽइंद्रंकुल्याऽइवहृदं । वर्धतिविप्रामहोऽअस्यसादनेयवंवृष्टिर्दिव्येनदानुना ॥ वृषानक्रु
द्धःपंतयद्रजःस्वायोऽअर्यपत्नीरकृणोदिमाऽअपः । ससुन्वतेमघवाजीरदानवेविदज्योतिर्मनवेहविष्मते ॥ उज्जा
यतांपरशुज्योतिषासहभूयाऽऋतस्यसुदुधापुराणवत् । विरोचतामरूपोभानुनाशुचिःस्वर्गशुक्रंशुचीतसत्पतिः ॥
गोभिष्टरेमामतिदुरेवायवेनक्षुधंपुरुहूतविश्वं । वयंराजभिःप्रथमाधनान्यस्माकेनवृजनेनाजयेम ॥ बृहस्पतिर्नःप
रिपातुपश्चादुतोत्तरस्मादधरादघायोः । इंद्रःपुरस्तादुतमध्यतोःसखासखिभ्योवरिवःकृणोतु ॥ २५ ॥ (१०।४।२)
आयात्विद्रःस्वपतिर्मदाययोधर्मणातूतुजानस्तुविष्मान् । प्रत्वक्षाणोऽअतिविश्वाःराहोस्यपारेणमहतावृष्णयेन ॥

(१०।४।२) आयात्वित्येकादशर्चस्यसूक्तस्यांगिरसःकृष्णइंद्रो जगती आयास्तिष्ठोयेद्वेदत्रिष्टुभः ।

सुष्ठामारथः सुयमाहरीतेमिम्यक्ष्वज्जोनृपतेगभस्तौ । शीभैराजन्सुपथायाह्यर्वाङ्वर्धोमतेपुषोवृष्ण्यानि ॥ एन्द्र
वाहोनृपतिवज्रबाहुमुग्रमुग्रासस्तविषासऽएनं । प्रत्वक्षसंवृषभंसत्यशुष्ममेमस्मत्रासधमादोवहंतु ॥ एवापतिद्रो
णसाचंसचेतसमूर्जः स्कंभंधुरुणऽआवृषायसे । ओजःकृष्वसंगृभायत्वेऽअप्यसोयथाकेनिपानामिनोवृधे ॥ गम
अस्मेवसून्याहिशंसिषंस्वाशिषंभरमायाहिसोमिनः । त्वमीशिषेसास्मिन्नासत्सिबर्हिष्यनाधृष्यातवपात्राणिधर्मेणा
॥ २६ ॥ पृथक्प्रायन्प्रथमादेवहृतयोकृष्वतश्रवस्यानिदुष्टरा । नयेशेकुर्यज्ञियानावमारुहमीमैवतेन्यविशंतके
पयः ॥ एवैवापागपरेसंतुद्वयोश्वायेषांदुर्युजऽआयुयुजे । इत्यायेप्रागुपरेसंतिदावनेपुरुणियत्रवयुनानिभोजना ॥
गिरींऽरज्जात्रेजमानांऽअधारयह्यौःऋददंतरीक्षाणिकोपयत् । समीचीनेधिषणेविष्कभायतिवृष्णः पीत्वामदऽउ
क्त्यानिशंसति ॥ इमंविभर्मिसुकृतंतेऽअंकुशंयेनारुजासिमघवच्छफारुजः । अस्मिन्सुतेसवनेऽअस्त्वोक्वसुतऽइष्टौ
मघवन्बोध्याभगः ॥ गोभिष्टरेमामतिंदुरेवांयवेनक्षुधंपुरुहूतविश्वा । वयंराजभिःप्रथमाधनान्यस्माकेनवृजनैनाजये
म ॥ बृहस्पतिर्नःपरिपातुपश्चादुतोत्तरस्मादधरादघायोः । इंद्रःपुरस्तादुतमध्यतोःसस्त्रासस्त्रिभ्योवरिवःकृणो
तु ॥ २७ ॥ (१०।४।३) दिवस्परिप्रथमंजज्ञेऽअग्निरस्मद्वितीयंपरिजातवेदाः ॥ तृतीयमप्सुनृमणाऽअजस्रमिधान

(१०।४।३) दिवस्परितीद्वादशर्चस्यसूक्तस्यभालंदनोवत्सप्रिरग्निष्ठिषुप् ।

ऽएनंजरतेस्वाधीः+ ॥ विद्मातेऽअग्नेत्रेधात्रयाणिविद्मातेधामविभृतापुरुत्रा । विद्मातेनामपरमंगुहायद्विद्मातमु
त्संयतऽआजगंथं ॥ समुद्रेत्वानृमणाऽअप्स्व१तर्नृचक्षाऽईधेदिवोऽअग्नऽऊधन् । तृतीयैत्वारजसितस्थिवांसमपामु
पस्थेमहिषाऽअवर्धन् ॥ अकंददग्निःस्तनयन्निवद्योःक्षामारेरिहद्वीरुधःसमंजन् । सद्योजज्ञानोविहीमिद्धोऽअख्यदा
रोदसीभानुनाभाल्यंतः+ ॥ श्रीणामुदारोधरुणोरयिणांमनीषाणांप्रापणःसोमगोपाः । वसुःसुनुःसहसोऽअप्सुराजा
विभात्यग्रऽउपसामिधानः+ ॥ विश्वस्यकेतुर्भुवनस्यगर्भऽआरोदसीऽअपृणाजार्जमानः । वीळुंचिदद्रिमभिनत्परा
यन्जनायदग्निमयंजंतपंच ॥ २८ ॥ उशिकृपावकोऽअरतिःसुमेधामतैष्वग्निरमृतोनिधायि । इयतिंधूममरुषभरिंश्च
दुच्छुक्केणशोचिषाद्यामिनक्षन् ॥ हृशानोरुक्मऽउर्वियाव्यद्यौहुर्मर्षमायुःश्रियेरुचानः । अग्निरमृतोऽअभवद्वयोभि
यदेनंद्यौर्जनयत्सुरेताः ॥ यस्तैऽअद्यकृणवद्भद्रशोचेपुपंदैवधृतवैतमग्ने । प्रतनयप्रतरंवस्योऽअच्छाभिसुम्रंदेवभक्तंय
विष्ठ ॥ आतंभजसौश्रवसेष्वग्रऽउक्थऽउक्थऽआभजशस्यमाने । प्रियःसूर्येप्रियोऽअग्नाभवात्युजातेनभिनदुदुजनि
त्वैः ॥ त्वामग्नेयजमानाऽअनुद्यन्विश्वावसुदधिरेवार्याणि । त्वयासहद्रविणमिच्छमानाव्रजंगोमैतमुशिजोविविबुः ॥
अस्ताव्यग्निर्नरांसुशेवोर्विश्वानरऽऋषिभिःसोमगोपाः । अद्वेषेद्यावापृथिवीहुवेमदेवाधत्तरयिमस्मेसुवीर ॥ २९ ॥
॥ ॥ इतिसप्तमाष्टकेऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

ऋक्सं.

अ. ७ अ. ८

॥ ५५ ॥

षट्पंचाशाध्यायेवर्गाः २९ सूक्तानि १३ ऋचः १४४ ॥ त्यागः ॥ विश्वेभ्योदेवेभ्य. इंद्राये.२ कुरुश्रवणाय.२ उपमश्रवस.४
अक्षेभ्य. अक्षकितवाये.५ अक्षेभ्य. अक्षकितवाये. अक्षेभ्य. अक्षकितवाये.२ अक्षेभ्य. कृष्याइ. अक्षकितवाये. विश्वेभ्योदेवेभ्य.२८
[भे. प. विश्वेभ्योदे.३ उपसेमय.२ विश्वेभ्योदेवेभ्य.२२ सवित्र. १] सूर्याये.१२ इंद्राये.५ अश्विभ्यामि.३१ इंद्राये.३३ अग्नय.१२
॥ इतिसप्तमेष्टमः ॥

॥ इतिसप्तमाष्टकः समाप्तः ॥

मंडलं १०

अनु. ४

॥ ५५ ॥

॥ इतिसप्तमाष्टकः समाप्तः ॥

॥ अथाष्टमाष्टकप्रारंभः ॥

ॐ प्रहोतादशजगृभ्माष्टौसप्तगुर्वैकुण्ठमिंद्रंतुष्टावैकुण्ठानामासुरींद्रतुल्यं पुत्रमिच्छंतीं महत्तपस्तेपेतस्याः स्वयमे
 वेंद्रः पुत्रोजज्ञे सप्तगुस्तुतिसंहृष्ट आत्मानमुत्तरैस्त्रिभिस्तुष्टावाहं भुवमेकादशां त्ये त्रिष्टुभौ सप्तमीचाहं दामंत्यो
 पाद्ये च त्रिष्टुभौ प्रबोमहे सप्तद्विजगत्याद्यंतकेते भिसारिण्यौ वषट्कारेण वृक्केषु भ्रातृषु सौ चीको ग्निरपः प्रविश्यं दे
 वैः समवददुत्तरैस्त्रिभिर्महत्तन्नवात्रयुजो ग्निवाक्यं विश्व इत्युत्तरं च षट्कं मयुजो देवानां यमैच्छामेत्युत्तरं चैकादश
 कैतदद्येतितुष्टुचोमेस्तंतुमाद्याजगत्योष्टमीवर्जतां सुषट्बृहदुक्थो वामदेव्यो वा दूरेष्टाविदंते सप्तवैश्वदेवंतु चतु
 र्ध्याद्यास्त्रिजगत्पराणि च त्वारिसूक्तान्युक्ता ऋषयो द्वैपदे त्वत्रिमंडलैथ हैक्ष्वाको राजा समातिर्गां पायनान्वं
 ध्वादीन् पुरोहितांस्त्यक्त्वा न्यौमाया विनौ श्रेष्ठतमौ मत्वा पुरोदधे तमितरे क्रुद्धा अभिचेरु रथतौ माया विनौ सुवंधोः
 प्राणानाचिक्षिपतुरथास्य भ्रातरस्त्रयो माप्रगामेति षट्कं गायत्रं स्वस्त्ययनं जह्वाय त इति द्वादशर्चमानुष्टुभै मन आ
 वर्तनं जेषुः प्रतारीति दशर्चे च तस्त्रौ निर्ऋत्यपनोदार्थं जेषुश्चतुर्थ्या सोमं चास्तु वन्मृत्योरपगमायोत्तराभ्यां देवीमसु
 नीतिसप्तम्यां लिङ्गोक्तदेवताः शिष्टाभिः पङ्क्तिमहापङ्क्तिपङ्क्त्युत्तराभिर्द्यावापृथिव्यांसमिंद्रेतींद्रं चार्धर्चनं जनमि
 ति द्वादशर्चमानुष्टुभै चतसृभिरसमातिमस्तु वन्पंचम्यैर्द्रव्यागस्त्यस्य स्वसामातैषां राजानमस्तौ त्पराभिः सुवं

धोर्जीवमाह्वयस्तमंत्ययालब्धसंज्ञमस्पृशन्पंचाद्यागायत्र्योष्टम्याद्येपङ्गीइदमित्थासप्ताधिकानाभानेदिष्टोमा
नवोवैश्वदेवंतत् ॥ १ ॥

॥ हरिःओम् ॥ (१०।४।४) प्रहोताजातोमहान्नभोविन्नृषद्वासीददुपामुपस्थे । दधियोधायिसतेवयांसियंतावसू
निविधुतेतनूपाः+ ॥ इमंविधंतोऽपांसधस्थेपशुननष्टपदैरनुगमन् । गुहाचतंतमुशिजोनमोभिरिच्छंतोधीराभृगवो
विदन् ॥ इमंत्रितोभूर्यविंददिच्छन्वैभूवसोमूर्धन्यह्यायाः । सशेवृधोजातऽआह्वयेपुनाभिर्युवाभवतिरोचनस्य ॥
मंद्रहोतारमुशिजोनमोभिःप्रांचयज्ञेतारमध्वराणां । विशामकृण्वन्नरतिपावकंहव्यवाहंदधतोमानुषेषु ॥ प्रभूर्जयं
तमहांविपोधामूराऽअमूरंपुरांदर्माणं । नयंतोगर्भवनांधियंधुर्हिरिश्मश्रुनार्वाणंधनर्च ॥ १ ॥ निपस्त्यासुत्रितःस्तभू
यन्परिवीतोयोनौसीददंतः । अतःसंगृभ्याविशांदमूनाविधर्मणायंत्रैरीयतेनून्+ ॥ अस्याजरासोदुमामरित्राऽअचं
दूमासोऽअग्रयःपावकाः । श्वितीचयःश्वात्रासोभुरण्यवोवनर्षदोवायवोनसोमाः ॥ प्रजिह्वयाभरतेवेपोऽअग्निःप्रव
युनानिचेतसापृथिव्याः । तमायवःशुचयंतपावकमंद्रहोतारंदधिर्यजिष्ठं ॥ द्यावायमग्निपृथिवीजनिष्टामापस्त्वष्टा
भृगवोयंसहोभिः । ईलेन्यंप्रथममातरिश्वादेवास्तत्क्षुर्मनवेयजत्रं ॥ यत्वादेवादधिरहव्यवाहंपुरुस्पृहोमानुपासोय

(१०।४।४) प्रहोतेतिदशर्चस्यसूक्तस्यभालंदनोवत्सप्रिरभिस्त्रिष्टुप् ।

जत्रं । सयामन्नप्रेस्तुवतेवयोधाःप्रदेव्यन्यशसःसंहिपूर्वीः+ ॥ २ ॥ (१०।४।५) जगृभ्मातेदक्षिणमिंद्रहस्तैवसूय
वोवसुपतेवसूनां । विष्वाहित्वागोपतिंशूरगोनामस्मभ्यंचित्रंवृषणंरयिंदाः ॥ स्वायुधंस्ववसंसुनीधंचतुःसमुद्रंधरुणं
रयीणां । चकृत्यंशंस्यंभूरिवारमस्मभ्यं० ॥ सुब्रह्माणंदेववैतंबृहंतंमुरुंगभीरंपृथुबुधमिंद्र । श्रुतऽऋषिमुग्रमभिमाति
षाहमस्मभ्यं० ॥ सनद्वाजंविप्रवीरंतरुत्रंधनस्पृतंशूशुवांसंसुदक्षं । दस्युहनंपूर्भिदमिंद्रसत्यमस्मभ्यं० ॥ अश्वावंतर
थिनंवीरवैतंसहस्त्रिणंशतिनंवाजमिंद्र । भद्रव्रातंविप्रवीरंस्वर्षामस्मभ्यं० ॥ ३ ॥ प्रसप्तगुमृतधीतिसुमेधांबृहस्पतिंम
तिरच्छाजिगाति । यऽआंगिरसोनमसोपसद्योस्मभ्यं० ॥ वनीवानोममदूतासऽइंद्रंस्तोमांश्चरतिसुमतीरयानाः ।
हृदिस्पृशोमनसावच्यमानाऽअस्मभ्यं० ॥ यत्त्वायामिद्विजितंभ्रंइंद्रबृहंतंक्षयमसमंजनानां । अभितह्यावापृथिवी
गृणीतामस्मभ्यं० ॥ ४ ॥ (१०।४।६) अहंभुवंवसुनःपूर्यस्पतिरंहधनानिसंजयामिशश्वतः । मांहवंतेपितरंनजं
तवोहंदाशुषेविभंजामिभोजनं ॥ अहमिंद्रोरोधोवक्षोऽअथर्वणस्त्रितायगाऽअजनयमहेरधि । अहंदस्युभ्यःपरिनुग्न
माददेगोत्राशिष्ठं इधीचेमातरिश्वने ॥ मह्यंत्वष्टावज्रमतक्षदायसंमयिदेवासौवृजन्नपिक्तुं । ममानिकंसूर्यस्वेवदुष्टं

(१०।४।५) जगृभेत्यष्टर्चस्यसूक्तस्यसप्तगुर्वैकुण्ठइंद्रस्त्रिष्टुप् । (१०।४।६) अहंभुवमित्येकादशर्चस्यसूक्तस्यवैकुण्ठइंद्रोवैकुण्ठइंद्रो
जगतीसप्तमीदशम्येकादशयस्त्रिष्टुभः ।

मामार्थितिकृतेन कर्त्तव्येन च ॥ अहमेतंगव्ययमभ्यं पशुपुरीषिणं सायकेनाहिरण्ययं । पुरुसहस्रानि शिशामि दाशुपेयन्मा
सोमांसऽउक्थिनोऽअमैदिषुः ॥ अहमिंद्रोनपराजिग्यऽइन्द्रनंनमृत्यवेवतस्येकदाचन । सोममिन्मासुन्वंतोयाचताव
सुनमेपूरवःसख्येरिषाथन ॥ ५ ॥ अहमेतान्छाश्वंसतोद्वाद्धेद्रंयेवज्जयुधयेकृण्वत । आह्वयमानांऽअवहन्मनाहनं
ह्वावदन्ननमस्युर्नमस्विनः ॥ अभीष्टुदमेकमेकोऽअस्मिनिष्पाळभीद्वाकिमुत्रयःकरंति । खलेनपर्षान्प्रतिहन्मिभूरि किं
मानिंदंतिशत्रवोनिंद्राः+ ॥ अहंगुग्भ्योऽअतिथिग्वमिष्करमिषंनवृत्रतुरविधुधारयं । यत्पर्णयन्नऽउतवाकरंजहेप्रा
हंमहेवृत्रहत्येऽअशुश्रवि ॥ प्रमेनमीसाप्यऽइषेभुजेभूद्रवामेषेसख्याकृणुतद्विता । दिद्युयदस्यसमिधेषुमंहयमादिदे
नंशंस्यमुक्थ्यंकरं ॥ प्रनेमस्मिन्ददशेसोमोऽअंतर्गोपानेममाविरस्थाकृणोति । सतिग्मश्रृंगवृषभंयुयुत्सन्दुहस्तस्यौ
बहुलेबद्धोऽअंतः+ ॥ आदित्यानांबसूनांरुद्रियाणांदेवोदेवानानंमिनामिधाम । तेमाभद्रायशवसेततक्षुरपरजितम
स्तृतमषाहं ॥ ६ ॥ (१०।४।७) अहंदांगृणतेपूर्ववस्वहं ब्रह्मकृणवंमह्यंवर्धनं । अहंभुवंयजमानस्यचोदितायज्व
नःसाक्षिविश्वस्मिन्भरे ॥ मांधुरिंद्रनामदेवतादिवश्चग्मश्चापांचंजंतवः । अहंहरीवृषणावित्रतारघूऽअहंवज्रंशवसेधू
ष्वाददे ॥ अहमत्कंकवयेशिश्रयंहथैरहंकुत्समावमाभिरूतिभिः । अहंशुष्णस्यश्रथितावर्धयमनयोररऽआर्यनामद

(१०।४।७) अहं दामित्येकादशर्चस्यसूक्तस्य वैकुण्ठं द्रोवैकुण्ठं द्रो जगती द्वितीयां त्रेष्टुभौ ।

स्यवे ॥ अहंपितेववेतसूरभिष्टयेतुप्रंकुत्सायस्मदिभंचरंधयं । अहंभुवंयजमानस्यराजनिप्रयद्भरेतुजयेनप्रियाधृषे ॥
अहरंधयंमृगयंश्रुतर्वणेयन्माजिहीतव्युनाचनानुषक् । अहंवेशनस्त्रमायवैकरमहंसव्यायपङ्गुभिर्मरंधयं ॥ ७ ॥ अ
हंसयोनववास्त्वंबहद्रथंसंवृत्रेवदासंवृत्रहारुजं । यद्वर्धयंतप्रथयंतमानुषगदूरेपारेरजसोरोचनाकरं ॥ अहंसूर्यस्यपरि
याम्याशुभिःप्रैतशेभिर्वहमानोऽओजसा । यन्मासावोमनुषऽआहनिणिजऽऋधकृषेदासंकृत्यंहथैः ॥ अहंसंहानहं
षोनहुष्टःप्राश्रावयंशवसातुर्वशयदुं । अहंन्यऽन्यंसहसासहस्करंनवप्राधतोनवतिचवक्षयं ॥ अहंसस्रवतोधारयंवृ
षाद्रवित्वःपृथिव्यांसीराऽअधि । अहमर्णासिवितिरामिसुकलुर्युधाविदंमनवेगातुमिष्टये ॥ अहंतदासुधारयंयदासु
नदेवश्चनत्वष्टाधारयद्रुशत् । स्पार्हगवामूधःसुवक्षणास्वामधोर्मधुश्वाज्यंसोममाशिरं ॥ एवादंवाऽइंद्रोविद्येनृन्प्रच्यौ
क्षेनमघवासत्यराधाः । विश्वेत्तातैहरिवःशचीवोभितुरासःस्वयशोगृणंति ॥ ८ ॥ (१०।४।८) प्रवोमहेमंदमाना
यांधसोर्चाविश्वानरायविश्वामुवे । इंद्रस्ययस्यसुमंखंसहोमहिश्रवो नृम्णंचरोदसीसपर्यतः ॥ सोचिन्नसख्यानर्थऽइन्द्र
स्तुतश्चकृत्यऽइंद्रोमावतेनरं । विश्वासुधूर्षुवाजकृत्येषुसत्पतेवृत्रेशाप्स्वऽभिशूरमंदसे ॥ केतेनरऽइंद्रयेतऽइषेयेतेसु
न्नसंधन्यऽमियक्षान् । केतेवाजायासुर्यायहिन्विरेकेऽअसुस्वासूर्वासुपौस्ये ॥ भुवस्त्वमिंद्रब्रह्मणामहान्भुवोविश्वे

(१०।४।८) प्रवोमह इति सप्तर्चस्यसूक्तस्य वैकुण्ठं द्रोवैकुण्ठं द्रो जगती तृतीया चतुर्थ्या वमिसारिण्यौ पंचमी त्रेष्टुप ।

पुसर्वनेषुयज्ञियः । भुवोर्नृण्यौलोविश्वस्मिन्भरेज्येष्ठश्चमंत्रोविश्वचर्षणे ॥ अवानुकंज्यायान्यज्ञर्वनसोमहीतऽओमा
त्रांकृष्टयोविदुः । असोनुकंमजरोवर्धीश्चविश्वेदेतासर्वनातूतुमाकृषे ॥ एताविश्वासर्वनातूतुमाकृषेस्वयंसूनोसहसोया
निदधिषे । वरायतेपात्रंधर्मणेतनायज्ञोमंत्रोब्रह्मोद्यतंवचः ॥ येतैविप्रब्रह्मकृतःसुतेसचावसूनांचवसुनश्चदावने ।
प्रतेसुम्रस्यमनसापथाभुवन्मदेसुतस्यसोम्यस्यांधसः ॥ ९ ॥ (१०।४।९) महत्तदुत्वंस्थविरंतदासीद्येनाविष्टितःप्र
विवेशिथापः । विश्वाऽअपश्यद्बहुधातेऽअग्नेजातवेदस्तन्वोदेवऽएकः ॥ कोमाददर्शकतमःसदेवोयोमेतन्वोबहुधाप
र्यपश्यत् । काहमित्रावरुणाक्षियंत्यग्नेर्विश्वाःसमिधोदेव्यानीः ॥ ऐच्छामत्वाबहुधाजातवेदःप्रविष्टमग्नेऽअप्स्वोष
धीषु । तंत्वायमोऽअचिकेच्चित्रभानोदशांतरुष्यादतिरोचमानं ॥ होत्रादहंवरुणबिभ्यदायग्नेदेवमायुनजृम्नत्रदेवाः ।
तस्यमेतन्वोबहुधानिर्विष्टाऽएतमर्थनचिकेताहमग्निः+ ॥ एहिमनुर्देवयुर्यज्ञकामोरंकृत्यातमसिक्षेप्यग्ने । सुगान्पथः
कृणुहिदेवयानान्वहहव्यार्तिसुमनस्यमानः ॥ १० ॥ अग्नेःपूर्वेभ्रातरोऽअर्थमेतंरथीवाध्वानमन्वावरीवुः । तस्मा
द्विधावरुणदूरमायंगौरोनक्षेमोरविजेज्यायाः ॥ कुर्मस्तऽआयुरजर्यदग्नेयथायुक्तोजातवेदोनरिष्याः । अधावहासि
सुमनस्यमात्रोभागदेवेभ्योहविषःसुजात ॥ प्रयाजान्मेऽअनुयाजांश्चकेवलानूर्जस्वतंहविषोदत्तभागं । घृतंचापांपुरु
(१०।४।९) महत्तदितिनवचंस्यसूक्तस्यद्वितीयादियुगवांसौचीकोमिर्ऋषिःअयुजादेवाऋषयःयुजादेवादेवताःअयुजामग्निर्देवतात्रिष्टुप् ।

पंचौषधीनामग्नेश्चदीर्घमायुरस्तुदेवाः ॥ तवप्रयाजाऽअनुयाजाश्चकेवलऽऊर्जस्वतोहविषःसंतुभागाः । तवाग्नेयज्ञोऽ
यमस्तुसर्वस्तुभ्यनमंतांप्रदिशश्चतस्रः ॥ ११ ॥ (१०।४।१०) विश्वेदेवाःशास्तनमायथेहहोतावृतोमनवैयन्निष
द्य । प्रमेवृतभागधेयंयथावोयेनपथाहव्यमावोवहानि ॥ अहंहोतान्यसीदंयजीयान्विश्वेदेवामरुतोमाजुनंति । अहं
रहरश्विनाध्वर्यवंवांब्रह्मासमिद्धवतिसाहुतिर्वा ॥ अयंयोहोताकिरुसयमस्यकमप्यूहेयत्समंजंतिदेवाः । अहरहर्जाय
तेमासिमाम्यथादेवादधिरेहव्यवाहं ॥ मांदेवादधिरेहव्यवाहमपम्लुक्तंबहुकृच्छ्राचरंतं । अग्निर्विद्वान्यज्ञनःकल्पया
तिपंचयामंत्रिष्टुतंससतंतुं ॥ आवोयक्ष्यमृतत्वंसुवीर्यथावोदेवावरिवःकराणि । आबाहोर्वज्रमिंद्रस्यधेयामथेमावि
श्वाःपृतनाजयाति ॥ त्रीणिशतात्रीसहस्राण्यग्निंत्रिंशच्चदेवानवचासपर्यन् । औक्षन्धृतैरस्तृणन्बर्हिर्ऽस्माऽआदिद्धो
तारन्यसादयंत ॥ १२ ॥ (१०।४।११) यमैच्छाममनसासोऽयमागाद्यज्ञस्यविद्वान्परुषश्चिकित्वान् । सनोयक्षहेव
तातायजीयान्निहिषत्सदंतरःपूर्वोऽअस्मत् ॥ अराधिहोतानिषदायजीयानभिप्रयांसिसुधितानिहिर्यत् । यजामहैय
ज्ञियान्हंतदेवांऽईळांमहाऽईड्यांऽआज्येन ॥ साध्वीमकदेववीर्तिनोऽअद्ययज्ञस्यजिह्वामविदामगुह्यां । सऽआयुरागां

(१०।४।१०) विश्वेदेवाइतिषडृचस्यसूक्तस्यसौचीकोमिर्देवास्त्रिष्टुप् । (१०।४।११) यमैच्छामेत्येकादशचर्चस्यसूक्तस्यदेवाऋषयः
चतुर्थोपंचम्योःसौचीकोमिर्ऋषिःअग्निर्देवताचतुर्थोपंचम्योर्देवादेवताजगतीअश्मन्वतीरितित्रिष्टुप् ।

त्सुरभिर्वसानोभद्रामकर्देवहतिनोऽअद्य⁺ ॥ तदद्यवाचःप्रथममंसीययेनासुराऽअभिदेवाऽअसाम । ऊर्जादऽउतयज्ञि
यासःपंचजनाममहोत्रं जुषध्वं ॥ पंचजनाममहोत्रं जुषतांगो जाताऽउतयेयज्ञियासः । पृथिवीनःपार्थिवात्पात्वंहसोतरिक्षं
दिव्यात्पात्वस्मान्⁺ ॥ १३ ॥ तंतुतन्वन्नजसोभानुमन्विहिज्योतिष्मतःपथोरक्षधियाकृतान् । अनुत्बणं वयतजोगुवामपो
मनुर्भवजनयादैव्यंजनं ॥ अक्षानहोनह्यतनोतसोम्याऽइष्कृणुध्वंरशनाऽओतपिंशत । अष्टावैधुरंवहताभितोरथ्येन
देवासोऽअनयन्नभिप्रियं⁺ ॥ अश्मन्वतीरीयतेसरंभध्वमुत्तिष्ठतप्रतरतासखायः । अत्राजहामयेऽअसन्नशैवाःशिवा
न्वयमुत्तरेमाभिवार्जान् ॥ त्वष्टामायावेदपसामपस्तमोबिभ्रत्पात्रादेवपानानिशंतमा । शिशीतेनूनंपरंशुंस्वायसंयेनवृ
श्वादेतशोब्रह्मणस्पतिः ॥ सतोनूनंकवयःसंशिशितवाशीभिर्याभिरमृतायतक्षथ । विद्वांसःपदागुह्यानिकर्तनयेनदे
वासोऽअमृतत्वमानशुः⁺ ॥ गर्भैयोषामदधुर्वत्समासन्त्यपीच्येनमनसोतजिह्वया । सविश्वाहासुमनायोग्याऽअभिसि
षासनिर्वनतेकारऽइज्जिति ॥ १४ ॥ (१०।४।१२) तांसुतेकीर्तमघवन्महित्वायत्त्वाभीतेरोदसीऽअह्येतां । प्रा
वोदेवाऽआतिरोदासमोजःप्रजायैत्वस्यैयदाशिक्षऽइंद्र ॥ यदचरस्तन्वावावृधानोबलानीद्रप्रब्रुवाणोजनेषु । माये
त्सातेयानियुद्धान्याहुर्नाद्यशत्रुननुपुराविवित्से ॥ कऽउनुतेमहिमनःसमस्यास्मत्पूर्वऽऋष्योतमापुः । यन्मातरं च पितरं

(१०।४।१२) तांसुतइतिषट्चस्यसूक्तस्यवामदेव्योबृहदुक्त्यइंद्रस्त्रिष्टुप् ।

चसाकमजनयथास्तन्वः^१ःस्वायाः ॥ चत्वारितेऽअसुर्याणिनामादाभ्यानिमहिषस्यंसंति । त्वमंगतानिविश्वानिवि
त्सेयेभिःकर्माणिमघवन्चकथं ॥ त्वंविश्वादधिषेकेवलानियान्याविर्याचगुहावसूनि । काममिन्मेमघवन्मावितारी
स्त्वमाज्ञातात्वमिंद्रासिदाता⁺ ॥ योऽअदधाज्योतिषिज्योतिरंतयोऽअसृजन्मधुनासंमधूनि । अधप्रियंशूषमिंद्रायमन्म
ब्रह्मकृतोबृहदुक्थादवाचि ॥ १५ ॥ (१०।४।१३) दूरेतन्नामगुह्यंपराचैर्यत्त्वाभीतेऽअह्येतांवयोधै । उदस्तभ्राःपृ
थिवीद्यामभीकेभ्रातुःपुत्रान्मघवन्तित्विषाणः⁺ ॥ महत्तन्नामगुह्यंपुरुष्ययेनभूतंजनयोयेनभव्यं । प्रलंजातंज्योति
र्यदस्यप्रियंप्रियाःसमंविशंतपंच ॥ आरोदसीऽअपृणादोतमध्यंपंचदेवाऽऋतुशःसप्तसप्त । चतुस्त्रिंशतापुरुधाविचष्ट
सरूपेणज्योतिषाविव्रतेन ॥ यदुष्टऽऔच्छःप्रधमाविभानामजनयोयेनपुष्ट्यपुष्टं । यत्तेजामित्वमवरंपरस्यामहन्मह
त्याऽअसुरत्वमेकं ॥ विधुंदद्राणंसमनेबहूनायुवानंसंतंपलितोजगार । देवस्यपश्यकाव्यमहित्वाद्याममारसह्यःसमा
न ॥ १६ ॥ शाकर्मनाशाकोऽअरुणःसुपुर्णऽआयोमहःशूरःसनादनीळः । यच्चिकेतसत्यमितन्नमोघंवसुस्पार्हमुतजे
तोतदाता ॥ ऐभिर्देववृष्ण्यापौस्यानियेभिरौक्षद्वृत्रहत्यायवज्री । येकर्मणःक्रियमाणस्यमहऽऋतेकर्ममुदजायंतदे
वाः⁺ ॥ युजाकर्माणिजनयन्विश्वौजाऽअशस्तिहाविश्वमनास्तुराषाट् । पीत्वीसोमस्यदिवऽआवृधानःशूरोनियुधाधमं

(१०।४।१३) दूरेतदित्यष्टर्चस्यसूक्तस्यवामदेव्योबृहदुक्त्यइंद्रस्त्रिष्टुप् ।

ऋक्सं.

अ. ८ अ. १

॥ ६ ॥

हस्यून ॥ १७ ॥ (१०।४।१४) इदंतऽएकंपरऽऊतऽएकंतृतीयैर्नज्योतिषासंविशस्व । संवेशनेतन्व१श्चारुरेधिप्रि
योदेवानांपरमेजनित्रै ॥ तनूष्टेवाजिन्तन्व१नयंतीवाममस्मभ्यं धातुशर्मतुभ्यं । अहुतोमहोधरुणाय देवान्दिवीव
ज्योतिःस्वमामिमीयाः ॥ वाज्यसिवाजिनेनासुवेनीः सुवितः स्तोमं सुवितो दिवंगाः । सुवितो धर्मप्रथमानुसत्या सुवितो दे
वान्सुवितो नुपत्तम् ॥ महिम्नऽएषांपितरंश्चनेशिरे देवा देवेष्वदधुरपि क्रतुं । समविच्य चुरुतयान्यत्विषुरैषां तनूषु निवि
विशुः पुनः ॥ सहोभिर्विश्वं परिचक्रमूरजः पूर्वाधामान्यमितामिमानाः । तनूषु विश्वाभुवनानियेमिरे प्रासारयंत पुरुध
प्रजाऽअनु ॥ द्विधासुनवोसुरंस्वविदमास्थापयंत तृतीयैर्नकर्मणा । स्वांप्रजांपितरः पित्र्यंसहऽआवरैष्वदधुस्तुमातं
तं ॥ नावानक्षोदः प्रदिशः पृथिव्याः स्वस्तिभिरतिदुर्गाणि विश्वा । स्वांप्रजांबृहदुक्थो महित्वावरैष्वदधादापरैषु ॥ १८ ॥
(१०।४।१५) माप्रगामपथो वयं मायज्ञादिद्रसोमिनः । मातस्थुर्नोऽअरातयः ॥ यो यज्ञस्य प्रसाधनस्तुतुर्देवेष्वातं
तः । तमाहुतं नशीमहि ॥ मनोन्वाहुवामहे नाराशंसे नसोमेन । पित्रां च मनमभिः ॥ आतऽएतुमनः पुनः क्रत्वेदक्षाय

(१०।४।१४) इदंत इति सप्तर्चस्य सूक्तस्य वामदेव्यो बृहदुक्थो विश्वे देवास्त्रिष्टुप् चतुर्ध्यादिति स्रोजगत्तः । (१०।४।१५) माप्रगामे
ति षडृचस्य सूक्तस्य गौपायनाबंधुः श्रुतबंधुर्विप्रबंधुर्विश्वे देवा गायत्री । (भेदपक्षे—इंद्रः १ अग्निस्तुः १ विश्वे देवाः ३ सोमः १ एवं ६ । माप्रगामे
तिसूक्तानां बंध्वाद्या ऋषय इत्याषानुक्रमण्यां शौनकः) । अत्रैषां गौपायनत्वमेव न लौपायनत्वं तथा सुबंधुर्लोपश्च सर्वा. भा.) ।

जीवसे । ज्योक्चसूर्यहृशे ॥ पुनर्नः पितरो मनोददातु दैव्योजनः । जीवन्नातंस चेमहि ॥ वयंसोमव्रते तव मनस्तनू
षु बिभ्रतः । प्रजावतः स चेमहि ॥ १९ ॥ (१०।४।१६) यत्तेयमवैवस्वतं मनोजगामदूरकं । तत्तऽआवर्तयामसीह
क्षयाय जीवसे ॥ यत्ते दिव्यं तृथिर्वीमनोजगामदूरकं । तत्तः ॥ यत्ते भूमिंचतुर्भृष्टिमनोजगामदूरकं । तत्तः ॥
यत्ते चतस्रः प्रदिशो मनोजगामदूरकं । तत्तः ॥ यत्ते समुद्रमर्णवं मनोजगामदूरकं । तत्तः ॥ यत्ते मरीचीः प्रवतो मनो
जगामदूरकं । तत्तः ॥ २० ॥ यत्तेऽअपो यदोषधीर्मनोजगामदूरकं । तत्तः ॥ यत्ते सूर्ययदुषसं मनोजगामदूरकं ।
तत्तः ॥ यत्ते पर्वतान्बृहतो मनोजगामदूरकं । तत्तः ॥ यत्ते विश्वमिदं जगन्मनोजगामदूरकं ॥ तत्तः ॥ यत्तेऽपराः
वरावतो मनोजगामदूरकं । तत्तः ॥ यत्ते भूतंच भव्यंच मनोजगामदूरकं ॥ तत्तः ॥ २१ ॥ (१०।४।१७) प्रता
र्यायुः प्रतरं नवीयः स्थातारिव क्रतुमतारथस्य । अधच्यवानऽउत्तवीत्यर्थे परातरं सुनिर्कृतिर्जिहीतां ॥ सामञ्जुराये निधि
मन्वन्नंकरामहे सुपुरुधश्च वासि । तानो विश्वानि जरिताममत्तु परा ॥ अभीष्व १ र्यः पौंस्यैर्भवेमघान् भूमिगिरयो ना

(१०।४।१६) यत्तेयमिति द्वादशर्चस्य सूक्तस्य गौपायनाबंधुः श्रुतबंधुर्विप्रबंधुर्मनोनुष्टुप् । (१०।४।१७) प्रतार्यायुरिति दशर्चस्य
सूक्तस्य गौपायनाबंध्वाद्य ऋषयः आद्यानां च तसृणां निर्कृतिर्देवता चतुर्ध्यानिर्कृति सोमौपचमीषष्ठयोरसुनीति देवी सप्तम्याः पृथिवीद्यावन्तरि
क्षसोमपूषपथ्यास्वस्तयो देवताः अंत्यानां तिसृणां चावापृथिव्यौ त्रिष्टुप् अंत्यार्चस्येन्द्रः अंत्यास्ति स्रः क्रमेण पंक्तिमहापंक्तिपंचयुक्तराः ।

मंडलं १०

अनु. ४

॥ ६ ॥

जान् । तानोविश्वानिजरिताचिकेतपरा० ॥ भोषुणःसोममृत्यवेपरादाःपश्येमनुसूर्यमुच्चरंतं । द्युभिर्हितोजरिमासु
नोऽअस्तुपरा० ॥ असुनीतेमनोऽअस्मासुधारयजीवातवेसुप्रतिरानुऽआयुः । रारं धिनःसूर्यस्यसंहशिषूतेनत्वंतन्वैव
र्धयस्व ॥ २२ ॥ असुनीतेपुनरस्मासुचक्षुःपुनःप्राणमिहनोधेहिभोगै । ज्योक्पश्येमसूर्यमुच्चरंतमनुमतेमृळ्यानःस्व
स्ति+ ॥ पुनर्नोऽअसुपृथिवीददातुपुनर्द्यौर्देवीपुनरंतरिक्षं । पुनर्नःसोमस्तन्वैददातुपुनःपूषापथ्यांइयास्वस्तिः+ ॥
शरोदसीसुबंधवेयह्रीऽऽकृतस्यमातरा । भरतामपयद्रपोद्यौःपृथिविक्षमारपोमोषुतेकिंचनाममत् ॥ अवद्वक्त्रेऽअव
त्रिकादिवश्चरतिभेषजा । क्षमाचरिण्वैककंभरतामपयद्रपोद्यौःपृथिविक्षमारपोमोषुतेकिंचनाममत् ॥ समिद्रेरय
गामनडाह्यंऽआवहदुशीनराण्याऽअनः । भरतामपयद्रपोद्यौःपृथिविक्षमारपोमोषुतेकिंचनाममत् ॥ २३ ॥
(१०।४।१८) आजनन्त्वेषसंहशंमार्हीनानामुपस्तुतं । अगन्मबिभ्रतोनमः ॥ असंमार्तिनितोशनन्त्वेषंनिययिनं
रथं । भजेरथस्यसत्यतिं ॥ योजनान्महिषांऽइवातितस्यौपवीरवान् । उतापवीरवान्युधा+ ॥ यस्यैक्ष्वाकुरुपप्रतेरे
वान्मरार्य्येधते । दिवीवपंचकृष्टयः ॥ इंद्रेक्षत्रासमातिषुरथंप्रोपेपुधारय । दिवीवसूर्यहशे+ ॥ अगस्त्यस्यनमःस

(१०।४।१८) आजनमितिद्वादशर्चस्यसूक्तस्यगौपायनाबंवाद्ययःषष्ठ्याअगस्त्यस्वसाश्रुषिकाआद्यानांचतसृणांषष्ठ्याआसमाति
देवतापंचम्याइंद्रःसप्तम्यादिपंचानांजीवःद्वादश्याहस्तोऽनुष्टुप् आद्याःपंचगायत्र्यःअष्टमीनवन्योपंक्षी ।

सीयुनक्षिरोहिता । पृणीक्यक्रमीरभिविश्वान्राजन्नराधसः ॥ २४ ॥ अयंमातायंपितायंजीवातुरागमत् । इदंतवप्र
सर्पणंसुबंधवेहिनिर्हि ॥ यथायुगंवरत्रयानह्यंतिधरुणायकं । एवादाधारतेमनोजीवातवेनमृत्यवेथोऽअरिष्टतात
ये ॥ यथेयंपृथिवीमहीदाधारेमान्वनस्पतीन् । एवादाधार० ॥ यमादहंवैवस्वतात्सुबंधोर्मनोऽआभरं । जीवातवेनमृ
त्यवेथो० ॥ न्यग्वातोर्ववातिन्यक्तपतिसूर्यः । नीचीनमद्भ्यादुद्वेन्यग्भवतुतेरपः ॥ अयमेहस्तोभगवानयंभगव
त्तरः । अयंमैविश्वभेषजोयंशिवाभिमर्शनः ॥ २५ ॥ (१०।५।१) इदमित्यारौद्रगूर्तवंचाब्रह्मकृत्वाशच्यामंतरा
जौ ॥ क्राणायदस्यपितरामहनेष्टाःपर्वत्यक्थेऽअहन्नासप्तहोदन् ॥ सऽइहानायदभ्यायवन्वच्यवानःसूदैरमिमीतवे
दिं । तूर्वयाणोगूर्तवंचस्तमःक्षोदोनरेतऽइतऽऽकृतिसिंचत् ॥ मनोनयेषुहवनेषुतिग्मंविपःशच्यावनुथोद्रवता । आयः
शर्याभिस्तुविनुम्णोऽअस्याश्रीणीतादिशंगभस्तौ ॥ कृष्णायद्रोष्वरुणीषुसीदद्विवोनपाताश्विनाहुववां । वीतंमैयज्ञ
मागतंमेऽअन्नैववन्वांसानेषमस्मृतधू ॥ प्रथिष्टयस्यवीरकर्ममिष्णदनुष्ठितंनुनर्योऽअपौहत् । पुनस्तदावृहतियत्कना

पंचमेनुवाकेष्टसूक्तानि । (१०।५।१) इदमित्येति सप्तविंशत्यृचस्यसूक्तस्यमानवोनाभानेदिष्टोविश्वेदेवास्त्रिष्टुप् (भेदपक्षे—रुद्रः २
अश्विनौ २ रुद्रः २ विश्वेदेवाः १ वास्तोष्पतिरुद्रौ १ वास्तोष्पत्यग्नी १ अंगिरसः १ इंद्रः ३ अग्निः १ नासत्येन्द्राः १ सोमः १ अग्निः १ आदित्यनाभाने
दिष्टौ १ नाभानेदिष्टधेनु १ अग्निः १ इंद्राग्नी १ इंद्रः १ मित्रावरुणनाभानेदिष्टाः १ वरुणः १ मित्रावरुणौ १ वरुणः १ देवाः १ एवं २७) ।

ऋक्सं.

अ. ८ अ. १

॥ ८ ॥

यादुहितुराऽनुभृतमनुर्वा⁺ ॥ २६ ॥ मध्यायत्कर्त्तृमभवेदभीकेकामैकृष्णानेपितरियुवत्यां । मनानमेतो जहतुर्वि
यंतासानौनिषिकंसुकृतस्योनौ ॥ पितायत्स्वांदुहितरमधिष्कन्मयारेतःसंजग्मानोनिषिचत् । स्वाधौजनयन्त्रह
देवावास्तोष्पतिप्रतृपांनिरतक्षन् ॥ सऽईवृषानफेनमस्यदाजौस्मदापरैदपदुअचेताः । सरत्पदानदक्षिणापरावृड्
तानुमेपृशन्त्योजगृत्रे ॥ मक्षूनवह्निःप्रजायाऽउपन्दिरग्निनग्निऽउपसीदूधः । सनितेध्मंसनितोतवाजंसधर्ताजंशे
सहसायवीयुत्⁺ ॥ मक्षूकनायाःसख्यनवग्वाऽऋतंवदैतऽऋतयुकिमग्मन् । द्विबर्हसोयऽउपगोपमागुरदक्षिणासोऽ
अच्युतादुदुक्षन् ॥ २७ ॥ मक्षूकनायाःसख्यनवीयोराधोनरेतऽऋतमितुरण्यन् । शुचियत्तेरेवणऽआयजंतसबर्दु
घायाःपर्यऽउस्त्रियायाः ॥ पश्यायत्पश्चावियुताबुधंतेतिब्रवीतिवक्त्ररीररणः । वसोर्वसुत्वाकारवोनेहाविश्वैविवेष्टिद्र
विणमुपक्षु⁺ ॥ तदिह्वस्यपरिषद्धानोऽअग्मन्पुरुसदैतोनार्षदंविभित्सन् । विशुष्णस्यसंग्रथितमनुर्वाविदत्पुरुप्रजा
तस्यगुहायत्⁺ ॥ भर्गोहनामोतयस्यदेवाःस्वर्णयेत्रिषधस्थेनिषेदुः । अग्निर्हनामोतजातवेदाःश्रुधीनोहोतऋतस्य
होताधुक् ॥ उतत्यामेरौद्रावर्चिमंतानासत्याविद्रगूर्तयेयजधै । मनुष्वदूकबर्हिषेरराणामंदूहितप्रयसाविधुयज्य
॥ २८ ॥ अयंस्तुतोराजावदिवेधाऽअपश्चविप्रस्तरतिःस्वसेतुः । सकक्षीर्वंतरेजयत्सोऽअग्निनेमिनचक्रमर्वंतोरघुदु⁺ ॥
सद्विबंभुर्वेंतरणोयष्टासबर्धुधेनुमस्वदुहधै । संयन्मित्रावरुणावृजऽउक्थैज्यैष्टैभिर्यमणंवरूथैः ॥ तद्वधुःसूरिर्दिवि

मंडलं १०

अनु. ५

॥ ८ ॥

तैधियंधानाभानेदिष्टोरपतिप्रवेनन् । सानोनाभिःपरमास्यवाघाहंतत्पश्चाकतिथश्चिदास ॥ इयंमेनाभिरिहमेसुधस्थ
मिमेमेदेवाऽअयमस्मि सर्वैः । द्विजाऽअहप्रथमजाऽऋतस्येदंधेनुरदुहजायमाना ॥ अधासुमंद्रोऽअर्तिविभावावस्य
तिद्विवर्तनिर्वनेषाद् । ऊर्ध्वायच्छ्रेणिर्नशिशुर्दन्मक्षूस्थिरंशेवृधंसूतमाता⁺ ॥ २९ ॥ अधागावऽउपमातिकृनायाऽअ
नुश्वांतस्यकस्यचित्परेयुः । श्रुधित्वंसुद्रविणोन्स्त्वयाळाश्वघ्नस्यवावृधेसूताभिः ॥ अधत्वमिन्द्रविद्यैऽस्मान्महोरा
येनृपतेवज्रबाहुः । रक्षाचनोमघोनःपाहिसुरीननेहसस्तेहरिवोऽअभिष्टौ ॥ अधयद्राजानागविष्टौसरत्सरण्युःकारवै
जरण्युः । विप्रःप्रेष्टुःसहोषांबभूवपराचवक्षदुतर्षदेनान् ॥ अधान्वस्यजेन्यस्यपुष्टौवृधारेभैतऽईमहेतदनु । सरण्युर
स्यसूनुरश्वोविप्रश्चासिश्रवसश्चासातौ⁺ ॥ युवोर्यदि सख्यायास्मेशर्धायस्तोमंजुजुषेनमस्वान् । विश्वत्रयस्मिन्नागिरःस
मीचीःपूर्वीवगातुर्दाशसूनृतायै ॥ सगृणानोऽअद्भिर्देववानितिसुबंभुर्नमसासूक्तैः । वर्धदुक्थैर्वचोभिराहिनुनव्यध्वै
तिपर्यसऽउस्त्रियायाः ॥ तऽऊषुणोमहोयजत्राभूतदेवासऽऊतयैसजोषाः । येवाजाऽअनयतावियंतोयेस्थानिचेता
रोऽअमूराः ॥ ३० ॥ इत्यष्टमाकेप्रथमोऽध्यायः ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अष्टमाष्टकेसूक्तानि १४५ ऋचः १२९३

सप्तपंचाशाध्यायेवर्गाः ३० सूक्तानि १६ ऋचः १६१ ॥ त्यागः ॥ अग्नय. १० वैकुण्ठायेंद्राये. ३७ अग्नय. देवेम्य. अग्नय.

नुष्टुभः षष्ठीबृहतीसप्तमीसतोबृहतीदशमीगायत्रीअंत्यात्रिष्टुप् (भेदपक्षे-अंगिरसः ष्विश्वेदेवाः १ सावर्णिः ४ एवं ११ । अंगिरसोनुक्रम
ण्यांपाक्षिकाउक्ताः) । येयज्ञेनेतिचतसृणांत्रिष्टुप्छंदस्त्वंकश्चिद्रूतेतद्बहुविरुद्धं । विरोधास्तु-षष्ठंगिरसांस्तुतिर्वात्यात्रिष्टुप्चित्यनुक्रमाच्छेषा
जगत्यइतिपरिभाषाव्याघातएकः । तासांत्रिष्टुप्छंदस्त्वेनादेशपरिभाषयातासामंत्यायाश्चत्रिष्टुप्त्वेसिद्धंत्यात्रिष्टुप्चितिसिद्धानुवादलक्षणदोषा
विष्करणद्वितीयः । दशमीत्वस्यगायत्रीजगत्यन्याविनोत्तमामितिशौनकवचनाह्यानेनस्वेच्छयाव्याख्यानमितरुतीयश्चेति ।)

जै ॥ २ ॥ (१०।५।३) परावतोयेदिधिषंतऽआप्यमनुप्रीतासोजनिमाविवस्वतः । युयातेयेनहुष्यस्यबर्हिषिदेवा
ऽआसतेतेऽअधिब्रुवन्तुनः ॥ विश्वाहिवोनमस्यानिवद्यानामानिदेवाऽउतयज्ञियानिवः । येस्थजाताऽअदितेरन्यस्य
रियेपृथिव्यास्तेमऽइहश्रुताहवै ॥ येभ्योमातामधुमत्पिन्वतेपयःपीयूषंघौरदितिरद्रिबर्हाः । उक्थशुष्मान्वृषभरा
न्स्वप्नसस्ताऽआदित्याऽअनुमदास्वस्तये ॥ नृचक्षसोऽअनिमिषंतोऽअर्हणाबृहदेवासोऽअमृतत्वमानशुः ॥ ज्योतीर
थाऽअहिमायाऽअनागसोदिवोवर्ष्माणंवसतेस्वस्तये ॥ सन्वाजोयेसुवृधोयज्ञमाययुरपरिहृतादधिरेदिविक्षयं । तां
आविवासनमसासुवृक्तिभिर्महोऽआदित्याऽअदितिस्वस्तये ॥ ३ ॥ कोवःस्तोमराधतियंजुजोषथविश्वेदेवासोमनुषो
यतिष्ठन । कोवोध्वरंतुविजाताऽअरंकरद्योनःपर्षदत्यंहःस्वस्तये ॥ येभ्योहोत्राप्रथमामायेजेमनुःसमिद्धाग्निर्मनसास
सहोतृभिः । तऽआदित्याऽअभयंशर्मयच्छतसुगानःकर्तसुपथास्वस्तये ॥ यऽईशिरेभुवनस्यप्रचेतसोविश्वस्यस्थानुर्ज
गतश्चमंतवः । तेनःकृतादकृतादेनसस्पर्धद्यादेवासःपिपृतास्वस्तये ॥ भरेष्विन्द्रसुहवंहवामहोमुचंसुकृतदैव्यंजनं ।
अग्निमित्रवरुणसातयेभगंधावापृथिवीमरुतःस्वस्तये ॥ सुत्रामाणंपृथिवींघामनेहसंसुशर्माणमदितिसुप्रणीतिं । दैवी

(१०।५।३) परावतइतिसप्तदशर्चस्यसूक्तस्यगयःप्रातोविश्वेदेवाःपंचदशीषोडश्योःपथ्यास्वस्तिर्जगत्येतेद्वेप्रिष्टुभौस्वस्तिस्त्रिष्टुन्वा ।
(भेदपक्षे—विश्वेदेवाः९दिवः१विश्वेदेवाः४पथ्यास्वस्ति२विश्वेदेवाः१एवं१७) । गयःप्रातइत्यत्रप्रातोगयोविश्वेदेवाइत्यपि कचित्प्रयुजते) ।

नावैस्वरित्रामनागसमस्त्रवंतीमारुहेमास्वस्तये ॥ ४ ॥ विश्वेयजत्राऽअधिवोचतोतयेत्रायध्वनोदुरेवायाऽअभिहुतः ।
सत्ययावोदेवहृत्याहुवेमशृण्वतोदेवाऽअवसेस्वस्तये ॥ अपामीवामपविश्वामनाहुतिमपारातिदुर्विदत्रामघायुतः ।
आरेदेवाद्वेषोऽअस्मद्युयोतनोरुणःशर्मयच्छतास्वस्तये ॥ अरिष्टःसमतोविश्वेऽएधतेप्रप्रजाभिर्जायतेधर्मेणस्परि ।
यमादित्यासोनयथासुनीतिभिरतिविश्वानिदुरितास्वस्तये ॥ यंदेवासोवंधवाजसातौयंशूरसातामरुतोहितेधने । प्रा
तर्यावाणंरथमिन्द्रसानुसिमरिष्यंतमारुहेमास्वस्तये ॥ स्वस्तिनःपथ्यासुधन्वसुस्वस्त्यः१सुवृजनेस्वर्वति । स्वस्तिनःपु
त्रकृथेषुयोनिषुस्वस्तिरायेमरुतोदधातन ॥ स्वस्तिरिद्विप्रपथेऽश्रेष्ठारकणस्वत्यभियावाममेति । सानोऽअमासोऽअरं
णेनिपातुस्वावेशाभवतुदेवगोपा ॥ एवापुतेःसुनुरवीवृधद्वोविश्वेऽआदित्याऽअदितेमनीषी । ईशानासोनरोऽअम
त्येनास्ताविजनोंद्वियोगयेन ॥ ५ ॥ (१०।५।४) कथादेवानांकृतमस्ययामनिसुमंतुनामशृण्वतांमनामहे । को
मृळातिकतमोनोमयंस्करत्कृतमऽउतीऽअभ्याववर्तति ॥ क्रतूयंतिःक्रतवोहृत्सुधीतयोवेनैतिवेनाःपतयंत्यादिशः ।
नमर्दितारविद्यतेऽअन्यऽएभ्योदेवेषुमेऽअधिकामाऽअयंसत ॥ नरावाशंसैपूषणमगोह्यमग्निदेवेद्धमभ्यर्चसेगिरा ।

(१०।५।४) कथादेवानामितिसप्तदशर्चस्यसूक्तस्यगयःप्रातोविश्वेदेवाजगतीद्वादशीषोडशीसप्तदश्यस्त्रिष्टुभः (भेदपक्षे—विश्वे-
देवाः४ आदित्यार्यमणः१विश्वेदेवाः३नद्यः१विश्वेदेवाः४द्यावापृथिव्यौ१विश्वेदेवाः३एवं१७) ।

सूर्यामासाचंद्रमसायमंदिवित्रितंवातमुषसंमकुमश्विना ॥ कथाकविस्तुवीरवान्कयागिराबृहस्पतिर्वावृधतेसुगृक्ति
भिः । अजऽएकपात्सुहवैभिर्ऋकभिरहिःशृणोतुबुभ्योऽहवीमनि ॥ दक्षस्यवादितेजन्मनिब्रतेराजानामित्रावरुणावि
वाससि । अतूर्तपंथाःपुरुथोऽअर्यमासप्तहोताविषुरूपेषुजन्मसु ॥ ६ ॥ तेनोऽअर्धतोहवनश्रुतोहवविश्वेशृण्वंतुवा
जिनोमितद्रवः । सहस्रसामेधसातावित्मनामहोयेधनंसमिधेषुजन्त्रिरे+ ॥ प्रवोवायुरंधयुजंपुरंधिस्तोमैःकृणुध्वंस
रूयार्यपूषणं । तेहिदेवस्यसवितुःसवीमनिऋतुंसचैतसचितःसचैतसः ॥ त्रिःसप्तसन्नानद्योमहीरपोवनस्पतीन्पर्वतांऽ
अग्निमूतये । कृशानुमस्तृन्तिष्यंसधस्यऽआरुद्रंरुद्रेषुरुद्रियंहवामहे ॥ सरस्वतीसरयुःसिंधुरूमिभिर्महोमहीरवसायंतु
वक्षणीः । देवीरापोमातरःसूदयित्वोघृतवत्पयोमधुमन्नोऽअर्चत ॥ उतमाताबृहद्दिवाशृणोतुनस्त्वष्टादेवेभिर्जनि
भिःपितावचः । ऋभुक्षावाजोरथस्पतिर्भगोरण्वःशंसःशशमानस्यपातुनः ॥ ७ ॥ रण्वःसदृष्टापितुमांऽइवक्षयोभद्रा
रुद्राणांमरुतामुपस्तुतिः । गोभिःष्यामयशसोजनेष्वासदादेवासऽइळयासचेमहि ॥ यामेधियंमरुतऽइंद्रदेवाऽअद
दातवरुणमित्रयूयं । तांपीपयतपयसेवधेनुंकुविद्विरोऽअधिरथेवहाथ ॥ कुविदंगप्रतियथाचिदस्यनःसजात्यस्यमरु
तोबुबोधथ । नाभायत्रप्रथमंसंनसामहेतत्रजामित्वमदितिर्दधातुनः ॥ तेहिद्यावापृथिवीमातरामहीदेवीदेवान्जन्म
नायज्ञियेऽइतः । उभेर्विभृतऽउभयंभरीमभिःपूरुरेतांसिपितृभिश्चसिंचतः ॥ विषाहोत्रविश्वमश्रोतिवार्यबृहस्पति

रमंतिःपनीयसी । ग्रावायत्रमधुषुदुच्यतेवृहदवीवशंतमतिभिर्मनीपिणः ॥ एवाकविस्तुवीरवांऽऋतज्ञाद्रविणस्यु
द्रविणसश्चकानः । उक्थेभिरत्रमतिभिश्चविप्रोपीपयुःयोदिव्यानिजन्म ॥ एवाप्लुतेःसुनुरवीवृधद्वोविश्वेऽआदित्याऽ
अदितेमनीषी । ईशानासोनरोऽअमत्येनास्ताविजनोदिव्योगयेन ॥ ८ ॥ (१०।५।५) अग्निरिंद्रोवरुणोमित्रोऽअर्यमा
वायुःपूषासरस्वतीसजोषसः । आदित्याविष्णुर्मरुतःस्वर्बृहत्सोमोरुद्रोऽअदितिर्ब्रह्मणस्पतिः ॥ इंद्राग्नीवृत्रहत्येपुस
त्पतीमिथोहिन्वानातन्वाऽसमोकसा । अंतरिक्षमह्यापमुरोजसासोमोघृतश्रीर्महिमानमीरयन् ॥ तेषांहिमह्मामहता
मनर्वणांस्तोमांऽइयंभृतज्ञाऽऋतावृधा । येऽअप्सवमर्णवंचित्रराधसस्तेनोरासंतामहयेसुमित्र्याः+ ॥ स्वर्णरमंतरि
क्षाणिरोचनाद्यावाभूमीपृथिवीस्कंभुरोजसा । पूषाऽइवमहयंतःसुरातयोद्देवाःस्तवंतेमनुषायसरयः ॥ मित्रायशिक्ष
वरुणायदाशुषेयासन्नाजामनसानप्रयुच्छतः । ययोर्धामधमणारोचतेवृहद्ययोरुभेरोदसीनाधसीवृता ॥ ९ ॥ यागो
र्वर्तनिंपर्येतिनिष्कृतंपयोदुहानाव्रतनीरवारतः । साप्रब्रुवाणावरुणायदाशुषेदेवेभ्योदाशद्भविषाविवस्वते ॥ द्विदक्ष
सोऽअग्निजिह्वाऽऋतावृधऽऋतस्ययोनैविमृशंतऽआसते । द्यांस्कभित्य५ पऽआचक्रुरोजसायज्ञंजनिन्वीतन्वीऽनि

(१०।५।५) अग्निरिंद्रइतिपंचदशर्चस्यसूक्तस्यवासुक्रोवसुकर्णोविश्वेदेवाजगत्स्यत्रिष्टुप् । (भेदपक्षे—विश्वेदेवाः ४ मित्रावरुणौ १
गौः १ विश्वेदेवाः १ द्यावापृथिव्यौ १ विश्वेदेवाः ३ अश्विनौ १ विश्वेदेवाः ३ एव १५) ।

ऋक्सं.

अ. ८ अ. २

॥ १२ ॥

मंडलं १०

अनु. ५

॥ १२ ॥

मामृजुः ॥ परिक्षितापितरापूर्वजावरीऽऋतस्ययोनाक्षयतःसमोकसा । द्यावापृथिवीवरुणायसम्रतेधृतवत्पयोमहि
पायपिन्वतः ॥ पर्जन्यावातावृषभापुरीपिणोद्रवायूवरुणोमित्रोऽर्च्यमा । देवाऽऽदित्याऽअदितिहवामहेयेपार्थि
वासोदिव्यासौऽअप्सुये+ ॥ त्वष्टारवायुमृभवोयऽओहतेदैव्याहोताराऽउपसंस्वस्तये । बृहस्पतिंवृत्रखादंसुमेधस
मिन्द्रियंसोमंधनसाऽउऽईमहे ॥ १० ॥ ब्रह्मगामश्वंजनयंतऽओषधीर्वनस्पतीन्पृथिवीपर्वताऽअपः । सूर्यदिविरोह
यंतःसुदानवऽआर्याव्रतार्विसृजंतोऽअधिक्षमि ॥ भुज्युमंहसःपिपृथोनिरंश्विनाश्यावंपुत्रं वधिमत्याऽअजिन्वतं । क
मद्युर्विमदायोहथुर्युर्विष्णाव्वं ॥ विश्वकायावसृजथः ॥ पार्वीरवीतन्यतुरेकपादजोदिवोधर्तासिंधुरापःसमुद्रियः ।
विश्वेदेवासःशृणवन्वचांसिमेसरस्वतीसहधीभिःपुरंध्या ॥ विश्वेदेवासहधीभिःपुरंध्यामनोर्यजत्राऽअमृताऽऋत
ज्ञाः । रातिषाचोऽअभिषाचःस्वविदःस्व ॥ गिरोब्रह्मसूक्तंजुषेरत ॥ देवान्वसिष्ठोऽअमृतान्ववंदेयेविश्वामुर्वनाभिप्र
तस्थुः । तेनोरासंतामुरुगायमद्ययंपातस्वस्तिभिःसदानः ॥ ११ ॥ (१०।५।६) देवान्हवेवृहच्छवसःस्वस्तयेज्योति
ष्कृतोऽअध्वरस्यप्रचेतसः । येवावृधुःप्रतरंविश्ववेदसऽइंद्रज्येष्ठासोऽअमृताऽऋतावृधः ॥ इंद्रप्रसूतावरुणप्रशिष्टा
येसूर्यस्यज्यातिषोभागमानुशुः । मरुद्गणेवृजनेमन्मधीमहिमाघौनेयज्ञंजनयंतसूरयः ॥ इंद्रोवसुभिःपरिपातुनोगय
(१०।५।६) देवान्हुवइतिपंचदशर्चस्यसूक्तस्यवासुक्रोवसुकर्णोविश्वेदेवाजगत्स्यान्निष्पु(पक्षे-विश्वेदेवाः६अग्नीषोमो१विश्वेदेवाः८एवं१५)।

मादित्यैर्नोऽअदितिःशर्मयच्छतु । रुद्रोरुद्रेभिर्देवोमृळयातिनस्त्वष्टानोग्राभिःसुवितायजिन्वतु ॥ अदितिर्द्यावापृ
थिवीऽऋतंमहदिद्राविष्णूमरुतःस्वर्बृहत् । देवाऽऽदित्याऽअवसेहवामहेवसुद्रान्तसवितारंसुदंसं ॥ सरस्वान्धी
भिर्वरुणोधृतव्रतःपुषाविष्णुर्महिमावायुरश्विना । ब्रह्मकृतोऽअमृताविश्ववेदसःशर्मनोयंसन्त्रिवरूथमंहसः ॥ १२ ॥
वृषायज्ञोवृषणःसंतुयज्ञियावृषणोदेवावृषणोहविष्कृतः । वृषणाद्यावापृथिवीऽऋतावरीवृषापर्जन्योवृषणोवृषस्तुभः ॥
अग्नीषोमावृषणावाजसातयेपुरुप्रशस्तावृषणाऽउपब्रुवे । यावीजिरेवृषणोदेवयज्ययातानःशर्मत्रिवरूथंविद्यंसतः ॥
धृतव्रताःक्षत्रियायज्ञनिष्कृतोबृहद्दिवाऽअध्वराणामभिभ्रियः । अग्निहोतारऽऋतसापोऽअद्भुहोपोऽअसृजन्ननुवृत्र
तूर्यं ॥ द्यावापृथिवीजनयन्नभिप्रतापऽओषधीर्वनिनानियज्ञिया । अंतरिक्षंस्वरापंप्ररूतयेवशदेवासस्तन्वी ॥ निमा
मृजुः ॥ धर्तारोदिवऽऋभवःसुहस्तावातापर्जन्यामहिपस्यतन्यतोः । आपऽओषधीःप्रतिरंतुनोगिरोभगौरातिर्वाजि
नोयंतुमेहव ॥ १३ ॥ समुद्रःसिंधुरजोऽअंतरिक्षमजऽएकपात्तनयितुरर्णवः । अहिर्बुध्न्यःशृणवद्वाचांसिमेविश्वेदेवा
सऽउत्तसूरयोमम ॥ स्यामवोमनवोदेववीतयेप्रांचनोयज्ञंप्रणयतसाधुया । आदित्यारुद्रावसवःसुदानवऽइमाव्रह्मश
स्यमानानिजिन्वत ॥ दैव्याहोताराप्रथमापुरोहितऽऋतस्यपंध्यामन्वेमिसाधुया । क्षेत्रस्यपतिंप्रतिवेशमीमहेविश्वेदेवा
ऽअमृताऽअप्रयुच्छतः ॥ त्रिमिष्टासःपितृवद्वाचमरुतदेवाऽईळानाऽऋषिवत्स्वस्तये । प्रीताऽईवज्ञातयःकाममेत्या

स्मेदेवासोवधूनुतावसु ॥ देवान्वसिष्ठोऽमृतां न्ववंदेये विश्वाभुवनाभिप्रतस्थुः । तेनोरासंतामुरुगायमद्ययुं पात
स्वस्तिभिः सदानः ॥ १४ ॥ (१०।५।७) इमां धियं सप्तशीर्ष्णां पितानं ऋतप्रजातां बृहतीमविंदत् । तुरीयं स्वज
नयद्विष्वजन्योयास्यऽउक्थमिंद्राय शंसन् ॥ ऋतं शंसतऽऋजुदीध्यानादिवस्पुत्रासोऽअसुरस्यवीराः । विप्रं पदमंगि
रसो दधानायज्ञस्य धामप्रथमं मनंत ॥ हंसैरेव सखिभिर्वावदद्भिरश्मन्मयानि न हनाव्यस्यन् । बृहस्पतिरभिकर्त्तृ
द्वद्वाऽउत्प्रास्तौ दुश्चविद्वांऽअगायत् ॥ अवोद्वाभ्यां परऽएकया गागुहातिष्ठतीरनृतस्य सेतौ । बृहस्पतिस्तर्मसिज्यो
तिरिच्छद्भुदुस्त्राऽआकर्विहितिस्रऽआवः ॥ विभिद्यापुरं शयथेमपां चोनिस्त्रीणि साकमुदधेरकृतत् । बृहस्पतिरुषसं
र्यगामर्कं विवेदस्तनयं भिवद्यौः⁺ ॥ इन्द्रो वलं रक्षितारं दुधानां करेणैव विचकर्तारवेण । स्वेदां जिभिराशिरमिच्छमानो
रोदयत्पणिमागाऽअमुष्णात् ॥ १५ ॥ सऽईसत्येभिः सखिभिः शुचिर्द्भिर्गोधां यसं विधनसैरददः । ब्रह्मणस्पतिर्वृषभि
र्वराहैर्धर्मस्वेदेभिर्द्रविणं व्यानद् ॥ ते सत्येन मनसा गोपतिं गाऽइथानासऽइषणयंतधीभिः । बृहस्पतिर्मिथोऽअवद्यपे
भिरुदुस्त्रियाऽअसृजतस्वयुग्भिः ॥ तंवर्धयंतो मतिभिः शिवाभिः सिंहमिव नानंदतंसधस्ये । बृहस्पतिर्वृषणं शूरसातौ
भरैभरैऽअनुमदेमजिष्णुं⁺ ॥ यदावाजमसं न द्विष्वरूपमाद्यामरुक्षदुत्तराणि सद्य । बृहस्पतिर्वृषणं वर्धयंतो नानासंतो

(१०।५।७) इमां धियमिति द्वादशर्चस्य सूक्तस्यांगिरसोऽयास्यो बृहस्पतिस्त्रिष्टुप् ।

विभ्रंतो ज्योतिरासा⁺ ॥ सत्यामाशिषैकृणुतावयो धैकीरिचिस्त्वयं स्वभिरैवैः । पश्चामृधोऽअपभवंतु विश्वास्तद्रोद
सी शृणुतं विश्वमिन्वे⁺ ॥ इन्द्रो महामहतोऽअर्णवस्य विमूर्धानमभिनदबुदस्य । अहन्नहिमरिणात्सप्तसिंधून् देवैर्घावा
पृथिवीप्रावतनः ॥ १६ ॥ (१०।५।८) उदप्रुतो नवयोरक्षमाणवावदतोऽअभ्रियस्येव घोषाः । गिरिभ्रजो नोर्म
योमदैतो बृहस्पतिमभ्यर्च्य^१ काऽअनावन् ॥ संगो भिरांगिरसो नक्षमाणो भगऽइवेदयमणं निनाय । जनेभिर्त्रोनदंपतीऽ
अनक्ति बृहस्पते वाजयाशूरिवाजौ⁺ ॥ साध्वर्याऽअतिथिनीरिषिराः स्पर्हाः सुवर्णाऽअनवद्यरूपाः । बृहस्पतिः पर्वते
भ्यो वितूर्यानिर्गाऽऊपेयवमिव स्थिविभ्यः ॥ आप्रुषाय नमधुनऽऋतस्य योनिमवक्षिपन्नर्कऽउल्कामिवद्योः । बृहस्प
तिरुद्धरभ्रमनोगाभूम्याऽउद्वेवित्वचैविभेद ॥ अपज्योतिषा तमोऽअंतरिक्षादुद्गः शीपालमिव वातऽआजत् । बृह
स्पतिरनुमृश्यावलस्याभ्रमिव वातऽआचक्रऽआगाः⁺ ॥ यदा वलस्य पीयंतो जसुं भेद्वहस्पतिरग्नितपोभिरर्कैः । दद्भि
र्न जिह्वापरिविष्टमाददाविर्निर्धोरकृणोदुस्त्रियाणां ॥ १७ ॥ बृहस्पतिरमतहित्यदासां नाम स्वरीणां सदाने गुहायत् ।
आंडेव भित्त्वाशकुनस्य गर्भमुदुस्त्रियाः पर्वतस्य त्मना जत् ॥ अश्रापिनं द्रुमधुपर्यपश्यन्मत्स्यं नदीनऽउदनिक्षिपंतं । नि
ष्टर्जभारचमसं न वृक्षाद्बृहस्पतिर्विरवेणा विकृत्य ॥ सोषामविंदत्सः स्व^१ सोऽअग्निसोऽअर्केण विबबाधेत मांसि । बृह

(१०।५।८) उदप्रुत इति द्वादशर्चस्य सूक्तस्यांगिरसोऽयास्यो बृहस्पतिस्त्रिष्टुप् ।

स्पतिर्गोवपुषोबलस्यनिर्मज्जाननपर्वणोजभार ॥ हिमेवपर्णामुषितावनानिबृहस्पतिनाकृपयद्वलोकाः । अनानुकृत्य
मपुनश्चकारयात्सूर्यामासांमिथऽउच्चरातः ॥ अभिज्ञावंनकृशनेभिरश्वंनक्षत्रेभिःपितरोद्यामपिशन् । रात्र्यांतमोऽ
अदधुज्योतिरहन्बृहस्पतिर्भिनदद्विविदद्वाः⁺ ॥ इदमकर्मनमोऽअभियाययःपूर्वीरन्वानोनवीति । बृहस्पतिःसहि
गोभिःसोऽअश्वैःसवीरेभिःसन्भिनोवयोधात् ॥ १८ ॥ (१०।६।१) भद्राऽअग्नेर्वध्यश्वस्यसंहशोवामीप्रणीतिः
सुरणाऽउपेतयः । यदीसुमित्राविशोऽअग्रऽइधतेधृतेनाहुतो जरतेदविद्युतत् ॥ धृतमग्नेर्वध्यश्वस्यवर्धनं धृतमन्नं धृत
म्बस्यमेदनं । धृतेनाहुतऽउर्वियाविषप्रथेसूर्यऽइवरोचतेसंपिंरामुतिः ॥ यत्सेमनुर्यदनीकंसुमित्रःसमीधेऽअग्नेतदिदं
नवीयः । सरेवच्छोचसगिरौजुषस्वसवाजैर्दर्विसऽइहश्रवोधाः ॥ यत्वापूर्वमीळितोवध्यश्वःसमीधेऽअग्नेसऽइदंजुष
स्व । सनःस्तिपाऽउतभवातनुपादात्रंरक्षस्वयदिदंतेऽअस्मे⁺ ॥ भवाद्युन्नीवाभ्यश्वोतगोपामात्वातारीदुभिमातिर्जना
नां । शूरऽइवधृष्णुश्च्यवनःसुमित्रःप्रनुवोचंवाध्यश्वस्यनाम ॥ समज्यापर्वत्याइवसूनिदासावृत्राण्यार्याजिगेथ ।
शूरऽइवधृष्णुश्च्यवनो जनानांत्वमग्नेपृतनायूरभिष्याः ॥ १९ ॥ दीर्घतैतुर्बृहदुक्षायमग्निःसहस्रस्तरीःशतनीधऽक्र
भ्वा । द्युमान्द्युमत्सुनृभिर्मृज्यमानःसुमित्रेषुदीदयोदेव्यत्सु ॥ त्वेधेनुःसुदुधाजातवेदोसश्चतैवसमनासवर्धुक् । त्वं

षष्ठेनुवाकेषोऽशसूक्तानि (१०।६।१) भद्राअग्नेरितिद्वादशर्चस्यसूक्तस्यवाध्यश्वःसुमित्रोभिषिष्टुवाद्येद्वेजगलौ ।

नृभिर्दक्षिणावद्भिरग्नेसुमित्रेभिरिध्यसेदेवयज्ञिः ॥ देवाश्चित्तेऽअमृताजातवेदोमहिमानवाध्यश्वप्रवोचन् । यत्संपृ
च्छमानुषीर्विशऽआयन्त्वनृभिरनयस्त्वावृधेभिः ॥ पितेवपुत्रमबिरुपस्थेत्वामग्नेवध्यश्वःसंपर्यन् । जुषाणोऽअस्य
समिधैयविष्टोतपूर्वाऽअवनोव्राधतश्चित् ॥ शश्वदग्निर्वध्यश्वस्यशत्रून्भिरिजिगायसुतसोमवद्भिः । समनंचिददहश्चि
त्रभानोवव्राधतमभिनद्धाश्चित् ॥ अयमग्निर्वध्यश्वस्यवृत्रहासनकात्प्रेद्धोनमसोपवाक्यः । सनोऽअजामीरुतवावि
जामीनभित्तिष्ठशर्धेतोवाध्यश्व ॥ २० ॥ (१०।६।२) इमामेऽअग्नेसमिधंजुषस्वेळस्पदेप्रतिहर्याघृताचीं । वर्ष्म
नृथिव्याःसुदिनत्वेऽअहामध्वोभवसुक्रतोदेवयज्या⁺ ॥ आदेवानामग्रयावेहयातुनराशंसोविश्वरूपेभिरश्वैः । ऋत
स्यपथानमसामियेधोदेवेभ्योदेवतमःसुषूदत् ॥ शश्वत्तममीळतेदूत्यायहविष्मंतोमनुष्यासोऽअग्निं । वहिष्ठैरश्वैःसु
वृत्तारधेनादेवान्वक्षिनिषदेहहोता ॥ विप्र्यतांदेवजुष्टंतिरश्वादीर्घद्राघ्मासुरभिभूत्वस्मे । अहेळतामनसादेववहिरि
द्रज्येष्ठाऽउशतोयक्षिदेवान् ॥ दिवोवासानुस्पृशतावरीयःपृथिव्यावामात्रयाविश्रयध्वं । उशतीर्द्वारोमहिनामह
द्भिर्देवंरथैरथयुधौरयध्वं ॥ २१ ॥ देवीदिवोदुहितरांसुशिल्पेऽउषासानकासदतानियोनां । आवांदेवासऽउशती

(१०।६।२) इमामेऽइत्येकादशर्चस्यसूक्तस्यवाध्यश्वःसुमित्रइध्मोनराशंसइळोत्रहिर्देवीर्द्वारउषासानकादैव्यौहोतारौप्रचेतसौसरस्व
तीळाभारत्यस्त्वष्टावनस्पतिःस्वाहाकृतयक्षिष्टुप् ।

उशंतः उरौसीदंतु सुभगेऽपस्ये ॥ ऊर्ध्वो ग्रावा बृहदग्निः समिद्धः प्रियाधामान्यदितेरुपस्ये । पुरोहितावृत्विजायज्ञेऽ
अस्मिन्विदुष्टराद्रविणमायजेथां ॥ तिस्रो देवीर्बाह्विर्दिवरीयऽआसीदतचक्रुमावः स्योनं । मनुष्वद्यज्ञं सुधिताहवींषी
ळादेवीघृतपदी जुषंत ॥ देवत्वष्टर्यद्धचारुत्वमानुज्यदंगिरसामभवः सचाभूः । सदेवानां पाथऽउपप्रविद्वानुशान्यक्षि
द्रविणोदः सुरक्षः ॥ वनस्पतेरशनयानियूयादेवानां पाथऽउपवक्षिविद्वान् । स्वदातिदेवः कृणवद्धवीष्यवतां द्यावापृ
थिवीहवैमे ॥ आग्नेवहवरुणमिष्टयेनऽइंद्रादिवोमरुतोऽअंतरिक्षात् । सीदंतु बर्हिर्विष्वऽआयजत्राः स्वाहा देवाऽअमृ
तामादयतां ॥ २२ ॥ (१०।६।३) बृहस्पतेप्रथमं वाचोऽअग्रं यत्प्रैरतनामधेयं दधानाः । यदैषां श्रेष्ठं यदरिप्रमासी
त्येणातदैषां निहितं गुहाविः+ ॥ सक्तुमिव तितउनापुनंतो यत्र धीरामनसा वाचमकृत । अत्रासखायः सख्यानिजान
ते भद्रैर्षालुहमीर्निहिता धिवाचि+ ॥ यज्ञेन वाचः पदवीयमायन्तामन्वाविंदुमृषिषु प्रविष्टां । तामाभृत्याव्यदधुः पुरुत्रा
तां ससरेभाऽअभिसंनवंते ॥ उत त्वः पश्यन्नदं दर्शवाचमुत त्वः शृण्वन्नशृणोत्येनां । उतो त्वस्मै तन्वां विस्त्रेजायेवपत्यं
ऽउशती सुवासाः ॥ उत त्वं सख्ये स्थिरपीतमाहुर्नैनं हिन्वंत्यपि वाजिनेषु । अन्धेन्वाचरति माययैषवाचं शुश्रुवांऽअफ
लामपुष्पां+ ॥ २३ ॥ यस्ति त्याजं सच्चि विदं सखायं न तस्य वाच्यपि भागोऽअस्ति । यदीं शृणोत्यलंकं शृणोति न हि प्रवेदं

(१०।६।३) बृहस्पतइत्येकादशर्चस्य सूक्तस्यांगिरसो बृहस्पतिर्ज्ञानं त्रिष्टुप् न वमी जगती ।

सुकृतस्य पंथां ॥ अक्षण्वंतः कर्णवंतः सखायो मनोजवेष्वासावभूवुः । आदन्नासऽउपकृक्षासऽउत्वेहृदाऽइव स्नात्वाऽ
उत्वेददृश्रे ॥ हृदा तष्टेषु मनसोजवेषु द्वाह्मणाः संयजंतैः सखायः । अत्राहत्वं विजहुर्वेद्याभिरोह ब्रह्माणो विचरंत्युत्वे ॥
इमे येनार्वाङ्गपरश्चरंति न ब्राह्मणा सो न सुतेकरासः । तऽएते वाचमभिपद्यं पापयासिरीस्तत्रैतन्वतेऽअप्रजज्ञयः ॥ सर्वे न
दंतियशसागतेन सभासाहेन सख्या सखायः । कित्विषुस्पृष्टितुषणिर्ह्येषामरंहितो भवति वाजिनाय ॥ ऋचां त्वः पोष
मास्ते पुषुष्वान्गायत्रं त्वो गायति शकरीषु । ब्रह्मा त्वो वदति जातविद्यां यज्ञस्य मात्रां विमिमीतऽउत्तवः ॥ २४ ॥ ॥ इत्य
ष्टमाष्टके द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अष्टपंचाशाध्यायेवर्गाः २४ सूक्तानि १० ऋचः १३३ ॥ त्यागः ॥ विश्वेभ्यो देवेभ्यः ७ [भे. प. अंगिरोभ्यः ६ विश्वेभ्यो देवेभ्यः १]
सावर्ण्यः ४ विश्वेभ्यो देवेभ्यः १४ [भे. प. विश्वेभ्यो दे. ९ दिवे. विश्वेभ्यो देवेभ्यः ४] पथ्यायै स्वस्तयः २ विश्वेभ्यो दे. ४७ [भे. प. विश्वेभ्यो दे. ४
अदित्यर्मभ्या. विश्वेभ्यो देवेभ्यः ३ नदीभ्यः विश्वेभ्यो दे. ४ द्यावापृथिवीभ्या. विश्वेभ्यो देवेभ्यः ७ मित्रावरुणाभ्या. गवइ. विश्वेभ्यो देवेभ्यः
द्यावापृथिवीभ्या. विश्वेभ्यो देवेभ्यः ३ अश्विभ्या. विश्वेभ्यो देवेभ्यः ९ अग्नीषोमाभ्या. विश्वेभ्यो देवेभ्यः ८] बृहस्पतयः २४ अग्रयः १२ समि-
द्धायग्रयः नराशंसाये. इळाये. बर्हिषइ. देवीभ्यो द्वार्यइ. उपासानक्ताभ्या. देवीभ्यां होतृभ्यां प्रचेतोभ्या. सरस्वतीळाभारतीभ्यः त्वष्टइ.
वनस्पतयः स्वाहाकृतीभ्यः ज्ञानाये. ११ ॥ इत्यष्टमे द्वितीयः ॥

देवानां नवलौक्योवाबृहस्पतिर्दाक्षायण्यदितिर्वादैवमानुष्टुभं जनिष्ठा एकादशगौरिवीतिर्वसूनां षट्प्रसुनवसिंधुक्षि
 त्रैयमेधो नदीस्तुतिर्जागतैत्वा वोष्टौ सर्पे रावतौ जरत्कर्णौ ग्राव्णोस्तौ दध्नप्रुषः स्यूमरिर्मभर्गवो मारुतं तु पंचमी
 जगती विप्रा सो द्वितीया पंचम्याद्याश्च तिस्रो जगत्यो पश्यं सप्त सौची को प्रिवैश्वानरो वाससिर्वा वाजं भरऽ आग्नेयं त्वं
 मिः ससिं य इमा विश्वा विश्वकर्मा भौवनो वैश्वकर्माणं तु द्वितीया विराड्पाचक्षुषो यस्ते मन्यो मन्युस्तापसो मान्यवं
 त्वाद्या जगती त्वयामन्यो चतुर्जगत्यं तं सत्येन सप्त चत्वारिंशत्सावित्री सूर्यात्मदैवतमानुष्टुभं पंचभिः सोममस्तौ त्व
 राभिः स्वविवाहं सप्त दश्या देवान् परया सोमा कौ परया चंद्रमसं परानृणां विवाहमंत्रा आशीः प्रायाः परा देहीति द्वेव
 धूवासः संस्पर्शनिं दार्थं परायस्मिन् शिनी दंपत्योर्न वोनवस्ति स्त्री नृक्षरा गृष्णामीति द्वे द्वे यदश्विना पूषा घोरचक्षुरि
 ति त्रिष्टुभं स्तुष्टुमुरो बृहती पूर्वा परमिह प्रियमानः प्रजां जगत्यः ॥ ३ ॥ ॥ ॥ ॥
 ॥ हरिः ओम् ॥ (१०।६।४) देवानां नुवयं जाना प्रवोचाम विपन्यया । उक्थेषु शस्यमानेषु यः पश्यादुत्तरेयु
 मे+ ॥ ब्रह्मणस्पतिरेता संकर्मारं इवाधमत् । देवानां पूव्ययुगे संतः सदै जायत ॥ देवानां युगे प्रथमे संतः सदै जायत ।
 तदाशाऽअन्वजायंत तदुत्तानपदोऽस्परि ॥ भूर्जं जऽउत्तानपदो भुवऽआशाऽअजायंत । अदितेर्दक्षोऽअनायतदक्षोऽ
 (१०।६।४) देवानामिति नवर्चस्य सूक्तस्य लौक्यो बृहस्पतिर्देवा अनुष्टुप् । (आंगिरसो वा बृहस्पतिरुपिर्दाक्षायण्यदितिर्वा ऋषिका) ।

दितिः परि ॥ अदितिर्जनिष्ट दक्षया दुहिता तव । तां देवाऽअन्वजायंत भद्राऽअमृतबंधवः ॥ १ ॥ यद्देवाऽअदः
 संलिले सुसैरन्धाऽअतिष्ठत । अत्रावोनृत्यतामिव तीव्रोरेणुरपायत ॥ यद्देवायतं यो यथा भुवनान्यपि न्वत । अत्रास
 मुद्रऽआगूह मासूर्यमजभर्तन ॥ अष्टौ पुत्रा सोऽअदिते र्ये जातास्तन्वऽस्परि । देवाऽउपप्रैत्सप्तभिः परा माता इमा स्य
 त् ॥ सप्तभिः पुत्रैरदितिरुपप्रैत्पूव्ययुगं । प्रजायैमृत्यवै त्वत्पुनर्मार्ता इमा भरत् ॥ २ ॥ (१०।६।५) जनिष्ठाऽउग्रः
 सहसेतुरायं मद्रऽओजिष्ठो बहुलाभिमानः । अवर्धन्निद्रमरुतश्चिदत्र माताय द्वीरं दधनं द्रुनिष्ठा ॥ द्रुहो निषत्ता पृशनी
 चिदेवैः पुरुशं सैनवा वृधुष्ट इंद्रं । अभीवृते वतामहापदेन ध्वांता त्रपित्वा दुदरन्तर्गर्भाः ॥ ऋष्वते पादा प्रयजिगास्यव
 धन्वा जाऽउत्तये चिदत्र । त्वमिंद्रसाला वृकान्सहस्रमासन्दधिषेऽअश्विनाव वृत्याः ॥ समना तूष्णीं रूपया सियज्ञमाना
 संत्यास ख्यायं वक्षि । वसाव्यामिंद्रधारयः सहस्राश्विनां शूरददतुर्मघानि ॥ मन्दमानऽऽकृतादधिप्रजायै सखिभिर्निद्रं
 इषिरेभिरर्थं । आभिर्हिमायाऽउपदस्युमागान्मिहः प्रतस्त्राऽअवपत्तमांसि ॥ ३ ॥ सनामानाचिद्धस्योन्यस्माऽअ
 वाहन्निद्रऽउषसो यथानः । ऋष्वैरगच्छः सखिभिर्निकांमैः साकंप्रतिष्ठाहृद्या जघंथ ॥ त्वं जघंथ न मुचिंमस्वस्युं दासैक
 प्वानऽऽपय विमायं । त्वंचकर्थमनवेस्यो नान्यथो देवत्रान्जसे वयानान् ॥ त्वमेतानि पप्रिषे विनामेशानऽइंद्रदधिषे

(१०।६।५) जनिष्ठा इत्येकादशर्चस्य सूक्तस्य शाक्तो गौरिवीतिरिंद्रबिष्टुप् ।

गभस्तौ । अनुत्वादेवाः शर्वसामदंत्युपरिबुभान्वनिनश्चकथ ॥ चक्रंयदस्याप्स्वानिषत्तमुतोतदसैमध्विच्छद्यात् । पृ
थिव्यामतिषितंयदूधः पयोगोष्वदधाऽओषधीषु ॥ अश्वदिद्यायेति यद्वदंत्योर्जसो जातमुतमन्यऽएनं । मन्योरियाय
हृम्येषुतस्थौयतः प्रजज्ञऽइंद्रोऽस्यवेद ॥ वयः सुपर्णाऽउपसेदुरिंद्रं प्रियमेषाऽऋषयो नार्धमानाः । अपध्वांतमूर्णु
हिपुर्ध्वचक्षुर्मुमुग्ध्यऽस्मान्निधयेवबद्धान् ॥ ४ ॥ (१०।६।६) वसूनांवाचकृषऽइयक्षन्धियावाययज्ञैर्वारोदस्योः ।
अर्वतोवायेरयिमंतः सातौवनुवाये सुश्रुणं सुश्रुतोधुः ॥ हवऽएषामसुरो नक्षतघांश्रवस्यतामनसानिसतक्षां । चक्षाणा
यत्र सुविताय देवाद्यौ न वारैभिः कृणवंतस्वैः ॥ इयमेषाममृतानां गीः सर्वताताये कृपणं तरसं । धियं च यज्ञं च साधंतस्ते
नो धांतुवसव्यं मसामि ॥ आतत्तऽइंद्राय वः पनंताभियऽऊर्वगो मंतं तितृत्सान् । स्रष्टृत्वं ये पुरुपुत्रां मही सहस्रधा
रां बृहतीं दुर्दक्षन् ॥ शचीवऽइंद्रमवसे कृणुध्वमनानतं दमयंतं पृतन्यून । ऋभुक्षणं मधवानं सुवृकिं भर्ता यो वज्रं न र्थे पुरु
क्षुः ॥ यद्वावानं पुरुतमं पुराषाळावृत्रहेंद्रो नामान्य प्राः । अचैति प्रासहस्यति स्तुविष्मान्यदीमुश्मसि कर्तवै कर्त्तत् ॥ ५ ॥
(१०।६।७) प्रसुवऽआपोमहिमानं मुत्तमं कारुवो चातिसदने विवस्वतः । प्रसप्तसप्तत्रेधा हि चक्रमुः प्रसृत्वं रीणामति सिं
धुरो जसा ॥ प्रतेरद्वरुणो यातवे पथः सिंधो यद्वा जाँऽअभ्यद्रवस्त्वं । भूम्याऽअधिप्रवतायासि सानुनाय देषामग्रं जगतामि
(१०।६।६) वसूनामितिषदृचस्यसूक्तस्यशाक्तयोगौरिवीतिरिंद्रक्षिष्टुप । (१०।६।७) प्रसुवइतिनवर्चस्यसूक्तस्यप्रैयमेधः सिंधुक्षिप्तद्योजगती ।

ज्यसि ॥ दिविस्वनोर्यतते भूम्योपर्यनंतं शुष्ममुर्दियति भानुना । अश्वार्दिवप्रस्तनयंति वृष्टयः सिंधुर्यदेति वृषभोनरोरु
वत् ॥ अभित्वासिंधो शिशुमिन्नमातरो वाश्राऽअर्षेति पर्यसेवधेनवः । राजेव युध्वानयसित्वमित्सिचौ यदासामग्रं प्रव
तामिनक्षसि ॥ इमं मे गंगेयमुने सरस्वतिशुतुद्रिस्तोमं स च तापरुण्या । असिक्त्यामं रुद्रधेवितस्तयाजी कीये शृणुह्यासु
षोमया ॥ ६ ॥ (परिशिष्टं ॥ सितासिते सरिते यत्र संगथे तत्राप्नुता सो दिवमुत्पतंति । ये वै तन्वं विस्वजंति धीरास्ते ज
ना सोऽअमृतत्वं भजंते ॥ १ ॥) तृष्टामया प्रथमं यातवे सजुः सुसर्त्वारसया श्वेत्यात्या । त्वंसिंधो कुभया गोमतीं कुमुमेह
त्वासरथं याभिरीयसे ॥ ऋजीत्येनीरुशतीमहिवापरिज्रयां सिभरते रजांसि । अदब्धासिंधुरपसामपस्तमाश्वानचि
त्रावपुंषीवदशता ॥ स्वश्वासिंधुः सुरथा सुवासा हिरण्ययी सुकृता वाजिनीवती । ऊर्णावती युवतिः सीलमावत्युताधि
वस्ते सुभगां धुवृथं ॥ सुखं रथं युयुजे सिंधुरश्विनं तेन वाजं सनिषदस्मिन्नाजौ । महान्हांस्यमहिमापनस्य ते दब्धस्य स्वयं
शसो विरिणः ॥ ७ ॥ (१०।६।८) आवऽऋजसऽऊर्जा व्युष्टिष्विंद्रं मरुतोरोदसीऽअनक्तन । उभेयधानोऽअह
नी सचाभुवासदः सदोवरिवस्यातऽउद्भिदा ॥ तदुश्रेष्ठं सर्वनं सुनोतनात्यो न हस्तं यतोऽअद्रिः सोतरि । विदध्यं योऽअ
भिभूतिपौ स्यमहोरायोचितरुतेयदर्वतः ॥ तदिद्व्यस्य सर्वनं विवेरपो यथापुरामनवेगा तुमश्रेत् । गोऽअर्णसित्वाष्ट्रेऽअ

(१०।६।८) आवऽऋजसइत्यष्टर्चस्यसूक्तस्यैरावतो जरत्कर्णः सप्तो प्रावाणो जगती ।

श्वनिर्णिजिप्रमध्वरेष्वध्वराँऽअंशिश्नयुः ॥ अपहतरक्षसोभंगुरावतःस्कभायतनिर्ऋतिंसेधतामतिं । आनोर्यिसर्ववी
रंसुनोतनदेवाव्यभरतश्चोक्तमद्रयः ॥ दिवश्चिदावोमवत्तरेभ्योविभ्वनाचिदाश्वपस्तरभ्यः । वायोश्चिदासोमरभस्त
रेभ्योभेश्चिदर्चपितुकृत्तरेभ्यः ॥ ८ ॥ भुरंतुनोयशसःसोत्वंधसोप्रावाणोवाचादिवितादिवित्मता । नरोयत्रदुहतेका
म्यमध्वाधोषयंतोऽअभितोमिधस्तुरः ॥ सुन्वंतिसोमैरधिरासोऽअद्र्योनिरस्यरसंगविषोदुहंतिते । दुहंत्यूर्ध्वरूपसेच
नायकंनरोहव्यानमर्जयंतऽआसभिः ॥ एतेनरःस्वपसोऽअभूतनयऽइंद्रायसुनुयसोममद्रयः । वामंवांमवोदिव्या
यधाम्नेवसुवसुवःपार्थिवायसुन्वते⁺ ॥ ९ ॥ (१०।६।९) अ॒भ्रमु॒षोन॒वाचा॒प्रु॒षावसु॒हविष्मै॒तो॒नय॒ज्ञावि॒जानु॒षः । सु॒मा॒रुं
तंन॒ब्रह्माण॑म॒हर्से॒गुण॑म॒स्तोप्ये॒षांन॒शोभ॑से ॥ श्रियेम॒र्यासोऽअं॒र्जीऽर॑कृ॒ष्वतसु॒मा॒रुतं॒नपूर्वो॑रति॒क्षपः॑ । दि॒वस्पु॒त्रासु॑ऽ
ए॒तान॒येति॑रऽआ॒दित्या॑स॒स्तेऽअ॒कान॒वावृ॑धुः ॥ प्र॒येदि॒वःपृ॒थिव्या॑न॒ब॒र्हणा॑त्म॒नारि॑रि॒त्रेऽअ॒भ्रा॒न्नसूर्यः॑ । पा॒जस्वंतो॑
न॒वीराःप॑न॒स्यवो॑रि॒शाद॑सो॒नम॒र्याऽअ॒भिद्य॑वः ॥ युष्माक॑ंबु॒ध्रेऽअ॒पांन॒याम॑नि॒विधु॑र्यति॒नम॒हीश्र॑थर्यति । वि॒श्वप्सु॑र्य॒ज्ञो
ऽअ॒र्वाग्य॑सुवःप्र॒यस्वंतो॑न॒सत्रा॑चऽआ॒गत ॥ यू॒यंधूर्ध्व॑प्र॒युजो॑न॒श्मिभि॒ज्योति॑ष्मंतो॒नभा॑साव्यु॒ष्टिषु॑ । इ॒येना॑सो॒नस्वयं॑
श॒सोरि॑शाद॑सःप्र॒वासो॑न॒प्रसि॑तासःपरि॒प्रुषः॑ ॥ १० ॥ प्र॒यद्व॒हध्वे॑मरुतःप॒राका॑द्यु॒यम॒हःसं॒वर॑णस्य॒वस्वः । वि॒दाना॑सो

(१०।६।९) अ॒भ्रमु॒षइत्य॑ष्ट॒र्चस्य॑सूक्तस्य॒भार्गवः॑स्यू॒मर॑श्मिर्मरुत॒स्त्रिष्टु॑पंचमीजगती ।

वसवोराध्वस्याराच्चिद्वेषःसनुतर्युयोत ॥ यऽउहचियज्ञेऽअध्वरेष्टामरुन्धोनमानुषोददाशत् । रेवत्सवयोदधतेसुवीरंस
देवानामपिगोपीथेऽअस्तु ॥ तेहियज्ञेषुयज्ञियांसऽऊमाऽआदित्येननाम्नाशंभविष्ठाः । तेनोवंतुरथतूर्मेनीषामहश्चयाम
ध्वरेचकानाः⁺ ॥ ११ ॥ (१०।६।१०) वि॒प्रासो॑न॒मन्म॑भिःस्वा॒ध्योदे॒वाव्यो॑ऽन॒यज्ञैःस्व॑मंसः । रा॒जा॒नो॒नचि॒त्राः
सु॒संह॑शःक्षि॒तीनां॑न॒मर्या॑ऽअ॒रेप॑सः ॥ अ॒ग्निर्न॑ये॒भ्राज॑सा॒रुक्म॑वक्ष॒सोवा॑ता॒सो॒नस्व॑युजःस॒द्यऽऊ॑तयः । प्र॒ज्ञाता॑रो॒नज्ये
ष्ठाःसु॒नीत॑यःसु॒शर्मा॑णो॒नसो॑माऽऽकृ॒तंय॑ते⁺ ॥ वा॒ता॒सो॒नये॑धुन॒योजि॑ग॒लवो॑ग्री॒नांन॒जिह्वा॑वि॒रोकि॑णः । व॒र्म॑ण्वंतो॒नयो
धाःशि॒मीवंतः॑पि॒दृणां॑न॒शंसाः॑सु॒रात॑यः ॥ र॒थानां॑न॒येराः॑स॒नाभ॑योजिगी॒वांसो॑न॒शूराऽअ॒भिद्य॑वः । व॒रेय॑वो॒नम॒र्याधृ
त॒प्रुषो॑भि॒स्वर्तारो॑ऽअ॒र्कन॑सुष्टु॒भः ॥ अ॒श्वा॒सो॒नये॑ज्येष्ठाऽआ॒शवो॑दि॒धिष॑वो॒नर॒थ्यःसु॒दान॑वः । आ॒पो॒ननि॒घ्नैरु॑दभि॒र्जि
ग॒लवो॑वि॒श्वरू॑पाऽअं॒गिर॑सोऽन॒साम॑भिः ॥ १२ ॥ ग्रा॒वा॒णो॒नसूर॑यःसिं॒धुमा॑तरऽआ॒दि॒रासो॑ऽअ॒द्र्यो॒नवि॒श्वहा॑ ।
शि॒शूलान॑क्री॒ळ्यःसु॒मात॑रो॒महा॑म्रा॒मो॒नयाम॑भ्रुत॒त्विषा॑⁺ ॥ उ॒षसां॑न॒केत॑वो॒ध्वर॑श्रियःशु॒भंय॑वो॒नांजि॒भिर्व्य॑श्वितन् ।
सिं॒धवो॑न॒ययि॑यो॒भ्राज॑हृ॒ष्टयः॑प॒राव॑तो॒नयो॑ज॒नानि॑ममिरे ॥ सु॒भागा॑न्नो॒देवाः॑कृ॒णु॒तासु॑र॒त्नान॑स्मान्स्तो॒दन्म॑रुतो॒वावृ॑धा

(१०।६।१०) वि॒प्रास॑इत्य॑ष्ट॒र्चस्य॑सूक्तस्य॒भार्गवः॑स्यू॒मर॑श्मिर्मरुत॒स्त्रिष्टु॑पृ॒थ्वीया॑पंचम्याद्याश्चतस्रश्चजगत्यः ।

नाः । अधिस्तोत्रस्यसुख्यस्यगातसनाद्धिबोरमधेयानिसंति ॥ १३ ॥ (१०।६।११) अपश्यमस्यमहुतोमहित्वम
मर्त्यस्यमर्त्यासुविधु । नानाहनुविभृतेसंभरेतेऽअसिन्वतीबप्सतीभूर्यत्तः ॥ गुहाशिरोनिहितमृधगक्षीऽअसिन्वन्न
त्तिजिह्वावनानि । अत्राण्यस्मैपङ्क्तिःसंभरंत्युत्तानहस्तानमसाधिबिधु⁺ ॥ प्रमातुःप्रतरंगुह्यमिच्छन्कुमारोनवीरुधः
सर्पदुर्वीः । ससंनपक्रमविदच्छुचंतंरिरिह्वांसैरिपऽउपस्थेऽअंतः⁺ ॥ तद्दामृतरोदसीप्रब्रवीमिजार्थमानोमातरागर्भो
ऽअत्ति । नाहंदेवस्यमर्त्यश्चिकेताग्निरंगविचेताःसप्रचेताः ॥ योऽअस्माऽअन्नंतृष्वाद्दधात्याज्यैर्धृतैर्जुहोतिपुष्यति ।
तस्मैसहस्रमक्षभिर्विचक्षेत्रैविश्वतःप्रत्यङ्मुसित्वं⁺ ॥ किंदेवेषुत्यजऽएनश्चकृर्थाग्रेपृच्छामिनुत्वामविद्वान् । अक्नीळन्की
ळन्हरिरत्तवेदन्विपर्वशश्चकर्तृगामिवासिः⁺ ॥ विष्वचोऽअश्वान्युयुजवनेजाऽऋजीतिभीरशनाभिर्गृभीतान् । चक्ष
देमित्रोवसुभिःसुजातःसमानृधेपर्वभिर्वावृधानः⁺ ॥ १४ ॥ (१०।६।१२) अग्निःसप्तिवाजंभरंददात्यग्निर्वीरंश्रु
त्यं कर्मनिःष्ठां । अग्नीरोदसीविचरत्समन्जन्नग्निरर्वावीरकुक्षिंपुरंधिं ॥ अग्नेरमसःसुमिदंस्तुभद्राग्निरुहीरोदसीऽआवि
वेश । अग्निरेकंचोदयत्समत्स्वग्निरुवाणिदयतेपुरुणि ॥ अग्निर्हृत्यंजरतःकर्णमावाग्निरुज्योनिरदहज्जरुथं । अग्निरत्रि

(१०।६।११) अपश्यमिति सप्तर्चस्यसूक्तस्यसौचीकोमिरभिस्त्रिष्टुप् (वैश्वानरोमिर्वाजंभरःसप्तिरितीमावृषीपाक्षिकौ) । (१०।६।१२)
अग्निःसप्तिमिति सप्तर्चस्यसूक्तस्यसौचीकोमिरभिस्त्रिष्टुप् (वैश्वानरोमिर्वाजंभरःसप्तिरितीमावृषीपाक्षिकौ) ।

धर्मऽउरुष्यदंतरंमिर्नृमेधंप्रजयासृजत्सं⁺ ॥ अग्निर्दाद्रविणंवीरपेशाऽअग्निर्कषिंयःसहस्रासनोति । अग्निर्दिविहव्यमा
तंतानाग्नेर्धामानिविभृतापुरुत्रा⁺ ॥ अग्निमुक्थैर्ऋषयोविह्वयंतेग्निरोयामनिबाधितासः । अग्निवयोऽअंतरिक्षेपतं
तोमिःसहस्रापरियातिगोनीं ॥ अग्निविशऽइळतेमानुषीर्याऽअग्निमनुषोनहुषोविजाताः । अग्निर्गोधवीपथ्यामृतस्याग्ने
र्गव्यूतिर्धृतऽआनिषत्ता ॥ अग्नयेब्रह्मऽऋभवस्ततधुरग्निमहामवोचामासुवृक्तिं । अग्नेप्रावजरितारंयविष्ठाग्नेमहिद्रवि
णमायजस्व ॥ १५ ॥ (१०।६।१३) यऽइमाविश्वामुर्वनानिजुह्वद्विहोतान्यसीदत्पितानः । सऽआशिषाद्रविण
मिच्छमानःप्रथमच्छदवरंऽआविवेश ॥ किंस्विदासीदधिष्ठानमारंभणंकतमत्स्वित्कथासीत् । यतोभूमिंजनयन्वि
श्वकर्माविद्यामौर्णोन्महिनाविश्वचक्षाः ॥ विश्वतश्चक्षुरुतविश्वतोमुखोविश्वतोबाहुरुतविश्वतस्पात् । संबाहुभ्यांध
मत्तिसंपतत्रैद्यावाभूमिंजनयन्देवएकः ॥ किंस्विद्वनंकऽउसवृक्षऽआसयतोद्यावापृथिवीनिष्टतधुः । मनीषिणोमनं
सापृच्छतेदुतद्यदध्यतिष्ठद्भुवनानिधारयन् ॥ यातेधामानिपरमाणियावमायामध्यमाविश्वकर्मजुतेमा । शिक्षासखि
भ्योहविषिस्वधावःस्वयंयजस्वतन्वंवृधानः⁺ ॥ विश्वकर्मन्हविषावावृधानःस्वयंयजस्वपृथिवीमुतद्यां । मुहूर्त्तन्येऽ
अभितोजनासऽइहास्माकंमघवासूरिरस्तु ॥ वाचस्पतिंविश्वकर्माणमूतयेमनोजुवंवाजेऽअद्याहुवेम । सनोविश्वानि

(१०।६।१३) यऽइमाविश्वेति सप्तर्चस्यसूक्तस्यभौवनोविश्वकर्माविश्वकर्मात्रिष्टुप्द्वितीयाविराड् रूपा ।

श्रवसं.

अ. ८ अ. ३

॥ २० ॥

हवनानिजोषद्विभ्रवशभूरवसेसाधुर्कर्मा ॥ १६ ॥ (१०।६।१४) चक्षुषःपितामनसाहिधीरौघृतमैनेऽअजनन्ममा
ने । यदेदंताऽअददहंतपूर्वऽआदिह्यावापृथिवीऽअप्रथेतां ॥ विश्वकर्माविर्मनाऽआद्विहायाधाताविधातापरमोतसं
दृक् । तेषामिष्टानिसमिषामंदंति यत्राससऽश्वीन्परऽएकमाहुः⁺ ॥ योनःपिताजनितायोविधाताधामानिवेदुभुवना
निविश्वा । योदेवानानामधाऽएकएवतंसंप्रभ्रंभुवनायंत्यन्या⁺ ॥ तऽआयजंतद्रविणंसमस्माऽश्रवयःपूर्वेजरितारोन
भुना । अस्तेसूतेरजसिनिषत्तेयेभूतानिसमकृण्वन्निमानि ॥ परोदिवापरऽएनापृथिव्यापरोदेवेभिरसुरैर्यदस्ति । कंस्वि
द्वर्भप्रथमंदध्रऽआपोयत्रदेवाःसमपश्यंतविश्वे ॥ तमिद्वर्भप्रथमंदध्रऽआपोयत्रदेवाःसमगच्छंतविश्वे । अजस्यनाभा
वध्येकमर्षितंत्यस्मिन्विश्वानिभुवनानितस्थुः⁺ ॥ नतंविदाथयऽइमाजनानान्यद्युष्माकमंतरंबभूव । नीहारेणप्रार्वृता
जल्प्याचासुतृपऽउक्थशासंश्चरंति ॥ १७ ॥ (१०।६।१५) यस्तेमन्योर्विधद्वज्रसायकसहऽओजःपुण्यतिविश्वमा
नुषक् । साह्यामदासमार्यत्वयायुजासहस्कृतेनसहसासहस्वता ॥ मन्युरिद्रोमन्युरेवासंदेवोमन्युर्होतावरुणोजातवै
दाः । मन्युर्विशऽईळतेमानुषीर्याःपाहिर्नोमन्योतपसासजोषाः ॥ अभीहिमन्योतवस्तवीयान्तपसायुजाविजहिश

(१०।६।१४) चक्षुषइतिसप्तर्चस्यसूक्तस्यभौवनोविश्वकर्माविश्वकर्मात्रिष्टुप् । (१०।६।१५) यस्तेमन्यवितिसप्तर्चस्यसूक्तस्य
तापसोमन्युर्भन्युस्त्रिष्टुबाद्याजगती ।

मंडलं १०

अनु. ६

॥ २० ॥

त्रून् । अमित्रहावृत्रहादस्युहाचविश्वावसून्याभरात्वनः ॥ त्वंहिमन्योऽअभिभूत्योजाःस्वयंभूर्भामौऽअभिमातिषा
हः । विश्वर्चषणिःसहुरिःसहावानस्मास्वोजःपृतनासुधेहि ॥ अभागःसन्नपपरेतोऽअस्मितवक्रत्वातविषस्यप्रचेतः ।
तंत्वामन्योऽअकृतुजिहीळाहंस्वातनूर्बलदेयायमेहि ॥ अयंतेऽअस्म्युपमेह्यर्वाङ्प्रतीचीनःसहुरेविश्वधायः । मन्यो
वज्रिन्नाभिमामाववृत्स्वहनावदस्यूरुतबोध्यापेः⁺ ॥ अभिप्रेहिदक्षिणतोभवामेधावृत्राणिजघनावभूरि । जुहोमितेध
रुणमध्वोऽअग्रमुभाऽउपांशुप्रथमार्पिबाव ॥ १८ ॥ (१०।६।१६) त्वयामन्योसरथमारुजंतोहर्षमाणासोधृषिता
मरुत्वः । तिग्मेष्वऽआयुधासंशिशानाऽअभिप्रयन्तुनरोऽअग्निरूपाः ॥ अग्निरिवमन्योत्वषितःसहस्वसेनानीर्नःसह
रेहृतऽएधि । हत्वायशत्रून्विभजस्ववेदऽओजोमिमानोविमृधोनुदस्व ॥ सहस्वमन्योऽअभिमातिमस्मेरुजन्मणन्प्र
मृणन्प्रेहिशत्रून् । उग्रंतेपाजोनन्वारुरुध्वेशीवशनयसऽएकजत्वं⁺ ॥ एकोबहूनामसिमन्यवीळितोविशैविशंयुधयेसं
शिशधि । अकृत्तरुक्त्वयायुजाव्यंद्युमन्तंधोषंविजयार्यकृण्महे ॥ विजेषुकृदिद्रऽइवानवन्नवोऽस्माकमन्योऽअधिपा
भवेह । प्रियंतेनामसहुरेगृणीमसिविद्यातमुत्संयतऽआबभूथ ॥ आभूत्यासहजावज्रसायकसहोविभर्ध्यभिभूतऽउत्त
रं । कृत्वानोमन्योसहमेद्यैधिमाधनस्यपुरुहूतसंसृजि ॥ संसृष्टधनमुभयैसमाकृतमस्मभ्यंदत्तावरुणश्चमन्युः । भि

(१०।६।१६) त्वयामन्यवितिसप्तर्चस्यसूक्तस्यतापसोमन्युर्भन्युर्जगतीआद्यास्तिस्त्रिष्टुभः ।

यंदधानाहृदयेषुशत्रवः पराजितासोऽअपनिलयंतां ॥ १९ ॥ (१०।७।१) सत्येनोत्तंभिताभूमिः सूर्येणोत्तंभिताद्यौः ।
 ऋतेनादित्यास्तिष्ठंतिदिविसोमोऽअधिश्चितः ॥ सोमैनादित्याबलिनः सोमैनपृथिवीमही । अथोनक्षत्राणामेषामुपस्थे
 सोमऽआहितः ॥ सोममन्यतेपपिवान्यत्संपिषंत्योषधिं । सोमंयंत्रह्मणोविदुर्नतस्याश्रातिकश्चन⁺ ॥ आच्छद्विधा
 नैर्गुपितोबाहंतैः सोमरक्षितः । ग्राव्यामिच्छृण्वन्तिष्ठसिनतैऽअश्रातिपार्थिवः ॥ यत्त्वादेवप्रपिबंतिततऽआप्यायसे
 पुनः । वायुः सोमस्यरक्षितासमानांमासऽआकृतिः ॥ २० ॥ रैभ्यासीदनुदेयींनाराशंसीन्योचनी । सूर्यायाभद्रमि
 द्वासोणार्थयैतिपरिष्कृतं ॥ चित्तिराऽउपबर्हणंचक्षुराऽअभ्यंजनं । द्यौर्भूमिः कोशऽआसीद्यदयात्सूर्यापतिं ॥ स्तोमा
 ऽआसन्प्रतिधयः कुरीरंछंदऽओपशः । सूर्यायाऽअश्विनावराग्निरासीत्पुरोगवः⁺ ॥ सोमोवधूयुरभवदश्विनास्तामुभा
 वरा । सूर्यायत्यत्यं सतीमनसासविताददात् ॥ मनोऽअस्याऽअनऽआसीद्दयौरासीदुतच्छदिः । शुक्रावन्डाहावास्तां

सप्तमेनुषाकेषदसूक्तानि । (१०।७।१) सत्येनेतिसप्तचत्वारिंशद्वचस्यसूक्तस्यसूर्यासावित्रीऋषिकापंचानांसोमोदेवताततएकादशानां
 सूर्याविवाहः सप्तदश्यादेवाः अष्टादश्याः सोमाकौ एकोनविंश्याश्चंद्रमाः ततोवनानां नृणां विवाहमंत्रा आशीः प्रायाः ततोद्वयोर्वधूवांसोदेवता
 एकत्रिंश्यायक्ष्महासिष्ठानासृचांसूर्यासावित्री अनुष्टुप्चतुर्वशी एकोनविंश्यादिति सप्तयोजिंशीचतुर्विंशीषड्विंशीषद्विंशीसप्तत्रिंशीचतुश्च
 त्वारिंश्याश्चतुर्भुवः अष्टादशी सप्तविंशीत्रिचत्वारिंश्याश्चजगत्यः चतुर्विंश्यारोबृहती ।

यदयात्सूर्यागृहं⁺ ॥ २१ ॥ ऋक्सामाभ्यामभिहितौगावैतिसामनावितः । श्रोत्रैतेचक्रेऽआस्तादिविपंथाश्चराचरः⁺ ॥
 शुचीतेचक्रेयात्याव्यानोऽअक्षऽआहतः । अनोमनस्मर्यसूर्यारोहत्प्रयतीपतिं ॥ सूर्यायावहतुः प्रागात्सवितायमुवा
 सृजत् । अघ्नसुहन्त्यंतेगावोर्जुन्योः पर्युह्यते ॥ यदश्विनापृच्छमानावयातंत्रिचक्रेणवहतुंसूर्यायाः । विश्वेदेवाऽअनु
 तद्दामजानन्पुत्रः पितराववृणीतपूषा⁺ ॥ यदयातंशुभस्पतीवरेयंसूर्यामुप । कैकैचक्रंवामासीत्कंदेष्टायतस्थथुः ॥ २२ ॥
 द्वेतेचक्रेसूर्येब्रह्मणऽअस्तुथाविदुः । अथैकैचक्रंयद्गृहातदद्वातयऽइद्विदुः ॥ सूर्यायैदेवेभ्योमित्रायवरुणायच । ये
 भूतस्यप्रचेतसऽइदंतेभ्योकरंनमः ॥ पूर्वापरंचरतोमाययैतौशिशूक्रीळैतौपरियातोऽअध्वरं । विश्वान्यन्योभुवनाभि
 चष्टऽअतूरन्योविदधजायतेपुनः ॥ नवोनवोभवतिजायमानोहोक्तेरुषसामेत्यग्रं । भागंदेवेभ्योविदधात्यायन्प्रचं
 द्रमास्तिरतेदीर्घमायुः ॥ सुकिंशुकंशल्मलंविश्वरूपंहिरण्यवर्णंसुवृतंसुचक्रं । आरोहसूर्येऽअमृतस्यलोकंस्योनंपत्येव
 हतुंकृणुष्व ॥ २३ ॥ उदीर्ष्वातः पतिवतीह्ये^३ षाविश्वावसुंनमसागीर्भिरौळे । अन्यामिच्छपितृषदं व्यक्रांसतेभागोज
 नुषातस्यविद्धि ॥ उदीर्ष्वातोविश्वावसोनमसेळामहेत्वा । अन्यामिच्छप्रफुर्व्यं^१ संजायांपत्यासृज ॥ अनुक्षराऽअज
 वः संतुपंथायेभिः सखायोयंतिनोवरेयं । समर्यमासंभगोनोनिनीयात्संजास्पत्यंसुयममस्तुदेवाः ॥ प्रत्वांमुंचामिवरुण
 स्यपाशाद्येनत्वाबध्नात्सवितासुशेवः । ऋतस्योनौसुकृतस्यलोकेरिष्टांत्वासहपत्यादधामि ॥ प्रेतोमुंचामिनामुतः सुव

द्राममुतस्करं । यथेयमिंद्रमीढः सुपुत्रासुभगासंति ॥ २४ ॥ पृषात्वेतो नयतु हस्तगृह्याश्विनात्वा प्रवहतां रथेन । गृहा
 न्गच्छ गृहपत्नी यथासौ वशिनी त्वं विदथ मा वदासि ॥ इह प्रियं प्रजयाते समृद्धतामस्मिन् गृहे गार्हपत्याय जागृहि । एना
 पत्या तन्वं १ संसृज स्वाधा जिब्री विदथ मा वदाथः ॥ नीललोहितं भवति कृत्या सक्तिर्व्यज्यते । एधं तेऽस्या ज्ञातयः पतिं
 वैधेषु वध्यते ॥ परादे हि शामुल्यं ब्रह्मभ्यो विभं जावसु । कृत्यैषा पद्धती भूत्वा जाया विशते पतिं ॥ अश्रीरातनू र्भवति रु
 शंती पापया मुया । पतिर्यद्वध्वोऽवा ससास्वमंगमभिधित्सते ॥ २५ ॥ येवध्वश्चंद्रं वहुतुं यक्ष्मायंति जनादनु । पुनस्ता
 न्यज्ञियादेवानयंतु यतऽआगताः ॥ माविदन्परिपंथिनो यऽआसीदंति दंपती । सुगोभिर्दुर्गमतीतामपद्रान्वरातयः ॥
 सुमंगली रियं वधूरिमांसमेतपश्यत । सौभाग्यमस्यैदृत्वा याथास्तं विपरेतन ॥ तृष्टमेतत्कटुकमेतदपाष्ठवद्विषवन्नैतद
 त्वे । सूर्यायो ब्रह्मा विद्यात्सऽइद्वा धूयमर्हति ॥ आशसनं विशसनमथोऽअधिविकर्तनं । सूर्यायाः पश्यरूपाणि तानि
 ब्रह्मा तु शुधति ॥ २६ ॥ गृभ्णामिते सांभगत्वा यहस्तं मया पत्या जरदष्टिर्यथासः । भगोऽअर्यमासं वितापुरं धिर्मह्यं त्वा
 दुर्गार्हपत्याय देवाः ॥ तां पूषन्निवतं मा मेरयस्व यस्यां वीजं मनुष्याऽवपति । यानऽऽरूऽऽशती विश्रयाते यस्यामुशतः
 प्रहरां मशेपं ॥ तुभ्यमप्रेपर्यं वहन्सूर्या वहुतुना सह । पुनः पतिभ्यो जायां दाऽअग्रे प्रजया सह ॥ पुनः पत्नीमभिरदादा
 युपासहचंसा । दीर्घायुरस्यायः पतिर्जीवातिशरदःशतं ॥ सोमः प्रथमो विविदे गंधर्वा विविदऽउत्तरः । तृतीयोऽ

अग्निष्टे पतिस्तुरीयस्ते मनुष्यजाः ॥ २७ ॥ सोमो ददन्नं धर्वाय गंधर्वो ददद्भयं । रयिंच पुत्रांश्चादाद्भिर्मह्यमथोऽह
 मां ॥ इहैव स्तं मा वियौष्टं विश्वमायुर्व्यंश्रुतं । क्रीळतौ पुत्रैर्न सृभिर्मोदमानौ स्वगृहे ॥ आनः प्रजां जनयतु प्रजापतिरा
 जरसाय समनक्त्वर्यमा । अदुर्मंगलीः पतिलोकमा विशशंनो भवद्विपदेशं चतुष्पदे ॥ अघोरचक्षुरपतिह्येधिशिवाप
 शुभ्यः सुमनाः सुवर्चाः । वीरसूदेव कामास्यो नाशनो भवद्विपदेशं चतुष्पदे ॥ इमां त्वमिंद्रमीढः सुपुत्रां सुभगां कृणु ।
 दशास्यां पुत्राना धेहि पतिमेकादशं कृधि ॥ सस्त्राज्ञी श्वशुरे भव सस्त्राज्ञी श्वश्र्वां भव । ननां दरि सस्त्राज्ञी भव सस्त्राज्ञीऽअ
 धिदेवृषु ॥ समं जंतु विश्वे देवाः समापो हृदयानिनौ । संमातरिश्वा संधाता समुदेष्टी दधातुनौ ॥ २८ ॥ (॥ परिशि
 ष्टं ॥ ॥ अविधवा भव वर्षाणि शतं संग्रंतु सुव्रता । तेजस्वी चर्यशस्वी च धर्मपत्नी पतिव्रता ॥ जनयद्बहुपुत्राणि मा च
 दुःखं लभेत्कचित् । भर्ता ते सोमपानित्यं भवेद्धर्मपरायणः ॥ अष्टपुत्रा भवत्वं च सुभगा च पतिव्रता । भर्तुं श्रैव पितुर्भ्रातु
 र्दयानं दिनी सदा ॥ इन्द्रस्य तु यथेन्द्राणी श्रीधरस्य यथाश्रिया । शंकरस्य यथागौरी तद्भर्तुरपि भर्तारि ॥ अत्रैर्यथानुस
 यास्याद्दसिष्ठस्याप्यरुंधती । कौशिकस्य यथासती तथा त्वमपि भर्तारि ॥ ध्रुवैधिपोष्यामयि मह्यं त्वादाद्बृहस्पतिः ।
 मया पत्या प्रजावती संजीवशरदःशतं ॥) इत्यष्टमाष्टके तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

एकोनषष्ट्यायेवर्गाः २८ सूक्तानि १४ ऋचः १४८ ॥ त्यागः ॥ देवेभ्य. ९ इंद्राये. १७ नदीभ्य. ९ प्रावभ्य. ८ मरुद्भ्य. १६ अग्नय. १४ विश्वकर्मण. १४ मन्यव. १४ सोमाये. ५ सूर्याविवाहाये. ११ देवेभ्य. सोमार्काभ्या. चंद्रमस. सूर्यासावित्र्या. ९ वधूवाससइ. २ दंपती-राजयक्ष्ममग्नइ. सूर्यासावित्र्या. १६ ॥ इत्यष्टमेतृतीयः ॥

विहित्र्यधिकैद्रोवृषाकपिरिंद्राणीद्रश्चसमूदिरेपाङ्गैरक्षोहणंपंचाधिकापायुराग्नेयंराक्षोघ्नैचतुरनुष्टुवंतंहविरेको
नांगिरसोमूर्धन्वान्वामदेव्योवासौर्यवैश्वानरीयमिंद्रंस्तबद्धनारेणुःपंचम्यैद्रासोमीसहस्रशीर्षाषोळशनारायणः
पौरुषमानुष्टुभंत्रिष्टुवंतंतुसंजागृवद्भिःपंचोनारुणोवैतहव्यआग्नेयंयज्ञस्यशार्यातोमानवोवैश्वदेवंतुजागतंमहि
तान्वःपार्थ्यःप्रस्तारपाङ्गैपुरस्ताद्बृहत्यंतत्रयोदशयुपाद्येचानुष्टुभौनवम्यक्षरैःपाङ्गैरेकादशीन्यंकुसारिणीप्रैतेष
लूनासर्पोर्बुदःकाद्रवेयोआव्णोस्तौत्सप्तम्यंत्येत्रिष्टुभौपंचमीच ॥ ४ ॥

॥ हरिःॐ ॥ (१०।७।२) विहिसोतोरिसृक्षतुनेंद्रदेवमंसत । यत्रामंददृषाकपिर्यःपुष्टेषुमत्सखाविश्वस्मा

(१०।७।२) विहिसोतोरिति त्रयोविंशत्युचस्यसूक्तस्यआद्याष्टम्येकादशीद्वादशीचतुर्दशीनामेकोनविंश्यादिचतुष्टेणान्वेद्राक्षिःसप्त
मीत्रयोदशीत्रयोविंशतीनामैद्रोवृषाकपिःशिश्रानामेकादशर्चामिंद्राणीऋषिकाइंद्रःपंक्तिः । (अत्रयस्यवाक्यमितिपरिभाषांस्वीकृत्य-
इंद्रैद्राणीवृषाकपीनांविभागशोदेवतात्वंकेचिन्मन्यंतैतद्वाध्यकारादिविरुद्धं) ।

दिंद्रऽउत्तरः ॥ पराहीन्द्रावसि वृषाकपेरतिव्यथिः । नोऽअहप्रविंदस्यन्यत्रसोमपीतयेविश्वं ॥ किमयत्वांवृषाकपिश्च
कारहरितोमृगः । यस्माऽइरस्यसीदुन्व१योवापुष्टिमद्वसुविश्वं ॥ यमिमत्वंवृषाकपिंप्रियमिंद्राभिरक्षसि । श्वान्वस्यजं
भिषदपिकर्णवराहयुविश्वं ॥ प्रियातृष्टानिमेकपिर्व्यक्ताव्यदूदुषत् । शिरोन्वस्यराविषंनसुगंदुष्कृतेभुवंविश्वं ॥ १ ॥
नमत्स्त्रीसुभसत्तरानसुयाशुतराभुवत् । नमत्प्रतिच्यवीयसीनसक्थ्युद्यमीयसीविश्वं ॥ उवेऽअवसुलाभिकेयथेवांगभं
विष्यति । भसन्मेऽअंबसक्थिथमेशिरोमेवीवहृष्यतिविश्वं ॥ किंसुबाहोस्वंगुरेपृथुष्टोपृथुजाघने । किंशूरपलि
नस्त्वमभ्यमीषिवृषाकपिंविश्वं ॥ अवीरामिवमामयंशरारुर्भिमन्यते । उताहमस्मिवीरिणींद्रपत्नीमरुत्सखावि
श्वं ॥ संहोत्रंस्मपुरानारीसमनंवावगच्छति । वेधाऽऋतस्यवीरिणींद्रपत्नीमहीयतेविश्वं ॥ २ ॥ इंद्राणीमासु
नारिषुसुभगामहमश्रवं । नह्यस्याऽअपरंचनजरसामरतेपतिविश्वं ॥ नाहमिंद्राणिरारणसख्युर्वृषाकपेर्ऋते । यस्ये
दमप्यंहविःप्रियंदेवेषुगच्छतिविश्वं ॥ वृषाकपायिरेवतिसुपुत्रऽआदुसुस्तुषे । घसत्तऽइंद्रऽउक्षणःप्रियंकाचित्करंह
विर्विश्वं ॥ उक्ष्णोहिमेपंचदशसाकंपचैतिविंशतिं । उताहमग्निपीवऽइदुभाकुक्षीपृणंतिमेविश्वं ॥ वृषभोनतिगमश्रं
गोतर्यथेषुरोर्वत् । मंथस्तऽइंद्रशंहृदेयंतैसनोतिभावयुर्विश्वं ॥ ३ ॥ नसंशेयस्यरंवतैतरासक्थ्याऽकपृत् । सेदीशे
यस्यरोमशंनिषेदुषोविजृभतेविश्वं ॥ नसंशेयस्यरोमशंनिषेदुषोविजृभते । सेदीशेयस्यरंवतैतरासक्थ्याऽकपृद्विश्वं ॥

अयमिन्द्रवृषाकपिः परस्वंतं हतं विदत् । असिंसुनांनवचरुमादेधस्यानऽआचितं विश्वं ॥ अयमेमिविचाकशद्विचिन्वन्दा
समर्थ । पिबामिपाकृत्तुत्वनोभिधीरमचाकशं विश्वं ॥ धन्वचयत्कृतं तत्रैकतिस्वित्तावियोजना । नेदीयसोवृषाकपे
स्तमेहिगृहोऽउपविश्वं ॥ पुनरेहि वृषाकपे सुविताकल्पयावहै । यऽएषः स्वभ्रनंशनोस्तमेषिपथापुनर्विश्वं ॥ यदुदैचोवृ
षाकपे गृहमिन्द्राजगंतन । कऽस्य पुत्वं घोमृगः कर्मगन्जनयोपनो विश्वं ॥ पशुर्हनाममानवीसाकंससुवविशति । भद्रं भ
ल्यस्याऽअभुघस्याऽउदरमामयद्विश्वं ॥ ४ ॥ (१०।७।३) रक्षोहणैवाजिनमार्जिघर्मि मित्रं प्रथिष्ठमुपयामिशर्म । शिशो
नोऽअग्निः क्रतुभिः समिद्धः सनो दिवासरिषः पातुनक्तं ॥ अयोदंष्ट्रोऽअर्चिषाया तु धानानुपस्पृशजातवेदः समिद्धः । आजि
ह्यामूरदेवान्नभस्वक्रव्यादोवृक्त्व्यापि धत्स्वासन् ॥ उभोभयाविष्णुपधेहिदंष्ट्राहिंस्रः शिशानोवरंपरैच । उतांतरिक्षेपरि
याहिराज्जंभैः संधैह्यभियातु धानान् ॥ यज्ञैरिषुः सन्नममानोऽअग्नेवाचाश्रुत्याऽअशनिभिर्दिहानः । तार्भिर्विध्यहृद
येयातु धानान्प्रतीचोबाहून्प्रतिभङ्ग्येषां ॥ अग्नेत्वचं यातु धानस्यभिधिहिंसाशनिर्हरसाहंत्वेन । प्रपर्वाणि जातवेदः श्र
णीहिक्रव्यात्कविष्णुर्विचिनोतुवृक्ण ॥ ५ ॥ यत्रेदानीं पश्यसि जातवेदस्तिष्ठतमग्नऽउतवाचरंतं । यद्वांतरिक्षेपथिभिः पतं
तंतमस्ताविध्यशर्वाशिशानः ॥ उतालब्धं स्पृणुहि जातवेदऽआलेभानादृष्टिभिर्यातु धानात् । अग्ने पूर्वो निजहिशो शुचानऽ

(१०।७।३) रक्षोहणमिति पंचविंशत्युच्यते सूक्तस्य भारद्वाजः पायूरक्षोहामिन्निष्ठुपंत्याश्रतस्त्रोतुष्टुभः ।

आमादः क्षिंकास्तमदंत्वेनीः ॥ इह प्रब्रूयितमः सोऽअग्नेयो यातु धानो यऽइदं कृणोति । तमारभस्वसमिधाय विष्णुच
क्षसश्चक्षुषेरंधयेन ॥ तीक्ष्णेनाग्नेचक्षुषारक्षयज्ञं प्रांचवसुभ्यः प्रणयप्रचेतः । हिंस्ररक्षीस्यभिश्चोशुचानं मात्वादभन्यातु धा
नानृचक्षः ॥ नृचक्षारक्षः परिपश्यविष्णुतस्य त्रीणि प्रतिशृणीह्यग्रा । तस्याग्नेपृष्ठीर्हरसाश्रुणीहि त्रेधामूलं यातु धानस्य वृ
श्च ॥ ६ ॥ त्रिर्यातु धानः प्रसितितऽएत्वृतं योऽअग्नेऽअनृतेन हंति । तमर्चिषास्फूर्जयन् जातवेदः समक्षमेनं गृणते निवृ
द्धिः ॥ तदग्नेचक्षुः प्रतिधेहि रेभेशफारुजयेन पश्यसि यातु धानं । अथर्ववज्रयोतिषादैव्येन सत्यं धूर्वतमचितन्त्योष ॥ यद
ग्नेऽअघर्मिधुनाशपातोयद्वाचस्तृष्टं जनयंतरेभाः । मन्योर्मनसः शरव्या ॥ जायते यातया विध्यहृदये यातु धानान् ॥ पराश्र
णीहितपसायातु धानान्पराग्नेरक्षोहरसाश्रुणीहि । परार्चिषामूरदेवाच्छुणीहि परासुतृपोऽअभिश्चोशुचानः ॥ पराद्य
देवावृजिनं शृणुत्प्रत्यगेनं शपथायंतु तृष्टाः । वाचास्तेनं शरवऽऋच्छंतुमर्मन्विश्वस्यैतुप्रसितियातु धानः ॥ ७ ॥ यः पौ
रुषेयेण क्रविषासमङ्गे योऽअश्व्येन पशुना यातु धानः । योऽअह्यायाभरति क्षीरमग्नेतेषां शीर्षाणि हरसापिवृश्च ॥ संवत्स
रीणं पयऽउस्त्रियायास्तस्य माशीद्यातु धानो नृचक्षः । पीयूषमग्नेयतमस्ति तृप्सात्तं प्रत्यंचमर्चिषा विध्यमर्मन् ॥ विपंगवा
यातु धानाः पिबंत्वावृश्च्यंतामदितयेदुरेवाः । परैरानन्देवः सविता ददातु पराभागमोषधीनां जयंतां ॥ सुनादग्नेमृणसि
यातु धानान्नत्वारक्षांसि पृतनासु जिग्युः । अनुदहसहमूरान्क्रव्यादो माते हेत्यामुक्षतदैव्यायाः ॥ - त्वनोऽअग्नेऽअध

रादुदक्तात्त्वपश्चादुतरक्षापुरस्तात् । प्रतितेतेऽअजरासस्तपिष्ठाऽअघशंसंशोश्चतोदहंतु ॥ ८ ॥ पश्चात्पुरस्तादधरा
दुदक्तात्कविः कार्येनपरिपाहिराजन् । सखेसखायमजरोजरिग्नेमेमर्ताऽअमर्त्यस्त्वनः ॥ परित्वाग्नेपुरवयंविप्रसह
स्यधीमहि । धृषद्वर्णदिवेदिवेहंतारंभंगुरावतां ॥ विषेणभंगुरावतःप्रतिष्मरक्षसोदह । अग्नेतिग्मेनशोचिषातपुरग्रा
भिर्ऋष्टिभिः ॥ प्रत्यग्नेमिथुनादहयातुधानाकिमीदिना । संत्वाशिशामिजागृह्यदब्धविप्रमन्मभिः ॥ प्रत्यग्नेहरसाह
रःशृणीहिविश्वतःप्रति । यातुधानस्यरक्षसोबलंविरुजवीर्यं ॥ ९ ॥ (१०।७।४) हविष्पांतमजरस्वर्विदिदिविष्ट
श्याहुतंजुष्टमग्नौ । तस्यभर्मेणभुवनायदेवाधर्मेणेकस्वधयापप्रथंत ॥ गीर्णभुवनंतमसापगूहमाविःस्वरभवज्जातेऽअ
ग्नौ । तस्यदेवाःपृथिवीद्यौरुतापोरणयन्त्रोषधीःसरुयेऽअस्य ॥ देवेभिर्नविषितोयज्ञियैभिरग्निस्तोषाण्यजरबृहंतं । यो
भानुनापृथिवीद्यामुतेमामाततानरोदसीऽअंतरिक्षं ॥ योहोतासीत्प्रथमोदेवजुष्टोयंसमाजन्नाज्येनावृणानाः । सपत
त्रीत्वरंस्थाजगद्यच्छात्रमग्निरकृणोज्जातवेदाः ॥ यज्जातवेदोभुवनस्यमूर्धन्नतिष्ठोऽअग्नेसहरोचनेन । तंत्वाहेममति
भिर्गीर्भिरुक्थैःसयज्ञियोऽअभवोरोदसिप्राः⁺ ॥ १० ॥ मूर्धाभुवोभवतिनक्तमग्निस्ततःसूर्योजायतेप्रातरुद्यन् । मा

(१०।७।४) हविष्पांतमित्येकोनविंशत्यृचस्यसूक्तस्यांगिरसोमूर्धन्वान्सूर्यवैश्वानरौत्रिष्टुप् । (मरीचिः—हविष्पांतं द्विदैवत्यंसौर्य-
वैश्वानरीयकमिति द्वेदेवते अत्र । तेन सूर्यवैश्वानर इत्यग्नेर्गुण इति वदंतः परास्ताः) ।

यामुतयज्ञियानामेतामपोयत्तृणिंश्चरतिप्रजानन्⁺ ॥ हृशेन्योयोमहिनासमिद्धोरोचतदिवियोनिर्विभावा । तस्मिन्न
ग्नौसूक्तवाकेनदेवाहविर्विश्वऽआजुहवुस्तनुपाः⁺ ॥ सूक्तवाकंप्रथममादिदग्निमादिद्धविरजनयंतदेवाः । सऽएषांय
ज्ञोऽअभवत्तनुपास्तंघावैदुतंपृथिवीतमार्पः ॥ यंदेवासोजनयताग्निंयस्मिन्नाजुहवुर्भुवनानिविश्वा । सोऽअर्चिषापृथिवीं
द्यामुतेमामृज्यमानोऽअतपन्महित्वा⁺ ॥ स्तोमैर्नहदिविदेवासोऽअग्निमजीजनन्छक्तिभीरोदसिप्रां । तमूऽअकृ
ण्वन्त्रेधाभुवेकंसऽओषधीःपचतिविश्वरूपाः ॥ ११ ॥ यदेदेनमदधुर्यज्ञियासोदिविदेवाःसूर्यमादितेयं । यदाच
रिष्णूमिथुनावभूतामादिप्रापश्यन्भुवनानिविश्वा ॥ विश्वस्माऽअग्निभुवनायदेवावैश्वानरंकेतुमह्नामकृण्वन् ।
आयस्ततानोषसोविभातीरपोऽअर्णोतितमोऽअर्चिषायन्⁺ ॥ वैश्वानरंकवयोयज्ञियासोग्निदेवाऽअजनयन्नजुर्यं ।
नक्षत्रं प्रत्नमर्भिनच्चरिष्णुयक्षस्याध्यक्षंतविप्रबृहंतं ॥ वैश्वानरं विश्वहादी दिवांसंमंत्रैरग्निं कविमच्छावदामः । योमहि
न्नापरिवभ्रवोर्वीऽउतावस्तादुतदेवःपरस्तात् ॥ द्वेसुतीऽअशृणवंपितृणामहंदेवानामुतमर्त्यानां । ताभ्यामिदं विश्व
मंजत्समेतियदंतरापितरंमातरं च ॥ १२ ॥ द्वेसमीचीविभृतश्चरंतशीर्षतो जातमनसाविमृष्टं । सप्रत्यङ् विश्वाभुव
नानितस्थावप्रयुच्छन्तरणिर्भ्राजमानः ॥ यत्रावदेतेऽअवरःपरश्चयज्ञन्योःकतरोर्नाविवेद । आशंकुरित्संधमादंस
खायो नक्षंतयज्ञंकऽइदं विवोचत् ॥ कत्यग्रयःकतिसूर्यासःकत्युषासःकत्युस्विदापः । नोपस्पिजवःपितरोवदामिपृ

च्छामिवः कवयो विद्यनेकं⁺ ॥ यावन्मात्रमुषसोनप्रतीकं सुपण्यो^१ वसते मातरि श्वः । तावद्धात्युपयज्ञमायन्ब्राह्म
णो होतुरवरो निषीदन् ॥ १३ ॥ (१०।७।५) इन्द्रस्तवानृतमयस्य महाविबबाधेरो च नाविज्मोऽअंतान् । आयः प
प्रौचर्षणी धृद्वरोभिः प्रसिंधुभ्योरिरिचानो महित्वा⁺ ॥ ससूर्यः पर्युर्वरास्येद्रो ववृत्या द्रथ्येव चक्रा । अतिष्ठतमपस्य^१
नसर्गकृष्णातमांसित्विष्याजघान ॥ समानमस्माऽअनपावृदर्वक्ष्मया दिवोऽअसमं ब्रह्म नव्यं । वियः पुष्टेवजनिमा
न्यय^१ऽइन्द्रश्चिकायनसखायमीषे⁺ ॥ इन्द्राय गिरोऽअनिशितसर्गाऽअपः प्रेरयंसर्गरस्य बुभात् । योऽअक्षेणेव चक्रिया
शचीभिर्विष्वक्स्तंभपृथिवीमुतद्या⁺ ॥ आपांतमन्युस्तुपलप्रभर्माधुनिः शिमीवान्छरुमाऽअज्जीषी । सोमो विश्वान्य
तसावनां निनार्वागिंद्रप्रतिमानानि देभुः ॥ १४ ॥ नयस्य द्वावापृथिवीनधन्वनान्तरिक्षं नाद्रयः सोमोऽअक्षाः । यद
स्य मन्युरधिनीयमानः शृणाति वीरुरुजतिस्थिराणि ॥ जघान वृत्रं स्वाधितिर्वनैव रुरोजपुरोऽअरदुन्नसिंधून् । बिभेद
गिरिनवमिन्नकुंभमागाऽइंद्रोऽअकृणुतस्वयुग्भिः ॥ त्वंहृत्य हृण्याऽइंद्रधीरोसिर्नपर्ववृजिना शृणासि । प्रयेमित्रस्य
वरुणस्य धाम युजंनजनामिनंति मित्रं⁺ ॥ प्रयेमित्रं प्रार्थमणं दुरेवाः प्रसंगिरः प्रवरुणं मिनंति । न्य^१मित्रेषु वधमिद्वतुस्त्रं
वृषन्वृषाणमरुं शिशीहि ॥ इंद्रो दिवऽइंद्रोऽईशे पृथिव्याऽइंद्रोऽअपामिंद्रोऽइत्यवतानां । इंद्रो वृधामिंद्रोऽइन्मेधिरा

(१०।७।५) इन्द्रस्तवेत्यष्टादशर्वस्य सूक्तस्य वैश्वामित्रोरेणुर्दिद्रः पंचन्या इंद्रासोमौ त्रिष्टुप् ।

णामिंद्रः क्षेमेयोगे हव्यऽइंद्रः ॥ १५ ॥ प्राक्तुभ्यऽइंद्रः प्रवृधोऽअहभ्यः प्रांतरिक्षात्प्रसमुद्रस्य धासेः । प्रवातस्य प्रथसः
प्रज्मोऽअंतात्प्रसिंधुभ्योरिरिचे प्रक्षितिभ्यः ॥ प्रशोशुचत्याऽउपसोनकेतुरसिन्वाते वततामिद्रहेतिः । अश्मेव विध्य
दिवऽआसृजानस्तपिष्ठेन हेषसाद्रोधमित्रान् ॥ अन्यहमासाऽअन्विद्वनान्यन्वोषधीरनुपर्वतासः । आन्वेद्वरो दंसी
वावशानेऽअन्वापोऽअजिहतजार्यमानं ॥ कर्हिस्वितातऽइंद्रचेत्यासं दधस्य यद्भिन्नदोरक्षऽएषत् । मित्रक्रुवो यच्छस
नेन गावः पृथिव्याऽआपृगमुयाशयते ॥ शत्रूयंतोऽअभियेनस्तत्क्षेमहिवाधैतऽओगुणासंऽइंद्र । अंधेनामि
त्रास्तमसासचंतां सुज्योतिषोऽअक्वस्तांऽअभिप्युः ॥ पुरुणि हित्वासवनाजनानां ब्रह्माणि मंदंगुणतामृषीणां ।
इमामाधोषन्नवसासहृतिं तिरो विश्वाऽअर्चतो या ह्यर्वाङ्⁺ ॥ एवाते वयमिंद्रभुंजतीनां विद्यामसुमतीनां नवानां ।
विद्यामवस्तोरवसागुणंतो विश्वामित्राऽउततऽइंद्रनूनं ॥ शुनं हुंवेम मघवानमिंद्रमस्मिन्भरेनृतमं वार्जसातौ । शृण्वंत
मुग्रमूतयै समत्सुभ्रंतं वृत्राणि संजितंधनानां ॥ १६ ॥ (१०।७।६) सहस्रशीर्षा पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात् । सभूमिं
विश्वतो वृत्वा त्यतिष्ठ दशांगुलं⁺ ॥ पुरुषऽएवेदं सर्वयद्भूतं यच्च भव्यं । उतामृतत्वस्येशानो यदन्नैनातिरोहति ॥ एता
वानस्य महिमा तोज्यायांश्च पुरुषः । पादोस्य विश्वाभूतानि त्रिपादस्यामृतं दिवि⁺ ॥ त्रिपादूर्ध्वऽउदैत्पुरुषः पादोस्येहा

(१०।७।६) सहस्रशीर्षेति षोडशर्वस्य सूक्तस्य नारायणः पुरुषो नुष्टुवंत्या त्रिष्टुप् ।

भंवत्पुनः । ततोविष्वङ्कामत्साशनानशनेऽभि⁺ ॥ तस्माद्विराज्जायतविराजोऽधिपूरुषः । सजातोऽअ
त्यरिच्यतपश्चाद्भूमिमयोपुरः⁺ ॥ १७ ॥ यत्पुरुषेणहविषादेवायज्ञमतन्वत । वसंतोऽअस्यासीदाज्यं ग्रीष्मऽध्मः
शरद्धविः⁺ ॥ तंयज्ञं बर्हिषिर्गौक्षन्पुरुषंजातमग्रतः । तेनदेवाऽअयजंतसाध्याऽऋषयश्चये⁺ ॥ तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतःसं
भृतं पृषदाज्यं । पशून्तांश्चक्रेवायव्यानारण्यान्ग्राम्याश्चये⁺ ॥ तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतऽऋचःसामानिजज्ञिरे । छंदोसिज
ज्ञिरेतस्माद्यजुस्तस्मादजायत ॥ तस्मादश्वाऽअजायंतयेकेचोभयादतः । गावोहजज्ञिरेतस्मात्तस्माज्जाताऽअजावर्यः
॥ १८ ॥ यत्पुरुषं व्यदधुःकतिधाव्यकल्पयन् । मुखं किमस्य कौबाहूकाऽऊरूपादाऽउच्येते ॥ ब्राह्मणोऽस्यमुखमासी
द्बाहूराज्यं कृतः । ऊरूतदस्ययद्वैश्यः पश्यांश्चद्रोऽअजायत ॥ चंद्रमामनंसोजातश्चक्षोःसूर्योऽअजायत । मुखादि
द्रश्चाग्निश्चप्राणाद्वायुरजायत ॥ नाभ्याऽअसीदंतर्दिक्षंशीर्ष्णोद्यौःसमवर्तत । पश्यांभूमिर्दिशःश्रोत्रात्तथालोकोऽ
अकल्पयन् ॥ सप्तास्यासन्परिधयस्त्रिःसप्तसमिधःकृताः । देवायद्यज्ञंतन्वानाऽअबध्नन्पुरुषंपशुं⁺ ॥ यज्ञेनयज्ञमय
जंतदेवास्तानिधर्माणिप्रथमान्यासन् । तेहनाकैमहिमानःसचंतयत्रपूर्वसाध्याःसंतिदेवाः⁺ ॥ १९ ॥ (१०।८।१)
संजागृवद्भिर्जरमाणऽइध्यतेदमेदमूनाऽइष्यन्निक्षिप्ते । विश्वस्यहोताहविषोवरैष्योविभुर्विभावाःसुषस्वासस्तीयते⁺ ॥

अष्टमेनुवाकेनवसूक्तानि । (१०।८।१) संजागृवद्भिरितिपंचदशर्चस्यसूक्तस्यवैतहव्योरुणोभिर्जगत्यंत्यात्रिष्टुप् ।

सदर्शतश्रीरतिथिर्गृहेगृहेवनेवनेशिश्रियेतकवीरिव । जनंजनंजन्योनातिमन्यतेविश्वऽआक्षेतिविश्योऽविशंविशं ॥
सुदक्षोदक्षैःऋतुनासिसुक्रतुरग्रेकविःकाव्येनासिविश्ववित् । वसुर्वसूनांक्षयसित्वमेकऽइह्यावाचयानिपृथिवीचपुष्य
तः ॥ प्रजानन्नमेतवयोर्निमृत्वियमिळायास्पदेघृतवतमांसदः । आतेचिकित्रऽउषसामिवेतयोरेपसःसूर्यस्येवरश्मयः ॥
तद्यश्रियोवर्ष्यस्येवविद्युतश्चित्राश्चिकित्रऽउषसानकेतवः । यदोषधीर्भिसृष्टोवनानिचपरिस्वयंचिनुषेऽअन्नमास्ये
॥ २० ॥ तमोषधीर्दधिरेगर्भमृत्वियंतमापोऽअग्निंजनयंतमातरः । तमित्समानं वनिनश्चवीरुधोतर्वतीश्चसुवतेचवि
श्वहा ॥ वातोपधूतऽइषितोवशांऽअनुतृषुयदन्नावेविषद्वितिष्ठसे । आतेयतंतेरथ्योऽयथापृथक्शर्धीस्यग्नेऽअजरा
णिधक्षतः ॥ मेधाकारंविदधस्यप्रसाधनमग्निंहोतारंपरिभूतममतिं । तमिदमेहविष्यासमानमित्तमिन्महेवृणतेना
न्यत्वत्⁺ ॥ त्वामिदन्नवृणतेत्वायवोहोतारमग्नेविदधेऽपुवेधसः । यद्वैवयंतोदधतिप्रयांसितेहविष्मंतोमनवोवृक्तवर्हि
षः ॥ तवाग्नेहोत्रंतवपोत्रमृत्वियंतवनेष्ट्वमग्निहृतायतः । तवप्रशास्त्रंत्वमध्वरीयसिब्रह्माचासिगृहपतिश्चनोदमे
॥ २१ ॥ यस्तुभ्यमग्नेऽअमृतायमर्त्यैःसमिधादाशुतवाहविष्कृति । तस्यहोताभवसियासिदृत्यमुपब्रूषेयस्यध्व
रीयसि ॥ इमाऽअस्मैमतयोवाचोऽअस्मदांऽऋचोगिरःसुष्टुतयःसमंगमत । वसूयवोवसवेजातवेदसेवृद्धासुचिद्धर्धनो
यासुचाकनत् ॥ इमांप्रजायसुष्टुतिनवीयसीवोचेयमस्माऽउज्ञतेऽभृणोतुनः । भूयाऽअंतराहृद्यस्यनिस्पृशेजायेवपत्यऽ

उशतीसुवासाः ॥ यस्मिन्मन्त्रासः ऋषभासः उक्षणो विशामेषाः अवसृष्टाः स आहुताः । कीलालपेसोमं पृष्ठाय वेधसे हृदा
मूर्तिर्जनये चारुमग्रये ॥ अहाव्यग्रे हविरास्येते सुचीं वपृतं च मवीं वसोमः । वाजसर्निरयिमस्मे सुवीरं प्रशस्तं धेहियशसंबु
हंतं ॥ २२ ॥ (१०।८।२) यज्ञस्य वोरध्यै विद्वपतिं विशां होतारमक्कोरति धिं विभावसुं । शोचन्नुष्का सुहरिणी पुजभूरु
षां केतुर्यजतो धाम शायत ॥ इममं जस्पामुभयेऽ अकृण्वत धर्माणं मग्निं विदधस्य सार्धनं । अकुं न यद्दुषसः पुरोहितं तनू
नपातमरुषस्य निंसते ॥ बळस्य नीथा विपुणेश्च मन्महे वयाऽ अस्य प्रहुताऽ आसुरत्तवे । यदा घोरा सोऽ अमृतत्वमाश्रता
दिज्जनस्य दैव्यस्य चर्किरन् ॥ ऋतस्य हि प्रमितिद्यौरु रुव्यचो नमो मह्यं रमतिः पनीयसी । इंद्रो मित्रो वरुणः संचिकि त्रि
रेथो भगः सविता पूतदक्षसः ॥ प्ररुद्रेण ययिनां यंति सिंधवस्तिरो मही मरमतिं दधन्विरे । येभिः परिज्मापरियन्नुरुज्यो
विरो रुवज्जठरे विश्वमुक्षते ॥ २३ ॥ ऋणारुद्रामरुतो विश्वकृष्टयो दिवः श्येना सोऽ असुरस्य नीळयः । तेभिश्चष्टे वरुणो
मित्रोऽ अर्यमं द्रोदे वेभिर्वशेभिरर्वशः ॥ इंद्रे भुजं शशमानासऽ आशतसूरो दृशी केवृषणश्च पौंस्ये । प्रयेन्वस्यार्हणां ततक्षि
रे युज्वन्ननुषदनेषु कारवः ॥ सूरश्चिदा हरिताऽ अस्य रीरमदिन्द्रादाकश्चिद्रयते तवीयसः । भीमस्य वृष्णो जठरादभिश्च
सो दिवे दिवसं हुरिस्तन्मबाधितः ॥ स्तोमं योऽ अघरुद्राय शिक्सेन्न यद्वीराय नमसादिदिष्टन । येभिः शिवः स्ववोऽ एव

(१०।८।२) यज्ञस्येति पंचदशर्चस्य सूक्तस्य भानवः शर्यातो विश्वे देवा जगती ।

यावभिर्दिवः संपत्तिस्वयं शानिकां मभिः ॥ तेहि प्रजायाऽ अभरंत विश्वो बृहस्पतिर्वृषभः सोमं जामयः । यज्ञैरथर्वा प्र
थमो विधारय हे वादक्षैर्भृगवः संचिकि त्रिरे ॥ २४ ॥ तेहिद्यावा पृथिवीभूरिरेतस्मानराशं सश्चतुरंगो यमोदितिः । देव
स्त्वष्टाद्रविणो दाऽ ऋभुक्षणः प्ररोदसी मरुतो विष्णुरहिरे ॥ उत्स्यन्ऽ उशिजामुर्विया कविरहिः शृणोतु बुभ्योऽ हवीमनि ।
सूर्यामासा विचरंता दिवि क्षिता धिया शमीनहुषीऽ अस्य बोधतं ॥ प्रनः पृषाचरथै विश्वदेव्यो पांनपादवतु वायुरिष्टये ।
आत्मानं वस्योऽ अभिवातं मर्चत तदश्विना सुहवायामनिश्रुतं ॥ विशामा सामभयानाम धिक्षितं गीर्भिरुस्वयं शसंगृणी
मसि । ग्राभिर्विश्वाभिरादिति मनुर्वणमक्कोर्युवांनं नृमणाऽ अधापति ॥ रेभदत्रं नृषा पूर्वोऽ अंगिरा प्रावाणऽ ऊर्ध्वोऽ
अभिचक्षुरध्वरं ॥ येभिर्विहायाऽ अभवद्विचक्षणः पार्थः सुमेकं स्वधितिर्वनन्वति ॥ २५ ॥ (१०।८।३) महिद्यावा
पृथिवीभूतमूर्वीनारीयुह्वीनरोदसी सदनः । तेभिर्नः पातं सद्यः स एभिर्नः पातं शूषणि ॥ यज्ञेयं ज्ञेयमत्यौ देवान्संपर्य
ति । यः सुम्रेर्दीर्घश्रुतं स आविवासात्येनान् ॥ विश्वेषामिरज्यवो देवानां वामहः । विश्वे हि विश्वमहसो विश्वे यज्ञेषु
यज्ञियाः ॥ तेषां राजानोऽ अमृतस्य मंद्राऽ अर्यमा मित्रो वरुणः परिज्मा । कद्रुद्रो नृणां स्तुतो मरुतः पृषणो भगः ॥ उत्त

(१०।८।३) महीति पंचदशर्चस्य सूक्तस्य पार्थ्यस्तां न्वो विश्वे देवाः प्रस्तारं पंक्तिर्द्वितीया त्रयोदश्यनुष्टुभौ नवम्यक्षरैः पंक्तिरेकादशीन्यं
कुसारिण्यं त्यापुरस्ताद्बृहती ।

ऋक्सं.

अ. ८ अ. ४

॥ २९ ॥

नोनक्तमपांष्वणवसुसूर्यामासासदनायसधन्यो । सञ्चायत्साद्येषामर्हिवृषेभ्यः* ॥ २६ ॥ उतनोदेवावश्विनाशु
भस्पतीधामभिर्मित्रावरुणाऽऽरुण्यतां । महःसरायऽएषतेतिधन्वेवदुरिता ॥ उतनोरुद्राचिन्मृळतामश्विनाविश्वेदे
वासोरथस्पतिर्भगः । ऋभुर्वाजऽऋभुक्षणःपरिज्माविश्ववेदसः ॥ ऋभुर्ऋभुक्षाऽऋभुर्विधतोमदऽआतेहरीजुज्वान
स्यवाजिना । दुष्टरंयस्यसामचिदधग्यज्ञोनमानुषः ॥ कृधीनोऽअहयोदेवसवितःसचस्तुषेमघोना । सहोनऽइंद्रोव
हिभिर्न्येषांचर्षणीनांचक्ररश्मिनयौयुवे ॥ ऐषुंद्यावापृथिवीधातमहदस्मेवीरेषुविश्वचर्षणिश्रवः । पृक्षंवाजस्यसातये
पृक्षंरायोततुर्वणे ॥ २७ ॥ एतंशंसमिंद्रास्मयुष्टंकूचित्संतसहसावन्नभिष्टयेसदापाह्यभिष्टये । मेदतावेदतावसो ॥
एतमेस्तोमैतनानसूर्यैद्युतद्यामानंवावृधंतनृणां । संवननंनाभ्यंतष्टेवानपच्युतं ॥ वावर्तयेषांरायायुकैषांहिरण्ययी ।
नेमधितानपौस्यावृथेवविष्टांता ॥ प्रतहुःशीमेपृथवानेवेनेप्ररामेवौचमसुरेमघवत्सु । येयुक्त्वायपंचशतास्मयुपथावि
श्राव्येषां ॥ अधीन्वत्रसप्ततिचंसप्तच । सद्योदिदिष्टतान्वःसद्योदिदिष्टपार्थ्यःसद्योदिदिष्टमायवः+ ॥ २८ ॥ (१०।८।४)
प्रेतैवदंतुप्रवयंवदामग्रावभ्योवाचैवदतावदभ्यः । यदद्रयःपर्वताःसाकमाशवःश्लोकंघोषंभरथेंद्रायसोमिनः ॥ एतेव
दंतिशतवत्सहस्रवदभिक्रंदंतिहरितेभिरासभिः । विष्टीग्रावाणःसुकृतैःसुकृत्ययाहोतुश्चित्पूवैहविरचमाशत ॥ एतेव

(१०।८।४) प्रेतइतिचतुर्दशर्चस्यसूक्तस्यकाद्रवेयोर्बुदःसर्पोग्रावाणोजगतीपंचमीसप्तमीचतुर्दश्यस्त्रिष्टुभः ।

दंत्यविदन्ननामधुन्यूस्वयंतेऽअधिपक्वऽआमिषि । वृक्षस्यशाखामरुणस्यवत्संतस्तेसूर्भवावृषभाःप्रेमराविषुः ॥ बृहद्व
दंतिमदिरेणमंदिनेद्रक्रोशंतोविदन्ननामधु । संरभ्याधीराःस्वसृभिरनतिषुराघोषयंतःपृथिवीमुपब्दिभिः ॥ सुपर्णा
वाचमक्रतोपद्यव्याखरेकृष्णाऽइषिराऽअनतिषुः । न्युड्वित्युपरस्यनिष्कृतंपूरुरेतौदधिरसूर्यश्वितः ॥ २९ ॥ उ
ग्राऽइवप्रवहंतःसमार्यमुःसाकयुक्तावृषणोविभ्रंतोधुरः । यच्छुसंतोजग्रसानाऽअराविषुःशृण्वऽएषांप्रोथयोऽअर्वता
मिव ॥ दशावनिभ्योदशक्ष्येभ्योदशयोक्त्रेभ्योदशयोजनेभ्यः । दशाभीशुभ्योऽअर्चताजरंभ्योदशधुरोदशयुक्ताव
हभ्यः ॥ तेऽअद्रयोदशयंत्रासऽआशवस्तेषामाधानपयैतिहर्यंत । तऽऽसुतस्यसोम्यस्यांधसोशोःपीयूषंप्रथमस्यभेजिरे ॥
तेसोमाद्रोहरीऽइंद्रस्यनिसंतेशुंदुहंतोऽअध्यासतेगवि । तेभिर्दुग्धंपपिवान्तसोम्यमध्विद्रोवर्धतेप्रथतेवृषायते ॥ वृषा
वोऽअंशुर्नकिलारिषाथनळावंतःसदमित्थनाशिताः । रैवत्येवमहसाचारवःस्थनयस्यग्रावाणोऽअजुषध्वमध्वरं+
॥ ३० ॥ तृदिलाऽअतृदिलासोऽअद्रयोश्रमणाऽअशृथिताऽअमृत्यवः । अनतुराऽअजराःस्थामविष्णवःसुपीवसो
ऽअतृषिताऽअतृष्णजः ॥ ध्रुवाऽएवंपितरोयुगेयुगेक्षेमकामासःसदसोनयुंजते । अजुर्यःसोहरिषाचोहरिद्रवऽआ
द्यांरवैणपृथिवीमशुश्रुवुः ॥ तदिद्वदंत्यद्रयोविमोचनेयामंजस्पाऽइवघेदुपब्दिभिः । वपंतोबीजमिवधान्याकृतःपं

मंडलं १०

अनु. ८

॥ २९ ॥

चतिसोमं नमिनंति बप्संतः ॥ सुतेऽअध्वरेऽअधिवाचमक्रताक्रीळयोनमातरं तुदंतः । विषुमुंचासुषुबुषोमनीषां विवर्तं
तामद्रयश्चायमानाः ॥ ३१ ॥ इत्यष्टमाष्टके चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ ॥ ॥

पष्ठ्यायेवर्गाः ३१ सूक्तानि ९ ऋचः १६० ॥ त्यागः ॥ इंद्राये. २३ रक्षोघ्नेग्रय. २५ सूर्यवैश्वानराये. १९ इंद्राये. ४ इंद्रासोमाभ्या.
इंद्राये. १३ पुरुषाये. १६ अग्रय. १५ विश्वेभ्यो देवेभ्य. ३० [भे. प. विश्वेभ्यो दे. १ अग्रय. ३ विश्वेभ्यो देवेभ्य. ३ इंद्राये. विश्वेभ्यो देवेभ्य. ७
द्यावापृथिवीभ्या. विश्वेभ्यो देवेभ्य. ६ इंद्राये. विश्वेभ्यो देवेभ्य. द्यावापृथिवीभ्या. इंद्राये. विश्वेभ्यो देवेभ्य. ४] प्रावभ्य इदं १४ ॥ इत्यष्टमे चतुर्थः ॥

हयेद्वानोर्वशीमैळः पुरुरवाः पूर्वोषितान्कामान् पुनरासाद्या वरोद्धुमैच्छत्सातमनिच्छंती प्रत्याचष्टे हयऽइषुर्याकदा
सुदेवोतरिक्षप्रांसचेतितिस्रश्चैलवाक्यं शिष्टाऽउर्वश्याः प्रतेससोनाबरुः सर्वहरिवैद्रो हरिस्तुतिर्द्वित्रिष्टुवंतयाऽओ
षधीरुयधिकाथर्वणोभिषगोपधिस्तुतिरानुष्टुभैबृहस्पतेद्वादशाष्टिषेणो देवापिर्वृष्टिकामो देवांस्तुष्टावकनोवम्रो
वैखानस इंद्रदुवस्युर्वाद नो वैश्वदेवं तु त्रिष्टुवंतमुद्बुध्यध्वं बुधः सौम्यं ऋत्विक्स्तुतिर्वानवम्यं त्येजगत्यौ पंचमी बृहती
गायत्र्योर्मध्ये प्रतेमुद्गलोभार्म्यश्वोद्बुधणेन ऋषभेण च जिजिगायेति द्रौघणवाद्या तृतीयां त्याबृहत्यं आशुः सप्तो नै
द्रोप्रतिरथश्चतुर्था बार्हस्पत्योपां त्याप्वादेव्यं त्यानुष्टुम्मारुतीवासाव्येकादशाष्टकौ वैश्वामित्रः कदाकौत्सो दुर्मित्रो
नाम्ना सुमित्रो गुणतः सुमित्रो वानाम्ना दुर्मित्रो गुणतऽऔष्णिहं हरीवज्रं पिपीलिकमध्ये त्रिष्टुवंत्याद्या गायत्री वा ॥ ५ ॥

हरिः ओम् ॥ (१०।८।५) हये जाये मनसा तिष्ठो रेवचांसि मिश्राकृणवाव हैनु । ननामंत्राऽअनुदिताऽएते म
यस्करन्परं तरेच नाहन् ॥ किमेतावाचकृणवातवाहं प्राक्रमिषमुषसामग्रियेव । पुरुरवः पुनरस्तं परं हि दुरापनावातऽ
इवाहमस्मि ॥ इषुर्नश्रियऽइषुधेरसनागोषाः शतसानरंहिः । अवीरेकृतौ विदविद्युत्तन्नोरानमायुंचितयंतधुनयः ॥
सावसुदधतीश्वशुरायवयऽउषोयदिवष्ट्यंति गृहात् । अस्तं नक्षेयस्मिन्चाकन्दिवानकैश्चथितावैतसेन ॥ त्रिःस्रमाहः
श्रथयोवैतसेनोतस्ममेव्यैषृणासि । पुरुरवो नुतेकेतमायं राजामेवीरतन्वस्तदासीः ॥ १ ॥ यासुजणिः श्रेणिः सु
न्नऽआपिर्हृदे चक्षुर्नग्रंथिनी चरण्युः । ताऽअंजयोरुणयो न संस्रुः श्रियेगावो न धेनवो न वंत ॥ समस्मिन् जायमानऽआसत्
ग्राऽउतेमवर्धन्नद्यः स्वगूर्ताः । महेयत्त्वा पुरुरवोरणायावर्धयन्दस्युहत्याय देवाः ॥ सचायदासुजहतीष्वत्कममा
नुषीषुमानुषो निषेवे । अपस्मत्तरसंती न भुज्युस्ताऽअत्र सन्नथस्पृशो नाश्वाः ॥ यदासुमतोऽअमृतासु निस्पृक्संक्षोणी
भिः क्रतुभिर्नपृके । ताऽआतयो न तन्वः शुभतस्वाऽअश्वांसो न क्रीळयो दंशानाः ॥ विद्युन्नयापतंती दिविद्योद्भरंती मेऽ
अप्याकाम्यानि । जनिष्टोऽअपो नर्यः सुजातः प्रोर्वशीतिरतदीर्घमायुः ॥ २ ॥ जज्ञिषऽइत्थागोपी ध्यायहि दधात

(१०।८।५) हये जाये इत्यष्टादशर्चस्य सूक्तस्य आद्या तृतीया षष्ठी नवम्यादि चतसृणां चतुर्दशी सप्तदशीत्येवं नवानामैळः पुरुरवाः ऋषिरुर्वशी
देवता शिष्टानामुर्वशी ऋषिका पुरुरवा देवता त्रिष्टुप् ।

तुंरुवोमऽओजः । अशासत्वाविदुषीसस्मिन्नहन्नमऽआशृणोःकिमभुग्वदासि ॥ कदासूनुःपितरंजातऽइच्छाच्चक्रं
नाश्रुवर्तयद्विजानन् । कोदपंतीसमनसावियूयोदधयदग्निःश्वशुरेषुदीदयत् ॥ प्रतिब्रवाणिवर्तयतेऽअश्रुचक्रनक्रंद
दाधेशिवायै । प्रतत्तेहिनवायत्तेऽअस्मपरेह्यस्तैनहिमूरमापः ॥ सुदेवोऽअद्यप्रपतेदनावृत्परावतैपरमांगंतवाऽउ ।
अधाशयीतनिर्ऋतेरुपस्थेधैनवृकारभसासोऽअद्युः+ ॥ पुंरुवोमामृथामाप्रपसोमात्वावृकासोऽअशिवासऽउक्षन् ।
नवैस्त्रैणानिसख्यानिंसतिसालावृकाणांहृदयान्येता+ ॥ ३ ॥ यद्विरूपाचरंमर्त्येष्ववसंरात्रीःशरदश्चतस्रः । घृतस्य
स्तोकंसकृदहऽआश्रांतादेवेदंतातृपाणाचरामि ॥ अंतरिक्षप्रारजसोविमानीमुपशिक्षाम्युर्वशीवसिष्ठः । उपत्वार
तिःसुकृतस्यतिष्ठान्निवर्तस्वहृदयंतप्यतेमे ॥ इतित्वादेवाऽइमऽआहुरैल्यथैमेतद्भवसिमृत्युबधुः । प्रजातैदेवान्हवि
षायजातिस्वर्गऽउत्त्वमपिमादयासे ॥ ४ ॥ (१०।८।६) प्रतेमहेविदथैशंसिंहरीप्रतैवन्वेवनुषोहर्यंतमद । घृतंन
योहरिंभिश्चारुसेचतऽआत्वाविशंतुहरिर्वपसंगिरः ॥ हरिंहियोनिमभियेसमस्वरन्निह्वंतोहरीदिव्यंयथासदः । आ
यंपूणतिहरिर्भिर्नधेनवऽइंद्रायशूषंहरिवंतमर्चत ॥ सोऽअस्यवज्रोहरितोयऽआयसोहरिर्निकामोहरिरागभस्त्योः ।

(१०।८।६) प्रतइतित्रयोदशर्चस्यसूक्तस्यांगिरसोवरुहरिर्जगत्वंत्येद्वेत्रिष्टुभौ (ऐंद्रःसर्वहरिर्वधिरत्र । हरिरीतींद्रनाम । शौनकस्तु
मुखतएवैतत्सूक्तमैद्रमित्याह । हरिरीतींद्राश्वनामेतिषकश्चिन् । एवंहरिशब्दार्थेविप्रतिपत्ताव्याकरोदितहरिशब्दोच्चारणयुक्तमुत्पत्त्यामः) ।

द्युम्नीसुशिप्रोहरिमन्युसायकऽइंद्रेनिरूपाहरितामिमिक्षिरे ॥ दिविनकेतुरधिधायिहर्त्यतोविव्यचद्वज्रोहरितोनरं ह्या ।
तुददहिंहरिंशिप्रोयऽआयसःसहस्रशोकाऽअभवद्धरिभुरः+ ॥ त्वंत्वमहर्त्यथाऽउपस्तुतःपूर्वैभिरिंद्रहरिकेशयज्वभिः ।
त्वंहर्त्यसितवृषिभ्यमुक्थ्य १ मसामिराधौहरिजातहर्त्यतं+ ॥ ५ ॥ तावज्जिणंमंदिनंस्तोम्यंमदऽइंद्रंथैवहतोहर्त्यताहरी ।
पुरुष्यस्मैसर्वनानिहर्त्यतऽइंद्रायसोमाहरयोदधन्विरे ॥ अरंकामायहरयोदधन्विरेस्थिरायहिन्वन्हरयोहरीतुरा ।
अर्वेन्द्रियोहरिभिर्जोषमीयतेसोऽअस्यकामंहरिवंतमानशे ॥ हरिंश्मशारुहरिकेशऽआयसस्तुरस्पेयेयोहरिपाऽअवर्धत ।
अर्वेन्द्रियोहरिर्भिर्वाजिनीवसुरतिविश्वादुरितापारिषद्वरी ॥ स्रुवेवयस्यहरिणीविपेततुःशिप्रैवाजायहरिणीदविध्वतः ।
प्रयत्कृतेचमसेमर्मैजद्वरीपीत्वामदस्यहर्त्यतस्यांधसः ॥ उत्तस्मसद्गहर्त्यतस्यपस्त्योऽरत्योनवाजंहरिवाँऽअचिक्रदत् ।
महीचिद्धिधिषणाहर्त्यदोजसाबहद्वयोदधिषेहर्त्यतश्चिदा+ ॥ ६ ॥ आरोदसीहर्त्यमाणोमहित्वानव्यंनव्यंहर्त्यसिमन्मनुप्रियं ।
प्रपस्त्यमसुरहर्त्यतंगोराविष्कृधिहरयेसूर्याय ॥ आत्वाहर्त्यतंप्रयुजोजनानारथैवहतुहरिंशिप्रमिंद्र । पित्रायथाप्रतिभृत
स्यमध्वोहर्त्यन्यज्ञसंधमादेदशोणिं ॥ अपाःपूर्वेषांहरिवःसुतानामथोऽइंद्रंस्वन्नंकेवलंते । ममद्विसोमंमधुमंतमिंद्रसत्रावृ
षन्जठरऽआवृषस्व ॥ ७ ॥ (१०।८।७) याऽओषधीःपूर्वाजातादेवेभ्यस्त्रियुगंपुरा । मनैनुवभ्रूणामहंशतंधामानिसप्तचं ॥

(१०।८।७) याओषधीरितित्रयोविंशत्यृचस्यसूक्तस्यार्थवर्णोभिपगोषधयोनुष्टुप ।

शतंवोऽअंबधामानिसहस्रमुतवोरुहः । अधाशतक्रत्वोयुयमिममैऽअगदंकृत ॥ ओषधीःप्रतिमोदध्वंपुष्पवतीःप्रसूव
रीः । अश्वोऽइवसजित्वरीर्वीरुधःपारयिष्णवः* ॥ ओषधीरितिमातरस्तद्वोदेवीरुपब्रुवे । सनेयमश्वंगावासऽआत्मा
नंतवपूरुष ॥ अश्वत्थेवोनिषदनंपर्णेवोवसतिष्कृता । गोभाजऽइत्किलासथयत्सनवधपूरुष ॥ ८ ॥ यत्रौषधीःसमगम
तराजानःसमिताविव । विप्रःसऽउच्यतेभिषग्रक्षोहामीवचातनः ॥ अश्ववतीसोमावतीमूर्जयतीमुदोजसं । आवि
त्तिसर्वाऽओषधीरस्माऽअरिष्टतातये ॥ उच्छुष्माऽओषधीनांगावोगोष्ठादिवेरते । धनैःसनिष्यंतीनामात्मानंतवपू
रुष ॥ इष्कृतिर्नामवोमाताथोयुयस्थनिष्कृतीः । सीराःपतत्रिणीस्थनयदामयतिनिष्कृथ ॥ अतिविश्वाःपरिष्ठाःस्ते
नऽइवप्रजमक्रमुः । ओषधीःप्राचुच्यवुर्यत्किंचतन्वोऽरुपः ॥ ९ ॥ यदिमावाजयन्नहमोषधीर्हस्तऽआदधे । आत्मा
यक्ष्मस्यनश्यतिपुराजीवगृभोयथा ॥ यस्यौषधीःप्रसर्पधांगमंगंपरुष्परुः । ततोयक्ष्मंविबाधध्वऽउग्रोमध्यमशीरिव ॥
साकंयक्ष्मप्रपतचाषेणकिकिदीविना । साकंवातस्यध्राज्यासाकंनश्यनिहाकया ॥ अन्यावोऽअन्यामवत्वन्यान्यस्या
ऽउपावत । ताःसर्वाःसंविदानाऽइदमेप्रावतावचः ॥ याःफुलिनीर्याऽअफलाऽअपुष्पायाश्चपुष्पिणीः । बृहस्पतिप्र
सूतास्तानोमुंचंतव्हंसः ॥ १० ॥ मुंचंतुमाशपथ्याऽदुधोवरुण्यादुत । अधोयमस्यपड्डीशात्सर्वस्मादेवकित्विषात् ॥
अवपतंतीरवदन्दिबऽओषधयस्परि । यंजीवमश्रवामहैनसरिप्यातिपूरुषः ॥ याऽओषधीःसोमराज्ञीर्वह्नीःशतविच

क्षणाः । तासांत्वमस्युत्तमारं कामायशंहदे+ ॥ याऽओषधीःसोमराज्ञीर्विष्टिताःपृथिवीमनु । बृहस्पतिप्रसूताऽअस्यै
संदत्तवीर्यं* ॥ मावोरिषत्वनितायस्मैचाहंखनामिवः । द्विपच्चतुष्पदस्माकंसर्वमस्त्वनातुरं+ ॥ याश्चेदमुपशृण्वंति
याश्चदूरंपरांगताः । सर्वाःसंगत्यवीरुधोस्यैसंदत्तवीर्यं ॥ ओषधयःसंवदंतेसोमेनसहराज्ञा । यस्मैकृणोतिब्राह्मणस्तरा
जन्यारयामसि ॥ त्वमुत्तमास्योषधेतववृक्षाऽउपस्तयः । उपस्तिरस्तुसोऽस्माकंयोऽअस्माँऽअभिदासति ॥ ११ ॥
॥ (१०।८।८) बृहस्पतेप्रतिमेदेवतामिहिमित्रोवायद्वरुणोवासिपुषा । आदित्यैर्वायद्वसुभिर्मरुत्वान्तसपर्जन्यंशंतनवे
वृषाय ॥ आदेवोदूतोऽअजिराश्चिकित्वान्त्वद्देवापेऽअभिमामगच्छत् । प्रतीचीनःप्रतिमामाववृत्स्वदधामितेद्युमतीं
वाचमासन्+ ॥ अस्मैर्धेहिद्युमतींवाचमासन्बृहस्पतेऽअनमीवामिषिरां । ययावृष्टिशंतनवेवनावदिवोद्वप्सोमधुमाँऽ
आविवेश ॥ आनोद्वप्सामधुमंतोविशंत्विद्रद्वेह्यधिरथंसहस्रं । निषीदहोत्रमृतुथार्यजस्वदेवान्देवापेहविषासपर्यं ॥
आर्ष्टिषेणोहोत्रमृषिर्निषीदन्देवापिर्देवसुमतिंचिकित्वान् । मऽउत्तरस्मादधरंसमुद्रमपोदिव्याऽअसृजद्वर्ष्याऽअ
भि+ ॥ अस्मिन्समुद्रेऽअध्युत्तरस्मिन्नापोदेवेभिर्निवृताऽअतिष्ठन् । ताऽअद्रवन्नार्ष्टिषेणेनसृष्टादेवापिर्नाप्रेषितामृक्षि

(१०।८।८) बृहस्पतइतिद्वादशर्चस्यसूक्तस्यार्ष्टिषेणोदेवापिर्देवाभिप्रुप । (शौनकस्त्वस्मिन्सूक्तेआद्यानांचतसृणांबृहस्पतिसतश्रत-
सृणांदेवास्ततःपंचानामग्निरित्येवंदेवताव्यवस्थामाह) ।

णीषु ॥ १२ ॥ यहेवापिः शतं न वेपुरो हितो होत्राय वृत्तः कृपयन्नदीधेत् । देवश्रुतैर्वृष्टिर्विनिर्माणो बृहस्पतिर्वाचमस्माऽ
अयच्छत् ॥ यत्वा देवापिः शुशुचानोऽअग्रऽआर्ष्टिषेणो मनुष्यः समीधे । विश्वेभिर्देवैरनुमद्यमानः प्रपर्जन्यमीरयावृ
ष्टिमंतं ॥ त्वां पूर्वऽऋषयो गीर्भिरायन्त्वामध्वरेषु पुरुहूत विश्वे । सहस्राण्यधिरथान्यस्मेऽआनो यज्ञरोहिदुश्चोपयाहि ॥
एतान्यग्नेन वतिर्न वत्वेऽआहुतान्यधिरथा सहस्रा । तेभिर्वधस्वतन्वः शूरपूर्वादिर्वोनो वृष्टिर्मिषितो रीरिहि ॥ एतान्य
ग्नेन वतिसहस्रासंप्रयच्छवृष्णऽइंद्राय भागं । विद्वान्पथऽऋतुशो देवयानानप्यौलानं दिवि देवेषु धेहि ॥ अग्नेबाधस्व वि
मृधो विदुर्गहापामी वामपरक्षांसि सेध । अस्मात्समुद्राद्बृहतो दिवो नो पांभूमानमुपनः सृजेह ॥ १३ ॥ (१०।८।९)
कन्नश्चित्रभिषण्यसि चिकित्वान्पृथुग्मानं वाश्रं वा वृधधै । कतस्य दातुशर्वसोऽन्युष्टौ तक्षद्वज्रैर्वृत्रतुरमपि न्वत् ॥ सहिद्यु
ताविद्युतावेतिसामपृथुं योनिमसुरत्वासंसाद । ससनीं छेभिः प्रसहानोऽअस्य भ्रातुर्नऽऋते सप्तथस्य मायाः ॥ सबाजं
यातापदुष्पदायन्स्वर्षातापरिषदत्स निप्यन् । अनर्वायच्छतदुरस्य वेदोऽग्निरिन्द्रदेवाऽअभिवर्षसाभूत् ॥ सयह्योऽ
वनीगोण्वर्वाजुहोतिप्रधन्यासुसक्षिः । अपादो यत्र युज्यासोरथाद्रोण्यश्वासऽईरते घृतं वाः ॥ सरुद्रेभिरशस्तवारऽ
ऋभ्वाहित्वीगयमारेऽअवद्यऽआगात् । वज्रस्य मन्ये मिथुनाविवर्त्रीऽअन्नमभीत्यारोदयन्मुषायन् ॥ सऽइहासंतुवी

(१०।८।९) कन्न इति द्वादशर्चस्य सूक्तस्य वैखानसो वज्रइंद्रविष्टुः ।

खंपतिर्दन्षच्छक्षं त्रिशीर्षाणैर्दमन्यत् । अस्य त्रितो न्वोजसा वृधानो विपावराहमयोऽअग्रयाहन् ॥ १४ ॥ सद्रुहणे मनु
षऽऊर्ध्वसानऽआसाविषदर्शसानाय शरं । सनृतमोनहुषोऽस्मत्सुजातः पुरोभिन्दर्हन्दस्य हत्ये ॥ सोऽअभ्रियोनयवस
ऽउदन्यन्क्षयाय गातुं विदन्नोऽअस्मे । उपयत्सीदुदिंदुं शरीरैः श्येनो योपाष्टिर्हतिदस्यून ॥ सत्राधतः शवसानेभिरस्य कु
त्साय शुष्णं कृपणे परादात् । अयंकविर्मनयच्छस्यमानमत्कं योऽअस्य सनिंतो तनृणां ॥ अयंदंशस्य त्रयैर्भिरस्य दस्मो
देवेभिर्वरुणो न मायी । अयंकनीनऽऋतुपाऽअवेद्यभिर्मिताररुयश्चतुष्पात् ॥ अस्य स्तोमैर्भिरौशिजऽऋजिश्वाव्रजंदर
यद्वृषभेण पिप्रौः । सुत्वाय घजतो दीदयद्भीः पुरऽइयानोऽअभिवर्षसाभूत् ॥ एवामहोऽअसुरवक्षथाय वज्रकः पडि
रुपसर्पादिर्द्रौ । सऽइयानः करतिस्वस्तिमस्माऽइषमूर्जसुक्षितिं विश्वमाभाः ॥ १५ ॥ (१०।९।१) इंद्रहृद्यमघवन्त्वा
वदिद्भुजऽइहस्तुतः सुतपावो धिनो वृधे । देवेभिर्नः सविता प्रावतु श्रुतमासर्वतातिमर्दितं वृणीमहे ॥ भराय सुभरतभा
गमत्विषयं प्रवाय वैशुचिपेक्रंददिष्टये । गौरस्य यः पर्यसः पीतिमानं शऽआसर्व ॥ आनो देवः सविता साविषद्वयऽऋजूय
ते यजमानाय सुन्वते । यथा देवान् प्रतिभूषेम पाकवदासर्व ॥ इंद्रोऽअस्मे सुमनाऽअस्तु विश्वहारा जासोमः सुवितस्या

नवमेनुवाके त्रयोदशसूक्तानि (१०।९।१) इंद्रहृद्येति द्वादशर्चस्य सूक्तस्य वादनो दुवस्युर्विश्वे देवा जगत्या त्रिष्टुप् (भेदपक्षे - विश्वे देवाः १०
इंद्रादिती १ इंद्रः १ एवं १२) ।

धेतुनः । यथायथामित्रधितानिसंदधुरासर्वं ॥ इंद्रऽउक्थेनशर्वसापरुर्दधेबृहस्पतेप्रतरितास्यायुषः । यज्ञोमनुः
प्रमतिर्नःपिताहिक्रमासर्वं ॥ इंद्रस्यनुसुकृतंदैव्यंसहोभिर्गृहेजरितामेधिरःकविः । यज्ञश्चभूद्विदथेचारुरंतमुऽआस
र्वं ॥ १६ ॥ नवोगुहाचक्रमभूरिदुःकृतंनाविष्ट्वैवसवोदेवहेळनं । मार्किर्नोदेवाऽअनृतस्यवर्षसुऽआसर्वं ॥ अपा
मीवांसवितासाविषक्यग्वरीयऽइदपसेधन्वद्रयः । ग्रावायत्रमधुषुदुच्यतेबृहदासर्वं ॥ ऊर्ध्वोऽग्रावावसवोस्तुसोत
रिविश्वाद्वेषांसिसनुतयुयोत । सनोदेवःसवितापायुरीड्यऽआसर्वं ॥ ऊर्जगावोयवसेपीवोऽअत्तनऽऋतस्ययाःसद
नेकोशोऽअङ्घ्वे । तनूरेवतन्वोऽअस्तुभेषजमासर्वं ॥ ऋतुप्रावाजरिताशश्वतामवऽइन्द्रऽइन्द्राप्रमतिःसुतावतां ।
पूर्णमूर्धदिव्ययस्यसिक्तयऽआसर्वं ॥ चित्रस्तेभानुःऋतुप्राऽअभिष्टिःसंतिस्पृधोजरणिप्राऽअधृष्टाः । रजिष्ठयार
ज्यापश्वऽआगोस्तूर्तुर्षेतिपर्यग्रदुवस्युः+ ॥ १७ ॥ (१०।९।२) उद्बुध्यध्वंसमनसःसखायःसमग्निमिध्वंबहवःसनी
ळाः । दधिक्रामग्निमुषसंचदेवीमिन्द्रावतोवसेनिह्वेयः ॥ मंद्राकृणुध्वंभियऽआतनुध्वंनावमरित्रपरणीकृणुध्वं । इ
कृणुध्वमायुधार्कृणुध्वंप्रांचैयज्ञप्रणयतासखायः ॥ युनक्तसीरावियुगातनुध्वंकृतेयोनौवपतेहवीजं । गिराचश्रुष्टिः

(१०।९।२) उद्बुध्यध्वमितिद्वादशर्चस्यसूक्तस्यसौम्योबुधोविश्वेदेवास्त्रिष्टुप्चतुर्थीषष्ठ्यागायत्र्यौपंचमीबृहतीनवमीद्वादश्यौजगत्यौ
(ऋत्विजोदेवतावा) ।

सभराऽअसंज्ञोनेदीयऽइत्सृण्यःपक्रमेयात् ॥ सीरायुंजंतिकवयोयुगावितन्वतेपृथक् । धीरादेवेषुसुमया+ ॥ निरा
हावान्कृणोतनुसंवरत्रादधातन । सिंचामहाऽअवतमुद्रिणवयंसुषेकमनुपक्षितं ॥ इष्कृताहावमवतंसुवरत्रंसुषेचनं ।
उद्रिणंसिंचेऽअक्षितं ॥ १८ ॥ प्रीणीताश्वान्हितंजयाथस्वस्तिवाहरथमितकृणुध्वं । द्रोणाहावमवतममचक्रमंसत्र
कोशंसिंचतानुपाणं ॥ व्रजंकृणुध्वंसहिवोनुपाणोवर्मसीव्यध्वंबहुलापृथूनि । पुरःकृणुध्वमायसीरधृष्टामावःसुस्रोच्च
मसोहंहतातं+ ॥ आवोधियैयज्ञियावर्तऽऊतयेदेवादेवीयंजतांयज्ञियामिह । सानोदुहीयद्यवसेवगत्वीसहस्रधाराप
यसामहीगौः+ ॥ आतूषिंचहरिमींद्रोरुपस्थेवाशीभिस्तक्षताइमन्मयीभिः । परिष्वजध्वंदशंकक्ष्याभिरुभेधुरौप्रतिव
हियुनक्त ॥ उभेधुरौवाहिरापिब्दमानोतयोनैवचरतिद्विजानिः । वनस्पतिंवनऽआस्थापयध्वंनिषूदधिध्वमस्वनंतऽ
उत्सं ॥ कपृन्नरःकपृथमुहधातनचोदयतखुदतवाजसातये । निष्टिग्यःपुत्रमाच्यावयोतयऽइंद्रसबाधऽइहसोमपीत
ये ॥ १९ ॥ (१०।९।३) प्रतेरथमिथुकृतमिंद्रोवतुधृणुया । अस्मिन्नाजौपुरुहूतश्रवाय्येधनभक्षेधुनोव ॥ उत्स

(१०।९।३) प्रतेरथमितिद्वादशर्चस्यसूक्तस्यभार्ग्यश्वोमुद्रलोदुघणस्त्रिष्टुप्आद्यातृतीयांत्याबृहत्यः । (प्रतेरथमितिःसूक्तदेवतावे
विप्रतिपत्तिःपरस्परमाचार्याणां । उक्तंचशौनकेन—प्रेतीतिहाससूक्तमुमन्यतेशाकटायनः । यास्कोद्वौघणमैत्रवावैश्वदेवंतुशौनकः । आजान
वेनंभार्ग्यश्वइंद्रासोमौतुमुद्रलइति ।)

वातोवहतिवासोऽस्याऽअधिरथयदजयत्सहस्रं । रथीरभून्मुद्गलानीगविष्टौभरैकृतंन्यचेदिद्रसेना ॥ अंतर्त्यच्छ
जिघांसतोवज्रमिन्द्राभिदासतः । दासस्यवामघवन्नार्थस्यवासनुतर्यवयावधं ॥ उद्गोहदमपिबज्रहृषाणःकूटस्मृतंहृद
भिमातिमेति । प्रमुष्कभारःश्रवऽश्चमानोजिरंबाहूऽअभरत्सिषासन् ॥ न्यक्रंदयन्नुपयंतऽएनममैहयन्वृषभमध्य
ऽआजेः । तेनसूभवंशतवत्सहस्रंगवांमुद्गलःप्रधनेजिगाय ॥ ककर्दवेवृषभोयुक्तऽआसीदवावचीत्सारथिरस्यकेशी ।
दुधैर्युक्तस्यद्रवतःसहानसऽक्रच्छंतिष्मानिष्पदोमुद्गलानी ॥ २० ॥ उत्तप्रधिमुदहन्नस्यविद्वानुपायुनग्वंसंगमत्रशि
क्षन् । इन्द्रऽउदावत्पतिमध्यानामरैहतपद्याभिःकुकुम्भान् ॥ शुनमष्टाव्यचरत्कपदीवरत्रायांदावानह्यमानः । नृम्णा
निकृष्वन्बहवेजनायगाःपस्पशानस्तविधीरधत्त ॥ इमंतंपश्यवृषभस्ययुंजकाष्ठायामध्योदुघणंशयानं । येनजिगायंश
तवत्सहस्रंगवांमुद्गलःपृतनाज्येषु ॥ आरेऽअघाकोन्वी१त्थाददर्शयंयुंजंतितित्त्वास्थापयति । नास्मैतृणोदकमभर
न्त्युत्तरोधुरोवहतिप्रदेदिशत् ॥ परिवृक्तेवपतिविद्यमानदूपीप्यानाकूचक्रेणवसिंचन् । एषैष्याचिद्रथ्याजयेमसुमंगलंसि
नवदस्तुसातं ॥ त्वंविश्वस्यजगतश्चक्षुरिन्द्रासिचक्षुषः । वृषायदाजिवृषणासिषाससिचोदयन्वाधिणायुजा ॥ २१ ॥
(१०।९।४) आशुःशिशानोवृषभोनभीमोधनाघ्नःक्षोभणश्चर्षणीनां । संक्रंदनोनिमिषऽएकवीरःशतंसेनाऽअज

(१०।९।४) आशुःशिशानइतित्रयोदशर्चस्यसूक्तस्यैद्रोप्रतिरथइन्द्रश्चतुर्ध्याबृहस्पतिर्द्वादश्याअप्वादेव्यंत्यायामरुतस्त्रिष्टुब्त्यानुष्टुप् ।

यत्साकमिन्द्रः ॥ संक्रंदनेनानिमिषेणजिष्णुनायुत्कारेणदुश्च्यवनेनधृष्णुना । तदिद्रेणजयततत्सहध्वंयुधोनरऽइषुह
स्तेनवृष्णा ॥ सऽइषुहस्तैःसनिषंगिभिर्वशीसंस्त्रष्टासयुधऽइद्रोगुणनं । संसृष्टजित्सोमपाबाहुशर्ध्वै१प्रधन्वाप्रतिहि
ताभिरस्ता ॥ बृहस्पतेपरिदीयारथेनरक्षोहामित्राऽअपबाधमानः । प्रभंजन्त्सेनाःप्रमृणोयुधाजयन्नस्माकमेध्यविता
रथानां ॥ बलविज्ञायःस्थविरःप्रवीरःसहस्वान्वाजीसहमानऽउग्रः । अभिवीरोऽअभिसत्वासहोजाजैत्रमिन्द्ररथमातिष्ठ
गोवित् ॥ गोत्रभिदैगोविद्वज्रबाहुंजयंतमज्मप्रमृणंतमोजसा । इमंसजाताऽअनुवीरयध्वमिन्द्रसखायोऽअनुसंरभ
ध्वं ॥ २२ ॥ अभिगोत्राणिसहसागाहमानोदयोवीरःशतमन्युरिन्द्रः । दुश्च्यवनःपृतनाषाळयुध्यो३स्माकंसेनाऽअव
तुप्रयुत्सु ॥ इन्द्रऽआसानेताबृहस्पतिर्दक्षिणायज्ञःपुरऽस्तुसोमः । देवसेनानामभिभंजतीनांजयंतीनामरुतोयंत्व
मै ॥ इन्द्रस्यवृष्णोवरुणस्यराज्ञऽआदित्यानामरुतांशर्ध्वऽउग्रं । महामनसांभुवनच्यवानांघोषोदेवानांजयंतामुदस्था
त् ॥ उद्धर्षयमघवन्नायुधान्युत्सत्त्वंनामामकानांमनांसि । उद्धृत्रहन्वाजिनांवाजिनान्युद्रथानांजयतांयंतुघोषाः ॥
अस्माकमिन्द्रःसमृतेषुध्वजेष्वस्माकंयाऽइषवस्ताजयंतु । अस्माकंवीराऽउत्तरेभवंत्वस्मांऽउदेवाऽअवताहवेषु ॥ अमी
षांचिचंप्रतिलोभयंतीगृहाणांगान्यप्येपरैहि । अभिप्रेहिनिदैहहृत्सुशोकैरंधेनामित्रास्तमसासत्तंतां ॥ प्रेताजयतानर

(आशुःशिशानःसूक्तोपांत्यायाअप्वादेवीत्यनुक्रमण्यामप्वादेवीतिशोनक्रीये)

इंद्रोवःशर्मयच्छतु । उग्रावःसंतुबाहवोनाधुष्यायथासथ ॥ ॥ (परिशिष्टं ॥ असौयासेनामरुतःपरेषामभ्यैतिनऽओज
सास्पधमाना । तांग्रहृततमसापप्रतेनयथामीषाऽअन्योऽअन्यनजानात् ॥ अंधाऽअमित्राभवताशीर्षाणाऽअहयऽइव ।
तेषां वोऽअग्निर्दग्धानामग्निमूढानामिंद्रोहंतुवरंवरं ॥ २३ ॥ (१०।९।५) असाविसोमःपुरुहृतुभ्यंहरिभ्यांयज्ञ
मुपयाहितूयं । तुभ्यंगिरोविप्रवीराऽइयानादधन्विरऽइद्रुपिबासुतस्य ॥ अप्सुधूतस्यहरिवःपिबेहनृभिःसुतस्यजठरं
पृणस्व । मिमिक्षुर्यमद्रयऽइद्रुतुभ्यंतेभिर्वधस्वमदमुकथवाहः ॥ प्रोग्रांपीतिवृष्णऽइयमिसत्यांप्रयैसुतस्यहयंश्वतुभ्यं ।
इंद्रधेनाभिरिहमादयस्वधीभिर्विश्वाभिःशच्यागृणानः+ ॥ ऊतीशचीवस्तववीर्येणवयोदधानाऽउशिजऽऋतज्ञाः ।
प्रजावदिंद्रमनुषोदुरोणेतस्थुर्गणतःसधमाद्यासः ॥ प्रणीतिभिष्टेहयंश्वसुष्टोःसुषुम्नस्यपुरुचोोजनासः । मंहिष्मतिं
वितिरेदधानाःस्तोतारऽइंद्रतवसूनुताभिः ॥ २४ ॥ उपब्रह्माणिहरिवोहरिभ्यांसोमस्ययाहिपीतयेसुतस्य । इंद्रत्वा
यज्ञःक्षममाणमानद्दाश्वाऽअस्यध्वरस्यप्रकेतः+ ॥ सहस्रवाजमभिमातिषाहंसुतेरणमघवानंसुवृकिं । उपभूषंतिगि
रोऽअप्रतीतमिंद्रमस्याजरितुःपनंत ॥ सप्तपदेदिवीःसुरणाऽअमृक्कायाभिःसिंधुमतरऽइंद्रपुर्भित् । नवर्तिस्रोत्यान
वचस्रवतीदेवेभ्योगातुमनुषेचविंदः ॥ अपोमहीरभिशस्तेरमुंचोजागरास्वधिदेवऽएकः । इंद्रयास्त्वंबृत्रतूयंचकथं

(१०।९।५) असावीत्येकादशर्चस्यसूक्तस्यवैश्वामित्रोष्टकइंद्रश्चिष्टुप् ।

ताभिर्विश्वायुस्तन्वैपुपुष्याः ॥ वीरेण्यःऋतुरिंद्रःसुशस्तिरुतापिधेनापुरुहृतमीष्टे । आर्देयद्वृत्रमकृणोदुलोकंससाहेश
ऋःपृतनाऽअभिष्टिः+ ॥ शुनंहवेममघवानमिंद्रमस्मिन्भरेनृतमंवाजसातौ । शृण्वंतमुग्रमूतयेसमत्सुभ्रंतंवृत्राणिसंजि
तंधनानां ॥ २५ ॥ (१०।९।६) कृदावसोस्तोत्रंहर्यतऽआवश्मशारुधृद्वाः । दीर्घसुतंवाताप्याय ॥ हरीयस्यसुयु
जाविप्रतावेरवतानुशेषा । उभारजीनकेशिनापतिर्दन्+ ॥ अपयोरिंद्रःपापजऽआमतांनशश्रमाणोबिभीवान् । शुभे
यद्युयुजेतविषीवान् ॥ सचायोरिंद्रश्चक्रेषऽआँऽउपानसःसपर्यन् । नदयोर्विप्रतयोःशूरऽइंद्रः ॥ अधियस्तस्यैकेश
वंताव्यचस्वतानपुष्टै । वनोतिशिप्राभ्यांशिप्रिणीवान् ॥ २६ ॥ प्रास्तौहृष्वौजाऽऋष्वेभिस्ततक्षशूरःशर्वसा । ऋभु
र्नक्तुभिर्मातरिश्वा ॥ वज्रंयश्चक्रेसुहनायदस्यवेहिरीमशोहिरीमान् । अरुतहनुरहुतंनरजः ॥ अवनोवृजिनादिशी
ह्युचावनेमानृचः । नाब्रह्मायज्ञऽऋधग्जोषतित्वे+ ॥ ऊर्ध्वायचैत्रेतिनीभूद्यज्ञस्यधूर्षुसद्मन् । सजूर्नावस्वयशसंसचा
योः+ ॥ श्रियेतेपृश्निरुपसेचनीभूच्छ्रियेदर्विररेपाः । यथास्वेपात्रैसिंचसऽउत्+ ॥ शतंवायदसुर्यप्रतित्वासुमित्रऽइ
त्थास्तौहुर्मित्रऽइत्थास्तौत् । आवोयहस्युहत्यैकुत्सपुत्रंआवोयहस्युहत्यैकुत्सवत्सं+ ॥ २७ ॥ इत्यष्टमाष्टकेपं
चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

(१०।९।६) कदेत्येकादशर्चस्यसूक्तस्यकौत्सोदुर्मित्रइंद्रउजिक् आद्यागायत्रीवा द्वितीयासप्तम्यौपिपीलिकमध्येअंत्यात्रिष्टुप् ।

एकषष्ट्याभ्यायेकर्माः २७ सूक्तानि ११ ऋचः १४९ ॥ त्यागः ॥ उर्वश्या. पुरुरवस. उर्वश्या. पुरुरवस.२ उर्वश्या. पुरुरवस. उर्वश्या.३ पुरुरवस. उर्वश्या. पुरुरवस. उर्वश्या. पुरुरवस.२ उर्वश्या. पुरुरवस. इंद्राये.१३ ओषधीभ्य.२३ देवेभ्य. १२ [भे. प. बृहस्पतय.३ देवेभ्य.४ अग्नय.५] इंद्राये.१२ विश्वेभ्योदेवेभ्य.२४ [भे. प. विश्वेभ्योदे.१० इंद्रादितिभ्या. इंद्राये. ऋत्विज.१२] द्रुषणाये.१२ इंद्राये.३ बृहस्पतय. इंद्राये.७ अप्वायैदेव्याइ. मरुद्भ्य. इंद्राये.२२ ॥ इत्यष्टमेपंचमः ॥

उभौभूतांशःकाश्यपआश्विनमाविर्दिव्योदक्षिणावाप्राजापत्यादक्षिणांतद्वात्स्वौचतुर्थीजगतीकिमिच्छंती
पणिभिरसुरैर्निगूढागाअन्वेष्टुसरमांदेवशुनीमिंद्रेणप्रहितामयुग्भिःपणयोमित्रीयंतःप्रोचुःसातान्युग्मांत्याभि
रनिच्छंतीप्रत्याचष्टेतेवदन्तसप्तजुहूर्ब्रह्मजायाब्राह्मोवोर्ध्वनाभवैश्वदेवंद्व्यनुष्टुबंतंसमिद्धऽएकादशजमदग्निस्त
त्सुतोवारामआप्रियःपरेचत्वारोवैरूपामनीषिणोदशाष्टादंष्ट्रंइंद्रपिबनभःप्रभेदनस्तमस्यशतप्रभेदनोत्यात्रिष्टुप्
घर्मासध्निस्तापसोवाघर्मोवैश्वदेवंचतुर्थीजगतीचित्रऽइन्नववाष्टिंहव्यउपस्तुतआग्नेयंजागतंत्रिष्टुप्शक्यंतपिब
स्यौरोग्नियुतोग्नियूपोवानवाउभिधुर्धनान्नदानप्रशंसाचाद्येजगत्यावग्नेहंस्युरुक्षयऽआमहीयवऽआग्नेयंराक्षोमं
गायत्रंत्वितिवैसोर्नैद्रोलबआत्मानंतुष्टाव ॥ ६ ॥

॥

॥

॥

हरिःओम् ॥ (१०।९।७) उभाउन्नंतदिदर्थयेथेवितन्वाथेधियोवस्त्रापसेव । सध्रीचीनायातवेप्रेमजीगःसुदि
नैवपृक्षऽआतंसयेथे ॥ उष्टारैर्वर्षरेषुश्रयेथेप्रायोगेवश्वात्र्याशासुरेथः । दूतेवहिष्ठोयशसाजनैषुमापस्थातंमहिषवा
वपानात् ॥ साकंयुजाशकुनस्यैवपक्षापश्वेवचित्रायजुरागमिष्टं । अग्निरिवदेवयोर्दीदिवासापरिग्मानेवयजथःपुरु
त्रा+ ॥ आपीवोऽअस्मेपितरैवपुत्रोमेवर्चाननृपतीवतुयं । इयैवपुष्टैकिरणैवभुज्यैश्रुष्टीवानेवहवमागमिष्टं ॥ वंसगेव
पूषर्याशिंवातामित्रेवऽऋताशतराशातपंता । वाजेवोच्चावयसाधर्म्येष्टामेषैवेषासपर्याऽपुरीषा ॥ १ ॥ सृण्येवजर्भ
रीतुर्फरीतूनैतोशेवतुर्फरीपफरीका । उदन्यजेवजेमनामदेरूतामैजराय्वजरंमरायु ॥ पञ्चेवचर्चरंजारंमरायुक्षद्मेवा
धेषुतर्तरीथऽउग्रा । ऋभूनापत्वरमज्जाखरज्जुर्वायुनैर्पफरत्क्षयद्रयीणां+ ॥ घर्मेवमधुजठरेसनेरूभगेवितातुर्फरीफा
रिवारं । पतरेवचचराचंद्रनिणिङ्मनऽऋगामनन्याऽनजग्मी ॥ बृहतेवगंभरेषुप्रतिष्ठापादैवगाधंतरतेविदाथः । क
र्णैवशासुरनुहिस्मराथोशैवनोभजतंचित्रमम्रः ॥ आरंगरेवमध्वरेयेथेसारधेवगविनीचीनबारे । कीनारैवस्वेदमासि
ष्विदुनाक्षामेवोर्जासूयवसात्संचेथे ॥ ऋध्यामस्तोमंसनुयामवाजमानोमंत्रंसुरथेहोपयातं । यज्ञोपपङ्कमधुगोष्वंतरा
भूतांशोऽअश्विनोःकाममप्राः ॥ (परिशिष्टं ॥ हविर्भिरैकेस्वरितःसचैतेसुन्वतऽएकेसर्वनेषुसोमान् । शचीर्मदंतऽउत

(१०।९।७) उभाउन्नमित्येकादशर्चस्यसूक्तस्यकाश्यपोभूतांशोऽश्विनौत्रिष्टुप् ।

दक्षिणाभिर्नेजिह्वायं त्यो न र्केपताम) ॥ २ ॥ (१०।९।८) आविरभून्महिमाघोनमेषां विश्वजीवंतमसोनिरमो
चि । महिज्योतिः पितृभिर्दत्तमागादुरुः पंधादक्षिणायाऽअदर्शि ॥ उच्चादिविदक्षिणावंतोऽअस्थुर्येऽअश्वदाः सहते
सूर्येण । हिरण्यदाऽअमृतत्वं भजंते वा सोदाः सौमप्रतिरंतऽआयुः ॥ दैवीपूतिर्दक्षिणादेवयज्या न कवारिभ्यो न हितेपू
णंति । अथानरः प्रयतदक्षिणासो वद्यभिया बहवः पृणंति ॥ शतधारं वायुमकं स्वविंदं न चक्षुस्तेऽअभिचक्षते हविः । ये
पृणंति प्रचयच्छैतिसंगमेते दक्षिणां दुहते स समातरं ॥ दक्षिणावान्प्रथमो हूतऽएति दक्षिणावान्ग्रामणीरग्रमेति । तमेव
मन्येनृपतिं जनानां यः प्रथमो दक्षिणामाविवाय ॥ ३ ॥ तमेवऽऋषितुं ब्रह्माणमाहुर्यज्ञं न्यसामगामुक्थशासं । सशुक
स्य तन्वो वेदति श्रोतः प्रथमो दक्षिणयारुरार्ध ॥ दक्षिणाश्वं दक्षिणागां ददाति दक्षिणाचंद्रमुतयद्विरण्यं । दक्षिणाश्वं नु
तेयो नऽआत्मा दक्षिणां वर्मकृणुते विजानन् ॥ न भोजामस्मृन्त्यर्थमीयुर्न रिर्यंति न व्यथंते ह भोजाः । इदं यद्विश्वं भुवं
नं स्वश्चैतत्सर्वं दक्षिणैभ्यो ददाति ॥ भोजाजिग्युः सुरभियो निमग्रे भोजाजिग्युर्वध्वं यासुवासाः । भोजाजिग्युरंतः पे
यं सुराया भोजाजिग्युर्येऽअहूताः प्रयंति ॥ भोजायाश्वं संमृजं त्याशु भोजायास्ते कन्याः शुभमाना । भोजस्येदं पुष्करि

(१०।९।८) आविरित्येकादशर्चस्य सूक्तस्यांगिरसो दिव्यो दक्षिणात्रिष्टुप्चतुर्थी जगती । (प्राजापत्या दक्षिणानाम्नी ऋषिका वा दक्षिणा-
दातारो वा देवता) ।

णीव्वेऽमपरिष्कृतं देवमानेव चित्रं ॥ भोजमश्वाः सुष्ठुवाहो वंहति सुवृथो वर्तते दक्षिणायाः । भोजं देवा सो वता भरेण
भोजः शत्रून्समनीकेषु जेता ॥ ४ ॥ (१०।९।९) किमिच्छंतीं सरमाप्रेदमानं दूरे ह्यध्वाजगुरिः पराचैः । कास्मे हि
तिः कापरितक्म्यासीत् कुथं रसायाऽअतरः पर्यासि ॥ इंद्रस्य दूती रिति चरामि महऽइच्छंतीं पणयो निधीन्वः । अति
ष्कदोभियसा तन्नऽआवत्तथारमायाऽअतरं पर्यासि ॥ कीदृक्किं द्रः सरमेकादशी कायस्येदं दूती रसरः पराकात् । आच
गच्छान्मित्रमैना दधामाथागवांगोपतिर्नो भवाति ॥ नाहंतं वेददभ्यंदभत्सयस्येदं दूती रसरं पराकात् । नतंगूहंति स्रव
तोगभीराहताऽइंद्रेण पणयः शयध्वे ॥ इमा गावः सरमेयाऽएच्छः परिदिवोऽअंतान्सुभगे पतंती । कस्तंऽएनाऽअव
सृजादयुध्व्युतास्माकमायुधासंति तिग्मा ॥ ५ ॥ असेन्यावः पणयो वचांस्यनिषव्यास्तन्वः संतुपापीः । अधृष्टोवऽ
एतवाऽअस्तु पंधा बृहस्पतिर्वऽउभयानमृळात् ॥ अयं निधिः सरमेऽअद्रिबुध्नोगोभिरश्वैर्भिर्वसुभिर्न्यृष्टः । रक्षंति तं प
णयो ये सुगोपारे कुपदमलकुमाजगंथ ॥ एह गमन्नृषयः सोमं शिताऽअयास्योऽअंगिरसो न वग्वाः । तऽएतमूर्ध्वं विभजंत
गोनामयैतद्वचः पणयो वमन्नित् ॥ एवाच त्वं सरमऽआजगंथं प्रबाधिता सहसा दैव्येन । स्वसारं त्वाकृण्वेमा पुनर्गाऽ

(१०।९।९) किमिच्छंतीत्येकादशर्चस्य सूक्तस्यायुजां पणिनामा सुराऋषयः युजामेकादश्याश्च सरमानाम्नी देवशुनी ऋषिका अयुजां सरमा
देवतायुजामेकादश्याश्च पणयस्त्रिष्टुप् ।

अपतेगवांसुभगेभजाम ॥ नाहंवैदभ्रातृत्वंनोस्वसृत्वमिंद्रोविदुरंगिरसश्चधोराः । गोकामामेऽअच्छदन्यदायमपा
तंऽइतपणयोवरीयः ॥ दूरमितपणयोवरीयऽउद्गावोयंतुमिनतीर्कृतेन । बृहस्पतिर्याऽअविंदग्निगृह्णाःसोमोग्रावाण
ऽऋषयश्चविप्राः ॥ ६ ॥ (१०।९।१०) तेवदन्प्रथमाब्रह्मकिल्बिषेकूपारःसलिलोमातरिश्वा । वीळुहरास्तपऽउग्रो
मयोभूरापोदेवीःप्रथमजाऽऋतेन ॥ सोमोराजाप्रथमोब्रह्मजायांपुनःप्रायच्छदहणीयमानः । अन्वर्तितावरुणोमित्र
ऽआसीदग्निर्होताहस्तगृह्णानिनाय ॥ हस्तेनैवग्राह्यऽआधिरस्याब्रह्मजायेयमितिचेदवोचन् । नदूतायप्रह्येतस्थऽए
षातथाराष्ट्रंगुपितंक्षत्रियस्य ॥ देवाऽएतस्यामवदंतपूर्वसप्तऽऋषयस्तपसेयेनिषेदुः । भीमाजायाब्राह्मणस्योपनीनादु
र्धादधातिपरमेष्ठ्योमन् ॥ ब्रह्मचारीचरतिवेषिषद्विषःसदेवानांभवत्येकमंगं । तेनजायामन्वविंदद्बृहस्पतिःसोमेन
नीतांजुह्वीनदेवाः ॥ पुनर्वैदेवाऽअददुःपुनर्मनुष्याऽउत । राजानःसत्यंकृण्वानाब्रह्मजायांपुनर्ददुः ॥ पुनर्दायब्रह्म
जायांकृत्वीदेवैर्निकिल्बिषं । ऊर्जपृथिव्याभक्त्वायोरुगायमुपासते ॥ ७ ॥ (१०।९।११) समिद्धोऽअद्यमनुषो

(१०।९।१०) तेवदग्नितिसप्तर्चस्यसूक्तस्यब्रह्मजायाजुह्विष्वेदेवास्त्रिष्टुबंत्येद्वेअनुष्टुभौ । (ब्राह्मोवोर्ध्वनाभऋषिः) (१०।९।११)
समिद्धइत्येकादशर्चस्यसूक्तस्यभार्गवोजमदग्निरिध्मस्तनूनपादिळोबर्हिर्देवीद्वारउषासानक्तादैव्यौहोतारौसरस्वतीळाभारत्यस्त्वष्टावनस्पति-
स्वाहाकृतयस्त्रिष्टुप् । (जामदग्निःपरशुरामोवा)

दुरोणेदेवोदेवान्यजसिजातवेदः । आचवहमित्रमहश्चिकित्वान्त्वंदूतःकविरसिप्रचेताः ॥ तनूनपात्यथऽऋतस्यया
नान्मध्वासमंजन्त्वंदयासुजिह्व । मन्मानिधीभिरुतयज्ञमन्धन्देवत्राचकृणुह्यध्वरंनः ॥ आजुह्वानऽईव्योवद्यश्वाया
ह्यग्नेवसुभिःसजोषाः । त्वंदेवानामसियह्वहोतासऽएनान्यक्षीषितोयजीयान् ॥ प्राचीनंबर्हिःप्रदिशापृथिव्यावस्तो
रस्यावृज्यतेऽअग्नेऽअह्ना । व्युप्रथतेवितुरंररीयोदेवेभ्योऽअर्दितयेस्योनं⁺ ॥ व्यचस्वतीरुर्वियाविश्रयंतांपतिभ्योनज
नयःशुभमानाः । देवीर्द्वारोबृहतीर्विश्वमिन्वादेवेभ्योभवतसुप्रायणाः⁺ ॥ ८ ॥ आसुष्वयंतीयजतेऽउपाकेऽउषा
सानक्तासदतानियोनौ । दिव्येयोषणेबृहतीसुरुक्मेऽअधिश्रियंशुकपिशुंदधाने ॥ दैव्याहोताराप्रथमासुवाचामिमां
नायज्ञमनुषोयजध्वै । प्रचोदयंताविदथेषुकारूप्राचीनंज्योतिःप्रदिशादिशंतां ॥ आनोयज्ञंभारतीतूर्यमेत्विळामनु
ष्वदिहचेतयंती । तिस्रोदेवीर्बर्हिरेदस्योनंसरस्वतीस्वपंसःसदंतु ॥ यऽइमेद्यावापृथिवीजनित्रीरूपैरपिशुज्ज्वनानि
विश्वा । तमद्यहोतरिषितोयजीयान्देवंत्वष्टारमिहयक्षिविद्वान्⁺ ॥ उपावसृजत्मन्यासमंजन्देवानांपाथऽऋतुथाह
वीषि । वनस्पतिःशमितादेवोऽअग्निःस्वदंतुहव्यमधुनापृतेन ॥ सद्योजातोव्यमिमीतयज्ञमग्निर्देवानामभवत्पुरो
गाः । अस्यहोतुःप्रदिश्यतस्यवाचिस्वाहाकृतंहविरदंतुदेवाः⁺ ॥ ९ ॥ (१०।९।१२) मनीषिणःप्रभरध्वमनीषां

(१०।९।१२) मनीषिणइतिदशर्चस्यसूक्तस्यवैरूपोष्टादंष्ट्रंष्ट्रस्त्रिष्टुप् ।

यथायथामतयः संति नृणां । इन्द्रं सत्यैरेरयामाकृतेभिः सहिवीरोर्गिर्वणस्युर्विदानः ॥ ऋतस्य हि स दसो धीतिरद्यौत्संगां
ष्टेयो वृषभोगोभिरानद । उदतिष्ठत्तविषेणारवेणमहांति चित्संविद्याचारनांसि ॥ इन्द्रः किल श्रुत्याऽअस्य वेदसहिजि
ष्णुः पथिकृत्सूर्याय । आन्मेनांकृण्वन्नच्युतो भुवद्भोः पतिर्दिवः संनजाऽअप्रतीतः ॥ इन्द्रो महामहतोऽअर्णवस्य व्रतामि
नादंगिरोभिर्गृणानः । पुरुणि चिभिततानारजांसि द्वाधारयो धरुणं सत्याताता ॥ इन्द्रो दिवः प्रतिमानं पृथिव्या विश्वावे
दुसवं नाहंति शुष्णं । महीं चिह्यामातनोत्सूर्येण चास्कं भचित्कं भनेन स्कभीथान् ॥ १० ॥ वज्रेण हि वृत्रहा वृत्रमस्तरदेवस्य शू
शुवानस्य मायाः । विधृष्णोऽअत्र धृषताजघंथाथाभवो मघवन्बाह्वोजाः ॥ स चैतयदुषसः सूर्येण चित्रामस्य केतवोरामवि
दन् । आयन्नक्षत्रंददृशे दिवो न पुनर्यतो न किरद्भानुवेद ॥ दूरं किल प्रथमाजगमुरासामिन्द्रस्य याः प्रसवे ससुरापः । कं
स्विदग्रं कंबुध्रऽआसामापो मध्यं कंबो नूनमंतः ॥ सृजः सिंधूरहिनाजप्रसानांऽआदिदेताः प्रविविज्रेजवेन । मुमुक्षमा
णाऽउतयामुमुत्रेधेदेतानरमंते नितिकाः ॥ सध्रीचीः सिंधुमुशतीरि वायन्त्सनाज्जारऽआरितः पूर्भिदासां । अस्तमा
ते पार्थिवा वसून्स्यस्मेजग्मुः सूनृताऽइन्द्रपूर्वीः ॥ ११ ॥ (१०।९।१३) इन्द्रपिबप्रतिकामं सुतस्य प्रातः सावस्तव हि पृ
र्वपीतिः । हर्षस्वहंतवेशूरशत्रून् कुप्येभिष्टेवीर्यां प्रब्रवाम ॥ यस्ते रथो मनसो जवीयाने द्रुतेन सोमपेयाय याहि । तूयमाते

(१०।९।१३) इन्द्रपिबेति दशर्चस्य सूक्तस्य वैरूपो नभः प्रभेद न इन्द्रसिद्धिः ।

हरयः प्रद्रवंतु येभिर्यासि वृषभिर्मदमानः ॥ हरित्वतावर्चसासूर्यस्य श्रेष्ठैरूपैस्तन्वैस्पर्शयस्व । अस्माभिरिन्द्रसखिभि
हुवानः सध्रीचीनो मादयस्वानिषद्य ॥ यस्य त्यत्तैर्महिमानं मदेष्विमे महीरोदसीना विविक्तां । तदोक्तऽआहरिभिरिन्द्रयु
क्तैः प्रियोभिर्याहि प्रियमन्नमच्छ ॥ यस्य शश्वत्पिवांऽइन्द्रशत्रून् नानु कृत्यारण्याचकथं । स ते पुरंधितं विषीमियति स ते
मदाय सुतऽइन्द्रसोमः ॥ १२ ॥ इदं ते पात्रं स न वित्तमिन्द्रपिबासो ममेनाशतक्रतो । पूर्णऽआहावो मदिरस्य मध्वोयं वि
श्वऽइदं भिहर्षति देवाः ॥ विहित्वामिन्द्रपुरुधाजना सोहितप्रयसो वृषभह्वयंते । अस्माकं ते मधुमत्तमानीमा भुवन्त्सवं
नातेषु हर्ष ॥ प्रतऽइन्द्रपुर्व्याणि प्रनूनं वीर्यावोचं प्रथमाकृतानि । सती न मन्युरश्रथायोऽअद्रिं सुवेदनाम कृणोर्ब्रह्मणे
गां ॥ निषुसीद गणपते गणेषु त्वामाहुर्विप्रतमं कवीनां । नऽऽकृते त्वर्तिकयते किंच नारे महामर्कं मघवन् चित्रमर्च ॥ अभि
ख्यानो मघवन्नाधमानान्त्सखैवोधिर्वसुपते सखीनां । रणं कृधिरणकृतसत्यशुष्मामेकेचिदाभं जारायेऽअस्मान् ॥
॥ १३ ॥ (१०।१०।१) तमस्य द्यावापृथिवी स चैतसा विश्वेभिर्देवैरनुशुष्ममावतां । यदैत्कृण्वानोर्महिमानं मिन्द्रियं
पीत्वी सोमस्य क्रतुमांऽअवर्धत ॥ तमस्य विष्णुर्महिमानमो जसां शुद्धं धन्वान्मधुनो विरंशते । देवेभिरिन्द्रां मघवांसया
वभिर्वृत्रं जघन्वांऽअभवद्दरेण्यः ॥ वृत्रेण यदहिना विभ्रदायुधासमास्थिथायुधये शंसमाविदे । विश्वेतेऽअत्र मरुतः स

दशमेनुवाके षोडशसूक्तानि (१०।१०।१) तमस्येति दशर्चस्य सूक्तस्य वैरूपः शतप्रभेदो जगत्संख्या त्रिदुप् ।

हत्मानावर्धभ्रुग्रमहिमानमिन्द्रियं ॥ जज्ञानऽएवव्यवाधतस्पृधःप्रापश्यद्वीरोऽअभिपौस्यंरणं । अवृश्चदद्रिमवसस्य
दःसृजदस्तभ्राज्जाकस्वपस्ययापृथुं ॥ आदिंद्रःसत्रातविषीरपत्यतवरीयोद्यावापृथिवीऽअवाधत । अवाभरदृषितो
वज्रमायसंशेर्वमित्रायवरुणायदाशुषे ॥ १४ ॥ इंद्रस्यात्रतविषीभ्योविरिञ्चिनऽऽक्रघायतोऽअरंहयंतमन्यवे । वृत्रंय
दुग्रोव्यवृश्चदोजसापोविभ्रतंतमसापरीवृतं ॥ यावीर्याणिप्रथमानिकर्त्तवीमहित्वेभिर्यतमानौसमीयतुः । ध्वांतंतमो
वेदध्वसेहतऽइंद्रोमहापूर्वहृतावपत्यत ॥ विश्वेदेवासोऽअधवृष्ण्यानितेवर्धयन्त्सोमवत्यावचस्यया । रद्धवृत्रमहि
मिंद्रस्यहन्मनाग्निंजंभैस्तृष्वन्नमावयत् ॥ भूरिदक्षैर्भिवचनेभिर्ऋक्भिःसख्येभिःसख्यानिप्रवोचत । इंद्रोधुनैचचु
भुरिचंदभयन्ऋद्धामनस्याशृणुतेदभीतये ॥ त्वंपुरुण्याभरास्वश्यायेभिर्मैसैनिवचनानिशंसन् । सुगेभिर्विश्वादुरि
तातरेमविदोषुणऽउर्वियागाधमद्य ॥ १५ ॥ (१०।१०।२) घर्मासमंतात्रिवृतंव्यापतुस्तयोजुष्टिमातरिश्वाजगा
म । दिवस्पयोदिधिषाणाऽअवेषन्विदुर्देवाःसहसामानमृकं ॥ तिस्रोदेष्टायनिर्ऋतीरुपासतेदीर्घश्रुतोविहिज्जानंति
वह्नयः । तासांनिचिकयुःकवयोनिदानंपरेषुयागुह्येषुव्रतेषु ॥ चतुष्कपर्दायुवतिःसुपेशाघृतप्रतीकाव्युनानिवस्ते ।
तस्यांसुपर्णावृषणानिषेदतुर्यत्रदेवार्धरेभागधेयं ॥ एकःसुपर्णःससमुद्रमाविवेशसऽइदंविश्वंभुवनंविचष्टे । तंपाके

(१०।१०।२) घर्मेतिदशर्चस्यसूक्तस्यवैरूपःसध्रिर्विश्वेदेवास्त्रिष्टुप्चतुर्थीजगती । (तापसोघर्मोवाक्कषिः)

नमनसापश्यमंतितस्तमातारैर्द्विसऽउरेद्विमातरं ॥ सुपर्णविप्राःकवयोवचोभिरैकंसंतंबहुधाकल्पयंति । छंदोसिचिद
धतोऽअध्वरेषुग्रहान्तसोमस्यमिमतेद्वादश ॥ १६ ॥ षट्त्रिंशांश्चतुरःकल्पयंतश्छंदोसिचिदधतऽआद्वादशं । यज्ञंवि
मार्यकवयोमनीषऽऋक्सामाभ्यांप्ररथैवर्तयंति ॥ चतुर्दशान्येमहिमानोऽअस्यतंधीरावाचाप्रणयंतिसप्त । आमानं
तीर्थकऽइहप्रवोचद्येनपथाप्रपिबंतैसुतस्य ॥ सहस्रधार्पचदशान्युकथायावह्यावापृथिवीतावदित्तत् । सहस्रधामहि
मानःसहस्रंयावद्ब्रह्मविष्टितंतावतीवाक् ॥ कश्छंदसांयोगमावेदधीरःकोधिष्ण्यांप्रतिवाचैपपाद । कमृत्विजामष्टमं
शूरमाहुर्हरीऽइंद्रस्यनिचिकायकःस्वित् ॥ भूम्याऽअंतंपर्येकैचरंतरिथस्यधूर्षुयुक्तासोऽअस्थुः । श्रमस्यदायंविभजं
त्येभ्योयदायमोभवतिहृम्येहितः ॥ १७ ॥ (१०।१०।३) चित्रऽइच्छिशोस्तरुणस्यवक्षथोनयोमातरावप्येतिधा
तवे । अनुधायदिजीर्जनदधाचनुववक्षसद्योमहिदुत्यंश्चरन् ॥ अग्निर्हनामधायिदन्नपस्तमःसंयोजनायुवतेभस्मना
दता । अभिप्रमुराजुह्वास्वध्वरऽइनोनप्रोथमानोयवसेवृषा ॥ तंवोविन्द्रुषदंदेवमंधसऽइदुंप्रोथैतंप्रवर्पंतमर्णवं । आ
सावद्विनशोचिषाविरिञ्चिनमहिंभ्रतंसरजंतमध्वनः ॥ वियस्यतेज्रयसानस्याजरधक्षोर्नवाताःपरिसंत्यच्युताः ।
आरुण्वासोयुयुधयोनसत्वनंत्रितंनशंतमशिषंतऽइष्टये ॥ सऽइदग्निःकण्वतमःकण्वसस्वार्यःपरस्यांतरस्यतरुषः । अ

(१०।१०।३) चित्रइतिनवर्चस्यसूक्तस्यवार्ष्टिहव्यउपस्तुतोभिर्जगतीअष्टमीनवम्यौत्रिष्टुप्शक्यौ ।

ग्निः पातु गृणतोऽग्निः सूरि नग्निर्देदा तु तेषामवोनः ॥ १८ ॥ वाजिन्तमायसहस्रेषु पित्र्यतृषु च्यवानोऽनुज्ञातवेदसे ।
 अनुद्रेचिद्यो धृषतावरं सतेमहिन्तमायधन्वनेदविष्यते ॥ एवाग्निर्मतैः सहसुरिभिर्वेसुः ष्वेसहसः सूनरो नृभिः । मित्रा
 सोनये सुधिताऽऋता यवोद्यावोनद्युम्नैरभिसंतिमानुषान् ॥ ऊर्जोनपात्सहसावन्निर्तिवोपस्तुतस्य वन्दते वृषावाक् ।
 त्वांस्तोषामत्वया सुवीरा द्राघीयऽआयुः प्रतरं दधानाः ॥ इति त्वाग्ने वृष्टिहव्यस्य पुत्राऽउपस्तुताऽऽऋषयो वोचन् । तां
 श्रृपाहि गृणतश्च सूरिन्वषड्वृषळित्युर्ध्वासौऽअनक्षन्नमोनमऽइत्युर्ध्वासौऽअनक्षन् ॥ १९ ॥ (१०।१०।४) पिबासो
 मम हतऽइन्द्रियाय पिबा वृत्राय हंत वेशविष्ठ । पिबराये शर्वसे हूयमानः पिबमध्वस्तुपदिद्रावृषस्व ॥ अस्यापि बक्षुमतः प्र
 स्थितस्येन्द्रसोमस्य वरमा सुतस्य । स्वस्तिदामनसामादयस्वार्वाचीनो रेवते सौभगाय ॥ ममत्तुत्वा दिव्यः सोमऽइन्द्रमम
 त्तुयः सूयते पार्थिवेषु । ममत्तुयेन वरिवश्च कथं ममत्तुयेन निरिणासि शत्रून् ॥ आद्विबर्हीऽअमिनोया विद्रो वृषा हरिभ्या
 परिषिक्तमंधः । गव्या सुतस्य प्रभृतस्य मध्वः सत्राखेदामरुशहा वृषस्व ॥ नितिग्मानि भ्राशयन् भ्राश्यान् यवस्थिरा तनु
 हिया तुजूनां । उग्राय तसहो वलं ददामि प्रतीत्या शत्रून् विगदेषु वृश्च ॥ २० ॥ व्यय्यऽइन्द्र तनुहि श्रवांस्योजः स्थिरे वध
 न्वनोभिमातीः । अस्मद्यग्वावृधानः सहोभिरनिभृष्टस्तन्वावृधस्व ॥ इदं हविर्मध्वन्तुभ्यं रातं प्रति सन्नाळहणानो गृ

(१०।१०।४) पिबेति नवर्चस्य सूक्तस्य सौरोमियुत इन्द्रस्त्रिष्टुप । (अग्रियूपोवाक् ऋषिः)

भाय । तुभ्यं सुतो मध्वन्तुभ्यं पक्वोऽर्द्धीद्रपिब च प्रस्थितस्य ॥ अर्द्धीर्दिद्रप्रस्थिते माहवीषिचनोदधिष्वपचतो तसोमं ।
 प्रयंस्वतः प्रतिहर्यामसित्वा सत्याः संतुयजमानस्य कामाः ॥ प्रेद्राग्निभ्यां सुवचस्यामियमिंसिधा विवप्रेरयं नावमर्कैः । अ
 याऽइव परिचरंति देवायेऽअस्मभ्यं धनं दाऽउद्भिदंश्च ॥ २१ ॥ (१०।१०।५) नवाऽउदेवाः क्षुधमिद्वधं ददुरुताशि
 तमुपगच्छंति मृत्यवः । उत्तोरयिः पृणतो नोपदस्यत्युता पृणन्मर्द्धितारं न विंदते ॥ यऽआध्राय च कमानाय पित्वोन्नवा
 न्सत्रं फितायोपजग्मुषे । स्थिरं मनः कृणुते सेवते पुरोतो चित्समर्द्धितारं न विंदते ॥ सऽइन्द्रो जोगो गृहवेददात्यन्नकामा
 यचरंते कृशाय । अरंमस्मै भवति यामहताऽउतापरीषुकृणुते सखायं ॥ न स सखायो न ददाति सख्यै सचाभुवे सचमाना
 य पित्वः । अपास्मात्प्रेयान्न तदोकोऽअस्ति पृणंतं मन्यमरणं चिदिच्छेत् ॥ पूणीयादिन्नाधमानाय तव्यान् द्राघीयांसमनु
 पश्येत् पंधां । ओहि वर्तते रथ्ये वचक्रान्यमन्यमुपतिष्ठं तरायः ॥ २२ ॥ मौघमन्नं विंदतेऽअप्रचेताः सत्यं ब्रवीमिव धऽ
 इत्सतस्य । नार्यमणं पुष्यति नो सखायं केवलं घोभवति केवलादी ॥ कृषन्निष्कालऽआशितं कृणोति यन्नध्वानमपवृ
 ङ्गे चरित्रैः । वदन् ब्रह्मा वदतो वर्नीयान् पृणन्नापिरपृणंतं मभिष्यात् ॥ एकपाद्भूयो द्विपदो विचक्रमे द्विपात्रिपादमुभ्येति
 पश्चात् । चतुष्पादेति द्विपदामभिस्वरे संपश्यन्पंक्तीरुपतिष्ठमानः ॥ समौ चिद्धस्तौ न समं विविष्टः संमातरा चिन्नसमं दु

(१०।१०।५) नवा इति नवर्चस्य सूक्तस्यांगिरसो भिक्षुर्धनान्नदानं त्रिष्टुपाद्ये जगत्वा ।

हाते । यमयोश्चिन्नसमावीर्याणि ज्ञातीचित्संतौनसमंपृणीतः ॥ २३ ॥ (१०।१०।६) अग्नेहंसिन्यत्रिणं दीघन्मल्ये
 प्वा । स्वेक्षये शुचिप्रत ॥ उत्तिष्ठसि स्वाहुतो घृतानि प्रतिमोदसे । यत्वा सुचं समस्तिरन् ॥ सऽआहुतो विरोचते गिरी
 ठेन्योगिरा । सुचाप्रतीकमज्यते ॥ घृतेनाग्निः समज्यते मधुप्रतीकऽआहुतः । रोचमानो विभावसुः ॥ जरमाणः स
 मिध्यसे देवेभ्यो हव्यवाहन । तंत्वा हवतु मर्त्याः ॥ २४ ॥ तंमर्ताऽअमर्त्यघृतेनाग्निसंपर्यत । अदाभ्यंगृहपतिं ॥ अ
 दाभ्येन शोचिषाग्नेरक्षस्त्वं दह । गोपाऽऋतस्य दीदिहि ॥ सत्वमग्नेप्रतीकेन प्रत्योषया तु धान्यः । उरुक्षयेषु दीधत् ॥
 तंत्वाग्नीभिर्हरुक्षया हव्यवाहं समीधिरे ॥ यजिष्ठमानुषे जने ॥ २५ ॥ (१०।१०।७) इति वाऽइति मे मनो गामश्चैस
 नुयामिति । कुवित्सोमस्यापामिति ॥ प्रवाताऽइव दधत् उन्मापीताऽअयंसत । कुवि० ॥ उन्मापीताऽअयंसतर
 धमश्वाऽइवाश्वः । कुवि० ॥ उपमामतिरस्थितवाश्रापुत्रमिव प्रियं । कुवि० ॥ अहंतष्टैव वंधुरं पर्यंचामि हृदामिति ।
 कुवि० ॥ नहि मेऽअक्षिपन्नान्छान्तसुः पंचकृष्टयः । कुवि० ॥ २६ ॥ नहि मे रोदसीऽउभेऽअन्यं पक्षं च न प्रति ।
 कुवि० ॥ अभिद्यामहि नाभुवमभीऽमां पृथिवीमही । कुवि० ॥ हंता हं पृथिवीमिमानि दधानी हवे हवा । कुवि० ॥

(१०।१०।६) अग्नेहंसीति नवर्षस्य सूक्तस्यामहीयव उरुक्षयोरक्षोहाभिर्गायत्री । (१०।१०।७) इति वाऽइति त्रयोदशर्षस्य सूक्तस्यैदो
 लबोगायत्री ।

ओषमित्पृथिवीमहं जघनानी हवे हवा । कुवि० ॥ द्विविमेऽअन्यः पक्षोऽधोऽअन्यमचीकृषं । कुवि० ॥ अहमस्मि
 महामहोभि नभ्यमुदीषितः । कुवि० ॥ गृहोयाम्यरंकृतो देवेभ्यो हव्यवाहनः । कुवि० ॥ २७ ॥ इत्यष्टमाष्टके
 षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

द्विषष्ट्यायेवर्गाः २७ सूक्तानि १४ ऋचः १४० ॥ त्यागः ॥ अश्विभ्यां ११ दक्षिणायां ११ सरमायां पणिभ्यः सरमायां
 पणिभ्यः सरमायां पणिभ्यः सरमायां पणिभ्यः सरमायां पणिभ्यः २ विश्वेभ्यो देवेभ्यः ७ समिद्धायाग्नयः तनूनपातः इळाये बर्हिषः
 देवीभ्यो द्वार्यः उषासानक्ताभ्यां देवीभ्यां होतृभ्यां प्रचेतोभ्यां सरस्वतीळाभारतीभ्यः त्वष्ट्रं वनस्पतयः स्वाहाकृतीभ्यः इंद्राये ३० विश्वे-
 भ्यो देवेभ्यः १० [भे. प. विश्वेभ्यो दे. ३ परमात्मन इंद्राये. २ यज्ञाय परमात्मन. २ मध्यमायैवाच. गायत्र्यादिछंदोभ्यः विश्वेभ्यो देवेभ्यः.]
 अग्नयः ९ इंद्राये. ९ धनान्नाय. ९ रक्षोघ्नेभ्यः ९ ऐंदायलवाये. १३ ॥ इत्यष्टमेषष्ठः ॥

तदिन्नवाथर्वणो बृहद्विर्वो हिरण्यगर्भो दशहिरण्यगर्भः प्राजापत्यः कार्यवसुनाष्टौ चित्रमहावासिष्ठ आग्नेयं जागतं
 माद्यां पंचमीं चतैर्यवेनो वै न्यमिमं नोन वै द्युत्तमानि हवोऽग्निरुणसो मानामाद्याग्नेयीति स्रश्वाग्नेरात्मस्तवः शिष्टाय
 थानि पातं सप्तमीं जगत् हमष्टौ वागां भृण्यात्मानं तुष्टावद्वितीया जगतीं नतं शैलूषिः कुल्मलबर्हिषो वामदेव्यो वा हो
 मुग्वैश्वदेवमुपरिष्टाद्वा हतं मत्यात्रिष्टुपरात्री कुशिकः सौभरौ रात्रिर्वाभारद्वा जीरात्रिस्तव गायत्रममाग्नेन विह

व्योवैश्वदेवं जगत्वंतनासत्सप्तप्रजापतिः परमेष्ठीभाववृत्तंतुयोयज्ञोयज्ञः प्राजापत्यो जगत्याद्यापप्राचः सुकीर्तिः
काक्षीवतो मध्येनुष्टुप्सोत्तराचाश्विन्यावीजानंशकपूतो नार्मेधोमैत्रावरुणंन्यंकुसारिण्याद्यालिंगोकदेवतात्या
महासतो बृहत्युपाद्योपांत्येप्रस्तारपंक्तीशेषाविराडुपाः प्रोषुसदाः पैजवनः शाकरमहापांकावाद्यौतृचौत्रिष्टुवंतमु
भेयन्मां धातायौवनाश्वोमहापांक्पंकिरंत्यातामध्यर्धागोधापश्यद्यस्मिन्कुमारोयामायनोयाममानुष्टुभंहिके
शीमुनयोवातरशनाजूतिर्वातजूतिर्विप्रजूतिर्वृषाणकः करिऋतएतशक्रइयश्रृंगश्चैकर्चाः कैशिनमुतदेवाः सप्तक्र
ष्यएकर्चावैश्वदेवंतवत्येषळंगऽऔरवोजागतसूर्यरश्मिदेंवगंधर्वोविश्ववसुरात्मानमस्तौतपूर्वार्धसवितारमग्ने
तवाग्निः पावकआग्नेर्यविष्टारपंक्तीति सः सतो बृहत्युपरिष्टाज्योतिरग्ने अच्छाग्निस्तापसोवैश्वदेवमानुष्टुभंहयम
ष्टौष्टुचाः शाङ्गाजरीताद्रोणः सारिसृकः स्तंबमित्रश्राग्नेयमाद्येजगत्यौचतस्त्रिष्टुभः ॥ ७ ॥ ॥ ॥
हरिः ओम् (१०११०८) तदिदासभुर्वनेषुज्येष्ठयतो जज्ञऽउग्रस्त्वेषनृम्णः । सद्योजज्ञानो निरिणातिशत्रुननुयं
विश्वेमदंत्यूमाः ॥ वावृधानः शवंसाभूयोजाः शत्रुर्दासायभियसैदधाति । अव्यनच्चव्यनच्चसस्त्रिसंतैनवंतप्रभृतामदे
षु ॥ त्वेक्रतुमर्पिवृजंति विश्वेद्विर्यदेते त्रिर्भवंत्यूमाः । स्वादोः स्वादीयः स्वादुनासृजासमदः सुमधुमधुनाभियोधीः ॥

(१०११०८) तदिदिति नवर्चस्यसूक्तस्याथर्वणो बृहद्विष्टुपः ।

इति चिद्धित्वाधनाजयंतंमदेमदेऽनुमदैतिविप्राः । ओजीयोधृष्णोस्थिरमातनुष्वमात्वादभन्यातुधानादुरेवाः ॥
त्वयावयंशाशन्नहेरणेषुप्रपश्यंतोयुधेन्यानिभूरि । चोदयामितऽआयुधावचोभिः संतेशिशामिब्रह्मणावयांसि ॥ १ ॥
स्तुषेय्यंपुरुवर्षंमृभ्वमिनतममास्यमास्यानां । आदर्षते शवंसासप्तदानुप्रसाक्षते प्रतिमानानिभूरि ॥ नितदधिषेवर्परं
चयस्मिन्नाविधावसादुरोणे । आमातरास्थापयसेजिगत्सुअतऽइनोषिकर्वरापुरुणि ॥ इमाब्रह्मवृहद्विबोऽविवृक्तींद्राय
शूपमग्रियः स्वर्षाः । महोगोत्रस्यक्षयतिस्वराजोदुरश्चविश्वोऽअवृणोदपस्वाः ॥ एवामहान्वृहद्विबोऽअधर्वावोच
त्स्वांतन्वमिंद्रमेव । स्वसारोमातरिभ्वरीररिप्राहिन्वंतिचशवंसावर्धयंतिच ॥ २ ॥ (१०११०९) हिरण्यगर्भः
समवर्तताग्नेभूतस्यजातः पतिरेकऽआसीत् । सदाधारपृथिवीद्यामुतेमांकस्मै देवायहविषाविधेम ॥ यऽआत्मदाबल
दायस्यविश्वऽउपासतेप्रशिष्यस्यदेवाः । यस्यछायामृतंयस्यमृत्युःकस्मै० ॥ यः प्राणतोनिमिषतोमहिवैकऽइद्राजा
जगतोवभूव । यऽईशेऽअस्यद्विपदश्चतुष्पदःकस्मै० ॥ यस्येमेहिमवैतोमहित्वायस्यसमुद्रंसयासहाहुः । यस्येमाः
प्रदिशोयस्यबाहूकस्मै० ॥ येनद्यौरुग्रापृथिवीचहृद्वायेनस्वःस्तमितंयेननाकः । योऽअंतरिक्षेरजसोविमानःकस्मै०
॥ ३ ॥ यंक्रंदसीऽअवसातस्तभानेऽअभ्यैक्षेतांमनसारेजमाने । यत्राधिसूरऽउदितोविभातिकस्मै० ॥ आपोहयद्दृ

(१०११०९) हिरण्यगर्भ इति दशर्चस्यसूक्तस्य प्राजापत्यो हिरण्यगर्भः प्रजापतिश्चिष्टुपः ।

हृतीर्विश्वमायन्गर्भदधानाज्जनयतीरग्निं । ततोदेवानांसमवर्ततासरेकःकस्मै० ॥ यश्चिदापोमहिनापर्यपश्यद्वक्षदधा
नाज्जनयतीर्यज्ञं । योदेवेष्वधिदेवऽएकऽआसीत्कस्मै० ॥ मानोहंसीज्जनितायःपृथिव्यायोवादिवैसत्यधर्माज्जानं ।
यश्चापश्चद्राबृहतीर्ज्जानकस्मै० ॥ प्रजापतेनत्वदेतान्यन्योविश्वान्जातानिपरिताबभूव । यत्कामास्तेजुहुमस्तन्नोऽअ
स्तुवयस्यामपतयोरयूणां॥ ४ ॥ (१०।१०।१०) वसुनचित्रमहसंगृणीषेवामंशेवमतिथिमद्विषेण्यं । सरासते
शुरुधौविश्वधायसोमिहोतागृहपतिःसुवीर्यं ॥ जुषाणोऽअग्नेप्रतिहर्यमेवचोविश्वानिविद्वान्वयुनानिसुकृतो । घृतनि
र्णिग्ब्रह्मणेगातुमेरयतवदेवाऽअजनयन्ननुव्रतम्॥ सप्तधामानिपरियन्नमत्योदाशहाशुषेसुकृतैमामहस्व । सुवीरेण
रयिणाग्नेस्वाभुवायस्तऽआनदसमिधातंजुषस्व ॥ यज्ञस्यकेतुप्रथमंपुरोहितंहविष्मंतऽईळतेसप्तवाजिनं । शृण्वंतमाग्निं
घृतपृष्ठमुक्षणंपुणतंदेवंपृणतेसुवीर्यं ॥ त्वंदुतःप्रथमोवरैण्यःसह्यमानोऽअमृतायमत्स्व । त्वामर्जयन्मरुतोदाशुषोऽग
हेत्वांस्तोमेभिर्भृगवोविरुरुचुः ॥ ५ ॥ इषंदुहन्सुदुर्धाविश्वधायसंयज्ञप्रियेयजमानायसुकृतो । अग्नेघृतस्त्रिर्ऋता
निदीद्यद्वैतिर्यज्ञंपरियन्त्सुकृतूयसे ॥ त्वामिदस्याऽउषसोव्युष्टिषुदुतंकृण्वानाऽअयजंतमानुषाः । त्वांदेवामहया
य्यायवावृधुराज्यमग्नेनिमृजंतोऽअध्वरे॥ नित्वावसिष्ठाऽअहंतवाजिनंगुणंतोऽअग्नेविदथेषुवेधमः । रायस्पोष्य

(१०।१०।१०) वसुमित्यष्टर्वस्यसूक्तस्यवासिष्ठश्चित्रमहाअभिर्जगतीआद्यापंचम्यौत्रिष्टुभौ ।

जमानेषुधारययुयं० ॥ ६ ॥ (१०।१०।११) अयंवेनश्चोदयत्पृथिव्यामर्ज्योतिर्जरायूरजसोविमाने । इममपांसंग
मेसूर्यस्यशिशुन्नविप्रामतिभीरिहंति ॥ समुद्रादूर्मिमुदियतिवेनोभोजाःपृष्ठहर्यतस्यदशि । ऋतस्यसानावधिषिष्टपि
आदसमानंयोनिमभ्यनूषतव्राः॥ समानंपूर्वोर्भिवावशानास्तिष्ठन्वत्सस्यमातरःसनीळाः । ऋतस्यसानावधिचक्र
माणारिहंतिमध्वोऽअमृतस्यवाणीः ॥ जानंतोरूपमकृपंतविप्रामृगस्यघोषमहिषस्यहिगमन् । ऋतेनयंतोऽअधिसिंधुम
स्थुर्विदद्वध्वोऽअमृतानिनाम ॥ अप्सराजारमुपसिष्मियाणायोषाबिभर्तिपरमेव्योमन् । चरत्प्रियस्ययोनिषुप्रियः
सन्सीदत्पक्षेहिरण्ययेसवेनः॥ ७ ॥ नाकैसुपर्णमुपयत्पतंतहृदावेनंतोऽअभ्यचक्षतत्वा । हिरण्यपक्षंवरुणस्यदुतय
मस्ययोनौशकुनंभुरण्युं॥ ऊर्ध्वोर्गंधर्वोऽअधिनार्कैऽअस्थात्प्रत्यङ्चित्राविभ्रदस्यायुधानि । वसानोऽअत्कंसुरभिं
हृशेकंस्वर्णनामजनतप्रियाणि ॥ द्रुप्तःसंमुद्रमभियजिगातिपश्यन्गृध्रस्यचक्षसाविधर्मन् । भानुःशुक्रेणशोचिषा
चकानस्तृतीयैचक्रेरजसिप्रियाणि ॥ ८ ॥ (१०।१०।१२) इमंनोऽअग्नऽउपयज्ञमेहिपंचयामंत्रिवृतंसप्ततंतुं । अ
सौहव्यवाळुतनःपुरोगाज्योगेवदीर्घतमऽआशयिष्ठाः ॥ अदेवाहेवःप्रचतागुहायन्प्रपद्यमानोऽअमृतत्वमैमि । शि

(१०।१०।१२) अयमित्यष्टर्वस्यसूक्तस्यभार्गवोवेनोवेनस्त्रिष्टुप् । (१०।१०।१२) इमंनइतिनवर्वस्यसूक्तस्याद्यायाःपंचम्यादिचतसृणांचा
भिर्वरुणसोमाऋषयःद्वितीयादितिसृणामभिर्ऋषिःआद्यानांचतसृणामभिःपंचमीसप्तम्यष्टमीनांवरुणःषष्ठ्याःसोमोनवम्याःसोमंद्वौत्रिष्टुप्-

वयत्संतमशिवोजहामिस्वात्सख्यादर्णीनाभिमेमि ॥ पश्यन्नन्यस्याऽअतिथिवयायाऽऋतस्यधामविमिमेपुरुणि ।
शंसांमिपित्रेऽअसुरायशेवमयज्ञियाद्यज्ञिर्यभागमैमि ॥ बह्वीःसमाऽअकरमंतरस्मिन्निद्रवृणानःपितरंजहामि । अग्निः
सोमोवरुणस्तेच्यवन्तेपर्यावर्द्राष्टं तदवाम्यायन् ॥ निर्मायाऽउत्येऽअसुराऽअभूवन्त्वंचमावरुणकामयासे । ऋतेनरा
जन्मनृतंविचिन्ममराष्ट्रस्याधिपत्यमेहि ॥ ९ ॥ इदंस्वरिदमिदासवाममयंप्रकाशऽउर्वीऽतरिक्षं । हनाववृत्रनिरेहि
सोमहविष्ठासंतं हविषायजाम ॥ कविःकवित्वादिविरूपमासजदप्रभृतीवरुणोनिरपःसृजत् । क्षेमंकृण्वानाजनयोन
सिंधवस्ताऽअस्यवर्णशुचयोभरिभ्रति ॥ ताऽअस्यज्येष्ठमिन्द्रियंसंचतेताऽईमाक्षेतिस्वधयामदंतीः । ताऽईविशोनरा
जानंवृणानाबीभत्सुवोऽअपवृत्रादतिष्ठन् ॥ बीभत्सूनांसयुजंहंसमाहुरपादिव्यानांसख्येचरंतं । अनुष्टुभमनुचर्चुर्य
माणमिन्द्रनिचिक्युःकवयोमनीषा ॥ १० ॥ (१०।१०।१३) अहंरुद्रेभिर्वसुभिश्चराम्यहमादित्यैरुतविश्वदैवैः ।
अहंमित्रावरुणोभाविभर्म्यहमिन्द्राग्नीऽअहमश्विनोभा ॥ अहंसोममाहूनसंविभर्म्यहंत्वष्टारमुतपूषणंभगं । अहंदधा
मिद्रविणंहविष्मतेसुप्राव्येयजमानायसुन्वते ॥ अहंरार्ष्टीसंगमनीवसूनांचिकितुषीप्रथमायज्ञियानां । तांमादेवा
व्यदधुःपुरुत्राभूरिस्थात्राभूर्याविशयतीं ॥ मयासोऽअन्नऽमत्तियोविपश्यतियःप्राणितियऽईशृणोत्युक्तं । अमंतवोमां

सप्तमीजगती । (१०।१०।१३) अहंरुद्रेभिरित्यष्टर्चस्यसूक्तस्यांभृणिर्वागांभृणिर्वाक्त्रिष्टुप्द्वितीयाजगती ।

तऽउपक्षियंतिश्रुधिश्रुतश्रद्धिवन्तैवदामि ॥ अहमेवस्वयमिदंवदामिजुष्टदेवेभिरुतमानुषेभिः । यंकामयेतंतमुग्रं
णोमितं ब्रह्माणंतमृषितंसुमेधां ॥ ११ ॥ अहंरुद्रायधनुरातनोमिब्रह्माद्विषेशरवेहंतवाऽउ । अहंजनायसमदंकृणोम्य
हंघावापृथिवीऽआविवेश ॥ अहंसुवेपितरमस्यमूर्धन्ममयोनिर्प्स्वऽतःसमुद्रे । ततोवितिष्ठेभुवनानुविश्वोतामूंघ्यांव
र्ष्मणोपस्पृशामि ॥ अहमेववातऽइवप्रवाग्यारभमाणामुवनानिविश्वा । परोदिवापरऽएनापृथिव्येतावतीमहिनासं
वभूव ॥ १२ ॥ (१०।१०।१४) नतमंहोनदुरितंदेवासोऽअष्टमर्त्यं । सजोषसोयमर्यमामित्रोनयंतिवरुणोऽअति
द्विषः ॥ तद्विवयंवृणीमहेवरुणमित्रार्यमन् । येनानिरंहसोययंपाथनेधाचमर्त्यमतिद्विषः ॥ तेनूननोयमुतयेवरुणो
मित्रोऽअर्यमा । नयिष्ठाऽउनोनेषणिपषिष्ठाऽउनःपर्षण्यतिद्विषः ॥ यूयंविश्वंपरिपाथवरुणोमित्रोऽअर्यमा । युष्मा
कंशर्मणिप्रियेस्यामसुप्रणीतयोतिद्विषः ॥ आदित्यासोऽअतिस्त्रिधोवरुणोमित्रोऽअर्यमा । उग्रंमरुद्रीरुद्रंहुवेमंद्रमग्निं
स्वस्तयेतिद्विषः ॥ नेतारऽऊषुणस्तिरोवरुणोमित्रोऽअर्यमा । अतिविश्वानिदुरिताराजानश्चर्षणीनामतिद्विषः ॥ शुनम
सभ्यमुतयेवरुणोमित्रोऽअर्यमा । शर्मयच्छंतुसप्रथऽआदित्यासोयदीमहेऽअतिद्विषः ॥ यथाहृत्यद्वसवोगौर्यचित्प

(१०।१०।१४) नतमित्यष्टर्चस्यसूक्तस्यशैलुषिःकुल्मलबर्हिषोविश्वेदेवाउपरिष्टादृहृत्यत्यात्रिष्टुप् । (अत्रवामदेव्योहोमुक्पाक्षिकऋषिः ।
कुल्मलबर्हिषइत्यदंतप्रातिपदिकं) ।

दिष्टिताममुचतायजत्राः । एवोष्व१स्मन्मुचताव्यहःप्रतार्यग्नेप्रतरन्नऽआयुः ॥ १३ ॥ (१०।१०।१५) रात्रीव्य
ख्यदायतीपुरुत्रादेव्य१क्षभिः । विश्वाऽअधिश्रियोधित ॥ ओर्विप्राऽअमर्त्यानिवतोदेव्यु१द्वतः । ज्योतिषाबाधते
तमः ॥ निरुस्वसारमस्कृतोषसंदेव्यायती । अपेदुहासतेतमः ॥ सानोऽअद्यस्यावयंनितेयामन्नविक्षमहि । वृक्षेनव
सृतिवयः ॥ निग्रामासोऽअविक्षतनिपद्वंतोनिपक्षिणः । निश्येनासश्चिदर्थिनः ॥ यावयावृक्ष्य१वृक्ष्यवयस्तेनमूर्म्ये ।
अथानःसुतराभव ॥ उपमापेपिशुत्तमःकृष्णव्यक्तमस्थित । उषऽऋणेवयातय ॥ उपतेगाऽइवाकरंवृणीष्वदुहितर्दिवः ।
रात्रिस्तोमंनजिग्युषे ॥ १४ ॥ (परिशिष्टं) आरात्रिपार्थिवंरजःपितरःप्रायुधामभिः । दिवःसदांसिबृहतीवितिष्ठसऽआ
त्वेषंवर्ततेतमः ॥ येतैरात्रीनृचक्षसोयुक्तासौनवतिर्नव । अशीतिःसत्त्वष्टाऽउतोतैसप्तसप्ततीः ॥ रात्रीप्रपद्येजननीसर्वभू
तनिवेशनी । भद्रांभगवतीकृष्णाविश्वस्यजगतोनिशां ॥ संवेशिनीसैयमिनीग्रहनक्षत्रमालिनी । प्रपन्नोहंशिवारात्री
भद्रेपारमशीमहिभद्रेपारमशीमह्योनमः ॥ १ ॥ स्तोष्यामिप्रयतोदेवीशरण्याबहुचप्रियां । सहस्रसंमितांदुर्गाजातवेद
सेसुनवामसोमै ॥ शांत्यर्थतद्भिजातीनामृषिभिःसोमपाश्रिताः । ऋग्वेदेत्वंसमुत्पन्नारातीयतोनिर्दहातिवेदः ॥ यत्वा
देविप्रपद्यतिब्राह्मणाहव्यवाहनी । अविद्याबहुविद्यावासनःपर्षदतिदुर्गाणिविश्वा ॥ येऽअग्निवर्णाशुभांसौम्यकीर्त

(१०।१०।१५) रात्रीत्यष्टर्चसूक्तस्यसौभरःकुशिकोरात्रिर्गायत्री । (अत्रभारद्वाजीरात्रिकृषिकापाक्षिकी) ।

यिष्यंतियेद्विजाः । तान्तरयतिदुर्गाणिनावेवसिंधुदुरितात्यग्निः ॥ २ ॥ दुर्गेषुविषमेघोरेसंग्रामेरिपुसंकटे । अग्निचो
रनिपातेषुदुष्टग्रहनिवारणे ॥ दुर्गेषुविषमेषुत्वंसंग्रामेषुवनेषुच । मोहयित्वाप्रपद्यंतितेषामेऽअभयंकुरुतेषामेऽअभयंकुरु ॥
केशिनीसर्वभूतानांपंचमीतिच नामच । सामांसमानिशादेवीसर्वतःपरिरक्षतुसर्वतःपरिरक्षत्वोन्नमः ॥ ३ ॥ तामग्निवर्णां
तपसाज्ज्वलंतीवैरोचनीकर्मफलेषुजुष्टां । दुर्गादेवीशरणमहंप्रपद्येसुतरसितरसेनमःसुतरसितरसेनमः ॥ दुर्गादुर्गेषुस्थाने
षुशंनोदेवीरभिये । यऽइमंदुर्गास्तवंपुण्यंरात्रौरात्रौसदापठेत् ॥ रात्रिःकुशिकसौभरोरात्रिर्वाभारद्वाजीरात्रिस्तवोगा
यत्री । रात्रीसूक्तंजपेन्नित्यंतत्कालमुपपद्यते ॥ उलूकयातुंशुशुलूकयातुंजहिव्यातुमुतकोकयातुं । सुपर्ण्यातुमुतगृ
ध्रयातुंहृषदेवप्रमृणरक्षऽइंद्र ॥ पिशंगभृष्टिमंभृणपिशाचिमिंद्रसंमृण । सर्वरक्षोनिर्बहय ॥ ४ ॥ हिमस्यत्वाजरायु
णाशालेपरिव्ययामसि । उतहृदोहिंनोधियोभिर्ददातुभेषजं ॥ शिशितहृदोहिंनोधियोभिर्ददातुभेषजं । अंतिकाम
न्निमजनयदूर्वातःशिशुलागमत् ॥ अजातपुत्रपक्षायाहृदयंममदूयते । विपुलंवनंब्रह्माकाशंचरजातवेदःकामाय ॥
मांचरक्षपुत्रांश्चशरणमभूत्तव । पिंगाक्षलोहितग्रीवकृष्णवर्णनमोस्तुते ॥ अस्मान्निर्बहंरस्येनांसागरस्योर्मयोयधा ।
इंद्रःक्षत्रंदातुवरुणमभिषिचतु ॥ शत्रवोनिधनंयांतुजयत्वंब्रह्मतेजसा ॥ ५ ॥ कपिलजटींसर्वभक्षचाग्निप्रत्यक्षदै
वतं ॥ वरुणंचवशाभ्यग्नेमपुत्रांश्चरक्षतुमपुत्रांश्चरक्षत्वोन्नमः ॥ साग्रवर्षशतंजीवपिब्रवादचमोदच ॥ दुःखितांश्चाद्वि

जांश्चैवप्रजांचपशुपालय ॥ यावदादित्यस्तपतिथावद्भाजतिचंद्रमाः । यावद्वायुःप्लवायतितावज्जीवजयाजय ॥ येन
केनप्रकारेणकोहिनामनुजीवति । परेषामुपकारार्थयज्जीवतिसजीवति । एतावैश्वानरीसर्वदेवान्नमोस्तुते ॥ नचोर
भयंनचसर्पभयंनचव्याघ्रभयंनचमृत्युभयं । यस्यापमृत्युर्नचमृत्युःसर्वलभतेसर्वजयते ॥ ६ ॥ इतिपरिशिष्टं ॥)
(१०।१०।१६) ममाग्नेवचोविह्वेष्वस्तुवयंत्वेधानास्तन्वपुषेम । मह्यंनमंतांप्रदिशश्चतस्त्रस्वयाध्यक्षेणपृतनाजये
म ॥ ममदेवाविह्वेसंतुसर्वेऽइंद्रवंतोमरुतोविष्णुरग्निः । ममांतरिक्षमुरुलोकमस्तुमह्यंवातःपवतां कामेऽअस्मिन्+ ॥
मयिदेवाद्रविणमायंजंतांमय्याशीरस्तुमयिदेवहूतिः । दैव्याहोतारोवनुषंतपूर्वेरिष्टाःस्यामतन्वासुवीराः ॥ मह्यंयजं
तुममयानिहव्याकूतिःसत्यामनसोमेऽअस्तु । एनोमानिगांकतमच्चनाहंविश्वेदेवासोऽअधिबोचतानः ॥ देवीःषलु
वोरुरुनःकृणोतविश्वेदेवासऽइहवीरयध्वं । माहास्महिप्रजयामातनूभिर्मारिधामद्विषतेसोमराजन् ॥ १५ ॥ अग्नेम
न्युंप्रतिनुदन्यरेषामदब्धोगोपाःपरिपाहिनस्त्वं । प्रत्यंचोयंतुनिगुतःपुनस्तेऽमेषांचित्तंप्रबुधांविनेशत् ॥ धाताधातृ
णांभुवनस्यस्पतिर्देवंत्रातारमभिमातिषाहं । इमंयज्ञमश्विनोभावृहस्पतिर्देवाःपांतुयजमानंन्यर्थात्+ ॥ उरुव्यचा
नोमहिषःशर्मयंसदस्मिन्हवैपुरुहूतःपुरुक्षुः । सनःप्रजायैर्हर्यश्वमृळ्येद्रमानोरीरिषोमापरादाः ॥ येनःसपत्न्याऽअपते

(१०।१०।१६) ममाग्नेइतिनवर्चस्यसूक्तस्यांगिरसोविहव्योविश्वेदेवास्त्रिष्टुब्जयाजगती ।

भवंत्विद्वाग्निभ्यामववाधामहेतान् । वसवोरुद्राऽआदित्याऽउपरिस्पृशौमोग्रचेत्तारमधिराजमक्रन् ॥ (परिशिष्टं ॥
अर्वाचमिंद्रममुतोहवामहेयोगोजिद्धंनजिदंश्वजिद्यः । इमंनोयज्ञंविह्वेषुषस्वास्यकुल्मोहरिवोमेदिनंत्वा) ॥ १६ ॥
(परिशिष्टं ॥ आयुष्यैवर्चस्यंरायस्पोषमौद्भिदं । इदंहरिण्यंवर्चस्वजैत्रायाविशतादिमाम् ॥ उच्चैर्वाजीपृतनाषादसं
भासाहंधनंजयं । सर्वाःसमग्राऽऋद्धयोहिरण्येस्मिन्समाहिताः ॥ शुनमहंहरिण्यस्यपितुर्मानेवजग्रभं । तेनमांसूर्य
त्वचमकरंपुरुषुप्रियं ॥ सम्राजंचविराजंचाभिष्टिर्याचमेध्रुवा । लक्ष्मीराष्टस्ययामुखेतयामामिंद्रसंसृज ॥ अग्नेःप्रजा
तंपरियद्धिरण्यममृतैयज्ञेऽअधिमत्येषु । यऽएनद्वेदसइदेनमर्हतिजरामृत्युर्भवतियोविभर्ति ॥ १ ॥ यद्वेदुराज्जावरु
णोयदुदेवीसरस्वती । इंद्रोयद्वृत्रहावैदतन्मेवर्चसऽआयुषे ॥ नतद्रक्षांसिनापिशाचाश्चरंतिदेवानामोजःप्रथमजंह्ये
तत् । योविभर्तिदाक्षायणाहिरण्यंसदेवेषुकृणुतेदीर्घमायुःसमनुष्येषुकृणुतेदीर्घमायुः ॥ यदाबध्नन्दाक्षायणाहिरण्यंश
तानींकायसुमनस्यमाना । तन्नऽआबध्नामिश्रतशारदायायुष्मान्जरदष्टिर्यथासत् ॥ घृतादुर्लभंमधुमत्सुवर्णधनंजयंध
रुणंधारयिष्णु ॥ ऋणकृत्सपत्न्यादधरांश्चकृण्वदारौहमांमहतेसौभगाय ॥ प्रियंमांकुरुदेवेषुप्रियंराजसुमांकुरु । प्रियं
विश्वेषुगोप्लेषुमयिधेहिरुचारुचं ॥ अग्निर्येनविराजतिसूर्योयेनविराजति ॥ विराज्येनविराजतितेनास्मान्ब्रह्मणस्पते

विराजसमिधं कुरु ॥ २ ॥ इति परिशिष्टं ॥) (१०१११) नासदासीन्नोसदासीत्तदानीं नासीद्रजो नोव्यो मापरो
यत् । किमावरीवः कुहकस्य शर्मभ्रंभः किमासीद्रहं नंगभीरं ॥ नमृत्युरासीदमृतं न तर्हि नराद्याऽअहऽआसीत्प्रकेतः ।
आनीदवातं स्वधया तदेकं तस्माद्भान्यन्नपरः किंच नास ॥ तमऽआसीत्तमसा गृह्णमग्रे प्रकेतं संलिलं सर्वमाऽइदं । तुच्छये
नाभ्वपिहितं यदासीत्तपसस्तन्महिना जायतैकं ॥ कामस्तदग्रे समवर्तता धि मनसोरेतः प्रथमं यदासीत् । सतो बंधुमसंति
निरविंदन् हृदि प्रतीष्या कुवयो मनीषा ॥ तिरश्चीनो विततो रश्मिरेषामधः स्विदासीद्दुपरि स्विदासीत् ॥ रेतोधाऽ
आसन्महिमानं आसन्स्वधाऽअवस्तात्प्रयतिः प्रस्तात् ॥ कोऽअद्भवेदुक्ऽइह प्रवोचत्कुतऽआजाता कुतऽइयं विसृ
ष्टिः । अर्वाग्देवाऽअस्य विसर्जने नाथा को वेदयत्तऽआबभूव ॥ इयं विसृष्टिर्यत्तऽआबभूव यद्विवाद्ध्येयदिवान् । योऽअ
स्याध्यक्षः परमेव्यो मन्सोऽअंगवेदयदिवानवेद ॥ १७ ॥ (१०११२) यो यज्ञो विश्वतस्तुं भिस्ततऽएकं शतं देवक
मभिरायतः । इमे वयंति पितरो यऽआययुः प्रवयापवयेत्यासते तते ॥ पुमौऽएनंतनुतऽउत्कृणत्तिपुमान्वितलेऽअधि
नाकैऽअस्मिन् । इमे मयूखाऽउपसेदुरुसदः सामानि चक्रुस्तसराण्योतवे ॥ कासीत्प्रमाप्रतिमार्किं निदानमाज्यं किमासी

एकादशेनुवाके त्रयोविंशतिसूक्तानि (१०१११) नासदिति सप्तर्चस्य सूक्तस्य परमेष्ठी प्रजापतिर्भाववृत्तिस्त्रिष्टुप् । (१०११२) यो यज्ञ
इति सप्तर्चस्य सूक्तस्य प्राजापत्यो यज्ञो भाववृत्तिस्त्रिष्टुप् बाद्याजगती ।

त्यरिधिः कऽआसीत् । छंदः किमासीत्प्रऽउगं किमु कथं यद्देवा देवमयं जंतु विश्वे ॥ अग्नेर्गायत्र्यं भवत्सयुग्वोष्णिहं यासवि
तासंबभूव । अनुष्टुभासोमऽउक्थैर्महस्वान्बृहस्पतेर्बृहतीवाचमावत् ॥ विराणिमत्रावरुणयोरभि श्रीरिंद्रस्य त्रिष्टुविह
भागोऽअहः । विश्वान्देवान्जगत्या विवेश तेन चाहृप्रऽऋषयो मनुष्याः ॥ चाकृप्रेतेनऽऋषयो मनुष्या यज्ञे जाते पितरो
नः पुराणे । पश्यन्मन्ये मनसा चक्षसातान्यऽइमं यज्ञमयं जंतु पूर्वं ॥ सहस्रो माः सहस्रं दसऽआवृतः सहस्रं माऽऋषयः सप्त
दैव्याः । पूर्वेषां पंथामनु दृश्यधीराऽअन्वाले भिरैरथ्यो नृशमीन् ॥ १८ ॥ (१०११३) अपप्राचऽइंद्रविश्वं
ऽअमित्रानपापांचोऽअभिभूते नुदस्व । अपो दींचोऽअपशूराधराचऽउरौ यथा तव शर्मन्मदेम ॥ कुविदं गयवमंतो यवंचि
द्यथादांत्यनु पूर्ववियूय । इहेहैषां कृणुहि भोजनानिये बहिषो नमो वृत्किं न जग्मुः ॥ न हि स्थूर्युतथायातमस्ति नो तश्रवो
विविदे संगमेषु । गव्यं तऽइंद्रं सख्याय विप्राऽअश्वान्तो वृषणं वाजयंतः ॥ युवं सुराममश्विनानमुचावा सुरे सचा । वि
पिपाना शुभस्पतीऽइंद्रं कर्म स्वावतं ॥ पुत्रमिव पितरां विश्विनो भेद्रावधुः काव्यैर्दसनाभिः । यत्सुरामंत्यापि ब्रुः शचीभिः
सरस्वतीत्वामघवन्नभिष्णक् ॥ इंद्रः सुत्रामास्ववाऽअवोभिः सुमृलीको भवतु विश्ववैदाः । बाधतां द्वेपोऽअभयं कृणो
तु सुवीर्यस्य पतयः स्याम ॥ तस्य वयं सुमंतौ यज्ञियस्यापि भद्रे सौमनसे स्याम । स सुत्रामास्ववाऽइन्द्रोऽअस्मेऽआराच्छिंद्रे

(१०११३) अपप्राच इति सप्तर्चस्य सूक्तस्य काक्षीवतः सुकीर्तिरिंद्रश्चतुर्थीपंचम्योरधिनौ त्रिष्टुप् चतुर्थ्यनुष्टुप् ।

पः सनुतयुयोतु ॥ १९ ॥ (१०।११।४) ईजानमिह्यौर्गुतावसुरीजानंभूमिरभिप्रभूषणि । ईजानंदेवावश्वि
नावभिसुमैरवर्धतां ॥ तावांमित्रावरुणाधारयत्क्षितीसुषुम्नेषितत्वतायजामसि । युवोःक्राणायसख्यैरभिव्यामरक्ष
सः ॥ अधाचिन्नुयद्विधिषामहेवामभिप्रियरेकणःपत्यमानाः । द्वावायत्पुष्यतिरेकणःसम्वारन्नाकिरस्यमघानि ॥
असावन्योऽअसुरसूयतद्यौस्त्वंविश्वेषांवरुणासिराजा । मूर्धारथस्यचाकन्नैतावतैनसांतकधुक् ॥ अस्मिन्त्वेतच्छ
कपूतऽएनोहितेमित्रेनिगतान्हन्तिवीरान् । अवोर्वायद्वाप्तनूष्ववःप्रियासुयज्ञियास्वर्वा ॥ युवोर्हिमातादितिर्विचेत
साद्योर्नभूमिःपयसापुपूतनि । अवप्रियादिदिष्टनसूरोनिनिकरुदिमभिः ॥ युवंह्यमराजावसीदतंतिष्ठद्रथंनधूर्षदंवन
र्षदं । तानःकणूकयतीर्नमेधस्तत्रेऽअंहसःसुमेधस्तत्रेऽअंहसः ॥ २० ॥ (१०।११।५) प्रोष्वस्मैपुरोरथमिन्द्रायशुष
मंचत । अभीकैचिदुलोककृत्संगेसमत्सुवृत्रहास्माकंबोधिचोदितानभैतामन्यकेषांन्याकाऽअधिधन्वसु ॥ त्वंसिंधूर
यासृजोधराचोऽअहन्नहि । अशत्रुरिन्द्रजज्ञिषेविश्वंपुष्यसिवार्यंतत्वापरिष्वजामहेनभैता० ॥ विषुविश्वऽअरातयो
योनंशंतनोधियः । अस्तासिशत्रवेवधंयोनऽइंद्रजिघांसितियातैरातिर्दिवंसुनभैता० ॥ योनऽइंद्राभितोजनोवृका

(१०।११।४) ईजानमिति मर्मस्यसूक्तस्यनामैधःशकपूतोमित्रावरुणावाद्यायाशुभूम्यधिनोविराड्रूपाःआद्यान्यंकुसारिणीद्वितीयाषष्ठ्यौ
प्रस्तारपंक्तीअंलामहासतोवृहती । (१०।११।५) प्रोष्विति सप्तर्चस्यसूक्तस्यसुदाःपैजवनइंद्रःशकरीचतुर्थ्यादितिसोमहापंक्तयोल्यात्रिष्टुप् ।

युरादिदैशति । अधस्पदंतमीकृधिविबाधोऽअसिसासहिनभैता० ॥ योनऽइंद्राभिदासतिसनाभिर्यश्चनिष्ठः । अव
तस्यबलैतिरमहीवद्यौरधृत्मनानभैता० ॥ व्यमिन्द्रत्वायवःसखित्वमारभामहे । ऋतस्यनःपथानयातिविश्वानिदुरि
तानभैता० ॥ अस्मभ्यंसुत्वमिन्द्रतांशिक्षयादोहतेप्रतिवरंजरित्रे । अच्छिद्रोभीपीपयद्यथानःसहस्रधारापयसामहीगौः+
॥ २१ ॥ (१०।११।६) उभेयदिन्द्रोदसीऽआपप्राथोषाऽइव । महांतंत्वामहीनांसम्राजंचर्षणीनांदेवीजनित्र्यजी
जनद्राजनित्र्यजीजनत् ॥ अवस्मदुर्हणायतोमर्तस्यतनुहिस्थिरं । अधस्पदंतमीकृधियोऽअस्मांऽआदिदैशतिदेवी० ॥
अवत्याबृहतीरिषोविश्वश्चैद्राऽअमित्रहन् । शचीभिःशक्रधूनहीद्रविश्वोभिर्भूतिभिर्देवी० ॥ अवयत्त्वंशतक्रतुविद्रवि
श्वानिधूनुषे । रयिनसुन्वतेसचासहस्रिणीभिर्भूतिभिर्देवी० ॥ अवस्वेदाऽइवाभितोविष्वक्पतंतुदिद्यवः । द्यौया
ऽइवतंतवोव्यस्रस्मदैतुदुर्मतिर्देवी० ॥ दीर्घहंकुशंयथाशक्तिंविमर्षिंमंतुमः । पूर्वैणमघवन्पदाजोव्यांयथायमोदेवी० ॥
नकिर्देवामिनीमसिनकिरायोपयामसिमंत्रश्रुत्यंचरामसि । पक्षेभिरपिपक्षेभिरत्राभिसंरभामहे ॥ २२ ॥ (१०।११।७)
यस्मिन्वृक्षेसुपलाशेदेवैःसंपिबतेयमः । अत्रानोविश्वपतिःपितापुराणोऽअनुवेनति ॥ पुराणोऽअनुवेनैतंचरंतंपापया

(१०।११।६) उभेयदितिसप्तर्चस्यसूक्तस्ययौवनाश्वोमांधातेंद्रःअंलानांतिसृणामर्धर्चागोधेंद्रोमहापंक्तिरंलपंक्तिः । (१०।११।७) यस्मि
न्नितिसप्तर्चस्यसूक्तस्ययामायनःकुमारोयमोनुष्टुप् ।

मुया । असूयन्नभ्यचाकशंतस्माऽअस्पृह्यंपुनः ॥ यंकुमारनवरथमचक्रमनसाकृणोः । एकैषंविश्वतःप्रांचमपश्यन्न
धितिष्ठसि ॥ यंकुमारप्रावर्तयोरथंविप्रैभ्यस्परि । तंसामानुप्रावर्ततुसमितोनाव्याहितं ॥ कःकुमारमजनयद्रथंकोनि
रवर्तयत् । कःस्वित्तदुद्यनोब्रूयादनुदेयीयथाभवत् ॥ यथाभवदनुदेयीततोऽअग्रमजायत । पुरस्ताद्बुधऽआततःप
श्चाग्निरयणंकृतं ॥ इदंयुमस्यसादनंदेवमानंयदुच्यते । इयमस्यधम्यतेनालीरयंगीर्भिःपरिष्कृतः ॥ २३ ॥
(१०।११।८) केश्यश्मिकेशीविषंकेशीर्विभर्तिरोदसी । केशीविश्वंस्वर्हशेकेशीदंज्योतिरुच्यते ॥ मुनयोवातरश
नाःपिशंगावसतेमला । वातस्यानुभ्राजियंतियद्देवासोऽअविक्षत ॥ उन्मदितामौनैयेनवातांऽआतस्थिमावयं । शरी
रेदस्माकंयुयंमर्तासोऽअभिपश्यथ ॥ अंतरिक्षेणपततिविश्वारूपावचाकशत् । मुनिर्देवस्यदेवस्यसौकृत्यायसखाहि
तः ॥ वातस्याश्वोवायोःसखाथोदेवेषितोमुनिः । उभौसमुद्रावाक्षेतिथश्चपूर्वेऽउतापरः ॥ अप्सरसांगंधर्वाणांमृगा
णांचरणेचरन् । केशीकेतस्यविद्वान्सखास्वादुर्मदिन्तमः ॥ वायुरस्माऽउपामंथत्पिनष्टिस्माकुनन्नमा । केशीविषस्य

(१०।११।८) केशीतिसप्तर्चस्यसूक्तस्यवातरशनाजूतिर्वातजूतिर्विप्रजूतिर्वृषाणकःकरिकृतएतशक्रष्यशृंगइतिक्रमेणैकर्चाक्रषयः
केश्यमिसूर्यवायवोदेवताअनुष्टुप् ।

पात्रेणयद्रुद्रेणापिबत्सह ॥ २४ ॥ (१०।११।९) उतदेवाऽअवहितंदेवाऽउन्नयथापुनः । उतागश्चक्रुषंदेवादेवा
जीवयथापुनः ॥ द्वाविमौवातौवातऽआसिंधोरापरावतः । दक्षंतेऽअन्यऽआवातुपरान्धंवातुयद्रपः ॥ आवातवा
हिभेषजंविवातवाहियद्रपः । त्वंहिविश्वभेषजोदेवानांदूतऽईयसे ॥ आत्वागमंशतातिभिरथोऽअरिष्टतातिभिः ।
दक्षंतेभद्रमाभार्षपरायक्षमसुवामिते ॥ त्रायंतामिहदेवास्त्रायतांमरुतांगुणः । त्रायंतांविश्वाभूतानियथायमरपाऽअ
सत् ॥ आपऽइद्वाऽउभेषजीरापोऽअमीवचातनीः ॥ आपःसर्वस्यभेषजीस्तास्तेकृण्वन्तुभेषजं ॥ हस्ताभ्यांदशशाखा
भ्यांजिह्वावाचःपुरोगवी । अनामयितुभ्यांत्वाताभ्यांत्वोपस्पृशामसि ॥ २५ ॥ (१०।११।१०) तवत्यऽइंद्रसख्ये
षुवह्यऽऽकृतमंन्वानाव्यददिरुर्वलं । यत्रादशस्यनुपसोरिणन्नपःकुत्सायमन्मन्नह्यश्चदंसयः ॥ अवासृजःप्रस्वःश्वंच
योगिरीनुदाजऽउन्नाऽअपिबोमधुप्रियं । अवर्धयोवनिनोऽअस्यदंससाशुशोचसूर्यऽऽकृतजातयागिरा ॥ विसूर्योम
ध्येऽअमुचद्रधंदिवोविदहासायप्रतिमानुमार्यः । दृढानिपिप्रोरसुरस्यमायिनऽइंद्रोव्यास्यच्चक्रुवाऽऽकृजिष्वना ॥ अ
नाधृष्टानिधृषितोव्यास्यन्निधीऽरदेवांऽअमृणद्यास्यः । मासेवसूर्योवसुपुर्यमाददेगृणानःशत्रूँऽरशृणाद्विरुर्मता ॥

(१०।११।९) उतेतिसप्तर्चस्यसूक्तस्यभरद्वाजःकश्यपोगौतमोत्रिविधमित्रोजमदमिर्वसिष्ठइतिक्रमेणैकर्चाक्रषयोविश्वेदेवाअनुष्टुप् ।
(भेदपक्षे-देवाः १ वातः ३ विश्वेदेवाः १ आपः २ एवं ७) । (१०।११।१०) तवत्यइतिषडृचस्यसूक्तस्यौरवोंगंद्रोजगती ।

ऋक्सं.

अ. ८ अ. ७

॥ ५२ ॥

अयुद्धसेनोविश्वाविभिंदुतादाशद्वृत्रहातुज्यानि ते जते । इंद्रस्य वज्रादविभेदमिश्रयः प्राक्रामच्छुंध्यूरजहादुषाऽननः ॥
एतात्याते श्रुत्यानिकेवलायदेकऽएकमकृणोरयज्ञं । मासांविधानमदधाऽअधिद्यवित्वयाविभिन्नं भरतिप्रधिपिता+ ॥
॥ २६ ॥ (१०।११।११) सूर्यरश्मिर्हरिकेशः पुरस्तात्सविताज्योतिरुदयांऽअजस्रं । तस्यपूषाप्रसवेयातिविद्वान्सं
पश्यन्विश्वाभुवनानि गोपाः+ ॥ नृचक्षाऽएषद्विवोमध्यऽआस्तऽआपप्रिवाज्रोदसीऽअंतरिक्षं । सविश्वाचीरभिचष्टेष्ट
ताचीरंतरापूर्वमपरंचकेतुं+ ॥ रायोबुधःसंगमनोवसूनांविश्वारूपाभिचष्टेशचीभिः । देवऽइवसवितासत्यधर्मद्रो
तस्थौसमरेधनानां ॥ विश्वावसुंसोमगंधर्वमापोदहृशुषीस्तदृतेनाव्यायन् । तदन्ववैदिंद्रोरारहाणऽआसांपरिसूर्यस्य
परिधांऽरपश्यत् ॥ विश्वावसुरभितन्नोऽगृणानुदिव्योगंधर्वोरजसोविमानः । यद्वाघासत्यमुतयन्नविद्वधियोहिन्वा
नोधियऽइन्नोऽअव्याः ॥ सस्त्रिमविंदृच्छरणेनदीनामपावृणोहुरोऽअश्मव्रजानां । प्रासांगंधर्वोऽअमृतानिचोचदिंद्रो
दक्षंपरिजानादहीनां ॥ २७ ॥ (१०।११।१२) अग्नेतवश्रवोवयोमहिभ्राजंतेऽअर्चयोविभावसो । बृहद्भानोशवसा
वाजमुक्थ्यं१दधासिदाशुषेकवे ॥ पावकवर्चाःशुक्रवर्चाऽअनूनवर्चाऽउदियर्षिभानुना । पुत्रोमातराविचरन्नुपावसि

(१०।११।११) सूर्यरश्मिरितिषडृचस्यसूक्तस्यदेवगंधर्वोविश्वावसुःसवितांत्यतिसृणांदेवगंधर्वोविश्वावसुस्त्रिष्टुप् । (१०।११।१२)
अग्नेतवेतिषडृचस्यसूक्तस्यपावकोमिरग्निःसतोबृहतीआद्येविष्टारपंक्तीअंत्योपरिष्टाज्योतिः ।

मंडलं १०

अनु. ११

॥ ५२ ॥

पूणक्षिरोदसीऽउभे+ ॥ ऊर्जोनपाजातवेदःसुशस्तिभिर्मंदस्वधीतिभिर्हितः । त्वेऽइषुःसंदधुर्भूरिवर्षसश्चित्रोतयो
वामजाताः ॥ इरज्यन्नग्नेप्रथयस्वजंतुभिरस्मेरायोऽअमर्त्य । सदर्शतस्यवपुषोविराजसिपूणक्षिसानसिंक्रतुं ॥ इष्क
तारमध्वरस्यप्रचेतसंक्षयंतराधसोमहः । रातिवामस्यसुभगांमहीमिषंदधासिसानसिर्यि+ ॥ ऋतावानंमहिषंविश्वद
र्शतमग्निंसुमनायदधिरेपुरोजनाः । श्रुत्कर्णसंप्रथस्तमत्वागिरादैव्यमानुषायुगा+ ॥ २८ ॥ (१०।११।१३) अग्नेऽ
अच्छांवदेहनःप्रत्यङ्गःसुमनाभव । प्रनोयच्छविशस्पतेधनुदाऽअसिनस्त्वं+ ॥ प्रनोयच्छत्वर्थमाप्रभगःप्रबृहस्पतिः ।
प्रदेवाःप्रोतसुनृतारायोद्वीददातुनः ॥ सोमंराजानमवसेग्निंगीर्भिर्हवामहे । आदित्यान्विष्णुंसूर्यंब्रह्माणं चबृहस्प
तिं ॥ इन्द्रवायूबृहस्पतिंसुहवेहवामहे । यथानुःसर्वेऽइज्जनःसंगत्यांसुमनाऽअसत् ॥ अर्थमणंबृहस्पतिमिंद्रदानां
यचोदय । वातंविष्णुंसरस्वतींसवितारंचवाजिनं ॥ त्वंनोऽअग्नेऽअग्निभिर्ब्रह्मयज्ञंचवर्धय । त्वंनोदेवतातयेरायो
दानायचोदय ॥ २९ ॥ (१०।११।१४) अयमग्नेजरितात्वेऽअभुदपिसहसःसूनोन्हा१न्यदस्त्याप्यं । भद्रं हि श
भं त्रिवरूथमस्तितऽआरेहिसानामपदिद्युमाकृधि ॥ प्रवसेऽअग्नेजनिमापितूयतःसाचीवविश्वाभुवनान्यृजसे । प्रस

(१०।११।१३) अग्नेअच्छेतिषडृचस्यसूक्तस्यतापसोमिर्विधेदेवाअनुष्टुप् । (१०।११।१४) अयमग्नेजनिमापितूयतःसाचीवविश्वाभुवनान्यृजसे । प्रस
जरितावृतीयाचतुर्थ्योःशाङ्गोद्वेणःपंचमीषष्ठ्योःशाङ्गःसारिसूक्तःसप्तम्यष्टम्योःशाङ्गस्तन्मित्रोमित्रिष्टुप्आद्येजगत्यांवत्येअनुष्टुभौ ।

संयः प्रसनिषंतनो धियः पुरश्चरंति पशुपाऽइव त्मना ॥ उत वाऽउपरिवृणुष्विषसं ह्यहो रंमऽउलपस्य स्वधावः । उत स्त्रि
त्याऽउर्वराणां भवंति माते हेतितं विषीं चक्रुधाम ॥ यदुद्धतौ निवतो यासि बसत्पृथगे पि प्रगर्धिनीं वसेना । यदा ते वातो
ऽअनुवाति शोचिर्वसे वश्मश्रुवपसि प्रभूम् ॥ प्रत्यस्य श्रेणयो ददृशुऽएकं नियानं वहवोरथासः । बाह्वयदग्नेऽअनुमर्मजा
नोन्यङ्कुत्तानामन्वेषिभूमिं ॥ उत्ते शुष्मा जिहता मुत्तेऽअचिरुत्तेऽअग्ने शशमानस्य वाजाः । उच्छ्रै च स्वनिर्मवर्धमानऽ
आत्वाद्य विश्वे वसवः सदंतु ॥ अपामिदं न्ययं न समुद्रस्य निवेशनं । अन्यं कृणुष्वेतः पंथां तेन याहि वशाऽअनु ॥ आर्य
ने ते परार्यणे दूर्वारो हंतु पृष्णिणीः । हृदाश्च पुंडरीकाणि समुद्रस्य गृहाऽइमे ॥ ३० ॥ इत्यष्टमाष्टके सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

त्रिपष्टयध्यायेवर्गाः ३० सूक्तानि २३ ऋचः १७२ ॥ त्यागः ॥ इंद्राये. ९ प्रजापतय. १० अग्नय. ८ वेनाये. ८ अग्नय. ४
वरुणाये. सोमाये. वरुणाये. २ सोमैद्राम्या. आंभृण्यैवाच. ८ विश्वेभ्यो देवेभ्य. ८ रात्र्या. ८ विश्वेभ्यो देवेभ्य. ९ [भे. प. विश्वेभ्यो दे. अग्नय.
विश्वेभ्यो देवेभ्य. ४ अग्नय. विश्वेभ्यो देवेभ्य. इंद्राये. विश्वेभ्यो देवेभ्य.] भाववृत्तय. १४ इंद्राये. ३ अश्विभ्यामि. २ इंद्राये. २ शुभ्रभ्यश्चिभ्य.
मित्रावरुणाभ्या. ६ इंद्राये. ११ गोबेद्राये. ३ यमाये. ७ केश्यमिसूर्यवायुभ्य. ७ विश्वेभ्यो देवेभ्य. ७ [भे. प. देवेभ्य. वाताये. ३ विश्वेभ्यो
देवेभ्य. १ अग्नय. २] इंद्राये. ६ सवित्रइ. ३ देवगंधर्वाय. विश्वावसव. ३ अग्नय. ७ विश्वेभ्यो देवेभ्य. ५ अग्नय. ८ ॥ इत्यष्टमे सप्तमः ॥

त्यंषट्सांख्योत्रिराश्विनमयं हिताक्षर्यपुत्रः सुपर्णो यामायनो बोध्वकृशनो गायत्री बृहती गायत्र्यौ सतो बृहती विष्टा
रपङ्क्तिरिमा मिद्राण्युपनिषत्सपत्नी बाधनमानुष्टुभंतु पङ्क्त्यंतं मरण्यान्यैरंमदो देवमुनिररण्यानीं तुष्टावश्रत्ते पंच
सुवेदाः शैरोषिस्त्रिष्टुबंतं सुष्वाणासः पृथुर्वैन्यः सवितार्चतो हैरण्यस्तूपः सावित्रं समिद्धो मृळीको वासिष्ठऽआग्नेयं
वार्हतमंत्येऽउपरिष्टाज्योतिषीं जगत्युपांत्यावांश्च द्याश्च द्वाकामायनींश्चाद्धमानुष्टुभंतु शासः शासो भारद्वाज ई
खयं तीर्देवजामयं इंद्रमातरो गायत्रं सोमो यमी भाववृत्तमानुष्टुभंत्वरायि शिरिं बिठौ भारद्वाजोऽलक्ष्मीं द्वितीयातृ
तीया ब्राह्मणस्पत्ये अंत्या वैश्वदेव्यग्निं केतुराग्नेयं आग्नेयं गायत्रमिमानुं कभुवनऽआस्यः साधनो वाभौ वनो वैश्वदेवं द्वै
पदं त्रैष्टुभं सूर्यो नश्चक्षुः सौर्यः सौर्यं गायत्रं मुदसौ षट्पां लोमींश्च यात्मानं तुष्टावानुष्टुभं तीव्रस्य पंच पूरणो वैश्वामित्रो
मुंचामित्वा प्राजापत्यो यक्ष्मनाशनो राजयक्ष्मघ्नं मत्यानुष्टुब्ब्रह्मणा षट्ब्राह्मोरक्षो हागर्भसंज्ञावे प्रायश्चित्तमानुष्टुभं
ह्यक्षीभ्यां विवृहाकाश्यपो यक्ष्मघ्नमपेहि पंच प्रचेतादुःस्वप्नघ्नं पत्त्यंतं त्रिष्टुम्भध्यं देवानैर्ऋतः कपोतः कपोतोपहतौ
प्रायश्चित्तं वैश्वदेवं मृषभमृषभो वैराजः शाकरो वासपलघ्नमानुष्टुभं महापत्त्यंतं तुभ्येदं चतुष्कं विश्वामित्रजमदग्नी
जागतं तृतीया लिंगोक्तदेवता वातस्यामिलो वातायनो वायव्यं मयोभूः शंबरः काक्षीवतोगव्यं विभ्राट् विभ्राट्सौ
र्यः सौर्यं जागतं मास्तारपत्त्यंतं त्वं त्यमिदो भार्गवो गायत्रं माया हि संवर्त उषस्यं द्वैपदमात्वा षट्ध्रुवो राज्ञः स्तुतिस्त्वा

ऋक्सं.

अ. ८ अ. ८

॥ ५४ ॥

नुष्टुभंत्वभीवर्तेनपंचाभीवर्तैः प्रवश्चतुष्कमूर्ध्वोर्ग्रावासपोर्बुर्दिर्ग्राव्णोस्तौद्रायत्रप्रसूनवः सुनुराभवं आग्नेयमानु
ष्टुभं द्वितीयागायत्र्याद्यार्भवीपतंगंतृचंपतंगः प्राजापत्योमायाभेदं जगत्यादित्यमूर्ध्वरिष्टनेमिस्तार्क्ष्यमुत्तिष्ठतैक
र्चाः शिबिरौशीनरः काशिराजः प्रतर्दनोरोहिदश्वोवसुमना आद्यानुष्टुप्प्रससाहिषेजयेन्द्रः प्रथश्चैकर्चाः प्रथोवासि
ष्टः सप्रथोभारद्वाजोघर्मः सौर्योवैश्वदेवं बृहस्पतिस्तपुर्मूर्धोर्बाहस्पत्योर्बाहस्पत्यमपश्यं प्रजावान्प्राजापत्योन्वृचं
यजमानपत्नीहोत्राशिषोर्विष्णुस्त्वष्टागर्भकर्ता विष्णुर्वाप्राजापत्योर्गर्भार्थाशीर्लिंगोक्तदैवतमानुष्टुभं महिसत्यष्टु
तिर्वारुणिरादित्यं स्वस्त्ययनं गायत्रं वैवातोवातायनं उलोवायव्यं प्राग्नेयं पंचाग्नेयोवत्स आग्नेयं तु प्रनूनं तृचमाग्नेयः
श्येनो जातवेदस्य मायंगौः सार्षपाश्यात्मदैवतं सौर्येव ऽऋतंच माधुच्छंदसो ऽघमर्षणो भाववृत्तमानुष्टुभं तु संसंचतु
ष्कं संवननः संज्ञानमाद्याग्नेयीतृतीयात्रिष्टुपतृतीयात्रिष्टुप् ॥ ८ ॥ तदेतत्सूक्तसहस्रं सप्तदशकं सपादाधिकं मृ
ग्वेदेपारायणपाठेशाकल्येशैश्वरीयकैनमः शौनकायनमः शौनकाय ॥ १ ॥ ॥ ॥
हरिः ओम् ॥ (१०१११५) त्वंचिदत्रिमृतजुरमर्थमश्वं नयातवे । कक्षीवैतं यदीपुनारथं न कृणुथोनव ॥ त्वं
चिदश्वं नवाजिनमरेणवोयमल्लत । दृढं ग्रंथिनविष्यतमत्रियविष्टमारजः ॥ नरादंसिष्ठावत्रये शुभ्रासिषासतंधियः ।

(१०१११५) त्वंचिदिति षडृचस्य सूक्तस्य सार्वभौमिना वनुष्टुप् ।

मंडलं १०

अनु. ११

॥ ५४ ॥

अथाहिवाँदिवोनरापुनस्तोमोनविशसे ॥ चितेतद्वांसुराधसारातिः सुमतिरश्विना । आयन्नः स दनेपृथौ समनेपर्थधोन
रा ॥ युवंभुज्युंसमुद्रऽआरजसः पारऽईखितं । यातमच्छापतत्रिभिर्नासत्यासातयेकृतं ॥ आवाँसुभ्रैः शंयूऽईवमंहि
ष्ठाविश्ववेदसा । समस्मेभूषतं नरोत्संनपिप्युषीरिषः ॥ १ ॥ (१०१११६) अयंहितेऽअमर्त्यऽइंदुरत्योनपत्यते ।
दक्षोविश्वायुर्वेधसे ॥ अयमस्मासुकाव्यऽऋभुर्वज्रोदास्वते । अयंविभर्त्युर्ध्वकृशं नमदमृभुर्नकृत्व्यमदं ॥ घृष्टुः श्येना
यकृत्वनऽआसुस्वासुवंसंगः । अवदीधेदहीशुवः ॥ यंसुपर्णः परावतः श्येनस्य पुत्रऽआभरत् । शतचक्रं योऽह्योवर्त
निः+ ॥ यंतेश्येनश्चारुमवृकंपदाभरदरुणं मानमंधसः । एनावयोवितार्यायुर्जीवसऽएनाजांगारबंधुता ॥ एवातादिं
द्रुऽइंदुना देवेषु चिद्धारयाते महित्यजः । कत्वावयोवितार्यायुः सुकृतो कत्वायमस्मदासुतः+ ॥ २ ॥ (१०१११७)
इमांस्तेनाभ्योषधिं वीरुधं बलवत्तमां । ययांसपर्द्धीबाधते ययांसं विंदते पतिं ॥ उत्तानपर्णे सुभगे देवजूते सहस्वति । सप
र्द्धीमे पराधमपतिं मेकेवलंकुरु ॥ उत्तराहमुत्तरऽउत्तरेदुत्तराभ्यः । अथांसपत्नीयाममाधरासाधराभ्यः ॥ नह्यस्याना
मंगृष्णामिनोऽअस्मिन्नमतेजने । परामेव परावतंसपर्द्धीगमयामसि ॥ अहमस्मि सहमानाधत्वं मसिसासहिः । उभेस

(१०१११६) अयंहिति षडृचस्य सूक्तस्य तार्क्ष्यपुत्रः सुपर्ण इन्द्रो गायत्री द्वितीया बृहती पंचमी सतो बृहती षष्ठी विष्टारपंक्तिः (यामायन
ऊर्ध्वकृशनोवात्रऋषिः) । (१०१११७) इमामिति षडृचस्य सूक्तस्य त्राणी सपत्नीनाशनमनुष्टुबंत्यापंक्तिः ।

ह्रस्वतीभूत्वीसपत्नीमेसहावहै ॥ उपतेधांसहमानामभित्वाधांसहीयसा । मामनुप्रतेमनोवत्संगौरिवधावतुपथावारि
वधावतु ॥ ३ ॥ (१०१११८) अरण्यान्यरण्यान्यसौयाप्रेवनश्यसि । कथाग्रामंनपृच्छसिनत्वाभीरिवविंदती ३ ॥
वृषारवायवदतेयदुपावतिचिच्चिकः । आघाटिभिरिवधावयन्नरण्यानिर्महीयते ॥ उतगावऽइवादंत्युतवेदमेव
दश्यते । उतोऽअरण्यानिःसायंशंकटीरिवसर्जति ॥ गामुगैषऽआह्वयतिदार्वेगैषोऽअपावधीत् । वसन्नरण्यान्यांसा
यमक्रुक्षदितिमन्यते ॥ नवाऽअरण्यानिर्हत्यन्यश्चेन्नाभिगच्छति । स्वादोःफलस्यजग्ध्वाययथाकामंनिपद्यते ॥ आं
जनगंधिसुरभिबह्वन्नामकृषीवलां । ग्राहंमृगाणांमातरंमरण्यानिमंशंसिषं ॥ ४ ॥ (१०१११९) अत्तैदधामिप्र
थमायमन्यवेहन्यद्वृत्रनयंविश्वेः । उभेयत्त्वाभवतोरुदसीऽअनुरेजतेऽशुष्मात्पृथिवीचिदद्रिवः ॥ त्वंमायाभिरनव
द्यमायिनंश्रवस्यतामनसावृत्रमर्दयः । त्वामिन्नरोवृणतेगविष्टिषुत्वांविश्वासुहव्यास्विष्टिषु ॥ ऐषुचाकंधिपुरुहूतसुरि
षुवृधासोयेमघवन्नानशुर्मघं । अर्चतितोकेतनयेपरिष्टिषुमेधसांतावाजिनमर्हयेधने ॥ सऽइन्द्रारायःसुभृतस्यचाकन
न्मदंयोऽअस्यरंष्ट्रंचिकेतति । त्वावृधोमघवन्दाश्वध्वरोमक्षसवाजैरभतेधनानृभिः ॥ त्वंशर्धायमहिनागृणानऽउरु

(१०१११८) अरण्यानीतिषड्वचस्यसूक्तस्यैरमदोदेवमुनिररण्यान्यनुष्टुप् । (१०१११९) अत्तइतिपंचर्चस्यसूक्तस्यशैरीषिः
सुवेदाइद्रोजगत्यत्यात्रिष्टुप् ।

कृधिमघवन्नुग्धिरायः । त्वंनोमित्रोवरुणोनमायीपित्वोनदस्मदयसेविभक्ता⁺ ॥ ५ ॥ (१०११२०) सुष्वाणा
सऽइंद्रस्तुमसित्वाससवांसंश्चतुविनृम्णवाजं । आनोभरसुवितयस्यचाकन्तमनातनासनुयामत्वोताः ॥ ऋष्वस्त्व
मिंद्रशूरजातोदासीर्विशःसूर्येणसह्याः । गुहाहितंगुह्यंगूढमप्सुबिभृमसिप्रस्रवणेनसोमं ॥ अयोवागिरोऽअभ्यर्चवि
द्वानृषीणांविप्रःसुमतिंचकानः । तेषामयेरणयंतसोमैरेनोततुभ्यैरथोद्धमक्षैः⁺ ॥ इमाब्रह्मद्रतुभ्यैशंसिदानृभ्योनृणां
शूरशवः । तेभिर्भवसक्रतुर्येषुचाकन्नतत्रायस्वगृणतऽउतस्तीन्⁺ ॥ श्रुधीहवमिंद्रशूरपृथ्याऽउतस्त्वसेवेन्यस्याकैः ।
आयस्तेयोनिंघृतवतमस्वारुर्मिर्निर्निश्चैर्द्रवयंतवक्त्राः ॥ ६ ॥ (१०११२१) सवितायंत्रैःपृथिवीमरम्णादस्कंभने
सविताद्यामदहत् । अश्वमिवाधुक्षद्वनिमंतरिक्षमतूतैबद्धंसवितासमुद्रं⁺ ॥ यत्रासमुद्रःस्कंभितोव्योनदपांनपात्स
वितातस्यवेद । अतोभूरतऽआऽउत्थितंरजोतोद्यावापृथिवीऽअप्रथतां ॥ पश्चेदमन्यदभवद्यजत्रममर्त्यस्यभुवनस्य
भूना । सुपर्णोऽअंगसवितुर्गुरुत्मान्पूर्वोजातःसऽउऽअस्यानुधर्मं ॥ गावऽइवग्रामंयूयुधिरिवाश्वान्वाश्रवैवत्संसुमना
दुहाना । पतिरिवजायामभिन्नोन्धेतुधर्तादिवःसविताविश्ववारः ॥ हिरण्यस्तूपःसवितर्यथात्वांगिरसोजुह्वेवाजेऽ

(१०११२०) सुष्वाणासइतिपंचर्चस्यसूक्तस्यवैन्यःपृथुरिंद्रस्त्रिष्टुप् । (१०११२१) सवितेतिपंचर्चस्यसूक्तस्यहैरण्यस्तूपो
र्चंसवितात्रिष्टुप् ।

अस्मिन् । एवात्वाचमवसेवदमानः सोमस्येवांशुप्रतिजागराहं ॥ ७ ॥ (१०।१।१२२) समिद्धश्चित्समिध्यसेदे
वेभ्योहव्यवाहन । आदित्यैरुद्रैर्वसुभिर्नऽआगहिमृळीकार्यनऽआगहि ॥ इमंयज्ञमिदं वचो जुजुषाणऽउपागहि । म
र्तासस्त्वासमिधानहवामहेमृळीकार्यहवामहे ॥ त्वामुजातवेदसंविश्ववारंगृणेधिया । अग्नेदेवाँऽआर्वहनः प्रियव्रता
न्मृळीकार्यप्रियव्रतान् ॥ अग्निदेवो देवानामभवत्पुरोहितोऽग्निमनुष्याऽऽरुषयः समीधिरे । अग्निमहो धनसातावहं हवे
मृळीकंधनसातये ॥ अग्निरत्रिभूरद्वाजंगविष्ठिरं प्रावन्नः कण्वं त्रसदस्युमाहवे । अग्निं वसिष्ठो हवते पुरोहितो मृळीकार्य
पुरोहितः ॥ ८ ॥ (१०।१।१२३) श्रद्धयाग्निः समिध्यते श्रद्धया ह्वयते हविः । श्रद्धां भगस्यमूर्धनि वचसा वेदयामसि ॥
प्रियं श्रद्धेददतः प्रियं श्रद्धेदिदासतः । प्रियं भोजेषु यज्वस्विदं सऽउदितं कृधि ॥ यथा देवाऽअसुरेषु श्रद्धामुप्रेषु च क्रिरे ।
एवं भोजेषु यज्वस्वस्माकमुदितं कृधि ॥ श्रद्धां देवाय जमाना वायुगोपाऽउपासते । श्रद्धां हृदय्यया कृत्या श्रद्धया विद
ते वसु ॥ श्रद्धां प्रातर्हवामहे श्रद्धां मध्यं दिनं परि । श्रद्धां सूर्यस्य निमृचि श्रद्धे श्रद्धां पयेहनः ॥ ९ ॥ (परिशिष्टं ॥ मे
धामह्यमंगिरसो मेधांससऽऽरुषयोददुः । मेधां मिद्रश्वाग्निश्च मेधां धाता ददातुते ॥ मेधां ते वरुणो राजा मेधां देवी सरस्व

(१०।१।१२२) समिद्ध इति पंचर्चस्य सूक्तस्य वासिष्ठो मृळीको मिर्बृहती अंत्ये द्वे उपरिष्ठा ज्योतिषी (उपांत्या जगतीत्रा) (१०।१।१२३)
श्रद्धयेति पंचर्चस्य सूक्तस्य श्रद्धाकामायनी श्रद्धानुष्टुप् ।

ती । मेधां तेऽअश्विनौ देवा वाधत्तां पुष्करस्रजा ॥ यामेधाऽअप्सरस्तुंगंधर्वेषु च यन्मनः । दैवीयामानुषीमेधासामामा
विशतादिमां ॥ यन्मेनोक्तं तद्रवतां शक्यं यदनुब्रुवे । निशामतं निशामहैमरियं व्रतं सहव्रतेषु भूयासं ब्रह्मणा संगमेमहि ॥
शरीरमेवि चक्ष्णं वाङ्मेमधुमुहुहा । अवृद्धमहमसौ सूर्यो ब्रह्मणानीत्यः श्रुतं मेमाप्रहासीः ॥ मेधां देवीं मनसारेजमानां गं
धर्वजुष्टां प्रतिनोजुषस्व । मह्यं मेधां वदमह्यं श्रियं वदमेधावी भूयासमजरं जरिष्णु ॥ सदसस्पतिमद्भुतं प्रियमिंद्रस्य
काम्यं । सनिं मेधामयासिषं ॥ यामेधां देवगणाः पितरं श्रोपासते । तयामामेधयामेमेधाविनंकुरु ॥ मेधाव्यहंसुमनाः
सुप्रतीकः श्रद्धामनाः सत्यमतिः सुशेवः । महायशाधारयिष्णुः प्रवक्ता भूयासमस्मै शरया प्रयोगे ॥ १ ॥ इति परिशिष्टं ॥)
(१०।१२।१) शासऽइत्थामहांऽअस्य मित्रखादोऽअद्भुतः । नयस्य हन्यते सखानजीयते कदाचन ॥ स्वस्तिदावि
शस्पतिर्वृत्रहा विमृधो वशी । वृषेन्द्रः पुरऽएतुनः सोमपाऽअभयंकुरः ॥ विरक्षो विमृधोजहि विवृत्रस्य हनूरुज । विम
न्युमिंद्रवृत्रहन् मित्रस्याभिदासतः ॥ विनऽइंद्रमृधोजहि नीचार्यं च्छृतन्यतः । योऽअस्मांऽअभिदासत्यधरंगमया
तमः ॥ अपेन्द्रद्विषु तोमनोपजिग्यासतो वधं । विमन्योः शर्मयच्छवरीं योयवया वधं ॥ १० ॥ (१०।१२।२) ईखयं

द्वादशेनुवाके चत्वारिंशत्सूक्तानि (१०।१२।१) शास इति पंचर्चस्य सूक्तस्य भारद्वाजः शास इन्द्रोनुष्टुप् । (१०।१२।२) ईखयं तीरिति
पंचर्चस्य सूक्तस्य देवजामय इन्द्रमातर इन्द्रो गायत्री ।

तीरपस्युवऽइंद्रं जातमुपासते । भेजानासः सुवीर्यं ॥ त्वमिंद्रबलादधिसहसोजातऽओजसः । त्वंवृषन्वषेदसि ॥ त्वमिंद्रासिवृत्रहाव्यं तारिक्षमतिरः । उह्यामस्तभ्राऽओजसा ॥ त्वमिंद्रसजोषसमर्कविभर्षिबाहोः । वज्रं शिशानऽओजसा ॥ त्वमिंद्राभिभूरसिविश्वाजातान्योजसा । सविश्वाभुवऽआभवः ॥ ११ ॥ (१०।१२।३) सोमऽएकैभ्यः पवते घृतमेकऽउपासते । येभ्यो मधुप्रधावतितांश्चिदेवापि गच्छतात् ॥ तपसायेऽअनाधृष्यास्तपसायेस्वर्ययुः । तपोये चक्रिरे महस्तांश्चि० ॥ येयुधंते प्रधनेषु शूरा सोयेत नृत्यजः । येवासहस्रदक्षिणास्तांश्चि० ॥ येचित्पूर्वंऽऋतसापऽऋतावानऽऋतावृधः । पितृन्तपस्वतोयमतांश्चि० ॥ सहस्रणीधाः कवयो ये गोपायंति सूर्यं । ऋषीन्तपस्वतोयमतपो जाऽअपि गच्छतात् ॥ १२ ॥ (१०।१२।४) अरायिकाणे विकटे गिरिगच्छसदान्वे । शिरिबिठस्य सत्त्वमिस्तेभिष्टाचा तयामसि ॥ चत्तोऽइतश्चत्तामुतः सर्वाभ्रूणान्यारुषी । अराय्यं ब्रह्मणस्पते तीक्ष्णं शृंगो हृषन्निहि ॥ अदोय हारुष्वते सिंधोः पारेऽअपूरुषं । तदारं भस्वदुर्हणो ते न गच्छ परस्तरं ॥ यद्वा प्राचीरजंगंतो रोमं दूरधाणि कीः । हताऽइंद्रस्य शत्रवः सर्वे बुद्धया शवः ॥ परीमे गामनेषु तपर्यग्निमहपत । देवेष्वंक्रतुश्रवः कऽइमांऽआदर्धति ॥ १३ ॥ (१०।१२।५) अग्निहि

(१०।१२।३) सोम इति पंचर्चस्य सूक्तस्य वैवस्वतीयमीभाववृत्तिरनुष्टुप् । (१०।१२।४) अरायि तपंचर्चस्य सूक्तस्य भारद्वाजः शिरिबिठोऽलक्ष्मीनाशनो द्वितीयावृत्तीययोर्ब्रह्मणस्पतिरित्याया विश्वेदेवा अनुष्टुप् । (१०।१२।५) अग्निमिति पंचर्चस्य सूक्तस्याग्नेयः केतुरग्निर्गायत्री ।

न्वतु नो धियः ससिमाशुमिवाजिषु । तेन जेष्मधनं धनं ॥ ययागाऽआकरामहे सेनयाग्नेतवोत्या । तां नो हि न्वमघत्तये ॥ आग्नेस्थूरं रयिभरपृथुंगोमैतमश्विनं । अङ्घ्रिखं वर्यतापणिं ॥ अग्नेन क्षत्रमजरमासूर्यरोहयोदिवि । दधज्योतिर्जनेभ्यः ॥ अग्नेकैतुर्विशामसि प्रेष्ठः प्रेष्ठऽउपस्थसत् । बोधास्तोत्रे वयोदधत् ॥ १४ ॥ (१०।१२।६) इमानुकं भुवनासीषधामेद्रंश्च विश्वे च देवाः ॥ यज्ञं च नस्तन्वं च प्रजांचादित्यैरिंद्रः सह चीकृपाति ॥ आदित्यैरिंद्रः सगणो मरुद्भि रस्माकं भूत्ववितातनूनां ॥ हत्वार्यदेवाऽअसुरान्यदार्थं देवादेवत्वमभिरक्षमाणाः ॥ प्रत्यंचमर्कमनयन्छचीभिरादित्स्वधामिषिरापयं पश्यन् ॥ १५ ॥ (१०।१२।७) सूर्यो नो दिवस्पातुवातोऽअंतरिक्षात् । अग्निर्नः पाथि वेभ्यः ॥ जोषासवितुर्यस्य ते हरः शतं सवाँऽअर्हति । पाहि नो दिद्युतः पतंत्याः ॥ चक्षुर्नो देवः सविता चक्षुर्नऽउत पर्वतः । चक्षुर्धाता दधातुनः ॥ चक्षुर्नो धेहि चक्षुषे चक्षुर्विख्ये तनूभ्यः । संचेदं विच पश्येम ॥ सुसंहं श्वावयं प्रति पश्येम सूर्यं । विपश्येम नृचक्षसः ॥ १६ ॥ (१०।१२।८) उदसौ सूर्योऽअगादुदयं मामकोभगः । अहंत द्विद्वलापतिमभ्यसाक्षि विषासहिः ॥ अहं केतुरहं मूर्धाहमग्राविवाचनी । ममेदनु कतुं पतिः सेहानायाऽउपाचरेत् ॥ मम पुत्राः शत्रु

(१०।१२।६) इमान्विति पंचर्चस्य सूक्तस्याध्वोभुवनो विश्वेदेवा द्विपदा त्रिष्टुप् । (अत्र भौवनः साधनो वैकल्पिकः) (१०।१२।७) सूर्यो न इति पंचर्चस्य सूक्तस्य सौर्यश्चक्षुर्मानवः सूर्यो गायत्री । (१०।१२।८) उदसाविति षडृचस्य सूक्तस्य पौलोमीशचीशच्यनुष्टुप् ।

ऋक्सं.

अ. ८ अ. ८

॥ ५८ ॥

हणोथोमेदुहिताविराड् । उताहमस्मिंसंजयापत्यौमेभ्लोकऽउत्तमः+ ॥ येनेद्रोहविषाकृत्यभवह्युन्युत्तमः । इदंतद
क्रिदेवाऽअसपत्नाकिलाभुवं ॥ असपत्नासपत्नीजयंत्यभिभूवरी । आवृक्षमन्यासांवचोराधोऽअस्थेयसामिव ॥
समजैषमिमाऽअहंसपत्नीरभिभूवरी । यथाहमस्यवीरस्यविराजानिजनस्यच ॥ १७ ॥ (१०।१२।९) तीव्रस्याभिव
यसोऽअस्यपाहिसर्वरथाविहरीऽइहमुंच । इद्रमात्वायजमानासोऽअन्येनिरीरमन्तुभ्यमिमेसुतासः ॥ तुभ्यंसुतास्तु
भ्यमुसोत्वास्त्वांगिरःश्वाच्याऽआह्वयंति । इद्रेदमद्यसर्वनंजुषाणोविश्वस्यविद्वांसइहपाहिसोमं ॥ यऽउंशतामनसा
सोममस्मंसर्वहृदादेवकामःसुनोति । नगाऽइद्रस्तस्यपराददातिप्रशस्तमिच्छारुमस्मैकृणोति ॥ अनुस्पष्टोभवत्येषोऽअ
स्ययोऽअस्मैरेवान्नसुनोतिसोमं । निररुलौमघवातंदधातिब्रह्मद्विषोह्यनानुदिष्टः ॥ अश्वायंतोगव्यंतोवाजयंतोहवा
महेत्वोपगतंवाऽउं । आभूषंतस्तेसुमतांनवायांवयमिद्रत्वाशुनहुवेम ॥ १८ ॥ (१०।१२।१०) मुंचामित्वाहविषा

(१०।१२।९) तीव्रस्येतिपंचर्चस्यसूक्तस्यवैश्वामित्रःपूर्णइंद्रस्त्रिष्टुप् । (१०।१२।१०) मुंचामित्वेतिपंचर्चस्यसूक्तस्यप्राजापत्योयक्ष्म
नाशनइंद्राग्नीत्रिष्टुवंत्यानुष्टुप् । (मुंचाभीतिसूक्तेराजयक्ष्मप्रमित्युक्तेराजयक्ष्मनाशनेदेवतेतिकेचित् अन्येप्रजापतिमाहुः इंद्राग्नीइतितुयास्कः
इत्थंमतवैविध्येपि 'पळाहुतिश्चरुमुंचामित्वाहविषाजीवनायकमित्येतेनेति' गृहसूत्रानुसारिवृत्तिकृत्कारिकाकारादिभिरस्यसूक्तस्यैन्द्रामि-
देवतात्वनिर्देशात्तेष्वस्माभिरुक्ते) ।

मंडलं १०

अनु. १२

॥ ५८ ॥

जीवनायकमज्ञातयक्ष्मादुतराजयक्ष्मात् । ग्राहिर्जग्राह्यदिंवैतदेनंतस्याऽइंद्राग्नीप्रमुमुक्तमेनं ॥ यदिक्षितायुर्यदि
वापरेतोयदिमृत्योरैतिकर्नीतऽएव । तमाहरामिनिर्कृतेरुपस्थादस्पर्धमेनंशतशारदाय ॥ सहस्राक्षेणशतशारदेनश
तायुषाहविषाहार्षमेनं । शतयथेमंशरदोनयातींद्रोविश्वस्यदुरितस्यपारं+ ॥ शतंजीवशरदोवर्धमानःशतंहैमतान्छ
तमुवसंतान् । शतमिंद्राग्नीसंविताबृहस्पतिःशतायुषाहविषेमंपुनर्दुः ॥ आहार्षत्वाविदंत्वापुनरागाःपुनर्नव । सर्वा
गसर्वेतेचक्षुःसर्वमायुश्चतेविदं ॥ १९ ॥ (१०।१२।११) ब्रह्मणाग्निःसंविदानोरक्षोहाबाधतामितः । अमीवायस्ते
गर्भदुर्णामायोनिमाशये ॥ यस्तेगर्भममीवादुर्णामायोनिमाशये । अग्निष्टंब्रह्मणासहनिष्कव्यादमनीनशत् ॥ यस्तेहं
तिपतयंतनिष्त्तुंयःसरीसृपं । जातंयस्तेजिघांसतितमितोनाशयामसि ॥ यस्तऽऊरुविहरत्यंतरादंपतीशये । योनिं
योऽअंतरारेद्धितमितोनाशयामसि ॥ यस्त्वाभ्रातापतिर्भूत्वाज्जारोभूत्वानिपद्यते । प्रजायस्तेजिघांसतितमितोनाश

(१०।१२।११) ब्रह्मणाग्निरितिषट्चस्यसूक्तस्यब्राह्मोरक्षोहाप्रजापतिरनुष्टुप् । (अत्रसूक्तेऽनुक्रमण्यवष्टंभेनदेवतानिर्णयोनभवति ।
यतस्तत्रगर्भस्यविषयश्चित्तिरित्युक्तंतेनसूक्तस्यप्रभावमात्रंद्योत्यतेनदेवता । अतोत्रप्रजापतिर्देवताप्राह्य । तथाच शौनकः 'मंत्रेपुष्टानिरु
क्तेषुदेवतांकर्मतोवदेत् । मंत्रतःकर्मणाचैवप्रजापतिरसंभवे' इति । भाष्यकारैरपिप्रजापतिरेवोक्तः । बृहदेवतायांतुराक्षोप्राप्तेयमित्युक्तं
तत्रयुक्तयुक्तंसद्भिर्विचारणीयम्) ।

यामसि ॥ यस्त्वास्वमेनूतमसामोहयित्वानिपद्यते । प्रजायस्तेजिघांसतितमितोनशयामसि ॥ २० ॥ (१०।१२।१२)
 अक्षीभ्यातेनासिकाभ्यांकर्णाभ्यांछुबुकादधि । यक्षमंशैर्षण्यमस्तिष्काजिह्वायाविवृहामिते ॥ ग्रीवाभ्यस्तऽउष्णिहा
 भ्यःकीकसाभ्योऽनूक्यात् । यक्षमंदोषण्यमंसभ्यांबाहुभ्यांवि० ॥ आत्रेभ्यस्तेगुदाभ्योवनिष्ठोर्हदादधि ।
 यक्षमंतस्त्राभ्यांयुक्तःप्लाशिभ्योवि० ॥ ऊरुभ्यांतेऽअष्टीवज्रापाणिभ्यांप्रपदाभ्यां । यक्षमंश्रोणिभ्यांभासदाहंससो
 वि० ॥ मेहनाद्वनंकरणाहोमभ्यस्तेनखेभ्यः । यक्षमंसर्वस्मादात्मनस्तमिदंवि० ॥ अंगादंगालोभ्रोलोभ्रोजातंपर्वणि
 पर्वणि । यक्षमंसर्वस्मादात्मनस्तमिदंवि० ॥ २१ ॥ (१०।१२।१३) अपेहिमनसस्पतेपक्रामपरश्चर । परोनिर्ऋ
 त्याऽआचक्ष्वबहुधाजीवतोमनः ॥ भद्रवैवरवृणतेभद्रयुंजंतिदक्षिणं । भद्रवैवस्वतेचक्षुर्बहुत्राजीवतोमनः ॥ यदाश
 सानिःशसाभिःशसोपारिमजाग्रतोयत्स्वपंतः । अग्निर्विश्वान्यपदुष्कृतान्यजुष्टान्यारेऽअस्महंधातु ॥ यदिद्रब्रह्मणस्प
 तेभिद्रोहंचरामसि । प्रचेतानऽआंगिरसोद्विषतांपात्वंहसः ॥ अजैष्माद्यासनामचाभुमानांगसोवयं । जाग्रत्स्वप्नःसं
 कल्पःपापोयंदिष्मस्तंसऽऋच्छतुयोनोद्वेष्टितमृच्छतु ॥ २२ ॥ (१०।१२।१४) देवाःकपोतऽइषितोयदिच्छन्दूतो

(१०।१२।१२) अक्षीभ्यामितिषड्वचस्यसूक्तस्यकाश्यपोविबृहायक्षमहानुष्टुप् । (१०।१२।१३) अपेहीतिपंचर्वचस्यसूक्तस्यांगिरसः
 प्रचेतादुःस्वप्ननाशनोनुष्टुप्तृतीयात्रिष्टुप्अंत्यापंक्तिः । (१०।१२।१४) देवाइतिपंचर्वचस्यसूक्तस्यनैऋतःकपोतोविश्वेदेवास्त्रिष्टुप् ।

निर्ऋत्याऽइदमाजुगाम । तस्माऽअर्चामकृण्वामनिष्कृतिंशंनोऽअस्तुद्विपदेशंचतुष्पदे ॥ शिवःकपोतऽइषितोनोऽ
 अस्त्वनगादेवाःशकुनोगृहेषु । अग्निर्हिविप्रोजुषतांहविर्नःपरिहेतिःपक्षिणीनोवृणक्तु ॥ हेतिःपक्षिणीनदंभात्यस्मा
 नाष्ट्यांपदंकृणुतेऽअग्निधाने । शंनोगोभ्यश्चपुरुषेभ्यश्चास्तुमानोहिंसीदिहदेवाःकपोतः ॥ यदुलूकोवदतिमोघमेत
 द्यत्कपोतःपदमग्नौकृणोति । यस्यदूतःप्रहितऽएषऽएतत्तस्मैयमायुनमोऽअस्तुमृत्यवे ॥ ऋचाकपोतंनुदतप्रणोदमिषं
 मदंतःपरिगानंयध्वं । संयोपयंतोदुरितानिविश्वाहित्वानऽऊर्जंप्रपतात्पतिष्ठः ॥ २३ ॥ (१०।१२।१५) ऋषभंमा
 समानानांसपत्नानांविषासहिं । हंतारंशत्रूणांकृधिविराजंगोपतिंगवां ॥ अहमस्मिसपत्नहंद्रऽइवारिष्टोऽअक्षतः ।
 अधःसपत्नमेपदोरिमेसर्वेऽअभिष्टिताः ॥ अत्रैववोर्पिनद्याभ्युभेऽआर्लीऽइवज्यया । वाचस्पतेनिषेधेमान्यथामदध
 रंवदान् ॥ अभिभूरहमार्गमंविश्वकर्मणधाम्ना । आवश्चित्तमावोव्रतमावोहंसमितिददे ॥ योगक्षेमंवऽआदायाहंभू
 यासमुत्तमऽआवोमूर्धानमक्रमी । अधस्पदान्मऽउद्धदतमंडूकाऽइवोदकान्मंडूकाऽउदकादिव ॥ २४ ॥ (१०।१२।१६)
 तुभ्येदमिद्रपरिषिच्यतेमधुत्वंसुतस्यकुलशस्यराजसि । त्वरयिंपुरुवीरामुनस्कृधित्वंतपःपरितप्याजयःस्वः* ॥ स्व

(१०।१२।१५) ऋषभमितिपंचर्वचस्यसूक्तस्यवैराजऋषभःसपत्ननाशनोनुष्टुबंत्यामहापंक्तिः । (शाकरोवाऋषिः) । (१०।१२।१६)
 तुभ्येदमितिचतुर्ऋचस्यसूक्तस्यगाथिभार्गवोविश्वामित्रजमदग्नींद्रस्तृतीयायाःसोमवरुणबृहस्पत्यनुमतिधारविधातारोजगती ।

जित्तमहिमं दानमंधसो हवामहे परिशुक्रं सुतां ऽउप । इमनो यज्ञमिह बोध्यागहिस्पृधोजयंतं मधवानमीमहे ॥ सोमस्य
राज्ञो वरुणस्य धर्मणि बृहस्पतेरनुमत्या ऽउशर्मणि । तवाहमद्यमधवन्नुपस्तुतौ धातुर्विधातः कलशां ऽअभक्षयं ॥ प्रसूतो
भक्षमकरं चरावपिस्तोमं चेमं प्रथमः सूरिरुन्मृजे । सुतेसातेनयद्यागमं वांप्रति विश्वामित्रजमदग्नीदमे ॥ २५ ॥
(१०।१२।१७) वातस्यनुमहिमानं रथस्यरुजभैतितनयं स्यघोषः । दिविस्पृग्यात्यरुणानि कृण्वन्नुतो ऽएति पृथि
व्यारेणुमस्यन् ॥ संप्रेरते ऽअनुवातस्य विष्ठा ऽएनंगच्छंति सभनं नयोषाः । ताभिः सयुक्सरथं देव ऽईयते स्य विश्वस्य भुवं
नस्य राजा ॥ अंतरिक्षे पृथिभिरीयमानो न निविशते कतमच्छनाहः । अपांसखा प्रथमजा ऽऋतावाकं स्विजातः कुत ऽआ
बभूव ॥ आत्मा देवानां भुवं स्य गभो यथा वशं चरति देव ऽएषः । घोषा ऽइदस्य शृण्विरेन रूपं तस्मे वाताय हविषा विधेम
॥ २६ ॥ (१०।१२।१८) मयोभूर्वातो ऽअभिवातुस्मा ऽऊर्जस्वतीरोषधीरारिशतां । पीवस्वतीर्जीवधन्याः पिबंत्वव
सायं पृद्धते रुद्रमृळ ॥ याः सरूपा विरूपा ऽएकरूपायासां मग्निरिष्टानामा निवेद । या ऽअंगिरसस्तपसे ह चक्रुस्ताभ्यः प
र्जन्यमहिशर्मयच्छ ॥ या देवेषु तन्वमैरयं तथासां सोमो विश्वरूपाणि वेद । ता ऽअसभ्यं पर्यसापिन्वमानाः प्रजावती

(१०।१२।१७) वातस्येति चतुर्ऋचस्य सूक्तस्य बातायनो निलो बायुस्त्रिष्टुप् । (१०।१२।१८) मयोभूरिति चतुर्ऋचस्य सूक्तस्य काक्षीवतः
शंखरोगावस्त्रिष्टुप् ।

रिद्रगोष्ठेरिरीहि ॥ प्रजापतिर्मह्यमेतारराणो विश्वैर्देवैः पितृभिः संविदानः । शिवाः सुतीरुपनोगोष्ठमाकृस्तासां वयं प्र
जया संसदेम ॥ २७ ॥ (१०।१२।१९) विश्वाद्बृहत्पिबतु सोम्यमध्वायुर्दधं घृणपतावविहुतं । वातजूलोयो ऽअ
भिरक्षति त्मना प्रजाः पुषोष पुरुधा विराजति ॥ विश्वाद्बृहत्सुभृतं वाज्रसातं मधर्मं न्दिवो धरुणे सत्यमपितं । अमित्रहावृ
त्रहादस्युहंतं मज्योतिर्जज्ञे ऽअसुरहासं पल्लहा ॥ इदं श्रेष्ठं ज्योतिषां ज्योतिरुत्तमं विश्वजिद्धं न जिदुच्यते बृहत् । विश्व
आद्भ्राजोमहिसूर्यो ह श ऽउरुप्रथे सह ऽओजो ऽअच्युतं ॥ विश्वाजं ज्योतिषां स्वर्गच्छो रोचनं दिवः । येनेमावि
श्वाभुवनान्याभृता विश्वकर्मणा विश्वदेव्यावता ॥ २८ ॥ (१०।१२।२०) त्वं त्यमिदं तोरथमिद्रावः सुतावतः ।
अशृणोः सोमिनो हव ॥ त्वं मखस्य दोधतः शिरो वत्सु चोभरः । अगच्छः सोमिनो गृहं ॥ त्वं त्यमिद्रमर्त्यमास्त्रबुभार्यवे
न्यं । मुहुः श्रधामनस्यवे ॥ त्वं त्यमिद्रसूर्यपश्चासंतं पुरस्कृधि । देवानां चित्तिरोवशं ॥ २९ ॥ (१०।१२।२१) आ
याहि वनसा सहगावः सचंतवर्तनियदूधभिः ॥ आयाहि वस्य धिया मंहिष्ठो जारयन्मखः सुदानुभिः ॥ पितुभृतो नतं

(१०।१२।१९) विश्वाडिति चतुर्ऋचस्य सूक्तस्य सौर्यो विश्वाद्सूर्यो जगत्यांस्तारपंक्तिः । (१०।१२।२०) त्वं त्यमिति चतुर्ऋचस्य
सूक्तस्य भार्गव इदं द्रोगायत्री । (१०।१२।२१) आयाहीति चतुर्ऋचस्य सूक्तस्य गिरसः संवर्त उषाद्विपदाविराट् ।

तुमित्सुदानवःप्रतिदध्मोयजामसि ॥ उषाऽअपस्वसुस्तमःसंवर्तयतिवर्तनिंसुजातता ॥ ३० ॥ (१०।१२।२२) आत्वा
हर्षमंतरेधिध्रुवस्तिष्ठाविष्वाचलिः । विशस्वासर्वावांछंतुमात्वद्राष्ट्रमधिभ्रंशत् ॥ इहैवधिमारपच्योष्ठाःपर्वतऽइवा
विष्वाचलिः । इंद्रऽइवेहध्रुवस्तिष्ठेहराष्ट्रमुधारय ॥ इममिंद्रोऽअदीधरद्भुवंध्रुवेणहविषा । तस्मैसोमोऽअधिब्रवत्त
स्माऽउब्रह्मणस्पतिः ॥ ध्रुवाद्यौध्रुवापृथिवीध्रुवासःपर्वताऽइमे । ध्रुवंविश्वमिदंजगद्भुवोराजाविशामयं ॥ ध्रुवंतेरा
जावरुणोध्रुवंदेवोबृहस्पतिः । ध्रुवंतऽइंद्रश्चाग्निश्चराष्ट्रंधारयतांध्रुवं ॥ ध्रुवंध्रुवेणहविषाभिसोममृशामसि । अथोत
ऽइंद्रःकेवलीर्विशोबलिहृतस्करत् ॥ ३१ ॥ (१०।१२।२३) अभीवर्तेनहविषायेनेंद्रोऽअभिवावृते । तेनास्मान्ब्र
ह्मणस्पतेभिराष्ट्रायवर्तय ॥ अभिवृत्यसपत्नान्भियानोऽअरातयः । अभिपृतन्यंतंतिष्ठाभियोनऽइरस्यति ॥ अभि
त्वादेवःसविताभिसोमोऽअवीवृत्त । अभित्वाविश्वभूतान्यभीवर्तोयथासंसि ॥ येनेंद्रोहविषाकृत्यभ्वद्भुम्युत्त
मः । इदंतदक्रिदेवाऽअसपत्नःकिलाभुवं ॥ असपत्नःसपत्नहाभिराष्ट्रोविषासहिः । यथाहमेषांभूतानांविराजानिज
नस्यच ॥ ३२ ॥ (१०।१२।२४) प्रवोम्रावाणःसवितादेवःसुवतुधर्मेणा । धूर्षयुज्यध्वंसुनुत ॥ म्रावाणोऽअप

(१०।१२।२२) आत्वेतिषडृचस्यसूक्तस्यांगिरसोभुवोराजानुष्टुप् । (१०।१२।२३) अभीवर्तेनेतिपंचर्चस्यसूक्तस्यांगिरसोभीवर्तो
राजानुष्टुप् । (१०।१२।२४) प्रवइतिचतुर्चस्यसूक्तस्योर्ध्वम्रावावृदःसर्पकृषिपुत्रोम्रावाणोगायत्री ।

दुच्छुनामपसेधतदुर्मतिं । उस्त्राःकर्तनभेषजं ॥ म्रावाणऽउपरैष्वामहीयंतंसेजोषसः । वृष्णेदधंतोवृष्ण्यं ॥ म्रावा
णःसवितानुवोदेवःसुवतुधर्मेणा । यजमानायसुवन्ते ॥ ३३ ॥ (१०।१२।२५) प्रसूनवऽऋभूणांबृहन्नवंतवृज
ना । क्षामायेविश्वधायसोऽअन्धेनुनमातरं ॥ प्रदेवंदेव्याधियाभरताजातवेदसं । हव्यानोवक्षदानुषक् ॥ अयमु
प्यप्रदेव्युहोतायज्ञायनीयते । रथोनयोरभीवृतोघृणीवान्चेततित्मना ॥ अयमग्निरुप्यत्यमृतादिवजन्मनः । सह
सश्चित्सहीयान्देवोजीवातवेकृतः ॥ ३४ ॥ (१०।१२।२६) पतंगमक्तमसुरस्यमाययाहृदापश्यंतिमनसाविपश्चि
तः । समुद्रेऽअंतःकवयोविचक्षतेमरीचीनांपदमिच्छंतिवेधसः ॥ पतंगोवाचमनसाविभर्तितांगंधर्वोवदद्भैऽअंतः ।
तांद्योतमानांस्वर्ग्यमनीषामृतस्यपदेकवयोनिपांति ॥ अपश्यंगोपामनिपद्यमानमाचपरचपधिभिश्चरंतं । ससग्नीचीः
सविष्चीर्वसानऽआवरीवर्तिभुवनेष्वंतः ॥ ३५ ॥ (१०।१२।२७) त्यमूषुवाजिनंदेवजृतंसहावानंतरुतारंरथा
नां । अरिष्टनेमिपृतनाजमाशुस्वस्तयेताक्ष्यमिहाहुवेम ॥ इंद्रस्येवरातिमाजोहुवानाःस्वस्तयेनावमिवारुहेम । उर्वीन
पृथ्वीबहुलेगभीरेमावामेतौमापरैतौरिषाम ॥ सद्यश्चिद्यःशवंसापंचकृष्टीःसूर्यऽइवज्योतिषापस्ततान् । सहस्रसाःश

(१०।१२।२५) प्रसूनवइतिचतुर्चस्यसूक्तस्यार्भवःसूनुरग्निराथायाऋभवोनुष्टुपद्वितीयागायत्री । (१०।१२।२६) पतंगमितिवृचस्य
स्यसूक्तस्यप्राजापत्यःपतंगोमायाभेदस्त्रिष्टुप्आद्याजगती । (१०।१२।२७) त्यमूष्वितिवृचस्यसूक्तस्यताक्ष्योरिष्टनेमिस्ताक्ष्यस्त्रिष्टुप् ।

ऋक्सं.

अ. ८ अ. ८

॥ ६२ ॥

तसाऽअस्यरहिनस्मावरंतेयुवतिनशयी ॥ ३६ ॥ (१०।१२।२८) उत्तिष्ठतावपश्यतेद्रस्यभागमृत्विषं । यदिश्रा-
तो जुहोतनयद्यश्रातोममत्तनं ॥ श्रातंहविरोष्विद्रप्रयाहिजगामसूरोऽअध्वनोविमध्यं । परित्वासतेनिधिभिःसखा
यःकुलपानप्राजपतिंचरंतं ॥ श्रातंमन्युऽऊधनिश्रातमग्रांसुश्रातंमन्येतदृतनवीयः । माध्यंदिनस्यसर्वनस्यदध्नःपिबे
द्रवज्जिन्पुरुकृज्जुषाणः+ ॥ ३७ ॥ (१०।१२।२९) प्रससाहिषेपुरुहूतशत्रून्येष्टस्तेशुष्मंऽइहरातिरस्तु । इंद्राभं
रदक्षिणेनावसूनिपतिःसिंधूनामसिरेवतीनां ॥ मृगोनभीमःकुचरोगिरिष्ठाःपरावतऽआजगंधापरस्याः । सूकंसंशा
यपविमिंद्रतिग्मंविशत्रून्ताडिविमृधोनुदस्व ॥ इंद्रक्षत्रमभिवाममोजोयाथावृषभचर्षणीनां । अपानुदोजनममि
त्रयंतमुरुंदेवेभ्योऽअकृणोरुलोकं+ ॥ ३८ ॥ (१०।१२।३०) प्रथंश्चयस्यसप्रथंश्चनामानुष्टुभस्यहविषोहविर्यत् ।
धातुर्द्युतानात्सवितुश्चविष्णोरथंतरमार्जभारावसिष्ठः ॥ अविंदन्तेऽअतिहितयदासीद्यज्ञस्यधामपरमंगुहायत् । धा-
तुर्द्युतानात्सवितुश्चविष्णोर्भरद्वाजोबृहदाचकेऽअग्नेः+ ॥ तैविंदन्मनसादीध्यानायजुःष्कन्नंप्रथमंदैवयानं । धातुर्द्यु-

(१०।१२।२८) उत्तिष्ठतेतितृचस्यसूक्तस्यौशीनरःशिविः१ काशिराजःप्रतर्दनो२ रोहिदश्वोवसुमना३ इतिक्रमेणैकचांद्रस्त्रिष्टुषा
द्यानुष्टुप् । (१०।१२।२९) प्रससाहिषइतिवृचस्यसूक्तस्यैन्द्रिजयइंद्रस्त्रिष्टुप् । (१०।१२।३०) प्रथश्चेतिवृचस्यसूक्तस्यवासिष्ठःप्रथो १
भारद्वाजःसप्रथ२ सौर्योषम३ ऋकचांनिश्वेदेवास्त्रिष्टुप् ।

मंडलं १०

अनु. १२

॥ ६२ ॥

तानात्सवितुश्चविष्णोरासूर्यादभरन्धर्ममेते+ ॥ ३९ ॥ (१०।१२।३१) बृहस्पतिर्नयतुदुर्गहातिद्रःपुनर्नैषदधशंसा
यमन्म । क्षिपदशस्तिमपदुर्मतिहृज्जथाकरद्यजमानायशंयोः+ ॥ नराशंसोनोवतुप्रयाजेशंनोऽअस्त्वनुयाजोहवेषु ।
क्षिपद० ॥ तंपुर्मूर्धातपतुरक्षसोयेब्रह्मद्विषःशरवेहंतवाऽउ । क्षिपद० ॥ ४० ॥ (१०।१२।३२) अपश्यंत्वामनं
साचेकितानंतपसोजातंतपसोविभूतं । इहप्रजामिहरयिरराणःप्रजायस्वप्रजयापुत्रकाम ॥ अपश्यंत्वामनंसादीध्या
नांस्वायांतनूऽऋत्वयेनाधमानां । उपमामुच्चायुवतिर्बभूयाःप्रजायस्वप्रजयापुत्रकामे ॥ अहंगर्भमदद्यामोषधीष्वहंवि
श्वेषुभुवनेष्वंतः । अहंप्रजाऽअजनयंपृथिव्यामहंजनिभ्योऽअपरीपुपुत्रान्+ ॥ ४१ ॥ (१०।१२।३३) विष्णुर्यो
निकल्पयतुत्वष्टारूपाणिपिशतु । आसिंचतुप्रजापतिर्धातागर्भंदधातुते ॥ गर्भधेहिसिनीवालिगर्भधेहिसरस्वति ।
गर्भतेऽअश्विनौदेवावाधत्तांपुष्करस्रजा ॥ हिरण्ययीऽअरणीयंनिर्मथतोऽअश्विनां । तंतेगर्भहवामहेदशमेमासिसू
तंवे ॥ ४२ ॥ (अथपरिशिष्टं ॥ नेजमेपपरांपतंसुपुत्रःपुनरापत । अस्थैमेषुत्रकामायैगर्भमार्धेहियःपुमान् ॥ यथेयंपृ

(१०।१२।३१) बृहस्पतिरिति वृचस्यसूक्तस्य बार्हस्पत्यस्तपुर्मूर्धा बृहस्पतिस्त्रिष्टुप् । (१०।१२।३२) अपश्यमितिवृचस्यसूक्तस्य प्रा-
जापत्यः प्रजावानृषिः यजमानो यजमानपत्नी होता इतिक्रमेण देवतास्त्रिष्टुप् । (अपश्यंत्वेत्येतस्याद्यया यजमानमीक्षते द्वितीयाया पत्नी तृतीयाया
त्मानं आ० श्रौ०) (१०।१२।३३) विष्णुरिति वृचस्यसूक्तस्य गर्भकर्ता त्वष्टा आद्याया विष्णुत्वष्टृ प्रजापति धातारो द्वितीयायाः सिनीवालि सरस्वत्य

धिवीमद्युत्तानागर्भमादधे । एवंतंगर्भमार्धेहिदशमेमासिसूतवे ॥ विष्णोःश्रेष्ठेनरूपेणास्यानार्यागवीन्यां । पुमांसं
पुत्रानार्धेहिदशमेमासिसूतवे ॥ १ ॥ (१०।१२।३४) महित्रीणामवोस्तुद्युक्षमित्रस्यार्यम्णः । दुराधर्षवरुणस्य ॥
नहितेषाममाचननाध्वसुवारणेषु । ईशोरिपुर्घशंसः ॥ यस्मैपुत्रासोऽअदितेःप्रजीवसेमर्त्याय । ज्योतिर्यच्छत्यर्जसं
॥ ४३ ॥ (१०।१२।३५) वातऽआवातुभेषजंशंभुमयोभुनोहृदे । प्रणऽआर्यूपितारिषत् ॥ उतवातपितासिनऽउ
तश्चातोतनःसखा । सनोजीवातवेकृधि ॥ यद्दोवाततेगृहेऽमृतस्यनिधिर्हितः । ततो नोदेहिजीवसे ॥ ४४ ॥
(१०।१२।३६) प्राप्नयेवाचमीरयवृषभार्यक्षितीनां । सनःपर्षदतिद्विषः ॥ यःपरस्याःपरावतस्तिरोधन्वातिरोचं
ते । सनः० ॥ योरक्षांसिनिजुर्वतिवृषाशुकेणशोचिषा । सनः० ॥ योविश्वामिषिपश्यतिभुवनंसंचपश्यति ।
सनः० ॥ योऽअस्यपारेरजसःशुक्रोऽअग्निरजायत । सनः० ॥ ४५ ॥ (परिशिष्टं ॥ अनीकवंतमूतयेग्निंगीर्भिर्हवा

धिनस्तृतीयायाअश्विनावनुष्टुप् । (प्राजापत्योविष्णुर्वाऋषिः) । (१०।१२।३४) महीतितृचस्यसूक्तस्यवारुणिःसत्यधृतिरादित्या
गायत्री । (महिसत्यधृतिर्वारुणिरादित्यंस्वस्त्ययनमित्यनुक्रमण्याअदितिर्देवतायस्येत्यादित्यंआदित्योदेवतायस्येत्यादित्यमितिद्वैविध्येनप्राप्ता
वप्यत्रादित्यानामेवदेवतात्वंनादितेः 'माहित्र्यन्महित्रीणामादित्यानांस्तुतिर्विदुः' इतिशौनकोक्तेः) । (१०।१२।३५) वातइतितृचस्य
सूक्तस्यवातायनउलोवायुर्गायत्री । (१०।१२।३६) प्राप्नयइतिपंचर्चस्यसूक्तस्याग्नेयोवत्सोमिर्गायत्री ।

महे । सनः०) ॥ (१०।१२।३७) प्रनूनंजातवेदसम्भूहिनोतवाजिनं । इदंनोवाहिरासदे ॥ अस्यप्रजातवेदसोविप्रवी
रस्यमीदृषः । महीमियमिसुष्टुतिं ॥ यारुचोजातवेदसोदेवत्राह्व्यवाहनीः । ताभिर्नोयज्ञमिन्वतु ॥ ४६ ॥ (१०।१२।३८)
आयंगौःपृथ्विरकमीदसदन्मातरंपुरः । पितरंचप्रयन्स्वः* ॥ अंतश्चरतिरोचनास्यप्राणादपानती । व्यख्यन्महिषो
दिवं ॥ त्रिंशद्धामविराजतिवाक्पतंगायधीयते । प्रतिवस्तोरह्युभिः ॥ ४७ ॥ (१०।१२।३९) ऋतंचसत्यंचा
भीद्धात्तपसोर्धजायत । ततोरात्र्यजायतततःसमुद्रोऽअर्णवः+ ॥ समुद्रादर्णवाधिसंवत्सरोऽअजायत । अहोरा
त्राणिविदधद्विश्वस्यमिषतोवशी+ ॥ सूर्याचंद्रमसौधातायधापूर्वमकल्पयत् । दिवंचपृथिवींचांतरिक्षमथोस्वः*
॥ ४८ ॥ (१०।१२।४०) संसमिद्युवसेवृषन्नग्रेविश्वान्युर्यऽआ । इळस्पदेसमिध्यसेसनोवसून्याभर ॥ संगच्छध्वं
संवदध्वंसंवोमनांसिजानतां । देवाभांगयधापूर्वसंजानानाऽउपासते ॥ समानोमंत्रःसमितिःसमानीसमानमनःसह

(१०।१२।३७) प्रनूनमितितृचस्यसूक्तस्याग्नेयःइयेनोजातवेदाअभिर्गायत्री । (१०।१२।३८) आयंगौरितितृचस्यसूक्तस्यसार्पराज्ञी
सूर्योगायत्री । (अत्रयद्यपिसार्पराज्ञ्यात्मदैवतमित्यनेनप्रकृतासार्पराज्ञीदेवताप्राप्नोति तथापिप्रयोक्तृभिःसूर्यस्यग्रहणात्पाक्षिकोपि सूर्योऽस्माभि
रुपात्तः) । (१०।१२।३९) ऋतंचेतितृचस्यसूक्तस्यमाधुच्छंदसोपमर्षणोभाववृचिरनुष्टुप् । (१०।१२।४०) संसमितिचतुर्ऋचस्य
सूक्तस्यांगिरसःसंवन्नःआद्यायाअभिस्ततस्तिष्ठणांसंज्ञानमनुष्टुप्तृतीयात्रिष्टुप् ।

चित्तमपां । समानमंत्रमभिमंत्रयेवः समानेन वोहविषा जुहोमि ॥ समानीवऽआकूतिः समानाहृदयानिवः । समानमस्तुत्रो मनो यथावः सुसहासति ॥ ४९ ॥ इत्यष्टमाष्टकेऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ (परिशिष्टं ॥ संज्ञानमुशनावदत्संज्ञानंवरुणोवदत् । संज्ञानमिंद्रश्चाग्निश्च संज्ञानं सवितावदत् ॥ संज्ञानं नश्वेभ्यः संज्ञानमरणेभ्यः । संज्ञानमश्विनायुवमिहास्मासुनिर्यच्छतां ॥ यत्कक्षीवांसंवननं पुत्रोऽअंगिरसाभवेत् । तेन नोद्युविश्वे देवाः संप्रियांसमजीजनन् ॥ संवो मनांसि जानतां समाकूतिर्मनांसि । असौ यो विर्मनामनः संसमावर्तयामसि ॥ १ ॥ नैहुस्त्यं सेनादरणं परिवर्त्मेतु यद्वयिः । तेनामित्राणां बाहून् हविषा शोषयामसि ॥ परिवर्त्मान्येषामिंद्रः पूषा च सस्रतुः । तेषां वोऽअग्निर्दग्धानामग्निमूहानामिंद्रो हंतुवरंवरं ॥ एषु न ह्यवृषाजिनं हरिणस्य धियं यथा । परांऽअमित्रांऽएषत्वर्वाचीं गौरुपार्जतु ॥ प्राध्वराणां पतय मोहोत्तर्वरेण्यक्रतो । तुभ्यं गायत्रमृच्यते ॥ गोकामोऽअन्नकामः प्रजाकामऽउत कश्यपः । भूतं भविष्यत्प्रस्तौति सहब्रह्मकमक्षरं बृहब्रह्मकमक्षरं ॥ २ ॥ यदक्षरं भूतकृतं विश्वे देवाऽउपासते । महऽअक्षिमस्य गोप्सु रंजमदग्निरकुर्वतं ॥ जमदग्निराप्यायते छंदोभिश्चतुरुक्षरैः । राजा सोमस्य भक्षेण ब्रह्मणा वीर्यावतां ॥ शिवानः प्रदिशो दिशः सत्यानः प्रदिशो दिशः । अजो यत्तेजो ददृशुः कुंज्योतिः परो गुहा ॥ यदृषिः कश्यपः स्तौतिसत्यं ब्रह्म चराचरं ध्रुवं ब्रह्म चराचरं । त्र्यायुषं जमदग्नेः कश्यपस्य त्र्यायुषमगस्त्यस्य त्र्यायुषं ॥ यद्देवानां त्र्यायुषं तन्मेऽअस्तु त्र्यायुषं सर्वमस्तु शतायुषं बलायुषं ॥

तच्छं योरावृणीमहे गातुं यज्ञाय गातुं यज्ञपतये । दैवीं स्वस्तिरस्तु नः स्वस्तिर्मानुषेभ्यः । ऊर्ध्वजिगातु भेषजं शनोऽअस्तु द्विपदेशं चतुष्पदे ॥ ३ ॥ (इति परिशिष्टं ॥)

चतुःपद्यध्यायेवर्गाः ४९ सूक्तानि ४९ ऋचः २१८ ॥ त्यागः ॥ अश्विभ्या. ६ इंद्राये. ६ सपत्नीनाशनाये. ६ अरण्यान्या. ६ इंद्राये. १० सवित्र. ५ अग्नय. ५ श्रद्धाया. ५ इंद्राये. १० भाववृत्तय. ५ अलक्ष्मीनाशनाये. ब्रह्मणस्पतय. २ अलक्ष्मीनाशनाये. विश्वेभ्यो-देवेभ्य. अग्नय. ५ विश्वेभ्योदेवेभ्य. ५ सूर्याये. ५ शच्याइ. ६ इंद्राये. ५ इंद्राग्निभ्या. ५ प्रजापतय. ६ यक्ष्मन्नइ. ६ दुःस्वप्नाशनाये. ५ विश्वेभ्योदेवेभ्य. ५ [मे. प. विश्वेभ्योदे. ३ यमाये. विश्वेभ्योदेवेभ्य.] सपत्नीनाशनाये. ५ इंद्राये. २ सोमवरुणबृहस्पत्यनुमतिधातृविधातृभ्य. इंद्राये. वायव. ४ गोभ्य. ४ सूर्याये. ४ इंद्राये. ४ उपस. ४ राज्ञइदं. ११ प्रावभ्यइ. ४ ऋभुभ्य. अग्नय. ३ मायाभेदाये. ३ तार्क्ष्याये. ३ इंद्राये. ६ विश्वेभ्योदेवेभ्य. ३ बृहस्पतय. ३ यजमानाय. यजमानपत्न्या. होत्रइदं. विष्णुत्वमृप्रजापतिधातृभ्य. सिनीवालिसरस्वयश्विभ्य. अश्विभ्या. आदित्येभ्य. ३ वायव. ३ अग्नय. ५ जातवेदसेग्नय. ३ सूर्याये. ३ भाववृत्तय. ३ अग्नय. संज्ञानायेदं. ३ ॥ इत्यष्टमेऽष्टमः ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ अधनिविदध्यायः ॥ ओम् अग्निर्देवेद्धः ॥ अग्निर्मन्विद्धः ॥ अग्निःसुषामत् ॥ होतादेव
वृतः ॥ होतामनुवृतः ॥ प्रणीर्यज्ञानां ॥ रथीरध्वराणाम् ॥ अतूर्तोहोता ॥ तूर्णिर्हव्यवाद् ॥ आदेवोदेवान्वक्षत् ॥
यक्षदग्निर्देवोदेवान् ॥ सोअध्वराकरतिजातवेदाः ॥ १२ ॥ १ ॥ इंद्रोमरुत्वान्सोमस्यपिबतु ॥ मरुत्स्तोत्रोमरुद्ग
णः ॥ मरुत्सखामरुद्धुधः ॥ घ्नन्वृत्रासृजदपः ॥ मरुतामोजसासह ॥ यईमेनंदेवाअन्वमदन् ॥ असूर्येवृत्रतूर्ये ॥
शंवरहत्येगविष्टौ ॥ अर्चंतंगुह्यापदा ॥ परमस्यांपरावति ॥ आदीं ब्रह्माणिवर्धयन् ॥ अनाधृष्टान्योजसा ॥ कृण्व
न्देवेभ्योदुवः ॥ मरुद्भिःसखिभिःसह ॥ इंद्रोमरुत्वांइहश्रवदिहसोमस्यपिबतु ॥ प्रेमांदेवोदेवहूतिमवतुदेव्याधिया ॥
प्रेदंब्रह्मप्रेदंक्षत्रं ॥ प्रेमंसुन्वंतंयजमानमवतु ॥ चित्रश्चित्राभिरूतिभिः ॥ श्रवद्ब्रह्माण्यावसागमत् ॥ २० ॥ २ ॥
इंद्रोदेवःसोमंपिबतु ॥ एकजानांवीरतमः ॥ भूरिदानंतवत्समः ॥ हर्योःस्थाता ॥ पृथ्नेःप्रेता ॥ वज्रस्यभर्ता ॥ पुरां
भेत्ता ॥ पुरांदर्मा ॥ अपांस्त्रष्टा ॥ अपांनेता ॥ सत्वानांनेता ॥ निजग्निर्दूरेश्रवाः ॥ उपमातिकृद्दंसनावान् ॥
इहोशंदेवोबभूवान् ॥ इंद्रोदेवइहश्रवदिहसोमस्यपिबतु ॥ प्रेमांदेवोदेवहूतिमवतुदेव्याधिया ॥ प्रेदंब्रह्मप्रेदंक्षत्रं ।
प्रेमंसुन्वंतंयजमानमवतु । चित्रश्चित्राभिरूतिभिः । श्रवद्ब्रह्माण्यावसागमत् ॥ २० ॥ ३ ॥ सवितादेवःसोमस्य
पिबतु ॥ हिरण्यपाणिःसुजिह्वः ॥ सुबाहुःस्वंगुरिः ॥ त्रिरहन्तसत्यसवनः ॥ यःप्रासुवद्बसुधीती ॥ उभेजोष्ट्रीसवीम

नि ॥ श्रेष्ठंसावित्रमासुवं ॥ दोग्ध्रींधेनुं ॥ वोढारमनइवाहं ॥ आशुंससिं ॥ पुरंधियोषां ॥ जिष्णुरंधेष्ठां ॥ सभेयं
युवानं ॥ परामीवांसाविषत्पराघशंसं ॥ सवितादेवइहश्रवदिहसोमस्यमत्सत् ॥ प्रेमांदेवोदेवहूतिमवतुदेव्याधिया ।
प्रेदंब्रह्मप्रेदंक्षत्रं । प्रेमंसुन्वंतंयजमानमवतु । चित्रश्चित्राभिरूतिभिः । श्रवद्ब्रह्माण्यावसागमत् ॥ २० ॥ ४ ॥
द्यावापृथिवीसोमस्यमत्सतां ॥ पिताचमाताच ॥ पुत्रश्चप्रजननंच ॥ धेनुश्चऋषभश्च ॥ धन्याचधिषणाच ॥ सुरे
ताश्चसुदुघाच ॥ शंभूश्चमयोभूश्च ॥ ऊर्जस्वतीचपयस्वतीच ॥ रेतोधाश्चरेतोभृच्च ॥ द्यावापृथिवीइहश्रुतामिहसो
मस्यमत्सतां ॥ प्रेमांदेवीदेवहूतिमवतांदेव्याधिया ॥ प्रेदंब्रह्मप्रेदंक्षत्रं ॥ प्रेमंसुन्वंतंयजमानमवतां ॥ चित्रेचित्राभि
रूतिभिः ॥ श्रुताब्रह्माण्यावसागमतां ॥ १५ ॥ ५ ॥ ऋभवोदेवाःसोमस्यमत्सन् ॥ विष्ट्रीस्वपसः ॥ कर्मणासुह
स्ताः ॥ धन्याधनिष्ठाः ॥ शग्ध्याशमिष्ठाः ॥ शच्याशचिष्ठाः ॥ येधेनुंविश्वजुवंविश्वरूपामरक्षन् ॥ अरक्षन्धेनुमभ
वद्विश्वरूपी ॥ अयुंजतहरीअयुर्देवाँउप ॥ अबुध्नन्तंसंकनीनामदंतः ॥ संवत्सरेस्वपसोयज्ञियंभागमायन् ॥ ऋभवो
देवाइहश्रवन्निहसोमस्यमत्सन् ॥ प्रेमांदेवादेवहूतिमवतुदेव्याधिया ॥ प्रेदंब्रह्मप्रेदंक्षत्रं ॥ प्रेमंसुन्वंतंयजमानमवं
तु ॥ चित्राश्चित्राभिरूतिभिः ॥ श्रवद्ब्रह्माण्यावसागमन् ॥ १७ ॥ ६ ॥ विश्वेदेवाःसोमस्यमत्सन् ॥ विश्वेवैश्वा
नराः ॥ विश्वेहिविश्वमहसः ॥ महिमहांतः ॥ तक्कानानेमतिथीवानः ॥ अस्क्राःपचतवाहसः ॥ वातात्मानोअग्नि

दूताः ॥ येद्यांचपृथिवीचातस्थुः ॥ अपश्चस्वश्च ॥ ब्रह्मचक्षत्रं च ॥ बर्हिश्चवेदिंच ॥ यज्ञंचोरुचांतरिक्षं ॥ येस्थत्रय
एकादशाः ॥ त्रयश्चत्रिंशच्च ॥ त्रयश्चत्रीचशता ॥ त्रयश्चत्रीचसहस्रा ॥ तावंतोभिषाचः ॥ तावंतोरातिषाचः ॥
तावतीःपत्नीः ॥ तावतीर्गाः ॥ तावंतउदरणे ॥ तावंतोनिवेशने ॥ अतोवादेवाभूयांसःस्थ ॥ मावोदेवाअपिशसा
मापरिशसावृक्षि ॥ विश्वेदेवाइहश्रवन्निहसोमस्यमत्सन् ॥ प्रेमांदेवादेवहूतिमवतुदेव्याधिया ॥ प्रेदंब्रह्मप्रेदंक्षत्रं ॥
प्रेमंसुन्वंतंयजमानमवतु ॥ चित्राश्चित्राभिरूतिभिः ॥ श्रवद्ब्रह्माण्यावसागमन् ॥ ३० ॥ ७ ॥ अग्निर्वैश्वानरःसो
मस्यमत्सत् ॥ विश्वेषांदेवानांसमिह ॥ अजस्रंदैव्यंज्योतिः ॥ योविद्भ्योमानुषीभ्योअदीदेत् ॥ द्युषुपूर्वासुदिद्यु
तानः ॥ अजरउषसामनीके ॥ आयोद्यांभात्यांपृथिवीम् ॥ ओर्वंतरिक्षं ॥ ज्योतिषायज्ञायशर्मयंसत् ॥ अग्निर्वैश्वा
नरइहश्रवदिहसोमस्यमत्सत् ॥ प्रेमांदेवादेवहूतिमवतुदेव्याधिया ॥ प्रेदंब्रह्मप्रेदंक्षत्रं ॥ प्रेमंसुन्वंतंयजमानमवतु ॥
चित्राश्चित्राभिरूतिभिः ॥ श्रवद्ब्रह्माण्यावसागमत् ॥ १५ ॥ ८ ॥ मरुतोदेवाःसोमस्यमत्सन् ॥ सुष्टुभःस्वर्काः ॥
अर्कस्तुभोबृहद्वयसः ॥ शूराअनाधृष्टरथाः ॥ त्वेषासःपृश्निमातरः ॥ शुभ्राहिरण्यखादयः ॥ तवसोभंददिष्टयः ॥
नभस्यावर्षनिर्णिजः ॥ मरुतोदेवाइहश्रवन्निहसोमस्यमत्सन् ॥ प्रेमांदेवादेवहूतिमवतुदेव्याधिया ॥ प्रेदंब्रह्मप्रेदंक्ष
त्रं ॥ प्रेमंसुन्वंतंयजमानमवतु ॥ चित्राश्चित्राभिरूतिभिः ॥ श्रवद्ब्रह्माण्यावसागमन् ॥ १४ ॥ ९ ॥ अग्निर्जा

तवेदाःसोमस्यमत्सत् ॥ स्वनीकश्चित्रभानुः ॥ अप्रोषिवान्गृहपतिः ॥ तिरस्तमांसिदर्शतः ॥ घृताहवनईज्यः ॥
बहुलवर्मास्तृतयज्वा ॥ प्रतीत्याशत्रूनृजेतापराजितः ॥ अग्नेजातवेदोभिद्युन्नमभिसहआयच्छस्व ॥ तुशोअसुशः ॥
समेद्धारंस्तोतारमंहसस्पाहि ॥ अग्निर्जातवेदाइहश्रवदिहसोमस्यमत्सत् ॥ प्रेमांदेवादेवहूतिमवतुदेव्याधिया ॥ प्रे
दंब्रह्मप्रेदंक्षत्रं ॥ प्रेमंसुन्वंतंयजमानमवतु ॥ चित्राश्चित्राभिरूतिभिः ॥ श्रवद्ब्रह्माण्यावसागमत् ॥ १६ ॥ १० ॥
अस्यमदेजरितरिंद्रःसोमस्यमत्सत् ॥ अस्यमदेजरितरिंद्रोहिमहन् ॥ अस्यमदेजरितरिंद्रोवृत्रमहन् ॥ अस्यमदेज
रितरिंद्रोपांवेगमैरयत् ॥ अस्यमदेजरितरिंद्रोजिन्वदजुवोपिन्वदगितः ॥ अस्यमदेजरितरिंद्रउदार्थवर्णमतिरदव
दासीदिशोअस्तभ्रात् ॥ अस्यमदेजरितरिंद्रउद्यामस्तभ्रादप्रथयत्पृथिवीं ॥ अस्यमदेजरितरिंद्रोदिविसूर्यमैरयद्व्यंत
रिक्षमतिरत् ॥ अस्यमदेजरितरिंद्रःसमुद्रंप्रकुपितमरम्णात् ॥ अस्यमदेजरितरिंद्रःऋष्याँइवपंपणतःपर्वतान्प्रकुपि
ताँअरम्णात् ॥ अस्यमदेजरितरिंद्रइहश्रवदिहसोमस्यमत्सत् ॥ प्रेमांदेवादेवहूतिमवतुदेव्याधिया ॥ प्रेदंब्रह्मप्रेदं
क्षत्रं ॥ प्रेमंसुन्वंतंयजमानमवतु ॥ चित्राश्चित्राभिरूतिभिः ॥ श्रवद्ब्रह्माण्यावसागमत् ॥ १६ ॥ ११ ॥ अग्निर्द्वाद
श ॥ इंद्रोमरुत्वानिंद्रोदेवःसवितादेवःपृथग्विंशतिः ॥ द्यावापृथिवीपंचदश ॥ ऋभवोदेवाःसप्तदश ॥ विश्वेदेवास्त्रिं
शत् ॥ अग्निर्वैश्वानरःपंचदश ॥ मरुतोदेवाश्चतुर्दश ॥ अग्निर्जातवेदाअस्यमदेपृथक्षोळश ॥ ॥ इतिनिविदध्यायः ॥

अथकुंतापांध्यायः ॥ अथनाराशंस्यः ॥ ओम् ॥ इदंजनाउपश्रुतनराशंसस्तविष्यते ॥ षष्टिसहस्रानवतिचकौरम
आरुशमेषुदद्महे ॥ उष्ट्रायस्यप्रवाहणोवधूमंतोद्विर्दश ॥ वर्ष्मारथस्यनिजिहीळतेदिवईषमाणाउपस्पृशः ॥ एषइया
यमामहेशतंनिष्कान्दशस्रजः ॥ त्रीणिशतान्यर्वतांसहस्रादशगोनां ॥ ३ ॥ इतितिस्रोनाराशंस्यः ॥ ॥ अथरैभ्यः ॥
वच्यस्वरेभवच्यस्ववृक्षेनपक्षेशकुनः ॥ नष्टेजिह्वाचर्चरीतिक्षुरोभुरिजोरिव ॥ प्ररेभासोमनीषयावृथागावइवेरते ॥
अमोतपुत्रकाएषाममोतकाइवासते ॥ प्ररेभधियंभरस्वगोविदंवसुविदं ॥ देवत्रेमांवाचंश्रीणीहीर्षुर्नवीरमस्तारं ॥ ३ ॥
इतितिस्रोर्भ्यः ॥ ॥ अथपारिक्षित्यः ॥ राज्ञोविश्वजनीनस्ययोदेवोमर्त्याअति ॥ वैश्वानरस्यसुष्टुतिमासुनोतापरिक्षि
तिः ॥ परिक्लिन्नःक्षेममकरत्तमासुनुमासरं ॥ मरायन्कुर्वन्कौरव्यःपतिर्वदतिजायया ॥ कतरत्तआहराणिदधिमंथां
परिक्षुतां ॥ जायापतिविपृच्छतिराष्ट्रेराज्ञःपरिक्षितः ॥ अभीवर्ष्मप्रजिहातेयवःपक्कःपथोबिलं ॥ जनःसभद्रमैधत्त
राष्ट्रेराज्ञःपरिक्षितः ॥ इतिचतस्रःपारिक्षित्यः ॥ ॥ अथकारव्याः ॥ इंद्रःकारुमवूबुधदुत्तिष्ठविचराजनं ॥ ममेदुग्र
स्यचर्कृधिसर्वाइत्तेपृणादुरिः ॥ इहगावःप्रजायध्वमिहाश्वाइहपूरुषाः ॥ इहोसहस्रदक्षिणोवीरस्वातानिषीदतु ॥
नेमाइंद्रगावोरिषन्मोआसांगोपतीरिषत् ॥ मासाममित्रयुर्जनइंद्रमास्तेनईशत ॥ उपवोनरएमसिसूक्तेनवचसावयं
भद्रेणवचसावयं ॥ चनोदधिध्वंनोअंगिरोनरिष्येमकदाचन ॥ ४ ॥ इतिचतस्रःकारव्याः ॥ ॥ अथदिशांकृतयः ॥

यःसभेयोविदथ्यःसुत्वायज्वाचपूरुषः ॥ सूर्यचाभूरिशादसंतंदेवाःप्रागकल्पयन् ॥ योजाम्याअप्रत्तदमद्यःसखाय
न्नित्सति ॥ ज्येष्ठोयदिप्रचेतास्तदाहुरधरागिति ॥ यद्भद्रस्यपुरुषस्यपुत्रोभवतिदाधृषिः ॥ तद्विप्रोअब्रवीदुदगं
धर्वःकाव्यंवचः ॥ यश्चपणिरभुजिष्योयश्चरेवाअदाशुरिः ॥ धीराणांशश्वतामहंतदपागितिशुश्रुम ॥ येचदेवाअय
जंताथोयेचपराददिः ॥ सूर्योदिवमिवगत्वामघवानोविरपशते ॥ ५ ॥ इतिपंचदिशांकृतयः ॥ ॥ अथजनकल्पाः ॥
योनाक्ताक्षोअनभ्यक्तोमणिवोअहिरण्यवः ॥ अब्रह्माब्रह्मणस्पुत्रस्तोताकल्पेषुसंमितः ॥ यआक्ताक्षःस्वभ्यक्तःसुम
णिःसुहिरण्यवः ॥ सुब्रह्माब्रह्मणस्पुत्रस्तोताकल्पेषुसंमितः ॥ अप्रपाणाचयेशंतारेवाअप्रददिश्चयः ॥ सुयभ्राकन्या
कल्याणीतोताकल्पेषुसंमितः ॥ सुप्रपाणाचयेशंतारेवान्सुप्रददिश्चयः ॥ सुयभ्राकन्याकल्याणीतोताकल्पेषुसंयि
तः ॥ वावाताचमहिष्यंनस्ताचयुधिगमः ॥ अनाशुरश्वआयामीतोताकल्पेषुसंमितः ॥ परिवृक्ताचमहिषीविश्व
स्त्याचयुधिगमः ॥ स्वाशुरश्वआयामीतोताकल्पेषुसंमितः ॥ इतिषड्जनकल्पाः ॥ ॥ अथेंद्रगाथाः ॥ यदि
द्रोदाशराज्ञेमानुषंव्यगाहथाः ॥ विरूपःसर्वस्माआसीत्सहृगक्षायवंचते ॥ त्वंविषाक्षंमघवन्नम्रंपर्याकरोरभि ॥ त्वं
रौहिणंव्यास्यस्त्वंवृत्रस्याभिनच्छिरः ॥ यःपर्वतान्व्यदधाद्योअपोव्यगाहथाः ॥ योवृत्रोवृत्रहन्तस्माइंद्रनमोस्तु
ते ॥ षष्टिंधावंतंहयोर्रौचैःश्रवसमब्रवं ॥ स्वस्त्यश्वजैत्रायेंद्रमावहसुस्रजं ॥ यत्त्वाश्वेतोच्चैःश्रवसंहयोंयुजंतिदक्षिणं ॥

मूर्धानमश्वंदेवानाबिभ्रदिंद्रमहीयसे ॥ इतिपंचेंद्रगाथाः ॥ ॥ अथैतशप्रलापाः ॥ एताअश्वआप्लवंते ॥ प्रतीपंप्राति
सत्वनं ॥ तासामेकाहरिहिका ॥ हरिहिकेकिमिच्छसि ॥ साधुंपुत्रंहिरण्ययं ॥ काहकंपरास्यः ॥ यत्रामृस्तिन्नः
शिशपाः ॥ परित्रयःपृदाकवः ॥ शृंगंधमंतआसते ॥ अयंमहांतेअवहि ॥ १० ॥ सइत्थकंसएवकं ॥ सघाघतेस
घागमे ॥ गोमीघमोमिनीरभिः ॥ पुमान्भूमेनिनित्सति ॥ बद्धबथोइति ॥ बद्धबोअथोइति ॥ अजकोरकोविका ॥
अश्वस्यवालोगोशफः ॥ केशिनीइयेनीएनीवा ॥ अनामयोपजिहिका ॥ २० ॥ कोअंबकुलिमायुंनि ॥ कोअर्जुन्याः
पयः ॥ कोअसिन्मयाःपयः ॥ एतंपृच्छकुहंपृच्छ ॥ कुहाकंपक्कंपृच्छ ॥ यआयंतिश्वभिष्कुभिः ॥ अकुभ्यंतःकुभा
यवः ॥ आमणकोमणत्थकः ॥ देवत्तःप्रतिहूर्यः ॥ पिनष्टिपतिकाहविः ॥ ३० ॥ प्रबुद्धोमथायति ॥ शृंगउत्पत ॥
मात्वांबिसस्त्रानाविदन् ॥ वशायाःपुत्रमायांतं ॥ इराचेंद्रममंदत ॥ इयंनियंनिति ॥ अथोइयंनिति ॥ अथोज्याय
स्तरोभुवत् ॥ इयंकाशलाकका ॥ आमिणोतिनिभज्यते ॥ ४० ॥ तस्याअनुनिभंजनं ॥ वरुणोयातिवभ्रुभिः ॥
शतंबभ्रोरभीशवः ॥ शतंकशाहिरण्ययीः ॥ शतरंथाहिरण्ययाः ॥ आहलकुःशवर्तकुः ॥ आयवनेनतेजनिः ॥
शफेनपीवओहति ॥ वनिष्टुनोपनृत्यति ॥ इयंमह्यमदुरिति ॥ ५० ॥ तेवृक्षाःसहतिष्ठंति ॥ पाकवलिःशकवलिः ॥
अश्वत्थःखबुरोधवः ॥ अरदुःपरमःशये ॥ हतइवपापपूरुषः ॥ अदोहमितपीयूषकं ॥ द्वौचहस्तिनौदती ॥ अध्य

धंचपरस्वतः ॥ आदलाबुकमेककं ॥ अलाबुकंनिरवातकं ॥ ६० ॥ कर्करिकोनिरवातकः ॥ तद्वातउन्मथाइति ॥
कुलायंकरवांइति ॥ उग्रंबलिशदाततं ॥ नबलिशनदाततं ॥ कएषांकर्करींरिखत् ॥ कएषांदुंदुभिंहनत् ॥ यदींहन
त्कथंहनत् ॥ दैलींहनत्कथंहनत् ॥ पर्याकारंपुनःपुनः ॥ ७० ॥ इतिसप्ततिपदान्यैतशप्रलापाः ॥ ॥ अथप्रवहिकाः ॥
विततौकिरणौद्वौतावापिनष्टिपूरुषः ॥ नवैकुमारितत्तथायथाकुमारिमन्यसे ॥ मातुष्टेकिरणौद्वौनीवीतःपुरुषादृते ॥
नवैकुमारितत्तथायथाकुमारिमन्यसे ॥ निगृह्यकर्तकौद्वौनिरायच्छसिमध्यमां ॥ नवैकुमारितत्तथायथाकुमारिम
न्यसे ॥ उत्तानायैशयानायैतिष्ठन्नेवावगूहसि ॥ नवैकुमारितत्तथायथाकुमारिमन्यसे ॥ श्लक्षणायाश्लक्षिणायांश्ल
क्षणेवावगूहसि ॥ नवैकुमारितत्तथायथाकुमारिमन्यसे ॥ अवश्लक्ष्णमवभ्रशदंतल्लोमवतिहृदे ॥ नवैकुमारितत्त
थायथाकुमारिमन्यसे ॥ इतिषट्प्रवहिकाः ॥ ॥ अथाजिज्ञासेन्याः ॥ इहेत्थप्रागपागुदगधराक् ॥ अरालाउदभं
थते ॥ इहेत्थप्रागपागुदगधराक् ॥ वत्साःमुषंतआसते ॥ इहेत्थप्रागपागुदगधराक् ॥ सवीपुत्सीलिलीशये ॥ इहे
त्थप्रागपागुदगधराक् ॥ स्थालीपाकोविलीयते ॥ इतिचतस्रआजिज्ञासेन्याः ॥ ॥ अथप्रतिराध्यः ॥ भुगित्यभिगतः ॥
शरित्यभिष्ठितः ॥ फलित्यपक्रांतः ॥ इतितिस्रःप्रतिराध्यः ॥ ॥ अथातिवादः ॥ वीमेदेवाअक्रंसताध्वर्योक्षिप्रंचर ॥
सुशस्तिरिद्ववामस्यतिप्राक्खिदसोमहै ॥ इत्यतिवादः ॥ ॥ अथदेवनीथाः ॥ आदित्याहजरितरंगिरोभ्योदक्षिणामन

यन् ॥ तांहजरितर्नप्रत्यायन् ॥ तामुहजरितःप्रत्यायन् ॥ तांहजरितर्नप्रत्यगृभ्णन् ॥ तामुहजरितःप्रत्यगृभ्णन् ॥
 अहानेतसंनविचेतनानि ॥ जज्ञानेतसन्नपुरोगवासः ॥ उत्तश्वेतआशुपत्वा ॥ उत्तोपद्याभिर्जविष्टः ॥ उतेमाशुमानं
 पिपतिं ॥ आदित्यारुद्रावसवस्त्वेळते ॥ इंदराधःप्रतिगृष्णीह्यंगिरः ॥ इंदराधोबृहत्पृथु ॥ देवाददत्वावरं ॥ तद्वो
 अस्तुसुचेतनं ॥ युष्मेअस्तुदिवेदिवे ॥ प्रत्येवगृभायत ॥ इतिसप्तदशपदानिदेवनीथाः ॥ अथभूतेच्छदः ॥ त्वमिं
 द्रशर्मरिणाहव्यंपरावतेभ्यः ॥ विप्रायस्तुवतेवसूनिजुरश्रवसेमहे ॥ त्वमिंद्रकपोतायच्छिन्नपक्षायवंचते ॥ इयामा
 कंपक्कंपीलुचवारस्माअकृणोद्वहु ॥ अरंगरोवावदीतित्रेधाबद्धोवरत्रया ॥ इरामुहप्रशंसत्यनिरामपबाधतां ॥ इतितिस्रो
 भूतेच्छदः ॥ ॥ अथाहनस्याः ॥ यदस्याअंहभेद्याःपृथुस्थूरमुपातसत् ॥ मुष्काविदस्याएजतेगोशफेशकुलाविव ॥ य
 दास्थूरेणपससाअनूमुष्काउपावधीत् ॥ विष्वंचावस्याअर्दतेसिकतास्विवगर्दभः ॥ यदल्पिकास्वल्पिकाकंकंधुकेवप
 च्यते ॥ वासंतिकमिवतेजनोयभ्यमानावितन्वते ॥ यदेवासोललागमुंप्रपिष्टीपिनमापिषुः ॥ सक्भ्रादेदृश्यतेनरःस
 कथ्यःसाक्षीवगोयथा ॥ महाणश्युपन्नुतेअश्वस्यावेशितंपसः ॥ ईदृक्फलस्यवृक्षस्यशूर्पंशूर्पंभजेमहि ॥ महाणश्यदृष्टं
 हिसोक्रंददस्तमासरत् ॥ शक्रुकाननाशकामशकंसकथ्युद्यमत् ॥ महाणश्युलूखलमतिक्रामंत्यब्रवीत् ॥ यथैवतेवनस्प

तेपिघ्नंतितथैवमे ॥ महान्वैभद्रोबिल्वोमहान्पक्वउदुंबरः ॥ महौअभिजुवाधतेमहतःसाधुखोदनं ॥ इत्यष्टावाहन
 स्याः ॥ इतिकुंतापाध्यायःसमाप्तः ॥ ॥ ॥ ॥

अथपुरोरुक् ॥ वायुरग्रेगायज्ञप्रीःसाकंगन्मनसायज्ञं ॥ शिवोनियुद्धिःशिवाभिः ॥ १ ॥ हिरण्यवर्तनीनरादेवा
 पतीअभिष्टये ॥ वायुश्चंद्रश्चसुमुखः ॥ २ ॥ काव्याराजानाक्रत्वादक्षस्यदुरोणे ॥ रिशादसासधस्थआ ॥ ३ ॥ दै
 व्याअध्वर्यूआगतंरथेनसूर्यत्वचा ॥ मध्वायज्ञंसमंजाथे ॥ ४ ॥ इंद्रउक्थेभिर्मदिष्ठोवाजानांचवाजपतिः ॥ हरिवां
 सुतानांसखा ॥ ५ ॥ विश्वान्देवान्हवामहेस्मिन्यज्ञेसुपेशसः ॥ तइमंयज्ञमागमंदेवासोदेव्याधिया ॥ ६ ॥ जुषा
 णाअध्वरेमदोयेयज्ञस्यतनूकृतः ॥ विश्वआसोमपीतये ॥ ७ ॥ वाचमहंदेवीवाचास्मिन्यज्ञेसुपेशसा ॥ सरस्वतीह
 वामहे ॥ ८ ॥ इत्यष्टौपुरोरुक् ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अथप्रैषाः ॥ होतायक्षदग्निंसमिधासुषमिधासमिद्धंनाभापृथिव्याःसंगथेवामस्य ॥ वर्ष्मन्दिवइळस्पदेवेत्वाज्य
 स्यहोतर्यज ॥ १ ॥ होतायक्षत्तनूनपातमदितेर्गर्भंभुवनस्यगोपां ॥ मध्वाद्यदेवोदेवेभ्योदेवयानान्पथोअनक्तुवेन्वा
 ज्यस्यहोतर्यज ॥ २ ॥ होतायक्षन्नराशंसंतृशस्त्रंनृःप्रणेत्रं ॥ गोभिर्वपावान्तस्याद्वीरैःशक्तीवान्रथैःप्रथमयावाहिरण्यं
 श्रंद्रीवेत्वाज्यस्यहोतर्यज ॥ ३ ॥ होतायक्षदग्निमीळईळितोदेवोदेवांऽआवक्षदूतोहव्यवाळमूरः ॥ उपेमंयज्ञमुपेमां

देवोदेवहूतिमवतुवेत्वाज्यस्यहोतर्यज ॥ ४ ॥ होतायक्षद्वर्हिःसुष्टरीमोर्णमदाअस्मिन्यज्ञेविचप्रचप्रथतांस्वासस्यंदे
वेभ्यः ॥ एमेनदद्यवसवोरुद्राआदित्याःसदंतुप्रियमिंद्रस्यास्तुवेत्वाज्यस्यहोतर्यज ॥ ५ ॥ होतायक्षदुरऋष्याःकव
प्योकोषधावनीरुद्राताभिर्जिहतांविपक्षोभिःश्रयतां ॥ सुप्रायणाअस्मिन्यज्ञेविश्रयंतामृतावृधोव्यंत्वाज्यस्यहोतर्यज
॥ ६ ॥ होतायक्षदुषासानक्काबृहतीसुपेशसानुःपतिभ्योयोनिंकृण्वाने ॥ संस्मयमानेइंद्रेणदेवैरेदंवर्हिःसीदतांवीता
माज्यस्यहोतर्यज ॥ ७ ॥ होतायक्षद्वैव्याहोतारामंद्रापोताराकवीप्रचेतसा ॥ स्विष्टमद्यान्यःकरदिषास्वभिगूर्तम
न्यऊर्जासतवसेमंयज्ञंदिविदेवेषुधत्तांवीतामाज्यस्यहोतर्यज ॥ ८ ॥ होतायक्षत्तिस्त्रोदेवीरपसामपस्तमाअच्छिद्रमद्ये
दमपस्तन्वतां ॥ देवेभ्योदेवीर्देवमपोव्यंत्वाज्यस्यहोतर्यज ॥ ९ ॥ होतायक्षत्त्वष्टारमचिष्टमपाकरेतोधांविश्रवसंय
शोधां ॥ पुरुरूपमकामकर्शनंसुपोषःपोषैःस्यात्सुवीरोवीरैर्वेत्वाज्यस्यहोतर्यज ॥ १० ॥ होतायक्षद्वनस्पतिमुपावस्र
क्षद्वियोजोष्टारंशशमंनरः ॥ स्वदान्स्वधितिर्ऋतुथाद्यदेवोदेवेभ्योहव्यवाडेत्वाज्यस्यहोतर्यज ॥ ११ ॥ अजैदग्निरसन
द्वाजंनिदेवोदेवेभ्योहव्यवाट्प्रांजोभिर्हिन्वानोधेनाभिःकल्पमानोयज्ञस्यायुःप्रतिरन्नुपप्रेष्यहोतर्हव्यादेवेभ्यः ॥ १२ ॥
होतायक्षदग्निस्वाहाज्यस्यस्वाहामेदसःस्वाहास्तोकानांस्वाहास्वाहाकृतीनांस्वाहाहव्यसूक्तीनां ॥ स्वाहादेवाज्य
पाजुषाणाअग्नआज्यस्यव्यंतुहोतर्यज ॥ १३ ॥ इतिप्रयाजप्रैषः ॥ ॥ होतायक्षदग्निमाज्यस्यजुषतांहविर्होतर्यज

॥ १४ ॥ होतायक्षत्सोममाज्यस्यजुषतांहविर्होतर्यज ॥ १५ ॥ होतायक्षदग्नीषोमौष्ठागस्यवपायामेदसोजुषेतांहवि
र्होतर्यज ॥ १६ ॥ होतायक्षदग्नीषोमौपुरोळाशस्यजुषेतांहविर्होतर्यज ॥ १७ ॥ होतायक्षदग्निपुरोळाशस्यजुषतांह
विर्होतर्यज ॥ १८ ॥ होतायक्षदग्नीषोमौष्ठागस्यहविषआत्तामद्यमध्यतोमेदजङ्घतंपुराद्वेषोभ्यःपुरापांरुषेय्यागृभः ॥
यस्ताङ्गूनंघासेअज्राणायवसप्रथमानांसुमत्क्षराणांशतरुद्रियाणामग्निष्वात्तानांपीवोपवसनानांपार्श्वतःश्रोणितःशिताम
तउत्सादतोगादंगादवत्तानांकरतएवाग्नीषोमौजुषेतांहविर्होतर्यज ॥ १९ ॥ देवेभ्योवनस्पतेहवींषिहिरण्यपर्णप्रदिवस्ते
अर्थ ॥ प्रदक्षिणिद्रशनयानियूयऋतस्यवक्षिपथिभीरजिष्ठैः ॥ होतायक्षद्वनस्पतिमभिहिपिष्टतमयारभिष्टयारशनयाधि
त ॥ यत्राग्नेराज्यस्यहविषःप्रियाधामानियत्रसोमस्याज्यस्यहविषःप्रियाधामानियत्राग्नीषोमयोऽष्ठागस्यहविषःप्रियाधा
मानियत्रवनस्पतेःप्रियापाथांसियत्रदेवानामाज्यपानांप्रियाधामानियत्राग्नेर्होतुःप्रियाधामानितत्रैतंप्रस्तुत्येवोपस्तुत्येवो
पावस्रक्षदग्नीषांसमिवकृत्वीकरदेवंदेवोवनस्पतिर्जुषतांहविर्होतर्यज ॥ २० ॥ वनस्पतेरशनयानियूयपिष्टतमयावयुना
निविद्वान् ॥ वहदेवत्रादिधिषोहवींषिप्रचदाताममृतेषुवोचः ॥ होतायक्षदग्निस्विष्टकृतमयाळग्निरग्नेराज्यस्यहविषःप्रि
याधामान्ययाट्सोमस्याज्यस्यहविषःप्रियाधामान्ययाळग्नीषोमयोऽष्ठागस्यहविषःप्रियाधामान्ययाड्वनस्पतेःप्रियापाथां
स्ययाड्देवानामाज्यपानांप्रियाधामानियक्षदग्नेर्होतुःप्रियाधामानियक्षद्वस्वमहिमानमायजतामेज्याइषःकृणोतुसोअध्वरा

जातवेदाजुषतांहविर्होतर्त्यज ॥ २१ ॥ इतिपाशुकप्रैषाः ॥ ॥ अथानुयाजप्रैषाः ॥ देवंबर्हिःसुदेवंदेवैःस्यात्सुवीरंवीरै
र्वस्तोर्वृज्येताक्तोःप्रश्नियेतान्यन्यात्रायाबर्हिष्मतोमदेमवसुवनेवसुधेयस्यवेतुयज ॥ २२ ॥ देवीद्वारःसंघातेविद्वीर्यामंछि
थिराधुवादेवहूतौवत्सईमेनास्तरुणआमिमीयात्कुमारोवावनजातौमैनाअर्वारेणुककाटःपृणगवसुवनेवसुधेयस्यव्यंतुयज
॥ २३ ॥ देवीउषासानकाद्यास्मिन्यज्ञेप्रयत्यहेतामपिनूनंदैवीर्विशःप्रायासिष्टांसुप्रीतेसुधितेवसुवनेवसुधेयस्यवीतांयज
॥ २४ ॥ देवीजोष्टीवसुधितेययोरन्याद्याद्वेषांसियुयवदान्यावक्षद्वसुवार्याणियजमानायवसुवनेवसुधेयस्यवीतांयज
॥ २५ ॥ देवीऊर्जाहुतीइषमूर्जमन्यावक्षत्सर्गिंसपीतिमन्यानवेनपूर्वदयमानास्यामपुराणेननवंतामूर्जमूर्जाहुतीऊर्जय
मानेअधातांवसुवनेवसुधेयस्यवीतांयज ॥ २६ ॥ देवादैव्याहोतारापोतारानेष्टाराहताघशंतावाभरद्वसुवनेवसुधेयस्यवी
तांयज ॥ २७ ॥ देवीस्तिन्नस्तिन्नोदेवीरिळासरस्वतीभारतीद्यांभारत्यादित्यैरस्पृक्षत्सरस्वतीमंरुद्रैर्यज्ञमावीदिहैवेळया
वसुमत्यासधमादंमदेमवसुवनेवसुधेयस्यव्यंतुयज ॥ २८ ॥ देवोनराशंसस्त्रिशीर्षाषष्ठक्षःशतमिदेनंशितिपृष्ठाआदधति
सहस्रमीप्रवहंतिमित्रावरुणेदस्युहोत्रमर्हंतोबृहस्पतिस्तोत्रमश्विनाध्वर्यवंवसुवनेवसुधेयस्यवेतुयज ॥ २९ ॥ देवोवनस्प
तिर्वर्षप्रावाघृतनिर्णिक्छामग्रेणास्पृक्षदांतरिक्षमध्येनाप्राःपृथिवीमपरेणाहंहीद्वसुवनेवसुधेयस्यवेतुयज ॥ ३० ॥ देवं
र्हिर्वारितीनानिधेधासिप्रच्युतीनामप्रच्युतंनिकामधरणंपुरुस्थाह्यशस्विदेनांबर्हिन्याबर्हिष्यभिष्यामवसुवनेवसुधेयस्य

वेतुयज ॥ ३१ ॥ देवोअग्निःस्विष्टकृत्सुद्रविणामंद्रःकविःसत्यमन्मायजीहोताहोतुर्होतुरायजीयानग्रेयांदेवायनयाज्यां
अपिप्रेयंतेहोत्रेअमत्सततांससनुषीहोत्रांदेवंगमांदिविदेवेषुयज्ञमेरयेमंस्विष्टकृच्चग्रेहोताभूर्वसुवनेवसुधेयस्यनमोवाकेवी
हियज ॥ ३२ ॥ ॥ अथसूक्तवाकप्रैषाः ॥ अग्निमद्यहोतारमवृणीतायंयजमानःपचन्पक्तीःपचन्पुरोळाशंगृह्णन्नग्रयआज्यं
गृह्णन्सोमायाज्यंबध्नन्नग्नीषोमाभ्यांछागंसूपस्थाअद्यदेवोवनस्पतिरभवदग्रयआज्येनसोमायाज्येनाग्नीषोमाभ्यांछागेना
द्यस्तंतमेदस्तःप्रतिपचताग्रभीष्टामवीवृधेतांपुरोळाशेनत्वामद्यर्षआर्षेयक्रषीणांनपादवृणीतायंयजमानोबहुभ्यआसंगथे
भ्यः ॥ एषमेदेवेषुवार्यादक्ष्यतइतितायादेवादेवदानान्यदुस्तान्यस्माआचशास्वाचगुरस्वेषितश्चहोतरसिभद्रवाच्यायप्रे
षितोमानुषःसूक्तवाकायसूक्ताब्रू ३ हि ॥ ३३ ॥ ॥ अथसुत्यायांसवनीयप्रैषाः ॥ होतायक्षदग्निंछागस्यवपायामेदसो
जुषतांहविर्होतर्त्यज ॥ ३४ ॥ होतायक्षर्दिद्रंहरिवाँइंद्रोधानाअत्तुपूषण्वान्करंभंसरस्वतीवान्भारतीवान्परिवापइंद्रस्या
पूपः ॥ मित्रावरुणयोःपयस्याप्रातःप्रातःसावस्पपुरोळाशाँइंद्रःप्रस्थितांजुषाणोवेतुहोतर्त्यज ॥ ३५ ॥ होतायक्षदग्निंपु
रोळाशानांजुषतांहविर्होतर्त्यज ॥ ३६ ॥ होतायक्षद्वायुमग्रेगामग्रेयावाणमग्रेसोमस्यपातारंकरदेवंवायुरावसागमज्जुषतां
वेतुपिबतुसोमंहोतर्त्यज ॥ ३७ ॥ होतायक्षर्दिद्रवायूअर्हतार्हाणांगव्याभिर्गोमंताभ्रियंतांवीरयाशुक्रयाएनयोर्नियुतोगो
अग्रावीरोपशाश्वपुरस्त्यास्तासामिहप्रयाणमस्त्वहविमोचनंकरतएवंद्रवायूजुषेतांवीतांपिबतांसोमंहोतर्त्यज ॥ ३८ ॥

होतायक्षन्मित्रावरुणासुक्षत्रारिशदसानिचिन्मिषंतानिचिरानिचिर्यासाक्षणाश्चिद्वातुवित्तरानुल्बणेनचक्षसकृतमृतमि
तिदीध्यानाकरतएवंमित्रावरुणाजुषेतांवीतांपिबतांसोमंहोतयज ॥ ३९ ॥ होतायक्षदश्विनानासत्यादीद्यग्नीरुद्रवर्तिनी
न्यतरेणचक्रेणवामीरिषऽऊर्जावहतंसुवीराः सनुतरेणाररुषोबाधेतांमधुकशयेमंयज्ञंयुवानामिमिक्षतांकरतएवाश्विना
जुषेतांपिबतांवीतांसोमंहोतयज ॥ ४० ॥ होतायक्षदिंद्रं प्रातः प्रातः सावस्यार्वावतो गमदापरावतओरोरंतरिक्षादास्वात्स
धस्थादिमेअस्मैशुक्रामधुश्रुतः प्रस्थिताइंद्रायसोमास्तांजुषतांवेतुपिबतुसोमंहोतयज ॥ ४१ ॥ होतायक्षदिंद्रं होत्रात्सजूर्दि
वआपृथिव्याऋतुनासोमंपिबतुहोतयज ॥ ४२ ॥ होतायक्षन्मरुतःपोत्रात्सुष्टुभःस्वर्काऋतुनासोमंपिबतुपोतयज ॥ ४३ ॥
होतायक्षद्वावोनेष्ट्रात्त्वष्टासुजनिमासजूर्देवानांपत्नीभिर्ऋतुनासोमंपिबतुनेष्टयज ॥ ४४ ॥ होतायक्षदग्निमाग्नीधादतुना
सोमंपिबत्वग्नीधज ॥ ४५ ॥ होतायक्षदिंद्रो ब्रह्मा ब्राह्मणादतुनासोमंपिबतुब्रह्मन्यज ॥ ४६ ॥ होतायक्षन्मित्रावरुणौ
प्रशास्तारौ प्रशास्त्रादतुनासोमंपिबतांप्रशास्तयज ॥ ४७ ॥ होतायक्षदेवंद्रविणोदां होत्रादतुभिः सोमंपिबतुहोतयज ॥ ४८ ॥
होतायक्षदेवंद्रविणोदां पोत्रादतुभिः सोमंपिबतुपोतयज ॥ ४९ ॥ होतायक्षदेवंद्रविणोदानेष्ट्रादतुभिः सोमंपिबतुनेष्टयज
॥ ५० ॥ होतायक्षदेवंद्रविणोदामपाद्धोत्रादपात्पोत्रादपान्नेष्ट्रात्तुरीयंपात्रममृक्तममर्त्यमिंद्रपानंदेवोद्रविणोदाद्राविणो
दसः स्वयमायूयाः स्वयमभिगूर्याः स्वयमभिगूर्तया होत्रयऋतुभिः सोमस्यपिबत्वच्छवाकयज ॥ ५१ ॥ होतायक्षदश्विना

ध्वर्यू आध्वर्यवादतुनासोमंपिबतामध्वर्यूयजतं ॥ ५२ ॥ होतायक्षदग्निगृहपतिंगार्हपत्यात्सुगृहपतिस्त्वयाग्नेयंसुन्वन्यज
मानस्यात्सुगृहपतिस्त्वमनेनसुन्वतायजमानेनाग्निगृहपतिंगार्हपत्यादतुनासोमंपिबतुगृहपतेयज ॥ ५३ ॥ होतायक्षद
ग्निपुरोळाशस्यजुषतांहविर्होतयज ॥ ५४ ॥ होतायक्षदिंद्रं हरिवाँइंद्रोधानाअत्तुपूषण्वान्करंभंसरस्वतीवान्भारतीवान्प
रिवापइंद्रस्यापूषः ॥ माध्यंदिनस्यसवनस्यपुरोळाशाँइंद्रः प्रस्थितांजुषाणोवेतुहोतयज ॥ ५५ ॥ होतायक्षदग्निपुरोळाशा
नांजुषतांहविर्होतयज ॥ ५६ ॥ होतायक्षदिंद्रं माध्यंदिनस्यसवनस्यनिष्केवल्यस्यभागस्यात्तारंपातारंश्रोतारंहवमागंता
रमस्याधियोवितारंसुन्वतोयजमानस्यवृधं ॥ ओभाकुक्षीपृणतां वार्त्रंघ्नं च माघो नंचेमेअस्मैशुक्रामधुश्रुतः प्रस्थिताइंद्रायसो
मास्तांजुषतांवेतुपिबतुसोमंहोतयज ॥ ५७ ॥ होतायक्षदिन्द्रं मरुत्वंतमिंद्रो मरुत्वान्जुषतांवेतुपिबतुसोमंहोतयज ॥ ५८ ॥
होतायक्षदादित्यान्प्रियान्प्रियधाम्नः प्रियव्रतान्महस्वरस्यपतीनुरोरंतरिक्षस्याध्यक्षान्स्वादित्यानवोदधतस्मैसुन्वतेय
जमानायकरन्नेवमादित्याजुषतांमदंताव्यंतुपिबंतुसोमंहोतयज ॥ ५९ ॥ होतायक्षदग्निं छागस्यहविषाददद्यमध्यतोमे
दउद्धृतंपुराद्वेषोभ्यः पुरापौरुषेय्यागृभः ॥ घसन्नून्घासेअज्जाणांयवसप्रथमानांसुमत्क्षराणांशतरुद्रियाणामग्निश्चात्तानां
पीवोपवसनानांपार्श्वतः श्रोणितः शितामतउत्सादतोंगादंगादवत्तानांकरदेवाग्निर्जुषतांहविर्होतयज ॥ ६० ॥ (होताय
क्षद्वनस्पतिमभिहिपिष्टतमयारभिष्टयारशनयाधित ॥ यत्राग्नेराज्यस्यहविषः प्रियाधामानियत्रसोमस्याज्यस्यहविषः प्रि

याधामानियत्राग्नेश्छागस्यहविषःप्रियाधामानियत्रवनस्पतेःप्रियापाथांसियत्रदेवानामाज्यपानांप्रियाधामानियत्राग्नेर्हो
तुःप्रियाधामानितत्रैतंप्रस्तुहोवोपस्तुत्येवोपावस्रक्षद्रभीयांसमिवकृत्वीकरदेवंदेवोवनस्पतिर्जुषतांहविर्होतर्त्यज ॥ होताय
क्षदग्निस्विष्टकृतमयाळग्निरग्नेराज्यस्यहविषःप्रियाधामान्ययाद्रसोमस्याज्यस्यहविषःप्रियाधामान्ययाळग्नेश्छागस्यहवि
षःप्रियाधामान्ययाद्रवनस्पतेःप्रियापाथांस्ययाद्रदेवानामाज्यपानांप्रियाधामानियक्षदग्नेर्होतुःप्रियाधामानियक्षत्स्वमहि
मानमायजतामेज्याऽऽषकृणोतुसोऽअध्वराजातवेदाजुषतांहविर्होतर्त्यज ॥ होतायक्षदिंद्रंहरिवांऽइंद्रोधानाअत्तुपूषण्वा
नकरंभंसरस्वतीवान्भारतीवान्परिवापइंद्रस्यापूपः ॥ तृतीयस्यसवनस्यपुरोळाशांइंद्रःप्रस्थितांजुषाणोवेतुहोतर्त्यज ॥ ६१ ॥
होतायक्षदग्निपुरोळाशानांजुषतांहविर्होतर्त्यज ॥ ६२ ॥ होतायक्षदिंद्रंतृतीयस्यसवनस्यऋभुमतोविभुमतोवाजवतोबृह
स्पतिवतोविश्वदेव्यावतःसमस्यमदाःप्रातस्तनाअगमतसंमाध्यंदिनाः समिदातनास्तेषांसमुक्षितानांगौरइवप्रगाह्यावृषा
यस्वायूयावाहुभ्यामुपयाहिहरिभ्यांप्रमुध्याशिप्रेनिप्युध्यऋजीषमिमेअस्मैतीव्राआशीर्वतःप्रस्थिताइंद्रायसोमास्तांजुष
तांवतुपिवतुसोमंहोतर्त्यज ॥ ६३ ॥ होतायक्षदेवंसवितारंपरामीवांसाविषत्पराघशंसंसुसावित्रमासाविषदस्मैसुन्वतेयज
मानायकरदेवंदेवःसविताजुषतांमदेतांवतुपिवतुसोमंहोतर्त्यज ॥ ६४ ॥ अग्निमद्यहोतारमवृणीतायंसुन्वन्यजमानःपच
न्पक्तीःपचन्पुरोळाशान्गृह्णन्नयऽआज्यंगृह्णन्सोमायाज्यंवभन्नय्येछागंसुन्वंनिद्रायसोमंभृजन्हरिभ्यांधानाःसूपस्था

अद्यदेवोवनस्पतिरभवदग्नयआज्येनसोमायाज्येनाग्नेश्छागेनेंद्रायसोमेनहरिभ्यांधानाभिरघत्तंमेदस्तःप्रतिपचग्रभीद
वीवृधतपुरोळाशैरपादिंद्रःसोमंगवाशिरंयवाशिरंतीव्रांतंवहुदमध्यमुपोत्थामदाश्रौद्विमदाँआनळवीवृधतांगूपैस्त्वामद्य
र्षआप्यंक्रपीणांनपादवृणीतायंसुन्वन्यजमानोबहुभ्यआसंगधेभ्यः ॥ एपमेदेवेषुवसुवार्यायक्ष्यतइतितायादेवादेवदाना
न्यदुस्तान्यस्माआचशास्वाचगुरस्वेपितश्चहोतरसिभद्रवाच्यायप्रेषितोमानुषःसूक्तवाकायसूक्ताब्रू ३ हि ॥ ६५ ॥ धाना
सोमानामिंद्राद्विचपित्रचवर्धांतंहरीधानाउपऋजीपंजिग्रतामारथचर्षणेसिंचस्वयत्त्वापृच्छाद्विपन्पत्नीःकामीमदथाइ
त्यस्मिन्सुन्वतियजमानेतस्मैकिमराथाः सुष्टुसुवीर्ययज्ञस्यागुरउदचयद्यदचीकमतोतोतत्तथाभूद्धोतर्त्यज ॥ ६६ ॥ हो
तायक्षदश्विनासोमानांतिरोअह्वयानांत्रिर्वतिर्यातंत्रिहमादयेथामुतोतुरीयनासत्यावाजिनायधेनुःसजूरप्तीरोहिदश्वो
घृतस्तुःसजरूपाअरुणीभिःसजूःसूर्यएतशेनसजोषावश्विनादंसोभिःकरतएवाश्विनाजुषेतांमदेतांपिवतांसोमंहोतर्त्यज
॥ ६७ ॥ होतायक्षदश्विनामरस्वतीमिंद्रंसुत्रामाणंसोमानांसुराम्णांजुषतांव्यंतुपिवंतुमदंतुसोमान्सुराम्णोहोतर्त्यज ॥ ६८ ॥
होतायक्षत्प्रजापतिमहिम्नोजुषतांवतुपिवतुसोमंहोतर्त्यज ॥ ६९ ॥ इतिप्रैषाध्यायःसमाप्तः ॥ ॥ ७३ ॥

॥ इति अष्टमाष्टकः समाप्तः ॥

॥ ऋग्वेदसंहितार्चामकारादिक्रमकोशः ॥

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
अंगादंगालोमोलोमो	८ ८ २१	अंतरैश्चकैस्तनयाय	५ १ २	अन्त्वामरुतःखादयः	५ ४ २४	अक्षममीमदंतहि	१ ६ ३
अंगिरस्तोनःपितरः	७ ६ १५	अंतदूतोरुदसीदस्मईयते	२ ८ २०	अहोयुवंस्तन्वस्त्वतेवि	४ ३ ७	अक्षानहोनह्यतन	८ १ १४
अंगिरस्वताउतविष्णुवता	६ ३ १६	अंतयच्छजिवांसतः	८ ५ २०	अकर्मतेस्वपसोअभूम	३ ४ १९	अक्षामइदंकुशिनः	७ ८ ४
अंगिरोभिरागंहि	७ ६ १४	अंतह्यमृदयसे	२ ५ २७	अकर्मोदस्युरभिर्नोअमंतुः	७ ७ ७	अक्षितोतिःसनेष्टिमं	१ १ १०
अंजतिवामध्वरे	३ १ ३	अतश्चप्रागाअदितिः	६ ४ ११	अकारितइदृगातमेभिः	१ ५ ५	अक्षीभ्यांतिनासिकाभ्यां	८ ८ २१
अंजतियंमृथयंतोनविप्राः	४ २ २१	अतश्चरतिरोचना	८ ८ ४७	अकारिब्रह्मसमिधान्	३ ५ ५	अक्षेत्रबिःक्षेत्रविदं	७ ७ ३०
अंजतेन्यजते	७ ३ २०	अतिचित्संतमहं	५ ८ ३५	अकारिबामधंसो	५ १ ३	अक्षमादीव्यःकृषिमिन्	७ ८ ५
अंजत्सेनंमध्वोरसेन	७ ५ २१	अतिवामादुरेमित्रमुच्छः	५ ५ २४	अकंददमिस्तनयन्	७ ८ २८	अक्षोदयच्छवमाक्षामं	३ ६ १
अंतरिक्षप्रांरजसो	८ ५ ४	अंबयोयंत्यध्वमिः	१ २ ११	अकविहस्तासुकृते	४ ३ ३१	अक्षोनचक्रयांशूर	४ ६ २७
अंतरिक्षेणपतति	८ ७ २४	अंबितमेनदीतमे	२ ८ १०	अक्रान्समुद्रःप्रथमे	७ ४ १८	अक्ष्णश्चिद्रातुवित्तरा	६ २ २०
अंतरिक्षेपृथिमिः	८ ८ २६	अंशुदुहंतिस्तनयन्तं	७ २ २८	अक्रोनबभ्रिःसंमिथे	२ ८ १५	अगच्छतंकृपमाणं	१ ८ २१
अंतरिक्षेतिजने	६ ५ १४	अंसेषुवक्रयः	४ ३ १६	अक्षवतःकणीवतः	८ २ २४	अगच्छतुविप्रतमः	३ २ ६

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
अगंशिद्धावोबुद्धे	३ २ २२	अमिंतमन्येयोबसु	३ ८ २२	अमिबिवाईकते	८ ३ १५	अमिनातुर्षशुंयदुं	१ ३ ११
अगंन्महानमसा	५ २ १५	अमिदूतपुरोदधे	६ ३ ३६	अमिबिवायुवेपसं	६ ३ ३३	अमिनारयिमभवत्	१ १ १
अगच्छतिस्त्रिमार्गम्	३ ७ ३३	अमिदूतंभीमीमहे	१ १ २२	अमिबिवाअमिपृक्षः	१ ५ १६	अमिनेद्वेणवरुणेन	६ ३ १४
अगस्त्यःस्ननमानः	२ ४ २२	अमिदूतंप्रतिवत्	२ ३ ४	अमिबोदिवममिभिः	५ २ ३	अमिःपूर्वमिर्नरिभिः	१ १ १
अगस्त्यस्यनमः	८ १ २४	अमिदेवासोमानुषीषु	२ ५ २४	अमिबोदिवयज्या	६ ५ १३	अमिःप्रलेनमन्मना	६ ३ ३८
अगोरुधायगुविषे	६ २ १८	अमिदेवासोअमियं	४ ५ ३०	अमिबोवधंत	६ ७ १०	अमिममिवःसमिधा	४ ५ १८
अम्रयायाहिवीतये	४ ५ २२	अमिदेवोयोतवैनों	६ ५ १३	अमिसुदीतिसुदत्ता	३ १ १७	अमिममिवोअमिगुं	६ ४ १७
अम्रयायाहमिभिः	६ ४ ३२	अमिधीभिर्मनीषिणः	६ ३ ३२	अमिसुज्ञायदधिरे	२ ८ १७	अमिममिहवीमभिः	१ १ २२
अम्रयायुषिपवसु	७ २ १०	अमिनमामयितंसंदिदीपः	६ ४ १२	अमिसुनुंसनंभुतं	३ १ ९	अमिमच्छादेवयतां	३ ८ १२
अम्रह्मकासमिष्यसे	३ १ २४	अमिनरोदीधितिभिः	५ १ २३	अमिसुनुंसहसोजातवेदसं	५ ५ १३	अमिमस्तोप्युग्मियं	६ ३ २२
अम्रह्मद्विषाद्युषो	३ १ २५	अमिमंद्रपुरमिष्यं	६ ३ ३५	अमिस्तोमेनबोवय	४ १ ६	अमिमिधानोमनसा	६ ७ १२
अम्रह्मवर्णमिषु	४ २ २८	अमिमन्येपितरंममिमावि	६ २ २	अमिहिन्यंतुनोभियः	८ ८ १४	अमिमीकिष्वावसे	६ ५ १३
अम्रभोजिष्ठमामर	४ १ २	अमियंतुनमसुरं	३ १ ३०	अमिहोतारंमृणे	३ १ १९	अमिमीकेन्यकुवि	४ १ ६
अम्रयेवमकुभवं	८ ३ १५	अमिबःपूर्यगिरा	६ ३ ४०	अमिहोतारंमन्येदास्वंतं	२ १ १२	अमिमीकेपुरोहितं	१ १ १
अम्रयोमत्युनोबो	४ ५ १६	अमिबःपूर्यदुने	६ २ १०	अमिहोतारमीकते	२ १ १५	अमिमीकेभुजांयविष्टं	७ ७ २
अमिघृतेनवाह्युः	४ १ ६	अमिबर्धतुनोगिरां	३ १ ८	अमिनाभिःसमिष्यते	१ १ २२	अमिमूकथैऋषयः	८ ३ १५

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
अमिसूषसमधिना	३ १ २०	अमिजातोअथर्षणः	७ ७ ४	अमिर्मुर्धादिवःकुकुत्	६ ३ ३९	अमिश्रियोमरुतो	३ १ २६
अमिरिभिरुद्रांजं	८ ८ ८	अमिजातोअरोचत	४ १ ६	अमिर्ब्रह्मसुवीर्यमभिः	१ ३ ११	अमिस्वात्ताःपितरः	७ ६ १२
अमिरप्तामृतीषहं	४ ५ १६	अमिजुषतनोगिरः	४ १ ५	अमिर्ब्रह्माणंजघनत्	४ ५ २७	अमिःसनोतिवीर्याणि	३ १ २५
अमिरस्मिजन्मना	३ १ २७	अमिर्दातिसत्यति	४ १ १८	अमिहस्यंजरतःकर्ण	८ ३ १५	अमिःसंसिवाजभरं	८ ३ १५
अमिरिद्धिप्रचेताः	४ ५ १६	अमिर्दाद्विणंवीरपेक्षाः	८ ३ १०	अमिर्हनामषायिदन्	८ ६ १८	अमिस्तिग्मेनशोचिपां	४ ५ २६
अमिरिद्रोवरुणोमित्रः	८ २ ९	अमिर्देवेभिर्मनुष्य	२ ८ २१	अमिर्हिजानिपूर्यः	५ ८ २४	अमिस्तुविश्रवस्तमं	४ १ १७
अमिरिवमन्यो	८ ३ १९	अमिर्देवेषुराजति	४ १ १७	अमिर्हिवाजिनविशे	३ ८ २२	अमिस्त्रीणित्रिधातुनि	६ ३ २३
अमिरिषांसत्येददातुनः	६ ५ १३	अमिर्देवेषुसंबधुः	६ ३ २३	अमिर्हिविघ्नानांनिदः	४ ५ १६	अम्रीपजन्त्याववतं	४ ८ १६
अमिरीशेबृहतो	५ २ १४	अमिर्देवोदेवानामभवत्	८ ८ ८	अमिर्होताकुबिकेतुः	१ १ १	अम्रीरक्षांसिसेधति	५ २ १९
अमिरीशेबृहतःअत्रियस्य	३ ५ १२	अमिर्घोवापृथिवी	३ १ २५	अमिर्होतागृहपतिः	४ ५ १९	अम्रीपोमाचेतितत्	१ ६ २८
अमिरीशेवसुव्यस्य	३ ८ ७	अमिर्धियासचेतति	३ १ ९	अमिर्होतादास्वतः	४ १ १	अम्रीपोमापिपुतं	१ ६ २९
अमिरुक्थेपुरोहितः	६ २ ३०	अमिर्नयेभ्राजसा	८ ३ १२	अमिर्होतानोअध्वरे	३ ५ १५	अम्रीपोमायआहुतिं	१ ६ २८
अमिर्ऋषिःपवमानः	७ २ १०	अमिर्नयोवन्था	७ ३ २४	अमिर्होतान्यसीदत्	३ ८ १२	अम्रीपोमायोअधवां	१ ६ २८
अमिर्जैशुह्वात्रेजमानः	३ २ ५	अमिर्नशुक्लवनं	४ ६ ५	अमिर्होतापुरोहितो	३ १ ९	अम्रीपोमावनेनवां	१ ६ २९
अमिर्जौगारुतमृचः	४ २ २५	अमिर्नताभगंइव	३ १ २०	अमिःशुचिस्ततमः	६ ३ ४०	अम्रीपोमाविमानिनः	१ ६ २९
अमिर्जातादेवानां	६ ३ २३	अमिर्नोयशुमुपवेतु	४ १ ३	अमिश्रयन्मरुतो	४ ३ २५	अम्रीपोमाविमंसुमं	१ ६ २८

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
अग्नीषोमाहवर्षणा	८ २ १३	अग्नेतवत्येअजर	६ २ ११	अग्नेनक्षत्रमजरं	८ ८ १४	अग्नेमाकिष्टेदेवस्य	६ ५ १२
अग्नीषोमासवेदसा	१ ६ २९	अग्नेतवधवोवयो	८ ७ २८	अग्नेनयसुपथाराये	२ ५ १०	अग्नेमुळमहांसि	३ ५ ९
अग्नीषोमाहविषः	१ ६ २९	अग्नेततीयेसवनेहि	३ १ ३१	अग्नेनिपाहिस्त्वं	६ ३ ३८	अग्नेयजस्वहविषा	२ ६ १
अग्नेअच्छाददेहनः	८ ७ २९	अग्नेतीतिवाजिना	३ १ २०	अग्नेनेमिराहव	४ १ ५	अग्नेयजिष्टोअध्वरे	३ १ ८
अग्नेअपांसमिष्यसे	३ १ २५	अग्नेत्वचंयातुधानस्य	८ ४ ५	अग्नेपरीरिहावह	१ २ ५	अग्नेयत्तेदिविवचः	३ १ २२
अग्नेकदातभानुषक्	३ ५ ६	अग्नेत्वनोर्जतमः	४ १ १६	अग्नेपवस्वस्वपा	७ २ ११	अग्नेयदृष्टविशो	४ ५ १९
अग्नेकविर्वेधासि	६ ४ ३२	अग्नेत्वपारयानध्यः	२ ५ १०	अग्नेपावकरोचिषा	४ १ १९	अग्नेयाहिदृत्यं	५ २ १२
अग्नेकैतुर्विशामसि	८ ८ १४	अग्नेत्वमस्मद्युयोधि	२ ५ १०	अग्नेपूर्वाअनूषसा	१ ३ २९	अग्नेयाहिसुशामिभिः	६ २ १०
अग्नेपुतस्यधीतिभिः	६ ७ १२	अग्नेत्वयशाअस्या	६ २ १४	अग्नेःपूर्वेभ्रातरः	८ १ ११	अग्नेयुद्वाहियेतव	४ ५ २९
अग्नेचिकिष्यंस्वनः	४ १ १४	अग्नेदादाशुषेरिभि	३ १ २४	अग्नेबाधस्वविमृधोवि	८ ५ १३	अग्नेयंयज्ञमध्वरं	१ १ १
अग्नेजरस्वस्वपत्यआयुनि	२ ८ २१	अग्नेदिवोअर्णमच्छा	३ १ २२	अग्नेभवसुपमिधा	५ २ २३	अग्नेरमसःसमिदस्तु	८ ३ १५
अग्नेजरितर्विद्वरतिः	६ ४ ३५	अग्नेदिवःसुनुरसि	३ १ २५	अग्नेभूरीणितव	३ १ २०	अग्नेरक्षाणोअहसः	५ २ २०
अग्नेजुषस्वनोहविः	३ १ ३१	अग्नेदेवाहवाहजगानः	१ १ २२	अग्नेभ्रातःसहस्कृत	६ ३ ३२	अग्नेरिदस्यसोमस्य	२ ५ २९
अग्नेजुषस्वप्रतिहर्षतद्वचः	२ २ १३	अग्नेदेवाहवाहसादया	१ १ २८	अग्नेमन्मानितुभ्यं	६ ३ २२	अग्नेगांयुध्यभवत्	८ ७ १८
अग्नेतमृषाभनस्तोमैः	३ ५ १०	अग्नेष्टुभेनजागृवे	३ १ २४	अग्नेमन्युप्रतिनूदन्	८ ७ १६	अग्नेवैमपरिगोभिः	७ ६ २१
अग्नेतवत्यदुक्थ्यं	१ ७ २२	अग्नेष्टुतमतायते	६ ३ ४०	अग्नेमरुद्भिःशुभवद्भिः	४ ३ २५	अग्नेव्यंयप्रथमस्यामृतानां	१ २ १३

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
अग्नेवाजस्यगोमंतः	१ ५ २७	अग्नेसहस्वपुतनाः	३ १ २४	अचंतिदिवोदुहिता	५ ५ २५	अच्छामहीबृहतीशतमा	४ २ २१
अग्नेविष्वस्वदुषसः	१ ३ २८	अग्नेसुतमेरये	१ १ २४	अचंत्यमिषिकितुः	६ ४ २७	अच्छायंभोमरुतः	५ ४ २
अग्नेविश्वानिवायौ	३ १ १०	अग्नेसुतस्वपीतये	४ ३ ५	अच्छादसौनोषस्वतु	७ ३ ४	अच्छायोगंतानाधमानः	३ ६ १९
अग्नेविश्वेमिराभिभिः	३ १ २४	अग्नेःस्तोममनामहे	४ १ ५	अच्युताचिहोअमन्	६ १ ३६	अच्छावदतवसंगीभिः	४ ४ २७
अग्नेविश्वेमिरागंहि	४ १ १९	अग्नेस्तोमंजुषस्वमे	६ ३ ३६	अच्छाकृषेमाकृतंगणं	४ ३ १०	अच्छावदतनागिरा	१ ३ १७
अग्नेविश्वेमिःस्वनीक	४ ५ २०	अग्नेहसिन्धुःत्रिणं	८ ६ २४	अच्छाकृषिंनुमणोगाः	३ ५ १८	अच्छाविविभिमरोदसी	३ ४ २
अग्नेवीहिपुरोकाशं	३ १ ३१	अग्नेपिषामधुनासुतं	३ ७ २२	अच्छाकोशंमधुसुतं	७ २ ९	अच्छावोअग्निमवसे	४ १ १७
अग्नेवीहिहविषा	५ २ २३	अग्नेगोराजाप्यस्तविद्यते	७ ३ २०	अच्छागिरोमतयो	५ २ १३	अच्छावोच्येयशुशुचानं	३ ४ १५
अग्नेवृषानआहुतिं	३ १ ३१	अग्नेवृषसामुध्वौ	७ ५ २९	अच्छाचत्वनानमसा	६ २ २	अच्छावोदेवीमुषसं	३ ४ ८
अग्नेशुकमेतव्यं	३ १ २८	अग्नेसिधुनापवमानः	७ ३ १४	अच्छानूचक्षाअसरत्	७ ४ २	अच्छासमुद्रमिदवः	७ २ ९
अग्नेशार्धतमागुणं	४ ३ १९	अग्नेशार्धक्षुरपतिष्येधि	८ ३ २८	अच्छानोअगिरस्तमं	६ २ २०	अच्छासिधुमासुतमा	३ २ १२
अग्नेशार्धमहुतेसौभगाय	४ १ २२	अग्नेतेविष्णवेव्यं	६ २ २३	अच्छानोमित्रमहो	४ ५ २	अच्छाहिसोमःकलशान्	७ ३ ६
अग्नेशुक्रेणशोचिषाविश्वेभिः	१ १ २३	अचिकित्वान्चिकितुषः	२ ३ १५	अच्छानोमित्रमहो	४ ५ १६	अच्छाहिरासहसःसूनो	६ ४ ३२
अग्नेशुक्रेणशोचिषोह	७ ७ ५	अचिक्रदुब्रुषाहरिः	६ ७ १९	अच्छानोयाद्यावह	४ ५ २९	अच्छिद्राशमंजरितः	३ १ १५
अग्नेसक्षेपदत्ताः	४ ५ ३	अचितीयचक्रमा	३ ८ ५	अच्छानःशुरिशोचिषं	६ ५ १२	अच्छिद्रासूनोसहसोनो	१ ४ २४
अग्नेसहतामभर	४ १ १५	अचंतिदस्त्रान्युनाकं	२ २ ३	अच्छामहंमृतयः	७ ८ २४	अजाअन्यस्यवह्नयो	४ ८ २३

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
अजातशत्रुमजरास्वर्षती	४ २ ३	अज्येष्टातोअकनिष्ठासः	४ ३ २५	अतिथिमानुषाणां	६ २ १३	अतोनानानुनतिथीन्	४ ३ ४
अजातशत्रुमजरास्वर्षती	२ ४ १६	अज्येष्टातोअकनिष्ठासः	६ २ ३४	अतिथिमानुषाणां	७ ६ १५	अतोवयमंतमेभिर्द्युजानाः	२ ३ २४
अजातशत्रुमजरास्वर्षती	४ ८ २४	अतःपरिज्मन्नागहि	१ १ १२	अतिनःसुश्रुतोनय	१ ३ २५	अतोविश्वान्यमुता	१ २ १८
अजिरामुस्तदपः	४ ३ १	अतःसमुद्रमुद्रतः	५ ८ १४	अतिनोषिप्तितापुरु	६ ६ ३	अत्यंमृजंतिकलक्षे	७ ३ ११
अजिरामोहरयोयेत	६ ४ १५	अतःसहस्रनिणिजा	५ ८ २७	अतिवायोससुतोयाहि	२ १ २५	अत्यंहविःसंचतेसहधातु	४ ३ २३
अजीजनमृत्तमत्यांसो	३ ३ ३४	अतःउत्वापितुभृतः	७ ५ २९	अतिवायोमरुतो	४ ८ १४	अत्यायातमश्विना	४ ४ १५
अजीजनोअमृतं	७ ५ २२	अतःप्यमानेअवसावती	२ ५ २	अतिवारान्पवमानो	७ १ १७	अत्यावृध्वजरोहिता	३ ४ १६
अजीजनोहिपवमान	७ ५ २२	अतश्चिदिदृणउप	६ ६ १६	अतिविद्याविधुरेणाधित्	६ ६ ३२	अत्यासोनयेमरुतः	५ ४ २५
अजीजयेहयये	७ ४ ६	अतस्त्वारयिमभि	७ १ ५	अतिविद्याःपरिष्ठाः	८ ५ ९	अत्याहियानानहेतृभिः	६ ८ २
अजैष्माद्यासनामच	६ ४ १०	अतारिपुर्भरतागव्यवःसं	३ २ १४	अतिश्रुतीतिरश्रुता	६ ८ ४	अत्यूपविश्रमकमीत्	७ १ २
अजैष्माद्यासनामच	८ ८ २२	अतारिष्मत्तमसस्पांरमस्य	५ ५ २०	अतिश्रुतीनामनिवेशानां	२ ३ ७	अत्यूर्मिर्मत्सरोमदः	६ ८ ७
अजोनक्षांधारदृष्टिर्वी	१ ५ ११	अतारिष्मत्तमसस्पांर	१ ६ २५	अतीदुशक्रओहते	६ ५ ७	अत्योनहियानोअभि	७ ३ १२
अजोभागस्तपमातं	७ ६ २०	अतारिष्मत्तमसस्पांर	२ ४ २९	अतीयामनिदमिरः	४ ३ १३	अत्योनाज्मन्सर्गप्रतक्तः	१ ५ ९
अजोहवीदधिनानातोऽयो	१ ८ १५	अतारिष्मत्तमसस्पांरमस्य	५ ५ १	अतीहिमन्युषाविणं	६ ३ ५	अत्रातेरूपमुत्तमं	२ ३ १२
अजोहवीदधिनानातिका	१ ८ १६	अतिवृष्टववक्षिथ	३ १ ५	अतृप्युवतुवियतमं	३ ६ १	अत्राविनेमिरैपां	६ ३ ११
अजोहवीक्षासत्याकुरावां	१ ८ १०	अतित्रीसांसोमरोचना	६ ८ ७	अतोदिवाअवतुनः	१ २ ७	अत्राहगोरमन्वत	१ ६ ७

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
अग्राहृतद्वहेथेमभ्वआहुति	१ २५	अदग्धेभिलवंगोपाभिः	४ ५ १०	अदग्धमस्यकेतवः	१ ४ ७	अद्रिभिःसुतोमतिभिः	७ २ ३३
अग्राहतेहरिवस्ताउ	३ ६ ८	अदग्धरुत्तमसृजोबिखानि	४ १ ३२	अदग्धान्हत्यायती	२ ५ १४	अद्रिभिःसुतःपवते	७ २ २५
अग्रिमनुस्वारज्यं	२ ५ २९	अदग्धिगातुरुवरवीर्यसी	२ १ २६	अदग्धिष्टवृत्रहागोपतिर्गाः	३ २ ८	अद्रिभिःसुतःपवसेपवित्रे	७ ३ १६
अग्रियंष्टांमवरोहन्	४ ४ १९	अदग्धिगातुवित्तमः	६ ७ १३	अदेवादेवःप्रचता	८ ७ ९	अद्रोघमावहोशतो	६ ४ ३२
अग्रान्नामोममद्रिवो	६ ३ १८	अदान्मेपौरुकुत्स्यः	६ १ ३५	अदेवेनमनसा	२ ६ ३१	अद्रोघमत्यंतवृत्तन्महित्वं	३ २ १०
अग्रदुमेममसेमत्यमुक्तं	७ ७ १६	अदाभ्येनगोचिपां	८ ६ २५	अदोयहाकुरुवते	८ ८ १३	अद्रौचिदस्माअतदुरोणे	१ ५ १४
अग्ररिवशृणुतंपथ्यन्मुनि	६ ३ १७	अदाभ्योभुवनानि	३ ८ ४	अद्विदिष्टप्रस्थितेमा	८ ६ २१	अद्वेषोअघत्रहिंसः	७ ८ ७
अग्रयवोपिनह्यामि	८ ८ २४	अदाभ्यःपुरगता	३ १ ९	अद्रिःसांसपृष्ठानस्य	७ २ ३२	अद्वेषोनोमरुतो	४ ४ ३४
अग्रानेअंगिरम्ममः	१ ५ २३	अदितिर्द्यावापृथिवीकृतं	८ २ १२	अद्याचिष्मचित्तदपो	४ ७ २	अधकृत्वांमधवन्नुभ्यं	४ १ २३
अग्रानेअंतमानां	१ १ ७	अदितिर्द्यावापृथिवीकृतं	१ ६ १६	अद्यादूतंवृणीमहे	१ ३ २८	अधक्षपापरिष्कृतः	७ ४ २५
अग्रानेअभयपां	१ २ २१	अदितिनैउरुह्यनु	६ ४ ८	अद्यादेवाउदितासूर्यस्य	१ ८ ७	अधमंतानहुपोहवंसुरेः	२ १ ३
अग्रयादादनेवापाणि	२ ३ ३	अदितिनैदिवी	६ १ २६	अद्याद्याश्वश्वद्वं	६ ४ ३९	अधमंतोशानापृच्छतेवां	७ ७ ७
अदग्धाभाममहने	१ ४ ११	अदितिर्द्यौर्जनिष्ट	८ ३ १	अद्यानोदिवसवितः	४ ४ २५	अधजिह्वापापतीति	४ ५ ८
अदग्धद्वंद्वोपवसे	७ ३ १०	अदितिर्मित्तरुणो	२ ७ ८	अद्यामुरीययदियातुधानः	७ ७ ७	अधज्मोअधवादिवः	५ ७ १३
अदग्धस्यस्वधावतः	६ ३ ३९	अदित्संतचिदाष्टणे	४ ८ १७	अद्येदुप्राणीदममन्	७ ७ ३०	अधतेविश्वमनुहासदिष्ट	१ ४ २२
अदग्धभिःसवितः	५ १ १५	अदित्युतस्वपांको	४ ५ १३	अद्रिणातेमंदिनः	७ ८ २०	अधत्यंष्ट्रंस्संविभवं	७ ६ ९

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
अध्वर्यमिन्द्रविधि	८ १ ३०	अध्वेतंककुशुं गोभिर्क	६ ३ १६	अध्वर्यहिनस्करः	६ ६ ६	अधोद्वयद्वयमेतेत्याद्या	३ ४ १८
अध्वर्यहतेमहः	४ ६ २	अध्वेतंककुशुं	७ २ ३२	अध्वानरोन्मोदुतेषां	४ ३ १०	अधोद्वयतोन्मिना	५ ५ २१
अध्वर्याविषेपुरः	४ ६ २	अध्वस्यत्यार्षयः	४ १ १	अधानोविषसौभग	१ ३ २५	अध्वहिकाव्यापुर्व	४ ४ ४
अध्वर्यषीमांभ्योजसा	२ ६ २८	अध्वस्मातेकषण्यो	४ ६ २०	अध्वान्यस्वजेन्म्यस्व	८ १ ३०	अधोहिन्यानहृदियं	७ १ ५
अध्वप्तोऽनुमत्याउपस्व	६ ६ ३४	अध्वस्मानुउद्वता	२ ७ १४	अध्वान्यस्वसुहृद्वज्रगन्वान्	६ १०	अधोहिविद्वदीष्योसि	४ ५ २
अध्वयुतानःपित्रोः	३ ५ २	अध्वसानोचूषेमव	४ ७ २९	अध्वामन्येबुहृद्वसुयम्	४ ७ २	अधोहोद्विर्गर्भणः	६ ७ २
अध्वयाश्रितेअपसा	४ ६ २	अध्वस्मात्पनयंति	४ ५ १४	अध्वामन्येअतैअस्मा	१ ७ १९	अधोहोताम्यसीदो	४ ४ ३५
अध्वधारयामप्ता	७ ४ १३	अध्वस्यायोषणामही	६ ४ ६	अध्वामहीनुआयस्व	५ २ २०	अध्वार्यमप्यां	४ १ ८
अध्वःपदयस्वमोपरि	६ ३ १०	अध्वस्वनादुतविम्युः	१ ६ ३२	अध्वामातुरुषसःसप्तविभ्राः	३ ४ १८	अध्वार्यमेकतोर्मद्वस्व	३ ५ १०
अध्वप्रजशेतरणिर्ममृ	१ ८ २५	अध्वस्वनाम्मस्ताविभ्रं	१ ३ १६	अध्वार्यानःपितरःपरांसः	४ ४ १९	अध्वार्यमेमहानिषध	७ ६ १
अध्वप्रियमिषिराय	६ ४ ६	अध्वस्वम्यमिषिदे	१ ८ २३	अध्वार्योतिरसंस्वमं	७ ७ २७	अध्वार्यमेमहानिषध	७ ३ ११
अध्वार्योऽगिरतिदासत्	५ ७ १६	अध्वार्योऽगिरतिदासत्	२ ६ १०	अध्वार्योविष्वाभुवना	२ ६ १९	अध्वार्योद्वयद्वयमेतेत्याद्या	१ ६ ४
अध्वार्यार्येगणे	६ ४ ६	अध्वार्योऽगिरतिदासत्	२ ६ १९	अध्वार्यमिमांनुषीपुविष्णु	२ ६ २४	अध्वार्यद्वयद्वयमेतेत्याद्या	६ ६ ४
अध्वार्यदिमेपंवमान	७ ५ २३	अध्वार्योऽगिरतिदासत्	८ १ ३०	अध्वार्ययंतद्वयद्वयः	४ ३ ३०	अध्वार्योद्वयद्वयमेतेत्याद्या	७ ८ २
अध्वार्यद्वानागविष्णो	८ १ ३०	अध्वार्योऽगिरतिदासत्	८ ७ २०	अध्वार्ययंतद्वयद्वयः	१ २ २	अध्वार्योद्वयद्वयमेतेत्याद्या	१ ६ २४
अध्वार्यतंकवर्षवद्वं	५ २ २६	अध्वार्योऽगिरतिदासत्	६ ६ २३	अध्वार्ययंतद्वयद्वयः	८ १ २९	अध्वार्योद्वयद्वयमेतेत्याद्या	४ ७ २६

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
अधियदस्मिन्वाजिनीव	७ ४ ४	अध्वर्यवोपहृतासमुद्रं	७ ७ २४	अध्वर्योवीरप्रमहे	४ ७ १८	अनानुदोबृषभोजगमिः	२ ६ ३१
अधियन्त्योकेशंवता	८ ५ २६	अध्वर्यवोभरतेद्राय	२ ६ १३	अनच्छयेतुरगातुजीवं	२ ३ १९	अनायतोअनिबद्धःकृथा	३ ५ १३
अधियाबृहतोदिवः	६ २ २२	अध्वर्यवोयउरणं	२ ६ १३	अनसमप्सुदुष्टं	६ ८ ६	अनायतोअनिबद्धः	३ ५ १३
अधिश्रियेदुहिता	५ १ ३	अध्वर्यवोयन्तरः	२ ६ १४	अनमीवाउषसा	७ ८ ७	अनारभणेतदवीरयेथाम्	१ ८ ८
अधिश्रियंनिदधुशरं	१ ५ १८	अध्वर्यवोयोपो	२ ६ १३	अनमीवासहक्यामदतो	३ ४ ५	अनिरणवचसाफल्येन	३ ५ ३
अधिसानानिजिह्वते	१ ५ ३०	अध्वर्यवोयोद्विष्य	२ ६ १४	अनवाणोहोपां	६ १ २५	अनुकृष्णवसुधितिर्येमाते	३ ७ २४
अधीन्वत्रसप्तचिंतसच	८ ४ २८	अध्वर्यवोयोहभीकं	२ ६ १३	अनवाणोवृषभमंद्रजिह्वं	२ ५ १२	अनुकामंतर्पयेथां	१ १ ३२
अधीवयद्विरीणां	५ ८ २०	अध्वर्यवोयःशतमासहृषं	२ ६ १४	अनशरातिवसुदामुपस्तुहि	६ ७ ३	अनुकृष्णवसुधिति	३ २ ८
अधीवांसपरिमातुः	२ २ ६	अध्वर्यवोयःशतशंवरस्य	२ ६ १३	अनश्रोजातोअनभीशु	२ २ २२	अनुतदुर्वीरोदसी	५ ३ २७
अधुक्षतप्रियमधु	६ ७ १८	अध्वर्यवोयःस्वभं	२ ६ १३	अनश्रोजातोअनभीशु	३ ७ ७	अनुतज्ञोजास्पतिः	५ ४ ५
अधुक्षत्पिप्युपीमिषं	६ ५ १७	अध्वर्यवोरुणंदुधमंशुं	५ ६ २३	अनवद्यैरभिसुभिः	१ १ १२	अनुतेदयिमहर्हद्वियायं	४ ६ २०
अधुनंदस्नास्तुयं विपक्तां	१ ६ १६	अध्वर्यवोहविष्मताहि	७ ७ २४	अनवस्तेरथमश्वायतक्षन्	४ १ २९	अनुतेशुष्मंतरयंतमीयतुः	६ ७ ३
अध्वर्यवःकर्तनाश्रुष्टिं	२ ६ १४	अध्वर्युभिःपंचभिः	३ १ २	अनस्वतासत्पतिर्माहमे	४ १ २१	अनुत्तमांतमघवन्नकिन्	२ ३ २५
अध्वर्यवःपयसो	२ ६ १४	अध्वर्युवामधुपाणिं	७ ८ २१	अनागसोअदितये	४ ४ २६	अनुत्रितस्ययुध्यतः	५ ९ २२
अध्वर्यवश्चक्रवासोमधूनि	४ २ २०	अध्वर्योअद्रिभिःसुतं	७ १ ८	अनाष्टानिष्टपितः	८ ७ २६	अनुत्वामहीपाजसीअचक्रे	१ ८ २६
अध्वर्यवानुहिषिच	६ ३ ५	अध्वर्योद्वावयात्वं	५ ७ ३२	अनानुदोबृषभोदोद्यतः	२ ६ २७	अनुत्वारथोअनमयोअवर्न	२ ३ १२

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
अनुत्वारोदसीउभे	६ ५ २८	अनुह्रित्वासुतसोम	७ ५ २२	अन्येजायापरिभृशंस्व	७ ८ ३	अपुद्गारामतीनां	६ ७ ३५
अनुत्वारोदसीउभेचक्रं	५ ८ १६	अनुनोदन्नहस्तयतोअग्निः	४ २ २७	अन्योअन्यमनुगृह्णाति	५ ७ ३	अपनःशोभुषद्वं	१ ७ ५
अनुत्वाहिह्रेअधदेव	४ ६ ६	अनुपेगोमान्मोभिरक्षाः	७ ५ १३	अन्वपास्वान्यतुतमोजसा	५ ६ २	अपुम्राधद्विषांन्	८ ७ १९
अनुष्ठावापृथिवी	४ ६ ६	अनुक्षराक्वजवः	८ ३ २४	अन्वस्यस्थूरंदरक्षोपुरस्तात्	७ ७ १६	अपयोरिद्वःपापजे	८ ५ २६
अनुष्टप्सासुदंभवः	६ ७ २६	अनेनोबोमरुतो	५ १ ८	अन्वहमासाअन्विद्वानामि	८ ४ १६	अपक्षिदेषविभ्योऽेदमृनाः	३ २ ८
अनुद्वाजहितानयो	३ ६ २२	अनेहसंप्रतरणविवक्षणं	६ ४ १४	अन्वेकोवदतियद्दाति	२ ६ १०	अपश्यंगोपामनिपद्यमानं	३ ३ २०
अनुपूर्वाण्योक्त्या	६ २ २४	अनेहसंवाहवमानमूतये	६ ४ १६	अपन्नतोअराण्याः	६ ८ २	अपश्यंगोपामनिपद्यमानं	८ ८ ३५
अनुप्रवस्योक्तसः	१ २ २९	अनेहोदात्रमदितेरनव	२ ५ २	अपन्नन्तोमरक्षसः	७ १ ३५	अपश्यंगामंवहमानं	७ ७ १८
अनुप्रवस्योक्तसः	६ ५ ७	अनेहोनेउरुजजे	६ ४ ५३	अपन्नचेषिपवमान	७ ४ १०	अपश्यंगामनसा	८ ८ ४१
अनुप्रवसासंआयवः	६ ८ १३	अनेहोमित्रार्यमन्	६ १ २८	अपन्नन्ववतेसृधः	७ १ २२	अपश्यंगामनसादीप्यानां	८ ८ ४१
अनुप्रयेजेजनाजो	४ ७ ८	अन्यदृष्टकवैरमन्यदु	४ ६ १७	अपन्नन्ववतेसृधः	७ १ ३४	अपश्यंगामनसादीप्यानां	८ ८ ४१
अनुयदीमरुतोमन्द्सानं	४ १ २३	अन्यमस्मत्क्रियाइयं	६ ५ २६	अपज्योतिषातमो	८ २ १७	अपस्वसुहृषसोनग्निहीते	५ ५ १८
अनुवृतायरन्धयश्चपन्नजा	१ ४ १०	अन्यमूचुरंयंम्यन्यः	७ ६ ८	अपत्याअस्थुरनिरा	६ ४ १३	अपहतर्क्षसोभंगुरावतः	८ ३ ८
अनुश्रुताममतिवर्धत्	४ ३ ३०	अन्यमृतममानुषं	६ ५ १०	अपत्येतायवोयथा	१ ४ ७	अपागूहृष्टृतां	७ ६ २३
अनुस्पष्टोभवत्येषः	८ ८ १८	अन्यस्यावत्संरिहृती	३ ३ ३०	अपत्यंपरिपुंथिनं	१ ३ २४	अपाङ्गमार्केतिस्वधया	२ ३ २१
अनुस्वधामक्षरक्षापो	१ ३ ३	अन्यावोअन्यामवतु	८ ५ १०	अपत्यंजिनरिपुं	४ ८ १३	अपादहृस्तोअष्टतन्यत्	१ २ ३७

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
अपादितउदुनश्चित्तमः	४ ७ १०	अपाच्यत्वाधसो	२ ६ २३	अपेद्विषतोमनः	८ ८ १०	अप्राप्तिसत्यमध्वन्तयेत्	६ ४ ३६
अपादिद्वोअपादिभिः	६ ५ ७	अपारोबोमहिमा	४ ४ ३४	अपेहिमनसस्पते	८ ८ २२	अप्सरसांगधर्वाणां	८ ७ २४
अपादुशिष्यधंसः	६ ६ १५	अपांगर्भेदशुतमोवधीनां	२ ८ १५	अपोदेवीरुपंक्षये	१ २ ११	अप्सराराजमुपसिप्ति	८ ७ ७
अपादेतिप्रथमापृद्धतीनां	२ २ २२	अपांनपातमवसे	१ २ ५	अपोमहीरभिज्ञस्ते	८ ५ २५	अप्साइंद्रायवायवे	७ २ ४
अपादोब्रादुतपोत्रादमत्र	२ ८ १	अपांनपादाहस्थोदुपस्थं	२ ७ २३	अपोयदद्विपुरुहृत	३ ५ १८	अप्सुत्वामधुमत्तमं	६ ८ २०
अपाधमदुभिज्ञस्ते	६ ६ १२	अपापेहंजीवधन्यं	७ ८ १०	अपोवसानःपरिकोशं	७ ५ १६	अप्सुधृतस्यहरिवः	८ ५ २४
अपान्यदेत्ययंन्यदेति	२ १ ५	अपाफेनेननमुचेः	६ १ १६	अपोवृत्रवज्रिवांसं	३ ५ १८	अप्सुमेसोमोअब्रवीत्	१ २ ११
अपामतिष्ठद्रुणःहरंतमः	१ ४ १८	अपांमध्येतस्थिवांसं	५ ६ ११	अपोषाअनसःसरत्	३ ६ २०	अप्सुमेसोमोअब्रवीत्	७ ५ ५
अपामसोमममृताअभूम	६ ४ ११	अपाःपूर्वेषांहरिवः	८ ५ ७	अपोषुणंइयंशरुः	६ ४ ५३	अप्स्वमेसधिष्टव	६ ३ ३०
अपामिदंन्ययनं	८ ७ ३०	अपाःसोममस्तमिदं	३ ३ २०	अपोसुम्यक्षवरुण	२ ७ १०	अप्स्वःतरमृतमप्सु	१ २ ११
अपामिवेदमृयस्तुंराणाः	७ ४ ५	अपिपंधामगन्महि	४ ८ १३	अपोषोषामजुषंतदेवाः	३ ७ २	अबुधेराजावरुणोवनस्य	१ २ १४
अपामीवामपविश्या	८ २ ५	अपिबत्कद्रुवःसुतं	६ ३ ४७	असूयैमरुतआपिः	३ ३ १६	अबुधमृत्युद्वं वतः	७ ८ ६
अपामीवामपविधं	६ १ २६	अपिदृष्टपुराणवत्	६ ३ २४	अम्रस्वतीमभिनावाचं	१ ७ ३७	अबोधिजारउषसा	५ २ १२
अपामीवासविता	८ ५ १७	अपिष्टुतःसविता	५ ४ ५	अम्रक्षितंवसुविभाषिहस्तं	१ ४ १०	अबोधिहोतायजथा	३ ८ १२
अपामुपस्थंमहिषा	४ ५ १०	अपुष्यापुरुतमा	४ ७ ४	अम्रतीतो जयतिसंधनामि	३ ७ २७	अबोधिमिर्मैउदेतिसूर्यः	२ २ २७
अपामुर्मिमैदक्षिव	६ १ १५	अपेतवीतविचसर्पतातः	७ ६ १५	अप्रयुक्तप्रयुक्तद्विभे	२ २ १२	अबोधिमिःसमिधा	३ ८ १२

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
अवजामुक्थैरहि	५ ३ २६	अभितेमधुनापयः	६ ७ ३६	अभित्वावृषभासुते	६ ३ ४६	अभिप्रशूरधृषता	६ ६ १२
अभागाःसज्जपरंतः	३ ८ १८	अभित्यंगावःपयसा	७ ३ ९	अभित्वाशूरनोनुमः	५ ३ २१	अभिप्रयांसिवाहसा	३ १ १०
अभिकृषांनूपत	५ ८ १५	अभित्यंपूयमदं	६ ७ २६	अभिवांसिधोशिशुमित्	८ ३ ६	अभिप्रयांसिसुधितानि	४ ५ १९
अभिल्लयाविदद्रिवः	२ १ २२	अभित्यमद्यमदं	६ ७ २६	अभिषांमहिनामुव	८ ६ २७	अभिप्रवंतसमनेव	३ ८ ११
अभिकृत्वेद्रभुग्ध	५ ३ ४	अभित्यमेपुखूतमुग्मयं	४ ९ ९	अभियुज्जानिवनिनः	३ ३ २	अभिप्रवःसुरार्धसः	६ ४ १४
अभिकंदन्कुलशं	७ ३ १४	अभित्यवीरगिर्वेणसं	४ ८ ९	अभियुज्जबृहणशः	७ ५ १८	अभिप्रस्थाताहव	५ ६ २५
अभिकंदस्तनय	४ ४ २८	अभित्रिपुष्टवृषणं	७ ३ २६	अभिद्रोणानिबभ्रवः	६ ८ २३	अभिप्रियाणिकाव्या	७ १ १४
अभिक्षिपःसमगमत	६ ८ ४	अभित्वागोतमागिरा	१ ५ २६	अभिद्रिजन्मात्रिद्वदं	२ २ ५	अभिप्रियाणिपवते	७ २ ३३
अभिल्यानोमधबन्	८ ६ १३	अभित्वागोतमागिरा	३ ६ २८	अभिद्रिजन्मात्रीरोचनानि	२ २ १८	अभिप्रियाणिपवते	७ ४ १३
अभिगपुदंमनृणत्	६ ५ २९	अभित्वादेवसवितः	१ २ १३	अभिनद्व्यायुथस्यमाता	४ २ १६	अभिप्रियादिबस्पदा	६ ७ ३९
अभिगव्यानिवीतये	७ १ २८	अभित्वादेवःसविता	८ ८ ३२	अभिनक्षतोअभियेतं	२ ७ २	अभिप्रियादिबस्पदं	६ ७ ३५
अभिगावोअधन्विपूः	६ ८ १४	अभित्वा नक्षीरुपसः	२ ५ २०	अभिनोदेवीरवसा	१ २ ६	अभिप्रियामंरुतोयावो	६ २ ३२
अभिगावोअनूपतयोषा	६ ८ २२	अभित्वापाजोरक्षसो	४ ६ १२	अभिनोनयुवसुं	४ ८ १७	अभिप्रेहिदक्षिणतः	८ ३ १८
अभिगोत्राणिसहसा	८ ५ २३	अभित्वापूर्वपीतये	१ १ ३७	अभिनोवाजसातमं	७ ४ २३	अभिप्रह्वीरनूपत	६ ८ २३
अभिजंजीरसचंतस्त्रुधानं	३ २ ५	अभित्वापूर्वपीतये	५ ७ २६	अभिप्रगोपतिगिरा	६ ५ ५	अभिभुवंभिभंगाय	२ ६ २७
अभितष्टेवदीधयामनीपां	३ २ २३	अभित्वायोपगोदश	७ १ १३	अभिप्रदंजुर्जनयो न	३ ६ १	अभिभूरहमागमं	८ ८ २४

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
अभियुज्जगृणीहिनः	१ १ २८	अभिवोअचेंपोप्यावतोवृन्	२ १४	अभिहिसत्यसोमपाः	६ ७ १	अभीष्वयःपौत्यैः	८ २ २२
अभियेत्वाभिमावरी	४ ४ २१	अभिवोदेवीधिषं	५ ३ २५	अभीकआसांपदवीर	३ ४ १	अभीहिमन्योतवसः	८ ३ १८
अभियेमियोवृनुषः	५ ४ ५	अभिवोवीरमन्धसोमदेवु	४ ३	अभीनआववृत्स्व	३ ६ २४	अभुत्सुप्रदेव्या	५ ८ ३३
अभियोमहिनादिबं	३ ४ ६	अभिव्ययस्यस्तदिरस्य	३ ३ २२	अभीनवंतेअमुहः	७ ४ २७	अभुदिदंयुनमोपुभूपत	२ ४ २७
अभियंदेवीनिर्कृतिः	५ ४ ४	अभिव्रजनतन्निषे	५ ८ १३	अभीनोअप्रउकथमित्	२ २ ७	अभुदुपारमेतवे	१ ३ ३५
अभियंदेव्यादितिः	५ ४ ५	अभिव्यावचक्रशनेभिः	८ २ १७	अभीनोअर्धदिव्या	७ ४ २१	अभुदुभाउअंशव	१ ३ ३४
अभिवक्त्रासुवसनानि	७ ४ २१	अभिव्रनेतेअद्रिवो	१ ५ ३१	अभी३दमेकमेकः	८ १ ६	अभुदुवोविधुतेरत्नधेयं	३ ७ ३
अभिवह्वयकुतयं	६ १ ३	अभिव्रयेसुदावृधं	६ ५ १	अभी३ममद्व्याउत	६ ७ १७	अभुदुपाइंद्रतमामघोनी	५ ५ २६
अभिवह्विरमर्यः	६ ७ ३३	अभिसिध्मोअजिगा	१ ३ ३	अभीमवन्वस्वमिष्टि	१ ४ ९	अभुदुपारुशत्पथुः	४ ४ १६
अभिवानूनमंथिना	५ ५ १२	अभिसुवानासुदंदधः	५ ८ ७	अभीमृतस्यदोहनाअनूपत	२ २ १३	अभुदेवःसवितावंशो	३ ८ ५
अभिवायुवीत्यर्षा	७ ४ २०	अभिसूयवसंनय	१ ३ २५	अभीमृतस्यविष्टपं	६ ८ २४	अभूरुवीरगिर्वगो	४ ७ २३
अभिविप्राअनूपतगावः	६ ७ ३८	अभिसोमासआयवः	६ ८ १३	अभीवर्तेनहविषां	८ ८ ३२	अभूरुकोरयिपते	४ ७ ३
अभिविप्राअनूपतमूर्धन्	६ ८ ७	अभिसोमासआयवः	७ ५ १४	अभीवृत्तंक्रुशंनैविश्वरूपं	१ ३ ६	अभूरुक्षीर्युंआयुं	७ ७ १६
अभिविषांनिवार्या	६ ८ ३२	अभिसुपुमिर्मिथो	५ ४ २३	अभीयतस्तदाभरं	५ ३ २१	अभ्यमिहिअवसा	७ ५ २२
अभिवृत्सुपज्ञान्	८ ८ ३२	अभिसुवर्तुयेतव	६ १ १२	अभीयुणस्वर्ग्यं	६ ६ २५	अभ्यचनभाकृवन्	६ ३ २४
अभिवेनाअनूपत	७ १ ४०	अभिसुवृष्टिमदेअस्य	१ ४ १२	अभीयुणःसखीनां	३ ६ २४	अभ्यपतसुष्टितिगव्यं	३ ८ ११

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
अभ्यर्चयद्वाचः	६ ८ १०	अमंदास्त्वोमान्प्रभरे	२ १ ११	अमूराविश्वानृषणाविमा	५ ५ ३	अयंतेजस्म्युपमेवावाह	८ ३ १८
अभ्यर्चयद्वाचां	६ ७ १६	अमन्महीदनाशवः	५ ७ १२	अमूरोहोताभ्यंसादि	३ ५ ४	अयंतेमानवेजनं	६ ४ ४५
अभ्यर्चयद्विष्णुं	७ १ ८	अमाजुरंश्चिन्नवधोयुवं	७ ८ १५	अमूर्पा उपसृष्टं	१ २ ११	अयंतेयोनिः कृत्स्नियः	३ १ ३३
अभ्यर्चयत्सहस्रिणं	७ १ ३२	अमाजुरं वपित्रोः	२ ६ २०	अमृतेन रुशता	७ २ २१	अयंते शर्याणावति	६ ४ ४५
अभ्यर्चयत्स्वायुष	६ ७ २३	अमादेवांभियसा	४ ३ २४	अमृतं जातवेदसं	६ ५ २१	अयंते स्तोमोऽग्निः	१ १ ३१
अभ्यर्चयन्पशुतः	६ ७ २३	अमायवोमरुतो	६ १ ३७	अमेघनः सुहवा	२ ७ २५	अयं दक्षायसाधनः	७ ५ ८
अभ्यर्चयत्स्थाः प्रजायंते	४ १ ११	अमित्रहाविर्चर्षणिः	६ ७ ३७	अम्यक्सातं ईदं कृष्टिस्ते	२ ४ ८	अयं दशस्य चर्यमिः	८ ५ १५
अभ्यारमिदद्वयः	६ ५ १६	अमित्रायुधोमरुतामिव	३ १ ३४	अयं कविरकं विष्ट	५ २ ५	अयं दिवद्वयति विष्ट	७ २ २०
अभ्यर्चयन्ति यज्ञं	६ ५ ३३	अमिनती देव्या मित्रतानि	२ १ ७	अयं क्लृप्तं गृहीतः	६ ५ ३३	अयं दीर्घाय चक्षते	६ १ १२
अभ्यर्चयन् नवाचा	८ ३ १०	अमीयं क्रभानि हितास	१ २ १४	अयं प्रसूतरोमदः	७ ७ १२	अयं देवः सहसा	४ ७ २०
अभ्याजिशाधोमरुतो	४ ३ १५	अमीये देवास्थन	१ ७ २०	अयं च कर्मिषणत्सूर्यस्य	३ ५ २३	अयं देवानामपसामपसमो	३ ३ ३
अभ्यातरोनयोषणो	३ ५ १	अमीये पंचोक्षणः	१ ७ २१	अयं जायतमनुषोचरीमणि	१ १४	अयं देवाय जन्मने	१ २ १
अभ्यातुव्योऽनात्वं	६ २ ३	अमीये सस्त्रमयः	७ १ २१	अयं त आष्टुणसुतः	७ ५ १५	अयं देवेषु जागृविः	७ १ १
अभ्याते वपुंस एति प्रतीची	२ १ ८	अमीवाहावास्त्रोष्पते	५ ४ २२	अयं त ईदं सोमो	६ १ २४	अयं छावां वृथिवी	४ ७ २०
अमं यिष्टां भारता	३ १ २३	अमीषां चित्तं प्रतिलोभयती	८ ५ २३	अयं त एमितुवापुरस्तात्	६ ७ ४	अयं योतयद्युतो	४ ७ ११
अमं दन्मामरुतस्तोमः	२ ३ २६	अमूरः कविरदिति	५ २ १२	अयं तं अस्तु हर्यतः	३ ३ ८	अयं नाभां वदति वल्गुवां	८ २ १

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
अयं निधिः सरमे	८ ६ ६	अयं यो वज्रः पुरुषा	७ ७ १९	अयं वृत्तश्चातयते	३ ५ २२	अयं सोमं ईदं तुभ्यं	७ ३ २४
अयं नो विद्वान्भवत्	७ ३ २	अयं यो होता किरुस	८ १ १२	अयं वेनश्चोदयत्	८ ७ ७	अयं सोमं श्रमू सुतो	४ ३ ५
अयं पथा अनुविस्तः	३ ५ २५	अयं यः सृजये पुरो	३ ५ १५	अयं बोधयज्ञं भवो	३ ७ ३	अयं सोमः कपादेन	४ २ १५
अयं पुनान उषसः	७ ३ १६	अयं रोचयदुरुषो	४ ७ ११	अयं शृण्वेऽप्यजयं कृत	३ ५ २२	अयं स्तुतो राजा वदि	८ १ २९
अयं पृथारयिर्भगः	७ ५ २	अयं वां कृष्णोऽभिना	६ ६ ७	अयं समहमातन्	१ ८ २३	अयं स्वादुरिहमदिष्टः	४ ७ ३०
अयं भरायसान्तिः	७ ५ ९	अयं वां घर्मोऽभिना	५ ८ ३०	अयं सयस्य शर्मन्	७ ६ १	अयं हय द्वादेव्या उ	५ ५ १४
अयं मतवां न्छकुनः	७ ३ १४	अयं वां पारिषिच्यते	३ ७ २५	अयं सयो दिवस्पति	६ ८ २९	अयं हयेन वा इदं	६ ५ २७
अयं माताय पिता	८ १ २५	अयं वां भागो निहितो	६ ४ २८	अयं स यो वरिमाण	४ ७ ३०	अयं हिते अमर्त्यः	८ ८ २
अयं मित्रस्य वरुणस्य	१ ६ ३२	अयं वामदिभिः सुतः	६ २ ६	अयं स शिङ्गे येन गौः	२ ३ १९	अयं हिनेता वरुणः	५ ४ ७
अयं मित्राय वरुणाय शंतमः	१ १ २६	अयं वां मधुमत्तमः	१ ४ १	अयं सहस्रमृषिभिः	५ ७ २५	अयं होता प्रथमः	४ ५ ११
अयं मित्रो नमस्यः	३ ४ ५	अयं वां मित्रावरुणा	२ ८ ७	अयं स होता यो द्विजन्मा	२ २ १८	अयं मं कृणो दुपसः	४ ७ २०
अयं मे पीत उदियति	४ ७ ३०	अयं विचर्षणिर्हितः	७ १ २५	अयं सुतुः वरुणस्वधावः	५ ६ ८	अयं मं प्रिरुह्यति	८ ८ ३२
अयं मे हस्तो भगवान्	८ १ २५	अयं विद्विषिः त्रिहशीकं	४ ७ ३०	अयं सूर्य इवोपहृक्	७ १ ११	अयं मं प्रिवं ध्युष्यत्यं	८ २ २०
अयं यज्ञो देव्या अयं	२ ४ २०	अयं विप्राय दाशुषे	७ ७ १२	अयं सोऽभिप्राहुतः	५ १ २६	अयं मं मिः सहस्रिणः	६ ५ २४
अयं यथान आभुवत्	६ ७ १०	अयं विश्वा अमिभियः	६ ७ १०	अयं सोऽभिपर्यस्मिन्	३ १ २२	अयं मं मिः सुवीर्यस्येश	३ १ १६
अयं यो निश्चक्रमायं वयन्ते	३ ४ २०	अयं विश्वानिति द्यति	७ १ ११	अयं सोमं ईदं तुभ्यं सुन्वभा	३ १३	अयं मं प्रेजं रितारवे	८ ७ ३०

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
अयममृतेष्वपि	६ ३ २१	अयाचितोविषानया	७ २ ३	अयाहृत्समाययाबाधुधानं	६ १४	अरंमउन्नयाम्णे	३ ६ ३०
अयमस्मान्बनस्पतिर्मा	३ ३ २२	अयातेअमेभिधेम	२ ५ २७	अयुजोअसमोनुभिः	६ ४ ४०	अरंमेगंतं हवनाय	५ १ ३
अयमस्मात्सुकाण्डः	८ ८ २	अयातेअमेसमिषा	३ ४ २५	अयुजंतं द्रविषकुटीः	२ ४ ८	अरं हिष्मासुतेषुणः	६ ६ १९
अयमस्मिजरीतः पश्यमेह	६ ७ ४	अयाधियाचंगव्यथा	६ ६ २४	अयुक्तसंशुष्युवः	१ ४ ८	अरण्यान्यरण्यानि	८ ८ ४
अयमिंद्रवृषाकपिः	८ ४ ४	अयानिजगिरोजसा	७ १ १०	अयुक्तसहुरितः	५ ५ १	अरण्योनिहितो ज्ञातवेदाः	३ १ ३२
अयमिंद्रोमरुसखा	६ ५ २७	अयापवस्वदेव्युः	७ ५ ११	अयुक्तसुरपतंशु	७ १ ३१	अरमतिरनवणः	६ २ ४०
अयमिहप्रथमोधापि	३ ५ ६	अयापवस्वधारया	७ १ ३१	अयुद्धइषुधाहृतं	६ ३ ४२	अरममाणोअत्यंति	७ २ २७
अयमुत्तेसमतस्ति	१ २ २८	अयापवापवस्वना	७ ४ २१	अयुद्धसेवोविम्बा	८ ७ २६	अरमयः सरपसः	२ ६ १२
अयमुत्तेसरस्वतिवसिष्ठः	५ ६ १९	अयामधीवतोधिचयः	६ ६ १७	अयुत्सघनवधस्यसेना	१ ३ २	अरमथायगायति	६ ६ १९
अयमुत्वाविषर्षणे	६ १ २३	अयामिधोषहृद्	५ ३ ७	अयोद्वोअचिवा	८ ४ ५	अरमनोयेरथाः	७ ४ १४
अयमुत्वापुस्तमोरयीणां	३ ४ ९	अयामितेनमंडकिं	३ १ १४	अयोद्धेबुद्धमहाहिजुहे	१ २ ३७	अराहवेदचरमा	४ ३ २३
अयमुत्तामः पर्यादि	४ ७ ११	अयारुचाहरिण्या	७ ५ २४	अरकामायहरयः	८ ५ ६	अराधितोतानिपदा	८ १ १३
अयमुच्यप्रदेव्युः	८ ८ ३४	अयाबाजदेवहितं	४ ६ ३	अरकृष्णतुवेदि	२ ४ १०	अराधितोतस्वनिपतः	१ ५ १४
अयमुच्यसुमहां	५ २ ११	अयावीतीपरिचव	७ १ १८	अरक्षायनोमहे	६ १ १९	अराधिकोणविकटे	८ ८ १३
अयमेकदशपुरु	६ २ २४	अयासममेसुक्षिति	२ ७ २४	अरतंद्रकुक्षयं	६ ६ १९	अरावीदंशुः सचमानः	७ २ ३१
अयमेमिवाकशत्	८ ४ ४	अयासोमः सुकृत्या	७ १ ४	अरंसासनमीळुपंकराणि	६ ८	अरित्रंवादिवरपुधु	१ ३ ३४

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
अरिष्टः समतौविष	८ २ ५	अणीसिचित्प्रधाना	५ २ २४	अवाडेहिसोमकामंत्वाहुः	१ ७ १९	अपांसोमद्युमत्तमः	७ २ ४
अरुणपुरुवाअभूत्	६ ५ २०	अर्थमिद्राडअयिनः	१ ७ २७	अवाहृत्रिचक्रोमधुवाहनो	२ २ २७	अपाणः सोमशंगव	७ १ २०
अरुणोमासकृदुक्कः	१ ७ २३	अर्थिनोयतिचेदर्थ	६ ५ ३३	अवाहृद्रादेव्येनावसा	५ ६ ३	अहंतोयेसुदानवः	४ ३ ८
अरुणस्यदुहितरा	४ ८ ५	अर्थवीरस्यभृतपां	५ २ २७	अवाहृवभ्रवसेसाति	७ ४ १५	अहंभिभयसायकानि	२ ७ १७
अरुणोजनयन्मिरः	६ ८ १५	अर्थकोनकुमारकः	६ ५ ७	अवाचमद्यय्यनूवाहणं	२ ८ १	अलानृणोवलद्वद्रजोगोः	३ २ २
अरुणचतुषलः पृथि	७ ३ ८	अर्थमणं बृहस्पति	८ ७ २९	अवाचंवापुरुष्टुत	६ ३ ३	अलायस्यपरशुर्ननाश	७ २ १८
अरोरवीहृष्णाअस्य	२ ६ ४	अर्थमणंवरुणमित्रमेवां	३ ४ १६	अवाचंवापुरुष्टुत	५ ८ १७	अवतमत्रयेगृहं	६ ५ १९
अचंतप्राचंत	६ ५ ६	अर्थमाणोअदितिः	३ ३ २७	अवाचंवासुखेरथे	३ ३ ४	अवक्रक्षिणंनृपभयंथानुरं	५ ७ १०
अचंद्वाचुर्धभिः	२ ४ १३	अर्थम्यंवरुणमित्र्येवा	४ ४ ३१	अवाचंदैव्यजनं	१ ३ ३२	अवक्रंदक्षिणनोगृहाणां	२ ८ ११
अचंतएकेमहिसाममन्वत	६ २ ३६	अर्थोवागिरौअर्थ्य	८ ८ ६	अवाचांवाससयः	१ ४ २	अवतुनः पितरः सुप्रवाचनं	१ ७ २४
अचंतस्वाहवामहे	४ १ ५	अर्थोविशांगातुरेति	७ ७ २	अवाचांअद्याभवता	२ ७ ११	अवतुमामृषसो	४ ८ १४
अचंतिनारीरपसोन	१ ६ २४	अर्थेद्विरमेअवतो नृभिः	१ ५ २०	अवाचीनोवसोभव	३ ६ २९	अवशोचामस्तभाय	२ ६ १५
अचोदिवेबहुतेश्वर्यं	१ ४ १७	अवतो नृभवसो	५ ६ १२	अवाचीनं सुतेमनः	३ २ २१	अवः परेणपरुनावरेण	२ ३ १७
अचोमितेसुमति	३ ४ २४	अवतो नृभवसो	५ ६ १२	अवाचीसुभगेभव	३ ८ ९	अवः परेणपितर्यः	२ ३ १७
अचोमिवावर्धायारः	७ ६ ११	अवाप्रथंनियच्छतं	६ ३ १७	अवावतो नृआगहि	३ २ २२	अवक्षिपदिवोअइमान	२ ७ १२
अचोशक्रायशक्तिने	१ ४ १७	अवाप्रथंविश्वारते	४ ७ ९	अवावतो नृआगहि	३ ३ २	अवचष्टुर्चपमः	६ ४ ४०

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
अवतेहेह्येवरुणमोमिः	१ २ १५	अवर्महृद्ददाहिशुचीनः	१ २ २	अवस्वरातिगौरः	६ ५ ६	अविप्रचिद्रयोदधत्	४ ७ २१
अवत्सनाभरतेकेतवेदाः	१ ७ १८	अवर्षीवर्षमुदुषू	४ ४ २८	अवस्वदाहवामितः	८ ७ २२	अविप्रोवायद्विधत्	६ ४ ३७
अवत्याहुतीरिषः	८ ७ २२	अवविद्धतोऽयमप्सु	२ ४ २८	अवाकल्पेषुनःपुमः	६ ७ ३३	अविष्टधीःश्विनानासु	५ ५ १३
अवत्वेहृद्प्रवतो	४ ७ ३२	अववेदिहोत्राभिर्यजेत	५ ५ २	अवाचक्षपदमस्यसुखः	४ १ २६	अविष्टोऽस्मान्विश्वासु	५ ३ २६
अवद्यमिवमन्यमाना	३ ५ २५	अवसिंधुवरुणोद्यौरिव	५ ६ ९	अवानुकृज्यायात्	८ १ ९	अवालोअग्निहव्यान्	५ ३ २६
अवद्युतानःकृलशान्	७ २ ३३	अवसृजपुनरमे	७ ६ २०	अवानोअम्रऊतिभिः	१ ५ २८	अवीरामिवमामयं	८ ४ २
अवदृप्तोअंशुमतीमतिष्ठ	६ ६ ३४	अवसृजनुपमना	२ २ ११	अवानोवाजयुर्थं	६ ५ ३६	अवावृषद्वेऽमृताअमदी	६ ५ ३६
अवदृग्धानिपिण्यासृजानोऽ	६ ८	अवसृजावनस्पते	१ १ २५	अवावशतधीतयः	६ ८ ९	अवावृषंतगतमा	३ ६ २९
अवद्वेकेअवत्रिका	८ १ २३	अवसृष्टापरापत	५ १ २२	अवासांमघवज्जहि	२ १ २२	अवेयमश्वयुवतिःपुरस्तात्	२ १ ९
अवनोवृजिनाशिशीहि	८ ५ २७	अवसृष्टिपितरयोधि	३ ८ १७	अवासृजंतजिन्नयोन	३ ६ १	अवाचामकुवयेमेध्याय	३ ८ १३
अवपततीरवदन्	८ ५ ११	अवस्मदुर्हणायतः	८ ७ २२	अवासृजःप्रस्वःश्वचयः	८ ७ २६	अवाचामनमोअस्मा	१ ८ ६
अवयच्छयेनोअस्वनी	३ ६ १६	अवस्मयस्यवेवणे	३ ४ २४	अवितानोअजाश्वः	७ २ १४	अवाचामनिवचनानि	२ ५ ११
अवयवशतक्रतो	८ ७ २२	अवस्यतेस्तुवतेकृष्ण्याय	१ ८ २	अवितानोअजाश्वः	६ ३ १८	अवाचाममृतेसौभगाय	६ ४ ३१
अवयवस्वध्वये	६ ५ ३४	अवस्यशूराध्वनोनाते	३ ५ १७	अविद्वक्षमित्रो	४ ७ १७	अवाचामरहृगणः	१ ५ २६
अवत्योशुनआत्राणि	३ ५ २६	अवस्युमैवचिन्वती	३ ४ ८	अविद्वद्विहोनिहितंगुहा	२ १ १८	अवाद्याभ्यापुरणकया	८ २ १५
अवर्धयन्त्यभगांस्रयहीः	२ ८ १३	अवस्वयुक्तादिवआवृथा	२ ४ ६	अविद्वद्वतेअतिहितं	८ ८ ३९	अवागिथावाञ्छादेयः	५ १ १०

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
अवोवीनूनमश्विनायुवाकुः	५ ५ १२	अश्वन्त्वावारवतं	१ २ २२	अश्वानोनेयेज्येष्टासः	८ ३ १२	अश्विनास्त्वेषुस्तुहि	६ २ २७
अव्येपुनानपरिवारं	७ ३ १६	अश्वस्थेवानिषदनं	८ ५ ८	अश्वानोयेवामुपदाशुयो	५ ५ २१	अश्विनाहरिणाविंव	४ ४ १९
अव्येवधुयुःपवते	७ २ २१	अश्वमिद्वारधमां	६ ५ २२	अश्विनापरिवामिपः	३ ४ ४	अश्विनोरसनरथं	१ ८ २३
अव्योवारेपरिप्रियं	७ १ १	अश्वस्यमनारव्यस्य	३ ७ १६	अश्विनापिबतंमधुं	१ १ २९	अश्विनीसुखरूपहृत्	५ ७ २१
अव्योवारेपरिप्रियः	६ ७ २९	अश्वस्यात्रजनिमा	२ ७ २३	अश्विनापुरुदंससा	१ १ ५	अश्ववचित्रारूपी	३ ८ ३
अव्योवारंभिःपवते	७ ५ ३	अश्वान्वेदेवृषासः	४ ३ २४	अश्विनामधुमत्तमं	१ ४ १	अश्वानक्रदन्जनिभिः	३ १ २६
अशोच्यमिःसंमिधानो	५ ५ १२	अश्वदियायेतियद्वदति	८ ३ ४	अश्विनामधुपुत्तमः	३ ४ ४	अश्वानक्रदोवृषभिः	७ ४ १६
अश्वपिनकुंमधुपयं	८ २ १८	अश्वानयावाजिनां	५ १ ९	अश्विनायज्वरीरिषः	१ १ ५	अश्वानचक्रोवृषां	७ १ ३६
अश्वमन्वतीरीयते	८ १ १४	अश्वान्यतोऽगव्यतो	८ ८ १८	अश्विनायद्वकहिचित्	४ ४ १४	अश्वानोहोमखरथं	७ ५ २५
अश्वमत्समवतंमहणः	२ ७ १	अश्ववतिप्रथमोगोषु	१ ६ ४	अश्विनायामहृतमा	६ ५ १९	अश्वयोवारोअभवः	१ २ ३८
अश्वामतेसुमतिदेवयज्य	१ ७ ५	अश्ववतीर्गोमतीनः	५ ४ ८	अश्विनावातिरसदा	१ ६ २७	अपाह्वमृपृतनासु	६ ५ ८
अश्वामतंकाभममे	४ ५ ७	अश्ववतीर्गोमतीनउषासः	५ ५ २७	अश्विनावाजिनीवसू	४ ४ १९	अपाह्वोअमेवृषभो	३ १ १५
अश्ववंहिभूरिदावत्तरावां	१ ७ २८	अश्ववतीर्गोमतीविश्ववारा	१ ६ ३	अश्विनावायुनायुवं	३ ४ ४	अपाह्वयुत्सुपृतनासुप्रि	१ ६ २३
अश्वीरातनुर्भवति	८ १ २५	अश्ववतीर्गोमतीः	१ ४ ३	अश्विनावेहगच्छतं	४ ४ १६	अष्टमहोदिवआदोहरी	१ ८ २५
अश्वनगीर्भोरथ्यसुदानवः	६ ७ १४	अश्ववतीर्गोमावर्ती	८ ५ ९	अश्विनावेहगच्छतं	४ ४ १९	अष्टोपुत्रासोअदितेः	८ ३ ७
अश्वनगूहमश्विनासुदेवैः	८ ११	अश्ववतंरथिनं	८ १ ३	अश्विनासुविचाकशत्	६ ५ २०	अष्टोव्यत्यक्कुम्भः	१ ३ ७

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
असंभृष्टो जायते मात्रोः	४ १ ३	असंभृष्टा मघवन्नपोहि	५ ५ १३	असुनीते पुनरस्मासु	८ १ २३	अस्ताविमन्मपूयं	६ ४ २१
असंभृष्टा परमेष्ठ्यामन्	७ ५ ३३	असंभृती भूरिधारे	५ १ १४	असुनीते मनो अस्मासु	८ १ २२	अस्ताग्यभिः शिर्मावन्निः	२ २ ९
असत्सु मेजरितः	७ ७ १५	असा विवृतो वह्निः	५ २ १०	असुन्यतं संमजहि	२ ४ १९	अस्ताग्यभिर्नरा सुशेवः	७ ८ २९
असदत्र सुवीर्यं	६ २ ४०	असामयथा सुपत्न्यायः	२ ४ १४	असुन्वा मिदं संसदं	६ १ १६	अस्ति देवा अहो रुह	६ ४ ५२
असन्नित्वे आवहवाने	५ २ ११	असामिहि प्रयज्यवः	१ ३ १९	असुत पूर्वां वृषभोज्यायान्	२ २ २३	अस्तिसोमो अयं सुतः	६ ६ २८
असपत्न्या सपत्नी	८ ८ १७	असाम्यो जे विभृता	१ ३ १९	असुत शुभिर्महते रणाय	२ ४ ७	अस्ति हिवा मिहस्तोता	४ ४ १४
असपत्नः सपत्नहा	८ ८ ३२	असा वन्यो असुर	८ ७ २०	असुत प्रवाजिनः	७ १ ३६	अस्ति हि वः सजात्यं	६ २ ३२
असंमधुमसंमामनीषा	१ ४ १९	असा विते जुषाणाय	४ २ २०	असुप्रदेव वीतये	७ १ ३	अस्ति हिष्मामद्रा यवः	१ ३ १४
असंमतिं नितोशनं	८ १ २४	असा विदेवंगो क्रजीकं	५ ३ ३	असुप्रदेव वीतये	७ २ १६	अस्तीदमधि मन्थनं	३ १ ३२
असंजि कुलशां अभि	७ ५ ११	असा विसोमं द्रुते	१ ६ ५	असुप्रमिदं वः पथा	६ ७ २८	अस्तु औषध पुरो अभि	२ २ ३
असंजि रथ्यो यथा	६ ८ २६	असा विसोमो अरुषः	७ ३ ७	असुप्रमिदं ते गिरः	१ १ १७	अस्ते वसुप्रतरं लायं	७ ८ २२
असंजि वक्रारथ्यं	७ ४ १	असा विसोमः पुक्कृत	८ ५ २४	असुन्या वः पण्यो	८ ६ ६	अस्तो ह्युस्तो म्यामक्षणा मे	२ १ ९
असंजि वांस्थ विरावेधसा	२ ४ २६	असांथ्यं शुर्मदाय	७ १ २४	असां चयान उर्वरा	६ ६ १४	अस्थु रवित्रा उषसः	३ ८ १
असंजि वाजीतिरः पवित्रं	७ ५ २१	असिं क्रयां यजमानो न होतः	५ २ ३	असां य एषि वीरकः	६ ६ १४	अस्य भ्यामिदं विद्रुयुः	६ ७ १९
असंजि स्तुं भो दिवः	७ ३ २१	असियुमो अस्या दित्यः	२ ३ ११	असां यः पंथा आदित्यः	१ ७ २१	अस्य भ्यं गातु वित्तमः	७ ५ १०
असंभृतः शतधाराः	७ ३ १७	असि हि वीरि सेन्यः	१ ६ १	अस्तज्ञा ह्यामसुरो	६ ३ २८	अस्य भ्यं तद्विवो अजः	२ ८ ३

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
अस्य भ्यं तद्वसो दानाय	२ ६ १२	असा इदुत्वा तक्षत्	१ ४ २८	असाकं वृष्णयारयो	३ ६ २६	असाकं मिद्रा वरुणा	५ ६ ३
अस्य भ्यं तद्वसो दानाय	२ ६ १४	असा इदुप्रत वसंतुराय	१ ४ २७	असाकं मित्रा वरुणा	२ ७ १४	असाकं मिद्रे हि नः	४ २ ६
अस्य भ्यं तां अपा वृषि	३ ६ २६	असा इदुप्रभरा ततु जानः	१ ४ २९	असाकं बह्मं सुइमसि	२ १ १६	असाकं मिद्रः सवृतेषु	८ ५ २३
अस्य भ्यं रवा वसुविदं	७ ५ ७	असा इदुप्रय इव प्रयं सि	१ ४ २७	असाकं शिप्रिणीनां	१ २ ३०	असाकं सुतमं कृषि	३ ६ २६
अस्य भ्यं रोदसी रयि	६ ७ २९	असा इदुससि मि व	१ ४ २७	असाकं सुरयं परः	६ ३ ४३	असाकं मूर्जारयं	७ ७ १४
अस्य भ्यं वाजिनी वसु	५ ८ ३	असा इदुस्तोमं सं	१ ४ २७	असाकं मग्ने अध्वरं	३ ८ १९	असाकं भिः सवमिः	२ ७ १३
अस्य भ्यं सुतमिद्रं तान्	८ ७ २१	असा उक्थाय पर्वतस्य	४ २ २६	असाकं मग्ने मघवत्सु दीदि	२ २ ६	असा इह तं विचा दीषमाणः	२ ४ ११
अस्य भ्यं सुवृषण्वसु	६ २ २८	असा उतेम हि महे	४ ४ ३६	असाकं मग्ने मघवत्सु	४ ५ १०	असान्तं संमर्षे पवमान	७ ३ १०
असां अवंतु ते शतं	३ ६ २५	असा उषास आतिरं तथा मे	६ ६ ३२	असाकं मत्रपितरं	३ ७ १८	असान्तं सुतत्र चोदव	१ १ १८
असां अविद्वि विश्वहा	३ ६ २६	असा उषुप्रभृतये	६ ३ २६	असाकं मत्रपितरो मनृप्या	३ ४ १४	अस्मि बह्मं द्रुत्सुतो	७ ८ १४
असां इह वृणीष्व	३ ६ २६	असा एतद्विष्यं चैव	४ ७ ६	असाकं मघवामयं	५ ८ ४	अस्मिन्तं मुद्रे अच्युतरसि	८ ५ १२
असां असा इदं दंसो	४ ७ १४	असा एतन्महागुणं	४ ७ ६	असाकं मघातं मं	६ ३ ९	अस्मिन्त्वे ३ तच्छकृत	८ ७ २०
असा इदुमात्रि देवपत्नीः	१ ४ २८	असाकं जोष्यध्वरं	३ ५ २९	असाकं मायुर्वधयं	३ ४ ११	अस्मिन्पदे परमे	२ ७ २४
असा इत्का व्यं वचः	४ २ १०	असाकं त्वामतीनां	३ ६ ९	असाकं मित्सु शृणुहि	३ ६ ८	अस्मिन्पदे अदाभ्या	४ ४ १६
असा इदुत्यदनु दारयेषां	१ ४ २९	असाकं त्वा सुतां उप	५ ८ १७	असाकं मिद्रुष्टं	४ २ ६	असे आवहतरं यि	५ ८ ३
असा इदुत्यमुपमं	१ ४ २७	असाकं देवा उभयाय	७ ८ १३	असाकं मिद्रभृतते	४ ७ २६	असे इह सचा सुते	६ ६ ३७

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
अस्मेद्वावृहस्पती	३ ७ २५	अस्मेवीरोमरुतः	५ ४ २६	अस्यदेवस्यमीकुरुषः	५ ४ ७	अस्ययामासोबृहदः	७ ५ ३१
अस्मेद्वावृहणाविश्ववारं	५ ६ ६	अस्मेद्वावृहणो	५ ६ ५	अस्यदेवस्यसंसदि	५ २ ५	अस्यरणास्वस्येवपुष्टिः	२ ५ २४
अस्मेद्वावृहणोमित्रो	५ ६ ३	अस्मेद्वावृहणोमित्रो	५ ५ २४	अस्यपिबक्षमतः	८ ६ २०	अस्यवामस्यपलितस्य	२ ३ १४
अस्मेद्वावृहणामादयेथां	२ ५ १	अस्मेसावांमाध्वीरातिः	२ ५ १	अस्यपिबतमक्षिना	५ ८ ३	अस्यवासाउर्विषा	४ १ ९
अस्मेतदिदावृहणा	३ ४ ९	अस्मेसोमश्रियमधि	१ ३ २७	अस्यपिबयस्यजज्ञानः	४ ७ १२	अस्यवीरस्यबर्हिषि	१ ६ ११
अस्मेतातद्दंसंतु	७ ७ ८	अस्मेतिषोअव्यध्याय	२ ७ २२	अस्यपीत्वामदानांदिवो	६ ६ १६	अस्यवृष्णोव्योदने	६ ४ ४३
अस्मेधेहिद्युमतीं	८ ५ १२	अस्मेतिप्रतिहयते	६ ३ २९	अस्यपीत्वामदानां	६ ८ १३	अस्यवोद्यवसा	७ ४ २४
अस्मेधेहिद्युमघाः	६ ८ २२	अस्मेबहुनामवमाय	२ ७ २४	अस्यपीत्वाशतकृतो	१ १ ८	अस्यमत्तानिनाद्ये	७ १ १०
अस्मेधेहिश्रवोबृहत्	१ १ १८	अस्मेभीमायनमसा	१ ४ २२	अस्यप्रजातवेदसः	८ ८ ४६	अस्यमतेसजोषसः	७ ५ ४
अस्मेप्रयथिमघवृज्जीविनः	२ २ २०	अस्मेवयंयद्वावानं	४ ६ १५	अस्यप्रजावतीगृहे	६ २ ३८	अस्यशासुरुभयासःसचते	४ २ ६
अस्मेप्रयथिन्स्वयं	२ २ ९	अस्यक्रवाविचेतसः	४ १ ९	अस्यप्रजामनुद्युतं	७ १ १०	अस्यशुष्मासोददृशानपवे	५ ३ १
अस्मेरायोदिदेदिदे	३ ५ ८	अस्यघावीरईवतः	३ ५ १५	अस्यप्रेषाहेमना	७ ४ ११	अस्यश्रवोनघःसप्तविभ्रति	५ १ ४
अस्मेरुद्रामेहनापर्वतासः	१ ४ ४३	अस्यतेसुर्येवयंतव	७ १ २३	अस्यमदानोमध्वो	२ ६ २३	अस्यश्रियेसंमिधानस्य	३ ५ ३
अस्मेवर्षिष्ठाणुहि	३ ६ ८	अस्यतेसुर्येवयमियंक्षतः	७ २ ९	अस्यमदेपुरुवर्षासि	४ ७ १८	अस्यश्रेष्ठासुभगस्य	३ ४ १३
अस्मेवसुनिधारय	७ १ ३५	अस्यत्रितःकनुना	७ ६ ४	अस्यमदेस्वयंदाकृतार्थ	१ ८ २४	अस्यश्रोणत्वाभुवः	१ ६ ११
अस्मेवत्सपरिपंतंनविदन्	१ ५ १७	अस्यत्वेषाअजराअस्य	२ २ १२	अस्यमद्यावापृथिवी	२ ७ १५	अस्यश्लोकोदिवीयते	२ ५ १२

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
अस्यसुवानस्यमंदिनः	२ ६ ६	अस्येदेवश्रवसाशुषंतं	१ ४ २८	अहंपुरोमंदसानो	३ ६ १५	अहंहितेहरिवोब्रह्म	६ ४ २३
अस्यस्युपेहिमघस्यराधः	२ १ २	अस्येदेवासुमतिःपप्रधाना	७ ७ २८	अहंभुववसुनः	८ १ ५	अहंहुवानआर्धे	६ ५ २३
अस्यस्तोमंभिराशिजः	८ ५ १६	अस्वमजस्तरणयः	३ ४ २५	अहंभूमिमददामार्याय	३ ६ १५	अहंहोतान्वसीदु	८ १ १२
अस्यस्तोमंमघोनः	४ १ ८	अस्वापयहमीतये	३ ६ २३	अहमनुरभवस्यैश्चाहं	३ ६ १५	अहंक्षहिपर्वतेशिश्रियाणं	१ २ ३६
अस्यहिस्वयनास्तरं	४ ४ २५	अहंकेतुरहमर्था	८ ८ १७	अहरंययन्मृगयं	८ १ ७	अहंक्षिद्रोअदहदमि	३ ६ १७
अस्यहिस्वयनास्तरः	४ १ ९	अहंगर्भमदधा	८ १ ४१	अहराजावृहणोमहं	३ ७ १७	अहंन्वृत्रमृचीषमः	६ ३ ६
अस्याऊषुण्डपसातयं	२ २ २	अहंगुभ्योअतिथिग्व	८ १ ६	अहराष्टीसंगमनी	८ ७ ११	अहंन्वृत्रवृत्रतरंग्यं	१ २ ३६
अस्याजरासोदमां	८ १ २	अहंचत्वंचवृत्रहन्	६ ४ ४१	अहरुद्रायधनुरा	८ ७ १२	अहमकंकवये	८ १ ७
अस्येदिद्रोमदेष्व	६ ७ १७	अहंचनतस्तरिभिः	४ ६ २२	अहरुद्रेभिर्वसुभिः	८ ७ ११	अहमपोअपिन्वमुक्षमाणा	३ ७ १७
अस्येदिद्रोमदेष्व	७ ५ ९	अहतदासुधारयं	८ १ ८	अहंसस्रजवतः	८ १ ८	अहमस्मिमहामहा	८ ६ २७
अस्येदिद्रोवावृधेवृण्यं	५ ७ २६	अहतधेववधुरं	८ ६ २६	अहंससहानहुषः	८ १ ८	अहमस्मिसपलहा	८ ८ २४
अस्येदुत्वेषसारंतसिधवः	१ ४ २९	अहंताविश्वचकरं	३ ७ १८	अहंसयोनववास्व	८ १ ८	अहमस्मिसहमाना	८ ८ ३
अस्येदुप्रवृहिपूष्याणि	१ ४ २९	अहंदागृणतेपूष्यं	८ १ ७	अहंसुवेपितरमस्य	८ ७ १२	अहमिद्विपितुष्पारि	५ ८ १०
अस्येदुभ्रियागिरयश्च	१ ४ २९	अहंक्षहिपरिक्षायानमणः	३ २ ११	अहंस्यैस्यपरियामि	८ १ ८	अहमिद्रोनपराजिग्ये	८ १ ५
अस्येदुमातुःसर्वनेषुसद्यः	१ ४ २८	अहंप्रलेनमन्मना	५ ८ ११	अहंसोअस्मिन्पुरासुते	१ ७ २१	अहमिद्रोरोधोवक्षः	८ १ ५
अस्येदेवप्ररिचि	१ ४ २८	अहंप्रितेववेतसून्	८ १ ७	अहंसोममाहनसं	८ ७ ११	अहमिद्रोवरुणस्तेमहित्वा	३ ७ १७

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
अहमेतंगव्ययमश्वयं	८ १ ५	आग्नेश्चस्तेगुदाश्चः	८ ८ २१	आगन्मवृद्धतमं	६ ५ २१	आघावेभृमिभिर्जुते	६ ३ ४२
अहमेतान्छाश्वसतः	८ १ ६	आकुरेवसोर्जिता	३ ३ १५	आगावोभग्मवृत्तभृदं	४ ६ २५	आघावोवैवसुनरी	१ ४ ३
अहमेववातइव	८ ७ १२	आकलशाभनूषत	७ २ ३	आगोमतानासत्यारथेन	५ ५ १९	आचत्वामेतावृषणा	३ ३ ७
अहमेवस्वयमिदं	८ ७ ११	आकलशेषुधावति	६ ८ ७	आग्नाभग्मवृद्धावसे	१ २ ५	आचनरवाविकित्तामा	६ ६ १४
अहश्चकृष्णमहरजुनं	४ ५ ११	आकलशेषुधावतिष्येनः	७ २ १५	आग्निस्वहृक्तिभिः	७ ७ ४	आचनोवर्हिःसदता	५ ४ २९
अहस्तायदपदी	७ ७ ८	आक्रीसूयैत्यरोचनात्	१ १ २७	आग्निर्गामिभारतः	४ ५ २४	आचर्षणिमावृषभः	२ ४ २०
अहानिगुध्राःपर्याव	१ ६ १४	आकुण्ठेनरजसावर्तमानः	१ ३ ६	आग्नेगिरोदिवआ	५ ४ ६	आचवहासिताइह	१ ५ २२
अहायदिद्रसुदिना	५ ३ १४	आक्रेनिपासोअहभिः	३ ७ २१	आग्नेयाहिमस्तस्त्वा	६ ७ १५	आचवहासोपायो	५ ३ ३५
अहाव्यमेहविराख्ये	८ ४ २२	आकंद्यबलमाजो	४ ७ ३५	आग्नेवहवर्णमिष्टयेनः	८ २ २२	आचिकितानसुकृतं	४ ४ ४
अहितेनचिद्वता	६ ४ ४०	आक्षिप्त्वास्वपरा	३ ३ २८	आग्नेवहविराघाय	५ २ १४	आचयाजानुदक्षिणतः	७ ६ १८
अहिरिवभगैःपयंति	५ १ २१	आक्षोदोमहिवतं	४ ६ ३	आग्नेस्थूरंरथिभर	८ ८ १४	आच्छादितानेगुपितः	८ ३ २९
अहमेयज्ञपथामुराणाः	५ ५ २०	आक्षण्यावानोबहन्ति	५ ८ २४	आग्मचापउशतीर्हर्हिः	७ ७ २६	आजंभितिसामवेषा	५ १ २४
अहेयातार्कमपश्यइदं	१ २ ३८	आगंधितापरिगंधिता	२ १ ११	आग्नावभिरहन्येभि	४ ३ २	आजनयद्रुद्धे	४ ६ १४
अहेलतामनसाश्रुष्टि	२ ७ १५	आगंतामारिषण्यत	६ १ २६	आघृत्वावन्त्समनासः	१ २ ३०	आजनैवेषसंहशं	८ १ २४
अहेलमानुपयाहि	४ ७ १३	आगन्देवक्रतुमिर्वधंतु	३ ८ ४	आघागमद्यद्विश्रवत्	२ २ २९	आजागृविर्विप्रक्रता	७ ४ १८
आंजनगंधिसुरभि	८ ८ ४	आगन्मृभूणामिह	३ ७ ५	आघातागच्छानुत्तरा	७ ६ ७	आजातंजातवैदसि	४ ५ २९

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
आजामिरकेभ्यत	७ ५ ३	आतिष्ठतंमुत्तंभोरयः	२ ४ २९	आतेभग्मकुचावृषिः	३ ८ २२	आतेसुपर्णाभिमिनंतैर्ष्वैः	१ ५ २७
आजासःपृषंगरथे	४ ८ २१	आतिष्ठतंपरिषिचोभभूषन्	२ २ ३३	आतेकारोमृणवासा	३ २ १३	आतेस्वस्तिमीमहे	४ ८ २२
आजिपतेतृपतेत्वमिद्वि	६ ४ २५	आतिष्ठरथंभूषणंभूषाते	२ ४ २०	आतेदक्षमयोभुवं	७ २ ६	आतेहनूहरिवःशूरशिमे	४ २ ७
आजितुसत्यंति	६ ४ २३	आतिष्ठवृद्धवृद्धयं	१ ६ ५	आतेदक्षमिरोचना	६ ६ २६	आत्मन्वज्जभोदुष्टते	७ २ ३१
आजुहोतावृष्यता	४ १ २२	आतृगंधिप्रमुद्रव	६ १ ९	आतेदक्षामीत्रिचं	६ ६ २६	आत्मातेवातोरजआ	५ ६ ९
आजुहोतास्वधुरं	३ १ ६	आतृनईद्रकौशिक	१ १ २०	आतेनयातंमनसः	७ ८ १७	आत्मादेवानांभुवनस्य	८ ८ २६
आजुहोतानईक्षोषं	८ ६ ८	आतृनईद्रधुमंतं	६ ५ ३७	आतेपितर्मस्तासुह	२ ७ २६	आत्मानंतेमनसारा	२ ३ १२
आजुहोतानोईक्ष्यः	२ ५ ८	आतृनईद्रममह	३ ३ ३	आतेमहईद्रोत्युम	५ ३ ९	आत्मापितुस्तनूवासः	५ ७ २९
आतंभजसोश्रवसेषु	७ ८ २९	आतृनईद्रवृद्धहन्	३ ६ २७	आतेरथस्वपृषन्	७ ७ १४	आत्मायज्ञस्यूरंहा	५ ७ २७
आतंइदोमदायकं	७ १ २७	आतृनईद्रोशतदातु	७ २ २८	आतेरुचःपर्वमानस्य	७ ४ १०	आत्वद्यस्यस्तुतिं	५ ७ १३
आतंइद्रमहिमानं	६ ४ ४६	आतृनईद्रमाकिरेतत्परिहात्	२ २ २०	आतेवस्तोमनोयमत्	५ ८ ३६	आत्वद्यस्यस्तुतिं	५ ७ १३
आतंएतावंचोयुजा	६ ३ ४९	आतृषिचकण्वमत्	५ ७ २१	आतेवृषन्वृषणो	४ ७ १९	आत्वद्यस्यस्तुतिं	५ ७ १३
आतंएतुमनुःपुनः	८ १ १९	आतृषिचहरिमीद्रो	८ ५ १९	आतेवोवैरंथं	४ २ ५	आत्वाकण्वाअहूषत	१ १ २६
आतंएतस्यसिमुक्ष्यं	१ ७ ३२	आतृसुशिप्रवंपते	६ ५ ७	आतेवृषोवृषभपंतु	४ ६ ८	आत्वाकण्वाइहावसे	६ ३ ११
आतंएतइद्रावचः	८ ३ ५	आतंभग्मवृषीमहि	३ ८ २२	आतेसपृयुजवसे	३ ३ १४	आत्वागमंशंतातिभिः	८ ७ २५
आतंसेद्वधमंतुमः	१ ३ २४	आतंभग्मकुचावृषिः	४ ५ ३०	आतेसिचामिकुदयोः	६ १ २२	आत्वागिरोरथीरिव	६ ६ ३०

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
आत्वागीमिमहामुखं	१ ४ ४८	आत्वासुतासुहृदवः	१ ४ १४	आवाक्येनोवभर	३ ६ १५	आदित्यैरिन्द्रःसगणः	८ ८ १५
आत्वागोभिरिवमृजं	१ २ १६	आत्वाहरयोवृषणो	४ ७ १९	आहारोवामतीनां	१ ३ ३३	आदितासस्यचर्किरन्	६ ४ २६
आत्वाग्रावावदधिह	१ ३ ११	आत्वाहृयैतंप्रयुजः	८ ५ ७	आदिद्रःसुत्रातविषीः	८ ६ १४	आदिदनेमहृदियं	३ ६ १२
आत्वागुवोरारहाणाजमि	२ १ २३	आत्वाहार्षमंतरिभि	८ ८ ३१	आदितेजस्यवीर्यस्य	२ १ २०	आदिद्वोतारंवृणते	२ २ ९
आत्वाबृंहंतोहरयः	३ ३ ७	आत्वाहोतामनुहितः	१ ३ १२	आदितेविश्वेकर्तुंजुवंत	१ ५ १२	आदिन्मादुराविश्या	२ २ ८
आत्वाममयुजाहरी	६ १ २२	आत्वेतानिषीदत	१ १ ९	आदित्यब्राह्मबुधाना	३ ४ १५	आदिवस्युष्टमंशुयुः	६ ८ २६
आत्वामद्वयुताहरी	६ ३ १२	आत्सोमहृदियोरसः	७ १ ४	आदित्यमज्यरेतसः	५ ८ १४	आदींकेचित्स्यमानासः	७ ५ २२
आत्वारयैहिरण्यये	५ ७ १४	आधर्वजायाश्चिनादधीचे	१ ८ १७	आदित्याभवहिर्यत	६ ४ ९	आदींश्रितस्योषणः	६ ८ २२
आत्वारयंययोतये	६ ५ १	आदंगिराःप्रथमदधिरे	१ ६ ४	आदित्यानामवसा	५ ४ १८	आदींशवस्यमवीत्	६ ५ २९
आत्वारभञ्जिम्बयो	६ ३ ४५	आदक्षिणास्यज्यते	७ २ २५	आदित्यानामवसूनां	८ १ ६	आदींहुसोयथागणम्	६ ८ २२
आत्वावहंतुहरयः	१ १ ३०	आदधिकाःशवसा	३ ७ १२	आदित्यारुद्रावसंवः	३ १ ४	आदीमम्वनहेतारः	७ १ २५
आत्वाविम्राअबुध्युः	१ ३ ३२	आदुवाभिर्विबलतः	६ ५ १५	आदित्यारुद्रावसंवः	५ ३ ३०	आदुमेनिब्रोभुवत्	६ ६ २३
आत्वाविशंत्वाशवः	१ १ १०	आदस्यतेध्वसयैतः	२ २ ५	आदित्याविश्वेमरुतः	५ ४ १८	आदुनुतेअनुकृत्	६ ४ ४२
आरवाविशंत्विदवः	६ ६ १९	आदस्यशुष्मिणोरसे	६ ८ ३	आदित्यासोअतिमिषः	८ ७ १३	आदभोतिहृषिकृतिं	१ १ ३५
आरवाशुकाअनुच्ववुः	६ ६ ३०	आदस्यमामनसा	३ ५ १८	आदित्यासोअदितयः	५ ४ १९	आदेवानामप्रयावां	८ २ २१
आत्वासुहृदमाशुतम्	५ ७ १४	आदहस्वधामनु	१ १ ११	आदित्यासोअदितिः	५ ४ १८	आदेवानामपिपंथी	७ ५ ३०

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
आदेवानामभवःकेतुरमे	२ ८ १६	आधेनवःपर्यसात्पृथ्वीयाः	४ २ २०	आनःस्तुतउपवाजे	३ ६ १८	आनाममिर्मरुतोवक्षि	४ २ २१
आदेवोददेवुह्या	५ २ ९	आधेनवोभुनयता	३ ३ ३१	आनःसोममुपद्रवत्	५ ८ २	आनार्यस्यदक्षिणा	६ २ २०
आदेवोदुतोअजिरः	८ ५ १२	आधेनवोमामतेयं	२ २ २२	आनःसोममुपद्रवत्	६ ४ १	आनासत्यागच्छतंहूयते	१ ३ ५
आदेवोयातुसविता	५ ४ १२	आधेनचित्तद्वेकं	५ २ २७	आनहृदोमहीमिषं	७ २ ३	आनासत्यात्रिभिरेकादशै	१ ३ ५
आदैव्यानिपायैवान्नि	४ २ १६	आनःपवस्वधारया	६ ८ २५	आनहृदोशतग्विनं	७ २ ४	आनिरेकमुतमियं	६ २ १५
आदैव्यानिम्रताचिकित्वा	१ ५ १४	आनःपवस्ववसुमत्	७ २ २२	आनहृदोशतग्विनं	७ २ १४	आनिवर्तेनवर्तयु	७ ७ १
आदैव्याशृणीमहेवांसि	५ ६ २१	आनःपृषापवमानः	७ ३ ६	आनहृदमृषसे	७ ७ ७	आनिवर्तनिवर्तयुपुनः	७ ७ १
आधायमानुमो	३ ८ १३	आनःप्रजाजनयतु	८ ३ २८	आनहृदमहीमिषं	५ ८ १३	आनूनमश्चिनोऋषिः	५ ८ ३१
आधातंनोषिरिभिमिः	३ ८ ३	आनःशुष्मंनृषाद्यं	६ ८ २०	आनहृदमहीमिषं	३ ७ २५	आनूनमश्चिनायुवं	५ ८ ३०
आद्रोदसीवितरंभि	४ १ २३	आनःसहस्रशोभर	६ ३ १३	आनहृदोदूरादानं	३ ६ ३	आनूनयातमश्चिना	५ ८ २५
आद्राम्याहारिभ्या	२ ६ २१	आनःसुतासुहृदवः	७ ५ १०	आनहृदोहारिभि	३ ६ ३	आनूनयातमश्चिना	६ ६ १०
आद्विबर्हीअमिनः	८ ६ २०	आनःसोमपवमानःकिरा	७ ३ ६	आनहृदोमिर्विदये	२ ५ ४	आनूनयातमश्चिनेमा	५ ८ ३२
आधर्णसिबृहद्विबोरराणः	४ २ २१	आनःसोमसहोयुवः	७ २ ४	आनऊर्जैवहतमश्चिनायुवं	२ २ २७	आनूनरघुवर्तनि	५ ८ ३१
आधावतासुहृत्स्यः	७ १ ३	आनःसोमसंयतं	७ ३ १५	आनपातःशवसोयात्	३ ७ ४	आनाअग्नेरयिभर	१ ५ २८
आधीषमाणयाःपतिः	७ ७ १४	आनःसोमंस्वधरः	६ ४ १६	आनस्तुजैर्यिभरांशै	३ ३ ९	आनोअग्नेवयोवृषं	६ ४ ३४
आधृष्वैस्सैदधाता	५ ३ २५	आनःसोमंपवित्रया	७ १ २८	आनस्तेगंतुमस्तरः	३ ४ १८	आनोअग्नेसुचेतुनां	१ ५ २८

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
आनोअधसमनसः	६ २ ३१	आनोदेवःसविता	८ ५ १६	आनोभरभगमिद्रुपुमंत	३ २ ७	आनोयातद्विबस्परि	५ ८ २५
आनोअधसदधिना	६ २ ८	आनोदेवःसर्वसा	५ ३ १४	आनोभरभृषणंमुष्म	४ ६ ८	आनोयाहिपरावतः	६ ८ १६
आनोअधनात्रिभुता	१ ३ ५	आनोदेवानामुपबेतु	७ ७ २७	आनोभरभृषजंनगामभ	६ ५ ३१	आनोयाहिमहेमते	६ ३ १२
आनोगतंमयोभुवा	५ ८ २८	आनोदेवेभिरुप	५ २ १७	आनोभरवक्षिणे	६ ५ ३८	आनोयाहिसुतावतो	६ १ २२
आनोगतंरिषादसा	७ ४ ९	आनोदेवेभिरुपयातमर्वा	५ ५ १९	आनोभद्राःकृतबोयंतु	१ ६ १५	आनोयाह्युपश्रुति	६ ३ १३
आनोगतंरिषादसा	५ ८ २८	आनोपुष्टैराअबोमिः	५ ८ ७	आनोमखस्यदावने	५ ८ २३	आनोरक्षानिबिभ्रता	४ ४ १५
आनोगव्यान्धस्या	६ ३ १३	आनोपुष्टामधुमतः	८ ५ १२	आनोमहीमरमतिस्त्रजोषा	४ २ २१	आनोराधिसिसवितः	५ ८ २०
आनोगव्यैमिरुष्यैर्बस्यैः	४ ८ २९	आनोनावामतीनां	१ ३ ३४	आनोमित्रसुदीतिभिः	४ ४ २	आनोराधिसिसवितः	५ ४ ४
आनोगव्यैभिरुष्यैः	६ ५ २०	आनोनियुजिःश्रुतिनीभिः	२ १ २४	आनोमित्रावरुणा	३ ४ ११	आनोरुद्रस्यसूनवो	४ ८ ८
आनोगहिसुखेभिः	२ ८ १६	आनोनियुजिःश्रुतिनीभिः	५ ६ १४	आनोमित्रावरुणा	५ ५ ७	आनोबायोमहेतने	६ ४ ५
आनोगोत्रादरंहिगोपते	३ २ ४	आनोवर्हिःसंभमादे	७ ८ ७	आनोयज्ञदिविष्टवा	६ ७ ७	आनोविश्वआस्कागमंतु	२ ५ ४
आनोगोमंतमधिना	५ ८ २	आनोवर्हिःरिषादसः	१ २ २०	आनोयज्ञमोवृषं	३ ३ ७	आनोविश्वान्यधिना	५ ८ २७
आनोदक्षिणाःपृथा	५ ४ ११	आनोवृहतावृहतीभि	३ ७ १६	आनोयज्ञभारती	८ ६ ९	आनोविश्वामिरुतिभिः	५ ३ ८
आनोदिवापृथिव्या	५ ३ ८	आनोवृहतावृहतीभि	२ ७ २०	आनोयज्ञायतक्षतम्	१ ७ २८	आनोविश्वामिरुतिभिः	५ ८ २५
आनोदिबोवृहतःपर्वतादा	४ २ २२	आनोमजप्रमेतु	१ २ २२	आनोयातमुपश्रुति	५ ३ २५	आनोविश्वामिरुतिभिः	६ ३ १३
आनोदेवःसविता	४ ८ ९	आनोभरवक्षिणेना	६ ५ ३८	आनोयातद्विबोअच्छा	३ ७ २०	आनोविश्वेपारथ	६ ४ २२

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
आनोविश्वसुजोषसा	६ ४ २४	आपवमानसुदुति	७ २ १	आपानासोविबस्वतः	६ ७ ३४	आप्यायस्वमदितम	१ ६ २२
आनोवोभिर्महोयान्तु	२ ४ ४	आपवस्वगविष्टये	७ २ ९	आपातमग्युस्तुपलप्रभमा	८ ४ १४	आप्यायस्वसमेतुते	१ ६ २२
आन्यद्विबोमातरिषा	१ ६ २८	आपवस्वद्विष्टापते	७ ५ २६	आपीबोअस्मेपितरेव	८ ६ १	आप्यायस्वसमेतुते	६ ८ २१
आपःपृणीतमेवजं	१ २ १२	आपवस्वमदितम	६ ८ १५	आपुत्रासोनामातर	५ ४ १०	आप्रद्ववपरावतः	६ ६ १
आपःपृणीतमेवजं	७ ६ ५	आपवस्वमदितम	७ १ ७	आपूषोअत्यकुलराः	३ २ ११	आप्रद्ववहरिवोमाविबेनः	४ १ २९
आपहृद्वाउमेवजीः	८ ७ २५	आपवस्वमहीमिषं	६ ८ ३१	आपूषंवित्रबर्हिषं	१ २ १०	आप्रयातमहोविष्णो	६ २ ३२
आपक्यासोभलानता	५ २ २५	आपवस्वसहस्रिणं	७ १ २६	आपोअद्यान्वचारिषं	१ २ १२	आप्रारजासिदिव्यानि	३ ८ ४
आपथयोविपथयो	४ ३ ९	आपवस्वसहस्रिणं	७ १ ३०	आपोअद्यान्वचारिषं	७ ६ ५	आप्रुषायन्मधुन	८ २ १७
आपप्राथमहिनावृष्या	६ ५ ९	आपवस्वसुवीर्यं	७ २ १	आपोअस्यान्मातरः	७ ६ २४	आबुदंष्ट्रहाददे	६ ३ ४२
आपप्रुषीपाथिवानि	४ ८ ३२	आपवस्वहिरण्यवत्	७ १ ३३	आपोनदेवीरुपयति	१ ६ ४	आभदमानेउपाके	२ २ ११
आपप्रुषीविभावरि	३ ८ ३	आपशुंगासिपृथिवी	६ २ ३१	आपोनसिधुमसियत्	७ ८ २५	आभदमानेउपसाउपाके	२ ८ २३
आपप्रुषीपाथिवरजः	१ ६ १	आपश्वातास्वास्यापुरस्ता	५ ५ १९	आपोभूयिष्ठाहृत्येको	२ ३ ५	आमचोअस्माअसिचन्	७ ७ २३
आपरमाभिरुत	५ १ २	आपश्वातास्वास्यापुरस्ता	५ ५ २०	आपोयवःप्रथमं	५ ४ १४	आमनीयामंतरिक्षस्य	१ ७ ३१
आपवतस्यमहता	३ ८ ६	आपश्चित्पिप्लुःसूर्यः	५ ३ ७	आपोरेवतीःक्षयथाहि	७ ७ २६	आमद्रमावरेण्यं	७ २ ६
आपवमानधारय	६ ७ ३९	आपश्चित्पिप्लुःसूर्यः	५ ३ २५	आपोहृयदृहतीर्विष	८ ७ ४	आमद्रस्वसनिष्यंतो	२ ८ १७
आपवमाननोभर	६ ८ १३	आपश्चित्पिप्लुःसूर्यः	५ ६ ७	आपोहिष्टामयोभुवः	७ ६ ५	आमद्रैरिद्रहरिभिः	३ ३ ९

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
आभाजुनापाधिबानि	४ ५ ८	आमिषेवरुणेव	४ ४ १०	आयुजीवाजसातमा	१ २ २६	आयुर्वासीयक्षसा	४ ४ ४
आभास्यमिषुचसा	४ ४ १०	आमूरजप्रसावर्तव	४ ४ १५	आयुर्देवैवमर्त्यः	४ १ १९	आयनेतेपरायणे	८ ७ ३०
आभारंतशिखतंबजबाहु	१ ७ २९	आमेवप्रतीत्यै	६ २ २७	आयत्पतत्येन्वः	६ ५ ६	आयकःपक्षीर्गमन्	५ ३ २६
आभारंतीभारंतीभिः	५ २ २	आमेवचास्युद्यता	६ ७ ७	आयत्साकंयक्षसो	५ ४ २	आयन्मावेनामरुहकुतस्य	६ ७ ४
आभारंतीभारंतीभिः	२ ८ २३	आमेवर्वासासुखा	६ ६ ७	आयद्वान्वनन्वतः	५ ७ १६	आयन्मेवम्वनदःपतंतः	२ ५ २४
आभिरुष्टोमिष्यती	४ ६ १९	आभंगौःशुभिरकसीव	८ ८ ४७	आयदिम्वद्वह	६ ३ १३	आयमधसुकृतंम्रातरिच्छ	२ १ १०
आभिषिधेमाग्नये	६ २ १३	आयंजनामिषये	४ १ ३१	आयदिपेनूपतितेजमानद	१ ५ १६	आययोःकिंवातंतना	७ १ १५
आमिष्टेअत्यगीभिः	३ ५ १०	आयुतारंमहिस्वरे	६ ३ ३	आयदुवःशतकतो	१ २ ३०	आयस्तंतयुरोदसी	४ ४ ३६
आभूत्यासहजावज्ज	८ ३ १९	आयंपुनर्तिदिवि	१ ४ ४२	आयदुवस्यादुवसेनकुरः	२ ३ २६	आयस्तस्योभुवनानि	७ ३ ९
आभूषेण्यवोमरुतो	४ ३ १७	आयचरःसुदानवो	४ ३ १२	आयद्वरींद्रविमता	१ ५ ४	आयस्तोममृदुधते	५ १ २४
आभोग्यंमयद्विच्छंत	१ ७ ३०	आयहस्तेनस्त्रादिनै	४ ५ २८	आयद्योनिर्हिरण्यय	७ १ ३९	आयस्तेसर्पिरासुते	३ ८ २५
आमन्येथामागतं	३ ४ ३	आयःप्रमोजावमानः	४ ५ १२	आयद्योनिर्हिरण्यय	४ ४ ५	आयस्मिन्वेस्वपाके	४ ५ १४
आमापुषुपद्व	४ ८ ३	आयःप्रमोमानुना	४ ८ २	आयद्वहाववरुणकुनाव	५ ६ १०	आयस्मिन्सुसुस्मयः	२ ५ २६
आमाभिन्नावरुणेह	५ ४ १७	आयःपुरनामिणीमदीदे	२ २ १८	आयद्वैष्वाहोरिंद्रधत्से	६ ६ ३२	आयस्मिन्हस्तेनयामि	४ ७ १
आमासुपकमेरयः	६ ६ १२	आयःसोमेनजुठरमपिप्रत	४ २ ३	आयद्वोषणारय	५ ८ २६	आयस्तमेहिमानै	६ ४ १
आमित्रावरुणाभगं	६ ७ २९	आयःस्वर्गमानुना	२ ५ २९	आयद्वोषणारय	४ ४ ११	आयातंनहुषपरि	५ ८ २५

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
आयातंमित्रावरुणा	५ १ ९	आयाक्षमेसमिषानोर्जवा	२ ८ २३	आयोमूर्धनंमित्रो	७ ६ ३	आरेसावःसुदानवः	२ ४ १२
आयातंमित्रावरुणा	५ ५ ११	आयाक्षमेसमिषानो	५ २ २	आयोयोनिंदेवकृतं	५ २ ५	आरोकाववेदहः	३ ६ २९
आयातमरुतोदिवः	४ ३ १२	आयाक्षमिःसुतं	४ २ ११	आयोवनाताकृषाणः	२ ५ २५	आरोदसीअपृणदास्वः	२ ८ १८
आयातमुपभूषतं	५ ५ २१	आयाक्षय्यभापारि	६ ३ १२	आविवायसचयाय	२ २ २६	आरोदसीअपृणाजावमान	८ २ २६
आयात्विहःस्वपति	७ ८ २६	आयाक्षवाकृषवंपु	३ ३ ७	आयोविश्वानिवायौ	६ ८ ८	आरोदसीअपृणदोत	८ १ १६
आयात्विहोदिवभा	३ ६ ५	आयुर्विवायुःपरि	७ ६ २३	आरंगरेवमचरेयेये	७ ६ २	आरोदसीवृतीवेविदाना	५ ५ १७
आयात्विहोवसुउप	३ ६ ५	आयुवानःकवयो	४ ८ ७	आरयिमासुचेतुनै	७ २ ६	आरोदसीहयैमाणो	८ ५ ७
आयादिकृष्णवामते	६ ४ ४०	आयुषेवक्षमतिपक्षो	३ ४ १९	आराच्छत्रुमपवाघस्व	७ ८ २३	आरोहतायुजैरसं	७ ६ २७
आयाद्विपर्वैतेभ्यः	६ ३ १३	आयेतन्वतिरिदिमभिः	१ १ ३७	आराजानामहकृतस्य	५ ५ ६	आर्चक्षत्रमरुतःसस्मिन्ना	१ ४ १४
आयाद्विपूर्वीरति	३ ३ ७	आयेतस्थुःपृथंतीवु	४ ३ २५	आरिखकिराकृणु	४ ८ १८	आलाकायारुहरीर्षी	५ १ २१
आयाद्विवनंसासुह	८ ८ ३०	आयेरजसितविधीभि	२ ४ १	आरुमैरायुधानरं	४ ३ ९	आवसतेमघवावीरवधसं	६ ७ १४
आयाद्विष्यधिवा	८ ८ ३०	आयेविश्वस्वपत्यानिर्तस्थु	५ १ ८	आरुद्रासुह्रवंतः	४ ३ २१	आवःकुरुसमिद्रयस्मिन्	१ ३ ३
आयाद्विष्यदुनाता	४ ७ १२	आयेविश्वपाधिबानि	६ ६ २९	आरेअघाकोन्वी	८ ५ २१	आवःशमैवृषभंतुद्र्यासु	१ ३ ३
आयाद्विष्युमाहिते	६ १ २२	आयोगोभिःसुज्यते	७ ३ ९	आरेअदमंतिमारे	३ ५ ११	आवहंकिंविद्यथा	१ २ २८
आयाद्विष्यमहदवः	६ २ १	आयोनिममिषुतवैतम	२ ८ २५	आरेतैगोममृतपुरुषं	१ ८ ६	आवक्रजसजुर्जा	८ ३ ८
आयाद्विष्यपुण्यानु	५ २ १०	आयोनिमरुणोरुह	६ ८ ३०	आरेमन्युदुर्विद्वत्स	७ ८ ६	आवक्षिदेवांहुहविम	३ ७ २५

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
आवच्यस्वमहिस्तरः	१ ७ १८	आवारयैपुष्पावमनोऽनु	८ २०	आवांसुहृद्वरय	३ ७ २२	आखिरभूमिमाधोनं	८ १ ३
आवच्यस्वसुदक्षचम्बोः	७ ५ १८	आवारयैयुवतिस्तिष्ठवृक्ष	१ ८ १८	आवासुमेवारिमन्	५ १ ४	आविवांसम्परावतः	६ ८ २९
आवदिद्वयसुना	५ २ २७	आवारयमवमस्यांयुष्टौ	५ ५ १८	आवासुमेःसुयुष्टव	८ ८ १	आविशङ्कलनीसुतः	७ १ २७
आवदंस्वशकुनेभद्रमा	२ ८ १२	आवारयोअश्विना	१ ८ १८	आवाजायातोपनक्रमुक्षा	३ ७ ३	आविशतःप्रत्यं	२ ६ २
आवद्वैततीरधनुहिधारा	७ ७ २५	आवारयोनियुत्वांम्बअ	२ १ २४	आवातवाहिमेवजं	८ ७ २५	आविशदेवंसत्यति	४ ४ २६
आवहंतीपोऽयावायौमि	१ ८ ३	आवारयोरथानां	४ ४ १४	आवातस्यप्रजतो	५ ४ १	आविशवाराश्विनागतनः	५ ५ १७
आवहंतीपोऽयावायौमि	३ ५ १४	आवारयोरोदसीवद्वानः	५ ५ १६	आवागमनसुमतिर्वा	७ ८ २०	आविशोवर्धतेषारुसु	१ ७ १
आवहेयेपराकाव	५ ८ ७	आवारयोवनिर्न	२ ४ २५	आवायोभूषणुचिपाठपनः	६ १४	आवृत्रहणावृत्रहभिः	४ ८ २७
आवांम्रावाणोअश्विना	६ ३ २८	आवांराजानावध्वरे	५ ६ ६	आवागमनासोअभि	५ १ १३	आवृषस्वपुरुषसो	६ ४ ३६
आवांदानायवद्वतीवद्वाना	२ ४ २३	आवांवयोवासो	५ १ ४	आवागमनासःसुचयः	२ ४ २५	आवृषस्वमहामह	६ २ १६
आवांभियोवद्वत्युरध्वरान्	१ २४	आवांवाहिष्ठाहृते	३ ५ १४	आवागमनासःसुयुजो	४ ३ ३०	आवृषस्वमहामह	६ ४ १८
आवांनरामनोयुजो	४ ४ १६	आवांवाहिष्ठोअश्विना	६ २ २६	आवांमुपस्यमदुहा	२ ८ १०	आवेधसंनीलदुष्टवृहते	४ २ २२
आवांभूषण्मिथयोजन्म	२ २ २०	आवांविप्रहृदावते	५ ८ २६	आवांमुतायकेसिनी	२ २ २१	आवोधिर्यैयशिषी	८ ५ १९
आवांमित्रावकृणाहृष्यु	२ २ २२	आवांविश्वामिहृतिभिः	५ ८ २८	आवांमुतायकेसिनी	२ ६ २१	आवोमभूतनायकं	१ ३ १९
आवांयेकाश्विनाहृष्यै	४ २ १३	आवांविश्वामिहृतिभिः	६ ६ १०	आविशुम्भमिर्मरुतः	१ ६ १४	आवोयद्वयसुतस्व	८ १ १२
आवारयैदुहितासूर्यस्व	१ ८ ११	आवांयेनासोअश्विना	१ ८ १८	आविवाध्यापरिराप	२ ६ २९	आवोयस्यद्विबर्हसः	२ ४ १९

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
आवोयैतद्वाहासः	४ ३ २३	आशूषतेअरपिताय	३ ४ २०	आसुग्यायसुगम्यै	६ २ ७	आस्वमयैयुवमानोअजरः	१ ४ २३
आवोराजानमध्वरस्य	३ ४ २०	आशूषतेअरपिताय	१ ८ १९	आसुतोसिचतत्रियं	६ ५ १६	आहंसरस्वतीवतोः	६ ३ २१
आवोरुवृष्युमौशिजो	२ १ १	आशूषतेअरपिताय	१ १ २०	आसुदुतीनमसावर्तयधै	४ २ २०	आहंपिदन्सुविद्वान्	७ ६ १७
आवोवहंतुससयोरवृष्यदः	६ ९ ९	आशूषतेअरपिताय	१ २ ३१	आसुप्माणोमघवन्	४ ७ १९	आहरयःससृजिरे	६ ५ ५
आवोवाहिष्ठोवहतु	५ ४ ३	आशूषतेअरपिताय	४ १ ११	आसुष्ययैतीयजते	८ ६ ९	आहयतायधृष्णवे	७ ४ २५
आवोहोताजीहवीति	५ ४ २५	आशूषतेअरपिताय	८ ५ १२	आसूयैर्णरमयोधुवासः	१ ४ २५	आहयतोअर्जुनेअक्के	७ ५ १४
आशर्मपर्वतानामोता	६ १ २८	आशूषतेअरपिताय	४ ६ १४	आसूयैर्अरुहचक्रमणैः	४ २ २७	आहायमश्विनोरथः	५ ८ ३३
आशर्मपर्वतानावृणीमहे	६ २ ३९	आशूषतेअरपिताय	६ ४ ५	आसूयैर्अनुमानिः	४ ५ ६	आहार्यत्वाविद्वत्वा	८ ८ १९
आशर्मनंविशसनं	८ ३ २६	आशूषतेअरपिताय	४ ८ ३	आसूयैर्आनुसुताश्वः	४ २ २७	आहिद्यावांशुयिबीअमे	७ ५ २९
आशूषत्यानव्यायाहि	२ ६ २२	आशूषतेअरपिताय	३ ५ १७	आसोतापरिधिचत	७ ५ १८	आहिरुहंतमश्विना	६ २ ६
आशूदधिक्रांतमुनुद्वाम	३ ७ १३	आशूषतेअरपिताय	६ ७ १०	आसोमसुवानोअद्विभिः	७ ५ १३	आहिष्मायातिनयं	३ ६ १८
आशूदूतंविबस्वतो	३ ५ ६	आशूषतेअरपिताय	४ ७ ९	आस्तुतासोमरुतो	५ ४ २७	आहिष्मासूनवपिता	१ २ २०
आशूःशिशानोवृषभः	८ ५ २२	आशूषतेअरपिताय	४ ६ ६	आस्थापयंतयुवतियुवानः	४ ५ ५	आहोतामद्रोविदथा	३ १ १४
आशूभिश्चिद्याम्बिमुचाति	२ ८ २	आशूषतेअरपिताय	२ १ ८	आशूषतेअरपिताय	१ ८ १०	हृद्विद्वयवृहते	७ २ २२
आशूआयातमश्विना	५ ५ १४	आशूषतेअरपिताय	७ ६ १८	आशूषतेअरपिताय	१ ४ ११	हृदुःपविष्टचारुर्मदाय	५ ७ २१
आशूरपद्वहन्मते	६ ८ २९	आशूषतेअरपिताय	३ १ १	आशूषतेअरपिताय	६ ८ ११	हृदुःपविष्टचेतनः	७ १ ३७

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
हं दुःपुनानो अति	७ ३ १७	हं दुःतं शुभपुरुहन्मन्त्रवरे	६ ५ ८	हं दुःवृत्राय हन्तवे देवा	६ १ ५	हं दुःसूर्यस्वरिमभिः	६ १ २
हं दुःपुनानः प्रजामुराणः	७ ५ २०	हं दुःनरो नेमि धिता	५ ३ ११	हं दुःवाविश्वतस्परि	१ १ १४	हं दुःस्वर्पा जनुयज्ञहानि	३ २ १५
हं दुःरत्यो नवा जस्रत्	६ ८ ३३	हं दुःबोनरः मत्तयाय	४ ७ १	हं दुःसोमस्य पीतः	३ ३ ५	हं दुःस्वाहा पिबन्तु	३ ३ १४
हं दुःरिद्राय पवते	७ ५ १	हं दुःनो अग्नेव मुभिः	५ २ १३	हं दुःस्तवानुतमं	८ ४ १४	हं दुःआशाभ्युम्परि	२ ८ ९
हं दुःरिद्राय तोशते	७ ५ २१	हं दुःपरेवरमध्यमासः	३ ६ १४	हं दुःकिलः श्रुत्या भूष्य	८ ६ १०	हं दुःआसां नेना वृहस्पतिः	८ ५ २३
हं दुःरिहंति महिषाः	७ ४ २२	हं दुःप्रलेन मन्मना	६ ५ २७	हं दुःपुभिदातिरहासमकैः	३ २ १५	हं दुःहस्तो मपा एकैः	५ ७ १७
हं दुःदेवाना मुपसृख्य	७ ४ ११	हं दुःप्रातर्हं वामहे	१ १ ३०	हं दुःप्रणः पुराणेव	४ ७ ३१	हं दुःहृदयोः सख	१ १ १३
हं दुःवाजी पवते	७ ५ २	हं दुःमतिर्हं आवृत्त्यमाना	३ २ २५	हं दुःसदामनेकतः	६ ६ २२	हं दुःहोमोहानां	६ ६ १५
हं दुःहिन्वानो अंति	७ २ १३	हं दुःमित्रवरुणमभिमाहुः	२ ३ २२	हं दुःसुमस्य जमानमायं	२ १ १९	हं दुःपेददानुनः	६ ६ २७
हं दुःहियानः सोमभिः	१ ८ २०	हं दुःमित्रवरुणमभिमतये	१ ७ २४	हं दुःसहस्रदाज्ञां	१ १ ३०	हं दुःउक्थेनुशब्सा	८ ५ १६
हं दोयथा तवस्तवः	७ १ १२	हं दुःवृत्तमहाधुने	१ १ १३	हं दुःसीतानि गृह्णातु	३ ८ ९	हं दुःक्रभुभिर्वाजवज्रिः	३ ४ ७
हं दोयदद्विभिः सुतः	६ ८ १४	हं दुःवर्धनुनो गिरः	६ १ १०	हं दुःसुनेयुमो मपु	६ १ ७	हं दुःक्रभुभिर्वाजिभिः	३ ४ ७
हं दोयव्यमपमि	७ २ १३	हं दुःवर्धतो अमरः	७ १ ३०	हं दुःसुत्रामास्त्ववः	४ ७ ३०	हं दुःक्रभुमान्वाजवान्	३ ४ ७
हं दोयमुद्रमी खय	६ ८ २५	हं दुःवाणीरनुत्तमन्युं	५ ३ १६	हं दुःसुत्रामास्त्ववान्	८ ७ १९	हं दुःओपधीरसनो दहानि	३ २ १६
हं दुःकामा वस्यंतां	३ ५ १९	हं दुःविश्वो अवीवृजन्	१ १ २१	हं दुःसुपता वृषणा	३ ४ २	हं दुःकनुन आभर	५ ३ २१
हं दुःकस्तो वृत्रहणं शपीपति	१ ७ २४	हं दुःवृत्राय हन्तवे पुरु	३ २ २१	हं दुःसुशिप्रामयवातरुः	३ २ १	हं दुःकतुविदमुतं	३ ३ १

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
हं दुःभ्रममभिवामं	८ ८ ३८	हं दुःरक्षामघवन्	८ ५ १६	हं दुःमरुतवृहपाहि	३ ३ १६	हं दुःवायुज्यं सुतः	३ ७ २२
हं दुःभ्रत्रासमः निपु	८ १ २४	हं दुःरक्षायामकोशाभभूवन्	२ ३ ३	हं दुःमित्के शिनाहरीं	६ १ १६	हं दुःवायुहमे सुता	१ १ ३
हं दुःगृणी पडंस्तुष	६ ४ ४६	हं दुःरक्षस्व पूरति	६ ५ ३६	हं दुःमित्या गिरोममां	३ ३ ५	हं दुःवायुवृहस्पतिं	१ १ २६
हं दुःजहिपुमां सयातुधानं	५ ७ ९	हं दुःनेदीयपदिहि	६ ४ २३	हं दुःमित्रा धिनो बृहत्	१ १ १३	हं दुःवायुवृहस्पतिं	८ ७ २९
हं दुःजामयउतये	४ ६ १९	हं दुःपिबन्तुभ्यं सुतो	४ ७ १२	हं दुःमिहवतातये	५ ७ २५	हं दुःवायुमनोजुवा	१ २ ८
हं दुःज्येष्ठान्वृहज्यः	३ ८ ५	हं दुःपिबन्तुवृषधृतस्य	३ ३ ७	हं दुःमिहरी बहूतो	१ ६ ५	हं दुःशविष्ठससत	६ १ ९
हं दुःज्येष्ठामरुद्रणाः	१ २ ९	हं दुःपिबप्रतिक्रामं	८ ६ १२	हं दुःमिह्री महीनां	५ ८ १७	हं दुःशुद्धो न भागाहे	६ ६ ३१
हं दुःज्येष्ठामरुद्रणाः	२ ८ ९	हं दुःपिबस्वधया वित्सुतस्य	३ २ १८	हं दुःमिवेदुभये हि ज्यंत	३ ७ १३	हं दुःशुद्धो हि नो रयि	६ ६ ३१
हं दुःज्येष्ठान् आभर	४ ७ २७	हं दुःप्रणः पुराणे	४ ७ ३१	हं दुःमीशानमो जसा	१ १ २१	हं दुःश्रमकया तिनः	२ ८ ९
हं दुःतमा हि विष्ण्याम	२ ४ २७	हं दुःप्रणो धितावानं	३ ३ १	हं दुःमुकयानि वावृधुः	५ ८ १५	हं दुःश्रवाय वेषां सुतानां	४ ३ ६
हं दुःतुभ्यमिदद्विवो	१ ५ ३०	हं दुःप्रणोरथं मव	६ ५ ३५	हं दुःमुकमर्वाजी वातुं	४ ७ ३१	हं दुःश्रवाय वेषां	३ ७ २३
हं दुःतुभ्यमिन्मघवन्	४ ७ १७	हं दुःप्रसुतावरुणप्रशिष्टा	८ २ १२	हं दुःमेव धिषणासातये	४ ६ ७	हं दुःश्रतोर्मपिबतं	३ ७ २७
हं दुःत्रिधातुशरणं	४ ७ २८	हं दुःमेहिपुरस्वं	६ १ २३	हं दुःयउनुते अस्ति	६ ५ ३८	हं दुःश्रिद्धा तदमवीत्	६ ३ १०
हं दुःत्वमवितेदसि	६ १ १२	हं दुःमहाक्रियमाणो वृषस्व	४ १ २५	हं दुःयथा हस्ति ते	६ २ १६	हं दुःश्रुधि सुमेहवं	६ ३ २
हं दुःवोतां सुआवयं	१ १ १५	हं दुःसमिक्विच्छदा	३ १ ११	हं दुःयस्तेन वीयसीं	६ ६ ३०	हं दुःश्रेष्ठानिद्विषणानि	२ ६ २७
हं दुःत्वावृषं भवयं	३ ३ १	हं दुःमच्छसुता इमे	७ ५ ९	हं दुःवाजेनुवोव	१ १ १३	हं दुःसोमं पिबन्तुनां	१ १ २८

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
इंद्रसोमसोमपतेपिबेमं	३ २ ९	इंद्रस्यसोमपबमान	७ ३ १	इंद्राग्नीजरितुःसर्वा	३ १ ११	इंद्रावृहस्पतीव्यं	३ ७ २५
इंद्रसोममिमंषिष	७ ७ १०	इंद्रस्यसोमराधसे	७ १ १७	इंद्राग्नीतर्पतिमा	४ ८ २६	इंद्रायगावआशिरं	६ ५ ६
इंद्रसोमाःसुताइमेतव	३ ३ १	इंद्रस्यसोमराधसे	६ ७ ३०	इंद्राग्नीतविषाणिवा	३ १ १२	इंद्रायगिरोअनिक्षित	८ ४ १४
इंद्रसोमाःसुताइमेतान्	३ ३ ५	इंद्रस्यहादिसोमधानं	७ ५ १९	इंद्राग्नीनवृत्तिपुरो	३ १ १२	इंद्रायनूनमर्षत	१ ६ ५
इंद्रस्तुजोबहेणाआविवेश	३ २ १५	इंद्रस्यागिरसावेष्टौ	१ ५ १	इंद्राग्नीमित्रावरुणादिति	४ २ २८	इंद्रायपवतेमदः	७ ५ १५
इंद्रसोमसोमसुतस्यपेयाः	७ ५ २०	इंद्रस्यात्रतविषीभ्यः	८ ६ १५	इंद्राग्नीयमर्षयः	४ ४ ३२	इंद्रायमद्वनेसुत	६ ६ १८
इंद्रस्थातहरीणां	६ २ १८	इंद्रस्येवरातिमा	८ ८ ३६	इंद्राग्नीयुवोरपि	४ ८ २६	इंद्रायवृषणंमदं	७ ५ ९
इंद्रःस्पृकृतवृत्रहा	६ ४ ३८	इंद्राकुत्सावहमानारथेन	४ १ ३०	इंद्राग्नीयुवामिमे	४ ८ २८	इंद्रायसामगायत	६ ७ १
इंद्रस्यकर्मसुकृतापुरुणि	३ २ १०	इंद्राकोवावरुणा	३ ७ १५	इंद्राग्नीयुवसुनः	६ ३ २४	इंद्रायसुमदितमं	५ ७ १३
इंद्रस्यदूतीरिषिता	८ ६ ५	इंद्राग्नीअर्षस्पर्युपं	३ १ १२	इंद्राग्नीरोचनादिवः	३ १ १२	इंद्रायसोमपरिषिष्यसे	७ ३ ३
इंद्रस्यनुवीर्याणिप्रबोचं	१ २ ३६	इंद्राग्नीअपादियं	४ ८ २६	इंद्राग्नीवृत्रहस्येषु	८ २ ९	इंद्रायसोमपवसे	६ ८ १३
इंद्रस्यनुसुकृतंदेव्यं	८ ५ १६	इंद्राग्नीअवसागतं	५ ६ १८	इंद्राग्नीशतदाग्नि	४ १ २१	इंद्रायसोमपातवेनुभिः	७ ५ १९
इंद्रस्यवज्रआयसो	६ ६ ३२	इंद्राग्नीआगतंलुतं	३ १ ११	इंद्राग्नीशुतंहवं	४ ८ २९	इंद्रायसोमपातवे	६ ७ ३७
इंद्रस्यवज्रोमरुतां	४ ७ ३५	इंद्राग्नीअहितंम्वते	४ ८ २६	इंद्राग्नीमासुनारिषु	८ ४ ३	इंद्रायसोमपातवेवृत्रमे	७ ४ २४
इंद्रस्यवृष्णाअसुरस्य	८ ५ २३	इंद्राग्नीउक्थवाहसा	४ ८ ३६	इंद्रानुपूषणाव्यम	४ ८ २३	इंद्रायसोमसुपुतः	७ ३ १०
इंद्रस्यसुखमुभवः	३ ४ ७	इंद्राग्नीकोअखवा	४ ८ २५	इंद्रापवतावृहत्तारथेन	३ ३ १९	इंद्रायसोमाःप्रदिवो	३ २ १९

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
इंद्रायहिषौरसुरोअनञ्जत	२ १ २०	इंद्रावरुणावभ्यातपति	५ ६ ४	इंद्रासोमावहिमपः	५ १ १६	इंद्राअश्रायिषुष्योनिरेके	१ ४ ११
इंद्रायाहिचित्रभानो	१ १ ५	इंद्रावरुणासुतपौ	५ १ १२	इंद्रासोमावासयथ	५ १ १६	इंद्राअस्मांअरुद्रव्रबाहुः	३ २ १३
इंद्रायाहितुजानः	१ १ ५	इंद्रावरुणासोमनसमदसं	६ ४ ३१	इंद्रासोमासमघशंसमभ्य	५ ७ ५	इंद्राअस्सेसुमनाअस्तु	८ ५ १६
इंद्रायाहिषियेपितः	१ १ ५	इंद्राविष्णुतत्पनवार्यं	५ १ १३	इंद्राहयोवरुणाचक्र	३ ७ १५	इंद्राअंगमहद्वयं	२ ८ ८
इंद्रायुवंवरुणा	३ ७ १५	इंद्राविष्णुदहिताःशंबरस्य	६ २४	इंद्राहरतंवरुणा	३ ७ १५	इंद्रोतिभिर्बहुलाभिर्नो	३ ३ २३
इंद्रायुवंवरुणाभूतं	३ ७ १५	इंद्राविष्णुपिबतं	५ १ १३	इंद्रायाणिशतक्रतो	३ २ २२	इंद्रादधीचोअख्यभिः	१ ६ ७
इंद्रायदुपुनीतन	७ १ २९	इंद्राविष्णुमदपती	५ १ १३	इंद्राअमानमोबुहन्	५ ६ १७	इंद्रादिवइंद्रइशो	८ ४ १५
इंद्रायंदोमरुवते	७ १ ४०	इंद्राविष्णुहविषां	५ १ १३	इंद्रायाथामरथंसुते	३ ४ ७	इंद्रादिवःप्रतिमानं	८ ६ १०
इंद्रावरुणानुवां	१ १ ३३	इंद्रासोमातपतरंअउज्जतं	५ ७ ५	इंद्रायाजानिःसृजंत	८ २ २	इंद्रादीर्घायचक्षसे	१ १ १३
इंद्रावरुणयोर्हं	१ १ ३२	इंद्रासोमादुष्कृतोवमेअंत	५ ७ ५	इंद्रागरोचनादिवः	६ १ १५	इंद्रोनयोमहाकर्माणि	७ ३ २४
इंद्रावरुणवामहं	१ १ ३३	इंद्रासोमापक्रमाभासु	५ १ १६	इंद्रागंसंहिदक्षसे	१ १ १२	इंद्रोनेदिष्ठमवसा	४ ८ १५
इंद्रावरुणामधुमक्षमस्य	५ १ १२	इंद्रासोमापरिवांभूतु	५ ७ ६	इंद्रागतेतृत्सवो	५ २ २६	इंद्रोमहोद्वक्त्रिः	६ १ २१
इंद्रावरुणायदिमानि	५ ६ २	इंद्रासोमामहितदा	५ १ १६	इंद्राभुजंशशमानासः	८ ४ ४	इंद्रोमदायवाहृषे	१ ६ १
इंद्रावरुणायहविभ्यो	६ ४ ३१	इंद्रासोमायुवमंग	५ १ १६	इंद्राविश्वानिनीर्या	६ ४ ४२	इंद्रोमधुसंभृतमुजियायां	३ २ २६
इंद्रावरुणायुवमंभ्वारयनः	६ २ २	इंद्रासोमावर्तयंतदिव	५ ७ ५	इंद्रावितेप्रसवंभिक्षमाणे	३ २ १२	इंद्रोमहासिधुमशायानं	२ ६ ४
इंद्रावरुणावचनाभिरप्रति	५ ६ ४	इंद्रासोमावर्तयंतदिवो	५ ७ ५	इंद्रादिमस्यंभंसः	१ १ १७	इंद्रोमहामहृतो	८ ६ ६

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
इंद्रोमहामहत्तः	८ ६ १०	इंद्रोहृतमर्जुनं	३ ३ ८	इतोवासातिमीमहे	१ १ १२	इदंबचःशतसाः	५ २ ११
इंद्रोमहारादसीपप्रथ	५ ७ २६	इधंन्वमिधुनुभिः	२ ७ १९	इत्याचीवतमद्रिवः	५ ७ २४	इदंबपुनिर्वचनंजनासः	४ ३ १
इंद्रोयज्वनेष्टृणतेच	४ ६ २५	इधानोअभिवनवत्	२ ७ ४	इत्यायथातउतये	४ १ १२	इदंबसोसुतमंधः	५ ७ १७
इंद्रोयातुनामभवत्प	५ ७ ९	इधेराजासमयो	५ २ ११	इत्याहिसोमइन्मदे	१ ५ २९	इदंबासाहविः	३ ७ २५
इंद्रोयातोवासितस्यराजा	१ २ ३८	इच्छंतरेतोमिथस्तनूषु	१ ५ १२	इदंकवेरादित्यस्य	२ ७ ९	इदंबासिदिरंमधु	६ ३ २०
इंद्रोराथायप्रवर्तकृणोति	४ १ २९	इच्छंतिस्वासोम्यासः	३ २ १	इदंतएकंप्ररुत	८ १ १८	इदंबिष्णुविचक्रमे	१ २ ७
इंद्रोराजाजगतः	५ ३ ११	इच्छंतिदेवाःसुन्वतं	५ ७ २०	इदंतेपात्रंसनवितं	८ ३ १३	इदंब्रेष्ट्योतिषांज्योतिरा	१ ८ १
इंद्रोवलरभितारं	८ २ १६	इच्छन्नधस्ययच्छिरः	१ ६ ७	इदंतेसोम्यमधु	६ ४ ४७	इदंब्रेष्ट्योतिषांज्योति	८ ८ २८
इंद्रो वसुभिःपरिपातु	८ २ १२	इतउतीवोअजरं	६ ७ ३	इदंत्यत्पात्रमिद्रपानं	४ ७ १९	इदंसुमेजरितुराचिकिदि	७ ७ २०
इंद्रोवाधेदिन्मधं	६ २ ४	इतिचिद्वित्वाधना	८ ७ १	इदंणावापृथिवीसत्यमस्तु	२ ५ ३	इदंस्वरिदमिदास	८ ७ १०
इंद्रोवाजस्यस्यविरस्य	४ ७ ९	इतिचिद्विप्रजावैपशुमत्यै	४ २ १६	इदंनमोवृषभायस्वराजे	१ ४ ११	इदंहनूनमेषां	६ १ २५
इंद्रोविधैर्वीर्यैः	३ ३ २६	इतिचिन्मन्युमभिजः	३ ८ २५	इदंपितृभ्योनमोअस्तु	७ ६ १७	इदंहन्वो जसासुतं	३ ३ १६
इंद्रोवृत्रमवृणोच्छभंनीतिः	३ २ १५	इतिस्वाप्नेवृष्टिहव्यस्य	८ ६ १९	इदंपित्रेमरुतामुच्यते	१ ८ ६	इदंहविर्मधवन्	८ ६ २१
इंद्रोवृत्रस्यतविषी	१ ५ ३०	इतिस्वादेवाइमआहुः	८ ५ ४	इदंमैअग्रेकियते	३ ५ २	इदंहिवांप्रदिविस्थानं	४ ४ १७
इंद्रोवृत्रस्यदोधतः	१ ५ २९	इतिवाइतिमेमनः	८ ६ २६	इदंयमस्यसादनं	८ ७ २६	इदमकर्मनमो	८ २ १८
इंद्रोहरीयुयजेअश्विनारथं	२ ३ ५	इतिस्तुतासोअसथा	६ २ ३७	इदंबचःपजन्पायस्वराजे	५ ७ १	इदममेष्टुधितंदुधितादधि	२ ७

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
इदमापःप्रवहत्	१ २ १२	इमंकामंमंदयागोभिरधैः	३ २ ४	इमंबिभमिंसुकृतंते	७ ८ २७	इमंस्तोमरोदसी	३ ३ २५
इदमापःप्रवहत्	७ ६ ५	इमंकामंमंदया	३ ३ १४	इमंमहेविद्व्याव	३ ३ २४	इमंस्तोमंसकतवो	२ ७ ६
इदमित्यारोद्रागुनेवचाः	८ १ २६	इमंघावीरोअमृतं	६ २ १२	इमंमैगङ्गेयमुने	८ ३ ६	इमंस्वस्मैहृदआसुतं	२ ७ २१
इदमत्यपुरुतमं	३ ८ १	इमंचनोगवेषणं	४ ८ २२	इमंमेवरुणभुधी	१ २ १९	इमआयातमिदवः	२ २ १
इदमत्यन्महिमहा	३ ५ २	इमंजीवेभ्यःपरिधि	७ ६ २६	इमंमेस्तोममश्विना	६ ६ ७	इमइद्रभरतस्य	३ ३ २३
इदमुदकंपिबतेत्यत्रवीतने	२ ३ ५	इमंजुषस्वगिर्वेणः	६ १ १	इमंयजमिदंबचः	१ ६ २०	इमइद्रायसुन्विरे	५ ३ १७
इदाहितउषोअदिसानो	५ १ ६	इमतंपइयवृषभस्य	८ ५ २१	इमंयजमिदंबचः	८ ८ ८	इमउत्वाविचक्षते	६ ३ ४५
इदाहितेवेविषतः	४ ६ ११	इमंत्रितोभूर्यंविद्वत्	८ १ १	इमंयजंचनोधा	४ ५ १२	इमममेचमसंमावि	७ ६ २१
इदाहिवसुपस्तुति	६ २ २३	इमंनरोमरुतः	३ १ १६	इमंयजंत्वमस्माकं	३ ६ ३	इममिद्रगवाशिरं	३ ३ ६
इदाहिवोविधुते	५ १ ६	इमंनरोमरुतःसश्चता	५ २ २८	इमंयजंसहसावंत्वच्चः	२ ८ १६	इममिद्रसुतंपिब	१ ६ ५
इदाहःपीतिमुतवोमदंधुः	३ ७ २	इमंनरःपर्वतास्तुभ्यमापः	३ २ १८	इमंयमप्रस्तरमाहि	७ ६ १४	इममिद्रोअदीधरत्	८ ८ ३१
इध्मेनामृच्छमानो	३ १ १८	इमंनुमायिनंहुवे	३ ५ २७	इमंरथमधिेयससत्स्थुः	२ ३ १४	इममत्यमथववन्	४ ५ २०
इध्मंयस्तंअभरं	३ ५ १२	इमंनुसोममंतितः	२ ४ २२	इमंविधंतोअपासधस्य	२ ५ २४	इममपुवोअतिधि	४ ५ १७
इनोतपृच्छजनिमाकवीनां	३ २ २३	इमंनोअमृउपयज्ञं	८ ७ ९	इमंविधंतोअपां	८ १ १	इममपुत्वमस्माकं	१ २ २२
इनोराजधरतिःसमिद्धः	७ ५ ३१	इमंनोअग्रेध्वरं	४ ५ १६	इमंस्तोमममिदये	६ १ १	इममंजस्यामभये	८ ४ २३
इनोवाजानांपतिः	७ ७ १४	इमंनोयज्ञममृतेषु	३ १ २१	इमंस्तोममहेतेजातवेदसे	१ ६ ३०	इमांखनाभ्योपधि	८ ८ ३

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
इमांगावृषवर्तेनि	६ ३ २०	इमाअभिप्रणोनुमः	५ ८ १०	इमाजुषेयांसर्वना	६ ३ २०	इमामूषुप्रभृतिंसातयेधाः	३ २ १९
इमाचंनःपृथिवी	३ ३ ३१	इमाअस्मैमतयोबाधः	८ ४ २२	इमाजुह्वानायुधमदा	५ ६ १९	इमामूषासुरस्य	४ ४ ३०
इमातेइंद्रसुष्टुति	६ १ ६	इमाअस्यप्रतृतीयः	६ १ १२	इमातेबाजिज्वलमात्रेनानि	२ ३ ११	इमारुद्रायतबसेकपुर्विने	१ ८ ५
इमातेभियंभरेमहो	१ ७ १४	इमाइंद्रवरुणमे	३ ७ १६	इमाधानाधृतस्तुवः	१ १ ३०	इमारुद्रायस्थिरधन्वने	५ ४ १३
इमातेवाचवसुयंतआयव	२ १ १९	इमाउत्वापस्त्रुधानासः	५ २ २४	इमानरीरविधवाः	७ ६ २७	इमासंहंद्रपृथ्वयः	५ ८ १२
इमातेवामिंद्रमीदुः	८ ३ २८	इमाउत्वापुस्तमस्य	४ ६ ११	इमानित्रीणिविष्टपा	६ ६ १४	इमेचित्सर्वमन्यवे	१ ५ ३१
इमाधियंशिक्षमाणस्यदेव	६ ३ २८	इमाउत्वापुरुशाक	४ ६ १२	इमानिवांभागधेयानि	६ ४ ३०	इमेचेतारोअनृतस्यभूरः	५ ५ १
इमाधिर्यंससशीर्ष्णीम्	८ २ १५	इमाउत्वापुरुवसो	५ ७ २५	इमानुकंभुवना	८ ८ १५	इमेजीवाविमृतेः	७ ६ २६
इमाप्रक्षायसुष्टुति	८ ४ २२	इमाउत्वाशतक्रतो	४ ७ २५	इमाप्रक्षयबुधदिवः	८ ७ २	इमेतेइंद्रतेवयंपुरुष्टुत	१ ४ २२
इमामेइंद्रसुष्टुति	५ ८ १५	इमाउत्वासुतेसुते	४ ७ २६	इमाप्रक्षयिगवधेना	४ ४ १२	इमेतेइंद्रसोमाः	५ ७ १८
इमामेअग्नेसुमिधं	२ ५ २७	इमाउत्वादिबिष्टयः	५ ५ २१	इमाप्रक्षयवाहः	३ ३ ३	इमेतुरंमरुतो	५ ४ २५
इमामेअग्नेसुमिधं	८ २ २१	इमाउत्वाभूमयोम	३ ४ ९	इमाप्रक्षयसरस्वति	२ ८ १०	इमेदिवोअग्निमिषा	५ ५ २
इमामेमरुतोगिरं	५ ८ १९	इमाउत्वाःसुदानवः	५ ८ २१	इमाप्रक्षयद्रुम्यंशंसि	८ ८ ६	इमेनेरोबृत्रहर्त्ये	५ १ २५
इमावांमित्रावरुणा	५ ४ १	इमागावःसरमेयाः	८ ६ ५	इमाप्रक्षयशरणिमीश्वरः	१ २ ३५	इमेभोजाअगिरसो	३ ३ २०
इमासुपूष्णीधिर्यं	५ ८ १७	इमागिरंआदित्येभ्यो	२ ७ ६	इमाप्रक्षयसुतोमसुतिमुपनः	५ ६ १६	इमेमापीतायशसंकुष्यवः	६ ४ ११
इमाअग्नेमतयस्तुभ्यं	७ ६ २	इमागिरःसवितारं	५ ४ १२	इमाप्रक्षयकवितमस्य	४ ४ ३१	इमेमित्रोवरुणोदृढभांसः	५ ५ १

कोशः

॥ ३० ॥

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
इमेयामासस्तृद्विगंभुवन् ३	८ १७	इयंदेवपुरोहितिर्युवभ्यां ५	५ ३	इयत्तकःकुपुंभुकः २	५ १६	इधिरिणंतेमनसासुतस्य ६	४ १२
इमेयेतेसुबायोबाह्वोऽजसः २	१ २५	इयंनञ्जप्रथमासु ७	८ ६	इयत्तिकाशंकुतिका २	५ १६	इपुनंधन्वन्प्रति ७	२ २१
इमेयेनार्वाङ्गपुरः ८	२ २४	इयंमहाप्रस्तुणीते ५	१ ९	इयमंददादभसं ४	८ ३०	इपुर्नश्रियइषुधेः ८	५ १
इमेरंभिन्मस्तौ ५	४ २५	इयंमनीषाइयमभिनानीः ५	५ १७	इयमिद्वंवरुणमष्टमेगीः ५	६ ६	इषेपवस्वधारया ७	१ ३
इमेबांसोमाज्जस्वासुता २	१ २५	इयंमनीषाइयमभिनानीः ५	५ १८	इयमिद्वंवरुणमष्टमेगीः ५	६ ७	इष्कतारिमध्वरस्य ८	७ २८
इमेविप्रत्यवेधसः ६	३ २९	इयंमनीषाबृहतीबृहंतः ५	६ २४	इयमुतेअनुष्टुतिः ६	४ ४३	इष्कतारिमनिकृतं ६	७ ३
इमेसोमासइंदवः १	१ ३१	इयंमेनाभिरिहमे ८	१ २९	इयमेषाममृतानांगीः ८	३ ५	इष्कृताहावमयुतं ८	५ १८
इमेहितेकारवोवावशु ५	७ २८	इयंयानीच्याकिणी ६	७ ८	इरज्यक्षमेप्रथयस्व ८	७ २८	इष्कृतिर्नामवोमाता ८	५ ९
इमेहितेब्रह्मकृतः ५	३ १७	इयंवामस्यमन्मनः ५	६ १७	इरावतीधेनुमती ५	६ २४	इष्टाहोत्राअसृक्षत ६	६ २५
इमोअग्नेवीततमामि ५	१ २६	इयंवामश्चेज्जुतं ७	८ १६	इरावतीर्वरुणधेनवोवां ४	४ ७	इष्यन्वाचंमुपवक्षेव ७	४ ५
इमौदेवौजायमानौजुषंत २	८ ६	इयंवांब्रह्मणस्पतेसुवृक्तिः ५	६ २२	इर्यंतोकायनोदयत् ७	२ ५	इहत्यापुरुभूतमा ४	४ ११
इयंतऋत्विगावती ६	१ २	इयंविंसृष्टिर्यंतभा ८	७ १७	इर्यंदुहन्सुदुर्घा ८	७ ६	इहत्यापुरुभूतमा ६	२ ५
इयंतइंद्रमिवेणः ६	१ ७	इयंबेदिःपरोअंतः २	३ २०	इषमूर्जैचपिन्वसे ७	१ ३०	इहत्यासधमाषा ६	१ १२
इयंतेनभ्यंसीमृतिः ६	५ २२	इयंज्युभेभिर्जिससाइव ४	८ ३०	इषमूर्जैपवमाना ७	३ १८	इहत्यासधमाषा ६	३ ६
इयंतैरुषणापुणे ३	४ १०	इयंसाभूयाउषसाभिषदाः ७	७ २७	इषमूर्जैमन्य १ ३	४ ४	इहत्वंसुनोसहसोने ३	४ १६
इयंदेवपुरोहितिर्युवभ्यां ५	५ २	इयंसावोअकोदीधीतिः २	५ ५	इषामंदस्वादुते ६	६ १	इहत्वाष्टारमभियं १	१ २५

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
इमां गां वृषवर्तेनि	६ ३ २०	इमां अमिप्रणोनुमः	५ ८ १०	इमां जुषेयांसर्वना	६ ३ २०	इमां मुषुभृत्सितयथाः	३ २ १९
इमांचनः पृथिवी	३ ३ ३१	इमां अस्मै मतयोवाचः	८ ४ २२	इमां जुष्टां नायुष्मदा	५ ६ १९	इमां मुषासुरस्य	४ ४ ३०
इमांतं इन्द्रमुष्टि	६ १ ६	इमां अस्य प्रतृपयः	६ १ १२	इमां ते बाजिभ्रमाजैना नि	२ ३ ११	इमां रुद्राय तबसे कपुर्दिने	१ ८ ५
इमां ते धियं प्रभरेमहो	१ ७ १४	इमां हं वरुणमे	३ ७ १६	इमां धानाघृतस्तुवः	१ १ ३०	इमां रुद्राय स्थिरधन्वने	५ ४ १३
इमां ते वाचं सुयंत आयच	२ १ १९	इमां उत्वा पस्वधानासः	५ २ २४	इमां नारीरविधवाः	७ ६ २७	इमां संहृष्टधयः	५ ८ १२
इमां त्वमिंद्रमिदुः	८ ३ २८	इमां उत्वा पुरुतमस्य	४ ६ ११	इमां नित्रीणि विष्टपा	६ ६ १४	इमे चित्तं मन्यवे	१ ५ ३१
इमां धियं शिक्षमाणस्य देव	६ ३ २८	इमां उत्वा पुरुशाक	४ ६ १२	इमां निवां भागधेयानि	६ ४ ३०	इमे चेतारो अनृतस्य भूरः	५ ५ १
इमां धियं सप्तशीर्ष्णाम्	८ २ १५	इमां उत्वा पुरुबसो	५ ७ २५	इमां नुकं भुवना	८ ८ १५	इमे जीवा विमृतेः	७ ६ २६
इमां प्रज्ञाय सुष्टुति	८ ४ २२	इमां उत्वा शतक्रतो	४ ७ २५	इमां म्रगबुहिवः	८ ७ २	इमे तं इन्द्रं ते वयं पुरुष्टुत	१ ४ २२
इमां मं इन्द्रमुष्टि	५ ८ १५	इमां उत्वा सुते सुते	४ ७ २६	इमां म्रगानि वधेना	४ ४ १२	इमे तं इन्द्रं सोमाः	५ ७ १८
इमां मे अग्ने सुमिधं	२ ५ २७	इमां उवां दिविष्टयः	५ ५ २१	इमां म्रगं म्रगवाहः	३ ३ ३	इमे तुरं मरुतो	५ ४ २५
इमां मे अग्ने सुमिधं	८ २ २१	इमां उवां भूमयोम	३ ४ ९	इमां म्रगं सरस्वति	२ ८ १०	इमे दिवो भनिमिषा	५ ५ २
इमां मे मरुतो गिरं	५ ८ १९	इमां उवः सुदानवः	५ ८ २१	इमां म्रगं द्रुतुर्गं शंसि	८ ८ ६	इमे नरो वृत्रहर्त्ये	५ १ २५
इमां वां मित्रावरुणा	५ ४ १	इमां गावः सरमेयाः	८ ६ ५	इमां म्रगं शरणिं मीष्टुवः	१ २ ३५	इमे भोजो अगिरसो	३ ३ २०
इमां सुपूष्वां धियं	५ ८ १७	इमां गिरं आदित्येभ्यो	२ ७ ६	इमां मुष्टो मसुतिमुपनः	५ ६ १६	इमे मापीताय त्रासं उरुष्यवः	६ ४ ११
इमां अग्ने मतयस्तुभ्यं	७ ६ २	इमां गिरः सवितारं	५ ४ १२	इमां नुकं वितमस्य	४ ४ ३१	इमे मित्रो वरुणो द्युवर्मासः	५ ५ १

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
इमेयामासस्त्वद्रिगंभूवन् ३	८ १७	इयं देवपुरोहितिर्युवम्वा ५	५ ३	इयत्तकः कुपुम्भकः २	५ १६	इधिरणेतमनसासुतस्य ६	४ १२		
इमेयेतेसुवायोबाह्वोऽसः २	१ २५	इयं न उलाप्रथमासु ७	८ ६	इयत्तिकाशकुंतिका २	५ १६	इयुतेधन्वन्प्रति ७	२ २१		
इमेयेनावाङ्गपुरः ८	२ २४	इयं मद्राप्रस्तृणीते ५	१ ९	इयमदवाद्रभसं ४	८ ३०	इयुर्नश्रियइषुधेः ८	५ १		
इमेरुधंभिन्मस्तौ ५	४ २५	इयं मनीषा इयमभिनगीः ५	५ १७	इयमिन्द्रवरुणमष्टमेगीः ५	६ ६	इषेपवस्वधारया ७	१ ३		
इमेवांसोमा अप्सवासुता २	१ २५	इयं मनीषा इयमभिनगीः ५	५ १८	इयमिन्द्रवरुणमष्टमेगीः ५	६ ७	इष्कृतीरमध्वरस्य ८	७ २८		
इमेविप्रत्यवेधसः ६	३ २९	इयं मनीषा बृहती बृहंतः ५	६ २४	इयमृते अनुष्टुतिः ६	४ ४३	इष्कृतीरमनिष्कृतं ६	७ ३		
इमेसोमास इंदवः १	१ ३१	इयं मेनाभिरिहमे ८	१ २९	इयमेषाममृतांनांगीः ८	३ ५	इष्कृताहावमवतं ८	५ १८		
इमेहितेकारवोवावशु ५	७ २८	इयं यानीच्याकिणी ६	७ ८	इरज्यन्म्रेप्रथयस्व ८	७ २८	इष्कृतिर्नामवोमाता ८	५ ५		
इमेहितेब्रह्मकृतः ५	३ १७	इयं वामस्यमन्मनः ५	६ १७	इरावतीधेनुमती ५	६ २४	इष्टाहोत्रां अक्षत ६	६ २		
इमोअग्नेवीततमामि ५	१ २६	इयं वामद्वेभ्रजुतं ७	८ १६	इरावतीवर्षुणधेनवोवां ४	४ ७	इष्यन्वाचमुपवस्तेव ७	४ ५		
इमोदेवौजायमानौजुषंत २	८ ६	इयं वामद्वेभ्रजुतं ५	६ २२	इषंतोकायं नोदधंत ७	२ ५	इहत्यापुरुभूतमा ४	४ १		
इयंतं क्रुत्विवावती ६	१ २	इयं विसृष्टिर्यंतआ ८	७ १७	इषंदुहत्सुपुधां ८	७ ६	इहत्यापुरुभूतमा ६	२ ५		
इयंतं इन्द्रमिर्वणः ६	१ ७	इयं वेदिः परोअंतः २	३ २०	इषमूर्जैचपिन्वसे ७	१ ३०	इहत्यासधमाधां ६	१ १		
इयं तेनम्यसीमतिः ६	५ २२	इयं जुष्येभिर्बिसत्वाइव ४	८ ३०	इषमूर्जैपवमाना ७	३ १८	इहत्यासधमाधां ६	३ ३		
इयंतं पूषन्नापुणे ३	४ १०	इयं साभूयाउषसाभिबक्षः ७	७ २७	इषमूर्जैमम्यं ७	४ ४	इहत्वंसुनोसहसो नो ३	४ १		
इयं देवपुरोहितिर्युवम्वा ५	५ २	इयं सावोअसोदीर्घितिः २	५ ५	इषामंदस्वादुते ६	६ १	इहवष्टारमभियं १	१ २		

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
इहत्वाभ्यां चरेत्पु	३ ४ २४	इहेहोममसां पुता	३ ४ ७	ईक्षेरायः क्षवस्य	३ ६ ४	ईशोयोविष्वादेववीतो	७ ६ १
इहत्वागोपरीणसा	६ ३ ४६	इहेहवः स्वतवसः	५ ४ ३०	ईजानमिहयौगूर्तावसुः	८ ७ २०	ईक्षेत्स्वामवस्यवः	१ १ २६
इहप्रजामिहर्वि	३ ७ ८	इहेवसंमाविषीष्ट	८ ३ २८	ईजेयशेभिः शशमे	४ ५ ३	ईक्षानायावस्यवे	२ ५ २७
इहप्रमहियतमः	८ ४ ६	इहेवैषिमापंष्योहाः	८ ८ ३१	ईयिवांसुमतिस्त्रिधः	३ १ ५	ईक्षितोअम्रभावह	२ २ १०
इहप्रमाणमस्तुवा	३ ७ २२	इहोपयातशबसोनपातः	३ ७ ५	ईयुर्यनम्यय	५ २ २५	ईक्षितोअम्रभावहे	३ ८ २०
इहप्रियं प्रजयाते	८ ३ ३५	इक्षाममेपुरुदंसं	२ ८ १६	ईयुर्गोवोनवसः	५ २ २५	ईक्षितोअम्रेमनसानः	२ ५ २२
इहमवीतुयईमंगवेद	२ ३ १५	इक्षाममेपुरुदंसं सनिगोः	२ ८ २५	ईयुष्टेये पूर्वतरामपश्यन्	१ ८ ३	ईक्षिष्वहिप्रतीव्यं	६ २ ९
इहभुतइद्रोअको	७ ७ ६	इक्षाममेपुरुदंसं सनिगोः	२ ८ २७	ईमांतासः सिलिक	२ ३ १२	ईक्षेअग्निविपश्चितं	३ १ २८
इहागंतवृषणवसु	६ ५ १९	इक्षाममेपुरुदंसं	३ १ २	ईमोन्यद्वपुषे	४ ४ ११	ईक्षेअग्निस्ववंसं	४ ३ २५
इहितः परावतः	६ ३ ५	इक्षाममेपुरुदंसं	३ १ १५	ईशानइमाभुवनामि	७ ३ १९	ईक्षेगिरामनुहितं	६ १ ३३
इहेद्राभीउपह्वये	१ २ ३	इक्षाममेपुरुदंसं	३ १ २२	ईशानकृतोअनुयो	१ ५ ६	ईक्षेवत्वायजमानोहविभिः	८ १ ५
इहेद्राभीमुपह्वये	१ २ ६	इक्षाममेपुरुदंसं	३ १ २३	ईशानायप्रहृतिस्तुभान	५ ६ १२	ईक्षेपावापृथिवी	१ ७ ३३
इहेवमृण्वपुषां	१ ३ १२	इक्षायस्वापदेव्यं	३ १ ३२	ईशानावार्योणां	७ ६ ५	ईक्षेन्योनमस्यः	३ १ ३०
इहेहजातासमवावशीतां	२ ४ २५	इक्षारस्वतीमही	१ १ २५	ईशानासोयेदधतेस्वर्णः	५ ६ १२	ईक्षेन्योवोमनुषो	५ २ १२
इहेहयद्रासमना	३ ७ १९	इक्षारस्वतीमही	३ ८ २१	ईशिषेवार्यस्यहि	६ ३ ३९	ईक्षेन्यवोअसुरं	५ २ १
इहेहयद्रासमनापपुसे	३ ७ २०	ईक्षर्यतीरपस्युवः	८ ८ ११	ईशोऽम्रमिरुतस्य	५ २ ६	ईक्षेन्यः पवमानः	६ ७ २४

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
उक्षयंचनशाल्यमानं	५ ७ १९	उग्रयुज्जुपुतनासु	६ ४ ३८	उच्छंतीमेयजता	४ ४ २	उतसासुरधीतमः	४ ८ २२
उक्षयउक्षेसोमइद्रं	५ ३ १०	उग्रयोजः स्थिरा	५ ४ २३	उच्छादिवोदुहितः	५ १ ६	उततेसुहृताहरी	६ १ ११
उक्षयतृत्तसामभृतं	५ ३ २४	उग्रबाहुर्मभक्त्यापुरंदर	६ ४ ३७	उच्छिष्टं चम्बोभर	१ २ २६	उतत्यंचमसंनवं	१ २ २
उक्षयमिद्रायुशस्यं	१ १ १९	उग्रस्तुराषाळमिभूत्योजाः	३ ३ १२	उच्छुष्माओषधीनां	८ ५ ९	उतत्यनोमारुतंशर्वाभागमध	२ २ ८
उक्षयवाहसेविभ्वेभनीषां	६ ६ ३४	उग्रार्हवप्रवहंतः समार्यसुः	८ ४ ३०	उच्छोषिषासहसस्पुत्र	३ १ १८	उतत्यंपुत्रममृवः	३ ६ २२
उक्षयेभिरर्वागवसे	१ ४ २	उग्रविधमिनामृधः	४ ८ २७	उच्छ्रयस्ववनस्पते	३ १ ३	उतत्यंभुज्युमधिना	५ ५ १५
उक्षयेभिर्वृत्रहतमा	५ ६ १८	उग्रसंताहवामहे	१ २ ३	उच्छ्रयस्वपृथिविमा	७ ६ २८	उतत्यंवीरंधनसामृजीविणं	६ ६ ९
उक्षयेविष्णुनूरयेषु	२ ६ २	उग्रेविविष्टनूरमंदसानः	२ ६ ६	उच्छ्रयचमानापृथिवी	७ ६ २८	उतत्यदास्वर्ध	५ ८ १३
उक्षेतेभर्थाअर्याहव	२ ७ १९	उग्रोजशेवीर्योय	५ ३ १	उज्जातमिद्रतेशवः	६ ४ ४१	उतत्यद्वाजुरते	५ ५ १५
उक्षायायवशायाय	६ ३ ३१	उग्रोवांकुहोययिः	४ ४ १२	उज्जायतांपरशुः	७ ८ २५	उतत्यातुर्वैशायदू	३ ६ २२
उक्षामहंअभिववक्ष्ये	२ २ १५	उग्रय्येऽनुवपुषिषः स्वराद	६ ४ ६	उतक्रतुभिर्क्रतुपाः	३ ३ ११	उतत्यादैव्याभिषजा	६ १ २६
उक्षामिमातिप्रति	७ २ २१	उक्षातंजातमंधसः	७ १ १९	उतकण्वं नृषदः पुत्रं	७ ७ २८	उतत्यामंयशसांश्वेतनायै	२ १ १
उक्षासंमुद्रोअरुषः	४ ३ १	उक्षादिषिदक्षिणावतः	८ ६ ३	उतगावह्वादंति	८ ८ ४	उतत्यामेरोद्रावर्चिमंता	८ १ २८
उक्षेवयुथापरियन्	७ २ २६	उच्छंतीयाकृणोषिमंहना	५ ६ १	उतमाअग्निर्ध्वर	३ ५ ९	उतत्यायजताहरी	३ ६ १६
उक्षोहिमेयंपंचदश	८ ४ ३	उच्छंतीर्यावितयंत	३ ८ १	उतमाभ्यंतुदेवपंक्तीः	४ २ २८	उतत्यासृष्टाभार्यो	३ ६ २२
उग्रनवीरंनमसोपसेविम	६ ४ १५	उच्छ्रयसः सुदिनाअग्निः	५ ६ १२	उतघानेनोअस्तुतः	४ ३ २७	उतत्याहरितोदश	७ १ ३१

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
उतत्वामेहवमाजम्भ्यात्	४ ८ ९	उतत्त्वामदितेमहि	६ ४ ५२	उतनःसुभगाँजुरिः	१ १ ८	उतनोदेव्यदितिः	६ २ २२
उतत्येदेवीसुभगे	२ ७ १४	उतत्वामरुणवयं	७ १ २	उतनहृत्वष्टागम्बष्ठासात्	५ ५ ५	उतनोभियोगोभ्राः	१ ६ १७
उतत्येनोमस्तो	५ ४ २	उतत्वाकीशशीवसी	४ ३ २७	उतनहृमतयोश्वयोगाः	२ ५ ५	उतनोनफमपां	८ ४ २६
उतत्येनःपर्वतासः	४ २ २८	उतदासस्यवर्चिनः	३ ६ २१	उतनहृमरुतोवृक्षसेनाः	२ ५ ५	उतनोमहाविव	३ १ १३
उतत्येमाध्वन्यस्यजुष्टाः	४ २ २	उतदासापरिविधे	८ २ २	उतनएनापवया	७ ४ २१	उतनोरुद्राचिन्मृत	८ ४ २७
उतत्येमापौरुत्सस्यसुरेः	४ २ २	उतदासंकौलितरं	३ ६ २१	उतनएनुष	५ ३ २६	उतनोवाजसावये	६ ८ १
उतत्येमाभाकृतावस्य	४ २ २	उतदेवाअवहितं	८ ७ २५	उतननयदिद्विधं	३ ६ ३३	उतनोविष्णुस्तत्रातो	४ २ २८
उतत्वंमधवमृणु	६ ३ ४३	उतद्यावापृषिवीभ्रत्र	४ ८ ८	उतनोगोमस्तृषि	६ ३ २	उतनोहिर्बुधयोमयस्कः	२ ५ ४
उतत्सुस्येस्थिरपीतं	८ २ २३	उतद्युमस्युवीर्यं	१ ५ २२	उतनोगोमतीरिषः	४ ४ २२	उतनोहिर्बुधयः	४ ८ १०
उतत्संयुनोसहसो	४ ८ ९	उतद्वारउशतीः	५ २ २३	उतनोगोमतीरिषः	५ ८ २	उतप्रथिमुदहृष्य	८ ५ २१
उतत्त्वःपश्यवदश	८ २ २३	उतनःकर्णशोभमाना	६ ५ ३१	उतनोगोमतीरिषः	७ १ २८	उतप्रथिप्यऊश्रयायाः	७ ४ ३
उतत्वाभेममस्तुतः	६ ३ ३२	उतनःपितुमाभर	६ ३ २	उतनोगोविद्वेषि	७ १ १२	उतप्रहामतिदीव्या	७ ८ २३
उतत्वाधीतयोममं	६ ३ ४०	उतनःप्रियाप्रियासु	४ ८ ३१	उतनोगोषणिभियं	४ ८ १८	उतप्रहामतिदीव्या	५ ८ १५
उतत्त्वानमसावयं	६ ३ ३१	उतनःसिधुरपां	६ २ २३	उतनोदिव्याहवः	५ ८ ५	उतप्रहामतिदीव्या	४ १ २३
उतत्वाभधिरवयं	६ ३ ४५	उतनःसुत्रात्रोदेवगोपाः	५ १ १२	उतनोदेवदेवान्	६ ५ २४	उतप्रहामतिदीव्या	१ ५ २१
उतत्वाभृगुवच्छे	६ ३ ३१	उतनःसुधोन्माजीराशः	२ २ ९	उतनोदेवाभिमना	८ ४ २७	उतप्रहामतिदीव्या	१ १ ७

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
उतममृप्रेपुरयस्य	५ १ ४	उतवाविष्णुमयाखंभः	२ २ २३	उतस्मास्तन्यतोरिव	३ ७ १२	उतस्यावांरुशतोवसंसः	२ ४ २६
उतमन्येपितुरदुहः	२ ३ २	उतवःशंसमुशिजा	२ ७ १४	उतस्मास्त्यद्वतः	३ ७ १४	उतस्याभेतथावरी	३ २ २९
उतमाताहृदिबा	८ २ ७	उतमृताग्निसोमते	७ ७ ११	उतस्मास्त्यपनयंति	३ ७ १२	उतस्वयातन्वा३ संवदेत	६ ८
उतमातामहिषमन्ववेन	३ ५ २६	उतमुष्णस्यपृष्ण्या	३ ६ २१	उतस्माहित्वामाहु	३ ६ २५	उतस्वराजोअदितिः	५ ५ ९
उतमेप्रयिबोवियिषोः	६ १ ३५	उतासखास्यभिर्नोक्त	३ ८ ३	उतस्मैनवक्षमयिन	३ ७ ११	उतस्वराजोअदितिः	६ १ ३
उतमेबोषतादिति	४ ३ २९	उतसिधुषिबास्थं	३ ६ २१	उतस्यदेवःसविता	४ ८ १०	उतस्वस्याभरायाः	७ ३ ४
उतमेरपयवतिः	४ ३ २७	उतसुत्येपयोवृषा	५ ७ २४	उतस्यदेवोभुवनस्य	२ ७ १४	उतस्वानासोदिविषंत्व	३ ८ १५
उतवायःसहस्यप्रविद्वान्	२ २ १६	उतस्तुतासोमरुतो	५ ४ २७	उतस्यनहृद्रोविष्वर्षणिः	२ ७ १४	उतादःपुरुषेगवि	४ ८ २२
उतवासिसवितृकीणि	४ ४ २४	उतस्तुतेपरुण्या	४ ३ ९	उतस्यनउशिजामुर्विया	८ ४ २५	उताभयेपुरुहूतश्रवोमिः	३ २ १
उतयोमागुषेष्वा	१ २ १८	उतस्मतेवनस्पते	१ २ २६	उतस्यवाजीक्षिपणि	३ ७ १४	उतायतंसंगवेप्रातः	४ ४ १७
उतयोषणेद्विभ्येमही	५ २ २	उतस्मदुर्गुमीयसे	४ १ १	उतस्यवाजीसहुरि	३ ७ १२	उताभ्येपुरुहूतश्रवोमिः	३ २ १
उतवाउपरिवृणुषि	८ ७ ३०	उतस्मयंशिधुषया	४ १ १	उतस्यवाजीसहुरि	३ ७ १२	उताभ्येपुरुहूतश्रवोमिः	३ २ १
उतवाजिनपुरुनिषिष्वानं	७ ११	उतस्मराक्षिपरि	७ ३ २३	उतस्यानःसरस्वती	४ ८ ३१	उताभ्येपुरुहूतश्रवोमिः	३ २ १
उतवातपितासिनः	८ ८ ४४	उतस्मसहृद्युतस्य	८ ५ ६	उतस्यानःसरस्वती	५ ६ १९	उताभ्येपुरुहूतश्रवोमिः	३ २ १
उतवायस्यवाजिनः	१ ६ ११	उतस्मासुधहृत्पारि	३ ६ २५	उतस्यानोदिवा	६ १ २६	उताभ्येपुरुहूतश्रवोमिः	३ २ १
उतवायोनोमर्चया	२ ६ ३०	उतस्मासुप्रथमःसरिष्य	३ ७ १२	उतस्यावांमउमन्मक्षिका	१ ८ २१	उताभ्येपुरुहूतश्रवोमिः	३ २ १

कवसं.

॥ २३ ॥

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
उतोषातेपुरुष्याः	५ ३ १३	उत्तानायामबभरा	३ १ ३२	उत्पामंदंतुलोमाः	६ ४ ४४	उदस्यशोचिरस्थात्	५ २ २१
उतोनोंअस्यकस्यचित्	४ २ ९	उत्सिहृताबषयत	८ ८ ३०	उत्सुयौबृहदधीष्यमेत्	५ ५ ४	उदस्यशोचिरस्थात्	६ २ ९
उतोनोंअस्याउषसांजुषेत	२ १ २०	उत्सिहृन्नूनमेषां	४ ३ १९	उत्स्मृतातोबहतिवासो	८ ५ २०	उदातौजिहतेबृहत्	६ ७ २४
उतोन्वस्यजोषमां	६ ६ २८	उत्सिहृजोअसासह	६ ५ २८	उदगादयमादित्यः	१ ४ ८	उदानदककुहोदिबं	५ ८ १७
उतोन्वस्ययस्यदं	६ ५ १७	उत्सिहृमृणस्पते	१ ३ २०	उदमेतवतदुतात्	६ ३ ३०	उदावतात्वक्षसा	४ ६ ५
उतोन्वस्ययन्महत्	६ ५ १५	उत्सिहृसिस्वाहुतः	८ ६ ४	उदमेतिष्ठप्रत्यातनुष्व	३ ४ २३	उदितायोनिदितावेदिता	६ ७ १५
उतोपस्तिर्युच्यते	६ १ ८	उत्सेबृहंतोअर्षयः	६ ३ ३६	उदमेभारतधुमत्	४ ५ २९	उदिस्वस्यरिच्यते	५ ३ १९
उतोपितृभ्यांप्रविदानु	३ १ २	उत्सेवयश्चिदसतेरपसन्	२ १ ९	उदमेधुचयस्तव	६ ३ ३९	उदीरतामवरुत्	७ ६ १७
उतोसमग्रमिदुमिः	१ २ १०	उत्सेवयश्चिदसतेः	५ १ ५	उदपसदसौसूयः	२ ५ १५	उदीरतांसुनताउत्पुंरीः	२ १ ५
उतोसहज्जभणसं	७ १ ४१	उत्सेताममघवचुच	१ ७ १५	उदपसदरुणाभानवोवृथा	१ ६ २४	उदीरयकुवितमंकवीनां	४ २ १७
उतोहिवांदात्रासंति	३ ७ ११	उत्सेधुष्माभिहृतां	८ ७ ३०	उदमुतोवयो	८ २ १७	उदीरयथामरुतः	४ ३ १७
उतोहिवांपूर्व्यांअभिचिद	३ ३ २४	उत्सेधुष्मासईरते	७ १ ७	उदभाणीवस्तनयन्	४ ७ १८	उदीरयपितरांजारः	७ ६ १०
उतोहिवांरलुधेयानि	५ ४ २०	उत्सेधुष्मासोअस्थुः	७ १ १०	उदसौसूयौअगात्	८ ८ १७	उदीरयंतवायुभिः	५ ८ १८
उत्तराहसुत्तरः	८ ८ ३	उत्सेक्षामिपृथिवीं	७ ६ २८	उदसंभीत्सुमिधानाकं	२ ८ २५	उदीराधामृतायते	६ ५ १८
उत्तानपणैसुभने	८ ८ ३	उत्सुरस्तासूर्यः	२ ५ १५	उदस्यबाहूशिथिरा	५ ४ १२	उदीर्ध्वजीवोअसुर्नआगा	१ ८ ४
उत्तानायामजनयन्	२ ६ २	उत्सुषर्णयुवामहे	४ ८ २३	उदस्यधुष्मांज्ञानुः	५ ३ २५	उदीर्ध्वनार्यमिजीवलोकं	७ ६ २७

कोशः

॥ २३ ॥

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
उदीर्ध्वतःपतिवतीष्टे	८ ३ २४	उदुष्यदेवःसवितासुबायं	२ ८ २	उदुष्यध्वंसमनसः	८ ५ १८	उद्वेतिप्रसवीताजनानां	५ ५ ५
उदीर्ध्वतौविश्वावसो	८ ३ २४	उदुष्यदेवःसविता	५ १ १५	उद्यसहःसहस्रआजनिष्ट	४ १ २९	उद्वेतिसुभगांविश्वधक्षाः	५ ५ ५
उदुष्योतिरमृतंविश्वजन्यं	५ ५ २३	उदुष्यदेवःसवितादमूना	५ १ १५	उद्यदिद्रोमहतेदानवाय	४ १ ३३	उनत्तिभूमिपृथिवीं	४ ४ ३०
उदुतिष्ठसवितः	५ ४ ५	उदुष्यदेवःसविता	५ ४ ५	उद्यद्यमित्रमहः	१ ४ ८	उन्मदितामौनेयेन	८ ७ २४
उदुतिष्ठस्वध्वरः	६ २ ९	उदुष्यदेवःसवितासुप्रणीत	६ २ २३	उद्यद्भस्त्रविष्टपं	६ ५ ६	उन्मध्वकुर्मिर्वनतां	७ ३ १९
उदुत्तमंमुमुग्धिनः	१ २ १९	उदुष्यशरणेदिबः	६ २ २४	उद्ययमीतिसवितेवबाहू	१ ७ २	उन्मापीताअयंसत	८ ६ २६
उदुत्तमंवरुणपाशंमस्तत्	१ २ १५	उदुस्तोमासोअश्विनोरबुध	५ १ १९	उद्यस्यतेनबजातस्य	५ २ ३	उन्मामंदवृषभो	२ ७ १७
उदुत्यच्चभूर्मेहिमित्रयो	४ ८ ११	उदुत्तियाःसृजतेसूर्यःसचा	५ ६ १	उद्यमिवेत्तुष्णजो	५ ३ २२	उपक्रमस्वाभर	६ ५ ३८
उदुत्यदृशंतवपुः	५ ५ १०	उदुत्त्वानेभिरीरते	५ ८ २१	उद्वदंनमेरतंदसनाभिः	१ ८ १९	उपक्षत्रंवीतहंति	१ ३ २१
उदुत्येअरुणस्यवः	५ ८ १९	उदुअयांउपवक्तेव	५ १ १५	उद्वज्जमिःशम्याहंत्वापो	३ २ १४	उपक्षरतिसिंधोमयोभुवः	१ १ १०
उदुत्येधुमत्तमाः	५ ७ २७	उदुषुणोवसोमहे	६ ५ ९	उद्वत्स्वस्माअकृणोतना	२ ३ ६	उपक्षेतारस्वसुप्रणीते	२ ८ १६
उदुत्येसुनवोगिरः	१ ३ १३	उद्वआजदं गिरोभ्यः	६ १ १५	उद्वयंतमसुस्परि	१ ४ ८	उपछायामिवधृणं	४ ५ २८
उदुत्यंजातवेदसं	१ ४ ७	उद्वतेवशकुनेसामगायसि	८ १२	उद्वचक्षुर्ध्वरुणसुप्रतीकं	५ ५ ३	उपतेगाइवाकरं	८ ७ १४
उदुग्रह्माण्यैरत	५ ३ ७	उद्वेदभिश्चितामघं	६ ६ २१	उद्वपृक्षासोमधुमंत	३ ७ २१	उपतेधांसहमाना	८ ८ ३
उदुश्रियउपसोरोचमाना	५ १ ५	उद्वर्षयमघवचायुधानि	८ ५ २३	उद्वपृक्षासोमधुमंतो	५ ५ १	उपतेस्तोमान्पशुपाइवाकरं	८ ८ ६
उदुष्टतःसमिधायहोअघौ	२ ८ २५	उद्वोहृदमपिबजहृषाणः	८ ५ २०	उद्वहृक्षःसहमूलमिदं	३ २ ४	उपत्तमन्यावनस्पते	२ ५ ९

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
उपत्यावहीगमतोविशः	५ ५ २०	उपनोवाजाअध्वर	३ ७ ९	उपमाध्यावाःस्वनयेन	२ १ ११	उपस्रक्पुष्पस्तः	६ ५ १६
उपत्रितस्यपावोः	७ ५ ४	उपनोवाजिनीवसु	६ २ ६	उपमाध्यावाःस्वनयेन	६ ५ ३	उपहृताःपितरःसोम्यासः	७ ६ १७
उपत्याकर्मैतवै	६ २ १	उपनोहरिभिःसुतं	६ ६ २७	उपयमेतियुवतिः	५ १ २४	उपह्वयेसुवृषाधेनुमेतां	२ ३ १९
उपत्यामेदिबेदेवे	१ १ २	उपप्रजिन्ववृषाती	१ ५ १५	उपयोनमोनमंति	३ ६ ५	उपह्वयेसुहवंमारुतं	७ ८ १०
उपत्याजामयोगिरः	६ ७ ११	उपप्रयंतोअध्वरं	१ ५ २१	उपवपुषेनमसाजिगीषा	२ ५ ४	उपहुरेगिरीणां	५ ८ १४
उपत्याजुहोऽमम	६ ३ ३६	उपप्रागाच्छसनंवाज्यवां	२ ३ १३	उपवपुषेबंधंभिःशुषेः	४ २ १४	उपहुरेपुयदधिध्वं	१ ६ १३
उपत्याग्वसंशं	४ ५ २८	उपप्रागात्परमंयस्तुध्वं	२ ३ १३	उपशिक्षापतस्तुध्वः	६ ८ ९	उपाजिरापुरुहृतायससिः	३ २ १७
उपत्यासातयेनरो	५ २ १९	उपप्रागात्सुमन्मैधायि	२ ३ ८	उपश्लासयपृथिवीं	४ ७ ३५	उपायातंदाशुषेमत्यांय	५ ५ १८
उपनःपितृवाचं	२ ५ ६	उपप्रियंपनिमंतं	७ २ १८	उपसर्वायमीहृषः	५ २ १८	उपावसजुत्मन्या	८ ६ ९
उपनःसबनागहि	१ १ ७	उपप्रेतंकुशिकाश्रेतयध्वं	३ ३ २१	उपसर्पमातरंभूमिं	७ ६ २७	उपास्मेगायतानरः	६ ७ ३६
उपनःसुतमागतं	४ ४ ९	उपप्लवदमंरुकी	५ ७ ४	उपस्तुतिरौच्यधुक्लये	२ ३ १	उपेदुहंघनदामप्रतीतं	१ ३ १
उपनःसुतमागहि	१ १ ३०	उपप्लवदमंरुकी	५ ७ ३२	उपस्तुतिंमंसुदधतिष	२ ५ १२	उपेदुहंघनदामप्रतीतं	२ ७ २२
उपनःसुतमागहि	३ ३ ५	उपप्लवदमंरुकी	८ ५ २५	उपस्तुतिप्रधमंरुध्वं	४ २ १८	उपेदुहंघनदामप्रतीतं	४ ६ २५
उपनःसुतमागहि	४ ८ १५	उपप्लवदमंरुकी	६ ४ २२	उपस्तुतिप्रधमंरुध्वं	६ ५ १८	उपांअदंशिगुण्युक्वोन	२ १ ७
उपनोदेवाअवसागमंतु	१ ७ २५	उपप्लवदमंरुकी	८ ७ १४	उपस्तुतिप्रधमंरुध्वं	३ ३ १२	उपांअदंशिगुण्युक्वोन	३ २ १७
उपनोयातमश्विना	६ २ २७	उपप्लवदमंरुकी	८ ६ २६	उपस्तुतिप्रधमंरुध्वं	२ १४	उपांअदंशिगुण्युक्वोन	२ १ ११

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
उपांमतिःपृथ्वी	७ २ २१	उपांमतिःपृथ्वी	७ २ १७	उरुनृम्यउरुगर्भं	६ ५ ३	उरौदेवाअनिबाधेत्याम	४ २ १९
उपांमतिःपृथ्वी	१ ३ १९	उपांमतिःपृथ्वी	८ २ ९	उरुनृम्यउरुगर्भं	४ ७ ३१	उरौदेवाअनिबाधेत्याम	४ २ २२
उपांमतिःपृथ्वी	५ ५ २४	उपांमतिःपृथ्वी	२ ५ ३	उरुनृम्यउरुगर्भं	५ ६ २४	उरौदेवाअनिबाधेत्याम	२ ८ १५
उपांमतिःपृथ्वी	७ १ २०	उपांमतिःपृथ्वी	६ ६ ९	उरुनृम्यउरुगर्भं	१ २ १४	उरौदेवाअनिबाधेत्याम	२ ८ २७
उपांमतिःपृथ्वी	१ ६ ३	उपांमतिःपृथ्वी	२ ७ ८	उरुनृम्यउरुगर्भं	७ ३ २६	उरौदेवाअनिबाधेत्याम	२ ५ ३
उपांमतिःपृथ्वी	५ ६ १५	उपांमतिःपृथ्वी	५ ३ १	उरुनृम्यउरुगर्भं	६ ५ ३	उरौदेवाअनिबाधेत्याम	२ ५ ३
उपांमतिःपृथ्वी	६ २ १७	उपांमतिःपृथ्वी	७ ३ ६	उरुनृम्यउरुगर्भं	१ ७ २	उरौदेवाअनिबाधेत्याम	५ ७ ९
उपांमतिःपृथ्वी	२ ६ १	उपांमतिःपृथ्वी	८ ५ १९	उरुनृम्यउरुगर्भं	३ ७ १९	उरौदेवाअनिबाधेत्याम	५ ६ ९
उपांमतिःपृथ्वी	६ ४ ३६	उपांमतिःपृथ्वी	२ १ २२	उरुनृम्यउरुगर्भं	२ ३ ३	उरौदेवाअनिबाधेत्याम	१ ४ ३
उपांमतिःपृथ्वी	७ ३ १३	उपांमतिःपृथ्वी	१ ७ २	उरुनृम्यउरुगर्भं	५ ३ १६	उरौदेवाअनिबाधेत्याम	८ ४ २
उपांमतिःपृथ्वी	२ ५ २१	उपांमतिःपृथ्वी	५ ६ २०	उरुनृम्यउरुगर्भं	८ ७ १६	उरौदेवाअनिबाधेत्याम	५ ४ ३
उपांमतिःपृथ्वी	८ ६ १	उपांमतिःपृथ्वी	८ ७ २२	उरुनृम्यउरुगर्भं	३ ४ ११	उरौदेवाअनिबाधेत्याम	७ ६ २२
उपांमतिःपृथ्वी	५ १ १३	उपांमतिःपृथ्वी	३ ८ २३	उरुनृम्यउरुगर्भं	१ ६ २१	उरौदेवाअनिबाधेत्याम	५ ६ १३
उपांमतिःपृथ्वी	१ २ ८	उपांमतिःपृथ्वी	६ ८ २२	उरुनृम्यउरुगर्भं	६ ५ १२	उरौदेवाअनिबाधेत्याम	७ ६ ६
उपांमतिःपृथ्वी	६ ७ २५	उपांमतिःपृथ्वी	८ ४ ५	उरुनृम्यउरुगर्भं	७ ६ १६	उरौदेवाअनिबाधेत्याम	६ २ १२
उपांमतिःपृथ्वी	१ ३ ३५	उपांमतिःपृथ्वी	३ ३ १०	उरुनृम्यउरुगर्भं	४ २ ९	उरौदेवाअनिबाधेत्याम	५ ८ २३

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
उशानायस्सहस्रं	४ १ २४	उषोनजारोविभावोऽसः	१ ५ १३	ऊर्जादेवाँअवस्योजसात्वाँ	६ ३ १८	ऊर्ध्वाहितेदिवेदिवे	६ ३ ४४
उशानायस्सहस्रं	३ ६ ३	उषोनजारःपृथुपाजो	५ २ १३	ऊर्जोनपाजातवेदः	८ ७ २८	ऊर्ध्वाधीतिःप्रत्यस्यप्रयाम्	१ ८ २०
उशिकपावकोअरतिः	७ ८ २९	उषोभद्रेभिरागहि	१ ४ ६	ऊर्जोनपातमध्वरे	३ १ ३०	ऊर्ध्वोअग्निःसुमति	५ ४ ६
उशिकपावकोवसु	१ ४ २६	उषोमघोन्यावहुसुनते	३ ८ ६	ऊर्जोनपातमाहुवे	६ ३ ३८	ऊर्ध्वोअग्निःअधिनाके	७ ३ ११
उषःप्रतीचीभुवनानि	३ ४ ८	उषोयदमिसुमियेवकथं	१ ८ २	ऊर्जोनपातसहिनायम्	४ ८ १	ऊर्ध्वोअग्निःअधि	८ ७ ८
उषाभाहिभानुना	१ ४ ४	उषोयदधभानुना	१ ४ ५	ऊर्जोनपातसुभग	६ १ २९	ऊर्ध्वोअग्निःअधि	८ ७ ८
उषउषोहिवसोअग्रं	७ ६ ३	उषोयेतेप्रयामेभु	१ ४ ३	ऊर्जोनपातसहसावन्	८ ६ १९	ऊर्ध्वोअग्निःअधि	८ ७ ८
उषसःपूर्वाअध्वयत्	३ ३ २८	उषोवाजेनवाजिनिप्रचेताः	३ ४ ८	ऊर्जोनपातसहसावन्	८ ६ १९	ऊर्ध्वोअग्निःअधि	८ ७ ८
उषसानकेतवो	८ ३ १३	उषोवाजिनिप्रचेताः	३ ४ ८	ऊर्जोनपातसहसावन्	८ ६ १९	ऊर्ध्वोअग्निःअधि	८ ७ ८
उषसाधित्रमाभर	१ ६ २६	उषोवाजिनिप्रचेताः	३ ४ ८	ऊर्जोनपातसहसावन्	८ ६ १९	ऊर्ध्वोअग्निःअधि	८ ७ ८
उषसामय्यायशसंसुवीरं	१ ६ २५	उषोवाजिनिप्रचेताः	३ ४ ८	ऊर्जोनपातसहसावन्	८ ६ १९	ऊर्ध्वोअग्निःअधि	८ ७ ८
उषाअपस्वसुसामः	८ ८ ३०	उषोवाजिनिप्रचेताः	३ ४ ८	ऊर्जोनपातसहसावन्	८ ६ १९	ऊर्ध्वोअग्निःअधि	८ ७ ८
उषाउच्छन्तीसमिधाने	२ १ ७	उषोवाजिनिप्रचेताः	३ ४ ८	ऊर्जोनपातसहसावन्	८ ६ १९	ऊर्ध्वोअग्निःअधि	८ ७ ८
उषामानकावृहती	७ ७ ९	उषोवाजिनिप्रचेताः	३ ४ ८	ऊर्जोनपातसहसावन्	८ ६ १९	ऊर्ध्वोअग्निःअधि	८ ७ ८
उषाअयेहगोमति	१ ६ २६	उषोवाजिनिप्रचेताः	३ ४ ८	ऊर्जोनपातसहसावन्	८ ६ १९	ऊर्ध्वोअग्निःअधि	८ ७ ८
उषोद्व्यमत्याँविभाहि	३ ४ ८	उषोवाजिनिप्रचेताः	३ ४ ८	ऊर्जोनपातसहसावन्	८ ६ १९	ऊर्ध्वोअग्निःअधि	८ ७ ८

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
ऋचोअक्षरेपरमेष्ठ्योमन्	२ ३ २१	ऋतवद्वृत्तयुञ्ज	७ ५ २६	ऋतस्यबाकेशिनायोग्या	२ ८ २७	ऋतावायस्यरोदसी	३ १ १३
ऋजिप्यर्धमिद्रावतो	३ ३ १६	ऋतवोचैनमसा	३ ५ ३	ऋतस्यबोरध्यःपूतदक्षो	४ ८ १२	ऋतुर्जानेव्रीतस्या	२ ६ १०
ऋजीतेपरिषुऋधि	५ १ २१	ऋतशंसंतऋजुदीध्यानाः	८ २ १५	ऋतस्यहिधेनवावावशानः	५ ५ २०	ऋतेनऋतमपिहितं	४ ३ ३०
ऋजीत्येनीरुशती	८ ३ ७	ऋतज्येनक्षिप्रेण	२ ७ २	ऋतस्यहिप्रसितिधोः	८ ४ २३	ऋतेनऋतग्रहणधारयंत	४ १ ७
ऋजीपीश्वेनोददमानो	३ ६ १५	ऋतधीतयुवागत	४ ३ ५	ऋतस्यहिबर्तनयः	७ ५ ३३	ऋतेनऋतनियतमीळ	३ ४ २१
ऋजीपीवप्रीवृषम	४ २ ११	ऋतमृतेनसपंते	४ ४ ६	ऋतस्यहिशुरुषःसंति	३ ६ १०	ऋतेनदेवःसविताशमातपद	६ ६ ९
ऋजुनीतीनोवरुणः	१ ६ १७	ऋतस्यगोपानदभाय	७ २ ३०	ऋतस्यहिसदसो	८ ६ १०	ऋतेनदेवीरमृता	३ ४ २२
ऋजुःपंवस्यजिनस्य	७ ४ १९	ऋतस्यगोपावधि	४ ४ १	ऋताथिनीमाथिनी	७ ५ २२	ऋतेनमित्रावरुणा	१ १ ४
ऋजुरिच्छंसंवनवत्	२ ७ ५	ऋतस्यजिह्वापवतेमधु	७ २ ३३	ऋतावरीदिवोअकैरबोध्या	४ ८ ८	ऋतेनयावृतावृधा	१ २ ८
ऋजुमुधुण्यायने	६ २ २५	ऋतस्यतेतुर्वितंतः	७ २ ३०	ऋतावानऋतजाता	५ ५ १०	ऋतेनहिष्मावृषभश्चिदकः	३ ४ २१
ऋजुर्विद्रोतआदेदे	६ ५ ३	ऋतस्यदृढाधरुणानि	३ ६ १०	ऋतावानऋतजाता	५ ५ १०	ऋतेनाद्रिग्यसन्निभदंतः	३ ४ २२
ऋतंचसुचंभाभीक्षात्	८ ८ ४८	ऋतस्यदेवाअनुव्रता	१ ५ ९	ऋतावानानिषेदतुः	६ २ २२	ऋतेसविदतेयुधः	६ २ ३४
ऋतंचिकित्वऋतमित्	४ १ ४	ऋतस्यपथिवेधा	४ ७ १७	ऋतावानमहिषं	८ ७ २८	ऋतुदरेणसख्यासचेय	६ ४ १२
ऋतंदिवेतदवोचंयुधिष्ये	२ ५ ३	ऋतस्यमेषाऋतस्यधीतिः	१ ५ १२	ऋतावानंयुजियंविभ्रं	२ ८ १९	ऋधक्सावोमरुतो	५ ४ २७
ऋतंदेवायकृण्वते	२ ७ १२	ऋतस्यबुधउषसामिषण्यन्	४ ८ ८	ऋतावानंविचेतसं	३ ५ ६	ऋधक्सावोमरुतो	५ ४ २७
ऋतयंमानऋतमिद्रो	३ ६ १०	ऋतस्यरश्मिमन्युष्यमाना	१ ६ १	ऋतावानःप्रतिचक्ष्यावृता	७ २ २	ऋधक्सावोमरुतो	५ ४ २७

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
कृष्णलोसुवामवे	४ ५ १	कृष्णलोसुवामावां	८ ८ २४	एङ्वाहाहिरिभिः	६ ३ ११	एकस्मिन्मोर्गेभुरणा	५ ५ १३
कृष्णामलोमसनुवाम	८ ८ २	कृष्णामलोमसिक्कुर	७ ४ ९	एङ्वायाकुपनःपरावतः	२ १ १८	एकस्याचिन्मेविम्ब	२ ३ २५
कृष्णमिद्रमादुव	१ ७ ३२	कृष्णिस्तुम्बाविष्णुप्रशस्तः	५ ५ १०	एङ्वाहानुपति	७ ८ २६	एकस्यावलोरावतरणाय	१ ८ १२
कृष्णजनवर्तवे	६ ३ ४७	कृष्णिर्मःपुरपुता	७ ३ २२	एङ्गसानुतिरि	१ १ १५	एकचित्तरस्वतीनदीनां	५ ६ १९
कृष्णोवाजाः	५ ४ १५	कृष्णिर्पूर्वजाभसि	५ ८ १७	एङ्गस्यकुक्षार्पवते	७ ३ ५	एकोद्देवसुमतीसमीची	३ २ ३
कृष्णतोरविःप्रथम	३ ७ ७	कृष्णिनरावैसुःपांचजन्यं	८ ८ १३	एङ्गचमसंचतुरःकृणोतन	३ ३ ४	एकोद्देवनामसिमन्यवी	८ ३ १९
कृष्णमंतावृषावाजवता	६ ३ १६	कृष्णमंतावृषावाजवता	७ ५ २८	एङ्गचयोविनाति	५ २ २६	एतंतेलोमंनुविजात	३ ८ १५
कृष्णमुक्षुक्षोर्गि	३ ७ ९	कृष्णबोमरुतो	४ ३ २२	एङ्गनुत्वासरपतिपांचजन्यं	१ ३ ३	एतंत्वंहरितोदश	६ ८ २८
कृष्णमुक्षुक्षोर्गि	८ ४ २७	कृष्णस्वर्गमिद्रशरजातः	८ ८ ६	एङ्गविचक्रचमसंचतुर्वयं	३ ७ ७	एतंत्रितस्यबोषणः	६ ८ २८
कृष्णमुक्षुक्षोर्गि	५ ४ १५	कृष्णातेपादाप्रयजिगासि	८ ३ ३	एङ्गसमुद्रोपलुणः	७ ५ २३	एतंस्वजंतिमर्ज्यं	६ ८ ५
कृष्णमुक्षुक्षोर्गि	१ ७ ३१	एङ्गमुक्षुक्षोर्गि	६ २ १७	एङ्गसुपर्णःससंमुद्रं	८ ६ १६	एतंस्वजंतिमर्ज्यं	७ १ ३
कृष्णमुक्षुक्षोर्गि	६ ८ ११	एङ्गोपाधिर्बर्गि	६ ८ १९	एङ्गपात्रिर्बहुधासमिद्रः	६ ४ २९	एतंमेलोमंमूर्ध्वं	४ ३ २९
कृष्णमुक्षुक्षोर्गि	१ ७ ३२	एङ्गोपाधिर्बर्गि	७ ८ ९	एङ्गपात्रिर्बहुधासमिद्रः	८ ६ २३	एतंमेलोमंनानसुखं	८ ४ २८
कृष्णमुक्षुक्षोर्गि	३ ७ ३	एङ्गनोगधिप्रियः	६ ७ १	एङ्गयामतिर्वापिबत्	६ ५ २९	एतंवांलोममभिनौ	७ ८ १८
कृष्णमुक्षुक्षोर्गि	२ ८ २५	एङ्गपाहिपीतये	६ ३ ९	एङ्गराजस्यबुवनस्वराज	६ ३ १९	एतंशर्धामयस्यसुरः	२ १ ३
कृष्णमुक्षुक्षोर्गि	५ ७ ३१	एङ्गपाहिमत्स्य	५ ७ १४	एङ्गस्वदुरन्ध्रस्याविशुक्ता	२ ३ १०	एतंशंसमिद्रास्मयुद्धं	८ ४ २८

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
एतत्तुल्येअवीदशान्	६ ८ ११	एताअर्धत्यललाअर्धती	३ ५ २६	एतानोअग्नेसौभगा	५ २ ४	एतेअसुप्रमाशवः	७ १ ३०
एतत्तुल्येपतयतिश्चयातवः	५ ७ ८	एताउत्याउचसःकेतुमंक्त	६ २४	एतानोअग्नेसौभगा	५ २ ६	एतेअसुप्रमिदधः	७ १ २४
एतत्तुल्येप्रत्यदश्नन्	२ ५ १४	एताउत्याःप्रत्यदश्नन्पुरस्ता	५ ५ २५	एतान्यग्नेनवृत्तिर्नव	८ ५ १३	एतेतद्वज्रतवः	१ ६ २
एतत्तुल्येवोविषिकेतदेपां	२ २ २२	एताचिकित्वोभूमानिपा	१ ५ १४	एतान्यग्नेनवृत्तिसुहृत्	८ ५ १३	एतेत्येभानवोदशताया	५ ५ २२
एतत्तुल्येद्रुवीयं	६ ४ २४	एताव्योहानितेकृता	६ ५ ३०	एतायामोपगण्यतद्वज्रं	१ ३ १	एतेत्येवृथगप्रयः	६ ३ २९
एतत्तुल्येद्रुवृष्णउचयं	१ ७ ११	एतातेअग्नेउचयानिवेधः	१ ५ २०	एतावतक्षिदेपां	५ ८ २०	एतेष्टग्नेभिर्विश्वं	५ २ १०
एतत्तुल्येद्रुवृष्णउचयं	४ ६ २३	एतातेअग्नेउचयानिवेधः	३ ४ १९	एतावतस्तद्वज्रं	६ ४ १५	एतेधामान्यायां	७ १ ३२
एतत्तुल्येद्रुवृष्णउचयं	१ ६ १४	एतातेअग्नेजनिमासनामि	८ १६	एतावतस्तेवसो	६ ४ १७	एतेधार्वातीदिवः	६ ८ ११
एतदस्याअनःशये	३ ६ २१	एतात्यातेभुत्यानि	८ ७ २६	एतावतस्तेवसो	५ ८ ६	एतेनरःस्वपसो	८ ३ ९
एतदेद्रुवृष्णउचयं	३ ६ २०	एताधिर्बहुणवामासस्वायः	२ २७	एतावतस्तेवसो	४ ४ २२	एतेनाग्नेभ्योवावृधस्व	१ २ ३५
एतद्वज्रंजतिरर्मापिष्टुष्टाः	३ २ १३	एतानिबीरीनिष्ठा	५ ४ २३	एतावतस्तेवसो	८ ४ १७	एतेपूताविपश्चितः	६ ८ १२
एतमुत्स्यंद्रुक्षिपः	६ ८ ५	एतानिभद्राकलशक्रियाम	७ ३०	एताविष्वाचकुर्वाहं	४ १ २५	एतेपूताविपश्चितः	७ ५ ३
एतमुत्स्यंद्रुक्षिपः	७ १ १९	एतानिबामभिनवावर्धना	२ ८ ५	एताविष्वाविदुषेतुभ्यं	३ ४ २२	एतेपूतानिरोदसोः	६ ८ १२
एतमुत्स्यंद्रुक्षिपः	७ ५ १९	एतानिबामभिनवावर्धना	१ ८ १७	एताविष्वावर्धना	८ १ ९	एतेमृष्टाअमर्त्याः	६ ८ १२
एताअग्नेभ्योवावृधस्व	६ ६ १६	एतानिबामभिनवावर्धना	१ ८ १४	एताविष्वावर्धना	२ ७ १४	एतेवदंतिशतवत्	८ ४ २९
एताअर्धतिद्रुवात्	३ ८ १०	एतानिसोमपवमानः	७ ३ ३	एतिप्रहोतामृतमस्य	२ २ १३	एतेवदंतिशतवत्	८ ४ २९

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
एतेवाताह्वोरवः	६ ८ १२	एदमस्तोअभिना	४ १ २०	एवाअभिभुज्यमुः	३ ८ २३	एवातेवयमिद्रमुजतीनां	८ ४ १६
एतेविशानिबार्या	६ ८ ११	एदुमध्वोमदितरं	६ २ १८	एवाअभिभस्यवः	४ १ १८	एवातेहारिबोजनासुवृक्तिः	४ २९
एतेशमीभिःसुसमी	७ ७ २१	एनांगूषेणवयमिद्रवंतः	१ ७ २३	एवाकुविस्तुवीरवौकृतज्ञा	८ २ ८	एवात्वामिद्रवमिद्रत्र	३ ६ १
एतेसोमाअतिवाराणि	७ ३ २४	एनामदानोजहिशूर	४ ७ १९	एवाभिंसहस्यं	५ ४ ९	एवादेवदेवताते	७ ४ १६
एतेसोमाअभिगव्या	७ ३ २२	एनावयपयसापिम्बमानाः	३ २ १२	एवाभिर्गोतमेभिर्कृतावा	१ ५ २५	एवादुवाइद्रोविष्टे	८ १ ८
एतेसोमाअभिप्रियं	६ ७ ३०	एनाविशान्यर्यभा	७ १ २०	एवाभिर्मतेःसह	८ ६ १९	एवानइद्रवार्यस्य	५ ३ ८
एतेसोमाअसृक्षत	७ १ २८	एनावोअभिन्नमसा	५ २ २१	एवाचत्वंसरमभा	८ ६ ६	एवानइद्रवार्यस्य	५ ३ ९
एतेसोमाःपवमानासः	७ २ २२	एमिर्द्युभिःसुमनाएभिः	१ ४ १५	एवाजज्ञानसहसे	४ ७ १०	एवानइद्रोजभि	७ ४ १५
एतेसोमासआभवः	६ ८ १२	एभिर्नइद्राहभिः	५ ३ १२	एवातइद्रोसुम्भ	७ ३ ४	एवानइद्रोतिभिर्ब	४ २ २
एतेसोमासइदवः	७ १ ३	एभिर्नभिर्निद्रत्वायुभिः	३ ५ २०	एवातइद्रोचयमहे	२ ६ २४	एवानइद्रोमधवाविरुषी	३ ५ २४
एतेसोमानानृतम	५ २ ३०	एभिर्नोजकैर्भवानो	३ ५ १०	एवातदिद्रुदुना	८ ८ २	एवानपातोममतस्य	४ ८ १०
एतोन्व १ दसुध्यो ३ भवाम ४	२ २ २६	एभिर्भक्तुमनाअमे	३ ४ २२	एवातमाहुतशृण्वः	५ ३ १०	एवानूनमुपस्तुहि	६ २ १९
एतोन्विद्रस्तवाम	६ २ १८	एमाअमम्रेवतीः	७ ७ २६	एवाताविश्वचक्रवासं	४ ६ ३	एवानृभिर्निद्रःसुअवस्था	२ ४ २१
एतोन्विद्रस्तवामेशा	६ ५ ३७	एमाशुमाशवैभर	१ १ ८	एवातेअमेविमदो	७ ७ ३	एवानोअमेअमृतपु	२ ५ २१
एतोन्विद्रस्तवामशुद्धं	६ ६ ३१	एमेनंमृतेतन	४ ७ १३	एवातेअमेसुमतिचक्रानः	४ १ २१	एवानोअमेविश्व	५ ४ १०
एतोमिगावौभरस्य	७ ७ १८	एमेनंसृजतासुते	१ १ १७	एवातेगुत्समदाःशूर	२ ६ २४	एवानोअमेसुमिधावृधानः	१ ७ २

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
एवानोअमेसुमिधावृधाना	१ ७ ४	एवाश्रुतायमहेक्षयाय	७ ५ २०	एवाश्रुत्यकाभ्या	१ १ १६	एवइद्रायवायवे	६ ८ १७
एवानःसोमपरिषिच्य	७ २ २०	एवाराजैवकृतमान्	७ ३ २६	एवाश्रुत्यसुनृता	१ १ १६	एवउस्यपुरुषतः	६ ७ २१
एवानःसोमपरिषिच्य	७ ४ १८	एवारातिस्तुवीमघ	६ ६ २०	एवेंद्राभिभ्यापितुवक्षवीय	६ ३ ३५	एवउस्यवृपारथः	६ ८ २८
एवानःरूपधःसमजा	४ ६ २०	एवारवृषभासुते	६ ३ ४९	एवेंद्राभिभ्यामहा	४ ४ ३२	एवएतानिचकार	५ ७ २३
एवापतिद्रोणसाचं	७ ८ २६	एवावदस्वरुणंभूतं	६ ३ २८	एवेंद्राभीपिवासासुतस्य	१ ७ २७	एवकृबिर्भिष्टुतः	६ ८ १७
एवापवस्वमदिरः	७ ४ १३	एवावसिष्टइद्रं	५ ३ १०	एवेदिद्रायवृषभाय	३ ५ २०	एवक्षेतिरथवीतिः	४ ३ २९
एवापाहिमलया	४ ६ १	एवावस्वइद्रःसत्यः	३ ६ ६	एवेदिद्रवृषणं	५ ३ ७	एवगग्युरचिकदत्	६ ८ १७
एवापित्रेविश्वदेवाय	३ ७ २७	एवावामहूतयै	६ ३ २१	एवेदिद्रःसुतेअस्तावि	४ ६ १६	एवमावेवजरितातइद्र	४ २ ७
एवापुनानइद्रयुः	६ ७ २७	एवावामहूतयै	६ ३ २८	एवेदिद्रःसुहव	४ ७ १	एवच्छागःपुरोअक्षेन	२ ४ ७
एवापुनानोअपस्वः	७ ४ १	एवास्यमघवानायुवं	३ ६ १७	एवेदेतेप्रतिभारोचमाना	२ ३ २६	एवतुष्टोअभिष्टुतः	७ २ १७
एवाप्रुतेःसुनुरवीवृधद्रः	८ २ ५	एवाहितेविभृतयः	१ १ १६	एवेदेवतुविकूर्मिः	५ ७ २३	एवतेदिवनेता	४ ३ ४
एवाप्रुतेःसुनुरवीवृधद्रः	८ २ ८	एवाहिशिस्वनसमुदे	२ ४ १४	एवेदेवापुरुषमादृशकं	२ १ ८	एवदिवंविधावति	६ ७ २१
एवाबभ्रवृषभ	२ ७ १८	एवाहिवाश्रुतथायातय	४ १ ३३	एवेधूनयुवतयोनमंत	७ ७ २५	एवदिवंब्यासरत्	६ ७ २१
एवामहस्तुविज्ञातः	२ ५ १३	एवाहिमांतवसंजुः	७ ७ २१	एवेनस्यःपर्येतिपार्थिव	२ १ १४	एवदेव.शुभायते	६ ८ १८
एवामहान्वहृदिवः	८ ७ २	एवाहिमांतवसंवर्ययति	७ ७ २०	एवेधूनसिधुमेभिः	५ ३ २२	एवदेवोअमर्त्यः	६ ७ २०
एवामहोअसुर	८ ५ १५	एवाहसिवीर्युः	६ ६ २०	एवेवापागपरेसंतु	७ ८ २७	एवदेवोरथर्यति	६ ७ २०

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
एषदेवोर्वेपुमुभिः	६ ७ २०	एषवःस्तोमोमरुतद्वयंगीः	२ ४ ५	एषसुर्वैमरोचयत्	६ ८ १८	एषस्वमानुरुदिवर्ति	३ ७ २१
एषदेवोविपाकृतः	६ ७ २०	एषवःस्तोमोमरुतः	२ ४ ७	एषसुर्वैगहासते	६ ८ १७	एषस्वमघोरसः	६ ८ २८
एषद्वत्सोवृषभो	४ ७ १३	एषवःस्तोमोमरुतोमस्ता	२ ४ ११	एषसोमोअधित्वधि	७ २ १२	एषस्वमानुषीष्वा	६ ८ २८
एषधियायात्यग्न्या	६ ८ ५	एषवसुंमिपिदुना	६ ८ ५	एषःस्तोमोहृत्तुभ्यमखे	२ ४ १५	एषस्वमित्रावरुणानुचक्षाः	५ ५ १
एषनुभिर्विनीयते	६ ८ १७	एषवादेवावश्विना	३ ५ १६	एषःस्तोमोअधिकदत्	५ ३ २	एषस्ववापुर्वगत्येवमख्ये	५ ५ १३
एषपुत्रिअक्षरत्	६ ८ १८	एषवास्तोमोअश्विना	२ ५ १	एषःस्तोमोमहृत्तुमार्थ	५ ३ ८	एषस्वसोमोमतिभिः	७ ४ ८
एषपुनानोमधुर्मा	७ ५ २३	एषवाजीहितोवृभिः	६ ८ १८	एषःस्तोमोवरुणमित्रतुभ्यं	५ ५ ६	एषस्वसोमःपवते	७ ३ ९
एषपुरुषिधायते	६ ८ ५	एषविमैरभिदुतः	६ ७ २१	एषःस्तोमोवरुणमित्रतुभ्यं	५ ५ ७	एषहितोविनीयते	६ ८ ५
एषप्रकोशोमधुमान्	७ ३ २	एषविश्ववित्यवते	७ ४ २२	एषःस्तोमोमारुतंक्षधोअच्छ	२ १९	एषागोभिररुणेभिः	४ ४ २३
एषप्रमेनजन्मना	६ ७ २१	एषविश्वानिवायी	६ ७ २०	एषस्यकारुर्जैरतेसुकैः	५ ५ १५	एषाजनेदर्शताबोधयंती	४ ४ २३
एषप्रमेनमम्मना	६ ८ ३२	एषवृषावृषमतः	७ १ २६	एषस्यतेतन्मोनुष्ठा	२ ७ २५	एषादिवोदुहितामस्यदर्शि	१ ८ २
एषप्रमेनवयसा	७ ४ २०	एषवृषाकनिकदत्	६ ८ १८	एषस्यतेपवते	७ ४ २०	एषादिवोदुहितामस्यदर्शि	२ १ ७
एषप्रपूर्ववरुतस्यवश्विभः	१ ४ २१	एषशुभ्यस्तिष्यदत्	६ ८ १७	एषस्यतेमधुमोहृत्	७ ३ २२	एषानेव्रीराधंसःसुनूताना	५ ५ २३
एषरुमिभिरीयते	६ ८ ५	एषशुभ्यवाम्यः	६ ८ १८	एषस्यधारवासुतः	७ ५ १७	एषप्रतीचीदुहिता	४ ४ २३
एषवःस्तोमोमरुतद्वयंगीः	२ ३ २६	एषशृंगाभिदोवृषव	६ ८ ५	एषस्यपरिधिष्यते	७ १ २६	एषायवौपरमादुस्तः	७ ३ २३
एषवःस्तोमोमरुतद्वयंगीः	२ ४ ३	एषसुवानःपरितोमः	७ ३ २३	एषस्यपीतवैसुतः	६ ८ २८	एषायुकपरावतः	१ ४ ४

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
एषाव्यंभीभवति	४ ४ २३	एषुषुमवाणितेभे	४ ५ २४	ओत्येनरुद्रमृतयंगुः	१ ७ १८	ओच्छत्सारात्रीपरितकभ्या	१ २८
एषाशुभ्रानतन्मोविदा	४ ४ २३	एषेछामत्वाबहुधाजातवेद	१ १०	ओमानमापोमानुषी	४ ८ ९	ओर्वभृगुवच्छि	६ ७ ९
एषास्यानव्युमायुर्वधाना	५ ५ २७	एताग्रयंयुतस्सुषुषः	४ ३ ११	ओमासश्रवणीष्टतो	१ १ ६	कंकतानकंकतो	२ ५ १४
एषास्यानोदुहिता	५ १ ७	एतुपूषारुधिभंगः	६ २ ४०	ओर्वभ्राभमत्या	८ ७ १४	कंतदानाअसक्षत	६ ४ ४५
एषास्यायुजानापराकात्	५ ५ २२	ऐभिरेम्रेदुवोनिरः	१ १ २६	ओश्रुष्टिर्विदुष्या	५ ४ ७	कनंश्रिभ्रमिषण्यसिचिकि	८ ५ १४
एषास्यावोमरुतनुभ्रं	१ ६ १४	ऐभिरेम्रेसुर्यथाहवाङ्	२ ८ २७	ओषधयःसंवदन्ते	८ ५ ११	कंयथःकंहगरुथः	४ ४ १४
एषोउषाअपूर्या	१ ३ ३३	ऐभिर्देदुहृण्यपौस्यानि	८ १ १७	ओषधीःप्रतिमोदध्वं	८ ५ ८	कुमारमजनयत्	८ ७ २३
एहगममृषयःसोम	८ ६ ६	ऐषुचाकन्धिपुरुहूत	८ ८ ५	ओषधीरितिमातरः	८ ५ ८	कःस्विदृक्षोनिष्ठितो	२ ४ २८
एहदेवामयोभुवा	१ ६ २७	ऐषुचेतदृषण्वती	६ ५ ४	ओषमितृथिवीमहं	८ ६ २७	कडमंदुशमिमं	३ ६ १२
एहवांपुषितस्संवः	५ ८ ७	ऐषुधावापृथिवीयातं	८ ४ २७	ओषुधिराधसो	५ ४ २९	कडमंवांनिण्यमाचिकेत	१ ७ १
एहहरीमृगयुजा	५ ७ २२	ऐषुधावीरवयसः	४ ४ २२	ओषुप्रयाहिवाजैभिः	५ ७ २०	कडवेदसुतेसचा	६ ३ ६
एहिमहिक्षयोदिधि	६ ४ ४४	ओकिवांसासुतेसचा	४ ८ २५	ओषुदृष्टःप्रयज्यन्	५ ८ २४	कड्व्यक्तानरःसनीळाः	५ ४ २३
एहिमनुद्वयुः	८ १ १०	ओचित्सखायसख्याववृ	७ ६ ६	ओषुस्वसारःकारवैश्रणोत	२ १३	कड्वेततुज्यतेकोवि	१ ६ ८
एहिवांविमुषोन	४ ८ २१	ओजस्तदस्यतिविवे	५ ८ ९	ओषूणांअग्नेश्वणुहित्वं	२ २ ४	कड्वस्तवृत्कःपृणात्कोयजाते	७ ३२
एहिसोमांअमिस्वर	१ १ १९	ओजिष्ठतेमप्यतो	३ १ २१	ओष्टाविश्वमध्वास्त्रेवदंता	८ ५ ८	कडनुतेमहिमनःसमस्या	८ १ १५
एहमहहोतानिपीदा	१ ५ २४	ओत्यमहभारथं	६ २ ५	ओसुदुतद्वयाहि	२ ४ २०	कडश्रवकतमोयज्ञियानां	७ १९

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
ककुद्वैवृषभोयुक्तासीत्	५ २०	कथानुनवाविमनाउपलब्ध	६ १	कदाभुवन्नथक्षयाणि	४ ७	कद्वैततत्त्वधर्षसि	१ ७ २१
ककुद्वैवृषभोयुक्तासीत्	६ ३	कथामहामहृषकस्यहोतुः	६ १	कवामर्तमराधसं	१ ६	कद्वैततत्त्वधर्षसि	६ ६ २९
ककुद्वैवृषभोयुक्तासीत्	७ २	कथामहेपुष्टिभरावपुष्णे	३ ४	कदावसोस्तोत्रंहर्यतः	८ ५	कनिकदज्जनुषंमृगुवाणः	२ ८ ११
कण्वाह्वभृगवःसूर्याह्व	५ ७	कथामहेरुद्रियायमवाम	४ २	कदावातोऽयोविधत्	५ ८	कनिकदत्कलशोगोभिरज्य	३ १०
कण्वाह्वभृगवःसूर्याह्व	५ ८	कथाराधामसत्तायः	१ ३	कदासूनुःपितरंजातहृष्टा	५ ३	कनिकददनुपन्यामुतस्य	७ ४ १७
कण्वाह्वभृगवःसूर्याह्व	५ ८	कथाशार्धायमरुतामृताय	३ ४	कदिस्थानःपात्रंदेवयतां	१ ८	कनिकतिहरिरासुज्यमानः	७ ४ ५
कण्वैमिषेणवाधुषत्	६ ३	कथाशृणोतिहृषमानमि	३ ६	कदुयुष्माभिद्रुत्वावतोनु	७ ७	कनीनकेवविद्वधे	३ ६ ३०
कतरापूर्वाकतरापरायोः	२ ५	कथासबाधःशशमानो	३ ६	कदुप्रियायुधाक्षेमनामहे	४ ३	कन्योभतसीनां	५ ७ २७
कत्यमयःकतिसूर्यासः	८ ४	कथाहृतदृष्ट्यायत्वममे	३ ४	कदुमेष्टाविचारंयीणां	२ ४	कन्याह्ववहतुमेतवाड	३ ८ ११
कथाकदुत्याउचसोयुष्टौ	३ ६	कथोनुतेपरिचराणि	४ १	कदुस्तुवतःकृतयंतदेव	५ ७	कन्याऽवारवायसी	६ ६ १४
कथाकविस्तुवीरवान्	८ २	कदविचंतसूरयः	६ ६	कदुम्भेऽस्याकृतं	६ ४	कन्यैवतन्वाऽशाशदाना	२ १ ५
कथातएतदुहमाधिकेतं	७ ७	कदाक्षत्रभियनरमा	१ २	कदुमहीरुष्टाभस्य	६ ४	कपुष्परःकपुथमुहपातन	८ ५ १९
कथातैभ्रेशुचयैतजायोः	२ २	कदागच्छायमस्तः	५ ८	कदुनूनकधप्रियः	१ ३	कमुष्विदस्यसेनया	६ ५ २५
कथादाशेमनमसासुदान्	४ २	कदाचनस्तरीरसि	६ ४	कदुनूनकधप्रियः	५ ८	कमेतंत्वयुवतेकुमारं	३ ८ १४
कथादाशेमाभवे	१ ५	कदाचनमयुच्छस्यु	६ ४	कदिण्यासुवृषसानोभ्रेश	४ २	कयातच्छृण्वेशस्याशविष्ट	३ ६ ४
कथादेवानांकतमस्ययाम	८ २	कदातहृदमिषेणः	६ १	कद्रुद्रायमचेतसे	१ ३	कयातेभ्रेशत्रिः	६ ६ ५

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
कयात्वनकुत्या	६ ६	कविर्नुचक्षाभिमिषामचष्ट	३ ३	कत्यवृषासुतेसर्वा	६ ६	किनांअस्त्रविणंकदुरसं	३ ५ ३
कयानक्षत्रआभुवदती	३ ६	कविर्वधस्यापयैविमाहिनं	७ ३	कत्यस्त्रिस्सवनंवृषा	६ ४	किनांभ्रातरगस्यं	२ ४ १०
कयानोभ्रमकृतयष्टतेन	४ १	कवीनामिश्रावरुणा	१ १	कातउपतिर्मनसः	१ ५	किभ्रातामृषदनाथभवा	७ ६ ८
कयानोभ्रमविषसःसुवृकि	२ १	कश्छंदसांयोगमावेदधीर	८ ६	कातअस्त्यरंकृतिःसूक्तैः	५ ३	किमयस्त्रिचमसापजास	३ ७ ५
कयाशुभासवयसः	२ ३	कस्तउषःकधप्रिये	१ २	कामयादावयुनाकद्वामं	३ ५	किसकृषकृणवचमहसं	३ ५ २५
करंभओषधेभव	२ ५	कस्तमिद्रुत्वावसुं	५ ३	कामस्तदमेसमवतंताधि	८ ७	किमुबाहोस्वंगरे	८ ४ २
कर्णगुह्यामघवाशौरदेव्यः	६ ५	कस्तंजामिर्जनानां	१ ५	कायमानोवनात्वं	३ १	किस्विदासीदधिष्ठानं	८ ३ १६
कहिंस्त्रिस्तदिंद्रयचुभिर्दून्	४ ७	कस्तेमदहृदरय्योभूत्	७ ७	काराधुदोत्राश्विनावां	१ ८	किस्विदूनंकउसवृक्षआस	८ ३ १६
कहिंस्त्रिस्तदिंद्रयजरीत्रे	४ ७	कस्तेमातरंविधवामचक्रत्	३ ५	कारुहंततोभिषक्	७ ५	किस्विदूनंकउसवृक्षआस	७ ७ २८
कहिंस्त्रिस्तातहृदचेत्यासः	८ ४	कस्त्वासत्योमदानां	३ ६	कावाभुदुपमातिःकयानः	३ ७	किस्विदोराजाजगृहेकद	७ ६ ११
कविकेतुंधासिभानुमद्रे	५ २	कस्तंअधसुजातय	४ ३	काव्येमिरदाभ्या	५ ५	कितवासोयद्विरिपुनेदी	४ ४ ३१
कविचंजंतिमज्यं	७ १	कस्यनूनंकतमस्यामृतानां	१ २	कासींअमाप्रतिमाकिनि	८ ७	किमंगत्वाभ्रह्मणःसोमगो	४ ८ १४
कविवाशासुःकुवयोदुष्ठा	३ ४	कस्यनूनंपरीणसः	६ ६	कासुष्टुतिःशवसःसूनुं	३ ६	किमंगत्वाभ्रमघवभोजमा	७ ८ २२
कविःकवितादिभिरूपमा	८ ७	कस्यमह्याणिजुषुयुवां	२ ३	कितंकृण्वंतीकीकटेषु	३ ३	किमंगरंध्रचोदनः	६ ५ ३५
कविमभ्रियुपसुष्टि	१ १	कविर्ननिण्यंविद्वानि	३ ५	किदेवेषुत्यजएनश्चक्यं	८ १	किमत्रदत्ताकृणुधः	२ ४ २७
कविमिषमचेतसं	६ ६	करंभओषधेभव	२ ५	किनहृदविषांससि	२ ४	किमन्येपयांसते	५ ८ २६

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
किमयंत्वावृषाकपिः	८ ४ १	कीरिद्रिद्रिस्वामबसेजुहा ५	३ ४ १	कुविद्रुपयंतीम्बः	६ ८ ९	कुतेचिदग्रमरुतोरणत	५ ४ २७
किमयमदेकिमवस्यपीता	४ ६ २३	कुतस्त्वमिन्द्रमाहिनः	२ ३ २४	कुविद्रोअमिद्रुवयस्य	२ २ १२	कुतचिद्रिद्रिस्वामनेमिद्रुवः	३ ५ १०
किमावभासवरुणज्येष्ठ	५ ६ ८	कुत्राचिद्यस्यसमृत्तौ	३ ८ २४	कुविद्रोअगोपांकरसेजनस्य	३ ३ ७	कुतनक्षत्रीविचिनोतिदेव	७ ८ २४
किमादमंत्रस्तस्यसस्त्रिभ्यः	३ ६ १०	कुत्साएतेहयैश्चायशूषं	५ ३ ९	कुपुंभकसद्वन्वीर	२ ५ १६	कुतनोयुश्विदयेपुषाहं	५ ६ ६
किमादुतासिष्टहन्	३ ६ २०	कुत्सायुष्मन्मशुपुनिबर्ही	३ ५ १९	कुहत्याकुहनुभुता	४ ४ १३	कुधिरमंसुसमितः	३ १ १
किमिच्छंतीसरमाप्रेदमा	८ ६ ५	कुमारभित्तिरं	२ ७ १८	कुह्यातासुष्टुतिकाव्यस्य	१ ८ १५	कुपीनोअहयोदेव	८ ४ २७
किमितेविष्णोपरिचदयं	५ ६ २५	कुमारंमातायुवतिःसमुत्सवं	८ ८ १४	कुह्युतहंःकसिष्ठ	७ ७ ६	कुपीरलयजमानाय	५ २ २१
किमिदंवापुराणवत्	६ ३ २०	कुह्यवर्णमावृषि	७ ८ १	कुह्यःकुहजमनुः	६ ५ १८	कुषष्टिरफालभाशितंकृणो	८ ६ २३
किमुभेष्टःकिमिबोहो	२ ३ ४	कुमेस्तआयुरजरंयदमे	८ १ ११	कुह्यिद्रोषाकुह्यस्तोरि	७ ८ १८	कुष्णतपमरुशतःपुरोभाः	३ ५ ७
किमुषिदस्त्रेनिविदो	३ ५ २६	कुषिष्ठकंकुवित्करत्	६ ६ १४	कुषिजायतेसनवासुनव्यः	७ २ ३२	कुष्णनियानंहरयःसुपर्णा	२ ३ २३
किमुनुवःकृणवामा	२ ७ ११	कुषित्सदेवीःस्तनयोनवां	३ ८ १	कुहोदेबावधिना	४ ४ १३	कुष्णमुतौविजिजेअस्य	२ २ ५
किमेतावाकाकृणवातवाहं	८ ५ १	कुषित्सस्यप्रहिमजं	४ ७ २५	कुण्यपाजःप्रसितिं	३ ४ २३	कुष्णायदेनीममिवपसा	७ ५ ३१
किमतीयोषामर्यतोबधु	७ ७ १७	कुषित्सुनोगविष्टये	६ ५ २६	कुणोतधुमंभूषणं	३ १ ३३	कुष्णःश्वेतोरुषोयामोअस्य	७ ७ ३
किमस्त्विदंद्रोअप्येति	३ ५ २३	कुषिद्वज्जनमसायेवधासः	५ ६ १३	कुणोत्यस्वेवरिवोयदृत्था	३ ६ १२	कुष्णायद्रोष्वरुणीषसीदं	८ १ २६
कियात्यायस्समयाभवाति	१ ८ २	कुषिद्वज्जप्रतियथाविदुस्य	८ २ ६	कुण्वंतोवरिवोगवै	७ १ २४	कुष्णारजासिपत्सुतः	६ ३ ३०
कीरिद्रिद्रःसरमेकादशी	८ ६ ५	कुषिद्वज्जयमंतोयवधि	८ ७ १९	कुतानीदस्यकत्वा	७ १ ४	कुतंकुण्वन्दिद्वरपरि	७ १ ३७

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
केतुकुण्वकृतवै	१ १ ११	कोदंशमथमंजायमानं	२ ३ १४	कोवेदनुनमेषां	४ ३ २८	कवःसमहृदिनता	५ ६ ११
केतुयजानांविदयस्य	२ ८ २०	कोदेवयंतमभवत्	१ ३ २१	कोवोतमैरुतऋष्टिविधु	२ ४ ६	कव्यादममिप्राहिणोमिदूरं	७ ६ २१
केतंअमेरिपवेचंनस	४ १ ४	कोदेवानामवांअयाकृणीते	३ ६ १३	कोवोमहांतिमहतामुद	४ ३ २४	क्राणारुद्रामरुतोविश्वकृष्ट	८ ४ २४
केतेनरंहृयेतहृये	८ १ ९	कोनानामवचसासोग्याय	३ ६ १३	कोवोवर्षिष्ठजानरो	१ ३ १३	क्राणारुद्रेभिर्वसुभिःपुरो	१ ४ २३
केतेनशमंस्सचतेसुषाम	६ ४ ३५	कोनुमर्याभमिधितः	६ ३ ४९	कृतमावाजरिताशश्वताम	८ ५ १७	क्राणाशिशुर्महीना	७ ५ ४
केममर्यकवियंतगोभिः	३ ८ १४	कोनुवांमिश्रावरुणावृता	४ २ १३	कृत्यंतिकतवोहसुधीत	८ २ ६	क्रीळंतोरश्मभाभुवः	४ १ ११
केदयंमिकेशीविषं	८ ७ २४	कोनुवांमिश्रास्तुतः	४ ४ ५	कृत्यंतिकतयोयोगउग्र	३ ६ ११	क्रीळंत्यस्यसुनृता	६ १ ८
केहानरःश्रेष्ठतमाः	४ ३ २६	कोन्वन्नमरुतोमामहे	२ ३ २६	कृत्वहृत्पूणमुदरं	६ ५ ३२	क्रीळवःशधामारुतं	१ ३ १२
कोअमिमिद्रिहविषां	१ ६ ८	कोमाददर्शकतमःसदेवः	८ १ १०	कृत्वादक्षस्यतरुविधर्म	२ ८ १७	क्रीळुर्मखोनमंहयुः	६ ८ १०
कोअदावैदुहप्रवोचत्	३ ३ २४	कोमृत्कृतिकतमभागमि	३ ७ १९	कृत्वादक्षस्यरथ्यं	६ ८ ६	क्रीत्यानिनौसख्याबभूवुः	५ ६ १०
कोअदावैदुहप्रवोचत्	८ ७ १७	कोवःस्तोभंशधतियंजुजां	८ २ ४	कृत्वादाअस्तुश्रेष्ठः	४ ५ २६	क्रीत्यावल्गुपुरुहताथ	५ १ ३
कोअधनयौदेवकामः	३ ६ १३	कोवस्थातावसवःकोवस्ता	८ ६ ६	कृत्वामहाअनुष्वधं	१ ६ १	क्रीतीचक्रात्रिवृता	१ ३ ५
कोअधयुक्तेपुरिगा	१ ६ ८	कोवामघपुरुणां	४ ४ १४	कृत्वायदस्यतविषीषु	२ १ १४	कनूनकद्वोअयं	१ ३ १५
कोअस्यपीरःसधुमादमा	३ ६ ९	कोवामघाकरेतरातह	७ २०	कृत्वाशुकेभिर्क्षभिः	७ ५ ५	कनूनसुदानवः	५ ८ २१
कोअस्यवेदप्रथमस्याहः	७ ६ ७	कोवांदाशस्युमतयैवि	२ १ १	कृत्वाहिद्रोणेअज्यसं	४ ५ २	क्रीवोश्वाःकांभीशवः	४ ३ २६
कोअस्यमुनंतविषी	४ १ ३३	कोवेदजानमेषां	४ ३ ११	कृत्वेदक्षायनःकवे	७ ४ २७	कवःसुज्ञानध्यासि	१ ३ १५

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
क१ स्यतेरुद्रशृङ्गपाकु	२ ७ १७	क्षेत्रस्यपतिनावयं	३ ८ ९	गुयस्कानोअमीवहा	१ ६ २१	गायत्सामनभन्यं	२ ४ १३
क१ स्यवीरःकोअपश्यदि	४ १ २६	क्षेत्रस्यपतेमधुमंत	३ ८ ९	गभेनुनौजितादपतीकः	७ ६ ६	गायतित्वागायत्रिणः	१ १ १९
क१ स्यवृषभोयुवा	६ ४ ४५	क्षेत्रादपश्यंसनुत	३ ८ १४	गभेनुसंनन्वेपामवेद	३ ६ १६	गाहपत्येनसंन्य	१ १ २९
क१ स्यावामरुतःस्वधामी	२ ३ २५	क्षेमस्यचप्रयुजश्चत्वर्मादि	६ ३ १९	गभेमातुःपितृपिता	४ ५ २७	गावइवग्रामयूयुधिगिवा	८ ८ ७
कस्विदृषकतमास्वधिना	७ ८ २०	क्षेमोनमाधुःकतुनभद्रः	१ ५ ११	गभेयोपामदधुवत्समास	८ १ १४	गावउपावतावतं	६ ५ १६
कस्विदृष्यरजमोमहः	२ ४ ७	खेरथस्यखेनसः	६ ६ १४	गभेयुजस्यदवयुः	६ १ ३	गावश्चिद्वासमन्यवः	६ १ ४०
कस्विदामाकतमापुगणी	३ ८ २	गंतानोयुज्यज्ञियाः	४ ४ ३४	गभेयोअपांगभैः	१ ५ १४	गावोनयथमुपयंतिवध्रयः	६ ४ ६
कैयथकदसि	५ ७ ११	गंतारहिस्थोवसे	१ १ ३२	गभेयैहिसिनीवालि	८ ८ ४२	गावोभगोगावइद्रोमे	४ ६ २५
क्षत्रजिन्वतमतजिन्वतं	६ ३ १६	गंतेयातिसवनाहरिभ्यां	४ ६ १५	गवामिवश्रियसेश्वंगमुत्त	४ ३ २४	गावोयवंप्रयुताअर्योअक्षनू	७ ७ १६
क्षत्रायत्वमवमिनित्वमावि	६ ३ १९	गंधर्वइत्थापदमस्यरक्षति	७ ३ ८	गवाशिरंमथिनीमिद्राकं	३ २ ९	गिरयश्चिज्जिहते	५ ८ २४
क्षत्रायत्वमवमिनित्वमावि	१ ८ २	गंधीराउदधौरिव	३ ३ ९	गव्यंतइद्रंमुखायविप्राः	३ ५ २४	गिरश्चयामेगिवाहः	५ ७ २२
क्षपउस्वश्चदीदिहि	५ २ १९	गंधीरिणनउरुणामत्रिन्प्रपः	६ ६ १८	गव्योपुणोयथापरा	६ ४ २	गिरस्मइद्राजसा	६ ७ १९
क्षपोराजज्ञतःमना	१ ५ २७	गच्छतंटाशुपोगहं	६ ६ ८	गाथपतिमेधपति	१ ३ २६	गिराज्ञातइहस्मृतः	७ १ २६
क्षियंतंत्वमक्षियंतं	३ ५ २२	गुणानांवागणपति	२ ६ २९	गाथश्रवसंसत्पति	५ ७ २४	गिरायगुतायूनजद्वरति	५ ४ १
क्षेतिक्षेमभिःसाधुभिः	६ ६ ६	गमद्वाजवाजयज्ञिद्रमस्यं	५ ३ १९	गामद्रैपआह्वयति	८ ८ ४	गिरायदीसवंधवः	६ ८ ३
क्षेत्रमिवविममुत्तेजनेन	१ ७ ३०	गमक्षेत्रेवमन्याहिरांसिपं	८ ८ २६	गायत्रेणप्रतिमिमीतेअकं	२ ३ १८	गिरावज्जोनमंभृतः	६ ६ २२

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
गिरिनयःस्वतवाक्कुण्ड	३ ६ ४	गृष्टिःससुवस्थविरंतवा	३ ५ २६	गोमन्त्रःसोमवीरवत्	६ ८ ३२	ग्रावाणिवतदिदर्थजरेये	२ ८ ४
गिरिरंज्राज्रेजमानांअधार	७ ८ २७	गृहमेधाम्आगत	५ ४ ३०	गोमोअप्रविमोअधीयुजः	३ ४ १६	ग्रावाणोअपदच्छुनं	८ ८ ३३
गिरांजुषेयामध्वरंजुषेयां	६ ३ १४	गृहोयाम्यरंकृतः	८ ६ २७	गोमांतरोयच्छुभयंते	१ ६ ९	ग्रावाणोनसुरयःसिधुमा	८ ३ १३
गिवैणःपाहिनःसुतं	३ ३ २	गोजितावाहअमितक्रतुः	१ ७ १५	गोमायुरदाहजमायुरदात्	५ ७ ४	ग्रावावदक्षपूरक्षोसिसेध	७ ८ ९
गोर्णभुध्नंतमसापंगळहं	८ ४ १०	गोजिज्ञःसोमोरथजिद्विर	७ ३ ३	गोमायुरकांअजमायुरकः	५ ७ ४	ग्रावाणोअभिष्टुतः	७ २ १६
गोभिर्विष्टःप्रमंतिमिच्छ	५ ६ १५	गोत्रभिर्दगोविद्वंअक्रबाहुं	८ ५ २२	गोवित्पवस्ववसुविद्विरण्य	३ ३ १९	ग्रावाणोअभ्यायुयुजानः	४ २ १२
गुहाशिरोनिहितमृगक्षी	८ ३ १४	गोभिर्मिमिक्षुदधिरसुपा	३ ३ १४	गोपाइदोनूपाअसि	६ ७ १९	ग्रीवाभ्यस्तउणिहाभ्यः	८ ८ २१
गुहामर्नारुपत्माना	५ ८ १०	गोभिर्यदीमन्येअस्वत्	५ ७ १८	गोषप्रज्ञास्तिवनेषुधिषे	१ ५ १४	घनेवविष्वग्विजह्य	१ ३ ११
गुहाहितंगुहंगळहं	२ ६ ३	गोभिर्वाणोअजयतेसोभरी	६ १ ३७	गौरीमीमेदनुवत्संमिषन्तं	२ ३ १९	घमासमंताविब्रुवन्त्यापनुः	८ ६ १६
गृहनागुहंतमः	१ ६ १२	गोभिर्ष्टेमासंतिदुरेवां	७ ८ २३	गौरीमिमायसलिलानि	२ ३ २२	घमैवमधुजठरंमनेरू	८ ६ २
गृहंगृहमहनायात्य	२ १ ४	गोभिर्ष्टेमासंतिदुरेवां	७ ८ २५	गोर्धयतिमरुतां	६ ६ २८	घृतपृष्ठामनोयुजः	१ १ २६
गुणानाजमदग्निना	३ ४ ११	गोभिर्ष्टेमासंतिदुरेवां	७ ८ २७	ग्राश्रयश्वरश्रवावधंतं	५ १ ११	घृतप्रतीकंवरुतस्य	२ २ १२
गुणानोअगिरोभिः	१ ५ १	गोमदधावद्रथवत्सवीरं	४ ३ २२	ग्रंथिनविष्यग्रथितंपुनानः	७ ४ १४	घृतनपूतंतनूरेपाः	३ ५ १०
गुणेतदिद्वृतेशवः	६ ४ ४१	गोमदधुनासत्या	२ ८ ८	ग्रावाणःसवितानुवः	८ ८ ३३	घृतपंक्त्वधारया	७ १ ६
गुमीतंतेमनइंद्रद्विर्वाहः	५ ३ ८	गोमद्विरण्यवद्रसु	५ ६ १८	ग्रावाणःसोमनोहिकं	४ ८ १३	घृतमिमिक्षेधृतमस्य	२ ५ २३
गुणामितेसौभगत्वाय	८ ३ २७	गोमद्विदोअश्ववत्	७ ५ ८	ग्रावाणउपरंजवा	८ ८ २३	घृतप्रपःसौम्याजीर	६ ४ ३

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
पुतममेवैभ्यश्चस्यवर्धनं	८ २ १९	चक्रुवांसंक्रमवस्तदृष्टत २	३ ४	चतुर्विंशतिजिनोदेव	२ ३ १०	चर्षणीष्टतंमघवानमुष्यं	३ ३ १५
पुतवतीभुवनानामभिभि	५ १ १४	चक्रनवृत्तपुहृतवेपरं	४ २ ७	चतुःसहस्रगव्यस्यपुषः	४ १ २८	चाक्रुमतेनक्रपयोमनुष्याः	८ ७ १८
पुतवत्तमुपमासि	२ २ १०	चक्रयदस्याप्स्वानिषत्	८ ३ ४	चसोदृतश्चाभुतः	८ ८ १३	चिकित्स्विन्मनसंत्वा	४ १ १४
पुतवत्तःपावकते	३ १ २१	चक्राणासःपरीणहृष्टिध्या १	३ २	चत्वारिंशतिभित्तिसमयतः	४ ३ १	चितेतद्वांसुराधसा	८ ८ १
पुताहववदीदिवः	१ १ २२	चक्रायेहिस्रध्या १ कृनामभद्र १	७ २६	चत्वारितेअसुर्याणिनाम	८ १ १५	चितिमाचित्तिचिनवद्विषि	३ ४ १८
पुताहवनसंत्येमा	१ ३ ३१	चक्रिर्दिवःपवतेकृष्णोरसं	७ ३ २	चत्वारिवाक्परिमितापदा	२ ३ २२	चितिरपादमेविश्यायुः	१ ५ ११
पुतेनद्यावापृथिवीजुभि	५ १ १४	चक्रियोषिश्चाभुवना	३ १ १६	चत्वारिश्चक्रात्रयोभस्य	३ ८ १०	चितिराउपबर्हणं	८ ३ २१
पुतेनाभिःसमज्यते	८ ६ २४	चक्षुर्नोदेवःसविता	८ ८ १६	चत्वारिंशद्वातयस्य	२ १ ११	चित्रतद्वांसुरोयाम	२ ७ २०
पुतुपावकंभनिनं	१ ५ ८	चक्षुर्नोधिचक्षुषे	८ ८ १६	चत्वारोमापैजवनस्यदानाः	५ २ २८	चित्रदेवानामुदगादनीकं	१ ८ ७
पुतुःस्येनायकृत्यने	८ ८ २	चक्षुर्भोअचमनस्य	४ ७ २०	चत्वारोमामशारस्य	२ १ ३	चित्रहृयद्वांसोर्जनन्वसि	५ ५ १४
मंतोवृत्रमतरादसी	१ ३ ९	चक्षुषःपितामनसाहिपीरः	८ ३ १७	चनित्देवाओषधीष्वप्यु	५ ५ १७	चित्रहृच्छिरोस्तहणस्य	८ ६ १८
मन्मृग्राण्यपहिषः	६ ३ ३४	चतस्रहृष्टतुहःसंबते	७ ३ २५	चमुष्यस्येनःशकुनोविभु	७ ४ ९	चित्रहृद्वाजाराजकाहृदन्म	६ २ ४
चंद्रमासिचंद्रयंहरीमत	२ ८ २०	चतुर्भिर्ददमानाव	१ ३ २३	चरन्नुसोहृष्टाहि	६ ५ १४	चित्रस्तेभानुःकतुप्राभि	८ ५ १७
चंद्रमासिचंद्रयंहरीमत	१ ७ २०	चतुर्देशान्वेमहिमानोअ	८ ६ १७	चरित्रहिरेरिवाष्टविपुर्ण	१ ८ १०	चित्रावायेषुदीधितिः	४ १ १०
चंद्रमामनसोजातः	८ ४ १९	चतुर्भिःसाकंनवर्तिचनान्	२ २ २५	चरुनयस्समील्य	७ १ ९	चित्रैरभिभिर्बुधे	१ ५ ६
चक्रार्ताकृणवज्जुनमन्या	५ ३ १०	चतुष्कपदायुवतिःसुपेशा	८ ६ १६	चर्कृत्यमरुतःपुस्तु	१ ५ ८	चित्रोयदभ्रादभेतोनविभु	५ १ ०

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
चित्रोवांसुयामः	२ ४ १२	जज्ञानोनुगतकतुः	६ ५ २९	जनुभिर्दोमहतस्त्वेष्येण	५ ४ २८	जानतांरूपमकृपंतविप्राः	८ ७ ७
चोदयंतसूनृताःपिन्वतं	७ ८ १५	जज्ञानोहरितोवृषा	३ ३ ८	जनेनशेषाहृष्यः	१ ५ १३	जानत्यहःप्रथमस्य	२ १ ५
चोदयित्रीसूनृतानां	१ १ ६	जज्ञिषइत्यागोपीध्यायहि	८ ५ ३	जनेयोमित्रावरुणा	२ १ २	जामिःसिधूनांभ्रातेव	१ ५ ९
छंदस्तुभःकुभन्यवः	४ ३ १०	जनवज्जिन्महिचिन्मन्य	४ ६ ८	जन्मन्जन्मज्जितोजात	२ ८ १६	जाम्यतीतपधनुः	६ ५ १४
छदियंतमदाभ्यं	६ ६ ७	जनयप्रोचनादिवः	६ ८ ३२	जयतंक्रमस्तुतंक्रमबातं	६ ३ १५	जायातप्यतेकितवस्यहीना	७ ८ ४
जभयतममितां	२ ४ २७	जनस्यगोपाभजनिष्टजागृ	४ १ ३	जयतामिवतन्युतुः	१ २ १०	जायेदसंमघवन्सेदुयोनि	३ ३ १९
जगतासिधुदिव्यस्तभाय	२ ३ १८	जनायचिद्यैवतउलोकं	५ १ १७	जयंसकारेपुहृतकारिणः	६ २ ३	जायेवपत्यावघिशोवमहसे	३ ७ ७
जगृभमातेदक्षिणमिद्र	८ १ ३	जनासोअग्निदधिरसहः	१ ३ ८	जरतीभिरोषधीभिः	७ ५ २५	जिघम्याग्निहविषाघृतेन	२ ६ २
जवनेचोदृषां	४ ३ २६	जनासोवृक्षहृषः	५ ८ ४	जर्माणःसमिध्यसे	८ ६ २४	जिह्वानुमुदेवततया	१ ६ १०
जघन्वाइंद्रमित्रेरुन्	२ ४ १७	जनितादिवोजनितापृथि	६ ३ १८	जराबोधतद्विषिद्वि	१ २ २३	जिह्वये३ चरितवेमघोनी	८ १ १
जघन्वाउहरभिःसंभृत	१ ४ १३	जनिताश्वानांजनितागवा	६ ३ १८	जागर्षितंभुवने	४ २ २५	जिह्वाभिरहननंम	६ ३ ३०
जधानवृत्रस्वधितिर्बेनव	८ ४ १५	जनिष्टयोपापतयत्कीन	७ ८ १९	जातवेदसेसुनवामसोमं	१ ७ ७	जीमूतस्येवभवतिप्रतीकं	५ १ १९
जग्निवृत्रममित्रियं	७ १ २१	जनिष्टहिजेन्योअग्नेअह्ना	३ ८ १२	जातोअग्निरोचते	३ १ ३३	जीवाक्षांअभिधेतन	६ ४ ५१
जज्ञानंससमातरः	७ ५ ४	जनिष्टाउग्रःसहसेनुराय	८ ३ ३	जातोजायतेसुदिनये	३ १ ३	जीवरुदंतिबिमयंतेअध्व	७ ८ १९
जज्ञानःसोमंसहसेपपाय	५ ६ २३	जनिष्वादेववीतये	४ ५ २०	जातोयदंभुवनंअव्यत्यः	५ १ १६	जजुरुषांनासत्योतवर्भि	१ ८ ९
जज्ञानपुवव्यबाधतस्पृधः	८ ४ १६	जनीयंतोन्वग्रवः	५ ६ २०	जामंतिवृज्यांअहृषस्य	३ १ १	जषवृज्यामानुषस्य	७ ७ २

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
जुषस्वनःसमिधममेअष्ट	५ २ १	जेतानुभिरिदःपुस्तुशूरः	२ ४ २१	संगाबोजुम्यनूषत	६ ८ १६	तत्वाधृतसखीमहे	४ १ १९
जुषस्वसप्रथस्तमं	१ ५ २३	जोषद्यदीमसुर्यासिचध्वै	२ ४ ४	संगीभिर्बाँचमीख्यं	६ ८ २५	तत्वाध्वनंतमातरः	६ ७ १२
जुषस्वाग्निईक्यासजोषाः	३ ८ १८	जोषासवितयेस्यते	८ ८ १६	संगुतयेनेमक्षिपःपरीणस	१ ४ २१	तत्वाधृतकृष्णमहेयशस्तमं	५ ३ २१
जुषाणोअग्निप्रतिहयमेवचः	८ ७ ५	जोष्यमेसुमिधंजोष्याहुतिर	८ ८ १	संगुर्ध्यास्वर्णरं	६ १ २९	तत्वाधुवेम्योमधुमसमंनरं	३ ५ ५
जुषाणोअग्निरस्तम	६ ३ ३७	जोहृत्रोअग्निःप्रथमः	२ ६ २	संगोभिर्धुषणरसं	६ ७ २७	तत्वाधुतारमोष्योः	७ २ ३
जुषेयायुज्ञमिष्टये	६ ३ २०	जेयाभागंसहसानोवरेण	२ ६ २	संघेमित्थानमस्विनः	१ ३ ९	तत्त्वानरोदसभा	१ ५ १९
जुषेयायुज्ञबोधंतहवस्यमे	६ ३ १४	ज्मयाअत्रवसबोरंतदेवाः	५ ४ ६	संघेमित्थानमस्विनः	६ ५ ७	तत्त्वानुष्पानिषिभ्रतं	७ १ ५
जुषेयायुज्ञबोधंत	२ ७ २५	ज्यायांसमस्ययतुनस्यकेतु	४ २ २४	संतमिद्राधसेमहे	६ ५ २	तत्त्वामग्नेषुवाजिनं	६ ३ ३२
जुष्टद्वंद्वयमत्सरः	६ ८ २	ज्येष्ठआहचमसाहाकरेति	३ ७ १	संतुतन्वजसोभानुमन्वि	८ १ १४	तत्त्वामदायुष्यवे	६ ७ १९
जुष्टीनरोमहाणावःपितृणां	५ ३ २२	ज्येष्ठंसोतरिंद्रायसोमं	५ ७ २१	संतुतन्वानमुत्तमं	६ ८ १२	तत्त्वामरुच्यतीपारि	५ ३ १६
जुष्टोदमूनाअतिथिर्दुरोणे	३ ८ १९	ज्योतिर्युज्ञस्वपवतेमधुभि	७ ३ १३	संतमदगृणीमसि	६ १ १७	तत्त्वामर्ताभगृणत	३ १ ६
जुष्टोमदायदेवतातईदो	७ ४ १४	ज्योतिर्यज्ञायरोदसीभनु	३ २ २६	संतयव्यथागोभिः	५ ७ १७	तत्वायज्ञेभिरीमहे	६ ५ २
जुष्टोहिदुतोअसि	१ ३ २८	ज्योतिर्वृणीततमसोविजा	३ २ २६	संतसोतारोसंमदाय	७ ५ २१	तत्वाधुपतिममेरयीणां	१ ४ २६
जुष्टीनइदोसुपथासुगानि	७ ४ १४	ज्योतिष्मंतंकेतुमंतं	६ ४ २९	सत्रिपुष्टेत्रिबंधुरे	७ १ २७	तत्वाधुपितोवचोभिः	२ ५ ७
जुहुराणाचिदक्षिना	६ २ २६	ज्योतिष्मतीमर्दिदिधारय	२ १ २६	तत्वागीभिर्लुक्ष्या	८ ६ २५	तत्वाधुयविश्ववारा	१ २ २९
जुहुरेविचितयंतः	४ १ ११	तंगाथयापुराण्या	७ ४ २५	तत्वागीभिर्गिर्गणस	२ ५ २७	तत्वाधुयसुप्यो ३ नव्यममे	४ ३ ६

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
तत्वाधुयहवामहे	६ ३ ३३	तंम्रलथापूर्वथाविश्वेमथा	४ २ २३	तंवश्रुथाधुयवसत्याः	१ ५ १०	तंशुभमग्निमवसे	३ १ २६
तत्वाबाजेषुवाजिनं	१ १ ८	तंसर्जयंतसुकुतु	६ ६ ६	तंवारथव्यमथाहुवेम	२ ४ २४	तंसखायःपुरोरुचं	७ ४ २४
तत्वाविप्रोवचोविदः	७ १ ४८	तंमर्ताअमत्यं	८ ६ २५	तंवारथव्यमथाहुवेम	३ ७ २०	तंसधीचोरुतयोवृष्णानि	४ ७ ८
तत्वाविप्रोविपुन्यवा	३ १ ८	तंमृजानमहिपंसानां	७ ४ ५	तंवृधंतमारुतंआजराष्टि	५ १ ८	तंसबाधायुतमुचः	३ १ २९
तत्वाशोचिष्टदीदिवः	४ १ १६	तंयज्ञसाधुमपिवात	२ १ १४	तंवेधामिधायान्	६ ८ १६	तंसानावाधियामयः	६ ८ १६
तत्वासुमिर्गिरिगिरः	४ ५ २३	तंयज्ञवाहिपिप्रोक्षन्	८ ४ १८	तंवाइस्मृतीषह	६ ६ ११	तंसिधवोमत्सरमिद्रपानं	७ ७ २५
तत्त्वामहस्वचक्षसं	७ १ १७	तंयुवेदेवावक्षिना	३ ५ १६	तंवादीधायुशोषिषं	४ १ १०	तंसुप्रतीकसुशस्त्रं	४ ५ १८
तत्वाभुतेत्वाभुवः	७ २ ६	तंयुजाधामंसोयोजवा	२ ४ २९	तंवाधियानवयस्याशविष्ट	४ ६ १४	तंसुष्ट्याविवासे	६ १ २०
तत्वाहविष्मतीविंशः	५ ८ १४	तंवःशधमारुतंसुस्रयुः	२ ७ १३	तंवाधियापरमयापुराजाः	४ ७ १०	तंसातारोधनरुपतं	७ १ २७
तत्वाहमिनोमधुमंतम	७ ३ ५	तंवःशधेरथानां	४ ३ १२	तंवाभोमहाययं	६ ६ ९	तंस्मारथंमघवन्प्रावमात	१ ७ १४
तत्वाहिन्वेतिवेषसः	६ ८ १६	तंवःशधेरथेशुभं	४ ३ २०	तंवाबाजानांपतिं	६ २ १८	तंहिन्वेतिमद्व्युतं	७ १ १०
तंदुरोषमभीनरः	७ ५ १	तंवःसखायोमदाय	७ ५ ८	तंवाविश्वदृषददेवमंधमः	८ ६ १८	तंहिशश्वतईकते	४ १ ६
तंदेवाधुभरजसः	२ ५ २०	तंवःसखायःसंयथाभुतेषु	४ ६ १६	तंशगमासांअरुथासोअभा	५ ६ २२	तंहिस्वराजंवृषभंतमोजसे	६ ४ ३६
तंपृच्छतामजगामासवं	२ २ १४	तंवइंद्रचतिनमस्यशाकैः	४ ६ ७	तंशश्वतीषुमानृषुं	३ ५ ७	तंदुवेमयतमुचः	६ २ १२
तंपृच्छतीवजहस्तरथेष्टां	४ ६ १३	तंवइंद्रनसुकुतुं	४ ८ ३	तंशिशीतासुवृक्तिभिः	६ ३ २५	तंहोतारमध्वरस्यप्रचंतसं	५ २ २२
तंपृच्छतोवरासःपराणि	४ ६ १२	तंवधेयंतोमतिभिःशिवा	८ २ १६	तंशिशीतास्वध्वरं	६ ३ २५	तंआदित्याअगतामर्षतां	१ ७ २४

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
तआदित्याआगतसुर्वता ७	८ ८	तचक्षुर्वेदहितंशुक्रमुचरत् ५	५ ११	तत्त्वायामिषुवीर्ष ५	७ २१	तदुचवाचःप्रथमं ८	१ १३
तआदित्यासउरवः २	७ ६	तचित्राशुआभर ५	५ ६	तत्सधिताबोहस्तत्त्वमासु १	७ ३०	तदुचाविस्तउचिषः ६	१ १८
तआयजतद्विणंसमस्या ८	३ १७	ततमेअपस्तुतावतेपुनः १	७ ३०	तत्सधितुर्वैरेण्यं ३	४ १०	तद्वानाजवत्सवः ६	४ ३
तइदुग्नाःशवसाधुष्युषे ५	१ ८	ततुरिर्वीरोनयोविचेताः ४	६ १७	तत्सधितुर्वैणीमहे ४	४ २५	तद्वद्यायतदपसे ६	४ १०
तइदेवानांसधुमादआस ५	५ २३	ततुदानाःसिबवःशोदसा ४	३ १२	तत्सुनःसमैवच्छत ६	१ २७	तदस्तुमिप्रावरणातदमे ४	३ १
तइदेदिसुभगतआहुति ६	१ ३२	तत्तइद्विषपरमंपराबः १	७ १६	तत्सुनःसधितामगः ३	८ ७	तदस्मैनध्यमं गिर २	६ १९
तइद्विष्यहृदयस्यप्रकेतः ५	३ २३	तत्तद्विषर्वावचे ६	३ २२	तत्सुनःसधितामगः ६	१ २५	तदस्वप्रियममिपाथोअ २	२ २४
तइद्वस्यमधुमद्विषि ३	२ ९	तत्तद्विद्विनोरवो १	३ ३५	तत्सुनोन्मयसम्बस ६	४ ५४	तदस्वानीकमुतचारु २	७ २४
तउक्षितासोमहिमानं १	६ ९	तत्तद्विद्वस्यपौलंगुणीम २	२ २५	तत्सुनोविषंअर्चया ४	७ ३६	तदस्येदंपश्यताभूरिपुष्टं १	७ १६
तउप्रासोवृषणउग्रवाहवः ६	१ ३८	तत्तुतेवस्तोयवहव १	५ १३	तत्सुनोविषंअर्चया ६	६ २८	तद्विषमेववीर्यचकथ्ययत् १	७ १७
तउपुणोमहोयजप्राः ८	१ ३०	तत्तुप्रबःप्रक्षयाते २	१ २१	तत्सुनोविषंअर्चया ६	३ ३०	तद्विषावामर २	६ १९
तकानभूर्भिर्बना १	५ १०	तत्तभद्रवत्सामेवः १	६ ३२	तत्सुनोविषंअर्चया ६	२ २५	तद्विस्तचस्यममिषारुदी ७	७ २९
तक्षयतउशानसहसासहः १	४ १०	तत्तयुशोअजायत ६	६ १२	तत्सुनोविषंअर्चया ६	८ ७	तद्विस्तमानमाशाते १	२ १७
तक्षयदीमनसोवेनतोवाह ७	४ १५	तत्तसहस्वइमहे ६	३ ३५	तत्सुनोविषंअर्चया ६	२ ३०	तदिदासुभुवनेपुज्येष्टं ८	७ १
तक्षयसांस्याभ्यां १	२ १	तत्तत्रोअपिप्राणीयत ६	४ २७	तत्सुनोविषंअर्चया ६	४ २७	तदिद्वद्वत्यप्रयोविमोचने ८	४ ३१
तक्षयसुवृत्तविघ्ननापसः १	७ ३२	तत्त्वायामिमक्षणावदमानः १	२ १५	तदमेपुत्रमानर ६	१ ३१	तदिद्वस्यसुवर्नविरेपः ८	३ ८

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
तदिद्वद्वत्यचेतति ६	१ १०	तद्वद्वतवदंसना ३	१ ६	तद्वोआमिषंमरुतःपरं २	४ ३	तद्वस्तुरीपमधपोपयिलु २	८ २३
तदिद्वक्तुतद्विवाहमाहः १	२ १५	तद्वोअधसवितुर्वैरेण्यं २	३ २	तद्वोद्विद्वोद्विहतरोविभा ३	८ २	तद्वस्तुरीपमधपोपयिलु ५	२ २
तदिद्वक्तुकरणदस्त्रविप्र ४	१ ३०	तद्वोसुजातामरुतोमहि २	४ २	तद्वोयामिद्विणंसघउत ४	३ १६	तद्वस्तुरीपमधपोपयिलु ७	४ २
तदिद्वमच्छन्सद्वपुषोवपुष्ट ७	७ २९	तद्वोवृषणीमहे ४	७ १७	तद्वोवाजाक्रभवःसुप्रवाच ३	७ ७	तद्वस्तुरीपमधपोपयिलु ४	३ १६
तदिद्ववस्यपदिद्वानोअगम ८	१ २८	तद्वोवृषणीमहे ४	७ १७	तद्वोवृषणीमहे ४	७ १७	तद्वस्तुरीपमधपोपयिलु ४	३ १६
तदिद्ववस्यवृषभस्यधेनोः ३	२ २४	तद्वोवृषणीमहे ४	७ १७	तद्वोवृषणीमहे ४	७ १७	तद्वस्तुरीपमधपोपयिलु ४	३ १६
तदिद्ववस्यसवितुर्नकिंम ३	२ २४	तद्वोवृषणीमहे ४	७ १७	तद्वोवृषणीमहे ४	७ १७	तद्वस्तुरीपमधपोपयिलु ४	३ १६
तद्वप्रयक्षतममस्य १	५ २	तद्वोवृषणीमहे ४	७ १७	तद्वोवृषणीमहे ४	७ १७	तद्वस्तुरीपमधपोपयिलु ४	३ १६
तद्वध्रेष्टसर्वनसुनोतना ८	३ ८	तद्वोवृषणीमहे ४	७ १७	तद्वोवृषणीमहे ४	७ १७	तद्वस्तुरीपमधपोपयिलु ४	३ १६
तद्वचुपेमानुपेमायुगानि १	७ १६	तद्वोवृषणीमहे ४	७ १७	तद्वोवृषणीमहे ४	७ १७	तद्वस्तुरीपमधपोपयिलु ४	३ १६
तद्वपुषांमनाकृतं ४	४ ११	तद्वोवृषणीमहे ४	७ १७	तद्वोवृषणीमहे ४	७ १७	तद्वस्तुरीपमधपोपयिलु ४	३ १६
तद्वतपृथिविवृहत् ४	४ ४	तद्वोवृषणीमहे ४	७ १७	तद्वोवृषणीमहे ४	७ १७	तद्वस्तुरीपमधपोपयिलु ४	३ १६
तद्ववस्यसवितुर्वीर्यमहत् ३	८ ४	तद्वोवृषणीमहे ४	७ १७	तद्वोवृषणीमहे ४	७ १७	तद्वस्तुरीपमधपोपयिलु ४	३ १६
तद्वेवानादिवर्तमाय २	७ १	तद्वोवृषणीमहे ४	७ १७	तद्वोवृषणीमहे ४	७ १७	तद्वस्तुरीपमधपोपयिलु ४	३ १६
तद्विवयंवृषणीमहे ८	७ १३	तद्वोवृषणीमहे ४	७ १७	तद्वोवृषणीमहे ४	७ १७	तद्वस्तुरीपमधपोपयिलु ४	३ १६
तद्वधुःसूरिद्वितेधियंथाः ८	१ २९	तद्वोवृषणीमहे ४	७ १७	तद्वोवृषणीमहे ४	७ १७	तद्वस्तुरीपमधपोपयिलु ४	३ १६

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
तद्योविधाभवस्यवः	६ ८ ३३	तमधराधसेमहे	६ ४ ४५	तमानूनवृज्जनमन्वयाधि	४ ७ ७	तमिद्विधाभवस्यवः	६ १ १०
तद्योहिर्बुध्न्योअमिरकैः	४ ८ ७	तमध्वरेष्वाकते	४ १ ६	तमानाजकमस्तुतायुष्ट	५ ६ २१	तमिद्वौचेमाविदयेषु	१ ३ २१
तन्मक्रुतमिद्रश्चरिचत्रपा	६ ६ ३८	तमप्संतुशवसउत्सवेषु	१ ७ ९	तमिद्रमदुमागहि	३ ३ ५	तमिचरोविद्धंयतेसमीके	३ ६ ११
तन्मित्रस्यवरुणस्याभिष	१ ८ ७	तमसृक्षंतवाजिनं	६ ८ १६	तमिद्रजोहवीमिमघवान	६ ६ ३८	तमिन्वे३वसमनासमा	३ ५ २
तपसायेअनाधुष्याः	८ ८ १२	तमकैमिस्तसाममिः	६ १ २१	तमिद्रदानमीमहे	६ ४ २	तमीहिन्वतिधीतयोदश	२ २ १३
तपंतिशत्रुस्त्रुणंभूम	५ ३ २६	तमवैतनसानसिमरुषं	३ ५ १६	तमिद्रवाजयामसि	६ ६ २२	तमीहिन्वस्युवः	६ ७ १७
तपुर्जमोवनआवातचोदि	१ ४ २३	तमवैतनसानसिंशृणीहि	६ ७ ११	तमिष्योवैरायैति	६ १ २०	तमीहोतारमानुषह	३ ५ ६
तपुर्मूर्धातपनुरक्षसोये	८ ८ ४०	तमवैरायुवतयो	२ ७ २२	तमिष्टुच्छंतिनसिमोविष्ट	२ २ १४	तमीकृतप्रथमंयज्ञसार्ध	१ ७ ३
तपोष्वग्नेजतरांअभि	३ ८ ११	तमस्यद्यावापृथिवीसचंत	८ ६ १४	तमिस्तस्त्रिवर्मीमहे	१ १ १९	तमीकित्वयभाहुतः	७ ३ ३३
तपोप्यभिध्रुविततदिवस्य	७ ३ ८	तमस्यपुक्षमुपरा	२ १ १२	तमिस्तुहव्यमङ्गिरः	१ ५ २१	तमीकित्वयोअचिषा	४ ८ २८
तमंगिरस्त्र्यमसासपर्वन्	३ २ ८	तमस्यमजयामसि	७ ४ २५	तमिरोषातमुषस्त्रिविष्ट	५ २ ३	तमीमण्वीःसमर्थआ	६ ७ १७
तमभासीतमसागृहमग्ने	७ ७ १७	तमस्यविष्णुर्महिमानमो	८ ६ १४	तमिद्रच्छंतिजहृ१स्तमर्थ	२ २ १४	तमीमहृद्मस्वरायः	४ ६ १३
तममिमस्तेवसवोन्यवृण्वन्	५ १ २३	तमस्यराजावरुणस्तमधि	२ २ २६	तमिद्रमप्रथमंमद्रुआपः	८ ३ १७	तमीमहेपुरुष्टत	६ १ ११
तममेपास्युततपिपधि	४ ५ १९	तमहेवाजसातये	६ १ ७	तमिद्रनैपुहितेषु	६ १ २०	तमीसृजंत्यायवः	७ १ ३३
तममेपृतनाषहं	४ १ १५	तमह्यनभुरिजोधिष्या	६ ८ १६	तमिद्रद्वंद्वसुहवंहुवेम	३ ५ २०	तमीशानंजगतः	१ ६ १५
तमम्रवःकेशिनीःसंहिरे	२ २ ६	तमागन्मसोमरयः	६ १ ३५	तमिद्रवैतुनोगिरः	७ १ २०	तमक्षमाणमव्ययै	७ ४ २५

कोशः

॥ ३५ ॥

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
तमुक्षमाणरजसिस्व	२ ५ २०	तमुष्टवामयंरिः	६ ६ ३१	तयोपवस्वधारया	७ १ २	तवत्यईदोअधसः	७ १ ८
तमुयेष्टनमसाहविभिः	५ ६ २१	तमुष्टहियोअभिभूत्योजाः	४ ६ ४	तयोपवस्वधारया	७ १ ६	तवत्यईद्वि यंबहन्	६ १ १८
तमुत्वागोतमागिरा	१ ५ २६	तमुष्टहियःस्विषुःसुध	४ २ १९	तयोरिदमबच्छवः	४ ४ ३२	तवत्यअम्रेअर्चयः	३ ८ २३
तमुत्वाद्यध्यङ्कर्षिः	४ ५ २३	तमुष्टईद्वियोहसत्वा	२ ४ १३	तयोरिदमसावयं	१ १ ३३	तवत्यअम्रेअर्चयः	४ १ २
तमुत्वानूनमसुरप्रचेतसं	६ ६ १३	तमुस्तुष्टईद्वंतंशृणीषे	२ ६ २७	तयोरिदुतवपयः	१ २ ६	तवत्यअम्रेहुरितायृतस्त्राः	३ ५ ५
तमुत्वाःनूनमीमहे	६ २ २०	तमुस्तुष्टईद्वयोषिदानः	४ ६ ११	तरणिविषदशतः	१ ४ ७	तवत्येपितोददतः	२ ५ ६
तमुत्वापाध्योवृषा	४ ५ २३	तमुस्तोतारःपूय्यथाविद	२ २ २६	तरणिरिस्त्रिषासति	५ ३ २०	तवत्येपितोरसरःरजांसि	२ ५ ६
तमुत्वायःपुरासिथ	४ ७ २३	तमुस्त्रामिद्वनरजमानम्	७ ६ १	तरणिबोजनानां	६ ३ ४७	तवत्येसोमपवमाननिण्ये	७ ४ २
तमुत्वावाजसतमं	१ ५ २६	तमतथेरणयन्धूरसातौ	१ ७ ९	तरत्समदीधावति	७ १ १५	तवत्येसोमशक्तिभिः	७ ७ ११
तमुत्वावाजिनंनरः	६ ८ ७	तमूर्मिमापोमधुमत्तमवः	५ ६ १४	तरत्समुद्रपवमानक्रमिणा	७ ५ १४	तवत्यन्यनुतोपइदं	२ ६ २८
तमुत्वावृत्रहतं	१ ५ २७	तमृषुसमनागिरा	६ ३ २६	तरोभिबोविदहंसुः	६ ४ ४८	तवत्रिधातुपृथिवीउतयोः	५ २ ७
तमुत्वासत्यसोमपाः	४ ७ २२	तमृत्वित्राउपवाचः	२ ५ १२	तवक्रत्वातवतइंसनाभिः	४ ६ २	तवत्रिविषोर्जनमप्रेजतयोः	३ ५ २१
तमुद्युमःपुर्वणीकहोतः	४ ५ १२	तमेवक्रपितमुब्रह्माणमाहुः	८ ६ ४	तवक्रत्वातवोतिभिः	६ ७ २३	तवद्युमंतंअर्चयः	४ १ १८
तमुनूनंतविषीमंतमेषां	४ ३ २३	तमोपधीदधिरेगभैमृत्वि	८ ४ २२	तवक्रत्वासनेयंतवरातिभिः	६ १ १४	तवद्योर्दिद्रोस्यै	६ १ १८
तमुनःपूर्वपितरोनवग्वा	४ ६ २३	तमृत्रभिप्रगायत	६ १ १७	तवद्यौक्षानिवप्रहस्तता	५ २ २९	तवद्रप्साउदमुतः	७ ५ १०
तमष्टवामयइमाज्जानं	६ ६ ३३	तम्वभिप्रार्चत	६ ६ १५	तवत्यईद्वसत्येषवद्यः	८ ७ २६	तवद्रप्सोनीलवान्वाशक्र	६ १ ३५

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
तवप्रणीतींद्रजोहवानान् ५	३ १२	तवहृत्पद्विभक्तमाजो ४	६ १०	तस्माअग्निर्भरतःशर्मयस ३	६ १३	तस्यवयंसुमतायुजियस्य ४	७ ३२
तवप्रवेभिरध्वभिः ७	१ ९	तवमिहोन्नतवपोत्र २	५ १७	तस्माअपतिदिष्वा २	७ ४	तस्यवयंसुमतायुजियस्य ८	७ १९
तवप्रयक्षिसृष्टं ४	५ २२	तवमिहोन्नतवपोत्रमृगिब ८	४ २१	तस्माहृदास्वेहृभिः ५	७ २	तस्याःसमुद्राअग्निविश्व २	३ २२
तवप्रयाजाअनुयाजाश्च ८	१ ११	तवायंसोमस्त्वमेहृवाङ् ३	२ १८	तस्माहृदिषेधुजयंत २	७ ४	तस्यद्वेतोरंहयतआशवः ६	१ ३०
तवभ्रमासआशुयापतंति ३	४ २३	तवाहंसोररातिभिः १	१ २१	तस्माअशासवेहुतकचः ८	४ १८	तस्यदिहस्त्वयवृष्ण्यानि ३	६ ५
तवजायवृत्स्पत ६	२ ३०	तवाहंसोमसरण ७	५ १५	तस्मादशाअजायंत ८	४ १८	तांआरुद्रस्यमीहृषाविवा ५	४ २८
तवविश्वेसुजोषसः ६	८ ८	तवाहमम्रकुतिभिः ४	१ १	तस्माअशास्वेहुतःसंभू ८	४ १८	तांआशिरपुरोकाशं ५	७ १९
तवमतेसुभगास २	७ ९	तवाहमम्रकुतिभिः ६	१ ३४	तस्माद्विराकजायत ८	४ १७	तांहयानोमहिवरूथं २	७ २१
तवशरीरंपतयिष्ववर्बन् २	३ १३	तवेद्विभूमिभितःपशव्यं ५	६ २३	तस्माअरंगमामवः ७	६ ५	तांउशतोविबाधय १	१ २२
तवशुक्रासोअचयः ७	२ ७	तवेदिंद्रप्रणीतिषु ५	८ १३	तस्मिन्निहसंयुतयः ६	४ २	तांउषस्वगिरमम ३	४ १०
तवभ्रियासुदृशोदेवदेवाः ३	८ १६	तवेदिंद्रावमंयुं ५	३ २०	तस्मिन्निहसंयुतयः ६	४ २	तांपूषन्निवतमामेरयस्व ८	३ २७
तवभ्रियेमरुतोमज्जयन्त ३	८ १६	तवेदिंद्राहमाक्षसां ६	५ ३२	तस्मातवस्यांमनुदायि २	६ २६	तांपूषाःसुमतिवयं ४	८ २३
तवभ्रियेव्यजिहीत २	६ ३२	तवेदुताःसुकीर्तयः ६	३ ४८	तस्मैन्नमभिधये ६	५ २५	तांवाधेनुनवांसरी २	२ १
तवभ्रियोवयस्वेवविद्युतः ८	४ २०	तवेमाःप्रजादिव्यस्यरेतसः ७	३ १७	तस्यतेवाजिनोवयं ७	२ २	तांवादेवाःसुमतिमूर्जय ४	२ १६
तवस्यामपुरुवीरस्य २	७ ९	तवेमेसुसिंधवः ७	२ ८	तस्यधृमाअसद्रथः ६	२ ३८	तांसुतेक्रीतिमघवन्महि ८	१ १५
तवस्वाद्विष्टामेसंहृष्टिः ३	५ १०	तवोतिभिःसचमानाअरि ४	२ १८	तस्यवज्रःकन्दतिस्मत्स्वर्षा १	७ १०	ताअन्नतवयुनवीरवक्षण ४	३ २

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
ताअभिसंतमस्तुतं ६	७ ३२	तानःशक्रपाथैवस्य ४	४ ६	तामिरायातवृषणोपमेहव ६	२ ७	तावज्जिणमंदिनस्तोम्यमदे ८	५ ६
ताअस्यज्येष्ठमिद्रियं ८	७ १०	तानुभावोऽहमधिना २	८ ८	तामृज्युविभिरद्वयःसमुद्रा ५	१ २	तावदुषोराधोअस्मभ्यं ५	५ २६
ताअस्यनमस्तासहः १	६ ७	तानव्यसोजरमाणस्यम ५	१ १	ताभूरिपाशावनृतस्यसेत ५	५ ७	तावतिर्यातंजयुषाविपवैतं ८	१ ७
ताअस्यपृशनायुवः १	६ ७	तानस्तिपातनुपा ५	५ ८	ताभ्याविश्वस्यराजसि ७	२ ७	तावल्गादस्वापुरुषाकतमा ५	१ १
ताअस्यवर्णमायु २	५ २६	तानीदहानिबहुलान्यास ५	५ २३	तामदसानामनुषेदुरोण ७	८ २०	तावांगीभिर्विपन्यवः ५	६ १७
ताअस्यसूदोहसः ६	५ ५	तानृभ्यआसौश्रवसासुवी ४	५ १५	ताममेअस्मेहमेरयस्व ५	२ ८	तावांगियोवसेवाजयंती ३	७ १६
ताआचरंतिसमनापुरस्ता ३	८ २	तानोअयवन्स्पती १	२ २६	तामस्वरीतिप्रशोरिवप्र ४	३ २	तावांनरास्ववसेसुजाता १	८ १९
ताहृन्वे ३ वसमनासमानी ३	८ २	तानोरासप्रातिषाचोवसू ५	३ २७	तामहंतासदस्पती १	२ ३	तावांमित्रावरुणाधारयत् ८	७ २०
ताहृवर्षेतिमह्यस्यपौर्त्यं २	२ २५	तानोवाजवतीरिषः ४	८ २९	तामाताविश्वेदसा ६	२ २१	तावांवास्तृन्युदमसि २	२ २४
ताकृमार्षतरास्मै २	४ १३	तान्यजत्रांक्रतावृधः १	१ २७	तामित्रस्यप्रशस्तये १	२ ३	तावांविश्वस्यगोपा ६	२ २१
तागृणीहिनमस्यैभिःशुचैः ५	१ ११	तान्पूर्वयानिविदाहमहे १	६ १५	तामैअधिनाननीनां ५	८ ८	तावांसम्यगद्रुहाणा ४	४ ८
तावाताभद्राउषसःपुरासु ३	८ २	तान्वंदस्वमरुतस्तौउपस्तु ६	१ ३८	तामेअध्यानांहरिणां ६	२ २५	तावामघतावपरंहुवेम २	५ १
ताजिह्वयासदमेदंसुमेधा ५	१ १०	तान्वोमहोमस्तपव २	७ २१	तायज्ञमाशुचिभिश्चक्रमा ५	१ १	तावामघहवामहे ६	२ २६
तावृतेहृदमहृतोमहानि ३	६ ७	तावाहवांसुचेतुर्ना ४	४ २	तायज्ञेषुप्रशंसता १	२ ३	तावामियानोवसे ४	४ ३
तावृतेसत्यानुविनुज्यावि ३	६ ८	ताभिरागच्छतनरा ४	८ २८	तायोधिष्टमभिगाहृद्रनु ४	८ २७	तावामेषेरथानां ४	४ ४
तातेगृणतिषेधसः ३	६ २९	ताभिरायातमृतिभिः ५	८ ५	ताराजानाशुचिप्रता ४	५ २५	तावामेषेरथानां ४	४ ३२

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
ताविप्रचैयैजठरं पूजये	५ १ १०	ताहि श्रेष्ठवर्षसा	४ ४ ३	तिस्रोद्यावोनिहितांतरं	५ ६ ९	तुमोहमुजुमश्चिनोदमेधे	१ ८ ८
ताविद्विद्वहानां	६ २ ७	ताहि श्रेष्ठदेवतातातुजा	५ १ ११	तिस्रोद्यावः सविमुद्यां	१ ३ ६	तुचेतनायतत्सुनः	६ १ २८
ताविहः शंसमर्थ	५ ६ १८	ताहुवेयोरिदं	४ ८ २७	तिस्रोभूर्मीधारयन्	२ ७ ७	तुजेनस्तेनपर्वताः संतु	४ २ १४
ताविहोषाताउषसिश्चुभ	६ २ ७	तिग्मचिदेममहिवर्षो	४ ५ ३	तिस्रोमातृक्षीन्पितृन्	२ ३ १५	तुभ्यंगावोधृतपयः	६ ८ २१
ताविद्वासाहवामहेवां	१ ८ २२	तिग्मजभायतरुणाय	६ १ ३३	तिस्रोयदमेष्टारदः	१ ५ १७	तुभ्यंघेतेजनाइमे	६ ३ ३४
तावृधंतावनुधुन्	४ ४ ३२	तिग्ममायुधंमरुतामनी	६ ६ ३३	तिस्रोयद्वस्यसमिधः परि	२ ८ १८	तुभ्यंताअगिरस्तम	६ ३ ३२
तासुभ्राजाधृतासुती	२ ८ ८	तिग्ममेकांभिर्हितस्तथा	६ २ ३६	तिस्रोवाचईरयतिप्रवहः	७ ४ १७	तुभ्यंदक्षकविकृतो	३ १ १४
तासानसीशवसानाहिभू	५ ६ १५	तिग्मायदंतरशनिः पता	३ ५ २०	तिस्रोवाचउदीरते	६ ८ २३	तुभ्यंपयोयपितरावनीतां	१ ८ २४
तासुजिह्वासुपह्वये	१ १ २५	तिग्मायुधौतिग्महेतीसुदो	५ १ १८	तिस्रोवाचः प्रवहज्योतिर	५ ७ १	तुभ्यं ब्रह्माणिगिरिइद्रतुभ्यं	३ ३ १६
तासुदेवायदाशुचं	५ ८ २	तिरः पुरुचिदभिनारजो	३ ४ ३	तीक्ष्णेनामिचक्षुषारक्षयः	८ ४ ६	तुभ्यंभरतिक्षितयोयविष्ट	३ ८ १३
ताहृत्पदार्थिदरं प्रमुखा	५ १ १	तिरश्चीनोबिततोरश्मिरे	८ ७ १७	तीव्रस्यामिबन्धसोअस्यपा	८ ८ १८	तुभ्यंवाताअभिप्रियः	६ ८ २१
ताहिभ्रत्रमविद्वतं	४ ४ ४	तिष्ठासुकंमघवन्मापरागाः	३ ३ १९	तीव्राः सोमासुआगहि	१ २ ८	तुभ्यंशुक्रासः शुचयस्तु	२ १ २३
ताहिभ्रत्रधारयेयानुधु	५ १ १०	तिष्ठाहरीरथआयुज्यमाना	३ २ १७	तीव्राः सोमासुआगहि	६ ६ १	तुभ्यंश्रोतंयद्रिगो	३ १ २१
ताहिदेवानामसुराताव	५ ५ ७	तिस्त्रः क्षपश्चिरहातिवज	१ ८ ८	तीव्रान्धोषान्कृण्वतेवृषपा	५ १ २०	तुभ्यंसुतास्तुभ्यमुसोत्वा	८ ८ १८
ताहिमध्यंभराणां	६ ३ २४	तिस्त्रोदवीर्वाहिरिदं वरीयः	८ २ २२	तीव्रोवोमधुमाअयं	२ ८ ९	तुभ्यंसोमाः सुताइमे	६ ६ २५
ताहिशब्दतुङ्गंते	५ ६ १७	तिस्त्रोदेष्टानिर्कैतीरुपासते	८ ६ १६	तुजेतुजेयउत्तरे	१ १ १४	तुभ्यंस्तोकाधृतश्चता	३ १ २१

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
तुभ्यंहिन्वानोवसिष्ठ	२ ७ २५	तुविक्षंतेसुकृतंसुमयंघनुः	६ ५ ३०	तेआचरंतीसमनेवयोषा	५ १ १९	तेत्वामदाबृहद्विद्वस्वधावः	४ ६ १
तुभ्यमभ्रेयंयवहन्	८ ३ २७	तुविप्रिवावपोदरः	६ १ २३	तेभ्रोणीभिररुणेभिः	२ ७ २१	तेदशग्वाः प्रथमा	२ ७ २१
तुभ्यमुषासः शुचयः परा	२ १ २३	तुविप्रिवावृषभोवावृधानः	३ ८ १५	तेगव्यतामनसाद्रुमुबधं	३ ४ १४	तेनः पूर्वास्तउपरासइदवः	७ ३ २
तुभ्यायमद्रिमिः सुतः	६ ६ १	तुविशुष्मतुविकृतो	६ ५ १	तेघाराजानोअमृतस्यमं	८ ४ २६	तेनः संतुयुजः सदा	६ ६ ३
तुभ्यायंसोमः परिपूतो	२ १ २४	तुतुजानोमहेमते	६ १ ९	तेषेदंभ्रस्वाभ्यः	६ १ ३२	तेनः सहस्रिणरयि	६ ८ १
तुभ्येदमभ्रेमधुमसमवचः	४ १ ३	तुवज्जोजीयान्तवसस्तवी	४ ६ ९	तेषेदंभ्रस्वाभ्यः	६ ३ ३४	तेनआस्त्रोवृकाणां	६ ४ ५३
तुभ्येदमिन्द्रपरिष्वितेम	८ ८ २५	तुणस्कंदस्यनुविशः	२ ४ १२	तेचिद्विपूर्वमिसंतिज्ञा	५ ४ १५	तेनइंद्रः पृथिवीक्षामवर्ध	४ ८ १३
तुभ्येदिमासवनाशूरविश्व	५ ३ ६	तुतीयेधानाः सवनेपुरुष्ट	३ ३ १८	तेजज्ञिरेदिवक्रुष्वासः	१ ५ ६	तेननासत्यागतं	१ ४ २
तुभ्येदिन्द्रमरुवते	६ ५ २८	तुदिलाअतदिलासोअद्रयः	८ ४ ३१	तेजानतस्वमोक्थं	६ ५ १६	तेननोवाजिनीवसूपश्चं	५ ८ ४
तुभ्येदिन्द्रस्वओक्थं	३ ३ ६	तुषुयन्नातुपुणाववक्षं	३ ५ ७	तेजिष्ठयातपनी	२ ६ ३१	तेनसत्येनजागृतं	१ २ ३
तुभ्येदेतेबहलाअद्रिदुग्धाः	१ ४ १८	तुष्टमेतत्कडुकमेतत्	८ ३ २६	तेजिष्ठायस्यारतिर्वेनेराद्र	४ ५ १४	तेनस्तोतुभ्यआमर	६ ५ ३०
तुभ्येदेनेमस्तः सुशोवाः	४ १ २७	तुष्टामयाप्रथमयातवेसजः	३ ७ ७	तेतंअम्रेत्वोताः	४ ५ २६	तेनस्त्राधृतंवतुत	६ २ २७
तुभ्येमाभुवनाकवे	७ १ २९	तेअज्येष्टाअकनिष्ठासउ	४ ३ २४	तेतंदेवनेतः	४ ३ ४	तेनूननोयमुतये	८ ७ १३
तूरण्यवोमधुमंतंघृतश्रुतं	६ ४ १९	तेअद्रयोदशयंत्रासआशवः	४ ४ ३०	तेतंदेवायदाशतः स्याम	५ २ २३	तेनोअबंतोहवनभृतोहव	८ २ ७
तूरण्यवोर्गिरसोनक्षत	५ ४ १९	तेअस्मभ्यंशमंयस	१ ६ १७	तेत्वामदाअमदंतानिवृ	१ ४ १६	तेनोगुणानेमहिनीमहिअ	२ ३ ३
तुरीयानामयुजियं	६ ५ ३६	तेअस्यसंतुकेतवोमृत्युवः	७ २ २३	तेत्वामदाइंद्रमादयंतु	५ ३ ७	तेनोगोपाअपाच्यः	६ २ ३५

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
तेनोनामवुरुष्यत	६ २ २३	तेरुणेभिर्वरमापिशंगैः	१ ६ १४	तेस्यामदेववरुण	५ ५ ९	तोशावृत्रहणाहुवे	३ १ ११
तेनोभद्रेशमैणा	६ १ २८	तेरुद्रासःसुमंखाअप्रयौ	४ ४ ३४	तेस्यामयेअप्रयै	३ ५ ८	तोशासारथ्यवावांना	६ ३ २०
तेनोमित्रोवरुणोअर्यमा	४ २ १३	तेवदत्प्रथमामहाकिल्बि	८ ६ ७	तेहिष्ठावापृथिवीभूरिरस	८ ४ २५	त्मनावहंतोदुरां	१ ५ १३
तेनोरक्षाभिधत्तु	१ २ २	तेवर्धतस्वतंसो	१ ६ १०	तेहिष्ठावापृथिवीमातरा	८ २ ८	त्मनासमत्सुहिनोतयुशं	५ ३ २५
तेनोरायोद्युमतोवाजवतः	४ ८ १०	तेर्विदन्मनसादीभ्याना	८ ८ ३९	तेहिष्ठावापृथिवीविश्वसं	२ ३ ३	त्यंविद्विषवैतंगिरि	६ ४ ४४
तेनोरुद्रःसरस्वतीसुजो	४ ८ १०	तेविष्ठादाशुषेवसु	७ १ ३७	तेहिन्विरेअरुणजेन्यवसु	६ ७ ७	त्यंविद्विषमृतशुरा	८ ८ १
तेनोवसुनिकाम्या	४ ३ २९	तेवोहृदेमनसेसंतुयुश	३ ७ ९	तेहिपुत्रासोअदितेः	६ १ २५	त्यंविद्विषमधुपंशयानं	४ १ ३३
तेनोवृष्टिदिवरुपारि	७ २ ५	तेषांहिचित्रमुष्यं	६ ४ ५१	तेहिप्रजायाअमरंतुविश्व	८ ४ २४	त्यंविद्विषनवाजिनं	८ ८ १
तेप्रजासोम्युष्टिषु	७ ४ २४	तेषांहिमह्वामहतामनर्ब	८ २ ९	तेहियुशेषुयशियासऊमाः	५ ४ ६	त्यंविद्विषक्रतुभिर्निषसं	४ १ ३२
तेभ्योगोधाअथर्कपदेत	७ ७ २१	तेसत्येनमनसागोपतिगाः	८ २ १६	तेहियुशेषुयशियासऊमाः	८ ३ ११	त्यंविद्विषाकस्पयंशयानं	४ १ ३२
तेभ्योद्युमंभृहयशः	४ ४ २२	तेसत्येनमनसादीभ्यानाः	५ ६ १२	तेहिवस्त्रोवसवानाः	१ ६ १७	त्यंविद्विषास्वध्यामदंतं	४ १ ३२
तेमभाहृयंआयुयुः	४ ३ ११	तेसीषपंतजोषमायज	५ ४ १०	तेहिअहंवरुषस्तउन	४ ८ १२	त्यंविद्विषादीर्घपथुं	१ ३ १४
तेमन्वतप्रथमनामधेनोः	३ ४ १५	तेसुतासोमदितमाः	७ २ १६	तेहिष्मावनुषोनरः	६ २ २३	त्यंनु मारुतंगुणं	६ ६ २९
तेमर्जुजतदहंवांसोअग्नि	३ ४ १४	तेसुनवःस्वपंसःसुदंससः	२ ३ २	तेहिसत्याक्रतुस्पृशः	४ ४ ५	त्यंन्व १ शिनाहुवे	५ ८ ३४
तेमायिनोमभिरसुप्रवैतसः	३ ३ २	तेसोमादोहरीइंद्रस्थनिंस	८ ४ ३०	तेहिस्यिरस्यशवसः	४ ३ ८	त्यंसुमेधंमहयास्त्वर्विदं	१ ४ १२
तेरायातेसुवीर्यैः	३ ५ ८	तेस्पंद्रासोनोंक्षणः	४ ३ ८	तोकेहितेतनयउर्वरासु	३ ७ १६	त्यमवोअग्रहणं	४ ७ १६

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
स्यमुवःसत्रासाह	६ ६ १६	त्रिशाण्डंतवर्मिण्डद्रुसाकं	४ ६ २४	त्रिपादूर्ध्वजद्वैरुषः	८ ४ १७	त्रिर्वर्तियांतत्रिरनुव्रते	१ ३ ४
स्यमुषुवाजिनंदेवजुतं	८ ८ ३६	त्रिशाढामभिराजति	८ ८ ४७	त्रिभिःपुवित्रैरपु	३ १ २७	त्रिवंधुरेणत्रिवृता	१ ४ १
स्यस्यचिन्महतोनिर्मुगल्य	४ १ ३२	त्रिःषष्टिस्त्वामस्तोवाहृ	६ ६ ३३	त्रिभिष्टुंदेवसवितः	७ २ १८	त्रिवंधुरेणत्रिवृत्तारथेन	१ ८ १८
स्यानुसत्रियांभव	६ ४ ५१	त्रिःससमयूर्यःसस	२ ५ १६	त्रिमूर्धानंससरदिमगृणीवे	२ २ १५	त्रिवंधुरेणत्रिवृत्तारथेन	६ ६ ८
स्यानुपूतदक्षसः	६ ६ २९	त्रिःससयद्वाहानिरे	१ ५ १८	त्रिरंतरिक्षंसवितामहित्व	३ ८ ४	त्रिविष्टिधातुप्रतिमानमो	१ ७ १५
स्यानुयेविरोदसी	६ ६ २९	त्रिःससविष्पुलिङ्गाका	२ ५ १६	त्रिरश्विनासिंधुभिः	१ ३ ५	त्रिश्चिदुक्तोःप्रचिकितुषंसु	५ २ १४
त्रयइंद्रस्यसोमाः	५ ७ १८	त्रिःससस्वानघोमहीरपः	८ २ ७	त्रिरश्वेससधेनवोदुदुहे	७ २ २३	त्रिश्चिदुक्तोःप्रचिकितुषंसु	५ २ १४
त्रयःकृण्वन्तिभुवनेपुरेतः	५ ३ २३	त्रिःस्ममाहःअथयोवैतसे	८ ५ १	त्रिरस्यतापरमासंतिस	३ ४ १३	त्रिषधस्थांसधधातुः	४ ८ ३२
त्रयःकेशिनंरुतुया	२ ३ २२	त्रिकदुकेभिःपतति	७ ६ १६	त्रिरादिवःसवितवायौणि	३ ४ १	त्रिषधस्थेर्बहिषि	१ ४ १
त्रयःकोशासश्चोतंति	५ ७ १८	त्रिकदुकेषुचेतनं	६ १ १०	त्रिरादिवःसवितवायौषवी	३ ४ १	त्रीणिजानापरिभूषत्यस्य	१ ७ १
त्रयःपुवयोमधुवाहनेरथे	१ ३ ४	त्रिकदुकेषुचेतनं	६ ६ १९	त्रिरुतमादुणशरोचनानि	३ ४ १	त्रीणितआहुर्दुर्विबंधना	२ ३ १२
त्रातानोबोधिदरशानभा	३ ५ २४	त्रिकदुकेषुमहिषो	२ ६ २८	त्रिर्दिवःपृथिवीमेषतां	५ ६ २५	त्रीणित्रितस्यधाराया	७ ५ ४
त्रातारमिद्रमवितारमिद्रं	४ ७ ३२	त्रितःकृपेवहितोदेवान्	१ ७ २३	त्रिनौअश्विनादिव्यानि	१ ३ ४	त्रीणिपदान्यश्विनाः	५ ८ २९
त्रातारोदेवाअधिवोचता	६ ४ १३	त्रिधाहितपुणिभिर्गुह्यामा	३ ८ १०	त्रिनौअश्विनायजता	१ ३ ५	त्रीणिपदाविचक्रमे	१ २ ७
त्रातारत्वातनूना	२ ६ ३०	त्रिपंचाशःक्रीळतिवातप	७ ८ ४	त्रिनौरयिवहतमश्विना	१ ३ ४	त्रीणिराजानाविदधेपुरुणि	३ २ २४
त्रायंतामिहदेवाः	८ ७ २५	त्रिपाजस्योष्ट्रभोविश्वरू	३ ४ १	त्रियांतुधानःप्रसितितप	८ ४ ७	त्रीणिश्रुतात्रीसहस्रा	३ १ ६

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
श्रीगिज्ञाताश्रीसहस्राण्य	८ १ १२	स्वंगोत्रमंगिरोभ्योऽङ्गोरप	१ ४ ९	स्वतस्वद्वयाविनो	१ ३ २४	स्वदिवोऽङ्गुतःसानुकोपयः	१ ४ १७
श्रीगिज्ञातान्यवैता	५ ८ १७	स्वचंसोमनोवधः	१ ६ २०	स्वतौअम्रउभयान्वि	२ ५ २१	स्वदुतःप्रथमोवरेण्यः	८ ७ ५
श्रीगिसरासिपूष्यः	५ ८ १९	स्वचिसीतवयवैः	६ ५ ३३	स्वतौहोभयौअमित्रान्	४ ७ ५	स्वदुतस्वमुनःपरस्याः	२ ६ १
श्रीण्यायुधितवजातवेद	३ १ १७	स्वचिचःशम्याअग्नेअत्याः	३ ४ २०	स्वतान्संचमृतिचासि	२ ५ १९	स्वदुतोअमर्त्यः	४ ५ २२
श्रीण्येकउरुगायोविचक्रमे	६ २ ३६	स्वजघनमुधिमलस्यु	८ ३ ४	स्वतान्द्रहस्योदयोनुन	७ ७ ७	स्वदिविसरस्वति	४ ८ ३१
श्रीयस्वतारमहिषाणामघो	४ १ २४	स्वजामिर्जनानां	१ ५ २३	स्वतूनांद्रतरयिदा	२ ४ ८	स्वचांचमहिमत	७ ४ २८
श्रीरोचनादिष्वाधरयंत	२ ७ ७	स्वजिगेधनघनाहरोधिय	१ ७ १५	स्वत्यत्पनीनांविदोवसु	७ ५ २४	स्वधियंमनोयुजं	७ ४ २७
श्रीरोचनावक्रुण्डीकृत	४ ४ ७	स्वतदुक्कर्मिद्रवर्हणाकः	४ ६ २१	स्वत्यमितोरथं	८ ८ २९	स्वधुनिर्निद्रधुनिमतीः	२ ४ १७
श्रीपृथ्व्यासिचवृद्धिःक	३ ४ १	स्वतंदेवजिह्वा	४ ५ २७	स्वत्यमिद्रसूर्य	८ ८ २९	स्वधुनिर्निद्रधुनिमतीः	४ ६ १०
श्रवैर्बकयजामहे	५ ४ ३०	स्वतंमहाणस्वते	१ १ ३४	स्वत्याचिद्वसुता	४ ५ २	स्वधृष्णोऽष्टतावीतहव्यं	५ २ २९
श्रव्यमामयुषोदेवताता	४ १ २३	स्वतमग्नेअसुतस्व	१ २ ३३	स्वत्याचिद्रातस्यान्नागाः	७ ७ ६	स्वनःपञ्चादधरादुत्तराव	६ ४ ३९
श्रुदायंदेवहर्तियथावः	३ ७ ९	स्वतमिद्रपथैतनभोजसे	१ ४ १९	स्वत्याचिद्रदेवचित्रा	१ ५ ५	स्वनपाहंसः	४ ५ २६
स्वकारंजमुतपूर्णवैषीः	१ ४ १६	स्वतमिद्रपथैतमहामुहं	१ ४ २२	स्वत्येमिरागीहि	१ २ ३१	स्वनःपाहंसः	५ २ २०
स्वकुविबोदयोर्कसातौ	४ ६ २१	स्वतमिद्रमर्त्य	४ २ ५	स्वत्वमहर्षयाउपस्तुतः	८ ५ ५	स्वनःसोमविशतः	७ ७ १२
वक्रुत्संयुष्मल्लोष्याविध	१ ४ १०	स्वतमिद्रमर्त्य	८ ८ २९	स्वदाताप्रथमोराधसाम	६ ६ १३	स्वनःसोमविशतोरध	१ ६ २०
स्वकुत्सेनासिजुष्ममिद्र	४ ७ ३	स्वतमिद्रबावधानो	२ १ २०	स्वदिवोऽङ्गुणधिपुअजसा	१ ४ २१	स्वनःसोमविशतोवयोधाः	६ ४ १३

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
त्वनंःसोमसुकुतुः	७ ७ १२	त्वनोअमेअधरायुदकात्	८ ५ ८	त्वंपाहीद्विसहीयसोद्वन्	२ ४ ११	त्वंरथंप्रभरोयोधमृष्वं	४ ६ २१
त्वनंहृदकृत्युः	१ ५ ९	त्वनोअमेअजुत	४ १ २	त्वंपिमुंमृगयंश्चुवांसं	३ ५ १९	त्वंरथिपुरुवीरं	६ ५ १२
त्वनंहृदत्वाभिकृती	२ ६ २५	त्वनोअमेअगिरः	४ १ २	त्वंपुरंहृदचिकिदनाब्जो	६ ६ ३८	त्वंराजेंद्रयेचेदेवाः	२ ४ १६
त्वनंहृद्रायाचरुषसा	२ १ १७	त्वनोअमेतबंदेव	१ २ ३४	त्वंपुरंचरिण्यं	५ ७ १५	त्वंराजेवसुम्रतः	६ ८ १०
त्वनंहृद्रायापरीणसा	२ १ १७	त्वनोअमेपित्रोरुपत्वे	१ २ ३३	त्वंपुरुष्याभरास्वक्या	८ ६ १५	त्वंवरुणउतमित्रोअमे	५ २ १५
त्वनंहृदवाज्युः	५ ३ १५	त्वनोअमेमहोमिः	६ ५ ११	त्वंपुरुसुहृाणिशतानिच	४ ३७	त्वंवरोसुषाम्ने	६ २ १४
त्वनंहृदधूरधूरैः	७ ७ ७	त्वनोअमेवरुणस्यविद्वान्	३ ४ १२	त्वंभगोनआहिरक्षमिषे	४ ५ १५	त्वंवर्मांसिसुप्रथः	५ ३ १५
त्वनंहृदभरंओजो	६ ७ २	त्वनोअमेसुनयेधनानां	१ २ ३३	त्वंभुवःप्रतिमानंपृथिव्या	१ ४ १४	त्वंवलस्यगोमतः	१ १ २१
त्वनंहृदसाहसै	६ ५ १०	त्वनोअसिभारतामै	२ ५ २८	त्वंमखस्यदोधतः	८ ८ २९	त्वंविश्वप्रदिवःसीदआसु	४ ५ ७
त्वनंमित्रक्रुत्या	४ ८ २	त्वनोअस्याहृदुर्हणायाः	१ ८ २६	त्वंमहोहृदुभ्यंहृक्षाः	३ ५ २१	त्वंविप्रस्त्वंकविः	६ ८ ८
त्वनुचक्षाअसिसोमविश्व	७ ३ १९	त्वनोअस्याअमतेरुतक्षुषः	६ ४ ५०	त्वंमहोहृदुपोहुष्ये	१ ५ ४	त्वंविश्वस्यजगतः	८ ५ २१
त्वनुचक्षाकृष्मानु	३ १ १५	त्वनोअस्याउषसो	३ १ १५	त्वंमहीमवर्निविश्वधेनां	३ ६ २	त्वंविश्वस्यधनुदाभसि	५ ३ २०
त्वनुमिर्नृमणोदेववीतौ	५ २ २९	त्वनोगोपाःपथिकृत्	२ ६ ३०	त्वंमानेभ्यहृद्विश्वजन्या	२ ४ ९	त्वंविश्वस्यमेधिर	१ २ १९
त्वनोअप्रआयुषु	६ ३ २३	त्वनोवायवेषामपूर्यः	२ १ २३	त्वंमायाभिरनवद्यमायिनं	८ ८ ५	त्वंविश्वोदधिषेकेवळानि	८ ५ १५
त्वनोअप्रपृषं	४ १ २	त्वनोवृत्रहंतम	७ ७ १२	त्वंमायाभिरपमायिनो	१ ४ ९	त्वंविश्वोसुमतिविश्वज	५ ६ २५
त्वनोअमेअभिभिः	८ ७ २९	त्वंपित्रैरजसोविधर्मणि	७ ३ १७	त्वंचविहृदाशुषः	६ ६ ५		

[illegible]

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
त्वद्भेकाद्यात्वन्मनीषाः	३ ५ ११	त्वम्भेत्वष्टाविधते	२ ५ १७	त्वम्भेवज्युत्यतोनिपाहि	५ २	६ त्वम्भेवज्युत्यतोनिपाहि	१ ४ ९		
त्वद्विपुत्रसहस्रो	३ १ १४	त्वम्भेपुत्रभिस्त्वमा	२ ५ १७	त्वम्भेवकृणो जायसेयत्	३ ८	१६ त्वम्भेपोयद्वेतुर्बशाया	४ १ ३०		
त्वन्नियाविशआयुक्षसि	५ २ ७	त्वम्भेद्रविणोदा	२ ५ १८	त्वम्भेवसूरिह	१ ३	३१ त्वम्भेपोयद्वेतुर्बज्युत्वान्	३ २ १०		
त्वन्नियैषार्थिवाणि	४ ७ ३	त्वम्भेपुरुषोषिरोविशे	३ ८ २६	त्वम्भेवाघतंसुप्रणतिः	३ ४	१८ त्वम्भेपोविदुरोविषूचीः	४ ७ २		
त्वद्वाजीवाजंभरोविहायाः	५ ११	त्वम्भेप्रथमोअंगिरा	१ २ ३२	त्वम्भेवीरवघशः	५ २	२० त्वम्भेयमाभं वसियत्	३ ८ १६		
त्वद्विप्रो जायतेवाज्यमे	४ ५ ९	त्वम्भेप्रथमोअंगिरस्त्वम	१ २ ३२	त्वम्भेवृजिनवर्तनि	१ २	३३ त्वम्भेसिप्रशस्यः	५ ८ ३५		
त्वद्विषासुभगसौभगानि	४ ५ १५	त्वम्भेप्रथमोमातरिश्वने	१ २ ३२	त्वम्भेवृषभः पुष्टिधनः	१ २	३२ त्वम्भेस्वकमिन्द्रविश्वध	२ ४ १७		
त्वमंगजरितारंयविष्ट	३ ८ १७	त्वम्भेप्रमतिः	१ २ ३३	त्वम्भेव्रतपाभसि	५ ८	३५ त्वम्भेस्वपारेरजसोव्यामनः	१ ४ १४		
त्वमंगप्रशंसिषः	१ ६ ८	त्वम्भेप्रयतदक्षिणं	१ २ ३४	त्वम्भेवशशमानाय	२ २	९ त्वम्भेयसंप्रतिवर्तयोगोः	१ ८ २५		
त्वमम्रईन्द्रोवृषभः	२ ५ १७	त्वम्भेवबृहद्वयः	६ ७ ९	त्वम्भेवशोचिषाशोशुचानः	५ २	१६ त्वम्भेविधनयंतुर्बशयदुं	१ ४ १८		
त्वमम्रईन्द्रितोजातवेदः	७ ६ १९	त्वम्भेवनवेधामवाशयः	१ २ ३२	त्वम्भेवसुप्रथाभसिजुष्टो	४ १	५ त्वम्भेविधसुश्रवसंतवोति	४ १६		
त्वमम्रउरुशंसायवाघते	१ २ ३४	त्वम्भेयशानां	४ ५ २१	त्वम्भेवसहसासहंतमः	२ १	१३ त्वम्भेस्वप्रथाभसि	६ ४ ३२		
त्वमम्रक्रुभुराकेन	२ ५ १८	त्वम्भेयज्यवेपायुः	१ २ ३४	त्वम्भेवसुभृतउत्तमं	२ ५	१९ त्वम्भेस्वयुगोबांअवोनून्	१ ८ २६		
त्वमम्रैदितिर्देव	२ ५ १९	त्वम्भेवराजावरुणो	२ ५ १७	त्वम्भेवसुहवारण्वसंह	५ १	१७ त्वम्भेस्वप्रतीतिषु	६ ७ ३		
त्वमम्रैभृतत्वत्तमे	१ २ ३३	त्वम्भेवक्रुदोअसुरो	२ ५ १८	त्वम्भेवप्रथमंजायमानः	३ ५	२२ त्वम्भेस्वबलादधि	८ ८ ११		
त्वमम्रैगहर्षति	५ २ २१	त्वम्भेवज्युत्यतोनिपाहि	४ ५ १९	त्वम्भेवज्युत्यतोनिपाहि	१ ६	३१ त्वम्भेस्वयुगोबांअसि	६ ६ १३		

[illegible]

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
स्वाहृत्विद्राणसातौ	१ ५ ५	स्वामिभ्रेप्रथममायु	१ २ ३४	स्वामिच्छवसस्पते	५ ८ १३	स्वामुतेस्वामुवः	७ ७ ४
स्वाहिंमद्रतममर्कशोकैः	४ ५ ६	स्वामिभ्रेप्रथमदैवयंतः	३ ५ ११	स्वामिद्रघृणतेस्वायवः	८ ४ २१	स्वायुजातवतसोमसुख्यः	३ ६ १७
स्वाहिष्माचर्षणयः	४ ५ १	स्वामिभ्रेप्रदिव्वाहुतधृतैः	३ ८ २६	स्वामिपुस्वाउपसोव्युष्टिषु	८ ७ ६	स्वायुजानिबिदुरस्यैस्व	३ ६ १७
स्वाहिसत्यमद्रिवः	६ ४ १	स्वामिभ्रेमनीषिणः	३ १ ७	स्वामिवाहोनरः	६ ७ ३	स्वायद्रसोमसुषुमासुदक्ष	१ ७ १३
स्वाहिसुप्सरस्तम	६ २ ३०	स्वामिभ्रेमनीषिणः	६ ३ ३९	स्वामिद्विवायवः	६ ६ २०	स्वावतोहिंद्रकवेअभि	५ ३ ९
स्वाही ३ द्रावसेविवाचः	४ ७ ५	स्वामिभ्रेयजमानानुधु	७ ८ २९	स्वामिदिसहसरपुत्र	१ ३ २०	स्वावतःपुरुवसो	६ ४ १
स्वाह्मिभ्रेसदमित्समन्यवः	३ ४ १२	स्वामिभ्रेमानुषीरीकृतेवि	३ ८ २६	स्वामिद्विहवामहे	४ ७ २७	स्वधिर्मांतोअध्वरस्येवदि	५ १ ८
स्वादत्तेभीरुद्रांतमेभिः	२ ७ १६	स्वामिभ्रेवसुपतिवसूनां	३ ८ १८	स्वामिद्यव्युर्मम	६ ५ ३२	स्वेअग्रजाहवमनभूरि	५ १ २६
स्वामिभ्रेअग्निरसोगुहाहितं	१ ३ ३	स्वामिभ्रेवाज्रसातमं	४ १ ५	स्वामिद्वृत्रहंतम	४ २ ६	स्वेअग्नेविश्वंअमृतासो	२ ५ १९
स्वामिभ्रेअतिथिपूर्यविशः	३ ८ २६	स्वामिभ्रेसमिधानोवसिष्ठः	५ २ १२	स्वामिद्वृत्रहंतम	५ ८ १६	स्वेअग्नेसुमतिमिक्ष	१ ५ २०
स्वामिभ्रेअदित्यासः	२ ५ १९	स्वामिभ्रेसमिधानंयविष्ठ	३ ८ २६	स्वामिद्वृत्रहंतमसुता	६ ६ २६	स्वेअग्नेस्वाहुत	५ २ २२
स्वामिभ्रेअक्रतायवःसमीधि	३ ८ २६	स्वामिभ्रेस्वाध्यः	४ ५ २२	स्वामीकृतेअजिरंदूत्याय	५ २ १४	स्वेअसुर्यं १ वसवोन्युव्यव	५ २ ८
स्वामिभ्रेदमआवि	२ ५ १८	स्वामिभ्रेहरितांवावशानाः	५ २ ७	स्वामीकृतेअजिरंदूत्याय	४ ५ २१	स्वेअग्नेसुमर्गेयवि	१ ३ ९
स्वामिभ्रेधर्षसिंविश्वधावयं	८ २६	स्वामिभ्रेहविष्मंतः	४ १ १	स्वामिभ्रेमवसेचर्षणीसहं	४ ७ २८	स्वेअग्नेपुत्रंभूमविप्रा	२ ६ ५
स्वामिभ्रेपितरमिष्टि	२ ५ १८	स्वामिभ्रेष्ठाचरामसि	६ ७ १६	स्वामिभ्रेजातवेदसं	८ ८ ८	स्वेअग्नेपुत्रंभूमविप्रा	८ ७ १
स्वामिभ्रेपुष्करावधि	४ ५ २३	स्वामिभ्रेस्याव्यधिदेवपुर्वे	३ ८ १७	स्वामिभ्रेतेवधिरेहव्यबाहं	५ २ २३	स्वेअग्नेमार्गभासते	७ ७ ४

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
स्वमिन्द्रजोबलं	८ ८ ११	स्वमेताजिमपिषेविनाम	८ ३ ३	स्वपाकमेकभक्तोपुतमलो	२ २ १	स्वायमेमिषयैः	७ ७ १०
स्वमिन्द्रकवित्ताजपस्कः	५ ३ ३	स्वमेताजन्तराजोद्विषा	१ ७ १६	स्वपाहिमःपितरःसोमपूर्व	७ ७ ८	स्वायमेष्मत्स्वपाई	७ ७ ५
स्वमिन्द्रस्वयंशाक्रमुष्ठाः	५ ४ ३	स्वमेताम्बुतोअक्षतः	१ ३ २	स्वयेदिन्द्रयुजायुयं	६ ६ २०	स्वायमेष्मत्स्वयै	३ १ ७
स्वमिन्द्राभिभूरसि	८ ८ ११	स्वयाम्बोत्तरयमाकृषं	८ ३ १९	स्वहोवुत्रिषेयंहुतुंकोति	७ ६ २३	स्वायमेष्मत्कोते	७ ७ ५
स्वमिन्द्राभिभूरसित्वंसुर्व	६ ७ १	स्वपाययागुत्समुदातो	३ ५ २५	स्वहोमायायंदुपसामपलं	८ १ १७	स्वायमेरवीहृचन्	६ ७ २३
स्वमिन्द्रायविष्णवे	७ १ १३	स्वपाययमुत्तमं	२ ६ ३०	स्वहावद्वत्तुंहुतं	१ ६ १०	स्वारिंहतिमातरः	७ ४ २८
स्वमिन्द्रासिहृद्वा	८ ८ ११	स्वपाययंपरमामेनसोम	७ ४ २२	स्वहारंवायुहंभोहोह	८ २ १०	स्वायंर्षतिक्षितयःपुषिष्वा	४ ३ ५
स्वमिन्द्रोपरिख	७ १ २५	स्वपाययंमधवप्युर्व	२ १ २१	स्वहारमष्टजागोपां	६ ७ २५	स्वावाजीहृतेवाग्निनेयः	४ ६ २१
स्वमिमाओर्षवीःसोम	१ ६ ३३	स्वपाययंमधवक्षिद्रक्षत्	२ ४ २१	स्वहारूपणिहिप्रभु	२ ५ ९	स्वायिंमसुतजायमामं	४ ५ ९
स्वमिमावावापुल	७ ५ २१	स्वपाययंशासप्रेतुरेणु	८ ७ १	स्वहृजामातरंयं	६ २ ३०	स्वायिंसेसजोबलः	६ २ ११
स्वमीशिषेवसुपतेववृनां	२ ४ १०	स्वपाययंसंघन्य१स्वोताः	३ ४ २५	स्वाभिजिह्वलमं	१ ३ ३२	स्वायिंसेसजोबलः	४ १ १३
स्वमीशिषेसुतानां	६ ४ ४४	स्वपाययंसुहृता	२ ६ ३०	स्वाजनामसुत्वेविद्व	७ ८ २२	स्वाभिष्णुर्बृहन्मयः	६ १ १८
स्वमुत्तमास्योअधे	८ ५ ११	स्वपाकिरीणवीरवः	६ ८ २५	स्वाइतमंम्रेजुत्तयैणुगे	४ ५ १८	स्वाभिष्णुर्बृहत्तवाजयं	६ ७ २
स्वमुत्सांक्रुतुर्निर्द्वानाव	१ ३२	स्वपाहस्विपुजायुयं	६ २ ३	स्वावैषेप्रयमंहवामहे	१ ७ १५	स्वासुतस्यपीतयै	३ ३ ६
स्वमेकस्वहृद्वा	४ ७ २१	स्वपाहस्विपुजायुयं	६ ७ ९	स्वापूर्वक्षययोगीमिराय	८ ५ १३	स्वासोमपवमानंस्वाय्यः	७ ३ १६
स्वमेतद्वारयः	६ ६ २३	स्वपाहितमय्यमप्युभागं	२ ८ ३	स्वायंर्षतिदशयोषणःसतं	७ २ २०	स्वासोमाभवीहृचन्	१ १ १०

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
स्वाहृत्स्विद्राणंसातौ	१ ५ ५	स्वामिमेप्रयममायु	१ २ ३४	स्वामिच्छबसस्यते	५ ८ १३	स्वामुतेस्वामुवः	७ ७ ४
स्वाहिमंदतममर्कशोकैः	४ ५ ६	स्वामिमेप्रयममदेव्यंतः	३ ५ ११	स्वामिद्वद्रुणतेत्वायवः	८ ४ २१	स्वायुजातवतत्सोमसुख्यः	३ ६ १७
स्वाहिष्माचर्षणवः	४ ५ १	स्वामिमेप्रदिब्रह्माहुतंघृतैः	३ ८ २६	स्वामिद्वत्साउवसोभ्युष्टि	८ ७ ६	स्वायुजानिखिद्रसूर्यस्य	३ ६ १७
स्वाहिसत्यमद्रिषः	६ ४ १	स्वामिमेमनीपिणः	३ १ ७	स्वामिदाद्योनरः	६ ७ ३	स्वायद्रसोमं सुषुमासुदह	१ ७ १३
स्वाहिसुप्सरस्तमं	६ २ ३०	स्वामिमेमनीपिणः	६ ३ ३९	स्वामिद्विवायवः	६ ६ २०	स्वावतोर्होद्वक्त्रेअशि	५ ३ ९
स्वाहोर्द्वावसेविवाचः	४ ७ ५	स्वामिमेयजमानाअनुब्रू	७ ८ २९	स्वामिद्विसहसस्पुत्र	१ ३ २०	स्वावतःपुरुबसो	६ ४ १
स्वाहोम्रेसदमित्समन्यवः	३ ४ १२	स्वामिमेमातुषीरीकतेषि	३ ८ २६	स्वामिद्विहवामहे	४ ७ २७	स्वेषीमंतोअध्वरस्यंवदि	५ १ ८
स्वादुत्तमीरुद्रांतमेभिः	२ ७ १६	स्वामिमेवसुपतिवसूनां	३ ८ १८	स्वामिद्वद्युर्मम	६ ५ ३२	स्वेअम्राहवन्नानिभूरि	५ १ २६
स्वामिमेअगिरसोर्गृहाहितं	४ १ ३	स्वामिमेवाजसातमं	४ १ ५	स्वामिद्व्रहंतम	४ २ ६	स्वेअमेविश्वंअमृतासो	२ ५ १९
स्वामिमेअतिथिपूर्य्यविशः	३ ८ २६	स्वामिमेसमिधानोवसिष्ठः	५ २ १२	स्वामिद्व्रहंतम	५ ८ १६	स्वेअमेसुमतिमिक्ष	१ ५ २०
स्वामिमेअदित्यासः	२ ५ १९	स्वामिमेसमिधानंयविष्ठय	३ ८ २६	स्वामिद्व्रहंतमसुता	६ ६ २६	स्वेअमेस्वाहुत	५ २ २२
स्वामिमेअक्रतायवःसमीधि	३ ८ २६	स्वामिमेस्त्राध्यः	४ ५ २२	स्वामीकतेअजिरंदूस्वाय	५ २ १४	स्वेअसुर्यं वसवोन्युष्वन्	५ २ ८
स्वामिमेअमुमआवि	२ ५ १८	स्वामिमेहुरितोवावनानाः	५ २ ७	स्वामीकैअधंठिता	४ ५ २१	स्वेअसुर्यं वसवोन्युष्वन्	५ २ ८
स्वामिमेअर्षणिषिश्वावायं	३ ८ २६	स्वामिमेदुविष्मंतः	४ १ १	स्वामुप्रमवसेचर्षणीसह	४ ७ २८	स्वेअसुर्यं वसवोन्युष्वन्	५ २ ८
स्वामिमेपितरंमिष्टि	२ ५ १८	स्वामिमेष्ठाचरामसि	६ ७ १६	स्वामुजातवेदसं	८ ८ ८	स्वेअसुर्यं वसवोन्युष्वन्	५ २ ८
स्वामिमेपुष्करादधि	४ ५ २३	स्वामिमेव्यापुषिदेवपूर्व	३ ८ १७	स्वामतेवधिरद्व्यवाहं	५ २ २३	स्वेअसुर्यं वसवोन्युष्वन्	५ २ ८

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
त्वामिन्द्रसुजोषसं	८ ८ ११	त्वमेतामिन्द्रपिबिनाम	८ ३ ४	त्वयाकंभेवरुणोभुतमतो	२ २ १	त्वांयेमिन्द्रवः	७ ७ १०
त्वामिन्द्रअवितबाअपस्कः	५ ३ ३	त्वमेताजंनराजोहिर्दसा	१ ४ १६	त्ववाहिनःपितरःसोमपूर्व	७ ७ ८	त्वांयेभ्युत्किजुंवाहं	७ ७ ५
त्वामिन्द्रस्वयंशाक्रभुक्षाः	५ ४ ३	त्वमेताम्बुतोजसतः	१ ३ २	त्वयेदिन्द्रपुजावयं	६ ६ २०	त्वांयेभ्युत्किवै	३ १ ७
त्वामिन्द्राभिभूरसि	८ ८ ११	त्वयामन्वोत्तरयमारुजं	८ ३ १९	त्वह्यदुष्टिमेवहुतुङ्गोति	७ ६ २३	त्वांयेभ्योक्तो	७ ७ ५
त्वामिन्द्राभिभूरसिखंख्यं	६ ७ १	त्वयावयंगुत्समदासो	२ ५ २५	त्वह्यमावावेदुपसामपस्त	८ १ १४	त्वांयेभ्योक्तो	६ ७ २३
त्वामिन्द्रायविष्णवे	७ १ १३	त्वयावयमुत्तमं	२ ६ ३०	त्वह्यवद्वज्रंमुक्तं	१ ६ १०	त्वांयेभ्योक्तो	७ ७ २८
त्वामिन्द्रासिहृन्हा	८ ८ ११	त्वयावयंपयमानेनसोम	७ ४ २२	त्वह्यरंवायुष्टंभोहोहो	८ २ १०	त्वांयेभ्योक्तो	७ ७ २८
त्वामिन्द्रोपरिषाव	७ १ २५	त्वयावयंमेषवन्मूर्ध्व	२ १ २३	त्वह्यरमज्जागोपां	६ ७ २५	त्वांयेभ्योक्तो	७ ७ २८
त्वमिमाओषधीःसोम	१ ६ ३३	त्वयावयंमेषवधिज्ञसम्	२ ४ २३	त्वह्यरुपाणिहिमजु	२ ५ ९	त्वांयेभ्योक्तो	७ ७ २८
त्वमिमावावापुरु	७ ५ २१	त्वयावयंशासधरेनेषु	८ ७ १	त्वह्यजामातरंयव	६ २ ३०	त्वांयेभ्योक्तो	६ २ ११
त्वमींशिषेवसुपतेवसुनां	२ ४ १०	त्वयावयंस्तपन्मृ	४ २५	त्वविंशजवत्समं	१ ३ ३२	त्वांयेभ्योक्तो	७ १ १३
त्वमींशिषेसुतानां	६ ४ ४४	त्वयावयंसुतानां	२ ६ ३०	त्वजनाममस्तत्वेधि	७ ८ २२	त्वांयेभ्योक्तो	६ १ १८
त्वमुत्तमासोषधे	८ ५ ११	त्वयावीरेणवीरवः	६ ८ २५	त्ववृत्तममेजुत्तंयुगेयुगे	४ ५ १८	त्वांयेभ्योक्तो	६ ७ २
त्वमुत्तमक्रतुभिर्ब्रह्मनात्	१ ३ २	त्वयाहस्विषुजावयं	६ २ ३	त्वादेवेभ्युत्तमंहवामहे	१ ७ १५	त्वांयेभ्योक्तो	३ ३ ६
त्वमेकंस्ववृत्रहन्	४ ७ २१	त्वयाहस्विषुजावयं	६ ७ ९	त्वापुर्वैरुपयोगीभिराय	८ ५ १३	त्वांयेभ्योक्तो	७ ३ १६
त्वमेतदधारयः	६ ६ २३	त्वयाहितमन्त्रमप्युभागं	२ ८ ३	त्वांयेभ्योक्तो	२ २०	त्वांयेभ्योक्तो	१ १ १०

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
त्वांह्यद्विद्राणंसातौ	१ ५ ५	त्वामग्नेप्रयममायु	१ २ ३४	त्वामिच्छवसस्पते	५ ८ १३	त्वामुतेस्वामुवः	७ ७ ४
त्वाहिमंद्रतममकंशोकैः	४ ५ ६	त्वामग्नेप्रयमदेवयंतः	३ ५ ११	त्वामिच्छवृणतेत्वायवः	८ ४ २१	त्वामुजातवतस्तोमसुख्यः	३ ६ १७
त्वाहिष्माचर्षणयः	४ ५ १	त्वामग्नेप्रदिवुआहुतंभूतैः	३ ८ २६	त्वामिच्छवृणतेत्वायवः	८ ७ २६	त्वामुजानिखिंदसूर्यस्य	३ ६ १७
त्वाहित्यमद्रिवः	६ ४ १	त्वामग्नेमनीषिणः	३ १ ७	त्वामिच्छवृणतेत्वायवः	६ ७ ३	त्वामुजानिखिंदसूर्यस्य	३ ६ १७
त्वाहित्यस्तरस्तमं	६ २ ३०	त्वामग्नेमनीषिणः	६ ३ ३९	त्वामिच्छवृणतेत्वायवः	६ ६ २०	त्वामुजानिखिंदसूर्यस्य	३ ६ १७
त्वाहीं ३ द्रावसेविवाचः	४ ७ ५	त्वामग्नेयजमानाअनुधून्	७ ८ २९	त्वामिच्छवृणतेत्वायवः	१ ३ २०	त्वामुजानिखिंदसूर्यस्य	३ ६ १७
त्वांमेसदमित्समन्यवः	३ ४ १२	त्वामग्नेमानुषीरीकतेवि	३ ८ २६	त्वामिच्छवृणतेत्वायवः	४ ७ २७	त्वामुजानिखिंदसूर्यस्य	३ ६ १७
त्वादतेमीरुद्रसंतमेभिः	२ ७ १६	त्वामग्नेवसुपतिवसुनां	३ ८ १८	त्वामिच्छवृणतेत्वायवः	६ ५ ३२	त्वामुजानिखिंदसूर्यस्य	३ ६ १७
त्वामग्नेअगिरसोहृदि	१ ३ ३	त्वामग्नेवाजसातमं	४ १ ५	त्वामिच्छवृणतेत्वायवः	४ २ ६	त्वामुजानिखिंदसूर्यस्य	३ ६ १७
त्वामग्नेअतिथिपूर्वविवाः	३ ८ २६	त्वामग्नेसमिधानोवसिष्ठः	५ २ १२	त्वामिच्छवृणतेत्वायवः	५ ८ १६	त्वामुजानिखिंदसूर्यस्य	३ ६ १७
त्वामग्नेआदित्यासः	२ ५ १९	त्वामग्नेसमिधानंयविष्ठय	३ ८ २६	त्वामिच्छवृणतेत्वायवः	६ ६ २६	त्वामुजानिखिंदसूर्यस्य	३ ६ १७
त्वामग्नेअतयवःसमीधि	३ ८ २६	त्वामग्नेस्त्राध्यः	४ ५ २२	त्वामिच्छवृणतेत्वायवः	५ २ १४	त्वामुजानिखिंदसूर्यस्य	३ ६ १७
त्वामग्नेदमआवि	२ ५ १८	त्वामग्नेहुरितोवावज्ञानाः	५ २ ७	त्वामिच्छवृणतेत्वायवः	४ ५ २१	त्वामुजानिखिंदसूर्यस्य	३ ६ १७
त्वामग्नेधर्णसिधिविवाचयं	३ ८ २६	त्वामग्नेहृविष्मंतः	४ १ १	त्वामिच्छवृणतेत्वायवः	४ ७ २८	त्वामुजानिखिंदसूर्यस्य	३ ६ १७
त्वामग्नेपितरमिष्टि	२ ५ १८	त्वामग्नेष्ठाचरामसि	६ ७ १६	त्वामिच्छवृणतेत्वायवः	८ ८ ८	त्वामुजानिखिंदसूर्यस्य	३ ६ १७
त्वामग्नेपुष्करादधि	४ ५ २३	त्वामग्नेत्याम्युधिदेवपूर्व	३ ८ १७	त्वामिच्छवृणतेत्वायवः	५ २ २३	त्वामुजानिखिंदसूर्यस्य	३ ६ १७

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
स्वेधेनु सुदुर्वाजातवेदः	८ २ २०	स्वेतोमप्रथमावुक्वर्हिषः	५ २ २३	वर्धामितेसुतानां	६ ३ ११	दशानुविश्वदर्शितं	१ २ १९
स्वेपितोमहान्दिवानां	२ ५ ७	स्वेहयत्पितरश्चिह्नं ह	५ २ २४	दधिकाममिमुषसं	३ १ २०	दशोच्चत्रं श्रुतपौर्णमिद्वान्	७ ७ १६
स्वेरायद्दुतोशतमाः	२ ४ ८	स्वोतासुस्त्वबाबसा	७ १ २२	दधिकामुनमसाबोधयतः	५ ४ ११	द्विषुतत्याहृषा	७ १ ४१
स्वेवसुनिपुर्वणीकहोतः	४ ५ ७	स्वोतासुस्त्वबायुजा	६ ५ २	दधिकार्वाणं बुधधानोभ	५ ४ ११	दशक्षिपोयुजयतेबाहूज	४ २ २०
स्वेवसुनिर्गता	६ ५ ३२	स्वोतासोमववश्चिह्नविप्राः	६ १८	दधिकार्वाप्रथमोवाज्यर्वा	५ ४ ११	दशक्षिपः पूर्व्वसी	३ १ २३
स्वेविष्वातर्विषीसध्वनिघ	१ ४ १०	स्वोतोवाज्यह्वयो	२ ५ २२	दधिकाम्णाहदुनुचकिराम	३ ७ १४	दशतेकुलशानां	३ ६ ३०
स्वेविष्वासरस्वति	२ ८ १०	दक्षस्यवादितेजन्मनिघ	८ २ ६	दधिकाम्णाहचकुर्जोमहोय	३ ७ १३	दशमासान्छशयानः	४ ४ २०
स्वेवमिथासुमरणंमिमी	२ २ २५	दक्षिणावतामिदिमानि	२ १ १०	दधिकाम्णाभकारिचं	३ ७ १३	दशरथान्प्रष्टिमतः	४ ७ ३४
स्वेवस्तेधूमऋषवति	४ ५ २	दक्षिणावाप्रथमोदुतपुति	८ ६ ३	दधिकार्वाः प्रथममधिनोष	५ ४ ११	दशराजानः समिताभयज्य	६ ५ ५
स्वेवासोअग्नेरमवतो	१ ३ ११	दक्षिणाश्वदक्षिणागां ददा	८ ६ ४	दधिकार्वाजठरेसुतं	३ ३ १	दशरात्रीरशिवेनानवधून्	१ ८ १२
स्वेपंगुतवसंस्वादिहस्तं	४ ३ २३	ददानमिहदभदंतमन्म	२ २ १७	दधुष्टाभृगंवाभानुवेत्वा	१ ४ २४	दशश्यावाक्रुधद्वयः	६ ४ ५
स्वेपंरूपंकृणुतउत्तरयत्	१ ७ २	ददरेकणस्तन्वेदुदित्सु	६ ४ ३	दधुष्टहमेजनुपुर्व्वी	२ २ ४	दशस्यतामनवेपुर्व्वीदिवि	६ २ ६
स्वेपंरूपंकृणुतेवर्णोअस्य	७ २ २६	दधुष्टतधनयस्य	१ ५ १५	दधुष्टविश्वं दधुष्टवाचः	२ ४ १६	दशमहः पौतकृतः	६ ४ २७
स्वेपंरूपंकृणुतेवर्णोअस्य	१ ८ ५	दधुष्टवैवायदीमनु	२ ५ २६	दधुष्टमिह्रिच्छायांसं	३ ६ २७	दशस्यतो नोमरुतोमृकुन्तु	५ ४ २५
स्वेपंशधोनमाहतंतुविष्व	४ ८ ३	दधानोगोमदधव	६ ४ १	दधुष्टचिह्नित्वावतः	३ ६ ४८	दशस्यानः पुर्व्वणीकहोतः	४ ५ १३
वेसुपुत्रशवसः	६ ६ १७	दधामितेमधुनोभक्षमम्रं	६ ७ ४	दधुष्टनतोअपसोयेसहस्ताः	४ २ १९	दशानामेकंकपिलंसमानं	७ ७ १८

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
दशोचनिन्योदशकद्वेभ्यः	८ ४ ३०	दामानंविश्वचर्षणे	६ २ ९	दिवश्चिद्रोचनादधि	५ ८ २६	दिवोधर्तासेशुकः पीयूषः	७ ५ २०
दशोचान्दशकोशान्	४ ७ ३४	दाशाराधेपरिषत्तावविष	५ ६ ५	दिवस्त्वक्वासाहृदवः	१ ३ ३४	दिवोधाममिर्वहण	५ ५ ११
दशोमंस्वहृजंयंतगर्भं	१ ७ १	दाशोमकस्यमनसा	६ ६ ५	दिवस्परिप्रथमंजशेअभिः	७ ८ २८	दिवोनतुभ्यमान्निद्रसत्रा	४ ६ ९
दशोहिष्माहृषणं	२ १ १६	दासपक्षीरहिगोपाभतिह	१ २ ३८	दिवस्पृथिव्याअधि	६ ८ २१	दिवोनयस्यरेतसोदुर्वाणाः	१ ७ ८
दशायुवाकंभःसुता	१ १ ५	दिरक्षतउचसोपाभमकोः	३ २ ३	दिवस्पृथिव्योरवभाहृणी	७ ८ ६	दिवोनयस्यविधुतोववी	४ ५ ४
दशोहिषिमानुषक्	६ २ २७	दिरक्षेभ्यःपरिकाशसुजे	२ २ १५	दिवस्पृथिव्याः पर्योजउद्ध	७ ३ ५	दिवोनसगांअससप्रमह्ना	७ ४ १६
दस्यैच्छिप्यैश्चपुरुहूतपुर्व्वैः	१ ७ ११	दिवः पीयूषंमुत्तमं	७ १ ८	दिवान्चित्तमः कृण्वति	१ ३ १६	दिवोनसानुपिप्युषी	६ ८ ६
दंडाह्वेद्रोअजनासभास	५ ३ २३	दिवः पीयूषं पूर्व्वयदुक्थं	७ ५ २३	दिवार्यातिमरुतोभूम्याभि	३ ३ ६	दिवोनसानुस्तनयंअधिक	३ ३ १३
दातामेपृथतीनां	६ ४ ४७	दिवक्षसोअभिजिह्वाकृता	८ २ १०	दिविक्षयंतारजसः प्रथिव्यां	५ ५ ६	दिवोनाकेमधुजिह्वा	७ ३ ११
दाहृणाणवज्रमिद्रो	२ १ ८	दिवक्षसोधेनवो	३ १ १	दिवितेनाभापरमोयआददे	३ ४ ४	दिवोनाभाविषक्षणः	६ ७ ३८
दाधारक्षेममोकोनर्	१ ५ १०	दिवक्षितेहृतोजातवेदः	१ ४ २५	दिविनकेतुरधिधायिहृतः	८ ५ ५	दिवोनांवाहिमरुतोररीष्वं	४ ४ २८
दानामृगोनवार्णः	६ ३ ८	दिवक्षिदस्यवदिमाविपम	१ ४ १९	दिविमंअन्वः पक्षः	८ ६ २७	दिवोमान्नोरसदुन्	६ ४ ४२
दानायमनःसोमपावव	१ ७ २०	दिवक्षिदातेरुचयंतरोकाः	२ ८ २७	दिविस्पृथयंशमस्माकं	७ ८ १०	दिवोयस्कभोधरुणः स्वात	२ ३ १
दानांसः प्रयुज्यवसः	६ ४ ५	दिवक्षिदापूर्य्योजायमाना	३ २ २५	दिविस्वनोयततेभूम्योप	८ ३ ६	दिवोरुक्मउरुचक्षाउदंति	५ ५ ५
दानोअग्नेधियार्षि	५ १ २३	दिवक्षिदावोमवचरेभ्यः	८ ३ ८	दिवेदिवेसदशीरन्धमधं	४ ७ ३४	दिवोवराहमरुचंकापिर्दं	१ ८ ५
दानोअग्नेहृतोदाः	२ ५ २१	दिवक्षिदाहृदितरं	३ ६ २०	दिवोधर्तामुवनस्यप्रजाप	३ ८ ४	दिवोवासानुस्पृशतावरीष	८ २ २१

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
दिव्यं न्यः सदनं चक्रुः २	८ १	दुहानः उर्ध्वं दिव्यं मुनिं ७	५ १२	देवं देवराधसे चोदयति ५	५ २६	देवानां दूतः पुत्रं प्रसूतः ३	३ २७
दिव्यं सुपुर्णं वायुसं बृहते २	३ २३	दुहानः प्रक्षमिष्यः ६	८ ३२	देवं देवो बंसहं ६	१ ४	देवानां नुवयं जानः ८	३ १
दिव्यः सुपर्णो बक्षिः सोम ७	४ १७	दुहीयन्मिप्रधितयेयुवाकुः १	८ २३	देवं देवो बंसदेवं ६	२ ३३	देवानां पक्षीरुतातीरं वनु ४	२ २८
दिव्या आपां अभियदेनमा ५	७ ३	दूणां संसृज्यतव ४	७ २६	देवं नरः सवितारं ३	४ ११	देवानां भद्रा सुमतिं रज्जू १	६ १५
दिशः सूर्यो नमिनाति ३	२ ३	दूतं चो विष्वेदसं ३	५ ८	देवं चो अघसवितारमेवं ४	३ ३	देवानां मानं प्रथमा अतिष्ठ ७	७ १९
दीदिवां समुप्यं ३	१ १३	दूरं किल प्रथमा जगमुरासां ८	६ ११	देवं चो देवयज्या ४	१ १३	देवानां युगे प्रथमे ८	३ १
दीर्घं कुशं यथा ८	७ २२	दूरमितपणयो बरीयः ८	६ ६	देवं चो ह्यदं चारुत्वमानं २	५ २२	देवानां मिदवो महत् ६	६ ३
दीर्घतंतुर्बृहदुभयमभिः ८	२ २०	दूरादिवा बंसो अस्य ४	७ १०	देवं चो ह्यदं चारुत्वमानं २	५ २२	देवानां सिद्धो अमृतान्व ८	२ ११
दीर्घतं मामा मतेयो २	३ १	दूरादिमनयश्चासुतेन ५	३ २२	देवं चो यथा मतिं १	१ १२	देवानां सिद्धो अमृतान्व ८	२ १४
दीर्घत्वं अस्वकुशः ६	१ २३	दूरादि देवयस्सती ५	८ १	देवं चो ह्यदं चारुत्वमानं २	५ २२	देवानां सिद्धो अमृतान्व ८	२ १४
दूराधो ३ अर्धितिले वयंत ५	२ २५	दूरेतश्चा मगुर्धराचैः ८	१ १६	देवं चो ह्यदं चारुत्वमानं २	५ २२	देवानां सिद्धो अमृतान्व ८	२ १४
दुरो अभ्यस्य दुराहं गोरसि १	४ १५	दूरेतश्चा मगुर्धराचैः ८	१ १६	देवं चो ह्यदं चारुत्वमानं २	५ २२	देवानां सिद्धो अमृतान्व ८	२ १४
दुरो कशो विः कर्तुर्न १	५ १०	दुरो अभ्यस्य दुराहं गोरसि १	४ १५	देवं चो ह्यदं चारुत्वमानं २	५ २२	देवानां सिद्धो अमृतान्व ८	२ १४
दुर्गो विष्वः सुगं कृषि ६	६ २२	दुरो अभ्यस्य दुराहं गोरसि १	४ १५	देवं चो ह्यदं चारुत्वमानं २	५ २२	देवानां सिद्धो अमृतान्व ८	२ १४
दुर्मंत्रा यत्तस्य नाम ७	६ १२	दुरो अभ्यस्य दुराहं गोरसि १	४ १५	देवं चो ह्यदं चारुत्वमानं २	५ २२	देवानां सिद्धो अमृतान्व ८	२ १४
दुहंति सैकामुप ६	५ १५	दुरो अभ्यस्य दुराहं गोरसि १	४ १५	देवं चो ह्यदं चारुत्वमानं २	५ २२	देवानां सिद्धो अमृतान्व ८	२ १४

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
देवासंस्वा बरुणो मित्रो १	३ ८	देवैर्नो दिव्यं दितिर्निपातु १	७ २४	धामिद्रो हरिं धायसं ३	३ ८	धृष्टीवांस्तोमो अश्विना ६	६ १०
देवासो हिष्मानं बेसम ६	२ ३३	देवैर्नो दिव्यं दितिर्निपातु ३	८ ७	धामिद्रो हरिं धायसं ३	३ ८	धृष्टीवांस्तोमो अश्विना ६	६ १०
देवीता वमज्जनयंत देवाः ६	७ ५	देवो देवानां मसि मित्रो १	६ ३२	धामिद्रो हरिं धायसं ३	३ ८	धृष्टीवांस्तोमो अश्विना ६	६ १०
देवीः षडुर्ध्वं रुनः कृणोत ८	७ १५	देवो देवानां मसि मित्रो १	६ ३२	धामिद्रो हरिं धायसं ३	३ ८	धृष्टीवांस्तोमो अश्विना ६	६ १०
देवीदिवो दुहितरा सुगि ८	२ २२	देवो देवानां मसि मित्रो १	६ ३२	धामिद्रो हरिं धायसं ३	३ ८	धृष्टीवांस्तोमो अश्विना ६	६ १०
देवीदेवस्य रोदसी जनित्री ५	६ २२	देवो देवानां मसि मित्रो १	६ ३२	धामिद्रो हरिं धायसं ३	३ ८	धृष्टीवांस्तोमो अश्विना ६	६ १०
देवीदेवैर्मयं जतेयजत्रैः ३	८ ८	देवो देवानां मसि मित्रो १	६ ३२	धामिद्रो हरिं धायसं ३	३ ८	धृष्टीवांस्तोमो अश्विना ६	६ १०
देवीयदितर्विषीत्वा वृषोत १	४ २१	देवो देवानां मसि मित्रो १	६ ३२	धामिद्रो हरिं धायसं ३	३ ८	धृष्टीवांस्तोमो अश्विना ६	६ १०
देवीर्द्वारो विष्वधं ३	८ २०	देवो देवानां मसि मित्रो १	६ ३२	धामिद्रो हरिं धायसं ३	३ ८	धृष्टीवांस्तोमो अश्विना ६	६ १०
देवेनं नो मनसा देवसोम १	६ २३	देवो देवानां मसि मित्रो १	६ ३२	धामिद्रो हरिं धायसं ३	३ ८	धृष्टीवांस्तोमो अश्विना ६	६ १०
देवेभिर्दिव्यदिते ६	१ २५	देवो देवानां मसि मित्रो १	६ ३२	धामिद्रो हरिं धायसं ३	३ ८	धृष्टीवांस्तोमो अश्विना ६	६ १०
देवेभिर्विषितो यज्ञियैः ८	४ १०	देवो देवानां मसि मित्रो १	६ ३२	धामिद्रो हरिं धायसं ३	३ ८	धृष्टीवांस्तोमो अश्विना ६	६ १०
देवेभ्यः कर्म वृषीतमृत्युं ७	६ १३	देवो देवानां मसि मित्रो १	६ ३२	धामिद्रो हरिं धायसं ३	३ ८	धृष्टीवांस्तोमो अश्विना ६	६ १०
देवेभ्यस्त्वामदायकं ६	७ ३०	देवो देवानां मसि मित्रो १	६ ३२	धामिद्रो हरिं धायसं ३	३ ८	धृष्टीवांस्तोमो अश्विना ६	६ १०
देवेभ्यस्त्वामदायकं ६	७ ३०	देवो देवानां मसि मित्रो १	६ ३२	धामिद्रो हरिं धायसं ३	३ ८	धृष्टीवांस्तोमो अश्विना ६	६ १०
देवेभ्यो हि प्रयमं यज्ञियैः ३	८ ५	देवो देवानां मसि मित्रो १	६ ३२	धामिद्रो हरिं धायसं ३	३ ८	धृष्टीवांस्तोमो अश्विना ६	६ १०

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
हविमोदाःपिषीवति	१ १ २९	हिमाताहोताविदेवैजुल	३ ३ २९	धन्वचक्रकुतम्रं	८ ४ ४	धियाचक्रैवेण्यो	३ १ २९
हविषसाऽनोषजुतोदिवि	७ ३ १४	हिर्यंयंयजीजनन्संभसा	३ ५ ५	धन्वनागाधन्वनाजिजये	१ १ १९	धियावदिविषिपुष्यंतः	३ ६ ६
हुहोमिषसापुशनीविदेवैः	८ ३ ३	हिर्यंयंयस्वयसां	७ ४ २३	धन्वस्त्रोतःकृणुतेगातुं	१ ७ २	ध्रिष्ववभंगमस्त्योः	४ ७ २४
हुहुषिषांसंयूरसमनि	३ ६ १०	हिर्योनोविषतोमुखाति	१ ७ ५	धर्तारोदिवभुमवःसुह	८ २ १३	ध्रिष्वाशवःशूरयैनः	२ ६ ६
हुवांभमेरविनांविशति	४ ६ २४	हेहदस्यक्रमेस्वहसो	२ २ ३५	धर्तादिवोरजसस्पृह	३ ३ १३	धीभिरवद्विरवैतः	४ ७ २३
हविमोवातोवातः	८ ७ २५	हेतेचकेसुर्वेभ्राण	८ ३ २३	धर्तादिवःपंबतेकृत्योरसः	३ ३ १	धीमिहिंन्वतिवाजिनं	७ ५ ११
हावशुभ्रवर्गोहस्य	३ ७ २	हेनसुर्ववतःशतेगोः	५ ३ २८	धर्मेणामिप्रावरुणाविपश्चि	४ ४ १	धीभिःसातानिकाणवस्य	५ ७ ३३
हावसप्रधवश्चक्र	२ ३ २३	हेविरुपेचरतःस्वयं	१ ७ १	धाताधातुणांमुषनस्य	८ ७ १६	धीरास्वस्वमहिनाजनैर्वि	५ ६ ८
हावशारंनहितभराव	२ ३ १६	हेष्टिभ्रूपजावारुणदि	७ ८ ३	धानावतंकर्मिणं	३ ३ १७	धीरासःपदकवयोनयति	२ २ १५
हासुपर्णासुयुजासत्वावा	२ ३ १७	हेसमीचीविभ्रुतभरंतं	८ ४ १३	धामंतविषुसुवनमधिश्चि	८ ११	धीरोह्यस्यश्रसत्	६ ३ ४१
हितावकीकीस्तासः	२ १ १३	हेस्तुतीभमृणवपिपुणां	८ ४ १२	धार्योमिर्वायोयुयैमिर्कै	५ ४	धुनेतयःसुप्रकेतमदंतः	३ ७ २६
हितावमृकवाहसे	४ १ १०	हूनःसर्विरासुतिः	२ ५ २८	धारयंतआदित्यासो	२ ७	धूनयथापर्वतोदासुवे	४ ३ २१
हितायोहृप्रहंतमः	६ ६ २७	धनुर्हस्तादाददानोमृतस्य	७ ६ २७	धारावरामरुतो	३ ७ १९	धृतमताभादित्याहर्षिरा	२ ७ ११
हिताविषवेसुमजासनीडि	१ ५ २	धननस्पुंयंबहुलंयोभमे	७ ८ २२	धासिंकृष्णानभोषपीः	६ ३ ३०	धृतमताःअत्रियायशनि	८ २ १३
हिताम्यूर्ध्वहृत्तस्यवा	७ ४ ४	धनुर्हस्तादाददानोमृतस्य	७ ६ २७	धिवेषूषाजिन्वतुविशमि	२ ८ १६	धृतमतोधनदाःसोमदृढः	६ ७
हिवांसुनबोसुंस्वविदं	८ १ १८	धन्याचिद्विषेविषणाव	४ ५ १३	धिवेषोअप्सुदधिषेस्वर्षा	४ २ २७	धृषताभिदुष्मननः	६ ४ ४०

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
धृषतिबकलशेसोममि	४ ७ ३१	नकिरेद्रुत्वहुतरः	३ ६ १९	नक्षोणीभ्यांपरिभ्वेत	२ ६ १७	नतमंहोनदुरितंकुतश्चन	२ ६ २९
धेनुंनत्वासूयवसेदुदुक्षन्	५ २ २४	नकिरेषानिंहितामत्यैषु	३ २ २५	नधात्वद्रिगपवेतिमेमवः	७ ८ २४	नतमंहोनदुरितंदेवासो	८ ७ १३
धेनुःप्रबस्यकाम्यं	३ ४ ३	नकिर्देवामिनीमसि	८ ७ २२	नधारोजेद्रादभक्षः	२ ४ २१	नतस्यमायथाचन	६ २ १२
धेनुहृद्रसूनृता	६ १ १४	नकिष्ठांजंनृषिवेद	५ ४ २३	नधावसुनियमते	४ ७ २५	नतस्यविष्टतदुषुप्रवांचत	७ ८ २०
धेनूर्जिन्वतमुतजिन्वतुवि	६ ३ १६	नकिष्टपुतामृता	१ ५ १३	नधासमामपजोषजभार	३ ६ १६	नताअवारिणुककाटोअभुते	६ २५
ध्रुवतेराजावरुणः	८ ८ ३१	नकिष्टकर्मणानश	६ ५ ८	नधेमन्यदापपन	५ ७ २०	नतानशंतिनदभातितस्क	६ २५
ध्रुवंध्रुवेणहविषा	८ ८ ३१	नकिष्टकर्मणानशप	६ २ ४०	नजामयेतान्वांरिक्थमा	३ २ ५	नतामिनंतिमायिनोनपी	३ ४ १
ध्रुवंज्योतिर्निहितंशयेक	४ ५ ११	नकिष्टयतीतरः	१ ६ ६	नतंजिनंतिबहुवोनद्रा	३ ६ १३	नतिष्ठतिननिमिषयेते	७ ६ ७
ध्रुवाएववःपितरोयुगेयुने	८ ४ ३१	नकीमिहो निकर्तवे	६ ५ ३१	नतंतिगमंचनत्यजः	६ ४ ८	नतेअदेवःप्रदिवोनिवांसते	८ १२
ध्रुवाद्योर्ध्वापृथिवी	८ ८ ३१	नकीरिवंतंस्वयार्थविदसे	६ २ ३	नतराजानावदितेकुतश्चन	७ ८ १७	नतेअतःशवसोधारयस्य	४ ७ १
ध्रुवासुखासुभ्रितिपुक्षिय	५ ६ १०	नकीर्षुषीकहृद्रते	६ ५ ३१	नतंविदाधयद्रमाजानं	८ ३ १७	नतेमिरोअपिष्टयेतुरस्य	५ ३ ५
ध्रुवस्योःपुरुषंत्योः	७ १ १५	नकोषासावर्णमामेग्याने	१ ७ ३	नतंइद्रसुमतयोनरायः	५ २ २७	नतेतंइद्राभ्यांस्महृव	४ २ १
नकिःपरिष्टिर्मधवन्मघस्य	६ ६ ११	नकोषासासुपेशसा	१ १ २५	नतदिवानपृथिव्यानुमन्ये	८ १४	नतेदूरेपरमाचिद्रजांसि	३ २ १
नकिःसुदासोरथं	५ ३ १८	नक्षतंइद्रमवसे	६ ४ २४	नतमभोतिकश्चन	८ १ २	नतेवर्तास्तिराधसः	६ १ १४
नकिरस्यशचीनां	६ ३ ३	नक्षत्रवमरुणीःपूर्यराट्	१ ८ २४	नतमभोतिकश्चन	८ १ २	नतेविणोजायमानोनजा	५ ६ २४
नकिरस्यसहंय	१ २ २३	नक्षत्रोतापरिसंभ्रिताय	२ ४ १३	नतमंहोनदुरितानिमत्यं	५ ६ ३	नतेसखासुख्यंवष्टयेतन्	७ ६ ६

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
नतैस्त्वयं नक्षिणं	१ २ १५	नद्यावद्दुर्मोक्षसा	५ ८ ११	नमसेवुपंसीदत	१ ७ ३७	नयंविचिकोरोदसी	१ १ ५
नत्वागभीरः पुरुषु तसिधुः	३ २ ११	ननुनक्षत्राणां भूजं	१ ३ ४	नमस्तेभ्यो भोजसे	१ ५ २५	नयंशुक्रो नदुराशीः	५ ७ १७
नत्वादेवास आशत	१ १ ३७	ननुनमस्ति नो यः	२ ४ १०	नमस्तदुद्व्यदाति स्वध्वरं	२ ८ १८	नयं हि संति धीतयोनवाणी	४ ७ १
नत्वा द्योता पूर्वो भमेय जीया	३ ८ १६	नपुंषि भिर्दुसि भिर्दुष्टारमं	४ २ ३	नमो गंरं नद्यो मातृ तमा	२ ३ १	नयः संपृच्छेन पुनर्देवी तवे	१ ७ ६
नत्वा बहंतो भद्रयः	१ १ ११	नपुंषीतान नद्यो वरं तवः	४ ३ १८	नमो तमच्च भूम्यो त	२ ७ १३	नयं ईषंते जनु पोया	५ १ ७
नत्वा रासीया भिशं सये	१ १ ३४	नपाता शर्वसोमहः	१ २ २१	नमो मिमेध न जिही कृष्णा	७ ८ ३	नयं जमान रिष्यसि	१ २ ४०
नत्वा वरं ते अन्यथा	३ १ २८	नपातो दुर्गहं स्वमे	१ ४ ४७	नमस्तुरासी दुष्टतनं ताहि	८ ७ १७	नयं सीदति द्विषः	४ ७ २२
नत्वा वा अन्योदिव्यो नपा	५ ३ २१	नपापा सोमनामहे	१ ४ ३८	नमृषा भ्रांतं यद्वैति देवाः	२ ४ २२	नयं स्वतेशवसान	१ ५ २
नत्वा शतं च नहुतः	७ १ २३	नपूषणं मेथामसि	१ ३ २५	नमो दिवेषु हते रोदसीभ्यां	२ १ २६	नयं स्वदेवा देवतानमताः	१ ७ १०
नदक्षिणा विचिकिते	२ ७ ८	नह्रीभियो विवस्वतः	१ ८ ३	नमो मृहृदो नमो	१ २ २४	नयं स्वद्यावा पृथिवी भनु	१ ४ १४
नदं न भिन्नं मुया शयानं	१ २ ३७	नम्रमिथं सवितु देव्यस्य	३ ८ ५	नमो मित्रस्य वरुणस्य चक्षु	७ ८ १२	नयं स्वद्यावा पृथिवी नय	८ ४ १५
नदं वओदतीनां	१ ५ ५	नम्रो जाममूर्धन्यं यमीवुः	८ १ ४	नमो वाके प्रस्थिते भवरे	१ १ १७	नयं स्वर्वा जनु चान्वसि	३ १ ४
नदं स्वमा रुचतः काम	२ ४ २२	नमः पुरातै वरुणो	२ ७ १०	नयं जरं ति शरदो नमासा	४ १ १८	नयं स्वसातु जनि तोर	३ ५ ५
नदुष्टीमर्थो विंदते वसु	५ ३ २१	नमो हृदु प्रनम भावि वासे	४ ८ १२	नयं दिपंति दिप्सवः	१ २ १८	नयं परो नांतरः	२ ८ ८
नदुवानाम पिबतं	७ ८ २	नमो हृद्रेण सख्यं	२ १ २२	नयं दुभारं तेन स्थिरा मुरः	४ ४ ४८	नयं पुरा चक्रम कर्तुं नूनं	७ १ ६
नदेवानाम पिबतः	१ २ ३९	नमस्त्री सुभसं तरा	८ ४ २	नयं रिषो नारि षण्यवो	२ २ १७	नयं स्वद्रो वरुणो नमिन्नः	२ ८ ३

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
नयातव हृद्रे जय पुनः	५ ३ ३	नरो ये के चास्वदा	७ ७ ३	नवो नवो भवति जायमानः	८ ३ २३	नहितं पूतं मक्षिपत्	४ ५ २४
नयुमे वाजं धवः	१ ५ ४	नवरवासः सुतसो मासु हृद्रे	१ २५	नवकुलो मम ग्रथं	५ २ १८	नहितं शररा बसः	१ ४ ३
नये दिवः पृथिव्या अंतं	१ ३ २	नवयदस्य नवति चमोगा नृ	१ २४	नव्युत दुर्ध्वं हितं	१ ७ २२	नहिते वा ममाचन	८ ८ ४३
नयोरुपनिदर वयः	१ ५ २२	नवयो नवति पुरः	१ ६ २१	नसंस्कृतं प्रमिमी तोगमि	४ ४ १७	नहित्वारोदसी उमे	१ १ २०
नयो वराय मरुतां	२ २ १३	नवाभरण्या निहंति	८ ८ ४	नसजीयते मरुतो नहन्यते	४ ३ १५	नहित्वा शूर देवान्	१ ५ ३७
नरा गौरे वधिषु तं वृषाणा	५ ५ १६	नवाउपुतन्त्रियसे नरि	२ ३ १०	नसरा जाव्ययते यस्मिन्नि	४ २ ८	नहिरवा शूरो नतुरो नधृषु	४ १ ९
नरा दंसि धावत्रये	८ ८ १	नवाउते तन्वा तन्व १ संप	७ ६ ८	नससत्वा यो नददाति सख्यं	८ ६ २२	नहि देवो नमस्यः	१ १ ३८
नरा वाशंसं पूषणम गोशं	८ २ ६	नवाउदेवाः क्षुप्रमिदुधं	८ ६ २२	नसः स्वोदक्षो वरुण धुतिः सा	५ ६ ८	नहिनुतं महिमानः समस्य	४ ६ २३
नरा शंसं मिह मिथं	१ १ २४	नवाउमां वृजने वारयते	७ ७ १५	नसाय कस्य चिकिते जनांसः	३ ३ २३	नहिनुयादधीमसि	१ ५ ३१
नरा शंसं स्वमहिमानं मेवां	५ २ १	नवाउसोमो वृजि नहि नो	५ ७ ७	नसीम देव आपदिषं	१ ५ ९	नहिमन्युः पौरुषेयः	१ ५ ११
नरा शंसो नो वनु प्रयाजे	८ ८ ४०	नवानां नवतीनां	२ ५ १६	नसे शोयस्वरो मशं	८ ४ ४	नहिमं भक्षिपचन	८ ६ २६
नरा शंसं वाजि नवाजयन्निह	७ ७ २४	नवानो भद्र आभर	३ ८ २३	नसे शोयस्वरं बते	८ ४ ४	नहिमे भस्त्यद्र्या	१ ७ १२
नरा शंसं सुष्टमं	१ १ ३५	नविजानामिय दिवेद	२ ३ २१	नसोम हृद्रे मसुतो ममाद	५ ३ १०	नहिमे रोदसी उमे	८ ६ २७
नरा शंसः प्रति धामा नि	२ ५ २२	नवीकवे नम तेन स्थिराय	४ १ ८	नहिप्रभायारणः सुशोवः	५ २ ६	नहि वः शानुर्वि विदे	१ ३ १८
नरा शंसः सुष्टदति	३ ८ २०	नवेषं सानतं न्यते	१ ५ ३१	नहिते अमेष्टु भप्रतिष्टे	१ ४ ३४	नहि वः कतिः पूतं नासु	५ ४ २९
नरे वता पणिनां सख्यमिदं	३ १ १४	नवो गृहा चक्रम मूरि दुष्क	८ ५ १७	नहिते अन्नं स हो नमन्युं	१ २ १४	नहि वः अरं मचन	५ ४ २९

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
नहिवाभस्तिवृके	१ २ ४	नानानवाउनोधिः	७ ५ २५	नास्यैवियुचतन्यतुः	१ २ ३८	नितद्विषेवंपरंष	८ ७ २
नहिवाव्रयांमहे	६ ३ २४	नानाहिवाहवमानाजना	१ ७ १४	नास्यवतानंतकृताम्बस्ति	५ १ ८	नितिक्रियोवार्णमच	४ ५ ५
नहिवोअस्यभेकः	६ २ ३७	नानाह्यभेवसे	४ ५ १६	नाहर्मिद्रागिरारण	८ ४ ३	नितिगमभ्यंशुं	६ ५ १४
नहिपस्तनोमम	६ ३ १०	नानौकांसिदुयोविधमायु	२ ८ २	नाहंततुनविजानाम्योतु	४ ५ ११	नितिगमानिभ्राशयन्त्रा	८ ६ २०
नहिष्मयद्वःपुरा	५ ८ २२	नापाभूतनवोतीतृषा	३ ७ ४	नाहंतवेददभ्यंभ्रस्तः	८ ६ ५	नित्यंनसुनुमधुविभ्रत	२ ४ १
नहिष्मातेज्ञातंचन	३ ६ २५	नाभानाभिनुआददे	६ ७ ३५	नाहंवैदभ्रातृत्वनोस्वसु	८ ६ ६	नित्यश्चाकन्यात्स्वपतिर्दमू	७ ७ २७
नहिस्थयुतुथायातमस्ति	८ ७ १९	नाभायुधिव्याधुरणोमहो	७ २ २८	नाहंतवेदयइतिमवीति	७ ७ १५	नित्यस्तोत्रोवनस्पतिः	६ ७ ३९
नहीनुवोमरुतोअत्यको	२ ४ ५	नाभियुजानांसदनरयीणां	४ ५ ९	नाहमतो निरयादुर्गहेतव	३ ५ २५	नित्येचिबुयंसदने	२ २ १७
नह्यंन्यवकाकरं	६ ५ ३५	नाभ्याभासीदुतरिषं	८ ४ १९	निकाव्यविषसःशम्भ	१ ५ १७	नित्वादधेवरआ	३ १ २३
नह्यस्यानामगुभ्यामि	८ ८ ३	नामालितेशतकृतो	३ २ २१	निकमणनिषदनविचर्तन	२ ३ ९	नित्वादधेवरण्यं	३ १ २९
नह्यंन्यगुतोत्त्व	६ २ १७	नाबानकोदःप्रक्षिप्तःपृथि	८ १ १८	नित्वातविषःपुरुसंभूतव	६ ४ ४८	नित्वातविषविदपते	५ २ १९
नह्यंन्यगुप्राचन	६ २ १७	नावेवनःपारयतंयगेव	२ ८ ४	निगांयुतामनसासेदुरकैः	३ २ ६	नित्वातविषविदपते	१ ३ ११
नाकस्यपुष्टाभि	२ १ १०	नासत्याभ्यांविहिरिषमदुंज	८ ८ ८	निगव्यवोनवोदुष्टव	५ २ २६	नित्वायुजस्यसाधनं	१ ३ ३०
नाकैसुपणमुपपन्निबांसं	७ ३ ११	नासत्यामेपितरांयधुपृष्ठ	३ ३ २७	निगावोणोहेअसदन्	२ ५ १४	नित्वावसिद्धाभक्तवजि	८ ७ ६
नाकैसुपणमुपयत्यतंत	८ ७ ८	नासदासीबोसदासीव	८ ७ १७	निगामासोअबिधत	८ ७ १४	नित्वाहोतारमृविजं	१ ३ ३२
नानाचक्रातेयस्यदुर्बपि	३ ३ ३०	नास्माकमस्तिचरः	६ ४ ५४	निचेतारोहिमरुतोगुणंतं	५ ४ २७	निदुरोणेअमृतोमत्यानां	२ ८ १६

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
निदुर्गाइंद्रअथिद्रामित्रान्	५ ३ ९	निराहावान्कृणोतन	८ ५ १८	निशमंभ्रमभोगामपिशा	७ ३ १	नीचीनवारंवरुणःकबंधं	४ ४ ३९
निधीयमानंमपगह्मपु	७ ७ ३०	निरिणानोधिवावति	६ ८ ३	निशमंभोगामरिणीत	२ ३ ५	नीललोहितंभवति	८ ३ २५
निनोहोतावरण्यः	१ २ २०	निरिद्रवृहतीभ्यः	५ ७ २८	निषसादधूतमतः	१ २ १७	नूनन्यत्राचिद्विषः	६ २ १७
निपवतःसाधप्रयुच्छन्	२ ६ ४	निरिद्रभूम्याभाधे	१ ५ २९	निःषिध्वरीरोषधी	६ ४ ३०	नूद्रथातेपूर्वथाचप्रवा	२ १ २१
निपस्त्यासुत्रितस्तभूयन्	८ १ २	निरुस्वसारमस्कुव	८ ७ १४	निःषिध्वरीस्तओषधीरुता	३ ३ ३१	नूद्ररायेवरिवस्कुपीनः	५ ३ ११
निमिषाश्चिजवीयसा	६ ५ १८	निर्ममितःसुधित	३ १ २३	निपीमिदन्नगुहादधानाः	३ २ २३	नूद्रदशूरस्त्वमानजुती	५ २ ३०
निययामायवोगिरिः	५ ८ १८	निर्मायाउत्येअसुराअभूव	८ ७ ९	निपुष्टाजनानां	५ ८ ३	नूद्रगुणानोगुणतेप्रवराजन्	४ ७ ११
निययुवेथेनियुतःसुदान्	२ ४ २४	निर्यत्युतेवस्वधितिःशुचि	५ २ ४	निपुष्टादगणपतेगणेषु	८ ६ १३	नूचपुराचसदनरयीणास्	१ ७ ४
नियदुष्णक्षिप्तसुनस्यमूर्ध	१ ४ १७	निर्यदावृष्टान्महिषस्यव	२ २ ८	निषुनमातिमतिकयस्य	२ १ १६	नूचिस्सभेषतेजनोनरंषन्	५ ३ २
नियुवानानियुतःस्पाहवी	५ ६ १३	निर्युवाणोअशस्तीः	३ ७ २४	निष्कवांघाकृणवते	६ ४ ९	नूचिस्सहोजाअमृतोनिर्तु	१ ४ २३
नियुत्वंतोमामजितोयथा	४ ३ १५	निर्वतंभ्वमानुगत	७ ७ १	निष्वाययामिथुदशा	१ २ २७	नूचिस्सहोजाअमृतोनिर्तु	५ ३ ११
नियुत्वांन्यायुवागहि	२ ८ ७	निवेवेतिपलितोदुतआसु	३ ३ २९	निसवसेनइपुधीरं	१ ३ १	नूचिस्सुतेमन्यमानस्यदुस्म	५ ३ ६
नियेनमुष्टिहृत्या	१ १ १५	निवोयामायमानुषः	१ ३ १३	निसामनामिधिरामिद्र	३ २ २	नूतआमिर्मिष्टिमिः	४ २ ९
नियेरिण्योजसा	४ ३ १९	निशत्राःसोमवृण्यं	६ ८ ९	निहोताहोनृषदने	२ ६ १	नूतेपूर्वस्यावसोअधातौ	२ ५ २५
निरमयोरुक्षनिरुस्यैः	५ ७ २८	निशुण्णइंद्रपर्णसि	५ ८ ११	नीचावयाअभवदुत्रपुत्र	१ २ ३७	नूत्वाइंद्रितेवयं	६ २ २
निराविध्यद्विरिभ्यआ	६ ५ ३०	निशुप्तामिदवेपां	७ १ ९	नीचावतंतउपरि	७ ८ ४	नूत्वामंभ्रइमहेवसिद्धाः	५ २ १०

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
नृत्वामग्रईमहेवासिंहः	५ २ ११	नृनध्यसेनवीषसे	६ ७ ३३	नृमेसिरोनासत्या	६ ६ ८	नृहुतईद्वनृगुणानः	३ ६ १२
नृदेवासोवर्षिः कर्तमानः	५ ४ १५	नृनक्षिप्रं पुरुषाज्जिह्वी	५ ५ १२	नृमेघाण्यप्रउच्छसाधि	५ १ २६	नृहिरंस्तोवीरवत्	३ ५ ८
नृनगं द्वापरावचक्ष	५ ७ ५	नृनस्वरं धिरो देवसोम	७ ७ २०	नृमेघाण्यप्रउच्छसाधि	५ १ २७	नृसप्तानं दिव्यं नक्षिदेवाः	४ ८ १३
नृनयुनोर्विभिः परिखव	७ ५ १२	नृनोअग्रउतये	४ १ २	नृमेघमाश्रुतं युवाना	५ ५ १३	नृषक्षोअनिमिषंतोअ	८ २ ३
नृनंतर्दिद्विभः	६ १ ७	नृनोअग्रकुक्षिः स्वसि	४ ५ ६	नृमेघमाश्रुतं युवाना	५ ५ १६	नृषक्षं संवाचयं	६ ७ ३१
नृनंसातेप्रतिवर्जरि	२ ६ ६	नृनोगोमं दीरवदेहिरव	५ ५ २२	नृरोदसीअमिहृतेवसिंहैः	५ ४ ६	नृषक्षाण्यदिवोमध्यभा	८ ७ २७
नृनंसातेप्रतिवर्जरि	२ ६ १८	नृनोरं विपुरुवीरं बृहंतं	३ ७ २०	नृरोदसीअमिहृतेवसिंहैः	५ ४ ७	नृषक्षाण्यः परिपश्यविभु	८ ४ २६
नृनंसातेप्रतिवर्जरि	२ ६ २०	नृनोरं विमहामिदो	६ ८ ३०	नृरोदसीअहिनावाचयेन	३ ८ ७	नृणामुत्थानृतं मंगीभिः	३ ३ १५
नृनंसातेप्रतिवर्जरि	२ ६ २२	नृनोरं विरं प्यं चरणिप्रं	४ ८ ७	नृरोदसीबृहजिर्नोवरुयैः	३ ८ ८	नृभूतोअद्रिपुतोवर्हिर्विभि	७ २ २७
नृनंसातेप्रतिवर्जरि	२ ६ २४	नृनोरं विमुपं मास्व नृवतं	६ ४ ३	नृहुतईद्वनृगुणानः	३ ५ २०	नृबाहुभ्यां चोदितो धारया	७ २ २७
नृनंसातेप्रतिवर्जरि	२ ६ २६	नृनोरास्वसहजवत्	३ २ १३	नृहुतईद्वनृगुणानः	३ ५ २४	नृभिर्भूतः सुतोअसैः	५ ७ १७
नृनंसातेप्रतिवर्जरि	२ ६ १६	नृमभावाचमुपवाहि वि	४ ६ १२	नृहुतईद्वनृगुणानः	३ ६ २	नृभिर्बमानोज्ञानः पूतः	७ ५ २०
नृनइदिवार्धमासा	४ १ ९	नृमभ्यानएषां	२ ३ १०	नृहुतईद्वनृगुणानः	३ ६ ४	नृभिर्बमानोहयंतोविचक्ष	७ ५ १५
नृनईद्रावस्मागुणाका	५ १ १२	नृमतोदयतेसनिष्वन्	५ ६ २५	नृहुतईद्वनृगुणानः	३ ६ ६	नृवतईद्वनृतं मामिह्वी	४ ६ ८
नृनएदिवार्धमं	४ १ ८	नृमिप्रोवरुणोअयमानः	५ ५ ४	नृहुतईद्वनृगुणानः	३ ६ ८	नृवदस्मानोयुजा	५ ८ १
नृनमर्षिहायसे	६ २ १३	नृमिप्रोवरुणोअयमानः	५ ५ ५	नृहुतईद्वनृगुणानः	३ ६ १०	नृवदसोसदमिदंक्षो	४ ४ ३६

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
नेतारऋषिस्तितः	८ ७ १३	न्युप्रियोमनुषःसादिहोता	५ २०	पयस्वयःपरिपति	४ ८ ६	परःसोमस्तुतन्वा	३ तना	५ ७ ७	
नेमिनमतिचक्ष	६ ६ ३८	न्यु ३ पुवाचममहेभरामहे	४ १५	पदापर्णीरराक्षसः	६ ४ ४४	परऋणासावीरध	२	७ १०	
नेशस्तमोदुधितरोचतौघाः	३ ४ १५	पंचजनाममहोत्रंजुवता	८ १ ३३	पदेइवनिहिते	३ ३ ३०	परऋचिद्वितपति	३ ३ २३		
नेहभ्रवरंअस्निगः	६ ४ ९	पंचपदानिहोमोअम्बरोहं	६ १३	पदेपदेमेजसिमानिषायि	४ २ १५	परस्याभधिसंवतः	६ ५ २६		
नेतावद्व्येमरुतोचयेमे	५ ४ २७	पंचपादंपितरंद्वादशाकृति	२ ३ १६	पददेवस्यनमस्ताभ्यंतः	४ ३ ५	पराकासाषिददिवः	६ ६ २०		
नेतावदेनापरोअन्यदक्षि	७ ७ २८	पंचारेचकेपरिवर्तमाने	२ ३ १६	पददेवस्यमीह्रुषः	६ ७ ११	परागावोयवसंकषिदाष्ट	५ ७ ३३		
न्यक्रुन्मचिनोमुधवाचः	५ २ ९	पञ्चवर्चसंरंजारं	८ ६ २	पद्यावसेपुरुषा	३ ३ ३०	पराचिच्छीर्षावहृजुस्तद्र	१ ३ १		
न्यक्रुदयक्षुपयंतएनं	८ ५ २०	पतंगमकमसुरस्य	८ ८ ३५	पनाप्यंतदधिना	६ ४ २८	पराणुदस्वमघवममित्रान्	५ ३ २१		
न्य १ मिजातवेदंसं दधाता	४ १ १४	पतंगो वाचमनसा	८ ८ ३५	पन्यं पन्यमिस्सोतारः	५ ७ २१	परादेहिशामुयं	८ ३ २५		
न्य १ मिजातवदेसंहोत्रा	४ १ २०	पताति कुंडुणा	१ २ २७	पन्यआदंदिरेष्टता	६ ३ ४	पराष्टदेवावृजिनं	८ ४ ७		
न्यम्रेनव्यसावचः	६ ३ २२	पतिर्भवहृत्रहन्सूनुतानां	३ २ ८	पन्यहृदुपंगायत	६ ३ ४	परापूर्वांसुख्यावृणकि	४ ७ ३३		
न्य १ रवातोववाति	८ १ २५	पतिर्भ्यंजराणां	१ ३ २९	पन्यांसंजातवेदंसं	६ ५ २१	पराभेयंतिधीतयः	१ २ १९		
न्य १ न्यस्यमूर्धनि	१ २ ३१	पत्तो जगारप्रत्यं	७ ७ १७	पपुक्षेण्यमिद्वरेद्योजः	४ २ २	परायतीनामन्वेतिपाथः	१ ८ २		
न्यपुंदस्यविष्टयं	६ ३ १	पत्नीवंतःसुताइमे	६ ६ २५	पप्राथक्षामहिदंसोम्यु	४ ६ २	परायतीमातरं	३ ५ २५		
न्यस्यदेवीस्वधितिर्जिही	४ १ ३३	पत्नीवर्षवहृति	२ १ १	पर्यस्वतीरोषधयः	७ ६ २५	परायाहमचवन्	३ ३ १९		
न्याविष्यदिक्षिषिषास्य	१ ३ ३	पथएकःपीपायतस्क्रोय	६ २ ३६	परंमृत्योअनपरेहि	७ ६ २६	परावतोयेदिधिषंत	८ २ ३		

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
परावतंनोसत्यानुदेधां	१ ८ ९	परिणोदुजजङ्घा	१ ४ ७	परिपूषापरस्तात्	४ ८ २०	परिवाराण्यव्या	७ ५ १
परावीरासपतन	४ ३ २६	परिणोहेतीहृत्स्यहृज्याः	२ ७ १८	परिप्रजातःकृत्वा	१ ५ १३	परिविशानिचेतसा	६ ८ १०
पराव्यक्तोअरुषः	७ २ २६	परिमुषिपणीनां	४ ८ १७	परिप्रभुम्बेद्रायसोम	७ ५ २०	परिविशानिसुधिता	३ १ १०
पराशुभ्राअयासोयव्या	२ ४ ४	परितेजिगुषोयथा	७ ४ २७	परिप्रयतंयदयसुचंसदं	७ २ २०	परिविष्टजाहुषविश्वतःसी	१ ८ ११
पराश्रणीहितपसा	८ ४ ७	परितेदुलभोरयो	३ ५ ९	परिप्रसोमतेरसः	७ २ १५	परिवृकेवपतिविधं	८ ५ २१
पराहृयस्त्विष्टरंहृथ	१ ३ १८	परिमनामितदु	३ ५ ४	परिप्रासिष्यदत्कृविः	६ ८ ३	परिवोविशतादधे	७ ७ १
पराहिमेविमन्यबः	१ २ १६	परित्यहृतंहरि	७ ४ २४	परिप्रियःकुलसे	७ ४ ७	परिपहंहरणस्यरेकर्णो	५ २ ६
पराहोदधावसि	८ ४ १	परित्रिधातुरध्वरं	६ ५ १५	परिप्रियादिवःकृविः	६ ७ ३२	परिष्यसुवानोअक्षाः	७ ४ २३
परिकोशमधुमुतं	७ ५ ६	परित्रिविष्टाध्वरं	३ ५ १५	परित्यक्तुविःकाव्या	७ ४ ४	परिष्यसुवानोअव्ययं	७ ४ २३
परिभितापितरां	८ २ १०	परित्वाशिर्वणोमिरः	१ १ २०	परित्यक्ताव्याकृविः	६ ७ २८	परिष्कृष्यन्ननिष्कृतं	६ ८ २९
परिचिन्मर्तोद्विजं	७ ७ २७	परित्वामेपुरंभवं	८ ४ ९	परिचरिद्रोदसीउमे	१ ३ २	परिष्कृतासहृदवः	७ १ ३
परिणःशर्मयन्त्या	६ ८ ३१	परिदिव्यानिमर्त्यैशत्	६ ८ ४	परिवयैधामेको	१ ५ १२	परिसमिन्नवाजुयुः	७ ५ ६
परिणेतामतीनां	७ ५ ६	परिद्वीरजुस्वधाः	७ ५ ६	परियोरश्मिनादिवः	६ २ २४	परिसमैवपशुमार्ति	७ ४ २
परिणोअश्वमश्वित्	७ १ १८	परिपुष्टंसहसः	७ २ २५	परियोरोवसीउमे	६ ८ ८	परिसुवानश्चक्षसे	७ ५ १२
परिणोदेववीतये	७ १ ११	परिपुष्टःसनद्रयिः	७ १ ९	परिवाजपतिःकृविः	३ ५ १५	परिसुवानासहृदवः	६ ७ ३४
परिणोयाह्यस्युः	७ १ ३९	परिधामानियार्जिते	७ २ ७	परिवाजेनवाजुयुः	७ १ ३३	परिसुवानोगिरिष्ठाः	६ ८ ८

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
परिसुवानोहरिः	७ ४ २	परोहिमत्यैरसि	४ ८ ४	पवमानकृतःकृविः	७ १ २९	पवमानस्यतेवयं	७ १ १८
परिसोमकृतबृहत्	७ १ १३	पजन्यःपितामहिषस्य	७ ३ ६	पवमानकृतबृहत्	७ २ ११	पवमानस्यविश्वित्	७ १ ३७
परिसोमप्रधन्वा	७ २ ३३	पजन्यवातावृषभापृथि	४ ८ ६	पवमानधियाहितः	६ ८ १५	पवमानःस्वविदः	७ १ १६
परिस्पशोवरुणस्यस्मादिष्टा	५ ६ ९	पजन्यबृद्धमहिषंतं	७ ५ २६	पवमाननितोशसे	७ १ ३४	पवमानाअसृक्षत	७ १ ३४
परिहिष्मापुरुहूतः	७ ३ २३	पजन्यायप्रगायत	५ ७ २	पवमानमवस्यवः	६ ८ १	पवमानाअसृक्षत	७ ५ १६
परिकृतेदुनाजनः	६ ४ ८	पजन्यावातावृषभा	८ २ १०	पवमानमहिश्रवः	६ ७ ३७	पवमानादिवस्परि	७ १ ३५
पराधूणाचरतितित्विधे	१ ४ १३	पर्युप्रधन्वाजसातये	७ ५ २२	पवमानमहिश्रवः	७ ४ २८	पवमानासआशवः	७ १ ३५
परीतोषिचतासुतं	७ ५ १२	पवतश्चिन्महिबुद्धोविभाय	३ २ ५	पवमानमह्यणो	७ ३ १८	पवमानासहृदवः	७ २ १४
परीतोवायवैसुतं	७ १ ३१	पशुहुनाममानवी	८ ४ ४	पवमानविदारयि	६ ८ ३३	पवमानोअजीजनत्	७ १ २१
परीमेगामनेषत	८ ८ १३	पषितोकंतनयंपरुभिष्टं	४ ८ २	पवमानविदारयि	७ १ ३२	पवमानोअतिसिधः	७ २ १०
परयिवासंप्रवतः	७ ६ १४	पषिदीनेगभीरौ	६ ४ ५३	पवमानरसस्तव	७ १ २१	पवमानोअभिसृष्टः	६ ७ २८
परोहिविग्रमस्नुतं	१ १ ७	पवतेवाजसातये	६ ८ १	पवमानरुचारुषा	७ २ १	पवमानोअभ्यर्षा	७ ३ ११
परोदिवापरएना	८ ३ १७	पवतेहृत्यतोहारिः	७ २ ५	पवमानसुवीर्यं	६ ७ ३७	पवमानोअसिष्यदत्	७ १ ६
परोमात्रयातन्वावृषान्	५ ६ २४	पवतेहृत्यतोहारिः	७ ५ ११	पवमानस्यजंग्रतः	७ २ २१	पवमानोर्षीतमः	७ २ १२
परोमात्रमृषीषमं	६ ५ २	पवमानःसुतोदृभिः	७ १ २७	पवमानस्यतेकवे	७ २ ८	पवमानोव्यभवत्	७ २ १२
परोयस्वंपरमआजनिष्ठाः	४ १ २६	पवमानःसोअघनः	७ २ १७	पवमानस्यतेरसः	७ १ २१	पवस्वगोजिद्वजित्	७ १ १६

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
पवस्वजुनयुधिपः	७ २ ७	पवस्वदेवायुपक्	७ १ ३४	पवस्वसोममहान्समुद्रः	७ ५ २०	पातिमित्रावरुणावव्यात्	२ ४ ५
पवस्वदक्षसाधनः	६ ८ १५	पवस्वमधुमत्तमद्वाय	७ ५ १७	पवस्वाग्न्योअदाभ्यः	७ १ १६	पाकृत्रास्थनदेवाः	६ १ २७
पवस्वदेवमादनः	७ ३ ९	पवस्ववाचोअग्रियः	७ १ २८	पवस्वेदोपवमानः	७ ४ १०	पाकःपृच्छामिमनुसावि	२ ३ १४
पवस्वदेववीतये	७ ५ १०	पवस्ववाजसातमः	७ ४ २८	पवस्वेदोवृषासुतः	७ १ २३	पातनोरुद्रापायुभिः	४ ४ ८
पवस्वदेववीरति	६ ७ १८	पवस्ववाजसातये	६ ८ ३३	पवित्रतेविततं	७ ३ ८	पातावृत्रहासुतं	५ ७ २२
पवस्वदेवायुपक्	७ १ ३४	पवस्ववाजसातयेभि	७ ५ १६	पवित्रवतःपरिवाचं	७ २ २९	पातासुतमिद्रोअस्तुसो	४ ६ १५
पवस्वमधुमत्तमद्वाय	७ ५ १७	पवस्वविश्वचर्पणे	७ २ ७	पवित्रेभिःपवमानः	७ ४ १५	पातासुतमिद्रोअस्तुसोमं	४ ७ १८
पवस्ववाचोअग्रियः	७ १ २८	पवस्ववृत्रहन्तम	६ ८ १४	पवीतारःपुनीतन	६ ७ २२	पातिमित्र्यरिपोअग्रपदवेः	२ ८ २४
पवस्ववाजसातमः	७ ४ २८	पवस्ववृष्टिमासुनः	७ १ ६	पशुनःसोमरक्षसि	७ ७ १२	पारावतस्यरातिषु	६ ३ १३
पवस्ववाजसातये	६ ८ ३३	पवस्वसोमकृतवित्	७ ३ २१	पशुजवित्रासुभगा	१ ६ २६	पापद्राणःप्रस्कणं	६ ४ १८
पवस्ववाजसातयेभि	७ ५ १६	पवस्वसोमकृतविक्षाय	७ ५ २०	पश्वत्पुरस्ताधरात्	८ ४ ९	पावकयायश्चित्तयत्याकृपा	४ ५ १७
पवस्वविश्वचर्पणे	७ २ ७	पवस्वसोमद्विष्येषु	७ ३ १६	पश्वदमन्यदभवत्	८ ८ ७	पावकवर्चाःशक्रवर्चाः	८ ७ २८
पवस्वदक्षसाधनः	६ ८ १५	पवस्वसोमदेववीतये	७ २ २४	पश्यन्नन्यस्याअतिथि	८ ७ ९	पावकशोचेतवहिक्षयंपरि	२ ८ १८
पवस्वदेवमादनः	७ ३ ९	पवस्वसोमद्युग्रीसुधारः	७ ५ २०	पश्वानतायुगुहा	१ ५ ९	पावकानःसरस्वती	१ १ ६
पवस्वदेववीतये	७ ५ १०	पवस्वसोममधुमोक्ततावा	७ ४ ८	पश्वायत्पश्वविद्युता	८ १ २८	पावमानीर्योअध्येति	७ २ १८
पवस्वदेववीरति	६ ७ १८	पवस्वसोममंदयन्	७ २ १६	पांतमात्रोअंधसः	६ ६ १५	पावीरवीकन्याचित्रायुः	४ ८ ६

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
पावीरवीकन्याचित्रायुः	८ २ ११	पितृश्रिद्धंजुनपाविवेद	२ ८ १४	(पियांपिबेदिद्रशूर)	२ ५ ६	पीवोअक्षरयिबुधःसुमे	५ ६ १३
पाहिगायाधमोमदं	६ ३ ७	पितृःप्रबस्यजन्मना	१ ६ १३	पिबांपिबेदिद्रशूर	७ ७ ८	पीवोअश्वाःशुक्रदधाहिभू	३ ७ ९
पाहिनद्द्रसुष्टुत	२ १ १७	पितेवपुत्रमविभः	८ २ २०	पियावधस्वतवघासुतासः	३ २ १९	पुत्रमिवपितरो	८ ७ १९
पाहिनांअमृणकया	६ ४ ३३	पित्रेचिचक्रुःसदनंसमसं	३ २ ७	पियासुतस्यरस्मिनः	५ ७ २५	पुत्रिणाताकुमारिणा	६ २ ३९
पाहिनांअमृपायुभिः	२ ५ १०	पित्रेवत्युपोमरुतःसुदानं	१ ५ ७	पियासोममभियमुष्टतदं	४ ६ १	पुत्रोनजातोरण्वो	१ ५ १३
पाहिनांअम्रेक्षसः	१ ३ १०	पिपतुनोअदितिराजपुत्रा	२ ७ ७	पिबासोममिद्र	२ १ १८	पुनंतुमांदवजनाः	७ २ १८
पाहिनांअम्रेक्षसो	५ १ २५	पिपतुमातहतस्य	७ ८ ७	पियासोममिद्रमंदनु	५ ३ ५	पुनःपर्वामभिरदात्	८ ३ २८
पाहिबिश्वास्माद्रक्षसोअरा	६ ४ ३३	पिपीळिअंशुमद्योन	३ ६ ८	पिबासोममदायकं	६ ६ ३०	पुनःपुनजायमाना	१ ६ २५
पितायुजानामसुरोविप	२ ८ २०	पिपीहिदेवाउशतः	७ ५ ३०	पियासोममहते	८ ६ २०	पुनःसमव्यद्विततवयंती	२ ८ २
पितायस्वांदुहितरं	८ १ २७	पित्रेनंघुमंमधुमंतमधि	६ ६ १०	पित्रेदिद्रमरुसखा	६ ५ २८	पुनरेतानिवर्ततां	७ ७ १
पितुनुमोपमहो	२ ५ ६	पित्रेनंचतुण्णुतंचाचंगच्छ	६ ३ १५	पिशङ्गभृष्टिभंभृणं	२ १ २२	पुनरेतानिवर्तय	७ ७ १
पितुभुनोनंतुमिन्	८ ८ ३०	पियतुसोमंमधुमंतमधि	६ ६ १०	पिशंगरूपःसुभरो	२ ५ २३	पुनरेहिवृपाकपे	८ ४ ४
पितुनपत्रःसुभृतोदुरोण	६ १ ३४	पिबनिमित्रोअयमा	६ ६ २८	पीपायधेनुरादितिः	२ २ २३	पुनर्दायब्रह्मजायां	८ ६ ७
पितुनपत्राःक्रतुं	१ ५ १२	पिबंत्यस्यविधंदेवासः	७ ५ २१	पीपायसःश्रवंसामत्येषु	४ ५ १२	पुनर्नोअसुंगुधिवी	८ १ २३
पितुमानुरध्यायेम	७ २ २९	पिबस्वधेनवानां	६ ३ ४	पीपिवांसंसरस्वतः	५ ६ २०	पुनर्नःपितरोमनः	८ १ १९
पितुश्रगंजनिनुश्रवभ्रे	२ ८ १४	पिवात्वंस्यगिर्वेणः	५ ७ १५	पीवानंमपमपचत	७ ७ १८	पुनर्यंचक्रुःपितरायुवाना	३ ७ १

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
पुनर्वैदेवाभददुः	८ ६ ७	पुनानोरूपेअव्यये	६ ८ ६	पुरुत्राचिद्विबानरा	५ ८ ४	पुरुतमंपुरुणांस्तोषुणां	४ ७ २६
पुनातादक्षसाधनं	७ ५ ७	पुनानोवरिवस्कृषि	७ १ ३८	पुरुत्राहिसरुहसि	५ ८ ३६	पुरुयसंहृदसंत्युष्या	४ २ १
पुनातितेपरिस्तुतं	६ ७ १७	पुनीवेवामरक्षसमनीषां	५ ६ ७	पुरुत्राहिसरुहसि	६ ३ ३३	पुरुवोमामृधामा	८ ५ ३
पुनानःकुलशेषा	६ ७ ३१	पुमोएनंतनुतउत्	८ ७ १८	पुरुवादाश्वाम्बोचे	२ २ १९	पुरुहणाचिद्व्यसि	४ ४ ८
पुनानःसोमजागृविः	७ ५ १३	पुरंदराक्षितंवज्रहस्ता	१ ७ २९	पुरुद्रप्साअजिमंतःमुदा	४ ३ २१	पुरुवपीत्यश्विनादधाना	१ ८ १४
पुनानःसोमधारया	७ १ ३५	पुरंनष्ट्यवारुज	६ ५ २०	पुरुप्रियाणकृतये	५ ८ १	पुरोगाअभिदेवानां	२ ५ ९
पुनानःसोमधारया	७ ५ १२	पुरःसद्यत्थाधिये	७ १ १७	पुरमंदापुरुवसु	५ ८ २७	पुरोजितीवोअधंसः	७ ५ १
पुनानहंदवाभर	७ ४ २७	पुराभेदुरितेभ्यः	६ ३ ४१	पुरुषएवेदंसर्व	८ ४ १७	पुरोवोमंददिव्यंसुवृक्ति	४ ५ १२
पुनानहंदवाभर	६ ८ ३०	पुराणमोकःसकपं	३ ४ ४	पुरुष्टतस्यधामभिः	३ २ २१	पुरोकाअमेपचतः	३ १ ३१
पुनानहंदवेषां	७ १ ४१	पुराणावीधीयांइ प्रभवा	७ ८ २५	पुरुहिवांपुरुभुजादेष्णं	५ १ ४	पुरोकाहृत्तुर्वशोयक्षु	५ २ २५
पुनानश्चमृजनयन्	७ ५ १५	पुराणांअनुवेमंतं	८ ७ २३	पुरुहंतोयःपुरुगूतः	४ ७ ६	पुरोकावांचनोघसां	३ ३ १७
पुनानासश्चमृषदः	६ ७ ३०	पुरायस्सूरस्तमसोअपीतेः	१ ८ २५	पुरुहंतपुरुहुतं	६ ६ १५	पुरोकावांचनोघसां	३ ६ २९
पुनानेतन्वाभियः	३ ८ ८	पुरासंवाधादुभवावृत्त्य	२ ६ १८	पुरुणिदुस्कोनिर्णिनाति	२ २ १७	पुरोकाशंनोअधंसः	६ ५ ३१
पुनानोअकमीदुभि	६ ८ ३०	पुरांभिदुयुवाकृषिः	१ १ २१	पुरुगिहिवांसवना	८ ४ १६	पुरोकाशंपचत्यं	३ ३ १७
पुनानोदेववीतये	७ १ ३८	पुरीषयासोअग्रयः	३ १ २२	पुरुययंमेपुरुधात्वाया	४ ४ ३६	पुरोकाशंयोअसौ	६ २ ३८
पुनानोयातिहर्यतः	६ ८ ३३	पुरुकुत्सानीहिवामदाशतः	७ १८	पुरुतमंपुरुणामी	१ १ ९	पुरोकाशंसनश्रुत	३ ३ १७

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
पृष्टिर्नरुणाक्षितिर्न	१ ५ ९	पृथ्वीहोतरस्यनो	१ २ २०	पृष्टेताविश्वामुवनाववक्षि	७ १९	प्रक्रुभुश्यांदुतामिषवाच	३ ७ १
पृथ्याक्षेमंअभियोगंभवा	४ २ ८	पृषणंन्व १ जायं	४ ८ २१	पृक्षोयपुःपितुमान्	२ २ ८	प्रकुविदंबवीतये	६ ८ १०
पृषांपरंचरतो	८ ३ २३	पृषणवतंतेचक्रमा	३ ३ १८	पृच्छामित्वापरमंतपृथि	२ ३ २०	प्रकारवोमननावच्यसां	२ ८ २६
पृषांपृषंसुहवंपुरुस्पृहं	६ २ ५	पृषणवतंमरुवते	२ २ ११	पृच्छेतदेनोवरुणदिदक्षूपो	६ ८	प्रकाव्यमृशनेव	७ ४ १२
पृषांमनुप्रदिसंयाति	७ ५ २४	पृषण्वतंमरुवते	४ ८ २०	पृणीयादिवाधमानाय	८ ६ २२	प्रकृतान्यजीपिणः	६ ३ १
पृषांमनुप्रयति	२ १ २१	पृषण्वतंमरुवते	४ ८ २०	पृथक्प्रयान्प्रथमा	७ ८ २७	प्रकृष्टिहवशापणति	७ २ २५
पृषांविश्वस्माद्भुवना	२ १ ४	पृषागाअन्वेनुनः	४ ८ १९	पृथुपाजाअमत्यः	३ १ २८	प्रकृतुनांवृहतायाति	७ ६ ३
पृषांभिर्हंददाशिम	१ ६ १२	पृषात्वेतश्यावयतु	७ ६ २३	पृथुकरकाबहुलागभस्ती	४ ६ ७	प्रक्षोदसाधायसासस	५ ६ १९
पृषांरित्यनिषिधो	३ ३ १५	पृषात्वेतोनेयतुहस्तगृह	८ ३ २५	पृथुरथोदक्षिणाया	२ १ ४	प्रगायताभ्यर्चाम	७ ४ ११
पृषांरुहंशरदःशश्रमाणा	२ ४ २२	पृषाराजान्माधुणिः	१ २ १०	पृदांकुसानुयजतोगवेषणः	६ १ २४	प्रगायत्रणगायत	७ १ १७
पृषांरिद्रस्यरातयः	१ १ २१	पृषाविष्णुहवंनमे	६ ४ २४	पृषदश्वामरुतःपृथि	१ ६ १९	प्रधान्वस्यमहतोमहानि	२ ६ १५
पृषांरुवसःशरदश्च	३ ६ २	पृषासुबंभुर्दिवआपृथि	४ ८ २४	पृषधेमेध्यमातरिश्नि	६ ४ २४	प्रचक्रमहमासहः	५ ७ ३०
पृषांश्चिद्वित्वेनुविकर्मिना	६ ४ ५०	पृषमाआशाअनुवेद	७ ६ २३	पृष्टोदिविधाय्यभिःपृथि	५ २ ७	प्रचरणिभ्यःपृतनाहवंपु	१ ७ २९
पृषांष्टद्वोपमातयः	६ ३ २५	पृषणश्चक्रनरिप्यनि	४ ८ १९	पृष्टोदिविपृष्टोअभिः	१ ७ ६	प्रचित्रमकृण्णतेतराय	५ १ ८
पृषांअध्वरजसो	२ १ ७	पृषप्रयजोद्विणःसुवाचः	३ १ २	पृषारिचिष्टुपुतं	४ ४ १३	प्रचंतसंत्वाकवे	६ ७ १२
पृषांदेवाभवतुसु	१ ६ ३१	पृषस्यवृष्णांअरुषस्यनू	४ ५ १०	पृषारिअश्वस्यपुरुकृद्रवाम	६ ४ ३७	प्रच्यवांनाज्जुरुपः	४ ४ १३

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
प्रज्ञानमृतवयोनि	८ ४ २०	प्रतआशवःपवमान	७ ३ १२	प्रतितेदस्यवेवृक	६ ४ २७	प्रतियदापोअदधं	७ ७ २६
प्रज्ञापतिर्महमेता	८ ८ २७	प्रतआश्विनीःपवमान	७ ३ १२	प्रतित्वाहमध्वरं	१ १ ३६	प्रतियत्स्यानीथादाशु	१ ७ १८
प्रज्ञापतेनत्वदेतानि	८ ७ ४	प्रतइद्रपूर्याणिप्र	८ ६ १३	प्रतित्वादुहितदिवः	५ ६ १	प्रतिवपुनानमसाहमेमि	२ ४ ११
प्रज्ञाभ्यःपुष्टिभिर्जत	२ ६ १०	प्रततेअद्याशिपिविष्टनाम	५ ६ २५	प्रतित्वाद्यसुमनसोबुधंत	५ ५ २५	प्रतिवारथंनृपतीजरथं	५ ५ १२
प्रज्ञामृतस्यपिप्रतः	५ ८ ९	प्रततेअद्याकरणंकृतंभूत्	४ ६ ६	प्रतित्वाशवसीवदत्	६ ३ ४२	प्रतिवांसूरुदितेमित्रं	५ ५ ९
प्रज्ञावतावचसा	१ ५ २४	प्रतदुःशीमेष्टथवाने	८ ४ २८	प्रतित्वास्तोमेरीळतेवसि	५ ५ २३	प्रतिवांसूरुदितेसूक्तैः	५ ५ ७
प्रज्ञावतीःसुयवसं	४ ६ २५	प्रतद्विष्णुस्तवते	२ २ २४	प्रतिद्युतानामरूपासोअ	५ ५ २२	प्रतिवांरूपदंजयः	६ १ ३७
प्रज्ञाहन्तिअत्यायसी	६ ७ ८	प्रतद्विच्यंभव्याये	२ १ १७	प्रतिप्रानाभरत	३ ३ १८	प्रतिश्रुतायबोधुपत्	६ ३ १
प्रज्ञाह्याभरतेवेपः	८ १ २	प्रतमिद्वनशीमहि	५ ८ १०	प्रतिनस्तोमंत्वष्टाजुवेत	५ ३ २७	प्रतिपीममिर्जरतेसामिद्वः	५ ५ २५
प्रणइंद्रोमहेतने	७ १ १	प्रतव्यसीनव्यसी	२ २ १२	प्रतिप्रयाणमसुरस्यविद्वान्ध	३ ३ ३	प्रतिष्टोमंतिस्विधवःपवि	२ ४ ७
प्रणइंद्रोमहेरणं	७ २ ९	प्रतव्यसोनमंडकितुरस्य	४ २ २१	प्रतिप्रयाहोदमीळुपोनृन्	४ ९	प्रतिष्ठासुनरीजनी	३ ८ ३
प्रणीतिभिष्टेहयं	८ ५ २४	प्रतार्यायुःप्रतरं	८ १ २२	प्रतिप्रयाहोदमीळुपोनृन्	६ २ ३९	प्रतिस्तोमंभिरुपमंवासिष्टाः	५ ५ २७
प्रणुत्यविप्रमध्वरेपुसाधुं	३ ८ १३	प्रतोअभिर्बभसत्	३ ५ १	प्रतिप्रियायुःप्रतरं	४ ४ १५	प्रतिस्पृशोविसृज	३ ४ २३
प्रणेतारंवस्योअच्छं	६ १ २१	प्रतिक्रितवःप्रथमाअदधन्	५ ५ २५	प्रतिप्रियायुःप्रतरं	८ ५ ३	प्रतिस्पर्शोविसृज	५ ७ ६
प्रणोदेवीसरस्वती	४ ८ ३०	प्रतिघोराणामेतानाम	२ ४ ९	प्रतिभद्राअदधत्	३ ८ ३	प्रतीचीनेमामहनि	७ ६ २८
प्रणोधन्वांस्विदवः	७ ३ ४	प्रतिचक्षुर्विचक्ष्वं	५ ७ ९	प्रतिमेस्तोममर्दितिर्जगृ	४ २ १७	प्रतुद्रवपरिकोशं	७ ३ २२

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
प्रतुविद्युत्स्यस्थविरस्य	४ ६ ६	प्रतेरथमिधुक्रुतं	८ ५ २०	प्रत्यङ्गुदेवानांविशः	१ ४ ७	प्रदक्षिणिदुमिगृणंति	२ ८ १२
प्रतेअमयोभिभ्योवरं	५ १ २३	प्रतेरद्वृत्तयोयातवे	८ ३ ६	प्रत्यर्चोरुशदस्याः	१ ६ २४	प्रदानुदोद्वियोदांनु	७ ४ १५
प्रतेअमेहविष्मंतीमिय	३ १ १९	प्रतेवोचामवीर्या	३ ६ २८	प्रत्यधिर्यज्ञानां	७ ७ १३	प्रदीधितिर्विश्ववारा	२ ८ २२
प्रतेअभोतुकुहयोः	३ ३ १६	प्रतेसोतारंओण्योः	६ ८ ६	प्रत्यस्यैपिर्पावते	४ ७ १४	प्रदेवत्राब्रह्मणे	७ ७ २४
प्रतेअस्याउषसःप्रा	७ ७ २२	प्रतेविबकिमवकम्योयधु	२ ४ ५	प्रत्यस्यैपिर्पावते	८ ७ ३०	प्रदेवदेववीतये	४ ५ २९
प्रतेदिवोनवृष्टयः	७ १ २९	प्रतवज्जनयागिरः	६ १ ८	प्रत्युअदशयोयती	५ ६ १	प्रदेवमच्छामधुमंतः	७ २ १९
प्रतेधाराअत्यण्वालि	७ ३ २१	प्रतान्मानादध्याये	७ २ ३०	प्रत्वक्षसःप्रतवसः	१ ६ १४	प्रदेवदेव्याधिया	८ ८ ३४
प्रतेधाराअसुश्रतः	७ १ १४	प्रतोहिकमीळ्योअध्वरेषु	५ ८ ३६	प्रत्वांरुतंरुणीमहे	१ ३ ८	प्रदेवांदासोअभिः	६ ७ १३
प्रतेधारामधुमतीः	७ ४ १७	प्रत्वरयीणांयुजं	४ ७ २४	प्रत्वानमोभिरिदवः	६ ८ ६	प्रद्यावायुज्ञैःपृथिवीकृता	२ ३ २
प्रतेनानुनसमने	२ ६ १८	प्रत्वेहोतारमीळ्यं	६ ३ ३७	प्रत्वांमुंचामिवरुणस्य	८ ३ २४	प्रद्यावायुज्ञैःपृथिवीनसो	५ ४ २०
प्रतेपूर्वाणिकरणानिविप्रा	३ ६ २	प्रत्यंचमकमनयन्	८ ८ १५	प्रथमंजातवेदसं	६ २ १३	प्रद्युम्नायप्रशवंसे	५ ८ ३४
प्रतेपूर्वाणिकरणानिवोचं	४ १ ३०	प्रत्यग्निरुषसश्चेकितानः	२ ८ २४	प्रथमभाजंयशसंवयोधां	४ ८ ६	प्रधेन्वासोमजागृविः	७ ५ ९
प्रतेभ्रूविचक्षण	३ ६ ३०	प्रत्यग्निरुषसामग्र	३ ५ १३	प्रथमाहिसुवाचसा	२ ५ ९	प्रधाराअस्यशग्मिणः	६ ८ २०
प्रतेमदासोमदिरासः	७ ३ १२	प्रत्यग्निरुषसांजात	३ ५ १४	प्रथमश्रयस्यसुप्रथश्च	८ ८ ३९	प्रधारामध्वोअग्रियः	६ ७ २८
प्रतेमहेविदधंशंसिधं	८ ५ ५	प्रत्यममिथुनादह	८ ४ ९	प्रथिष्टयस्यवीरकमं	८ १ २६	प्रनेःपूपाचरथंविश्वदेव्यः	८ ४ २५
प्रतेयक्षिप्रतंह्यामि	७ ५ ३२	प्रत्यमेहरसाहरः	८ ४ ९	प्रथिष्टयामनृथिवीचिदिषां	३ २ ३	प्रनव्यसासहसःसुनुमच्छ	५ ८

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
प्रनिक्रमेनैवसिधवः	१ ८ ७	प्रपीपयवृषभश्चिन्वबाजा	३ १ १५	प्रबोधयोषःपुणतो	२ १ ८	प्रमित्रयोर्वरुणयोः	५ ५ ८
प्रनुयदेषामहिनाशि	२ ५ ५	प्रपुनानस्यचेतसा	६ ८ ६	प्रब्रह्माणिनभाकवत्	६ ३ २४	प्रमित्रायुप्रार्थुग्णे	६ ७ ६
प्रनुवयसुतेयातेकृतानि	४ १ २६	प्रपुनानायवेधसे	७ ५ ६	प्रब्रह्माणोअगिरसोनक्षत	५ ४ ९	प्रमेनमीसाव्यडूषे	८ १ ६
प्रनुवांचासुतेषुवा	४ ८ २५	प्रपुतास्तिग्मशोषिषे	१ ५ २८	प्रब्रह्मातुसदनादृतस्य	५ ४ १	प्रमेपथादेवयानाअदधन्	५ ५ २३
प्रनूनंजातवदसं	८ ८ ४६	प्रपूर्वेजेपितरानव्यसीमिः	५ ४ २०	प्रभंगीशूरोमघवातुवीमघः	६ ४ ३९	प्रमवित्रिकाअविदन्	३ ६ २
प्रनूनंजायतामयं	८ २ २	प्रपूषणंवृणीमहे	५ ७ ३२	प्रभंगदुर्मेतीनां	६ ४ ४	प्रयंतमित्परि	२ २ २२
प्रनूनंधावतापृथक्	६ ७ ५	प्रप्यायस्वप्रस्यंदस्व	७ २ १८	प्रभंतरथाव्यंतं	५ ७ २३	प्रयंतियज्ञविपयंतिग्रहिः	५ ३ ३
प्रनूनंमहाणस्पतिः	१ ३ २०	प्रप्रक्षयायुपन्यसे	६ ७ ३२	प्रभूर्जयंतमहां	८ १ १	प्रयंरायेनिनीपति	६ ७ १३
प्रनूंहित्वं वृषभस्य	१ ४ २५	प्रप्रपूष्णस्तुविजातस्य	२ २ २	प्रभ्रातृव्यसुदानवः	६ ६ ४	प्रयंतुवाजास्त्विपीमिरम	३ १ २६
प्रनूसमर्तःशवसा	१ ५ ८	प्रप्रवक्षिष्टुभमिषं	६ ५ ५	प्रसंदिनेपितृमदर्थता	१ ७ १२	प्रयआहुःशितपिष्टस्यधासेः	१ १ १
प्रनेमस्मिन्दहरो	८ १ ६	प्रप्रायमभिर्भरतस्यभृग्वे	५ २ ११	प्रमहिष्टायगायत	६ ७ १४	प्रयज्ञपुतहेत्वोनसतिः	५ ४ १०
प्रनोयच्छत्वयमा	८ ७ २९	प्रप्रबोअक्लेस्वयं	२ १ १७	प्रमहिष्टायवृहतेबृहद्वे	१ ४ २२	प्रयज्ञपुतवानुपक्	४ १ २०
प्रपयेपुधामजलिष्ट	७ ६ २४	प्रप्रबोअक्लेस्वयं	२ ७ १७	प्रमन्महेशवसानाय	१ ५ १	प्रयज्यवोमरुतोभ्राजदृष्टयः	३ १७
प्रपर्वतानामुनातीउपस्था	३ २ १२	प्रबाहवांसिद्युतंजीवसेनः	५ ५ ४	प्रमातुःप्रतरंगुहं	८ ३ १४	प्रयत्तंअमेसुरयः	१ ७ ५
प्रपवमानधन्वसि	६ ८ १४	प्रबुधवावईरतेमहांसि	५ ४ २४	प्रमात्राभीरिरिचे	३ ३ १०	प्रयत्पितुःपरमात्	२ २ ८
प्रपस्यामुमदितिसिधुम	३ ८ ६	प्रबोधयोषोअश्विना	५ ८ ३३	प्रमायुयुजेप्रयुजः	७ ८ १	प्रयत्सिन्धवःप्रसंव्युधाय	३ २ २०

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
प्रयदग्नेःसहस्वतः	१ ७ ५	प्रयाःसिखतेसूर्यस्ये	७ ८ ६	प्रराजावाचंजनयन्	७ ३ ३	प्रवणुतेसुयुजोयामक्षिष्टये	४ २ २३
प्रयद्विधापरावतः	१ ३ १८	प्रयुजनीदिवएतिब्रुवाणा	४ ३ १	प्ररुद्रेणयथिनायति	८ ४ २३	प्रवताहिकृतां	३ ६ २४
प्रयद्विधामहिनाभ्यो	२ ४ १४	प्रयजोवाचोअग्रियः	६ ७ २८	प्ररेभृत्यतिवारं	७ ३ १८	प्रवत्तंअग्नेजनिमा	८ ७ ३०
प्रयद्विष्टपृथं	१ ७ ५	प्रयेगावोनभूणयः	६ ८ ३१	प्रवःपांतमघसो	२ २ २५	प्रवत्तवीर्यपृथिवीमरुतः	४ ३ १५
प्रयद्वधुपृषतीरयु	१ ६ ५	प्रयेगृहादममदुस्वाया	५ २ २८	प्रवःपांतर्युमन्यवो	२ १ १	प्रवर्धामनासुवृत्तारधेन	१ ८ १८
प्रयद्वक्षिष्टुभमिषं	५ ८ १८	प्रयेजातामहिनायेचनुस्व	४ ४ ३३	प्रवःशर्धायुधृषव्ये	१ ३ १२	प्रवर्तयदिवोअश्मानमिद	५ ७ ८
प्रयद्वहृष्वेमरुतः	८ ३ ११	प्रयेदिवोवृहत्तःशृण्वरे	४ ४ ३३	प्रवःशुक्रायभानवभरध्वं	५ २ ५	प्रवांदसांस्यश्विनाववोचं	१ ८ १२
प्रयद्वहृष्वेमहिनारथस्य	३ ४ २४	प्रयेदिवःपृथिव्यान	८ ३ १०	प्रवःशंसाम्यद्वहः	६ २ ३३	प्रवांसिचेरुःकुक्रुहोवशां	२ ४ २५
प्रयद्वामित्रावरुणास्युधं	५ १ १०	प्रयेधामानिपूर्व्याण्यचां	३ ८ ६	प्रवःसखायोअग्रये	४ ५ २५	प्रवांसिचेरुःकुक्रुहोवशां	२ ४ २५
प्रयमंतवृषसुवासः	७ ८ २३	प्रयेमित्रप्रार्थमणं	८ ४ १५	प्रवःसताजयेष्ठतमाय	२ ६ १७	प्रवांसिचेरुःकुक्रुहोवशां	२ ४ २५
प्रयाघोपेभृगवाणेनशोभं	१ ८ २२	प्रयेमंबध्वे	४ ३ १०	प्रवःस्पळकन्सुवि	४ ३ २४	प्रवांसिचेरुःकुक्रुहोवशां	२ ४ २५
प्रयाजान्मअनुयाजान्	८ १ ११	प्रयेयुरवृकासोरथाहव	५ ५ २१	प्रवःद्रायायगत	६ ६ १२	प्रवांसिचेरुःकुक्रुहोवशां	२ ४ २५
प्रयाजिगातिखगलेवनक्तं	५ ७ ८	प्रयेवसुभ्यईवदानमोदुः	४ ३ ३	प्रवःद्रायायगत	६ ६ १२	प्रवांसिचेरुःकुक्रुहोवशां	२ ४ २५
प्रयातशीभंमाशुभिः	१ ३ १४	प्रयेशुभंतेजनयो	१ ६ ९	प्रवःद्रायायगत	५ ३ १५	प्रवाचमिदुरित्यति	६ ७ ३९
प्रयाभिर्यासिदाश्वसुम	५ ६ १४	प्रयोननक्षेत्राभ्यो	६ ४ १९	प्रवःद्रायायगत	६ ३ २	प्रवाच्यवचसःकिं	३ ५ २
प्रयामहिन्नामहिनासुचे	४ ८ ३२	प्रयोवांसित्रावरुणा	६ ७ ६	प्रवःद्रायायगत	२ ७ ११	प्रवाच्यशश्वधावीर्यं१तत्	३ २ १३

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
प्रवाजमिदुरिष्यति	६ ८ २५	प्रवेपयंतिपर्वतान्	१ ३ १८	प्रवोयुहंरुणां	१ ३ ८	प्रमक्षणादिव्यः कण्वहोता	४ २ १३
प्रवाताइवदोधतः	८ ६ २६	प्रवोप्रावणः सविता	८ ८ ३३	प्रवोरयिक्तान्भरध्वं	४ २ १३	प्रसक्षयतिरतेविमही	६ २ ३३
प्रवातावातिपतयंतिविद्यु	४ ४ २७	प्रवोच्छारिरिचेदेवयुः	७ ७ २९	प्रवोवाजाअभिद्यवः	३ १ २८	प्रसद्योअग्नेअत्येप्यव्यान्	३ ८ १३
प्रवामंधास्मिद्यान्यस्थुः	५ ५ १४	प्रवोदेवायामयं	३ १ १३	प्रवोवयुरथयुजं कृणुध्वं	४ २ १४	प्रससगुमृतधीति	८ १ ४
प्रवामचंयुविथनः	३ १ ११	प्रवोदेवांचित्सहसानमग्निं	५ २ १०	प्रवोवायुरथयुजं	८ २ ७	प्रससवधिराशसा	६ ५ १९
प्रवामवोचमश्निनाधिय	३ ७ २१	प्रवोधियोमद्रयुवः	७ ३ १५	प्रशतमावरुणं दीधितिगीः	४ २ १७	प्रससहोतासनकादरोचत	३ १ ३४
प्रवामभ्रोतसुष्टुतिः	१ १ ३३	प्रवोभ्रियंतुइंदवः	१ १ २६	प्रशंसमानोअतिथिनमि	६ १ ३०	प्रसमित्रमतौअस्तु	३ ४ ५
प्रवायुमच्छाबृहतीमनी	४ ८ ५	प्रवोमरुतस्तविषाउदन्य	४ ३ १४	प्रशंसगोवध्वयं	१ ३ १२	प्रसम्राजंबृहतेमन्मनु	५ १ १२
प्रवावृजेसुप्रयाबहिरेपां	५ ४ ६	प्रवोमहीमरमतिकृणुध्वं	५ ४ २	प्रशधैआतेप्रथमं	३ ४ १४	प्रसम्राजंबृहदर्चागभीरं	४ ४ ३०
प्रविशसामच्चत्रिवत्	४ १ १४	प्रवोमहेमतयायंतुविष्णु	४ ४ ३३	प्रशधायमारुतायस्वभान	४ ३ १४	प्रसम्राजोअसुरस्यप्रशस्ति	५ २ ९
प्रविष्णवेश्ममेतुमन्म	२ २ २४	प्रवोमहेमदमानायांसः	८ १ ९	प्रशकासोवयो जुवः	७ २ ६	प्रसम्राजंचर्षणीनां	६ १ २०
प्रवीरमम्रविबिचि	६ ४ १७	प्रवोमहेमहिबृधभरध्वं	५ ३ १६	प्रशकतुदेवीमनीषा	५ ३ २५	प्रसवेतुदर्दरते	७ १ ७
प्रवीरयायुचयोदद्विरेवां	५ ६ १२	प्रवोमहेमहिनमो	१ ५ १	प्रशधयुवंबरुणायप्रष्टा	५ ६ १०	प्रससाहिषेपुरुहूत	८ ८ ३८
प्रवीरायप्रवत्संतुराय	४ ८ ७	प्रवोमहेसइसा	२ १ १३	प्रशोशुचत्याउपसो	८ ४ १६	प्रसाकमुक्षेअर्धतागणाय	५ ४ २८
प्रवृषंतोअभियुजः	६ ८ ११	प्रवोमिन्नायगायत	४ ४ ६	प्रशयावाश्रयण्यया	४ ३ ८	प्रसाक्षितिरसुरया	२ २ २०
प्रवधसंक्वयेवेणाय	४ २ ७	प्रवोयुजेपुदेवयंतोअचन्	५ ४ १०	प्रशयेनोनमदिरमंशुमस्यै	४ ६ १०	प्रसावाचिसुष्टुतिर्मघोनां	५ ४ २८

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
प्रसीमादित्योअसृजत्	२ ७ ९	प्रसूनवक्रभूणां	८ ८ ३४	प्रसोमोअतिधारया	६ ८ २०	प्राप्रयेतवसेंभरध्वंगिरं	५ २ ७
प्रसुमंताधियस्तानस्य	७ ७ २९	प्रसूनएत्वध्वरः	६ २ ३१	प्रस्कंअदेष्णाअनवृध	२ ४ २	प्राप्रयेबृहतेयज्ञियाय	४ १ ४
प्रसुज्येष्टंनिचिराभ्यां	२ १ २६	प्रसूमहेसुशरणायमेधां	४ २ १९	प्रस्तुतिवाधाम	२ २ २३	प्राप्रयेवाचमीरय	८ ८ ४५
प्रसुन्वानस्यधंसः	७ ५ ३	प्रसेनानीः शूरोअग्रं	७ ४ ६	प्रस्तोकइसुराधंसस्तइंद्र	४ ७ ३४	प्राप्रयेविश्वशुचंषियंधे	५ २ १६
प्रसुमेधागातुवित्	७ ४ २	प्रसोअमृतवोतिभिः	६ १ ३४	प्रस्तोषदुपंगासिषत्	६ ५ ३७	प्राप्रवानंभन्वोअनवृका	२ ६ २
प्रसुवंआपोमहिमानं	८ ३ ६	प्रसोताजीरोअध्वरेण्वं	५ ६ १४	प्रस्वानासोरथाइव	६ ७ ३४	प्राचीनंबाहःप्रदिशा	८ ६ ८
प्रसुवानइंदुरक्षाः	७ २ १२	प्रसोमदेववीतये	७ ५ १४	प्रहंसासंस्तपलंमन्यु	७ ४ १२	प्राचीनंबहिरोजसा	२ ५ ८
प्रसुवानोअक्षाःसहस्रं	७ ५ २१	प्रसोममधुमत्तमः	७ १ ३३	प्रहिकृतुवृहयोयं	२ ७ १३	प्राचीनोयज्ञःसुधितं	५ २ १०
प्रसुवानोधारयातनां	६ ८ २४	प्रसोमयाहिधारया	७ २ ८	प्रहित्वापूषच्चजिर	२ २ २	प्राचीमुदेवाश्निनाधियं	५ ५ १२
प्रसुविश्वान्नक्षसो	१ ५ २४	प्रसोमयाहर्द्रस्य	७ ५ २१	प्रहिन्वानासुइंदवः	७ १ ३९	प्राचंयज्ञंचक्रमवर्धतांगीः	२ ८ १३
प्रसुश्रुतंसुराधंसं	६ ४ १६	प्रसोमस्यपवंमानस्य	७ ३ ६	प्रहिन्वानोजनिता	७ ३ २६	प्रातःसुतमंषिबोहयंश्च	३ ७ ६
प्रसुषविभ्योमरुतो	३ ६ १५	प्रसोमायव्यश्ववत्	७ २ २	प्रहिरिर्दिक्षोजसा	६ ६ ११	प्रातरग्निप्रातरिंद्रहवाम	५ ४ ८
प्रसुष्टुतिःस्तनयंतंरुवंतं	४ २ १९	प्रसोमासःस्वाध्वः	६ ८ २१	प्रहोताजातोमहान्	८ १ १	प्रातरग्निःपुरुप्रियः	४ १ १०
प्रसुस्तोमंभरतवाजयंतः	६ ७ ४	प्रसोमासोअधन्विषुः	६ ८ १४	प्रहोत्रैपूष्यवचः	३ १ ७	प्रातर्जितंभगमंप्रहुवेम	५ ४ ८
प्रसुतइंद्रप्रवताहिरिभ्यां	३ २ २	प्रसोमासोमद्व्युतः	६ ८ २२	प्रहोत्रैपूष्यवचः	७ ७ १३	प्रातर्जितंभगमंप्रहुवेम	५ ४ ८
प्रसुतोभक्षमकरचरौ	८ ८ २५	प्रसोमासोविपश्चितः	६ ८ २३	प्राकुभ्यइंद्रःप्रवृधः	८ ४ १६	प्रातर्देवीमदितंजोहवी	४ ४ ७

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
प्रातर्बज्रध्वनिनाहिनो	४ ४ १८	प्रासैहिनोत्तमधु	७ ७ २५	प्रेतोमुंचामिनामुतः	८ ३ २४	प्रोअस्माउपस्तुति	६ ४ ४०
प्रातर्यावभिरागतं	६ ३ २१	प्रास्यधाराअक्षरन्	६ ८ १९	प्रेदंमहोन्नतृत्यैवाविथ	६ ३ १९	प्रोम्रापीतिवृष्णहयमि	८ ५ २४
प्रातर्यावाणप्रथमार्थजध्वं	४ ४ १८	प्रास्यधाराबृहतीः	७ ४ १०	प्रेद्धोअमेदीदिहिपुरो	५ १ २३	प्रोतत्वेवरुणमित्रमिंद्रं	४ ६ १२
प्रातर्यावाणरथ्येववीरा	२ ८ ४	प्रियंदुग्धनकाभ्यं	४ १ ११	प्रेष्टमिवांबृधेस्तोमैमिः	२ ८ २४	प्रोत्येअममोमिषु	३ ८ २३
प्रातर्याणःसहस्रकृत	१ ३ ३२	प्रियंअन्नेददतः	८ ८ ९	प्रेरयसूरोअथन	७ ७ २२	प्रोयुदशोनयवसेविष्य	५ २ ३
प्रातर्युजनासत्याभि	७ ८ २१	प्रियमेधवदप्रिवत्	१ ३ ३१	प्रेष्टमुप्रियाणां	६ ७ १४	प्रोद्रोणेहरयःकर्मागमन्	४ ७ ९
प्रातर्युजाविबोधय	१ २ ४	प्रियातृष्टानिमेकपिः	८ ४ १	प्रेष्टवोअतिथिगुणीषे	२ ५ ४	प्रोरोमिंश्रावरुणा	५ ५ ३
प्रातारत्नप्रातरित्वा	२ १ १०	प्रियापदानिपशो	१ ५ ११	प्रेष्टवोअतिथिस्तुषे	६ ६ ५	प्रोष्टेश्यावष्टेशुया	५ ४ २२
प्रातारथोनवांयोजि	२ ६ २१	प्रियावोनामहुवेतुराणां	५ ४ २३	प्रेष्टिप्रेहिपृषिभिः	७ ६ १५	प्रोस्वस्मैपुरोरथं	८ ७ २१
प्रात्यक्षकमबृहःसूर्यस्य	४ १ २४	प्रियासहस्रेप्रयवक्षमिष्टौ	५ २ ३०	प्रेक्ष्मीहिधृष्णहि	१ ५ २९	प्रोस्ववर्हिःपृथ्वाभिः	७ ३ २५
प्रावःस्तोतारंमघवक्षव	६ ३ १८	प्रियोनोअस्तुविश्रुतिः	१ २ २१	प्रेतुब्रह्मणस्पतिः	१ ३ २०	बदसूर्यश्रवसामहोअंसि	६ ७ ८
प्रावाःविषट्वाचकुम	७ ४ ७	प्रीणीताशान्द्रितंजयाथ	८ ५ १९	प्रेतेवदंतुप्रबयं	८ ४ २९	बण्महोअंसि सूर्य	६ ७ ८
प्रावेपामाबृहतो	७ ८ ३	प्रंद्रस्यवोचंप्रथमाकृतानि	५ ६ २३	प्रेषामउमेपुष्टिथि	१ ६ १३	बतोवतासियमनैव	७ ६ ८
प्रातोद्वैजाकुर्वेभिः	८ ५ २७	प्रंद्रामिभ्यामुवचस्यां	८ ६ २१	प्रेषःस्तोमःपृथिवीमंतरि	४ २ १९	बभ्रुनेनुस्वतवसे	६ ७ ३६
प्रास्माउ जघृतश्रुतं	५ ८ २८	प्रेताजयतानरः	८ ५ २३	प्रोअयासीदिदुरिद्रस्य	७ ३ १५	बभ्राणःसुनोसहस्रोव्यधौत	८ ८ १४
प्रास्मीगायत्रमर्षत	५ ७ ११	प्रेतायज्ञस्यशंभुवा	२ ८ १०	प्रोअभिनाववसेकृणु	२ ५ ५	बभ्रुरेकोविषुणःसुनरः	६ २ ३६

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
बहिःप्राचीनमोजसा	६ ६ २४	बिर्मतिपाविद्रस्यनाम	७ ५ २१	बृहंतइष्येत	२ ६ ६	बृहस्पतेप्रतिमेदेवता	८ ५ १२
बहिर्नयस्त्वपुत्याय	१ ६ ४	बिभ्रद्रुपिहिरिष्यय	१ २ १८	बृहंतवगभरेषु	८ ६ २	बृहस्पतेप्रथमंवाचः	८ २ २३
बहिर्बःपितरंकृती	७ ६ १७	बीभ्रस्वनांसुयजंहुंसं	८ ७ १०	बृः ब्रह्मयोअपलासः	७ ७ १७	बृहस्पतेयापरमापरावत्	३ ७ २६
बर्हैभहितनृनुनो	३ ३ २२	बृहदुक्त्यहवामहे	६ ३ २	बृहच्चिदिष्मण्वा	६ ३ ४२	बृहस्पतेयुवमिद्रश्चवस्वो	५ ६ २२
बलविज्ञायःस्वविरः	८ ५ २२	बृहतीहवसूनवेरोदसी	१ ४ २५	बृहस्पतइद्रवर्धंतनः	३ ६ २७	बृहस्पतेयुवमिद्रश्चवस्वो	५ ६ २३
बहवःसूरचक्षसः	५ ५ ९	बृहत्सुक्तःप्रसवीतानिवेश	३ ८ ४	बृहस्पतिर्नःपरिपाशु	७ ८ २३	बृहस्पतेसदुमिक्तःसुगं	१ ७ २४
बहूनांपिताबृहदस्यपुत्रः	५ १ १९	बृहत्स्वभद्रममवयदुक्त्यं	१ ४ १३	बृहस्पतिर्नःपरिपाशु	७ ८ २५	बोधघन्माहर्भिः	३ ५ १६
बह्वीःसमाभकरमंतः	८ ७ ९	बृहदिद्रायागायत	६ ६ १२	बृहस्पतिर्नःपरिपाशु	७ ८ २७	बोधांमेअस्यवचसो	२ २ १६
बळस्यनीयाधिपेज्ज	८ ४ २३	बृहदुगायिषेवचोसुयो	५ ६ २०	बृहस्पतिर्नयतुर्गहा	८ ८ ४०	बोधासुमेमघवन्वाचमेमां	३ ५ ५
बळित्यातद्वपुषे	२ २ ८	बृहज्जिरेअर्जिभिः	४ ८ २	बृहस्पतिःप्रथमंजायमानः	७ ७ २६	बोधिन्मनसारध्या	४ ४ १५
बळित्यादेवनिष्कृतं	४ ४ ५	बृहद्वदंतिमदिरेणं	८ ४ २९	बृहस्पतिरमंतहिष्यत्	८ २ १८	बोधिन्मनाइदस्तुनः	६ ६ २४
बळित्यापर्वतानां	४ ४ २८	बृहद्रयोबृहतेतुम्यममे	४ ४ २२	बृहस्पतिःसमजबहसूमि	५ १ १९	ब्रह्मगामभंजुनयंतः	८ २ ११
बळित्यामहिमायां	४ ८ २५	बृहद्रयोमुमघवंओदधात	५ ४ २८	बृहस्पतेअतियुक्त्यो	२ ६ ३१	ब्रह्मचतेजातवेदः	७ ५ ३२
बळकस्वियायुधाओ	६ ४ ४३	बृहद्रयोहिभानवे	४ १ ८	बृहस्पतेअवस्वनः	३ ४ ९	ब्रह्मचारीचरतिषेवि	८ ६ ७
बाभंसेजनांनृचवेदमन्यु	४ ७ २७	बृहद्रुधंमदस्तां	६ १ २८	बृहस्पतेतपुषाअंब	२ ७ १२	ब्रह्मजिन्वतमृतजिन्वतं	६ ३ १६
विभयाहिष्वावतः	६ ३ ४७	बृहंतइअम्योभाकृषीकः	८ १५	बृहस्पतेअरिदीप	८ ५ २२	ब्रह्मणस्पतिर्ज्ञाता	८ ३ १

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
ब्रह्मणस्पतेरवमस्य	२ ६ ३२	ब्राह्मणादिहाराधसः	१ १ २८	भद्रमनःकृणुष्ववृत्रतूयं	६ १ ३२	भरायसुभरतभागं	८ ५ १५
ब्रह्मणस्पतेरवमस्ययुता	२ ७ ३	ब्राह्मणासोअतिरात्रेनसो	५ ७ ४	भद्रवैवरं वृणते	८ ८ २२	भरं पुहव्योनमंसोप	२ ६ ३१
ब्रह्मणस्पतेरभवध्या	२ ७ ३	ब्राह्मणासः पितरः सोम्या	५ १ २०	भद्रमिदं रुषामाअमेअकृन्ध	१ २८	भरेष्विदं सुहव	८ २ ४
ब्रह्मणस्पतेरसुयमस्य	२ ७ ३	ब्राह्मणासः सोमिनोवाच	५ ७ ४	भद्रमिदं द्राकृणवत्सर	५ ६ २०	भगोहनामोतयस्य	८ १ २८
ब्रह्मणाभिः संविदानः	८ ८ २०	ब्राह्मणोस्यमुखमासीत्	८ ४ १९	भद्राअमेवैधुश्वस्य	८ २ १९	भवायुग्रीवाधुश्वस्य	८ २ १९
ब्रह्मणातेब्रह्मयुजायुन	३ २ १७	भगधिषैवाजयंतः	२ ८ ३	भद्रातेअमेस्वनीक	३ ५ ५	भवानोअमेवितोत	७ ६ २
ब्रह्मन्नीरब्रह्मकृतिजुषाण	५ ३ १३	भगएवभगवोअस्तुदेवाः	५ ४ ८	भद्राअथाहरितः सूर्यस्य	१ ८ ७	भवानोअमेसुमनाउपेता	३ १ १८
ब्रह्मन्जावदाभर	४ ५ २८	भगमणेतभगसत्वरपः	५ ४ ८	भद्रातेहस्तासुकृतोत	३ ६ ६	भवामित्रोनशेव्यो	२ २ २६
ब्रह्माकृणोतिवरुणः	१ ७ २२	भगभक्त्यतेवयं	१ २ १३	भद्राददक्षउचियाधिभा	५ १ ५	भवावरुणं गृणतेविभावो	१ ४ २४
ब्रह्माणं ब्रह्मवाहसं	४ ७ २२	भगस्यस्वसावरुणस्य	२ १ ४	भद्रावसांसमन्या	७ ४ ११	भवावरुणं मघवन्मघोनां	५ ३ १८
ब्रह्माणं द्रोपयाहि विद्वा	५ ३ १२	भजंतविषैदेवत्वं	१ ५ १२	भद्रोनोअमिराहुतः	६ १ ३२	भारतीपवमानस्य	६ ७ २५
ब्रह्माणंस्वावयंयुजा	६ १ २२	भद्रकर्मैभिः ऋणुयाम	१ ६ १६	भद्रोभद्रयासचमानः	७ ५ ३१	भारतीकेसरस्वति	२ ५ ९
ब्रह्माणिहि चक्रुषेवर्चानामि	४ ६ १६	भद्रतेअमेसहसि	३ ५ ११	भरषादिविरतो	३ ६ १५	भास्वतीनेत्री	१ ६ २५
ब्रह्माणिमेमतयः शंसुतास	२ ३ २४	भद्रनोअपिवातयमनः	७ ७ २	भरद्वाजायसप्रथः	४ ५ २७	भास्वतीनेत्रीसूनुतानां	१ ८ १
ब्रह्मातेहृदगिर्वेणः	६ ६ १३	भद्रनोअपिवातय	७ ७ ११	भरद्वाजायावपुक्षतद्विता	४ ८ ३	भिधिविश्वअपुद्विषः	६ ३ ४९
ब्रह्मादेवानांपदवीः	७ ४ ७	भद्रभद्रनआभर	६ ६ २६	भरामेधमंकृणवा	१ ६ ३०	भिनःपुरांनवति	२ १ १९

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
भिनत्रिरिशवसा	३ ५ २१	भूयामतेसुमतौवाजिनोव	५ ७ २५	भूरीदिद्वस्ववीर्यं	६ ४ २६	मंदिष्टयदुशनेकाव्येसचा	१ ४ ११
भिनद्रुलमंगिरोभिः	२ ६ १६	भूयामोपुत्वावतः	३ ६ २८	भूर्जंउत्तानपदः	८ ३ १	मंद्रोहोतारमृशिजोयविष्ट	५ २ १३
भीतायुनाधमानाय	४ ४ २०	भूर्किर्मणेवृषभायवृष्णो	१ ७ १७	भूषज्योधिबभूषु	२ २ ६	मंद्रोहोतारमृशिजः	८ १ १
भीमोविषेषायुधेभिरेषां	५ ३ ३	भूर्किचकथयुधेभिः	२ ३ २५	भूर्मिश्रदामितुजिः	३ ६ २७	मंद्रोहोतारमृश्विजं	६ ३ ३७
भुज्युमंहसः पिपृथः	८ २ ११	भूर्किचक्रमरुतः पिप्याणि	५ ४ २६	भोजंत्वाभिद्रव्यं	२ ६ २०	मंद्रोहोतारमृश्विजं	२ ८ १९
भुरंतुनोयशसा	८ ३ ९	भूर्किदं द्रवीर्यं तव	१ ४ २२	भोजमश्वा सुष्टुवाहः	८ ६ ४	मंद्रजिह्वाजुग्वेणिः	२ २ ११
भुवक्षितस्यमज्यैः	६ ८ २४	भूर्किदक्षेभिर्वचनेभिः	८ ६ १५	भोजाजिग्यु सुरभि	८ ६ ४	मंद्रयासोमधारया	६ ७ २६
भुवनस्य पितरं गीर्भिरामिः	४ ८ ६	भूर्किदाभूरिदेहिनो	३ ६ ३०	भोजायाश्चसमजति	८ ६ ४	मंद्रस्यकवेदिव्यस्यवहः	४ ७ ११
भुवश्चक्षुर्महकृतस्य	७ ६ ३	भूर्किदाहसिश्चतः पुरुत्रा	३ ६ ३०	मंत्रमखं सुधितं सुपेशसं	५ ३ १९	मंद्रस्यरूपं विविदुः	७ २ २०
भुवस्त्वभिद्रब्रह्मणा	८ १ ९	भूर्किनामवंदमानोदधाति	३ ८ १७	मंथतानरः कुबिमद्रयंतं	३ १ ३२	मंद्राकृणुध्वधियआतनुध्वं	५ १ ८
भुवोजनस्य दिव्यस्य राजा	४ ६ १४	भूर्किभिः समहृक्षभिः	६ ५ १०	मंदमानकृतादधि	८ ३ ३	मंद्रोहोतागृहपतिः	१ ३ ८
भुवोयज्ञस्य रजसः	७ ६ ४	भूरिहितेसवनामागुषेषु	५ ३ ६	मंदंतुत्वामघवलिंदेवः	५ ७ ३०	मंसीमहिवावयं	७ ७ १३
भुवोवितावामदेवस्य	३ ५ २०	भूर्किदेअचरंतीचरंतं	२ ५ २	मंदंतुत्वामदिनां	२ १ १३	मंहिष्ठावाजसातमा	५ ८ १
भूम्या अंतर्पयंकचरंति	८ ६ १७	भूर्किणिभद्रानयेषु	२ ४ २	मंदस्वहोत्रादनुजोषमंधं	२ ८ १	मंहिष्ठवोमघोनां	४ २ १०
भूयद्वाह्वेवीर्या	४ ७ २	भूर्किणिहिवेदधिरानी	३ १ १९	मंदस्वासुखर्णर	५ ८ १६	मधुकनायाः सख्यंनवंगा	८ १ २७
भूयसावस्त्रमचरत्	३ ६ १२	भूरीदिदं उदिनक्षतं	७ ६ ४	मंदामहेदशतयस्य	२ १ ३	मधुकनायाः सख्यंनवीयः	८ १ २८

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
मन्त्रातातुद्रवानामसः	७ ७ ८	मत्स्वास्तुक्षिप्रहरिबलदीम	७ ३	मन्त्रोहोतातुरोगेवर्हिचोरा	५ १४	मनोन्वाहुवामहे	८ १ १९
मन्त्रदेवतोरवः	६ २ ४०	मन्त्रीयदीविहोमा	२ २ १७	मन्त्रकुपुमधुपुवा	४ ४ १२	मन्त्रुरिद्रोमन्त्रुरेवासं	८ ३ १८
मन्त्रनवर्हिःप्रजायाः	८ १ २७	मन्त्रीयदीविभृतो	१ ५ १५	मन्त्रःपिबतंमधुपेभिःरास	३ ७ २१	मन्त्रेवायश्चियंयक्षिणानां	६ ३ ३२
मन्त्रनयेपुहोहसेविदुषा	५ १ ७	मन्त्रयुक्तेतिसादने	६ ७ ३८	मन्त्रःसुदपवस्व	७ ४ १९	मन्त्रनतंमधवन	३ ५ २६
मन्त्रहिप्मागच्छयईवतोषु	७ ७ १९	मन्त्रेनितंमर्द	५ ७ १४	मन्त्रःसोमंस्वाधिनमदा	१ ८ १३	मन्त्रनवायुवतिः	३ ५ २६
मन्त्रस्वतेतविषत्यप्रजुति	३ २ १५	मन्त्रेमदेहिनी	१ ६ २	मन्त्रोपोनाममरुतंयज	५ ४ २७	मन्त्रतुत्वादिव्यःसोमः	८ ६ २०
मन्त्रोनआपवस्वनः	६ ७ ३१	मन्त्रनक्तुतोषतो	१ ६ १८	मन्त्रीणिःप्रभरस्व	८ ५ १०	मन्त्रतुनःपरिउमावसुहा	२ १ १
मन्त्रोनःस्वदुनहत्येपुचोदव	३ ३ १९	मन्त्रनोपावापृथिवीमिमि	५ १ १४	मन्त्रीणिःपवतेपुष्यः	७ ३ १५	मन्त्रासुरउदिते	५ ७ १५
मन्त्रःसोमपामुहं	३ ३ ३	मन्त्रपुष्टोरमयासं	७ ३ २५	मन्त्रस्वस्वाभिधीमहि	४ १ १३	मन्त्रेवाविह्वेसंतु	८ ७ १५
मन्त्रीजुहोषियाहितः	७ १ १	मन्त्रमतीरोषीचापः	८ ८ ९	मन्त्रस्वदंमंगिरस्वदंगिरः	२ ३ ५	मन्त्रिताराष्ट्रत्रियस्य	३ ७ १७
मन्त्रिनोवस्वहृदये	२ ४ १९	मन्त्रमंततबनपाद	१ १ २४	मन्त्रस्वदित्रसर्वनजुषाणः	३ २ ९	मन्त्रपुत्राःशत्रुहणः	८ ८ १७
मन्त्रिवायुमिहये	७ ३ २६	मन्त्रमम्पेपरायणं	७ ७ १०	मन्त्रोअस्याधनआसीद	८ ३ ११	मन्त्रमहोदयाष्ट	२ ६ २२
मन्त्रिवायुमिहये	७ ४ १९	मन्त्रमाहोवनस्वतिः	१ ६ १८	मन्त्रोजवसावृषणामदपु	६ २ ८	मन्त्रावर्चोविह्वेषु	८ ७ १५
मन्त्रिसोमवरुणं	७ ३ २६	मन्त्रवाताक्रतायुते	१ ६ १८	मन्त्रोजवाअयमानः	६ ७ ५	मन्त्रासोअन्नमत्तियो	८ ७ ११
मन्त्रपायितेमहः	२ ४ १८	मन्त्रोर्ध्वामनुक्षर	६ ८ ७	मन्त्रोनयेषुहवनेषु	८ १ २६	मन्त्रिदेवाद्रविणमा	८ ७ १५
मन्त्रास्तुक्षिप्रमंविभिः	१ १ १७	मन्त्रायत्कृत्स्नमभवत्	८ १ २७	मन्त्रोनयोऽध्वनः	१ ५ १६	मन्त्रोदधेमेधिरःपूतदक्षः	२ ८ १३

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
मन्त्रोभूतांतामिवांतु	८ ८ २७	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	१ ४०	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	३ २ १९	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	२ ८ २६
मन्त्रःपिबतंक्रतुना	१ १ २८	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	५ ८ ३५	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	३ ३ १०	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	१ ३ ३१
मन्त्रोभूतांतामिवांतु	६ १ ४०	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	५ १ १२	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	७ २ १०	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	३ २ ७
मन्त्रोभूतांतामिवांतु	५ ८ २०	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	७ १ ३९	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	५ २ १४	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	३ २ ३
मन्त्रोभूतांतामिवांतु	१ ३ १४	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	७ ४ ९	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	३ ४ ५	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	७ ८ १३
मन्त्रोभूतांतामिवांतु	१ ६ ११	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	२ २ १८	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	६ ६ ७	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	८ ८ ४३
मन्त्रोभूतांतामिवांतु	१ ३ १७	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	६ ४ ४	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	५ ८ ९	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	३ १ १
मन्त्रोभूतांतामिवांतु	४ २ १८	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	६ ६ ३३	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	१ १ १५	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	८ ४ २६
मन्त्रोभूतांतामिवांतु	६ ५ २७	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	७ ४ १९	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	३ २ १९	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	७ २ ३१
मन्त्रोभूतांतामिवांतु	३ ३ ११	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	८ १ १०	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	५ ३ १६	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	४ २ १
मन्त्रोभूतांतामिवांतु	४ ६ ८	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	३ ३ २७	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	३ ३ २०	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	३ ३ २४
मन्त्रोभूतांतामिवांतु	१ २ ९	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	८ १ १६	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	६ २ २१	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	८ १ १८
मन्त्रोभूतांतामिवांतु	६ ५ २८	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	८ १ ११	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	३ ३ ३	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	४ ७ ३४
मन्त्रोभूतांतामिवांतु	३ ३ २१	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	३ ७ १३	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	४ २ ८	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	६ ४ ७
मन्त्रोभूतांतामिवांतु	७ ३ ८	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	२ ४ ८	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	६ ७ १८	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	६ ४ ५१
मन्त्रोभूतांतामिवांतु	७ १३	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	३ ५ १२	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	३ १ ५	मन्त्रोभूतांतामिवांतु	१ ५ ७

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
महीअन्नमहिनावार	२ २ २०	महोअर्णःसरस्वती	१ १ ६	माकसौभातमन्यमित्रिणे	१ ८ २३	मातारुद्राणां दुहितः वसू	६ ७ ८
महीचावापृथिवीइहज्येष्ठे	३ ८ ८	महोदेवान्यजसियइयानु	४ ८ १	माकस्यनोअरुषो	५ ६ १८	मातुदिधियुमम्रव	४ ८ ५१
महीचौःपृथिवीचनः	१ २ ६	महोद्गोअपविशायुधा	४ ६ ९	माकस्ययक्षंसदमित्	३ ४ २२	मातुस्पदेपरमेशुकआयोः	४ २ २२
महीमित्रस्यसाधयः	३ ८ ८	महोअग्रेसुवितस्य	५ १ २७	माकस्याद्रुतक्रत्	४ ४ ८	मातेअमाजुरोयथा	६ २ ३
महीमेअस्यवृषनाम	७ ४ २१	महोनारायआभर	७ १ २३	माकाकवीरमुद्रुहोवनस्प	४ ८ ४	मातेअस्यांसहसावन्परि	५ २ ३०
महीयदिधिषणाशिअये	३ २ ७	महोमहानिपनयस्य	३ २ १६	माकिरेनापथागात्	५ ८ ८	मातेगोदन्निररामराधसः	६ २ ४
महीरस्यप्रणीतयः	४ ७ २१	महोरुजामिबंधुता	३ ४ २५	माकिनेएनासुरयावि	७ ७ ७	मातेराधांसिमातउतयो	१ ६ ८
महीरस्यप्रणीतयः	६ १ ५	महोविश्वामिषतः	६ २ १४	माकिनेनुन्माकीरिषत्	४ ८ २०	मातेवयन्नरसेपप्रधानः	४ १ ७
महीवामतिरश्मिनामयोभु	८ ८ २६	महोयस्पतिःशवसः	७ ७ ६	माकुड्यगिंद्रशूरवस्वीः	७ ७ ८	मातेहरीवृषणावीतष्टुष्टा	३ २ १७
महीसमैरञ्जवा	३ ३ ३१	महोयजंतुममयानि	८ ७ १५	माचिदुन्यद्विशंसत	५ ७ १०	मात्रपृषणाघृणइरस्यः	५ ४ ७
महेचनत्वामद्विवः	५ ७ १०	महोत्वष्टावज्रमतक्षत्	८ १ ५	माच्छेधरश्मैरितिनाध	१ ७ २८	मात्रेनुतेसुमिंते	७ ७ २३
महेनोअद्यबोधय	४ ४ २१	महोतेसुरयवदिमशुकीः	३ २ ७	माजस्वनेवृषभनोररीथाः	४ ७ १८	मात्वाभिर्ध्वनयीदुममंथिः	३ ३ ९
महेनोअद्यवुवितायबोधि	५ ५ २२	मांचत्वारंआशवः	६ ५ २३	मातलीकव्यैर्यमोअगिरो	७ ६ १४	मात्वातपप्रियआत्मापि	२ ३ १०
महेयपिप्रइरसं	१ ५ १५	मांदेवादधिरैह्यवाहं	८ १ १२	माताचयत्रदुहिता	३ ३ ३०	मात्वांसूराअबिष्यवः	६ ३ ४६
महेगुल्कायवरुणस्यनुवि	५ ६ ३	मांधुरिंद्रनामदेवता	८ १ ७	मातादेवानामदिते	१ ८ ४	मात्वारुद्रचुकुधामानमो	२ ७ १६
महोअग्नेःसमिधानस्य	७ ८ ११	मानरःस्वर्वावाजयंतः	३ ७ १७	मातापितरंमृतआबंभाज	२ ३ १५	मात्वाइयेनउद्वधीन्मासुपर	८ ११

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
मात्वालोमस्यगवर्दया	५ ७ १३	मानिंदतयइमां	३ ५ १	मानोमधुराभरा	३ ६ ४	मापूणंतोदुरित	२ १ १०
मादयस्वसुतेसचा	१ ६ २	मानोअग्नेदुभृतयेसचैषु	५ १ २७	मानोमहातमुतमानोअर्भ	१ ८ ६	माप्रगामपथोवयं	८ १ १९
मादयस्वहारिभिर्येतइंद्र	१ ७ १३	मानोअग्नेमतये	३ १ १६	मानोमित्रोवरुणोअर्यमा	२ ३ ७	माभूमनिष्ठयाइवे	५ ७ १२
माध्यंदिनेसवनेजातवेदः	३ १ ३१	मानोअग्नेवसृजो	२ ५ १०	मानोमृचारिपूणां	६ ४ ५२	मामेममाअमिष्मः	५ ७ ३१
माध्यंदिनस्यसर्वनस्य	३ ३ १७	मानोअग्नेवीरतेपरादा	५ १ २६	मानोरभआवेशीदाघृणीव	४ ३ ५	मामामिमंतवसंतमत्र	४ २ १२
मानःशंसोअरुपः	१ १ ३४	मानोअग्नेसुरयापिभ्यां	१ ५ १६	मानोरक्षाअभिनड्यातुमा	५ ७ ९	मायाभिरिंद्रमायिनं	१ १ २१
मानःसमस्यदृढ्यः	६ ५ २५	मानोअज्ञातावृजनादुरा	५ ३ २१	मानोवधायहलव	१ २ १६	मायाभिरुत्सिप्तसत्	६ १ १६
मानःसेतुःसिषेदयं	६ ४ ५२	मानोअरातिरीशत	२ ५ २८	मानोवधीरुद्रमापरादा	१ ७ १९	मायावांमित्रावरुणादिवि	४ ४ १
मानःसोमपरिवाधः	१ ३ २७	मानोअस्मिन्मघवन्	१ ४ १७	मानोवधीरुद्रमापरादाः	५ ४ १३	मारेअस्मद्विमुसुच	३ ३ ४
मानःसोमसंवाविजः	६ ५ ३४	मानोअस्मिन्महाघुने	६ ५ २६	मानोवधैवंरुणयेतइष्टौ	२ ७ १०	मार्जाल्यामृज्यतेस्वेदमू	३ ८ १३
मानस्तुनेभ्योयेअभि	२ ६ ३२	मानोगव्येभिरुधैः	६ ५ २०	मानोवृकायवृक्यंसमस्मै	४ ८ १२	मावृणोअन्यकृतंभुजेम	४ ८ १२
मानइंद्रपरावृणक्	६ ६ ३७	मानोगुह्यारिपआयोरहन्द	७ ७ १५	मानोहिंबुध्यारिवेधात्	५ ३ २६	मावांवृकोमावृकीः	२ ४ २९
मानइंद्रपीयूषव	५ ७ १९	मानोदेवानांविशः	६ ५ २५	मानोहिंसीजनितायः	८ ७ ४	माविदन्परिपंथिनः	८ ३ २६
मानइंद्राभ्यांउदिशः	६ ६ २०	मानोनिदेचवक्तव	५ ३ १५	मानोहेतिविंस्वतः	६ ४ ५४	मावोमंतमाशपंतं	१ ३ २३
मानएकस्मिन्नागसि	६ ३ ४८	मानोमतांअभिदुहन्	१ १ १०	मापापत्वायनोनैर्द्राभी	५ ६ १७	मावांदात्रान्मरुतोमिररा	५ ४ २६
मानस्तोकेतनयेमाना	१ ८ ६	मानोमतांयरिपव	६ ४ ३३				

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
मावोमृगोनयवसे	१ ३ १५	मित्रस्तुभ्यंवरुणः	३ १ १५	मिमातुषौरविर्तिर्वीतयैः	२ २४	मृगोनशुभायदंति	७ ८ १
मावोस्रानितभाकुभा	४ ३ १२	मित्रस्तोवरुणश्च	४ ४ १०	मिमीहिस्त्रोक्तमरुतं	१ ३ १०	मृगोनभीमःकुबरोगिरि	८ ८ ३८
मावोरिषत्सनिता	८ ५ ११	मित्रस्तोवरुणोदेवोऽयुर्वः	५ ५ ६	मिम्यश्चयेषुदसीनुदेवी	४ ८ ८	मृजंतिस्वादशुक्षिपः	६ ७ ३०
माशुनेअग्नेनिषदामनुणां	५ १ २५	मित्रस्तोवरुणोमामहंत	५ ४ १९	मिम्यश्चयेषुसुक्षिता	२ ४ ४	मृजंतिस्वासममुवः	७ २ १
मासख्यःशुनमाविदे	६ ३ ४९	मित्रस्तोवरुणोरोवसीच	५ ४ ७	मिहःपावकाःप्रततामभूव	२ ८ ८	मृजानोवारेपर्वमानः	७ ५ २८
मासातेअस्त्वमुमतिर्विदं	१ ८ २६	मित्रस्त्वचर्षणीरुतोवो	३ ४ ३	मीहुर्मतीवपृथिवीपराह	४ ३ १९	मृज्यमानःसुहस्त्य	७ ५ १६
मासीमवृषभाभाह	६ ५ ३६	मित्रातनानरुप्या	६ २ २१	मुचंतुमाशपृथ्या	८ ५ ११	मृत्योःपुदंयोपयंत	७ ६ २६
मास्वधतसोमिनोदक्षता	५ ३ १९	मित्रायुपंचयेमिरे	३ ४ ६	मुचामित्वाहुमिषाजीवना	८ ८ १९	मृकतनोमरुतोमावधि	४ ३ १८
माहमघोनोवरुण	२ ७ ८	मित्रायशिक्षवरुणाय	८ २ ९	मुनयोवातरशनाः	८ ७ २४	मृकानोरुद्रोतनोमयस्क	१ ८ ५
माहमघोनोवरुण	२ ७ १०	मित्रावरुणवताउतधर्मव	६ ३ १६	मुमुक्षोऽमनवे	२ २ ५	मैद्यंतुतेवक्ष्योयेभिरियसे	२ ८ १
माहमघोनोवरुण	२ ७ ११	मित्रोअग्निमैवतिथस्तमि	२ ८ २४	मुमोदगमोहृषभः	७ ६ ३	मैधाकरंविदयस्व	८ ४ २१
मित्रंरुण्यंखलु	७ ८ ५	मित्रोअंहोहिवापुर	४ ४ ३	मुषास्यसंके	२ ४ १८	मैहनाह्नंकरणात्	८ ८ २१
मित्रनसंक्षिप्यागोषु	२ २ २०	मित्रोजनान्यातयति	३ ४ ५	मुराभमूरनवयं	७ ५ ३२	मैनमग्नेविदहोमा	७ ६ २०
मित्रंनसंक्षिपितंभृगोद	४ ५ १०	मित्रोदेवेव्यायुषु	३ ४ ६	मूर्धादिवोनाभिरभिः	१ ४ २५	मोघमर्चविदते	८ ६ २३
मित्रंनसंक्षिपितंभृगोद	४ ५ १०	मित्रोदेवेव्यायुषु	३ ४ ६	मूर्धानंदिबोअरतिपृथि	४ ५ ९	मोतेरिषन्वेअच्छोक्तिमिर्व	७ १५
मित्रंनसंक्षिपितंभृगोद	४ ५ १०	मित्रोदेवेव्यायुषु	३ ४ ६	मूर्धाभुवोभंवतिनक्तं	८ ४ ११	मोपुणःपरापरा	१ ३ १६

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
मोषुत्वावाघतश्चन	५ ३ १७	यंत्रायंश्चइदमिदं	५ ४ २९	यंदेवासोवधुवाजसातो	७ ८ ८	यःकुभोनिधारयः	६ ३ २६
मोषुत्वावाघतश्चन	१ ७ २०	यंत्रमम्रेतमदृष्टः	७ ६ २२	यंदेवासोवधुवाजसातो	८ २ ५	यःकुक्षिःसोमपातमः	१ १ १६
मोषुणःसोममृत्यव	८ १ २२	यंत्रंरथमिदमेधसा	५ १ १६	यंधाहुतंविप्रिति	१ ३ २२	यःकृतदिद्वियोन्य	६ ३ ४७
मोषुप्रक्षवतंद्रयुः	६ ६ २०	यंत्रंविप्रमेधसातो	६ ५ ११	यंमत्यःपुरस्त्रुहं	३ ८ २५	यःपरस्याःपरावतः	८ ८ ४५
मोषुवरुणमृन्मयंगृहं	५ ६ ११	यंत्रांगोपवनोगिरा	६ ५ २३	यंमदुरिद्रोमरुतः	५ ७ २९	यःपंचचपणीरभि	५ २ १८
मोषुवांअस्मदमिता	२ २ ४	यंत्राजनासहप्रते	६ ३ ३४	यंयज्ञनयधानरः	१ ३ २२	यःपावमानीरुप्येति	७ २ १८
मोषुणंद्रात्रपृत्सुदेवः	२ ४ १५	यंत्राजनासहकंते	६ ५ २३	यंयुवंदाश्वधरायदेवा	५ १ १२	यःपुष्टिपर्णाश्चप्रस्वश्च	२ ६ २१
मोषुणोअत्रजुहुरन्त	३ ३ २८	यंत्राजनासोअभिसं	७ ५ ३२	यंरक्षतिप्रचेतसः	१ ३ २२	यःपृथ्यायवधसे	२ २ २६
मोष्वंछदुहणावान्	५ ७ २०	यंत्रादेवाधिरेहृष्य	८ १ २	यंवर्धयंतीद्विरः	४ ७ १६	यःपृथिवीव्ययमाना	२ ६ ७
यंकुमारनवरथं	८ ७ २३	यंत्रादेवापिःशुशुचानः	८ ५ १३	यंविप्राउक्थवाहसः	६ १ ३	यःपोरुषेयेणकृविषा	८ ४ ८
यंकुमारप्रावर्तयः	८ ७ २३	यंत्रादेवासोमनवेदधुरिह	३ ३ ९	यंवैसूर्यस्वभानुः	४ २ १२	यःप्रागुतोनिमिपतः	८ ७ ३
यंरुदसीअवसा	८ ७ ४	यंत्राद्यावापृथिवीयं	७ ५ ३०	यंसीमकृण्वन्तमसे	३ ५ १३	यःशक्रोमृक्षोअक्युः	६ ४ ४८
यंरुदसीसंयती	२ ६ ८	यंत्रापूर्वमीक्षितो	८ २ १९	यंसीमनुप्रवतेवद्रवतं	३ ७ ११	यःशमरतुविशमते	४ ७ १६
यंजनासोहविष्मंतः	६ ५ २१	यंत्रावाजिष्ठायाअभि	७ ३ ५	यंसुपर्णःपरावतः	८ ८ २	यःशशतोमद्योनो	२ ६ ८
यंतंइयेनःपदाभरत्	६ ६ २	यंत्रेवासुस्त्रिहृष्टायजंते	२ ८ २२	यंसोममिद्रपृथिवी	३ ३ १०	यःशंवरपर्वते	२ ६ ९
यंतंइयेनश्चाहमवुकं	८ ८ २	यंत्रेवासोजनयंताभि	८ ४ ११	यंसापृच्छतिकुह	२ ६ ७	यःशक्रहवसूर्यो	१ ३ २६

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
यः शूरोर्मिह्योयञ्जीरु	१ ७ १२	यआधायचक्रमानाय	८ ६ २२	यइन्द्रायचक्रोयुजां	१ २ १	यउक्येभिर्नविधते	६ ४ १८
यः शूरोर्मिह्योयञ्जीरु	६ ३ २७	यआनयत्परावतः	४ ७ २१	यइन्द्रायसुनवत्	३ ६ १२	यउग्रइवशयुहा	४ ५ २८
यः सत्रहाविचर्षणिः	४ ७ २७	यआपिनित्योवरुणप्रियः	५ ६ १०	यइमाविश्वाजातानि	४ ४ २६	यउग्राअर्कमानुचुः	१ १ ३६
यः ससरदिमवृषभः	२ ६ ९	यआयुं कुत्समतिथिगव	६ ४ २२	यइमाविश्वाभुवनामि	८ ३ १६	यउग्रेभ्यश्चिदोजीयान्	७ २ १०
यः समिधायआहुती	६ १ २९	यआर्जीकेषुकृत्वसु	७ २ ५	यइमेउमेअहनी	४ ४ २६	यउग्रः सन्ननिष्टतः	६ ३ ८
यः सस्थेचिच्छ्रुतकृतः	६ ३ ३	यआस्तेयश्चरति	५ ४ २२	यइमेघावापृथिवी	८ ६ ९	यउदाजन्पितरो	८ २ १
यः सुनीधोददाशुषे	२ ५ २९	यआस्वत्कआशये	६ ३ २७	यइमेरोदसीउमे	३ ३ २१	यउदानुहव्ययनं	७ ७ १
यः सुन्वतमवन्तियः	२ ६ ९	यइन्द्रआविवांसति	४ ८ २९	यइमेरोदसीमही	५ ८ १२	यउदाचियशेअध्वरेष्ठाः	८ ३ ११
यः सुन्वतेपचतेदुधः	२ ६ ९	यइन्द्रोः पवमानस्य	७ ५ २८	यइमेरोदसीमही	६ ८ ८	यउदाचिद्वेदुबगोपाः	१ ४ १६
यः सुषव्यः सुदक्षिणः	६ ३ ७	यइन्द्रचमसेष्वा	६ ६ २	यइस्वयंतिपर्वतान्	१ १ ३७	यउद्रः फलिगंभिनत्	६ ३ ५
यः सुबिदमनर्शनि	६ ३ १	यइन्द्रयतयस्त्वा	५ ८ १२	यइचकारनसोअस्यवेद	२ ३ २०	यउशतामनसासोमे	८ ८ १८
यः सोमसुख्येतव	१ ६ २१	यइन्द्रशुभोमघवंतेअस्ति	५ ३ १०	यइचिकेतुगृहा	१ ५ ११	यउश्रियादमेष्वादो	२ ५ २९
यः सोमः कुलशेष्वा	६ ७ ३८	यइन्द्रसस्त्वमतः	६ ६ ३६	यइराजानावृत्तथा	५ १ २	यउस्त्रियाअप्याजंतः	७ ५ १८
यः स्त्रीहितीपुपूर्यः	१ ५ २१	यइन्द्रसोमपातमः	६ १ १	यइवहंतआशुभिः	४ ३ २८	यक्रक्षादहसोमुचत्	६ २ २०
यः स्वारुथानोगध्यासम	३ ७ २१	यइन्द्राग्नीचित्रतमोरथे	१ ७ २६	यइशिरेभुवनस्य	८ २ ४	यक्रजामहामामहे	५ ७ १६
यआत्मदाबलदायस्य	८ ७ ३	यइन्द्राग्नीसतेपुवां	४ ८ २५	यउक्थाकेबलादधे	६ ४ २०	यक्रजावातरहसः	६ ३ १३

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
यक्रुतेचिदभिश्चिषः	५ ७ १२	यच्चित्रमप्रउपसोवहती	१ ८ ४	यजंतेअस्यसुख्यवयश्च	५ ४ १	यज्ञइन्द्रमवर्धयत्	६ १ १४
यक्रुतेचिद्विद्वदभ्यः	५ ७ २४	यच्चिद्वितेअपिव्यधिः	६ ३ ४५	यजमानायसुन्वते	४ १ १९	यज्ञस्यकेतुप्रथमपुरोहितं	४ १ ३
यक्रुतेनसूर्यमारां	८ २ १	यच्चिद्वितेगणाइमे	४ ४ २१	यजध्वैनप्रियमेधा	५ ७ २४	यज्ञस्यकेतुप्रथमं	८ ७ ५
यक्रुत्वाः श्रावयत्सस्वा	६ ४ ३	यच्चिद्वितेपुरुष	३ ५ १२	यजस्ववीरप्रविहि	२ ३ ५	यज्ञस्यकेतुः पवते	७ ३ १३
यक्रुत्वाकृष्टिविद्युतः	४ ३ १०	यच्चिद्वितेविशोयथा	१ २ १६	यजस्वहोतरिषितोयजी	४ ५ १३	यज्ञस्यवोरथ्यविशपतिं	८ ४ २३
यएकहृष्यावयति	३ ५ २१	यच्चिद्वितेवाजनाइमे	५ ७ १०	यजानोमित्रावरुणा	१ ५ २३	यज्ञस्यहिस्थक्रुत्विजा	६ ३ २०
यएकहृत्तमुहृहि	४ ७ २८	यच्चिद्वितेवंगदेगृहे	१ २ २५	यजामहृक्षमसावृद्धमिदं	३ २ १०	यज्ञानारथ्येवयं	६ ३ ४१
यएकहृद्व्यश्रुषणीनां	४ ६ १३	यच्चिद्वितेवापुर्कपयः	५ ८ २६	यजामहृद्व्यवज्रं	७ ७ ९	यज्ञायज्ञावोअग्रयं	४ ८ १
यएकहृदिदयते	१ ६ ६	यच्चिद्विशश्वतातना	१ २ २१	यजामहेवांमहः सजोषा	२ २ २३	यज्ञायज्ञावः समनातुतुर्व	२ ४ ६
यएकश्रुषणीनां	१ १ १४	यच्चिद्विशश्वतामसि	३ ६ २९	यजिष्ठत्वायजमाना	२ १ १२	यज्ञासाहंदुबह्वे	७ ७ ३
यएकोअस्तिदंसना	५ ७ १५	यच्चिद्विशश्वतामसि	६ ४ ४७	यजिष्ठत्वावृद्धमहे	६ १ २९	यज्ञेदिवोनृषदनेपृथिव्या	५ ६ २०
यएनमादिदेशति	४ ८ २२	यच्चिद्विसत्यसोमपा	१ २ २७	यजातवेदोभुवनस्य	८ ४ १०	यज्ञेनगातुमसुरो	२ ६ २७
यओजिष्ठइन्द्रतंसुनो	४ ७ ५	यच्छक्रासिपरावति	६ १ ९	यजायथाअपूर्य	६ ६ १२	यज्ञेनयज्ञमयजंतदेवाः	२ ३ २३
यओजिष्ठसमाभरं	७ ५ २	यच्छक्रासिपरावतियदं	६ ६ ३६	यजायथास्तदहरस्य	३ ३ १२	यज्ञेनयज्ञमयजंत	८ ४ १९
यओहृतेरक्षसोदेवतौ	४ २ १८	यच्छल्मलोभवतियज्जदी	५ ४ १७	यज्ञं चनस्तन्वंचप्रजांच	८ ८ १५	यज्ञेनवर्धतजातवेदसं	२ ५ २०
यज्ञगोपुदुः प्वप्रयं	६ ४ ९	यच्छुश्रूयाइमंहवं	६ ३ ४५	यज्ञं पृच्छामयवमं	१ ७ २०	यज्ञेनवाचः पदवीयं	८ २ २३

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
यज्ञेभिरुतकृतुं	६ २ १०	यत्तुतीयसर्वनरक्षये	६ ७ ६	यत्तंराजन्कुतुहविः	७ ५ २८	यत्तुराजावैवस्वतः	७ ५ २७
यज्ञेभिर्यज्ञवाहसं	६ १ ४	यत्तंअपोयदोषधीः	८ १ ३१	यत्तेषिभिमिदंजगत्	८ १ २१	यत्तुवहिरमिहितः	४ ३ ४
यज्ञेनेदमवसायकेअर्वा	३ २ ११	यत्तंकृष्णःशकुनः	७ ६ २१	यत्तंसमुद्रमर्णवं	८ १ २०	यत्तवेत्यवनरपते	३ ८ २१
यज्ञेयज्ञेसमस्यः	८ ४ २६	यत्तेगात्रादिभिनापुष्यमाना	२ ३ ९	यत्तंसादेमहसा	२ ३ १०	यत्तुरासस्तन्वोवितन्वते	४ ७ २९
यज्ञेयवांप्रथमः	१ ६ ४	यत्तेषतसःप्रदिशः	८ १ २०	यत्तेसूर्ययदुषसं	८ १ २१	यत्तचक्रुर्मृतागातुमसौ	५ ५ ५
यज्ञेरिषुःसुखमानः	८ ४ ५	यत्तेदित्सुमराप्यं	४ ३ १०	यत्तंसोमगवाशिरो	२ ५ ७	यत्तानंदाश्चमोदाश्च	७ ५ २७
यज्ञेवायस्रवाहसः	१ ६ ११	यत्तेदिवंयपृथिवीं	८ १ २०	यत्तकामानिकामाश्च	७ ५ २७	यत्तानरं.समयतेकुतुष्वं	५ ६ ४
यज्ञःसंमिष्टाःपृथतीभिः	२ ७ २५	यत्तेपराःपरावतः	८ १ २१	यत्तकंचतेमनः	४ ५ २४	यत्तानुक्रामंचरणं	७ ५ २७
यज्ञोदेवानांप्रत्येतिसुखं	१ ७ २५	यत्तेपर्वतान्बृहतः	८ १ २१	यत्तमावापुधुधुभः	१ २ २५	यत्तावदेतेअवरः	८ ४ १३
यज्ञोहितइद्वचनोभूत्	३ २ ११	यत्तेपुषित्रमर्चिवत्	७ २ १७	यत्तयोतिरजसं	७ ५ २७	यत्तासमुद्रःस्कभितः	८ ८ ७
यज्ञोहिमंद्रकश्चिद्वचन्	२ ४ १५	यत्तेपुषिःमर्चिषि	७ २ १७	यत्तदेवांक्रवायतो	३ ६ १९	यत्तासुपर्णाअमृतस्यभागं	२ ३ १८
यज्ञोहोळोवोअंतरः	६ १ २८	यत्तेभूतंचभयंच	८ १ २१	यत्तद्वाविचजघना	१ २ २५	यत्तदानींपश्यंसि	८ ४ ६
यत्तइदंभयामहे	६ ४ ३८	यत्तेभूमिचतुर्भुवि	८ १ २०	यत्तनार्यंपच्यवं	१ २ २५	यत्ततवाधितेभ्यः	३ ६ १९
यत्तासुजूर्णोरति	३ ५ ४	यत्तेमरीचीःप्रवतः	८ १ २०	यत्तबाणाःसंपर्तति	५ १ २२	यत्ततमत्यायुकं	३ ६ २०
यत्किंचेदेवरुणदैव्येजने	५ ६ ११	यत्तेमनुर्यदनीकं	८ २ १९	यत्तमहापवमान	७ ५ २७	यत्तोषधीःसमगमत	८ ५ ९
यत्तदत्सूरपतशं	५ ७ १२	यत्तेयमवैवस्वतं	८ १ २०	यत्तसंधाविबुधते	१ २ २५	यत्तप्रेत्यकनिःकृदत्	४ ४ २८

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
यत्पांक्रामनसा	७ ५ ३०	यत्सोमजासुतेनरं	५ ६ १८	यथापवथामनवे	७ ४ ८	यथावामत्रिरश्मिना	६ ३ २८
यत्पांचजन्ययाविशा	६ ४ ४३	यत्सोमचित्रमुबध्यं	६ ८ ९	यथापूर्वेभ्योजरितृभ्यः	२ ४ १८	यथाविद्वांअंकरत्	२ ५ २६
यत्पुरुषेणहुविषा	८ ४ २८	यत्सोममिद्विष्णवि	६ १ ४	यथापूर्वेभ्योजरितृभ्यः	२ ४ १९	यथाविप्रस्यमनुषो	१ ५ २४
यत्पुरुषंव्यदधुः	८ ४ १९	यत्सोमोवाजमपति	७ १ १३	यथापूर्वेभ्यःशतसाः	७ ३ ७	यथाहृत्यद्वसवो	३ ५ १२
यत्पुष्यंमरुतोयच्चनूतनं	४ ३ १८	यत्सोमोदीर्घमसघनि	५ ८ ३४	यथाभवदनुदेर्या	८ ७ २३	यथाहृत्यद्वसवोगौयं	८ ७ १३
यत्प्रायांसिष्टृष्वनीभिर	४ ३ २३	यथाकण्वंमघवन्नस	६ ४ १५	यथामनौसावरणौ	६ ४ १८	यथाहान्यनुपवं	७ ६ २६
यत्स्वातुरीयमनुभिः	१ १ १९	यथाकण्वंमघवन्मेधेअध्व	६ ४ १७	यथामनोविवस्वति	६ ४ २०	यथाहोतुर्मनुषोदेवताता	४ ५ ५
यत्स्वादवप्रपिबन्ति	८ ३ २०	यथाकुलांयथाश्रुपं	६ ४ १०	यथायजोहोत्रममपृथि	३ १ १७	यथेयंयुधिमीमही	८ १ २५
यत्वापृच्छादंज्ञानः	६ २ २०	यथागौरोअपाकृतं	५ ७ ३०	यथायुगंवरत्रया	८ १ २५	यथोतकृत्येधनं	५ ८ ६
यत्स्वायामिद्विदितः	८ १ ४	यथाचित्कण्वमावतं	५ ८ ५	यथारुद्रस्यसूनवः	६ १ ३९	यदंगतविषीयसं	५ ८ १४
यत्स्वासुर्यस्वर्भानुः	४ २ ११	यथाविद्वदमंतसं	६ ४ २२	यथावःस्वाहाप्रयेदाशंम	५ २ ४	यदंगतविषीयवः	५ ८ १८
यत्स्वाहोतारमनजन्मियेधं	१ १ १९	यथाचिन्मन्यसेहृदा	४ ३ १९	यथावरोसुषाम्णं	६ २ २०	यदंगत्वाभरताःसंतरंयुः	३ २ १४
यत्स्वेषयामानदधंत	२ ४ १	यथादेवाअसुरेषु	८ ८ ९	यथावरोसुषाम्णं	६ २ ४०	यदंगत्वाशुपेत्वं	१ १ २
यत्संवरसंभुवोगामरक्ष	३ ७ १	यथानोअदितिःकरन्	१ ३ २६	यथावरोसुषाम्णं	६ २ ४०	यदंगत्वाशुपेत्वं	१ १ २
यत्सानोःसानुमारुहत्	१ १ १९	यथानोमित्रोवरुणः	१ ३ २६	यथावातःपुष्करिणीं	४ ४ २०	यदंतरांपरावतं	३ ३ २
यत्सिधौयदसिक्तयां	६ १ ४०	यथानोमित्रोअर्यमा	६ २ ४०	यथावातोयथावनं	४ ४ २०	यदंतरांपरावतं	३ ३ २

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
यदंतियच्चदुरके	७ २ १७	यदन्निःपरिषिच्यसे	७ २ २	यदब्रवयममंवांशुणाजः	१ ७ २७	यदापीतासोअंशवः	५ ८ ३३
यदकंदःप्रथमंजायमानः	२ ३ ११	यदद्यकहिकाहं चित्	६ ५ १८	यदयातंदिवादासायवर्तिः	८ ११	यद्वारमकृष्णभवंःपितृभ्यां	३ ७ १
यदमृगपासमितिः	७ ६ १०	यदद्यात्वापुरुष्टुत	४ ८ २२	यदयातंभुभरपती	८ ३ २२	यदावज्रहिरण्यमित्	७ ७ ९
यदमेअद्यमिथुना	८ ४ ७	यदद्यात्वाप्रयतियज्ञेअस्मि	३ १ ३४	यदयुक्थाअरुषा	१ ६ ३१	यदावलस्यपीयतः	८ २ १७
यदमेकानिकानिचित्	६ ७ १२	यदद्यभागाविभजासि	२ १ ४	यदनुनसारमेय	५ ४ २२	यदावाजमसनत्	८ २ १६
यदमेदिविजाअसि	६ ३ ३४	यदद्यवांनासत्या	५ ८ ३१	यदधस्यकृषिषोमक्षिका	२ ३ ८	यदाविथंदपीच्यं	६ ४ ९
यदमेमर्त्यस्वं	६ १ ३३	यदद्यसूरउदिते	५ ५ ८	यदधान्धुषुषुषतीरयुग्मं	४ ३ १८	यदावीरस्यरेवतोदुरोणे	५ ४ ९
यदमेत्यामह	६ ३ ४०	यदद्यसूरउदिते	६ २ ३४	यदधायवांसउपस्तुणति	२ ३ १०	यदावृश्नंदीवृत्तं	६ १ ६
यदचरस्तन्वावावृधानः	८ १ १५	यदद्यसूर्यउद्यति	६ २ ३४	यदधिनानृष्टमानौ	८ ३ २२	यदाशानिःशसा	८ ८ २२
यदज्ञातेपुवृजनेषु	७ ७ १५	यदद्यसूर्यमबोनागाः	५ ५ १	यदध्याधामंनिमिषे	६ १ ६	यदासमर्चय्ये	३ ६ १२
यदयुपजिहिका	६ ७ १२	यदद्यस्थःपरावति	४ ४ ११	यदधस्यमन्युरध्वनीत्	५ ८ ११	यदासुमतौअमृतांसु	८ ५ २
यदधिगावोअधिगू	६ २ ७	यदद्याधिनानृष्टमानौ	५ ८ ३४	यदाजिवात्याजिह्वत्	६ ३ ४३	यदासूर्यममुदिवि	६ १ ६
यदुदोदिवाअर्णवः	६ २ २९	यदद्याधिनानृष्टमानौ	५ ८ ३२	यदातेमारुतीर्विशः	६ १ ६	यदिक्षितायुयदिवा	८ ८ १९
यदुदोषितोअजगन्	२ ५ ७	यदन्वासुवृषभो	३ ३ ३१	यदातेविष्णुरोजसा	६ १ ६	यदिद्रवित्रमेहना	४ २ १०
यदुदोवातेतुहे	८ ८ ४४	यदपामोषपीनां	२ ५ ७	यदातेहृयताहरीं	६ १ ६	यदिद्रतेचतस्रः	४ २ ५
यदद्यकचवृत्रहन्	६ ६ २१	यदस्युयद्वनरपती	५ ८ ३०	यदादीधयेनदविषाणि	७ ८ ३	यदिद्रदिविषायैयदधक्	४ ७ १२

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
यदिद्राहृषीका	४ ७ २८	यदिद्राहृषीपदुषुतुर्ब	१ ७ २७	यदीधृतेभिराहुतः	६ १ ३३	यद्वचंभ्यमदरस्यापवाति	२ ३ ८
यदिद्राहृषीपरायुशिखन्	५ ३ २	यदिद्राहृषीपरायुशिखन्	२ ३ ६	यदीदहंयुधयं	७ ७ १५	यदेदेनमदधुः	८ ४ १२
यदिद्राहृषीपरायुशिखन्	६ १ ५	यदिद्राहृषीपरायुशिखन्	६ १ १४	यदीमन्थंतिबाहुभिः	३ १ ३३	यदेमिप्रस्फुरच्चिव	५ ६ ११
यदिद्राहृषीपरायुशिखन्	५ ७ ३०	यदिद्राहृषीपरायुशिखन्	५ ८ ३२	यदीमातुरुपस्वसा	२ ५ २६	यदेवामन्योअन्यस्यवाचं	५ ७ ३
यदिद्राहृषीपरायुशिखन्	६ ४ ४६	यदिद्राहृषीपरायुशिखन्	४ ८ ३३	यदीमिद्राहृषीपरायुशिखन्	४ २ ९	यदेवांशुषतीरयं	५ ८ २३
यदिद्राहृषीपरायुशिखन्	८ ८ २२	यदिद्राहृषीपरायुशिखन्	६ १ २	यदीमृतस्यपयसा	१ ५ २७	यद्रायत्रेअधिगायत्रं	२ ३ १८
यदिद्राहृषीपरायुशिखन्	६ १ १९	यदिद्राहृषीपरायुशिखन्	८ ५ १०	यदीमेनांशुतोअभ्यव	५ ७ ३	यद्रोपावददितिःशर्मभद्रं	५ ५ २
यदिद्राहृषीपरायुशिखन्	५ ३ २०	यदिद्राहृषीपरायुशिखन्	६ ३ २	यदीशीयास्मृतांनो	७ ८ २	यहधिषेप्रदिविचार्यचं	५ ६ २३
यदिद्राहृषीपरायुशिखन्	६ ४ २५	यदिद्राहृषीपरायुशिखन्	६ १ ११	यदीसुतेभिरिन्द्रुभिः	४ ७ १४	यहधिषेमनस्यसि	६ ३ ४८
यदिद्राहृषीपरायुशिखन्	४ ७ २९	यदिद्राहृषीपरायुशिखन्	१ ४ १४	यदुत्तमेमरुतोमध्यमेवा	४ ३ ३५	यदेवाअदःसलिले	८ ३ २
यदिद्राहृषीपरायुशिखन्	१ ७ २७	यदिद्राहृषीपरायुशिखन्	५ ७ ७	यदुदोचोवृषाकपे	८ ४ ४	यदेवानांमित्रमहःपुरोहि	१ ३ ३०
यदिद्राहृषीपरायुशिखन्	१ ७ २७	यदिद्राहृषीपरायुशिखन्	५ ४ २४	यदुदीरतआजयो	१ ६ १	यदेवापिःशान्तनवे	८ ५ १३
यदिद्राहृषीपरायुशिखन्	६ ३ २५	यदिद्राहृषीपरायुशिखन्	५ ७ १२	यदुद्वतोनिवतोयासि	८ ७ ३०	यदेवायतयोयथा	८ ३ २
यदिद्राहृषीपरायुशिखन्	१ ७ २७	यदिद्राहृषीपरायुशिखन्	८ ८ १२	यदुल्लकोवदतिमोघं	८ ८ २३	यदेवाःशर्मशरणं	६ ४ ८
यदिद्राहृषीपरायुशिखन्	१ ७ २७	यदिद्राहृषीपरायुशिखन्	६ ४ १६	यदुपओच्छःप्रथमा	८ १ १६	यदत्यद्वापुरुमीहृष्य	२ २ २०
यदिद्राहृषीपरायुशिखन्	१ ७ २७	यदिद्राहृषीपरायुशिखन्	४ १ २८	यदुपोयासिभानुना	५ ८ ३३	यदत्यन्मित्रावरुणा	२ २ ३

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
यद्वनंनंपरावति	६ ४ १७	यद्वातजलोवना	१ ५ ९	यद्विजामन्यपरिवर्धनं	५ ४ १७	यद्वनमभ्यागतिं	४ ४ २
यद्वनंनयद्वायुहे	६ ४ १५	यद्वातुभामेघचंद्रावाज	४ ७ २८	यद्विरूपाचरंमत्येषु	८ ५ ४	यद्वनंधीमिरशिना	५ ८ ३३
यद्वप्राचीरजगत	८ ८ १३	यद्वादिविपार्येसुष्विमिद	४ ६ १५	यद्वीकाविद्वयस्तिथरे	६ ३ ४९	यद्वन्यसेवरण्यं	४ २ १०
यद्वयातिमरुतः	१ ३ १४	यद्वाप्रवृद्धसत्पते	६ ६ २१	यद्वग्रतवचाशानि	१ ५ ३१	यद्वनरुतःसभरसःस्वर्णरः	४ ३ १५
यद्वविष्यमृतशोदेवयानं	२ ३ ७	यद्वाप्रसवणेदिवः	६ ४ ४६	यद्वादेवाश्चकुम	७ ८ १३	यद्वमग्निमध्यातिषिः	१ ३ १०
यद्वस्यातद्द्वष्टिरस्ति	२ ४ २१	यद्वाभिपित्वेअसुराकृत्य	६ २ ३४	यद्वावयंप्रमिनाम	७ ५ ३०	यद्वमग्नेपुस्तुमत्यं	१ २ २३
यद्वहिष्ठनातिविषंसुदान्	४ ३ ३१	यद्वामरुतःपरमेसुधत्यं	१ ७ १३	यद्वःश्रंतायसुन्वते	६ ४ ५२	यद्वमग्नेमन्यसेरयि	७ ७ ४
यद्यजतमरुतोरुक्मवक्षसः	२ ७ २०	यद्वायुजंमनवेसंमिमिक्ष	५ ८ ३४	यद्वहंरंजुजुषे	३ ६ ७	यद्वमग्नेवाजसातम	४ १ १२
यद्यजाधेवृषणमश्विना	२ २ २७	यद्वाकुरुशमेश्यावकेक	५ ७ ३०	यद्वसासत्यापराके	५ ८ ३२	यद्वमत्यमिववाजिनं	६ ७ २६
यद्ययंपृथिमातरः	१ ३ १५	यद्वावन्यपुरुषुत	६ ४ ४८	यद्वसासत्यापरावति	१ ४ २	यद्वमश्विनादुदधुःषेतमम	१ ८ ९
यद्योधयामहोमन्यमा	५ ६ २३	यद्वावानपुरुतम	८ ३ ५	यद्वसासत्यापरावति	५ ८ २७	यद्वमश्वीनित्यंमुपयाति	५ १ २५
यद्यावद्द्वदेशंत	६ ५ ८	यद्वाशकपरावति	६ १ ४	यद्वसासत्याभुरण्ययः	५ ८ ३१	यद्वमत्यमायम्यं१कामः	७ ६ ७
यद्वादीसीप्रदिवोअस्ति	५ ३ २	यद्वासिरोचनेदिवः	६ ६ ३६	यद्वशियानंन्ययनं	७ ७ १	यद्वमाचिद्वयमसुरसूत	३ २ २५
यद्वाउविश्रपतिः	६ २ ११	यद्वासिसुन्वतोवृधः	६ १ ४	यद्वशिणिजरेकणसाप्रावृ	२ ३ ७	यद्वमादहंबैवस्वतात्	८ १ २५
यद्वाग्वद्वत्यविचेतनानि	६ ७ ५	यद्वाहिष्ठतदुमयं	४ १ १८	यद्वरीक्षणमांस्पचन्या	२ ३ ९	यद्वमादित्यासोअदुहः	६ १ ३६
यद्वाजिनोदामंसदानम	२ ३ ८	यद्वाकक्षीवाउत	५ ८ ३१	यद्वनुनकिःपृतनासु	३ ३ १३	यद्वमापोअद्रयोवना	४ ८ १

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
यमायमपुमसमं	७ ६ १६	ययागाज्जकारामहे	८ ८ १४	यस्तित्याजसचिचिदं	८ २ २४	यस्तेमदोवरण्यः	७ १ २१
यमायसोमंसुनुत	७ ६ १६	ययोरभिप्रयज्ञाः	५ ८ ३४	यस्तुभ्यमग्नेअसृताय	८ ४ २२	यस्तेमदःपृतनापाद	४ ६ ८
यमासाकूपनीकं	७ ७ २	यवंबुकेअश्विनावपन्वा	१ ८ १७	यस्तुभ्यंदागाघोवा	१ ५ १२	यस्तेमन्योविधद्वज	८ ३ १३
यमिद्वदधिषेत्वं	६ ६ ३६	यवंबुकेअश्विनावपन्वा	७ १ १२	यस्तंअग्नेममसायुजमीहे	४ १ ४	यस्तेयज्ञेनसमिधायउकथैः	५ ७
यमिमत्वंबुधाकपिः	८ ४ १	यश्चिकेतससकतुः	४ ४ ३५	यस्तेअग्नेसुमतिमर्तैः	७ ६ १०	यस्तेरयोमनसो	८ ६ १२
यमीगर्भसृतावृधः	७ ५ ५	यश्चिदापोमहिना	८ ७ ४	यस्तेअष्टकृणवद्वशोषे	७ ८ २९	यस्तेरवोअदाशुरिः	६ ३ ४४
यमीद्वासवयसा	२ २ १३	यश्चिद्वितंइत्याभगः	१ २ १३	यस्तेअनुस्वधामसं	३ ३ १६	यस्तेश्विष्टोवसे	४ २ ५
यमुपर्वमहुवेममिदंहुवे	२ ८ १	यश्चिद्वित्वाबुध्म्यः	१ ६ ६	यस्तेगर्भममीवा	८ ८ २०	यस्तेसाधिष्टोवसेतेत्या	६ ४ २३
यमेहंययतमाने	७ ६ १३	यस्तंहुधंजभरस्ति	३ ४ १७	यस्तेचित्रावत्तमः	६ ६ १८	यस्तेसुनोसहसोगीभि	४ ५ १५
यमेनदुसंश्रितएनमायुन	२ ३ ११	यस्तंहुधंजभरस्ति	५ ३ २	यस्तेहृत्पसःस्कन्दतिथः	७ ६ २५	यस्तेस्तनःशत्रुयोयोमयो	२ ३ २३
यमेरिरेभृगोविश्व	२ २ १२	यस्तंहुधंजभरस्ति	५ ८ १२	यस्तेहृत्पसःस्कन्दतिथः	७ ६ २५	यस्तेहन्तिपनयन्तं	८ ८ २०
यमेच्छामनसंसासः	८ १ १३	यस्तंहुधंजभरस्ति	८ ८ २०	यस्तेनूनशतकृतो	६ ६ १८	यस्तेवादिविसरस्वति	४ ८ ३०
यमोनोगातुंप्रथमो	७ ६ १४	यस्तंहुधंजभरस्ति	३ ७ २६	यस्तेभरादनियते	३ ४ १७	यस्तेवादिपयउपसि	३ ४ १७
यमविजोबहुवाकुरप	६ ४ २९	यस्तंहुधंजभरस्ति	४ ६ ११	यस्तेमदोयुजुश्चाकु	५ ३ ५	यस्तेवादिपयउपसि	३ १ १७
यमोहंजातोयमो	१ ५ १०	यस्तंहुधंजभरस्ति	५ २ २९	यस्तेमदोवरण्यः	६ ४ २	यस्तेवादिपयउपसि	८ ८ २०

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
यस्त्वामभद्रनधते	३ ५ १२	यस्मिन्नासकृष्भासः	८ ४ २२	यस्मैपुत्रासोअदितेः	८ ८ ४३	यस्यत्यन्महिरव	७ ७ १३
यस्त्वामभेहविषपतिः	१ १ २३	यस्मिन्नुक्थानिरण्यन्ति	६ १ २०	यस्यगाअन्तरमनः	४ ७ १५	यस्यत्रिधात्ववृतं	६ ७ ११
यस्त्वास्वमेनतमसा	८ ८ २०	यस्मिन्वयंदधिमामा	७ ८ २३	यस्यगावावहृषा	४ ६ २४	यस्यत्रीपूर्णांमपुना	२ २ २४
यस्त्वास्वधःसुहिरण्यो	३ ४ २४	यस्मिन्विश्वअधिभियः	६ ६ १८	यस्यतीव्रसुतमदं	४ ७ १५	यस्यत्वमभेअध्वरं	३ ४ ११
यस्त्वाहृदाकीरिणामन्य	३ ८ १९	यस्मिन्विश्वानिकान्या	६ ३ २७	यस्यतेअभेअन्येअभयः	६ १ ३५	यस्यत्वमिद्रस्तोमेषु	६ ४ २०
यस्पतिर्वायौणां	७ ७ १०	यस्मिन्विश्वानिभुवनानि	५ ७ १	यस्यतेष्टुन्नवरपयः	७ २ १२	यस्यत्वमूर्ध्वोअध्वराय	६ १ ३०
यस्माअन्येदशप्रति	५ ७ २९	यस्मिन्विश्वश्रवणयः	५ ७ २३	यस्यतेनृचिदादिशं	६ ६ २३	यस्यदतोअसिष्ये	१ ५ २१
यस्माअरासतक्षयं	६ ४ ७	यस्मिन्वृक्षेमध्वदःसुपर्णा	२ ३ १८	यस्यतेपीत्वावृषभः	७ ५ १७	यस्यद्यावापृथिवीपौत्यं	१ ७ १२
यस्माअकंससप्तर्षाण	६ ४ १८	यस्मिन्वृक्षेसुपलाशे	८ ७ २३	यस्यतेपृषन्सुष्ये	२ २ २	यस्यद्विबर्हसोबृहत्	६ १ १७
यस्माउमासोअमृता	२ ४ १	यस्मैत्वमायजसे	१ ६ ३०	यस्यतेमधुरसं	७ २ ३	यस्यनृद्वःपिबाद्यत्यं	७ ५ १९
यस्मादिन्द्रावृहत्किंच	२ ६ १७	यस्मैत्वंवसोदानायशिक्ष	६ ४ १९	यस्यतेमहिनामहः	६ ५ १	यस्यप्रयाणमन्वन्यइष्ट	४ ४ २४
यस्मादृतेनसिष्यति	१ १ ३५	यस्मैरवंमघवाक्षिद्रगिर्षणः	६ ४ २१	यस्यतेविश्वमानुषः	६ ३ ४९	यस्यप्रस्तादसोगिरः	७ ८ २
यस्माद्रेजन्तकृष्टयः	६ ७ १३	यस्मैरवंवसोदानायमहसे	६ ४ २१	यस्यतेविश्वभुवनानि	७ ८ १३	यस्यमंदानोअयंसः	४ ७ १५
यस्माभक्ततेविजयन्ते	२ ६ ८	यस्मैरवंसुकृतेजातवेदः	३ ८ १९	यस्यतेस्वादुसख्यं	६ ५ ३	यस्यमापहृषाज्ञातं	४ १ २१
यस्मिन्देवामन्मनि	७ ६ १२	यस्मैरवंसुद्विणो	१ ६ ३२	यस्यत्यच्छंभर्मदे	४ ७ १५	यस्यमाहरितोरथे	७ ८ १
यस्मिन्देवाविदधे	७ ६ १२	यस्मैधायुरदधामत्याय	३ २ २	यस्यत्यत्तमहिमानं	८ ६ १२	यस्यवर्णमधुश्रुतं	७ २ २

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
यस्यवायुयंप्रतिवाजिनो	६ १ ३९	यस्यानामःसूर्यस्येवयामः	१ ७ ८	याआपोदिव्याउतवास्त्रवं	५ ४ १६	यातेक्राकुरुसुकृतायावरि	४ ७ १३
यस्यवायोरिवद्वत्	४ ७ २६	यस्यानूनागभीराः	६ १ २०	याइन्द्रप्रस्वस्त्वा	५ ८ १२	यातेजिह्वामधुमती	३ ४ २
यस्यविश्वानिहस्तयोः	२ ४ १९	यस्यामितानिवीर्या	६ २ १९	याइन्द्रभुजआभरः	६ ६ ३६	यातेदिष्टुदवसृष्टादिवस्प	५ ४ १३
यस्यविश्वानिहस्तयोः	४ ७ २२	यस्यायंविश्वआर्यो	६ ४ १९	याओषधीःपूर्वाजाता	८ ५ ८	यातेधामानिदिवि	१ ६ १९
यस्यवृतेपृथिवीनक्षमीति	४ ४ २७	यस्यारुशन्तोअचयः	१ ४ ५	याओषधीःसोमराज्ञी	८ ५ ११	यातेधामानिपरमाणि	८ ३ १६
यस्यशर्मभुपविश्वेजनासः	५ २ ९	यस्यावंधीत्पितरंयस्य	४ २ ३	याओषधीःसोमराज्ञीर्वि	८ ५ ११	यातेधामानिहविषा	१ ६ २२
यस्यत्राक्षरपिवाइन्द्र	८ ६ १२	यस्याश्वासःप्रदिशि	२ ६ ८	यागुंग्र्यासिनीवाली	२ ७ १५	यातेभीमान्यायुधा	७ १ २३
यस्यश्रवरोदसीअन्तरु	५ २ २८	यस्यैक्ष्वाकुरुपप्रते	८ १ २४	योगोमंतीरुषसःसर्ववीरा	८ ४	यादस्त्रासिन्धुमातरा	१ ३ ३३
यस्यश्वेताविचक्षणा	६ ३ २७	यस्येमेहिमवन्तः	८ ७ ३	यागोर्वैतनिपयैति	८ २ १०	यादंपतीसममसा	६ २ ३८
यस्यसंस्थेनवृषवते	१ १ ९	यस्यौषधीःप्रसपथ	८ ५ १०	याजामयोवृष्णइच्छन्ति	३ ४ २	याद्वेगवददशेतादगृच्यते	४ २ २४
यस्याअनन्तोअदुतः	४ ८ ३१	यांआभजोमरुतइन्द्रसो	३ २ १८	यातंऊतिरिमित्रहन्	४ ७ २३	यादेवेषुतन्त्रंमैरयन्त	८ ८ २७
यस्याभिर्षपुर्गहे	६ १ ३१	यांवादिबोदुहितवर्धय	५ ५ २४	यातंऊतिरवमायापरमा	४ ६ १९	याद्राध्वंवरुणोयोनिम	२ ८ ३
यस्याजंशवसामानमु	१ ७ १०	यांपृषन्ब्रह्मचोदनी	४ ८ १८	यातंछेदिष्पाउतनःपर	५ ८ ३२	याधृतरारजसोरोचनस्यो	४ ४ ७
यस्यानुषन्नमस्विनः	६ ५ २५	यांमेधियमरुतः	८ २ ८	यातिदेवःप्रयतायात्युद्धता	३ ६	याधारयन्तदेवाः	५ ५ ८
यस्यादेवाउपस्थं	६ ६ २८	याःप्रवतोनिवतः	५ ४ १७	यातेअभेपर्वतस्येव	३ ४ २	यानिस्थानान्यध्विनादुधा	५ ५ १७
यस्यानक्षादुहिता	७ ७ १७	याःसरूपाविरूपा	८ ८ २७	यातेअष्टागोओपसा	४ ८ १८	यानांद्राप्तीचक्रधुर्वीर्या	१ ७ २६

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
वातुःपेतावदुविदः	१ ३ २५	वाभिःकृत्स्नानुमसने	१ ७ ३७	वाभीरभंमिबुं	१ ७ ३३	वाभिःसांजमितारा	५ १ १३
वानःपीपरद्विना	१ ३ ३४	वाभिःकृत्स्नानुनेयं	१ ७ ३७	वामयर्वामनुप्यिता	१ ५ ३१	वावीर्वाणिप्रयमानि	८ ६ १५
वात्रायेमर्तान्स्वपुबो	१ ५ २०	वाभिःपृथ्वमवयोवाभि	१ २ ६	वामुवेहाःसुभासोभिहाः	५ ७ २३	वावृत्रहापरावति	६ ३ ४६
वाम्बोनरोदेवयतोमिमि	१ ६ ४	वाभिःपठर्वाजठरस्य	१ ७ ३६	वारुचोजातवेदसः	८ ८ ४६	वावोभेषजामरुतःवाची	२ ७ १८
वायुतनासुदुहरा	४ ४ ३२	वाभिःपठोर्विमदाय	१ ७ ३६	वावसरस्तम्बोऽवावदो	५ ६ १३	वावोमायाभिमिदुहे	२ ७ ८
वाःकृत्स्नीर्वाकृत्काः	८ ५ १०	वाभिःपरिज्जातनवस्य	१ ७ ३३	वावदिवसुबर्नविश्व	१ ७ २६	वावःशमैशशमानाय	१ ६ १०
वाभिरंमिरोमवसा	१ ७ २६	वाभिःसर्षीभिर्बुषणा	१ ७ ३४	वावयद्वैवसन्वा	३ ८ ३	वावाधायुमास्तायस्वभा	४ ८ ३
वाभिरंतकुजसमान	१ ७ ३४	वाभिःसर्षीभिश्चमसां	३ ४	वावयद्वैवाकृतपाकतेजाः	८ ८ ३	वावदेमुपवावन्ति	८ ५ ११
वाभिर्नरात्रसद्वसुं	५ ८ २९	वाभिःसांतातीभवयो	१ ७ २६	वावयापुनर्बुधै	८ ७ १४	वासोतिष्ठःपंचाशतः	२ १ २२
वाभिर्नराशुयवाभिः	१ ७ ३६	वाभिःसुवन्तिधनसां	१ ७ ३४	वावन्मात्रमुक्तोव	८ ४ १३	वासोराजावरुणोवाति	५ ४ १६
वाभिर्नरागोपुयुधै	१ ७ ३७	वाभिःसिन्धुमधुमंतं	१ ७ ३४	वावातेसामिदुशुषे	५ २ ४	वासिकुत्सेनसरथ	३ ५ १९
वाभिर्महामतिशिवं	१ ७ ३५	वाभिःसिन्धुमधुयवाभि	६ १ ४०	वावाकशामुमदी	१ २ ४	वासुजर्णिःभेणिःसुक्ते	८ ५ २
वाभिर्विष्वविपिपानं	१ ७ ३५	वाभिःसुदानुगौशिजाय	१ ७ ३५	वावाशतंनियुतोवाः	५ ६ १३	वासुनीयेषौषधये	४ ४ २१
वाभिर्विष्वलोभनसा	१ ७ ३४	वाभिःसुवर्षपरियायः	१ ७ ३५	वावासान्तिपुस्तुहो	३ ७ २३	वासुबाहुःस्वर्गुरिः	२ ७ १५
वाभिःकृत्स्नमिद्विभिः	१ ४ १	वाभिःसोमोमोवते	७ ७ २४	वावासान्तिपुस्तुहः	४ ८ २८	वासुरयार्यातमा	१ २ ४
वाभिःकृत्स्नमेधातिथि	५ ८ २८	वाभीरसांक्षोदलोहः	१ ७ ३५	वाबिस्थास्त्रोकृत्मादिव	१ ६ २७	वासुराजावरुणोवासुसो	५ ४ १६

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
वाःस्यौरदिमभिराततान्	५ ५ १४	युद्धवाहिदेवहृतमान्	६ ५ २४	युनक्तसीरावियुगा	८ ५ १८	युवनरास्तुधतेकृष्णिषाय	१ ८ २४
वास्तेधारामधुसुतः	७ १ २५	युद्धवाहिवाजिनी	१ ६ २६	युनक्तिमतेब्रह्मणा	१ ६ ३	युवनरास्तुवतेपञ्चियाय	१ ८ ९
वास्तेपुषावाभंतःसमुद्रे	४ ८ २४	युद्धवाहिवृत्रहन्तम्	५ ७ २८	युयुषतःस्ववयसा	२ २ १३	युवनोयेपुवरुणा	४ ४ २
वास्तेप्रजाअमृतस्य	१ ३ २७	युद्धवाह्यरुषीरथे	१ १ २७	युयोताशरुमसदां	६ १ २७	युवंपयउन्त्रियायामधत्तं	२ ४ २३
वास्तेराकसुमतयःसुपेशंस	७ ७ १५	युगेयुगेविद्वधंगुणज्यः	४ ५ १०	युयोपनाभिरुपरस्यायोः	१ ७ १८	युवंपेदवपुरुवारमश्विना	१ ८ २१
युद्धध्वंहरुषीरथे	४ ३ २०	युजंहिमामकृयाआदिदि	४ १ २७	युवंकषवायनासत्या	५ ८ ५	युवंपेदवाकृतुना	६ ४ २८
युजतेमनउतयुजतेधियः	४ ४ २४	युजाकर्माणिजनयन्	८ १ १७	युवंकवीष्टःपर्यन्धिनारथं	७ ८ १९	युवंप्रत्नस्यसाधथोमहोयत्	२ २ २४
युजंतेमध्वमरुषं	१ १ ११	युजानोअश्वावातस्य	७ ७ ६	युवंचित्रंदधयुर्भोजनंनरा	५ ५ २१	युवंप्रज्युमवविद्वत्समुद्रे	५ ५ १६
युजन्तिहरिहरित्यगाथं	६ ७ २	युजानोहरितारथे	४ ७ ३३	युवंच्यवानमश्विनःवरन्तं	१ ८ १५	युवंप्रज्युभरमाणंविभिर्गं	१ ८ २०
युजंत्यस्यकाम्या	१ १ ११	युजेरथंगवेषणंहरिभ्यां	५ ३ ७	युवंच्यवानंजरसोमुसुक्तं	५ ५ १८	युवंप्रज्युसमुद्रा	८ ८ १
युजाथांरासंभरथं	६ ६ ८	युजेवांमध्वपूर्य	७ ६ १३	युवंच्यवानंसनयं	७ ८ १५	युवंप्रज्युसंजन्	४ ४ ३
युक्तसंभस्तदक्षिण	१ ६ ३	युधायुधमुपयेदधि	१ ४ १६	युवन्तमिन्द्रापर्वता	२ १ २१	युवंप्रज्युजागृवांसं	५ ८ ८
युक्तामातासींदुरिदक्षिणा	२ ३ १५	युधेद्रोमह्वारिविश्वकार	३ २ १६	युवन्तासीद्विष्य	१ ७ ३३	युवंप्रज्युमविमदाय	७ ८ १६
युकोहयद्वौतौऽयाय	२ ३ १	युध्मस्यतेवृषभस्य	३ ३ १०	युवन्तमायपूर्य्यभिरवैः	१ ८ १५	युवंप्रज्युभरिपूतेरुह्यथः	१ ८ २१
युद्धवाहिकेशिनाहरी	१ १ १९	युध्मोअनवाखजकृत्सम	५ ३ १	युवंप्रज्युभरिपूतेरुह्यथः	१ १ २८	युवंप्रज्युसुषाभ्यं	६ ८ २६
युद्धवाहित्वरथासहा	६ २ २९	युध्मंसन्तमनवाणं	६ ६ १६	युवंप्रज्युभरिपूतेरुह्यथः	१ ८ १९	युवंप्रज्युणिपीवसा	२ २ २२

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
युवंवन्दनं निरुक्तं जर्षयया १	८ २१	युवंहिस्थः स्वर्पती १	८ २१	युवादेवाकायं एकादशासः ६	४ २८	युवोरयस्य परिचक्रमीयते ६	२ ५
युवंप्रिप्रत्यजर्षा ७	८ १६	युवंह्यमराजावसीदते ८	७ २०	युवाकुहिनाचीना १	१ ३२	युवोरहिनावपुषेयुवायुजं १	८ २०
युवंशाक्रामायाविना ७	७ १०	युवंह्यास्तंमहोरन्युवं १	८ २३	युवादत्तस्य चिष्यया ६	२ २८	युवोराष्ट्रबुहद्विन्वतिष्ठोः ५	६ ६
युवंशपावायुशतीमदत्तं १	८ १४	युवमत्यस्वावनक्षयः २	४ २३	युवानंविशपतिंकृवि ६	३ ४१	युवोरुषाभनश्चियं १	३ ३५
युवंश्रियमश्विनादेवतासां ३	७ २०	युवमश्रयेवनीतायतसं १	८ १९	युवानापितरापुनः १	२ १	युवोरुषूरयंहुवे ६	२ २६
युवंश्रीमिर्देशताभि ५	१ ४	युवमेतानिदिवि १	६ २८	युवानोरुद्राअजरा १	५ ६	युवोऋतरोदसी ३	३ २४
युवंश्वेतपेदवहृद्रजुतं १	८ १९	युवमेतंचक्रयुः सिन्धुषुप्रव २	४ २७	युवाभ्यां देवीधिषणामदा १	७ २८	युवोर्दोनायसुभरा १	७ ३३
युवंश्वेतपेदव ७	८ १६	युवांगेतमः पुरुमीढो २	४ २९	युवाभ्यामित्रावरुणा ४	४ २	युवोर्यदिसुल्यायास्मे ८	१ ३०
युवंसुराममश्विना ८	७ १९	युवांचिद्विष्माश्विनावनु २	४ २४	युवाभ्यां वाजिनीवसू ५	८ १	युवोर्हिमातादितिः ८	७ २०
युवंहृकुशंयुवमश्विना ७	८ १९	युवानंरापश्यमानासुभा ५	६ ४	युवामिद्युस्तुष्टनासुवह ५	६ २	युवोः श्रियं परिपोषावृणीत ५	५ १६
युवंहृगमंजगतीषु २	२ २७	युवांपूषेवाश्विनापुरंभिः २	४ २६	युवामिद्युस्वसेपूषाय ३	७ १६	युवमौउनक्तमृतये ५	८ १९
युवंहृगमंयुवमन्तमश्रये २	४ २३	युवांमृगेववारुणा ७	८ १८	युवामिद्राप्तीवसुनोविमा १	७ २८	युवमाकं देवाभवसाहनिमि ५	४ २९
युवंहृगमंयुवमश्विना ७	८ १९	युवांयज्ञः प्रथमा २	२ २१	युवासमारुतो गणः ४	३ २८	युवमाकं वृषे अपाह ८	३ १०
युवंहृगमंयुवमश्विना ७	८ १६	युवांस्तोमैर्मिर्देवयंतः २	२ ३	युवांसुवासाः परंवीतुभा ३	१ ३	युवमाकं स्मारयानु ४	३ ११
युवंहृगमंयुवमश्विना ७	८ १६	युवांस्तोमैर्मिर्देवयंतः २	२ ३	युवोरजांसि सुयमास्तोम २	४ २३	युवमादत्तस्य मरुतो विचेत ४	३ १६
युवंहिष्मापुरुभुजेममभतुं ६	६ ९	युवांहयंतउभयांसआजि ५	६ ५	युवोरत्रिभिरुक्तति ४	४ १२	युवमेदेवाअपिष्मसि ६	४ ८

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
युवमेधितोमरुतोमयैषित १	३ १९	युयंहरक्षमचवस्तुधत्थ ५	४ ३	येगोमंतवाजवंतंसुवीर ३	७ ४	येतेभुष्मंयेतविधीमवर्धन ३	२ ९
युवमोतोविप्रोमरुतःशत ५	४ २८	युयंहिदेवीर्कृतयुगिरवैः ३	८ १	येचपूर्वक्रवयोचेनूनाः ५	३ ६	येतेसरस्वर्कर्मयो ५	६ २०
यूनऊषुनिविष्टया ६	१ ३९	युयंहिष्टासुदानवः ४	८ १३	येचाकनन्तचाकनन्तनूते ४	१ ३१	येतेसंतिदशग्विनः ५	७ ११
युपवस्काउतयेयूपवाहाः ३	२ ८	युयंहिष्टासुदानवः ५	८ २०	येचाहंतिमरुतःसुदानवः ६	१ ३९	येत्रिशतित्रयस्परः ६	२ ३५
युयमस्मभ्यं धिषणाभ्यस्व ३	७ ८	युयंहिष्टासुदानवइन्द्र ६	६ ६	येचित्पूर्वकृतसापः ८	८ १२	येत्वादेवोत्तिकमन्य २	५ १२
युयमस्माभ्यतवस्थोअ ४	३ १८	येअग्रयोनशोशुचिधाना ५	१ ७	येचिद्विवाभ्ययः पूर्व १	४ ५	येत्वाभिद्रनतृष्टुवः ५	८ ११
युयंगवोमेदयथाकृशं ४	६ २५	येअग्निदग्धायेअग्निद ७	६ १९	येचिद्विपूर्वकृतसापआस २	४ २२	येत्वाहिहत्यंमघवन् ३	३ ११
युयंतसत्यशंवसः १	६ १२	येअग्नेचन्द्रतेगिरः ४	१ २	येचिद्विमृत्युबंधवः ६	१ २८	येदेवानांयज्ञियायज्ञिया ५	३ ३०
युयंदेवाः प्रमतिर्युय २	७ ११	येअग्नेरयन्तिते ४	१ १२	येवेहपितरोयेच ७	६ १९	येदेवासुहृस्थन ६	३ ३७
युयंपुपुमयुजोन ८	३ १०	येअग्नेःपरंजजिरे ८	२ २	येतातृष्टुदेवत्रा ७	६ १८	येदेवासोअभवतासुकृत्या ३	७ ६
युयंनउप्रामरुतः २	४ २	येअवांचस्ताउपराचआहुः २	३ १७	येतेत्रिरहन्सवितःमवासः ३	८ ५	येदेवासोदिव्येकादशस्थ २	२ ४
युयंमर्तविपन्यवः ४	३ २८	येअश्विनायेपितरायऊती ३	७ ४	येतेपविश्रमर्मयः ७	१ १८	येद्रप्साइवरोदसी ५	८ २१
युयंरथिमरुतःस्पाहवीर ४	३ १६	येअजिष्येवाशीषुस्मा २	३ ११	येतेपंथाःसवितःपूर्व्यासः १	३ ७	येनःपूर्वपितरः ७	६ १८
युयंराजानमिर्यजनाय ४	३ २३	येअस्यायेअग्याः २	५ १५	येतेविप्रमहकृतः ८	१ ९	येनःसपत्नाअपते ८	७ १६
युयंराजानःकविर्षणी ६	१ ३५	येकेचउमामहिनोअहिमा ४	८ १६	येतेवृषणोवृषभासहृद्र २	४ २०	येनचष्टेवरुणोमित्रोअर्यमा ६	१ ३२
युयंविश्वं परिपाय ८	७ १३	येगंयतामनसाशशुमाद ४	७ २८	येतेशुक्रासःशुचयःशुचि ४	५ ८	येनउगोतीप्यायवे ६	१ ७

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
येनतोकायतनयाय	४ ३ १३	येनेमाविश्याच्यवना	२ ६ ७	येराधासिपुदत्यक्या	५ २ २२	येसोमासःपरावति	७ २ ५
येनदीर्घमरुतः	२ ४ ३	येपाकशंसविहरैतएवै	५ ७ ६	येबध्वज्जन्त्रवहंतुं	८ ३ २६	येस्तोतृभ्योगोअग्ना	२ ५ १९
येनसौरमापृथिवी	८ ७ ३	येपातयन्तेअजममिगिरी	६ ४ ४	येवाग्निनैपरिपश्यन्ति	२ ३ ९	येस्तोतृभ्योगोअग्ना	२ ५ २१
येनमानासक्षितबंतउस्त्रा	२ ४ ११	येपायबौमामतेयं	२ २ १६	येवायवहृद्रमादनासु	५ ६ १४	येस्यामनैर्यशियास्ते	७ ८ १०
येनवृद्धोनशबसा	४ ७ १६	येपायबौमामतेयं	३ ४ २५	येवाकृधंतपार्थिवाः	४ ३ ९	येहृत्येतेसहमाना	३ ५ ५
येनवसांमपृतनासुअर्धतः	६ ४ ३३	येष्टपतीमिर्कृष्टिभिः	१ ३ १२	येवांदासांस्त्यग्निना	५ ८ ३०	येहरीमिधयोक्थामदन्तः	३ ७ २
येनासमुद्रमसंजोमहीर	५ ७ २६	येभिःसूर्यमुचसंमन्दसानः	६ ६ १	येवृक्णासोअभिक्षमि	३ १ ४	योअग्निं तन्वां ३ दमे	६ ३ ३८
येनसिधुमहीरपः	६ १ १	येभिस्तिन्नःपरावतः	५ ८ २	येवाग्नाधोरवर्षसः	१ १ ३६	योअग्निं देववीतये	१ १ २३
येनसूयैज्योतिषा	७ ८ १२	येभ्योमातामधुमत्	८ २ ३	येवामजमैपुपृथिवी	१ ३ १३	योअग्निं हव्यदातिभिः	६ १ ३१
येनाकृत्वाधिरोचने	१ १ ३७	येभ्योहोत्राप्रथमा	८ २ ४	येवामर्णो नस्तप्रथः	६ १ ३८	योअग्निः कृष्यवाहनः	७ ६ २२
येनादशगवमभिर्नुं	६ १ १	येमहोरजसोविदुः	१ १ ३६	येवांमाबाधकृगमयः	६ २ ९	योअग्निः कृष्यात्मविवेका	७ ६ २१
येनानवगवोदध्यङ्	७ ५ १७	येमूर्धानःक्षितीनां	६ ४ ५३	येवामिळाघतहस्ता	५ २ २२	योअग्निः सुसमानुषः	६ ३ २३
येनापावकृचक्षसा	१ ४ ८	येमपंचाशतदुदुः	४ १ १०	येवांभियाधिरोदसी	४ ३ ३८	योअग्नीषोमाहविषा	१ ६ २९
येनावतुर्बशंयदुं	५ ८ २१	येदजत्रायइहयाः	१ १ २७	येसत्यासोहविरदः	७ ६ १८	योअत्यहवमुजयते	६ ८ ३३
येनेद्रोहविषाकृत्वी	८ ८ १७	येयज्ञेनदक्षिणयासमक्ताः	८ २ १	येसवितुःसत्यसवस्यु	७ ८ ११	योअदधाजोतिषि	८ १ १५
येनेद्रोहविषाकृत्वी	८ ८ ३२	येयुष्यन्तेप्रधनेषु	८ ८ १२	येसोमासःपरावति	६ ६ २२	योअग्निमित्प्रथमजाकृता	५ १ १७

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
योअध्वरेषुशान्तम	१ ५ २५	योगर्भमेषवीनां	५ ७ २	योनःकश्चिद्विरक्षति	६ १ २७	योनोअग्नेअररिवां	२ २ १६
योअग्निमोदीदयत्	७ ७ २४	योगृणतामिदासिध	४ ७ २४	योनःपिताजनितायो	८ ३ १७	योनोअग्नेदुरेवभा	४ ५ २७
योअपाचीनेतमसिमर्द	५ २ ९	योगेयोगेतवस्तुं	१ २ २९	योनःपूर्वप्रयोवृकः	१ ३ २४	योनोअग्नेभिदा	१ ५ २८
योअसुचन्द्रमाहव	६ ६ २	योजनान्महिषाहव	८ १ २४	योनःशश्वपुराविध	६ ५ ३५	योनोदातावसुनां	६ ४ १८
योअन्वाशुचिनादेव्येन	२ ७ २३	योजगार्तमृचःकाम	४ २ २५	योनःसनुत्यउतवा	२ ७ १३	योनोदातासनःपिता	६ ४ २०
योअयौमर्तभोजनं	१ ६ २	योजातएवप्रथमो	२ ६ ७	योनःसनुत्योअभिदास	४ ५ ७	योनोदामुआयांवा	७ ८ १४
योअवस्यदक्षिणाव्योअ	३ ७ १३	योजिनातिनजीयते	७ १ १२	योनःस्वोअरणोय	५ १ २२	योनोदेवःपरावतः	६ १ २
योअशानांयोगवांगोपति	१ ७ १२	योदुअग्निहव्योयश्च	७ ८ १४	योनआगोअभ्येनोअरानि	३ ८ १७	योनोमरुतोअभितुहणायु	४ ३०
योअध्वमिर्बहतेवस्तुस्त्रा	६ ४ ६	योदुरोविश्ववारःश्रवाय्यु	४ २ २	योनहृदमिदपुरा	६ २ २	योनोमरुतोवृकनातिमत्यै	२ ७ २०
योअस्माअष्टतुषु	८ ३ १४	योदुवोदेवतमो	३ ६ ७	योनहृदःपितरोहसुपीतः	६ ४ १३	योनोरसंदिशतिपित्वोअ	५ ७ ६
योअस्मिंसउतवायऊचं	४ २ ३	योदेवो ३ अनमयद्रध्वजैः	५ २ ९	योनहृदःभितोजनः	८ ७ २१	योअग्नेसुमतिमायजाति	५ ५ २
योअस्मिहविषाविधत्	४ ८ १९	योद्धासिक्त्वाशवसोतदुं	६ ६ ११	योनहृदःभितासति	८ ७ २१	योअभानुभिर्विभावाविभा	७ ६ १
योअस्मिहव्यदातिभिः	६ २ १३	योधतांभुवनानां	६ ३ २६	योनोमरुतमहवसुं	२ ६ ११	योभूयिष्टनासत्याभ्यां	४ ४ १८
योअस्मिहव्यैधृतव	२ ७ ५	योधारयापावक्या	७ ५ १	योनिमेकआससादुयोतन	६ ३ ६	योमोजनचदयसे	२ ६ ११
योअस्यपारेजसः	८ ८ ४५	योष्टपितोयोद्धतः	६ ३ ८	योनिष्टद्विनिपदेअकारि	१ ७ १८	योमइतिप्रवोचति	४ १ २१
योगक्षेमवआदाया	८ ८ २४	योनोत्वान्यनमन्योज	२ ७ १	योनिष्टद्विदसदनेअकारि	५ ३ ८	योमइमंचिदुमनां	६ ४ ६

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
योमयैष्वश्रुतकृतावा	३ ४ १५	योराजंभ्यक्रतुनिभ्यो	२ ७ ८	योवाघतेददातिसुनरं वसु	१ ३ २०	योवःसुनोत्यमिपित्वेअह्नां	३ ७ ६
योमापाकेनमनसाचरंतं	५ ७ ६	योराजाचर्षणीनां	६ ५ ८	योवाचाविवाचोमुध्रवाच	७ ७ ९	योवःसेनानीमैहृतः	७ ८ ५
योमायातुंयानुधानेत्याह	५ ७ ८	योरायोत्रुवर्निर्महान्	१ १ ८	योवामभिनमनसोजवी	१ ८ १३	योव्यतारफाणयत्	६ ५ ७
योमित्रायुवरुणाया	२ १ २६	योरायोत्रुवर्निर्महान्	६ ३ ३	योवामुह्यचस्तमं	६ २ २८	योव्यसंजाहपाणेन	१ ७ १२
योमुळयातिचकुपेचिदा	५ ६ ९	योरेवान्योअमीवहा	१ १ ३४	योवामुजवेकमणाय	५ १ १४	योहत्वाहिमरिणात्स	२ ६ ७
योमधेनूनांशतं	४ ३ २७	योरोहितौवाजिनौवाजि	४ २ ७	योविश्वतःसुप्रतीकः	१ ६ ३१	योहवामधुनोदतिः	५ ८ ४
योमैराजन्त्युज्यावा	२ ७ १०	योवेरेवजनविश्वयाविभु	२ ७ ३	योविश्वस्यजगतःप्राण	१ ७ १२	योहव्यान्यैरयतामनुहितः	६ १ ३३
योमैशुताचविशुतिचगो	४ १ २१	योवर्धेनओषधीनांयोअपा	५ ७ १	योविश्वदयतेवसु	६ ७ १४	योहस्यवीरशिवावस्तुखा	५ ५ १६
योमैहिरण्यसंदशः	५ ८ ८	योवांगतमनसातक्षदेतं	५ ५ ६	योविश्वान्यमिद्वता	६ ३ ६	योहोतासीत्यथमः	८ ४ १०
योयजातिज्यातुइत्	६ २ ३८	योवांयज्ञैःशशमानो	२ २ २१	योविश्वामि विपश्यति	३ ४ १०	योतेश्वानांयमरक्षितारो	७ ६ १६
योयज्ञस्यप्रसाधनः	८ १ १९	योवांनासत्याहुविः	५ ८ २७	योविश्वामि विपश्यति	८ ८ ४५	रक्षाणोअमृतव	३ ४ २२
योयज्ञोविश्वतस्तुभिः	८ ७ १८	योवांपरिजमासुवृत्	७ ८ १५	योवत्रायस्तिनमत्रा	२ ७ १२	रक्षासुनोअरुषः	६ ८ १९
योरक्षासिनिजुंति	८ ८ ४५	योवांयज्ञेभिरावृतः	६ २ २८	योवेदिहोअग्ययिषु	५ ७ २१	रक्षोहणवाजिनमा	८ ४ ५
योरक्षासिबिममेपाधिवा	४ ८ ७	योवांयज्ञोनासत्याहुवि	५ ५ १७	योवोदिवाघृतकुना	४ ८ १५	रक्षोहाविश्वचर्षणिः	६ ७ १६
योरधस्यचोदिता	२ ६ ८	योवांरजांश्चिना	६ ५ २०	योवांवृताभ्योअकृणोत्	७ ७ २५	रण्वःसंदष्टोपितुमान्	८ २ ८
योरयिबोरयितमः	४ ७ १६	योवांरयोनृपतीअस्तिवो	५ ५ १८	योवःशिवतमोरम्	७ ६ ५	रथनुमास्तव्यं	४ ३ २०

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
रथंयातंकुहकोह	७ ८ १८	रथोनयातःसिकभिः	२ २ ९	राजंतमच्वराणां	१ १ २	रायस्पर्धिस्रधावः	१ ३ १०
रथंयुजतेमस्तःशुभेसुखं	४ ४ १	रथोयोवांश्रिवन्धुरः	६ २ ५	राजानावनमिद्वहा	२ ८ ७	रायावयंसंस्वांसोमदे	३ ७ १८
रथंयेचकुःसुवृत्तंनरुष्टां	३ ७ २	रदत्पयोवरुणःसुयोय	५ ६ ९	राजानोनप्रशस्तिभिः	६ ७ ३४	रायाहिरण्ययामनिः	५ ५ ९
रथंयेचकुःसुवृत्तंसुचेतसः	३ ७ ७	रपत्कुषिरिद्राकैसातौ	२ ४ १७	राजामिधाभिरीयते	७ २ ४	रायेनुयंजजनरोदसीमे	५ ६ १२
रथंवाभनुगायसु	५ ८ ७	रपद्रुधर्वास्त्वाच	७ ६ ९	राजाराष्ट्राणांपेशानदीनां	५ ३ २६	रायोधारास्याष्टणे	४ ८ २१
रथंहिरण्यबंधुरं	३ ७ २२	रमध्वंसवचसेसोग्यायु	३ २ १२	राजासमुद्रनद्यां वि	७ ३ १३	रायोबुध्नःसंगमनोवसुनां	१ ७ ४
रथंहिरण्यबंधुरं	५ ८ ६	रयिनचित्रासुरोन	१ ५ १०	राजासिधूनामवसिष्ट	७ ३ २५	रायोबुध्नःसंगमनोवसुनां	८ ७ २७
रथदाहंनहविरस्यनाम	५ १ २०	रयिनयःपितृविचो	१ ५ १९	राजासिधूनांपवतेपतिः	७ ३ १८	रायिस्वनेपुनः	३ ३ ३
रथानानयेराः	८ ३ १२	रथिदिबोदुहितरोविभा	३ ८ २	राजंरहजिनिभिःइयेव्ये	५ २ २४	रामिक्षयंरासिमित्र	२ ६ ५
रथायुनावसुतनो	२ २ ७	रथिनंश्रित्रमश्विनं	६ ७ २३	राजोनुतेवरुणस्य	१ ६ १९	रिशादमःसन्पतीरदन्धा	४ ८ ११
रथिरासोहरयोयेतंअस्ति	६ ४ १७	रथिसुक्षत्रंस्वपत्यमायुः	१ ८ ११	राजोनुतेवरुणस्य	७ ३ २४	रुजाहृज्जहाचिद्रक्षसः	७ ४ १
रथीतमकपादिनं	४ ८ २१	ररेहव्यमतिभिर्यजिर्वानां	५ १ ६	रातिंयद्रामरक्षसंहवामहे	६ ७ ७	रुद्रस्ययेमीळुह्यःसंति	५ १ ७
रथीवृकश्याधोअमिक्षि	४ ४ २७	रर्मीरिवयच्छतमध्वरो	६ ३ १७	रात्रीभिरस्माअहमिः	७ ६ ७	रुद्राणांमेतिप्रदिशाविचक्ष	१ ७ १३
रथेतिष्ठयतिवाजिनः	५ १ २०	रसंतेमित्रोअर्थमा	७ १ ४०	रात्रीव्यंरुयदायती	८ ७ १४	रुवतिभीमोवृषभः	७ २ २४
रथेनष्टुपाजसा	३ ७ २२	रसाख्यःपयसा	७ ४ १३	रायःसमुद्रांश्चतुरः	६ ८ २३	रुशद्रुत्मा रुशतीश्वेत्यागात्	८ १ १
रथेष्टायाध्वयवः	५ ७ ३२	राकामहंमहवांसुष्टुतीहुवेर	७ १५	रायस्कांमोवज्रहस्तंसुदक्षि	३ १७	रूपंरूपंप्रतिरूपोबभूव	४ ७ ३३

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
रूपरूपमधवाभोभीति	३ ३ २०	वयंतेवांकुहासः	१ ३ ३३	वनस्पतेवसुजोपदेवा	५ २ २	वयंघातेअपूर्य	६ ४ ५०
रेभद्रजनुषापूर्वः	८ ४ २५	वसुमेकोभिर्तिहस्तभा	६ २ ३६	वनस्पतेवीङ्गोहिभूयाः	४ ७ ३५	वयंघातेत्वेहन्	६ ४ ५०
रेवतीर्नःसध्रमादे	१ २ ३०	वस्रंयश्चक्रेसुहनाय	८ ५ २७	वनस्पतेशतवक्रोविरोह	३ १ ४	वयंचिद्धिवांजरितारःस	२ ४ २४
रेवहयोदधाये	२ २ २१	वस्रंणहिबृत्रहावृत्रं	८ ६ ११	वनीर्वांनोममदृतासः	८ १ ४	वयंजयेमत्वयायुजावृत्त	१ ७ १४
रेवांहृदेवतस्तोता	५ ७ १९	वस्रासुनोसहसोर्नोबिहा	४ ५ १५	वनेनवायोन्यधायि	७ ७ २२	वयंतंइद्रस्तोमेभिः	६ ४ २५
रेव्यासीदनुदेयी	८ ३ २१	वस्राहिसुनोअस्यस्रसद्वा	४ ५ ५	वनेमतद्वोत्रया	२ १ १७	वयंतंएभिःपुरुहूतसख्यैः	४ ६ ८
रोदसीआवदता	१ ५ ७	वधीर्दिद्रावराशिस्तस्य	४ ६ २३	वनेमपूर्वार्यो	१ ५ १४	वयंतद्वःसम्राज्जआवृणीम	६ २ ३४
रोहिच्छयावासुमदैर्बुधै	१ ७ २१	वधीर्हिदस्युधमिर्नघनेन	१ ३ १	वनेपुजायुर्मेतंषु	१ ५ ११	वयंतंअम्रउकथैर्विधेम	३ ८ १९
रोहितंमेपाकस्थामा	५ ७ २९	वधीर्वृत्रवस्रंणमंदसानः	२ ३ २५	वनेपुत्र्यः१तरिक्षंततान	४ ४ ३०	वयंतंअम्रेसमिधाविधेम	५ २ १७
वंदस्वमारुतगणं	१ ३ १७	वधूरियंपतिमिच्छत्येति	४ २ ८	वनोतिहिसुन्वन्	२ १ २२	वयंतंअघरिमाहिकामं	३ १ १४
वंसोवपुःप्रांशिवाता	८ ६ १	वधेनदस्युप्रहिचातयस्व	३ ८ १९	वन्वचवातोअभि	७ ३ २५	वयंतंअस्यवृत्रहन्	६ २ १६
वंस्विश्वावायौणिप्रचेत	५ २ २३	वधैर्दुःशांसांअप	१ ६ ३१	वपंतिमरुतोमिहं	५ ८ १८	वयंतंअस्यवृत्रहन्	७ ४ २३
वंस्तानोबाधौपुरु	६ २ १४	वनस्पतिरसृजषु	२ ५ २३	वपुर्नुतचिकितुषन्विदत्र	५ १ ७	वयंतंअस्यामिद्रुघ्नहृत्तौ	४ ६ २२
वस्यंतीवेदागनीगंति	५ १ १९	वनस्पतिपवमान	६ ७ २५	वप्रीभिःपुत्रमद्युवो	३ ६ २	वयंतेतइद्रयेचंदेवा	५ ३ १४
वचोदीर्घप्रसन्ननि	६ २ २४	वनस्पतेरशानया	८ २ २२	वयंघात्वासुतावंतः	६ ३ ७	वयंतेतइद्रयेचनरः	४ २ १
वचोविदुवाचमुदीरयंती	६ ७ ८	वनस्पतेवसुजोपदेवान्	२ ८ २३	वयंघातेअपिन्मसि	६ ३ २	वयंतेवयइद्रविद्धि	२ ६ २५

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
वयंनानामप्रवामावृत्तस्य	३ ८ १०	वयमिद्रवायवः	८ ७ २१	वरिष्ठोअस्यदक्षिणामियु	४ ७ ९	वपट्टतेविष्णवासाकृणो	५ ६ २४
वयंमित्रस्यावसि	४ ४ ३	वयमिद्रत्वेसचा	३ ६ २७	वरुणोमित्रोअयमा	६ २ ३५	वपट्टतेविष्णवासाकृणो	५ ६ २५
वयंवावृक्कृर्हिषः	६ २ ३२	वयमुःवागृहपतेजनानां	४ ५ २०	वरुणवोरिशादंसं	४ ४ २	वसाराजानंवसुतिजनां	३ ८ १४
वयंशूरैर्भिरस्तुमिः	१ १ १५	वयमुःस्वातुदिदधां	५ ७ २०	वरुणःप्राविताभुवत्	१ २ ९	वसिष्ठासःपितृवत्	८ २ १४
वयंसोमप्रतेतव	८ १ १९	वयमुःस्वादिसुते	६ ४ ४४	वरयेअभिमातपः	६ ५ १९	वसिष्ठहवरुणोनाव्याधा	५ ६ १०
वयंहितेअमन्महि	१ २ ३१	वयमुःस्वापथस्पते	४ ८ १७	वधंतीमापःपन्वा	१ ५ ९	वसिष्वाहिमियेध्य	१ २ २०
वयंहित्वाबंधुमंतं	६ २ १	वयमुःस्वामपूर्य	६ २ १	वधैरवापुर्पुरुष	६ १ ११	वसुरभिर्षसुश्रवाः	४ १ १६
वयंहिवांहवामहे	६ २ २७	वयमुःस्वाशतक्रतो	६ ६ १७	वधांयंयुक्तुतसोमइंद्रं	४ ७ १०	वसुर्वसुपतिहिक	६ ३ ४०
वयंहिवांहवामहेविपुन्य	६ ६ १०	वयमेनमिदाहः	६ ४ ४९	वधान्यपूर्वाःक्षपो	१ ५ १४	वसुनचित्रमहसं	८ ७ ५
वयःपुष्पांउपसेदुः	८ ३ ४	वयश्चित्तेपतत्रिणः	१ ४ ६	वधान्यविश्वमस्तःसृजो	४ ६ ३	वसुनांवाचर्कृपे	८ ३ ५
वयमग्नेअवता	२ ५ २१	वयाइद्रेअग्रयंसे	१ ४ २५	वषंतुतेविभावरी	४ ४ २९	वसुरुद्रापुरुमंत	२ ३ १
वयमग्नेवनयामत्वोता	३ ८ १६	वयोनयेश्रेणीःपुमुरोजसा	४ ३ २४	वपिष्टक्षत्राउरुचक्षसानरा	६ ७ ६	वसोरिद्रंवसुपतिं	१ १ १८
वयमघेद्रस्यप्रेहा	२ ४ ५	वयोनवृक्षंसुपलाशं	७ ८ २४	ववक्षइद्रोअमित	३ ५ १७	वस्याइद्रासिमेपितुः	५ ७ ११
वयमिद्रःसुदानवः	६ ६ ४	वराइयेद्रैवतासोहिरण्यैः	३ २५	ववक्षुरस्यकेतवः	६ १ २	वस्वातेअग्नेसंदष्टिः	४ ५ २५
वयमिद्रवायवो	३ ३ ४	वरिवोधातमोभव	६ ७ १६	ववाजासीमनदतीरद	२ ८ १५	वहतिसीमरुणामो	५ १ ५
वयमिद्रवायवः	५ ३ १५	वरिष्ठेनइद्रवंपुरेधाः	४ ७ ३१	ववासोनयेस्वजास्वतवसुः	४ ४ ६	वहतुवामनोयुजः	३ ७ २४

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
वाहृतुत्वारयेष्टां	६ ३ ९	वाक्पुसिवाजिनेना	८ १ १८	वायुवावाहिदशत	१ १ ३	वाक्पुसानाविस्वतः	१ ३ ३५
वहृकुसमिद्वयस्मिन्वाक	२ ४ १६	वातुभावातुमेजं	८ ८ ४४	वायुवावाहिवीतये	४ ३ ५	वाक्पुधानउपयवि	५ ८ १६
वहिष्टेमिबिहरन्या	३ ५ १३	वातस्विषोमरुतोवर्षनि	४ ३ २१	वायुविद्वश्चेतय	१ १ ३	वाक्पुधानस्येतेवयं	६ १ १५
वहियशसंविदथस्य	१ ४ ३६	वातस्यपरमजीहिता	३ ८ २१	वायुविद्वश्शुष्मिणा	३ ७ २३	वाक्पुधानायुतवैये	६ ८ ३२
वाचंसुमित्रावरुणाविराव	४ ४ १	वातस्यनुमहिमानं	८ ८ २६	वायुविद्वश्शुम्भतः	१ १ ४	वाक्पुधानाशुभस्पती	५ ८ ३
वाचस्पतिविश्वकर्माणं	८ ३ १६	वातस्ययुक्तान्स्युजश्चिब	४ १ ३०	वायुरस्माउपामंभत	८ ७ २४	वाक्पुधानोमुरुस्स्वा	६ ५ २७
वाचमष्टापदीमहं	६ ५ २८	वातस्याश्वोवायोःसत्वा	८ ७ २४	वायुनयोनिपुत्वा	७ ३ २४	वाक्पुधानःशर्वसाभूयोजाः	८ ७ १
वाचोऽनुतःकवीनां	७ २ १५	वातासोनयेधुनयः	८ ३ १२	वायुयुक्तेरोहिता	२ १ २३	वाशांमंतःशृष्टिमंतोमनी	४ ३ २१
वाजयज्ञिनूरथा	२ ५ २९	वातेवाजुर्वानधेवरीतिः	२ ८ ४	वायोनवंपृच्छती	१ १ ३	वाशीमेकोविभर्तिहस्ता	६ २ ३६
वाजिनीवतीसूर्यस्योषा	५ ५ २२	वातोपभूतइषितः	८ ४ २१	वायोयाहिनिवादिबः	६ २ ३०	वाश्राअर्षतोदिवः	६ ८ २
वाजितमायसस्यसे	८ ६ १९	वाममद्यसवितवामसुषो	५ १ १५	वायोयेतेसहस्रिणः	२ ८ ७	वाश्रेवविद्युन्ममाति	१ ३ १६
वाजीवाजेषुधैमते	३ १ २९	वामस्यहिप्रचेतसः	६ ६ ३	वायोऽनुतहरीणां	३ ७ २४	वास्यसीववेधसस्वर्नः	५ ४ ४
वाजेभिर्नोवाजसाता	१ ७ ३१	वामनोअस्वर्यमन्	६ ६ ३	वायोऽनुतकोअयामिते	३ ७ २३	वास्तोष्पतेध्रुवास्थूणां	६ १ २४
वाजेवाजेवतवाजिनोः	५ ४ ५	वामवामंतआदुरे	३ ६ २३	वाणैवायुव्याभिः	६ ७ २	वास्तोष्पतेप्रतरणोनपधि	५ ४ २१
वाजेषुसासहिर्भव	३ २ २२	वामीवामस्यभूतयः	४ ८ ४	वाग्नेह्यायुशवंसे	३ २ २१	वास्तोष्पतेप्रतिजानी	५ ४ २१
वाजोनृतेशवमस्यात्यंतं	४ १ ७	वायुउक्थेभिर्जरते	१ १ ३	वावर्तयेषाराया	८ ४ २८	वास्तोष्पतेशुभमयांससदा	५ ४ २१

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
वाहिष्टोवाहवीनां	६ २ २९	वितिष्ठध्वंमरुतोविदिव	५ ७ ८	विदुष्टेअस्यवीर्यस्य	२ १ २०	विद्युदस्ताभिमिधवः	५ ८ २२
विक्रोशनासोविध्वंघः	७ ७ १८	वितेवज्रासोअस्थि	१ ५ ३०	विदुष्टेविश्वामुवनानि	३ ७ १८	विद्युद्रथामरुतः	३ ३ २६
विध्रुवावांक्रतजातयं	२ ५ ११	वितेविश्ववातज्जासोअ	४ ५ ८	विदुष्टहानिंविदिवः	४ ७ २२	विद्युज्जयापतंतीदिविधो	८ ५ २
विम्रंतांदुरितापुरु	७ १ २४	वित्वक्षगःसमृताचक्रमास	२ ४ ४	विद्यातेअग्नेत्रेधा	७ ८ ८२	विद्युन्महसोनरोअमदि	४ ३ १४
विचक्रमेष्टुधिवीमेपतां	५ ६ २५	वित्वदापोनपर्वतस्यपृष्ठात्	४ ६ १८	विद्यासस्वित्वमतशूरभो	६ २ २	विद्वाअग्नेवयुनानि	१ ५ १७
विचिद्रुष्यदोधतः	५ ८ १०	वित्वाततस्वमिधुना	२ १ २०	विद्याहितंपुरावयं	६ ५ २६	विद्वासाविहुरःपृच्छेत्	१ ८ २२
विचेदुच्छत्यग्निनाउवांसः	५ ५ १९	वित्वानरःपुरुषा	१ ५ १४	विद्याहित्वातुविकुर्मि	६ ५ ३७	विद्वीपानिपापतंतिष्ठहुच्छु	६ १ ३६
विजनान्ध्याबाःशितिपा	१ ३ ६	विदद्यत्पुन्यंनष्टं	६ ५ ३४	विद्याहित्वाधनंजयं	३ ३ ६	विद्वंसीनुहिवधयेळां	४ ५ १२
विजयुषार्ध्याया	५ १ २	विदद्यदीसुरमारुणमद्रेः	३ २ ६	विद्याहित्वाधनंजयं	६ ३ ४४	विधुंद्राणसमने	८ १ १६
विजानीह्ययान्येचदस्यव	४ ४ १०	विदंतीमत्रनरो	१ ५ ११	विद्याहित्वाधनंजयं	१ १ २०	विधेमंतेपरमेजन्मंश्रमे	२ ६ १
विजिहोष्ववनस्पते	४ ४ २०	विदाचिष्ममहांतोयेवएवा	४ २ १५	विद्याहित्वाधनंजयं	६ ६ १८	विनंद्रुमृधोजहि	८ ८ १०
विजेपकृदिद्रहव	८ ३ १८	विदादिवोविष्यद्भिर्मकथै	२ २६	विद्याहित्वाधनंजयं	६ १ ३६	विनोदेवासोअहुहः	६ २ ३२
विज्योतिषाबृहताभास्य	३ ८ १५	विदादेवाअधानां	६ ४ ७	विद्याहित्वाधनंजयं	५ ७ २१	विनोवाजाक्रमुक्षणः	३ ७ १०
वितधयुररुणयुग्मिभरशैः	५ १ ६	विदानासोजन्मनोवाजर	३ ७ ३	विद्याहित्वाधनंजयं	२ ७ ६	विनःपथःसुविताय	१ ६ १७
वितन्वतेधियोअस्माअपां	४ ३ १	विदुःपृथिव्यादिवोजनि	५ ३ २५	विद्याहित्वाधनंजयं	१ ४ ८	विनःसहस्रंशरुधोरदंतु	५ ५ ४
वितर्त्यतेमघवन्विपश्चि	५ ७ १०	विदुर्गाविद्विपःपुरः	१ ३ २२	विद्युतोऽज्योतिःपरिसंजि	५ ३ २३	विपथोवाजसातये	४ ८ १७

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
विपश्चितेपवमानाय	७ ३ २०	विभिद्यापुरंयथा	८ २ १५	वियदहेरधविपः	६ ६ २३	विरादसुभ्राद्	२ ५ ८
विपाजसापुथुनाशोशुचान्	१ १ १५	विभिद्राचरतृकृतयासह	६ २ ३६	वियदरांमिपवतस्य	३ ६ ६	विरागिमिप्रावरुणयोः	८ ७ १६
विपिप्रोरहिमायस्यदृष्टाः	४ ६ १०	विभुप्रभुप्रथममेहना	२ ७ २	वियद्राचंकीस्तासोभरते	५ १ १०	विरायओणोदुरः	१ ५ १२
विपूषारयातुद्	४ ८ १८	विभूतरातिविप्रचित्रां	६ १ २९	वियस्यतेप्रयसानस्या	८ ६ १८	विरूपासदृष्टयः	८ २ १
विपृक्षांअग्नेमघवानो	१ ५ १९	विभूषजप्रभुभयानुनु	४ ५ १८	वियस्यतेपृथिव्यापाजो	५ २ ३	विविप्रोरहिमायस्यदृष्टाः	४ ६ १०
विपृच्छामिपाक्यानुदेवा	८ २२	विभ्राजुज्योतिपास्वः	६ ७ १	वियाजानातिजसुरिं	४ ३ २७	विवातजूतोअतसेपुतिष्ठते	४ २३
विप्रविप्रासोवसे	५ ८ ३६	विभ्राजुज्योतिपास्वः	८ ८ २८	वियामृजतिसमनं	१ ४ ४	विवृक्षान्हन्युतहन्तिरक्ष	४ २७
विप्रहोतरमदृहं	६ ३ ३७	विभ्राजमानउपसांमुपस्था	५ ५ ५	वियेच्युतृत्यासपंत	१ ५ ११	विवृत्रपर्वशोर्ययुः	५ ८ २२
विप्रयतादेवजुष्टं	८ २ २१	विभ्राद्वहस्विबतुसोम्यं	८ ८ २८	वियेतअग्नेभेजिरेअनीकं	५ १ २४	विवेपयन्माध्रिषणाजान	२ ११
विप्रत्यबास्तुवतःसहसो	६ १ ३१	विभ्राद्वहस्वभुतं	८ ८ २८	वियेदुधुःशुरदुमासमादहः	५ ५ १०	विव्यकथमहिनाकृषन्	६ ६ १९
विप्रायज्ञेपुमापुषेपुकारु	५ २ २	विमच्छायारगुना	२ ७ ९	वियेभ्राजतेसुमखास	१ ६ ९	विशंविशमघवापरि	७ ८ २५
विप्रासोनमन्मभिः	८ ३ १२	विमृळीकायतेमनः	१ २ १६	वियोममेयभ्यांसयनी	७ २ १९	विशांकुविदिपतिमानु	३ ८ १८
विप्रंभिर्विप्रसंय	४ ३ ५	विमेकणापतयतोविचक्षुः	४ ५ ११	वियोरजुस्यमिमीतसुक	४ ५ ९	विशांकुविदिपतिमानु	२ ८ १८
विभक्तारंहवामहे	१ २ ५	विमंपुरुषापतयंति	३ ३ २८	वियोररशक्रपिभिः	३ ६ ३	विशांकुविदिपतिशश्वती	४ ४ ३६
विभक्तार्सिचित्रभानो	१ २ २३	वियतिरोधरुणमयुतं	१ ४ २१	विशोवीहस्वरोध	१ ५ ११	विशांगोपाअस्य	१ ६ ३०
विभावादेवःसुरणःपरिभिः	८ २ २१	वियदस्थाघजुतो	२ २ ९	विराभाविमृधांजहि	८ ८ १०	विशाराजानमद्रुतं	६ ३ ३३

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
विशामासामभयानां	८ ४ २५	विश्वमस्यानानामचक्षसे	१ ४ ४	विश्वोउतत्वयावयं	२ ५ २८	विश्वारूपाण्याविशन्	६ ८ १५
विशोयदहेनुभिः	१ ५ १३	विश्वमित्सवनंसुतं	१ १ ३१	विश्वद्वेपांसिजहिचाववा	६ ४ २२	विश्वारोधांसिप्रवतः	३ ६ ७
विशोविशुईहयमध्वरेषु	४ ८ ५	विश्ववेदसोरयिभिः	१ ५ ७	विश्वधामानिविश्वचक्षः	७ ३ १२	विश्ववसुरभितक्रांगुणा	८ ७ २७
विशोविशोवोअतिथिं	६ ५ २१	विश्वस्माअभिभुवनाय	८ ४ १२	विश्वानरस्यवृषतिं	६ ५ १	विश्ववसुसोमगन्धर्वमाप	८ ७ २७
विश्वतियद्वमतिथिनरः	२ ८ २१	विश्वस्माद्वस्वदंशे	७ १ ५	विश्वानिदेवसवितः	४ ४ २५	विश्ववसुसिसंजयन्	६ ८ १९
विश्वयतामुर्विया	२ ५ २२	विश्वस्मात्सीमधमां	३ ६ १७	विश्वानिदेवीभुवना	१ ६ २५	विश्वसांगुहपतिविशाम	४ ८ २
विश्वयतामृतावृधः	१ १ २४	विश्वस्माज्जोअदितिः	७ ८ ९	विश्वानिनोदुर्गहाजातवे	३ ८ १९	विश्वसांत्वाविशां	२ १ १३
विश्वयतामृतावृधः	२ २ १०	विश्वस्यकेतुभुवनस्य	७ ८ २८	विश्वानिभद्रामरुतोरथेषु	२ ४ २	विश्वसोमपवमान	६ ८ ३०
विश्वपदयंतोविभृथातनू	६ १ ४०	विश्वस्यराजापवते	७ ३ १	विश्वानिविश्वमनसः	६ २ १६	विश्वहात्वासुमनसः	७ ८ १३
विश्वप्रतीचीसप्रधाउदं	५ ५ २५	विश्वस्यहिशृष्टयेदेवऊर्ध्वः	२ ८ २	विश्वानिशक्रोनयाणि	३ ५ २८	विश्वहिमत्यत्वना	६ ६ १७
विश्वसत्यंमघवाना	२ ७ ३	विश्वस्यहिप्रचेतसा	४ ४ ९	विश्वान्देवावहसोमपी	१ ४ ५	विश्वहिवांनमस्यानि	८ २ ३
विश्वकर्मेन्द्रविषां	८ ३ १६	विश्वस्यहिप्राणनंजीवनं	१ ४ ४	विश्वान्देवान्हवामहे	१ २ ९	विश्वहेंद्रोअधिवक्ता	१ ७ ११
विश्वकर्माविमनाः	८ ३ १७	विश्वस्यहिप्रेषितः	७ ८ १२	विश्वान्यन्योभुवनाजज्ञा	२ ८ ६	विश्वहेंद्रोअधिवक्ता	१ ७ १५
विश्वजितेधनजिते	२ ६ २७	विश्वान्अर्योविपश्चितः	६ ४ ४७	विश्वानिभिर्भुवनेनवा	६ ३ १४	विश्वअयमरुतोविश्व	७ ८ ८
विश्वतश्चक्षुरुत	८ ३ १६	विश्वान्पृतनाअभिभूतरं	६ ६ ३७	विश्वानिमित्राअरासत	३ ३ २१	विश्वअस्यान्युषिमाहिना	४ २ २७
विश्वदानांसुमनसःस्या	४ ८ १४	विश्वान्अग्नेपदुहारातीर्ये	५ १ २४	विश्वारूपाणिप्रतिमुंचते	४ ४ २४	विश्वचनेदनात्वा	३ ६ १९

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
विश्वेतद्द्वीयं	६ ४ ४१	विश्वेदेवाः शृणुतेमहवमे	४ ८ १६	विश्वेहिवांमजोपपः	६ २ १८	विष्णोः अष्टान्ययुजे	८ ३ १४
विश्वेसातेः सवनेषु प्रवाच्या	६ ७ ४	विश्वेदेवाः सहधीभिः	८ २ ११	विश्वेहिविश्वेदेवसः	४ ४ ५	विष्णुस्य धाम्नादानमि	४ १ २७
विश्वेन चिष्णुराभरत्	६ ५ ३०	विश्वेदेवाः स्वाहाकृतिं	६ ७ २५	विश्वेहिमामनवेविश्वेदेव	६ २ ३१	विष्णुवृद्धिदोः अमतेः	७ ८ २४
विश्वेदुनरोधनाअस्य	२ ६ ११	विश्वेभिरमेअभिभिः	१ २ २१	विश्वेह्यस्ययजुताय	२ ६ १७	विषेणभंगरावतः	८ ४ ९
विश्वेदेतेजनिमा	३ ३ २५	विश्वेभिः मोर्यमधु	१ १ २७	विश्वेदेवस्त्रिभिरेकादशे	६ ३ १४	विष्टुभोयुरुणादिवो	७ ३ २५
विश्वेदेवाअकूपत	७ ७ १०	विश्वेभ्योहिवाभुवनेभ्यः	२ ६ ३२	विश्वेदेवस्यनेतुः	४ ३ ४	विष्टीशमीतरणित्वेनवाध	१ ७ ३०
विश्वेदेवाअनमस्यन्मिया	४ ५ ११	विश्वेयजत्राअधि	८ २ ५	विश्वोयस्यवतेजनः	६ ८ २५	विष्णुरिः थापरममस्य	७ ५ २९
विश्वेदेवाः कृतावृषः	४ ८ १५	विश्वेयद्रामहनामंदमानाः	५ १ ९	विष्टोविहाया	२ १ १५	विष्णुगोपाः परमं	३ ३ २९
विश्वेदेवानोअद्यास्वस्त्ये	४ ३ ७	विश्वेपांमदितिर्यशि	३ ४ १५	विष्टोऽन्योअरिः	७ ७ २०	विष्णुर्योनिकल्पयतु	८ ८ ४२
विश्वेदेवाममशृण्वंतुयुजि	४ ८ १६	विश्वेपांमिरउपंतवसूनां	६ ४ ४	विषंगवायातुधानाः	८ ४ ८	विष्णुसोमांस पुरु	३ ३ २६
विश्वेदेवासआगत	२ ८ ९	विश्वेपांमिरज्यवः	८ ४ २६	विषाहोत्राविश्वमभोति	८ २ ८	विष्णुर्लोकवीर्याणि	२ २ २४
विश्वेदेवासआगत	४ ८ १५	विश्वेपांमिहस्तुहि	६ ७ १०	विषाह्येगृणते	३ ५ ११	विष्णोः कर्माणिपश्यतु	१ २ ७
विश्वेदेवासोअधवृष्या	८ ६ १५	विश्वेपांवः मताज्येष्ठतमा	५ १ ९	विष्टुदेवोयंहति	६ ४ ५४	विष्णुसो नरानशसैः	२ ४ १४
विश्वेदेवासोअमुरः	१ १ ६	विश्वेपांमिहवराणामर्वाकं	७ ५ ३०	विष्टुविश्वेअभियुज	६ ३ ४३	विष्टोविश्वेदंहिता	५ २ २६
विश्वेदेवासोअस्विधः	१ १ ६	विश्वेपुहिवांसवनेषु	२ १ २०	विष्टुविश्वेअरातय	८ ७ २१	विष्टमार्णकृणुहिचित्तमेवां	२ १८
विश्वेदेवाः शास्त्रनमा	८ १ १२	विश्वेहिवांसजोषतः	४ १ १५	विष्टुचरस्वधाअनु	६ ३ ४	विष्टुपर्णोअंतरिक्षाण्यस्य	१ ३ ७

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
विष्टुर्वाअमतिनश्चैसा	४ २ २६	वीक्षुपः मभिराशुहेमभिर्वा	८ ८ ८	वृषणस्तेअमीशवः	६ ३ ९	वृषापवस्वचारया	७ २ २
विष्टुर्वाअमचत	८ ७ २६	वीक्षुपविभिर्मरुतक्रभुक्ष	६ १ २६	वृषणः त्वावयवृषन्	३ १ ३०	वृषापुनानआयुषु	६ ८ ९
विहित्वामिद्वपुधा	८ ६ १३	वीक्षासतीरभिधीराअतु	३ २ ५	वृषणधीभिरमुर	७ १ ३४	वृषामतीनांपवते	७ ३ १५
विहिसोतोरसक्षत	८ ४ १	वृक्षादस्यवारणउरामधि	६ ४ ४९	वृषाक्षिद्रवृषपा	२ २ ४	वृषामदहृद्रेऽश्लोकउक्ता	४ ६ १७
विहिहोत्राअर्वाता	३ ७ २४	वृक्षायचिजसमानायशक्तं	५ ५ १५	वृषमंचषणीनां	३ ४ १०	वृषायज्ञोवृषणः	८ २ १३
विह्यस्यमनसावस्यहृच्छ	१ ७ २८	वृक्षाश्चिन्मेअभित्वेअरा	७ ७ ३३	वृषभोनतिरमश्रुः	८ ४ ३	वृषायतंमहेअत्यायपूर्वीः	३ १ २
वीतिहोत्रात्वाकवे	४ १ १९	वृक्षेवृक्षेनियतामीमयत्	७ ७ १९	वृषाकपायिरेवति	८ ४ ३	वृषायमाणोवृणीतसामं	१ २ ३६
वीतिहोत्राकृतद्रसु	६ २ ३९	वृज्यामतेपरिद्विषः	६ ३ ४३	वृषाग्रावावृषामदः	४ २ ११	वृषायमिद्वतेरथः	६ १ १३
वीतीजनस्यदिव्यस्य	७ ४ १	वृजेहृयक्षमसावहिरमो	४ ५ १३	वृषाग्रावावृषामदः	६ १ ०३	वृषायुथेववंसंगः	१ १ १४
वीतीयोदेवंमतोनुवस्येत्	४ ५ ३०	वृतेवयंतं बहुभिर्बलस्यैः	४ ४ ३५	वृषाजजानवृषणरणाय	५ ३ १	वृषारवायुवदते	८ ८ ४
वीद्वयासिदिव्यानि	७ ७ २९	वृत्स्वादोवलंरुजः	३ ३ ९	वृषाणवृषभिर्यतं	६ ८ २४	वृषाविजशेजययन्	७ ५ १९
वीरस्यनुस्वभ्यं	३ ३ ३१	वृत्स्वत्वाभसयादीषमा	६ ६ ३३	वृषातेवज्जतते	२ ६ १८	वृषावृषधिचतुरः	३ ६ ७
वीरेण्यः क्रतुरिदं	८ ५ २५	वृत्राण्यन्यः समिधेषुजि	६ ६ ५	वृषात्वावृषणवधंतुघोः	४ २ ७	वृषावृष्णदुदुहे	७ ६ ९
वीरेभिर्वीरान्वनवत्	२ ७ ४	वृत्रणयदहिनाभिभूत	८ ६ १४	वृषात्वावृषणहुवे	४ २ ११	वृषावृष्णोरुव	७ ४ १
वीक्षुचिदावृजुभिः	१ १ ११	वृथाकीर्त्ततद्वदः	६ ८ ११	वृषात्वावृषणहुवे	६ १ १३	वृषावोअंशुर्नकिला	८ ४ ३०
वीक्षुचिद्वृद्धापितरौ	१ ५ १५	वृषणभेनमरुतोवृषपुना	६ १ ३७	वृषानक्रुद्धः पतयत्	७ ८ २५	वृषाशोणोअभिकर्त्तु	७ ४ १२

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
वृषासिदिवोवृषभःपृथि	४ ७ २०	वृष्णोऽस्तोषिभूयस्यग	४ २ १४	वेषिहध्वरीयतां	४ ५ २	वैश्वानरोमहिष्ठाविश्व	१ ४ २५
वृषासोतासुनोतुते	६ ३ ९	वेत्याहिनिक्तीनां	६ २ १९	वेषीद्वस्यदृत्यं	३ ५ ९	वोचेमेदिदंमघवानमेनं	५ ३ १२
वृषासोमपुमांसि	७ १ ३६	वेत्याहिबेधोअध्वनः	४ ५ २१	वेयश्वस्यश्रुतनरा	६ २ २८	वोचेमेदिदंमघवानमेनं	५ ३ १३
वृषाहमेअजरः	४ ८ १	वेत्याहिबेधोअध्वनः	६ २ १९	वैश्वानरतवतत्सत्यमस्तु	१ ७ ६	वोचेमेदिदंमघवानमेनं	५ ३ १४
वृषाहसिभानुना	७ २ १	वेत्यग्रजनिवाग्वाअतिस्पृ	४ २ २४	वैश्वानरतवतानिग्रतानि	४ ५ ९	व्यकृणोतचमसंचतुर्धा	३ ७ ५
वृषाहसिराधसे	४ २ ५	वेत्यध्वर्युःपथिभीरजिष्ठे	६ ७ ७	वैश्वानरतवधामान्याचं	२ ८ २१	व्यं१ कृन्हद्राव्याहानिशिक	४ ३ १४
वृषेवयथापरिकोशं	७ ३ १	वेदमासोधृतवतः	१ २ १७	वैश्वानरस्यदंसनाभ्योबृह	२ ८ २१	व्यचस्वनीहविष्यावि	८ ६ ८
वृषोऽभिःसमिध्युते	३ १ ३०	वेदयस्त्रीणविधान्येपां	४ ८ ११	वैश्वानरस्यविमितानिच	४ ५ ९	व्यंजतेदिवोअंतेष्वक्त्र	५ ५ २६
वृष्टिषावारीत्यापा	४ ४ ६	वेदवातस्यवर्तनि	१ २ १७	वैश्वानरस्यसुमोत्याम	१ ७ ६	व्यंनिनस्यधनिनः	२ २ १९
वृष्टिदिवःपरिस्त्रव	६ ७ ३१	वेदायोवीनांपदं	१ २ १७	वैश्वानरंक्रवयो	८ ४ १२	व्यं१ जिभिदिविवातास्व	१ ८ ३
वृष्टिदिवःशतधारः	७ ४ ८	वेदिषदेप्रियघामाय	२ २ ५	वैश्वानरंमनसाभितिचा	३ १ २६	व्यं१ तारिंक्षमतिरत्	६ १ १५
वृष्टिर्नोऽर्षदिव्याजिग	७ ४ १४	वेधाअदसोअभिर्वि	१ ५ १३	वैश्वानरंविश्वहा	८ ४ १२	व्यं१ त्रिक्लयेपुमंदमानः	२ ६ ५
वृष्णःकोशःपवतेमध्वे	२ ६ १७	वेमिस्वापूषक्कृन्जसे	५ ७ ३३	वैश्वानरःप्रलयानाकृमाह	२ ८ १९	व्यं१ यद्वैदतनुहिश्रवांसि	८ ६ २१
वृष्णस्तेवृष्ण्यशवः	७ १ ३६	वेरध्वरस्यदृत्यानि	३ ५ ७	वैश्वानरायधिपणास्तुतावृ	२ ८ १६	व्यं१ यमावरणश्चेतिपंथा	३ ८ ६
वृष्ण्येतेवृष्णोऽर्कमर्चा	४ १ २९	वेर्विहोत्रमृतपोन्नजनानां	७ ५ ३०	वैश्वानरायवृधुपाजसेवि	२ ८ २०	व्यशस्वावसविदः	६ २ १२
वृष्णाशायसुमंस्त्रायवैध	१ ६ ६	वेषिहध्वरीयतां	३ ५ ९	वैश्वानरायमोहृषं	३ ५ १	व्यस्तभ्राद्रोदसीमित्रोअ	४ ५ १०

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
व्यं१ स्नेअधिशर्मतत्	६ ४ ७	शंनःसूर्यैरुचक्षाउदंतु	५ ३ २९	शंसांमहामिदं	३ ३ १३	शतंजावशरदोवधमानः	८ ८ १९
व्यानकिंघःपृतनाः	७ ७ २३	शंनःसोमोभवतुब्रह्मशं	५ ३ २९	शंसांमित्रस्यवरुणस्यधा	५ ५ ३	शतंतेराजन्मिभजःसहजं	१ २ १४
व्युच्छन्तीहिरदिमभिः	१ ४ ६	शंनोअग्निज्योतिरनीकोअ	५ ३ २८	शंसावाध्वर्योप्रतिमे	३ ३ १९	शतंतेशिप्रिभूतयःसुदासे	५ ३ ९
व्युच्छादुहितदिवः	४ ४ २२	शंनोअजएकपादेवोअस्तु	५ ३ ३०	शंसेदुक्थंसुदानवः	५ ३ १५	शतंदासेबलवृथे	६ ४ ६
व्यु१ षाआवोदिविजाकृते	५ ५ २२	शंनोअदितिर्भवतुव्रतेभिः	५ ३ २९	शुकमयंभूममारादपश्यं	२ ३ २२	शतंधारादेवजाताः	७ ४ १६
व्यु१ षाआवःपृथ्या३ जनां	५ ५ २६	शंनोदेवःसंवितात्रायमाण	५ ३ २९	शुकमेत्वासुमिधं	१ ६ ३०	शतंनहंदकुतिभिः	७ १ ९
व्युपवृतीदिवोअंता	१ ६ २६	शंनोदेवाविश्वदेवाभवंतु	५ ३ ३०	शुग्धिपृथिप्रयंसिच	१ ३ २५	शतंमंगदभानां	६ ४ २७
व्यंतुदिद्युष्टिषामशंवा	५ ३ २६	शंनोदेवीरभिष्टे	७ ६ ५	शुग्धिवाजस्यसुभगप्रजा	३ १ १६	शतंमेषान्वृकथंचक्षुदानं	१ ८ ११
व्रजंक्रुण्वंसहिवां	८ ५ १९	शंनोद्यावावृथिवीपृषं	५ ३ २८	शुग्धीनंहृदयत्वा	५ ७ २७	शतंमेषान्वृकथंमामहानं	१ ८ १६
व्रतातेअग्नेमहतोमहानि	२ ८ २६	शंनोधाताशमुधतानां	६ ३ २८	शुग्धीनोअस्ययद्वपौरमा	५ ७ २७	शतंराज्ञोनाथमानस्य	२ १ ११
व्रतेनस्योभ्रवक्षमा	४ ४ १०	शंनोभगःशमुनःशंसोअ	५ ३ २८	शुग्ध्यु३ पुशचीपते	६ ४ ३६	शतंवायःशुचीनां	१ २ २८
व्रतंव्रतंगणंगणसुशस्ति	३ १ २७	शंनोभवचक्षसांशं	७ ८ १३	शचीभिनेःशचीवसू	२ २ ३	शतंवायदसुर्यप्रतिष्ठा	८ ५ २७
शंनंहृद्राप्तीभवतामवां	५ ३ २८	शंनोभवहृदआपीतहृदो	६ ४ ११	शचीवहृदपुरुहृदुमत्तम्	१ ४ १५	शतंवायस्यदशंसाकं	२ ६ ११
शंनंहृद्रोवसुभिर्देवो	५ ३ २९	शंनोभवंतुवाजिनोहवेषु	५ ४ ५	शचीवहृदमवसे	८ ३ ५	शतंवेणून्धृतंशुनः	६ ४ २६
शंनःकरत्यवते	१ ३ २७	शंनोमित्रःशंवरुणः	१ ६ १८	शचीवितस्तेपुरुशाकशाका	६ १७	शतंश्वेतासंउक्षणां	६ ४ २६
शंनःसत्यस्यपतंत्योभवंतु	५ ३ ३०	शरोदसीसुबंधवे	८ १ २३	शच्याकतेपितरायुवाना	३ ७ ५	शतंवाअंधामानि	८ ५ ८

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
गतक्रममणवैश्रिकिन्	३ ३ १५	शुभपुत्रांमधुयुवा	४ ४ १४	शश्वंतोहिप्रचेतसः	६ ४ ५४	शिशुजज्ञानंहर्यतं	७ ४ ९
गतधारमुःपमक्षायमाणं	३ १ २७	शुयःपुरस्तादध	३ ३ २९	शश्वंतोहिशत्रवोरारधुष्टे	५ २ २७	शिशुनत्वाजेन्यवर्धयति	७ ५ ३२
गतधारवायुमर्क	८ ६ ३	शरस्यचिदाचत्कल्यावता	१ ८ १२	शाकमनाशाकोअरुणः	८ १ १७	शिशुनजातोवचक्रदत्	७ २ ३१
गतपवित्राःस्वधयामदं	५ ४ १४	शरासःकुशरासो	२ ५ १४	शाचिगोशाचिपूजन	६ १ २४	शीर्तिकेशीर्तिकावति	७ ६ २२
गतमधुपुस्तव	६ ५ ३०	शधंशधवण्वां	४ ३ १३	शासइथामहोअसि	८ ८ १०	शीरपावकशोचिषं	६ ७ ११
गतभुजिभित्तमभिहृते	२ ४ २	शधोमारुतमुच्छस	४ ३ ९	शासद्वाह्निदुहितुनेस्यगात्	३ २ ५	शीर्ष्णःशीर्ष्णोजगतस्तस्थु	५ ५ १०
गतमहतिरिन्दरे	५ ८ १७	शय्यणावतिसोमं	७ ५ २६	शिक्षाणइद्रायआ	६ ६ १६	शुभमानक्रतायुभिः	६ ८ २४
गतममन्मर्यानां	३ ६ २३	शवसाह्यसिधुतः	६ २ १५	शिक्षाविभिदोअसौ	५ ७ २४	शुभमानाक्रतायुभिः	७ १ ३६
गतमिन्नगरदो	१ ६ १६	शविष्ठनआभरशूरशवः	४ ६ ८	शिक्षेयमस्मैदित्स्यं	६ १ १४	शुकेषुमेहरिमाणं	१ ४ ८
गतार्नाकाहेतयो	६ ४ १६	शशाःक्षुरप्रत्यचं	७ ७ २१	शिक्षेयमिन्महयतेदिवेदि	५ ३ २०	शुकंतेअन्ययजतंतेअन्य	४ ८ २४
गतार्नाकवप्रजिगाति	६ ४ १४	शशमानस्यवानरः	१ ६ १२	शिप्रिन्वाजानापते	१ २ २७	शुकःपवस्वदेव्यःसोम	७ ५ २०
गतेनानोअमिष्टिभिः	३ ७ २२	शशत्तममीकते	८ २ २१	शिवःकपोतइषितोनों	८ ८ २३	शुकःशुशुकाउषोन	१ ५ १३
गतैरपद्रन्पणयइद्रात्र	४ ६ ९	शश्वत्पुरोषाव्युवासदेव्य	१ ८ ३	शिवस्वहरिहागहि	३ ८ २१	शुकस्याधगवाशिरः	२ ८ ७
गतयतोअसियेनः	८ ४ १६	शश्वदुमिर्वैधुषस्यशान्नू	८ २ २०	शिवानःसुख्यासंतु	३ ५ १०	शुकैभिरगैरजआततन्वा	२ ८ १३
शनैश्चित्तोअद्रिवः	६ ३ ४४	शश्वदिद्रःपोमुयजिजिगा	१ २ ३१	शिशानोवृषभोर्यथा	६ ४ ३४	शुचिमकैहृदस्पतिं	३ ४ ९
शममिर्त्तिभिःकर्त्	६ १ २६	शश्वद्विवःसुदानवः	६ ४ ५४	शिशुजज्ञानंहरिष्टजति	७ ५ २१	शुचिरपःसूयवसा	२ ७ ८

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
शुचिरसिपुरुनिष्ठाः	५ ७ १८	शुनहुवेममघवानमिदं	३ २ १६	शुनःशोपोहृद्रभीतः	१ २ १५	शृंगाणीवेच्छुगिणांसंदह	३ १ ४
शुचिर्देवेष्वपिता	२ २ ११	शुनहुवेममघवानमिदं	३ २ १८	शुभ्रमभोदेववातं	७ १ २४	शृंगवनःप्रथमागतमर्वा	२ ८ ४
शुचिनयामशिषिरस्ववि	२ ८ १९	शुनहुवेममघवानमिदं	३ २ २०	शुभ्रनुतेशुष्मवर्धयंतः	२ ६ ३	शृणुतंजरितुहर्वमिद्राभी	५ ६ १७
शुचिनुल्लोमनवजातम्	५ ६ १५	शुनहुवेममघवानमिदं	३ २ २४	शुभ्रवःशुष्मःकुष्मीमनां	५ ४ २३	शृणुतंजरितुहर्व	६ ६ ७
शुचिःपावकउच्यते	६ ८ १४	शुनहुवेममघवानमिदं	३ २ २६	शुभ्रवासाचिदधिनापुरु	५ ५ १७	शृणोतुनऊर्जापतिर्गिरः	४ २ १५
शुचिःपावकवशोमं	२ ५ २८	शुनहुवेममघवानं	३ ३ ७	शृणुपिप्रिकुयववृत्रमिदं	१ ७ १७	शृण्वंतपूषणवयं	४ ८ २०
शुचिःपावकोअद्भुतः	२ २ १०	शुनहुवेममघवानं	३ ३ १२	शृष्मासोयेतैअद्रिवः	४ २ ९	शृण्वंतुनोवृषणः	३ ३ २७
शुचिःपुनानस्तन्व	७ २ २४	शुनहुवेममघवानं	३ ३ १३	शृष्मिन्तमज्ञउतथं	३ २ २२	शृण्वंतुस्तोमंमस्तः	१ ३ ३०
शुचिःपुनयःस्वाअत्रिवत्	३ ८ २५	शुनहुवेममघवानं	३ ३ १४	शृष्मिन्तमोहितमदः	२ ४ २८	शृण्वेवीरउग्रमुग्रंदमायन्	४ ७ ३३
शुचीतेचक्रेयात्या	८ ३ २२	शुनहुवेममघवानं	८ ४ १६	शृष्मीशार्धोनमारुतं	७ ३ २४	शृण्वेवुष्टरिवस्वनः	६ ८ ३१
शुचीनोहव्यामरुतःशुची	५ ४ २४	शुनहुवेममघवानं	८ ५ २५	शूरप्रामःसर्ववीरः	७ ३ २६	शृतयदाकरसि	७ ६ २८
शूननःफालाविकृपंतुभू	३ ८ ९	शूनमष्टाव्यचरत्	८ ५ २१	शूरस्येव्युप्यतो	३ ३ २९	शोवारिवार्यापुरु	५ ७ १४
शूनवाहाःशूननरः	३ ८ ९	शूनमसभ्यमृतये	८ ७ २३	शूराइवेयुयुषयो	१ ६ १०	शोषंनुतइद्रसस्मिन्योनौ	२ ४ १६
शूनहुवेममघवानमिदं	३ २ ४	शूनमधायभरमह्यत्सा	१ ८ १६	शूरोनचत्तआयुधा	७ ३ १	शेषेवनंयुमात्रोः	६ ४ ३४
शूनहुवेममघवानमिदं	३ २ ८	शूनमिष्टेपुमिदितंसहसा	८ ८ १५	शूरोवाशूरवनतेकरीरैः	४ ६ १९	शोचाशोचिष्टदीदिहि	६ ४ ३३
शूनहुवेममघवानमिदं	३ २ ११	शूनसीराविमावाचंजुषे	३ ८ ९	शूषेभिर्वृधोनुपाणः	७ ६ १	अथद्वत्रमुतसंनोतिवा	४ ८ २७

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
इयावाश्चस्यरेभतस्तथा ॥ १ ॥ १९	१ ॥ १९	आवयेदस्यकर्णौ ॥ १ ॥ १८	१ ॥ १८	अधीनोऽभ्येसदने ॥ ७ ॥ १०	७ ॥ १०	असित्यप्सुहुंसोनसीदन् ॥ १ ॥ ९	१ ॥ ९
इयावाश्चस्यसुन्वतस्तथा ॥ १ ॥ १८	१ ॥ १८	अियसेकभानुभिः ॥ १ ॥ १३	१ ॥ १३	अधीनोऽभ्येसदने ॥ ७ ॥ १२	७ ॥ १२	अित्यंचोमादक्षिणतस्कप ॥ ५ ॥ २२	५ ॥ २२
इयावाश्चस्यसुन्वतः ॥ १ ॥ २१	१ ॥ २१	अियेकवोऽधितनूषु ॥ १ ॥ १४	१ ॥ १४	अधीहर्वमिद्रमारिषण्युः ॥ २ ॥ ६	२ ॥ ६	अेतंरूपंकृणुतेयत् ॥ ७ ॥ २३	७ ॥ २३
इयेनआसामदितिःकृष्यो ॥ २ ॥ २५	२ ॥ २५	अियेजातःअियआ ॥ ७ ॥ ४	७ ॥ ४	अधीहर्वतिरभ्या ॥ ६ ॥ १०	६ ॥ १०	अदत्रिशांअचतुरःकृष्य ॥ ८ ॥ १०	८ ॥ १०
इयेनाविवपतथोहुस्यदात ॥ ३ ॥ १५	३ ॥ १५	अियेतेपादादुवभा ॥ ४ ॥ ७	४ ॥ ७	अधीहर्वविपिपानस्यात्रेः ॥ ५ ॥ ३	५ ॥ ३	अहभारौएकौअचरन् ॥ ३ ॥ ४	३ ॥ ४
इयेनोनयोनिंसदनं ॥ ७ ॥ २६	७ ॥ २६	अियेतेष्टृभिरुपसेचनी ॥ ८ ॥ ५	८ ॥ ५	अधीहर्वविपिपानस्य ॥ ८ ॥ ८	८ ॥ ८	अष्टिसुहृन्नाभ्यस्यायुता ॥ ६ ॥ ४	६ ॥ ४
अत्तेदधामिप्रथमाय ॥ ८ ॥ ८	८ ॥ ८	अियेपुषभिरुपसेचनी ॥ २ ॥ ५	२ ॥ ५	अष्टीवानोहिदाशुषे ॥ १ ॥ ३	१ ॥ ३	अक्षीआतिथिग्वे ॥ ६ ॥ ५	६ ॥ ५
अद्वयाभिःसमिष्यते ॥ ८ ॥ ८	८ ॥ ८	अियेमयांसोअन्जीन् ॥ ८ ॥ ३	८ ॥ ३	अष्टीवांयुशउद्यतःसजोषा ॥ १ ॥ ११	१ ॥ ११	अकंदनेनानिमिषेज ॥ ८ ॥ ५	८ ॥ ५
अडांद्वायजमानाः ॥ ८ ॥ ८	८ ॥ ८	अियेसुहृन्नीरुपरस्ययास्तः ॥ २ ॥ २३	२ ॥ २३	अष्टाभ्येनवस्यमे ॥ ६ ॥ २	६ ॥ २	अंगच्छध्वंसंवदध्वं ॥ ८ ॥ ४९	८ ॥ ४९
अडांप्नातहवामहे ॥ ८ ॥ ८	८ ॥ ८	अियेसुहृन्नीरुपरस्ययास्तः ॥ १ ॥ ५	१ ॥ ५	अष्टाभ्येनवस्यमे ॥ ६ ॥ २	६ ॥ २	अंगच्छमानेयुवति ॥ २ ॥ ५	२ ॥ ५
अवच्युरकर्णैर्यतेवसुनां ॥ ५ ॥ ३	५ ॥ ३	अियेसुहृन्नीरुपरस्ययास्तः ॥ ७ ॥ ८	७ ॥ ८	अष्टाभ्येनवस्यमे ॥ ६ ॥ २	६ ॥ २	अंगच्छस्वपिनुभिःसं ॥ ७ ॥ ६	७ ॥ ६
अवंःसूरिभ्योऽभ्युतवसुत्व ॥ ६ ॥ १	६ ॥ १	अियेसुहृन्नीरुपरस्ययास्तः ॥ १ ॥ ८	१ ॥ ८	अष्टाभ्येनवस्यमे ॥ ६ ॥ २	६ ॥ २	अंगच्छस्वपिनुभिःसं ॥ ७ ॥ ६	७ ॥ ६
अवोबाजमिषमूर्जवहती ॥ ५ ॥ १	५ ॥ १	अियेसुहृन्नीरुपरस्ययास्तः ॥ २ ॥ १	२ ॥ १	अष्टाभ्येनवस्यमे ॥ ६ ॥ २	६ ॥ २	अंगच्छस्वपिनुभिःसं ॥ ७ ॥ ६	७ ॥ ६
आतमंन्युर्जयति ॥ ८ ॥ ८	८ ॥ ८	अियेसुहृन्नीरुपरस्ययास्तः ॥ ३ ॥ ७	३ ॥ ७	अष्टाभ्येनवस्यमे ॥ ६ ॥ २	६ ॥ २	अंगच्छस्वपिनुभिःसं ॥ ७ ॥ ६	७ ॥ ६
आतंहुविरोधिद्रप्रयाहि ॥ ८ ॥ ८	८ ॥ ८	अियेसुहृन्नीरुपरस्ययास्तः ॥ ३ ॥ ७	३ ॥ ७	अष्टाभ्येनवस्यमे ॥ ६ ॥ २	६ ॥ २	अंगच्छस्वपिनुभिःसं ॥ ७ ॥ ६	७ ॥ ६
आयंतद्वसुयं ॥ ६ ॥ ७	६ ॥ ७	अियेसुहृन्नीरुपरस्ययास्तः ॥ ३ ॥ ७	३ ॥ ७	अष्टाभ्येनवस्यमे ॥ ६ ॥ २	६ ॥ २	अंगच्छस्वपिनुभिःसं ॥ ७ ॥ ६	७ ॥ ६

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
संजभुराणस्तस्मिःसुतेष्ट ॥ ४ ॥ २३	४ ॥ २३	संभानुनायततेसुयस्य ॥ ४ ॥ २	४ ॥ २	संयन्मिथःपरपृथानासो ॥ १ ॥ ८	१ ॥ ८	सःस्माकृणोतिकेतुमा ॥ ३ ॥ ८	३ ॥ ८
संजागृवद्भिर्जरमाण ॥ ८ ॥ ४	८ ॥ ४	संभूय्याअंताध्वसिराअ ॥ ५ ॥ ६	५ ॥ ६	संयन्मिथःपरपृथानासो ॥ १ ॥ ८	१ ॥ ८	सःस्माकृणोतिकेतुमा ॥ ३ ॥ ८	३ ॥ ८
संजानानाउपसीदन् ॥ १ ॥ ५	१ ॥ ५	संभूय्याअंताध्वसिराअ ॥ ५ ॥ ६	५ ॥ ६	संयन्मिथःपरपृथानासो ॥ १ ॥ ८	१ ॥ ८	सःस्माकृणोतिकेतुमा ॥ ३ ॥ ८	३ ॥ ८
संतिष्ठ ॥ १ ॥ ५	१ ॥ ५	संभूय्याअंताध्वसिराअ ॥ ५ ॥ ६	५ ॥ ६	संयन्मिथःपरपृथानासो ॥ १ ॥ ८	१ ॥ ८	सःस्माकृणोतिकेतुमा ॥ ३ ॥ ८	३ ॥ ८
संतेपयांसिसमु ॥ १ ॥ ६	१ ॥ ६	संभूय्याअंताध्वसिराअ ॥ ५ ॥ ६	५ ॥ ६	संयन्मिथःपरपृथानासो ॥ १ ॥ ८	१ ॥ ८	सःस्माकृणोतिकेतुमा ॥ ३ ॥ ८	३ ॥ ८
संप्रीपवित्राविततालि ॥ ७ ॥ ४	७ ॥ ४	संभूय्याअंताध्वसिराअ ॥ ५ ॥ ६	५ ॥ ६	संयन्मिथःपरपृथानासो ॥ १ ॥ ८	१ ॥ ८	सःस्माकृणोतिकेतुमा ॥ ३ ॥ ८	३ ॥ ८
संदक्षेणमनसा ॥ ७ ॥ २	७ ॥ २	संभूय्याअंताध्वसिराअ ॥ ५ ॥ ६	५ ॥ ६	संयन्मिथःपरपृथानासो ॥ १ ॥ ८	१ ॥ ८	सःस्माकृणोतिकेतुमा ॥ ३ ॥ ८	३ ॥ ८
संदेवैःशोभतेवृषा ॥ ६ ॥ ८	६ ॥ ८	संभूय्याअंताध्वसिराअ ॥ ५ ॥ ६	५ ॥ ६	संयन्मिथःपरपृथानासो ॥ १ ॥ ८	१ ॥ ८	सःस्माकृणोतिकेतुमा ॥ ३ ॥ ८	३ ॥ ८
संनःशिशोहिभुरिजोरि ॥ ५ ॥ ७	५ ॥ ७	संभूय्याअंताध्वसिराअ ॥ ५ ॥ ६	५ ॥ ६	संयन्मिथःपरपृथानासो ॥ १ ॥ ८	१ ॥ ८	सःस्माकृणोतिकेतुमा ॥ ३ ॥ ८	३ ॥ ८
संनुवोचावहेपुनः ॥ १ ॥ २	१ ॥ २	संभूय्याअंताध्वसिराअ ॥ ५ ॥ ६	५ ॥ ६	संयन्मिथःपरपृथानासो ॥ १ ॥ ८	१ ॥ ८	सःस्माकृणोतिकेतुमा ॥ ३ ॥ ८	३ ॥ ८
संनारायावृहताविश्वपंश ॥ १ ॥ ४	१ ॥ ४	संभूय्याअंताध्वसिराअ ॥ ५ ॥ ६	५ ॥ ६	संयन्मिथःपरपृथानासो ॥ १ ॥ ८	१ ॥ ८	सःस्माकृणोतिकेतुमा ॥ ३ ॥ ८	३ ॥ ८
संपश्यमानाअमदक्षभि ॥ ३ ॥ २	३ ॥ २	संभूय्याअंताध्वसिराअ ॥ ५ ॥ ६	५ ॥ ६	संयन्मिथःपरपृथानासो ॥ १ ॥ ८	१ ॥ ८	सःस्माकृणोतिकेतुमा ॥ ३ ॥ ८	३ ॥ ८
संपुष्यध्वनस्तिर ॥ १ ॥ ३	१ ॥ ३	संभूय्याअंताध्वसिराअ ॥ ५ ॥ ६	५ ॥ ६	संयन्मिथःपरपृथानासो ॥ १ ॥ ८	१ ॥ ८	सःस्माकृणोतिकेतुमा ॥ ३ ॥ ८	३ ॥ ८
संपुष्यन्विदुषानय ॥ ४ ॥ ८	४ ॥ ८	संभूय्याअंताध्वसिराअ ॥ ५ ॥ ६	५ ॥ ६	संयन्मिथःपरपृथानासो ॥ १ ॥ ८	१ ॥ ८	सःस्माकृणोतिकेतुमा ॥ ३ ॥ ८	३ ॥ ८
संप्रेरतेअनुवातस्य ॥ ८ ॥ ८	८ ॥ ८	संभूय्याअंताध्वसिराअ ॥ ५ ॥ ६	५ ॥ ६	संयन्मिथःपरपृथानासो ॥ १ ॥ ८	१ ॥ ८	सःस्माकृणोतिकेतुमा ॥ ३ ॥ ८	३ ॥ ८

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
सहस्रोजोगोयुगहवे	८ ६ २२	सहस्रपुष्पोवनतेअप्रतीतः	४ ६ १०	सखीयुतामविता	३ ५ २४	सवेदुतासिद्वहन्	३ ६ ३२
सहस्राजप्रतिजम्बानिबि	३ ७ २७	सहस्रधौरजायत	४ ८ ४	सखेविष्णोवितरविक्रम	६ ७ ५	सखेतयदुषसःसूर्येण	८ ६ ११
सहस्रनेनमस्युभिर्बचस्यते	१ ४ १९	सकेतुरध्वराणां	३ १ ७	सखेसखायमभ्या	३ ४ १२	सखेद्रोविप्रमर्त्या	२ २ १९
सहस्रानउषसोराम्या	२ ५ २१	सकुमिवतितंडना	८ २ २३	सख्येतहंमवाजिनः	१ १ २१	सचक्रमेमहुतोमिहं	४ ४ ३३
सहस्रानोवसुष्क	१ ५ २७	सक्षपःपरिपस्वजे	६ ३ २६	सगृणानोअग्निर्देववान्	८ १ ३०	सचस्वनायमवसेअमीकं	४ ६ १८
सहस्रायःसुभृतस्य	८ ८ ५	सखायआनिषीदत	१ २ ५	सगृत्सोअग्निस्तरुणक्षिद	५ २ ५	सचायदासुजहतीषु	८ ५ २
सहस्रमहानिसमिथानि	१ ४ १९	सखायआनिषीदत	७ ५ ७	सगोमघाजरित्रेअश्व	४ ७ ७	सचायोरिद्विष्वक्	८ ५ २६
सहस्रहस्तेःसनिधुमिभिः	८ ५ २२	सखायआशिषामहि	६ २ १५	सगोरथस्यविज्जं	६ ३ १	सचासोमेषुपुरुहूतवज्रि	६ ४ ४९
सहस्राहियक्रुषीतीतरुहः	४ ६ १	सखायस्तहंविश्वहस्याम	५ ३ ४	सग्रामेभिःसर्नितासरथे	१ ७ ९	सचिकेतमहीयसा	६ ३ २२
सहस्रमहीधुनिमेतो	२ ६ १५	सखायस्तेविषुणाअग्नपुते	४ १ ४	सघातंदृषेणरयमधि	१ ६ ३	सचित्रचित्रचितयंतमस्मे	४ ५ ८
सहस्रमृगोअप्योवन	२ २ १४	सखायस्त्वाववृमहे	३ १ ५	सघानःसूनुःशवसा	१ २ २२	सचंतयन्मनुषो	३ ४ १३
सहस्रधोनधुरिषाद्	७ ३ २४	सखायःकतुमिच्छत	६ ५ १०	सघानोदेवःसवितासहा	५ ४ १२	सजादभर्माअध्वानजो	१ ७ १६
सहस्रभोनप्रतिवस्तुच्छाः	४ ५ ४	सखायःसंबःसंग्यंब	३ ८ २४	सघानोयोगआभुवत्	१ १ ९	सजातेभिर्वृत्रहासेदुह्यै	३ २ ७
सहस्रवाजनयुक्तासुगर्भं	२ ७ २४	सखायोमहंवाहसे	४ ७ २१	सघायस्तेददाशति	३ १ ७	सजातोगर्भोअसि	७ ५ २९
सहस्रवानकेनमस्य	८ १ २७	सखासख्येअपचतुर्थमभिः	१ २ ४	सघाराजासर्पतिः	१ ४ १८	सजामिभिर्यत्समजाति	१ ७ १०
सहस्रसत्येभिःसखिभिः	८ २ १६	सखाहयत्रसखिभिर्नवगै	३ २ २५	सघावीरोनरिष्यति	१ १ ३४	सजायतप्रथमः	३ ४ १४

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
सजायमानःपरमे	२ २ १२	सतुर्बर्णिमहंअरेणु	१ ४ २१	सत्यमिस्त्वामहेनदि	६ ५ २३	सत्रासोमाअभवन्	३ ५ २२
सजायमानःपरमेव्योम	४ ५ १०	सतुवस्त्राण्यध्वेषानानि	७ ५ २९	सत्यमिथावृषेदसि	६ ३ ८	सत्रितस्याधिसानवि	६ ८ २७
सजायमानःपरमेव्योम	५ २ ८	सतुधुधिश्रुत्यायोदुवो	४ ७ ८	सत्यमिद्वाउतवयं	६ ४ ४१	सत्रेहजाताविधितानमो	५ ३ २४
सजिम्बतेजुरेपुप्रजग्नि	२ ८ १९	सतुधुधीद्वनूतनस्य	४ ६ १२	सत्यमिद्वाउतवयं	४ ४ १२	सत्वंदक्षस्यावृकोवृषोभूः	४ ५ १७
सजिह्वयाचतुरनीकक्रज	४ ३ २	सतुनोअग्निर्नयतु	३ ४ १३	सत्यमुप्रस्यहृतः	७ ५ २६	सत्वंनहंद्रधियसानोअकैः	४ २ १
सजुतादित्यैर्बुभिः	४ ३ ६	सतुपवस्वपरिपाथिबं	७ २ २८	सत्यमचूर्नरएवाहिचक्रुः	३ ७ २	सत्वंनहंद्रवाजैभिः	६ १ २१
सजुदेवेभिर्पानपातं	५ ३ २६	सतुपवस्वपरिपाथिबं	७ ५ १६	सत्यामाशिर्बकृणुता	८ २ १६	सत्वंनहंद्रसूर्योअप्सु	१ ७ १९
सजुर्मित्रावरुणाभ्यां	४ ३ ६	सतेजानातिसुमर्तियविष्ट	३ ४ २४	सत्यासत्येभिर्महतीमह	५ ५ २२	सत्वंनहंद्राकवाभिः	४ ७ ५
सजुर्विश्वेभिर्देवेभिः	४ ३ ६	सतेजीयसामनसावोतः	३ १ १९	सत्येनोत्तमिताभूमिः	८ ३ २०	सत्वंनऊर्जापते	६ २ २१
सजोषसआदित्यैर्मादय	३ ७ ४	सतोनूनकंवयःसं	८ १ १४	सत्रातेअनुकृष्टयो	३ ६ १९	सत्वंनश्चित्रवज्रहस्तद्युष्ण	४ ७ २७
सजोषस्वादिवोनरः	४ ५ १	सतोहोतानकृत्स्वियः	३ ३ ३	सत्रात्वंपुरुष्टुत	६ १ १९	सत्वंनोअग्नेवमो	३ ४ १२
सजोषाहंद्रवरुणसोमं	३ ७ ४	सतोहोतानमनुष्वदा	१ ७ २२	सत्रामदास्तव	४ ७ ८	सत्वंनोअवैश्विदायाः	४ ५ १४
सजोषाहंद्रसंगो	३ ३ ११	सत्यंतर्दिद्रावरुणा	६ ४ ३०	सत्रायदीर्भावरस्य	३ ६ ६	सत्वंनोदेवमनसा	६ २ ३०
सजोषाषीराःपदैरनु	१ ५ ९	सत्यंतनुर्बशेयदौ	६ ३ ४७	सत्राहणदाष्टिं	३ ५ २२	सत्वंनोरायःशिरीहि	३ १ १६
सतकृषीषितस्त्यमग्ने	४ ५ ७	सत्यंखेपाअमवन्तः	१ ३ १६	सत्रासाहंवरुण्यंसहोदा	३ २ १६	सत्वंविप्रायदाशुषे	६ ३ ३१
सतःसतःप्रतिमानंपुरोभू	३ २ ६	सत्यमित्तनत्वावान्	४ ७ २	सत्रासाहोजनभक्षो	२ ६ २७	सत्वमग्नेप्रतीकेन	८ ६ २५

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
सर्वममेविभाषयुः	६ ३ ३५	सदेवः कृत्विनेपितः	६ ८ २७	सध्रीचीः सिधुमुशतीरिवा	६ ११	सनः स्ववानाभर	१ १ २३
सर्वममेसाभाषय	१ ६ ३२	सदोद्वाचक्रातेउपमादिबि	२ ३६	सध्रीमायतिपरि	२ ६ १०	सनः स्ववानाभर	६ २ १५
सर्वमस्मदपद्विषः	५ ८ ३५	सद्येवप्राचोविर्मिमाय	२ ६ १५	सनः क्षमन्तसदने	७ ८ १४	सनहृदत्वयतायाइषेधाः	५ ३ २
सर्वाभरिपोगविचोदुव	३ ७ १४	सद्यश्चिद्यस्यचकृतिः	४ ८ ४	सनः पमिः पारयाति	६ १ २१	सनहृदत्वयतायाइषेधाः	५ ३ ४
सर्वाभदुहृषामदः	१ ५ २९	सद्यश्चिद्यः शवसापंच	८ ८ ३६	सनः पवस्ववाजयुः	७ १ १	सनहृदः शिवः सखा	६ ६ २१
सदर्शतश्रीरतिथिः	८ ४ २०	सद्यश्चिद्यतेमधवक्षभि	५ २ ३०	सनः पवस्ववांगवे	६ ७ ३६	सनहृदययययवे	७ १ २०
सदसस्पतिमङ्कृतं	१ १ ३५	सद्यः सोअस्यमहिमा	५ ७ २६	सनः पावकदीदिवः	१ १ २३	सनहृदयानयासह	६ ७ ९
सदस्यमदेसदस्यपीता	४ ६ २३	सद्योअध्वरेरथिरंजनन्त	५ २ १०	सनः पावकदीदिहि	३ १ ८	सनकुर्जेययययय	७ १ ६
सदाकत्रीसुमतिमाचके	१ ८ १७	सद्योजातओषधीभिर्वव	२ ८ २५	सनः पितेवसूनवे	१ १ २	सनत्साक्ष्यपुशुं	४ ३ २६
सदापूणोयजतोविद्विषां	४ २ २५	सद्योजातस्यदृशानः	३ ५ ७	सनः पुनानआभर	६ ८ ३०	सनद्वाजं विप्रवीरं	८ १ ३
सदासिरण्योयवसेव	७ ६ ९	सद्योजातोयमिमीत	८ ६ ९	सनः पुनानआभर	७ १ १९	सनश्चिन्नाभिरद्विबो	३ ६ २७
सदासुगः पितृमान्	३ ३ २७	सद्योजातस्तेवाजाः	६ ५ ३८	सनः पृथुश्चवायुं	४ ५ २३	सनाचसोमजेषिच	६ ७ २२
सद्विदितेतुविजातस्यम	४ ६ ४	सद्योजातोवृषभः	३ ३ १२	सनः शमीणिवीतये	३ १ १३	सनाज्योतिः सनास्वः	६ ७ २२
सदुतोविश्वदुभि	३ ४ १३	सद्यः कृण्मनुषः	८ ५ १५	सनः शक्रश्चिदाशकन्	६ ३ ३	सनात्तकाविष्णुवना	२ ७ १
सदशीर्षसदशी	२ १ ५	सद्विबधुवैतरणः	८ १ २९	सनः सिधुमिबनावया	१ ७ ५	सनातातहृदन्त्यभागुः	२ ४ १७
सद्विचिदभिर्गुणसिवाज	६ ७ १३	सद्यारयत्युथिर्वीप्रथ	१ ७ १६	सनः सोमैषुलोमपाः	६ ६ ३७	सनातातहृदभोजनानि	५ २ ३०

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
सनात्सनाकाभुवनारवा	१ ५ २	सनैमयेतऊतिभिः	२ ६ ६	सनोनिपुद्भिः पुरुहूतवेधः	६ ४ १४	सनोवस्वउपमासि	६ ५ १२
सनादक्षमुतकतुं	६ ७ २२	सनैमिकृष्याः सुदा	७ ५ ७	सनोनुणांनृतमो	१ ५ २५	सनावाजायश्रवसहृषेच	४ ६ ३
सनादग्नेमृणसि	८ ४ ८	सनैमिचक्रमजरंविवा	२ ३ १६	सनोनेदिष्टुदृश	२ १ १३	सनावाजेश्ववितापुरुव	६ ४ ३
सनादेवतवरायो	१ ५ ३	सनैमित्वमस्मदा	७ ५ ८	सनाबोधिपुरणतासुगेपु	४ ६ १२	सनाविभावाचक्षणिनव	४ ५ ५
सनादिवपरिभूमा	१ ५ २	सनैमित्वमस्मदा	१ ५ २	सनाबोधिपुरोकाशररा	४ ६ १६	सनाविश्वदिवोवसु	७ १ १४
सनापुराणमध्वेभि	३ ३ २५	सनैम्यस्मद्योतदिष्टुं	५ ४ २३	सनाबोधिश्चधीहव	४ १ १६	सनाविश्वान्याभर	६ ६ २६
सनामानाचिद्धसयः	८ ३ ४	सनोअद्यवसुत्तये	७ १ १	सनाबोधिसहस्य	२ ५ २१	सनाविश्वहासुकतुः	१ २ १८
सनायतेगोतमहृद	१ ५ ३	सनाअपपवित्रआ	७ १ ३८	सनाभगायवायवे	७ १ १	सनाविश्वभिद्वेभिः	६ ५ ११
सनायुवोनमसानव्यो	१ ५ ३	सनाअर्षाभिद्वत्यं	७ १ २	सनाभगायवायवे	७ १ १९	सनावृषन्सनिष्ठया	६ ६ १७
सनितः सुसनितः	६ ४ ४	सनोज्योतीषिष्य	६ ८ २६	सनोमदानापते	७ ५ ७	सनावृषन्सुचरं	१ १ १४
सनिताविप्रोअर्बेभिः	५ ७ २४	सनादुराचासान्	१ २ २२	सनोमद्राभिरध्वरे	४ ५ २१	सनावृष्टिदिवस्परि	२ ५ २७
सनितासिप्रवतोदाशुपं	५ ४ ३	सनादिवद्वताते	७ ४ ६	सनोमहोअनिमानः	१ २ २४	सनावृष्टिदिवस्परि	५ २ १८
सनिमित्रस्यप्रथः	६ १ ३	सनादिवेभिः पवमान	७ ४ ३	सनामित्रमहस्व	६ ३ ३८	सनाहरीणांपते	७ ५ ८
सनीव्याभिर्जरितार्	४ ७ ४	सनाधीतीवरिष्ठया	४ १ १७	सनोयुवैद्रोजोहृषः	२ ६ २५	सपत्यतउभयोर्नृणामयोः	४ ६ २०
सनेमतसुसनिता	७ ८ १०	सनोनयैभिर्दृष	१ २ १९	सनोराधास्याभर	५ २ २०	सपप्रथानोअभिपंचभूम	५ ५ १६
सनेमतेवसानम्यहृद	४ ६ १०	सनोनिपुद्भिः पुरुहूत	४ ७ २५	सनोरेवस्वमिधानः	२ ५ २१	सपयवोभरमाणाअभिष्णु	५ २ १

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
सपर्वण्यः सप्रियोविह्व	४ ४ ३१	ससक्षरन्तिशिवे	७ १ १३	ससास्यासन्परिधयः	८ ४ १९	सभृतयोहप्रयमाय	२ १ १९
सपर्वतो नध्रुणेष्वायुतः	१ ४ १२	ससत्वाहुरितोरथे	१ ४ ८	ससिंमृजन्तिवेधसः	१ ८ १९	सभ्रातरवरुणममृ	३ ४ १२
सपर्वस्वधनंजय	७ १ ३	ससदिशोनानासूर्याः	७ ५ २८	ससीचिदामदुच्युता	६ ३ १०	समंजंतुविधेदेवाः	८ ३ २८
सपर्वस्वमदायकं	७ १ २	ससधामानिपरियन्	८ ७ ६	सप्रकेतउभयस्यप्रविद्वान्	५ ३ २४	समं दस्वाहंघसो	३ ३ ४
सपर्वस्वमदिन्तम	७ १ ७	ससभिः पुत्रैरदितिः	८ ३ २	सप्रजथाकविबुधः	६ ४ ४२	समं दस्वाहंघसः	४ ७ २६
सपर्वस्वयआविधेद्व	७ १ २२	ससमयोदाः कवयः	७ ५ ३३	सप्रजथासहसाजायमानः	१ ७ ३	समं दस्वाहंघसो	४ ६ १६
सपर्वस्वविचरणे	६ ८ ३१	ससमैः ससशाकिनः	४ ३ १०	सप्रजवच्चवीयसा	४ ५ २५	समं दयाचजिह्वा	५ २ २३
सपर्वस्वसहमानः	७ ५ २३	ससयुजंतिरयमेकचक्रं	२ ३ १४	सप्रजवच्चयसे	७ ४ १	समं जैषमिमाभुहं	८ ८ १७
सपर्वस्वविचक्षणः	६ ८ २७	ससवीरसोअधरात्	७ ७ १७	सप्रयमेभ्योमलि	६ १ ७	समउमनाजनिममानुषा	४ ६ ५
सपर्व्याण्यायुधानि	७ ६ ४	ससस्वसारोअभिमातरः	७ ३ १९	सप्रबोहन्परिगत्या	२ ६ १५	समं दयापर्वत्याइवसूनि	८ २ १९
सपुनानउपसुरे	७ ४ १८	ससस्वसूरुषीर्वावशानः	७ ५ ३३	सप्रचीनान्पर्वतान्	२ ६ १९	समं त्रगाबोभितानवन्ते	४ १ २७
सपुनानोमदितमः	७ ४ २६	ससहोतारस्मिदिक्ते	६ ४ ३५	सबाधेयंजनाइमे	६ ५ २२	समं सूरः पृथुवन्वन्	७ ४ ७
सपर्व्यानिविदाकुब्ज	१ ७ ३	ससहोत्राणिमनसावृणा	२ ८ २२	सबाधिसुरिर्मघवा	२ ५ २७	समं सूरवाशूरसतामुराणं	२ ४ १४
सपर्व्याः पवतेयं	७ ३ २	ससनांससक्रुध्यः	२ ६ ३५	सभंदनाउदियति	७ ३ २०	समं त्वभिमवसे	५ ८ ३६
सपर्व्यामहानां	६ ४ ४२	ससापोद्वीः सुरणः	८ ५ २५	सभामेतिकितवः	७ ८ ४	समं धरायोषसांनमंत	५ ४ ८
सपर्व्यांबसुवित्	७ ४ ७	ससाधंगर्भाभुवनस्युरेतः	२ ३ २१	सभिक्षमाणोअमृतस्य	७ २ ३३	समनात्पणिरुपयासि	८ ३ ३

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
समनेववपुष्यतः	६ ४ ४१	समातरानदहशानः	७ २ २४	समानुवेवुजने	२ १ १५	समिधायस्तुभाहुतिं	४ ५ १
समन्यायन्त्युपमयन्त्य	२ ७ २२	समातराविचरन्	७ २ १९	समानेअहृत्रिरवधगोहना	३ ४ ४	समिधायोनिशित्तीदाश	६ १ ३१
समन्युमीः समदनत्यक्	१ ७ ९	समातरासुर्येण	४ ७ ४	समानोअध्वास्वचोरनन्त	८ १	समिद्धमग्निं समिधागिरा	४ ५ १८
समन्युमत्यानां	६ ५ ३२	समातरिष्ठापुरुवार	१ ७ ३	समानोमंशुः समितिः	८ ८ ४९	समिद्धश्चित्समिधयसे	८ ८ ८
समतोअग्नेस्वनीक्रेवान्	५ १ २७	समाननीळंबुषणः	७ ५ ३३	समानोराजा	३ ३ २८	समिद्धस्यप्रमहसः	४ १ २२
समंमृजानआयुभिः	७ १ १४	समानपूर्वोरभिवावृशा	८ ७ ७	समान्यावियुते	३ ३ २५	समिद्धस्यअयमाणः पुर	३ १ ३
समंमृजानआयुभिः प्रयं	७ २ ११	समानवत्समभि	२ २ १५	समामृजेतिरोअण्वालि	७ ५ १४	समिद्धाग्निर्बनवत्स्तीर्णब	४ २ ८
समंमृजानहृन्दिषाय	७ २ २३	समानवांसजात्यं	६ ५ २०	समाववर्तिविष्टितोजिगी	२ ८ ३	समिद्धेअम्रासुतइंद्रसो	४ ७ १२
समंमिनोरवसानूत	४ ४ १७	समानऊर्वेअधिसंगतासः	५ ५ २३	समाहिन्द्रोअर्णो	२ ६ २३	समिद्धेवमिष्टानजाना	१ ७ २६
समंमिनोरवसानूत	४ ४ १८	समानमस्माननपावृत्	८ ४ १४	समित्तमघमंभवत्	६ १ २७	समिद्धोअम्रावह	२ २ १०
समंमिनोरवसानूतनेन	४ २ १९	समानमंज्येषां	६ १ ३८	समित्तान्वृत्रहाखिदत्	६ ५ २९	समिद्धोअम्राहुत	४ १ २२
समंमिनोरवसानूतनेन	४ २ २२	समानमृत्युपुरुहुतं	७ ८ २१	समित्समिस्तुमनाबोध्य	२ ८ २२	समिद्धोअग्निर्द्विशोषि	४ १ २२
समंस्मिन्जायमानः	८ ५ २	समानमेतदुदकं	२ ३ २३	समिधामिदुवस्यत	६ ३ ३६	समिद्धोअग्निर्निहितः	२ ५ २२
समंस्वमन्यवेविशः	५ ८ ९	समानयांजनोहिवां	१ २ ३१	समिधाजातवेदसे	५ २ १७	समिद्धोअघमनुषो	८ ६ ८
समंस्वहरिहरयः	७ ४ ६	समानीवआकृतिः	७ ८ ४९	समिधानउंसन्त्य	६ ३ ३७	समिद्धोअघराजसि	२ ५ ८
समंमहाविधादुरितानि	५ २ १५	समानुषीषुदूळभो	३ ५ ९	समिधानः सहस्रजित्	४ १ २०	समिद्धोविश्वतस्पतिः	६ ७ २४

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
समिप्यमानः प्रथमानुध	३ १ १७	समीपणेरजतिभोजनम्	४ २ ४	समुप्रयतिधीतयः	७ ७ ११	सम्राजोयेसुधोयुशं	८ २ ३
समिप्यमानोअध्वरे	३ १ २८	समीरेभासोअध्वरन्	६ ६ ३८	समुप्रियाअनूषत	७ ५ २	सम्राज्ञीधनुरेभव	८ ३ २८
समिप्यमानोअमृतस्वरा	४ १ २२	समुत्येमहतीरपः	५ ८ २२	समुप्रियोमृज्यते	७ ४ ११	सम्राजन्यः स्वराजन्यउ	५ ६ २
समिद्रागदुभंमृण	१ २ २७	समुत्वाधीभिरस्वरन्	७ २ ८	समुवायुशंमहयुजमोभिः	५ ५ ३	सयताविप्रयुषां	३ १ १३
समिद्रागमनसानेपिगो	४ २ १७	समुद्रज्येष्ठाः सलिलरु	५ ४ १६	समुवायुशंमहयुजमोभिः	५ ४ ९	सयह्योऽवनीगोवृवा	८ ५ १४
समिद्रायासमिषारभेम	१ ४ १५	समुद्रमासामवतस्थेअग्नि	२ २४	समज्यतेसुकर्मभिः	७ ४ २६	सयुधमः सर्वास्वजकुत्सम	४ ६ ४
समिद्राणोतवायुना	७ १ १९	समुद्रः सिधुरजां	८ २ १४	समुज्यमानोदशभिः	७ २ २३	सयाजतेअरुषाविशभोज	५ २ २१
समिद्रायगामनद्वाहं	८ १ २३	समुद्रादृणतादधि	८ ८ ४८	समनमहुतादमाः	६ ८ २४	सयोनमुहेनमिधुजनोभूत	६ ५ १
समिद्रोगाअजयत्	३ ५ २३	समुद्रादृमिसुदियति	८ ७ ७	समेवपुत्रदुदधिनोयः	४ ८ ५	सयोवृषानुराज	२ २ १८
समिद्रोरायांवृहती	६ ४ २१	समुद्रादृमिमुमाउदार	३ ८ १०	समोहेवायआशत	१ १ १६	सयोवृषावृष्यभिः समां	१ ७ ८
समीचीनाअनूपत	६ ८ २९	समुद्रियाअमरसः	७ ३ ३	समाचिद्वस्तौनसुमं	८ ६ २३	सयोव्यस्थादुभिदक्ष	२ ५ २३
समीचीनासआसते	६ ७ ३५	समुद्रेअन्तःशयते	६ ७ ५	सम्यक्सम्यं चोमहिपाः	७ २ २९	सरहतउरगायस्य	७ ४ १२
समीचीनेअभिरमना	७ ५ ५	समुद्रेणसिधुयोयादमा	३ २ २०	सम्यक्सवन्तिसुरितोन	३ ८ ११	सरहं योवसु	१ ३ २३
समीरथुनभूरिजां	७ २ २५	समुद्रेत्वानुमणा	७ ८ २८	सम्राजाउग्रावृषभादिव	४ ४ १	सरथनरधीतमः	४ ७ २३
समानुसंनमावृभिः	७ ५ ७	समुद्रोअसुमांमृजे	६ ७ १८	सम्राजायाघृतयोनी	४ ४ ६	सरन्धयस्त्रिदिवः	२ ६ २४
समीसस्त्रायोअध्वरन्	७ १ २	समुपूणागमेमहि	४ ८ १९	सम्राजावृष्यभुवनस्वरज	४ ४ १	सरस्वतिस्त्वमस्यान्	२ ७ १३

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
सरस्वतिदेवमिदोनिर्बहं	४ ८ ३०	सरोरुवदृषभः	७ ७ २०	सवायुमिदमश्विना	६ ७ २९	सवृत्रहेदः कृष्णयोनीः	२ ६ २६
सरस्वतियासुरयं	७ ६ २४	सर्गाइवसृजतंसुष्टीरुप	६ ३ १७	सवावज्ञानइहपाहि	३ ३ १६	सवृत्रहेदः अर्षणीश्रुतं	६ ६ ३५
सरस्वतीदेवयंतः	७ ६ २४	सर्वपरिक्रोशजहि	१ २ २७	सवाकृषेनयुयोषणा	५ ६ १९	सर्वेतसुदशमायुदशोणि	४ ६ १०
सरस्वतीयापितरः	७ ६ २४	सर्वेनंदतियशसा	८ २ २४	सवितापश्चाताः सवित	७ ८ ११	सर्वेदेवआनमं	३ ५ ८
सरस्वतीसरपुःसिधुः	८ २ ७	सर्वभृष्टइत्युहाभीमउग्रः	१ ७ १०	सवितायश्चैः पृथिवी	८ ८ ७	सर्वेदसुष्टीनां	७ ७ १३
सरस्वतीसाधयंती	२ ५ २३	सवधितावधेनः	७ ४ १८	सवितारंमुषसमश्विना	१ ३ २९	सव्यामनुस्फिग्यंवावमे	५ ७ ३१
सरस्वत्यभिर्नोनेषिवसः	४ ८ ३२	सवह्निभिर्कंकभिः	४ ७ ४	सविद्वाअपगोहं	२ ६ १६	सवाधतः शवसानेभिः	८ ५ १५
सरस्वांधीमिर्वरुणः	८ २ १२	सवह्निर्पुष्टुदृष्टः	६ ८ १०	सविद्वाअंगिरोभ्यः	६ ४ ४२	सवाधतो नहुयो	२ १ २
सराजसिपुरुहुत	६ १ १७	सवह्निः पुत्रः पित्रोः पुवि	२ ३ ३	सविद्वाआचपिप्रयो	२ ५ २०	सशर्माकुलग्रवा	६ ८ ८
सरायस्वामुपसृजा	४ ७ ८	सवह्निः सोमजागृभिः	६ ८ २६	सविप्रश्रवणीनां	३ ५ ८	सशेवृधमधिधाद्युधमस्मे	४ ४ १८
सरुद्रेभिरशस्वार	८ ५ १४	सवायुज्ञेपुमानवी	७ ४ २४	सविश्वादाशुपेवसु	६ ८ २६	सशुधियः स्माष्टतना	२ १ १६
सरुपैरासुनोगहि	६ ३ १३	सवाजयातापदुष्पदायन्	८ ५ १४	सवीरोअप्रतिपुतः	५ ३ १८	सशितानस्तन्युत्रोच	४ ५ ८
सरेतोवावृषभः शश्वतीनां	७ १ १	सवाजविश्वचर्षणिः	१ २ २३	सवीरोदक्षसाधेनः	७ ५ ३	ससत्पतिः शवसाहति	४ ५ १५
सरेवाइवविप्रपतिः	१ २ २४	सवाजीरोचनादिषः	६ ८ २७	सवृत्रहत्येहव्यः	३ ६ ११	समत्यसत्वनमहते	४ ७ ३
सरोचयजनुषारोदसी	२ ८ १७	सवाज्यक्षाः सहज	७ ५ २१	सवृत्रहावृषासुतः	६ ८ २७	सममपरिणीयते	३ ५ ९
सरोरुवदृमिष्वीः	७ २ १९	सवाज्यर्वासक्रुषिर्वचस्य	३ ७ ८	सवृत्रहेदः क्रभक्षाः	६ ६ ३५	सममप्रीतिभिर्हितः	६ ७ ३२

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
ससमुद्रोऽपीष्यः	६ ३ २०	ससुन्वेयोवसुनां	७ ५ १९	महदानुपुरुहृतक्षियंते	३ २ २	सहस्रशृङ्गोवृषभः	५ ४ २२
ससर्गणशवसातको	४ ७ ४	ससुष्टुभासकृतागणेन	३ ७ २६	सहवामेननउपोवि	१ ४ ३	सहस्रसामाग्निवेशिगृणी	४ २ ४
ससुर्परीरभरत्	३ ३ २२	ससुष्टुभासस्तुभा	१ ५ १	सहव्युवाळमर्त्यः	३ १ ९	सहस्रतद्द्रोतयोनः	२ ४ ४
ससुर्परीरमंति	३ ३ २१	ससुनुभिर्नरुदेभिर्क्रुवा	१ ७ ८	सहश्रुतद्द्रोनाम	२ ६ २६	सहस्रव्यतीनां	३ ६ ३०
ससुन्येनयमतिवाधतश्चि	१ ७ ९	ससुनुमातराशुचिः	६ ७ ३२	सहस्तामाः सहस्रदसः	८ ७ १८	सहस्रसामकमंचत	१ ५ ३०
ससस्युषद्वियुता	३ ५ ७	ससूर्यप्रतिपुरोनउद्गाः	५ ५ ४	सहस्रणीथःशतधारः	७ ३ १०	सहस्राक्षेणशतशरदेन	८ ८ १९
ससंतत्याभरातयः	१ २ २७	ससूर्यस्वरदिमभिः	७ ३ १८	सहस्रणीयाःकवयः	८ ८ १२	सहस्राक्षोविचर्षणिः	१ ५ २८
ससंनयःसर्विनयः	२ ७ २	ससूर्यःपर्युरुवरांसि	८ ४ १४	सहस्रदामांमणीमा	८ २ २	सहस्रातिशतावयं	३ ६ ३०
ससंस्तितोविष्टरः	२ २ ६	ससुवांसंमिब्रमना	३ १ ५	सहस्रधापंचदशा	८ ६ १७	सहस्रणेवसचतेयवीयुधा	५ ७ ३१
ससानात्यांउतसूर्यससान	३ २ १६	ससोमआमिष्ठतमः	४ ७ १	सहस्रधारवृषभं	७ ५ १७	सहस्रवृषतीनां	६ ४ ४७
ससुकृतकृतचिदस्तुहो	५ ६ ७	सस्तुमातासस्तुपिता	५ ४ २२	सहस्रधारःपवते	७ ५ २	सहस्रांतिःशतामघः	७ १ २६
ससुकृतयोविदुरःपणीनां	५ २ १२	सःस्तोम्यःसहस्रयः	६ १ २१	सहस्रधारवृताः	७ २ ३२	सहस्रमन्योअभिमांति	८ ३ १९
ससुकृतःपुरोहितो	२ १ १४	सुस्थावानायवयसित्वमे	६ ३ १९	सहस्रधारवृतेसं	७ २ २९	सहावापृस्तुराणिः	३ ३ १३
ससुकृतराणितायःसुतेषु	६ ६ ३५	सखिमविदुषरणे	८ ७ २७	सहस्रधारवृतिते	७ २ ३०	सहिकृत्तुःसमयः	१ ५ २५
ससुतःपीतयेवृषा	६ ८ २७	सुस्वश्चिद्वितन्वःशुभ	५ ४ ३०	सहस्रवाजमभिमातिषा	८ ५ २५	सहिक्षस्वमनसस्युचि	४ २ २४
ससुन्वतद्द्रोतःसुयं	२ ६ २३	सुस्वश्चिद्विसृतिस्त्वय्ये	५ ५ २	सहस्रशीपांपुरषः	८ ४ १७	सहिक्षपावांअग्नी	१ ५ १४

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
सहिक्षयेणक्षम्यस्यजन्मन	५ ४ १३	सहिक्षमाजरितुभ्युआ	६ ८ १०	साकंवदंतिवृहवः	७ २ २७	सामांस्त्योक्तिःपरि	७ ८ १२
सहिक्षेमोहविर्यशः	७ ७ २	सहिक्षमाधन्वाक्षितं	३ ८ २५	साकहिशुचिनाशुचिः	२ ५ २६	सावसुदधतीश्वशुराय	८ ५ १
सहिक्ष्वंद्वेशश्चते	७ ४ २३	सहिक्षमाविश्वचर्षणिः	४ १ १५	साकमुक्षामजयंत	७ ४ ३	सावहयोक्षभिरवातो	५ १ ५
सहिक्षुताविषुतावेति	८ ५ १४	सहिक्षत्योयंपूर्वचित्	४ १ १७	सातिनंबोमवतीःस्ववतीः	४ ४ ७	साविदुवीरांमरुद्विरस्तु	५ ४ २३
सहिक्षुभिर्जनानां	४ १ ८	सहिक्षस्मृष्टृषदशो	१ ६ १३	सातेअग्रशंतमा	६ ५ २२	सास्माअरप्रथमंस	२ ६ २१
सहिक्षुद्रोदुरिषुवद्रजधनि	१ ४ १२	सहोतायस्यरोदसीचिदु	२ ८ २७	सातेजीवानुस्ततस्य	७ ७ १९	सास्माअरवाहुभ्यु	२ ६ २०
सहिक्षीमिहव्योअस्त्युग्र	४ ६ ५	सहोताविश्वंपरिभूत्व	२ ५ २०	साधुनृगधृनिनायुहत्	६ ५ २२	सास्माकंभिरतरीनशुषैः	४ ५ १४
सहिक्षुरुचिदोजसा	२ १ १२	सहोतासेदुदृत्यं	३ ५ ८	साधुनृगधृरस्तं	१ ५ १४	साहायेसंतिमुष्टिवृहव्ये	१ ३ ९
सहियोमानुषायुगा	४ ५ २५	सहोभिर्विश्वपरि	८ १ १८	साध्वपांसिनता	२ ५ २३	साहान्विश्वाअभियुजः	३ १ १०
सहिरक्षानिदाशुष	४ ४ २५	सहोषुणोवज्रहस्तैः	५ ८ २४	साध्वयांसिनिर्थाः	८ २ १७	सिचंतिनमसावृतं	६ ५ १५
सहिविश्वानिपायैवा	४ ५ २४	सांतपनाइदहविः	५ २ ३०	साध्वीमकद्वैवर्वाति	८ १ १३	सिधुनक्षोदःशिमर्वा	२ ७ ४
सहिविश्वानिपायैवा	४ ७ २४	साकजातःक्रतुना	२ ६ २८	सानोअद्यस्यावयं	८ ७ १४	सिधुनक्षोदःप्रनीचा	१ ५ १०
सहिवेदावसुधितिं	३ ५ ८	साकजाताःसुभ्वःसाकमु	४ ३ १७	सानोअद्याभरदसुः	४ ४ २१	सिधुहंवारंस्यासिचुदश्वा	३ ७ १९
सहिशार्धेनमास्तं	२ १ १३	साकजानांसस्यमाहुरेक	२ ३ १६	सानोविश्वाअतिद्विषः	४ ८ ३१	सिधुरिवप्रवणआशयाय	४ ७ २९
सहिशुचिःशतपत्रःसशं	५ ६ २२	साकयंक्षमप्रपंत	८ ५ १०	सामद्विवाहमाहि	३ ५ १	सिधोरिवप्राध्वनेशुघना	३ ८ ११
सहिश्रवस्युःसदनानि	१ ४ २०	साकयुजाशकृनस्येव	८ ६ १	सामसुगायेनिधिमत्	८ १ २२	सिधोरिवप्रवणेनिधे	७ २ २२

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
सिंहनसन्तमन्त्रः	७ ३ २५	सुगन्धनोवाजीस्वभ्यंयुसः	१ ३ १०	सुताइंद्रायवायवे	४ ३ ६	सुनोतामधुमसमं	६ ८ २०
सिंहान्नानदति	१ ५ ७	सुगन्धनोवाजीस्वभ्यंयुसः	१ ३ १०	सुताइंद्रायवायवे	४ ३ ६	सुनोतासोमपात्रे	५ ३ १८
सिंहान्नभिर्योभस्मे	७ ६ २	सुगुरसरसुहिरण्यः	२ १ १०	सुतावतस्त्वावयं	६ ४ ४६	सुनवतिसोमरधिरासः	८ ३ ९
सिनीबालिष्टुष्टुके	२ ७ १५	सुगोततेसुपथापवते	५ १ ५	सुतासोमधुमसमाः	७ ५ १	सुपणंइत्थानस्वमासि	७ ७ २१
सिषकिसावांसुमतिश्चनि	५ ५ १७	सुगोहिवांअयंममित्र	२ ७ ७	सुतेअध्वरेअधिवाचं	८ ४ ३१	सुपणंवेस्तेमृगोअस्याद	५ १ २१
सिषकुनऊर्ज्यस्वपुष्टे	४ २ १६	सुज्योतिषःसूर्यदक्षपितृन्	८ ८ ८	सुतेसुतेन्योकसे	१ १ १८	सुपणंविप्राःकवयः	८ ६ १६
सिषासत्तरीणां	७ १ ४	सुतभरोयजमानस्यसत्य	४ २ २५	सुत्रामाणपृथिवींघां	८ २ ४	सुपणांएतआसते	१ ७ २२
सीदंतस्तेवयोवया	६ २ १	सुतःसोमोअसुतादिद्व	४ ७ १३	सुदक्षोदक्षैःऋतुना	८ ४ २१	सुपणांवाचमक्रतो	८ ४ २९
सीदहोतःस्वडलोकेषिकि	१ ३ ३	सुतहृत्स्वनिमिहृद्दसोमे	४ ६ १५	सुदासेदस्त्वावसुविभ्रता	१ ४ २	सुपेसांसमावसुज्यस्तं	४ १ २८
सीरायुजंतिकवचः	८ ५ १८	सुतइंद्रोपवित्रा	७ ४ २६	सुदेवःसमहासति	४ ३ १३	सुपेसांससुखंरथं	१ ४ ६
सुकर्माणःसुरुषो	३ ४ १९	सुतइंद्रायवायवे	६ ८ २४	सुदेवास्त्वाकाणवायना	६ ४ २६	सुप्रतीकेवयोवृषां	३ ८ २१
सुकिंशुकंशस्मालि	८ ३ २३	सुतइंद्रायविष्णवे	७ १ ३०	सुदेवोअद्यप्रपतेदना	८ ५ ३	सुप्रबाचनंतववीर	२ ६ १२
सुकृत्सुपाणिःस्ववान्	३ ३ २६	सुतएतिपवित्रा	६ ८ ३९	सुदेवोअसिवरुण	६ ५ ७	सुप्रावर्गसुवीर्यसुष्टवायं	६ २ ८
सुहोत्रिवासुगातया	१ ५ ५	सुतपात्रंसुताइमे	१ १ ९	सुनिर्मथानिर्मथितः	३ १ ३४	सुप्रावीरस्तुसक्षयः	५ ५ ८
सुखंरथयुज्येसिधुः	८ ३ ७	सुताअनुस्वमारजः	७ १ ३१	सुनीतिभिर्नयसिन्धायसे	२ ६ २९	सुप्राव्यःप्राशुषाळे	३ ६ १४
सुगःपथाअनृधरः	१ ३ २२	सुताइंद्रायवज्रिणे	७ १ ३२	सुनीधोवासमर्थः	६ ४ १	सुप्रतुःस्यवसोन	२ ५ १३

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
सुमहाणंदेववंतं	८ १ ३	सुवीर्यस्वचं सुगव्यं	६ १ ६	सुसंदंशत्वावयं	१ ६ ४	सूर्यचक्षुर्गच्छतुवातं	७ ६ २०
सुभगःसप्रयज्यवो	१ ६ १२	सुवृद्धयोवर्ततेयन्	२ ४ २९	सुसंदंशत्वावयं	८ ८ १६	सूर्याचंद्रमसौधाता	८ ८ ४८
सुभगःसवकुतिषु	६ १ ३८	सुशंसांबोधिगुणतेयवि	१ ३ २९	सुसंमिद्धायशोचिर्वे	३ ८ २०	सूर्यायावहुतःप्रागात्	८ ३ २२
सुभागावां देवाःकृणुत	८ ३ १३	सुशिल्पेवृहतीमही	६ ७ २५	सुसंमिद्धो न आवह	१ १ २४	सूर्यायैदेवेभ्यः	८ ३ २३
सुमंगलीरियंवधुः	८ ३ २६	सुशोबो नोऽक्यथाकुः	६ ५ ३४	सुक्तवाकं प्रथममात्	८ ४ ११	सूर्यविषमासजा	२ ५ १५
सुयुग्मिभ्रश्चःसुवृता	३ ४ ३	सुषहांसोमतानिते	६ ८ १९	सुक्तेभिर्वावचोभिर्देवजु	४ २ २६	सूर्योदवीमुषसरोबमानां	१ ८ ७
सुयुग्मवहंतिप्रतिवा	३ ४ ३	सुयुष्वांसंक्रभवस्तदृष्ट	२ ३ ६	सुनोमानेनाश्विनागृणाना	८ १५	सूर्योनोदिवस्पातु	८ ८ १६
सुरथोआतिथिग्वे	६ ५ ४	सुयुष्वांसंनमिक्तेरुपस्थे	१ ८ १३	सुयवसाद्गवतीहिभूयाः	३ २१	सूर्योर्दिमयथासृज	६ ३ ५
सुखमेहिस्पेशसा	२ ५ ९	सुयुमायातुमद्रिभिः	२ २ १	सूरउपाकेतुन्वं	३ ५ १९	सूर्योर्दिममोजसा	५ ८ १९
सुरूपकनुमतये	१ १ ७	सुषोमेशयुणावति	५ ८ २३	सूरश्चक्रं प्रवृहत्	२ १ १९	सूर्यःसंधूराहिना	८ ६ ११
सुविज्ञानां चिकित्पेजनां	५ ७ ७	सुष्टुभोवांवृषवसु	४ ४ १५	सूरश्चिदाहरितोअस्य	८ ४ २४	सूजोमहीरिंद्रया	२ ६ ३
सुवितस्यंमनामहे	६ ८ ३१	सुष्टामारथःसुयमा	७ ८ २६	सूरश्चिदथपरितकमयायां	४ १ ३१	सुण्यं वज्रं भरीतुर्कीदृ	८ ६ २
सुविवृतं सुनिरजं	१ १ २०	सुष्टवाणासंइद्रस्तुमसि	८ ८ ६	सुरोनयस्यदशतिररेपाः	४ ५ ३	सेदभिर्भौरत्यस्वन्या	५ १ २५
सुवीरस्तेजनिता	३ ५ २१	सुष्टवाणासोव्यद्रिभिः	७ ५ ३	सूर्यरदिमहर्किशः	८ ७ २७	सेदभिर्योवजुष्यतोनिपा	५ १ २५
सुवीरंरियमाभर	४ ५ २६	सुसंकाशामातृष्टुष्टव	२ १ ६	सूर्येव्येवरुदमयः	७ २ २२	सेदभोअस्तुसुभगः	३ ४ २४
सुवीरांसोवयं चना	७ १ २२	सुसंदंशत्वावयं	५ २ ४	सूर्येव्येववक्षथोज्योतिरेषां	३ २३	सेदभोअस्तुमरुतःसशु	५ ४ ७

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
सेदभयमवध	३ ७ १०	सोअपेदायपीतये	७ १ २५	सोमापुनानोअन्यय	७ ५ २३	सोमाअसृग्रमाशवः	६ ८ १३
सेनेवसृष्टामेदधा	१ ५ १०	सोअस्यवज्रोहरितः	८ ५ ५	सोमःप्रथमोविविदे	८ ३ २७	सोमाअसृग्रमिदवः	६ ७ ३८
सेमन्नःकाममापुण	१ १ ३१	सोअस्यविशेमहिशमं	७ ३ १४	सोमःसुतोधारयात्यः	७ ४ १९	सोमानंस्वरणं	१ १ ३५
सेमन्नःस्तोममागहि	३ ३ ३०	सोअंगिरसामुचथा	२ ६ २५	सोमइहःसुतोअस्तु	६ ४ ५०	सोमापूषणाजनंनारयीणां	८ ६
सेमावेतुवपद्रुति	५ २ १९	सोअंगिरोभिरंगिरस्तमो	१ ७ ८	सोमउषुवाणःसोनुभिः	७ ५ १३	सोमापूषणारजसोविमानं	८ ६
सेमामविप्रभृति	२ ७ १	सोचिन्नुभद्राक्षमती	७ ६ ९	सोमएकैभ्यःपवते	८ ८ १२	सोमारुद्राधारयेथामसु	५ १ १८
सेहानउग्रपृतनाअभिद्रुहः	३ ३ १९	सोचिन्नुवृष्टियूथ्या	७ ७ ९	सोमगीभिद्रावयं	१ ६ २१	सोमारुद्रायुबमेतान्यसु	५ १ १८
सेनानीकेनसुविद्रो	२ ६ १	सोचिन्नुसह्यनयइनः	८ १ ९	सोममन्यउपासदत्	४ ८ २३	सोमारुद्राविबृहतेविषुची	५ १ १८
सोअग्रइजेशामेचमती	४ ४ ३६	सोतुहिसोममद्रिभिः	५ ७ १३	सोममिद्रावृहस्पती	३ ७ २५	सोमासोनयेसुतास्तुसां	२ ४ ६
सोअग्रगुनानमसासमि	५ ६ १६	सोदंयसिधुमरिणान्	२ ६ १६	सोमयास्तमयोभुवः	१ ६ २०	सोमाःपवतइदवः	७ ५ २
सोअग्रियावसुर्गुणे	३ ८ २२	सोमगावांधेनवः	७ ४ १७	सोमराजन्मूळयानःस्व	६ ४ १२	सोमेनादित्याबलिनः	८ ३ २०
सोअग्रैअह्राहारः	७ ३ २०	सोममन्यतेपपिवान्	८ ३ २०	सोमराधिनाहृदि	१ ६ २१	सोमोअर्षेतिधर्णसिः	६ ८ १३
सोअद्रादाशध्वरः	६ १ ३०	सोमराजानमवसे	८ ७ २९	सोमस्युधारापवतेन	६ ३ ५	सोमोअस्मभ्यं	३ ४ ११
सोअप्रतीनिमनवे	२ ६ २३	सोमःपवतेजनिता	७ ४ ६	सोमस्यमातुवमंवश्यमे	२ ८ १३	सोमाजिगातिगातुवित्	३ ४ ११
सोअभियोनयवसः	८ ५ १५	सोमःपुनानकुमिणा	७ ५ १०	सोमस्यमित्रावरुणा	६ ५ १७	सोमोददङ्गधर्वाय	८ ३ २८
सोअर्णवोननुद्यः	१ ४ १९	सोमःपुनानोअर्षेति	६ ८ १	सोमस्यराजोवरुणस्य	८ ८ २५	सोमोदेवोनसूर्यः	७ १ ३२

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
सोमोधेनुसोमो	१ ६ २२	स्तीर्णेबर्हिषिसमिधा	४ ८ १६	स्तेगोनक्षामत्येति	७ ७ २८	खिचःसतीस्ताउमेपुंसः	२ ३ १७
सोमोनवेधाकृत	१ ५ ९	स्तुतइंद्रोमधवा	३ ५ २४	स्तेनरायसारमेय	५ ४ २२	खियोहिदासआयुधानि	४ १ २७
सोमोमीद्वान्यवते	७ ५ १३	स्तुतश्चयास्त्रावधेति	५ ७ २२	स्तोतायत्तेअनुवतः	६ १ १०	स्थिरमनश्चक्रुषेजातइंद्र	४ १ २६
सोमोराजाप्रथमो	८ ६ ७	स्तुतासानोमरुतामूळय	२ ४ ११	स्तोतायत्तेविचर्षणिः	६ १ ८	स्थिरहिजानमेषां	१ ३ १३
सोमोबधूयुरभवत्	८ ३ २१	स्तुषउबोमहृत्तस्यगोपा	४ ८ ११	स्तोत्रमिद्रायगायत	६ ३ ४६	स्थिरावःसंतुनेमयः	१ ३ १७
सोषामविद्रुतस्वः	८ २ १८	स्तुषेजनंसुग्रतनव्यसीमिः	४ ८ ५	स्तोत्रमिद्रोमरुद्रणः	४ ८ १६	स्थिरावःसंवायुधापरा	१ ३ १८
स्तभीद्रुद्यामधरुणंप्रपाय	१ ८ २४	स्तुषेययंपुरुवपसं	८ ७ २	स्तोत्रराधानापते	१ २ २८	स्थिरभिरंगैःपुरुषपुंउग्रो	२ ७ १७
स्तरीरुवद्रवतिसूतउव	५ ७ १	स्तुषेसावांवरुणमित्र	२ १ २	स्तोत्रेराधानापते	७ ४ १२	स्थिरौगावौभवतां	३ ३ २२
स्तरीर्यसूतस्यो	७ ७ २८	स्तुहिभोजानस्तुवतोअस्य	४ ३ १३	स्तोमंजुषेथायुवशेवकन्य	३ १४	स्थिरस्वरायोबृहतो	३ ६ ५
स्त्रानुतइंद्रपूर्या	२ ६ ४	स्तुहिश्चतंगतसदंयुवानं	२ ७ १८	स्तोमंतेइंद्रविमदाः	७ ७ ९	स्थिराधःशताधं	५ ७ ३३
स्तुविष्यामिवामहं	१ ३ २८	स्तुहिश्चतंगतसदंयुवानं	६ १ ८	स्तोमोअचरुद्राय	८ ४ २४	स्पधेतेवाउदेवहृयेअत्र	५ ६ ७
स्तीर्णतबाहःसुतइंद्रसो	३ २ १८	स्तुहिस्तुहीदेतेधाते	५ ७ १५	स्तोमासस्वागौरिवीतेरव	१ २५	स्पाहोयस्यभ्रियोदुशे	५ २ १८
स्तीर्णबर्हिरुपनोयाहि	२ १ २४	स्तुहींद्रव्यश्ववत्	६ २ १९	स्तोमासस्वाविचारिणि	४ ४ २९	स्पाधेतिधर्नआगहि	६ ३ १२
स्तीर्णाअस्यसंहतोविश्व	२ ८ १४	स्तुनानासोयतम्बुचो	२ २ १०	स्तोमेनहिदिविदेवासः	८ ४ ११	स्पादेतयासुकीर्या	६ २ २९
स्तीर्णेबर्हिषिसमिधा	३ ५ ४	स्तुणीतत्रहिरानुपक्	१ १ २४	खिचंष्ट्रायकितवं	७ ८ ५	स्यामतेतइंद्रयेत	२ ६ ५

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
स्वामिबोमनबोदेवतीतये	८ २ १४	स्वयंकुविधिर्भर्तुरि	७ १ ४	स्वस्तयेवाजिभिः प्रणेतः	३ २ ४	स्वादुःपवस्वदिवाय	७ ३ १०
स्यमनावाचउर्विर्षति	१ ८ ४	स्वयचित्समन्वतेदाशुरि	५ ७ ३२	स्वस्तयेवासुमुपमवामहै	४ ३ ७	स्वादोपितोमधोपितो	२ ५ ६
स्योनापृविभिभव	१ २ ६	स्वयदधिष्वेतविर्षीयथा	४ ३ १७	स्वस्तिदाविशस्पतिः	८ ८ १०	स्वादोरभक्षिबन्धः सुमे	६ ४ ११
सकंद्रस्यधर्मतः	७ २ २९	स्वययजस्वदिधिदेव	७ ६ २	स्वस्तिनद्रोवृद्धंवाः	१ ६ १६	स्वादोरियाविषुवतो	१ ६ ६
सुवेधयस्यहरिणी	८ ५ ६	स्वयुरिद्रस्वराळसि	३ ३ ३	स्वस्तिनःपृथ्यासुधन्वसु	८ २ ५	स्वाध्यादिवआसुस	१ ५ १८
स्वभादमेसुधावस्वधेनुः	२ ७ २३	स्वरतिस्वासुतेनरः	६ ३ ७	स्वस्तिनोदिवोअमे	७ ६ २	स्वाध्याो विदुरोदेवयतो	५ २ १
स्वभापस्तुभ्यंदमआ	१ ५ १६	स्वजितंमहिमंदानं	८ ८ २५	स्वस्तिनोमिमीतामभि	४ ३ ७	स्वायुधस्वतेसुतः	३ ८ २१
स्वभयोबोअभिभिः	६ १ ३०	स्वजेषैभरआप्रस्य	२ १ २१	स्वस्तिपंधामनुचरेम	४ ३ ७	स्वायुधस्ववसंलुनीथै	८ १ ३
स्वभयोहिवायै	१ २ २१	स्वर्णरमंतरिक्षाणि	८ २ ९	स्वस्तिमित्रावरुणा	४ ३ ७	स्वायुधः पवतेदेवः	७ ३ २२
स्वदस्वहृष्यासमिधो	३ ३ २७	स्वर्णवस्तोरुषसांमरो	५ २ १३	स्वस्तिरिद्रिप्रयथेह्रा	८ ५ ५	स्वायुधः सोतृभिः	७ ४ ९
स्वधामनुभ्रियनरः	६ १ ३७	स्वर्भानोरुषयदिद्रमायाः	४ २ १२	स्वःस्वायुधायसेकृणु	२ ५ ३३	स्वायुधासंद्रुमिणः सुनि	५ ४ २४
स्वध्वराकरतिजातबेदा	५ २ २३	स्वर्ध्वद्वेदिसुहर्षी	३ ५ १७	स्वादवः सोमाआयाहि	५ ७ २२	स्वाध्वदेवस्यासुतं	७ ६ ११
स्वध्वरासोमधुमंतोअम्र	३ ७ २१	स्वर्जहिस्वामहमिद्र	७ ८ १४	स्वादिद्रयामदिद्रया	६ ७ १६	स्वाहाकृतस्यतुपतं	६ ३ १७
स्वनानयस्यभामासः	७ ५ ३१	स्वभ्रायशसायातमर्वाह	५ ५ १६	स्वादुषंसदः पितरोवयो	५ १ २०	स्वाहाकृतान्यागधुप	२ २ ११
स्वनोनबोमवात्रेजयहृषी	४ ४ ३३	स्वभ्रासिधुः सुरया	८ ३ ७	स्वादुक्लिष्यमधुमाउता	७ ३०	स्वाहामयेवरुणाय	३ ८ २१
स्वमेनाभ्युप्यानुभुरि	२ ६ २६	स्वसास्वस्त्रेज्यायस्यै	२ १ ८	स्वादुष्टेअस्तुसंसुदे	६ १ २३	स्वाहायज्ञकृणोतन	१ १ २५

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
स्विध्मायद्रनधितिरपत्या	८ २५	हयेजायेमनसातिष्ठधोरे	८ ५ १	हृदयैधस्तपतिचर्षणीसहं	६ २ २	हस्तेवशक्तिमभिसंदीनः	८ ५
हंतावृत्रमिद्रः शशुवानः	५ ३ १	हयेदेवायुयमिदापय	२ ७ ११	हवपपामसुरोनक्षत्रां	८ ३ ५	हारिद्रवेवपतधोवनेदुप	६ ३ १५
हंतावृत्रदक्षिणेन	५ ७ २३	हयेनरोमरुतोमूकतानः	४ ३ २२	हवंतइद्रमहिमा	५ ३ १२	हितोनसस्तिरभि	७ २ २४
हंताहृथिवीमिमां	८ ६ २७	हयेनरोमरुतोमूकतानः	४ ३ २३	हवंतउत्वाहग्यविवाचि	५ ३ १४	हितोतानोअध्वरं	७ ७ २६
हंतोनुकिमांससे	६ ५ ३६	हयोनविद्रांअयुजिस्वयंधु	४ २ २८	हविर्हिब्रह्मोमहि	७ ३ ८	हिन्वंतिसुरमुजयः	७ २ १
हंसः शुचिषद्रसु	३ ७ १४	हरयोधुमकेतवः	६ ३ २९	हविर्जाजरोअपां	१ ३ ३३	हिन्वंतिसुरमुजयः पवमा	२ १४
हंसाह्वकृणुय	३ ३ २०	हरिश्चज्यरुषो	७ २ २७	हविष्कृणुध्वमागमव	६ ५ १४	हिन्वानासोरथाहव	६ ७ ३४
हंसाह्वश्रणिशो	३ १ ४	हरिहियोनिमभियेसुमस्व	८ ५ ५	हविष्पानमजरस्वविदे	८ ४ १०	हिन्वानोवाचमिष्यति	७ १ ३७
हंसाविवपतधोअध्वगा	६ ३ १५	हरिः सजानः पृथ्या	७ ४ ५	हर्वामभिहवतेयोहविभिः	२ ७ १६	हिन्वानोहेतृभिर्भुतः	७ १ २१
हंसातोयेवांमधु	३ ७ २१	हरिर्वतावर्चसासूर्यस्य	८ ६ १२	हर्वैत्वासुरदिते	६ १ ९	हिमेनाग्निघ्नंसंवारयेथां	८ ४९
हंसैरिवसखिभिर्वावद	८ २ १५	हरिश्मशारुहरिकेशआय	८ ५ ६	हव्यवाळमिरजरः	३ ८ १८	हिमेवपर्णामुपितावर्नानि	८ २ १८
हंतचशत्रुन्यतंतच	६ ३ १५	हरीनुकरधइद्रस्य	२ ६ २१	हस्काराद्रिधुतस्पर्धतो	१ २ १०	हिरण्यकर्णमणिप्रीव	२ १ ३
हंतवृत्रसुदानवः	१ २ ९	हरीनुतइद्रवाजयता	२ ६ ३	हस्तच्युतेभिराद्रिभिः	६ ७ ३६	हिरण्यकेशोरजसो	१ ५ २७
हतोवृत्राण्यायां	४ ८ २८	हरीन्वस्ययावने	७ ७ ९	हस्ताभ्यांशशाखाभ्यां	८ ७ २५	हिरण्यगर्भः समवर्तताम्रे	८ ७ ३
हत्वायदेवाअसुरान्यदाय	८ ८ १५	हरीयस्यसुयुजाधिप्रतावेः	८ ५ २६	हस्तेदधानोनृग्णा	१ ५ ११	हिरण्यस्ववृद्धमधुवर्णोघत	४ ४ १८
हनामैर्नाइतिवष्टायदम	२ ३ ४	हृषंसुपसमर्धयः	३ ३ ८	हस्तेनैवम्राह्यआधिरस्याः	८ ६ ७	हिरण्यदंतशुचिवर्ण	३ ८ १४

मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः	मंत्रः	अष्ट. अ. वर्गः
हिरण्यनिर्णिगयोअस्य	४ ३ ३१	हिरण्यरूपसहिरण्यसं	२ ७ २३	हृणीयमानोअपहि	३ ८ १५	होतारंवित्ररथं	७ ५ २९
हिरण्यपाणिमृतये	१ २ ४	हिरण्यशृंगोयोअस्यपादा	२ ३ १२	हृत्सुपीतासोयुध्यते	५ ७ १९	होतारंत्वावृणीमहे	४ १ १२
हिरण्यपाणिःसविता	१ ३ ७	हिरण्यस्तूपःसवितर्यथा	८ ८ ७	हृदातष्टेषुमनसोजवेषु	८ २ २८	होतारंविश्ववेदसं	१ ३ २९
हिरण्यपाणिःसविता	३ ३ २६	हिरण्यहस्तमभिनाराराणा	१ ८ १७	हृदिस्पृशस्तआसते	७ ७ २१	होतारंससजुहो३ यजिष्ठं	१ ४ २४
हिरण्ययीअरणीयं	८ ८ ४२	हिरण्यहस्तोअसुरः	१ ३ ७	हेतिःपक्षिणीनदभात्य	८ ८ २३	होत्रादहंवर्णविभ्यदाय	८ १ १०
हिरण्ययीवारभिः	५ ८ ६	हिरण्यकृष्णतीवसुपली	२ ३ १९	होताजनिष्टचेतनः	२ ५ २६	हृदनहृत्वाभ्युक्ष्युभयः	१ ४ १३
हिरण्ययेनपुरुभू	३ ७ २०	हृवेवःसुद्योत्मानं	२ ५ २४	होतादिवोअमर्त्यः	३ १ २९	हृदाहंवकुक्षयःसोमधाना	३ २ २०
हिरण्ययेनरथेन	५ ८ ७	हृवेवःसुनुसहसो	४ ५ ७	होताध्वयुरावयाअभिभि	२ ३ ७	हृयामसित्वेद्रया	४ ७ १३
हिरण्ययेभिःपुविभिः	१ ५ ८	हृवेवातस्वनकुविं	६ ७ ९	होतानिचत्तोमनो	१ ५ १२	हृयामिदेवोअयातुः	५ ३ २५
हिरण्यरूपमुचसोन्युष्टौ	४ ३ ३१	हृवेवोदेवीमदिति	४ ८ ८	होतायक्षत्रिनी	२ २ ४	हृयाम्यग्निमथमंस्त्वयं	१ ३ ६

इतिशाकलसंहितामंत्रकोशःसंपूर्णः ।

॥ प्रशस्तिः ॥

जंबवंतर्गतदक्षिणापथगतगोदावरीदक्षिणेश्वाश्विधतटांतरालविलसत्क्षेत्रेपुनर्भागवे । यापूस्तत्रफिरंगभूपकलितागोमांतकाख्यापुरां
स्रष्टुःसर्जनचातुरीप्रथयतीवर्वर्तिसर्वोपरि ॥ १ ॥ ग्रामोस्तितत्रसुमहान्कमलानिवासोयंपेडणेइतिजनाःसमुदाहरंति । योभक्तहेतुपरिपूरक
देवसंघैःश्रीमद्विरार्थिजनहृच्छयदैश्चजुष्टः ॥ २ ॥ यस्यांतरेभगवतीप्रमुखाहिदेव्यःसूर्जस्वलारवळनाथमुखाश्चदेवाः । छायाश्रिताखिल
मनोरथपूरणेनकल्पद्रुमाइवलसंत्यनिशंप्रसन्नाः ॥ ३ ॥ तत्पश्चिमेपरिसरेपणशीतिवाद्यांजातायदेकनिलयाःपणशीकराख्याः । आसंश्चिराद्
रवळनाथपदारविदसेवैकतानमनसोऽमलकीर्तिभाजः ॥ ४ ॥ तेष्वन्वयेष्टकरणेनसुशीलविद्यासंपद्दरेणविमलाचरणेनशश्वत् । श्रीशप्रसाद
समवास्तपःश्रुताब्धिगुर्वादरेणतिलकोऽजनिलक्ष्मणार्थः ॥ ५ ॥ मार्यापितंनिजमनोनुगुणैवसाध्वीभामेवकृष्णमवृणोदथसत्यभामा ।
दांपत्यंकजुजुषतुःसुतपुत्रिपौत्रैर्धर्मेणतौचिरमदभ्रसुखौप्रपंचे ॥ ६ ॥ तद्भर्मजेषुपणशीकरवासुदेवशर्माजनिष्टचरमःसुरविप्रभक्तः । ग्रंथंसम
स्कृषतशाकलसंहिताख्यंपारायणाध्ययनहोमविधानपूर्णं ॥ ७ ॥ तमांचकन्निर्णयसागरेशःश्रेष्ठीतुकारामचतुर्धराख्यः (चौधरीत्युपनाम) ।
शकेदृगग्र्यष्टमुधांशु १८३२ केऽव्देसाधारणेबाहुलमासिपूर्णः ॥ ८ ॥ वर्णक्षोदकलाकलापकलनाच्छ्रीमानभूजावजीक्षोणीमंडलवर्ति

मुद्रणकलाजीवातुरासीच्छनैः । धैर्योदार्यगुणैरुदारयशसागांभीर्यतःसागरोयजोनिर्गयसागरोविसृमरोर्बवर्तिलोकोत्तरः ॥ ९ ॥ आस्तांतत्तनुजा
बुदारयशसौदीपात्प्रदीपाविव्येष्टःपैतृकसद्गुणैःकिलतुकारामोभवन्मंडितः । ईड्यस्तत्सदृशोऽनुजोपिसमशीलःपांडुरंगाभिधःसौभ्रात्रेणविलो
भकौजनमनःस्तोमोहमय्यापुरि ॥ १० ॥ पितुरनंतरमात्मगुणैर्जनं प्रकुरुतामधिकं वशवर्तिनम् । विनयतो नयतो नयतोऽधिकोऽन्यइति
सागरजाप्यवृणोच्चता ॥ ११ ॥ संस्त्रैरिणीवचपलाकमलेतिलोकवादंप्रमार्ष्टुमेवयावचलासतीसा । कृत्वामुदाचिरमरीरमदुत्सवेनलुब्धा
प्रलोभकतदीयगुणैर्गुणज्ञा ॥ १२ ॥

॥ इतिशुभम् ॥

प्रामादिकान्प्रथमसंस्करणावशिष्टान्दोषान्प्रमार्ज्यबहुलेनपरिश्रमेण ।
ऋक्संग्रहोऽयमधुनापुनरंकितोभूत्प्रीतोस्त्वनेनभगवान्छ्रुतिशास्त्रविच्च ॥ १ ॥

॥ ऋक्संहितासमाप्ता ॥

॥ अथ शिक्षादिवेदपटङ्गप्रारंभः ॥

अथशिक्षा-पाणिनीया ।

श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ हरिः ॐ ॥ अथशिक्षांप्रवक्ष्यामिपाणिनीयंमतंयथा ॥ शास्त्रानुपूर्वतद्विद्याद्यथोक्तलोक-
वेदयोः ॥ प्रसिद्धमपिशब्दार्थमविज्ञातमबुद्धिभिः ॥ पुनर्व्यक्तीकरिष्यामिवाचउच्चारणेविधिं ॥ त्रिषष्टिश्चतुःषष्टि-
र्वावर्णाःशंभुमतेमताः ॥ प्राकृतेसंस्कृतेचापिस्वयंप्रोक्ताःस्वयंभुवा ॥ स्वराविंशतिरेकश्चस्पर्शानांपंचविंशतिः ॥
यादयश्चस्मृताह्यष्टौचत्वारश्चयमाःस्मृताः ॥ अनुस्वारोविसर्गश्चःकःपौचापिपराश्रितौ ॥ दुःस्पृष्टश्चेतिविज्ञेयोलु-
कारःप्लुतएवच ॥ १ ॥ आत्माबुद्ध्यासमेत्यार्थान्मनोयुक्तेविवक्षया ॥ मनःकायाग्निमाहंतिसप्रेरयतिमारुतम् ॥
मारुतस्तूरसिचरन्मंद्रंजनयतिस्वरम् ॥ प्रातःसवनयोगंतच्छंदोगायत्रमाश्रितम् ॥ कंठेमाध्यंदिनयुगंमध्यमंत्रैष्टुभा-
नुगम् ॥ तारंतातीयसवनंशीर्षण्यंजागतानुगम् ॥ सोदीर्णोमूर्ध्यभिहतोवक्रमापद्यमारुतः ॥ वर्णान्जनयतेतेषांवि-
भागःपंचधास्मृतः ॥ स्वरतःकालतःस्थानात्प्रयत्नानुप्रदानतः ॥ इतिवर्णविदःप्राहुर्निपुणंतन्निबोधत ॥ २ ॥
उदात्तश्चानुदात्तश्चस्वरितश्चस्वरास्त्रयः ॥ ह्रस्वोदीर्घःप्लुतइतिकालतोऽनियमाअचि ॥ उदात्तेनिषादगांधारावनुदा-
त्तःपञ्चमधैवतौ ॥ स्वरितप्रभवाह्येतेषड्जमध्यमपंचमाः ॥ अष्टौस्थानानिवर्णानामुरःकंठःशिरस्तथा ॥ जिह्वामूलं

चदंताक्षनासिकोष्ठौ चतालुच ॥ ओभावश्चविवृत्तिश्चशपसारेफएवच ॥ जिह्वासूलमुपध्माचगतिरष्टविधोष्मणः ॥
यद्योभावप्रसंधानमुकारादिपरंपदं ॥ स्वरांतंतादृशंविद्याद्यदन्यद्व्यकमूष्मणः ॥ ३ ॥ इकारंपंचमैर्युक्तमंतःस्थाभि-
श्चसंयुतं ॥ औरस्यंतंविजानीयात्कंठ्यमाहुरसंयुतं ॥ कंठ्यावहाविचुयशास्तालव्याओष्ठजाबुपू ॥ स्युर्मूर्धन्याऋदु-
रपादंत्यालुलसाःस्मृताः ॥ जिह्मामूलेतुकुःप्रोक्तोदंत्योष्ठ्योवःस्मृतोबुधैः ॥ एपेतुकंठतालव्याओऔकंठोष्ठजौ
स्मृतौ ॥ अर्धमात्रातुकंठ्यास्यादेकारैकारयोर्भवेत् ॥ ओकारौकारयोर्मात्रातयोर्विवृतसंवृतं ॥ संवृतंमात्रिकंज्ञेयं
विवृतंतुद्विमात्रिकं ॥ घोषावासंवृताःसर्वेअघोषाविवृताःस्मृताः ॥ ४ ॥ स्वराणामूष्मणांचैवविवृतंकरणंस्मृतं ॥
तेभ्योपिविवृतावेडौताभ्यामैचौतथैवच ॥ अनुस्वारयमानांचनासिकास्थानमुच्यते ॥ अयोगवाहाविक्षेप्याआश्रय-
स्थानभागिनः ॥ अलाबुवीणानिर्घोषोदंत्यमूल्यस्वराननु ॥ अनुस्वारस्तुकर्तव्योऽनित्यंहोःशपसेषुच ॥ अनुस्वारे
विवृत्यांतुविरामेचाक्षरद्वये ॥ द्विरोष्ठ्यौतुविगृहीयाद्यत्रौकारवकारयोः ॥ व्याघ्रीयथाहरेत्पुत्रान्दंष्ट्राभ्यांनचपी-
डयेत् ॥ भीतापतनभेदाभ्यांतद्वद्वर्णान्प्रयोजयेत् ॥ ५ ॥ यथासौराष्ट्रिकानारीतक्रैत्यभिभाषते ॥ एवरंगाःप्रयो-
क्तव्याःस्वेअरांश्चस्वेदया ॥ रंगवर्णप्रयुंजीरन्नोप्रसेत्पूर्वमक्षरं ॥ दीर्घस्वरंप्रयुंजीयात्पश्चात्तासिक्यमाचरेत् ॥ हृदये-
चैकमात्रस्त्वर्धमात्रस्तुमूर्धनि ॥ नासिकायांतथार्धचरंगस्यैवंद्विमात्रता ॥ हृदयादुत्करेतिष्ठन्कांस्थेनसमनुस्वरन् ॥

मार्दवंचद्विमात्रंचजघन्वाँइतिनिदर्शनं ॥ मध्येतुकंपयेत्कंपमुभौपाश्चौसमौभवेत् ॥ सरंगंकंपयेत्कंपरथीवेतिनिद-
र्शनं ॥ एवंवर्णाःप्रयोक्तव्यानाव्यक्तानचपीडिताः ॥ सम्यग्वर्णप्रयोगेणब्रह्मलोकेमहीयते ॥ ६ ॥ गीतीशीघ्री
शिरःकंपीतथालिखितपाठकः ॥ अनर्थज्ञोल्पकंठश्चषडेतेपाठकाधमाः ॥ माधुर्यमक्षरव्यक्तिःपदच्छेदस्तुसुस्वरः ॥
धैर्यलयसमर्थचषडेतेपाठकागुणाः ॥ शंकितंभीतमुद्धृतमव्यक्तमनुनासिकं ॥ काकस्वरंशिरसिगतंतथास्थानविव-
र्जितं ॥ उपांशुदष्टंत्वरितंनिरस्तंविलंबितंगद्वदितंप्रगीतं ॥ निष्पीडितंग्रस्तपदाक्षरंचवदेन्नदीनंतुसानुनास्यं ॥
प्रातःपठेन्नित्यमुरःस्थितेनस्वरेणशार्दूलरुतोपमेन ॥ मध्यंदिनेकंठगतेनचैवचक्राहसंकूजितसंनिभेन ॥ तारंतुविद्या-
त्सवनंतृतीयंशिरोगतंतच्चसदाप्रयोज्यं ॥ मयूरहंसान्यभृतस्वराणांतुल्येननादेनशिरःस्थितेन ॥ ७ ॥ अचोस्पृष्टाय-
णस्त्वीषन्नेमस्पृष्टाःशलःस्मृताः ॥ शेषाःस्पृष्टाहलःप्रोक्तानिबोधानुप्रदानतः ॥ अमोनुनासिकानहोनादिनोहृषः
स्मृताः ॥ ईषन्नादायणंजश्चश्वासिनस्तुखपादयः ॥ ईषच्छासांश्चरोविद्याद्गोर्धामैतत्प्रचक्षते ॥ दाक्षीपुत्रःपाणिनि-
नायेनेदंव्यापितंभुवि ॥ छंदःपादौतुवेदस्यहस्तौकल्पोथपठ्यते ॥ ज्योतिषामयनंचधुर्निरुक्तंश्रोत्रमुच्यते ॥ शिक्षा-
प्राणंतुवेदस्यमुखंन्याकरणंस्मृतं ॥ तस्मात्सांगमधीत्येवब्रह्मलोकेमहीयते ॥ ८ ॥ उदात्तमाख्यातिवृषोंगुलीनांप्रदे-
क्षिनीमूलनिविष्टमूर्धा ॥ उपांतमध्येस्वरितंप्रवृत्तंचकविष्ठिकायामनुदात्तमेव ॥ उदात्तंप्रदेशिनींविद्यात्प्रचयंमध्यतो-

शिक्षा.

॥ २ ॥

गुलिं ॥ निहतंतुकनिष्ठिव्यांस्वरितोपकनिष्ठिकां ॥ अंतोदात्तमाद्युदात्तमुदात्तमनुदात्तं नीचस्वरितं ॥ मध्योदात्तं-
स्वरितं द्युदात्तं त्र्युदात्तमिति नवपदशय्या ॥ अग्निः सोमः प्रवो वीर्यं हविषां स्वर्बृहस्पतिरिंद्रा बृहस्पती ॥ अग्निरित्यंतो-
दात्तं सोम इत्याद्युदात्तं त्र्युदात्तं व इत्यनुदात्तं वीर्यं नीचस्वरितं ॥ हविषां मध्योदात्तं स्वरिति स्वरितं ॥ बृहस्प-
तिरिति द्युदात्तमिंद्रा बृहस्पती इति त्र्युदात्तं ॥ अनुदात्तो हृदि ज्ञेयो मूर्ध्नुदात्त उदाहृतः ॥ स्वरितः कर्णमूलीयः स-
र्वास्ये प्रचयः स्मृतः ॥ ९ ॥ चाषस्तु वदते मात्रां द्विमात्रं त्वेव वायसः ॥ शिखीरौ त्रिमात्रं तु न कुलस्त्वर्धमात्रकं ॥
कुतीर्थादागतं दग्धमपवर्णं च भक्षितं ॥ न तस्य पाठे मोक्षोस्ति पापाहेरिव किल्बिषात् ॥ सुतीर्थादागतं व्यक्तं स्वान्नायं-
सुव्यवस्थितं ॥ सुस्वरेण सुवक्त्रेण प्रयुक्तं ब्रह्मराजते ॥ मंत्रोहीनः स्वरतो वर्णतो वा मिथ्या प्रयुक्तो न तमर्थमाह ॥ सवाग्व-
ज्जोयजमानं हिनस्ति यथेन्द्रशत्रुः स्वरतो पराधात् ॥ अवक्षरं हनायुष्यं विस्वरं व्याधिपीडितं ॥ अक्षताश्च स्वरूपेण वज्रं प-
तति मस्तके ॥ हस्तहीनं तु यो धीते स्वरवर्णविवर्जितं ॥ ऋग्यजुः सामभिर्दग्धो वियोनिमधिगच्छति ॥ हस्तेन वेदं यो धीते-
स्वरवर्णार्थसंयुतं ॥ ऋग्यजुः सामभिः पूतो ब्रह्मलोके महीयते ॥ १० ॥ शंकरः शांकरि प्रादाद्वाक्षी पुत्राय धीमते ॥
वाङ्मयेभ्यः समाहृत्य देवीं वाचमिति स्थितिः ॥ येनाक्षरसमाम्नायमधिगम्य महेश्वरात् ॥ कृत्स्नं व्याकरणं प्रोक्तं तस्मै-
पाणिनेयेनमः ॥ येन धौतागिरः पुंसां विमलैः शब्दवारिभिः ॥ तमश्चाज्ञानजं भिन्नं तस्मै पाणिनेयेनमः ॥ अज्ञानांधस्य

पाणि.

॥ २ ॥

लोकस्य ज्ञानां जनशलाकया ॥ चक्षुरुन्मीलितं येन तस्मै पाणिनेयेनमः ॥ त्रिनयनमभिमुखनिःसृतामिमां य इह पठेत् प्र-
यतश्च सदा द्विजः ॥ स भवति धनधान्यपशुपुत्रकीर्तिमान् तुलं च सुखं समश्नुते दिवीति दिवीति ॥ ११ ॥ अथ शिक्षामा-
त्मोदात्तश्च हकारं स्वराणां यथा गीत्योऽस्पृष्टोदात्तं चाषस्तु शंकर एकादश ॥ ॥ इति पाणिनीयशिक्षा समाप्ता ॥ ॥

॥ इतिपाणिनीयशिक्षासंपूर्णा ॥

अथज्योतिषं—लगधः ।

श्रीगणेशायनमः ॥ हरिः ॐ ॥ पंचसंवत्सरमयंयुगाध्यक्षं प्रजापतिं ॥ दिनत्वयनमासांगं प्रणम्य शिरसाशुचिः ॥
प्रणम्य शिरसाकालमभिवाद्य सरस्वतीं ॥ कालज्ञानं प्रवक्ष्यामि लगधस्य महात्मनः ॥ ज्योतिषामयनं कृत्स्नं प्रवक्ष्याम्य-
नुपूर्वशः ॥ विप्राणां समतलोके यज्ञकालार्थसिद्धये ॥ निरेकं द्वादशार्धाब्दं द्विगुणं गतसंज्ञिकं ॥ षष्ठ्या षष्ठीयुतं द्वाभ्यां-
पर्वणाराशिरुच्यते ॥ स्वर्गार्कमेके सोमाकौ यदा साकं सवासवौ ॥ स्यात्तदादियुगं माघस्तपः शुक्लो दिनं त्यजः ॥ १ ॥
प्रपद्ये ते श्रविष्ठादौ सूर्याचांद्रमसाबुदक् ॥ सार्पार्धे दक्षिणार्कस्तु माघश्रावणयोः सदा ॥ धर्मवृद्धिरपां प्रस्थः क्षपाहास उ-
दग्गतौ ॥ दक्षिणे तौ विपर्यस्तौ षण्मुहूर्त्यनेन तु ॥ द्विगुणं सप्तमं चाहुरयनाद्यं त्रयोदश ॥ चतुर्थदशमं चैव द्विर्युगमाद्यं-
बहुलेप्यृतौ ॥ वसुस्त्वष्टाभगोजश्वमित्रः सर्पाश्विनौ जलं ॥ धाताकश्चायनाद्याश्चार्धपंचनभस्त्वृतुः ॥ भांशाः स्युरष्ट-
काः कार्याः पक्षा द्वादश चोद्गताः ॥ एकादशगुणः स्योनः शुक्ले धर्धं चैव वायदि ॥ २ ॥ कार्या भांशाष्टकास्थाने कला एका-
त्रविंशतिः ॥ ऊनस्थाने द्विसप्ततीरुद्वेपे दूनसंमिताः ॥ त्र्यहंशी भशेषोदिवसांशभागश्चतुर्दशस्याप्युपनीतभिन्नं ॥
भार्धेधिके चाधिगते परेशे द्वाबुत्तमैकं नवकैरवेद्यं ॥ पक्षात्पंचदशाच्चोर्ध्वतद्भुक्तमिति निर्दिशेत् ॥ नवभिस्तूद्गतोऽंशः

ज्योति.

॥ ४ ॥

स्यादूनांशव्यधिकेनतु ॥ जौद्राघःखेभ्वेहीरोषाचिन्मूषण्यःसोमाधानः ॥ रेमृध्राश्वाओजस्तृप्वोहयैश्चइत्यृक्षालिगैः ॥
जाबाद्यंशैःसमंविद्यात्पूर्वार्धेपार्वसूत्रे ॥ भादानांशाश्चतुर्दशीकाष्ठानांदेविनाकलाः ॥ ३ ॥ कलादशचविंशस्या-
द्विमुहूर्तस्तुनाडिके ॥ द्वित्रिंशस्तत्कलानांतुषट्शतीत्र्यधिकंभवेत् ॥ नाडिकेद्वेमुहूर्तस्तुपंचाशत्पलमाषकं ॥ माष-
कात्कुंभकोद्रोणःकुटपैर्वर्धतेत्रिभिः ॥ सप्तकुंभयुक्स्थोनःसूर्याद्योर्नित्रयोदश ॥ नवमानिचपंचाहःकाष्ठाःपंचाक्षराः
स्मृताः ॥ श्रविष्ठाभ्यांगुणाभ्यस्तान्प्राग्विलग्नान्विनिर्दिशेत् ॥ सूर्यान्मासान्पलभ्यस्तान्विद्यार्द्धमाद्रमसानृतून ॥
अतीतपर्वभागेषुशोधयेद्विगुणांतिथिं ॥ तेषुमंडलभागेषुतिथिनिष्ठांगतोरविः ॥ ४ ॥ याःपर्वभादानकलास्तासुस-
प्तगुणांतिथिं ॥ प्रक्षिपेत्कलासमूहस्तुविद्यादादानकीःकलाः ॥ यदुत्तरस्यायनतोयनंस्याच्छेषंतुयदक्षिणतोयनस्य ॥
तदेवषष्ठाद्विगुणंद्विभक्तंसद्वादशंस्याद्विवसप्रमाणं ॥ तदर्धदिनभागानांसदापर्वणिपर्वणि ॥ ऋतुशेषंतुतद्विद्यात्सं-
ख्यायसहपर्वणां ॥ इत्युपायसमुद्देशोभूयोप्येनंप्रकल्पयेत् ॥ ज्ञेयराशिंगताभ्यस्तान्विभजेज्ज्ञानराशिषु ॥ अग्निः
प्रजापतिःसोमोऋद्रोदितिर्बृहस्पतिः ॥ सर्पाश्चपितरश्चैवभगश्चैवार्थमापिच ॥ ५ ॥ सवितात्वष्टाथवायुश्चैवद्राघ्नीमि-
त्रएवच ॥ इंद्रोनिर्ऋतिरापोवैविश्वेदेवास्तथैवच ॥ विष्णुर्वसवोरुणोजएकपात्तथैवच ॥ अहिर्बुध्न्यस्तथापूषाश्वि-
नौयमएवच ॥ नक्षत्रदेवताएताएताभिर्यज्ञकर्मणि ॥ यजमानस्यशास्त्रैर्नामनक्षत्रजंस्मृतं ॥ इत्येतन्मासवर्षाणां-

वेदांगं

ॐ

॥ ४ ॥

मुहूर्तोंदयपर्वणां ॥ दिनत्वयनमासांगंव्याख्यातंलगधोब्रवीत् ॥ सोमसूर्यस्त्रिचरितोलोकाँल्लोकेचसंमितं ॥ सोम-
सूर्यस्त्रिचरितोविद्वान्वेदविदश्रुते ॥ ६ ॥ विषुवंतद्गुणंद्वाभ्यांरूपहीनंतुषड्गुणं ॥ यल्लब्धंतानिपर्वाणितथोर्ध्वसातिथि-
र्भवेत् ॥ माघशुक्लप्रवृत्तस्तुपौषकृष्णसमापिनः ॥ युगस्यपंचवर्षाणिकालज्ञानंप्रचक्षते ॥ तृतीयांनवमींचैवपौर्णमा-
सींत्रयोदर्शी ॥ षष्ठींचविषुवांप्रोक्तोद्वादश्यांचसमंभवेत् ॥ चतुर्दशीमुपवसथस्तथाभवेद्यथोदितोदिनमुपैतिचंद्र-
माः ॥ माशुक्लाहिकोयुंक्तेश्रविष्ठायांचवार्षिकीं ॥ यथाशिखामयूराणांनागानांमणयोयथा ॥ तद्वद्वेदांगशास्त्रा-
णांज्योतिषंमूर्धनिस्थितं ॥ वेदाहियज्ञार्थमभिप्रवृत्ताःकालानुपूर्वाविहिताश्चयज्ञाः ॥ तस्मादिदंकालविधानशास्त्रं-
योज्योतिषंवेदसवेदयज्ञान्योज्योतिषंवेदसवेदयज्ञानिति ॥ ७ ॥ ॥ पंचसंवत्सरंप्रपद्येतेकार्याःकलादशचयाःपर्व-
सविताविषुवंसप्त ॥ ॥ इतिवेदांगज्योतिषंसमाप्तम् ॥ ॥ ॥ ॥

॥ इतिवेदांगज्योतिषसंपूर्णं ॥

अथछन्दः—पिंगलनागः ।

श्रीगणेशायनमः ॥ हरिःॐम् ॥ मयरसतजभनलगसमितंभ्रमतिवाङ्मयंजगतियस्य ॥ सजयतिपिंगलनागःशि-
वप्रसादाद्विशुद्धमतिः ॥ त्रिगुरुंविद्धिमकारंलघ्वादिसमन्वितंयकाराख्यं ॥ लघुमध्यमंतुरेफंसकारमंतेगुरुनिबद्धं ॥
लघ्वंत्यंहितकारंजकारमुभयोर्लघुंविजानीयात् ॥ आदिगुरुंचभकारंनकारमिहपैंगलेत्रिलघुं ॥ दीर्घसंयोगपरंतथा-
स्वरव्यंजनांतमूष्मांतं ॥ सानुस्वारंचगुरुंकचिदवसानेपिलघ्वंत्यं ॥ आदिमध्यावसानेषुयस्तायांतिलाघवं ॥ भज-
सागौरवंयांतिमनौतुगुरुलाघवं ॥ त्रिविरामंदशवर्णषण्मात्रमुवाचपिंगलःसूत्रं ॥ छंदोवर्गपदार्थप्रत्ययहेतोश्चशा-
स्त्रादौ ॥ १ ॥ धीश्रीस्त्रीम् । वरासाय् । कागुहार् । वसुधास् । सातेकत् । कदासज् । किंवदभ् । नहसन् ।
गृल् । गंते । ध्रादिपरः । हे । लौसः । ग्लौ । अष्टौवसवइति ॥ २ ॥ छंदः । गायत्री । दैव्येकं । आसुरीपंच-
दश । प्राजापत्याष्टौ । यजुषांषट् । साम्नांद्विः । ऋचांत्रिः । द्वौद्वौसाम्नांवर्धेत । त्रींस्त्रीनृचां । चतुरश्रतुरःप्रा-
जापत्यायाः । एकैकंशेषे । जह्यादासुरी । तान्युष्णिगनुष्टुब्हतीपंक्तित्रिष्टुब्जगत्यः । तिस्रस्तिस्त्रःसनाम्यएकैका-
ब्राह्म्यः । प्राग्यजुषामार्ष्यइति ॥ ३ ॥ पादः । इयादिपूरणः । गायत्र्यावसवः । जगत्याआदित्याः । विराजो-

दिशः । त्रिष्टुभोरुद्राः । एकद्वित्रिचतुष्पादुक्तपादं । आद्यंचतुष्पादतुभिः । कचित्रिपादषिभिः । सापादनिचृत् । पङ्कसप्तकयोर्मध्येष्टावतिपादनिचृत् । द्वीनवकौषट्कश्चनागी । विपरीतावाराही । षट्सप्तकाष्टकैर्वर्धमाना । विपरीताप्रतिष्ठा । तृतीयंद्विपाज्जागतगायत्राभ्यां । त्रिपात्रैष्टुभैः । उष्णिग्गायत्रौजागतश्च । ककुम्मध्येचेदंत्यः । पुरउष्णिक्पुरः ॥ ४ ॥ परोष्णिक्परः । चतुष्पादषिभिः । अनुष्टुप्गायत्रैः । त्रिपात्कचिज्जागताभ्यांच । मध्येंतेच । बृहती जागतस्त्रयश्चगायत्राः । पथ्यापूर्वश्चेतृतीयः । न्यंकुसारिणीद्वितीयः । स्कंधोग्रीवीकौष्टुकेः । उरोबृहतीयास्कस्य । उपरिष्टादृहृत्यंते । पुरस्ताद्बृहतीपुरः । कचिन्नवकाश्चत्वारः । वैराजौगायत्रौच । त्रिभिर्जागतैर्महाबृहती । सतोबृहतीतांडिनः । पंक्तिर्जागतौगायत्रौच । पूर्वौचेदयुजौसतःपंक्तिः । विपरीतौच ॥ ५ ॥ आस्तारपंक्तिःपरतः । प्रस्तारपंक्तिःपुरतः । विष्टारपंक्तिरंतः । संस्तारपंक्तिर्वहिः । अक्षरपंक्तिःपंचकाश्चत्वारः । द्वावप्यल्पशः । पदपंक्तिःपंच । चतुष्कषट्कौत्रयश्च । पथ्यापंचभिर्गायत्रैः । जगतीषड्भिः । एकेनत्रिष्टुब्ज्योतिष्मती । तथाजगती । पुरस्ताज्ज्योतिःप्रथमेन । मध्येज्योतिर्मध्यमेन । उपरिष्टाज्ज्योतिरंत्येन । एकस्मिन्पंचकेछंदःशंकुमती । षट्केकुड्मती । त्रिपादनिष्ठमध्यापिपीलिकमध्या । विपरीतायवमध्या । ऊनाधिकेनैकेननिचृद्भुरिजौ । द्वाभ्यांविराट्स्वराजौ । आदितःसंदिग्धे ॥ ६ ॥ देवतादितश्च । अग्निःसवितासोमोबृहस्पतिर्मित्रावरुणाविंद्रोविश्वेदेवादेवताः । स्वराःषड्जक्रषभगांधारमध्यमपंचम-

धैवतनिषादाः । सितसारंगपिशंगकृष्णनीललोहितगौरावर्णाः । आग्निवेश्यकाश्यपगौतमांगिरसभार्गवकौशिकवासिष्ठानिगोत्राणि । श्यामान्यतिच्छंदांसि । रोचनाभाःकृतयः । अनुक्तानांकामतोवर्णाइति ॥ ७ ॥ चतुःशतमुत्कृतिः । चतुरश्चतुरस्त्यजेदुत्कृतेः । तान्यभिसंव्याप्रेभ्यःकृतिः । प्रकृत्याचोपसर्गवर्जितः । धृत्यष्टिशक्नीजगत्यः । पृथक्पृथक्पूर्वतएतान्येवैषां । द्वितीयंद्वितीयमतितः । अथलौकिकं । आत्रैष्टुभाच्चयदार्षि । पादश्चतुर्भांगः । यथावृत्तसमासिर्वा । लःसमुद्रागणः । गौगंतमध्यादिर्नलश्च । स्वराअर्धचार्यार्ध । अत्रायुङ्गनज् । षष्ठोज् । न्लौवा । न्लौचेत्पदंद्वितीयादि । सप्तमःप्रथमादि । अंत्येपंचमः ॥ ८ ॥ षष्ठश्चल् । त्रिपुगणेपुपादःपथ्याद्यचे । विपुलान्या । चपलाद्वितीयचतुर्थौगमध्येजौ । पूर्वमुखपूर्वा । जघनपूर्वेतरत्र । उभयोर्महाचपला । आद्यधेसमागीतिः । अंत्येनोपगीतिः । उत्क्रमेणोद्गीतिः । अर्धेवसुगणआर्यागीतिः । वैतालीयंद्विःस्वराअयुक्पादेयुग्वमवोनेल्गोः । गौपच्छंदसिकं । आपातलिकाभगौग । शेषेपरेणयुङ्गनसाकं । षट्चामिश्रायुजि । पंचमेनपूर्वःमाकंप्राच्यवृत्तिः । अयुक्तृतीयेनोदीच्यवृत्तिः । आभ्यांयुगपत्प्रवृत्तकं । आयुक्चारुहासिनी ॥ ९ ॥ युगपरांतिका । गंताद्विर्वसवोमात्रासमकल्नवमः । द्वादशश्चवानवासिका । विश्लोकःपंचमाष्टमौ । चित्रानवमश्च । परयुक्तेनोपचित्रा । एभिः पादाकुलकं । गीत्यार्यालः । शिखाविपर्यस्तार्धा । लःपूर्वश्चेज्योतिः । गश्चेत्सौम्या । चूलिकैकान्नत्रिंशदेकत्रिंशदं-

॥ ७ ॥

वेदाङ्गं

11 9 19

रिणीजौगौ । मत्ताम्भौसौ । उपस्थितात्जौगौ । एकरूपसौजौगौ । इन्द्रवज्रातौजौगौ । उपेन्द्रवज्राज्जौगौ ।
वाद्यंतावुपजातयः । दोधकम्भौभौगौ । शालिनीमृतौगौसमुद्रऋषयः ॥ १४ ॥ वातोर्मिम्भौलगौच । भ्रमरवि-
लसितम्भौनलौगौ । रथोद्धतानौलौगौ । स्वागतानौभौगौ । वृत्तानौस्त्रौगौ । द्येनीजौलौगौ । जगती । वंशस्थाज्जौ-
जौ । इन्द्रवंशातौजौ । द्रुतविलंबितम्भौभ्रौ । तोटकंसः । पुटोनौम्यौवसुसमुद्राः । जलोद्धतगतिज्जौज्जौसरसर्वः ।
भुजंगप्रयातयः । स्रग्विणीरः । प्रमिताक्षराज्जौसौ । वैश्वदेवीमौयाविन्द्रियऋषयः । नवमालिनीजौभ्याविति
॥ १५ ॥ प्रहर्षिणीभ्रौभ्रौगौत्रिकदशकौ । रुचिराज्भौस्त्रौगौसमुद्रनवकौ । मत्तमयूरास्तौयसौगौ । असंवाधाम्तौ-
न्सौगाविन्द्रियनवकौ । अपराजितानौसौलौगौस्वरऋषयः । प्रहरणकलितानौभ्रौलगौच । वसंततिलकाभ्रौजौगौ ।
सिंहोन्नताकाश्यपस्य । उद्धर्षिणीसैतवस्य । चंद्रावर्तानौनौस् । मालर्तुनवकौचेत् । मणिगुणनिकरोवस्वृषयः ।
मालिनीनौभ्यौयूच । ऋषभगजविलसितम्भ्रौनौनौगौस्वरनवकौ । हरिणीन्सौभ्रौस्त्रौग्रससमुद्रऋषयः । पृथ्वीज्जौ-
ज्जौय्लौगवसुनवकौ । वंशपत्रपतितम्भ्रौन्भौनलौगिदृगृषयः । मंदाक्रांताम्भौन्तौद्वौगौसमुद्रर्तुस्वराः । शिखरिणीयमौ-
न्सौभ्रौगृतुरुद्राः । कुसुमितलतावेलितामृतौन्यौयाविन्द्रियर्तुस्वराः ॥ १६ ॥ शार्दूलविक्रीडितम्भ्रौज्जौतौगादित्य-
ऋषयः । सुवदनाभ्रौभ्रौभ्यौलगौस्वरऋषिरसाः । ग्लितिवृत्तं । स्रग्धराभ्रौभ्रौयौयूत्रिःसप्तकाः । मद्रकम्भ्रौभ्रौभ्रौनौ-

छंदाः

॥ ८ ॥

दिगादित्याः । अश्वललितंजौभजौभलौमुद्रादित्याः । मत्ताक्रीडामौलौनौनलौग्वसुपंचदशंकौ । तन्वीभतौन्सौ-
भौन्यौद्विरादित्याः । कौचपदाभमौस्भौनौनौगभूतेंद्रियवस्वृषयः । भुजंगविजृभितंमौलौनौसौलौगवसुरुद्रकषयः ।
अपवाहकोन्नौनौनौन्सौगौनवकर्तुरसेंद्रियाणि । दंडकोनौरः । प्रथमश्चंडवृष्टिप्रपातः । अन्यत्ररातमांडव्याभ्यां ।
शेषःप्रचितइति ॥ १७ ॥ अत्रानुक्तंगाथा । द्विकौलौ । मिश्रौच । पृथग्लामिश्राः । वसवस्त्रिकाः । लघे ।
सैकेग । प्रतिलोमगुणंद्विर्लाघं । ततो ग्येकंजह्यात् । द्विरधे । रूपेशून्यं । द्विःशून्ये । तावदधेतद्गुणितं । द्विर्धनं ।
तदंतानां । एकोनेद्धा । परेपूर्णपरेपूर्णमिति ॥ १८ ॥ मयद्वादशधीःपंचदशछंदःषोडशपादःपरोष्णिक्प्रस्तारपंचि-
विंशतिविंशतिरेकविंशतिदेवतादितोष्टौचतुःशतंषष्ठोविंशतिविंशतिर्युगपरांतिकात्रयोदशवृत्तंगावादाविंशतिविंशति-
र्यवमतीव्रीणियतिविंशतिर्वातोर्मीमष्टादशप्रहर्षिणीविंशतिःशार्दूलविक्रीडितंपञ्चदशात्रानुक्तंसप्तदशाष्टादश ॥ १९ ॥
इतिछंदःसमाप्तः ॥

वेदांग

॥ ८ ॥

॥ इतिवेदांगछंदःसमाप्तः ॥

अथ निघंटुः यास्कः ।

श्रीगणेशायनमः ॥ हरिःॐम् ॥ गौः । ग्मा । ज्मा । क्ष्मा । क्षा । क्ष्मा । क्षोणी । क्षितिः । अवनिः । उर्वी ।
पृथ्वी । मही । रिपः । अदितिः । इळा । निष्कृतिः । भूः । भूमिः । पूषा । गातुः । गोत्रेत्येकविंशतिःपृथिवी-
नामधेयानि ॥ १ ॥ हेम । चंद्र । रुक्मं । अर्यः । हिरण्यं । पेशः । कृशं । लोहं । कनकं । कांचनं । भर्म ।
अमृतं । मरुत् । दत्रं । जातरूपमितिपंचदशहिरण्यनामानि ॥ २ ॥ अंबरं । वियत् । व्योम । बर्हिः । धन्व ।
अंतरिक्षं । आकाशं । आपः । पृथिवी । भूः । स्वयंभूः । अध्वा । पुष्करं । सगरः । समुद्रः । अध्वरमितिषोड-
शांतरिक्षनामानि ॥ ३ ॥ स्वः । पृश्निः । नाकः । गौः । विष्टप् । नभइतिषट्साधारणानि ॥ ४ ॥ खेदयः ।
किरणाः । गावः । रश्मयः । अभीशवः । दीधितयः । गर्भस्तयः । वनं । उन्नाः । वसवः । मरीचिपाः । मयूखाः ।
सप्तक्रषयः । साध्याः । सुपर्णाइतिपंचदशरश्मिनामानि ॥ ५ ॥ आताः । आशाः । उपराः । आष्ठाः । काष्ठाः ।
व्योम । कुकुर्भः । हरितइत्यष्टौदिङ्नामानि ॥ ६ ॥ इयावी । क्षपा । शर्वरी । अक्तुः । उर्म्या । राम्या ।
यम्या । नम्या । दोषा । नक्का । तमः । रजः । असिक्की । पर्यस्वती । तमस्वती । घृताची । शरिणा । मोकी ।
शोकी । ऊर्ध्वः । पर्यः । हिमा । वस्वीतित्रयोविंशतीरात्रिनामानि ॥ ७ ॥ विभावरी । सुनरी । भास्वती । ओ-

दती । चित्रामषा । अर्जुनी । बाजिनी । बाजिनीवती । सुस्त्रावरी । अहना । घोटना । श्वेत्या । अरुषी ।
 सनृता । सनृतावती । सनृतावरीतिषोळशोषोनामानि ॥ ८ ॥ वस्तोः । धुः । भानुः । वासरं । स्वसराणि ।
 घ्नसः । घर्मः । घृणः । दिनै । दिवा । दिवेदिवे । द्यविद्यवीतिद्वादशाहर्नामानि ॥ ९ ॥ अद्रिः । ग्रावा ।
 गोत्रः । वलः । अश्रः । पुरुभोजाः । वलिशानः । अश्मा । पर्वतः । गिरिः । ब्रजः । चरुः । वराहः । शंबरः ।
 रौहिणः । रैवतः । फलिगः । उपरः । उपलः । चमसः । अहिः । अश्वं । बलाहकः । मेघः । हतिः । ओदनः ।
 वृषधिः । वृत्रः । असुरः । कोशइतित्रिंशन्मेघनामानि ॥ १० ॥ श्लोकः । धारा । इळा । गौः । गौरी । गांधर्वी ।
 गभीरा । गंभीरा । मंद्रा । मंद्राजनी । वाशी । वाणी । वाणीची । वाणः । पविः । भारती । धमनिः ।
 नाळी । मेळिः । मेना । सूर्या । सरस्वती । निवित् । स्वाहा । वमुः । उपब्धिः । मायुः । काकुत् । जिह्वा ।
 घोषः । स्वरः । शब्दः । स्वनः । ऋक् । होत्रा । गीः । गाथा । गुणः । धेना । घ्राः । विपा । नना । कशा ।
 धिषणा । नौः । अक्षरं । मही । अदितिः । शची । वाक् । अनुष्टुप् । धेनुः । वल्गुः । गल्दा । सरः । सुपर्णी ।
 बेकुरेतिसप्तपंचाशद्वाङ्नामानि ॥ ११ ॥ अर्णः । क्षोदः । क्षद्म । नभः । अंभः । कबैधं । सलिलं । वाः । वनं ।
 घृतं । मधु । पुरीषं । पिप्पलं । क्षीरं । विषं । रेतः । कशः । जन्म । बृबूकं । बुसं । तुग्या । बर्बुरं । सुक्षेमं ।

धरुणं । सुरा । अररिंदानि । ध्वस्मन्वत् । जामि । आयुधानि । क्षपः । अहिः । अक्षरं । स्रोतः । तृप्तिः ।
 रसः । उदकं । पर्यः । सरः । भेषजं । सहः । शवः । यहः । ओजः । सुखं । क्षत्रं । आवयाः । शुभं । यादुः ।
 भूतं । भुवनं । भविष्यत् । आपः । महत् । व्योम । यशः । महः । सणीकं । स्वृतीकं । सतीनं । गहनं ।
 गभीरं । गंभरं । ई । अन्नं । हविः । सद्म । सदनं । ऋतं । योनिः । ऋतस्ययोनिः । सत्यं । नीरं । रयिः ।
 सत् । पूर्णं । सर्वं । अक्षितं । बहिः । नामं । सर्पिः । अपः । पवित्रं । अमृतं । इंदुः । हेम । स्वः । सर्गाः ।
 शंबरं । अश्वं । वपुः । अंबु । तोयं । तूयं । कृपीटं । शुक्रं । तेजः । स्वधा । वारिं । जलं । जलाषं । इदमि-
 त्येकशतमुदकनामानि ॥ १२ ॥ अवनयः । युव्याः । खाः । सीराः । स्रोत्याः । एन्यः । धुनयः । रुजानाः ।
 वंक्षणाः । खादोअर्णाः । रोधचक्राः । हरितः । सरितः । अमुवः । नभन्वः । वध्वः । हिरण्यवर्णाः । रोहितः ।
 सन्धुतः । अर्णीः । सिंधवः । कुल्याः । वर्यः । उर्व्यः । इरावत्यः । पार्वत्यः । स्रवत्यः । ऊर्जस्वत्यः । पर्यस्वत्यः ।
 तरस्वत्यः । सरस्वत्यः । हरस्वत्यः । रोधस्वत्यः । भास्वत्यः । अजिराः । मातरः । नद्यइतिसप्तत्रिंशन्नदीना-
 मानि ॥ १३ ॥ अत्यः । हयः । अर्वा । बाजी । सप्तिः । वह्निः । दधिकाः । दधिकावा । एतग्वः । एतशः ।
 पैद्दः । दौर्गहः । औच्चैश्रवसः । ताक्ष्यः । आशुः । ब्रभः । अरुषः । मांश्चत्वः । अव्यथयः । इयेनासः ।

सुपर्णाः । पतंगाः । नरः । हार्याणां । हुंसासः । अश्वाइतिषड्विंशतिरश्वनामानि ॥ १४ ॥ हरीइंद्रस्य । रोहि-
तोमेः । हरितेऽदित्यस्य । रासभावधिनोः । अजाः पूष्णाः । पृषत्योमरुतां । अरुण्योगावउषसां । श्यावाः
संवितुः । विश्वरूपाबृहस्पतेः । नियुतोऽायोरितिदशादिष्टोपयोजनानि ॥ १५ ॥ आर्जते । आशते । आदयति ।
दीदयति । शोचति । मंदते । भंदते । रोचते । ज्योतते । द्योतते । द्युमदित्येकादशज्वलतिकर्माणः ॥ १६ ॥
जमत् । कल्मलीकिनं । जंजणाभवन् । मल्मलाभवन् । अर्चिः । शोचिः । तपः । तेजः । हरः । हर्णिः । शृंगा-
णिशृंगाणीत्येकादशज्वलतोनामधेयानि ॥ १७ ॥ गौर्होमांबरस्वः । खेदयताः श्यावीविभावरीवस्तोरद्विश्लोकोणो-
वनयोल्योहरीइंद्रस्य आर्जतेजमदितिसंस्तदश ॥ इतिनिघंटेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

अपः । अम्रः । दंसः । वेषः । वेपः । विष्टी । व्रतं । कर्वेरं । करुणं । शक्मं । क्रतुः । करणानि । करांसि ।
करिकत् । करंती । चक्रत् । कर्त्तुः । कर्त्तौ । कर्तव्ये । कृत्वी । धीः । शर्ची । शर्मी । शिमी । शर्किः । शिल्प-
मितिषड्विंशतिः कर्मनामानि ॥ १ ॥ तुक् । तोक् । तनयः । तोक्मं । तक्मा । शेषः । अम्रः । गयः । जाः ।
अपत्यं । यहुः । सनुः । नपात् । प्रजा । बीजमितिपंचदशापत्यनामानि ॥ २ ॥ मनुष्याः । नरः । धवाः ।
जंतवः । विशः । क्षितयः । कृष्टयः । चर्षणयः । नहुषः । हरयः । मर्याः । मर्त्याः । मर्ताः । व्राताः । तुर्वशाः ।

द्रुह्यवः । आयवः । यदवः । अनवः । पूरवः । जगतः । तस्थुषः । पंचजनाः । विवस्वतः । पृतनाइतिपंचविं-
शतिर्मनुष्यनामानि ॥ ३ ॥ आयुती । च्यवाना । अभीशू । अम्रवाना । विनंगुसौ । गभस्ती । कुरस्त्रौ । बाहू ।
भुरिजौ । क्षिपस्ती । शर्करी । भरित्रेतिद्वादशबाहुनामानि ॥ ४ ॥ अमुवः । अण्व्यः । क्षिपः । विशः ।
शयीः । रशनाः । धीतयः । अथर्यः । विपः । कृष्याः । अवनयः । हरितः । स्वसारः । जामयः । सनाभयः ।
योक्त्राणि । योजनानि । धुरः । शाखाः । अभीशवः । दीधितयः । गभस्तयइतिद्वाविंशतिरंगुलिनामानि ॥ ५ ॥
वदिमं । उदिमसिं । वेति । वेनति । वेसति । वांछति । वष्टि । वनोति । जुषते । हर्यति । आचके । उशिक् ।
मन्यते । छन्त्सत् । चाकनत् । चक्रमानः । कर्नति । कानिषदित्यष्टादशकांतिकर्माणः ॥ ६ ॥ अंधः । वाजः ।
पर्यः । श्रवः । पृक्षः । पितुः । सुतः । सिनं । अवः । क्षु । धासिः । इरा । इळा । इषं । ऊर्क् । रसः । स्वधा ।
अर्कः । क्षद्गं । नेमः । ससं । नमः । आयुः । सनृता । ब्रह्म । वर्चः । कीलालं । यशइत्यष्टाविंशतिरन्ननामानि
॥ ७ ॥ आवयति । भर्वति । बभस्ति । वेति । वैवेष्टि । अविष्यन् । बप्सति । भसथः । बब्धां । हरतीतिदशा-
त्तिकर्माणः ॥ ८ ॥ ओजः । पाजः । शवः । तवः । तरः । त्वक्षः । शर्धः । बाधः । नृग्मं । तर्विषी । शुष्मं ।
शुष्णं । दक्षः । वीलु । च्यौलं । शूषं । सहः । यहः । वधः । वर्गः । वृजिनं । वृक् । मज्मना । पौस्यानि ।

धर्णसिः । द्रविणं । स्पद्रासः । शंबरमित्यष्टाविंशतिर्बलनामानि ॥ ९ ॥ मघं । रेक्णः । रिक्थं । वेदः । वरिवः ।
 स्वात्रं । रत्नं । रयिः । क्षत्रं । भगः । मीहुं । गवः । शुभ्रं । इन्द्रियं । वसु । रायः । राधः । भोजनं । तना ।
 नृम्णं । बंधुः । मेधा । यशः । ब्रह्म । द्रविणं । श्रवः । वृत्रं । वृत्तमित्यष्टाविंशतिरेवधननामानि ॥ १० ॥
 अह्या । उस्त्रा । उस्त्रिया । अही । मही । अदितिः । इळा । जगती । शक्करीतिनवगोनामानि ॥ ११ ॥ रेळते ।
 हेळते । भामते । भूणीयते । श्रीणाति । श्रेषति । दोधति । वनुष्यति । कंपते । भोजतइतिदशकुध्यतिकर्माणः
 ॥ १२ ॥ हेळः । हरः । हृणिः । त्यजः । भामः । एहः । हरः । तपुषी । जूणिः । मन्युः । व्यथिरित्येकादश-
 क्रोधनामानि ॥ १३ ॥ वर्तते । अयते । लोटते । लोठते । स्यंदते । कसति । सर्पति । स्यमति । स्रवति ।
 संस्रते । अवति । श्रोतति । ध्वंसति । वेनति । माष्टि । भुरण्यति । श्रवति । कालयति । पेलयति । कंठति ।
 पिस्यति । बिस्यति । मिस्यति । प्रवते । प्लवते । च्यवते । कवते । गवते । नवते । क्षोदति । नक्षति । सक्षति ।
 न्यक्षति । सचति । ऋच्छति । तुरीयति । चतति । अतति । गाति । इयक्षति । सश्चति । त्सरति । रंहति ।
 यतते । भ्रमति । भ्रजति । रजति । लजति । क्षियति । धमति । मिनाति । ऋण्वति । ऋणोति । स्वरति ।
 सिसति । वेषिष्टि । योषिष्टि । रिणाति । रीयते । रेजति । द्रध्यति । द्रभोति । युध्यति । धन्वति । अरुषति ।

आर्यति । डीयते । तर्कति । दीयति । ईषति । फणति । हनति । अर्दति । मर्दति । सर्दते । नसते । हर्षति । इयति ।
 ईर्ते । ईर्षते । जयति । स्वात्रति । गति । आगनीगति । जंगति । जिन्वति । जसति । गमति । धर्ति ।
 ध्राति । ध्रयति । वहते । रथर्यति । जेहते । प्वःकति । क्षुपति । प्साति । वाति । याति । इषति । द्राति ।
 द्रूळति । एजति । जमति । जवति । वंचति । अनिति । पवते । हंति । सेधति । अगन् । अजगन् । जिगाति ।
 पतति । इन्वति । द्रमति । द्रवति । वेति । हयंतात् । एति । जगायात् । अयुथुरितिद्वाविंशतंगतिकर्माणः
 ॥ १४ ॥ नु । मधु । द्रवत् । ओषं । जीराः । जूणिः । शूर्ताः । शुघनासः । शीर्षं । तृषु । तूर्यं । तूणिः ।
 अजिरं । भुरण्युः । शु । आशु । प्राशुः । तूतुजिः । तूतुजानः । तुज्यमानासः । अज्राः । साचीवित् ।
 शुगत् । ताजत् । तरणिः । वातरंहाइतिषड्विंशतिःक्षिप्रनामानि ॥ १५ ॥ तळित् । आसात् । अंबरं ।
 तुर्वशं । अस्तमीके । आके । उपाके । अर्वाके । अंतमानां । अत्रमे । उपमइत्येकादशांतिकनामानि ॥ १६ ॥
 रणः । विवाक् । विखादः । नदनुः । भरे । आक्रंदे । आहवे । आजौ । पतुनाज्यं । अमीके । समीके ।
 ममसत्यं । नेमधिता । संकाः । समितिः । समनं । मीढे । पृतनाः । स्पृधः । मृधः । पृत्सु । समत्सु ।
 समर्थे । समरणे । समोहे । समिथे । संख्ये । संगे । संयुगे । संगथे । संगमे । वृत्रतूर्ये । पृक्षे । आणौ ।

शूरसाती । वाजसाती । समनीके । खळे । खजे । पौखे । महाधने । वाजे । अज्म । सद्म । संयत् ।
 संवतइतिषट्चत्वारिंशत्संग्रामनामानि ॥ १७ ॥ इन्वति । नक्षति । आक्ष्माणः । आनद् । आष्ट । आपनः ।
 अशत् । नशत् । आनशे । अभ्रुतइतिदशव्याप्तिकर्माणः ॥ १८ ॥ दुभ्रोति । श्रयति । ध्वरति । धूर्वति ।
 वृणक्ति । वृश्चति । कृण्वति । कुंतति । श्वसिति । नभते । अर्दयति । स्तृणाति । स्नेहयति । यातयति ।
 स्फुरति । स्फुलति । निर्वपंतु । अवतिरति । वियातः । आतिरत् । तळित् । आलंडल । दृणाति । रम्णाति ।
 शृणाति । शम्नाति । तृणेहि । ताहि । नितोशते । निर्वहयति । मिनाति । मिनोति । धमतीतित्रयस्त्रिंशद्वध-
 कर्माणः ॥ १९ ॥ दिद्युत् । नेमिः । हेतिः । नमः । पविः । सुकः । वृकः । वर्धः । वज्रः । अर्कः । कुत्सः ।
 कुलिशः । तुंजः । तिग्मः । मेनिः । स्वधितिः । सार्यकः । परशुरित्यष्टादशवज्रनामानि ॥ २० ॥ इरज्यति ।
 पत्यते । क्षयति । राजतीतिचत्वारण्यैश्वर्यकर्माणः ॥ २१ ॥ राष्ट्री । अर्यः । नियुत्वान् । इनइनइतिचत्वारिंश-
 रनामानि ॥ २२ ॥ अपस्तुब्धनुष्या आयत्य । मुवोवश्म्यध । आवयत्यो जौमधमभ्यारेळतेहेळोवर्ततेनुतळिद्रणइन्वतिदु-
 भ्रोतिदिद्युर्दिरज्यतिराष्ट्रीद्वाविंशतिः ॥ इतिनैघंडुकेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ ॥

अँउरु । तुवि । पुरु । भूरि । शश्वत् । विश्व । परीणसा । व्यानशिः । शतं । सहस्रं । सलिलं । कुविदि-

तिद्वादशबहुनामानि ॥ १ ॥ ऋहन् । ह्रस्वः । निघृष्वः । मायुकः । प्रतिष्ठा । कृधु । वृम्भकः । दुभ्रं । अर्भकः ।
 क्षुल्लुकः । अल्पइत्येकादशह्रस्वनामानि ॥ २ ॥ महत् । ब्रध्नः । ऋष्वः । वृहत् । उक्षितः । तवसः । तविषः ।
 महिषः । अभ्वः । ऋभुक्षाः । उक्षाः । विहायाः । यहुः । ववक्षिथ । विवक्षमे । अभृणः । माहिनः । गभीरः ।
 ककुहः । रभसः । ब्राधन् । विरग्शी । अद्भुतं । बहिष्ठः । बहिष्ठदितिपंचविंशतिमेहनामानि ॥ ३ ॥ गयः ।
 कृदरः । गर्तः । हर्म्य । अस्तं । परत्यं । दुरोणे । नीळं । दुर्याः । स्वसराणि । अमा । दमे । कृत्तिः । योनिः ।
 सद्म । शरणं । वरुथं । छुर्दिः । छुदिः । छाया । शर्म । अज्मेतिद्वाविंशतिर्गृहनामानि ॥ ४ ॥ इरज्यति ।
 विधेम । सपर्यति । नमस्यति । दुवस्यति । ऋभ्रोति । ऋणद्धि । ऋच्छति । सपति । विवासतीतिदशपरिचरण-
 कर्माणः ॥ ५ ॥ शिवाता । शतरा । शतपंता । शिल्गुः । स्युमकं । शेवृधं । मयः । सुगम्यं । सुदिनं ।
 शपं । शुनं । शग्मं । भेषजं । जलाषं । स्योनं । सुम्नं । शेवं । शिवं । शं । कमितिविंशतिः सुखनामानि ॥ ६ ॥
 निर्णिङ् । वत्रिः । वर्षः । वपुः । अमर्तिः । अप्सः । प्सु । अम्रः । पिष्टं । पेशः । कृशनं । मरुत् । अर्जुनं ।
 ताम्रं । अरुषं । शिल्पमितिषोडशरूपनामानि ॥ ७ ॥ अन्नेमा । अनेमा । अनेद्यः । अनवद्यः । अनेभिशस्यः ।
 उक्थ्यः । सुनीधः । पाकः । वामः । वयुनमितिदशप्रशस्यनामानि ॥ ८ ॥ केतुः । केतः । चेतः । चित्तं । ऋतुः ।

असुः । धीः । शर्ची । माया । वयुनं । अभिरुयेत्येकादशप्रज्ञानामानि ॥ ९ ॥ बद् । श्रत् । सत्रा । अद्धा ।
इत्था । ऋतमितिषट्सत्यनामानि ॥ १० ॥ चिक्क्यत् । चाकनत् । अचक्ष्म । चष्टे । विचष्टे । विचर्षणिः ।
विश्वचर्षणिः । अवचाकशदित्यष्टौषड्यतिकर्माणः ॥ ११ ॥ हिकं । नुकं । सुकं । आहिकं । आकीं । नकिं ।
मार्किं । नकीं । आकृतमिति नवोत्तराणि पदानि सर्वपदसमास्त्रानाय ॥ १२ ॥ इदमिव । इदंयथा । अग्निर्नये ।
चतुरंश्चिददमानात् । ब्राह्मणाव्रतचारिणः । वृक्षस्यनुतेपुरुहूतवयाः । जारआभर्ग । मेघोभूतोऽभियंनयः । तद्रूपः ।
तद्वर्णः । तद्वत् । तथेत्युपमाः ॥ १३ ॥ अर्चति । गायति । रेभति । स्तोभति । गृध्रयति । गृणाति । जरते ।
हयते । नर्दति । पृच्छति । रिहति । धर्मति । कृपायति । कृपयति । पनुस्यति । पनायते । वल्गायति । मंदते ।
भंदते । छंदति । छंदयते । शशमानः । रंजयति । रजयति । शंसति । स्तौति । यौति । रौति । नौति । भनति ।
पणायति । पणते । सपति । पपृक्षाः । महयति । वाजयति । पूजयति । मन्यते । मंदति । रसति । स्वरति ।
वेनति । मंद्रयते । जल्पतीतिचतुश्चत्वारिंशदर्चतिकर्माणः ॥ १४ ॥ विप्रः । विप्रः । गृत्सः । धीरः । वेनः ।
वेधाः । कण्वः । ऋभुः । नवेदाः । कृविः । मनीषी । मंधाता । विधाता । विपः । मनुश्चित् । विपश्चित् ।
विपन्यवः । आकेनिपः । उशिजः । कीस्तासः । अद्धातयः । मतयः । मतुथाः । वाघतइतिचतुर्विंशतिर्मेधाविना-

मानि ॥ १५ ॥ रेभः । जरिता । कारुः । नदः । स्तामुः । कीरिः । गौः । सूरिः । नादः । छंदः । स्तुप । रुद्रः ।
कृपण्युरिति त्रयोदशस्तोतृनामानि ॥ १६ ॥ यज्ञः । वेनः । अध्वरः । मेधः । विदथः । नार्थः । सर्वनं । होत्रा ।
इष्टिः । देवताता । मुखः । विष्णुः । इंदुः । प्रजापतिः । धर्मइतिपंचदशयज्ञनामानि ॥ १७ ॥ भरताः ।
कुरवः । वाघतः । वृक्तवर्हिषः । यतस्त्रुचः । मरुतः । सुबाधः । देवयवइत्यष्टावृत्तिवङ्नामानि ॥ १८ ॥ ईर्महे ।
यामि । मन्महे । दृद्धि । शग्धि । पुधि । मिमिहि । मिमीहि । रिरिहि । रिरीहि । पीपरत् । यंतारः । यंधि ।
इपुध्यति । मदैमहि । मनामहे । मायतइतिसप्तदशयाच्चाकर्माणः ॥ १९ ॥ दाति । दाशति । दासति । राति ।
रासति । पृणाक्षि । पृणाति । शिक्षति । तुंजति । मंहतइतिदशदानकर्माणः ॥ २० ॥ परिस्व । पवस्व ।
अभ्यर्ष । आशिषइतिचत्वारोध्येषणाकर्माणः ॥ २१ ॥ स्वपिति । सस्तीतिद्वौस्वपितिकर्माणौ ॥ २२ ॥ कूपः ।
कातुः । कर्तः । वत्रः । काटः । खातः । अवतः । क्रिविः । सूदः । उत्सः । ऋश्यदात् । कारोतरात् । कुशयः ।
केवटइतिचतुर्दशकूपनामानि ॥ २३ ॥ तपुः । तक्का । रिभ्वा । रिपुः । रिक्का । रिहायाः । तायुः । तस्करः ।
वनर्गुः । हुरश्चित् । मुपीवान् । मलिभ्लुचः । अघशंसः । वृकइतिचतुर्दशैवस्तेननामानि ॥ २४ ॥ निण्यं । सस्वः ।
सनुतः । हिरुक् । प्रतीच्यं । अपीच्यमितिषणिणींतांतर्हितनामधेयानि ॥ २५ ॥ आके । पराके । पराचैः ।

आरे । परावतइतिपंचदूरनामानि ॥ २६ ॥ प्रलं । प्रदिवः । प्रवयाः । सनेमि । पुर्व्य । अहायेतिषट्पुराणनामा-
नि ॥ २७ ॥ नव । नूल । नूतनं । नय्य । इदा । इदानीमितिषळेवनवनामानि ॥ २८ ॥ प्रपित्वे । अभीके ।
दुध्नं । अर्भकं । तिरः । सतः । त्वः । नेमः । ऋक्षाः । स्तृभिः । वृन्नीभिः । उपजिहिका । ऊर्दरं । कृदरं ।
रुभः । पिनाकं । मेना । ग्राः । शेषः । वैतसः । अया । एना । सिषक्तु । सचते । भ्यसते । रेजतइतिषड्विंश-
तिद्विंशउत्तराणिनामानि ॥ २९ ॥ स्वधे । पुरंधी । धिषणे । रोदसी । क्षोणी । अंभसी । नभसी । रजसी ।
सदसी । सद्गनी । घृतवती । बहुले । गभीरे । गंभीरे । ओण्यौ । चम्बौ । पार्श्वौ । मही । उर्वी । पृथ्वी ।
अदिती । अही । दूरअंते । अपारेअपारेइतिचतुर्विंशतिर्द्यावापृथिव्योर्नामधेयानिनामधेयानि ॥ ३० ॥ उर्वृह-
न्महद्भयंइत्यतिशंभातानिणिगंस्त्रेमाकेतुर्बृहच्चिक्यद्विकमिदमिवाचंतिविप्रोरेभोयज्ञोभरताईमहेदातिपरिस्त्रवस्वपि-
तिकूपस्त्रिपुर्निर्णयमाकेप्रलंनवंप्रपित्वेस्वधेत्रिंशत् ॥ इतिनैघंटुकेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

ॐ जहा । निधा । शिताम । मेहना । दमूनाः । मूषः । इपिरेण । कुरुतनं । जठरे । तितउ । शिप्रे । मध्या ।
मंदू । इमांतासः । कार्यमानः । लोधं । शीरं । विद्रधे । द्रुपदे । तुग्वनि । नंसते । नसंतः । आहूनसः । अद्वा-
सत् । इप्मिणः । बाहः । परितकम्या । सुविते । दयते । नूचित् । नूच । द्रावने । अकूपारस्य । शिशीते ।

सुतुकः । सुप्रायणाः । अप्रायुषः । च्यवनः । रजः । हरः । जुहुरे । व्यंतः । क्राणाः । वाशी । विषुणः । जामिः ।
पिता । शंयोः । अदितिः । एरिरे । जसुरिः । जरते । मदिने । गौः । गातुः । दुंसयः । तूताव । चयसे ।
वियुते । ऋधक् । अस्याः । अस्येतिद्विषष्टिःपदानि ॥ १ ॥ सस्त्रिं । वाहिष्ठः । दूतः । वावशानः । वार्थ । अंधः ।
असंश्रंती । वनुष्यति । तरुष्यति । भंदनाः । आहूनः । नदः । सोमौअक्षाः । श्वात्रं । ऊतिः । हासमाने । पड्भिः ।
ससं । द्विता । ब्राः । वराहः । स्वसराणि । शर्याः । अर्कः । पविः । वक्षः । धन्वं । सिनं । इत्था । सचा ।
चित् । आ । द्युन्नं । पवित्रं । तोदः । स्वंचाः । शिपिविष्टः । विष्णुः । आघृणिः । पृथुज्याः । अथुर्यु । काणुका ।
अग्निगुः । आंगुषः । आपांतमन्युः । इमशा । उर्वशी । व्युनं । वाजपस्त्यं । वाजगंध्यं । गध्यं । गाधिता ।
कौरयाणः । तौरयाणः । अहयाणः । हरयाणः । आरितः । ब्रंदी । निष्पपी । तूणीशं । धुपं । निचुपुणः ।
पदि । पादुः । वृकः । जोषवाकं । कृत्तिः । श्वप्ती । समस्य । कुटस्य । चर्षणिः । शंबः । केपयः । तूतुमाकृषे ।
अंसत्रं । काकुदं । वीरिंटे । अच्छ । परि । ई । सी । एनं । एनां । सृणिरितिचतुरुत्तरमशीतिःपदानि ॥ २ ॥
आशुशुक्षणिः । आशाभ्यः । काशिः । कुणारं । अलातृणः । सललूकं । कत्पयं । विस्रुहः । वीरुधः । नक्षहाभं ।
अस्कृधोयुः । निशुभाः । वृबदुक्थं । ऋदुदरः । ऋदुपे । पुलुकामः । असिन्वती । कपना । भाऽकृजीकाः ।

रुजानाः । जूर्णिः । ओमना । उपलप्रक्षिणी । उपसि । प्रकलवित् । अभ्यर्धयज्वा । ईक्षे । क्षोणस्य । अस्मे ।
 पाथः । सवीमाने । सप्रथाः । विदधानि । श्रायतः । आशीः । अजीगः । अमूरः । शशमानः । देवोदेवाच्या-
 कृपा । विजामातुः । ओमासः । सोमाने । अनवायं । किमीदिने । अमवान् । अमीवा । दुरितं । अप्वा ।
 अमतिः । श्रुष्टी । पुरंधिः । रुशत् । रिशादसः । सुदत्रः । सुविदत्रः । आनुषक् । तुर्वणिः । गिर्वणसे । असूते-
 सूते । अम्यक् । याहदिमन् । जारयायि । अग्रिया । चनः । पचता । शुरुधः । अमिनः । जज्झतीः । अप्रति-
 प्कुतः । शाशदानः । सप्रः । सुशिप्रः । शिप्रे । रंसु । द्विवहीः । अक्रः । उराणः । स्तियानां । स्तिपाः । जवारु ।
 जरुथं । कुलिशः । तुंजः । बर्हणा । ततनुष्टि । इलीविशः । क्रियेधाः । भ्रिमिः । विष्पितः । तुरीपं । रास्पिनः ।
 ऋजतिः । ऋजुनीती । प्रतद्वसू । हिनोते । चोष्कूयमाणः । चोष्कूयते । सुमत् । दिर्विष्टिषु । दूतः । जिन्वति ।
 अमत्रः । ऋचीषमः । अनर्शरातिं । अनुर्वा । असांमि । गल्दया । जल्हवः । बकुरः । वेकनाटान् । अभिधेतन ।
 अंहुरः । बतः । वाताप्यं । चाकन् । रथर्यति । असंक्रां । आधवः । अनवब्रवः । सदान्वे । शिरिर्विठः ।
 पराशरः । क्रिर्विदती । करूळती । दनः । शरारुः । इंद्युः । कीकटेषु । वृंदः । वृंदं । किः । उल्बं । ऋबीसमृ-
 बीसमितित्रयस्त्रिंशच्छतंपदानि ॥ ३ ॥ जुहासस्त्रिमाशुशुक्षणिस्त्रीणि ॥ इतिनैघंटुकेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

॥ ॐ अग्निः । ज्ञातवेदाः । वैश्वानरइतित्रीणिपदानि ॥ १ ॥ द्रविणोदाः । इध्मः । तनूनपात् । नराशंसः ।
 इळः । बर्हिः । द्वारः । उषासानका । दैव्याहोतारा । तिस्रोदेवीः । त्वष्टा । वनस्पतिः । स्वाहाकृतयइतित्रयो-
 दशपदानि ॥ २ ॥ अश्वः । शकुनिः । मंडूकाः । अक्षाः । ग्रावाणः । नराशंसः । रथः । दुंदुभिः । इषुधिः ।
 हस्तघ्नः । अभीशवः । धनुः । ज्या । इषुः । अश्वा । अश्वार्जनी । उल्लखलं । वृषभः । द्रुघणः । पितुः । नद्यः । आपः ।
 ओषधयः । रात्रिः । अरण्यानी । श्रद्धा । पृथिवी । अप्वा । अग्रायी । उल्लखलमुसले । हविर्धाने । द्यावा-
 पृथिवी । विपाद्वस्तुद्री । आर्क्षी । शुनासीरौ । देवीजोष्टी । देवीऊर्जाहुतीतिषट्त्रिंशत्पदानि ॥ ३ ॥ वायुः ।
 वरुणः । रुद्रः । इंद्रः । पर्जन्यः । बृहस्पतिः । ब्रह्मणस्पतिः । क्षेत्रस्यपतिः । वास्तोष्पतिः । वाचस्पतिः ।
 अपान्नपात् । यमः । मित्रः । कः । सरस्वान् । विश्वकर्मा । ताक्ष्यः । मन्युः । दधिक्राः । सविता । त्वष्टा ।
 वातः । अग्निः । वेनः । असुनीतिः । ऋतः । इंदुः । प्रजापतिः । अहिः । अहिर्बुध्न्यः । सुपर्णः । पुरुरवाइति-
 द्वात्रिंशत्पदानि ॥ ४ ॥ इयेनः । सोमः । चंद्रमाः । मृत्युः । विश्वानरः । धाता । विधाता । मरुतः ।
 रुद्राः । ऋभवः । अंगिरसः । पितरः । अथर्वाणः । भृगवः । आह्याः । अदितिः । सुरमा । सरस्वती ।
 वाक् । अनुमतिः । रका । सिनीवाली । कुहूः । यमी । उर्वशी । पृथिवी । इंद्राणी । गौरी । गौः ।

निघंटुः

॥ १६ ॥

धेनुः । अ॒ह्या । प॒थ्या । स्व॒स्तिः । उ॒षाः । इ॒ळा । रोदसीतिषट्त्रिंशत्पदानि ॥ ५ ॥ अ॒श्विनौ । उ॒षाः ।
सूर्या । वृ॒षाक॒पायी । स॒र॒ण्युः । त्व॒ष्टा । स॒वि॒ता । भ॒गः । सूर्यः । पू॒षा । विष्णुः । वि॒श्वान॑रः । वरुणः ।
क॒श्री । क॒शिनः । वृ॒षाक॒पिः । य॒मः । अ॒ज॒एक॑पात् । पृथि॒वी । स॒मु॒द्रः । अथ॑र्वा । म॒नुः । दृ॒घ्य॒ङ् ।
आ॒दि॒त्याः । स॒प्त॒ऋष॑यः । दे॒वाः । वि॒श्वे॑दे॒वाः । सा॒ध्याः । व॒स॒वः । वा॒जिनः । दे॒वप॑त्योदे॒वप॑त्यइत्येकत्रिंश॒त्प॒दानि ॥ ६ ॥ अ॒ग्नि॒र्द्र॒वि॒णो॒दा॒अ॒श्वौ॒वा॒युः॒श्वेनो॑श्विनौषद् ॥ इति॒नैघं॒टुके॑पंचमोऽध्यायः ॥

वेदांग
अ. ५

॥ शिक्षादिवेदांगचतुष्टयंसमाप्तम् ॥

इदं पुस्तकं बैसासोपाब्दहरिशर्मतनुजनुषा वेदाचार्यविनायकशर्मणा
स्वीयबैसासगुरुजीवेदपाठशालाद्वारा प्रकाशितम् । शके १९०७, सन १९८६

॥ ३६ ॥

॥ अष्टाध्यायीसूत्रपाठप्रारंभः ॥

॥ अष्टाध्यायीसूत्रपाठप्रारंभः ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ हरिः ॐम् ॥ येनाक्षरसमाम्नायमधिगम्यमहेश्वरात् । कृत्स्नव्याकरणं प्रोक्तं तस्मै पाणिनेयेनमः
 ॥ १ ॥ येन धौतागिरः पुंसां विमलैः शब्दवारिभिः । तमश्चाज्ञानजं भिन्नं तस्मै पाणिनेयेनमः ॥ २ ॥ वाक्यकारं वररु
 चिं भाष्यकारं पतंजलिम् । पाणिनिं सूत्रकारं च प्रणतोऽस्मि मुनित्रयम् ॥ ३ ॥ अइउण् । ऋलृक् । एओङ् । ऐऔच् ।
 हयवरट् । लण् । जमङणनम् । झभञ् । घडधष् । जवगडदश । खफछठथचटतव् । कपय् । शपसर् । हल् ।
 इति प्रत्याहारसूत्राणि ॥ वृद्धिरादैच् । अदेङ्गुणः । इको गुणवृद्धी । न धातुलोपार्धधातुके । कृतिच । दीधीवेवीटा
 म् । हलोऽनन्तराः संयोगः । मुखनासिकावचनोऽनुनासिकः । तुल्यास्यप्रयत्नसंवर्णम् । नाज्झलौ । ईदूदेद्विवचनं
 प्रगृह्यम् । अदसोमात् । शे । निपातएकाजनाङ् । ओत् । संबुद्धौ शाकल्यस्येतावनाषे । उजः । ऊँ । ईदूतौ च स
 त्म्यर्थे । दाधाघ्वदाप् ॥ १ ॥ आद्यन्तवदेकस्मिन् । तरप्तमपौघः । बहुगणवतुडतिसंख्या । णान्ताषट् । डतिच ।
 ककवतूनिष्ठा । सर्वादीनि सर्वनामानि । विभाषादिक्समासे बहुव्रीहौ । नवबुव्रीहौ । तृतीयासमासे । द्वन्द्वे च ।
 विभाषाजसि । प्रथमचरमतया ल्पार्धकतिपयनेमाश्च । पूर्वपरावरदक्षिणोत्तरापराधराणि व्यवस्थायामसंज्ञायाम् ।
 स्वमज्ञातिधनाख्यायाम् । अन्तरंबहिर्योगोपसंव्यानयोः । स्वरादिनिपातमव्ययम् । तद्धितश्चासर्वविभक्तिः । कृन्मे
 जन्तः । क्त्वातोमुन्कमुनः ॥ २ ॥ अव्ययीभावश्च । शिसर्वनामस्थानम् । सुडनपुंसकस्य । नवेति विभाषा ।

इयणःसंप्रसारणम् । आद्यन्तौटकितौ । मिदचोऽन्त्यात्परः । एचइग्रस्वादेशे । षष्ठीस्थानेयोगा । स्थानेऽन्तर
तमः । उरण्परः । अलोऽन्त्यस्य । डिच्च । आदेःपरस्य । अनेकातिशत्सर्वस्य । स्थानिवदादेशोऽनल्विधौ । अचःप
रस्मिन्पूर्वविधौ । नपदान्तद्विर्वचनवरेयलोपस्वरसवर्णानुस्वारदीर्घजश्चर्विधिषु । द्विर्वचनेऽचि । अदर्शनलोपः
॥ ३ ॥ प्रत्ययस्यलुक्शुलुपः । प्रत्ययलोपेप्रत्ययलक्षणम् । नलुमताङ्गस्य । अचोऽन्त्यादिटि । अलोऽन्त्यात्पूर्वउप
धौ । तस्मिन्नितिनिर्दिष्टपूर्वस्य । तस्मादित्युत्तरस्य । स्वरूपंशब्दस्याशब्दसंज्ञा । अणुदित्सवर्णस्यचाप्रत्ययः । तपर
स्तत्कालस्य । आदिरन्त्येनसहेता । येनविधिस्तदन्तस्य । वृद्धिर्यस्याचामादिस्तद्वृद्धम् । त्यदादीनिच । एङ्मा
चादेशे ॥ ४ ॥ वृद्धिराद्यन्तवदव्ययीभावःप्रत्ययस्यलुक्पञ्चदश ॥ इतिप्रथमाध्यायेप्रथमःपादः ॥ १ ॥ ॥ ७ ॥
गाङ्गुटादिभ्योऽष्णिङ्ङित् । विजइट् । विभाषोर्णोः । सार्वधातुकमपित् । असंयोगाल्लिट् । इन्धिभवतिभ्यां
च । मृडमृदगुधकुषक्लिशवदवसःक्त्वा । रुदविदमुषग्रहिस्वपिप्रच्छःसंश्च । इकोऽल्ल । हलन्ताच्च । लिङ्सिचावा
त्मनेपदेषु । उश्च । वागमः । हनःसिच् । यमोगन्धने । विभाषोपयमने । स्थाघ्नोरिच्च । नक्त्वासेट् । निष्ठाशी
ङ्स्विदिमिदिस्विदिधृषः । मृषस्तितिक्षायाम् ॥ १ ॥ उदुपधाद्भावादिकर्मणोरन्यतरस्याम् । पूडःक्त्वाच । नोप
धात्यफान्ताद्वा । वंचिलुञ्च्युतश्च । तृषिमृषिकृषेःकाश्यपस्य । रलोऽन्युपधाद्भावादेःसंश्च । ऊकालोऽङ्गस्वदीर्घ

पुतः । अचश्च । उच्चैरुदात्तः । नीचैरनुदात्तः । समाहारःस्वरितः । तस्यादितउदात्तमर्धह्रस्वम् । एकश्रुतिदूरा
त्संबुद्धौ । यज्ञकर्मण्यजपन्युंखसामंभु । उच्चैस्तरांवावपट्टारः । विभाषाछन्दसि । नसुब्रह्मण्यांस्वरितस्यतूदात्तः ।
देवब्रह्मणोरनुदात्तः । स्वरितात्संहितायामनुदात्तानाम् । उदात्तस्वरितपरस्यसन्नतरः ॥ २ ॥ अपृक्तएकाल्प्रत्ययः ।
तत्पुरुषःसमानाधिकरणःकर्मधारयः । प्रथमानिर्दिष्टसमासउपसर्जनम् । एकविभक्तिचापूर्वनिपाते । अर्थवदधातु
रप्रत्ययःप्रातिपदिकम् । कृत्तद्धितसमासाश्च । ह्रस्वोनपुंसकेप्रातिपदिकस्य । गोस्त्रियोरुपसर्जनस्य । लुक्तद्धितलु
कि । इङ्गोण्याः । लुपियुक्तवद्भक्तिवचने । विशेषणानांचाजातेः । तदशिष्यसंज्ञाप्रमाणत्वात् । लुव्योगाप्रख्याना
त् । योगप्रमाणेचतदभावेऽदर्शनंस्यात् । प्रधानप्रत्ययार्थवचनमर्थस्यान्यप्रमाणत्वात् । कालोपसर्जनेचतुल्यम् ।
जात्याख्यायामेकस्मिन्बहुवचनमन्यतरस्याम् । अस्मदोद्वयोश्च । फल्गुनीप्रोष्ठपदानांचनक्षत्रे ॥ ३ ॥ छन्दसिपुन
र्वस्वोरेकवचनम् । विशाखयोश्च । तिष्यपुनर्वस्वोर्नक्षत्रद्वन्द्वेवबहुवचनस्यद्विवचनंनित्यम् । सरूपाणामेकशेषएकवि
भक्तौ । वृद्धोयूनातलक्षणश्चेदेवविशेषः । स्त्रीपुंवच्च । पुमान्स्त्रिया । भ्रातृपुत्रौस्वसृदुहितृभ्याम् । नपुंसकमनपुंस
केनैकवच्चास्यान्यतरस्याम् । पितामाम्ना । श्वशुरःश्वश्रवा । त्यदादीनिसर्वैर्नित्यम् । ग्राम्यपशुसंघेष्वतरुणेषुस्त्री
॥ ४ ॥ गाङ्गुटाद्युदुपधादपृक्तछन्दसिपुनर्वस्वोस्त्रयोदश ॥ इतिप्रथमाध्यायेद्वितीयःपादः ॥ २ ॥ ॥ ७ ॥ भूवादयो

धातवः । उपदेशोऽनुनासिकश्च । हलन्त्यम् । नविभक्तौ तुस्माः । आदिर्जिह्वः । षःप्रत्ययस्य । चुट् । लशक्ततद्धिते । तस्यलोपः । यथासंख्यमनुदेशःसमानाम् । स्वरितेनाधिकारः । अनुदात्तङितआत्मनेपदम् । भावकर्मणोः । कर्तरिकर्मव्यतिहारे । नगतिर्हिसार्थेभ्यः । इतरेतरान्योन्योपपदाच्च । नेर्विशः । परिव्यवेभ्यःक्रियः । विपराभ्यांजेः । आङोदोऽनास्यविहरणे ॥ १ ॥ क्रीडोऽनुसंपरिभ्यश्च । समवप्रविभ्यःस्थः । प्रकाशनस्थेयाख्ययोश्च । उदोऽनूर्ध्वकर्मणि । उपान्मन्त्रकरणे । अकर्मकाच्च । उद्धिभ्यांतपः । आङोयमहनः । समोगम्यृच्छिप्रच्छिस्वरत्यर्तिश्रुविदिभ्यः । निसमुपविभ्योहः । स्पर्धायामाहुः । गन्धनावक्षेपणसेवनसाहसिक्यप्रतियत्प्रकथनोपयोगेषुकृजः । अधेःप्रसहने । वेःशब्दकर्मणः । अकर्मकाच्च । संमाननोत्संजनाचार्यकरणज्ञानभृतिविगणनव्ययेषुनियः । कर्तृस्थेचाशरीरेकर्मणि । वृत्तिसर्गतायनेषुकर्मणः । उपपराभ्याम् । आङउद्गमने ॥ २ ॥ वेःपादविहरणे । प्रोपाभ्यांसमर्थाभ्याम् । अनुपसर्गाद्वा । अपह्वेज्ञः । अकर्मकाच्च । संप्रतिभ्यामनाध्यावे । भासनोपसंभाषाज्ञानयत्विमत्युपमन्त्रणेषुवदः । व्यक्वाचांसमुच्चारणे । अनोरकर्मकात् । विभाषाविप्रलापे । अवाङ् । समःप्रतिज्ञाने । उदश्चरःसकर्मकात् । समस्तृतीयायुक्तात् । दाणश्चाचेष्टतुर्थ्ये । उपाद्यमःस्वकरणे । ज्ञाश्रुस्मृदृशांसनः । नानोर्ज्ञः । प्रत्याङ्भ्यांश्रुवः । शदेःशितः ॥ ३ ॥ चियतेर्लुङ्लिङोश्च । पूर्ववत्सनः । आम्प्रत्ययवत्कृजोऽनुप्रयोगस्य ।

प्रोपाभ्यांयुजेरयज्ञपात्रेषु । समःक्षणवः । भुजोऽनवने । णेरणौयत्कर्मणौचेत्सकर्तानाध्याने । भीस्म्योर्हेतुभये । गृधिवंच्योःप्रलम्भने । लियःसंमाननशालीनीकरणयोश्च । मिथ्योपपदात्कृजोऽभ्यासे । स्वरितमितःकर्त्रभिप्राये क्रियाफले । अपाह्वदः । णिचश्च । समुदाङ्भ्योयमोऽग्रन्थे । अनुपसर्गाज्ज्ञः । विभाषोपपदेनप्रतीयमाने । शेषात्कर्तरिपरस्मैपदम् । अनुपराभ्यांकृजः । अभिप्रत्यतिभ्यःक्षिपः ॥ ४ ॥ प्राह्वहः । परेर्मृषः । व्याङ्परिभ्योरमः । उपाच्च । विभाषाकर्मकात् । बुधयुधनशजनेङ्प्रुदुस्त्रुभ्योणेः । निगरणचलनार्थेभ्यश्च । अणावकर्मकाच्चित्तवत्कर्तृकात् । नपादभ्याङ्भ्याङ्भ्यसपरिमुहरुचिनृतिवदवसः । वाक्यषः । द्युज्योलुङि । वृज्यःस्यसनोः । लुटिचकूपः ॥ ५ ॥ भूवादयःक्रीडोऽनुवेःपादचियतेःप्राह्वहस्त्रयोदश ॥ इतिप्रथमाध्यायेतृतीयःपादः ॥ ३ ॥ ॥ ६ ॥ आकडा रादेकासंज्ञा । विप्रतिषेधेपरंकार्यम् । यूक्याख्यौनदी । नेयडुवङ्स्थानावस्त्री । वामि । ङितिहस्त्रश्च । शेषोध्यसस्त्रि । पतिःसमासएव । षष्ठीयुक्तश्छन्दसिवा । ह्रस्वलघु । संयोगेगुरु । दीर्घच । यस्मात्प्रत्ययविधिस्तदादिप्रत्ययेऽङ्गम् । सुप्तिङन्तपदम् । नःक्ये । सितिच । स्वादिष्वसर्वनामस्थाने । यचिभम् । तसौमत्वर्थे । अयस्मयादीनिच्छन्दसि ॥ १ ॥ बहुषुबहुवचनम् । व्येकयोर्द्विवचनैकवचने । कारके । ध्रुवमपायेऽपादानम् । भीत्रार्थानांभयहेतुः । पराजेरसोदः । वारणार्थानामीप्सितः । अन्तर्धौयेनादर्शनमिच्छति । आख्यातोपयोगे । जनिकर्तुःप्रकृ

तिः । भुवःप्रभवः । कर्मणायमभिप्रैतिसंप्रदानम् । रुच्यर्थानांप्रीयमाणः । श्लाघद्भुङ्क्ताशपांशीप्यमानः । धारे
 रुत्तमर्णः । स्पृहेरीप्सितः । क्रुधद्भुहेर्ष्यासूयार्थानांयंप्रतिकोपः । क्रुधद्भुहोरुपसृष्टयोःकर्म । राधीक्ष्योर्यस्यविप्रश्रः ।
 प्रत्याङ्भ्यांश्रुवःपूर्वस्यकर्ता ॥ २ ॥ अनुप्रतिगृणश्च । साधकतमंकरणम् । दिवःकर्मच । परिक्रयणेसंप्रदानमन्य
 तरस्याम् । आधारोऽधिकरणम् । अधिशीङ्स्थासांकर्म । अभिनिविशश्च । उपान्वध्याङ्वसः । कर्तुरीप्सिततमंकर्म ।
 तथायुक्तंचानीप्सितम् । अकधितंच । गतिवुद्धिप्रत्यवसानार्थशब्दकर्माकर्मकाणामणिकर्तासर्णौ । हृक्कौरन्यतरस्या
 म् । स्वतन्त्रःकर्ता । तत्प्रयोजकोहेतुश्च । प्राग्ग्रीश्वरान्निपाताः । चादयोऽसत्त्वे । प्रादयः । उपसर्गाःक्रियायोगे ।
 गतिश्च ॥ ३ ॥ ऊर्यादिच्चिडाचश्च । अनुकरणंचानितिपरम् । आदरानादरयोःसदसती । भूषणेऽलम् । अन्तर
 परिग्रहे । कणेमनसीश्रद्धाप्रतीपाते । पुरोऽव्ययम् । अस्तंच । अच्छगत्यर्थवदेषु । अदोऽनुपदेशे । तिरोऽन्तर्धौ ।
 विभाषाकृञि । उपाजेऽन्वाजे । साक्षात्प्रभृतीनिच । अनत्याधानउरसिमनसी । मध्येपदेनिवचनेच । नित्यंहस्ते
 पाणावुपयमने । प्राध्वंबन्धने । जीविकोपनिषदावौपम्ये । तेप्राग्धातोः ॥ ४ ॥ छन्दसिपरेऽपि । व्यवहिताश्च ।
 कर्मप्रवचनीयाः । अनुर्लक्षणे । तृतीयार्थे । हीने । उपोऽधिकेच । अपपरीवर्जने । आङ्मर्यादावचने । लक्षणेत्थंभू
 ताख्यानभागवीप्तासुप्रतिपर्यन्तवः । अभिरभागे । प्रतिःप्रतिनिधिप्रतिदानयोः । अधिपरीअनर्थकौ । सुःपूजायाम् ।

अतिरतिक्रमणेच । अपिःपदार्थसंभावनास्त्ववसर्गगर्हासमुच्चयेषु । अधिरीश्वरे । विभाषाकृञि । लःपरसौपदम् ।
 तङ्गनावात्मनेपदम् ॥ ५ ॥ तिङ्स्त्रीणित्रीणिप्रथममध्यमोत्तमाः । तान्येकवचनद्विवचनबहुवचनान्येकशः । सुपः ।
 विभक्तिश्च । युष्मद्युपपदेसमानाधिकरणेस्थानिन्यपिमध्यमः । प्रहासेचमन्योपपदेमन्यतेरुत्तमएकवच्च । अस्मद्यु
 त्तमः । शेषेप्रथमः । परःसंनिकर्षःसंहिता । विरामोऽवसानम् ॥ ६ ॥ आकडाराद्बहुष्वनुप्रतिगृणऊर्यादिच्छन्दसि
 तिङोदश ॥ इतिप्रथमाध्यायेचतुर्थःपादः ॥ ४ ॥ ॥ इतिसूत्रपाठेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ ॥

ॐ ॥ समर्थःपदविधिः । सुबामन्त्रितेपराङ्गवत्स्वरे । प्राक्डारात्समासः । सहसुपा । अव्ययीभावः । अव्ययेवि
 भक्तिसमीपसमृद्धिव्युद्ध्यर्थभावात्ययासंप्रतिशब्दप्रादुर्भावपश्चाद्यथानुपूर्व्ययौगपद्यसादृश्यसंपत्तिसाकल्यान्तयच
 नेषु । यथासादृश्ये । यावदवधारणे । सुप्रतिनामात्रार्थे । अक्षशलाकासंख्याःपरिणा । विभाषा । अपपरिबहिरं
 चवःपंचम्या । आङ्मर्यादाभिबिध्योः । लक्षणेनाभिप्रतीआभिमुख्ये । अनुर्यत्समया । यस्यचायामः । तिष्ठद्भुप्रभृ
 तीनिच । पारेमध्येषष्ठ्यावा । संख्यावंश्येन । नदीभिश्च ॥ १ ॥ अन्यपदार्थेचसंज्ञायाम् । तत्पुरुषः । द्विगुश्च ।
 द्वितीयाश्रितातीतपतितगतात्यस्तप्राप्तापन्नैः । स्वयंकेन । खट्वाक्षेपे । सामि । कालाः । अत्यन्तसंयोगेच । तृतीया
 तत्कृतार्थेनगुणवचनेन । पूर्वसदृशसमोनार्थकलहनिपुणमिश्रश्लक्ष्णैः । कर्तृकरणेकृताबहुलम् । कृत्यैरधिकार्थवचने ।

अग्नेनव्यंजनम् । भक्ष्येणमिश्रीकरणम् । चतुर्थीतदर्थार्थबलिहितसुखरक्षितैः । पञ्चमीभयेन । अपेतापोढमुक्प
 तितापत्रस्तैरल्पशः । स्लोकान्तिकदूरार्थकृच्छ्राणिकेन । सप्तमीशौण्डैः ॥ २ ॥ सिद्धशुष्कपक्कबन्धैश्च । ध्वाङ्गेण
 क्षेपे । कृत्यैर्क्षणे । संज्ञायाम् । केनाहोरात्रावयवाः । तत्र । क्षेपे । पात्रेसमितादयश्च । पूर्वकालैकसर्वजरत्पुराण
 नवकेवलाःसमानाधिकरणेन । दिक्संख्येसंज्ञायाम् । तद्धितार्थोत्तरपदसमाहारेच । संख्यापूर्वोद्धिगुः । कुत्सिता
 निकुत्सनैः । पापाणकेकुत्सितैः । उपमानानिसामान्यवचनैः । उपमितंव्याघ्रादिभिःसामान्याप्रयोगे । विशेषणंवि
 शेष्येणबहुलम् । पूर्वापरप्रथमचरमजघन्यसमानमध्यमध्यमवीराश्च । श्रेण्यादयःकृतादिभिः । केननश्विशिष्टेनान
 ज् ॥ ३ ॥ सन्महत्परमोत्तमोत्कृष्टाःपूज्यमानैः । वृन्दारकनागकुंजरैःपूज्यमानम् । कतरकतमौजातिपरिप्रश्ने । किं
 क्षेपे । पोढायुवतिस्तोककतिपयगृष्टिधेनुवशावेहद्वष्कयणीप्रवृत्तश्रोत्रियाध्यापकधूर्तैर्जातिः । प्रशंसावचनैश्च । युवा
 खलतिपलितवलिनजरतीभिः । कृत्यतुल्याख्याअजात्मा । वर्णावर्णेन । कुमारःश्रमणादिभिः । चतुष्पादोगर्भिण्या ।
 मयूरव्यंसकादयश्च ॥ ४ ॥ समर्थोऽन्यपदार्थेसिद्धशुष्कसन्महद्वादश ॥ इतिद्वितीयाध्यायेप्रथमःपादः ॥ १ ॥ ॥ ४ ॥
 पूर्वापराधरोत्तरमेकदेशिनैकाधिकरणे । अर्धनपुंसकम् । द्वितीयतृतीयचतुर्थतुर्याण्यन्यतरस्याम् । प्राप्तापन्नेचद्वि
 तीयया । कालाःपरिमाणिना । नञ् । ईषदकृता । षष्ठी । याजकादिभिश्च । ननिर्धारणे । पूरणगुणमुहितार्थसदव्यय

तव्यसमानाधिकरणेन । केनचपूजायाम् । अधिकरणवाचिनाच । कर्मणिच । तृजकाभ्यांकर्तरि । कर्तरिच । नित्यं
 क्रीडाजीविकयोः । कुगतिप्रादयः । उपपदमतिङ् । अमैवाव्ययेन ॥ १ ॥ तृतीयाप्रभृतीन्यन्यतरस्याम् । क्त्वाच ।
 शेषोबहुव्रीहिः । अनेकमन्यपदार्थे । संख्ययाव्ययासन्नादूराधिकसंख्याःसंख्येये । दिङ्गमान्यन्तराले । तत्रतेनेद
 मितिसरूपे । तेनसहेतितुल्ययोगे । चार्थेद्वन्द्वः । उपसर्जनपूर्वम् । राजदन्तादिषुपरम् । द्वन्द्वेधि । अजाद्यदन्तम् ।
 अल्पाचतरम् । सप्तमीविशेषणेबहुव्रीहौ । निष्ठा । वाहिताभ्यादिषु । कडाराःकर्मधारये ॥ २ ॥ पूर्वापराधरोत्तरंतृ
 तीयाप्रभृतीन्यष्टादश ॥ इतिद्वितीयाध्यायेद्वितीयःपादः ॥ २ ॥ ॥ ४ ॥ अनभिहिते । कर्मणिद्वितीया । तृतीया
 चहोश्छन्दसि । अन्तरान्तरेणयुक्ते । कालाध्वनोरत्यन्तसंयोगे । अपवर्गेतृतीया । सप्तमीपञ्चम्यौकारकमध्ये । कर्म
 प्रवचनीययुक्तेद्वितीया । यस्मादधिकंयस्यचेश्वरवचनंतत्रसप्तमी । पञ्चम्यपाङ्परिभिः । प्रतिनिधिप्रतिदानेचयस्मा
 त् । गत्यर्थकर्मणिद्वितीयाचतुर्थ्यौचैष्टायामनध्वनि । चतुर्थीसंप्रदाने । क्रियार्थोपपदस्यचकर्मणिस्थानिनः । तुम
 र्थाच्चभाववचनात् । नमःस्वस्तिस्वाहास्वधालंवषड्योगाच्च । मन्यकर्मण्यनादरेविभाषाप्राणिषु । कर्तृकरणयोस्तृती
 या । सहयुक्तेऽप्रधाने । येनाङ्गविकारः ॥ १ ॥ इत्थंभूतलक्षणे । संज्ञोऽन्यतरस्यांकर्मणि । हेतौ । अकर्तर्युणेपञ्चमी ।
 विभाषागुणेऽस्त्रियाम् । षष्ठीहेतुप्रयोगे । सर्वनाम्नस्तृतीयाच । अपादानेपञ्चमी । अन्यारादितरर्तेदिक्छन्दांचूत्तरप

दाआहियुके । षष्ठ्यतसर्थप्रत्ययेन । एनपाद्वितीया । पृथग्विनानानाभिस्तृतीयान्यतरस्याम् । करणेचस्तोकाल्पकृच्छ्र
कतिपयस्यासस्ववचनस्य । दूरान्तिकार्थैः षष्ठ्यन्यतरस्याम् । दूरान्तिकार्थेभ्योद्वितीयाच । सप्तम्यधिकरणेच ।
यस्यचभावेनभावलक्षणम् । षष्ठीचानादरे । स्वामीश्वराधिपतिदायादसाक्षिप्रतिभूप्रसूतैश्च । आयुक्तकुशलाभ्यां
चासेवायाम् ॥ २ ॥ यतश्चनिर्धारणम् । पंचमीविभक्ते । साधुनिपुणाभ्यामर्चायांसप्तम्यप्रतेः । प्रसितोत्सुकाभ्यांतृ
तीयाच । नक्षत्रेचलुपि । प्रातिपदिकार्थलिङ्गपरिमाणवचनमात्रेप्रथमा । संबोधनेच । सामन्त्रितम् । एकवचनसं
बुद्धिः । षष्ठीशेषे । ज्ञोऽविदर्थस्यकरणे । अधीगर्थदयेशांकर्मणि । कृजःप्रतियत्ने । रुजार्थानांभाववचनानामज्वरेः ।
आक्षिपिनाथः । जासिनिग्रहणनाटकाथपिषांहिसायाम् । व्यवहृणोःसमर्थयोः । दिवस्तदर्थस्य । विभाषोपसर्गे ।
द्वितीयात्राहणे । प्रेय्यब्रुवोर्हविषोदेवतासंप्रदाने ॥ ३ ॥ चतुर्थ्यर्थेबहुलंछन्दसि । यजेश्चकरणे । कृत्वोर्थप्रयोगेकालेऽ
धिकरणे । कर्तृकर्मणोःकृति । उभयप्राप्तौकर्मणि । कस्यचवर्तमाने । अधिकरणवाचिनश्च । नलोकाव्ययनिष्ठास्
त्थर्तृनाम् । अकेनोर्भविष्यदाधमर्थयोः । कृत्यानांकर्तरिया । तुल्यार्थैरतुलोपमाभ्यांतृतीयान्यतरस्याम् । चतुर्थी
चाशिष्यायुष्यमद्रभद्रकुशलमुखार्थहितैः ॥ ४ ॥ अनभिहितइत्थंभूतयतश्चप्रेय्यब्रुवोस्त्रयोदश ॥ इतिद्वितीयाध्या
येतृतीयःपादः ॥ १ ॥ ६ ॥ द्विगुरेकवचनम् । द्वन्द्वश्चाणितूर्यसेनाज्ञानाम् । अनुवादेचरणानाम् । अध्वर्युक्

तुरनपुंसकम् । अध्ययनतोऽविप्रकृष्टारूयानाम् । जातिरप्राणिनाम् । विशिष्टलिङ्गेनदीदेशोऽग्रामाः । धुद्रजन्त
वः । येषांचविरोधःशाश्वतिकः । शूद्राणामनिरवसितानाम् । गवाश्वप्रभृतीनिच । विभाषावृक्षमृगतृणधान्यव्यं
जनपशुशकुन्यश्ववडवपूर्वापराधरोत्तराणाम् । विप्रतिषिद्धंचानधिकरणवाचि । नदधिपयआदीनि । अधिकरणे
तावत्त्वेच । विभाषासमीपे । सनपुंसकम् । अव्ययीभावश्च । तत्पुरुषोऽनञ्कर्मधारयः । संज्ञायांकन्धोशीनरेषु
॥ १ ॥ उपज्ञोपक्रमंतदाद्याचिख्यासायाम् । छायाबाहुल्ये । सभाराजामनुष्यपूर्वा । अशालाच । विभाषासेनासु
राच्छायाशालानिशानाम् । परवल्लिङ्गद्वन्द्वतत्पुरुषयोः । पूर्ववदश्ववडवौ । हेमन्तशिशिरावहोरात्रेचच्छन्दसि ।
रात्राह्वाहाःपुंसि । अपथंनपुंसकम् । अर्धर्चाःपुंसिच । इदमोऽनुवादेशोऽशनुदात्तस्तृतीयादौ । एतदस्त्रतसोस्त्रतमौ
चानुदात्तौ । द्वितीयादौस्वेनः । आर्धधातुके । अदोजग्धिर्त्यप्तिकिति । लुङ्सनोर्घस्तृ । घञपोश्च । बहुलंछन्दसि ।
लिव्यन्यतरस्याम् ॥ २ ॥ वेजोवयिः । हनोवधलिङि । लुङिच । आत्मनेपदेष्वन्यतरस्याम् । इणोगालुङि । णौ
गमिरबोधने । सनिच । इङश्च । गाङ्गिटि । विभाषालुङ्ङोः । णौचसंश्चङोः । अस्तेभूः । ब्रुवोवचिः । चक्षिङः
ख्याञ् । वालिटि । अजेर्व्यघञपोः । वायौ । ण्यक्षत्रियार्षजितोयूनिलुगणिजोः । पैलादिभ्यश्च । इजःप्राचाम्
॥ ३ ॥ नतौत्वलिभ्यः । तद्राजस्यबहुपुतेनैवास्त्रियाम् । यस्कादिभ्योगोत्रे । यजजाश्च । अत्रिभृगुकुम्भवसिष्ठगोत

॥ ७ ॥

माङ्गिरोभ्यश्च । बहुचइजःप्राच्यभरतेषु । नगोपवनादिभ्यः । तिककितवादिभ्योद्वन्द्वे । उपकादिभ्योऽन्यतरस्या
मद्वन्द्वे । आगस्त्यकौण्डिन्ययोरगस्तिकुण्डिनच् । सुपोधातुप्रातिपदिकयोः । अदिप्रभृतिभ्यःशपः । बहुलंछन्दसि ।
यङोऽचिच । जुहोत्यादिभ्यःभुः । बहुलंछन्दसि । गातिस्थाघुपाभूभ्यःसिचःपरस्मैपदेषु । विभाषाघ्राधेद्शाच्छासः ।
तनादिभ्यस्तथासोः । मन्त्रेघसह्ररणशवृदहादृच्कृगमिजनिभ्योलेः ॥ ४ ॥ आमः । अव्ययादाप्सुपः । नाव्ययीभा
वादतोऽम्वपंचम्याः । तृतीयासप्तम्योर्बहुलम् । लुटःप्रथमस्यडारौरसः ॥ ५ ॥ द्विगुरुपज्ञोपक्रमंबेजोवजिर्नतौत्व
लिभ्यआमःपञ्च ॥ इतिद्वितीयाध्यायेचतुर्थःपादः ॥ ४ ॥ इतिद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

ॐ ॥ प्रत्ययः । परश्च । आद्युदात्तश्च । अनुदात्तौ सुप्तिता । गुप्तिज्जिह्वः सन् । मान्वधदान्शान्भ्यो दीर्घश्चाभ्यासस्य । धातोः कर्मणः समानकर्तृकादिच्छायां वा । सुप आत्मनः क्यच् । काम्यच्च । उपमानादाचारे । कर्तुः क्यङ्सलोपश्च । भृशादिभ्यो भुव्यच्चे लोपश्च हलः । लोहितादिडाभ्यः क्यप् । कष्टायक्रमणे । कर्मणोरोमन्थतपोभ्यां वर्तिचरोः । बाष्पोष्मभ्यामुद्गमने । शब्दवैरकलहाभ्रकण्वमेधेभ्यः करणे । सुखादिभ्यः कर्तृवेदनायाम् । नमो वरिवश्चित्रङः क्यच् । पुच्छभाण्डचीवराणिङ् ॥ १ ॥ मुण्डमिश्रश्लक्ष्णलवणव्रतवस्त्रहलकलकृततूस्तेभ्यो णिच् । धातोरेकाचो हलादेः क्रियासमभिहारे यङ् । नित्यं कौटिल्ये गतौ । लुपसदचरजपजभदहदशङ्भ्यो भावगर्हायाम् । सत्यापपाशरूप

वीणातूलश्लोकसेनालोमत्वचवर्मवर्णचूर्णचुरादिभ्योणिच् । हेतुमतिच् । कण्डादिभ्योयक् । गुपूधूपविच्छिपणिपनि
भ्यआयः । ऋतेरीयङ् । कमेणिङ् । आयादयार्धधातुकेवा । सनाद्यन्ताधातवः । स्यतासीलृटोः । सिब्वहुलं
लेटि । कास्प्रत्ययादाममन्त्रेलिटि । इजादेश्चगुरुमतोऽनृच्छः । दयायासश्च । उषविदजागृभ्योऽन्यतरस्याम् ।
भीहीभृहुयांश्चुवच् । कृञ्चानुप्रयुज्यतेलिटि ॥ २ ॥ विदांकुर्वन्त्वित्यन्यतरस्याम् । अभ्युत्सादयांप्रजनयांचिकयांर
मयामकःपावयांक्रियाद्विदामक्रन्नितिच्छन्दसि । चिल्लुङि । च्लेःसिच् । शलङ्गुपधादनिटःकसः । श्लिषआलिङ्ग
ने । नहशः । णिश्रिद्रुसुभ्यःकर्तरिचङ् । विभाषाधेद्भ्योः । गुपेऽछन्दसि । नोनयतिध्वनयत्येलयत्यर्दयतिभ्यः ।
अस्यतिवक्तिख्यातिभ्योऽङ् । लिपिसिचिह्वश्च । आत्मनेपदेष्वन्यतरस्याम् । पुषादिद्युताद्यृदितःपरस्मैपदेषु । स
र्तिशास्त्यर्तिभ्यश्च । इरितोवा । जृस्तम्भुसुचुम्लुचुमुचुलुचुगुलुचुश्विभ्यश्च । कृमृदरुहिभ्यश्छन्दसि । चिण्तेपदः
॥ ३ ॥ दीपजनबुधपूरितायिप्यायिभ्योऽन्यतरस्याम् । अचःकर्मकर्तरि । दुहश्च । नरुधः । तपोऽनुतापेच । चि
ण्भावकर्मणोः । सार्वधातुकेयक् । कर्तरिशप् । दिवादिभ्यःश्यन् । वाभ्राशभ्लाशभ्रमुकमुक्कुमुत्रसित्रुटिलषः ।
यसोऽनुपसर्गात् । संयसश्च । स्वादिभ्यःश्रुः । श्रुवःशृच् । अक्षोऽन्यतरस्याम् । तनूकरणेतक्षः । तुदादिभ्यःशः ।
रुधादिभ्यःश्रम् । तनादिकृञ्भ्यङ् । धिन्विकृण्व्योरच् ॥ ४ ॥ ऋयादिभ्यःश्ना । स्तंभुस्तुंभुस्कंभुस्कंभुस्कं

सूत्रपा.
३ । १

11 9 11

ज्यःशुभः । हलःश्रःशानज्ज्ञौ । छन्दसिधायजपि । व्यत्ययोबहुलम् । लिङ्ग्याशिष्यङ् । कर्मवत्कर्मणानुल्यक्रि
यः । तपस्तपःकर्मकस्यैव । नदुहस्तुनमांयक्चिणौ । कुषिरजोःप्राचांश्यन्परस्मैपदं च । धातोः । तत्रोपपदंसप्तमी
स्थम् । कृदतिङ् । वासरूपोस्त्रियाम् । कृत्याःप्राङ्णुलः । तव्यस्तव्यानीयरः । अचोयत् । पोरदुपधात् । शकि
सहोश्च । गदमदचरयमश्चानुपसर्गे ॥ ५ ॥ अवद्यपण्यवर्यागर्हपणितव्यानिरोधेषु । वहांकरणम् । अर्यःस्वामिवै
श्ययोः । उपसर्गाकाल्याप्रजने । अजर्यसंगतम् । वदःसुपिक्यप्च । भुवोभावे । हनस्तच । एतिस्तुशास्वृदुषःक्य
५ । ऋदुपधाच्चाकृपिचृतेः । ईचलनः । भृजोऽसंज्ञायाम् । मृजेर्विभाषा । राजसूयसूर्यमृषोद्यरुच्यकुप्यकृष्टपच्या
व्यध्याः । भिद्योऽन्यौनदे । पुष्यसिद्ध्यौनक्षत्रे । विपूयविनीयजित्यामुंजकल्कहलिषु । प्रत्यपिभ्यांग्रहेश्छन्दसि ।
पदास्वैरिवाह्यापक्ष्येषु च । विभाषाकृवृषोः ॥ ६ ॥ युग्यंचपत्रे । अमावस्यदन्यतरस्याम् । छन्दसिनिष्टक्यदेवहूयप्र
णीयोऽनीयोऽच्छिष्यमर्यस्तर्थाध्वर्यखन्यखान्यदेवयज्यापृच्छ्यप्रतिषीव्यब्रह्मवाद्यभाव्यस्ताव्योपचाय्यपृडानि । ऋह
लोर्ण्यत् । ओरावश्यके । आसुयुवपिरपिलपित्रपिचमश्च । आनाय्योऽनित्ये । प्रणाय्योऽसंमतौ । पाय्यसांनाय्य
निकाय्यधाय्यामानहविर्निवाससामिधेनीषु । ऋतौकुण्डपाय्यसंचाय्यौ । अग्नौपरिचाय्योपचाय्यसमूह्याः । चित्या
मिचित्ये च । ण्वुल्लृचौ । नन्दिग्रहिपचादिभ्योऽल्युणिन्यचः । इगुपधज्ञाप्रीकिरःकः । आतश्चोपसर्गे । पाप्नाध्माधेङ्

हशःशः । अनुपसर्गाह्मिम्पविन्दधारिपारिवेद्युदेजिचेतिसातिसाहिभ्यश्च । ददातिदधात्योर्विभाषा । ज्वलितिकसन्ते
भ्योणः ॥ ७ ॥ श्याव्यधाक्षुसंरुवतीणवसावहलिहश्लिषश्वसश्च । दुन्योरनुपसर्गे । विभाषाग्रहः । गेहेकः । शिल्पि
निष्बुन् । गत्यकन् । ण्युट् । हश्चब्रीहिकालयोः । प्रुसत्वःसमभिहारेबुन् । आशिषिच । प्रत्यबोमुण्डविदांदीपज
नक्र्यादिभ्योऽवद्ययुग्यंचश्याव्यधादश ॥ इतिनृतीयाध्यायेप्रथमःपादः ॥ १ ॥ ७३ ॥ कर्मण्यण् । ह्वावामश्च । आ
तोऽनुपसर्गेकः । सुपिस्थः । तुन्दशोकयोःपरिमृजापनुदोः । प्रेदाज्ञः । समिख्यः । गापोष्टक् । हरतेरनुद्यमनेऽच ।
वयसिच । आङित्ताच्छील्ये । अर्हः । स्तम्बकर्णयोरमिजपोः । शमिधातोःसंज्ञायाम् । अधिकरणेशेतेः । चरेष्टः ।
भिक्षासेनादायेषु च । पुरोऽग्रतोऽग्रेषुसर्तेः । पूर्वैकर्तरि । कृजोहेतुताच्छील्यानुलोम्येषु ॥ १ ॥ दिवाविभानिशाप्र
भाभास्कारान्तानन्तादिबहुनान्दीकिंलिपिलिबिबलिभक्तिकर्तृचित्रक्षेत्रसंख्याजङ्गाबाह्वहर्त्यसद्वनुररुःषु । कर्मणिभृ
तौ । नशब्दश्लोककलहगाथावैरचाटुसूत्रमन्त्रपदेषु । स्तम्बशकृतोरिन् । हरतेर्दतिनाथयोःपशौ । फलेग्रहिरात्मंभ
रिश्च । छन्दसिवनसनरक्षिमथाम् । एजेःखश् । नासिकास्तनयोर्ध्माधेटोः । नाडीमुष्ट्योश्च । उदिकूलेरुजिवहोः ।
वहाभ्रेलिहः । परिमाणेषु च । मितनखे च । विध्वरुषोस्तुदः । असूर्यललाटयोर्दशितपोः । उग्रंपश्येरंमदपाणिंध
माश्च । प्रियवशेवदःखच् । द्विषत्परयोस्तापेः । वाचियमोव्रते ॥ २ ॥ पूःसर्वयोर्दारिसहोः । सर्वकूलाभ्रकरीषेषुक

षः । मेघतिभयेषुकृजः । क्षेमप्रियमद्रेऽण्च । आशितेभुवःकरणभावयोः । संज्ञायां भृद्वृजिधारिसहितपिदमः ।
गमश्च । अन्तात्यन्ताध्वदूरपारसर्वानन्तेषुडः । आशिषिहनः । अपेक्षेशतमसोः । कुमारशीर्षयोर्णिनिः । लक्षणेजा
यापत्योष्टक् । अमनुष्यकर्तृकेच । शक्तौहस्तिकपाटयोः । पाणिघताडघौशिल्पिनि । आढ्यसुभगस्थूलपलितनग्रा
न्धप्रियेषुच्यर्थेवच्चौकृजःकरणेरुयुन् । कर्तरिभुवःखिण्णुच्युकजौ । स्पृशोऽनुदकेकिन् । ऋत्विग्दधृक्स्रग्दिगु
ष्णिगंचुयुजिकृश्चांच । त्यदादिषुदृशोनालोचनेकश्च ॥३॥ सत्सृद्विषद्रुहदुहयुजविदभिदच्छिदजिनीराजामुपसर्गेऽपि
क्विप् । भजोण्विः । छन्दसिसहः । वहश्च । कव्यपुरीषपुरीष्येषुऽयुद् । हव्येऽनन्तःपादम् । जनसनखनक्रमगमोवि
द् । अदोऽनन्ने । ऋव्येच । दुहःकब्धश्च । मन्त्रेश्वेतवहोक्थशस्पुरोडाशोण्विन् । अवेयजः । विजुपेच्छन्दसि । आ
तोमनिन्कनिन्ब्वनिपश्च । अन्येभ्योऽपिट्श्यन्ते । क्विप्च । स्थःकच । सुप्यजातौणिनिस्ताच्छील्ये । कर्तर्युपमाने ।
व्रते ॥ ४ ॥ बहुलमाभीक्ष्ये । मनः । आत्ममानेखश्च । भूते । करणेयजः । कर्मणिहनः । ब्रह्मभ्रूणवृत्रेषुक्विप् ।
बहुलंछन्दसि । सुकर्मपापमन्त्रपुण्येषुकृजः । सोमेसुजः । अग्नौचेः । कर्मण्यग्न्याख्यायाम् । कर्मणीनिविक्रियः ।
दृशेःकनिप् । राजनियुधिकृजः । सहेच । सप्तम्यांजनेर्डः । पंचम्यामजातौ । उपसर्गेचसंज्ञायाम् । अनौकर्मणि
॥ ५ ॥ अन्येष्वपिट्श्यते । निष्ठा । सुयजोर्ङ्निप् । जीर्यतेरतृन् । छन्दसिलिट् । लिटःकानज्वा । कसुश्च । भाषा

यांसदवसश्रुवः । उपेयिवाननाश्वाननूचानश्च । लुङ् । अनद्यतनेलङ् । अभिज्ञावचनेलृट् । नयदि । विभाषा
साकाङ्क्षे । परोक्षेलिट् । हशश्वतोर्लङ् । प्रश्नेचासन्नकाले । लृट्स्मे । अपरोक्षेच । ननौपृष्टप्रतिवचने ॥६॥ नन्वो
र्विभाषा । पुरिलुङ्गस्मे । वर्तमानेलट् । लटःशतृशानचावप्रथमासमानाधिकरणे । संबोधनेच । लक्षणहेत्वोः
क्रियायाः । तौसत् । पूङ्ग्यजोःशानन् । ताच्छील्यवयोवचनशक्तिषुचानश् । इङ्धार्योःशत्रुकृच्छिणि । द्विषोऽमि
त्रे । सुजोयज्ञसंयोगे । अर्हःप्रशंसायाम् । आक्रेस्तच्छीलतद्धर्मतत्साधुकारिषु । तृन् । अलंकृञ्जिराकृञ्प्रजनोत्पचो
त्पतोन्मदरुच्यपत्रपवृतुवृधुसहचरइण्यच् । णेइछन्दसि । भुवश्च । ग्लाजिस्थश्चग्लुः । त्रसिगृधिधृषिक्षिपेःकृः ॥७॥
शमित्यष्टाभ्योधिनुण् । संपृचानुरुधाङ्यमाङ्यसपरिसृसंसृजपरिदेविसंज्वरपरिक्षिपपरिरटपरिवदपरिदहपरिमुह
दुषद्विषद्रुहदुहयुजाक्रीडविविचत्यजरजभजातिचरापचरामुषाभ्याहनश्च । वौकषलसकत्थस्रम्भः । अपेचलषः ।
प्रेलपसृद्रुमथवदवसः । निन्दहिंसक्लिशखादविनाशपरिक्षिपपरिरटपरिवादिव्याभाषासूजोवुञ् । देविकुशोश्चोपस
र्गे । चलनशब्दार्थादकर्मकाद्युच् । अनुदात्तेतश्चहलादेः । जुचङ्कभ्यदन्द्रभ्यसृगृधिज्वलशुचलषपतपदः । क्रुधम
ण्डार्थेभ्यश्च । नयः । सूददीपदीक्षश्च । लषपतपदस्थाभूवृषहनकमगमशृभ्यउकञ् । जल्पभिक्षकुट्टलुण्टवृडःषाक
न् । प्रजोरिनिः । जिहृक्षिविशीर्णवमाव्यथाभ्यमपरिभ्रूसूभ्यश्च । स्पृहिगृहिपतिदयिनिद्रातन्द्राश्रद्धाभ्यआलुच् ।

दाधेदिशदसदोरुः । सृष्ट्यदःकमरच् ॥ ८ ॥ भंजभासमिदोधुरच् । विदिभिदिच्छिदेःकुरच् । इप्नशजिसर्ति
 भ्यःकरप् । गत्वरश्च । जागरूकः । यजजपदशांयङः । नमिकम्पिस्म्यजसकमर्हिसदीपोरः । सनाशंसभिक्षङः ।
 बिंदुरिच्छुः । क्याच्छन्दसि । आहगमहनजमःकिकिनौलिट् । स्वपितृषोर्नजिङ् । शृवन्धोराहः । भियःकुकुक
 नौ । स्थेजभासपिसकसोवरच् । यश्चयङः । भ्राजभासधुर्विद्युतोर्जिपृजुग्रावस्तुवःकिप् । अन्येभ्योऽपिहृश्यते ।
 भुवःसंज्ञान्तरयोः । विप्रसंभ्योडुसंज्ञायाम् ॥ ९ ॥ धःकर्मणिष्टृन् । दाक्षीशसयुजस्तुतुदसिसिचमिहपतदशनहः
 करणे । हलसूकरयोःपुवः । अर्तिलूधूसूखनसहचरइत्रः । पुवःसंज्ञायाम् । कर्तरिचर्षिदेवतयोः । जीतःकः । म
 तिबुद्धिपूजार्थेभ्यश्च । कर्मणिदिवापूःसर्वसत्सूबहुलमन्येष्वपिनन्वोःशमितिभंजभासधःकर्मण्यष्टौ ॥ इतितृतीया
 ध्यायेद्वितीयःपादः ॥ २ ॥ ३ ॥ उणादयोबहुलम् । भूतेऽपिहृश्यन्ते । भविष्यतिगम्यादयः । यावत्पुरानिपात
 योर्लट् । विभाषाकदाकर्णोः । किंवृत्तेलिप्सायाम् । लिप्स्यमानसिद्धौच । लोट्थलक्षणेच । लिङ्चोर्ध्वमौहूर्तिके ।
 तुमुन्बुलौक्रियायांक्रियार्थायाम् । भाववचनाश्च । अप्कर्मणिच । लृट्शेषेच । लृट्ःसद्वा । अनद्यतनेलुट् । पदरु
 जविशस्पृशोधञ् । सृस्थिरे । भावे । अकर्तरिचकारकेसंज्ञायाम् । परिमाणाख्यायांसर्वेभ्यः ॥ १ ॥ इङश्च ।
 उपसर्गेरुवः । समियुद्बुवः । श्रिणीभुवोऽनुपसर्गे । वौक्षुश्रुवः । अवोदोर्नियः । प्रेदुस्तुष्टुवः । निरभ्योःपूर्वोः ।

उक्त्योर्ग्रहः । कृधान्ये । यज्ञेसमिस्तुवः । प्रेस्त्रोऽयज्ञे । प्रथनेवावशब्दे । छन्दोनाम्निच । उदिग्रहः । समिमुष्टौ ।
 परिन्वोर्नीणोर्धूताश्चेषयोः । परावनुपात्ययइणः । व्युपयोःशेतेःपर्याये । हस्तादानेचेरस्तेये ॥ २ ॥ निवासचित्ति
 शरीरोपसमाधानेष्वादेश्चकः । संघेचानौत्तराधये । कर्मव्यतिहारेणच्छिन्त्याम् । अभिविधौभावइनुण् । आक्रोशेऽ
 वन्वोर्ग्रहः । प्रेलिप्सायाम् । परौयज्ञे । नौवृधान्ये । उदिश्रयतियौतिपूडुवः । विभाषाङिरुष्टुवोः । अवेग्रहोवर्ष
 प्रतिबन्धे । प्रेवणिजाम् । रश्मौच । वृणोतेराच्छादने । परौभुवोऽवज्ञाने । एरच् । ऋदोरप् । ग्रहवृष्टिणिश्चिगम
 श्च । उपसर्गेऽदः । नौणच् ॥ ३ ॥ व्यधजपोरनुपसर्गे । स्वनहसोर्वा । यमःसमुपनिविषुच । नौगदनदपठस्वनः ।
 कणोवीणायांच । नित्यंपणःपरिमाणे । मदोऽनुपसर्गे । प्रमदसंमदौहर्षे । समुदीरजःपशुषु । अक्षेयुगलहः । प्रजने
 सर्तेः । हःसंप्रसारणंचन्यभ्युपविषु । आङियुद्धे । निपानमाहावः । भावेऽनुपसर्गस्य । हनश्चवधः । मूर्तौघनः ।
 अन्तर्धनोदेशे । अगारैकदेशेप्रघणःप्रघाणश्च । उद्धनोऽत्याधानम् ॥ ४ ॥ अपघनोऽङ्गम् । करणेऽयोविदुषु ।
 स्तम्बेकच । परौघः । उपघ्नआश्रये । संघोद्धौगणप्रशंसयोः । निघोनिमितम् । द्वितःकित्रः । द्वितोऽथुच् । यज
 याचयतविच्छप्रच्छरक्षोनङ् । स्वपोनन् । उपसर्गेघोःकिः । कर्मण्यधिकरणेच । स्त्रियांकिन् । स्थागापापचोभावे ।
 मन्त्रेवृषेषपचमनविदभूवीराउदात्तः । ऊतियूतिजूतिसातिहेतिकीर्तयश्च । व्रजयजोर्भावेक्यप् । संज्ञायांसमजनिष

दनपतमनविदुष्यशीङ्भृजिणः । कृजःशच ॥ ५ ॥ इच्छा । अप्रत्ययात् । गुरोश्चहलः । षिन्निदादिभ्योऽङ् ।
 चन्तिपूजिकथिकुम्बिचर्चश्च । आतश्चोपसर्गे । ण्यासश्चन्योयुच् । रोगाख्यायांण्वुत्वहुलम् । संज्ञायाम् । विभाषा
 ख्यानपरिप्रश्नयोरिच्च । पर्यायार्हणोत्पत्तिषुण्वुच् । आक्रोशेनञ्यनिः । कृत्यल्युटोबहुलम् । नपुंसकेभावेक्तः ।
 ल्युट् । कर्मणिचयेनसंस्पर्शात्कर्तुःशरीरसुखम् । करणाधिकरणयोश्च । पुंसिसंज्ञायांघःप्रायेण । गोचरसंचरवहत्र
 जव्यजापणनिगमाश्च । अवेत्स्त्रोर्घञ् ॥ ६ ॥ हलश्च । अध्यायन्यायोद्यावसंहाराधारावायाश्च । उदङ्कोऽनुदके ।
 जालमानायः । खनोघच । ईषद्दुःसुषुकृच्छाकृच्छार्थेषुखल् । कर्तृकर्मणोश्चभूकृजोः । आतोयुच् । छन्दसिगत्यर्थे
 भ्यः । अन्येभ्योऽपिदृश्यते । वर्तमानसामीप्येवर्तमानवद्वा । आशंसायांभूतवच्च । क्षिप्रवचनेलृट् । आशंसावचने
 लिङ् । नानद्यतनवत्क्रियाप्रबन्धसामीप्ययोः । भविष्यतिमर्यादावचनेऽवरस्मिन् । कालविभागेचानहोरात्राणाम् ।
 परस्मिन्विभाषा । लिङ्मिस्तेलृङ्क्रियातिपत्तौ । भूतेच ॥ ७ ॥ वोताप्योः । गर्हायांलङ्पिजात्वोः । विभाषाकथ
 मिलिङ्च । किंवृत्तेलिङ्लृटौ । अनवहृद्यमर्षयोरकिंवृत्तेऽपि । किंकिलास्त्यर्थेषुलृट् । जातुयदोर्लिङ् । यच्चयत्रयोः ।
 गर्हायांच । चित्रीकरणेच । शेषेलृडयर्दा । उताप्योःसमर्थयोर्लिङ् । कामप्रवेदनेकच्चिति । संभावनेऽलमितिचे
 त्सिद्धाप्रयोगे । विभाषाधातौसंभावनवचनेऽयदि । हेतुहेतुमतोर्लिङ् । इच्छार्थेषुलिङ्गोर्दा । समानकर्तृकेषुतुमुन् ।

लिङ् । इच्छार्थेभ्योविभाषावर्तमाने ॥ ८ ॥ विधिनिमन्त्रणामन्त्रणाधीष्टसंप्रश्नप्रार्थनेषुलिङ् । लोट् । प्रैषातिसर्ग
 प्राप्तकालेषुकृत्याश्च । लिङ्गोर्ध्वमौहूर्तिके । स्मेलोट् । अधीष्टेच । कालसमयवेलासुतुमुन् । लिङ्यदि । अर्हेकृत्यत्
 चश्च । आवश्यकाधमर्ण्ययोर्णिनिः । कृत्याश्च । शकिलिङ् । आशिषिलिङ्गोर्दा । किञ्चकौचसंज्ञायाम् । माङ्लिङ् ।
 स्मोत्तरेलङ्च ॥ उणादयङ्ङोनिवासव्यधजपोरपघनइच्छाहलश्चवोताप्योर्विधिषोडश ॥ इतितृतीयाध्यायेतृतीयः
 पादः ॥ ३ ॥ ४ ॥ धातुसंबन्धेप्रत्ययाः । क्रियासमभिहारेलोट्लोटोहिस्वौवाचतध्वमोः । समुच्चयेऽन्यतरस्याम् ।
 यथाविध्यनुप्रयोगःपूर्वस्मिन् । समुच्चयेसामान्यवचनस्य । छन्दसिलुङ्ङिट् । लिङ्येलेट् । उपसंवादाशङ्कयोश्च ।
 तुमर्थेसेसेनसेअसेन्कसेकसेनध्वैअध्वैन्कध्वैकध्वैन्शध्वैन्तवैतवेङ्गवेनः । प्रयैरोहिष्यैअव्यधिष्यै । दृशेविख्येच ।
 शकिणमुत्कमुलौ । ईश्वरेतोसुन्कसुनौ । कृत्यार्थेतवैकेकेन्यत्वनः । अवचक्षेच । भावलक्षणेस्थेण्कृञ्चदिचरिहुत
 मिजनिभ्यस्तोसुन् । सृपित्दोःकसुन् । अलंखल्वोःप्रतिषेधयोःप्राचांक्त्वा । उदीचांमाङोव्यतीहारे । परावरयोगेच
 ॥ १ ॥ समानकर्तृकयोःपूर्वकाले । आभीक्ष्येणमुल्च । नयद्यनाकाङ्क्षे । विभाषाग्रेप्रथमपूर्वेषु । कर्मण्याक्रोशेकृजः
 खमुञ् । स्वादुमिणमुल् । अन्यथैवंकथमित्थंसुसिद्धाप्रयोगश्चेत् । यथातथयोरसूयाप्रतिवचने । कर्मणिदृशिविदोः
 साकल्ये । यावतिविन्दजीवोः । चर्मोदरयोःपूरेः । वर्षप्रमाणजलोपश्चास्यान्यतरस्याम् । चेलेक्रोपेः । निमूलसम्

लयोःकषः । शुष्कपूर्णरूपेषुपिषः । समूलाकृतजीवेषुहन्कृश्रहः । करणेहनः । स्नेहनेपिषः । हस्तेवर्तिग्रहोः ।
स्वेपुषः ॥ २ ॥ अधिकरणेबन्धः । संज्ञायाम् । कर्त्रोर्जीवपुरुषयोर्नेशिवहोः । ऊर्ध्वेशुषिपूरोः । उपमानेकर्मणिच ।
कषादिषुयथाविध्यनुप्रयोगः । उपदंशस्तृतीयायाम् । हिंसार्थानांचसमानकर्मकाणाम् । सप्तम्यांचोपपीडरुधकर्षः ।
समाससौ । प्रमाणेच । अपादानेपरीप्सायाम् । द्वितीयायांच । स्वाङ्गेऽध्रुवे । परिहृिश्यमानेच । विशिपतिपदि
स्कन्दांव्याप्यमानासेव्यमानयोः । अस्यतितृषोःक्रियान्तरेकालेषु । नाक्यादिशिग्रहोः । अव्ययेऽयथाभिप्रेताख्या
नेकृजःक्त्वाणमुलौ । तिर्यच्यपवर्गे ॥ ३ ॥ स्वाङ्गेतत्प्रत्ययेकृभ्वोः । नाधार्थप्रत्ययेच्यर्थे । तूष्णीमिभुवः । अन्व
च्यानुलोम्ये । शकधृषज्ञाग्लाघटरभलभक्रमसहार्हास्त्यर्थेषुतुमुन् । पर्यासिवचनेष्वलमर्थेषु । कर्तरिकृत् । भव्यगेय
प्रवचनीयोपस्थानीयजन्याप्लाव्यापात्यावा । लःकर्मणिचभावेचाकर्मकेभ्यः । तयोरेवकृत्यकखलर्थाः । आदिकर्म
णिकःकर्तरिच । गत्यर्थाकर्मकश्लिषशीङ्स्थासवसजनरुहजीर्यतिभ्यश्च । दाशगोघ्नौसंप्रदाने । भीमादयोऽपादा
ने । ताभ्यामन्यत्रोणादयः । कोऽधिकरणेचभ्रौव्यगतिप्रत्यवसानार्थेभ्यः । लस्य । तिस्रस्त्रिसिन्धस्थमिन्वस्मस्ता
तांज्ञासाधांधमिड्हिमहिङ् । टितआत्मनेपदानांटेरे । थासःसे ॥ ४ ॥ लिटस्तस्ययोरेशिशरेच् । परस्मैपदानांणल
तुसुस्थलधुसणत्वमाः । विदोलटोवा । ब्रुवःपञ्चानामादितआहोब्रुवः । लोटोलङ् । एरुः । सेह्यपिच्च । वाछन्दसि ।

मेर्निः । आमेतः । सवाभ्यांवामौ । आडुत्तमस्यपिच्च । एतए । लेटोऽडाटौ । आतए । वैतोऽन्यत्र । इतश्चलोपः
परस्मैपदेषु । सउत्तमस्य । नित्यंडितः । इतश्च ॥ ५ ॥ तस्यस्थमिपांतांतंतामः । लिङःसीयुट् । यासुट्परस्मैपदेषुदा
त्तोडिच्च । किदाशिषि । झस्यरन् । इटोऽत् । सुट्तिथोः । शेर्जुस् । सिजभ्यस्तविदिभ्यश्च । आतः । लङःशाक
टायनस्यैव । द्विषश्च । तिङ्तिस्त्सार्वधातुकम् । आर्धधातुकंशेषः । लिङ् । लिङाशिषि । छन्दस्युभयथा । धातुसं
बन्धेसमानाधिकरणेस्वाङ्गेलिटस्तस्यस्थमिपांसप्तदश ॥ इतितृतीयाध्यायेचतुर्थःपादः ॥ ४ ॥ ॥ ५ ॥ इत्यष्टा
ध्यायीसूत्रपाठेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ॐ ॥ इयाप्प्रातिपदिकात् । स्त्रौजसमौटुष्टाभ्याम्भिस्ङेभ्याम्भ्यस्ङसिभ्याम्भ्यस्ङसोसाम्ङ्योस्सुप् । स्त्रियाम् ।
अजाद्यतष्टाप् । ऋन्नेभ्योङीप् । उगितश्च । वनोरच । पादोऽन्यतरस्याम् । टाबृचि । नषट्स्वसादिभ्यः । मनः ।
अनोबहुव्रीहेः । डाबुभाभ्यामन्यतरस्याम् । अनुपसर्जनात् । टिह्वाणञ्द्वयसज्दघ्नमात्रत्तयठक्ठक्ञ्करण्युनां ।
यञश्च । प्राचांष्फतद्धितः । सर्वत्रलोहितादिकतन्तेभ्यः । कौरव्यमांडूकाभ्यांच । वयसिप्रथमे ॥ १ ॥ द्विगोः ।
अपरिमाणविस्ताचितकम्बल्येभ्योनतद्धितलुकि । काण्डान्ताक्षेत्रे । पुरुषात्प्रमाणेऽन्यतरस्याम् । बहुव्रीहेरुधसो
ङीप् । संख्याव्ययादेर्ङीप् । दामहायनान्ताच्च । अनउपधालोपिनोऽन्यतरस्याम् । नित्यंसंज्ञाछन्दसोः । केवल

मामकभागधेयपापापरसमानार्थकृतसुमङ्गलभेषजाच्च । रात्रेश्चाजसौ । अन्तर्वत्पतिवतोर्नुक् । पत्युर्नोयज्ञसंयोगे । विभाषासपूर्वस्य । नित्यंसपत्न्यादिषु । पूतक्रतोरैच । वृषाकप्यग्निकुसितकुसिदानामुदात्तः । मनोरौवा । वर्णादनुदात्तात्तोपधात्तोः । अन्यतोऽङीष् ॥ २ ॥ षिद्गौरादिभ्यश्च । जानपदकुण्डगोणस्थलभाजनागकालनीलकुशका मुककबरादृत्यमत्रावपनाकृत्रिमाश्राणास्थौल्यवर्णानाच्छादनायोविकारमैथुनेच्छाकेशवेशेषु । शोणात्प्राचाम् । वोतोऽङीष् । बह्वादिभ्यश्च । नित्यंछन्दसि । भुवश्च । पुंयोगादाख्यायाम् । इन्द्रवरुणभवशर्वरुद्रमृडहिमार ण्ययवयवनमातुलाचार्याणामानुक् । क्रीतात्करणपूर्वात् । कादल्पाख्यायाम् । बहुव्रीहेश्चान्तोदात्तात् । अस्वाङ्ग पूर्वपदाद्वा । स्वाङ्गाच्चोपसर्जनादसंयोगोपधात् । नासिकोदरौष्ठजङ्घादन्तर्कर्णशृङ्गाच्च । नक्रोडादिबह्वचः । सहन श्विद्यमानपूर्वाच्च । नखमुखात्संज्ञायाम् । दीर्घजिह्वाचिच्छन्दसि । दिक्पूर्वपदान्डीष् ॥ ३ ॥ वाहः । सख्यशिष्वी तिभाषायाम् । जातेरस्त्रीविषयादयोपधात् । पाककर्णपर्णपुष्पफलमूलबालोत्तरपदाच्च । इतोमनुष्यजातेः । ऊङु तः । बाह्वन्तात्संज्ञायाम् । पङ्कोश्च । ऊरुत्तरपदादौपम्ये । संहितशफलक्षणवामादेश्च । कद्रुकमण्डल्वोऽछन्दसि । संज्ञायाम् । शार्ङ्गरवाद्यजोङीन् । यङश्चाप् । आवद्याच्च । तद्धिताः । यूनस्तिः । अणिजोरनार्षयोर्गुरूपोत्तमयोः ण्यङ्कोत्रे । गोत्रावयवात् । क्रौञ्चादिभ्यश्च ॥ ४ ॥ दैवयज्ञिशौचिवृक्षिसाल्यमुग्रिकाण्ठेविद्धिभ्योऽन्यतरस्याम् ।

समर्थानां प्रथमाद्वा । प्राग्दीव्यतोऽण् । अश्वपत्यादिभ्यश्च । दित्यदित्यादित्यपत्युत्तरपदाण्यः । उत्सादिभ्योऽञ् । स्त्रीपुंसाभ्यांनञ्जौभवनात् । द्विगोर्लुगनपत्ये । गोत्रेऽलुगचि । यूनिलुक् । फक्फिजोरन्यतरस्याम् । तस्या पत्यम् । एकोगोत्रे । गोत्राद्यन्यस्त्रियाम् । अतश्च । बाह्वादिभ्यश्च । सुधातुरकङ् । गोत्रेकुंजादिभ्यश्चफञ् । नडादिभ्यःफक् । हरितादिभ्योऽञः ॥ ५ ॥ यजिजोश्च । शरद्वच्छुनकदर्भाद्भृगुवत्साग्रायणेषु । द्रोणपर्वतजीवन्तादन्यतरस्याम् । अनृष्यानन्तर्येविदादिभ्योऽञ् । गर्गादिभ्योञ् । मधुबभ्रवोर्ब्राह्मणकौशिकयोः । कपिवोधादाङ्गिरसे । वतण्डाच्च । लुक्स्त्रियाम् । अश्वदिभ्यःफञ् । भर्गात्रैगते । शिवादिभ्योऽण् । अवृद्धाभ्योनदीमानुषीभ्यस्तन्नामिकाभ्यः । ऋष्यन्धकवृष्णिङ्कुरुभ्यश्च । मातुरुत्संख्यासंभद्रपूर्वायाः । कन्यायाःकनीनच । विकर्णशृङ्गच्छगलाद्वत्सभरद्वाजात्रिषु । पीलायावा । ढक्चमण्डूकात् । स्त्रीभ्योढक् ॥ ६ ॥ द्यचः । इतश्चानिजः । शुभ्रादिभ्यश्च । विकर्णकुषीतकात्काश्यपे । भुवोवुक्च । कल्याण्यादीनामिन् । कुलटायावा । चटकायाऐरक् । गोधायाढक् । आरगुदीचाम् । क्षुद्राभ्योवा । पितृष्वसुश्छण् । ढकिलोपः । मातृष्वसुश्च । चतुष्पाङ्गोढञ् । गृध्यादिभ्यश्च । राजश्वशुराद्यत् । क्षत्राद्दः । कुलात्त्वः । अपूर्वपदादन्यतरस्यांयङ्कजौ ॥ ७ ॥ महाकुलादञ्च जौ । दुष्कुलाढक् । स्वसुश्छः । भ्रातुर्व्यञ्च । व्यन्तसपत्ने । रेवत्यादिभ्यश्च । गोत्रस्त्रियाःकुत्सनेणच । वृद्धा

द्वक्सौवीरेषुबहुलम् । फेड्छच । फाण्टाहतिमिमताभ्यांणफिजौ । कुर्वादिभ्योण्यः । सेनान्तलक्षणकारिभ्यश्च । उदीचामिज् । तिकादिभ्यःफिज् । कौशल्यकार्मार्याभ्यांच । अणोद्व्यचः । उदीचांवृद्धादगोत्रात् । वाकिनादीनां कुक्च । पुत्रान्तादन्यतरस्याम् । प्राचामवृद्धात्फिन्बहुलम् ॥ ८ ॥ मनोज्ञातावज्यतौषुक्च । अपत्यंपौत्रप्रभृतिगोत्रम् । जीवतितुवंश्येयुवा । भ्रातरिचज्यायसि । वान्यस्मिन्सपिण्डेस्थविरतरेजीवति । वृद्धस्यचपूजायाम् । यूनश्चकुत्सायाम् । जनपदशब्दात्क्षत्रियादज् । सार्वेयगान्धारिभ्यांच । द्व्यञ्मगधकलिङ्गसूरमसादण् । वृद्धेत्कोसलाजादाञ्ज्यङ् । कुरुनादिभ्योण्यः । सार्ववायवप्रत्यग्रथकलकूटाश्मकादिज् । तेतद्राजाः । कम्बोजालुक् । स्त्रियामवन्तिकुन्तिकुरुभ्यश्च । अतश्च । नप्राच्यभर्गादियौधेयादिभ्यः । ड्याब्दिगोःषिद्धौरादिवाहोदैवयज्ञियजिजोर्द्व्यचोमहाकुलान्मनोज्ञातावष्टादश ॥ इतिचतुर्थाध्यायेप्रथमःपादः ॥ १ ॥ १४ ॥ तेनरक्तंरागात् । लाक्षारोचनाशकलकर्दमाष्टक् । नक्षत्रेणयुक्तःकालः । लुबविशेषे । संज्ञायांश्रवणाश्वत्थाभ्याम् । द्वन्द्वच्छः । दृष्टंसाम । कलेर्दक् । वामदेवाङ्गुयङ्गुयौ । परिवृतोरथः । पाण्डुकम्बलादिनिः । द्वैपवैयाघ्रादज् । कौमारापूर्ववचने । तत्रोद्धृतममत्रेभ्यः । स्थण्डिलाच्छयितरित्रते । संस्कृतंभक्षाः । शूलोखाद्यत् । दभष्टक् । उदश्वितोऽन्यतरस्याम् । क्षीराहज् ॥ १ ॥ सास्मिन्पौर्णमासीतिसंज्ञायाम् । आग्रहायण्यश्वत्थाष्टक् । विभाषाफाल्गुनीश्रवणाकार्तिकीचैत्रीभ्यः ।

सास्यदेवता । कस्येत् । शुक्राद्धन् । अपोनप्त्रपांनसृभ्यांघः । छच । महेन्द्राद्धाणौच । सोमादृयण् । वाय्वृतुपिङ्गुषसोयत् । द्यावापृथिवीशुनासीरमरुत्वदग्नीषोमवास्तोष्पतिगृहमेधाच्छच । अग्नेर्दक् । कालेभ्योभववत् । महाराजप्रोष्ठपदाष्टज् । पितृव्यमातुलमातामहपितामहाः । तस्यसमूहः । भिक्षादिभ्योऽण् । गोत्रोक्षोष्ट्रोरभ्रराजराजन्यराजपुत्रवत्समनुष्याजाहुज् । केदाराद्यश्च ॥ २ ॥ ठक्कवचिनश्च । ब्राह्मणमाणववाडवाद्यत् । ग्रामजनबन्धुसहायेभ्यस्तल् । अनुदात्तादेरज् । खण्डिकादिभ्यश्च । चरणेभ्योर्धर्मवत् । अचित्तहस्तिधेनोष्ठक् । केशाश्वाभ्यांयञ्छावन्यतरस्याम् । पाशादिभ्योयः । खलगोरथात् । इनित्रकट्यचश्च । विषयोदेशे । राजन्यादिभ्योबुज् । भौरिक्याद्यैषुकार्यादिभ्योविधल्भक्तलौ । सोऽस्यादिरितिच्छन्दसःप्रगाथेषु । संग्रामेप्रयोजनयोद्धृभ्यः । तदस्यांप्रहरणमतिक्रीडायांणः । घञःसास्यांक्रियेतिजः । तदधीतेतद्वेद । क्रतूक्थादिसूत्रान्ताष्टक् ॥ ३ ॥ क्रमादिभ्योबुन् । अनुब्राह्मणादिनिः । वसन्तादिभ्यष्टक् । प्रोक्कालुक् । सूत्राच्चकोपधात् । छन्दोब्राह्मणानिचतद्विषयाणि । तदस्मिन्नस्तीतिदेशेतन्नान्नि । तेननिर्वृत्तम् । तस्यनिवासः । अदूरभवश्च । ओरज् । मतोश्चबह्वजङ्गात् । बह्वचःकूपेषु । उदक्चविपाशः । संकलादिभ्यश्च । स्त्रीषुसौवीरसार्वप्राधु । सुवास्वादिभ्योऽण् । रोणी । कोपधाच्च । बुञ्छण्कठजिलसेनिरद्व्ययफक्फिजिञ्जककठकोऽरीहणकृशाश्वदर्यकुमुदकाशतृणप्रेक्षाश्मसखिसंकाशबलपक्षकर्णसुतंगमप्रगदिन्वराहकुमुदा

दिभ्यः ॥ ४ ॥ जनपदेऽलुप् । वरणादिभ्यश्च । शर्करायावा । ठक्छौच । नद्यांमनुप् । मध्वादिभ्यश्च । कुमुदनड्वेत
सेभ्योऽननुप् । नडशादाड्डलच् । शिखायावलच् । उत्करादिभ्यश्छः । नडादीनांकुक्च । शेषे । राष्ट्रावारपारा
द्धखौ । ग्रामाद्यखजौ । कड्यादिभ्योऽकञ् । कुलकुक्षिग्रीवाभ्यःश्वास्यलंकारेषु । नद्यादिभ्योऽकृक् । दक्षिणापश्चा
त्पुरसस्त्यक् । कापिड्याःप्फक् । रङ्गोरमनुष्येऽण्व ॥ ५ ॥ द्युप्रागपागुदक्प्रतीचोयत् । कन्थायाष्ठक् । वर्णौवुक् ।
अव्ययान्त्यप् । ऐषमोह्यःश्वसोऽन्यतरस्याम् । तीरूप्योत्तरपदादञ्जौ । दिक्पूर्वपदादसंज्ञायांजः । मद्भ्योञ् ।
उदीच्यग्रामाच्चबहुचोऽन्तोदात्तात् । प्रस्थोत्तरपदपलद्यादिकोपधादण् । कण्वादिभ्योगोत्रे । इजश्च । नद्यचः
प्राच्यभरतेषु । वृद्धाच्छः । भवतष्ठक्छसौ । काड्यादिभ्यश्छञ्जिठौ । बाहीकग्रामेभ्यश्च । विभाषोशीनरेषु । ओर्दे
शेठञ् । वृद्धात्प्राचाम् ॥ ६ ॥ धन्वयोपधाद्भुञ् । प्रस्थपुरवहान्ताच्च । रोपधेतोःप्राचाम् । जनपदतदवध्योश्च ।
अवृद्धादपिबहुवचनविषयात् । कच्छाग्निवक्रवर्तोत्तरपदात् । धूमादिभ्यश्च । नगरात्कुत्सनप्रावीण्ययोः । अरण्या
न्मनुष्ये । विभाषाकुरुयुगंधराभ्याम् । मद्रवृज्योःकन् । कोपधादण् । कच्छादिभ्यश्च । मनुष्यतत्स्थयोर्बुञ् । अप
दातौसात्वात् । गोयवाग्वोश्च । गर्तोत्तरपदाच्छः । गहादिभ्यश्च । प्राचांकटादेः । राज्ञःकच ॥ ७ ॥ वृद्धादकेका
न्तस्त्रोपधात् । कन्थापलदनगरग्रामहृदोत्तरपदात् । पर्वताच्च । विभाषामनुष्ये । कृकणपर्णाद्भारद्वाजे । तेनसास्मि

न्ठञ्क्रमादिभ्योजनपदेद्युप्रागपागधन्ववृद्धात्पञ्च ॥ इतिचतुर्थाध्यायेद्वितीयःपादः ॥ २ ॥ १५ ॥ युष्मदस्मदोरन्यत
रस्यांखञ्च । तस्मिन्नणिचयुष्माकास्माकौ । तवकममकावेकवचने । अर्धाद्यत् । परावराधमोत्तमपूर्वाच्च । दिक्पूर्व
पदाद्वञ्च । ग्रामजनपदैकदेशादञ्ठजौ । मध्यान्मः । असांप्रतिके । द्वीपादनुसमुद्रंयञ् । कालाद्वञ् । श्राद्धेशरदः ।
विभाषारोगातपयोः । निशाप्रदोषाभ्यांच । श्वसस्तुट्च । संधिवेलाद्यृतनक्षत्रेभ्योऽण् । प्रावृषण्यः । वर्षाभ्यष्ठक् ।
छन्दसिठञ् । वसन्ताच्च ॥ १ ॥ हेमन्ताच्च । सर्वत्राणचतलोपश्च । सायंचिरंप्राह्मेप्रगेऽव्ययेभ्यष्ट्युलौतुङ् ।
विभाषापूर्वाह्णपराह्णाभ्याम् । तत्रजातः । प्रावृषष्ठप् । संज्ञायांशरदोवुञ् । पूर्वाह्णपराह्णार्द्रामूलप्रदोषावस्करा
द्भुन् । पथःपन्थच । अमावास्यायावा । अच । सिन्ध्वपकराभ्यांकन् । अणजौच । श्रविष्ठाफल्गुन्यनुराधास्वा
तितिष्यपुनर्वसुहस्तविशाखाषाढाबहुलालुक् । स्थानान्तगोशालखरशालाच्च । वत्सशालाभिजिदश्वयुजशतभिषजो
वा । नक्षत्रेभ्योबहुलम् । कृतलब्धक्रीतकुशलाः । प्रायभवः । उपजानूपकर्णोपनीवेष्ठक् ॥ २ ॥ संभूते । कोशा
द्वञ् । कालात्साधुपुण्यत्पच्यमानेषु । उप्तेच । आश्वयुज्यावुञ् । ग्रीष्मवसन्तादन्यतरस्याम् । देयमृणे । कला
प्यश्वत्थयवबुसाद्भुन् । ग्रीष्मावरसमाद्भुञ् । संवत्सराग्रहायणीभ्यांठञ्च । व्याहरतिमृगः । तदस्थसोढम् । तत्र
भवः । दिगादिभ्योयत् । शरीरावयवाच्च । इतिकुक्षिकलशिवस्त्यस्त्यहेर्ढञ् । ग्रीवाभ्योऽण्व । गम्भीराञ्ज्यः ।

अव्ययीभावाच्च । अन्तःपूर्वपदाद्वज् ॥ ३ ॥ ग्रामात्पर्यनुपूर्वात् । जिह्वामूलाङ्गुलेश्छः । वर्गान्ताच्च । अशब्देय
त्वावन्यतरस्याम् । कर्णललाटात्कनलंकारे । तस्यव्याख्यानइतिचव्याख्यातव्यनाम्नः । बहुचोऽन्तोदात्ताद्वज् ।
ऋतुयज्ञेभ्यश्च । अध्यायेष्वेवर्षेः । पौरोडाशपुरोडाशात्छन् । छन्दसोयदणौ । द्व्यजृद्धाङ्गणकर्प्रथमाध्वरपुरश्चरणना
माख्याताद्वक् । अणुगयनादिभ्यः । ततआगतः । ठगायस्थानेभ्यः । शुण्डिकादिभ्योऽण् । विद्यायोनिस्वन्धे
भ्योबुज् । ऋतष्टज् । पितुर्यच्च । गोत्रादङ्कवत् ॥ ४ ॥ हेतुमनुष्येभ्योऽन्यतरस्यांरूप्यः । मयङ् । प्रभवति ।
विदूराज्यः । तद्गच्छतिपथिदूतयोः । अभिनिष्क्रामतिद्वारम् । अधिकृत्यकृतेग्रन्थे । शिशुकन्दयमसभद्वन्द्वेन्द्र
जननादिभ्यश्छः । सोऽस्यनिवासः । अभिजनश्च । आयुधजीविभ्यश्छःपर्वते । शण्डिकादिभ्योऽयः । सिन्धुतक्ष
शिलादिभ्योऽणञौ । तूदीशलातुरवर्मतीकूचवाराद्वक्छण्ड्यकः । भक्तिः । अचित्ताददेशकालाद्वक् । महाराजा
द्वज् । वासुदेवार्जुनाभ्यांबुन् । गोत्रक्षत्रियाख्येभ्योबहुलंबुज् । जनपदिनांजनपदवत्सर्वजनपदेनसमानशब्दानांब
हुवचने ॥ ५ ॥ तेनप्रोक्तम् । तित्तिरिवरतन्तुखण्डिकोखाच्छण् । काश्यपकौशिकाभ्यामृषिभ्यांणिनिः । कलापि
वैशम्पायनान्तेवासिभ्यश्च । पुराणप्रोक्तेषुब्राह्मणकल्पेषु । शौनकादिभ्यश्छन्दसि । कठचरकालुक् । कलापिनो
ऽण् । छगलिनोढिनुक् । पाराशर्यशिलालिभ्यांभिधुनटसूत्रयोः । कर्मन्दकृशाश्वदिनिः । तेनैकदिक् । तसिश्च ।

उरसोयच्च । उपज्ञाते । कृतेग्रन्थे । संज्ञायाम् । कुलालादिभ्योबुज् । धुद्राभ्रमरवटरपादपादज् । तस्येदम्
॥ ६ ॥ रथाद्यत् । पत्रपूर्वादज् । पत्राध्वर्युपरिषदश्च । हलसीराद्वक् । द्वन्द्वानुन्वैरमैथुनिकयोः । गोत्रचरणाद्व
ज् । सङ्गाङ्गुलक्षणेष्वाजिजामण् । शाकलाद्वा । छन्दोगौक्थिकयाज्ञिकवह्वृचनटाज्यः । नदण्डमाणवान्तेवा
सिषु । रैवतिकादिभ्यश्छः । कौर्पिजलहास्तिपदादण् । आथर्वणिकस्येकलोपश्च । तस्यविकारः । अत्रयवेचप्राण्यौ
षधिवृक्षेभ्यः । बिल्वादिभ्योऽण् । कोपधाच्च । त्रपुजतुनोःषुक् । ओरज् । अनुदात्तादेश्च ॥ ७ ॥ पलाशादिभ्यो
वा । शम्याःप्लज् । मयङ्दैतयोर्भाषायामभक्ष्याच्छादनयोः । नित्यंवृद्धशरादिभ्यः । गोश्चपुरीषे । पिष्टाच्च । संज्ञा
यांकन् । व्रीहेःपुरोडाशे । असंज्ञायांतिलयवाभ्याम् । द्व्यचश्छन्दसि । नोत्वद्वर्धबिल्वात् । तालादिभ्योऽण् ।
जातरूपेभ्यःपरिमाणे । प्राणिरजतादिभ्योऽज् । जितश्चतत्प्रत्ययात् । क्रीतवत्परिमाणात् । उष्ट्राद्वज् । उमोर्ण
योर्वा । एण्याद्वज् । गोपयसोर्यत् ॥ ८ ॥ द्रोश्च । मानेवयः । फलेलुक् । मृक्षादिभ्योऽण् । जम्बावा । लुप्च ।
हरीतक्यादिभ्यश्च । कंसीयपरशव्ययोर्यजौलुक्च ॥ ९ ॥ युष्मद्धेमन्तात्संभूतेग्रामाद्धेतुतेनरथात्पलाशादिभ्यो
द्रोश्चाष्टौ ॥ इतिचतुर्थाध्यायेतृतीयःपादः ॥ ३ ॥ १० ॥ प्राग्वहतेष्टक् । तेनदीव्यतिखनतिजयतिजितम् । संस्कृ
तम् । कुलत्थकोपधादण् । तरति । गोपुच्छाद्वज् । नौद्व्यचष्टन् । चरति । आकर्षात्छल् । पर्पादिभ्यःष्टन् । श्वग

णादृश्च । वेतनादिभ्योजीवति । वस्त्रक्रयविक्रयादृश्च । आयुधाच्छच । हरत्युत्सङ्गादिभ्यः । भस्त्रादिभ्यश्च । विभाषाविवधवीवधात् । अण्कुटिलिकायाः । निर्वृत्तेऽक्षयूतादिभ्यः । कत्रेर्मन्त्रित्यम् ॥ १ ॥ अपमित्ययाचिताभ्यांकङ्कनौ । संसृष्टे । चूर्णादिनिः । लवणालुक् । मुद्गादण् । व्यञ्जनैरुपसिक्ते । ओजःसहोऽम्भसावर्तते । तत्प्रत्यनुपूर्वमीपलोमकूलम् । परिमुखं च । प्रयच्छतिगर्ह्यम् । कुसीददशैकादशात्षष्ठ्यचौ । उञ्छति । रक्षति । शब्दददुरं करोति । पक्षिमत्स्यमृगान्हन्ति । परिपन्थंचतिष्ठति । माथोत्तरपदपदव्यनुपदंधावति । आक्रन्दादृश्च । पदोत्तरपदंगृह्णाति । प्रतिकण्ठार्थललामंच ॥ २ ॥ धर्मचरति । प्रतिपथमेतिष्ठंश्च । समवायान्तसमवैति । परिषदोण्यः । सेनायावा । संज्ञायांललाटकुक्कुट्यौपश्यति । तस्यधर्म्यम् । अण्महिष्यादिभ्यः । क्रतोऽञ् । अवक्रयः । तदस्यपण्यम् । लवणादृश्च । किसरादिभ्यश्च । शलालुनोऽन्यतरस्याम् । शिल्पम् । मङ्गुकङ्गर्झरादन्यतरस्याम् । प्रहरणम् । परश्वधादृश्च । शक्तियष्टोरीकक् । अस्तिनास्तिदिष्टमतिः ॥ ३ ॥ शीलम् । छत्रादिभ्योणः । कर्माध्ययनेवृत्तम् । बह्वचूर्णपदादृश्च । हितंभक्षाः । तदस्मैदीयतेनियुक्तम् । श्राणामांसौदनादृष्टन् । भक्तादण्यतरस्याम् । तत्रनियुक्तः । अगारान्तादृश्च । अध्यायिन्यदेशकालात् । कठिनान्तप्रस्तारसंस्थानेषुव्यवहरति । निकटेवसति । आवसथात्षल् । प्राग्घिताद्यत् । तद्वहतिरथयुगप्रासङ्गम् । धुरोयदृक् । खःसर्वधुरात् । एकधुरालुक् ।

शकटादण् ॥ ४ ॥ हलसीरादृक् । संज्ञायांजन्या । विध्यत्यधनुषा । धनगणंलब्धा । अन्नाणः । वशंगतः । पदमस्मिन्दृश्यम् । मूलमस्याबर्हि । संज्ञायांधेनुष्या । गृहपतिनासंयुक्तेभ्यः । नौवयोधर्मविषमूलमूलसीतातुलाभ्यस्तार्थतुल्यप्राप्यवध्यानाभ्यसमसमितसमितेषु । धर्मपथ्यर्थन्यायादनपेते । छन्दसोनिर्मिते । उरसोऽण्च । हृदयस्यप्रियः । बन्धनेचषौ । मतजनहलात्करणजल्पकर्षेषु । तत्रसाधुः । प्रतिजनादिभ्यःखञ् । भक्ताणः ॥ ५ ॥ परिषदोण्यः । कथादिभ्यश्चक् । गुडादिभ्यश्चञ् । पथ्यतिथिवसतिस्वपतेर्दञ् । सभायायः । ढश्छन्दसि । ममानतीर्थेवासी । समानोदरेशयितओचोदात्तः । सोदराद्यः । भवेछन्दसि । पाथोनदीभ्यांङ्यण् । वेशन्तमिवङ्गा मण् । स्रोतसोविभाषाङ्यङ्यौ । सगर्भसयूथसनुताद्यत् । तुग्रादृश्च । अग्राद्यत् । घञ्चौच । समुद्राभ्रादृश्च । बर्हिषिदत्तम् । दूतस्यभागकर्मणी ॥ ६ ॥ रक्षोयातूनांहननी । रेवतीजगतीहविष्याभ्यःप्रशस्ये । असुरस्यस्वम् । मायायामण् । तद्वानासामुपधानोमन्त्रइतीष्टकासुलुक्कमतोः । अश्विमानण् । वयस्यासुमूर्धोमनुष्य । मत्वर्थेमासतन्वोः । मधोर्जच । ओजसोऽहनियत्सौ । वेशोयशआदेर्भगाद्यल् । खच । पूर्वैःकृतमिनञौच । अङ्घ्रिःसंस्कृतम् । सहस्रेणसंमितौघः । मतौच । सोममर्हतिथयः । मयेच । मधोः । वसोःसमूहेच ॥ ७ ॥ नक्षत्रादृश्च । सर्वदेवात्ता

तिल् । शिवशमरिष्टस्यकरे । भावेच । प्राग्वहतेरपमित्यधर्मशीलं हलपरिषदोरक्षोनक्षत्राच्चत्वारि ॥ इतिचतुर्थाध्या-
येचतुर्थःपादः ॥ ४ ॥ इतिअष्टाध्यायीसूत्रपाठेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

ॐ ॥ प्राक्क्रीताच्छः । उगवादिभ्योयत् । कम्बलाच्चसंज्ञायाम् । विभाषाहविरपूपादिभ्यः । तस्मैहितम् ।
शरीरावयवाद्यत् । खलयवमाषतिलवृषन्नह्मणश्च । अजाविभ्यांध्यन् । आत्मन्विश्वजनभोगोत्तरपदात्खः । सर्वपु-
रुषाभ्यांणढञौ । माणवचरकाभ्यांखञ् । तदर्थविकृतेःप्रकृतौ । छदिरुपधिवलेढञ् । ऋषभोपानहोर्ज्यः । चर्म-
णोऽञ् । तदस्यतदस्मिन्त्स्यादिति । परिखायाढञ् । प्राग्वतेष्टञ् । आर्हादगोपुच्छसंख्यापरिमाणाढक् । असमा-
सेनिष्कादिभ्यः ॥ १ ॥ शताच्चठन्यतावशते । संख्यायाअतिशदन्तायाःकन् । वतोरिड्वा । विंशतित्रिंशद्वाङ्गुचसं-
ज्ञायाम् । कंसाद्विठन् । शूर्पादञन्यतरस्याम् । शतमानविंशतिकसहस्रवसनादण् । अध्यर्धपूर्वद्विगोलुगसंज्ञाया-
म् । विभाषाकार्षापणसहस्राभ्याम् । द्वित्रिपूर्वाङ्गिष्कात् । विस्ताच्च । विंशतिकात्खः । खार्याङ्कन् । पणपादमा-
षशताद्यत् । शाणाद्वा । द्वित्रिपूर्वादण्च । तेनक्रीतम् । तस्यनिमित्तसंयोगोत्पातौ । गोव्यचोऽसंख्यापरिमाणाश्वा-
देर्यत् । पुत्राच्चच ॥ २ ॥ सर्वभूमिपृथिवीभ्यामणञौ । तस्येश्वरः । तत्रविदितइतिच । लोकसर्वलोकाढञ् ।
तस्यवापः । पात्रात्छन् । तदस्मिन्वृद्धायलाभशुल्कोपद्वीयते । पूरणार्धाङ्गन् । भागाद्यच्च । तद्धरतिवहत्यावह-

धा

तिभाराद्वंशादिभ्यः । वस्त्रद्रव्याभ्यांठक्नौ । संभवत्यवहरतिपचति । आढकाचितपात्रात्खोऽन्यतरस्याम् ।
द्विगोष्ठश्च । कुलिजालुक्खौच । सोऽस्यांशवस्त्रभृतयः । तदस्यपरिमाणम् । संख्यायाःसंज्ञासंघसूत्राध्ययनेषु ।
पङ्क्तिविंशतित्रिंशच्चत्वारिंशत्पंचाशत्षष्टिसप्तत्यशीतिनवतिशतम् । पंचदशतौवर्गेवा ॥ ३ ॥ सप्तनोऽञ्छन्दसि ।
त्रिंशच्चत्वारिंशतोर्ब्राह्मणेसंज्ञायांङण् । तदर्हति । छेदादिभ्योनित्यम् । शीर्षच्छेदाद्यच्च । दण्डादिभ्योयः । छन्द-
सिच । पात्राद्वंश्च । कडंकरदक्षिणाच्चच । स्थालीबिलात् । यज्ञत्विग्भ्यांघखञौ । पारायणतुरायणचान्द्रायणंवर्त-
यति । संशयमापन्नः । योजनंगच्छति । पथःकन् । पन्थोणनित्यम् । उत्तरपथेनाहृतंच । कालात् । तेननिर्वृ-
त्तम् । तमधीष्टोभृतोभृतोभावी ॥ ४ ॥ मासाद्वयसियत्खञौ । द्विगोर्यप् । षण्मासाण्यच्च । अवयसिठंश्च । समायाः-
खः । द्विगोर्वा । रात्र्यहःसंवत्सराच्च । वर्षालुक्च । चित्तवतिनित्यम् । षष्टिकाःषष्टिरात्रेणपच्यन्ते । वत्सरान्ता-
च्छन्दसि । संपरिपूर्वात्खच । तेनपरिजय्यलभ्यकार्यसुकरम् । तदस्यब्रह्मचर्यम् । तस्यचदक्षिणायज्ञाख्येभ्यः ।
तत्रचदीयतेकार्यंभववत् । व्युष्टादिभ्योऽण् । तेनयथाकथाचहस्ताभ्यांणयतौ । संपादिनि । कर्मवेषाद्यत् ॥ ५ ॥
तस्मैप्रभवतिसंतापादिभ्यः । योगाद्यच्च । कर्मणउक्ञ् । समयस्तदस्यप्राप्तम् । ऋतोरण् । छन्दसिघसु । काला-
द्यत् । प्रकृष्टेठञ् । प्रयोजनम् । विशाखाषाढादण्मन्थदण्डयोः । अनुप्रवनचादिभ्यश्छः । समापनात्सपूर्वपदात् ।

वेकागारिकद्वौरे । आकालिकडाद्यन्तवचने । तेनतुल्यंक्रियाचेद्वतिः । तत्रतस्येव । तदर्हम् । उपसर्गाच्छन्दसि
 धात्वर्थे । तस्यभावस्त्वतलौ । आचत्वात् ॥ ६ ॥ ननम्पूर्वात्तत्पुरुषादचतुरसंगतलवणवटबुधकतरसलसेभ्यः ।
 पृष्ठादिभ्यश्मनिज्वा । वर्णदृढादिभ्यःप्यञ्च । गुणवचनब्राह्मणादिभ्यःकर्मणिच । स्तेनाद्यभ्रलोपश्च । सख्युर्यः ।
 कपिशाल्योर्दक् । पत्यन्तपुरोहितादिभ्योयक् । प्राणभृजातिवयोवचनोद्गात्रादिभ्योऽञ् । हायनान्तयुवादिभ्यो
 ऽण् । इगन्ताञ्चलघुपूर्वात् । योपधाद्गुरुपोत्तमाद्गुञ् । द्वन्द्वमनोशादिभ्यश्च । गोत्रचरणाच्छ्लाघात्याकारतद्वेतेषु ।
 होत्राभ्यश्छः । ब्रह्मणस्त्वः । प्राक्क्रीताच्छताञ्चसर्वभूमिसप्तनोऽस्मासात्तस्मैप्रभवतिननम्पूर्वात्षोडश ॥ इतिपञ्चमा
 ध्यायेप्रथमःपादः ॥ १ ॥ ७ ॥ धान्यानांभवनेक्षेत्रेखञ् । ग्रीहिशाल्योर्दक् । यवयवकषष्टिकाद्यत् । विभाषातिलमा
 पोमाभङ्गाणुभ्यः । सर्वचर्मणःकृतःखलजौ । यथामुखसंमुखस्यदर्शनःखः । तत्सर्वादेःपथ्यङ्कर्मपत्रपात्रंय्याप्नोति ।
 ाप्रपदंप्राप्नोति । अनुपदसर्वाभ्यानयंबद्धाभक्षयतिनेयेषु । परोवरपरंपरपुत्रपौत्रमनुभवति । अवारपारात्यन्तानु
 कामंगामी । समांसमांविजायते । अद्यन्तीनावष्टब्धे । आगवीनः । अनुगबलंगामी । अध्वनोयत्सौ । अभ्यमित्राच्छच ।
 गोष्ठात्सम्भूतपूर्वे । अश्वस्यैकाहगमः । शालीनकौपीनेअधृष्टाकार्ययोः ॥ १ ॥ प्रातेनजीवति । साप्तपदीनंसख्यम् ।
 ह्यङ्गवीनंसंज्ञायाम् । तस्यपाकमूलेपीत्वादिकर्णादिभ्यःकुणञ्जाहचौ । पक्षात्तिः । तेनवित्तश्चुचुष्वणपौ । विन

भ्यांनानाजौनसह । वेःशालच्छङ्कटचौ । संप्रोदश्चकटच् । अवात्कुटारञ्च । नतेनासिकायाःसंज्ञायांटीट्ज्नाट्ज्भ्र
 टचः । नेर्विडज्विरीसचौ । इनच्छिपटञ्चिकचिच । उपाधिभ्यांत्यकन्नासन्नारूढयोः । कर्मणिघटोऽठच् । तदस्यसंजा
 तंतारकादिभ्यश्चतच् । प्रमाणेद्वयसज्दन्नज्मात्रचः । पुरुषहस्तिभ्यामण्व । यत्तदेतेभ्यःपरिमाणेवतुप् । किमिदंभ्यां
 बोधः ॥ २ ॥ किमःसंख्यापरिमाणेडतिच । संख्यायाअवयवेतयप् । द्वित्रिभ्यांतयस्यायज्वा । उभादुदात्तोनि
 त्यम् । तदस्मिन्नधिकमितिदशान्ताडुः । शदन्तविंशतेश्च । संख्यायागुणस्यनिमानेमयट् । तस्यपूरणेडट् । नान्ता
 दसंख्यादेर्मट् । थड्छन्दसि । षट्कृतिकतिपयचतुरांथुक् । बहुपूगगणसंघस्यतिथुक् । वतोरिथुक् । द्वेस्तीयः । त्रेः
 संप्रसारणंच । विंशत्यादिभ्यस्तमडन्यतरस्याम् । नित्यंशतादिमासार्धमाससंवत्सराच्च । षष्ट्यादेश्चासंख्यादेः ।
 मतौछःसूक्तसान्नोः । अध्यायानुवाकयोर्लुक् ॥ ३ ॥ विमुक्तादिभ्योऽण् । गोषदादिभ्योवुन् । तत्रकुशलःपथः ।
 आकर्षादिभ्यःकन् । धनहिरण्यात्कामे । स्वाङ्गेभ्यःप्रसिते । उदराढगाद्यूने । सस्येनपरिजातः । अंशंहारी । तन्त्रा
 दचिरापहृते । ब्राह्मणकोष्णिकेसंज्ञायाम् । शीतोष्णाभ्यांकारिणि । अधिकम् । अनुकाभिकाभीकःकमिता । पार्श्वे
 नान्विच्छति । अयःशूलदण्डाजिनाभ्यांठकठजौ । तावतिथंग्रहणमितिलुग्वा । सएषांप्रामणीः । शृङ्खलमस्यबन्धनं
 करभे । उत्कउन्मनाः ॥ ४ ॥ कालप्रयोजनाद्रोगे । तदस्मिन्नन्नंप्रायेसंज्ञायाम् । कुल्माषादञ् । श्रोत्रियंदण्डो

ऽधीते । आद्धमनेनभुक्मिनिठनौ । पूर्वादिनिः । सपूर्वाच्च । इष्टादिभ्यश्च । छन्दसिपरिपन्थिपरिपरिणौपर्यवस्था
तरि । अनुपद्यन्वेष्टा । साक्षाद्दृष्टरिसंज्ञायाम् । क्षेत्रियच्परक्षेत्रेचिकित्स्यः । इन्द्रियमिन्द्रलिङ्गमिन्द्रदृष्टमिन्द्रसृष्ट
मिन्द्रजुष्टमिन्द्रदत्तमितिवा । तदस्यास्त्यस्मिन्नितिमतुप् । रसादिभ्यश्च । प्राणिस्थादातोलजन्यतरस्याम् । सिध्मा
दिभ्यश्च । वत्सांसाभ्यांकामबले । फेनादिलच्च । लोमादिपामादिपिच्छादिभ्यःशनेलचः ॥ ५ ॥ प्रज्ञाश्रद्धार्चा
भ्योणः । तपःसहस्राभ्यांविनीनी । अण्व । सिकताशर्कराभ्यांच । देशेलुबिलचौच । दन्तउन्नतउरच् । ऊषशु
षिमुष्कमधोरः । द्युद्भ्यामः । केशाद्वोऽन्यतरस्याम् । गाण्ड्यजगात्संज्ञायाम् । काण्डाण्डादीरन्नीरचौ । रजःकृ
प्यासुतिपरिषदोवलच् । दन्तशिखात्संज्ञायाम् । ज्योत्स्नातमिस्त्राशुङ्गिणोर्जस्विन्नूर्जस्वलगोमिन्मलिनमलीमसाः ।
अतइनिठनौ । ब्रीह्यादिभ्यश्च । तुन्दादिभ्यश्च । एकगोपूर्वाद्धञ्जित्यम् । शतसहस्रान्ताच्चनिष्कात् । रूपादा
हतप्रशंसयोर्यप् ॥ ६ ॥ अस्मायामेधास्रजोविनिः । बहुलंछन्दसि । ऊर्णायायुस् । वाचोगिमनिः । आलजाटचौब
हुभाषिणि । स्वामिन्नैश्वर्ये । अर्शआदिभ्योऽच् । द्वन्द्वोपतापगर्हात्प्राणिस्थादिनिः । वातातीसाराभ्यांकुक्च ।
वयसिपूरणात् । सुखादिभ्यश्च । धर्मशीलवर्णान्ताच्च । हस्ताज्जातौ । वर्णाद्ब्रह्मचारिणि । पुष्करादिभ्योदेशे ।
बलादिभ्योमतुबन्त्यतरस्याम् । संज्ञायामन्माभ्याम् । कंशंभ्यांबभयुस्तिनुतयसः । तुन्दिबलिवटेर्भः । अहंशुभमो

युस् ॥ ७ ॥ धान्यानांवातेनकिमोविमुक्तादिभ्यःकालप्रयोजनात्प्रज्ञाश्रद्धास्मायामेधाविंशतिः ॥ इतिपञ्चमाध्याये
द्वितीयःपादः ॥ २ ॥ ४ ॥ प्राग्दिशोविभक्तिः । किंसर्वनामबहुभ्योऽव्यादिभ्यः । इदमइश् । एतेतौरथोः । एत
दोऽन् । सर्वस्यसोऽन्यतरस्यांदि । पञ्चम्यास्तसिल् । तसेश्च । पर्यभिभ्यांच । सप्तम्यास्त्वल् । इदमोहः । किमोऽ
त् । वाहचच्छन्दसि । इतराभ्योऽपिदृश्यन्ते । सर्वैकान्यकिंयत्तदःकालेदा । इदमोर्हिल् । अधुना । दानीच ।
तदोदाच । तयोर्दाहिलौचच्छन्दसि ॥ १ ॥ अनद्यतनेर्हिलन्यतरस्याम् । सद्यःपरुत्परार्येषमःपरेद्यव्यद्यपूर्वेद्युरन्ये
द्युरन्यतरंद्युरितरेद्युरपरेद्युरधरेद्युरुभयेद्युरुत्तरेद्युः । प्रकारवचनेथाल् । इदमस्थमुः । किमश्च । थाहेतौचच्छन्दसि ।
दिक्छन्देभ्यःसप्तमीपञ्चमीप्रथमाभ्योदिग्देशकालेष्वस्तातिः । दक्षिणोत्तराभ्यामतसुच् । विभाषापरवराभ्याम् ।
अञ्जेर्लुक् । उपर्युपरिष्ठात् । पश्चात् । पश्चपश्चाचच्छन्दसि । उत्तराधरदक्षिणादातिः । एनबन्त्यतरस्यामदूरेऽपञ्च
म्याः । दक्षिणादाच् । आहिचदूरे । उत्तराच्च । पूर्वधरावराणामसिपुरधवश्चैषाम् । अस्तातिच ॥ २ ॥ विभाषा
वरस्य । संख्यायाविधार्येधा । अधिकरणविचालेच । एकाद्धोध्यमुजन्यतरस्याम् । द्वित्र्योश्चधमुज् । एधाच्च ।
याप्येपाशप् । पूरणाद्भागेतीयादन् । प्रागेकादशभ्योऽछन्दसि । षष्ठाष्टमाभ्यांजच । मानपश्वङ्गयोःकन्लुकौच ।
एकादाकिनिच्चासहाये । भूतपूर्वचरट् । षष्ठ्यारूप्यच । अतिशयनेतमविष्ठनौ । तिडश्च । द्विवचनविभज्योपपदे

तरवीयसुनौ । अजादीगुणवचनादेव । तुच्छन्दसि । प्रशस्यस्यश्रः ॥ ३ ॥ ज्यच । वृद्धस्यच । अन्तिकबाढयो
नैदसाधौ । युवाल्पयोःकनन्यतरस्याम् । विन्मतोर्लुक् । प्रशंसायांरूपप् । ईषदसमासौकल्पन्देश्यदेशीयरः । वि
भाषासुपोबहुष्पुस्तत्तु । प्रकारवचनेजातीयर् । प्रागिवात्कः । अव्ययसर्वनाम्नामकच्प्राकटेः । कस्यचदः ।
अज्ञते । कुत्सिते । संज्ञायांकन् । अनुकम्पायाम् । नीतौचतद्युक्तात् । बहुचोमनुष्यनाम्नष्ठज्वा । घनिलचौच ।
प्राचामुपादेरड्जुचौच ॥ ४ ॥ जातिनाम्नःकन् । अजिनान्तस्योत्तरपदलोपश्च । ठाजादावूर्ध्वद्वितीयादचः । शेव
लसुपरिविशालवरुणार्यमादीनांतृतीयात् । अल्प्ते । इस्वे । संज्ञायांकन् । कुटीशमीशुण्डाम्योरः । कुत्वाडुपच् ।
कासूगोणीभ्यांघ्रश्च । वत्सोक्षाश्वर्षभेभ्यश्चतनुत्वे । किंयत्तदोर्निर्धारणेद्वयोरेकस्यडतरच् । वाबहूनांजातिपरिप्रश्ने
डतमच् । एकाञ्चप्राचाम् । अवक्षेपणेकन् । इवेप्रतिकृतौ । संज्ञायांच । लुम्मनुष्ये । जीविकार्थेचापण्ये । देवप
थादिभ्यश्च ॥ ५ ॥ वस्तेर्दञ् । शिलायादः । शास्त्रादिभ्योयः । द्रव्यंचभव्ये । कुशाग्राच्छः । समासाच्चतद्विष
यात् । शर्करादिभ्योऽण् । अङ्गुल्यादिभ्यष्ठक् । एकशालायाष्ठजन्यतरस्याम् । कर्कलोहितादीकक् । प्रसपूर्वविश्वे
मात्प्राच्छन्दसि । पूगाञ्च्योऽग्रामणीपूर्वात् । व्रातच्छजोरस्त्रियाम् । आयुधजीविसंघाञ्च्यद्वाहीकेष्वब्राह्मणराज
न्यात् । वृकादृण्यण् । दामन्यादित्रिगर्तषष्ठाच्छः । पश्वर्वादियौधेयादिभ्योऽणञौ । अभिजिद्विदभृच्छालावच्छि

लावच्छमीवदूर्णावच्छुमदणोयञ् । ज्यादयस्तद्राजाः ॥ ६ ॥ प्राग्दिशोऽनद्यतनेर्विभाषाज्यचजातिनाम्नोवस्तेरेको
नविंशतिः ॥ इतिपञ्चमाध्यायेतृतीयःपादः ॥ ३ ॥ ४ ॥ पादशतस्यसंख्यादेर्वीप्सायांबुन्लोपश्च । दण्डव्यवसर्ग
योश्च । स्थूलादिभ्यःप्रकारवचनेकन् । अनत्यन्तगतौक्तात् । नसामिवचने । बृहत्याआच्छादने । अषडक्षाशितं
ग्वलंकर्मालंपुरुषाभ्युत्तरपदात्त्वः । विभाषाश्चेरद्विस्त्रियाम् । जात्यन्ताच्छबन्धुनि । स्थानान्ताद्विभाषासस्थानेने
तिषेत् । किमेत्तिङव्ययघादाम्बद्रव्यप्रकर्षे । अमुचच्छन्दसि । अनुगादिनष्ठक् । णचःस्त्रियामञ् । अणिनुणः ।
विसारिणोमत्स्ये । संख्यायाःक्रियाभ्यावृत्तिगणनेकृत्वसुच् । द्वित्रिचतुर्भ्यःसुच् । एकस्यसकृच्च । विभाषाबहो
र्धाविप्रकृष्टकाले ॥ १ ॥ तत्प्रकृतवचनेमयट् । समूहवच्चबहुषु । अनन्तावसथेतिहभेषजाञ्च्यः । देवतान्तात्ताद
र्थ्येयत् । पादार्धाभ्यांच । अतिथेर्ज्यः । देवात्तल् । अवेःकः । यावादिभ्यःकन् । लोहितान्मणौ । वर्णेचानित्ये ।
रक्ते । कालाच्च । विनयादिभ्यष्ठक् । वाचोव्याहृतार्थायाम् । तद्युक्तात्कर्मणोऽण् । ओषधेरजातौ । प्रज्ञादिभ्यश्च ।
मृदस्तिकन् । सस्त्रौप्रशंसायाम् ॥ २ ॥ वृकज्येष्ठाभ्यांतिस्तातिलौचच्छन्दसि । बहुल्पार्थाच्छस्कारकादन्यतरस्या
म् । संख्यैकवचनाच्चवीप्सायाम् । प्रतियोगेपञ्चम्यास्तसिः । अपादानेचाहीयरुहोः । अतिग्रहाव्यथनक्षेपेष्वाकर्तरि
तृतीयायाः । हीयमानपापयोगाच्च । षष्ठ्याव्याश्रये । रोगाच्चापनयने । अभूततद्भावेकृभ्वस्तियोगेसंप्रत्यकर्तरिचिः ।

अरुर्मनश्चक्षुश्चेतोरहोरजसालोपश्च । विभाषासातिकात्कर्ये । अभिविधौसंपदाच । तदधीनवचने । देयेत्राच । देवम
 नुष्यपुरुषपुरुमर्त्येभ्योद्वितीयासप्तम्योर्बहुलम् । अव्यक्तानुकरणाद्व्यजवरार्धादनितौडाच । कृजोद्वितीयतृतीयशम्ब
 बीजात्कृषौ । संख्यायाश्चगुणान्तायाः । समयाच्चापनायाम् ॥ ३ ॥ सपत्रनिष्पत्रादतिव्यथने । निष्कुलाग्निष्को
 षणे । सुखप्रियादानुलोम्ये । दुःखात्प्रातिलोम्ये । शूलात्पाके । सत्यादशपथे । मद्रात्परिवापणे । समासान्ताः ।
 नपूजनात् । किमःक्षेपे । नञस्तत्पुरुषात् । पथोविभाषा । बहुव्रीहौसंख्येयेडजबहुगणात् । ऋक्पूरब्धूःपथामान
 क्षे । अच्यत्यन्ववपूर्वात्सामलोमः । अक्ष्णोऽदर्शनात् । अचतुरविचतुरसुचतुरस्त्रीपुंसधेन्वनडुहक्सामवाङ्मनसा
 क्षिभ्रुवदारगवोर्वधीवपदधीवनकंदिवरात्रिदिवाहर्दिवसरजसनिःश्रेयसपुरुषायुषद्व्यायुषत्र्यायुषर्ग्यजुषजातोक्षमहोक्ष
 वृद्धोक्षोपशुनगोष्ठश्वाः । ब्रह्महस्तिभ्यांर्वचसः । अवसमन्धेभ्यस्तमसः । श्वसोवसीयःश्रेयसः ॥ ४ ॥ अन्ववत
 साद्रहसः । प्रतेरुरसःसप्तमीस्थात् । अनुगवमायामे । द्विस्तावात्रिस्तावावेदिः । उपसर्गादध्वनः । तत्पुरुषस्या
 ड्डुलेःसंख्याव्ययादेः । अहःसर्वैकदेशसंख्यातपुण्याच्चरात्रेः । अहोऽहएतेभ्यः । नसंख्यादेःसमाहारे । उत्तमैका
 भ्यांच । राजाहःसखिभ्यष्टच् । गोरतद्धितलुकि । अग्राख्यायामुरसः । अनोऽमायःसरसांजातिसंज्ञयोः । ग्राम
 कौटाभ्यांचतक्षणः । अतेःशुनः । उपमानादप्राणिषु । उत्तरमृगपूर्वाच्चसकशः । नावोद्विगोः । अर्धाच्च ॥ ५ ॥ खार्याः

प्राचाम् । द्वित्रिभ्यामङ्गलेः । अनसन्तात्रपुंसकाच्छन्दसि । ब्रह्मणोजानपदाख्यायाम् । कुमहन्नामन्यतरस्याम् ।
 द्वन्द्वाच्चुदषहान्तात्समाहारे । अव्ययीभावेशरत्प्रभृतिभ्यः । अनश्च । नपुंसकादन्यतरस्याम् । नदीपौर्णमास्या
 ग्रहायणीभ्यः । झयः । गिरेश्चसेनकस्य । बहुव्रीहौसकथ्यक्ष्णोःस्वाङ्गात्पच् । अङ्गुलेर्दारुणि । द्वित्रिभ्यांषमूर्धः ।
 अप्पूरणीप्रमाण्योः । अन्तर्बहिर्भ्यांचलोमः । अज्नासिकायाःसंज्ञायानसंचारस्थूलात् । उपसर्गाच्च । सुप्रातसुश्वसुदि
 वशारिकुक्षचतुरश्रैणीपदाजपदप्रोष्ठपदाः ॥ ६ ॥ नन्दुःसुभ्योहलिसकथ्योरन्यतरस्याम् । नित्यमसिचप्रजामेधयोः ।
 बहुप्रजाश्छन्दसि । धर्मादनिच्केवलात् । जम्भासुहरिततृणसोमेभ्यः । दक्षिणेर्मांलुब्धयोगे । इच्कर्मव्यतिहारे ।
 द्विदण्ड्यादिभ्यश्च । प्रसंभ्यांजानुनोर्जुः । ऊर्ध्वाद्विभाषा । ऊधसोऽनङ् । धनुषश्च । वासंज्ञायाम् । जायायानिङ् ।
 गन्धस्येदुत्पूतिसुसुरभिभ्यः । अल्पाख्यायाम् । उपमानाच्च । पादस्यलोपोऽहस्त्यादिभ्यः । कुम्भपदीषुच । संख्या
 सुपूर्वस्य ॥ ७ ॥ वयसिदन्तस्यदत् । छन्दसि । स्त्रियांसंज्ञायाम् । विभाषाश्यावारोकाभ्याम् । अग्रान्तशुद्ध
 शुभ्रवृषवराहेभ्यश्च । ककुदस्यावस्थायांलोपः । त्रिककुत्पर्वते । उद्विभ्यांकाकुदस्य । पूर्णाद्विभाषा । सुहृदुर्हृदौ
 मित्रामित्रयोः । उरःप्रभृतिभ्यःकप् । इनःस्त्रियाम् । नद्यृतश्च । शेषाद्विभाषा । नसंज्ञायाम् । ईयसश्च । वन्दिते

आतुः । ऋतश्छन्दसि । नाडीतन्त्रयोः स्वाङ्गे । निष्प्रवाणिश्च ॥ ८ ॥ पादशतस्य तत्प्रकृतवृत्तज्येष्ठाभ्यां सपत्रान्वव
 तस्मात्स्वार्थानन्दुःसुभ्यो वयसि विंशतिः ॥ इति पञ्चमाध्याये चतुर्थः पादः ॥ ४ ॥ इति पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥
 ॐ ॥ एकाचो द्वे प्रथमस्य । अजादे द्वितीयस्य । नन्द्राः संयोगादयः । पूर्वोऽभ्यासः । उभे अभ्यस्तम् । जक्षित्या
 दयः षट् । तुजादीनां दीर्घोऽभ्यासस्य । लिटि धातोरनभ्यासस्य । सन्यङोः । श्लै । चङि । दाश्चान्साह्वान्मीढां
 श्च । प्यङः संप्रसारणं पुत्रपत्योस्तत्पुरुषे । बन्धुनि बहुव्रीहौ । वचिस्वपियजादीनां किति । ग्रहिज्यावयिव्यधिवष्टि
 विचतिवृश्चतिपृच्छतिभृज्जतीनांङिति च । लिट्यभ्यासस्योभयेषाम् । स्वापेश्चङि । स्वपित्यमिव्येजांयङि । नवशः
 ॥ १ ॥ चायः की । स्फायः स्फीनिष्ठायाम् । स्यः प्रपूर्वस्य । द्रवमूर्तिस्पर्शयोः श्यः । प्रतेश्च । विभाषाभ्यवपूर्वस्य ।
 शृतं पाके । प्यायः पी । लिङ्यङोश्च । विभाषाभ्येः । गौचसंश्चङोः । ह्रः संप्रसारणम् । अभ्यस्तस्य च । बहुलं छन्द
 सि । चायः की । अपस्पृधेथामानृचुरानृहुश्चिच्युषेति त्याजश्राताः श्रितमाशीराशीर्ताः । नसंप्रसारणे संप्रसारणम् ।
 लिटिवयोयः । वश्चास्यान्यतरस्यां किति । वेजः ॥ २ ॥ ल्यपि च । ज्यश्च । व्यश्च । विभाषापरेः । आदेच उपदेशे
 ऽशिति । नव्योलिटि । स्फुरति स्फुलत्योर्धञि । क्रीड्जीनां गौ । सिध्यते रपारलौकिके । मीनातिमिनोति दीङान्त्य
 पिच । विभाषालीयतेः । सिदेश्छन्दसि । अपगुरोणमुलि । चिस्फुरोणौ । प्रजने वीयतेः । विभेतेर्हेतुभये । नित्यं

स्मयतेः । सृजिहशोर्ज्ञान्यमकिति । अनुदात्तस्य चर्दुपधस्यान्यतरस्याम् । शीर्षश्छन्दसि ॥ ३ ॥ ये च तद्धिते । अ
 चिशीर्षः । पङ्क्तोमासृन्निशसन्धूषन्दोषन्यकञ्चकनुदन्नासञ्चस्पृभृतिषु । धात्वादेशः षः सः । णोनः । लोपोव्योर्ब
 लि । वरपृक्तस्य । हल्ङ्याभ्यो दीर्घात्सुतिस्पर्कहल् । एङ्हस्वात्संबुद्धेः । शेश्छन्दसि बहुलम् । ह्रस्वस्य पितिकृ
 तितुक् । संहितायाम् । छेच । आङ्माङोश्च । दीर्घात् । पदान्ताद्वा । इकोयणचि । एचोऽयवायावः । वान्तो
 यिप्रत्यये । धातोस्तन्निमित्तस्यैव ॥ ४ ॥ क्षय्यजय्यौशक्यार्थे । ऋय्यस्तदर्थे । भय्यप्रवय्येचच्छन्दसि । एकः पूर्वप
 रयोः । अन्तादिवच्च । षत्वतुकोरसिद्धः । आद्गुणः । वृद्धिरेचि । एत्येधत्यूठसु । आटश्च । उपसर्गादिति धातौ ।
 वासुप्यापिशलेः । औतोमशसोः । एङिपररूपम् । ओमाङोश्च । उस्यपदान्तात् । अतो गुणे । अव्यक्तानुकरणस्या
 तइतौ । नाम्नेडितस्यान्यस्य तुवा । नित्यमांनेडितेडाचि ॥ ५ ॥ अकः सवर्णे दीर्घः । प्रथमयोः पूर्वसवर्णः । तस्मा
 च्छसोनः पुंसि । नादिचि । दीर्घाज्जसिच । वाछन्दसि । अमिपूर्वः । संप्रसारणाच्च । एङः पदान्तादति । डसिङ
 सोश्च । ऋतउत् । ख्यत्यात्परस्य । अतोरोरपुतादपुते । हशिच । प्रकृत्यान्तःपादमव्यपरे । अव्यादवद्यादवक्र
 मुरप्रतायमवन्त्ववस्युषुच । यजुष्युरः । आपोजुषाणोवृष्णोवर्षिष्ठेम्बेऽम्बालेऽम्बिकेपूर्वे । अङ्गइत्यादौ च । अनुदा
 त्तेचकुधपरे ॥ ६ ॥ अवपथासिच । सर्वत्रविभाषागोः । अवङ्स्फोटायनस्य । इन्द्रेच । हुतप्रगृह्याअचिनित्यम् ।

आङोऽनुनासिकश्छन्दसि । इकोऽसवर्णेशाकल्यस्यह्रस्वश्च । ऋत्यकः । अमुतवदुपस्थिते । ई । चाक्रवर्मणस्य । दिव
उत् । एतत्तदोःसुलोपोऽकोरनञ्समासेहलि । स्यश्छन्दसिबहुलम् । सोऽचिलोपेचेत्पादपूरणम् । सुद्धात्पूर्वः ।
अडभ्यासव्यवायेऽपि । संपर्युपेभ्यःकरोतौभूषणे । समवायेच । उपात्प्रतियत्नवैकृतवाक्याध्याहारेषु । किरतौल
वने ॥ ७ ॥ हिंसायांप्रतेश्च । अपाच्चतुष्पाच्छकुनिष्वालेखने । कुस्तुम्बुरुणिजातिः । अपरस्पराःक्रियासातत्ये ।
गोष्पदंसेवितासेवितप्रमाणेषु । आस्पदंप्रतिष्ठायाम् । आश्चर्यमनित्ये । वर्चस्केऽवस्करः । अपस्करोरथाङ्गम् ।
विष्किरःशकुनिर्विकिरोवा । ह्रस्वाच्चन्द्रोत्तरपदेमन्त्रे । प्रतिष्कशश्चकशेः । प्रस्कण्वहरिश्चन्द्रावृषी । मस्करमस्करि
णौवेणुपरिप्राजकयोः । कास्तीराजस्तुन्देनगरे । कारस्करोवृक्षः । पारस्करप्रभृतीनिचसंज्ञायाम् । अनुदात्तपदमेक
वर्जम् । कर्षात्वतोघञोऽन्तउदात्तः । उञ्छादीनांच ॥ ८ ॥ अनुदात्तस्यचयत्रोदात्तलोपः । धातोः । चितः ।
तद्धितस्य । कितः । तिसृभ्योजसः । चतुरःशसि । सावेकाचस्तृतीयादिर्विभक्तिः । अन्तोदात्तादुत्तरपदादन्यतर
स्यामनित्यसमासे । अञ्चेश्छन्दस्यसर्वनामस्थानम् । ऊडिदंपदाद्यप्पुवैद्युभ्यः । अष्टनोदीर्घात् । शतुरनुमोनद्यजा
दी । उदात्तयणोहल्पूर्वात् । नोङ्धात्वोः । ह्रस्वनुङ्भ्यामनुप । नामन्यतरस्याम् । ङयाश्छन्दसिबहुलम् । षट्त्रिच
तुभ्योहलादिः । श्रल्युपोत्तमम् ॥ ९ ॥ विभाषाभाषायाम् । नगोश्वन्साववर्णराङ्कुङ्कभ्यः । दिवोऽल्ल ।

नृचान्यतरस्याम् । तित्स्वरितम् । तास्यनुदात्तेन्डिददुपदेशाल्लसार्वधातुकमनुदात्तमन्हिङोः । आदिःसिचोऽन्यत
रस्याम् । स्वपादिहिंसामच्यनिटि । अभ्यस्तानामादिः । अनुदात्तेच । सर्वस्यसुपि । भीहीभृहुमदजनधनदरिद्रा
जागरांप्रत्ययात्पूर्वपिति । लिति । आदिर्णमुल्यन्यतरस्याम् । अचःकर्तृयकि । थलिचसेटीङन्तोवा । ज्नित्यादि
नित्यम् । आमन्त्रितस्यच । पथिमथोःसर्वनामस्थाने । अन्तश्चतवैयुगपत् ॥ १० ॥ क्षयोनिवासे । जयःकरणम् ।
वृषादीनांच । संज्ञायामुपमानम् । निष्ठाचव्यजनात् । शुष्कधृष्टौ । आशितःकर्ता । रिक्तेविभाषा । जुष्टार्पितेचच्छ
न्दसि । नित्यमन्त्रे । युष्मदस्मदोर्ङसि । ङयिच । यतोऽनावः । ईडवन्दवृशंसदुहाण्यतः । विभाषावेग्विन्धान
योः । त्यागरागहासकुहश्वठक्रथानाम् । उपोत्तमंरिति । चङ्यन्यतरस्याम् । मतोःपूर्वमात्संज्ञायांस्त्रियाम् ।
अन्तोऽवत्याः ॥ ११ ॥ ईवत्याः । चौ । समासस्य ॥ १२ ॥ एकाचश्चायोल्यपिचयेचक्षय्यजय्यावकःसवर्णोऽवप
थाहिंसायामनुदात्तस्यविभाषाक्षयईवत्यास्त्रीणि ॥ इतिषष्ठाध्यायेप्रथमःपादः ॥ १ ॥ ७ ॥ बहुव्रीहौप्रकृत्यापूर्वप
दम् । तत्पुरुषेतुल्यार्थतृतीयासप्तम्युपमानाव्ययद्वितीयाकृत्याः । वर्णोवर्णेष्वनेते । गाधलवणयोःप्रमाणे । दाया
द्यंदायादे । प्रतिबन्धिचिरकृच्छ्रयोः । पदेऽपदेशे । निवातेवातत्राणे । शारदेऽनार्तवे । अध्वर्युकषाययोर्जातौ ।
सदृशप्रतिरूपयोःसादृश्ये । द्विगौप्रमाणे । गन्तव्यपण्यंवाणिजे । मात्रोपज्ञोपक्रमच्छायेनपुंसके । सुखप्रिययोर्हिते ।

प्रीतौच । स्वस्वामिनि । पत्यावैश्वर्ये । नभूवाक्चिद्दिधिषु । वाभुवनम् ॥ १ ॥ आशङ्काबाधनेदीयःसुसंभावे ।
पूर्वेभूतपूर्वे । सविधसनीडसमर्यादसवेशसदेशेषुसामीप्ये । विस्पृष्टादीनिगुणवचनेषु । श्रज्यावमकनपापवत्सुभावे
कर्मधारये । कुमारश्च । आदिःप्रत्येनसि । पूगेष्वन्यतरस्याम् । इगन्तकालकपालभगालशरावेषुद्विगौ । बहून्यत
रस्याम् । दिष्टिवितस्त्योश्च । सप्तमीसिद्धशुष्कपक्वबन्धेष्वकालात् । परिप्रत्युपापावर्ज्यमानाहोरात्रावयवेषु । राज
न्यबहुवचनद्वन्द्वेऽन्धकवृष्णिषु । संख्या । आचार्योपसर्जनश्चान्तेवासी । कार्तिकौजपादयश्च । महान्त्रीह्यपराह
गृष्टीष्वासजावालभारतहैलिहिलरौरवप्रवृद्धेषु । भुल्लकश्चवैश्वदेवे । उष्ट्रःसादिवाम्योः ॥ २ ॥ गौःसादसादिसार
धिषु । कुरुगार्हपतरिक्तगुर्वसूतजरत्यश्लीलदृढरूपापारेवडवातैतिलकद्रःपण्यकम्बलोदासीभाराणां च । चतुर्थीतद
र्थे । अर्थे । केच । कर्मधारयेऽनिष्ठा । अहीनेद्वितीया । तृतीयाकर्मणि । गतिरनन्तरः । तादौचनितिकृत्यतौ ।
तवैचान्तश्चयुगपत् । अनिगन्तोऽञ्चतौवप्रत्यये । न्यधीच । ईषदन्यतरस्याम् । हिरण्यपरिमाणंधने । प्रथमोऽचे
रोपसंपत्तौ । कतरकतमौकर्मधारये । आयोब्राह्मणकुमारयोः । राजाच । षष्ठीप्रत्येनसि ॥ ३ ॥ केनित्यार्थे ।
ग्रामःशिल्पिनि । राजाचप्रशंसायाम् । आदिरुदात्तः । सप्तमीहारिणौधर्म्येऽहरणे । युक्तेच । विभाषाध्यक्षे ।
पापंचशिल्पिनि । गोत्रान्तेवासिमाणवब्राह्मणेषुक्षेपे । अङ्गानिमैरेये । भक्ताख्यास्तदर्थेषु । गोविडालसिंहसैन्धवेषू

पमाने । अकेजीविकार्थे । प्राचांक्रीडायाम् । अणिनियुक्ते । शिल्पिनिचाकृजः । संज्ञायांच । गोतन्तियवंपाले ।
णिनि । उपमानंशब्दार्थप्रकृतावेव ॥ ४ ॥ युकारोह्यादयश्च । दीर्घकाशतुषभ्राष्ट्रवटंजे । अन्यात्पूर्वबह्वचः ।
ग्रामेऽनिवसन्तः । घोषादिषुच । छात्र्यादयःशालायाम् । प्रस्थेऽवृद्धमकर्ष्यादीनाम् । मालादीनांच । अमहन्नव
न्नगरेऽनुदीचाम् । अर्मेचावर्णद्व्यच्च्यच् । नभूताधिकसंजीवमद्राश्मकज्जलम् । अन्तः । सर्वगुणकार्त्स्न्ये । संज्ञायां
गिरिनिकाययोः । कुमार्यावयसि । उदकेऽकेवले । द्विगौक्रतौ । सभायांनपुंसके । पुरेप्राचाम् । अरिष्टगौडपूर्वंच
॥ ५ ॥ नहास्तिनफलकमार्देयाः । कुसूलकूपकुम्भशालंबिले । दिक्छब्दाग्रामजनपदाख्यानचानराटेषु । आचार्यो
पसर्जनश्चान्तेवासिनि । उत्तरपदवृद्धौसर्वंच । बहुव्रीहौविश्वंसंज्ञायाम् । उदराश्वेषुषु । क्षेपे । नदीबन्धुनि । निष्ठोपसर्ग
पूर्वमन्यतरस्याम् । उत्तरपदादिः । कर्णोवर्णलक्षणात् । संज्ञौपम्ययोश्च । कण्ठपृष्ठग्रीवाजङ्घंच । शृङ्गमवस्थायांच ।
नजोजरमरमित्रमृताः । सोर्मनसीअलोमोषसी । ऋत्वादयश्च । आद्युदात्तंछच्छन्दसि । वीरवीर्यांच ॥ ६ ॥ कूल
तीरतूलमूलशालाक्षसममव्ययीभावे । कंसमन्थशूर्पपाय्यकाण्डंद्विगौ । तत्पुरुषेशालायांनपुंसके । कन्थाच । आ
दिश्चिहणादीनाम् । चेलखेटकटुककाण्डंगर्हायाम् । चीरमुपमानम् । पललसूपशाकंमिश्रे । कुरुसूदस्थलकर्षाःसंज्ञा
याम् । अकर्मधारयेराज्यम् । वर्ग्यादयश्च । पुत्रःपुम्भ्यः । नाचार्यराजत्विक्संयुक्तज्ञात्याख्येभ्यः । चूर्णादीन्यप्रा

णिषष्ठ्याः । षट्चकाण्डादीनि । कुण्डंवनम् । प्रकृत्याभगालम् । शितेर्नित्यावहृज्वहुव्रीहावभसत् । गतिकारको
पपदात्कृत् । उभेवनस्पत्यादिषुयुगपत् ॥ ७ ॥ देवताद्वन्द्वेच । नोत्तरपदेऽनुदात्तादावपृथिवीरुद्रपूषमन्थिषु । अन्तः ।
थाथघञ्काजवित्रकाणाम् । सूपमानात्कः । संज्ञायामनाचितादीनाम् । प्रवृद्धादीनांच । कारकादुत्तश्रुतयोरेवा
शिषि । इत्थंभूतेनकृतमितिच । अनोभावकर्मवचनः । मन्क्तिन्व्याख्यानशयनासनस्थानयाजकादिक्रीताः । सप्त
म्याःपुण्यम् । ऊनार्थकलहंतृतीयायाः । मिश्रंचानुपसर्गमसंधौ । नजोगुणप्रतिषेधेसंपाद्यर्हहितालमर्थास्तद्धिताः ।
ययतोश्चातदर्थे । अच्कावशर्का । आक्रोशेच । संज्ञायाम् । कृत्योकेणुच्चावर्वादयश्च ॥ ८ ॥ विभाषानृन्नन्नतीक्ष्णशु
चिषु । बहुव्रीहाविदमेतत्तन्म्यःप्रथमपूरणयोःक्रियागणने । संख्यायाःस्तनः । विभाषाछन्दसि । संज्ञायांमित्राजि
नयोः । व्यवायिनोऽन्तरम् । मुखंस्वाङ्गम् । नाव्ययदिक्छन्दगोमहत्स्थूलमुष्टिपृथुवत्सेभ्यः । निष्ठोपमानादन्यतर
स्याम् । जातिकालमुखादिभ्योऽनाच्छादनात्कतोऽकृतमितप्रतिपन्नाः । वाजाते । नञ्मुभ्याम् । कपिपूर्वम् । ह्रस्वा
न्तेऽन्त्यात्पूर्वम् । बहोर्नञ्वदुत्तरपदभूम्नि । नगुणादयोऽवयवाः । उपसर्गात्स्वाङ्गंध्रुवमपशु । वनंसमासे । अन्तः ।
अन्तश्च ॥ ९ ॥ ननिविभ्याम् । परेरभितोभाविमण्डलम् । प्रादस्वाङ्गसंज्ञायाम् । निरुदकादीनिच । अभेर्मुखम् ।
अपाच्च । स्फिगपूतवीणाञ्जोर्ध्वकुक्षिसीरनामनामच । अधेरुपरिस्थम् । अनोरप्रधानकनीयसी । पुरुषश्चान्वादिष्टः ।

अतेरकृतपदे । नेरनिधाने । प्रतेरंश्वादयस्तत्पुरुषे । उपाध्यजजिनमगौरादयः । सोरवक्षेपणे । विभाषोत्पुच्छे ।
द्वित्रिभ्यांपाद्न्मूर्धसुबहुव्रीहौ । संक्थंचाक्रान्तात् । परादिश्छन्दसिबहुलम् ॥ १० ॥ बहुव्रीहावाशङ्कागौःसादक्के
नित्यार्थेयुक्तानहास्तिनकुलतीरदेवताविभाषाननित्येकोनविंशतिः ॥ इतिषष्ठाध्यायेद्वितीयःपादः ॥ २ ॥ ॥ ११ ॥

अलुगुत्तरपदे । पंचम्याःस्तोकादिभ्यः । ओजःसहोऽम्भस्तमसस्तृतीयायाः । मनसःसंज्ञायाम् । आज्ञायिनिच ।
आत्मनश्चपूरणे । वैयाकरणाख्यायांचतुर्थ्याः । परस्यच । हलदन्तात्सप्तम्याःसंज्ञायाम् । कारनान्निचप्राचांहला
दौ । मध्याद्गुरौ । अमूर्धमस्तकात्स्वाङ्गादकामे । बन्धेचविभाषा । तत्पुरुषेकृतिबहुलम् । प्रावृद्शरत्कालदिवांजे ।
विभाषावर्षक्षरशरवरात् । घकालतनेषुकालान्नः । शयवासवासिष्वकालात् । नेन्त्सिद्धबध्नातिषुच । स्थेचभाषा
याम् ॥ १ ॥ षष्ठ्याआक्रोशे । पुत्रेऽन्यतरस्याम् । ऋतोविद्यायोनिबंधेभ्यः । विभाषास्वसृपत्योः । आनङृतो
द्वन्द्वे । देवताद्वन्द्वेच । ईदग्नेःसोमवरुणयोः । इदृद्धौ । दिवोद्यावा । दिवसश्चपृथिव्याम् । उषासोषसः । मातर
पितराबुदीचाम् । पितरामातराचच्छन्दसि । स्त्रियाःपुंवद्भाषितपुंस्कादनूङ्समानाधिकरणेस्त्रियामपूरणीप्रिया
दिषु । तसिलादिष्वाकृत्वमुचः । क्यङ्मानिनोश्च । नकोपधायाः । संज्ञापूरण्योश्च । वृद्धिनिमित्तस्यचतद्धितस्यार
क्तविकारे । स्वाङ्गाच्चेतोऽमानिनि ॥ २ ॥ जातेश्च । पुंवत्कर्मधारयजातीयदेशीयेषु । धरूपकल्पचेलङ्ब्रुवगोत्रमत

हतेषु ङ्योऽनेकाचो ह्रस्वः । नद्याः शेषस्यान्यतरस्याम् । उगितच्च । आन्महतः समानाधिकरणजातीययोः । द्व्यष्टनः
संख्यायामबहुव्रीह्यशीत्योः । त्रेस्त्रयः । विभाषाचत्वारिंशत्प्रभृतौ सर्वेषाम् । हृदयस्य हृलेख्यदण्डासेषु । वाशोक
प्यञ्जोगेषु । पादस्य पदाज्यातिगोपहतेषु । पद्यत्यतदर्थे । हिमकाषिहतिषु च । ऋचः शे । वाघोषमिश्रशब्देषु । उद
कस्योदः संज्ञायाम् । पेषं वासवाहनधिषु च । एकहलादौ पूरयितव्येऽन्यतरस्याम् । मन्थौदनसक्तुबिन्दुवज्रभारहार
वीवधगाहेषु च ॥ ३ ॥ इको ह्रस्वोऽङ्योगालवस्य । एकतद्धिते च । ङ्यापोः संज्ञाछन्दसोर्बहुलम् । त्वेच । इष्टकेषी
कामालानां चित्तुलभारिषु । खित्यनव्ययस्य । अरुर्द्विषदजन्तस्य मुम् । इच एकाचोऽम्प्रत्ययवच्च । वाचंयमपुरंद
रौ च । कारे सत्यागदस्य । श्येनतिलस्य पातेजे । रात्रेः कृतिविभाषा । नलोपो नजः । तस्मान्नुडचि । नभ्राणनपात्र
वेदानासत्यानमुचिनकुलनखनपुंसकनक्षत्रनक्रनाकेषु प्रकृत्या । एकादिश्चैकस्य चादुक् । नगोऽप्राणिष्वन्यतरस्याम् ।
सहस्यसः संज्ञायाम् । ग्रन्थान्ताधिके च । द्वितीये चानुपाख्ये ॥ ४ ॥ अव्ययीभावे चाकाले । वोपसर्जनस्य । प्रकृ
त्याशिष्यगोवत्सहलेषु । समानस्य च्छन्दस्य मूर्धप्रभृत्युदकैषु । ज्योतिर्जनपदरात्रिनाभिनामगोत्ररूपस्थानवर्णवयो
वचनबन्धुषु । चरणे ब्रह्मचारिणि । तीर्थेये । विभाषोदरे । दृग्दृशवतुषु । इदं किमोरीदकी । आसर्वनाम्नः । वि
ष्वग्देवयोश्च टेरद्व्यञ्चतौवप्रत्यये । समः समि । तिरसस्तिर्यलोपे । सहस्यसन्धिः । सधमादस्थयोश्छन्दसि । व्यन्तरूप

॥ २७ ॥

सर्गेभ्योऽपईत् । ऊदनोर्देशे । अषष्ठ्यतृतीयास्थस्यान्यस्य दुगाशीराशास्थास्थितोत्सुकोतिकारकरागच्छेषु । अर्थे वि
भाषा ॥ ५ ॥ कोः कत्तत्पुरुषेऽचि । रथवदयोश्च । तृणे च जातौ । कापथ्यक्षयोः । ईषदर्थे । विभाषापुरुषे । कवंचो
ष्णे । पथि च्छन्दसि । पृषोदरादीनियथोपदिष्टम् । संख्याविसायपूर्वस्याहस्याहनन्यतरस्यां ङौ । ङ्लोपे पूर्वस्य दी
र्घोऽणः । सहिवहोरोदवर्णस्य । साढ्यैसाढ्वासाढेति निगमे । संहितायाम् । कर्णेलक्षणस्याविष्टाष्टपंचमणिभिन्नच्छि
न्नच्छिद्रस्रुवस्वस्तिकस्य । नहिवृतिवृषिष्यधिरुचिसहितनिषुक्कौ । वनगिर्योः संज्ञायां कोटरकिंशुलकादीनाम् । वले ।
मर्तावहचोऽनजिरादीनाम् । शरादीनां च ॥ ६ ॥ इको वहेऽपीलोः । उपसर्गस्य घञ्यमनुष्ये बहुलम् । इकः काशे ।
दस्ति । अष्टनः संज्ञायाम् । छन्दसि च । चित्तेः कपि । विश्वस्य वसुराटोः । नरे संज्ञायाम् । मित्रे च षौ । मन्त्रे सोमा
श्वेन्द्रियविश्वदेव्यस्य मतौ । ओषधेश्च विभक्तावप्रथमायाम् । ऋचितुनुघमक्षुतङ्कुत्रोरुष्याणाम् । इकः सुजि । व्यचो
ऽतस्तिङः । निपातस्य च । अन्येषामपि दृश्यते । चौ । संप्रसारणस्य ॥ ७ ॥ अलुक् षष्ठ्या जातेरि कोऽव्ययीभावे कोः
कत्तदिको वह एको नविंशतिः । इति षष्ठाध्याये तृतीयः पादः ॥ ३ ॥ ४ ॥ अङ्गस्य । हलः । नामि । नतिसृचतसृ ।
छन्दस्युभया । नृच । नोपधायाः । सर्वनामस्थाने चासंबुद्धौ । वासपूर्वस्य निगमे । सान्तमहतः संयोगस्य । अमृ
न्तृचस्वसृनसृनेष्ट्वष्टृक्षत्तृहोतृपोतृप्रशास्तृणाम् । इन्हन्पूषार्थम्णां शौ । सौ च । अत्वसन्तस्य चाधातोः । अनुनासि

कस्यकिञ्चलोःकृति । अञ्जनगमांसनि । तनोतेर्विभाषा । क्रमश्चकित्व । च्छोःशूडनुनासिकेच । ज्वरत्वरस्त्रिव्यवि
मवामुपधायाश्च ॥ १ ॥ रालोपः । असिद्धवदत्राभात् । श्रान्नलोपः । अनिदितांहलउपधायाःकृति । दंशसञ्जस्व
ज्जांशपि । रञ्जेश्च । घञिचभावकरणयोः । स्यदोजवे । अवोदैधोऽन्नप्रथहिमश्रथाः । नाञ्जेःपूजायाम् । कित्वस्क
न्दिस्सन्दोः । जान्तनशांविभाषा । भञ्जेश्चचिणि । शासइदइहलोः । शाहौ । हन्तेर्जः । अनुदात्तोपदेशवनतित
नोत्यादीनामनुनासिकलोपोऽल्लिङ्गकृति । वाल्यपि । नक्तिचिदीर्घश्च । गमःकौ ॥ २ ॥ विङ्नोरनुनासिकःस्यात् ।
जनसनखनांसञ्जलोः । येविभाषा । तनोतेर्यकि । सनःक्तिचिलोपश्चास्यान्यतरस्याम् । आर्धधातुके । भ्रस्जोरोप
धयोरमन्यतरस्याम् । अतोलोपः । यस्यहलः । क्यस्यविभाषा । णेरनिटि । निष्ठायांसेटि । जनितामन्त्रे । शमिता
यज्ञे । अयामन्ताल्वाय्येद्विष्णुषु । ल्यपिलघुपूर्वात् । विभाषापः । युषुवोर्दीर्घश्छन्दसि । क्षियः । निष्ठायामण्य
दर्थे ॥ ३ ॥ वाक्रोऽदैन्ययोः । स्यसिच्सीयुट्तासिषुभावकर्मणोरुपदेशेऽञ्जनग्रहृशांवाचिण्वदिट्च । दीङोयुडचि
कृति । आतोलोपइटिच । ईद्यति । घुमास्थागापाजहातिसांहलि । एलिङि । वान्यस्यसंयोगादेः । नल्यपि । मय
तेरिदन्यतरस्याम् । लुङ्ङुङ्ङ्वडुदात्तः । आडजादीनाम् । छन्दस्यपिट्श्यते । नमाङ-योगे । बहुलंछन्दस्यमा
ङ-योगेऽपि । इरयोरे । अचिश्रुधातुभ्रुवांस्वोरियडुवडौ । अभ्यासस्यासवर्णे । स्त्रियाः । वाम्शसोः ॥ ४ ॥ इणो

यण् । एरनेकाचोऽसंयोगपूर्वस्य । ओःसुपि । वर्षाभ्वश्च । नभूसुधियोः । छन्दस्युभयथा । हुश्रुवोःसार्वधातुके ।
भुवोबुग्लुङ्गितोः । ऊदुपधायागोहः । दोषोणौ । वाचित्तविरागे । मितांस्वः । चिण्णमुलोर्दीर्घोऽन्यतरस्याम् ।
स्वचिह्रस्वः । ह्रादोनिष्ठायाम् । छादेर्धेऽभ्युपसर्गस्य । इस्मन्त्रन्किषुच । गमहनजनखनघसांलोपःकृत्यनङि । तनि
पत्योश्छन्दसि । घसिभसोर्हलिच ॥ ५ ॥ हुश्रुभ्योर्होर्धिः । श्रुशृणुपृकृवृभ्यश्छन्दसि । अङितश्च । चिणोलुक् ।
अतोहेः । उतश्चप्रत्ययादसंयोगपूर्वात् । लोपश्चास्यान्यतरस्यांस्वोः । नित्यंकरोतेः । येच । अतउत्सार्वधातुके ।
श्रसोरलोपः । श्राभ्यस्तयोरातः । ईहल्यघोः । इहरिद्रस्य । भियोऽन्यतरस्याम् । जहातेश्च । आचहौ । लोपोयि ।
घवसोरेद्धावभ्यासलोपश्च । अतएकहल्मध्येऽनादेशादेर्लिटि ॥ ६ ॥ थलिचसेटि । तृफलभजत्रपश्च । राधोर्हिंसायाम् ।
वाजृभ्रमुत्रसाम् । फणांचसप्तानाम् । नशसददवादिगुणानाम् । अर्वणस्त्रसावनजः । मघवाबहुलम् । भस्य ।
फदःपत् । वसोःसंप्रसारणम् । वाहऊठ् । श्वयुवमघोनामतद्धिते । अलोपोऽनः । षपूर्वहन्धृतराज्ञामणि । विभा
षाङिश्योः । नसंयोगाद्धमन्तात् । अचः । उदर्इत् । आतोधातोः ॥ ७ ॥ मन्त्रेष्वङ-यादेरात्मनः । तिर्विंशतेर्दि
ति । टेः । नस्तद्धिते । अहृष्टस्वोरेव । ओर्गुणः । ढेलोपोऽकट्वाः । यस्येतिच । सूर्यतिष्यागस्त्यमत्स्यानांयउपधायाः ।
हलस्तद्धितस्य । आपत्यस्यचतद्धितेऽनाति । क्यच्चयोश्च । बित्वकादिभ्यश्छस्यलुक् । तुरिष्ठेमेयःसुः । टेः । स्थूल

दूरयुवहस्वक्षिप्रधुद्राणांयणादिपरंपूर्वस्वचगुणः । प्रियस्थिरस्फिरोरुबहुलगुरुवृद्धतृप्रदीर्घवृन्दारकाणांप्रस्थस्फवर्ब
हिगर्वर्षित्रन्द्राधिबृन्दाः । बहोर्लोपोभूचबहोः । इष्टस्ययिदृच । ज्यादादीयसः ॥ ८ ॥ रक्ततोहलादेर्लघोः । विभा
षजोश्छन्दसि । प्रकृत्यैकाच् । इनण्यनपत्ये । गाधिविदधिकेशिगणिपणिनश्च । संयोगादिश्च । अन् । येचाभाव
कर्मणोः । आत्माध्वानौखे । नमपूर्वोऽपत्येऽवर्मणः । ब्राह्मोऽजातौ । कर्मस्ताच्छील्ये । औक्षमनपत्ये । दाण्डिना
यनहास्तिनायनार्थवणिकजैह्माशिनेयवाशिनायनिभ्रौणहत्यधैवत्यसारवैक्ष्वाकमैत्रेयहिरण्मयानि । ऋत्वावास्तव्यवा
स्त्वमाध्वीहिरण्ययानिच्छन्दसि ॥ ९ ॥ अङ्गस्यराहोपोविङ्गनोर्वाक्रोशेणोयणहुङ्गलभ्यस्थलिचमन्त्रेपुरऋतःपंचदश ॥
इतिषष्ठाध्यायेचतुर्थःपादः ॥ ४ ॥ इत्यष्टाध्यायीसूत्रपाठेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

ॐ ॥ युबोरनाकौ । आयनेयीनीयियःफट्सछधांप्रत्ययादीनाम् । शोऽन्तः । अदभ्यस्तात् । आत्मनेपदेष्वन
तः । शीङ्गेरुद् । वेत्तेर्विभाषा । बहुलंछन्दसि । अतोभिसप्तेम् । बहुलंछन्दसि । नेदमदसोरकोः । टाडसिडन्सा
मिनात्स्याः । डेर्बः । सर्वनाम्नःस्मै । डसिड-योःस्मात्स्मिनौ । पूर्वादिभ्योनवभ्योवा । जसःशी । औडआपः ।
नपुंसकाच्च । जःशसोःशिः ॥ १ ॥ अष्टाभ्यऔश् । षड्भ्योलुक् । स्वमोर्नपुंसकात् । अतोऽम् । अद्भुतरादिभ्यः
पञ्चभ्यः । नेतराच्छन्दसि । युष्मदस्मद्ग्याङ्सोऽश् । डेप्रथमयोरम् । शसोन । भ्यसोभ्यम् । पञ्चभ्याअत् । एकव

चनस्यच । सामआकम् । आतऔणलः । तुह्योस्तातङाशिष्यन्यतरस्याम् । विदेःशतुर्वसुः । समासेऽनपूर्वेक्त्वो
त्यप् । क्त्वापिच्छन्दसि । सुपांसुलुक्पूर्वसवर्णाच्छेयाडाड्यायाजालः । अमोमश् ॥ २ ॥ लोपस्तआत्मनेपदेषु ।
ध्वमोध्वात् । यजध्वैनमितिच । तस्यतात् । तप्तनप्तनथनाश्च । इदन्तोमसि । क्त्वोयक् । इष्टीनमितिच । स्ना
त्यादयश्च । आज्ञसेरसुक् । अश्वक्षीरवृषलवणानामात्मप्रीतौक्यचि । आमिसर्वनाम्नःसुट् । त्रेस्त्रयः । ह्रस्वनद्या
पोनुद् । षट्चतुर्भ्यश्च । श्रीग्रामण्योश्छन्दसि । गोःपादान्ते । इदितोनुग्धातोः । शेमुचादीनाम् । मस्तिजनशोर्झ
लि ॥ ३ ॥ रधिजभोरचि । नेत्यलिटिरधेः । रभेरशब्बिलटोः । लभेश्च । आङोयि । उपात्प्रशंसायाम् । उपसर्गा
त्स्वल्घञोः । नसुदुभ्यांकेवलाभ्याम् । विभाषाचिण्णमुलोः । उगिदचांसर्वनामस्थानेऽधातोः । युजेरसमासे । नपुं
सकस्यङ्गलचः । इकोऽचिविभक्तौ । तृतीयादिषुभाषितपुंसकंपुंवद्गालवस्य । अस्थिदधिसक्थ्यक्ष्णामनङुदात्तः ।
छन्दस्यपिदृश्यते । ईचद्विवचने । नाभ्यस्ताच्छतुः । वानपुंसकस्य । आच्छीनद्योर्नुम् ॥ ४ ॥ शप्दयनोर्नित्यम् ।
सावनडुहः । ढक्स्ववःस्वतवसांछन्दसि । दिवऔत् । पथिमथ्युभुक्षामात् । इतोऽत्सर्वनामस्थाने । थोन्थः । भस्य
टेलोपः । पुंसोऽसुङ् । गोतोणित् । णलुत्तमोवा । सख्युरसंबुद्धौ । अनङ्सौ । ऋदुशनस्पुरुदंसोऽनेहसांच । तृज्व
त्क्रोष्टुः । स्त्रियांच । विभाषातृतीयादिष्वचि । चतुरनडुहोरामुदात्तः । अम्संबुद्धौ । ऋतइद्धातोः ॥ ५ ॥

(1) ३० (1)

॥ ३० ॥

शि.वे. ३६

देविकाशिंशपादित्यवाङ्दीर्घसत्रश्रेयसामात् । केकयमित्रयुप्रलयानांयादेरियः । नन्वाभ्यांपदान्ताभ्यांपूर्वौतुताभ्यामैच् । द्वारादीनांच । न्यग्रोधस्यचकेवलस्य । नकर्मव्यतिहारे । स्वागतादीनांच । श्वादेरिजि । पदान्तस्यान्यतरस्याम् । उत्तरपदस्यच । अवयवाद्दतोः । सुसर्वाधाजनपदस्य । दिशोऽमद्राणाम् । प्राचांग्रामनगराणाम् । संख्यायाःसंवत्सरसंख्यस्यच । वर्षस्याभविष्यति । परिमाणान्तस्यासंज्ञाशाणयोः । जेप्रोष्ठपदानाम् । हृद्गसिन्ध्वन्तेपूर्वपदस्यच । अनुशतिकादीनांच ॥ १ ॥ देवताद्वन्द्वेच । नेन्द्रस्यपरस्य । दीर्घाच्चवरुणस्य । प्राचांगराण्ते । जङ्गलधेनुवलजान्तस्यविभाषितमुत्तरम् । अर्धात्परिमाणस्यपूर्वस्यतुवा । नातःपरस्य । प्रवाहणस्यढे । तत्प्रत्ययस्यच । नञःशुचीश्वरक्षेत्रज्ञकुशलनिपुणानाम् । यथातथयथापुरयोःपर्यायेण । इनस्तोऽचिण्णलोः । आतोयुक्चिण्कृतोः । नोदात्तोपदेशस्यमान्तस्यानाचमेः । जनिवध्योश्च । अर्तिह्रीन्लीरीक्क्यूक्षमाय्यातांपुङ्णौ । शाच्छासाह्याव्यावेपांयुक् । वोविधूननेजुक् । लीलोर्नुग्लुकावन्यतरस्यांस्त्रेहविपातने । भियोहेतुभयेषुक् ॥ २ ॥ स्फायोवः । शदेरगतौतः । रुहःपोऽन्यतरस्याम् । प्रत्ययस्थात्कात्पूर्वस्यातइदाप्यसुपः । नयासयोः । उदीचामातःस्थानेयकपूर्वायाः । भस्त्रैषाजज्ञाद्वास्वान्पूर्वाणामपि । अभाषितपुंस्काच्च । आदाचार्याणाम् । ठस्येकः । इसुसुकान्तात्कः । चजोःकुधिण्यतोः । न्यङ्कादीनांच । होहन्तेर्णिग्रेषु । अभ्यासाच्च । हेरचडि । सन्लिटोर्जेः । विभाषा

चेः । नकादेः । अजिब्रज्योश्च ॥ ३ ॥ भुजन्युञ्जौपाण्युपतापयोः । प्रयाजानुयाजौयज्ञाङ्गे । वञ्चेर्गतौ । ओकउचःके । ण्यआवश्यके । यजयाचरुचप्रवचर्चश्च । वचोऽशब्दसंज्ञायाम् । प्रयोज्यनियोज्यौशक्यार्थे । भोज्यंभक्ष्ये । घोलोपोलेटिवा । ओतःश्यनि । कसस्याचि । लुग्वादुहदिहलिहगुहामात्मनेपदेदन्त्ये । शमामष्टानांदीर्घःश्यनि । छिबुक्कुमुचमांशिति । क्रमःपरस्मैपदेषु । इषुगमियमांछः । पात्राध्मास्थान्नादाण्ड्यर्तिसर्तिशदसदांपिबजिग्रधमतिष्ठमनयच्छपश्यर्च्छधौशीयसीदाः । ज्ञाजनोर्जा । प्वादीनांह्रस्वः ॥ ४ ॥ मीनातेर्निगमे । मिदेर्गुणः । जुसिच । सार्वधातुकार्धधातुकयोः । जाग्रोऽविचिण्णलडित्सु । पुगन्तलघूपधस्यच । नाभ्यस्तस्याचिपितिसार्वधातुके । भूसुवोस्तिडि । उतोवृद्धिर्लुकिहलि । ऊर्णोतेर्विभाषा । गुणोऽपृक्ते । तृणहृइम् । ब्रुवईट् । यङोवा । तुरुस्तुशम्यमःसार्वधातुके । अस्तिसिचोऽपृक्ते । बहुलंछन्दसि । रुदश्चपञ्चभ्यः । अङ्गार्ग्यगालवयोः । अदःसर्वेषाम् ॥ ५ ॥ अतोदीर्घोयजि । सुपिच । बहुवचनेझल्येत् । ओसिच । आङिचापः । संबुद्धौच । अम्बार्थनद्योर्ह्रस्वः । ह्रस्वस्यगुणः । जसिच । ऋतोडिन्सर्वनामस्थानयोः । घेर्ङिति । आण्णद्याः । याडापः । सर्वनाम्नःस्याङ्ढ्रस्वश्च । विभाषाद्वितीयातृतीयाभ्याम् । डेरान्नद्यान्नीभ्यः । इदुङ्याम् । औत् । अच्चधेः । आङोनास्त्रियाम् ॥ ६ ॥ देविकादेवतास्फायोभुजमीनातेरतोदीर्घोर्विंशतिः ॥ इतिसप्तमाध्यायेतृतीयःपादः ॥ ३ ॥ ७ ॥ णौचङ्युपधायाह्रस्वः । नाग्लोपिशा

स्वदिताम् । आजभासभाषदीपजीवमीलपीडामन्यतरस्याम् । लोपःपिबतेरीच्चाभ्यासस्य । तिष्ठतेरित् । जिघ्रते
र्वा । उर्ऋत् । नित्यंछन्दसि । दयतेर्दिगिलिटि । ऋतश्चसंयोगादेर्गुणः । ऋच्छत्युताम् । शृदृप्रांह्रस्वोवा । केऽणः ।
नकपि । आपोऽन्यतरस्याम् । ऋदृशोऽङिगुणः । अस्यतेस्थुक् । श्वयतेरः । पतःपुम् । वचउम् ॥ १ ॥ शीङः
सार्वधातुकेगुणः । अयङिच्यकृति । उपसर्गाद्भ्रस्वऊहतेः । एतेर्लिङि । अकृत्सार्वधातुकयोर्दीर्घः । च्वौच । रीङ्
तः । रिङ्शयग्लिङ्धु । गुणोऽर्तिसंयोगाद्योः । यङिच । ईमाध्मोः । अस्यच्वौ । क्यचिच । अशनायोदन्यधना
याबुभुक्षापिपासागर्धेषु । नच्छन्दस्यपुत्रस्य । दुरस्युर्द्रविणस्युर्वृषण्यतिरिषण्यति । अश्वाघस्यात् । देवसुम्रयोर्य
जुषिकाठके । कव्यध्वरपृतनस्यर्चिलोपः । द्यतिस्थितिमास्थामित्तिकिति ॥ २ ॥ शाच्छोरन्यतरस्याम् । दधाते
हिं । जहातेश्चक्त्वि । विभाषाछन्दसि । सुधितवसुधितनेमधितधिष्वधिषीयच । दोदद्भोः । अचउपसर्गात्तः ।
अपोभि । सःस्यार्धधातुके । तासस्त्योलोपः । रिच । हएति । यीवर्णयोर्दीधीवेव्योः । सनिमीमाधुरभलभशकपत
पदामचइस् । आप्ज्ञप्यधामीत् । दम्भइश्च । मुचोऽकर्मकस्यगुणोवा । अत्रलोपोऽभ्यासस्य । ह्रस्वः । हलादिःशेषः
॥ ३ ॥ शर्पूर्वाःस्वयः । कुहोश्चुः । नकवतेर्यङि । कृषेइछन्दसि । दाधर्तिर्दधर्तिर्दधर्षिबोभूतुतेतिक्तेऽलर्ध्यापनीकण
त्संसनिष्यदत्करिकत्कनिक्रदद्भ्रिभ्रद्बिध्वतोदविद्युतत्तरीत्रतःसरीसृपतंवरीवृजन्मर्मृज्यागनीगन्तीतिच । उरत् ।

द्युतिस्वाप्योःसंप्रसारणम् । व्यथोलिटि । दीर्घङ्गणःकिति । अतआदेः । तस्मान्नुङ्द्विहलः । अश्रोतेश्च । भवतेरः ।
ससूवेतिनिगमे । णिजांत्रयाणांगुणःश्लौ । भृजामित् । अर्तिपिपत्योश्च । बहुलंछन्दसि । सन्यतः । ओःपुयण्यपर
॥ ४ ॥ स्रवतिशृणोतिद्रवतिप्रवतिप्लवतिच्यवतीनांवा । गुणोयङ्लुकोः । दीर्घोऽकितः । नीग्वञ्चुञ्सुध्वंसुभ्रंसुक
सपतपदस्कन्दाम् । नुगतोऽनुनासिकान्तस्य । जपजभदहदशभञ्जपशांच । चरफलोश्च । उत्परस्यातः । तिच ।
रीगृदुपधस्यच । रुग्निकौचलुकि । ऋतश्च । सन्वलघुनिचङ्परेऽनगलोपे । दीर्घोऽलघोः । अत्स्मृदृत्वरप्रथमदस्त्
स्पशाम् । विभाषावेष्टिचेष्ट्योः । ईचगणः ॥ ५ ॥ णौचङिशीङःशाच्छोःशर्पूर्वाःस्रवतिसप्तदश ॥ इतिसप्तमाध्यायेच
तुर्थःपादः ॥ ४ ॥ इत्यष्टाध्यायीसूत्रपाठेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ ॥ ॥

ॐ ॥ सर्वस्यद्वे । तस्यपरमाद्येडितम् । अनुदात्तंच । नित्यवीप्सयोः । परेर्वर्जने । प्रसमुपोदःपादपूरणे । उप
र्यध्यधसःसामीप्ये । वाक्यादेरामन्त्रितस्यासूयासंमतिकोपकुत्सनभर्त्सनेषु । एकंबहुव्रीहिवत् । आबाधेच । कर्म
धारयवदुत्तरेषु । प्रकारेगुणवचनस्य । अकृच्छ्रेप्रियसुखयोरन्यतरस्याम् । यथास्वेयथायथम् । द्वंद्वरहस्यमर्यादाव
चनव्युत्क्रमणयज्ञपात्रप्रयोगाभिव्यक्तिषु । पदस्य । पदात् । अनुदात्तंसर्वमपादादौ । आमन्त्रितस्यच । युष्मद
स्मदोःषष्ठीचतुर्थीद्वितीयास्थयोर्वानावौ ॥ १ ॥ बहुवचनस्यवस्त्रसौ । तेमयावेकवचनस्य । त्वामौद्वितीयायाः ।

नचवाहैवयुक्ते । पश्याथैश्चानालोचने । सपूर्वायाःप्रथमायाविभाषा । तिङो गोत्रादीनिकुत्सनाभीक्ष्ण्ययोः । तिङ् । तिङः । नलुट् । निपातैर्यद्यदिहन्तकुविभेचेच्चणकच्चिद्यत्रयुक्तम् । नहप्रत्यारम्भे । सत्यप्रश्ने । अङ्गात्प्रातिलोम्ये । हिच । छन्दस्यनेकमपिसाकाङ्क्षम् । यावद्यथाभ्याम् । पूजायानानन्तरम् । उपसर्गव्यपेतं च । तुपश्यपश्यताहैः पूजायाम् । अहोच ॥ २ ॥ शेषेविभाषा । पुराचपरीप्सायाम् । नन्वित्यनुज्ञैषणायाम् । किंक्रियाप्रश्नेऽनुपसर्गमप्रतिषिद्धम् । लोपेविभाषा । एहिमन्येप्रहासेलृट् । जात्वपूर्वम् । किंवृत्तंचचिदुत्तरम् । आहोउताहोचानन्तरम् । शेषेविभाषा । गत्यर्थलोटा लृणचेत्कारकं सर्वान्यत् । लोट्च । विभाषितंसोपसर्गमनुत्तमम् । हन्तच । आमएकान्तरमामन्त्रितमनन्तिके । यद्धितुपरंछन्दसि । चनचिदिवगोत्रादितद्धिताधेडितेष्वगतेः । चादिषुच । चवायोगेप्रथमा । हेतिक्षियायाम् ॥ ३ ॥ अहेतिविनियोगेच । चाहलोपएवेत्यवधारणम् । चादिलोपेविभाषा । वैवावेतिचच्छन्दसि । एकान्याभ्यांसमर्थाभ्याम् । यद्वृत्ताभित्यम् । पूजनात्पूजितमनुदात्तंकाष्ठादिभ्यः । सगतिरपितिङ् । कुत्सनेचपुप्यगोत्रादौ । गतिर्गतौ । तिङिचोदात्तवति । आमन्त्रितं पूर्वमविद्यमानवत् । नामन्त्रितेसमानाधिकरणेसामान्यवचनम् । विभाषितंविशेषवचनेबहुवचनम् ॥ ४ ॥ सर्वस्यबहुवचनस्यशेषेऽहेतिचतुर्दश ॥ इत्यष्टमाध्यायेप्रथमःपादः ॥ १ ॥ ४ ॥ पूर्वत्रासिद्धम् । नलोपःसुप्स्वरसंज्ञातुग्विधिशुक्लिति । नमुने । उदात्तस्वरितयोर्यणःस्वरितोऽनुदात्त

॥ ३३ ॥

स्य । एकादेशजुदात्तेनोदात्तः । स्वरितोवानुदात्तेपदादौ । नलोपःप्रातिपदिकान्तस्य । नडिःसंबुद्धोः । मादुपधायाम् । श्रमतोर्वोऽयवादिभ्यः । झयः । संज्ञायाम् । आसन्दीवदधीवच्चक्रीवत्कक्षीवद्रुमण्वच्चर्मण्वती । उदन्वानुदधौच । राजन्वान्सौराज्ये । छन्दसीरः । अनोनुट् । नादस्य । कृपोरोलः । उपसर्गस्यायतौ । ग्रोयडि ॥ १ ॥ अचिविभाषा । परेश्वघाङ्गयोः । संयोगान्तस्यलोपः । रात्सस्य । धिच । झलोझलि । ह्रस्वादङ्गात् । इट्ईटि । स्कोःसंयोगाद्योरन्तेच । चोःकुः । होढः । दादेर्धातोर्धः । वाट्टुहमुहण्णुहण्णिहाम् । नहोधः । आहस्थः । ब्रश्चभ्रस्जसृजमृजयजराजभ्राजच्छशांषः । एकाचोबशोभञ्जणन्तस्यस्थोः । दधस्तथोश्च । झलांजशोऽन्ते । झषस्तथोर्धोऽधः ॥ २ ॥ षढोःकःसि । रदाभ्यानिष्ठातोःपूर्वस्यचदः । संयोगादेरातोधातोर्यण्वतः । त्वादिभ्यः । ओदितश्च । क्षियोदीर्घात् । श्योऽस्पृशे । अञ्चोऽनपादाने । दिवोऽविजिगीषायाम् । निर्वाणोऽवाते । शुषःकः । पचोवः । क्षायोमः । प्रस्त्योऽन्यतरस्याम् । अनुपर्गात्फुलक्षीवकृशोलाघाः । नुदविदोन्द्राघ्राहीभ्योऽन्यतरस्याम् । नध्याख्यापृमूच्छिमदाम् । वित्तोभोगप्रत्यययोः । भित्तंशकलम् । ऋणमाधमर्ण्ये ॥ ३ ॥ नसत्तनिषत्तानुत्तप्रतूर्तसूर्तगूर्तानिच्छन्दसि । किन्प्रत्ययस्यकुः । नशोर्वा । मोनोधातोः । म्वोश्च । ससजुषोरुः । अवयाःश्वेतवाःपुरोडाश्च । अहन् । रोऽसुपि । अन्नरूधरवरित्युभयथाछन्दसि । भुवश्चमहाव्याहृतेः । वसुचंसुध्वंस्वनडुहांदः । तिप्यनस्तेः । सिपिधातोरुर्वा ।

दश्च । वोरुपधायादीर्घइकः । हलिच । उपाधायांच । नभकुर्बुराम् । अदसोऽसेर्दादुदोमः ॥४॥ एतईद्वहुवचने । वाक्यस्यटेःपुतउदात्तः । प्रत्यभिवादेऽशूद्रे । दूराद्धूतेच । हैहेप्रयोगेहैहयोः । गुरोरनृतोऽनन्त्यस्याप्येकैकस्यप्राचाम् । ओमभ्यादाने । येयज्ञकर्मणि । प्रणवष्टेः । याज्यान्तः । ब्रूहिप्रेष्यश्रौषड्वाषडावहानामादेः । अग्नीत्प्रेषणेपरस्यच । विभाषापृष्टप्रतिवचनेहेः । निगृह्यानुयोगेच । आघेडितंभर्त्सने । अङ्गयुकंतिङाकाङ्गम् । विचार्यमाणानाम् । पूर्वतु भाषायाम् । प्रतिश्रवणेच । अनुदात्तंप्रश्नान्ताभिपूजितयोः ॥ ५ ॥ चिदितिचोपमार्थेप्रयुज्यमाने । उपरिस्विदासी दितिच । स्वरितमाघेडितेऽसूयासंमतिकोपकुत्सनेषु । क्षियाशीःप्रैषेषुतिङाकाङ्गम् । अनन्त्यस्यापिप्रश्नाख्यानयोः । पुतावैचइदुतौ । एचोऽप्रगृह्यस्यादूराद्धूतेपूर्वस्यार्धस्यादुत्तरस्येदुतौ । तयोर्वावचिसंहितायाम् ॥ ६ ॥ पूर्वत्राचि षढोर्नसत्तैतईच्चिदित्यष्टौ ॥ इत्यष्टमाध्यायेद्वितीयःपादः ॥ २ ॥ ७ ॥ मतुवसोरुसंबुद्धौछन्दसि । अत्रानुनासिकः पूर्वस्यनुवा । आतोऽटिनित्यम् । अनुनासिकात्परोऽनुस्वारः । समःसुटि । पुमःखय्यम्परे । नश्छव्यप्रशान् । उभ यथर्धु । दीर्घादटिसमानपादे । नृन्पे । स्वतवान्पायौ । कानाघेडिते । ढोढेलोपः । रोरि । खरवसानयोर्विसर्ज नीयः । रोःसुपि । भोभगोअघोअपूर्वस्ययोऽशि । व्योर्लघुप्रयत्नतरःशाकटायनस्य । लोपःशाकल्यस्य । ओतोगार्ग्य स्य ॥ १ ॥ उजिचपदे । हलिसर्वेषाम् । मोऽनुस्वारः । नश्चापदान्तस्यझलि । मोराजिसमःकौ । हेमपरेवा । नप

रेनः । ड्णोःकुक्कुक्शरि । डःसिधुट् । नश्च । शितुक् । डमोह्रस्वादचिङमुणित्यम् । मयउजोवोवा । विसर्ज नीयस्यसः । शर्परेविसर्जनीयः । वाशरि । कुप्वोःकःपौच । सोऽपदादौ । इणःषः । नमस्पुरसोर्गत्योः ॥ २ ॥ इदुदुपधस्यचाप्रत्ययस्य । तिरसोऽन्यतरस्याम् । द्विस्त्रिश्चतुरितिकृत्वोऽर्थे । इसुसोःसामर्थ्ये । नित्यंसमासेऽनुत्तरपदस्थस्य । अतःकृकमिकंसकुम्भपात्रकुशाकर्णोष्वनव्ययस्य । अधःशिरसीपदे । कस्कादिषुच । छन्दसिवाप्राघे डितयोः । कःकरत्करतिकृधिकृतेष्वनदितेः । पञ्चम्याःपरावध्यर्थे । पातौचबहुलम् । षष्ठ्याःपतिपुत्रपृष्ठपारपदप यस्पोषेषु । इडायावा । अपदान्तस्यमूर्धन्यः । सहेःसाडःसः । इणकोः । नुम्बिसर्जनीयशर्व्यवायेऽपि । आदेशप्र त्यययोः । शासिवसिघसीनांच ॥ ३ ॥ स्तौतिण्योरेवषण्यभ्यासात् । सःस्विदिस्वदिसहीनांच । प्राक्सितादङ्यवा येऽपि । स्थादिष्वभ्यासेनचाभ्यासस्य । उपसर्गात्सुनोतिसुवतिस्यतिसौतिसोभतिस्यासेनयसेधसिचसञ्जस्वञ्जाम् । सदिरप्रतेः । स्तन्भेः । अवाञ्चालम्बनाविदूर्ययोः । वेश्चस्वनोभोजने । परिनिविभ्यःसेवसितसयसिबुसहसुट्स्तुस्व ञ्जाम् । सिवादीनांवाङ्यवायेऽपि । अनुविपर्यभिनिभ्यःस्यन्दतेरप्राणिषु । वेःस्कन्देरनिष्ठायाम् । परेश्च । परि स्कन्दःप्राच्यभरतेषु । स्फुरतिस्फुलत्योर्निनिविभ्यः । वेःस्कन्नातेर्नित्यम् । इणःषीध्वंलुङ्ङिटांधोऽङ्गात् । विभाषे टः । समासेऽङ्गुलेःसङ्गः ॥ ४ ॥ भीरोःस्थानम् । अग्नेःस्तुत्तोमसोमाः । ज्योतिरायुषःस्तोमः । मातृपितृभ्यांस्व

सा । मातुःपितुर्भ्यामन्यतरस्याम् । अभिनिसःस्तनःशब्दसंज्ञायाम् । उपसर्गप्रादुर्भ्यामस्तिर्यचपरः । सुविनिर्दुर्भ्यः
 सुपिसूतिसमाः । निनदीभ्यांस्नातेःकौशले । सूत्रं प्रतिष्ठातम् । कपिष्ठलोगोत्रे । प्रष्टोऽग्रगामिनि । वृक्षासनयोर्वि
 ष्टरः । छन्दोनाम्निच । गवियुधिभ्यांस्थिरः । विकुशमिपरिभ्यःस्थलम् । अम्बाम्बगोभूमिसव्यापद्वित्रिकुशेकुशङ्
 कङ्कुमञ्जिपुञ्जिपरमेवर्हिर्दिव्यग्निभ्यःस्थः । सुषामादिषुच । एतिसंज्ञायामगात् । नक्षत्राद्वा ॥ ५ ॥ ह्रस्वात्तादात्
 द्विते । निसस्तपतावनासेवने । युष्मत्तत्ततध्रुष्वन्तःपादम् । यजुष्येकेषाम् । स्तुतस्तोमयोश्छन्दसि । पूर्वपदात् ।
 सुञः । सनोतेरनः । सहेःपृतनर्ताभ्यांच । नरपरसृजिस्पृशिस्पृहिसवनादीनाम् । सात्पदाद्योः । सिचोयङि ।
 सेधतेर्गतौ । प्रतिस्तब्धनिस्तब्धौच । सोढः । स्तम्भुसिवुसहांचङि । सुनोतेःस्यसनोः । सदेःपरस्यलिटि । निव्यभि
 भ्योऽङ्यवायेवाछन्दसि ॥ ६ ॥ मतुवसोरुजिचेदुदुपधस्यस्तौतिण्योर्भोरोह्रस्वात्तादेकोनविंशतिः ॥ इत्यष्टमाध्या
 येतृतीयःपादः ॥ ३ ॥ ४ ॥ रषाभ्यांनोणःसमानपदे । अट्कुप्वाङ्नुम्व्यवायेऽपि । पूर्वपदात्संज्ञायामगः । वनंपु
 रगामिश्रकासिध्रकासारिकाकोटराग्रेभ्यः । प्रनिरन्तःशरेक्षुप्लक्षाम्कार्यखदिरपीयूक्षाभ्योऽसंज्ञायामपि । विभाषौ
 षधिवनस्पतिभ्यः । अहोऽदन्तात् । बाहनमाहितात् । पानंदेशे । वाभावकरणयोः । प्रातिपदिकान्तनुम्विभक्ति
 शुच । एकाजुत्तरपदेणः । कुमतिच । उपसर्गादसमासेऽपिणोपदेशस्य । हिनुमीना । आनिलोद् । नेर्गदनदपतप

दधुमास्यतिहन्तियातिवातिद्रातिप्सातिवपतिवहतिशाम्यतिचिनोतिदेग्धिषुच । शेषेविभाषाकखादावषान्तउपदेशे ।
 अनितेः । अन्तः ॥ १ ॥ उभौसाभ्यासस्य । हन्तेरत्पूर्वस्य । वमोर्वा । अन्तरदेशे । अयनंच । छन्दस्युदवग्रहात् ।
 नश्चधातुस्योरुषुभ्यः । उपसर्गाद्बहुलम् । कृत्यचः । णेर्विभाषा । हलश्चेजुपधात् । इजादेःसनुमः । वानिसनिक्षनि
 न्दाम् । नभाभूपूकमिगमिप्यायीवेपाम् । षात्पदान्तात् । नशेःषान्तस्य । पदान्तस्य । पदव्यवायेऽपि । धुभ्ना
 दिषुच । स्तोश्चुनाश्चुः ॥ २ ॥ घुनाष्टुः । नपदान्ताद्दोरनाम् । तोःषि । शात् । यरोऽनुनासिकेऽनुनासिकोवा ।
 अचोरहाभ्यांद्वे । अनचिच । नादिन्याक्रोशेषुत्रस्य । शरोऽचि । त्रिप्रभृतिषुशाकटायनस्य । सर्वत्रशाकल्यस्य ।
 दीर्घादाचार्याणाम् । झलांजश्झशि । अभ्यासेचर्च । खरिच । वावसाने । अणोऽप्रगृह्यस्यानुनासिकः । अनुस्वार
 स्यययिपरसवर्णः । वापदान्तस्य । तोर्लि ॥ ३ ॥ उदःस्थास्तम्भोःपूर्वस्य । झयोहोऽन्यतरस्याम् । शश्छोऽटि ।
 हलोयमांयमिलोपः । झरोझरिसवर्णे । उदात्तादनुदात्तस्यस्वरितः । नोदात्तस्वरितोदयमगार्ग्यकाश्यपगालवानाम् ।
 अअइति । रषाभ्यामुभौष्टुनोदःस्थाष्टौ ॥ इत्यष्टमाध्यायेचतुर्थपादः ॥ ४ ॥ इत्यष्टमाध्यायीसूत्रपाठेऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

॥ इतिश्रीपाणिनिमुनिप्रणीतोऽष्टाध्यायीसूत्रपाठःसमाप्तः ॥

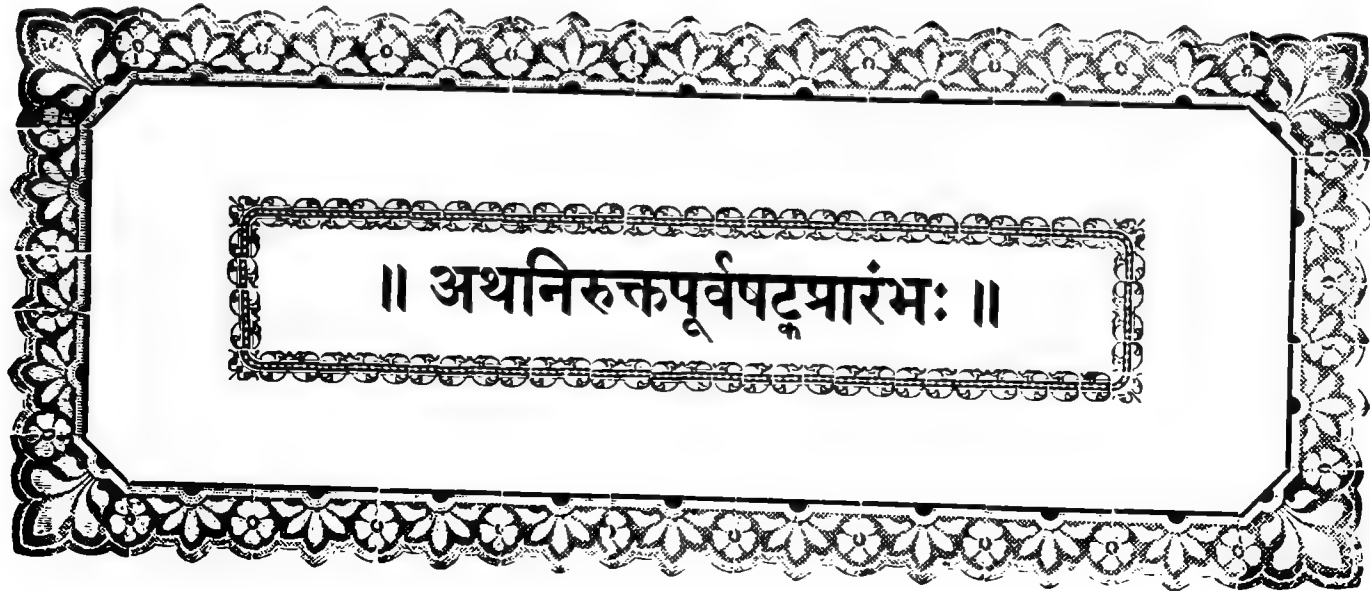
इदं पुस्तकं घेसासोपाव्हहरिशर्मतनुजनुषा वेदाचार्यविनायकशर्मणा
स्वीयघेसासगुरुजीवेदपाठशालाद्वारा प्रकाशितम् ।

शके १९०७, मन १९८६

॥ इति शिक्षादिवेदषडङ्गानि ॥

इदं पुस्तकं घैसासोपाब्दहरिशर्मतनुजनुषा वेदाचार्यविनायकशर्मणा स्वीयघैसासगुरुजीवेदपाठशालाद्वारा प्रकाशितम् । शके १९०७

॥ अथनिरुक्तपूर्वषट्प्रारंभः ॥

॥ अथनिरुक्तपूर्वषट्प्रारंभः ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ हरिःॐ ॥ समाम्नायःसमाम्नातःसव्याख्यातव्यस्तमिमंसमाम्नायंनिघंटवइत्याचक्षतेनिघंटवःकस्मा
 न्निगमाइमेभवंतिच्छेदोभ्यःसमाहृत्यसमाहृत्यसमाम्नातास्तेनिगंतवएवसंतोनिगमनान्निघंटवउच्यंतइत्यौपमन्यवो
 ऽपिवाहननादेवस्युःसमाहृताभवंतिद्वयासमाहृताभवंतिदद्यान्येतानिचत्वारिपदजातानिनामाख्यातेचोपसर्गनिपाता
 श्रतानीमानिभवंतित्रैतन्नामाख्यातयोर्लक्षणंप्रदिशंतिभावप्रधानमाख्यातैसत्त्वप्रधानानिनामानितद्यत्रोभेभावप्रधा
 नेभवतःपूर्वापरीभूतभावमाख्यातेनाचष्टेब्रजतिपचतीत्युपक्रमप्रभृत्यपवर्गपर्यंतैर्मूर्तैसत्त्वभूतैसत्त्वनामभिर्ब्रज्यापक्तिरि
 त्यदइतिसत्त्वानामुपदेशोगौरवःपुरुषोहस्तीतिभवतीतिभावस्यास्तेशेतेब्रजतितिष्ठतीतीन्द्रियनित्यवचनमौदुंबरायणः
 ॥ १ ॥ तत्रचतुष्टुनोपपद्यतेयुगपदुत्पन्नानांवाशब्दनामितरेतरोपदेशःशास्त्रकृतोयोगश्चव्याप्तिमत्त्वात्तुशब्दस्याणी
 यस्त्वाच्चशब्देनसंज्ञाकरणव्यवहारार्थलोकैतेषामनुष्यवद्देवताभिधानंपुरुषविद्यानित्यत्वात्कर्मसंपत्तिर्मन्त्रोवेदेषुद्वाव
 विकाराभवतीतिवार्ण्यायणिर्जायतेऽस्तिविपरिणमतवर्धतेऽपक्षीयतेविनश्यतीतिजायतइतिपूर्वभावस्यादिमाचष्टेना
 परभावमाचष्टेनप्रतिषेधंतीत्युत्पन्नस्यसत्त्वस्यावधारणंविपरिणमतइत्यप्रच्यवमानस्यतत्त्वाद्विकारवर्धतइतिस्वांगा
 भ्युच्चयंसांयौगिकानांवार्थानांवर्धतेविजयेनेतिवार्धतेशरीरेणेतिवाऽपक्षीयतइत्येतेनैवव्याख्यातःप्रतिलोमंविनश्य
 तीत्यपरभावस्यादिमाचष्टेनपूर्वभावमाचष्टेनप्रतिषेधति ॥ २ ॥ अतोऽन्येभावविकाराएतेषामेवविकाराभवन्तीतिह

स्माहतेयथावचनमभ्युहितव्याननिर्बद्धाउपसर्गोऽर्थान्निराहुरिति शकटायनोनामाख्यातयोस्तु कर्मोपसंयोगद्योतका
भवन्त्युच्चावचाः पदार्था भवन्तीति गार्थस्तच्च ऽप्युपपदार्थः प्राहुरिति मेतन्नामाख्यातयोरर्थविकरणमाइत्यवगर्थे प्रपरेत्येतस्य
प्रातिलोम्यमभीत्याभिमुख्यं प्रतीत्येतस्य प्रातिलोम्यमति सुइत्यभिपूजितार्थे निर्दुरित्येतयोः प्रातिलोम्यं न्यवेति विनिग्र
हार्थीया उदित्येतयोः प्रातिलोम्यं समित्येकी भावै व्यपेत्येतस्य प्रातिलोम्यमन्वितिसादृश्यापरभावं मपीतिसंस्पर्गमुपेत्युप
जनैपरीतिसर्वतोभावमधीत्युपरिभावं मैश्वर्यवैवमुच्चावचानर्थान्प्राहुस्तउपेक्षितव्याः ॥ ३ ॥ अथ निपाता उच्चाव
चेष्वर्थेषु निपतत्यं प्युपमार्थे ऽपि कर्मोपसंग्रहार्थे ऽपि पदपूरणां स्तेषामेते चत्वार उपमार्थे भवन्तीति भाषायां चान्वध्यायं
चाग्निरिवेन्द्र इवेति नेति प्रतिषेधार्थीयो भाषायां मुभयमन्वध्यायैर्नेन्द्रदेवमंसतेति प्रतिषेधार्थीयः पुरस्तादुपाचारस्तस्य
यत्प्रतिषेधति दुर्मदा सोनसुरायामित्युपमार्थीय उपरिष्ठादुपाचारस्तस्य येनोपमिमीतैचिदित्येषोऽनेक कर्मोपार्थश्चिदिदं
ब्रूयादिति पूजायां माचार्यः कस्मादाचार्य आचारं ग्राह्यं त्याचिनोत्यर्थानाचिनोति बुद्धिमिति वादधिचिदित्युपमार्थं कु
ल्माषांश्चिदाहरेत्यवकुत्सितैकुल्माषाः कुलेषु सीदंति नुइत्येषोऽनेक कर्मैदं नुकरिष्यतीति हेत्वपदेशं कथं नुकरिष्यतीत्यनुप
ष्टेन न्वेतदकार्षीदिति चाप्युपमार्थे भवति ॥ वृक्षस्य नुतं पुरुहूतव्याः ॥ वृक्षस्येव ते पुरुहूतशाखावयाः शाखावेते
र्वातायना भवन्ति शाखाः खशयाः शक्नोतेर्वाथयस्यागमादर्थपृथक्त्वमहविज्ञायते न त्वौद्देशिकमिव विग्रहेण पृथक्त्वात्सक

॥ २ ॥

मौपसंग्रहश्चेतिसमुच्चयार्थं उभाभ्यां संप्रयुज्यते ऽहंचत्वं च वृत्रहन्त्रित्येतस्मिन्नेवार्थे देवेभ्यश्च पितृभ्य एत्याकारो वेति विचारणार्थं हंताहंपृथिवीमिमानि दधानीहवेहवैत्यथापि समुच्चयार्थं भवति ॥ ४ ॥ वायुर्वात्वामनुर्वात्वेति । अह इति चह इति च विनिग्रहार्थीयौ पूर्वेण संप्रयुज्येते अयमहेदं करोत्वयमिदमिदं हं करिष्यतीदं न करिष्यतीत्यथाप्युकार एतस्मिन्नेवार्थं उत्तरेण मृषेमेव दंतिसत्यमुतेव दंतीत्यथापि दपूरणं इदमुत दुहीत्येषो ऽनेककर्मैदं हं करिष्यतीति हेत्वपदेशे कथं हं करिष्यतीत्यनुपृष्टे कथं हि व्याकरिष्यतीत्यसूयायां किलेति विद्याप्रकर्ष एवं किलेत्यथापि न ननु इत्येताभ्यां संप्रयुज्यते ऽनुपृष्टेन किलैवं ननु किलैवमिति प्रतिषेधे माकार्षीं माहर्षीरिति च खल्विति च खलुकृत्वा खलुकृतमथापि दपूरणं एवं खलु तद्वभूवेति शश्वदिति विचिकित्सार्थीयो भाषायां शश्वदेवमित्यनुपृष्टे एवं शश्वदित्यस्वयंपृष्टे नूनमिति विचिकित्सार्थीयो भाषायां मुभयमन्वध्यायं विचिकित्सार्थीयश्च पदपूरणश्चागस्त्य इंद्राय हविर्निरूप्यं मरुद्भ्यः संप्रदित्सांचकारं स इंद्र एत्यपरिदेवयांचक्रे ॥ ५ ॥ न नूनमस्ति नोश्वः कस्तद्वेदयदद्भुतं । अन्यस्य चित्तमभिसंचरेष्यमुताधीतं विनश्यति ॥ न नूनमस्त्यद्यतनं नो एव श्वस्तर्न मद्यास्मिन् द्यविं द्युरित्यहो नामधेयं द्योतत इति सतः श्वउपाशंसनीयः कालो ह्योहीनः कालः ॥ कस्तद्वेदयदद्भुतं ॥ कस्तद्वेदयदभूतमिदमपीतरं दद्भुतमभूतमिवा अन्यस्य चित्तमभिसंचरेष्यमभिसंचार्य न्योनानेयं चित्तं चेतेतं रुताधीतं विनश्यतीत्यप्याध्यातं विनश्यत्याध्यातमभिप्रेतमथापि दपूरणः ॥ ६ ॥ नूनं साते प्रतिवरं जरित्रे दुहीयादिन्द्रद

क्षिणामधोनी । शिक्षास्तोतृभ्योमातिधग्भगौनोबृहद्वदेमविदथेसुवीराः ॥ सातेप्रतिदुग्धावरंजरित्रैवरोवरयितव्यो
भवतिजरितागरितादक्षिणामधोनीमघवतीमघमितिधननामधेयमहतेर्दानकर्मणोदक्षिणादक्षतेःसमर्धयतिकर्मणो
व्यूहंसमर्धयतीत्यपिवाप्रदक्षिणागमनादिशमभिप्रेत्यदिग्घस्तप्रकृतिर्दक्षिणोहस्तोदक्षतेरुत्साहकर्मणोदाशतेर्वास्याहा
नकर्मणोहस्तोहंतेःप्राशुर्हननेदेहिस्तोतृभ्यःकामान्मास्मानतिदंहीर्मास्मानतिहायदाभगोनोऽस्तुबृहद्वदेमस्वेवेदनेभ
गोभजतेर्बृहदितिमहतोनामधेयपरिवृढंभवतिवीरवंतःकल्याणवीरावावीरोवीरयत्यमित्रान्वेतेर्वास्याहृतिकर्मणोवी
रयतेर्वासीमितिपरिग्रहार्थोवापदपूरणोवा । प्रसीमादित्योअसृजत् ॥ प्रासृजदितिवाप्रासृजत्सर्वतइतिशविसीम
तःसुरुचोवेनआवरितिचव्यवृणोत्सर्वतआदित्यःसुरुचआदित्यरश्मयःसुरोचनादपिवासीमेत्येतदनर्थकमुपबंधमाद
दीतपंचमीकर्मणसीमःसीमतःसीमातोमर्यादातःसीमामर्यादाविधीव्यतिदेशावितित्वइतिविनिग्रहार्थोयसर्वनामानु
दात्तमर्धनामेत्येके ॥ ७ ॥ ऋचांत्वःपोषमास्तेपुपुष्वाङ्गायत्रंत्वौगायतिशक्करीषु । ब्रह्मात्वोवदतिजातविद्यायज्ञस्यमा
त्राविमिमीतउत्वः ॥ इत्युत्विक्कर्मणोविनियोगमाचष्टृचामेकःपोषमास्तेपुपुष्वांहोतर्गर्चनीगायत्रमेकोगायतिशक्
रीषुद्गातागायत्रंगायतेःस्तुतिकर्मणःशक्यंऋचःशक्नोतेस्तद्यदाभिर्वृत्रमशकद्वंतुंतच्छकरीणांशकरीत्वमितिविज्ञायते
ब्रह्मैकोजातेजातेविद्यांवदतिब्रह्मासर्वविद्यःसर्ववेदितुमर्हतिब्रह्मापरिवृढःश्रुततोब्रह्मपरिवृढैसर्वतोयज्ञस्यमात्राविमि

मीतएकोऽध्वर्युरध्वर्युरध्वर्युरध्वर्युनक्त्यध्वरस्यनेताध्वरंकामयतइतिवापिवाधीयानेयुरुपबंधोऽध्वरइतियज्ञनाम
ध्वरतिर्हिसाकर्मातत्प्रतिषेधोनिपातइत्येकेतत्कथमनुदात्तप्रकृतिनामस्याद्भृष्टव्ययंतुभवत्युतत्वंसख्येस्थिरपीतमाहुरि
तिद्वितीयायामुतोत्वस्मैतन्वविसस्रइतिचतुर्थ्यामथापिप्रथमाबहुवचने ॥ ८ ॥ अक्षण्वन्तःकर्णवंतःसखायोमनोजवे
ष्वसमाबभूवुः । आदृग्रासंउपकक्षासंउत्वेहुदाइवस्नात्वाउत्वेददृश्रे ॥ अक्षिमंतःकर्णवंतःसखायोऽक्षिचष्टेरनकेरि
त्याग्रायणस्तस्मादेतेव्यक्ततरेइवभवतइतिहविज्ञायतेकर्णःकृततेर्निकृत्तद्वारोभवत्युच्छतेरित्याग्रायणंऋच्छंतीवखेउ
दगंतामितिहविज्ञायतेमनसांप्रजवेष्वसमाबभूवुरास्यदग्राअपरउपकक्षदग्राअपरआस्यमस्यतेरास्यंदतएनदन्नमिति
वादभंदध्यतेःस्रवतिकर्मणोदस्यतेर्वास्याद्विदस्ततरंभवतिप्रस्त्रेयाहदाइवैकंप्रस्त्रेयाददृशिरस्नानाहोहोहादतेःशब्दक
र्मणोहोहादतेर्वास्याच्छीतीभावकर्मणोऽथापिसमुच्चयार्थेभवतिपर्यायाइवत्वदाश्विनमाश्विनंचपर्यायाश्चेत्यथयेप्रवृत्तेऽ
र्थेऽमिताक्षरेषुग्रंथेषुवाक्यपूरणाआगच्छंतिपदपूरणास्तेमिताक्षरेष्वनर्थकाःकमीमिद्विति ॥ ९ ॥ निष्टृक्कासंश्चि
दिन्नरोभूरितोकावृकादि । बिभ्यस्यंतोर्ववाशिरेशिशिरंजीवनायकं ॥ शिशिरंजीवनाय ॥ शिशिरंश्रृणातेःशंभ्राते
र्वा । एमैनंसृजतासुते । आसृजतैनंसुते । तमिद्वर्धंतुनोगिरः । तंवर्धयंतुनोगिरःस्तुतयोगिरोगृणातेः । अयमुत्तेस
मंतसि । अयंतेसमतसीवोऽपिदृश्यतेसुविदुरिवसुविज्ञायतेइवाथापिनेत्येषइदित्येतेनसंप्रयज्यतेपरिभये ॥ १० ॥

निरुक्त

॥ ४ ॥

द्विभिरेकेस्वरितः संचते सुन्वंत एके सर्वनेषु सोमान् । शचीर्मदंत उत दक्षिणाभिर्नेजिह्वायंत्योनरकंपतामेति नरकं न्यर
कनीचैर्गमनैनास्मिन्नमर्णस्थानं मल्पमप्यस्तीति वांथापिनचेत्येष इदित्येतेन संप्रयुज्यते नुपृष्टेन चेत्सुरां पिबंतीति सुरासुनो
तैरेव मुञ्चावचेष्वर्थेषु निपतंति त उपेक्षितव्याः ॥ ११ ॥ इतीमानि चत्वारि पदजातान्यनुक्रांतानि नामाख्याते चोपस
र्गनिपाताश्च तत्र नामान्याख्यातजानीति शाकटायनो नैरुक्तसमयश्च न सर्वाणीति गार्ग्यो वैयाकरणानां चैकैतद्यत्र स्वरसं
स्कारौ समर्थौ प्रादेशिकेन गुणेनान्वितौ स्यातां संविज्ञातानि तानियथा गौरश्वः पुरुषो हस्तीत्यथ चेत्सर्वाण्याख्यातजानि
नामानि स्युयः कश्च तत्कर्म कुर्यात्सर्वतस्तत्त्वं तथा च क्षीरं न्यः कश्चाध्वानमश्रुवीतांश्वः सवचनीयः स्याद्यत्किंचित्तृणात्तृणंतं
दयापि चेत्सर्वाण्याख्यातजानि नामानि स्युर्यावद्भिर्भावैः संप्रयुज्येत तावन्न्योनामधेयप्रतिलंभः स्यात्तत्रैवं स्थूणादरश
यावासंजनी च स्यात् ॥ १२ ॥ अथापियेषां न्यायवान्कार्मनामिकः संस्कारो यथा चापि प्रतीतार्थानि स्युस्तथैवान्या
चक्षीरं नुपुरुषं पुरिशय इत्याचक्षीरं भ्रष्टेत्यश्वंतर्दनमिति तृणमथापि निष्पन्नेऽभिव्याहारेऽभिविचारयंति प्रथनात्पृथिवी
त्याहुः कएनामप्रथयिष्यत्किमाधारश्चेत्यथानन्वितेऽर्थेऽप्रादेशिके विकारे पदेभ्यः पदेतरार्थान्त्संचस्कारशाकटायन ए
तेः कारितं च यकारादिंचांतरणमस्तेः शुद्धं च सकारादिंचाथापि सत्त्वपूर्वाभाव इत्याहुरपरस्माद्भावात्पूर्वस्य प्रदेशो नोप
पद्यत इति तदेतन्नोपपद्यते ॥ १३ ॥ यथोहि नुवा एतत्तद्यत्र स्वरसंस्कारौ समर्थौ प्रादेशिकेन गुणेनान्वितौ स्यातां सर्वप्रा

पूर्वप.
अ. १

॥ ४ ॥

देशिकमित्येवं सत्यनुपालं भएष भवति यथो एतद्यः कश्च तत्कर्म कुर्यात्सर्वतस्तत्त्वं तथा च क्षीरं न्निति पश्यामः समानकर्मणां
नामधेयप्रतिलंभमेकेषां नैकेषां यथा तक्षापरिब्राजकौ जीवनो भूमिज इत्येते नैवोत्तरः प्रत्युक्तो यथो एतद्यथा चापि प्रतीता
र्थानि स्युस्तथैवान्याचक्षीरं न्निति संत्यल्पप्रयोगाः कृतोप्यैकपदिका यथा त्रततिर्दमूना जाट्य आट्टारो जागरूकोदविहोमी
तियथो एतन्निष्पन्नेऽभिव्याहारेऽभिविचारयंतीति भवति हि निष्पन्नेऽभिव्याहारे योगपरीष्टिः प्रथनात्पृथिवीत्याहुः कए
नामप्रथयिष्यत्किमाधारश्चेत्यथ वैदर्शनेन पृथुरप्रथिता चेदप्यन्यैरथाप्येवं सर्व एव दृष्टप्रवादा उपालभ्यंते यथो एतत्पदे
भ्यः पदेतरार्थान्त्संचस्कारे तियो नन्विते र्थे संचस्कारसतेन गर्ह्यः सैषा पुरुषगर्हानशास्त्रगर्हा इति यथो एतदपरस्माद्भावा
त्पूर्वस्य प्रदेशो नोपपद्यत इति पश्यामः पूर्वोत्पन्नानां सत्वानामपरस्माद्भावात्नामधेयप्रतिलंभमेकेषां नैकेषां यथा बिल्वादो
लंबचूडक इति बिल्वं भरणाद्वा भेदनाद्वा ॥ १४ ॥ अथापीदमंतरेण मंत्रेष्वर्थप्रत्ययोनविद्यतेऽर्थमप्रतियतो नात्यंतं
स्वरसंस्कारोद्देशस्तदिदं विद्यास्थानं व्याकरणस्य कार्त्तर्यस्वार्थसाधकं च यदि मंत्रार्थप्रत्ययायानर्थकं भवतीति कौत्सोऽन
र्थका हि मंत्रास्तदेतेनोपेक्षितव्यं नियतवाचोयुक्तयो नियतानुपूर्व्या भवत्यथापि ब्राह्मणेन रूपसंपन्नाविधीयंत उरुप्रथस्वे
ति प्रथयति प्रोहणीति प्रोह्यं तथाप्यनुपपन्नार्था भवन्त्योषधे त्रायस्वैनं स्वधिते मैनं हिंसीरित्याहं हिंसन्नथापि विप्रतिषिद्धा
र्था भवन्ति । एक एव रुद्रोऽवतस्थेन द्वितीयः । असंख्याता सहस्राणि ये रुद्रा अभिभूम्या ॥ अशत्रुरिंद्रजज्ञिषेशतं सेना

अजयत्साकर्मिन्द्रइत्यथापिजानंतसंप्रेष्यत्यग्नयेसमिध्यमानायानुब्रूहीत्यथाप्याहादितिःसर्वमित्यदितिघौरदितिरंतरि
क्षमितितदुपरिष्टाद्याख्यास्यामोथाप्यविस्पष्टार्थाभवंत्यम्यग्याहृमिन्जारयायिकाणुकेति ॥ १५ ॥ अर्थवंतःश
ब्दसामान्यादेतद्वैयज्ञस्यसमृद्धयद्रूपसमृद्धयत्कर्मक्रियमाणमृग्यजुर्वाभिवदतीतिचब्राह्मणंक्रीळंतौपुत्रैर्नसृभिरितिय
थोएतन्निगतवाचोयुक्तयोनियतानुपूर्व्याभवंतीतिलौकिकेष्वप्येतद्यथेन्द्राग्नीपितापुत्रावितियथोऽएतद्ब्राह्मणेनरूपसंप
न्नाविधीयंतइत्युदितानुवादःसभवतियथोऽएतदनुपपन्नार्थाभवंतीत्याम्नायवचनादर्हिंसाप्रतीयेतयथोऽएतद्विप्रतिषि
द्धार्थाभवंतीतिलौकिकेष्वप्येतद्यथासपत्नोऽयंब्राह्मणोऽनमित्रोराजेतियथोएतज्जानंतसंप्रेष्यतीतिजानंतमभिवादय
तेजानतेमधुपर्कप्राहेतियथोऽएतददितिःसर्वमितिलौकिकेष्वप्येतद्यथासर्वरसाऽअनुप्राप्ताःपानीयमितियथोएतदवि
स्पष्टार्थाभवंतीतिनैषस्थानोरपराधोयदेनमंधोनपश्यतिपुरुषापराधःसभवतियथाजानपदीषुविद्यातःपुरुषविशेषोभव
तिपारोवर्यवित्सुतुखलुवेदितृषुभूयोविद्यःप्रशस्योभवति ॥ १६ ॥ अथापीदमंतरेणपदविभागोनविद्यते । अव
सायपद्वत्तेरुद्रमृळेतपिद्वदवसंगावःपथ्यदनमवतेर्गत्यर्थस्यासोनामकरणस्तस्मान्नावगृह्यत्यवसायाश्वानितित्यतिरुपसृ
ष्टोविमोचनेतस्मादवगृह्णतिदूतोनिर्कृत्याइदमाजगामेतिपंचम्यर्थप्रेक्षावाषष्ठ्यर्थप्रेक्षावाःकारांतंपरोनिर्कृत्याआचक्ष्वे
तिचतुर्थ्यर्थप्रेक्षेकारांतंपरःसंनिकर्षःसंहितापदप्रकृतिःसंहितापदप्रकृतीनिसर्वचरणानांपार्षदान्यथापियाज्ञेदेवतेनबह

वःप्रदेशाभवंतितदेतेनोपेक्षितव्यंतेचेद्भयुल्लिङ्गज्ञाअत्रस्मृति । इदंनत्वाशर्वसादेवतावायुंपृणंतीतिवायुल्लिङ्गंचंद्रलिङ्गं
चाग्नेयेमंत्रेऽग्निरिवमन्योत्वितिःसहस्रैतितथाऽग्निर्मान्यवेमंत्रेत्वितितोच्चलितस्त्वितिरित्यप्यस्यदीप्तिनामभवत्यथा
पिज्ञानप्रशंसाभवत्यज्ञाननिंदाच ॥ १७ ॥ स्थाणुरयंभारहारःकिलाभूदधीत्यवेदंनविजानातियोर्थ । योर्थज्ञइत्स
कलंभद्रमंश्रुतेनाकमेतिज्ञानविधूतपाप्मा । यद्रूहीतमविज्ञातंनिगदेनैवशब्दते । अनंन्नाविवशुष्कैधोनतज्ज्वलतिकर्हि
चित् । स्थाणुस्तिष्ठतरर्थोऽतैररणस्योवा ॥ १८ ॥ उतत्वःपश्यन्नददर्शवाचमुतत्वःशृण्वन्नशृणोत्येनां । उतत्वस्मै
तन्वं१ विसंज्ञेजायेवपत्युशतीसुवासाः ॥ अप्येकःपश्यन्नपश्यतिवाचमपिचशृण्वन्नशृणोत्येनामित्यविद्वान्समाहार्ध
मप्येकस्मैतन्वंविसंज्ञेतिस्वमात्मानंविवृणुतेज्ञानप्रकाशनमर्थस्याहानयावाचोपमोत्तमयावाचाजायेवपत्येकामयमा
नासुवासाःकृतुकालेषुसुवासाःकल्याणवासाःकामयमानाऽऋतुकालेषुयथासएनांपश्यतिसंशृणोतीत्यर्थज्ञप्रशंसातस्यो
त्तराभूयसेनिर्वचनाय ॥ १९ ॥ उतत्वंसख्येस्थिरपीतमाहुर्नैनंहिन्वंत्यपिवाजिनेषु । अधेन्वाचरतिमाययैषवाचं
शुश्रुवाँअफलमपुष्पां ॥ अप्येकंवाक्सख्येस्थिरपीतमाहूरममाणंविपीतार्थदेवसख्येरमणीयैस्थानइतिवाविज्ञाताथं
यंनामुवंतिवाग्ज्ञेयेषुबलवत्स्वप्यधेन्वाह्येषचरतिमाययावाकप्रतिरूपयानास्मैकामान्दुग्धेवाग्दोह्यान्देवमनुष्यस्थानेषु
योवाचंश्रुतवान्भवत्यफलमपुष्पामित्यफलास्माअपुष्पावाग्भवतीतिवाकिंचित्पुष्पफलेतिवार्थवाचःपुष्पफलमाहया

निरुक्त

॥ ६ ॥

इदैवतेपुष्पफलेदेवताध्यात्मेवासाक्षात्कृतधर्माणऋषयोबभूवुस्तेऽवरेभ्योऽसाक्षात्कृतधर्मभ्यऽउपदेशेनमंत्रान्त्संप्रादु-
रुपदेशायग्लायंतोऽवरैर्विलम्बग्रहणायेमंग्रंथंसमाम्नासिषुर्वेदंचवेदांगानिचबिल्मंभिल्मंभासनमितिर्वैतावंतःसमानक-
र्माणोधातवोधातुर्दधातेरेतावंत्यस्यसत्त्वस्यनामधेयान्येतावतामर्थानामिदमभिधानंनैघंटुकमिदंदेवतानामप्राधान्ये-
नेदमितितद्यदन्यदैवतेमंत्रेनपततिनैघंटुकंतत् । अश्वंनत्वावारवंतं । अश्वमिवत्वावालवंतंवालादंशवारणार्थाभवं
तिदंशोदशतेः । मृगोनभीमःकुचरोगिरिष्ठाः । मृगइवभीमःकुचरोगिरिष्ठामृगोमार्ष्टेर्गतिकर्मणोभीमोविभ्यत्यस्मा-
द्भीष्मोऽप्येतस्मादेवकुचरइतिचरतिकर्मकुत्सितमथचेदेवताभिधानंकायंनचरतीतिगिरिष्ठागिरिस्थायीगिरिःपर्वतः
समुद्गीर्णोभवतिपर्ववान्पर्वतःपर्वपुनःपृणातेःप्रीणातेर्वाधमासपर्वदेवानस्मिन्प्रीणंतीतितत्प्रकृतीतरत्संधिसामान्यान्मे-
घस्थायीमेघोपिगिरिरेतस्मादेवतद्यानिनामानिप्राधान्यस्तुतीनांदेवतानांतदैवतमित्याचक्षतेतदुपरिष्ठाद्व्याख्यास्या-
मोनैघंटुकानिनैगमानीहेह ॥ २० ॥ (समास्त्रायस्तत्रचतुष्टमतोऽन्येऽथनिपातावायुर्वात्वाननूनंनूनंसातऋचांत्वो-
क्ष्वंतोनिष्टृक्सासोहविभिंरितीमान्यथापियोयथोहिंन्वधापीदमर्थवतौऽथापीदंस्थानुरयमुतत्वःपश्यन्नुतत्वंसख्येविं-
शतिः) ॥ इतिनिरुक्तपूर्वषट्केप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

॥ ६ ॥

॥ ६ ॥

पूर्वच.
अ. १

ॐ ॥ अथनिर्वचनंतद्येषुपदेषुस्वरसंस्कारौसमर्थौप्रादेशिकेनगुणेनान्वितौस्यातांतथातानिनिर्ब्रूयादधानन्वितेऽ-
र्थेऽप्रादेशिकेविकारेऽर्थनित्यःपरीक्षेतकेनचिद्वृत्तिसामान्येनाविद्यमानेसामान्येऽप्यक्षरवर्णसामान्यान्निर्ब्रूयान्नत्वेवन
निर्ब्रूयान्नसंस्कारमाद्रियेतविशयवत्योहिवृत्तयोभवंतियथार्थविभक्तीःसनमयेत्प्रत्तमवत्तमितिधात्वादीएवशिष्येतेअ-
थाप्यस्तोनिर्वृत्तिस्थानेष्वदिलोपोभवतिस्तःसंतीत्यथाप्यंतलोपोभवतिगत्वागतमित्यथाप्युपधालोपोभवतिजग्मतुर्ज-
ग्मुरित्यथाप्युपधाविकारोभवतिराजादंडीत्यथापिवर्णलोपोभवतितच्चायामीत्यथापिद्विवर्णलोपस्तृचइत्यथाप्यादि-
विपर्ययोभवतिज्योतिर्धनोबिंदुर्वाय्वइत्यथाप्याद्यंतविपर्ययोभवतिस्तोकारजुःसिकतास्तर्कित्यथाप्यंतव्यापत्तिर्भव-
ति ॥१॥ ओघोमेघोनाधोगाधोवधूर्मध्वित्यथापिवर्णोपजनंआस्थद्धारोभरुजेतितद्यत्रस्वरादनंतरांतस्थांतर्धातुभवति
तद्विप्रकृतीनांस्थानमितिप्रदिशंतित्रसिद्धायामनुपपद्यमानायामितरयोपपिपादयिषेत्तत्राप्येकेऽल्पनिष्पत्तयोभवति
तद्यथैतदूर्तिर्मुदुःपृथुःपृषतःकुणारुमित्यथापिभाषिकेभ्योधातुभ्योनैगमाःकृतोभाष्यंतैदमूनाःक्षेत्रसाधाइत्यथापिनै-
गमेभ्योभाषिकाउष्णंघृतमित्यथापिप्रकृतयएवैकेषुभाष्यंतैविकृतयएकेषुशक्तिर्गतिकर्माकंबोजेज्वेवभाष्यंतैकंबोजाः
कंबलभोजाःकमनीयभोजावाकंबलःकमनीयोभवतिविकारमस्यार्थेषुभाषंतैशवइतिदातिर्लवनार्थेप्राच्येषुदात्रमुदीच्ये-
ष्वेवमेकपदानिनिर्ब्रूयादथतद्धितसमासेष्वेकपर्वसुचानेकपर्वसुचंपूर्वपूर्वमपरमपरंप्रविभज्यनिर्ब्रूयादंड्यःपुरुषोदंडपुरु

षोडं डमर्हतीति वा दंडेन संपद्यत इति वा दंडो ददते धारयति कर्मणोऽक्रूरो ददते मणिमित्यभिभाषते दमनादित्यौपमन्यवो
 दंडमस्याकर्षतेति गर्हायां कक्ष्यारज्जुरश्वस्य कक्षं सेवते कक्षोगाहतेः कस इति नामकरणः ख्यातेर्वा नर्थकोऽभ्यासः किमस्मि
 न्ह्यानमितिकथतेर्वा तत्सामान्यान्मनुष्य कक्षौ बाहुमूलसामान्यादश्वस्य ॥ २ ॥ राज्ञः पुरुषो राजपुरुषो राजाराज
 तेः पुरुषः पुरिषादः पुरिशयः पूरयतेर्वा पूरयत्यंतरित्यंतरं पुरुषमभिप्रेत्य ॥ यस्मात्परं नापरं मस्ति किंचिद्यस्मान्नाणीयोन
 ज्यायोऽस्तिकश्चित् । वृक्ष इव स्तब्धो दिवितिष्ठत्येकस्तेन दं पूर्णं पुरुषेण सर्वमित्यपि निगमो भवति विश्वकद्राकर्षो वीतिचक
 द्र इति श्वगतौ भाष्यते द्रातीति गतिकुत्सना कद्रातीति द्रातिकुत्सना च कद्रातिकद्रातीति सतोऽनर्थकोऽभ्यासस्तदस्मिन्न
 स्तीति विश्वकद्रः कल्याणवर्णरूपः कल्याणवर्णस्येवास्य रूपं कल्याणं कमनीयं भवति वर्णो वृणोते रूपं रोचते रेवंतद्वितसमा
 साभिर्ब्रूयान्नैकपदानि निर्ब्रूयान्नावेया करणाय नानुपसन्नायाऽनिदं विदेवानित्यं ह्यविज्ञातुर्विज्ञानेऽसूयोपसन्नायतुनिर्ब्रू
 याद्योवालं विज्ञातुं स्यान्मेधाविनेतपस्विनेवा ॥ ३ ॥ विद्याहवै ब्राह्मणमाज्जगाम गोपायमाशेवधिष्टेऽहमस्मि । अ
 स्य कायानृजवेऽयतायनमाब्रूयावीर्यवती तथा स्यां । य आतुण्य्य वितथेन कर्णावदुःखं कुर्वन्नमृतं संप्रयच्छन् । तं मन्ये
 तपितरं मातरं च तस्मै न द्रुह्येत्कृतमच्चनाह । अध्यापिताये गुरुना द्वित्र्यंते विप्रावाचामनसा कर्मणावा । यथैव तेन गुरोर्भो
 जनीयास्तथैव तान् भुनक्ति श्रुतं तत् । यमेव विद्याः शुचिर्मम सन्मेधाविनं ब्रह्मचर्योपपन्नं । यस्तेन द्रुह्येत्कृतमच्चनाह तस्मै

माब्रूयानिधिपायब्रह्मन्निति निधिः शेवधिरिति ॥ ४ ॥ अथातोऽनुक्रमिष्यामौ गौरिति पृथिव्यानामधेयं यद्दूरंगता भव
 तियच्चास्यां भूतानि गच्छंति गाते वाँकारो नामकरणोऽथापि पशुना मेह भवत्येतस्मादेवाऽथाप्यस्यां ताद्वितेन कृत्स्नवन्निग
 मा भवति गोभिः श्रीणीतमत्सरमिति पयसो मत्सरः सोमो मंदते स्तृप्तिकर्मणो मत्सर इति लोभनामा भिमत्त एनेन धनं भवति
 पयः पिबतेर्वा प्यायतेर्वा क्षीरं क्षरतेर्धसेर्वेरो नामकरण उशीरमिति यथा शुंदुहंतो अध्यासते गवीत्यधिषवणचर्मणोऽशुः शम
 ष्मत्रो भवत्यननाय शं भवतीति वा चर्म चरतेर्वा च्छत्तं भवतीति वा थापि चर्म च श्लेष्मा च गोभिः संनद्धो असि वीळ्यस्वेति रथ
 स्तुता वथापि स्नावच श्लेष्मा च गोभिः संनद्धा पतति प्रसूते तीषु स्तुतौ ज्यापि गौरुच्यते गव्या चेत्ताद्वितं मथ चेन्न गव्या गमय
 तीषु निति ॥ ५ ॥ वृक्षे वृक्षे नियतामीमयद्वौ स्ततो वयः प्रपतान्पूरुषादः । वृक्षे वृक्षे धनुषि धनुषि वृक्षो वृक्षश्चाद्रुत्वा क्षा
 न्तिष्ठतीति वा क्षाक्षियतेर्नैवास कर्मणो नियतामीमयद्वौः शब्दं करोति मीमयतिः शब्दं कर्मात्ततो वयः प्रपतंति पुरुषानदना
 यविरिति शकुनिनाम वेतेर्गतिकर्मणोऽथापीषुना मेह भवत्येतस्मादेवादित्योऽपि पौरुच्यते । उतादः पुरुषे गवि । पर्वव
 ति भास्वतीत्यौपमन्यवोऽथाप्यस्यैकोरश्मिश्चंद्रमसं प्रतिदीप्यते तदेतेनोपेक्षितव्यमादित्यतोऽस्य दीप्तिर्भवतीति सुषुम्नः
 सूर्यरश्मिश्चंद्रमागंधर्व इत्यपि निगमो भवति सोऽपि गौरुच्यते । अत्राह गोरमन्वतेति तदुपरि दृष्ट्याख्यास्यामः सर्वेऽपि
 रश्मयो गाव उच्यंते ॥ ६ ॥ तावां वास्तून् युद्धमसिगमं ध्यैयन्न गावो भूरि शृंगा अयासः । अत्राह तदुर्गायस्य वृष्णः परमं

पदमवभातिभूरि । तानिवांवास्तुनिकामयामहेगमनाययत्रगावोभूरिशृंगाबहुशृंगाभूरीतिवहुनोनामधेयप्रभवतीति
सतःशृंगश्रयतेर्वाश्रुणातेर्वाशस्नातेर्वाशरणायोद्गतमितिवाशिरसोनिर्गतमितिवायासोऽयनास्तत्रतदुरुगायस्यविष्णो
र्महागतैःपरमंपदंपरार्थस्थमवभातिभूरि । पादःपद्यतेस्तन्निधानात्पदं पशुपादभकृतिःप्रभागपादःप्रभागपादसामान्या
दितराणिपदान्येवमन्येषामपिसत्त्वानासंदेहाविद्यतेतानिचेत्समानकर्माणिसमाननिर्वचनानिनानाकर्माणिचैन्नाना
निर्वचनानियथार्थनिर्वक्तव्यानीतीमान्येकविंशतिःपृथिवीनामधेयान्यनुक्रांतानितत्रनिर्कृतिर्निरमणादृच्छतेःकृच्छ्रा
पत्तिरितरसापृथिव्यासंदिह्यतेतयोर्विभागस्तस्याएषाभवति ॥ ७ ॥ यईचकारनसोऽअस्यवेद्यईदृशहिरुगिन्नुत
स्मात् । समानुर्योनापरिवीतोऽअंतर्बहुप्रजानिर्कृतिमाविवेश । बहुप्रजाःकृच्छ्रमापद्यतइतिपरिव्राजकावर्षकमेतिनैरु
क्तायईचकारेतिं करोति किरतीसंदिग्धौवर्षकर्मणानसोऽस्यवेदमध्यमःसएवास्यवेदमध्यमोयोददृशादित्योपहितसमा
नुर्योनौमातांतरिक्षनिर्मायतेऽस्मिन्भूतानिन्योनिरंतरिक्षमहानवयवःपरिवीतोवायुनायमपीतरोयोनिरेतस्मादेवपरियु
तोभवतिबहुप्रजाभूमिमापद्यतेवर्षकर्मणाशाकपूर्णिःसंकल्पयांचक्रैसर्वादेवताजानामीतितस्मैदेवतोभयलिङ्गाप्रादुर्बभू
वतांनजज्ञेतांप्रच्छविदिषाणित्वेतिंसास्माएतामृचमादिदेशैषामदेवतेति ॥ ८ ॥ अयंसशिङ्गेयेनगौरभीवृता
मिमातिमायुं ध्वसनावधिश्चिता । साचित्तिभिर्निहिचकारमर्त्यविद्युद्भवन्तीप्रतिवत्रिमौहत । अयंसशब्दायतेयेन

गौरभिप्रवृत्तामिमातिमायुंशब्दंकरोतिमायुमिवादित्यमितिवावागेषामाध्यमिकाध्वंसनेमेघेऽधिश्चितासाचित्तिभिः
कर्मभिर्नीचैर्निकरोतिमर्त्यविद्युद्भवन्तीप्रत्यूहतेवत्रिवत्रिरितिरूपनामवृणोतीतिसतोवर्षेणप्रच्छाद्यपृथिवीतत्पुनरादत्ते
॥ ९ ॥ हिरण्यनामान्युत्तराणिपंचदशहिरण्यं कस्माद्भियतऽआयम्यमानमितिवाहियतेजनाजनमितिवाहितरमणं
भवतीतिवाहृदयरमणंभवतीतिवाहृयतेर्वास्यात्प्रेप्साकर्मणोऽतरिक्षनामान्युत्तराणिषोडशांतरिक्षंकस्मादंतराक्षांतंभव
त्यंतरेमेइतिवाशरीरेष्वंतरक्षयमितिवातत्रसमुद्रइत्येतत्पाधिंवेनसमुद्रेणसंदिह्यतेसमुद्रःकस्मात्समुद्रवत्यस्मादापःसम
भिद्रवत्येनमापःसंमोदंतेऽस्मिन्भूतानिसमुदकोभवतिसमुनत्तीतिवातयोर्विभागस्तत्रेतिहासमाचक्षतेदेवापिश्चाष्टिषे
णःशंतनुश्चकौरय्यौभ्रातरौवभूवतुःसशंतनुःकनीयानभिषेचयांचक्रैदेवापिस्तपःप्रतिपेदेततःशंतनोराज्येद्वादशवर्षाणि
देवोनववर्षतमूचुर्ब्राह्मणाऽअधर्मस्त्वयाचरितोऽज्येष्ठंभ्रातरमंतरित्याभिषेचितंतस्मात्तेदेवोनवर्षतीतिसशंतनुर्देवापिंशि
शिक्षराज्येनंतमुवाचदेवापिःपुरोहितस्तेऽसानियाजयानिचत्वेतितस्यैतद्वर्षकामसूक्तंतस्यैषाभवति ॥ १० ॥ आर्ष्टि
पेणोहोत्रमृषिर्निषीदंन्देवापिदेवसुप्रतिचिक्त्वान् । सउत्तरस्मादधरंसमुद्रमपोदिव्याअसृजद्वृष्याअभि । आर्ष्टिषेण
ऋष्टिषेणस्यपुत्रइषितसेनस्येतिवासेनासेश्वरासमानगतिर्वापुत्रःपुरुत्रायतेनिपरणाद्वापुनरकंततस्त्रायतइतिवाहोत्रमृ
षिर्निषीदन्नृषिर्दर्शनात्सोमानन्ददेशेत्यौपमन्यवस्तद्यदेनांस्तपस्यमानान्ब्रह्मस्वयंभ्वभ्यानर्षत्तत्तपयोऽभवैस्तदृषीणामृषि

त्वमितिविज्ञायते देवापि देवानामास्यास्तुत्याचप्रदानेन च देवसुमर्तिदेवानां कल्याणीं मर्तिचिकित्वांश्चेतनावान् । स उ
त्तरस्मादधरंसमुद्रं । उत्तरउद्धततरो भवत्यधरोऽधोऽरोऽधो न धावतीत्यूर्ध्वगतिः प्रतिषिद्धा तस्योत्तराभूयसे निर्वचनाय
॥ ११ ॥ यद्देवापिः शंतनवे पुरोहितो होत्राय वृतः कृपयन्नदीधेत् । देवश्रुतैर्वृष्टिर्वनिरराणो बृहस्पतिर्वाचमस्माऽअय
च्छत् । शंतनुः शंतनोस्त्विति वा शमस्मै तन्वाऽअस्त्विति वा पुरोहितः पुरएनंदधर्ति होत्राय वृतः कृपायमाणोऽन्वध्यायद्दे
वश्रुतं देवा एनं शृण्वंति वृष्टिर्वनि वृष्टिया च निरराणो रातिरभ्यस्तो बृहस्पतिर्ब्रह्मासीत्सोऽस्मै वाचमयच्छद्बृहदुपव्याख्या
तं ॥ १२ ॥ साधारणान्युत्तराणि षड्दिवश्चादित्यस्य च यानित्वस्य प्राधान्येनोपरिष्ठात्तानि व्याख्यास्याम आदित्यः क
स्मादादत्तरसानादत्ते भासंज्योतिषां मादीप्तो भासेति वा दितेः पुत्र इति वाल्पप्रयोगं त्वस्यैतदार्चाभ्याम्नाये सूक्तभाक् सूर्यमा
दितेयमदितेः पुत्रमन्यासामपि देवतानां मादित्यप्रवादाः स्तुतयो भवन्ति तद्यथैतन्मित्रस्य वरुणस्यार्थं णोदक्षस्य भगस्यांश
स्येत्यथापि मित्रावरुणयोः । आदित्यादानुं न स्पृती दानपती । अथापि मित्रस्यैकस्य । प्रसमित्रमतोऽअस्तु प्रयस्वान्य
स्त आदित्यशिक्षति व्रतेनेत्यपि निगमो भवत्यथापि वरुणस्यैकस्य । अथावयमादित्यव्रतेतव । व्रतमतिकर्मनामनिवृत्ति
कर्मवारयतीति सत इदमपीतरद्वर्तमेतस्मादेव वृणोतीति सतोऽन्नमपि व्रतमुच्यते यदा वृणोति शरीरं ॥ १३ ॥ स्वरादि
त्यो भवति सुअरणः सुईरणः स्वृतोरसान्स्वृतो भासंज्योतिषां स्वृतो भासेति वै तेन द्यौर्व्याख्याता । पृश्निरादित्यो भवति

प्राश्रुत एनं वर्ण इति नैरुक्ताः संस्पृष्टारसान् संस्पृष्टा भासंज्योतिषां संस्पृष्टा भासेति वा द्यौः संस्पृष्टा ज्योतिर्भिः पुण्यकृद्भिश्च ।
नाक आदित्यो भवति नेतारसान् नेता भासांज्योतिषां प्रणयोऽथ द्यौः कमिति सुखनाम तत्प्रतिषिद्धं प्रतिषिध्येत न वा अमुं लो
कं जग्मुषे किं च नाकं न वा अमुं लोकं गतवते किं च ना सुखं पुण्यकृतो होवतत्र गच्छंति । गौरादित्यो भवति गमयति रसान् गच्छ
त्यंतरिक्षेऽथ द्यौर्यत्पृथिव्या अधिदूरंगता भवति यच्चास्यांज्योतीं षिगच्छंति । विष्ट्वादित्यो भवत्यविष्टोरसानां विष्टो भा
सांज्योतिषां माविष्टो भासेति वा द्यौराविष्टा ज्योतिर्भिः पुण्यकृद्भिश्च । नभ आदित्यो भवति नेतारसानां नेता भासांज्यो
तिषां प्रणयोऽपि वा भन एव स्याद्विपरीतो न नभातीति वै तेन द्यौर्व्याख्याता ॥ १४ ॥ रश्मिनामान्युत्तराणि पंचदश रश्मि
र्यमनां तेषामादितः साधारणानि पंचाश्वरश्मिभिर्दिङ्नामान्युत्तराण्यष्टौ दिशः कस्माद्दिशेते रासदनादपि वाभ्यशनात्त
त्रकाष्ठा इत्येतदनेकस्यापि सत्त्वस्य नाम भवति काष्ठादिशो भवन्ति क्रांत्वा स्थिता भवन्ति काष्ठा उपदिशो भवन्तीतरेतरं क्रांत्वा
स्थिता भवन्त्यादित्योऽपि काष्ठोच्यते क्रांत्वा स्थितो भवत्यज्यंतोऽपि काष्ठोच्यते क्रांत्वा स्थितो भवत्यपोऽपि काष्ठा उच्यते
क्रांत्वा स्थिता भवन्तीति स्थावराणां ॥ १५ ॥ अतिष्ठंतीनामनिवेशनानां काष्ठानां मध्ये निहितं शरीरं । वृत्रस्य निष्यं विच
रं त्यापो दीर्घतम आशयं दिद्रशत्रुः । अतिष्ठंतीनामनिवेशमानानां मित्यस्यावराणां काष्ठानां मध्ये निहितं शरीरं मेघः श
रीरं शृणातेः शस्त्रातेर्वा वृत्रस्य निष्यं निर्गामं विचरंति विजानं त्याप इति दीर्घद्राघतेः समस्तनोते राशयदाशेते र्द्रशत्रु र्द्रोऽ

स्यशमयितावाशातयितावातस्मादिन्द्रशत्रुस्तत्कोवृत्रोमेघइतिनैरुक्तास्वाष्टोऽसुरइत्येतिहासिका अपांचज्योतिषश्चमि
श्रीभावकर्मणोवर्षकर्मजायतेतत्रोपमार्थेनयुद्धवर्णाभवैत्यहिवत्तुखलुमंत्रवर्णाब्राह्मणवादाश्चविवृद्ध्याशरीरस्यस्रोतांसि
निवारयांचकारतस्मिन्हतेप्रसस्यंदिर आपस्तदभिवादिन्येषर्भवति ॥ १६ ॥ दासपत्नीराहिगोपाअतिष्ठन्निरुद्धा आपः
पुणिनेवगावः । अपांबिलमपिहितंयदासीद्वृत्रंजघन्वाऽअपतद्ववार । दासपत्नीदासादिपत्न्योदासोदस्यतेरुपदासयति
कर्माण्यहिगोपाअतिष्ठन्नहिनागुप्ताअहिरयनादेत्यंतरिक्षेऽयमपीतरौऽहिरेतस्मादेवनिर्हसितोपसर्गआहंतीति । निरु
द्धा आपःपुणिनेवगावः । पणिर्वणिर्भवतिपणिःपणनाद्वणिकपण्यंनेनेक्ति । अपांबिलमपिहितंयदासीत् । बिलंभरं
भवतिबिभर्तेवृत्रंजघ्निवानपववारतद्वृत्रोवृणोतेर्वावर्ततेर्वावर्धतेर्वायदवृणोत्तद्वृत्रस्यवृत्रत्वमिति विज्ञायतेयदवर्तततद्वृ
त्रस्यवृत्रत्वमिति विज्ञायतेयदवर्धततद्वृत्रस्यवृत्रत्वमिति विज्ञायते ॥ १७ ॥ रात्रिनामान्युत्तराणित्रयोविंशती
रात्रिःकस्मात्प्रमयतिभूतानिनक्तंचारीण्युपरमयतीतराणिभ्रुवीकरोतिरातेर्वास्यादानकर्मणःप्रदीयन्तेऽस्याभवइया
याउपोनामान्युत्तराणिषोडशोपाःकस्मादुच्छतीतिसत्यारात्रेरपरःकालस्तस्याएषाभवति ॥ १८ ॥ इदंश्रेष्ठंज्यो
तिषांज्योतिरागाच्चित्रःप्रकेतोअजनिष्टविश्वा । यथाप्रसूतासवितुःसुवार्येऽएवारात्र्युषसेयोनिमरैक् ॥ इदंश्रेष्ठंज्योति
षांज्योतिरागमच्चित्रंप्रकेतनंप्रज्ञाततममजनिष्टविभूततमंयथाप्रसूतासवितुःप्रसवार्यरात्रिरादित्यस्यैवारात्र्युषसेयोनि

पाणोभवतिरेक्णइतिधननामरिच्यतेप्रयतो नित्यस्यरायःपतयःस्यामपित्र्यस्येवधनस्य । नशेषोअग्नेअन्यजातमस्ति ।
शेषइत्यपत्यनामरिच्यतेप्रयतोऽचेतयमानस्यतत्प्रमत्तस्यभवतिमानःपथोविदूदुषइतितस्योत्तराभूयसेनिर्वचनाय ॥ २॥
नहिरभायारणःसुशेवोऽन्योदर्योमनंसामंतुवाउ । अधाचिदोक्ःपुनरित्सएत्यानोवाज्यंभीषाळेतुनव्यः । नहिरही
तन्योऽरणःसुसुखतमोऽप्यन्योदर्योमनसापिनमंतव्योममार्थपुत्रइत्यथसओकःपुनरेवतदेतियतआगतोभवत्योकइति
निवासनामोच्यतेतुनोवाजीवेजनवानभिषहमाणःसपत्नीन्नवजातःसएवपुत्रइत्यथैतांदुहितृदायाद्यउदाहरंतिपुत्रदा
याद्यइत्येके ॥ ३ ॥ शासद्वहिर्दुहितुर्नस्यंगाद्विद्धाऽऽकृतस्यदीधितिसपर्यन् । पितायत्रंदुहितुःसेकमंजन्तंसंश्रम्येन
मनसादधुन्वे । प्रशास्तिवोढासंतानकर्मणेदुहितुःपुत्रभावंदुहितादुहितादूरेहितादोगधेर्वानसारमुपागमंद्वाहित्रंपौत्र
मिति विद्वान्प्रजननयज्ञस्थरेतसोवांगादंगात्संभूतस्यहृदयादधिजातस्यमातरिप्रत्युतस्यविधानंपूजयन्नविशेषेणमिथु
नाःपुत्रादायादाइतितदेतद्वक्त्रोकाभ्यामभ्युक्तं । अंगादंगात्संभवसिहृदयाधिजायसे । आत्मावैपुत्रनामासिसजीव
शरदःशतमित्यविशेषेणपुत्राणांदायोभवतिधर्मतः । मिथुनानांविसर्गादौमनुःस्वायंभुवोऽब्रवीत् । नदुहितरइत्येके
तस्मात्पुमान्दायादौऽदायादास्त्रीति विज्ञायतेतस्मात्स्त्रियंजातांपरास्यंतिनपुमांसमितिचस्त्रीणांदानविक्रयातिसर्गावि
द्यंतेनपुंसःपुंसोऽपीत्येकेशौनःशेषेदर्शनात् । अभ्रातृमतीवादइत्यपरं । अमूर्यायंतिजामयःसर्वालोहितवाससः ।

अभ्रातृरइवयोषास्तिष्ठतिहृतवर्त्मनः । अभ्रातृकाइवयोषास्तिष्ठतिसंतानकर्मणेपिंडदानार्यहृतवर्त्मानइत्यभ्रातृकाया
 अनिर्वाहौपमिकस्तस्योत्तराभूयसेनिर्वचनाय ॥ ४ ॥ अभ्रातेवपुंसंप्रतिप्रतीचीगर्तारुगिवसनयेधनानां । जायेवपत्यं
 उशतीसुवासाउषाहृस्त्रेवनिर्णिणीतेअप्सः । अभ्रातृकेवपुंसःपितृनेत्यभिमुखीसंतानकर्मणेपिंडदानार्यनपतिगर्तारोहिणी
 वधनलाभायदाक्षिणाजीगर्तःसभास्थाणुर्गृणातेःसत्यसंगरोभवतिंततत्रयापुत्रायापतिकासारोहतितांतत्राक्षैराभ्रंतिंसा
 रिक्थंलभतेऽमशानसंचयोऽपिगर्तउच्यतेगुरतेरपगूर्णोभवतिऽमश । नऽमशयनंऽमशरीरंशरीरंश्रृणातेःशम्नातेर्वाऽम
 श्रुलोमऽमनिश्रितंभवतिलोमलुनातेर्वालीयतेर्वा नोपरस्याविःकुर्याद्यदुपरस्याविःकुर्याद्भतेष्ठाःस्यात्प्रमायुकोयजमानइ
 त्यपिनिगमोभवतिरथोऽपिगर्तउच्यतेगृणातेःस्तुतिकर्मणःस्तुततमयानं । आरोहथोवरुणमित्रगर्तमित्यपिनिगमोभ
 वतिजायेवपत्येकामयमानासुवासाऋतुकालेषुषाहसनेवदंतान्विवृणुतेरूपाणीतिचतस्रउपमानाभ्रात्रीमुपयच्छेततोक्तं
 ह्यस्यतद्भवतीत्यभ्रातृकायाउपयमनप्रतिषेधःप्रत्यक्षःपितुश्चपुत्रभावःपितायत्रदुहितुरप्रत्तायारेतःसेकंप्राज्यतिंसंधा
 त्यात्मानंसंगमेनमनसेत्यथैतांजाम्यारिक्थप्रतिषेधउदाहरंतिज्येष्ठपुत्रिकायाइत्येके ॥ ५ ॥ नजामयेतान्वोरिक्थमा
 रैक्कार्गर्भसन्निर्तुर्निधानं । यदीमातरोज्जनयंतवह्निमन्यःकर्तासुकृतोरन्यक्रुंधन । नजामयेभगिन्यैजामिरन्येऽस्यां
 जनयंतिजामपत्यंजमतेर्वास्याहृतिकर्मणोर्निर्गमनप्रायाभवतितान्वआत्मजःपुत्रोरिक्थंप्रारिचत्प्रादाच्चकारैनांगर्भनि

धानींसनिर्तुर्हस्तग्राहस्ययदिहमातरोजनयंतवह्निपुत्रमवह्निचस्त्रियमन्यतरःसंतानकर्ताभवतिपुमान्दायादोऽन्यतरो
 ऽर्धयित्वाजामिःप्रदीयतेपरस्मै ॥ ६ ॥ मनुष्यनामान्युत्तराणिपंचविंशतिर्मनुष्याःकस्मान्मत्वाकर्माणिसीव्यंतिमन
 स्यमानेनसृष्टामनस्यतिःपुनर्मनस्वीभावेमनोरपत्यमनुषोवातत्रपंचजनाइत्येतस्यनिगमाभवन्ति ॥ ७ ॥ तदद्यवाचः
 प्रथमंमंसीययेनासुराऽअभिदेवाऽअसाम । ऊर्जादउतर्यज्ञियासःपंचजनाममहोत्रंजुषध्वं । तदद्यवाचःपरमंमंसीययेना
 सुरानभिभवेमदेवाअसुराअसुरताःस्थानेष्वस्ताःस्थानेभ्यइतिवापिवासुरितिप्राणनामास्तःशरीरेभवतितेनतद्वतःसोर्दे
 वानसृजततत्सुराणांसुरत्वमसोरसुरानसृजततदसुराणामसुरत्वमितिविज्ञायते । ऊर्जादउतर्यज्ञियासः । अन्नादा
 श्रयज्ञियाश्चौर्गित्यन्ननामौर्जयतीतिसतःपक्वसुप्रवृक्कणमितिवा । पंचजनाममहोत्रंजुषध्वं । गंधर्वाःपितरोदेवाअसुरा
 रक्षांसीत्येकेचत्वारोवर्णानिषादःपंचमइत्यौपमन्यवौनिषादःकस्मान्निषदनोभवतिनिषण्णमस्मिन्पापकमितिनैरुक्ताः ।
 यत्पांचजन्ययाविशा । पंचजनीनयाविशापंचपृक्कासंख्यास्त्रीपुंनपुंसकेष्वविशिष्टाबाहुनामान्युत्तराणिद्वादशबाहूक
 स्मात्प्रबाधतआभ्यांकर्माण्यंगुलिनामान्युत्तराणिद्वाविंशतिरंगुलयःकस्मादग्रगामिन्योभवन्तीतिवाग्रगालिन्योभवन्ती
 तिवाग्रकारिण्योभवन्तीतिवाग्रसारिण्योभवन्तीतिवाकनाभवन्तीतिवाजनाभवन्तीतिवापिवाभ्यंचनादेवस्युस्तासामेषा
 भवति ॥ ८ ॥ दशावनिभ्योदशकक्ष्येभ्योदशयोक्त्रेभ्योदशयोजनेभ्यः । दशाभीशुभ्योअर्चताजरेभ्योदशधुरोदशयुक्ताव

हन्त्यः । अवनयोंऽगुलयोर्भवत्यवन्तिकर्माणिकक्ष्याः प्रकाशयन्तिकर्माण्योक्त्राणियोजनानीतिव्याख्यातमभीशवोऽभ्यश्रुवतेकर्माणि । दशधुरोदशयुक्तावहन्त्यः । धूर्धूर्वतेर्वधकर्मण्ययमपीतराधूरेतस्मादेवविहन्तिवहंधारयतेवीकांतिकर्माणउत्तरेधातवोऽष्टादशान्ननामान्युत्तराण्यष्टाविंशतिरन्नकस्मादानतंभूतेभ्योऽत्तेर्वात्तिकर्माणउत्तरेधातवोदशबलनामान्युत्तराण्यष्टाविंशतिर्बलकस्माद्बलंभरंभवतिभिभर्तेर्धननामान्युत्तराण्यष्टाविंशतिरेवधनंकस्माद्भिन्नोतीतिसर्तो गोनामान्युत्तराणिनवकुध्यतिकर्माणउत्तरेधातवोदशक्रोधनामान्युत्तराण्येकादशगतिकर्माणउत्तरेधातवोद्वाविंशशतैक्षिप्रनामान्युत्तराणिषड्विंशतिःक्षिप्रंकस्मात्संक्षिप्तोविकर्षोऽतिकनामान्युत्तराण्येकादशांतिकंकस्मादानीतंभवतिसंग्रामनामान्युत्तराणिषट्त्वारिंशत्संग्रामःकस्मात्संगमनाद्वासंगरणाद्वासंगतौग्रामावितिवातत्रखलइत्येतस्यनिगमाभवंति ॥९॥ अभ्रीऽदमेकमेकोऽस्मिनिष्पाळभीद्वाकिमुत्रयःकरन्ति । खलेनपर्षान्प्रतिहन्मिभूरिर्किंमानिदंतिशत्रवोऽन्निद्राः । अभिभवामीदमेकमेकोऽस्मिनिष्पहमाणःसपत्नानभिभवामिद्वौकिमात्रयःकुर्वत्येकइतासंख्याद्वाद्भुततरासंख्यात्रयस्तीर्णतमासंख्याचत्वारश्चलिततमासंख्याष्टावश्रोतेर्नवनवननीयानावाप्तावाद्दशदस्ताष्टार्थावाविंशतिर्द्विदशतःशतंदशदशतःसहस्रंसहस्रदयुतैनियुतंप्रयुतंतत्तदभ्यस्तंमंबुदोमेघोभवत्यरणमंबुतद्दोबुदोऽबुमद्भातीतिवाबुमद्भवतीतिवासयथामहान्वहुर्भवतिवर्षस्तदिवाबुर्दखलेनपर्षान्प्रतिहन्मिभूरि । खलइवपर्षान्प्रतिहन्मिभूरिखलइतिसंग्रामना

मरिचत्स्थानस्त्रीयोनिरभियुतएनांगर्भस्तस्याएषापराभवति ॥ १९ ॥ रुशद्वत्सारुशतीश्वेत्यागादारैर्गुकृष्णासदना न्यस्याः । समानबंधूअमृतेअनूचीद्यावावर्णचरतआमिनाने । रुशद्वत्सारुशदितिवर्णनामरोचतेज्वलतिकर्मणःसूर्यमस्यावत्समाहसाहचर्याद्रसहरणाद्वा रुशतीश्वेत्यागात् । श्वेत्याश्वेतरेरिचत्कृष्णासदनान्यस्याःकृष्णवर्णरात्रिःकृष्णकृष्णतेर्निकृष्टोवर्णोऽथैनेसंस्तौतिसमानबंधूसमानबंधनेअमृतेअमरणधर्माणावनूचीअनूच्यावितीतरेतरमभिप्रेत्यद्यावावर्णचरतस्तेएवद्यावौद्योतनादपिवाद्यावाचरतस्तयासहचरतइतिस्यादामिनानेऽआमिन्वानेअन्योन्यस्याध्यात्मकुर्वाणेऽअहर्नामान्युत्तराणिद्वादशाहःकस्मादुपाहरन्त्यस्मिन्कर्माणितस्यैषनिपातोभवतिवैश्वानरीयायामृचि ॥ २० ॥ अहश्चकृष्णमहर्जुनंचविवर्ततेरजसीवेद्याभिः । वैश्वानरोजायमानोनराजावातिरज्योतिषाग्निस्तमांसि । अहश्चकृष्णरात्रिःशुक्लंचाहर्जुनंचविवर्ततेरजसीवेद्याभिर्वेदितव्याभिःप्रवृत्तिभिर्वैश्वानरोजायमानइवोद्यन्नादित्यःसर्वेषांज्योतिषांराजावाहन्नग्निज्योतिषातमांसिमेघनामान्युत्तराणित्रिंशन्मेघःकस्मान्मेहतीतिसतआउपरउपलइत्येताभ्यांसाधारणानिपर्वतनामभिरुपरउपलोमेघोभवत्युपरमंतेऽस्मिन्नभ्राण्युपरताआपइतिवातेषामेषाभवति ॥ २१ ॥ देवानांमानैप्रथमाऽअतिष्ठन्कृतत्रादिषामुपराउदार्यन् । त्रयस्तपन्तिपृथिवीमनूपाद्वाबृहूकंवहत्ःपुरीषं । देवानांनिर्माणेप्रथमाऽअतिष्ठन्माध्यमकादेवगणाःप्रथमइतिमुख्यनामप्रतमोभवतिर्कृतत्रमंतरिक्षविकर्तनंमेघानांविकर्तनेनमेघानामुदकं

जायते ॥ त्रयस्तपन्ति पृथिवीर्मनुषाः । पर्जन्यो वायुरादित्यः शीतोष्णवर्षैरोषधीः पाचयंत्यनूपा अनुवपन्ति लोकान्त्वेन
स्वेन कर्मणा यमपीतरोऽनूपं एतस्मादेवानूप्यतऽउदकेनापि वान्वाबिति स्याद्यथा प्रागिति तस्यानूप इति स्याद्यथा प्राचीन
मिति । द्वावृक्कंवहतः पुरीषं । वाय्वादित्या उदकैर्बृक्कमित्युदकनामं ब्रवीतेर्वाशब्दकर्मणोऽंशतेर्वापुरीषं पृणातेः पूर
यतेर्वा ॥ २२ ॥ वाङ्नामान्युत्तराणि सप्तपंचाशद्वा कस्माद्वा चेत्तत्र सरस्वतीत्येतस्य नदीवद्देवतावच्च निगमाभवंति तद्य
देवतावदुपरिष्ठात्तद्वाख्यास्यामोऽथैतन्नदीवत् ॥ २३ ॥ इयं शुष्मैर्भिर्विसृत्वाऽईवारुज्जत्सानुगिरीणां तं विषेभिर्भूमिभिः ।
पारावत्तन्नीमवसेसुवृक्षिभिः सरस्वतीमाविवासेमधीतिभिः । इयं शुष्मैः शोषणैः शुष्ममिति बलनामं शोषयतीति सतोर्विसं
विस्यते भेदनकर्मणो वृद्धिकर्मणो वासानुसमुच्छित्तं भवति समुभ्रममिति वामहज्जि रूमिभिः पारावत्तन्नी पारावारघातिनीं
पारं परं भवत्यवारमवरमवनार्यसुप्रवृत्ताभिः शोभनाभिः स्तुतिभिः सरस्वती नदी कर्मभिः परिचरेमोदकनामान्युत्तराण्ये
कशतमुदकं कस्मादुनत्तीति सतो नदीनामान्युत्तराणिसप्तत्रिंशद्व्यः कस्मादनाइमा भवन्ति शब्दवत्यो बहुलमासानैघं
दुकं वृत्तमाश्चर्यमिव प्राधान्येन तत्रेति हासमाचक्षते विश्वामित्रः सुदासः पैजवनस्य पुरोहितो बभूव विश्वामित्रः सर्वमि-
त्रः सर्वसंघतं सुदाः कल्याणदानः पैजवनः पिजवनस्य पुत्रः पिजवनः पुनः स्पर्धनीयजवो वा मिश्री भावगतिर्वी सविर्गृही
त्वा विपाद्बुद्धोः संभेदमायया वनुययुरितरे स विश्वामित्रो नदीस्तुष्टावगाधा भवतेत्यपि द्विवदपि बहुवचनं द्विवदुपरि

ष्ठात्तद्वाख्यास्यामोऽथैतद्बहुवत् ॥ २४ ॥ रमध्वंमेव च सेसोम्याय कृतावरीरुपमुहूर्तमेवैः । प्रसिंधुमच्छाबृहतीर्मनी
षावस्युरहेकुशिकस्यसूनुः । उपरमध्वंमेव च सेसोम्याय सोमसंपादिनं कृतावरीं कृतवत्यं कृतमित्युदकनामं प्रत्युतं भवति
मुहूर्तमेवैरयनैरवनैर्वीमुहूर्तो मुहूर्तुर्कृतुरर्तेर्गतिकर्मणो मुहूर्तमूढ इव कालो यावदभीक्षणं चेत्यभीक्षणमभीक्षणं भवति क्षणः
क्षणो तेः प्रक्षणुतः कालः कालः कालयतेर्गतिकर्मणः प्राभिहृत्यामिसिंधुं बृहत्यामहत्यामनीषया मनसैषयास्तुत्या प्रज्ञया वा
वनाय कुशिकस्यसूनुः कुशिको राजा बभूव क्रोशतेः शब्दकर्मणः क्रोशतेर्वास्यात्प्रकाशयतिकर्मणः साधु विक्रोशयितार्थानां
मिति वानद्यः प्रत्युचुः ॥ २५ ॥ इंद्रोऽस्मांऽअरदुद्धं बाहुरपाहन्वृत्रं परिधिं नदीनां । देवोऽनयत्स वित्तं सुपाणिस्तस्य
व्यं प्रसवेयामुर्वीः । इंद्रोऽस्मानरदुद्धं बाहूरदतिः सनतिकर्मापाहन्वृत्रं परिधिं नदीनामिति व्याख्यातं देवोऽनयत्स
वित्तं सुपाणिः कल्याणपाणिः पाणिः पणायतेः पूजाकर्मणः प्रगृह्य पाणी देवान्पूजयति । तस्य व्यं प्रसवेयामुर्वीः । उर्व्य
ऊर्णो तेर्वृणो तेरित्यौर्णवार्भः प्रत्याख्यायां तत आशुश्रुवुः ॥ २६ ॥ आर्तेकारोऽशृणवामावर्चोऽसिययाथ दूरादनं सारथे
न । नितेनं सैपीप्यानेव योषामर्यायेव कन्याश्वचैते । आशृणवामते कारो वचना नियाहि दूरादनं सारथेन च निनमाम
ते पाययमाने वयोषा पुत्रं मर्यायेव कन्यापरिष्वजनार्थं निनमा इति वाऽश्वनामान्युत्तराणि षड्विंशतिं स्तेषामष्टा उत्तराणि ब
हुवदश्वः कस्मादश्रुतेऽध्वानं महाशनो भवतीति वा तत्र दधिका इत्येतद्दधत्कामतीति वा दधत्कंदतीति वा दधदा कारी भव

यितादित्यःसमाधीरःपाकमत्राविवेशेतिधीरोधीमान्पाकःपक्तव्योभवतिविपक्वप्रज्ञादित्यइत्युपनिषद्गोर्भवतीत्यधि
दैवतमथाध्यात्मैयत्रसुपर्णाःसुपतनानीन्द्रियाण्यमृतस्यभागंज्ञानस्यानिमिषंतोवेदनेनाभिस्वरंतीतिवाभिप्रयंतीतिवै
श्वरःसर्वेषामिन्द्रियाणांगोपायितात्मासमाधीरःपाकमत्राविवेशेतिधीरोधीमान्पाकःपक्तव्योभवतिविपक्वप्रज्ञात्मेत्या
त्मगतिमाचष्टे ॥ १२ ॥ बहुनामान्युत्तराणिद्वादशबहुकस्मात्प्रभवतीतिसतोह्रस्वनामान्युत्तराण्येकादशह्रस्वोह्रसतेर्म
हन्नामान्युत्तराणिपंचविंशतिर्महान्कस्मान्मानेनान्यान्जहातीतिशाकपूर्णमहनीयोभवतीतिवातत्रववक्षिधविवक्षस
इत्येतैवक्तेर्वावहतेर्वासाभ्यासाद्रहनामान्युत्तराणिद्वाविंशतिर्गृहाःकस्माद्गृह्णीतीतिसतांपरिचरणकर्माणउत्तरेधातवोद
शंसुखनामान्युत्तराणिविंशतिःसुखंकस्मात्सुहितस्वेभ्यःखंपुनःखनतैरूपनामान्युत्तराणिषोडशरूपरोचतैःप्रशस्यनामा
न्युत्तराणिदशप्रज्ञानामान्युत्तराण्येकादशसत्यनामान्युत्तराणिषट्सत्यंकस्मात्सत्सुतायतेसत्प्रभवंभवतीतिवाष्टाउत्तरा
णिपदानिपश्यतिकर्माणउत्तरेधातवश्चायतिप्रभृतीनिचनानामान्यामिश्राणिनवोत्तराणिपदानिसर्वपदसमाम्नानायाथा
तउपमायदंतत्तत्सहशमितिगार्थस्तदासांकर्मज्यायसावागुणेनप्रख्याततमेनवाकनीयांसंवाप्रख्यातंत्रोपमिमीतैऽथापि
कनीयसाज्यायांसं ॥ १३ ॥ तनूत्यजैवतस्करावनगूर्गंशनाभिर्दशभिर्भ्यधीतां । तनूत्यक्तनूत्यक्तावनगूर्वनगामिनाव
ग्निमंथनौबाहूतस्कराभ्यामुपमिमीतैतस्करस्तत्करोभवतित्यापकमितिनैरुक्तस्तनोतेर्वास्यात्संततकर्माभवत्यहोरात्र

कर्मावा । रशनाभिर्दशभिर्भ्यधीतां । अभ्यधीतामित्यभ्यधाताज्यायांस्तत्रगुणोऽभिप्रेतः ॥ १४ ॥ कुहस्विहो
षाकुहवस्तोरश्विनाकुहामिपित्वंकरतुःकुहोषतुः । कोवांशयुत्राविधवैवदेवरमर्त्यनयोपाकृणुतेसधस्थआ । कस्विद्रात्रौ
भवथःकदिवाकाभिप्रासिकुरुथःक्वसथःकोवांशयनेविधवैवदेवरदेवरःकस्माद्वितीयोवरउच्यतैविधवाविधातृकाभ
वतिविधवनाद्वाविधावनाद्वेतिचर्मशिरापिवाधवइतिमनुष्यनामंतद्वियोगाद्विधवादेवरोदिव्यतिकर्माभ्यामनुष्यो
मरणधर्मायोषायौतेराकुरुतेसहस्यानैऽधनिपाताःपुरस्तादेवव्याख्यातायथेतिकर्मोपमा । यथावातोयथावनयथासमु
द्रएजति । भ्राजंतोअग्रयोयथा । आत्मायश्मस्यनश्यतिपुरार्जीवगृभोयथा । आत्माऽततेर्वासेर्वापिवासइवस्याद्या
वद्व्यासिभूतइति । अग्निर्नयेभ्राजसारुक्मवक्षसः । अग्निरिवयेमरुतोभ्राजमानारोचिष्णूरस्काभ्राजस्वंतोरुक्मव
क्षसः ॥ १५ ॥ चतुरश्रिदमानाद्विभीयादानिधातोः । नदुरुक्तायस्पृहयेत् । चतुरोऽक्षान्धारयतइतितद्यथाकि
तवाद्विभीयादेवमेवदुरुक्ताद्विभीयान्नदुरुक्तायस्पृहयेत्कदाचिदाइत्याकारउपसर्गःपुरस्तादेवव्याख्यातोऽथाप्युपमा
र्थेदृश्यते । जारऽआभर्ग । जारइवभर्गमादित्योऽत्रजारउच्यतेरार्जेरयितासएवभासांतथापिनिगमोभवति ।
स्वसुर्जारःशृणोतुनइत्युषसमस्यस्वसारमाहसाहचर्याद्रसहरणाद्वापित्वयमनुष्यजारएवाभिप्रेतःस्यात्स्त्रीभगस्तथास्या
ञ्जजतेमेषइतिभूतोपमा । मेषोभूतोऽभियज्ञयः । मेषोमिषतेस्तथापशुःपश्यतैरग्निरितिरूपोपमा । हिरण्यरूपःस

हिरण्यसंहगुपांनपात्सेदुहिरण्यवर्णः । हिरण्यवर्णस्येवास्यरूपंथाइतिच । तंप्रलथापुर्वथाविश्वधेमथा । प्रलइवपूर्व
इवविश्वइवमेइवैत्ययमेततरोऽमुष्मादसावस्ततरोऽस्मादमुथायथासाविति व्याख्यातंवदितिसिद्धोपमा । ब्राह्मणवद्वृ
षलवत् । ब्राह्मणाइववृषलाइवेतिवृषलोवृषशीलोभवतिवृषाशीलोवा ॥ १६ ॥ प्रियमेधवदत्रिवज्जातंवेदोविरूपवत् ।
अंगिरस्वन्महिब्रतप्रस्कण्वस्यश्रुधीहव । प्रियमेधःप्रियाअस्यमेधायथैतेषामृषीणामेवंप्रस्कण्वस्यशृणुहानंप्रस्कण्वःक
ण्वस्यपुत्रःकण्वप्रभवोयथाप्राग्रमर्चिषिभृगुःसंवभूवभृगुर्भृज्यमानोनदेहेऽगारेष्वंगिराअंगाराअंकनाअंचनाअत्रैवतृती
यमृच्छतेत्यूचुस्तस्मादत्रिर्नत्रयइतिविखननाद्वैखानसोभरणाद्भारद्वाजोविरूपोनानारूपोमहिब्रतोमहाब्रतइति ॥ १७ ॥
अथलुप्तोपमान्यर्थोपमानीत्याचक्षतेसिंहोव्याघ्रइतिपूजायांश्वाकाकइतिकुत्सायांकाकइतिशब्दानुकृतिस्तदिदंशकुनि
षुबहुलैर्नशब्दानुकृतिर्विद्यतइत्यौपमन्यवःकाकोऽपकालयितव्योभवतितित्तिरिस्तरणात्तिलमात्रचित्रइतिवाकपिज
लःकपिरिवजीर्णःकपिरिवजवतर्षसिंगलोवाकमनीयंशब्दं पिंजयतीतिवाश्वाशुयार्थीशब्दतेर्वास्याद्रतिकर्मणःश्वसिते
र्वासिंहःसहनाद्विसेर्वास्याद्विपरीतस्यसंपूर्वस्यवाहंतैःसंहायहंतीतिवाव्याघ्रोव्याघ्राणाद्व्यादायहंतीतिवा ॥ १८ ॥ अ
र्चतिकर्माणउत्तरेधातवश्चतुश्चत्वारिंशन्मेधाविनामान्युत्तराणिचतुर्विंशतिर्मेधात्रीकस्मान्मेधयातद्वाग्भवतिमेधामतां
धीयतेस्तोतृनामान्युत्तराणित्रयोदशस्तोतास्तवनाद्यज्ञनामान्युत्तराणिपंचदशयज्ञःकस्मात्प्रख्यातंयजतिकर्मेतिनैरु

कायाच्चोभवतीतिवायजुरुन्नोभवतीतिवाबहुकृष्णाजिनइत्यौपमन्यवोयजूंष्येननयंतीतिवत्विङ्गमान्युत्तराण्यष्टा
वृत्तिकस्मादीरणक्लृप्यष्टाभवतीतिशाकपूर्णिकृतयाजीभवतीतिवायाच्चाकर्माणउत्तरेधातवःसप्तदशदानकर्माणउत्त
रेधातवोदशाध्येषणाकर्माणउत्तरेधातवश्चत्वारःस्वपितिसस्तीतिद्वौस्वपितिकर्माणौकूपनामान्युत्तराणिचतुर्दशकूपः
कस्मात्कुपानंभवतिकुप्यतेर्वास्तेननामान्युत्तराणिचतुर्दशैवस्तेनःकस्मात्संस्त्यानमस्मिन्पापकमितिनैरुक्तानिर्णीतांत
र्हितनामधेयान्युत्तराणिषण्णिर्णीतंकस्मान्निर्णिकंभवतिदूरनामान्युत्तराणिपंचदूरंकस्माद्भुतंभवतिदुरयंवापुराणना
मान्युत्तराणिषट्पुराणंकस्मात्पुराणवंभवतिनवनामान्युत्तराणिषष्ठेवनवंकस्मादानीतंभवति ॥ १९ ॥ द्विशउत्तराणि
नामानिप्रपित्वेऽभीकइत्यासन्नस्यप्रपित्वेप्राप्तेऽभीकेऽभ्यक्ते । आपित्वेनःप्रपित्वेतूयमार्गहि । अभीकेचिदुलोककृ
दित्यपिनिगमौभवतोदभ्रमर्भकमित्यल्पस्यदभ्रंदभ्रोतेःसुदंभंभवत्यर्भकमवहृतंभवति । उपोपमेपरांमृशमामेदुआ
णिमन्यथाः । नमोमहद्भ्योनमोअर्भकेभ्यइत्यपिनिगमौभवतस्तिरःसतइतिप्राप्तस्यतिरस्तीर्णंभवतिसतःसंसृतंभवति ।
तिरश्चिदर्ययापरिवृत्तिर्यातमदाभ्या । पात्रेवभिदन्तसतएतिरक्षसइत्यपिनिगमौभवतस्त्वोनेमइत्यर्धस्यत्वोऽपततोने
मोऽपनीतोऽर्धहरतेर्विपरीताद्भारयतेर्वास्यादुद्धृतंभवत्यृधोतेर्वास्यादुद्धृतमोविभागः । पीर्यतित्वोअनुत्वोगृणाति ।
नेमेदेवानेमेऽसुराइत्यपिनिगमौभवतर्क्षःस्तृभिरितिर्नक्षत्राणांनक्षत्राणिनक्षतेर्गतिकर्मणोनेमानिक्षत्राणीतिचब्राह्म

णमृक्षाजदीर्णानीवरूपायंतैस्तृभिस्तीर्णानीवरूपायंते । अमीयक्रक्षानिर्हितासञ्ज्ञा पश्यंतोद्यामेवस्तृभिरित्यपि
निगमौभवतोवस्त्रीभिरुपजिह्विकाइतिसीमिकानांवरूपायमनात्सीमिकास्यमनादुपजिह्विकाउपजिह्वयः । वस्त्रीभिःपुत्र
मग्नवोअदानं । यदत्त्युपजिह्विकायद्वस्त्रोअतिसर्पतीत्यपिनिगमौभवतर्ज्जरंरुदरमित्यावपनस्योर्दरमुदीर्णभवत्यूर्जेदी
र्णवा । तमूर्दरंनृणतायवेनेत्यपिनिगमोभवतितमूर्दरमिवपूरयतियवेनरुदरंरुतदरंभवति । समिद्धोअंजनरुदरंम
तीनामित्यपिनिगमोभवति ॥ २० ॥ रंभःपिनाकमितिदंडस्य । रंभआरभंतएनं । आत्वारंभंनजिघ्रयोररभेत्यपि
निगमोभवत्यारभामहेत्वाजीर्णाइवदंडंपिनाकंप्रतिपिनष्टेनेनकृत्तिवासाःपिनाकहस्तोऽवततधन्वेत्यपिनिगमोभवति
मेनाग्राइतिस्त्रीणांस्त्रियस्त्यायतेरपत्रपणकर्मणोमेनामानयत्येनाग्रागच्छत्येनाः । अमेनांश्चिज्जनिवतश्चकर्थ । ग्रास्त्वा
कृतंभ्रपसोऽतन्वतेनेत्यपिनिगमौभवतःशेषोवैतसइतिपुंस्प्रजननस्यशेषःशपतेःस्पृशतिकर्मणोवैतसोवितस्तंभवति । य
स्यामुशंतःप्रहरामशेषं । त्रिःस्ममाहःभ्रथयोवैतसेनेत्यपिनिगमौभवतोऽयैनेत्युपदेशस्य । अयातेअग्नेसमिधाविधेमेति
स्त्रियाः । एनावोअग्निमितिनपुंसकस्य । एनापत्यातन्वंसंसृजस्वेतिपुंसः । सिषकुसचतइतिसेवमानस्य । सनःसि
षकुयस्तुरः । सनःसेवतांयस्तुरः । सचस्वानःस्वस्तये । सेवस्वनःस्वस्तये । स्वस्तीत्यविनाशिनामास्तिरभिपूजितः
स्वस्तीतिभ्यसतैरेजतइतिभयवैपनयोः । यस्यशुष्माद्रोदसीअभ्यसेतां । रेजतेअग्नेपृथिवीमलेभ्यइत्यपिनिगमौभवतो

द्यावापृथिवीनामधेयान्युत्तराणिचतुर्विंशतिस्तयोरेषाभवति ॥ २१ ॥ कतरापूर्वाकतरापरायोःकथाजातेकवयःको
विवेद । विश्वंत्मनाविभृतोयद्भुनामविवर्ततेअहनीचक्रियेव । कतरापूर्वाकतरापरेनयोःकथंजातेकवयःकएनेविजाना
तिसर्वमात्मनाविभृतोयद्भुनयोःकर्मविवर्ततेचैनयोरहनीअहोरात्रैचक्रयुक्तेइवेतिद्यावापृथिव्योर्भहिमानमाचष्टआच
ष्टे ॥ २२ ॥ (कर्मनामानिपरिषद्येनहिग्रभायशासद्वह्निर्भ्रातेवनजामयेमनुष्यनामानितदद्यदशावनिभ्योऽभीदं
त्वयावयंयत्रासुपर्णाबहुनामानितनूत्यजेवंकुहस्विच्चतुराश्चित्पियमेधवदथलुसोपमान्यर्चतिद्विशोरंभःकतरापूर्वाद्वाविं
शतिः ॥) इतिनिरुक्तेपूर्वषट्केतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

॥ १७ ॥

॥ १७ ॥

ॐ ॥ एकार्थमनेकशब्दमित्येतदुक्तमथयान्यनेकार्थान्येकशब्दानितान्यतोऽनुक्रमिष्यामोऽनवगतसंस्कारांश्चनि
गमांस्तदैकपदिकमित्याचक्षतेजहाजघानेत्यर्थः ॥ १ ॥ कोनुमर्याअमिथितःसखासखायमब्रवीत् । जहाकोअस्मदी
यते । मर्याइतिमनुष्यनाममर्यादाभिधानंवास्यान्मर्यादामर्यादादीयतेमर्यादामर्यादिनोर्विभागोसेथतिराक्रोशकर्म
पापकंजघानकमहंजातुकोऽस्मद्गीतःपलायतेनिधापाश्याभवतियन्निधीयतेपाश्यापाशसमूहःपाशःपाशयतेर्विपाश
नात् ॥ २ ॥ वयःसुपर्णाउपसेदुरिंद्रप्रियमैधाक्रष्योनाभमानाः । अपध्वांतमूर्णुहिपुर्धिचक्षुर्मुमुग्धःस्माञ्निधये
वब्रूवन् । वयोवेर्बहुवचनंसुपर्णाःसुपतनाआदित्यरश्मयउपसेदुरिंद्रयाचमानाअपोर्णुह्याध्वस्तंचक्षुश्चक्षुःख्यातेर्वाच

ष्टेर्वापूधिपूरयदेहीतिवा मुंचास्मान्पाशैरिवबद्धान्पार्श्वतः श्रोणितः शितामर्तः पार्श्वपशुमयमंगं भवति पशुः स्पृशतेः संस्पृष्टा पृष्ठदेशं पृष्ठं स्पृशतेः संस्पृष्टं मंगैरंगमंगनादं चनाद्वा श्रोणिः श्रोणतेर्गतिचला कर्मणः श्रोणिश्चलतीव गच्छतो दोः शिताम भवति दोर्द्रवते योनिः शितामेति शाकपूणिर्विषितो भवति इयाम तोयकृत्त इति तैटीकिः इयामं इयायते र्थकृद्यथा कथाचकृत्य तेशितिमांसतो मेदस्त इति गालवः शितिः श्यते मांसमाननं वा मानसं वा मनोऽस्मिन्त्सीदतीति वा मेदो मेद्यतेः ॥ ३ ॥ यदि द्रचित्रमेहनास्ति त्वादातमद्रिवः । राधस्तन्नो विद्वस उभयाहस्त्याभर । यदि द्रचित्रं चायनीयं महनीयं धनमस्ति यन्मइहनास्तीति वा त्रीणि मध्यमानि पदानि त्वयानस्तदा तव्यं मद्रिवन्नद्रिराहणात्येनेनापि वात्तेः स्यात्ते सोमाद इति हविज्ञायते राध इति धननामराधुवंत्येनेन तन्नस्त्वं वित्तधनो भाभ्यां हस्ताभ्यामाहारो भौसमुद्धौ भवतो दमूना दममनावा दानमनावादांतमनावापि वा दम इति गृहनाम तन्मनाः स्यान्मनो मनोतेः ॥ ४ ॥ जुष्टो दमूना अतिथिर्दुरोण इमं नो यज्ञमुपयाहि विद्वान् । विश्वा अग्ने अभियुजो विहत्या शत्रूयतामाभरा भोजनानि । अतिथिरभ्यतितो गृहान्भवत्यभ्येतिति थिषु परकुलानीति वा परगृहाणीति वा दुरोण इति गृहनाम दुरवा भवंति दुस्तर्पा इमं नो यज्ञमुपयाहि विद्वान्सर्वा अग्ने अभियुजो विहत्या शत्रूयतामाहर भोजनानि निहत्या न्येषां बलानि शत्रूणां भवनादाहर भोजनानीति वा धनानीति वा मूषो मूषिका इत्यर्थो मूषिकाः पुनर्मुष्णाते मूषोऽप्येतस्मादेव ॥ ५ ॥ संमातपंत्यभितः सपत्नीरिव पशवः । मूषो न शि

श्राव्यं दंति माध्यः स्तोतारं तेशतक्रतो वित्तं मे अस्य रौदसी । संतपन्ति मामभितः सपत्न्य इवेमाः पशवः कूपपशवो मूषिका इवास्मातानि सूत्राणि व्यदंति स्वांगाभिधानं वास्याच्छिन्नानि व्यदंतीति वा सन्तपन्ति माध्यः कामाः स्तोतारं तेशतक्रतो वित्तं मे अस्य रौदसी । जानीतं मेऽस्य द्यावापृथिव्याविति त्रितं कूपेऽवहितमेतत्सूक्तं प्रतिबभौ तत्र ब्रह्मेति हासमिश्रमृद्धि श्रंगाथामिश्रं भवति त्रितस्तीर्णतमो मे धया बभूवापि वा संख्यानामैवाभिप्रेतं स्यादेकतो द्वितस्त्रित इति त्रयो बभूवुः ॥ ६ ॥ इषिरेण ते मनसा सुतस्य भक्षीमहि पित्र्यस्येव रायः । सोमराजन् प्रण आयूषितारीरहानी वसूयो वासराणि । इषणेन वैषणे न वार्षणेन वा ते मनसा सुतस्य भक्षीमहि पित्र्यस्येव धनस्य प्रवर्धय च न आयूषि सोमराजन् । अहानी वसूयो वासराणि । वासराणि वे सराणि विवासनानि गमनानीति वा कुरुत नेत्यनर्थका उपजना भवन्ति कर्तन हंत न यातनेति जठरमुदरं भवति जग्धमस्मिन् ध्रियते धीयते वा ॥ ७ ॥ मरुत्वाँ इन्द्र वृषभोरणा यपि वा सोममनुष्वधं मदाय । आसि च स्वजठरे मध्वं ऊर्मित्वं राजा सिप्रदिवः सुतानां । मरुत्वानिन्द्रमरुद्भिस्तद्वान्वृषभो वर्षिता पांरणाय रमणीयाय संग्रामाय पिब सोममनुष्वधमन्वन्नं मदार्यमदनीयाय जैत्राया सिचस्व जठरे मधुन ऊर्मि मधुसोममित्यौ पमिकं माद्यते रिदमपीतरन्मध्वेतस्मादेवं राजा सिपूर्वेष्वप्यहः सुसुतानां ॥ ८ ॥ तित उपरिपवनं भवति ततवद्वा तु भवद्वा तिलमात्रनुन्नमिति वा ॥ ९ ॥ सक्तुमिव तित उना पुनंतो यत्र धीरामनसा वाचमक्रत । अत्रासखायः सख्यानि जानते भद्रैर्षां लक्ष्मीर्निहिता धिवाचि । सक्तु

मिवपरिपवनेनपुनंतःसक्तुःसचतेर्दुर्धावोभवतिकसतेर्वास्याद्विपरीतस्यविकसितोभवतियत्रधीरामनसावाचमकृषतंप्र
ज्ञानंधीराःप्रज्ञानवंतोध्यानवन्तस्तत्रसखायःसख्यानिसंजानतेभद्रैषालक्ष्मीर्निहिताधिवाचीर्तिभद्रंभगेनव्याख्यातं
भजनीयंभूतानामभिद्रवणीयंभवद्रमयतीतिवाभाजनवद्वालक्ष्मीर्लाभाद्वालक्षणाद्वालस्यनाद्वालाञ्छनाद्वालपतेर्वा
स्यात्प्रेप्साकर्मणोलग्यतेर्वास्यादाश्लेषकर्मणोलज्जतेर्वास्यादश्लाघाकर्मणःशिप्रेइत्युपरिष्टाद्व्याख्यास्यामः ॥ १० ॥ त
त्सूर्यस्यदेवत्वंतन्महित्वंमध्याकर्तोर्वितंतंसंजभार । यदेदयुक्तहरितःसधस्यादाद्रात्रीवासस्तनुतेसिमसै । तत्सूर्यस्य
देवत्वंतन्महित्वंमध्येयत्कर्मणांक्रियमाणानांविततंसंह्रियतेयदासावयुक्तहरणानादित्यरश्मीन्हरितोऽश्वानितिवाधरा
त्रीवासस्तनुतेसिमसैवेसरमहरवयुवतीसर्वस्मादपिवोपमार्थेस्याद्रात्रीववासस्तनुतइतितथापिनिगमोभवति । पुनः
समव्यद्वितंतंवयंती । समनात्सीत् ॥ ११ ॥ इंद्रेणसंहृदक्षसेसंजग्मानोअर्विभ्युषा । मंदूसमानवर्चसा । इं
द्रेणहिसंहृदयसेसंगच्छमानोऽविभ्युषागणेनमंदूमदिष्णूयुवांसोऽपिवांमंदुनातेनेतिस्यात्समानवर्चसेत्येतेनव्याख्यातं
॥ १२ ॥ ईर्मांताःसिलिकमध्यमाःसंशूरणासोदिव्यासोअत्याः । हंसाइवश्रेणिशोयंतंतेयदाक्षिणुर्दिव्यमज्जम
श्वाः । ईर्मांताःसमीरितांताःसुसमीरितांताःपृथ्वंतावासिलिकमध्यमाःसंसृतमध्यमाःशीर्षमध्यमावापिवाशिरादि
त्योभवतियदनुशेतेसर्वाणिभूतानिमध्येचैषांतिष्ठतीदमपीतरच्छिरएतस्मादेवसमाश्रितान्येतर्दिद्रियाणिभवन्ति ॥ सं

॥ १९ ॥

शूरणासोदिव्यासोअत्याः । शूरःशवतेर्गतिकर्मणोदिव्यादिविजाअत्याअतनाः । हंसाइवश्रेणिशोयंतंते । हंसाहंते
घ्नत्यध्वानैश्रेणिशइतिश्रेणिःश्रयतेःसमाश्रिताभवन्तियदाक्षिणुर्दार्पन्दिव्यमज्जमजनिमाजिमश्वाअस्त्यादित्यस्तुति
रश्वस्यादित्यादश्वोनिस्तष्टइति । सूरदश्वंवसवोनिरतष्टेयपिनिगमोभवति ॥ १३ ॥ कार्यमानोवनात्वंयन्मातृरज
गन्नपः । नतत्तैअग्नेप्रमृषैर्निवर्तनंयदूरेसन्निहाभवः । कायमानश्चायमानःकामयमानइतिवावनानित्वंयन्मातृरपोऽ
गमउपशाम्यन्नतत्तैअग्नेप्रमृष्यतेनिवर्तनंयदूरेयत्सन्निहभवसिजायमानः । लोधनंयन्तिपशुमन्यमानाः । लुब्धमृषिं
यन्तिपशुमन्यमानाः । शीरंपावकशोचिषं । पावकदीप्तिं । अनुशायिनर्मितिवाशिनमितिवा ॥ १४ ॥ कनीनकेव
विद्रुधेनवैद्रुपदेऽअर्भके । बभ्रूयामेषुशोभेते । कनीनकेकन्यकैकन्याकमनीयाभवतिकैयनेतव्येतिवाकमनेनानीयतइ
तिवाकनतेर्वास्यात्कान्तिकर्मणःकन्ययोरधिष्ठानप्रवचनानिसप्तम्याएकवचनानीतिशाकपूर्णिर्विद्धयोर्दार्पाद्वोर्दार्
दृणातेर्वाद्रूणातेर्वातस्मादेवद्रुनवेनवजातैर्अर्भकेअवृद्धेतैयथातदधिष्ठानेषुशोभेतैएवंबभ्रूयामेषुशोभेतैवश्वोरश्वयोः
संस्तवइदंचमेऽदादिदंचमेऽदादित्यृषिःप्रसख्यायाह । सुवास्त्वाअधितुर्वनि । सुवास्तुर्नदीतुग्वतीर्धभवतिर्तूर्णमेतदा
यन्ति । कुविन्नंसंतेमरुतःपुनर्नः । पुनर्नोनमंतेमरुतोऽनंतइत्युपरिष्टाद्व्याख्यास्यामः । येतेमदाआहनसोविहायस
स्तेभिरिंद्रंचोदयदातवेमघं । येतेमदाआहननवंतोवचनवंतस्तैरिंद्रंचोदयदानायमघं ॥ १५ ॥ उपोअदशिंशुंभ्युवोन

वक्षो नो धा इवा विरुक्तप्रियाणि । अद्भ्यसन्नसतो बोधयतीशश्वत्तमागात्पुनर्युषीणां । उपादर्शिशुन्ध्युर्वःशुन्ध्युरा
दित्यो भवति शोधनात्तस्यैव वक्षोभासोऽध्युर्दमिदमपीतरं दृक्ष एतस्मादेवाध्युर्दकाये शकुनिरपिशुंध्युरुच्यते शोधनादेवोद
कचरो भवत्यापोऽपिशुंध्यवउच्यते शोधनादेव नो धाऋषिर्भवति नवनं दधाति सयथास्तुत्या कामाना विष्कुरुते एवमुषारू
पाण्या विष्कुरुतेऽद्भ्यसदद्भ्यसन्नं भवत्यद्भ्यसादिनीतिवाग्नसानिनीतिवा । ससतो बोधयतीशश्वत्तमागात्पुनर्युषीणां ।
स्वपतो बोधयतीशश्वतिकतमागात्पुनरागामिनीनां । तेवाशीमंत इष्मिणः । ईषणिन इति वैषणिन इति वार्षणिन इति
वावाशीतिवाङ्नामवाश्यत इति सत्याः । शंसावाध्वर्यो प्रतिमे गृणीहीन्द्रायवाहः कृणवावजुष्ट । अभिवहनस्तुतिमधि
षवणप्रवादांस्तुतिमन्यंत ऐंद्रीत्वेव शस्यते परितकम्येत्युपरिष्ठाख्याख्यास्यामः ॥ १६ ॥ सुविते सुइते सुते सुगतै प्रजाया
मितिवा । सुविते माधा इत्यपि निगमो भवति दयतिरनेककर्मा । नवेन पूर्वदयमानाः स्यामेत्युपदयाकर्मा । य एक इद्वि
दयतेव स्वितिदानकर्मावाविभागकर्मावा । दुर्वर्तुर्भामो दयतेवनानीति दहति कर्मा दुर्वर्तुर्दुर्वारः । विदद्वसुर्दयमानो
विशत्रुनिहिंसाकर्मा । इमे सुता इंदवः प्रातरित्वनासजोऽपि बतमश्विनातान् । अयं हि वामूतये वंदनाय मां वायुसो
दोषादयमानो अबबुधत् । दयमान इति । नूचिदिति निपातः पुराणनवयोरनूचेति च । अद्याच्चिन्नूचितदपो नदीनां ।
अद्यचपुराचतदेव कर्मनदीनां । नूचपुराचसदनर्युषीणां । अद्यचपुराचसदनर्युषीणां रयिरिति धननामरातेर्दानकर्मणः

॥ १७ ॥ विद्यामतस्य ते वयमकूपारस्य दावने । विद्यामतस्य ते वयमकूपारस्य दानस्यादित्योऽप्यकूपारउच्यतेऽकूपारो
भवति दूरपारः समुद्रोऽप्यकूपारउच्यतेऽकूपारो भवति महापारः कच्छपोऽप्यकूपारउच्यतेऽकूपारो न कूपमृच्छतीति
कच्छपः कच्छपाति कच्छेन पातीति वा कच्छेन पिबतीति वा कच्छः खच्छः खच्छदोऽयमपीतरो नदी कच्छ एतस्मादेव कमुद
कंतेन छाद्यते । शिर्शीते शृगेरक्षसे विनिक्षे । निश्यति शृगेरक्षसो विनिक्षणनायं रक्षोरक्षितव्यमस्माद्रहसि क्षणोतीति वा
रात्रौ नक्षत इति वा । अग्निः सुतुकः सुतुकैर्भिरश्वैः । सुतुकनः सुतुकनैरिति वा सुप्रजाः सुप्रजोभिरिति वा । सुप्रायणा अ
स्मिन्यज्ञे विश्रयंताः सुप्रगमनाः ॥ १८ ॥ देवानो यथा स दुमिद्धुधे असन्नप्रायुवोरक्षितारो दिवे दिवे । देवानो यथा स
दावर्धनाय स्युरप्रायुवोऽप्रमाद्यंतोरक्षितारश्चाहन्यहर्निच्यवनऋषिर्भवति च्यावयितास्तोमानां च्यवानमित्यप्यस्य निग
मा भवन्ति । युवं च्यवानं सनयं यथारथं पुनर्युवानं चरथाय तक्षुः । युवां च्यवनं सनयं पुराणं यथारथं पुनर्युवानं चरणाय
ततक्षुर्धुवाप्रयौ तिकर्माणितक्षतिः करोति कर्मां रजोरजतेज्योतीरजउच्यते उदकं रजउच्यते लोकारजां स्युच्यतेऽसृगह
नीरजसीउच्यते । रजांसि चित्राविचरंति तन्यव इत्यपि निगमो भवति हरौ हरतेज्योतिर्हरउच्यते उदकं हरउच्यते लोकाह
रां स्युच्यतेऽसृगहनी हरसीउच्यते । प्रत्यग्रे हरसाहरः शृणीहीत्यपि निगमो भवति । जुहुरे विचितयंतः । जुहुरे विचेत
यमानां व्यंत इत्येषोऽनेककर्मापदं देवस्य नमसा व्यंत इति पश्यति कर्मावीहि शूरपुरोळाशामिति खादतिकर्मा । वीतं पातं प

यसञ्जुस्त्रियायाः । अश्रीतंपिबतंपयसञ्जुस्त्रियायाञ्जुस्त्रियेतिगोनामोस्त्राविणोऽस्यांभोगाउन्नेतिच । त्वामिद्रमृतिभिःसुते
 सुनीथासौवसूयवः । गोभिःक्राणाअनूषतगोभिःकुर्वाणाअस्तोषत । आतूषिचहरिंमीद्रोरुपस्थेवाशीभिस्तक्षताइमन्म
 यीभिः । आसिचहरिंद्रोरोपस्थेद्रुममयस्यहरिःसोमोहरितवर्णोऽयमपीतरोहरिरेतस्मादेव । वाशीभिस्तक्षताइमन्मयी
 भिः । वाशीभिरइममयीभिरितिवावाग्भिरितिवा । सशर्धदयोर्विषुणस्यजंतोर्माशिश्नदेवाअपिगुर्कृतनः । सउत्सह
 तांयोविषुणस्यजंतोर्विषमस्यमाशिश्नदेवाअब्रह्मचर्योःशिश्नश्नयतेः । अपिगुर्कृतनः । सत्यंवायज्ञंवा ॥ १९ ॥ आ
 धातागच्छानुत्तरायुगानियत्रजामयःकृणवन्नजामि । उपबर्बृहिवृषभायबाहुमन्यमिच्छस्वसुभगेपतिमत् । आगमि
 ष्यन्तितान्युत्तराणियुगानियत्रजामयःकृणवंत्यजामिकर्माणिजाम्यतिरेकनामबालिशस्यवासमानजातीयस्यवोपजन
 उपधेहिबृषभायबाहुमन्यमिच्छस्वसुभगेपतिमदितिब्याख्यातं ॥ २० ॥ द्यौर्मैपिताजनितानाभिरत्रबंधुर्मेमातापृ
 थिवीमहीयं । उत्तानयोश्चम्वोऽयोनिरंतरत्रापितादुहितुर्गर्भमाधात् । द्यौर्मैपितापातावापाठयिताज्ञानयिताना
 भिरत्रबंधुर्मेमातापृथिवीमहतीयैबंधुःसंबंधनाम्नाभिःसन्नहनाम्नाभ्यासन्नद्धागर्भाजायन्तइत्याहुरेतस्मादेवज्ञातीन्त्स
 नाभयइत्याचक्षतेसंबंधवइतिचज्ञातिःसंज्ञानात् । उत्तानयोश्चम्वोऽयोनिरंतः । उत्तानउत्ततानऊर्ध्वतानोवातत्र
 पितादुहितुर्गर्भदधातिपर्जन्यःपृथिव्याःशंयुःसुखयुः । अधानःशंयोररूपोदधात । रपोरिप्रमितिपापनामनीभवतःश

मनंचरोगाणायौवनंचभयानामथापिशंयुर्बाहस्पत्यउच्यते । तच्छंयोरावृणीमहेगातुंयज्ञायगातुंयज्ञपतयइत्यपिनिग
 मोभवतिगमनंयज्ञायंगमनंयज्ञपतये ॥ २१ ॥ अदितिरदीनादेवमाता ॥ २२ ॥ अदितिद्यौरदितिरंतरिक्षमदिति
 मातासपितासपुत्रः । विश्वेदेवाअदितिःपंचजनाअदितिर्जातमदितिर्जनित्वं । इत्यदितेर्विभूतिमाचष्टेनान्यदीना
 नीतिवा । यमेरिरेभृगवः । एरिरइतीतिरुपसृष्टोऽभ्यस्तः ॥ २३ ॥ उतस्मैनंवस्त्रमथिनतायुमनुक्रोशंतिक्षितयोभरे
 षु । नीचार्यमानंजसुरिनश्येनंश्रवश्चाच्छापशुमच्चयूथं । अपिस्मैनंवस्त्रमथिमिववस्त्रमाथिनंवस्त्रवस्तेस्तायुरितिस्तेनना
 मंसंस्त्यानमस्मिन्पापकमितिनैरुक्तास्तस्यतेवास्यादनुक्रोशन्तिक्षितयःसंप्रामेषुभरइतिसंप्रामनामभरतेवाहरतेवाोनो
 चायमानंनीचैरयमानंनीचैर्निचितंभवत्युच्चैरुच्चितंभवतिजस्तमिवश्येनैश्येनःसंशनीयंगच्छति । श्रवश्चाच्छापशुमच्च
 यूथं । श्रवश्चापिपशुमच्चयूथंप्रशंसांचयूथंचधनंचयूथंचेतिवायूथंयौतेःसमायुतंभवति । इन्धानएनंजरतेस्वाधीः ।
 गुणाति । मन्दीमन्दतेःस्तुतिकर्मणः । प्रमंदिनेपितुमदर्चतावचः । प्रार्चतमंदिनेपितुमद्वचोगौर्व्याख्यातः ॥ २४ ॥
 अत्राहगोरमन्वतनामत्वष्टुरपीच्यं । इत्थाचंद्रमसोगृहे । अत्रहगोःसममंसतादित्यरश्मयःस्वंनामापीच्यमपगतमपचि
 तमपिहितमंतर्हितंवामुत्रचंद्रमसोगृहेगातुर्व्याख्यातोगातुंकृणवन्नृषसोजनायेत्यपिनिगमोभवतिदंसयःकर्माणिदंसयं
 त्येनानि । कुत्सायमन्मन्नह्यश्चदंसयइत्यपिनिगमोभवति ॥ सतुतावनैनमश्रोत्यंहतिः । सतुतावनैनमंहतिरश्रोत्यं

हतिश्चाहश्चाहुश्चहंतैर्निरुदोपधाद्विपरीतात् । बृहस्पतेचयसइत्पियाहं । बृहस्पतेयच्चातयसिदेवपीयुंपीयतिर्हि साकर्मो
वियुतेद्यावापृथिन्यौवियवनात् । समान्यावियुतेदुरेअंते । समानंसमानमात्रंभवतिमात्रामानादूरंव्याख्यातमंतोऽ
ततेर्धगितिपृथग्भावस्यप्रवचनंभवत्यथाप्यृभोत्यर्थेदृश्यते । ऋधगयाऋधगुताशमिष्ठाः । ऋधुवन्नयाधीर्ऋधुवन्नश
मिष्ठाइतिचास्याइतिचास्येतिचोदात्तप्रथमादेशेऽनुदात्तमन्वादेशेतीव्रार्थतरमुदात्तमल्पीयोऽर्थतरमनुदात्तं । अस्या
ऊषुणउपसातयेभुवोऽहेळमानोररिवाँऽअजाश्वश्रवस्यतामजाश्व । अस्यैनःसातयउपभवाहेळमानोऽकुध्यन्नरिवान्नाति
रभ्यस्तोऽजाश्वेतिपूषणमाहाजाश्वजाअजनाअथानुदात्तं । दीर्घायुरस्यायःपतिर्जीवातिशरदःशतं । दीर्घायुरस्यायः
पतिर्जीवतुसशरदःशतंशरच्छृताअस्यामोषधयोभवंतिशीर्णाअपइतिवास्येत्यस्याइत्येतेनव्याख्यातं ॥ २५ ॥ अस्यवा
मस्यपलितस्यहोतुस्तस्यभ्रातामध्यमोअस्यश्रः । तृतीयोभ्रातापृतपृष्ठोअस्यात्रापश्यंविश्वपतिंसप्तपुत्रं । अस्यवामस्यव
ननीयस्यपलितस्यपालयितुंहोतुर्होतव्यस्यतस्यभ्रातामध्यमोऽस्यशनोभ्राताभरतेर्हरतिकर्मणोहरतेभागंभर्तव्यो
भवतीतिवातृतीयोभ्रातापृतपृष्ठोऽस्यायमग्निस्तत्रापश्यंसर्वस्यपातारंवापालयितारंवाविश्वपतिंसप्तपुत्रंसप्तमपुत्रंसर्पण
पुत्रमितिवासप्तसृतासंख्यासप्तादित्यरश्मयइतिवदंति ॥ २६ ॥ सप्तयुंजंतिरथमेकचक्रमेकोअश्वोवहतिसप्तनामा ।
त्रिनाभिचक्रमजरमनर्वयत्रेमाविश्वामुवनाधितस्थुः । सप्तयुंजंतिरथमेकचक्रमेकचारिणंचक्रंचकतेर्वाचरतेर्वाक्रामते

वैकोऽश्वोवहतिसप्तनामादित्यःसप्तास्मैरश्मयोरसानभिसंनामयंतिसप्तैनमृषयःस्तुवंतीतिवैदमपीतरन्नामैतस्मादेवा
भिसंनामात्संवत्सरप्रधानउत्तरोऽर्धर्चस्त्रिनाभिचक्रंत्युतुःसंवत्सरोऽग्रीष्मोवर्षाहेमंतइतिसंवत्सरःसंवसंतेऽस्मिन्भूतानि
ग्रीष्मोग्रस्यंतेऽस्मिन्नसावर्षावर्षत्यासुपर्जन्योहेमंतोहिमवान्हिमं पुनर्हतेर्वाहिनोतेर्वाजरमजरणधर्माणमनर्वमप्रत्युतम
न्यस्मिन्यत्रेमानिसर्वाणिभूतान्यभिसंतिष्ठंतैतंसंवत्सरंसर्वमात्राभिःस्तौति । पंचारेचक्रेपरिवर्तमानइतिपंचर्तुतथापंच
र्तवःसंवत्सरस्येतिचब्राह्मणंहेमंतशिशिरयोःसमासेनषळरआहुरर्पितमितिषळृतुतयाराःप्रत्युतानाभौषट्पुनःसहतेः ।
द्वादशारंनहितज्जराय । द्वादशप्रधयश्चक्रमेकमितिमासानामासामानात्प्रधिःप्रहितोभवति । तस्मिन्त्साकंत्रिशतान
शङ्कुवोऽर्पिताःषष्टिर्नचलाचलासः । षष्टिश्रहवैत्रीणिचशतानिसंवत्सरस्याहोरात्राइतिचब्राह्मणंसमासेन । सप्तशता
निर्विशतिश्चतस्थुः । सप्तचवैशतानिर्विशतिश्चसंवत्सरस्याहोरात्राइतिचब्राह्मणंविभागेनविभागेन ॥ २७ ॥ (एकार्थं
कोनुवयःसुपर्णायदिद्रजुष्टोदमूनाःसंमातपंतीषिरेणमरुत्वाँतितउसक्तुमिर्वतत्सूर्यस्येद्रेणसमीर्मातासःकायमानःकनी
नकेवोपोअदर्शिसुवितेविद्यामदेवानाघाद्यौमैऽदितिरदितिरुतस्मात्राहास्यवामस्यसप्तयुंजंतिसप्तविंशतिः) ॥ इति
निरुक्तेपूर्वषट्केचतुर्थोऽध्यायःसमाप्तः ॥ ४ ॥

ॐ ॥ सस्त्रिमविदुश्चरणेनदीनां । संस्त्रातंमेधं । वाहिष्ठोवांहवानांस्तोमोदूतोहुवंनरा । वोळ्हृतमोहानानांस्तोमोदूतो
हुवंनरौनरामनुष्यानुत्यतिकर्मसुदूतो जवतेर्वाद्रवतेर्वावारयतेर्वा । दूतोदेवानामसिमर्त्यानामित्यपिनिगमोभवतिवाव
शानोवष्टेर्वावाश्यतेर्वा । सप्तस्वसुररूपीर्वावशानइत्यपिनिगमोभवतिवार्यवृणोतेरथापिवरतमं । तद्वार्थवृणीमहेवर्
ष्टंगोपयत्यं । तद्वार्थवृणीमहेवर्षिष्टंगोपायितव्यंगोपायितारोयूयंस्थयुष्मभ्यमितिवौधइत्यन्ननामाध्यानीयंभवति ।
आर्मत्रेभिःसिंचतामद्युमंधः । आसिंचतामत्रैर्मदनीयमंधोऽमत्रंपात्रममाअस्मिन्नदैत्यमापुनरनिर्मितंभवतिपात्रंपाना
त्तमोऽप्यंधउच्यतेनास्मिन्ध्यानंभवतिनदर्शनमंधंतमइत्यभिभाषंतंऽयमपीतरौऽधएतस्मादेव । पश्यदक्षवन्नविचेत
दंधइत्यपिनिगमोभवति ॥ १ ॥ असंश्रंतीभूरिंधारेपर्यस्वती । असज्यमानेइतिवाव्युदस्यत्यावितिवाबहुधारेउदक
वत्यौवनुष्यतिहंतिकर्मानवगतसंस्कारोभवति । वनुयामवनुष्यतइत्यपिनिगमोभवति । दीर्घप्रयज्युमतियोवनुष्यतिव
यंजयेमपृतनासुदूढ्यः । दीर्घप्रततयज्ञमभिजिगांसर्तियोवयंतंजयेमपृतनासुदूढ्यदुर्धियंपापधियंपापःपातापेयानांपा
पत्यमानोऽवाडेचपततीतिवापापत्यतेर्वास्यात्तरुष्यतिरप्येवंकर्मा । इंद्रेणयुजातरुपेमवृत्रमित्यपिनिगमोभवतिभंदना
भंदतेःस्तुतिकर्मणः । पुरुप्रियोभंदतेधामभिःकविरित्यपिनिगमोभवति । सभंदनाउदियर्तिप्रजावतीरितिच । अन्ये
नमदाहनोयाहितूर्यं । अन्येनमदहनोगच्छक्षिप्रमाहंसीवभाषमाणेत्यसभ्यभाषणादाहनाइवभवत्येतस्मादाहनःस्याह

चिर्नदोभवतिनदतेःस्तुतिकर्मणः । नदस्यमारुधतःकामआगन् । नदनस्यमारुधतःकामआगमत्संरुद्धप्रजननस्यब्रह्म
चारिणइत्यृषिपुत्र्याविलपितंवेदयंते ॥ २ ॥ नयस्यद्यावापृथिवीनधन्वनांतरिक्षंनार्द्रयःसोमोअक्षाः । अश्रोतेरित्ये
के । अनुपेगोमान्गोभिरक्षाःसोमोदुग्धाभिरक्षाः । लोपाशःसिंहप्रत्यंचमत्साः । क्षियतिनिगमःपूर्वःक्षरतिनिगमउत्त
रइत्येकेऽनूपेगोमान्गोभिर्यदाक्षियत्यथसोमोदुग्धाभ्यःक्षरतिर्वेक्षियतिनिगमाइतिशाकपूर्णिःश्वात्रमितिक्षिप्रनामा
शुअतनंभवति । सपत्त्रीत्वरंस्थाजगद्यच्छात्रमग्निरकृणोज्जातवेदाः । सपत्त्रिचेत्वरंस्थावरंजंगमंचयत्तत्क्षिप्रमग्निर
करोज्जातवेदाउतिरवनात् । आत्वारथंयथोतयइत्यपिनिगमोभवतिहासमानेइत्युपरिष्ठाद्व्याख्यास्यामः । वञ्चकःपङ्क्तिरु
पसर्पदिंद्रै । पानैरितिवास्पाशनैरितिवास्पर्शनैरितिवा । ससंनपृक्कर्मविदच्छुचंतं । स्वपनमेतन्माध्यमिकंज्योतिर
नित्यदर्शनैतदिवाविदजाज्वल्यमानं । द्विताचसत्तास्वधयाचशंभुः । द्वैधंसत्तामध्यमेचस्थानउत्तमेचशंभुःसुखभूः ।
मृगंनमामृगयंते । मृगमिवव्रात्याःप्रैषाः ॥ ३ ॥ वराहोमेधोभवतिवराहारः । विध्यद्वराहंतिरोअद्रिमस्तेत्यपिनिगमो
भवत्ययमपीतरौवराहएतस्मादेववरमाहारमाहर्षीरितिचब्राह्मणंवृहतिमूलानिवरंवरंमूलंवृहतीतिवा । वराहमिंद्र
एमुषमित्यपिनिगमोभवत्यंगिरसोऽपिवराहाउच्यंते । ब्रह्मणस्पतिर्वृषभिर्वराहैः । अथाप्येतेमाध्यमकादेवगणावराह
वउच्यंते । पश्यनिहरण्यचक्रानयोदंष्ट्रान्विधावतोवराहन् । स्वसराण्यहानिभवंतिस्वयंसारीण्यपिवास्वरादित्योभव

तिसप्तनानिसारयति । उस्माइवस्वसराणीत्यपिनिगमोभवतिशर्याअंगुलयोभवतिशर्याइषवःशरमर्थःशरःशृणार्तेः । शर्याभिर्नभरमाणोगभस्त्योरित्यपिनिगमोभवत्यर्कोदेवोभवतियदेनमर्चत्यर्कोमंत्रोभवतियदनेनार्चत्यर्कमन्त्रंभवत्यर्चति भूतान्यर्कोवृक्षोभवतिसवृतःकटुकिन्ना ॥ ४ ॥ गायंति त्वागायत्रिणोऽर्चत्यर्कमर्किणः । ब्रह्माणस्त्वाशतक्रतुःउद्गंशमिवयेमिरे । गायंति त्वागायत्रिणःप्रार्चतितेऽर्कमर्किणोब्राह्मणास्त्वाशतक्रतुःउद्येमिरेवंशमिववंशोवनशयोभवतिवननाच्छयतइतिवापवीरथनेमिर्भवतियद्विपुनातिभूमिं । उतपव्यारथानामद्रिभिर्दुल्योजसा । तंमरुतःक्षुरपविनाव्ययुरित्यपिनिगमोभवतोवक्षोव्याख्यातधन्वांतरिक्षधन्वंत्यस्मादार्पस्तिरोधन्वातिरोचतइत्यपिनिगमोभवतिसिनमन्त्रंभवतिसिनातिभूतानि । येनस्मासिनंभरथःसखिभ्यइत्यपिनिगमोभवतीत्यामुधेत्येतेनव्याख्यातसचासहेत्यर्थः । वसुभिःसचाभुवा । वसुभिःसहभुवौचिदितिनिपातोऽनुदात्तःपुरस्तादेवव्याख्यातोऽथापिपशुनामेहभवत्युदात्तश्चिदसिमनासिचितास्त्वयिभोगाश्चेतयसइतिवा आइत्याकारउपसर्गःपुरस्तादेवव्याख्यातोऽथाप्यध्यर्थेदृश्यते । अभ्रआ अपः । अभ्रे आ अपः । अपोऽभ्रेऽधीतिद्युम्रद्योततेर्यशोवात्रंवा । अस्मेद्युम्रमधिरल्लचधेहि । अस्मासुद्युम्रंचरल्लचधेहि ॥ ५ ॥ पवित्रं पुनातेर्मन्त्रःपवित्रमुच्यते । येनदेवाःपवित्रेणात्मानं पुनतेसदेत्यपिनिगमोभवतिरश्मयःपवित्रमुच्यंते । गभस्तिपूतो नृभिरद्रिभिःसुतइत्यपिनिगमोभवत्यापःपवित्रमुच्यंते । शतपवित्राःस्वधयामदंतीर्बहूदकाः । अग्निः

पवित्रमुच्यतेवायुःपवित्रमुच्यतेसोमःपवित्रमुच्यतेसूर्यःपवित्रमुच्यतइंद्रःपवित्रमुच्यते । अग्निःपवित्रंसमापुनातुवायुःसोमःसूर्यइंद्रःपवित्रंतेमापुनंत्वित्वापिनिगमोभवतितोदस्तुद्यतेः ॥ ६ ॥ पुरुत्वादाश्वान्वोचेऽरिरंमेतवस्विदा । तोदस्यैवशरणआमहस्य । बहुदाश्वांस्त्वामेवाभिह्वयाम्यरिरमित्रकृच्छतैरीश्वरोऽप्यरिरेतस्मादेवंयदन्यदेवत्याअग्रावाहुतयोह्यंतइत्येतदृष्टैवमवक्ष्यत् । तोदस्यैवशरणआमहस्य । तुदस्येवशरणेऽधिमहतःस्वंचाःसुअंचनः । आजुहानोघृतपृष्ठःस्वंचाइत्यपिनिगमोभवतिशिपिविष्टोविष्णुरिति विष्णोर्द्वेनामनीभवतःकुत्सितार्थीयंपूर्वभवतीत्यौपमन्यवः ॥ ७ ॥ किमिच्छेविष्णोपरिचक्ष्यंभूत्प्रयद्वंक्षेशिपिविष्टोअस्मि । मावर्षोअस्मदपंगूहएतद्यदन्यरूपःसमिथेबभूथ । किंतेविष्णोऽप्रख्यातमेतद्भवत्यप्रख्यापनीयंयन्नःप्रब्रूषेशेपइवनिर्वेष्टितोऽस्मीत्यप्रतिपन्नरश्मिःशिपयोऽन्नरश्मयउच्यंते तैराविष्टोभवति । मावर्षोअस्मदपंगूहएतत् । वर्षइतिरूपनामवृणोतीतिसतोयदन्यरूपःसमिथेसंग्रामेभवसिसंयतरश्मिस्तस्योत्तराभूयसेनिर्वचनाय ॥ ८ ॥ प्रतत्तैअद्यशिपिविष्टनामार्यःशंसामिवयुनांनिविद्वान् । तंत्वागृणामितवसमतव्यान्क्षयंतमस्यरजसःपराके । तत्तेऽद्यशिपिविष्टनामार्यःप्रशंसाम्ययोऽहमस्मीश्वरःस्तोमानामर्थस्त्वमसीतिवातंत्वास्तौमितवसमतव्यांस्तवसइतिमहतोनामधेयमुदितोभवतिनिवसंतमस्यरजसःपराकेपराक्रांते । आघृणिरागतहृणिः । आ

धृणेसंसंचावहै । आगतहृणेतसेवावहैपृथुजवाः । पृथुजवाः अमिनादायुर्दस्योः । प्रामापयदार्युर्दस्योः ॥ ९ ॥
 अग्निनरोदीधितिभिररप्योर्हस्तच्युतीजनयंतप्रशस्तं । दूरेदर्शनगृहपतिमथुर्यु । दीधितयोऽगुलयो भवन्ति धीयंतैर्कर्मस्वर
 णीप्रत्युतएनेअग्निः समरणाज्जायतइतिवाहस्तच्युतीहस्तप्रच्युत्याजनयंतप्रशस्तं दूरेदर्शनगृहपतिमतनवंतं ॥ १० ॥
 एकयाप्रतिधापिवत्साकंसरांसित्रिंशतै । इंद्रः सोमस्यकाणुका । एकेनप्रतिधानेनापिवत्साकंसहेत्यर्थे इंद्रः सोमस्यकाणु
 काकांतकानीतिवाक्रांतकानीतिवाकृतकानीतिवैन्द्रः सोमस्यकांतइतिवाकणेधातइतिवाकणेहतः कांतिहतस्तत्रैतद्याज्ञि
 कावेदयंतैत्रिंशदुक्थपात्राणिमाध्यंदिनेसवनएकदेवतानितान्येतस्मिन्कालेकेनप्रतिधानेनपिबंतितान्यत्रसरांस्यु
 च्यंतैत्रिंशदपरपक्षस्याहोरात्रास्त्रिंशत्पूर्वपक्षस्येतिनैरुक्तास्तद्याएताश्चांद्रमस्य आगामिन्य आपो भवन्ति रश्मयस्ता अपरप
 क्षेपिबंतितथापिनिगमोभवतियमक्षितमक्षितयः पिबन्तीति तं पूर्वपक्ष आप्याययंतितथापिनिगमोभवतियथादेवा अंशु
 माप्याययन्तीत्यग्निगुर्भत्रोभवतिगव्यधिकृतत्वादपिवाप्रशासनमेवाभिप्रेतस्यात्तच्छब्दवत्त्वादग्निगोशमीध्वंसुशमिश
 मीध्वंशमीध्वमग्निगवित्यग्निरप्यग्निगुरुच्यते । तुभ्यंश्चोतंत्यग्निगोशचीवोऽधृतगमनकर्मवर्त्तिद्रोप्यग्निगुरुच्यते ।
 अग्निगवओहमिंद्रायेत्यपिनिगमोभवत्यांगूषः स्तोमआघोषः । एनांगूषेणवयमिंद्रवंतः । अनेनस्तोमेनवयमिंद्रवंतः
 ॥ ११ ॥ आपातमन्युस्तृपलप्रभर्माधुनिः शिमीवाञ्छरुमाँक्रजीषी । सोमोविश्वान्यतसावनानिबार्वागिंद्रप्रतिमाना

निदेभुः । आपातितमन्युस्तृप्रप्रहारीक्षिप्रप्रहारीसृप्रप्रहारीसोमोवैद्रोवाधुनिर्धूनोतेः शिमीतिकर्मनामशमयतेर्वाशक्नोते
 वैर्जीषीसोमोयत्सोमस्यपूयमानस्यातिरिच्यतैतदृजीषमपार्जितं भवति तेन जीषीसोमोथाप्यैद्रोनिगमोभवत्यृजीषीवज्री
 तिहयोरस्यसभागोधानाश्चेतिधानाभ्राष्ट्रेहिताभवन्तिफलेहिताभवन्तीतिवाबन्धांतेहरीधानाउपक्रजीषंजिघ्रतामित्य
 पिनिगमोभवत्यादिनाभ्यासेनोपहितेनोपधामादत्तैवभस्तिरत्तिकर्मासोमः सर्वाण्यतसानिवनानिबार्वागिंद्रप्रतिमाना
 निदभ्रुवन्ति यैरेनंप्रतिमिमर्तैर्नैतानिदभ्रुवन्त्यर्वागेवैनमप्राप्यविनश्यन्तीतींद्रप्रधानेत्येकैर्नैघंडुकंसोमकर्मोभयप्रधानेत्य
 परंश्मशाशुअश्रुतइतिवाश्मश्रुतइतिवा । अवंश्मशारुध्वाः । अवारुधच्छशावारिति ॥ १२ ॥ उर्वश्यप्सराउर्व
 भ्यश्रुतऊरुभ्यामश्रुतऊरुवावशोऽस्याअप्सराअप्सारिण्यपिवाप्सइतिरूपनामाप्सातेरप्सानीयंभवत्यादर्शनीयंव्याप
 नीयंवास्पष्टंदर्शनायेतिशाकपूणिर्यदप्सइत्यभक्षस्याप्सोनामेतिव्यापिनस्तद्राभवतिरूपवतीतदनयात्तमितिवातदस्यै
 दत्तमितिवातस्यादर्शनान्मित्रावरुणयोरेतश्चस्कंदतदभिवादिन्येषगर्भवति ॥ १३ ॥ उतासिमैत्रावरुणोवसिष्ठोर्वश्या
 ब्रह्मन्मनसोऽधिजातः । द्रुप्संस्कभ्रह्मणादैव्येनविश्वेदेवाः पुष्करेत्वाददंत । अप्यसिमैत्रावरुणोवसिष्ठोर्वश्याब्रह्म
 न्मनसोऽधिजातोद्रुप्संस्कभ्रह्मणादैव्येनद्रुप्सः संभृतप्सानीयोभवतिसर्वेदेवाः पुष्करेत्वाधारयंतपुष्करमंतरिक्षं पो
 षतिभूतान्युदकंपुष्करं पूजाकरं पूजयितव्यं वैदमपीतरत्पुष्करमेतस्मादेवपुष्करंवपुष्करंवापुष्पंपुष्पतेर्वयुनंवेतैः कांतिर्वा

प्रज्ञावा ॥ १४ ॥ सप्तमोऽवयुनंततन्वत्सूर्येणवयुनवच्चकार । सप्तमोऽप्रज्ञानंततन्वत्सतंसूर्येणप्रज्ञानवच्चकारवाज
पस्यंवाजपतनं । सनेमवाजपस्यमित्यपिनिगमोभवतिवाजगन्धगन्धत्युत्तरपदं । अस्यामवाजगन्धमित्यपिनिग
मोभवतिगन्धगृहातेः । ऋज्जावाजंनगन्धयुषश्चित्यपिनिगमोभवतिगन्धतिमिश्रीभावकर्मा । आगधितापरिगधि
तेत्यपिनिगमोभवतिरौरयाणःकृतयानः । पाकस्थामाकौरयाणइत्यपिनिगमोभवतिरौरयाणस्तूर्णयानः । सतौ
रयाणउपयाहियज्ञं । मरुद्भिरिंद्रसखिभिःसजोषाइत्यपिनिगमोभवत्यह्याणोद्गीतयानः । अनुष्ठुयाकृणुह्याह्याणेत्य
पिनिगमोभवतिहरयाणोहरमाणयानः । रजतंहरयाणइत्यपिनिगमोभवति । यआरितःकर्मणि कर्मणिस्थिरः ।
प्रत्युतःस्तोमान्ब्रंदीब्रंदतेर्मृदूभावकर्मणः ॥ १५ ॥ नियदृणक्षिंश्वसनस्यमूर्धनिशुष्णस्यचिद्विदिनोरोरुवद्वना । निवृ
णक्षियच्छुसनस्यमूर्धनिशब्दकारिणःशुष्णस्यादित्यस्यचशोषयितुरोरुयमाणोवनानीतिवावधेनेतिवा । अब्रदंतवीळि
तेत्यपिनिगमोभवतिवीळयतिश्चब्रीडयतिश्चसंस्तंभकर्माणौपूर्वेणसंप्रयुज्येतेनिष्पपीस्त्रीकामोभवतिविनिर्गतपसाःपसः
सपतेःस्पृशतिकर्मणः । मानोमधेवनिष्पपोपरादाः । सयथाधनानिविनाशयतिमानस्त्वंतथापरादास्तूर्णाशमुदकंभ
वतिर्तूर्णमश्रुते । तूर्णांशंनगिरेरधीत्यपिनिगमोभवतिक्षुंपमहिच्छत्रकंभवतियत्क्षुभ्यते ॥ १६ ॥ कदामर्तमराधसंप
दाक्षुंपमिवस्फुरत् । कदानःशुश्रुवद्भिरिंद्रोअंग । कदामर्तमनाराधयंतपादेनक्षुंपमिवावस्फुरिष्यतिकदानःश्रोष्य

तिचगिरिंद्रोअंगांतेतिक्षिप्रनामांचितमेवांकितंभवतिनिचुंपुणःसोमोनिचांतपृणोनिचमनेनप्रीणाति ॥ १७ ॥ पत्नी
वंतःसुताइमउशंतोयंतिवीतये । अपांजग्मिनिचुंपुणः । पत्नीवंतःसुताइमेऽद्भिःसोमाःकामयमानायंतिवीतयेपाना
यापांगंतानिचुंपुणःसमुद्रोऽपिनिचुंपुणउच्यतेनिचमनेनपूर्यतेऽवभृथोऽपिनिचुंपुणउच्यतेनीचैरस्मिन्कणांतिनीचैर्दध
तीतिवा । अवभृथनिचुंपुणइत्यपिनिगमोभवतिनिचुंपुणनिचुंपुणेतिचंपदिगंतुर्भवतियत्यद्यते ॥ १८ ॥ सुगुरंसत्सुहि
रण्यःस्वश्वोबृहदस्मैवयइंद्रोदधाति । यस्त्वायंतंवसुनाप्रातरित्वोमुक्षीजयेवपदिमुत्सिनार्ति । सुगुर्भवतिसुहिरण्यः
स्वश्वोमहच्चास्मैवयइंद्रोदधातियस्त्वायंतमन्नेनप्रातरागामिन्नतिथे । मुक्षीजयेवपदिमुत्सिनार्ति । कुमारोमुक्षीजामो
चनाच्चसयनाच्चततनाच्चपादुःपद्यते । आविःस्वःकृणुतेगूहतेबुसंसपादुरस्यनिर्णिजोनमुच्यते । आविःकुरुतेभास
मादित्योऽगूहतेबुसंसुसमित्युदकनामंत्रवीतेःशब्दकर्मणोभ्रंशतेर्वीयद्वर्धन्यातयत्युदकैरश्मिभिस्तत्प्रत्यादत्ते ॥ १९ ॥
वृकश्चंद्रमाभवतिविवृतज्योतिष्कोवाविकृतज्योतिष्कोवाविक्रांतज्योतिष्कोवा ॥ २० ॥ अरुणोमासकृद्वृकःपथायंतं
ददर्शहि । उज्जिहीतेनिचाय्यातष्टैवपृष्ठ्यामयीवित्तंमेअस्यरोदसी । अरुणआरोचनोमासकृन्मासानांचार्धमासानां
चकर्ताभवतिचंद्रमावृकःपथायंतंददर्शनक्षत्रगणमभिजिहीतेनिचाय्ययेनयेनयोक्ष्यमाणोभवतिचंद्रमास्तक्षुण्वन्नवपृ
ष्टरोगीजानीतंमेऽस्यद्यावापृथिव्यावित्यादित्योऽपिवृकउच्यतेयदावृके । अजोहवीदश्विनावतिकावामास्त्रोयत्सीम

मुचतंवृकस्य । आह्वयदुषाअश्विनावादित्येनाभिग्रस्तातामश्विनौप्रमुमुचतुरित्याख्यानैश्वापिवृकउच्यतेविकर्तनात् ।
 वृकश्चिदस्यवारुणउरामथिः । उरणमथिः । उरणऊर्णावान्भवत्यूर्णापुनर्वृणोतेरूणोतेर्वावृद्धवाशिन्यपिवृकयुच्यते
 शतंमेषान्वृक्येचक्षदानमृज्जाश्वंतं पितांधं चकारेत्यपिनिगमोभवतिजोषवाकमित्यविज्ञातनामधेयंजोषयितव्यंभवति
 ॥ २१ ॥ यइंद्राग्नीसुतेषुवांस्तवत्तेष्वृतावृधा । जोषवाकंवदतःपञ्चहोषिणानदेवाभसथश्चन । यइंद्राग्नीसुतेषुवांसोमे
 पुस्तौतितस्याश्रीथोऽथयोऽयंजोषवाकंवदतिविजंजपःप्रार्जितहोषिणौनदेवौतस्याश्रीथःकृत्तिःकृततेर्यशोवान्नंवा । म
 हीवकृत्तिःशरणातइंद्र । सुमहत्तइन्द्रशरणमंतरिक्षेकृत्तिरिवेतीयमपीतराकृत्तिरेतस्मादेवंसूत्रमय्युपमार्थेवा । कृत्ति
 वसानआचरपिनाकंविभ्रदागहीत्यपिनिगमोभवतिश्वग्नीकितवोभवतिस्वंहंतिस्वंपुनराश्रितंभवति । कृतंनश्वग्नीवि
 चिनोतिदेवने । कृतमिवश्वग्नीविचिनोतिदेवनेकितवःकितवास्तीतिशब्दानुकृतिःकृतवान्वाशीर्नामकःसममितिपरि
 ग्रहार्थीयंसर्वनामानुदात्तं ॥ २२ ॥ मानःसमस्यदुह्यः१परिद्वेषोअंहतिः । ऊर्मिर्ननावमावधीत् । मानःसर्वस्यदुधि
 यःपापधियःसर्वतोद्वेषसोऽहतिरूर्मिरिवनावमावधीदूर्मिरूणोतेर्नौःप्रणोत्तव्याभवतिनमतेर्वातत्कथमनुदात्तप्रकृति
 नामस्यादृष्टव्यंयंतुभवत्युतोसमस्मिन्नाशिशीहिनोवसोइतिसप्तम्यांशिशीतिर्दानकर्मा । उरुण्याणोअधायतःसमस्मा
 दितिपंचम्यामुरुण्यतीरक्षाकर्माथापिप्रथमाबहुवचने नभंतामन्यकेसमे ॥ २३ ॥ हविषांजारोअपांपिपतिंपपुरिर्नरा ।

पिताकुटस्यचर्षणिः । हविषापांजरयितांपिपतिंपपुरिरितिपृणातिनिगमौवाग्नीणातिनिगमौवापिताकृतस्यकर्मणश्चा
 यितादित्यःशंबइतिवज्रनामंशमयतेर्वाशातयतेर्वा । उग्रोयःशंबःपुरुहूततेनेत्यपिनिगमोभवतिकेपयःकपूयाभवतिकपू
 यमितिपुनातिकर्मकुत्सितंदुष्पूयंभवति ॥ २४ ॥ पृथक्प्रायन्पृथक्प्रथमैःप्रथमादेवहूतयोऽकृण्वतश्रवस्यानिदुष्टरा । नयेशेकुर्यज्ञि
 यांनावमारुहमीमैवतेन्यविशंतकेपयः । पृथक्प्रायन्पृथक्प्रथमैःप्रथमादेवहूतयोदेवानाह्वयंताकुर्वतःश्रवणीयानिय
 शांसिदुरनुकराण्यन्यैर्येऽशक्नुवन्त्यज्ञियांनावमारोदुमथयेनाशक्नुवन्त्यज्ञियांनावमारोदुमीमैवतेन्यविशंतैवतेन्यविशं
 तंऋणेहैवतेन्यविशंतास्मिन्नेवलोकइतिवेर्मइतिबाहुनामंसमीरिततरोभवति । एताविश्वसर्वनातूतुमाकृषेस्वयंसूनोस
 हसोयानिदधिषे । एतानिसर्वाणिस्थानानितूर्णमुपाकुरुषेस्वयंबलस्यपुत्रयानिधत्स्वांसत्रमंहसस्त्राणधनुर्वाकवचंवाक
 वचंकुअंचितंभवतिकांचितंभवतिकायेऽचितंभवतीतिवा ॥ २५ ॥ प्रीणीताश्वान्हितंजयाथस्वस्तिवाहंरथमित्कृणु
 ध्वं । द्रोणाहावमवतमश्मचक्रमंसत्रकोशंसिंचतानपाणं । प्रीणीताश्वान्सुहितंजयथजयनंबोहितमस्तुस्वस्तिवाहनंर
 थंकुरुध्वंद्रोणाहावंद्रोणंद्रुममयंभवत्याहावआह्वानादावहआवहनादवतोऽवातितोमहान्भवत्यश्मचक्रमशनचक्रमस
 नचक्रमितिवांसत्रकोशमंसत्राणिर्वःकोशस्थामीयानिसंतुकोशःकुष्णातेर्विकुषितोभवत्ययमपीतरःकोशएतस्मादेवंसंच
 यआचितमात्रोमहान्भवतिसिंचतनृपाणंनरपाणंकूपकर्मणासंग्राममुपमिमीतेकाकुदंतात्वित्याचक्षतेजिह्वाकोकुवासा

निरुक्त

॥ २८ ॥

स्मिन्धीयतैजिह्वाकोकुवाकोकूयमानावर्णाभुदतीतिवाकोकूयतेर्वास्याच्छब्दकर्मणोजिह्वाजोहुवातालुतरतेस्तीर्णतममं
गलततेर्वास्याद्विपरीताद्यथातल्लतेत्यविपर्ययः ॥ २६ ॥ सुदेवोअसिवरुणयस्यतेसप्तसिन्धवः । अनुक्षरैतिकाकुदं
सूर्यसुषिरामिव । सुदेवस्त्वंकल्याणदेवःकमनीयदेवोवाभवसिवरुणयस्यतेसप्तसिन्धवः त्रिधुःस्रवणाद्यस्यतेसप्तस्रोतां
सितानितेकाकुदमनुक्षरंतिस्मृमिकल्याणोमिस्रोतःसुषिरमनुयथावीरिटंतैटोकिरंतरिक्षमेवमाहपूर्ववयतैरुत्तरमिरतैर्व
यांसीरंत्यस्मिन्भांसिवातदेतस्यामृच्युदाहरंत्यपिनिगमोभवति ॥ २७ ॥ प्रवावृजेसुप्रयावृहिरैषामाविशपतीववीरि
टइयाते । विशामक्तोरुषसःपूर्वहूतौवायुःपूषास्वस्तयेनियुत्वान् । प्रवृज्यतैसुप्रायणंबहिरैषामेयातैसर्वस्यपातारौवा
पालयितारौवावीरिटमंतरिक्षंभियोवाभासोवाततिरपिवोपमार्थेस्यात्सर्वपतीइवराजानौवीरिटेगणेमनुष्याणारात्र्या
विवासेपूर्वस्यामभिहूतौवायुश्चनियुत्वान्पूषाचस्वस्त्ययनार्थनियुत्वान्नियुतोऽस्याश्वानियुतोऽनियमनाद्वानियोजनाद्वा
ऽच्छाभेरासुमितिशाकपूर्णेःपरीसीमितिच्याख्याताएनमेनामस्याअस्येत्येतेनच्याख्यातसुणिरंकुशोभवतिसरणादंकु
शोऽचतैराकुचितोभवतीतिवानेदीयइत्सृण्यःपक्वमेयादित्यपिनिगमोभवत्यंतिकतममंकुशादायात्पक्वमौषधमागच्छ
त्वित्यागच्छत्विति ॥ २८ ॥ (सस्त्रिमसश्चंतीनयस्यवराहोगायंतित्वापवित्रंपुरुत्वाकिमित्तेप्रतत्तैऽग्निनरएकया

पूर्वष.
अ. ५

॥ २८ ॥

पांतमन्युरुर्वश्यप्सराउतासिसइन्नित्यत्कदामर्तपत्नीवंतःसुगुरसद्रुकश्चंद्रमाअरुणोमायइंद्राग्नीमानःसमस्यहविषाजारः
पृथक्प्रायन्प्रीणीताश्वान्सुदेवःप्रवावृजेऽष्टाविंशतिः) ॥ इतिनिरुक्तेपूर्वषट्केपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ ७३ ॥
ॐ ॥ त्वमग्नेद्युभिस्त्वमाशुशुक्षणिस्त्वमद्भ्यस्त्वमश्मनस्परि । त्वंवनैभ्यस्त्वमोषधीभ्यस्त्वनृणानृपतेजायसेशुचिः ।
त्वमग्नेद्युभिरहोभिस्त्वमाशुशुक्षणिराशुइतिचशुइतिचक्षिप्रनामनीभवतःक्षणिरुत्तरःक्षणोतैराशुशुचाक्षणोतीतिवास
नोतीतिवाशुक्शोचतेःपंचम्यर्थेवाप्रथमातथाहिवाक्यसंयोगादित्याकारउपसर्गःपुरस्ताच्चिकीर्षितजउत्तराशुशो
चयिषुरितिशुचिःशोचतेर्ज्वलतिकर्मणोऽयमपीतरःशुचिरेतस्मादेवंनिष्पिक्तमस्मात्पापकमितिनैरुक्ताः । इंद्राशा
भ्यस्परिसर्वाभ्योअभयंकरत् । आशादिशोभवंत्यासदनादाशाउपदिशोभवंत्यभ्यशनात्काशिर्मुष्टिःप्रकाशनांमुष्टि
मोचनाद्वामोषणाद्वामोहनाद्वामोचिदिंद्रोदसीअपारेयत्संगृभ्णामधवन्काशिरित्तै । इमेचिदिंद्रोदसीरोधसी
द्यावापृथिव्यौविरोधनाद्रोधःकूलंनिरुणद्धिस्रोतःकूलंरुजतौविपरीतालोष्ठोऽविपर्ययेणापारेदूरपारेयत्संगृभ्णासिमध
वन्काशिस्तेमहान् । अहस्तमिंद्रसंपिण्णकुणारं । अहस्तमिंद्रकृत्वासंपिण्डिपरिक्लणनंमेघं ॥ १ ॥ अलातृणोवलईद्रव
जोगोःपुराहंतोर्भयमानोव्यार । सुगान्पथोअकृणोन्निरजेगाःप्रावन्वाणीःपुरुहूतंधमंतीः । अलातृणोऽलमातर्दनी
मेघोवलोवृणोतैर्ब्रजोप्रजत्यंतरिक्षेगोरेतस्यामाध्यमिकायावाचःपुराहननाद्भयमानोव्यार । सुगान्पथोअकृणोन्निरजे

गाः । सुगमनान्पथोऽकरोन्निर्गमनायगवां । प्रावन्वाणीः पुरुहूतंधमैतीः । आपोवावहनाद्वाचोवावदनाद्बहुभिराहूत
मुदकं भवति धमतिर्गतिकर्मा ॥ २ ॥ उद्धररक्षः सहमूलमिंद्रमूलमोचनाद्वा मोषणाद्वा मोहनाद्वा वृश्ममध्यं प्रतिशृणीह्यग्रमग्रमागतं भवत्या
वेतपुषिहेतिमस्य । उद्धररक्षः सहमूलमिंद्रमूलमोचनाद्वा मोषणाद्वा मोहनाद्वा वृश्ममध्यं प्रतिशृणीह्यग्रमग्रमागतं भवत्या
कियतो देशात्सललूकं सलुब्धं भवति पापकमिति नैरुक्ताः सररूकं वास्यात्सर्तैरभ्यस्तात्तपुषिस्तपतेर्हेतिर्हतेः । त्यंचिद्विधा
कल्पयंशयानं । सुखपयसं सुखमस्य पयः । विष्णुह आपो भवति विस्त्रवणात् । वयाइवरुहुः सप्तविष्णुह इत्यपि निगमो
भवति वीरुधोषधयो भवति विरोहणात् । वीरुधः पारयिष्णव इत्यपि निगमो भवति नक्षद्वाभमश्रुवानदाभमभ्यशने
नदभ्नोतीति । नक्षद्वाभंततुरिंपर्वतेष्ठा मित्यपि निगमो भवत्यस्कृधोयुरकृध्वायुः कृध्विति ह्रस्वनामनिकृत्तं भवति । यो
अस्कृधोयुरजरः स्वर्वानित्यपि निगमो भवति निशुभानि श्रथ्यहारिणः ॥ ३ ॥ आज्ञासः पूषणं रथैर्निशुभास्ते जन्नाश्रियं ।
देवं वंहंतु बिभ्रतः । आवहंतु जाः पूषणं रथैर्निश्रथ्याहारिणस्ते जनश्रियं जातश्रियं बृबदुक्थो महदुक्थो वक्तव्यमस्मा उक्थ
मिति बृबदुक्थो वा । बृबदुक्थं हवामह इत्यपि निगमो भवत्यदूदरः सोमो मृदूदरो मृदुदुरेण्विति वा । ऋदूदरेण सख्या
सचेत्यपि निगमो भवत्यदूदरेण इत्युपरिष्ठाद्याख्यास्यामः पुलुकामः पुरुकामः । पुलुकामो हिमर्त्य इत्यपि निगमो भवत्यसि
न्वती असंखादंत्यौ । असिन्वती वप्सती भूर्यत्त इत्यपि निगमो भवति कपनाः कपनाः क्रिमयो भवति । मोषथा वृक्षं कपने

ववेधस इत्यपि निगमो भवति भाक्रजीकः प्रसिद्धभाः । धूमकेतुः समिधा भाक्रजीक इत्यपि निगमो भवति रुजानानद्यो भव
ति रंजंति कूलानि । संरुजानाः पिपिषइंद्रशत्रुरित्यपि निगमो भवति जूणिर्जवतेर्वाद्रवतेर्वा दूनोतेर्वा । क्षिप्ता जूणिर्नव
क्षतीत्यपि निगमो भवति । परिग्रंसमो मनां वां वयोऽगात् । पर्यगाद्वां ग्रंसमहरवनायान्नं ॥ ४ ॥ उपलप्रक्षिण्युपले
पुप्रक्षिणात्युपलप्रक्षेपिणी वैद्रक्थीन्यप्रच्छदुर्भिक्षेकेन जीवतीति तेषामेकः प्रत्युवाचं शकटः शाकिनी गावो जालमस्यंदनं व
नमुदधिः पर्वतो राजा दुर्भिक्षेन ववृत्तय इति सानिगदव्याख्याता ॥ ५ ॥ कारुरहंततो भिषगुपलप्रक्षिणी नाना । नाना
धियो वसूयवोऽनुगा इव तस्थिर्मेद्रायेदोपरि स्रव । कारुरहमस्मिकर्तास्तोमानां ततो भिषक्त इति संताननामपितुर्वापु
त्रस्य वोपलप्रक्षिणी सक्तुकारिकाननानमतेर्माता वा दुहिता वा नानाधियो नानाकर्माणो वसूयवो वसुकामा अन्वास्थिता
स्मोगाव इव लोके मिद्रायेदोपरि स्रवेत्यधेषणा । आसीन ऊर्ध्वमुपसिक्षिणात्युपस्ये प्रकलविद्वणिर्भवति कलाश्च वे
दप्रकलाश्च । दुर्भिन्नासः प्रकलविन्मिमाना इत्यपि निगमो भवत्यभ्यर्धयज्वाभ्यर्धयन्यजति । सिपक्ति पूषा अभ्यर्धयज्वे
त्यपि निगमो भवतीक्ष्णैर्शिषे । ईक्षेहि वस्व उभयस्य राजन्नित्यपि निगमो भवति क्षोणस्य क्षयणस्य । महः क्षोणस्याश्वि
ना कण्वायेत्यपि निगमो भवति ॥ ६ ॥ अस्मेते बन्धुः । वयमित्यर्थः । अस्मेयांतना सत्यात्तजोषाः । अस्मानित्यर्थः ।
अस्मेसमानो भवृषभपौत्येभिः । अस्माभिरित्यर्थः । अस्मेप्रयं धिमघवन्नृजीषिन् । अस्मभ्यमित्यर्थः । अस्मे आराचि

द्वेषः सनुतयुयोतु । अस्मदित्यर्थः । ऊर्वइवप्रथेकामोअस्मे । अस्माकमित्यर्थः । अस्मेधत्तवसवोवसूनि । अस्मास्वित्यर्थः । पार्थोऽतरिक्षं पथाव्याख्यातं । इयेनो नदीयन्नन्वेति पाथ इत्यपि निगमो भवत्युदकमपि पाथ उच्यते पानात् । आचष्ट आसां पाथो नदीनामित्यपि निगमो भवत्यन्नमपि पाथ उच्यते पानादेव । देवानां पाथ उपवक्षि विद्वानित्यपि निगमो भवति सवीमनिप्रसवे । देवस्य वयं सवितुः सवीमनीत्यपि निगमो भवति सप्रथाः सर्वतः पृथुः । त्वमग्ने सप्रथा असीत्यपि निगमो भवति विदधानि वेदनानि । विदधानि प्रचोदयन्नित्यपि निगमो भवति ॥ ७ ॥ आर्यै त इव सूर्य विश्वे दिंद्रस्य भक्षत । वसूनि जाते जनमानो जस्राप्रतिभागं नदीधिम् । समाश्रिताः सूर्यमुपतिष्ठंतेऽपि वोपमार्थे स्यात् सूर्यमिवेंद्रमुपतिष्ठंति सर्वाणींद्रस्य धनानि विभक्ष्यमाणाः स यथा धनानि विभजति जाते च जनिष्यमाणे च तं वयं भागमनुध्यायामौजसा बलेनौजो जते वौजते वौशीराः श्रयणाद्वाश्रपणाद्वाथेयमितराशीराशास्तेः । इंद्राय गाव आशिरमित्यपि निगमो भवति सामे सत्याशीर्देवेष्विति च । यदा ते मर्तो अनुभोगमाना छादिद्रसिष्ठोषधीरजीगः । यदा ते मर्तो भोगमन्वापदधग्रसि तृतमोषधीरगारीर्जिगतिर्गिरतिकर्मावागृणातिकर्मावागृह्णातिकर्मावा । मुरा अमूरनवयं चिकित्वोमहित्वमग्ने त्वमंगवित्से । मूढा वयं स्मोऽमूढस्त्वमसैनवयं विद्मो महत्त्वमग्ने त्वं तु वेत्थ शशमानः शंसमानः । यो वां यज्ञैः शशमानो ह दाशतीत्यपि निगमो भवति । देवो देवाच्या कृपा । देवो देवान्प्रत्यक्तया कृपा कृक्कृपतेर्वा कल्पतेर्वा ॥ ८ ॥ अश्रवं हि भूरि

दावत्तरावां विजामातुरुतवांघास्यालात् । अधा सोमस्य प्रयती युवभ्यामिंद्राग्नीस्तोमं जनयामिनव्यं । अश्रौषं हि बहुदा तृतरैवां विजामातुरसुसमासां जामातुर्विजामातेति शश्वद्वाक्षिणाजाः कीतापतिमाचक्षतेऽसुसमास इव वरोऽभिप्रेतो जामाता जा अपत्यं तन्निर्मातो तवाघास्यालादपि च स्यालात्स्याल आसन्नः संयोगेनेति नैदानाः स्याल्लाजानावपतीति वाला जालाजतेः स्थंशूर्पस्यतेः शूर्पमशनपवनं शृणातेवांऽथ सोमस्य प्रदानेन युवाभ्यामिंद्राग्नीस्तोमं जनयामिनव्यं । नवतरमो मास इत्युपरिष्ठा व्याख्यास्यामः ॥ ९ ॥ सोमानं स्वरणं कृणुहि ब्रह्मणस्पते । कक्षीवंतं य औशिजः । सोमानं सोतारं प्रकाशनवन्तं कुरु ब्रह्मणस्पते कक्षीवंतमिव य औशिजः कक्षीवान्कक्ष्यावानौशिज उशिजः पुत्र उशिग्वष्टेः कान्तिकर्मणोऽपित्वयं मनुष्यकक्ष एवाभिप्रेतः स्यात्तं सोमानं सोतारं माप्रकाशनवन्तं कुरु ब्रह्मणस्पते ॥ १० ॥ इन्द्रा सोमासमघशंसमभ्यं घंतपुंर्यस्तु चरुरग्निवाँ इव । ब्रह्मा द्विषे क्रव्यादेधोरचक्षसे द्वेषो धत्तमनवायं किमीदिने । इन्द्रा सोमावधस्य शंसितारं मघं हन्ते निर्हसितोपसर्ग आहन्तीति तपुस्तपतेश्च रुमृच्चयो भवति चरतेर्वासमुच्चरन्त्यस्मादापो ब्रह्मा द्विषे ब्राह्मणद्वेष्टे क्रव्यादेक व्यमदते धोरचक्षसे धोरख्यानाय क्रव्यं विकृता जायत इति नैरुक्ता द्वेषो धत्तमनवाय मनवयवैष दन्येन व्यवेयुरद्वेष इति वा किमीदिने किमिदानीमिति चरते किमिदं किमिदमिति वापिशुनाय चरते पिशुनः पिंशते विपिंशतीति ॥ ११ ॥ कृणुष्वपाजः प्रसितिं न पृथ्वीया हिराजो वामवाँ इभेन । तृष्वीमनु प्रसितिं द्रूणानोऽस्ता सि विध्य रक्षस्तपिष्ठैः । कुरुष्वपाजः

पाजःपालनात्प्रसितिमिवपृथ्वीप्रसितिःप्रसयनात्तनुर्वाजालंवायाहिराजेवामात्यवानभ्यमनवान्स्ववान्वेराभृतागणे
नंगतभयेनहस्तिनेतिवातृष्यानुप्रसित्याद्रूपानस्तृष्वीतिक्षिप्रनामतरतेर्वात्वरतेर्वासितासिविध्यरक्षसस्तपिष्ठैस्तप्तमै
स्तृप्तमैःप्रपिष्टतमैरितिवा । यस्तेगर्भममीवादुर्णामायोनिमाशयै । अमीवाभ्यमनेनव्याख्यातौदुर्णामाक्रिमिर्भव
तिपापनामाक्रिमिःक्रव्येमेद्यतिक्रमतेर्वास्यात्सरणकर्मणःकामतेर्वा । अतिक्रामन्तोदुरितानिविश्वा । अतिक्रममा
णादुर्गतिगमनानिसर्वाण्यप्यायदेनयाविद्धोऽपवीयतेव्याधिर्वाभयंवा । अप्वेपरेहीत्यपिनिगमोभवत्यमतिरमामयी
मतिरात्ममयी । ऊर्ध्वायस्यामतिर्भाअदिद्युतत्सवीमनीत्यपिनिगमोभवतिश्रुष्टीतिक्षिप्रनामाशुअष्टीति ॥ १२ ॥ तां
अध्वरउशतोयक्ष्यग्रेश्रुष्टीभगंनासत्यापुरैधिं । तानध्वरेयज्ञउशतःकामयमानान्यजाग्रेश्रुष्टीभगंनासत्यौचाश्विनौस
त्यावेवनासत्यावित्यौर्णवाभःसत्यस्यप्रणेतारावित्याग्रायणौनासिकाप्रभवौबभूवतुरितिवापुरन्धिर्बहुधीस्तर्कःपुरन्धि
र्भगःपुरस्तात्तस्यान्वादेशइत्येकमिन्द्रइत्यपरैसबहुकर्मतमःपुरांचदारयितृतमोवरुणइत्यपरैतंप्रज्ञयास्तौति । इमामूनु
कवितमस्यमायामित्यपिनिगमोभवतिरुशदितिवर्णनामरोचतेर्ज्वलतिकर्मणः । समिद्धस्यरुशददर्शिपाजइत्यपिनिगमो
भवति ॥ १३ ॥ अस्तिहिवःसजात्यैरिशदसोदेवासोऽअस्त्याप्यं । अस्तिहिवःसमानजातितारेशयदारिणोदेवा
अस्त्याप्यमाप्यमाप्नोतैःसुदत्रःकल्याणदानः । त्वष्टासुदत्रोविदधातुरायइत्यपिनिगमोभवतिसुविदत्रःकल्याणवि

द्यः । आग्नेयाहिसुविदत्रेभिरर्वाडित्यपिनिगमोभवत्यानुषगितिनामानुपूर्वस्यानुषक्तंभवति । स्तृणन्तिबहिर्वा
नुषगित्यपिनिगमोभवतितुर्वणिस्तूर्णवनिः । सतुर्वणिर्महँअरेणुपौस्यइत्यपिनिगमोभवतिगिर्वणादेवोभवतिगीर्भि
रेनंवनयन्ति । जुष्टंगिर्वणसेबृहदित्यपिनिगमोभवति ॥ १४ ॥ असुतेसूतेरजसिनिषत्तेयेभूतानिसमकृण्वन्निमानि ।
असुसमीरिताःसुसमीरितेवातसमीरितामाध्यमकादेवगणायेरसेनपृथिवीतर्पयंतौभूतानिचकुर्वन्तित आयजंतेत्यति
क्रांतंप्रतिवचनं । अम्यक्सातइन्द्रक्रुष्टिः । अमाकेतिवाभ्यक्तेतिवा । यादृश्मिन्धायितमपस्ययाविदत् ।
यादृशेऽधायितमपस्ययाविदत् । उन्नःपितेवजारयारियज्ञैः । उन्नइवगोपिताजायियज्ञैः ॥ १५ ॥ प्रवो
ऽच्छाजुजुषाणासोअस्थुरभूतविश्वेअग्रियोतवाजाः । प्रास्थुर्वोजोषयमाणाअभवतसर्वेऽग्रगमनेनेतिवाग्रगणेने
तिवाग्रसंपादिनइतिवापिवाग्रमित्येतदनर्थकमुपबंधमाददीत । अद्धीदिंद्रप्रस्थितेमाहूर्वीषिचनौदधिष्वपचतोत
सोमं । अद्धीन्द्रप्रास्थितानीमानिहूर्वीषिचनोदधिष्वचनइत्यन्ननामपचतिर्नामीभूतस्तमेदस्तःप्रतिपचताग्रभीष्टामि
त्यपिनिगमोभवत्यपिवामेदसश्चपशोश्चसात्वद्विबचनस्याद्यत्रह्येकवचनार्थःप्रसिद्धंतद्भवति । पुरोळाअग्नेपचतइ
तियथाशुरुधआपोभवन्तिशुचंसंरुंधंति । ऋतस्यहिशुरुधःसन्तिपूर्वोरित्यपिनिगमोभवत्यमिनोऽमितमात्रोमहान्भ
वत्यभ्यमितोवा । अमिनःसहोभिरित्यपिनिगमोभवतिजज्ञतीरापोभयंतिशब्दकारिण्यः । मरुतोजज्ञतीरि

वेत्यपिनिगमोभवत्यप्रतिष्कृतोऽप्रतिष्कृतोऽप्रतिस्खलितोवा । अस्मभ्यमप्रतिष्कृतइत्यपिनिगमोभवतिशाशदानः
शाशाद्यमानः । प्रस्वामतिमतिरच्छाशदानइत्यपिनिगमोभवति ॥ १६ ॥ सृप्रःसर्पणादिदमपीतरत्सृप्रमेतस्मादेवस
र्पिर्वातैलवा । सृप्रकरस्त्रमूतयइत्यपिनिगमोभवतिकरस्त्रौवाहूकर्मणांप्रस्त्रातारौसुशिप्रमेतेनव्याख्यातं । वाजेसुशि
प्रगोमतीत्यपिनिगमोभवतिशिप्रेहनूनासिकेवाहनुर्हतेर्नासिकानसतेः । विष्यस्वशिप्रेविसृजस्वधेनेइत्यपिनिगमोभ
वतिधेनादधातेरंसुरमणात् । सचित्रेणचिकितेरंसुभासेत्यपिनिगमोभवतिद्विबर्हाद्वयोःस्थानयोःपरिवृढोमध्यमेचस्था
नउत्तमेच । उतद्विबर्हाअमिनःरुद्धोभिरित्यपिनिगमोभवत्यक्रआक्रमणात् । अक्रोनबन्ध्रिःसामथेमहीनामित्यपिनिग
मोभवत्युराणउरुकुर्वाणः । दूतईयसेप्रदिवउराणइत्यपिनिगमोभवतिस्तियाआपोभवन्तिस्तियायनात् । वृषासिंधू
नांवृषभःस्तियानामित्यपिनिगमोभवतिस्तियाःस्तियापालनउपस्थितान्पालयतीतिवा । सनःस्तियाउतभवातनूपाइ
त्यपिनिगमोभवतिजवारुजवमानरोहिंजरमाणरोहिगरमाणरोहीतिवा । अग्रेरुपआरुपितंजवारित्यपिनिगमोभवति
जरूथंगरूथंगृणातेः । जरूथंहन्यक्षिरायेपुरंधिमित्यपिनिगमोभवतिकुलिशइतिवज्रनामंकूलशातनोभवति । स्कंधौ
सीवकुलिशेनाविवृक्णाहिःशयतउपपृक्पृथिव्याः । स्कंधोवृक्षस्यसमास्कन्नोभवत्ययमपीतरस्कन्धएतस्मादेवास्कन्नं
कायेऽहिःशयतउपपर्वनःपृथिव्यास्तुंजस्तुंजतेर्दानकर्मणः ॥ १७ ॥ तुंजेतुंजेयउत्तरेस्तोमाइंद्रस्यवज्रिणः । नविन्धे

अस्यसुष्टुतिं । दानेदानेयउत्तरेस्तोमाइंद्रस्यवज्रिणोनास्यतौविंदाभिसमाप्तिस्तुतेर्बर्हणापरिबर्हणा । बृहच्छ्वाअसुरोव
र्हणाकृतइत्यपिनिगमोभवति ॥ १८ ॥ योअस्मैघंसउतवायऊर्ध्वनिसोमंसुनोतिभवतिद्युमाँअह । अपापशुक्रस्ततनुष्टिमूह
तितनूशुभ्रंमघवायःकवासुखः । घंसइत्यहर्नामप्रस्यंतेऽस्मिन्नसांगोरूधउद्धततरंभवत्युपोन्नद्धमितिवास्नेहानुप्रदान
सामान्याद्रात्रिरप्यूधउच्यतेसयोऽस्माअहन्यपिवारात्रौसोमंसुनोतिभवत्यहद्योतनवानपोहत्यपोहतिशक्रस्तितनिषुंध
र्मसंतानादपेतमलंकरिष्णुमयज्वानंतनूशुभ्रंतनूशोभयितारंमघवायःकवासुखोयस्यकपूयाःसखायः । न्याविध्यदिली
बिशस्यहृह्वाविशृंगिणमभिनच्छुष्णमिंद्रः । निरविध्यदिलाबिलशयस्यहृह्वानिव्यभिनच्छृंगिणंशुष्णमिंद्रः ॥ १९ ॥
अस्माइदुप्रभरातुतुजानोवृत्रायवज्रमीशानःकियेधाः । गोर्नपर्वविरदातिरश्चेत्यन्नर्णास्यपांचरथ्यै । अस्मैप्रहरतूर्णत्व
रमाणोवृत्रायवज्रमीशानःकियेधाःकियद्धाइतिवाक्रममाणधाइतिवागोरिवपर्वाणिविरदमेघस्येन्नर्णास्यपांचरणाय
भूमिभ्राम्यतेः । भूमिरस्यृषिकृन्मर्त्यानामित्यपिनिगमोभवतिविष्पितोविप्राप्तः । पारंनोअस्यविष्पितस्यपर्वन्नित्य
पिनिगमोभवति ॥ २० ॥ तन्नस्तुरीपमद्भुतंपुस्वारपुस्तमना । त्वष्टापोषायविष्यंतुरायेनाभानोअस्मयुः । तन्नस्तू
र्णापिमहत्संभृतमात्मनात्वष्टाधनस्यपोषायविष्यत्स्वित्यस्मयुरस्मान्कामयमानोरास्मिनोरास्पीरपतेर्वारसतेर्वा । रा
स्पिनस्यायोरित्यपिनिगमोभवत्युजतिःप्रसाधनकर्मा । आवन्नंजसऊर्जाव्युष्टिष्वित्यपिनिगमोभवत्युजुरित्यप्यस्यभ

वति । ऋजुनीतीनोवरुणइत्यपिनिगमोभवतिप्रतद्वसूपासवसू । हरीन्द्रप्रतद्वसूअभिस्वरेत्यपिनिगमोभवति ॥ २१ ॥
 हिनोतानोअध्वरंदेवयज्याहिनोतब्रह्मसुनयेधनानां । ऋतस्ययोगेविष्यध्वमूधःश्रुष्टीवरीर्भूतनास्मभ्यमापः । प्रहिणुत
 नोऽध्वरंदेवयज्यायैप्रहिणुतब्रह्मधनस्यसननायःऋतस्ययोगेयज्ञस्ययोगेयाज्ञेशकटइतिवाशकटंशकृदितंभवतिशनकैस्त
 कतीतिवाशब्देनतकतीतिवा । श्रुष्टीवरीर्भूतनास्मभ्यमापः । सुखवत्योभवतास्मभ्यमापः । चोष्कूयमाणइन्द्रभूरिवामं ।
 दददिन्द्रबहुवननीयं । एधमानद्विदुभयस्यराजाचोष्कूयतेविशइन्द्रोमनुष्यान् । व्युदस्यत्येधमानानहर्द्वेष्ट्यसुन्वतःसुन्व
 तोऽभ्यादधात्युभयस्यराजादिव्यस्यचपार्थिवस्यचचोष्कूयमाणइतिचोष्कूयतेश्चर्करीतवृत्तंसुमत्स्वयमित्यर्थः । उप
 प्रागात्सुमन्मेऽधायिमन्म । उपप्रेतुमांस्वयंयन्मेमनोऽध्यायियज्ञेनेत्याश्वमेधिकोमंत्रोदिविष्टिषुदिवएषणेषु । स्थूरंरा
 धःशताश्वैकुरुगस्यदिविष्टिषु । स्थूरःसमाश्रितमात्रोमहान्भवत्यणुरनुस्थवीयांसमुपसर्गोलुप्तनामकरणोयथासंप्रतिकु
 रंगोराजाबभूवकुरुगमनाद्वाकुलगमनाद्वाकुरुःकृततैःकूरमित्यप्यस्यभवतिकुलंकुष्णातेर्विकुषितंभवतिदूतोव्याख्या
 तोजिन्वतिःप्रीतिकर्मा । भूमिंपर्जन्याजिन्वन्तिदिवंजिन्वन्त्यग्नयइत्यपिनिगमोभवति ॥ २२ ॥ अमत्रोऽमात्रोमहान्भ
 वत्यभ्यमितोवा । महौअमत्रोवृजनेविरप्शीत्यपिनिगमोभवति । स्तवैवज्युचीषमः । स्तूयतेवज्युचासमोऽनर्शरातिमन
 श्शीलदानमश्शीलंपापकमश्रिमद्विषमं । अनर्शरातिंवसुदामुपस्तुहीत्यपिनिगमोभवत्यनर्वाप्रत्युतोऽन्यस्मिन् । अनर्वा

॥ ३३ ॥

णंवृषभंमन्द्रजिह्वंबृहस्पतिंवर्धयानव्यमकैः । अनर्वमप्रत्युतमन्यस्मिन्वृषभंमन्द्रजिह्वंमन्दनजिह्वंमोदनजिह्वमितिवा
 बृहस्पतिंवर्धयानव्यमकैरर्चनीयैःस्तोमैरसामिसामिप्रतिषिद्धंसामित्यतेः । असाम्योजौविभृथासुदानवः । असुसमासंबलं
 विभृथकल्याणदानाः ॥ २३ ॥ मात्वासोमस्यगल्दयासदायाचन्नहंगिरा । भूणिमृगंसवनेषुचुकुधंकईशानंनयाचिषत् ।
 माचुकुधंत्वासोमस्यगालनेनसदायाचन्नहंगिरागीत्यास्तुत्याभूणिमिवमृगंसवनेषुचुकुधंकईशानंनयाचिष्यतइतिग
 ल्दाधमनयोभवंतिगलनमासुधीयते । आत्वाविशन्तिवन्देवआगल्दाधमनीनां । नानाविभकीत्येतेभवतआगलनाधम
 नीनामित्यत्रार्थः ॥ २४ ॥ नपापासोमनामहेनारायासोनजल्हवः । नपापामन्यामहेनाधनानज्वलनेनहीनाअस्त्यस्मासु
 ब्रह्मचर्यमध्ययनंतपोदानकर्मैत्यृषिरवोचद्वकुरोभास्करोभयंकरोभासमानोद्रवतीतिवा ॥ २५ ॥ यदंवृकेणाश्विनावपं
 तेषंदुहंतामनुषायदस्मा । अभिदस्युंबकुरेणाधमन्तोरुज्योतिश्चक्रधुरार्याय । यवमिववृकेणाश्विनौनिवपंतौवृकोलंगलं
 भवतिविकर्तनाल्लंगलंगतेलंगूलवद्वालंगूलंगलंगतेलंगतेलंबतेवात्रंदुहंतौमनुष्यायदर्शनीयावभिधमंतौदस्युंबकुरेण
 ज्योतिपावोदकेनवार्यईश्वरःपुत्रोबेकनाटाःखलुकुसीदिनोभवंतिद्विगुणकारिणोवाद्विगुणदायिनोवाद्विगुणंकामयंत
 इतिवा । इन्द्रोविश्वान्बेकनाटाअहर्दशउतकत्वापणीरभि । इन्द्रोयःसर्वान्बेकनाटानहर्दशःसूर्यदशोयइमान्यहानिपश्यं
 तिनपरागीतिवाभिभवतिकर्मणापणीश्चवणिजः ॥ २६ ॥ जीवाभोअभिधेतनादित्यासःपुराहयात् । कर्द्धस्थहवन

श्रुतः । जीवतो नोऽभिधावतादित्याः पुराहननात्कनुस्थानश्रुतइति मत्स्यानां जालमापन्नानामेतदार्षवेदयन्तैर्मत्स्याम
 धाउदकेस्यंदंतैर्माद्यन्तेऽन्योन्यं भक्षणायेति वा जालं जलचरं भवति जले भवं वा जले शयं वा हुरोऽहस्वानहूरणमित्यप्यस्य
 भवति । कृण्वन्नहूरणादुर्वित्यपि निगमो भवति । सप्तमर्यादाः कवयस्ततश्चुस्तासामेकामिदुभ्यंहुरोगात् । सप्तैव मर्यादाः
 कवयश्च कुस्तासामेकामप्यधिगच्छन्नहस्वान्भवति स्तेयमतत्पारोहणं ब्रह्महत्यां श्रूणहत्यां सुरापानं दुष्कृतस्य कर्मणः पुनः
 पुनः सेवां पातकेनृतोद्यमिति षतइति निपातः खेदानुकंपयोः ॥ २७ ॥ बतो बंतासियमनैव ते मनो हृदयं चाविदाम् । अन्या
 किल त्वां कक्ष्यैव युक्तं परिष्वजाते लिबुजैव वृक्षं । बतो बलादतीतो भवति दुर्बलो बतासियमनैव ते मनो हृदयं च विजानीमो
 ऽन्या किल त्वां परिष्वंक्ष्यते कक्ष्यैव युक्तं लिबुजैव वृक्षं लिबुजाव्रतति भवति लीयते विभजंतीति व्रतति वर्णनाच्च सयनाच्च तत
 नाच्चावाताप्यमुदकं भवति वात एतदाप्याययति । पुनानो वाताप्यं विश्वश्चंद्रमित्यपि निगमो भवति । वनेन वा योन्यं धा
 यिचाकन् । वन इव वायो वेः पुत्रश्चायन्निति वा कामयमान इति वा वेति च यइति च चकार शाकल्य उदात्तं वेवमाख्यातम
 भविष्यदसुसमासश्चाथैरथर्यतीति सिद्धस्तप्तेप्सूरथं कामयतइति वा । एष देवो रथर्यतीत्यपि निगमो भवति ॥ २८ ॥
 धेनुं नृशैपि न्वतुमसंक्रां । असंक्रमणीं । आधव आधवनात् । मतीनां च साधनं विप्राणां चाधवमित्यपि निगमो भवत्यन
 वन्नवोऽनवक्षि सवचनः । विजेष कृदिंद्र इवानवब्रवइत्यपि निगमो भवति ॥ २९ ॥ अरायिकाणे विकटे गिरिं गच्छसदा

न्वे । शिरिं बिठस्य सत्त्वमिस्तेभिश्चात्तयामसि । अदायि निकाणे विकटे काणोऽविक्रांतदर्शन इत्यौपमन्यवः कणतेर्वा
 स्यादणूभावकर्मणः कणतिः शब्दाणूभावे भाष्यतेऽनुकणतीति मात्राणूभावात्काणो दर्शनाणूभावात्काणो विकटो विक्रां
 तगतिरित्यौपमन्यवः कुटतेर्वास्याद्विपरीतस्य विकुटितो भवति गिरिं गच्छसदानो नुवेशब्दकारिके । शिरिं बिठस्य सत्त्व
 मिः । शिरिं बिठो मेघः शीर्यते बिठे बिठमंतरिक्षं बिठं बीरिटेन व्याख्यातं तस्य सत्त्वैरुदकैरिति स्यात्तैश्चात्तयामोऽपि वा
 शिरिं बिठो भारद्वाजः कालकर्णोपेतोऽलक्ष्मीर्निर्नाशयां चकार तस्य सत्त्वैः कर्मभिरिति स्यात्तैश्चात्तयामश्चात्तयतिर्नाशने
 पराशरः पराशीर्णस्य वसिष्ठस्य स्थविरस्य जज्ञे । पराशरः शतयातुर्वसिष्ठ इत्यपि निगमो भवतींद्रोऽपि पराशर उच्यते प
 राशातयितायातूनां । इंद्रो यातूनामभघत्पराशर इत्यपि निगमो भवति क्रिर्विदती विकर्तनदंती । यत्रावो दिद्युद्रदति
 क्रिर्विदतीत्यपि निगमो भवति करूळती कृत्तदती । अपिवा देवं कंचित्कृत्तदंते हृष्टैवमवक्ष्यत् ॥ ३० ॥ वामं वामंत आदुरे
 देवो ददात्वर्यमा । वामं पृषा वामं भगौ वामं देवः करूळती । वामं वनयीयं भवत्यादुरिरादरणात्तत्कः करूळती भगः पुर
 स्तात्तस्यान्वादेश इत्येकं पृषेत्यपरं सोऽदन्तकोऽदंतकः पृषेति च ब्राह्मणं । दनो विश इंद्रमृधवाचः । दानमनसो नो मनु
 ष्यानिंद्रमृदुवाचः कुरु । अवीरामिव मामयं शरारुर्मिमन्यते । अबलामिव मामयं बालोऽभिमन्यते संशिशरिषुरिदं यु
 रिदं कामयमानोऽथापितद्वदर्थे भाष्यते वसूयुरिन्द्रो वसुमानित्यत्रार्थः । अश्वयुर्गव्यूरथयुर्वसूयुरिंद्र इत्यपि निगमो भव

ति ॥ ३१ ॥ कितेकृण्वन्तिकीकटेषुगावोनाशिरंदुहेनतपंतिधर्म । आनोभरप्रमगंदस्यवेदो नैचाशाखंमधवन्नंधयानः ।
 कितेकुर्वन्तिकीकटेषुगावःकीकटानामदेशोऽनार्यनिवासःकीकटाःकिंकृताःकिंक्रियाभिरितिप्रेप्सावानैवचाशिरंदुहेन
 तपंतिधर्महर्म्यमाहरनःप्रमगंदस्यधनानिमगंदःकुसीदीमांगदोमामागमिष्यतीतिचददातितदपत्यंप्रमगंदोऽत्यंतकुसी
 दिकुलीनःप्रमदकोवायोऽयमेवास्तिलोकोनपरइतिप्रेप्सुःपंडकोवांपंडकःपंडगःप्रार्दकोवांप्रादयत्यांडावांडावाणीइवव्री
 डयतितत्स्थनैचाशाखंनीचाशाखोनीचैःशाखःशाखाःशक्रोतेराणिररणात्तन्नोमधवन्नंधयेतिरध्यतिर्वशगमनेबुंदयिषुर्भ
 वतिबुंदोवाभिंदोवाभयदोवाभासमानोद्रवतीतिवा ॥ ३२ ॥ तुविक्षंतेसुकृतसूमयंधनुःसाधुर्बुंदोहिरण्ययः । उभाते
 बाहूरण्यासुसंस्कृतक्रदुपेचिद्वृधा । तुविक्षं बहुविक्षेपमहाविक्षेपंवातेसुकृतसूमयंसुसुखंधनुःसाधयितातेबुंदोहिरण्य
 यउभातेबाहूरण्यैरमणीयौसंग्राम्यौवर्दुपैर्अर्दनपातिनौगमनपातिनौशब्दपातिनौदूरपातिनौवामर्मण्यर्दनवेधिनौगम
 नवेधिनौशब्दवेधिनौदूरवेधिनौवा ॥ ३३ ॥ निराविध्यद्विरिभ्यआधारयत्पक्रमोदुनं । इंद्रौबुंदंस्वाततं । निरविध्य
 द्विरिभ्यआधारयत्पक्रमोदनमुदकदानंमेघं । इंद्रौबुंदंस्वाततं । वृंदंबुंदेनव्याख्यातंवृंदारकश्च ॥ ३४ ॥ अयंयोहोताकि
 रुसयमस्यकमप्यूहेयत्समंजन्तिदेवाः । अहरहर्जायतेमासिमास्यथादेवादधिरेहव्यवाहं । अयंयोहोताकर्तासयम
 स्यकमप्यूहेऽन्नमभिवहति यत्समश्रुवंतिदेवा अहरहर्जायतेमासेमासेऽर्धमासेऽर्धमासेवाधदेवानिदधिरेहव्यवाहंमुल्बमू

णोतेर्वृणोतेर्वा । महत्तदुल्लंस्थविरंतदासीदित्यपिनिगमोभवत्यृवीसमपगतभासमपहतभासमंतर्हितभासंगतभासंवा
 ॥ ३५ ॥ हिमेनाग्निंघ्नंसमवारयेथापितुमतीमूर्जमस्माऽअधत्तं । ऋवीसेअग्निमश्विनावनीतमुन्निन्यथुःसर्वगणंस्वस्ति ।
 हिमेनोदकेनग्नीष्मातेग्निंघ्नंसमहरवारयेथामन्नवतीचास्माऊर्जमधत्तमग्नयेयोऽयमृवीसैपृथिव्यामग्निरंतरंषधिवनस्प
 तिष्वप्सुतमुन्निन्यथुःसर्वगणंसर्वनामानैगणोगणनाद्गुणश्चयद्वृष्टओषधयउच्चन्तिप्राणिनश्चपृथिव्यांतदश्विनोरूपैतेनै
 नौस्तौतिस्तौति ॥ ३६ ॥ (त्वमग्नेऽलातृणउद्धृहाजासंपलप्रक्षिणीकारुरुहमस्मेतेश्रायंतइवाश्रवंहिंसोमानंस्वरणमि
 द्रासोमाकृण्वपाजस्तांअध्वरेऽस्तिहिवोऽसुतेसुतेप्रवोच्छासृप्रस्तुंजेतुंजेयोअस्माअस्माइत्तन्नस्तुरीपंहिनोतानोऽमत्रो
 मात्वानपापासोयवंबृकेणजीवाभोबतोबतासिंधेनुनोऽरायिकाणेवामंवामंकितेतुविक्षंतेनिराविध्यदयंयोहिमेनाग्निंषट्
 त्रिंशत्) ॥ इतिनिरुक्तेपूर्वषट्पष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ इतिनिरुक्तपूर्वषट्कःसमाप्तः ॥ ॥ ॥

॥ इति निरुक्तपूर्वषट्कः समाप्तः ॥

॥ अथ निरुक्तोत्तरषट्कप्रारम्भः ॥

ॐ ॥ अथातो देवतं तद्यानि नामानि प्राधान्यस्तुतीनां देवतानां तद्देवतमित्याचक्षते सैषा देवतोपपरीक्षायत्कामऋषि
र्यस्यां देवतायामार्थपत्यमिच्छन्तस्तुतिं प्रयुंकेतद्देवतः समं त्रोभवति तास्त्रिविधाऋचः परोक्षकृताः प्रत्यक्षकृता आध्यात्मि
क्यश्च तत्र परोक्षकृताः सर्वाभिर्नामविभक्तिभिर्युज्यन्ते प्रथमपुरुषैश्चारूयातस्य ॥ १ ॥ इन्द्रो दिव इन्द्र ईशे पृथिव्या इन्द्र मिद्रा
थिनो बृहदिन्द्रेणैते तत्सवो वे विषाणा इन्द्राय साम गायत नेंद्रा इते पवते धाम किंच नेंद्रस्य नुवीर्याणि प्रवोचं मिन्द्रे कामा अयं स ते
त्यथ प्रत्यक्षकृता मध्यमपुरुषयोगास्त्वमिति चैतेन सर्वनाम्ना त्वमिन्द्र बलादधि विन इन्द्र मृधोजर्हीत्यथापि प्रत्यक्षकृताः स्तो
तारो भवन्ति परोक्षकृतानि स्तोतव्यानि माचिदन्यद्विशंसत कण्वा अभिप्रगायतौ पमेत कुशिकाश्चेतयध्वमित्यथाध्यात्मि
क्य उत्तमपुरुषयोगा अहमिति चैतेन सर्वनाम्ना यथैतदिन्द्रो वैकुण्ठौ लवसूक्तं वागां भृणीयमिति ॥ २ ॥ परोक्षकृताः प्रत्यक्ष
कृताश्च मंत्राभूयिष्ठा अल्पश आध्यात्मिका अथापिस्तुतिरेव भवति नाशीर्वाद इन्द्रस्य नुवीर्याणि प्रवोचमिति यथैतस्मिन्सू
क्तेऽथाप्याशीरेव नस्तुतिः सुचक्षा अहमक्षीभ्यां भूयासं सुवर्चा मुखेन सुश्रुत्कर्णाभ्यां भूयासमिति तदेतद्बहुलमाध्वर्यवैथाज्ञे
षु च मंत्रेष्वथापि शपथाभिशापौ । अद्यामुरीयुर्दिद्यातु धानो अस्मि । अधासवीरैर्दशभिर्वियूया इत्यथापि कस्यचिद्भाव
स्याचिरूयासा । नमृत्युरासीदमृतं न ताहि । तम आसीत्तमसागुह्यमग्ने । अथापि परिदेवना कस्माच्चिद्भावात् । सुदेवो
अद्य प्रपतेदनावृत् । न विजानामि यदि वेदमस्मीत्यथापि निर्दिष्टाप्रशंसे । केवलापो भवति केवलादी । भोजस्येदं पुष्करि

णीववेदमेत्येवमक्षसूक्तेधूतनिर्दिष्टकृषिप्रशंसाचैवमुखावचैरभिप्रायेऋषीणांमंत्रदृष्टयोभवंति ॥ ३ ॥ तद्येऽनादिष्टदे
वतामंत्रास्तेषुदेवतोपपरीक्षायदेवतःसयज्ञोवायज्ञांगंवातदेवताभवंत्यथान्यत्रयज्ञात्प्राजापत्याइतियाज्ञिकानाराशंसा
इतिनैरुक्ताअपिवासाकामदेवतास्यात्प्रायोदेवतावास्तिह्याचारोबहुलंलोकैदेवदेवत्यमतिथिदेवत्यंपितृदेवत्यंयाज्ञदैव
तोमंत्रइत्यपिह्यदेवतादेवतावत्स्तूयंतैयथाश्वप्रभृतीन्योषधिपर्यंतान्यथाप्यष्टौद्वानिसनमन्येतागंतूनिवार्थादेवता
नांप्रत्यक्षदृश्यमेतद्भवतिमाहाभाग्यादेवतायाएकआत्माबहुधास्तूयतएकस्यात्मनोऽन्येदेवाःप्रत्यंगानिभवंत्यपिचस
त्वानांप्रकृतिभूमभिर्ऋषयःस्तुवंतीत्याहुःप्रकृतिसार्वनाक्याच्चेतरेतरजन्मानोभवंतीतरेतरप्रकृतयःकर्मजन्मानआत्मज
न्मानआत्मैवैषारथोभवंत्यात्माश्वात्मायुधमात्मेष्टवआत्मासर्वदेवस्यदेवस्य ॥ ४ ॥ तिस्रएवदेवताइतिनैरुक्ताअ
ग्निःपृथिवीस्थानोवायुर्वेद्रोवांतरिक्षस्थानःसूर्योद्युस्थानस्तासांमाहाभाग्यादेकैकस्याअपिबहूनिनामधेयानिभवंत्यपिवा
कर्मपृथक्त्वाद्यथाहोताध्वर्युर्ब्रह्मोद्गातेत्यप्येकस्यसतोऽपिवापृथगेवस्युःपृथग्विस्तृतयोभवंतितथाभिधानानियथोएत
त्कर्मपृथक्त्वादितिबहवोऽपिविभज्यकर्माणिकुर्युस्तत्रसस्थानैकत्वंसंभोगैकत्वंचोपेक्षितव्ययथापृथिव्यामनुष्याःपश
वोदेवाइतिस्थानैकत्वंसंभोगैकत्वंचदृश्यतैयथापृथिव्याःपर्जन्येनचवाय्वादित्याभ्यांचसंभोगोऽग्निनाचेतरस्यलोकस्य
तत्रैतन्नरराष्ट्रमिव ॥ ५ ॥ अथाकारचित्तनंदेवतानांपुरुषविधाःस्युरित्येकैचेतनावद्वद्विस्तृतयोभवंतितथाभिधाना

न्यथापिपौरुषविधिकैरंगैःसंस्तूयंते । ऋष्वताइंद्रस्थविरस्यबाहूयत्संगभ्णामघवन्काशिरित्तै । अथापिपौरुषविधिकै
र्द्रव्यसंयोगैः । आह्वाभ्यांहरिभ्यामिंद्रयाहि । कल्याणीर्जायासुरगंगृहेतै । अथापिपौरुषविधिकैःकर्मभिः । अर्द्धींद्र
पिबंचप्रस्थितस्याश्रुत्कर्णश्रुधीहवै । अपुरुषविधाःस्युरित्यपरमपितुयदृश्यते ॥ ६ ॥ अपुरुषविधंतद्यथाग्निर्वायुरादि
त्यःपृथिवीचंद्रमाइतियथोएतच्चेतनावद्वद्विस्तृतयोभवंतीत्यचेतनान्यप्येवंस्तूयंतैयथाक्षप्रभृतीन्योषधिपर्यंतानियथो
एतत्पौरुषविधिकैरंगैःसंस्तूयंतइत्यचेतनेष्वप्येतद्भवत्यभिक्रंदंतिहरितेभिरासभिरितिग्रावस्तुतिर्यथोएतत्पौरुषविधि
कैर्द्रव्यसंयोगैरित्येतदपितादृशमेवसुखंरथंयुयुजेसंधुरश्विनमितिनदीस्तुतिर्यथोएतत्पौरुषविधिकैःकर्मभिरित्येतद
पितादृशमेवहोतुश्चित्पूर्वहविरद्यमाशतेतिग्रावस्तुतिरेवापिबोभयविधाःस्युरपिअपुरुषविधानामेवसतांर्मात्मानएते
स्युर्यथायज्ञोयजमानस्यैषाख्यानसमयः ॥ ७ ॥ तिस्रएवदेवताइत्युक्तंपुरस्तात्तासांभक्तिसाहचर्यव्याख्यास्यामोऽ
थैतान्यग्निभक्तीन्यंलोकःप्रातःसवनंवसंतोगायत्रीत्रिवृत्तोमोरथंतरंसामयेचदेवगणाःसमाभ्राताःप्रथमेस्थानेऽग्रा
यीपृथिवीलेतिस्त्रियोऽथास्यकर्मवहनंचहविषामावाहनंचदेवतानांयच्चकिंचिद्दार्ष्टिंविषयिकमग्निकर्मैवतदथास्यसंस्तवि
कादेवाइंद्रःसोमोवरुणःपर्जन्यऋतवआग्नावैष्णवैहविर्नत्वृक्संस्तविकीदशतयीषुविद्यतेऽथाप्याग्नापौष्णहविर्नतुसंस्तव
स्तत्रैतांविभक्तिस्तुतिमृचमुदाहरंति ॥ ८ ॥ पूषात्वेतभ्यांवयतुप्रविद्वाननष्टपशुर्भुवनस्यगोपाः । सत्वैतेभ्यःपरिदद

त्पितृभ्योऽग्निर्देवेभ्यः सुविदुत्रियेभ्यः । पूषात्वेतः प्रप्यावयतु विद्वाननष्टपशुर्भुवनस्य गोपा इत्येष हि सर्वेषां भूतानां गोपा
यितादित्यः सत्वे तेभ्यः परिददत्पितृभ्य इति सांशयिकस्तृतीयः पादः पूषापुरस्तात् स्यान्वादेश इत्येकमग्निरुपरिष्ठात्तस्य प्र
कीर्तनेत्यपरं । अग्निर्देवेभ्यः सुविदुत्रियेभ्यः । सुविदं ब्रध्नं भवति विंदते वै कोपसर्गाद्ददाते वा स्याद्भुपसर्गात् ॥ ९ ॥
अथैतानींद्रभक्तीन्यंतरिक्षलोकोमाध्यंदिनं सवनं ग्रीष्मस्त्रिष्टुप् च दशस्तोमो बृहत्सामये च देवगणाः समान्नातामध्यमेस्था
नेयाश्चस्त्रियोऽथास्य कर्मरसानुप्रदानैवृत्रवधोयाचकाचबलकृतिरिंद्रकर्मैव तदथास्य संस्तविका देवा अग्निः सोमो वरुणः
पूषा बृहस्पतिर्ब्रह्मणस्पतिः पर्वतः कुत्सो विष्णुर्वायुरथापि मित्रो वरुणेन संस्तूयते पूष्णारुद्रेण च सोमोऽग्निना च पूषावातेन
च पर्जन्यः ॥ १० ॥ अथैतान्यादित्यभक्तीन्यसौ लोकस्तृतीयसवनं वर्षाजगतीं सप्तदशस्तोमो वैरूपं सामये च देवगणाः
समान्नाता उत्तमे स्थाने याश्चस्त्रियोऽथास्य कर्मरसादानं रश्मिभिश्चरसधारणैश्च किंचित्प्रवल्हितमादित्यकर्मैव तच्चंद्र
मसावायुनां संवत्सरेणेति संस्तव एतेष्वेव स्थाने व्यूहेष्वतुच्छंदः स्तोमपृष्ठस्य भक्षिशेषमनुकल्पयित्वा शरदनुष्टुबेकविंशस्तो
मो वैराजं सामेति पृथिव्या यतनानि हेमंतः पंक्तिस्त्रिणवस्तोमः शाकरं सामेत्यं तं रक्षायतनानि शिशिरोऽतिच्छंदां स्त्रियस्त्रि
ंशस्तोमो रैव तं सामेति धुभक्तीनि ॥ ११ ॥ मेत्रामननाच्छंदां सिद्धादनां स्तोमः स्तवनाद्यजुर्यजतेः सामं संमितं मृचास्यते र्व
र्चासमं मेन इति नैदानां गायत्री गायतेः स्तुतिकर्मणस्त्रिगमनावा विपरीतां गायतो मुस्तादुदपतदिति च ब्राह्मणं मुष्णिगुत्खा

ता भवति स्त्रिष्टुते वा स्यात्कांतिकर्मण उष्णीषिणीवेत्यौपमिकमुष्णीषं स्त्रायतेः ककुप्ककुभिनी भवति ककुप्चकुजश्चकुजते
वोञ्जते वींनुष्टुबनुष्टोभनां द्रायत्रीमेव त्रिपदां सतीं चतुर्थेन पादेनांनुष्टोभतीति च ब्राह्मणं बृहतीपरिबर्हणात्यं किः पंचपदा
त्रिष्टुप्स्तोभत्युत्तरपदाका तु त्रितास्यांतीर्णतमं छंदस्त्रिष्टुप् अस्तस्य स्तोभनीति वायत्रिरस्तोभत्तत्रिष्टुभस्त्रिष्टुप् स्वमिति विज्ञा
यते ॥ १२ ॥ जगतीगततमं छन्दो जलचरगतिर्वीजलाल्यमानोऽसृजदिति च ब्राह्मणं विराड्विराजनाद्वा विराधनाद्वा
विप्रापणाद्वा विराजनात्संपूर्णाक्षरा विराधनादूनाक्षरा विप्रापणादधिकाक्षरापिपीलिकमध्येत्यौपमिकं पिपीलिकापेलते
र्गतिकर्मण इतीमा देवता अनुक्रांताः सूक्तभाजो हविर्भाजं ऋग्भाजं भूयिष्ठाः काश्चिन्निपातभाजोऽथोताभिधानैः संयुज्य
हविश्चोदयतीं द्रायवृत्रघ्नं द्रायवृत्रतुरं द्रायां होमुच इति तान्यप्येके समामनंति भूयांसितुसमानां च तु संविज्ञानभूतं
स्यात्प्राधान्यस्तु तितत्समामनेऽथोतकर्मभिर्ऋषिर्देवताः सौतिवृत्रहापुरंदर इति तान्यप्येके समामनंति भूयांसितुसमा
नानां द्वयं जनमात्रं तु तस्य आभिधानस्य भवति यथा ब्राह्मणाय बुभुक्षितायौदनं देहि स्वातायानुलेपनं पिपासते पानीयमिति
॥ १३ ॥ अथातोऽनुक्रमिष्यामोऽग्निः पृथिवीस्थानं संप्रथमं व्याख्यास्यामोऽग्निः कस्मादग्रणीर्भवत्यग्रं यज्ञेषु प्रणीय
तैः ऽग्नयति संनममानोऽक्रोपनो भवतीति स्यौलाष्टीर्विनक्रोपयति न स्त्रेहयति त्रिभ्य आख्यातेभ्यो जायत इति शाकपूणि
रितादकाद्गधादानीतां तस्य त्वेतेरकारमादत्ते गकारमनकेर्वाद्दहते वीनीः परस्तस्यैषा भवति ॥ १४ ॥ अग्निमीळेपूरो

हितं यज्ञस्य देवमृत्विजं । होतारं रज्जुधातमं । अग्निमीळेऽग्निं याचामीळिरघ्येषणाकर्मा पूजाकर्मा वा पुरोहितो व्याख्यातो
यज्ञश्च देवो दानाद्वा दीपनाद्वा द्योतनाद्वा द्युस्थानो भवतीति वायो देवः सा देवता होतारं ह्यतारं जुहोते ह्येत्यौर्णवाभोरक्ष
धातमं रमणीयानां धनानां दातृ तमैतस्यैषा पराभवति ॥ १५ ॥ अग्निः पूर्वेभिर्ऋषिभिरीकृत्यो नूतनैरुत । स देवांऽएह व
क्षति । अग्निर्यः पूर्वेभिर्ऋषिभिरीकृतव्यो वेदितव्योऽस्माभिश्च नवतरैः स देवानि द्वावह त्वितैः स न मन्येताय मेवाग्निरित्यप्ये
ते उत्तरे ज्योतिषी अग्नी उच्येते ततो नु मध्यमः ॥ १६ ॥ अभिप्रवंतः समने वयोषाः कल्याण्यः १ स्मर्यमाना सोऽग्निं । घृतस्य
धाराः समिधो न संतता जुषाणो हर्षति जातवेदाः । अभिनवंतः समनस इव योषाः समनं समननाद्वा संमाननाद्वा कल्याण्यः
स्मर्यमाना सोऽग्निमित्यौपमिकैर्घृतस्य धारा उदकस्य धाराः समिधो न संततं सति रामोति कर्मावानमतिकर्मावा । ता जुषा
णो हर्षति जातवेदाः । हर्षतिः प्रेप्सा कर्मा विहर्यतीति समुद्रादूर्मिर्मधुमांऽउदारादित्यादित्यमुक्तं मन्यंते समुद्राद्येषोऽन्ये
देतीति ब्राह्मणमथापि ब्राह्मणं भवत्यग्निः सर्वा देवता इति तस्योत्तराभूयसे निर्वचनाय ॥ १७ ॥ इंद्रं मित्रं वरुणमग्निमाहु
रथो दिव्यः स सुपणो गुरुत्मान् । एकं स द्विषा बहु धावदं त्यग्निं यमं मातरिश्वा न माहुः । इममेवाग्निमहांतमात्मानं भेकमात्मः
न बहु धामेधा विनो वदंतीं इंद्रं मित्रं वरुणमग्निं दिव्यं च गुरुत्मान् नारणवान्गुर्वात्मा महात्मेति वांस्तु
सूक्तं भजते यस्मै हविर्निरुप्यतेऽयमेव सोऽग्निर्निपातमेवैते उत्तरे ज्योतिषी एतेन नामधेयेन भजते ॥ १८ ॥ जातवेदाः कस्मा

जातानि वेदजातानि वै न विदुर्जाते जाते विद्यत इति वा जातवित्तो वा जातधनो जातविद्यो वा जातप्रज्ञानो यत्तज्जातः पशून्
विंदते तित जातवेदसो जातवेदस्त्वमिति ब्राह्मणं तस्मात्सर्वानृतून् पशवोऽग्निमभिसर्पंतीति च तस्यैषा भवति ॥ १९ ॥
प्रनूनं जातवेदसमं श्वैर्हि नो तवाजिनं । इदं नो बर्हि रासदे । प्रहिणुत जातवेदसैर्कर्मभिः समश्रुवानं मपि वोपमार्थे स्यादश्व
मिव जातवेदसमितीदं नो बर्हि रासीद त्वितितदेतदेकमेव जातवेदसंगायत्रं तृचंदशतयीषु विद्यते यत्तु किंचिदाग्रेयं तज्जात
वेदसानां स्थाने युज्यते स न मन्येताय मेवाग्निरित्यप्येते उत्तरे ज्योतिषी जातवेदसी उच्येते ततो नु मध्यमः । अभिप्रवंतः
मने वयोषा इति तत्पुरस्ताद्वाख्यातं मथासावादित्य उदुत्यं जातवेदसमितीतदुपरिष्ठाद्वाख्यास्यामोयस्तु सूक्तं भजते यस्मै
हविर्निरुप्यतेऽयमेव सोऽग्निर्जातवेदानि पातमेवैते उत्तरे ज्योतिषी एतेन नामधेयेन भजते ॥ २० ॥ वैश्वानरः कस्मा
द्विश्वान्नरात्रयति विश्वएनं नरानयंतीति वा पिवा विश्वानर एव स्यात्प्रत्युतः सर्वाणि भूतानि तस्य वैश्वानरस्यैषा भवति
॥ २१ ॥ वैश्वानरस्य सुमतौ स्यामराजा हि कं भुवनानामग्निश्रीः । इतो जातो विश्वमिदं विचष्टे वैश्वानरो यतते सूर्येण ।
इतो जातः सर्वमिदमभिविपश्यति वैश्वानरः संयतते सूर्येण राजायः सर्वेषां भूतानां मभिश्रयणीयं तस्य वयं वैश्वानरस्य क
ल्याण्यां मतौ स्यामेति तत्को वैश्वानरो मध्यम इत्याचार्या वर्षकर्मणा ह्येनं स्तौति ॥ २२ ॥ प्रनूमहि त्वं वृषभस्य वोचं यं पूरवो
वृत्रहणं सचंते । वैश्वानरो दस्युमग्निर्जघन्वांऽअधूनोत्काष्ठा अवशम्बरं भेत् । प्रब्रवीमितन्महत्त्वं माहाभाग्यं वृषभस्य

वर्षितुरपायं पूरवः पूरयितव्यामनुष्यावृत्रहणं मेघहनं संचते सेवंते वर्षकामादस्युदस्यतेः क्षयार्थादुपदस्यंत्यस्मिन्नसा उप
दासयतिकर्माणितमग्निर्वैश्वानरो घ्नन्नवाधूनोंदपः काष्ठा अभिनच्छम्बरं मेघं मथासावादित्येति पूर्वैयाज्ञिका एषां लोका
नारोहेण सवनानारोह आम्नातो रोहात्प्रत्यवरोहश्चिकीर्षितस्तामनुकृतिं होताग्निमारुते शस्त्रं वैश्वानरीयेण सूक्तेन प्रतिपद्य
तैसोऽपिनस्तोत्रियमाद्रियेताग्नेयोहि भवति तत आगच्छति मध्यस्थाना देवतारुद्रं च मरुतश्च ततोऽग्निमिह स्थानं मत्रैव स्तो
त्रियं शंसंत्यथापि वैश्वानरीयोद्वादशकपालो भवत्येतस्य हि द्वादशविधं कर्माधापि ब्राह्मणं भवत्यसौ वा आदित्योऽग्निर्वैश्व
ानर इत्यथापि निवित्सौर्यं वैश्वानरी भवत्यायोद्यां भात्या पृथिवीमित्येष हि द्यावा पृथिव्या वा भासयत्यथापि छान्दोमिकं सू
क्तं सौर्यं वैश्वानरं भवति दिवि पृष्ठो अरोचते तेष हि दिवि पृष्ठो अरोचते तेषां पिह विष्णां तीयं सूक्तं सौर्यं वैश्वानरं भवत्ययमेवा
ग्निर्वैश्वानर इति शाकपूणिर्विश्वानरावित्यप्येते उत्तरे ज्योतिषी वैश्वानरोऽयं यत्ताभ्यां जायते कथं न्वयमेताभ्यां जायत इ
तियत्र वैद्युतः शरणमभिहंति यावदनुपात्तो भवति मध्यमधर्मे वतावद्भवत्युदके धनः शरीरोपशमन उपादीयमान एवायं सं
पद्यत उदकोपशमनः शरीरदीर्घिरथादित्यादुदीर्घिप्रथम समावृत्त आदित्ये कैसं वामणिं वापरिमृज्य प्रतिस्वरे यत्र शुष्कगो
मयं मसं स्पर्शयन्धारयति तत्प्रदीप्यते सोऽयमेव संपद्यते थाप्याह वैश्वानरो यतते सूर्येणेति न च पुनरात्मनात्मानं संयतते न्ये
नैवान्यः संयतत इत इममादधात्यमुतोऽमुष्यरश्मयः प्रादुर्भवतीतोऽस्याचिंषस्तयोर्भासोः संसंगं दृष्ट्वैवमवक्ष्यदथयान्ये

तान्यौत्तमिकानि सूक्तानि भागानि वासावित्राणि वा सौर्याणि वा पौष्णानि वा वैष्णवानि वा वैश्वदेव्यानि वा तेषु वैश्वानरी
याः प्रवादा अभविष्यन्नादित्यकर्मणा चैनमस्तोष्यन्ति त्र्युदेषीत्यस्तमेपीति विपर्येषीत्याग्नेयेष्वेव हि सूक्तेषु वैश्वानरीयाः प्रवा
दा भवन्त्यग्निकर्मणा चैनं स्तौतीति वहसीति पचसीति दहसीति यथो एतद्वर्षकर्मणा ह्येनं स्तौतीत्यस्मिन्नप्येतदुपपद्यते । स
मानमेतदुदकमुच्चैत्यवचारंभिः । भूमिं पर्जन्या जिन्वति दिवँ जिन्वंत्यग्नयः । इति सानिगदव्याख्याता ॥ २३ ॥
कृष्णं निरयानं हरयः सुपर्णा अपोवसानादिवमुखं तंति । त आर्वावृत्रन्तसर्दना हृतस्यादिद्धृतेन पृथिवी व्युद्यते । कृष्णं निरय
णं रात्रिरादित्यस्य हरयः सुपर्णा हरणा आदित्यरश्मयस्ते यदामुतोऽर्वाचः पर्यावर्तते सह स्थानादुदकस्यादित्यादथ घृतेनो
दकेन पृथिवी व्युद्यते घृतमित्युदकनामजिघत्तेः संचतिकर्मणोऽथापि ब्राह्मणं भवत्यग्निर्वा इतो वृष्टिं समीरयति धामच्छदि
वखलु वैभूत्वा वर्षति मरुतः सृष्टां वृष्टिनयंति यदा खलु वा असावादित्यो न्यङ् रश्मिभिः पर्यावर्ततेऽथ वर्षतीति यथो एतद्बोहा
त्प्रत्यवरोहश्चिकीर्षित इत्याम्नायवचनादेतद्भवति यथो एतद्वैश्वानरीयोद्वादशकपालो भवतीत्यनिर्वचनं कपालानि भवं
त्यस्ति हि सौर्य एककपालः पंचकपालश्च यथो एतद्ब्राह्मणं भवतीति बहुभक्तिवादीनि हि ब्राह्मणानि भवंति पृथिवी वैश्वानरः
संवत्सरो वैश्वानरो ब्राह्मणो वैश्वानर इति यथो एतन्निवित्सौर्यं वैश्वानरी भवतीत्यस्यैव सा भवति यो विद्म्यो मानुषीभ्यो दीदे
दित्येष हि विद्म्यो मानुषीभ्यो दीप्यते यथो एतच्छान्दोमिकं सूक्तं सौर्यं वैश्वानरं भवतीत्यस्यैव तद्भवति जमदग्निभिराहुत इति

जमदग्नयः प्रजमिताग्नयोवाप्रज्वलिताग्नयोवातैरभिहुतो भवति यथो एतद्भविष्णां तीयं सूक्तं सौर्यवैश्वानरं भवतीत्यस्यैव त
 ऋवति ॥ २४ ॥ हविष्णां तं मुजरं स्वविंदिदिविस्पृश्याहुतं जुष्टमग्नौ । तस्य भर्मेणे भुवनाय देवा धर्मेणे कंस्वधया पप्रथंत ।
 हविर्यत्पानीयमजरं सूर्यविदिदिविस्पृश्याभिहुतं जुष्टमग्नौ तस्य भरणाय च भावनाय च धारणाय चैतेभ्यः सर्वेभ्यः कर्मभ्यो
 देवा इममग्निमन्नेनापप्रथंताथाप्याह ॥ २५ ॥ अपामुपस्थे महिषा अगृभ्णत विशोराजानमुपेतस्थुर्ऋग्मिर्यै । आदूतो अ
 ग्निमभरद्विवस्वतो वैश्वानरं मातरिश्वापरावतः । अपामुपस्थ उपस्थाने महत्यन्तरिक्षलोक आसीनामहांत इति वा गृह्यत
 माध्यमिका देवगणा विशावराजानमुपेतस्थुर्ऋग्मिर्यै मृगमंतमिति वा चर्चनीयमिति वा पूजनीयमिति वा हरद्यंतूतो देवानां
 विवस्वत आदित्या द्विवस्वान्विवासनवान्प्रेरितवतः परागता द्वापि वास्याग्नेवैश्वानरस्य मातरिश्वानमाहर्तारमाह मातरि
 श्वावायुर्मातर्यन्तरिक्षे श्वसिति मातर्याश्वनितीति वाथैनमेताभ्यां सर्वाणि स्थानान्यभ्यापादंस्तौति ॥ २६ ॥ मूर्धा भुवो
 भवति नक्तं मग्निस्ततः सूर्यो जायते प्रातरुद्यन् । मायामुतुयज्ञियानामेतामपो यत्तूर्णिश्चरति प्रजानन् । मूर्धामूर्तमस्मि
 न्धीयते मूर्धायः सर्वेषां भूतानां भवति नक्तं मग्निस्ततः सूर्यो जायते प्रातरुद्यन्त एव प्रज्ञां त्वेतां मन्यंते यज्ञियानां देवानां यज्ञ
 संपादिनामपो यत्कर्म चरति प्रजानन्सर्वाणि स्थानान्यनुसंचरति त्वरमाणस्तस्योत्तराभूयसे निर्वचनाय ॥ २७ ॥ स्तोमे
 न हि दिवि देवासो अग्निमज्जीजनन्च्छक्तिं भीरोदसि प्रां । तमू अकृण्वन् त्रेधा भुवे कंस ओषधीः पचति विश्वरूपाः । स्तोमे

नयं हि दिवि देवासो अग्निमजनयन्च्छक्तिभिः कर्मभिर्द्यावापृथिव्योरापूरणं तमकुर्वस्वेधाभावाय पृथिव्यामंतरिक्षे दिवीति
 शाकपूर्णिर्यदस्य दिवितृतीयं तदसावादित्य इति हि ब्राह्मणं तदग्नीकृत्यस्तौत्यथैनमेतयादित्यीकृत्यस्तौति ॥ २८ ॥ यदे
 नै नमदधुर्यज्ञियासो दिवि देवाः सूर्यमादितेयं । यदा चरिष्णूमिधुनावभूतामादिप्रापश्यन् भुवनानि विश्वा । यदै नम
 दधुर्यज्ञियाः सर्वे दिवि देवाः सूर्यमादितेयं मदि तेः पुत्रै यदा चरिष्णूमिधुनौ प्रादुरभूतां सर्वदा सहचारिणां वृषाश्चादित्यश्च
 मिधुनौ कस्मान्मिनोतिः श्रयतिकर्मां धुइति नामकरणस्थकारो वानयतिः परो वनिर्वीसमाश्रिता वन्यो न्येनयतो वनुतो वा
 मनुष्यमिधुनावप्येतस्मादेव मेथंता वन्यो न्ये वनुत इति वाथैनमेतयाग्नीकृत्यस्तौति ॥ २९ ॥ यत्रावदेते अवरः परं श्रयज्ञ
 न्योः कतरो नौ विवेद । आशे कुरित्संधमादं सखायो नक्षतयज्ञं कइदं विवोचत् । यत्र विवदे ते दैव्यौ होतारौ वयं चाग्निरसौ
 चमध्यमः कतरो नौ यज्ञेभूयो वेदं त्याशक्नुवंतिसत्सहमदनं समानाख्याना ऋत्विजस्तेषां यज्ञं समश्रुवानानां को न इदं विवक्ष्य
 तीति तस्योत्तराभूयसे निर्वचनाय ॥ ३० ॥ यावन्मात्रमुषसो न प्रतीकं सुपण्योऽवसते मातरिश्वः । तावद्दधात्युपयज्ञ
 मायन् ब्राह्मणो होतुरवरो निषीदन् । यावन्मात्रमुषसः प्रत्यकं भवति प्रदिदर्शनमिति वास्त्युपमानस्य संप्रत्यर्थे प्रयोग इहेव
 निधेहीति यथा सुपण्यः सुपतना एतारात्रयो वसते मातरिश्वन्त्योतिर्वर्णस्य तावदुपधाति यज्ञमागच्छन् ब्राह्मणो होता स्या
 मेहोतुरवरो निषीदन् होतृजपस्त्वनग्निवैश्वानरीयो भवति देवसवितरे तं त्वावृणतेऽग्निहोत्राय सहपित्रा वैश्वानरेणेतीममे

वाग्निं सवितारमाह सर्वस्य प्रसवितारं मध्यमं वोत्तमं वापितरं यस्तु सूक्तं भजते यस्मै हविर्निरुप्यतेऽयमेव सोमि वैश्वानरौ नि
पातमेवैते उत्तरे ज्योतिषी एतेन नामधेयेन भजेते भजेते ॥ ३१ ॥ (अथातो दैवतमिन्द्रो दिवः परोक्षकृतास्तद्येन तिस्रोऽथा
कारचितनमपुरुषविधं तस्मिन् एव देवता इत्युक्तं पूषा त्वाथैतानीन्द्रभक्तीन्यथैतान्यादित्यभक्तीनि मंत्रा मननाज्जगती गतत
मथातो नुक्रमिष्यामोऽग्निमीळेऽग्निः पूर्वेभिरभिप्रवंते द्रमित्रं जातवेदाः कस्मात्पनूनं जातवेदसं वैश्वानरः कस्माद्वैश्वान
रस्य प्रनूमहि त्वं कृष्णं नियानं हविष्पातं मपामुपस्थे मूर्धा भुवं स्तोमेन हियदे देनैयत्रा षदे ते यावन्मात्रमेकत्रिंशत्) ॥ इति नि
रुक्त उत्तरपट्टे प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

ॐ ॥ द्रविणोदाः कस्माद्धनं द्रविणमुच्यते यदेन दभिद्रवंति बलं वा द्रविणं यदेनेनाभिद्रवंति तस्य दाता द्रविणोदास्त
स्यैषा भवति ॥ १ ॥ द्रविणोदा द्रविणसो प्रावहस्ता सोऽअध्वरे । यज्ञेषु देवमीळते । द्रविणोदायस्त्वं द्रविणस इति द्रवि
णसादिन इति वा द्रविणसानि न इति वा द्रविणसस्तस्मात्पिबत्विति वा । यज्ञेषु देवमीळते । याचंति स्तुवंति वर्धयंति पूजयं
तीति वा तत्को द्रविणोदा इन्द्र इति कौष्टुकिः सबलधनयोर्दातृ तमस्तस्य च सर्वा बलकृतिरौजसो जातमुत मन्य एनमिति चाह
थाप्यग्निं द्राविणोदसमाहैष पुनरेतस्माज्जायते । यो अश्मनो रंतराग्निं जजानेत्यपि निगमो भवत्यथाप्यृतुयाजेषु द्राविणोदसाः
प्रवादा भवंति तेषां पुनः पात्रस्यैद्रपानमिति भवत्यथाप्येनं सोमपानेन स्तौत्यथाप्याह द्रविणोदाः पिबतु द्राविणोदस इत्यय

मेवाग्निं द्रविणोदा इति शाकपूणि राग्नेयेष्वेव हि सूक्तेषु द्राविणोदसाः प्रवादा भवंति । देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदामित्यपि
निगमो भवति यथो एतत्स बलधनयोर्दातृ तम इति सर्वासु देवतास्वैश्वर्यं विद्यते यथो एतदौजसो जातमुत मन्य एनमिति चा
हेत्ययमप्यग्निरौजसा बलेन मध्यमानो जायते तस्मादेनमाह सहस्रपुत्रं सहस्रः सूनूं सहसो यहुं यथो एतदग्निं द्राविणोदसमाह
त्यृत्विजोऽत्र द्रविणोदस उच्यंते हविषो दातारस्ते चैनं जनयंति । ऋषीणां पुत्रो अधिराज एष इत्यपि निगमो भवति यथो एत
त्तेषां पुनः पात्रस्यैद्रपानमिति भवतीति भक्तिमात्रं द्रवति यथा वायव्यानीति सर्वेषां सोमपात्राणां यथो एतत्सोमपानेनैनं
स्तौतीत्यस्मिन्नप्येतदुपपद्यते । सोमं पिबं दसानो गणश्रिभिरित्यपि निगमो भवति यथो एतद्द्रविणोदाः पिबतु द्राविणोद
स इत्यस्यैव तद्भवति ॥ २ ॥ मेघं तु ते वह्नयो ये भिरीयसेऽरिषण्यन्वीळ्य स्वावनस्पते । आयूया धृष्णो अभिगूर्या त्वं ने
ष्ट्रात्सोमं द्रविणोदः पिबं क्रतुभिः । मेघं तु ते वह्नयो वोढारौ यैर्यास्य ऋष्यन्हृदी भवा यूय धृष्णो अभिगूर्य त्वं नेष्ट्रीयाद्विष्या
द्विष्यो धिषण्यो धिषणा भवौ धिषणा वाग्धिषे देधात्यर्थे धीसादिनी वा धीसानिनीति वा वनस्पत इत्येनमाहैष हिवनानां पा
तावापालयिता वा वनं वनोतेः पिबर्तुभिः कालैः ॥ ३ ॥ अथात आप्रिय आप्रियः कस्मादाप्नोतेः प्रीणातेर्वा प्रीभिरा प्रीणा
तीति च ब्राह्मणं तासामिधमः प्रथमा गामी भवतीति धमः समिन्धनां तस्यैषा भवति ॥ ४ ॥ समिद्धो अद्य मनुषो दुरोणे देवो दे
वान्यजसि जातवेदः । आचवह मित्रमहश्चिक्त्वान्वंदूतः कविरसि प्रचेताः । समिद्धोऽद्य मनुष्यस्य मनुष्यस्य गृहे देवो दे

वान्यजसिजातवेदं आचवहमित्रमहश्चिकित्वांश्चेतनावांस्त्वंदूतः कविरसिप्रचेताः प्रवृद्धचेतायज्ञेध्मइतिकात्थक्योऽग्निरितिशाकपूर्णस्तनूनपादाज्यं भवति नपादित्यनन्तरायाः प्रजायानामधेयं निर्णततमा भवति गौरत्रतनूरुच्येतता अस्यां भोगास्तस्याः पयो जायते पयस आज्यं जायतेऽग्निरितिशाकपूर्णिरापोऽत्रतन्व उच्यते तता अंतरिक्षेताभ्य ओषधिवनस्पत योजायंते ओषधिवनस्पतेभ्य एष जायते तस्यैषा भवति ॥ ५ ॥ तनूनपात्पथक्रतस्ययानान्मध्वांसमंजन्त्स्वदयासुजिह्व । मन्मानिधीभिरुतयज्ञमुन्धन्देवत्राचकृणुह्यध्वरनः । तनूनपात्पथक्रतस्ययानान्यज्ञस्ययानान्मधुनासमंजन्त्स्वदयकल्याणजिह्वमननानिचनोधीभिर्यज्ञं च समर्धय देवान्नोयज्ञं गमय नराशंसोयज्ञइतिकात्थक्योनरा अस्मिन्नासीनाः शंसं त्यग्निरितिशाकपूर्णं नरैः प्रशस्यो भवति तस्यैषा भवति ॥ ६ ॥ नराशंसस्यमहिमानमेषामुपस्तोषामयजतस्ययज्ञैः । येसु क्रतवः शुचयो धियं धाः स्वदैतिदेवा उभयानिहव्या । नराशंसस्यमहिमानमेषामुपस्तुमोयज्ञियस्ययज्ञैर्येषु कर्मणः शुचयो धियं धारयितारः स्वदयं तु देवा उभयानिहवींषिसोमं चेतराणि चेति वातां त्राणि चावापिकानि चेति वैळईट्टेः स्तुतिकर्मण इंधतेर्वा तस्यैषा भवति ॥ ७ ॥ आजुह्वान ईज्यो वंश्च श्रयां ह्यग्रेव सुभिः सजोषाः । त्वंदेवानामसियह्व होता स एनान्यक्षी षितोयजीयान् । आहूयमान ईळितव्यो वंदितव्यश्चाया ह्यग्रेव सुभिः सह जोषणस्त्वं देवानामसियह्व होता य ह्वइति महतो नामधेयं यातश्च हूतश्च भवति । स एनान्यक्षी षितोयजीयान् । इषितः प्रेषित इति वाधीष्टइति वायजीयान्यष्टरौ बहिः

परिबर्हणात्तस्यैषा भवति ॥ ८ ॥ प्राचीनंबर्हिः प्रदिशा पृथिव्यावस्तोरस्यावृज्यते अग्रे अह्नां । व्युप्रथते वितरं वरीयो देवेभ्यो अर्दितये स्योनं । प्राचीनंबर्हिः प्रदिशा पृथिव्यावसनायास्याः प्रवृज्यतेऽग्रेऽह्नां बर्हिः पूर्वाह्ने तद्विप्रथते वितरं वितीर्णतरमिति वा विस्तीर्णतरमिति वा वरीयो वरतर मुरुतरं वा देवेभ्यश्चादितये च स्योनं स्योनमिति सुखनामस्य ते रवस्य न्येतत्से वितव्यं भवतीति वा द्वारो जवतेर्वा द्रवतेर्वा वारयतेर्वा तासामेषा भवति ॥ ९ ॥ व्यचस्वती रुर्विया विश्रयं तां पतिभ्यो न जनयः शुभमानाः । देवीर्द्वारो बृहतीर्विश्वमिन्वा देवेभ्यो भवत सुप्रायणाः । व्यंचनवत्य उरुत्वेन विश्रयं तां पतिभ्य इव जाया ऊरुमैथुने धर्मेशुशोभिषमाणा वरतममंगमूरुदेव्यो द्वारो बृहत्यो महत्यो विश्वमिन्वा विश्वमाभिरोतियज्ञे गृहद्वारइतिकात्थक्योऽग्निरितिशाकपूर्णिरुषासानकोषाश्च नक्ता चोपा व्याख्यातान् केति रात्रिनामान् क्तिभूतान्यवश्यायेनापि वानक्ता व्यक्तवर्णां तयोरेषा भवति ॥ १० ॥ आसुष्वयं तीयजते उपांके उपासान्क्ता सदतां नियोनौ । दिव्ये योषणे बृहतीसुरुक्मे अधिश्रियं शुक्रपिशं धाने । सेष्मीयमाणे इति वा सुष्वापयं त्याविति वा सीदतामिति वा न्यासादतामिति वा यज्ञिये उपक्रांतै दिव्ये योषणे बृहत्यो महत्यो सुरुक्मे सुरोचने अधिदधाने शुक्रपेशसंश्रियं शुक्रं शोचते र्ज्वलति कर्मणः पेशइति रूपनामपिशतेर्विपिशितं भवति दैव्या होतारा दैव्यौ होतारा वयं चाग्निरसौ च मध्यमस्तयोरेषा भवति ॥ ११ ॥ दैव्या होतारा प्रथमा सुवाचा मिमानायज्ञं मनुषो यजध्वै । प्रचोदयं ता विदधे शुक्रारूपा प्राचीनं ज्योतिः प्रदिशा दिशंता । दैव्यौ होता

रौप्रथमौसुवाचौनिमिमनौयज्ञमनुष्यस्यमनुष्यस्यजनायप्रचोदयमानौयज्ञेषुकर्तारौपूर्वस्यांदिशियष्टव्यमितिप्रदिशं
तौतिस्रोदेवीस्तिस्रोदेव्यस्तासामेषाभवति ॥ १२ ॥ आनौयज्ञंभारतीतूयमेत्विष्णोमनुष्वदिहचेतयंती । तिस्रोदेवी
र्बहिरेदंस्योनंसरस्वतीस्वर्पसःसदंतु । ऐतुनोयज्ञंभारतीक्षिप्रंभरतआदित्यस्तस्यभाइडाचमनुष्यवदिहचेतयमानाति
स्रोदेव्योबहिरितं खंसरस्वतीचसुकर्माणंआसीदंतुत्वष्टातूर्णमश्रुतइतिनैरुक्तास्त्विषेर्वास्याद्दीप्तिकर्मणस्त्वक्षतेर्वास्या
त्करोतिकर्मणस्त्वक्षतेर्वास्या ॥ १३ ॥ यइमेद्यावापृथिवीजनित्रीरूपैरपिशुद्रुवनानिविश्वा । तमद्यहोतरिषितोयजीया
न्देवंत्वष्टारमिहयक्षिविद्वान् । यइमेद्यावापृथिव्याजनयित्रीरूपैरकरोद्भूतानिचसर्वाणितमद्यहोतरिषितोयजीयान्दे
वंत्वष्टारमिहय जविद्वान्माध्यमिकस्त्वष्टेत्याहुर्मध्यमेचस्थानेसमाम्नातोऽग्निरितिशाकपूणिस्तस्यैषापराभवति ॥ १४ ॥
आविष्टोवर्धतेचारुरासुजिह्वानामूर्ध्वःस्वयंशाउपस्थे । उभेत्वष्टुर्विभ्यतुर्जायमानात्प्रतीचीसिंहंप्रतिजोषयेते । आ
विरावेदनात्तयोवर्धतेचारुरासुचारुचरतेजिह्वाजिहीतेरूर्ध्वउच्छितोभवतिस्वयंशाआत्मयशाउपस्थउपस्थानउभेत्वष्टु
र्विभ्यतुर्जायमानात्प्रतीचीसिंहंप्रतिजोषयेते । द्यावापृथिव्यावितिवाहोरात्रेतिवारणीइतिवाप्रत्यक्सेसिंहंसहनंप्रत्या
सेवेते ॥ १५ ॥ वनस्पतिर्व्याख्यातस्तस्यैषाभवति ॥ १६ ॥ उपावसृजत्मान्यासमंजन्देवानांपाथंक्रतुधाहवींषि ।
वनस्पतिःशमितादेवोअग्निःस्वदंतुहव्यमधुनाधृतेन । उपावसृजात्मानात्मानंसमंजन्देवानामन्नमृतावृताहवींषिकाले

कालेवनस्पतिःशमितादेवोअग्निरित्येतेत्रयःस्वदयंतुहव्यमधुनाचधृतेनचतत्कोवनस्पतिरूपइतिकात्थक्योऽग्निरिति
शाकपूणिस्तस्यैषापराभवति ॥ १७ ॥ अंजंतित्वामध्वरेदेवयंतोवनस्पतेमधुनादैव्येन । यदूर्ध्वस्तिष्ठाद्भविणेहधत्ताद्य
द्वाक्षयोमातुरस्याउपस्थे । अंजंतित्वामध्वरेदेवान्कामयमानावनस्पतेमधुनादैव्येनचधृतेनचयदूर्ध्वःस्थास्यसिद्भविणा
निचनोदास्यसिंयद्वातेकृतःक्षयोमातुरस्याउपस्थउपस्थानेऽग्निरितिशाकपूणिस्तस्यैषापराभवति ॥ १८ ॥ देवेभ्योव
नस्पतेहवींषिहिरण्यपर्णप्रदिवस्तेअर्थ । प्रदक्षिणिद्रंशनयानियूयंक्रतस्यवक्षिपथिभीरजिष्ठैः । देवेभ्योवनस्पतेहवींषि
हिरण्यपर्णक्रतपर्णापिवोपमार्थेस्याद्धिरण्यवर्णपर्णोतिप्रदिवस्तेअर्थपुराणस्तेसोऽर्थीयंतेप्रब्रूमौयज्ञस्यवहपथिभीरजिष्ठैर्ऋ
जुतमैरजस्वलतमैस्तपिष्ठतमैरितिवातस्यैषापराभवति ॥ १९ ॥ वनस्पतेरशनयानियूयंपिष्टतमयावयुनानिविद्वान् ।
वहदेवत्रादिधिषोहवींषिप्रचंदातारममृतेषुवोचः । वनस्पतेरशनयानियूयंसुरूपतमयावयुनानिविद्वान्प्रज्ञानानिप्र
जानन्वहदेवान्यज्ञेदानुहवींषिप्रब्रूहिचदातारममृतेषुदेवेषुस्वाहाकृतयःस्वाहेत्येतत्सुआहेतिवास्वावागाहेतिवास्वंप्राहे
तिवास्वाहुतंहविर्जुहोतीतिवातासामेषाभवति ॥ २० ॥ सद्योजातोव्यमिमीतयज्ञमग्निदेवानामभवत्पुरोगाः । अस्य
होतुःप्रदिश्यतस्यवाचिस्वाहाकृतंहविरदंतुदेवाः । सद्योजायमानोनिरमिमीतयज्ञमग्निदेवानामभवत्पुरोगाम्यस्यहो
तुःप्रदिश्यतस्यवाच्यास्यैस्वाहाकृतंहविरदन्तुदेवायजंतीतीमाआग्नीदेवताअनुक्रांताअथकिंदेवताःप्रयाजानुयाजाआ

प्रेयाइत्येके ॥ २१ ॥ प्रयाजान्मेअनुयाजांश्चकेवलानूर्जस्वन्तंहविषोदत्तभागं । घृतंचापांपुरुषंचौषधीनामग्नेश्चदीर्घ
मायुरस्तुदेवाः । तवंप्रयाजाअनुयाजाश्चकेवलानूर्जस्वन्तोहविषःसंतुभागाः । तवाग्नेयज्ञोऽयमस्तुसर्वस्तुभ्यनमंतांप्रदि
शुश्चतस्रः । आग्नेयावैप्रयाजाआग्नेयाअनुयाजाइतिचब्राह्मणंछन्दोदेवताइत्यपरंछन्दांसिवैप्रयाजाश्छन्दांस्यनुयाजाइ
तिचब्राह्मणमृतुदेवताइत्यपरंमृतवोवैप्रयाजाऋतवोऽनुयाजाइतिचब्राह्मणंपशुदेवताइत्यपरंपशवोवैप्रयाजाःपशवोऽ
नुयाजाइतिचब्राह्मणंप्राणदेवताइत्यपरंप्राणावैप्रयाजाःप्राणावाअनुयाजाइतिचब्राह्मणमात्मदेवताइत्यपरमात्मावैप्र
याजाआत्मावाअनुयाजाइतिचब्राह्मणमाग्नेयाइतितुस्थितिर्भक्तिमात्रमितरत्किमर्थपुनरिदमुच्यतेयस्यैदेवतायैहविर्गृ
हीतंस्यात्तामनसाध्यायेद्वषट्कारिष्यन्नितिहविज्ञायतेतान्येतान्येकादशाग्नीसूक्तानितेषांवासिष्ठमात्रेयंवाध्यश्वंगात्समद
मितिनाराशंसवन्तिमैधातिथंदैर्धतमसंप्रैषिकमित्युभयवन्त्यतोऽन्यानिननूनपात्वंतितनूनपात्वंति ॥ २२ ॥ (द्रविणो
दाःकस्माद्द्रविणोदाद्रविणसोमेद्यंतुतेऽथातआप्रियःसमिद्धोअद्यतनूनपांभराशंसस्याजुहानःप्राचीनंव्यचत्स्वतीरासु
ष्वयंतीदैव्याहोतारानोयज्ञंयइमेआविष्टोवनस्पतिरुपावसृजांजंतिदेवेभ्योवनस्पतेवनस्पतेरशनयानियूयसद्योजातः
प्रयाजान्मेद्वाविंशतिः) ॥ इतिनिरुक्तउत्तरषट्केद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

ॐ ॥ अथयानिपृथिव्यायतनानिसत्त्वानिस्तुतिलभंतैतान्यतोऽनुक्रमिष्यामस्तेषामश्वःप्रथमागामीभवंत्यश्वो
व्याख्यातस्तस्यैषाभवति ॥ १ ॥ अश्वोवोह्वासुखंरथंहसनामुपमंत्रिणः । शेपोरोमण्वन्तौभेदौवारिन्मंडूकइच्छ
तीद्रायेदोपरिस्त्रव । अश्वोवोह्वासुखंवोह्वारथंवोह्वासुखमितिकल्याणनामकल्याणंपुण्यंसुहितंभवतिसुहितंगम्यतीति
वाहसैतावापातावापालयितावाशेपमृच्छतीतिवारिवारयतिमानोव्याख्यातस्तस्यैषाभवति ॥ २ ॥ मानोमित्रोवरुणो
अर्यमायुरिंद्रंभुश्रामरुतःपरिख्यन् । यद्वाजिनोदेवजातस्यसप्तैःप्रवक्ष्यामोविदथैवीर्याणि । यद्वाजिनोदेवैर्जातस्य
सप्तैःसरणस्यप्रवक्ष्यामोयज्ञेविदथैवीर्याणिमानस्त्वंमित्रश्चवरुणश्चार्थमाचायुश्चवायुरयनंइंद्रश्चोरुक्षयणंक्रभूणाराजेति
वामरुतश्चपरिख्यन्छकुनिःशक्नोत्युन्नेतुमात्मानंशक्नोतिनदितुमितिवांशक्नोतितक्तुमितिवांसर्वतःशंकरोऽस्त्वितिवां
शक्नोतेर्वातस्यैषाभवति ॥ ३ ॥ कर्निकदज्जनुषंप्रब्रुवाणइयंतिवाचमरितेवनावम् ॥ सुमंगलंश्चशकुनेभवांसिमात्वाका
चिदभिभाविष्याविदत् । न्यक्रंदीजन्मप्रब्रुवाणोयथास्यशब्दस्तथानामेरयतिवाचमीरयितेवनावंसुमंगलंश्चशकुने
भवकल्याणमंगलौमंगलगिरतेर्गृणात्यर्थेगिरत्यनर्थानितिवांगलमंगवन्मज्जयतिपापकमितिनैरुक्तामागच्छवितिवां
माचत्वाकाचिदभिभूतिःसर्वतोविदद्भृत्समदमर्थमभ्युत्थितंकरिंजलोऽभिववाशेतदभिवादिन्येषगर्भवति ॥ ४ ॥ भद्रं
वददक्षिणतोभद्रमुत्तरतोवद । भद्रंपुरस्तांशोवदभद्रंपश्चात्करिंजल । इतिसानिगदव्याख्यातागृत्समदोगृत्समदनौ

गृत्सइतिमेधाविनामगृणातेःस्तुतिकर्मणोमंडूकामजूकामजनान्मदतेर्वामोदतिकर्मणोमंदतेर्वातृसिकर्मणोमंडयतेरि
तिवैयाकरणांमंडणामोकइतिवामंडोमदेर्वामुदेर्वातेषामेषाभवति ॥ ५ ॥ संवत्सरंशिश्यानांब्राह्मणाप्रतचारिणः ।
वाचंपर्जन्यजिन्वतांप्रमंडूकाअवादिषुः । संवत्सरंशिश्यानांब्राह्मणाप्रतचारिणोऽब्रुवाणाअपिवोपमार्थस्याद्वाह्मणाइ
वप्रतचारिणइतिवाचंपर्जन्यप्रीतांप्रावादिषुर्मंडूकावसिष्ठोवर्षकामःपर्जन्यंतुष्टावतंमंडूकाअन्वमोदंतंसमंडूकाननुमोद
मानान्दृष्टातुष्टावतदभिवादिन्येषर्भवति ॥ ६ ॥ उपप्लवदमंडूकिवर्षमावदतादुरि । मध्येहृदस्यप्लवस्वनिगृह्यचतुरः
परः । इतिसानिगदव्याख्याताऽक्षाअश्रुवतएनानितिवाभ्यश्रुवतएभिरितिवातेषामेषाभवति ॥ ७ ॥ प्रावेपामाबृह
तोमादयंतिप्रवातेजाइरिणेवर्षतानाः । सोमस्येवमौजवतस्यभक्षोविभीदकोजागृविर्मह्यमच्छान् । प्रवेपिणोमामहतो
विभीदकस्यफलानिमादयंतिप्रवातेजाःप्रवणेजाइरिणेवर्तमानांइरिणंनिर्ऋणमृणातेरपार्णंभवत्यपरताअस्मादोषधयइ
तिवा । सोमस्येवमौजवतस्यभक्षः । मौजवतोमूजवतिजातोमूजवान्पर्वतोमुंजवान्मुंजोविमुच्यतइषीकयैषीकैषतेर्गति
कर्मणइयमपीतरेषीकैतस्मादेवविभीदकोविभेदनाजागृविर्जागरणान्मह्यमचच्छदप्रशंसत्येनान्प्रथमयानिंदत्युत्तरा
भिर्ऋषेरक्षपरिघ्नस्यैतदार्षवेदयंतैप्रावाणोहन्तेर्वागृणातेर्वागृहातेर्वातेषामेषाभवति ॥ ८ ॥ प्रैतेवदन्तुप्रवयंवदामग्रा
वभ्योवाचंवदतवदद्वयः । यदद्वयःपर्वताःसाकमाशवःश्लोकंघोषंभरथेद्रायसोमिनः । प्रवदंत्वेतेप्रवदामवयंप्रावभ्यो

वाचंवदतवदद्वयोयदद्वयःपर्वताअदरणीयाःसहसोममाशवःक्षिप्रकारिणःश्लोकःशृणोतेर्घोषोघुष्यतेःसोमिनोयूयंस्थे
तिवासोमिनोगृहेष्वितिवायेननराःप्रशस्यंतैसनाराशंसोमंत्रस्तस्यैषाभवति ॥ ९ ॥ अमंदान्तस्तोमान्प्रभरेमनीषासिंधाव
धिक्षियतोभाव्यस्य । योमेसहस्रममिमीतसवान्तूतोराजाश्रवश्च्छमानः । अमंदान्तस्तोमानबालिशाननल्पान्वाबालो
बलवर्तीभर्तव्योभवत्यंवास्माअलंभवतीतिवांबास्मैबलंभवतीतिवांबलोवाप्रतिषेधव्यवहितःप्रभरेमनीषयामनसईषया
स्तुत्याप्रज्ञयावासिंधावधिनिसतोभावयव्यस्यराज्ञोयोमेसहस्रंनिरमिमीतसवान्तूतोराजातूर्णइतिवात्वरमाणइति
वांप्रशंसामिच्छमानः ॥ १० ॥ यज्ञसंयोगाद्राजास्तुतिंलभेतराजसंयोगाद्युद्धोपकरणानितेषांरथःप्रथमागामीभवति
रथोरंहतेर्गतिकर्मणःस्थिरतेर्वास्याद्विपरीतस्यरममाणोऽस्मिंस्तिष्ठतीतिवारपतेर्वासतेर्वातस्यैषाभवति ॥ ११ ॥ वनं
स्पतेवीडुंगोहिभूयाअस्मत्सखाप्रतरणःसुवीरः । गोभिःसन्नद्धोअसिवीळयस्वास्थातातैजयतुजेत्वानि । वनस्पतेहृदां
गोहिभवास्मत्सखाप्रतरणःसुवीरःकल्याणवीरोगोभिःसंनद्धोअसिवीळयस्वेतिसंस्तंभस्वास्थातातेजयतुजेतव्यानिंदुं
भिरितिशब्दानुकरणंदुमोभिन्नइतिवांदुंदुभ्यतेर्वास्याच्छब्दकर्मणस्तस्यैषाभवति ॥ १२ ॥ उपश्वासयपृथिवीमुतद्यांपुं
रुत्रातैमनुतांविष्ठितंजगत् । सदुंदुभेसजूरिंद्रेणदेवैर्दूराहवीयोअपसेधशत्रून् । उपश्वासयपृथिवींचदिवंचबहुधातेघोषं
मन्यतांविष्ठितंस्थावरंजंगमंचयत्सदुंदुभेसहजोषणइंद्रेणचदेवैश्चदूराहूरतरमपसेधशत्रूनिषुधिरिषूणांनिधानंतस्यैषाभ

वति ॥ १३ ॥ बहूनां पिता बहुरस्य पुत्रश्चिश्चाकृणोति समना वगत्य । इषुधिः संकाः पृतनाश्च सर्वाः पृष्ठे निनद्धो जय
ति प्रसूतः । बहूनां पिता बहुरस्य पुत्र इतीषूनभिप्रेत्य प्रस्मयत इवापात्रियमाणः शब्दानुकरणं वा संकाः संचेतैः संपूर्वाद्वा
किरतैः पृष्ठे निनद्धो जयति प्रसूत इति व्याख्यातं हस्तघ्नो हस्ते हन्यते तस्यैषा भवति ॥ १४ ॥ अहिरिव भोगैः पर्येति बाहुं
ज्याया हेति परिबाधमानः । हस्तघ्नो विश्वावयुनां निविद्वान्पुमान्पुमां संपरिपातु विश्वतः । अहिरिव भोगैः परिवेष्टयति
बाहुं ज्याया वधात्परित्रायमाणो हस्तघ्नः सर्वाणि प्रज्ञानानि प्रजानं न्पुमान्पुरुमना भवति पुंसतेर्वाभीशवो व्याख्यातास्तेषा
मेषा भवति ॥ १५ ॥ रथेति घ्नयति वाजिनः पुरोयत्रयत्रकामयते सुषारथिः । अभीशूनां महिमानं पनायतु मनः पश्चा
दनुयच्छंति रश्मयः । रथेति घ्नयति वाजिनः पुरस्तात्सतोयत्रयत्रकामयते सुषारथिः कल्याणसारथिरभीशूनां महि
मानं पूजयामि मनः पश्चात्सतोऽनुयच्छंति रश्मयो धनुर्धन्वतेर्गतिकर्मणो वधकर्मणो वा धन्वंत्यस्मादिषवस्तस्यैषा भवति
॥ १६ ॥ धन्वंनागाधन्वंनाजिजयेम धन्वंनातीत्राः समदौ जयेम । धनुः शत्रोरपकामं कृणोति धन्वंना सर्वाः प्रदिशो
जयेम । इति सानिगदव्याख्याता समदः समदो वाक्तेः संमदो वा मदते ज्याजयते वा जिनाते वा प्रजावयतीषूनि ति वा तस्या
एषा भवति ॥ १७ ॥ वक्ष्यंती वेदागनीगंति कर्णप्रियं सखायं परिष्वज्जाना । योषे वशिं के वितताधि धन्वन्त्या इयं समने
पारयंती । वक्ष्यंती वागच्छतिकर्णप्रियमिव सखायमिषुं परिष्वजमाना योषे वशिं के शब्दं करोति वितताधि धनुर्षिज्येयं स

मने संग्रामे पारयंती पारं नयंतीषुरीपतेर्गतिकर्मणो वधकर्मणो वा तस्यैषा भवति ॥ १८ ॥ सुपर्णवस्ते मृगो अस्यादंतो गो
भिः संनद्धा पतति प्रसूता । यत्रानरः संच विचद्रवति तत्रास्मभ्यमिषवः शर्मयंसन् । सुपर्णवस्त इति वाजानभिप्रेत्य मृग
मयोऽस्यादंतो मृगयते वा गोभिः संनद्धा पतति प्रसूतेति व्याख्यातं यत्र नराः सद्रवंति च विद्रवंति च तत्रास्मभ्यमिषवः शर्म
यच्छंतु शरणं संग्रामेष्वश्वाजनीं कशेत्याहुः कशाप्रकाशयति भयमश्वायं कृष्यते वा णूभावाद्वा कपुनः प्रकाशयत्यर्थान्त्वश
याक्रोशते वा श्वकशया एषा भवति ॥ १९ ॥ आजघंति सान्वेषां जघनाऽउपजिघ्रते । अश्वाजनि प्रचेतसोऽश्वान्तसमत्सु
चोदय । आजघंति सान्वेषां सरणानि सक्थीनि सक्थि सचते रासक्तोऽस्मिन्कायौ जघनानि चोपघ्नति जघनं जघन्यते
रश्वाजनि प्रचेतसः प्रवृद्धचेतसोऽश्वान्तसमत्सु समरणेषु संग्रामेषु चोदयोलूखलमुरुकरं वोरं वोरं ध्वं वोरं रुमे कुर्वित्यब्रवी
त्तदुलूखलमभवदुरुकरं चैतदुलूखलमित्याचक्षते परोक्षेणेति च ब्राह्मणं तस्यैषा भवति ॥ २० ॥ यच्चिद्धित्वंगहेगृह्णुलू
खलकयुज्यसे । दहद्युमत्तमं वदुजयतामिव दुंदुभिः । इति सानिगदव्याख्याता ॥ २१ ॥ वृषभः प्रजां वर्षतीति वाति बृह
तिरेत इति वाति वृषभकर्मा वर्षणा वृषभस्तस्यैषा भवति ॥ २२ ॥ न्यक्रंदयन्नपयंत एनममेहयन् वृषभं मध्यआजेः । तेन सूभं
वंशत वत्सहस्रं गवां मुद्गलः प्रधने जिगाय । न्यक्रंदयन्नपयंत एनमिति व्याख्यातं ममेहयन् वृषभं मध्यआजे राजयनस्याज
वनस्येति वा तेन तं सूभं राजानं भवति रत्तिकर्मा तद्वासूभवं स हस्रं गवां मुद्गलः प्रधने जिगाय प्रधन इति संग्रामनाम प्रकीर्णा

न्यस्मिन्धनानिभवंतिद्रुघणोद्भुममयोधनस्तत्रेतिहासमाचक्षतेमुद्गलोभार्म्यश्वक्रषिर्वृषभंचद्रुघणंचयुक्त्वासंग्रामेव्यवह
 त्याजिजिगायतदभिवादिन्येषाभभवति ॥ २३ ॥ इमंतंपश्यवृषभस्ययुजंकाष्ठायामध्येद्रुघणंशयानं । येनजिगायशत
 वत्सहस्रंगवांमुद्गलःपृतनाज्येषु । इमंतंपश्यवृषभस्यसहयुजंकाष्ठायामध्येद्रुघणंशयानंयेनजिगायशतवत्सहस्रंगवांमु
 द्गलःपृतनाज्येषुपृतनाज्यमितिसंग्रामनामपृतनानामजनाद्वाजयनाद्वामुद्गलोमुद्गवान्मुद्गगिलोवांमदनंगिलतीतिवाम
 दंगिलोवामुदंगिलोवाभार्म्यश्वोभृम्यश्वस्यपुत्रोभृम्यश्वोभृमयोऽस्याश्वाअश्वभरणाद्वापितुरित्यन्ननामपातेर्वापिबते
 र्वाप्यायतेर्वातस्यैषाभवति ॥ २४ ॥ पितुंनुस्तोषमहोधर्माणंतर्विषी । यस्यत्रितोव्योजसावृत्रंविपर्वमर्दयत् । तंपि
 तुंस्तौमिमहतोधारयितारंबलस्यतविषीतिबलनामंतवतेर्वावृद्धिकर्मणोयस्यत्रितओजसाबलेनत्रितस्त्रिस्थानइंद्रोवृत्रं
 विपर्वाणंव्यर्दयतिनद्योव्याख्यातास्तासामेषाभवति ॥ २५ ॥ इमंमेगंगेयमुनेसरस्वतिशुतुद्रिस्तोमंसचतापरुण्यया ।
 असिक्न्यामरुद्धधेवितस्तयाजोकीयेऽशृणुहासुषोमया । इमंमेगंगेयमुनेसरस्वतिशुतुद्रिपरुणिस्तोममासेवध्वमसि
 ऋयाचसहमरुद्धधेवितस्तयाचाजोकीयआशृणुहिसुषोमयाचेतिसमस्तार्थोऽथैकपदनिरुक्तंगंगागमनाद्यमुनाप्रयुवतोग
 च्छतीतिवाप्रयुवितंगच्छतीतिवासरस्वतीसरइत्युदकनामंसतस्सद्वतीशुतुद्रीशुद्राविणीक्षिप्रद्राविण्याशुतुन्नेवद्रवतीति
 वेरावतीपरुणीत्याहुःपर्ववतीभास्वतीकुटिलगामिन्यसिक्न्यशुक्लासितासितमितिवर्णनामंतत्प्रतिषेधोऽसितमरुद्धधाः

सर्वावद्योमरुतएनावर्धयंतिवितस्ताविदग्धाविवृद्धामहाकूलाजोकीयांविपाळित्याहुर्ऋजीकप्रभवावर्जुगामिनीवांविपा
 द्विपाटनाद्वाविपाशनाद्वाविप्रापणाद्वापाशाअस्यांव्यपाश्यंतवसिष्ठस्यमुर्मूर्षतस्तस्माद्विपाळुच्यतेपूर्वमासीदुरुजिरासु
 शोमासिंधुर्यदेनामभिप्रसुवंतिनद्यःसिंधुःस्यंदनादापआप्तोतेस्तासामेषाभवति ॥ २६ ॥ आपोहिष्ठांमयोभुवस्तानं
 ऊर्जेदधातन । महेरणायचक्षसे । आपोहिस्थसुखभुवस्तानोऽन्नायधत्तमहतेचनोरणायरमणीयायचदर्शनायौषध
 यओषधयंतीतिवौषत्येनाधयंतीतिवादोषधयंतीतिवातासामेषाभवति ॥ २७ ॥ याओषधीःपूर्वाजातादेवेभ्यस्त्रियु
 गंपुरा । मनैनुबभ्रूणामहंशतंधामानिसप्तच । याओषधयःपूर्वाजातादेवेभ्यस्त्रीणियुगानिपुरामन्येनुतद्वभ्रूणामहंब
 भ्रुवर्णानांहरणानांभरणानामितिवाशतंधामानिसप्तचेतिधामानित्रयाणिभवंतिस्थानानिनामानिजन्मानांतिजन्मा
 न्यन्नाभिप्रेतानिसप्तशतंपुरुषस्यमर्मणांतेष्वेनादधतीतिवारात्रिव्याख्यातातस्याएषाभवति ॥ २८ ॥ आरात्रिपा
 र्थिवंरजःपितरःप्रायुधामभिः । दिवःसदांसिबृहतीवितिष्ठसआत्वेषंवर्ततेतमः । आपूपुरस्त्वंरात्रिपार्थिवंरजःस्थानैर्म
 ध्यमस्यदिवःसदांसिबृहतीमहतीवितिष्ठसआवर्ततेत्वेषंतमोरजोऽरण्यान्यरण्यास्यपत्न्यरण्यामपार्णीग्रामादरमणंभवती
 तियातस्याएषाभवति ॥ २९ ॥ अरण्यान्यरण्यान्यसौयाप्रेवनश्यसि । कथाग्रामंनपृच्छसिनत्वाभीरिवविदती ३।
 अरण्यानीत्येनामामंत्रयतेयासावरण्यानिवनानिपराचीवनश्यसिकथंग्रामंनपृच्छसिनत्वाभीरिविदतीवेतीवःपरिभयार्थे

वाश्रद्धाश्रद्धानां तस्या एषा भवति ॥ ३० ॥ श्रद्धयाग्निः समिध्यते श्रद्धया हूयते हविः । श्रद्धां भगस्य मूर्धनि वचसा वेद
यामसि । श्रद्धयाग्निः साधु समिध्यते श्रद्धया हविः साधु हूयते श्रद्धां भगस्य भागधेयस्य मूर्धनि प्रधानां गोवचनेनावेदयामः
पृथिवी व्याख्याता तस्या एषा भवति ॥ ३१ ॥ स्योना पृथिवि भवानृक्षरानिवेशनी । यच्छानः शर्मसप्रथः । सुखानः
पृथिवि भवानृक्षरानिवेशन्यृक्षरः कण्टककृच्छतेः कंटकः कंतपो वा कृततेर्वा कंटतेर्वा स्याद्गतिकर्मण उद्गततमो भवति यच्छ
नः शर्मयच्छंतु शरणं सर्वतः पृथ्व्या व्याख्याता तस्या एषा भवति ॥ ३२ ॥ अमीषां चित्तं प्रतिलोभयंती गृहाणां गान्यप्ये
परेहि । अभिप्रेहि निर्देह हृत्सुशोकैरंधेना मित्रास्तमसा संचतां । अमीषां चित्तानि प्रज्ञानानि प्रतिलोभयमाना गृहाणां
गान्यप्येपरेह्यभिप्रेहि निर्देहैषां हृदयानि शोकैरंधेना मित्रास्तमसा संसेव्यतां मग्न्याय ग्रेः पत्नी तस्या एषा भवति ॥ ३३ ॥
इहेंद्राणीमुपह्वयेवरुणानि स्वस्तये । अग्नार्यो सोमपीतये । इतिसानिगदव्याख्याता ॥ ३४ ॥ अथातोऽष्टौ द्वंद्वान्यु
लूखलमुसलै उलूखलं व्याख्यातं मुसलं मुहुः सरंतयोरेषा भवति ॥ ३५ ॥ आयुर्जीवां जसा तमाता ह्युच्चा विजर्भृतः ।
हरी इवां धांसि बप्सता । आयष्टव्ये अन्नानां संभक्तमैते ह्युच्चैर्विहिते हरी इवान्नानि भुंजाने हविर्धाने हविषां निधाने तयो
रेषा भवति ॥ ३६ ॥ आवां मुपस्थं मद्रुहा देवाः सीदंतु यज्ञियाः । इहाद्य सोमपीतये । आसीदंतु वा मुपस्थ उपस्थानं मद्रो
ग्यव्ये इति वा यज्ञिया देवाय ज्ञसंपादिन इहाद्य सोमपानाय चावा पृथिव्या व्याख्यातं तयोरेषा भवति ॥ ३७ ॥ द्यावां

नः पृथिवी इमं सिध्मद्यदिविस्पृशं । यज्ञं देवेषु यच्छतां । द्यावा पृथिव्या न इमं साधनमद्यदिविस्पृशं यज्ञं देवेषु नियच्छतां
विपाद्छुतु द्यौ व्याख्यातं तयोरेषा भवति ॥ ३८ ॥ प्रपर्वतानां मुशती उपस्थादश्वे इव विषिते हासमाने । गावेषु भ्रेमा
तरारिहाणं विपाद्छुतु द्रीपयसा जवेते । पर्वतानां मुपस्थादुपस्थानां दुशत्यौ कामयमाने अश्वे इव विमुक्ते इति वा विषण्णे इ
ति वा हासमाने हासतिः स्पर्धायां हर्षमाणे वा गावा विवशु भ्रेमो भने मातरौ सरिहाणं विपाद्छुतु द्यौ पथसा प्रजघेत आर्ली अ
र्तन्यौ वारण्यौ वारिष्यौ वा तयोरेषा भवति ॥ ३९ ॥ ते आचरंती समनं वयोषामाते वपुत्रं विभृता मुपस्थे । अपशत्रून् वि
ध्यतां संविदाने आर्ली इमे विस्फुरंती अमित्रान् । ते आचरंत्यौ समनसा विवयोषेमाते वपुत्रं विभृता मुपस्थ उपस्थानेऽप वि
ध्यतां शत्रून् संविदाने आर्ल्या विमे विघ्नत्यावमित्रान्छुना सीरौ शुनो वायुः शुण्यं तरिक्षे सीर आदित्यः सरणां तयोरेषा भव
ति ॥ ४० ॥ शुनां सीरा विमां वा चैजुपेधां यद्विचक्रथुः पर्यः । तेनेमा मुपसंचतं । इतिसानिगदव्याख्याता देवी जो
ष्टी देव्यौ जोषयिष्यौ द्यावा पृथिव्या वितिवां हारात्रे इति वा सस्यं च समाचेतिकात्थक्यस्तयोरेषां प्रैषो भवति ॥ ४१ ॥
देवी जोष्टी वसुधित्तीयो रन्याघाद्वेषां सियुवदान्या वक्षद्वसुवार्याणि यजमानाय वसुवने वसुधेयस्य वीतां यज । देवी जो
ष्टी देव्यौ जोषयिष्यौ वसुधित्तीयो रन्याघानि द्वेषां स्ववयावयत्यावहत्यन्या वसूनि वरणीयानि यजमानाय व
सुवननाय च वसुधानाय च वीतां पिबेतां कामयेतां वा यजेतिसंप्रैषो देवी ऊर्जा हुती देव्या ऊर्जा हान्यौ द्यावा पृथिव्या वितिवा

वाश्रद्धाश्रद्धानात्तस्याएषाभवति ॥ ३० ॥ श्रद्धयाग्निःसमिध्यतेश्रद्धयाह्वयतेहविः । श्रद्धांभगस्यमूर्धनिवचसावेद
यामसि । श्रद्धयाग्निःसाधुसमिध्यतेश्रद्धयाहविःसाधुह्वयतेश्रद्धांभगस्यभागधेयस्यमूर्धनिप्रधानांगेवचनेनावेदयामः
पृथिवीव्याख्यातातस्याएषाभवति ॥ ३१ ॥ स्योनापृथिविविभवानृक्षरानिवेशनी । यच्छानःशर्मसप्रथः । सुखानः
पृथिविविवानृक्षरानिवेशन्यृक्षरःकण्टकःकृच्छतेःकंटकःकंतपोवाकृततेर्वाकंटतेर्वास्याद्गतिकर्मणउद्गततमोभवतियच्छ
नःशर्मयच्छंतुशरणंसर्वतःपृथ्व्याव्याख्यातातस्याएषाभवति ॥ ३२ ॥ अमीषांचित्तंप्रतिलोभयतीगृहाणांगान्यप्ये
परैहि । अभिप्रेहिनिर्देहहृत्सुशोकैरंधेनामित्रास्तमसासचंतां । अमीषांचित्तानिप्रज्ञानानिप्रतिलोभयमानागृहाणां
गान्यप्येपरैह्यभिप्रेहिनिर्देहैषांहृदयानिशोकैरंधेनामित्रास्तमसासंसेव्यंतामग्राय्यग्नेःपत्नीतस्याएषाभवति ॥ ३३ ॥
इहेंद्राणीमुपह्वयेवरुणानींस्वस्तये । अग्रायींसोमपीतये । इतिसानिगदव्याख्याता ॥ ३४ ॥ अथातोऽष्टौद्वंद्वान्यु
लूखलमुसलैःउलूखलंन्याख्यातमुसलंमुहुःसरंतयोरेषाभवति ॥ ३५ ॥ आयुर्जीवांजसातमाताद्युच्चाविजर्भतः ।
हरीइवांधांसिबर्प्सता । आयष्टव्येअन्नानांसंभक्ततमेतेद्युच्चैर्विह्रियेतेहरीइवान्नानिभुंजानेहविर्धानेहविषांनिधानेतयो
रेषाभवति ॥ ३६ ॥ आवांमुपस्थमद्रुहादेवाःसीदंतुयज्ञियाः । इहाद्यसोमपीतये । आसीदंतुवामुपस्थउपस्थानमद्रो
गधव्येइतिवायज्ञियादेवायज्ञसंपादिनइहाद्यसोमपानार्थद्यावापृथिव्याव्याख्यातैतयोरेषाभवति ॥ ३७ ॥ द्यावा

नःपृथिवीइमंसिध्रमद्यदिविस्पृशं । युजंदेवेषुयच्छतां । द्यावापृथिव्यौनइमंसाधनमद्यदिविस्पृशंयुजंदेवेषुनियच्छतां
विपाद्छुतुद्वौव्याख्यातैतयोरेषाभवति ॥ ३८ ॥ प्रपर्वतानामुशतीउपस्थादश्वेइवविषितेहासमाने । गावेषुश्वेमा
तरारिहाणंविपाद्छुतुद्वीपयसाजवेते । पर्वतानामुपस्थादुपस्थानादुशत्यौकामयमानेअश्वेइवविमुकेइतिवाविषण्णेइ
तिवाहासमानेहासतिःस्पर्धायांहर्षमाणेवांगावाविवशुश्वेशोभनेमातरौसरिहाणंविपाद्छुतुद्वौपयसाप्रजवेतैआर्लीअ
र्तन्यौवारण्यौवारिषण्यौवातयोरेषाभवति ॥ ३९ ॥ तेआचरंतीसमनेवयोषामातेवपुत्रंविभृतामुपस्थे । अपशत्रून्वि
ध्यतांसंविदानेआर्लीइमेविस्फुरंतीअमित्रान् । तेआचरंत्यौसमनसाविवयोषेमातेवपुत्रंविभृतामुपस्थउपस्थानेऽपवि
ध्यतांशत्रून्संविदानेआर्ल्याविमेविघ्नत्यावमित्रान्छुनासीरौशुनोवायुःशुएत्यंतरिक्षेसीरआदित्यःसरणात्तयोरेषाभव
ति ॥ ४० ॥ शुनासीराविमांवाचंजुषेथांयद्विविचक्रधुःपर्यः । तेनेमामुपसिंचतं । इतिसानिगदव्याख्यातादेवीजो
ष्ट्रीदेव्यौजोषयित्र्यौद्यावापृथिव्यावितिवाहोरात्रेइतिवासस्यंचसमाचेतिकात्यक्यस्तयोरेषसंप्रैषोभवति ॥ ४१ ॥
देवीजोष्ट्रीवसुधित्तीयोरन्याघाद्वेषांसियुयवदान्यावक्षद्वसुवार्याणियजमानायवसुवनेवसुधेयस्यवीतांयज । देवीजो
ष्ट्रीदेव्यौजोषयित्र्यौवसुधित्विसुधान्यौययोरन्याघानिद्वेषांस्यवयावयत्यावहत्यन्यावसुनिवरणीयानियजमानार्थव
सुवननायचवसुधानायचवीतांपिबेतांकामयेतांवायजेतिसंप्रैषांदेवीऊर्जाहुतीदेव्याऊर्जाहान्यौद्यावापृथिव्यावितिवा

होरात्रे इति वासस्य च समाचेति कात्थव्यस्तयोरेषसंप्रैषो भवति ॥ ४२ ॥ देवी ऊर्जा हुती इषमूर्जमन्यावक्षत्सग्धिसपीति
मन्यानवेन पूर्वदयमानाः स्यामपुराणे ननवंतामूर्जमूर्जा हुती ऊर्जयमाने अधातां वसुवने वसुधेयस्य वीतां यज । देवी ऊर्जा हु
ती देव्या ऊर्जा ह्यान्यावक्षत्संघावहत्यावहत्यन्यासहजग्धिसहपीति चान्यानेन पूर्वदयमानाः स्यामपुराणे ननवंता
मूर्जमूर्जा हुती ऊर्जयमाने अधातां वसुवननाय च वसुधानाय च वीतां पिबेतां कामयेतां वायजेतिसंप्रैषो यजेतिसंप्रैषः ॥ ४३ ॥
(अथयान्यश्वोवोहमानो मित्रः कनिकदं द्रवदसंवत्सरमुपप्लवदप्रावेपाः प्रैतेव दंत्वमंदान्यज्ञसंयोगाद्वनस्पत उपश्वा
सय बह्वीनामहिरिव भोगैरथेतिष्ठन्धन्वनागावक्ष्यंती वसुपर्णवस्त आजघंति यच्चिद्वित्वं वृषभोन्यक्रंदयन्निमंतं पितुं न्विमं
मआपो हिंया ओषधीरा रात्र्यरण्यानि श्रद्धया स्योनामीषां मिहेंद्राणीमथातोष्ट्रावायजी आवा मुपस्थं घावानः प्रपर्वतानां ते
आचरंती शुनासीरौ देवी जोष्ट्री देवी ऊर्जा हुती त्रिषत्वारिंशत्) ॥ इति निरुक्त उत्तरपट्टे तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

ॐ ॥ अथातो मध्यस्थाना देवतास्तासां वायुः प्रथमा गामी भवति वायुर्वतेर्वेतेर्वा स्याद्गतिकर्मण एतेरिति स्थौलाष्टी वि
रनर्थको वकारस्तस्यैषा भवति ॥ १ ॥ वायवायाहि दर्शते मे सोमा अरंकृताः । तेषां पाहि श्रुधी हव । वायवायाहि दर्शनी
ये मे सोमा अरंकृत अलंकृता स्तेषां पिब शृणु नो हानमिति कर्मन्मं मध्यमा देवमवक्ष्यं तस्यैषा परा भवति ॥ २ ॥ आस स्राणा
सः शवसानमच्छेद्रं सुचक्रैरय्यासो अश्वाः । अभिश्रव क्रज्यं तो वहेयुर्नूचिभ्रवायोरमृतं मिदस्येत् । आस स्रवांसोऽभिवलाय

मानमिंद्रं कल्याणचक्रैरथेयोगार्यरय्या अश्वारथस्य वोह्वारं क्रज्यं तक्रजुगामिनोऽन्नमभिवहेयुर्नवंचपुराणं च श्रव इत्यन्न
नामं श्रूयत इति सतो वायोश्चास्य भक्षो यथानविदस्येदितींद्रप्रधानेत्येकेनैघंडुकं वायुकर्मो भयप्रधानेत्यपरं वरुणो वृणोती
तिसतस्तस्यैषा भवति ॥ ३ ॥ नीचीनवारं वरुणः कवधं प्रसंसर्जरोदसी अंतरिक्षं । तेन विश्वस्य भुवनस्य राजाय वनं वृष्टिर्व्युन
त्तिभूम । नीचीनवारं वरुणः कवधं मेघैकवनमुदकं भवति तदस्मिन्धीयत उदकमपिकवंधमुच्यते बंधिरनिभृतत्वेकमनि
भृतं च प्रसृजतिं घावापृथिव्यौ चांतरिक्षं च महत्त्वेन तेन सर्वस्य भुवनस्य राजाय वमिव वृष्टिर्व्युनत्तिभूमिं तस्यैषा परा भवति
॥ ४ ॥ तमूषसमना गिरापिदृणां च मनमभिः । नाभाकस्य प्रशस्तिभिर्यः सिंधूनामुपो दये सप्तस्वसासमं ध्यमोन भैतामन्य
केसमे । तंस्वभिष्टौमिसमानया गिरा गीत्यास्तुत्यापिदृणां च मननीयैः स्तोमैर्नाभाकस्य प्रशस्तिभिर्ऋषिर्नाभाको बभूवयः
स्यंदमानानां मासामपामुपो दये सप्तस्वसारमेनमाह्वाग्निः समध्यम इति निरुच्यतेऽथैष एव भवति । न भैतामन्यकेसमे ।
माभूवन्नन्यकेसर्वे येनोद्विषंति दुर्धियः पापधियः पापसंकल्पा रुद्रोरौ तीतिसतोरोरुयमाणो द्रवतीति वारोदयतेर्वायदरुद
त्तद्रुद्रस्य रुद्रत्वमिति काठकैयदरोदीत्तद्रुद्रस्य रुद्रत्वमिति हारिद्रविकैतस्यैषा भवति ॥ ५ ॥ इमारुद्राय दृढधन्वने गिरः
क्षिप्रेष वेदे वायस्वधात्रे । अषाह्याय सहमानाय वेधसेति गमयुधाय भरताशृणोतुनः । इमारुद्राय दृढधन्वने गिरः क्षिप्रेष
वेदे वाया न्नवतेऽषाढायान्यैः सहमानाय विधात्रेति गमयुधाय भरताशृणोतुनस्तिग्मं ते जते रुत्साहकर्मण आयुधमायोधना

तस्यैषापराभवति ॥ ६ ॥ यातेदिद्युदवसृष्टादिवस्परिस्मयाचरतिपरिसावृणकुनः । सहस्रैस्तेस्वपिवातभेषुजामासं
स्तोकेषुतनयेषुरीरिषः । यातेदिद्युदवसृष्टादिवस्परिदिवोऽधिदिद्युदयतेर्वाद्युतेर्वाद्योततेर्वाक्ष्मयाचरतिस्मापृथिवी
तस्यांचरतितयाचरतिविस्मापयंतीचरतीतिवापरिवृणकुनःसांसहस्रंतेस्वाप्तवचनभेषज्यानिमानस्त्वंपुत्रेषुचपौत्रेषुच
रीरिषस्तोकेतुद्यतेस्तनयंतनोतेरग्निरपिरुद्रउच्यतेतस्यैषाभवति ॥ ७ ॥ जराबोधतद्विविद्धिविशेषिशेषयज्ञियाय । स्तोमं
रुद्रायदृशीकं । जरास्तुतिर्जरतेःस्तुतिकर्मणस्तांबोधतयाबोधयितरितिवातद्विविद्धितत्कुरुमनुष्यस्यमनुष्यस्ययजना
यस्तोमंरुद्रायदर्शनीयमिंद्रइरांहणातीतिवैरांददातीतिवैरांदधातीतिवैरांदारयतइतिवैरांधारयतइतिवैदेवद्रवतीतिवै
दौरमतइतिवैधेभूवानीतिवातद्यदेनंप्राणैःसमैधैस्तदिंद्रस्यैद्रत्वमितिविज्ञायतइदंकरणादित्याग्रायणइदंदर्शनादित्यौप
मन्यवइदतेवैश्वर्यकर्मणइच्छत्राणांदारयितावाद्रावयितावांदरयिताचयज्वनीतस्यैषाभवति ॥ ८ ॥ अदर्द्रुत्समसृ
जोविस्त्वानित्वमर्णवान्बद्धधानांऽअरम्णाः । महान्तमिंद्रपर्वतंविषद्वःसृजोविधाराअवदानुबहन् । अहणाउत्समुत्स
उत्सरणाद्वोत्सदनाद्वोत्स्यंदनाद्वोनत्तेर्वाव्यसृजोऽस्यस्त्वानित्वमर्णवानर्णस्वतएतान्माध्यमिकान्त्संस्त्यायान्वाबध्यमा
नानरम्णारम्णातिःसंयमनकर्माविसर्जनकर्मावामहान्तमिंद्रपर्वतंमेधयद्ववृणोर्व्यसृजोऽस्यधाराअवहन्नेनंदानवंदानक
र्माणंतस्यैषापराभवति ॥ ९ ॥ योजातएवप्रथमोमनस्वान्देवोदेवान्क्रतुनापर्यभूषत् । यस्यशुष्माद्रोदसीअभ्यसे

तान्मुष्णस्यमहासर्जनासइंद्रः । योजायमानएवप्रथमोमनस्वीदेवोदेवान्क्रतुनाकर्मणापर्यभवंत्पर्यगृह्णात्पर्यरक्षदत्यक्रा
मदितिवायस्यबलाद्यावापृथिव्यावप्यबिभीतांनृम्णस्यमहाबलस्यमहत्त्वेनंसजनासइंद्रइत्युषेष्टार्थस्यप्रीतिर्भवत्या
ख्यानसंयुक्तापर्जन्यस्तूपेराद्यंतविपरीतस्यतर्पयिताजन्यःपरोजेतावाजनयितावाप्रार्जयितावारसानांतस्यैषाभवति
॥ १० ॥ विवृक्षान्हृत्युतहतिरक्षसोविश्वंविभायभुवनंमहावधात् । उतानागाईषतेवृष्ण्यावतोयत्पर्जन्यःस्तनयंहंति
दुष्कृतः । विहन्तिवृक्षान्विहन्तिचरक्षांसिसर्वाणिचास्माद्रूतानिबिभ्यतिमहावधान्महान्द्वयस्यवधोऽप्यनपराधोभीतः
पलायतेवर्षकर्मवतोयत्पर्जन्यःस्तनयंहंतिदुष्कृतःपापकृतोबृहस्पतिर्बृहतःपातावापालयितावांतस्यैषाभवति ॥ ११ ॥
अश्रापिनद्धंमधुपर्यपश्यन्मत्स्यंनदीनउदनिक्षियन्तं । निष्टर्जभारचमसंनवृक्षाद्बृहस्पतिर्विरवेणाविकृतं । अशनवता
मेघेनापिनद्धंमधुपर्यपश्यन्मत्स्यमिवदीनउदकेनिवसंतंनिर्जहारतच्चमसमिववृक्षाच्चमसःकस्माच्चमंत्यस्मिन्नितिर्बृहस्प
तिर्विरवेशब्देनविकृत्यब्रह्मणस्पतिर्ब्रह्मणःपातावापालयितावांतस्यैषाभवति ॥ १२ ॥ अश्मास्यमवतंब्रह्मणस्पतिर्मधु
धारमभियमोजसातृणत् । तमेवविश्वेपिरेस्वईशोबहुसांसिसिचुरुत्समुद्रिणं । अशनवंतमास्यंदनवंतमवातितंब्र
ह्मणस्पतिर्मधुधारमभियमोजसाबलेनाभ्यतृणत्तमेवसर्वेपिबंतिरश्मयःसूर्यदृशोबह्वेनंसहसिंचत्युत्समुद्रिणमुदकवंतं
॥ १८ ॥ क्षेत्रस्पतिःक्षेत्रक्षियतेर्निवासकर्मणस्तस्यपातावापालयितावांतस्यैषाभवति ॥ १४ ॥ क्षेत्रस्पतिनावयंहि

तेनेवजयामसि । गामश्वपोषयित्वासनोमृळातीदृशे । क्षेत्रस्यपतिनावयंसुहितेनेवजयामो गामश्वपुष्टपोषयितृचाहरे
तिसनोमृळातीदृशे । बलेनबाधनेनवामृळतिर्दानकर्मातस्यैषाभवति ॥ १५ ॥ क्षेत्रस्यपतेमधुमन्तमूर्मिधेनुरिवपयो
अस्मासुधुक्ष्व । मधुश्रुतघृतमिवसुपूतमृतस्यनःपतयोमृळयंतु । क्षेत्रस्यपतेमधुमन्तमूर्मिधेनुरिवपयोऽस्मासुधुक्ष्वेतिम
धुश्रुतघृतमिवोदकंसुपूतमृतस्यनःपातारोवापालयितारोवामृळयंतुमृळयतिरुपदयाकर्मापूजाकर्मावातद्यत्समान्यामृ
चिसमानाभिव्याहारंभवर्तितजामिभवतीत्येकमधुमन्तमधुश्रुतमितियथायदेवसमानेपादैसमानाभिव्याहारंभवर्तित
जामिभवतीत्यपरं । हिरण्यरूपःसहिरण्यसंहगितियथायथाकथाचविशेषोऽजामिभवतीत्यपरं । मंडूकाइवोदकान्मंडू
काउदकादिवेतियथा । वास्तोष्पतिर्वास्तुर्वसतेर्निवासकर्माणस्तस्यपातावापालयितावातस्यैषाभवति ॥ १६ ॥ अमीवहा
वास्तोष्पतेविश्वारूपाण्याविशन् । सखासुशेवंधिनः । अभ्यमनहावास्तोष्पतेसर्वाणिरूपाण्याविशन्तस्वानःसुसुखो
भवशेवइतिसुखनामशिष्यतेर्वकारोनामकरणोऽतस्थांतरोपलिंगीविभाषितगुणःशिवमित्यप्यस्यभवर्तियद्यद्रूपंकाम
यतेतत्तद्देवताभवति । रूपंरूपमघवाबोभवीतीत्यपिनिगमोभवर्तिवाचस्पतिर्वाचःपातावापालयितावातस्यैषाभवति
॥ १७ ॥ पुनरेहिवाचस्पतेदेवेनमनसासह । वसोष्पतेनिरामयमय्येवतन्वंमम । इतिसानिगदव्याख्यातापापपा
त्तनूनप्राव्याख्यातस्तस्यैषाभवति ॥ १८ ॥ योअनिध्मोदीदयदुप्स्वंतयंप्रासईळतेअध्वरेषु । अपापपान्मधुम

तीरपोदायाभिरिंद्रोवाकृधेवीर्याय । योऽनिध्मोदीदयद्दीप्यतेऽभ्यन्तरमप्सुयंमेधाविनःस्तुवंतियज्ञेषुसोऽपापपान्मधु
मतीरपोदेह्यभिषवार्ययाभिरिंद्रोवर्धतेवीर्यायवीरकर्मणैर्यमोयच्छतीतिसतस्तस्यैषाभवति ॥ १९ ॥ परेयिवांसंप्रवतो
महीरनुबहुभ्यःपंथामनुपस्पशानं । वैवस्वतंसंगमनंजनानांयमंराजानंहविषादुवस्य । परेयिवांसंपर्यागतवंतंप्रवतउद्ध
तोनिवतइत्यवतिर्गतिकर्माबहुभ्यःपंथानमनुपस्पाशयमानंवैवस्वतंसंगमनंजनानांयमंराजानंहविषादुवस्येतिदुवस्यती
राभ्नोतिकर्माग्निरपियमउच्यतेतमेताऋचोऽनुप्रवदन्ति ॥ २० ॥ सेनेवसृष्टामंदधात्यस्तुर्नदिद्युत्त्वेप्रतीका । यमोह
जातोयमोजनिर्त्वंजारःकनीनांपतिर्जनीनां । तंवश्चराथावयंवसत्यास्तंंगावोक्षंतइदं । इतिद्विपदाःसेनेवसृष्टाभयं
वाबलंवादधात्यस्तुरिवदिद्युत्त्वेप्रतीकाभयप्रतीकाबलप्रतीकायशःप्रतीकामहाप्रतीकादीसप्रतीकावा । यमोहजात
इंद्रेणसहसंगतः । यमाविहेहमातरेत्यपिनिगमोभवर्तियमइवजातोयमोजनिष्यमाणोजारःकनीनांजारयिताकन्यानां
पतिर्जनीनांपालयिताजायानांतत्प्रधानाहियज्ञसंयोगेनभवन्ति । तृतीयोअग्निष्टेपतिरित्यपिनिगमोभवर्तितंवश्चराथाचरं
त्यापश्चाहुत्यावसत्याचनिवसंत्यौषधाहुत्यास्तंयथागावआमुवंतितथामुयामेदंसमृद्धंभोगैर्मित्रःप्रमीतेस्त्रायतेसंमिन्वा
नोद्रवतीतिवामेदयतेर्वातस्यैषाभवति ॥ २१ ॥ मित्रोजनान्यातयतिब्रुवाणोमित्रोदाधारपृथिवीमुतद्यां । मित्रःकृष्टीरनि
मिषाभिचष्टेमित्रायहव्यंघृतवज्रुहोत । मित्रोजनानायातयतिब्रुवाणःशब्दंकुर्वन्मित्रएवधारयतिपृथिवींचदिवंच

तेनेवजयामसि । गामश्वपोषयित्वासनोमृळातीदृशे । क्षेत्रस्यपतिनावयंसुहितेनेवजयामौगामश्वंपुष्टंपोषयितृचाहरे
तिसनोमृळातीदृशे । बलेनबाधनेनवामृळतिर्दानकर्मातस्यैषापराभवति ॥ १५ ॥ क्षेत्रस्यपतेमधुमंतमूर्मिधेनुरिवपयो
अस्मासुधुक्च । मधुश्चुतैधृतमिवसुपूतमृतस्यनःपतयोमृळयंतु । क्षेत्रस्यपतेमधुमंतमूर्मिधेनुरिवपयोऽस्मासुधुक्वेतिम
धुश्चुतंघृतमिवोदकंसुपूतमृतस्यनःपातारोवापालयितारोवामृळयंतुमृळयतिरुपदयाकर्मापूजाकर्मावातद्यत्समान्यामृ
चिसमानाभिव्याहारंभवतिजामिभवतीत्येकमधुमंतमधुश्चुतमितियथायदेवसमानेपादैसमानाभिव्याहारंभवति
जामिभवतीत्यपरं । हिरण्यरूपःसहिरण्यसंहगितियथायथाकथाचविशेषोऽजामिभवतीत्यपरं । मंडूकाइवोदकान्मंडू
काउदकादिवेतियथा । वास्तोष्पतिर्वास्तुर्वसतेर्निवासकर्मणस्तस्यपातावापालयितावातस्यैषाभवति ॥ १६ ॥ अमीवहा
वास्तोष्पतेविश्वारूपाण्याविशन् । सत्त्वासुशेवएधिनः । अभ्यमनहावास्तोष्पतेसर्वाणिरूपाण्याविशन्तस्त्वनःसुसुखो
भवशेवइतिसुखनामेशिष्यतेर्वकारोनामकरणोऽतस्यांतरोपलिंगीविभाषितगुणःशिवमित्यप्यस्यभवति यद्यद्रूपकाम
यतेतत्तदेवताभवति । रूपंरूपमघवाबोभवीतीत्यपिनिगमोभवतिवाचस्पतिर्वाचःपातावापालयितावातस्यैषाभवति
॥ १७ ॥ पुनुरेहिवाचस्पतेदेवेनमनसासह । वसोष्पतेनिरामयमप्येवतन्वंमम । इतिसानिगदव्याख्यातापाप्रापा
त्तनूनप्राव्याख्यातस्तस्यैषाभवति ॥ १८ ॥ योअनिध्मोदीदयदृष्वं१तयविप्रासईळतेअध्वरेषु । अपाप्रापान्मधुम

तीरपोदायाभिरिंद्रोवावृधेवीर्याय । योऽनिध्मोदीदयदीप्यतेऽभ्यंतरमप्सुयंमेधाविनःस्तुवंतियज्ञेषुसोऽपाप्रापान्मधु
मतीरपोदेह्यभिषवार्ययाभिरिंद्रोवर्धतेवीर्यायवीरकर्मणैर्यमोयच्छतीतिसतस्तस्यैषाभवति ॥ १९ ॥ परेयिवांसंप्रवतो
महीरनुबहुभ्यःपंथामनुपस्पशानं । वैवस्वतंसंगमनंजनानांयमंराजानंहविषादुवस्य । परेयिवांसंपर्यागतवंतंप्रवतउद्ध
तोनिवतइत्यवतिर्गतिकर्माबहुभ्यःपंथानमनुपस्पाशयमानंवैवस्वतंसंगमनंजनानांयमंराजानंहविषादुवस्येतिदुवस्यती
राभोतिकर्माग्निरपियमउच्यतेतमेताक्रचोऽनुप्रवदंति ॥ २० ॥ सेनेवसृष्टामंदधात्यस्तुर्नदिद्युत्त्वेप्रतीका । यमोह
जातोयमोजनिंत्वंजारःकनीनांपतिर्जनीनां । तंवश्चराथावयवंसत्यास्तंगवावोनक्षंतइच्छं । इतिद्विपदाःसेनेवसृष्टाभयं
वाबलंवादधात्यस्तुरिवदिद्युत्त्वेप्रतीकाभयप्रतीकाबलप्रतीकायशःप्रतीकामहाप्रतीकादीप्तप्रतीकावा । यमोहजात
इंद्रेणसहसंगतः । यमाविहेहमातरेत्यपिनिगमोभवति यमइवजातोयमोजनिप्यमाणोजारःकनीनांजरयिताकन्यानां
पतिर्जनीनांपालयिताजायानांतद्वधानाहियज्ञसंयोगेनभवति । तृतीयोअग्निष्टेपतिरित्यपिनिगमोभवति तंवश्चराथाचरं
त्यापश्चाहुत्यावसत्याचनिवसंत्यौषधाहुत्यास्तंयथागावामुवांति तथामुयामेद्धंसमृद्धंभोगैर्मित्रःप्रमीतेस्त्रायतेसंमिन्वा
नोद्रवतीतिवामेदयतेर्वातस्यैषाभवति ॥ २१ ॥ मित्रोजनान्यातयतिब्रुवाणोमित्रोदाधारपृथिवीमुतद्यां । मित्रःकृष्टीरनि
मिषाभिचष्टेमित्रायहव्यंघृतवजुहोत । मित्रोजनानायातयतिब्रुवाणःशब्दकुर्वन्मित्रएवधारयतिपृथिवीचदिवंच

मित्रः कृष्टीरनिमिषमभिषिपयतीति कृष्टय इति मनुष्यनामं कर्मवंतो भवंति विकृष्टदेहावा मित्राय हव्यं घृतवज्जुहोतेति
व्याख्यातं जुहोतिर्दानकर्माकः कमनोवाक्रमणोवा सुखोवा तस्यैषा भवति ॥ २२ ॥ हिरण्यगर्भः समवर्तताग्नेभूतस्य जा-
तः पतिरेक आसीत् । सदा धारपृथिवीद्यामुते मां कस्मै देवाय हविषा विधेम । हिरण्यगर्भो हिरण्यमयोगर्भो हिरण्यमयो-
गर्भोऽस्येति वागर्भो गृभेर्गुणात्यर्थे गिरत्यनर्थानिति वा यदा हि स्त्री गुणान् गृह्णाति गुणाश्चास्या गृह्यतेऽथ गर्भो भवति समभ-
वदग्नेभूतस्य जातः पतिरेको बभूव स धारयति पृथिवीं च दिवं च कस्मै देवाय हविषा विधेम इति व्याख्यातं विधतिर्दानकर्मासर-
स्वान्व्याख्यातं तस्यैषा भवति ॥ २३ ॥ ये ते सरस्वजुर्मयो मधुमंतो घृतश्रुतः । तेभिर्नो विता भव । इति सानिगद-
व्याख्याता ॥ २४ ॥ विश्वकर्मा सर्वस्य कर्ता तस्यैषा भवति ॥ २५ ॥ विश्वकर्मा विभूतमना व्याप्ताधाता च विधाता च
रमो तस्य हृत् । तेषां मिष्टानि स मिषा मंदंति यत्रा सप्त ऋषीन् पर एकमाहुः । विश्वकर्मा विभूतमना व्याप्ताधाता च विधाता च
परमश्च संद्रष्टा भूतानां तेषां मिष्टानि वाकां तानि वाक्रां तानि वांगतानि वामतानि वानतानि वाङ्गिः सहसं मोदंते यत्रैतानि सप्त
ऋषीणानि ज्योतींश्चितेभ्यः पर आदित्यस्तान्येतस्मिन्नेकं भवंतीत्यधिदैवतमथाध्यात्मं विश्वकर्मा विभूतमना व्याप्ताधाता
च विधाता च परमश्च संदर्शयितेन्द्रियाणां तेषां मिष्टानि वाकां तानि वाक्रां तानि वांगतानि वामतानि वानतानि वाङ्गेन सहसं
मोदन्ते यत्रेमानि सप्त ऋषीणानीन्द्रियाण्येभ्यः पर आत्मा तान्येतस्मिन्नेकं भवंतीत्यात्मगतिमाचष्टे तत्रेति हासमाचक्षते वि

श्वकर्मा भौवनः सर्वमेधे सर्वाणि भूतानि जुहवां चकार स आत्मानमप्यन्तर्तो जुहवां चकार तदभिवादिन्येष गर्भवति य इमा
विश्वा भुवनानि जुह्वदिति तस्योत्तराभूयसे निर्वचनाय ॥ २६ ॥ विश्वकर्मन् हविषा वावृधानः स्वयं यजस्व पृथिवीमुत-
था । मुह्यन्त्वन्ये अभितो जनाः सद्वास्माकं मघवांसुरिरस्तु । विश्वकर्मन् हविषा वर्धयमानः स्वयं यजस्व पृथिवीं च दिवं च
मुह्यन्त्वन्ये अभितो जनाः सपत्न्या इहास्माकं मघवांसुरिरस्तु प्रज्ञाता ताक्ष्यस्त्वष्ट्रा व्याख्यातं स्तीर्णेऽन्तरिक्षे क्षियति तूर्णमर्थ-
रक्षत्य भोते वा तस्यैषा भवति ॥ २७ ॥ त्वमपुषा जिने देवजुतं सद्वावानं तरुतारं रथानां । अरिष्टनेमिं पृतनाजमाशुं स्वस्त-
येताक्ष्यं मिहाहुवेम । तं भृशमन्नवन्तं जूतिर्गतिः प्रीतिर्वा देवजुतं देवगुतं देवप्रीतं वा सहस्वन्तं तारयितारं रथानां मरिष्टने-
मिं पृतनाजितमाशुं स्वस्तयेताक्ष्यं मिह ह्वयेमेति कर्मन्यमध्यमा देवमवश्यं तस्यैषा परा भवति ॥ २८ ॥ सद्यश्चिद्यः शर्वसा
पंचं कृष्टीः सूर्य इव ज्योतिषा पस्तुतान् । सहस्रसाः शतसा अस्थिरं हिर्नस्मावरन्ते युवति न शयी । सद्योऽपियः शवसा बलेन
तनोत्यपः सूर्य इव ज्योतिषा पंचमनुष्यजातानि सहस्रसानि नो शतसानि न्यस्य सागतिर्न स्मै नावारयंति प्रयुवती मि वशरम-
यी मिषुं मन्युर्मन्यते दीप्ति कर्मणः क्रोधकर्मणो वधकर्मणो वा मन्युन्त्यस्मादिषवस्तस्यैषा भवति ॥ २९ ॥ त्वया मन्यो सर-
थमारुजन्तो हर्षमाणा सोऽघृषिता मरुत्वः । तिमेषव आयुधा संशिशाना अभिप्रयन्तु नरो अग्निरूपाः । त्वयामन्यो सरथ-
मारुह्य रुजन्तो हर्षमाणा सोऽघृषिता मरुत्वं स्तिमेषव आयुधानि संशिशयमाना अभिप्रयन्तु नरो अग्निरूपा अग्निकर्माणः संन

ज्ञाः कवचिन इति वा दधिका व्याख्यातस्तस्यैषा भवति ॥ ३० ॥ आदधिकाः शर्वसापंचकृष्टीः सूर्य इव ज्योतिषा पस्ततान । सृष्टसाः शतसा वा ज्यर्वापृणकुमध्वासमिमावचांसि । आतनोति दधिकाः शर्वसाबलेनापः सूर्य इव ज्योतिषा पंचमनुप्यजातानि सहस्रसाः शतसा वा जीवे जनवानवैरणवान्संपृणकुनो मधुनो दकेन वचनानीमानीति मधुधमतेर्विपरीतस्य सविता सर्वस्य प्रसविता तस्यैषा भवति ॥ ३१ ॥ सविता यंत्रैः पृथिवी मरम्णादस्कं भूने सविता घामं हंहत् । अश्वमिवाधुक्षदुनिमंतरिक्षे मतूतैवद्धं सविता समुद्रं । सविता यंत्रैः पृथिवी मरमयदनारं भणोऽतरिक्षे सविता घामं हंहदश्वमिवाधुक्षदुनिमंतरिक्षे मेघं वद्धं मतूतैवद्धं मतूर्ण इति वा त्वरमाण इति वा सविता समुदितारमिति कर्मन्यं मध्यमा देवमवक्ष्यदादि त्योऽपि सवितोच्यते तथा च हिरण्यस्तूपेस्तुतोऽर्चन् हिरण्यस्तूपं ऋषिरिदं सूक्तं प्रोवाच तदभिवादिन्यं षर्भवति ॥ ३२ ॥ हिरण्यस्तूपः सवितर्यथा त्वांगिरसो जुह्वे वा जै अस्मिन् । एवा त्वार्चं न्रवं सेवंदमानः सोमस्येवांशुं प्रति जागराहं । हिरण्यस्तूपो हिरण्यमयः स्तूपो हिरण्यमयः स्तूपोऽस्येति वा स्तूपः स्त्यायते संघातः सवितर्यथा त्वांगिरसो जुह्वे वा जेऽग्नेऽस्मिन्नेवं त्वार्चं भवनाय वंदमानः सोमस्येवांशुं प्रति जागर्म्यहं त्वष्टा व्याख्यातस्तस्यैषा भवति ॥ ३३ ॥ देवस्त्वष्टा सविता विश्वरूपः पुषोऽप्रजाः पुरुधा जजान । इमा च विश्वा भुवनान्यस्य महद्देवानां मसुरत्वमेकं । देवस्त्वष्टा सविता सर्वरूपः पोषति प्रजा रसानुप्रदानेन बहुधा चेमा जनयतीमानि च सर्वाणि भूतान्युदकान्यस्य महद्देवानां मसुरत्वमेकं प्रज्ञावत्त्वं वानवत्वं

॥ १९ ॥

वापि वासुरिति प्रज्ञानां मांस्यत्यनर्थान् स्ताश्चास्यामर्था असुरत्वमादिलुप्तं वातो वातीति सतस्तस्यैषा भवति ॥ ३४ ॥ वात आवातु भेषजं शंभुमयो भुनो हृदे । प्रण आयूषिता रिषत् । वात आवातु भेषज्यानि शंभुमयो भुचनो हृदयार्थं प्रवर्धयतु च न आयुरग्निर्व्याख्यातस्तस्यैषा भवति ॥ ३५ ॥ प्रतित्यं चारुमध्वरं गोपीधाय प्रहूयसे । मरुद्भिर्गन्तु आगहि । तं प्रति चारुमध्वरं सोमपानाय प्रहूयसे सोऽग्ने मरुद्भिः सहा गच्छेति कर्मन्यं मध्यमा देवमवक्ष्यस्तस्यैषा परा भवति ॥ ३६ ॥ अभित्वा पूर्वपीतये सजामि सोम्यं मधु । मरुद्भिर्गन्तु आगहि । अभिसृजामित्वा पूर्वपीतये पूर्वपानाय सोम्यं मधु सोममयं सोऽग्ने मरुद्भिः सहा गच्छेति ॥ ३७ ॥ वेनो वेन तेः कान्तिकर्मणस्तस्यैषा भवति ॥ ३८ ॥ अयं वेन श्रोदयत्पृश्निगर्भा ज्योतिर्जरायूरजसो विमाने । इममपांसं गमे सूर्यस्य शिशुं न विप्रामतिभीरिहन्ति । अयं वेन श्रोदयत्पृश्निगर्भाः प्राष्टवर्णगर्भा आप इति वा ज्योतिर्जरायुर्ज्योतिरस्य जरायुस्थानीयं भवति जरायुजरायुगर्भस्य जरायुयत इति वेममपांसं संगमने सूर्यस्य च शिशुमिव विप्रामतिभीरिहंति लिहंति स्तुवंति वर्धयंति पूजयंतीति वा शिशुः शंसनीयो भवति शिशोर्वास्याहानकर्मणाश्चिरलब्धो गर्भो भवत्यसुनीतिरसूत्रयति तस्यैषा भवति ॥ ३९ ॥ असुनीते मनो अस्मासु धारय जीवाते वेसु प्रति रात्रि आयुः । रात्रि धिनः सूर्यस्य सन्दिशि घृतेन त्वं तन्वं वर्धयस्व । असुनीते मनोऽस्मासु धारय चिरं जीवनाय प्रवर्धय च न आयूरंधय च नः सूर्यस्य संदर्शनार्थं रघ्यतिर्विशगमनेऽपि दृश्यते । मारधाम द्विषते सोमराजन्नित्यपि निगमो भवति घृतेन त्वमात्मानं तन्वं वर्धयस्व

ज्ञाः कवचिन इति वा दधिका व्याख्यातस्तस्यैषा भवति ॥ ३० ॥ आदधिकाः शवसापंचकृष्टीः सूर्य इव ज्योतिषा पस्तान ।
 सहस्रसाः शतसा वा ज्यर्वापृणक्तुमध्वासमिमावचांसि । आतनोति दधिकाः शवसाबलेनापः सूर्य इव ज्योतिषा पंचमनु
 प्यजातानि सहस्रसाः शतसा वा जीवे जनवानवैरणवान्त्संपृणक्तुमधुनोदकेन वचनानीमानीति मधुधमते विपरीतस्य
 सविता सर्वस्य प्रसविता तस्यैषा भवति ॥ ३१ ॥ सविता यंत्रैः पृथिवीमरम्णादस्कं भूने सविता घामं हंहत् । अश्वमिवा
 धुक्षद्भुनिमंतरिक्षमतूते बद्धं सविता समुद्रं । सविता यंत्रैः पृथिवीमरमयं दनारं भणोऽतरिक्षे सविता घामं हंहदश्वमिवाधु
 क्षद्भुनिमंतरिक्षे मेघं वद्धं मतूते बद्धं मतूर्ण इति वा त्वरमाण इति वा सविता समुदितारमिति कर्मन्यं मध्यमा देवमवक्ष्यदादि
 त्योऽपि सवितोच्यते तथा च हिरण्यस्तूपेस्तुतोऽर्चन्हिरण्यस्तूपं ऋषिरिदं सूक्तं प्रोवाच तदभिवादिन्यं गर्भवति ॥ ३२ ॥
 हिरण्यस्तूपः सवितर्यथा त्वांगिरसो जुह्वे वा जे अस्मिन् । एवात्वा चर्चन्नवंसे वंदमानः सोमस्येवांशुं प्रतिजागराहं । हिरण्य
 स्तूपो हिरण्यमयः स्तूपो हिरण्यमयः स्तूपोऽस्येति वा स्तूपः स्त्यायतेः संघातः सवितर्यथा त्वांगिरसो जुह्वे वा जेऽग्नेऽस्मिन्नेवं
 त्वाचर्चन्नवनाय वंदमानः सोमस्येवांशुं प्रतिजागर्म्यहं त्वष्टा व्याख्यातस्तस्यैषा भवति ॥ ३३ ॥ देवस्त्वष्टा सविता विश्वरू
 पः पुषोऽप्रजाः पुरुधा जजान । इमा च विश्वा भुवनान्यस्य महद्देवानां मसुरत्वमेकं । देवस्त्वष्टा सविता सर्वरूपः पोषति प्रजा
 रसानुप्रदानेन बहुधा चेमा जनयतीमानि च सर्वाणि भूतान्युदकान्यस्य महच्चास्मै देवानां मसुरत्वमेकं प्रज्ञावत्त्वं वानवत्वं

वापि वासुरिति प्रज्ञाना मास्यत्यनर्थानस्ताश्चास्यामर्था असुरत्वमादिलुप्तं वातो वातीति सतस्तस्यैषा भवति ॥ ३४ ॥ वात
 आवातु भेषजं शंभुमयो भुनो हृदे । प्रण आयूषिता रिषत् । वात आवातु भेषज्यानि शंभुमयो भुचनो हृदयार्थं प्रवर्धयतु च
 न आयुरग्निर्व्याख्यातस्तस्यैषा भवति ॥ ३५ ॥ प्रतित्यं चारुमध्वरंगो पीथाय प्रहूयसे । मरुद्भिर्गन्तु आगहि । तं प्रतिचा
 रुमध्वरं सोमपानाय प्रहूयसे सोऽग्ने मरुद्भिः सहागच्छेति कर्मन्यं मध्यमा देवमवक्ष्यत्तस्यैषा परा भवति ॥ ३६ ॥ अभित्वा
 पूर्वपीतये सृजामि सोम्यं मधु । मरुद्भिर्गन्तु आगहि । अभिसृजामित्वा पूर्वपीतये पूर्वपानाय सोम्यं मधु सोममयं सोऽग्ने मरु
 द्भिः सहागच्छेति ॥ ३७ ॥ वेनो वेन तेः कान्तिकर्मणस्तस्यैषा भवति ॥ ३८ ॥ अयं वेन श्रौदयत्पृश्निगर्भा ज्योतिर्जरायूर
 जसो विमाने । इममपांसं मे सूर्यस्य शिशुं न विप्रामिति भीरिहन्ति । अयं वेन श्रौदयत्पृश्निगर्भाः प्राष्टवर्णगर्भा आप इति वा
 ज्योतिर्जरायुर्ज्योतिरस्य जरायुस्थानीयं भवति जरायुजरायुगर्भस्य जरायूयत इति वेममपांसं संगमने सूर्यस्य च शिशुमि
 व विप्रामिति भीरिहन्ति लिहन्ति स्तुवंति वर्धयन्ति पूजयन्तीति वा शिशुः शंसनीयो भवति शिशोर्वास्याहानकर्मणाश्चिरलब्धो
 गर्भो भवत्यसुनीतिरसृजयति तस्यैषा भवति ॥ ३९ ॥ असुनीते मनो अस्मासु धारय जीवा त्वे सुप्रतिरान आयुः । रारं धिनः
 सूर्यस्य सन्दृशिष्यते न त्वं तन्व वर्धयस्व । असुनीते मनोऽस्मासु धारय चिरं जीवनाय प्रवर्धय च न आयूरं धय च नः सूर्यस्य सं
 दर्शनाय रध्यतिर्वशगमनेऽपि दृश्यते । मारधाम द्विषते सोमराज न्नित्यपि निगमो भवति घृतेन त्वमात्मानं तन्व वर्धयस्व

तौ व्याख्यातस्तस्यैषा भवति ॥ ४० ॥ ऋतस्य हि शुक्रः संतिपूर्वां ऋतस्य धीतिर्वृजिनानि हन्ति । ऋतस्य श्लोकौ बधिरात
तर्दुर्कर्णौ बुधानः शुचिमान् आयोः । ऋतस्य हि शुक्रः संतिपूर्वां ऋतस्य प्रज्ञावर्जनीयानि हन्ति ऋतस्य श्लोकौ बधिरस्यः पिक
र्णावातृणां तिबधिरो बद्धश्रोत्रः कर्णौ बोधयन्दीप्यमानश्चायोरयनस्य मनुष्यस्य ज्योतिषो वोदकस्यैदुरिधेरुनत्तेर्वा तस्यै
षा भवति ॥ ४१ ॥ प्रतद्वोचेयं भव्यायेन्दवे हव्यो न य इषवान्मन्मरेजति रक्षो हा मन्मरेजति । स्वयंसो अस्मदानि दोवधै
रजेत दुर्मति । अवस्रवेदघशंसोऽवतरमवक्षुद्रमिव स्रवेत् । प्रब्रवीमि तद्भव्यायेन्दवे हवना ह इव य इषवान्मन्मरेजति
न्वामननानि च नो रेजयति रक्षो हा च बलेन रेजयति स्वयंसोऽस्मदभिर्निदितारैः । वधैरजेत दुर्मति । अवस्रवेदघशंसस्तथा
वतरं क्षुद्रमिवावस्रवेदभ्यासेभूयांसमर्थमन्यतैयथा हो दर्शनीया हो दर्शनीयेति तत्परुच्छेपस्य शीलं परुच्छेपः ऋषिः पर्ववच्छे
पः परुषि परुषिशोऽस्येति वेतीमानि सप्तविंशतिर्देवतानामधेयान्यनुक्रांता नि सूक्तभां जिहविर्भाजितेषामेतान्यहविर्भा
जिवेनोऽमुनीति ऋतइदुःप्रजापतिः प्रजानां पातावापालयिता वा तस्यैषा भवति ॥ ४२ ॥ प्रजापतेन त्वदेतान्यन्यो विश्वा
जातानि परिता बभूव । यत्कामास्ते जुहुमस्तन्नो अस्तु वयं स्यामपतयोरयीणां । प्रजापतेन हित्व देतान्यन्यः सर्वाणि जाता
नितानि परिबभूव यत्कामास्ते जुहुमस्तन्नो अस्तु वयं स्यामपतयोरयीणां मित्याशीरहिव्याख्यातस्तस्यैषा भवति ॥ ४३ ॥
अज्ञामुक्थैरहिं गृणीषे बुभेन दीनारजः सुषीदन् । अप्सु जमुक्थैरहिं गृणीषे बुभेन दीनारजः सूदकेषु सीदन् बुभ्रमन्तरिक्षे ब

उत्तरप.
अ. ४

॥ २० ॥

द्वा अस्मिन्धृता आप इति वेदमपीतरद्बुधमेतस्मादेव बद्धा अस्मिन्धृताः प्राणा इति योऽहिः स बुभ्यो बुभ्रमन्तरिक्षं तन्निवा
सात्तस्यैषा भवति ॥ ४४ ॥ मानोऽहिर्बुधैर्योरिषेधा न्मायज्ञो अस्य सिधदंतायोः । माचनोऽहिर्बुधैरेषणायधान्मास्ययज्ञो
स्वाचसिधद्यज्ञकामस्य सुपर्णो व्याख्यातस्तस्यैषा भवति ॥ ४५ ॥ एकः सुपर्णः ससमुद्रमा विवेश स इदं विश्वं भुवनं विच
ष्टे । तं पाकेन मनसा पश्यंति तस्मात्तारैर्द्विसउरे द्विमातरैः । एकः सुपर्णः ससमुद्रमा विशति स इमानि सर्वाणि भूतान्य
भिविपश्यति तं पाकेन मनसा पश्यंति त इत्युषेष्टं पृथग्यस्य प्रीतिर्भवत्याख्यानसंयुक्तां मातारैर्द्विवागेषामाध्यमिकां सउ
मातरैर्द्विपूरुवा बहुधारोरूयते तस्यैषा भवति ॥ ४६ ॥ समस्मिन्नायमान आसत्प्राउते मवर्धयन्नद्यः स्वगूर्ताः । महे
यत्त्वापूरुवोरणायावर्धयन्दस्युहत्याय देवाः । समासतास्मिन्नायमाणे प्रागमनादापो देवपक्ष्यो वापि चैनमवर्धयन्न
द्यः स्वगूर्ताः स्वयंगामिन्यो महते च यत्त्वापूरुवोरणाय रमणीयाय संग्रामायावर्धयन्दस्युहत्याय च देवा देवाः ॥ ४७ ॥
(अथातो मध्यस्थानावायवायाह्यासस्त्राणा सोनी चीनवारैतमूष्विमारुद्राय याते दिद्युज्जरा बोधादर्यो जातो विवृक्षानश्चा
पि नद्धम इमास्यमवतंक्षेत्रस्य पतिः क्षेत्रस्य पतिना क्षेत्रस्य पतेऽमी बहापुनरो हि यो अनिधमः परेयिवांसैस्तेनेव सृष्टामित्रो जना
न्हिरण्यगर्भो ये ते सरस्वो विश्वकर्मा सर्वस्य कर्ता विश्वकर्मा विमना विश्वकर्म न्हविषात्यमूषु सद्यश्चित्त्वयामन्यो आदधि
क्राः सविता हिरण्यस्तूपो देवस्त्वष्टा वात आवातु प्रतित्यमभित्वा वेनो वेन तैरयं वेनोऽमुनीत ऋतस्य हि प्रतद्वोचेयं प्रजापते

ऽजमुक्थैर्मानोहिरेकःसुपर्णःसमस्मिन्सप्तचत्वारिंशत्) ॥ इतिनिरुक्तउत्तरषट्केचतुर्थोऽध्यायःसमाप्तः ॥ ४ ॥
 ॐ । इयेनोव्याख्यातस्तस्यैषाभवति ॥ १ ॥ आदायइयेनोअभरत्सोमंसहस्रंसावाअयुतंचसाकं । अत्रापुरंधिर
 जहादरातीर्मदेसोमस्यमूराअमूरः । आदायइयेनोऽहरत्सोमंसहस्रंसवानयुतंचसहस्रसहस्रंसाव्यमभिप्रेत्यतत्रायु
 तंसोमभक्षास्तत्संबंधेनायुतंदक्षिणाइतिवातत्रपुरंधिरजहादमित्रानदानानितिवामदेसोमस्यमूराअमूरइत्यैद्रेचसूक्तैसो
 मपानेनचस्तुतस्तस्मादिंद्रमन्यंतओषधिःसोमःसुनोतैर्यदेनमभिषुण्वंतिबहुलमस्यनैघंटुकंवृत्तमाश्चर्यमिवप्राधान्येनत
 स्यपावमानीषुनिदर्शनायोदाहरिष्यामः ॥ २ ॥ स्वादिष्ठयामदिष्ठयापवंस्वसोमधाराया । इंद्रायपातवेसुतः । इतिसानि
 गदव्याख्यातायैषापराभवतिचंद्रमसोवैतस्यवा ॥ ३ ॥ सोममन्यतेपपिवान्यत्संपिंशंत्योषधिं । सोमंयंब्रह्माणोविदुर्न
 तस्याश्रातिकश्चन । सोममन्यतेपपिवान्यत्संपिंशंत्योषधिमितिबृथासुतमसोममाहसोमंयंब्रह्माणोविदुरितिनतस्याश्रा
 तिकश्चनायज्वैत्यधियज्ञमथाधिदैवतंसोममन्यतेपपिवान्यत्संपिंशंत्योषधिमितियजुःसुतमसोममाहसोमंयंब्रह्माणोवि
 दुश्चंद्रमसैनतस्याश्रातिकश्चनादेवइत्यैषापराभवतिचंद्रमसोवैतस्यवा ॥ ४ ॥ यत्त्वादेवप्रपिबंतिततआप्यायसे
 पुनः । वायुःसोमस्यरक्षितासमानांमासआकृतिः । यत्त्वादेवप्रपिबंतिततआप्यायसेपुनरितिनाराशंसानभिप्रेत्यपूर्वप
 क्षापरपक्षावितिवावायुःसोमस्वरक्षितावायुमस्यरक्षितारमाहसाहचर्याद्रसहरणाद्वासमानांसंवत्सरणांमासआकृतिः

सोमोरूपविशेषैरोषधिश्चंद्रमावाचंद्रमाश्चायंद्रमतिचंद्रोमाताचांद्रमानमस्येतिवाचंद्रश्चंदतेःकांतिकर्मणश्चंदनमित्यप्य
 स्यभवतिचारुद्रमतिचिरंद्रमतिचमेर्वापूर्वचारुरुचेर्विपरीतस्यतस्यैषाभवति ॥ ५ ॥ नवोनवोभवतिजायमानोऽह्नाके
 तुरुषसामेत्यग्रं । भागंदेवेभ्योविदधात्यायन्प्रचंद्रमास्तिरतेदीर्घमायुः । नवोनवोभवतिजायमानइतिपूर्वपक्षादिमभि
 प्रेत्याह्नाकेतुरुषसामेत्यग्रमित्यपरपक्षांतमभिप्रेत्यादित्यदैवतोद्वितीयःपादइत्येकैर्भागंदेवेभ्योविदधात्यायन्नित्यर्धमा
 सेज्यामभिप्रेत्यप्रवर्धयतेचंद्रमादीर्घमायुर्मृत्युमारयतीतिसतोमृतंच्यावयतीतिवाशतबलाक्षोमौद्वल्यस्तस्यैषाभवति
 ॥ ६ ॥ परमृत्योअनुपरैर्हिपंथांयस्तेस्वइतरोदेवयानात् । चक्षुष्मतेशृण्वतेतैर्ब्रवीमिमानःप्रजारीरिषोमोतवीरान् ।
 परमृत्योध्रुवंमृत्योध्रुवपरेहिमृत्योकाथितंतेनमृत्योमृतंच्यावयतेभवतिमृत्योमदेर्वामुदेर्वातेषामेषाभवति ॥ ७ ॥ त्वेष
 मित्थासमरणंशिमीवतोरिंद्राविष्णुसुतपावामुरुष्यति । यामर्त्यायप्रतिधीयमानमित्कृशानोरस्तुरसनामुरुष्यथः ।
 इतिसानिगदव्याख्याताविश्वानरोव्याख्यातस्तस्यैषाभवति ॥ ८ ॥ प्रवोमहेमंदमानायांध्रसोऽर्चाविश्वानरायवि
 श्वाभुवै । इंद्रस्ययस्यसुमंखंसहोमहिश्रवोन्नृणंचरोदसीसपर्यतः । प्राचतयूयंस्तुतिमहतेऽधसोऽन्नस्यदात्रेमंदमाना
 यमोदमानायस्तूयमानायशब्दाय्यमानायेतिवाविश्वानरायसर्वविभूतायैद्रस्ययस्यप्रीतौसुमहद्वलंमहच्चश्रवणीयंयशो
 नृणांचबलंनृणतंद्यावापृथिव्यौवःपरिचरतइतिकमन्यमध्यमादेवमवश्यंस्तस्यैषापराभवति ॥ ९ ॥ उदुज्योतिरमृतं

विश्वजन्मविश्वानरःसवितादेवोअंभेत् । उदशिप्रियज्योतिरमृतंसर्वजन्यविश्वानरःसवितादेवइतिधातासर्वस्यवि
धातातस्यैषाभवति ॥ १० ॥ धाताददातुदुशुषेप्राचींजीवातुमक्षितां । वयंदेवस्यधीमहिमुमर्तिसत्यधर्मणः । धाता
ददातुदत्तवतेप्रवृद्धांजीविकामनुपक्षीणांवयंदेवस्यधीमहिमुमर्तिकल्याणीमर्तिसत्यधर्मणोविधाताधात्राव्याख्यातस्त
स्यैषनिपातोभवतिबहुदेवतायामृचि ॥ ११ ॥ सोमस्यराज्ञोवरुणस्यधर्मणिबृहस्पतेरनुमत्याउशर्मणि । तवाहमद्यमघव
न्नपस्तुतौधातुर्विधातःकुलशौअभक्षयं । इत्येताभिर्देवताभिरभिप्रसृतःसोमकलशानभक्षयमितिकलशःकस्मात्कलाअ
स्मिन्धेरतेमात्राःकलिश्चकलाश्चकिरतेर्विकीर्णामात्राः ॥ १२ ॥ अथासोमध्यस्थानादेवगणास्तेषांमरुतःप्रथमागामिनोभ
वंतिमरुतोमितराविणोवामितरोचिनोवामहद्रवंतीतिवातेषामेषाभवति ॥ १३ ॥ आविद्युन्मद्भिर्मरुतःस्वर्कैरथैभिर्यात
ऋष्टिमद्भिरश्वपणैः । आवर्षिष्ठयानइषावयोनपप्ततासुमायाः । विद्युन्मद्भिर्मरुतःस्वर्कैःस्वंचनैरितिवास्वर्चनैरितिवास्व
र्विभिरितिवाःरथैरायातऋष्टिमद्भिरश्वपणैरश्वपतनैर्वर्षिष्ठेनचनोऽन्नेनवयइवापततसुमायाःकल्याणकर्माणोवाकल्या
णप्रज्ञावारुद्राव्याख्यातास्तेषामेषाभवति ॥ १४ ॥ आरुद्रासुइंद्रवंतःसजोषसोहिरण्यरथाःसुवितायंगंतन । इयंवोअस्म
त्प्रतिहर्यतेमतिस्तृष्णजेनदिवउत्साउदन्यवै । आगच्छतरुद्राइंद्रेणसहजोषणाःसुवितायकर्मणइयंवोऽस्मदपिप्रतिकाम
यतेमर्तिसृष्णजइवदिवउत्साउदन्यवैतृष्णक्तृप्यतेरुदन्युरुदन्यतेर्भवउरुभांतीतिवर्तेनभांतीतिवर्तेनभवंतीतिवाते

षामेषाभवति ॥ १५ ॥ विष्टीशमीतरणित्वेनवाघतोमर्तासःसंतोअमृतत्वमानशुः । सौधन्वनाऋभवःसूरचक्षसःसंव
त्सरेसमपृच्यंतधीतिभिः । कृत्वाकर्माणिक्षिप्रत्वेनवोढारोमेधाविनोवामर्तासःसंतोऽमृतत्वमानशिरैसौधन्वनाऋभ
वःसूरख्यानावासूरप्रज्ञावासंवत्सरेसमपृच्यंतधीतिभिःकर्मभिर्ऋभुर्विभवावाजइतिसुधन्वनआङ्गिरसस्यत्रयःपुत्राबभू
वुस्तेषांप्रथमोत्तमाभ्यांबहुवन्निगमाभवंतिनमध्यमेनतदेतद्भोश्चबहुवचनेनचमसस्यचसंस्तेवेनबहूनिदशतयीषुसूक्ता
निभवत्यादित्यरश्मयोऽप्यृभवउच्यंते । अगोह्यस्ययदसंस्तेनागुहेदुतद्येदमृभवोनानुगच्छथ । अंगोह्यआदित्योऽगूह
नीयस्तस्ययदस्वपथगृहेयावत्तत्रभवर्थनतावदिहभवर्थेत्यंगिरसोव्याख्यातास्तेषामेषाभवति ॥ १६ ॥ विरूपासइष्ट
यस्तइष्टभीरवैपसः । तेअङ्गिरसःसूनवस्तेअग्नेःपरिजज्ञिरे । बहुरूपाऋषयस्तेगंभीरकर्माणोवागंभीरप्रज्ञावातेऽङ्गिरसः
पुत्रास्तेऽग्नेरधिजज्ञिरइत्यग्निजन्मपितरोव्याख्यातास्तेषामेषाभवति ॥ १७ ॥ उदीरतामवरउत्परासुउन्मध्यमाःपित
रःसोम्यासः । असुयईयुरवृकाऋतज्ञास्तेनोऽवंतुपितरोहवेषु । उदीरतामवरउदीरतांपरउदीरतामध्यमाःपितरःसो
म्याःसोमसंपादिनस्तेऽसुयेप्राणमन्वीयुरवृकाअनमित्राःसत्यज्ञावायज्ञज्ञावातेनआगच्छंतुपितरोहानेषुमाध्यमिकोय
मइत्याहुस्तस्मान्माध्यमिकान्पिदन्मन्यतेऽंगिरसोव्याख्याताःपितरोव्याख्याताभृगवोव्याख्याताअथर्वाणोऽथनवंत
स्त्वर्वातिश्चरतिकर्मातत्प्रतिषेधस्तेषामेषासाधारणाभवति ॥ १८ ॥ अंगिरसोनःपितरोनवगवाअथर्वाणोभृगवःसोम्या

सः । तेषां वयं सुमतौ यज्ञियानामपि भद्रे सौमनसे स्याम । अंगिरसोनः पितरो न वगत यौ न वनीत गतयो वा धर्वाणो भृगवः
 सोम्याः सोमसंपादिनस्तेषां वयं सुमतौ कल्याण्यां मतौ यज्ञियानामपि चैषां भद्रे भंदनीये भाजनवति वा कल्याणे मनसि स्यामे
 ति माध्यमिको देवगण इति नैरुक्ताः पितर इत्याख्यानां तथा पृथयः स्तूयन्ते ॥ १९ ॥ सूर्यस्येव वक्षथो ज्योतिरेषां समुद्रस्यै
 वमहिर्मागं भीरः । वातस्येव प्रजुवो नान्येन स्तोमो वसिष्ठा अन्वेत वेवः । इति यथा आह्या आमो ते तेषामेष निपातो भवत्यै
 न्द्रयामृचि ॥ २० ॥ स्तुषेय्यं पुरुषं स मृध्वं भिनतं ममास्य मास्थानां । आदर्शते शर्वसा सप्तदानु प्रसाक्षते प्रतिमानां
 निभूरि । स्तोतव्यं बहुरूपं मुरुभूतमीश्वरतमं मासव्यमासव्यनां मादृणातियः शवसा बलेन सप्तदा तृनि त्वा सप्तदानवा
 निति वा प्रसाक्षते प्रतिमानि बहूनि साक्षतिरा मोति कर्मा ॥ २१ ॥ अथा तो मध्यस्थानाः स्त्रियस्ता सामदितिः प्रथमा
 गामिनी भवत्यदिति र्व्याख्याता तस्या एषा भवति ॥ २२ ॥ दक्षस्य वादिते जन्म निव्रते राजाना मित्रावरुणा विवाससि ।
 अतूर्तपंथाः पुरुरथो अर्यमा सप्तहोता विषु रूपेषु जन्मसु । दक्षस्य वादिते जन्म निव्रते कर्मणि राजानौ मित्रावरुणौ परिचर
 सि विवासतिः परिचर्या यां हविष्मां आ विवासतीत्याशास्तेर्वा तूर्तपंथा अत्वरमाणपंथा बहुरथोऽर्यमादित्योऽरीन्त्रियच्छतिं
 सप्तहोता सप्तास्मैरश्मयोरसान भिसंनमयं तिस्रै नमृषयः स्तुवंतीति वा विषमरूपेषु जन्मसु कर्मसूदयेष्वादित्यो दक्ष इत्या
 हुरादित्यमध्ये च स्तुतोऽदितिर्दाक्षायणी । अदितेर्दक्षो अजायत दक्षाददितिः परीति च तत्कथमुपपद्येत समानजन्मानौ

॥ २३ ॥

स्यातामित्यपि वा देवधर्मेणैतरेतरजन्मानौ स्यातां मितरेतरप्रकृतीं अग्निरप्यदिति रुच्यते तस्यैषा भवति ॥ २३ ॥ यस्मै
 त्वंसुद्रविणो ददाशोऽनागास्त्वमदिते सर्वताता । यं भद्रेण शर्वसा चोदया सि प्रजावताराधसा ते स्याम । यस्मै त्वंसुद्रविणो
 ददास्य नागास्त्वमनपराधत्वमदिते सर्वासु कर्म ततिष्वाग आङ्पूर्वाद्भमेरेन एतैः किल्बिषं किल्बिभदै सुकृतकर्मणो भयं कीर्ति
 मस्य भिनत्तीति वा यं भद्रेण शवसा बलेन चोदया सि प्रजावता चराधसा धनेन ते वयमिह स्यामेति सरमा सरणा तस्या एषा भव
 ति ॥ २४ ॥ किमिच्छंती सरमा प्रेदमान इदूरे ह्यध्वाजगुरिः पराचैः । कास्मे हिंतिः कापरितकम्या सीत्कथं रसाया अतरः
 पयांसि । किमिच्छंती सरमेदप्रान इदूरे ह्यध्वाजगुरि जंगम्यतैः पराचनैरचितः कातेऽस्मास्वर्थ हितिरासीत्किं परितकनं
 परितकम्यारात्रिः परित एनां त कर्म त कमेत्युष्णनामत कत इति सतः कथं रसाया अतरः पयांसीति रसान दीरसतेः शब्दकर्म
 णः कथं रसानितान्युदकानीति वा देवशुनीद्रेण प्रहिता पणिभिरसुरैः समूद इत्याख्यानां सरस्वती व्याख्याता तस्या एषा भव
 ति ॥ २५ ॥ पावकानः सरस्वती वा जैर्भिर्वा जिनीवती । यज्ञं वष्टु धिया वसुः । पावकानः सरस्वत्यन्नैरन्नवती यज्ञं वष्टु धि
 या वसुः कर्म वसुस्तस्या एषा परा भवति ॥ २६ ॥ महो अर्णः सरस्वती प्रचेतयति केतुना । धियो विश्वा विराजति । महदर्णः
 सरस्वती प्रचेतयति प्रज्ञापयति केतुना कर्मणा प्रज्ञाया वेमानि च सर्वाणि प्रज्ञानान्य भिविराजति वागर्थेषु विधीयते तस्मान्मा
 ध्यमिकां वाचं मन्यते वाग्व्याख्याता तस्या एषा भवति ॥ २७ ॥ यद्वा ग्वदैत्य विचेतुना निराष्ट्रीं देवानां निषसादं मद्रा ।

चतस्रज्जैदुदुहेपयांसिकस्विदस्याः परमंजगाम । यद्वाग्वदंत्यविचेतनान्यविज्ञातानिराष्ट्रीदेवानां निषसादमंद्रामदना
 चतस्रोऽनुदिशज्जैदुदुहेपयांसिकस्विदस्याः परमंजगामेत्यतृथिर्वीगच्छतीति वायदादित्यरश्मयोहरंतीति वातस्या
 एषापराभवति ॥ २८ ॥ देवीवाचमजनयंत देवास्तां विश्वरूपाः पशवो वदंति । सानोमंद्रेषमूर्जदुहानाधेनुर्वागस्मानुप
 सुष्टुतैतु । देवीवाचमजनयंत देवास्तां सर्वरूपाः पशवो वदंति व्यक्तवाचश्चाव्यक्तवाचश्च सानोमदनान्नं चरसंचदुहानाधे
 नुर्वागस्मानुपैतु सुष्टुतानुमतीराकेति देवपत्न्याविति नैरुक्ताः पौर्णमास्याविति याज्ञिकाया पूर्वापौर्णमासीसाऽनुमतिर्यो
 त्तरासाराकेति विज्ञायतेऽनुमतिरनुमननात्तस्या एषाभवति ॥ २९ ॥ अन्विदनुमते त्वं मन्यासैशं च न स्कृधि । ऋत्वेद
 क्षायनो हि नु प्रणु आयूंषितारिषः । अनुमन्य स्वानुमते त्वं सुखं च नः कुर्वन्नं च नोऽपत्यायधेहि प्रवर्धय च न आरूपाकारातेदा
 न कर्मणस्तस्या एषाभवति ॥ ३० ॥ राकामहं सुहवांसुष्टुतीहुवेश्णोतुनः सुभगा बोधतु त्मना । सीव्यत्वपः सूच्याच्छिद्यमा
 नयाददातु वीरं शतदायमुक्थ्यं । राकामहं सुहवानां सुष्टुत्याह्वयं शृणोतुनः सुभगा बोधत्वा त्मना सीव्यत्वपः प्रजनन कर्मसू
 च्याच्छिद्यमानया सूची सीव्यतेर्ददातु वीरं शतप्रदमुक्थ्यं वक्तव्यप्रशंसं सिनीवाली कुहुरिति देवपत्न्याविति नैरुक्ता अमा
 वास्ये इति याज्ञिकाया पूर्वामावास्या सा सिनीवाली योत्तरा सा कुहुरिति विज्ञायते सिनीवाली सिनमन्नं भवति सिनातिभूता
 निवालं पर्ववृणोते तस्मिन्नन्नवती वालिनी वावालेनैवास्यामणुत्वाच्चंद्रमाः सेवितव्यो भवतीति वातस्या एषाभवति ॥ ३१ ॥

सिनीवालिपृथुष्टुकेया देवानामसिस्वसा । जुषस्व हव्यमाहुतं प्रजादेविदिदिहिनः । सिनीवालिपृथुजघनेस्तुकस्त्याय
 तेऽसंघातः पृथुकेशस्तुकपृथुस्तुकेवायात्वं देवानामसिस्वसास्वसासु असास्वेषु सीदतीति वा जुषस्व हव्यमदनं प्रजां च देवि
 दिशनः कुहूर्गृहतेः काभूदिति वा कसतीह्वयत इति वा काहुतं हविर्जुहोतीति वा तस्या एषाभवति ॥ ३२ ॥ कुहूमहंसुवृतं
 विद्वानापसमस्मिन्यज्ञे सुहवां जोहवीमि । सानोददातु श्रवणं पितृणां तस्यैते देवि हविषां विधेम । कुहूमहंसुकृतं विदितक
 र्माणमस्मिन्यज्ञे सुहवानामाह्वयै सानोददातु श्रवणं पितृणां पित्र्यंधनमिति वा पित्र्यं यश इति वा तस्यैते देवि हविषां विधेम इति
 व्याख्यातं यमी व्याख्याता तस्या एषाभवति ॥ ३३ ॥ अन्यमुषु त्वयं मन्यन् उत्वां परिष्वजाते लिबुजे ववृक्षं । तस्यैवात्वं
 मन इच्छासवातवाधां कृणुष्व संविदं सुभद्रां । अन्यमेव हित्वं मन्यन् स्वोपरिष्वक्ष्यते लिबुजे ववृक्षं तस्यैवात्वं मन इच्छा
 वातवाधानेन कुरुष्व संविदं सुभद्रां कल्याणभद्राय मीयमं च मेतां प्रत्याचक्ष्व इत्याख्यानं ॥ ३४ ॥ उर्वशी व्याख्याता
 तस्या एषाभवति ॥ ३५ ॥ विद्युन्नयापतन्ती विद्योद्भरन्ती मे अप्याकाम्यानि । जनिष्टो अपोनर्यः सुजातः प्रोर्वशीति
 रतदीर्घमायुः । विद्युदिवयापतन्त्यद्योततं हरंती मे अप्याकाम्या न्युदकान्यंतरिक्षलोकस्य यदानूनमयं जायेतां न्योऽध्यय
 इति नर्यो मनुष्यो नृभ्यो हितो नरापत्यमिति वा सुजातः सुजाततरोऽथोर्वशी प्रवर्धयते दीर्घमायुः पृथिवी व्याख्याता तस्या ए
 षाभवति ॥ ३६ ॥ बळित्थापर्वतानां खिद्रं विभर्षि पृथिवि । प्रयाभूमिं प्रवत्वति मृहाजिनोषिमहिनि । सत्यं त्वं पर्वता

५५

॥ २५ ॥

नामिमांतिमायुं पयते पयोभिः । गौरन्वमीमेद्वत्संनिमित्तं तन्निमित्तं मादित्यमिति वा । मूर्धनमस्याभिहिङ्करोन्मनना
यंसूक्कांशं सरणं धर्महरणमभिवावशानां मिमांतिमायुं प्रप्यायते पयोभिर्मायुमिवादित्यमिति वा । वागेषामाध्यमिकाधर्मधु
गित्तिवाशिकाधेनुर्धयतेर्वाधिनोतेर्वा । तस्या एषा भवति ॥ ४२ ॥ उपह्वये सुदुग्धाधेनुमेतां सुहस्तो गोधुगुतदो हदेनां । श्रे
ष्ठसंभं सवितासाविषमोऽभीष्टो धर्मस्तदुपुप्रवोचं । उपह्वये सुदोहनाधेनुमेतां कल्याणहस्तो गोधुगपिचदोग्धेनां । श्रेष्ठमव
सविता सुनोतुन इत्येष हि श्रेष्ठः सर्वेषां सवानां यदुदकं यद्वापयो यजुष्मदभीष्टो धर्मस्तं सुप्रववीभिवागेषामाध्यमिकाधर्मधु
मित्तिवाशिकाधेनुवाहंतव्याभवत्यघ्नोति वा तस्या एषा भवति ॥ ४३ ॥ सुयवसाद्भगवती हि भूया अथो वयं भगवंतः
स्याम । अद्वितृष्णमद्भवे विभ्वदानीं पिबं शुद्धमुदकमाचरंती । सुयवसादिनी भगवती हि भवांथे दानीं वयं भगवंतः स्याम ।
द्वितृष्णमद्भवे सर्वदा पिब च शुद्धमुदकमाचरंती तस्या एषा परा भवति ॥ ४४ ॥ हिं कृण्वती वसुपत्नी वसूनां वत्समिच्छंती
मर्त्तसां म्वाता । दुहामम्बिम्यां पयो अद्भ्येयं सार्वर्धतां महते सौ भगाय । इति सानिगदव्याख्याता पथ्या स्वस्तिः पंथा अं
तरि रं तद्विवासात्तस्या एषा भवति ॥ ४५ ॥ स्वस्तिरिद्विप्रपथे श्रेष्ठरेक् ण स्वत्यभिया वाममेति । सानो अमासो अरणे नि
पातु स्वात्वे सामं वतु देवगोपा । स्वस्तिरेव हि प्रपथे श्रेष्ठरेक् ण स्वती धनवत्यभ्येतिया वसूनि वननीयानि सानोऽमा गृहे सानि
रम्ये सानि र्गमने पातु स्वात्वे सामं वतु देवी गोप्रां देवान् गोपाय त्विति देवा एनां गोपायं त्विति वोपा व्याख्याता तस्या एषा भ

नामेषानां खेदनं छेदनं भेदनं बलममुत्र धारयसि पृथिविप्रजिन्वसियाभूमिं प्रवणवर्तिमहत्त्वेन महतीत्युदकवतीति वै द्राणीं
द्रव्यपक्षीतस्या एषा भवति ॥ ३७ ॥ इन्द्राणीमासुनारिषु सुभगामहमश्नुवन् ह्यस्या अपरामपिसमां जरया श्रियते पतिः सर्वस्माद्य इन्द्र उत्त
रस्तमेतद्भूमस्तस्या एषा परा भवति ॥ ३८ ॥ नाहमिन्द्राणिरारणसख्युर्वृषाकपेर्ऋते । यस्येदमप्यंहविः प्रियं देवेषु गच्छ
ति विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः । नाहमिन्द्राणिरमैसख्युर्वृषाकपेर्ऋते यस्येदमप्यंहविः रप्सु शृतमद्भिः संस्कृतमिति वा प्रियं देवेषु
निगच्छति सर्वस्माद्य इन्द्र उत्तरस्तमेतद्भूमौ गौरीरोचते ज्वलतिकर्मणोऽयमपीतरो गौरो वर्ण एतस्मादेव प्रशस्यो भवति तस्या
एषा भवति ॥ ३९ ॥ गौरीर्मिमायसलिलानितक्षत्येकपदी द्विपदी सा चतुष्पदी । अष्टार्पदी नवपदी बभूवुषी सहस्राक्षरा
परमेव्योमन् । गौरीर्निर्मिमायसलिलानितक्षती कुर्वत्येकपदी मध्यमेन द्विपदी मध्यमेन चादित्येन चतुष्पदी दिग्भिरष्टा
पदी दिग्भिश्चावांतरदिग्भिश्च नवपदी दिग्भिश्चावांतरदिग्भिश्चादित्येन च सहस्राक्षरा बहूदका परमेव्यवर्तेतस्या एषा परा
भवति ॥ ४० ॥ तस्याः समुद्रा अधिविक्षरंति तेन जीवन्ति प्रदिशश्च तस्मै । ततः क्षरत्यक्षरं तद्विश्वमुपजीवति । तस्याः
समुद्रा अधिविक्षरंति वर्षति मेघास्तेन जीवन्ति दिगाश्रयाणि भूतानि ततः क्षरत्यक्षरमुदकं तत्सर्वाणि भूतान्युपजीवन्ति गौ
र्व्याख्याता तस्या एषा भवति ॥ ४१ ॥ गौरमीमेदनुवत्संमिषंतं मूर्धानं हिङ्कृणोन्मातया उ । सृक्काणं धर्ममभिवावशा

नामिमातिमायुं पर्यते पयोभिः । गौरन्वमीमेद्वत्संनिमिषंतं मनिमिषंतं मादित्यमिति वा मूर्धानमस्याभिहिङ्करोन्मनना
यसृक्काणं सरणं धर्महरणं मभिवावशानां मिमातिमायुं प्रप्यायते पयोभिर्मायुमिवादित्यमिति वा वागेषामाध्यमिका धर्मधु
गितियाज्ञिका धेनुर्धयते र्वाधिनोते र्वा तस्या एषा भवति ॥ ४२ ॥ उपह्वये सुदुधाधेनुमेतां सहस्रान् गोधुगुतदौ हदेनां । श्रे
ष्ठैः सवसंवितासां विषमोऽभीष्टो धर्मस्तदुषु प्रवोचं । उपह्वये सुदोहनां धेनुमेतां कल्याणहस्तो गोधुगपि च दोग्ध्येनां श्रेष्ठं मवं
सविता सुनोतु न इत्येष हि श्रेष्ठः सर्वेषां सवानां यदुदकं यद्वापयो यजुश्मदभीष्टो धर्मस्तं सुप्रब्रवीमि वागेषामाध्यमिका धर्मधु
गितियाज्ञिका अह्या हंतव्या भवत्यघ्नान्ति वा तस्या एषा भवति ॥ ४३ ॥ सुयवसा द्भगवती हि भूया अधो वयं भगवंतः
स्याम । अद्धितृणमह्ये विश्वदानीं पिबं शुद्धमुदकमाचरंती । सुयवसादिनी भगवती हि भवां धेदानीं वयं भगवंतः स्याम
द्धितृणमह्ये सर्वदा पिबं शुद्धमुदकमाचरंती तस्या एषा परा भवति ॥ ४४ ॥ हिं कृण्वती वसुपत्नी वसूनां वत्समिच्छंती
मनसा भ्यागात् । दुहामश्विभ्यां पयो अह्येयं सा वर्धतां महते सौ भगाय । इति सानिगदव्याख्याता पथ्या स्वस्तिः पंथा अं
तरिक्षं तन्निवासात् तस्या एषा भवति ॥ ४५ ॥ स्वस्तिरिद्धिप्रपथे श्रेष्ठारे कणस्वत्यभियावाममेति । सानो अमासो अरणे नि
पातु स्वावेशा भवतु देवगोपा । स्वस्तिरेव हि प्रपथे श्रेष्ठारे कणस्वती धनवत्यभ्येति यावसूनि वननीयानि सानोऽमा गृहे सानि
रमणे सानिर्गमने पातु स्वावेशा भवतु देवी गोप्त्री देवान् गोपाय त्विति देवा एनां गोपायं त्विति वीषा व्याख्याता तस्या एषा भ

वति ॥ ४६ ॥ अपोषाअनसःसरत्संपिष्टादहविभ्युर्षी । नियत्सींशिश्नयद्रुषा । अपासरदुषाअनसःसंपिष्टान्मेघाद्वि
भ्युष्यनोवार्युरनितेरपिवोपमार्थेस्यादनसइवशकटादिवाःनःशकटमानद्वमस्मिंश्चीवरमनितेर्वास्याजीवनकर्मणउपजी
वंत्येनन्मेघोऽप्यनएतस्मादेवयन्निरशिश्नयद्रुषावर्षितामध्यमस्तस्याएषापराभवति ॥ ४७ ॥ एतदस्याअनःशयेसुसं
पिष्टंविपादया । ससारसीपरावतः । एतदस्याअनआशेतेसुसंपिष्टमितरदिवविपाशिविमुक्तपाशिससारोषाःपरावतः
प्रेरितवतःपरागताद्वेळाव्याख्यातातस्याएषाभवति ॥ ४८ ॥ अभिनइळांयूथस्यमातास्मदीभिर्बुर्वशीवागृणातु ।
बुर्वशीवाबृहद्दिवागृणानाभ्यूर्णानाप्रभृथस्यायोः । सिषकुनऊर्ज्व्यस्यपुष्टेः । अभिगृणातुनइळांयूथस्यमातासर्वस्य
मातास्मदभिनदीभिर्बुर्वशीवागृणातुर्वशीवाबृहद्दिवामहद्दिवागृणानाभ्यूर्णानाप्रभृथस्यप्रभृतस्यायोरयनस्यमनुष्य
स्यज्योतिषोवोदकस्यवासेवतानोऽन्नस्यपुष्टेरोदसीरुद्रस्यपर्णीतस्याएषाभवति ॥ ४९ ॥ रथंनुमारुतंवयंश्रवस्युमाहु
वामहे । आयस्मिन्तस्यौसुरणानिबिभ्रतीसचामरुत्सुरोदसी । रथंक्षिप्रमारुतंमेघंवयंश्रवणीयमाह्वयामहआयस्मिन्त
स्यौसुरमणीयान्युदकानिबिभ्रतीसचामरुद्भिःसहरोदसीरोदसी ॥ ५० ॥ (इयेनोव्याख्यातआदायस्वाद्विष्टयासोमं
मन्यतेयत्त्वादेवनवोनवःपरंमृत्योत्वेषमित्याप्रवोमहउदुज्योतिर्धाताददातुसोमस्यराज्ञोऽथातोमध्यस्थानादेवगणा
आविद्युन्मद्भिरारुद्रासोविष्टीशमीविरूपासउदीरतामंगिरसोनःसूर्यस्येवस्तुपेय्यमथातोमध्यस्थानाःस्त्रियोदक्षस्यवा

यस्मैत्वंकिमिच्छंतीपावकानोमहोअणोयद्वाग्वदंतीदेवीवाचमन्विदनुमतैराकामहंसिनीवालिकुहूमहमन्यमूर्ध्वशीवि
द्युन्नबलित्थेद्राणीनाहमिन्द्राणिगौरीर्मिमायतस्याःसमुद्रांगौरमीमेदुपह्वयेसूयवसाज्जिंकृण्वतीस्वस्तिरिज्यपोषाएतद
स्याअभिनइळरथंनुपञ्चाशत्) ॥ इतिनिरुक्तउत्तरपट्वेपंचमोऽध्यायःसमाप्तः ॥ ५ ॥

ॐ ॥ अथातोद्युस्थानादेवतास्तासामश्विनौप्रथमागामिनौभवतोऽश्विनौयद्व्यश्रुवातेसर्वरसेनान्योज्योतिषान्योऽ
श्वैरश्विनावित्यौर्णवाभस्तत्कावश्विनौद्यावापृथिव्यावित्येकैःहोरात्रागित्येकैःसूर्याचंद्रमसावित्येकैराजानौपुण्यकृता
वित्येतिहासिकास्तयोःकालऊर्ध्वमर्धरात्रात्प्रकाशीभावस्यानुविष्टंभमनुतमोभागोहिमध्यमौज्योतिर्भागआदित्यस्तयो
रेषाभवति ॥ १ ॥ वसातिषुस्मचरथोऽसितौपेत्वाविव । कदेदमश्विनायुवमभिदेवांगच्छतं । इतिसानिगदव्या
ख्यातावसातिषुस्मचरथोवसातयोरतयौवसंतेस्माइतरेतरातयौवकेर्वावहतेर्वासितौपेत्वामिव । अपेत्वावृत्रहणंसुरा
तयौस्तयोःसमानकालयोःसमानकर्मणोःसंस्तुतप्राययोरसंस्तवेनैषोऽर्धर्चोभवतिवासात्योऽन्यउच्यतउषःपुत्रस्तवान्य
इतितयोरेषापराभवति ॥ २ ॥ इहेहजातासमवावशीतामरेपसातन्वःत्रुनामभिःस्वैः । जिष्णुर्वामन्यःसुमंखस्यसुरिदि
वोअन्यःसुभगःपुत्रऊहे । इहचेहचजातौसंस्तूयेतैपापेनालिप्यमानयातन्वानामभिश्चस्वैर्जिष्णुर्वामन्यःसुमहतोबल
स्वैरयितामध्यमौदिवोऽन्यःसुभगःपुत्रऊह्यतआदित्यस्तयोरेषापराभवति ॥ ३ ॥ प्रातर्युजाविबोधयाश्विनावेहं

च्छतां । अस्यसोमस्यपीतये । प्रातर्योगिनौविबोधयाश्विनाविहागच्छतामस्यसोमस्यपानार्थतयोरेषापराभवति ॥ ४ ॥ प्रातर्यजध्वमश्विनाहिनोतनसायमस्तिदेवेज्याअजुष्टं । उतान्योअस्मद्यजतेविचार्वःपूर्वःपूर्वोयजमानोवनीयान् । प्रातर्यजध्वमश्विनौप्रहिणुतेनसायमस्तिदेवेज्याअजुष्टमेतदप्यन्योऽस्मद्यजतेविचार्वःपूर्वःपूर्वोयजमानोवनीयान्वनयितृतमस्तयोःकालःसूर्योदयपर्यंतस्तस्मिन्नन्यादेवताओष्यंतउषावष्टेःकांतिकर्मणउच्छतेरितरामाध्यमिकातस्या एषाभवति ॥ ५ ॥ उषस्तच्चित्रमाभरास्मभ्यैवाजिनीवति । येनतोकंचतनयंचधामहे । उषस्तच्चित्रंचायनीयंमंहनीयंधनमाहरास्मभ्यमन्नवर्तियेनपुत्रांश्चपौत्रांश्चदधीमर्हितस्याएषापराभवति ॥ ६ ॥ एताउत्याउषसःकेतुमक्रतपूर्वेअर्धे रजसोभानुमंजते । निष्कृण्वानाआयुधानीवधृण्वःप्रतिगावोऽरुषीर्यतिमातरः । एतास्ताउषसःकेतुमकृषतप्रज्ञानमेकस्याएवपूजनार्थेबहुवचनस्यात्पूर्वेऽर्धेऽन्तरिक्षलोकस्यसमंजतेभानुना । निष्कृण्वानाआयुधानीवधृण्वः । निरित्येषसमित्येतस्यस्थानेमीदेशानिष्कृतंजारिणीवैत्यपिनिगमोभवतिप्रतियंतिगावोगमनादरुषीरारोचनान्मातरोभासोनिर्मात्र्यःसूर्यासूर्यस्यपत्न्यैषैवाभिसृष्टकालतमातस्याएषाभवति ॥ ७ ॥ सुकिंशुकंशल्मलिविश्वरूपंहरिण्यवर्णसुवृत्तैसुचक्रं । आरोहसूर्येअमृतस्यलोकस्योनपत्येवहतुकृणुष्व । सुकाशनंशन्नमलैस्वरूपमपिपोपमार्थेस्यात्सुकिंशुकमिवशल्मलिमिति किंशुकंशतेःप्रकाशयतिकर्मणःशल्मलिःसुशरोभवतिशरवान्वारोहसूर्येअमृतस्यलोकमुदकस्यसु

खंपत्येवहतुकुरुष्वसवितासूर्याप्रायच्छत्सोमायराज्ञेप्रजापतयेवेतिचब्राह्मणवृषाकपायीवृषाकपेःपत्न्यैषैवाभिसृष्टकालतमातस्याएषाभवति ॥ ८ ॥ वृषाकपायिरेवतिसुपुत्रादुसुस्तुषे । यसत्तइंद्रउक्षणःप्रियंकाचित्करंहविर्विश्वस्मादिंद्रउत्तरः । वृषाकपायिरेवतिसुपुत्रेमध्येनसुस्तुषेमाध्यमिकयावाचास्तुषासाधुसादिनीतिवासाधुसानिनीतिवास्वपत्यंतत्सनोतीतिवाप्राश्नातुतइंद्रउक्षणएतान्माध्यमिकान्त्संस्त्यायानुक्षणउक्षतेवृद्धिकर्मणउक्षंत्युदकेनेतिवाप्रियंकुरुष्वसुखाचयकरंहविःसुखकरंहविःसर्वस्माद्यइन्द्रउत्तरस्तमेतद्धूमआदित्यंसरण्यूःसरणात्तस्याएषाभवति ॥ ९ ॥ अपांगूहन्नमृतांमर्त्येभ्यःकृत्वीसर्वणामददुर्विवस्वते । उताश्विनावभरद्यत्तदासीदजहादुद्वामिथुनासरण्यूः । अप्यगूहन्नमृतांमर्त्येभ्यःकृत्वीसर्वणामददुर्विवस्वतेऽप्यश्विनावभरद्यत्तदासीदजहाद्वामिथुनैसरण्यूर्मध्यमंचमाध्यमिकांचवाचमिति नैरुक्तायमंचयमीचेत्यैतिहासिकास्तत्रेतिहासमाचक्षतेत्वाष्ट्रीसरण्यूर्विवस्वतआदित्याद्यमौमिथुनौजनयांचकारसासवर्णामन्यांप्रतिनिधायांश्वरूपंकृत्वाप्रदुद्रावसविवस्वानादित्यआश्वमेवरूपंकृत्वातामनुसृत्यसंबभूवततोऽश्विनौजज्ञातैसवर्णायामनुस्तदभिवादिन्येषर्भवति ॥ १० ॥ त्वष्टादुहित्रेवहतुकृणोतीतीदंविश्वंभुवनंसमेति । यमस्यमातापर्युह्यमानामहोजायाविवस्वतोननाश । त्वष्टादुहितुर्वहनंकरोतीतीदंविश्वंभुवनंसमेतीमानिचसर्वाणिभूतान्यभिसमागच्छंतियमस्यमातापर्युह्यमानामहतोजायाविवस्वतोननाशरात्रिरादित्यस्यादित्योदयेऽतर्धीयते ॥ ११ ॥ सवि

ताव्याख्यातस्तस्यकालोयदाद्यौरपहततमस्काकीर्णरश्मिर्भवतितस्यैषाभवति ॥ १२ ॥ विश्वारूपाणिप्रतिमुञ्चतेक
विःप्रासावीद्भ्रद्विपदेचतुष्पदे । विनाकमख्यत्सवितावरेण्योऽनुप्रयाणमुषसोविराजति । सर्वाणिप्रज्ञानानिप्रतिमुं
चतेमेधावीकविःक्रांतदर्शनोभवतिक्वतेर्वाप्रसुवतिभद्रं द्विपाद्भ्यश्चतुष्पाद्भ्यश्चव्यचिख्यपन्नाकंसवितावरणीयःप्रया
णमनूषसोविराजत्यधोरामःसावित्रइतिपशुसमाम्नायेविज्ञायतैकस्मात्सामान्यादित्यधस्तात्तद्वेळायांतमोभवत्येतस्मा
त्सामान्यादधस्ताद्रामोऽधस्तात्कृष्णःकस्मात्सामान्यादित्यग्निचित्वानरामामुपेयाद्रामारमणायोपेयतैनधर्मायकृष्ण
जातीयैतस्मात्सामान्यात्कृकवाकुःसावित्रइतिपशुसमाम्नायेविज्ञायतैकस्मात्सामान्यादितिकालानुवादंपरीत्यकृकवा
कोःपूर्वशब्दानुकरणवचेत्तरंभगोव्याख्यातस्तस्यकालःप्रागुत्सर्पणात्तस्यैषाभवति ॥ १३ ॥ प्रातर्जितंभगमुग्रंहुवेम
वयंपुत्रमदितेयोर्विधर्ता । आध्रश्चिद्यंमन्यमानस्तुरश्चिद्राजाचिद्यंभगंभक्षीत्याह । प्रातर्जितंभगमुग्रंहुवेमवयंपुत्रमदि
तेयोर्विधारयितासर्वस्याध्रश्चिद्यंमन्यमानंआढ्यालुर्दरिद्रस्तुरश्चिदुरइतियमनामंतरतेर्वात्वरतेर्वात्वरयातूर्णगतिर्यमो
राजाचिद्यंभगंभक्षीत्याहौधोभगइत्याहुरनुत्सोनदृश्यतैप्राशित्रमस्याक्षिणीनिर्जघानेतच्चब्राह्मणंजनंभगो गच्छतीति
वाजनंगच्छत्यादित्युदयेनसूर्यःसतेर्वासुवतेर्वास्वीर्यतेर्वातस्यैषाभवति ॥ १४ ॥ उदुत्यंजातवेदसंदेवंवहंतिकेतवः । इशे
विश्वायसूर्य । उद्वहंतितंजातवेदसैरश्मयःकेतवःसर्वेषांभूतानांदर्शनायसूर्यमितिकमन्यमादित्यादेवमवश्यं तस्यैषापरा

भवति ॥ १५ ॥ चित्रदेवानामुदगादनीकंचक्षुर्मित्रस्यवरुणस्याग्नेः । आप्राद्यावापृथिवीअंतरिक्षंसूर्यआत्माजगतस्त
स्पृषश्च । चायनीयंदेवानामुदगमदनीकंख्यानैमित्रस्यवरुणस्याग्नेश्चापूपुरं ह्यावापृथिव्यौचांतरिक्षंचमहत्त्वेनतेनसू
र्यआत्माजंगमस्यचस्थावरस्यचाथयद्रश्मिपोषंपुण्यतितत्पूषाभवतितस्यैषाभवति ॥ १६ ॥ शुक्रंतेअन्यद्यजतंतेअन्य
द्विष्टरूपेअहनीद्यौरिवासि । विश्वाहिमायाअवसिस्वधावोभद्रातेपूषन्निहरातिरस्तु । शुक्रंतेअन्यल्लोहितंतेअन्यद्य
जतंतेअन्यद्यज्ञियंतेअन्यद्विषमरूपेतेअहनीकर्मद्यौरिवासांसि सर्वाणिप्रज्ञानान्यवस्यन्नवन्भाजनवतीतेपूषन्निहदस्तिर
स्तुतस्यैषापराभवति ॥ १७ ॥ पथस्पथःपरिपतिवचस्याकामेनकृतोअभ्यानळर्क । सनौरासच्छुरुधंश्चन्द्राग्राधियं
धियंसीषधातिप्रपूषा । पथस्पथोऽधिपतिवचनेनकामेनकृतोऽभ्यानळर्कमभ्यापन्नोऽर्कमितिवासनोददातुचायनी
याग्राणिधनानिकर्मकर्मचनःप्रसाधयतुपूषेत्यथयद्विषितोभवतितद्विष्णुर्भवतिविष्णुर्विशतेर्वाव्यश्रोतेर्वातस्यैषाभव
ति ॥ १८ ॥ इदंविष्णुर्विचक्रमेत्रेधानिदधेपदं । समूहमस्यपांसुरे । यदिदंकिंचतद्विक्रमतेविष्णुस्त्रिधानिधत्तेपदं
त्रेधाभावायपृथिव्यामंतरिक्षेदिवीतिशाकपूर्णःसमारोहणेविष्णुपदंगयशिरसीत्यौर्णवाभःसमूहमस्यपांसुरेप्यायनेऽ
न्तरिक्षेपदनदृश्यतेऽपिबोपमार्थेस्यात्समूहमस्यपांसुलइवपदनदृश्यतइतिपांसवःपादैःसूर्यंतइतिवापन्नाःशेरतइतिवा
पसंनीयाभवंतीतिवा ॥ १९ ॥ विश्वानरोव्याख्यातस्तस्यैषानिपातोभवत्यैन्द्रामृचि ॥ २० ॥ विश्वानरस्यवस्य

तिमनानतस्यश्वसः । एवैश्चर्षणीनामूतीहुवेरथानां । विश्वानरखादित्यस्यानानतस्यश्वसोमहतोबलस्यैवैश्चकामै
रयनैरवनेवौचर्षणीनामनुप्याणामूत्याचपधारयानामिन्द्रमस्मिन्यशेह्यामिवरुणोव्याख्यातस्तस्यैषाभवति ॥ २१ ॥
येनापावकचक्षसाभुरण्यंतंजनांअनु । त्वंवरुणपश्यसि । भुरण्युरितिप्रनामभुरण्युःशकुर्निभूरिमध्वानंनयतिस्व
र्गस्यलोकस्यापिवोह्यातत्संपातीभुरण्युरनेनपावकख्यानेन । भुरण्यंतंजनांअनु । त्वंवरुणपश्यसि । तत्तेवयंस्तुमइ
तिवाक्यशेषोऽपिवोत्तरस्यां ॥ २२ ॥ येनापावकचक्षसाभुरण्यंतंजनांअनु । त्वंवरुणपश्यसि । विद्यामेषिरजस्य
श्वहामिमानोअकुभिः । पश्यन्जन्मानिसूर्य । व्येपिद्यारजश्चपृथुमहांतंलोकमहानिचमिमानोक्तुभीरात्रिभिःसहपश्य
न्जन्मानिजातानिसूर्यापिवापूर्वस्यां ॥ २३ ॥ येनापावकचक्षसाभुरण्यंतंजनांअनु । त्वंवरुणपश्यसि । प्रत्यङ्देवानां
विशःप्रत्यङ्मुदेपिमानुषान् । प्रत्यङ्मिध्वंस्वर्दृशे । प्रत्यङ्मिदंसर्वमुदेपिप्रत्यङ्मिदंज्योतिरुच्यतेप्रत्यङ्मिदंसर्वमभिविपश्य
सीत्यपिवैतस्यामेव ॥ २४ ॥ येनापावकचक्षसाभुरण्यन्तंजनांअनु । त्वंवरुणपश्यसि । तेनोजनानभिविपश्यतिके
शिकेशारश्मयस्तैस्तद्वान्भवतिकाशनाद्वाप्रकाशनाद्वातस्यैषाभवति ॥ २५ ॥ केश्यग्निंकेशीविषंकेशीर्विभर्तिरोदसी ।
केशीविश्वंस्वर्दृशेकेशीदंज्योतिरुच्यते । केश्यग्निंचविषंचविषमित्युदकनामविष्णातेर्विपूर्वस्यन्नातेःशुद्धार्थस्यविपूर्वस्य
वासचतेर्द्यावापृथिव्यौचधारयतिकेशीदंसर्वमिदमभिविपश्यतिकेशीदंज्योतिरुच्यतइत्यादित्यमाहायाप्येतेइतरेज्यो

तिर्षिकेशिनीउच्येतेधूमेनाग्नीरजसाचमध्यमस्तेषामेषासाधारणाभवति ॥ २६ ॥ त्रयःकेशिनःऋतुथाविचक्षतेसंवत्सरेव
पतएकएषां । विश्वमेकोअभिचष्टेशचीभिर्भ्राजिरेकस्यदृशेनरूपं । त्रयःकेशिनःऋतुथाविचक्षतेकालेकालेऽभिविप
श्यंतिसंवत्सरेवपतएकएषामित्यग्निःपृथिवीदहतिंसर्वमेकोऽभिविपश्यतिकर्मभिरादित्यौगतिरेकस्यदृश्यतेनरूपमध्य
मस्याथयद्रश्मिभिरभिप्रकम्पयन्नेतितद्वृषाकपिर्भवतिवृषाकम्पनस्तस्यैषाभवति ॥ २७ ॥ पुनरेहिवृषाकपेसुविताकल्प
यावहै । यएषःस्वप्नंशनोऽस्तमेषिपथापुनर्विश्वस्मादिंद्रउत्तरः । पुनरेहिवृषाकपेसुप्रसूतानिवःकर्माणिकल्पयावहैय
एषःस्वप्नंशनःस्वप्नाश्चाशयस्यादित्यउदयेनसोऽस्तमेषिपथापुनःसर्वस्माद्यंद्रउत्तरस्तमेतद्भूमआदित्यंयमोव्याख्यात
स्तस्यैषाभवति ॥ २८ ॥ यस्मिन्वृक्षेसुपलाशेदेवैःसंपिबंतेयमः । अत्रानोविशतिःपितापुराणांअनुवेक्षति । यस्मिन्वृ
क्षेसुपलाशेस्थानेवृतःक्षयेवापिवोपमार्थेस्याद्दृक्षइवसुपलाशइतिवृक्षोव्रश्नात्पलाशंपलाशनाहेवैःसंगच्छतेयमोरश्मि
भिरादित्यस्तत्रनःसर्वस्यपातावापालयितावापुराणाननुकामयेताजएकपादजनएकःपादएकेनपादेनपातीतिवैकेनपा
देनपिबतीतिवैकोऽस्यपादइतिवा । एकपादनोत्विदतीत्यपिनिगमोभवतितस्यैषनिपातोभवतिवैश्वदेव्यामृचि
॥ २९ ॥ पावीरवीतन्यतुरेकपादुजोदिवोधर्तासिंधुरापःसमुद्रियः । विश्वेदेवासःशृणवन्वचांसिमेसरस्वतीसह
धीभिःपुरंध्या । पविःशन्योभवतियद्विपुनातिकार्यतद्वत्पवीरमायुधंतद्वानिन्द्रःपवीरवान् । अतितस्थौपवीरवानित्य

पिनिगमोभवति तदेव तावाक्पावीरवीपावीरवीचदिव्यावाक्तन्यतुस्तनित्रीवाचोऽन्यस्यां अजश्चैकपादिवोधारयिता
 सिन्धुश्चापश्चसमुद्रियाश्च सर्वे च देवाः सरस्वती च सह पुरन्ध्यास्तुत्या प्रयुक्तानि धीभिः कर्मभिर्युक्तानि शृण्वंतु वचनानीमा
 नीतिपृथिवी व्याख्याता तस्या एव निपातो भवत्यैन्द्राग्र्यामृचि ॥ ३० ॥ यदि द्राग्नी परमस्यां पृथिव्यां मध्यमस्यां मवम
 स्यामुत्तमः । अतः परिवृषणा वाहियात्तमथा सोमस्य पिबतं सुतस्य । इति सानिगद व्याख्याता समुद्रो व्याख्यातस्तस्यैव
 निपातो भवति पावमान्यामृचि ॥ ३१ ॥ पवित्रवंतः परिवाचमासते पितृषां प्रसो अभिरक्षति प्रतं । महः समुद्रं वरुण
 स्तिरोदधे धीरा इच्छे कुर्धरुणे प्यारभं । पवित्रवंतोरश्मि वंतो माध्यमिका देवगणाः पर्यासते माध्यमिकां वाचं पितृषां प्रहः
 पुराणोऽभिरक्षति प्रतं कर्म महः समुद्रं वरुणस्तिरोऽतर्दधात्यथ धीराः शक्रुवंति धरुणे षूदके षु कर्मण आरंभमारब्धुमज एक
 पाव्याख्याताः पृथिवी व्याख्याता समुद्रो व्याख्यातस्तेषामेव निपातो भवत्यपरस्यां बहु देवतायामृचि ॥ ३२ ॥ उत नोऽ
 हिर्बुध्न्यः शृणोत्वज एकपात् पृथिवी समुद्रः । विश्वे देवा क्रता षूधो हुवानाः स्तुता मंत्राः कविशस्ता अवंतु । अपि च नोऽहि
 र्बुध्न्यः शृणोत्वजश्चैकपात् पृथिवी च समुद्रश्च सर्वे च देवाः सत्य षूधो वाय ज्ञ षूधो वा दूयमाना मंत्रैः स्तुता मंत्राः कविशस्ता अवंतु
 मेषा विशस्ता दध्यङ् प्रत्यको ध्यानमिति वा प्रत्यकमस्मिन् ध्यानमिति वाथर्वा व्याख्यातो मनुर्मननां तेषामेव निपातो भवत्यै
 ग्र्यामृचि ॥ ३३ ॥ यामथर्वा मनुष्यता दध्यङ् धियु मस्त । तस्मिन् ब्रह्माणि पूर्वैर्द्रव्य कथा समगमता र्बन्नु स्वराज्यं ।

यामथर्वा च मनुश्च पिता मानवानां दध्यङ् च धियमत निषत तस्मिन् ब्रह्माणि कर्माणि पूर्वैर्द्रव्य कथानि च संगच्छंतं मर्चन्योऽ
 नूपास्ते स्वराज्यं ॥ ३४ ॥ अथातो द्युस्थाना देवगणास्तेषामादित्याः प्रथमा गामिनो भवंत्यादित्या व्याख्यातास्तेषामेषा भ
 वति ॥ ३५ ॥ इमा गिर आदित्येभ्यो घृतस्नूः सनाद्राजभ्यो जुहा जुहोमि । शृणोतु मित्रो अर्यमा भगौ नस्तु विजातो वरु
 णो दक्षो अंशः । घृतस्नूर्घृतप्रस्त्रा विन्यो घृतप्रस्त्रा विन्यो घृतसानिन्यो घृतसारिण्य इति वाहुतीरादित्येभ्यश्चिरं जुहा जुहो
 मि चिरं राजभ्य इति वा शृणोतु न इमा गिरो मित्रश्चार्थमाच भगश्च बहुजातश्च धाता दक्षो वरुणोऽशश्चांशोऽशुना व्याख्यातः
 सप्त ऋषयो व्याख्यातास्तेषामेषा भवति ॥ ३६ ॥ सप्त ऋषयः प्रतिहिताः शरीरे सप्त रक्षंति सदमप्रमादं । सप्तापः स्वपतो
 लोकमीयुस्तत्र जागृतो अस्वप्रजौ सत्रसदौ च देवौ । सप्त ऋषयः प्रतिहिताः शरीरे रश्मय आदित्ये सप्त रक्षंति सदमप्रमादं सं
 वत्सरमप्रमाद्यन्तः सप्तापनास्त एव स्वपतो लोकमस्तमितमादित्यं यन्ति तत्र जागृतोऽस्वप्रजौ सत्रसदौ च देवौ वाय्वादित्या
 वित्यधिदैवतमथाध्यात्मै सप्त ऋषयः प्रतिहिताः शरीरे र्षाळिंद्रियाणि विद्या सप्तम्यात्मानि सप्त रक्षंति सदमप्रमादं शरीरमप्र
 माद्यन्ति सप्तापनानीमान्येव स्वपतो लोकमस्तमितमात्मानं यन्ति तत्र जागृतोऽस्वप्रजौ सत्रसदौ च देवौ प्राज्ञश्चात्मा तैजस
 श्चेत्यात्मगतिमाचष्टे तेषामेषा परा भवति ॥ ३७ ॥ तिर्यग्बिलश्च मस ऊर्ध्वबुध्नो यस्मिन् यशो निहितं विश्वरूपं । अत्रासत्
 ऋषयः सप्तसाकं ये अस्य गोपामहृतो बभूवुः । तिर्यग्बिलश्च मस ऊर्ध्वबोधनो ऊर्ध्वबोधनो वायस्मिन् यशो निहितं सर्वरूपमत्रा

सतक्रपयःसप्तसहादित्यरश्मयोयेअस्यगोपामहतोबभूवुरित्यधिदैवतमथाध्यात्मैतिर्यग्विलश्चमसऊर्ध्वबंधनऊर्ध्वबो
धनोवायस्मिन्यशोनिहितंसर्वरूपमत्रासतक्रपयःसप्तसहैन्द्रियाणिथान्यस्यगोसृणिमहतोबभूवुरित्यात्मगतिमाचष्टेदेवा
व्याख्यातास्तेषामेषाभवति ॥ ३८ ॥ देवानांभद्रासुमतिर्ऋजयतांदेवानांरातिरभिन्नोनिर्वर्ततां । देवानांसख्यमुप
सेदिमावयंदेवानआयुःप्रतिरंतुजीवसे । देवानांवयंकस्याण्यामतावृजुगामिनामृतुगामिनामितिवादेवानांदानमभि
नोनिर्वर्ततांदेवानांसख्यमुपसीदेमवयंदेवानआयुःप्रवर्धयंतुचिरंजीवनार्यविश्वेदेवाःसर्वेदेवास्तेषामेषाभवति ॥ ३९ ॥
ओमासश्चर्षणीधृतोविश्वेदेवासआगत । दाश्वंसौदाशुषःसुतं । अवितारोवावनीयावामनुष्यधृतःसर्वेचदेवाइहाग
च्छतदत्तवंतोदत्तवतःसुतमितिदत्तदेकमेवैश्वदेवंगायत्रंतृचंदशतयीषुविद्यतेयत्तुकिंचिद्बहुदैवतैतद्वैश्वदेवानांस्था
नेयुज्यतेयदेवविश्वलिङ्गमितिशाकपूणिंरनत्यंतगतस्त्वेषउद्देशोभवतिबभ्रुरेकइतिदशद्विपदाअलिङ्गाभूतांशःकाश्यप
आश्विनमेकलिङ्गमभितटीयंसूक्तमेकलिङ्गसाध्यादेवाःसाधनास्तेषामेषाभवति ॥ ४० ॥ यज्ञेनयज्ञमयजंतदेवास्ता
निधर्माणिप्रथमान्यासन् । तेहनाकंमहिमानःसंचंतयत्रपूर्वेसाध्याःसंतिदेवाः । यज्ञेनयज्ञमयजंतदेवाअग्निनाग्निमय
जंतदेवाअग्निःपशुरासीत्तमालभंततेनायजंतेतिचब्राह्मणं । तानिधर्माणिप्रथमान्यासन् । तेहनाकंमहिमानःसमसेवं
तयत्रपूर्वेसाध्याःसंतिदेवाःसाधनाह्युस्थानोदेवगणइतिनैरुक्ताःपूर्वदेवयुगमित्याख्यानंवसवोयद्विवसतैसर्वमग्निर्वसु

भिर्वासवइतिसमाख्यातस्मात्पृथिवीस्थानांइंद्रोवसुभिर्वासवइतिसमाख्यातस्मान्मध्यस्थानांवसवआदित्यरश्मयोवि
वासनात्तस्मादह्युस्थानास्तेषामेषाभवति ॥ ४१ ॥ सुगावोदेवाःसर्दनमकर्मयआजग्मुःसर्वनमिदंजुषाणाः । जक्षिवां
सःपपिवांसश्चविश्वेऽस्मेधत्तवसवोवसूनि । स्वागमनानिवोदेवाःसुपथान्यकर्मयआगच्छतसवनानीमानिजुषाणाःखा
दितवंतःपीतवंतश्चसर्वेऽस्मासुधत्तवसवोवसूनितेषामेषापराभवति ॥ ४२ ॥ ज्मयाअत्रवसवोरंतदेवाउरावंतारि
क्षेमर्जयंतशुभ्राः । अर्वावपथउरुज्जयःकृणुध्वंश्रोतादूतस्यजग्मुषोनोअस्य । ज्मयाअत्रवसवोऽरमन्तदेवाज्मापृथि
वीतस्यांभवाउरौचान्तरिक्षेमर्जयन्तगमयन्तरमयन्तशुभ्राःशोभमानाअर्वाचएनान्पथोबहुजवाःकुरुध्वंशृणुतदूतस्य
जग्मुषोनोऽस्याग्नेर्वाजिनोव्याख्यातास्तेषामेषाभवति ॥ ४३ ॥ शनोभवन्तुवाजिनोहवेषुदेवतातामितद्रवःस्वर्काः ।
जंभयंतोऽहिंवृकुरक्षांसिसनेम्यस्मद्युयवन्नमीवाः । सुखानोभवन्तुवाजिनोहानेषुदेवतातौयज्ञैवितद्रवःसुमितद्रवःस्व
र्काःस्वंचनाइतिवास्वर्चनाइतिवास्वर्चिषइतिवाजम्भयंतोऽहिंचवृकंचरक्षांसिचक्षिप्रमस्मद्यावयन्त्वमीवादेवाश्वाइति
वादेवपक्ष्योदेवानापक्ष्यस्तासामेषाभवति ॥ ४४ ॥ देवानापक्षीरुशतीरवंतुनःप्रावन्तुनस्तुजयेवार्जसातये । याःपा
र्थिवासोयाअपामपित्रतेतानोदेवीःसुहवाःशर्मयच्छत । देवानापक्ष्यउशत्योऽवंतुनःप्रावन्तुनस्तुजयेऽपत्यजननायचा
न्नसंसननायचवाःपार्थिवासोयाअपामपित्रतेकर्मणितानोदेव्यःसुहवाःशर्मयच्छन्तुशरणंतासामेषापराभवति ॥ ४५ ॥

उतप्राव्यं तु देवपत्नीरिन्द्राण्य । प्राय्यं श्विनीराट् । आरोदसीवरुणाणीशृणोतुव्यं तु देवीर्यऽऽकृतुर्जनीनां । अपिचप्राव्यं तु देवपत्न्यं इन्द्राणीन्द्रस्य पत्न्यं प्राय्यं मेः पत्न्यं श्विन्यश्विनोः पत्नीराडाजतरोदसीरुद्रस्य पत्नीवरुणाणीचवरुणस्य पत्नीव्यं तु देव्यः कामयंतां यः कृतुः कालोजायानां यः कृतुः कालोजायानां ॥ ४६ ॥ (अथातोद्युस्थानावसातिषुस्मेहेहजाताप्रातर्युजा प्रातर्यजध्वमुषस्तच्चित्रमेताउत्याः सुकिंशुकैवृषाकपाय्यपागूहंस्त्वष्टादुहित्रे सविता विश्वारूपाणि प्रातर्जितमुदुत्यं चित्रं शुक्रं ते पथस्पथ इदं विष्णुर्विश्वानरो व्याख्यातौ विश्वानरस्य येनापावकेति चतुष्कं केदयग्नित्रयः केशिनः पुनरोहिंयस्मिन्वृक्षे पावीरवीयदिन्द्राग्नीपवित्रवंत उतनोहिर्यामथर्वाधातोद्युस्थाना देवगणा इमागिरः सप्तऋषयस्तिर्यग्बिलो देवानां भद्रौ मासौ यज्ञेन सुगावो देवाज्मया अन्नं शनो भवंतु देवानां पत्नीरुतप्राव्यं तुषट् चत्वारिंशत्) ॥ इति निरुक्त उत्तरषट्के षष्ठोऽध्यायः ६

॥ अथपरिशिष्टम् ॥

ॐ ॥ अथेमा अतिस्तुतय इत्याचक्षतेऽपि वासं प्रत्यय एव स्यान्माहाभागा देवतायाः सोऽग्निमेव प्रथममाह त्वमग्नेद्युभिस्त्वमाशुशुक्षणि रितिर्यथैतस्मिन्सूक्तेन हित्व दारे निमिषश्चने शङ्तिवरुणस्याथैषेद्रस्य ॥ १ ॥ यद्व्याव इन्द्रतेशतं शतं भूमीरुतस्युः । नत्वावजिन्त्सहस्रं सूर्या अनुनजातमष्टरोदसी । यदित इन्द्रशतं दिवः शतं भूमयः प्रतिमानानि स्युर्नत्वाव

जिन्त्सहस्रमपि सूर्या नद्यावापृथिव्यावप्यभ्यश्रुवीतामित्यथैषादित्यस्य ॥ २ ॥ यदुदं चोवृषाकपेगृहमिन्द्राजगंतन । कस्य पुल्वधोमृगः कमगं जनयोपनो विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः । यदुदं चोवृषाकपेगृहमिन्द्राजगंतन कस्य पुल्वधोमृगः कसव ह्यादीमृगोमृगोमाष्टैर्गतिकर्मणः कमगमद्देशं जनयोपनः सर्वस्माद्य इन्द्र उत्तरस्तमेतद्भूम आदित्यमथैषादित्यरदमीनां ॥ ३ ॥ विहिसो तोरसृक्षतनेन्द्रं देवममंसत । यत्रामददृषाकपिर्यः पुष्टेषु मत्सखा विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः । व्यसृक्षत हि प्रसवायन चेंद्रदेवममंसत यत्रामाद्यदृषाकपिर्य ईश्वरः पुष्टेषु पोषेषु मत्सखाममसखामदनसखायेनः सखायसैः सहेति वा सर्वस्माद्य इन्द्र उत्तरस्तमेतद्भूम आदित्यमथैषाश्विनोः ॥ ४ ॥ सृण्येव जर्भरीतुर्फरीतु नैतोशेवतुर्फरीपुर्फरीका । उदन्यजेव जेर्मनामदेरु तामेजराय्वजर्भरायु । सृण्येवेति द्विविधा सृणिर्भवति भर्ता च हंता च तथा श्विनौ चापि भर्तारौ जर्भरी भर्तारा वित्यर्थस्तुर्फरीतु हंतारौ । नैतोशेवतुर्फरीपुर्फरीका । नितोशस्यापत्यं नैतोशं नैतोशेवतुर्फरीक्षिप्रहन्तारौ । उदन्यजेव जेर्मनामदेरु । उदन्यजेवेत्युदकजे इव रत्नैसामुद्रे चान्द्रमसे वा जेमने जयमने जेमनामदेरु । तामेजराय्वजर्भरायु । एतज्जरायुजंशरीरं शरदमजीर्णमथैषासोमस्य ॥ ५ ॥ तत्समन्दीधावति धारा सुतस्यांधसः । तत्समन्दीधावति । तर्तिसपापं सर्वं मदीयः स्तौति धावति गच्छत्यूर्धा गतिं । धारा सुतस्यांधसः । धारयाभिषुतस्य सोमस्य मंत्रपूतस्य वाचास्तुतस्याथैषा यज्ञस्य ॥ ६ ॥ चत्वारिंशद्गात्रयो अस्यापाद्वा द्वे शीर्षे सप्तहस्ता सोमस्य । त्रिधा बद्धो वृषभो रौरीतिमहो देवो मर्त्या आ

विवेश । चत्वारिंशं गेति वेदावा एत उक्ताः स्वयोऽस्य पादा इति सवनानि त्रीणि द्वे शीर्षे प्रायणीयो दयनीये सप्तहस्ताः सप्त
 दांसि त्रिधा बद्धस्त्रेधा बद्धो मंत्रब्राह्मणकल्यैवृषभोरोरवीर्तिरोरवणमस्य सवनक्रमेण ऋग्भिर्भ्यजुभिः सामभिर्भ्यदेन मृग्भिः
 शंसंति यजुर्भिर्भ्यजंति सामभिः स्तुवंति महो देव इत्येपहिमहान् देवो यद्यज्ञो मर्त्या आ विवेशे त्येषहिमनुष्यानां विशतियजना
 यतस्योत्तराभूयसे निर्वचनाय ॥ ७ ॥ स्वर्ग्यतो नापेक्षंत आद्यारौ हंति रोदसी । यज्ञये विश्वतो धारं सुविद्वांसो विते निरे ।
 स्वर्गच्छंत ईजाना वानेक्षंत तेऽमुमेव लोकं गतवंत मीक्षंत मिति । आद्यारौ हंति रोदसी । यज्ञये विश्वतो धारं सर्वतो धारं
 सुविद्वांसो विते निरे इत्यथैषा वाचः प्रवहति ॥ ८ ॥ चत्वारि वाक्परिमिता पदानि तानि विदुर्ब्राह्मणा ये मनीषिणः ।
 गुहा त्रीणि निहितानि गंयंति तुरीयं वाचो मनुष्या वदंति । चत्वारि वाक्परिमितानि पदानि तानि विदुर्ब्राह्मणा ये मेधावि
 नो गुहायां त्रीणि निहितानि नार्थवेदयंते गुहा गृहते स्तुरीयं त्वरतैः कतमानि तानि चत्वारि पदान्यो कारो महाव्याहृतयश्चेत्या
 र्थनामाख्याते चोपसर्ग निपाताश्चेति वैयाकरणा मंत्रः कल्पो ब्राह्मणं चतुर्थी व्यावहारिकी तियाज्ञिका ऋचो यजूंषि सामानि
 चतुर्थी व्यावहारिकीति नैरुक्ताः सर्पाणां वाग्वयसां क्षुद्रस्य सरीसृपस्य चतुर्थी व्यावहारिकीत्येके पशुषु तूणवेषु मृगेष्व्वात्मनि
 चेत्यात्मप्रवादा अथापि ब्राह्मणं भवति सावैवाकसृष्टा चतुर्धा व्यभवदेष्वेव लोकेषु त्रीणि पशुषु तुरीयं यापृथिव्यां साग्नौ सार
 थं तरं यांतरिक्षे सा वायौ सा वामदेव्यै यादिवि सादित्यै सा बृहति सास्तनयि त्वावथ पशुषु ततो या वागत्यरिच्यतं ता ब्राह्मणेष्व

दधुस्तस्माद्ब्राह्मणा उभयीं वाचं वदंति याच देवानां याच मनुष्याणामित्यथैषा क्षरस्य ॥ ९ ॥ ऋचो अक्षरे परमेव्यो म
 न्यस्मिन्देवा अधिविश्वे निषेदुः । यस्तन्न वेद किमृचा करिष्यति इत्युक्तं द्विदुस्तइमे समासते । ऋचो अक्षरे परमेव्यवने य
 स्मिन्देवा अधिनिषण्णाः सर्वे यस्तन्न वेद किं सक्त चा करिष्यति य इत्युक्तं द्विदुस्तइमे समासत इति विदुष उपदिशति कतमत्तदेतद्
 क्षरमो ३ मित्येषा वागिति शाकपूर्णि ऋचश्च ह्यक्षरे परमेव्यवने धीयंते नाना देवतेषु च मंत्रेष्वेतद्ब्रवा एतदक्षरं यत्सर्वा त्रयी वि
 द्या प्रतिप्रतीति च ब्राह्मणं ॥ १० ॥ आदित्य इति पुत्रः शाकपूणे रेभर्भवति यदेन मर्चति प्रत्यृचः सर्वाणि भूतानि तस्य यद
 न्यन्मंत्रेभ्यस्तदक्षरं भवति रश्मयोऽत्र देवा उच्यंते य एतस्मिन्नधिनिषण्णा इत्यधिदैवतमथाध्यात्मं शरीरमत्र ऋगुच्यंते यदे
 नेनार्चति प्रत्यृचः सर्वाणीन्द्रियाणि तस्य यद्विनाशि धर्मतदक्षरं भवतीन्द्रियाण्यत्र देवा उच्यन्ते यान्यस्मिन्नात्मन्येकं भव
 न्तीत्यात्मप्रवादाः ॥ ११ ॥ अक्षरं नक्षरं तिनक्षीयते वाक्षरं भवति वाचोऽक्ष इति वाक्षो यानस्यां जनां तत्प्रकृती तरद्वर्तन
 सामान्यादित्ययं मंत्रार्थचिन्ताभ्यूहोऽभ्यूहोऽपिश्रुतितोपितर्कतोननुपृथक्त्वेन मंत्रानिर्वक्तव्याः प्रकरणश एव तु निर्वक्त
 व्यानि ह्येषु प्रत्यक्षमस्त्यनृषेरतपसो वापारो वर्यवित्सुतुखलुवेदितुषु भूयो विद्यः प्रशस्यो भवतीत्युक्तं पुरस्तान्मनुष्यावा ऋषि
 षूत्क्रामत्सु देवान्ब्रुवन्कोन ऋषिर्भविष्यतीति तेभ्य एतं तर्कमृषिं प्रायच्छन्मंत्रार्थचिन्ताभ्यूहमभ्यूहं तस्माद्यदेव किंचानू
 चानोऽभ्यूहं त्यार्थं तद्भवति ॥ १२ ॥ हृदा तद्वेषु मनसोजवेषु यद्ब्राह्मणाः संयजंते सखायः । अत्राहं त्वं विजह्वेद्याभिरो

हब्रह्माणोविचरंत्युत्वे । हृदातष्टेषुमनसांप्रजवेषुयद्वाहणाःसंयजंतैसमानाख्यानाकृत्विजोऽत्राहत्वंविजहुर्वेद्याभिर्वे
दितव्याभिःप्रवृत्तिभिरोहब्रह्माणऊहब्रह्माणऊहएषांब्रह्मेतिवासेयंविद्याश्रुतिमतिबुद्धिस्तस्यास्तपसापारमीप्सितव्यैत
दिदमायुरिच्छताननिर्वकव्यैतस्माच्छन्दःसुशेषाउपेक्षितव्याअथागमोयांयांदेवतांनिराहृतस्यास्तस्यास्ताद्वाव्यमनुभव
त्यनुभवति ॥ १३ ॥ (अथेमायद्यावोयदुदंचोविहिसोतोःसृण्येवतरत्सचत्वारिशृंगास्वर्यतश्चत्वारिवागृचोअक्षरंआ
दित्यइत्यक्षरंनक्षरतिहृदातष्टेषुत्रयोदशं) ॥ इतिनिरुक्तउत्तरषट्केसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ ॥ ॥

ॐ ॥ व्याख्यातंदैवतंयज्ञांगंचाधातऊर्ध्वमार्गगतिंव्याख्यास्यामःसूर्यआत्मेत्युदितस्यहिकर्मद्रष्टाऽथैतदनुप्रवदं
त्यथैतमहांतात्मानंमेषर्गणःप्रवदंतींद्रमित्रंवरुणमग्निमाहुरित्यथैषमहानात्मात्मजिज्ञासयात्मानंप्रोवाचाग्निरस्मिज
न्मनाजातवेदाअहमस्मिप्रथमजाइत्येताभ्यां ॥ १ ॥ अग्निरस्मिजन्मनाजातवेदाघृतंमेचक्षुरमृतंमआसन् । अर्कस्त्रि
धातृजसोविमानोऽजस्रोघर्मोहविरस्मिनाम । अहमस्मिप्रथमजाकृतस्यपूर्वदेवेभ्योअमृतस्यनाभिः । योमाददाति
सइदेवमावाअहमन्नमन्नमदंतमग्नि । इतिसहज्ञात्वाप्रादुर्बभूवैवंतंव्याजहारायतमात्मानंमभ्यात्मजमंतिकमन्यस्मा
आचक्ष्वेति ॥२॥ अपश्यंगोपामनिपद्यमानमाचपरांचपुधिभिश्चरंतं । सप्तध्रीचीःसविषूचीर्वसानुआवरीवर्तिभुवने
ष्वंतः । आवरीवर्तिभुवनेष्वंतरित्यथैषमहानात्मासत्त्वलक्षणस्तत्परंतद्ब्रह्मतत्सत्यंतत्सलिलंतदव्यक्तंतदस्पर्शंतदरूपंतदर

संतदगंधंतदमृतैतच्छुक्लंतन्निष्ठोभूतात्मासैषाभूतप्रकृतिरित्येकैतत्क्षेत्रंतदज्ञानाक्षेत्रज्ञमनुप्राप्यनिरात्मजमथैषमहाना
त्मान्निविधोभवतिसत्त्वरजस्तमइतिसत्त्वंतुमध्येविशुद्धंतिष्ठत्यभितोरजस्तमसीइतिकामद्वेषस्तमइत्यविज्ञातस्यविशुध्य
तोविभूतिकुर्वतःक्षेत्रज्ञपृथक्त्वायकल्पतेप्रतिभातिलिंगोमहानात्मातमोलिंगोविद्याप्रकाशलिंगस्तमोऽपिनिश्चयलिंग
आकाशः ॥ ३ ॥ आकाशगुणःशब्दआकाशाद्वायुर्द्विगुणःस्पर्शनवायोऽर्ज्योतिस्त्रिगुणंरूपेणज्योतिषापश्चतुर्गुणा
रसेनाद्ध्यःपृथिवीपंचगुणागंधेनपृथिव्याभूतग्रामस्थावरजंगमास्तदेतदह्युगसहस्रंजागतैतस्यान्तेसुषुप्त्यन्नैगानिप्रत्या
हरतिभूतग्रामाःपृथिवीमपियंतिपृथिव्यपआपोज्योतिषंज्योतिर्वायुंवायुराकाशंमाकाशोमनोमनोविद्यांविद्यामहांतामा
त्मानंमहानात्माप्रतिभाप्रतिभाप्रकृतिंसास्वपितियुगसहस्रंरात्रिस्तावेतावहोरात्रावजस्रंपरिवर्तैतसकास्तदेतदहर्भव
तियुगसहस्रपर्यन्तमहर्ह्यद्ब्रह्मणोविदूरात्रियुगसहस्रंतांतेऽहोरात्रविदोजनाइति ॥ ४ ॥ तंपरिवर्तमानमन्योऽनु
प्रवर्ततेष्टष्टाद्रष्टाविभक्तार्तिमात्रोऽहमितिगम्यतैसमित्यादर्शनेदंपावकंमहाभूतेषुचिरोष्वाकाशाद्वायोःप्राणश्चक्षुश्चव
क्कारंचतेजसोऽद्ध्यःस्नेहंपृथिव्यामूर्तिःपार्थिवास्त्वष्टौगुणान्विद्यांश्रीन्मातृतस्त्रीन्पितृतौस्थित्वायुमज्जानःपितृतस्त्व
ज्मांसशोणितानिमातृतौऽन्नपानमित्यष्टौसोऽयंपुरुषःसर्वमयःसर्वज्ञानोऽपिक्लृप्तः ॥ ५ ॥ सयद्यनुरुध्यतेतद्भवतिंयदिध
मोऽनुरुध्यतेतद्देवोभवतिंयदिज्ञानमनुरुध्यतेतदमृतोभवतिंयदिकाममनुरुध्यतेसंच्यवतइमांयोनिंसंदध्यात्तदिदमत्र

मर्तेश्चेष्मारेतसः संभवति श्चेष्मणोरसोरसाच्छोणितं शोषितान्मांसं मांसान्मेदोमेदसः स्नावास्नातोऽस्थीन्यस्थिभ्यो म
ज्जामज्जातोरेतस्तदिदं योनौरेतः सिकं पुरुषः संभवति शुक्रातिरेके पुमान्भवति शोणितातिरेके स्त्री भवति द्वाभ्यां स मेननपुं
सको भवति शुक्रभिन्नेन यमो भवति शुक्रशोणितसंयोगान्मातृपितृसंयोगाच्च तत्कथमिदं शरीरं परं संयम्यते सौम्यो भवत्ये
करात्रोषितं कललं भवति पंचरात्राद्बुद्धाः ससरात्रात्पेशीद्विः ससरात्रादुर्बुदः पंचविंशतिरात्रः स्वस्थितो घनो भवति मास
मात्रात्कठिनो भवति द्विमासाभ्यंतरे शिरः संपद्यते मासत्रयेण ग्रीवा व्यादेशो मासचतुष्केण त्वग्व्यादेशः पंचमे मासेन खरो
मव्यादेशः षष्ठे मुखनासिकाऽक्षिश्रोत्रं च संभवति सप्तमे चलनसमर्थो भवत्यष्टमे बुद्ध्याध्यवस्यति नवमे सवांगसंपूर्णो भवति ।
मृतश्चाहंपुनर्जातो जातश्चाहंपुनर्मृतः । नाना योनिसहस्राणि मयोषिता नित्यानि वै । आहारा विविधा भुक्ताः पीतानां
नाविधाः स्तनाः । मातरो विविधा हृष्टाः पितरः सुहृदस्तथा । अवाङ्मूलः पीड्यमानो जंतुश्चैव समन्वितः । सांख्यं
योगं समभ्यस्येत्पुरुषं पापं च विंशकमिति ततश्च दशमे मासे प्रजायते जातश्चायुना स्पृष्टस्त्राप्सरसि जन्ममरणं मते च शु
भाशुभं कर्मेतच्छरीरस्य प्रामाण्यं ॥ ६ ॥ अष्टोत्तरं सन्धिं शतं मष्टा कपालं शिरः संपद्यते षोडशवपापलानि नवस्नायु
शतानि सप्तशतं पुरुषस्य मर्मणा मर्धयत्तच्छोरो माणिको व्योहृदयं ह्यष्टकपालानि द्वादशकपालानि जिह्वा वृषणौ ह्यष्टसुपर्णौ त
थोपस्थगुदपाय्वे तन्मूत्रपुरीषं कस्मादाहारपानसिक्तत्वाद्दनुपचितकर्मणा बन्धो न्यं जायेते इति तं विद्या कर्मणी समन्वार

भेते पूर्वप्रज्ञाचमहत्तज्ज्ञानतमसिमग्नौ जरामरणक्षुत्पिपासाशोकक्रोधलोभमोहमदभयमत्सरं हर्षविषादे व्यासूयात्मकैर्द्रु
द्वैरभिभूयमानः सोऽस्मादार्जवजवीभावानां तन्निर्मुच्यते सोऽस्मापात्रमहाभूमिकावच्छरीराग्निमेषमात्रैः प्रक्रम्य प्रकृति
रधिपरीत्य तैजसं शरीरं कृत्वा कर्मणोऽनुरूपं फलमनुभूय तस्य संक्षये पुनरिमं लोकं प्रतिपद्यते ॥ ७ ॥ अथ ये हिंसामा
श्रित्य विद्यामुत्सृज्य महत्तपस्तेऽपि रेचिरेण वेदोक्तानि वा कर्माणि कुर्वन्ति ते धूममभिसंभवन्ति धूमाद्रात्रिरात्रे रपक्षीयमाणप
क्षमपक्षीयमाणपक्षाद्दक्षिणायनं दक्षिणायनात्पितृलोकं पितृलोकान् चंद्रमसं चंद्रमसो वायुं वायोर्बृष्टिं बृष्टे रोषधयश्चैतद्भूत्वा
तस्य संक्षये पुनरेवेमं लोकं प्रतिपद्यते ॥ ८ ॥ अथ ये हिंसामुत्सृज्य विद्यामाश्रित्य महत्तपस्तेऽपि रेज्ञानोक्तानि वा कर्माणि
कुर्वन्ति तेऽर्चिरभिसंभवन्त्यर्चिषोऽहरह आ पूर्यमाणपक्षमा पूर्यमाणपक्षाद्दुदगयनं मुदगयनाद्देवलोकं देवलोकं दद्यात्तमा
दित्याद्वैद्युतं वैद्युतान्मानसं मानसः पुरुषो भूत्वा ब्रह्मलोकमभिसंभवन्ति तेन पुनरावर्तते शिष्टादं दशकायत इदं न जानन्ति
तस्मादिदं वेदितव्यमथाप्याह ॥ ९ ॥ नतं विदधय इमां जानान्यद्युष्माकमंतरं बभूव । नीहारेण प्रावृता जल्प्या
चासुतृपउक्थशासश्चरन्ति । नतं विद्यया विदुषो यमेवं विद्वांसो वदन्त्यक्षरं ब्रह्मणस्पतिं मन्यद्युष्माकमंतरं मन्यदेषामंतरं
बभूवैति नीहारेण प्रावृतास्तमसा जल्प्या चासुतृपउक्थशासः प्राणसूर्ययत्पथगामिनश्चरन्त्यविद्वांसः क्षेत्रज्ञमनुप्रवदन्त्यथा
हो विद्वांसः क्षेत्रज्ञोऽनुकल्पते तस्य तपसा सह प्रमादमेत्यथा सन्न्यो भवति तेना संततमिच्छेत्तेन सख्यमिच्छेदेषहि सखाश्रे

ष्ठः संजानातिभूतं भवद्भविष्यदिति ज्ञाता कस्माज्जायते सत्वा कस्मात्सख्यते सहभूतं द्रियैः शरते महाभूतानि संद्रियाणि प्र
ज्ञाकर्मकारयतीति तस्य यदापः प्रतिष्ठाशीलमुपशम आत्मा ब्रह्मेति स ब्रह्मभूतो भवति साक्षिभात्रो व्यवतिष्ठतेऽवंधो ज्ञान
कृतोऽथात्मनो महतः प्रथमं भूतनाम धेयान्यनुक्रमिष्यामः ॥ १० ॥ हंसः । घर्मः । यज्ञः । वेनः । मेधः । कृमिः ।
भूमिः । विभुः । प्रभुः । शंभुः । राभुः । वधकर्मा । सोमः । भूतं । भुवनं । भविष्यत् । आपः । महत् ।
व्योम । यशः । महः । स्वर्णकं । स्वृतीकं । स्मृतीकं । सतीकं । सतीनं । गहनं । गभीरं । गहरं । कं । अन्नं ।
हविः । सद्मं । सदनं । ऋतं । योनिः । ऋतस्य योनिः । सत्यं । नीरं । हविः । रयिः । सत् । पूर्णं । सर्वं ।
अक्षितं । बहिः । नाम । सर्पिः । अपः । पवित्रं । अमृतं । इंदुः । हेम । स्वः । सर्गाः । शम्बरं । अम्बरं ।
वियत् । व्योम । बहिः । धन्वं । अंतरिक्षं । आकाशं । आपः । पृथिवी । भूः । स्वयंभूः । अध्वा । पुष्करं ।
सगरः । समुद्रः । तपः । तेजः । सिंधुः । अर्णवः । नाभिः । वृक्षः । ऊर्ध्वः । तत् । यत् । किं । ब्रह्म । वरे-
ण्यं । हंसः । आत्मा । भवति । वधं त्यध्वानं । यद्वा हिष्या । शरीराणि । अव्ययं च संकुरुते । यज्ञः । आत्मा ।
भवति । यदेनं तन्वतेऽथैतं महातमात्मानं मेतानि सूक्तान्येताः ऋचोऽनुप्रवदन्ति ॥ ११ ॥ सोमः पवते जनिता मतीनां जं
निता दिवो जनिता पृथिव्याः । जनिताग्नेर्जनिता सूर्यस्य जनिता द्रस्य जनिता तविष्णोः । सोमः पवते सोमः सूर्यः प्रसवना

जनिता मतीनां प्रकाशकर्मणामादित्यरश्मीनां दिवोद्योतनकर्मणामादित्यरश्मीनां पृथिव्याः प्रथनकर्मणामादित्यरश्मी
नामग्नेर्गतिकर्मणामादित्यरश्मीनां सूर्यस्य स्वीकरणकर्मणामादित्यरश्मीनां मिद्रस्यैश्वर्यकर्मणामादित्यरश्मीनां विष्णो
र्व्याप्तिकर्मणामादित्यरश्मीनां मित्यधिदैवतमथाध्यात्मं सोम आत्माप्येतस्मादेवं द्रियाणां जनितेत्यर्थः । अपि वा सर्वाभि
र्विभूतिभिर्विभूतत आत्मेत्यात्मगतिमाचष्टे ॥ १२ ॥ ब्रह्मा देवानां पदवीः कवीनामृषिर्विप्राणां महिषो मृगाणां । श्येनो गृध्रा
णां स्वर्धितिर्वनानां सोमः पवित्रमत्येतिरेभन् । ब्रह्मा देवानामित्येष हि ब्रह्मा भवति देवानां देवनकर्मणामादित्यरश्मीनां पद
वीः कवीनामित्येष हि पदं वेत्ति कवीनां कवीयमानानामादित्यरश्मीनामृषिर्विप्राणामित्येष हि ऋषिणो भवति विप्राणां व्या
पनकर्मणामादित्यरश्मीनां महिषो मृगाणामित्येष हि महान् भवति मृगाणां मार्गणकर्मणामादित्यरश्मीनां श्येनो गृध्राणामि
ति श्येन आदित्यो भवति श्यायतेर्गतिकर्मणो गृध्रा आदित्यो भवति गृध्र्यतेः स्थानकर्मणो यत एतस्मिंस्तिष्ठति स्वधितिर्वना
नामित्येष हि स्वयं कर्माण्यादित्यो धत्ते वनानां वननकर्मणामादित्यरश्मीनां सोमः पवित्रमत्येतिरेभन् इत्येष हि पवित्रं रश्मी
नामत्येतिस्तूयमान एष एवैतत्सर्वमक्षरमित्यधिदैवतमथाध्यात्मं ब्रह्मा देवानामित्ययमपि ब्रह्मा भवति देवानां देवनकर्म
णामिन्द्रियाणां पदवीः कवीनामित्ययमपि पदं वेत्ति कवीनां कवीयमानानामिन्द्रियाणां मृषिर्विप्राणामित्ययमप्यृषिणो भव
ति विप्राणां व्यापनकर्मणामिन्द्रियाणां महिषो मृगाणामित्ययमपि महान् भवति मृगाणां मार्गणकर्मणामिन्द्रियाणां श्येनो गृ

ध्राणामितिश्येन आत्मा भवति इयायते ज्ञानकर्मणो गृध्राणीन्द्रियाणि गृध्यते ज्ञानकर्मणो यत एतस्मिंस्तिष्ठति स्वधितिर्वना
नामित्ययमपि स्वयंकर्माण्यात्मनि धत्ते वनानां वननकर्मणामिन्द्रियाणां सोमः पवित्रमत्येतिरे भन्नित्ययमपि पवित्रमिन्द्रि
याण्यत्येतिस्तूयमानोऽयमेवैतत्सर्वमनुभवत्यात्मगतिमाचष्टे ॥ १३ ॥ तिस्रो वाच ईरयति प्रवाहं कृतस्य धीतिं ब्रह्मणो
मनीषां । गावो यंति गोपतिं पृच्छमानाः सोमं यंति मृतयो वा वशानाः । वहिरादित्यो भवति स तिस्रो वाचः प्रेरयत्युचो यजं
षिसामान्यृतस्यादित्यस्य कर्माणि ब्रह्मणो मतान्येष एवैतत्सर्वमक्षरमित्यधिदैवतमथाध्यात्मैव हिरात्मा भवति स तिस्रो वा
च ईरयति प्रेरयति विद्यामतिबुद्धिमतां मृतस्यात्मनः कर्माणि ब्रह्मणो मतान्ययमेवैतत्सर्वमनुभवत्यात्मगतिमाचष्टे ॥ १४ ॥
सोमं गावो धेनवो वा वशानाः सोमं विप्रामितिभिः पृच्छमानाः । सोमः सुतः पूयते अज्यमानः सोमैर्अर्कास्त्रिष्टुभः संनवंते ।
एत एव सोमं गावो धेनवो रश्मयो वा वश्यमानाः कामयमाना आदित्यं यं त्येव मेव सोमं विप्रारश्मयो मतिभिः पृच्छमानाः का
मयमाना आदित्यं यं त्येव मेव सोमः सुतः पूयते अज्यमान एतमेवार्काश्च त्रिष्टुभश्च सन्नवंते त एतस्मिन्नादित्य एकं भवंतीत्य
धिदैवतमथाध्यात्ममेत एव सोमं गावो धेनव इन्द्रियाणि वा वश्यमाना निका मयमाना न्यात्मानं यं त्येव मेव सोमं विप्रा इन्द्रिया
णि मतिभिः पृच्छमाना निका मयमाना न्यात्मानं यं त्येव मेव सोमः सुतः पूयते अज्यमान इममेवात्मा च सप्त ऋषयश्च संनवंते
तान्येतस्मिन्नात्मन्येकं भवंतीत्यात्मगतिमाचष्टे ॥ १५ ॥ अक्रान्त्समुद्रः प्रथमे विधर्मन् जनयन् प्रजाभुवनस्य राजा ।

वृषा पवित्रे अधिसानो अव्ये बृहत्सोमो वा वृधे सुवान इंदुः । अत्यक्रमीत्समुद्रादित्यः परमेव्यवने वर्षकर्मणा जनयन् प्र
जाभुवनस्य राजा सर्वस्य राजा वृषा पवित्रे अधिसानो अव्ये बृहत्सोमो वा वृधे सुवान इंदुरित्यधिदैवतमथाध्यात्ममत्यक्रमी
त्समुद्रात्मा परमेव्यवने ज्ञानकर्मणा जनयन् प्रजाभुवनस्य राजा सर्वस्य राजा वृषा पवित्रे अधिसानो अव्ये बृहत्सोमो वा वृधे
सुवान इंदुरित्यात्मगतिमाचष्टे ॥ १६ ॥ महत्तत्सोमो महिषश्चकारा पांयद्गर्भोऽवृणीत देवान् । अदधादिद्रे पवमान
ओजोऽजनयत्सूर्ये ज्योतिरिंदुः । महत्तत्सोमो महिषश्चकारा पांयद्गर्भोऽवृणीत देवानाधिपत्यमदधादिद्रे पवमान ओजो
ऽजनयत्सूर्ये ज्योतिरिंदुरादित्य इंदुरात्मा ॥ १७ ॥ विधुं दद्राणं समने बहूनां युवानं स तं पलितो जगार । देवस्य पश्य का
व्यं महित्वाद्याममारसह्यः समान । विधुं विधमनशीलं दद्राणं दमनशीलं युवानं चंद्रमसं पलित आदित्यो गिरति सद्यो म्रि
यते स दिवासमुदितेत्यधिदैवतमथाध्यात्मं विधुं विधमनशीलं दद्राणं दमनशीलं युवानं महान्तं पलित आत्मा गिरति रात्रौ
म्रियते रात्रिः समुदितेत्यात्मगतिमाचष्टे ॥ १८ ॥ साकं जानां सप्तथमाहुरेकजं षष्ठिमाऽऽरुषयो देवजा इति । तेषां मि
ष्टानि विहितानि धामशः स्थात्रैरेजंते विकृतानि रूपशः । सहजातानां षण्णामृषीणामादित्यरश्मयस्तेषां मिष्टानि वाकांता
नि वाक्रांता नि वागतानि वा मतानि वा नतानि वा द्विः सहसं मोदं तैयत्रैतानि सप्त ऋषीणानि ज्योतींषितेभ्यः परादित्यस्ता
न्येतस्मिन्नेकं भवंतीत्यधिदैवतमथाध्यात्मं सहजातानां षण्णामिन्द्रियाणामात्मा सप्तमस्तेषां मिष्टानि वाकांता नि वाक्रांता

निर्वागतानि वामतानि वानतानि वाग्नेन सहसं मोदंते यत्रे मानि सप्तऽऋषीणानीन्द्रियाण्येभ्यः परात्मा तान्येतस्मिन्नेकं भवन्तीत्यात्मगतिमाचष्टे ॥ १९ ॥ स्त्रियः सती स्ता उमे पुंस आहुः पश्यदक्षणा विचैतदुधः । कविर्यः पुत्रः स इमा चिकेत यस्ता विजानात्सपितुष्पितासत् । स्त्रिय एवैतिताः शब्दस्पर्शरूपरसगंधहारिण्यस्ता अमुं पुंशब्दे निराहारः प्राण इति पश्यन्कष्टान्न विजानात्युधः कविर्यः पुत्रः स इमा जानाति यः स इमा जानाति सपितुष्पितासदित्यात्मगतिमाचष्टे ॥ २० ॥ सप्ता धंगर्भा भुवनस्य रेतो विष्णोस्तिष्ठति प्रदिशा विधर्मणि । ते धीतिभिर्मनसा ते विपश्चितः परिभुवः परिभवंति विश्वतः । सप्तैतानादित्यरश्मीनयमादित्यो गिरतिमध्यस्थानोर्ध्वशब्दो यत एतस्मिन् तिष्ठति तानि धीतिभिश्च मनसा च विपर्ययंति परिभुवः परिभवंति सर्वाणि कर्माणि वर्षकर्मणे त्यधिदैवतमथाध्यात्मं सप्ते मानीन्द्रियाण्ययमात्मा गिरतिमध्यस्थानोर्ध्वशब्दो यान्यस्मिन् तिष्ठति तानि धीतिभिश्च मनसा च विपर्ययंति परिभुवः परिभवंति सर्वाणीन्द्रियाणि ज्ञानकर्मणे त्यात्मगतिमाचष्टे ॥ २१ ॥ न विजानामि यदि वेदमस्मिन् निष्पन्नं द्रोमनसा चरामि । न हि विजानान्बुद्धिमतः पुत्रः परिवेदयंतेऽयमादित्योऽयमात्मा ॥ २२ ॥ अपाङ्गप्राङ्तेऽस्वधया गृभीतोऽमर्त्यो मर्त्येनासुर्यो निः । ताश्वं ताविषूचीनां विंशतान्युन्यं चिक्युर्न निचिक्युर्न्यं । अपां चयति प्रांचयति स्वधया गृभीतोऽमर्त्य आदित्यो मर्त्येन चंद्रमसा सह तौ शश्वद्गामिनौ विश्वगामिनौ बहुगामिनौ वापश्यत्यादित्यं चंद्रमसमित्यधिदैवतमथाध्यात्मं मपांचयति प्रांचयति स्वधया गृभीतोऽमर्त्य आत्मा मर्त्येन मन

सा सह तौ शश्वद्गामिनौ विश्वगामिनौ बहुगामिनौ वापश्यत्यात्मानं मन इत्यात्मगतिमाचष्टे ॥ २३ ॥ तदिदा स भुवने पुज्येष्टं यतौ जज्ञ उग्रस्त्वेष नृम्णः । सद्योज्ञानो निरिणाति शत्रून् नुयं विश्वे मदंत्यूमाः । तद्भवति भूतेषु भुवनेषु ज्येष्ठमादित्यं यतौ जज्ञ उग्रस्त्वेष नृम्णो दीप्ति नृम्णः सद्योज्ञानो निरिणाति शत्रून् ति रिणातिः प्रीतिकर्मा दीप्तिकर्मा वा नुमदन्ति यं विश्व ऊमा इत्यधिदैवतमथाध्यात्मं तद्भवति भूतेषु भुवनेषु ज्येष्ठमव्यक्तं तपो जायत उग्रस्त्वेष नृम्णो ज्ञान नृम्णः सद्योज्ञानो निरिणाति शत्रून् ति रिणातिः प्रीतिकर्मा दीप्तिकर्मा वा नुमदन्ति यं सर्व ऊमा इत्यात्मगतिमाचष्टे ॥ २४ ॥ को अद्ययुं केधुरिगाः क्रतुस्य शिमीवतो भामिनो दुर्हणायून् । आसन्नैषून् हृत्स्वसो मयो भून् एषां भृत्या मृणधत्स जीवात् । क आदित्यो धुरिगायुं कैरश्मीन् कर्मवतो भानुमतो दुराधर्षान् सून्य सुनवंती पुनिषुणवंति मयो भूनि सुख भूनि य इमं संभृतं वेदं कथं स जीवतीत्यधिदैवतमथाध्यात्मं क आत्मा धुरिगायुं क इन्द्रियाणि कर्मवतो भानुमतो दुराधर्षान् सून्य सुनवंती पुनिषुणवंति मयो भूनि सुख भूनि य इमं संभृतं वेदं चिरं जीवतीत्यात्मगतिमाचष्टे ॥ २५ ॥ कईषते तु ज्यते को बिभाय को मंसते संतमिद्रं को अंति । कस्तो काय क इभायो तरायेऽधिब्रवत्तन्वेऽु को जनाय । क एव गच्छति को ददाति को बिभेति को मंसते संतमिद्रं कस्तो कायापत्याय महते च नोरणाय रमणीयाय च दर्शनीयाय ॥ २६ ॥ को अग्निमीदृह विषा घृतेन सुचायं जाता क्रतुभिर्धुवेभिः । कस्मै देवा आवहना शुहोम को मंसते वीतिहोत्रः सुदेवः । क आदित्यं पूरयति हविषा च घृतेन च सुचायं जाता क्रतु

भिर्भुवेभिरितिकसैदेवाभावहानाशुहोमार्थान्कोमंसतेवीतिहोत्रः सुदेवः कल्याणदेव इत्यधिदैवतमथाध्यात्मकं आत्मा
नंपूरयति हविषा च घृतेन च क्षुचा यजाताः क्रतुभिर्भुवेभिरितिकसैदेवाभावहानाशुहोमार्थान्कोमंसतेवीतिहोत्रः सुप्रज्ञः क
ल्याणप्रज्ञ इत्यात्मगतिमाचष्टे ॥ २७ ॥ त्वमंगप्रसंसिषो देवः शविष्ठमर्त्यं । न त्वदन्योर्मघवन्नस्ति मर्त्यं तेन्द्रब्रवीमि
तेवचः । त्वमङ्गप्रशंसी देवः शविष्ठमर्त्यं न त्वदन्योऽस्ति मघवन्पातावापालयितावाजेतावासुखयितावेन्द्रब्रवीमि तेवचः
स्तुतियुक्तं ॥ २८ ॥ हंसः शुचिषद्वसुरन्तरिक्षसद्भोतावेदिषदतिथिर्दुरोणसत् । नृषद्वरसद्वत्सव्योमसद्भ्रागोजा
ऋतजा अद्रिजाऋतं । हंस इति हंसाः सूर्यरश्मयः परमात्मा परं ज्योतिः पृथिवी व्याप्तेति व्याप्तं सर्वं व्याप्तं वनन कर्मणान
भ्यासेनादित्यमंडलैर्नेति त्ययतीति लोको त्ययतीति हंसं त्ययतीति हंसाः परमहंसाः परमात्मा सूर्यरश्मिभिः प्रभूतगभीरव
सतीति त्रिभिर्वसतीति वारश्मिर्वसतीति वावह्विर्वसतीति वासुवर्णरेताः पूषा गर्भा रभेति रभंता वनकुटिलानि कुंटारि
भंतौ तरिक्षा चरत्पथांतरिक्षा चरदिति दिवि भुवि गमनं वा सुभानुः सुप्रभूतो होतादित्यस्य गता भवंत्यतिथिर्दुरोणसत्सर्वे दु
रोणसद्रवंसर्वे रसाविकर्षयति रश्मिर्विकर्षयति वह्निर्विकर्षयति वननं भवत्यश्वगोजा अद्रिगोजा धरि त्रिगोजाः सर्वे गोजा
ऋतजा बहुशब्दा भवन्ति निगमो निगमव्यतिर्भवत्युषे निर्वचनाय ॥ २९ ॥ द्वासु पूर्णासयुजा सखाया समानं बृक्षं परिष
स्वजाते । तयोरन्यः पिप्पलं स्वाद्वत्त्यनश्नन्नन्यो अभिचाकशीति । द्वौ द्वौ प्रतिष्ठितौ सुकृतौ धर्मकर्तारौ दुकृतं पापं परि

सारकमित्याचक्षते सुपर्णासयुजा सखायैत्यात्मानं दुरात्मानं परमात्मानं प्रत्युत्तिष्ठति शरीर एव तज्जायते वृक्षं रक्षशरीरं वृक्षं
पक्षौ प्रतिष्ठापयति तयोरन्यद्भुक्त्वा ज्ञमनश्च न्नन्यं स रूपतां स लोकतामश्नुते य एवं वेदा ज्ञमनश्च न्नन्यो अभिचाकशीतीत्या
त्मगतिमाचष्टे ॥ ३० ॥ आयाहीन्द्रपृथिविभिरीळितेभिर्यज्ञमिमं नो भागुधेयं जुषस्व । तृप्तां जहुर्मातुल्येव योषा भागस्ते
पैतृष्वसेयीव पांमिव । आगमिष्यंति शक्रो देवतास्तास्त्रिभिस्तीर्थैर्भिः शक्रप्रतरैरीळितेभिस्त्रिभिस्तीर्थैर्यज्ञमिमं नो यज्ञभागं
मग्नीषोमभागाविद्रो जुषस्व तृप्तामेवं मातुल्ययोगकन्याभागं स भर्तुके वसाया देवतास्तास्तत्स्थानेशक्रं निदर्शनं ॥ ३१ ॥ विप्रं
विप्रासोऽवसे देवं मर्ता स ऊतये । अग्निं गीर्भिवामहे । विप्रं विप्रासोऽवसे विदुर्वेदं विदंते वेदितव्यं विमलशरीरेण वायु
ना विप्रस्तुहृत्पद्मानिलयस्थितं मकारं समितमुकारं पूरयेन्मकारनिलयंगतं विप्रप्राणेषु बिंदुसिक्कैर्विकसितं वह्नितेजः प्रभैक
नकपद्मेष्वमृतशरीरममृतजातस्थितं ममृतवाचामृतमुखे वदन्ति । अग्निं गीर्भिवामहे । अग्निसंबोधयेदग्निः सर्वा देव
ता इति तस्योत्तराभूयसे निर्वचनाय ॥ ३२ ॥ जातवेदसे सुनवामसो ममरातीयतो निदहाति वेदः । सनः पर्षदति दुर्गा
णि विश्वानावेव सिंधुं दुरितात्यग्निः । जातवेदस इति जातमिदं सर्वं स चराचरं स्थित्युत्पत्तिप्रलयन्यायेनाच्छाद्य सुनवाम
सोममिति प्रसवेनाभिषवार्यसोमं राजानममृतमरातीयतो यज्ञार्थमिति स्मोनिश्चये निदहाति दहति भस्मीकरोति सोमो दद
दित्यर्थः सनः पर्षदति दुर्गाणि दुर्गमनानि स्थानानि नावेव सिंधुं यथा कश्चित्कर्णधारेनावेव सिंधोः स्यंदनाद्गदीं जलदुर्गाम

हाकूलांतरयतिदुरितात्यग्निरितिदुरितानितारयतितस्यैषापराभवति ॥ ३३ ॥ इदंतेऽन्याभिरसमानमृद्धिर्याःका
 श्रसिंधुप्रवहतिनद्यः । सप्तोजीर्णामिवत्वचंजहातिपापंसशिर्स्कोऽभ्युपेत्य । इदंतेऽन्याभिरसमानाभिर्याःकाश्रसिंधुं
 पतिकृत्वानद्योवहंतिसप्तोजीर्णामिवसर्पस्त्वचंत्यजतिपापंत्यजंत्यापआप्नोतेस्तासामेषाभवति ॥ ३४ ॥ त्र्यंबकंयजा
 महेसुगन्धिपुष्टिवर्धनं । उर्वारुकमिवबन्धनान्मृत्योर्मुक्षीयमामृतात् । त्र्यंबकोरुद्रस्तंत्र्यंबकंयजामहेसुगंधिसंगंधिसु
 द्रुगंधिपुष्टिवर्धनंपुष्टिकारकमिवोर्वारुकमिवफलंबंधनादारोधनान्मृत्योःसकाशान्मुचस्वमीकस्मादित्येषामितरेपाप
 राभवति ॥ ३५ ॥ शतंजीवशरदोवर्धमानःशतंहैमंतान्छतमुवसंतान् । शतमिंद्राग्नीसंविताबृहस्पतिःशतायुषाह
 विषेमपुनर्दुः । शतंजीवशरदोवर्धमानइत्यपिनिगमोभवतिशतमितिशतंदीर्घमायुर्मरुतएनावर्धयतिशतमेनमेवशता
 त्मानंभवतिशतमनंतंभवतिशतमैश्वर्यंभवतिशतमितिशतंदीर्घमायुः ॥ ३६ ॥ मातेराधांसिमातृकृतयोवसोऽस्मा
 न्कदाधनादभन् । विश्वाचनउपमिमीहिमानुषवसूनिचर्षणिभ्युआ । माचतेधामानिमाचतेकदाचनःसरिषुःसर्व
 णिप्रज्ञानान्युपमानायमनुष्यहितोऽयमादित्योऽयमात्माधैतदनुप्रवदन्त्यधैतमहान्तमात्मानमेषगर्गणःप्रवदतिवैश्वक
 मर्णेदेवानानुवयंजानानासदासीन्नोसदासीत्तदानीमितिचसैषात्मजिज्ञासासैषासर्वभूतजिज्ञासाब्रह्मणःसारिष्टंरूप
 तांसलोकतांगमयतिथएवंवेदनमोब्रह्मणेनमोमहतेभूतार्यनमःपारस्करार्यनमोयास्कार्यब्रह्मशुक्लमसीयब्रह्मशुक्लमसीय

॥ ३७ ॥ व्याख्यातमग्निरस्मिजन्मनापश्यंगोपामाकाशगुणस्तंपरिवर्तमानसयद्यनुरुध्यतेऽष्टोत्तरमथयेहिंसामाग्नि
 त्याथयेहिंसामुत्सृज्यनतंहंसोधर्मःसोमःपवतेब्रह्मादेवानांतिस्त्रोवाचईरयतिसोमंगावोऽक्रान्महत्तत्सोमोविधुंदद्राणंसा
 कंजानांस्त्रियःसतीःसप्तार्धगर्भानविजानाम्यपाङ्ग्राडेतितादिदासकोअद्ययुक्तैकईषतेकोअग्निमीदृत्वमंगहंसःशुचिप
 द्वासुपर्णायाहीन्द्रविप्रंविप्रासोजातवेदसइदंतेऽन्याभिरुयंबकंशतंजीवमातेराधांसीतिसप्तत्रिंशत् ॥ ॥ इतिनिरुक्त
 उत्तरपट्टेऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ इतिनिरुक्तउत्तरपट्टःसमाप्तः ॥ ॥

इदं पुस्तकं घैसासोपावहहर्षिर्मतनुजनुपा वेदाचार्यविनायकशर्मणा
 स्वीयघैसामगुरुजीवेदपाठशालाद्वारा प्रकाशितम् ।

शके १९०७, मन १९८६

श्रीः ॥ ॥ अथास्यनिरुक्तस्याखिलपुरुषार्थोपकारवृत्तिसमर्थस्यसंग्रहः ॥ यथा—नामाख्यातोपसर्गनिपातलक्षणम् १, भावविकारलक्षणम् २. नामान्याख्यातजानिसर्वाणिचयथोपन्यस्यपक्षप्रतिपक्षतोविचार्यावधारणम् ३, सर्वाण्याख्यातजानिकानिचिदेवानेकधातुजान्यपीतिमंत्राणामर्थवत्त्वानर्थवत्त्वेविचार्य शास्त्रारंभप्रयोजनद्वारेणार्थवत्तावधारणम् ४, पदविभागपरिज्ञानप्रतिज्ञानबोधावलंबिप्रदर्शनायआदिमध्यांतानेकदैवतलिंगसंकटेषुमंत्रेषुयाज्ञिकपरिज्ञानद्वारेणदेवतापरिज्ञानप्रतिज्ञा ५, अर्थज्ञप्रशंसा ६, अर्थज्ञानावधारणम् ७, वेदवेदांगव्यूहः ८, सप्रयोजननिघंटुसमाम्नायविरचनम् ९, प्रकरणत्रयविभागेननैघंटुकप्रधानदेवताभिधानप्रविभागलक्षणम् १०, निर्वचनलक्षणद्वारेण शब्दवृत्तिविषयोपदेशः ११, अर्थप्राधान्यालोपोपधाविकारवर्णलोपविपर्ययोपदेशेनसामर्थ्योपप्रदर्शनायादिमध्यांतलोपोपधाविकारवर्णलोपविपर्ययाद्यंतवर्णव्यापत्तिवर्णोपजनोदाहरणचिंता १२, अंतस्थांतर्धातुनिमित्तेनसंप्रसार्यासंप्रसार्योभयप्रकृतिधातुनिर्वचनोपदेशः १३, भाषिकप्रायोवृत्तिभ्योनैगमशब्दार्थप्रसिद्धिः १४, नैगमप्रायोवृत्तिभ्योभाषिकशब्दार्थप्रसिद्धिः १५, देशव्यवस्थयाशब्दरूपव्यपदेशः १६, तद्धितसमासनामनिर्वचनलक्षणम् १७, शिष्यलक्षणम् १८, विशेषेणव्याख्यातत्त्वपर्यायभेदसंख्यासंदिग्धोदाहरणान्निर्वचनव्यवस्थयानामाख्यातोपसर्गनिपातानांविभागेननैघंटुकप्रकरणानुक्रमणम् १९, अनेकार्थानवगतसंस्कारानक्रमणम् २०, परोक्षकृत

प्रत्यक्षकृताध्यात्मिकमंत्रलक्षणम् २१, स्तुत्याशीःशपथाभिशापाभिख्यापरिदेवनानिंदाप्रशंसादिभिर्मंत्राभिव्यक्तिहेतूपदेशः २२, निदानपरिज्ञानव्याख्यापनायानादिष्टदेवतोपपरीक्षणायाध्यात्मोपदेशप्रकृतिभूमत्वम् २३, इतरेतरजन्मत्वम् २४, स्थानत्रयभेदशक्तिसृणामेकैकस्यामाहाभाग्यकृतोऽनेकनामधेयप्रतिलंबः २५, पृथगभिधानंतूत्यत्तिसंबंधाद्वा २६, देवतानामाकारचिंतनम् २७, भक्तिसाहचर्यसंस्तवकर्मसूक्तभाक्त्वहविर्भाक्त्वव्यंजनभाक्त्वानि २८-३३, पृथिव्यंतरिक्षद्युस्थानदेवतानामभिधेयाभिधानव्युत्पत्तिप्राधान्यश्रुत्युदाहरणम् ३४, तन्निर्वचनविचारोपपत्त्यवधारणानुक्रमेणव्याख्यायदैवतप्रकरणनिर्णयः ३५, विद्यापारप्राप्त्युपायोपदेशः ३६, मंत्रार्थनिर्वचनद्वारेणदेवताभिधाननिर्वचनफलंदेवतातात्त्राव्यम् ३७, इत्येषसमासतोनिरुक्तशास्त्रचिंताविषयः ॥ तस्यैषागवाद्यादेवपत्त्यंतापंचाध्यायीसूत्रसंग्रहः । साचपुनरियंसाक्षात्कृतधर्मभ्योमहर्षिभ्योऽपदेशेनमंत्रार्थमुपश्रुत्यश्रुतर्षिभिरवरशक्तिदौर्बल्यमवेक्ष्यतदनुजिघृक्षयावाच्यार्थसामर्थ्यादभिधेयानुग्रीयमंत्रार्थवबोधायछंदोभ्यःसमाहृत्यसमाहृत्यसमाज्ञाता । सैषाछंदोवयवभूताछंदोधर्मिण्येवयथायथापन्नस्तागौर्धर्माइति ॥ ॥ ॥

इदं पुस्तकं बैसासोपाब्दहरिश्मर्तनुजनुषा वेदाचार्यविनायकशर्मणा स्वीयधैसासगुरुजीवेदपाठशालाद्वारा प्रकाशितम् ।

॥ इतिनिरुक्तंसमाप्तम् ॥

॥ इतिनिरुक्तंसमाप्तम् ॥

अथाश्वलायनश्रौतसूत्रप्रारंभः ॥

॥ पूर्वपदः ॥

अथाश्वलायनश्रौतसूत्रप्रारंभः ॥

॥ पूर्वपदः ॥

अथाश्वलायनश्रौतसूत्रप्रारंभः ॥

॥ पूर्वपङ्क्तः ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ श्रीवेदपुरुषायनमः ॥ हरिः ॐम् ॥ ॥ अथैतस्यसमाम्नायस्यवितानेयोगापत्तिवक्ष्यामोऽग्राधे
 यप्रभृतीन्याहवैतानिकानिदर्शपूर्णमासौतुपूर्वव्याख्यास्यामस्तत्रस्यतत्राम्नातत्वाद्दर्शपूर्णमासयोर्हविःष्वासनेषुहोता
 मंत्रितः प्रागुदगाहवनीयादवस्थायप्राङ्मुखोयज्ञोपवीत्याचम्यदक्षिणावृद्धिहारंप्रपद्यतेपूर्वेणोत्करमपरेणप्रणीताइधम
 परेणाप्रणीतेचात्वालंचात्वालवत्स्वेतत्तीर्थमित्याचक्षतेतस्यनित्याः प्रांचश्चेष्टाअंकधारणाचंयज्ञोपवीतशौचेचविहाराद
 व्यावृत्तिश्चतत्रचेत्कर्मकांगवचनेदक्षिणंप्रतीयादनादेशैकर्मचोदनायांहोतारंददातीतियजमानंजुहोतिजपतीतिप्राय
 श्चित्तेब्रह्माणंमृचंपादग्रहणंसूक्तंसूक्तादौहीनेपादेऽधिकेतृचंसर्वत्रजपानुमंत्रणाप्यायनोपस्थानान्युपांशुमंत्राश्चकर्मकर
 णाः प्रसंगादपवादोबलीयान्प्रपद्याभिहृततरेणपादेनवेदिः श्रोण्योत्तरयापाष्णीसमानिधायप्रपदेनबर्हिराक्रम्यसंहितौ
 पाणीधारयन्नाकाशवत्यंगुलीहृदयसंमितावंकसंमितौवाद्यावापृथिव्योःसंधिमीक्षमाणएतद्भोतुःस्थानमासनंवासर्वत्रैवं
 भूतोवचनादन्यत्प्रेषितोजपति ॥१॥ नमःप्रवक्त्रेनमउपद्रष्टैनमोनुरूप्यात्रैकइदमनुवक्ष्यतिसइदमनुवक्ष्यतिषण्मोर्वीरंह
 सस्पांतुद्यौश्चपृथिवीच!इश्वात्रिश्वापश्चौषधयश्चवाक्समस्थितयज्ञःसाधुच्छंदांसिप्रपद्येहमेवमाममुमितिस्वंनामादिशे
 तभूतेभविष्यतिजातेजनिष्यमाणआभजाम्यपाव्यवाचोअशांतिंवहेत्यंगुल्यग्राण्यवकृष्यजातवेदोरमयापशून्मयीतिप्र
 तिसंदध्याद्वर्ममेद्यावापृथिवीवर्माग्निर्वर्मसूर्योवर्ममेसंतुतिरश्विकाः ॥ तदद्यवाचःप्रथमंमसीयेतिसमाप्यसामिधेनीरन्वा

हर्हि १ इति हि कृत्यभूर्भुवः स्वरो १ मिति जपत्येवोभिर्हि कारो भूर्भुवः स्वरित्वेव जपित्वा कौत्सो हि करोति न च पूर्वजपं प्रत्यथ
सामिधेन्यः प्रवोवाजा अभिघवोऽग्न आयाहि वीतये गृणान ईकेन्योनमस्यस्ति रौग्नि दूतं वृणीमहे समिध्यमानो अध्वरैः समि
द्धो अग्न आहुतेति द्वेता एकश्रुतिसंततमनुभूयादुदात्तानुदात्तस्वरितानां परः सन्निकर्षे एकश्रुत्यं स्वरादिमृगंतमोकारं त्रि
मात्रं मकारांतं कृत्वोत्तरस्या अर्धचैव स्येत्तत्संततमेतदवसानं मुत्तरादानमविप्रमोहे समाप्तौ प्रणवेनावसानं चतुर्मात्रोवसा
नेतस्यांतापत्तिस्पर्शेषु स्ववर्ग्यमुत्तममंतस्यासुतांतामनुनासिकारे फोष्मस्वनुस्वारं त्रिः प्रथमोत्तमे अन्वाहार्धकारमध्य
र्धमुक्त्वावस्येदथ द्वे द्वे प्रथममुत्तमस्यामथाध्वार्धाताः पंचदशाभ्यस्ताभिरेतेन शस्त्रयाज्यानिगदानुवचनाभिष्टवनसंस्त
वनानि न त्वन्यत्राध्यर्धकारं न जपः प्रागभिर्हि कारांन्नाभिर्हि काराभ्यासावबहुषु प्रकृत्यानावच्छेदादौ शस्त्रेष्वेव होत्रकाणा
मभिर्हि कारः सामिधेनीनामुत्तमेन प्रणवेनाग्नेमहं ऽ असि ब्राह्मणभारतेति निगदेवसाय ॥ २ ॥ यजमानस्यार्धेयान्प्र
वृणीते यावंतः स्युः परंपरं प्रथमं पौरोहित्यान्ना जविशां राजर्षीन् वाराज्ञां सर्वेषां मानवेतिसंशये देवेद्धोमन्विद्धं ऋषिष्टुतो वि
प्रानुमदितः कविशस्तो ब्रह्मसंशितो धृताहवनः प्रणीर्यज्ञानां रथीरध्वराणामतूर्तो होता तूर्णिर्हव्यवाळित्यवसायास्पात्रं जु
ह्वर्देवानां चमसो देवपानो रौं इवाग्नेनेर्मिर्देवांस्त्वं परिभूरस्यैव ह देवान्यजमानायेति प्रतिपद्य देवता द्वितीयया विभक्त्या दे
शमादेशमावहेत्यावाहयत्यादिं ह्यावर्यन्नग्रावहेति तु प्रथमदेवता मग्निं सोममित्याज्यभागावग्निमग्नीषोमाविति पौर्णमा

स्य मग्नीषोमयोः स्थानं इंद्राग्नी अमावास्यायामसन्नयत इंद्रं महेन्द्रं वासनयतो तरेण हविषी विष्णुमुपाश्वैतरेयिणो म्नीषोमीयं
पौर्णमास्यां वैष्णवममावास्यायामेकेनैकेकं च नान्येषामप्युपांशूनां मावह स्वाहाया इ प्रिया धामानीं दंह विर्महो ज्याय इत्यु
च्चैर्येऽन्येतद्वचनाः परोक्षास्तानुपांशूच्चैर्वा प्रत्यक्षमुपांशुं प्रतिचोदनमावाहनं सर्वा आदित्यसकृदेकप्रदानास्तथोत्तरेषु निग
मेष्वेकामिव संस्तुयात्समानां देवतां समानार्थं मव्यवहितं सकृन्निगमेष्वोद्धास्वावापिकासु देवां ऽ आज्यपां आवहार्हि हो
त्रायावहस्वमहिमानमावहावहजातवेदः सुयजाय जेत्यावाह्यथास्थितमूर्ध्वजानुरुपविश्योदग्देव्युह्यतृणानि भूमौ प्रा
देशं कुर्यादिति र्मातास्यां तरिक्षान्माच्छेत्सीरिदमहमग्निना देवेन देवतया त्रिवृतास्तोमेन रथं तरेण साम्ना गायत्रेण छंदसा
ग्निष्टोमेन यज्ञेन वषट्कारेण वज्रेण योस्मान्द्वेष्टियं च वयं द्विष्मस्तं हन्मीत्याश्रावयिष्यंतमनुमंत्रयेतां श्रावययज्ञं देवेष्वाश्रा
वयमांमनुष्येषु कील्यैयशसे ब्रह्मवर्चसायेति प्रवृणानं देवसवितरेतं त्वावृणतेति ग्निहोत्राय सह पित्रा वैश्वानरेण द्यावापृथिवी
मां पातामग्निहोताहं मानुष इति मानुष इत्यध्वर्योः श्रुत्वौ दायुषा स्वायुषो दोषधीनारसेनोत्पर्जन्यस्य धामभिरुदस्थां ममृतां
अन्वित्युत्तिष्ठेत्षष्टिश्चाध्वर्यो न वतिश्च पाशा अग्निहोतारमंतरा विचृत्ताः ॥ सिनंति पाकमतिधीर एतीत्युत्थार्य ऋतस्य पंथा
मन्वेमिहोतैत्यभि क्रम्यांसे ध्वर्युमन्वारभेत पार्श्वस्थेन पाणिनाग्नीध्रमंकदेशेन सव्येन वैद्रमन्वारभामहे होतृवूर्ये पुरोहितम् ।
येनायं नुत्तमं स्वर्देवा अंगिरसो दिवमिति संमार्गं तृणैस्त्रिरभ्यात्ममुखं समृजीतं समागोऽसि संमाप्रजयापशुभिर्मृद्हीति सकृ

नमंत्रेण द्विस्तूष्णीं सर्वत्रैवं कर्मावृत्तौ स्पृष्ट्वोदकं होतृषदनमभिमंत्रयेत् । हे दैधिषव्यो दत्तस्तिष्ठान्यस्य सदने सीदयोऽस्मत्पाकत
रइत्यंगुष्ठोपकनिष्ठिकाभ्यां होतृषदनात्तुं प्रत्यग्दक्षिणानिरसैर्भिरस्तः परावसुरितीदमहमर्वावसोः सदने सीदामीत्युपवि
शेदक्षिणोत्तरिणोपस्थेनैतेनिरसनोपवेशनैर्वासनेषु सर्वेषामहरहः प्रथमोपवेशनैर्पिसमाने द्विरिति गौतमः ॥ ३ ॥ ब्रह्मोद
ने प्राशिष्यमाणेऽप्याधेये ब्रह्मा बहिष्पवमानात्प्रत्येत्यसोमे प्रस्पृश्य होताश्रुगादापने पशौ न पत्नी सांयाजिकेनान्यत्र होतुरिति
कौत्स उपविश्य देवबर्हिः स्वासस्थं त्वाध्यासदेयमित्यभिहिष्य होतः प्रतरां बर्हिषद्भवेति जानुशिरसा बर्हिरुपस्पृश्यात् ऊर्ध्वज
पेद्भूपतये नमो भुवनपतये नमो भूतानां पतये नमो भूतये नमः प्राणं प्रपद्ये पानं प्रपद्ये व्यानं प्रपद्ये वाचं प्रपद्ये चक्षुः प्रपद्ये श्रोत्रं प्र
पद्ये मनः प्रपद्ये आत्मानं प्रपद्ये गायत्रीं प्रपद्ये त्रिष्टुभं प्रपद्ये जगतीं प्रपद्ये नुष्टुभं प्रपद्ये छंदांसि प्रपद्ये सूर्यो नो दिवस्पातुं नमो मह
म्योनमो अर्भकेभ्यो विश्वे देवाः शास्तनमायधे हाराधिहोतानि षदायजीयांस्तदद्यवाचः प्रथमं मसीयेतिसमाप्य प्रदीप्त इध्मे
सुचावादापयेन्निगदेनाग्निर्होता वेत्वेत्नेहोत्रं वेत्तु प्रावित्रं साधु ते यजमान देवता यो अग्निमित्यवसायं होतारमवृथा इति जपे
दथ समापयेद्धृतवती मध्योन्मुखमास्यस्वदेवयुवं विश्ववारे ईळां महैवा ईळेन्यान्नमस्या मनस्यान्यजामयज्ञियानिति स
माप्तेस्मिन्निगदे ध्वर्युराश्रावयति प्रत्याश्रावयेदाग्नीध्र उत्करदेशे तिष्ठन्स्फ्यमिधमसन्नहर्नानीत्यादाय दक्षिणा मुख इति शा
व्यायनकमस्तु श्रौ ३ षष्ठित्यौकारं प्लावयन् ॥ ४ ॥ प्रयाजैश्चरंति पंचैते भवत्येकैकं प्रेषितो यजत्या गूर्या ज्यादिरनुयाजव

जये ३ यजामह इत्यागूर्वषट्कारोत्पः सर्वत्रोच्चैस्तरां बलीयान्याज्यायास्तयोरादीप्लावयेद्याज्यांतं च विविच्य संध्यक्षराणाम
कारं न चेद्वै वचनो व्यंजनां तो वा विसर्जनीयोनत्यक्षरोपधौ रिप्यत इतश्च रेफी लुप्यते रेफी प्रथमः स्वं तृतीयं नित्यं मकारेये ३
यजामहे समिधः समिधो अग्न आज्यस्य व्यंतू ३ वौ ३ षष्ठितिवषट्कार इति प्रथमो वागोजः सह ओजो मयि प्राणापानाविति वष
ट्कारमुक्त्वोक्त्वानुमंत्रयते दिवा कीर्त्यो वषट्कारस्तथानुमंत्रणं भेतद्याज्यानि दर्शनं तनूनपादग्न आज्यस्य वेत्त्विति द्वितीयो
न्यत्र वसिष्ठ शुनकः त्रिवध्यश्च राजन्येभ्यो नराशंसो अग्न आज्यस्य वेत्त्विति तेषां मिळो अग्नऽ आज्यस्य व्यंत्विति तृतीयो बर्हि
रग्न आज्यस्य वेत्त्विति चतुर्थ आगूर्यपंचमैस्वाहा मुंस्वाहा मुमिति यथा वाहितमनुद्रुत्य देवता यथा चोदितमना वाहितस्वा
हा देवा आज्यपाजुषाणां अग्न आज्यस्य व्यंत्वित्यातो मंद्रेणोर्ध्वं च शंयुवाकां न्मध्यमेन हवीं ग्यास्विष्टकृतं उत्तमेन शेषोऽग्निर्ह
त्राणि जंघनदिति पूर्वस्याज्यभागस्यानुवाक्यात्वं सोमासित्यतिरित्युत्तरस्य जुषाणो अग्निराज्यस्य वेत्त्विति पूर्वस्याज्या
जुषाणः सोम आज्यस्य हविषो वेत्त्वित्युत्तरस्य तावागूर्यादेशं यजति सर्वाश्चानुवाक्यावत्यो प्रैषां अन्यां अन्वायात्याभ्यः सौ
मिकीभ्यश्च या अंतरेण वैश्वानरीयं पत्नी संयाजांश्चैतौ वात्र प्रौपौर्णमास्यामनुवाक्यालिंगविशेषान्नामधेयान्यत्वं ततो विचा
रो नित्ये याज्ये वृधन्वंतावमावास्यायां मग्निः प्रत्नेन मन्मना सोमगीर्भिर्ध्रुवयमित्यातो वाग्यमनं मंतराचयाज्यानुवाक्ये नि
गदानुवचनां भिष्टवनशस्त्रजपानां चारभ्यासमाप्तेरन्यद्यज्ञस्य साधनादापद्यातो देवा अवंतुन इति जपेदपि वान्यां वैष्णवीं

॥५॥ उक्तादेवतास्तासांयाज्यानुवाक्याअग्निर्मूर्धाभुवोयज्ञस्यायमग्निःसहस्रिणइतिवेदंविष्णुर्विचक्रमैत्रिदेवःपृथिवीमे
षएतामग्नीषोमासवेदसायुवमेतानिदिविरोचनानीन्द्राग्नीअवसागतैंगीर्भिविप्रःप्रमतिमिच्छमानंन्द्रसानसिरयिंप्रससा
हिषेपुरुहूतशत्रून्महांऽइंद्रोयओजसाभुवस्त्वमिंद्रब्रह्मणामहानिति यद्यग्नीषोमीयउपांशुयाजोऽग्नीषोमायोऽअद्यवामा
न्यंदिवोमातरिश्वाजभारैत्यथस्विष्टकृतःपिप्रीहिदेवांउशतोयविष्टेत्यनुवाक्याये३यजामहेग्निस्विष्टकृतमयाळग्निरित्यु
क्त्वाषष्ठ्याविभक्त्यादेवतामादिश्यंप्रियाधामान्ययाळित्युपसंतनुयादेवमुत्तराअयाळयाळितित्वेवतासांपुरस्तादाज्य
पांतमनुक्रम्यदेवानामाज्यपानांप्रियाधामानियक्षदग्नेर्होतुःप्रियाधामानियक्षस्वमहिमानमायजतामेज्याइषःकृणोतु
सोअध्वराजातवेदाजुषतांहविरग्नेयदद्यविशोअध्वरस्यहोतरित्यनवानयजतिप्रकृत्यावा ॥ ६ ॥ प्रदेशिन्याःपर्वणीउत्तमे
अंजयित्वौष्ठयोरभ्यात्मनिमार्ष्टिवाचस्पतिनातेहुतस्येषैप्राणायप्राश्नामीत्युत्तरमुत्तरैर्मनसस्पतिनातेहुतस्योर्जैऽपानाय
प्राश्नामीत्यधरमधरेस्पृष्टोदकमंजलिनेळांप्रतिगृह्यसव्येपाणौकृत्वापश्चादस्याउदगंगुलिंपाणिमुपधायवांतरेळामवदाप
यीतांतरेणांगुष्ठमंगुलीश्चस्वयंद्वितीयमाददीतप्रत्यालब्धामंगुष्ठेनाभिसंगृह्यप्रत्याहृत्यांगुलीरमुष्टिकृत्वादक्षिणतइळांप
रिगृह्यास्यसंमितामुपहृत्यतैप्राणसंमितांवा ॥ इळोपहृतासहदिवाबृहतादित्येनोपास्मांइळाहृत्यासहदिवाबृहतादित्ये
नेळोपहृतासहांतरिक्षेणवामदेव्येनवायुनोपास्मांइळाहृत्यासहांतरिक्षेणवामदेव्येनवायुनेळोपहृतासहपृथिव्यारधंतरे

णाग्निनोपास्मांइळाहृत्यासहपृथिव्यारधंतरेणाग्निना ॥ उपहृतागावःसहाशिरउपमांगावःसहाशिराहृत्यामुपहृता
धेनुःसहऋषभोपमांघेनुःसहऋषभाहृत्यामुपहृतागौर्धृतपद्युपमांगौर्धृतपदीहृत्यामुपहृतादिव्याःसप्तहोतारउपमांदि
व्याःसप्तहोतारोहृत्यामुपहृतःसस्वाभक्षउपमांसस्वाभक्षोहृत्यामुपहृतेळावृष्टिरुपमामिळावृष्टिर्हृत्यामित्युपांश्वथो
च्चैः । इळोपहृतोपहृतेळोपास्मांइळाहृत्यामिळोपहृता । मानवीधृतपदीमैत्रावरुणीब्रह्मदेवकृतमुपहृतंदैव्याअध्वर्य
वउपहृताउपहृतामनुष्याः । यइमंयज्ञमवान्येचयज्ञपतिंवर्धोनुपहृतेद्यावापृथिवीपूर्वजेऋतावरीदेवीदेवपुत्रे ॥ उपहृ
तोयंयजमानउत्तरस्यांदेवयज्यायामुपहृतोभूयसिहविष्करणइदंमेदेवाहविर्जुषंतामितिस्तस्मिन्नुपहृतइत्युपहृत्यावांतरेळां
प्राश्नीयादिळेभागंजुषस्वनःपिन्वगाजिन्वार्वातौरायस्योषस्येक्षिषे तस्यनोरास्वतस्यनोदास्तस्यास्तेभागमशीमहि ॥
सर्वात्मानःसर्वतनवःसर्ववीराःसर्वपूरुषाःसर्वपुरुषाइतिवा ॥ ७ ॥ मार्जयित्वानुयाजैश्चरंतिपरिस्तरणैरंजलिमंतर्धा
यापआसेचयतेतन्मार्जनंदेवादयोनुयाजावीतवत्पदांतांस्त्रयएकैकंप्रेषितोयजति ॥ देवबर्हिर्वसुवनेवसुधेयस्यवेतु । देवो
नराशंसोवसुवनेवसुधेयस्यवेतु । देवोअग्निःस्विष्टकृतसुद्रविणामंद्रःकविःसत्यमन्मायजीहोताहोतुर्होतुरायजीयानग्ने
यांदेवानयाब्ध्यांअपिप्रेर्येतेहोत्रेअमत्सततांससनुर्वाहोत्रांदेवंगमादिविदेवेषुयज्ञमेरयेमैस्विष्टकृच्चान्नेहोताभूर्वसुवनेव
सुधेयस्यनमोवाकेवीहीत्यनवानंवा ॥ ८ ॥ सूक्तवाकायसंप्रेषितइदंद्यावापृथिवीभद्रमभूदार्धसूक्तवाकमुतनमोवाकं

मृध्यास्मसूक्तोच्यमग्नेत्वंसूक्तवागसि । उपश्रुतीदिवस्थिव्योरोमन्वतीतेस्मिन्यज्ञेयजमानंघावापृथिवीस्तां । शंगयी
जीरदानूअत्रस्तूअप्रवेदैरुगव्यूतीअभयंकृतौ । वृष्टिद्यावारीत्यापांशुभुवौमयोभुवाऊर्जस्वतीपयस्वतीसूपचरणाचस्व
धिचरणाचतयोराविदीत्यवसायप्रथमयाविभक्त्यादिश्यदेवतामिदंहविरजुषतावीवृधतमहोज्यायोकृतेत्युपसंतनुयादे
वमुत्तराअक्रातामकृतेतियथार्थमुक्तमुपांशोरावापिकांतमनुद्रुत्यदेवाआज्यपाआज्यमजुषतावीवृधतमहोज्यायोऽकृता
ग्निहोत्रेणेदंहविरजुषतावीवृधतमहोज्यायोकृत । अस्यामृधेद्धोत्रायादेवंगमायामाशास्तेयंयजमानोसावसावित्यस्यादि
श्यनामनीउपांशुसन्निधौगुरोः ॥ आयुराशास्तेसुप्रजास्त्वमाशास्तेरायस्पोषमाशास्तेसजातवनस्यामाशास्तउत्तरांदेवय
ज्यामाशास्तेभूयोहविष्करणमाशास्तेदिव्यंधामाशास्तेविश्वंप्रियमाशास्तेयदनेनहविषाशास्तेतदश्यात्तदह्यत्तदस्मैदे
वारासंतौतदग्निदेवोदेवेभ्योवनतैवयमग्नेर्मानुषाः । इष्टंचवित्तंचोभेचनोद्यावापृथिवीअंहसस्पातामेहगतिर्वामस्येदं
नमोदेवेभ्य इति ॥ ९ ॥ शंयुवाकायसंप्रेषितस्तच्छंयोरवृणीमहइत्याहानुवाक्यावदप्रणवावेदमस्मैप्रयच्छत्यध्वर्युस्तं
गृहीयाद्वेदोसिवेदोविदेयैत्युदायुषेत्येतेनोपोत्थायपश्चाद्गार्हपत्यस्योपविश्यसोमंत्वष्टारंदेवानांपक्षीरग्निगृहपतिमित्या
ज्येनयजैत्याप्यायस्वसमेतुतैसंतेपयांसिसमुयंतुवाजाइहत्वष्टारमग्रियंतश्नसुरीपमधपोषयिषुदेवानांपक्षीरुशतीरवंतु
नइतिद्वेअग्निहोतागृहपतिःसराजाहव्यवाळग्निरजरःपितानइतिपक्षीसंयाजाअथप्रजाकामोराकांसिनीवालीकुहूमिति

प्रागृहपतेर्यजेतराकामहंसिनीवालिकुहूमहमितिद्वेद्वेयाज्यानुवाक्ये । कुहूमहंसुवृत्तंविज्ञानार्पसमस्मिन्यज्ञेसुहवांजोह
वीमि । सानौददातुश्रवणंपितृणांतस्यैतेदेविहविषाविधेम । कुहूदेवानाममृतस्यपक्षीहव्यानोअस्यहविषःशृणोतु ।
संदाशुषेकिरतुभूरिवामैरायस्पोषंयजमानेदधात्वित्याज्यंपाणितलेवदापयीतेळामुपहूयसर्वाप्राश्रीयाच्छंयुवाकोभवेन्न
वा ॥ १० ॥ वेदंपत्न्यैप्रदायवाचयेद्धोताध्वर्युर्वावेदोसिवित्तिरसिविदेयकर्मासिकरणमसिक्रियांसंसनिरसिसनिता
सिसनेयंघृतवंतंकुलायिनैरायस्पोषंसहस्त्रिणैवेदोददातुवाजिनं । यंबहवउपजीवंतियोजनानामसद्वशी । तंविदेयप्र
जांविदेयकामायत्वेतिवेदशिरसानाभिदेशमालभेतंप्रजाकामाचैदथास्यायोक्रंचिचृतेत्प्रत्वामुंचामिवरुणस्यपाशादिति
तत्प्रत्यगगार्हपत्याद्विगुणंप्राक्पाशंनिधायोपरिष्टादस्योदगग्राणिवेदतृणानिकरोतिपुरस्तात्पूर्णपात्रंसंश्लिष्टंवेदतृणैरभि
मृश्यवाचयेत्पूर्णमसिपूर्णमेभूयाःसुपूर्णमसिसुपूर्णमेभूयाःसदसिसन्मेभूयाःसर्वमसिसर्वमेभूयाअक्षितिरसिमामेक्षेष्टाई
त्यथैनापूर्णपात्रात्प्रतिदिशमुदकमुदुक्षंमुदुक्षंतीवाचयतिप्राच्यांदिशिदेवाऋत्विजोमार्जयंतौदक्षिणस्यांदिशिमासाःपि
तरोमार्जयंतौप्रतीच्यांदिशिगृहाःपशवोमार्जयंतौमुदीच्यांदिश्यापओषधयोवनस्पतयोमार्जयंतौमूर्ध्वायांदिशियज्ञःसं
वत्सरःप्रजापतिर्मार्जयंतौमार्जयंतामितिवाधास्याउत्तानमंजलिंमधस्ताद्योक्तस्यनिधायोत्तमनश्चसव्यंपूर्णपात्रंनिनयन्वा
चयेन्माहंप्रजांपरासिचैयानःसयावरीस्थन । समुद्रेवोनिनयानिस्वंपाथोअपीथेतिवेदतृणान्यग्रेगृहीत्वाविधून्वंत्संतं

स्तृणत्सव्येनगार्हपत्यादाहवनीयमेतितंतुंतन्वन्नजसोभानुमन्विहीतिशेषंनिधायप्रत्यगुदगाहवनीयादवस्थायंस्थाल्याः
स्रुवेणादायसर्वप्रायश्चित्तानिजुहुयात्स्वाहाकारांतैर्मन्त्रैर्नचेन्मन्त्रेपठितोयत्किंचाप्रेषितोयजैदन्यत्राप्येवंभूतौव्यक्तहोमा
भ्याधानोपस्थानानिच । अयाश्चाग्नेस्यनभिशस्तीश्चसत्यमित्वमयाअसि । अयासावयसाकृतौयासन्हव्यमूहिषेयानो
धेहिभेषजंस्वाहा । अतोदेवाअवंतुनइतिद्वाभ्यांव्याहृतिभिश्चभूःस्वाहाभुवःस्वाहास्वःस्वाहाभूर्भुवःस्वःस्वाहेतिहुत्वा
संस्थाजपेनोपस्थायतीर्थेननिष्क्रम्यानियमओंचमेस्वरश्चमेयज्ञोपचतेनमश्च । यसेन्यूनंतस्मैतउपयत्तेतिरिक्तंतस्मैते
नमइतिसंस्थाजपइतिहोतुः ॥ ११ ॥ अथब्रह्मणोहोत्राचमनयज्ञोपवीतशौचार्चनित्यःसर्वकर्मणांदक्षिणतोध्रुवाणां
जतांवाबहिर्वेदियांदिशंग्रजेयुःसैवतत्रप्राचींचेष्टास्वमंत्रासुस्थानासनयोर्विकल्पस्तिष्ठद्भोमाश्चयेवषट्काराआसीताम्य
त्रंसमस्तपाण्यंगुष्ठोप्रेणाहवनीयंपरीत्यंदक्षिणतःकुशेषूपविशेद्बृहस्पतिर्ब्रह्माब्रह्मसदनआशिष्यतेबृहस्पतेयज्ञंगोपायेत्यु
पविश्यजपेदेषब्रह्मजपःसर्वयज्ञतंत्रेषुसाम्नौयज्ञोपवेशनमुपविष्टमतिसर्जयतेब्रह्मजपःप्रणेष्यामीतिश्रुत्वाभूर्भुवःस्वर्बृह
स्पतिप्रसूतइतिजपित्वों३प्रणयेत्यतिसृजेत्सर्वत्रयथाकर्मत्वादेशाःप्रणवाद्युच्चैरूर्ध्ववाप्रणवादंतऊर्ध्ववाग्यतआस्तआह
विष्कृतउद्वादनादामार्जनात्पशौसोमेधर्मादिचातिप्रैषादिचासुब्रह्मण्यायाःप्रातरनुवाकाद्यांतर्थाभाद्धरिवतोनुसवनमे
ळायाःस्तोत्रेष्वतिसर्जनाद्यावषट्कारादोहचःपवमानेषुयच्चकिंचमंत्रवद्भोत्राशेषआपत्तिश्चयत्रत्वग्निःप्रणीयतेपिससोमे

तदादितत्रवाग्यमर्नंदक्षिणतश्चब्रजजपत्याशुःशिशानइतिसूक्तंसमाप्योपवेशनाद्युक्तंनतुसौमिकेप्रणयनेब्रह्मजपोन्यत्र
विसृष्टवागबहुभाषीयज्ञमनाविपर्यासेतरितेमंत्रेकर्मणिवाख्यातेवोपलक्ष्यवाजान्वाच्याहुतिंजुहुयादृक्क्षेत्ररितिगार्ह
पत्येयजुष्टोभुवइतिदक्षिणआग्नीध्रीयेसोमेषुसामतःस्वरित्याहवनीयेसर्वतोविज्ञातेवाभूर्भुवःस्वरित्याहवनीयएवंप्राक्प्र
याजेभ्योंगारंबहिष्परिधिनिर्वृत्तैस्तुवदंडेनाभिनिदध्यान्मातपोमायज्ञस्तपन्मायज्ञपतिस्तपन्नमस्तेअस्त्वायतेनमोरुद्रप
रायते । नमोयत्रनिषीदसीत्यमुंमार्हिंसीरमुंमार्हिंसीरितिचंप्रतिदिशमध्वर्युयजमानोनौपुरस्ताच्चेद्ब्रह्मयजमानोदक्षिणतो
होतृपक्षीयजमानान्पश्चादाग्नीध्रयजमानाउत्तरतोथैनमनुप्रहरेंदाहंयज्ञंददेनिर्ऋतेरुपस्थांतंदेवेषुपरिददामिविद्वान् ।
सुप्रजास्त्वंशतहिमामदंतइह्नोदेवामयिशर्मयच्छतेतितमभिजुहुयात्सहस्रशृंगोवृषभोजातवेदाःस्तोमपृष्टोघृतवान्सुप्र
तीकः । मानोहिंसीद्धिसितोनेत्वाजहामिगोपोषंचनोवीरपोषंचयच्छस्वाहेति ॥ १२ ॥ प्राशित्रमाह्रियमाणमीक्षतेमि
त्रस्यत्वाचक्षुषाप्रतीक्षइतिदेवस्यत्वासवितुःप्रसवेभ्विनोर्बाहुभ्यांपूष्णोहस्ताभ्यांप्रतिगृह्णामीतितदंजलिनाप्रतिगृह्णपृथि
व्यास्त्वानाभौसादयाम्यदित्याउपस्थइतिकुशेषुप्रागदंडंनिधायंगुष्ठोपकनिष्ठिकाभ्यामसंखादन्प्राश्रीयादग्नेष्टास्येनप्रा
श्रामिबृहस्पतेर्मुखेनेत्याचम्यान्वाचामैत्सत्येनत्वाभिजिघर्षीयाअप्स्वंतर्देवतास्ताइदंशमयंतुचक्षुःश्रोत्रंप्राणान्मेमार्हि
सीरितींद्रस्यत्वाजठरेदधामीतिनाभिमालभेतंप्रक्षाल्यप्राशित्रहरणंत्रिनेनाभ्यात्ममपोनिनयतेमार्जयित्वास्मिन्ब्रह्म

भागनिदध्यात्पश्चात्कुशेषुयजमानभागमन्वाहार्यमवेक्षेतप्रजापतेर्भागोस्यूजस्वान्पयस्वानक्षितिरसिमामेक्षेष्टाअस्मिंश्च
लोकेमुष्मिंश्चप्राणापानौमेपाहिकामायत्वेत्यस्पृशन्नवघ्रायांगुष्ठोपकनिष्ठिकाभ्यांशिष्टंगृहीत्वाब्रह्मभागेनिदध्याद्ब्रह्मन्प्र
स्थास्यामइतिश्रुत्वाबृहस्पतिर्ब्रह्माब्रह्मसदनआशिष्टंबृहस्पतेयज्ञमजृगुपःसयज्ञंपाहिसयज्ञपतिंपाहिंसमांपाहिर्भूर्भुवःस्व
र्बृहस्पतिप्रसूतइतिजपित्वो३प्रतिष्ठेतिंसमिधमनुजानीयात्संस्थितेजघन्यक्रत्विजांसर्वप्रायश्चित्तानिजुहुयात्तमितरेन्वा
लभेरन्होतारंवैतयोर्नित्यहोमःसर्वेसंस्थाजपेनोपतिष्ठंतउपतिष्ठते ॥ १३ ॥ इत्याश्वलायनश्रौतसूत्रेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

ॐ३म् ॥ पौर्णमासेनेष्टिपशुसोमाउपदिष्टास्तैरमावास्यायांपौर्णमास्यांवायजेतराजन्यश्चाग्निहोत्रंजुहुयात्तपस्विने
ब्राह्मणायेतरं कालंभक्तमुपहरेदृतसत्यशीलःसोमसुत्सदाजुहुयाद्बहुषुबहूनामनुदेशानंतर्त्ययोगोद्वेद्वेतुयाज्यानुवाक्ये
अदृष्टादेशेनित्येअग्न्याधेयंकृत्तिकासुरोहिण्यांमृगशिरसिफलुनीषुविशाखयोर्रुत्तरयोःप्रोष्ठपदयोरेतेषांकस्मिंश्चिद्वसंतै
पर्वणिब्राह्मणआदधीतग्रीष्मवर्षाशरत्सुक्षत्रियवैश्योपकुट्टायस्मिन्कस्मिंश्चिदृतावादधीतसोमेनयक्ष्यमाणोर्नर्तुपृच्छेन्न
नक्षत्रमश्वत्थाच्छमीगर्भादरणीआहरेदनपेक्षमाणोयोअश्वत्थःशमीगर्भाआरुरोहत्वेसचा । तंत्वाहरामिब्रह्मणायज्ञियैः
केतुभिःसहेतिपूर्णाहुत्यंतमग्न्याधेयंयदित्विष्टयस्तनुयुःप्रथमायामग्निरग्निःपवमानोऽग्न्यायूषिपवसेग्रेपवस्वस्वपाःसहव्य
वाळमत्योर्गिर्होतापुरोहितइतिस्विष्टकृतःसंयाज्येइत्युक्तेसौविष्टकृतीप्रतीयात्सर्वत्रदेवतागमैर्नित्यानामपायोयाःस्विष्ट

कृतमंतराज्यभागौचतास्तत्स्थानेषसमानजातिधर्मोद्वितीयस्यांबृधन्वंतावग्निःपावकोग्निःशुचिःसनःपावकदीदिवोग्ने
पावकरोचिषा । अग्निःशुचिर्ब्रततमउदग्नेशुचयस्तर्वसाह्वान्विश्वाअभियुजोऽग्निमीळेपुरोहितमितिसंयाज्येतृतीयस्यांसा
मिधेन्यावावपतेप्रागुपोत्तमायाःपृथुपाजाअमर्त्यइतिद्वेधाव्येइत्युक्तेप्रतीयात्पुष्टिमंतावग्निरारयिमश्रवद्भयस्कानो
अमीवहेत्यग्नीषोमाविंद्राग्नीविष्णुरितिर्वैकल्पिकान्यदितिरुतत्वामदितेमहिमहीमूषुमातरंसुव्रतानामृतस्यपत्नीभवसेहु
वेम । तुविश्वत्रामजरंतीमुरुचींसुशर्माणमदितिसुप्रणीतिं । प्रेद्धोअग्नइमोअग्नइतिसंयाज्येविराजावित्युक्तेप्रतीयादि
तितिस्रआद्योत्तमेवैवस्यातामाद्यावातथासर्तितस्यामेवधाव्येविराजावितिमात्रेविकारैर्वैराजतंत्रेतिप्रतीयादाधानाद्वा
दशरात्रमजस्राअत्यंततुगतश्रियः ॥ १ ॥ उत्सर्गेपराह्णगार्हपत्यंप्रज्वल्यदक्षिणाग्निमानीर्यविट्कुलाद्विस्तवतोर्वैकयोनय
इत्येकैध्रियमाणंवाप्रज्वल्यारणिमंतंवामथित्वागार्हपत्यादाहवनीयंज्वलंतमुद्धरेद्देवंत्वादेवेभ्यःश्रियाउद्धरामीत्युद्धरे
दुद्ध्रियमाणउद्धरपाप्मनोमायदविद्वान्यश्चविद्वान्श्चकार । अह्नायदेनःकृतमस्तिकिंचित्सर्वस्मान्मोद्धृतःपाहितस्मादिति
प्रणयेदमृताहुतिममृतायांजुहोम्यग्निंपृथिव्याममृतस्योनौ । तयानंतंकाममहंजयानिंप्रजापतिःप्रथमोयंजिगायाग्ना
वग्निःस्वाहेतिनिदध्यादादित्यमभिमुखंएवंप्रातर्व्युष्टायांतमेवाभिमुखोरात्र्यायदेनइतितुप्रणयेदतर्ध्वमाहिताग्निर्वत
चार्याहोमादनुदितहोमीचोदयादस्तमितेहोमोनित्यमाचमनमृतसत्याभ्यांत्वापर्युक्षामीतिजपित्वापर्युक्षेत्रिस्त्रिरेकैकंपु

नः पुनरुदकमादायानंतयेविकल्पोदक्षिणत्वेवप्रथमंविज्ञायतेपितावाणपोष्ठीनांयदक्षिणः पुत्रोगार्हपत्यः पौत्र आहवनीयं
स्तस्मादेवंपर्युक्षेद्गार्हपत्यादविच्छिन्नामुदकधारांहरैस्तंतुतन्वप्रजसोमानुमन्विहीत्याहवनीयात्पश्चाद्गार्हपत्यस्योपविश्यो
दगंगारानपोहेत्सुहुतकृतस्थसुहुतंकरिष्यथेति तेष्वग्निहोत्रमधिश्येदधिश्रितमध्यधिश्रितमधिश्रितं हि ३ इति । इळाया
स्पदं घृतवच्चराचरं जातवेदो हविरिदं जुषस्व । ये प्राभ्याः पशवो विश्वरूपास्तेषां सप्तानां मयि पुष्टिरस्त्विति वानदध्यधिश्ये
दधिश्येदित्येके ॥ २ ॥ पयसानित्यहोमोयवागूरोदनोदधिसर्पिर्गामकामाग्राधकामैर्द्रियकामतेजस्कामानां मधिश्रितम
वज्ज्वलयेंदनधिश्येदध्यग्निष्टेतेजोमाहाशीरिति सुवेणप्रतिषिच्यान्नवाशांतिरस्यमृतमसीति तयोरव्यतिचारः पुनर्ज्वलता
परिहरेत्रिरंतरितरक्षोतरिता अरातय इति समुदंतं कर्षन्निबोदगुद्रासयेद्विवेत्वांतरिक्षायत्वा पृथिव्यै त्वेति निदधत्सुहुतकृत
स्थसुहुतमकाष्टेत्यंगारानतिसृज्यं सुक्लुवं प्रतितपेन्नृत्युष्टरक्षः प्रत्युष्टा अरातयो निष्टसंरक्षो निष्टसा अरातय इत्युत्तरतः
स्थाल्याः सुचमासाद्यो मुञ्जयानीत्यतिसर्जयतीति हिताग्निराचम्यापरेण वेदिमतिप्रज्यदक्षिणत उपविश्यैतच्छ्रुत्वो मुञ्जयेत्य
तिसृज्जेदतिसृष्टो भूरिळाभुवइळास्वदिळावृषइळेति सुवपूरमुञ्जयेदग्निमग्निं पूर्णतमं यो नुज्येष्टमृद्धिमिच्छेत्पुत्राणां यो
स्यपुत्रः प्रियः स्यात्तं प्रति पूर्णमुञ्जयेत्स्थालीमभिमृश्य समिधं सुचंचाध्यधिगार्हपत्यं हत्वा प्राणसंमितामाहवनीयं समीपे कुशे
वृषसाद्यं जान्वाच्य समिधमादध्याद्रजतां त्वाग्निज्योतिरैरात्रिमिष्टकामुपदधे स्वाहेति समिधमाधाय विद्युदसि विद्यमेपा

प्मानमग्नौ श्रद्धेत्यपउपस्पृश्यं प्रदीप्तां द्व्यंगुलमात्रेभिर्जुहुयाद्भुवः स्वरो ३ मग्निज्योतिज्योतिरग्निः स्वाहेति पूर्वामाहुतिं हु
त्वा कुशेषु सादयित्वा गार्हपत्यमवेक्षेत पशून्मेयच्छेत्यथोत्तरांतूष्णीं भूयसीमसंसृष्टां प्रागुदगुत्तरतो वा प्रजापतिं मनसा ध्या
यात्तूष्णीं होमेषु सर्वत्र भूयिष्ठं सुचि शिष्टां त्रिरनुप्रकं प्यावमृज्यं कुशमूलेषु निमार्ष्टि पशुभ्यस्त्वेति तेषां दक्षिणत उत्ताना अंगु
लीः करोति प्राचीनावीती तूष्णीं स्वधापितृभ्य इति वापो वनिनीयं वृष्टिरसि वृश्चमेपाप्मानं मसुश्रद्धेत्यपउपस्पृश्या हिताग्निर
नुमंत्रयेतां धानमुक्त्वा तेन ऋषिणा तेन ब्रह्मणा तया देवतयांगिरस्वद्भुवासीदेति समिधं ता अस्य सूददो हस इति पूर्वामाहुति
मुपोत्थायोत्तरां कांक्षेत क्षमाणो भूर्भुवः स्वः सुप्रजाः प्रजाभिः स्वां सुवीरो वीरैः सुपोषः पोषैराग्नेयीभिश्चाग्न आयुषि पवस इति
तिसृभिः ॥ ३ ॥ संवत्सरे संवत्सरे यवाग्वापयसावां स्वयंपर्वणि जुहुयादृत्विजामेक इतरं कालं मतेवासी वास्पृष्टोदकमुद
क्कावृत्य भक्षयेदपरयोर्वा हुत्वा युषेत्वा प्राश्नामीति प्रथमं मन्नाद्या त्वेत्युत्तरंतूष्णीं समिधमाधाय अग्रे गृहपतये स्वाहेति गार्ह
पत्ये नित्योत्तरांतूष्णीं समिधमाधाय अग्रे संवेशपतये स्वाहेति दक्षिणे अग्रे नादाया अन्नपतये स्वाहेति वानित्योत्तराभक्षयित्वा
भ्यात्ममपः सुचानिनयते त्रिः सर्पदेवजनेभ्यः स्वाहेत्यथैनां कुशैः प्रक्षाल्य चतस्रः पूर्णाः प्रागुदीच्योर्निनयेदुभ्यः स्वाहादि
ग्भ्यः स्वाहा सप्त ऋषिभ्यः स्वाहेतरजनेभ्यः स्वाहेति पंचमीं कुशदेशे पृथिव्याममृतं जुहोम्यग्नेयैवैश्वानराय स्वाहेति षष्ठीं पश्वा
द्गार्हपत्यस्य प्राणममृतं जुहोम्यमृतं प्राणे जुहोमि स्वाहेति प्रताप्यांतवेंदि निदध्यात्परिकर्मिणे वा प्रयच्छेदग्नेणाहवनीयं परी

त्यसमिधआदध्यात्तिस्त्रस्त्रिउदङ्गुस्त्रिष्ठन्प्रथमांसमंत्रांमाहवनीयेदीदिहीतिगार्हपत्येदीदायेतिदक्षिणेदीदिदायेत्यु
 कंपर्युक्षणंताभ्यांपरिसमूहनेपूर्वेतुपर्युक्षणादेवंप्रातरुपोदयंव्युषितउदितेवासत्यश्रुताभ्यांत्वेतिपर्युक्षणमोमुन्नेष्यामीत्य
 तिसर्जनंहरिणीत्वासूर्यज्योतिषमहरिष्टकामुपदधेस्वाहेतिसमिदाधानैर्भूर्भुवःस्वरौ३सूर्योज्योतिज्योतिःसूर्यःस्वाहेति
 होमउन्मार्जनंच ॥ ४ ॥ प्रवत्स्यन्नग्नीन्प्रज्वल्याचम्यातिक्रम्योपतिष्ठतआहवनीयंशंस्यपशून्मेपाहीतिगार्हपत्यंनर्थप्रजां
 मेपाहीतिदक्षिणमथर्वपितुंमेपाहीतिगार्हपत्याहवनीयावीक्षेतैमान्मेमित्रावरुणौगृहान्गोपायतंयुवं ॥ अविनष्टानविह
 तान्पूषैनानभिरक्षत्वस्माकंपुनरायनादितियथेतंप्रत्येत्यप्रदक्षिणंपरियन्नाहवनीयमुपतिष्ठते । ममनामप्रथमंजातवेदः
 पितामाताचदधंतुर्यदग्ने ॥ तत्त्वंबिभृहिपुनराममैतौस्तवाहंनामबिभराण्यग्रइतिप्रब्रजेदनपेक्षमाणौमाप्रगामेतिमुक्तंज
 पन्नारादग्निभ्योवाचंविमृजेतसदासुगःपितुमांस्तुपंधाइतिपंधानमवरुह्यानुपस्थिताग्निश्चैत्रवासमापद्येतेहैवसंतत्रसं
 तंवाग्नेहृदावाचामनसावाबिभर्मि ॥ तिरोमासंतंमाप्रहासीज्योतिषात्वावैश्वानरेणोपतिष्ठतइतिप्रतिदिशमग्नीनुपस्था
 यापिपंधामगन्महीतिप्रत्येत्यसमिप्याणिर्वाग्यतोग्नीन्बलतःश्रुत्वाभिक्रम्याहवनीयमीक्षेतविश्वदानींमारभंतोनानुरेण
 मनसा ॥ अग्नेमातेप्रतिवेशारिषाम ॥ नमस्तेअस्तुमीह्रुषेनमस्तउपसद्मने ॥ अग्नेशुंभस्वतन्वःसंमारय्यासृजेत्यग्निषुस
 मिधउपनिधायाहवनीयमुपतिष्ठते । ममनामन्तर्वचजातवेदोवासीइवविषानौचरावः ॥ तेबिभृवोदक्षसेजीवसे

चयथायथंनौतन्वौजातवेदइतिततःसमिधोभ्यादध्यादाहवनीये । अगन्मविश्ववेदसमस्मभ्यंवसुवित्तमं । अग्नेसवा
 ऋभिद्युन्नमभिसहआयच्छस्वस्वाहेतिगार्हपत्येयमग्निर्गृहणतिगार्हपत्यःप्रजायावसुवित्तमः ॥ अग्नेगृहपतेभिद्युन्नम
 भिसहआयच्छस्वस्वाहेतिदक्षिणैयमग्निःपुरीष्योरयिमान्पुष्टिवर्धनः ॥ अग्नेपुरीष्याभिद्युन्नमभिसहआयच्छस्वस्वा
 हेतिगार्हपत्याहवनीयावीक्षेतैमान्मेमित्रावरुणौगृहानजगुपतंयुवं ॥ अविनष्टानविहतान्पूषैनानभ्यराक्षीदास्माकंपुन
 रायनादितियथेतंप्रत्येत्यप्रोष्यभूयोदशरात्राच्चतुर्गृहीतमाज्यंजुहुयान्मनोज्योतिर्जुषतामाज्यंमैविच्छिन्नंयज्ञंसमिदं
 धातु ॥ याइष्टाउषसोयाअनिष्टास्ताःसंतनोमिहविषाघृतेनस्वाहेत्यग्निहोत्राहोमेचंप्रतिहोममेकंपरिसमुद्योदग्विहा
 रादुपविश्यभूर्भुवःस्वरितिवाचंविमृजेतगृहानीक्षेताप्यनाहिताग्निर्गृहामाविभीतोपवःस्वस्त्येवोस्मासुचप्रजायध्वमाच
 वोगोपतीरिषदितिप्रपद्येतगृहानहंसुमनसःप्रपद्येवीरप्रोवीरवतःसुवीरान् ॥ इरांवहंतोघृतमुक्षमाणास्तेष्वहंसुमनाःसंवि
 शानीतिंशिवंशगंशंयोःशंयोरितित्रिरनुवीक्षमाणौविदितमप्यलीकंनतदहर्ज्ञापयेयुर्विज्ञायतेभयंवोभयंमेस्त्वित्येवोप
 तिष्ठेतप्रवसन्प्रत्येत्याहरहवति ॥ ५ ॥ अमावास्यायामपराह्णेपिंडपितृयज्ञौदक्षिणाग्नेरेकोल्मुकंप्राग्दक्षिणाप्रणयेद्येह
 पाणिंप्रतिमुंचमानाअसुराःसंतःस्वधयाचरन्ति ॥ परापुरोनिपुरोयेभरंत्यग्निष्ठाहोकात्प्रणुदात्वस्मादितिसर्वकर्माणितां
 दिशमुपसमाधायौभौपरिस्तीर्यंदक्षिणाग्नेःप्रागुदक्प्रत्यगुदग्वैकैकशःपात्राणिसादयेच्चरुस्थालिशूर्पैस्फ्योल्खलमुसलं

सुवध्रुवकृष्णाजिनसकृदाच्छिन्नेध्ममेक्षणकमंडलून्क्षिणतोमिष्ठमारुह्यचरस्थालीं व्रीहीणां पूर्णानिमृजैत्परिसन्नाभिद
ध्यात्कृष्णाजिनउल्लुखलंकृत्वैतरान्पश्यवहन्यादविवेचमवहतः स कृत्प्रक्षाल्य दक्षिणाग्नौ श्रपयेदवर्गागतिप्रणीतां त्स्वयेन
लेखामुल्लिखेदपहता असुरारक्षांसि वेदिषद इति तामभ्युक्ष्य स कृदाच्छिन्नैरवस्तीर्या सादयेदभिघार्य स्थालीपाकमाज्यं सर्पि
रनुत्पूतं नवनीतं वोत्पूतं ध्रुवायामाज्यं कृत्वा दक्षिणत आंजनाभ्यं जनकशिपूपबर्हणानि प्राचीना वीतीं ध्ममुपसमाधाय मेक्ष
णेनादायावदानसंपदा जुहुयात् सोमाय पितृमते स्वधानमोदयेकव्यवाहनाय स्वधानमइति स्वाहाकारेण वाग्निपूर्वयज्ञोप
वीतीमेक्षणमनुग्रह्य प्राचीना वीतीं लेखां त्रिरुदकेनोपनयेच्छुंधंतां पितरः शुंधंतां पितामहाः शुंधंतां प्रपितामहा इति तस्यां
पिंडाग्निपृणीयात्पराचीनपाणिः पित्रे पितामहाय प्रपितामहायैतत्ते सौये च त्वामत्रान्वितं तस्मै तस्मै येषां प्रेताः स्युरिति
गाणगारिः प्रत्यक्षमितरानर्चयेत्तदर्थत्वात्प्रेतेभ्य एव निपृणीयादिति तौ त्वालिः क्रियागुणत्वादपि जीवांत आत्रिभ्यः सर्वे
भ्य एव निपृणीयादिति गौतमः क्रियाह्यर्थकारितोपायविशेषो जीवमृतानां न परेभ्योऽनधिकारात्प्रत्यक्षं न जीवेभ्यो निपृ
णीयात्प्रजीवांतर्हितेभ्यो जुहुयाज्जीवेभ्यः सर्वहुतं सर्वजीविनो नामान्यविद्धांस्ततः पितामहप्रपितामहेति ॥ ६ ॥ निपृताननुमं
त्रयेतांऽत्र पितरो मादयध्वं यथाभागमावृषायध्वमिति स व्यावृदुदक्कावृत्य यथाशक्त्यप्राणना सित्वाभिपर्यावृत्यामीमदंत
पितरो यथाभागमावृषायीषतेति चरोः प्राणभक्षं भक्षयेन्नित्यं निनयनं स वा भ्यंक्षसावंक्ष्वेति पिंडेभ्यं जनां जनेवासोद

द्यादशामूर्णास्तुकांवापंचाशद्वर्षताया ऊर्ध्वस्वल्लोमैतद्दः पितरो वा सोमानो तोन्यत्पितरो युङ्गध्वमित्यथै नानुपतिष्ठेत्तन
मोवः पितर इषेन मोवः पितर ऊर्जेन मोवः पितरः शुष्मार्यन मोवः पितरो घोरायन मोवः पितरो जीवार्यन मोवः पितरो रसाय
स्वधावः पितरो नमोवः पितरो नम एता युष्माकं पितर इमा अस्माकं जीवावो जीवांत इह संतः स्याम । मनोन्वाहुवामह इति च
तिसृभिरथै नान्प्रवाहयेत्परेतन पितरः सोम्यासौ गंभीरेभिः पथिभिः पूर्वोणेभिः ॥ दत्त्वायास्मभ्यं द्विविणेह भद्रं रयिं च नः
सर्ववीरं नियच्छतेत्यग्निप्रत्येयादग्नेतमद्याश्वं नस्तोमैरिति गार्हपत्यं दंत रिक्षं पृथिवीमुत दद्यान्मातरं पितरं वा जिहिंसिम ।
अग्निर्मातस्मादेन सौ गार्हपत्यः प्रमुंचतुं करोतु मामनेन सं ॥ वीरं मे दत्त पितर इति पिंडानां मध्यमं पक्षीं प्राशयेदधत्त पितरो
गर्भं कुमारं पुष्करस्रजं ॥ यथायमरपा असदित्यं पितरावतिप्रणीते वा यस्य वाग्तुरेन काभ्याभावः स प्राश्रीयां न्महारोगे
ण वा भित्तः प्राश्रीयादन्यतरांगतिं गच्छत्येवमनाहिताग्निर्नित्ये श्रपयित्वातिप्रणीय जुहुयाद्विवत्पात्राणामुत्सर्गं स्तृणं द्वि
तीयमुद्रिके ॥ ७ ॥ दर्शपूर्णमासावारपश्यमानोऽन्वारं भणीयामग्नाविष्णुसरस्वतीं सरस्वानग्निर्भगी ॥ अग्नाविष्णुसजो
षसेमावर्धतु वांगिरः ॥ युष्मैर्वाजेभिरागतं । अग्नाविष्णुमहिधामप्रियं वां वीथो घृतस्य गुह्या जुषाणा ॥ दमेदमेष्टुतिर्वा
मियानां प्रतिवां जिह्वा घृतमुच्चरयत् ॥ पावकानः सरस्वतीं पावीरवीकन्याचित्रायुः पीपिवांसं सरस्वतीं दिव्यं सुपर्णवाय
संबृंहंत मासवंसवितुर्यथासनो राधां स्याभरैत्याधानाद्यद्यामायवीयदिवार्थाव्यथेरन्पुनराधेय इष्टिस्तस्यां प्रयाजानुयाजा

न्विभक्तिभिर्यजेत्समिधःसमिधोमेघ्नआज्यस्यव्यंतु । तनूनपादग्निमग्नाज्यस्यवेत्विळोअग्निनाग्नाज्यस्यव्यंतु ।
 बर्हिरग्निमग्नाज्यस्यवेत्विर्तिसमिधाग्निदुवस्यतेह्युषुत्रवाणितइत्याग्नेयावाज्यभागौबुद्धिमर्दिदुमंतावित्याचक्षतेतथानु
 वृत्तिरिज्याचनित्यंपूर्वमनुब्राह्मणिनोअयूंषिपवसइत्युत्तरैर्नित्यस्तुत्तरेहविःशब्दआग्नेयंहविरधाह्यमेकतोर्भद्रस्याभि
 ष्टेअद्यगीर्भिर्गृणंतएभिर्नोअकैरग्नेतमद्याश्वंनस्तोमैरितिसंयाज्येदेवंबर्हिरग्नेर्वसुवनेवसुधेयस्यवेतु ॥ देवोनराशंसोमौव
 सुवनेवसुधेयस्यवेत्विति ॥ ८ ॥ आग्रयणंग्रीहिइयामाकयवानांसस्यंनाश्रीयादग्निहोत्रमहुत्वायदावर्षस्यतृप्त्यादथा
 ग्रयणेनयजेतापिहिदेवाआहुस्तुसोनूनवर्षस्याग्रयणेनहियजतइत्यग्निहोत्रीवैनानादयित्वातस्याःपयसाजुहुयादपिवा
 क्रियायवेत्विष्टिस्तुराज्ञःसर्वेषांचैकैइयामाकेष्ट्यांसौम्यश्चरुः सोमयास्तेमयोभुवोयातेधामानिदिवियापृथिव्यामित्यवां
 तरेळायानित्यंजपमुक्त्वासव्येपाणौकृत्वैतरेणाभिमृशेत्प्रजापतयेत्वाग्रहंरुहामिमह्यंश्रियैमह्यंशसेमह्यमन्नाद्याय ॥
 भद्रानःश्रेयःसर्मनैष्टदेवास्त्वयावसेनसमशीमहृत्वा ॥ सनोमयोभूःप्रितवाविशेहंशंनोभवद्विपदेशंचतुष्पदइतिप्राइया
 चम्यनाभिमालभेतामोसिप्राणतदृतंब्रवीम्यमासिसर्वानसिप्रविष्टः ॥ समेजरांरोगमपनुद्यशरीरादमामएधिमामृथा
 मइद्रेत्येतेनभक्षिणोभक्षान्सर्वत्रनवभोजनेंधग्रीहियवानांधाय्येविराजावर्गीद्राविद्राग्रीवाविश्वेदेवाःसोमोयदितत्रइया
 माकोद्यावापृथिवीं आपायेअग्निमिधतेसुकर्माणःसुरुचोदेवयंतोविश्वेदेवासआगतयेकेचज्जमामहिनोअहिमाया

महीधौःपृथिवीचनःप्रपूर्वजेपितरानव्यसीभिरिति ॥ ९ ॥ अथकाम्याआयुष्कामेष्ट्याजीवातुमंतावानोअग्नेसु
 चेतुनात्वंसोममहेभगमित्यग्निरायुष्मानिद्रंस्त्रातायुष्टेविश्वतोदधद्वयमग्निर्वरेण्यः ॥ पुनस्तेप्राणआयातुपरायक्ष्मंसु
 बामिते ॥ आयुर्दाअग्नेहविषोऽजुषाणोघृतप्रतीकोघृतयोनिरेधि ॥ घृतंपीत्वामधुचारुगव्यंपितेवपुत्रमभिरक्षतादिमं ॥
 त्रातारमिद्रमवितारमिद्रमातेअस्यांसहसावन्परिष्टीपाहिनोअग्नेपायुभिरजसैरग्नेत्वंपारयानव्योअस्मानितिसंयाज्यै
 स्वस्त्ययन्यारंक्षितवंतावग्नेरक्षाणोअंहसंस्त्वंमःसोमविश्वतइत्यग्निःस्वस्तिमान्स्वस्तिनोदिवोअग्नेपृथिव्याआरेअस्म
 दमतिमोरअंहइतिपूर्वयोक्तेसंयाज्यैपुत्रकामेष्ट्यामग्निःपुत्रीयस्मैत्वंसुकृतेजातवेदोयस्त्वाहृदाकीरिणामन्यमानोअग्निस्तु
 विभ्रवस्तममितिद्वेसंयाज्यैआग्नेय्याउत्तरैर्नित्येमूर्धन्वतस्तुभ्यंताअंगिरस्तमाइयामतंकाममग्नेतवोतीतिकामायवैमृथा
 उत्तरैर्विनइंद्रमृधोजहि मृगोनभीमःकुचरोगिरिष्ठाःसधुत्तिमिंद्रसच्युतिंप्रच्युतिंजघनंच्युतिं ॥ प्रनाकाफानआभर ॥
 प्रयप्यन्निवसक्यौविनइंद्रमृधोजहि ॥ जनीखुदद्यथासर्कमभिनःसुष्टुतिनयेतींद्रायदात्रेपुनर्दात्रेवायानिनोधनानि
 क्रुशोअग्निनासिमन्युना ॥ इंद्रानुविद्धिनस्तान्यनेनहविषापुनः ॥ पुनर्नइंद्रोमघवाददातुधनानिशक्रोधनीःसुराधाः ॥
 अस्मद्वक्त्रकृणुतांयाचितोमनःश्रुष्टीनइंद्रोहविषामृधार्तीत्याशानामाशापालेभ्योवाशानामाशापालेभ्यश्चतुर्भ्योअमृते
 भ्यः ॥ इदंभूतस्याध्यक्षेभ्योविधेमहविषावयं ॥ विश्वाआशामधुनासंसृजाम्यनमीवाआपओषधयःसंतुसर्वाः ॥ अ

न्विभक्तिभिर्यजैत्समिधःसमिधोमेघप्रआज्यस्यव्यंतु । तनूनपादग्निमग्नआज्यस्यवेत्विळोअग्निनाग्नआज्यस्यव्यंतु ।
 बर्हिरग्निमग्नआज्यस्यवेत्विर्तिसमिधामिदुवस्यतेह्युषुत्रवाणितइत्याग्नेयावाज्यभागौबुद्धिमर्दिदुमंतावित्याचक्षतेतथानु
 वृत्तिरिज्याचनित्यंपूर्वमनुब्राह्मणिनोअयूंषिपवसइत्युत्तरैर्नित्यस्तुत्तरेहविःशब्दआग्नेयंहविरधाह्यमेकतोर्भद्रस्याभि
 ष्टेअद्यगीर्भिर्गृणंतएभिर्नोअकैरग्नेतमद्याश्वनस्तोमैरितिसंयाज्येदेवंबर्हिरग्नेर्वसुवनेवसुधेयस्यवेतु ॥ देवोनराशंसोमौव
 सुवनेवसुधेयस्यवेत्विति ॥ ८ ॥ आग्रयणंग्रीहिइयामाकयवानांसस्यंनाश्रीयादग्निहोत्रमहुत्वायदावर्षस्यतृप्तस्यादथा
 ग्रयणेनयजेतापिहिदेवाआहुस्तुसोनूनवर्षस्याग्रयणेनहियजतइत्यग्निहोत्रीवैनानादयित्वातस्याःपयसाजुहुयादपिवा
 क्रियायवेत्विष्टिस्तुराज्ञःसर्वेषांचैकैइयामाकेष्ट्यांसौम्यश्चरुः सोमयास्तेमयोभुवौयातेधामानिदिवियापृथिव्यामित्यवां
 तरेळायानित्यंजपमुक्त्वासव्येपाणौकृत्वैतरेणाभिमृशैत्प्रजापतयेत्वाग्रहंरुहामिमह्यंश्रियैमह्यंशशसेमह्यमन्नाद्याय ॥
 भद्रानःश्रेयःसर्मनैष्टदेवास्त्वयावसेनसमंशीमहित्वा ॥ सनोमयोभूःप्रितवाविशेशंशंनोभवद्विपदेशंचतुष्पदइतिप्राइया
 चम्यनाभिमालभेतामोसिप्राणतदृतंब्रवीम्यमासिसर्वानसिप्रविष्टः ॥ समेजरांरोगमपनुद्यशरीरांदमामएधिमामृथा
 मइद्रेत्येतेनभक्षिणोभक्षान्सर्वत्रनवभोजनेंधग्रीहियवानांधाय्येविराजावर्षीद्राविद्राग्रीवाविश्वेदेवाःसोमोयदितत्रइया
 माकोद्यावापृथिवीं जाषायेअग्निर्मिधतेसुकर्माणःसुरुचोदेवयंतोविश्वेदेवासआगतयेकेचज्जमामहिनोअहिमाया

महीधौःपृथिवीचनःप्रपूर्वजेपितरानव्यसीभिरिति ॥ ९ ॥ अथकाम्याआयुष्कामेष्ट्याजीवातुमंतावानोअग्नेसु
 चेनुनात्वंसोममहेभगमित्यग्निरायुष्मानिद्रंस्त्रातायुष्टेविश्वतोदधदयमग्निर्वरेण्यः ॥ पुनस्तेप्राणआयांतुपरायक्ष्मंसु
 वामिते ॥ आबुर्दाअग्नेहविषोऽजुषाणोघृतप्रतीकोघृतयोनिरेधि ॥ घृतंपीत्वामधुचारुगव्यैपितेवपुत्रमभिरक्षतादिमं ॥
 त्रातारमिद्रमवितारमिद्रमातेअस्यांसहसावन्परिष्टौपाहिनोअग्नेपायुभिरजसैरग्नेत्वंपारयानव्योअस्मानितिसंयाज्यै
 स्वस्त्ययन्यारक्षितवतावग्नेरक्षाणोअंहसंस्त्वंमःसोमविश्वतइत्यग्निःस्वस्तिमान्स्वस्तिनोदिवोअग्नेपृथिव्याआरेअस्म
 दमतिमारेअंहइतिपूर्वयोकेसंयाज्यैपुत्रकामेष्ट्यामग्निःपुत्रीयस्मैत्वंसुकृतेजातवेदोयस्त्वाहृदाकीरिणामन्यमानोअग्निस्तु
 विश्रवस्तममितिद्वेसंयाज्यैआग्नेय्याउत्तरैर्नित्येमूर्धन्वतस्तुभ्यंताअंगिरस्तमाइयामतंकाममग्नेतवोतीतिकामायवैमृथा
 उत्तरैर्विनइद्रमृधोजहि मृगोनभीमःकुचरोगिरिष्ठाःसधुत्तिमिद्रसच्युतिंप्रच्युतिंजघनंच्युतिं ॥ प्रनाकाफानआभर ॥
 प्रयप्यन्निवसकथ्यौविनइद्रमृधोजहि ॥ जनीखुदद्यथासर्कमभिनःसुष्टुतिनयेतींद्रायदात्रेपुनर्दात्रेवायानिनोधनानि
 कुशोअग्निनासिमन्युनां ॥ इंद्रानुविद्धिनस्तान्येनेनहविषापुनः ॥ पुनर्नेंद्रोमघवाददातुधनानिशक्रोधनीःसुराधाः ॥
 अस्मद्व्यकृणुतांयाचितोमनःश्रुष्टीनइंद्रोहविषामृधार्तीत्याशानामाशापालेभ्योवाशानामाशापालेभ्यश्चतुर्भ्योअमृते
 भ्यः ॥ इदंभूतस्याध्यक्षेभ्योविधेमहविषावयं ॥ विश्वाआशामधुनासंसृजाम्यनमीवाआपओषधयःसंतुसर्वाः ॥ अ

यंयजमानोमृधोव्यस्यत्वगृभीताःपशवःसंतुसर्वइतिलोकेष्टिःपृथिव्यंतरिक्षंघौरितिदेवताःपृथिवीमातरंमहीमंतरिक्षमु
पब्रुवे ॥ बृहतीमृतयेदिवं ॥ विश्वंविभर्तिपृथिव्यंतरिक्षंविपप्रये ॥ दुहेद्यौबृहतीपर्यः ॥ वर्ममेपृथिवीमह्यंतरिक्षंस्वस्त
ये ॥ घौर्मेशर्ममहिश्रवइतितिस्रस्त्रयाणांप्रथमेप्रथमस्योत्तरेमध्यमस्योत्तमाप्रथमाचोत्तमस्य ॥ १० ॥ मित्रविदामहावै
राज्यमिःसोमोवरुणोमित्रइंद्रोबृहस्पतिःसवितापूषासरस्वतीत्वष्टेत्येकप्रदानाः ॥ अग्निःसोमोवरुणोमित्रइंद्रोबृहस्प
तिःसवितायःसहस्री ॥ पूषानोगोभिरवसासरस्वतीत्वष्टारूपेणसमनकुयज्ञं ॥ प्रतिलोममादिश्ययजेंद्ये३यजामहेत्वष्टा
रंसरस्वतीपूषणंसवितारंबृहस्पतिमिंद्रमित्रंवरुणंसोममग्निं ॥ त्वष्टारूपाणिदधतीसरस्वतीभगंपूषासवितानोददातु ॥
बृहस्पतिर्दददिंद्रःसहस्रमित्रोदातावरुणःसोमोअग्निरित्यष्टौवैराजतंत्रास्तासामाद्याःषष्ठेकहविषःक्षुषाःश्वशुरीययाभि
चरन्यजेतेंद्रःसूरोअतरद्रजांसिंक्षुषासपत्नाःश्वशुरोहमस्मि ॥ अहंशत्रून्जयामिर्जह्णानोऽहंवाजंजयामिवाजसातौ ॥
इंद्रःसूरःप्रथमोविश्वकर्मांमरुत्वांस्तुगणवान्सजातैः ॥ ममक्षुषाःश्वशुरस्यप्रशिष्टौसपत्नावाचंमनसउपासतां ॥
जुष्टोदमूनाअग्नेशर्धमहतेसौभगायेतिसंयाज्यैविमतानांसंमत्यर्थेसंज्ञान्यग्निर्वसुमान्सोमोरुद्रवानिंद्रोमरुत्वांन्वरुणआ
दित्यवानित्येकप्रदानाः ॥ अग्निःप्रथमोवसुभिर्नोअव्यात्सोमोरुद्रैरभिरक्षतुत्मना ॥ इंद्रोमरुद्रिर्ऋतुथाकुणोत्वादित्यै
नोवरुणःशर्मयंसत् ॥ समग्निर्वसुभिर्नोअव्यात्सोमोरुद्रियाभिस्तनूभिः ॥ समिंद्रोरातहव्योमरुद्रिःसमादित्यैर्वरु

णोविश्ववेदाइत्यैद्रामारुतीभेदकामामरुतोयस्यहिष्यैप्रशर्धायमारुतायस्वभानवइत्यैद्रीमनूच्यमारुत्यायजेंन्मामरुतीम
नूच्यैद्रायजेंदिंद्रपूर्वनिगमेषुमरुतोवेद्रवांप्रदानादूर्ध्वमरुतःप्रकृत्यासंपत्तिकामाःसंज्ञानीचैद्राबार्हस्पत्यंप्रधृष्यमाणा
आनइंद्राबृहस्पतीअस्मेइंद्राबृहस्पतीइतियद्यपीद्रायचोदयेयुः ॥ ११ ॥ पवित्रेष्ट्यामपामिदंन्ययनंसमुद्रस्यनिवे
शनं ॥ अन्यंतैअस्मत्तंपंतुहेतयःपावकोअस्मभ्यंशिवोभव ॥ नमस्तेहरसेशोचिषेनमस्तेअस्त्वर्चिषे ॥ अन्यंतैअस्मत्तंपंतु
हेतयःपावकोअस्मभ्यंशिवोभवेतिपावकवत्यौधाय्यैपावकवंतावाज्यभागावग्रीरक्षांसिसेधर्तियोधारयापावकयेत्युचौ
याज्यैयत्तेपवित्रमर्चिष्याकलशेषुधावतीतिपवित्रइत्येतेग्निःपवमानःसरस्वतीप्रियाअग्निःपावकःसवितासत्यप्रसवोअग्निः
शुचिर्वायुर्नियुत्वांनग्निर्व्रतपतिर्दधिक्रावाग्निर्वैश्वानरोविष्णुःशिपिविष्टऽउतनःप्रियाप्रियास्विमाजुह्वानायुष्मदानमो
भिर्वायुरग्नेगायज्ञग्रीर्वायोशुक्रोअयामितेदधिक्राव्णोअकारिषमादधिक्राःशवसापंचकृष्टीर्जुष्टोदमूनाऽअग्नेशर्धमहते
सौभगायेतिसंयाज्यैसैषासंवत्सरमतिप्रवसतःशुद्धिकामोवांसदेषाभियज्ञगाथागीयते ॥ वैश्वानरीव्रातपतीपवित्रेष्टित
थैवच ॥ ऋतावृतौप्रयुंजानःपुनातिदशपौरुषमिति ॥ १२ ॥ वर्षकामेष्टिःकारीरीतस्यांप्रतित्यंचारुमध्वरमीळेअग्नि
स्ववसनमोभिरितिधाय्यैयाःकाश्चवर्षकामेष्ट्योप्सुमंतावप्स्वग्रेसधिष्टवाप्सुमेसोमोऽअब्रवीदित्यग्निर्धामच्छन्मरुतःसूर्य
स्तिस्रश्चपिंड्यउत्तराहिरण्यकेशोरजसोविसारइतिद्वैत्वंत्याचिदच्युताधामंतेविश्वंभुवनमधिश्रितमितिवावाश्रेवविद्यु

न्मिमातिपर्वतश्चिन्महिबृद्धोबिभायसृजंतिरश्मिमोजसावहिष्ठेभिर्विहरन्त्यासितंतुमुदीरयथामरुतःसमुद्रतःप्रवोमरुत
स्तविषाउदन्यवआयंनरःसुदानवोददाशुषैविद्युन्महसोनरोअश्मदिद्यवःकृष्णंनियानंहरयःसुपर्णांनियुत्वंतोग्रामजितो
यथानरौऽग्नेबाधस्वविमृधोविदुर्गहायंत्वादेवापिःशुशुचानोअग्रइतिसंयाज्यैऋचोनूच्ययजुर्भिरैकेयजंतिंसंस्थितायांस
र्वादिशउपतिष्ठेताच्छावदतवसंगीर्भिराभिरितिचतसृभिःप्रत्यृचंसूक्तेनसूक्तेनवा ॥ १३ ॥ अतऊर्ध्वमिष्टयनानिसांव
त्सरिकार्णितेषांफाल्गुन्यांपौर्णमास्यांचैत्र्यांवाप्रयोगस्तुरायणमग्निरिंद्रोविश्वेदेवाइतिपृथगिष्टयोऽनुसवनमहरहरेका
वात्रिहविर्दक्षायणयज्ञेद्वेपौर्णमास्यौद्वेअमावास्येयजेतनित्येपूर्वेयथासनयतोअमावास्यायामुत्तरयोरैद्रपौर्णमास्यांद्विती
यमैत्रावरुणममावास्यायामानोमित्रावरुणायद्वंहिष्ठनातिविधेसुदानूइतिप्राजापत्यइळादधःप्रजापतेनत्वदेतान्यन्य
स्त्वमेलेकाःप्रदिशोदिशश्चप्रावतौनिवतंड्रुतंश्च ॥ प्रजापतेविश्वसृज्जीवधन्यइदंनोदेवप्रतिहर्यहव्यमितिद्यावापृथि
व्योरयनैपौर्णमासेनामावास्यादामावास्येनापौर्णमासादसमाम्नातास्वर्थासंत्रविकारोर्ध्वर्युर्वायथास्मरेद्वैराजंत्वग्निमं
धनेधाय्येत्वैवैकैदेवतलक्षणायाज्यानुवाक्यागायत्र्यावतीहूतवत्युपोत्तवतीपुरस्ताल्लक्षणानुवाक्यात्रिष्टुब्रतीवीतवती
जुष्टवत्युपरिष्टाल्लक्षणायाज्यापिवान्यस्यछंदसोनतुयाज्याह्रसीयसीनोष्णिङ्बृहतीक्षामनष्टहतदग्धवतीस्तुवर्जयेद्व
केतुदैवतैतथैवलक्षणमपिवाव्यक्तेनधिगच्छन्सर्वशोनधिगमंआग्नेयीभ्यांव्याहृतिभिर्वादेवतामादिश्यप्रणुयाद्यजेन्न

स्वाभ्यावैममाशुण्धीहव्यंयत्वाग्नीभिर्हवामहे ॥ एदं बहिर्निर्णीदनः ॥ स्त्रीर्णबर्हिर्नानुषगासदेतदुपेळानाह्नोअद्यगच्छ ॥
अहेळतामनसेदंजुषस्ववीहिहव्यंप्रयतमाहुतंमइतिनखेआग्नेय्यावनिरुक्ते ॥ १४ ॥ चातुर्मास्यानिप्रयोक्ष्यमाणःपूर्वेद्यु
वैश्वानरपार्जन्यावैश्वानरोअजीजनदग्निर्नोनव्यसीमतिं ॥ क्षमयावृधानओजसा ॥ पृष्टोदिविपृष्टोअग्निःपृथिव्यापज
न्यायप्रगायतंप्रवातावांतिपतयंतिविद्युतइत्यग्न्याधेयप्रभृत्यातउपांशुहविषःसौमिक्यःप्रायश्चित्तिक्रियोन्वायात्यैककपा
लाःसर्वत्रवारुणवर्जसावित्रश्चातुर्मास्येषुप्रधानहवींषिचैकैपित्र्योपसदःसतंत्राःपौनराधेयिकीचंप्रागुत्तमादनयाजादपि
वासुमंद्रतंत्राआगूःप्रणववषट्काराउच्चैःसर्वत्रतथाग्रयणेप्रियमाहार्यस्तुप्राणसंततःप्रणवःपुरोनुवाकयायास्तथागूर्वष
ट्कारौयाज्यायास्तंत्रस्वराण्युपांशोरुच्चानिर्मद्राण्युपांशुतंत्राणां ॥ १५ ॥ प्रातर्वेश्वदेव्यांप्रेषितोऽग्निमथनीयाअन्वाह
पश्चात्सामिधेनीस्थानस्यपदमात्रेवस्थायाभिर्हिकृत्याभित्वादेवसवितर्महीद्यौःपृथिवीचनस्त्वामग्नेपुष्करादधीतितिसृ
णामर्धर्चशिष्टारमेदासंप्रैषादन्यत्राप्यंतर्कचोवसानैजायमानेत्वेतस्मिन्नेवावसानेग्नेहंसिन्यत्रिणमितिसूक्तमावपेतपुनः
पुनराजन्मनोजातंश्रुत्वानंतरेणप्रणवेनशिष्टमुपसंतनुयाच्छिष्टेनोत्तरामुतब्रुवंतुजंतवआयंहस्तेनखादिनमित्यर्धर्चआर
मेत्प्रदेवंदेववीतयइतिद्वैअग्निनाग्निःसमिध्यतैत्वंह्यग्नेअग्निनातंमर्जयंतसुक्रतैयज्ञेनयज्ञमयजंतदेवाइतिपरिदध्यात्सर्व
त्रोत्तमांपरिधानीयेतिविद्याद्धायैविराजौनवप्रयाजाःप्रागुत्तमाच्चतुरावपेतदुरोअग्नआज्यस्यव्यंतुषासानक्ताग्नआ

ज्यस्यवीतांदैव्याहोताराग्रआज्यस्यवीतांतिस्त्रोदेवीरग्रआज्यस्यव्यंत्वित्यग्निःसोमःसवितासरस्वतीपूषामरुतःस्वतव
सोविश्वेदेवाद्यावापृथिवीआविश्वदेवंसर्पातिवाममघसवितर्वाममुश्वःपूषंतवव्रतेवयंशुक्रंतेअन्यद्यजतंतेअन्यदिहेहवः
स्वतवसःप्रचित्रमकंगृणतेतुरायेतिनवानुयाजाःषडूर्ध्वप्रथमाद्देवीद्वारोवसुवनेवसुधेयस्यव्यंतु । देवीउषासानकावसु
वनेवसुधेयस्यवीतां । देवीजोष्टीवसुवनेवसुधेयस्यवीतां । देवीऊर्जाहुतीवसुवनेवसुधेयस्यवीतां । देवादैव्याहोताराव
सुवनेवसुधेयस्यवीतां । देवीस्तिष्ठस्तिष्ठोदेवीर्वसुवनेवसुधेयस्यव्यंत्वित्यनुयाजानांसूक्तवाकस्यशंयुवाकस्यवोपरिष्ठाद्वा
जिभ्योवाजिनमनावाह्यादेशंशंनोभवंतुवाजिनोहवेषुवाजेवाजेवतवाजिनोनइत्यूर्ध्वञ्जुरनवानंयाज्याग्नेवीहीत्यनुवषट्
कारोवाजिनस्याग्नेवीहीतिवायत्रकचैकसंप्रैषेद्वावषट्कारौसमस्तावेवंतत्रद्विरनुमंत्रयेतनचागूरुत्तरस्मिन्वाजिनभक्षमि
ळामिवप्रतिगृह्योपहवमिच्छेताध्वर्युपह्वयस्वब्रह्मभुपह्वयस्वाऽग्नीदुपह्वयस्वेतियन्मेरेतःप्रसिच्यतैयद्वामेअपिगच्छति
यद्वाजायतेपुनः । तेनमाशिवमाविंशतेनमावाजिनंकुरु ॥ तस्यतेवाजिपीतस्योपहृतस्योपहृतोभक्षयामीतिप्राणभक्षभ
क्षयेदेवमध्वर्युर्ब्रह्माग्नीध्रोजमानःप्रत्यक्षमितरेचदीक्षिताः । पौर्णमासेनेष्टाचातुर्मास्यत्रतान्युपेयात्केशाभिवर्तयतीतश्म
श्रुणिवापयीताधःशयीतमधुमांसलवणरूपवलेखनानिवर्जयेत्तौभार्यामुपेयाद्वापनंसर्वेषुपर्वस्वाद्योत्तमयोर्वा ॥ १६ ॥
पंचम्यांपौर्णमास्यावरुणप्रघासैःपश्चाद्दार्शपौर्णमासिकायावेदेरुपविश्यंप्रेषितोग्निप्रणयनीयाःप्रतिपद्यतेप्रदेवंदेव्याधिये

तितिस्त्रिंशत्तास्त्वापदेवयमग्नेविश्वेभिःस्वनीकदेवैरित्यर्धचआरमेदासीनःप्रथमामन्वाहोपांशुसप्रणवांतत्रस्थानात्स्था
नसंक्रमणेप्रणवेनावसायानुच्छस्योत्तरांप्रतिपद्यतेप्राणसंततंभवतीतिविज्ञायतउत्तरमग्निमनुब्रजन्नुत्तरांममहेविदध्या
यशूषमयमिहप्रथमोधायािधातुभिरिति तुराजन्यवैश्ययोराद्यैपश्चादुत्तरस्यावेदेरवस्थायांत्तरवेदेस्तुसोमेषुनिहितेग्नौसी
दहोतःस्वउलोकेचिकित्वाभिहोताहोतृषदनेविदानइतिद्वेपरिधायतस्मिन्नेवासनउपविश्यभूर्भुवःस्वरितिवाचंविस्ृजे
तान्यत्रापियत्रानुब्रुवन्ननुब्रजेत्तिष्ठत्संप्रैषेषुतथैववाग्विसर्गोऽग्निमंधनादिसमानावैश्वदेव्याहविषांतुस्थानेषष्ठप्रभृतीनां
मिद्राग्नीमरुतोवरुणःकः ॥ इन्द्राग्नीअवसागंतंश्रथद्वृत्रमुतसंनोतिवाजंमरुतोयस्यहिक्षयराइवेदचरमाअहेवमंभेवरुणश्रु
धितत्त्वायामिब्रह्मणावंदमानःकयानश्चित्रआभुवद्विरण्यगर्भःसमवर्तताग्रइतिप्रतिप्रस्थातावाजिनेतृतीयःसंस्थिता
यामवभृथंजजंतित्रावभृथेष्टिःकृताकृतातामुपरिष्ठाद्व्याख्यास्यामोद्वयोर्मासयोरैन्द्राग्रःपशुः ॥ १७ ॥ तथाततःसाकमे
धाःपूर्वेद्युस्तिष्ठइष्टयोनुसवनंप्रथमायामग्निरनीकवाननीकवंतमृतयेग्निगीर्भिर्हवामहे । सनःपर्वदतिद्विषः । सनानीकेन
सुविदत्रोअस्मेइत्युत्तरस्यांवृधन्वंतौमरुतःसांतपनाःसांतपनाइदहर्वियोनोमरुतोअभिदुर्हणायुरितिमरुद्भ्योगृहमेधेभ्य
उत्तराज्यभागप्रभृतीळांतागृहमेधासआगतप्रबुध्यावईरतेमहांसीतिपुष्टिमंतौविराजौसंयाज्येअनिगदेअन्यत्राप्यना
वाहनंआवहनेपिपित्र्यायांपशौचबहुचैतस्यांरात्र्यामन्नंप्रसुवीरंस्तस्याविवासेपौर्णदर्वजुहुयुर्कृषभेरवाणेस्तनयिर्लोवाग्नी

प्रहंकेरावयंति ब्रह्मपुत्रं वदंतौ यदि होतारं चोदयेयुस्तस्य याज्यानुवाक्ये । पूर्णादविपरापतसु पूर्णा पुनरापत ॥ वस्त्रे व वि
क्रीणावहा इषमूर्जैश्च शतक्रतो ॥ देहि मे ददामि ते निमेषे हि नि तै दधे ॥ अपामि क्यमिव संभरको बः ददते दददिति मरुद्भ्यः क्री
ळिभ्य उत्तरो तन्नुवंतु जंतवो यंकृत्तुरगृभीत इति परोक्षवार्त्रघ्नौ क्रीळं वः शर्धो मारुतं मत्या सो नये मरुतः स्वं चो जुष्टो दमूना अग्ने
शर्धमहते सौ भगा येति संयाज्यै वाजिनावभृथवर्जमाहं द्युक्तावरुणप्रघासैर्हविषां तु सप्तमादीनां स्थानं द्रोवृत्रहं द्रोमहं द्रो
वा विश्वकर्मा तू न इद्रवृत्रहं ननु ते दायिमह इन्द्रियाय विश्वकर्मं न्हविषावा वृधानो याते धामानि परमाणि यावभति ॥ १८ ॥ द
क्षिणाग्रे रग्निमतिप्रणीय पित्र्यासां शस्त्रं तां लुप्तजपा होतारमवृथा वषट्कारानुमंत्रणाभिहिंकारवर्जितस्यां प्रांचिकर्माणि द
क्षिणे तराणितथान्वयं मुशंतस्त्वानिधीमहींत्येतां त्रिरनवानंताः सामिधेन्यस्तासामुत्तमेन प्रणवेना वह देवान्पितृन्त्यजमा
नायेति प्रतिपत्तिरग्निहोत्राया वहस्वं महिमानमावहेत्येतस्य स्थानेऽग्निं कव्यवाहनमावाहयेदुत्तमे चैनं प्रयाजै प्रागाज्यपेभ्यो
निगमयेत्सूक्तवाके चाग्निहोत्रेणेतस्य स्थानेनेह प्रादेशेन बर्हिष्मंतौ प्रयाजानुयाजौ नेच्छायां भक्षभक्षणं नमार्जनं न सूक्तवा
कैनामादेश ईक्षितः सीद होतरिति वोक्त उपविशे जीवानुमंतौ सव्योत्तर्युपस्थाः प्राचीना वीतिनो हविर्भिश्चरंति दक्षिण आग्नी
ध्र उत्तरो ध्वर्युर्द्वे अनुवाक्ये अध्वर्धमनवानं मोस्वधेत्याश्रावणं मस्तु स्वधेति प्रत्याश्रावणं मनुस्वधास्वधेति संप्रैषौ ये स्वधे
त्यागूर्ये स्वधामह इति वास्वधानम इति वषट्कारो नित्याः प्लुतयः पितरः सोमवतः सोमो वापितृमान्पितरो बर्हिषदः पितरो

ग्निष्वात्ताय म उदीरतामवर उत्परासं स्त्वया हिनः पितरः सोमपूर्वं उपहृताः पितरः सोम्यासं स्त्वं सोमप्रचिकितो मनीषा सो
मो धेनुं सोमो अर्वतमाशु त्वं सोमपितृभिः संविदानो बर्हिषदः पितर ऊत्यर्वागां पितृन् सुविदत्रां अविर्त्सीदं पितृभ्यो नमो अ
स्त्वद्याग्निष्वात्ताः पितर एह गच्छतये चेह पितरो ये च नेह ये अग्निदग्धा ये अनग्निदग्धा इमं यमप्रस्तरमाहि सीदेति द्वे परे यिवां
संप्रवतो महीरनुवैव स्वताय चेन्मध्यमायाज्यायेता तृषु देवत्राजे हमानां स्त्वदग्ने काव्या त्वन्मनीषाः सप्रलथा सहसा जाय
मान इत्यग्निः स्विष्टकृत् कव्यवाहनः प्रकृत्या त ऊर्ध्ववषट्कारक्रियायां चोर्ध्वमाज्यभागाभ्यामन्यमंत्रलोपादेकैका चानु
वाक्या यो अग्निः कव्यवाहनस्त्वमग्र ईळितो जातवेद इति संयाज्ये भक्षेषु प्राणभक्षान्भक्षयित्वा बर्हिष्यनुप्रहरेयुः संस्थिता
यां प्राग्वानुयाजाभ्यां दक्षिणावृतो दक्षिणाग्निमुपतिष्ठते नावृत्या नतिप्रणीत चर्यायां मया विष्ठा जनयत्कर्षराणि सहिष्ठा निरु
रुर्वराय गातुः । सप्रत्युदैद्धरुणं मध्वो अग्रैस्वायत्तनूतन्वा मरयते त्यावृत्य त्वेवेतरा वाहवनीयं सुसंष्टं त्वेति पत्तया गार्हपत्यं
मग्निं तं मन्य इत्यथैनमभिसमायंति मा प्रगामाग्ने त्वं न इति जपंतः पूर्वेण गार्हपत्यं सूक्ते समार्ष्य सव्यावृत रुयं वकान् ब्रजंति तत्रा
ध्वर्यवः कर्माधीयते प्रत्येत्यादित्यथा चरंति पुष्टिं मंतौ धार्ये विराजौ ॥ १९ ॥ पंचम्यां पौर्णमास्यां शुनासीरीययां वाग्य
थोपपत्तिवा वाजिनवर्जसमाना वैश्वदेव्या हविषां तु स्थानेषु षष्ठप्रभृतीनां वायुर्नियुत्वा न्वायुर्वा शुनासीरा विद्रोवा शुनासीर
इंद्रो वा शुनः सूर्य उत्तम आवायो भूष शुचि पाउपनः प्रयाभिर्यासिंदाश्वांसमच्छसत्वं नो देवमनं सेशानाय प्रहुंति यस्त आनद्र

शुनासीराविमांवाचैजुषेथांशुननःफालाविकृषंतुभूमिमिंद्रव्यंशुनासीरमस्मिन्यज्ञेहवामहे ॥ सवाजेषुप्रनोविषत् ॥
अश्वयंतोगव्यंतोवाजयंतःशुनंहुवेममध्वानुमिंद्रमश्वयंतोगव्यंतोवाजयंतस्तुराणिर्विश्वदर्शतश्चित्रदेवानामुदगाद
नीकमितियाज्यानुवाक्याःसमाप्यसोमेनयजेताशकौपशुनाचातुर्मास्यानिवापुनश्चातुर्मास्यानिवापुनः ॥ २० ॥ ॥
इत्याश्वलायनश्रौतसूत्रेपूर्वषट्केद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

हरिःॐ३म् ॥ पशाविष्टिरुभयतो न्यतरतोवाग्नेयीवाग्नावैष्णवीवोभेवान्यत्तरापुरस्तादुक्तमग्निप्रणयनैपश्चात्पाशुवं
धिकायावेदेरुपविश्यप्रेषितोयूपायाज्यमानायांजंतित्वामध्वरेदेवयंतइत्युत्तमेनवचनेनार्धर्चआरमैदुच्छ्रयस्ववनस्पतै
समिद्धस्यश्रयमाणःपुरस्तादूर्ध्वजुषुणजतयइतिद्वैजातो जायतेमुदिनवेअहामित्यर्धर्चआरमैद्युवासुवासाःपरिवीतआ
गादितिपरिदध्याद्यत्रैकतंत्रेबहवःसपशवोत्यं परिधायसंस्तुर्यादनभिहिंकृत्ययान्वोनरोदेवयंतोनिमिम्युरितिषड्भिःपंच
भिर्वानभ्यासमेकउक्तमग्निमंथनंतथाध्यायेकृताकृतावाज्यभागावावाहनेपशुदेवताभ्योवनस्पतिमनंतरंसमागैःसंमृ
ज्यंप्रवृताहुतीर्जुहुयांजुष्टोवाचेभूयांसंजुष्टोवाचस्पतयेदेविवाक् ॥ यद्वाचोमधुमत्तमंतस्मिन्माधाःसरस्वत्यैवाचेस्वा
हा ॥ पुनरादायपंचविग्राहंस्वाहावाचेस्वाहावाचस्पतयेस्वाहासरस्वत्यैस्वाहासरस्वतैर्महोभ्यःसंमहोभ्यःस्वाहेतिसो
मएवैकेप्रशास्तारंतीर्थेनप्रपाद्यदंडमसैप्रयच्छेदक्षिणोत्तराभ्यां पाणिभ्यामित्रावरुणयोस्त्वाबाहुभ्यांप्रशास्त्रोःप्रशिषाप्र

यच्छामीति तथायुक्ताभ्यामेवेतरोमित्रावरुणयोस्त्वाबाहुभ्यांप्रशास्त्रोःप्रशिषाप्रतिगृह्णाम्यवक्रोविधुरोभूयासमितिप्र
तिगृह्योत्तरेणहोतारमतिब्रजेदक्षिणेनदंडंहरेन्नचानेनसंस्पृशेदात्मानंवान्यंवाग्नैषवचनादन्यान्यपियज्ञांगान्युपयुक्ता
निनविहारेणव्यवेयादक्षिणोहोतृषदनात्प्रहोवस्थायवेद्यादंडमवष्टभ्यब्रूयात्प्रैषांश्चादेशमनुवःक्यांचसंप्रैषपूर्वांप्रैषात्पर्य
प्रिस्तोकमनोतोन्नीयमानसूक्तानिचसोमआसीनोन्यत् ॥ १॥ एकादशप्रयाजांस्तेषांप्रैषाःप्रथमंप्रैषसूक्तमुक्तंद्वितीयेध्वर्यु
प्रेषितोमैत्रावरुणःप्रेष्यतिप्रैषैर्होतारंहोतायजत्याग्नीभिःप्रैषसलिंगाभिःसमिद्धोअग्निरितिशुनकानांजुषस्वनःसमिधमि
तिवसिष्ठानांसमिद्धोअद्येतिसर्वेषांयथक्रषिवाप्राजापत्येनुजामदग्न्यःसर्वेषांदशसूक्तेषुप्रेषितोमैत्रावरुणोऽग्निर्होतानइ
तितृचंपर्यग्नयेन्वाहाग्निगवेप्रेष्योपप्रेष्यहोतरितिबोकोजैदग्निरसनद्वाजमितिप्रैषमुक्त्वांतर्वेदिदंडंनिदध्यादग्निगुंहोतो
हंनंगानिदैवतंपशुमितियथार्थपुंवन्मिथुनेमेधपतीमेधायांविक्लपोयथार्थमूर्ध्वमग्निगोरन्यन्मिथुनेभ्यःसर्वेषुयजुर्निग
देषुप्रकृतौसमर्थनिगमेषुप्राकृतास्त्वेवमंत्राणांशब्दाःप्रतिनिधिष्वपिनाभिरुपमामेदोहविरित्यनूह्यानि ॥ २ ॥ दैव्याः
शमितारआरभध्वमुतमनुष्याउपनयतमेध्यादुराशासानामेधपतिभ्यामेधम् ॥ प्रास्माअग्निंभरतस्तृणीतबाहिरन्वेनं
मातामन्यतामनुपितानुभ्रातांसगभ्योनुसखासयूध्यः ॥ उदीचीनांस्यपदोनिधत्तात्सूर्यचक्षुर्गमयतांद्वातंप्राणमन्व
वसृजतादंतरिक्षमसुदिशःश्रोत्रं पृथिवींशरीरं ॥ एकधास्यत्वचमाच्छयतात्पुरानाभ्याअपिशसोवपामुत्विदतादंतरेवो

ष्माणंवारयध्वात् ॥ इयेनमस्यवक्षःकृणतात्प्रशसाबाहूशलादोषणीकश्यपेवांसाच्छिद्रेश्रोणीकवषोरुस्त्रेकपर्णांष्टीवंता
षड्विंशतिरस्यवक्रयस्ताअनुष्ठयोच्यावयताद्वात्रंगान्नमस्यानूनकृणुतात् ॥ ऊवध्यगोहंपार्थिवंखनतात् ॥ अस्त्रारक्षः
संसृजतात् ॥ वनिष्ठुमस्यमाराविष्टोरूकंमन्यमानानेद्वस्तोकेतनयैरवितारवच्छमितारः ॥ अधिगोशमीध्वंसुशमिशमी
ध्वंशमीध्वमधिगा ३ उअपापास्त्रारक्षःसंसृजताच्छमितारोपापेत्युपांश्वेकधाषड्विंशतिरितिद्विद्विंबहूनांपुरांतरितिचैके
धिग्वादितित्रिरुक्त्वाशमितारोयदत्रसुकृतंकृणवथास्मासुतद्यहुकृतमन्यत्रतदितिजपित्वादक्षिणावृदावर्ततेमैत्रावरु
णश्चसव्यावृतौब्रह्मयजमानौसंज्ञसेपशावावर्तेरन् ॥ ३ ॥ वपायांश्रप्यमाणायांप्रेषितस्तोकेभ्योन्वाहजुषस्वसप्रथस्तम
मिमंनोयज्ञमित्युक्तमादापनंस्वाहाकृतिभ्योहोतायक्षदग्निस्वाहाज्यस्यस्वाहाभेदसइतिप्रैषउत्तमाप्रीयाज्यावपापुरोळा
शोहविरितिपशोःप्रदानानितानिपृथङ्गानादेवतेषुमनोतांचनमनोतावर्ततेत्येकेतेषांसलिंगाःप्रैषास्तेष्वग्नीषोमयोःस्थाने
यायापशुदेवताछागस्थानंउन्नोगौर्मेषोविकौहयोभ्योन्वादेशैव्यक्तचोदनमिवंवनस्पतिःस्विष्टकृत्सूक्तवाकंप्रैषेषुप्राजाप
त्येत्वग्निचित्यासंयुक्तेवायव्यंपशुपुरोळाशमेकैवायव्येप्राजापत्यैतेनपशुदेवतावर्धतइत्याचार्याःपुरोळाशतत्प्रधानत्वा
त्पुरोळाशनिगमेषुपुरोळाशवद्वर्षीप्याज्यवर्जयेषांतेनसमवत्तहोमोमेधोरभीयानितिपश्वभिधानेआदद्धसकरंजुषताम
घदग्रभींदवीवृधतेतिदेवतानां ॥ ४ ॥ हुतायांवपायांसब्रह्मकाश्चात्वालेमार्जयंतंनिधायदंडंमैत्रावरुणइदमापःप्रवहतंसु

मित्र्यानआपओषधयःसंतुदुर्मित्र्यास्तस्मैसंतुयोस्मान्द्वेष्टियंचवयंद्विष्मइत्येतावन्मार्जनंपशौतीर्थेननिष्क्रम्याऽसीता
मापुरोळाशश्रपणात्तेनचरित्वास्विष्टकृदाचरेयुर्यदित्वन्वायात्यानिंतैरप्रेचरेयुर्नेतुतेषांनिगमेष्वनुवृत्तिर्नान्येषामूर्ध्वमा
वाहनादुत्पन्नानामिळामग्नेपुरुदंसंसनिगौर्होतायक्षदग्निपुरोळाशस्यस्वदस्वहव्यासमिषोदिदीहीतिपुरोळाशस्विष्टकृत
ऊर्ध्वमिळायाः ॥ ५ ॥ मनोतायैसंप्रेषितस्त्वंह्यप्रेप्रथमइत्यन्वाहहविषाचरंतित्रप्रेषेकरतएवाग्नीषोमावेवमित्येतरैर्यिणौ
न्यत्रद्विदेवतामैत्रावरुणदेवतेचतथाष्टत्वात्प्रकृत्यागाणगारिरुत्पन्नानांस्मृतआन्नायैर्नर्थभेदेनिरर्थोविकारोयाज्या
याअंतरार्धचौवसाहोमआरमेद्वनस्पतिनाचरंतिप्रैषमभितोयाज्यानुवाक्येयत्राग्नेराज्यस्यहविषइत्यत्राज्यभागावयाळ
ग्निरग्नेराज्यस्यहविषइतिस्विष्टकृतीळानुपह्यानुयाजैश्चरंतितेषांप्रैषास्तृतीयंप्रैषसूक्तमेकादशेहप्रागुत्तमाद्वावावपेतदे
वोवनस्पतिर्वसुवनेवसुधेयस्यवेतु ॥ देवंवर्हिर्वारितीनांवसुवनेवसुधेयस्यवेत्वित्यनवानंप्रेष्यत्यनवानंयजत्युक्तमुत्तमे
सूक्तवाकंप्रैषेपूर्वस्मिन्निगमेगृह्णन्नित्यत्राज्यभागौबध्नन्नमुष्माअमुंबध्नन्नमुष्माअमुमितिपशूंश्चदेवताश्चदेवताश्चैकपशु
काःपशूंश्चैकदेवतानुत्तरआज्येनेत्याज्यभागौवमुष्माअमुनेतिपूर्वेणोक्तंसमाप्यप्रैषमग्नौदंडमनुग्रहैर्दनवभृथेवभृथे
न्यत्रकृताकृतंवेदस्तरणौतीर्थेननिष्क्रम्याग्निपशुकेतनान्यव्यवयंतोहृदयशूलमुपोयमानमनुमंत्रयेरन्नुगसियोस्मान्द्वेष्टि
यंचवयंद्विष्मस्तमभिषोचेतिस्तस्योपरिष्ठादपउपस्पृशंतिद्वीपेराज्ञोवरुणस्यगृहोमितोहिरण्ययः ॥ सनोभूतव्रतोराजाधा

स्रोधास्रहमुचतु ॥ धास्रोधास्रोराजस्रितोवरुणनोमुच ॥ यदापोअइथाइतिवरुणेतिशपोमहेततोवरुणनोमुच ॥ मयि
वापोमोषधीहँसीरतोविश्वव्यचाभस्त्वेतोवरुणनोमुच ॥ सुमित्र्यानआपओषधयःसंत्वितिचास्पृष्टानवेक्षमाणाअसंस्पृ
शंतःप्रत्यायंतःसमिधःकुर्वतेतिस्त्रैस्त्रैएकैकोमैःसमिदसितेजोसितेजोमेदेहीतिप्रथमामेधोस्येधिषीमहीतिद्वितीयांस
मिदसिसमेधिषीमहीतितृतीयामेत्योपतिष्ठंतआपोअद्यान्वचारिषमिति ततःसमिधोभ्यादधर्तियथागृहीतमग्नैःसमिदं
सितेजोसितेजोमेदाःस्वाहा॥सोमस्यसमिदंसिदुग्धिर्मोपाहिस्वाहा॥पितृणांसमिदासिमृत्योर्मापाहिस्वाहेति ततःसंस्थाज
पइतिपशुतंत्रं॥६॥ प्रदानानामुक्ताःप्रैषास्तेषांयाज्यानुवाक्याःसर्देषामग्नेनुवाक्यास्ततोयाज्यादैवतेनपशुनानात्वमग्ने
नयसुपथारायेअस्मानितिद्वैपाहिनोअग्नेपायुभिरजस्रैःप्रवःशुक्रायभानवेभरध्वंयथाविप्रस्यमनुषोहविर्भिःप्रकारवोयन
नावच्यमानाएकाचेतत्सरस्वतीनदीनामुतस्थानःसरस्वतीजुषाणासरस्वत्यभिनेनेषिवस्यःप्रक्षोदसाधायसासन्नएषां
पावीरवीकन्याचित्रायुर्यस्तेस्तनःशशयोयोमयोभूस्त्वंसोमप्रचिकितोमनीषेतिद्वैत्वंनःसोमविश्वतोवयोधायातेधामा
निदिवियापृथिव्यामषाड्युत्सुपृतनासुपर्णियातेधामानिहविषायजंतियास्तेपूषन्नावोअंतःसमुद्रइतिद्वैपूषेमाआशाअनु
वेदसर्वाःशुक्रंतेअन्यद्यजतंतेअन्यत्प्रपथेपथामजनिष्टपूषापथस्पथःपरिपतिवचस्याबृहस्पतेयापरमापरावदितिद्वैबृह
स्पतेअतियदयोअहँसमृत्वियाउपवाचःसचंतेसंयस्तुभोवनयोनयँत्येवापित्रेविश्वदेवायवृष्णेविश्वेअद्यमरुतोविश्वंऊ

त्यानोदेवानामुपवेतुशंसआनोविश्वआस्क्रागमंतुदेवाविश्वेदेवाःशृणुतेमंहवंमैयेकेचज्जामहिनोअहिमायाअग्नेयाहिदृ
त्यंमारिषण्यइंद्रंनरोनेमधिताहवंतइतितिस्त्रैउरुनोलोकमनुनेषिविद्वान्प्रससाहिषेपुरुहूतशत्रून्स्वस्तयेवाजिभिश्चप्रणे
तःशुचीवोहव्यामरुतःशुचीनानूष्टिरंमरुतोवीरवंतमावोहोताजोहवीतिसत्तःप्रचित्रमर्कगृणतेतुरायाराइवेदचरमाअ
हेवयावःशर्मशशमानायसत्यावृत्रहणावृत्रहभिःशुष्मैराभरतंशिक्षतंवज्रबाहुउभावामिंदाग्नीआहुवधैशुचिनुस्तोमंनव
जातमद्यगीर्भिर्विप्रःप्रमतिमिच्छमानःप्रचर्षणिभ्यःपृतनाहवैष्वादेवोयातुसवितासुरलःसघानोदेवःसवितासहावेतिद्वै
उदीरयकवितमंकवीनांभगंधियंवाजयंतःपुरंधिमितिद्वैअवसिंधुवरुणोद्यौरिवस्थादयंसुतुभ्यंवरुणस्वधावँवावंदस्व
वरुणंबृहंतैतत्त्वायामित्रह्मणावंदमानइतिद्वैअस्तभ्राह्मामसुरोविश्वेदाइत्यैकादशिनाः ॥ ७ ॥ अग्नीषोमाविमंसुमेयु
वमेतानिदिविरोचनानीतितृचावावांमित्रावरुणाहव्यजुष्टिमायातंमित्रावरुणासुशस्त्यानोमित्रावरुणाहव्यजुष्टियुवं
स्त्राणिपीवसावसाथैप्रबाहवासिसृतंजीवसेनोयद्वंहिष्ठनातिविधेसुदानूहिरण्यगर्भःसमवर्तताग्रइतिषट्प्राजापत्याश्चित्रं
देवानामुदगादनीकमितिपंचशंनोभवचक्षसाशंनोअह्वावायोभूषशुचिपाउपनःप्रयाभिर्यासिदाश्वांसमच्छानोनिजुहिः
शतिनीभिरध्वरपीवोअन्नारयिवृधःसुमेधारायेनुयंजज्ञतूरोदसीमेप्रवायुमच्छाबृहतीमनीषातववायवृतस्पतैत्वाहिसुप्त
रस्तममितिद्वैकुविदंगनमसायेवृधासंईशानायप्रहुर्तियस्तआनद्रप्रवोवायुरथयुजंकृणुध्वमुतत्वामदितेमह्यंनेहोनउरुव

जेदितिर्हजनिष्टसुत्रामाणंपृथिवीद्यामनेहसमहीमूषुमातरंसुव्रतानामदितिर्द्यौरदितिरंतरिक्षंनतेविष्णोजायमानोनजा
तस्त्वंविष्णोसुमतिर्विश्वजन्याविचक्रमेपृथिवीमेषएतांत्रिदेवःपृथिवीमेषएतांपरोमात्रयातन्वावृधानैरावतीधेनुमतीहि
भूतैर्विश्वकर्महविषावावृधानइतिद्वैविश्वकर्माविमनाआद्विहायाःकिंस्विदासीदधिष्ठानंयोनःपिताजनितायोविधाता
यातेधामानिपरमाणियावमायइमेद्यावापृथिवीजनित्रीतन्नस्तुरीपमधपोषयितुंदेवस्त्वष्टासविताविश्वरूपोदेवत्वष्टर्यद्ध
चारुत्वमानदृपिशंगरूपःसुभरोवयोधाःप्रथमभाजंयशसंवयोधांसोमापूषणाजननारयीणामितिसूक्तमादित्यानामव
सानूतनेनैमागिरआदित्येभ्योघृतस्त्रुस्तआदित्यासउरवोगभीराइमंस्तोमंसकृतवोमेअद्यतिस्रोभूमीर्धारयंतीरुतद्युन्नद
क्षिणाविचिकितेनसव्यामहीद्यावापृथिवीइहज्येष्ठैःकृतंदिवेतदवोचंपृथिव्याइतिद्वैप्रद्यावायज्ञैःपृथिवीनमोभिरितिद्वैप्र
द्यावायज्ञैःपृथिवीकृतावृधामृळानोरुद्रोतनोमयस्कृधीतिद्वैआतेपितर्मरुतांसुन्नमेतुप्रबभ्रवेवृषभायश्वितीचइतितिस्रं
आपश्चातामसत्यापुरस्तादागोमतानासत्यारथेनेतिचतस्रोहिरण्यत्वङ्मधुवर्णोघृतस्त्रुरभिकृत्वेंद्रभूरधर्मस्त्वंमहांइंद्रतु
भ्यंहक्षाःसत्राहणंदाधृषितुषमिंद्रसहदानुंपुरुहूतक्षियंतंस्तुतइंद्रोमघवायद्धवृत्रैवावस्वइंद्रःसत्यःसम्वाड्यद्वाग्वदंत्यवि
चेतनानिपतंगोवाचंमनसाविभर्तिचत्वारिवाक्परिमितापदानियज्ञेनवाचःपदवीयमायन्नितिद्वैदेवीवाचमजनयंतदे
वाजनीयंतोन्वग्रवइतितिस्रोदिव्यंसुपर्णवायसंवृहंतंसावृधेनयोयोषणासुयस्यव्रतंपशवोयंतिसव्येयस्यव्रतमुपतिष्ठंत

आपः ॥ यस्यव्रतेपुष्टिपतिर्निर्विष्टस्तंसरस्वंतमवसेहुवेमेतिपशवःसौम्याश्चनिर्मिताश्चनिर्मितेन्द्राग्नेःषाण्मास्यःसांवत्सरो
वाप्राजापत्यउपांशुसावित्रसौर्यवैष्णववैश्वकर्मणाश्चैतेषांतत्रोपांशुयाजविकारान्वक्ष्यामःप्रैषादिरागुरस्थानंआदद्धस
त्करदितिचैतानियथास्थानमुपांशु ॥८॥ सौत्रामण्यामाश्विनसारस्वतेंद्राःपशवोवाहस्पत्योवाचतुर्थेन्द्रसावित्रवारुणा
पशुपुरोळाशामार्जयित्वायुवंसुराममश्विनेतिग्रहाणांपुरोनुवाक्याहोतायक्षदश्विनासरस्वतीमिंद्रसुत्रामाणंसोमानांसु
राम्णांजुषंताव्यंतुपिबंतुमदंतुसोमान्सुराम्णोहोतर्यजेतिप्रैषःपुत्रमिवपितरावश्विनोभेतियाज्याग्नेवीहीत्यनुवषट्कारः
सुरासुतस्याग्नेवीहीतिवा॥नानाहिवांदेवहितंसदस्कृतंमासंसृक्षाथांपरमेव्योमनि ॥ सुरात्वमसिशुष्मिणीतिसुरामवेक्ष्या
धोबाहूसोमएषइतिसोमंयदत्ररिसंरसिनःसुतस्ययदिंद्रोअपिबच्छचीभिः ॥ इदंतदस्यमनसाशिवेनंसोमंराजानमिहभ
क्ष्यामीतिभक्षजपःप्राणभक्षोत्र ॥ ९ ॥ विध्यपराधेप्रायश्चित्तिःशिष्टाभावेप्रतिनिधिंरन्वाहिताग्नेःप्रयाणोपपत्तांपृथग
ग्रीन्नयेयुस्तुभ्यंताअंगिरस्तमेतिवाज्याहुतिंहुत्वासमारोपयेदयंतैयोनिर्ऋत्वियइत्यरणीगार्हपत्येप्रतितपेत्पाणीवायातैअ
ग्नेयज्ञियांतनूस्तयेह्यारोहात्मात्मानमच्छावसूनिक्वन्नयांपुरुणि ॥ यज्ञोभूत्वायज्ञमासीदयोर्निजातवेदोभुवआजाय
मानइत्येवमनन्वाहिताग्निरहुत्वायदिपाण्योररणीसंसृष्टयमंधयेत्प्रत्यवरोहजातवेदःपुनस्त्वंदेवेभ्योहव्यंयहनःप्रजान
न् ॥ प्रजांपुष्टिरयिमस्मासुधेह्यथाभवयजमानायशंयोरित्याहवनीयमवदीप्यमानमर्वाकृशम्यापरासादिदंतएकंपरऊ

तएकमिति संवर्षेद्यदित्वतीयाद्यद्यमावास्यापौर्णमासीवातीयाद्यदिवा न्यस्याग्निषु यजेत यदिवास्यान्योग्निषु यजेत यदि
वास्यान्योग्निरग्नीन्येषेयाद्यदिवास्याग्निहोत्र उपसंनेहविषिवानिरुसेचक्रीवच्छापुरुषोवाविहारमंतरियाद्यदिवाध्वे प्रमी
येतेष्टिरग्निः पथिकृद्वेत्याहिवेधोअध्वनआदेवानामपि पंथा मगन्मेत्यनडान्दक्षिणाव्यवाये त्वनग्निना प्रागिष्टेर्गमंतरेणा
तिक्रमयेद्भस्मनाशुनः पदं प्रतिवर्षेदिदं विष्णुर्विचक्रमइति गार्हपत्याहवनीययोरंतरं भस्मराज्योदकराज्याच संतनुयात्तुं
तन्वन्नजसोभानुमन्विहीत्यनुगमयित्वाचाहवनीयं पुनः प्रणीयोपतिष्ठेत यदग्ने पूर्वप्रहितं पदं हिते सूर्यस्य रश्मीनन्वातता
न । तत्ररयिष्ठामनुसंभवैतां संनः सृजसुमत्यावाजवत्या । त्वमग्ने सप्रथा असीति चाध्वे प्रमीतस्याभिवान्यवत्सायाः पथ
साग्निहोत्रं तूष्णीं सर्वहुतं जुहुयुरासमवायाद्यद्याहिताग्निपरपक्षे धियेताहुतिभिरनपूर्वपक्षं हरेयुर्हविषां व्यापत्तावो ह्यासुदे
वता स्वाज्येनेष्टिसमाप्य पुनरिज्या व्यापन्ना निहवींषिकेशनस्वीकृतपतंगैरन्यैर्वा बीभत्सैर्भिन्नसिक्तानि चापोभ्यवहरेयुः प्र
जापतेन त्वदेतान्यन्यइति च वल्मीकवपायां वा सास्नाय्यै मध्यमेन पलाशपर्णेन जुहुयाद्विष्यं दमानं महीद्यौः पृथिवी च न इ
त्यंतः परिधिदेशे निवपेयुरन्यतरादोषे व्यासिच्य प्रचरेयुः पुरोडाशं वा तत्स्यानं उभयदोषे द्राघ्रपंचशरावमोदनं तयोः पृथ
क्प्रचर्यै द्रमेवेत्येकैवत्सानां धाने वायवेयवागूमग्निहोत्रमधिश्रितं स्रवदभिमंत्रयेत गर्भं स्रवंतमगदमकर्माग्निहोता पृथिव्यं
तरिष्यं । यतश्चुतदग्नावेव तन्नाभिप्राप्नोति निर्ऋतिं परस्तादिति ॥ १० ॥ यस्याग्निहोत्र्युपावसृष्टा दुह्यमानोपविशेत्ताम

भिमंत्रयेत यस्माद्धीषानिषीदसिततो नो अभयं कृधि । पशून्सर्वान्नोपायनमोरुद्राय मीहुषइत्यथैनामुत्थापयेदुदस्था
देव्यदि तिरायुर्यज्ञपतावधात् । इन्द्राय कृण्वती भागं मित्राय वरुणाय चैत्यथास्या ऊधसिचमुखे चोदपात्रमुपोद्गृह्य दु
ग्धवात्राह्मणं पाययेद्यस्याभोक्ष्यन्त्याद्यावज्जीवं संवत्सरं वा वाश्यमानायैयवसं प्रयच्छेत्सूयवसाद्भगवती हिभूयाइति शोणि
तं दुग्धं गार्हपत्ये संक्षाप्यान्येन जुहुयाद्विन्नंसिक्तं वा भिमंत्रयेत समुद्रं वः प्रहिणोमि स्वां योनिमपि गच्छत । अरिंष्टा अस्माकं
वीरामयिगावः संतुगोपतावितियस्याग्निहोत्र्युपावसृष्टा दुह्यमाना स्पंदेत सायत्तत्रस्कंदयेत्तदभिमृश्य जपेद्यदद्य दुग्धं पृथि
वीमसृत्तयदोषधीरत्यसृपद्यदापः । पयो गृहेषु पयो अग्न्यायां पयो वत्सेषु पयो अस्तु तन्मयीति तत्रयत्परिशिष्टं स्यात्तेन जुहुया
दन्येन वाभ्यानीयैतद्दोहनाद्या प्राचीनहरणात्प्रजापतेर्विश्वभृति तन्वहुतमसीति तत्रस्कन्नाभिमर्शनं शेषेण जुहुयात्पुनरु
न्नीयाशेषं आज्यमशेष एतदाहोमां द्वारुणीं जपित्वा वारुण्या जुहुयादनशनं मान्यस्माद्धोमकालात्पुनर्होमं च गाणगारिरग्नि
होत्रं शरशरायं त्समोषामुमिति द्वेष्टारमुदाहरेंद्विष्यं दमानं महीद्यौः पृथिवी च न इत्याहवनीयस्य भस्मांते निनयेत्सान्नाय्यव
द्वीभत्से भिवृष्टैर्मित्रोजनान्यातयति ब्रुवाण इति समिदाधानं यत्र वेत्थवनस्पत इत्युत्तरस्या आहुत्या स्कंदने ॥ ११ ॥ प्रदोषां
तोहोमकालः संगवांतः प्रातस्तमतिनीय चतुर्गृहीतमाज्यं जुहुयाद्यदिसायं दोषावस्तर्नमः स्वाहेति यदि प्रातः प्रातर्वस्तर्नमः
स्वाहेत्यग्निहोत्रमुपसाद्य भूर्भुवः स्वरिति जपित्वा वरंदत्त्वा जुहुयादिष्टिश्च वारुणी हुत्वा प्रातर्वरदानं मनुगमयित्वा चाहव

नीयं पुनः प्रणयेदिहैवक्षेम्यपधिमाग्रहासीरमुंमामुंमामुग्यायणमितिततइष्टेर्मित्रः सूर्योभियोमंहिनादेवं । प्रसमित्रम
 तौ अस्तुप्रयस्वानितिसंस्थितायौ पत्न्यासहवाग्यतौ ग्रीन्ज्वलतोहरनश्रुपासीतद्वयोर्दुग्धेनवासेग्निहोत्रं जुहुयादधिश्चि
 तेन्यस्मिन् द्वितीयमवनयैत्प्रातरिष्टिरिष्टिर्ब्रतभृत्स्वमग्नेव्रतभृच्छुचिरग्नेदेवाँ इहावह । उपयज्ञंहविश्चनः । व्रतानि बिभ्रद्
 तपा अदब्धो यजानो देवाँ अजरः सुवीरः ॥ दधद्रत्नानि सुमृत्नीको अग्नेगोपायनो जीवसे जातवेद इत्येपैवार्त्याश्रुपातैयद्याह
 वनीयमप्रणीतमभ्यस्तमियाद्बहुविद्वाहणोग्निप्रणयेद्भौर्हिरण्यग्रतो हियमाणेभ्युदिते चतुर्गृहीतमाज्यं रजतं च हिरण्यव
 दग्रतो हरेयुरथैतदाज्यं जुहुयात्पुरस्तात्प्रत्यङ्मुख उपविश्योषाः केतुना जुषतां स्वाहेति कालात्ययेन शेषेन त्विहाग्निरनुग
 म्य आहवनीये चेद्वियमाणे गार्हपत्यो नुगच्छेत्स्वेभ्य एनमवक्षामेभ्यो मंथेयुरनुगमयेत्स्वितरं क्षामाभावे भस्मनारणी संस्पृ
 श्य मंथयेदितो जज्ञे प्रथमं भ्यो योनिभ्यो अधिजातवेदाः । सगायत्र्या त्रिष्टुभाजगत्यानुष्टुभा च देवेभ्यो हव्यं हवनः प्रजा
 नञ्जितिमधित्वा प्रणीयाहवनीयमुपतिष्ठेताग्नेसच्चाळिषेरायेरमस्वसहसेद्युम्ना योजेपत्याय । सम्वाळसिस्वराळसि
 सारस्वतौ त्वोत्सौ प्रावतामन्नादं त्वान्नपत्यायादध इत्यतएवैके प्रणयं त्यन्वाहृत्य दक्षिणं सह भस्मानं वा गार्हपत्यायतने नि
 धाय यथा प्रांचमाहवनीयमुद्धरेत्तत इष्टिरिष्टिस्तपस्वाञ्जनद्वान्पावकवानायाहितपसाजनेष्वग्नेपावको अर्चिषा । उपेमां
 सुष्टुतिमम् । आनोयाहितपसाजनेष्वग्नेपावकदीधत् । हव्यादेवेषु नोदधदिति प्रणीते नुगते प्राग्योमादिष्टिरिष्टिर्ज्यैति

प्मान्वरुण उदग्ने शुचयस्तवाग्ने बृहन्नुषसामूर्ध्वो अस्थादिति सर्वांश्चेदनुगतानां दित्योभ्युदियाद्वाभ्यस्तमियाद्वा इत्याधेयं पु
 नराधेयं वा समारूढेषु चारणीनां शे ॥ १२ ॥ अथाग्नेय्य इष्टयो व्रतातिपत्तौ व्रतपतये साग्नावग्निप्रणयने निवते क्षामाया मा
 रदाहे शुचये संसर्जने निनान्येन मिथश्चेद्विचये गार्हपत्याहवनीययोर्वीतये ग्राम्येण संवर्गार्यं वैद्युतेनाप्सुमते वैश्वानराय
 विमतानामन्नभोजनैषैव कपालेन धेनुद्रासितैभ्याश्राविते वा सुरभय एव यस्मिन् जीवे मृतशब्दस्त्वमग्ने व्रतपा असिंयद्बोव
 यं प्रमिनामव्रतान्यग्निनाग्निः समिध्यते त्वं ह्यग्ने अग्निनाग्ने त्वमस्मद्युयोध्यमीवा अक्रंददग्निस्तनयन्निवद्यौर्वितैविष्विवा तं जू
 तासो अग्नेत्वामग्नेमानुषीरीळते विशोऽग्न आयाहि वीतये यो अग्निं देव वीतये कुवित्सुनो गविष्टये मानो अस्मिन्महाधनेष्वग्ने स
 धिष्टव्यदग्ने दिवि जा अस्यग्निर्होतान्यसो दद्यजीयान्त्साध्वीमकर्दव वीतिनो अद्योतियस्य भार्या गौर्वायमौ जनयेदिति र्मरु
 तः सान्नाय्ये पुरस्ताच्चंद्रमसाभ्युदितैर्गिर्दातैर्द्रः प्रदाता विष्णुः शिपिविष्टो ग्रेदादा शुषेरयि सयं ताविप्र एषा दीर्घस्ते अस्त्वं कु
 शो भद्रा ते हस्ता सुकृतो तपाणी वषट्ते विष्णवाऽऽकृणो मे प्रतत्ते अद्य शिपिविष्टना मेत्यपि वा प्रायश्चित्तेष्टीनां स्थाने तस्यै
 तस्यै देवतायै पूर्णाहुतिं जुहुयादिति विज्ञायते हविषां स्कन्नमभिमृशेद्देवां जनमग्न्यज्ञस्तस्य माशीरवंतु वर्धतां ॥ भूतिर्धृते
 नमुंचतुयज्ञो यज्ञपतिमहसः ॥ भूपतये स्वाहा भुवनपतये स्वाहा भूतानां पतये स्वाहा ॥ यज्ञस्य त्वा प्रमयोन्मया भिमया
 प्रतिमया द्रप्सश्चस्कंदेत्याहुतिश्चेद्बहिष्परिध्याग्नीध्र एनां जुहुयाद्भुतवते पूर्णपात्रं दद्याद्देवते अनुवाक्येयाभ्येवाविपरिहृत्या

ज्ये अवदाने हविषी वायद्गो देवा अतिपातयानि वाचा च प्रयुती देव हेळनं ॥ अरायो अस्माँ अभिदुच्छुनाय ते न्यत्रास्मन्मरु
स्तन्निधे तन स्वाहेत्या ज्याहुतिं हुत्वा मुख्यं धनं दद्यात्स्थानिनी मनावा ह्यदेवता मुपोत्थाया वाहये न्मनसे त्येकं आज्येनास्था
निनीयजेत् ॥ १३ ॥ हविषिदुःशृतै चतुःशरावमोदनं ब्राह्मणान्भोजयेत्क्षामेशिष्टेनेष्टा पुनर्यजेता शेषे पुनरावृत्तिः प्रागावा
हनाच्च दोषैः प्यत्यंतं गुणभूतानां प्राक्स्विष्टकृत उक्तं प्रधानभूतानां मवदानदोषे पुनरायतनादवदानं द्वेष्टे त्विह दक्षिणां दद्या
दक्षिणादान उर्वरां दद्यात्कपालं भिन्नमनपवृत्तकर्मगायत्र्या त्वाशताक्षरया संदधामीति संधायापोभ्यवहरेयुरभिन्नो घर्मो
जोरदानुर्यत आर्तस्तदगन्पुनः ॥ इध्मो वेदिः परिधयश्च सर्वे यज्ञस्यायुरनु संतरंतु ॥ त्रयस्त्रिंशत्तंतवो यान्वितन्वत इमं यज्ञं स्व
धजायेयजंते ॥ तेभिश्छिद्रं प्रति दध्मो यजत्रं स्वाहा यज्ञो अध्येतु देवानित्येव मवलीङ्गाभिः क्षिप्तेष्वप एवा न्यानि मृन्मयानि
भूमिभूमिमगान्मातामातरमप्यगात् ॥ भूयास्मपुत्रैः पशुभिर्भयोनो द्वेष्टि सभिद्यतामिति यदि पुरोळाशः स्फुटे द्वोत्पतेत वा ब
हिष्येनं निधायाभि मंत्रयेत किमुत्पतसि किमुत्पोष्टाः शांतः शांतेरिहा गहि ॥ अघोरो यज्ञियो भूत्वा सीद सदनं स्वमासीद सदनं
स्वमिति माहिं सीदं वपेरितं आज्येन तेजसां ज्यस्वमानः किंचन रीरिषः ॥ योगक्षेमस्य शांत्या अस्मिन्नासीद बहिर्हीन्यग्निहोत्रा
यकाले प्रावजायमानेऽप्यन्यमानीय जुहुयुः पूर्वालाभ उत्तरोत्तरं ब्राह्मणपाण्यजकर्णदं भस्त्रं बाप्सुकाष्ठेषु पृथिव्यां हुत्वा त्वपि
मंथनं पाणौ चेद्वासेन वरोधः कर्णे चेन्मांसवर्जनं स्तंबे चेन्नाधिशयीत प्सुचेदविवेक एतत्सांवत्सरव्रतं यावज्जीविकं वा प्रावनु

गतं तराहुतीं हिरण्य उत्तरां जुहुयाद्विरण्य उत्तरां जुहुयात् ॥ १४ ॥ इत्याश्वलायनश्रौतसूत्रे पूर्वषट्के तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

हरिः ॐ ३म् ॥ दर्शपूर्णमासाभ्यामिष्टैष्टिपशुचातुर्मासैरथ सोमेनोर्ध्वं दर्शपूर्णमासाभ्यां यथोपपत्त्येकं प्रागपि सोमेनैकं
तस्य त्विजश्च त्वारस्त्रिपुरुषास्तस्य तस्योत्तरे त्रयो होता मैत्रावरुणोच्छावाको ग्रावस्तुदध्वर्युः प्रतिप्रस्थातानेष्टोन्नेता ब्रह्मा ब्रा
ह्मणाच्छंस्याग्नीध्रः पोतोद्गाता प्रस्तोता प्रतिहर्ता सुब्रह्मण्य इत्येते हानैका हर्याजयं त्येत एवाहिताग्रय इष्टप्रथमयज्ञा गृहपतिस
सदशा दीक्षित्वासमोप्याग्नीं स्तन्मुखाः सत्राण्यासते तेषां समावापादियथार्थमभिधानमैष्टिके तंत्रे दीक्षणाद्यनग्नीनां मग्निर्मु
खमिति च याज्यानुवाक्ययोर्दंडप्रदाने प्रैषेषु निवित्सुधृतयाज्यायां कुहां चाच्छावाक निगदोपहवप्रत्युपहवे चार्षेयाणि गृह
पतेः प्रवरित्वात्मादीनां मुख्यानां मैवं द्वितीयतृतीयचतुर्थानां यावंतो न तर्हिताः सभानगोत्रास्तावतां सकृदावर्तयेद्वाद्रव्या
न्वयाः संस्काराः साग्निचित्येषु क्रतुधूस्त्रासंभरणीयामिष्टिमेकैर्ग्निरब्रह्मण्वानग्निः क्षत्रवानग्निः क्षत्रभृदेतेनाग्ने ब्रह्मणा वावृध
स्वब्रह्मचते जातवेदो नमश्च पुरुष्यग्ने पुरुधात्वायां सचित्रचित्रं चितयंतमस्मै । अग्निरीशे बृहतः क्षत्रियस्यार्चामिते सुमतिं
धोष्यर्वागितीदं प्रभृति कर्मणां शनैस्तरामुत्तरोत्तरं मेतत्त्वपि पौर्णमासात् प्रायणीयावत्सोमप्रवहणं मूर्ध्वप्रथमाया अग्निप्रण
यनीयाया औपवस्येनियमो मध्यमादिषमं ॥ १ ॥ दीक्षणीयायां धाय्ये विराजावग्नाविष्णू ॥ अग्निर्मुखं प्रथमो देवता
नां संगतानामुत्तमो विष्णुः ससीत् ॥ यजमानाय परिगृह्य देवांन्दीक्षयेदं हविरागच्छतनः ॥ अग्निश्च विष्णोः तप उत्तमं महौ

दीक्षापालायवनतंहिशक्रा ॥ विश्वेदेवैर्यज्ञियैःसंविदानौदीक्षामस्मैयजमानायधत्तमिति साग्निचित्ये त्रीण्यन्यानि वै
 श्वानर आदित्याः सरस्वत्यदितिर्वाधारयंत आदित्या सो जगत्स्था इति द्वे एते एव भुवद्वज्यो भुवनपतिभ्यो वा नेदमादिषु मा
 र्जनं मर्वागुदयनीयाया इदमादीक्षायां सूक्तवाके चागूराशी स्थानं उपहूतो यं यजमानोऽस्य यज्ञस्यागुर उह च मशीयेति तस्मि
 न्नूपहूत आशास्तेयं यजमानोऽस्य यज्ञस्यागुर उह च मशीयेत्याशास्तेन चात्र नामादेशः प्रकृत्यां त्य ऊर्ध्वपश्चिच्छाया दीक्षितानां
 संचरौ गार्हपत्या हवनीयावंतराग्नेः प्रणयनां दीक्षणादिरात्रि संख्यानेन दीक्षा अपरिमिता एकाह प्रभृत्या संवत्सरात्संवत्सरं
 त्वेव सव्रतैर्द्वादशाहतापश्चित्तेषु यथासुतोपसदः कर्माचारस्त्वेकाहानां मेकातिस्त्रोवा दीक्षास्ति स्र उपसदः सुत्यमहरुत्तमं दी
 क्षां तेराजक्रयः ॥ २ ॥ तदहः प्रायणीयेष्टिः पथ्या स्वस्तिरग्निः सोमः सवितादितिः स्वस्तिनः पथ्या सुधन्वस्विति द्वे अग्ने
 नय सुपथाराये अस्माना देवानामपि पंथामगन्मत्वं सोमप्रचिकितो मनीषायाते धामानि दिविया पृथिव्या मा विश्वदेवं सत्प
 तिय इमा विश्वाजातानि सुत्रामाणं पृथिवीं द्यामनेह सैमही मूषुमातरं सुव्रतानां सेदग्निरग्निरत्यस्त्वन्या निति द्वे संयाज्ये शंयं
 तेयमनाज्यभागा संस्थितायां ॥ ३ ॥ राजानं क्रीणं तितं प्रवक्ष्यत्सु पश्चाद न सस्त्रिपदमात्रेऽतरेण वर्त्मनी अवस्थाये प्रे
 षितो ग्रेभिर्हिंकारात्त्वं विप्रस्त्वं क्विस्त्वं विश्वानि धारयन् ॥ अपजन्मं भयं नुदेत्यं स्पंदमपाष्णीं प्रपदेनं दक्षिणापां सूस्त्रि
 रुदुप्यानुब्रूयाद्भद्रादभिभ्रेयः प्रेहिं बृहस्पतिः पुर एताते अस्तु ॥ अथेवमवस्य वर आपृथिव्या आरेशन्नृकृणुहि सर्ववीर इति

तिष्ठन्ननुब्रजन्नुत्तरांतरेणैव वर्त्मनीं सोमयास्तेमयो भुव इति तिस्रः सर्वे नंदं तियशसागतेनां गन्देव ऋतुभिर्वर्धतु क्षयमित्य
 धर्च आरमैदव स्थितेन सिदक्षिणात्पक्षादभिक्रम्य राजानमभिमुखो वतिष्ठते प्रपाद्यमाने राजन्यग्रेणानोनुसं ब्रजेद्याते धा
 मानि हविषाय जंतीमां धियं शिक्षमाणस्य देवेति निहिते परिदध्याद्राजानमुपस्पृशन्वसनं शुषुवा ॥ ४ ॥ अथातिथ्येष्ठां
 तां तस्या अग्निमंथनं धाय्ये अतिथिमंतौ समिधाग्निं दुवस्यतां प्यायस्व समेतु त इति विष्णुरिदं विष्णुर्विचक्रमेत दस्य प्रियम
 भिपाथो अश्यां होतारं चित्ररथमध्वरस्य प्रप्रायमग्निर्भरतस्य शृण्व इति संयाज्ये संस्थितायामाज्यं तानूनप्लंकरिष्यं तोभि
 मृशं त्यनाधृष्टमस्य नाधृष्यं देवानामोजो अभिशस्तिपाः ॥ अनभि शस्यं जसा सत्यं मुपगेषां स्विते माधा इति स्पृष्टोदकं रा
 जानमाप्याययंतीं दमादिमदं तीरवर्ध उपसत्स्वं शुरं शुष्टे देव सोमाप्यायतामिन्द्रायै कधनि विदं आतुभ्यमिन्द्रः प्यायतां मात्व
 मिन्द्राय प्याय स्वाप्याय यास्मान्सखीन् ॥ सन्यामेधया स्वस्तिते देव सोम सुत्यामुह च मशीयेति स्पृष्टोदकं निह्वंते प्रस्तरे
 पाणीन्निधायोत्तानां दक्षिणान्त्सव्यानी च एष्टाराय एष्टावामानि प्रेषे भगाय ॥ ऋतमृतवादिभ्यो नमो दिवेनमः पृथिव्या
 इति ॥ ५ ॥ स्पृष्टोदकं प्रवर्ग्येण चरिष्यत्सूतरेण खरं परित्रज्यं पश्चादस्योपविश्य प्रेषितो भिष्टुयाद्गवा नमृचमृचं मनवा
 नमुक्त्वा प्रणुत्यावस्येद्ब्रह्मजज्ञानं प्रथमं पुरस्ताद्वि सीमतः सुरुचो वेन आवः ॥ सबुध्या उपमा अस्य विष्ठाः सतश्च योनिमस
 तश्च विवः ॥ इयं पित्रे राष्ट्रयेत्यग्रे प्रथमाय जनुषे भूमेनेष्टाः ॥ तस्मा एतं सुरुचं हारमह्यं धर्मश्रीणं तिप्रथमस्य धासेः ॥ महा

न्मही अस्तभायद्विजातौघांपितासद्यपार्थिवं चरजः ॥ सवुभ्रादाष्टजनुषाभ्युर्मृगहस्पतिर्देवतातस्यसच्चाद् ॥ अभि
त्यंदेवंसवितारमोण्यौःकविक्रतुमर्चामिसत्यसर्वैरक्षधामभिप्रियंमर्तिकविं ॥ ऊर्ध्वायस्यामतिर्भाअदिद्युतत्सवीमर्नि
हिरण्यपाणिरमिमीतसुकृतुःकृपास्वस्तृपास्वरितिवांससीदस्वमहौअसीतिसंसाद्यमानैजंतियंप्रथयंतोनविप्राइत्यज्यमा
नैपतंगमक्तमसुरस्यमाययायोनःसनुत्योअभिदासदग्नेभवानोअग्नेसुमनाउपेतावितिदृचाःकृणुष्वपाजःप्रसितिंनपृथ्वी
मितिपंचपरित्वागिर्वणोगिरोधिद्वयोरदधाउक्थ्यंवचःशुक्रंतेअन्यद्यजतंतेअन्यदपश्यंगोपामनिपद्यमानंस्रक्केद्रप्सस्या
यंवेनश्चोदयत्पृश्निगर्भीःपवित्रंतेविततंब्रह्मणस्पतइतिद्वैवियत्पवित्रंधिषणाअतन्वतधर्मशोचंतंप्रणवेषुबिभ्रतः ॥ समु
द्रेअंतरायवोविचक्षणैरित्रहोनामसूर्यस्यमन्वत ॥ गणानांत्वाप्रथश्चयस्यापश्यंत्वेत्येतस्याद्ययायजमानमीक्षतेद्वि
तीययापत्नीतृतीययात्मानैकाराधद्वोत्राश्विनावामितिनवाभात्यग्निर्मावाणेवैळेद्यावापृथिवीइतिप्रागुत्तमायांअरुरुच
दुषसःपृश्निरग्रियइत्यावपेतौत्तरेणार्धर्चेनपत्नीमीक्षेतौत्तमयापरिहितेसमुत्थायैन्नानध्वर्यवोवाचयंतीतिनुपूर्वपटलम्
॥ ६ ॥ अथोत्तरमुपविष्टेष्वध्वर्युर्मदुधामाह्वयतिससंप्रैषउत्तरस्यानभिर्हिकृत्योपह्वयेसुदुधांधेनुमेतामितिद्वैअभि
त्वादेवसवितःसमीवत्संनमातृभिःसंवत्सइवमातृभिर्यस्तेस्तनःशशयोयोमयोभूगौरमीमेदनुवत्संमिषंतैनमसेदुपसीदतं
संजानानाउपसीदन्नभिर्द्वादशभिर्विवस्वतोदुहंतिससैकांसामद्वोअग्निरश्विनांतसोवांधर्मआगतं ॥ दुहंतंगावोवृषणेह

धेनवोदस्त्रामदंतिकारवः ॥ समिद्धोअग्निर्वृणारतिर्दिवस्तसोघमोदुह्यतेवामिषेमधु ॥ वयंहिवापुरुतमासोअश्विनां
हवामहेसधमादेशुकारवः ॥ तदुप्रयक्षतममस्यकर्मात्मन्ब्रह्मोदुह्यतेघृतंपयउत्तिष्ठब्रह्मणस्पतइत्येतामुक्त्वावतिष्ठतैदु
ग्धायांमधुक्षत्पिप्युषीमिषमित्याह्रियमाणंउपद्रवपयसागोधुघोषमाघर्मेसिंचपयउस्त्रियायाः ॥ विनाकमस्यत्सवि
तावरेण्योनुद्यावापृथिवीसुप्रणीतिरित्यासिच्यमानेआनूनमश्विनोर्ऋषिरितिगव्यंआसुतेसिंचतश्रियमित्याजआसिक्त
योःसमुत्येमहतीरपइतिमहावीरमादायोत्तिष्ठत्सूदुष्यदेवःसविताहिरण्ययेत्यनुत्तिष्ठेत्यैतुब्रह्मणस्पतिरित्यनुव्रजेध्वं
इत्थापदमस्वरक्षतीतिस्वरमवेक्ष्यतमतिक्रम्यनाकेसुपर्णमुपयत्पतंतमितिसमाप्यंप्रणवेनोपविशेदनिरस्यतृणंप्रेषितोयज
तितसोवांधर्मोनक्षतिस्वहोताप्रवामध्वर्युश्चरतिप्रयस्वान् ॥ मधोर्दुग्धस्याश्विनातनायावीतंपातंपयसउस्त्रियायाः ॥
उभापिबतमश्विनेतिचोभाभ्यामनवानमग्नेवीहीत्यनुवषट्कारोर्धर्मस्याग्नेवीहीतिवाब्रह्मावषट्कृतेजपत्यनुवषट्कृतेचवि
श्वाआशादक्षिणसांद्विश्वान्देवानयाळिह ॥ स्वाहाकृतस्यधर्मस्यमध्वःपिबतमश्विनैत्येवमेवापराह्णिकैयदुस्त्रियास्वाहु
तंघृतंपयौयंसवामश्विनाभागआगतं ॥ माध्वीधर्ताराविदथस्यसत्पतीतसंधर्मपिबतंसोम्यमधु ॥ अस्यपिबतम
श्विनेतिचाप्रेषितोहोतानुवषट्कृतैस्वाहाकृतःशुचिर्देवेषुधर्मोयोअश्विनोश्चमसोदेवपानः ॥ तमीविश्वेअमृतासोजुषा
णांगंधर्वस्यप्रत्यास्त्वारिहंति ॥ समुद्रादूर्मिमुदियतिर्वेनोर्द्रप्सःसमुद्रमभियजिगाति ॥ सखेसखायमभ्याववृत्स्वो

ध्वं ऊषुण ऊतय इति द्वे तंधे मित्थानमस्विन इति प्रागार्थी पूर्वाह्णे काण्वीमपराह्णे न्यतरां वात्यंतं काण्वीत्वे वोत्तमैपावकशोचे
तव हि क्षयं परीत्युक्त्वा भक्षमाकांक्षेद्वा जिनेन भक्षोपायो हुतं हविर्मधुहविरिद्रतमेन्नावंश्यामते देवधर्म ॥ मधुमतः पितुम
तो वाजवतों गिरस्वतों नमस्ते अस्तु मा भार्हि सीरिति भक्षजपः कर्मिणो धर्मभक्षयेयुः सर्वे तु दीक्षिताः सर्वे शुदीक्षिते पुं गृहपतेस्तु
तीयोत्तमौ भक्षौ संप्रेषितः श्येनो न योनिं सदनं धिया कृतं मायस्मिन्तससवासवारो हंतुं पूर्यारुहः ॥ ऋषिर्हदीर्घश्रुत्तममिंद्रस्य
घर्मो अतिथिः ॥ सूयवसाद्गवती हि भूया इति परिदध्यादुत्तमे प्रागुत्तमायां हविर्हविष्मोमहिसद्गदैव्यमित्यावपेत ॥ ७ ॥
अथोपसत्तस्यां पित्र्ययाजपाः प्रादेशोपवेशने च प्रकृत्येहोपस्थं उपसद्या मीहुष इति तिस्र एकैकां त्रिरनवानंताः सामिधेन्यं
स्तासामुत्तमेन प्रणवेनां ग्रिसोमं विष्णुमित्यावाह्योपविशेन्नावाहयेदित्येकेनावाहनेप्येता एव देवता अग्निर्वृत्राणि जघनद्यं
उग्र इव शर्यहां त्वंसोमासि सत्पतिर्गयस्फानो अमीव हेदं विष्णुर्विचक्रमेत्रीणि पदाविचक्रम इति त्रिष्टु कृदादिलुप्यते प्रया
जा आज्यभागौ च नित्यमाप्यायनं निहवश्चैषैवापराह्णमांसे अग्रे समिधमिमामिति तु सामिधेन्यो विपर्यासो याज्यानुवा
क्यानां पाण्योश्च निहव इत्युपसदः सुपूर्वाह्णे स्वपराह्णे च राजक्रयाद्यहः संख्यानेनैकाहानां तिस्रः षडाहीनानां द्वादशचतुर्विं
शतिः संवत्सर इति सत्राणां प्रथमयज्ञेनैके धर्ममौपवसथ्य उभे पूर्वाह्णे प्रथमस्यामुपसदिवृत्तायां प्रेषितः पुरीष्यचितयेन्वाह हो
ता दीक्षितश्चैद्यजमानो दीक्षिते पश्चात्पदमात्रेव स्थायाभिहिंकृत्य पुरीष्यासो अग्नय इति त्रिरुपांशुसप्रणवांमपि वासुमंद्रं ब्रज

त्स्वनुब्रजेत्तिष्ठत्सु विसृष्टवाकप्रणयतेति ब्रूयादथाग्रिसंचितं मनुगीतमनुशंसैत्पश्चादग्निपुच्छस्योपविश्याभिहिंकृत्याग्नि
स्मिजन्मना जातवेदा इति त्रिर्मध्यमयावाचैतस्मिन्नेवासने वैश्वानरीयस्य यजति त्रयमेतत्सामिचित्यै ब्रह्माप्रतिरथं जपि
त्वादक्षिणतो भेर्बहिर्वेद्यास्तौ दुर्बयाभिहवनादुक्तमग्निप्रणयनं दीक्षितस्तु वसो धारामुपसपेत् ॥ ८ ॥ हविर्धाने प्रवर्तयंति त
दुक्तं सोमप्रवहणेन दक्षिणस्य तु हविर्धानस्योत्तरस्य च क्रस्यांतरावर्त्मपादयोर्युजेवां ब्रह्म पूर्यन्मोभिः प्रेतां यज्ञस्य शंभुवायु
वांयमेव यतमानेयदैतमधिद्वयोरदधाउक्थ्यं वच इत्यर्धं च आरभेदव्यवस्ताचेद्राटीं विश्वारूपाणि प्रतिमुंचते कविरिति
व्यवस्तायां मेथ्योरुपनिहतयोः परित्वागिर्वणो गिर इति परिदध्यात् ॥ ९ ॥ अग्नीषोमौ प्रणेष्यत्सु तीर्थेन प्रपद्योत्तरेणाग्नीध्री
यायतनं स दश्च पूर्वयाद्वारापत्नीशालां प्रपद्योत्तरेण शालामुखीयमतिब्रज्यं पश्चादस्योपविश्य प्रेषितो नुब्रूयात्सावीर्हि देवप्र
थमायपित्रैवर्ष्माणमस्मै वरिमाणमस्मै ॥ अथास्मभ्यं सवितः सर्वताता दिवेदिव आसुवाभूरिपश्व इत्यासीनो नुब्रजन्नुत्तराः
प्रेतु ब्रह्मणस्पतिर्होता देवो अमर्त्यः पुरस्तादुपत्वाग्ने दिवेदिवेदोषावस्तरुपप्रियं पनिप्रतमित्यर्धं च आरभेदग्नीध्रीये निहिते
भिहूयमाने ग्रेजुषस्व प्रतिहर्यत द्वच इति समप्यं प्रणवेनोपरमेदुत्तरेणाग्नीध्रीयमतिब्रजत्स्वतिब्रज्यं सोमो जिगाति गानुविदे
वानां तमस्य राजा वरुणस्तमश्चिनेत्यर्धं च आरभेत्प्राद्यमानं राजानमनुप्रपद्येतां ऽतश्च प्रागादितिर्भवांसि श्येनो न योनिं
सदनं धिया कृतं मस्तभ्राह्मामसुरो विश्ववेदा इति परिदध्यादुत्तरयावाक्षेमाचारैर्ब्रह्मैवमेव प्रपद्यापरेण वेदिमतिब्रज्यं दक्षि

णतःशालामुखीयस्योपविशेत्सहोतारमनूत्थार्ययेतमग्रतोव्रजेद्यदिराजानंप्रणयेदुक्तमग्रणयतःप्राप्यहविर्धानेगृहपत
येराजानंप्रदार्यहविर्धानेअग्नेणापरेणवातिव्रज्यदक्षिणतआहवनीयस्योपविशेदग्निपुच्छस्यसामिचित्यायामेतद्ब्रह्मासनं
पशौप्रातश्चावपाहोमाद्यदित्वग्नेणप्रत्येयात्प्रपाद्यमाने ॥ १० ॥ अथाग्नीषोमीयेणचरंत्युत्तरवेद्यामादंडप्रदानादंडंप्रदा
यमैत्रावरुणमग्रतःकृत्वोत्तरेणहविर्धानेअतिव्रज्यपूर्वयाद्वारासदःप्रपद्योत्तरेणयथास्वंधिष्ण्यावतिव्रज्यपश्चात्स्वस्यधि
ष्ण्यस्योपविशतिहोतावतिष्ठतइतरोयदिदेवसूनाहवींष्यन्वायातयेयुरग्निर्गृहपतिःसोमोवनस्पतिःसवितासत्यप्रसवोबृ
हस्पतिर्वाचस्पतिरिंद्रो ज्येष्ठोमित्रःसत्योवरुणोधर्मपतीरुद्रःपशुमान्पशुपतिर्वा ॥ त्वमग्नेबृहद्वयोहव्यवाळमिजरःपि
तानस्त्वंचसोमनोवशोब्रह्मादेवानापदवीःकवीनामाविश्वदेवंसत्पातिंनप्रमियेसवितुर्देव्यस्यतद्बृहस्पतेप्रथमंवाचोअग्रं
हंसैरिवसखिभिर्वावदभिःप्रससाहिषेपुरुहूतशत्रून्भुवत्स्वमिंद्रब्रह्माहाननमीवासइळयामदंतःप्रसमित्रमतोअस्तुप्र
यस्वांस्त्वान्नष्टवान्महिमायपृच्छतेत्वयावद्भोमुमुक्षते ॥ त्वंविश्वस्माद्भुवनात्पासिधर्मणासुर्यात्पासिधर्मणा ॥ यत्किंचे
दंवरुणदैव्येजनंउपतेस्तोमान्पशुपाइवाकरमितिद्वे ॥ ११ ॥ यद्युवैसर्वपृष्ठान्यग्निर्गायत्रस्त्रिवृद्राथंतरावासंतिकइंद्रस्त्रै
ष्टुभःपंचदशोवार्हतोमैष्मोविश्वेदेवाजागताःसप्तदशवैरूपावार्षिकमित्रावरुणावानुष्टुभावेकविंशौवैराजौशारदौबृह
स्पतिःपांकस्त्रिणवःशाकरोहैमंतिकःसवितातिच्छंदास्त्रयस्त्रिंशोरैवतःशैशिरोदितिर्विष्णुपत्न्यनुमतिः ॥ समिदिशामा

शयानःस्वर्विन्मधुरेतोमाधवःपात्वस्मान् ॥ अग्निर्देवोदुष्टरीतुरदाभ्यइदंक्षत्रंरक्षतुपात्वस्मान् ॥ रथंतरंसामभिःपात्व
स्मान्गायत्रीछंदसांविश्वरूपा ॥ त्रिवृन्नोविष्टयास्तोमोअहोसमुद्रोवातइदमोजःपिपर्तु ॥ उग्रादिशामभिभूतिर्वयो
धाःशुचिःशुक्लेअहन्योजसीनां ॥ इंद्राधिपतिःपिपृतादतोनोंमहिक्षत्रंविश्वतोधारयेदं ॥ बृहत्सामक्षत्रभृद्बृहवृष्ण्यत्रि
ष्टुभोजःशुभितमुग्रवीरं ॥ इंद्रस्तोमेनपंचदशेनमध्यामिदंवातेनसगरेणरक्ष ॥ प्राचीदिशांसहयशायशस्वतींविश्वेदेवाः
प्रावृषाह्रांस्वर्वती ॥ इदंक्षत्रंदुष्टरमस्त्वोर्जोऽनाधृष्यंसहस्यंसहस्वत् ॥ वैरूपेसामनिहतच्छकेयंजगत्त्येनंविश्वावेशया
नि ॥ विश्वेदेवाःसप्तदशेनवर्चइदंक्षत्रंसलिलवातमुग्रं ॥ धर्त्रीदिशांक्षत्रमिदंदाधारोपस्थाशानांमित्रवदस्त्वोजः ॥
मित्रावरुणाशरदाह्रांचिकित्वमस्मैराष्ट्रायमहिशर्मयच्छतं ॥ वैराजेसामन्नधिमेमनीषानुष्टुभासंभृतंवीर्यंसहः ॥ इदंक्ष
त्रंमित्रवदार्द्रदानुमित्रावरुणारक्षतमाधिपत्ये ॥ स्रष्टादिशांसहसाम्नीसहस्वत्यृतुर्हेमंतोविष्टयानःपिपर्तु ॥ अवस्युवा
ताबृहतीनुशकरीमंयज्ञमवतुनोघृताचीं ॥ स्वर्वतीसुदधानःपयस्वतीदिशांदेव्यवतुनोघृताची ॥ त्वंगोपाःपुरणतोतप
श्चाबृहस्पतेयाम्यायुङ्ग्धिवाचं ॥ ऊर्ध्वादिशारंतिराशौषधीनांसंवत्सरेणसवितानोअह्ना ॥ रैवत्सामातिच्छंदाउच्छंदो
ऽजातशत्रुःस्योनानोअस्तु ॥ स्तोमत्रयस्त्रिंशेभुवनस्यपत्नीविवस्वद्वातेअभिनोगृणीहि ॥ घृतवतीसवितराधिपत्येपय
स्वतीरंतिराशानोअस्तु ॥ ध्रुवादिशांविष्णुपत्न्यघोरास्येशानासहसोयामनोता ॥ बृहस्पतिर्मातरिश्वोतवायुःसंध्वाना

वाताभिनोगृणंतु ॥ विष्टंभोदिवोधरुणः पृथिव्या अस्थेशानाजगतो विष्णुपत्नी ॥ व्यचस्वतीषयंती सुभूतिः शिवानो
अस्त्वदितेरुपस्थे ॥ अनुनोद्यानुमतिर्यज्ञं देवेषु मन्यतां ॥ अग्निश्च हव्यवाहनो भवतं दाशुषेमयः ॥ अन्विदनुमते त्वं म
न्यासैश्च नस्कृधि ॥ ऋत्वेदक्षायनो हि नृप्रण आयूंषितारिषदिति वैश्वानरीयं नवमं कायं दशमं को अद्य युंके धुरिगाऋतस्ये
ति द्वे औपयजैरंगारैरनभिपरिहारे प्रयतेरं भाग्रीधीयाच्चेदुत्तरेण होतारं शामित्राच्चेदक्षिणेन मैत्रावरुणमुपोत्थानमग्रे कृत्वा
निष्क्रम्य वेदं गृहीयां भेदमादिषु हृदयशूलमर्वागनृबंध्यायाः संस्थितैव सती वरीः परिहरंति दीक्षिता अभिपरिहारयेरन्
॥ १२ ॥ अथैतस्यारात्रे विवासकाले प्राग्वयसां प्रवादात्मातरनुवाकायामंत्रितो वाग्यतस्तीर्थेन प्रपद्या ग्रीधीये जान्वाच्याहु
तिं जुहुयादा सन्यान्मामंत्रात्पाहिकस्याश्चिदभि शस्त्यै स्वाहेत्याहवनीये वागग्नेगा अग्र एतु सरस्वत्यै वाचे स्वाहा ॥ वाचं दे
वीमनो नेत्रां विराजमुग्रां जैत्रीमुत्तमामेह भक्षां ॥ तामादित्यानावमिवारुहेमानुमतां पथिभिः पारयंती स्वाहेति द्वितीया
मातः समानं ब्रह्मणश्च प्राप्य हविर्धानैरराटीमभिमृशं त्वुर्वतारिषं वीहीति द्वार्ये स्थूणे देवीद्वारौ मामासंताप्य लोकं मे लोककृ
तौ कृणुत मिति प्रपद्यां तरेण युगधुरा उपविश्य प्रेषितः प्रातरनुवाकमनुब्रूयान्मंद्रेणापोरेवतीः क्षयथाहिवस्व उपप्रयंत इति सू
कै अवानो अग्र इति षष्ठिमीळे निद्रूतं वसिष्वाहीति सूक्तयो रुत्तमामुद्धरेत्त्वमग्रे प्रतपा इत्युत्तमामुद्धरेत्त्वं नो अग्रे महोभिरि
ति न वेमे विप्रस्येति सूकै युक्त्वा हि प्रेषं वस्त्वमग्रे बृहद्वय इत्यष्टादशार्चतस्त्वेति सूकै अग्रे पावकदूतं व इति सूकै अग्निर्होतानो अ

ध्वर इति तिस्रोऽग्निर्होता अग्रे इति चतस्रः प्रवोवाजा उपसद्याय त्वमग्रे यज्ञानामिति तिस्र उत्तमा उद्धरेदग्रे हं स्यग्निं हिं वंतुनः
प्राग्नये वाचमिति सूकै इमां मे अग्रे समिधमिमामिति त्रयाणां मुत्तमामुद्धरेदिति गायत्रित्वमग्रे वसूस्त्वं हि क्षेतव दग्नायो होता
जनिष्ट प्रवो देवायाग्रे कदा त इति पंच सखायः संवस्त्वा मग्रे हविष्मंत इति सूकै बृहद्वय इति दशानां चतुर्थं नवमे उद्धरेदुत्तमामु
त्तमां चादितस्त्रयाणामित्यानुष्टुभं बोध्यग्निः समिधेति चत्वारि प्राग्नये बृहते प्रवेधसेकवयै त्वं नो अग्रे वरुणस्य विद्वानित्येत
त्प्रभृतीनि चत्वार्यूर्ध्व ऊषुणः ससस्ययद्वियुतेति पंच भद्रं ते अग्र इति सूकै सोमस्य मातवसं प्रत्यग्निरुषस इति त्रीण्या होतेति द
शानां तृतीयाष्टमे उद्धरेदिवस्परीति सूक्तयोः पूर्वस्योत्तमामुद्धरेत्त्वं ह्यग्रे प्रथम इति षण्णां द्वितीयमुद्धरेत्पुरोवोमं द्रमिति च
त्वारि तं सुप्रतीकमिति षड्वेवः सुद्योत्मानं निहोता होतृषद इति सूकै त्रिभूर्धानमिति त्रीणि वाह्मिं यशसमुपप्रजिन्वन्निति
त्रीणि कात उपेतिरिति सूकै हिरण्यकेश इति तिस्रोऽपश्यमस्य महत इति सूकै द्वे विरुपे इति सूकै अग्रे नयाग्रे बृहन्नित्यष्टानां मु
त्तमादुत्तमास्ति स्र उद्धरेत्त्वमग्रे सुहवोरण्वसंह गिति पंचाग्निवो देवमिति दशानां तृतीयचतुर्थे उद्धरेदिति त्रैष्टुभं मेनावो अ
ग्निं प्रवोय ह्यमग्रे विवस्वत्सखायस्त्वायमग्निरग्न आयाह्यच्छानः शीरशोचिषमिति षष्ठं दर्शिता तु वित्तम इति सप्तेति बार्हतं मग्रे
वाजस्येति तिस्रः पुरुत्वात्वा मग्रे इति ष्वाहीत्यौष्णिहं जनस्य गोपास्त्वामग्न क्रताय वं इमं मूषुवो अतिथिमुषर्बुधमिति नवत्वं
मग्रे द्युभिरिति सूकै त्वमग्रे प्रथमो अंगिरा नूचित्स होजा अमृतो निनुंदत इति पंच वेदिषद इति षण्णां तृतीयमुद्धरेदिति मंस्तोमम

औतसू.

॥ २८ ॥

हतेसंजागृवद्भिश्चित्रइच्छिशोर्वसुंनचित्रमहसमितिजागतंमग्नितंमन्यइतपांक्तमत्याप्रेयःऋतुः ॥ १३ ॥ अथोषस्यः
प्रतिष्यासूनरीकस्तउषइतितिस्त्रइतिगायत्रंमुषोभद्रेभिरित्यानुष्टुभमिदंश्रेष्ठंपृथूरथइतिसूक्तैप्रत्यर्चिरित्यष्टौद्युतद्यामान
मुषोवाजेनैदमुत्यदुदुश्रियइतिसूक्तैव्युषाआवोदिविजाइतिषक्तितित्रैष्टुभंप्रत्युअदर्शिसहवामेनेतिबार्हतंमुषस्तच्चित्रमा
भरेतितिस्त्रऔष्णिहमेताउत्याइतिचतस्रोजागतंमहेनोअद्येतिपांक्तमित्युषस्यःऋतुः ॥ १४ ॥ अथाश्विनएषोउषाः
प्रातर्युजेतिचतस्रोश्विनायज्वरीरिषआश्विनावश्वावत्यागोमदूषुनासत्येतितृचादूरादिहेवेतितिस्त्रउत्तमाउद्धरेद्वाहिष्णो
वांहयानामितिचतस्रउदीराथामामेहवमितिगायत्रयदद्यस्थइतिसूक्तैआनोविश्वाभिस्त्यंचिदत्रिमित्यानुष्टुभमाभात्य
ग्निरितिसूक्तैप्रावाणेवनासत्याभ्यामितित्रीणिधेनुःप्रहस्यकउश्रवदितिसूक्तैस्तुषेमरेतिसूक्तैयुवोरजांसीतिपंचानांतृती
यमुद्धरैत्प्रतिवारंथमितिसप्तानांद्वितीयमुद्धरेदितित्रैष्टुभमिमाउवामयंवामोत्यमह आरथमितिसप्तद्युक्तीवांयत्यइति
बार्हतमश्विनावर्तिरस्मदाश्विनावेहगच्छतमितितृचौयुवोरूपूरथंहुवइतिपंचदशेत्यौष्णिहमबोध्यग्निर्ज्मएषस्यभानुरा
वांरथमभूदिदंयोवांपरिज्मेतित्रीणित्रिश्चिन्नोअद्येळेद्यावापृथिवीइतिजागतंप्रतिप्रियतममितिपांक्तमित्येतेषांछंदसां
पृथक्सूक्तानिप्रातरनुवाकःशतप्रभृत्यपरिमितौनान्यैराग्नेयंगायत्रमत्यावपेद्वाह्यणस्येनत्रैष्टुभंराजन्यस्येनजागतंवैश्य
स्याध्यासवदेकपदद्विपदायथास्थानंध्रुवाणिमांगलान्यगन्ममहातारिष्मेळेद्यावापृथिवीइतिसंजागृवद्भिरितिचयःप्रेष्य

पूर्वष.
अ. ४

॥ २८ ॥

न्त्स्वर्गकामईळेद्यावीयमावर्तयेदातमसोपघातात्कालउत्तमयोत्सृप्यासनांमध्यमस्थानेनंप्रतिप्रियतममित्युपसंतनुया
त्पुनरुत्सृप्योत्तमयोत्तमस्थानेनपरिदध्यादंतरेणद्वार्येस्थूणेअनभ्याहतमाश्रावयन्निवाश्रावयन्निव ॥ १५ ॥ इत्याश्व
लायनश्रौतसूत्रेपूर्वषट्केचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

हरिःॐ ॥ ॥ परिहितेपइष्यहोतरित्युक्तौनभिर्हिंकृत्यापोनप्लीयाअन्वाहैषच्छनैस्तरांपरिधानीयार्यास्तासां
निगदादिशनैस्तरांताभ्यश्चाप्रसर्पणात्परंमंद्रेणप्रातःसवनंचाध्यर्धकारंप्रथमामृगावानमुत्तरावृष्टिकामस्यंप्रकृत्यावाप्र
कृतिभावेपूर्वेष्वामर्धंचेबुलिंगानिकांक्षैत्प्रदेवत्राब्रह्मणेगातुरेत्वितिनवहिनोतानोअध्वरंदेवयज्येतिदशमीमाववृत्तती
रधनुद्विधाराइत्यावृत्तास्वेकधनासुप्रतियदापोअहश्रमायतीरितिप्रतिदृश्यमानास्वाधेनवःपयसातूष्यर्थीःसमन्यायं
त्युपयंत्यन्याइतितीर्थदेशेहोतृचमसेपांपूर्यमाणंआपोनदेवीरुपयंतिहोत्रियमितिसमाप्यंप्रणवेनोपरमैदागतमध्वर्युमवे
रपोध्वर्या३उइतिपृच्छत्युतेमननंमुरितिप्रत्युक्तौनिगदंब्रुवन्प्रतिनिष्क्रामेत्तास्वध्वर्योइंद्रायसोमंसोतामधुमंतं । वृष्टिव
निंतीप्रातंबहुरमध्यंवसुमतेरुद्रवतआदित्यवतक्रभुमतेविभुमतेवाजवतेबृहस्पतिवतेविश्वदेव्यावतइत्यंतमनवानमु
क्त्वौदगासांपथोवतिष्ठेतौपातीतास्वन्वावर्तेतयस्येद्रःपीत्वावृत्राणिजघनत्प्रसजन्यानितारिषो३मंबयोयंत्यध्वभिरिति
तिस्त्रउत्तमयानुप्रपद्येतैमाअगमन्नेवतीर्जोवधन्याइतिद्वैसन्नासूत्तरयापरिधायोत्तरांद्वार्यामासाद्यराजानमभिमुखउप

विशेदनिरस्यतृणं ॥ १ ॥ उपांशुह्यमानैप्राणंयच्छस्वाहात्वासुहवसूर्यायप्राणप्राणंमेयच्छेत्यनुमंत्र्यउःइत्यनुप्राण्यादंत
र्याममपानंयच्छस्वाहात्वासुहवसूर्यायापानापानंमेयच्छेत्यनुमंत्र्यऊँइतिचाभ्यपान्यादुपांशुसवनंग्रावाणैव्यानायत्वेत्य
भिमृश्यवाचंविस्ृजेतपवमानायसर्पणेन्वक्छंदोगान्मैत्रावरुणोब्रह्माचनित्यौतावंतरेणेतरेदीक्षिताश्चैद्रप्सश्चस्कंदेति
द्वाभ्यांविप्रुद्धोमौहुत्वाध्वर्युमुखाःसमन्वारब्धाःसर्पत्यातीर्थदेशात्तत्स्तोत्रायोपविशंत्युद्गातारमभिमुखास्तान्होतानुमंत्र
यतेत्रैवासीनोयोदेवानामिहसोमपीथोयज्ञेबर्हिषिवेद्यां तस्यापिभक्षयामसिमुखमसिमुखमसिमुखंभूयासमितिदीक्षितश्चे
द्ब्रजेत्स्तोत्रोपस्वारार्यसर्पेच्चोत्तरयोःसवनयोर्ब्रह्मन्तोष्यामःप्रशास्तरितिस्तोत्रायातिसर्जितावतिसृजतोभूरिंद्रवंतःसवि
तृप्रसूताइतिजपित्वौस्तुध्वमितिब्रह्माप्रातःसवनेभुवइतिमाध्यंदिनैस्वरितितृतीयसवनेभूर्भुवःस्वरिंद्रवंतःसवितृप्रसू
ताइत्यूर्ध्वमाग्निमारुतात्स्तुतदेवेनसवित्राप्रसूताःऋतंचसत्यंचवदत ॥ आयुष्मत्यऋचोमागातंतनूपात्सान्नओ३मिति
जपित्वामैत्रावरुणःस्तुध्वमित्युच्चैः ॥ २ ॥ अथसवनीयेनपशुनाचरंति यदेवतोभवत्याग्नेयोग्निष्टोमैर्द्राग्नउक्थ्येद्वि
तीयैर्द्रोवृष्णिःषोडशिनितृतीयःसारस्वतीमेष्यतिरात्रैचतुर्थीतिक्रतुपशवंःपरिव्ययणाद्युक्तंमग्नीषोमीयेणाचात्वाल
मार्जनाइंदप्रदानवर्जमुपविश्याभिर्हिकृत्यपरिव्ययणीयांत्रिरावहदेवान्सुन्वतेयजमानायैत्यावाहनादिसुन्वच्छब्दोमे
यजमानशब्दादैष्टिकेषुनिगमेषुनांत्याद्धारियोजनादूर्ध्वंनप्रावित्रंसाधुतैयजमानदेवताओमन्वतीतेस्मिन्यज्ञैयजमाने

तिचप्रागाज्यपेभ्यःसवनदेवताआवाहयैदिंद्रवसुमंतमावहैंद्रंरुद्रवंतमावहैंद्रमादित्यवंतमृभुमंतंविभुमंतंवाजवंतंबृह
स्पतिवंतंविश्वदेव्यावंतमावहैर्तिताःसूक्तवाकएवानुवर्तयेत्प्रवृताहुतीर्जुह्वतिवषट्कर्तारोन्येच्छावाकांश्चात्वालेमार्जयि
त्वाध्वर्युपथउपतिष्ठंतआदित्यप्रभृतीन्धिषण्यामादित्यमग्नेध्वनामध्वपतेश्रेष्ठःस्वस्त्यस्याध्वनःपारमशीयेतित्यूपादित्या
हवनीयनिर्मथ्यानग्नयःसगराःसगराअग्नयःसगरास्थसगरेणनाम्ना ॥ पातमाग्नयःपिपृतमाग्नयोनोमोवोअस्तुमामाहिसि
ष्टेति सव्यावृतःशामित्रोवध्यगोहं चात्वालोत्करास्तावानेवमेवदक्षिणावृतआग्नीध्रीयमच्छावाकस्यवादंदक्षिणंमार्जालीयं
खरमित्युत्तरेणाग्नीध्रीयंपरिव्रज्यंप्राप्यसदोभिमृशंत्युर्वतरिक्षंवीहीतिद्वार्येसंमृश्यैवमपरानुपतिष्ठंतउपस्थितांश्चानुपस्थि
तांश्चाप्यपश्यंतोव्यनीक्षमाणाहोतामैत्रावरुणोब्राह्मणाच्छंसीपोतानेष्टेतिपूर्वयाद्वारासदःप्रसर्पेत्युरुंनलोकमनुनेषिवि
द्वानितिजपंतउत्तरेणसर्वान्धिषण्यान्त्संनानपरेणयथास्वंधिषण्यानांपश्चादुपविश्यजपंतियोअद्यसौम्योवधोघायू
नामुदीरति ॥ विषूकुहमिवधन्वनाव्यस्याःपरिपंथिनंसदसस्पतयेनमईत्येवमपरयाब्रह्माप्रसृप्यंदक्षिणपुरस्तामैत्राव
रुणस्योपविशेत्तमन्वंचक्रत्विजःप्रसर्पकाःपूर्वेणौदुंबरीमपरेणधिषण्यान्यथांतरंमनूपविशंत्येतयावृताग्नीध्रंआग्नीध्रीयम
प्याकाशंदक्षिणादयोधिषण्याउदक्संस्थाःप्रसर्पिणांमाद्यौतुविपरीतौतेषांविशंतस्थितसंचरायथास्वंधिषण्यानुत्तरेणदक्षि
णमधिषण्यानां ॥ ३ ॥ अथैद्रैःपुरोडाशैरनुसवनंचरंतिधानावंतंकरंभिणमितिप्रातःसवनेनुवाक्यामाध्यंदिनस्यसवन

स्यधाना इति माध्यंदिने तृतीये धानाः सवने पुरुषु तेति तृतीयसवनं होतायक्षदिंद्रं हरिवांऽइंद्रो धाना अत्त्विति प्रैषो लिंगैरनु
सवनमुद्गत्यादि शपदं तेनैवेज्या होतायक्षदसौ यज्योस्तु स्थानं आगूर्वषट्कारौ यत्र कच प्रैषेण यजेदथ स्विष्टकृतो भ्रेजुषस्व
नो हविर्माध्यंदिने सवने जातवेदो भ्रेजु तृतीये सवने हिका निषईत्यनु सवनमनुवाक्या होतायक्षदग्निपुरोळाशाना मिति प्रैषो ह
विरग्ने वीहीतियाज्यैतास्वनुवाक्यासु पुरोळाशशब्दं बहुवदेके विज्ञायते पूयति वा एतदचोक्षरं यदेन दूहतितस्मादचं नो हेतु
॥ ४ ॥ द्विदेवत्यैश्चरंति वायव इंद्रवायुभ्यां वायवाया हि दर्शते तद्रवायू इमे सुता इत्यनुवाक्ये अनवानं पृथक् प्रणवे होतायक्ष
द्रायुमग्ने गां होतायक्षदिंद्रवायू अर्हतेति प्रैषावनवानं मग्ने पिबामधूना मिति याज्ये अनवानमेकागुरे पृथक् षट्कारे इदमाद्य
नवानं प्रातः सवनं इज्यानुवाक्ये प्रैषा चोत्तरयोर्ग्रहयोर्हुत्वैतद्ग्रहपात्रमाहरत्यध्वर्युस्तद्गृहीयादैतुवसुः पुरुवसुरिति प्रतिगृह्य
दक्षिणमूरुमपोच्छाद्य तस्मिन्सादयित्वा काशवतीभिरंगुलीभिरपि दध्यादेव मुत्तरे सव्येन त्वपि धार्यतयोः प्रतिग्रहो भक्ष
णं च मैत्रावरुणस्यायं वां मित्रावरुणा होतायक्षन्मित्रावरुणा गृणाना जमदग्निनैत्येतुवसुर्विदद्वसुरिति प्रतिगृह्य दक्षिणेनैद्र
वायवं हत्वा भ्यात्मंसादनमाश्विनस्य प्रातर्युजा विबोधय होतायक्षदश्विनानासत्या वावृधाना शुभस्पती इत्येतुवसुः संयद्र
सुरिति प्रतिगृह्यैव मेव हत्वोत्तरेण शिरः परिहृत्या भ्यात्मतरंसादनं मनुवचनं प्रैषयाज्यासु नित्यो ध्वर्युतः संप्रैष उन्नीयमाने
भ्योन्वाहात्वावहं त्वसाविदेवं मिहोपयातेत्यनु सवनं होतायक्षदिंद्रं प्रातः प्रातः सावस्य होतायक्षदिंद्रं माध्यंदिनस्य सवनस्य

होतायक्षदिंद्रं तृतीयस्य सवनस्येति प्रेषितः प्रेषितो होतानु सवनं प्रस्थितयाज्याभिर्यजतिनामादेशमिति रैप्रशास्ता ब्राह्मणा
च्छंसीपोतानेष्टाग्नीध्रोच्छावाकश्चोत्तरयोः सवनयोः पुराग्नीध्रादिदं ते सोम्यं मधुमित्रं वयं हवामर्ह इंद्रत्वावृषभं वयं मरुतो य
स्य हि क्षयं मे पत्नीरिहावहौ क्षान्नायव शान्नायेति प्रातः सवनिक्यः प्रस्थितयाज्याः पिबा सोममभियमुग्रतर्द इति तिस्रोर्वाङ्
हिसोमकामं त्वाहुस्तवायं सोमस्त्वमेह्यर्वाङ्द्राय सोमाः प्रदिवो विदानाऽआपूर्णां अस्य कलशस्वाहेति माध्यंदिन्य इंद्रं ऋभु
भिर्वाजवद्भिः समुक्षितमिंद्रावरुणा सुतपाविमं सुतमिंद्रश्च सोमं पिबतं बृहस्पतं आवोवहंतु सप्तयोरधुष्यदो मे वनः सुहवाऽ
आहिगंतं नैद्राविष्णुपिबतं मध्वो अस्येमं स्तोममर्हते जातवेदस इति तार्ताय सवनिक्यः सोमस्याग्ने वीहीत्यनु वषट्कारः प्रस्थि
तयाज्यासु शस्त्रयाज्यासु मरुत्वतीये हारि योजने महिभ्याश्विने च तैरो अन्ह्यैतदेषाभियज्ञगाथागीयते । ऋतुयाजान्द्रि
देवत्यान्यश्च पत्नीवतो ग्रहः । आदित्यग्रहसावित्रौ तान्स्ममानु वषट्कृथा इति प्रतिवषट्कारं भक्षणं तूष्णीमुत्तरमेत्यध्व
र्युरयाळग्नीदिति पृच्छत्ययाळिति प्रत्याहं सभद्रमकयोनः सोमस्य पाययिष्यतीति होताजपति ॥ ५ ॥ ऐंद्रवायवमुत्तरे धे
गृहीत्वा ध्वर्यवे प्रणामये देषवसुः पुरुवसुरिहवसुः पुरुवसुर्मयिवसुः पुरुवसुर्वाक्पावाचं मे पाह्युपहृता वाक् सह प्राणेनोपमां
वाक् सह प्राणेन हयतां मुपहृता ऋषयो दैव्यास्तनूपावानस्तन्वस्तपो जा उपमामृषयो दैव्या सोहयंतां तनूपावानस्तन्वस्त
पो जा इत्यध्वर्यु उपहृत्य स्वेत्युक्त्वा वधायनासिकाभ्यां वाग्देवी सोमस्य तृप्यत्विति भक्षयेत्सर्वत्र प्रतिभक्षितं होतृचमसैकिं

चिदवनीयानाचम्योपह्वानादिपुनःसंभक्षयित्वानसोमेनोच्छिष्टाभवन्तीत्युदाहरंतिशेषं होतृचमसानीयोत्सृजेदेवमुत्तरेनत्वेनयोःपुनर्भक्षौनकंचनद्विदेवत्यानामनवनीतमवसृजेन्मैत्रावरुणमेषवसुर्विदद्वसुरिहवसुर्विदद्वसुर्मयिवसुर्विदद्वसुश्चक्षुष्पाश्चक्षुर्मेपाह्युपहृतंचक्षुःसहमनसोपमांचक्षुःसहमनसाह्वयतामुपहृताऋषयोदैव्यासंस्तनूपावानस्तन्वस्तपोजा उपमामृषयोदैव्यासोह्वयतांतनूपावानस्तन्वस्तपोजाइत्यक्षीभ्यांत्विहावेक्षणंदक्षिणेनाग्रेसव्येनपाणिनाहोतृचमसमाददीतैतुवसूनांपतिर्विश्वेषांदेवानांसमिदितितस्यारत्तिनातस्योरोर्वसनमपोच्छाद्यतस्मिन्सादयित्वाकाशवतीभिरंगुलीभिरपिदध्यादाश्विनयथाहृतंपरिहृत्यपुनःसादयित्वाध्वर्यवेप्रणामयेंदेषवसुःसंयद्वसुरिहवसुःसंयद्वसुर्मयिवसुःसंयद्वसुःश्रोत्रपाःश्रोत्रंमेपाह्युपहृतंश्रोत्रंसाह्वयतामुपहृताऋषयोदैव्यासंस्तनूपावानस्तन्वस्तपोजा उपमामृषयोदैव्यासोह्वयतांतनूपावानस्तन्वस्तपोजाइतिकर्णाभ्यांत्विहोपोद्यच्छेदक्षिणायाग्रेनिधायहोतृचमसंस्पृष्टोदकमिळामुपह्वयतउपोद्यच्छंतिचमसानवांतरेळांप्राश्याचम्यहोतृचमसंभक्षयेंदध्वर्युपह्वयस्वेत्युक्त्वादीक्षितोदीक्षिता उपह्वयध्वंयजमानाइतिवामुख्यान्वापृथग्योत्रकाउपह्वयध्वमितीतरानेवमितरैर्यथासंभक्षत्वदीक्षितामुख्यचमसादचमसाद्रोणकलशाद्वोक्तःसोमभक्षजपःसर्वत्रहोतुर्वषट्कारैश्चमसाह्वयंतउद्रातुर्ब्रह्मणोयजमानस्यतेषांहोताग्रेभक्षयेदिति गौतमोभक्षस्यषट्कारान्वयत्वादभक्षणमितरेषामितितौल्वलिःकृतार्थत्वाद्भक्षयेयुरितिगणगारिरितःसंस्कारत्वात्का

चतश्चमसतास्यान्नचान्यःसंबंधोभक्षयित्वापामसोममृताअभूमंशनोभवहृदआपीतइदवितिमुखहृदयेअभिमृशेरन्नाप्यायस्वसमेतुतैसंतेपयांसिसमुयंतुवाजाइतिचमसानाद्योपाद्यान्पूर्वयोःसवनयोराद्यांस्तृतीयसवनैसर्वत्रात्मानमन्यत्रैकपात्रेभ्य आप्यायितांश्चमसान्सादयंतितेनाराशंसाभवन्ति ॥ ६ ॥ एतस्मिन्कालेप्रपद्याच्छावाकंउत्तरेणाग्नीध्रीयं परिब्रज्यपूर्वेणसदआत्मनोधिष्यदेशउपविशेत्पुरोळाशहृगळंप्रत्तमिळामिवोद्यम्याच्छावाकवदस्वेत्युक्तोच्छावोअग्निमवसइतितृचमन्वाहात्येनप्रणवेनोपसंतनुयाद्यजमानहोतरध्वर्योग्नीद्वह्नन्पोतर्नेष्टुरुतोपवक्तरिषेयध्वमूर्जोर्जयध्वनिवोजामयोजिहतान्यजामयोनिःसपत्न्यामनिबाधितासौजयताभीत्वरीजयताभीत्वर्याःश्रवद्वइंद्रःशृणवद्वोअग्निःप्रस्थायेद्राग्निभ्यांसोमवोचतेपोअस्मान्ब्राह्मणान्ब्राह्मणाह्वयध्वमितिंसमाप्तेस्मिन्निगदध्वर्युर्होतृत्युपहवंकाक्षतेप्रत्येतासु न्वन्यजमानःसूक्तावामग्रभीदुतप्रतिष्ठोतोपवक्करुतनोगावउपहृताउपहृतइत्युपह्वयतउपहृतःप्रत्यस्माइत्युज्जीयमानायानूच्यप्रातर्यावभिरागतमिति रजतिनिधायपुरोळाशहृगळंसृष्ट्वोदकंचमसंभक्षयेन्नास्पृष्टोदकाःसोमेनेतराणिहवीं प्यालभेरन्नादायैनादित्यप्रभृतीन्धिष्यानुपस्थायापरयाद्वारासदःप्रसृप्यपश्चात्स्वस्यधिष्यस्योपविश्यप्राश्रीयादुपविष्टेब्रह्माग्नीध्रीयंप्राप्यहविरुच्छिष्टं सर्वंप्राश्रीयुःप्रागेवेतरेगताभवन्तिप्राश्यप्रतिप्रसृप्य ॥ ७ ॥ ऋतुयाजैश्चरंतितेषांप्रैषाःपंचमंप्रैषसूक्तैतेनतेनैवंप्रैषितःप्रेषितःससयथाप्रैषंयजतिहोताध्वर्युगृहपतिभ्यांहोतरेतद्यजेत्युक्तःस्वयंपष्ठेपृष्ठ

स्थाहर्निपश्चादुत्तरवेदेरुपविश्याध्वर्युः पश्चाद्गार्हपत्यस्य गृहपतिरथैतदुपात्रमानंतयेणवषट्कर्तारोभक्षयंति पृथगध्वर्युः
प्रतिभक्षयैत्तस्मिंश्चैवोपहवः ॥ ८ ॥ पराङ्ध्वर्यावावृत्तैः सुमत्पद्मदेपितामातरिश्वाच्छिद्रापदाधादच्छिद्रोक्थाकवयः
शंसन्त्सोमोविश्वविस्त्रीथानिनेषद्गृहस्पतिरुक्थामदानिशंसिषद्वागायुर्विश्वायुर्विश्वमायुः कइदंशंसिष्यति सइदंशंसिष्य
तीतिजपित्वानभिहिंकृत्यशौसावोमित्युच्चैराहूयतूष्णींशंसंशंसं दुपांशुसप्रणवमसंतन्वग्रेष आहारवः प्रातः सवने शस्त्रादिषु
पर्यायप्रभृतीनांच सर्वत्रचांतः शस्त्रं तेन चोपसंतानः शस्त्रस्वरः प्रतिगरं ओथामोदैवेति शौसामोदैवेत्याहारवैष्णुतादिः प्रणवै
षुतादिरवसाने प्रणवे प्रणव आहारवोत्तरेवसाने च प्रणवांतोवायत्रयत्रचांतः शस्त्रं प्रणवेनावस्यति प्रणवांत एव तत्र प्रतिगरः
शस्त्रांते तु प्रणवो भूरग्निज्योतिर्ज्योतिरिग्रो ३ मूद्रो ज्योतिर्भुवो ज्योतिरिंद्रो ३ मूसूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः स्वः सूर्यो ३ मिति त्रिपद
स्तूष्णींशंसोयद्युवैषट्पदः पूर्वैर्ज्योतिः शब्दैरग्रेवस्येदुच्चैर्निविदंयथानिशांतमग्निर्देवेद्धइति नास्या आह्वानं चोपसंतान उ
त्तमेन पदेन प्रवोदेवायेत्याज्यमुपसंतनुयादेतेन निविद उत्तराः सर्वे च पदसमाभ्या उपसंतानस्त्वन्यत्राह्वानं च निविदां मा
ज्याद्यां त्रिःशंसैर्धर्चशोविग्राहंतमिदं दर्शयिष्यामः ॥ प्रवोदेवाया प्रवेवाहिष्ठमर्चास्मै ॥ गर्महेवे भिरासनोयजिष्ठोवाहि
रासदो ३ मित्युगावानं वैवमेवैतेनाद्याः प्रतिपदामनृगावानमनुब्राह्मणवानुपूर्वमाहूयोत्तमयापरिदधाति सर्वशस्त्रपरि
धानीयास्वेवमुक्थंवाचिषोषायत्वेति शस्त्राजपेदग्निं द्रश्च दाशुषोदुरोण इति याज्योक्थपात्रमग्रेभक्षयैत्ततश्चमसांश्चमसि

नः सर्वशस्त्रयाज्यांतेषु वषट्कर्तैकपात्राण्यादित्यग्रहसावित्रवर्ज ॥ ९ ॥ स्तोत्रमग्रे शस्त्रादेषेति प्रोक्त उद्गातुर्हिंकारे प्रा
तः सवन आह्वयीरन्प्रतिहार उत्तरयोः सवनयोर्वायुरग्रे गायज्ञी रिति सप्तानां पुरोरुचांतस्यास्तस्या उपरिष्ठात्तु चंतु चंशं
सैद्वायवायाहिदर्शते तिसप्ततृचा द्वितीयां प्रउगे त्रिः पुरोरुग्भ्य आह्वयीतं षष्ठ्यां त्रिरवस्येर्धर्चं चैर्धर्चं उत्तमानं शंसं च संत्येके
तृच आह्वानं मशंसने माधुच्छंदसं प्रउगमित्येतदाक्षत उक्थंवाचिश्श्लोकायत्वेति शस्त्राजपेद्विश्वेभिः सोम्यं मध्विति या
ज्या प्रशास्ता ब्राह्मणाच्छस्यच्छावाक इति शस्त्रिणो होत्रकास्तेषां चतुराहवानि शस्त्राणि प्रातः सवने तृतीय सवने पर्यायेष्वति
रिक्तेषु च पंचाहावानि माध्यंदिने स्तोत्रियानुरूपेभ्यः प्रतिपदनुचरेभ्यः प्रगाथेभ्यो धाय्याभ्य इति पृथगाह्वानं होतुरपितेभ्य
श्चान्यदनंतरं मादौ निविदानीयानां सूक्तानां मनेकंचेत्प्रथमे वाहारव आपो देवते च तृचैतेषां तृचास्तोत्रियानुरूपाः शस्त्रादि
षु सर्वत्र माध्यंदिने प्रगाथास्तृतीया यथाग्रहणं मन्यद्याज्यां तानि शस्त्राण्युक्थंवाचीत्येषां शस्त्राजपः प्रातः सवन ऊर्ध्वचषो
ळशिः सर्वेषामुक्थंवाचीं द्रायेति माध्यंदिन उक्थंवाचीं द्राय देवेभ्य इत्युक्थेषु सषोळशिकैष्वनंतरं स्य पूर्वो स्तोत्रियेणानु
रूपस्य छंदः प्रमाणालिङ्गदैवतान्यार्षचैकं आनो मित्रावरुणानो गंतं रिशदसा प्रवो मित्राय प्रमित्रयोर्वरुणयोरिति नवायातं
मित्रावरुणे तियाज्यायाहि सुषुमाहित इति षट्स्तोत्रियानुरूपावनंतराः सप्तैर्द्रत्वावृषभमुद्धेदभीतिति स्रं द्रक्रतुविदंसुत
मितियाज्यैर्द्राग्नी आगतं सुतं मिद्राग्नी अपसस्प रि । तोशावृत्रहणाहुव इति स्रं इहेंद्राग्नी उपेयं वांमस्यमन्मन इति नवेंद्रा

ग्रीआगतंसुतमितियाज्या ॥ १० ॥ संस्थितेषुसवनेषुषोळशिनिचातिरात्रेप्रशास्तःप्रसुहीत्युक्तःसर्पतेतिप्रशास्ताति
सृजेद्धोतादक्षिणेनौदुंबरीमंजसेतरेपरयाद्वारौत्तरांवेदिःश्रोणीमभिनिःसर्पतिमृगतीर्थमित्येतदाचक्षतेएतेननिष्क्रम्यय
थार्थनत्वेवान्यन्मूत्रेभ्यएतेननिष्क्रम्यकृत्वोदकार्थंवेद्यांसमस्तानुपस्थायापरयाद्वारानित्ययावृतासदोद्वार्येचाभिमृश्य
तूष्णींप्रतिप्रसर्पत्येषावृत्सर्पतेतिवचनेपूर्वयैवगृहपतिः ॥ ११ ॥ एतस्मिन्कालेग्रावस्तुत्प्रपद्यतेतस्योक्तमुपस्थानैपूर्व
याद्वाराहविर्धानेप्रपद्यदक्षिणस्यहविर्धानस्यप्रागुदगुत्तरस्याक्षशिरसस्तृणंनिरस्यराजानमभिमुखोवतिष्ठतेनात्रोपवेश
नोयोअद्यसौम्यइतित्वथास्माअध्वर्युरुष्णीषंप्रयच्छतिदंजलिनाप्रतिगृह्णात्रिःप्रदक्षिणंशिरःसमुखंवेष्टयित्वायदासोमां
शूनभिषवायव्यपोहृत्यथग्राव्णोभिष्टुयान्मध्यमस्वरेणेदंसवनंमभित्वादेवसवितर्युंजतेमनउतयुंजतेधियंआतूनइंद्रक्षु
मंतंमाचिदन्यद्विशंतंप्रैतेवदंत्वित्यर्बुदंप्रागुत्तमायाआवक्रंजसेप्रवोग्रावाणइतिसूकयोरंतरोपरिष्ठात्पुरस्ताद्वापावमा
नीरोष्ययथार्थमावाग्रहग्रहणाच्छिष्टयापरिधार्यवेद्यंजमानस्योष्णीषमादार्ययथार्थमत्येष्वहःसुप्रतिप्रयच्छेदितरेष्व
थापरमभिरूपंकुर्यादितिगणगारिराप्यायस्वसमेतुतइतितिस्रोमृजंतित्वादशक्षिपंतमुत्तंशक्षिपौमृज्यमानःसुह
स्त्यादशभिर्विवस्वतोदुहंतिससैकामधुक्षत्पिप्युषीमिषमाकलशेषुधावतिपवित्रेपरिषिच्यतइत्येकाकलशेषुधावतिश्ये
नोवर्मविगाहतइतिद्वेएतासामर्बुदस्यचतुर्थीमुद्धृत्यतृचांतेषुतृचानवदध्यादाप्याय्यमानेप्रथममृज्यमानेद्वितीयंदुह्यमा

नेतृतीयमासिच्यमानेचतुर्थबृहच्छब्देबृहच्छब्देचतुर्थीमाचिदन्यद्विशंसतेतियदिग्रावाणःसंहादेरन्तस्मानमन्यदर्बुद
मेवेत्येकंप्रवोग्रावाणइत्येकउक्तंसर्पणंस्तुतेमाध्यंदिनेपवमानेविहत्यांगारान् ॥ १२ ॥ दधिघर्मेणचरंतिप्रव
र्ग्यवांश्चैतस्यो कमृगावानैघर्मेणेज्याभक्षिणश्चहोतर्वदस्वेत्युक्तंउत्तिष्ठतावपश्यतेत्याहश्रातंहविरित्युक्तःश्रातंहविरित्य
न्वाहश्रातंमन्यऊधनिश्रातमग्रावितियजत्यग्नेवीहीत्यनुवषट्कारौदधिघर्मस्याग्नेवीहीतिवा ॥ मयित्यदिंद्रियंबृहन्म
यिद्युन्नमुतक्रतुः ॥ त्रिश्रुद्धर्मोविभातुमआकूत्यामनसासहविराजाज्योतिषासह ॥ तस्यदोहमशीयतेतस्यतइंद्रपी
तस्यत्रिष्टुपछंदसउपहृतस्योपहृतोभक्षयामीतिभक्षजपोयंधिष्यवतांप्रांचमंगारैरभिविहरेयुःपश्चात्स्वस्यधिष्यस्योपवि
श्योपहवमिष्ट्वापरित्वाग्नेपुरंवयमितिजपेदनिष्ठादीक्षितःसवनीयानांपुरस्तादुपरिष्ठाद्वापशुपुरोळाशेनचरंत्यक्रियामेकै
न्यत्रतदर्थवादवदनाक्रियामाश्रमरथ्योन्विताप्रतिषेधात्पुरोळाशाद्युक्तमानाराशंससादनान्नत्विहद्विदेवत्याएतस्मि
न्कालेदक्षिणानीयंतेहीनैकाहेषुकृष्णाजिनानिधून्वंतःस्वयमेवदक्षिणापथयंतिदीक्षिताःसत्रेष्विदमहंमांकल्याण्यैकीत्यै
तेजसेयशसेमृतत्वायात्मानंदक्षिणान्नयानीतिजपंतउन्नेष्यमाणास्वाग्नीध्रीयआहुतीजुह्वतिददानीत्यग्निर्वदतिवायुराह
तथेतितत् ॥ हंतेतिचंद्रमाःसत्यमादित्यःसत्यमोमापस्तत्सत्यमाभरन् ॥ दिशोयज्ञस्यदक्षिणादक्षिणानांप्रियोभूया
संस्वाहा ॥ प्राचिह्येधिप्राचिजुषाणांप्राच्याज्यस्यवेतुस्वाहेतिद्वितीयां ॥ कइदंकस्माअदात्कामःकामायादात्कामोदा

ताकामःप्रतिग्रहीताकामंसमुद्रमाविशकामेनत्वाप्रतिगृह्णामिकामैतत्सेवृष्टिरसिद्यौस्त्वाददातुं पृथिवीप्रतिगृह्णात्वित्य
तीतास्वनुमंत्रयेत्तप्राण्यभिमृशेदप्राणिकन्यांचसर्वत्रचैवंप्रतिगृह्णामीप्रीयंप्राप्यहविरुच्छिष्टं सर्वंप्राश्रीयुःप्राश्यप्रतिप्रसृ
प्य ॥ १३ ॥ मरुत्वतीयेनग्रहेणचरंतींद्रमरुत्वइहपाहिसोमंहोतायक्षदिंद्रमरुत्वंतंसजोषाइंद्रसगणोमरुद्भिरितिभक्षयि
त्वैतत्प्रात्रमरुत्वतीयंशस्त्रंशंसैदध्वर्योशोसावोमितिमाध्यंदिनैशस्त्रादिष्वाहावआत्वारथयथोतयइदंवसोसुतमंधइति
मरुत्वतीयस्यप्रतिपदनुचराविंद्रनेदीयएदिहीतींद्रनिहवःप्रगार्थःप्रनूनब्रह्मणस्पतिरितिब्राह्मणस्पत्यस्तृचाःप्रतिपदनु
चरादृचाःप्रगार्थाआतोर्ध्वं सर्वंस्तोत्रियानुरूपाःप्रतिपदनुचराःप्रगार्थाःसर्वत्रप्राक्चछंदांसित्रैष्टुभात्सर्वाश्चैवाचतुष्प
दाःपंक्तिषुद्विरवस्येद्वयोर्द्वयोःपादयोर्ध्वं शोवाश्विनेपच्छःशस्यगतांतुपच्छःसमासमुत्तमेपदेपच्छोन्यत्पादैरवसायार्ध
चांतैःसंतानोभिर्नेतात्वंसोमक्रतुभिःपिन्वंत्यपइतिधायाःप्रवइंद्रायबृहतइतिमरुत्वतीयःप्रगार्थोजनिष्ठाउग्रइत्येकभूय
सीःशस्त्रामरुत्वतीयांनिविदंदध्यात्सर्वत्रैवमयुजासुमाध्यंदिनएकांतुचेर्धायुग्मास्वेकांशिष्टातृतीयसवनैक्षिणीमृजानः
परिदध्याध्यायन्नेनआत्मनोन्यत्राप्येतयापरिदधेदेवमुक्थंवाचींद्रायशृण्वतेत्वेतिशस्त्राजपेद्येत्वाहिहलेमघवन्नवर्ध
न्नितियाज्या ॥ १४ ॥ निष्केवल्यस्याभित्वाशूरनोनुमोभित्वापूर्वपीतयइतिप्रगार्थोस्तोत्रियानुरूपौयदिरथंतरंपृष्ठंयद्यु
वैबृहत्त्वामिद्विहवामहेत्वंह्येहिचेरवइतिप्रगार्थाएतेभवंतितान्द्वेतिस्कारंशंसैच्चतुर्थषष्ठौपादौबार्हतेप्रगार्थेपुनरभ्यसि

त्वोत्तरयोरवस्येद्वृहतीकारंचेत्तावेवाद्विस्तृतीयपंचमौतुकाकुभेषुप्रत्यादानाद्युत्तरैवमेतत्पृष्ठेष्वहःस्विद्रनिहवब्राह्मणस्प
त्यान्बृहतीकारमितरेषुपृष्ठेषुबृहद्रथंतरयोश्चतुचस्थयोर्होत्रकाश्रयेषांप्रगार्थास्तोत्रियानुरूपाःसर्वमन्यद्यथास्तुतंपरिमि
तशस्यएकाहःसयद्युभयसामायत्पवमानैतस्ययोनिरनुरूपोयोनस्थानएवैनामन्यत्रशंसैदूर्ध्वं धाय्यायायोनिस्थानंमने
कानंतयंसकृत्पृथग्वाह्वानमेवमूर्ध्वमिंद्रनिहवात्प्रगार्थानांयद्वावानेतिधायापिवासुतस्यरसिनइतिसामप्रगार्थइंद्रस्यनु
वीर्याणीत्येतस्मिन्नैद्रीनिविदंदध्यादनुब्राह्मणंवास्वरउक्थंवाचींद्रायोपशृण्वतेत्वेतिशस्त्राजपेत्पिवासोममिंद्रमंदतुत्वे
तियाज्या ॥ १५ ॥ होत्रकाणांकयानश्चित्रआभुवत्कयात्वंनऊत्याकस्तमिंद्रत्वावसुंसद्योहजातएवात्वामिंद्रोशन्नपुणः
सुमनाउपाकइतियाज्यातंवोदस्ममृतीषहंतत्त्वायामिसुवीर्यमितिप्रगार्थोस्तोत्रियानुरूपाउदुत्येमधुमत्तमाइंद्रःपूर्भिदु
दुब्रह्माण्यजीषीवज्रीवृषभस्तुराषाळितियाज्यातरोभिर्वोविदद्वसुंतरणिरित्तिषासतीतिप्रगार्थोस्तोत्रियानुरूपाउदिन्व
स्यरिच्यतेभूयइदिमामूर्ध्वत्युपोत्तमामुद्धरेत्सर्वत्रपिबावर्धस्वतवघासुतासइतियाज्या ॥ १६ ॥ अथतृतीयसवनंमु
त्तमस्वरेणादित्यग्रहेणचरंत्यादित्यानामवसानूतनेनहोतायक्षदादित्यान्प्रियान्प्रियधाम्नआदित्यासोअदितिर्मादयंता
मितिनेतंग्रहमीक्षेतह्यमानंस्तुतआर्भवेपवमानेविहत्यांगारान्मनोतादिपश्विळांतंपशुकर्मकृत्वापुरोळाशाद्युक्तमाना
राशंससादनात्सन्नेषुषदिष्ठापुरोळाशस्यतिस्रस्तिस्रःपिंज्योदक्षिणतःप्रतिस्वंचमसेभ्यःस्वेभ्यःपितृभ्यउपास्येयुरत्रपित

रोमादयध्वैयथाभागमावृषायध्वमिति सव्यावृतआग्नीध्रीयंप्राप्यहविरुच्छिष्टं सर्वे प्राश्नीयुः प्राश्यप्रतिप्रसृप्य ॥ १७ ॥
सावित्रेण ग्रहेण चरैत्यभूदेवः सविता वंद्यो नो होतायक्षहेवं सवितारैदमूनादेवः सविता वरेण्यो दधद्रत्नादक्षपितृभ्य आयु
नि ॥ पिवात्सोमं ममदग्नेन मिष्टयः परिज्माचिद्रमते अस्य धर्मणीति वषट्कृते होता वैश्वदेवं शस्त्रं शंसैत्सर्वादिशो ध्यायेच्छं
सिष्यं न्यस्यां द्वेप्योनतामध्वर्यो शोशोसावोमिति तृतीयसवनं शस्त्रादिष्वाहावस्तत्सवितुर्वृणीमहेद्यानो देव सवितरिति वै
श्वदेवस्य प्रतिपदनुचरा वभूदेव एकया च दशभिश्च स्वभूतैर्द्वाभ्यामिष्टये विंशत्या च तिसृभिश्च वहसे त्रिंशता च नियुद्धिर्वाय
विहता विमुंचं प्रद्यावेति दैर्घतमसं सु रूपकृत्तुमूतयेतक्षत्रथमयं वेनश्चोदयत्पृश्निगभीयेभ्यो मातामधुमत्पिन्वते पर्यएवापित्रे
विश्वदेवाय वृष्णा आनो भद्राः क्रतवो यंतु विश्वत इति न ववैश्वदेवं वैश्वदेवाग्निमारुतयोः सूक्तेषु सावित्रादिनिविदो दध्याच्च
तस्रो वैश्वदेव उत्तरास्तिस्त्र उत्तरैः सूक्तानां तद्धिदैवतदैवतेन सूक्तानां धायाश्चात्रैकपातिनीरदितिद्यौरदिति रंतरिक्षमिति प
रिदध्यात्सर्वत्र वैश्वदेवे द्विः पच्छोर्ध्वं च शः सकृद्भूमिमुपस्पृशन्नुक्तं वाचीं द्रायदेवेभ्य आश्रुत्यै त्वेति शस्त्वाजपे द्विः श्वेदेवाः
शृणुते मंहवंम इति याज्या ॥ १८ ॥ त्वंसोमपितृभिः संविदान इति सौम्यस्य याज्या तं घृतयाज्याभ्यामुपांशुभयतः प
रियजंति घृताहवनो घृतपृष्ठो अग्निर्घृते श्रितो घृतम्वस्य धाम ॥ घृतप्रुषत्वा हरितो वहंतु घृतं पिबन् यजसि देवदेवानिति पुर
स्तादुरुविष्णो विक्रमस्वोरुक्षयाय नस्कृधि ॥ घृतं घृतयोने पिबं प्रयज्ञपतिं तिरैत्युपरिष्ठादन्यतरतश्चेदग्नाविष्णूमहि

॥ ३५ ॥

धाम प्रियं वामित्युपांश्वेवाहृतं सौम्यं पूर्वमुद्गातृभ्यो गृहीत्वा वेक्षेत यत्ते च क्षुर्दिवित्सुपर्णे येनैकराज्यमजयोहिना ॥ दीर्घं
यच्च क्षुरदितेरनंतं सोमो नृचक्षामयित हधा त्वित्यपश्यन् हृदि स्पृक्क्रतुस्पृग्वर्चो धावर्चो अस्मासु धेहि ॥ यन्मे मनो यमंगतं
यद्दामे अपरागतं ॥ राज्ञा सोमेन तद्वयं मस्मासु धारयामसि ॥ भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवा इति चांगुष्ठोपकनिष्ठिकाभ्यां
माज्येनाक्षिणी अज्यं छंदोगेभ्यः प्रयच्छेद्विहतेषु शालाकेष्वग्नीध्रः पालीवतस्य यजत्यैभिरग्ने सरथं याह्यर्वाडित्युपांश्वेवने
ष्टारैर्विसंस्थितसंचरेणानुप्रपद्यंतस्योपस्थ उपविश्य भक्षयेत् ॥ १९ ॥ अथ यथेतं स्वभ्यग्रमाग्निमारुतं तस्याद्यां पच्छक्रगा
वाननं पच्छः शस्या चैदर्धं च श इतरां संतानं मुत्तमेन वचनेन वैश्वानराय पृथुपाजसे शंनः करत्यर्वतै प्रत्वक्षसः प्रतवसो यज्ञाय ज्ञा
वो अग्रये देवो वो द्रविणो दा इति प्रगाथौ स्तोत्रियानुरुपौ प्रतव्यसीं नव्यसीं मापो हिष्ठेति तिस्रो वियतमप उपस्पृशन् न्वारब्धे
ष्वपावृतशिरस्क इदमादिप्रतिप्रतीकमाह्वानं मुतनो हिर्बुभ्यः शृणोतु देवानां पत्नी रुशतीरवंतुन इति द्वैराकामहमिति द्वैपा
वीरवीकन्याचित्रायुरिर्मयमप्रस्तरमाहि सीदम तलीकव्यैर्यमो अंगिरोभि रूदीरतामवरउत्परासं आहंपिद्वन्सुविदत्रां
अविर्त्सीदं पितृभ्यो नमो अस्त्वद्यं स्वादुष्किलायमिति च तस्मै मध्ये चाह्वानं मदामो दैवमो दामो दैवो मित्यासां प्रतिगरौ ययो
रोजसास्कभितारजांसि वीर्येभिर्वीरतमाशविष्ठा ॥ यापत्येते अप्रतीता सहोभिर्विष्णू अगन्वरुणा पूर्वहूतौ ॥ विष्णोर्नुकंवी
र्याणि प्रवोचैतंतु तन्वन्नजसो भानुमन् विह्वेवान इंद्रो मघवा विरपशीति परिदध्याद्भूमिमुपस्पृशन्नुत्तमेन वचनेन ध्रुवावनय

औतसु.

॥ ३६ ॥

नकांक्षेदुक्थवाचीद्रायदेवेभ्य आश्रुतायत्वेति शस्त्वाजपेदग्नेमरुद्भिः शुभयद्भिर्ऋकभिरितियाज्येत्यंतोऽग्निष्टोमोऽग्निष्टोमः
॥ २० ॥ इत्याश्वलायनश्रौतसूत्रे पूर्वषट्पंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

॥ ॐम् ॥ उक्थ्येतु होत्रकाणामेह्येषु ब्रवाणित आग्निरगामिभारतं श्वर्षणी धृतमस्त आह्वयामसुर इति तृचा विद्रावरु
णायुवमावाराजानां विद्रावरुणामधुमत्तमस्येतियाज्यावयमुत्वाभपूर्व्यो न इदमिदं पुरेति प्रगाधौ सर्वाः ककुभः प्रमं हि
ष्टायोदप्रुतोऽहम इन्द्रं बृहस्पतेयुवमिन्द्रं श्वस्व इति याज्या धाहीन्द्रगिर्वण इयंत इन्द्रगिर्वणं ऋतुर्जनित्री नूतनी भवामित्रः संवां
कर्मणो द्राविष्णू मदपती मदानामिति याज्येत्यंत उक्थ्यः ॥ १ ॥ अथ षोडशस्य साविसोम इन्द्रत इति स्तोत्रिया नुरूपा वात्वा
वहंतु हरय इति तिस्रो गायत्र्य उपोषु भृणु ही गिरः सुसंह संत्वा वयं मघवन्नित्येका द्वे च पंक्ती यदिन्द्रपृतनाज्येऽयं ते अस्तु हर्यत
इत्यौष्णिह बार्हतौ तृचावाधूर्वस्मा इति द्विपदा ब्रह्मन्वीर ब्रह्मकृतिं जुषाण इति त्रिष्टुभेष ब्रह्माय ऋत्विग्य इन्द्रो नाम श्रुतो गृणे ।
विष्नुतयो यथापथ इन्द्रत्वद्यंतिरातयः ॥ त्वामिच्छव सस्पतेयंति गिरो न संयत इति तिस्रो द्विपदाः प्रतेम हे विदधे शंसिषं हरी
इति तिस्रो जगत्स्विक द्रुकेषु महिषो यवाशिरं ॥ प्रोष्वस्मै पुरोरथमिति तृचा वातिच्छंदसौ पच्छः पूर्वद्वेधाकारं मुत्तरमनुष्टु
ब्गायत्रीकारं प्रचेतन प्रचेतयाया हि पिषमत्स्व ॥ ऋतुश्छंदऋतं बृहत्सुन्न आधे हि नो वसपित्यनुष्टुप्प्रप्रवस्त्रिष्टुभमिषम चेत
प्रार्चत ॥ यो व्यतीरफाणयदिति तृचा आनुष्टुभा उत्तमस्योत्तमां शिष्टौ उत्तमां निविदं दध्यां हि गैः पदानुपूर्व व्याख्यास्यामौ

पूर्वष.
अ. ६

॥ ३६ ॥

मत्सदहिं वृत्रमपां जिन्वदुदार्यं मुद्यां दिविसमुद्रं पर्वतां इहोद्यद्ब्रह्मस्य विष्टपमिति परिधानीयैवाहो वैवाहीन्द्रं ॥ एवा हि श
क्रोवशी हि शक्र इति जपित्वा पाः पूर्वेषां हरिवः सुतानामिति यजति ॥ २ ॥ विहृतस्येन्द्रजुषस्व प्रवहाया हि शूरहरी इह ॥ पिवा
सुतस्य मतिर्नमध्वश्च कानश्चारुर्मदाय ॥ इन्द्रजठरं न व्यनं पृणस्वमधोर्दिवो न ॥ अस्य सुतस्य स्वर्णोपत्वा मदाः सुवाचो अ
स्थुः ॥ इन्द्रस्तुराषाणि मत्रो न जघान वृत्रं यतिर्न ॥ बिभेद वलं भृगुर्न ससाहे शत्रून्मदे सोमस्य ॥ श्रुधी हवं न इन्द्रो न गिरो जुष
स्ववज्रीन ॥ इन्द्रसयुग्भिर्दिद्युं नमत्स्वामदायमहेरणाय ॥ आत्वा विशंतु कविर्न सुता स इन्द्रत्वष्टान ॥ पृणस्व कुक्षी सोमो
ना विह्री शूरधिया हियानः ॥ साधुर्न गृभुर्ऋभुर्नास्ते वशूरश्चमसोन ॥ यातेव भीमो विष्णुर्न त्वेषः समत्सु ऋतुर्न तिस्रो त्रिया
नुरूपा ऊर्ध्वस्तो त्रियानुरूपाभ्यां तदेव शस्यं विहरेंत्पादान्वयवधायार्धचशः शंसंते पूर्वासां पूर्वाणि पदानि गायत्र्यः पंक्तिभिः
पंक्तीनां तु द्वे द्वे पदेशिष्येते ताभ्यां प्रणुयादुष्णिहो बृहती भिरुष्णिहांतुत्तमान्पादान्द्वौ कुर्याच्चतुरक्षरं माद्यं द्विपदाश्चतुर्धा कृ
त्वा प्रथमा त्रिष्टुभोत्तराजगती भिरुत्तमायाश्चतुर्थमक्षरं मंत्यं पूर्वस्याद्यमुत्तरस्यानुष्टुभमतिच्छंदः स्ववदध्याद्वितीयतृतीययो
स्तृतीययोः पादयोरवसानत उपदध्यात्प्रचेतनेति पूर्वस्यां प्रचेतयेत्युत्तरस्यामुत्तरास्वितरान्पादान् षष्ठान्कृत्वा अनुष्टुप्कारं शं
सैदूर्ध्वस्तो त्रियानुरूपाभ्यामातो विहृतस्तत्र प्रतिगरं ओथामोदैवमदेमदामो देवो मथेति याज्यां जपेनोपसृज्ये देवाहो वापाः पू
र्वेषां हरिवः सुतानामेवाहीन्द्रं ॥ अथोद्दं सर्वं न केवलं ते ॥ एवा हि शक्रो ममद्भि सोमं मधुमंतामिन्द्रवशी हि शक्रः सत्रावृषं जठ

रआवृषस्वेतिसमानमन्यस्तोत्रियार्थनिविदेपरिधानीयायाइत्याहावआहृतंषोळशिपात्रैसमुपहावंभक्षयंतिधर्मेचभक्षि
णोमैत्रावरुणस्त्रयश्छंदोगाईद्रषोळशिभोजस्विस्त्वंदेवेष्वस्योजस्वंतमामायुष्मंतैर्वर्चस्वंतमनुष्येषुकुरु ॥ तस्यतइंद्रपीत
स्यानुष्टुप्छंदसउपहृतस्योपहृतोभक्षयामीतिभक्षजपः ॥ ३ ॥ अतिरात्रेपर्यायाणामुक्तःशस्योपायोहोतुरपियथाहोत्रका
णौप्रथमेपर्यायेहोतुराद्यांवर्जयित्वाप्रत्यृचंस्तोत्रियानुरूपेषुप्रथमानिपदानिद्विरुक्त्वावस्यंतिशिष्टेसमसित्वाप्रणुवंतिस
र्वेसर्वासौमध्यमेमध्यमानिप्रत्यादायऋगंतैःप्रणुवंत्युत्तमान्युत्तमेचतुरक्षराणित्वच्छावाकश्चतुःशस्त्राःपर्यायाहोतुराद्यं
याज्याभ्यःपूर्वेपर्यासाःपांतमावोअंधसोपादुशिष्ट्यंधसस्त्यमुवःसत्रासाहमिति सूक्तशेषौभित्यंमेषमध्वर्यवोभरतेंद्राय
सोममितियाज्याप्रवइंद्रायमादनैप्रकृतान्युजीषिणःप्रतिश्रुतायवोधृषदितिपंचदशदिवश्चिदस्येतिपर्यासःसनोनव्येभि
रितिचास्यमदेपुरुवर्पांसिविद्वानितियाज्यावयमुत्वातदिदर्थीवयमिंद्रत्वायवोभिवात्रहत्यायेत्युत्तमामुद्धरेदिंद्रोअंगम
हद्वयमभिभ्युषुवाचमभ्युधूतस्यहरिवःपिबेहेतियाज्येंद्रायमद्वनेसुतमिंद्रमिद्राधिनोबृहदैंद्रसानसिमेतोन्विद्रंस्तवामे
शानैमानोअस्मिन्मध्वर्गिद्रपिबतुभ्यंसुतोमदायेतियाज्यायंतइंद्रसोमोयंतेमानुषेजनउद्धेदभीत्युत्तमामुद्धरेदहंभुवम
पाय्यस्यांधसोमदायेतियाज्यातूनइंद्रधुमंतमाप्रद्रवपरावतौनह्यन्यंबळाकरमित्यष्टावींस्वयंतीरहंदापातासुतमिंद्रोअ
स्तुसोमैहंतावृत्रमितियाज्याभित्वावृषभासुतैभिप्रगोपतिंगिरातूनइंद्रमद्यगितिसूक्तैअश्ववतिप्रोग्रांप्रीतैवृष्णइयमिस

त्यामितियाज्येंदवसोसुतमंधइंद्रेहिमत्स्यंधसःप्रसम्राजमुपक्रमस्वाभरघृषतातदस्मैनव्यमस्यपिबयस्यजज्ञानइंद्रेतिया
ज्येंदह्यन्वोजसामहांद्रोयभोजसासमस्यमन्यवेविशइतिद्विचत्वारिंशद्विष्वजितेतिष्ठाहरीरथआयुज्यमानेतियाज्या
त्वेतानिषीदतात्वशत्रवागर्हिनकिरिंद्रत्वदुत्तरइत्युत्तमामुद्धरेच्छत्तेदधामीदंत्यत्पात्रमिंद्रपानमितियाज्यायोगेयोगेतव
स्तरैर्युजंतिब्रध्नमरुषैर्यदिंद्राहंप्रतेमहंउतीशचीवस्तववीर्येणेतियाज्येंद्रःसुतेषुसोमेषुयइंद्रसोमपातमआघायेअग्निमिंधत
इतिसप्तदशयइंद्रचमसेष्वासोमःप्रवःसतांप्रोद्रोणेहरयःकर्मागमन्नितियाज्येंतिपर्यायाःपर्यासवर्जगायत्राः ॥ ४ ॥ संस्थि
तेष्वाश्विनायस्तुवतेशंसिष्यन्विसंस्थितसंचरेणनिष्क्रम्याग्नीध्रीयेजान्वाच्याहुतीर्जुहुयादग्निरज्वीगायत्रेणच्छंदसातम
श्यांतमन्वारभैतस्मैमामवतुतस्मैस्वाहा ॥ ऊषाअज्विनीत्रैष्टुभेनच्छंदसातामश्यातामन्वारभैतस्मैमामवतुतस्मैस्वाहा ॥
अश्विनावज्विनौजागतेनच्छंदसातावश्यातावन्वारभैताभ्यामामवतुताभ्यांस्वाहा ॥ बण्महाँऽअसिसूर्येतिद्वाभ्यामि
ंद्रवोविश्वतस्परीतिचंप्राश्याज्यशेषमपउपस्पृशेन्नाचामेद्विज्ञायतेदेवरथोवाएषयद्धोतानाक्षमद्भिःकरवाणीतिप्राश्य
प्रतिप्रसूर्यपश्चात्स्वस्यधिष्ण्यस्योपविशैत्समस्तजंधोरुररत्निभ्यांजानुभ्यांचोपस्थंकृत्वायथाशकुनिरुत्पतिष्यन्नपस्थकृत
स्त्वेवाश्विनंशंसैदग्निहोतागृहपतिःसराजेतिप्रतिपदेकपातिनीपच्छएतयाग्नेयंगायत्रमुपसंतनुयात्प्रातरनुवाकन्यायेन
तस्यैवसमाम्नायस्यसहस्रावममोदेतोःशंसैद्वाहतास्त्रयस्तृचाःस्तोत्रियाःप्रगाथावातान्पुरस्तादनुदैवतैस्वस्यच्छंदसोय

थास्तुतंशंसैद्येषुवान्येषुपच्छोद्विपदाउपसंतनुयादेकपदास्ताभ्यश्चोत्तराविच्छंदसउद्धरेदपिवातन्यायेनशंसनैतुपच्छो
न्यास्त्रिष्टुब्जगतीभ्यःपांकेनोदितेसौर्याणिप्रतिपद्यतेसूर्योनोदिवउदुत्यंजातवेदसमितिनवचित्रंदेवानानमोमित्रस्यैद्र
क्रतुनआभराभित्वाशूरनोनुमोबहवःसूरचक्षसइतिप्रगाथामहीद्यौःपृथिवीचनस्तेहिद्यावापृथिवीविश्वशंभुवाविश्वस्य
देवीमृचयस्यजन्मनोनयारोषातिनग्रभदितिद्विपदाबृहस्पतेअतियदयोअर्हादितिपरिधानीयाप्रतिपदेपरिधानीयायाइ
त्याहावोबृहत्सामचेत्तस्ययोनिप्रगाथेषुद्वितीयातृतीयावानवाश्विनेनग्रहेणसपुरोळाशेनचरंतीमेसोमासस्तिरोअन्हासं
स्तीव्रास्तिष्ठंतिपीतयेयुवभ्यां ॥ हविष्मतानासत्यारथेनयातमुपभूषतंपिबध्याइत्यनुवाक्याहोतायक्षदश्विनासोमानां
तिरोअन्हाणामितिप्रैषःप्रवामंधांसिमद्यान्यस्थुरुभापिबतमश्विनेतियाज्यैअध्यर्धामनवानंयद्येतस्यपुरोळाशस्यस्विष्ट
कृदाचरेयुःपुरोळाअग्नेपचतौमेवृधानआहुतिमितिसंयाज्यै ॥ ५ ॥ यदिपर्यायानभिव्युच्छेत्सर्वेभ्यएकंसंभरेयुःप्रथमा
द्धोताद्वितीयान्मेत्रावरुणोब्राह्मणाच्छंसीचोत्तमादच्छावाकोद्वौचेद्वौप्रथमाद्वाउत्तमादपिवासर्वेस्युःस्तोमनिर्हस्ताऊर्ध्व
स्तोत्रियानुरूपेभ्यःप्रथमोत्तमांस्तुचांछंसेयुर्निर्हासएवैकस्मिन्होतृवर्जमित्येकआश्विनायैकस्तोत्रियौमेविवस्वदुषसइति
तंपुरस्तादनुदैवतैस्वस्यच्छंदसोयथास्तुतंशंसैत्रीणिषष्टिशतान्याश्विनैविमतानांप्रसवसंनिपातैसंसवोनंतर्हितेषुनद्यावा
पर्वतेनवाप्येकैतर्हितेष्वपितथासतिसंस्वरादेवतावाहनात्कयाशुभेतिचमरुत्वतीयेपुरस्तात्सूक्तस्यशंसैद्योजातएवेतिनि

ष्केवल्येममाग्नेवर्चइतिवैश्वदेवसूक्तस्यापिवैतेष्वेवनिविदोदध्यादुद्धरेदितराणिस्थानंचैन्निविदोतिहरेन्माप्रगामेतिपुर
स्तात्सूक्तंशस्त्वान्यस्मिस्तदैवतेदध्यात् ॥ ६ ॥ सोमातिरेकेस्तुतशस्त्रोपजनःप्रातःसवनैस्तिमोमोअयंसुतोर्गौर्धयतिम
रुतामितिस्तोत्रियानुरूपौमहोऽइंद्रोयोजसातोदेवाअवंतुनइत्यैद्रीभिर्वैष्णवीभिश्चस्तोममतिशस्यैद्यायजेद्वैष्णव्यावै
द्रावैष्णव्येतिगाणगारिदैवतप्रधानत्वात्संवांकर्मणासमिषाहिनोमीतिमाध्यंदिनैवण्महोऽअसिसूर्योदुत्यइशंतवपुरिति
प्रगाथौस्तोत्रियानुरूपौमहोऽइंद्रोनुवद्विष्णोर्नुकंयाविश्वासांजनितारामतीनामितियाज्यातृतीयसवनउत्तरोत्तरांसंस्था
मुपेयुरातिरात्रादतिरात्राच्चैत्प्रतत्तेअद्यशिपिविष्टनामंप्रतद्विष्णुस्तवतेवीर्येणेतिस्तोत्रियानुरूपौमाध्यंदिनेनशेषेस्त्वेष
मित्थासमरणंशमीवतोरितिवायाज्या ॥ ७ ॥ ऋतेराजनिनष्टेदग्धेवापिदग्धानैसदोहविर्धानान्यनावृताक्रियैरभ्रा
वृतावान्यंराजानमभिषुणुयुरनधिगमेपूतीकान्फाल्गुनान्यन्यावाओषधयःपूतीकैःसहप्रायश्चित्तंवाहुत्वोत्तरमालभेत
सुत्यासूक्तमेवमन्येतप्रतिधुकप्रातःसवनैश्शृतंमाध्यंदिनैदधितृतीयसवनैश्चायंतीयंब्रह्मसामयदिफाल्गुनानिवारवंतीयं
यज्ञायज्ञीयस्यस्थानेश्रायंतीयमेकएकदक्षिणंयज्ञंसंस्थाप्योदवसायपुनर्यजेततस्मिन्पूर्वस्यदक्षिणांदद्यात्सोमाधिगमेप्र
कृत्या ॥ ८ ॥ दीक्षितानामुपतापेपरिहितेप्रातरनुवाकेनुपाकृतेवापुष्टिपतेपुष्टिश्चक्षुषेचक्षुःप्राणायप्राणंत्मानेत्मानैवाचे
वाचमस्मैपुनर्धेहिस्वाहेतिब्रह्माहुतिहुत्वाशीतोष्णाअपःसमानीयैकविंशतिमासुग्रवान्कुशपिंजूलांश्चावधार्यताभिरद्भि

रवर्थकुर्वीतताभिरेनमाप्तावर्थेजीवानामस्थता ॥ इमममुंजीवयतजीविकानामस्थता ॥ इमममुंजीवयतसंजीवानाम
स्थता ॥ इमममुंसंजीवयतसंजीविकानामस्थता ॥ इमममुंसंजीवयतैतौषधिसूक्तेनचाप्ताव्यानुमृजेदुपांश्वंतर्यामौतेप्रा
णापानौपातामसाउपांशुसवनस्तेव्यानंपात्वसावैद्रवायवस्तेवाचंपात्वसौमैत्रावरुणस्तेचक्षुषीपात्वसावाश्विनस्तेश्रोत्रं
पात्वसावाग्रयणस्तेदक्षकृतूपात्वसाउक्थ्यस्तेगानिपात्वसौध्रुवस्तआयुःपात्वसावितियथासनमनुपरिक्रमणैत्रातारमिंद्र
मवितारमिंद्रमितिताक्ष्यादिर्यद्यप्यन्यदैकाहिकाद्वैश्वदेवैस्वस्त्यात्रेयेनिविदं दध्यात्प्रकृत्यानिगदे ॥ ९ ॥ संस्थितेतीर्थेन
निर्हृत्यावभृथेप्रेतालंकारान्कुर्वतिकेशश्मश्रुलोमनखानिवापयंतिनलदेनानुलिंपंतिनलदमालांप्रतिमुंचंतिनिष्पुरीषमेके
कृत्वापृषदाज्यं पूरयंत्यहतस्यवाससःपाशतःपादमात्रमवच्छिद्यप्रोर्णुवंतिप्रत्यग्दशेनाविःपादमवच्छेदमस्यपुत्राअमाकु
र्वीरश्मग्नीनस्यसमारोप्यदक्षिणतोबहिर्वेदिदहेयुराहार्येणानाहिताग्निपर्णीचंप्रत्येत्याहःसमापयेयुःप्रातरनभ्यासमनभि
हिंकृतानिश्चानुवचनाभिष्टवनसंस्तवनानिपुराग्रहग्रहणासीर्थेननिष्क्रम्यत्रिःप्रसव्यमायतनंपरीत्यपर्युपविशंतिपश्चा
द्धोतोत्तरोध्वर्युस्तस्यपश्चाच्छंदोगाआयंगौःपृश्निरकमीदित्युपांशुस्तुवतेस्तुतेहोताप्रसव्यमायतनंपरिब्रजंस्तोत्रियमनु
ब्रजेदप्रणुवन्यामीश्वरेहिप्रेहिपधिभिःपूर्व्येभिरितिपंचानांतृतीयमुद्धरेन्मैनमग्नेविदहोमाभिश्चोचइतिषट्पूषात्वेतश्चा
वयतुप्रविद्वानितिचतस्रउपसर्पमातरंभूमिमेतामितिचतस्रःसोमएकेभ्यउरुणसावसुतृपाउदुंबलावितिचसमाप्यसंचि

त्यतीर्थेनप्रपाद्यथासनमासादयेयुर्भक्षेदुप्राणभक्षान्भक्षयित्वादक्षिणेमार्जालीयेनिनयेयुर्दक्षिणस्यावावेदिश्रोण्यांसप्त
दशमहर्भवतित्रिवृतःपवमानारथंतरपृष्टोमिष्टोमःसंस्थितेऽवभृथमेकेगमयंत्येतस्यैतदहरभिशब्दयंतौनिर्मथ्येनवाद
ग्ध्वानिस्वार्यसंवत्सरादेनमग्निष्टोमेनयाजयेयुर्नेदिष्ठिनवादीक्षयेयुरपिवोत्थानंगृहपताउक्तःस्तुतश्चविकारएकाहेषुय
यजमानासनेशयीतसंस्थितेपायतीष्ववभृथंगमयेयुरित्यालेखनःपूर्वेणसदोदहेयुरित्याश्मरथ्यएषएवावभृथः ॥ १० ॥
अग्निष्टोमोत्यग्निष्टोमउक्थ्यःषोडशीवाजपेयोतिरात्रोसौर्यामइतिसंस्थास्तासांयामुपयंतितस्याअंतेयज्ञपुच्छमनुयाजाद्यु
कैपशुनाशंयुवाकादुत्तमस्त्वहसूक्तवाकप्रैषोवीवृधतेतिपुरोळाशदेवतांपशुदेवतामेकैयदिसवनीयस्यपशोःपशुपुरोळा
शंकुर्युरवीवृधेतांपुरोळाशैरित्येवब्रूयात्सवनीयैरेवैद्रोवर्धतेपशुपुरोळाशेनपशुदेवतोर्ध्वंशंयुवाकाद्धारियोजनौपाःसोमम
स्तमिंद्रप्रयाहिंधानासोमानामिंद्राद्विचपित्रचयुनज्मितेब्रह्मणाकेशिनाहरीइतीज्यानुवाक्येअंत्येवहस्सुतिष्ठासुकंमघ
वन्मापरागाअयंयज्ञोदेवयाअयंमियेधइतीतरेषुपरायाहिमघवन्नाचयाहीतिवानुवाक्योत्तरवत्स्वहःस्वननुवषट्कृतेति
प्रैषंमैत्रावरुणआहेहमदएवमघवन्निंद्रतेश्वइत्येतेत्यतिरात्रेद्यसुत्यामितिचतस्यांतंश्रुत्वामीध्रःश्वःसुत्यांप्राहःश्वःसुत्यांवा
एषांब्राह्मणानांतामिंद्रायेंद्राग्निभ्यांप्रब्रवीमिमित्रावरुणाभ्यांवसुभ्योरुद्रेभ्यआदित्येभ्योविश्वेभ्योदेवेभ्योब्राह्मणेभ्यः
सौम्येभ्यःसोमपेभ्योब्रह्मन्वाचंयच्छेति ॥ ११ ॥ आहृतमुज्ञेत्राद्रोणकलशमिळामिवप्रतिगृह्योपहवमिष्टावेक्षेतहरिव

तस्तेहारियोजनस्यस्तुतस्तोमस्यशस्त्वोक्थस्यैष्टयजुषो योभक्षोगोसनिरश्वसनिस्तस्यतउपहृतस्योपहृतोभक्षयामीतिप्राण
भक्षंभक्षयित्वाप्रतिप्रदायद्रोणकलशात्मानमाप्याय्ययथाप्रसृतंविनिःसृप्याग्नीध्रीयैविनिःसृसाहुतीजुह्वत्ययंपीतइंदु
रिंद्रंमदेधादयंविप्रोवाचमर्चन्नियच्छन् ॥ अयंकस्यचिद्रुहतादभीकैसोमोराजानसखायंरिषेधात्स्वाहा ॥ इंदराधो
अग्निनादत्तमागाद्यशोभर्गःसहभोजोबलंच ॥ दीर्घायुत्वायशतशारदार्यंप्रतिगृभ्णामिमहतेवीर्यायस्वाहेत्याहवनीये
षट्षट्शकलान्यभ्यादधतिदेवकृतस्यैनसोवयजनमसिस्वाहा ॥ पितृकृतस्यैनसोवयजनमसिस्वाहा ॥ मनुष्यकृतस्यै
नसोवयजनमसिस्वाहा ॥ आत्मकृतस्यैनसोवयजनमसिस्वाहा ॥ एनसएनसोवयजनमसिस्वाहा ॥ यद्वोदेवाश्चकृ
मजिह्वागुर्वितिचद्रोणकलशाद्दानागृहीत्वावेक्षेरन्नापूर्यास्थामापूरयतंप्रजयाचधनेनचेंद्रस्यकामदुधास्थकामान्मेधु
इगध्वैप्रजांचपशूंश्चेत्यवप्रायातःपरिधिदेशेनिवपेयुःप्रत्येत्यतीर्थदेशैपांपूर्णाश्चमसास्तान्सव्यावृतोव्रजंतिहरिततृणानि
विमृज्यप्रतिस्वंचमसेभ्यस्त्रिःप्रसव्यमुदकैरात्मनःपर्युक्षंतैदक्षिणैःपाणिभिरितरैर्वाप्रदक्षिणैस्वधापित्रेस्वधापितामहाय
स्वधाप्रपितामहायेत्युक्तेजीवमृतेभ्यःपाणीश्चमसेष्ववधायाप्सुधूतस्यदेवसोमतेमतिविदोनृभिःसुतस्यस्तुतस्तोमस्यश
स्त्वोक्थस्यैष्टयजुषो योभक्षोगोसनिरश्वसनिस्तस्यतउपहृतस्योपहृतोभक्षयामीतिप्राणभक्षान्भक्षयित्वा माहंप्रजांपरासि
चमित्येतेनाभ्यात्मनिनीयाच्छायंयोमरुतःश्लोकएत्वेत्येतयाभिमृशंतिदधिक्राव्णोअकारिषमित्याग्नीध्रीयैदधिद्रप्सा

न्प्राश्यंस्वरूयानिविसृजंतउभाकवीयुवानासत्यादाधर्मणस्पती ॥ परिसत्यस्यधर्मणाविसरूयानिविसृजामहइति ॥ १२ ॥
पत्नीसंयाजैश्चरित्वावभृथंप्रजंतिव्रजंतःसाम्नोनिधनमुभयैत्यवभृथेष्ट्यातिष्ठंतश्चरंतिप्रयाजाद्यनुयाजांतांनास्यामिळा
नबहिष्मंतौप्रयाजानुयाजावप्सुमंतौगायत्रौवारुणहर्विरवतेहेळोवरुणनमोभिरितिद्वैअग्नीवरुणौस्विष्टकृदर्थेत्वंनो
अग्नेवरुणस्यविद्वानितिद्वैसंस्थितायांपादानुदकांतेवदधुर्नमोवरुणायाभिष्ठितौवरुणस्यपाशइतिततआचामंतिभक्ष
स्यावभृथोसिभक्षितस्यावभृथोसिभक्षंकृतस्यावभृथोसीतिप्रोथ्यप्रथमेनप्रष्टीवंतिप्रगिरंत्युत्तराभ्यांततआचम्याप्लवंत
आपोअस्मान्मातरःशुंधयंत्विदमापःप्रवहंतसुमित्र्यानआपओषधयःसंत्वित्येतयावृताभ्युक्षेरन्नेवाप्यदीक्षिताउन्नेनैना
नुन्नयत्युन्नेतरुन्नोन्नयौन्नेतर्वस्वोअभ्युन्नयानइत्युन्नीयमानाजपंत्युद्वयंतमसस्परीत्युदेत्यंसमानमतऊर्ध्वहृदयश्लेनासं
स्थाजपात्संस्थाजपेनोपतिष्ठंतैयेयेपवृत्तकर्माणः ॥ १३ ॥ गार्हपत्यउदयनीययाचरंतिप्रायणीययोक्तापध्यास्वस्ति
रिहोत्तमाज्यहविषांविपरीताश्चयाज्यानुवाक्यास्तेचैवकुर्व्युप्रायणीयांप्रकृत्यासंयाज्यैसंस्थितायांमैत्रावरुण्यनूबंध्यास
दस्येकउत्तरवेद्यामेकैहुतासांवपायांयद्येकादशिन्यग्रतःकृताग्नीषोमीयेणसंचरेणव्रजित्वागार्हपत्येत्वाष्ट्रेणपशुनाचरंत्यं
जनादिपर्यग्निकृत्वौत्सृजंत्यपुनरायनार्यदित्वध्वयवआज्येनसमाभ्युस्तथैवहोताकुर्यात्संप्रैषवदादेशान्पशुवन्निपाता
न्यद्यनूबंध्यैपशुपुरोळाशमनुदेविकाहवीषिनिर्वपेयुर्धातानुमतीराकासिनीवालीकुहः ॥ धाताददातुदाशुषैप्राचीजीवा

श्रौतसू.

॥ ४६ ॥

तुमक्षितां ॥ वयं देवस्य धीमहि सुमतिं वाजिनीवतः ॥ धाता प्रजानामुतराय ईशं धाते दं विश्वं भुवनं जजान ॥ धाता कृ
ष्टीरनिमिषाभिषष्टे धात्र इन्द्र व्यंघृतवज्रुहोतेति देवीनां चेतसूर्योद्यौरुषागौः पृथिवी सत्पुंभिर्न आगहीति द्वे आद्यां तनोषि
रश्मिभिरावहंती पोष्या वार्या णिनता अवारिणुककाटो अभ्रुतेन तान शंतिन दभातितस्करौ बळित्थापर्वतानौ दृष्ट्वा चिद्याव
नस्पतीन्पश्वलाभेपयस्यां मैत्रावरुण्यनूबं ध्यास्थानं आज्यभागप्रभृतिवाजिनां त्रिकर्मिणो वाजिनं भक्षयेयुः सर्वे तु दीक्षिताः
सर्वे तु दीक्षितोत्थिताः पृथगग्नीन्त्समारोप्यौ दग्देवयजनान्मथित्वोदवसानीययायजंतं पौनराधेयिक्यविकृता विकृता ॥
॥ १४ ॥ ॥ इत्याश्वलायनश्रौतसूत्रे पूर्वषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

॥ इत्याश्वलायनश्रौतसूत्रे पूर्वषष्ठः संपूर्णः ॥

पूर्वष.

अ. ६

॥ ४६ ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ हरिः ॐ ३म् ॥ सत्राणामुक्तादीक्षोपसर्दएतेनाह्वासुत्यानिप्रातरनुवाकाद्युदवसानीयांतान्यंतानि
 पत्नीसंयाजांतानीतराणिद्रप्सप्राशनसख्यविसर्जनेत्वंत्यएवंध्रुवाःशस्त्राणामातानाःसूक्तान्येवसूक्तस्थानेष्वहीनेषुदैवते
 नव्यवस्थास्तृचाःप्रउगेसर्वाहर्गणेषुतायमानरूपाणांप्रथमादहःप्रवर्तेतैअभ्यासातिप्रैषावहउत्तमेशस्त्रेपरिधानीयायाउ
 त्तमेवचनउत्तमंचतुरक्षरैद्विरुक्त्वाप्रणुयाद्वितीयादिषुत्यमूषुवाजिनंदेवजूतमितिताक्ष्यमग्रेनिष्केवल्यसूक्तानांजातवेद
 सेसुनवामसोममित्याग्निमारुतैजातवेदस्यानामारंभणीयाःपर्यासान्कद्वतोहरहःशस्यानीतिहोत्रकाद्वितीयादिष्वेवता
 निसर्वाणिसर्वत्रान्यत्राहउत्तमाद्वैकल्पिकान्यग्निष्टोमेहर्गणमध्यगतेग्निष्टोमायनेषुवान्यान्यभ्यासातिप्रैषाभ्यामिति कौ
 त्सोविकृतौतद्रुणभावान्नित्यानिहोतुरितिगौतमःसंघातादावनुप्रवृत्तत्वादच्युतशब्दत्वाच्चहोत्रकाणामपिगाणगारि
 नित्यत्वात्सत्रधर्मान्वयस्यप्रगाथतृचसूक्तागमैष्वैकाहिकंतावदुद्धरेत् ॥ १ ॥ चतुर्विंशेहोताजनिष्टेत्याज्यमानोमित्रावरु
 णामित्रंवयंहवामहेमित्रंहुवेपूतदक्षमयंवांमित्रावरुणापुरूरुणाचिद्ध्यास्तिप्रतिवांसूरउदितइतिषळहस्तोत्रियामैत्रावरु
 णस्यायाहिसुषुमाहितइंद्रमिद्राधिनोबृहदिंद्रेणसंहिदृक्षसंआदहस्वधामन्वित्येकाद्वेचैद्रोदधीचोअस्थभिरुत्तिष्ठन्नोज
 सासहभिंधिविश्वाअपद्विषइतिब्राह्मणाच्छंसिनइंद्राग्नीआगतंसुतमिंद्रेअग्नानमोबृहत्ताहुवेययोरिदमियंवामस्यमन्मन
 इंद्राग्नीयुवामिमेयज्ञस्यहिस्थक्रत्वित्येज्यच्छावाकस्यतेषांयस्मिन्स्तुवीरन्त्सःस्तोत्रियोयस्मिच्छुःसोनुरूपएकःस्तोत्रिये

वहःसुयोन्योनंतरःसोनुरूपोनचेत्सर्वोहर्णःषळहोवैकाहिकस्तथासंत्येचोर्ध्वमनुरूपेभ्यःअजुनीतीनोवरुणइंद्रवोवि
श्वतस्परित्यक्तोमआसुतेनरइत्यारंभणीयाःशस्त्वास्वान्तस्वान्परिशिष्टानावपेरैश्वतुर्विशमहाव्रताभिजिद्विश्वजिद्विशुव
त्सुसर्वस्तोमसर्वपृष्ठेषुचोर्ध्वमावापात्प्रतिवांसूरउदितैर्व्यंतरिक्षमतिरच्छयावाश्वस्यसुन्वतइतितृचाःपर्यासाःसत्वेवमैत्रा
वरुणस्यषळहःस्तोत्रियउत्तमःसपर्यासस्तहैवतमन्यपूर्वस्थानेकुर्वीतान्यत्रापिसंनिपातेनतृचंसूक्तंवांनंतर्हितमेकासने
द्विःशंसैन्महावालभिदंचेच्छंसैदूर्ध्वमनुरूपेभ्यःआरंभणीयाभ्योवांनाभाकांस्तृचानावपेरैन्गायत्रीकारैःसक्षपःपरिष्वज
इतिमैत्रावरुणोयःककुभोनिधारयइतिवापूर्वीष्टद्रोपमातयइतिब्राह्मणाच्छंसीताहिमध्यंभराणामित्यच्छावाकः ॥ २ ॥
मरुत्वतीयेप्रेतुब्रह्मणस्पतिरुत्तिष्ठब्रह्मणस्पतइतिब्राह्मणस्पत्यावावपतैपूर्वोर्ध्वानित्यादृहदिद्रायगायतनकिःसुदासोरथमि
तिमरुत्वतीयाऊर्ध्वानित्यात्कयाशुभेतिचमरुत्वतीयेपुरस्तात्सूक्तस्यशंसैदेवंस्थितान्प्रगाथान्पृष्ठ्याभिप्लवयोरन्वहंपुनःपु
नरावर्तयेयुरैकैकंब्राह्मणस्पत्यानामेवंमरुत्वतीयानांध्रुवइंद्रनिहवोधायाश्चबृहत्पृष्ठरथंतरंवातयोरक्रियमाणस्ययोनिं
शंसैद्वैरूपवैराजशक्ररैवतानांचपृष्ठस्तोत्रियायोन्योर्ध्वोर्चास्तासांविधानमन्वहंताभ्यऊर्ध्वसामप्रगाथानुकोरथंतरस्यो
भयंशृणवच्चनइतिबृहत्इंद्रत्रिधातुशरणंत्वमिंद्रप्रतूतिषुमोषुत्वावाघतश्चनेतिसद्विपदउपसमस्येद्विपदांमिंद्रमिदेवतात
यइतीतरेषांपृष्ठ्यएवैकैकमन्वहंतदिदासेतिचपुरस्तात्सूक्तस्यशंसैदुक्थपात्रंचमसांश्चांतरातिग्राह्यान्भक्षयंतिनिष्केवल्ये

नित्योभक्षजपःषोळशिपात्रेणभक्षिणः ॥ ३ ॥ होत्रकाणांकयानश्चित्रआभुवत्कयात्वंनऊत्यामाचिदन्यद्विशंसंतय
च्चिद्वित्वाजनाइमइतिस्तोत्रियानुरूपामैत्रावरुणस्यंतवोदस्ममृतीषहंतत्वायामिसुवीर्यमभिप्रवःसुराधसंप्रसुश्रुतंसुरा
धसंवयंघत्वासुतावंतःकईवेदसुतेसचाविश्वाःपृतनाअभिभूतरनरैतामिंद्रजोहवीर्मियाइंद्रभुजआभरइत्येकाद्वेचंद्रोमदा
यवावृधेमदेमदेहिनोदिःसुरूपकृत्नुमूतयेयुष्मिंतमन्नऊतेश्रायंतइवसूर्यवण्महांसिसूर्योदुत्यद्दशतंवपुरुदुत्येमधुमत्त
मास्त्वमिंद्रप्रतूतिषुत्वमिंद्रयशाअसींद्रक्रतुंनआभरेंद्रग्येष्टनआभरात्वासहस्रमाशतैममत्वासूरउदितइतिब्राह्मणाच्छं
सिनस्तरोभिर्वोविदद्वसुंतरणिरित्तिषासांतित्वामिदाह्योनरोवयमेनमिदाह्योयोराजाचर्षणीनांयःसत्राहाविचर्षणिःस्वा
दोरित्थाविषूवतइत्थाहिसोमइन्मदउभेयदिंद्रोदसींअवयत्त्वंशतक्रतोःनकिष्टंकर्मणानशंनत्वाबृहंतोअद्रयउभयंशृण
वच्चनआवृषस्वपुरुवसोकदाचनस्तरीरसिकदाचनप्रयुच्छंसितइंद्रभयामहैयथागौरोअपाकृतैयदिंद्रप्रागपागुदग्यथा
गौरोअपाकृतमित्यच्छावाकस्यस्तोत्रियानुरूपानांयद्यनुरूपेस्तुवीरन्स्तोत्रियोनुरूपऊर्ध्वस्तोत्रियानुरूपेभ्यःकस्तमिंद्र
त्वावसुंकेनव्योअतसीनां ॥ कदून्वस्याकृतमितिकद्वंतःप्रगाथाअपप्राचइंद्रविश्वाअमित्रान्ब्रह्मणातेब्रह्मयुजायुनज्युं
रुंनोलोकमनुनेषिविद्वानितिकद्वद्वाआरंभणीयाऊर्ध्वमारंभणीयाभ्यःसद्योहजातइत्यहरहःशस्यंमैत्रावरुणोस्माइदुप्रत
वसैश्चासद्वहिरितीतरावहीनसूक्तैआसत्योयात्वित्यहीनसूक्तैद्वितीयमैत्रावरुणउदुब्रह्मण्यभितष्टेवेतीतरावहरहःशस्यं

नूनंसातइत्यंतमुत्तमहीनसूक्तानिषळहस्तोत्रियानावपत्सुदुष्यदेवःसविताहिरण्ययेतितिस्रस्तेहिद्यावापृथिवीयज्ञस्य
वोरथ्यमिति वैश्वदेवंपृक्षस्यवृष्णोवृष्णेशर्धायज्ञेनवर्धतेत्याग्निमारुतंमग्निष्टोमइदमहरुकथ्योवा ॥ ४ ॥ अभिप्लवपृष्ठया
हानिरथंतरपृष्ठान्ययुजानिबृहत्पृष्ठानीतराणि तृतीयादिषुपृष्ठयस्यां न्वहं द्वितीयानि वैरूपवैराजशाकररैवतानितेषां यथा
स्थाने क्रियायां योनीः शंसैस्सर्वत्र चास्वयोनिभावेन्यत्राश्विनाद्यज्ञायज्ञीयस्यत्वक्रियमाणस्यापि सानुरूपां योनिं व्याहवं
शंसैर्दूर्ध्वमितरस्यानुरूपां द्रोत्रकाः परिशिष्टानावापानुद्धृत्य मित्रं वयं हवामहे मित्रं हुवे पूतदक्षमयं वा मित्रावरुणानो मित्रा
वरुणेति तृचाः प्रवो मित्रायेति चतुर्णां द्वितीयमुद्धरैत्प्रमित्रयोर्वरुणयोरिति षट्काव्येभिरदाभ्येति तिस्रो मित्रस्य चर्षणीधृ
तइति चतस्रो मैत्र्योयच्चिद्धि ते विश इति वारुणमेतस्य तृचमावपेतैमित्रावरुणो नित्यादधिकं स्तोमकारणात्पंचसप्तदशेन वै
कविंशैर्द्वादशचतुर्विंशैर्पंचदशत्रिणवैकविंशतिं त्रयस्त्रिंशैर्द्वात्रिंशतं चतुश्चत्वारिंशैर्षट्त्रिंशतमष्टाचत्वारिंशैर्एकाल्पीय
सीवैकाहेष्वेकभूयसीर्वा नारं भणीयान पर्यासां अंत्या एकाहिकास्तृचाः पर्यासस्थानेषु ब्राह्मणाच्छंसिनः सुरूपकृद्भूमूतयइ
ति षट्सूक्तान्यावापउक्तो मैत्रावरुणे नेहेंद्राग्नी इंद्राग्नी आगतं ताहुवैययोरिदमिति न वैयं वामस्य मन्मन इत्येकादशयज्ञस्य हि
स्य इत्यच्छावाकस्यायात्विद्रोवसइति मरुत्वतीयमान इंद्रइति निष्के वल्यं प्रथमस्याभिप्लविकस्य मध्यं दिन इत्युक्ते शस्त्रे
प्रतीयादहीनसूक्तस्थान एवात्वा मिन्द्रयज्ञ इंद्रः कथामहामिन्द्रः पूर्भिद्य एक इद्यस्ति गमशृंग इमामूष्विच्छंति त्वां शासद्वहि

रितिसंपाता एकैकस्य त्रयस्त्रय उक्ता मरुत्वतीयैर्युजते मनइहेहवइति चतस्रो देवान्हुवइति वैश्वदेवं ॥ ५ ॥ द्वितीयस्य च
तुर्विंशेनाज्यं वायो ये ते सहस्रिण इति द्वैती ब्राः सोमास आगहीत्येको भादेवादि विस्पृशेति द्वैशुक्रस्याद्यगवाशिर इत्येकां यं वां
मित्रावरुणेति पंचतृचागार्त्समदंप्रउगमित्येतदा चक्षते विश्वानरस्य वस्पतिमिन्द्रइत्सोमपा एकइति मरुत्वतीयस्य प्रतिपदनु
चरा विद्रसोमं यात ऊतिरवमेति मध्यं दिनो निष्के वल्यस्योत्तमे विपरीते भारद्वाजो होता चेत्प्रकृत्या चातुर्विंशिकं तृतीयसव
नं विश्वो देवस्य नेतुरित्येका तत्सवितुर्वरेण्यमिति द्वै आविश्वदेवं सत्पतिमिति तु वैश्वदेवस्य प्रतिपदनुचरा वाज्यप्रउगै प्रति
पदनुचराश्चोभयोर्युग्मेष्वेवमभिप्लवे ॥ ६ ॥ तृतीयस्य त्र्ययमां योजात एवेति मध्यं दिनं स्तद्देवस्य घृतेन द्यावापृथिवी इति
तिस्रो नश्वो जातः परावतो यइति वैश्वदेवै वैश्वानराय धिषणां धारा वरामरुतं स्वमग्ने प्रथमोऽंगिरा इत्याग्निमारुतं चतुर्थ
स्यो ग्राज इति निष्के वल्यं हयाम्यग्निमस्य मेघावापृथिवी इति तिस्रस्तं मे अपइति वैश्वदेवै वैश्वानरं मनसेति तिस्रः प्रयेयुं
भंते जनस्य गोपा इत्याग्निमारुतं पंचमस्य कयाशुभां यस्ति गमशृंग इति मध्यं दिनः कयाशुभीयस्य तु नवभ्युत्तमान्यत्रापियत्र
निविद्धानस्याद्धृतवती भुवनानामभिश्चिरेन्द्रक्रभुभिर्वाजवद्भिरिति तृचौ कदु प्रियायेति वैश्वदेवै पृक्षस्य वृष्णो वृष्णेशर्धायं
नूचित्सहो जा इत्याग्निमारुतं षष्ठस्य सावित्रा भवै तृतीयेन वैश्वानरीयं च कतरा पूर्वोषासान केति वैश्वदेवै प्रयज्य वइमं स्तोम
मित्याग्निमारुतमित्यभिप्लवः षळहस्तस्याग्निष्टोमावभित उक्थ्या मध्य उक्थ्येषु स्तोत्रियानुरूपा मैत्रावरुणस्य ॥ ७ ॥ एह्युषु

11 8 11

ब्रवाणितं आग्निरगामिभारतः प्रबोवाजा अभिघवोभिप्रयांसिवाहसा प्रमहिषाय गायतं प्रसो अग्नेतवोतिभिरग्निबोधं तं म
मेयं यज्ञमध्वर्ययजिष्ठं त्वाववृमहेयः समिधाय आहुत्याते अग्नइधीमह्युभे सुश्रं द्रसपिषडिति द्वे एकाचाग्निं तं मन्येयो वसुराते व
त्सो मनोयमं दाग्नेस्यूरं रयिं भरं प्रेष्वो अतिथिं श्रेष्ठं यविष्ठ भारतं बद्रो नो अग्निराहुतो यदीधृते भिराहुतं आघाये अग्निमिधतं
इमा अभिप्रणोनुम इत्यथ ब्राह्मणाच्छंसिनो भ्रातृव्यो अनात्वं माते अमाजुरो यथैवाह्यसि वीरयुरे वाह्यस्य सूनृतां तं ते म दं गृ
णीमसितं स्वभिप्रगायतं वयमुत्तामपूर्व्यं योन इदमिदं पुरं द्राय सामगायतं सखायऽ आशिषामहिं य एक इद्विदयते य इद्रसो
मपातमं एन्द्रनोगध्ये दुमध्वोमदितरं मेतो न्विद्रं स्तवामं सखायः स्तुहीं द्रं व्यश्ववं स्वं न इन्द्रा भरवयमुत्तामपूर्व्यं योन इदमिदं पु
रायाहीम इंदव इति समाहार्यो नुरुपो भ्रातृव्यो अनात्वं माते अमाजुरो यथैत्यथाच्छावाकस्येंद्रं विश्वा अवीवृधं न्नुकथमिंद्रा
यशंस्यैश्रुधीहवंति रक्ष्या आश्रुकर्णश्रुधीहवं मसाविसोम इंद्रत इममिंद्रसुतं पिबंयदिंद्रं चित्रमेहनायस्ते साधिष्ठो वसें पुरां
मिंदुर्युवाकर्विर्वृषाह्यसिराधसैगायं तित्वा गायत्रिणं आत्वा गिरोरथीरिवेति सूक्तानमि कैकं शिष्टावपेरन् ॥ ८ ॥ स्तोमे
वर्धमान इमा उवां भृमयो मन्यमाना इति तिस्रं इन्द्राको वामिति सूक्तैश्रुष्टीवां यज्ञोयुवां नरापुनीषे वामिमानि वां भागधेयानी
त्येतस्य यथार्थं मैत्रावरुणो यस्तस्तं भयो अद्रिभिघज्ञे दिव इति सूक्तै अस्ते वसुप्रतरं माया त्विंद्रः स्वपतिं रिमां धियमिति ब्राह्म
णाच्छंसी विष्णोर्नुकमिति सूक्तै परोमात्रयेत्यच्छावाकः ॥ ९ ॥ पृष्ठयस्याभिप्लवेनोक्तै अहनी आघे आद्याभ्यां तृतीय

उत्तरण.
अ. १

11 8 11

[illegible]

मिति द्वितीया नेवमेव पंचमेहर्नियच्चिद्वि सत्यसोमपा इत्येकैकमेवमेव षष्ठेहर्नीन्द्राय हि द्यौरसुरोऽनन्नतत्त्येवमेव ॥ ११ ॥
स्तोमेवर्धमानैकोऽद्यनयोंवनेन वार्य आयाह्यर्वाडित्यष्टर्चान्यावपेरं भूपरिष्ठात्पारुच्छेपीनां तैरप्यनतिशस्त ऐन्द्राणि त्रैष्टु
भान्यं मरुच्छब्दान्यावपेरं भ्रतवे तान्यनोप्यातिशंसनं मेकया द्वाभ्यां वा प्रातः सवनैः परिमिताभिरुत्तरयोः सवनयोः पंचम
स्यैममूषुवोऽतिथिमुषर्बुधमिति नवाज्यमानो यज्ञं दिवि स्पृशमिति द्वेऽनानो वायो महेतन इत्येकारधेन पृथुपाजसा बहवः सूर
रक्षस इमा उवां दिविष्टयः पिबा सुतस्य रसिनो देवं देवं वोसै देवं देवं बृहदुगायिषे वच इति बार्हतं प्रउगं प्रगाथाने के द्वितीयो
त्तमवर्जयत्पां च जन्यया विशेद्र इत्सोमपा एक इति मरुत्वतीयस्य प्रतिपदनुचरा ववितासीत्था ह्येन्द्रा पिबतुभ्यमिति मरुत्वती
यैशाकरं चेत्पृष्ठं महानाभ्यः स्तोत्रियं स्ता अध्वर्धकारं नवप्रकृत्या तिस्रो भवंति ताभिः पुरीषपदान्युपसंतनुयात्पंचाक्षरशः पू
र्वाणि पंच सर्वाणि वायथानि शांतं योनिस्थानेतु यथानि शांतं सपुरीषपदा उत्तमेन संतानं स्वादोरित्या विषूवतऽउपनोहरि
भिः सुतमिंद्रं विश्वा अवी वृधन्निर्तित्रयस्तृचा अनुरूपः प्रेदं ब्रह्मं द्रोमदायं सत्रामदा स इति निष्के वल्यं पांक्ते पूर्वे सूके मरुत्वती
यै पांक्ते निष्के वल्ये आद्येतु त्रिष्टुबुत्तमेतयोरवसानोऽशतक्रतोऽसमप्सु जिदि तिमरुत्वती यैश्चीपतेनेद्येति निष्के वल्ये निष्के व
ल्ये ॥ १२ ॥ ॥ इति श्रीतसूत्रे उत्तरषट्के प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

हरिः३०१म् ॥ षष्ठस्यप्रातःसवनैप्रस्थितयाज्यानांपुरस्तादन्याःकृत्वौभाभ्यामनवानंतोयजंतिवृषभिद्रवृषपाणास
इंदवःसुषुमायातमद्रिभिर्वनोतिहिसुन्वन्ध्यंपरीणसोमोषुवोअस्मदभितानिपौस्थोषूणोअग्नेशृणुहित्वमीळितोभिंहोता
रंमन्येदास्वतैदध्यङ्गमेजनुषंपूर्वोअंगिराइत्येवमेवमाध्यंदिनैध्यर्धातुतत्रानवानैपिबासोममिद्रसुवानमद्रिभिर्निद्राय
हिद्यौरसुरोअनघतेतिषडुपरिष्टात्तृचक्रतुयाजानांप्रैषमृतेसौयजमृचंचानवानमुक्तंक्रगंतैरसौयजेतिप्रेष्येदेवमेवयजं
तितुभ्यंहिन्वानोवसिष्ठगाअपइतिद्वादशायंजायतमनुषोधरीमणीत्याज्यमेकेनद्वाभ्यांचविग्रहस्त्रिभिरवसानंचतुभिः
प्रणवोयत्रार्धचशःपारुच्छेप्यस्तीर्णबर्हिरेतितृचौसुषुमायातमद्रिभिर्युवांस्तोमेभिर्देवयंतोअश्विनावर्महइंद्रवृषभिद्रास्तु
श्रौषळोषूणोऽअग्नेशृणुहित्वमीळितोयेदेवासोदिव्येकादशस्थेयमददाद्रभसमृणच्युतमितिप्रउगंद्वेचैकाचपंचमएकपा
तिन्यउपोत्तमउत्तमेन्वृचमभ्यासाअष्टाक्षरानवासपूव्योमहानात्रयइंद्रस्यसोमाइतिमरुत्वतीयस्यप्रतिपदनुचरायंत्वंरथ
मिंद्रसयोवृषेद्रमरुत्वइतिसिद्धइतिमरुत्वतीयमेकेनामेवसायद्वाभ्यांप्रणुयाद्वाभ्यामवसायद्वाभ्यांप्रणुयाद्यत्रपच्छःपारु
च्छेप्योरैवतंचेत्पुष्टरेवतीर्नःसधमादेरैवाँइंद्रेवतःस्तोतेतिस्तोत्रियानुरूपावेद्रयाह्युपनःप्रधान्वस्याभूरेकइतिनिष्केवल्यम
भित्यंदेवंसवितारमोण्योरित्येकातत्सविनुर्वरेण्यमितिद्वेदोषोआगाद्दृहद्रायद्युमद्वेह्याथर्वण ॥ स्तुहिदेवंसवितारं ॥
तमुष्टुहंतःसिंधुसूनुंसत्यस्ययुवानं ॥ अद्रोषवाचंसुशेवं ॥ सधानोदेवःसवितासाविषद्वसुपतिः ॥ उभेसुक्षितीसुधा

नुरितिवैश्वदेवस्यप्रतिपदनुचराउद्धृत्यचोत्तमंसूक्तंत्रीणीदमित्थारौद्रमितिप्रागुपोत्तमायायेयज्ञेनेत्यावपतैतस्यार्धच
शःप्रागुत्तमायाऊर्ध्वचतुर्थ्याःशिष्टेशस्त्वास्वस्तिनोमिमीतामश्विनाभगइतितृचइतिवैश्वदेवं ॥ १ ॥ होत्रकाणांद्विप
दास्विहोक्थ्येषुस्तुवतैतऊर्ध्वमनुरूपेभ्योविकृतानिशिल्पानिशंसेयुर्मैत्रावरुणस्याग्नेत्वंनोअंतमौग्नेभवसुषमिधासमिद्धइ
तिस्तोत्रियानुरूपावथवालखिल्याविहरैत्तदुक्तंषोडशिनसूक्तानांप्रथमद्वितीयेपच्छस्तृतीयचतुर्थेअर्धचशंक्रकशःपंचम
षष्ठेव्यतिमशंवाविहरैत्पूर्वस्यप्रथमामुत्तरस्यद्वितीययोत्तरस्यप्रथमांपूर्वस्यद्वितीययातयोर्नानर्चाप्रथमद्वितीयाभ्यांपा
दाभ्यामवस्यैत्प्रथमद्वितीयाभ्यांप्रणुयात्तृतीयोत्तमाभ्यामवस्यैत्तृतीयोत्तमाभ्यांप्रणुयादेवंव्यतिमशंमर्धचशउत्तरेएवं
व्यतिमशमृकशउत्तरेविपरिहरेदेवोत्तमेसूक्तेगायत्रेसर्वत्रैमानिवांभागधेयानीतिप्रागुत्तमायाआहूयदूरोहणरोहैंद्रसःशु
चिषदितिपच्छोर्ध्वचशंस्त्रिपद्याचतुर्थमनवानमुक्त्वांप्रणुत्यावस्यैत्पुनस्त्रिपद्यार्धचशःपच्छएवसप्तममेतद्दूरोहणमावांरा
जानावितिनित्यमैकाहिकमितिनुहौडिनावथमहावालभिदेतान्येवषट्सूक्तानिव्यतिमशंपच्छोविहरैद्व्यतिमशंमर्धच
शोव्यतिमशमृकशःप्रगाथांतेषुचानुपसंतानंक्रगावानमेकपदाःशंसैदिंद्रोविश्वस्यगोपतिरिंद्रोविश्वस्यभूपतिरिंद्रोविश्व
स्यचेतर्तींद्रोविश्वस्यराजतीतिचतस्रएकामहाव्रतादाहरैत्रयोविंशतिमष्टाक्षरान्पादान्महानाम्नीभ्यःसपुरीषाभ्यःषोड
शिनोक्तःप्रतिगरौन्यत्रैकपदाभ्योवकृष्यैकपदाअविहरंश्चतुर्थंशंसैत्समानमन्यत् ॥२॥ ब्राह्मणाच्छंसिर्इमानुक्तंभुवना

सीषधामेतिपंचायावाजंदेवहितंसनेमेतिस्तोत्रियानुरूपवप्राचइत्रेतिमुकीर्तिस्तस्यार्धचशश्रुथीर्मथवृषाकपिंशंसेद्य
थाहोताज्याद्यांचनुर्थेपंक्तिशंसंत्विहाप्रणवांतश्चप्रतिगरोद्वितीयेपांक्तावसानेतस्मादूर्ध्वकुंतापंतस्यादितश्चतुर्दशविप्राहं
निनर्दशंसंतृतीयेषुपादेबृदात्तमनुदात्तपरंयत्प्रथमतंनिनर्देत्तदपिनिदर्शनायोदाहरिष्यामः । इदंजनाउपश्रुत । मराश
सस्तविष्यते । षष्टिसहस्रानवतिचकौरमआरुशमेषुदग्रहो३मोथामोदैवोमित्यस्यप्रतिगरश्चतुर्दश्यामेकेनद्वाभ्यांचवि
ग्रहःशेषोर्ध्वचशएताअश्वाआप्लवंतइतिसप्ततिपदान्यष्टादशवानवाद्यान्यलाबुकैनिखातकमितिसप्तयदीहनत्कथंहनत्प
र्याकारंपुनःपुनरितिचैतैविततौकिरणौद्वावितिषळनुष्टुभौदुंदुभिमाहननाभ्यांजरितरोथामोदैवकोशबिलेजरितरोथा
मोदैवजरनिग्रंथेर्धानांजरितरोथामोदैवोपानहिपादंजरितरोथामोदैवोत्तरांजनीमांजन्यांजरितरोथामोदैवोत्तराजनी
वर्त्मन्यांजरितरोथामोदैवेतिप्रतिगरावसानेष्चिहेत्थंप्रागप्रागुदगितिचतस्रोद्वेधाकारंप्रणवेनासंतन्वन्नलावूनिजरि
तरोथामोदैवो ३ ॥ पृषातकानिजरितरोथामोदैवो ३ ॥ अश्वत्थपलाशंजरितरोथामोदैवो ३ ॥ पिपीलिकावटोजरि
तरोथामोदैवो ३ मितिप्रतिगराःप्रणवेषुभुगित्यभितगतइतित्रीणिपदानिसर्वाणियथानिशांतंश्वाजरितरोथामोदैवंपर्ण
शदोजरितरोथामोदैवंगोशफोजरितरोथामोदैवेतिप्रतिगरावीमेदेवाऽअक्रंसतेत्यनुष्टुप्पत्नीयीयप्स्यतैजरितरोथामोदै
वंहोताविष्टीर्मेनजरितरोथामोदैवेतिप्रतिगरावादित्याहजरितरंगिरोभ्यांदक्षिणामनयन्नितिसप्तदशपदान्योहजरितरो

॥ ७ ॥

[illegible]

सप्रगाथानि सर्वपृष्ठेषु पृष्ठानि पृष्ठे संस्था अग्निष्टोमः प्रथमं बोळशी चतुर्थं मुक्क्या इतर इति पृष्ठयः प्रत्यक्षपृष्ठोन्यैः परोक्षपृष्ठेण तैर्बोपसृष्टैर्वैरूपादीनामभावे पृष्ठयः स्तोमः पवमानभावं आपर्क्य पृष्ठस्तनूपृष्ठो होतुश्चेच्छेद्यतनौ धसे ॥ ४ ॥ अभिजिह्वहृत्पृष्ठ उभयसामायद्यपिरथं तं रं ज्ञाय ज्ञीयस्य स्थाने पिबवांस्त्विह सामप्रगाथः पिबासो मंतमुष्टुहीति मध्यं दिनं स्तयोरैकाहिके पुरस्तादन्ये वा शंसेयुरेते एवेति गौतमः सप्तदशत्वात्पृष्ठस्य यावत्प्रायावत्यः कुशानां नवतो दशतो वा निष्के वल्ये तावत्तिसूक्तं मध्यं दिनाः स्युरिति महान्यायो मरुत्वतीयस्योत्तमे विपरीतै चातुर्विंशिकं तृतीयसवनं मभिप्लवत्र्यहः पूर्वस्वरसामानः स्वराणित्विह पृष्ठानि तेषां स्तोत्रियाय जायथा अपूर्व्यं मत्स्यपायिते महं एमेनं प्रत्येतने त्याद्यो वा सर्वेषां वयं घत्वा सुतावं त इति तिस्रो बृहत्यो यस्ते साधिष्टो वस इति षडनुष्टुभ इत्यनुरूपाः स्तोत्रियै यथायुक्ता बृहती तथा नुरूपे स्थायी न्येतानियथा बृहद्रथंतरे ॥ ५ ॥ विषुवादिवाकीर्त्य उदिते प्रातरनुवाकः पृथुपाजा अमर्त्य इति षड्धाप्याः सामिधेनीनां सौर्यः सवनीयस्योपालंभ्यः सोमापौष्णो वा समुद्रादूर्मिरित्याज्यं त्यं सुमेषं कया शुभेति च मरुत्वतीयं महादिवाकीर्त्यं पृष्ठं विश्राड्बृहत्पिबतु सोम्यं मधु नमो मित्रस्य वरुणस्य चक्षस इति स्तोत्रियानुरूपा यद्विबृहद्रथंतरे पवमानयोः कुर्युर्धो नी एनयोः शंसे द्रथंतरस्य पूर्वाभाद्ये भवतौ न्याभिरपि संनिपात उत्तमस्त्विह सामप्रगाथो नृणामुत्वा नृतमंगीभि रूक्थै रिति तिस्रो यस्तिग्म शृंगो भित्यं मेषमिन्द्रस्य नुवीर्याणीत्येतस्मिन् नैद्री निविदं शस्त्वा शंसे देवो चराणि षट् दिवश्चिदस्य सुत इत्त्वमेष प्रपूर्वं वृषामदः प्रमं हिष्ठाय

त्यमूष्वितीह ताक्ष्यं मंततस्तस्यैकाशस्त्वा द्वयदूरो हं रोहेदिति निष्के वल्यं विकर्णं चेद्ब्रह्मसामोर्ध्वमनुरूपांस्तं वोदस्मृतीष हं मभिप्रवः सुराधसमिति ब्राह्मणाच्छंसीदयैतनौ धसयोर्यो नी शंसे औधसस्य पूर्वा इयैतस्योत्तरा मेतद्धोत्रकाणां यो निस्थानं यच्च प्रगाथ आह्वानं मेताभ्यस्तत्पंचाहावपरिमितत्वा दुत्तमेनाभिप्लविकेनोक्तं तृतीयसवनं मैकाहिकौ तु प्रतिपदनुचरौ भासंचय ज्ञाय ज्ञीयस्य स्थाने पृक्षस्य वृष्णोऽरुषस्य नू स ह इति स्तोत्रियानुरूपा मूर्धानं दिवो अरतिं पृथिव्या मूर्धा दिवो नाभिरग्निः पृथिव्या इति वा न्यासुचे देवं लिंगास्वतो नुरूपा आवृत्ताः स्वरसामानः ॥ ६ ॥ विश्वजितोऽग्निं नर इत्याज्यं चतुर्विंशेन मध्यं दिनं वैराजंतु पृष्ठसंन्युं खंबृहत्तयोनिं प्राग्वै रूपयोन्या होत्रकाणां पृष्ठानि शाक्करवै रूपरैव तानि ते यो नीः शंसे तं वामदेव्यस्य मैत्रावरुण उक्थे ब्राह्मणाच्छंसिनः कालेयस्याच्छावाक एकाहिकौ स्तोत्रियावेत योर्यो नीता अंतरेण कद्रुतश्चैतषामेव पृष्ठानां सामप्रगाथान्सत्रामदा सो योजात एवाभूरेक इति सामसूक्तानि पुरस्तात्सूक्तानां मुक्तं तृतीयसवनं मुत्तमेन पृष्ठयहैकाहिकौ तु प्रतिपदनुचरौ बृहच्चेदग्निष्टोमसामत्वमग्रेयज्ञाना मिति स्तोत्रियानुरूपा वितिनवरात्रः सर्वे अग्निष्टोमा उक्थ्यानेकं स्वरसामो द्वितीयमाभिप्लविकं गौरायुरुत्तरं त्र्यहः पूर्वस्मा त्र्यहात्सवनं शोयथांतरं गौरायुरुत्तरात् षडहः पूर्वस्मा त्र्यहः पुनश्छंदोमानत्वत्र स्थायिवै रूपं तृतीयं प्रथमस्य छांदोमिकस्य द्विषूक्तो मध्यं दिनं वैषुवते निविद्वाने पूर्वं च द्वितीयस्य शंसामहं महश्चित्त्वमिन्द्र पिबासो मम भित्तमस्य द्यावा पृथिवीं महं इंद्रो नृवदिति म

रुत्वतीयमपूर्व्यापुरुतमानिंतांसुतेकीर्तित्वमहांद्रयोहदिवश्चिदस्यत्वंमहांद्रतुभ्यमितिनिष्केवल्यंतृतीयस्येंद्रस्वाहा
गायत्सामंतिष्ठाहरीप्रमंदिनइमाउत्वेतिमरुत्वतीयसंचत्वेजगुमुरितिसूक्तैआसत्योयात्वहंभुवंतत्तइंद्रियमितिनिष्केव
ल्यमायाहिवनसेमानुकंबभ्रुरेकइतिद्विपदासूक्तानिपुरस्ताद्वैश्वदेवसूक्तानामितिनुसमूहः ॥ ७ ॥ व्यूहश्चेत्पृष्ठयस्यो
त्तरेऽयहैमध्यांदिनेषुगायत्रांस्तृचानुपसंशस्यतेषुनिविदोदध्यादिमनुमायिनंहुवैत्यमुवःसत्रासाहमरुत्वांइंद्रमीदृस्तमिंद्रं
वाजयामस्ययंहयेनवाइदमुपनोहरिभिःसुतमितित्रैष्टुभान्येषांतृतीयसवनानिचतुर्थेहन्यादेवोयातुप्रद्यावेतिवासिष्ठंप्र
क्रभुभ्यःप्रशुकैत्वितिवैश्वदेवैवैश्वानरस्यसुमतौकईव्यक्ताअग्निंरइत्याग्निमारुतमष्टादशोत्तमेविराजोद्विपदाएकादश
मारुतएकविंशतिवैश्वदेवसूक्तेपंचमस्योदुष्यदेवःसवितादमूनाइतितिस्रोमहीद्यावापृथिवीइहज्येष्ठेइतिचतस्रक्रभुर्वि
श्वस्तुषेजनमितिवैश्वदेवहविष्णांतंवपुर्नुतदग्निहोतागृहपतिःसराजोर्तितिस्रइत्याग्निमारुतमुत्तमावैश्वदेवसूक्तैसाध्या
सोत्तमाजातवेदस्यैसर्वत्राध्यासानुपसमस्यप्रणुयात्पृष्ठस्योदुष्यदेवइतिगार्त्समदैकिमुश्रेष्ठउपनोवाजाइतित्रयोदशार्भ
वैचतस्रश्चवैश्वदेवसूक्तैतृचमंत्यमुद्धरेदितिवैश्वदेवमहश्चकृष्णमध्वोवोनामसप्रत्नथेत्याग्निमारुतमितिपृष्ठयः ॥ ८ ॥
अथछंदोमाःसमुद्रादूर्मिरित्याज्यमावायोभूषशुचिपाउपनःप्रयाभिर्यासिदाश्वान्समच्छानोनियुद्भिःशतिनीभिरध्वरंप्र
सोताजीरोअध्वरेष्वस्याद्येवायवइंद्रमादनासोयावांशतंनियुतोयाःसहस्रमित्येकपातिन्यःप्रयद्वांमित्रावरुणास्पूर्धन्ना

गोमतानासत्यारथेनानोदेवशवसायाहिशुग्मिन्प्रवोयज्ञेषुदेवयंतोअर्चन्प्रक्षोदसाधायसासस्त्रएषेतिप्रउगंमाध्यांदिनेसू
क्तेविपरिहृत्यैतरयोर्निविदोदध्यादेवमुत्तरयोश्चतुर्थपंचमैअभित्वादेवसवितःप्रेतांयज्ञस्यशंभुवायंदेवायजन्मनइतितृ
चांऐभिरग्नेदुवइतिवैश्वदेवैनित्यानिद्विपदासूक्तानिवैश्वानरोअजीजनदित्येकासविश्वंप्रतिचारूपहंतूनुत्सृजतेवशी ॥
यज्ञस्यवयउत्तिरन् ॥ वृषापावकदीदिह्यग्नेवैश्वानरद्युमत् ॥ जमदग्निभिराहुतः ॥ प्रयद्वस्त्रिष्टुभंदूतंवइत्याग्निमा
रुतं ॥ ९ ॥ द्वितीयस्याग्निवोदेवमित्याज्यंकुविदंगनमसायेवृधासःपीवोअन्नारयिवृधःसुमेधाउच्छन्नषसःसुदिनाअरि
प्राइत्येकपातिन्यंउशंतादूतानदभायगोपायावत्तरस्तन्वोयावदोजइत्येकाद्वेचंप्रतिवांसूरऽउदितेसूक्तैर्धेनुःप्रत्नस्यकाम्यं
दुहानाब्रह्माणइंद्रोपयाहिविद्वानूध्वोऽअग्निःसुमतिंवस्वोअश्रेदुतस्यानःसरस्वतीजुषाणेतिप्रउगंहिरण्यपाणिमृतयइति
चतस्रोमहीद्यौःपृथिवीचनोयुवानापितरापुनरितितृचौदेवानामिदवइतिवैश्वदेवमृतावानंवैश्वानरमृतस्यज्योतिषस्प
तिं ॥ अजस्रंघर्ममीमहे ॥ दिविपृष्ठोअरोचताग्निवैश्वानरोमहान् ॥ ज्योतिषाबाधतेतमः ॥ अग्निःप्रत्नेषुधामसुंकामो
भूतस्यभव्यस्य ॥ सन्नाळेकोविराजति ॥ क्रीळंवःशर्धोग्नेमृळेत्याग्निमारुतं ॥ १० ॥ तृतीयस्यागन्ममहेत्याज्यंप्रवी
रयाथुचयोदद्विरेतैतेसत्येनमनसादीध्यानादिविक्षयंतारजसःपृथिव्यामाविश्ववाराश्विनागतंनोयंसोमइंद्रतुभ्यंसुन्वं
आतुप्रब्रह्माणोअंगिरसोनक्षंतसरस्वतीदेवयंतोहवंतआनोदिवोबृहतःपर्वतादासरस्वत्यभिनोनेषिवस्यइतिप्रउगमेक

पातिन्यउत्तमोदोषोआगात्प्रवांमहिद्यवीअभीतितृचाविंद्रइषेददातुनंस्तेनोरत्नानिधत्तनेत्येकाद्वेचयेत्रिंशतीतिवैश्वदेवं
वैश्वानरोनऊतयंआप्रयातुपरावतः ॥ अग्निर्नःसुष्टुतीरुप ॥ वैश्वानरोनआगमदिमंयज्ञंसजरूप ॥ अग्निरुक्थेनवा
हसा ॥ वैश्वानरोअंगिरोभ्यःस्तोमउक्थंचचाकनत् ॥ ऐषुद्युघ्नंस्वर्यमत् ॥ मरुतोयस्यहिप्राग्नयेवाचमित्याग्निमारुतं
॥ ११ ॥ दशमेहन्यनुष्टुभांस्थानेग्निनरोदीधितिभिररण्योरितिचमाग्नेयेकताउषाअपस्वसुस्तमइतिपच्छोद्विपदांत्रि
रुषस्यआशुध्यायातमश्विनास्वधेतिचमाश्विनेकतौस्तोकसूक्तस्यद्वितीयतृतीययोःस्थानेग्नेघृतस्यधीतिभिर्भुभेसुश्रंद्र
सर्पिषइत्येतेइदमापःप्रवहतेत्येतस्याःस्थानआपोअस्मान्मातरःशुंधयंत्वित्यच्छावोअग्निमवसेप्रत्यस्माइतिचयोःस्थाने
च्छानःशीरशोचिषंप्रतिश्रुतायवोधृषदितिचवावच्छावाकःपरित्वाग्नेपुरंवयमित्येतस्याःस्थानेग्नेहंसिन्यत्रिणमित्युत्तिष्ठ
तावपश्यतेत्येतस्याःस्थानउत्तिष्ठन्नोजसासहेत्युरुविण्णोविक्रमस्वेतिघृतयाज्यास्थानेभवामित्रोनशेव्योघृतासुतिरित्य
हरहश्चाहर्गणेषुयत्रैतदहःस्यात्सिनीवाल्याअभ्यस्येदित्येकेनास्मिन्नह्निकेनचित्कस्यचिद्विवाच्यमविवाक्यमित्येतदा
चक्षतेसंशयेबहिर्वेदिस्वाध्यायप्रयोगौतर्वेदीत्येकेनव्यंजनेनोपहितेनवार्थःप्रत्यसित्वाप्रायश्चित्तंजुहुयुरग्नेतमद्याश्वनं
स्तोमैरित्याज्यंपंचाक्षरेणविग्रहोदशाक्षरेणवात्वारथंयथोतयइत्येतस्याःस्थानेत्रिकहुकेषुमहिषोयवाशिरमितिसत्वाय
आशिषामहीतिसिजउष्णिहौमरुत्वाइंद्रेतिमरुत्वतीयंकयानश्चित्रआभुवदित्येतासुरथंतरं पृष्ठंतस्ययोनिंशंसैद्वहत्श्रगा

णगारिर्दशरात्रेयुग्मान्वयत्वात्ताक्ष्येणैकपदाउपसंशस्यक्रगावानमेकपदाःशंसैदिंद्रोविश्वस्यगोपतिरितिचतस्रऽउत्तम
योपसंतानोयइंद्रसोमपातमइतिषळुष्णिहोयुध्मस्यतइतिनिष्केवल्यंतत्सवितुर्वृणीमहइत्येतस्याःस्थानेभित्यंदेवंसवि
तारमोण्योरित्युभुक्षणइत्यार्भवपश्वानतायुमितिद्वैपदंसमिद्धमग्निंसमिधागिरागृणइतिचश्चद्विप्रतीकंजातवेदस्यंचतु
र्थेनव्यूहस्येतराणिसूक्तानि वामदेव्यमग्निष्टोमसामाग्निनरोदीधितिभिररण्योरितिस्तोत्रियानुरूपावग्निष्टोमइदमहरू
ध्वंपत्नीसंयाजेभ्यः ॥ १२ ॥ गार्हपत्येजुहुतीहरमेहरमध्वमिहधृतिरिहस्वधृतिरग्नेवाद्स्वाहावाळित्याग्नीध्रीयउप
सृजंधरुणमातरंधरुणोधयन् । रायस्पोषमिषमूर्जमस्मासुदीधरत्वाहेतिसदःप्रसृग्यमानसेनस्तुवतैयहिस्तुतंमन्येता
ध्वर्यवित्याह्वयितहोहोतरितीतरंआयंगौःपृश्निरक्रमीदित्युपांशुतिस्रःपराचीःशस्त्वाव्याख्यास्वरेणचतुर्होद्व्याचक्षी
तदेवावाअध्वर्योप्रजापतिगृहपतयःसत्रमासतोहोतस्तथाहोतरित्यध्वर्युःप्रतिगृणात्यवसितेवसितेदशसुपदेषुतेषांचि
त्तिःस्रुगासी३त् । चित्तमाज्यमासी३त् । वाग्वेदिरासी३त् । आधीतंबर्हिंरासी३त् ॥ केतोअग्निरासी३त् । विज्ञा
तमग्नीदासी३त् । प्राणोहविरासी३त् । सामाध्वर्युरासी३त् । वाचस्पतिर्होतासी३त् । मनउपवकासी३त् ।
तेवाएतंग्रहमगृहृत । वाचस्पतेविधेनामन् । विधेमतेनाम । विधेस्त्वमस्माकंनान्नाद्यांगच्छ । यांदेवाःप्रजा
पतिगृहपतयःक्रद्धिमराधुवस्तामृद्धिरात्स्यामइत्यपत्रजत्यध्वर्युरथप्रजापतेस्तनूरितरउपांश्वनुद्रवतिब्रह्मोद्यंचान्नादाचा

अपस्वीचंभद्राचकल्याणीचानिलयाचापभयाचानासाचानाप्याचानाधृष्याचाप्रतिधृष्याचापूर्वाचाभ्रातृव्याचेतित
न्वोभिर्गृहपतिरितिहैकआहुःसोस्यलोकस्यगृहपतिर्वायुर्गृहपतिरितिहैकआहुःसोतरिक्षलोकस्यगृहपतिरसौवैगृहपति
योसौतपत्येषपतिर्ऋतवोगृहाः ॥ येषांवैगृहपतिर्देवंविद्वान्गृहपतिर्भवतिराभोतिसगृहपतीराभ्रुवंतितेयजमानाः ॥
येषांवाअपहतपाप्मानंदेवंविद्वान्गृहपतिर्भवत्यपसगृहपतिःपाप्मानंहतेपतेयजमानाः पाप्मानंभ्रतेध्वर्योअरात्स्मेत्युच्चै
रेषायाज्यैषवषट्कारौनानुवषट्कारौत्युक्तंवषट्कारानुमंत्रणंमरात्महोतरित्यध्वर्युःप्रत्याहमनसाध्वर्युर्ग्रहं गृहीत्वामनसा
भक्षमाहरतिमानसेषुभक्षेषुमनसोपह्वानभक्षणेमनसात्मानमाप्याय्यौदुंबरींसमन्वारभ्यवाचंयच्छत्यानक्षत्रदर्शनात्त
त्रानधरान्पाणींश्चिकीर्षेरन्द्श्यमानेष्वध्वर्युमुखाःसमन्वारब्धाःसर्पत्यातीर्थदेशाद्युवंतमिंद्रापर्वतापुरोयुधेतिजपंतो
ध्वर्युपथेनेत्येकैदक्षिणस्यहविर्धानस्याधोक्षेणेत्येकैप्राप्यवरान्त्ववाचं विसृजंतैयदिहोनमकर्मयदित्यरीरिचाम । प्रजा
पतितत्पितरमप्येतित्यथवाचंनिहवंतैवागैतुवागुपैतुवागुपैतुवागित्युत्करदेशेसुब्रह्मण्यांत्रिराह्वयवाचं विसृजंतैनित्य
स्त्विहवाग्विसर्गएतावत्सात्रंहोतृकर्मोन्यत्रमहाव्रतात्तदेषाभियज्ञगाथागीयते ॥ अतिरात्रश्चतुर्विंशंषष्ठहावभिजित्स्व
राः ॥ विषुवान्विभजिच्चैवच्छंदोमादशमव्रतं ॥ प्रायणीयश्चतुर्विंशंषष्ठयोभिप्लवएवच ॥ अभिजित्स्वरसामानोविषु
वान्विभजित्था ॥ छंदोमादशमंचाहउत्तमंतुमहाव्रतं ॥ अग्नीनैकाहःसत्राणांप्रकृतिःसमुदाह्रियते ॥ यद्यन्यधीयतेपू

र्वधीयतैतंप्रतिग्रामंत्यहानिपंचविंशतियैर्वैसंवत्सरोमितः ॥ एतेषामेवप्रभवस्त्रीणिषष्टिशतानियदितितद्येकेचनछंदो
ग्येवाध्वर्यवेवाहोत्रामर्शाःसमाम्नातानतान्कुर्यादकृत्स्नत्वाद्भौत्रस्यंछंदोगप्रत्ययंस्तोमःस्तोत्रियःषष्ठसंस्थेत्यध्वर्युप्रत्ययं
तुव्याख्यानांकामकालदेशदक्षिणानांदीक्षोपसंप्रसवसंस्थोत्थानानामेतावत्त्वंहविषामुच्चैरुपांशुतायांहविषांचानुपूर्व्यं
मेतेभ्यएवाहोभ्योहीनैकाहान्पश्चात्तरान्व्याख्यास्यामः ॥ १३ ॥ एतद्विदं ब्रह्मचारिणमनिराकृतिनैसंवत्सरावमंचा
रयित्वाव्रतमनुयुज्यानुक्रोशनेप्रब्रूयादुत्तरमहर्महानाग्नीरग्रउदगयनेपूर्वपक्षेओष्यन्बहिर्ग्रामात्स्थालीपाकंतिलमिश्रं
श्रपयित्वाचार्यायवेदयीतविदितेव्रतसंशयानृष्टालघुमात्राच्चेदापत्कारितास्युरन्वारब्धेजुहुयादग्नावग्निश्चरतिप्रविष्टं
ऋषीणांपुत्रोअधिराजएषः ॥ तस्मैजुहोमिहविषाघृतेनमादेवानांमोमुहद्भागधेयमोअस्माकंमोमुहद्भागधेयंस्वाहा ॥
यातिरश्नीनिपद्यतैंहविधरणीइति ॥ तांत्वाघृतस्यधारयायजेसम्वाधनीमहंस्वाहा ॥ यस्मैत्वाकामकामार्थवयंसम्वाध्याज
महे ॥ तमस्मभ्यंकामंदत्त्वाधेदंत्वंघृतंपिबस्वाहा ॥ अयंनोअग्निर्वरिवःकृणोत्वयंमृधःपुरएतुप्रभिदन् ॥ अयंशत्रून्जयतु
जहृषाणोयंवाजंजयतुवाजसातौस्वाहा ॥ असूर्यंत्यैचानुमत्यैचस्वाहा ॥ प्रदात्रेस्वाहा ॥ व्याहृतिभिश्चपृथग्घुत्वाहैतंस्था
लीपाकंसर्वमशानेतिभुक्तवंतमपामंजलिपूर्णमादित्यमुपस्थापयैत्त्वंव्रतानांव्रतपतिरासंव्रतंचरिष्यामितच्छकेयंतेनशके
यंतेनराध्यासमितिसमाप्यसमील्यवाचंयच्छैत्कालमभिसमीक्षमाणैयदासमयिष्यादाचार्येणैकरात्रमध्यायोपपादना

त्रिरात्रवानित्याध्यायेन तमेव कालमभिसमीक्षमाण आचार्यो ह तेन वाससा त्रिः प्रदक्षिणं शिरः समुखं वेष्टयित्वा हैतं कालमे
वंभूतोऽस्वपन् भवेति तं कालमस्वपन्नासीतानुवक्ष्यमाणे पराजितायां दिश्यग्निं प्रतिष्ठाप्यासिमुदकमंडलुमश्मानमित्युत्तर
तोऽग्नेः कृत्वा वत्सतरीं प्रत्यगुदगसंश्रवणे बध्वा पश्चादग्नेराचार्यस्तृणेषूपविशेद पराजितां दिशमभिसमीक्षमाणो ब्रह्मचारी
लेपान्परिमृज्य प्रदक्षिणमग्निमाचार्यं च कृत्वोपसंगृह्य पश्चादाचार्यस्योपविशेत्तृणेष्वेव प्रत्यगदक्षिणाभिसमीक्षमाणः पृष्ठेन
पृष्ठसंधाय ब्रूयान्मनसामहानाग्नीर्भो ३ अनुब्रूहीति पुनः पृष्ठानुक्रोशिनैः समील्यैवानुब्रूयात्सपुरीषपदास्त्रिरनूच्योन्मुच्यो
ष्णीषमादित्यमीक्षयेन्मित्रस्य त्वाचक्षुषा प्रतीक्षेन्मित्रस्य त्वाचक्षुषा समीक्षेन्मित्रस्य वश्चक्षुषानुवीक्षइति दिशः ससंभाराः पुन
रादित्यं मित्रस्य त्वाचक्षुषा प्रतिपश्यामि योऽस्मान् द्वेष्टियं च वयं द्विष्मस्तं चक्षुषोर्हेतुर्कच्छत्विति भूमिमुपस्पृशेदग्नइत्थानम
इत्थानमक्रषिभ्यो मंत्रकृद्भ्यो मंत्रपतिभ्यो नमो वो अस्तु देवेभ्यः शिवानः शंतमा भव सुमृळीका सरस्वति माते व्योमसं दृशि ॥
भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवाः शंन इंद्राग्नी भवतामवोभिः स्तुषेजं न सुव्रतं न व्यसीभिः कयानश्चित्र आभुवदिति तिस्रः स्योना पृ
थिवि भवेति समाप्य समानं संभारवर्जं मेषद्वयोः स्वाध्यायधर्म आचार्यवदेकः फाल्गुनाद्याः श्रवणार्या अनधीत पूर्वाणाम
ध्यायस्तैष्याद्यधीत पूर्वाणामधीत पूर्वाणां ॥ १४ ॥ इत्याश्वलायनश्रौतसूत्रे उत्तरषट्के द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥
हरिः ॐम् ॥ उक्तप्रकृतयो ही नैकाहाः सिद्धैरहो भिरहामतिदेशो नतिदेशे त्वेकाहो ज्योतिष्टोमो द्वादशशतदक्षिणस्ते

नशस्य मेकाहानां गोआयुषी विपरीते ब्रह्महानां त्र्यहाणां पृष्ठत्र्यहः पूर्वो भिष्वव्यहो वैवं प्रायाश्च दक्षिणा अर्वा गतिरात्रेभ्यः
साहस्रास्त्वतिरात्रा ब्रह्महारुत्रहाश्च ये भूयांस रुत्रहादहीनाः सहस्रं तेषां त्र्यहः प्रसंख्यायान्वहंततः सहस्राणि समावत्वेव दक्षि
णानयेयुरतिरिक्तास्तूत्तमेधिका अतिदिष्टानां स्तोमपृष्ठसंस्थान्यत्वादनन्यभावो नित्यानैमित्तिका विकारा माध्यंदिने तुहो
तुर्निष्के वल्ये स्तोमकारितं शस्यं तत्रोपजनस्ताक्षर्यवर्जं मग्रे सूकानां हानौ तत एवोद्धारो येर्वा क्लृप्तस्तोमाः स्युस्तृचा एव त
त्र सूक्तस्थानेषु यथानित्यानि विदोभ्युदियात् ॥ १ ॥ उक्तानि चातुर्मास्यानि सोमान्वक्ष्यामः पर्वणां स्थानेषूपकाने कैप
रिधौ पशुं नियुंजति वैश्वदेव्याः स्थाने प्रथमं पृष्ठ्याहर्जनिष्ठा उग्र उग्रो जज्ञइति मध्यंदिने एकाहिका होत्राः सर्वत्र प्रथमसांपाति
केष्वहः स्वेकाही भवत्सु वैश्वानरपार्जन्ये हविषी अग्नीषोमीयस्य पशोः पशुपुरोळा शिन्वायातयेयुः प्रातः सवनिकेषु पुरोळाशेषु
वैश्वदेव्या हवींष्यन्वायातयेयुर्वैश्वदेवः पशुर्बाहस्पत्या नूबंध्यावरुणप्रधासस्थाने ब्रह्महउत्तरस्याहः प्रातः सवनिकेषु पुरोळा
शेषु वरुणप्रधासहवींष्यन्वायातयेयुर्मरुतवारुणौ पशून्मैत्रावरुण्य नूबंध्याग्निष्टोम ऐंद्राग्रस्थाने साकमेधस्थाने त्र्यहोतिरा
त्रांतौ द्वितीयस्याहो नुसवनं पुरोळाशेषु पूर्वेषु हवींषितृतीये हन्युपांश्वंतर्था मौहुत्वा पौर्णदर्वप्रातः सवनिकेषु कैळिनं माध्यं
दिनेषु माहेंद्राण्यंतरेण घृतयाज्यैर्दक्षिणे मार्जालीये पित्र्या तत्रोपस्थानैयथानतिप्रणीय चरताम नूबंध्यायाः पशुपुरोळाश
आदित्यमन्वायातयेयुराग्नेयैर्द्राग्नैकादशिनाः पशवं सौर्या नूबंध्याग्निष्टोमः शुनासीरीयायाः स्थाने प्रातः सवनिकेषु पुरो

ळाशेषुशुनासीरीयायाहवीष्यन्वायातयेयुर्वीयव्यःपशुराश्विन्यनूबंध्यान्वहंपंचाशच्छोदक्षिणाः ॥ २ ॥ अथराजसू
याःपुरस्तात्फाल्गुन्याःपौर्णमास्याःपवित्रेणाग्निष्टोमेनाभ्यारोहणीयेनयजेतपौर्णमास्यांचातुर्मास्यानिप्रयुंक्तेनित्यानिप
र्वाणिचक्राभ्यांतुपूर्वतरेषुचरंत्यहर्विपर्ययंपक्षविपर्ययंवासंवत्सरांतेसमानपक्षेभिषेचनीयदशपेयाउक्थ्योबृहत्पृष्ठउभय
सामाभिषेचनीयःसंस्थितेमरुत्वतीयेदक्षिणतआहवनीयस्यहिरण्यकशिपावासीनोभिषिक्तार्यपुत्रामात्यपरिवृतायराज्ञै
शौनःशेषमाचक्षीतहिरण्यकशिपावासीनऽआचष्टैहिरण्यकशिपावासीनःप्रतिगृणातिशोवैहिरण्ययशसैवैनंतत्समर्ध
यत्योमित्यूचःप्रतिगरंएवंतथेतिगाथायाओमितिर्वैदवंतथेतिमानुषैर्देवेनचैवैनंतन्मानुषेणचपापादेनसःप्रमुंचर्तितस्मा
द्योराजाविजितीस्यादप्ययजमानआख्यापयेतैवैतच्छौनःशेषमाख्यानैनहास्मिन्नल्पचनैनःपरिशिष्यतेसहस्रमाख्यात्रे
दद्याच्छतंप्रतिगरित्रैयथास्वमासनेंससृपेष्टिभिश्चरित्वादशपेयेनयजेततत्रदशदशैकैकचमसंभक्षयेयुर्नित्यान्प्रसंख्यायेत
राननुप्रसर्पयेयुर्मेमातृतःपितृतश्चदशपुरुषंसमनुष्ठिताविद्यातपोभ्यांपुण्यैश्चकर्मभिर्येषामुभयतोनाब्राह्मण्यंनिनयेयुःपि
तृतइत्येकैनवग्वासःसुतसोमासइंद्रसखाहयत्रसखिभिर्नवग्वैरितिनिविद्धानयोराद्येसूक्तमुखीयेइत्युक्तेप्रतीयादुत्तर
आपूर्यमाणपक्षेकेशवपनीयोबृहत्पृष्ठोतिरात्रोद्वयोर्मासयोर्व्युष्टिद्वहोभिष्टोमःपूर्वमहःसर्वस्तोमोतिरात्रउत्तरमुत्तरआपू
र्यमाणपक्षेक्षत्रस्यधृतिरभिष्टोमः ॥ ३ ॥ इतिराजसूयान्यायहृष्टाश्चदक्षिणाअन्यत्राभिषेचनीयदशपेयाभ्यामभि

षेचनीयेतुद्वात्रिंशतंद्वात्रिंशतंसहस्राणिपृथङ्मुख्येभ्यःषोढशषोढशद्वितीयिभ्योष्टावष्टौतृतीयिभ्यश्चत्वारिचत्वारिपा
दिभ्यःसंसृपेष्टीनांहिरण्यमाग्रेय्यांवत्सतरीसारस्वत्यामवध्वस्तःसावित्र्यांश्यामःपौष्ण्यांशितिपृष्ठोबार्हस्पत्यायामृषभ
ऐंद्यामहानिरष्टोवारुण्यांसाहस्रोदशपेयइमाश्चादिष्टदक्षिणाःसौवर्णीस्त्रगुद्गातुरश्वःप्रस्तोतुर्धेनुःप्रतिहर्तुरजःसुब्रह्मण्या
यैहिरण्यप्राकाशावध्वयोराजतौप्रतिप्रस्थातुर्द्वादशपृष्ठौह्योगभिर्णोब्रह्मणोवशामैत्रावरुणस्यरुक्मोहोतुर्ऋषभोब्राह्मणा
च्छंसिनःकार्पासंवासःपोतुःक्षौमीवरासीनेष्टुरेकयुक्तंयवाचितमच्छावाकस्यानड्वानाग्नीध्रस्यवत्सतयुन्नेतुस्त्रिवर्षःसांडो
प्रावस्तुतः ॥४॥ उशनसःस्तोमेनगरगीर्णमिवात्मानंमन्यमानोयजेतौशनायत्सहस्यैररयातै ॥ त्वमपोयदवेतुर्वशायेति
सूक्तमुखीयेगोस्तोमभूमिस्तोमवनस्पतिसवानानंताअर्वारेणुककाटोअश्रुतेनतानशंतिनदभातितस्करोबळित्थापर्वता
नाहृह्वाचिद्यावनस्पतीन्देवेभ्योवनस्पतेहवीर्षिवनस्पतेरशनयानियूयेतिसूक्तमुखीयाआधिपत्यकामोब्रह्मवर्चसकामो
वांबृहस्पतिसवेनयजेततस्यतृचाःसूक्तस्थानैष्वग्निर्देवेषुराजतीत्याज्ययस्तस्तंभधुनेतयइतिसूक्तमुखीयेइंद्रमरुत्वइहृ
णामुत्वेतिमध्यंदिनउदुष्यदेवःसविताहिरण्ययाघृतवतीभुवनानामभिश्चिर्येद्रक्रभुभिर्वाजवद्भिःसमुक्षितस्वस्तिनोमि
मीतामश्विनाभगइतिवैश्वदेवैवैश्वानरंमनसाग्निनिचाय्यप्रयंतुवाजास्तविषीभिरग्नयःसमिद्धमग्निसमिधागिरागृणइ
त्याग्निमारुतंहोत्रकाऊर्ध्वस्तोत्रियानुरूपेभ्यःप्रथमोत्तमांस्तृचान्छंसेयुःप्रगाथेभ्यस्तुमाध्यंदिनेनुसवनमेकादशैकादशद

क्षिणाएकादशैकादशवासहस्राणिशतानिवाश्वोमाध्यंदिनेधिकोभुवाध्यातव्यवानधिबुभूषुर्यजेतसद्यस्क्रियानुक्रियापरि
क्रियावास्वर्गकामएकत्रिकेणत्र्येकेनवाज्ञाद्यकामोगोतमस्तोमेनयइच्छेद्दानकामामेप्रजास्यादित्येतेषांसप्तानांशस्यमु
कंबृहस्पतिसवेनत्वंभुवःप्रतिमानंपृथिव्याभुवस्त्वमिंद्रब्रह्मणामहान्तसद्योहजातोवृषभःकनीनस्त्वंसद्योअपिवोजातइ
द्रानुत्वाहिभेअधदेवदेवाअनुतेदायिमहइंद्रियायकथोनुतेपरिचराणिविद्वानितिद्वेएकस्यचिन्मेविश्वस्त्वोजएकंनुत्वा
सत्पतिपांचजन्यंत्र्ययमामनुषोदेवताताप्रधान्वस्यमहतोमहानीत्याहिसोमइन्मदइंद्रोमदायवावृधइतिसूक्तमुखीयाः
॥ ५ ॥ गोतमस्तोममंतरुक्थ्यंकुर्वीतिग्रहांतरुक्थ्यश्चेदग्नेमरुद्धिर्ऋकभिःपाइंद्रावरुणाभ्यामत्स्वेद्राबृहस्पतिभ्यामिंद्रा
विष्णुभ्यांसजूरित्याग्निमारुतेपुरस्तात्परिधानीयायाआवपेतोभय्योराह्वानमन्यतरस्यामेकंउक्थ्यःस्तोत्रियेषुचैद्यज्ञाय
ज्ञीयेनस्वैर्वासकृदाहूयस्तोत्रियांस्तथानुरूपानन्यत्राप्येवंस्तोत्रियानुरूपसंनिपातैद्युवैयज्ञायज्ञीयोनौसर्वैरोक्थ्य
सामभिःप्रकृत्यास्यात्तथासति ॥ ६ ॥ इयेनाजिराभ्यामभिचरन्यजेताहंमनुर्गर्भेनुसंस्त्वयामन्योयस्तेमन्यवितिमध्यं
दिनौशेषोबृहस्पतिसवेनसन्नद्धालोहितोष्णीषानिस्त्रिंशिनोयाजयेयुःशरमयंवर्हिमौसलाःपरिधयोबैभीतकइध्मोवाघा
तकोवापगूर्याश्रावयेत्प्रत्याश्रावयेच्चिंदन्नववषट्कुर्यादुपशिवजुहुयात्साद्यस्केषूर्वावेदिःखलउत्तरवेदिःखलेवाली
यूपःस्फयग्रोयूपोचषालःकलापीचषालइत्यांगंतुकाविकाराअन्यांश्चाध्वर्यवोविदुःसिद्धेतुशस्येहोतासंप्रैषान्वयस्यात्पा

प्याकीर्त्यापिहितोमहारोगेणवायोवालंप्रजननःप्रजांनविंदेतसोमिष्टुतायजेततिष्ठाहरीयोजातएवेतिमध्यंदिनःसर्वाग्ने
यश्चेत्स्तोत्रियानुरूपाग्नेयाःस्युर्विचारिवापिवांसर्वेषुदेवताशब्देष्वग्निमेवाभिसंनमेत्तथासत्यन्वक्षमिंद्रस्तुतायजेतैद्र
सोममिंद्रंस्तवेतिमध्यंदिनोभूतिकामोवाग्रामकामोवाप्रजाकामोवोपहव्येनयजेतैमाउत्वायएकइदितिमध्यंदिनइंद्रा
इयोःकुलायेनप्रजातिकामंस्तिष्ठाहरीतमुष्टुहीतिमध्यंदिनऋषभेणविजिगीषमाणोमरुत्वाँइंद्रयुध्मस्यतइतिमध्यंदिनस्ती
व्रसोमेनाज्ञाद्यकामःकस्यवीरस्तीव्रस्याभिवयंसइतिमध्यंदिनोविघनेनाभिचरैस्तस्यशस्यमजिरेणैद्राविष्णोरुक्तांतिना
स्वर्गकामंइमाउत्वाद्यौनयइंद्रेतिमध्यंदिनोयःकामयेतनैष्णिहंपाप्मनइयामितिसंस्तुतपेयेनयजेतऋतस्यहिशुरुधःसंति
पूर्वीरितिसूक्तमुखीयैसत्येनचमसान्भक्षयंति सत्यमियंपृथिवींसत्यमयमग्निःसत्यमयंवायुःसत्यमसावादित्यइतिसोमच
मसोदक्षिणा ॥ ७ ॥ अतिमूर्तिनायक्ष्यमाणोमासंसौर्याचांद्रमसीभ्यामिष्टीभ्यांयजेतशुक्लंचांद्रमस्यासौर्ययेतरमत्रा
हगोरमन्वर्तनवोनवोभवतिजायमानस्तरणिर्विश्वदर्शतश्चित्रंदेवानामुदगादनीकमितियाज्यानुवाक्याःसईमहींधुनिमे
तोररम्णात्स्वमेनाभ्युप्याचुमुर्निधुनिंचेतिसूक्तमुखीयैसूर्यस्तुतायशस्कामःपिवासोममर्भींद्रंस्तवेतिमध्यंदिनोव्योम्नाज्ञा
द्यकामोविश्वदेवस्तुतायशस्कामःपंचशारदीयेनपशुकामंएतेषांत्रयाणांकयाशुभातदिदासेतिमध्यंदिनउभयसामानौ
पूर्वाउक्थ्यःपंचशारदीयोविशोविशोवोअतिथिमित्याज्यं कण्वरथंतरंपृष्ठं गोसवविवधौपशुकामंइंद्रसोममेतायामेतिम

ध्वादिनोदशसहस्राणिदक्षिणाः षोडशैकाहा आयुर्गौरितिव्यत्यासं बुद्धिद्वलभिदौस्वर्गकामं इंद्रसोममिंद्रः पूभिंदितिम
 ध्वादिनो विनुत्यभिभूत्योरिषुवज्रयोश्च मन्युसूक्ते अभिचरन्त्यजेत त्विष्यपचित्योः सघ्नादस्वराजोराडिराजोः शदस्यचैका
 हिकैउपशदस्यराशिमराययोश्च कया शुभीयतदिदासीये भूतिकामराज्यकामात्राद्यकामैन्द्रियकामतेजस्कामानामेतेका
 माद्वयोर्द्वयोर्ऋषिस्तोमात्रात्यस्तोमाश्च पृष्ठ्याहानिनाकसदक्रतुस्तोमादिवस्तोमाश्चाभिप्लवाहानि ॥ ८ ॥ वाजपेयेनाधि
 पत्यकामः सप्तदशदीक्षाः सप्तदशापवर्गोवाहिरण्यस्रजक्रत्वजोयाजयेयुर्वज्रकिंजल्काशतपुष्कराहोतुर्विश्वजिदाज्यैक
 याथुभातदिदासेति मध्यंदिनः संस्थिते मरुत्वतीये बार्हस्पत्येष्टिराज्यभागप्रभृतीळांता बृहस्पतिः प्रथमं जायमानो बृहस्प
 तिः समजयद्वसूनि त्वामीळते अजिरंदूत्यायां गिंसुदीति सुदृशं गृणंत इति संयाज्यैयदित्वध्वयव आजिं जापयेयुरथ ब्रह्माती
 र्थदेशैर्मयूखे चक्रं प्रतिमुक्तं तदारुह्य प्रदक्षिणमावर्त्यमाने वाजिनां सामगायां दाविर्मर्या आवाजं वाजिनो अगमन् ॥ देवस्य
 सवितुः सवे ॥ स्वर्गं अर्वतो जयतः स्वर्गं अर्वतो जयतीति वायुदिसामनाधीयां त्रिरेतामृचं जपेत्तृतीयेनाभिप्लविकेनोक्तं
 तीयसवनं चित्रवतीषु चेत्स्तुवीरं स्त्वं नश्चित्रऊत्याग्नेविबस्वदुषस इत्यग्निष्टोमसाम्नः स्तोत्रियानुरूपां षोडशी त्विह तस्मादू
 र्ध्वमतिरिक्तो कथं प्रतप्ते अद्य शिपिविष्टनामं प्रतद्विष्णुस्तव ते वीर्येणेति स्तोत्रियानुरूपां ब्रह्मजज्ञानं प्रथमं पुरस्ताद्यत्तेदित्सु
 प्रराध्यं त्वामिच्छवसस्पते तं प्रलथेति त्रयोदशानामेकां शिष्टाह्वदूरो हणरो हेंद्रुहस्पतेयुवमिंद्रश्च वस्व इति परिधानीयां वि

आड्बृहत्पितुसोम्यमध्वितियाज्या तस्य गवां शतानामश्वरथानामश्वानां साद्यानां वह्यानां महानसानां दासीनां निष्क
 कंठीनां हस्तिनां हिरण्यकक्ष्याणां सप्तदशसप्तदशानि दक्षिणां दशान्ये दक्षिणागणाधनानां शतावमापराध्यानां पूर्वांस्वाग
 णशोभ्यस्येत्सप्तदशसप्तदशसंपादयेदिति वाजपेयस्तेनेष्टराजराजसूयेन यजेत ब्राह्मणो बृहस्पतिसवेन ॥ ९ ॥ अनिरुक्त
 स्य चतुर्दशैः न प्रातः सवनं चतृतीयसवनं चतं प्रलथेति त्रयोदशैश्च देवैकयाथुभातदिदासेति मध्यंदिनो होत्रका ऊर्ध्वस्तो
 त्रियानुरूपेभ्यः प्रथमान्तसंपातान्छंसेयुरहीनसूक्तानि वैवंपूर्वे सवनं बृहत्पृष्ठेऽसमाभ्रातेषु प्रतिकामं विश्वजिच्छिल्पस्तस्य
 समानं विश्वजिताप्रगाथेभ्यो बृहस्पतिसवेनाज्यं निष्केवल्यमरुत्वतीयां चतुर्चां ताभ्यां तु पूर्वैरेकाहिकै होत्रका ऊर्ध्वप्रगाथे
 भ्यः शिल्पान्यविकृतानि शंसेयुः सामसूक्तानि चाद्यांस्तृचानहीनसूक्तानामंत्यानामैकाहिकानां मुत्तमान्तसमानंतृतीयसव
 नं बृहस्पतिसवेन नाभानेदिष्ठस्तिवहपूर्वो वैश्वदेवात्तु चादेवयामरुच्चाग्निमारुतेमारुतात्तयोरुक्तः शस्योपायः ॥ १० ॥
 यस्य पशवो नोपधरेरन्नन्यान्वाभिजनात्रिनीत्सेतसोप्तोर्यामेण यजेत मध्यंदिने शिल्पयोनिवर्जं मुक्तो विश्वजितैकाहेन गर्भ
 कारं चेत्स्तुवीरं स्तथैव स्तोत्रियानुरूपां त्रधंतरेणाग्रैततो वैराजेन ततो रधंतरेण बृहद्वैराजाभ्यां वैवमेव वामदेव्यशाकरैर्भ्रा
 वरुणस्य नौधसर्वरूपब्राह्मणाच्छंसिनः श्यैतवैरूपेवाकालेयैव ते अच्चावाकस्य सामानंतर्थेण द्वौ द्वौ प्रगाथावगर्भकारं म
 तिरात्रस्तिवहं द्वैपदोक्थ्यश्चैद्वैषु वतंतृतीयसवनं मूर्ध्वमाश्विनादतिरिक्तो कथानिजराबोधतद्विविडुं जरमाणः समिध्यसे

भिनेन्द्रेणाभात्यग्निः क्षेत्रस्यपतिनावयमितिपरिधानीयायुवंदेवाक्रतुनापूर्व्येणेतियाज्यायदद्यकश्चवृत्रहृन्मुद्देदभिश्चुताम
धमानोविश्वभिः प्रातर्यावाणाक्षेत्रस्यपतेमधुमंतमूर्मिमितिपरिधानीयायुवांदेवास्त्रयएकादशासइतियाज्यातमिंद्रवाज
यामसिमह्यंइंद्रोयोजसानूनमश्विनातंवारथंमधुमतीरोषधीर्घावआपइतिपरिधानीयापनाय्यंतदश्विनाकृतंवामिति
याज्यातोदेवाअवंतुनइतिस्तोत्रियानुरूपाउतनोधियोगोअग्राइतिवानुरूपस्योत्तमेळेघावापृथिवीउभाउनूनंदैव्याहो
ताराप्रथमापुरोहितेतिपरिधानीयायंवांभागोनिहितोयजत्रेतियाज्यायदिनाधीयात्पुराणमोकःसख्यंशिवंवामितिचत
स्रोयाज्यास्तद्वोगायसुतेसचास्तोत्रमिंद्रायगायतंत्यमुवःसत्रासाहंसत्रातेअनुकृष्टयइतिवास्तोत्रियानुरूपाअपरिमिताः
परःसहस्रादक्षिणांश्वेतश्चाश्वतरीरथोहोतुहोतुः ॥ ११ ॥ इत्याश्वलायनश्रौतसूत्रेउत्तरपट्टेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥

ॐम् ॥ ज्योतिर्ऋद्धिकामस्यनवसप्तदशप्रजातिकामस्यविषुवस्तोमोभ्रातृव्यवतोगौरभिजिच्चंगौरुभयसामासर्वस्तो
मोबुभूषतआयुर्दीर्घव्याधेःपशुकामस्यविश्वजिद्धह्रवर्चसकामवीर्यकामप्रजाकामप्रतिष्ठाकामानौपृष्टयाहान्यादितःपृथ
क्कामैरित्यतिरात्रांस्तेषामाद्यास्त्रयंएकाहिकशस्याइत्येकाहोअथाहीनाद्यहप्रभृतयोद्वादशरात्रपरार्ध्याअग्निष्टोमादयो
तिरात्रांतामासापवर्गाअपरिमाणदीक्षाऐकाहांश्चैतरेयिणःसाहस्रशश्चदक्षिणाअतिरात्रांश्चसर्वशस्तत्राहांसंख्याःसंख्या
ताःषष्ठ्यांताअभिप्लवादतिरात्रस्त्वंत्यःसंख्यापूरणेगृहीतानांहानौवैश्वानरोधिकः ॥ १ ॥ आंगिरसंस्वर्गकामौयोवा

पुण्योहीनोनुप्रेप्सुःस्याच्चैत्ररथमन्नाद्यकामःकापिवनंस्वर्गकामइतिद्व्यहाःप्रथमस्यतुत्तरस्याहस्तातीयंतृतीयसवनंत्वंहि
क्षेतवदितिचाज्यंगर्गत्रिरात्रंस्वर्गकामस्तस्यमध्यमस्याहोवामदेव्यंपृष्ठंविशोविशीयमग्निष्टोमसामंवारवंतीयमुत्तमैत्वम
ग्नेवसूरितिचाज्यंवैदत्रिरात्रंराज्यकामःसर्वेत्रिवृतोतिरात्रांश्छंदोमपवमानांतर्वसूपशुकामःपराकच्छंदोमंपराकौस्वर्ग
कामइतित्र्यहागर्गत्रिरात्रशस्याअत्रेश्वतुर्वीरवीरकामस्तस्यवीरवंत्याज्यानिंयमग्नेवाजसातमेतिद्वितीयेहन्याज्यमन्नायो
मर्त्यइतितृतीयेभिन्नरइतिचतुर्थेपोळशिमच्चतुर्थतस्याभित्वावृषभासुतइतिगायत्रीपुरथंतरंपृष्ठमनुष्टुब्हतीषुबृहच्चतुर्थे
त्वंवलस्यगोमतौयजायथाअपूर्व्येतिवाजामदग्रंपुष्टिकामस्तस्यपुरोळाशिन्यउपसदोवैश्वामित्रंभ्रातृव्यवांन्प्रजाकामो
वसिष्ठसंसर्पमितिचतुरहाःसार्वसेनंपशुकामोदैवंभ्रातृव्यवांन्पंचशारदीयंपशुकामोव्रतवंतमायुष्कामोबाबरंवाक्प्रवदि
भुरितिपंचपंचरात्राःपंचशारदीयस्यतुंसप्तदशोक्षाणऐंद्रामारुतामारुतीभिःसहवत्सतरीभिःसप्तदशभिःसप्तदशभिःपं
चवर्षपर्यग्निकृताःसवनीयांस्तेषांत्रीर्षीश्चतुर्वहःस्वालभेरन्परिशिष्टान्पंचपंचमेव्रतवतस्तुतृतीयस्याहस्थानेमहाव्रतंपृ
ष्ठयंपंचाहउत्तमः ॥ २ ॥ ऋतूनांषष्ठहंप्रतिष्ठाकामःपृष्ठयःसमूहोव्यूहोवापृष्ठयावलंबंपशुकामःपृष्ठयंपंचाहोभ्यासक्तो
विश्वजिच्चसंभार्यमायुष्कामःपृष्ठयत्र्यहःपूर्वाभिप्लवत्र्यहश्चक्रपिससरात्रमृद्धिकामःप्राजापत्यंप्रजाकामश्छंदोमपवमान
व्रतंपशुकामोजामदग्रमन्नाद्यकामएतेचत्वारःपृष्ठयोमहाव्रतंचव्रतंतुस्वस्तोमंप्रथमैसप्तदशद्वितीयेछंदोमपवमानंतृतीयेच

तुर्विशोबहिष्पवमानः सप्तदशः शेषश्चतुर्थः स एन्द्रमत्यन्याः प्रजाबुभूषंस्त्रिकद्रुकाऽअभिजिद्विश्वजिन्महाव्रतं सर्वस्तोमोज
नकसप्तरात्रमृद्धिकामोऽभिप्लवचतुरहोविश्वजिन्महाव्रतं ज्योतिष्टोमः पृष्ठयः स्तोमो विश्वजिच्चपशुकामस्य सप्तमो देवत्व
मीप्सतोऽष्टरात्रः पृष्ठयो महाव्रतं ज्योतिष्टोमो नवरात्रमायुष्कामः पृष्ठयस्त्रिकद्रुकाश्चत्रिकद्रुकाः पृष्ठ्यावलंबइति पशुकामस्ये
तिनवरात्रौ त्रिककुबध्यर्धः पृष्ठयो महात्रिककुब्यूहो नवरात्रः समूहस्त्रिककुप्समूहश्चतुष्टोमस्त्रिककुबध्यर्धोऽभिप्लवऽए
तैश्चतुर्भिः स्वानां श्रैष्ठ्यकामो यजेत कुसुरुबिंदुमृद्धिकामस्त्रयाणां पृष्ठ्याहामेकैकं त्रिच्छंदोमवंतं पशुकामः पृष्ठ्यावलंबस्य प्रा
ग्विश्वजित्छंदोमादशमंचाहः पुराभिचरं ज्योतिर्गामभितो गौरभिजितं विश्वजिदायुषं शललीपिशंगं श्रीकामोऽभिप्लव
ज्यहः पूर्वस्त्रिरिति दशरात्राः ॥ ३ ॥ पौंडरीकमृद्धिकामः पृष्ठ्यस्तोमश्छंदोमा गोतमस्तोमो विश्वजिद्यूहो नवरात्रो
महाव्रतं वैश्वानरऽइति वाऽथ संभार्यावतिरात्रंश्चतुर्विंशमध्यर्धोऽभिप्लवः पृष्ठ्यो वैद्रवजं भ्रातृव्यवान्पृष्ठ्यस्याद्येऽअहनी
व्यत्यासमानवरात्रान्महाव्रतम् ॥ ४ ॥ अथ द्वादशाहाभवेयुः सत्राणि भवेयुरहीनावोक्तो दशरात्रः समूहो न्यूहो वा तम
भितोतिरात्रौ संभार्ययोर्वा वैश्वानरमुपदध्यात्संवत्सरप्रवहं श्रीकामोतिरात्रश्चतुर्विंशं विषुवद्वर्जो नवरात्रो महाव्रतं मथभ
रतद्वादशाहं इममेवैकाहं पृथक्संस्थाभिरुपेयुरतिरात्रमग्रेथाग्निष्टोमं मथाष्टाउक्थ्यानथाग्निष्टोमं मथातिरात्रमिति द्वाद
शाहास्तैरात्मना बुभूषंतः प्रजयापशुभिः प्रजनयिष्यमाणाः स्वर्गलोकमेव्यंतः स्वानां श्रैष्ठ्यमैच्छंतऽउपेयुर्वायजेतवेति पृथ

क्त्वमथ सामान्यं मपरिमितत्वाद्धर्मस्य प्रदेशान्वक्ष्यामो यथा हि परिमितावर्णा अपरिमिता वा चोगतिमाप्नुवत्येवमेव परि
मितानामहामपरिमिताः संघाताः सिद्धानित्वहानि ते षां यः कश्च समाहारः सिद्धमेव शस्यमहानुसशये स्तोमपृष्ठसंस्थाभिरे
कैव्यवस्थांतदकृत्स्नं दृष्ट्वा द्व्यतिक्रमस्य छंदोगैरेव कृत्वा समयमहोर्बाहंतराथंतरतायामेकाहेन शस्यं राथंतराणां द्वितीये
नाभिप्लविकेन बाहृतानां मपि वाक्याशुभीयतदिदासीये एव निविद्वानीये स्यातां मैकाहिकमितरत् ॥ ५ ॥ सर्वान्का
मानां स्पर्शं सर्वविजितीर्विजिगीषमाणः सर्वाव्युष्टीर्व्यसिष्यं नृश्वमेधेन यजेतां श्वमुत्सक्ष्यन्निष्टीभ्यां यजेतां ग्निर्मूर्धन्वा
न्विराजौ संयाज्ये पौष्णी द्वितीयां त्वमग्रे सप्रथा असिंसो मया स्तेमयो भुवइति सद्धंतौ त्वांचित्रश्रवस्तमं यद्वा हि छंतदग्नयइति
संयाज्ये अश्वमुत्सृज्य रक्षिणो विधायं सावित्र्यस्तिन्न इष्टयो हरहर्वैराजतंत्राः सविता सत्यः प्रसवः प्रसविता सविता य इमा वि
श्वजाता न्यादेवो या तु सविता सुरलः सधानो देवः सविता सहावेति द्वे समाप्ता सुसमाप्ता सुदक्षिणत आहवनीयस्य हिरण्यक
शिपावासीनो भिषिक्कायं पुत्रामात्यपरिवृता यराज्ञे पारिप्लवमाचक्षीत हिरण्मये कूर्चेऽध्वर्युरासीनः प्रतिगृणात्याख्यास्यन्न
ध्वर्यवित्याहूयत होहोतरितीतरः ॥ ६ ॥ प्रथमे हनिमनुर्वैवस्वतस्तस्य मनुष्या विशस्त इम आसत इति गृहमेधिन उपस
मानीताः स्युस्तानुपदिशंत्युचो वेदः सोयमिति सूक्तं निगदे द्वितीये हनिमो वैवस्वतस्तस्य पितरो विशस्त इम आसत इति स्थ
विरा उपसमानीताः स्युस्तानुपदिशतियजुर्वेदो वेदः सोयमिति नुवाकं निगदे तृतीये हनिवरुण आदित्यस्तस्य गंधर्वा विशस्त

॥ ३८ ॥

उत्तरण.
अ. ४

॥ ३८ ॥

पर्वततवायज्ञसमृद्धिविद्यांनचेत्सुगव्यंनोवाजीस्वश्व्यमितियजमानंवाचयैत्तमवस्थितमुपाकरणाययदक्रंदइत्येकादश
भिःस्तौत्यप्रणुवन्ननुस्वाध्यायमित्येकैध्रिगोशमीध्वमितिशिष्टाषड्दशतिरस्यवंक्रयइतिवामानोमित्रइत्यावपेतौपप्रागा
च्छसनंवाज्यवेतिचद्वैसंज्ञप्तमश्वंपरयोधून्वंतिदक्षिणान्केशपक्षानुद्धृत्यंतरान्प्रचृत्यसव्यानूरूनाघ्नानांअथास्मैमहिषी
मुपनिपातयंतितांहोताभिमेथतिमाताचतेपिताचतैऽग्रेवृक्षस्यक्रीळतः ॥ प्रतिष्ठानीतितेपितांगभेमुष्टिमंतंसयदितिसा
होतारंप्रत्यभिमेथत्यनुचर्यश्चशतराजपुत्र्योमाताचतेपिताचतैऽग्रेवृक्षस्यक्रीळतः ॥ यीयप्यतइवतेमुखंहोतर्मत्वंवदो
बह्वितिवावातांब्रह्मोर्ध्वमेनामुच्छ्रयतांद्गिरौभारंहरन्निव ॥ अथास्यमध्यमेजतुशीतेवातेपुनर्निवेतिसाब्रह्माणंप्रत्यभि
मेथत्यनुचर्यश्चशतराजपुत्र्यर्ध्वमेनमुच्छ्रयतंगिरौभारंहरन्निव ॥ अथास्यमध्यमेजतुशीतेवातेपुनर्निवेतिसदःप्रसू
प्यंस्वाहाकृतिभिश्चरित्वा ॥ ८ ॥ ब्रह्मोद्यंवदंतिकःस्विदेकाकीचरंतिकउस्विजायतेपुनः ॥ किंस्विद्धिमस्यभेषजैकिं
स्विदावपनंमहदितिहोताध्वर्युपृच्छति सूर्यएकाकीचरंतिचंद्रमाजायतेपुनः ॥ अग्निर्हिमस्यभेषजैभूमिरावपनंमहदि
तिप्रत्याह किंस्वित्सूर्यसमंज्योतिःकिंसमुद्रसमंसरः ॥ कःस्वित्पृथिव्यैवर्षीयान्कस्यमात्रानविद्यतइत्यध्वर्युर्होतारंपृ
च्छति सत्यंसूर्यसमंज्योतिर्द्यौःसमुद्रसमंसरः ॥ इंद्रःपृथिव्यैवर्षीयान्गोस्तुमात्रानविद्यतइतिप्रत्याह पृच्छामित्वाचि
तयेदेवसर्ल्यदित्वमन्नमनसाजगंथ ॥ केषुविष्णुस्त्रिषुपदेज्वस्थःकेषुविश्वंभुवनमाविवेशेतिब्रह्मोद्गतारंपृच्छत्यपितेषु

त्रिषुपदेष्वास्मिन्नेषुविश्वंभुवनमाविवेश ॥ सद्यःपर्येमिपृथिवीमुतद्यामेकेनांगेनदिवोअस्यपृष्ठमितिप्रत्याहकेवंतःपुरुष
आविवेशकान्यंतःपुरुषआर्पितानि ॥ एतद्ब्रह्मभुपवहामसित्वाकिंस्विन्नःप्रतिवोचास्यत्रेत्युद्राताब्रह्माणं पृच्छतिपंचस्वं
तःपुरुषआविवेशतान्यंतःपुरुषआर्पितानि ॥ एतत्त्वात्रप्रतिवन्वानोअस्मिन्माययाभवस्युत्तरोमदितिप्रत्याहप्रांचमु
पनिष्क्रम्यैकैकशोयजमानंपृच्छंति पृच्छामित्वापरमंतंपृथिव्याइतीयंवेदिःपरोअंतःपृथिव्याइतिप्रत्याहमहिम्नापुरस्ता
दुपरिष्टाच्चवपानांचरंति सुभूःस्वयंभूःप्रथममंतर्महत्यर्णवे ॥ दधेहगर्भमृत्विर्यतोजातःप्रजापतिः ॥ होतायक्ष
त्प्रजापतिमहिम्नोजुषतांवेतुपिबतुसोमंहोतयजेतिप्रैषस्तवेमेलोकाःप्रदिशोदिशश्चेतियाज्याश्वोजस्तूपरोगोमृगइतिप्रा
जापत्यावैश्वदेवीकृत्स्निरितरेषांपशूनांप्रचरंतिपंचमेनपृष्ठ्याह्वाशस्यंन्यूहस्य ॥ ९ ॥ तस्यविशेषान्वक्ष्यामोऽग्निंतमन्य
इत्याज्यंतस्यैकाहिकमुपरिष्टात्प्रउगतृचेष्वाैकाहिकास्तृचास्त्रिकद्रुकेषुमहिषोयवाशिरमितिमरुत्वतीयस्यप्रतिपदेकातृच
स्थानऐकाहिकोनुचरःसूक्तेषुचांत्यमुद्धृत्यैकाहिकमुपसंशस्यतस्मिन्निविदं दध्यादेवंनिष्केवल्यैभित्यं देवं सवितारमोण्यो
रिति वैश्वदेवस्यप्रतिपदेकातृचस्थानऐकाहिकोनुचरःसूक्तेषुचैकाहिकान्युपसंशस्यतेषुनिविदो दध्यादेवमेवाग्निमारुतेच
तुर्थपृष्ठ्याहरुत्तमंज्योतिर्गौरायुरभिजिद्विष्वजिन्महाव्रतंसर्वस्तोमोसौर्यामोवाभूमिपुरुषवर्जमब्राह्मणानां वित्तानिप्र

तिदिशमृत्विग्भ्योदक्षिणाददातिप्राचीदिग्धोतुर्दक्षिणाब्रह्मणःप्रतीच्यध्वर्योरुदीच्युद्रातुरेताएवहोत्रकांअन्वायत्ताअ
न्वायत्ताः ॥ १० ॥ ॥ इत्याश्वलायनश्रौतसूत्रेउत्तरपट्टकेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ ॥ ॥
हरिः३०म् ॥ अथैतेषामह्नायोगविशेषान्वक्ष्यामोयथायुक्तानियस्मैयस्मैकामायभवत्ययमेवैकाहोतिरात्रंआदौप्राय
णीयंएषोत्यउदयनीयोव्यक्तोमध्येहीनेषुवैश्वानरएषएवंतावंतरेणव्यूहोदशरात्रंएषाप्रकृतिःसत्राणांतत्रावापस्थानमू
र्ध्वंदशरात्रादेकाहार्थेमहाव्रतंप्राग्दशरात्रादितरेषामह्नाद्यहार्धो गोआयुषीत्र्यहार्थेत्रिकद्रुकाअभिप्लवत्र्यहपूर्वत्रिकद्रुका
इत्याचक्षतेचतुरहार्थेत्रिकद्रुकामहाव्रतंचपंचाहार्थेभिप्लवपंचाहउत्तमस्यतुषष्ठात्तृतीयसवनंषष्ठहार्थेभिप्लवःषष्ठहएवं
न्यायाआवापाःषष्ठहांताःपुनःपुनःपूर्णःपूर्णश्चषष्ठहस्तंत्रतामेवगच्छति ॥ १ ॥ द्वौत्रयोदशरात्रावृद्धिकामानांप्रथमंपृ
ष्ठ्यंछंदोमांश्चांतरांसर्वस्तोमोतिरात्रोऽन्यायकृतसंव्रतवंतंप्रतिष्ठाकामाद्वितीयंत्रीणिचतुर्दशरात्राणि सार्वकामिकंप्रथमंद्वौ
पृष्ठ्यावावृत्तउत्तरंस्तल्पेवोदकेवाविवाहेवामीमांस्यमानाद्वितीयंपृष्ठ्यमभितस्त्रिकद्रुकांन्यायकृतसंब्रह्मोपजनंप्रतिष्ठाका
मास्तृतीयंचत्वारिपंचदशरात्राणिदेवत्वमीप्सतांप्रथमंप्रथमस्यचतुर्दशरात्रस्यपृष्ठ्यमध्येमहाव्रतंब्रह्मवर्चसकामाद्विती
यंद्वितीयस्यचतुर्दशरात्रस्याग्निष्टुत्प्रायणीयादनंतरःसात्राहीनिकांउभौलोकावाप्स्यतांतृतीयंतृतीयस्यचतुर्दशरात्रस्यां
ग्निष्टुत्प्रायणीयस्थानैन्यायकृतसंब्रह्मोपजनःशेषोन्यायकृतसंब्रह्मोपजनंप्रतिष्ठाकामाश्चतुर्थेषोळशरात्रंचतूरात्रोपजन

मन्नाद्यकामाः सप्तदशरात्रपंचरात्रोपजनपशुकामा अष्टादशरात्रमायुष्कामाः षष्ठहश्चात्रपूर्यते सतंत्रस्योपजनवक्ष्याम ए
कान्नविंशतिरात्रमेकरात्रोपजनप्राग्यानारण्यानपशूनवरुहस्त्यमाना विंशतिरात्रप्रतिष्ठाकामा अभिजिद्विष्वजितावभि
प्लवादूर्ध्व ॥ २ ॥ द्वावेकविंशतिरात्रौ प्रतिष्ठाकामानां प्रथमैत्रयाणामभिप्लवानां प्रथमावंतरातिरात्रौ ब्रह्मवर्चसकामा द्वि
तीयं नवरात्रस्याभिजिद्विष्वजितोः स्थाने द्वौ पृष्ठ्यावावृत्त उत्तरः संवत्सरसंमिता इत्याचक्षते द्वाविंशतिरात्रं चतुरात्रोपज
नमन्नाद्यकामास्त्रयोविंशतिरात्रपंचरात्रोपजनपशुकामा द्वौ चतुर्विंशतिरात्रौ प्रजातिकामाः पशुकामावां प्रथमं षष्ठहश्चा
त्रपूर्यते सतंत्रस्योपजनवक्ष्यामः स्वर्गलोके सत्स्यंतो ब्रह्मस्य विष्टपरोक्ष्यंतो द्वितीयं पृष्ठ्यस्तोमस्त्रयस्त्रिंशो निरुक्तो विशालः
पृष्ठ्यस्तोमा एकविंशत्रिणवस्त्रयस्त्रिंशः प्रतिलोमाः पूर्वसिंख्यहेनुलोमा उत्तरसिन्त्सविशालोपिवोत्तरएव त्र्यहः प्रतिलो
मोनुलोमश्चानिरुक्तमहरावृत्तः पृष्ठ्यस्तोमस्त्रिवृदनिरुक्तो ज्योतिरुभयसामा संसदामयनमित्येतदाचक्षते पंचविंशतिरात्र
मेकरात्रोपजनमन्नाद्यकामाः षड्विंशतिरात्रं द्विरात्रोपजनप्रतिष्ठाकामाः सप्तविंशतिरात्रं त्रिरात्रोपजनमृद्धिकामा अष्टाविं
शतिरात्रं चतुरात्रोपजनब्रह्मवर्चसकामा एकान्नत्रिंशद्रात्रपंचरात्रोपजनपरमां विजितिं विजिगीषमाणां त्रिंशद्रात्रमन्ना
द्यकामाः षष्ठहश्चात्रपूर्यते सतंत्रस्योपजनवक्ष्याम एकत्रिंशद्रात्रमेकरात्रोपजनमन्नाद्यकामा द्वौ त्रिंशद्रात्रं द्विरात्रोपजनप्र
तिष्ठाकामाः ॥ ३ ॥ त्रीणि त्रयस्त्रिंशद्रात्राणि प्रतिष्ठाकामानां प्रथमैत्रयाणामभिप्लवानां मुपरिष्टादुपरिष्टादतिरात्रौ ब्रह्म

वर्चसकामा द्वितीयं चतुर्णां पंचरात्राणां मावृत्त उत्तम उत्तमौ चातिरात्र सर्वस्तोमोतिरात्रं भौलोकावाप्स्यतां तृतीयं षण्णां पंच
रात्राणां मध्ये विष्वजिदतिरात्रं आवृत्तास्तुत्तरे त्रयं चतुस्त्रिंशद्रात्रं चतुरात्रोपजनमन्नाद्यकामाः पशुकामानामुत्तराणि च
त्वारि पंचत्रिंशद्रात्रः पंचरात्रोपजनः षड्विंशद्रात्रे षष्ठह उपजायते सतंत्रस्योपजनवक्ष्यामः सप्तत्रिंशद्रात्र एकरात्रोपजनोऽ
ष्टात्रिंशद्रात्रो द्विरात्रोपजन एकान्न चत्वारिंशद्रात्रं त्रिरात्रोपजनमनंतां श्रियमिच्छंतं चत्वारिंशद्रात्रं चतुरात्रोपजनपरमा
यां विराजिप्रतितिष्ठंतं एकचत्वारिंशद्रात्रप्रभृतीन्युत्तराणि न्यायेनाष्टाचत्वारिंशद्रात्रात्पंचाशद्रात्रप्रभृतीनि चाष्टिरा
त्राद्विषष्टिरात्रप्रभृतीनि चैकोनशतरात्रात्तत्रैकरात्रचतुरात्रोपजनानि व्रतवन्ति ॥ ४ ॥ सप्तैकान्नपंचाशद्रात्राणि विषा
प्मनावत्स्यंतः प्रथममतिरात्रं स्त्रीणि त्रिवृत्य हान्यतिरात्रौ दशपंचदशान्यतिरात्रौ द्वादशसप्तदशान्यतिरात्रः पृष्ठ्योतिरा
त्रौ द्वादशैकविंशान्यतिरात्रं त्रिवृतां प्रथमो म्रिष्टोमः षोडशयुत्तमः पंचदशानामुक्त्या इतरे विधृतय इत्याचक्षते यमातिरा
त्रं यमां द्विगुणामिव श्रियमिच्छंतो द्वावभिप्लवौ गो आयुषी अतिरात्रौ द्वावभिप्लवावभिजिद्विष्वजितावतिरात्रावेकोभिप्ल
वः सर्वस्तोमनवसप्तदशावतिरात्रौ महाव्रतं स्वानां श्रेष्ठ्यकामास्तृतीयं चतुर्णां पृष्ठ्याहामेकैकं नवकृत्वो नववर्गोणां प्रथमषष्ठ
सप्तमोत्तमान्यहान्यम्रिष्टोमा उक्त्या इतरे महाव्रतं सवितुः ककुभ इत्याचक्षते ॥ ५ ॥ त्रयाणामुत्तरेषां न्यायकृता अभि
प्लवाः प्रथमस्य तूर्ध्वचतुर्थी सर्वस्तोमोतिरात्रं उपसत्सुगार्हपत्ये गुग्गुलुसुगंधिते जनपैतुदारुभिः पृथक्सपीषि विपण्यानुस

वनंसंनेषु नाराशंसेष्वांजीरंभ्यंजीरंश्चयेवर्चसानभायुर्येवात्मानंनैवजानीरंस्तएताउपेयुरांजनाभ्यंजनीयाइत्याचक्षते
एताएवप्रतिष्ठाकामानामांजनाभ्यंजनवर्जमेतासामेवसर्वस्तोमस्थानेमहाव्रतमैद्रमत्यन्याःप्रजाबुभूषंतएतासामेवसर्व
स्तोममुद्धृत्यथास्थानंमहाव्रतंसंवत्सरकामानाप्यंतउत्तममतिरात्रंश्चतुर्विंशंत्रयोभिप्लवानवरात्रोभिप्लवौगोआयुषीद
शरात्रोव्रतमतिरात्रःसंवत्सरसंमिताइत्याचक्षतेएकषष्टिरात्रंप्रतिष्ठाकामाएतासामेवपृष्ठ्यावभितोनवरात्रंतयोरावृत्तउ
त्तरःशतरात्रमायुष्कामांश्चतुर्दशाभिप्लवांश्चतुरहोपजनाइतिरात्रिसत्राणि ॥ ६ ॥ अथगवामयनंसर्वकामाःप्रायणीय
चतुर्विंशेऽउपेत्यचतुरभिप्लवान्पृष्ठ्यपंचमान्पंचमासानुपयंत्यथषष्ठसंभरंतित्रीनभिप्लवान्पृष्ठ्यमभिजितंस्वरसाम्नइत्या
द्याभ्यांपूर्यतेहोभ्यामितिनुपूर्वपक्षोथविषुवानेकविंशोनपूर्वस्यपक्षसोनोत्तरस्यावृत्ताःस्वरसामानःषष्ठहाश्चोत्तरस्यपक्ष
सःस्वरसाम्नोविश्वजितंपृष्ठ्यत्रीनभिप्लवानितिसप्तमैद्विरात्रोनंकृत्वाथपृष्ठ्यमुखांश्चतुरभिप्लवांश्चतुरोमासानुपयंत्यथोत्त
मंसंभरंतित्रीनभिप्लवान्गोआयुषीदशरात्रंव्रतोदयनीयाभ्यांसप्तमःपूर्यतइतिन्वेकसंभार्यमुत्तरंपक्षोथद्विसंभार्यव्रतोदय
नीयेएवोत्तमस्यंगोआयुषीसप्तमस्यंगोआयुषीवाविहरेयुर्गांविश्वजितोनंतरमायुषंपूर्वदशरात्रादपिवोर्ध्वंविश्वजितःसप्त
मंसवनमासंकृत्वोद्धरेयुर्गांआयुषीदशरात्रंचापिवोत्तरस्यपक्षसोहान्येवावर्तेरन्ननुलोमाःषष्ठहाःस्युःषष्ठहावावर्तेरन्ननु
लोमान्यहानीतिगवामयनंसर्वेवाषष्ठहाभिप्लवाःस्युरभिप्लवाःस्युः ॥७॥ इतिश्रौतसूत्रेउत्तरषट्केपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

हरिः ॐ ॥ गवामयनेनादित्यानामयनंव्याख्यातंसर्वेत्वभिप्लवास्त्रिवृत्पंचदशमासाश्चपृष्ठ्यमध्यमानवषष्ठसप्त
मोत्तमान्वर्जयित्वाबृहस्पतिसर्वेद्रस्तुतौचाभिजिद्विश्वजितोःस्थानेसप्तमस्यचमासस्योत्तमयोरभिप्लवयोःस्थानेत्रिवृद्भ्य
होदशरात्रंउद्भिद्वलभिदैचोत्तमस्यचमासस्यादौयेभिप्लवास्त्रयंऽउद्धृत्यतेषांमध्यममथस्युःपृष्ठ्यमध्यमाःसमूहोदशरा
त्रः ॥१॥ आदित्यानामयनेनागिरसामयनंव्याख्यातंत्रिवृत्स्त्वभिप्लवाःसर्वेपृष्ठ्यादयश्चाद्यामासाःपंचपूर्वस्यपक्षसंश्च
त्वारस्तुत्तरस्यपृष्ठ्यांताअष्टमादयउत्तमस्यचमासस्यादौयेषष्ठहास्त्रयःपृष्ठ्यांताएवतेपिस्युःपूर्वास्यातामभिप्लवौ ॥ २ ॥
इतिवातवतोरयनंप्रायणीयोतिरात्रंस्त्रिवृतामासंपंचदशेनमासंसप्तदशेनमासमेकविंशेनमासंत्रिणवेनमासंत्रयस्त्रिंशेन
मासंव्रतंविषुवत्स्थानएतैरेवमासैःप्रतिलोमैःपक्षउत्तरमुदयनीयोऽतिरात्रंएतेषामेवाहामतिरात्रावित्यपरमन्यत्राप्यादि
ष्टैःकालपूरणेनचेत्संस्थानियमः ॥ ३ ॥ कुंडपायिनामयनंमासंदीक्षिताभवंतितेमासिसोमंक्वीणंतितेषांद्वादशोपसदो
भवंतिसोममुपनह्यप्रवर्यपात्राण्युत्साद्योपनह्यवांमासमग्निहोत्रंजुह्वतिमासंदर्शपूर्णमासाभ्यांयजंतेमासंवैश्वदेवेनमा
संवर्णप्रघासैर्मासंसाकमेधैर्मासंशुनासीरीयेण्यदहर्मासःपूर्यतेतदहरिष्टिसमाप्याग्निप्रणयनादिघर्मोत्सादनादिवौपव
सधिकंकर्मकृत्वाश्वोभूतेप्रसुनुयुस्तद्वैकउपसद्वाएवानंतरंकुर्वंति तथाहृत्वात्सौत्यान्मासानग्निहोत्रादीन्वदंतस्तदनुप
पन्नपश्वर्थह्यग्निप्रणयनंतस्यचश्वःसुत्यानिमित्तमतिप्रणीतचर्यायांचवैगुण्यंदर्शपूर्णमासयोस्तथाग्निहोत्रस्यसदोहविधा

नान्याग्नीध्रीयाग्नीध्रीमप्रणयनं वसतीवरीग्रहणानि पञ्चार्थानि भवन्ति सुत्यार्थान्वेके तत्कालाश्चैव तद्गुणाः सिद्धस्वभावानां
नव्यवधानादन्यत्वे यथा पृष्ठधाभिप्लवयोः सगुणानां ह्येव कर्मणा मुद्गार उपज नो वा सुब्रह्मण्यात्वं त्यंतमनवभूते ह काल संश
यत्वा दुत्सर्गमेके सुत्योपसद्गुणत्वात् क्रियात्वे वप्रभृते ह्यंतमगत्वावस्थाने दोषे स्त्रिवृता मासं पंचदशेन मासं सप्तदशेन मासमे
कविंशेन मासं त्रिणवेन मासमष्टादशत्रयस्त्रिंशानि द्वादशाहस्य दशाहानि महाप्रतंचातिरात्रं सवर्णेन बह्वेन यजंतं यपतदुप
यंति ॥ ४ ॥ सर्पाणामयनं गो आयुषीदहशीस्तोमे अनुलोमे षण्मासान् प्रतिलोमे षड्ज्योतिर्द्वादशीस्तोमो विषुवत्स्थाने प्र
काशकमाउपेयुस्त्रैवर्षिकं प्रजाकामा गवामयनं प्रथमः संवत्सरोत्थादित्यानामथांगिरसौ चत्वारितापश्चितानि क्षुल्लकताप
श्चितं प्रथमं संवत्सरं सदीक्षोपसत्कृतस्य चत्वारः सौत्या मासा गवामयनस्य प्रथम षष्ठसप्तमोत्तमास्त्रैवर्षिकं तापश्चितं तस्य सौ
त्यः संवत्सर उक्थोगवामयनेन न ज्योतिर्गौरायुरभिजिद्विभ्रजिन्महाप्रतंचतुर्विंशानां वैकैकं द्वादशवर्षिकं तापश्चितं तस्य च
त्वारः सौत्याः संवत्सरा गवामयनशस्याः पूर्वैर्गवण्यायेनापि वोत्तरस्य पक्षसौद्वाविंशतिः सवनमासा भवेयुस्त्रयोविंशतिः पू
र्वस्य षट्त्रिंशद्वर्षिकं महातापश्चितं तस्य द्वादशसौत्याः संवत्सरा गवामयनशस्याः पूर्वैर्गवण्यायेन प्रजापतेर्द्वादशसंवत्सरं त्रय
स्त्रिवृतः संवत्सरास्त्रयः पंचदशास्त्रयः सप्तदशास्त्रय एकविंशतापैतैरेव स्तोमैः शाक्त्यानां षट्त्रिंशद्वर्षिकं मेकैकेन नवनववर्षा
ण्येतैरेव स्तोमैः साध्यानां शतसंवत्सरं मेकैकेन पंचविंशतिः पंचविंशतिर्वर्षाण्येतैरेव स्तोमैर्विंशजं सहस्रसंवत्सरं मेकैके

नार्धतृतीयान्यर्धतृतीयानि वर्षशतान्यग्रेरग्निष्टोमसहस्रं सहस्रसाव्यमित्येतदाचक्षते ॥ ५ ॥ अथ सारस्वतानि सर
स्वत्याः पश्चिम उदकांते दीक्षेरंस्ते तत्रैव दीक्षोपसदः कृत्वा प्रायणीयं च सरस्वतीं दक्षिणेन तीरेण शम्याप्रासे शम्याप्रासे हरहर्य
जमाना अनुब्रजेयुः संहार्य उल्लसलबुधो यूपश्च क्रीवांति स दोहविधानान्याग्नीध्रीयं पत्नीशालं च दक्षिणपुरस्तादा हवनीयस्या
वस्थार्य ब्रह्माशम्यां प्रहरं सायत्र निपतेत्तद्गार्हपत्यस्यायतनं ततो धिविहारो विषमे चेन्निपतेद्दुहृत्य समे विहरेयुरप्सु चेद्गारु
णं पुरोळांशं निर्वपेयुरपात्रं प्लेचरुमपात्रपादा ह्यस्था दुपस्थं समन्यायं त्युपयंत्यन्या इत्यां तस्मान्न संवेषां मित्रावरुणयोरय
नैकुंडपायिनामयनस्याद्यां षण्मासानावर्तयंतो ब्रजेयुर्मासिमासि च गो आयुषी उपेयुरायुरयुग्मेषु गौर्युग्मे प्वितिनु प्रथमः
कल्पोथ द्वितीयो यथा मावास्यायामतिरात्रः स्यात्तथा दीक्षेरंस्ते मावास्यायामतिरात्रं संस्थाप्य तदहरेव मावास्यास्य साक्षा
य्यवत्सानपाकुर्युस्तं पक्षमा मावास्यां न ब्रजित्वा पौर्णमास्यां गामुपेयुः पौर्णमासेनोत्तरं ब्रजित्वा मावास्यायामायुषमुपेयुरेव
मावर्तयंतो ब्रजेयुरिन्द्राद्योरयनं गो आयुषीभ्यामर्यम्णोयनं त्रिकद्रुकैः सरस्वतीपरि सर्पणस्य शस्यमुक्तं गवामयनेनैकपा
तीनित्वहान्यतिरात्राः पृष्ठयाहश्चतुर्थमिति नुगतयोथोत्थानानि स्नाक्षं प्रस्रवणं प्राप्योत्थानं तेयमुनायां कारपचवैवभृथम
भ्युपेयुरुदेत्याग्नये कामायेर्द्विर्वैराजतंत्रांस्तस्यामश्वान् च पुरुषीं च धेनुके दद्युरेतद्दोत्थानं मृषभैकशतानां वा गवांसहस्रभावे
सर्वस्वज्या न्यागृहपतिमरणे वा ज्यान्यां तूत्तिष्ठंतो विश्वजितातिरात्रेणोत्तिष्ठेयुर्गृहपतिमरण आयुषा गवांसहस्रभाव

इतिशस्यं ॥ ६ ॥ अथसवनीयाःऋतुपशवोवात्यंतमाग्नेयोर्वैद्राग्नोवाग्नेयंवारयंतरपृष्ठेष्वैद्रं बृहत्पृष्ठेष्वैकादशिनाम्वाप्रा
यणीयोदयनीययोरतिरात्रयोःसमस्तानालभेरभैद्राग्नमंतर्धौवान्वहवैकैकशपेकादशिनींनत्वेवैकादशिनींन्यूनामालभे
रभैतेनचेत्पश्वयनेनेयुस्तृतीयेहनिदशरात्रस्यद्वात्रिंशतमेकादशिन्यःसंतिष्ठंतैतएतस्मिन्नवरात्रैतिरिक्पशूनालभेरन्वै
ष्णवंवामनमेकविंशपैद्राग्नंत्रिणवेवैश्वदेवंत्रयस्त्रिंशैद्यावापृथिवीयांधेनुंचतुर्विंशैतस्याएववत्संवायव्यंचतुश्चत्वारिंशंआ
दित्यांवशामष्टाचत्वारिंशैमैत्रावरुणीमविवाक्यैवैश्वकर्मणमृषभंमहाव्रतंआग्नेयमुदयनीयेतिरात्रैपिवैकादशिनीमेवत्र
यस्त्रिंशींपूरयेयुरभिजिद्विष्वजिद्विषुवंतिद्विपशूनिस्तुः ॥ ७ ॥ अथसत्रिधर्मादीक्षणादिपित्र्याणांदैवानांचधर्माणां
प्राकृतानांनिवृत्तिःसर्वशश्ववर्जयेयुर्ग्रामचर्यासरणंविवृतस्मयनैरुयभिहासमनार्याभिभाषणमनृतंक्रोधमपांग्रहाहणम
भिवर्षणमारोहणंचवृक्षस्यनावोवारयस्यवादीक्षिताभिवादनंदीक्षितस्त्वौपसदमुभौसुन्वंतौसमसिद्धांताःपूर्वारंभिर्णम
भितसतरंवासर्वसाम्येयथावयोनृत्यगीतवादितान्यन्यांश्चाग्रत्योपाचारांश्चैनान्वहिवेदिषदोभ्याश्चावयेयुर्नोदक्या
ओएवाम्युदियांभाम्यस्तमियांतेषांचेत्किंचिदापदोपनमैस्त्वमग्नेव्रतपाअसीतिजपेदाख्यायवेतरेषूपहवँल्लीप्सेतावकी
र्णिनैतैरेवदीक्षितद्रव्यैरपर्युष्यपुनर्दीक्षयेयुराग्रयणकालेनवानांसवनीयांनिर्वपेयुर्दीक्षोपसत्सुव्रतदुधआदयेयुस्तेषांभ्रत्या
निपयोदीक्षासुव्यतिनीयकालमुपसदांचतुर्यमेकस्यादुग्धेनतावदेवत्रिभिःस्तनैस्तावद्वाभ्यामेकेनतावदेवसुत्यासुहविरु

च्छिष्टमक्षाएवस्युर्धानाःकरंभःपरिवापःपुरोळाशःपयस्येतितेषांयद्यत्कामयीरंस्तत्तदुपविगुल्फयेयुराशिरदुधोदध्यर्थे
सौम्यंवाविगुल्फंनिर्वपेयुरितिशौनकोयावच्छरावंमन्येरन्वैश्वदेवमेकैर्बाह्वस्यत्यमेकैर्सान्वानुसवनमपिवान्यत्रसिद्धौ
गार्हपत्येपुनरघिश्रित्योपव्रतयेरन्नन्यान्वापय्यान्भक्षानामूलफलेभ्यएतेनवर्तयेयुःपशुनाच ॥ ८ ॥ तस्यविभागंव
क्ष्यामोहनुसजिह्वेप्रस्तोतःश्येनंवक्षउद्गातुःकंठःकाकुद्रःप्रतिहर्तुर्दक्षिणाश्रोणिर्होतुःसव्याग्रहणोदक्षिणंसक्थिमैत्राव
रुणस्यसव्यंब्राह्मणाच्छंसिनोदक्षिणंपार्श्वसांसमध्वर्योःसव्यमुपगातुर्णांसव्योःप्रतिप्रस्थातुर्दक्षिणंदोर्नेष्टुःसव्यंपोतुर्द
क्षिणुरुचरच्छावाकस्यसव्यआग्नीध्रस्यदक्षिणोबाहुरात्रेयस्यसव्यःसदस्यस्यसदंचानूकंचगृहपतेर्दक्षिणोपादौगृहपतेर्
तप्रदस्यसव्योपादौगृहपतेर्भार्यायैव्रतप्रदस्यौष्ठएनयोःसाधारणोभवतितंगृहपतिरेवप्रशिष्याजाघर्णीपत्नीभ्योहरंतितां
ब्राह्मणायदद्युःस्कंध्याश्चमणिकास्तिन्नश्चकीकसाग्रावस्तुतस्तिन्नश्चैवकीकसाअर्धचवैकर्तस्योभेतुरर्धचैववैकर्तस्यकोमा
चश्रमितुस्तद्ब्राह्मणायदद्याद्यद्यब्राह्मणःस्याच्छिरःसुब्रह्मण्यायैयःश्वःसुत्यांप्राहतस्याजिनमिळासर्वेषांहोतुर्वातावाए
ताःषट्त्रिंशतमेकपदायज्ञंवहंतिषट्त्रिंशदक्षरावैबृहतीर्बाहताःस्वर्गालोकास्तत्प्राणेषुचस्वर्गेषुचलोकेषुप्रतितिष्ठंतोयंतिस
एषःस्वर्ग्यःपशुर्यएनमेवंविभजंत्ययेतो न्यथातद्यथासलगावापापकृतोवापशुंविमग्नीरंस्ताहृक्त्वांवापतांपशोर्विभक्तिं
श्रौतश्रुतिर्देवभागोविदांचकारतामुहाप्रोच्यैवास्माहोकादुच्चक्रामंतामुहगिरिजायंवाभ्रव्यायामनुष्यःप्रोवाचततोहै

नामेतदवाञ्छनुष्याअधीयते ॥ ९ ॥ सर्वेसमानगोत्राःस्युरितिगणगारिःकथं ह्याप्रीसृक्कानिभवेयुःकथंप्रयाजाइत्यपि
नानागोत्राःस्युरितिशौनकेस्तंत्राणांव्यापित्वाद्बृहपतिगोत्रान्वयाविशेषस्तस्वराद्धिमनुराद्धिःसर्वेषांप्रवरास्त्वावर्तेर
ज्ञावापधर्मित्वाज्जामदभ्यावत्सास्तेषांपंचार्षेयोभार्गवच्यावनामवानौर्वज्जामदभ्येत्यथहज्जामदभ्यानांभार्गवच्यावनाम
वानेत्याष्टिषेणानांभार्गवच्यावनामवानाष्टिषेणानूपेतिविदानांभार्गवच्यावनामवानौवबैदेतिस्कवाधौलमौनमौक
शार्कराक्षिसाष्टिसावर्णिशालंकायनजैमिनिदैवंत्यायनानांभार्गववैतहव्यसावेतसेतिश्यैतानांभार्गववैन्यपार्थेतिमित्रयु
वांवाध्यश्वेतित्रिप्रवरंवाभार्गवदैवोदासवाध्यश्वेतिशुनकानांगृत्समदेतित्रिप्रवरंवाभार्गवशौनहोत्रगार्त्समदेति ॥ १० ॥
गोतमानामांगिरसायास्यगौतमेत्युच्यथानामांगिरसौच्यगौतमेतिरहूगणानामांगिरसराहूगण्यगौतमेतिसोमराज
कीनामांगिरससोमराज्यगौतमेतिवामदेवानामांगिरसवामदेव्यगौतमेतिबृहदुक्थानामांगिरसबार्हदुक्थ्यगौतमेतिपृ
षदश्वानामांगिरसपार्षदश्वैरूपेत्यष्टादंष्ट्रहैकेब्रुवतेतीत्यांगिरसमष्टादंष्ट्रपार्षदश्वैरूपेत्यष्टाक्षानामांगिरसबार्हस्पत्यभार
द्वाजवांदनमातवचसेतिकक्षीवतामांगिरसौच्यगौतमौशिजकाक्षीवतेतिदीर्घतमसामांगिरसौच्यदैर्घतमसेतिभर
द्वाजाम्रिवेद्यानामांगिरसबार्हस्पत्यभारद्वाजेति ॥ ११ ॥ मुद्गलानामांगिरसभार्म्याश्वमौद्गल्येतिताक्ष्यहैके
ब्रुवतेतीत्यांगिरसैताक्ष्यभार्म्याश्वमौद्गल्येतिविष्णुवृद्धानामांगिरसपौरुकुत्सत्रासदस्यवेतिगर्गाणामांगिरसबार्हस्पत्य

भारद्वाजगार्ग्यशैब्येत्वांगिरसशैब्यगार्ग्येतिवाहरितकुत्सपिंगशंसदभैमगवानांमांगिरसांबरीपयौवमाश्वेतिमंधाता
रहैकेब्रुवतेतीत्यांगिरसमांधात्रांबरीपयौवनाश्वेतिसंकृतिपूतिमाषतंडिशंबुशैवगवानांमांगिरसगौरिवीतसांकृत्येतिशा
क्त्योवामूलैशाक्त्यगौरिवीतसांकृत्येति ॥ १२ ॥ कण्वानामांगिरसाजमीढकाण्वेतिघोरमुहैकेब्रुवतेवकृष्याजमीढ
मांगिरसघोरकाण्वेतिकपीनामांगिरसामहीयवोरुक्षयसेत्यथएतेद्वित्रिवाचनायथैतच्छौंगशैशिरयोभरद्वाजाहशुंगाः
कताःशैशिरयस्तेषामुभयतःप्रवृणीतैकमितरतोद्वावितरतोद्वावेतरतस्त्रोनितरतोनहिचतुर्णांप्रवरोस्तिनपंचानामति
प्रवरणमांगिरसबार्हस्पत्यभारद्वाजकात्यात्कीलेति ॥ १३ ॥ अत्रीणामात्रेयार्चनानसश्यावाश्वेतिगविष्ठिराणामा
त्रेबगानिष्ठिरपौर्वातिथेतिचिकित्तालवकालंबवमनुतंतुकुशिकानांवैश्वामित्रदेवरातौदलेतिश्रौमतकामकायनानांवै
श्वामित्रदेवभवसदैवतरसेतिधनंजयानांवैश्वामित्रमाधुच्छंदसधानंजय्येत्यजानांवैश्वामित्रमाधुच्छंदसाज्येतिरोहि
णानांवैश्वामित्रमाधुच्छंदसरोहिणेत्यष्टकानांवैश्वामित्रमाधुच्छंदसाष्टकेतिपूरणवारिधापयंतानांवैश्वामित्रदेवरातपौ
रणेतिक्तानांवैश्वामित्रकात्यात्कीलेत्यधमर्षणानांवैश्वामित्राधमर्षणकौशिकेतिरेणूनांवैश्वामित्रगाथिनरैणवेतिवेणू
नांवैश्वामित्रगाथिनवैणवेतिशालंकायनशालाक्षलोहिताक्षलोहितजह्नूनांवैश्वामित्रशालंकायनकौशिकेतिक्थपानां
काश्यपावत्सारासितेतिनिधुवाणांकाश्यपावत्सारनैब्रुवेतिरेभाणांकाश्यपावत्साररैश्वेतिशंडिलानांशांडिलासितदैव

श्रौतसू.

॥ २५ ॥

लेति काश्यपासितदैवलेति वा ॥ १४ ॥ वासिष्ठेति वसिष्ठानां येन्य उपमन्युपराशरकुंडिनेभ्य उपमन्यूनां वासिष्ठानर
द्वस्विद्रप्रमदेति पराशराणां वासिष्ठशाक्त्यपाराशर्येति कुंडिनानां वासिष्ठमैत्रावरुणकौंडिन्येत्यगस्तीनामागस्त्यदार्ढ्यु
तेध्मवाहेति सोमवाहोवोत्तम आगस्त्यदार्ढ्युतसोमवाहेति पुरोहितप्रवरो राज्ञामथ यदि सार्धं प्रवृणीरन्मानवैलपौरुरव
सेतीति सत्राणि तान्यदक्षिणानि तेषामंते ज्योतिष्टोमः पृष्ठशमनीयः सहस्रदक्षिणो न्योवाप्रज्ञातदक्षिणो दक्षिणावता पृष्ठ्या
निशमयेरश्निति विज्ञायते स एव हेतुः प्रकृतिभावे प्रकृतिभावेन मोत्रह्यणेन मोत्रह्यणेन म आचार्येभ्यो नम आचार्येभ्यो नमः
शौनकाय नमः शौनकाय ॥ १५ ॥ अथ परिशिष्टखंडं ॥ भृगूणां विवाहोस्ति चतुर्णामादितो मिथः ॥ इयै
तादयस्त्रयस्तेषां विवाहो मिथ इष्यते ॥ षण्णां वै गोतमादीनां विवाहो नेष्यते मिथः ॥ दीर्घतमा औचथ्यः कक्षीवांश्चैक
गोत्रजाः ॥ भरद्वाजाग्निवेदयृक्षाः शुंगाः शैशिरयः कताः ॥ एते समानगोत्राः स्युर्गर्गने केवदंति वै ॥ पृषदश्चामुहला
विष्णुवृद्धाः कण्वोगस्त्यो हरितः संकृतिः कपिः ॥ यस्कश्चैषां मिथ इष्टो विवाहः सर्वैरन्यैर्जामदग्न्यादिभिश्च ॥ यावत्स
मानगोत्राः स्युर्विश्वा मित्रो नुवर्तते ॥ तावद्दक्षिणश्चात्रिश्च कश्यपश्च पृथक् पृथक् ॥ व्यार्षेयाणां त्र्यार्षेयसन्निपाते अवि
वाहः ॥ त्र्यार्षेयाणां पंचार्षेयसन्निपाते अविवाहः ॥ विश्वामित्रो जमदग्निर्भरद्वाजोथगौतमः ॥ अत्रिर्वसिष्ठः कश्यप इ
त्येते सप्त ऋषयः ॥ सप्तानामृषीणामगस्त्याष्टमानां यदपत्यंतद्रोत्रमित्याचक्षते ॥ एक एव ऋषिर्यावत्प्रवरेष्वनुवर्तते ॥

उत्तरप.
अ. ६

॥ २५ ॥

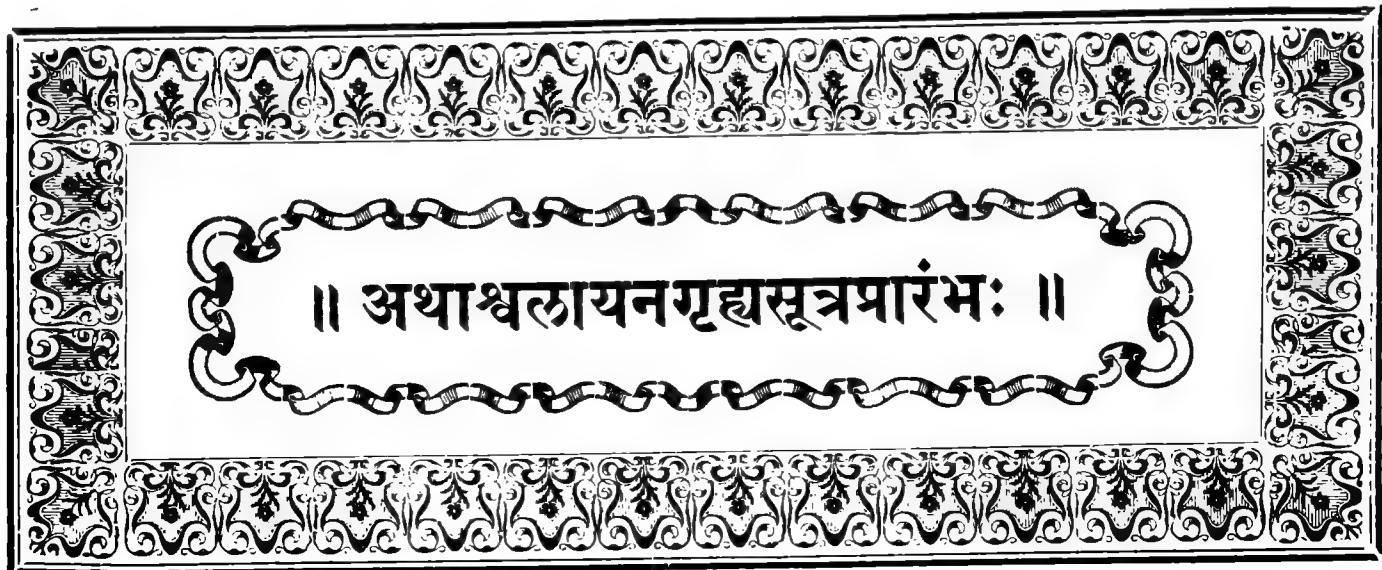
तावत्समानगोत्रत्वं मन्यत्र भृग्वंगिरसांगणादित्यं समानप्रवरैर्विवाहः ॥ १६ ॥ इति परिशिष्टखंडं ॥ इत्याश्वलायन
श्रौतसूत्रे उत्तरपट्टे षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

इत्याश्वलायनश्रौतसूत्रे उत्तरपट्टः संपूर्णः ॥

इदं पुस्तकं धैसासोपाबह्वर्गिर्मतनुजनुषा वेदानार्थविनायकशर्मणा
स्वीयधैसासगुरुजीवेदपाठशालाद्वारा प्रकाशितम् । शके १९०७

इत्याश्वलायनश्रौतसूत्रंसमाप्तं ॥

इत्याश्वलायनश्रौतसूत्रंसमाप्तं ॥

॥ अथाश्वलायनगृह्यसूत्रप्रारंभः ॥

॥ अथाश्वलायनगृह्यसूत्रप्रारंभः ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ हरिः ॐ३म् ॥ उक्तानिवैतानिकानिगृह्याणिवक्ष्यामस्वयःपाकयज्ञाहुताग्नीहूयमानाननग्नौप्र
हुताब्राह्मणभोजनेब्रह्मणिहुताअथाप्यृचउदाहरंतियःसमिधायआहुतीयोवेदेनेतिसमिधमेवापिश्रद्धधानादधन्मन्ये
तयजइदमितिनमस्तस्मैयआहुत्यायोवेदेनेतिविद्ययैवाप्यस्तिप्रीतिस्तदेतत्पश्यन्नृषिरुवाच ॥ अगोरुधायगविषेद्युक्षाय
दस्म्यंवचः ॥ घृतात्स्वादीयोमधुनश्चवोचेतिवचएवमइदंघृताच्चमधुनश्चस्वादीयोस्तिप्रीतिःस्वादीयोस्त्वित्येवतदा
ह ॥ आतेअग्नक्रचाहविर्हृदातष्टंभरामसि ॥ तत्तेभवंतूक्षणक्रषभासोवशाउतैत्येतएवमउक्षाणश्चक्रषभाश्चवशाश्चभवं
तियइमंस्वाध्यायमधीयतइतियोनमसास्वध्वरइतिनमस्कारेणवैखल्वर्पिनवैदेवानमस्कारमर्तियज्ञोवैनमइतिहिब्राह्म
णंभवति ॥ १ ॥ अथसायंप्रातःसिद्धस्यहविष्यस्यजुहुयादग्निहोत्रदेवताभ्यःसोमायवनस्पतयेग्रीषोमाभ्यामिंद्राग्नि
भ्यांद्यावापृथिवीभ्यांधन्वंतरयइंद्रार्यविश्वेभ्योदेवेभ्योब्रह्मणेस्वाहेत्यथबलिहरणमेताभ्यश्चैवदेवताभ्योऽग्नौषधिवन
स्पतिभ्योगृहायगृहदेवताभ्योवास्तुदेवताभ्यइंद्रार्येद्रुपुरुषेभ्योयमाययमपुरुषेभ्योवरुणायवरुणपुरुषेभ्यःसोमायसो
मपुरुषेभ्यइतिप्रतिदिशंब्रह्मणेब्रह्मपुरुषेभ्यइतिमध्येविश्वेभ्योदेवेभ्यःसर्वेभ्योभूतेभ्योदिवाचारिभ्यइतिदिवानक्तंचा

१ सौत्रमंत्राणां त्रैस्वर्ये न संप्रदायस्येमा बहुलं विपर्यासोपलंभात् । अतस्तएकश्रुत्यैव पठितुं युक्ताः । अथापि त्रिस्वरिरसिका यथात्रानुकु-
र्वन्ति तथा दर्शितम् ।

रिभ्यइतिनक्तंरक्षोभ्यइत्युत्तरतः स्वधापितृभ्यइतिप्राचीनावीतींशेषंदक्षिणानिनयेत् ॥ २ ॥ [अथगृहबलिदेवता
नांकीर्तयिष्यामोयत्रयत्रवसंतिते ॥ द्वारेपितामहंविद्यात्प्रक्रीळेचउमापतिं ॥ आग्नेय्यांबलभद्रंचयमंविष्णुंचदक्षिणे ॥
नैर्ऋत्यांस्कंदवरुणंचसोमंसूर्यंचपश्चिमे ॥ वायव्यामश्विनौवसवःसोमोरुद्रउत्तरस्यांदिशि ॥ ईशान्यांनक्षत्राणींद्रगृहाः
पूर्वस्यांदिशि ॥ गृहमध्येब्रह्माणंप्रतिष्ठाप्यऋद्धिर्बृद्धिःश्रियाकीर्तिरिति ॥ (प्रदक्षिणंनिष्क्रम्यगृहनिवेशनांतस्यप्रा
गुदङ्प्रोक्ष्यबलिंनिवेदयेत् ॥) ततःस्मार्तबलित्रयंगृहांगणेदेयंविहितं ॥ येभूताःप्रचरंतिदिवानक्तंबलिमिच्छंतोवितुं
दस्यप्रेष्ठाः ॥ तेभ्योबलिंपुष्टिकामोददामिमयिपुष्टिंपुष्टिपतिर्ददातुस्वाहा ॥ ऐंद्रवारुणवायव्यांयाम्यांनैर्ऋतिकाश्च
ये ॥ तेकाकाःप्रतिगृहंतुभूम्यांपिंडमयार्पितं ॥ वैवस्वतकुलेजातौद्वौश्यामशबलौशुनौ ॥ ताभ्यांपिंडोमयादत्तोरक्षे
तांपथिमांसदा ॥ श्वांचांडालभूतपतितवायसेभ्योन्नभूमौनिक्षिपेत् ॥ यमोसियमदूतोसिवायसोसिनमोस्तुते ॥ सप्त
जन्मकृतंपापंवल्लिभक्षंतुवायसाः ॥ गोदोहनमात्रंतत्रस्थित्वाऽतिथिमाकांक्षेत् ॥ हस्तौपादौप्रक्षाल्याचम्यगृहंप्रविशे
त् ॥ शांतापृथिवीशिवमंतरिक्षंद्यौर्नोदेव्यभयंनोऽअस्तु ॥ शिवादिशःप्रदिशऽउदिशोर्नऽआपोविद्युतःपरिपांतुसर्व
तःशांतिःशांतिःशांतिः ॥ इतिपरिशिष्टं ॥] अथखलुयत्रकचहोष्यन्त्स्यादिषुमात्रावरंसर्वतःस्थंडिलमुपलिप्योहि

१ इदंपरिशिष्टंनप्राचीनकोशेषूपलभ्यते भिन्नभिन्नपाठांतरयुक्तंचयथालब्धनिवेशितमितिज्ञेयम् । २ विदुरस्यप्रेष्ठाः ।

ख्यषड्वेखाउदगायतांपश्चात्प्रागायतेनानांतयोस्तिस्त्रोमध्येतदभ्युक्ष्याग्निंप्रतिष्ठाप्यान्वाधार्यपरिस्तीर्यपुरस्ताद्दक्षिणतः
पश्चादुत्तरतइत्युदक्संस्थंतूष्णींपर्युक्षणंपवित्राभ्यामाज्यस्योत्पवनमप्रच्छिन्नाग्रावनंतर्गभौंप्रादेशमात्रौकुशौनानांतयो
र्गृहीत्वांगुष्ठोपकनिष्ठिकाभ्यामुत्तानाभ्यांपाणिभ्यांसवितुष्ट्वाप्रसवउत्पुनाभ्यच्छिद्रेणपवित्रेणवसोःसूर्यस्यरश्मिभिरिति
प्रागुत्पुनातिसकृन्मंत्रेणद्विस्तूष्णींकृताकृतमाज्यहोमेषुपरिस्तरणंतथाज्यभागौपाकयज्ञेषुब्रह्माचधन्वंतरियज्ञशूलगव
वर्जममुष्मैस्वाहेतिजुहुयादग्निरिंद्रःप्रजापतिर्विश्वेदेवाब्रह्मेत्यनादेशेएकवर्हिर्धमाज्यस्विष्टकृतःस्युस्तुल्यकालास्तदे
षाभियज्ञाधागीयते ॥ पाकयज्ञान्तसमासाद्यैकाज्यानेकवर्हिषः ॥ एकःस्विष्टकृतःकुर्यान्नानापिसतितदैवतइति ॥ ३ ॥
उदगयनआपूर्यमाणपक्षैकल्याणेनक्षत्रैंचौलकर्मोपनयनगोदानविवाहाःसार्वकालमेकेविवाहंतेपांपुरस्ताच्चतस्रंआज्या
हुतीर्जुहुयादग्नआयूंषिपवसऽइतितिसृभिःप्रजापतेनत्वदेतान्यन्यऽइतिचंव्याहतिभिर्वासमुच्चयमेकेनैकेकांचनेत्वमयं
माभवसियत्कनीनामिति विवाहेचतुर्थी ॥ ४ ॥ कुलमग्रेपरीक्षेतयेमातृतःपितृतश्चेतियथोक्तंपुरस्ताद्बुद्धिमतेकन्यांप्र
यच्छेद्बुद्धिरूपशीललक्षणसंपन्नामरोगामुपयच्छेतद्विज्ञेयानिलक्षणान्यष्टौपिंडान्कृत्वाऽऽकृतमग्रेप्रथमंजज्ञऽऽकृतेसत्यं
प्रतिष्ठितं ॥ यदियंकुमार्यभिजातांतदियमिहप्रतिपद्यतांतदृश्यतामितिपिंडानभिर्मन्त्र्यंकुमारींत्रयांदेषामेकंगृहा
णेतिक्षेत्राच्चेदुभयतःसस्याद्ब्रह्मीयादन्नवत्यस्याःप्रजाभविष्यतीतिविद्याद्गोष्ठात्पशुमतींवेदिपुरीषाद्ब्रह्मवर्चस्विन्यविदा

सिनोहदात्सर्वसंपन्नदेवनात्कितवीचतुष्पधाद्विप्रव्राजिनीरिणादधन्याश्मशानात्पतिष्ठी ॥ ५ ॥ अलंकृत्यकन्यामु
दकपूर्वादद्यादिषब्राह्मोविवाहस्तस्यांजातोद्वादशावरान्द्वादशपरान्पुनात्युभयतः ऋत्विजेविततेकर्मणिदद्यादलंकृत्यसदै
वोदशावरान्दशपरान्पुनात्युभयतः सहधर्मचरतइतिप्राजापत्योऽष्टावरानष्टपरान्पुनात्युभयतोगोनिधुनंदत्त्वोपयच्छे
तसार्धः सप्तावरान्सप्तपरान्पुनात्युभयतोमिथः समयंकृत्योपयच्छेतसगांधर्वोधनेनोपतोप्योपयच्छेतसआसुरः सुप्ता
नांप्रमत्तानांवापहरेत्सपैशाचोहत्वाभित्वाचशीर्षाणिरुदतीरुदज्योहरेत्सराक्षसः ॥ ६ ॥ अथखलूच्चावचाजनपदध
र्माग्रामधर्माश्चतान्विवाहेप्रतीयाद्यत्तुसमानंतद्वक्ष्यामः पश्चादग्नेर्द्वदमश्मानंप्रतिष्ठाप्योत्तरपुरस्तादुदकुंभंसमन्वार
ब्धायांहुत्वातिष्ठन्प्रत्यङ्मुखः प्राङ्मुख्या आसीनायागृभ्णामितेसौभगत्वायहस्तमित्यंगुष्ठमेवगृह्णीयाद्यदिकामयीतपुमां
सएवमेपुत्राजायेरन्नित्यंगुलीरेवस्त्रीकामारोमांतेहस्तसांगुष्ठमुभयकामः प्रदक्षिणमग्निमुदकुंभंचत्रिःपरिणयन्जपत्यमो
हमस्मिन्सात्वंसात्वमस्यमोहंघौरहंपृथिवीत्वंसामाहमृक्त्वंतावेहविवहावहै ॥ प्रजांप्रजनयावहैसंप्रियौरोचिष्णुसुमन
स्यमानौजीवेवशरदःशतमितिपरिणीयपरिणीयाश्मानमारोहयतीममश्मानमारोहाश्मेवत्वंस्थिराभव ॥ सहस्वपृतना
यतोभित्तिष्ठतन्यतइतिवध्वंजलावुपस्तीर्यभ्राताभ्रातृस्थानोवाहिल्लिजानावपतित्रिजामदभ्यानांप्रत्यभिघार्यहविर
वत्तंचैषोवदानधर्मोऽर्यमणनुदेवकन्याअग्निमयक्षत ॥ सइमांदेवोअर्यमांप्रेतोमुंचातुनामुतस्वाहा ॥ वरुणनुदेवकन्या

सूत्रं.
अ. १

॥ ३ ॥

अग्निमयक्षत ॥ सइमांदेवोवरुणःप्रेतोमुंचातुनामुतस्वाहा ॥ पूषणनुदेवकन्याऽअग्निमयक्षत ॥ सइमांदेवःपूषाप्रेतो
मुंचातुनामुतस्वाहैत्यविच्छिदत्यंजलिंसुचेवजुहुयादपरिणीयशूर्पपुटेनाभ्यात्मंतूष्णींचतुर्थमोप्योप्यहैकैलाजान्परिण
यन्त्यथोत्तमेआहुतीनसंनिपततोधास्यैशिखेविमुंचतियदिकृतेभवतऊर्णास्तुकेकेशपक्षयोर्वद्धेभवतःप्रत्वामुंचामिवरु
णस्यपाशादित्युत्तरामुत्तरयाधैनामपराजितायांदिशिसप्तपदान्यभ्युत्कामयतीषएकपद्यूर्जद्विपदीरायस्योषायत्रिपदी
मायोभव्यायचतुष्पदीप्रजाभ्यःपंचपद्युतुभ्यःषट्पदीसखासप्तपदीभवंसामामनुव्रताभव ॥ पुत्रान्विंदावहैबहूंस्तेसंतु
जरदष्टयइत्युभयोःसन्निधायशिरसीउदकुंभेनावसिच्यंब्राह्मण्याश्चवृद्धायांजीवपत्याजीवप्रजायांअगारएतारार्त्रावसे
द्भुवमरुंधर्तीसप्तऋषीनितिदृष्ट्वावाचंविस्मृजेतजीवपत्नीप्रजांविंदेयेति ॥ ७ ॥ प्रयाणउपपद्यमानेपूषात्वेतो नयतुहस्तगृह्ये
तियानमारोहयेदश्मन्वतीरीयतेसंरभध्वमित्यर्धचैननावमारोहयेदुत्तरेणोत्क्रमयेज्जीवंरुदतीतिरुदत्यांविवाहाग्निमग्र
तो जस्ननयंतिकल्याणेषुदेशवृक्षचतुष्पथेषुमाविदन्परिपंथिनइतिजपेद्वासेवासेसुमंगलीरियंवधूरितीक्षकानीक्षेतैहप्रियं
प्रजयातेसमृद्धतामितिगृहंप्रवेशयेद्विवाहाग्निमुपसमाधायपश्चादस्यानहुहंचमास्तीर्यप्राग्ग्रीवमुत्तरलोमंतस्मिन्नुपवि
ष्टायांसमन्वारब्धायांमानःप्रजांजनयतुप्रजापतिरितिचतसृभिःप्रत्यृचंहुत्वासमंजंतुविश्वेदेवाऽइतिदध्नःप्राश्यप्रतिप्र
यच्छेदाज्यशेषेणवानक्तिहृदयेतऊर्ध्वमक्षारालवणाशिनौब्रह्मचारिणावलंकुर्वाणावधःशायिनौस्यातांत्रिरात्रंद्वादशरा

त्रंसंवत्सरं वैकृषिर्जायत इति चरितव्रतः सूर्याविदेवधूवस्त्रंदद्यादन्नं ब्राह्मणेभ्योऽथ स्वस्त्ययनं वाचयति ॥ ८ ॥ पाणिग्रह
णादिगृह्यं परिचरें त्वयं पठ्यपि वा पुत्रः कुमार्यते वासीवानित्यानुगृहीतः स्याद्यदि तूपशाम्येत्पठ्युपवसेदित्येकैतस्याग्निहो
त्रेण प्रादुष्करणं होमकालौ व्याख्यातौ हौम्यं च मांसवर्जकामंतुर्वीहियवति लैरग्रये स्वाहेति सायं जुहुयात्सूर्याय स्वाहेति प्रा
तस्तूष्णीं द्वितीये उभयत्र ॥ ९ ॥ अथ पार्वणस्थालीपाकं स्तस्य दर्शपूर्णमासाभ्यामुपवासं इध्मावर्हिषोश्च संनहनं देवताश्रोपां
शुभ्याजं द्रमाहं द्रवर्जकाम्या इतरास्तस्यैतस्यै देवतायै चतुरश्रतुरोमुष्टीन्निर्वपति पवित्रे अंतर्धायां मुष्मैत्वा जुष्टं निर्वपामीत्यथै
नान्प्रोक्षति यथानिरुसममुष्मैत्वा जुष्टं प्रोक्षामीत्यवहतां स्त्रिः फलीकृतान्नानाश्रपयेत्समोप्यवायदि नानाश्रपयेद्विभज्यतं
डुलानभिमुशेदिदममुष्मा इदममुष्मा इति यद्युवैसमोप्यव्युद्धारं जुहुयाच्छ्रुतानि हवींष्यभिघार्योदगुद्वास्यवर्हिष्यासाद्यं
प्रत्यभिघार्येभ्यमभिघार्यायंत इध्म आत्मा जातवेदस्तेनेध्वस्ववर्धस्वचेद्धवर्धय चास्मान्प्रजयापशुभिर्ब्रह्मवर्चसेनां नानाद्येन
समेधय स्वाहेति तूष्णीमाधारावाधार्याज्यभागौ जुहुयादग्रये स्वाहा सोमाय स्वाहेत्युत्तरमाग्रेयं दक्षिणं सौम्यं विज्ञायते च धु
षीवा एतैर्यज्ञस्य दान्यभागौ तस्मात्पुरुषस्य प्रत्यङ्मुखस्यासीनस्य दक्षिणमक्ष्युत्तरं भवत्युत्तरं दक्षिणं मध्ये हवींषि प्रत्यक्तरं
वा प्राक्संस्थान्युदक्संस्थानि वोत्तरपुरस्तात्सौविष्टकृतं मध्यात्पूर्वार्धाच्च हविषो वद्यति मध्यात्पूर्वार्धात्पश्चार्धादिति पंचाव
त्तिनामुत्तरार्धात्सौविष्टकृतं नान्न हवींषि प्रत्यभिघारयति स्विष्टकृतं द्विरभिघारयति यदस्य कर्मणो त्यरीरिचैव द्वा न्यूनमि

हाकरं ॥ अग्निष्टत्स्विष्टकृद्विद्वान्सर्वं स्विष्टं सुहुतं करोतु मे ॥ अग्रये स्विष्टकृते सुहुतं हुतं सर्वं प्रायश्चित्ताहुतीनां कामानांसम
र्धयित्रैस्सर्वान्नः कामान्समर्धय स्वाहेति वर्हिषि पूर्णपात्रं निनयेदपो वभृथः पाकयज्ञानां मेतत्तत्रं हविरुच्छिष्टं दक्षिणा ॥ १० ॥
अथ पशुकल्प उत्तरतो ग्रेः शामित्रस्यायतनं कृत्वा पाययित्वा पशुमाप्ताव्यं पुरस्तात्प्रत्यङ्मुखमवस्थाप्याग्निदूतमिति द्वाभ्यां
हुत्वा सपलाशयाद्रं शाखया पश्चादुपस्पृशेदमुष्मैत्वा जुष्टमुपाकरोमीति वीहियवमतीभिरद्भिः पुरस्तात्प्रोक्षत्यमुष्मैत्वा जुष्टं
प्रोक्षामीति तासां पाययित्वा दक्षिणमनुवाहुं शेषं निनयेदावृतैव पर्यग्निकृत्वोदं च नयंति तस्य पुरस्तादुल्मुकं हरंति शामित्रेण
ष भवति वपाश्रपणीभ्यां कर्ता पशुमन्वारभते कर्तारं यजमानः पश्चाच्छामित्रस्य प्राक्किशरसंप्रत्यक्किशरसं वोदकपादं मंजुप्यं
पुरानाभेस्तृणमंतर्धार्यवपा मुत्खिद्यवपामवदाय वपाश्रपणीभ्यां परिगृह्याद्विरभिषिच्यं शामित्रे प्रताप्याग्नेनैव मग्निं हुत्वा
दक्षिणत आसीनः श्रपयित्वा परीत्य जुहुयादेतस्मिन्नेवाग्नौ स्थालीपाकं श्रपयत्येकादशपशोरवदानानि सर्वांगेभ्यो वदायं श
मित्रे श्रपयित्वा हृदयं शूले प्रताप्यं स्थालीपाकस्याग्रतो जुहुयादवदानैर्वासहैकैकस्यावदानस्य द्विर्द्विरवद्यत्यावृतैव हृदयशू
लेन चरन्ति ॥ ११ ॥ चैत्ययज्ञे प्राक्स्विष्टकृतं श्रैत्यायवलिं हरेद्यद्युवैविदेशं पलाशदूतेन यत्र वेत्थवनस्पत इत्येतयर्चा द्वौ
पिंडा कृत्वा वीवधेभ्यां धारयं दूताय प्रयच्छेदिमंतस्मै वलिं हरेति चैनं ब्रूयादयंतुभ्यमिति यो दूताय प्रतिभयं चेदं तराशस्त्रमपि
किंचिन्नाव्याचेन्नद्यंतरा पृथक् रूपमपि किंचिदनेन तरितव्यमिति धन्वंतरियज्ञे ब्रह्माणमग्निं चांतरा पुरोहितायाग्ने बलिं हरेत्

॥ १२ ॥ उपनिषदिगर्भलंभनं पुंसवनमनवलोभनं च यदिनाधीयात् तृतीये गर्भमासे तिष्येणोपोषितायाः सरूपवत्साया गो
 र्दधनि द्वौ द्वौ तु माषौ यवंच दधि प्रसृतेन प्राशयेत् किंपिबसि किंपिबसीति पृष्ट्वा पुंसवनं पुंसवनमिति त्रिः प्रतिजानीया देवत्री
 न्प्रसृतान्धास्यै मंडलागारच्छायायां दक्षिणस्यानासिकायां मजीतामोषधीं नस्तः करोति प्रजावज्जीवपुत्राभ्यां हैके ॥ आ
 तेगर्भो यो निमैतु पुमान्वाण इवेषुधिं ॥ आवीरो जायतां पुत्रस्ते दशमास्यः ॥ अग्निरेतु प्रथमो देवतानां सोस्यै प्रजां मुंचतु मृ
 त्युपाशात् ॥ तदयं राजा वरुणो नुमन्यतां यथेयं स्त्रीपौत्रमधं नरो दादिति प्राजापत्यस्य स्थालीपाकस्य हुत्वा हृदयदेशमस्या
 आलभेत यत्ते सुशीमे हृदये हितमंतः प्रजापतौ ॥ मन्येहं मांतद्विद्वांसं माहं पौत्रमधं निया मिति ॥ १३ ॥ चतुर्थे गर्भमासे
 सीमन्तोन्नयनं मापूर्यमाणपक्षे यदा पुंसानक्षत्रेण चंद्रमा युक्तः स्यादथाग्निमुपसमाधाय पश्चादस्यानडुहं चर्मास्तीर्य प्राग्ग्री
 वमुत्तरलोमं तस्मिन्नुपविष्टायां संमन्वारब्धायां धाता ददातु दाधुष इति द्वाभ्यां राकामहमिति द्वाभ्यां नेजमे प्रजापतेन त्व
 देतान्यन्य इति चांधास्यै युग्मेन शलाटुगल्प्सेन त्र्येण्या च शलल्यां त्रिभिश्च कुशपिंजूलैरूर्ध्वसीमंतं व्यूहति भूर्भुवः स्वरो ३
 मिति त्रिश्चतुर्वावीणागाधिनौ संशास्ति सोमं राजानं संगायेतामिति सोमो नो राजा वतुमानुषीः प्रजानि विष्टचक्रासाविति
 यानं दीमुपवसिता भवति ब्राह्मण्यश्च वृद्धा जीवपत्यो जीवप्रजायद्यदुपदिशेयुस्तत्तत्कुर्युर्कर्मभोदक्षिणा ॥ १४ ॥ कुमारं
 जातं पुरान्यै रालंभास्सर्पिर्मधुनी हिरण्यनिकाषं हिरण्येन प्राशयेत् त्रैतं ददामि मधुनो घृतस्य वेदं सवित्रा प्रसूतं मधोनां ॥ आ

सूत्रं.
अ. १

॥ ५ ॥

युष्मान्गुह्यो देवताभिः शतं जीवशरदो लोके अस्मिन्निति कर्णयोरुपनिधाय मेधाजननं जपति मेधांते देवः सविता मेधां देवी
 सरस्वती ॥ मेधांतेऽअश्विनौ देवा वाधत्तां पुष्करस्रजावित्यंसावभिमृशत्यश्माभव परशुर्भव हिरण्यमस्तृतं भव ॥ वेदो
 वै पुत्रनामासि स जीवशरदः शतमिति (दक्षिणं स्तनं प्रक्षाल्य हिरण्योदके नेमां कुमारो जरांधयतु दीर्घमायुः प्रजीवसे ॥ अस्यै
 स्तनौ प्रयुंजाना आयुर्वचो यशो बलमिति दक्षिणं स्तनं प्रदायें) द्रश्रेष्ठानि द्रविणानि धेह्यस्मे प्रयं धिमघवन्नृजीषिन्निति च नाम
 चास्मै दद्युर्घोषवदाद्यंतं रतं स्थमभिनिष्ठानां तं द्व्यक्षरं चतुरक्षरं वा द्व्यक्षरं प्रतिष्ठाकामं चतुरक्षरं ब्रह्मवर्चसकामो युग्मानित्वेव
 पुंसामयुग्मानि स्त्रीणां मभिवादनीयं च समीक्षेत तन्मातापितरौ विद्यातामोपनयनात्प्रवासादेत्यपुत्रस्य शिरः परिगृह्य जपं
 त्यंगादंगात्संभवसिंहदयादधिजायसे ॥ आत्मा वै पुत्रनामासि स जीवशरदः शतमिति मूर्धनि त्रिरवघ्राया वृतैव कुमार्यै
 ॥ १५ ॥ षष्ठे मास्यन्नप्राशनं माजमन्नाद्यकामं स्तैस्तिरं ब्रह्मवर्चसकामो घृतौदनं तेजस्कामो (दध्योदनमिन्द्रियकामः क्षीरो
 दनं पशुकामो) दधिमधुघृतमिश्रमन्नं प्राशयेदन्नपतेन्नस्य नो देहं न मीवस्य शुष्मिणः ॥ प्रप्रदातारं तारिपंऽऊर्जनो धेहि
 द्विपदे चतुष्पद इत्या वृतैव कुमार्यै ॥ १६ ॥ तृतीये वर्षे चौलं यथा कुलधर्मवोत्तरतो ग्रेर्वीहियवमापतिलानां पृथक् पूर्णश
 रावाणि निदधाति पश्चात्कारयिष्यमाणो मातुरुपस्थानडुहं गोमयं नवेशरावेशमीपर्णानि चोपनिहितानि भवति मातुः पि

तादक्षिणतएकविंशतिकुशर्पिजूलान्यादायब्रह्मावैतानिधारयेत्पश्चात्कारयिष्यमाणस्यावस्थायशीतोष्णाअपःसमानी
योष्णेनवायुदकेनेहीतितासांगृहीत्वानवनीतंदधिद्रप्सान्वाप्रदक्षिणंशिरस्त्रिरुंदत्यदितिःकेशान्वर्पत्वापउंदंतुवर्चसइ
तिदक्षिणेकेशपक्षेत्रीणित्रीणिकुशर्पिजूलान्यभ्यात्माग्राणिनिदधात्योषधेत्रायस्वैनैस्वधितेमैनंहिंसीरितिनिष्पीड्यलौहे
नधुरेणप्रच्छिनत्तियेनावपत्सविताधुरेणसोमस्यराज्ञोवरुणस्यविद्वान् ॥ तेनब्रह्माणोवपतेदमस्यायुष्मान्जरदष्टिर्यथा
सदितिप्रच्छिद्यप्रच्छिद्यप्रागग्रान्छमीपर्णैःसहमात्रेप्रयच्छतितानानडुहेगोमयेनिदधाति ॥ येनधाताबृहस्पतेरग्नेरिंद्रस्य
चायुषेवपत् ॥ तेनतआयुषेवपामिसुश्रोक्वायस्वस्तयऽइतिद्वितीययेनभूयश्चरात्र्याज्योक्पश्यातिसूर्य ॥ तेनतऽआ
युषेवपामिसुश्रोक्वायस्वस्तयइतितृतीयैसर्वैर्नैश्चतुर्थमेवमुत्तरतस्त्रिःधुरतेजोनिमृजेद्यत्धुरेणमर्चयतासुपेशसावसाव
पसिकेशान् ॥ शुंघिशिरोमास्यायुःप्रमोषीरितिनापितंशिष्याच्छीतोष्णाभिरद्भिरबर्धकुर्वाणोक्षण्वन्कुशलीकुर्वितिय
थाकुलधर्मकेशवेशान्कारयेदावृत्तैवकुमार्यै ॥ १७ ॥ एतेनगोदानंषोडशेवर्षेकेशशब्देतुश्मश्रुशब्दान्कारयेच्छ्रमश्रुणीहो
दतिशुंघिशिरोमुखंमास्यायुःप्रमोषीरितिकेशश्मश्रुलोमनखान्युदकसंस्थानिकुर्वितिसंप्रेष्यत्याप्नुत्यवाग्यतःस्थित्वाहः
शेषमाचार्यसकाशैवाचंचिसृजेतवरंददामीतिगोमिथुनंदक्षिणांसवत्सरमादिशेत् ॥ १८ ॥ अष्टमेवर्षेब्राह्मणमुपनये

१ प्राशयेदिद्युत्तरं 'सार्वकामोभवतीतिविज्ञायते' इतिकचिदधिकम् ।

द्भर्माष्टमेवैकादशेक्षत्रियंद्वादशेवैश्यमाषोडशाद्ब्राह्मणस्यानतीतःकालाद्वाविंशत्क्षत्रियस्याचतुर्विंशाद्वैश्यस्यातऊ
ध्वंपतितसावित्रीकाभवंतिनैनानुपनयेन्नाध्यापयेन्नयाजयेन्नैभिर्व्यवहरेयुरलंकृतंकुमारंकुशलीकृतशिरसमहतेनवास
सासंवीतमैणेयेनवाजिनेनब्राह्मणैरौरवेणक्षत्रियमाजेनवैश्यंयदिवासांसिवसीरंनृक्तानिवसीरंनृक्पायंब्राह्मणोमांजिष्ठं
क्षत्रियोहारिद्रवैश्यस्तेषांमेखलामौजीब्राह्मणस्यधनुर्ज्याक्षत्रियस्यावीवैश्यस्यतेषांदंडाःपालाशोब्राह्मणस्यौदुंबरःक्षत्रिय
स्यबैल्वोवैश्यस्यकेशसंमितोब्राह्मणस्यललाटसंमितःक्षत्रियस्यप्राणसंमितोवैश्यस्य ॥ १९ ॥ सर्वेवासर्वेषांसमन्वा
रब्धेहुत्वोत्तरतोग्नेःप्राङ्मुखआचार्योपतिष्ठतेपुरस्तात्प्रत्यङ्मुखइतरोपामंजलीपूरयित्वातत्सवितुर्वृणीमहइतिपूर्णेनास्य
पूर्णमवक्षारयत्यासिच्यदेवस्यत्वासवितुःप्रसर्वैश्विनोर्बाहुभ्यांपृष्णोहस्ताभ्यांहस्तंगृह्णाम्यसावितितस्यपाणिनापाणिंसां
गुष्ठंगृहीयात्सवितातेहस्तमग्रभींदसावितिद्वितीयमग्निराचार्यस्तवासावितितृतीयमादित्यमीक्षयेद्देवसवितरेषतेब्रह्म
चारीतंगोपायंसमामृतेत्याचार्यःकस्यब्रह्मचार्यसिंप्राणस्यब्रह्मचार्यसिंकस्वाकमुपनयतेकायत्वापरिददामीतियुवासु
वासाःपरिवीतऽआगादित्यर्धचैनैनंप्रदक्षिणमावर्तयेत्तस्याध्यंसौपाणीकृत्वाहृदयदेशमालभेतोत्तरेणाग्निपरिसमुह्यब्रह्म
चारीतूष्णींसमिधमादध्यात्तूष्णींवाप्राजापत्यंप्राजापत्योब्रह्मचारीभवतीतिविज्ञायते ॥ २० ॥ मंत्रेणहैकेन्येसमिध

माहार्षबृहतेजातवेदसे ॥ तथात्वमग्नेवर्धस्वसमिधाब्रह्मणावयंस्वाहेतिसमिधमांधायांभिमुपस्पृश्यंमुखंनिमार्ष्टीत्रि
स्तेजसामासमनज्मीतितेजसाह्येवात्मानंसमनक्तीतिविज्ञायते ॥ मयिमेधांमयिप्रजांमय्यग्निस्तेजोदधातु ॥ मयिमे
धांमयिप्रजांमयींद्रइंद्रियंदधातु ॥ मयिमेधांमयिप्रजांमयिसूर्योभ्राजोदधातु ॥ यत्तेअग्नेतेजस्तेनाहंतेजस्वीभूयासं ॥
यत्तेअग्नेवर्चस्तेनाहंवर्चस्वीभूयासं ॥ यत्तेअग्नेहरस्तेनाहंहरस्वीभूयासमित्युपस्थायजान्वाच्योपसंगृह्यब्रूयादधीहिभोः
सावित्रीभो३ अनुब्रूहीतितस्यवाससापाणिभ्यांचपाणीसंगृह्यसावित्रीमन्वाहपच्छोर्ध्वर्चशःसर्वीयथाशक्तिंवाचयीतहृद
यदेशेस्योर्ध्वागुलिंपाणिमुपदधातिममव्रतेहृदयंतेदधामिममचित्तमनुचित्तंतेअस्तु ॥ ममवाचमेकव्रतोजुषस्वबृहस्पति
द्वानियुनक्तुमह्यमिति ॥ २१ ॥ अथपरिशिष्टं ॥ इयंदुरुक्तात्परिबाधमानांशर्मवरूथंपुनतीनआगात् ॥ प्राणापाना
भ्यांबलमाभरंतींप्रियादेवानांसुभगामेखलेयं ॥ ऋतस्यगोस्त्रोतपसःपसरपींघ्रतीरक्षःसहमानाअरातीः ॥ सानःसमंत
मनुपरेहिभद्रयाभर्तारस्तेमेखलेमारिषाम ॥ मेखलामाबध्यदंडंप्रदायंद्ब्रह्मचर्यमादिशेद्ब्रह्मचार्यस्यपोशानकर्मकुरु
दिवामास्वाप्सीराचार्याधीनोवेदमधीष्वेतिद्वादशवर्षाणिवेदब्रह्मचर्यग्रहणांतंवासायंप्रातर्भिक्षेतंसायंप्रातःसमिधमाद
ध्यादंप्रत्याख्यायिनमग्नेभिक्षेतांप्रत्याख्यायिनींवाभवान्भिक्षांदादत्त्विन्यनुप्रवचनीयमितिवातदाचार्यायवेदयीतंतिष्ठे

१ ससमिधमित्यत्रत्यःसकारोवैदिकपाठेयद्यपिलुप्रप्रायोदृश्यतेतथापिवृत्तिकारादतोस्ति ।

दहःशेषमस्तमितेब्रह्मौदनमनुप्रवचनीयंश्रपयित्वाचार्यायवेदयीताचार्यःसमन्वारब्धेजुहुयात्सदसस्पतिमद्भुतमिति
सावित्र्याद्वितीयंयद्यत्किंचातऊर्ध्वमनूक्तंस्यादृषिभ्यस्तृतीयंसौविष्टकृतंचतुर्थंब्राह्मणान्भोजयित्वावेदसमाप्तिंवाचयी
तातऊर्ध्वमक्षारालवणाशीं ब्रह्मचार्यधःशायीत्रिरात्रंद्वादशरात्रंसंवत्सरंवाचरितव्रतायमेधाजननंकरोत्यनिंदितायांदि
श्येकमूलंपलाशंकुशस्तंवापलाशापचारंप्रदक्षिणमुदकुंभेनत्रिःपरिषिंचंतंवाचयति सुश्रवःसुश्रवाअसित्यथात्वंसुश्रवः
सुश्रवाअस्येवंमांसुश्रवःसौश्रवसंकुरु ॥ यथात्वंदेवानांयज्ञस्यनिधिपोस्येवमहंमनुष्याणांवेदस्यनिधिपोभूयासमित्येते
नवापनादिपरिदानांतंव्रतादेशनंव्याख्यातमित्यनुपेतपूर्वस्याथोपेतपूर्वस्यकृताकृतंकेशवपनंमेधाजननंचानिरुक्तंपरि
दानंकालश्चतत्सवितुर्वृणीमहइतिसावित्री ॥ २२ ॥ ऋत्विजोवृणीतैन्यूनानतिरिक्तांगान्येमातृतःपितृतश्चेतियथोक्तं
पुरस्ताद्यूनंऋत्विजोवृणीतइत्येकंब्रह्माणमेवप्रथमंवृणीतैथहोतारमथाध्वर्युमथोद्गातारंसर्वान्वायेहीनैकाहैर्याजयंतिसद
स्यंसदशंकौषीतकिनःसमामनंतिसकर्मणामुपद्रष्टाभवंतीतितदुक्तमृगभ्यांयमृत्विजोवहुधाकल्पयंतइतिहोतारमेवप्र
थमंवृणीतैभिर्मेहोतासमेहोताहोतारंत्वामुवृणइतिहोतारंचंद्रमामेवब्रह्मासमेवब्रह्माब्रह्माणंत्वामुवृणइतिब्रह्माणमादित्यो
मेध्वर्युरित्यध्वर्युपर्जन्योमउद्गातेत्युद्गातारंमापोमेहोत्रांशंसिन्यइतिहोत्रकात्रश्मयोमेचमसाध्वर्यवइतिचमसाध्वर्यूना
काशोमेसदस्यइतिसदस्यंसवृतोर्जपेन्महन्मेवोचोभगोमेवोचोभगोमेवोचोयशोमेवोचस्तोमंमेवोचःकृत्स्िमेवोचोभुक्तिं

गृह्य
॥ ८ ॥

मेवोचस्तृप्तिमेवोचः सर्वमेवोचइति जपित्वाग्निष्टेहोतासतेहोताहोताहंतेमानुषइतिहोताप्रतिजानीतेचंद्रमास्तेब्रह्मासते
ब्रह्माब्रह्मवमितरेयथादेशैतन्मामवतुतन्माविशतुतन्माजिन्वतुतेनभुक्षिषीयेतिचयाजयिष्यइत्यस्तमात्विज्यमकार्यमही
नस्यनीचदक्षिणस्यव्याधितस्यातुरस्ययक्ष्मगृहीतस्यानुदेश्यभिश्चक्षिस्तस्यक्षिसयोनेरितिचैतेषांसोमःप्रवाकंपरिपृच्छेत्कोय
ज्ञःकऋत्विजःकादक्षिणेतिक्ल्याणैःसहसंप्रयोगोनमांसमश्रीयुर्नस्त्रियमुपेयुराकतोरपवर्गादितेनाग्नेब्रह्मणावावृधस्वेति
दक्षिणाग्नावाज्याहुतिंहुत्वायथार्थप्रब्रजेदेवमनाहिताग्निर्गृह्यइमामग्नेशरणिमीमृषोनइत्येतयर्चा ॥२३॥ऋत्विजोवृत्त्वाम
धुपर्कमाहरेंत्स्नातकायोपस्थितायराज्ञेचाचार्यैश्वशुरपितृव्यमातुलानांचदधनिमध्वानीर्यसर्पिर्वामध्वलाभेविष्टरःपाद्य
मर्ध्यमाचमनीयंमधुपर्कोगौरित्येतेषांत्रिस्त्रिरेकैकवेदयंतं ॥ अहंवर्षमसजातानांविद्युतामिवसूर्यः ॥ इदंतमधितिष्ठामि
योमाकश्चाभिदासतीत्युदगग्रेविष्टरउपविशेदाक्रम्यवापादौप्रक्षालापयीतदक्षिणमग्नेब्राह्मणायप्रयच्छेत्सव्यंशूद्रायप्रक्षा
लितपादौर्ध्वमंजलिनाप्रतिगृह्याथाचमनीयेनाचामत्यमृतोपस्तरणमसीतिमधुपर्कमाह्रियमाणमीक्षतेमित्रस्यत्वाचक्षुषा
प्रतीक्षइतिदेवस्यत्वासवितुःप्रसर्वेभिनोर्बाहुभ्यांपूष्णोहस्ताभ्यांप्रतिगृह्यामीतितदंजलिनाप्रतिगृह्यसव्येपाणौकृत्याम
धुवाताकृतायतइतितृचेनावेक्ष्यानामिकयाचांगुष्ठेनचत्रिःप्रदक्षिणमालोड्यवसवस्त्वागायत्रेणच्छंदसाभक्षयंवित्तिपु
रस्ताभिमाष्टिरुद्रास्त्वात्रैष्टुभेनछंदसाभक्षयंवित्तिदक्षिणतंआदित्यास्त्वाजागतेनच्छंदसाभक्षयंवित्तिपश्चाद्विश्वेत्वादे

सूत्र.
अ. १

॥ ८ ॥

वाऽआनुष्टुभेनच्छंदसाभक्षयंवित्त्युत्तरतोभूतेभ्यस्त्वेतिमध्यात्रिरुद्रह्यविराजोदोहोसीतिप्रथमंप्राश्रीयद्विराजोदोहम
शीयेतिद्वितीयंमयिदोहःपद्यायैविराजइतितृतीयंनसर्वंनतृसिंगच्छेद्ब्राह्मणायोदङ्मुच्छिष्टंप्रयच्छेदलाभेप्सुसर्ववाधाचम
नीयेनान्वाचामत्यमृतापिधानमसीतिसत्यंयशःश्रीर्मयिश्रीःश्रयतामितिद्वितीयमाचांतोदकायगांवेदयंतंहोमेपाप्मा
पाप्मामेहतइतिजपित्वोकुरुतेतिकारयिष्यन्मातारुद्राणांदुहितावसूनामितिजपित्वोमुत्सृजतेत्युत्सक्ष्यन्नामांसोमधुप
र्कोभवतिभवति ॥ २४ ॥ ॥ इत्याश्वलायनेगृह्यसूत्रेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥
हरिः ॐ ३॥ ॥ श्रावण्यांपौर्णमास्यांश्रावणाकर्माक्षतसक्तूनानंवंकलशंपूरयित्वादवांचबलिहरणींनवेशिकयेनिदधात्यक्ष
तधानाःकृत्वासर्पिषांधानकृत्यस्तमितेस्थालीपाकंश्रपयित्वैककपालंचपुरोळाशमग्नेनयसुपथारायेअस्मानितिचतसृ
भिःप्रत्यूचंहुत्वापाणिनैककपालमच्युतायभौमायस्वाहैत्यविपुतःस्यादाविःपृष्ठोवामानोअग्नेवसृजोअघार्येत्येनमाशयेना
भिजुहोतिशंनोभवंतुवाजिनोहवेर्वित्यक्ताधानाअंजलिनामात्येभ्यइतरादद्यात्कलशात्सक्तूनांदवांपूरयित्वाप्रागुपनि
ष्क्रम्यशुचौदेशेपोवनिनीर्यसर्पदेवजनेभ्यःस्वाहेतिहुत्वानमस्करोतियेसर्पाःपार्थिवायआंतरिक्ष्यायेदिव्यायेदिश्यास्ते
भ्यइमंबलिमाहर्षितेभ्यइमंबलिमुपाकरोमीतिप्रदक्षिणंपरीत्यपश्चाद्वलेरुपविश्यसर्पोसिसर्पतांसर्पाणामधिपतिरस्यग्नेन

१ अविपुतइतिपाठः प्रचुरप्रचारोप्यबद्धोहेयएव ।

मनुष्यांस्त्रायसेपूषेनसर्पान्यज्ञेनदेवांस्त्वयिमासंतंत्वयिसंतःसर्पामाहिंसिधुर्धुवांतेपरिददामीतिध्रुवामुंतेध्रुवामुंतइत्यमा
 त्याननुपूर्वध्रुवमांतेपरिददामीत्यात्मानमंततोनैनमंतरान्यवेयुरापरिदानात्सर्पदेवजनेभ्यःस्वाहेतिसायंप्रातर्वलिंहरेदा
 प्रत्यवरोहणात्प्रमंख्यायहैकेतावतोवलींस्तदहरेवोपहरंति ॥ १ ॥ आश्वयुज्यामाश्वयुजीकर्मनिवेशनमलंकृत्यस्नाताः
 शुचिवाममःपशुपतयेस्थालीपाकेनिरुप्यजुहुयुःपशुपतयेशिवायशंकरायपृषातकायस्वाहेतिपृषातकमंजलिनाजुहुयाद्
 नंमेपूर्यतांपूर्णमेमोपसदत्पृषातकायस्वाहेतिमजूर्कृतुभिःसजूर्विधाभिःसजूर्निद्राग्निभ्यांस्वाहा ॥ सजूर्कृतुभिःसजूर्वि
 धाभिःसजूर्विश्वेभ्योदेवेभ्यःस्वाहा ॥ सजूर्कृतुभिःसजूर्विधाभिःसजूर्द्यावापृथिवीभ्यांस्वाहेत्याहिताग्नेराग्रयणस्थाली
 पाकोनाहिताग्नेरपिशालाग्नौ ॥ २ ॥ मार्गशीर्ष्यांप्रत्यवरोहणंचतुर्दश्यांपौर्णमास्यांवा निवेशनंपुनर्नवीकृत्यलेपनास्तर
 णोपस्तरणैरस्तमितेपायसस्यजुहुयुरपश्चेत्पदाजहिपूर्वेणचापरेणच ॥ सप्तचवारुणीरिमाःसर्वाश्चराजवांधवीःस्वाहा ॥
 नवैश्वेतश्चाभ्यागारैर्हिर्जघानकिंचन ॥ श्वेतायवैदारवायनमःस्वाहेतिनात्रसौविष्टकृदभयनःप्राजापत्येभ्योभूयादित्य
 ग्निमीक्षमाणोजपतिशिवोनःसुमनाभवेतिहेमंतमनसाध्यायात्पश्चादग्नेःस्वस्तरःस्वास्तीर्णस्तस्मिन्नुपविश्यस्योनापृथिवि
 भवेतिजपित्वासंविशेत्सामात्यःप्राक्शिराउदङ्मुखोयथावकाशमितरैर्ज्यायान्ज्यायान्वानंतरोमंत्रविदोमंत्रान्जपेयुः
 संहार्यातोदेवा अवंतुनइतित्रिरेतांदक्षिणामुखाःप्रत्यङ्मुखाउदङ्मुखाश्चतुर्थसंहार्यसौर्याणिस्वस्त्ययनानिचजपित्वान्नसं

स्कृत्यब्राह्मणान्भोजयित्वास्वस्त्ययनंवाचयित ॥ ३ ॥ हेमंतशिशिरयोश्चतुर्णामपरपक्षाणामष्टमीष्वष्टकाऽएक
 स्यांवापूर्वेद्युःपितृभ्योदद्यादोदनंकृसरंपायसंचतुःशरावस्यवापूपानुदीरतामवरउत्परासइत्यष्टाभिर्हुत्वायावतीभिर्वा
 कामयीतांध्रश्चोभूतेष्टकाःपशुनास्थालीपाकेनचाप्यनडुहोयवसमाहरेदग्निनावाकक्षमुपोषेदेपामेष्टकेतिनत्वेवानष्टकः
 स्यात्ताहैकेवैश्वदेवीब्रुवतआग्नेयीमेकेसौर्यामेकेप्राजापत्यामेकेरात्रिदेवतामेकेनक्षत्रदेवतामेकेऋतुदेवतामेकेपितृदेवता
 मेकेपशुदेवतामेकेपशुकल्पेनपशुंसंज्ञप्यप्रोक्षणोपाकरणवज्रवपामुत्विद्यजुहुयाद्वहवपांजातवेदःपितृभ्योयत्रैनान्वेत्थ
 निहितान्पराकेमेदसःकुल्याउपैनान्म्रवंतुंस्तयाऽएताआशिषःसंतुसर्वाःस्वाहेत्यथावदानानांस्थालीपाकस्यचाग्नेनयसुप
 धारायेअस्मानितिद्वैग्रीष्मोहेमंतऽऋतवःशिवानोवर्षाःशिवाभयःशरन्नः ॥ संवत्सरोधिपतिःप्राणदोनोहोरात्रेकृणु
 तांदीर्घमायुःस्वाहा ॥ शांतापृथिवीशिवमंतरिक्षंद्यौनोदेव्यभयंनोअस्तु ॥ शिवादिशःप्रदिशउद्दिशोन आपोविद्युतःप
 रिपांतुसर्वतःस्वाहा ॥ आपोमरीचीःप्रवहंतुनोधियोधातासमुद्रोवहंतुपापं ॥ भूतंभविष्यदभयंविश्वमस्तुमंत्रब्रह्माधिगुप्तः
 स्वाराक्षराणिस्वाहा ॥ विश्वआदित्यावसवश्चदेवारुद्रागोप्तारोमरुतःसदंतु ॥ ऊर्जंप्रजाममृतंपिन्वमानःप्रजापतिर्मयिप
 रमेष्टीदधातुस्वाहा ॥ प्रजापतेनत्वदेतान्यन्यःसौविष्टकृत्यष्टमीब्राह्मणान्भोजयेदित्युक्तं ॥४॥ अपरेद्युरन्वष्टक्यंतस्यै
 वमांसस्यप्रकल्प्यदक्षिणाप्रवणेग्निमुपसमाधार्यपरिश्रित्योत्तरतःपरिश्रितस्यद्वारंकृत्वासमूलंवाहिंस्त्रिरपसलैरविधून्व

नपरिस्तीर्यहवीं व्यासादयेंदोदनंकृसरंपायसंदधिमंथान्मधुमंथाश्चपिंडपितृयज्ञकल्पेनहुत्वा मधुमंथवर्जपितृभ्योदद्यात्
 त्स्त्रीभ्यश्चसुराचाचाममित्यधिकैर्कर्षूष्वेकेद्वयोः षट्सुवापूर्वासुपितृभ्योदद्यादपरासुस्त्रीभ्यएतेनमाध्यावर्षप्रोष्ठपद्याअ
 परपक्षेमासिमासिचैवंपितृभ्योयुधुप्रतिष्ठापयेन्नवावरान्भोजयेदयुजोवायुग्मान्वृद्धिपूर्तेष्वयुग्मानितरेषुप्रदक्षिणमुपचा
 रोयवैस्तिलार्थः ॥ ५ ॥ रथमारोक्ष्यन्नानापाणिभ्यांचक्रेअभिमृशेदहंतेपूर्वपादावारभेबृहद्रथंतरेतेचक्रैवामदेव्यमक्ष
 इत्यक्षाधिष्ठानेदक्षिणपूर्वाभ्यामारोहेद्वायोष्ठावीर्येणारोहार्मीद्रस्यौजसाधिपत्येनेतिरश्मीन्संमृशेदरश्मिकान्वादंडेन
 ब्रह्मणोवस्तेजसासंगृह्णामिसत्येनवःसंगृह्णामीत्यभिप्रवर्तमानेषुजपैत्सहस्रसन्निवाजमभिवर्तस्वरथदेवप्रवह्वनस्पतेवी
 ङ्गोहिभूयाइत्येतयान्यान्यपिवानस्पत्यानिस्थिरौगावौभवतांवीलुरक्षइतिरथांगमभिमृशेत्सुत्रामाणंपृथिवींद्यामेह
 समितिनावंनवरथेनयशस्विनंवृक्षंहंदाविदासिनंप्रदक्षिणंकृत्वाफलवतीःशाखाआहरेंदन्यद्वाकौदुर्बंसंसदमुपयायाद
 स्माकमुत्तमंकृधीत्यादित्यमीक्षमाणोजपित्वावरोहेदृषभंमासमानानामित्यभिक्रामन्वयमद्येद्रस्यप्रेष्ठाइत्यस्तंयात्यादि
 त्येतद्बोदिवोदुहितरोविभातीरितिब्युष्टायां ॥ ६ ॥ अथातोवास्तुपरीक्षानूखरमविवदिष्णुंभूमौषधिवनस्पतिवद्यस्मि
 न्कुशवीरिणंप्रभूतंकंटकिक्षीरिणस्तुसमूलान्परिखायोद्वासयेंदपामार्गःशाकःस्तिल्वकःपरिव्याधइतिचैतानियत्रसर्वत
 आपोमध्यंसमेत्यप्रदक्षिणंशयनीयंपरीत्यप्राच्यःस्यैरन्नप्रवदत्यस्तत्सर्वंसमृद्धंसमवस्रवेभक्तशरणंकारयेद्ब्रह्महभव

तिंदक्षिणाप्रवणेसभामापयेत्साद्यूताहभवतिंयुवानस्तस्याकितवाःकलहिनःप्रमायुकाभवंतियत्रसर्वतआपःप्रस्यंदेर
 न्त्सास्वस्त्ययन्यद्यूताच ॥ ७ ॥ अथैतैर्वास्तुपरीक्षेतजानुमात्रंगतंखात्वातैरेवपांसुभिःप्रतिपूरयेदधिकेप्रशस्तंसमेवा
 तंन्यूनेगर्हितमस्तमितेपांपूर्णपरिवासयेत्सोदकेप्रशस्तमाद्रैर्वार्तिशुष्केगर्हितंश्वेतंमधुरास्वादंसिकतोत्तरंब्राह्मणस्यलोहितं
 क्षत्रियस्यपीतंवैश्यस्यतत्सहस्रसीतंकृत्वायथादिकसमचतुरस्रमापयेदायतचतुरस्रंवातच्छमीशाखयोदुंबरशाखयावांशं
 तातीयेनत्रिःप्रदक्षिणंपरिव्रजन्प्रोक्षत्यविच्छिन्नयाचोदकधारयापोहिष्ठामयोभुवइतिवृत्तेनवंशांतरेषुशरणानिकारयेद्ब्र
 तेष्ववकांशीपालमित्यवधापयेन्नास्यदाहुकोभवतीतिविज्ञायतेमध्यमस्थूणायागतेंवधार्यप्रागग्रोदगग्रान्कुशानास्तीर्थं
 ब्रीहियवमतीरपआसेचयेदच्युतायभौमायस्वाहेत्यथैनामुच्छ्रीयमाणामनुमंत्रयेतेहैवतिष्ठनिमितातिल्विलास्तामिराव
 तींमध्येपोषस्यतिष्ठतीं॥आत्वाप्रापन्नघायवंआत्वाकुमारस्तरुणंआवत्सोजायतांसह॥आत्वापरिश्रितःकुंभआदध्नःकल
 शैरयन्निति ॥८॥ वंशमाधीयमानंमृतेनस्थूणामधिरोहवंशद्राधीयआयुःप्रतरंदधानाऽइतिसदूर्वासुचतसृषुशिलासुम
 णिकंप्रतिष्ठापयेत्पृथिव्याअधिसंभवेत्यरंगरोवावदीतित्रेधाबद्धोवरत्रया ॥ इरामुहप्रशंसंत्यनिरामपबाधतामितिवा
 थास्मिन्नपआसेचयेदैतुराजावरुणोरेवतीभिरस्मिन्स्थानेतिष्ठतुमोदमानः ॥ इरांवहतोघृतमुक्षमाणामित्रेणसाकंसहसंव
 शंत्वित्यथैनच्छमयातिब्रीहियवमतीभिरद्भिर्हिरण्यमवधार्यशंतातीयेनत्रिःप्रदक्षिणंपरिव्रजन्प्रोक्षत्यविच्छिन्नयाचोदक

धारयापोहिष्ठामयोभुवइतितृचेनमध्येगारस्यस्थालीपाकंश्रपयित्वावास्तोष्पतेप्रतिजानीह्यस्मानितिचतसृभिःप्रत्यृचंहु
त्वान्नंसंकृत्यब्राह्मणान्भोजयित्वाशिवंवास्तुशिवंवास्त्वितिवाचयीत ॥ ९ ॥ उक्तं गृहप्रपदनं वीजवतो गृहान्प्रपद्येतक्षे
त्रं प्रकर्षयेदुत्तरैः प्रोष्ठपदैः फल्गुनीभीरोहिण्यावाक्षेत्रस्यानुवातं क्षेत्रस्यपतिनावयमिति प्रत्यृचं जुहुयाज्जपेद्वागाः प्रतिष्ठमा
ना अनुमंत्रयेत्तमयोभूर्वातोऽभिवातूस्वाइतिद्वाभ्यामायतीर्यासामूधश्चतुर्विंशमधोः पूर्णघृतस्य च ॥ तानः संतुपयस्व
तीर्ब्रह्मीर्गोष्ठे घृताच्यः ॥ उपमैतुमयोभुवर्जं चौजश्च विभ्रतीः ॥ दुहाना अक्षितं पयो मयि गोष्ठे निविश ध्वं यथा भवाम्यु
त्तमो यादेवेषु तन्वमैरयं तेति च सूक्तशेषं मागावीयमेकै गणानासामुपतिष्ठेता गुरुगवीनां भूतास्थप्रशस्तास्थशोभनाः प्रियाः
प्रियोवोभूयासंशंमयिजानीध्वंशंमयिजानीध्वं ॥ १० ॥ ॥ इति गृह्यसूत्रे द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

हरिः ॥ ॐ ३म् ॥ अथातः पंचयज्ञादेवयज्ञोभूतयज्ञः पितृयज्ञो ब्रह्मयज्ञो मनुष्ययज्ञ इति तद्यदग्नौ जुहोति स देवयज्ञो
यद्वालिं करोति स भूतयज्ञो यत्पितृभ्यो ददाति स पितृयज्ञो यत्स्वाध्यायमधीते स ब्रह्मयज्ञो यन्मनुष्येभ्यो ददाति स मनुष्ययज्ञ
इति तानेतान्यज्ञानहरहः कुर्वीत ॥ १ ॥ अथ स्वाध्यायविधिः प्राग्वोदग्वाग्रामान्निष्क्रम्याप आप्तुत्यं शुचौ देशे यज्ञोप
वीत्याचम्यां क्लिन्नवामादर्भाणां महदुपस्तीर्य प्राक्कूलानां तेषु प्राञ्जुख उपविश्योपस्थं कृत्वा दक्षिणोत्तरौ पाणी संधाय पवित्रं
तौ विज्ञाय तेषां वा एषऽओषधीनां रसो यद्दर्भाः मरसमेव तद्ब्रह्म करोति द्यावापृथिव्योः संधिमीक्षमाणः संमील्य वायथावा

युक्तमात्मानं मन्येत तं धातुक्तो धीयीत स्वाध्यायं मोर्पूर्वा व्याहृतयः सावित्री मन्वाह पच्छोर्ध्वं च शः सर्वा मिति तृतीयं ॥ २ ॥ अथ
स्वाध्यायमधीयीत ऋचो यजुषिमा मान्यं धर्वागिरसो ब्राह्मणानि कल्पाङ्गाधाना राराशं सीरिति हासपुराणानीति यद्द्व्योधी
तेपय आहुतिभिरेवं तदेव तास्तर्पयति यद्यजुषिघृताहुतिभिर्यसामानि मध्वाहुतिभिर्यदधर्वागिरसः सोमाहुतिभिर्यद्ब्राह्म
णानि कल्पाङ्गाधाना राराशं सीरिति हासपुराणानीत्यमृताहुतिभिर्यद्द्व्योधीतेपयसः कुल्या अस्य पितृन् स्वधा उपक्षरं तियद्य
जुषिघृतस्य कुल्याय नमामानि मध्वः कुल्याय दधर्वागिरसः सोमस्य कुल्याय द्वाह्मणानि कल्पाङ्गाधाना राराशं सीरिति हासपु
राणानीत्यमृतस्य कुल्याः मया वन्मन्येत तावदधीत्येतया परिदधाति नमो ब्रह्मणे नमो अस्त्वग्नये नमः पृथिव्यै नमो ओषधी
भ्यः ॥ नमो वाचे नमो वाचस्पतये नमो विष्णवे नमो हते करोमीति ॥ ३ ॥ देवतास्तर्पयति प्रजापतिर्ब्रह्मा वेदा देवा ऋषयः सर्वाणि
च्छंदांस्योक्तारो वपद्गर्गे व्याहृतयः सावित्री यज्ञाद्यावापृथिवीऽअंतरिक्षमहोरात्राणि सांख्याः सिद्धाः समुद्रानद्योगिरयः
क्षेत्रौषधिवनस्पतिगंधर्वाप्सरसो नागा वयांसि गावः साध्या विप्रायक्षारक्षांसि भूतान्येव मंतान्यथऽऋषयः शतर्चिनो म
ध्यमा गृत्समदो विश्वामित्रो वामदेवो त्रिभरद्वाजो वसिष्ठः प्रगाथाः पावमान्यः क्षुद्रसूक्तमहासूक्ता इति प्राचीना वीती सुमं
तु जैमिनि वैशंपायन पैल सूत्रभाष्यभारत महाभारत धर्माचार्या जानंति बाह्विगार्ग्यगौतमशाकल्यबाभ्रव्यमांडव्यमांडू
केयागर्गीवाचकवीवडवाप्रातीथेयी सुलभामैत्रेयी कहोळं कौषीतकं महाकौषीतकं पैंग्यं महापैंग्यं सुयज्ञं सांख्यायनं मैतरेयं

महैतरेयं शाकलं बाष्कलं सुजातवक्रमौदवाहिमहौदवाहिंसौजामिशौनकं माश्वलायनं ये चान्येऽआचार्यास्ते सर्वे तृप्यन्ति
तिप्रतिपुरुषं पितृं स्तर्पयित्वा गृहानेत्यहं दातिसादक्षिणां धापि विज्ञायते स यदि तिष्ठन्नजन्नासीनः शयानो वा यं यं क्रतुमधी
ते तेन तेन हास्यं क्रतुनेष्टं भवतीति विज्ञायते तस्य द्वावनध्यायौ यदात्मा शुचिर्यद्देशः ॥४॥ अथातो ध्यायोपाकरणं मोषधीनां
प्रादुर्भावं श्रवणेन श्रावणस्य पंचम्यां हस्तेन वाज्यभागौ हुत्वा ज्याहुतीर्जुहुयात्सावित्र्यै ब्रह्मणे श्रद्धायै मेधायै प्रज्ञायै धारणायै
सदसस्पतये नुमतये छंदोभ्यऽऋषिभ्यश्चैत्यथ दधिसक्तुर्जुहोत्यग्निमीळे पुरोहितमित्येकां कुषुं भक्तदब्रवीदावदंस्त्वं शकुने
भद्रमावदं गृणानाजमदग्निना धामं ते विश्वं भुवनमधि श्रितैर्गंतानो यज्ञं यज्ञियाः सुशर्मियो नस्वोऽअरणः प्रतिचक्ष्वविच
क्ष्वग्नेयाहिमरुत्सखायत्तेराजं नृत्तं हविरिति द्रुचाः समानीवऽआकूतिरित्येकां तच्छं योरावृणीमह इत्येकां ध्येयमाणो ध्या
त्यैरन्वारब्ध एताभ्यो देवताभ्यो हुत्वा सौविष्टकृतं हुत्वा दधिसक्तुं प्राश्य ततो मार्जनं मपरेणाग्निं प्राक्कूलेषु दधेयं पूषविद्यौ द
पात्रे दधन् कृत्वा ब्रह्मांजलिं कृतो जपेदं पूर्वाव्याहृतयः सावित्रीं च त्रिरभ्यस्य वेदादिमारभेत्तथोत्सर्गे षण्मासानधीयीत स
मावृत्तो ब्रह्मचारिकत्वेन यथान्यायमितरे जायो पेयेत्येकं प्राजापत्यं तद्वाषिकमित्येतां च क्षते मध्यमाष्टकायामेताभ्यो दे
वताभ्यो नैनं हुत्वा पोभ्यवयं त्येता एव तद्देवतास्तर्पयं त्याचार्या नृषीन्पितृंश्चैतदुत्सर्जनं ॥५॥ अथ काम्यानां स्थाने काम्याश्च र
वंस्तानेव कामानामोत्यथ व्याधितस्यानुरस्य यक्षमगृहीतस्य वा षष्ठाहुतिश्चरुमुंचामित्वा हविषा जीवनाय कर्मित्येतेन स्वमम

मनोऽहं ह्यहं धानो देवसवितरिति द्वाभ्यां यच्च गोषु दुःस्वप्नमिति पंचभिरादित्यमुपतिष्ठेत्तयो मेराजं न्युज्यो वासखावेति वा
धुत्वा जुंभित्वा मनोऽहं ह्यहं पापकं गंधमाघ्रायाक्षिस्पंदने कर्णध्वनने च सुचक्षा अहमक्षीभ्यां भूयासं सुवर्चा मुखेन सुश्रुत्कर्णा
भ्यामयिदक्षकृतू इति जपेदगमनीयां गत्वा याज्यं याजयित्वा भोज्यं भुक्त्वा प्रतिग्राह्यं प्रतिगृह्यं चैत्यं यूपं वोपहत्य पुनर्मामे
त्विन्द्रियं पुनरायुः पुनर्भगः ॥ पुनर्द्रविणमैतु मां पुनर्ब्राह्मणमैतु मां स्वाहा ॥ इमे ये धिष्ण्या सो अग्नयो यथा स्थानमिह कल्पतां ॥
वैश्वानरो वा वृधानोऽन्तर्यच्छतुमे मनो ह्यंतरममृतस्य केतुः स्वाहेत्याज्याहुतीर्जुहुयात्समिधौ वा जपेद्वा ॥ ६ ॥ अव्याधितं
चेत्स्वपंतमादित्योभ्यस्तमियाद्वा ग्यतो नुपविशन्नात्रिशेषं भूत्वा येन सूर्यज्योतिषा बाधसेतम इति पंचभिरादित्यमुपतिष्ठेत्ता
भ्युदियाच्चेदकर्मश्रांतमनं भिरूपेण कर्मणा वा ग्यत इति समानमुत्तराभिश्च तत्सृभिरुपस्थानं यज्ञोपवीतीनित्योदकः संध्यामु
पासीत वा ग्यतः सायमुत्तरां पराभिमुखो न्वष्टमदेशं सावित्रीं जपेदधांस्तमिते मंडले आनक्षत्रदर्शनादिव प्रातः प्राङ्मुखस्तिष्ठ
न्नामंडलदर्शनात्कपोतश्चेदगारमुपहन्यादनुपतेद्वा देवाः कपोत इति प्रत्यूचं जुहुयाजपेद्वा वयमुत्वापथस्पत इत्यर्थं चर्यां च
रिष्यन्संपूषन्विदुष इति नष्टमधिजिगमिषन्मूढो वा संपूषन्नध्वन इति महान्तमध्वानमेप्यन प्रतिभयं वा ॥ ७ ॥ अथैतान्युप
कल्पयतीत समावर्तमानो मणिं कुंडलं वस्त्रयुगं छत्रं मुपानद्युगं दंडं स्रजमुन्मर्दनमनुलेपनं मांजनमुष्णीपमित्यात्मने चाचार्या
यचं यद्युभयोर्न विदेताचार्या यैव समिधं त्वाहरेदपराजितायां दिशि यज्ञियस्य वृक्षस्याद्रांमन्नाद्यकामः पुष्टिकामस्ते जस्कामो

वाब्रह्मवर्चसकाम उपवातामुभयीमुभयकाम उपरिसमिधं कृत्वा गामन्नं च ब्राह्मणेभ्यः प्रदाय गौदानिकं कर्म कुर्वीत। तस्मिन्
मंत्रान्तस्त्रमयेदेककृतीतकेन शीतोष्णाभिरद्भिः स्नात्वा युवं वस्त्राणि पीवसावसाधे इत्यहतेन वाससी आच्छाद्याश्मनस्तेजो
सिचक्षुर्मेषाहीति च क्षुषी आंजयीताश्मनस्तेजोसि श्रोत्रं मेषाहीति कुंडले आवधीतां नुलेपनेन पाणी प्रलिप्य मुखमग्रे ब्राह्मणो
नुलिपेद्वाहूराजन्य उदरं वैश्यं उपस्थं रुयूरुसरणजीविनो नार्तास्य नातो हं भूयासमिति स्रजमपि बधीत नमालोकां मालेति चे
द्ब्रूयुः स्रगित्यभिधापयीत देवानां प्रतिष्ठेस्थः सर्वतो मापातमित्युपानहाया स्थायं दिवश्छद्मासीति छत्रमादत्ते वेणुरसिवान
स्पत्योसि सर्वतो मापाहीति वैष्णवं दंडं मायुष्यमिति सूकेन मणिकंठे प्रतिमुच्योष्णीषं कृत्वा तिष्ठन्त्समिधमादध्यात् ॥ ८ ॥
स्मृतं निर्दिष्टं विद्याचं श्रद्धाप्रज्ञाचंपंचमी ॥ इष्टं दत्तमधीतं च कृतं सत्यं श्रुतं ब्रतं ॥ यदग्रे सेंद्रस्य सप्रजापतिकस्य सऋषिक
स्य सऋषिराजन्यस्य सपितृकस्य सपितुराजन्यस्य समनुष्यस्य समनुष्यराजन्यस्य साकाशस्य सातीकाशस्य सानूकाशस्य स
प्रतीकाशस्य सदेवमनुष्यस्य संगंधर्वाप्सरस्कस्य सहारण्यैश्च पशुभिर्ग्राम्यैश्च यन्म आत्मन आत्मनि ब्रतं तन्मे सर्वं ब्रतमिदम
हमग्रे सर्वं ब्रतो भवामि स्वाहेति ममाग्रे वर्च इति प्रत्युचंसमिधोभ्यादध्याद्यत्रैनं पूजयिष्यं तो भवंति तत्रैतां रात्रीं वसेद्विद्यां त
गुरुमर्थेन निमन्त्र्य कृतानुज्ञातस्य वा स्नानं तस्यैतानि ब्रतानि भवंति ननक्तं स्नायान्नघ्नः स्नायान्नघ्नः शयीत ननघ्नां स्त्रियमी
क्षेतान्यत्र मेधुना द्वर्षति न धावेन्न वृक्षमारोहेन्न कूपमवरोहेन्न बाहुभ्यां नदीं तरेन्न संशयमभ्यापयेत्तमहद्वैभूतं स्नातको भवती

ति विज्ञायते ॥ ९ ॥ गुरवे प्रक्षयमाणो नाम प्रब्रवीते दं वत्स्यामो भो इत्युच्चैरूर्ध्वनाम्नः प्राणापानयोरुपांश्वामंद्रैरिंद्रहरि
भिरिति चातो वृद्धो जपति प्राणापानयोरुव्यचास्तया प्रपद्ये देवाय सवित्रे परिदामीत्युचंच समाप्यो प्राक् स्वस्तीति जपि
त्वा महित्रीणामित्यनुमन्त्र्यैव मति सृष्टस्य न कुतश्चिद्भयं भवतीति विज्ञायते वैयसाममनो ज्ञावाचः श्रुत्वा कनिक्रदज्जनुषं प्रब्रु
वाण इति सूके जपेद्देवी वाचमजनयंत देवा इति च स्तुति श्रुतं गर्तं स दं युवानमिति मृगस्य यस्यादिशो बिभीयाद्यस्माद्वातां दि
शमुत्सुकं मुभयतः प्रदीप्तं प्रत्यस्येन्मंथं वा प्रसज्य मालो ज्योभयं मित्रावरुणामह्यमस्वचिंषा शत्रून् दहंतं प्रतीत्य माज्ञातारं
माप्रतिष्ठां विदंतु मिथो भिंदाना उभयं तु मृत्युमिति संसृष्टं धनमुभयं समाकृतमिति मंथं न्यंचं करोति ॥ १० ॥ सर्वतो भया
दनाज्ञाता दष्टा वा ज्याहुतीर्जुह्यात्पृथिवीवृता साग्निना वृता तथा वृतया वर्च्यायस्माद्भ्याद्विभेमि तद्वारये स्वाहा ॥ अंत
रिक्षं वृतं तद्वायुना वृतं तेन वृतेन वर्त्रेण यस्माद्भ्याद्विभेमि तद्वारये स्वाहा ॥ द्यौर्वृता सादित्येन वृता तथा वृतया वर्च्यायस्मा
द्भ्याद्विभेमि तद्वारये स्वाहा ॥ दिशो वृता स्ताश्चंद्रमसा वृता स्ता भिर्वृता भिर्वत्री भिर्यस्माद्भ्याद्विभेमि तद्वारये स्वाहा ॥
आपो वृता स्तावरुणेन वृता स्ता भिर्वृता भिर्वत्री भिर्यस्माद्भ्याद्विभेमि तद्वारये स्वाहा ॥ प्रजावृता स्ताः प्राणेन वृता स्ता भि
र्वृता भिर्वत्री भिर्यस्माद्भ्याद्विभेमि तद्वारये स्वाहा ॥ वेदावृता स्ते छंदो भिर्वृता स्ते वैर्वर्त्रेयस्माद्भ्याद्विभेमि तद्वारये स्वा
हा ॥ सर्ववृतं तद्ब्रह्मणा वृतं तेन वृतेन वर्त्रेण यस्माद्भ्याद्विभेमि तद्वारये स्वाहेत्यथापराजितायां दिश्यवस्थाय स्वस्त्यात्रेयं

जपति यत इन्द्रभयामह इति च सूक्तशेषं ॥ ११ ॥ संप्रामेसमुपोद्धराजानं संनाहयेदात्वा हार्षमंतरेधीति पश्चाद्रथस्यावस्थाय
जीमूतस्येव भवति प्रतीकमिति कवचं प्रयच्छेदुत्तरयाधनुरुत्तरांवाचयेत्स्वयंचतुर्थी जपेत्पंचम्येषु धिं प्रयच्छेदभिप्रवर्तमा
नेषर्षी सप्तम्याश्चानष्टमीमिषूनवेक्षमाणं वाचयेत्त्यहिरिव भोगैः पर्येति बाहुमिति तलं न ह्यमानं मथै न सारयमाणमुपारुह्या
भीवर्तवाचयति प्रयोवां मित्रावरुणेति च द्वे अथैनवो मन्वीक्षेतां प्रतिरथशाससौपर्णैः प्रधारयंतु मधुनो घृतस्येत्येतत्सौपर्णस
र्वादिशोनुपर्यायादादित्यमौशनसं वावस्थाय प्रबोधयेदुपश्वासय पृथिवीमुतद्यामिति तृचेन दुंदुभि मभि मृशैदव सृष्टा परा
पतेतीषून्विसर्जयेद्यत्र बाणाः संपतंतीति च युध्यमानेषु जपेत्संशिष्याद्वासंशिष्याद्वा ॥ १२ ॥ ॥ इति गृ. तृ. ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थः पादः ॥ हरिः ॐ ३म् ॥ ॥ आहिताग्निश्चेदुपतपेत्प्राच्यामुदीच्यां पराजितायां वादिशुदवस्येद्वा
मं कामा अभय इत्युदाहरं त्याशंसंत एनं ग्राममाजिगमिषंतोऽगदं कुर्युरिति हविज्ञायतेऽगदः सोमेन पशुनेष्टोष्ठावस्येद निष्ठा
वांसंस्थिते भूमिभागं स्नानयेद्दक्षिणपूर्वस्यादिशि दक्षिणा परस्यां वा दक्षिणा प्रवर्णं प्राग्दक्षिणा प्रवर्णं वा प्रत्यग्दक्षिणा प्रवर्ण
मित्येकैवावानूर्ध्वबाहुकः पुरुषस्तावदायामव्याममात्रंतिर्यग्वितस्त्यर्वांगभित आकाशं शमशानं बहुलौषधिकं कंटकिक्षी
रिणस्त्वितीयथोक्तं पुरस्ताद्यत्र सर्वत आपः प्रस्यं देरं जेतदादहनस्य लक्षणं शमशानस्य के शमश्रुलोमनखानीत्युक्तं पुरस्ता
द्विगुल्फं बहिराज्यं च दधन्यत्र सर्पिरानयत्येतत्पित्र्यं पृषदाज्यम् ॥ १ ॥ अथैतां दिशमग्नीन्नयंति यज्ञपात्राणि च

न्वंचं प्रेतमयुजो मिथुना प्रवयसः पीठचक्रेण गोयुक्तेनेत्येकैनुस्तरणीं गामजां वै कवणां कृष्णामेकैसव्यवाहूवध्वानुसंकालयं
त्यन्वंचोमात्या अधो निवीताः प्रवृत्तशिखा ज्येष्ठप्रथमाः कनिष्ठजघन्याः प्राप्यैवं भूमिभागं गतो दकेन शमी शाखया त्रिः प्रस
व्यमायतनं परिब्रजन् प्रोक्षत्यपेतवीतविचसर्पतात इति दक्षिणपूर्व उद्धृतां त आहवनीयं निदधात्युत्तरपश्चिमे गार्हपत्यं दक्षि
णपश्चिमे दक्षिणमथैनमंतर्वेदीं ध्मचित्तिं चिनोति योजानाति तस्मिन्वाहिरास्तीर्य कृष्णा जिनंचोत्तरलोमतस्मिन् प्रेतंसंवेश
यंत्युत्तरेण गार्हपत्यं हत्वा हवनीयमभिशिरसमुत्तरतः पत्नीं धनुश्चक्षत्रियायंतामुत्थापयेद्देवरः पतिस्थानो योति वासी जरहा
सोवो दीर्घ्वनार्यभिजीव लोकमिति कर्ता वृषले जपेद्धनुर्हस्तादाददानो मृतस्येति धनुर्मुक्तं वृषलेऽधिज्यं कृत्वा संचितिमचि
त्वांसंशीर्यानुप्रहरेत् ॥ २ ॥ अथैतानि पात्राण्यो जयेद्दक्षिणे हस्ते जुहूं सव्य उपभृतं दक्षिणे पार्श्वे स्फयं सव्येऽग्नि
होत्र हवणी मुरसि ध्रुवां शिरसि कपालानि दत्सु ग्राष्णानां सिकयोः सुवौ भित्त्वा चैकैर्कर्णयोः प्राशि त्रहरणे भित्त्वा चैकमुदरे
पात्रीं समवत्तधानं च चमसं मुपस्थे शम्या मरणी ऊर्वीं रुद्रखलमुसले जंघयोः पादयोः शूर्पे छित्त्वा चैकमासे च नवंति पृषदाज्यं
पूरयं त्यमापुत्रो हृषदुपले कुर्वीत लौहाय संचकौ लालं मनुस्तरण्यावपा मुत्खिद्यं शिरोमुखं प्रच्छादयेद्ग्रेवर्म परिगोभिर्व्य
यस्वेति वृक्का उद्धृत्य पाण्योरादध्यादतिद्रवसारमेयौ श्वानाविति दक्षिणे दक्षिणं सव्ये सव्यं हृदये हृदयं पिंड्यां चैकै वृक्का पचा
रइत्येकै सर्वायथांगं विनिक्षिप्य चर्मणा प्रच्छाद्ये मम ग्रे चमसं माविजिह्वर इति प्रणीता प्रणयनमनुमंत्रयते सव्यं जान्वाच्यं द

वाज्याहुतीर्जुहुयादग्नेस्वाहाकामायस्वाहालोकायस्वाहानुमतयेस्वाहेतिपंचमीमुरसिप्रेतस्यास्माद्वैत्वमजायथाअयं
त्वदधिजायतामसौस्वर्गायलोकायस्वाहेति ॥ ३ ॥ प्रेष्यतियुगपदग्नीन्प्रज्वालयतेत्याहवनीयश्चेत्पूर्वप्राप्त्यात्स्वर्गलो
कएनंप्रापदिति विद्याद्रात्स्यत्यसावमुत्रैवमयमस्मिन्निति पुत्रो गार्हपत्यश्चेत्पूर्वप्राप्त्यादंतरिक्षलोकएनंप्रापदिति विद्याद्रा
त्स्यत्यसावमुत्रैवमयमस्मिन्निति पुत्रो दक्षिणाग्निश्चेत्पूर्वप्राप्त्यान्मनुष्यलोकएनंप्रापदिति विद्याद्रात्स्यत्यसावमुत्रैवमयम
स्मिन्निति पुत्रो युगपत्प्राप्तौ परामृद्धिवदंति तं दह्यमानमनुमंत्रयते प्रेहि प्रेहि पथिभिः पूव्येभिरितिसमानंस एव विदादह्यमा
नः सहैव धूमेन स्वर्गलोकमेतीति विज्ञायत उत्तरपुरस्तादाहवनीयस्य जानुमात्रं गतं खात्वा द्धिपूरयित्वा वकांशीपालमित्यव
धापयेत्ततो हवा एष निष्क्रम्य सहैव धूमेन स्वर्गलोकमेतीति विज्ञायत इमे जीवा विमृतैराववृत्रभितिसव्यावृतो ब्रजं त्यनवेक्ष
माणा यत्रोदकमवहद्भवति तत्प्राप्य सकृदुन्मृज्यैकांजलिमुत्सृज्य तस्य गोत्रं नाम च गृहीत्वोत्तीर्या न्यानि वासांसि परिधाय
सकृदेनान्पीड्योददशानि विसृज्या सत आनक्षत्रदर्शनं दादित्यस्य वा दर्शने प्रविशेयुः कनिष्ठप्रथमाज्येष्ठजघन्याः प्राप्या
गारमश्मानमग्निं गोमयमक्षतां स्तिलानप उपस्पृशंति ते तस्यां न्यामन्नं पचेरन्कीतोत्पन्नेन वावर्तेरन् त्रिरात्रमक्षारालवणा
शिनः स्युर्द्वादशरात्रं वामहागुरुषु दानाध्ययने वर्जयेरन् दशहंसपिंडेषु गुरौ चासपिंडे प्रत्तासु च स्त्रीषु त्रिरात्रमितरेष्वाचार्ये
षु ज्ञातौ चासपिंडे प्रत्तासु च स्त्रीष्वदंतजाते परिजाते चैकाहंसब्रह्मचारिणिसमानग्रामीये च श्रोत्रिये ॥ ४ ॥ संचयनमूर्ध्वद

सूत्रं.
अ. ४

॥ १५ ॥

शम्याः कृष्णपक्षस्यां युजास्वेकनक्षत्रे लक्षणे कुंभे पुमांसं मलक्षणायां स्त्रियं मयुजो मिथुनाः प्रवयसः क्षीरोदकेन शमीशाखया
त्रिः प्रसव्यमायतनं परित्रजन् प्रोक्षति शीतिके शीतिकावतीत्यं गुष्ठोपकनिष्ठिकाभ्यामेकैकमस्थसंहादयंतो वदधुः पादौ पू
र्वशिर उत्तरं सुसंचितं संचितं पवनेन संपूर्यं त्रसर्वत आपोनाभिस्यंदेरन्नन्यावर्षाभ्यस्तत्र गते वदधुरुपसर्पमातरं भूमिमे
तामित्युत्तरयापांसूनवकिरेदवकीर्योत्तरां मुत्तस्तभ्रामीतिकपालेनापि धायाधानवेक्षन् प्रत्याव्रज्याप उपस्पृश्य श्राद्धमस्मै
दधुः ॥ ५ ॥ गुरुणा भिमृता अन्यतो वा पक्षीयमाणा अमावास्यायां शांतिकर्म कुर्वीरं नपुरो दयादग्निं सह भस्मानं सहायतनं
दक्षिणाहरेयुः क्रव्यादमग्निं प्रहिणोमि दूरमित्यर्धं चैनं तंचतुष्पथे न्युप्ययत्र वा त्रिः प्रसव्यं परिर्यातं सव्यैः पाणिभिः सव्या नू
रूना ग्नाना अथानवेक्षन् प्रत्याव्रज्याप उपस्पृश्य के शश्मश्रुलोमनखानि वापयित्वोपकल्पयोरन्नवान्मणिकान्कुंभानाचम
नीयांश्च शमीसुमनोमलिनः शमीमयमिधं शमीमय्यावरणी परिधींश्चान्दुहं गोमयं चर्मचनवनीतमश्मानं यावत्योयुवतयं
स्तावंति कुशपिंजूलान्यग्निवेलायामग्निं जनयेदिहैवायमितरोजातवेदाऽइत्यर्धं चैनं तं दीपयमाना आसत आशांतरात्रादा
युष्मतां कथाः कीर्तयंतो मांगल्यानीति हासपुराणानीत्याख्यापयमाना उपरते पुशब्देषु संप्रविष्टेषु वा गृहं निवेशनं वा दक्षि
णाद्वारपक्षात्प्रक्रम्या विच्छिन्नामुदकधारां हरैस्तुंतं नवत्रजसो भानुमन्विहीत्योत्तरस्मादधाग्निमुपसमाधाय पश्चादस्यान
दुहं चर्मास्तीर्य प्राग्ग्रीवमुत्तरलोमं तस्मिन्नमात्यानारोहयेदारोहतायुर्जरसंवृणानाऽइतीमं जीवेभ्यः परिधिं दधामीति परि

धिंपरिदध्यादंतमृत्युं दधतापर्वतेनेत्यश्मानमुत्तरतोमेः कृत्वा परं मृत्योः अनुपरे हि पंथामिति चतसृभिः प्रत्यृचं हुत्वा यथा हा
न्यनु पूर्व भवतीत्यमात्यानीक्षेत युवतयः पृथक्पाणिभ्यां दर्भतरुणकैर्नवनीतेन चांगुष्ठोपकनिष्ठाभ्यामक्षिणीऽआज्यं परां
च्यो विसृजेयुरिमानारीरविधवाः सुपत्नीरित्यंजनाईक्षेताश्मन्वतीरीयते संरभध्वमित्यश्मानं कर्ता प्रथमो भिमृशे दधापरा
जितायां दिश्यवस्थायां श्लिन्नान दुहेन गोमयेन चाविच्छिन्नया चोदकधारया पोहिष्ठामयो भुव इति तृचेन परीमे गामनेषतेति
परिक्रामत्सु जपेत्पिंगलो नडुं न्परिणेयः स्यादित्युदाहरंत्यथोपविशंत्यत्राभिरं स्यमाना भवंत्यहतेन वाससा प्रच्छाद्या सते स्व
पंत ओदया दुदित आदित्ये सौर्याणि स्वस्त्ययनानि च जपित्वा न्नं संस्कृत्यापनः शोशुचदधमिति प्रत्यृचं हुत्वा ब्राह्मणान् भोज
यित्वा स्वस्त्ययनं वाचयित्वा गौः कंसो हतं वासश्च दक्षिणा ॥६॥ अथातः पार्वणे श्राद्धं काम्य आभ्युदयिक एको हिष्टे वा ब्राह्म
णान्च्छुतशीलवृत्तसंपन्नानेकेन वा काले ज्ञापितान् स्नातान् कृतपच्छौचानां चानुदङ्मुखान् पितृवदुपवेश्यैकैकमेकैकस्य
द्वौ द्वौ त्रींस्त्रीन्वावृद्धौ फलभूयस्त्वनत्वे वैकंसर्वेषां काममनाद्येपि ङैर्व्याख्यातमपः प्रदाय दर्भान् द्विगुणभुग्नानासनं प्रदायां
पः प्रदाय तैजसाश्ममयमृन्मयेषु त्रिषु पात्रेष्वेकद्रव्येषु वा दर्भान् हि तेष्वप आसिच्य शंनो देवीरभिष्टय इत्यनुमंत्रिता सुतिलां
नावपति तिलोसि सोमदेवत्यो गोसवे देवनिर्मितः ॥ प्रक्षवद्भिः प्रक्षः स्वधया पितृनि माँल्लोकान् प्रीणया हिनः स्वधानमऽइ
ति प्रसव्येनेतरपाण्यंगुष्ठांतरेणोपवीतित्वा दक्षिणेन वासव्योपगृहीतेन पितरि दंते अर्घ्यं पितामहे दंते अर्घ्यं प्रपितामहे दंते

अर्घ्यमित्यपूर्वताः प्रतिग्राह्यन्तस्सकृत्सकृत्स्वधा अर्घ्या इति प्रसृष्टा अनुमंत्रयेत यादिव्या आपः पृथिविसंवभूवुर्या
अंतरिक्ष्या उत पार्थिवीर्याः ॥ हिरण्यवर्णाय ज्ञियांस्तान आपः शंस्यो ना भवंत्विति संस्त्रवान्समवनीयताभिरद्भिः पुत्रका
मो मुखमनक्ति ॥ नोद्धरेत्प्रथमं पात्रं पितृणामर्घ्यपातितं ॥ आवृतास्तत्र तिष्ठंति पितरः शानको ब्रवीत् ॥ उद्धरेद्यदि
चेत्पात्रं विवृतं वा यदा भवेत् ॥ तदा सुरं भवेच्छ्राद्धं कुर्द्धैः पितृगणैर्गतरिति ॥ ७ ॥ एतस्मिन्काले गंधमाल्यधूपदीपा
च्छादनानां प्रदानं मुद्गत्य घृताक्तमन्नमनुज्ञापयत्यग्रां करिष्ये करवै करवाणीति वा प्रत्यभ्यनुज्ञाक्रियतां कुरुष्व कुर्वित्यथा
ग्रां जुहोति यथोक्तं पुरस्ताद्भ्यनुज्ञायां पाणिष्वेव वाग्निमुखा वै देवाः पाणिमुखाः पितर इति हि ब्राह्मणं यदि पाणिष्वचांतेष्व
न्यदन्नमनुदिशंत्यन्नमन्ने सृष्टं दत्तमृभुकमिति नृत्तान् ज्ञात्वा मधुमतीः श्रावयेदक्षन्नमीमदं तेति च संपन्नमिति पृष्ट्वा यद्यदन्नमु
पभुक्तं तत्तत्स्थालीपाकेन सह पिंडार्थमुद्गत्य शेषं निवेदयेदभिमतं नुमते वा भुक्तवत्स्वनाचांतेषु पिंडान्निदध्यादाचांतेष्वेकं
प्रकीर्यान्नमुपवीर्योऽस्वधोच्यतामिति विसृजैदस्तु स्वधेति वा ॥ ८ ॥ अथ शूलगवः शरदिवसंते वार्द्रया श्रेष्ठं स्वस्य यूथस्या
कुष्ठिपृषत्कल्माषमित्येकैकामकृष्णमालोहवांश्चैद्रीहियवमतीभिरद्भिरभिषिच्य शिरस्तऽआभसतो रुद्राय महादेवाय जु
ष्टोवर्धस्वेति तं वर्धयेत्संपन्नदंतमृपभवां यज्ञियायां दिश्य संदर्शने ग्रामादूर्ध्वमर्धरात्रा दुदित इत्येकैवैद्यं चरित्रवंतं ब्राह्मणमु
पवेश्य सपलाशमाद्रं शाखां यूपं निखायं व्रतत्यौ कुशरज्ज्वाशने अन्यतरया यूपं परिवीर्या अन्यतरयार्धं शिरसि पशुं वध्वा यूपे

रशनायांवानियुनाक्तियस्मैनमस्तस्मैत्वाजुष्टंनियुनज्मीतिप्रोक्षणादिसमानं पशुना विशेषान्वक्ष्यामः पात्र्यापलाशेन वाव
पांजुहुयादितिहविज्ञायतेहरायमृडायशर्वायशिवायभवायमहादेवायोंग्रायभीमायपशुपतयेरुद्रायशंकरायेशानाय
स्वाहेतिषड्भिरुत्तरैरुद्रायस्वाहेतिवाचतसृषुचतसृषुकुशसूनासुचतसृषुदिक्षुबलिंहरैर्घ्रास्तेरुद्रपूर्वस्यादिशिसेनास्ताभ्य
एनंनमस्तेअस्तुमामाहिंसीरित्येवंप्रतिदिशंत्वादेशनंचतुर्भिःसूक्तैश्चतस्रोदिशउपतिष्ठेतकद्रुद्रायेमारुद्रायातेपितरिमारु
द्रायस्थिरधन्वनइतिसर्वरुद्रयज्ञेषुदिशामुपस्थानंतुषान्फलीकरणांश्चपुच्छंचर्मशिरःपादानित्यग्नावनुप्रहरैर्द्भोगंचर्मणा
कुर्वीतेतिशांवत्यउत्तरतोमेदंर्भवीतासुकुशसूनासुवाशोणितंनिनयेच्छासिनीर्घोषिणीर्विचिन्वतीःसमश्रुतीःसर्पायएत
द्वोनेनवःप्रीणाल्यथोदङ्गावृत्यश्वासिनीर्घोषिणीर्विचिन्वतीःसमश्रुतीःसर्पायद्वोत्रतद्धरध्वमितिसर्पेभ्योयत्तत्रासृगूवध्यं
वावस्रुतंभवतितद्धरंतिसर्पाःसर्वाणिहवाअस्यनामधेयानिसर्वाःसेनाःसर्वाण्युच्छ्रयणानीत्येवंविद्यजमानंप्रीणार्तिना
स्यब्रुवाणंचनहिनस्तीतिविज्ञायतेनास्यप्राश्रीयांन्नास्यग्राममाहरेयुरभिमारुकोहैषदेवःप्रजाभवतीत्यमात्यानंततःप्रति
षेधयेन्नियोगात्तुप्राश्रीयांस्त्वस्त्ययनइतिसएषूलगवोधन्योलोक्यःपुण्यःपुत्र्यःपशव्यआयुष्योयशस्यइष्टान्यमुत्सृजे
न्नानुत्सृष्टस्यान्महापशुर्भवतीतिविज्ञायतेशंतातीयंजपंगृहानियात्पशूनामुपतापंएतमेवदेवंमध्येगोष्ठस्यजेतस्थाली

पाकंसर्वहुतैर्वहिराज्यंचानुप्रहृत्यधूमतोगाआनयेच्छंतातीयंजपंपशूनामध्यमियान्मध्यमियान्नमःशौनकायनमःशौन
काय ॥ ९ ॥ ॥ इत्याश्वलायनगृह्यसूत्रेचतुर्थोऽध्यायःसमाप्तः ॥ ४ ॥ इत्याश्वलायनगृह्यसूत्रंसमाप्तम् ॥ ॥

इदं पुस्तकं घैसासोपाव्हहरिशर्मतनुजनुषा वेदाचार्यविनायकशर्मणा
स्वीपघैसासगुरुजीवेदपाठशालाद्वारा प्रकाशितम् । शके १९०७

॥ इत्याश्वलायनगृह्यसूत्रंसमाप्तम् ॥

॥ १ ॥

॥ १ ॥

॥ इत्याश्वलायनगृह्यसूत्रंसमाप्तम् ॥

॥ इत्याश्वलायनगृह्यसूत्रसमाप्तम् ॥

इदं पुस्तकं घेसासोपाब्दहरिशर्मतनुजनुषा वेदाचार्यविनायकशर्मणा स्वोयधेसामगुरुजीवदपाठशालाद्वारा प्रकाशितम् । शके १९०७,

॥ इति ऋग्वेददशग्रंथसमाप्तिः ॥